

A C T A
SANCTORUM
SEPTEMBRIS.
TOMUS SECUNDUS.

IMPRESSION ANASTALTIQUE
CULTURE ET CIVILISATION
115, AVENUE GABRIEL LEBON
BRUXELLES
1970

A C T A
SANCTORUM
SEPTEMBRIS

Ex Latinis & Græcis, aliarumque gentium Mo-
numentis, servatâ primigeniâ veterum
Scriptorum phrasi,

COLLECTA, DIGESTA,
Commentariisque & Observationibus

I L L U S T R A T A

A

JOANNE STILTINGO,
JOANNE LIMPENO,
JOANNE VELDIO P.M.,
CONSTANTINO SUYSKENO,

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS.

T O M U S II

*Quo dies quartus, quintus & sextus continentur;
cum Dissertatione prævia de Conversione
& fide Russorum.*

ANTVERPIÆ,

Apud BERNARDUM ALBERTUM VANDER PLASSCHE
M D C C X L V I I I.

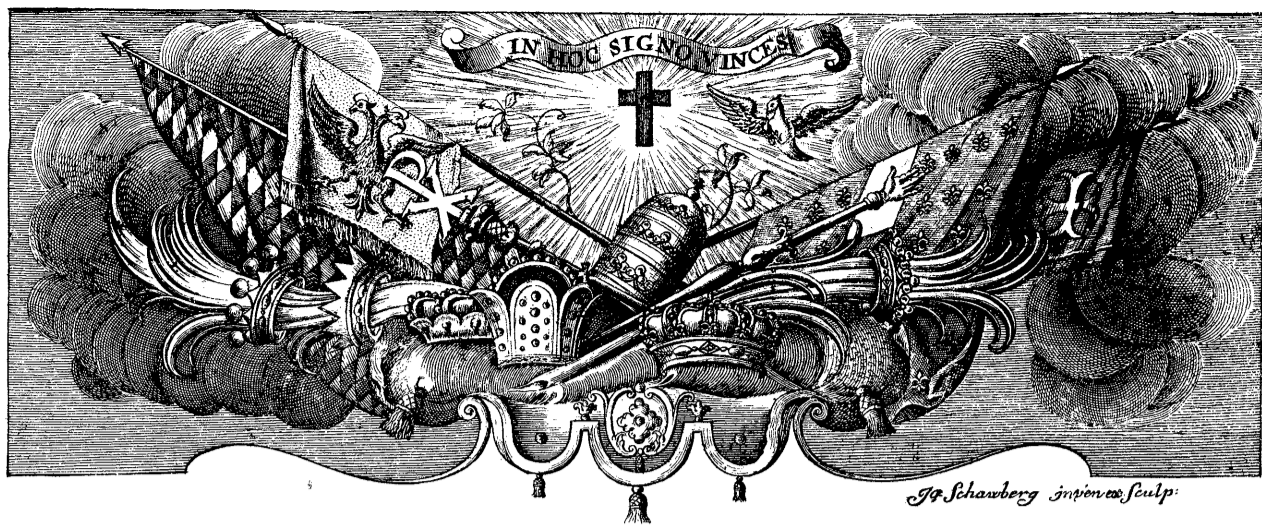

CAROLUS ARCHIDUX
AUSTRIÆ. &c. &c.

C A R O L O

REGIO PRINCIPI HUNGARIÆ , BO-
HEMIÆ , CROATIÆ , SCLAVONIÆ ,
DALMATIÆ , HIEROSOLYMÆ ;

ARCHIDUCI AUSTRIÆ ,

MAGNO DUCI ETRURIÆ ; DUCI BUR-
GUNDIÆ , BRABANTIÆ , LUXEMBUR-
GI , LIMBURGI , GELDRIÆ , STYRIÆ ,
CARINTHIÆ , CARNIOLIÆ , SILESIÆ ,
MEDIOLANI , MANTUÆ &c. ; PRINCI-
PI TRANSILVANIÆ &c. ; MARCHIONI
MORAVIÆ &c. , COMITI HABSBURGI ,
TYROLIS , FLANDRIÆ &c. &c.

Incredibilis lætitia exsultantis Ant-
verpiæ , sub imperium Augustæ
Domus Tuæ feliciter reductæ ,
perpetuæ id invicem gratulantium
voces , continuata jam aliquot heb-
domadis & necdum cessantia pu-
blici gaudii indicia nos hortantur , SERENISSI-
* ME

ME ARCHIDUX , ut velociter properemus ,
reverenter Tibi oblaturi Operis nostri de Actis
Sanctorum tomum quadragesimum. Hunc , quò
gratior jucundiorque advenire debet , Tibi de-
stinavit Augustissima Imperatrix , Reginarum o-
mnium retrò seculorum Maxima. Hunc nomini
Tuo dicatum voluit Amantissima Mater , quæ &
alia dudum pietatis arma , quibus Sanctissimam
Dei Genitricem colere à teneris discas , manibus
Tuis inferuit. Hunc Tibi proponit egregia San-
ctorum Amatrix & Imitatrix , ut more Austriaco
Sanctos à primis vitæ annis amare incipias & imi-
tari , ut præclaris eorum exemplis adjutus , con-
tinuare possis seriem præstantissimam Majorum
Tuorum. Cùm autem Progenitorum Tuorum se-
riem nominamus ; eam Heroum Christianorum
dicimus seriem , cui similem virtutum omnium
ornamentis inter Principes non reperimus , Fer-
dinandi II Atavi Tui , Ferdinandi III Abavi ,
Leopoldi Proavi , Caroli VI Avi , quibus & alii
superiores jungi possunt. Hos æquis passibus lau-
datissimè sequitur Magna Maria Terefia , Mater
Tua , suoque exemplo Te ad sequendum invi-
tat. Augustissimus quoque Genitor Tuus , Fran-
ciscus I Imperator , non exiguam è domo Lotha-
ringica Tibi imitandam adducit Majorum tur-
mam , virtutibus Christianis ornatam , rebus præ-
clare gestis inclytam , triumphis illustrem , quam
suis ipse virtutibus magis condecorat. Patere igi-
tur, SERENISSIME PRINCEPS , tantorum Pro-
genitorum digna Progenies , ut ex tomo Tibi re-
verenter dicato , colligamus nonnullas optimi Prin-
cipis

cipis virtutes , iisque opponamus contraria mali Principis vitia. Prima ad id sufficiet Vita , Moyfis nimirum , Principis optimi , & ab ipso Deo electi. Inter præstantissimas autem Moyfis virtutes mirè elucet religio aut pietas in Deum , sive eximius Dei cultus , virtus Majoribus Tuis maximè propria & dilecta. Nullus Sanctorum Moyse frequentius , nullus familiarius , nullus majori fiducia cum Domino in oratione locutus legitur : neque tamen tanta fiducia reverentiam Deo debitam orantis diminuit , sed tanto magis auxit , quanto perfectius noverat summam Dei Majestatem. Adeo Moyfes ex divina voluntate pendebat totus , ut nihil moliretur , nihil aggrediretur , nisi consulto prius per orationem Deo ; nulla quoque difficultate , nullo timore , nullo periculo impediretur , quo minus mandata Dei exsequeretur , ejusque honorem & gloriam studiosè promoveret in omnibus. Huic tanto Deum colendi studio , cujus gratiâ SERVUS DEI passim in sacra Scriptura Moyfes nominatur , opponamus impietatem Pharaonis , Principis mali. Numquam hic Deum orasse legitur , numquam divinam exquisivisse voluntatem , numquam Dei mandato per Moysem significato paruisse , nisi tandem ad breve tempus , quando mancipii instar plagis durissimis mortisque metu cogebatur divinæ subesse potentiae. Jam verò , si consideremus , quantum bonum sit pietas , quantum impietas malum ; nequaquam dubitabimus , quin Moyfes pietate sua felicissimus fuisset , etsi usque ad mortem sub durissima Pharaonis servitute vitam traduxisset :
nihilò

nihilo magis dubitabimus , quin infelicissimus sua impietate fuisset Pharao , etiamsi Crœsum superâisset divitiis , Alexandrum Magnum victoriis , Salomonem sapientiâ & gloriâ. Quapropter , SERENISSIME ARCHIDUX , neque Piissimos Majores Tuos , neque Religiosissimam Matrem Tuam , ea præcipue de causa felices dicimus , quia novimus eos in gravissimis periculis heroïca fortitudine stetisse invictos , multisque inclaruisse victoriis ; sed quia videmus eorum pietatem tam fortem fuisse & constantem , ut nullius periculi magnitudine à norma Regiarum ac Christianarum virtutum recesserint. Vidit Piissima Mater Tua , Magna Maria Terefia , irruentia in ditiones suas sex regum foederatorum hostilia agmina : vidit se unicam initio relictam contra tantam hostium multitudinem : vidit exercitum sibi esse præcedente Patris sui bello vehementer attritum , ærariumque exhaustum : vidit ne Viennæ quidem tutum sibi relictum esse domicilium : vidit denique omnem evidentissimi periculi magnitudinem. Quid hîc consilii capiat Prudentissima Regina ? Noverat nervum belli esse pecuniæ copiam : immensam in templis ditionum suarum vim esse auri argentique non ignorabat : ex illo thesauro nummos cudendos , iisque colligendos velociter milites monebant aliqui , dictitantes id dura adeo necessitate facile excusari posse. Quid ad hæc Sapiens Regina ? Negat tutum sibi videri istud consilium : negat se illo umquam usuram : palatii sui argento , auro , monilibus se non parsuram ; parsuram donis Deo oblatis. Nimirum
Magna-

Magnanima Regina vicerat cupiditatem regnandi, antequam hostes suos vinceret: regna sua frequenter Deo obtulerat animo maximo, ut de iis pro arbitrio suo disponderet: nolebat pietatis periculo ditionum suarum pericula diminuere, ne dicam augere: tam tenero ferebatur in Deum affectu, ut sine regno contenta vivere posset, non posset, læsa pietate. O quàm præclara, quàm pia, quàm divina hæc Augustissimæ Matris Tuæ sensa, SERENISSIME ARCHIDUX: dicamus audacter, quod sentimus: præstantior & illustrior hæc est victoria, quâ timorem & spem omnemque cupiditatem amore divino superavit, quâ ardorem se defendendi hostesque vincendi intra leges pietatis continuit, quâ regnandi libidinem Dei voluntati perfectissimè subjecit; augustior, inquam, hic est Magnæ Mariæ Terefiæ triumphus iis omnibus victoriis, quibus integra hostium ipsius agmina in Bohemia, Bavaria, Italiaque jacent sepulta. Non quidem ignoramus, quas Fortissima Herois ad Anisum, ad Oenum, ad Isaram, ad Danubium, ad Moldavam, ad Albim, ad Moenum, ad Rhenum, ad Scultenam five Panarum, ad Padum, ad Tidonem, aliisque multis locis de hostibus suis retulerit victorias. Novimus quàm pauci ex numerosis variorum Principum agminibus, Germaniâ Italiâque expulsis, in patriam suam redierint incolumes. Quin imò agnoscimus libenter, Reginam Maximam perfecisse, quod ante septem hos annos vix ullus amicorum audebat sperare, quod fieri posse nullus hostium existimabat. Certam hi de Filia Caroli VI

victoriam sibi pollicebantur : eam ditiones suas defendendas suscipere adeo mirabantur , ac si novus Alexander mediocri agmine totam suscepisset Asiam subjugandam. Quapropter tanta Inviçtæ Reginæ bellica dicimus facinora , quanta in historiis rarò reperimus , quanta nullius umquam Reginæ auspiciis patrata novimus ; sed existimamus pietatis tropæa bellicis tanto esse præclariora , quanto folius Reginæ magis sunt propria ; tanto illis esse illustriora , quanto difficilius est se vincere & insurgentes animi affectiones legibus pietatis subjugare , quàm irruentia hostium agmina vi armorum debellare : tanto denique feliciora ac gloriosiora reliquis dicimus pietatis tropæa , quanto divinius est ambitionis tyrannidem superare , omnemque cupiditatem æquissimæ voluntati Creatoris sui subjicere , quàm urbes aut provincias hostiles occupare. Quàm longè à Moyse recessimus , **SERENISSIME ARCHIDUX** , dum Tibi aliquid de Augustissimæ Matris pietate , non confictum oratoris licentiâ , sed certis compertum testimoniis , ad exemplum exponimus. Redeamus igitur ad præclarum Hebræorum Ducem , & nonnullas alias recenseamus virtutes , quas omnes quoque in præstantissimis Genitoribus ac Majoribus Tuis reperies , si diligenter ad eorum gesta advertas animum. Moyse , Princeps optimus , eximio populi sui amore excelluit : nam innumeros labores suscepit , ut populum Ægyptiaca servitute liberaret , duros suorum mores , ac frequentes obmurmurationes constanter pertulit , ut eos ad terram promissam perduceret : Deum eorum

rum peccatis offensum incredibili amore placatum populo reddidit : tantâ , ut breviter dicamus , curâ ac sollicitudine omnium commodis , utilitati , felicitatique studuit , ut non modò boni Ducis partes impleverit , sed & patris & matris. Jam verò qui suos tantâ complectebatur benevolentia , in alias quoque nationes mitis fuit & benignus : nullam bello aggressus est , nisi lacefitus priùs , aut mandante Domino , cujus obtemperandum est imperio : nullam Ægyptiis plagam intulit , nisi Deo jubente. Contrà Dux ille benignus mandatum Dei non exspectabat , ut Dominum oraret pro Ægyptiis , quantumvis fidem falleret Pharaon , nec umquam promissa exsequeretur. Hisce si Pharaonis , mali Principis , gesta opponamus ; videbimus crudelem Regem ne quidem suorum misericordiâ moveri potuisse , ut æqua petentibus Hebræis annueret ; in hos autem , durissimo sæviisse modo. Peribat Ægyptus , plagas accumulante Deo : nec tamen Rex durissimus commiseratione populi sui flectebatur , aut mitiùs Hebræos tractabat. Decem plagis iisque gravissimis nec suis parcere didicit , nec injustum in Hebræos deponere odium. Verùm Princeps temerarius hos tam cæco infectus est furore , ut cum toto exercitu in mare progressus , in mortem se cum suis demum præcipitaverit. Perpende nunc , SERENISSIME PRINCEPS , quàm aliena sit ab iis vitiis , quàm præclare relatas Moyfis virtutes imitetur Amantissima Tui , imò & suorum omnium Mater. Nôrunt omnes , qui suavissimam ejus majestatem coràm

ràm intueri meruerunt, quantam vel solo aspectu & affatu præferat benignitatem, quantam lenitatem, quantum proborum omnium amorem; quàm corda intuentium in sui amorem rapiat. Oris suavitati animus & gesta congruunt: mavult amari à bonis, quàm timeri: tributa, licèt necessitas esset maxima, viribus uniuscujusque attemperata voluit: suis omnibus se amabilem & benignam semper exhibuit: atque ita in omnibus provinciis subditorum sibi conciliavit amorem. Quantâ verò Magna Maria Terefia in exteras gentes atque in hostes etiam usa sit moderatione, quantâ benevolentia, quanta liberalitate, loquuntur facta omnibus nota. Decem Principum arma in uno hoc bello contra se commota vidit. Nulli ex illis bellum prior intulit; nullum ab armis nihil sibi profuturum discedentem bello vexare perrexit: Bavariam suis occupatam armis sine ulla commutatione generoso ac liberali animo reddidit: facultatem eligendi Imperatorem, pulso trans Rhenum hostili exercitu, qui Francofurtum ita undique circumsidebat, ut tuta illuc Electoribus non pateret via, imperii Principibus liberam vendicavit. Hinc iterum factum vidimus, quod unquam futurum negabant Augustissimæ Matris Tuæ hostes, quodque multis modis impedire frustra conabantur: Augustissimus enim Genitor Tuus, quo ductore fugatus erat hostium exercitus, dignam illustrissimis natalibus & Majorum suorum præclaris meritis, dignam insignibus dotibus & virtutibus propriis, dignam Magna Regina Conjuge consecutus est eo tempore coronam.

nam. Verùm ab hoc diverticulo , quamvis non injucundo , ad Moysem regrediamur , SERENISSIME PRINCEPS. Vidimus hætenus , quàm ille excelluerit pietate & amore in Deum , benevolaque ac benigna omnium hominum dilectione. Si modò examinare etiam velimus alias virtutes , quæ personam ipsius ornârunt , quæque præcedentibus subservierunt ; videbimus fuisse justum in negotiis , prudentem in consiliis , fortem in arduis suscipiendis & exsequendis , temperantem in victu , castum in vita conjugali , candidum animo , veracem in verbis , fidelem in promissis , modestum & gravem in moribus , moderatum in prosperis , constantem in adversis : videbimus ornatum fuisse omnibus virtutibus Regiis : videbimus alienum quàm maximè fuisse ab avaritia , superbia , arrogantia , aliisque vitiis , quæ sanctum dedecent Principem. Has Moysis virtutes facilè & clarè invenimus in sacris Litteris : Avos autem Proavosque Tuos Moysis in hisce egregios fuisse æmulatores ex historiis intelligimus : Augustissimos verò Genitores Tuos iisdem virtutibus ita esse ornatos , ut eorum mores describerimus , dum Moysis virtutes recensuimus , ipse , ut speramus , ætate maturiore agnoscere poteris , & facta abundè docent. Verùm Epistolæ angustia non patitur , ut dicta singula factis elucidemus ; quemadmodum illa eadem brevitatis non permittit , ut Pharaonis vitia longiori oratione exponamus , injustitiam dicimus , imprudentiam , temeritatem , intemperantiam , impudicitiam , astutiam , perfidiam , levitatem , impotentiam a-

nimi & inconstantiam , avaritiam , superbiam , arrogantiam , aliaque plura. Numquid non exhorrescis , OPTIME PRINCEPS , ad tot monstrevitiorum ? Sanè monstra illa sunt tetra , horrida , perniciofa , nec minùs Principum palatiis quàm privatorum domibus infidiari solita. Attamen nec Moyfi illa nocuerunt , quamvis educatus fuerit in aula Ægyptiaca ; nec Tibi nocere poterunt in aula Viennensi , si præclaris Augustissimorum Parentum & Majorum Tuorum insistere coneris vestigiis. Nam quæ Moyfi fuerunt incitamenta præfidiaque ad fugienda vitia virtutesque animo inferendas , Tibi nequaquam deerunt : quin & aliquibus Moyse fortasse eris felicior. Habuit Moyfes in serie Progenitorum suorum sanctos Patriarchas , quorum præclaras virtutes æmulari poterat ; Tu Progenitores habes Imperatores serie non interrupta integerrimos piissimosque , quorum illustria gesta virtutesque eximiæ Te perpetuò ad æmulationem excitabunt. Moyfes educatus est partim in domo paterna , partim in corrupta Pharaonis aula : Tu educaris in aula Viennensi , tot Principum integritate morum ac pietate illustrium educatrice felicissima , & quod caput est , sub oculis Piissimorum Parentum , qui de profectu Tuo mirè erunt solliciti. Ille eruditus fuit omni scientia Ægyptiorum , imò & Hebræorum , quæ eidem ad pietatem magis poterat conducere. Te Augustissimi Parentes sollicitè instituendum curabunt iis omnibus artibus & scientiis , cùm sacrum profanis , quæ & perpolitum reddunt Principem , & ad summa quælibet idoneum ; ac nihil

hil Te ignorare patientur eorum omnium , quæ
& ad pietatem ac virtutis amorem inducunt , &
à vitiis peccatisque animum potenter avellunt.
Quapropter , quæ Moyfi à Progenitorum illustri
pietate , à natalibus , ab educatione , ab institutio-
ne fuerunt pietatis colendæ virtutisque exercen-
dæ adjumenta ; ea Tibi nequaquam deesse po-
terunt : neque nos dubitare possumus , quin iis
feliciter more Austriaco sis usus. Id certissimè
facies , **FELICISSIME PRINCEPS** , si cum Pru-
dentissima Matre Tua , Moyfis exemplum secu-
tâ , pietati bona peritura postponas ; si omnia alia
pericula periculo Divinam Majestatem lædendi
minora existimes ; si nulla rerum terrenarum dam-
na cum longè gravissimo divinæ amicitiae damno
conferenda credas. Moyfes , adoptatus à filia Re-
gis Pharaonis , educatusque in spem magnam am-
plissimæ potestatis , animo maximo periculosa ru-
pit vincula , seque Hebræis adjunxit , dura licèt
servitute afflictis , ne periculo Deum offendendi
se exponeret in aula corrupta. Tibi nec aula de-
ferenda est , in qua pietas Austriaca sedem fixit ;
nec rerum temporalium jactura facienda ; sed
Moyfis exemplo ita animus in Dei timore & amo-
re obfirmendus , ut omnibus malis carere quàm
divinâ amicitia. Hanc laudem longè maximam ,
hanc gloriam omnium felicissimam animo devo-
tissimo Tibi , **SERENISSIME ARCHIDUX** ,
submissè precamur. Hanc ut divinâ gratiâ felici-
ter consequi possis , ac perpetuò conservare ,
Deum Optimum Maximum , omnis boni Lar-
gitorem , rogare non desinemus , ut Te beni-
gnè

gnè ad maturiorem ætatem provehere , diuque
cum Augustissimis Parentibus , cum Serenissimis
Fratribus ac Sororibus , protegere , bonis omni-
bus cumulare ac incolumem conservare digne-
tur.

SERENISSIME ARCHIDUX

SERENITATIS TUÆ ARCHIDUCALIS

Devotissimi Clientes

JOANNES STILTINGUS

JOANNES LIMPENUS

CONSTANTINUS SUYSKENUS

SOCIETATIS JESU.

S Y N O P S I S
T O M I S E C U N D I
D E A C T I S S A N C T O R U M
S E P T E M B R I S .

Quadragesimus est totius Operis tomus, qui modo prodit. Hic trium dierum Sanctos complectitur, centum videlicet & triginta nominibus suis distinctos, atque anonymos martyres longè plures. Tomo præfixa est Dissertatio de Conversione & fide Russorum, in qua tempus conversæ gentis accuratè assignatur, ac mox in fidem patriarcharum Constantinopolitanorum illius temporis diligenter inquiritur, ut liqueat, Catholicos fuisse Russos, postquam primùm gentilitios ritus abdicarunt. Tota autem Dissertatio hunc in finem concinnata est, ut ejus subsidio faciliùs intelligi possët, quinam ex illis, quos ut Sanctos colunt Russi, pro Catholicis & Sanctis à nobis haberi possint ac debeant. Hinc ad nostra usque tempora investigatum, quales fuerint fidei Catholicæ & schismatis apud Russos vicissitudines.

Inter Sanctos, quorum in tomo gesta enarrantur, duo sunt veteris Testamenti, *Moyse* nimirum Israëlitarum propheta, dux & legislator, ac *Zacharias* inter prophetas minores undecimus. *Moyse* gesta omnia ex sacris Litteris ordine temporis sic relata sunt & examinata, ut nihil sit omissum, quod propiùs ad vitam ipsius spectare videbatur. Præterea separatis paragraphis diligenter discussa sunt, quæ *Josephus* & *Philo* Judæi de gestis *Moyse* enarraverunt; ita ut studiosus lector plura hîc sit inventurus de gestis sancti Legislatoris breviter & non sine examine collecta, quam apud alios scriptores. De scriptis quoque Prophetæ, & de cultu disputatum. De *Zacharia* verò pauciora habuimus referenda, nec omnia illa satis certa: nam cultus quidem hujus *Zacharia* certus est; ac incerta pleraque, quæ de corporis inventione, sepulcro, ac reliquiis apud quosdam leguntur. Operosius investigatum est, an hic *Zacharias* sit ille, quem inter templum & altare occisum testatur Christus Matth. 23. Sententias antiquorum de *Zacharia* filio *Joiadæ*, ac de *Zacharia* patre *Joannis Baptistæ* non prorsus sua probabilitate destitutas fatemur; sed *Zachariam* hunc probabiliùs à Christo designatum credimus; & consequenter alias

quasdam neotericorum setitentias refutavimus, præsertim illam, quæ *Zacharias* ille statuitur filius *Baruch*, de cujus cæde scribit *Josephus* lib. 4 de Bello Judaico cap. 19 editionis Græcæ; alias lib. 5, cap. 1.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Ex Sanctis novi Testamenti, ad statum ecclesiasticum spectantibus, primum locum meretur *Onesiphorus* Apostolorum discipulus, quem *S. Paulus* elogio honoravit 2 *Timoth.* cap. 1. Pluribus ille urbibus attribuitur episcopus, quàm ut una ex illis certò determinari possit: at *Parisi* in *Helleponto* pro fide occisum esse unà cum servo suo *Porphyrus*, varia habent monumenta. *Alexandria* *Aegypti* tredecim simul martyres habuit in persecutione *Decii*, quorum agmen duxit *Fausus* presbyter. *Abdas* episcopus *Susæ* in *Perside* primus pro fide sanguinem fudit in persecutione ad annos triginta continuata, quæ cœpta fuit ab *Isdegerde* *Perfarum* rege circa annum 419 aut 420. Varia hujus persecutionis occasione fuerunt examinanda atque explicanda. *Cottidus* vel *Quottidius* diaconus in *Cappadocia* cum Sociis legitur passus; ac dubitatur, an inter Socios habuerit *Eugenium* aliquem, à quibusdam episcopum dictum. *Africa* sex egregios subministravit episcopos, ex quibus *S. Latus* igne vitam finivit; reliqui quinque, *Donatianus*, *Præsidius*, *Mansuetus*, *Germanus* & *Fuscus* in exilium acti sunt ab *Hunnerico* *Wandalorum* rege, multaque alia pro fide Catholica passi. Ea occasione ex *Victore* *Viteni* ostensum est, plurimos alios episcopos similia passos esse in eadem persecutione. *Italia* illustrarunt Sancti non pauci, quorum gesta hîc illustrata. Prope *Cutillas* in *Sabinis* coronatus est *Victorinus* presbyter, alias episcopus perperam dictus, & cum aliis confusus. *Victorinum* episcopum habent *Comenses* in ducatu *Mediolanensi*; *Ursicinum* item episcopum *Ravennates*, uti & *Petronium* *Veronenses*. In pago *Cessima* agri *Dertonensis* colitur *S. Alpertus* presbyter, de quo pauca nota. Plura traduntur de *S. Marino* diacono, qui oppido *San-Marino* ab incolis dicto, in quo patronus est,

est, nomen suum communicavit: sed non omnia satis sunt certa. In Galliam & vicinam Germaniam progredior, ubi occurrit *Marcellus* episcopus, à quibusdam etiam *martyr* dictus, quem sibi attribuunt Tungrenses & Trevirenses. Episcopi Viridunenses *Maurus*, *Salvinus* & *Arator* ferè tantum noti sunt ex gloria posthuma, quæ diligenter illustrata. De *Fredaldo* aut *Frodoldo*, Mimatensi aut potiùs Gabalitano in Occitania episcopo, pauca etiam sunt certa, quemadmodum & de *Aniano* Vesonionensi antistite, de *Gondulpho* Metensi, & de *Taurino* Aufcensi in Novempopulania. De singulis tamen breviter actum. Plura fuerunt colligenda de *S. Chagnoaldo* Laudunensi episcopo; licèt nec hujus Vita ullibi scripta reperiatur. *Genebaudi* verò aut *Genebaldi*, alterius episcopi Laudunensis Acta brevia, Vita S. Remigii inserta, memorabile suggerunt humanæ fragilitatis divina que misericordiæ ac sinceræ pœnitentiæ documentum. *Ansarici* demum Sueffionensis episcopi Acta quidem data, sed de mendis, quibus ea conspersa sunt, lectores præmoniti.

EX STATU MONASTICO.

Septem tantum monastici Ordinis Sanctos invenio recensendos, sed duos ex iis præ ceteris illustres. Primum recenseo *S. Bertinum* abbatem, qui abbatia Sithiensi hodieque celeberrimæ, quam cum locis suis Audomaropoli construxerat, diutissimè præfuit, ac disciplinam monasticam in Artesia ac Flandria propagavit. Alter est *Magnus*, primus abbas celeberrimæ itidem abbatia Faucensis in Suevia, quem miraculorum gloria in multis Germaniæ provinciis illustrissimum fecit. Utriusque Acta data sunt ac illustrata, licèt non pauca in iis fuerint corrigenda. *Eleutherius* abbas Spolitanus, qui diutius fuit cultus, quam aliqui neoterici voluerunt, præconem virtutum suarum ac miraculorum habuit. *S. Gregorium Magnum*, cui convixit. At pauca tantum de Viro illo egregio fuere litteris consignata. Pauciora nota sunt de *Fausto* abbate Syracusano. Nec multo plura habemus de *Alberto* Pontidensi prope Bergomum abbate, si certa separentur à dubiis. *Jordanus* Ordinis Pulfanensis in Apulia abbas fuit generalis; nec tamen multa de ejus gestis innotuerunt posteris. Unicus in hac classè martyr est *Benincasa Rapaccioli*, Ordinis Servorum B. M. V., qui natalibus nobilissimis mundo datus in Italia, martyrii lauream post fidei prædicationem consecutus est in Asia.

EX STATU SECULARI.

Hic status varios in variis mundi partibus suggerit Martyrum manipulos. *Rufi-*

num cum sexdecim Sociis nominatim expressis & aliquot anonymis Ancyrae in Galatia attribuunt Martyrologia. Hæc item *Theodorum* cum tribus Sociis sine loco annuntiant. Similes ferè turmas attribuunt Capuae, & Alexandriae Ægypti. *Censurinus* præfectus sub Gallo imperatore captus est Romæ, sed Ostiam in vinculis missus, ibidem cum aliis viginti & uno coronatus est. Unus ex his Romano Martyrologio adscriptus est *Herculanus*: omnes tamen in Fastis inventi, sed quidam ad alios dies relati. Acta data, quæ satis bonæ notæ sunt, varios de his Martyribus errores corrigere poterunt. Acta quoque *Marcelli* Cabilonensis in Burgundia martyris tam mendosa non videntur, quam voluit *Tillemontius*, Actis martyrum sapè nimis infestus. Acta Græca *Romuli* in Græcia passi, ac *Eudoxii*, *Zenonis*, *Macarii* & 1104 Militum, qui diu post coronati sunt Melitinæ in Armenia minori, *Metaphrastem* habent auctorem, dataque sunt cum interpretatione jam edita apud Lipomanum. Hisce præter alios, solo ferè nomine & cultu notos, accedunt duo fratres, principes Ruffi, *Romanus* & *David* in baptismo dicti, alias *Borifus* & *Hlibus* à suis nominati, quos verè Catholicos fuisse, & ab aliquot sæculis à Catholicis cultos, ostendimus.

EX FEMINEO SEXU.

Prima in hac classe nominanda videtur *Hermione*, Ephesi sepulta, quia filia fuit S. Philippi apostoli, aut, ut alii volunt, diaconi, qui etiam *Apostolus* subinde vocatur à Græcis. De ambigua illa controversia sic disputatum est in utramque partem, ut neutram sententiam improbemus; at illam credamus probabilior, quæ Philippo diacono *Hermionem* attribuit filiam. Huic contemporanea fuit *S. Candida* Neapoli culta, quæ à S. Petro apostolo conversa creditur. Altera quoque *Candida*, à priore distincta, Neapoli colitur, ac *junior* ibi vocatur. Pluribus tricis involuta est *Grata* Bergomensis, quam alii *virginem*, alii *viduam* vocarunt; quamque & virginem & viduam fuisse, quidam volunt neoterici. Existimamus Pinamontem, qui Sanctæ Vitæ seculo XIII scripsit, gesta duarum mulierum, quæ *Grata* ambæ vocantur, in unam confudisse; indeque factum, ut *Grata* ad teculum IV referretur, licèt videatur seculo VIII & IX floruisse. Illustrissimis natalibus orta est *Ida* vidua; at virtutum splendore longè evasit illustrior, apud Westphalos præcipuè culta. Vitam ejus ab *Uffingo* monacho scriptam de more elucidamus. Non minùs illustris est *Irmgardis* virgo, comitis Zutphaniæ filia: sed hujus Vita minùs exactè scripta. De *Munessa* aut *Moneffa* virgine Hiberna, & de *Rhæde*

Rhaïde vel *Heraïde* virgine & martyre Ægyptia paucis egimus. *Bega* abbatissa, quæ varia Britannia monasteria incoluit, paulo uberiorem scribendi præbuit materiam. *Limbania* virgo, quæ Genuæ vixit in monasterio S. Thomæ, olim Benedictini ordinis, nunc Augustiniani, notior est miraculis post mortem patratis, quam gestis in vita. Superfunt commemorandæ duæ virgines, miraculorum gloriâ præ ceteris illustres, nimirum *Rosa* Viterbiensis, ac *Rosalia* Panormitana. *Rosa* tertium Ordinem S. Francisci professæ est, atque in puellari ætate tantis virtutibus gratiisque splenduit, ut vel annosas anus tenella Virgo longissimè superaverit, miraculis in vita

ac post mortem celeberrima, præsertim mira incorrupti corporis integritate. *Rosalia* verò, licet nobilissimis orta natalibus, latebras quæsit, & vitam duxit quàm maximè solitariam; indeque factum, ut de gestis ipsius plura fuerint disputanda quàm enarranda. Verùm gloria ipsius posthuma ex innumeris miraculis, cultuque per omnes ferè orbis partes brevè propagato, tantam præbuit materiam, ut Acta S. *Rosalia* separato etiam volumine in quarto edenda censuerimus. Præter hos Sanctos, de quibus præcipuè in tomo agitur, paucos parùm notos dabunt indices ordinarii.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS
SOCIETATIS JESU FLANDRO-
BELGICÆ,
 ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti & Isabelle, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissimè Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, & 19 Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelticam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos & bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, & vendere possint libros & Opera qualibet, ritè approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quàm in scriptis obtentâ & præ exhibitâ licentiâ prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsi patentibus litteris apparet: cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelticam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Francisco Retz, concedo Bernardo Alberto vander Plasse facultatem sic imprimendi, & per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum & approbatum; videlicet, Tomum secundum de Actis Sanctorum Septembris, collectis & illustratis per Joannem Stillingum, Joannem Limpenum, Joannem Veldium P. M., & Constantinum Suykenum, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hæc, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ XXII Martii MDCCXLVIII.

PETRUS DOLMANS.

SUMMA

S U M M A
P R I V I L E G I I R E G I I.

Cæsareæ & Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Stilingi à Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum & Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorundem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat: qui fecus faxit, confiscatione exemplarium, & aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die v Octobris anno MDCCLXXXV.

Signat P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Stilingus Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plasse, ut Tomum secundum de Actis Sanctorum Septembris, meo permissu apud ipsum impressum publicet. Datum Antverpia i Octobris MDCCXLVIII.

A P P R O B A T I O
O R D I N A R I I.

Orbi Literario notum est, quot Lucubrationibus, quàm eruditè ac diligenter ab Anno 43 præteriti sæculi usque ad hæc tempora RR. PP. Hagiographi Antverpienses Societatis Jesu Acta Sanctorum illustrare pergant. Quantum verò ex hisce utilitatis Orbi Christiano obvenerit, ultrò declarare dignatus est Sanctissimus Dominus noster Benedictus Papa XIV in litteris ad hodiernos Hagiographos benignè transmissis. Illius Operis tomum quadragesimum, secundum verò mensis Septembris, unà cum Dissertatione de Conversione & Fide Russorum de verbo ad verbum perlegi attentius, & ceteris non minus studiosè elucubratum reperi, ac proindè prelo dignissimum Censeo. Datum Antverpiæ IV Maii MDCCXLVIII.

G. A. J. DE BEZERRA

ecclesiæ cathed. Antverp. Presbyt. Can.
Grad., Sede vacante Vicarius generalis,
Scholast., ejusdem diocesis Officialis,
Judex Synodalis, Decanus Christianita-
tis, Librorum Censor.

P R O T E S T A T I O A U C T O R U M.

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quàm sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiiis scriptæ: idem ante hunc secundum Tomum Septembris denuo protestamur.

DISSER-

DISSERTATIO

DE CONVERSIONE ET FIDE RUSSORUM.

P R Æ F A T I O

Occasio, causa, methodus & finis hujus Dissertationis.

J. S.

Varietas
sententiarum de fide
& unitate
Catholica
Russorum

B

Uemadmodum varia fuit scriptorum sententia de unitate & fide Catholica patriarcharum Constantinopolitanae ecclesiae, qui inter Photium & Michaëlem Cerularium schismaticos suo iunem seculi IX, seculo X & XI usque ad annum 1043 sederunt medii; ita diversè admodum eruditi censuerunt de fide obedientiae Catholicae Russorum, qui Christianam religionem eo tempore amplexi sunt, seque ecclesiae Constantinopolitanae subiecerunt. Etenim nonnulli crediderunt, Russos à schismaticis fuisse ad Christianam sacra traductos, & ab initio conversionis sua schismaticos fuisse, non Catholicos. Alii, cum viderent illorum sententiam esse errori obnoxiam, nimis in partem oppositam declinarunt, volueruntque Russos omnes facere Catholicos usque ad ultima ferè secula. Inter hosce numerandus est Papebrochius noster, qui in praefatione ad Ephemeridas Graco-Moscas, datas ante tomum I Maii, multa quidem rectè disputavit. sed magis generaliter, quam vellem, omnes illos, quos Russi pro Sanctis habent, suspicionem schismatis liberare voluit. Cautius & timidius ea de causa processit Sullerius, quando usque ad diem XV Julii, quo Vladimirus dux Russorum ab eis colitur, Opus nostrum erat productum: nihil enim certi de orthodoxa Russorum fide statuere volens, Vladimirus in Praetermissis solùm memoravit, donec certiora afferrentur documenta, quibus de unitate Catholica Russorum ac de legitimo Vladimiri cultu, omne deponi posset dubium. Eodem modo processit ad XXIV Julii, ubi cultus eo die à Russis Vladimiri filios, Borisum & Hlibum, ad V Septembris rejecit, ut interim certius aliquid innotesceret.

C

Opusculum de his nuper editum,

2 Prodiit revera anno 1734 Opusculum Romae impressum, & summo Pontifici Clementi XII dedicatum, quo lux saltem aliqua in hisce tenebris affulget. Auctor Opusculi est Ignatius Kulczynski Ruthenus, monachusque & procurator generalis Ordinis S. Basilii, ac in Urbe rector SS. Sergii & Bacchi ad Montes. Titulus lucubrationi datus est talis: Specimen ecclesiae Ruthenicæ, ab origine susceptæ fidei ad nostra usque tempora in suis capitibus seu primatibus Russiæ cum S. Sede apostolica Romana semper unitæ. Tam multa hic titulus promittit, ut omnis sublata esset difficultas, si auctor prestare potuisset tantum, quantum titulus insinuat. Verùm quanto diligentius ac sepius libellum istum pervolvi, tanto minus reperire potui, probari perpetuam successionem metropolitaram Russiae Catholicorum, seu unitorum cum Ecclesia Romana, praesertim ubi alia monumenta cum asseritis in isto Opusculo conferre cœpi. Arripuit scriptor ille avidè, quidquid apud Papebrochium aliosque scriptores invenit argumentorum & conjecturarum ad schisma à Russis amolendum, Septembris Tomus II.

suaque hisce non rarò conjecturas addidit. At difficultates, quæ aliunde se offerunt, dissimulatas magis quam discussas aut sublatas perspicio.

3 Hac de causa, cum Acta sanctorum Borisi & Hlibi principum Ruthenorum huic tomo inferenda essent ad diem V Septembris, conversionem & fidem Ruthenorum iterum discutendam censui; cumque dicenda ad alios quoque Russias Sanctos utcumque spectent, Dissertationem hanc toti potius tomo quam modicis Actis praefigendam judicavi. Itaque primò expendam, quo tempore Rutheni fuerint conversi, simulque dabo, quæ de principe Vladimiro, præcipuo conversionis adjutore, apud scriptores leguntur. Secundò examinabo, an patriarcha Constantinopolitani fuerint Catholici circa tempus conversionis Russorum. Tertio demum per singula secula inquiram, quantum concedet monumentorum penuria, an metropolita Ruthenorum cum Romana Ecclesia fuerint uniti. Tota autem Dissertatio in hunc dirigitur finem, ut ex ea utcumque colligi possit, quinam ex iis, quos Russi pro Sanctis habent, certò fuerint Catholici, qui contra de schismate suspecti aut certò schismatici videantur.

occasionem præbent huic scripto, quò de Sanctis Russis melius judicari possit.

E

§ I. Russorum conversio variis temporibus tentata & cœpta sine multo fructu.

Posteriores Rutheni fidem apud proavos suos à S. Andrea Apostolo prædicatam voluerunt. Hanc esse vetustam ipsorum traditionem affirmat laudatus Kulczynski in praefatione sui Opusculi, ubi hæc ex Synaxario Ruthenico ad XXX Novembris de S. Andrea adducit: Navigavit in Scythiam, ac tandem divinâ providentiâ perveniens in Russiam, accessit montes Kiovienses, dixitque suis focis: Videtisne hos montes? Credite mihi magnam gratiam Dei illos illustraturam, multasque ecclesias his in partibus futuram: illuminabitur enim sacro baptisinate totum Ruthenorum dominium. His dictis, ascendit altiorem præ reliquis montem, benedixitque eidem & crucem plantavit, prædicens gentis Russiæ conversionem fecuturam completam ab apostolico suo throno, quem in urbe Byzantina fundaverat. Plura de itineribus S. Andreae per Russiam ex eorundem opinione dat Herbersteinus in Commentariis rerum Moscoviticarum pag. 19. Verùm, licet satis sit credibile & probabile S. Andream in Scythia prædicasse, cum id etiam asserat Eusebius lib. 1 cap. 3 cum pluribus aliis, non ideo certum est, eum Russis seu Roxolanis, ut tunc vocabantur, Evangelium quoque annuntiassè: multa enim gentes Scythiam

Rutheni hodierni de conversione suorum per S. Andream improbabilia scribunt;

A

inco-

AUCTORE incolebant, nec de conversione Roxolanorum quidquam innotuit. Quod verò dicitur de accessu Apostoli ad montes Kiovienses, de plantata ibidem cruce, deque prædicta integra Ruthenorum conversione per episcopum Byzantinum, prorsus videtur commentitium, omnique destitutum est auctoritate antiquorum. Equè commentitium est, quòd S. Andreas sedem suam statuerit Byzantii, cum nullus ibi Apostolorum temporibus sederit episcopus, ut probatum est in Historia chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum 1 Augusti.

5 Baronius tom. 7 Annalium pag. 722 & 723, agens de Ruthenis à Sede Apostolica receptis, ex Maubia de Michovia observat, coli à Russis præcipuo honore S. Thadeum & S. Bartholomæum apostolos, quòd dicant se fidem ab iis accepisse. Huic autem Ruthenorum traditioni pondus addere conatus est Baronius tali ratiocinio: Etenim reperitur interfuisse generali concilio Antiocheno sub Joviano imperatore Antipater episcopus Rhossos, seu Rhos vel Rhossi translatione Latina, (quo sanè nomine à Græcis dictos esse Ruthenos, nuper demonstratum est) idemque episcopus cum reliquis subscriptus legitur in synodali epistola, data ad eundem Jovianum imperatorem, quæ extat apud Socratem. Habetur laudata epistola apud Socratem lib. 3 cap. 25, & nomen loci, ex quo Baronius Antipatrum Russorum fuisse episcopum credit, Græcè exprimitur ῥῶσος, Latine Rhofii. Cum autem vox ῥῶσος sit in genitivo casu & in numero singulari, nequit intelligi de gente Russorum, sed exponenda est de civitate, cujus episcopus erat Antipater. Porro Rhofus, civitas eodem tempore episcopalis in Cilicia, nota est in Geographia sacra apud Carolum à S. Paulo, qui Roffum vocat pag. 290, urbemque hanc in tabula patriarchatus Antiocheni locat in Cilicia secunda ad mare. Varios episcopos Rhofii vel Rhofii recenset ibidem Holstenius in annotatis. Sex ejusdem civitatis antistites invenit Michaël le Quien in Oriente Christiano tom. 2 col. 907, ubi hunc ipsum Antipatrum primum ponit. Fortè jam alii fuerunt Rhofii antistites ante Antipatrum: nam etiam S. Hieronymus de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 41 meminit de Rhofensi Ciliciæ ecclesia in hæresim lapsa. Itaque tota observatio Baronii funditus corrui: nec aliunde probari potest, nullam apud Russos vel Roxolanos tempore Apostolorum, aut etiam oïto primis Ecclesia seculis, erectam fuisse ecclesiam. Si verò nonnulli in Russia ab Apostolis fuere conversi; illi postea ad idololatriam reversi sunt, aut certè eorum posterii.

Russorum conversione Russorum seculo IX, firmioribus nituntur fundamentis: neque tamen plena aut stabilis fuit ea gentis conversio. Photius in epistola ad patriarchas Orientales data contra Latinos, apud Baronium tom. 10 pag. 253 conversionem illam magnificè predicat, ita scribens: Non enim sola gens ista (Bulgarorum) à priore sua impietate ad Christi fidem conversa est: verum etiam, quod apud multos sæpenumero est dictatum, gens illa, quæ crudelitate ac cædibus omnes superat, qui Ruteni dicuntur, quique infinitos populos sibi subjecerunt, & propterea multum elati adversus Romanum imperium manus injecerunt: nihilominus etiam isti puram & immaculatam Christianorum religionem, deposita sua illà ethnica & impia superstitione, quam

antea sequebantur, nostram fidem susceperunt, subditorum loco & clientum humanè nobiscum se habentes pro illa sua priore adversus nos prædatione... Episcopum enim & pastorem receperunt, & Christianorum sacra magno studio & diligentia venerantur. Pagius hoc factum perpetam illigat anno 861, ibique rectius num. 9 observat, Russos illos deinde ad idololatriam rediisse. Verisimile est, gentis conversionem nec tam sinceram nec tam generalem fuisse, quam significare videntur verba Photii, merita ecclesia Constantinopolitana vanà jactantia extollentis: imò vix inchoata erat conversio, dum hæc scribebat Photius, ut infra videbimus. Joannes Georgius Sredowsky in Historia sacra Moravia lib. 2 cap. 9 hanc Russorum conversionem attribuit SS. Cyrillo & Methodio, qui Bulgaros, Chazaros, Moravos, ad fidem quoque converterunt: asseritque Sanctos illos hodieque multum coli in diocesi Præmissiensi, quæ est Russia Nigra.

7 Si satis certa esset relatio de conversione Russorum, quam ex codice Ms. Colbertino edidit Anselmus Bandurus in Animadversionibus ad librum Constantini Porphyrogeniti de Administrando imperio pag. 112 & seqq. 3 conversio hæc Russorum probabiliter attribui posset SS. Cyrillo & Methodio, aut certè alterutri ex hisce. Nam scriptor ille anonymus, postquam narraverat à magno duce Russorum legatos Constantinopolim fuisse missos, qui flagitarent, ut episcopus mitteretur in Russiam ad predicandam ibi fidem Catholicam, ita pergit: Tunc porro Basilius Macedo Romanorum sceptra moderabatur, qui, exceptis cum gaudio magno hujusmodi legatis, episcopum eò misit pietate & virtute clarum cum comitibus duobus Cyrillo & Athanasio, qui & ipsi virtute, eruditione & prudentia ornatissimi erant: neque solum divinæ Scripturæ notitiâ repleti, sed etiam in humanioribus literis probè exercitati, ut eorum scripta testificantur. Eò profecti illi, omnes edocuerant & baptizârunt, & Christianæ pietatis rudimentis instituerunt. Cum autem gentem eam omnino barbaram & rudem cernerent; ac nullo modo possent doctissimi viri viginti quatuor Græcorum litteras ipsos edocere; ne rursus à pia religione desisterent, triginta quinque litteras abs se inventas & exaratas iisdem tradiderunt. Posteriora hæc designant S. Cyrillum, qui litteras Slavonicas invenit, & gentibus à se conversis tradidit, ut probatum est tom. 2 Martii pag. 17 in Commentario prævio ad Acta SS. Cyrilli & Methodii. Attamen Cyrillus non potuit esse episcopus ille, qui ad Russos dicitur missus, ut ex conversionis epocha patebit.

8 Quapropter si tota illa historia certa esset, existimarem S. Cyrillum in Russia predicasse, & viam preparasse isti episcopo, quem Basilius Macedo in Russiam misisse dicitur. Verum ignoramus, quam antiquum sit istud scriptum, & fatetur Bandurus codicem, ex quo historiam illam dedit, scriptum esse recenti manu. Michaël le Quien in Oriente Christiano tom. 1 col. 1257 existimat, anonymum illius scripti auctorem per Russos designare Chazaros, omniaque de Chazarorum conversione esse intelligenda, quia constat S. Cyrillum Chazaris predicasse eorumque multos convertisse. Verum non video, cur omnia illa de Chazaris intelligere oporteat, cum ex Photio & Constantino Porphyrogenito certum fiat, Russis circa idem tempus non sine fructu aliquo predi-

fortasse per S. Cyrillum aut S. Methodium;

F

at cæpta illa conversio non satis accuratè relata:

A *prædicatum fuisse Euangelium. Malim igitur credere, anonymum illum miscuisse multa, quæ diversis temporibus facta sunt, & fortasse etiam aliqua, quæ in Chazarorum conversione contigerunt, ad Russos transtulisse. Certè quod primo loco narrat de legatis Romam & Constantinopolim missis à Russorum principe, Dlugossus in Historia Polonica ad annum 987 refert de Vladimiro, qui integro seculo serius conversus est. Quod de inventis litteris Slavonicis subditur, congruit S. Cyrillo, qui iis litteris alias gentes erudit, & fortè etiam Russos. Miraculum verò illud in igne Euangelii, quo Russos ait conversos, temporibus Basilii Macedonis seu huic conversioni congruit, ut confirmatur ex aliis scriptoribus.*

illustre miraculum,

B *9 Constantinus Porphyrogenitus in Basilio Macedone num. 96 de Russorum conversione sic habet: Præterea genti Russorum nescienti mansuecere, ullive cedere, atque à Dei sensu ac pietate remotissimæ, auri argentique ac fericarum vestium affluentem largitione in foedus pertractæ, initisque cum ea induciis, ac pace firmata, divini quoque baptismatis participes fieri persuasit; ac archiepiscopum ab Ignatio patriarcha ordinatum ut suscipere, effecit. Is, ad dictæ gentis provinciam cum venisset, ex tali eventu illustri facinore illius sibi animos faciles reddidit. Gentis enim princeps, subditæ plebis coacto cœtu, cum senatoribus suis ac proceribus præsidebat; qui & falsæ Religionis, ob longam consuetudinem proclivius reliquis adhærebant. Deque sua ac Christianorum fide deliberantibus, in conventum vocatur, qui ad eos recens episcopus venerat; ac, quænam ipse profiteretur, eosque docturus esset, ex illo sciscitabantur. Eo sacrum divini Euangelii librum protendente, ac quædam Salvatoris nostri miracula, Deique in veteri Testamento prodigia exponente, statim Russi subdiderunt: Nisi nos etiam ejusmodi aliquid viderimus, ac potissimum quale in trium puerorum camino accidisse dicis, nullam prorsus tibi fidem habebimus, nec tuis verbis animum auresque nostras ultra accommodabimus.*

quod accidisse ea occasione dicitur.

C *10 Præsul verò de illius promissionis veritate fretus, qui ait, Si quid petieritis in nomine meo, accipietis: & Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ille faciet, & majora his faciet; tum nimirum, cum non ostentationis causa, sed ad salutem animarum, hæc, quæ fiunt, sunt futura, ait ad eos: Etsi non licet Dominum Deum tentare; si tamen ex animo statueritis ad Deum accedere, quod liberit, hoc & petite; omninoque Deus præstabit propter fidem vestram, etsi nos despiciabiles & minimi sumus. Petière ipsum fidei Christianæ librum (divinum scilicet sacrumque Euangelium) in rogum injeci ab eis accensum; ac siquidem librum nihil flamma læserit aut exusserit, ad Deum accessuros, qui ab illo prædicaretur. Quibus sic dictis, ac sacerdote oculos ac manus ad Deum levante, atque dicente, Clarifica nomen sanctum tuum, Jesu Christe Deus noster, etiamnum in oculis gentis hujus universæ; sancti Euangelii liber in rogum ignis coniectus est. Nec paucis decursis horis, ac rogo exinde extincto, inventum est sacrum volumen illæsum, nec edacis flammæ vi ulla violatum; nullâ ejus ab igne noxâ aut diminutione, ut ne fimbriæ quidem librum claudentes ullam aut corruptionem aut labem senserint. Quo viso barbari, ac miraculi magnitudinem*

Septembris Tomus II.

dine in stuporem acti, omni sublata hæsitatio- ne baptismo intingi cœperunt. Hactenus Constantinus imperator: idem referunt Zonaras, Curopalates, Cedrenus & alii.

AUCTOR
J. S.

11 *Pagius alteram Russorum conversionem in- necit anno 861, alteram anno 876, bisque eodem seculo ix Russos conversos credit, conaturque evincere diversos fuisse Russos, quos anno 861 ad Christiana sacra adductos scribit, à Russis illis, quos quindecim annis serius Christo nomen dedisse existimat. Verùm dubitare vix possim, quin unica sit conversio, quam geminavit Pagius ob qualemcumque scriptorum in ea referenda varietatem. Nimis sanè asseveranter ad annum 861 num. 7 ait lapidatus scriptor: Russi . . . hoc anno Christianam fidem amplexati sunt; cum nullum afferat argumentum, quo id rectè probetur. Primum adducit verba Constantini Porphyrogeniti Continuatoris lib. 4 num. 33, quæ subjungo: Exinde factum, ut Rossi Scytica illa gens immitis ac fera Romanos agros vastaret. . . Verùm hi quidem abundè Dei irâ exsaturati, Photio, qui ad ecclesiæ gubernacula sedebat, Deum exorante, urbi que propitium reddente, domum redière: nec multò post, legatis in urbem missis, divinum efflagitantes baptismum impetravère. Cursim hæc auctor ille perstringit, ut conversio fusi suo loco referatur, sicut revera factum est à Constantino, cujus verba dedi num. 9. Verùm vehementer festinat Pagius, qui uno anno omnia peracta existimat, videlicet Constantinopolim à Russis quasi indagine cinctam, ipsos post expeditionem reversos in Russiam, legatum ab iisdem Constantinopolim missum; ac demum baptismum susceptum. Neque hæc modò vult uno anno contigisse, sed eodem etiam anno, quo in concilio damnatus est S. Ignatius, eique patriarcha substitutus Photius, quod factum est circa Pentecosten. Tota tanta festinationis ratio est, quòd auctor hæc scribat, iis narratis, quæ hoc anno adversus Ignatium à Photianis gesta.*

Pagius geminam existimans fuisse seculo ix Russorum conversionem,

E

12 *Verùm neque hæc ratio sufficit ad ostendendum Russos eodem planè anno bellum gessisse contra Gracos in vicinia urbis Constantinopolitana; neque evincit bellum istud eodem anno finitum esse, quo erat inchoatum. At fuerit illo anno bellum Russicum, quod utcumque ex Niceta in Vita S. Ignatii ostenditur: multò minùs ex adductis verbis inferri potest, legatos Russorum eodem anno venisse Constantinopolim ad baptismum flagitandum, etiamsi scriptor dicat, Nec multò post eos fuisse missos. Cur enim scriptor, toto ferè seculo rebus gestis posterior, non potuit dicere Russos non multò post istam expeditionem fuisse conversos, licet conversio quatuor aut quinque annis sit posterior? Frivola igitur est ratio Pagii, seriusque figenda est conversio illa Russorum, ut satis colligitur ex verbis Porphyrogeniti num. 9 datis: dicitur enim Basilii Russorum genti à Dei sensu ac pietate remotissimæ persuasisse, ut baptismum & archiepiscopum suscipere. Quomodo Russos à pietate remotissimos imperante Basilio Macedone dixit Porphyrogenitus, si jam anno 861, id est, quinquennio antequam Basilii ad consortium imperii adscisceretur à Michæle imperatore, baptismum suscepissent, ut vult Pagius, non satis distinguens inter illa, quæ ut post facta breviter indicantur à scriptoribus, ac ea, quæ tempori suo ab iisdem illigantur? Accedit silentium Niceta in Vita S. Ignatii, qui Bul-*

priorem sine idoneis rationibus illigat annò 861.

F

AUCTOR
J. S.

garos quidem conversos scribit ; at de Russorum conversione alium silet. Tanto magis urget istud Niceta silentium contra Pagium , quod hic Bulgaros & Russos eodem anno 861 conversos velit. Hanc opinionem Porphyrogenitus clarissimis verbis refutat in Basilio Macedone , ubi num. 95 fatetur Bulgarorum gentem ante imperium ipsius Christianorum ritus suscepisse ; Russorum verò gentem à pietate remotissimam fuisse asserit num. 96. Labet annum utriusque gentis converse paulò accuratius investigare , indeque clarè ostendere unam tantum fuisse Russorum conversionem , quam in duas distraxit Pagius.

Epistola Photii anno 867 data ostendit Bulgaros circa annum 864 maximè conversos ;

B

13 Epistola Photii , quâ iam Bulgarorum quam Russorum conversio refertur , data est anno 867. Serius data esse non potest , cum Photius eodem anno 867 , die xxv Septembris , solio patriarchali sit dejectus , ut probat eo anno Pagius num. 15. Data quoque non est ante annum 867 : quæ enim in ea referuntur de legatis summi Pontificis ad Bulgarorum regem missis , gestisque eorum apud Bulgaros , scire non poterat Photius ante prædictum annum. Quippe Michaël Bulgarorum rex conversus legatos suos ad Nicolaum I Papam mense Augusto , Indictione xiv , id est , anno 866 , destinavit , teste Anastasio Bibliothecario , scriptore contemporaneo , in Nicolao. Acceptis cum gaudio hisce legatis , Pontifex duos episcopos virtute præstantes monitis & doctrinis instruxit , atque in Bulgariam misit ad regem Michaëlem. Jam verò si consideremus itineris repetiti longitudinem & moram utrique itineri Roma interpositam , facile intelligemus ; non venisse episcopos , quos misit Pontifex , in Bulgariam , nisi sub finem anni 866. Non potuit igitur Photius Constantinopoli gesta eorum in Bulgaria discere ac scribere ante inchoatum annum 867 , quo epistolam ipsius scriptam dixi. Jam verò ex dictis Photii tempus conversorum Bulgarorum sic deduco. Afferit , ille in laudata epistola , apud Baronium ad annum 863 num. 36 edita , venisse dictos Pontificis legatos , cum vix duos annos rectam Christianorum religionem veneretur gens Bulgari- ca. Atqui Pontificis legati eo venerunt sub finem anni 866 , aut fortasse initio anni 867. Præcipua igitur Bulgarorum conversio illiganda est anno 864 : quamvis negare nolim uno anno aut fortasse altero citius inchoari potuisse ; & revera ab anno 862 aut 863 inchoatam fuisse insinuat ordo rerum , quo hæc conversio narratur à Niceta in Vita S. Ignatii : non tamen anno 861 assignandam hæcenus video , ut probare voluit Pagius. At nolim hic ejus argumenta excutere , quia de Bulgaris non ago , sed de Russis.

C

Russorum verò conversionem circa annum 866 assignandam.

14 Horum autem conversionem , quæ cæpta tantum fuit , scribente Photio , figendam circa annum 866 , multa persuadent. Primò Photius , cujus verba dedi num. 6 , de ea conversione scribit anno 867 , ut de re nova. Secundò Porphyrogenitus verbis num. 9 recitatis conversionem illam refert ad imperium Basilii Macedonis. At Basilius Macedo ad imperium evectus non est ante annum 866 , quo à die xxvi Maii imperare sic cæpit cum Michaële imperatore , ut illi præcipua imperii administratio incumberet. Probant id verba Constantini Porphyrogeniti apud Pagium ad annum 867 num. 10. Itaque poterat Basilius anno 866 vel initio anni sequentis episcopum in Russiam mittere , ut factum ab eo testatur Porphyrogenitus , quem secuti sunt Zonaras , Curopalates , Cedrenus & a-

lii. Nonnulla tamen hic est difficultas , quia scriptores dicunt archiepiscopum , quem ad Russos misit Basilius , ordinatum fuisse à S. Ignatio patriarcha : nam S. Ignatius sede sua dejectus est anno 861 , eamque recepit anno 867 post scriptas Photii litteras , in quibus dicit : Episcopum enim & pastorem receperunt. Respondeo varias hic dari posse conjecturas , at nihil certi. Fortè verba Photii , Episcopum receperunt , tantum significant , petierunt , aut recipere parati sunt. Et sic episcopus ille ordinari ab Ignatio potuit post dejectum eodem anno Photium , & mortuo Michaële imperatore , quando solus imperabat Basilius. Secundò , fortè episcopus ille antea ab Ignatio ordinatus erat ad Russorum aut aliarum gentium conversionem , rejectusque initio , demum agente Basilio à Russis admissus est. Utrumque convenit verbis Porphyrogeniti ; neutrum asseritis Photii repugnat. Potuit etiam aliquis presbyter ad Russos mitti , isque eorum episcopus designari , antequam scriberet Photius , & demum ab Ignatio ordinari. Possunt & aliis modis utriusque scriptoris dicta conciliari ; sed nihil ex hisce certum est , nisi conversionem Russorum cæptam esse circa annum 866 , cum facta dicatur sub Basilio Macedone , & certò cæpta fuerit , priusquam anno 867 scriberet Photius.

15 Hæc epocha est conversionis qualiscumque Russorum seculo ix , ex qua geminam finxit Pagius , alteram præmaturo anno 861 assignans , alteram sine ulla ratione ad annum 876 differens. Dico sine ulla ratione tam diu dilatam à Pagio Russorum conversionem , licet ille alleges pro ratione ordinem , quo id factum narravit Porphyrogenitus. Nam clarum est , nullum temporis ordinem in narranda ea conversione à Porphyrogenito servatum , cum trium gentium conversiones à Basilio adjutas inter virtutes ejus extra ordinem recenset , sicut plurima adificia ejus jussu constructa paulò antè enumeraverat. Speciosa magis apparent ratiocinia , quibus ex una hac conversione geminam eruere tentavit , sed jam partim sunt soluta. Afferat ad annum 876 num. 19 ab aliis conversionem referri sub Michaële imperatore , ab aliis sub Basilio ; ab aliis sub Photio patriarcha , ab aliis sub Ignatio. Hæc jam satis sunt excussa & elucidata. Addit tamen Pagius : Priores episcopum ad se missum statim recepere ; . . . posteriores verò archiepiscopum à S. Ignatio ordinatum non nisi post insigne miraculum admisere. Ex iisque concludit hoc modo : Isti itaque Russi ab illis diversi extiterunt , illisque vicini. Russorum enim nomen , sicut & gens , latè extendebatur. Ita Pagius , qui rectè deinde observat Russos , seculo ix conversos , postmodum ad ingenium rediisse , cum efficax & integra ipsorum conversio facta sit integro seculo serius.

16 Verum uti hic erudito viro lubens assentior , sic omnino improbare cogor sententiam ejusdem de diversis Russis seculo ix conversis : nam omnia ipsius ratiocinia nihil aliud evincunt , nisi Russorum conversionem illam non eodem planè modo à scriptoribus esse relatam , quod frequentissimè fit apud historicos. Verum tam levis relationum diversitas ad facta geminanda non sufficit ; præsertim cum omnia conciliari possunt , uti hic posse ostendo. Si verò non possent conciliari eorum dicta , dicerem aliquos à scriptoribus errasse in adjunctis quibusdam personarum aut temporis , ut sæpè contingit ; cæptamque

D

Diversas Russorum gentes seculo ix conversas ,

E

F

Pagii ratiocinia non evincunt at una fuit eorum conversio , cæque non fuit stabili.

A ptamque sub Michaele imperatore conversionem magis esse promotam sub Basilio. Ceterum dubitari potest, an illa Russorum conversio fuerit sincera: certè stabilis non fuit: nam ignoramus, quamdiu antistes ille in Russia fuerit, ubi sedem fixerit, ubi ullam erexerit ecclesiam. Suspicio igitur tumultuariam tantum fuisse conversionem, quam Photius necdum satis cognitam jaclanter predicavit, quamque Constantinus Porphyrogenitus fortè ad laudem Basili amplifcavit: nam Nicetas in Vita Ignatii alium de ea silet, quod signum est, aut sinceram non fuisse, aut cito concidisse. Sanè Porphyrogenitus in libro de Administrando imperio de Russis semper loquitur tamquam de infidelibus. Magis igitur gloria avi sui Basili quam sinceritati studuisse videtur, quando ita de eorum conversione scripsit, ac si gens tota Christianis sacris se constanter addixisset, ac ne verbo quidem indicavit, quando aut qua occasione illi ad priorem idololatriam redierint: nam Russos ad idololatriam relapsos constat, saltem majori ex parte; si qui verò in fide perseverarunt, id occultè videntur fecisse.

Kalendis Septembris anni 954, id est, multis annis ante imperium Joannis Tzimisce; & imperante Constantino, sub quo factum referunt Graci, ex quibus tamen annus rei peracta colligi nequit, cum conversio referatur extra ordinem occasione alterius similis. Pagius quidem ad annum 941 num. 3 videtur conversionem Helenæ innectere anno 945, sed adeo sine ulla ratione idonea, ut dubitem, an non sit mendax impressionis, & an non voluerit potius indicare annum 954 aut 955, cum laudet Herbersteinium, qui alterutrum ex his annis designat, & cujus calculus non multum à vero abesse videtur. Sanè Cedrenus factum refert post ea, quæ narraverat Indictione 6, quæ fuit anno 948 & ante Indictionem 14, seu annum 956. Alias temporis notas nec ipse nec Zonaras assignat. Quo igitur modo annum 945 ex iis haurire poterit Pagius, non intelligo, sed mendum esse suspicor.

AUCTORE J. S. cujus baptis- mus signatus post medium seculi x.

B

§ II. Russorum regina circa medium seculi x conversâ & in baptismo Helena dicta: colitur hæc apud Russos saltem schismaticos.

Conversa Russorum princeps Olga, in baptismo Helena dicta:

C Irca medium seculi x spes alia affulsit conversionis Russorum, quia eorum regina baptizata est. De ejus conversione Zonaras lib. 16 num. 21 pag. 194 sic loquitur: Olga quoque uxor ducis Russorum, qui Romanos classe infestarat, defuncto marito, se ad imperatorem (Constantinum Porphyrogenitum) contulit, ac baptizata & pro dignitate tractata, domum rediit. Idem quoque in Constantino narrat Cedrenus. Consentiant Historici Poloni & Russi, non tamen de tempore, quo illa à Gracis conversa dicitur, omnino eandem sequuntur sententiam. Dlugossus extra ordinem lib. 1 pag. 50 Olga conversionem scribit, docetque cum aliis in baptismo Helenam vocatam, ut latius apud ipsum videri potest. Cromerus verò lib. 3 Rerum Polonicarum, & Stanislaus Sarnicius lib. 6 Annalium Polonicorum cap. 1 Olgam sub Joanne Tzimisce, qui imperare cepit anno 969, Constantinopoli Christianam factam scribunt. Hisce consonans Herbersteinus in Commentariis rerum Moscoviticarum pag. 3, de Olga, ut ipse vocat, vel Helenam ita habet: Dein anno mundi 6463 in Græciam profecta, baptismum sub rege Johanne Constantinopolitano suscepit, commutatoque nomine Olhæ, Helena vocata est: ac magnis post baptismum à rege muneribus acceptis, domum revertitur. Hæc prima inter Ruthenos Christiana fuit, ut Annales eorum testantur, qui eam soli æquiparant. Sicuti enim sol ipsum mundum illuminat, ita & ipsa Russiam fide Christi illustrasse dicitur: Suatoslaum autem filium ad baptismum nequaquam perducere potuit. Haclenus Herbersteinus, cujus epocha non est accurata.

18 Nam annus mundi 6463, secundum opinionem recentiorum Græcorum, inchoatus est

19 Allaborasse Helenam, ut fidem apud Russos propagaret, ex Latinis scriptoribus discimus. Lambertus Schafnaburgensis in Annalibus ad annum 960 ad propositum nostrum ita habet: Venerunt legati Rusciæ gentis ad regem Otthonem, deprecantes, ut aliquem suorum episcoporum transmitteret, qui ostenderet eis viam veritatis. Qui consentit deprecationi eorum, mittens Adalbertum episcopum fide Catholicum, qui vix evasit manus eorum. In Chronico Hildensheimensi ad eundem annum eadem ferè verba leguntur, sed additur de Russis: Et professi sunt se velle recedere à paganico ritu, & accipere religionem Christianitatis. . . Illique per omnia mentiti sunt, sicut postea eventus rei probavit. Utrique consentit Cosmas Pragensis in Chronico Boemorum apud Menckenium tom. 3 Scriptorum rerum Germanicarum col. 1775. Porro dictos Russorum legatos ab Helena regina fuisse missos, docet ad annum 959 Continuator Reginonis, ita scribens: Legati Helenæ reginæ Rugorum, quæ sub Romano imperatore Constantinopolitano Constantinopoli baptizata est fictè, ut pôst claruit, ad regem venientes, episcopum & presbyteros eidem genti petebant. Eadem exscripsit Annalista Saxo. Uterque verò Rugorum nomine Russos designat, ut clarè patet ex Helena, qua non Rugorum, sed Russorum erat regina. Quod verò hi scriptores asserant fictè baptizatam fuisse Helenam, id suspicari sunt, quia Adalbertus episcopus malè exceptus est in Russia: at ea non fuit culpa Helena, sed aut filii ejus Suatoslai, qui parebant Russi, aut fortè Russorum ipsorum, qui cum principe suo à fide abhorrebant.

Conata est Helena fidem apud Russos propagare per Latinos predicatores; E

20 Jam verò quis ab Ottone rege, (deinde imperatore) Russis fuerit destinatus episcopus, laudatus scriptor ad annum 960 declarat his verbis: Rex Natalem Domini Franckonofurt celebravit, ubi Libutius ex cœnobitis S. Albani à venerabili episcopo Adaldago genti Rugorum episcopus ordinatur. Rursus ad annum 961: Libutius priori anno quibusdam dilationibus ab itinere suspensus, xv Martii anni præsentis obiit: cui Adalbertus ex cœnobitis sancti Maximini machinatione & consilio Wilhelmi archiepiscopi, licet meliora in eum confusus fuerat, & nihil unquam in eum deliquerit, peregrè mittendus in ordinatione successit. Quem piissimus rex solitâ sibi misericordiâ omnibus, quibus indigebat, copiis instructum, genti Rugorum honorificè destinavit. Discessit igitur Adalbertus

F

sed missus est S. Adalbertus nubi profectus, malèque exceptus est à Russis:

AUCTORE
J. S.

Adalbertus in Russiam biennio ferè postquam ab Helena petitus fuerat episcopus. Quare verisimile est, Helena auctoritatem eo intervallo non parùm imminutam esse, atque ea de causa spem quoque intercidisse, quam ipsa, quæ multis annis pro filio juniore imperium administraverat, de Russis per Latinos convertendis conceperat. Verùm, quidquid fuerit causa, irritum hujus expeditionis sacra eventum Continuator Reginonis sic exponit: Eodem anno Adalbertus Rugis ordinatus episcopus, nihil in his, propter quæ missus fuerat, proficere valens, & inaniter se fatigatum videns, revertitur: & quibusdam ex suis in redeundo occisis, ipse cum magno labore vix evasit, & ad regem veniens caritative suscipitur, & à Deo amabili Wilhelmo archiepiscopo pro retributione tam incommodæ ab eo sibi machinata peregrinationis, bonis omnibus & commodis quasi frater amplectitur & sustentatur. Plura de hoc sancto Adalberto, qui postea factus est archiepiscopus Magdeburgensis, videri possunt ad XXI Junii, ubi ejus Acta data sunt.

B
fides tamen
uscumque
per Græcos
propagata
tunc vide-
tur.

21 Porro, quamvis irritus fuerit Latinorum conatus in Russia, existimo tamen non paucos è Russis Helena operâ ad Christianam fidem adductos per pradicatores Græcos, cum Russi ipsi in ea sint opinione, ut declarant verba Herbersteinii num. 17 data, quibus consonat Kulczynskius mox laudandus. Auctoritas Helena, quæ post fidem susceptam aliquot annis Russiam administrare perrexit, facile aliquot è proceribus ad fidem pertrahere potuit, pluresque è populo: idque re ipsa factum facile credo ob verba Diemari, qui circa finem Chronici sui asserit, ultra quadringentas ecclesias fuisse Kiovie, dum scribebat. Scripsit autem ea Diemarum anno 1018, id est, triginta circiter annis post conversionem Vladimiri ducis, qui fidem Christianam præcipuè promovit in Russia. At parùm est credibile, tantam ecclesiarum multitudinem in civitate etiam maxima conditam fuisse annis triginta, ita ut admodùm appareat verisimile, varias jam Helena temporibus fuisse constructas, Christianosque jam tunc non paucos fuisse in Russia. Fateor quidem me vehementer suspicari, numerum ecclesiarum Kioviensium ex fama mendaci exaggeratum esse apud Diemarum: sed vel ipsa exaggeratio innuit numerum earum fuisse maximum; idque sufficit ad propositum meum. Quapropter non omnia satis perpendiffe videtur Pagius, dum ad annum 876 num. 17 sine teste asserit, nullum præter Helenam in Russia inventum Christianum, dum anno 988 conversus est Vladimirus. Non ausim ego tam generaliter fidem Christianam Russis abnegare ante Vladimirus, contentus dixisse non tantum eo tempore fuisse Christianorum in Russia numerum, ut Russi possent dici Christiani respectu multitudinis idololatrarum.

Helena
Christiana
obit, & con-
tinetur a Rus-
sis schisma-
ticis,

22 Quòd verò spectat ad Olgam vel Helenam reginam, eam non modo Christianam permanfisse affirmant Russi, sed ut Sanctam etiam prædicant, & in Fastis suis commemorant, ac colunt die XI Julii, ubi apud nos in Prætermiffis de ea meminit Sollerius. Kulczynskius de cultu ipsius ad XI Julii ita scribit: Hodie colunt Rutheni obitum sanctæ Olgæ, dictæ in baptismo Helenæ, magnæ Rullix duciflæ, quæ prodiit è stirpe ducum Pfcovitanorum; fuit verò conjux Ichori, mater Suatoflai, & avia S. Vladimiri. Suscepit baptismum Constantinopoli an-

no CMLII, obiit verò anno CMLXXVIII. Deinde in serie chronologica magnorum Russia ducum, pag. 109 appendicis, nonnulla mutans in chronotaxi tale texuit elogium: Olga Igori vidua, Suatoflai mater ac tutrix, pluribus annis regnum pro filio fortiter administravit, & misso contra Dreulanos exercitu, vires eorum attrivit, mortemque suo marito illatam graviter ulta est. Tandem cum regnasset an. xxiv cessit Suatoflao filio imperium, & anno CMLV profecta Constantinopolim, jam ferè septuagenaria sacrum baptismum suscepit, ac Helenæ nomen assumpsit, sub Constantino VIII imp. Redux in patriam plurimos quidem ad religionem Christianam perduxit, sed Suatoflaum filium suum ad amplectendam fidem pertrahere minimè potuit.

23 Magnis denique ornata virtutibus ac meritis, obiit anno CMLXX, seu, ut alii volunt, an. CMLXXVIII. Ob eximiam pietatem Divorum albo ab indigenis adscripta. Putant nonnulli Olgam baptizatam fuisse an. CMLII, ut & ego in Specim. Eccl. Ruth., tum in præfat. tum ad diem XI Julii pag. xxvii dixi. Sed verior est sententia, & chronotaxi conformior initiatam baptismum ipsam fuisse an. CMLV. Haftenus laudatus scriptor, qui annum hunc conversionis ex Pagio, opinor, desumpsit: at illum ego ne probabilem quidem existimo, cum nullo nitatur fundamento, ut num. 18 monui. Plura non adjungo de Helena, cujus memoriam non reperio in Ephemeridibus Græco-Moschis ante tomum I Maii, ita ut ignorem, à quo tempore & per quos cultus ejus fuerit inchoatus. Non etiam existimo eam coli à Russis Ecclesia Romana unitis, licet Kulczynskius Sanctam vocet, & coli asserat. Certè in instructionibus, Majoribus nostris ex Polonia & Lituania submissis, non inveni Helenam à Russis unitis coli, sed à schismaticis.

non verò à
Catholicis,
quantùm
novimus

§ III. Russi ad fidem conversi tempore Vladimiri ducis, qui Annam Græci imperatoris filiam ducit uxorem.

Racipnus post Deum auctor conversionis Russorum fuit eorum princeps Vladimirus, post mortem Vladimirus, Wolodimerus, aliisque nominibus similibus vocatus. Nepos hic erat Igori & Olga seu Helene Russia principum, ac filius Suatoflai (quem Sphendostabum Græci vocant) sed è tribus natu minimus. Ducatum Novogardiensem ei dederat pater moriens. At cum unus è fratribus alterum occidisset, ipse alterum bello persecutus est, ejusque morte totum sibi Russia ducatum asseruit. Idolorum cultus erat ante conversionem additissimus, multisque vitiis & præsertim impudicitia involutus, ut ex scriptoribus Polonis & Germanis ipsique etiam Russis satis constat. Hac de causa difficulter credere possum sacris fidei mysteriis imbutum fuisse ab avia sua Helena, atque eam amplecti cupivisse jam ferè à puero, ut in serie chronologica Russia ducum in Vladimiro scribit Kulczynskius; licet aliàs verisimile sit, Vladimirus de avia sua religione fuisse edoctum, eaque occasione libentius fidei mysteria discere voluisse. Porro tempus, quo Vladimirus totius Russia principatum adeptus

A tus est, accuratè non exprimitur à scriptoribus; at ex tempore mortis Suatoſlai, patris ipsius, utcumque colligi poterit.

25 Herberſteinius pag. 4 ſcribit Suatoſlaum occiſum anno mundi 6480 ex calculo Græcorum, id eſt, anno 972; Pagius verò anno 973 peremptum credit. Occiſus autem eſt inſidiis Patzinacitarum, quando poſt grave bellum contra Græcos geſtum, pacemque initam cum Joanne Tzimifce imperatore, de quibus videri poteſt Pagius ad annum 973, in Ruſſiam cum exercitu redibat per ditionem Patzinacitarum. At non ſtatem poſt mortem patris ſucceſſit Vladimirus, ut Pagius innuit ibidem num. 12, ſed poſt bellum civile aliquot annis continuatum. In illo bello è tribus fratribus primus occubuit Olega, Olcha aut Olgus, (ſic nomen diverſè ſcribitur) ac Vladimirus è Ruſſia fugit. Deinde verò Vladimirus, externo auctus ſubſidio, in Ruſſiam regreſſus eſt, fratremque Jaropolcum Kiovia obſeſſum occidit. Hæc omnia, quæ latius referuntur ab Herberſteinio, ad quinque facile aut ſex annos durare poterunt. Quapropter non longè à vero abeſſe poterit calculus Kulczyński, qui Vladimirus totius Ruſſiæ ducem factum ſcribit anno 979.

fororis Græcorum imperatorum nuptias ambit,

B 26 Bella per Vladimirus fortiter geſta referre non eſt neceſſe. Atamen de uno tacere nequeo, quod dicitur geſſiſſe contra Græcos imperatores Baſilium & Conſtantinum, quia ex eo à quibusdam occaſio converſionis repetitur. Dlugoffus lib. 2 *Hiſtoria Poloniæ* pag. 110 ad annum 990 de ea re ſic habet: Congregata Vladimirus Ruſſiæ dux gentium ſuarum multitudine copioſa, Græcis bellum infert, & caſtrum inſigne Græcorum Korſzyn conquirit, vicinam ex eo ſibi ſubjecit regionem, cogitque oram illam ad tributum. Mittit deinde nuncios ad Baſilium & Conſtantinum Græcorum imperatores, petens fororem eorum Annam conjugio copulari ſibi, offerens ſe, potitum ejus connubio, extemplo de caſtro Korſzyn, quod conquiſierat, & regione, quam ſubjecerat, exceſſurum. Sed Baſilius & Conſtantinus Græcorum imperatores reſpondent, non convenire ſibi, & ſuæ honeſtati, cum principe gentili & idolorum culturâ polluto affinitatem contrahere, & germanam ſuam illius connubio fociare. Si verò errore gentili deſerto fidem Chriſtianam profiteri vellet, non ſe ejus petitionem abnuitturos. Vladimirus autem Ruſſiæ dux, ejuſdem nunciis remiſſis, offert ſe prono animo fidem Chriſtianam ſuſcepturum, modò venirent perſonaliter, ſororemque Annam offerrent, & ipſum baptizarent. Adverſabatur autem foror Anna imperatorum huic affinitati, aſſumereque illam multiplici renitentia dedignabatur: ſed Baſilius & Conſtantinus fratres diſſerendo perſuadendoque, quanta bona ex affinitate hujusmodi ſequutura ſint, & quòd univerſa Ruſſia ex ejus connubio fidem Chriſti ſit ſuſceptura, animum fororis expugnant pervincuntque ad conſenſum.

eaſque, Catholica fide ſuſcepit, imperat:

27 Veniunt itaque Baſilius & Conſtantinus cum ſore ſua Anna in Korſzyn, & illico Vladimirus ducem Ruſſiæ oculorum cæcitas invadit, fluctuareque vario mentis æſtu cepit, an ritu ſuo gentili derelicto fidem Chriſtianam & baptiſma Chriſti eſſet ſuſcepturus. Anna autem foror imperatorum & futura ſua conjux docet, cœcitatem, quæ illi acciderat, ſuſcepto baptiſmate diſparituram. Ab epiſcopo itaque Corſinenſi baptizatus, illicò oculorum caligine depulſa il-

luminatus, nuptias cum Anna celebrat, & eccleſiam in ſignum & memoriam, tam ſuæ converſionis, quàm baptiſmatis & illuminationis ædificat, caſtroque Corſzyn imperatoris derelicto & reſtituto, in Ruſſiam cum nova ſponſa plenus gaudio redit. *Haſſenus Dlugoffus*, cui conſentit *Kulczyński* in elogio Vladimiri ad xv Julii. Verùm Græci ſcriptores de illato per Vladimirus bello non meminerunt. *Cromerus* quoque & *Sarnicius*, Polonicarum rerum ſcriptores, converſionem Vladimiri narrant ſine ulla illius belli mentione. Herberſteinius autem urbem Corſun reſtitutam quidem à Vladimiro ſcribit nuptiarum cauſâ: at eam antea ab eodem expugnata non memorat. Poteſt *Cherſon* urbs maritima in Taurica Cherſoneſo à Suatoſlao a liove Ruſſorum duce antea fuiſſe intercepta, & reſtituta à Vladimiro, ut aſſerit Herberſteinius. At utrumque aequè apparet incertum ob ſilentium ſcriptorum ſynchronorum.

28 Herberſteinius pag. 5 converſionem Vladimiri, quem Wolodimerum vocat; ſic exponit: Wolodimerus quum ſine impedimento totius Ruſſiæ eſſet monarcha factus, venerant ad eum ex diverſis locis oratores, hortantes, ut ſe eorum ſectæ adjungeret. Varias autem quum videret ſectas, miſit & ipſe oratores ſuos, qui perquirerent conditiones & ritus ſingularum ſectarum. Tandem quum aliis omnibus fidem Chriſtianam Græco ritu prætuliffet elegiſſetque, miſiſ oratoribus Conſtantinopolim ad Baſilium & Conſtantinum reges, Annam ſororem, uxorem ſibi ut darent, ſe fidem Chriſti cum omnibus ſubditis ſuis ſuſcepturum; & reſtituturum illis Corſun & alia omnia, quæ in Græcia poſſideret, pollicetur. Re impetrata, conſtituitur tempus, eligiturque locus Corſun: quòd quum veniffent reges, baptizatus eſt Wolodimerus: commutatoque nomine Wolodimeri, Baſilio illi nomen imponitur. Nuptiis celebratis, Corſun unâ cum aliis, ſicut promiſerat, reſtituit. Hæc acta ſunt anno mundi 6469 (forte legendum 6496: nam mendum impreſſionis eſt clarum) à quo tempore Ruſſia in fide Chriſti permanſit. *Dlugoffus* hiſce etiam conſentit ad annum 987, ubi dicit ſollicitatum fuiſſe Vladimirus à Mahometanis, à Judæis, & à Chriſtianis tam Latini quàm Græci ritus; & ad omnes miſiſſe oratores ſuos, ut de ſingularum religione, ruiſus ac ceremoniis inquirerent.

29 Adit oratores ſeu nuntios iſtos, cùm veniffent Conſtantinopolim, honorificè exceptos fuiſſe ab imperatoribus, magnaſque ibidem inter fuiſſe ſolemnitati: reverſos verò ritum Græcorum & ornamenta templorum multum extuliſſe. Ad ritum igitur Græcorum ſuſcipiendum, inquit, omnium procerum ſententiæ inclinabant, perſuadendoque Vladimiro dicebant: Si fides Græcorum bona non eſſet, non avia tua Olcha, inter mulieres prudentiſſima, illam accepiſſet. Aſſenſit itaque Vladimirus procerum ſententiæ, & baptiſma ritu Græcorum accepiſt. Hæc ille parum ſibi conſentens de cauſa electorum rituum Græcorum. At cauſam, quâ ritus potiùs Græcos quàm Latinos amplexus ſit Ruſſus, hanc præcipuam fuiſſe ſuſpicor, quòd aſſinitatem contrahere vellet cum imperatoribus Græcis, eorumque ſororem ſibi matrimonio jungere: hæc enim nuptias fuiſſe occaſionem converſionis, paſſim aſſerunt ſcriptores. *Ditmarus ſcriptor coævus* lib. 7 Vladimirus acriter perſtringit, aſſerens Annam, quam Helenam vo-

hæ nuptiæ, de quibus ceriò conſtat;

F

videntur fuiſſe occaſio converſionis, & prælati ritus Græci.

AUCTORE
J. S.

cat, prius Ottoni III desponsatam fuisse, sed ei fraudulenta calliditate subtractam, dicitque hortatu ipsius fidem Christianam à Vladimiro susceptam. Hoc tamen ita intelligendum existimo, quòd Anna nuptias recusaverit, nisi fidem Catholicam amplecteretur Vladimirus. Hæc autem conditio nuptiarum proposita Vladimirus per-movere potuit, ut de fide Christiana inquireret, eamque amplecteretur.

Conversio
hæc à Pagio
fertur anno
988,

30 Conversionem Vladimiri scriptores varii fixerunt anno 990. At Pagius in Critica ad annum 987 num. 5 & 6 ostendere conatur eam esse factam anno 988. Probatio hæc est. Bardas Phocas à rebellibus imperator acclamatus est die Augusti xv, Indictione xv, id est, anno 987, teste Cedreno. Hæc de causa imperatores Basilius & Constantinus auxilium petierunt à Vladimiro. Hic vero negavit, se suppetias venturum, nisi Annam sororem sibi in matrimonium darent. Accepta conditione ab imperatoribus, Vladimirus cum exercitu suo accurrit, ejusque auxilio Bardas Phocas anno 989, mense Aprili victus est & occisus. Ex hisce colligit Pagius conversum esse Vladimirus anno 988, nuptiasque eodem anno contractas. Consecutio hæc legitima est, si conversio & nuptia Vladimiri peracta sint ante præstitum auxilium, ut ex Elmacino Pagius existimat.

quo Vladimirus nuptias contraxit cum Anna Græca,

31 Elmacinus enim lib. 3 pag. 313, postquam dixerat Bardam Phocam imperatorem salutatum, ita pergit: Unde coactus fuit (Basilius imperator) mittere ad regem Russorum, qui inimici ejus erant, auxilium ab eo implorans. Is autem id ei promisit, petita ab eo affinitate: duxitque rex Russorum sororem Basilii imperatoris Romanorum, postquam hic ab eo obtinuit, ut religionem Christianam amplecteretur. Misitque ad eum Basilius episcopus, qui religione Christiana imbuerent tum ipsum, tum omnem populum ejus. Atque ante illud tempus nulla eis fuerat religio, nec professi erant quidquam. Sunt autem populus magnus: & ab eo tempore ad hoc usque omnes sunt Christiani. Hinc contendit Russorum rex cum omnibus copiis suis ad Basilium imperatorem: tumque eum jam convenissent, constituerunt occurrere Bardæ Phocæ, & terrâ marique ad eum contenderunt, & in fugam eum verterunt: potiusque est Basilius toto suo regno, & vicit Phocam, eumque occidit, tertio Muharrami, anno cccclxxxix; & portatum fuit caput ejus Constantinopolim, atque ibidem affixum. Rebellerat autem annum unum & menses septem. Hæc Elmacinus.

ut ex consensu variorum scriptorum

32 Occisum ait Phocam, post rebellionem anni unius & septem mensium, anno Arabum seu Hegiræ cccclxxxix, tertio Muharrami, seu primi Arabum mensis. Cum autem Hegira singulis annis inchoetur alio die, utpote anno solari brevior, Pagius notat Hegiram illam inchoari x Aprilis anni 989: in Tabulis vero chronologicis domixi Lenglet Dufrenoy inchoatur xi Aprilis. Occisus igitur est xii aut potius xiiii Aprilis anni 989, & sic etiam Cedrenus pag. 701 ait Phocam occisum esse Aprilis mense, Indictione secunda, id est, anno 989. Tyrannidem vero orsus erat in Gjumado posteriori, anno cccclxxxiii, id est, mense sexto Hegiræ, que inchoata erat iii Maii anni 987. Initium igitur tyrannidis ab Elmacino ponitur circa finem Septembris aut mense Octobri anni 987: nam mensis sextus Hegiræ 377 inchoatus est xxviii Septembris. Ex hisce liquet, Cedrenum & Elmacinum catenus

consentire, quòd initium rebellionis figant anno 987. Elmacinus verò uno aut altero mense differre videtur à Cedreno, rebellionemque serius inchoare, quia prior loquitur de tempore, quo occultè cum aliquibus conspiravit Phocas; Elmacinus verò assignat tempus, quo se palam imperatorem professus est. Hoc autem cum factum sit circa finem Septembris aut mense Octobri, nuptia Vladimiri locum habere non potuerunt ante annum sequentem 988, quo peracta omnino sunt, si Vladimirus sponsam suam accepit ante suppetias imperatoribus latis.

33 Id revera factum insinuant etiam Cedrenus & Zonaras. Prior pag. 699 sic habet: Imperator... navibus adornatis Russos imponit: nam ab iis suppetias impetraverat, quòd forem suam Annam Bladimero eorum principi matrimonio conjunxisset. Zonaras pag. 221 idem habet: Imperator verò Delphinam (Phoca copiarum præfectum) ad Chryfopolim castrametatum subito cum Russico exercitu adortus (nam cum Viadimero duce eorum, sorore Anna ducta, affinitatem junxerat, atque auxilia inde accerserat) hostibus facilè superatis, ipsum Delphinam captum palo affixit. Itaque tres allegati scriptores conspirant in tempus nuptiarum Vladimiri cum Anna, illaque ex eorum mente omnino affigenda sunt anno 988. At non aequè certum apparet, eodem anno baptizatum esse Vladimirus: neque enim laudati scriptores clarè asserunt, baptizatum esse ante nuptias. Quin imò, si Vladimirus exercitui Russorum præfuerit, & cum imperatoribus rebelles domuerit, ut asserit Elmacinus, suspicio esse potest, ipsum fuisse Christianis dogmatibus instructum & baptizatum post expeditionem peractam, cum expeditio illa contra rebelles statim suscepta videatur. Quapropter Vladimirus quidem anno 988 & 989 pro Græcis bellum gessit, & verisimiliter anno 988 Christiana sacra amplexus est, saltem ut catechumenus, ac nuptias cum Anna celebravit. Utrum verò etiam eodem anno cum suis baptizatus fuerit, an uno alterove anno serius, tam certum non est: nec video, cur epocha conversa Russia relinqui non possit cum aliqua latitudine circa annum 990.

34 Porro hanc esse primam totius Russia conversionem, clarè edicit Elmacinus, idque ipsius testimonio asseruerunt Papebrochius noster, ipsumque secutus laudatus Pagius. Præterea Constantinus Porphyrogenitus in libro de Administrando imperio, quem anno 949 ad filium scripsit, cap. 13 Russos clarè numerat inter populos infideles, ut jam antè monui, ideoque cum iis affinitatem contrahi volebat à stirpe imperatoria, ita scribens: Quomodo enim fas esse possit, Christianos cum infidelibus matrimonia inire affinitatesque contrahere, id canone prohibente, & universa ecclesia indignum illud & à Christiano statu alienum esse arbitrante? Itaque, quando idem Constantinus scripsit, quæ de Russorum conversione sub Basilio Macedone num. 9 ex eo recitavi, satis noverat eam conversionem non fuisse tam generalem aut constantem quam aliàs verba ipsius insinuant: quamquam revera non asseruerit Russos ad sua usque tempora in fide perseverasse. Ex hisce porro satis certum apparet, Photium præproperè scripsisse de conversione Russorum sui temporis; Constantinum verò Porphyrogenitum, qui laudes in Basilium avum suum ultra modum effudit, de illa conversione locutum cum nimia exaggeratione, dissimul-

D

ostenditur:
eodem etiam
anno Christi-
stæcum fide-
dem ample-
xum videtur
factum ut
catechumenus:

E

hæc prima
generalis
Russorum
conversio.

F

A dissimulasseque, quod Russi, saltem plerique, deinde ad vomitum fuerint reversi; atque hac sua dissimulatione etiam Caropalam, Zonaram & Cedrenum in errorem pertraxisse. Verum undecumque eorum error fuerit natus, tam dicta sperius de Helena conversa, deque legatis ab ea ad Ottonem missis, quam verba Ditmari ipsiusque Vladimiri inferius recitanda, clarè ostendunt in Russia fidem Christianam ante Vladimiri conversionem non fuisse admissam, nisi ad breve tempus, aut solùm ab aliquibus, qui tanto numero non erant, ut Russia dici posset Christiana. Sententia igitur Baronii & aliorum, qui conversionem præcipuam Russorum seculo IX innotescere voluerunt, improbabilis omnino apparet. Conversio tamen Russia sic referenda est ad principatum Vladimiri, ut non negetur Russos aliquos antè fuisse Christianos.

§ IV. Quid pro fidei Christianæ propagatione præstiterit Vladimirus: scripta de moribus ipsius examinantur, & de cultu ecclesiastico.

B **S**criptores Rutheni, Litvani, Poloni, aliique, qui res gestas Vladimiri Russia ducis litteris consignarunt, consentiunt enim plurima præstitisse ad promovendam fidem Catholicam in Russia, qua tota ferè sub ejus principatu facta est Christiana. Dlugossus ad annum 992 de iis ita habet: Sacriligos ritus, quibus præcis temporibus Ruthenorum gens dedita erat, Vladimirus Russia dux eliminaturus, tertio, ex quo Christi fide illuminatus erat, anno idola, lucos arasque & templa eorum confringit, incendit, & comminuit. Simulachrum verò Fulminis, quod præcipua veneratione apud Ruthenos colebatur, ad caudam equi alligatum, spectante multitudine Ruthenorum, per terram trahi, & in flumen Dniepr * mergi, gentibus Ruthenis ex utroque sexu deorum & simulachrorum suorum fletu & ejulatu ingenti confractionem prosequentibus, mandavit. Promulgavit insuper Vladimirus Russia dux edictum, ut omnes nationes & populi sibi subiecti, relictis idolis, Christi fide & baptismatis caractere se insignirent, habiturus eos pro hostibus, bonaque eorum confiscaturus, qui detrectarent sanctis suis parère iussionibus. Qua necessitate populus Ruthenorum constrictus ad Kyow catervatim confluit, & fidem Christi confessus in flumine Dniepr ab episcopo Corsinensi, & presbyteris ex Græcia adductis baptizatur, & in fide ac ceremoniis ejus eruditur. Audita autem est vox & ejulatus draconis in aëre, querentis se ex possessione Ruthenorum diuturna, non ab Apostolis aut martyribus, sed ab una fœmina ejectum esse.

C 36 **Æ**dificavit autem Vladimirus primam ecclesiam in loco, quo prius idolis thura incendebantur, & eam B. Basilio dicari ordinavit, sed & in aliis regionibus Russia templa & sacerdotes Dei multiplicat. **Æ**dificat alteram ecclesiam B. Mariæ Virginis in Kyow, & ornat eam vasis aureis & preciosa suppellectili, & tam in ea quàm in aliis ecclesiis Russia, à duce Vladimiro & baronibus Russia ædificatis, Corsinensi Septembris Tomus II.

Russia tota ferè conversa operâ Vladimiri,

* i. e. Botythenem vulgè Dnieper

multisque ecclesiis ornata;

sis episcopus ministros & sacerdotes instituit, pro quorum sustentatione Vladimirus dux prædia & census largitus est, & primitias & decimas tam bojaris * quam agrestibus mandat solvi & offerri. Baptizavit & tunc Vladimirus dux decem filios suos, videlicet Wiszeslaum; Izaaslaum, Suatopelkum, Jaroslaum, Wsevoidum, Suatostlaum, Mscislaum, Boris, Chleb, Stanislaum, &c. Pueros Ruthenorum applicat literis, artifices insuper ex Græcia adductos salariat *, & plures ecclesias ex muro & latere ædificat. **Hæ**tenus Dlugossus, cui de conversione totius Russia consonant verba Elmacini num. 31 data: Ab eo tempore (Vladimiri) ad hoc usque (Russia) omnes sunt Christiani. Studium & fervorem insignem Vladimiri in propaganda ac ornanda religione Catholica luculenter quoque innuunt verba Ditmari in Chronico circa finem, ubi de Kiovia sic loquitur: In magna hac civitate, quæ istius regni caput est, plusquam quadringentæ habentur ecclesiæ. Ditmarus enim tantam ecclesiarum multitudinem Kiovia attribuit annis paucis post mortem Vladimiri, & annis circiter triginta post conversionem ipsius, ita ut necesse sit plurimas ipsius tempore constructas esse: etsi credamus nonnullas jam antè fuisse ædificatas, & numerum omnium à Ditmaro fuisse exaggeratum.

37 **J**am verò quod supra dicit Dlugossus de baptizatis Russis per episcopum Corsinensem & presbyteros Græcos, convenire potest initio conversionis Russorum: at non crediderim episcopum Corsinensem, qui propriam habebat diocesim in Taurica Chersoneso, diu primas partes gessisse in baptizandis Russis, cum hi proprium acceperint metropolitam, à patriarcha Constantinopolitano ordinatum, qui sedem suam posuit Kiovia. Suspicio igitur episcopum Corsinensem in Russia fuisse præmissum, multosque Russos per ipsum baptizatos; secutum verò Michaëlem, qui inter metropolitas Kiovienses primus ponitur, simulatque de sincera Russia conversione satis constabat. Deinde quod spectat ad edictum Vladimiri, à Dlugosso item memoratum, ut Russi omnes baptismum susciperent, istud mihi prorsus credibile & verisimile apparet, utpote congruum genio Vladimiri, & usui istius temporis minimè repugnans. Verum modo planè incredibile edictum istud explicuit Kulczynski in Vladimiri elogio ad xv Julii, quando hæc scripsit: Convocavit post hæc magnates suos omnemque plebem, ac jubens unumquemque paratum esse ad suscipiendum statuta die baptismum, ad finem concionis tale addidit edictum: Si quis non interfuerit crastina die ad fluvium, is mihi hostis erit. Quis enim credat voluisse Vladimirus, ut Russi omnes uno die eodemque loco baptismum susciperent, eoque initiarentur; priusquam dogmatibus fidei Christiana sufficienter essent imbuti? Etenim nec unus locus Russos omnes capiebat, nec omnes tam citò ad unum locum confluere poterant, nec sanctitati professionis Christiana congruebat, ut rudes aquis salutaribus abluerentur ante debitam instructionem. Voluit igitur Vladimirus, ut omnes baptismum susciperent, sed paulatim & post debitam instructionem. Rem tantam tempore principatus Vladimiri majori ex parte perfectam credo, sed non uno anno, nedum uno die ac loco.

38 **P**orrò Vladimirus non solùm curasse, ut subditi sui baptismum susciperent, sed legibus quoque de iudiciis

AUCTORIBUS J. S.

* lege à bojaris, id est, nobilibus

* i. e. censu instruit

E

F

Constitutio principis Vladimiri que de iudiciis

AUCTOR
J. S.

que salutaribus religionem munivisse, colligitur ex Constitutione ipsius in favorem ecclesiasticorum data, quam Kulczynskius Latine redditam edidit in Appendice pag. 20 sub hoc titulo: *Constitutio sancti principis Vladimiri, qui baptisate illustravit Russiam, de potestate metropolitæ, de decimis, & de aliis. Constitutionem ipsam accipe*: In nomine Patris & Filii & sancti Spiritus, Amen. Ecce ego princeps U-ladimirus, dictus in sancto baptismo Basilius, filius Suatollai, nepos Igori & beatæ Olgæ, suscepta sancta Fide Christi, obtinui ex urbe Constantinopoli primum metropolitam Kioviensem Michaëlem, qui baptizavit totam Russiam. Postmodum erexi templum in honorem sanctæ Deiparæ, & applicavi eidem templo decimas ex universo meo principatu. Inspecto insuper Græcorum Nomocanone, cum invenissemus in eo, non licere causas ecclesiastici fori judicare principibus, eorundemque ministris sæcularibus, consilio inito cum filiis meis, ducibus, ac viris nobilibus, dedimus potestatem judicandi causas ecclesiasticas metropolitæ & episcopis in universa Russiâ. Nullus igitur in posterum ex meis successoribus audeat se ingerere in judicia fori spiritualis. Præcipimus etiam nostris gubernatoribus & iudicibus, ne de decimis aut aliis causis ecclesiasticis absque deputatis à metropolita vel aliquo episcopo ministris judicare aut decernere quidquam præsumant.

causisque
ad tribunal
ecclesiasti-
cum spe-
ctantibus,

39 Causæ autem ad tribunal ecclesiasticum spectantes sunt istæ. Divortium, adulterium, stuprum, raptus mulieris, machinatio mortis inter maritum ac uxorem, matrimonium contractum in consanguinitate aut alinitate, veneficia, auguria, superstitiones, fascinoes, hæresis, concubitus inter conjuges illicitus, furtum in templis rerum sacrarum, exhumatio cadaverum, mutilatio, peccatum bestialitatis, procuratio abortus; item si filius percusserit patrem, aut filia matrem, aut nurus foerum: si unus alterum læserit graviter verbis obscænis: si quis fecerit crucem, aut sacram imaginem: si quis introduxerit in templum canes aut aves absque magna necessitate, vel aliquo alio modo domum Dei prophanaverit: si quis oraverit ad arborem, aut ad ignem, aut ad fontem. Hæ omnes, & aliæ similes causæ concessæ sunt ecclesiis jure divino, & constitutionibus sanctorum Patrum, ac privilegiis Christianorum regum & principum apud cunctas nationes, quæ fidem Christi profitentur. Unde & nos præcipimus, ne princeps, magnates, ac iudices ad hujusmodi judicia se intrudant, hoc enim privilegium contulimus, juxta antiquiorum cæsarum decreta, & septem generalium conciliorum statuta, ecclesiis Dei. Injungimus pariter nostris iudicibus, ut ex proventibus judiciorum novem partes filico principis, decimam verò partem ecclesiis applicent. Volumus autem, ut metropolita legem antiquitus à Deo latam, & terminos à sanctis Patribus positos, custodiat diligenter, tanquam redditurus aliquando rationem in extremo iudicio pro animabus suæ curæ commissis. Jam verò subditi, quos tradidimus potestati ac jurisdictioni metropolitæ, hi sunt. Hegumenus, hegumenia: presbyter, presbyterissa, diaconus, diaconissa, & liberi eorum: cantores ac clerici omnes: monachus, monialis, famuli templo intervientes, medici, obstetrices, viduæ, peregrini, cæci, claudi, & alii mendici, infirmi, xenodochiorum curatores, monachi apostatæ.

Hujusmodi personarum causas, sive inter se sive cum aliis extraneis, iudicet metropolita per suos iudices: pœnæ verò fiscales dividantur per medium inter principem ac metropolitam.

40 Et quia effato ipsiusmet Veritatis æternæ, traditione sanctorum Apostolorum ac Patrum, decreto primi orthodoxi cæsaris Constantini, & cunctorum ejus successorum sancitis, tum generalium conciliorum ordinationibus docemur, quod debeant metropolitæ, ecclesiis, ac universo sancto clero contribui decimæ ex tributis, ex proventibus, ex contractibus, ex venationibus, & ex omni eo, quod ad aulam ac ærarium principis intrat; ideo statuimus & decernimus, ut hæc universalis lex Catholicæ & apostolicæ Ecclesiæ inviolabiliter servetur: nemo enim potest fundamentum antiquitus jam positum movere, & aliud substituere; cum insuper & in lege veteri Deus præceperit Israëlitis, ut novem partibus suarum rerum fruerentur, decimam verò ipsi Deo redderent. Quamobrem volumus ut ex pœnis in quovis tribunali fiscalibus decima pars, ex nundinis quilibet decimus mercatus; item ex tributis, ex fructibus, ex venationibus, ex gregibus, ex frugibus, ex omnibus denique cujuscumque generis redditibus novem partes percipiat rex aut princeps, decimam verò partem ecclesia metropolitana, & reliquæ ejus suffraganeæ. Quod si quis violaverit hanc meam constitutionem, reddet rationem in tremendo iudicio, coram Deo, & coram angelis ejus, ubi uniuscujusque opera revelabuntur, sive bona, sive mala; ubi alter alterum nemo poterit juvare, solâ justitiâ ac bonis operibus patrocinantibus: ubi injusti iudices iudicium implacabile invenient, ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Nemini igitur liceat infringere hanc meam voluntatem. Si quis verò ex meis aut filiis, aut nepotibus, aut abnepotibus, ex sanguine meo in posterum subsequens: vel etiam, si quis ex magnatibus, iudicibus cæterisque ministris violaverit hanc meam ordinationem, & cœperit judicare causas ecclesiasticas, metropolitæ ac episcopis per me traditas, comparebit mecum in tremendo Dei iudicio, & cadet super ipsum maledictio sanctorum Patrum.

41 Editor in præfatione Appendicis suæ docet, se hanc Vladimiri constitutionem extraxisse è vetusto volumine manuscripto, RITUALE RUTHENICUM nuncupato, ubi in præfatione ad eandem constitutionem hæc habentur: "Imperantibus Constantino & Basilio, convertit ad fidem Christi S. Vladimirus universam Russiam, & adducto secum è Græciâ Michaële metropolita, posuit constitutionem in archiepiscopopali ecclesia, quæ ut inviolabiliter custodiretur, præcepit suis omnibus successoribus, & aliis ducibus in Russiâ ditiones habentibus, cunctosque terribilibus juramentis obstrinxit. Unde succedentes ipsi orthodoxi magni Russiæ duces non solum privilegia per ipsum collata confirmârunt, sed etiam eadem amplifi-cârunt, & fundatæ ecclesiæ metropolitane, matri reliquarum ecclesiarum, civitates, terras, pagos, vineas, agros, mellificia, lacus, fluvios, ceterasque possessiones cum omnibus proventibus in perpetuum donaverunt ac inscripserunt, adjunctis insuper decimis, quæ proveniunt ex omnibus magnorum ducum ditionibus, &c.

42 Porro ad recitatum Vladimiri decretum observo,

de decimis perfolvendis metropolitæ & episcopis:

E

F

unde accipitur hæc constitutio,

A *quæ probat plures tempore Vladimiri statutos in Russia episcopos.*

obseruo, mentionem in ea fieri non solum metropolitam, sed etiam episcoporum, ita ut nonnulli quoque episcopi in Russia constituti fuerint tempore Vladimiri. Le Quien tamen in Oriente Christiano tom. 1 col. 1260 existimat Russiam tribus sæculis integris sub solo fuisse metropolitam, & caruisse episcopalis aliis sedibus. Id sibi compertum ait certissimo Nicetæ Choniatis testimonio. Ex ejus lib. 5 Theauri fidei cap. 5 hæc adducit verba de concilio Nicæno primo: Cum enim nondum civitatibus omnibus suis obtigisset episcopus, eo factum est, ut plures id temporis non convenerint. Provinciarum enim aliarum tantum parebant, ut Scythia seu Rossia, in hodiernum usque diem. Aliæ duos aut ad summum tres habebant, ut Dalmatia &c. Verum respondeo, me tantum non tribuere adducto Nicetæ loco, ut existimare possim ipsis quoque Vladimiri temporibus plures non fuisse in Russia episcopos. Quippe non solum in decreto Vladimiri jam dato, sed etiam in decreto Jaroslai filii ejus, quod sequitur apud Kulczynskium, de pluribus Russia episcopis fit mentio. Præterea si quis solum inspicere voluerit catalogum metropolitaram-Kioviensium, quem Kulczynskius conseruit in Opere suo pag. 110. & sequentibus, videbit plures à seculo XI Russia episcopos memorari. Quare ad verba Nicetæ, qui tantum Latine editus est à Petro Morello, respondeo, dubitari posse, an verba ipsius Græca rectè exposta sint Latine. Si verò de recta interpretatione constaret, dicerem Nicetam errare potuisse: nam incredibile est, quod narrat, si verba ipsius sic intelligamus, ut totam Russiam usque ad seculum XIII administratam ab uno metropolitam velit sine ullis suffraganeis. Nunc etiam quadam de moribus & cultu Vladimiri veniunt examinanda.

Ditmarus acriter perstringens mores & peccata Vladimiri, * aliis Annam

B *43 Ditmarus lib. 7 Chronici sui circa finem de Vladimiro ita loquitur: Amplius disputando progrediar, regisque Russorum Wlademiri actus iniquos perstringam. Hic à Græcia ducens uxorem Helenam *, tertio Ottoni desponsatam, sed ei fraudulenta calliditate subtractam, cujus hortatu sanctæ Christianitatis fidem suscepit, sed eam justis operibus non ornavit. Erat enim fornicator immensus & crudelis, magnam vim sæpè Danais imbellibus ingerens. Tres verò habens filios, uni eorum Bolizlavi ducis, nostrique persecutoris, filiam in matrimonium duxit, cum qua missus est à Polonia Reinbernus, præful Sallcholbergensis. Qui in pago Hafengun * dicto natus, liberalique scientia à prudentibus magistris doctus, gradum episcopalem ascendit, ut spero, dignus. Quantum autem in cura sibi commissa laboraverit, nec meæ scientiæ, nec etiam faciendiæ sufficit. Fana idolorum destruens incendit, & mare dæmonibus sacraum, immixtis quatuor lapidibus, sacro chrismate perunctis, & aquâ spargens benedictâ, novam propaginem Domino in infructuosa arbore, id est, in populo nimis infulso, sanctæ prædicationis plantationem eduxit. Vigiliarum & abstinentiæ ac silentii assiduitate corpus suum affligens, cor ad speculatum divinæ contemplationis infixit. Quem prædictus rex, audiens filium suum hortatu Bolizlavi clam velle sibi repugnare, cepit cum filio proprio & uxore ejus & in singulari custodia clausit. In qua pater venerabilis, quod in aperto fieri non potuit, in secreto studiosius in divina laude peregit. Hic cum se lacrymis, assiduæque orationis ex corde contri-*

* al. Haffegun

Septembris Tomus II.

to prolata hostiâ, summo Sacerdoti reconciliaret, ex arto corporis carcere solutus, ad libertatem perennis gloriæ gaudens transit. Præfati verò nomen regis Wlodomeri potestas pacis non justè interpretatur: quia non illa pax vera dicitur, quam impii invicem vel habitatores hujus mundi possident, quia semper nutat; sed solus ille vera pace specialiter utitur, qui omnem motum animi sui componens, regnum Dei solatio vincens patientiæ in angustia promeretur. Episcopus iste in cœlesti securitate paufans, minas viri impii deridet, & castitate gemina potitus, fornicatoris illius ultrices flammæ speculatur: quia doctore nostro Paulo teste, adulteros judicabit Deus. Bolizlaus autem hæc omnia comperiens, in quantum potuit vindicare non desistit.

AUCTOR
J. S.

44 Post hæc rex ille plenus dierum obiit, integritatem hæreditatis suæ duobus filiis relinquens, tertio adhuc in carcere posito: qui postea elapsus, conjuge ibidem relicta, ad focerum fugit. Rex prædictus lumbare venereum habuit, innatæ fragilitatis majus augmentum: sed magister nostræ salutis Christus, cum lumbos nostros, luxuriæ nocentis abundantia refertos, præcingi juberet, continentiam, & non aliquod provocamen innotuit. Et quia de lucerna ardente à suis prædicatoribus rex præfatus audivit, peracti criminis maculam assidua eleemosynarum largitate deterfit. Scriptum est enim: Facite eleemosynam, ac omnia munda sunt vobis. Hic cum jam decrepitæ ætatis esset, regnumque prædictum diu haberet, obiit, sepultus in civitate magna Cuiewa *, in ecclesia Christi martyris Clementis, juxta prædictam conjugem suam, sarcophagis eorum in medio templi palam stantibus. Hactenus Ditmarus, cujus locum ex Ms. nostro recitavi, quod aliqua minus rectè legatur in editis. Gravis certè est accusatio scriptoris hujus contemporanei, qui non solum Vladimirus perstringit ob peccata ante susceptam fidem commissa, sed vel maximè reprehendit mores jam conversi ad fidem, ut patet ex iis verbis: Fidem suscepit, sed eam justis operibus non ornavit. Erat enim fornicator immensus & crudelis &c. Gravius etiam est, quod infra sequitur: Fornicatoris illius ultrices flammæ speculatur; quia doctore nostro Paulo teste, adulteros judicabit Deus. Hæc enim verba non solum Vladimirus graviter accusant jam Catholicum, sed etiam defunctum videntur damnare.

insinuat eum etiam post baptismum non rectè vixisse;

E

* i. e. Kiovia

F

45 Attamen nequeo existimare eam esse mentem Ditmari. Nam posterioribus verbis insinuat, Vladimirus aliquot annis ante obitum respuisse & sanctioribus moribus fuisse ornatum. Quid enim significant hæc verba, Peracti criminis maculam assidua eleemosynarum largitate deterfit; nisi Vladimirus in peccatis prædictis non perseverasse usque ad finem vitæ? Noverat utique Ditmarus, maculam peccati, quod continuatur, nullis abstergi eleemosynis; sed necessariam esse dolorem de peccato peccato & propositum de eo non iterando, ut quis eleemosynarum largitate aut aliis operibus piis se Deo reconciliat, seu peccati peccati maculam detergat. Quapropter existimasse videtur Ditmarus, Vladimirus multis luxuria & crudelitate obnoxium fuisse peccatis, (idque Herbersteinus Polonique scriptores etiam habent) ab iisque non statim à suscepto baptismo prorsus abstinuisse, ut decebat principem Christianum; respuisse tamen in senectute; & tunc non modo incubuisse ad fidem

respuisse tamen ante finem vitæ;

AUCTORE
J. S.

in Russia propagandam; sed simul ad satisfaciendum divinae justitiae de peccatis praeiis, quantum poterat, & ad caelestes thesauros sibi per opera charitatis comparandum. Itaque pius ac probus in senectute fuisse Vladimirus, ipse insinuat Ditmarus, licet alioquin ob carcerem Reinberni irato in ipsum animo videatur scripsisse, atque idcirco verba ipsius modo non nimis severo, sed potius benigniori sint interpretanda. Fortasse omnia serè, quae accusat Ditmarus, facta sunt ante fidem à Vladimiro susceptam: nam peccata ipsius baptismo praevia invidiosus jactari potuerunt ab offensis ob carcerem Reinberni, itaque perferri ad Ditmarum, acsi post baptismum fuissent à Vladimiro continuata.

46 Verùm, sive Vladimirus peccata sua subinde iteraverit Christianorum cœtui insertus, sive ea statim à fide suscepta correxerit, quod in medio relinquo, scimus tantas esse divinae misericordiae divitias, ut superabundaverit subinde gratia, ubi abundavit delictum, teste Apostolo; ideoque Sanctum in fine vitae fieri potuisse Vladimirus, etsi antea in peccata prolapsus fuerit gravia. Hac de causa S. Hieronymus in Epistola ad Furiam dixit: Non quaeruntur in Christianis initia, sed finis. Paulus malè cepit, sed bene finivit &c. Benè autem finivisse Vladimirus, innuunt etiam verba Dlugossi ad annum 1005, ubi de sepultura ejus hac scripsit: Confluxit autem ad honestandum funebria sua Ruthenorum multitudo, quae in sepultura sua planctum magnum edens, vociferabatur patrem se & liberatorem patriae & fidei Christianae in Russia plantatorem immaturè perdidisse. Itaque nihil detractum volo sanctitati Vladimiri ob verba Ditmari, neque hac impedirent, quominus Sancti titulo ipsius nomen honorarem, si satis constaret de legitimo cultus ipsius initio, de quo pauca nunc differenda.

47 Dlugossus, qui Historiam suam conscripsit post medium seculi xv, de cultu Vladimiri apud Ruthenos non meminit, licet cultum filiorum ipsius Borisi & Hlibi commemoret. Hoc silentium vehementem ingerit suspicionem, Vladimiri cultum non fuisse Dlugosso cognitum, ideoque non valde antiquum tunc fuisse aut celebrem apud Ruthenos. Crescit hac suspicio, quia nullam invenio vestigium cultus seculo xv antiquioris apud ullum scriptorem, ne apud Kulczynskium quidem. Edidit ille Officium integrum de S. Vladimiro Russiae rege, ut loquitur in praefatione Appendicis suae, sed nullibi explicat, quam antiquum sit istud officium, quamque antiquus Vladimiri cultus, quave occasione aut cujus auctoritate coeptus. Praeterea nec Officium, nec ullam aliud monumentum, quod mihi innatuit, meminit de miraculis per Vladimirus patratis, quorum causam cultus fuerit inchoatus. Verumtamen memoriam Vladimiri, qui Basilius in baptismo nominatus est, invenio ad xv Julii in Ephemeridibus Moscis, quas Papebrochius edidit ante tomum 1 Maii. Ex hisce igitur suspicio oritur, cultum Vladimiri coeptum esse apud Ruthenos eodem serè tempore, quo praedictae Ephemerides sunt collectae. Fieri etiam potest, ut collector Ephemeridum nomen Vladimiri primus inseruerit Fastis sacris, cultusque ipsius eodem tempore fuerit inchoatus. Fateor hanc suspicionem firmo carere fundamento, ita ut statim evanescere debeat, si quis

antiquius ex monumentis idoneis ostendat cultus initium.

48 Porro in laudatis Ephemeridibus sub figura regis, capite radiato exhibiti, solum literis Graecis habetur Bladimerus aut Vladimerus, quod de Vladimiro duce rectè exponit Papebrochius, hac adjungens verba: Historiam vitae & sanctitatis monumenta cuperem ex antiquioribus Ruthenorum Mss. discere, nec non praesentem corporis vel sepulcri venerationem ac statum. Cum huic Papebrochii desiderio necdum satisfactum esset, ut jam in praefatione monui, Solterius ad xv Julii Vladimirus Adis non inseruit tamquam Sanctum, sed ex neotericorum Fastis recitavit elogia, quae ibidem videri possunt in Praetermissis. Geminum erat Solterii dubium, quo minus auderet de Vladimiro ut Sancto agere, alterum de fide verè Catholica, quod deponere me posse existimo, ut patebit ex sequenti §; alterum de sanctitate & cultu legitimo, quod satis sublatum non video. Quae me teneat formido, breviter explico, ut eruditus aliquis Ruthenus eam tanto facilius possit eximere. Scio quidem Vladimirus tamdiu cultum esse à Ruthenis Schismaticis, ut initium hujus cultus plusquam centum annis precedat decretum Urbani VIII, anno 1634 datum; at non novi, an tanto tempore cultus sit à Catholicis. Etenim cum Ephemerides Mosca, in quibus primo memoratum invenio, certo non fuerint compositae ante seculum xv, & verisimiliter editae sint Mosca à schismaticis, timeo ne forte cultus ille inchoatus sit & continuatus à solis schismaticis usque ad annum 1594, quo pars Ruthenorum se Romanae subiecit Ecclesiae. Verùm timor ille evanescet, si quis idoneis monumentis probare possit, Vladimirus seculo xv etiam cultum fuisse ab iis Ruthenis, qui sub metropoli Kioviensi Romanae Ecclesiae fuerunt uniti. Hoc enim qui ostenderit, omnem nobis dubitationem de immemorabili cultu Vladimiri eximerit.

§ V. Inquiritur utrum initio conversionis Russi fuerint Catholici; ideoque ostenditur patriarchas Constantinopolitanos istius temporis fuisse cum Romana Ecclesia unitos.

Antonius Possevinus Societatis Jesu in Opusculo de Rebus Moscoviticis, ad summum Pontificem Gregorium XIII scripto, part. 2 pag. 92 editionis Plantiniana scribit, Moscos seu Russos ante quingentos annos, duce Moscorum Volodimero Christianam fidem à schismaticis haereticis accepisse. Deinde pag. 114 inter difficultates Russiam ad religionem Catholicam convertendi hanc recenset, quod (licet res planè fabulosa sit) corpora quorundam, qui schismatici fuerunt, integra se habere gloriantur, per quos miracula frequenter edì, caecis visum restitui, aegrotos sanari, constanter affirmant. . . . Inter alios autem numerantur Cleba & Boris, Petrus metropolita, Alexius, quorum corpora extare aiunt Moscoviae. Hac quidem

D
& nescimus, an ab eo seculo cultum habuerit apud Catholicos.

E

F

Aliqui crediderunt Russos fuisse conversos à schismaticis:

A dem Possavinus : at cum integro serè seculo conversionem Russorum seriùs ponat , quàm eam factam esse ostendi , minus mirandum est , quòd crediderit fidem Russia illatam esse à schismaticis : nam ita incidit in tempora , quibus patriarcha Constantinopolitani post Michaelèm Cæcularium aperitè schismaticum de schismate saltem fuere suspecti. At quando Vladimirus cum suis fidem suscepit , patriarcha Constantinopoli erat Nicolaus Chrysoberges , quem scriptores Catholici de schismate suspectum non amplius habent , neque merito suspectum habere possunt.

veram post mortem Photii ecclesia Constantinopolitana rursum unita est cum Romana ,

B Imò idoneis rationibus probari potest , omnes patriarchas , qui post Photium schismaticum usque ad Nicolaum Chrysobergem in ecclesia Constantinopolitana sederunt per seculum integrum & ultra , Catholicos fuisse , & cum Ecclesia Romana conjunctos , multosque ex iis tamquam Sanctos coli. Quamvis enim Photius dux auctorque habeatur Græcanici schismatis , id tamen non alio modo intelligendum est , quàm quòd ipse schismaticus fuerit , animoque schismatico multa contra Ecclesiam Latinam scripserit , qua recentiores schismatici diu post adoptarunt , ut schisma inducerent , & Romanam Ecclesiam calumniarentur. Verùm tales non fuerunt Photii in sede patriarchali successores , quorum primus S. Stephanus , Basilii Macedonis imperatoris filius. Hic cum à Photio ordinatus esset diaconus , ipse Leo imperator frater ejus & Stylianus episcopus Neo-Cæsariensis in Euphratesia nomine omnium episcoporum , presbyterorum & diaconorum ecclesie Constantinopolitane scripserunt ad Stephanum Papam , ut cum ordinatis à Photio dispensare dignaretur , multas rationes allegantes , & honorificentissimè de Romana Ecclesia ejusque primatu loquentes. Epistola tota Styliani videri potest apud Baronium tom. 10 pag. 611 & seqq.

ut probatur ex litteris utrimque scriptis.

C 51 Pauca ex ea huc transfero : Quoniam verò scimus , inquit omnium nomine Stylianus , quòd à vestra apostolica Sede corrigi , & juxta canones corripere debemus ; hac de causa humilibus his nostris litteris tuam oramus venerabilitatem , ut misericorditer nobiscum agas. Et inferius : Quapropter decet etiam tuam singularem virtutem , Photium quidem tamquam ab initio schismaticum , & à schismaticis illegitimè ordinatum , & propter alia multa , quæ operatus est mala , expellere ; eos verò , qui ab ipso decepti sunt , misericorditer cum illis dispensari rogamus , ut ecclesie Constantinopolitanæ pax & tranquillitas ita restituatur. . . . Quapropter tuam rogamus beatitudinem , ut populum (parùm abest) desperatum misericorditer suscipias. Rogat te Petrus , cujus Sedem administrandam obtines &c. Stephanus Papa , acceptis hisce litteris una cum litteris Leonis imperatoris , quæ excidisse videntur , non statim postulata concessit , quòd ita scripserat imperator , ac si Photius sponte sedi renuntiasset. Stylianus igitur aliis litteris , quas edidit Labbeus tom. 8 Conciliorum col. 1410 , preces iteravit pro ordinatis à Photio. At , mortuo Stephano , Formosus Papa rescripsit per litteras ibidem col. 1411 subjunctas , docens se legatos missurum Constantinopolim , seque ordinatis à Photio communionem laicam concessurum sub conditionibus quibusdam in litteris expressis , quæ videri possunt. Porro verisimile quidem est , non voluisse omnes se istis conditionibus subicere , idque colligitur ex epistola Joannis Papæ IX ad eundem Stylianum , qua

habetur apud laudatum Labbeum col. 1430. At illa quorundam pertinacia non obstabat , quo minus ecclesia Constantinopolitana esset unita cum Romana.

AUCTORE J. S.

52 Sub initium seculi x grave ortum est schisma in ecclesia Constantinopolitana ob quartas nuptias Leonis imperatoris , quas improbatam vehementer Nicolaus Mysticus patriarcha , ut per imperatorem sede sua fuerit deturbatus , eique successus Euthymius. Cum autem imperator legatos summi Pontificis sententia sua de quartis nuptiis habuisset saventes , Nicolaus Patriarcha , sedi sua deinde restitutus , graviter de re conquestus est per litteras , quas edidit Baronius post tom. xi in addendis pag. 737 , & Labbeus tom. 9 col. 1264. In hisce litteris , quantumvis acriter de legatis exposculet , primatum Ecclesie Romanae agnoscit , ita scribens : Et quidem decebat , primatum ecclesiasticum sibi vendicantes , rem totam seridè inquirere , atque ad summum Pontificem referre &c. Et infra : In eos animadvertendum , beatissime Pater , qui superflunt , qui tot in me tantaque turbas criminationibus falsis excitarunt. Hæ tuæ erunt partes , id à te dignitas primatum tua , Romanæque Sedis decus exigit &c. Responsum Papæ ad hasce litteras nullibi edium invenio. Verùm , ubi schisma prorsus erat sublatum Constantinopoli , idem Nicolaus anno 920 litteras dedit ad Joannem Papam X , misitque cum legato imperatoris suum quoque legatum , rogans , ut Pontifex legatum mitteret Constantinopolim. Insinuat illa epistola , non potuisse obtinere Nicolaum , quæ petierat in prima epistola , cum dicat officia summi Pontificis erga se temporum difficultatibus intermissa fuisse , seque consuetam ecclesiis unionem exoptare. Porro Pontificem misisse legatos , eorumque operâ pacem fuisse restitutam , scribit laudatus Nicolaus in litteris ad Simeonem Bulgaria principem , in quibus honorificè loquitur de summo Pontifice , & de pace per legatos pontificios composita ita habet : Hæc de legatione Romana , . . . cujus adventu scandalis , quæ ob tetragamiam apud nos omnia turbarant , impositus est finis , pax clero reddita , cætus sacri mira animorum conspiratione habiti ; & , ut verbo dicam , Romana ac Constantinopolitana ecclesia ita in unam eandemque coalita est fidem ac consensionem , ut nihil amplius vetet , quò minus nos optatissima illorum communionem & sanctificationem perfruemur. Itaque illo tempore ne umbra quidem erat schismatis , sed Catholicus fuit Nicolaus , uti & Euthymius , qui Sedem ipsius aliquot annis obtinuit.

Unita quoque fuerunt Ecclesie inchoato seculo x,

F

F

53 De Stephano II , qui Nicolao successus est , nulla quoque rationabilis oriri potest dubitatio , quin probè fuerit Catholicus , cum nihil legatur fecisse contrarium. Nulla quoque suspicio schismatis est tempore duorum sequentium patriarcharum S. Tryphonis & Theophylacti , quorum postremus ordinatus est , presentibus legatis Romani Pontificis. Theophylacto subrogatus est S. Polyuctus. Hunc autem fuisse Catholicum , satis probari potest ex Liutprando Cremonensi episcopo , qui circa postremos Polyucti annos Ottonis imperatoris legatus fuit Constantinopoli apud Nicephorum Phocam , totamque legationem suam descripsit. Edita est hæc Legatio tom. 2 Scriptorum Italia pag. 479 & seqq. Agnitum autem fuisse hujus legationis tempore primatum Romana Ecclesia ab Imperatore & patriarcha

& pax illa duravit subsequenter patriarchis

AUCTORE
J. S.

Constantinopolitano, vel ex eo liquet, quod Liutprandus coram Græcis subinde Romanum Pontificem nominaverit universalem Papam, patriarcham verò Constantinopolitanam nuspam œcumenicam appellaverit; neque tamen aut imperator aut patriarcha de hisce titulis litigaverint, quamvis Nicephorus pertinaciter recusavit Ottoni titulum imperatoris attribuere, idemque ægerrimè tulerit, quod in literis Romani Pontificis, cujus legati etiam ad Nicephorum venerant, vocaretur Græcorum imperator, & non Romanorum. Nullum tunc fuisse schisma, rursus colligitur ex eo, quod Liutprandus ubique cum Græcis communicaverit, neque ullam schismatis mentionem fecerit, licet exacerbato in Græcos fuerit animo. Verè itaque dixit Liutprandus pag. 488: Sed quid hoc memorem, cum ipsa Constantinopolitana ecclesia nostræ sanctæ Catholicæ atque Apostolicæ Ecclesiæ Romanæ meritò sit subiecta? &c.

54 Quod spectat ad successores Polyucti, Basilium Scamandrenum & deinde Antonium Studitam, nihil prorsus invenio, quod illos de schismate suspectos reddere possit. Post hosce demum secutus est Nicolaus Chrysoberges, sub quo conversi sunt Russi. Nulla item huic Nicolao controversia intercessisse legitur cum Romano Pontifice, ideoque ab hodiernis scriptoribus passim habetur Catholicus. Baronius tamen ad annum 995 num. 10 ita scribit, ut videatur credidisse ecclesiam Constantinopolitanam schismate fœdatam fuisse tempore Nicolai. Opinio illa Baronii nata est partim ex acclamationibus, quæ leguntur in Jure Græco-Romano post ionum unionis apud Leunclavium pag. 108, quod Photius ibidem recensetur inter patriarchas orthodoxos; partim ex dicto Marci Ephesii, qui in concilio Florentino Scff. 6 sic est locutus: Itaque ex eo tempore ad hunc usque diem in magna Constantinopoleos ecclesia ita legitur: "Omni-
bus, quæ adversus sanctos patriarchas, Photium & Ignatium, scripta vel dicta sunt, anathema." Ex hisce enim credidit Baronius Photium non fuisse damnatum à sequentibus patriarchis. Nulla hæc esset difficultas, si vera esset eorum opinio, qui dixerunt, Photium in communionem Ecclesiæ Romanæ defunctum esse.
C At id non satis est probabile, & abundè jam refutatum à Leone Allatio in Opere de perpetua consensione Ecclesiæ Occidentalis atque Orientalis lib. 2 cap. 5.

55 Quapropter respondeo, acclamationes illas, quæ leguntur apud Leunclavium, commentitias videri, aut certè interpolatas esse. Etenim decretum unionis, quod iis præmittitur, factum est anno 920, imperantibus Constantino & Romano Lacapeno: Acclamationes verò, quæ illi post breve Scholium subjunguntur, spectant ad imperium Basilii & Constantini, quorum operâ in Scholio diviso sublata dicitur, postquam duraverat nonaginta annos. At primò non dicitur, quo modo per imperatores sublata sit divisio, utrum in aliquo concilio, an novo aliquo decreto, an alio quovis modo. Itaque scholium istud videtur esse hominis privati, qui illud diu post decreto unionis adiecit. Si autem scholium sit privati scriptoris, etiam acclamationes ejusdem sunt. Relata enim pace, ita pergit: Quamobrem prædicandi magnique faciendi veniunt, qui opus tam gratum Deo, tamque magni momenti ad exitum perduxerunt: atque hisce ipsius acclamationes subnectit. Secundo verisimile non

respondetur
ad objectionem,

est sacerdotes atque monachos ob quartas nuptias Leonis imperatoris divisos fuisse annis nonaginta, ut habet Scholium, seu usque ad annum ferè 995. Nam de concordia anno 920 facta scripsit ipse Nicolaus Mysticus num. 52 laudatus: Pax clero reddita &c.

56 Scio quidem aliquid rursus discordia ortum esse, quando nomen Euthymii in diptycha relatum est à Polyucto; sed ea dissensio nec tanta fuisse videtur nec tam diuturna. Audi Curopalatem pag. 64 editionis Venetæ: Polyuctus autem primo sui sacerdotii anno in sacris diplomatibus * inscripsit Euthymii patriarchæ nomen illius, qui Leonem imperatorem sibi socium asciverat, quando quartam duxit uxorem. Ad hoc quidem episcopi ad breve quoddam tempus recusarunt Polyucti focii esse. Verùm paulatim imperatoris obsequii voluntati, risum moverunt judicantibus. Eadem habet Cedrenus pag. 640. Itaque cum primus annus Polyucti sit 956. Quomodo ad breve tempus duravit dissensio, si usque ad annum 995 protrahita est? Quomodo episcopi illi aliquamdiu, ut loquitur Cedrenus, noluerunt res sacras cum Polyucto communes habere, & mox imperatoris voluntati obsequii cesserunt, si dissensio diu post mortem Polyucti adhuc durabat? Itaque Curopalates & Cedrenus, quando scribunt per Sisinnium, Nicolaus Chrysobergis successorem, dissidentes ob quartas nuptias ad concordiam perductos esse, nec sibi satis consentiant, nec acclamationibus, quas discutio, cum in hisce Nicolaus laudetur ut vivus, & de Sisinnio taceatur. Ex dictis concludo, fidem non esse adhibendam istis acclamationibus, quæ tamquam synodales edita sunt apud Leunclavium sine mentione ullius synodi, cum videantur potius cujusdam schismatici scriptoris. Quod verò spectat ad dicta Marci Ephesii, nullam hic schismaticus fidem meretur, præsertim de rebus tam antiquis, quibus quinque ferè seculis erat posterior. Præterea Marcus Ephesius non loquitur de Nicolao Chrysoberge, sed de synodo, quæ Constantinopoli habita est, vivente Photio. Itaque Nicolaum non magis tangit, quàm alios Photii successores, quos constat fuisse Catholicos.

57 Duo sequentes patriarcha suspecti sunt Leoni Allatio, quod calumnias Photii in Ecclesiam Romanam renovare voluerint. Hinc lib. 2 cap. 8 de Sisinnio ita loquitur: Quies nihilominus ecclesiarum per tot annos continuata, quælibet ecclesia suis juribus utebatur, ita tamen ut suprema potestas soli Romanæ vindicaretur, videtur interrupta fuisse à Sisinnio Patriarcha: non ita tamen, ut vel Latini communi Græcorum calculo condemnarentur, vel Græci ab illis separarentur. Credidit enim Photii epistolam encyclicam, quam recitat Baronius ad annum 863, nomine tantum immutato, à Sisinnio ad alios Orientis patriarchas rursus fuisse missam. At ratio unica illius opinionis est, quod epistola illa à Baronio inventa sit cum nomine Sisinnii. Hinc dubitans addit Allatius: Nisi etiam dicamus, nomen Sisinnii ab aliis illi epistolæ appositum fuisse. Id satis verisimile apparet, cum nec aliunde constet de missa à Sisinnio illa epistola, nec de ejus propensione ad schisma; cumque in eadem epistola, etiam prout mutila reperta est nomine Sisinnii, quadam legantur, quæ unicè pertinent ad tempora Photii, quæque à Sisinnio scribi non poterant nisi ineptissimè. Difficiliter igitur credere possum, Sisinnium isti epistole

que formari
pouit con-
tra Nico-
laum Chry-
sobergem.

* diptychis

* ob

E

F

Successor
Nicolai Si-
sinnius et-
iam unitus
fuit cum
Romana Ec-
clesia:

A pistola nomen suum præfixisse, eaque usum pro sua. Verùm, quidquid sit de illa epistola, constat nomen Romani Pontificis Constantinopoli è sacris diptychis fuisse lectum tempore Sisinnii, ex eoque manifestè ostenditur, tempore Sisinnii ecclesiam Constantinopolitanam communicasse cum Romana.

idem de Sergio Sisinnii successore ostenditur,

58 Gravior schismatis suspicio est de Sergio, qui Sisinnio successus est anno 999. Baronius sine ulla dubitatione schismaticum credidit: at mitior est aliorum sententia, eaque verior. Id variis argumentis potest probari. Primò post mortem S. Leonis Papæ IX Michaël Cerularius schismaticus scripsit ad Petrum Antiochenum multas in Ecclesiam Romanam calumnias, atque epistola sua num. 9 hæc inseruit verba: Rumor autem quidam nostris auribus insonuit, quòd memoratum Papam etiam perfectio tua in sacris diptychis referat; itemque Alexandrinus & Hierosolymitanus antistes. Dissimulat homo vaser se verò scire, de quo dubitare non poterat, cum omnes illi tres patriarchæ essent Catholici, certè usque ad illud tempus. Eadem calliditate mox apertum addit mendacium his verbis: Nosti enim, à tempore sanctæ & œcumenicæ sextæ synodi, ac deinceps, relationem Papæ in sacris diptychis apud nostras videlicet sanctas ecclesias excisam fuisse &c. Petrus Antiochenus, acceptis hisce litteris, apertum istud mendacium clarè refutans, dissimulansque, quid suo tempore ea de re in ecclesia Antiochena fieret, inter alia num. 5 hæc respondit: Ad hæc ego quoque testis sum omni exceptione major, alique mecum plures eorum, qui in ecclesia præcellunt, quòd sub beatæ memoriæ patriarcha Antiochiæ domno Johanne, Papa Romæ, ipse etiam Johannes nominatus, in sacris diptychis referretur. Constantinopolim præterea ante hos annos quadraginta quinque ingressus, reperi sub sanctæ memoriæ patriarcha domno Sergio prædictum Papam in sacra Missa cum aliis patriarchis referri. Quo autem pacto postea amputata fuerit relatio, quàmque ob causam, clam me est. Ac de his quidem ita persuasum habens, nolo te ampliùs circa Papæ relationem laborare.

59 Baronius refert hæc litteras ad annum 1054, quo mortuus est S. Leo. Possunt tamen etiam anno sequenti esse date. Eadem litteræ exactiùs Latine reddite leguntur apud Cotelerium tom. 2 Monumentorum ecclesie Græcæ, atque inde data verba desumpsi. Jam verò ex hisce litteris validum desumo argumentum, quo ostendam, Nicolaum Chrysobergem, Sisinnium, Sergium, eorumque successores usque ad Michaëlem Cerularium communicasse cum Ecclesia Romana. Data est Petri Antiocheni epistola brevè post mortem S. Leonis anno 1054 aut 1055. Quadraginta & quinque annis ante hanc datam, id est, anno 1009 aut 1010 nomen Romani Pontificis recitabatur in diptychis Constantinopoli, quando Sergius erat patriarcha per annos circiter decem. Id tunc novum fuisse, nec Petrus dicit, nec aliunde verisimile est. Itaque credendum est, idem fuisse factitatum tempore decessorum Sergii, præsertim cum nihil innotuerit de ulla dissensione aut controversia, quæ sub finem sæculi x aut initium sequentis intercessisset inter Pontificem Romanum & patriarcham Constantinopolitanum. Mansisse quoque nomen Papæ in diptychis post tempus à Petro assignatum usque ad Cerularii tempora, ipse Petrus satis insinuat, licet id valde dissimulanter faciat, dum

& simul de precedentibus confirmatur:

C

ait, se ignorare, quò pacto, postea ejus amputata fuerit relatio; quamque ob causam. Si enim postremis illis quadraginta & quinque annis fuisset aliquod dissidium, quod mutationi tam notabili præbisset occasionem, istud ignorare non potuisset Petrus; nec verisimile est, mutationem esse inductam sine gravi discordia.

60 Deinde S. Leo IX in epistola, edita apud Labbeum tom. 9 Conciliorum, quâ Michaëli Cerulario ejusque consorti Leoni Acridano respondet, abundè ostendit, schisma istud Cerularii ortum esse post pacem diuturnam ecclesiarum. Quippe de eo ubique loquitur ut de re nova, & ubi multa dixerat de bono pacis & de malo schismatis, cum significatione maximi doctoris sic utrumque alloquitur: Quia tu, carissime nobis, & adhuc dicende in Christo FRATER, & antistes Constantinopolitane, tuque Leo Acridane, dicimini Apostolicam & Latinam Ecclesiam nova præsumptione atque incredibili audacia nec auditam, nec convictam, palàm damnasse pro eo maximè, quòd de azymis audeat commemorationem Dominicæ passionis celebrare. Ipsum Cerularium, quem necdum communionem sua hic excludit Leo, initio communicasse cum Romana Ecclesia, patet ex verbis allegatis. Verùm excommunicationem variis epistola locis comminatur, nisi respiciant, eamque deinde infligit. In altera Leonis ad Michaëlem epistola, quæ sexta est apud Labbeum, sic loquitur Pontifex: Illud autem quis non stupeat, quòd post tot sanctos & orthodoxos patres, per mille & viginti à passione Salvatoris annos, novus calumniator Ecclesiæ Latinorum emerfisti &c.

61 Hinc Wibertus archidiaconus S. Leonis in ejus Vita, apud nos data tom. 2 Aprilis, cap. 5 pag. 662 scribit: Ea tempestate orta est hæresis Fermentaceorum, quæ calumniatur sanctam Romanam Sedem, imò omnem Latinam & Occidentalem Ecclesiam, de azymis vivificum Deo offerre Sacrificium. Quam calumniam etiam scripto ediderunt episcopi Michaël Constantinopolitanus & Leo Achridanus. Præterea tempore Cerularii imperator Constantinus Monomachus, & plerique Constantinopolitani erant probè Catholici, ut habemus ex laudatis Leonis IX litteris, ex Wiberto Vita scriptore, ac deum ex sententia contra Michaëlem ejusque assecclas lata, in qua apud Labbeum col. 992 hæc leguntur: Quamobrem cognoscant ante omnia gloriosi imperatores, clerus, senatus, & populus hujus Constantinopolitanæ urbis, & omnis Ecclesiæ Catholicæ, nos hic perferensse magnum, unde vehementer in Domino gaudeamus, bonum; & maximum, unde miserabiliter contristemur, malum. Nam quantum ad columnas imperii, & ejus honoratos, atque cives sapientes, Christianissima atque orthodoxa est civitas: quantum autem ad Michaëlem abusivè dictum patriarcham, & ejus stultitiæ fautores, nimia zizania hæreseon quotidie seminantur in medio ejus.

62 Ex omnibus colligo, schisma tempore Cerularii novum fuisse, ejusque decessores fuisse cum Ecclesia Romana conjunctos, quemadmodum apud Allatum supra laudatum lib. 2 cap. 8 num. 5 asserunt Emmanuël Calecas lib. iv adversus Græcos, & auctor manuscriptus de Translationibus episcoporum, cujus verba Græca Allatus Latine sic expressit: Post Photium Antonius, ut diximus, postmodum Stephanus (imò prius

AUCTORE J. S.

ostenditur schisma Cerularii novum fuisse.

E

indeque inferitur, decessores ipsius fuisse Catholicos;

F

ut scriptores varii agnoverunt.

AUCTORE
J. S.

prius Stephanus deinde Antonius) Nicolaus My-
sticus, Euthymius, rursus idem Nicolaus, post-
ea Stephanus, Trypho, Theophylactus, Po-
lyeuctus, Basilus, Antonius, Nicolaus Chry-
soberges, Sisinnius ex præfecto, Sergius, Eu-
stathius, Alexius, & Michaël Cerularius. Ani-
madvertas hos omnes, præter unum Cerularium,
cum Italis communicasse. Hac vera esse omnino
mihi persuadeo cum ob rationes jam antè addu-
ctas, tum vel maximè quia nullum habemus mo-
numentum idoneum, ex quo probari possit, ul-
lum ex iis fuisse schismaticum, cum tamen de
Photii & Cerularii schismate monumenta super-
sint plurima.

Improbabile
est, quod
contra fidem
Sisinnii ob-
jicitur :

63 Porro hanc concordiam Constantinopoli-
tanae ecclesiae cum Romana, cujus primatum agno-
scebat patriarcha Constantinopolitanus, scripto-
res neoterici plerique agnoverunt post Leonem
Allatum. De solis Sisinnio & Sergio dubitarunt,
an in schisma propensi non fuerint; sed simul
docuerunt, eos saltem ad apertum schisma non
prorupisse. Si autem consideremus, quam leves
sint rationes, ob quas prædicti patriarcha de mo-
litionibus quibusdam ad schisma tendentibus fa-
cti sint suspecti; eos quoque longè probabilius
tali suspitione liberabimus. Nihil Sisinnium red-
didit suspectum, nisi quòd nomen ejus sub Pho-
tii epistola sit inventum. At cum Sisinnius præ-
dicatur à Græcis ut vir literatus & eloquens;
difficiliter credi potest, eum usum esse Photii e-
pistola pro sua, ut jam monui. Quam ineptè id
fecisset Sisinnius, uno argumento ostendam. Con-
versio Bulgarorum ut nuperrimè peracta narra-
tur in epistola Photii, etiam sicut illa inventa
est cum Sisinnii nomine. Atqui illa Bulgarorum
conversio centum ferè & triginta annis facta erat
ante patriarchatum Sisinnii. Quà igitur prudenti-
tà Sisinnius epistolam illam tamquam suam ad
reliquos misisset patriarchas? Res hæc tam clara
est, ut solum inspicienda sit ipsa epistola apud
Bavonium ad annum 863 num. 34 & seq., ut
quis intelligat eam epistolam non potuisse sic ad-
optari à Sisinnio, nisi sana mente eque destitui-
tus fuisset ac fide Catholica. Itaque planè cor-
ruit fundamentum suspitionis, qua fama Sis-
innii fuit adpersa: atque æquitas postulat, ut
omni schismatica machinationis suspitione libe-
retur.

C
Levia item
sunt, qui-
bus Sergii
fides

64 Levia etiam sunt, quæ contra Sergium
objiciuntur. Nimirum scriptores aliquot schis-
matici, rebusque gestis longè posteriores asserue-
runt, nomen Romani Pontificis è diptychis dele-
tum esse à Sergio. Verba scriptorum illorum vi-
deri possunt apud Allatum lib. 2 cap. 8, ubi
etiam leguntur asserta aliorum melioris note scri-
ptorum, qui factum istud non Sergio, sed Mi-
chaëli Cerulario attribuunt. Quam inepta sint
schismaticorum de Sergio asserta, clarè ostendit
Allatus; nec tamen, quod miror, eorum opi-
nionem ut falsam prorsus refutavit; nec Ser-
gium ea suspitione liberavit. Verumtamen vel
sola epistola Petri Antiocheni, num. 58 lauda-
ta, sufficere videtur ad opinionem istam omnino
repudiandam; cum ex ea epistola constet Ser-
gium circa annum patriarchatus sui decimum
è diptychis recitasse nomen Romani Pontificis.
At, inquiet aliquis, potuit Sergius postea no-
men Papæ Romani delere. Sic est: potuit id de-
inde facere Sergius; atque ita ab eo factum cre-
didisse videntur schismatici memorati. At suspi-
cor eos fuisse deceptos epistolâ mendacis Ceru-
larii ad Petrum Antiochenum num. 58 addu-

ta, in qua dicitur nomen Romani Pontificis in
diptychis Constantinopoli non fuisse à tempore . .
sextæ Synodi. Apertum istud mendacium Petrus
quidem refutavit oculato suo testimonio. Atta-
men schismatici videntur Cerulario suo credere
voluisse, quantum poterant: id est, indicare
saltem voluerunt, ante ipsius Cerularii tempora
nomen Papæ è diptychis sublatum fuisse Constā-
tinopoli.

65 Verum id tam inconcinne narrarunt, quibusdam
ut nullam mereantur fidem; præsertim cum Pe-
trus Antiochenus dicat, se ignorare quo pacto . .
quamque ob causam omisa fuerit Constantino-
poli in diptychis Papæ relatio; insinuans nul-
lam fuisse causam illius mutationis, adeoque mu-
tationem non esse factam nisi ab ipso Cerulario.
Præterea scriptores omnes agnoscunt Sergii suc-
cessorem Eustatium communicasse cum Romano
Pontifice. Alia igitur paulò post admittenda es-
set mutatio, de qua rursus nihil scivit Petrus
Antiochenus. Quapropter longè mihi verisimilius
apparet, pacem ecclesiarum non fuisse turbatam
sub Sergio. Verba Nicetæ Nicani, ex quibus in
contrariam opinionem perductus est Allatus,
hæc sunt: Et sub Sergio, qui sub Bulgarocto-
no patriarchatum tenuit, dicitur rursus schisma
exortum fuisse: sed quam ob causam, ipse igno-
ro: videtur tamen propter fedes fuisse. Verum
exigui momenti sunt hæc verba, cum scriptor
rebus gestis longè posterior non nisi incertam re-
ferat famam, ut ex voce dicitur clarè patet;
cumque ipse dicat causam dissidii ignotam sibi
esse. Major igitur habenda est fides aliis scri-
ptoribus, qui inter Photium & Michaëlem Ce-
rularium in ecclesia Constantinopolitana non ad-
mittunt dissensionem tantam à Romana, ut ad
schisma eruperit: nam eorum sententia jam an-
tè abundè firmata est.

66 Jam verò ex disputatis duas elicio con-
clusiones, quarum causâ hanc dissertationem in-
stitui. Prima est, quòd varii patriarcha, de
quibus ut Sanctis actum est in hoc Opere, verè
fuerint Catholici, etiam si inter Photium & Ce-
rularium federint seculo IX & X: vidi enim id
à Majoribus nostris suppositum magis fuisse
quàm probatum. Altera conclusio est, quòd Rus-
si, sub finem seculi X conversi, fidem acceperint
à Catholicis, ideoque certò Catholici fuerint ini-
tium conversionis; imò etiam certò usque ad mor-
tem Vladimiri ducis, ejusque filiorum SS. Bo-
risi & Hlibi, de quibus agitur ad v Septembris:
nam omnes isti defuncti sunt circa annum 1015,
aut certè diu ante patriarchatum schismatici Ce-
rularii anno 1043 inchoatum. Nunc etiam in-
quirere conabor, quantum patietur monumen-
torum penuria, quales vicissitudines passa sit
Russum religio, ut ex ea disputatione utcum-
que colligi valeat, quinam è Sanctis Russis ut
verè Sancti tutò admitti possint. Nam Hensche-
nius quidem sine multo examine quorundam
Russiæ metropolitanarum fidem orthodoxam asse-
ruit tom. 2 Februarii pag. 639, sententiam a-
lienam fideliter referens. Eum verò secutus Pa-
pebrochius in præfatione ad Ephemeridas Gra-
co-Moscas ante tomum 1 Maii generatim de fi-
de Russum disputavit. At non satis expende-
runt argumenta, quæ contra Russos afferri pos-
sunt, quia breviter tantum agere voluerunt,
ideoque successores eorum opinioni non acquie-
verunt.

A

§ VI. Russi toto seculo xi fuerunt Catholici, ut probatur ex metropolitibus singulis.

Sola ignorantia Russos schismate eximere nequit:

Sane vebemens contra Catholicam Russorum sententiam, & unionem cum Ecclesia Romana, oritur suspicio, quia eorum metropolitibus passim missi aut confirmati creduntur à patriarchis Constantinopolitanis, quorum pars major post Michaëlem Cerularium sui schismatica. Catholici enim haberi non possunt Russia metropolitibus, si res sacras habebant communes cum schismaticis patriarchis, ab iisque auctoritatem suam accipiebant. Etenim ignorantia sola eos excusari non posse, satis certum videtur, praesertim si consideremus metropolitibus, episcopos, aliosque viros doctos. Quapropter verba laudati Papebrochii pag. 4, ubi de Moscis dicit: Qui linguâ moribusque diversissimi à Græcis, plerumque nec sciebant, conjuncti an sejuncti essent Latini & Græci inter se; solum autem considerabant suam ab initio susceptæ fidei erga Constantinopolitanum patriarcham subjectionem. Hæc, inquam, verba non nimis generaliter sumenda sunt, ac si sola sufficere possent ad excusandos Russos. Simples quidem utcumque eâ ignorantia excusari possunt, episcopi etiam & metropolitibus, qui ante à Catholico patriarcha confirmati erant, sic excusari poterant, quamdiu nulla ipsis erat necessitas communicandi cum patriarcha schismatico, aut quamdiu nihil ipsis de ejus schismate innotuerat. At gentem universam tali ignorantia per secula integra excusare nec possumus nec debemus. Verumtamen non sequeretur, Russos roties fuisse schismaticos, quoties schismatici fuere Constantinopolitani, etiamsi semper à patriarchis istius urbis fuissent in dignitate sua confirmati Russorum metropolitibus, cum inter patriarchas varii fuerint Catholici alique non aperte schismatici, à quibus ordinari potuerunt Russia metropolitibus, qui etiam tempore schismaticorum patriarcharum Catholici permanere poterant. At hac ratione non multos schismatis suspitione liberarem, si omnes metropolitibus constanter recurrissent Constantinopolim pro confirmatione obtinenda, nec distinxissent inter patriarchas Catholicos & schismaticos.

at metropolitibus Russorum tempore Cerularii confirmationem non petiit:

C 68 Verum probari potest, metropolitibus Russia non semper confirmationem suam petiisse à patriarchis Constantinopolitanis; atque hæc est præcipua ratio, quâ Heuschenius usus est ad ostendendum multos ex iis abhorruisse à schismate, & probè fuisse Catholicos. Factum id esse tempore Michaëlis Cerularii, testatur Albertus Wiink Koialowicz in Miscellaneis Lituaniae, editis Vilnae anno 1650. Agens enim de schismate Graeco-Russo, pag. 41 ait Jaroslauum Russia principem, intellecto Cerularii schismate, defunctoque metropolitibus Theopempto, perfecisse, ut clemens Russiae, non requisito patriarcha Constantinopolitano, ad basilicam Kiiöviensem cathedrallem, Sapientiae aeternae dicatam, congregatus, anno MLI eligeret Hilarionem natione Russum. Hic verò, uti expressè meminerunt Annales Russorum & Moschorum, ad patriarcham Constantinopolitanum non recurrit. Hoc testimonium, ex Russorum Annalibus petiit, vel solum sus-

Septembris Tomus II.

ficere potest. At idem aliunde etiam fit verisimile. Nam tres metropolitibus, qui Hilarionem præcesserant, omnes fuerant Græci: ille vero Russus erat natione. Præterea Jaroslauus additior fuisse videtur Latinis quàm Græcis: filiam enim suam Annam Henrico I Galliarum regi uxorem dedit: Græcis verò bellam intulit, comparata ingenti classe, ut videri potest apud Dlugossum lib. 3 col. 212 ad annum 1040, apud Zonaram in Constantino Monomacho tom. 2 pag. 253 & seq.; & apud Cedrenum pag. 753 & seq., qui Bladimerem Russorum ductorem perperam vocat Russorum regulum, cum filius esset Jaroslai, ut habet Dlugossum.

E 69 Hisce obstare videtur, quòd Pagius ex Cedreno pag. 739 mortuum credat Jaroslauum anno 1036. At respondeo; Pagium errasse, nec Cedrenum agere de Jaroslai morte; sed de obitu duorum principum Russorum minoris conditionis, qui Nofisthlabus & Hieroslabus ab eo nominantur: Jaroslauum enim diu superfuisse post annum 1036 consentiunt Poloni & Russi scriptores. Itaque abundè probatum existimo, Hilarionem Russia metropolitibus non adhasisse schismati Græco Cerularii. De decessoribus verò Hilarionis nullum debet esse dubium, cum sederint ante schisma à Cerulario instauratum. Post Hilarionem duo alii successerunt Russi, videlicet Georgius I anno 1063, ac Joannes I anno 1080, si accuratus sit catalogus Kulczynskii, quem discutiendum non suscipio: at solum observo hunc catalogum in chronotaxi passim ad aliquot annos dissentire à catalogo Michaëlis le Quien. Porro non invenio ullam rationem, cur crederemus duos hosce metropolitibus non fuisse Catholicos. Primò electi sunt post depositionem Cerularii, prior tempore Joannis Xiphilini patriarcha, alter sub Cosma Hierosolymitano, de quibus patriarchis non satis constat, schismaticine fuerint an Catholici. Nihil magis clarum est, utrum laudati metropolitibus à Græco patriarcha confirmationem acceperint. Imò verisimilius est, id eos non fecisse exemplo decessoris Hilarionis, si schisma adhuc durabat Constantinopoli, tum quia Russi erant natione, tum vel maxime quia schisma nondum in Russiam penetraverat.

F 70 Verum nulla relinquitur dubitatio, quin Russia iis temporibus subjecta esset Sedi Apostolica, si consideremus litteras Gregorii VII ad Demetrium Russorum regem, datas xv Kal. Maii Indictione XIII, id est, anno 1075. Hac de causa eas ex Baronio ad annum 1075 num. 29 huc transfero: Gregorius episcopus servus servorum Dei Demetrio regi Russorum & reginae uxori ejus salutem & Apostolicam benedictionem. Filius vester limina Apostolorum visitans ad nos venit, & quòd regnum illud dono sancti Petri per manus nostras vellet obtinere, eidem beato Petro Apostolorum principi debita fidelitate exhibita, devotis precibus postulavit, indubitanter asseverans, illam suam petitionem vestro consensu ratam fore ac stabilem; si Apostolicæ auctoritatis gratiâ ac munimine donaretur. Cujus votis & petitionibus, quia justa videbantur, tum ex consensu vestro, tum ex devotione poscentis, tandem assensum præbuimus, & regni vestri gubernacula sibi ex parte beati Petri tradidimus, ea videlicet intentione atque desiderio charitatis, ut beatus Petrus vos & regnum vestrum, omniaque vestra bona, sua apud Deum intercessione custodiat, & cum omni pace, ho-

AUCTORE J. S.

idemque fort. se. sa. cum a duobus aliis seculo xi seculis:

E

nam schisma in Russia necdum penetraverat anno 1075

C

ROSE

AUCTORE
J. S.

nore quoque & gloria idem regnum usque in finem vitæ vestræ tenere vos faciat, & hujus militiæ finito cursu, impetret vobis apud supernum Regem gloriam sempiternam. Quin etiam nos paratissimos esse, noverit vestræ nobilitatis ferentitas, ut ad quæcumque justa negotia hujus Sedis auctoritatem pro sua necessitate petierit, proculdubio continuo petitionum suarum consequatur effectum. Præterea ut hæc & alia multa, quæ litteris non continentur, cordibus vestris arctius infingantur: misimus hos nuntios nostros, quorum unus vester notus est & fidus amicus; qui & ea, quæ in litteris sunt, diligenter vobis exponent, & quæ minus sunt, viva voce explebunt. Quibus pro reverentia beati Petri, ejus legati sunt, vos mites & affabiles præbeatis; & quidquid vobis dixerint ex parte nostra, patienter audiat, atque indubitanter credatis; & quæ ibi ex auctoritate Apostolicæ sedis negotia tractare voluerint, & statuere, nullorum malo ingenio turbari permittatis, sed potius eos sincera charitate favendo juvetis. Omnipotens Deus mentes vestras illuminet, atque per temporalia bona faciat vos transire ad gloriam sempiternam. Dat. Romæ decimoquinto Kal. Maii Indiæ. XIII. De rege isto Demetrio ex Russia per fratrem suum ejectione scribit ad eundem annum 1075 Schafnaburgensis.

B 71 Observat verò Kulczynskius in Appendice pag. 112, Demetrium non fuisse ducem Kiovia, sed Haliciæ, Premisliæ, & fortassis etiam Voliniæ. Attamen laudatus Schafnaburgensis & Sigebertus ad annum 1074 de eo loquuntur, tamquam de duce aut rege, qui cum fratre suo de Russorum imperio contendebat: & scimus Izaaslau (vel Zaslau) Jaroslai filium, ac ducem Kioviensem, à fratre Svatoslao armis impetitum fuisse Kioviæque profugisse in Poloniam cum thesauris suis, ut videri potest apud Dlugossium. Quare, si Zaslau ille alio nomine Demetrius fuerit dictus, uti admodum verisimile est, quia duces Russia gemino nomine gaudebant eo tempore, omnia ipsi rectè congruent, & in ducatum Russia seu Kioviensem restitutus fuerit per Boleslauum Poloniæ regem, ut refert laudatus Dlugossius ad annum 1075 & 1076. Porro, sive Demetrius dux fuerit Kioviensis, ut probabilis apparet, sive aliarum tantum Russia provincialium; cum omnes episcopi Russi subessent metropolitæ Kioviensi; cumque tamen Gregorius nullam in litteris suis de schismate mentionem faciat; ne verisimile quidem est Russos tunc schismati Græco contra Romanam Ecclesiam fuisse implicatos.

C 72 Post memoratos metropolitæ natione Russos, in catalogo Kulczynskii duo successerunt Græci, videlicet Joannes II (apud le Quien Joannes III) anno 1091, & sequenti anno Ephrem. Hosce Catholicos fuisse, credit laudatus Kulczynskius, quia præfuerunt tempore Alexii Comneni imperatoris, quem Catholicum fuisse existimat cum Leone Allatio lib. 2 cap. 10. Verum alii scriptores de Alexio Comneno aliter censent. Quare præplacet aliud argumentum, quo Koialovicus Ep. remum fuisse Catholicum ita ostendit: Successit... ad annum mxcii Ephrem, natione Græcus, at à Græco schismate alienus: nam cum ejus tempore Urbani II Papæ constitutione institutum esset, ut in singulos annos, 1x Maii recurrente, translatis Myrâ S. Nicolai episc. conf. corporis in Italiam Barum recoleretur memoria, Ephrem ei constitu-

tempore Demetrii, qui verisimiliter idem est cum Izaaslao duce Kioviensi:

reliqui seculi xi metropolitæ item Catholicici.

tioni paruit. Unde in hunc usque diem à Russis memoria hæc in ecclesiis eorum colitur, licet à Græcis negligatur. Hoc argumento clarè ostenditur, Russos eo tempore mandatis Ecclesiæ Romanæ obtemperasse; indeque verisimile fit, legatum aliquem Pontificium tunc quoque fuisse in Russia; præsertim cum viderimus eò legatos anno 1075 missos à Gregorio VII. Hactenus de metropolitæ seculi xi, quos omnes Catholicos fuisse sufficienter me ostendisse existimo.

§ VII. Seculo XII aliqui metropolitæ Catholici, plures fidei dubiæ: seculo XIII, quo schisma prævaluit in Russia, non defuerunt tamen Catholici; sed metropolitæ omnes fidei sunt dubiæ aut suspectæ.

E **P**ost Ephremum in sepè laudato catalogo sequuntur quatuor alii metropolitæ natione Græci, nimirum Nicolaus, Nicephorus, Nicetas & Michaël II. De hisce certa non invenio indicia, utrum Catholici fuerint an schismatici; quod de ipsis quoque istius temporis patriarchis non omnino est clarum, ita ut ignorantia fortasse eo tempore excusare potuerit metropolitæ, qui communicaverunt cum Constantinopolitanis. Primus ex illis Nicolaus videtur interfuisse synodo Constantinopolitana de præstatione canonicorum, cujus decretum legitur in Codice Juris Græco-Romani pag. 269. Certè ibi inter metropolitæ legitur Nicolaus Ἐρωτιάς, id est, Russia, quantum existimo. Habita est synodus mense Novembri, Indictione x, id est, anno 1101, sub Nicolao Grammatico patriarcha, de cujus recta fide dubitatur. Quartum ex prædictis metropolitæ, qui est Michaël II, item synodo alteri interfuisse Constantinopoli anno 1156 sub Luca Chrysoberge patriarcha, observat le Quien in catalogo metropolitæ Kioviensium. Ex hisce patet, duos illos metropolitæ communicasse cum patriarchis Constantinopolitanis, idemque ea de causa verisimile est de duobus intermediis. Verum, ut jam monui, non ideo habendi sunt certò schismatici, cum id de ipsis patriarchis non sit omnino certum, ideoque incertius de metropolitæ. Eos tamen nonnihil hac de causa videri suspectos, fatendum est, præsertim cum aliunde nequeant probari Catholici.

F 74 Porro, quidquid sit de quatuor illis, rursum deinde Russi se à Græcis separarunt, teste Koialovicus, qui hæc habet: Habetur quoque in Annalibus Russorum, Izaaslao duce in Russia imperante, anno mxcxvi electum esse metropolitæ Russiæ Clementem, qui, non requisito patriarcha Constantinopolitano, consecratus fuit impositione capitis sancti Clementis Papæ. Kulczynskius idem in suo catalogo latius explicat his verbis: Post obitum Michaëlis (metropolitæ) cum nuntiatum fuisset prælati Ruthenis rursus Photianum schisma in Græcia crudescere, statuerunt synodum celebrare. Quapropter convenientes Kioviæ Onuphrius Czernihoviensis, Theodorus Bialogrodenfis, Euthymius Pereiaslaviensis, Damianus Jurienfis, Theodorus

Seculo XII primi quatuor metropolitæ fidei utcumque suspectæ:

F

at Clementis eorum post annum 1156 successit rursus certò Catholicus

A dorus Vladimiriensis, Niphon Novogrodensis, & Emmanuel Smolenticensis episcopi, postquam decreverunt posse eligi metropolitam absque scitu & consensu patriarchæ Constantinopolitani, elegerunt unanimiter Clementem, eumque consecrârunt, imponentes capiti ejus caput S. Clementis Papæ & martyris, in signum subjectionis ac obedientiæ, quam semper profitebatur ecclesia Ruthenica S. Sedi apostolicæ Romanæ. Hac probant, Russos eo adhuc tempore abhorruisse à schismate, gentemque verisimiliter Catholicam fuisse etiam sub precedentibus metropolitibus. Clemens verò metropolita factus est post annum 1156, ut patet ex dictis de Michaeli II.

post Clementem secuti duo metropolitæ partium notii, deinde Joannes probabilis Catholicus:

B 75 Clementem hunc in catalogo sequitur Græcus Constantinus, atque hunc Theodorus, apud Le Quien Feodor dictus. De hisce nihil certi invenio. At eorum successor item Græcus Joannes III, inquit Kulczynskius, reddidit per epistolam obedientiam Alexandro III Pontifici Romano, ita exigente Rostislao orthodoxo principe. De eodem Koialovicus ita habet: Anno deinde mclxx, Græcus natione, de nomine Joannes, metropolitanus creatus est. Quantum unioni cum Romana Ecclesia addictus fuerit, testatur ejus litteræ ad Alexandrum Papam ea de re scriptæ, quæ Sclavonico idiomate inter Russorum monumenta habentur. Le Quien verò in catalogo Kioviensium antistitum suspicatur, hujus Joannis metropolitæ, quem quartum ejusdem nominis ponit, cum Kulczynskio tantum sit tertius, esse epistolam illam schismaticam & canones eque schismaticos, quos edidit Herbersteinus in Commentariis rerum Moscoviticarum pag. 22. & seq. Verum malim credere Koialovicio quam conjecturæ, quæ solido caret fundamento. Præterea non dubito, quin canones illi sint ferius compositi, cum unus ex illis agat de Tartaris, qui tantum innotuerunt seculo XIII, certe in Russia.

fides Russorum circa finem seculi XII valde dubia:

C 76 Post Joannem III Kulczynskius recenset anno 1185 Nicephorum, quem, inquit, unitum cum Romana Ecclesia vixisse historici Lithuani passim affirmant. Verum de eo dubitari potest, cum inferius visuri simus Russos non diu post hæc tempora schismati fuisse implicitos. Eadem de causa de Mattheo metropolitæ, quem circa annum 1206 successisse docet, non minus potest dubitari: argumenta enim, quibus Kulczynskius probare nititur Catholicum fuisse, non magni sunt momenti. Primum est, quod Constantinopoli tunc esset patriarcha Latinus & Catholicus, quia urbs illa à Latinis erat possessa. Id certum est. At cum schismatici suum etiam haberent patriarcham, necdum constat, utri se subjecerit metropolita Russia. Alterum argumentum est, quod Colomannus Hungarus ritus Latini eo tempore fuerit electus dux Haliciensis. At ea ratione non probantur Russi Latinis fuisse addicti, cum mox expulerint Colomannum, quod inaugurari voluisset ab episcopis ritus Latini, ut habet Dlugoffus ad annum 1208. Itaque allegatis argumentis certo non evincitur, Mattheum fuisse Catholicum. Certè dubitare vix possum, quin Græci paulatim abusus quosdam hisce temporibus in Russiam invexerint, Russorumque animos à Latinis abalienaverint.

cum initio seculi XIII errores quidam apud Russos invaluerint,

77 Russos autem in varios errores paulatim à Græcis fuisse pertractos seculo XII aut XIII, colligitur ex litteris quorundam Pontificum infrà dandis. Addi hisce possunt quæstiones Cyrilli cujusdam verisimiliter metropolitæ, quos edidit Septembris Tomus II.

Herbersteinus pag. 25: nam suspicor eas pertinere ad seculum XIII, tum quod duo vel tres Cyrilli eo seculo fuerint metropolitæ, tum quod in iis quæstionibus nihil statuatur de Tartaris, qui ante medium ejusdem seculi in Russiam penetrârunt. Continent hæc quæstiones varios ritus Judaicos non absimiles; & Latinam, qui ritum Ruthenicum voluerit amplecti, multis ceremoniis, lotionibusque & orationibus recipi jubent, receptumque haberi pro novo Christiano. Ex hisce autem colligo, hominem fuisse schismaticum, qui eas quæstiones composuit. Non erat tamen Cyrillus ille tam alienus à Latinis, quam fuit Joannes, de cujus canonibus supra memini. Porro de Cyrillis metropolitibus catalogi non consentiunt: nam Kulczynskius duos consequenter ponit Cyrillos ab anno 1225 usque ad annum 1237, deinde verò Josephum, & post hunc Cyrillum III. Le Quien verò duos tantum habet Cyrillos, quibus prædictum Josephum interponit. Duobus an tres fuerint Cyrilli, non desinio: at hac occasione lectores moneo, nullam seriem aut laterculum Kioviensium præsulum publici juris factum à Papebrochio, quamvis id dixerit Le Quien, & Papebrochii laterculum sæpe nominet. Henschenius in Alexio tom. 2 Februarii pag. 639 aliquot præsules Kiovienses ex Koialovicio recensuit tamquam orthodoxos, non ut seriem illorum antistitum contexeret, sed ut breviter indicaret non omnes fuisse schismaticos. Nuda illa præsulum nomina Le Quien honorifico laterculi Papebrochiani nomine insignivit, & sic haud dubiè multos decepit è lectoribus suis, qui illum Papebrochii laterculum frustra querens.

E 78 Jam verò quod spectat ad Cyrillos metropolitæ, de eorum fide favorabiliter sentiunt Koialovicus & Kulczynskius. Prior sic loquitur: Secuti sunt deinde Cyrilli duo aut tres metropolitani Kiovienses, natione Russi, & procul dubio uniti: nam circa ea tempora etiam imperator Orientis Michael Palæologus in Lugdunensi concilio obedientiam summo Pontifici professus erat & patriarchalem sedem Joannes Beccus (Catholicus) Constantinopoli occupabat. Verum ea ratio tantum valet pro Cyrillo III ejusque successore, non verò pro Cyrillo primo aut secundo, qui citius præfuerunt. Melius argumentum pro qualicumque obedientia Russorum tempore Cyrilli I habemus ex epistola Honorii Papæ III inscripta Universis regibus Russiae, dataque anno 1227, quam Odoricus Raynaldus edidit ad annum 1227 num. 8 & 9. Qua de causa eam huc transfero: Gaudemus in Domino, quod, sicut audivimus, nuntii vestri ad venerabilem fratrem nostrum Mutinensem episcopum A. S. L. à latere nostro transmissi, eum humiliter rogaverunt, ut partes vestras personaliter visitaret, quia cupientes sanâ doctrinâ salubriter instrui, parati estis omnes errores penitus abnegare, quos propter defectum prædicatorum, sicut dicitur, incurristis; & pro quibus iratus contra vos Dominus permisit vos hæcenus multipliciter tribulari, tribulandos acrius, nisi de invio erroris ad viam properaveritis veritatis, cum quanto diutius duraveritis in errore, tanto timere possitis angustias duriores; quia etiam non irascitur per singulos dies Dominus, in eos tamen, qui converti contemnunt, suæ tandem vibrat gladium ultionis.

AUCTORIBUS J. S.

E

nec tamen Russi ab Apostolica Sede multum essent alieni,

F

79 Per vos itaque certificari volentes, an velitis habere ab Ecclesia Romana legatum, ut ejus salutaribus monitis informati, Catholicæ fidei,

fides eorum eo tempore debet haberi dubia.

AUCTORIB
J. S.

dei, sine qua nemo salvatur, amplectamini veritatem, universalitatem vestram rogamus, moneamus, & hortamur attentè, quatenus super hoc voluntatem vestram nobis per literas, & fideles nuntios intimetis. Interim autem pacem cum Christianis de Livonia, & Estonia firmam habentes, non impediatis protectum fidei Christianæ, ne divinam, & Apostolicæ fedis incurratam offensam, quæ facilè de vobis potest, quando vult, fumere ultionem, sed potiùs Domino largiente per veram obedientiam, & gratæ devotionis obsequia utriusque mereamini gratiam & favorem Dat. Later. xvi Kal. Febr. Pont. nostri anno xi. *Hæc epistola insinuat, Russos necdum pertinaciter schismati adheuisse, cum Pontifex ne quidem moneat, ut à schismate recedant, nisi fortè per viam erroris schisma designare voluerit. Cum tamen non carerent erroribus, fides eorum, ut minimùm, dubia haberi debet, nec ausim certò asserere, Cyrillum I fuisse à schismate immunem. Suspicio inter episcopos non satis de fide convenisse, quòd alii aliis additiores essent Romana Ecclesia.*

B
nam videntur quidem aliqui pro unione sensisse, sed schisma prevaluisse:

80 *Huic conjectura favet epistola Gregorii IX, apud Raynaldum ad annum 1231 num. 43 edita, scriptaque eodem anno illustri regi Russiæ. Pontifex enim, exposito primatu Romana Ecclesia, ita prosequitur: Unde cum, venerabili fratre nostro episcopo Prutenorum referente, te intellexerimus esse principem Christianum, sed observantem Græcorum ac Prutenorum mores ac ritus, ac facientem in regno tuo ab aliis observari, divina tamen gratia inspirante, volentem accedere ad devotionem & obedientiam Apostolicæ Sedis & nostram, nos intimis affectibus sitientes animæ tuæ salutem, tuumque profectum, commodum & honorem, serenitatem tuam monemus & hortamur in Domino, quatenus sanam doctrinam non abnuens venerabiliter amplexari, ritus & mores Christianorum Latinorum devotè suscipias & observes, te regnumque tuum pro amore Christi submitiendo suavi dominio Romanæ Ecclesiæ matris universorum fidelium &c. Hæc ita intellexit Raynaldus, ac si Pontifex Russos habuisset pro schismaticis, & revera id verba videntur innuere. At, si omnia accuratè expendamus, dubitare vix poterimus, quin sententia Russorum multum fuerint divisa: neque enim verisimile est principem voluisse accedere ad devotionem & obedientiam Apostolicæ Sedis sine consilio quorundam episcoporum, qui primatum Romana Ecclesia videntur agnovisse. Contrà verò necesse non erat ad obedientiam Romani Pontificis accedere, si Russi ita solùm ritus Græcos observabant, ut tamen debitam Romana Ecclesia præstarent obedientiam. Itaque pars schismatica videtur eo tempore prevaluisse: atque id satis liquet ex iis, quæ ante medium seculi xiii facta videbimus sub Innocentio IV. Venerunt quidem iis temporibus aliquot prædicatores in Russiam, qui Russos non paucos ad ritus Latinos transtulerunt: atque inter eos S. Hyacinthus toto quadriennio mansisse dicitur Kiovia, ubi & monasterium Ordinis sui erexit. At id adeo non favet fidei Russorum ritus Græci, ut eam potius reddat magis suspectam: minùs enim erat necesse Russos ad ritus Latinos transferre, si Græcos sine erroribus & debita cum obedientia observabant.*

C
Circa annum 1246 Russi,

81 *Post Cyrillum unum aut duos, quorum fides dubia est, secutus est Josephus, natione Græcus, patriâ Nicæus, cujus initium Kul-*

zynskius assignit anno 1237, Le Quien anno 1247. Hujus tempore (nisi decessor ipsius Cyrillus revera usque ad annum 1247 vixerit) Romana Ecclesia spes maxima affulsit de sincera Russorum conversione. Rem narrat Raynaldus ad annum 1246 num. 28. Petierat Daniel Russorum princeps coronam regiam, promittens se omnes suos subditos adducturum ad obedientiam Romana Ecclesiæ. Coronam ei impostam ab O-pisone Apostolica Sedis legato, asserit Dlugoffus ad annum 1246 pag. 706. Litteras Innocentii IV ea occasione scriptas recitat ad eundem annum Raynaldus num. 29: idemque ex Vincenzio Bellocacensi lib. 31 cap. 39 refert, quàm benè in Russia excepti fuerint Minorita, qui missi fuerant à summo Pontifice ad Tartarorum imperatorem, indeque redibant per Russiam. Hi reduces narraverunt, se à Daniele Russorum rege optimè receptos & obitudo Kiovia retentos, regemque cum episcopis dixisse, quòd dominum Papam habere vellent in specialem dominum & in patrem; sanctam quoque Romanam Ecclesiam in dominam & magistram, confirmantes etiam omnia, quæ priùs de hac materia per abbatem suum transmiserant. Et super hoc, aiebant legati, etiam nobiscum ad dominum Papam nuntios suos & litteras transmiserunt. Confirmantur hæc omnia ex gemina Innocentii IV epistola apud Raynaldum ad annum 1247 num. 28 & 29. Prior data est ad archiepiscopum Prussia & Apostolica Sedis legatum, cui demandat Pontifex provinciam reconciliandi regem & totam gentem ac regnum ejus, hæcenus à fidei unione præcisos.

82 *Ad hæc Pontificis verba tantisper subsistamus. Nam hic insinuare videtur Innocentius Russos ante hanc reconciliationem fuisse schismaticos. Quapropter nequeo assentire iis, qui Russos omnes usque ad hæc tempora Catholicos faciunt; & ne quidem Kulczynskio, qui levibus conjecturis metropolitanas omnes schismate eximit. Nihil magis assentior iis, qui vel hoc tempore vel diu ante omnes schismati involutos existimant. Nam cum plures essent in Russia duces, & episcopi varii, poterant aliqui ex iis debitam præstare obedientiam Romana Ecclesiæ: poterant id ipsum facere metropolita, ignorante aut non curante principe. Exemplum principis Russi Catholicè defuncti dat ipse Innocentius in epistola ad Alexandrum ducem Susdaliensem apud Raynaldum ad annum 1248 num. 41. Erat ille Jeroslaus Susdalia dux, anno 1245 veneno, ut videtur, à Tartaris sublatus, postquam debitam Romana ecclesiæ obedientiam præstuerat. Similia autè facere potuerunt alii principes, episcopi & metropolita.*

83 *Quidquid tamen sit de obedientia metropolitanarum precedentium, quæ seculo xiii huc usque valde ambigua est, videntur se omnes simul cum rege suo Daniele subjecisse Romana Ecclesiæ anno 1246, aut sequenti. Ritus tamen Græcorum non deseruerunt, neque id erat necessarium. Innocentius quoque rituum licitorum mutationem non exigebat, sed in litteris ad Daniëlem regem ita scribit: Cum te de cætero specialem inter devotos Ecclesiæ reputemus, petitiones tuas, quantum cum Deo possumus, libenter ad gratiam exauditionis admittimus, & votis tuis favorem benevolum impartimur. Ea propter, charissime in Christo fili, tuis supplicationibus inclinatus, episcopis & aliis presbyteris de Russiâ, ut liceat eis more suo ex fermentato conficere, & alios eorum ritus, qui fidei*

D
qui majori ex parte erant schismatici,

F
se cum principe suo Romana Ecclesiæ subjecerunt;

Catho-

A Catholicæ; quam Ecclesia Romana tenet, non obviat, observare, auctoritate præsentium indulgemus. Dat. Lugd. vi Kal. Sept. anno v, id est, 1247. Perfecta hac videbatur subiectio; at dubitari potest, an satis fuerit sincera ex parte regis, cum certò non videatur fuisse diuturna: nam scriptores Poloni passim testantur, Daniëlem postea recessisse ab obedientia Romana Ecclesie debita.

Sed non diu post ad schisma redierant:
84 Polonis Historicis suffragantur litteræ Alexandri Papæ IV, quas recitat Dlugossus ad annum 1266, & Raynaldus ad annum, quo date sunt, 1257 num. 26 & seqq., ex quibus pauca huc transfero. Ubi Pontifex conversionem Daniëlis narraverat, & diadema regium ipsi eâ occasione concessum, sic pergit: Sed tu, sicut ad audientiam nostram non sine cordis turbatione pervenit, tam spiritualium quàm temporalium beneficiorum immemor, tantæque gratiæ prorsus ingratus, præstiti juramenti religione contempta, id, quod circa obedientiam ejusdem Ecclesie ac prædictæ observationem fidei promississe dignosceris, observare postmodum non curasti in animæ tuæ periculum, ipsius injuriam fidei, Ecclesie prædictæ contemptum, & opprobrium Jesu Christi &c. An hæc Alexandri IV litteræ, quibus regem ad pœnitentiam hortatur, desideratum habuerint effectum, non invenio. Obiisse eum anno 1266 multi affirmant. Catholicum mansisse scribit quidem Kulczynskius in Cyrillo III, laudans Siricovium, Dlugossus & Miechovium: at hi duo posteriores disertè schismaticam dicunt & apostatam, dum mortem anno 1266 referunt. Siricovium ad manum non habeo, sed merito dubito, an hic magis fa- veat fidei Daniëlis, qui fortasse numquam sincere conversus est. Certè concilium Kioviense sub Cyrillo III celebratum, quod edidit Kulczynskius in Appendice pag. 36, non favet sincera & stabili Russorum subiectioni, cum in eo ne verbum quidem legatur de Romana Ecclesia.

B 85 Difficiliter igitur credere possum, Russos à schismate Græcorum diu fuisse immunes seculo XIII usque ad concilium Lugdunense II, in quo Græci ad obedientiam Romane Ecclesie redierunt anno 1274. Anno 1275 Constantinopolitanam ecclesiam regere cœpit Joannes Veccus vel Beccus. Catholicus hic patriarcha Cyrillum III ad debitam subiectionem perducere potuit, eique successorem dare Catholicum, uti factum aiunt Koialovicus & Kulczynskius, dicentes Maximum anno 1283 Constantinopoli à Vecco in Russiam missum metropolitam. Verùm si Maximus à Vecco creatus est metropolita, id factum oportuit ante finem anni 1282, quo Veccus xxvi Decembris sede sua deturbatus est ab Andronico imperatore schisma renovante. Quidquid tamen sit de modica temporis differentia, cum Constantinopoli rursus fuerit patriarcha schismaticus, ubi Maximus ornatus erat dignitate metropolitana, non ausim asserere ipsum mansisse Catholicum, præsertim si, eo mortuo, Russi successorem petierint Constantinopoli, ut scribit Kulczynskius ad xxv Decembris in Petro metropolita.

tum Græci se anno 1274 Romane Ecclesie subjecerunt ad breve tempus: idem foris fecere Russi.

§ VIII. Seculo XIV nullus metropolita certò Catholicus, licet aliqui vulgò credantur Catholici, & quidam à schismaticis colantur ut Sancti: seculo XV Photius schismaticus successorem habuit Catholicum.

Quatuor solum metropolitæ toto seculo XIV producit Kulczynskius, atque ex iis tres honorat Sanctorum titulo, quem an mereantur non satis perspicio: neque enim pro fide eorum Catholicæ eas invenio rationes, ut ausim asserere eos certò fuisse Catholicos. Primus ex metropolitæ hujus seculi est Petrus, quem Catholicum & Sanctum fuisse contendit Kulczynskius in Catalogo metropolitæ, ita scribens pag. 117: Ceterum hunc sanctum primatem vixisse in unione cum Romana Ecclesia, indubium est, tum quòd cum Latinis episcopis, ex Ordine Prædicatorum in Lituania ac Russia recenter institutis, optimam pacem coluerit, teste Okolfcio in Vitis episcoporum Latini ritus Kiovien., tum quòd legatos à Sede apostolica, Bartholomæum episcopum Electensem & Bernardum abbatem, cum professione fidei orthodoxæ in Russiam missos, devotissimè exceperit, ut scribit Kviatkievicz in Ann. Litu. ad an. mcccxxiv. Hæc quidem amicitia cum Latinis & exceptio legatorum Apostolicorum, si de utraque constaret, favorabilem suspicionem ingereret de recta Petri fide; at necdum certam faceret ejus obedientiam.

Licet scriptores aliqui Petrum metropolitam velint Catholicum;

87 Verùm vix ausim credere, Petrum tam amicè vixisse cum Latinis, aut visitatum fuisse à memoratis apostolica Sedis legatis: nam Petrus sedere cœpit anno 1307, ut vult laudatus scriptor, aut anno 1308, ut habet Le Quien: & non diu post sedem suam transtulisse dicitur Moscuam. Probandum igitur esset, episcopos Latini ritus Moscua aut in ejus vicinia iis temporibus fuisse, de quo vehementer dubito. Quod spectat ad laudatos Joannis XXII legatos, si fuerunt missi ad ducem Lituaniæ Gediminum, qui magnam Russia partem occupaverat, ut eum ad Christi fidem converterent: de quo spes erat exorta, sed ea effectu caruit, prout videri potest apud Raynaldum ad annum 1324 num. 45 & seqq. Non satis igitur intelligo, quomodo legati Pontificii dicantur devotissimè excepti a Petro metropolita, qui Moscua debebat, & ad quem missi non erant. Præterea Vladislavus Polonia rex in litteris ad Joannem XXII, quas edidit Raynaldus in addendis tom. 15, ad annum 1324 nuntiat mortem duorum ultimorum principum Ruthenorum de gente schismatica, auxilium contra Tartaros implorans. Itaque cum rex ille Russos vocet gentem schismaticam, ejus metropolitam eodem tempore Catholicum fuisse non ausim asserere. De Græco ipsius successore Theognosto, cujus initium anno 1328 innellitur à Kulczynskio, nihil invenio, quod Catholicum fuisse suadeat.

id tamen nec de eo nec de ejus successore Theognosto in monumentis invenio:

88 Theognosto Alexius successus est post mediam

AUCTORAE
J. S.
Alexius co-
rum suc-
cessor passim
habetur Ca-
tholicus,

dium seculi XIV, si non nimis longè aberrant
catalogi. Nam *Le Quien* metropolitam facit ab
anno 1353 usque ad 1373; *Kulczynskius* verò
ab anno 1364 usque ad 1378, non dubitans
quin ille fuerit Catholicus & Sanctus. *Koialovi-
cius* in *Miscellaneis* sæpè laudatis in eadem de
fide ipsius est sententia, quam probare conatur
hoc ratiocinio: *Wolodimiro* deinde *Olgerdi* ma-
gni Lituaniæ ducis filio principatum *Kiiovien-
sem* administrante, *Dionysius Græcus*, à pa-
triarcha Constantinopolitano missus, ab eodem
principe in carcerem coniectus est. Quare ne-
cesse est *Alexium*, natione *Russium*, qui sub
eodem duce ante *Dionysium* metropolitanus fuit,
& ob vitæ sanctitatem inter *Divos à Russis* co-
litur, Ecclesiæ Romanæ subiectum fuisse. *Ac-
quievit Henschenius* opinioni huius scriptoris,
Vitamque Alexii dedit ad XII Februarii.

aliqui et-
iam San-
ctum di-
cunt: nec
tamen vide-
tur coli à
Catholicis:

B

89 Existimo tamen, *Henschenium* maximè
permotum esse ad edendam *Alexii Vitam*, cum
quod ea inter *Vitas* aliorum Sanctorum trans-
missa esset in collectione *Ms.*, manu *suffraganei
Vilnensis* subnotata, tum quod crederet eum coli
à *Russis* omnibus, etiam Catholicis, sicut colen-
tur *Romanus & David*. Verùm ex variis instru-
ctionibus de Sanctis *Russia*, quas inter collecta-
nea nostra reperio, nulla me planè certum red-
dit de cultu *Alexii* apud *Ruthenos* Catholicos.
Quin & clarè negatur in una, qua nomine scri-
ptoris caret, sed præ ceteris accurata videtur.
Verba huc transfero: De *Alexio & Petro* me-
ropolitæ uniti festum non celebrant. Putant eos
fuisse viros bonos & obedientes Ecclesiæ. De
miraculis spargunt schismatici multa. Et infra:
Schismatici *Alexii* metropolitæ diem celebrant
die XII Februarii &c. Hac aliæ faciunt, ut
vix mihi persuadere possim, *Alexium* coli à *Ru-
thenis* Catholicis, cum omnia, quæ de ipsius cul-
tu invenio, tam dubiè prolata sint, ut de solis
schismaticis intelligi possint, licet aliqui contra-
rium crediderint ac persuaserint *Henschenio*.

idcirco nos
Petri & A-
lexii sancti-
tatem hodie
non agnosci-
mus:

C

90 Hisce de causis expungenda credimus &
pro expunctis haberi volumus omnia, quæ de
sanctitate huius *Alexii* metropolitæ, sive ad XII
Februarii, sive aliis locis dicta sunt. Expuncta
similiter volumus, quæ dicta sunt de sanctitate
Petri metropolitæ, quem schismatici colunt XXI
Decembris, ac *Jona* metropolitæ, qui ab iisdem
celebratur XXX Martii, & de quo breviter egit
Papebrochius ad XV Junii. Hac, inquam, pro
expunctis haberi desideramus, donec certius nobis
constiterit tam de fide eorum Catholica quam
de cultu apud Catholicos. Ex hisce tamen nolim
inferat studiosus lector, metropolitæ illos tres à
nobis haberi pro schismaticis: nam id non dici-
mus, sed solùm de obedientia eorum Romanæ
Ecclesiæ debita dubitamus. *Russi* Catholicis passim
suspiciantur *Petrum & Alexium* viros fuisse bo-
nos & Catholicos. Verum id esse potest: nam po-
tuerunt abstinere à communionem cum patriar-
chis Constantinopolitanis: sed hoc satis probatum
non invenio.

nec tamen
schismaticos
dicimus, sed
utrumque
dubitamus.

91 Præterea si certò constaret eos numquam
apertè recessisse à Constantinopolitanis; in favo-
rem tamen utriusque hæc formari possent conje-
ctura. Seculo XIV, quo hi *Ruthenorum* ecclesiam
gubernaverunt, sæpè actum est ab imperatori-
bus *Græcis* de ecclesiâ Constantinopolitana debi-
to modo subjienda Romana; resque eò usque
promota fuit sub *Joanne Palaologo*, ut *Raynal-
dus* ad annum 1367 num. XI tres patriarchas,
videlicet Constantinopolitanum, Alexandrinum

& Hierosolymitanum ecclesiarum suarum con-
iunctioni cum Romana assensisse scribat, id col-
ligens ex litteris *Urbani V.*, quas recitat. *Quin*
& ipse imperator anno 1369 Catholicam fidei
professionem edidit *Roma* coram *Urbano V.* Po-
tuerunt igitur *Petrus & Alexius* illam conjun-
ctionem Ecclesiæ Orientalis toto animo desiderare
& sperare, ejusque necessitatem aquè ac prima-
tum Romana Ecclesiæ agnoscere; sed nullum re-
perire modum, quo se seorsum Romana Ecclē-
siâ apertè subicerent. *Quin & Alexius* anno
1364, si credimus *Kulczynskio*, consecratus est
à *Philtheo* patriarcha, quem aliqui Catholicum
fuisse existimant. Hac aliæque plura afferri pos-
sunt; sed nihil invenio, ne pro *Alexio* quidem,
quod de Catholica ejus obedientia nos planè fa-
ciat certos.

92 *Alexio* apud *Kulczynskium* subjungitur *Cyprianus*
anno 1378 *Cyprianus*, quem etiam Sancti ti-
tulo condecorat, ac præfuisse dicit usque ad an-
num 1408. Verùm nihil allegat, quo probari
possit certò Catholicum fuisse *Cyprianum*: ideo-
que rursus cogor tanto magis de fide ejus dubi-
tare, quanto incertior est chronotaxis *Kulczyn-
skii*, quia patriarcha Constantinopolitani circa
id tempus non omnes aquè certo fuerunt schi-
smatici. Sequitur in catalogo *Photius Græcus*,
quem schismaticum fuisse omnes asserunt. *Koia-
lovicius* in *Miscellaneis* de eo conjecturas suas
ita exprimit: Intrusus deinceps circa annum
MCDVII ad pontificatum *Kiioviensem* fuerat *Græ-
cus* natione, *Phocies* vulgo dictus, fortasse
quispiam *Phocius* schismatici per *Phocium* *Con-
stantinopolitanum* olim excitato nimis addictus,
quod sensum propagare ac firmare per *Russiam*
coeperat. Id verò ubi advertit magnus *Lituaniæ*
dux *Alexander Vitoudus*, jam religione Catho-
licus, curavit concilium metropolitanum anno
MCDXV *Novogrodecum* in *Lituania* indici, in eo-
que prædictum *Græci* schismatis promotorem ex
episcopatu deponi: neque *Græcum* ei suffici
permisit, quòd fati adverteret, *Græcorum* o-
perâ schisma per *Russiam* invalescere. Edidit in-
stud concilium *Novogrodecense* *Kulczynskius* in ap-
pendice pag. 46, & deinde decretum *Alexan-
dri Violdi* *Lituaniæ* ducis Catholici, qui pro-
fiteatur se esse ritus *Latini*, aliosque ad eum ta-
ciè invitat. Verùm ex monumentis illis clarè
patet, *Photium* non fuisse depositum causâ schi-
smatis in *Russiam* inducti, de quo nulla fit me-
ntio, sed propter expilationes ecclesiæ *Kioviensis*
aliaque delicta.

93 Si quis tamen de intentione ducis istius
Catholici conjecturam facere velit, verbaque i-
psius attentè considerare, vehementer suspicabi-
tur, non alia de causa eum curasse, ut *Photius*
sede sua dejiceretur, eique sufficeretur, quem
ipse per *Ruthenos* eligendum curabat, quam ut
eo modo ecclesiam *Ruthenicam* perduceret ad o-
bedientiam *Romani Pontificis*. Cautè verò & dis-
simulanter id egit, ostendens episcopis, quantum
damni pateretur ecclesiâ *Kioviensis* per *Græcos*
metropolitæ, volensque ut *Photium* expellerent,
aliumque, quem vellent, peterent ab imperato-
re & à patriarcha Constantinopolitano, aut alias
ipsi aliquem in synodo eligerent. Annuentibus
episcopis, dux legatos misit Constantinopolim,
qui ita loquerentur: Si modò nobis non de-
deritis metropolitam, quem volumus, nos eum
eligemus synodaliter ac canonicè, ut jam olim
facitatum fuit in *Russia*, testantibus *Annalibus*.
Terminus quoque à duce præfixus est; cumque

D

Cyprianus
Alexii suc-
cessor fidei
dubia: ei
verò successa
fit *Photius*
schismaticus:

E

F

quo è sede
dejecto, me-
ropolitæ sit
Gregorius I.

A ille elapsus esset, nec legati Constantinopolitani venissent, dux Violdus rursus convocavit duces Ruthenos, . . . episcopos ac archimandritas cum multo clero, qui, ut ipse in suo Decreto loquitur, in præfenti synodo elegerunt unanimiter metropolitanam Kioviensem ac totius Rusiæ Gregorium virum religiosissimum. Hunc fuisse Catholicum, dum electus est, probabilis existimo; ac minime dubito, quin Catholicus saltem deinde sit factus, sequæ Romana Ecclesiæ subjecerit, si fortè talis antè non erat.

qui fuit Catholicus:

94 De eo Koialovicus scribit sequentia: Suspectus itaque est (metropolita) Gregorius Cemwylacus Bulgarus, vir singulari eruditione in sacra doctrina commendatus. Is deinde à Vitoudo Romam ad summum Pontificem, & Constantiam ad concilium legatus ivit, tum in aliis negotiis, tum maximè in causa procurandæ unionis universalis inter Græcam Romanamque Ecclesiam. De qua re scripsit idem Gregorius ad Patres Constantiæ concilio generali tunc præsentés. Addit numerum Catholicorum ritus etiam Græci multum crevisse, atque unionem sensim coaluisse, collaborantibus ad opus tam salutare Vladislao Polonia rege ejusque fratre Alexandro Vitoldo jam laudato, de quorum studio ad rem Catholicam promovendam videri potest epistola prædicti Vladislai regis ad concilium Constantiense anno 1416 data, editaque à Raynaldo ad eundem annum num. 29. Ex eadem epistola, uti & ex Constantiensi concilio, intelligitur, Ruthenos Græci ritus pro schismaticis habitos fuisse tam à rege Polonia, qui spem præbet eos ad unitatem Ecclesiæ reducendi, quam à concilio, in quo Hieronymus de Praga accusatur, quòd cum Ruthenis schismaticis communicaverit, eorumque sectam foverit, ut videri potest apud Harduinum tom. 8 Conciliorum col. 524 & 525. Hac sanè vehementem præbent suspicionem contra fidem decessorum quorundam Gregorii, non tamen contra ipsum, cujus electione omnia videntur mutata, quemadmodum eodem tempore Constantinopoli etiam orthodoxus videtur fuisse Euthymius II patriarcha, cujus successor Josephus II certò fuit Catholicus.

at schismatici suum eodem tempore habebant metropolitanam.

95 Observat tamen Koialovicus non paucos in Russia schismaticis erroribus pertinaciter inhaerisse, eosque ad eam pervenisse audaciam, ut principum auctoritate legumque metu contempto, Harasimum seu Erasimum quempiam metropolitanum Rusiæ dixerint universæ. Degebat ille Vitepsiæ (in Lituania:) quam civitatem eum occasione belli, inter Lituaniæ principes orti, Boleslaus Swidrigello expugnasset, Harasimum ibidem captum, vivum exuri iussit anno. MCDXXXIII. Le Quien in catalogo suo scribit, se in Annalibus reperire Photium viginti duobus annis Russorum ecclesiæ præfuisse. Cum autem alii initium Photii figant anno 1407, alii 1408, alii 1409, imò quidam etiam id differant usque ad 1417, sed minus rectè, quantum apparet; non videtur depositio ipsius ab omnibus Russis admisa fuisse: nam Kulczynskius ex decreto synodi asserit, depositionem illam contigisse anno 1415, die xv Decembris. Verisimile igitur est, Photium non fuisse desertum à schismaticis, sed hosce ei usque ad mortem paruisse; & tunc demum ei à schismaticis suspectum esse Harasimum illum, de quo agit Koialovicus. Jam verò ex hisce intelligitur, metropolitanam quidem & Russos, Polonia regi aut Lituania duci subditos, majori saltem ex par-

te Catholicos fuisse; suum tamen etiam caput fuisse schismaticis, qui in Moscovia aliisque locis vicinis superiores videntur mansisse, ut manifestius fiet ex periculo sequentis metropolitæ.

AUCTORUM
J. S.

§ IX. Russi seculo xv circa tempus concilii Florentini in duas scissi partes, quarum una Catholica usque ad annum ferè 1520; altera constanter schismatica.

Rerum ordo ad tempora concilio Florentino vicina nos perduxit. Vidimus Russos occasione Photii schismatici jam dividi ceptos: ea verò scissurà major & perpetua facta est occasione concilii, cui obtemperare Russorum pars voluit, pars altera pertinaciter refragari; atque ita contigit, ut metropolita Catholicus esset Kiovia, schismaticus Moscua. Catholicus protectorem habebat regem Polonia, cui Kiovia cum parte Russia parebat; schismaticum protegebat princeps Moscovia. Desunctus erat Gregorius Cimowlacus, sed Catholicum habebat successorem, de quo Koialovicus ita loquitur: Mortuus interea Cimowlacus successorem accepit Isidorum Bulgarum anno MCDXXXVII, virum doctrinà & pietate celeberrimum. Adfuit ille concilio Florentino, ibique acriter Græcorum schisma oppugnavit. A Pontifice Eugenio IV Cardinalis S. R. E. creatus, & legatus à latere missus in Russiam, Poloniam, Lituaniam, Germaniam, Chelmiam anno MCDXL unionem promulgavit, & Sandecii præfente Sbigneo episcopo Cracoviensi in ecclesia Latini ritus suo Græco Russo ritui palam sacrificavit.

Isidorus metropolita Catholicus, re bene gesta in concilio Florentino.

E

97 Raynaldus ad annum 1439 num. xi editit litteras, quibus Eugenius IV Isidorum constituit legatum. In hisce Pontifex, relata unionem Græcorum, Isidorum sic alloquitur: Te, cujus virtus & diligentia in hac sancta unione admodum cognovimus profuisse, & quem Dei benignitas præclaris virtutum dotibus illustravit, ac vitæ integritate & morum, nec non magnitudine consilii, rerum agendarum experientiâ, prudentiâ quoque & sacrarum litterarum doctrinâ plurimum exornavit, in Lituaniæ, Livoniæ, ac totius Rusiæ provinciis, nec non in civitatibus, diocæsisibus, terris & locis Lechiæ*, quæ tibi jure metropolitico subesse noscantur de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio pro statu universalis Ecclesiæ atque nostro nostrum & apostolicæ Sedis legatum de latere cum plenâ potestate, auctoritate Apostolica facimus. Ha litteræ data sunt anno 1439, xvi Kal. Septembris.

fit legatus Apostolicus ad promulgandum in Russia concilium;

F

98 Verùm non eodem modo ubique exceptus est Isidorus legatus, quòd non omnes schismatici renuntiare vellent, uti etiam contigit in Orientali ecclesia. Mathias de Michovia hac de re ita scribit, acsi omnes Rutheni cum ipso Isidoro ante concilium Florentinum schismatici fuissent ac tales etiam postea permansissent. Verba ipsius, quæ & alios in errorem pertraxerunt, lib. 4 cap. 57 talia sunt: Anno, quo supra, (1440) Isidorus natione Græcus, archiepiscopus Kioviensis, Cardinalis noviter creatus,

sed Moscovia male excipitur & carceri includitur:

AUCTORE
J. S.

* Mosco-
via

non tamen
omnes Russi
schismatici
erant aut a-
lieni à con-
cilio :

B

Isidorus
successorem
habuit Gre-
gorium II,

C

& Eugenii Papæ legatus in Russiam missus, vir maturus & prudens, ferens secum bullas Apostolicas plumbeas, & imperatoris Constantinopolitani aureas, intravit in Sandecz feriâ sextâ Parasceve, ubi per Sbigneum episcopum Cracoviensem hospitio fuit receptus, & ad celebrandum divina more suo Græco, tamquam Romanæ Ecclesiæ reunitus, admissus. Unio tamen illa Ecclesiæ Latinæ & Græcæ breviusculè duravit, Græcis & Ruthenis illam irridentibus. Unde, dum præfatus Isidorus ad suos suffraganeos in Russiam & Mosquam venisset, & illam unionem eis prædicaret, per principes Mosquæ captus, in carcere reclusus, & omnibus thesauris, quos jam notabiles conquieserat, spoliatus fuit. Ex post tamen de huiusmodi captivitate, favente Deo, per fugam salvatus erat. *In hisce corrigenda sunt varia.*

99 Nam primò Isidorus non rectè dicitur Romanæ Ecclesiæ reunitus, cum omnia persuadeant ipsum cum Ruthenis antea Ecclesiæ Romanæ obedientem fuisse, exceptis tamen Ruthenis iis, qui noluerant sequi exemplum metropolitæ sui Gregorii primùm & deinde Isidori. Ruthenos autem Catholicos fuisse ante concilium, egregiè confirmatur ex gemina inscriptione ecclesiæ Vaticanæ apud Ciaconium in Eugenio IV. In utraque enim tempore concilii ad unitatem fidei reduelli dicuntur Græci, Armeni, Æthiopes, nec memorantur Rutheni, qui non fuissent omitti, quantum videtur, si eadem illorum fuisset ratio. Præterea, Ruthenos tempore satis notabili cum universali Ecclesiâ conjunctos fuisse seculo xv, colligitur ex Oratione Pii II, quam anno 1459 habuit in conventu Mantuano. In ea enim apud Harduinum tom. 9 col. 1432 sic loquitur Pontifex, damna Ecclesiæ referens: Jam Russiani ætate nostra desciverunt à fide, jam Bohemi defecerunt. Hæc verba satis indicant, Ruthenos non fuisse ad momentum subiectos in concilio Florentino, sed antea Catholicos pro majori parte fuisse, & tales mansisse, donec schismatici adeo rursus prævalerent, ut Rutheni defecisse à fide ob majorem partem dici possent, sicut Bohemi à fide defecisse dicuntur, quia Hussite in Bohemia multum prævaluerant contra Catholicos.

100 Porro Isidorus, postquam è carcere liber evaserat, dignitati metropolitana renuntiâse dicitur, multaque deinde præclarè gessit, ut videri potest apud Ciaconium laudatum aliisque historicis. De ejus successore Catholico Kulczynskius in Catalogo sic habet; Gregorius II, natione Bulgarus, Constantinopoli S. Demetrii abbas, fidus Isidori Cardinalis Achates, promovente eodem, obtinuit metropolitanam dignitatem à Nicolao V summo Pontifice anno MCDXLII, à quo consecratus, Apostolicisque litteris munitus, perrexit in Russiam, sedemque suam Kioviensem occupavit pacificè, libentissimè eum excipiente ac in honore habente Casimiro Jagellonide rege Poloniae, unaque magno duce Lituaniæ ac Russiæ. Sed cum Jonas quidam, anti-metropolita schismaticus à Moscicis electus, limites archiepiscopatus Kiovicus invadere cœpisset; hinc supplicante Sedi apostolicæ Gregorio nostro metropolita, Pius II Pontifex maximus edidit bullam sub dat. Rom. anno MCDLVIII, tertio Nonas Septembris, quâ præfato Jonæ de Asciscenia, filio (ut loquitur bulla) perditionis, superiorem Russiam, nempe Moscoviam reliquit, inferiorem verò,

subjectam videlicet regno Poloniae, eidem Gregorio & successoribus Kioviensibus archiepiscopis assignavit, statuit atque decrevit.

101 Enumeratis deinde episcopatibus decem, quos Pontifex Kioviensibus subesse voluit, sic pergit: Ab illo igitur tempore Russiæ superior, seu Moscovia, proprios in spiritualibus retores habebat, Russiæ verò inferior, appendix nempe regni Poloniae, archiepiscopis Kioviensibus, quorum seriem prosequar, obediebat.

Hisce consona scribit Koialovicus, addens tamen multos quoque schismaticos mansisse in ditionibus regis Poloniae; quod intelligitur satis ex Vita S. Casimiri, Poloniae regis filii, qui curavit per regem ferri edictum, ne, qui è gente Russica ab unione Catholica & Romanæ religionis desciverant, templa vel nova erigere, vel vetustate collapsa restaurare possent. Leguntur hæc in annotatis ad Vitam S. Casimiri tom. 1 Martii pag. 349. Porro observandum breviter, catalogum metropolitaram Kioviensium, quem in Oriente suo Christiano contexuit Le Quien, in successoribus Isidori usque ad annum 1594 miserè turbatum esse, quia secutus est catalogum ex Moscovia acceptum, ex quo dedit metropolitas schismaticos, qui Moscua sedem habuerunt, miscens tamen iis subinde unum aut alterum è Catholicis, qui sederunt Kiovia. Kulczynskius verò solos dedit Kiovienses metropolitas, prætermittis omnino iis, qui Moscua sederunt, & deinceps schismaticos habuerunt: atque hujus sequar catalogum. Breviter tamen monco de Jona illo schismatico, quem Moscui tempore Isidori & Gregorii habuerunt metropolitam, hunc esse posse Joannem illum metropolitam, cujus epistolam & canones schismaticos edidit Herbersteinus pag. 22 & seq. sine ulla temporis nota. Nam Le Quien putat Jonam fuisse Joannem Rhezani archiepiscopum, & metropolitam electum à schismaticis. Sane neminem invenio, cui epistola probabilius attribui possit quàm huic Jona: sed conjectura tantum est, quam incertam fateor.

102 Redeo ad Gregorium metropolitam, quem Catholicum fuisse omnino existimo, non obstantibus verbis Pii II supra datis: nam, teste Koialovicio, ipse Pius II scripsit Casimiro Poloniae regi, ut commendatum haberet Gregorium. Erat igitur hic metropolita Catholicus; sed Moscoviam amiserat, ac plurimi etiam in ditionibus regis Poloniae erant schismatici, qui pastorem suum non sequebantur. Post Gregorium II secutus est alius metropolita Kioviensis, item Catholicus, de quo hæc scribit Koialovicus: Gregorio post administratam xxx annis ecclesiam Russorum mortuo, anno MCDLXXIV successus est Misaël, paulò antè episcopus Smolefcensis: qui anno MCDLXXVI cum præcipuis magni ducatus Lituaniæ ducibus ac proceribus consilio inito, insignem legationem Romam instituit. In ea Græco-Russæ ecclesiæ nomine Sixtum IV Papam caput Ecclesiæ Christianæ universæ, Vicarium Christi, Petrique successorem agnoscit: eidem, quam credendi regulam Russi sequantur, per capita præcipua explicatam proponit. Quandoquidem verò proximo anno MCDLXXV Romæ esset celebratus sacer jubilæi annus, petit eandem gratiam Russiæ communicari. Denique postulat, ut legati legum ecclesiasticarum periti mittantur, qui Florentini concilii vestigiis constantissimè insistendo lites & dissidia, Romanum inter & Græcum ritum per provincias regni Poloniae

D

sed huic non
parentes
Mosci, ha-
buerunt
deinceps
metropolitam
schismaticos:

E

post Grego-
rium II
Misaël me-
ropolita i-
tem Catholi-
cus:

F

A loniæ & magni ducatus Lituaniæ exorta, componant. Multi procerum ei legationi subscripserunt, atque ante eos Misaël electus metropolitanus. Hæc, à Kulczynskio item relata, dubitare non sinunt, quin Misaël fuerit Catholicus.

103 Interim Romanis Pontificibus Paulo II & Sixto IV spes affulserat magna Russos etiam Moscovia duci subditos uniendo Ecclesia universali, ac rem ita narrat Raynaldus, acsi jam fuisset peracta. Verùm Moscus sponsam potius quasivisse videtur, quam sincere voluisse se Romana subjicere Ecclesia. Cupiebat Joannes Basilides Moscovia dux uxorem ducere Zoën vel Sophiam, Thoma Paleologi despota Peloponnesi filiam, & imperatoris Constantinopolitani nepotem, fortasse ut iis nuptiis jus aliquod acquireret in Constantinopolitanum imperium à Turcis occupatum. Cum autem Sophia illa Romana esset, ac liberalitate summi Pontificis frueretur; eam habere uxorem non poterat Moscus, nisi honorifica legatione consensum Pontificis obtineret. Rogavit igitur, ut sibi ea de causa legatos mittere liceret, idque obtinuit, ut patet ex litteris Pauli II ad Casimirum Polonia regem, quas edidit Raynaldus ad annum 1470 num. 9. Deinde anno 1472 Joannis Basilidis legati Romam venerunt, ac sponsam obtinuerunt. Hi autem legati dixerunt quidem, ducem suum Joannem adharere concilio Florentino, nec velle deinceps admittere metropolitam à patriarcha Constantinopolitano consecratum: quin & asseruerunt ducem petere oratorem ad se mitti, qui fide eorum (Russorum) omnium inspecta, rebus etiam cognitis, si quid devium est, in viam rectam reducat &c. Hæc aliæque plura de iis Volaterranus tunc vivens in Opere Ms. apud Raynaldum ad annum 1472 num. 48.

104 Verùm ex eadem Volaterrani narratione colligitur, promissa ea non fuisse clara: Veniebat enim nonnullis in dubium, inquit, quid in his esset nostri officii, quando de fide Ruthenorum non satis constaret. Præterea in nuptias consensus datus hisce quoque rationibus, quod, si maximè hæretici Rutheni sint, non tamen ex jure Pontificio irrita cum iis conjugia habentur, & quod errantes filii alliciendi etiam honoribus & benignitate ad gremium matris Ecclesiæ videntur. Dubitabatur igitur Roma de sincera subjectione. Quæ verò deinde secuta sunt, clarè docuerunt sinceram non fuisse, & Moscos sub Joanne Basilide mansisse schismaticos. Certè Alexander VI in litteris suis anni 1496 Ruthenos vocat schismaticos, agens de iis, qui sub eodem Joanne Basilide in provinciis regni Suecici irrumpebant, ut videri potest apud Raynaldum ad annum 1496 num. 24. Helena quoque Joannis filia, postquam nupta erat Alexandro deinde Polonia regi, tam pertinaciter schismati inhaesit, ut ea de causa Poloni noluerint illam coronare reginam. Audiamus de hisce Koialovicium in Historia Lituaniæ ad annum 1502, ubi relata Alexandri regis coronatione, de Helena subdit. Februario proximo Helena conjunx à Lituania venit; sed quod Græco schismati pertinaciter addicta, alienam se plurimum à Romana religione gereret, non permiserunt Poloni, ut reginarum more coronaretur. Itaque minimè dubitandum, quin Mosci manserint sub Joanne Basilide schismatici.

Septembris Tomus II,

105 Catholicos verò seu unitos cum Ecclesia Romana fuisse Kiovienses Misaëlis successores usque ad annum 1520, consentiunt Koialovicus & Kulczynskius, qui id tam clarè de plerisque probant, ut etiam credi possit de aliis intermediis, præsertim cum Kiovia toto illo tempore fuerit sub rege Polonia: constat enim iis temporibus Polonos schismati maximè fuisse contrarios. Primus Misaëlis successor anno 1477 ponitur Simeon, de quo filius Koialovicus, & brevissimè tantum de eo agit Kulczynskius. Sequitur Jonas I, cognomento Hlezna, ab utroque memoratus. Hujus orthodoxiam Kulczynskius, qui anno 1482 creatum affirmat, ostendit hoc modo: Is inter primos charus fuit Casimiro regi Poloniæ, quem etiam ex hoc seculo migrantem in viam æternitatis disposuit, ut vel inde arguere liceat, vixisse ipsum unitum cum Ecclesia Romana. Catholicum ipsum fuisse, pro certo habeo: Sanctum tamen nominare non auserim cum Kulczynskio, cum non existimem hunc Jonam umquam cultum fuisse ut Sanctum.

106 Papebrochius quidem ad xv Junii, seu tom. 2. hujus mensis pag. 1103, Jonam Hleznam coli existimavit, quia in Menologio Ruthenico, quod anno 1679 impressum est Moscua, ad xv Junii invenit hanc annuntiationem: Item S. P. N. Jonæ, metropolitæ Kioviensis & totius Ruthenæ thaumaturgi. Verùm omnia, quæ ibidem de Jona breviter dixit Papebrochius, deleta cupimus, quia satis certum existimo, Jonam ibi memoratum coli cœpisse à schismaticis, nec credo umquam esse cultum à Catholicis. Si autem consideremus Jonam Hleznam Kioviensi ecclesia præfuisse, vergente ad finem seculo xv; Ruthenosque schismaticos eidem parere noluisse, sed alteri eique schismatico adhaesisse metropolitæ, qui sedebat Moscua; ne quidem probabilis apparebit opinio Papebrochii, qui levi de causa existimavit ejus memoriam Menologio Moscovitico insertam esse anno 1679, acsi schismatici mortuum colerent, quem vivum pro metropolitæ suo agnoscere detrectarunt. Jam verò sicut errorem Papebrochii candidè agnosco, & deletum Sancti titulum aliæque omnia de hoc Jona à Papebrochio scripta desidero; ita quoque non dubito, quin à via aberraverit Le Quien in Catalogo suo metropolitæ Kioviensis, ubi scribit schisma anno 1520 instauratum esse à Jona Hlezna, hunc Hleznam designans: nam Jonas Hlezna annis fere triginta erat defunctus, quando anno 1520 schisma instauratum est à Jona II, quem ignoravit Le Quien, aut cum altero confudit.

107 Jam verò quod spectat ad Jonam illum, sed existimamus manus Jonam in Menologio Ruthenico anni 1679; satis probabili conjectura illum assignare poterimus. Etenim vix dubitare possum, quin designetur Jonas ille schismaticus, qui Moscua sedem tenuit circa medium seculi xv, quando Isidorus & Gregorius II sedebant Kiovia. Hunc enim Jonam à schismaticis coli, testantur Kulczynskius in Appendice pag. 138 & Le Quien in Catalogo. Nec obstat huic opinioni, quod Jonas vocetur metropolita Kioviensis: nam eo etiam titulo utebantur, qui sedebant Moscua. Nihil magis sanctitatem ipsius probat, quod thaumaturgus à suis nominetur in Menologio neoterico. Quippe magis faciles sunt hæretici & schismatici ad titulos honorificos antesignanis suis attribuendos, quam ut quidquam ex iis tuis concludere possint.

AUCTORE
J. S.
Kiovienses
metropolitæ
etiam Catho-
lici sub finem
seculi
xv;

inter hos
Jonas
Hlezna,
quæ tamen
ut Sanctum
coli non credimus;

E

F

sed existi-
manus Jo-
nam in Me-
nologio Ru-
thenico an-
nuntiatum
esse schi-
maticum.

D

si-

AUCTORE
J. S.

simus. Sic prophetam vocarunt metropolitam Joannem, cujus epistolam & canones edidit Herbersteinus: nec tamen dubitare possumus, quin fuerit schismaticus, cum id liqueat ex ipsa laudata epistola & canonibus. Nunc ab hac necessaria digressionem revertamur ad successores Joana Hlezna.

Metropolita
Macarius
Catholicus:
item Josephus,

108 De hisce Koialovicis pag. 47 ita habet: Ad annum mcdxcii (apud Kulczynskium 1490) urgente Alexandro, qui, mortuo parente Casimiro rege, magnus Lituaniae dux renuntiatus fuerat, metropolitanus creatus est Macarius abbas Vilnensis ad sanctissimam Trinitatem, unus ex illis, quorum nomina legationi sub Misacite instituta adscripta legimus. Macario successit Josephus Sultan è nobili inter Lituanos familia ortus. Unitum eum fuisse evincunt litterae illius de unione & concilio Florentino ad Niphonem Constantinopolitanum anno mcdxcvii scriptae. Plura addit tam ipse quam Kulczynskius, ut ostendant Josephum Romana Ecclesia fuisse obedientem. Exstat porro epistola Niphonis patriarchae, quae Josepho respondit, editaque est apud Raynaldum ad annum 1486 num. 62, ubi data notatur anno 7000 orbis conditi secundum recentiores Graecos, id est, 1492, & die v Aprilis, Indictione xi, qua innuit annum sequentem. Ex hac epocha, si corrupta non est, clarè liquet, chronotaxim Kulczynskii & Koialovicis non carere mendis: at jam alias monui, me eam non discutendam aut corrigendam suscepisse.

saltem initio
suscepta di-
gnitatis;

109 Secundo ex responso Niphonis habemus, ipsum quoque fuisse Catholicum, quamvis non potuerit aperte suos ad Catholicam unitatem cogere: atque ea videtur fuisse ratio, cur Josephus ad eum scripserit, nimirum ut auctoritate patriarchae Ruthenos omnes, quantum posset, ad obedientiam pertraheret. Niphon responsum suum sic orditur: Accepimus litteras dilectionis tuae, scriptas humilitati nostrae, quibus significas Romanorum Ecclesiae episcopos Ruthenos & Lituanos vobis molestos esse, vosque compellere ad unitatem ecclesiasticam Florentiae decretam. Unde metuis ingentia pericula, amissionem privilegiorum & libertatis, quae illo tempore, quando unio decreta est, à regibus Poloniae vobis concessa sunt. Hac verba insinuant, ita scripsisse Josephum, ac si damnorum metu ad unitatem vellet accedere. Verum ita fortasse scripsit, ut etiam patriarcha satisfaceret, eumque ad suam pertraheret sententiam, ac per eum Ruthenos. Praeterea, si Josephus initio electionis sua vacillasset; epistola Niphonis, quae concilium Florentinum & unio cum Latinis multum commendatur, nata erat omnem tollere dubitationem. Niphon autem in fine haec addit: Scripsimus principibus & antistitibus Ruthenis ac Lituanis nostri ritus, ut tibi in omnibus ad nutum sint. Quantum profuerit haec epistola ad schismaticos ad unitatem pertrahendum, prorsus ignoramus. At non dubitamus, quin Josephum aliosque unitos in unitate Catholica confirmaverit. Constat etiam ex litteris Alexandri Papa VI, quas recitat Raynaldus ad annum 1501 num. 37, multos tempore Josephi à ritu Graeco ad Latinum transire voluisse.

sed paucos
ex Ruthenis
habuisse vi-
detur sibi
adhaerentes.

110 Verum utcumque dubitandum videtur, utrum Josephus usque ad annum 1520, cui obitus ipsius innestitur, perseveraverit in unitate Catholica. Certè si ipse Catholicus sincerè fuerit talisque permanferit, non videtur multos

habuisse sibi adherentes ex Ruthenis. Quippe anno 1514 in concilio Lateranensi per Joannem de Lasko archiepiscopum Gneznensem coram Leone X expositus est status ecclesiarum Ruthenicarum, eaque expositio apud Raynaldum edita. Ex hac autem colligo, Ruthenos omnes, qui non erant Ritus Latini, fuisse schismaticos. Ista enim ibi leguntur de Ruthenis regi Polonia subditis: Inter quos Rubeos reges Poloniae fundarunt unam metropolim & septem cathedrales ecclesias, & parochiales multas fidei Romanæ: sed tamen multò plures sunt ecclesiae Ruthenorum. . . . Ista omnes nationes Ruthenæ seu Ruthenorum praesunt se esse de fide Graecorum: attamen fidei ipsorum errores colliguntur infra scripti. Deinde inter errores, quos recenset, imprimis est obedientia negata Romana Ecclesia, quam variis calumniis impetunt. Itaque si Josephus metropolita usque ad annum 1520 Romana adhaesit Ecclesia, paucos habuit sibi consentientes, schismate ubique prevalente: atque ea forsitan de causa odio apud Moscos istius temporis nomine Latinus vocatus est.

E

§ X. Ab anno 1520 usque ad annum 1594 metropolitae Kiovicenses omnes schismatici: concilium anno 1594 habitum, in quo metropolita cum episcopis in ditione regis Poloniae degentibus statuit se subicere Ecclesiae; quod fit anno sequenti: metropolita deinceps Catholicus.

Schisma Graecum, quod numquam penitus Metropoli-
extingui potuerat, in ditionibus Polonia & schisma-
Lituania magis rursus invaluisse initio seculi tici ab anno
xvi, ex mox dictis abunde liquet. Crevis id ma- 1520 usque
lum, ubi accessit metropolita schismaticus, ano ad 1594:
no 1520 creatus: nam Jonam II, natione Mo- F
scum, anno 1520 metropolitam factum, con-
sentientium Koialovicis & Kulczynskius: amba-
que fatentur schismaticum fuisse, ac schisma
ejus opera per ditiones Polonia & Lituania
magna sumpsisse incrementa; quod malum prior
etiam attribuit negligentia Sigismundi Augusti
Polonia regis. Idem agnoscit, sequentes metro-
polititas fuisse schismaticos usque ad unionem fa-
ctam tempore Clementis VIII, de qua videbi-
mus. Post Jonam II Kulczynskius anno 1526
ponit Josephum III: huic anno. 1538 substi-
tuit Macarium II: deinde anno 1550 Silve-
strum, anno 1568 Jonam III, anno 1577 E-
liam, anno 1578 Onesiphorum, ac demum an-
no 1588 Michaëlem III, cui cognomen erat
Rahoza. Quin hi omnes fuerint schismatici,
nequaquam dubito, sed ultimus se deinde sub-
jecit auctoritati summi Pontificis.

112 Kulczynskius quidem plerosque schisma-
tis labe eximere conatur, sed ratiunculas & con-
jecturas adducit tam frivolas, ut necesse non
sit eas huc transferre ac refutare. Sanè quando
Rutheni anno 1595 se Clementi VIII subjecerunt,

quod satis
certum vide-
tur.

A runt, Silvius Antonianus praefectus cubiculi pontificii, eorum legatos allocutus est, teste Baronio tom. 7 Annalium pag. 727, hisce verbis: Ad matrem & magistram omnium ecclesiarum sanctam Romanam Ecclesiam reditis, Rutheni episcopi, post annos centum & quinquaginta &c. Anni centum & quinquaginta numerabantur à concilio Florentino, quod tamdiu erat praeritum. Non quidem toto illo tempore Rutheni episcopi omnes fuerant schismatici: neque hoc ex illis verbis colligi posse existimo, cum antea ostensum sit, aliquot metropolitae post concilium Florentinum fuisse Catholicos & Romanae Ecclesiae unitos. Ex iis tamen verbis rectè colligi videtur, metropolitae & episcopos, qui fuerunt post annum 1520, quo Jonas II schismaticus Ruthenis praerat metropolita, verisimiliter unitos non fuisse: neque enim credibile est, Silvium Antonianum sic locuturum fuisse nomine summi Pontificis, si sua adhuc aetate metropolita & episcopi Rutheni fuissent uniti Romanae Ecclesiae. Quapropter non existimo, id satis verisimiliter dici de ullo metropolita post annum 1520 usque ad annum

B 1594. Quod spectat ad Ruthenos Moscoviae, de variis eorum legationibus ad summos Pontifices, conatibusque Pontificum ad eos convertendos, plura non addam, cum constet omnes istas legationes fructu optato caruisse.

Celebrata Synodo anno 1594, metropolita cum episcopis Poloniae ditionis se Ecclesiae subiiciunt:

113 Verum anno 1594 Bresta in Lituania à Ruthenis Poloniae subditis celebrata est synodus, de qua plenius agit Possevinus in Apparatu sacro ad vocem Rutheni. Testatur ille synodum illam fuisse indictam iussu Clementis VIII. Huic autem nomine summi Pontificis interfuissent episcopi aliquot ritus Latini, & ex Ruthenis metropolita Michaël Ragoza cum aliis episcopis ritus Graeci ex ditionibus regis Poloniae. Decreta est in illo concilio integra subiectio, electique duo episcopi legati, qui suo & omnium nomine obedientiam Romano Pontifici profiterentur. Hi porro episcopi legati anno sequenti Romam venerunt ad Clementem VIII, a quo benignè excepti sunt. Litteras nomine metropolitae & novem episcoporum Ruthenorum Graeci ritus tulerunt, omniumque illorum nomine fidei professionem ediderunt coram Clemente VIII, prout

C hac latius enarrat Baronius, apud quem videri possunt decretum concilii Brestensis de unione faciendae, littera omnium nomine ad Pontificem scripta, fidei professio ex scripto recitata, aliaque Roma peracta. Ita pastores Ruthenorum ad Romanam Ecclesiam solemniter redierunt: at eò totum gregem ducere non potuerunt, quod multi schismatici nimis pertinaciter erroribus suis adhaerent.

114 Michaëli metropolita Catholico apud Kulczynskium anno 1599 suffectus legitur Hy-

patius Pocięy, qui primus fuerat ex legatis ad Clementem VIII missis. Hunc tanto odio profecti sunt schismatici, ut unus illorum ipsam Vilna in medio foro occidere conatus sit, & graviter vulneraverit. Obiisse dicitur anno 1613 egregius hic metropolita, eique suffectus Josephus IV, multis clarus certaminibus contra schismaticos, è quibus plusquam 200000 convertisse dicitur. Mors ipsius à Kulczynskio innectitur anno 1635. Celebravit anno 1626 concilium Kobryneńse, quod Urbanus VIII anno 1629 approbavit, ut videri potest apud Kulczynskium in Appendice pag. 54. Schismatici eius tempore alium sibi metropolitam Kiouiensem aliosque episcopos elegerunt. Hosce autem cum protegerent Kosaci, Mosci, potentesque schismatici, sequentes metropolita Catholici, Raphaël Korsak anno 1636 electus, & Antonius Sielava, eidem anno 1642 suffectus, multa passi sunt, & parum pro unitis perficere potuerunt. Paulo felicior fuit Gabriel Kalenda, qui anno 1664 metropolita creatus dicitur, & rem Catholicam iterum vicumque promovit. Hujus vestigiis institit successor Cyprianus II, qui anno 1676 ad dignitatem metropolitae evectus erat; & anno 1705 successorem habuit Leonem Lalenski, sub quo multa rursus passi sunt Rutheni Catholici. Successit deinde anno 1713 Georgius II, qui in quietiora incidit tempora. Leo II, Georgio suffectus, anno 1720 synodum celebravit, praesidente in ea nuntio Apostolico Hieronymo Grimaldo, quam confirmavit Benedictus XIII. Mortuo Leone II anno 1728, metropolita factus est Athanasius Szepczyk, qui Ruthenis unitis praesse pergebat, dum anno 1733 Opusculum suum vulgavit Kulczynskius.

115 Hic post catalogum metropolitae, qui occupata per Moscos Kiouia, commorantur Vilna in Lituania, enumerat episcopos, metropolita suffraganeos, videlicet archiepiscopum Polocensem in ducatu Lituania, Vladimiriensem in Volhinia, Luceoriensem in eadem provincia, Leopoliensem in Russia rubra; archiepiscopum Smolenscensem, cujus sedes per schismaticos occupata est; Chelmensensem in Russia Rubra, Premysliensem in eadem provincia, ac demum Pinscensem in Lituania. Verum singulis episcopis hic enumeratis alii quoque episcopatus subsunt, ita ut longè plures sint episcopatus quam episcopi. Hoc factum suspicor, quia multi Rutheni sequuntur ritum Latinum, quibus sui quoque sunt episcopi: nam numerus personarum ea divisione in singulis diocesisibus longè minor esse debet, quam foret, si omnes Catholici eundem sequerentur ritum. Hec de conversione & fidei vicissitudinibus in Russia ad usum maxime Operis nostri differenda censui.

AUCTORE J. S. & deinceps hic usque metropolitae suere Catholici,

E

cum episcopis sibi subiectis.

F

I N D E X

S A N C T O R U M

A D T O M U M I I S E P T E M B R I S .

A

- A**bdas episc. mart. multique alii in eadem persecutione passi, in Perside. *COMM. PRÆV. § I.* S. Abdas verisimiliter idem cum Abdia, Abdæo, Audio, hac die memoratis in Fastis 528. § II. An persecutio Persica fuerit sub Isdegerde, eaque continuata sine interruptione sub ejus successoribus: tempus martyrii Abdæ, sedes ejus episcopalis, gesta alia 530. *ACTA, auctore Theodoro, ex Historia ejus ecclesiastica lib. v cap. xxxix* 532
- 5 Albertus abbas Pontidæ prope Bergomum in Italia. *COMM. HIST. § I.* Memoria in Fastis, loci notitia, scriptores Vitæ 644. § II. Ætas, & corporis translatio 645. § III. Compendium Vitæ ex variis 647
- 5 Alpertus presb. conf. in pago Cessima agri Dertonensis in Italia *SYLLOGE. De cultu & gestis* 534
- 5 Anianus ep. conf. Vefontione in Gallia. *COMM. PRÆV. Cultus Sancti & ætas utcumque probata: breve ejus elogium* 533
- 5 Anfaricus episc. & conf. Sueffione in Gallia. *COMM. PRÆV. S. Anfarici cultus, Acta: ætas & gesta examinata 543. VITA mendis conspersa, auctore anonymo, ex Ms. ecclesia Sueffionensis CAP. I. Natales primordiaque Sancti: episcopatus susceptus, translatio Sanctorum Crispini & Crispiniani, aliaque in episcopatu gesta 545. CAP. II. Alia facta, quæ falsò videntur Anfarico attributa: beatus obitus & sepultura* 547

B

- 6 **B**Ega abbatissa in Cumbria Angliæ provincia. *COMM. PRÆV. § I* Memoria in Fastis variis diebus adscripta, varia Sanctæ nomina, ecclesia antiquitus erecta, Officium ecclesiasticum, corporis translatio 694. § II. Sanctæ gesta, mors, sepultura 696. *VITA, ex lectionibus propriis in Breviario Aberdonensis ecclesia in Scotia* 699
- 4 Benincasa Rapaccioli, Ordinis Servorum B. M. V. mart., in Asia. *SYLLOGE. § I* Beati locus natalis, Vita bis scripta, familia, professio religiosa 480. § II. Cur Senensis à quibusdam dictus: prædicat in Bohemia contra Wicleffistas seu Hussitas, prodigiosè liberatur è carcere, migrat in Tartariam & tandem cum socio capite truncatur: cultus Beati publicus 487. § III. Alia proferuntur indicia venerationis tum publicè tum privatim continuatæ, cui nihil officit silentium quorundam scriptorum 483
- 5 Bertinus abbas Audomaropoli in Belgio. *COMM. PRÆV. § I.* Discutiuntur asserta Mabillonii de scriptoribus Actorum S. Bertini, multaque in iis corriguntur 549. § II. Exponitur, quo tempore & modo Acta Sancti, aliaque ad eum spectantia, fuerint conscripta, ac simul, quænam ex iis edenda 551. § III. Reliqui scriptores, qui de S. Bertino egerunt: utrum chronicon Joannis Iperii tam sit accuratè scriptum quàm voluit editor 554. § IV. Natalis locus & tempus: asserta de Sancti genere examinata: vita monastica Luxovii: tempus adventus ad S. Audomarum 555. § V. Vetus monasterium constructum, favente S. Audomaro: fundatio Sithiensis abbatia, eodem auxiliante, ac census subministrante Adroaldo 559. § VI. Examinantur rationes Coittii & Mabillonii, qui aliam texuerunt chronotaxim: contra eosdem & alios probatur, Mummolinum fuisse primum abbatem hodierni monasterii Sithiensis 561. § VII. Quo tempore S. Bertinus abbas factus: permutat aliquas possessiones cum Mummolino: ecclesia B. Mariæ Virginis ipsi pro cœmeterio donata à S. Audomaro 564. § VIII. Expenduntur argumenta, quæ contra hæc litteras donationis objecta sunt: subscriptiones improbantur ut mendosæ vel supposititiæ 567. § IX. Ecclesia B. Mariæ Virginis, deinde S. Audomari dicta à monachis Sithiensibus possessa fuit: quando & quomodo iis ablata fuerit, ostenditur 570. § X. Adventus S. Winnoci ejusque sociorum, qui se S. Bertini disciplina subjiunt: gesta cum Walberto comite: Sanctus subscribit testamento S. Amandi 573. § XI. Variæ donationes S. Bertino factæ: monasterium Wormholtense excitatum, eique præfectus S. Winnocus 574. § XII. Postrema Sancti gesta: beatus obitus & sepultura: annus emortualis, annique regiminis & vitæ investigantur 577. § XIII. Cultus Sancti seculo VIII inchoatus: memoria in Fastis: duæ corporis translationes 580. § XIV. Translatio corporis in thecam elegantiore, quæ tertia est vulgò nota & postrema: at alia corporis elevatio aut translatio verisimiliter præcessit omnes prædictas: caput atque aliæ reliquæ seorsum servatæ 583. § XV. Variæ festivitates S. Bertini 585. *VITA, auctore anonymo, ex codice nostro Ms. CAP. I. Adventus S. Bertini ejusque sociorum ad S. Audomarum: geminum monasterium constructum: Bertinus fit abbas post Mummolinum: sepelitur S. Audomarum 586. Cap. II. Virtutes Sancti:*

AD TOMUM II SEPTEMBRIS.

cti : vinum divinitus acceptum , eoque sanatus comes Walbertus : aliud miraculum ad sepulcrum Sancti 588. CAP. III. Gesta S. Bertini cum S. Winnoco ejusque focis 589. VITA ALTERA , auctore anonymo , ex codice nostro Ms. Præfatio 590. Cap. I. Adventus Sancti cum focis ad S. Audomarum : constructio utriusque monasterii & gesta alia : beatus obitus ac sepultura 591. CAP. II. Miracula post mortem Sancti facta 593. LIBER MIRACULORUM , auctore anonymo forsan eodem , ex codice nostro Ms. , collato cum editione Mabillonii , & Mss. Bertinianis. Prologus 595. CAP. I. Primus Danorum seu Normannorum adventus ad spoliandum Sithiense cœnobium : opifex in lapsu illæsus : furdus & mutus sanatus ac deinde cæcus 596. CAP. II. Altera Danorum seu Normannorum irruptio ad spoliandum cœnobium Sithiense : repulsi divina ope barbari 599. CAP. III. Normanni majori multitudine redeunt , & oppugnant arcem Sithiensem ; sed repelluntur ope divina 601. VITA TERTIA , auctore Folcardo monacho Sithiensi , ex codice Ms. Bertiniano , collato cum duobus aliis Mss. Dedicatio ad Bovonem abbatem Sithiensem. Præfatio 604. CAP. I. Sancti patria & natales : vita monastica , adventus ad S. Audomarum 605. CAP. II. Donatio Hereinari & fundatio monasterii Wormholtensis , cui præfectus Winnocus : cœmeterium ac ecclesia B. Mariæ condita , ibique sepultus S. Audomarus : Walbertus comes duplici miraculo sanatus 607. CAP. III. Varia de conversione Morinorum & virtutibus Sancti : substituit sibi abbatem Rigobertum , deinde Erlefridum : tentatio dæmonis ope S. Martini superata 609. CAP. IV. Sancti postrema gesta , beatus obitus , sepultura , & miracula breviter perstricta 612. INVENTIO ET ELEVATIO CORPORIS , auctore Bovone abbate , ex editione Mabillonii. Præfatio. Epistola , quâ auctor consulit Widonem Remensem archiepiscopum , & hujus responsio : dedicatio Operis ad Widonem 614. CAP. I. Combustio cœnobii Sithiensis : pestis ibidem sæviens : his castigationibus emendati monachi 615. CAP. II. Instauratio ecclesiæ , ac corporis S. Bertini inventio 617. CAP. III. Qua occasione corpus sacrum antea à S. Folquino esset depositum in loco , ubi inventum : Bovo abbas Remensem archiepiscopum & episcopum Taruannensem ad elevationem invitat 618. CAP. IV. Elevatio ac translatio corporis , varique miracula tunc patrata 621. APPENDIX miracula alia necdum data continens auctoribus incertis & diversis , ex editione Mabillonii. CAP. I. Quidam festivitatem Sancti violantes , puniti : ægri sanati : periculum incendii sublatum 624. CAP. II. Sanctus certanti in duello favisse creditus : raptor bonorum villæ cœnobii Sithiensis subitanea morte percussus 626. CAP. III. Blasphemus in Sanctum punitus : sanationes quædam & aliorum poenæ 628

C

- 4 Candida à S. Petro apostolo conversa Neapoli. SYLLOGE HISTORICA. De cultu & gestis 177
4 Candida junior mulier conjugata Neapoli. COMM. PRÆV. Cultus , elogium , annus emor-

- tualis , inventio corporis 228. ACTA ex Officio proprio , impresso Neapoli anno MDCCXXV 229
5 Censurinus Præfectus , Cyriacus (aliàs Quiriacus) episc. , Maximus presb. , Archelaus diaconus , Aurea mulier , Felix , Maximus , Taurinus , Erculanus vel Herculanus , Venerius , Storocinus , Mennas , Commodus , Heremes , Maurus , Eusebius , Rusticus , Monachus , Amandinus , Olippius , Cyprius milites , & Theodorus tribunus MM. Osiæ in Latio. COMM. PRÆV. § I. Herculano , qui hodie in Martyrologio Romano annuntiatur , antiqua Martyrologia jungunt Taurinum : reliqui aliis diebus commemorati tam apud Græcos quàm Latinos : reliquæ quorundam aliò translata 518. § II. Tempus martyrii : Actorum fides probata , maximè ex eorundem consensu cum historia temporis 519. ACTA auctore anonymo , ex Ms. codice serenissimæ regine Suecicæ in 4.to CAP. I. Exorta persecutione Galli , comprehenditur Censurinus præfectus , qui interrogatur , constansque in fide Osiam mittitur : hinc carceri traditus , in-visitur ab aliis : custodes carceris miraculo conversi 520. CAP. II. Baptizantur custodes carceris : mortuo ad vitam revocato , Censurini Socii comprehenduntur : martyrium omnium & sepultura 523
6 Chagnoaldus ep. & conf. Lauduni in Gallia COMM. HIST. § I. Varia Sancti annuntiaro : Acta unde concinnanda 687. § II. Sancti illustres natales , familia , patria & domus paterna , monachus Luxovii 688. § III. S. Columbanum exsulem adit : gesta propè Brigantiam : Luxovium reditus : cura Farenis monasterii 690. § IV. Fit episcopus Laudunensis , interest synodo Remensi ; tempus mortis ; sepultura 692
6 Cottidus , vel Quottidus diaconus , & Socii martyres , inter quos forsan Eugenius , in Cappadocia. Ex Martyrologiis 673

D

- 6 Donatianus , Præsidius , Mansuetus , Germanus & Fusculus conf. ac Lætus mart. , episcopi in Africa. SYLLOGE HIST. § I. Martyrologia , Acta ex S. Victore Viteni ; episcopi confessores in eadem , in qua Sancti , persecutione passi 677. § II. Sanctorum Præfulum sedes ; variae in eorum certamina observationes 680

E

- 6 Leutherius abbas Romæ COMM. PRÆV. Memoria Sancti in Fastis recentioribus : cultus antiquus : nonnulla de gestis , ætate & elogio edendo 682. ACTA auctore S. Gregorio Magno , ex lib. 3 Dialogorum cap. xxxiii 685

F

- 6 Faustus abbas propè Syracusas in Sicilia. SYLLOGE 686
6 Faustus presb. , Bibus vel Abibus diaconus , Dionysius lector , Cyriacus acolythus , Andronicus miles , Theoctistus nauclerus , Marcarius , Andreas , Sarapambo , Cyriacus alter , Andropelagia & Thecla vel Theocla virgines , ac Calodota mulier conjugata MM. D 3 Ale-

INDEX SANCTORUM

- Alexandriæ in Ægypto. *Ex Martyrologiis Græcis & Latinis* 666
 4 Fredaldus vel Frodoaldus episc. & mart. Mimate in Occitania COMM. PRÆV. Notitia loci, in quo Sanctus colitur : annuntiatio in Martyrologiis ; an fuerit episcopus Mimatensis ? tempus martyrii, & sepulturæ locus, Acta 251. OFFICIUM PROPRIUM 254
 6 Frontinianus mart. Albæ Pompeiæ in Italia. SYLLOGE 674

G

- 5 **G**enebaudus vel Genebaldus ep. Laudunduni in Gallia. COMM. PRÆV. Sancti cultus, Vita à quo scripta : gestorum qualicumque chronotaxis 537. ACTA, *Auctore Hincmaro Remensi episcopo. Ex codice nostro Ms. cum aliis Mss. & editione Surii collato* 538
 6 Gondulphus ep. & conf. Metis in Gallia. SYLLOGE. De cultu, gestis, tempore emortuali & episcopatus initio 782
 4 Grata virg., ut fertur, Bergomi in Italia. COMM. PRÆV. § I. Sanctæ cultus : quænam de ea à recentioribus scripta ; Acta 231. § II. An quinque duces Bergomenfes, à recentioribus asserti, sint admittendi sub finem seculi III & initium IV, 233. § IV. Ætas SS. Lupi & Adleydæ Bergomi ducum probabiliter assignata : conjectura de duabus Gratis confusis : aliqua Vitæ dubia discussa 236. § IV. Utriusque Grata gesta probabiliter ordinata : corporis translationes 239. VITA *auctore Pinamonte Peregrino de Brembate, ex Ms. Bergomenfi.* Prior capitulum divisio. Prologus 241. CAP. I. Ortus, parentes, indoles bona, nuptiæ, mors mariti, reditus in patriam, Viduæ cum socia Hesteria conversatio 242. CAP. II. S. Alexandri martyrium, ac sepultura : ecclesiæ per Sanctam ædificatæ : miraculum : Bergomatium conversio 243. CAP. III. Structæ per S. Lupum & Adleydam ecclesiæ : item ecclesia & xenodochium per S. Gratam 245. CAP. IV. Virtutes S. Gratae : mors & sepultura 247. CAP. V. Miracula post mortem facta 248. CAP. VI. Translatio corporis : ex quibus documentis Vita scripta 250

H

- 4 **H**ermione filia sancti Philippi Ephesi. COMM. PRÆV. Sanctæ memoria in Fastis : utrùm fuerit filia S. Philippi apostoli an diaconi ? Acta fabulosa ex Menæis edenda 181. ACTA *ex Menæis Græcis, interprete Matthæo Radero S. J. in Opere Mss.* 185

I

- 4 **I**da vidua Hertzfeldii in episcopatu Monasteriensi. COMM. PRÆV. § I Cultus, Vitæ scriptor, tempus mortis 255. § II. Illustris profapia & parentes 257. VITA *auctore Uffingo monacho Werthinensi, ex Bodevensis cenobii Passionali pergameno Ms. insigni, collato cum editione Surii.* PRÆFATIO. Incipit proœmium Uffingi cœnobitæ sancti Liudgeri de conversatione & miraculis sanctæ Ydæ 260. CAP. I. Egrotanti Ecberto sedulo assistit S. Ida, cum eoque celebratis nuptiis in Westphaliam discedit, in itinere ecclesiam extruit : mors Ecberti ; Idæ sancta viduitas, obitus ac se-

pultura : ejusdem sacellani virtutes ac pius è vita excessus 261. CAP. II. Sanctæ sepulcri profanatio divinitus prohibita ; ejusdem ecclesiam incendere frustra conantur Hungari ; varia ibidem patrata miracula 264. CAP. III. Ecclesiâ cum Sanctæ tumulo in perpetuum Werthinensi monasterio traditâ, cultus ipse reflorescit : æditiu incuria divinitus corripitur ; tumba, quæ sponte è terra emerit, miraculis illustratur. Corporis translatio, ejusdemque annua indicta festivitas 267

- 6 Imperia in vico Mauprouvoir apud Pictones in Gallia 675
 5 Jordanus ordinis Pulsanensis abbas Generalis in Apulia. SYLLOGE. De cultu & gestis 649
 4 Irngardis virg. comitissa Zutphanæ, Colonæ Agrippinæ. COMM. PRÆV. Cultus antiquas, annus emortualis, nobiles natales, Vita ex Germanico edenda 270. VITA *auctore anonymo Germanicè conscripta, interprete C. S.* CAP. I. Beatæ illustres natales, contemptus opum, amor solitudinis, peregrinatio Romana, & reditus Coloniam 274. CAP. II. Terram sepulcralem undecim millium virginum Romam desert : ad illius adventum omnes Urbis campanæ sponte pulsantur ; terra præfata vertitur in sanguinem, partem capitis S. Silvestri Coloniam transfert 275. CAP. III. Tertiò Romam adit, ubi etiam crucifixi Domini simulacrum alloquitur : eodem rursus solatio Coloniam fruatur : ecclesias suis bonis ditat : piè moritur ac sepelitur 277

L

- 6 **L**Imbania virg. monialis Genuæ in Italia. COMM. PRÆV. § I. Vita & miracula edenda ; seculum emortuale incertum ; gesta ante statum religiosum in monasterio S. Thomæ suspecta 784. § II. Argumenta cultus, à seculo XIII usque ad XVI Beatæ exhibitæ 787. § III. Alia venerationis indicia usque ad annum MDCIX, quo à monialibus S. Thomæ honorari cœpit Officio proprio : ad diœcesim Genuensem & Ordinem Eremitarum S. Augustini extensus Beatæ cultus ; quæ tamen Ordini Benedictino adjudicanda est 789. VITA *ex Officio, quod Paulus PP. V die 6 Martii anno MDCIX approbavit* 791. MIRACULA *ab auctore anonymo in fine seculi XVI vel initio sequentis collecta, & ex Mss. Italico Latine reddita, interprete Joanne Limpino.* CAP. I. Miracula & beneficia facta usque ad annum MDCCLIX, 793. CAP. II. Miracula & beneficia recentiora 797

M

- 6 **M**agnus monasterii Faucensis abbas primus Fuëllæ in Suevia. COMM. PRÆV. Vitæ scriptor & interpolatores, antiquitas, auctoritas, apographa, editiones : recentiores biographi, Acta edenda 700. § II. Commemorata Acta discutiuntur 702. § III. Discutiuntur reliqua 705. § IV. Sancti ætas inquiritur 707. § V. Respondetur ad argumenta nostræ opinioni contraria 709. § VI. Utrùm S. Magnus convixerit SS. Wictherpo & Tozzoni episcopis Augustanis 711. § VII. An Sanctus fuerit Hibernus & regio sanguine progenitus : an S. Columbani discipulus 714. § VIII. Corporis elevatio : quo tempore & sub quo

AD TOMUM II SEPTEMBRIS

- quo episcopo facta sit 716. § IX. Brachiorum alterum ad Sancti-Gallenfes transfertur: tempus hujus translationis, hymni hac occasione compositi: an Sanctus fuerit canonizatus 720. § X. Corpus Sancti deperditum: reliquiae ejus in monasteriis Fuëssensi, Sorethano & Salemitano 722. § XI. De miraculis per S. Magni invocationem, & usum baculi fieri solitis 725. § XII. Sancti cultus celebris in Germania 728. § XIII. Tempia & monasteria sub Sancti invocatione Deo erecta 731. **VITA auctore, ut fertur, Theodoro monacho Campodunensi ab Ermenrico Elewangenfi aucta, & ab alio interpolata, ex Ms. S. Maximini Trevirensi, collato cum editionibus Henrici Canisii & Mechioris Goldasti, necnon cum sex aliis Mss. exemplaribus.** CAP. I. Sanctus Magnus inter monachos admittitur à S. Columbano, suis meritis cerevisiam fitit, ne diffundatur: urfo imperat, aves divinitus missas capit, ab angelo edocetur 735. CAP. II. Mora in regno Theodeberti: pugna inter hunc & Theodoricum: Theodeberti caedes, poena Theoderici & Brunichildis: profecto in Italiam S. Columbano, SS. Gallus & Magnus permanent in Germania 738. CAP. III. S. Gallus cum S. Magno & Theodoro ad Willimaram divertit; energumenam liberat, mittit S. Magnum in Italiam 741. CAP. IV. S. Magnus & Theodorus à violatoribus sepulcri S. Galli malè mulctantur: ab episcopo Bofone reficiuntur: ad Fauces Julias contendunt: acta in itinere 745. CAP. V. Reliquum iter ad Fauces, alius draco interfectus, expulsi daemones, facella condita 748. CAP. VI. Monasterium Faucente fundatur: Sanctus sacerdotio initiatur, incolas ad fidem convertit, venas ferri mirabiliter reperit 751. CAP. VII. Sancti mors & sepultura; ipsius templi devastatio & restauratio 755. CAP. VIII. Corpus elevatur: Vita cum eo reperta Ermenrico emendanda traditur 757. **MIRACULA auctore P. Ludovico Babenstuber Benediktino Eitalensi.** CAP. I. Phrenesis & rabidi canis morsus sanata, puerperae difficili partu levatae, proles impetrata, varii morbi, lues & daemones infestationes abactae 759. CAP. II. Divina vindicta in Sancti contemptores, varii morbi sublatis usu reliquiarum, baculi mirabilis vis contra infecta 762. CAP. III. Lues pecudum abacta, aegri curati, infecta è domibus expulsa, Lyci exundationes repressae, varia beneficia impetrata 766. CAP. IV. Mulier puerperio, infans tuberibus periclitantes sanati, Lycus rursus exundans repressus, varia beneficia ope SS. reliquiarum obtenta 769. CAP. V. Varia infecta ope baculi è domibus & agris expulsa, partu periclitantes, diversis malis afflicti sanati, aliaque beneficia Sancto adscripta 772. CAP. VI. Varia hominum, pecorum & agrorum mala depulsa 775. CAP. VII. Occasio exstruendi Sancto facelli prope Ratisponam: beneficia tum hic tum alibi impetrata 778
- 4 Marcellus episc. & mart. Tungris vel Treviris in Germania. **SYLLOGE.** Episcopatus Tungrensis; gesta Sancto afficta; Trevirensium, qui eum ut ecclesiae suae antistitem & martyrem honorant, incerta traditio 202
- 4 Marcellus mart. prope Cabilonem in ducatu Burgundiae. **COMMENT. PRÆV. § I.** Ecclesia in honorem Sancti cum monachorum coenobio Sec. VI fundata à S. Gunthramno rege, qui illam ornamento decoravit magnificentissimo 187. § II. Jugis psalmodia apud tumulum S. Marcelli, cujus verisimiliter ope SS. Gunthramnus & Austregifilus mortis periculo erepti; perjurus punitus; lipsanthea pretiosa; patrocinium in necessitate pluviae; Officium proprium 188. § III. Loca extra diocesim Cabilonensem, quorum sanctus Martyr patronus; ecclesiae, quae eum Officio ecclesiastico honorant, Martyrologia 190. § IV. Gemina Acta; breviora alteris verisimiliter antiquiora, quae à Tillemontii & aliorum censuris vindicantur 193. § V. Varia, quae de Sancto traduntur, & in Actis silentur; episcopatus illi adjudicatus; tempus martyrii 195. **PASSIO auctore anonymo, ex editione Petri Francisci Chiffletii, collata cum Ms. Andrea du Chesne geographi regii 196. PASSIO ALTERA, auctore anonymo, ex editione ejusdem Chiffletii, collata cum duobus vetustis musei nostri codicibus Mss., signatis Q Ms. 6 & Q Ms. 7** 199
- 4 Marinus diaconus conf. patronus Reipublicae cognominis in Italia. **COMM. PRÆV. § I.** Notitia loci, in quo Sanctus solitarie vixit, memoria in Fastis sacris: an corpus Ticini? cultus in pluribus aliis urbibus: Acta & Commentarius Italicus quantae fidei 208. § II. Solemnis veneratio apud San-Marineses, praecipue post inventionem corporis, quae datur ex instrumento authentico; alia ad cultum pertinentia 210. § III. Declaratio magistratus San-Marinesis praecedentia confirmans; aliorum testimonium de translatione costae ad civitatem Arbensis in Liburnia: patrocinium Sancti, spelunca & hortus 213. **VITA FABULOSA auctore anonymo, ex apographo Bodecensi, collato cum Ms. Ariminensi, & editione Mombritii tom. 2 à fol. 52** 215
- 4 Maurus, Salvinus & Arator episc. conf., Viriduni in Gallia. **SYLLOGE HISTORICA. § I.** Cultus & miracula ex Berthario; corpora sec. VI à S. Agerico elevata in ecclesia S. Petri apostoli, dein sec. IX. translata in templum S. Medardi; reliquiae coenobio Theologiensi donatae 221. § II. Ecclesia S. Mauri in Hattonis castro, & abbatia monialium Viriduni, ubi ejus, Salvini & Aratoris corpora honorantur; Officia propria & Martyrologia; gestorum memoria oblitterata 223
- 4 Moyfes propheta, dux, & legislator Populi Israelitici, in Nebo monte Arabiae. **COMM. PRÆV. § I.** Memoria Sancti in Fastis sacris, & cultus ecclesiasticus: monumenta praecipua, ex quibus hic commentarius concinnandus 6. § II. Sancti natales & genealogia, parentes, frater & soror: occultatus tribus mensibus exponitur; ac inventus à filia Pharaonis, matri suae, ut nutrice, committitur: deinde adultus filiae Pharaonis redditur 7. § III. Discutiuntur, quae de primordiis Moyfis Scripturae addiderunt Josephus, Philo & alii 8. § IV. Moyfes à filia Pharaonis in filium adoptatus, eruditur omni scientia Aegyptiorum: negat deinde se filium filiae Pharaonis, occisoque Aegypto quodam, fugit ex Aegypto 12. § V. Referuntur & examinantur ea, quae relatis in Scriptura addiderunt alii 14. § VI. Discutitur bellum Aethiopicum, quod Moyfen feliciter gessisse Josephus aliique scribunt: occasio aulae deserendae fugiendique ex Aegypto

INDEX SANCTORUM

pto 17. § vii. Gesta Moyſis in Madianitide : uxor ibi ducta , & duo filii generati 20. § viii. Aliorum quorundam de prædictis narratio datur & examinatur 22. § ix. Visio rubi ardentis : miſſio Moyſis in Ægyptum , & controverſiæ huc ſpectantes 24. § x. Visio & miſſio Moyſis à Joſepho , Philone , & Artapano relata 27. § xi. Iter Moyſis in Ægyptum , quæque in illo itinere eidem contigerunt : miſſio Moyſis coram Iſraëlitis probata 29. § xii. Joſephi & Philonis relationes de præmiſſis : utrum Moyſes impoſterum ab uxore abſtinerit 31. § xiii. Moyſes & Aaron mandata Dei Pharaoni exponunt : Iſraëlitæ gravius ea de causa oppreſſi , obmurmurant Moyſi & Aaroni : hi verò , jubente Domino , ſigna coram Pharaone edunt ; ſed fruſtra : prima Ægyptiorum plaga 32. § xiv. Joſephi , Philonis & Artapani de præmiſſis relationes examinatae 34. § xv. Secunda plaga ranarum , tertia ſcintilliarum , quarta muſcarum , quinta peſtis jumentorum , ſexta ulcerum , ſeptima grandinis 37. § xvi. Quid de ſecunda , tertia , quarta , quinta , ſexta & ſeptima plaga ſcripſerint Joſephus , Philo & Artapanus 40. § xvii. Plaga octava locuſtarum , & nona tenebrarum narrantur ex ſacra Scriptura 43. § xviii. Octava & nona plaga ex Joſepho & Philone , quorum lapſus corriguntur 45. § xix. Prædicta plaga decima : petita Ægyptiorum ſuppelles : Paſcha primum , jubente Domino , celebratum : plaga decima Ægyptiis illata , ſeu occiſi omnium primogeniti 46. § xx. Præmiſſorum relatio ex Joſepho , Philone & Artapano examinata 49. § xxi. Egreſſio Iſraëliitarum : prima manſio in Rameſſe , ſecunda in Socoth , tertia in Etham , quarta in Phihahiroth : tranſitus maris Rubri , & interitus Pharaonis cum toto ſuo exercitu 51. § xxii. Quæ de itinere Iſraëliitarum uſque ad mare Rubrum , marisque tranſitu relata à Joſepho , Philone & Artapano , diſcutiuntur 56. § xxiii. Quinta manſio in Mara , ubi murmurat populus ob defectum aquæ dulcis , quam ex amara Moyſes impetrat : ſexta manſio in Elim : ſeptima ad mare Rubrum : octava in deſerto Sin , ubi murmuranti populo primum coturnices dantur , deinde & manna 59. § xxiv. Facta in deſerto poſt tranſitum maris Rubri uſque ad manna impetratum ex Joſepho & Philone 62. § xxv. Nona manſio in Daphca , decima in Aluſ , undecima in Raphidim , ubi murmurantibus datur aqua ex percuffa petra : Victoria de Amalecitis : adventus Jethro 65. § xxvi. Eadem ex Joſepho & Philone , quorum relatio diſcutitur 69. § xxvii. Duodecima manſio apud montem Sinai : Lex populo data , ſædusque ſolemni ritu inter Deum & Iſraëlitæ ſancitum 72. § xxviii. Moyſes per dies quadraginta cum Deo moratur in monte , ubi accipit præcepta de tabernaculo , aliisque ad tabernaculum ſpectantibus , uti & de indumentis & conſecratione ſacerdotum : acceptis quoque tabulis deſcendit , populoque in idololatriam lapſo , tabulas frangit ac Deum placat 75. § xxix. Moyſes rurſum agit cum Domino , cujus minas tandem ſecat , ac faciem videre deſiderat : quomodo Deum viderit : iterum quadraginta diebus manens in monte , tabulas ſecundas accipit , & vultu ſplendente deſcendit 78. § xxx. Tabernaculi aliorumque conſtructio , erectio & conſecratio : Aaron & filii ejus ſacerdotes conſecrati :

ac duo ex his morte divinitus puniti 80. § xxxi. Enumeratio populi : Levitæ ad uſum tabernaculi aſſumpti & numerati : tubæ compoſitæ , aliæque ad ſervandum ordinem in profectione agminis 83. § xxxii. Aſſerta Joſephi & Philonis de geſtis apud montem Sinai expenduntur & corriguntur , multis tamen brevitatis cauſâ omiſſis 85. § xxxiii. Diſceſſus Hebræorum à monte Sinai : Hobab à Moyſe invitatus comitatur : murmuratio populi : manſio xiiii apud Sepulcra concupiſcentiæ : ſeptuaginta ſeniores inſtituti : carnes populo datæ , & pœna ſecuta 89. § xxxiv. Joſephi relatio de prædictis expenditur : Philo arguitur 92. § xxxv. Murmuratio Mariæ & Aaronis contra Moyſen : pœna Mariæ : manſiones aliquot : miſſio exploratorum , murmuratio Iſraëliitarum & rebellium pœna 92. § xxxvi. Miſſio exploratorum , murmuratio , ejuſque pœna ex Joſepho & Philone , quorum relatio examinatur 96. § xxxvii. Pugna , prohibente Moyſe , ſuſcepta & clades : colligens die Sabbato ſigna lapidibus obrutus : conſpiratio Core , Dathan & Abiron , inſigniter caſtigata divinitus : pœna murmurantium : virgæ Aaronis prodigium 98. § xxxviii. Quid de pugna cum Chanaanæis , & ſeditione pœnaque Core & aliorum Joſephus ſcripſerit , & Philo 101. § xxxix. Manſio trigefima tertia , mors Mariæ , murmuratio populi , peccatum Moyſis & Aaronis , quibus ingreſſus in Terram promiſſam negatur à Deo 106. § xl. Tranſitus per Idumæam fruſtra petitus : manſio trigefima quarta ad montem Hor : mors Aaronis : victoria de Chanaanæo rege Arad 109. § xli. Quæ de morte Mariæ & Aaronis aliisque deinde ſecutis narrantur Joſephus & Philo , dantur & examinantur 112. § xlii. Aliquot manſiones : murmuratio populi , cui Deus immittit ignitos ſerpentes , ſerpens æneus erectus : ſubacta regna Schon & Og , regum Amorrhæorum 114. § xliiii. Joſephi & Philonis narrationes de præcedentibus , præfertim de bellis contra Amorrhæos 117. § xliiv. Balaam à rege Moabitarum accerſitus , ut malediceret Iſraëlitis : ejuſ molitiones fruſtraneæ ; ſed peſſimo ejuſdem conſilio Iſraëlitæ ad peccatum inducitur 118. § xlv. Historia Balaami ex Joſepho & Philone , quorum relatio examinatur 122. § xlvi. Lapſus Iſraëliitarum in idololatriam , pœnaque ſecuta : cenſus populi : mors propinqua Moyſi indicata , & Joſue ſucceſſor designatus : leges quædam conditæ : Madianitæ victi & exciſi 125. § xlvii. Joſephi & Philonis relationes de lapſu Iſraëliitarum & bello contra Madianitas dantur & diſcutiuntur 129. § xlviii. Terra Amorrhæorum trans Jordanem per Moyſen diviſa duabus tribubus & dimidiæ : limites quoque terræ occupandæ aſſignati : alia ordinata , & Lex populo expoſita 132. § xlix. Quid Joſephus & Philo referant de diviſa Amorrhæorum terra , aliisque mox relatis , expenditur 136. § l. Poſtrema Sancti geſta : beatus obitus , & ſepultura , cujus locus incognitus 139. § li. Ultima Sancti geſta , obitusque & ſepultura ex Joſepho & Philone 143. § lii. Elogia quædam ex ſacris Litteris : quomodo apparuerit cum Chriſto in tranſfiguratione 145. § liii. Utrum Moyſes in vita viderit divinam eſſentiam 147. § liv. Pentateuchus à Moyſe ſcriptus oſtenditur 150. § lv. Refutantur objectiones contra

AD TOMUM II SEPTEMBRIS.

tra prædictam veritatem allatæ 155. § LVI. Examinantur textus aliquot, quos existimant aliqui non potuisse scribi per Moysem 157. § LVII. De tempore scripti Pentateuchi 162. § LVIII. Liber Job Moyfi attributus à quibusdam, sed parùm probabiliter, si agatur de conscripto toto libro, quem interpretari potuit Hebraicè & augere: non videtur auctor aliquot Psalmorum 165. § LIX. An quædam alia Moyfis scripta in Pentateucho allegentur? Scripta apocrypha, quæ Moyfi à nonnullis fuere attributa 167. VITA auctore S. Gregorio Nysseno. CAP. I. Natales, pueritia, educatio in aula, cædes Ægyptii, fuga, matrimonium, visio apud Rubum, gesta in Ægypto 170. CAP. II. Discessus Israëlitarum ex Ægypto: transitus maris Rubri, submersioque omnium Ægyptiorum: mansiones variæ, in quibus aqua amara in dulcem mutata, item aqua e ducta è petra, manna datum, victi Amalecitarum 172. CAP. III. Adventus Israëlitarum ad montem Sinai; Lex ibidem promulgata, mandataque accepta de tabernaculi ac vestium sacerdotium constructione 173. CAP. IV. Tabulæ Legis acceptæ, at contrafactæ ob populi idololatriam: acceptæ aliæ; leges, tabernaculum & sacerdotium instituta: gesta reliqua, & mors 175
 4 Munessa seu Moneffa virg. in Hibernia. COMM. PRÆV. Varia Sanctæ nomina, cultus, ætas, quâ vixit 225. VITA QUALISCUMQUE auctore Probo apud Colganum in quinta Vita S. Patricii lib. 2 227

N

5 Nimsidus vel Nymphus & Saturninus martyres Alexandria in Ægypto. Ex Martyrologiis 527

O

6 Onesiphorus Apostolorum discipulus, & Porphyrius ejus servus, MM. Paris in Helleponto. SYLLOGE. § I. Sanctorum cultus: varia in Factorum elogiis de eorum gestis & martyrio tradita 662. § II. Elogium Onesiphori ex Apostolo: dubia varia de Sanctis, ex præmissis elogiis orta, examinantur 664

P

6 Petronius episc. Veronæ in Italia. SYLLOGE 676

Q

5 Quintus vel Quinctius, Arcontius & Donatus mart. Capuæ. Ex Martyrologiis 526

R

5 Rhais vel Heraïs virg. mart. prope Alexandriam in Ægypto 525
 5 Romanus & David, alias Borifus & Glebus aut Hlibus, principes Russi. COMM. PRÆV. § I. Horum Sanctorum cultus antiquus, qui perseverat tam apud Catholicos quàm apud schismaticos: Acta edenda unde accepta & qualia 633. § II. Varia dantur de Sanctis elogia, partim manuscripta, partim impressa 635
Septembris Tomus II.

§ III. Assignantur certiora Vitæ capita, & alia quædam examinantur: annus emortalis investigatur 636. ACTA, auctore anonymo, ex Ms. Vilnâ huc misso. CAP. I. Vladimiri Russorum ducis, cum duodecim filiis conversi, morbus & obitus: S. Borifus fratris machinatione occisus 639. CAP. II. Glebus ejusdem fratris Suatopelci machinatione in itinere occisus: corpus in loco deserto projectum, deinde, victo per Jaroslaum Suatopelco, incorruptum invenitur: sepulcrum utriusque Vissogrodi miraculis clarum 642
 5 Romulus M. in Græcia, item Eudoxius, Zeno, Macarius & MCIV Milites MM. Melitinæ in Armenia Minori. COMM. PRÆV. § I. Cultus apud Latinos & Græcos; intricata & non cohærens Menologii Basiliani narratio 507. § II. An sanatio Justiniani imperatoris Martyribus hisce adscribenda sit: numerus S. Eudoxii sociorum; fragmenta de S. Romulo, ejus cultus in Hispania: quando & ubi Martyres passi; Acta Græca, & Baronii conjectura de XI mille militibus 509. ACTA, auctore Metaphraste, ex Ms. Græco, cum Latina interpretatione, que exstat apud Lipomanum tom. VI pag. CCXXXI versâ. CAP. I. Milites Christianos in exilium pellit Trajanus: id improbens S. Romulus & apertè Christum confitens, gloriosum subit martyrium 511. CAP. II. S. Eudoxius missos ad se capiendum convivio excipit, dein sponte adit præsidem, coram quo fidem profitetur balteumque abjicit, militibus MCIV exemplum ejus imitantibus 512. CAP. III. Mirabili constantia & magnanimitate acerbissimos perfert cruciatus; capite damnatus orat Deum, mandata uxori dat mortemque amico prædicat: Sancti & aliorum martyrium 515
 4 Rosa virgo Tertii Ordinis S. Francisci Viterbii in Italia. COMM. PRÆV. § I. Cultus Sanctæ, scriptores Vitæ, Acta edenda 414. § II. Annus Sanctæ natalis incertus: emortalis inquiritur 416. § III. Refutantur argumenta huic sententiæ opposita 418. § IV. Sanctæ sepultura & translatio: quæ de his Coretinus aliique scripserunt, discutiuntur 421. § V. Corpus post aliquot secula ab omni corruptione immune perseverat; ignem perfert illæsum 424. § VI. Veneratio à summis viris Sanctæ corpori exhibita 426. § VII. Domus Sanctæ describitur, in veneratione habetur, & monasterii septis includitur 428. § VIII. Duplex apud Viterbienses de Sancta festivitas; translationis annua solemnitas; Officia propria 429. § IX. Viterbienses communi consilio instant apud Calistum III pro impetranda Rosæ canonizatione: processus instituitur; inscribitur Martyrologio 430. VITA, auctore incerto, manuscripta processui canonizationis inserta. Prologus 433. CAP. I. Pia pueritiæ ac adolescentiæ studia & miracula 434. CAP. II. Graviter decumbens jubetur à Deipara tertium Ordinem S. Francisci amplecti, & hæreticos redarguere; quod subito sanata exsequitur: patrem piis cœptis obliiscentem in sua vota flecit 435. CAP. III. Ob refutatos hæreticorum errores ab urbis præfecto cum parentibus exulare iussa Surianum se recipit, ubi mortem Frederici II vaticinata, Vitorchianum migrat: incolas piis monitis instruit, cæcam illuminat, in ardenti rogo illæsa perseverans, hæreticæ mulieris pervicaciam flecit 437. CAP. IV.

INDEX SANCTORUM

Cæcum illuminat, impio pœnam prædicat, in Ordinem S. Claræ admitti postulat: repulsa vaticinatur: moritur, & post trinam apparitionem ab Alexandro IV transfertur. 439. **VITA ALTERA, ex Officio ecclesiastico S. Rosæ** 439. **ACTA PROCESSUS pro canonizatione S. Rosæ instituti jussu Calisti III: ex copia Autographi, quod servatur apud sanctimoniales in monasterio S. Rosæ Viterbii** 442. **MIRACULA ex processu canonizationis.** CAP. I. Mortui resuscitati, muto loquela, cæcis visus restitutus, varii oculerum morbi prodigiosè curati 445. CAP. II. Energumeni & maleficiati liberati, mutis loquela reddita, contractis membrorum usus restitutus 449. CAP. III. Varia ulcera ac apostemata sublata; vincti ergastulis exempti; morbus comitalis curatus; pestis à pluribus depulsa 453. CAP. IV. Peste infecti, febricitantes, phthifici, leprosa, aliique ægri sanati 456. CAP. V. Incendii periculum à lipsanotheca sua arcet; in medio igne, consumptis reliquis, solum Sanctæ corpus mirabiliter illæsum permanet: in ignem lapsam puellam sanat; naufragantibus subvenit; morbos pellit 459. CAP. VI. Præmaturo partu periclitantem, aliosque ex variis morbis moribundos sanitati subito restituit 462. CAP. VII. Neglectum votum vindicat; varias infirmitates sanat; corpus suum à furibus immune servat; sanguinis fluxum, aliaque mala tollit 464. CAP. VIII. Vitam militi servat, dissidentes componit, partu periclitantibus subvenit, febres arcet 466. CAP. IX. Varii febricitantes prodigiosè sanati 468. CAP. X. Alii à febris curati: ter votum violans, terribè punitus; toties respiciens, toties sanatus 470. CAP. XI. Aliis febricitantibus subvenit, doloribus capitis, aliisque malis medetur, maleficia arcet 472. **APPENDIX, alia quædam miracula Vitæ secundæ subnexa** 474. **Nomina testium, qui supraposita miracula jurjurando respectivè confirmârunt** 477

4 **Rosalia virgo, eximia contra pestem patrona, in Monte Peregrino prope Panormum in Sicilia.** **COMM. PRÆV. § I.** Scriptores præcipui, qui de S. Rosalia egerunt 278. § II. Ex quibus præcipuè monumentis gesta S. Rosaliæ petenda sint: inscriptio Quisquinenfis: Græca alia præterito seculo inventa 281. § III. Quæritur, utrùm probabiliter credi possit, scriptum istud Græcum, de quo mox actum est, à S. Rosalia fuisse exaratum 284. § IV. Multæ tabulæ pictæ de S. Rosalia: examinatur, an Sancta tempore vitæ solitariæ profus latuerit incognita, eaque opinio ostenditur improbabilis, & antiquæ traditioni contraria: hinc statuitur de auctoritate picturarum 286. § V. Disceptatur inter Siculos, an Sancta professa sit vitam monasticam, priusquam exorsa est vitam anachoreticam 289. § VI. Rationes, quæ contra monasticam vitam S. Rosaliæ afferuntur 291. § VII. Rationes pro vita monastica S. Rosaliæ, quæ ab imaginibus ipsius peti possunt 294. § VIII. Rationes aliæ pro vita monastica Sanctæ 298. § IX. Tempus, quo Sancta floruit, nomen, patria, familia 302. § X. Sanctæ natales, ætas puellaris, aliaque usque ad discessum ad solitudinem 305. § XI. Incertum an Sancta, antequam venit ad speluncam Quisquinensem, in alia vixerit solitaria: describitur Quisquinenfis specus, quam Sancta incoluit 308. § XII. Sancta ex antro

Quisquinenfi egreditur, atque intrat antrum Montis Peregrini prope Panormum 309. § XIII. Conjecturæ de gestis Sanctæ in utraque spelunca 311. § XIV. Mors Sanctæ & sepultura 313. § XV. Antiquissimus Sanctæ cultus ex antiquis ecclesiis, sacellis, & altaribus 316. § XVI. Antiquissima veneratio ex imaginibus vetustis, aliisque ulterius probata: ea deinde, postquam nonnihil elanguerat, instaurata initio seculi XVII, 318. § XVII. Beneficia aliaque corporis inventioni prævia: corpus variis vicibus frustra quæsitum 320. § XVIII. Apparens S. Rosalia sanat ægram; eidem rursum deinde apparens, docet ubi corpus suum sit quærendum: corporis investigatio: orta interim peste Panormi, in supplicatione miro modo invocatur Sancta 323. § XIX. Corporis inventio, quâ nuntiata Cardinali archiepiscopo, hic illud occultè ad palatium suum deferri jubet: lætitiâ populi Rosaliam patronam cupientis: beneficia multa mox impetrata 325. § XX. Cura archiepiscopi de examinandis reliquiis; pestis nonnihil mitigata: consultatio theologorum & medicorum irrita: dilata approbatione, pestis recrudescit: altera medicorum consultatio 327. § XXI. Congregatio theologorum simul & medicorum ad approbandas reliquias instituta: mira apparitio, quâ veritas ossium S. Rosaliæ firmatur 330. § XXII. Corpus S. Rosaliæ solemnè pompa per urbem circumlatum: finis pestilentiæ ejus beneficio impetratus 333. § XXIII. Pests post quinque menses iterum Panormitanos corripit: at ope S. Rosaliæ, ut creditur, paulatim extinguitur: inventio corporis & pestilentiæ depulsio ex Pirro 334. § XXIV. Enumeratio ossium inventorum S. Rosaliæ: alia simul intra eundem lapidem reperta 337. § XXV. Antrum Montis Peregrini, quod exactè describitur, ad honorem S. Rosaliæ exornatum 339. § XXVI. Vetus S. Rosaliæ inscriptio in antro Quisquinenfi inventa: miracula varia relata ex testimoniis juratis 341. § XXVII. Descriptio speluncæ, prout in varias partes dividitur, ex Cascino, cum tabula adjuncta: loci ejusdem veneratio usque ad hæc tempora 343. § XXVIII. Graphis antri S. Rosaliæ in Monte Peregrino, ac templi, quod antro adhæret, nuper delineata: cultus Sanctæ ibidem celeberrimus 346. § XXIX. Sacellum Sanctæ in ecclesia metropolitana structum: in hoc servatur arca pretiosa, in qua ejusdem Sanctæ corpus 347. § XXX. Honor S. Rosaliæ habitus, cultusque ejusdem extensus à summis Pontificibus ad regnum Siciliæ, & ditiones Romani imperatoris ac regis Hispaniarum 349. § XXXI. Missa propria pro regno Siciliæ impetrata, & Officium novum: preces senatus Panormitani apud summum Pontificem, ut Officium extendatur ad Ecclesiam universalem 351. § XXXII. Occasione terræ motus nova Panormi instituta festivitas S. Rosaliæ: beneficia ejusdem Sanctæ in alio terræ motu 353. § XXXIII. Cultus Sanctæ, ejusque reliquiæ & beneficia per dioccesim Panormitanam 355. § XXXIV. Cultus, reliquiæ & miracula in diocesisbus Monteregalenfi & Cephaleditana 357. § XXXV. Cultus, reliquiæ, beneficia Sanctæ in diocesi Mazarenfi 359. § XXXVI. Cultus, reliquiæ & miracula in diocesi Agrigentina 361. § XXXVII. Cultus, reliquiæ & miracula in diocesisbus Catanenfi & Syracusana 363. § XXXVIII. Cultus,

AD TOMUM II SEPTEMBRIS.

tus, reliquiae & beneficia in diocesi Messanenasi & in Paetensi 365. § xxxix. Cultus, reliquiae & beneficia S. Rosaliae in Italia 366. § xl. Cultus, reliquiae & beneficia in Gallia, Hispania, Germania, & Hungaria 369. § xli. Cultus, reliquiae & beneficia S. Rosaliae in Belgio & praesertim Antverpia: item in Polonia & in insula Meliteni 372. § xlii. Sanatus evidenti miraculo Franciscus Castiglia, cultum Sanctae promovet in Lusitania: sanatus item Indiae prorex, eundem in India inchoat 375. § xliii. Reliqua de cultu, reliquiis & beneficiis S. Rosaliae in America & Africa 378. VITA BREVIS, auctore Octavio Caietano S. J., ex volumine Ms. in bibliotheca collegii Panormitani Societatis Jesu 380. VITA ALTERA, auctore Jordano Cascini S. J., ex editione impressa anni mdcxxxii. Praefatio seu dedicatio 381. CAP. I. Sanctae natales, gesta, mors, sepultura, ac corporis diu absconditi mira inventio 382. CAP. II. Miracula post corpus inventum: ejus approbatio; Panormus peste liberata: cultus Sanctae multum propagatus, & reliquiae ad varias provincias missae 384. MIRACULA, auctore Petro Salerno S. J., ex Viis Sanctorum Siculorum Oslavii Caietani. CAP. I. Variarum sanationes, factae pleraeque post sumptam aquam, Sanctae reliquiis aut lapide sepulcri consecratam 387. CAP. II. Aliae sanationes, variis modis impetratae post S. Rosaliam invocatam 390. CAP. III. Miracula facta in publico peste infectorum valetudinario 392. APPENDIX Miraculorum ac beneficiorum. CAP. I. Reliqua miracula seu beneficia, quae praeter praedicta Cascinus retulit lib. I cap. xii, 395. CAP. II. Prosecutio eorundem miraculorum ex Cascino cap. xii, 397. CAP. III. Alia miracula & beneficia, relata a Cascino cap. xv, in confirmationem reliquiarum S. Rosaliae 399. CAP. IV. Alia beneficia & miracula, a Cascino relata cap. xvi, 401. CAP. V. Recentiora quaedam beneficia compendio data ex Historia Mancusi part. v. 404. CAP. VI. Prosecutio recentiorum miraculorum ex Mancuso 406. CAP. VII. Collectio beneficiorum & miraculorum ex documentis recentioribus, partim impressis, partim manuscriptis 408. CAP. VIII. Prosecutio eorundem miraculorum aut beneficiorum 410. CAP. IX. Panormus variis vicibus servata a periculo pestilentiae 411. CAP. X. Praeter Panormitanos alii quoque Siculi, ipsique Messanenses tempore pestis anno 1743 Messanae vigentis, Sanctae patrocinium imploraverunt, nec frustra 412

4 Rufinus, Silvanus, Marcellus, Gaianus, Helpidius, Antoninus, Eusticus, Maximus, Eusebius, alter Gaianus, Vitalica, Gaifon, Magnus, Castus, Saturninus, Donatus, Eleusus, cum Sociis martyribus, Ancyrae in Gallatia. SYLLOGE CRITICA 204

S

6 Sanctianus, Augustinus, Beata virgo, Felix, Aubertus, martyres Senonis in Gallia. COMM. PRÆV. Hi Sancti variis modis in Fastis memorati, & simul culti: corporum translationes: Acta trium priorum qualia 668. ACTA auctore anonymo ex Legendario Senonensi.

Praefatio 670. CAPUT UNICUM. Relatio martyrii, sepulturae & translationis 671
6 Sapphirus ad S. Julianum diocesis Bituricensis in Gallia 676

T

5 Taurinus episc. & mart. Augustae Aufcorum in Novempopulania. SYLLOGE HISTORICA. De cultu, aetate & gestis Sancti 630
5 Taurinus, Nemoratus, Saturninus, Arapollinus MM. in Aegypto. Ex Hieronymianis apographis 528
4 Theodorus, Oceanus, Ammianus, & Julianus mart. SYLLOGE ex Martyrologiis & Menologiis 207

V

5 Victorinus episc. & conf. Comi in Italia. SYLLOGE. Cultus ex Tatti Martyrologio & Annalibus Comensibus praecipue probatur: expenduntur, quae de ejus gestis & aetate tradunt recentiores 541
5 Victorinus presb. & mart. prope Cutilias Sabinorum oppidum in Italia. COMM. HISTORICO-CRITICUS. § I. Duo SS. Severini & totidem Victorini, a Martyrologis inter se permixti, distinctim proponuntur: gesta & passio S. Victorini, qui hodie colitur, ex Actis SS. Nerei & Achillei: exsilii, servitutis, martyrii & sepulturae loca 489. § II. Exhibetur a Martyrologiis S. Victorinus ad v Septembris & S. Severinus ad vii Januarii, ex duobus quisque in unum conflatus: errores circa S. Victorinum hodiernum 491. § III. Episcopalis dignitas a S. Victorino conf. translata ad hujus diei presbyterum & mart.: novus S. Victorinus episc. Camerinensis a Jacobillo obtrusus: nescio quem Amiternensem suggerant Ferrarius & Castellanus 494. § IV. Cultus S. Victorini M. Nonis Sept. probatur: ab illo non distinguendus, quem ad xxiv Julii Hieronymiana celebrant: an ex corrupta in illis Sancti annuntiatione orti Sancti LXXXIII milites Amiternini martyres 496. § V. Dissertatio de tempore exilii, servitutis & martyrii 499. § VI. Vetus S. Victorini M., in quo anno mclxx ecclesia ipsi consecrata, variis illustratur notitiis: Sancti cultus latissime propagatus 501. § VII. Corpus ejus nec Monasterium nec Metas translatum, sed probabilis Magdeburgum sub Ottone I imp.: media pars sec. xiv inde Litomislum portata: festivitas per totam Bohemiam instituta: reliquiae variis in locis honoratae 503
5 Ursicinus ep. Ravennae in Italia. SYLLOGE HISTORICA. De cultu, reliquiis, gestis & aetate Beati 535

Z

6 Zacharias Propheta in Judaea. COMM. CRIT. § I. Cultus sancti Prophetae certus: alia de reliquiis & sepulcro incerta: gesta & scripta examinata 655. § II. Utrum Zacharias propheta sit ille, quem Christus occisum dicit inter templum & altare 657. § III. Alia quaedam neotericorum sententia examinatur & refutatur ut improbabilis 659

I N D E X

C H R O N O L O G I C U S .

ANTE NATUM CHRISTUM.

Oyses propheta, dux & legislator
Israëliitarum 6 & seqq.
Institutio Agni paschalis 48
Exitus Israëliitarum ex Ægypto
51 & seqq.
Promulgata lex antiqua 72 &
seqq.

S. Zacharias propheta inter minores undecimus
floruit 655

SECULO I.

Sec. I floruit S. Candida à Petro apostolo Nea-
poli conversa 177 & seqq.
Sec. I S. Onesiphorus Apostolorum discipulus
cum seruo suo S. Porphyrio passus Parii in
Helleponto 662
Sub finem seculi I aut initium 2 S. Victorinus
presbyter fit martyr prope Cutillas in Sabi-
nis 489

SECULO II.

Sub Traiano passus in Græcia S. Romulus mar-
tyr 507
Circa an. 117 obiisse dicitur S. Hermione, Phi-
lippi apostoli, aut potius diaconi filia 185
Circa 178 S. Marcellus prope Cabilonem mar-
tyrio coronatus 187

SECULO III.

Circa 250. Faustus presbyter, Bibus vel Abi-
bus diaconus, aliique plures cum ipsis marty-
rio coronati Alexandria in Ægypto 666
252 Passi sub Gallo imperatore SS. Censurinus
præfectus, Cyriacus episcopus, Maximus pre-
sbyter, Archelaus diaconus, Aurea mulier
cum pluribus Sociis Ostiæ in Latio 518
273 aut 274 Passi Senonis in Gallia SS. Sanctia-
nus, Augustinus & Beata 668
Sec. 3 sub finem aut sec. 4 sub initium passi Me-
litinæ in Armenia SS. Eudoxius, Zeno, Ma-
carius cum MCIV. Militibus 507

SECULO IV.

Circa 308 S. Rhais aut Herais virgo prope Ale-
xandriam in Ægypto coronata 525
Sub Maximiano Galerio in Oriente passi SS.
Theodorus, Oceanus, Aramianus & Julianus
207
Circa 370 moritur S. Anianus episcopus Vefon-
tionensis 533
Sub finem seculi 4 S. Marinus diaconus 208

SECULO V.

Circa 419 aut 420 Isdegerdes Perfarum rex diu-
turnam persecutionem contra Christianos in-

choavit: in hac passus S. Abdas episcopus, &
alii multi 528, 530, 531
Post 454 obit S. Muneffa vel Monessa virgo
in Hibernia 225
Sec. 5 post medium moritur S. Petronius Vero-
nenfis episcopus 576
Post 483 Sancti episcopi Africani Donatianus, Præ-
sidius, Manfuetus, Germanus & Fuscus,
pro fide exfules cum aliis multis; & S. Læ-
tus martyr 677 & 678

SECULO VI.

537 vel 538 Moritur B. Ursicinus episcopus Ra-
vennas 535
Circa medium seculi 6 corpora SS. Mauri, Sal-
vini & Aratoris S. Agerico ostensa, ab eo-
que elevata 222
Circa medium seculi 6 vitam finivit S. Gene-
baudus vel Genebaldus episcopus Laudunen-
fis 537
Circa 580 aut 590 Romæ obiit S. Eleutherius
abbas 682
586 Moritur S. Candida junior, mulier conju-
gata Neapoli 228

SECULO VII.

Circa 607 Prope Syracusas defunctus est S. Fau-
stus abbas 686
Inter 631 & 638 Obiit S. Chagnoaldus Laudu-
nensis episcopus 687
Circa 648 constructa abbatia S. Bertini 559 &
seqq.
Circa medium seculi 7 obit S. Victorinus epi-
scopus Comensis in Italia 541
Circa idem tempus moritur S. Anfaricus episco-
pus Sueffionensis in Gallia 543
655 Probabiliter figitur obitus S. Magni primi
abbatis Faucensis in Suevia 700
Post medium seculi 7 Defuncta est S. Bega ab-
batissa in Cumbria Angliæ provincia 694

SECULO VIII.

Circa 709 moritur S. Bertinus abbas Audoma-
ropoli in Belgio 549
Sec. 8 probabiliter eversa per Saracenos Elusa
civitas Novempopulaniæ, & eodem seculo
sedes metropolitana inde ad Aufciensem civi-
tatem translata 632
Sec. 8 probabiliter figi potest mors aut marty-
rium S. Taurini Aufcienfis antistitis, vulgo
ad annum ccc relatum 630 & seqq.
Sec. 8 ante medium Translata Senonis corpo-
ra SS. Sanctiani & Augustini MM. 668
Sec. 8 sub finem probabiliter floruerunt SS. Lu-
pus & Adleyda conjuges, duces Bergomen-
ses 236 & 237
Circa finem hujus seculi item probabiliter obiit
S. Hesteria Bergomentis 239

SE-

AD TOMUM II SEPTEMBRIS.

S E C U L O IX.

- Sec. 9 probabilis defuncta est S. Grata Bergo-*
mentis 231
Circa 813 moritur S. Ida vidua Hertzfeldii in e-
 piscopatu Monasteriensi 255
Intra 814 & 840 S. Fredaldus aut Frodoaldus,
 episcopus in Occitania martyr 251
 822 Defunctus S. Gondulphus episcopus Meren-
 lis 782
Intra 825 & 847 Probabilis figitur elevatio
 corporis S. Magni abbatis Faucensis 717
 846 Translatum corpus S. Bertini abbatis 581,
 582
Circa 864 Bulgari maxime ad fidem conversi 14
Circa 866 Russi aliqui conversi 14
Ante annum 883 Translata iterum corpora SS.
 Sanctiani & Augustini MM. 669
Intra 887 & 889 Transfertur brachium S. Ma-
 gni abbatis ab abbatiam sancti Galli 720
Vergente ad finem seculo 9, post Photium schi-
 smaticum patriarchæ Constantinopolitani rur-
 sum Catholici usque ad Michaëlem Cerulari-
 um, anno 1043 patriarcham ereatum, &
 schismatis instauratorem xiiii & seqq.

S E C U L O X.

- Circa medium seculi 10* Conversa Russorum re-
 gina, quæ Helena in baptismo vocata 4
 980 elevatum corpus S. Idæ viduæ 268, 270
Circa 990 Russi ad fidem cum duce suo Vladi-
 miro conversi: hæc prima Russorum conver-
 sio generalis vi & seqq.

S E C U L O XI.

- 1015 Fraternali dolo occisi duo principes Russi,
 SS. Romanus & David, aliis Borifus & Gle-
 bus aut Hlibus dicti 633
Sec. xi Russi fuerunt Catholici xvii & seqq.
 1027 translatum corpus S. Grata Bergomensis ab
 Ambrosio episcopo 240, 250
 1050 inventum corpus S. Bertini abbatis 582
 1052 elevatum & translatum corpus S. Bertini
 582
Circa finem seculi obit B. Albertus abbas Pon-
 tidensis prope Bergomum in Italia 644
Circa finem sec. 11 aut initium sec. 12 B. Irm-
 gardis virgo, comitissa Zutphanæ, moritur 270

S E C U L O XII.

- Sec. 12* Russi partim Catholici, partim fidei du-
 bia xviii & seqq.
Circa medium seculi 12 Moritur B. Jordanus,
 Ordinis Pulfanensis abbas generalis 649
Post medium obit S. Rosalia virgo, patrona exi-
 mia contra pestem 278

S E C U L O XIII.

- Sec. 13* Schisma prævalet in Russia, nec tamen
 omnino ibidem deficiunt Catholici xix & seqq.
 1237 Tertia translatio corporis S. Bertini 583
 1252 Probabilis obit S. Rosa Viterbiensis virgo
 414
 1257 aut 1258 Translatum corpus S. Rosæ Vi-
 terbiensis 423
Diu ante annum 1294 Defuncta Genuæ B. Lim-
 bania virgo monialis 784
Septembris Tomus II.

S E C U L O XIV.

- Sec. 14* Russi schismatici aut fidei dubiæ, licet
 aliqui metropolitæ probabiliter credantur fuisse
 se Catholici xxi & seqq.
 1395 Aperta theca, & corpus S. Bertini lustra-
 tum 584

S E C U L O XV.

- 1415 B. Benincasa Rapaccioli, Ord. Servorum
 B. M. V., martyrio coronatus in Asia 480
Sec. 15 Russi in duas partes divisi sub duobus
 metropolitæ, quarum una pars diu Catholi-
 ca, altera semper schismatica xxiii & seqq.
 1455 Translatum corpus S. Frontiniani marty-
 ris Albæ Pompeiæ in Italia 674
 1457 Examinata mirabilis integritas incorrupti
 corporis S. Rosæ Viterbiensis, ejusque nomen
 deinde Martyrologio Romano inscriptum jus-
 su, ut fertur, Calixti III 432
 1464 Aperta iterum theca S. Bertini, & pars ca-
 pitis in aliam thecam translata 584

S E C U L O XVI.

- Sec. 16 inchoato*, Russi Polonis subditi in schi-
 sma delapsi xxvi
 1569 Altera translatio corporis S. Grata 240
 1586 Inventum corpus S. Marini diaconi 211
 1594 Episcopi Rutheni Poloniæ & Lituaniæ con-
 ciliū celebrant, in quo statuunt se Romanæ
 Ecclesiæ subdicere xxvi & seqq.
 1595 Legati Rutheni Romæ profitentur fidem
 Catholicam & debitam subjectionem xxvii

S E C U L O XVII.

- 1615 Tertia translatio corporis S. Grata 240
 1624 Inventum miro modo corpus S. Rosaliæ in
 monte Peregrino prope Panormum 325 &
 seqq.
 1624 & 1625 Plurimis miraculis Panormi incla-
 rescit S. Rosalia 387 & seqq.
 1625 Approbatæ post diuturnum examen, & per
 urbem Panormitanam circumlatæ reliquiæ S.
 Rosaliæ: deinde pestis statim sublata 332 &
 seqq.
 1625, 1626 & sequentibus Reliquiæ S. Rosaliæ
 ad multas urbes translatae, & innumeris mi-
 raculis honoratae 355 & seqq.
 1627 Quarta translatio corporis S. Grata 241
 1630 Nomen S. Rosaliæ iussu Urbani VIII Ro-
 mano Martyrologio inscriptum 350
 1663 Sanatus unito momento moribundus ex
 morbo diuturno Franciscus Castiglia S. J.,
 apparente eidem S. Rosalia 375
 1688 Aperta tertiò theca S. Bertini, & ex ea
 reliquiæ Poperingam missæ 584
 1693 Vehementissimus terræ motus per Siciliam,
 quo tota ferè subversa Catania, at servata
 Panormus ab hominum strage, ope, ut cre-
 ditur, S. Rosaliæ 353

S E C U L O XVIII.

- 1717, xv Februarii, consecratum novum tem-
 plum Faucensis abbatiæ S. Magni 732
 1743 Gravissimè sævit pestis Messanæ & locis
 vicinis in Sicilia 413
 F NOTI-

N O T I T I A F I G U R A R U M .

Ræter Operis Frontispicium, effigiem dedicationi præfigendam, & plurimas minoris formæ figuras locis suis affixas, figuræ in folio aut majores hoc ordine ponuntur.

Gemina delineatio verborum, quæ in saxo sculpsit S. Rosalia	pag. 281
Effigies S. Rosaliæ	294
S. Rosalia coram Jesu & Maria in genua provoluta	306
Eadem in saxo antri sui sculpens	309
Eadem ab una spelunca ad alteram evocata	311
Eadem ad secundam speluncam proficiscens	ibidem
Eadem orans	312
Eadem flores offerens	ibidem
Eadem angelorum munera accipiens	ibidem
Eadem meditans in spelunca	ibidem
Eadem ante Crucifixum orans	313
Eadem coronata à Jesu	ibidem
Altera coronatæ, præsentibus SS. Petro & Paulo, imago	ibidem
Rosaliæ morientis figura	ibidem
Evocatæ ab angelo ad cælestes nuptias repræsentatio	315
Rosalia inter quatuor alias Sanctas apparens	321
Delineatio speluncæ Montis Peregrini gemina	340
Delineatio gemina antri Quisquinensis	343
Delineatio viæ per montem factæ ad speluncam S. Rosaliæ	347
Templum S. Rosaliæ in Monte Peregrino unà cum antro	346
Sacellum S. Rosaliæ in metropoli Panormitana	347
Facies anterior arcæ, in qua corpus S. Rosaliæ fervatur	348
Ejusdem arcæ latus alterum	349

A D

ACTA SANCTORUM SEPTEMBRIS.

T O M U S S E C U N D U S .

Q U A R T A D I E S .

SANCTI, QUI PRID. NONAS SEPTEMB. COLUNTUR.

Sanctus Moyses, propheta, dux & legislator populi Israelitici, in Nebo monte Arabiae.		S. Theodorus } S. Oceanus } S. Ammianus } martyres. S. Julianus }
B S. Candida à S. Petro apostolo conversa, Neapoli.		S. Marinus diaconus conf., patronus reipublicae cognominis in Italia. B
S. Hermione, filia S. Philippi, Ephefi.		S. Maurus } S. Salvinus } episcopi Viriduni S. Arator } in Gallia.
S. Marcellus M., prope Cabilonem in ducatu Burgundiae.		S. Munessa vel Moneffa virgo, in Hibernia.
S. Marcellus ep. & mart., Turgis vel Trevis in Germania.		S. Candida mulier conjugata, Neapoli.
S. Rufinus } S. Silvanus } S. Marcellus } S. Gaianus } S. Helpidius } S. Antoninus } S. Eusticus } S. Maximus } C S. Eusebius } S. Gaianus alter } S. Vitalica } S. Gaison } S. Magnus } S. Castus } S. Saturninus } S. Donatus } S. Eleufus cum } Sociis }	martyres Ancyræ in Gallia.	S. Grata Virgo, ut fertur, Bergomi in Italia. S. Fredaldus vel Frodoaldus ep. M., Mimate in Occitania. S. Ida vidua, Luppiae in Westphalia. B. Irmgardis Zutphaniae comitissa, Coloniae Agrippinae. F S. Rosalia Virgo anachoretis, prope Panormum in Sicilia. S. Rosa virgo tertii Ordinis S. Francisci, Viterbii in Italia. B. Benincasa Rappacioli, Ordinis Servorum B. M. V. martyr, in Asia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Anctæ Theopistis virginis & martyris meminit Ferrarius, Romæ eam adscribens in Catalogo generali, ubi in annotatis addit, Ex tabulis ecclesiæ S. Martini in Montibus, ubi colitur & reliquiæ habentur. At plura de hac Sancta non videtur cognovisse, cum illam non annuntiet in Catalogo Sanctorum Italia. Anastasius Bibliothecarius in Sergio II narrat multa Sanctorum corpora ad ecclesiam laudatam S. Martini translata, interque ea corpus S. Theopistis virginis & martyris. Non ignoravit ea Baronius, cum mentionem hujus translationis faciat in annotatis ad Martyrologium xxviii Octobris, S. Theopistem vocans Neopistem; nec tamen hujus Sancta memoriam Martyrologio Romano inseruit. Quapropter nobis etiam hæc sufficient, præsertim cum plura de S. Theopiste ad notitiam nostram non pervenerint. Possunt videri etiam, quæ de S. Neophyte vel Neopiste dicta sunt die iv Jan.

Babylas magister cum octoginta quatuor Pueris apud Sirletum annuntiat hodie post S. Babylam episcopum Antiochenum, tanquam ab eo distinctus. Meneæ eundem Babylam cum octoginta quatuor pueris Sociis longiori elogio exornant; & aliqua memorant, quæ, si vera sunt, distinguendus hæud dubiè est hic Babylas à synonymo episcopo, de quo ad xxiv Januarii actum. Quippe S. Babylas episcopus sub Decio passus; aliteris verò martyrium statuitur sub Maximiano, & videtur Nicomedia attribui, cum episcopus passus sit Antiochia. Numerus quoque Puerorum sociorum maximè diversus est. Verumtamen Baronius in Annotatis ad xxiv Januarii unum dumtaxat agnoscit Babylam episcopum Antiochenum, & Babylam magistrum ab eo non distinguit. Baronii sententia, licet minimè certa sit, mihi tamen admodum apparet verisimilis: nam in Menologio Basiliano, quod Sirletiano & Meneis est antiquius, unus tantum annuntiat Babylas episcopus Antiochenus. Secundo Pueri socii utrobique Babylæ adjuncti suspicionem ingerunt confusionis, præsertim cum in elogio, quod Babylæ magistro in Meneis datur, quadam se offerant, quæ petita videntur ex Actis S. Babylæ episcopi. Locum unum accipe satis notabilem. Apud nos in primis Actis S. Babylæ episcopi num. 8 Sanctus ita loquitur: Ecce ego & Pueri, quos dedit mihi Dominus. Eadem sacra Scripturæ verba cantasse in Meneis dicitur Babylas magister, dum ad supplicium ducebatur. Tertio Babylas Antiochia magister fuisse dicitur apud Sirletum & in Meneis, sicut Babylas episcopus Antiochia pueros instruebat; idque magis notandum est, quia in Meneis asseritur, accusatum fuisse apud Maximianum Nicomedia agentem, ac si cum Pueris suis lateret in vicina crypta. Quis non videat, prorsus esse improbabile, magistrum Antiochenum cum Pueris, quos instruebat, prope Nicomediam in crypta fuisse absconditum? Quapropter vehementer suspicor Babylam hunc ludi-

magistrum ex solo errore natum esse apud Græcos recentiores, eique occasionem dedisse, quod S. Babylas episcopus Pueros instruxisse legatur: atque hæc suspicio augetur silentio Chrysostomi aliorumque Patrum, qui de S. Babylæ episcopo egerunt. Porro duos non fuisse e-jusdem nominis Antiochenos episcopos, jam probatum est in Historia chronologica patriarcharum Antiochenorum ante tomum iv Julii pag. 16 & sequentibus, ubi etiam Acta S. Babylæ vindicata sunt contra objectiones Tillemontii. Hanc igitur Historiam, & Acta S. Babylæ adeat studiosus lector, qui plura cupit

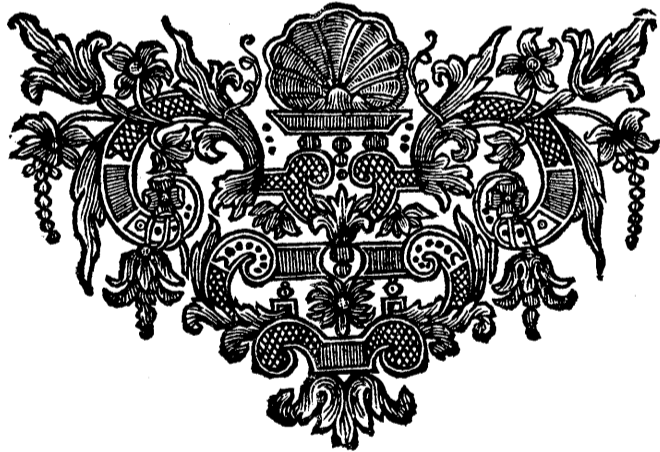
- xxiv Januarii.
Thamel idolorum primum sacerdos & deinde martyr annuntiat hodie in Martyrologio Romano. Idem, quantum apparet, quatuor Sociis jungitur in Menologio Sirleti, quod ita habet: Eodem die, natalis sanctorum martyrum Petronii, Charitinæ, Zarbeli, Thamelis & Bevææ, qui sub Adriano imperatore pro Christo sanguinem fuderunt: ex quibus Thamel cum esset dæmoniacæ fallaciæ sacerdos, ab episcopo quodam Christiano ad Christi fidem conversus est: quamobrem . . . cum Bevææ forore gladio consummatur. Consentiant Meneæ hodie. Verum de his actum ad xxix Januarii, quo die Sarbelus & Bevææ in Græcorum Fastis annuntiantur, uti & in Martyrologio Romano. Vide igitur quæ in Sarbelio & Barbea, à quibus Thamel sem Thamel & Bevææ non videntur distingui, disputata sunt ad
- xxix Januarii.
S. Anatholii episcopi memoria Vesuntione à Ferrario ponitur in Catalogo generali. Lege quæ de illo scriptum est
- iii Februarii.
Sancti Suicberti (al. Swiberti) episcopi Verdensis & confessoris canonizatio annuntiat à Greveno: commemoratio melius vocatur in Martyrologio Germanico Canisi, prout citari à nobis solet, cum canonizatio ista sit fabulosa: de qua tamen etiam agunt Wion, Dorganus ac Menardus. Wion factam scribit à Leone III Pontifice, Carolo Magno imperatore præsentem, anno octingentesimo tertio, Sed canonizationem illam esse apocrypham indicavimus jam pridem in Commentario prævio ad vitam S. Ludgeri episcopi Mimigardensis § 7 & 8, ad diem xxvi Martii: de S. Swiberto etiam actum est ad diem i Martii.
- Translatio corporis S. Cuthberti Dunelmum hæc die facta anno 991 recolitur in Breviario Sarisberiensis, Missali antiquo Ms. Anglicano, & pluribus Martyrologiis Mss. & excusis. Historiam Translationis edidimus post vitam S. Cuthberti
- xx Martii.
S. Theodosiam virginem & martyrem Casarea in Palestina annuntiat Ferrarius in Catalogo generali. De ea cum Martyrologio Romano actum est die
- ii Aprilis.
S. Robertus Molismensis adhuc in ventre matris existens beatissimæ Virgini desponsatur. Annuntiatio est Kalendarii Cisterciensis, quod anno 1617 Divione excusum est. Desponsationem hanc pluribus refert Chalemotus in sua Serie. Videri potest apud nos Vita laudati hu-

- A *jus sancti abbatis cap. 1, pag. 669, ad diem*
xxix Aprilis.
Vultanium abbatem in Hibernia annuntiat Gre-
venus cum Florario nostro Ms., in quo tamen
titulus abbatis omittitur. Non novimus hunc
Vultanium aut Ultanium abbatem, nisi forsitan
idem sit cum Ultano abbate Hiberno, sed in
Belgio defuncto, de quo actum est 1 Maii.
- S. Veranus confessor apud Rhenenses in Gallia
cum fratribus Gibriano, Petrano, & cæteris
sanctitate clarus. Annuntiatio est Camerarii
lib. 3 de Scotorum pietate ad hunc diem, mit-
titque lectorem ad Flodoardum Historia Re-
mensis lib. 4 cap. 9, & alios. Ad diem viii
Maii solum S. Gibrianum nominavimus ante
Commentarium Vita ejus præmissum; sed in
ipsa Vita sub initium narratur venisse ex Hi-
bernia in Gallias cum sex fratribus & tribus
sororibus. Inter fratres autem & sorores ibi-
dem nominatos, sunt Veranus ac Petranus. In
Annotatis ad dictam Vitam scripsimus, nec-
dum tunc nos legisse, an & quo die colatur
Petranus; Veranum autem referri à Ferrario
& Saussayo 111 Decembris. De cæteris in eis-
dem Annotatis facta etiam est mentio. Flo-
doardi locus supra citatus inscribitur de S.
Gibriano & fratribus ejus. Hac verò, qua
ibidem narratur contigisse post corpus S. Gi-
briani aliq̄ translatum, videntur indicare,
cultu etiam aliquo, & fortè publico honora-
tum fuisse Veranum. Res ibidem sic memora-
tur: Denique postquam à præfato sepulturae
suae (membra) sublata sunt loco, quædam
mulier cæca, Erentrudis nomine, illò cande-
lam deferens accessit impetrandæ causâ mede-
læ. At comperto, sacrum corpus inde sublatum
penitus esse, nimio angore affecta cæpit flendo
conqueri, cur Sanctus hic Domini abinde se
permisisset auferri, & cur deseruisset vicinos,
quibus beneficia solitus erat præbere divina.
Subveniri ergo sibi gemitibus exposcens, vi-
sum sibi est proficisci debere ad vicum Matuf-
gum, ubi frater ejus sanctus quiescebat Ve-
ranus. Ad cujus sepulcrum candelam ponens,
seque in oratione prosternens, cæpit flendo
utrumque invocare fratrem. Dumque sancti
nomen crebrò repetit Gibriani, cæpit caligo
albuginis ab oculis ejus abrumpi, sicque di-
vina propitiante pietate prisco redonatur lu-
mine. Hac jam pridem excusa apud nos in
Historia translationis S. Gibriani ex Flodoar-
do, visum est, huc transcribere, & lectorem
mittere ad diem, quem jam designavi,
viii Maii.
- S. Bonifacius IV videtur annuntiari hodie in
Auctariis Ufuardi apud Sollerium nostrum,
quia additur: Qui sanum Pantheon ecclesiam
Christi fecit. Puto tamen scriptorem illius
Martyrologii potius errasse: nam passim in
antiquis Martyrologiis Hieronymianis hodie
occurrit Bonifacius I, qui Pantheon non de-
dicavit. At Pantheon dedicavit Bonifacius IV,
cujus hodie memoria alibi non invenitur:
sed celebratur die, quo & Acta ejus apud nos
data sunt, xxv Maii.
- Herentrudis virginis meminit Grevenus ac Mar-
tyrologium Ms. Trevirensis, uti eidem præno-
tatur, sancti Martini. Si hac sit eadem cum
Erentrude (al. Erendrude) abbatissa, de cu-
jus translatione actum est heri inter Præter-
missos; denuo lectorem mittimus ad diem xxx
Junii.
- Aggei prophetæ meminit Grevenus. Est in Mar-
tyrologio Romano, & apud nos cum Osea pro-
pheta ad diem iv Julii.
- Octava S. Augustini episcopi ponitur inter Au-
claria Ufuardi nostri ex Belino. De hac quo-
que agitur in Florario nostro Ms. & alibi.
Sanctus hic spectat ad diem, quo Acta ejus
illustrata sunt, xxviii Augusti.
- Rhomæ, S. Seropiæ (immò Serapiæ) virginis
passio sub Adriano principe memoratur in
Martyrologio seu Viola Sanctorum, anno 1508
edita. Dedimus eam cum S. Sabina ad diem,
quo hac notatur in Martyrologio Romano,
xxix Augusti.
- S. Paulinus Trevirensis episcopus annuntiat hodie
in plerisque apographis Hieronymianis. In
Auctariis verò duobus Ufuardi apud Solle-
rium citatis reperitur Paulus confessor, uti
etiam habetur in Florario nostro Ms. Suspi-
cor nomen Paulini in Paulum fuisse mutatum,
ideoque de S. Paulino videri potest dies xxxi
Augusti.
- MMMMCXXVIII Martyrum commemoratio, qui in
montibus & speluncis Nicomediæ latentes,
comprehensi à Maximiano præfide, plurimis
tormentis traditi pro Christiani nominis con-
fessione, mortem lætanti animo subierunt,
ex Menologio Græcorum, quod Latine red-
didit Cardinalis Sirletus. Annuntiant etiam
hosce Martyres Menæa magna Græca, & ex
Latinis Ferrarius in Catalogo generali. Con-
sule Prætermisos ad diem hesternum 111 Sept.
- Theotimum & Theodulum annuntiat Menolo-
gium Sirleti his verbis: Eodem die natalis
sanctorum martyrum Theothimi & Theoduli,
qui pro Christi confessione igne combusti sunt.
Consonant Menæa, in quibus ita memoran-
tur: Sancti Theotimus & Theodulus, qui ex
lictoribus crediderant, igne consumuntur Ad-
duntur hi versiculi:
Θεοπίμῳ ἔθνηκε συνὶ Θεοδόλῳ
Τηλωὶ σὺν αὐτῷ δολικῶν δόξῃ Κρητῶν.
Theotimus occubuit cum Theodulo,
Honorem cum ipso servilem dans Domino.
Videntur hi desumpti esse ex elogio S. Hermio-
nes ad hunc diem dando, ubi duo lictores di-
cuntur conversi, alter Theodulus, alter Ti-
motheus vocatus. Nominis autem Timothei
eadem significatio est ac Theotimi, cum utro-
que significetur colens aut honorans Deum,
ita ut hæc nomina facile potuerint confundi,
præsertim cum nomina fortasse sint imposita
solum ab eventu, uti innuit etiam nomen
Theodulus, seu servus Dei. Verumtamen in
elogio S. Hermiones non leguntur igne com-
busti, sed ipsa orante post conversionem mor-
tui. Cum autem plura de hisce non sciantur,
& hæc ipsa non satis videantur certa, tacente
etiam Menologio Basiliano, satis futurum
credidimus, si Theotinum & Theodulum hoc
loco commemoraremus.
- Ultanium episcopum Arbrecainensem in Hiber-
nia die 14 Septembris coli, variis locis asserit
Colganus, sed id tam clarè non probat, ut
nullum nobis relinquat dubium. Certè Scri-
ptores varii Hiberni eundem laudant Ulta-
num sine titulo Sancti, nec ullum apud nos
diligenti inquisitione invenimus, qui Sanctum
nominavit. Accedit non levis dubitandi ratio,
ex silentio variorum Catalogorum, in quibus
recensentur Sancti Hiberniæ, sine ulla mentio-
ne Ultani Arbrecainensis. Hac de causa roga-
vimus

- A** **4** *vimus RR. Patres Minoritas Hibernos, qui schedas Colgani servant Lovanii, ut diligenter inquirere dignarentur, an in iis Vita hujusce Ultani episcopi, aut alia sanctitatis ejus monumenta reperiri possent. At quantumcumque diligentiam præstiterint humanissimi Patres, nihil repertum est inter reliqua à Colgano monumenta. Ultanum igitur prætermittimus, eum libenter daturi, ubi certiora de sanctitate & cultu ejus ad manum fuerint documenta.*
- Agaton & Ammon & Amonius, Petrus & Johannes, v Martyres cum matre Rafica habentur in Fastis sacris ecclesie Æthiopica apud Jobum Ludolfum inter alia Æthiopica, quæ edidit. Hos etiam tamquam sanctos Martyres intexit Martyrologio suo universali Castellanus. De legitimo eorum cultu & gestis edoceri cupimus.
- Catharinæ Mathæi Vitam ad 14 Septembris cum titulo Beatae Sacro suo Diario Dominicano inseruit Marchesius, eam à patria nominans Catharinam de Raconisio. Verum cum obierit anno 1547 die 14 Septembris, de cultu legitimo & satis diuturno ante decretum Urbani VIII merito dubitamus.
- B** B. Simonis abbatis, Caziaci Ordinis Benedictinorum & postmodum monachi Cisterciensis memoriam annuntiat in Clara Valle Henriquez in Menologio Cisterciensi: at cum nulla publici cultus argumenta proferat in annotatis, ad elogium ab eo concinnatum remittimus lectorem.
- B. Friderici Aylstetensis episcopi idem meminit Waldassii in Germania, sed cultum legitimum nihilo magis probat.
- S. Julianum martyrem Roma annuntiat Bosca in Martyrologio Mediolanensi, asseritque corpus ipsius servari Ciferani in diœcesi Mediolanensi. Consule dicenda de eo ad hunc diem in SS. Oceano, Theodoro, Ammiano & Juliano.
- S. Prosperam virginem & martyrem, cujus corpus Mediolani in ecclesia sanctæ Radegundæ colitur, Roma annuntiat idem Bosca in Martyrologio Mediolanensi. Prosperam verò cum in nullis Martyrologiis inveniam, suspicor corpus Sanctæ alicujus anonymæ è cryptis Romanis acceptum esse, nomenque tunc inditum.
- Eleuterius episcopus memoratur in Calendariis aliquot, verisimiliter ab alio die huc translatus: plures enim sunt istius nominis sancti episcopi.
- Justinus etiam nescio quis in Calendariis occurrit, hand dubie jam alio die memoratus aut memorandus.
- Franconis episcopi Wormaticensis hoc die defuncti mentio facta est in Prætermissis ad xv Aprilis ad vocem Frontonis. Laudatur ubique Franco à pietate & prudentia; sed de cultu ipsius nihil hætenus invenimus.
- Musæum presbyterum Massiliensem, laudatum à Gennadio in Catalogo de scriptoribus ecclesiasticis, ut virum scientiâ Scripturarum conspicuum seculo v, ut Sanctum celebrat Grevenus & post eum Ferrarius in Catalogo generali, Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani ac Castellanus in Martyrologio universali. At nos de cultu ecclesiastico ipsius nihil novimus.
- Dedicatio ecclesie S. Mariæ, impp. Valeriano & Gallieno signatur Leontinis apud Caietam in Martyrologio Siculo, quod excusum est in Idea Operis de Vitis Siculorum Sanctorum &c.
- S. Auxiliam, nescimus quam, in Burgundia annuntiat hodie Castellanus, quam ait coli ut virginem & martyrem Tilli * & Presciniaci * Thil in diœcesi Augustodunensi. Gratum erit, si Precy quis eruditus Gallus plura nos docere poterit de hac Sancta.
- Stephanam à Seraphino, Ordinis S. Francisci de Paula, cum titulo Beatae annuntiat Panormi in Sicilia Arturus in Gynecæo. Verum dum ait eam obiisse anno 1586, nec ullam de cultu publico mentionem facit, satis ipse insinuat omittendum fuisse Beatae titulum.
- Petrum de Almanaco defunctum in Galicia, & Maschium Aquilanum subinde etiam Thomasium dictum, & mortuum Aquila in Vestinis, ambos Ordinis Minorum fratres laicos, beatos suo more vocat Arturus in Martyrologio Franciscano. Hueberus verò in Menologio utrumque piis accenset: iisque alios jungit viros præclaros & insignes ejusdem Ordinis, nimirum Robertum Caracciolum episcopum Aquinatam, Franciscum à Regibus Talabricæ in Hispania mortuum, & Henricum Seyfridum Oenobrigæ in Tyroli. Addit quoque Mariam de Jesu Ordinis S. Clara, quam miris exornat laudibus. Plura de hisce omnibus ibidem videri possunt.
- In civitate Bruxellensi sanctorum confessorum pariterque pontificum Constantii, Aloë & Janes. Annuntiatio est in Additionibus Cartusie Bruxellensis Mss. ad Usuardum Greveni. Non determinatur locus, ubi Bruxellis Sancti isti, ut vocantur, vel eorum reliquia existant. Unde fit, ut ulterior de eisdem notitia ibidem acquiri non facile possit, aliunde mihi ignotis.
- Simpliciolæ virginis & Gallæ matris ejus annuntiatio ponitur à Greveno in Aphrica, de quibus etiam mentio fit in Martyrologio Germanico, quod nomine Canisii citari solet. Nec plura de his scimus.
- Venerabilis Maria-Lumaca, relicta (id est, vidua) Francisci Pollalionis equitis, institutrix Filiarum Providentiæ: quæ, nulli rei parcens, impendit se usque ad mortem studio indefesso ad subducendas periculo puellas, annuntiat à Castellano Parisiis, apposto anno 1657. Vita Gallicè scripta legitur in Anno Dominicano part. 1 Septembris pag. 123 & sequent.
- Guilielmus Goudanus, Ordinis S. Francisci, pro fide Catholica martyrium passus cum milite, per Comitem Lummæum, annuntiat cum titulo Beati à Castellano in Monte sanctæ Gertrudis (vulgò Geerttrupden-Berg) apud Brædam in Hollandia. Acta ejus habentur apud nos die 19 Julii in Appendice ad historiam Martyrum Gorcomiensium à pag. 835. Auctores plures alios assignat Arturus in notis ad diem 14 Septembris, quæ in Martyrologii sui textu eum memorat cum titulo beati Martyris. Ad Comitem Lummæum quod attinet; consuli de illo potest historia Martyrum Gorcomiensium tomo citato pag. 737, ubi vocatur Comes à Marca, Lumæi dominus. Plura insuper de illo dantur ibidem à pagg. 786 & 832. De hodierno autem pugile Guilielmo videri possunt hac die Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani, & Hueberus in Menologio Franciscano, qui eum sine titulo Beati annuntiant. Eos imitatur

- A** mur & nos, quamdiu non constiterit nobis de publico ac legitimo ejus cultu.
- Ammonii discipuli Origenis episcopi & confessoris meminit Florarium nostrum Ms. Notus est Ammonius Origenis magister apud Eusebium Ecclesiastica historia lib. 6 cap. 19 pag. 220 editionis Valesiana; discipulum verò ejusdem hoc nomine non novi: de cujus etiam sanctitate ac episcopatu nihil comperti habeo. Gratum fuerit, si quis plura nos possit docere.
- S.** Antonius Hungarus M. memoratur hodie in Actie bene ordinata Philippi à Visitatione Ordinis Carmelitici. Auctor quoque annotationes hasce Mss., nobis communicatas, adjunxit. S. Antonius Hungarus Carmelita, visitans Terram sanctam, in Turciam ab infidelibus tractus, in igne illæsus mansit, ac tandem pro Christo capite plectitur circa annum MDXCIX, ab immemorabili tempore cultus cum sanctitatis titulo. Historiam illam discutere non est necesse: verum non intelligimus, quo modo laudatus scriptor invenire potuerit cultum immemorabilem, si Antonius occisus sit circa annum 1599. Meritò igitur in Kalendario Carmelitico, quod ipsorum Breviario præfigitur, omittitur Antonius.
- B** Emmanuel rex C. ibidem mox subjungitur. Ha verò deinde annotationes dantur: V. Emmanuel Eduardi Portugalliae regis filius, in Carmelo Ullisiponensi cum B. Nunnio Pererio consanguineo suo religiosus, vitam sanctissimam terminabat anno MDLXXXI. Non capio, cur Emmanuel nominetur rex, cum regis solum fuerit filius, ac ne legitimo quidem thoro natus. Varia ipsius officia recenset Lezana in Annalibus Ordinis ejusdem tom. 4 pag. 856.
- S.** Chagnoaldum episcopum Landunensem annuntiant hodie Castellanus & Martyrologium Parisense, atque ideo apud nos huc fuit remissus à xxiiii Augusti, quo item memoratur. Verum plures testantur hunc Sanctum coli die vi Septembris.
- B.** Thesaurus Beccheria abbas generalis Ordinis Vallis Umbrosa (cujus cultus uti & aliorum ejusdem Ordinis Beatorum, probatus est tom. 1 Augusti pag. 101 & seq.) memoratur hodie à Wione, Menardo, & Ferrario; at Vallumbrosani asserunt beatum Martyrem occisum esse die, quo de ipso agetur, xii Septemb. Theodoli, Mauritii & Sociorum ejus translatio Seduni annuntiat in Auctariis Usuardi apud Sollerium. Tres reperiuntur episcopi Oledurenses, seu Sedunenses, qui Theodori seu Theoduli nomine insigniuntur, & cultu gaudent, ut probatum est in S. Theodoro I ad xxvi Augusti. At cum Theodorus II aduifse dicatur translationi S. Mauritii martyris & Sociorum ipsius, ut relatum est in S. Theodoro II ad xxv Augusti, suspicor hinc tantum agi de translatione Mauritii & Sociorum, de quibus cum Martyrologio Romano agemus ad diem xxii Septembris.
- S.** Chaetricum Carnotensem episcopum annuntiant hac die, quâ obiit, Castellanus & Martyrologium Parisense: nos verò de eo agemus die, quâ colitur viii Octobris.
- Justus puer & martyr Bellovacensis memoratur hodie in Florario nostro Ms., & in aliis quibusdam Fastis; sed de eo agemus cum Martyrologio Romano xviii Octobris.
- Martyres infinitos Casini occisos à Saracenis tempore S. Bertharii abbatis annuntiant Wion, Menardus, alique in Fastis Benedictinis; at illorum cultum non probant. Historia tamen dari poterit in S. Berthario abbate & martyre, quem Mabillonius Sec. 4 Benedict. part. 2 pag. 467 coli testatur die xxii Octobris.
- S.** Bonifacius Papa I in Hieronymianis, aliisque Fastis pluribus memoratur hac die. Cum Romano Martyrologio de eo agemus xxv Octob.
- In Britanniae finibus translatio sancti Berini episcopi & confessoris, signatur in Auctariis ad Usuardum nostrum, cum elogio ejusdem Sancti; ibidem etiam sic laudatur ex Greveno: In Anglia, commemoratio sancti Birini episcopi Dorcestrensis & confessoris: de quo etiam meminit Martyrologium Germanicum, quod sub nomine Canisii citari solet. Habetur in Martyrologio Romano Sanctus ille episcopus Dorcestrensis die iii Decembris.
- S.** Barbaræ translatio reperitur hodie in auctariis Usuardi apud Sollerium. Memoria sancta hujus Virginis & martyris in Romano est iv Dec.

DE S. MOYSE PROPHETA, DUCE,
ET LEGISLATORE POPULI ISRAËLITICI
IN NEBO MONTE ARABIÆ.

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Memoria Sancti in Fastis sacris, & cultus ecclesiasticus :
monumenta præcipua, ex quibus hic Commentarius
concinnandus.

B
Memoria
Moyſis an-
nuntiata
die 14 Se-
ptembris,

Anſiſſimi Propheta & Legiſ-
latoris Hebræorum memoriam
die 14 Septembris præcipua an-
nuntiant Martyrologia, cùm
Latina tum Græca, exceptis
tamen Hieronymianis, Bedæ
& Rabano. Vetus ſeu parvum Romanum brevi-
ter ſic habet: Moyſis prophetæ, atque eadem
brevitate uſi ſunt Ado, Uſuardus & Notkerus.
Prolixiori elogio Moyſen exornat Wandelbertus
in hunc modum:

* i. e. pridie
Nonas

Legis divinæ lator, ſuſceptor & auctor,
Colloquio viſuque Dei dignate frequenti,
Præcelſo pridie * tumularis monte Moyſes;
Nulli poſt licuit cujus cognoscere buſtum.

Locus mortis additur in hodierno Romano his
verbis: In monte Nebo terræ Moab ſancti Moy-
ſis legiſlatoris & prophetæ. Ex Græco Menolo-
gio unum addo elogium, quale illud Latine red-
ditum eſt in nuperrima editione eminentiſſimi
Cardinalis Annibalis Albani: Moyſes prophe-
ta & legiſlator patre Hebræo natus in Ægypto
eſt. Hunc, cùm Pharaon rex Ægypti præcepit
ſet, ut Hebræorum gentis maſculi quidem in-
fantes interirentur, feminæ verò fervarentur,
mater ſicellâ incluſum in fluvium projecit. Sed
cùm Pharaonis filia, ut lavaretur, ad flumen
veniſſet, ſicellam conſpicata, & infantem in il-
la plorantem, eum in filium ſibi adoptavit, in-
ſtituendumque omni Ægyptiorum ſcientia cura-
vit. Adulto apparuit Deus, mandavitque, ut
Hebræorum populum ex Ægypto educeret. Cùm
igitur populum eduxiſſet, & multa ſigna atque
prodigia edidiſſet, mareque medium ſcidiſſet,
perque aridam tranſiſſet; petram etiam virgâ
percutiens, aquas inde eliciſſet, quadraginta
denarium annos militiæ præſuiſſet; annis ante
Chriſti Reſurrectionem mille quadringentis octo-
ginta quinque mortuus eſt, ſepultuſque in quo-
dam cremi monte à Michæle magno militiæ Dei
principe.

& aliis
quoque die-
bus:

2 Conſpirant in eundem diem Menæa, alii-
que Faſti Græci; uti & Ephemerides Græco-Mo-
ſchæ, ante tomum 1 Maii editæ, Synaxarium
Ruthenorum Ms., Martyrologium Arabico-Æ-
gyptium, quod Latinum fecit Gratia Simonius.
At Coſtorum Ægypti & Æthiopum regni Ha-
beſſinorum Faſti, cùm editi apud Jobum Lu-
dolfum, tum apud nos manuſcripti, memoriam
Moyſis prophetæ annuntiant die VIII Septembris.

Kalendarium Syriacum ſeu Chaldaicum Moy-
ſis, principis prophetarum meminit die 4 Augu-
ſti. Moyſen quoque unâ cum Aarone & Eliſeo
die 20 Julii commemorarunt Synaxarium Ms.
membranaceum Sirmondi, codex Taurinenſis
Ms. b ducis Sabaudia, ac Martyrologium Ara-
bico-Ægyptium, jam antè laudatum, uti Ma-
jores noſtri obſervarunt in Prætermiſſis ad eun-
dem diem. Latini quoque aliqui alios dies S.
Moyſi attribuerunt, videlicet 26 Februarii,
1 & XII Martii & 4 Auguſti, quemadmodum
ad dies ſingulos annotatum eſt in Prætermiſſis.

3 Officio eccleſiaſtico S. Moyſes colitur tam
in Oriente quam in Occidente. Waddingus in
Annalibus Minorum tom. 1 pag. 499 ad an-
num 1342 dedit Kalendarium feſtorum proprio-
rum eccleſiæ Hieroſolymitana, in quo ad diem
14 Septembris feſtivities S. Moyſis præſcribitur
hiſce verbis: S. Moyſis prophetæ & confeſſoris
duplex. Venetiis in eccleſiâ patriarchali colitur
eodem die Officio ſemiduplici, uti diſco ex va-
riis ejuſdem eccleſiæ directoriis. At majori ſibi-
dem ſolemnitate S. Moyſis feſtivities celebratur
in eccleſiâ eidem ſacra, qua parochia eſt præſby-
terorum & planè magnifica. Sacram hanc S.
Moyſi adem deſcribit nuperus auctor in Theſau-
ro antiquitatum & hitoriarum Italia tom. 5
part. 2 pag. 15, ex quo nonnulla huc transfero:

Anno Salutis DCXCVI nobiliſſimæ Scopariæ fa-
miliæ curâ & impenſis in S. Moſis honorem hoc-
ce templum erectum fuit, ac poſt longinquum
temporis ſpatium à familia Viara * reſtauratum.
Anno verò MDCXXXVII parochianorum eleemo-
ſynis, adjuvante D. Antonio Abrahamo ejuſ-
dem eccleſiæ parochi ac plebano meritiffimo,
à fundamentis reædificatum, ac in amplam & au-
guſtam formam redactum eſt. . . Hoc in templo
ſeptem magnifica altaria poſita ſunt: quorum
præcipuum altare majus, ultimò completum,
. . . habet à marmore Veronenſi montem, in quo
Moſes tabulas Legis à Deo accepit, Moſis verò
figuram ex albo Carrariæ marmore. Ibidem et-
iam opere anaglyptico inſculpta eſt de vituli ad-
oratione hitoria. . . In chori fedilibus, nucæ
materiæ, anaglyptici operis, tota S. Moſis Vita
deſcripta eſt. In lacunari verò templi adeſt Mo-
ſis eſtigmis, aquam virgâ è lapidibus educentis.
Reliqua eccleſiæ ornamenta, quæ brevitatis cau-
ſâ prætermitto, unâque expreſſam ipſius formam
ibidem curioſus lector inveniet.

E

cultus Hie-
roſolyma &
Venetiis,
ubi eccleſiâ
magnifica,
& anti-
qua:

F

* Venetia
ſecundum
alios

A
monaste-
rium olim
in monte
Thabor ei-
dem verifi-
citer di-
catum :

* spatio

4. Non minus antiqua fuit ecclesia in monte Thabor Moyfi erecta, si una ex tribus, ibi olim edificatis, Moyfi sacra fuit, uti credunt aliqui. De hisce Beda de Locis sanctis cap. 17 habet sequentia: Mons Thabor in medio Galilææ campo, in tribus milibus manans ad Boream à Chenezareth distat, ex omni parte rotundus, herbosus valde & floridus, altitudine triginta stadiorum. Vertex ipse campestris & multum amœnus viginti & trium stadio * dilatatur, ubi grande monasterium grandi quoque sylva circumdatur, tres ecclesias habens, juxta quod Petrus ait, Faciamus hic tria tabernacula. Locus muro cinctus, grandia gestans ædificia. Adrichomius in Theatro Terra sancta pag. 143 ait à S. Helena ibi templum edificatum in memoriam Christi transfigurationis, Petro, Jacobo & Joanni dicatum: Huic templo, inquit, accesserunt postea duo monasteria, ut hic essent quasi tria, ex D. Petri desiderio, tabernacula. Quorum unum invenio fuisse Græcorum, atque D. Eliæ consecratum: verisimile est, alterum fuisse Moyfi dedicatum: utrumque autem videtur habuisse abbatem. Nunc trium horum templorum, & per ambitum planities... aliorum palatiorum, turrium, nobilissimorumque ædificiorum grandes tantum visuntur ruinae, in quibus leones aliæque feræ latent. De hisce etiam aliqua dicta sunt in Commentario de S. Job propheta tom. VII Maii pag. 670.

mesquita
Turcarum
ejusdem no-
mine in-
signita, for-
san quidam
fuerit Chri-
stianorum
ecclesia.

B

5. Quaresmius in Elucidatione Terra sancta lib. 6 cap. 3 narrat in medio ferè viæ inter Jerusalem & Jordanem reperiri mesquitam Turcarum, quæ S. MOYSES appellatur, quam illi in magna habent veneratione. Illo autem nomine insignitam esse dicunt, quoniam S. Moysem veteris Legis promulgatorem ibi tumulatum credunt. Ubi verò observavit, rationem illam esse falsam, nominis hæc dat conjecturam, Vel quia à fidelibus ibi ecclesia ædificata fuit ad honorem S. Moyfis legislatoris, vel alterius Sancti eodem nomine nuncupati &c. Prima conjectura satis apparet verisimilis, quia dubitare non possumus, quin varia ecclesia S. Moyfi fuerint erecta, & maximè in Palæstina. Verum illas omnes investigare majoris esset laboris quam utilitatis. Quapropter hæc sufficiant de cultu Sancti Legislatoris apud Christianos, ut ad gesta ipsius colligenda & elucidanda progrediamur, ubi assignaverimus præcipuos fontes, ex quibus illa colligemus.

C
Tota Moy-
fis Vita ex
sacris Lite-
ris dedu-
cenda:

6. Præcipua S. Moyfis gesta descripsit ipse Propheta, inspirante & dirigente Spiritu sancto, in quatuor posterioribus libris Pentateuchi. Accedunt & alii sacra Scriptura libri, in quibus de Moyse ejusque gestis agitur, quique non minus ex inspiratione S. Spiritus fuere conscripti. De omnibus autem illis, quæ de Moyse narrantur in sacris Litteris, nefas est dubitare: at non omnia tam clarè enarrata sunt, nec omnia eo ordine conjuncta, ut cuilibet facile sit, totam S. Moyfis Vitam ex sacra Scriptura discere, etiamsi doctorum interpretum adhibere velit subsidium. Porro, quamvis non omnes res gesta Moyfis in sacris Litteris narrata sint; de omni enim illo tempore, quo vixit in aula regis Egyptii, perparum commemoravit Scriptura sacra, & alia non pauca breviter dumtaxat perstrinxit: tamen sacra Littera non exiguam præbent materiam ad Vitam Moyfis conscribendam, modo omnia suo ordine collocentur, & obscuriora elucidentur Sanctorum Patrum aliorumque sacræ

Scriptura interpretum subsidio. Hac de causa eodem collimatum profiteor, ut monumenta illa sacra ordine digerantur, ac nonnihil elucidentur, ubi videbitur necessarium. Vita igitur Moyfis ex ipsis sacra Scriptura verbis ea brevitate colligetur, ut facta ad ipsum non spectantia omitantur, & quæstiones de gestis ipsius illustrentur.

7. Cum autem de Moyse etiam non pauca Philo quoque & Josephus scripserint duo auctores Hebraei non prorsus contentendi, nimirum Philo Judæus de Vita Moyse, & Flavius Josephus in Antiquitatibus Judaicis, illorum etiam rationem habebit. Uterque enim non modo laudatur à S. Hieronymo in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum; sed uterque etiam magni semper fuit habitus. Falsa quidem illi scripserunt non pauca, & sacris Litteris repugnantia; at vera etiam plura tradiderunt, atque aliqua habent in sacris Litteris ommissa, quæ, etsi certa non sint, probabilia tamen apparent. Hac de causa eorum asserta non miscebo cum verbis sacra Scriptura: sed post aliquam vitæ partem ex sacris Litteris expositam, separato paragrapho disquiram, quàm probabilia aut improbabilia sint, quæ Philo & Josephus, aliive scriptores similes; de Moyse narraverunt. Hac methodo nec sacra & certa miscebuntur profanis & incertis; nec omittentur illa, quæ scriptores non sacri aliunde discere potuerunt. S. Gregorius Nyssenus Vitam Moyfis breviter quoque conscripsit. Hanc Vitam intactam in Commentario relinquam, sed totam Commentario subjiciam, divisam de more & annotatis illustratam.

AUCTORE
J. S.

E

§ II. Sancti natales & genealogia, parentes, frater & soror: occultatus tribus mensibus exponitur; ac inventus à filia Pharaonis, matri suæ, ut nutrici, committitur: deinde adultus filia Pharaonis red-
ditur.

Natus est S. Moyse parentibus Hebrais in Egypto, dum Israëlita, seu posterius Jacobi patriarcha, durissima servitute ibidem premebantur à Pharaone; qui paulo antè præceperat, ut omnes eorum infantes masculi, simulac munda dati essent, statim occiderentur. Notum autem est ex sacris Litteris, Jacobum patriarcham in Egyptum venisse cum omni sua familia, dum filius ipsius Josephus patriarcha summæ ibidem potentia & gratiâ florebat apud regem Pharaonem. At mortuo Josepho omnibusque Jacobi filiis; mortuis etiam regibus illis, qui Josephum magni fecerant atque ipsius gratiâ Israëlitas foverant, paulatim erupit gravissima persecutio contra Israëlitas, quod illi sic multiplicarentur, ut timorem ingererent novo regi Pharaoni. Occasio persecutionis ipsaque persecutio sic narratur Exodi cap. 1: Quo (Josephus) mortuo, & universis fratribus ejus, omni que cognatione illa, filii Israël creverunt, & quasi germinantes multiplicati sunt: ac roborati nimis, impleverunt terram. Surrexit interea rex novus super Egyptum, qui ignorabat Joseph: & ait ad populum suum: Ecce populus filiorum Israël mul-

F
Persecutio
contra Is-
raëlitas in
Egypto.

AUCTORE J. S. tus, & fortior nobis est. Venite, sapienter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur: & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatilque nobis, egrediatur de terra.

quâ præcipitur, ut occidantur eorum infantes masculi.

9 Præposuit itaque eis magistros operum, ut affligerent eos oneribus: ædificaveruntque urbes tabernaculorum Pharaoni, Phitom & Rameffes. Quantòque opprimebant eos, tantò magis multiplicabantur & crescebant: oderantque filios Israël Ægyptii, & affligebant illudentes eis: atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur. Porro cum rex ille, qui ignorabat Joseph (id est, qui non considerabat beneficia, à Josepho Ægyptiis præstita) videret dura illa servitute non minui Israëlitas; primò conatus est eorum infantes masculos per obstetrices occidere, ut ibidem sequitur. Verùm deceptus ab obstetricibus, legem dedit, quam Moyses sic ibidem exponit: Præcepit ergo Pharaon omni populo suo, dicens: Quidquid masculini sexus natum fuerit, in flumen projicite: quidquid feminei, reservate. *S. Lucas Act. cap. 7 ex ore S. Stephani de iisdem brevius sic habet: Cùm autem appropinquaret tempus promissionis, . . . crevit populus & multiplicatus est in Ægypto, quoadusque surrexit alius rex in Ægypto, qui non sciebat Joseph. Hic circumveniens genus nostrum, afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos, ne vivificarentur. Eodem tempore natus est Moyses &c. Quo anno creati mundi, aut ante natum Christum hac facta sint, non disquiro; nec quis fuerit ille Ægypti rex, qui primus illam persecutionem movit: nam à questionibus ad generalem chronologiam spectantibus abstinere statui, ne Commentarius hic fiat justo prolixior.*

genealogia Moysis, qui tunc natus & tribus mensibus occultatus,

C

10 Parentes Moysis fuerunt Amram & Jochabed; frater vero nati major Aaron, & soror ante Aaronem nata Maria. Ortus fuit ex tribu Levitica, atque avum habuit Caath, proavum Levi, abavum Jacob, atavum Isaac, ita ut septimus fuerit ab Abrahamo patriarcha. Traditur Moysis genealogia lib. 1 Paralip. cap. 6 his verbis: Filii Levi: Gerson, Caath & Merari. Filii Caath: Amram, Isaac, Hebron, & Oziel. Filii Amram: Aaron, Moyses, & Maria. Exodi cap. 6 post traditam Amrami genealogiam, uxor ipsius sic exprimitur: Accepit autem Amram uxorem Jochabed patrualem suam: quæ peperit ei Aaron & Moysen. Num. 26 v. 59 Amram dicitur habuisse uxorem Jochabet filiam Levi. At, cum hic dicatur patruelis Amrami, filiam Levi interpretes passim exponunt natam è tribu Levitica: nam alias fuisset non patruelis, sed amica Amrami. De Amramo & Jochabetha agitur Exodi 2, ubi natales Moysis sic referuntur unà cum iis, qua secuta sunt: Egressus est posthæc vir de domo Levi; & accepit uxorem stirpis suæ: quæ concepit & peperit filium: & videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Factum hoc laudat Apostolus ad Hebræos cap. xi v. 23, & parentum fidei attribuit hoc modo: Fide Moyses natus, occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eò quòd vidissent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictum. *S. Stephanus apud Lucam Act. 7 de his sic loquitur: Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui.*

11 Atamen deinde expositus est Puer, quòd amplius celari non posset, uti Moyses ipse nar-

rat Exod. 3, præcedentibus subjungens ista: D

Cùmque jam celare non posset (Filium suum Amram,) sumplit fiscellam scirpeam, & liniavit eam bitumine ac pice: posuitque intus Infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis, stante procul sorore ejus, & considerante eventum rei. Ecce autem descendebat filia Pharaonis, ut lavaretur in flumine: & puellæ ejus gradiebantur per crepidinem alvei. Quæ cum vidisset fiscellam in papyrione, misit unam è famulabus suis: & allatam aperiens, cernente in ea Parvulum vagientem, miserta ejus, ait: De infantibus Hebræorum est hic. Cui soror Pueri, (Maria videlicet, qua antea è longinquo spectaverat, & hac de causa accesserat) Vis, inquit, ut vadam, & vocem tibi mulierem Hebræam, quæ nutrire possit Infantulum? Respondit: Vade. Perrexit puella, & vocavit matrem suam. Ad quam locuta filia Pharaonis: Accipe, ait, Puerum istum, & nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuam. Suscepit mulier (Jochabed nimirum mater) & nutriti Puerum: adulumque tradidit filia Pharaonis. Quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus Moyses, dicens: Quia de aqua tuli eum. *Rursum brevius S. Stephanus Act. 7 his verbis: Exposito autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, & nutriti eum (ope nutricis) sibi in filium. Hætenus de primordiis Moysis ex sacris Litteris. Nunc examinemus, quanam hisce adjuncta sint à Philone, Josepho, aliisque: at ea solum, quæ ad Moysen proximè spectant.*

tandem ad ripam fluminis exponitur, ubi inventus à filia Pharaonis, matris nutriendus datur. * i. e. famulæ

E

§ III. Discutiuntur, quæ de primordiis Moysis Scripturæ addiderunt Josephus, Philo & alii.

F Lavius Josephus, lib. 2 Antiquitatum Judaicarum cap. 5 magis explicat, quibus laboribus Ægypti rex Israëlitas opprimere studeret, sic scribens: Nam & flumen in multas fossas diducere sunt iussi, & mœnia exædificare, & aggeres extruere, quibus inundationes fluminis arcerentur. Pyramidum etiam infans substructionibus vexabant gentem nostram, cogendo varias artes ediscere, & laboribus ferendis assuescere. *Hæc S. Scriptura non sunt contraria, sed probabiliter addita. At falsum est, quòd ait per quadringentos annos hoc modo pressos fuisse Hebræos. Rationem deinde reddere conatur, cur Pharaon omne Hebræorum genus masculinum occidi jussisset: Exortum est deinde aliud quiddam, cur genus nostrum magis etiam euperent extinctum. Quidam ex eo genere hominum, quos gens illa vocat sacrorum scribas, quorumque prædictionibus multum tribuit, prænunciat regi nasciturum per id tempus apud Israëlitas quemdam, res Ægyptiorum olim graviter afflicturum, si modò ad ætatem adultam pervenerit: nam & virtute fore præcellentissimum, & gloriâ per omne ævum celebrem.*

Persecutio contra Hebræos: ratio, cur Pharaon infantes masculos occidisset;

F

13 Hæc sanè prædictio, si vera est, poterat tyrannum ad infantium cadem facile impellere. Verùm prædictio fœlita videtur, cum S. Scriptura pro omni ratione persecutionis alleget invictam & formidinem Pharaonis, ex nimia Israelitarum multiplicatione ortam, atque huic vide-

A tur attribuere tres persecutiones distinctas, quae omnes tendebant ad minuendum Hebraeorum numerum. Harum prima erat oppressio per labores arduos & continuos. Altera praecipuum obstetricibus datum de infantibus masculis occidendis. Cum autem haec artes non sufficerent, & vel sic multiplicaretur gens Hebraica; tyrannus ad praecipuum publicum confugit, illudque omni populo suo dedit, ut masculi Hebraeorum infantes in flumen projicerentur: quae erat persecutio tertia. At non est consilium contra Dominum: ne hoc quidem modo Israelita multum suere dimini-
nuri; ut patet ex multitudine maxima, quae deinde cum Moyse Aegypto egressa est, ita ut verisimile sit crudele istud edictum non fuisse scrupulose observatum, aut certe non diu viguisse.

14 Mox alteram praedictionem de Moyse, Amramo patri factam, prolixè enarrat Josephus. Huic oraculo credunt aliqui favere verba Apostoli ad Hebraeos cap. xi v. 23, quia asseritur, fide occultatus. Afferuntur etiam S. Stephani verba Act. 7 v. 25, Existimabat autem intel-
ligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis, ut hisce oraculo fides concilietur. Verum neutra probatio mihi tam efficax apparet, ut oraculum istud, rescissis etiam superfluis, pro certo habere amsim. Quippe Apostolus rationem absconditi Moyse allegat eandem planè, quam ipse allegaverat Moyse Exod. 2 v. 2, ubi ait: Et videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Apostolus vero: Occultatus est tribus mensibus à parentibus suis, eò quòd vidissent elegantem Infantem. Ratio igitur absconditi Infantis non fuit oraculum, quo nixi parentes credebant cum servandum; sed elegantia Pueri plusquam humana eorum fidem sic excitavit, ut sperarent servari posse, & tribus mensibus absconderent. Audiamus S. Chrysostomum Hom. 26 in Epistolam ad Hebraeos, ubi locum explicat: Unde ergo speraverunt ii (parentes Moyse) fore ut servarent infantem? Ex fide. Ex qua fide? Viderunt, inquit, & scitum Infantem. Ipse aspectus eos attraxit ad fidem. Ita statim ab initio, & ex ipsis fasciis Iusto multa infusa erat gratia, non hoc efficiente natura, sed Deo. Favet S. Stephanus Act. 7 v. 20, dicens de Moyse nato: & fuit gratus Deo. Gracè: ὡς ἀσείος τῷ θεῷ, id est, erat pulcher Deo per Hebraismum, qui sic exponendus: Erat summa ac divina quòdam gratia seu pulcritudine. Quod spectat ad verba laudata S. Stephani: neque hac mihi videntur Josepho efficaciter favere: nam occidendo Aegyptium dabit Israelitis occasionem sperandi, se ipsius ope liberandos. Sic locum rursus explicat Chrysostomus Hom. 16 in Acta, haec scribens: Atqui operibus (cade Aegyptii) patrocinium demonstrabatur, neque erat ratiocinio opus: neque tamen sic intellexerunt. Expositio hac clarè eruitur ex verbis sequentibus: nam post data verba, Existimabat autem intelligere (id est, intellecturos,) fratres &c. mox subditur: At illi non intellexerunt; id est, ne visa quidem Aegyptii occisione, intellexerunt, Moysem sibi ad salutem datum.

B uti & visio Amrami ab eodem parum probabiliter scripta,
telligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis, ut hisce oraculo fides concilietur. Verum neutra probatio mihi tam efficax apparet, ut oraculum istud, rescissis etiam superfluis, pro certo habere amsim. Quippe Apostolus rationem absconditi Moyse allegat eandem planè, quam ipse allegaverat Moyse Exod. 2 v. 2, ubi ait: Et videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Apostolus vero: Occultatus est tribus mensibus à parentibus suis, eò quòd vidissent elegantem Infantem. Ratio igitur absconditi Infantis non fuit oraculum, quo nixi parentes credebant cum servandum; sed elegantia Pueri plusquam humana eorum fidem sic excitavit, ut sperarent servari posse, & tribus mensibus absconderent. Audiamus S. Chrysostomum Hom. 26 in Epistolam ad Hebraeos, ubi locum explicat: Unde ergo speraverunt ii (parentes Moyse) fore ut servarent infantem? Ex fide. Ex qua fide? Viderunt, inquit, & scitum Infantem. Ipse aspectus eos attraxit ad fidem. Ita statim ab initio, & ex ipsis fasciis Iusto multa infusa erat gratia, non hoc efficiente natura, sed Deo. Favet S. Stephanus Act. 7 v. 20, dicens de Moyse nato: & fuit gratus Deo. Gracè: ὡς ἀσείος τῷ θεῷ, id est, erat pulcher Deo per Hebraismum, qui sic exponendus: Erat summa ac divina quòdam gratia seu pulcritudine. Quod spectat ad verba laudata S. Stephani: neque hac mihi videntur Josepho efficaciter favere: nam occidendo Aegyptium dabit Israelitis occasionem sperandi, se ipsius ope liberandos. Sic locum rursus explicat Chrysostomus Hom. 16 in Acta, haec scribens: Atqui operibus (cade Aegyptii) patrocinium demonstrabatur, neque erat ratiocinio opus: neque tamen sic intellexerunt. Expositio hac clarè eruitur ex verbis sequentibus: nam post data verba, Existimabat autem intelligere (id est, intellecturos,) fratres &c. mox subditur: At illi non intellexerunt; id est, ne visa quidem Aegyptii occisione, intellexerunt, Moysem sibi ad salutem datum.

15 Quapropter nec opus fuit oraculo aliquo, quòd ei conservatio & futura nascituri Moyse magnitudo praedicta asseri-
ut Amram fide occultaret filium, nec ut Moyse existimaret, intelligere Hebraeos, quòd Deus vellet ipsis per manum suam dare salutem. Visionem tamen illam, tamquam minus probabilem, & auctoritate sacra Scriptura destitutam, pro majori parte ex Josepho subjungam, quia
Septembris Tomus II.

scriptores non pauci eandem vicumque admiserunt: Amarames *, inquit, Hebraeus vir inter suos nobilis, sollicitus tum publico periculo, ne gens defectu juventutis ad nihilum rediret, tum privatim quòd domi praegnantem uxorem haberet, inopià consilii laborabat, & ad implorandum divinum praesidium conversus, orabat ut tandem miseraretur homines, à quibus unis perpetuò cultus fuerit: daretque suam praesentis afflictionis, quae toti generi perniciem minaretur. Deus autem precibus supplicis ad misericordiam flexus, assistit ei per somnum, iussitque in futurum bene sperare. Memorem se esse pietatis eorum à majoribus acceptae, nec ipsis defutura praemia, sicut nec progenitoribus defuisse. . . . Et paucis interjectis sic pergit: Nunc quoque scito mihi cordi esse & publicam vestram incolumitatem, & privatim tuam gloriam. Puer enim iste, cujus nativitate metu Aegyptii factus vestros ad necem damnaverunt, tibi nascetur. Hic neque deprehendetur ab observatoribus, & postquam evaserit, praeter opinionem educatores nactus, suo tempore Hebraeos ex Aegypto servitute liberabit, memoriamque sempiternam hoc praeclearo facinore consequetur, non apud suos tantum, sed & apud externos, me istud beneficium in te tuosque posteros conferente. Fratrem quoque talem habebit, qui dignus sit meo sacerdotio, ipse & posterum ejus in omne aevum.

16 His per visionem cognitis, Amarames ex-
perrectus narravit haec Jochabeli uxori, quae res utrisque sollicitudinem auxit. Jam enim non Puer tantum timebant, sed ne quo pacto promissa felicitas intercederet. Sed mox oraculo fidem fecit mulieris partus, quae tam facile est enixa, ut observatores fefellerit, nihil sentientes eorum, quae in vulgaribus puerperiis sentiri solent. Huic infantulum per tres menses clam nutrierunt. Deinde Amarames, veritus ne re deprehensa iram regis incurreret, ac mox & ipse unà cum Puer sublatum è medio promissionem Dei faceret irritam, maluit salutem Filii totam ipsius providentiae committere: ratus etiam Puer lateret, quod tamen perdifficile erat, molestum tamen in continuo periculo vivere, non ejus tantum, sed & suo. De Deo vero certam spem habebat, provisorum ut oraculi veritatem eventus indicaret. Haec Josephus. Visionem praedictam nullo nisi fundamento sacra Scriptura jam ostendi. Quam vero ipsa sibi parum cohaereat, paucis accipe. Primo, ait Deus Amramo: Hic neque deprehendetur ab observatoribus. Deinde tamen, si credimus Josepho, Amarames veritus ne re deprehensa iram regis incurreret &c. Si promiserat Deus, Puerum non deprehendendum, quomodo Amram, cujus fidem laudat Apostolus, timere poterat, ne deprehenderetur? Secundo, de facili partu Jochabeta nihil legitur in Scriptura. Tertiò, verba haec Dei, Fratrem quoque talem habebit, ita sonant, ac si necdum natus fuisset Aaron, qui tunc erat triennis. Verum hic error potius est interpretis quam Josephi, cujus verba sic aptius reddas Latine: Erit verò ipsius frater talis. Nam Gracè est: ἕσται ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ ἀδελφεὸς τῷ υἱῷ, ubi articulus ὁ ostendit agi de certo fratre, atque ideo υἱὸς ipsi, si mendosum non sit, non aliud significare quam υἱὸς ipsius.

17 Expositionem Infantis Josephus sic nar-
rat: Hoc consilium postquam satis placuit, excogitaverunt tale quiddam. Lectulo è papyro
B contex-

AUCTORE
J. S.
* i. e. Am-
ram

E

natalis
Moyse &
occultatio
Infantis:
corrigitur
in praedictis
Josephus:

F

expositio
Moyse,

AUCTORE
J. S.

contexto, quantus Infantulum commodè capere poterat, bitumineque illito, ne aqua penetrare posset, indiderunt Puerum, atque ita in flumen projecti salutem divinæ providentiæ commiserunt. In hunc modum cum à flumine deferretur, Mariamne (id est Maria) Infantuli soror jussu matris ex adverso per ripam descendebat, observatura, quò tandem papyraceum illud vas deportaretur à flumine. Hic verò manifestissimè Deus declaravit, nihil humanâ sapientiâ, sed omnia bonitate ipsius omnipotenti confici; eoque, qui propter utilitatem suam aut securitatem aliis perniciem moluntur, quantalibet utantur diligentia, sæpe tamen voti compotes non fieri: rursus, qui suam salutem Deo committunt, præter opinionem è mediis periculis emergere. *Prudens hac est & verissima Josephi observatio. At peccat contra sacras Litteras in referenda expositione Infantis, dum eum non modo flumini injectum perperam asserit, sed fluxu avertum, & sororem Mariam per ripam sequentem ineptè fingit: nam Exod. 2. § 3 habetur, fiscellam scirpeam, in qua erat Puerulus, positam esse in carecto ripæ fluminis, stante procul forore ejus. Positus igitur est Infans in carecto, ubi modica aut nulla erat aqua, quâ avehi posset; stetitque soror ejus, nec sequi debuit avellam flumine fiscellam, cum hac eodem loco maneret, donec fuerit inventa.*

B

& inventio: errores Josephi in hisce.

18 Præterea scriptor Hebræus pro fiscella è scirpis facta supposuit lectulum è papyro, Ægyptiacâ plantâ, contextum. Exigua tamen hic est differentia, & vox Hebræica variè à variis exposita est. Ipsa quoque verba Græca Josephi non necessariò de papyro exponi debent, sed ambigua sunt. Satis est, quòd sciamus, fiscellam aut corbem fuisse è juncis contextam, & bitumine contra aquas munitam, in qua Infans fuit expositus. Subdit auctor inventionem Moylis, in qua sapius labitur, eam sic narrans: Erat filia regis nomine Thermuthis. Hæc dum ludit ad ripas fluminis (imò verò dum eò venerat, ut lavaretur in flumine) conspicata vas fluitans, missis natatoribus, jubet lectulum ad se in ripam extrahi. Nec fluitabat fiscella, nec natatoribus opus erat; at fiscellam prope ripam in papyrione, seu in loco, ubi papyrus crescebat, positam famula una ad principem attulit. Quo ut jussum erat allato, ait Josephus, mirè placuit Puer, quòd esset magnus ac pulcher. Tanto enim favore Deus Moysem profecutus est, ut eum fecerit ab illis ipsis nutrirî & educari, qui propter ejus nativitatem reliquos quoque Hebræos perdendos decreverant. *Hæc ultima ait, insistens prædictioni magi Ægyptii de futura Moylis magnitudine: at illam prædictionem parvâ esse probabilem jam dixi.*

C

Inventio ex Philone, qui asserit Moysem servatum & adoptatum à filia Pharaonis,

19 Philo in Vita Moylis rationem probabilem suggerit, quâ impelli potuit filia regis ad Moysem servandum & adoptandum. Verba ipsius accipe: Erat regi unica dilecta filia. Eam ferunt dudum nuptam non potuisse matrem fieri, quamvis liberorum cupidam, præsertim sexus potioris, ut esset, qui in fortunatam aviti regni sortem succederet, migraturi alioquin in familiam aliam nepotum penuriâ. Quâ curâ presam, & ea die maximè anxiam, cum hætenus solita esset domi se continere, ac ne limen quidem transcendere, proripuisse se cum puellis familiaribus ad fluvium, ubi Puer fuerat expositus: deinde lavantem aspergentemque se inter opaca condensaque stagnorum, conspicatam jus-

sisse afferri Puerum: tum à capite ad calcem contemplatam, miratamque formam & habitudinem, ploranti condoluisse, affectu jam ad maternam pietatem vergente, ac si ex ipsa Infans fuisset progenitus: cumque didicisset eum esse natum ex Hebræis parentibus, tunc edicto regis territis, consultasse de alendo Puerò: (nec enim tutum videbatur confestim eum ferre in regiam) sic hæsitanti sororem Infantis supervenisse tamquam è specula, & conjectantem de causa, rogasse, num juberet eum nutrirî apud quamdam Hebræam mulierem, non dudum partu levatam: annuente verò illa, Infantem ut alienum suæ matri commendasse: eamque libenter pollicitam suam operam in nutricando, tamquam mercedis gratiâ, Deo providente, ut prima educatio contingeret Infanti domi apud hos ipsos, ex quibus procreatus fuerat.

quid hæc prole careret, idemque asserunt alii factis probabiliter:

E

20 Artapanus historicus antiquus, quem frequenter laudat Eusebius, Philoni consentit de sterilitate filia Pharaonis, quam Merin vocat: nam Eusebius lib. 9 de Preparatione Evangelicæ ad propositum nostrum sic habet: Artapanus autem Merin, Chenephri regis Ægyptiorum filiam ait Puerum, quoniam ipsa non pareret, Judæum adoptasse, quem Judæi Mosem, inquit, Græci Musæum appellant, cujus doctrinâ multa Orpheus didicit. *Chronicon Alexandrinum ad annum mundi 3837 de hisce Tradit sequentia: Hoc anno Pharo rex Ægypti omnes Hebræorum mares jussit in flumen abjici. Multis verò regibus tum imperitantibus, Palmanothes circa Heliopolim regnabat. Hic unâ cum cæteris regibus Hebræis infestus erat, cui filia fuit Merrhi nomine, quam Chenebroni Memphæos regi elocarat. Hæc, cum esset sterilis, Moysem in flumen expositum sustulit, locoque filii educavit. S. Epiphanius Hæres. 78 pag. 1055 filiam illam Pharaonis vocat Thermuten, Amenophi filiam, hoc est Pharaonis: nam Pharo nomen est commune omnibus illorum temporum Ægypti regibus, qui singuli propriis quoque nominibus distinguebantur. Jam verò non inquiri, an rectè plures in Ægypto reges statuat Chronicon Alexandrinum; neque etiam examino, cuius regis filia fuerit Thermuthis illa, aut Merrhi; at solùm observo, prole verisimiliter caruisse, uti Philo tradidit, cum constet Moysem ab ea fuisse adoptatum.*

F

21 Verùm rursus probare nequeo Josephum, qui rationem redditurus, cur mulieri Hebrææ traditus sit nutriendus Moyles, hujusmodi instituit narrationem: Itaque jubet Thermuthis mulierem alicunde adduci, quæ Puerò mammam præbeat. Quo non admittente mammam, sed adversante, idque cum alia post aliam adduceretur: Mariam quasi non datâ operâ, sed fortuito ad spectandum intervenisset, Nihil agis, inquit, regina, dum nutrices Infanti adhibes alieni generis mulieres. Quòd si Hebræam aliquam accerseres, tum fortè popularis mammam admitteret. Cumque rectè monere videretur puella, jussa est ipsa hoc negotium exequi, & lactantem quampiam adducere. Ac mox usâ permissâ potestate, rediit adducens communem matrem, ignotam omnibus, qui tum aderant. Tum Infans perquam libenter inhærebat mamillæ visus est: & rogante regina, mulier commissi Infantis curam suscepit. *Nullam id factum habet auctoritatem ex sacris Litteris: quin potius ita res narratur Exod. 2, ut videatur insinuari, Mariam simulac allatus erat Puer ad Thermuthim,*

ratio allata à Josepho, cur Puer datus sit nutriendus Hebrææ, rejicitur.

A *mutum*, se statim obtulisse ad quærendam Infantem nutricem. Si autem rem ipsam inspicere velimus, credibilis est, Mariam, quæ erat puella decennis ferè aut duodennis, ausam suise servitium suum offerre ad quærendam nutricem, quàm consilium suggerere post adductas alias de Hebræa potius quærenda quàm Egyptia. Hisce de causis relatio Philonis, utpote Scripturæ conformis, longè probabilior est, quàm sit hoc commentum Josephi, qui rationem aliquam comminisci voluit, cur Puer Hebræa nutrici fuerit commissus.

Moyse nomen datum, cujus etymologia exponitur,

22 De nomine Moyse dato sic loquitur Philo: Posthæc nomen ei datur, sumptum ex ipsa re, quòd esset ex aqua sublatus. Nam Egyptiorum linguâ mos aqua dicitur. Josephus verò: Et quia projectus fuerat in profluentem, ab hoc casu nomen est sortitus. Aquam Egyptii vocant moyses verò servatos. Quare composita voce ex utrisque nomen Infanti fuit inditum, qui deinde citra controversiam prudentissimus Hebræorum evasit. Hæc igitur Moyse nomen Egyptium, si credimus hisce scriptoribus, qui linguam Hebræicam noverant, & fortè etiam Egyptiam: quod de Philone certum videtur, cum patriâ fuerit Alexandrinus, nisi Egyptiorum istius temporis lingua deinde prorsus exoleverit. Clemens Alexandrinus hisce consentit lib. 1 Stromatum scribens sequentia: Deinde Pueri nomen imponit regina, MOSES, aptâ etymologiâ, eo quòd eum ex aqua sustulisset. Aquam enim moyses vocant Egyptii, in qua moriturus fuerat expositus: MOYSEN enim vocant eum, qui ex aqua emerfus respiraverit. Uti hic Clemens Alexandrinus, ita & Josephus lib. contra Apionem asserit aquam moy dictam fuisse Egyptiis, ita ut verisimile sit µω pro µωω transcribentium vitio in textum priori loco irrepsisse.

que minus probabiliter negatur à quibusdam:

23 Varii nihilominus neoterici, præsertim Hebræizantes, voluerunt nomen Moyse, aut Moses, ut alii scribunt, esse Hebræicum, illudque deducunt à radice Hebræica mafa, quæ significat extrahere, seu extraxit. Fateor sic rectè deduci nomen Moses, at non Moyse, nisi corruptè. At nullo modo verisimile est, Pharaonis filiam Moyse dedisse nomen Hebræicum potius quàm Egyptiacum. Deinde sacra Scriptura magis favet antiquorum sententia, cum insinuet nomen formatum esse ex voce, quæ aquam significat, & ex altera, quæ trahere, tollere, salvare, aut quid simile: nam dicitur Exod. 2 v 10: Vocavitque nomen ejus MOYSES, dicens: QUIA DE AQUA TULI EUM.

alii volunt aliud nomen Egyptium fuisse, cui Hebræicum Moyse respondet;

24 Alii existimant, illud Egyptium nomen fuisse Moyse datum à principe Egyptia, quòd idem significabat Egyptiacè ac nomen Moyse Hebræicè. Abenezra apud Scipionem Sgambatum lib. 2 Archivorum veteris Testamenti titulo 8 de eo sic habet: Moyse nomen Hebræicum est, ex Egyptiaco nomine translatum. Egyptiacâ verò linguâ vocatur MUNIOS, & sic scriptum est in libro de Cultu terræ, qui versus est ex lingua Egyptiaca in Arabicam. Huetius in Demonstratione evangelica prop. 4 cap. 13 num. 4 hanc opinionem quasi certam adstruit, & manifesti erroris eos insinuat, qui crediderunt nomen Moyse non esse Hebræicum: Et tamen, inquit, ex Egyptio ductum est, quòd ipsi primum impositum fuit. Nemo enim, opinor, finget sibi Egyptiam puellam, Pharaonis filiam, Hebræicæ, ut verosimillimum est, ignaram lin-

Septembris Tomus II.

guæ, Ebraicum nomen ex Ebraica lingua peti- tum Mofi tribuisse.

25 Non inficior hanc postremam opinionem multo probabilior esse, quàm illa sit, quæ tradit Moyse nomen Hebræicum ab Egyptia muliere impositum. Attamen præplacet antiquorum sententia, præsertim ob auctoritatem Philonis, de quo S. Hieronymus in præfatione ad librum de Interpretatione nominum Hebræicorum ita loquitur: Philo vir disertissimus Judæorum, Origenis quoque testimonio comprobatur edidisse librum Hebræicorum nominum, eorumque etymologias juxta ordinem litterarum è latere copulasse. Calmetus in Dictionario Biblico amplum Moyse recitans elogium consentit de origine nominis Egyptiaca, atque hæc affert ad propositum nostrum: Cl. abbas Renaudot, post navatam Egyptiacæ linguæ operam, observat, aquam MOYSE, si verò eductum sive acceptum significare: hoc nempe tempore. Ex eo autem, quòd nomen Moyse originem habet ex vocibus Egyptiacis, factum suspicor, ut Hieronymus tam varias ipsius significationes Hebræicas dubitanter assignet: nam lib. de Nominibus Hebræicis Exodi sic habet: MOSES atrectans, vel palpan, aut sumtus ex aqua, sive assumptio. In Nominibus apud Lucam repertis, ita rursus: Moses, assumptio, vel palpan sive contrectans, aut urgens, sed meliùs, ex aqua.

26 Porro dubium apparet, utrùm Moyse illud nomen acceperit, simulac inventus est à filia Pharaonis, an verò postea, dum adultus eadem traditus est à matre: nam sacra Scriptura impositionem nominis refert unâ cum adoptione, dum narrat Moyse à matre sua filia Pharaonis reddi; Philo verò & Josephus nomen Pueri impositum aiunt, dum nutriendus matre fuit commissus. Quidquid autem verius sit de hac temporis differentia, quòd certò definiri nequit, constat, illud nomen non fuisse Moyse ab initio, nec datum esse à parentibus. Hac de causa laudatus jam Clemens Alexandrinus lib. 1 Stromatum sic prosequitur: Clarum est ergo, quòd prius circumciso Pueri parentes aliquod nomen imposuerunt. Vocabatur autem JOACHIM. Habuit autem tertium quoque nomen in cælo, postquam assumptus est, ut dicunt Mystæ, nempe MELCHI. Collectio illa de nomine in circumcissione imposito probabilis est; at non ait Clemens, unde didicerit illud fuisse Joachim; quòdque subdit de tercio nomine, Rabbinicum videtur & fabulosum.

27 Laudatus Sgambatus multo plura recenset nomina Moyse à quibusdam data, sed ex fontibus nihilo melioribus. Rabbi Godolias in Cætena Kabbalæ multo plura (nomina) commemorat, inquit, hæc ipsius verba subjiciens: Filia Pharaonis vocavit eum MOYSEM. Pater ejus vocavit eum CHEBER. Mater vocavit eum JEKUTHIEL. Soror vocavit eum JETHER. Fratres vocaverunt eum ABIZENOACH. Caath vocavit eum ABISOCHO. Israël vocavit eum SEMAIAM FILIUM NATHANAELIS. Sæpe etiam vocabant eum TOBIAM, aut SOPHER. Alia quoque nomina ibidem recenset Sgambatus ex aliis scriptoribus ejusdem fursuris, ac tandem ejusmodi illorum nominum catalogum exhibet: Moyse, Munios, Joachim, Melchi, Cheber, Jekuthiel, Jether, Abizenoach, Abisochi, Semaias, Tobias, Sopher, Musæus, Hermes, (id est Mercurius) Ofarliph, Pфом-thon-phan-chthe, He-

AUCTORÆ J. S.

at probabilius ipsum nomen Moyse Egyptium sit.

E

Moyse nomen id suum ab initio non habuit, sed aliud verisimiliter acceperat in circumcissione;

F

at istud ignotum, uti & fabulosa videntur multa alia nomina.

AUCTORE
J. S.

man, Alpha. *Huetius prop. 4 cap. 3 num. 5* haec nomina, aliaque plura, etiam recenset; & locum adducit S. Hieronymi (ut credit) ex libro 1 *Quaestionum Hebraicarum* in libros Paralipomenon, ubi alia adhuc nomina Moyſi attribuantur & explicantur. Verum nec libri illi sunt S. Hieronymi, ut rectè probavit nuperus editor Joannes Martianay in *Appendice* tom. 2 col. 10; sed Hebraei cujusdam non admodum antiqui: nec ex omnibus istis nominibus ullum pro certo admittere possum, nisi ipsum nomen Moyſes, aut Moſes, quòdque inde derivarunt Graeci, qui Musæum saepe nominaverunt. Verisimile quidem est, aliud nomen eidem à parentibus in circumcissione fuisse impostum; sed ignoramus, quale illud fuerit.

§ IV. Moyſes à filia Pharaonis in filium adoptatus, eruditur omni scientia Ægyptiorum: negat deinde se filium filiae Pharaonis, occisoque Ægyptio quodam, fugit ex Ægypto.

Adoptatus est in filium filiae Pharaonis adoptione perfecta.

Moyſen à filia Pharaonis adoptatum fuisse in filium tradunt sacrae Litterae verbis num. xi adductis: nam Moyſes ipse dicit: Quem illa adoptavit in locum filii. Et S. Stephanus: Et nutrit eum sibi in filium. At uterque locus tempus adoptionis incertum relinquit: nam Stephanus utcumque insinuat, adoptatum fuisse, simul ac fuit inventus; Moyſes verò adoptionem narrat eo tempore, quo adultus filia Pharaonis fuit restitutus. Non tamen negat Moyſes, adoptionem esse factam citius; nec tam clarè loquitur Stephanus, ut nequeat adoptio differri usque ad tempus, quo relata est à Moyſe. Hoc igitur tempus inter incerta relinquimus. Verum ex Apostolo ad Hebraeos cap. xi colligitur, adoptionem hanc fuisse talem, quā heres designabatur, ac si proprius fuisset filius filiae Pharaonis: nam Moyſes grandis factus negavit se esse filium filiae Pharaonis, . . . majores divitias aestimans thesauro Ægyptiorum, improprium Christi &c. Videbat igitur Moyſes se frui posse thesauro Ægyptiorum, seu opibus filiae Pharaonis, si adoptione stare vellet. Non tamen video, ex hoc loco ceriò inferri posse, Moyſen creditum fuisse filium nativum filiae regis, aut regno fuisse destinatum: quippe verba illa, Negavit se esse filium, alio modo intelligenda sunt, ut videbimus infra; nec thesaurus Ægyptiorum, quem Dei amore despexit Moyſes, est ipsum Ægyptiorum regnum.

Et educatus in aula, ubi eruditur omni sapientia Ægyptiorum:

29 Porro ex praedictis colligitur, Moyſen educatum fuisse in aula regia, aut ceriè in palatio filiae Pharaonis. At non exprimitur, quo aetatis anno à matre ad aulam fuerit ductus. Verba illa, Adultumque tradidit filiae Pharaonis, videntur innuere non modò lactatum esse à matre; sed etiam pueritia annos apud parentes egerisse, adolescentemque traditum regis filiae, ut ea curante disciplinis optimis instrueretur. Factum id esse testatur S. Stephanus Act. 7 v. 22 his verbis: Et eruditus est Moyſes omni sapien-

tia Ægyptiorum, & erat potens in verbis & in operibus suis. Didicit ergo Moyſes omnes scientias Ægyptiis istius temporis usitatas, usque instructus evasit potens in verbis & in operibus. Collige ex dictis, Moyſen imbutum fuisse scientiis Hebraeorum & Ægyptiorum: dubitari enim non potest, quin parentes Puerum docuerint non modò linguam Hebraicam, omniaque ad cultum unius Dei & religionem Hebraeorum spectantia; sed eas etiam scientias, quibus solebant erudiri Hebraeorum pueri & adolescentes, ceriè quantum pro aetate praestanti ingenio capere poterat. Sic omnia disponebat divina providentia, ut Moyſes, quem ducem populi sui designabat, omni eruditione evaderet perfectissimus. Quid praeterea usque ad annum aetatis quadragesimum egerit Moyſes, non exponit sacra Scriptura, cui hic inhaeremus.

30 Cùm autem impleretur ei quadraginta annorum tempus (id est, anno aetatis quadragesimo) ascendit in cor ejus ut visitaret fratres suos filios Israël; inquit S. Stephanus Act. 7 v. 23. Hac autem verba non significant visitationem sic factam, ac si Moyſes post illam redire voluisset ad aulam: nam eo modo verisimiliter Israelitas jam antea saepe visitaverat. Verum affirmat Stephanus Moyſen anno quadragesimo aetatis aulam penitus reliquisse, ac se aggregasse Israelitis, quos fratres suos esse cognoverat à pueritia sub disciplina parentum suorum. Hanc loci explicationem certam facit Apostolus ad Hebraeos cap. xi v. 24, ubi actum tam heroicum fidei Moyſis attribuit, sic scribens: Fide Moyſes grandis factus negavit se esse filium filiae Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias aestimans thesauro Ægyptiorum, improprium Christi: aspicebat enim in remunerationem. Eadem de re uterque locus agit, & ipse etiam Moyſes, cujus verba dabo inferius. At quaedam obscuriora hic exponenda. Negavit, inquit Chrysostomus in hunc locum, hoc est, odit, averſatus est. Caelo enim proposito, erat supervacaneum admirari regiam Ægypti. Declaravit igitur Moyſes se Israelitam esse, renuntiansque adoptioni, exiit aulam ad fratres suos Israelitas, malens cum iis pati quacumque toleranda forent, quàm cum periculo peccandi in aula manere. Quid verò intelligat Apostolus per improprium Christi, non planè convenit inter interpretes. Mihi, ut brevis sim, sic loqui videtur Apostolus, quia scribit ad Christianos, quos Christi exemplo ad patientiam hortatur; atque ideo per improprium Christi, intelligo improprium, quale etiam Christus sustinuit. Quid est improprium Christi? ait Chrysostomus, Opprobrium, quod vos patimini, quod Christus sustinuit. Illud nimirum tolerare propter remunerationem maluit Moyſes, quàm thesauros Ægypti possidere.

31 Quid apud fratres suos egerit, narrat Moyſes ipse Exod. 2 v. 11 his verbis: In diebus illis, postquam creverat Moyſes, egressus est (relictà aulam) ad fratres suos: viditque afflictionem eorum, & virum Ægyptium percutientem quemdam de Hebraeis fratribus suis. Cùmque circumspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussit Ægyptium abscondit sabulo. Stephanus Act. 7 v. 24 idem factum sic refert: Et cùm vidisset quemdam injuriam patientem, vindicavit illum: & fecit ultionem ei, qui injuriam sustinebat, percusso Ægyptio.

anno quadragesimo aule & adoptioni renuntiat, & Hebraeis se aggregat:

F

Ægyptium ob injuriam Hebraeo: latam: dicit.

A Ægyptio. Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt. *De hoc Moyſis factō variè locuti sunt sancti Patres. S. Hilarius lib. 5 de Trinitate de eo sic loquitur: Moyſes in reginæ filium adoptatus, & omnibus Ægyptiorum doctrinis eruditus, cum utique ex naturæ affectu Hebræi injuriam morte Ægyptii ultus esset, Deum tamen paternarum benedictionum nesciebat. Intelligendus est Hilarius de tanta Dei, seu naturæ divinæ cognitione, quantum postea apud rubum consecutus est Moyſes. Subdit enim ad probationem hæc verba: Namque ob metum cædis proditæ Ægyptum derelinquens, cum in terra Madian pastor ovium esset, ignem in rubo sine concrematione rubi contuens, Deum audivit, & nomen interrogavit, & naturam cognovit.*

quod factum laudat S. Ambrosius,

B *32 Cum autem Hilarius dicat, ex naturæ affectu Ægyptium occisum, non videtur attendisse ad verba S. Stephani, Existimabat autem intelligere fratres &c., qua præcipue valent ad eadem excusandam; sed eodem ferè modo eadem illam considerasse, quo S. Ambrosius lib. 1 Hexaem. cap. 2 de ea sic scribens: Denique priusquam ad populi liberandi munus vocaretur (Moyſes) naturali æquitatis studio provocatus, accipientem injuriam de popularibus suis ultus, invidiæ sese dedit, voluptatique eripuit, atque omnes reginæ domus declinans tumultus, in secretum Æthiopiæ se contulit &c. Idem Pater lib. 1 de Officiis cap. 36 sententiam suam declarat his verbis: Non igitur in viribus corporis & lacertis tantummodo fortitudinis gloria est, sed magis in virtute animi: neque in inferenda, sed in depellenda injuria lex virtutis est. Qui enim non repellit à focio injuriam, si potest, tam in vitio est, quam ille, qui facit. Unde sanctus Moyſes hinc prius orfus est tentamenta bellicæ fortitudinis. Nam cum vidisset Hebræum ab Ægyptio injuriam accipientem, defendit, ita ut Ægyptium sterneret, atque in arena absconderet. Salomon quoque ait: Eripi eum, qui ducitur ad mortem. Factum igitur non modo excusat, sed & laudat Ambrosius, quia injustè oppressum defendebat Moyſes: quod haud dubiè licitum est, si fiat cum moderamine inculpata tutela, ut loquuntur theologi; uti factum supposuit Ambrosius.*

Nazianzenus, Chrysostomus; at Augustinus primò non est ausus factum defendere,

C *33 Gregorius Nazianzenus epist. 81 ad Theodorum Tyanensem episcopum de eodem facto ait: Laudibus item affectus est Moſes, quod ex illata Israëlita injuria dolore commotus, Ægyptium obruncavit. Chrysostomus etiam in Psal. 131 eadem illam contra obtrectantes hæreticos cum mansuetudine Moyſis conciliat, & laudat pluribus verbis. Verùm S. Augustinus lib. 22 cap. 70 contra Faustum Manichæum, qui hanc eadem Moyſi objiciebat, non sic ausus est defendere, ut justam fuisse eadem diceret. Audiamus pauca ipsius verba è pluribus, quibus generosam Moyſis indolem ex hoc ipso facto commendat. Ut interim omittam, inquit, quod cum percussisset Ægyptium, quamquam illi Deus non præceperit, in persona tamen prophetica ad hoc divinitus fieri permissum est, ut futurum aliquid præsignaret: unde nunc non ago; sed omnino tamquam nihil significaverint, facta illa discutio; consultaque illa æterna lege reperio, non debuisse hominem ab illo, qui nullam ordinatam potestatem gerebat, quamvis injuriosum & improbum, occidi. Verumtamen animæ*

virtutis capaces ac fertiles præmittunt sæpe vitia, quibus hoc ipsum indicent, cui virtuti sint potissimum accommodatæ, si fuerint præceptis excultæ... Sic ille animi motus, quo Moyſes peregrinum fratrem, à cive improbo injuriam perpetientem, non observato ordine potestatis, inultum esse non pertulit, non virtutum fructibus inutilis erat, sed adhuc incultus, vitiosa quidem, sed magnæ fertilitatis signa fundebat... Refecandum hoc vitium vel eradicandum; sed tamen tam magnum cor, tamquam terra frugibus, ita ferendis virtutibus excolendum. Hæc & plura similia ibidem Augustinus.

34 Attamen sanctus Doctor, quando deinde deinde tam men dubitans argu- mentum protulit, quo videtur defendi posse. Quæstiones in Exodum scripsit, non inhaesit firmiter huic opinioni: nam ibidem quæst. 2 sic habet: De facto Moyſi, cum occidit Ægyptium ad defendendos fratres suos, fatis disputavimus in illo Opere, quod de vita patriarcharum adversus Faustum scripsimus; utrum indoles in eo laudabilis fuerit, quæ hoc peccatum admiserit, sicut solet uber terra, etiam ante utilia semina, quadam herbarum quamvis inutilium feracitate laudari; an omnino ipsum factum justificandum sit. Quod ideo non videtur, quia nullam adhuc legitimam potestatem gerebat, nec acceptam divinitus, nec humana societate ordinatam. Tamen, sicut Stephanus dicit in Actibus Apostolorum, putabat intelligere fratres suos, quod per eum Deus daret illis salutem; ut per hoc testimonium videatur Moyſes jam divinitus admonitus (quod Scriptura eo loco tacet) hoc audere potuisse. Hæc posterior Augustini sententia, licet ab eo dubitanter prolata, sacris Litteris maxime videtur congrua. Quippe, si credebatur Moyſes fratres suos intelligere se electum à Deo ad eorum salutem, electum se ipse sciebat: ideoque judicariam quamdam potestatem ab hoc facto exorsus videtur, licet illa necdum esset declarata, & deinde per annos quadraginta fuerit suppressa. Alii volunt Moyſen ex inspiratione divina occidisse Ægyptium: quod idem ferè mihi apparet, cum inspiratione divina admonitum existimemus, se vindicem populi sui à Deo statutum. Adducuntur & alia quadam ad excusandam illam Ægyptii eadem, cujus æquitas verisimiliter clarius perspicereetur, si omnia facti adjuncta essent relata.

E *35 Non intellexisse Hebræos, quemadmodum intellecturos Moyſes existimaverat, illum sibi à Deo parari defensorem, mox insinuat factum sequens, quod hisce verbis narrat Stephanus Act. 7 & 26: Sequenti verò die apparuit illis litigantibus: & reconciliabat eos in pace, dicens: Viri, fratres estis, ut quid nocetis alterutrum? Qui autem injuriam faciebat proximo, repulit eum, dicens: Quis te constituit principem aut judicem super nos? Nunquid interficere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri Ægyptium? Fugit autem Moyſes in verbo isto &c. Consentit Moyſes ipse, rem ita explicans Exod. 2 & 13: Et egressus die altero conspexit duos Hebræos rixantes; dixitque ei, qui faciebat injuriam: Quare percutis proximum tuum? Qui respondit: Quis te constituit principem & judicem super nos? Num occidere me tu vis, sicut heri occidisti Ægyptium? Timuit Moyſes, & ait: Quomodo palam factum est verbum istud? Audivitque Pharaon sermonem hunc, & quærebatur occidere Moyſen, qui fugiens de conspectu ejus, moratus est in terra Madian &c. Uterque locus clarè asserit, fugisse Moyſen ex timore:*

Sequenti die, dum litigantes conciliare nititur, attulit eadem esse notam, & fugit:

* i. e. factum

AUCTORE

J. S.

re: nam quod ait Stephanus, in verbo isto, significat ea de causa, nimirum quia, vulgata cade, pœnam metuebat. Agnoscit hunc timorem Chrysostomus in Epistolam ad Hebræos cap. xi explicans hæc verba: Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis, quæ aliqui adducunt tamquam huic timori apparenter contraria, multum laborantes, ut Moysem cum Paulo concilient.

36 Verum, si locum Apostoli attentè consideremus, satis clarè patebit, eum non loqui de hac fuga Moylis; sed de discessu ejusdem ex Ægypto cum omnibus Israëlitis, ut suo loco ostendamus. Laudatus Chrysostomus timorem Moylis cum ejusdem fide sic conciliat: Quid dicis? Non timuit. Atqui hoc dicit Scriptura, quòd, cum audivisset, timuit, & ideo fugâ suæ salutem consuluit, & aufugit, & furtim se subduxit, & postea erat meticulosus. Attende diligenter & accuratè ei, quod dictum est. Illud, Non veritus iram regis, dixit, respiciens ad id, quod postea adstiterit. Timentis enim erat non attingere rursus defensionem & patrocinium, neque rem aggredi. Rursus autem attingere erat ejus, qui Deo omnia committebat. . . . Erat ergo fidei fugere. Cur ergo non mansit? inquit. Ne in prævisum se injiceret periculum &c. Hæ rationes evincunt, Moysem laudabiliter fugisse; & fugam illam fidei minimè repugnare. Imo ne timor quidem fidei repugnat, ita ut fides & cum fuga & cum timore facillè conciliari possint. Verum videtur Apostolus clarè dicere, non veritum esse Moysem, quando fide reliquit Ægyptum. At Moyles item clarè affirmat, se timuisse, dum ex Ægypto fugit in Madianitidem. Timere autem & non timere non rectè conciliari possunt, si de eodem agamus tempore. Quapropter nec data expositio satis videtur plana, nec ulla alia inveni, quæ tam apparent clara, quàm sit illa, quæ dicit Apostolum loqui de discessu Moylis cum omni populo suo: nam in illo discessu urgendo & exsequendo maxima apparuit fides Propheta, summam regis animositatem constanter negligentiis.

37 Unum contra hanc expositionem opponi potest, atque illud ipsum est, opinor, quod plures interpretes induxit ad locum Apostoli de hac fuga intelligendum. Apostolus post citata verba statim subjungit: Fide celebravit Pascha &c. Atqui Pascha celebratum est prima vice, priusquam Moyles cum Israëlitis ex Ægypto discederet. Ordo igitur, quem ibidem servavit Apostolus, videtur exigere, ut locus intelligatur de fuga ex Ægypto, quæ diu præcessit. Verum respondeo, Pascha quidem celebratum esse uno die ante exitum, sed non antequam Moyles coram Pharaone exitum illum urgeret: nam id facere cepit multis diebus ante celebratum Pascha. Itaque cum fides Moylis maximè enituerit in urgendo Pharaone ad egressum concedendum, multaque prodigia hunc in finem patravertit, non loquitur Apostolus dumtaxat de gestis unius diei, quo Ægypto egressi sunt filii Israël, sed de omnibus illis, quæ coram iracundo & indignante rege fecit Moyles, ut Ægyptum cum suis relinqueret. Hæc autem cum majori ex parte contigerint ante celebrationem Pascha, etiam ante celebrationem Pascha recto ordine sunt commemorata. Præterea ordo ibidem non tam scrupulosè in omnibus servatus est ab Apostolo, ut hæc una ratio prevalere deberet allatis in contrarium rationibus, licet ordo hic ab Apostolo

effet inversus. Ceterum, quò fugerit, & ubi deinde habitaverit Moyles, inferius exponam suo loco.

§ V. Referuntur & examinantur ea, quæ relatis in Scriptura addiderunt alii.

Philo non modò Moysem à filia Pharaonis adoptatum cum sacris Litteris admittit, sed affirmat etiam arte & fictione prædictæ principis pro vero filio habitum, & regno Ægyptio destinatum. Audiamus quo se modo explicet: Ubi verò majoribus quàm pro ætate incrementis auctus, maturè ab lactatus est; mater eadem & nutritrix eum reddidit ei, à qua acceperat, elegantissimi fanè præditum indole. Serius restitutus est filia Pharaonis, quàm innuit Philo istis verbis, Ubi . . . ab lactatus est: nam adultum nominat sacra Scriptura, quod ad decimum quartum aut decimum quintum ætatis annum referri potest. Pergit Philo his verbis; Illa (filia Pharaonis) videns eum supra ætatem proficere, ex aspectu renovatâ accensâque benevolentia, facit filium supposititium, quæ jam antè muliebri arte fuerat se gravidam, ut nativus putaretur, non ascititius. Tam facillè succedit quidquid Deo placet, quantumvis arduum. Post multa verò de institutione & moribus Adolescentis post recitanda, rursus sic habet de Sancto: At hic euctus in summum rerum fastigium, nepos tantum regis habitus, spe omnium destinatus successor aviti solii, nec aliud quàm REX JUNIOR appellatus, secutus est majorum suorum instituta gentilia &c. Hæc ille.

39 At nec fictio illa, quamvis sacra Scriptura non prorsus sit contraria, admodum est verisimilis; nec ipsa destinatio ad regnum: nam si fingere voluisset princeps, Moysem ex se natum, non videtur electura fuisse nutricem Hebræam, quæ educaret filium in spem regni suppositum; quod non bene coheret cum immuni odio, quo Pharaon insectabatur Hebræos. Si autem, ut verisimile est, cognitum fuit in Ægypto, Moysem natum esse ex matre Hebræa, nullo modo fit verisimile, regnum eidem fuisse destinatum. Quem igitur, inquiet aliquis, Ægyptiorum thesaurum contempserit Moyles? Non alium, opinor, quàm opes filia regis, quarum hæres esse poterat, si adoptione stare voluisset, & se pro filio ipsius gerere. Hisce opibus & admirabili dexteritate ingenii poterat inter præcipuos Ægypti principes locum habere, si se eorum moribus attemperare voluisset, & gentem suam cum iisdem vexare & opprimere. Quippe gratia filia Pharaonis id efficere poterat apud regem patrem, ejusve successorem, ut dilectum sibi Moysem, summis natura dotibus ornatum, pro filio & hærede habere sinerent, Deo præsertim eorum corda movente, & hæc omnia disponente ad salutem Israëlitarum. Josephus de prædicta fictione nihil habet, & ne quidem de destinatione Moylis ad regnum constanter loquitur, non ignoraturus fictionem aut prætermisurum, si illam ex idoneis monumentis hausisset Philo, & non potius conjecturas suas tradidisset.

40 Porrò Josephus adoptionem alio modo narrat, & quantum apparet, non sine fabulis admixtis.

hæc fuga suscepta est ex timore, & laudabilis quidem.

B

E

at neutrum satis est verisimile.

F

A *mixtis. Verba ejus accipe*: Puer autem non pro ætate proficiebat intellectu, sed inter ludendum præ cæteris æqualibus sapere videbatur, & quidquid ageret, nova quadam indole res magnas olim gerendas præ se ferebat. Post tertium verò annum ætatis admirandam gratiam ei Deus addidit. Nemo enim erat adeò tetricus, ut visa Moysis pulchritudine non obstupesceret: & persæpe accidebat ut dum gestatur ac circumferretur, obvios quosque in se converteret, ita ut relictis feriis negotiis mallent præcellenti ejus formâ oculos pacere. Tanta erat puerilis gratia, ut inviti homines ab hoc spectaculo discederent. Quo factum est, ut Thermuthis hunc sibi filium adoptaverit, cum alioquin germanis liberis careret: allatumque patri ostentabat, dicens de successore se cogitare, etiamsi Deus illi nullum filium gignere dederit. Hunc Puerum, inquit, ego educavi non minus indole quàm pulchritudine divina excellentem, quem Nilus ipse in sinum meum tradidisse videri potest: quem decrevi adoptare mihi filium, tibi verò in principatu ac imperio successorem; & cum dicto patri Infantem in manus imposuit.

B *varias admiscet fabulas,*

41 At ille postquam acceptum ad pectus appressisset, filia gratificaturus comiter diadema suum ejus capiti imposuit. Moyses verò capiti pueriliter detractum prolabi in humum passus, pedibus etiam calcavit, id quod mox ominosum est visum, & regno nihil boni portendere. Moxque ille sacrorum scriba, qui nativitatem ejus Ægypto cladem allaturam prædixerat, occidere Puerum volebat, vociferans: Rex, Puer iste, per cujus necem nobis securitatem Deus pollicetur, vaticinium jam confirmavit, insultando tuo regno & diadema calcando. Hoc interempto tam Ægyptiis metum, quàm Hebræis spem & fiduciam adime. Thermuthis verò confestim eum eripit, rege quoque non invito, cui Deus talem animum indiderat, Moysis saluti providens. Itaque educabatur quàm accuratissimè. Quamobrem Hebræi quidem felicitatem suo generi sperabant, Ægyptiis verò suspecta erat hæc educatio. Sed cum nemo extaret vel è cognatis regiis vel ex aliis optimatibus, qui etiamsi Moyses sublatus esset, magnopere videretur procuraturus Ægyptiorum commoda, abstinerunt ab ejus cæde. *Hæc omnia non multum fidei merentur, præsertim quod dicitur de corona capiti Moysis imposta, & ab eo calcata. Nihilò verisimilius est, sperasse Pharaonis filiam, Moysen ad regnum promovendum in locum patris sui, ut jam monui. Quin imò probabilius est, non vixisse amplius patrem Thermuthidis, quando Moyses ipsi traditus est. Nam ex Chronico Eusebii rex ille Ægypti, sub quo natus est Moyses, triennio post obiit, & alius successit. Quam igitur spem habere poterat Thermuthis de Moysæ ad regnum promovendo, præsertim cum ignorare non posset, principes Ægyptios regnum non facile delaturos ad eum, quem noverant ex Hebræis parentibus esse natum?*

C *Philo Moysi attribuit magistros Ægyptios, Græcos,*

42 De moribus & instructione Moysis multa scripsit Philo. Et mores quidem ipsius probabilibus conjecturis egregie expressit; de doctrina verò ejusdem falsa veris miscuit. Audiamus ipsa scriptoris verba, ut errores, quantum fieri potest, clarius corrigamus. Ita nactus educationem regiam, nequaquam infantium more delectabatur assentationibus, jocis, lusibusque, quamvis indulgenter haberetur ab educatoribus: sed jam tum modestiam gravitatemque præferens, male-

bat audire spectareque utilia. Confestim enim acceperunt aliunde præceptores, quidam ultrò venientes è præfecturis Ægypti proximis, alii magnis præmiis invitati è Græcia. Eos intra modicum tempus ille superavit, nativa docilitate institutionem præcurrans, ut reminisci videretur, non discere, in rebus difficilioribus de suo comminiscens aliquid: nam præclara ingenia multa novant circa scientias. Et quemadmodum bonæ habitudinis corpora membris omnibus agilia securos pædotribas faciunt exhibendo illis vel nihil negotii vel minimum, itidemque agricolis generosæ plantæ per se proficientes in bonas arbores: sic anima bene nata præceptis obviam se offerens, à seipsa magis quàm à magistris adjuvatur, arreptisque rudimentis cujuscumque scientiæ, equus (juxta proverbium) fertur in planiciem.

43 Itaque numeros & geometriam, universamque musicam, rhythmicam, harmonicam, metricam, sive contemplativam, sive per instrumenta vocesque prominentem se modis variis, accepit ab Ægyptiis doctoribus: & insuper occultam philosophiam descriptam literis (ut vocant) hieroglyphicis, hoc est notis animalium, quæ ipsi venerantur etiam pro numiniibus. Reliquas liberales artes Græci docebant. Ex propinquis autem regionibus evocati, Assyrii suas literas, Chaldæi fideralem scientiam. Hanc & ab Ægyptiis didicit, mathematicæ cum primis deditis: observansque quid utrisque conveniat, in quo discrepent, intactus à contentionibus veritatem quærebat: quippe qui nihil præter eam admittebat, longè aliter quàm isti, qui accepta semel qualicumque dogmata obstinatè defendunt, sive probata sive improba, more caudicorum mercenariorum, jus & æquum negligunt.

44 *In hisce corrige primò, quod dicitur de accitiis doctoribus è Græcia: nam Moyses omnibus Græcis doctoribus longè est antiquior. Audi S. Augustinum de antiquitate Græcorum doctorum cum Hebræis collata eruditè differentem lib. 18 de Civitate Dei cap. 37: Tempore igitur Prophetarum nostrorum, quorum jam scripta ad notitiam ferè omnium gentium pervenerant, philosophi gentium nondum erant, qui hoc etiam nomine vocarentur, quod cœpit à Samio Pythagora, qui eo tempore, quo Judæorum est soluta captivitas, cœpit excellere atque cognosci. Multo ergo magis ceteri philosophi post Prophetas reperiuntur fuisse. Nam ipse Socrates Atheniensis, magister omnium, qui tunc maxime claruerunt, tenens in ea parte, quæ moralis vel activa dicitur, principatum, post Efdram in Chronicis invenitur. Non multo post etiam Plato natus est, qui longè ceteros Socratis discipulos anteiret. Quibus si addamus etiam superiores, qui nondum philosophi vocabantur, septem scilicet Sapientes, ac deinde physicos, qui Thaleti successerunt, in perferenda natura rerum studium ejus imitati, Anaximandrum scilicet & Anaximenem & Anaxoram, aliosque nonnullos, antequam Pythagoras philosophum, primus profiteretur, nec illi Prophetas nostros universos temporis antiquitate præcedunt: quandoquidem Thales, post quem ceteri fuerunt, regnante Romulo eminuisse fertur, quando de fontibus Israël in eis Litteris, quæ toto orbe manarent, prophetiæ flumen erupit. Soli igitur illi theologi poetæ, Orpheus, Linus, Musæus, & si quis alius apud Græcos fuit, his Prophetis Hebræis,*

D *Chaldeos & Assyrios:*

E

at Græci certò improbandi, cum Moyses Græcis doctoribus sit antiquior;

F

AUCTORE
J. S.

Hebræis, quorum scripta in auctoritate habemus, annis reperiuntur priores. Sed nec ipsi verum theologum nostrum Moysem, qui unum verum Deum veraciter prædicavit, cujus nunc scripta in auctoritatis canone prima sunt, tempore prævenerunt, ac per hoc quantum ad Græcos attinet, in qua lingua litteræ hujus sæculi maximè serbuerunt, nihil habent unde sapientiam suam jactent, quo religione nostra, ubi vera sapientia est, si non superior, saltem videatur antiquior. *Origenes quoque variis locis testatur, Moysem non modo Græcis doctoribus, sed etiam litterarum inventionem apud Græcos antiquiorem esse; uti & Tertullianus, Justinus, Eusebius, Epiphanius, alique plures, ita ut hæc res minime sit dubia: at aliqui de antiquitate Moylis nimium dicunt, ut alia occasione dicitur.*

Assyriis
quoque &
Chaldæis
verisimiliter
non usus est
Moyse:

B

45 *Corrigendum secundo videtur, quod dicitur de doctoribus Chaldæis & Assyriis: Stephanus enim solum affirmat, Moysem eruditum fuisse omni sapientia Ægyptiorum, nec videtur commissurus fuisse doctores Chaldæos & Assyrios, si plura ab iis didicisset, quam discere poterat ab Ægyptiis aut Hebræis. Imò hi doctores Assyrii & Chaldæi videntur Moyli potius attribui ab interprete Gelenio quam à Philone. Certè sic legitur Græcè: Οἱ δ' ἐν τῶν ἀποστοχῶρων, τὰτε ἁπάντα γέγραμματα, ἔχ τὴν τῶν ἑθνῶν Χαλδαίων Ἰσραήλ. Hac verba exactius sic vertas cum Petro Francisco Zino apud Surium: At illi, qui è locis finitimis venerant, tum Assyrias litteras, tum Chaldaicam de rebus cælestibus scientiam docuerunt. Per finitimos autem intelligi possunt ipsi Hebræi, qui non omnes videntur ignorasse Assyriorum & Chaldæorum scientias. Clemens Alexandrinus lib. 1 Stromatum Assyrios magistros prætermittit; at Græcos malè adoptat ex Philone, & Chaldæos similiter Ægyptiis adjungit. Scientias verò Moylis exponit hoc modo: Cùm autem ætate esset grandior, arithmeticam & geometriam, rhythmicam & harmonicam, & præterea medicinam simul & musicam doctus est ab iis, qui erant insignes inter Ægyptios: & præterea eam, quæ traditur per symbola seu signa, philosophiam, quam in litteris ostendunt hieroglyphicis. Didicit autem litteras Ægyptiorum, & rerum cælestium scientiam à Chaldæis & ab Ægyptiis. Addit Clemens: Eupolemus autem in libro de Judææ regibus, dicit Moysem primum fuisse sapientem, & grammaticam primum tradidisse Judæis, & Phœnices accepisse à Judæis, Græcos autem à Phœnicibus. At hæc carent idoneo fundamento: nam patriarcha Moylis proavi sapientia non erant expertes, nec omnes alie nationes tempore Moylis, ut observat Augustinus loco mox indicato, ita scribens: Verùm, quod fatendum est, non quidem in Græcia, sed in barbaris gentibus, sicut in Ægypto, jam fuerat ante Moysem nonnulla doctrina, quæ illorum sapientia diceretur: alioquin non scriptum esset in libris sanctis, Moysem eruditum fuisse omni sapientia Ægyptiorum.*

C

multiplex
Moylis
scientia,

46 *Sapientiam Moylis breviter & rectè depingit laudatus Clemens Alexandrinus paulò post his verbis: Est itaque noster Moses propheticus, legum ferendarum peritus, ordinandæ & intruendæ aciei gnarus, exercitus ducendi artem tenens, politicus & philosophus. Porrò non defuerunt, qui magiam etiam Moyli attribue-*

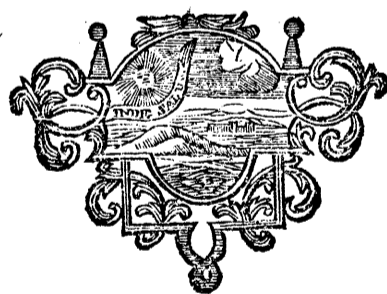
rent. Hosce autem rectè refutat Saliannus in Animalibus veteris Testamenti ad annum mundi 2470 ita scribens: Absit autem ut Virum sanctissimum tales artes aut didicisse umquam aut tradidisse credamus, quas non solum exercere, sed etiam discere velle sceleratum est. Recitat quidem Clemens Alexandrinus ex Mystis quibusdam & Artapano nonnulla Moylis Opera, quæ magiam sapere videantur, de quibus suis dicitur locis, sed ea tantum ipse recitat; & si facta fuerunt, Dei potius virtuti vult adscribi. Quidam etiam impostores apud nostrum Del Rio in Disquisitionibus magicis, quendam de ratione conficiendi auri librum à Mose & Maria sorore ejus editum finxere, tanta in ea re fide digni, quanta improbis nebulonibus debetur. Ceterum quæ magia naturali, minimèque improbata continentur, & physiologiæ finibus ambiuntur, potuerunt à Mose magna ex parte cognosci pro ingenii ejus subtilitate & peritia magistrorum.

& mores
probatissimi.

47 *De moribus Moylis ita pergit Philo: Egredius deinde pueritiam, magis curam intendit, non ut quidam frena laxans concupiscentiis, quamvis non deessent incitamenta plurima, quæ se ubertim offerunt in regum domibus: sed sobrietate atque temperantiâ tanquam habenis quibusdam eas cohibens, ne ferrentur impetu nimio, atque ita singulos affectus suapte naturâ impotentes & indomitos cicurabat, quantum poterat. Quòd si alicubi decessisset ab officio vel offendisset nonnihil, severè à se ipso pœnas exigebat: & in uniuersum dabat operam ut ad primos impetus animi resisteret, quasi contumacem equum observans, nimirum ne, invito auriga ratione, cursum plus fatis accelerantes, confunderent perturbarentque omnia: hæc sunt enim bonorum & malorum origines: bonorum, si ratio teneat imperium; contrariorum, si affectus dediscant obedientiam. Meritò igitur stupori erat omnibus familiaribus, tanquam novum naturæ miraculum, incertis, qualis mens habitaret in ejus corpore, humana, an divina, an mixta ex utroque, cum nihil vulgare haberet, augustiora cæteris omnia. Nam nec ventri quidquam dabat præter tributum naturæ necessarium, nec voluptatum sub ventre nascentium nisi liberorum causâ meminerat; frugalitatem colebat ut nemo alius, in uniuersum abhorrens à deliciis. Animo enim vivere malebat quam corpore; philosophiæ præcepta quotidie factis repræsentabat, mentem verbis exprimens, facta dictis accomodans, ut cum sermone vita congrueret. In summa qualis erat vita, talis & oratio, cum nihil discreparet, haud aliter quam in instrumento musico. Hactenus Philo, cujus verba hic curiosius non excutio, licet nonnulla sint exaggerata.*

E

F

A

§ VI. Discutitur bellum Æthiopicum, quod Moysen feliciter gessisse Josephus aliique scribunt: occasio aulae deferendae fugiendique ex Ægypto.

Bellum Æthiopicum Moysi de mandato scribit Josephus,

Josephus post precedentia bellicam Moysis fortitudinem celebraturus, talem instituit narrationem: Itaque sic natus & sic educatus; postquam adolevit, brevi suae virtutis specimen edidit, & quantum momenti vel suis vel Ægyptiis esset allaturus, occasionem nactus talem. Æthiopes, qui supra Ægyptum incolunt, agebant & ferebant facultates Ægyptiorum. Illi moti indignatione ducunt in eos exercitum, contumeliam cum injuria conjunctam ulturi: mox praelio commisso, partim in acie ceciderunt, partim in fugam turpiter compulsi retro ad suos se receperunt. Quo successu elati Æthiopes fugientibus instabant, & ignavum rati, si fortunam non uterentur, concepta spe subjugandae Ægypti, latè eam populabantur: degustataque praeda dulcedine, non temperantes sibi, ad majora audenda accendebantur. Cumque vicinas regiones pervagantibus nemo cum armis obviam iret, pergebant ulterius Memphim usque & mare, nulla civitate resistere valente. Quibus calamitatibus Ægyptii pressi, mittunt, qui remedium ab oraculis petant. Cumque responsum esset, Hebraeum in auxilium advocandum, rex à filia postulat Moysen, qui universis copiis cum imperio praesit. Paruit illa, sed prius rege jurejurando obstricto, nihil in perniciem Juvenis machinaturum, pro magno hoc auxilium imputans & sacerdotibus probro dans, quod non puderet nunc ejus opem implorare, quem prius ut hostem occidendum esse monuerint ac jusserint. *Ille Thermutidis cautio & exprobratio adducitur à Josepho, quod semper velit congrua scribere oraculo de futura Moysis magnitudine, jam antea examinato. Causa autem belli Æthiopici sic exposita est, uti & ratio electi ducis Moysis, ut nihil contineat sacris Litteris contrarium. At non bene cohaeret cum Chronico Eusebii, quod supponatur eo tempore in vivis fuisse rex ille, sub quo natus est Moyses. Verum, etsi credamus in hoc errasse Josephum, necesse non est, ut dicamus totum istud bellum esse fictitium.*

uti & Artapanus, multa de eo narrans incerta:

49 Artapanus apud Eusebium lib. 9 de Praeparatione Evangelica cap. 4 idem bellum brevius referens, asserit, Chenephrim (Ægypti regem) ex invidia Moysi id bellum demandasse, ut in eo periret. Pro causa invidia allegat praeclara Sancti opera, jamamque ex iis narrat. Verba Eusebii accipe, sed fide penes Artapanum relicta, quam hic sanè non magnam meretur. Artapanus autem Merin, Chenephris regis Ægyptiorum filiam, ait, puerum, quoniam ipsa non pareret, Hebraeum adoptasse, quem Judaei Mossem, Graeci Musæum appellant, cujus doctrinam multa Orpheus didicit. Hunc Mossem instrumenta bellica invenisse affirmat, litteras quoque, quas sacerdotibus tradidit, Ægyptiorumque urbem in sexdecim partes divisisse, ac singulis praefectos instituisse: quae omnia videlicet fecerat, ne populi, ut solebant, conspirantes, modò hunc,

Septembris Tomus II.

modò illum regno expellerent. Unde factum esse ait, ut quasi Deus ab Ægyptiis coleretur, & propter litterarum sacrarum interpretationem Mercurium appellatum: quibus rebus Chenephrim invidia commotum, causam interficiendi Moysi quaesivisse: & sic adversus Æthiopes in Ægyptum irruentes cum imperio ipsum misisse, exercitumque sibi à Judaeis maximè conscripsisse, ut propter imperitiam militum unà cum eis periret. *Hactenus de causa missi ad bellum Moysis Artapanus, cui facile credimus Moysen non fuisse otiosum in Ægypto usque ad annum vitae quadragesimum. At non existimamus omnia esse vera, quae ille de ipsis ibidem gestis retulit: nec scimus, uter causam electi ad bellum Moysis rectius exposuerit: imò ne quidem affirmare ausim, rectè expositam esse ab alterutro. Minus etiam verisimile est, quod dicitur de exercitu ex Hebraeis maximè conscripto, cum rex Ægypti non tantum posset fidere Hebraeis, quos gravissimè premebat.*

50 De bello autem per Moysen gesto sequentia subdit Josephus: Moyses verò Thermutidis simul ac regis rogatu libenter hoc negotium suscipit. Quod factum gentis utriusque vatibus laetitiam attulit. Ægyptii post partem ejus virtute de Æthiopibus victoriam, occasionem sibi per dolum tollendi non de fore sperabant: contra Hebraei, Moysen copias praeposito, ad fore sibi facultatem evadendi ex Ægyptia servitute. Ille verò volens hostem opprimere, priusquam de adventu suo cognosceret, non per fluminis ripam, sed per interiora terrae expeditionem fecit. Qua in re satis declaravit, quantum ingenio polleteret ac prudentiam. Cum enim hoc iter difficile esset praeter multitudinem serpentum (nam hic tractus plurimos gignit, aliquot etiam genera, quae nusquam alibi reperiuntur, noxios omnes & ipso aspectu horrendos, & in his quosdam volucres, ut non solum humi latentes insidientur, sed & sublimes ex improvise noceant) commentus est ad securum iter exercitus stratagemam dignam admiratione. Vasa enim plexilia non pauca è papyro in arcæ formam fieri curavit: quae completa ibibus secum deferbat. Est autem hoc animal infestissimum serpentum generi. Quapropter fugitant earum infestationem, & inter fugiendum, sicut à cervis, retracti devorantur: sunt autem mansuetæ alites; & contra solos serpentes feroces. De quibus nunc desino plura, utpote apud Graecos non incognitis. Postquam igitur ventum est in terram venenosissimam bestiolis scatentem, ibes illis immisit, quarum bonam operam usum, itinere impunè peracto, nec opinos Æthiopes invasit: commissoque praelio fusos ac fugatos, & spe occupandae Ægypti frustratos retro in suam regionem compulit.

51 Nec hoc contentus, oppida illorum evertebat, & ubique magna caedes hostium patrabatur; quo factum est, ut post hæc auspiciis Moysis feliciter gesta tantam alacritatem exercitus praese ferret, ut nihil non laboris toleraturus videretur, jamque aut excidium aut captivitas Æthiopibus immineret. Ad ultimum compulsi in Saba, regiam ejus gentis, quam postea Cambyfes Persarum rex de fororis suae nomine Meroën appellavit, obsidione sunt cincti. Erat autem penè inexpugnabilis, utpote Nilo circumquaque cincta, accedentibus ad ejus munitionem & aliis fluviis Astapo & Astoborra, qui objectu suo difficiliorem trajectum facerent. Itaque sita in insula, & muro valido inclusa, non flumini-

AUCTORE
J. S.

Stratagemam
Moysis,

E

F

gesta in
illo bello ex
Josepho.

C

bu

ACTORIB
J. S.

bus tantum arcebat hostem, sed aggeribus, qui mœnia inter & flumina ad eorum inundationes prohibendas instructi, ad hoc quoque tum proderant, quod hosti etiam post superata flumina aditum ad urbem oppugnandum negabant. *Hætenus Josephus. Vera sunt, quæ de ibide refert: nam ibis, seu ciconia nigra, est avis Egyptia ingentis magnitudinis, infestissima serpentibus, quorum multos manducat, & occidit alios.*

item ex Artapano; in relatione utriusque multa incerta:

B

52 Eusebius relationem Artapani sic profecquitur: Quod bellum, ut ab Heliopolitanis accepisse asserit, decennio gestum fuit: & propter diuturnitatem ejus civitatem in eo loco conditam, ubi sedentes Æthiopum imperium sustinebant: quam HERMOPOLIM, inquit, id est, Mercurii civitatem, appellant: ibim consecratam ibi primò fuisse, quoniam nocentes interficeret serpentes. *Constat quidem ibim cultam fuisse ab Egyptiis; at nescimus, an illa idololatria cœpta sit Hermopoli, de qua per Moysen structa nihil habet Josephus. Id certò dici potest, cultum ibidis non esse cœptum à Moysè. At rursum incertum est, an aves illa deinde coli sint cœpta ob servitium istud, quod Moysi ab iis præstitum ait Josephus. Id quidem verisimile appareret, si omnino constaret de ibidibus à Moysè contra serpentes adhibitis, & de Hermopoli per ipsum condita: verum nec Josephus tanta est auctoritatis, ut primum pro certo habeamus: nec tanti facimus Artapanum, ut secundo multum fidei tribuendum existimemus. Si autem omnino in illa expeditione constructa fuit Hermopolis; id factum non videtur, quando Moyses cum exercitu obsidebat urbem Meroën: ingens enim utriusque urbis est distantia. Neque etiam tunc conditam ait Artapanus; sed solum in expeditione illa decennali. Jam verò, uti nihil de Hermopoli condita habet Josephus, ita de Meroë obsessa tacet Artapanus; ita ut utrumque aequè videatur incertum. Nihilò certius est, an Meroë eadem sit cum urbe regia Saba, quod alii aiunt, negant alii.*

finis belli improbabiliter à Josepho narratus:

C

53 Finem belli prædictis omnibus improbabiliorem refert Josephus, sic profecutus: Hic (apud urbem Sabam, deinde Meroën dictam) cum Moyses desiderare exercitum ociosum ægrè ferret, hoste non audente manus conferere, interim tale quiddam accidit. Erat Æthiopum regi filia, nomine Tharbis. Hæc Moysen mœnibus exercitum admoventem & egregiè dimicantem conspicata, virtutemque Viri admirata, qui & Egyptiorum fortunam labantem in integrum restituisset, & Æthiops modò victores in extremum periculum adduxisset, vehemèti ejus amore est correpta: quo in dies crescente, mittit ad eum è servis fidiissimos, conjugium suum offerens. Assensit ille hac conditione jurejurando firmata, post urbem sibi traditam ducturum se eam uxorem: ac mox dicta factum sequitur. Sævitum est nihilominus in hostem, & actis Deo gratias, nuptiisque celebratis, Egyptiorum exercitus victor domum est reductus. *Artapanus, omittis hisce nuptiis, quæ probabiles non sunt, affirmat, Æthiops admiratione virtutis ita Moysen coluisse, ut etiam circumcissionem ab eo didicerint. Hætenus illi de hoc bello, seu vero seu fictitio, de quo eruditi non consentiunt: nam & sancti Patres in diversas abierunt sententias, & interpretes alique neoterici. Et sanè certò statui non potest, verène bellum contra Æthiops gesserit Moyses, an illi attributum sit,*

quod ab altero quoquam factum, aut omnino non factum.

D

54 Verumtamen aliquid subesse veri, mihi apparet probabilis ob hæc rationes. Josephus & Artapanus, antiqui scriptores, qui non videntur invicem descripsisse, de bello gesto consentiunt: neque hi ex sacris Litteris mendacii possunt convinci, cum bellum istud sacra Scriptura non sit contrarium. Quin potius talis ubique in Scriptura exhibetur Moyses, ut ad res bellicas maximè fuerit idoneus: nam & omni sapientia Egyptiorum, cujus pars haud dubiè erat scientia militaris, ut filius adoptivus filia regis, eruditus erat; atque animi magnitudine præstabat, ut satis colligitur ex cade Egyptii & defensione filiarum Fetbro contra pastores: ad hæc mirà erat prudentià & etate florente, ita ut nihil insolens aut inusitatum simus credituri, si existimemus Moysen aliquot annis ante discessum ex aula ad expeditionem aliquam bellicam contra Æthiops fuisse missum. Silentium ipsius Moysis nullius hic est momenti: nam filius ille omnia, quæ gessit, dum vixit in aula: neque tamen existimare possumus, ipsum ibidem otiosum fuisse per annos viginti quinque. Magis urgere quibusdam videtur, quod Josephus aequè ac Artapanus quædam relationi sua inferverit, quæ fabulosa prorsus apparent. Verum uterque scriptor, dum vera Moysis gesta, & in Scripturis relata commemorat, non paucis similiter fabulis eadem deturpat. Nullo igitur modo ex adjunctis quibusdam fabulosis inferri potest, totum istud bellum esse fictitium. Porro dissensio Josephi & Artapani in præcipuis quibusdam adjunctis me maximè movet, ut existimem non omnia esse fictitia. Quippe difficulter credi potest, eandem historiam à duobus scriptoribus, tempore & loco distantibus, consiliam esse. Hic autem dici non potest, Josephum ex Artapano fabulam mutuatum esse, eademque pro sua libertate auxisse fictitiis ornamentis. Si enim Josephus ducem habuisset Artapanum, non omisset præclara Moysis gesta in Egypto ante bellum Æthiopicum, nec tacuisset conditam Hermopolim, aliaque ab Artapano relata, seu vera illa sint, seu fictitia. Quapropter, omnibus attentè consideratis, bellum istud Æthiopicum à Moysè gestum esse, mihi apparet probabilis; sed dubitare nequeo, quin multa fabula in ejusdem belli relatione sint conficta. Scio quidem sanctissimum Prophetam longè majorem esse, quam ut prophana illa laude egeat; at solum inquirere volui, quid veritati magis appareat conforme.

probabilis tamen apparet, aliquid subesse veri de illo bello:

E

F

55 Inter fabulas Josephi præ ceteris discutienda ac refutanda sunt nuptiæ, quas hac occasione à Moysè contractas scribit. Fortasse signum illud Josepho in mentem venit, quia uxor Moysis Num. 12 v. 1 vocatur Æthiopiissa. Certè Abulensis in cap. 4 Numerorum, quæst. 4 Josephum sequitur, ita scribens: Dicendum, quod non est dubium, quin Moyses habuerit in uxorem Tharbis filiam regis Æthiopum, quia Josephus lib. 2 Antiquit. refert latissimè, quomodo Moyses dux belli Egyptiorum contra Æthiopes accepit in uxorem filiam regis Æthiopum: sed in his, quæ sunt purè historica, & non repugnant sacre Scripturæ, credendum est Josepho, qui fuit vir harum rerum peritissimus. Etiam doctores nostri, ut Isidorus & quidam alii, qui historias referunt, dicunt Moysen habuisse filiam regis Æthiopum in uxorem, quod partim

at uxor in illo bello ducta, quæ esset filia regis.

A partim dicunt moti ex auctoritate Josephi, qui illud prius scripsit, partim autem propter sacram Scripturam, quæ hic dicit, quod Moyses habuit uxorem Æthiopiissam. Hactenus Abulensis, qui fragmenta Josephi nondum satis habebat perspecta; sed ea deinde magis detecta sunt. Jam verò nullum presidium est Josepho aut Abulensi, ex allegato loco Numerorum, quia certum est, Sephoram Madianitidem Æthiopiissam ibi nominari, uti fateatur ipse Abulensis quest. 6, & nos infra videbimus. Relatio quoque Josephi aliunde nullum habet fundamentum, cum nullus scriptor Josepho equalis aut antiquior illas nuptias referat, ne Artapanus quidem, etsi de bello Æthiopico agat, & veras Moysis nuptias cum Sephora paulo post referat.

56 Silentium Artapani non exigui in hac re est momenti, cum & de Meroë urbe loquatur, & de uxore Moysis non diu post ducta, quam vocat Raguelis Arabiæ regis filiam, ita ut mirum esset, eum ignoraturum fuisse primam illam Moysis uxorem, si illam ipse omnino duxisset. Accedit silentium Philonis, quo intelligimus aut primam illam Moysis uxorem Judæis fuisse incognitam, aut fabulosa Philoni visa esse, quæ Hebræi de illa tradiderant. Præterea verisimile non est, Moysen eo usque cum exercitu progressum esse in Æthiopiã, ut pervenerit ad urbem Meroën, qua immenso intervallo ab Ægypto est distita, præsertim cum Artapanus tantos Moysis progressus siluerit, & potius insinuaverit, bellum diu continuatum esse circa limites utriusque imperii, aut in superiore Ægypto, affirmans Hermopolim interim conditam, qua in Ægypto erat, & multum distabat à limite Æthiopiæ. Demum Josephus, dum nuptias celebratas scribit, & sævitum esse nihilominus in hostem, pacem & bellum male miscet; dum verò ait, post nuptias Moysen cum exercitu rediisse, nec addit, utrum comitata fuerit sponsa; ostendit se fabulam composuisse, cujus non facilem invenit exitum. Sanè nec verisimile est, regis Æthiopiæ filiam cum Moysen in Ægyptum profectam, & paulo post ab eo relictam, dum aulâ desertâ ad Israëlitas se contulit. Nihil quoque verisimilius est, conjugium contractum esse, ut conjuges mox invicem desererent, & uxor in Æthiopiã, Maritus in Ægypto maneret, nec invicem deinde viderent. Fabellam aliam hic commenti sunt aliqui, nimirum Moysen annulum uxori tradidisse, quo sui oblivisceretur, & sic liberum rediisse in Ægyptum. At commenta illa sunt haud dubiè Rabbiorum, nec modò fictitia, sed planè impia. Quapropter cum plerisque eruditis nuptias illas Moysis prorsus fictitias esse existimo.

planè videtur fictitia.

B
C
Fuga ex aula & Ægypto confusa à Josepho, neque exactè relata;

57 Fugam Moysis ex Ægypto Josephus narrat tamquam sequelam expeditionis Æthiopiæ hoc modo: Illi verò (Ægyptii,) accepta salute, odium pro gratia Moysi reposuerunt, & majoribus studiis insidias contra eum machinabantur: suspicatique, ne rebus feliciter gestis elatus, res novas in Ægypto moliretur, apud regem eum cædis accusaverunt. Jam enim & ipse suspectum hominem habere cœperat, partim invidiâ motus ob bellum fortiter ac prudenter administratum, partim etiam metu alicujus cladis, sollicitantibus huc & irritantibus indefinenter scribis ac sacrificis; ut jam Moyses minimo minùs abesset à pernicie, opprimendus dubio procul, nisi rem olfaciens in ipso temporis articulo seclàm subduxisset: & cum vias observari intelligeret, per solitudines fugam arripuit, quæ evasurum inimici minimè suspicabantur. Artapanus etiam partim apud Eusebium, partim in Chronico Alexandrino laudatus, ait Moysi reverso insidias fuisse structas, atque ea de causa fugisse, postquam Chanetothen Ægyptum sibi insidiantem interfecerat. Additur in Chronico Alexandrino, filiam Pharaonis, quæ Moysen adoptaverat, non diu ante fuisse defunctam. Verum, licet satis verisimile sit, Moysen laborasse invidiâ, quæ frequens est in aulis principum, causam fugæ non exactè illi exprimunt, & videntur supponere aulam simul & totam Ægyptum à Moysen desertam, cum tamen ex ordine sacra Scriptura clarum videatur, Moysen primo secessisse ex aula, & se Israëlitam professum: deinde verò post occisum Ægyptium ex Ægypto fugisse. Cum autem constet, Hebræos odio fuisse Pharaoni, non alia erat necessaria causa, cur Moysen similiter odio prosequeretur, quàm quòd ille Hebræorum societatem præ aula eligeret.

58 Philo pag. 472 occasionem, quæ aulam aversatus est Moyses, probabiliter describit. At hic, inquit, eversus in summum rerum fastigium, . . . secutus est majorum suorum instituta gentilia, adoptivorum parentum bona, etsi splendida, tamen adulterina judicans; è diverso naturalium parentum, etsi ad tempus viliora, vera tamen & propria. Itaque utriusque partis iudex incorruptissimus, tum ejus ex qua natus, tum ejus in quam adoptatus fuerat, alteri benevolentiam præstabat, alteri gratitudinem: & retulisset abunde gratiam, ni animadvertisset in ea terra impiam regis sævitiam. Tum egregiè describit iniquissimam Hebræorum vexationem atque oppressionem, cujus causâ non modò aulam aversatus est, sed etiam penitus dereliquit, uti rectè observat S. Basilus Hom. 1 in Hexaem., res ordine describens hisce verbis: Qui tyrannidis fastum perosus, & ad tribulium humilitatem recurrens, unâ cum Dei populo divexari maluit, quàm temporaria peccati suavitate frui. Qui justitiæ amorem ex ipsa natura fortitus est; quandoquidem prius etiam, quàm ipsi committeretur populi principatus, ob naturale nequitiae odium ad mortem usque malos infectatus fuisse comperitur. Qui ab iis, quos beneficiis affecerat, fugatus, ac libenter Ægyptiacos tumultus derelinquens, adveniensque in Æthiopiã, & illic omnino ab aliis negotiis feriat, totos quadraginta annos rerum contemplationi impertivit. Hac simul dare volui, ut rerum ordo, à plurimis non observatus, ex Basilio confirmetur.

E
nam prius aulam deseruit, deinde ex Ægypto fugit;

59 Hunc egressum ex aula etiam non observavit Philo, aut certè non distinxit à fuga, utriusque occasionem & causam aliàs probabiliter sic exprimens: Hæc ille continuè ferebat indignissimè, cum nec prohibere injuriam (Hebræis ab Ægyptiis illatam) posset, nec oppressis succurrere: verbis tamen quantum poterat suble- vabat, præfectos subinde admonens, ut moderarentur laxarentque nimiam in urgendo duritiam: operarios verò, ut præsentem statum ferrent fortiter, sicut viros decet, nec animis deficerent unâ cum corporibus, utque sperarent mutationem in melius, omnia enim mundana verti in contrarium, nubila in serenitatem, procellas in quietum aërem, tempestatem in tranquillitatem, res verò humanas eo magis, quo instabiliores sunt. Talibus incantationibus tanquam bonus medicus putabat se levaturum mala

causa aulam deserendi potuit esse sevitia Ægyptiorum in Hebræos;

ACTORE J. S. quamvis gravissima : quæ tamen ad tempus lenita , mox exasperabantur denuo , & ex intervallo augebantur novis ærumnarum accessionibus : erant enim inter præfectos quidam efferati rabie , nihil differentes à venenatis carnivorisque bestiis , humana specie beluæ , sub qua mores ferinos celabant , ferro adamantèque duriores. Ex his unum immanissimum , quia nihil remittens exacerbabatur etiam precibus , nisi celeriter jussu fierent , pulsans miseros , verberans , excrucians , interemit , fas esse ratus : & re vera fas erat , eum occidere , qui vivebat in perniciem hominum.

causa verb
fugiendi timor.

* regis

B

60 Hoc auditum rex ægre tulit , ut indignum facinus , non quòd aliquis occisus esset , aut occidisset , sive jure sive injuriâ : sed quòd Nepos ab eo dissentiret , nec eosdem , quos ipse , haberet pro focis & hostibus , amans quos ille odebat , infensus verò dilectis ab eo ; & miserans , quos rex inclementer exagitabat. Hanc occasionem nacti purpurati , & suspectum habentes Juvenem , quem norant aliquando exacturum pœnas præsentis crudelitatis , quamprimum potuerunt ; patulas aures impleverunt plurimis calumniis hinc inde infuscantes , ut de amittendo principatu reddiderint sollicitum. Dicebant enim : Te ipsum aggredietur , nihil mediocre sapit , semper molitur aliquid , ante tempus ad regnum aspirat , aliis pollicetur , alios territat , indemnatos interficit : quo quisque est tui amantior , eo magis eum persequitur. Quid cunctaris ? an ut quæ conatur efficiat ? Proderit insidiatori hæc dilatio. Moses interea fecerit in finitimam Arabiam , ubi tutius degere poterat. Quod ait Philo , fuisse unum ex præfectis operum , quem occidit Moyse , non quidem legitur in sacra Scriptura ; at tamen verisimile est. Verum non aequè probabile apparet , quòd regem Egypti nominet avum Moyse , supponens eundem , sub quo natus fuerat Moyse , eo tempore vixisse ; quod non rectè coheret cum chronotaxi regum Egypti. Quod spectat ad criminationes procerum apud regem , ea pro conjecturis non improbabilibus haberi possunt.

§ VII. Gesta Moyse in Madianitide : uxor ibi ducta , & duo filii generati.

C

Moyse post fugam ex Egypto habitavit in Madianitide circa mare Rubrum,

DE loco , ad quem ex Egypto fugit Moyse , Exod. 2 v. 16 dicitur : Moratus est in terra Madian. Stephanus verò Act. 7 v. 29 ait : Fugit autem Moyse , & factus est advena in terra Madian. Plurimi scriptores duas urbes , Madian dictas , fuisse volunt , alteram non longè à mari Mortuo , alteram prope mare Rubrum collocantes. Eam sanè opinionem passim apud neotericos reperio , ita ut jam quasi pro certo haberi videatur , non modò geminam Madian , sed & geminam Madianitidem fuisse. Verumtamen res mihi nequaquam apparet certa ; sed diligentiore examine digna. Id interim certum est , Madianitidem illam , ad quam fugit Moyse , fuisse prope montes Horeb & Sinai : nam passens gregem pervenit ad montem Horeb , ut dicitur Exod. 3. Ex hac observatione rursum sequitur , Madianitidem non longè abfuisse à mari Rubro , seu à sinu Arabico , uti alias vocatur :

D nam mons Sinai vicinus est prædicto mari , à quo eum aliqui interpretes in Tabulis suis geographicis justo longius amoverunt. In hac porro Madianitide vixisse Moysem quadraginta annis , certum est , nec de eo ullatenus dubitari potest. Pars illa est Arabia Petraea ; atque ideo auctores profani dicunt , Moysem fugisse in Arabiam. S. Hieronymus in Locis Hebraicis de metropoli hujus regionis ita scribit : Madian , urbs ab uno filiorum Abraam ex Chettura sic vocata. Est trans Arabiam ad Meridiem in deserto Saracenum contra Orientem maris Rubri : unde vocantur Madianæi , & Madianæa regio. Hæc omnia congruunt cum vicinitate montis Sinai , qui item est in parte maximè Meridionali Arabiae Petrae , & ad Orientem Maris Rubri. Per voces trans Arabiam intelligit limitem Arabiae ad Meridiem , sic tamen , ut pars Arabia censetur ; nisi maluerit deserta illa , Egypto vicina , ab Arabia distinguere.

62 Hieronymus post data verba subdit , aliam quoque reperiri civitatem , Madian vocatam , juxta Arnonem (fluvium) & Areopolim (Moabitaram metropolim ,) cujus , inquit , nunc ruinæ tantummodo demonstrantur. Non adduxi omnia Hieronymi verba , quia de recta eorum latione digladiantur scriptores. At sententia Eusebii & Hieronymi explicata videri potest in postrema editione Veronensi. Ex hoc autem loco Hieronymi scriptores neoterici non solum aliam urbem Madian , sed etiam regionem Madianitarum diversam statuunt ad Orientem maris Mortui , ac de ea gente intelligunt omnia , quæ postea de Madianitis à Moyle partim excisis erant narranda. Calmetus in Dictionario biblico ad vocem Madian non modò duas Madianitides amplectitur ; sed præterea probare nititur , Madianitas ad Orientem maris Mortui positas fuisse posteros Abrahami & Cetura , descendentes nimirum ex Madian , quarto eorum filio ; Madianitas verò vicinos mari Rubro verisimiliter descendisse ex Chus , filio Cham : ex quo sequitur , uxorem Moyse non fuisse ex posteris Abrahami : atque in eo S. Hieronymo adversatur. Porro ratio distinguendi duas Madianitides in Scripturis nulla mihi occurrit , nisi hæc unica , ex qua totam illam opinionem ortam existimo , videlicet quòd Madianita aliquando memorantur prope mare Rubrum , aliquando prope mare Mortuum , quòdque extensio illa major sit visa , quam ut una gens totum illum tractum incoluerit.

63 Verùm si attentè considerare velimus omnia , quæ de Madianitis referuntur in sacris Litteris , non improbabile videbitur , eos fuisse extensos à mari Rubro usque ad mare Mortuum , seu usque ad confinia Moabitaram & Idumæorum : quod solum requiritur , ut omnia de Madianitis relata facillè intelligantur. Primò Gen. 25 v. 2 & Paralip. 1 v. 32 inter filios Abrahami ex Cetura quartus numeratur Madian. Et mox quinque enumerantur filii Madian , nimirum Epha , & Opher , & Henoch , & Abida & Eldaa. Itaque Madian fuit frater Isaaci , ita ut mirari non possemus , si Madianita tempore Moyse tam numerosi fuissent , quam Israëlita simul & Idumæi , qui omnes posteri erant Isaaci ex duobus tantum filiis. Imò , si quinque filios Madian cum duobus Isaaci conferamus , facillè videbimus , ne mirandum quidem fore , si fuissent utroque prædicto populo numerosiores. At nequaquam necesse est asserere , Madianitas solis Israëlita-

aliam quoque Madianitidem fuisse neoterici putant circa mare Mortuum ?

E

F

A *Israëlitis numero superiores fuisse, ut intelligere possimus, tractum illum Arabia, quæ mari Rubro & mari Mortuo interjacet, ab ipsis fuisse inhabitatum, cum illius longitudo major non sit, sed potius minor, quam sit longitudo Terra promissa, per quam Israëlita se extenderunt sub duce Josue. Præterea Madianitæ tractum illum Arabia inhabitare poterant, etiamsi existimare velimus eos numero longè inferiores fuisse Israëlitis, cum minus frequentes haberent urbes, & verisimiliter pro majori parte sub tentoriis degerent, atque huc illuc vagarentur pro commo- do gregum suorum. Ha rationes sufficiunt ad ostendendum, non esse statuendas duas Madianitarum gentes, nisi Madianitas inveniamus prope mare Rubrum, & rursus in eorum vicinia esset Moyses, quando castrametabatur in campestribus Moab: nam à mari Rubro usque ad Moabitas illi extendebantur. Scriptura etiam suadet, unam tantum fuisse gentem Madianitarum: nullibi enim Madianitas à Madianitis distinguit. Quin & ex ipso Calmeto addi possunt sequentia ipsius verba: Ex Madianitis illi tantum noti videntur Orientalibus, qui tenebant loca ad mare Rubrum juxta Sinai, quò veniens Moyses Sephoram duxit. Non alia de causa, opinor, hi soli Madianita noti sunt Orientalibus, quam quòd nulli alii umquam fuerint; sed hi solum se paulo longius extenderint. Hac observatio lucem affundere potest variis deinde nar-*

B *randis.*

64 Moyses prima sua gesta in Madianitide sic exponit à v. 15: Moratus est in terra Madian, & sedit juxta puteum. Erant autem sacerdoti Madian septem filia, quæ venerunt ad hauriendam aquam: & impletis canalibus adquare volebant greges patris sui. Supervenere pastores, & ejecerunt eas: surrexitque Moyses, & defensis puellis, adquare oves earum. Quæ cum revertissent ad Raguel patrem suum, dixit ad eas: Cur velocius venistis solito? Responderunt: Vir Ægyptius liberavit nos de manu pastorum: insuper & hausit aquam nobiscum, potumque dedit ovibus. At ille, Ubi est? inquit. Quare dimisit Hominem? Vocate eum, ut comedat panem. Hic Scriptura brevitate causa omittit Moysen venisse ad Raguel, invitatumque ab eo, ut secum maneret: nam id sequentia abunde indicant, Moysen sic prosequente narrationem suam: Juravit ergo Moyses, quòd habitaret cum eo: accepitque Sephoram filiam ejus uxorem. Ex his facile colliget studiosus lector, necesse esse, ut mira in Moysen fuerit gratia; cum visus statim invitatus sit ad manendum; & deinde viri primarii filiam accepit uxorem. At pauca hic observanda de socero & uxore Moysis.

C *65 Primò dubitant interpretes an Raguel idem sit cum Jethro, qui cap. 3 v. 1 etiam vocatur socer Moysi, quia idem ille Jethro cap. 18 nominatur cognatus Moysi. Vox Hebraica Chothen ubique est eadem, sed prioribus locis Latine reddita est socer, posterioribus verò cognatus, ita ut vox Hebraica videatur esse istius significationis, ut designet aliquem affinitate junctum, neque ex ea determinari possit, socerne is sit, an solum cognatus per affinitatem. Si verò consideremus Scripturam Vulgatam, dicendum est, eundem esse hominem, qui alibi Raguel, alibi Jethro vocatur, quia iam Raguel quam Jethro dicitur socer Moysi, qui certò non nisi unum habuit socerum, sicut unam dumi-*

at habuit uxorem. Quòd autem Jethro deinde appelletur cognatus per affinitatem, non evertit rationem datam: nam socer latiore significatione vocari potest affinis, aut cognatus per affinitatem; at nullus verè nominari potest socer, nisi socer revera sit. Itaque Vulgata nostra Raguel & Jethronem pro eodem habet. Consentiant Vulgate Septuaginta interpretes, qui jam Exod. 2, ubi socer Moysi in Vulgata appellatur Raguel, pro Raguel habent Jethro. Præterea Symmachus, Aquila, Josephus & passim antiqui omnes in eam sententiam videntur conspirasse, cum non invenerim ullum antiquorum allegari pro opposita. Itaque, licet vox Hebraica sit ambigua, & alibi aliter Latine expressa legatur, censeo antiquis interpretibus sacra Scriptura hic acquiescendum esse, dicendumque Raguel & Jethronem eundem esse Moysi socerum. Gesta ipsa inter Jethronem & Moysen Exod. 18 sententiam hanc ratione verisimili persuadent: neque enim videtur Jethro tanta libertate, quanta ibidem usus est, Ducem numerosi populi moniturus fuisse, nisi fuisset socer, ideoque plus auctoritatis habuisset, quam haberet affinis ætate equalis aut inferior.

E *66 Observandum secundo, Raguel aut Jethronem non fuisse sacerdotem idolorum, sed veri Dei; qualis fuit Melchisedech: nam Jethro deinde ad Moysen reversus, obtulit holocausta & hostias Deo, ut dicitur Exod. 18 v. 12. Tertio ex dictis nostris de Madianitis sequitur, Jethronem ejusque filiam Sephoram fuisse ex posteris Abrahami. Consentit Origenes Hom. xi in Genesim, ita scribens: Sed ne hoc quidem latere nos debet ex his, quæ per historiam referuntur, quæ & quales sint generationes, quæ ex ipsa propagantur. Si enim horum meminerimus, facilius de diversis gentibus, quæ in Scripturis dicuntur, poterimus agnoscere: verbi causa, ut cum dicitur, quòd Moyses accepit uxorem filiam Jethro sacerdotis Madian; qui Madian invenitur filius fuisse Cethuræ & Abraham. Agnoscimus ergo, quòd uxor Moysi ex semine Abraham sit, & non fuerit alienigena. Quamquam hæc satis certa videntur, breviter tamen respondebo argumentis eorum, qui hosce Madianitas ex Chus ortos fuisse volunt, aut certe rem dubiam existimant. Præcipua eorum ratio est, quòd Sephora Num. 12 v. 1 vocetur Æthiopiassa, seu Chulitis: nam Æthiopes ex Chus filio Cham ducunt originem. Alteram rationem addit Calmetus ad vocem Madian, ut dubitationem suam confirmet; eamque exprimit his verbis: Arabes scriptores reputant Madianitas exteras esse gentes, qui sedem sibi constituerunt in Arabia, alienas proinde à numero tribuum veterum illarum gentium, quæ regionem illam frequentabant, & quarum insuper historiam scriptores illi fusè executi sunt in Commentariis suis & Genealogiis. Id autem maxime favet opinioni, referenti Madian ex parente Chus. Ita ratiocinatur vir eruditus, cujus observatio vera est: at sequela prorsus contraria erat deducenda, ut mox videbimus.*

F *67 Eruditissimus Assemanus in Bibliotheca ad quarum Orientali tom. 3 part. 2 cap. 10 § 1 fusè disputat de gentibus, quæ Arabiam primæ incoluerunt; singulaque asserta probat ex monumentis præsertim Orientalibus, de quibus loquitur Calmetus. Porro Assemanus dividit Arabia incolæ in indigenas & advenas. Indigenas rursus dividit in duas partes, quarum primam ait oriri à*

sacerdos veri Dei, atque ex posteris Abraham: rationes contra postremam partem alla-

solutionem observantur aliqua de antiquis di- colis Ara- biae;

Jeſtan

AUCTORE
J. S.

Jeſtan, filio Heber. Confirmari id poteſt ex ſacra Scriptura Gen. 10 v̄ 26, ubi ſic habetur: Qui Jeſtan (filius Heber & frater Phaleg, ut pramittitur) genuit Elmodad, & Saleph, & Aſarimoth, Jare & Aduram, & Uzal, & Decla, & Ebal, & Abimaël, Saba, & Ophir, & Hevila, & Jobab. Omnes iſti filii Jeſtan. Et facta eſt habitatio eorum de Meſſa pergentibus uſque ad Sephar montem Orientalem: id eſt, inquit Aſſemannus, à Muſa feu Muza emporio ſinus Arabici uſque ad Sapphar feu Tapphar urbem Homeritarum. De altera gente deinde idem hæc ſubjicit: Altera Arabum etiam indigenarum origo derivatur ex Chûs filio Cham &c. Ab his nati Chufæi feu Chufitæ, & Sabæi, qui Arabiam incoluere ad Perſici & ad Rubri maris ſinum &c. Hæc latiùs proſequens, ſic demum concludit: Denique à Chus Chufæi, qui Græcis & Latinis Æthiopes dicuntur: eſti enim Chufæorum nomen ſequiori ævo pro Æthiopiæ Africanæ incolis, quos Habaffinos dicimus, uſurpari cœptum eſt; Chufæos tamen, antequam ſinum Arabicum trajicerent, inque adverſam Æthiopiæ partem migrarent, in Arabia habitare, certiffimis argumentis demonſtrat Bochartius lib. IV cap. 2.

partim oſtendunt Madianitas revera eſſe ex poſteris Abrahamæ,

B

68. Expoſitis hiſce de Arabibus indigenis, progreditur ad advenas, ſeu adventitios, qui ex Abrahamo & Lot ducunt Originem. Abrahami poſteri ſunt partim ex Agar, uti Iſmaëlitæ, qui varia deinde nomina ſortiti ſunt; partim ex Ceturâ, inter quos reperiantur Madianitæ, partim etiam ex Sara, quales ſunt Idumæi, ex Eſau filio Iſaaci descendentes. Ex Lot verò orti ſunt Ammonitæ & Moabitæ. Ab his, inquit Aſſemannus, nimirum ab Abraham, Lot, & Eſau, orti notiſſimi Arabiæ populi, Iſmaëlitæ, Madianitæ, Moabitæ, Ammonitæ, & Edomitæ ſeu Idumæi, quos Arabes advenas & adſcitiſtos vocant, quòd nimirum eò poſtea advenarunt, ubi primi Arabes habitabant, quibuſcum connubia & fœdera contraxere. Hæc non ſolum ex Arabum hiſtoria; ſed vel ſola ratione evidenter probari poſſunt: nam nec Abraham nec Lot primum habitaverunt in Arabia. Itaque eorum poſteri eò delati ſunt, poſtquam a gentibus longè antiquioribus dudum inhabitata erat. Quapropter ex eo, quòd Madianitæ ab Arabibus habeantur pro advenis, evidenter ſequitur, Madianitas non eſſe ex poſteris Chus, qui indigenæ erant; ſed ex poſteris Abrahami, qui deinde advenarunt.

partim non adverſantur.

C

69. Jam verò ut meliùs intelligatur, qua de cauſa Sephora vocetur Æthiopiſſa, ſeu Hebraicè Chufitis, pauca etiamnum laudati Aſſemani verba ſubjungo, qua habet ibidem num. 4: Madianitarum caput Madian in deſerto Saracenorum maris Rubri, unde vocatur regio Madianæa, ubi antiqui Chufæi habitabant. . . . Urbs eorum MADIÂN, quæ eſt Ptolemæi MODIÂN. Itaque dubitandum non videtur, quin Æthiopiſſa, ſeu Chufitis, dicta fuerit à loco, quem inhabitaverant Chufæi, quemque tunc incolebant Madianitæ. Sic Franci à Gallia ſæpe dicuntur Galli, Gothi ab Hiſpania Hiſpani, Angli à Britannia Britanni; omneſque paſſim populi, poſtquam novas ſedes occuparunt, aliquando ſortiti ſunt nomen antiquum gentis ſuæ, aliquando regionis, quam occupaverant. Utrumque nomen videtur expreſſiſſe Habacuc cap. 3 v̄ 7 hiſ verbis: Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, ſurbabuntur pelles terræ Madian. Sic S. Am-

broſius laudatus num. 32 & Baſilius num. 58 Madianitidem vocant Æthiopiam.

Duo filii Moysi in Madianitide nati.

70. Moyſes ex ducta uxore duos in Madianitide genuit filios, uti ipſe narrat hoc modo: Quæ (Sephora) peperit ei filium, quem vocavit Gerſam, dicens: Advena fui in terra aliena. Alterum verò peperit, quem vocavit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adjutor meus eripuit me de manu Pharaonis. Per annos quadraginta ibidem moratus eſt Moyſes, uti conſtat ex Act. 7 v̄ 30. Quid interim egerit, breviter ſic exponit cap. 3 v̄ 1: Moyſes autem paſcebat oves Jethro ſoceri ſui ſacerdotis Madian. Nec hanc vitam paſtoritiam excludere voluit, opinor, S. Baſilius num. 58, eſi dicat: Illic omnino ab aliis negotiis feriatus, totos quadraginta annos rerum contemplationi impertivit. Nam cura paſcendi gregem non magnopere impedit contemplationem, ſed potiùs ad contemplandum præbet otium. Sub finem horum annorum obiit Pharaos, uti inſinuat Moyſes cap. 2 v̄ 23 ſic ſcribens: Poſt multum verò temporis mortuus eſt rex Ægypti: & ingemiſcentes filii Iſraël, propter opera vociferati ſunt: aſcenditque clamor eorum ad Deum ab operibus. Et audivit gemitum eorum, ac recordatus eſt fœderis, quod pepigit cum Abraham, Iſaac, & Jacob. Et reſpexit Dominus filios Iſraël, & cognovit eos. Hæc omnia ſignificant, appropinquaffe tempus, quo Deus ſtatuerat liberare Iſraëlitas ſecundum promiſſionem patriarchæ factam.

E

S VIII. Aliorum quorundam de prædictis narratio datur & examinatur.

Joſephus relata ex Scripturis explicat, & auget quibuſdam conjecturis, quæ ſatis apparent probabiles. Quare ipſius verba de fuga Moyſis & prioribus geſtis in Madianitide huc transfero. Cùm vias, inquit, obſervari intelligeret, per ſolitudoſes fugam arripuit, quæ evaſurum inimici minimè ſuſpicabantur: & quamvis alimenta nuſquam inveniret, inedia patientiâ ſuperabat. Cùmque ad urbem Madienam perveniſſet, in Rubri maris litore ſitam, denominatam ab uno ex Abrahami & Chæturæ filiiſ, ſedens ad quemdam puteum laſtitudinem ex laborioſo itinere contractam recreabat. Erat enim tempus meridianum, & urbem jam in proſpectu habebat. Hoc loco ei negotium incidit natum ex incolarum vivendi ratione, per quod & virtutem ſuam declaravit, & melioris fortunæ occaſionem invenit, cùm enim ea regio labore aquarum inopiâ, paſtores operam dabant ut primi puteos occuparent, ne fortè, exhaustâ aquâ ab aliis, ipſorum pecora potu carere cogerentur.

Joſephus fugam Moyſis & adventum in Madianitidem.

F

72. Veniunt igitur ad puteum ſeptem virgines ſorores, Raguelis ſacerdotis filiæ, qui in magno honore ab ejus loci habitatoribus habebatur: quæ patris gregum curam gerentes, id quod etiam per ſceminas apud Troglodytas ex more fit, hauſtâ aquâ, quantum ſatis videbatur, gregibus eam potandam in lacunas ad hunc uſum factas diffundunt. Cùmque paſtores ſuperveniſſent, & repellendo puellas aquam ſibi uſurparent, Moyſes iniquum ratus non ferre opem injuriam patientibus virginibus, & ſe inſpectante vim

uti conjugas uel cerâlias.

A vim virorum plus pollere quam jus puellarum, abactis ufurpatoribus auxilium eis ita, ut decebat, præbuit. At illæ, accepto beneficio, postquam ad patrem venerunt, & pastorum injuriam, & quomodo ab hospite adjutæ fuerint, ei retulerunt: rogabantque, ne illi hoc beneficium periret.

*gratesque
hac de causa
Moyse re-
latus proba-
biliter ex-
ponit.*

73 Tum ille collaudata puellarum erga benefactorem gratitudine, jussit ut Moysen adducerent, meritam gratiam recepturum. Qui ubi venit, indicavit ei, quomodo ex filiabus cognovisset de auxilio, quod eis tulerat, & virtutem ejus admiratus, in non ingratos hoc beneficium collocatum aiebat. Relaturum enim se gratiam, non modò parem, sed aliquanto majorem, deinde adoptato in filium unam ex filiabus nuptum tradidit: ad hæc pecorum, ex quibus olim universa barbarorum possessio constabat, curatorem eum ac dominum constituit. Hanc fortunam Moyses nactus apud Jetheglæum, quod Raguelis cognomen erat, debebat, apud focerum pascens pecora. *Quòd supra de Troglodytis asserit Josephus, verum est; at cavendum, ne quis putet, Madianitas ab eo confundi cum Troglodytis: nam Troglodytas, qui habitabant præcipue in Africa ad litus oppositum sinus Arabici, seu maris Rubri, solùm adducit, ut ostendat non apud solos Madianitas pecorum curam etiam feminis demandari.*

*Philo verò
auxilium
puellis præ-
stitum libe-
riori para-
phrasi nar-
rat.*

74 Philo, relatâ breviter Moysis fugâ, de auxilio puellis præstito, sic ratiocinatur: At hic diversam viam ingressus, sequebatur sanum suum animum, non sinens se transversum abripi, & ideo nonnumquam audentior quàm pro viribus, fidebat justitiæ, quâ fretus ultrò ferebat opem infirmioribus. Dicam unum ejus facinus, quòd in hoc tempus incidit, parvum in speciem, sed indicium magni animi. Arabes exercent pecuariam pascuntque greges promiscuè viri, mulieres, juvenes virginesque, non plebei solùm, sed & nobiles. Septem puellæ, unius sacerdotis filia, gregem ad quemdam fontem adduxerant, demissisque per funem urnis, per vices certatim hauriebant, fundebantque aquam in proximos alveos, donec implerentur. Supervenerunt alii pastores, qui contempta debilitate virginum, conati sunt eas submovere unâ cum suis gregibus; ad paratum potum agentes sua pecora, fructuri alienis laboribus. Id Moses, qui non longè aberat, conspicatus confestim accurrit, clamitans: Non desistetis ab injuriis in solitudine, quâ ad fraudem abutimini? non pudet vos circumferre ignava brachia inertesque humeros? capillos, barbas, carnesque viriles video, viros non video: puellæ juveniliter tractant, quæ tractanda sunt; vos juvenes estis puellis delicatiores. Non abitis? non ceditis his, quæ priores venerunt, quæ jus aquæ habent haustæ ipsarum operâ, quòd uberius esset copia? Itâne paratam auferetis? non facietis per cælestem oculum justitiæ, qui videt quidquid fit etiam in locis desertissimis: non auferetis impunè. Is me præter opinionem misit in auxilium, nec enim deero injuriam patientibus, fretus illa magna manu, quam vos excæcati cupiditate non cernitis, nec fas est vos cernere, sentietis tamen eam ex occulto ferientem, nisi respicitis. His verbis territi, quæ videbantur hominis afflati divino furore; veritque ne vera caneret, paruerunt: admissisque virginum gregibus ad alveos, passi sunt earum pecora prius bibere.

75 Illæ domum lætæ reversæ, insperatum

casum patri denarraverunt, ita ut caperetur magno desiderio videndi ejus Hospitius. Objurgabat igitur earum ingratitude: Cur dimisit hominem? quin adduxistis? & si fortè recusabat, exorastis etiam? estisne mihi alicujus inhumanitatis consciæ? aut non timetis, ne iterum incidatis in violentos & injustos alios? Necessè est ut auxilio destituamini tam obliviosæ erga bene meritos. Recurrite, unde venistis, donec erratum potest corrigi: ite properè; vocate non tam ad hospitium, quàm ad recipiendam gratiam: debetur enim. Reversæ ad fontem, in propinquo eum inveniunt, & patris verbis persuasum, domum deducunt. Qui primùm speciem, mox & mentem ejus admiratus (nec enim opus habet felix ingenium longâ experientia) dat ei uxorem filiarum formosissimam, hoc uno facto virtutem ejus approbans, per seipsum amabilem, ut externa commendatione non egeat, modò detur innotescere. Post eas nuptias præfuit gregibus, ad principatum se præparans. Nam pastoralis ars ad regnum est præludium, hoc est ad regimen hominum, gregis mansuetissimi: quemadmodum bellicosa ingenia præexercent se in venationibus: in feris enim experiuntur futuri præfecti militiæ, brutis præbentibus materiam exercitii tam belli quàm pacis tempore. Nam præfectura mansueti pecoris habet quiddam simile cum regno in subditos. Ideo reges cognominantur pastores populorum, non contumeliæ sed honoris gratiâ.

AUCTORE
J. S.
*etque in-
gratitudinis
accusat, ar-
tem quoque
pastoriam*

76 Imò quantum ego intelligo, non juxta vulgarem opinionem, sed rei veritatem vestigans (rideat qui volet) solus potest esse rex undequaque perfectus, qui bene callet artem pastoritiam, & curando minora animalia didicit, quomodo debeat præesse præstantioribus: impossibile est enim ut magna prius quàm parva perficiantur. Factus igitur omnium ætatis suæ pastorum optimus, & utilitatis pecorum providentissimus, dum nullum laborem fugitat, sed ultro & injussus alacriter eis prospicit, promptè bonaque fide auxit gregum copiam, adeo ut jam invidiosus esset apud pastores cæteros, nihil simile videntes in suis gregibus, qui præclarè secum agi putabant, si nihil detrimenti acciperent, mirantes illius numerum indes crescere, nec tantum singulas oves pulchrè pinguescere, sed præter egregiam corporum habitudinem fecunditate quoque laudari, & pascuis frui longè saluberrimis. *In hoc Philonis discursu nonnulla sunt observanda. Primò filias Raguelis non re-
tè tamquam ingratas traducit: nam verisimile est, ut observat Josephus, gratas fuisse, & desiderasse, ut agnosceretur Moysis beneficium; at non ausas fuisse eum ducere ad ades paternas injussu parentis. Secundo artem pastoritiam nimium extollit, dum definit eam principibus necessariam esse ad regimen subditorum. Malim ego existimare Moysen ab arte pastoritia vocatum esse ad liberationem & regimen Israëlitarum, quemadmodum Apostoli à piscatoria ad conversionem mundi, ut sapientia ac potentia Dei magis eluceret. Tertio ita nuptias Moysis cum Saphora referunt Josephus & Philo, ac si statim fuissent contractæ, idemque clariùs asserit S. Gregorius Nyssenus infra edendus. Incertum tamen est, an tam citò coaluerint nuptiæ, quarum tempus Moyses ipse non expressit. Quin potius non tam citò contractæ videntur, cum duo Moysis filii parvuli essent, quando post annos quadraginta reversus est in Ægyptum.*

*extollit su-
pra modum
in hisce
quædam
corrigenda.*

F

AUCTORE
J. S.
Raguel ab
aliquibus
dicitur
princeps,
& potuit re-
ra civitatis
sue prin-
ceps esse :

77 *Artapanus loco jam indicato apud Eusebium Sephoram vocat Raguelis Arabiæ regis filiam. Ibidem in Annotatis num. 13 Ezechielus antiquus poeta Sephoram Moyfi sic inducit loquentem: Rex autem terræ est, unus & gubernator & dux solus. Præfidet autem urbi huic & judicat homines sacerdos, qui est meus & harum pater. Chaldaus interpres etiam locum Moyfis, ubi in vulgata Latina legitur, sacerdoti Madian exposuit, principi Madian. Hac occasione notant interpretes, vocem Hebraicam cohen non modo sacerdotem proprie significare, sed principem etiam, quia principatus sepe conjunctus erat cum sacerdotio. Hac de causa probabile est, Raguelem principem simul & sacerdotem fuisse; non quidem principem totius gentis Madianitarum; sed principem civitatis, in qua habitabat: quales Madianitarum principes erant Evi, Recem, Sur, Hur & Rebe, quinque principes gentis, quos Israëlita deinde occiderunt Num. 31 v. 8, quique ibidem etiam reges nominantur. At certius est sacerdotem fuisse veri Dei, quia, ut jam dixi num. 66 sacrificavit Deo: quod Moyles non permisisset, nisi fuisset veri Dei sacerdos. Qui volunt fuisse sacerdotem idolorum, pro ratione allegant, quod Madianita essent idololatra. At non probant, omnes Madianitas jam idololatrias fuisse tempore Moyfis, quo idololatria necdum tam latè erat sparsa, nec tam erat universalis, ut aliqui non reperirentur veri Dei cultores, etiam in gentibus ea peste infectis.*

78 *In Chronico Alexandrino ad annum Moyfis 80 talis Sephora textitur genealogia. Ex Abrahamo & Cætura nascitur Jezanus, ex Jesano Dadanus; è Dadano Rhaguel; ex Rhaguele Jothorus & Jacobus, ex Jothoro Sephora, quam duxit Moyfes. Ergo Moyfes ab Abrahamo septimus, sexta verò Sephora recensetur. Verùm hac genealogia fictitia mihi apparet, & facile erroris convinci potest. Nam Jescan quidem (hic Jezanus) est secundus filius Abrahami ex Cætura: atque ille filium habuit Dadan (qui hic Dadanus.) Verùm inter filios Dadan, qui enumerantur 1 Paralip. 1 v. 32 nullus est Raguel. Falsum quoque est Raguelem esse patrem Jothori, seu Jethro: quem eundem cum ipso esse jam probavi. Unde id acceperit auctor illius Chronici, intelligimus ex Eusebio, qui lib. 9 de Preparatione Evangelica cap. 4 sic habet: Demetrius historicus . . . dicit Mosem ex Ægypto in Madian profugisse, ac ibi Jethronis filiam, Sephoram nomine, in uxorem duxisse: quam, conjecturâ à nominibus captâ, ex Abrahamo genus traxisse affirmat: Abraham enim ex Cætura Jesam genuisse, & ex Jessan natum fuisse Adam*, à quo Raguelem (adde à Raguele) verò Jethro & Rab, & Jethronis filiam Moyfi nuptam fuisse. Generationes quoque ait ita convenire, ut verisimile sit Sephoram & Mosem, ex Abrahamo descendentes iisdem temporibus fuisse: Mosem enim septimum, Sephoram autem ex Abrahamo sextam fuisse, & Madian urbem ab uno filiorum Abrahamæ nominatam fuisse. Vitiosa hac esse jam ostendi. Quin & verisimilius est, Raguelem fuisse ex posteris Madian, quarti filii Abrahami: nam ab eo genti est nomen. Id tamen pro certo non asseruerim, cum inter Madianitas aliqui forsitan fuerint posterii ex aliis Cætura filiis.*

* Dadan

79 *Premissa, opinor, legerat Hugo Grotius, quando collegit ex dictis Num. 10 v. 29 Raguelem non esse patrem, sed avum Sephora. Quip-*

pe ad verba Exod. 2 v. 18 Raguelem Patrem suum (Sephora nimirum) sic notat: Id est, avum, ut colligitur Num. x v. 29. Confer, quod Gen. xxiv v. 48. Verùm verba Num. 10 v. 29, Dixitque Moyfes Hobab filio Raguel Madianitæ, cognato suo, nequiquam evincunt, Raguelem esse avum Sephora: nam Hobab frater fuit Sephora, ideoque cognatus, seu potius sororius Moylis. Locus Gen. 24 v. 48 nihilo magis juvat opinionem Grotii. Dicit quidem eo loco servus Abrahæ: ut fumerem filiam fratris domini mei filio ejus, Rebeccam intelligens, Isaaco nuptiis jungendam, qua revera non erat filia Nachor fratris Abrahami, sed filia Bathuelis, filii Nachor. Verùm nec Nachor, qui avus erat, hic vocatur pater Rebecca, nec Rebecca Nachoris vocatur filia; at Bathuel potius vocatur frater Abrahami, licet esset solum fratris filius. Sic Gen. 13 v. 8 ipse Abraham Lot fratris sui filio similiter dicit: Fratres enim sumus. Nolim tamen negare, aliquem subinde in Scripturis patrem vocari, etsi revera pater non sit, sed unus è majoribus aut proavis: at verba illa, Erant autem sacerdoti Madian septem filia, clarius patrem designant, quam ut de avo intelligi possint. Consule itaque dicta num. 65.

§ IX. Visio rubi ardentis: missio Moyfis in Ægyptum, & controversiæ huc spectantes.

Quo tempore acciderit celeberrima Moyfis visio, missioque ejusdem in Ægyptum ad liberandos diuturna servitute Israëlitas, declarat S. Stephanus Act. 7 v. 30, rem totam breviter sic enarrans. Et expletis annis quadraginta (in Madianitide, quando octogenarius erat Moyfes) apparuit illi in deserto montis Sina angelus in igne flammæ rubi. Moyfes autem videns, admiratus est visum: & accedente illo, ut consideraret (flammam non comburentem,) facta est ad eum vox Domini, dicens: Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob: id est, ego sum Deus, quem coluerunt patres tui, Abraham, Isaac & Jacob. Tremefactus autem (hac voce) Moyfes, non audebat considerare, flammam videlicet rubi, uti ante auditam vocem facere disposuerat. Quippe reverentem timorem incutiebat tam vox præcedens, quam qua subduntur hoc modo: Dixit autem illi Dominus: Solve calceamentum pedum tuorum: locus enim, in quo stas, terra sancta est; propter extraordinariam Dei præsentiam & manifestationem. Moyse autem ad summam reverentiam composito, vox divina sic profequitur: Videns vidi afflictionem populi mei, qui est in Ægypto, & gemitum eorum audivi, & descendi liberare eos. Et nunc veni, & mittam te in Ægyptum. Haellenus S. Stephanus enarrans visionem, cui hoc epiphonema subjungit: Hunc Moysem, quem negaverunt, dicentes: Quis te constituit principem & judicem? hunc Deus principem & redemptorem misit, cum manu Angeli, qui apparuit illi in rubo.

81 *Ex verbis S. Stephani difficilis oritur quaeritio, qua etiam locum habet in multis aliis sacra Scriptura locis: nam persona, qua Moyfi apparuerit angelus an-
ap. Dei Filius?*

D
ex qua vi-
deur Gro-
tius asse-
ruisse Ra-
guelem
fuisse avum
Sephora.

E

F

queritur
trum Moyse
apparuerit
angelus an-
ap. Dei Filius?

A apparuit, aliquando angelus vocatur, aliquando Dominus & Deus. S. Augustinus quasi, 3 in Exodum duas sententias dubitanter sic proponit: Dominus in angelo; an Dominus angelus ille, qui dictus est Magni consilii Angelus, & intelligitur Christus? Dubitabat igitur eo tempore Augustinus, utrum ipse Filius Dei, an angelus aliquis cum Moyse fuerit locutus. Idem sanctus Doctor lib. 2 de Trinitate cap. 13, 14 & 15 de hac questione etiam disputat in utramque partem, sed ibidem minus approbare videtur, quod de Filio Dei nominatim dicitur. Fortius id rejicit S. Augustinus in Opere contra Maximinum Arianum, quod sub finem vite scripsit, lib. 2 cap. 26 de visione hac ita disputans: Deinde quaero, quis apparuerit Moyse in igne, quando rubus inflammabatur, & non urebatur? Quamquam & illic angelum apparuisse, Scriptura ipsa declarat, dicens: Apparuit autem illi angelus Domini in flamma ignis de rubo. In angelo autem Deum fuisse, quis dubitet? Deinde probat, non Filium magis intelligi posse quam Patrem, qui per se Moyse fuisset locutus, quia uterque aequè est Deus Abraham & Isaac & Jacob. Atque ideo paulo ante dixerat Maximino: Frustra itaque asseris Filium Dei visum fuisse ab hominibus, Patrem autem non fuisse visum; cum per subjectam sibi creaturam & Pater videri poterit, & Filius, & Spiritus sanctus; per suam verò substantiam nullus horum visus est. Et deinde sic concludit: Quapropter verum esse agnosce, Divinitatem non per suam substantiam, in qua invisibilis & immutabilis est; sed per creaturam sibi subjectam mortalium oculis apparuisse, cum voluit &c.

at S. Augustinus, qui de eo olim dubitaverat, fuisse probat,

B 82 Tract. 3 in Joannem breviter & clarè mentem suam exprimit sanctus Doctor his verbis: Loquebatur ergo, fratres mei, cum Moyse angelus, portans typum Domini. Demum lib. 5 de Trinitate Augustinus late ostendit, non Filium Dei per se, sed angelum Dei personam representantem, egisse cum Moyse aliisque patriarchis aut prophetis, ita ut contrariam opinionem omnino videatur repudiasse, eamque initio solum dubitanter proposuisse propter auctoritatem antiquiorum Patrum, qui illam fuerant amplexi. Varia argumenta ex Scripturis hunc in finem desumit cap. xi. Pauca è clarioribus huc transfero. Primo verbis citatis clarissime dicitur apparuisse angelus, ut jam observavit Augustinus supra: atque idem tamen Dominus mox vocatur & Deus. Secundo Stephanus quoque Act. 7 v. 53. Judaeis dicit: Qui accepistis Legem in dispositione angelorum. Hoc testimonium allaturus Augustinus sic loquitur: Sed quid ultra differimus ora eorum evidentissimo atque gravissimo alio documento oppilare, ubi non angelus singulariter, nec viri pluraliter, sed omnino angeli dicuntur, per quos sermo non quilibet factus, sed Lex ipsa data manifestissime ostenditur: quam certè nullus fidelium dubitat Deum dedisse Moyse ad subjugandum populum Israël, sed tamen per angelos datam. Eodem modo Gal. 3 v. 19 Lex dicitur ordinata per angelos: quem locum quoque adduxit Augustinus. Heb. 2 v. 1 Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus &c. Allato hoc testimonio, sanctus Doctor ait, se voluisse dare testimonium, ubi non diceretur per angelum, sed per angelos, quia Filius Dei aliquando in Scriptura vocatur angelus, nimirum Malach. 3 v. 1 nominatur Angelus testamenti; quòdque eo argumento uteren-

Septembris Tomus II.

tur aliqui, ut per angelum intelligerent Filium Dei.

C 83 Pluribus aliis argumentis utitur ibidem laudatus Pater, ac deinde disputationem suam concludit hoc modo: Sed jam satis, quantum existimo, pro captu nostro disputatum & demonstratum est, . . . quòd antiquis patribus nostris ante Incarnationem, cum Deus apparere dicebatur, voces illæ ac species corporales per angelos factæ sunt; sive ipsis loquentibus vel agentibus aliquid ex persona Dei, sicut etiam Prophetas solere ostendimus; sive assumentibus ex creatura, quod ipsi non essent, ut Deus figuratè demonstraretur hominibus, quod genus significationum nec Prophetas omisisse, multis exemplis docet Scriptura. Objectionem præcipuam paulo ante solvit hunc in modum: Sed ait aliquis: Cur ergo scriptum est, DIXIT DOMINUS AD MOYSEN: & non potius, DIXIT ANGELUS AD MOYSEN? Quia cum verba judicis præco pronuntiat, non scribitur in Gestis, ILLE PRÆCO DIXIT, sed, ILLE JUDEX. Sic etiam, loquente Propheta sancto, etsi dicamus, PROPHETA DIXIT, nihil aliud quàm Dominum dixisse intelligi volumus. Et, si dicamus, DOMINUS DIXIT, Prophetam non subtrahimus, sed quis per eum dixerit, admonemus. Porro quòd Filius Dei Malach. 3 v. 1 vocetur Angelus testamenti, infirmum est, ad probandum, quòd ipse apparuerit Moyse: nam agit Malachias de adventu Filii Dei in humana carne, non de Filio Dei secundum solam divinam naturam considerato. Addit hoc loco Calmetus tertiam objectionem, ex Deut. 33 v. 16, ubi Moyse precatur tribubus Joseph benedictionem illius, qui apparuit in rubo; atqui, ait Calmetus, non aliam quàm Dei benedictionem ipsi poterat precari. Verùm facile responderetur, Deum in rubo apparuisse per angelum, non verò per se, sicut Legem dedit per angelos, non per se. Itaque sententia S. Augustini, quæ deinde prevaluit, mihi longè præferenda videtur opposita. Plura videri possunt apud theologos, qui de hac re disputant prolixius.

D 84 Nunc, præmissa hac monitione, Moysen ipsum Exod. 3 loquentem audiamus: Moyses autem pascebat oves Jethro focii sui sacerdotis Madian: cumque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb. Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: & videbat quòd rubus arderet, & non combureretur. Dixit ergo Moyses: Vadam & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus. Cernens autem Dominus, quòd pergeret ad videndum, vocavit eum de medio rubi, & ait: Moyses, Moyses. Qui respondit: Adsum. At ille, Ne appropies, inquit, huc: solve calceamentum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, terra sancta est. Et ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob. Abscondit Moyses faciem suam: non enim audebat aspicere contra Deum. Cui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem ejus audivi propter duritiam eorum, qui præsumunt operibus: & sciens dolorem ejus, descendi, ut liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam & spatiosam, in terram, quæ fluit lacte & melle; ad loca Chanaanæ, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Hevæi, & Jebusæi. Clamor ergo filiorum Israël venit ad me: vidique afflictionem eorum, quæ ab Ægyptiis opprimuntur. Hactenus gratissima erat Moysi

AUCTORE J. S. egisse cum Moyse & aliis prophetis angelum, qui Deum representabat.

E

Deus per angelum Moysi in rubo apparuit liberationem Israëlitarum, * i. e. duxisset

F

D

oratio

AUCTORIB oratio angeli Deum representantis : neque enim
J. S. dubitare possumus, quin liberationem populi sui
 vehementer desideraverit, multisque precibus fla-
 gitaverit.

85 Verum ubi intellexit, se tanti operis du-
 cem designari, diu cunctatus est, multasque ob-
 jecit difficultates, ac tandem praefecturam illam
 deprecari cepit, sed frustra. Noverat nimirum
 Moyses, quanta esset difficultatis Israëlitas ex
 Aegypto educere, tum quia multo tempore ver-
 satus in aula Aegyptiaca, regis & procerum sen-
 tentiam hac de re penitus perspexerat, tum quia
 Israëlitas ipsos suspectos habebat, memor illius
 responsi, Quis te constituit principem & judicem
 super nos? Præterea sciebat se notum Aegyptiis,
 à quibus ad mortem fuerat quasiatus; & regis
 illius mortem necdum fortasse didicerat. Ad haf-
 ce timendi rationes accedere poterant tedium
 munerum publicorum, & amor vite privata ac
 ferè solitaria, quorum differentiam longo usu
 expertus erat; & præsertim profunda humilitas,
 quâ cogitabat se tanta provincia imparē. Hac
 omnia tamen vincere debebat electio & destina-
 tio Dei, qui vires idoneas & abundantes tribuit

B illis, quos ad munus sublime aliquod vocare di-
 gnatur; nec ultra timere aut onus deprecari de-
 bebant Moyses, ubi de electione ac voluntate Dei
 factus erat certior. Hac de causa aliqui existi-
 mant, Moysen nimia pusillanimitate ditius,
 quam par erat, deprecatum esse munus injun-
 ctum, & leviter saltem suâ resistentiâ peccasse,
 quia infra cap. 4 & 14 dicitur, Iratus Domi-
 nus &c. Verum illa opinio non est omnium,
 nec prorsus certa: nam vox iratus significare po-
 test, angelum loqui cepisse graviore tono quasi
 irascentis, ne pergeret deprecari Moyses, qui
 revera mox acquievit, postquam Dei volunta-
 tem penitus perspexerat. Certè S. Augustinus lib.
 22 contra Faustum cap. 69 huc respiciens Moy-
 sen vocat, humilem in recusando tam magnum
 ministerium, subditum in suscipiendo, fidelem
 in servando &c. Quapropter cum & alii Patres
 humilitatem Moysis hic laudaverint, nequaquam
 certum esse existimo, eum vel levissimè hic pec-
 casse: contra certissimum esse, quod observat S.
 Hilarius tract. in Psalm. 138, Moysen eo tem-
 pore familiarem Dei cognitionem adeptum esse.
 Nunc ipsius verba rursus audiamus.

C 86 Sed veni, inquit angelus Deum represen-
 tans, & mittam te ad Pharaonem, ut educa-
 s tuus cu- ram diu re- cusando Moysen peccasse ali- qui volunt: quod incer- tum:

Deus jubet Moysen ire in Aegy- ptum, ut li- beret popu- lum,

populum meum, filios Israël, de Aegypto. Di-
 xitque Moyses ad Deum: Quis sum ego, ut
 vadam ad Pharaonem, & educam filios Israël de
 Aegypto? Qui dixit ei: Ego ero tecum: & hoc
 habebis signum, quod miserim te. Cum edu-
 xeris populum de Aegypto, immolabis Deo su-
 per montem istum. Ait Moyses ad Deum: Ec-
 ce ego vadam ad filios Israël, & dicam eis:
 Deus patrum vestrorum misit me ad vos. Si di-
 xerint mihi: Quod est nomen ejus? Quid dicam
 eis? Dixit Deus ad Moysen; Ego sum, qui
 sum. Ait: Sic dices filiis Israël: Qui est misit
 me ad vos. Dixitque iterum Deus ad Moysen:
 Hæc dices filiis Israël: Dominus Deus patrum
 vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, &
 Deus Jacob, misit me ad vos: hoc nomen mi-
 hi est in æternum, & hoc memoriale meum in
 generationem & generationem. Vade, & congre-
 ga seniores Israël, & dices ad eos: Dominus
 Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus A-
 braham, Deus Isaac, & Deus Jacob, dicens:
 Vilitans vilitavi vos, & vidi omnia, quæ acci-

derunt vobis in Aegypto: & dixi, ut educam
 vos de afflictione Aegyp̄ti, in terram Chanaanai,
 & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & He-
 væi, & Jebulæi, ad terram fluentem lacte &
 melle. Et audient vocem tuam, ingredierisque
 tu, & seniores Israël, ad regem Aegyp̄ti, & di-
 ces ad eum: Dominus Deus Hebræorum voca-
 vit nos: ibimus viam trium dierum in solitudi-
 nem, ut immolemus Domino Deo nostro. Il-
 lud iter trium dierum significat distantiam mon-
 tis Horeb; seu Sinai, ab Aegypto. Plures qui-
 dem dies illi itineri deinde impenderunt Hebræi,
 sed id factum est, quia non inceperunt rectâ viâ,
 & quia verisimiliter non perfecerunt quotidie so-
 litum unius diei iter.

D 87 Deinde angelus ita pergit: Sed ego scio,
 quod non dimittet vos rex Aegyp̄ti, ut eatis,
 nisi per manum validam. Extendam enim ma-
 num meam, & percutiam Aegyp̄tum in cunctis
 mirabilibus meis, quæ facturus sum in medio
 eorum: post hæc dimittet vos. Daboque gratiam
 populo huic coram Aegyp̄tiis: & cum egredie-
 mini, non exhibitis vacui: sed postulabit mulier à
 vicina sua & ab hospita sua vasa argentea & au-
 rea, ac vestes, ponetisque eas super filios ac fi-
 lias vestras, & spoliabitis Aegyp̄tum. Hisce signi-
 ficat Dominus, se non modò velle præsentem ca-
 lamitatem eripere Israëlitas, sed præteritam etiam
 utcumque compensare, iisque qualemcumque
 mercedem dare pro injusta servitute, laboribus-
 que gravissimis, quibus longo tempore oppressi
 fuerant ab Aegyp̄tiis. Porro Moyses, auditis
 omnibus, timidior factus est, quam erat initio.
 Quippe cap. 4: Respondens Moyses ait: Non
 credent mihi, neque audient vocem meam, sed
 dicent: Non apparuit tibi Dominus. Dixit ergo
 ad eum: Quid est, quod tenes in manu tua?
 Respondit: Virga. Dixitque Dominus: Projice
 eam in terram. Projecit, & versa est in colu-
 brum, ita ut fugeret Moyses. Dixitque Domi-
 nus: Extende manum tuam, & apprehende cau-
 dam ejus. Extendit, & tenuit, versaque est in
 virgam. Ut credant, inquit, quod apparuerit ti-
 bi Dominus Deus patrum suorum, Deus Abra-
 ham, Deus Isaac, & Deus Jacob. Dixitque Do-
 minus rursus: Mitte manum tuam in sinum
 tuum. Quam cum misisset in sinum, protulit le-
 profam instar nivis. Retrahe, ait, manum tuam
 in sinum tuum. Retraxit, & protulit iterum,
 & erat similis carni reliquæ. Si non crediderint,
 inquit, tibi; neque audierint sermonem signi
 prioris, credent verbo signi sequentis. Quod si
 nec duobus quidem his signis crediderint, ne-
 que audierint vocem tuam: fume aquam flumi-
 nis, & effuade eam super aridam, & quidquid
 hauseris de fluvio, vertetur in sanguinem.

E 88 Postquam hisce signis excusatio præcedens
 Moyli erepta erat, ad aliam deprecando se con-
 vertit. Sic enim prosequitur: Ait Moyses: Ob-
 secro, Domine, non sum eloquens ab heri &
 nudius tertius: & ex quo locutus es ad Servum
 tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum. Sen-
 sus obvius horum verborum est: Jam antea elo-
 quens aut facundus non fui: at nunc, præ ti-
 more fortasse, lingua mihi magis impedita est
 & magis tarda ad eloquendum. At textus He-
 braicus, qualis hodie est, exhibet hunc sensum.
 Nec antea eloquens fui, ac ne nunc quidem, ex
 quo cepisti loqui Servo tuo, eloquens sum. Du-
 bitari quoque hic potest, utrum defectus ille elo-
 quentia oriretur ex lingua impedimento aliquo,
 quale est balbuties, uti multi locum intelligunt,
 an

prædicens- que diffi- cultates fu- turas prodi- giis supe- randas, re- lucantem invenit,

E

F

Et se excu- samem,

A an verò ex defectu eruditionis, quem hic confessus fuerit Moyses. S. Ambrosius secundum sensum amplexus est lib. 2 de Abraham cap. 10, licet agnoscat Moysen eruditum fuisse omni sapientia Egyptianorum, quòd illam nihili faceret ipse Moyses. Hinc ait Ambrosius: Denique quasi inerudito respondetur quòd erudiretur à Domino: "Ego aperiam os tuum, & instruam te, quod, debeas loqui". Sanè verba, quæ sequuntur, Doceboque te, quid loquaris, favent huic sententia. Sive autem lingua, sive eruditionis defectum causatus sit Moyses, angelus excusationi satisfecit hoc modo: Dixit Dominus ad eum: Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus est mutum & surdum, videntem & cæcum? Nonne ego? Perge igitur, & ego ero in ore tuo: doceboque te, quid loquaris.

89 At ille: Obsecro, inquit, Domine, mitte quem missurus es. Sensus obvius est, Mitte idoneum magis, quem mittere decrevisti. At multi Patres & interpretes locum intelligunt de Messia, qui Missus vel Mittendus vocatur Gen. mitteretur, 49 & 49, Donec veniat, qui MITTENDUS est, id est, donec veniat Messias. Sanè hæc expositio non est incongrua: nam poterat tanti momenti

B liberatio Israëlitarum Moyse apparere, tantaque simul difficultatis, ut existimaret opus esse Messiam, quem Deus mittere statuerat, non indignum. Poterat adventum Messie Moyses flagitare, quòd nosset Israëlitarum duritiam, illamque suam operam non satis corrigendam existimaret, quòdque speraret populum à Messia non solum servitute Egyptiana educendum, sed etiam improbitate, moribus perversis, ac peccatorum vinculis solvendum. Verùm Dominus Moysen non exaudivit, & plures excusationes amputavit, graviore tono voluntatem suam declarans: Iratus Dominus in Moysen, ait. Aaron frater tuus Levites, scio quòd eloquens sit: ecce ipse egreditur in occursum tuum, videntem te lætabitur corde. Loquere ad eum, & pone verba mea in ore ejus: & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis, quid agere debeatis. Ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum: tu autem eris ei in his, quæ ad Deum pertinent. Virgam quoque hanc fume in manu tua, in qua facturus es signa. Tandem nihil ausus opponere, quòd divinam voluntatem omnino perspexisset, abiit Moyses (cum grege suo,) & reversus est ad Jethro socerum suum, dixitque ei: Vadam & revertar ad fratres meos in Ægyptum, ut videam, si adhuc vivant. Cui ait Jethro: Vade in pace. Ita humilis Moyses visionem divinam celat socerum suum, honestam simul & veram abeundi afferens causam, cui ille acquievit.

*i. e. quæ vel per quam

§ X. Visio & missio Moyse à Josepho, Philone, & Artapano relata.

Josephus non sine erroribus narrat visionem in rubo, Josephus lib. 2 cap. 12 visionem ac missionem narraturus, mox offendit in tempore designando: nam relato adventu Moyse in Madianitidem, nuptiisque cum Sephora ibidem statim, ut opinatur, contractis, tempus visionis assignat per voces aliquanto post, cum tamen intercesserint anni quadraginta. Quod paulo post Septembris Tomus II.

addit de vulgato rumore, Numen in monte Sinai habitare, fabulosum quoque apparet. Insuper malè Moysen audacia arguit, quòd eò venisset. Fieri quidem potest, ut Josephus respexerit ad Moyse verba, qui montem Horeb vocat montem Dei: at malè collegit ex illis verbis, jam tunc montem Horeb aut Sinai (qui sunt duo ejusdem montis cacumina) Deo sacrum fuisse, cum Moyses solum vocaverit montem Dei ob ea, quæ deinde ibidem sunt facta. Hisce observatis verba Josephi subjungo, ceteros lapsus infra correcturus. Aliquanto verò post, egit pastum greges in montem, qui dicitur Sina, omnium in ea regione cellissimum, & pascuis valde commodum; abundabat enim herbæ, eò quòd vulgato rumore, Numen illic habitare, pastoribus hætenus inaccessus ob religionem loci fuerat. In eo monte mirabile vidit prodigium: ignis enim rubi fruticem depascere visus, nec frondes, nec flores, nec ramos quidquam læsit, cum tamen inde maxima & flagrantissima flamma emicuisset. Ille tam inopinato spectaculo non mediocriter attonitus, magis etiam obstupuit, postquam vocem ex igne emissam & nominatim sibi vocato verba facientem audivit: quibus & audaciam ejus taxavit, qui non sit veritus locum hætenus ob religionem hominibus inaccessum calcare, & consuluit insuper, ut quàm longissimè à flammis abscederet: & contentus quidem sit hac visione, non indignus eam propter suam ac majorum suorum virtutem habitus, cæterum ulterius nihil curiosè inquirat.

91 Prædixit etiam, quantum honorem ac gloriam consecuturus esset apud homines, divino favore assistente: jussitque confidenter in Ægyptum proficisci, futurum illic ducem ac ductorem Hebræorum multitudinis, & liberaturum cognatum populum ab iniqua ejus gentis dominatione. Etenim habitaturi sunt, inquit, terram illam, quam Abrahamus generis vestri princeps tenuit, & omnia bona ejus percepturi, tuâ prudentiâ ad hanc felicitatem illos perducente. Sed fac memineris, ut eductis Hebræis ex Ægypto in hoc loco sacrificium gratiarum actionis ob felicem successum offeras. Et oraculum quidem tale ex igne prodiit. Moyses verò tam visis quàm auditis territus, inquit: Potentiæ quidem tuæ, Domine, quem & ego veneror & majores mei coluerunt, non sum tam insanus ut parère dubitem: attamen non intelligo, quomodo Vir privatus & nullis viribus præditus, vel meis persuadere poterò, ut relicta terrâ, quam nunc habitant, me ducem sequantur: vel etiam si persuasero, quomodo Pharaotes sit cogendus, ut illos exire permittat, quorum operâ & labore constat Ægyptiorum felicitas. Deus autem jussit illum securum esse de toto hoc negotio, se illi numquam non adfuturum pollicitus, & sive verbis opus fuerit, vim persuadendi largiturum, sive operibus, virium fati additurum. Mox jussit, ut virgâ in terram projectâ fidem promissorum acciperet. Quo facto, draco humi repebat, & in spiras se convolvens caput erigebat quasi repugnaturus, si quis insequeretur: ac mox denuo in virgam est mutatus. Post hoc manum in sinum mittere jussus, cum paruisset, albam & colore calci similem exemit, quæ mox in pristinum colorem rediit. Jussus deinde aquam è propinquo hausitam humi effundere, vidit in colorem sanguineum versam.

92 Ad hæc stupentem, ut confidat hortatur, aliaque ibidem sciat maximum sibi adiutorem affore, ut dem facta que

AUCTORE
J. S.

que apud omnes his prodigiis utendo fidem illis faciat, à Deo se missum, ejusque jussu omnia facere: iret sine cunctatione, & festinus in Ægyptum properaret, neque die neque nocte iter intermittendo, neve diu tempus terendo, longiorem Hebræos servitute & afflictionem redderet. Moyfes autem nihil ampliùs dubitans de promissionibus, quarum certitudinem tot argumentis auditis & visis satis colligebat, precatus, ut eandem potentiam in Ægypto, cum exerta opus fuerit, experiretur: suppliciter illud etiam rogabat, ut quem conspectu ac colloquio suo dignatus fuerat, ei nomen quoque suum volens ac libens indicaret, ut rem divinam illi aliquando facturum, nominatim eum ad sacrificium invocare posset. Tum Deus aperit ei suum nomen, numquam antea hominum ulli auditum aut cognitum, quod mihi eloqui nec jus nec fas esse arbitror. Moyfi verò non tunc tantum, sed quotiescumque opus esset, talium prodigiorum facultas aderat: atque ita nihil dubitans de oraculi ex igne redditi veritate, deque Dei adjutoris favore, magnam spem concepit fore, ut tandem & sui liberarentur, & Ægyptii insigni aliqua clade afficerentur. *Hactenus Josephus, cujus primos lapsus jam supra notavi, ceteros hic observaturus.*

B *93 Primò igitur discedit à Scriptura, dum ait suam esse Moyfi, ut quàm longissimè à flammis abscederet: nam Moyfes tantum scribit, sibi dictum esse; Ne appropies huc. Ad data quoque Scriptura sunt, & parùm congruè conficta, qua sequuntur: Et contentus quidem sit hac visione, reliquaque usque ad finem numeri. Secundò labitur Josephus, dum duobus primis signis cum nonnulla amputatione relatis, tertium quoque, seu aquam in sanguinem versam, apud rubum contigisse scribit: nam angelus solum præcepit, ut tertium illud in Ægypto patraret, si primis non crederetur; at istud apud rubum non est patratum. Tertio ordinem quarundam rerum invertit hic scriptor, præsertim dum scribit Moysem petiisse nomen Dei, postquam jam certus erat de Dei promissionibus: nam nomen Dei citius petiit. Falsam quoque petiti nominis rationem allegat, scribens illud petiit, ut nominatim eum ad sacrificium invocare posset. Quarto demum varia prætermittit, uti facile videbit lector, modò verba Scriptura cum verbis Josephi conferre voluerit.*

C *94 Philo quoque non sine lapsibus aliquot hanc historiam exposuit; sed eas corrigemus post verba ipsius data. Accidit quondam, inquit, ut dum sectatur loca herbida, rigua lætæque pascuis, in quodam nemore videret visionem horribilem. Rubus erat, frutex spinosus & invalidus, is nemine ignem admovente, subito incensus est: correptusque totus à radice usque cacumen, flamma in morem fontis scatente, manebat integer & illæsus, quasi non esset incendii materia, sed ipse ab igne aleretur. E medio promicabat forma quædam pulcherrima nulli visibili similis, divinum simulacrum, luce fulgens clarissima, ut suspicari posset Dei esse imaginem. Vocemus eam angelum, quandoquidem futura prænuñciavit tanto clariùs, quanto magnificentior erat visio: significabat enim ardens rubus oppressos injuriã, urens verò ignis oppressores. Quod autem non exurebatur materia, portendebat non perituros, qui affligebantur, inimicorum violentiã; sed conatum eorum fore irritum, illos verò evafuros incolumes. Porro nuncius divinæ pro-*

videntiæ faciebat spem, tot horrendorum periculorum fore lætum & facilem exitum. Ea conjectura excutiatur diligentius. Rubus (ut dixi) frutex debilis est & fenticosus, ut vel solo contactu vulneret. Nec absimitur ignis voraci natura, imò conservatur etiam, qualis antea fuit permanens, adeo nihil amittens, ut nitesceret etiam. Hæc omnia designabant exhortationem quandam, tantum non inclamantem pressis calamitate: Nolite succumbere: hæc vestra infirmitas est potentia, quæ punget vulnerabitque plurimos. Qui delere cupiunt vos, inviti servabunt, tot mala illæsi evadentis, & cum maxime vastari videbimini, tunc maxime enitebit vestra gloria. Vos quoque crudeles & igni voraci similes, ne nimium confidatis vestris viribus: cogitate invicissimas opes aliquando deletas, & relipiscite. Ecce flamma, suapte naturã urens, ut lignum uritur, lignum verò cremabile urit evidenter ignis in modum.

D *95 Hoc ostento mirifico postquam Deus Mo-*
sem de rebus futuris manifestè præmonuit; addit & oraculum, ut sine cunctatione ad curam suæ gentis revertatur, pollicens se non solum libertatis autorem, sed etiam ducem novæ coloniæ paulo post deducendæ; & promptum favorem offerens ad omnia. Jam dudum, inquit, me miseret oppressorum intolerandis injuriis, quos nemo vel miseratur vel sublevar, & video tum singulos tum universos unanimiter supplices implorare sperareque meum auxilium. Sum autem exorabilis & propitius veniam petentibus ex animo. I, regem accede, nihil omnino sollicitus. Qui tum regnabat, cum præ metu fugeres, defunctus est: in regnum successit alius, cui nulla tecum similtas intercedit. Eum accedens unã cum tuæ gentis senioribus, dic oraculo meo juberi universam gentem, ut extra fines regni progressi trium dierum itinere, sacra patrio ritu mihi faciant. Ille non ignarus tribules suos cæterosque omnes haudquaquam his dictis credituros: Quid si, inquit, percontabuntur, quod sit nomen ejus, qui misit me, nec dicere potero, nonne impostor videbor? Cui Deus: Primum dic eis, Ego sum qui sum: ut discant differentiam inter ens, & non ens, & nullum nomen de me dici propriè, cui soli esse competit. Quod si, ut sunt debiliores ingenio, requirent appellationem; indica eis, non tantum esse me Deum, sed etiam trium virorum à virtute denominatorum, Deum Abraham, & Deum Isaac & Deum Jacob: quorum alius doctrinã, alius naturã, alius meditatione quæsitæ virtutis est regula.

E *96 Quod si etiam tunc nolint credere, tribus prodigiis docti flectentur, quæ antea nemo unquam vel vidit vel audivit. Erant autem hæc: virgam, quam habebat, in terram projicere jussus est: ea mox animata reptabat, versa in draconem serpentum principem. Ille territus monstro, præ timore fugam parans revocatur, & à Deo confirmatus, jubetur caudam ejus prehendere: quo factò, draco adhuc repens ad tactum constitit, extensusque in longum, mox denovo in baculum versus est, mirante utramque mutationem Homine, & vix discernente, utra esset horribilior: in tantum erat ambiguus animo. Sequutum est confectum aliud prodigium. Alteram manum jussus est in sinum mittere, & paulo post eximere: eo factò, manus nive candidior repente apparuit, rursusque condita in sinum ac prolata pristinam speciem coloremque*

*missione
Moyfi,*

E

F

*prodigiis
tunc factis,*

nati-

A nativum recepit. Hæc solus à solo discebat, tanquam à magistro discipulus, habens secum instrumenta prodigiorum, manum & baculum, quibus quasi viatico instructus est. Tertium nec circumferre secum nec prædicere potuit, quod Ægypto servabatur non minùs horrendum stupendumque. Id tale fuit. Sume, inquit, aquam fluminis, & effunde in terram, eritque sanguis cruentissimus, cum colore mutatis & cæteris viribus. Visum est autem hoc quoque credibile, non solum propter certam Autoris fidem, verum etiam propter præterita manus virgæque miracula.

atque excu-
satione
Moyfis, se-
cutaque
ejus obe-
diencia,

97 Nihilominus deprecabatur hanc functionem, causatus exilitatem vocis, & linguæ tarditatem, negansque sibi adesse facundiam, præsertim postquam Deum loquentem audierat: ratus enim mutam esse humanam eloquentiam cum Veritate collatam, & verecundo ingenio præditus, subtrahebat se graviori quàm pro viribus, ut putabat, oneri; rogabatque ut alius eligeretur ad exequenda mandata magis idoneus. Deus pudore delectatus, respondit: An nescis, quis os homini dederit, & linguam indiderit, quis guttur cæteraque vocis rationalis instrumenta fecerit? Ego sum, noli timere, meo nutu articulatè differes omnia, facundiâ mutatâ in melius, & usque proficiente, nec aliter absque impedimento fluente & cogitationes promente, quàm fontes manant lymphidissimi. Quod si opus fuerit interprete, fratrem habebis sermonis ministrum ac vicarium, qui ad populum tua dicta perferat nuncius, tu verò illum Dei mandata docebis. His auditis, quia periculosum erat amplius contradicere, profectus &c. *De toto hoc Philonis discursu paucas observationes subnecto.*

nonnulla
correctione
indigere
ostenditur.

98 Primò, quod ait num. 94 de forma quadam pulcherrima è medio igne promicante, nec ex sacris Litteris haurire potuit Philo, nec verisimile est, sed planè fictitium videtur. Quæ verò subditur explicatio rubi ardentis sine combustione, aliis quoque placuit & satis videtur congrua. Aliqui eandem sic immutant, ut per ignem intelligant Deum, qui per Ægyptios incenderit quidem & purgaverit populum suum, sed non consumpsit. Secundo num. 95 conjungit ea, quæ diversis temporibus Moyli sunt dicta: nam de morte Pharaonis seriùs certior factus est Moyfes, quàm hic insinuat. Deinde qua subjicit auctor de nomine Dei, lucem accipient ex S. Hieronymo, qui in Epistolam ad Ephesios cap. 3 sic differit ad propositum nostrum: Loquitur in Exodo Dominus: Ego sum qui sum. Et: "Hæc dices filiis Israël: Qui est, est misit me ad vos, Numquid solus Deus erat, & cetera non erant? Utique angeli, cælum, terra, vel maria, & ipse Moyfes, cui Dominus loquebatur, & Israël, & Ægyptii, ad quos, & contra quos, Princeps, & Adversarius mittebatur, erant. Et quomodo nomen commune substantiæ, sibi proprium vendicat Deus? Illa, ut diximus, de causa; quia cetera, ut sint, Dei sumpsere beneficio. Deus verò, qui semper est, nec habet aliunde principium, & ipse sui origo est, suæque causa substantiæ, non potest intelligi aliunde habere quòd subsistit. Brevioribus verbis theologi id sic explicabunt: Quia solus Deus est Ens à se, & alia omnia sunt entia ab alio. Tertio demum Philo aliqua ex mandatis & promissionibus Dei omisit, uti & reditum Moylis ad Raguellem. At cetera satis rectè exposita.

99 Artapanus de morte regis Ægyptii, & visione ac missione Moylis pauca narravit, ab Eusebio sic expressa lib. 9 cap. 4: Interea elephantia morbo, quoniam multis modis Judæos premebat, Ægyptiorum regem expirasse (asserit.) Ad alia enim opera, quæ ipsos construere jussit, diversam etiam, quàm Ægyptii, vestem indui voluit, ut faciliùs cogniti, ab omnibus tanquam impii punirentur. Mosem autem à Deo quotidie liberationem populi petere, & quodam die repente coram eo ignem è terra, ubi nulla incendio apta materies erat, subito erupisse, ac vocem editam fuisse, liberandos sibi esse Judæos, & in antiquam patriam duendos. Hactenus Eusebius sententiam recitans Artapani, qui aliqua de omnibus audivit, sed falsa veris miscuit. Primò obiisse eo tempore Pharaonem, certum est; at incertum, an elephantia finem vivendi fecerit: incertum equè est, an Hebraos vestem mutare jussit Pharaon. Quin magis apparet verisimile, eos semper vestitos fuisse more suo, eoque diverso ab Ægyptiis. Clarior tamen est, errare Artapanum, dum affirmat, ignem subito è terra erupisse: nam Moyfes incensum vidit rubum; non ignem è terra erumpentem. Plura ejusdem scriptoris figmenta ordine suo refutabimus.

AUCTORE
J. S.
Artapanus
de omnibus
nonnihil
audi rat,
indeque ve-
ra falsis mi-
scuit.

§ XI. Iter Moyfis in Ægyptum, quæque in illo itinere eidem contigerunt: missio Moyfis coram Israëlitis probata.

QUAMQUAM varias excusationes attulerat Moyfes ab angelo intelligit mortem Pharaonis, & mortuum regem pertinaciter restitutum & liberandos diuturna servitute Israëlitas, nihil tamen dixisse legitur de periculo vite sua, licet nonnihil quoque de eo videatur fuisse sollicitus, cum existimaret, sibi adendum esse regem illum, à quo fuerat ad mortem questus. Certè, postquam reversus erat in urbem Madian, divina bonitas hunc quoque scrupulum eidem eximere voluit per angelum. Quippe Moyfes Exod. 4 v. 19 sic prosequitur narrationem suam: Dixit ergo Dominus ad Moysem in Madian: Vade, & revertere in Ægyptum: mortui sunt enim omnes, qui quærebant animam tuam. Tulit ergo Moyfes uxorem suam, & filios suos, & imposuit eos super asinum, reversusque est in Ægyptum, portans virgam Dei in manu sua. Dixitque ei Dominus revertenti in Ægyptum: Vide, ut omnia ostenta, quæ postui in manu tua, facias coram Pharaone: ego indurabo cor ejus, & non dimittet populum. *Pauca hic observanda de induratione Pharaonis frequenter recurrente, qua occasionem disputandi præbuit tam Catholicis quàm hæreticis. Nolim improbare multa, quæ à doctoribus Catholicis dicta sunt ad locum elucidandum, sed pauca mihi sufficient ex S. Augustino, ne sim justo prolixior.*

101 Sanctus Doctor lib. 1 ad Simplicianum quest. 2 similes sacra Scriptura locutiones suse examinat, versansque illa verba Apostoli Rom. 9 v. 16, Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei; atque illa v. 18, Ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat, observat posteriorem sententiam ita sententiæ superioris posse congruere, ut obduratio Dei sit nolentis.

qua occasio-
ne ostendi-
tur ex Au-
gustino,
Deum dici
indurare
aliquem,
quando ei
non dat gra-
tiam certam
gratiam.

AUCTORE
J. S.

le misereri; ut non ab illo (*Deo*) irrogetur aliquid, quo sit homo deterior; sed tantum, quo sit melior, non erogetur. Itaque clarè videtur *S. Augustinus* edicere, obdurare Dei & non misereri hic idem esse. Jam verò, quid sit misereri Dei, paulo ante declarat his verbis: Item verum est: "Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei: ", quia, etiam si multos vocet, eorum tamen miseretur, quos ita vocat, quomodo eis vocari aptum, ut sequantur. Et mox: Cujus autem miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat. Ex hisce manifestè sequi videtur, verba illa, Ego indurabo cor ejus significare: Sinam indurari cor Pharaonis, nec dabo ei gratiam congruam, seu talem gratiam, quâ duritiam cordis sui emolliat, & præceptis meis obediat. Cum hac expositione facile conciliari possunt, quæ fusiùs habet *S. Augustinus* in *Questionibus in Exodum* quæst. 18 & sequentibus aliquot.

B
Proficiscens
in Ægyptum
de vita periclitatur,
liberaturque
circumcisione
filii;

102 Pergamus igitur cum Moyse, qui narrationem suam sic prosequitur: Dicitque ad eum (ad Pharaonem nimirum:) Hæc dicit Dominus: Filius meus primogenitus (id est instar primogeniti dilectus) Israël. Dixi tibi: Dimitte filium meum, ut serviat mihi; & noluisti dimittere eum: ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. Hactenus de mandatis Dei ad Moysem in Ægyptum proficiscentem. At mirabile & obscurum est, quod sequitur: Cumque esset in itinere, in diversorio occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum. Tulit illico Sephora acutissimam petram, & circumcidit præputium filii sui, tetigitque pedes ejus, & ait: Sponsus sanguinum tu mihi es. Et dimisit eum, postquam dixerat: Sponsus sanguinum, ob circumcisionem. Quæri primò hic potest, utrùm Moysem, an filium ipsius Eliezerum occidere voluerit angelus occurrens: nam diversa hac de re sunt sententia. Verùm phrasim videtur exigere, ut periculum occisionis de Moyse intelligamus, cum dicatur: Occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum, de filio verò ipsius nihil præcedat. Dubitatur secundo, cur angelus Moyli mortem intentarit. At hoc etiam dubium Scriptura utcumque eximit: quia Sephora filium non circumcidisset hujus periculi causâ, nisi intellexisset, siue ex signo, siue ex verbis angeli, Moysem periclitari ob filium necdum circumcisum.

C
neque ideo
tamen ne-
cessariò pec-
cari debet
argui ob
non circum-
cisum citius
filium:

103 Ex hac causa periculi tertia oritur dubitatio, nimirum an peccaverit Moyse non citius circumcidendo filium suum: nam mors intentata suspicionem peccati injicit: & revera multi interpretes ita de hoc factò loquuntur, ut agnoscere videantur nonnullam Moyli negligentiam in prætermissa eatenus circumcissione filii. Non video tamen, id certò dici posse aut debere, quia verisimile non est circumcisionem filii à Moyse dilatam fuisse sine causa, quam justam legitimamque credidit. Cornelius à Lapide in hunc locum cum aliis censet, dilatam à Moyse esse circumcisionem, quòd minor hic filius, Eliezer scilicet, recens jam esset natus, cui proinde vel Moyse, vel potiùs mater, gravia damna itineris metueret, si eum circumcideret. Distulit ergo rem Moyse, donec veniret in Ægyptum. Hac enim eadem de causa Hebræi peregrinantes in deserto per quadraginta annos non sunt circumcisi, ut patet Josue cap. v. Verùm angelus mortem minitans Mofi, hunc nimium timorem illi excussit, idque ne Mo-

ses legislator futurus, remissior in lege servanda fuisse videretur. Moses enim quasi dux cæteris perfecto in lege implenda exemplo præire debebat. Si res ita contigerit, omni culpa Moysem absolvere facilè possumus: nec tamen existimare debemus, terrorem illum ei sine causa objectum ab angelo. Quippe exemplum Legislatoris nocere potuisset illis, qui ignoraturi erant causam dilata circumcissionis filii ipsius. Forsan etiam Dominus hoc terrore Sephoram ad circumcidendum filium adigere voluit, ut Moyse ipsam cum filiis non invitam posset domum remittere, ne impedimento essent in Ægypto. Certè Augustinus quæst. 12 in Exodum Sephoram à Moyse remissam credit, sic concilians duo in speciem contraria, nimirum quòd Exod. 4 asino imposta sit, ut duceretur in Ægyptum, atque Exod. 18 reversa sit ad Moysem. Verba ipsius accipe: Sed intelligendum est, post illam, quæ ab angelo futura erat, interfectionem Moyfi vel infantis, reversam fuisse (Sephoram) cum parvulis. Nam quidam putaverunt propter hoc angelum terruisse, ne ad impedimentum ministerii, quòd divinitus impositum Moyse gerebat, femineus sexus comitaretur. Voluit verisimiliter Moyse secum uxorem & filios ducere, ne illam repudiare videretur; ideoque circumcisionem filii ad preces uxoris differri posse forsitan existimavit. Verùm Dominus injecto terrore totum illud negotium disturbavit, timoremque timore pepulit. Hæc ex conjecturis, uti in re obscura.

104 Quæriò in varias admodum sententias abierunt scriptores, qui interpretati sunt sequentia verba, Tetigitque pedes ejus: nam alii intelligunt pedes angeli, quos Sephora tetigisset supplicabunda pro vita Mariti; alii interpretantur pedes pueri, ac demum alii pedes Moyli. Horum mihi præplacet sententia, quòd tota phrasim sic melius connectatur. Sanè mihi vix dubitandum videtur, quin Sephora ejusdem pedes tetigerit, cui dixit: Sponsus sanguinum tu mihi es. Atqui hæc verba non dixit angelo; nec pedes igitur angeli tetigit. Quapropter existimo Sephoram se supplicem abjecisse ad pedes Moyli, eique dixisse, Sponsus sanguinum tu mihi es, ut illis verbis insinuaret, se malle manere domi, à qua necdum longè aberat, quam cum tanto periculo eum comitari in Ægyptum. Sic etiam sequentia verba rectè intelliguntur de Sephora: & dimisit eum, postquam dixerat: Sponsus sanguinum, ob circumcisionem: Sephora nimirum dimisit, id est, solum proficisci sicut Moysem, ut ipsa cum filiis rediret ad patrem; postquam dixerat, Sponsus sanguinum, quòd Moyli dictum jam vidimus, quòdque dixit ob circumcisionem, seu quia coacta fuerat in circumcissione sanguinem filii sui effundere. Alii voces illas & dimisit eum intelligunt de angelo Moysem dimittente, seu non amplius volente occidere. Verùm illi mirè torquere & luxare debent phrasim Vulgatam, & personas mutare agentes & loquentes sine justa causa, cum Vulgata omnem actionem & locutionem clarè videatur ad Sephoram referre.

105 Itaque verba rursus accipe, ut commodam omnium paraphrasim subnectamus: Cumque esset in itinere, in diversorio occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum. Tulit illico Sephora acutissimam petram, & circumcidit præputium filii sui, tetigitque pedes ejus, & ait: Sponsus sanguinum tu mihi es. Et dimisit

textus ob-
scuro ar-
tea altatus

F

probabili
paraphrasi
explicatur,

A misit eum, postquam dixerat Sponsus sanguinem, ob circumcissionem. Nunc & paraphrasim, qua mihi apparet probabilior, subnecto: Cum Moyfes se itineri commisisset cum uxore Sephora & duobus filiis, divertissetque ad quoddam hospitium, occurrit ei angelus mortem eidem minitans. Sephora, cum intelligeret illud Moyfi periculum imminere ob filium nondum circumcisum, illico arripuit petram acutissimam, qua forte obvia erat, aut jam antè preparata ad circumcissionem, eaque filium suum circumcidit. Placato sic angelo, & forsan disparente, Sephora supplex advoluit est Moyfis pedibus, dicens, eum servatum non esse, nisi sanguine filii sui, insinuansque se redire malle quam tanto cum periculo comitari. Cumque Moyfes ipse mallet, ut uxor cum filiis domi maneret, lubens annuit ejus precibus. Quare Sephora Moysem iter suum prosequi sivit, domum reditura cum parvulis. Rupertus in Exodum lib. 1 cap. 20 hanc expositionem amplexus est, illaque haud dubie rectè congruit cum textu Vulgata. Favet quoque data expositioni, quòd constat Sephoram cum filiis remissam fuisse à Moyse, quòdque illa remissio nesciatur alio tempore facta. Fateor tamen interpretes complures non sine ratione aliam sententiam fuisse amplexos; atque hac de causa eorum argumentis breviter est respondendum.

& respon-
deatur ad
rationes ex-
plicationi
oppositas:

106 Primò opponunt verba Septuaginta interpretum, qui, inquit, pro Et dimisit eum, habens, Et recessit ab eo angelus, vel, & abiit angelus ab eo. Verum in pluribus editionibus non legitur adjecta vox angelus, ita ut dubitari possit, an vox illa ad textum pertineat, præsertim cum in Hebraico textu nec tempore S. Hieronymi reperta sit, nec nunc reperitur. Obijciunt secundò hodiernum textum Hebraicum, qui est: Et ipse dimisit eum, id est, angelus Moysem, non pergens ei mortem intentare. Hoc argumentum planè evinceret, non posse hic intelligi Sephoram, si textus Hebraicus hodiernus planè esset incorruptus: nam verbum Hebraicum secundum proprietatem illius lingua denotat genus masculinum, quod Sephora non congruit. At quis nos securos planè reddat de sinceritate textus Hebraici? Certè S. Hieronymus lingua Hebraica peritissimus, si in suis codicibus eandem phrasim Hebraicam invenisset, non videtur phrasim Latinam expressurum fuisse eo modo, quo nunc eandem habemus expressam. Dicitur de Sephora, Tulit... & circumcidit... tetigitque... & ait, & mox nullo alterius persona indicio addito, & dimisit. Quis illud dimisit non intelligat de eadem persona, de qua præcedentia omnia dicta sunt, præsertim cum rursum sine indicio mutata persona subdatur, postquam dixerat, hocque similiter de Sephora sit intelligendum? Phrasim erit planè hiulca, si verbum dimisit de alio intelligamus quàm de Sephora.

Sephora do-
mum remis-
sa: Aaron
occurrit
Moyse, qui
cum eo vo-
luntatem
Dei Israë-
litis expo-
nit.

107 Porro, quidquid sit de propria loci istius intelligentia, quam incertam esse fateor, cum & plures aliæ explanationes dentur; omnino tamen existimo cum S. Augustino, Sephoram cum filiis suis ea occasione domum fuisse remissam à Moyse, qui iter suum prosecutus est, fratremque Aaronem invenit, Dei jussu occurrentem. Quippe Moyfes 27 sic pergit: Dixit autem Dominus ad Aaron: Vade in occursum Moyfi in desertum. Qui perrexit obviam ei in montem Dei (Horeb aut Sinai) & osculatus est eum. Narrauitque Moyfes Aaron omnia verba Domini, quibus miserat eum, & signa, quæ mandaverat.

Veneruntque simul (in Ægyptum, seu in terram Gessen, in qua habitabant Israëlita) & congregaverunt cunctos seniores filiorum Israël. Locutusque est Aaron omnia verba, quæ dixerat Dominus ad Moysem: & fecit (Moyfes nempe) signa coram populo, & credidit populus. Audieruntque, quòd visitasset Dominus filios Israël, & quòd respexisset afflictionem illorum: & proni adoraverunt. Facile crediderunt Moyfi Israëlita, quando edidit signa à Deo mandata, quòd nihil sibi metuerent mali: at simul ac gravius ea occasione premi cæperunt ab Ægyptiis, Moyfi & Aarone statim obmurmuraverunt, ut videbimus.

§ XII. Josephi & Philonis relationes de præmissis: utrùm Moyfes impostherum ab uxore abstinuerit.

E

Iter Moyfis in Ægyptum, gestaque ejus prima cum Aarone & senioribus Israëlitarum satis concinnè narrat Josephus: at omittit ea, quæ occasione angeli mortem Moyfi minitantis facta jam vidimus; & præter Scripturam ait, seniores Israëlitarum eidem obviam progressos. Verba ipsius accipe: Cumque (Moyfes) cognovisset Pharaohem Ægyptiorum regem, sub quo ipse fugerat, esse defunctum, à Raguele comitatum rogat, ut salva ejus pace ac gratiâ liceat sibi in Ægyptum ob publicam cognatorum ac tribulium suorum utilitatem proficisci: quo impetrato, & assumptâ, quam ibi duxerat, Raguele filia, liberisque communibus, Gerfo & Eleazaro, iter in Ægyptum arripuit. Quorum nominum prius PEREGRINUM significat, posterius, DEI AUXILIUM, quòd divina ope insidias Ægyptiorum evasisset. Cumque jam non longè à limitibus abessent, Aaron frater venit obviam, Deo sic jubente: cui mox indicavit, quidquid in monte viderat, & omnia mandata, quæ divinitus illic acceperat. Mox ulterius progressus, obvios invenit præstantissimos quosque Hebræorum, qui adventum ejus præsenferat: & mox ne quid ampliùs de fide Moyfis dubitarent, prodigia divinæ voluntati attestantia sunt eis ob oculos exhibita: quibus præter omnem opinionem visis attoniti, sperare jam cæperunt providentiam Dei securitati illorum & incolumitati non defuturam. Atque ita obsequentiores nactus Hebræos, & in potestate ipsius se futuros pollicentes, accensos nimirum libertatis amore, ad novum regem se confert.

Josephi narratio de itinere & primis gestis in Ægypto,

F

109 Philo quoque non omnia narravit, quæ Moyfi in itinere acciderunt; at pauca solum de prædictis breviter sic expressit: Profectus unà cum uxore ac liberis iter faciebat in Ægyptum: inventoque fratre, qui venerat obviam, adjunxit eum sibi comitem, communicatis oraculis. Is jam antè habebat præparatam divinitus animam ad obsequium, ut incunctanter assentiret sequereturque. Sic ingressi Ægyptum unanimiter, primum senioribus gentis clam convocatis indicant oraculum, Dei miseratione instare libertatem & migrationem ad sedes meliores; idque ipsum Deum polliceri, offerreque se ducem itineris. Hæc Philo, nihil memorans de angelo occurren-

uti & Philonis: uterque omittit aliqua.

AUCTORE te, nec explicans, utrùm Sēphora cum filiis in
J. S. Ægyptum usque comitata sit.

110 Nonnullorum sententia est, Moysen post audita apud rubum divina oracula deinceps se continuisse ab uxore. S. Gregorius Nazianzenus Orat. 47 sic loquitur hac de re: Mosē ferunt post audita Dei oracula nunquam cum uxore consuetudinem habuisse, nec liberos procreasse. Idem magis asseverat S. Epiphanius Hæresi 78 num. 16 his verbis: Etenim Moyses, postquam propheta esse cœpit, nullam ampliùs cum uxore consuetudinem habuit; neque liberos in eo statu suscepit: quippe qui cum Domino majori vitæ suæ parte verfaretur. An, si nuptiis vacare voluisset, quadraginta noctes ac dies in monte Sina perseverare potuisset? Potuisset quadraginta totos annos in solitudine ad divinarum se rerum administrationem intendere? sacerdotio vacare? enarrare Dei mysteria? Cum Deo denique perpetuò colloqui nuptiarum obstrictus onere potuisset? S. Hieronymus lib. 1 adversus Jovinianum idem innuit, sic scribens: Perspicuum est de Moysē, quòd periclitatus esset in diversorio, nisi Sēphora, quæ interpretatur avis, filium circumcidisset, & præputium nuptiarum cultro euangelico defecisset. Iste nempe Moyses est, qui quum vidisset visionem magnam, & angelum sive Dominum loquentem in rubo, nequaquam valuit ad eum accedere, nisi solvisset corrigiam calceamenti sui, & abiecisset vincula nuptiarum. Nec mirum hoc de Amico & propheta & legifero Dei, quum omnis populus accessurus ad montem Sina, tribus diebus sanctificari iussus sit, & se ab uxoribus abstinere.

111 S. Ambrosius lib. 1 de Cain & Abel cap. 2 de Moysē sic habet: Humanæ dignitatem conditionis excessit eò usque, ut Dei donaretur nomine, sicut habemus scriptum, dicente Domino: "Posui te in Deum Pharaoni". Etenim victor passionum omnium, nec ullis captus sæculi illecebris, qui omnem istam secundum corpus habitationem cælestis puritate conversationis obduxerat, mentem regens, carnem subjiciens, & regia quadam auctoritate castigans, nomine Dei vocatus est, ad cuius similitudinem se perfectæ virtutis ubertate formaverat. Non clarè quidem asserit Ambrosius, Moysen ab uxore se abstinnisse post visionem in rubo; puritatem tamen ipsius adeo celebrat & continentiam, ut suspicionem præbeat, se ejusdem cum laudatis Patribus fuisse sententia. Hanc autem sententiam, præter rationes à Patribus allatas, maximè probabilem facit, quòd liberos nullos habuisse legatur Moyses, nisi filios duos antea genitos; quòdque Sēphora remissa fuerit ad patrem. Fuit quidem illa ad Moysen redacta cum filiis Exod. 18; at nulli legitur Moyses eam recepisse ad usum matrimonii, nec ulla deinde Sēphora in Scripturis sit mentio, nisi Num. 12, ubi ipsius causâ soror Moysis Maria cum Aarone locuta est contra Moysen. At hanc Mariæ murmurationem nequaquam favere contrariæ sententia, suo loco videbimus. Fateor tamen rem esse incertam.

caque sententia est verisimilis, quia nullos deinde legitur genuisse liberos.

B

C

§ XIII. Moyses & Aaron mandata Dei Pharaoni exponunt: Israëlitæ graviùs ea de causa oppressi, obmurmurant Moysi & Aaroni: hi verò, jubente Domino, signa coram Pharaone edunt; sed frustra: prima Ægyptiorum plaga.

Quid egerint Moyses & Aaron, postquam consensientes sibi seniores Israëliitarum invenerant, exponitur Exod. 5 in hunc modum: Post hæc ingressi sunt Moyses & Aaron, & dixerunt Pharaoni: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi in deserto. At ille respondit: Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus, & dimittam Israël? Nescio Dominum, & Israël non dimittam. Dixeruntque: Deus Hebræorum vocavit nos, ut eamus viam trium dierum in solitudinem, & sacrificemus Domino Deo nostro: ne fortè accidat nobis pestis aut gladius. Ait ad eos rex Ægypti: Quare Moyses & Aaron sollicitatis populum ab operibus suis? Ite ad onera vestra. Hæc Pharaon non sine indignatione gravique iracundia: nec dubitari potest, quin Moyses & Aaron statim receperint, ut consulerent Dominum, quid ulterius esset agendum.

113 Pharaon verò hisce non contentus, cum suis consilium iniit, statuitque Israëlitæ graviùs premere, ne similia imposterum petere sustinerent, prout sequitur in textu sacro: Dixitque Pharaon: Multus est populus terræ: videtis quòd turba succreverit: quantò magis (succrescet,) si dederitis eis requiem ab operibus? Præcepit ergo in die illo præfectis operum & exactoribus populi, dicens: Nequaquam ultra dabitur paleas populo ad conficiendos lateres, sicut priùs: sed ipsi vadant, & colligant stipulas. Et mensuram laterum, quam priùs faciebant, imponetis super eos, nec minuetis quidquam: vacant enim, & idcirco vociferantur, dicentes: Eamus, & sacrificemus Deo nostro. Opprimantur operibus, & expleant ea: ut non acquiescant verbis mendacibus. Igitur egressi præfecti operum & exactores, ad populum dixerunt: Sic dicit Pharaon: Non do vobis paleas: ite, & colligite, sicubi invenire poteritis, nec minuetur quidquam de opere vestro. Dispersusque est populus per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas. Præfecti quoque operum instabant, dicentes: Complete opus vestrum quotidie, ut priùs facere solebatis, quando dabantur vobis paleæ. Flagellatique sunt, qui præerant operibus filiorum Israël, ab exactoribus Pharaonis dicentibus: Quare non impletis mensuram laterum, sicut priùs, nec heri nec hodie? Ex hisce mirè elucet tyrannica Ægyptiorum crudelitas, cum verisimiliter plus operis exigerent, quàm omni suo conatu perficere possent Israëlitæ: nam collectio palearum, qua concisa luto miscebantur ad soliditatem laterum, multum haud dubiè temporis absolvebat.

114 Hac de causa prepositi Israëliitarum, qui pro aliis puniebantur, quòd non laborarent

D

Moyses & Aaron mandata Dei exponunt Pharaoni,

E

qui graviore onere premit Israëlitæ:

F

A rent ultra vires suas, convenerunt Pharaonem horum præpositi primam coram Pharaone frustra queruntur, deinde Moysi & Aaroni obmurmuranti:

ipsum, ut conquererentur de tyrannico illo pro-
cedendi modo, seque excusarent de non exple-
to opere imperato; sed nihil apud tyrannum pro-
fecerunt. Audi Moysen hac enarrantem: Ve-
neruntque præpositi filiorum Israël, & vocife-
rati sunt ad Pharaonem, dicentes: Cur ita agis
contra servos tuos? Paleæ non dantur nobis,
& lateres similiter imperantur: en famuli tui
flagellis cædimur, & injustè agitur contra po-
pulum tuum. Qui ait: Vacatis otio, & idcirco
dicitis: Eamus, & sacrificemus Domino. Ite er-
go, & operamini: paleæ non dabuntur vobis,
& reddetis consuetum numerum laterum. Hoc
accepto responso, Israëlitarum præpositi, ne-
scientes quò se verterent, Moysi & Aaroni af-
flictionem suam imputarunt. Videbantque se præ-
positi filiorum Israël in malo, eo quòd diceret-
ur eis: Non minuetur quidquam de lateribus
per singulos dies. Occurreruntque Moysi & Aa-
ron, qui stabant ex adverso egredientibus à
Pharaone: & dixerunt ad eos: Videat Domi-
nus, & judicet, quoniam foetere fecistis odo-
rem nostrum coram Pharaone & servis ejus, &
præbuitis ei gladium, ut occideret nos.

B 115 *Audito hoc convitio, Moyses ad misericordiam magis quam ad iracundiam motus est, quia non ignorabat, se revera occasionem seu pretextum præbuisse Pharaoni Israëlitas crudelius opprimendi. Itaque dolore & misericordiâ tactus, reverenter querelas suas coram Deo exposuit, ejusque opem cum fiducia imploravit, nec frustra: nam ita pergit sacer textus: Reverfusque est Moyses ad Dominum, & ait: Domine, cur afflixisti populum istum? Quare misisti me? Ex eo enim, quo ingressus sum ad Pharaonem, ut loquerer in nomine tuo, afflixit populum tuum, & non liberasti eos. Dixitque Dominus ad Moysen: Nunc videbis, quæ facturus sum Pharaoni: per manum enim fortem (pressus,) dimittet eos, & in manu * robusta (coactus) ejiciet (id est, exire compellet) illos de terra sua. Locutusque est (ulterius) Dominus ad Moysen dicens: Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac, & Jacob, in Deo omnipotente: & nomen meum ADONAI non indicavi eis. Quasi diceret, Tibi majorem præbui fiducia causam, quam majoribus tuis, quibus nomen meum tetragrammaton (id, quia ineffabile Hebrais, Adonai seu Dominus, Latine solet exponi) non indicavi, sicuti tibi indicavi apud rutum. Pergamus cum textu: Pepegique foedus cum eis, ut darem eis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt advenæ. Ego audivi gemitum filiorum Israël, quo Ægyptii oppresserunt eos: & recordatus sum pacti mei. Ideo dic filiis Israël: Ego Dominus, qui educam vos de ergastulo Ægyptiorum, & eruam de servitute: ac redimam in brachio excelso, & judiciis magnis. Et assumam vos mihi in populum, & ero vester Deus: & scietis quòd ego sum Dominus Deus vester, qui eduxerim vos de ergastulo Ægyptiorum; & induxerim in terram, super quam levavi manum meam, ut darem eam Abraham, Isaac, & Jacob: daboque illam vobis possidendam, ego Dominus.*

* i. e. per manum

C 116 *Hæc consolatio fiduciam Moysi nonnihil depressam magis erexit: verum Israëlita præsentis sua calamitate ita animos abjecerant, ut ne hisce quidem promissionibus eos resumpserint, non satis considerantes, ad magna passim non per-*

atque Israëlitas frustra consolatus, jubetur Pharaonem prodigiis aggredi,

116 *Hæc consolatio fiduciam Moysi nonnihil depressam magis erexit: verum Israëlita præsentis sua calamitate ita animos abjecerant, ut ne hisce quidem promissionibus eos resumpserint, non satis considerantes, ad magna passim non per-*

Septembris Tomus II.

veniri, nisi per magnos labores. Verba Moysis accipe: Narravit ergo Moyses omnia filiis Israël: qui non acquieverunt ei, propter angustiam spiritus, & opus durissimum. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Ingredere, & loquere ad Pharaonem regem Ægypti, ut dimittat filios Israël de terra sua. Respondit Moyses coram Domino: Ecce filii Israël non audiunt me: & quo modo audiet Pharaon, præsertim cum incircumcisus sim labiis. Pusillanimitas Israëlitarum fecit, ut Moyses ad pristinam excusationem relaberetur. Verum Dominus cap. 7 amputavit ultiores excusationes, jussitque Moysen signorum ostentatione aggredi Pharaonem, majoremque auctoritatem apud regem superbum assumere. Rem Moyses narrat his verbis: Dixitque Dominus ad Moysen: Ecce constitui te Deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Tu loquēris ei omnia, quæ mando tibi: & ille loquetur ad Pharaonem, ut dimittat filios Israël de terra sua. Sed ego indurabo cor ejus, & multiplicabo signa & ostenta mea in terra Ægypti, & non audiet vos: immittamque manum meam super Ægyptum, & educam exercitum & populum meum, filios Israël de terra Ægypti per judicia maxima. Et scient Ægyptii, quia ego sum Dominus, qui extenderim manum meam super Ægyptum, & eduxerim filios Israël de medio eorum. Fecit itaque Moyses & Aaron, sicut præceperat Dominus; ita egerunt. Erat autem Moyses octoginta annorum, & Aaron octoginta trium, quando locuti sunt ad Pharaonem.

E 117 *Hiscæ generatim expositis, ad singula enarrauda Moyses sic procedit: Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron: Cum dixerit vobis Pharaon, Ostendite signa: dices ad Aaron: Tolle virgam tuam, & projice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum. Ingressi itaque Moyses & Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut præceperat Dominus: tulitque Aaron virgam coram Pharaone & servis ejus, quæ versa est in colubrum. Vocavit autem Pharaon sapientes & maleficos: & fecerunt etiam ipsi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam similiter. Projeceruntque singuli virgas suas, quæ versæ sunt in dracones: sed devoravit virga Aaron (in colubrum versa) virgas eorum. Induratumque est cor Pharaonis, & non audivit eos (Moysen nimirum & Aaronem) sicut præceperat Dominus. Præcipui horum maleficorum creduntur fuisse Jannes & Mambres, de quibus Apostolus 2 Timoth. 3 § 8 ait: Quemadmodum autem Jannes & Mambres restiterunt Moysi &c. Hi autem suis præstigiis effecerunt, ut Pharaon potuerit existimare, Moysen & Aaronem simili arte uti, & magos solum esse magis suis peritiores, atque ea de causa non moveretur ad consentiendum, sicut Dominus futurum prædixerat, quando præcepta sua dabat Moysi & Aaroni. Hoc primum prodigium coram Pharaone factum non computatur inter decem plagas Ægypti: nam ex eo nihil mali obvenit Ægyptiis.*

F 118 *At prima Ægyptiorum plaga statim subnectitur hoc modo: Dixit autem Dominus ad Moysen. Ingravatum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum. Vade ad eum manè, ecce egredietur ad aquas: & stabis in occursum ejus super ripam fluminis: & virgam, quæ conversa est in draconem, tolles in manu tua. Dicesque ad eum: Dominus Deus Hebræorum misit me ad te, dicens: Dimitte populum meum,*

vertit Moyses virgam suam in serpentem, quod imitantur magi:

vertit aquam in sanguinem per totam Ægyptum,

AUCTORE J. S. ut sacrificet mihi in deserto : & usque ad præfens audire noluisse. Hæc igitur dicit Dominus : In hoc scies quòd sim Dominus : ecce percussam virgâ , quæ in manu mea est , aquam fluminis , & vertetur in sanguinem. Pisces quoque , qui sunt in fluvio , morientur & computrescent aquæ , & affligentur Ægyptii bibentes aquam fluminis. Dixit quoque Dominus ad Moysen. Dic ad Aaron : Tolle virgam tuam , & extende manum tuam super aquas Ægypti , & super fluvios eorum , & rivos ac paludes , & omnes lacus aquarum , ut vertantur in sanguinem : & sit cruor in omni terra Ægypti , tam in ligneis vasis quàm in faxeis. Feceruntque Moyses & Aaron , sicut præceperat Dominus : & elevans virgam percussit aquam fluminis coram Pharaone & servis ejus : quæ versa est in sanguinem. Et pisces , qui erant in flumine , mortui sunt : computruitque fluvius , & non poterant Ægyptii bibere aquam fluminis , & fuit sanguis in tota terra Ægypti. De hac plaga Psalm. 77 ¶ 44 sic canit Psalmista : Et convertit in sanguinem flumina eorum , & imbres eorum , ne biberent. Et Psalm. 104 ¶ 29 : Convertit aquas eorum in sanguinem : & occidit pisces eorum.

B 119 Post prædicta verò Moyses addit causam , cur non flecteretur pertinacia Pharaonis , ita scribens : Feceruntque similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis ; & induratum est cor Pharaonis , nec audivit eos , sicut præceperat Dominus. Avertitque se & ingressus est domum suam , nec apposuit cor etiam hac vice. Queritur hic passim , unde aquam illam , quam verterunt in sanguinem , acceperint malefici , cum omnis aqua Ægypti in sanguinem fuerit conversa à Moysè ? Variis id modis fieri potuit : nam potuit illa aqua esse marina , quæ versa non erat in sanguinem , utpote ad potandum inepta. Potuit fodi puteus , prout revera puteos foderunt Ægyptii , atque ex illo aqua illa hauriri. Potuit illa aqua accipi à magis , priusquam omnis aqua in sanguinem erat conversa : non enim dicitur tota conversio unico momento temporis facta. Plures etiam modos , quibus aqua illa à magis haberi potuit , recitant interpretes ; sed probabiliores solum recensere breviter volui. S. Augustinus quæst. 23 in Exodum existimat , terram Gessen à plaga sanguinis & sequentibus fuisse immunem , ibique aquam à magis acceptam , quam in sanguinem verterunt. Et sanè non video ex Scripturis probari posse , terram Gessen eadem plagâ fuisse tactam , licet interpretes varii id velint probare ex his verbis : Et fuit sanguis in tota terra Ægypti. Quippe cap. 8 ¶ 24 similiter musca venisse dicitur in omnem terram Ægypti : & tamen ex eodem capite constat , terram Gessen à plaga muscarum fuisse liberam. Itaque sententia illa S. Augustini mihi præ ceteris videtur probabilis : non enim idonea ratio facile assignari poterit , cur tota terra Ægypti uno loco magis comprehendat terram Gessen , quàm altero. Demum quid fecerint Ægyptii hac plaga percussi , Moyses sic refert : Foderunt autem omnes Ægyptii per circuitum fluminis , aquam ut biberent : non enim poterant bibere de aqua fluminis. Impletique sunt septem dies , postquam percussit Dominus fluvium. Hactenus de prima Ægyptiorum plaga ex sacris Litteris.

quod item imitantur magi : utrum prima hæc plaga etiam fuerit in terra Gessen ?

C

§ XIV. Josephi , Philonis , & Artapani de præmissis relationes examinatæ.

Josephus primum Moysis cum Pharaone congressum cum secundo , ordinemque rerum gestarum mirè confundit : varia quoque Moysi dicta attribuit , quæ nec vera sunt , nec probabilia. Verba accipe , observationibus nostris castiganda : Ad novum , inquit , regem se confert. Ibi posteaquam commemorasset operam suam pro Ægyptiis contra Æthiops , contemptim agros eorum vastantes , navatam , laborefque exhaustos , dum non aliter quàm pro suis popularibus bellum administraret , adjicit malam gratiam pro tot beneficiis sibi redditam. Oraculum deinde , in Sina monte acceptum , regi aperit , necnon prodigia , quibus de voluntate Dei confirmatus , omnem hæsitacionem posuerit , singillatim enumerat ; addit deinde preces , ne per incredulitatem Dei decretis obstaculo esse velit. Cæterum cum à rege contemptim audiri se animadverteret , exhibet illi specimen prodigiorum , quæ in Sina viderat. Prodigia illa regi sunt exhibitæ non in primo , sed in secundo congressu. Deinde non est verisimile , Moysen merita sua regi exprobrasse , aut tam enucleatè visionem suam eidem statim exposuisse. Redeo ad Josephum.

121 Rex verò iratus sceleratum cum appellat , qui Ægyptiorum olim fugitivus , nunc magicis præstigiis instructus , ad reliquos decipientes venerit. Habere se quoque sacerdotes , qui eadem ostenta repræsentare nosset , non minus peritos hujusmodi artium : nec esse , cur se Moyses jactare debeat , quasi solus divina præ cæteris virtute polleat , atque ita apud rudem multitudinem quasi supra mortalem conditionem positus se venditet : confestimque cum & ipsi suas virgas projecissent , in dracones sunt versæ. Tum Moyses nihil his motus , Ne ipse quidem , inquit , ignoro aut contemno artes Ægyptiorum : attamen quæ ego operor , tanto præstantiora esse aio , quàm istorum magiam , quanto intervallo res divinæ humanas post se relinquunt : jamque manifestè declarabo , non esse hæc præstigias veritatis specie parùm cautis imponentes , sed ipsissimam Dei virtutem , argumentum omnipotentis illius voluntatis apud incredulos futuram : & cum dicto virgam in terram mittit , jubens ut fiat draco , quæ mox dicto parens Ægyptiorum virgas , quæ draconum specie reptabant , unam post aliam aggressa , omnes ad unam devoravit , ac mox in pristinam speciem reversam Moyses rursus sustulit. In hisce Josephus rursus variè labitur. Nam primò Pharaonem ex solis conjecturis loquentem , & Moysi exprobrantem inducit. Secundo cum ait , Cum & ipsi (magi) suas virgas projecissent , supponit Moysen id antea fecisse , prout revera per Aaronem fecit ; idemque rursus factum narrat , acsi Moyses idem bis fecisset. Tertio de Aaronem silet , acsi non adfuisset , omniaque verba & opera soli Moysi attribuit ; cum tamen constet , omnia per Aaronem facta , jubente Moysè. Quarto Moysen pessimè sic loquentem inducit , acsi magicas Ægyptiorum artes approbasset.

D

E

F

Moyses cum Pharaone non solum conjecturis suis ,

A
sed ordine
etiam consu-
so corrup-
pit :

122 Rex autem, ait pergens Josephus, ad indignationem magis quam admirationem hoc facto commotus, cum nihil acturum respondisset, neque quidquam Ægyptiacis artibus profecturum, mandat operarum exactori, qui Hebræis erat præpositus, ut de labore nihil eis remittat, sed gravioribus etiam quam antea operum difficultatibus premat. At ille prius paleas eis ad lateres fingendos præbere solitus, posthac id facere desuit: sed interdum detentos in opere, noctu ad comportandas paleas dimittebat, pristini laboris onus conduplicaturus. Moyses autem neque minis regis à proposito deterrebat, neque assiduis suorum querelis, ut à cæpto desisteret, vel minimum flecebat: sed obfirmato contra utrumque animo, in hoc totus erat, ut suos in optatissimam libertatem restitueret. Itaque denuo regem accedit, suadens ut dimittat Hebræos in Sina montem, illic Deo sacrificaturos, hoc enim ipsum iussisse, nec posse quemquam ejus voluntati resistere: quapropter dandam operam ne favorem ejus contemnere videatur, utque populo potestatem exeundi faciat, ne forte contra moliendo posthac culpam in se transferat, si quid ipsi tale acciderit, qualia Dei voluntati resistentibus evenire solent. Nam necessariò calamitates eos comprehendere, qui divinam iram in se provocaverint: & tum terram tum aërem illis infestum existere, tum procreationem filiorum parum feliciter procedere, elementis etiam ad vindicandum in eos concitatis. Atque hæc mala non posse evitare Ægyptios, etiamsi Hebræos regionem eorum exire contingat, nisi hanc profectorem bona pace ipsorum impetraverint. *Hactenus Josephus, qui rectè quidem oppressionem majorem Hebræorum primò congressui postponit; sed eam perperam postponit signis, quæ in secundo congressu contigerunt, quod utrumque confuderit, ut jam vidimus. Deinde alterum Moysis cum Pharaone conventum quidem narrat: sed solum minus quasdam Moysis, ex conjecturis confictas, illi eorum conventui attribuit; licet Moyses tam citò non videatur minatus Pharaoni. Reliqua Josephi de hisce asserta accipe.*

C
prima plaga
ab eodem
narrata,
errorque
ipsius corre-
ctus.

123 Rege verò, inquit, nihili faciente verba Moysis, neque vel tantillum ad ejus preces advertente, gravissima mala in Ægyptios incubuerunt: quæ singulatim recensebo, tum propter eorum novitatem, tum ut eo magis appareat, non vanas fuisse Vatis nostri prædictiones: postremò quia hominum interest talia cognoscere, quo magis ea caveant, quibus irritatus Deus ad infligendas pœnas commoveri solet. Primùm amnis sanguineis fluentis prolapsus, ad potus inopiam eos redegit, cum præterea nullum fontem habeant: nec coloris tantùm id erat vitium, sed si quis siti coactus gustaret, confestim acri dolore corripiebatur: eratque talis Ægyptiis solis, Hebræis verò dulcis ac potabilis, & omnino pristinam naturam retinens. Quo miraculo rex inops consilii, timens incolumitati gentis, permisit Hebræos abire; cumque malum cessasset, rursus ad pristinam mentem rediit, sententiam suam revocans. *Peccat Josephus, dum asserit post hanc plagam permississe Pharaonem, ut Hebræi abirent, sed sententiam revocasse. Potius referre debuerat, à magis quoque aquam in sanguinem conversam; atque ita factum esse, ut Pharaon pertinax in sententia sua persisteret.*

124 Philo in narratione ejusdem historiae subinde quoque à sacra Scriptura recedit, & obser-

Septembris Tomus II.

vationes suas de more adjungit. Singula excutimus post data ipsius verba, quæ interpres Latine sic reddidit: Post hæc (Moyse & Aaron) regem ipsum audent appellare, ut populum extra fines regni emittat ad sacrificium. Aiebant enim solitudine opus esse ad peragendos ritus patrios, diversos ab aliorum cæremoniis, & ideo secessum requirentes, ne vel offendant alios, vel profanentur exterorum oculis parum faventium spectaculo. At rex ab incunabilis innotuit majorum suorum fastui, nec credens ullum Deum præter ista visibilia, contumaciter respondit: Quis est, cui me obedire jubetis? Non novi istum, quem prædicatis novum Dominum: non dimitto gentem, prætextu celebritatis sacerdotumque cupientem jugum excutere. Deinde homo iracundus & inclemens ignominiam notat præfectos operum, qui sinerent otio lascivire populum, alioqui non desideratum festa & sacrificia. Hæc enim non esse intentorum operi necessario, sed suaviter delicatæque viventium. Ergo, cum populus gravius quam antè premerebatur, & Mosi fociis indignaretur ut impostoribus, eis clamque palamque impietatem obijciens, ac ementita oracula; tandem Propheta aggreditur exerere miracula, quæ didicerat; quo spectatoribus incredulitatem eximeret: interfuit & rex cum cohorte purpuratorum. *Per præfectos operum, quos ignominiam notavit Pharaon, intelligi debent præfecti ex Hebræis, quibus rursus præerant Ægyptii. Quæ verò asserit de obmurmurationibus contra Moysen, ac si pro impostore cum suis habitus fuisset ab Hebræis, nonnihil exaggerata sunt supra relationem S. Scripturae; licet alioquin non careant omni verisimilitudine, & pro conjecturis haberi possint.*

125 Philo deinde sic pergit: Itaque confluenta ad regiam multitudine, frater Mosi baculum, elatum prius, ut esset omnibus conspicuus, in terram projicit; qui mox in draconem mutatur. Tum circulus spectatorum præ metu stuporæque solutus diffugit. Sophistæ verò magique, quotquot aderant, Quid vos terret? inquirunt. Nec nos sumus rudes talium artium: & nos talia patrare possumus. Deinde cum quisque suam virgam projecisset, multi dracones circa primum illum voluebantur sinuosis orbibus; ille verò arrecta cervice immani hiato non aliter quam objectos pisces circumquaque petitos absorbit: atque ita deglutitis, in pristinam virgæ naturam rediit. Id tam magnificentum spectaculum etiam iniquis animis omnem suspensionem exemit, ne putarent hæc agi humanis vasamentis aut artibus excogitatis ad ludibrium, sed divinam potentiam, quæ nihil non facile perficitur. *Quod hic asseritur de dracone ex Moysis virga facto, quem, post devoratos serpentes ex magorum virgis ortos, rursus in virgam mutatum affirmat, ex probabili conjectura dicitur: nam Scriptura non exprimit, quomodo, aut quando, secunda illa mutatio facta sit. Potuit fieri mutatio Aarone caudam serpentis arripiente, ut Moysi contigit apud rubrum; aut sponte etiam, ut credidisse videtur Philo, quem rursus audiamus.*

126 Attamen cum ne tam manifestam quidem efficaciam posset eis exprimi, ut victos se faterentur; sed nihilominus pertinaci audacia resisterent, addicti obstinatæ inhumanitati impietati que, tamquam laudatis virtutibus; nec miserantes oppreffos iniquo servitio, nec divina mandata exsequi inducentes in animum, tum manifestis oraculis declarata, tum ostentis subsecutis atque prodigiis:

AUCTORE
J. S.
Philo primum Moy-
sis cum
Pharaone
congressum,
ejusque
exitum,

prodigium
mutatæ in
serpentem
virgæ,

F

plagas
omnes gene-
ratim,

AUCTORIBUS
J. S.

giis : opus fuit graviore censura , ut afflictionibus agminatim ingruentibus castigarentur stolidi , qui dedignabantur erudiri bonis rationibus. Decem pœnæ regioni inflictæ sunt , ut qui in peccando nihil sibi reliquum fecerant ad summam malitiam , punirentur modis omnibus , ferirenturque perfecto pœnarum numero. Ne genera quidem pœnæ fuerunt vulgaria. Nam elementa mundi , terra , aqua , aër , ignis conspirarunt in impios , Deo vindice , ad declarandam ejus potentiam , ea , quibus ad creationem salutemque rerum usus est , vertentis quandolibet in impiorum perniciem. Hæ pœnæ trifariam distributæ sunt : tres pertinentes ad crassiora elementa , terram & aquam , ex quibus constant corpora cum suis qualitatibus , fratri Mosis commissæ : totidem soli Mosis , quas inflixit per ignem & aërem : . . . una utrique communis , ordine septima , tres reliquæ ad complendum denarium Deo servatæ sunt. Ab aqua fuit initium : hanc quoniam honorant Ægyptii præ cæteris , tamquam rerum omnium principium , primam adhibuit Deus ad terrendos castigandosque noxios. *Hactenus Philo. Diviso illa decem plagarum placuit etiam Origeni Hom. 4 in Exodum. Ex hisce , licet Deus omnes præcipuè intulerit , tres prima , nimirum sanguinis , ranarum , & sciniphum , attribuantur Aaroni , quod ipse in iis manum aut virgam extenderit , in duabus super aquas , in tertia super pulverem terra. In reliquis dividendis Philo non servat ordinem , quo illatae sunt , sed quo ipse eas erat narraturus. Tres soli Moyse adscribit , quod in illis Moyse legatur manum aut virgam in calum extendisse , uti factum est in plaga septima grandinis , in octava locustarum , & in nona tenebrarum. Sextam plagam ulcerum , quam septimam vocat & recenset Philo , soli Moyse attribuit Origenes , quod ille solus cinerem in calum sparserit ; at utrique eam adscribit Philo , quod ambo simul cinerem collegerint. Demum tres alia , nempe quarta muscarum , quinta pestis animalium , & decima , seu mors primogenitorum , soli Deo attribuantur , quia nihil in hisce operati alii.*

ac primam singillatim referens , conjecturas & aliquos errores admiscet.

C

127 Quid igitur mox accidit ? Mosis fratre jussu Dei percutiente virgâ fluvium , in sanguinem vertitur , quàm longus est ad mare usque ab Æthiopia , idem in stagnis , fossis , puteis , fontibus , & omnibus Ægypti aquis evenit , ut deficiente aqua potabili ripas nemo petere , & novas venas aperientibus pro limpido liquore sanguis emicaret tamquam è vulnere : piscium quoque genera extincta sunt cuncta , vitali facultate versa in pestiferam , ut fetore completerentur omnia , putrescentibus simul tot corporibus , hominum quoque siti enectorum magnus numerus acervatim jacebat in triviis , non sufficientibus domesticis ad sepulturæ officia : nam per septem dies hoc malum duravit , donec Ægyptiis suppliciter Mosem invocantibus , & illo deprecante , Deus misertus est pereuntium. Is cum sit exorabilis , mutavit sanguinem in aquam dulcem , redditis anni fluentis salubribus , qualia prius fuerant. *In hac plaga narranda bis labitur Philo , aut certè idoneum non habet in Scriptura fundamentum. Afferit primò , sanguinem emicuisse novas venas aperientibus , seu puteos fodientibus. Verùm id videtur repugnare hisce verbis Exod. 7 v. 24 : Foderunt autem omnes Ægyptii per circuitum fluminis , aquam ut biberent : non enim poterant bibere de aqua flu-*

minis. *Clarè hic textus insinuat , aquam fodiendo fuisse reperiendam , præstante misericordia Dei illud remedium Ægyptiis , ne omnes siti enecarentur. Secundo nullibi asserit Scriptura , hanc sanguinis plagam cessasse per preces Moyse , nisi affirmat Philo. Verisimilius & congruentius sacris Litteris dici potest , primam plagam cessasse solùm , ut eam secunda exciperet.*

128 *Artapanus homo gentilis de hisce aliqua audierat , verisimiliter ex traditione aut relatione Ægyptiorum : at fabulas potius edidit , quàm veram historiam. Eusebius mentem ipsius hoc modo exprimit loco sæpius indicato : Hac re (voce nimirum divina) fretum (Moysen ,) priusquam exercitum comparasset , ad regem Ægyptiorum soceri consilio descendisse (asserit ,) dixisseque orbis Domini jussu liberandos esse Judæos. Quo audito , in carcerem ipsum fuisse intrusum : unde nocte , custodibus mortuis , & repente portis patentibus , januisque omnibus , quæ ibi fuerant , fractis , exivisse , rectâque viâ in regiam usque ad regis cubiculum januis apertis ad ipsum regem intrasse : interrogatumque à stupente rege , quodnam esset Dei nomen , à quo missus esset. Cùmque cervicibus inclinatis , Moses in aure sibi dixisset , audientem mutum cecidisse , & à Mose suscitatum fuisse , scripsisse quoque ipsum nomen Dei in tabula dicit : quas litteras cum nonnulli sacerdotum deriderent , legere nescientes , spatio ait omnes expirasse : tunc etiam , signum rege petente , baculum à Mose in serpentem conversum , omnibusque magno timore percussis , à cauda captum draconem , in baculum rursus convertisse : deinde Nilum baculo percussum , abundasse adeo , ut universa Ægyptus submersionem timuerit , singulisque annis ex illo tempore similiter abundarit : postea , cum aqua rursus baculo percussa , in alveum suum rediisset , animalibus in fluvio cunctis morte corruptis , magno fetore aquam ita oluisse , ut Ægyptii siti simul & pestilentia simul laborarent ; regem autem perterritum , inclinatum jam fuisse ad dimittendum populum : sed Memphiticis sacerdotes vocatos , morique jussos , nisi aliquod signum ipsi etiam ederent , magicis artibus dracone producto , & fluvii colore mutato , effecisse , ut elatus rex atrociter Judæos tractaret. Hactenus ille , vera falsis miscens.*

De hisce ab Artapano gentili nonnulla etiam relata.

E

129 *Primò fallitur , dum ait Moysen soceri sui consilio ad Pharaonem ivisse : quod verò de exercitu non comparato dicitur , ineptum est. Secundo carcer ille Moyse , omniaque occasione carceris relata , fictitia planè apparent , licet alioqui mirandum sit , non præcepisse Pharaonem , ut Moyses carceri includeretur. At verisimile est , Pharaonem in primo congressu magis contempnisse Moyse dicta , quàm ab eo timuisse : deinde verò ob signa visa magis timuisse , quàm ut aunderet carceri Moysen includere. Tertio pro aquis Nili in sanguinem conversis ingentem exundationem sic substituit , ut tamen agnoscat aquas fuisse corruptas , piscesque mortuos ; quin & pestilentiam ortam , quam Scriptura sacra non agnoscit. Quarto aquas fuisse rursus percussas , sicque in alveum rediisse , regemque iis signis fuisse inclinatum ad dimittendos Israelitas , rursus non habet Moyses ipse , neque hic edicit , quomodo fluvius deinde ex sanguine rursus in aquam fuerit mutatus. Quintò fabulosum est , annuam Nili exundationem à fictitia illa exundatione ortum habere. Sextò demum alia quedam*

F

sed multis erroribus & fabulis deturpata.

A dam minus exactè & perturbato ordine relata sunt, modo tamen utcumque tolerabili. Ex hisce autem colligere possumus, mirabilia à Moyse in Ægypto patrata etiam à profanis scriptoribus relata fuisse, sed non sine erroribus, uti passim contigit in antiquis historiis profanis.

§ XV. Secunda plaga ranarum, tertia sciniphum, quarta muscarum, quinta pestis jumentorum, sexta ulcerum, septima grandinis.

Secunda plaga ranarum quam imitantur magi,

Postquam prima plaga Ægyptiorum diebus septem continuata, Pharaonem non permoverat; Dixit quoque Dominus ad Moysem (Exod. 8:) Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi: sin autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis. Et ebulliet fluvius ranas: quæ ascendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & super stratam tuam, & in domos servorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum: & ad te, & ad populum tuum, & ad omnes servos tuos, intrabunt ranæ. Hæc mandata cum minis adjunctis Moyse per Aaronem Pharaoni denuntiavit, licet Scriptura id non referat, sed potius subintelligendum relinquat. Dixitque Dominus ad Moysem, nimirum quia Pharaon non flebat: Dic ad Aaron: Extende manum tuam super fluvios, ac super rivos & paludes, & educ ranas super terram Ægypti. Et (jubente Moyse) extendit Aaron manum super aquas Ægypti, & ascenderunt ranæ operueruntque terram Ægypti; tantâ nimirum copiâ, ut secundum comminationem præmissam domos, cubacula, lectosque ipsos, & alia loca ingrederentur. Fecerunt autem & malefici per incantationes suas similiter, eduxeruntque ranas super terram Ægypti. Sanè difficile non erat demoni ranas, Deo permittente, aliunde adducere, & coram magis statuere.

Moyse precibus deinde abiata:

131 Fastus tamen regis hoc prodigio nonnihil depressus est, ut sequitur: Vocavit autem Pharaon Moysem & Aaron, & dixit eis: Orate Dominum, ut auferat ranas à me & à populo meo: & dimittam populum, ut sacrificet Domino. Dixitque Moyse ad Pharaonem: Constitue mihi, quando deprecer pro te, & pro servis tuis, & pro populo tuo, ut abigantur ranæ à te, & à domo tua, & à servis tuis, & à populo tuo: & tantum in flumine remaneant. Qui respondit: Cras. At ille, Juxta, inquit, verbum tuum faciam, ut scias quoniam non est sicut Dominus Deus noster. Et recedent ranæ à te, & à domo tua, & à servis tuis, & à populo tuo: & tantum in flumine remanebunt. Egressique sunt Moyse & Aaron à Pharaone: & clamavit Moyse ad Dominum pro sponione ranarum, quam condixerat Pharaoni. Fecitque Dominus juxta verbum Moyse: & mortuæ sunt ranæ de domibus, & de villis, & de agris. Congregaveruntque eas in immensos aggeres, & computruit terra. Videns autem Pharaon, quod data esset requies, ingravit cor suum, & non audivit eos,

sicut præceperat Dominus. Non stetit promissis Pharaon post ablatam plagam, sive quod non nisi fido animo promississet, sive quod homo inconstans mentem mox mutaverit. Verum pertinacia illa continuo aliam sensit plagam.

132 Quippe Moyse sic progreditur: Dixitque Dominus ad Moysem: Loquere ad Aaron. Extende virgam tuam, & percutite pulverem terræ: & sint sciniphes in universa terra Ægypti. Feceruntque ita. Et extendit Aaron manum, virgam tenens: percussitque pulverem terræ, & facti sunt sciniphes in hominibus, & in jumentis: omnis pulvis terræ versus est in sciniphes per totam terram Ægypti. Disputant interpretes, quale genus insecti designetur per vocem sciniphes, aut, ut alii scribunt, ciniphes: nam vox videtur derivari à voce Græca nonnihil mollita, qua scribitur σκίψες, σκίπες & σκίπες, in singulari σκίψι vel σκίπ. Alii culices explicant, alii pediculos, alii pulices, alii animantia nova, & ante numquam visa. At mihi præplacet sententia Philonis, cujus verba dabo § sequenti. Porro hyperbole est, cum dicitur omnis pulvis in sciniphes versus: at illa hyperbole ostendit, innumeram fuisse multitudinem sciniphum, qui suis punctationibus haud dubie ingentem excitarunt molestiam tam hominibus quam jumentis. Volverunt & hoc prodigium imitari magi Pharaonis; sed frustra, Deo id non permittente. Audi textum sacrum: Feceruntque similiter malefici incantationibus suis, ut educerent sciniphes, & non potuerunt: erantque sciniphes tam in hominibus, quam in jumentis. Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digitus Dei est hic. Induratumque est cor Pharaonis, & non audivit eos, sicut præceperat Dominus. Observari hic potest primo, Pharaonem de hac plaga non premonitum fuisse, aut certe id non dici in sacris Litteris. Secundo, magos hic agnovisse potentiam Dei, eamque professos esse coram Pharaone, qui tamen ne hac quidem illorum confessione pertinaciam suam deposuit. Hinc post tertiam hanc plagam continuo subsequuta est quarta, Pharaone rursus premonito.

133 Hanc Moyse refert hisce verbis: Dixit quoque Dominus ad Moysem: Consurge diluculo, & sta coram Pharaone: egredietur enim ad aquas: & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi. Quod si non dimiseris eum, ecce ego immittam in te, & in servos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas, omne genus muscarum: & implebuntur domus Ægyptiorum muscis diversi generis, & universa terra, in qua fuerint, Faciamque mirabilem in die illa terram Gessen, in qua populus meus est, ut non sint ibi muscæ: & scias quoniam ego Dominus in medio terræ. Ponamque divisionem inter populum meum & populum tuum: cras erit signum istud. Fecitque Dominus ita (nimirum ubi frustra à Moyse monitus erat Pharaon.) Et venit musca gravissima in domos Pharaonis & servorum ejus, & in omnem terram Ægypti: corruptaque est terra ab hujuscemodi muscis. De hac plaga, uti & de secunda Psal. 77 § 45 sic dicitur: Misit in eos cœnomyiam, & comedit eos, (sanguinem exsugendo, acriterque torquendo moribus suis;) & ranam, & disperdidit eos. Rursum Psal. 104 § 31 de hac & tertia: Dixit, & venit cœnomyia: & cinifes in omnibus finibus eorum. Vox Græca κενωμύια, qua hic servata est ab interprete Latino, ad litteram

tertia plaga sciniphum, quam imitari non potuerunt magi:

E

quarta plaga muscarum omnis generis,

F

AUCTORE J. S.

teram significat communem muscam, id est, omne genus muscarum, prout rectè vertit S. Hieronymus cum aliis. Muscarum moribus etiam homines occisi in Aegypto dicuntur Sap. 16 v. 9.

qua non fuit in terra Gessen, uti probabiliter nec præcedentes:

134 S. Augustinus in Exodum quæst. 26 de exemptione Hebraeorum à plagis hic primùm indicata, sic loquitur: Quod hinc Scriptura aperuit, ne ubique diceret, intelligere debemus & in posterioribus & in prioribus signis factum esse, ut terra, in qua habitabat populus Dei, nullis plagis talibus vexaretur. Opportunum autem fuit, ut ibi hoc apertè poneretur, unde jam incipiunt signa, quibus magi similia nec conati sunt facere. Procul dubio enim, quia ubique fuerant sciniphes in regno Pharaonis, non autem fuerant in terra Gessen, ibi conati sunt magi similiter facere, & non potuerunt. Quousque ergo deficerent (magi,) nihil de illius terræ segregatione dictum est; sed ex quo cœperunt ea fieri, ubi jam illi similia facere nec conari auderent. Hæc observatio S. Augustini mihi admodum apparet probabilis; omnino tamen certa non est: nam, si existimare quis velit tres plagas præcedentes, sanguinis videlicet, ranarum & sciniphum, eiam fuisse in terra Gessen; dicere poterit, nec aquam fuisse sanguineam Hebraeis, sed solis Aegyptiis; nec ranas aut sciniphes quidquam Hebraeis molestia intulisse: nunc vero terram ipsam, in qua erant Hebraei, à communi plaga excipi, ut Hebraeorum exemptio Aegyptiis clariùs innotesceret.

Pharao hac plaga durante promittit libertatem abeundi Hebraeis, sed deinde non stat promissit.

135 Porro plaga hæc muscarum Pharaonem movit; sed non ita permovit, ut Dei mandatis prorsus obtemperare voluerit: in sacrificium enim Hebraeorum consensit, at non in egressum eorum ex Aegypto. Moysem audiamus: Vocavitque Pharao Moysem & Aaron, & ait eis: Ite, & sacrificate Deo vestro in terra hac. Et ait Moyse: Non potest ita fieri: abominationes enim Aegyptiorum immolabimus Domino Deo nostro: quòd si mactaverimus ea, quæ colunt Aegyptii, coram eis, lapidibus nos obruent. Viam trium dierum pergemus in solitudinem; & sacrificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis. Dixitque Pharao: Ego dimittam vos, ut sacrificetis Domino Deo vestro in deserto: verumtamen longiùs ne abeat; rogate pro me. Et ait Moyse: Egressus à te, orabo Dominum: & recedet musca à Pharaone, & à servis suis, & à populo ejus cras: verumtamen noli ultrà fallere, ut non dimittas populum sacrificare Domino. Egressusque Moyse à Pharaone, oravit Dominum. Qui fecit juxta verbum illius: & abstulit muscas à Pharaone, & à servis suis, & à populo ejus: non superfuit ne una quidem. Et ingravatam est cor Pharaonis, ita ut nec hac quidem vice dimitteret populum. Solet hic quæri, quid intelligat Moyse per abominationes Aegyptiorum. Verum res mihi elucidari videtur per sequentia verba: Quòd si mactaverimus ea, quæ colunt Aegyptii &c. Per abominationes Aegyptiorum igitur intelliguntur ea animalia, quæ colebant Aegyptii; & abominationes Aegyptiorum sunt abominanda Aegyptiorum numina. Sic Apim colebant in forma bovis & vituli: Jovem Hammonium in arsete. Colebant & alia animalia, ut crocodilos, ibes, aliaque multa. At hoc modo non queritur.

136 Pertinacia Pharaonis & perfidia in non servandis promissis aliam mox adduxit plagam, quam Moyse sic exponit Exod. 9: Dixit autem

Dominus ad Moysem: Ingredere ad Pharaonem & loquere ad eum: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi. Quòd si adhuc renuis, & retines eos: ecce manus mea erit super agros tuos: & super equos, & asinos, & camelos, & boves, & oves, pestis valde gravis. Et faciet Dominus mirabile inter possessiones Israël & possessiones Aegyptiorum, ut nihil omnino pereat ex his, quæ pertinent ad filios Israël. Constituitque Dominus tempus, dicens: Cras faciet Dominus verbum istud in terra. Annuntiavit hæc Moyse Pharaoni, sed frustra. Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die: mortuaque sunt omnia animalia Aegyptiorum: de animalibus verò filiorum Israël nihil omnino periit. Observa hic vocem omnia non strictè intelligendam de omnibus omnino animalibus Aegyptiorum, cum aliqua deinde grandine occisa legantur, sed vel de omnibus, quæ erant in agris, ob præcedentia verba, Erit manus mea super agros tuos; vel de omnibus, quæ peste contracta erant; vel denique vocem omnia hic significare multa aut pleraque, paucis solum relictis. Addit textus sacer: Et misit Pharaon ad videndum: nec erat quidquam mortuum de his, quæ possidebat Israël. Ingravatamque est cor Pharaonis, & non dimisit populum. De hac plaga Psal. 77 v. 50 sic legitur: Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit à morte animalibus eorum: & jumenta eorum in morte conclusit.

137 Moyse verò ad plagam sextam sic progreditur: Et dixit Dominus ad Moysem & Aaron: Tollite plenas manus cineris de camino, & spargat illum Moyse in cælum coram Pharaone. Sitque pulvis super omnem terram Aegypti: erunt enim in hominibus & jumentis ulcera, & vesicæ turgentes in univèrsa terra Aegypti. Tuleruntque cinerem de camino, & steterunt coram Pharaone, & sparsit illum Moyse in cælum: factaque sunt ulcera vesicarum turgentium in hominibus & jumentis: nec poterant malefici stare coram Moyse propter ulcera, quæ in illis erant, & in omni terra Aegypti. Induravitque Dominus cor Pharaonis, & non audivit eos, sicut locutus est Dominus ad Moysem. Non dicitur Pharao ipse hac ulcerum plaga fuisse percussus: verum terribili comminatione eum urgere jussus est Moyse, priusquam sequentem plagam nominatim prædiceret. Verba accipe: Dixitque Dominus ad Moysem: Manè confurge, & sta coram Pharaone, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi. Quia in hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super servos tuos, & super populum tuum; ut scias quòd non sit similis mei in omni terra. Nunc enim extendens manum percutiam te & populum tuum peste, peribisque de terra. Per pestem hic non designatur pestilentia propriè dicta, sed malum quodcumque mortem inferens: nam inter plagas Aegyptiacas non recensetur pestis hominum. Pests igitur pro morte ponitur, uti Septuaginta habent, non pestis, sed mortis mentionem facientes: & mors revera Pharaoni multisque è præcipuis proceribus & populo ejus illata fuit, dum persecutus est Israelitas per mare rubrum.

138 Aliqui, inquit in hunc locum Cornelius à Lapide, ex Hebraeo data verba sic vertunt & connectunt cum sequentibus: Et quidem, si voluisssem, potuisssem te occidere peste, & perisses de

sæta ulcerum. Moyse gravi comminatione Pharaonem aggreditur,

F

prædicens generatim omnia mala, quæ infligeret Deus ad nomen suum manifestandum,

A de terra ; verum ideo posui & servavi te , ut ostendam in te fortitudinem meam. Favere utcumque huic expositioni videntur sequentia verba , quae sic leguntur in Bibliis vulgatis : Idcirco autem posui te , ut ostendam in te fortitudinem meam , & narretur nomen meum in universa terra. Verum , ut observat laudatus interpres , phrasia Hebraica non habet particulam si , & verba Hebraea assertive , non autem conditionate minantur Pharaoni pestem & interitum : . . quasi dicat (Dominus :) Plagas plagis addam , donec excidaris à terra. Haec igitur interpretatio tenenda est , nec sequendus videtur Chaldaeus , qui alterius interpretationis est primus auctor : nam illi longè praefenda est versio S. Hieronymi , & Septuaginta interpretum , quibus multa alia consonant. Praeterea absoluta comminatio futurorum malorum usque ad interitum Pharaonis rectius cohaeret cum verbis praecedentibus : In hac vice mittam omnes plagas meas &c. : nec ullo modo repugnat verbis istis : Idcirco autem posui te , ut ostendam in te fortitudinem meam , & narretur nomen meum in universa terra : nam hisce verbis rationem reddit Dominus , cur plagis tam multis percutiat Pharaonem , priusquam eundem morte puniat , videlicet ut plagarum multitudine nomen suum illustrius faciat per universum orbem. Hunc sensum exigunt Septuaginta , in quibus pro posui te legitur servatus es.

finens hac
de causa
crescere
pernitiam
Pharaonis.

139 Apostolus Rom. 9 v. 17 verba illa citat hoc modo : Dicit enim Scriptura Pharaoni : Quia in hoc ipsum excitavi te , ut ostendam in te virtutem meam : & ut annuntietur nomen meum in universa terra. S. Augustinus quaest. 33 in Exodum expendens haec verba , observat Deum mala permittere , malisque ad tempus parcere , ut erudiantur electi , haec subdens : Novit ergo Deus bene uti malis , in quibus tamen humanam naturam non ad malitiam creat , sed perfert eos patienter , quousque scit oportere ; non inaniter , sed utens eis ad admonitionem vel exercitationem bonorum. Ecce enim ut annuntiaretur nomen Dei in universa terra , vasis misericordiae utique prodest. Ad eorum itaque utilitatem Pharaon servatus est , sicut & Scriptura testatur , & exitus docet. Porro Deum non excitate Pharaonem ad pertinaciam illam multis locis declarat idem sanctus Doctor , & nominatim quaest. 36 verba Exod. 10 v. 1 , Ego enim inducavi cor ejus , . . . ut faciam signa mea haec in eo , duriores quidem in speciem habere significationem agnoscit. Sed , inquit , sic intelligendum est , ac si diceret : Ego enim patiens fui super eum & servos ejus , ut non eos auferrem , ut ordine superveniant signa mea super eos. Quia enim patientia Dei obstinatio fiebat malus animus , ideo pro eo , quod est , PATIENS IN EUM FUI , dicitur , Gravavi cor ejus. Ita dixerat quaest. 24 etiam ipsam Dei patientiam , quae parcebat inter causas obdurationis Pharaonis numerari posse. Quippe patientia Dei , inquit , secundum corda hominum , quibusdam utilis ad poenitentium , quibusdam inutilis , ad resistendum Deo , & in malo perseverandum : non tamen per se ipsa inutilis est , sed secundum cor malum , sicut jam diximus. Hoc & Apostolus dicit : Ignoras quod patientia Dei ad poenitentiam te adducit ? Secundum autem duritiam cordis tui , & impoenitens cor , thesaurizas tibi iram &c.

Septima
plaga grandinis ,

140 Post comminationem illam generalem justus est Moyses Pharaoni predicere plagam grandinis , quae ordine septima est , quamque hand

dubie praedixit iis verbis , quibus eum instruxit Dominus à v. 17 : Adhuc retines populum meum & non vis dimittere eum ? En pluam cras hac ipsa hora grandinem multam nimis , qualis non fuit in Aegypto , à die , quae fundata est , usque in tempus praesens. Mitte ergo jam nunc , & congrega jumenta tua , & omnia , quae habes in agro : homines enim , & jumenta , & universa , quae inventa fuerint foris , nec congregata de agris , cecideritque super ea grando , morientur. Aliqui huic comminationi fidem adhibuerunt in bonum suum , eam vero alii malo suo neglexerunt , ut sequitur : Qui timuit verbum Domini de servis Pharaonis , fecit confugere servos suos & jumenta in domos : qui autem neglexit sermonem Domini , dimisit servos suos & jumenta in agris. Et dixit Dominus ad Moysen : Extende manum tuam in caelum , ut fiat grando in universa terra Aegypti super homines , & super jumenta , & super omnem herbam agri in terra Aegypti. Extenditque Moyses virgam in caelum , & Dominus dedit tonitrua , & grandinem , ac discurrentia fulgura super terram : pluitque Dominus grandinem super terram Aegypti. Et grando & ignis mista ferebantur : tantaeque fuit magnitudinis , quanta antè numquam apparuit in universa terra Aegypti , ex quo gens illa condita est. Et percussit grando in omni terra Aegypti cuncta , quae fuerunt in agris , ab homine usque ad jumentum : cunctamque herbam agri percussit grando , & omne lignum regionis confregit. Tantum in terra Gessen , ubi erant filii Israël , grando non cecidit.

141 Hanc plagam variis locis breviter attulit sacra Scriptura. Psalm. 77 v. 47 : Et occidit in grandine vineas eorum , & moros eorum in pruina. Et tradidit grandini jumenta eorum , & possessionem eorum igni. Rursum Psalm. 104 v. 32 : Posuit pluvias eorum grandinem , ignem comburentem in terra ipsorum. Et percussit vineas eorum , & ficulneas eorum : & contrivit lignum finium eorum. Sapient. 16 v. 16 magis explicatur , quam multiplex & mirabilis fuerit haec plaga : Negantes enim te nosse impii , per fortitudinem brachii tui flagellati sunt : novis aquis , & grandinibus , & pluviis persecutionem passi , & per ignem consumpti. Quod enim mirabile erat , in aqua , quae omnia extinguit , plus ignis valebat : vindex est enim orbis justorum. Quodam enim tempore mansuetabatur ignis , ne comburentur , quae ad impios missa erant animalia : sed ut ipsi videntes scirent , quoniam Dei judicio patiuntur persecutionem. Et quodam tempore in aqua supra virtutem ignis , exardescere undique , ut iniquae terrae nationem exterminaret. Et v. 22 : Nix autem & glacies sustinebant vim ignis , & non tabescebant : ut scirent , quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine & pluvia coruscans. Demum cap. 19 v. 19 : Ignis in aqua valebat supra suam virtutem , & aqua extinguentis naturae obliviscatur. Ex hisce facile colligitur , terribilem fuisse tempestatem , conspirantibus contra Aegyptios omnibus ferè aeris injuriis ; grandine nimirum iniustata magnitudinis , horrendis tonitribus , noxiisque fulguribus per terram discurrentibus atque obvia quaeque consumentibus : junctis quoque , quod tempestas appareret magis mirabilis , glacie , nive , pluvia , ut clarè agnoscerent Aegyptii ab omnipotente Dei manu se percuti.

142 Agnovit id ipsum Pharaon , tantoque terrore correptus est , ut homo superbus se humiliaret

E

F

qua mult-
plex fuit

AUCTORE J. S. *Pharao- nem vehe- menter ter- ruit : pluri- maque in- iuris*

liaret coram Moyse, & culpam fateretur, non tamen ut serio converteretur. Audiamus Moy- sen rei exitum enarrantem cap. 9 v. 27: Misit- que Pharaon, & vocavit Moysem & Aaron, di- cens ad eos: Peccavi etiam nunc: Dominus justus; ego & populus meus impii. Orate Domi- num, ut desinant tonitrua Dei, & grando: & di- mittam vos, ut nequaquam hic ultra maneat. Ait Moyse: Cum egressus fuero de urbe, exten- dam palmas meas ad Dominum, & cessabunt tonitrua, & grando non erit: ut scias, quia Domini est terra: novi autem, quod & tu, & servi tui, necdum timeatis Dominum Deum. *Damnum Aegyptiorum in frugibus terra sic de- inde subdit: Linum ergo & hordeum læsum est, eo quod hordeum esset virens, & linum jam folliculos germinaret: triticum autem & far non sunt læsa, quia ferotina erant. Bonfrerius in hunc locum observat primò, voces Hebraicas, quas S. Hieronymus vertit, Eo quod hordeum esset virens alias reddi posse, Quia hordeum erat in spica; & verti à Septuaginta, Hordeum germinaverat, ita ut hordeum tunc videatur habuisse, inquit, cultum & spicam, sed eam adhuc teneram & virentem. Secundo ait, pro voce folliculos poni calamum ab aliis: Sed, inquit, eodem res redit: folliculus enim est theca seu extrema pars calami erumpentis, quæ frumenti spicam vel lini semen involutum tegit. Itaque hordeum & linum grandine confracta & com- minuta sunt: atque hoc damnum accessit ad de- trimentum hominum & jumentorum, qui occisi erant in agris; & arborum, quæ partim fulmi- ne partim grandine erant confracta.*

143 Tertiò observat, vocem far ab aliis ex- primi speltam aut zeam. Deinde rationem illam non læsi tritici & farris, Quia ferotina erant, sic elucidat: Redditur . . . ratio, cur istis gran- do non nocuerit, quia ferius prorumpabant & germinabant. Intelligendum ergo vel adhuc hæc non erupisse è terra, vel adhuc in herba fuisse, ita ut ei non multum grando & fulgura nocere potuerint; nocent enim hæc iis, quæ resistunt; at verò quæ adhuc in terra latent, aut facilè ce- dunt, non multum nocere possunt . . . Dixi au- tem hæc adhuc vel in terra latuisse, vel in her- ba fuisse, ita ut germen adhuc in sua radice la- teret; ita enim sonant Hebræa, "Quia adhuc, caliginosa & obscura erant", hoc est necdum apparebant, seu, ut vertunt Tigurina, "adhuc latebant". Finem plaga & pertinaciam Pha- raonis Moyse enarrat sequentibus verbis: E- gressusque Moyse à Pharaone ex urbe, teten- dit manus ad Dominum: & cessaverunt tonitrua & grando, nec ultra stillavit pluvia super ter- ram. Videns autem Pharaon, quod cessasset plu- via, & grando, & tonitrua, auxit peccatum: & ingravatum est cor ejus, & fervorum illius, & induratum nimis: nec dimisit filios Israël, si- cut præceperat Dominus per manum Moyse.

C

§ XVI. Quid de secunda, ter- tia, quarta, quinta, sexta & septima plaga scripserint Josephus Philo & Ar- tapanus.

Plaga rana- rum ex Jo- sepbo,

Secundam Aegyptiorum plagam Josephus nar- ravit his verbis: Deus autem motus homi- nis ingratitude, qui nec à periculo liberatus vellet sapere, aliam plagam Aegypto infligit. Ra- narum vis immensa terram eorum populabatur, refertus erat & fluvius, ut aqua inde non nisi fan- nie harum viciata hauriri posset, immorientibus earum plerisque & imputrescentibus. Plena erat & terra turpi limo, ex quo enascebantur, rur- susque in eundem resolvebantur: quin & dome- sticum victum fœdabant in esculentis atque po- culentis nusquam non repertæ: & in cubilibus quoque passim oberrantes: ita ut omnia foete- rent putore è ranis mortuis exhalante infecta. His malis cum exagitarentur Aegyptii, rex jubet Moy- sen cum Hebræis abire, quod velit: & quam- primum hoc dixit, evanuerunt ranæ, terraque simul & flumen in pristinam naturam sunt resti- tuta. Vix dum hoc malum cessaverat, cum Pha- raon denuò mutatus, priorum oblitus, reti- nere populum cœpit: & quasi aliarum etiam af- flictionum naturas experiri vellet, negabat exitum, quem prius concesserat timore magis com- pulsus quàm ex animi sui sententia. *Hactenus Jo- sephus, quem nonnulla omittere ex collatione cum sacris Litteris facile advertet lector.*

145 Philo quoque eandem plagam refert in hunc modum: Sed non multò post remissam mul- tàm scelerati ad eandem crudelitatem redierunt, quasi omnino è terris migrasset justitia, aut quasi elapsi ex una pœna non possent aliam incurre- re. Itaque more puerorum per ætatem nondum sapientium suo malo didicerunt non contemne- re, nam vindicta secuta è vestigio, ut illis ces- santibus tardaverat, ita ad iniquitatem properan- tes prævertit. Rursus enim Moïse frater iustus ad fossas & stagna paludisque virgam porrexit. Vix manum extenderat, cum ranarum tanta vis pro- repit, ut non tantum fora compleret ac loca subdivalia, verum etiam domos villasque, & cuncta ædificia, tam sacra quàm profana, tam privata quàm publica, haud secus ac si hoc ge- nus aquatilium missum esset in diversi elementi coloniam, natura mutante rerum vicissitudines: nam terra est aquæ contraria. Itaque cum nec foras progredi possent homines, viis oppletis; nec intus manere, refertis etiam intimis pene- tralibus, & ad summas quoque contignationes ranis obrepentibus, ad extremam desperationem redacti, rursus ad eosdem, ut antè, confu- giunt, rege pollicitante permissurum se Hebræos abire impunè ac liberè. Sic exorato Deo populi sui precibus, ranæ partim receperunt se in flu- vium, partim mortuæ cumulabantur in triviis, etiam è domibus eodem congestæ propter into- lerabilem graveolentiam exhalantem è cadaveri- bus bestiarum, quæ vivæ quoque molestæ sunt sensibus. *Artapanus apud Eusebium de rana- rum plaga brevissimè meminit.*

Philo.

A 146 In tertia plaga Josephus à sacris Litte-
ris aberrat : nam pro sciniphibus seu culici-
bus pediculos substituit, quos pedunculos nomi-
nat interpres Latinus, Græca Josephi verba La-
tinè sic exprimens: Rursum igitur Deus alia cla-
de in hominem fraudulentum vindicat, pedun-
culorum enim magna vis è corporibus Ægyptio-
rum scatebat, à quibus mali malè perdebantur,
neque lavacris neque medicamentorum inunctio-
nibus extinguere eos valentes. Qua nova peste
turbatus rex, & non magis ipso periculo quàm
ejus scèditate ac turpitudine territus, nequam
cùm esset, ægrè dimidiata ex parte respuit. He-
bræis enim exire permittis, ac mox malo ces-
sante, liberos & uxores relictis obsides ab eis
exigebat, quo factò magis etiam Deum exaspè-
rat, putans se providentiam ejus circumvenire
posse, quasi Moyses & non potius Deus pœnas
de Ægyptiis Hebræorum oppressoribus fumeret.
Hanc Josephi sententiam de pediculis Hebrai
passim & Hebraizantes imitantur, vocem He-
braicam chinnim sic interpretantes. Verùm, in-
quit Pererius in cap. 8 Exod. disp. 2, istam
opinionem de pediculis improbabilem facit nar-
ratio ipsa Moysis describentis hanc plagam: ait
enim ex pulvere terræ percussæ generatos fuisse
sciniphes. At pediculi ex ipso humano corpore
generantur; sicut etiam Josephus supradictis ver-
bis scripsit, dicens per hanc plagam scaturisse
pediculos è corporibus Ægyptiorum, infideliter
profectò Historiam sacram commemorans, quæ
non ex corporibus Ægyptiorum, sed ex pulve-
re terræ generatos esse ait sciniphes. Alterum
Josephi peccatum in præmissis verbis est, quòd
asserat, Pharaonem promississe, se abeundi licen-
tiam daturum Hebræis: at de illa promissione
tacuit Moyses ipse.

B 147 Philo de tertia illa plaga longè rectius
Josepho veriùsque ratiocinatur, sciniphes aut
sciniphes exactè, ut videtur, describens: Post-
quam, inquit, ab hac pœna (ranarum) respi-
rârunt modicum, sicut athletæ collectis viribus,
quo vehementiùs urgerent*, ad consuetam re-
versi malitiam, oblitii sunt eorum, quæ pertu-
lerant. At Deus aquis cessare jussis, terrestrem
pœnam induxit, eodem usus castigatore: qui
ubi terram virgâ percussit, tot scinipes ex ea
profusi sunt, ut velut extensa nubes totam ob-
tineret Ægyptum. Id animal est molestissimum,
quamvis minutum admodum. Nam non solam
superficiem cutis lædit pruritu noxio, verùm
etiam interiora per aures naresque penetrat, in-
volat & in oculos, nisi quis caveat: sed qui ca-
veri poterant tot dira examina? Quæret fortas-
se aliquis, cur Deus tam vilibus animalibus ad
vindictam uti maluerit, quàm urfis, pardis, leo-
nibus, cæterisque feris carnivoris: aut, si hæc
non placebant, saltem familiaribus Ægypto aspi-
dibus, quarum morsus sine mora enecat. Is si
nescit, discat, Deum voluisse incolas castigare,
non tollere. Nam si eos omnino delere voluisset,
non opus erat animalium operâ, sed divinitus
immissa fame ac pestilentia. Præterea discat &
illud in omni vita profuturum. Quidnam? Ho-
mines quando bella gerunt, auxilia sibi asciscere
potentissima, quibus suam infirmitatem sup-
pleant: Deum verò omnipotentem & nullius e-
gentem operâ, si quando vult tamquam instru-
mentis quibusdam uti ad exigenda supplicia, non
valida eligere, quorum robur curat minimè, sed
vilia parvaque instruere invictis viribus, atque
ita noxios plectere, quod nunc quoque accidit.

Septembris Tomus II.

at Philo sciniphes describit,

* Græcè urgeant

C 148 Quid enim scinipe vilis? Tamen tan-
tum effecit, ut tota Ægyptus deficiens excla-
mare cogeretur, hunc esse Dei digitum, manum
enim (Dei) ne à tota quidem terra, quanta est,
fustineri posse, imò nec à mundo universo. Hæc
sunt inflicta per fratris ministerium. Ita Philo,
cujus in sciniphibus describendis ideo mihi ma-
jor est auctoritas, quia Hebræus Hebraicam vo-
cem intelligere potuit, & Ægyptius animalcu-
lum ipsum cognoscere, quod, nisi cognovisset,
non videtur tam prolixè fuisse descripturus. Phi-
loni satis consonat Origenes Hom. 5 in Exodum
sciniphes sic describens: Hoc animal pennis qui-
dem suspenditur per aëra volitans, sed ita sub-
tile est & minutum, ut oculi visum, nisi acutè
cernentis, effugiat: corpus tamen cùm infederit,
acerissimo terebrat stimulo, ita ut, quem
volantem videre quis non valeat, sentiat stimu-
lantem. Horum sententiam reliquis omnibus pro-
babiliorè existimo; sciniphesque fuisse insectum
aliquod Ægyptiis non ignotum, seu fuerint ge-
nus quoddam minutissimorum culicum, seu spe-
cies insecti à culicibus quoque distincta.

E 149 De quarta Ægyptiorum plaga breviter
Josephus sic scripsit: Varias ergo & multiformes bestiarum (Græcè θηρών,
id est ferarum) species immittit, quales nemo
ante eam diem umquam viderat, tantâ copiâ,
ut tota regio malo hoc repletur; præ quarum
frequentia & homines plurimi extinguebantur,
& terra nullo pacto coli poterat: & qui præ-
sentaneum exitium evadebant, insecti tamen ea-
rum veneno à morbis corripiebantur. Aberrare
videtur primò Josephus, dum ait ferarum fuisse
hanc plagam: & secundo, dum huic insistens
opinionem, plurimos homines ab hisce feris per-
emptos affirmat. Quippe, etsi quidam interie-
rint muscarum morsibus, ut dicitur Sap. 16 v. 9,
de occisis in hac plaga hominibus nulla alia
est mentio in Scripturis; nec verisimile est nume-
rum occisorum tantum fuisse, quantum insinuat
vox plurimi. Quod verò spectat ad species fera-
rum, Josephum secuti sunt aliqui Hebraizantes,
qui vocem Hebraicam harob interpretantur mix-
tionem, illamque explicant de mixtione quarum-
libet bestiarum noxiarum, tam venenosarum
quàm rapacium, ut serpentium, draconum,
leonum, luporum, scorpionum, similitumque alia-
rum. Verùm huic explicationi non modo contra-
ria sunt Biblia vulgata, sed etiam Septuaginta,
aliique antiqui, ut probabo post data de hisce
Philonis verba.

F 150 Philo quartam hanc plagam, non serva-
to ordine Scriptura, serius commemorat, quòd
eam recenscat inter illas, quas Deus inflixit,
non adhibita Aaronis aut Moysis operâ, uti hic
factum Origenes quoque observavit Hom. 4 in
Exodum. Philo autem hanc sic narrare incipit:
Superfunt tria genera inflicta ab ipso Deo, sine
ullo humano ministerio, quæ singula indicabo,
quantum potero; primum per animal omnium
audacissimum cynomyiam, cui veram appellatio-
nem imposuerunt periti nominum, ut erant fa-
pientissimi, compositam è duobus impudentissi-
mis animantibus, musca & cane, altera vincen-
te omnes volucres temeritate, altero omnes ter-
restres quadrupedes. Accurrunt enim intrepidè,
& si quis arceat, non cedunt pervicaciâ, donec
fatiantur carnibus & sanguine. Ac cynomyia par-
ticeps amborum audaciæ, mordax & insidiosum
est animal. Nam è longinquo cum stridore in te-
li morem magno impetu advolat, infixaque cuti
hæret

AUCTOR
J. S.
uti & Ori-
genes, ita
ut insectum
videatur
fuisse Æ-
gyptiis co-
gnitum.

E
Josephus in
quarta pla-
ga pro mu-
ltis feris
varias ad-
optavit;

F

Philo verò
autem mi-
scam cani-
nem intelli-
gant;

F

hæret

AUCTORE J. S.

hæret pertinaciter. Tunc verò diris exagitatæ, multo molestiores erant, ultra nativam sitim sanguinis armatæ ad ultionem divinitus contra homines impios. Sic ille, secutus Septuaginta interpretes, qui vocem Hebraicam uem interpretantur cynomyiam, seu muscam caninam. Ita quoque legerunt Origenes, S. Augustinus, alii- que Patres, qui Septuaginta interpretes sequebantur, & antiquiores sunt versione S. Hieronymi.

151 Verùm S. Hieronymus, ubicumque hæc vox reperitur, legi vult *κυνόμυια* non *κυνόμυια*, seu musca communis, id est, omne genus muscarum, non musca canina. Accipe verba ipsius in Epistola ad Suniam & Fretellam: *Κυνόμυια*, non ut Latini interpretati sunt, MUSCA CANINA dicitur per v Græcam litteram; sed juxta Hebraicam intelligentiam per *κυνόμυια* debet scribi *οι*, ut sit *κυνόμυια*, id est, omne muscarum genus. Aquila *κύνμυια*, id est, omnimodam muscam, interpretatus est. Innuit hisce S. Hieronymus vitium irrepisse in lectionem Septuaginta interpretum, atque in illis potius legendum *κυνόμυια* quàm *κυνόμυια*: id tamen incertum est, cum passim omnes in Septuaginta legerint *κυνόμυια*, eaque lectio usitatio sit quàm *κυνόμυια*. Hac de causa existimant interpretes, Septuaginta expressisse unam speciem muscarum, eamque molestissimam & impudentissimam pro omni muscarum genere; atque ita Septuaginta interpretes, Philonem, Patresque antiquos cum Scriptura vulgata conciliant. Ceterùm agi de muscis, non de bestiis aut feris majoribus, ex eo etiam sit verisimile, quòd ex aliis plagis constet Deum voluisse minutis bestiis domare ferocitatem Ægyptiorum, non verò innumera ferarum multitudine omnes opprimere. Artapanus apud Eusebium inter plagas Ægyptiorum etiam recenset muscas venenosas.

152 Josephus ad aliam plagam progressurus labitur in effectu quarta narrando, dum ait Pharaonem post quartam plagam dimittere quidem viros & mulieres voluisse; sed pueros retinere: qua oblatio Pharaonis serius contigit. De quinta plaga idem prorsus silet, sed à quarta ad sextam transiit. Philo verò quintam plagam seu pestem animalium breviter narrat hoc modo: Post hanc pœnam (muscarum) successit alia, nemine tunc quoque ministro irati Numinis, videlicet interitus pecudum: nam armenta & greges ovium caprarumque; præterea jumenta omnis generis, una die tanquam ex composito gregatim moriebantur, portendentia paulo post fecuturam pestem hominum: quemadmodum aiunt publicas pestilentias folere primùm in bruta favire animalia. Quod hic dicit de futura hominum pestilentia, intelligit de subita morte omnium primogenitorum, uti ex sequentibus ipsius verbis colligitur.

153 Sextam, seu ulcerum plagam, Josephus narrat hoc modo: Rege verò ne tum quidem respiciente, ut voluntati divinæ cederet, . . . non defuerunt Deo variæ prioribus etiam graviores pœnæ, quibus ob regis malitiam in universam gentem severè animadverteret: sed exulceratis intus in cute corporibus, miserabilem in modum non mediocri numerus absumebatur. Philo, observans ad sextam plagam concurrisse Aaronem & Moysem, exactius de eadem philosophatur in hunc modum: Unam (plagam) de communi sententia fratres ambo inflixerunt in hunc modum. Deo jubente, cinerem è forna-

ce hauserunt manibus, quem solus Moses jactavit in aërem. Moxque pulvis excitatus, & longè latèque dispersus, hominibus brutisque dira per totam cutem inussit ulcera, carnibus simul intumescens, & fœdis pustulis scatentibus, ac si succentæ clam effervescent. Quo cruciati, sicut par erat in exulceratione ac inflammatione, oppressi, non minùs animo laborabant quàm corpore, miserè vexati doloribus. Videbatur enim unum ulcus à vertice usque ad imos pedes, his, quæ membratim sparsa erant, continua serpigine in unum coëuntibus: donec rursus Legislatore supplicante pro affectis, morbus levatus est. Ceterùm hæc castigatio commissa est ambobus: propter pulverem fratri, penes quem erat cura pœnarum è terra provenientium, Mosi propter aërem mutatum ad affligendos incolas, nam hic erat minister calamitatum ex aëre cœloque nascentium.

154 De septima, seu grandinis plaga, Josephus rursus Josephus hæc scribit: Et cum ne sic quidem rex respiceret, grando nunquam antè in Ægyptio cælo visa, tunc verò major quàm apud alios hiberno tempore, aut in Septentrionali regione, vere jam adulto supernè ruens omnes eorum fructus contrivit. Philo, ut ostendat, quàm nova & inusitata Ægypti accideret debuerit hæc grandinis plaga, proluxè ratiocinatur de constitutione Ægypti, qua pluviarum prorsus ferè est expertus, magisque grandinis, fulminis, tonitruum, similitumque aeris injuriarum; Nili exundatione, que status temporibus quotannis inchoatur, terras sæcundante. Rationes, quas affert, de raritate pluvie in Ægypto, non discutio: sed totum ipsius ratiocinium hæc transfero. Nunc videamus, inquit, quas pœnas ipse Moses sumpserit, & ex quibus naturæ partibus. Aër ac cælum mundi portiones purissimæ, aquis & terræ successerunt in Ægyptiorum castigatione, cujus administrator Moses electus fuit. Aër prior turbari cœpit. Nam Ægyptus penè sola inter regiones in meridiano tractu sita, unam ex quatuor anni temporibus ignorat hyemem, vel quia (ut fertur) non longè abest à zona torrida, cujus occulto afflatu calefcunt finitima: vel quia circa æstivum solstitium inundans fluvius nubes absumit. Incipit enim crescere æstatis initio, & sub ejus finem definit: quo tempore etesiæ quoque impingunt ex adverfo in Nili ostia, impediturque aquarum exitus, mari tumefcente per ventorum violentiam, & fluctibus quasi pro muro se opponentibus, ita ut amnis fluenta retro agantur. Ita fit ut aquis sibi invicem occurrentibus, tum his, quæ supernè à fonte descendunt, tum his, quæ repelluntur ab ostiis, & dilatari nequeuntibus propter ripas eminentiores exaggeratasque, tandem necessariò supereffundatur.

155 Est & alia causa, cur hyems Ægypto sit supervacanea. Nam quod imbres alibi, hic stagnationes fluminis efficiunt, arva fœcundantes ad proventus frugum annuos. Natura autem non solet ita in vanum operari, ut pluvias terræ non indigenti largiatur, simulque gaudet varietate sui artificii, concentum è contrariis qualitatibus temperans, & ideo aliis supernè è cælo, aliis infernè è fontibus ac fluviis præbet aquarum comoda. In hoc statu regionis vernantis alienis mensibus, quæ circa brumam irroratur parvis rarisque pluviiis duntaxat in locis maritimis, supra Memphim autem regiam nullas omnino sentit, repentè aër novam sumpsit faciem, ut hybernis

ce hauserunt manibus, quem solus Moses jactavit in aërem. Moxque pulvis excitatus, & longè latèque dispersus, hominibus brutisque dira per totam cutem inussit ulcera, carnibus simul intumescens, & fœdis pustulis scatentibus, ac si succentæ clam effervescent. Quo cruciati, sicut par erat in exulceratione ac inflammatione, oppressi, non minùs animo laborabant quàm corpore, miserè vexati doloribus. Videbatur enim unum ulcus à vertice usque ad imos pedes, his, quæ membratim sparsa erant, continua serpigine in unum coëuntibus: donec rursus Legislatore supplicante pro affectis, morbus levatus est. Ceterùm hæc castigatio commissa est ambobus: propter pulverem fratri, penes quem erat cura pœnarum è terra provenientium, Mosi propter aërem mutatum ad affligendos incolas, nam hic erat minister calamitatum ex aëre cœloque nascentium.

154 De septima, seu grandinis plaga, Josephus rursus Josephus hæc scribit: Et cum ne sic quidem rex respiceret, grando nunquam antè in Ægyptio cælo visa, tunc verò major quàm apud alios hiberno tempore, aut in Septentrionali regione, vere jam adulto supernè ruens omnes eorum fructus contrivit. Philo, ut ostendat, quàm nova & inusitata Ægypti accideret debuerit hæc grandinis plaga, proluxè ratiocinatur de constitutione Ægypti, qua pluviarum prorsus ferè est expertus, magisque grandinis, fulminis, tonitruum, similitumque aeris injuriarum; Nili exundatione, que status temporibus quotannis inchoatur, terras sæcundante. Rationes, quas affert, de raritate pluvie in Ægypto, non discutio: sed totum ipsius ratiocinium hæc transfero. Nunc videamus, inquit, quas pœnas ipse Moses sumpserit, & ex quibus naturæ partibus. Aër ac cælum mundi portiones purissimæ, aquis & terræ successerunt in Ægyptiorum castigatione, cujus administrator Moses electus fuit. Aër prior turbari cœpit. Nam Ægyptus penè sola inter regiones in meridiano tractu sita, unam ex quatuor anni temporibus ignorat hyemem, vel quia (ut fertur) non longè abest à zona torrida, cujus occulto afflatu calefcunt finitima: vel quia circa æstivum solstitium inundans fluvius nubes absumit. Incipit enim crescere æstatis initio, & sub ejus finem definit: quo tempore etesiæ quoque impingunt ex adverfo in Nili ostia, impediturque aquarum exitus, mari tumefcente per ventorum violentiam, & fluctibus quasi pro muro se opponentibus, ita ut amnis fluenta retro agantur. Ita fit ut aquis sibi invicem occurrentibus, tum his, quæ supernè à fonte descendunt, tum his, quæ repelluntur ab ostiis, & dilatari nequeuntibus propter ripas eminentiores exaggeratasque, tandem necessariò supereffundatur.

155 Est & alia causa, cur hyems Ægypto sit supervacanea. Nam quod imbres alibi, hic stagnationes fluminis efficiunt, arva fœcundantes ad proventus frugum annuos. Natura autem non solet ita in vanum operari, ut pluvias terræ non indigenti largiatur, simulque gaudet varietate sui artificii, concentum è contrariis qualitatibus temperans, & ideo aliis supernè è cælo, aliis infernè è fontibus ac fluviis præbet aquarum comoda. In hoc statu regionis vernantis alienis mensibus, quæ circa brumam irroratur parvis rarisque pluviiis duntaxat in locis maritimis, supra Memphim autem regiam nullas omnino sentit, repentè aër novam sumpsit faciem, ut hybernis

ulcerum plaga ex utroque,

D

ut & grandinis, quam Philo, relata constitutione Ægypti,

F

conatur magis elucidare.

A bernis regionibus consueta tempestates simul ingruerent, imbres, grandines, procellae atque turbines, collisiones nubium, continua fulgura & tonitrua prodigiosa specie. Grando enim intermixta nec ipsa liquecebat, nec extinguebat fulmina, sed utraque uno eodemque deferebantur impetu. Nec solum inclementia caeli contristabat incolas, verum etiam rei novitas. Credebant enim, nec falso, ab irato Deo mutari omnia tempestatibus insolitis, arbuſta segetesque vastantibus, pereuntibus simul non paucis animalibus, partim frigore absumptis, partim elisis grandine ruente more lapidum, nonnullis etiam ictis fulmine, ex quibus si quae supererant, ambuſta circumferebant vulnera ad terrorem videntium.

§ XVII. Plaga octava locustarum, & nona tenebrarum narrantur ex sacra Scriptura.

B
Minatur
Moyſes locustarum
plagam,

Quandoquidem pergebat Pharaonem contra stimulum calcitrare, jussus est Moyſes novam ipsi plagam comminari, uti refert cap. 10 his verbis: Et dixit Dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem: ego enim induravi cor ejus, & fervorum illius: ut faciam signa mea haec in eo, & nartes in aures filii tui, & nepotum tuorum, quoties contriverim Aegyptios, & signa mea fecerim in eis: ut sciatis quia ego Dominus. Introierunt ergo Moyſes & Aaron ad Pharaonem, & dixerunt ei: Haec dicit Dominus Deus Hebraeorum: Usquequod non vis subjici mihi? Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi. Sin autem resistis, & non vis dimittere eum: ecce ego inducam cras locustam in fines tuos: quae operiat superficiem terrae, ne quidquam ejus appareat; sed comedatur, quod residuum fuerit grandini: corrodet enim omnia ligna, quae germinant in agris. Et implebunt domos tuas, & fervorum tuorum, & omnium Aegyptiorum: quantam non viderunt patres tui, & avi, ex quo orti sunt super terram usque in praesentem diem. Avertitque se, & egressus est a Pharaone. Rex totam hanc comminationem videtur frigide audivisse; at non ita proceres ejus, praeteritis malis edocti, numquam vanas fuisse Moyſis comminationes.

C
proceribusque Pharaoni frustra suadentibus ut pareat,

157 Hi igitur Pharaoni suaserunt, ut satisfaceret tandem Moyſi, nec sineret totam Aegyptum funditus interire. Pharaonem non ausus aperte refragari procerum suorum consilio, nolens tamen Israelitas dimittere, arte usus est, jussitque Moyſen coram proceribus totam postulationem suam enucleate exponere, ut sic videretur procerum suorum consilio detulisse, recteque recusare, quod petebatur, tamquam nimium fuisset, & nullo modo concedendum. Hanc Pharaonis mentem colligo ex relatione Moyſis, qui praecedentibus hac subdit: Dixerunt autem servi Pharaonis ad eum: Usquequod patiemur hoc scandalum? Dimitte homines, ut sacrificent Domino Deo suo. Nonne vides quod perierit Aegyptus? Revocaveruntque Moyſen & Aaron ad Pharaonem: qui dixit eis: Ite, sacrificate Domino Deo vestro. Quinam sunt, qui ituri sunt? Ait Moyſes: Cum parvulis nostris & senioribus pergemus, cum filiis & filiabus, cum ovibus &

armentis: est enim sollempnitas Domini Dei nostri. Et respondit Pharaon: Sic Dominus sit vobiscum, quo modo ego dimittam vos, & parvulos vestros. Cui dubium est; quod pessime cogitatis? Non fiet ita, sed ite tantum viri, & sacrificate Domino: hoc enim & ipsi petistis. Statimque ejecti sunt de conspectu Pharaonis. Sic Pharaon eludebat, non solum Moyſen & Aaronem, sed suos etiam consiliarios; at non impune.

158 Dixit autem Dominus ad Moyſen: Extende manum tuam super terram Aegypti ad locustam, ut ascendat super eam, & devoret omnem herbam, quae residua fuerit grandini. Et extendit Moyſes virgam super terram Aegypti: & Dominus induxit ventum urentem tota die illa & nocte: & mane facto, ventus urens levavit locustas. Quae ascenderunt super universam terram Aegypti: & federunt in cunctis finibus Aegyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec postea futurae sunt. Operueruntque universam superficiem terrae, vastantes omnia. Devorata est igitur herba terrae, & quidquid pomorum in arboribus fuit, quae grando dimiserat: nihilque omnino virens relictum est in lignis & in herbis terrae, in cuncta Aegypto. Psalmista hujus etiam plage damna memorat psalm. 77 v. 46: Et dedit aegrugini fructus eorum, & labores eorum locustae. Et psalm. 104 v. 34: Dixit, & venit locusta & bruchus, cujus non erat numerus. Et comedit omne fenum in terra eorum: & comedit omnem fructum terrae eorum. Vox Aegrugis significat corruptionem seu vitium frumenti; quod solet induci per pluviam. Verum S. Hieronymus alique vocem Hebraicam, quam septuaginta exposuerunt aegruginem, interpretati sunt bruchum; atque ita uterque Psalmista locus consonat, nihilque addit relationi Moyſis: nam bruchus est species quadam locustarum.

159 Sapiens cap. 16 v. 9 videtur dicere, locustas, uti & muscas antea, hominibus etiam mortem attulisse: Illos enim (inquit) locustarum & muscarum occiderunt morsus, & non est inventa sanitas animae illorum: quia digni erant ab hujusmodi exterminari. Crediderim, non quidem unico bestiarum illarum morsu occisos fuisse Aegyptios, sed vel multiplicatis praeter modum illarum morsibus ad mortem usque vexatos, vel ex earum morsibus corruptionem aut malum aliquod in corporibus Aegyptiorum ortum, quo deinde mortem oppetierunt. Aliqui volunt famem enectos Aegyptios, quod locusta omnia consumpsissent: at id verbis datis non est conforme, cum dicatur morsus occiderunt, non famem ex morsibus deinde enata. Tantum damnum, quantum ex hac plaga toti Aegypto illatum est, movit Pharaonem, ut malo quaereret remedium, non tamen ut mandato divino acquiesceret. Moyſen audiamus: Quamobrem festinus Pharaon vocavit Moyſen & Aaron, & dixit eis: Peccavi in Dominum Deum vestrum, & in vos. Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vice, & rogate Dominum Deum vestrum, ut auferat a me mortem istam. Egressusque Moyſes de conspectu Pharaonis, oravit Dominum. Qui flare fecit ventum ob Occidente vehementissimum, & arreptam locustam projecit in mare Rubrum: non remansit ne una quidem in cunctis finibus Aegypti. Et induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel.

160 Secuta est plaga nona, minus quidem damni, Nona plaga tenebrarum.

AUCTORE
J. S.

E

Et homines quoque usque ad mortem vexantibus humiliatur rex; at non convertitur.

F

AUCTORE *damni illatura, sed plus terroris. Non pramonuit Pharaonem Dominus, atque ex eo etiam capite terror Pharaonis & Aegyptiorum auctus est. Plagam hanc Moyses breviter narrat his verbis: Dixit autem Dominus ad Moysen: Extende manum tuam in caelum: & sint tenebrae super terram Aegypti tam densae, ut palpari queant. Extenditque Moyses manum in caelum: & factae sunt tenebrae horribiles in universa terra Aegypti tribus diebus. Nemo vidit fratrem suum, nec movit se de loco, in quo erat: ubicumque autem habitabant filii Israel, lux erat. Quantumvis sit brevis haec descriptio, abunde tamen patet, quam vehemens fuerit Aegyptiorum formido, cum toto triduo nullus se de loco moverit. At fusiis omnia hujus plaga mala describit Sapiens cap. 17, ex quo illa paulo latius enucleabo, ne textus solus obscurior quibusdam appareat. Primo tenebrarum horrore erant ita attoniti, ut essent quasi vinculis & catenis restricti. Hoc Sapiens, praemisâ justitiâ divinarum judiciorum, sic enarrat: Magna sunt enim propter hoc indisciplinatae animae erraverunt. Dum enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctae; vinculis tenebrarum & longae noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitivi perpetuae providentiae jacuerunt. Hac tanta formido eos cohibuit, ne loco se movere auderent. Voces, fugitivi perpetuae providentiae, significant, carentes perpetuae Dei providentiae, qua statim temporibus post noctem lux reducitur.*

B *161* *Secundo timor augebatur sonitu terrorem incutiente, maestisque visionibus, uti subdit Sapiens: Et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso oblivionis velamento dispersi sunt, paventes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati. Neque enim, quae continebat illos spelunca, sine timore custodiebat: quoniam sonitus descendens perturbabat illos, & personae tristes illis apparentes pavorem illis praestabant. Tertio nulla luce poterant tenebra dispelli: sed ad augendam formidinem ignis subinde conuscationes apparebant, quae sola videbantur cum spectris quibusdam terrificis, ita ut magi praetremore languerent. Verba accipe: Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen praebere, nec siderum limpidae flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. Apparebat autem illis subitaneus ignis, timore plenus: & timore percussus illius, quae non videbatur, faciei, aestimabant deteriora esse, quae videbantur: & magicæ artis appositi erant derisus, & sapientiae gloriae correptio cum contumelia. Illi enim, qui promittebant timores & perturbationes expellere se ab anima languente, hi cum derisu pleni timore languerant.*

C *162* *Quarto qualibet voce animalium quorumcumque, aliarumque rerum strepitu etiam naturali ob conscientiam scelerum suorum, atque ob immobilitatem horrore ingenti percellebantur, uti exponit Sapiens, sic pergens: Nam etsi nihil illos ex monstris perturbabat: transitu animalium & serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant: & aërem, quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre. Cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim praesumit saeva perturbata conscientia. Nihil enim est timor, nisi proditio cogitationis auxiliorum. Et dum ab intus minor est expectatio, majorem computat inscientiam ejus causae, de qua tormen-*

D *tum praestat. Illi autem, qui impotentem verè noctem, & ab infimis, & ab altissimis inferis supervenientem, eundem somnum dormientes, aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando animae deficiebant traductione: subitaneus enim illis & insperatus timor supervenerat. Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus. Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operarius praecipue esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem. Unâ enim catenâ tenebrarum omnes erant colligati. Sive spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos avium sonitus suavis, aut vis aquae decurrentis nimium, aut sonus validus praecipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus invisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut refonans de altissimis montibus echo; deficientes faciebant illos praetimore.*

163 *Hac satis indicant, omnia timorem incussisse Aegyptiis, quod hi nihil videntes vel minima haberent suspecta, quodque cum conscientia scelerum suorum, tum praeteritarum plagarum experientia, saeva omnia tristiaque sibi imminere suspicarentur. At nonnulla ex datis verbis, utpote obscuriora, paululum elucidanda sunt. Primo verba illa, Etsi nihil illos ex monstris perturbabat, eundem videntur habere sensum, ac si legeretur, perturbasset: quasi diceret, Etsi non vidissent spectra illa terrificata, vel solus animalium transitus & serpentium sibilatio mortiferum illis inferebant timorem. Secundo voces illas, Nihil enim est timor, nisi proditio cogitationis auxiliorum, sic interpretor, Timor nihil facit, nisi abjicere omnem cogitationem, seu omnem spem auxiliorum impretandorum: proditio enim hic est abjectio. Tertio sequens versiculus, Et dum ab intus minor est expectatio, majorem computat inscientiam ejus causae, de qua tormentum praestat, ita videtur exponendus, Quanto minor in animo est expectatio, seu spes auxilii, tanto majorem credit causam ignoratam, quae suo timore torquet: nam voces inscientia ejus causae idem significant, ac Causa ignorata, seu non rectè cognita. Quarto sequens versiculus rursus est obscurus, in quo nox vocatur impotens, quia Aegyptios reddebat impotentes, diciturque ab infimis & ab altissimis (id est, profundissimis) inferis supervenisse, quia tenebrae erant similes inferni tenebris; deinde vox dormientes, ponitur pro dormiebant, aut dormientes erant: demum animae traductio idem est, ac anima deliquium. His positis, totum versiculum sic expono: Illi, qui triduo illo tenebrarum, quae tenebris infernalibus similes, omnes quasi impotentes reddebant, eodem modo manebant loco affixi instar dormientium, aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando praetvehementia metus animae patiebantur deliquium. Reliqua satis clara sunt.*

164 *Quinto Hebraei lumine fruebantur, atque omnia apud illos peragebantur more solito: nam Sapiens ita pergit: Omnis enim orbis terrarum limpidò illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis superposita erat gravis nox, imago tenebrarum, quae superventura illis erat. Ipsi ergo sibi erant graviore tenebris. Sanctis autem tuis in maxima erat lux, & horum quidem vocem audiebant, sed figuram non videbant. Et quia non ipsi eadem passi erant, magnificabant te: & qui antè læsi erant (per Aegyptios,) quia non lædebantur,*

E *exponuntur,*

F

Hebraeis nihil patientibus Pharaon persisti:

A tur, gratias agebant : & ut esset differentia, donum petebant, continuationis videlicet. *Hælenus de terribili hac plaga, quæ timorem non exiguum Pharaoni haud dubiè ingessit : attamen eundem non permovit, ut omnibus postulatis annueret. Audi Moysen rei eventum enarrantem* Y 24 : Vocavitque Pharaon Moysen & Aaron, & dixit eis : Ite, sacrificate Domino : oves tantum vestrae & armenta remaneant, parvuli vestri eant vobiscum. Ait Moyses : Hostias quoque & holocausta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo nostro : nimirum permittendo, ut omnia animalia nobiscum ducamus, quemadmodum subdit : Cuncti greges pergant nobiscum : non remanebit ex eis ungula : quæ necessaria sunt in cultum Domini Dei nostri : præsertim cum ignoremus, quid debeat immolari, donec ad ipsum locum perveniamus. Induravit autem Dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere eos. Dixitque Pharaon ad Moysen : Recede à me, & cave, ne ultra videas faciem meam : quocumque die apparueris mihi, morieris. Respondit Moyses : Ita fiet, ut locutus es, non videbo ultra faciem tuam ; videlicet, nisi ultra me vocaveris, uti factum est.

& Moysen non vocavit, durans tenebris, sed iis ablati post triduum.

165 Duo hic quæri possunt, primò quo modo Pharaon vocaverit Moysen & Aaronem, si nullus toto triduo tenebrarum se loco moverit. In variis sententias abierunt interpretes ; at una solùm solida, plana & facilis mihi apparet responsio, nimirum Moysen ejusque fratrem non fuisse vocatos à Pharaone durantibus tenebris, sed post lucem Ægypto redditam. Orta sunt tenebra, non præmonito rege, eademque recesserunt post triduum, nec rogante, nec deprecante, aut quidpiam promittente Pharaone, idque ex ipso Moysen satis colligitur. Quippe ait tenebras fuisse tribus diebus, nec quemquam Ægyptiorum se de loco movisse. Relataque gravitate & diurnitate mali, tandem effectum, quem in animo Pharaonis reliquerat, breviter narrat ; non dicens, Pharaonem rogasse, ut tenebris liberaretur : quod signum est, jam tum iis liberatum fuisse ; solùmque advocasse Moysen, ne rursus simile quid pateretur. Secundo, quomodo Moyses prædixit decimam plagam Pharaoni, uti ipsum fecisse constat ex cap. xi, cum non fuerit vocatus à Pharaone ante illam plagam, & hic dicat se ultro non accessurum. Respondeo Moysen, priusquam à Pharaone recederet, revelatione divina monitum, eidem prædixisse decimam plagam, seu mortem primogenitorum, uti infra dicam, cum de ea tractabo. Nunc missis quibusdam questionibus minoris momenti, ad Josephum & Philonem regredior.

C

§ XVIII. Octava & nona plaga ex Josepho & Philone, quorum lapsus corriguntur.

Josephus errat in plaga locustarum,

Josephus plagam locustarum breviter tradit, corrigendus in eo, quod oblationem Pharaonis, quæ secuta est post plagam nonam, octava perturbato ordine subjungat. Verba ipsius accipe : Et si quid intactum grando reliquit, nubes locustarum supervenientes ita absumpserunt, ut fructuum colligendorum spes Ægyptiis omnibus omnino sit adempta. Quod si rex stultus tan-

tum, & non etiam malus fuisset, poterat vel jam dictis cladibus admonitus respiscere, ut tandem de aliquo tot malorum remedio cogitare inciperet. At Pharaon, tametsi non ita infaniebat, ut causam non intelligeret, tamen tanta malitia peccus ejus obsederat, ut adduci nullo modo posset, quin Deo quasi per contentionem repugnare, & in publica commoda sciens volensque peccare pergeret. Itaque tandem Hebræis pueros etiam unâ cum mulieribus concedit, sed jussis, ut bona sua Ægyptiis tanquam prædam relinquerent, eo quod ex ipsorum bonis nihil post tot calamitates superesse conquirebantur. *Hæc ratio retinendi bona Hebræorum non habetur in Scriptura. Vera ratio erat, ut retentis bonis Hebræorum de eorumdem reditu securior esset Pharaon.*

167 Philo in hac plaga referenda ordinem etiam perturbat : nam conditiones à Pharaone oblatas Moyli, quæ inter comminationem plagæ & plagam ipsam intercesserunt, perperam postponit plagæ, quàm rectè describit hoc modo : Post finem autem hujus cladis (grandinis, & comminationem alterius) rege cum suis reverso ad contumaciam, Moses jubente Deo virgam extendit in aërem. Moxque auster incubuit violentissimus, per totam diem noctemque invalescens, malum vel per se valde noxium. Est enim aridus invehens dolorem capitis & gravedinem ; languorisque tædium, præsertim in Ægypto, regione ad Austrum opposita, & exposita solibus, ut, quamprimum is ventus movetur, æstu exurat omnia. Tunc verò intulit etiam locustarum agmina in stirpium perniciem, quæ indesinenter affluentes absumpserunt, quidquid post tempestates superfluerat, ut in amplissima regione nihil relinqueretur viride. Ad has extremas calamitates redacti vix respuerunt regi occlamantes : Quousque non permittis his viris exitum ? An nondum sentis Ægyptum, perditam ? Ille, ut tum videbatur, assensit : relaxataque clade ad Moysen deprecationem, ventus à mari exortus locustas dispulit.

& Philo quoque ordinem perturbat.

E

168 Josephus plagam tenebrarum relaturus, in tenebris statim offendit, dum asserit ortas tenebras, Moysen cum Pharaone altercante ; nisi velit solùm dicere, controversiam inter Moysen & Pharaonem necdum finitam fuisse, quando cæperunt tenebrae.

Alia quoque mox corrigenda immiscuit narrationi, hisce verbis concepta : Moysen verò negante æquum postulari, alioqui non habituros, unde sacrificarent, atque hac controversia diutius durante, tam densæ tenebræ omnique luminis expertes Ægyptiis sunt circumfusæ, ut prospectu in univertum privati alii alio casu absumerentur, illo quoque metu imminente, ne fortè penitus ab ea caligine absorberentur. Deinde his discussis, post tres dies ac totidem noctes, cum nondum flecteretur Pharaon, ut liberum exitum permetteret, his verbis cum Moyses aggreditur ; Quousque repugnabis Dei voluntati, qui omnino vult ac jubet Hebræos dimitti, nec est aliud præter hoc remedium adversus mala, quibus affligimini. Rex verò iratè ferens hanc dicendi libertatem, minatus est eum capite plectendum, si posthac de hac re molestus esse pergeret. Respondit Moyses, se non ampliùs hac de causa verba facturum, sed ipsum cum optimatibus Ægyptiis ultro Hebræos rogaturum, ut quamprimum inde proficiscantur, atque his dictis abiit. Peccat in hisce Josephus primò, quòd alia verba attribuat Moyli, quam eo tempore

F

AUCTORE
J. S.

coram Pharaone ab eo dicta narrans sacra Littera. Secundò, licet Pharaò deinde ultro vocaverit Moysem & Aaronem, tamen id cum facturum non legitur prædixisse Moyfes, uti nimis liberè affirmat Josephus. Tertio errat dum ait, his dictis abiit: nam mortem primogenitorum prius Pharaoni prædixit Moyfes: quam ille prædictionem omisit.

neque eas
exactè nar-
ras Philo,

169 Philo in referendis Ægyptiorum tenebris nonnulla quoque discussione eget, mox subjungenda: nam ita ratiocinatur: Verùm hoc quoque malo defunctis, quia rex manebat, ut antè, difficilis, supervenit calamitas major, quàm ulla hætenus. Sereno enim die repente offusæ sunt tenebræ, sive ob defectum solis majorem solito, sive continuis densisque nubibus cælum subtentibus, & nimia constipatione interclusis radiis, ut dies nihil differret à nocturna caligine: quæ per triduum continuatâ, videbatur una perpetua nox longissima. Tunc aiunt eos aut non ausos è cubili surgere; aut, si necessitates naturales urgerent, more cæcorum palpando parietes, & si quid erat præ manibus, ægrè potuisse progredi. Nam ignis, quo utimur quotidie, vel aère turbato extinguebatur, vel vincebatur à crassissimis tenebris, ita ut, falvis oculis, summè necessarium videndi sensum, ceu exoculati, requirerent: quo adempto, cæterorum nullus usus erat. Nam nec loqui, nec audire, nec cibis frui licebat, sed per silentium fame cruciabantur, nulli vacantes sensui, præsentis malo prægravante, donec Moses miseratione motus Deum exoravit. Tum demum successit lux tenebris, & nocti dies serenissima. His plagis percussos ferunt à Mose, mixta fulminibus grandine, & locustis, & tenebris lumen nullum admittentibus.

qui duas
recenset
causas, qui-
bus potue-
runt oriri
tenebræ, sed
ambas im-
probamus:

170 Ad hanc Philonis expositionem observo primò, duplicem ab eo causam afferi, quæ oriri poterint tenebræ Ægyptiaca, sed neutram certò affirmari. Prima, ab eclipsi solis petita, planè rejicienda est; nam eclipsis naturalis ac totalis ne per integram quidem horam durare potest, nedum per triduum. Deinde eclipsi solis tam spissas nequit inducere tenebras: obscuro enim sole per interpositionem lune, alia sidera nonnihil præbent luminis. Demum si solis defectio lumen ademisset Ægyptiis, illud similiter ademptum fuisset Hebrais. Altera causa tenebrarum, ex densitate & nimia constipatione nubium petita, aliis etiam placuit, tum quia tenebræ vocantur palpabiles, tum quia nec sidera, nec aliud quodvis lumen, poterat tenebras illas illuminare, teste sacra Scriptura. At ne hæc quidem causa mihi placet, quia, cum inter Ægyptios degerent Hebraei, si sola nubium constipatio causa fuisset tenebrarum, hæc fuissent utriusque communes. Malim igitur dicere tenebras illas planè fuisse prodigiosas, aliamque earum causam ignorari, quam quòd Deus illas produxerit ad pœnam Ægyptiorum, Deumque id facere potuisse variis modis, quorum aliquos indicare possemus, sed nullum certò statuere, cum de eo nihil dictum sit in Scriptura.

alii ipsius
errores cor-
riguntur,

171 Secundò, Philo harum tenebrarum tempore nihil ferè agi potuisse ab Ægyptiis asserit; & nonnihil tamen actionis iis attribuere voluit; non satis consequenter, quantum mihi apparet. Nam si nec loqui potuerint, uti asserit; nec cibis frui, uti verisimile est ex sacris Litteris, cur magis progredi potuerint, ad satisfaciendum natura necessitatibus, sanè non video. Quin imò motum illum ex loco in locum apertius negat

sacra Scriptura, quàm precedentia: clarè enim Moyfes dicit: Nemo . . . movit se de loco, videlicet quia unâ, ut ait Sapiens, catenâ tenebrarum omnes erant colligati. Tertio usum aliorum sensuum non perdidit, uti videtur Philo asserere: imò ne oculorum quidem usu prorsus erant destituti, cum spectra aliaque timorem incutientia viderent. Verùm ex tenebris subito ortis, aliisque per Sapientem relatis, tanto correpti atque abrepti sunt timore, ut hic usum sensuum multum potuerit impedire. Quarto, quod ait oratione Moyfis cessasse tenebras, Scriptura non habet.

§ XIX. Prædicta plaga decima: petita Ægyptiorum supellex: Pascha primum, jubente Domino, celebratum: plaga decima Ægyptiis illata, seu occisi omnium primogeniti.

Ubi post plagam tenebrarum Pharaò, nolens pecora Hebraorum dimittere, sub interminatione mortis Moyfi & Aaroni prohibuerat, ne amplius ad se redirent, priusquam abibat Moyfes cum fratre, revelatione divina jussus est Pharaoni postremam plagam prædicere, quod & fecit: neque enim alio modo conciliari possunt duo à Moyse scripta, quòd non rediret ad Pharaonem, nisi vocatus; quòdque postremam cladem Pharaoni prædixerit. Revelatio jubentis Dei & prædictio Moyfis refertur cap. xi hoc modo: Et dixit Dominus ad Moysem: Adhuc unâ plagâ tangam Pharaonem & Ægyptum, & post hæc dimittet vos, & exire compellet. Quanam esset hæc plaga, Dominus item Moyfi aperuit: nam ille pro auctoritate, quam adeptus erat apud omnes, illam mox prædixit, non veritus minas regis, ut narrat his verbis: Fuitque Moyfes vir valde magnus in terra Ægypti. Et ait: Hæc dicit Dominus: Media nocte egrediar in Ægyptum: & morietur omne primogenitum in terra Ægyptiorum, à primogenito Pharaonis, qui sedet in folio ejus, usque ad primogenitum ancillæ, quæ est ad molam: & omnia primogenita jumentorum. Eritque clamor magnus in universa terra Ægypti, qualis nec antè fuit, nec postea futurus est. Apud omnes autem filios Israël non mugiet canis ab homine usque ad pecus: ut sciat quanto miraculo dividat Dominus Ægyptios & Israël. Hæc pœna prædictio, in qua breviter elucidanda sunt nonnulla.

173 Primò ancilla, quæ est ad molam, seu qua trusatilem molam versat in pistrino, summi pro vilissima persona, & Pharaoni tamquam excellentissimo opponitur; quasi diceretur, A primogenito summi usque ad primogenitum infimi. Secundò, non mugiet canis, proverbium est, quo significatur, omnia quieta fore apud Hebraeos. Porro prædictâ plagâ, Moyfes quoque prædicit, quem illa effectum habitura esset, quod hætenus non fecerat: sic enim prosequitur: Descendentque omnes servi tui isti ad me, & adorabunt me, dicentes: Egredere tu, & omnis populus, qui subjectus est tibi. Post hæc egrediemur. Et exivit à Pharaone iratus nimis. Hæc Moyfis dicta ingentem hand dubiè terrorem ingesse-

A gesserunt Pharaoni. At ne vel sic quidem superbia & pertinacia ipsius flecti potuerunt. Dixit autem Dominus ad Moysem: Non audiet vos Pharaon, ut multa signa fiant in terra Ægypti. Moyse autem & Aaron fecerunt omnia ostenta, quæ scripta sunt, coram Pharaone. Et induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israël de terra sua.

174 Plaga autem illa postrema, cujus diem ad dies aliquot differendam Perierunt Hebræi pretiosam Ægyptiorum suppellectilem: Moyse non significaverat, non statim nocte sequenti fuit insidiosa, quia filiis Israël varia erant agenda, antequam Ægypto exirent. Primo iussit Dominus petere pretiosam Ægyptiorum suppellectilem, uti cap. xi v. 2 narrat Moyse hoc modo: Dices ergo omni plebi (ait Dominus Moyse) ut postulet vir ab amico suo, & mulier à vicina sua, vasa argentea & aurea. Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis. Mandata Domini Moyse exposuit populo, atque hic libens obtemperavit, ut refertur cap. 12 v. 35 his verbis: Feceruntque filii Israël, sicut præceperat Moyse: & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea & aurea, vestemque plurimam. Dominus autem dedit gratiam populo coram Ægyptiis, ut commodarent eis: & spoliaverunt Ægyptios. Hac de causa dicitur Psal. 104 v. 37: Et eduxit eos cum argento & auro: & non erat in tribubus eorum infirmus. Singulare quoque hoc & insigne Dei beneficium notari potest, quod omnes Israëlita recte valerent, quando egrediendum erat Ægypto, licet ingens eorum esset multitudo.

175 Porro Manichæi hanc Ægyptiorum spoliationem improbabant, Moysen carpentes tamquam injustum. Hinc S. Augustinus lib. 22 contra Faustum Manichæum ei sic respondet: Quid ergo jam de exspoliatis Ægyptiis Faustus objicit, nesciens quid loquatur? Quod faciendo Moyse usque adeo non peccavit, ut non faciendo peccaret. Deus enim iusserat, qui utique novit non solum secundum facta, verum etiam secundum cor hominis, quid unusquisque, vel per quem, perpeti debeat. Carnalis itaque adhuc ille populus erat, & rerum terrenarum cupiditate occupatus: Ægyptii verò sacrilegi & iniqui: nam & auro isto, hoc est, Dei creaturâ, malè utentes ad Creatoris injuriam, suis idolis serviebant, & homines peregrinos labore gratuito injustè ac vehementer afflixerant. Digni ergo erant & isti, quibus talia juberentur; & illi, qui talia paterentur: & fortè secundum suas voluntates & cogitationes Hebræi magis permitti sunt facere ista, quàm iussi: sed eis Deus permissionem suam per famulum suum Moysen innotescere voluit, quando mandavit, ut diceret. Fieri autem potest, ut sint aliæ causæ occultissimæ, cur hoc illi populo divinitus dictum sit: sed divinis imperiis cedendum obtemperando, non resistendum est disputando. Apostolus dixit: Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Sive ergo ista sit causa, quam dixi; sive alia quælibet in secreta & abdita Dei dispositione lateat, cur hoc per Moysen illi populo dixerit, ut ab Ægyptiis sibi commodanda peterent, quæ auferrent: hoc tamen confirmo, nec frustra nec iniquè dictum esse, nec licuisse, Moysen aliter, quàm Deus dixerat, facere, ut penes Dominum esset consilium jubendi, penes famulum autem obsequium peragendi.

176 Brevius de eodem factò idem sanctus Doctor quæst. 39 in Exodum sic scribit: Non hinc

quisque fumendum exemplum putare debet ad exspoliandum isto modo proximum. Hoc enim Deus iussit, qui noverat, quid quemque pati oporteret: nec Israëlita furtum fecerunt, sed Deo jubenti ministerium præbuerunt: quemadmodum cum minister judicis occidit eum, quem judex iussit occidi: profectò si id sponte faciat, homicida est, etiam si eum occidat, quem scit occidi à iudice debuisse. Adde verba Sapientis, qui cap. 10 breviter perstringens oppressionem Hebræorum in Ægypto, signaque & prodigia ibidem patrata, subjicere videtur rationem, cur Deus peti & auferri iusserit bona Ægyptiorum, ita scribens v. 15 & sequentibus: Hæc (Sapientia divina) populum justum, & semen sine querela, liberavit à nationibus, quæ illum deprimebant. Intravit in animam Servi * Dei, & stetit contra reges horrendos in portentis & signis. Et reddidit justis mercedem laborum suorum; illorum videlicet laborum, quibus coacti fuerant gratis seruire Ægyptiis. Dedit autem mercedem illam jubendo spoliationem Ægyptiorum: nam de hac agere Sapientem, liquet ex ordine, quo facta singula perstringit, mox subdens de exitu Hebræorum, Et deduxit illos in via mirabili. Hæc sufficiant de justitia & equitate hujus facti.

177 Aliam quoque quæstionem hic versat S. Augustinus quæst. 39 in Exod., hæc scribens: Est etiam ista nonnulla quæstio. Si seorsum habitabant Hebræi in terra Gessen, ubi nec plagæ fiebant, quibus regnum Pharaonis attingebatur, quomodo petit quisque à proximo vel à proxima, (in Scripturis vicina, ut mox observat) aurum, argentum, & vestem? ... Unde intelligendum est, etiam in terra Gessen non solos Hebræos habitasse, sed eis aliquos Ægyptios in illa terra cohabitatores fuisse, ad quos potuerunt meritò Hebræorum etiam illa divina beneficia (immunitatis à plagis) pervenire; ut hinc eos & diligenter iidem Ægyptii cohabitatores, & quod petebant, facile commodarent: nec tamen Deus judicavit ita illos alienos fuisse ab injuriis & contritionibus, quas populus Dei pertulit, ut nec isto damno ferirentur, qui plagis illis, propterea quod terræ illi parcebatur, percussi non erant. Tota conjectura S. Augustini huc reducit. Videntur Ægyptii in terra Gessen cum Hebræis habitantes fuisse soli immunes à plagis Ægyptiorum. Contra verò soli amisisse pretiosam suam suppellectilem. Verùm plerique interpretes non admittunt, Ægyptios in terra Gessen immunes fuisse à plagis: cumque non pauci Hebræi per reliquam Ægyptum degerent, utpote ibidem ad varia opera deputati, potuerunt illi etiam vasa pretiosa ab aliis Ægyptiis petere, quibus vicini erant, ita ut probabilius appareat, spoliationem illam etiam factam extra terram Gessen, licet verisimile sit, in terra Gessen maximè locum habuisse.

178 Præterea, antequam Dominus percuteret primogenitos Ægyptiorum, filiis Israël immolandum ac comedendum erat agnus Paschalis, quam festivitatem Dominus in Ægypto per Moysen instituit, ac prima vice celebrari iussit, ut deinde quotannis Paschalis solemnitas eodem ritu observaretur in perpetuum. De hujus institutione ac celebratione breviter agam, uti & de aliis ritibus, ceremoniis, legibusque per Moysen institutis, populoque Hebræo datis, sine exacta rituum illorum aut legum expositione, ne Commentarius hic in immensum excrescat, præsertim cum

AUCTORIB
J. S.
fuit hæc
merces debita
laborum
pro Ægyptiis
iustis
piorum:

* Moyse

E

spoliatio illa
maximè
fuit in terra
Gessen; verisimiliter
tamen in
aliis quoque
locis.

F

Fugetur
Moyse solemnitatem
Paschalem
instituire,

AUCTORE
J. S.

cum res gesta Moyſis ſine expoſitione rituum ac legum inſtitutarum commodè explicari poſſint. Moyſes cap. 12 inſtitutionem eſus agni Paſchalis, totiusque feſtivitatis per ſeptem dies continuandæ exponit, atque ita orditur: Dixit quoque Dominus ad Moyſen & Aaron in terra Ægypti: Menſis iſte (Niſan, reſpondens ſerè pro majori parte Martio noſtro,) vobis principium menſium: primus erit in menſibus anni, (certè quoad res eccleſiaſticas.) Loquimini ad univerſum cæcum filiorum Iſraël, & dicite eis: Decima die menſis huius tollat unusquisque (paterfamilias, niſi tam exiguam habeat familiam, ut alteri potiùs jungi debeat) agnum per familias, & domos ſuas. Sin autem minor eſt numerus (familia,) ut ſufficere poſſit ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum, qui junctus eſt domui ſuæ, (aut illi accedet,) juxta numerum animarum, quæ ſufficere poſſunt ad eſum agni.

179 Non debebat immolari agnus eadem die decima menſis Niſan, ſed quatruiduo ſervari ac tunc demum immolari, ut ſequitur v. 6: Et ſervabitis eum uſque ad quartam decimam diem menſis huius: immolabitque eum univerſa multitudo (nimirum ſuum ſingula familia) filiorum Iſraël ad vespèram. Et fument de ſanguine ejus, ac ponent ſuper utrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum, in quibus comedent illum... Et tranſibo per terram Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Ægypti ab homine uſque ad pecus: & in cunctis diis Ægypti faciam judicia, ego Dominus. Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in quibus eritis: & videbo ſanguinem, & tranſibo vos: nec erit in vobis plaga diſperdens, quando percuffero terram Ægypti. Habebitis autem hunc diem in monumentum: & celebrabitis eam ſolemne Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno. Qualis deberet eſſe agnus immolandus, aut pro agno hædus; quibus ceremoniis alteruter comedi deberet; quam religioſè ſervari ſeptem dies azymorum, quantaque ſolemnitate celebrari dies prima & ſeptima, ibidem expoſitum vide, aut latiùs apud interpretes.

180 Vocavit autem Moyſes, ut ſequitur v. 21, omnes ſeniores filiorum Iſraël, & dixit ad eos: Ite tollentes animal (agnum aut hædum) per familias veſtras, & immolate Phate. Fasciculumque hyſſopi tingite in ſanguine, qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuperliminare, & utrumque poſtem: nullus veſtrùm egrediatur oſtium domus ſuæ uſque mane. Tranſibit enim Dominus percutiens Ægyptios: cùmque viderit ſanguinem in ſuperliminari, & in utroque poſte, tranſcendet oſtium domus, & non finet percufforem ingredi domos veſtras & lædere. Cuſtodi verbum iſtud legitimum tibi & filiis tuis uſque in æternum. Cùmque introieritis terram, quam Dominus daturus eſt vobis, ut pollicitus eſt, obſervabitis cæremonias iſtas. Et cùm dixerint vobis filii veſtri: Quæ eſt iſta religio? dicetis eis: Viſtina tranſitùs Domini eſt, quando tranſiit ſuper domos filiorum Iſraël in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos noſtras liberans. Incurvatulque populus adoravit; ſummâ reverentiâ excipiens mandata Domini, & Moyſis, cujus auctoritatem prodigiis præcedentibus abundè ſtabiliverat Deus. Exactè quoque illa impleverunt, ut ſequitur: Et egreſſi filii Iſraël fecerunt, ſicut præceperat Dominus Moyſi & Aaron. De Paſchate celebrato per Moyſen ſic loquitur Apoſtolus Heb. xi v. 28: Fide celebravit

atque
agnum à
ſingulis fa-
miliis im-
molandum
curare;

B

uti, Moyſe
jubente, fe-
cerunt He-
braei, hac
de cauſa
primogeni-
tos ſuos non
amiſſuri.

C

Paſcha & ſanguinis effuſionem: ne, qui vaſta-
bat primitiva, tangeret eos. In conventu jam
relato potuit etiam Moyſes exponere mandatum
Domini de petenda Ægyptiorum ſupellectile:
præcipereque ut omnia alia ad iter pararent, at-
que ad urbem Ramellen confluèrent, ſimulac mo-
nerentur, ut inde omnes ſimul proficiſcerentur
die xv menſis.

*181 Comeſto ab Hebrais agno Paſchali, Do-
minus percuffit Ægyptios decimâ plagâ, quam
Moyſes ſic reſert: Factum eſt autem in noctis
medio (inter diem xiv & xv menſis Niſan)
percuffit Dominus omne primogenitum in terra
Ægypti, à primogenito Pharaonis, qui in folio
ejus ſedebat, uſque ad primogenitum captivæ,
quæ erat in carcere, & omne primogenitum ju-
mentorum. Surrexitque Pharaon nocte, & omnes
ſervi ejus, cunctaque Ægyptus: & ortus eſt cla-
mor magnus in Ægypto: neque enim erat do-
mus, in qua non jaceret mortuus. Plagam hanc
Pſalmiſta memorat pſal. 77 v. 51 his verbis: Et
percuffit omne primogenitum in terra Ægypti,
primitias omnis laboris eorum in tabernaculis
Cham. Et pſal. 104 v. 36: Et percuffit omne
primogenitum in terra eorum, primitias omnis
laboris eorum. Per primitias omnis laboris eo-
rum ipſos ruruſum intelligit primogenitos, quia
primò à patribus ſuis geniti, & à matribus por-
tati: per tabernacula Cham deſignantur urbes
Ægyptiorum, qui à Cham ducebant originem.
Pſal. 135 v. 10 ruruſum dicitur: Qui percuffit
Ægyptum cum primogenitis eorum.*

*182 Plura verò de hac Ægyptiorum calami-
tate explicuit Sapiens cap. 18. Primò enim ob-
ſervat v. 5 hanc aquiffimam fuiſſe pœnam Ægy-
ptiorum, qui Hebræorum infantes voluerant oc-
cidere, quando Moyſes fuit ſervatus. Cùm co-
gitarent (Ægyptii) juſtorum occidere infantes:
& uno expoſito filio (Moyſe) & liberato, in
traductionem illorum, multitudinem filiorum ab-
ſtulit. Deinde cladem Ægyptiorum Hebrais
præcognitam, horumque ſalutem ac comeſtionem
agni Paſchalis, voce ſacrificabant indicatam,
ſic pergit exponere: Illa enim nox antè cognita
eſt à patribus noſtris, ut verè ſcientes, quibus
juramentis crediderunt, animæquiores eſſent.
Suſcepta eſt autem à populo tuo fanitas quidem
juſtorum, injuſtorum autem exterminatio. Sicut
enim læſiſti adverſarios: ſic & nos provocans
magnificati. Abſconſè enim ſacrificabant juſti
pueri bonorum, & juſtitia legem in concordia
diſpoſuerunt: ſimiliter & bona & mala receptu-
ros juſtos, patrum jam decantantes laudes. Hac
illa nocte agebant Hebraei, à Moyſe de omnibus
præmoniti, & ad comedendum agnum Paſcha-
lem à vespèra præcedenti per familias congregati.*

*183 Reſonabat autem inconueniens inimico-
rum vox, & flebilis audiebatur planctus plora-
torum infantium. Simili autem pœna ſervus cum
Domino afflictuſ eſt, & popularis homo regi ſi-
milia paſſus. Similiter ergo omnes, uno nomine
mortis, mortuos habebant innumerabiles. Nec
enim ad ſepeliendum vivi ſufficiebant: quoniam
uno momento, quæ erat præclarior natio illo-
rum, exterminata eſt. De omnibus enim (præ-
cedentibus plagis) non credentes propter vene-
ficiâ (ſeu magorum prodigioſa opera:) tunc
verò primùm, cùm fuit exterminium primoge-
nitorum, ſpoponderunt (id eſt, confeſſi ſunt,
ut habetur Græcè) populum Dei eſſe. Cùm e-
nim quietum ſilentium contineret omnia, & nox
in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens*

Sermo

aqua hæc
eorum pœna
fuit, &
Hebrais
præcognita;

F

quam lai-
patens

Decima pla-
gâ, quâ
percuffit
omne Æ-
gyptiorum
primogeni-
tu:

A Sermo tuus de cælo à regalibus fedibus, durus debellator, in mediam exterminii terram profilit: gladius acutus insimulatum * imperium tuum portans, & stans replevit omnia morte, & usque ad cælum attingebat stans in terra.

* id est, non simulatum

quàmque
terribilis
fuerit hæc
clades,

184 Tunc continuò visus fomniorum malorum turbaverunt illos, & timores supervenerunt insperati. Et alius alibi projectus semivivus, propter quam moriebatur, causam demonstrabat mortis. Visiones enim, quæ illos turbaverunt, hæc præmonebant, ne infcii, quare mala patiebantur, perirent. Ex posterioribus hisce verbis colligitur, *Ægyptios superstites morientium clamoribus didicisse causam miserabilis hujusce stragis, licet alias causam satis scire potuissent ex prædictione Moysis, si hæc omnibus innotuisset. Verùm credibile est, Pharaonem ejusque proceres semper curasse, ne prædictiones & comminationes Moysis multis innotescerent, aut per Ægyptum vulgarentur. De cade hac primogenitorum varia tractantur quæstiones; sed cum illa non spectent propriè ad Moysen ipsum, brevitatatis gratiâ omnes prætereo.*

B quâ victus
Pharao,
Hebræos
abire jubet.

185 Cessit tandem hac plaga percussus Pharaon, nec ausus est diutiùs iter Hebræorum impedire. Quin potiùs tam ipse quàm ceteri Ægyptii vehementissimè institerunt, ut sine mora proficiscerentur. Audiamus Moysen ipsum hæc referentem cap. 12 v. 31: Vocatisque Pharaon Moyses & Aaron nocte, ait: Surgite, & egredimini à populo meo, vos & filii Israël: ite, immolate Domino, sicut dicitis. Oves vestras & armenta assumite, ut petieratis, & abeuntes benedicite mihi. Urgebantque Ægyptii populum de terra exire velociter, dicentes: Omnes moriemur. Quam vehementer eorum abitum urserint Ægyptii, magis dicitur, cum Israelitarum egressum narrabimus. Porro cum Dominus morte primogenitorum Ægyptii effecisset, ut Hebræi liberè egrederentur; cùmque horum primogeniis eodem tempore pepercisset, in memoriam tanti beneficii omne primogenitum Hebræorum sibi sacrum esse voluit, ut prolixè refertur cap. 13, cujus prima verba subjungo: Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam, in filiis Israël, tam de hominibus quàm de jumentis: mea sunt enim omnia. Tulit hanc legem Moyses, eandem latius explicans, prout ibidem videri potest.

C

§ XX. Præmissorum relatio ex Josepho, Philone, & Artapano examinata.

Josephus
comestionem
agni,

Josephus Hebræorum præparationem ad iter, comestionem agni Paschalis, mortem primogenitorum Ægyptiorum, datamque Hebræis abeundi facultatem refert hoc modo: Deus autem cum decrevisset adhuc unâ plagâ Ægyptios cogere ad dimittendos Hebræos, jussit Moysen edicere populo, ut paratum habeant sacrificium, præparatum tertiadecimâ Xanthici mensis in quartamdecimam, qui apud Ægyptios Pharmuthi vocatur, idem Hebræis Nisan, & Macedonibus Xanthicus: utque ipse Hebræos educat, omnia sua secum portantes. Ille verò instructos priùs ad profectonem, & per sodalitia distributos, in uno loco continebat. Illucescente

Septembris Tomus II.

verò quartadecima, omnes ad exitum animati sacrificabant, & sanguine domos lustrabant, asperfas hyssopo (Græcè ὑσσώπου κόμης ἀναλαβόντες, id est, sumptis hyssopi fasciculis, nimirum pro aspergillo) & peractâ cœnâ reliquias carniū exusserunt, tamquam exituri, unde nunc quoque solemne manet nobis idem sacrificium, qui festivitatem vocamus Pascha, id transitum significat, eo quòd Deus illa die, præteritis illæis Hebræis, Ægyptios morbo percussit.

187 Nam pestis illa nocte absumpsit primogenita Ægyptiorum, ut agminatim ad regiam concurreretur à proximis, vociferantibus non ampliùs detinendos Hebræos. Tum rex, accito Moysè, mandat ut abeant, ratus post eorum exitum regionem, cessantibus calamitatibus, sublevandam: donis etiam Hebræos honorabant, alii quo celerius discederent, alii propter vicinitatis consuetudinem. Posterioribus hisce verbis dissimulat scriptor politicus magis quàm religiosus, petitam ab Hebræis fuisse suppellectilem Ægyptiorum, tamquam ad usum sacrificii necessariam, & postea reddendam; donaque Ægyptiorum substituit, haud dubiè veritus, ne offenderentur gentiles atque Hebræos injustitia accusarent, si rem candidè enarrasset. Ejusmodi dissimulationibus plenus est Josephus, qui sæpe honori suæ gentis magis consulit quàm veritati, & non raro facta narravit eo modo, quo magis apparerent verisimilia, licet minùs essent vera. Tempus quoque preparati & comesti agni non rectè exprimit.

aliaque re-
fert non sine
erroribus:

E

188 Philo non memorat hoc loco comestionem agni Paschalis, sed de plaga primogenitorum, aliisque ante egressum factis prolixè ratiocinatur. Tandem, inquit, accessit extrema pœna decima, superioribus omnibus atrocior, ipsis Ægyptiis morientibus, non tamen omnibus: nolebat enim Deus regionem desertam reddere, quam castigatam tantum voluit. Itaque parcens maximæ turbæ omnis ætatis virorum atque mulierum, morti addixit solos primogenitos, exorsus à maximo natu regio filio, & in vilissimæ ancillæ pistrinariæ filium desinens. Nam circiter noctem mediam quotquot primi patris matrisque appellationem jucundissimam attulerunt parentibus, & vicissim ab ipsis primi nominati sunt filii, sani valentesque, nullo præcedente morbo, repente interierunt ad unum, ut nulla familia sine domestico luctu tunc inventa sit. Prima verò luce, cum quisque suos charissimos inopinata nece sublato videret, cum quibus superiore die suaviter usque vesperam convixerat, ut in publico luctu gravissimo, comploratione impleverunt omnia: cum enim nemo esset exors ejus calamitatis, unus erat clamor omnium, uno luctu obtinente totam regionem, quacumque patebat: qui tantisper dum intra privatos parietes se continebat, singulis aliena mala ignorantibus, privatus etiam tum videbatur. Ubi verò alii didicerunt ex aliis, geminabatur comploratio, accedente gravanteque dolore publico, ut ne consolator quidem existeret; quis enim solaretur alterum, ipse consolatione indigens?

F

189 Cæterum ut in tali casu solet fieri, putantes hæc esse majorum malorum initia, & solliciti de interitu superstitem, stentes convolabant in regiam, scissisque suis vestibus regi causam calamitatis imputabant, dicentes nihil mali se passuros fuisse, si Moses impetrasset, quæ petierat: nunc habere se obstinatæ pervicaciæ contio-

ejusque
plagæ effe-
ctum, &
spoliationem
Ægyptio-
rum narra-

G

tentio-

AUCTORE
J. S.

tionis et intempestivæ præmia. Deinde pro se quisque certatim hortabatur populum, ut prope tota regione decederent, vel unam diem horamve differre longum rati, & periculosum insuper. Ad hunc modum expulsi protrusique, memores ingenuitatis pristinæ, ausi sunt facinus, quo injurias acceptas rependerent: multum enim prædæ nacti, sarcinas partim suis humeris, partim jumentis imposuerunt, non præ avaritia (ut obrectatores dicerent) aut alienarum fortunarum concupiscentia (quæ enim esse poterat?) sed primum ut diuturni laboris necessariam mercedem reciperent: deinde ut pro acceptis tempore, quo servierant, injuriis, si non pro merito, aliquid tamen damni reponerent. Nec enim est par jactura libertatis & pecuniæ, cum nemo sanus non malit vitæ quàm libertatis adire periculum: itaque utrumque factum jure tueri possunt, sive ut in pace mercedem receperunt, quâ tamdiu fraudati fuerant: sive ut bello victores victos bonis spoliaverunt, ab illis enim orta fuerat injuria, qui hospites supplicesque suos (ut antè dixi) quasi captivos in servitutem redegerant. Tandem ubi se obtulit occasio meliorum temporum, populus inermis illatam sibi vim ultus est, protegente ipsa Justitia. *Hactenus Philo, qui spolia Hebraeorum iis rationibus excusat, ut satis videatur probabilis prior & Scriptura conformis, non aquè secunda, qua magis vindictam sapit. Attamen brevius solidiusque Hebraeorum justitiam ostendisset, si cum sacra Scriptura edixisset, omnia acta esse jussu Dei, penes quem rerum omnium est dominium. Debuerat similiter addere, quo modo spolia illa obtinuerint.*

190 Deinde idem auctor plagas Ægyptiacas breviter recenset, ac Hebraeorum sortem eleganter distinguit à calamitatibus Ægyptiorum, sic scribens: Tot plagis Ægyptus castigata est, quarum tamen nulla Hebræos attigit, quamvis cohabitantes in eisdem oppidis, vicis, domibus, terra, aqua, aère, igne, præcipuis naturæ partibus conspirantibus, ut impossibile esset effugere; id quod maximè mirum fuit, ab eisdem rebus uno eodemque loco ac tempore, alios servari, alios interiri. Fluvius versus erat in sanguinem, at non Hebræis: his enim haurientibus fiebat potabilis. Ranæ ex aquis in terram subrepentes fora, villas, domos impleverant; solos Hebræos devitabant, ac si scirent discernere, qui puniendi essent, qui nequaquam. Non scinipes, non cynomyæ, non locustæ, quæ arboribus, fatis, animalibus, hominibus vastitatem intulerant, ad hos advolaverunt: non imbrium, grandinum, fulminum continuata vis ad hos usque pervenit: exulcerationem molestissimam ne in somnis quidem senserunt: cum densissimæ tenebræ offunderentur aliis, ipsi in diurna puraque luce degebant. Cum interirent Ægyptiorum primogeniti, nemo Hebræus periit; & meritò, quando ne pecudum quidem pestis ad horum greges ulla venerunt contagia. Nec aliud videri poterant illo tempore quàm spectatores calamitatum alienarum, ex quibus utilissimam doctrinam pietatis perciperent: numquam enim tam manifestum honorum & malorum judicium extitit, alteris exitium, alteris salutem afferens.

191 Artapanus quoque de Ægyptiorum calamitatibus nonnulla commemorat apud laudatum jam sæpè Eusebium, qui, prout reddius est Latine, post relatam primam plagam, de ceteris eum hac scribere affirmat: Tunc à Mose

terram baculo percussam, muscas venenosas: deinde rursus percussam, ranas, locustas, aliæque hujusmodi monstra produxisse... Tandem cum grandine percuteretur, & terræ motu Ægyptus universa quateretur, quo domus & templa multa ceciderunt, perfractum calamitatibus regem, Judæos liberasse; quos ab Ægyptiis argentea aureaque vasa, vestem, ac aliam gazam mutuo accepisse &c. *In hisce multa quidem corrigenda, cum nullus sit plagarum ordo, nulla exactè sit relata. Attamen vel sic ex hisce colligere licet, memoriam calamitatum suarum apud Ægyptios diu viguisse, etiamsi confusa illa fuerit, & popularibus traditionibus, ut fieri solet, non parùm corrupta.*

192 An inter calamitates Ægyptiorum fuerit terra motus, quo domus & templa multa corruerint, certò definire non ausim. Nam expressa mentio de terra motu in Scripturis nullibi reperitur; sed plaga grandinis modo tam terribili referitur, ut quadam concussiones terra cum fulminibus ac sonitibus grandinem comitari poterint, idque fileri in Scriptura. Salianus ex Greco Eusebii textu, quem consulere volui, verba Artapani plenius sic reddit Latine: Rege autem adhuc dementato, Moysem grandinem & terræ motus noctu excitasse, ut qui terræ hiatus effugerent, grandine interirent, & qui vitarent grandinem, terræ hiatus absorberentur. *Verumtamen magis crediderim terra motus fuisse partem plaga decima, iisque idola templaque idolorum corruisse ea nocte, quâ percussi sunt primogeniti Ægyptiorum. Certè Dominus prædixit de hac quoque plaga: Et in cunctis diis Ægypti faciam judicia. Factum id esse, quando perierunt primogeniti, asseritur Num. 33 v. 4. Non exprimit quidem Scriptura, quo id factum sit modo: nec tamen dubitari potest, quin factum fuerit; nec aptior videtur dari posse conjectura, quàm si suspicemur idolorum templa terra motibus corruisse. Ceterum variis plagas ab Artapano præteritas, aliasque non nisi confusè relatas, facile videbit lector, modò relationem nostram, ex sacris Litteris datam, cum ipsius verbis conferre voluerit.*

193 Philo porrò priusquam egressum Israëlitarum ex Ægypto narrat, multa disserit de principatu Moylis, quem regem & principem nominat, atque hoc tempore principatum Israëlitarum adeptum asserit. Regis tamen nomen non ita congruit Moyli, quàm ducis & legislatoris, ut postea videbimus. Dux verò Israëlitarum à Deo propriè constitutus est Moyles, quando per visionem in rubo jussus est populum Ægypto educere; at dici potest, hoc tempore agnium fuisse ab Israëlitis, nisi id jam factum fuerit in conventu seniorum, quos convocavit, simulac Ægyptum est ingressus. Quidquid autem verius sit de tempore, quo Israelita Moysem pro duce suo agnoscere ceperunt, non potuit ille liberè imperare Israëlitis, quamdiu cum iisdem sub dominio Pharaonis erat constitutus, atque ideo Philo principatum Moylis rectè orditur ab egressu Israëlitarum. Porro quanti populi dux fuerit, declarat primum his verbis: Erant autem viri demigrantes supra sexcenta millia. Loquitur de viris, qui ea erant ætate, ut arma portare possent; atque hi deinde recensiti sunt & inventa sexcenta tria millia virorum quingenti quinquaginta, ut legitur Num. 1 v. 46. Reliquæ turbæ, inquit Philo, senum, puerorum, mulierum, iniri non poterat numerus. Huc accedebat fervitiorum

D

inter plagas memorat terræ motus, qui non sicut improbabiles.

E

F Philo regem constitutum Moysem asserit; at relictus dux vocatur, aut legislator:

A vitorum multitudo promiscua & quasi supposititia. Hos Hebræi susceperant è feminis Ægyptiis, contributos paterno generi. Quidam etiam pietatis amore se adjunxerant : & erant, qui tot continuis castigationibus profecerant in melius. *Quàm itaque ingens fuerit multitudo, quilibet facile videbit.*

à Deo principatum adeptus, quanta integritate,

194 Horum omnium, ait Philo, princeps Moses electus est : quam potestatem accepit, non ut alii, fretus armis & machinis, aut equestribus, pedestribus, navalibusque copiis : sed virtutis ergo honoratus & charitatis, quâ universos prosequeretur indefinenter, Deo quoque favente honori Viri optimi. Nam quia regnum Ægypti dereliquerat cum esset nepos regius, & offensus incolarum superbiâ violentiâque adoptatores suos abdicaverat, simulque spes illas abjecerat præ generosa magnanimitate & amore justitiæ, visum est omnipotenti rerum Governatori, frequentioris meliorisque gentis regnum ei reponere, quæ una omnium erat functura sacerdotio, & vota factura pro universo humano genere, quibus & mala averterentur, & impetrarentur prospera. Assumpto autem principatu, non hoc egit, sicut nonnulli solent, ut augeter suam familiam, & filios, quos duos habebat, extolleret, socios ac mox successores habiturus : sed ubique incorruptè se gerens, in rebus minimis æquè ac maximis, superavit naturalem affectum erga liberos, malens rationis obtemperare judicio. Unicum enim habebat propositum necessarium, juvare subditos, & dictis factisque utilitati eorum consulere, nullam occasionem prætermittendo in promovendis eorum negotiis.

continentiâ, modestiâ, justitiâ,

195 Solus hic omnium, qui unquam principatum gesserunt, non aurum, non argentum in thesauros condidit, non tributa exegit, non palatia, non latifundia, non greges, non familiaria, non reditus, non alias opes sibi paravit, quamvis posset habere omnium harum rerum copiam : sed existimans animæ pauperis indicium esse, mirari materiales divitias, has quidem ut cæcas contempsit, illas verò naturales perspicacèque honoravit & amavit, si quis unquam alius, in vestitu victuque quotidiano nihil præ se ferens fastus tragici, sed simplicitatem frugalitatemque exercens privati hominis. Regem autem in his solis agebat, quæ verè sunt regia, ut sunt continentia, fortitudo, sobrietas, solertia, prudentia, scientia, industria, tolerantia, justitia, voluptatis contemptus, ad virtutem exhortatio, oburgationes, castigationesque peccantium legitime, & rectè facientium laudes atque præmia. Itaque quoniam avaritiæ renuntiaverat, & divitiis honoratis apud homines, perfectas maximasque divitias pro his ei Deus reddidit : hoc est, ut tantumdem posset, quantum terra & mare ac flumina elementaque cætera, & quæ ex his sunt condita.

amicitiâ cum Deo, aliisque virtutibus illum admistraverit.

196 Fecit enim eum suæ potentiæ participem, totum mundum ei subdens tamquam hæreditarium. Quamobrem singula elementa obediabant ut Domino, ad jussum ejus suas vires mutantia. Nec mirum, quandoquidem juxta proverbium, amicorum omnia sunt communia, amicus autem Dei Propheta dicitur : unde consequitur, ut divinæ possessionis usum habeat : nam Deus nullius eget, cum possideat omnia. Bonus autem vir nihil propriè possidet, nec se ipsum quidem : verum de thesauris Dei, quantum potest, accipit, & meritò. Cum mundi civis sit : ideo nullam privatim in orbe habet pa-

Septembris Tomus II.

triam : quippe qui hæreditatem habet non unam, quampiam regionem, sed mundum universum. Quid quod majorem etiam cum omnipotente rerum Patre conditorèque societatem adeptus, communi appellatione dignatus est ? nominatur enim totius gentis deus atque rex, & caliginem, ubi Deus erat, intrasse dicitur, hoc est in illam invisibilem, incorpoream, specie formæque carentem, exemplarem essentiam, abstrusas à mortali natura contemplationes considerans. Seipsum quoque suamque vitam, quasi tabulam elegantissimè pictam proposuit spectandam, divinum opus imitandumque posteris. *Ita differit Philo ; nec in omnibus illis, quæ de moribus Moysis affirmat quidquam reprehendendum video. Verum non invenio, ubinam Moyses nominatus fuerit totius gentis deus atque rex. An verò Moyses divinam essentiam viderit, suo loco discutietur. Deinde ostendit Philo, quantum populo proficit bonum principis exemplum, quantumque eidem noceat malum, de Moyse sic subjiciens : Et fortasse, quia Legislator futurus erat, multò antè ipse Lex animata rationalisque factus est per Dei providentiam, quæ nescientem destinabat huic muneri.*

S XXI. Egressio Israëlitarum : prima mansio in Ramesse, secunda in Socoth, tertia in Etham, quarta in Phihahiroth : transitus maris Rubri, & interitus Pharaonis cum toto suo exercitu.

Moyses Exod. 12 § 40 ait : Habitatio autem filiorum Israël, quæ manserunt in Ægypto, fuit quadringentorum & triginta annorum. Quibus expletis, eodem die egressus est omnis exercitus Domini de terra Ægypti. *Hæc verba multis questionibus & controversiis dederunt materiam, cum clarè possit probari ex Scripturis, Israëlitas ab ingressu Jacobi aut Josephi non tanto tempore in Ægypto mansisse ; idque abundè ostendit S. Augustinus quæst. 47 in Exodum, dicens quadringentos illos & triginta annos inchoandos esse à promissione Abrahamo facta ; secundum Apostolum Gal. 3 § 17, ubi ait : Quæ post quadringentos & triginta annos facta est Lex (in monte Sinai primo anno post egressum) non irritum facit (testamentum Dei) ad evacuandam promissionem. Audi ipsum Augustinum : Ex illa ergo promissione, quæ vocatus est Abraham, & credidit Deo ; post quadringentos & triginta annos factam Legem dicit Apostolus, non ex tempore, quo Jacob intravit in Ægyptum. Deinde etiam ipsa Scriptura Exodi satis hoc significavit : non enim dixit, " Incolatus, filiorum Israël, quem incoluerunt in terra Ægypto, anni quadringenti triginta ; sed apertè dixit, " Quem incoluerunt in terra Ægypto & in terra Chanaan, ipsi & patres eorum, (Sic additur in Septuaginta, & in terra Chanaan.) Et rectè concludit sanctus Doctor : Ac per hoc manifestum est, computandum esse tempus etiam patriarcharum, Abraham, Isaac, & Jacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham in terra Chanaan ;*

Egressi Ægypto sunt Israëlites annis 430 post promissionem Abrahamo factam,

F

AUCTORE naan; id est, ex illa promissione, in qua ejus
J. S. fidem laudat Apostolus, usque ad illud tempus,
 quo ingressus est Israël in Ægyptum. Toto quippe
 isto tempore peregrinati sunt patres in terra
 Chanaan, & deinde semen Israël in Ægypto:
 ac sic completi sunt quadringenti triginta anni
 à promissione usque ad exitum Israël ex Ægypto,
 quando facta est Lex in monte Sina, quæ
 non infirmit testamentum ad evacuandas promissio-
 nes. *Hæc sententia S. Augustini, uti multus
 placuit, ita mihi videtur satis certa.*

die xv men- 198 Egressi autem sunt Israëlita die mensis
sis Nisan, Nisan xv, cujus precedente nocte perierunt Æ-
numero sex- gyptiorum primogeniti; nec sufficiens habuerunt
centa circi- tempus ad paranda cibaria longinquo itineri ne-
ter millia cessaria. Tulit igitur populus, inquit Moyses cap.
virorum, 12 v. 34, conspersam farinam, antequam fer-
nullo infir- mentaretur: & ligans in palliis, posuit super hu-
mo existen- meros suos. *Rursum v. 39: Coxeruntque fari-
 nam, quam dudum de Ægypto conspersam tu-
 lerant: & fecerunt subcinericios panes azymos:
 neque enim poterant fermentari, cogentibus exi-
 re Ægyptiis, & nullam facere sumentibus moram:
 nec pulmenti quidquam occurrerat præparare.
 Hæc festinatio tamen non effecit, ut Moyses ob-
 livisceretur præcepti Josephi patriarchæ, qui Gen.
 50 v. 24 jusserat ossa sua asportari ex Ægypto.
 Nam Exod. 13 v. 19 Tulit quoque Moyles ossa
 Joseph secum; eo quod adjurasset filios Israël,
 dicens: Visitationem vos Deus, efferte ossa mea
 hinc vobiscum. Quam ingenti numero, & un-
 de profecti sint, narratur cap. 12 v. 37 his ver-
 bis: Profectique sunt filii Israël de Ramesse in
 Socoth, sexcenta ferè millia peditum virorum,
 abique parvulis. Sed & vulgus promiscuum in-
 numerabile ascendit cum eis, oves & armenta &
 animantia diversæ generis multa nimis. Huic egres-
 sui Psal. 104 v. 37 sic accinitur: Et eduxit eos
 cum argento & auro: & non erat in tribubus
 eorum infirmus. Lætata est Ægyptus in profe-
 ctione eorum; quia incubuit timor eorum super
 eos.*

prima eorum 199 Prima mansio Israëlitarum passim sta-
mansio, seu tuitur Ramesse, quæ urbs erat Ægypti, quam
locus con- ipsi edificaverunt Pharaoni, ut dicitur Exod. 1
gregationis v. xi. Hæc autem prima mansio sic intelligenda
Ramesse: est, ut sit locus, ad quem convenerunt Israëlita
 te, ad egrediendum Ægypto; non verò locus,
 in quo castrametati sunt post iter primi diei à
 congregato agmine institutum. S. Hieronymus in
 Epistola ad Fabiolam de 42 Mansionibus Israëlitarum
 de Ramesse sic scribit: Ad hanc urbem,
 quæ in extremis Ægypti finibus erat, populus
 congregatus est, qui in desertum exire cupiebat.
 Credunt nonnulli Israëlitas jam congregatos fuisse
 in Ramesse, aut in ejus vicinia die precedente
 ti, ibique agnum Paschalem comedisse. At non
 video, quam aptè id probari possit ex Scriptura,
 cum id nullibi dicatur: nam urbs Ramesse ve-
 rismiliter tantam multitudinem non capiebat,
 nec videntur in castris agnum Paschalem com-
 edisse: in illo enim ritu describendo variis vici-
 bus domuum fit mentio, non tabernaculorum.
 Malim igitur existimare, Israëlitas tempore ma-
 nutino undique confluisse ad urbem Ramesse,
 & eodem die inde, postquam congregati erant,
 profectos esse in Socoth. Postremum minimè du-
 bium est: nam Num. 33, ubi mansiones Israëlitarum
 enumerantur, ita legitur: Hæ sunt
 mansiones filiorum Israël, qui egressi sunt de
 Ægypto per turmas suas in manu Moyfi & Aa-
 ron, quas descripsit Moyfes juxta castrorum lo-

ca, quæ Domini jussione mutabant. Profecti
 igitur de Ramesse mense primo, quinta decima
 die mensis primi, altera die Phafe, filii Israël
 in manu excelsa, videntibus cunctis Ægyptiis,
 & sepelientibus primogenitos, quos percusserat
 Dominus (nam & in diis eorum exercuerat ul-
 tionem) castrametati sunt in Socoth. *Idola Æ-
 gyptiorum fuisse destructa eodem tempore, quo
 occisi sunt primogeniti, uti Dominus Moyfi pro-
 miserat, ex hoc loco evincitur, sive id terra mo-
 tibus factum fuerit, sive alio quocumque modo.*

200 Quod verò dicitur Dominus eduxisse po-
 pulum suum in manu excelsa, quòdque Psal.
 185 v. 12 exprimitur, in manu potenti & bra-
 chio excelso, seu potenti dextera cogendo Pha-
 raonem ad dimittendum populum, putem intel-
 ligendum esse non solum de posteriori plaga, sed
 de omnibus plagis & prodigiis simul consideratis,
 qua tandem Pharaoni consensum extorserunt. Sic
 Jos. 24 v. 5 nomine Domini Israëlitis dicit Josue:
 Misitque Moylen & Aaron, & percussit Ægyptum
 multis signis atque portentis. Eduxique vos &
 patres vestros de Ægypto. Ita & Stephanus Act.
 7 v. 36 de Moyse dicit: Hic eduxit illos, faci-
 ens prodigia & signa in terra Ægypti. Quapro-
 pter & locum Apostoli de omnibus hisce expli-
 candum existimo Heb. xi v. 27 de Moyse dicen-
 tis: Fide reliquit Ægyptum, non veritus ani-
 mositatem regis: invisibilem enim tamquam vi-
 dens sustinuit. Porro gloriosus admodum Israëlitis
 erat hic discessus: nam discedebant, super-
 ratis Ægyptiis, plagisque ac metu debellatis,
 tamquam victores, prout aliis quoque locis sa-
 cra Scriptura innuitur. Utilissimus quoque erat,
 non solum quia durissima servitute liberabantur,
 sed etiam quia multas Ægyptiorum divitias se-
 cum portabant, tamquam mercedem diuturnæ
 servitutis. Deinde quia jam magis singulari pro-
 tectione Dei erant fruituri, uti populus Deo
 ejusque servitio dicatus, quemadmodum dicitur
 Psal. 113 v. 1 his verbis: In exitu Israël de
 Ægypto, domus Jacob de populo barbaro; facta
 est Judæa sanctificatio ejus, Israël potestas
 ejus.

201 Singularem hanc Omnipotentis protectio-
 nem discere poterant, cum ex prodigiis in Æ-
 gypto factis, tum ex eo, quod in tanta multitu-
 dine nullus esset infirmus. Aliud visibile divina
 in eos benevolentia signum erat columna nubis
 per diem precedens contra nimios solis ardores,
 & columna ignis noctu precedens ad tenebras dir-
 spellendas, eademque columna utroque tempore
 dux erat viarum, per quas proficisci oportebat.
 Audi de hisce Moylen Exod. 13 v. 21: Domi-
 nus autem præcedebat eos ad ostendendam viam,
 per diem in columna nubis, & per noctem in
 columna ignis: ut dux esset itineris utroque tem-
 pore. Numquam defuit columna nubis per diem,
 nec columna ignis per noctem, coram populo.
 Psal. 104 v. 39: Expandit nubem in protectio-
 nem eorum, & ignem, ut luceret eis per no-
 ctem. Sap. 10 v. 17: Et fuit illis (Dominus per
 columnam) in velamento dici, & in luce stel-
 larum per noctem. Sic Moyses exorans Domi-
 num Num. 14 v. 14 dicit, Qui audierunt quòd
 tu, Domine, in populo isto sis, . . . & nubes
 tua protegat illos, & in columna nubis præce-
 das eos per diem, & in columna ignis per no-
 ctem. 2 Esdr. 9 v. 19 dicitur Deo: Tu autem in
 misericordiis tuis multis non dimisisti eos in de-
 sertis: columna nubis non recessit ab eis per
 diem, ut duceret eos in viam; & columna ignis
 per

quam glo-
 riosus &
 utilis ipis
 fuerit hic
 discessus:

E

F

A per noctem, ut ostenderet eis iter, quod ingrederentur. *Nubis hujusce etiam meminit Apostolus 1 Cor. 10 v. 1.*

Deo igitur, non Moysi, attribuentur, quod non recta via Palestinam petierint: rationes

202 Ex hac columna patet, non Moysi, sed Deo adscribendum esse, quod Israelita non recta via ex Aegypto in Palestinam sint profecti, sed per multos circuitus eo tandem pervenerint: Moysis enim officium erat columnam sequi ducem. Porro de itinere non instituto recta in Palestinam Moyses Exod. 13 v. 17 sic habet: Igitur cum emisisset Pharaon populum, non eos duxit Deus per viam terrae Philisthim, quae vicina est: reputans, ne forte poeniteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, & revertetur in Aegyptum. Sed circumduxit per viam deserti, quae est juxta mare Rubrum: & armati ascenderunt filii Israel de terra Aegypto. Voces armati ascenderunt varias controversias pepererunt apud interpretes, praesertim quia Septuaginta pro iis habent, Quinta autem progenie ascenderunt; Oleaster, Quini ascenderunt; alias, Accincti, Quintati, Accincti armis, Instructi; alii demum, Accincti quinque armorum generibus. *Fam vero expositio Septuaginta interpretum verum quidem continet sensum, uti varii jam ostenderunt: praefenda tamen est expositio Scripturae vulgatae, quam & alii interpretes tradiderunt. Ne autem hic sim prolixior, nihil aliud mihi videtur significari, nisi Israelitas nonnullis armis, qualia comparare potuerant, fuisse instructos; atque instar agminis armati pulchro ordine iter instituisse. At non crediderim, illos fuisse armatos, sicuti milites armantur, quando ad bellum procedunt; sed solum ad defensionem suam, quantum fieri potuerat. Plura arma obtinuerunt post demersum in mari Rubro Pharaonis exercitum; & post victos Amalecitas.*

B Redeo ad rationes, ob quas divina providentia Israelitas longissimo tempore per loca deserti ducere voluit, cum eos potuisset paucis diebus ad terram promissam perducere. Deut. 8 v. 2 Moyses Israelitas sic alloquitur: Et recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, ut affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quae in tuo animo versabantur, utrum custodires mandata illius, an non. Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum Manna, quod ignorabas tu & patres tui: ut ostenderet tibi, quod non in solo pane vivat homo, sed in omni verbo, quod egreditur de ore Dei. Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit, & pes tuus non est subtritus, in quadragesimo annis est: ut recogites in corde tuo, quia sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudit te, ut custodias mandata Domini Dei tui. Rursum Moyses in Cantico suo Deut. 32 v. 9 de iis ita canit: Pars autem Domini, populus ejus: Jacob funiculus hereditatis ejus. Invenit eum in terra deserta, in loco horroris & vastae solitudinis: circumduxit eum, & docuit: & custodivit quasi pupillam oculi sui. Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portavit in humeris suis. *Ha rationes circumducendi populum non pugnant cum prima: nam omnes concurrunt ad eundem finem. Noluit Dominus paucis diebus Israelitas ad terram promissam perducere, ne homines diuturna servitute timidi bellorum apparatu terrentur. Voluit autem eosdem plurimis annis herere in locis adeo deser-*

dantur hujus circuitus.

C *Deo igitur, non Moysi, attribuentur, quod non recta via Palestinam petierint: rationes*

tis, ut ibidem non possent alimenta invenire ad vitam conservandam, itaque ex dato divinitus victu discerent, quantum de divina providentia esset sperandum: deinde ut Leges quoque suas melius discerent, quando non erant aliis occupationibus distracti in solitudine.

204 S. Hieronymus de secunda mansione Israelitarum sic scribit in laudata saepiusque laudanda Epistola ad Fabiolam, citans illa verba, Castrametati sunt in Soccoth: Secunda mansio. In hac coquunt panes azymos, & primum tendunt tabernacula, unde & ex re locus nomen accepit: SOCCOTH quippe interpretatur in lingua nostra TABERNACULA sive TENTORIA. *Certos ibi panes azymos subcinericios, habemus Exod. 12 v. 39, & verba jam dedimus Num. 198: nec quidquam praeerea de hac mansione legitur. Tertia mansio Num. 33 v. 6 assignatur his verbis: Et de Soccoth venerunt in Etham, quae est in extremis finibus solitudinis. Et Exod. 13 v. 20: Profectique de Soccoth, castrametati sunt in Etham in extremis finibus solitudinis. De hac ita laudatus Hieronymus: Tertia mansio offertur post Tabernacula, in qua primum videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis; ut praecedat populum, & dux itineris fiat. Alteram observationem mox adjungit in hunc modum: Ex quo intelligimus locum Soccoth adhuc juxta Aegypti fuisse regiones: in eo enim, quod dicitur, Quae est in extremis finibus solitudinis, ostenditur inter confinia esse eremi & Aegypti.*

205 Crediderim utrumque locum fuisse intra terminos regni Aegyptiaci, sed Soccoth fuisse in parte Aegypti habitata & culta, Etham vero in terra deserta versus Arabia confinia, nisi Etham jam fuerit in ipsa Arabia, ubi est solitudo Etham, alias Sur dicta, per quam profecti sunt Israelita post transitum maris Rubri. Id certum videtur, Etham fuisse aut in ipso Arabia limite, aut ei vicinior, quam fuerit sequens mansio. Porro prima Hieronymi observatio non passim ab omnibus admittitur, quia Scriptura non dicit columnam nubis & ignis primum praecedere incepisse in Etham, sed solum, relato adventu in Etham, subditur, Dominus autem praecedebat eos... in columna &c.; atque illud praecedebat aequè referri potest ad anteriora tempora, puta ad Rameffen, quam ad Etham. *Sola ratio, qua favet S. Hieronymo, est, quod de illa columna Moyses non sit ante locutus. At eodem modo refert Moyses ibidem v. 19 ossa Josephi asportata esse à se, postquam jam narrarat adventum in Soccoth. Quapropter illa Hieronymi observatio nec certa mihi apparet, nec tamen prorsus repudianda: neque enim probari potest, columnam citius praecessisse, dicique potest, ductum columnam non fuisse necessarium in regione Aegypti habitata & nota, ideoque videri tantum incepisse praecedere, quando venerunt ad solitudinem.*

206 Quarta mansio fuit non longè à mari Rubro, eaque sic assignatur Num. 33 v. 7: In-
de (ex Etham) egressi venerunt contra Philahiroth, quae respicit Beelsephon, & castrametati sunt ante Magdalum. Iter ad hanc mansionem institutum est expresso Domini jussu, qui voluit, ut Israelita, qui mare Rubrum circumire poterant, ac sic ex Aegypto in Arabiam penetrare, proficiscerentur ad latus Aegyptium maris Rubri, quod deinde transcendendum erat, ut pervenirent in Arabia solitudines. Hoc iter pra-

Secunda & tertia mansio: in hac primum memoratur columna;

E

nec tamen probari potest, eam non citius praecedere cepisse.

F

Quarta mansio, quam rege bene Deo, capium prope mare Rubrum:

AUCTORE
J. S.

bebat Pharaoni occasionem ita persequendi Hebraeos, ut pœnam pertinacia sua incurreret. Audi Moysen Exod. 14 v̄ 1: Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israël: Reversi castrametentur è regione Phihahiroth, quæ est inter Magdalum & mare contra Beelsephon: in conspectu ejus castra ponetis super mare. Dicturusque est Pharaon super filiis Israël: Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertum. Et indurabo cor ejus ac persequetur vos: & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu ejus: scientque Ægyptii, quia ego sum Dominus. Feceruntque ita.

hinc Pharaon temerè cum exercitu insequitur:

B

207 Et nuntiatum est regi Ægyptiorum, quòd fugisset populus: immutatumque est cor Pharaonis & fervorem ejus super populo, & dixerunt: Quid volumus facere, ut dimitteremus Israël, ne serviret nobis? Junxit ergo currum, & omnem populum suum assumpsit secum. Tulitque sexcentos currus electos, & quidquid in Ægypto curruum fuit, & duces totius exercitus. Induravitque Dominus cor Pharaonis regis Ægypti, & persecutus est filios Israël: at illi egressi erant in manu excelsa. Cùmque persequerentur Ægyptii vestigia præcedentium, repererunt eos in castris super mare: omnis equitatus & currus Pharaonis, & universus exercitus, erant in Phihahiroth contra Beelsephon. *Insignem Pharaonis temeritatem in persequendo Dei populo expendit Sapiens cap. 19, observans justo Dei judicio permissum esse, ut Pharaon tam inconstanter ageret, & ad pœnam sceleribus suis dignam deduceretur.* Impiis autem, inquit, usque in novissimum sine misericordiâ ira supervenit. Præciebat enim (Deus) & futura illorum: quoniam cùm ipsi (Ægyptii) permisissent, ut se educerent (Hebraei,) & cum magna sollicitudine præmisissent illos, consequebantur illos pœnitentiâ acti. Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem inscientiæ: & quos rogantes projecerant, hos tamquam fugitivos persequerentur: ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas: & horum, quæ acciderant, commemorationem amittebant, ut quæ deerant tormentis, repleret punitio: & populus quidem tuus mirabiliter transfret, illi autem novam mortem invenirent. *Hæc Dei consilia Moysi non erant incognita, nec ille timebat Pharaonis exercitum.*

C

murmurant hac de causa contra Moysen Israëlita,

208 Verùm multitudo populi timidi, nec tam exactè instructi de providentia divina, nec tanta fide de auxilio Dei confidentis, ut ex præteritis beneficiis futura sperare auderet, tanto correpta est timore, ut in graves obmurmurationes contra Moysen eruperit. Audiamus Moysen ipsum rem exactè referentem Exod. 14 v̄ 10: Cùmque appropinquasset Pharaon, levantes filii Israël oculos, viderunt Ægyptios post se; & timuerunt valde: clamaveruntque ad Dominum, & dixerunt ad Moysen: Forsitan non erant sepulcra in Ægypto, ideo tulisti nos, ut moreremur in solitudine: quid hoc facere voluisti, ut educeres nos de Ægypto? Nonne iste est sermo, quem loquebamur ad te in Ægypto, dicentes: Recede à nobis, ut serviamus Ægyptiis? Multò enim melius erat servire eis, quàm mori in solitudine. *Hæc murmuratio filiorum Israël non carebat peccato, meritiòque reprehenditur Psal. 105 v̄ 7: Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua: non fuerunt memores multitudinis mi-*

sericordiæ tuæ: & irritaverunt ascendentes in mare, mare Rubrum.

209 Verumtamen tanta fuit Dei bonitas, ut nec peccantes desereret, sed mirabili modo contra inimicos protegeret, ut ibidem mox subditur: Et salvavit eos (Deus) propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam. Et increpuit mare Rubrum, & exsiccatum est: & deduxit eos in abyssis sicut in deserto. Et salvavit eos de manu odientium: & redemit eos de manu inimici. Et operuit aqua tribulantes eos: unus ex eis non remansit. Et (sic tandem rursus) crediderunt verbis ejus: & laudaverunt laudem ejus. *Hæc fusiùs Moyses ipse, qui timorem Israëlitis primùm sic eximere conatus est v̄ 13: Et ait Moyses ad populum: Nolite timere: stete, & videte magnalia Domini, quæ facturus est hodie: Ægyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam ultra videbitis usque in sempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Dixitque Dominus ad Moysen (orantem haud dubiè pro salute populi): Quid clamas ad me? Loquere filiis Israël, ut proficiantur. Tu autem eleva virgam tuam, & extende manum tuam super mare, & divide illud: ut gradientur filii Israël in medio mari per siccum. Ego autem indurabo cor Ægyptiorum, ut persequantur vos: & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu ejus, & in curribus & in equitibus illius. Et scient Ægyptii, quia ego sum Dominus, cùm glorificatus fuero in Pharaone, & in curribus atque in equitibus ejus.*

E

210 Providit interim Dominus, ne illa no- angelus columna nubis, antequam mare Rubrum ingressi erant Hebraei, eis nocere possent Ægyptii, ut sequitur: Tollensque se angelus Dei, qui præcedebat castra Israël, abiit post eos: & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, post tergum stetit, inter castra Ægyptiorum & castra Israël: & erat nubes tenebrosa (ex parte scilicet Ægyptiorum) & illuminans noctem (ex parte Hebraeorum,) ita ut ad se invicem toto noctis tempore accedere non valerent. *De hac tenebrosa nube, qua Ægyptiis Hebraorum conspectum abstulit, etiam meminit Josue, de liberatione Hebraorum sic breviter scribens cap. 24 v̄ 6: Eduxique vos, ait Dominus Israëlitis, & patres vestros de Ægypto, & venistis ad mare: persecutique sunt Ægyptii patres vestros cum curribus & equitatu: usque ad mare Rubrum. Clamaverunt autem ad Dominum filii Israël: qui posuit tenebras inter vos & Ægyptios, & adduxit super eos mare, & operuit eos. Hujus quoque nubis mentionem facit Sapiens cap. 19 v̄ 7, cujus verba mox dabo. Videamus interim mirabilem maris Rubri divisionem, & transitum Israëlitarum.*

angelus columna nubis utriusque exercitus impediri accessum Ægyptiorum:

F

211 Moyses Exod. 14 v̄ 21 de hisce sic loquitur: Cùmque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus flante vento vehementi & urente tota nocte, & vertit in siccum: divisaque est aqua. Et ingressi sunt filii Israël per medium siccis maris: erat enim aqua quasi murus à dextera eorum & læva. *Sapiens cap. 19 nonnulla addit hoc modo: Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur (id est, novam quasi figuram assumebat) deserviens tuis præceptis, ut pueri tui custodirentur illæsi. Nam nubes castra eorum obumbrabat, & ex aqua, quæ antè erat, terra arida apparuit, & in mari Rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio (seu in sum-*

deinde Moysè manum extendente dividitur mare,

A *ma illa maris profunditate :*) per quem (*campum*) omnis natio (*Israëlitica*) transivit, quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monstra.

ac viam aperit Israëlitis, qui transeunt illasi;
212 *Psal. 113 huc respiciens, exclamat :* Vidit mare & fugit : *Psal. 76 :* Notam fecisti (*Deus*) in populis virtutem tuam : redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob & Joseph. Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ : & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi. Multitudo sonitus aquarum : vocem dederunt nubes. Etenim sagittæ tuæ transeunt : vox tonitruum tui in rota. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : commota est & contremuit terra. In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis : & vestigia tua (*quia redierunt mox aquæ*) non cognoscuntur. Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moyli & Aaron. *Hic locus totus videtur intelligendus de transitu maris Rubri : nam prima & ultima satis sunt clara. Per media autem describuntur imbres (Multitudo sonitus aquarum) & conjuncta tonitrua (Vocem dederunt nubes) & fulmina (sagittæ tuæ) & tonitrua rursus rotas curruum Ægyptiorum subvertentia (vox tonitruum tui in rota) ac demum fulgura & terra motus per sequentem versiculum. Hec igitur valent ad exponenda jam data Moylis verba, Et ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum . . . interfecit exercitum eorum : & subvertit rotas curruum &c. Rursus*

B *Psal. 77 v. 13 :* Interrupit mare, & perduxit eos : & statuit aquas (*non defluentes*) quasi in utre (*essent.*) *Quin & sine timore transgressos Israëlitæ, innuit ibidem v. 53 :* Et deduxit eos in spe, & non timuerunt : & inimicos eorum operuit mare. *Plures locos afferam infra, ubi interitus Ægyptiorum exponetur.*

Ægyptios vero sequentes mare, ad primam formam redeunt,
213 *Stultam Pharaonis presumptionem ejusque interitum pergens Moyses sic narrat v. 23 :* Persequentibusque Ægyptii ingressi sunt post eos, & omnis equitatus Pharaonis, currus ejus & equites, per medium maris. Jamque advenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum : & subvertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Dixerunt ergo Ægyptii (*sero sapientes :*) Fugiamus Israëlem : Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Et ait Dominus ad Moysem : Extende manum tuam super mare, ut revertantur aquæ ad Ægyptios super currus & equites eorum. Cùmque extendisset Moyses manum contra mare, reversum est primo diluculo ad priorem locum : fugientibusque Ægyptiis occurrerunt aquæ, & involvit eos Dominus in mediis fluctibus. Reversæque sunt aquæ, & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare : nec unus quidem superfuit ex eis. Filii autem Israëli perrexerunt per medium sicci maris, & aquæ eis erant quasi pro muro à dextris & à sinistris : liberavitque Dominus in die illa Israëli de manu Ægyptiorum. Et viderunt Ægyptios mortuos super littus maris, & manum magnam, quam excuerat Dominus contra eos ; timuitque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moyli servo ejus.

universos involvit, & suffocat.
214 *Sap. 10 v. 18 :* Transtulit (*Dominus*) illos per mare Rubrum, & transvexit illos per aquam nimiam. Inimicos autem illorum demer-

sit in mare, & ab altitudine inferorum (*id est, quasi à profunditate inferni*) eduxit illos. Ideo justi tulerunt spolia impiorum, & decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudaverunt pariter : quoniam Sapientia aperuit os mutorum (*Israëliarum, eatenus quasi mutorum in laudes Dei*) & linguas infantium fecit disertas. *De prædictis omnibus Judith 5 v. xi hæc referuntur :* Cùmque ejecissent eos Ægyptii à se, & cessasset plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, & ad suum servitium revocare, fugientibus his Deus cæli mare aperuit, ita ut hinc inde aquæ quasi murus solidarentur, & isti pede sicco fundum maris perambulando transirent. In quo loco, dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos persequeretur, ita aquis coopertus est, ut non remaneret vel unus, qui factum posteris nuntiaret. *Judith ipsa orans Dominum cap. 9 v. 6 de tenebrosa nube, quæ castra Hebraorum videre nequiverunt Ægyptii, deque horum interitu sic meminit :* Respice (*Domine*) castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es, quando post servos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, & in equitatu suo, & in multitudine bellatorum. Sed aspexisti super castra eorum, & tenebræ fatigaverunt eos. Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerunt eos. *Demum Moyses Deut. xi v. 3 & seq. hujusce facti meminisse jubet Israëlitæ, ut grati sint Domino pro tanto beneficio.*

215 *Moyles vero ipse statim in gratiarum actionem pulcherrimum Canticum concinnavit, partim de illudque cum universo populo cecinit. Pars hujus cantici prior eleganter enarrat facta in mari Rubro, pars autem posterior futura prædicit, licet more prophetico omnia dicantur tamquam præterita. Totum Canticum huc lubet transferre, prout exprimitur Exod. 15 præmissis his verbis :* Tunc cecinit Moyses & filii Israëli carmen hoc Domino, & dixerunt :

Cantemus Domino : gloriosè enim magnificentus est, equum & ascensorem dejecit in mare.

Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem : iste Deus meus, & glorificabo eum : Deus patris mei, & exaltabo eum.

Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus.

Curus Pharaonis & exercitum ejus projecit in mare : electi principes ejus submersi sunt in mari Rubro.

Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis.

Dextera tua, Domine, magnificata est in fortitudine : dextera tua, Domine, percussit inimicum.

Et in multitudine gloriæ tuæ deposuisti adversarios tuos : misisti iram tuam, quæ devoravit eos sicut stipulam.

Et in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ : stetit unda fluens, congregatæ sunt abyssi in medio mari.

Dixit inimicus * : Persequar & comprehendam, * Pharaonem dividam spolia, implebitur anima mea : evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea.

Flavit spiritus * tuus, & operuit eos mare : * ventus submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.

Quis similis tui in fortibus, Domine ? Quis similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia ?

Ex-

AUCTORE
J. S.

Extendisti manum tuam, & devoravit eos terra; nempe fundus maris. *Haënnus de prateritis.*

partim de futuris, quod in gratiarum actionem cecinit Moyses cum omni populo. * terram promissam

216. *Nunc sequitur futurorum prædictio: sequens tamen versiculus partim etiam congruit præteritis.*

Dux fuisti in misericordia tua populo, quem redemisti: & portasti eum in fortitudine tua ad habitaculum * sanctum tuum.

Ascenderunt populi, & irati sunt: dolores obtinuerunt habitatores Philistiim.

Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor: obriguerunt omnes habitatores Chanaan.

Irruat super eos formido & pavor, in magnitudine brachii tui: fiant immobiles quasi lapis, donec pertranseat populus tuus, Domine, donec pertranseat populus tuus iste, quem possedisti.

Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine: sanctuarium tuum, Domine, quod firmaverunt manus tuæ.

Dominus regnabit in æternum, & ultrà.

B Ingressus est enim eques Pharaon cum curribus & equitibus ejus in mare: & reduxit super eos Dominus aquas maris: filii autem Israël ambulaverunt per siccum in medio ejus.

Ultimo hoc versiculo repetit Moyses, quod primo proposuit. Hoc idem Canticum cecinerunt etiam mulieres, præunte Maria sorore Moysis, ut subjungitur: Sumpsit ergo Maria prophetissa, soror Aaron, tympanum in manu sua: egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem ejus dejecit in mare. Haënnus de glorioso maris Rubri transitu, qui populum ad aliquot dies in officio continuit. Verum non fixerunt ibi tentoria Israëlita, nec diu sortis sue fuerunt contenti, ut videbimus.

§ XXII. Quæ de itinere Israëlitarum usque ad mare Rubrum, marisque transitu relatà Josepho, Philone, & Artopano, discutiuntur.

C

Josephus discessum Hebraeorum narrat non sine erroribus;

Josephus iter Hebraeorum usque ad mare Rubrum sic describit, ut nihil de columna præcedente, nihil de ordinatione Dei commemoret, ratus, opinor, gentilibus suspectam fore tantam Dei cum homine familiaritatem. Verba ipsius subjungo: Atque hoc pacto exitum est, flentibus Ægyptiis & pœnitentibus ob præteritam malam tractationem. Iter autem faciebant per Latopolim (Græcè λητός πόλις, id est, Latonæ civitatem) tunc desertam: Babylon enim post eo loco est condita, Cambyse (Persarum rege) Ægyptum vastante. Iter illud non modo incertum, sed ne verisimile quidem est, cum Rameses in terra Gessen sita, Arabia ac mari Rubro propinquior videatur fuisse, quàm fuit Babylon Ægyptiaca: nam hæc eo fere loco sita erat, ubi nunc est Cairus, quæ ex ejus aliorumque locorum conjunctione coaluit. Pergit ita Josephus: Cùmque abeuntes iter strenuè continuarent, ter-

tià die pervenerunt Beelsephontem ad Rubrum mare sitam, cùmque nihil per viam invenirent propter solitudinem, maceratâ farinâ, & modico calore in panis speciem solidatâ, se sustentabant: quo victu per triginta dies sunt usi, neque enim plus commeatûs Ægypto extulerant, atque eum ipsum parcè dispensabant ad necessitatem magis quàm ad satietatem. Quapropter in memoriam ejus inopiæ festa per octo dies celebramus, quos vocamus Azymorum. Cæterum multitudo migrantium unâ cum liberis & uxoribus vix erat numerabilis: qui verò militarem ætatem habebant, sexcentorum millium numerum explebant. Reliquerunt autem Ægyptum mense Xanthico, lunâ quintadecimâ, anno quadringentesimo trigesimo, postquam Abraham pater noster in Chananæam venit: & post Jacobi migrationem in Ægyptum anno ducentesimo decimoquinto. Moyses verò annum tunc agebat octuagesimum, & frater ejus Aaron triennio erat major, deferebant etiam secum ossa Josephi, ita ut filiis suis mandaverat. *Quod ait scriptor festa azymorum instituta esse propter inopiam cibarium in via toleratam, indignum sanè est homine Hebræo, cùm dies azymorum institutos constet in Ægypto unâ cum agno Paschali.*

218. *Philo de itinere Hebraeorum rectius scribit, sic tamen, ut debuisse asseverantiùs loqui de columna ducente, & causam non electi itineris recti, Deo potius quàm Moyse attribuere. Ergo, inquit, postquam (Moyse) de communi consensu accepit imperium non sine Numine, decrevit coloniam in Phœnicen, Cœletyriam, Palæstinamque, tunc communi nomine Chananæam, deducere, cujus fines determinabantur ab Ægypto trium dierum itinere. Duxit autem per viam minimè compendiarium: tum quia vereretur, ne regionum earum incolæ metu amittendarum unâ cum libertate sedium armati occurrerent; ipsi verò ab hostibus rejecti ad hostes reverti cogerentur, à novis ad veteres, præter ludibrium passuri graviora quàm antea; tum quia volebat per vastas solitudines ducendo experiri horum obedientiam, instructorum non amplis commeatibus, sed paulatim deficientibus. Quamobrem de recta via decedens, invenit obliquum tramitem: eum ingressus est, ratus ad Rubrum mare ducere. Fertur illo tempore accidisse ingens naturæ miraculum, quale numquam auditum fuerat post hominum memoriam. Præcedebat populum nubes in magnæ columnæ speciem, solari splendore lucens interdium, noctu verò flammæ, ut ejus ductu absque periculo erroris incederent. Credi tamen potest aliquem è summi Regis præfectis angelum, nube volutum eos duxisse, quem nefas sit aspici mortalibus oculis.*

219. *Josephus consilium Pharaonis persequendi Hebræos, rationes, cur Moyses non sit profectus recto itinere, iterque & apparatus Pharaonis sic exponit: Ægyptios autem pœnituit, quòd Hebræos dimisissent: cùmque rex præ cæteris hanc rem ægrè ferret, totum præstigiis Moysis imputans, decretum est, ut in eos irruerent, & correptis armis reliquoque apparatu, persequerentur, retracturi, si possent assequi. Non enim timendum ne Deus offendantur, cùm jam semel exitus illis sit concessus: sperabant etiam facillè se in potestatem redacturos inermes, & de via lassos. Itaque obvium quemque rogantes, quâ tenderent, raptim insequerentur, tametsi per viam difficilem, non solum exercitibus, sed expeditis quoque viatoribus. Moyses autem hac*

Hebræos

E

uti & Philo, qui rationes non electi itineris recti perperam Moysi attribuit.

F

Josephus relatio de Pharaonis insequentiis consilio,

A Hebræos ideo duxit, ut si Ægyptii mutata sententiâ persequi eos vellent, pœnas malitiæ violentique pacti perfolverent: neve Palæstini, quos ob veterem similitudinem infensos habebat, de hac profectioe certiores fieri possent, est enim illorum regio Ægypto contermina, quapropter omisâ viâ, quæ in Palæstinam ducit, per desertum viâ dispendiosâ ac difficili voluit Chananæam invadere: obiterque juxta Dei mandata in montem Sina populum sacrificaturum adducere.

de rationibus itinervis obliqui correctâ:

220 Sed ubi ad Rubrum mare perventum est, ecce Ægyptiorum multitudo circumfusa in arcum eos compellit: aderant enim septingenti currus cum equitum quinquaginta millibus, & ducenta millia scutatorum peditum. Hi vias omnes obfederant, quibus effugium Hebræis patere poterat, inter rupes & mare conclusis, quo loco mons præ aspretis in vias ad littus usque procurrit, atque ita ne fugæ quidem spe relicta Hebræos mare inter & montem obsidione premebant, oppositis armatis, quâ exitus in campos aperiebatur. In hisce primò frivolum videtur, quod ait Pharaonem cogitasse non offendendum Deum, si Israëlitas persequeretur, quia hisce semel concesserat exitum. Nam sola Pharaonis inconstantia effecisse videtur, ut pœniteret eum data abeundi facultatis, spesque eos facile retrahendi ad sequendum impulit, ut facile colligi potest ex verbis sacris Exod. 14 v. 3 & 5. Secundò accuratum quoque non est, quod scribit de rationibus, quæ Moysen impulerunt ad iter instituendum per solitudinem: nam id totum volente Deo ob rationes antè datâ factum vidimus num. 202 & 203.

Philonis narratio de persequente Israëlitas Pharaone.

221 Philo de consilio, apparatu, & expeditione Pharaonis ad retrahendum Israëlitas hac scripsit: At rex Ægyptius, postquam animadvertit hos ferri per devia, sicut putabat, ingresso desertum, à nullis tritum viatoribus; gaudebat eos aberrasse à recto itinere, videlicet ratus non inventuros exitum: jamque millionis pœnitens, statuit eos persequi, aut metu retracturus in servitutem aut internecione deleturus gentem profugam. Deinde assumpto omni equitatu, jaculatoribus, funditoribus, sagittariis, velitibus, & universis levis armaturæ militibus, sexcentisque falcatis curribus, præfectisque huic expeditioni purpuratis, quò alacrius sequerentur cæteri sine detractione militiæ; excurrit summa celeritate, properans, ut fugientes improvise opprimeret. Solent enim insultus repentini terrere gravius; & securi facilius intercipiuntur quàm solliciti: id tunc quoque sperans ille sequebatur, quasi ad primum clamorem victor evafurus. Et jam populus in littore castra posuerat: quibus prandium parantibus primùm exaudiebatur strepitus, ut propinquante tanta virorum equorumque multitudine certatim properantium: mox progressi extra tabernacula circumspectabant arrectis auribus: paulo post conspectus est in tumulis hostilis exercitus instructus ad prælium explicata acie. Sexcentos currus Pharaoni attribuit Philo, septingentos Josephus, uter rectius non facile dixerit: nam Scriptura Exod. 14 v. 7 enumerat sexcentos currus electos, & quidquid in Ægypto curruum fuit. Nihil magis desiniri potest, uter equitum peditumque numerum, reliquumque apparatus rectius recensuerit, sed uterque, opinor, conjecturâ usus est ex viribus Ægypti desumptâ.

222 Subdit mox laudatus Josephus, quibus
Septembris Tomus II.

animis Hebrai in angustiis redacti exercitum Pharaonis aspexerint. In hac, inquit, locorum iniquitate conclusi, cum nec obsidionem præ inopia tolerare, nec exitum ad fugam invenire possent, nec arma adessent, etiam si maximè pugnare cuperent, nihil superesse videbant, nisi ut turpi deditioe salutem confulerent: quo factum est ut Moysen incusarent, obliti prodigiorum, quibus libertatem eis Deus significaverat: minimumque aberat, quin Propheta lapidato, contemptisque per incredulitatem pollicitationibus, deditioe in pristinam servitutem redirent; nam & lamentis mulierum ac puerorum exasperabantur, nihil nisi perniciem expectantium, cum essent rupibus & mari & armatis circumcirca cincti, nec ulla spes effugii relinqueretur. *Hattenus de hisce Josephus satis rectè, si de periculo Moysis magis cautè fuisset locutus: nam Scriptura non habet, parum absuisse, quin lapidaretur.*

223 Philo verò pressius Scriptura adherens, & solum pauca ex probabili conjectura addens, eadem hoc modo enarrat: Hoc tam inexpectato casu perterriti, cum nec arma illis ad defensionem suppeterent (non enim ad bellum, sed ad quærendas fedes exiverant) nec ipsi fugam expeditent, à tergo mari claudente, à fronte imminentibus hostibus, ab utroque latere objacentibus vastis inuisque solitudinibus, trepidabant desperantes, ut sit, in tantis calamitatibus, incusabantque Principem, occlamantes: Num decrant sepulchra in Ægypto, ut nos huc adductos necatosque sepelires in solitudine? Nonne quævis servitus est morte levior? Ineficaci plebeculam spe libertatis, ut adiret vitæ periculum, abusus es nostra simplicitate, quasi nescires Ægyptiorum malitiam & iracundiam. Non vides nullum patere nobis è tot malis instantibus effugium? Quid agimus? Inermes armatis occurremus? At fugiemus? Quomodo, cum sumus cincti, ceu cassibus, infestissimis hostibus, locis inuis, & mari carente navigiis, si tamen est navigabile?

224 Deinde Josephus Moysen inducit alloquentem Hebræos oratione quidem tali, quâ uti poterat Dux populi, de Dei subsidio confidens; sed rursus nimis timidus scriptor præditionem Moysis de morte omnium Ægyptiorum, uti & preces ejusdem, & promissionem Dei silentio prescit, ita de hisce scribens: Moyses autem efferratâ licet contra se turbâ, nulli succumbens difficultati, non cessabat eis prospicere, Deo fretus, quem post tot libertatis præfagia probabile non erat permissurum, ut aut delerentur, aut in potestatem inimicorum relaberentur. Cùmque medius in concione constitisset, sic ad eos verba fecit: Si homo aliquis res vestras bene ac prudenter hætenus administrasset, oportebat & in posterum similem ejus curam & diligentiam expectare: nunc postquam Deus ipse gubernandos vos suscepit, quantæ insanæ fuerit ejus opem non sperare, qui per me ultro vobis præstitit, quidquid ad vestram salutem ac libertatem conferre videbatur: imò hæc ipsa difficultas & angustia magis vos ad sperandum accendere debuerat: ipse enim vos in arcum hunc locum concludi voluit, ut ex tanta necessitate præter vestram æquè ac hostium opinionem servaret, atque in hunc modum declararet, non solum potentiam suam, sed favorem etiam, quo vos perpetuò profequitur; non enim in parvis rebus Deus propitius auxilium afferre solet, sed tum

AUCTORE
J. S.
Josephus in
referenda
murmura-
tione popu-
li, nimis
exaggerat
periculum
Moysis;

at Philo in
hisce Scri-
ptura ad-
heret:

E

rursus Jo-
sephus ea oc-
casionè at-
tribuit
Moysi ora-
tionem,
Scripturæ
parum con-
formem;

F

AUCTORE
J. S.

potissimum quando spei superest minimum. Ergo hujus ope freti, qui potest & ex parvis magna facere, & horum potentiam debilem reddere, ne terreamini Ægyptiorum apparatu, neque propter fugam mari & montibus impeditam animum despondete; potest enim Deus & hos in planiciem, & mare in terram vertere.

Philo verò minus à Scriptura recedit.
225 *Philo autem minus recedit à narratione Moylis, de quo subjungit:* His ille auditis (populi obmurmurationibus) ignoscebat, memor divini oraculi: divisiſque mentis & sermonis officiis, eodem tempore, alterâ deprecabatur Deum tacitus, ut eos è desperatis rebus eriperet: altero confirmabat solabaturque tumultuantes: Nolite animo concidere, aliud est humanum, aliud divinum auxilium. Cur tantum credibilibus sermonibus fidem accommodatis? Noster adjutor nullis opus habet apparatibus, exitum invenire in rebus dubiis est Deo proprium, solus ille plus quam universa creatura potest. His illos etiam tum sui compos hortabatur, paulo verò post jam afflatus familiari Numine hæc cecinit: Exercitus iste instructissimus, ut videtis, armis vitisque, non terrebit vos postea, internecone totus delebitur submergeturque, ut ne reliquæ quidem ejus in terra maneant, idque non post longum tempus, sed nocte proxima. Hoc ille tum responsum edidit.

Josephus mirabilia in transitu maris Rubri facta
226 *Josephus, ubi ad divisionem maris Rubri transitumque Israëlitarum progreditur, maluit more sibi consueto rem totam sic referre, ut gentilibus utcumque verisimilis appareret, quam mirabilia illa, ut gesta sunt, enarrare; atque hac de causa varios narrationi sua immiscet errores mox corrigendos. Verba accipe:* Hæc efatus (Moyſes,) ad mare eos, Ægyptiis spectantibus, ducebat. Habentes enim eos sub oculis, quod essent persequendo defatigati, pugnam in sequentem diem differre consultius putabant. Ut verò ad extremum litus ventum est, tum Moyſes sumptâ virgâ Deum in auxilium supplex invocat, dicens: Tu, Domine, scis ipse, quòd nec viribus, nec artibus humanis ullum hinc nobis patet effugium: superest, ut ipse salutem huic populo expedias, qui Ægypto relicta, huc est delatus, tuam voluntatem tuamque fidem secutus. Ad te solum omni alia spe, omni consilio destituti confugimus: ad tuam tantum providentiam respicimus, quæ sola nos iratis Ægyptiis eripere potest. Succurre igitur properè, & potentiam tuam exere, & populum jam conclamatae salutis ad fiduciam & spem excita: in difficultatibus constituti sumus, sed nostris, non tuis. Tuum est, Domine, hoc mare, tuus & mons, qui nos claudit: & hic potest te jubente aperiri, & illud in terram verti; possumus & per ærem sublimes effugere, si ita nos servari tibi placeat.

extenuat, variosque admiscet errores;
227 Hæc precatus, mare virgâ percutit: quo ictu repente scissum, & retrorsum se recipiens, nudum solum Hebræis ad fugam capessendam relinquit. Moyſes autem videns adesse Deum, & mare de suo solo cessisse, primus progreditur; hortatur Hebræos, ut alacriter sequantur per viam divinitus datam, & læti præterito periculo gratias agant ob tam incredibilem salutis rationem, tam subito exortam. Illis verò impigrè subsequens, nimirum divina ope fretis, Ægypti primùm insanire eos putabant, in manifestam perniciem ruentes. *In hisce corrige sequentia. Primò falsum est, Hebræos ad mare ductos à Moyſe, spectantibus Ægyptiis: nam*

interposita nubes tenebrosa Israëlitarum conspectum Ægyptiis adimebat, certè donec illi longius per mare processerant, quam ut iis nocere possent Ægyptii. Hac quoque de causa ineptum est, quòd ait Ægyptios primùm existimasse insanire Hebræos. Secundo oratio illa, quæ Moyſi attribuitur, non congruit Propheta, qui jam omnem rei eventum à Deo didicerat, ejusque mandata acceperat. Tolerabilior tamen esset, si fuisset citius Moyſi adscripta; nimirum simulac adventum agminis Ægyptii audiverant Hebræi. Præterea miraculum istud extenuat, omiſſis non paucis, quibus istud redditur illustrius, ut videri potest num. 211 & 212.

228 *Idem scriptor de Ægyptiis per mare sequentibus ita prosequitur:* Postquam verò viderunt eos longè processisse, & impunè absque omni impedimento iter facere, impetu facto, persequi eos cœperunt, quasi & ipsi tutum per mare iter habituri: & præmissis equitibus, à litore descendebant. Jamque in adversum litus evaserant Hebræi, hostibus à tergo relictis, quos armis graves ipsa etiam miraculi novitas non nihil est remorata: sed cum incolumes illos terram tenere viderent, sibi quoque eundem eventum pollicebantur. Verùm tefellit eos hæc opinio, nescientes, non quorumvis talem viam esse, sed Hebræorum tantum; & fugientibus tantum ad salutem patere, non hostibus, qui eos perdendi animo insectarentur. Ergo cum jam universus exercitus introgressus esset, refunditur iterum mare, & Ægyptios fluctibus involvit, ventis etiam eodem impellentibus: acceperunt & imbres de cœlo, & aspera tonitrua fulguribus simul intermicantibus: fulmina quoque deferebantur, & nihil omnino deerat eorum, quæ ab irato Deo hominibus ad perniciem immitti solent: nam & nox eos caliginosa nimis ac tenebrosa comprehendit: atque ita totus ille exercitus est deletus, ut ne nuncius quidem cladis domum revertetur. *Nihil in hisce magnopere reprehendendum invenio: nam imbres, tonitrua, fulgura & fulmina, suo loco confirmavi ex Psalmista.*

229 *Philonis de hisce relatio navis quoque non caret, licet alioquin magis inhæreat sacris Literis hic auctor, præcedentia sic enarrans:* Post solis autem occasum exortus est Auster vehementissimus, qui mare tunc solitum cum æstu decedere, protrusit etiam ulterius, nudatis littoribus, sicut fit in torrentium eluvie: nox quoque densis nubibus obscura nullis illustrabatur sideribus, quò magis caligo persequentibus esset formidabilis. Tum Moyſes jussus virgâ mare percutit: quo facto aquæ scinduntur, & altera pars in altum tollitur stans more parietis solida, altera ceu freno imposito vi occulta retrahitur, mediâ scissura siccata patentem latamque viam præbente ad populi transitum. Moyſes gaudens, conspecto hoc tam prodigioso miraculo, suis addebat animum, jubebatque castra movere quam possent celerrimè. Inter cunctandum autem novum prodigium se obtulit. Nubes, quæ hæctenus viæ dux solita erat præcedere, tunc retrograda in extremo visa est agmine, quasi ad ejus custodiam; objectu suo fugientes à persequentibus dirimens, illis muniens iter tutius, hos retardans & infringens impetum eorum celerem. Quo portento Ægyptii perterriti, tumultu atque trepidatione complebant omnia, turbatis præ metu ordinibus incurſantes in se invicem, ac serò frustra que conantes fugere.

230 Nam Hebræi summo mane per siccam viam

D

sed interitum Ægyptiorum relictius narrat:

E

F

A & interne-
cionem A-
gyptiorum,
etiam fre-
quenter la-
biur :

viam trajiciebant unà cum uxoris ac liberis. Hostes autem, undis marinis rursus in unum coeuntibus, mergebantur cum suis equis & curribus, æstum refluxum volventibus etiam Aquilonis flatibus, ut ne ignifer quidem superstes relinqueretur, nunciaturus acceptam cladem Ægyptiis. At Hebræi stupentes, quod prodigiosam insperatamque sine sanguine nacti essent victoriam, & videntes hostem deletum momento temporis, duos choros, alterum virorum, alterum mulierum, statuerunt in littore, cecineruntque Deo hymnos gratulatorios, præeunte carmen viri Moyses, forore verò hujus mulieribus, nam hi choreas ductabant. *Hactenus Philo, qui primò ordinem rei gesta mutat, dum ventum proponit divisioni maris, & percussioni Moysis. Secundò nonnihil extenuat miraculum, dum littora æstu per ventum adjuto nudata dicit. Tertio malè noctem obscuram omnibus inducit, cum tenebras à caliginosa nube productas solis Ægyptiis adscribere debuisset. Quarto mare à Moysè virgâ percussum affirmat cum Josepho multisque aliis: at Scriptura solùm habet, Moysen extendisse manum & virgam elevatam super mare, ita ut percussio illa, ut minimum, sit incerta. Quinto demum non satis exprimit prodigia illa, quibus Dominus exercitum Ægyptiorum delere cepit in mari; malèque commemorat refluxum maris cursum, quo minueretur miraculum.*

reliqua de
hisce à Jo-
sepho scri-
pta corri-
guntur.

231 *Latitiam & cantica Hebraeorum, rectè relata à Philone, sic quoque exprimit Josephus: Hebræi verò vix sui compotes erant præ gaudio ex tam inopinata salute concepto, accedente huc etiam hostium interitu, quo major esset libertatis securitas, nemine superstiti, qui eos in servitutem vindicare cuperet, & Deo ex professo illis auxilium submittente. Quapropter tum sua salute, tum inimicorum supplicio, læti magis quàm ulli antehac homines, in hymnis & hilaritate totam noctem exegerunt: & Moyses carmen laudes Dei, & ob præsentem favorem gratiarum actiones continens, hexametro versu composuit. Hæc ego, ut in sacris codicibus inveni, ita sigillatim conscripsi. Diem potius, aut certè tempus matutinum, in latitia & canticis exegerunt Hebræi: nam interitus Ægyptiorum contigit in vigilia matutina, seu primo diluculo. At gravius peccat idem scriptor, dum ait se omnia scripsisse, prout in sacris codicibus invenit, tum quia à sacris Litteris subinde sciens prudensque videtur recedere, tum quia deinde de transitu maris nimis timidè disputat, ac si res fuisset dubitationi obnoxia. Addit mox Josephus: Postera verò die, cum æstus & ventus arma Ægyptiorum in littus expulisset, in quo tum Hebræi castra posuerant, Moyses id quoque divinâ providentiâ factum interpretatus, ne posthac inermes essent, collecta viritum distribuit: atque ita jam probè munitos ad Sina montem duxit, sacrificaturus ibi Deo, & munera pro salute populi oblaturus. Quod hic de collectis Ægyptiorum armis dicitur, etsi in Scriptura clarè non exprimat, passim tamen creditur, quia Exod. 14 v. 31 Israelita viderunt Ægyptios mortuos super littus maris: castrametatos verò ibidem fuisse Hebræos, perperam affirmat Josephus, cum repugnet sacra Scriptura Num. 33 omnes enumerans mansiones.*

232 *Artapanus apud Eusebium transitum maris Rubri, & interitum Ægyptiorum agnovit, sed duplici modo rem narratam fuisse asserit. Memphitas enim dicere, cum magnam locorum*

Septembris Tomus II.

Moses haberet peritiam, refluxum maris observasse, ac ita cum populo transivisse. *Ita nimirum Memphita Ægyptii transitum miraculosum, quem negare nequibant, conabantur peritia Moysis adscribere, ac si modo naturali contigisset. At fluxus aut refluxus maris efficere nequit, ut aqua hinc inde murorum instar assurgant, & medium spatium relinquunt vacuum & siccum, quemadmodum hic factum constat ex sacris Litteris. Quare melior est altera Artapani relatio, quam Eusebius subjungit hoc modo: Heliopolitarum (civitas erat primaria Ægypti) propter gazam, quam Judæi mutuo abstulerunt, regem commotum, magna manu in Judæos profectum fuisse: Moysen verò percussisse baculo mare, ut cælesti voce admonitus fuit, & sic diviso mari transisse: cum post Judæos persequerentur Ægyptii, tum fulminibus, tum resluentibus aquis periisse, Judæosque liberatos annos triginta (imò quadraginta) in eremo vixisse, quasi nivem (manna scilicet) Deo quotidie illis plente, quâ nutriebantur. Alios scriptores ethnicos, qui multa mentiti sunt de discessu Israelitarum ex Ægypto, huc non transfero, ne sim prolixior; eademque ratio suadet à fabulis Rabbiorum abstinere.*

AUCTORE
J. S.
Artapanus
transitum
agnovit,
sed falsa
veris miscet.

S XXIII. Quinta mansio in Mara, ubi murmurat populus ob defectum aquæ dulcis, quam ex amara Moyses impetrat: sexta mansio in Elim: septima ad mare Rubrum: octava in deserto Sin, ubi murmuranti populo primùm coturnices dantur, deinde & manna.

L *Andatus Hieronymus quintam Hebraeorum mansionem indicat his verbis: Quinta mansio est in Mara, quæ interpretatur AMARITUDO. Quomodo illuc pervenerint, indicatur Num. 33 v. 8: Profectique de Pihahiroth, transierunt per medium mare in solitudinem: & ambulantes tribus diebus per desertum Etham, castrametati sunt in Mara. Jam tertia mansio fuerat in Etham; nunc verò ad quintam perveniunt per desertum Etham. Nonnulli ex his locis voluerunt inferre, Israelitas non pertransivisse latitudinem maris Rubri à littore Ægyptiaco usque ad littus Arabicum; sed in longitudine mare pertransivisse, ingressos nimirum per littus Arabicum, & per idem littus egressos. Verùm illa opinio mihi prorsus apparet improbabilis, quia sic non fuissent conclusi inter exercitum Pharaonis & mare, nec verè transivissent per medium mare. Neque Etham occurrens in tertia mansione & in itinere ad quintam desertum Etham quidquam habet difficultatis: nam Etham videtur fuisse in limite Ægypti & Arabia ad Septentrionem maris Rubri; desertum autem Etham se latè extendisse in Arabiam seu juxta littus Arabicum maris. Israelita verò, dum erant in Etham, reversi sunt ut dicitur Exod. 14 v. 1, seu versus*

F
Quinta
mansio in
Mara, loco
deserti E-
tham, quod
ideo duplex
statui non
debet:

AUCTORE
J. S.

Meridiem à confinio Arabia regressi, & dein castra posuerunt ad litus Ægyptiacum maris Rubri. Itaque, postquam mare transuerant, venerunt ad desertum Etham, quod etiam desertum Sur vocatur, ut mox videbimus.

mirantur
ibidem ob
amaritudi-
nem aquarum,
quas
Moyse in-
jecto ligno
facit dul-
ces:

234 Exod. 15 v. 22 iter ad quintam mansionem, factaque ibidem sic referuntur: Tulit autem Moyse Israël de mari rubro, & egressi sunt in desertum Sur; ambulaveruntque tribus diebus per solitudinem, & non inveniabant aquam. Et venerunt in Mara, nec poterant bibere aquas de Mara, eo quod essent amaræ: unde & congruum loco nomen imposuit, vocans illum MARA, id est, AMARITUDINEM. Et murmuravit populus contra Moysem, dicens: Quid bibemus? At ille clamavit ad Dominum, qui ostendit ei lignum: quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt. Quam fuerint terribilia deserta, per qua iter erat instituendum, dicitur Judith. 5 v. 14: Egressi verò mare Rubrum, deserta Sina montis occupaverunt, in quibus numquam homo habitare potuit, vel filius hominis requievit. Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum. Ecclesiasticus cap. 38

B v. 4 & 5 lignum, quod Moyse ostendit Dominus, comparat cum medicamentis naturalibus, ideoque videtur innuere, aquas vi naturali istius ligni dulces esse factas & potabiles: Altissimus, inquit, creavit de terra medicamenta, & vir prudens non abhorrebit illa. Nonne à ligno indulcata est aqua amara? Argumentum sanè illud pro medicamentis naturalibus non concluderet, nisi naturalis ligni vis aquam dulcem fecisset. Dissentiunt tamen nonnulli interpretes, voluntque lignum non fuisse, quod dulcedinem aquæ tribuit, sed Deum miraculo aquas fecisse potabiles ad solam ligni presentiam. Dubitans de hisce S. Augustinus quæst. 57 in Exodum, propendensque ibidem in priorem sententiam, qua mihi quoque apparet probabilior, rectè subdit: Sed in tali etiam natura ligni quis nisi Creator & Demonstrator laudandus est?

precepta
quædam po-
pulo data.
Sexta man-
sio in Elim,
C

235 Priusquam ex eo loco recederent Israëlita, Deus nonnulla eis præcepta dedit, ceremonialia verisimiliter & judicialia, quibus experiretur quam essent obediens suis legibus. Non exprimitur, quanam illa fuerint præcepta, nec lubet quorundam de hisce conjecturas recensere. At de legibus datis Moyse sic loquitur Exod. 15 v. 25 & seq.: Ibi constituit ei præcepta, atque judicia, & ibi tentavit eum, (dando nimirum prædicta præcepta ad experimentum obedientie aut inobedientie) dicens: Si audieris vocem Domini Dei tui, & quod rectum est coram eo feceris, & obedieris mandatis ejus, custodierisque omnia præcepta illius, cunctum languorem, quem posui in Ægypto, non inducam super te: ego enim Dominus sanator tuus. Ex quinta mansione profecti sunt ad sextam, qua Elim dicitur, quæque commodior fuit precedente, nec aliquo eventu est notabilis. Num. 33 v. 9 illa sic describitur: Profectique de Mara venerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & palmæ septuaginta, ibique castrametati sunt. Nec plura dicuntur Exod. 15 v. 27 quam hæc: Venerunt autem in Elim filii Israël, ubi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ: & castrametati sunt juxta aquas.

236 Septima mansio filiorum Israël non memoratur in Exodo, quod nihil in illa memorabile contigerit. Verùm Num. 33 v. 10 breviter describitur his verbis: Sed & inde (ex Elim)

egressi, fixerunt tentoria super mare Rubrum.

D S. Hieronymus aliquid hic sibi difficultatis objicit. Et quæritur, inquit, quomodo post transitionem maris Rubri & fontis Mara, & Elim, rursum ad mare Rubrum venerint, nisi fortè in itinere pergentibus sinus quidam maris occurrerit, juxta quem castrametati sunt. Aliud est enim transire mare: aliud in proximo figere tabernacula. Verbum JAM SUPH apud Hebræos ex mari & rubro compositum est. SUPH autem & RUBRUM & SCIRPUS vocatur. Unde possumus suspicari, quod venerint ad paludem quamdam, qui & carecto & juncis plenus fuerit. Quod autem omnes congregationes aquarum Scriptura sancta MARE vocet, nulla dubitatio est. Verùm nulla mihi apparet difficultas in illa castrametatione ad mare Rubrum; & ne quidem necesse est sinum aliquem longius procurrentem imaginari, nedum pro mari Rubro lacum aliquem substituere, cum Israëlita numquam longè à mari Rubro recedere debuerint, ut pervenirent ad montem Sinai, qui mari Rubro est vicinus. Itaque mirandum non est, Israëlitas aliquando castrametatos fuisse ad mare Rubrum, videlicet in litore Arabico, cum numquam longè ab eo deberent recedere. Errarunt multi interpretes & geographi, quod montem Sinai justo longius à mari Rubro removerint, quodque crediderint Israëlitas, antequam venerunt ad montem Sinai, longius à mari Rubro in Arabiam penetrasse, quam revera sit factum.

237 Octava Israëlitarum mansio fuit in solitudine Sin, de qua S. Hieronymus observat sequentia: Sciendum, quod omnis usque ad montem Sinai eremus SIN vocetur, & ex tota provincia etiam locus unius mansionis nomen accepit; sicut & Moab tam urbis quam provincie nomen est. In hac solitudine quinque mansiones sunt: JAM SUPH (alias ad mare Rubrum) de qua supra diximus, & EREMUS SIN, & DEPHCA, & ALUS, & RAPHIDIM, de quibus loquimur in consequentibus. Num. 33 v. 10 adventus ad hanc mansionem sic indicatur: Profectique de mari Rubro, castrametati sunt in deserto Sin. Exod. 16, omissa septima mansione, ut jam monui, de hisce leguntur sequentia: Profectique sunt de Elim, & venit omnis multitudo filiorum Israël in desertum Sin, quod est inter Elim & Sinai; quinto decimo die mensis secundi, postquam egressi sunt de terra Ægypti. Impenderunt igitur Israëlita mensem lunarem itineri à Ramesse usque ad desertum Sin: nam decimo quinto die primi mensis iter suum inchoaverant. Ex hisce colligitur, ipsos in aliquibus mansionibus ad dies aliquot substitisse, non tamen ad multos: cibaria quoque, qua secum ex Ægypto tulerant, huc usque durasse, nisi in locis quibusdam minus desertis aliquid subinde cibariorum impetrare potuerint. At cibaria tandem fuerunt consumpta, indeque murmuratio ob hanc causam ibidem orta.

238 Moyse hanc enarrat hoc modo: Et murmuravit omnis congregatio filiorum Israël contra Moysem & Aaron in solitudine. Dixeruntque filii Israël ad eos: Utinam mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carniæ, & comedebamus panem in saturitate. Cur eduxistis nos in desertum istud, ut occideretis omnem multitudinem fame? Dixit autem Dominus ad Moysem (orantem, opinor, pro necessitate populi:) Ecce ego pluviam vobis panes de cælo: egredietur populus, & colli-

Septima ad mare Rubrum, à quo numquam longè recesserunt usque ad montem Sinai.

E

Octava mansio in deserto Sin, ubi post mensem itineris deficiunt cibaria:

F

orta inde murmuratio, Deus cibos per mittit Moyse, Moyse populo:

A colligat, quæ sufficiunt per singulos dies: ut tentem eum, utrùm ambulet in lege mea, an non. Die autem sexto parent, quod inferant: & sit duplum, quàm colligere solebant per singulos dies. *Quod dicitur de duplo colligendo die sexto, seu die Veneris, ordinavit Dominus, ut dies Sabbati sanctè observaretur, nullumque opus in illo fieret. Pergo iterum cum sacro textu: Dixeruntque Moyses & Aaron ad omnes filios Israël: Vespere sciētis, quòd Dominus eduxerit vos de terra Ægypti: & mane videbitis gloriam Domini: audivit enim murmur vestrum contra Dominum: nos verò quid fumus, quia mussitastis contra nos? Et ait Moyses: Dabit vobis Dominus vespere carnes edere, & mane panes in saturitate; eo quòd audierit murmurationes vestras, quibus murmurati estis contra eum: nos enim quid fumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum.*

idem Deus rursus promittit Moysi, audiente populo, cui coturnicum multitudo data,

B 239 Dixit quoque Moyses ad Aaron: Dic universæ congregationi filiorum Israël: Accedite coram Domino: audivit enim murmur vestrum. *Hac Moyses edoctus à Domino, qui ipse auctoritatem apud populum, multis jam prodigiis vindicatam, novo rursus modo stabilire decreverat, uti mox fecit: nam subditur: Cùmque loqueretur Aaron ad omnem cœtum filiorum Israël, respexerunt ad solitudinem: & ecce gloria Domini apparuit in nube. Locutus est autem Dominus ad Moysen, (audiente populo) dicens: Audivi murmurationes filiorum Israël, loquere ad eos: Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus: scietisque quia ego sum Dominus Deus vester. Utrumque statuto tempore est secutum. Factum est ergo vespere, & ascendens coturnix cooperuit castra: mane quoque ros (id est, manna) jacuit per circuitum castrorum. Primum beneficium non fuit permanens, sed pro unica tantum vice populo datum. Dedit quidem Dominus rursus multitudinem ingentem coturnicum apud Sepulcra concupiscentia; (sic locus ex sacro vocatus) at tunc coturnices magis in pœnam murmurantium data sunt quàm pro beneficio: sed hac vice populus coturnices comedit sine pœna. De prioribus hisce loquitur Psalmista Psal. 104 v. 40: Petierunt, & venit coturnix: & pane cœli saturavit eos. De posterioribus verò variis locis agitur.*

deinde manna per annos quadraginta continuatum,

C 240 Alterum beneficium, quod continuavit Deus annis quadraginta, latius explicat Moyses, simul enarrans, quoties monendus fuerit populus ut eo uteretur eo modo, quo volebat Deus, nimirum ne plus singuli colligerent, quàm mensuram præscriptam, quæ erat unius Gomor; ne irent collecturi die Sabbati; ne servarent in posterum diem, quod frustra foret; & alia similia, quæ rudis populus non statim observabat, seu quòd mentem sancti Legislatoris non satis percepisset, seu quòd non satis studeret præscripta servare. Moysen audiamus: Cùmque (manna, autè ros vocatum) operuisset superficiem terræ, apparuit in solitudine minutum, & quasi pilo tusum, in similitudinem pruinae super terram. Quod cùm vidissent filii Israël dixerunt ad invicem: Manhu, quod significat, Quid est hoc? Ignorabant enim, quid esset. Quibus ait Moyses: Iste est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum. Hic est fermo, quem præcepit Dominus: Colligat unusquisque ex eo, quantum sufficit ad vescendum: gomor per singula capita, juxta numerum animarum vestrarum, quæ habitant in tabernaculo, sic tolletis. Feceruntque ita filii Israël: & collegerunt, alius plus, alius minus. Et mensi sunt ad mensuram gomor: nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus paraverat, reperit minus: sed singuli juxta id, quod edere poterant, congregaverunt.

AUCTORE J. S.

D 241 Dixitque Moyses ad eos: Nullus relinquat ex eo in mane. Qui non audierunt eum, sed dimiserunt quidam ex eis usque mane, & scatere cœpit vermibus atque computruit: & iratus est contra eos Moyses. Colligebant autem mane singuli, quantum sufficere poterat ad vescendum: cùmque incaluisse sol, liquefiebat. In die autem sexta collegerunt cibos duplices, id est, duo gomor per singulos homines: venerunt autem omnes principes multitudinis, & narraverunt Moysi. Qui ait eis: Hoc est, quod locutus est Dominus: Requies Sabbati sanctificata est Domino cras: quodcumque operandum est, facite: & quæ coquenda sunt, coquite: quidquid autem reliquum fuerit, reponite usque in mane. Feceruntque ita, ut præceperat Moyses, & non computruit, neque vermis inventus est in eo. Dixitque Moyses: Comedite illud hodie quia Sabbatum est Domini: non invenietur hodie in agro. Sex diebus colligite: in die autem septimo Sabbatum est Domini, idcirco non invenietur. Venitque septima dies: & egressi de populo, ut colligerent, non invenerunt. Dixit autem Dominus ad Moysen: Usque quò non vultis custodire mandata mea, & legem meam? Videte quòd Dominus dederit vobis Sabbatum, & propter hoc die sexta tribuit vobis cibos duplices: maneat unusquisque apud semetipsum, nullus egrediatur de loco suo die septimo. *Hac reprehensio non cadit in Moysen, sed in quosdam Israëlitas, qui contra mandatum ipsius castris exiverant die Sabbati ad manna colligendum. Verùm mandatum Domini & Moysis tandem captum est ab omnibus observari, ut sequitur: Et sabbatizavit populus die septimo.*

E 242 Nomen cibi Israëlitis dati, figuræque figura, sapor, usus pellavitque domus Israël nomen ejus (cibi) MAN: quod erat quasi semen coriandri album, gustusque ejus quasi similæ cum melle. *De eodem Num. xi v. 7 sic legitur: Erat autem manna quasi semen coriandri, coloris bdellii (id est, coloris candidi & lucidi, seu nonnihil ad flavedinem vergentis.) Circulibatque populus, & colligans illud frangebatur molâ, sive terebatur in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. Cùmque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter & manna. Effectus hujusce cibi magis excellentes describit Sapiens cap. 16 v. 20, ita eundem celebrans: Pro quibus angelorum escâ nutritivisti populum tuum: & paratum panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem. Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat: & deserviens uniuscujusque voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur. Verba hæc clarè evincunt, saporem manna non fuisse unicum, sed singulari tribuentis Dei beneficio mutatum fuisse pro arbitrio & desiderio comedentium, modò hi se indignos non redderent hac Dei liberalitate: nam plerique interpretes existimant idem beneficium variorum saporum non fuisse concessum impiis, quos brevi radere cœpit hujusce cibi, quòd non perciperent*

AUCTORIBUS J. S. *rent nisi saporem naturalem, primò ex Moyse indicatum. Amplectitur hanc expositionem S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 20, ibi restringens, quod de varietate saporis manna sine ulla restrictione asseruerat lib. 1 ad Quaestiones Fannarii cap. 3.*

243 *Beneficium dati Hebrais manna in deserto celebratur variis Scriptura locis. Psalm. 77 v. 23: Et mandavit (Deus) nubibus desuper, & januas cæli aperuit. Et pluit illis manna ad manducandum, & panem cæli dedit eis. Panem angelorum manducavit homo: cibaria misit eis in abundantia. Mitto alios cum veteris tum novi Testamenti locos, quod plura, quam hactenus dicta sunt, de manna non tradant, & solum cum Moyse subjungo sequentia Exod. 16 v. 32: Dixit autem Moyse: Iste est sermo, quem præcepit Dominus: Imple gomor ex eo & custodiatur in futuras retrò generationes; ut noveriat panem, quo alui vos in solitudine, quando educi estis de terra Ægypti. Dixitque Moyse ad Aaron: Sume vas unum, & mitte ibi man, quantum potest capere gomor: & reponere coram Domino, ad servandum in generationes vestras, sicut præcepit Dominus Moyse. Posuitque illud Aaron in tabernaculo (nimirum in illo, quod tunc exstabat, & postea in tabernaculo fœderis) reservandum. Filii autem Israël comederunt man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti sunt, usque quò tangerent fines terræ Chanaan. Gomor autem decima pars est ephi. Hæc postrema verba adduntur ad explicationem mensura gomor, qua singulis dabatur: at de quantitate illius auctores non consentiunt.*

B

§ XXIV. Facta in deserto post transitum maris Rubri usque ad manna impetratum ex Josepho & Philone.

Josephus iter à mari Rubro satis rectè enarrat,

C

Josephus iter à mari Rubro usque ad locum Mara compendiosè & satis rectè descripsit; at gesta ibidem solita temeritate corruptit, ut max ostendat. Recentem hanc, inquit, lætitiâ ex insperato acceptæ salutis offuscavit nonnihil itineris molestia, quo per deserta in Sina montem ducebantur: quòd emetienda esset regio difficilis propter ciborum & aquarum extremam inopiam, & ne brutis quidem alendis, nedum hominibus idonea: erat enim tota squalida, & nihil omnino humoris habens, unde fructus provenire solent. Talem autem viam necessariò sunt ingressi, cum aliam non possent, deferebantque secum aquam, priusquam desertum intrarent, haustam, Duce ita præmonente: quâ absumptâ, puteos magno labore propter duritiem terræ fodientes aquabantur: ac ne sic quidem vel satis bonam, vel quantum sufficeret, inveniebant. In hunc modum iter facientes, perveniunt primâ vesperâ in locum quemdam, cui propter aquas vitiosas nomen fecerunt MAR, amarorem vocabulo significante: ibique lassus de via, & comæatu quoque jam absumpto, inopiam sentire incipientibus divertere placuit.

245 Invitabat ad manendum puteus fortè repertus, qui tametsi tantis copiis non posset sufficere, nonnihil tamen solatii propter naturam

regionis præbebat: audiebant enim nihil aquæ in progressu se inventuros, hæc ipsa quoque amara fuit, & nulli potabilis, non homini foletum, sed ne jumento quidem. Moyse autem videns eis animum cecidisse, nec habens quod diceret (non enim erat res cum hoste, quem virtute repellere posset, sed & viri & imbellis mulierum ac puerorum multitudo ex æquo periclitabantur) ægrè expediebat consilium, populi miseriam ad proprium infortunium referens: ad hunc unum enim concurrebant mulierculæ infantibus opem implorantes, viri verò mulieribus; ne se despiceret, utque salutis remedium aliquod quæreret. Ad preces igitur versus, orat ut Deus, mutatâ aquâ, ex vitiosâ potabilem reddat.

246 Quo annuente hanc gratiam, arripit frustum ligni, fortè ibi jacens, & medium per longitudinem scissum in aquam mittens, docet Hebræos Deum exauditis precibus pollicitum, daturum se aquam desiderantibus, si gnaviter iusta peragerent. Quibus rogantibus, quid factò opus sit, ut aqua mutetur, jubet robustissimum quemque certatim puteum exhaurire, dicens, majore parte evacuata reliquum potabile fore. Quo factò, aqua agitatione continua purior reddita, potum jam non aspernandum multitudini exhibuit. Obscuravit hic scriptor divinum beneficium, quo per lignum à Deo assignatum aquis amaritudo fuit ablata, dum agitationi continua effectum attribuit, qui ligno, aut, ut alii volunt, soli miraculo erat adscribendus. Peccat in hisce primò, dum lignum fortè obvium, quòd scissum fuisse Scriptura quoque non memorat, aquis injectum scribit: lignum enim istud non casu fortuito inventum, sed Moyse ab angelo ostensum fuit. Peccat secundo gravius, dum medicationem aquæ soli Moyse industria attribuit, ac si agitatione dulcis fuisset reddita, existimans id credibilis fore gentilibus. Tertio dissimulat Hebræus scriptor murmurationem populi sui, eamque mutat in modestam auxilii implorationem, quam necessitas extorquebat, ita consulens honori nationis suæ. At vera fuerant scribenda, non credibilia aut Hebræis honorifica: præsertim cum dixerit se narraturum omnia, in sacris Litteris inventa.

247 Philo illa omnia enarrat sincerius, ita scribens: Relicto deinde mari, aliquandiu faciebant iter securum erepti hostibus: sed cum per triduum aquam non invenirent, rursus præ siti mæsti ad querelas revertebantur, quasi nullo accepto beneficio: semper enim præfens molestia solet auferre memoriam voluptatis præteritæ. Conspectis deinde fontibus, accurrunt læti, decepti vana spe, tamquam hausturi: amaræ enim erant aquæ, quarum gustu offensi defecerunt & animis & corporibus, non tam suam, quàm puerorum vicem dolentes, quos petentes potum non poterant videre siccis oculis. Nonnulli verò inconstantes, & parùm certæ pietatis, etiam præterita incusabant, ut quæ non salutem afferrent, sed graviolem perniciem, quòd multo satius esset hostili manu cadere, quàm siti excruciarî insuper: illic enim esse citam mortem, vel potiùs ad immortalitatem transitum: hanc autem veram esse mortem, diurnam simul ac cruciabilem, cum sensus ejus magis quàm ipsa timeatur.

248 In hac lamentatione populi rursus Moyse supplicem Deum precatur; ut gnarus imbecillitatis animalium, præsertim hominum, propter corporis necessitates à cibo pendendum, & duro tantum ventri servientium, det veniam desperan-

D argesta, & præsertim mutationem aquæ amaræ

in dulcem, corumpit.

E

Philo murmurationem populi,

F

Et mutatio nem aquæ amaræ exponit rectius.

A sperantibus; & omnium egestatem expleat, idque sine dilatione, quando mortalium naturalis incuria celerem opem desideret. Ille facile exoratus aperit supplicis animæ oculum, & ostendit lignum, quod sublatum iussit in fontes immitti. Sive vis ea nativa fuit, ignorata hactenus; sive tum primùm ad præsentem usum est indita. Quod ubi factum est, fontes dulcedinem acceperunt, ut essent potabiles, acsi numquam antè amari quidquam habuissent, adeo nullum relictum fuerat vestigium vitii pristini. Ad hunc modum extincta siti voluptas geminata contigit, quandoquidem quoties præter spem incidit, majorem affert lætitiā. Impletis deinde hydriis, discesserunt tanquam epulati in festivissimo convivio, ebrietate non temulenta ebrii, sed illa sobria, quam meracam hauserant ex propinationibus sui Principis pietati deditissimi. *Hactenus Philo, rectè dubitans, utrum vis ligni naturalis, an indita à Deo ad hunc usum, aquas fecerit dulces: nam utrumque est probabile.*

B *249 Josephus verò prædictis erroribus alios adjungit, sic profectus: Hinc castris motis, pervenerunt Ilym (Elim) agrum, ut primo aspectu è longinquo videbatur, non malum, ferebat enim palmas. Ut verò propiùs est ventum, fefellit omnium expectationem. Palmæ enim non plures erant quàm septuaginta, æque non admodum proceræ propter loci ariditatem, nam ne à fontibus quidem rigabantur, qui duodecim eo loco erant, sed non ita largi, ut emissis rivulis humiditatem terræ subministrarent. Quare ad egerendam arenam versi, in nullas venas incidere poterant, & si quid modicum distillaret, fossione turbatum inutile ad potum reddebatur. Arborea quoque non multum fructum ferebant propter eandem aquarum inopiam. Quamobrem exortum est murmur multitudinis contra Ductorem, omnem miseræ suæ causam in unum illum conferentis: triginta enim dierum itinere confecto, comitatum omnem, quem secum extulerant, jam absumptum desiderabant; & cum nihil alimentorum in terra deserta invenirent, minimùm à desperatione aberant: atque ita præsentem egestate præteritorum tam Dei quàm Moysis beneficiorum memoriam excutiente, in iram concitati, videbantur jamjam correptis faxis in Imperatorem suum invasuri, autorem interitûs sibi clamitantes. Errat in hisce primò Josephus, quòd locum Elim accuset, acsi ibidem aquarum penuriâ laborassent Hebræi: nam locus Exod. 15 & 27 laudatur à duodecim fontibus, & castrametati sunt juxta aquas, nec ulla aqua penuria ibidem innuitur. Errat iterum, dum murmurationem, seriùs ortam, illi loco, & partim aquarum penuria attribuit.*

Philonis discursus de mansione Elim:

C *250 Rectiùs Philo de eo loco sic disputat: Atque ita pervenerunt in stationem secundam (à transitu maris Rubri, sed aliàs sextam) aquas habentem & arborea, cui nomen Elim erat, rigam duodecim fontibus, apud quos erant septuaginta palmæ ramosæ ac virentissimæ, bonum omen genti afferentes, si quis observet oculis mentis perspicacibus: nam ea dividitur in tribus duodecim, singulas fonti similes, ut quæ pietatis fluentis scateant, unde indefinenter proficiscuntur præclara facinora. Principes autem familiarum totius gentis fuere septuaginta, meritò assimilati palmæ arborum præstantissimæ: quæ aspectu pulcherrima, fructum quoque fert optimum, & vitalem vim habet non in radicibus defossam, ut cæteræ, sed in summo, quasi*

cor, sitam in ramorum medio, à quibus circumquaque stipatur, ceu princeps à suis satellitibus. Cujusmodi natura est etiam mentis quæcumque sanctitatem degustavit, solet enim hæc sursum spectare & in sublimibus versari, occupata contemplandis divinis pulchritudinibus, naucifaciens terrenas, & hæc lusus reputans, illa seria. Quod dicitur de septuaginta gentis principibus, deinde statutum videbimus.

251 Pergit deinde Philo ad murmurationem populi, exoriam in deserto Sin ob defectum cibariorum, quam Josephus anticipavit, ut jam vidimus. Audiamus igitur primum, quo modo quietem populo redditam, idem Josephus referat. At ille, inquit, irritatam multitudinem, & tam acriter in se concitatam animadvertens, fretus Deo & conscientia rei bona fide administratæ, prodit in medios vociferantes & saxa intentantes; cumque singularem quamdam gratiam in vultu præferret, popularique facundia cum primis polleret, exorsus est iram eorum mitigare, obsecrans ne in præsentem necessitatem intenti omnium præteritorum beneficiorum memoriam abjicerent: utque à difficultate tunc premente animum ad Dei gratiam ac dona vertent, quibus toties præter opinionem cumulati fuissent. Nunc quoque expectarent eum bonum exitum procuraturum, quem verisimile sit ad probandam eorum fortitudinem, patientiam & gratitudinem, utque appareat præteritane an præsentia plus apud eos possint, hanc rerum angustiam immisisse. Cavendum igitur ne ob intolerantiam atque ingratitude divino favore indigni deprehendantur, qui & voluntatem ipsius, quam secuti Ægyptum reliquissent, contemnant, & se Ministrum ejus iniquis odiis persequantur, præsertim cum hactenus in nullo eorum, quæ Dei jussu gerenda susceperat, deceptos se queri possint.

252 Enumerat deinde singillatim, quomodo afflicti fuerint Ægyptii, dum eos contra Dei voluntatem detinere conarentur: quomodo idem flumen illis quidem cruentum & ad potum inutile, ipsi verò dulce fuerit ac potabile, quomodo ita refluò mari locum eis & viam ad effugium cedente, ipsi quidem per eam evadentes salutem sint consecuti, inimicos verò intereccione deletos inspectaverint: & quomodo in eam usque diem inermes, Deo præbente armorum quoque copiam sibi comparaverint: tum quoties ex ipsis interitûs faucibus eos præter omnium opinionem incolumes Deus eripuerit, qui cum semper sit omnipotens, ne tum quidem de ipsius providentia desperandum. Quamobrem æquo animo ferenda omnia, cogitandumque non esse ferum auxilium, quantumvis differatur, quod rebus adhuc integris accipitur; & sic existimandum, non contemni à Deo sua pericula sed fortitudinem explorari ac libertatis amorem, ut videat utrum ejus cupidine & ciborum & aquarum inopiam sustinere valeant, an potiùs more pecudum dominis in suum usum pascentibus servire malint.

253 Se quidem non tam sibi privatim timere; cui cæso injustè nihil mali accidere possit; quàm ipsorum incolunitati, si per istam lapidationem facta & consilia Dei damnare videantur. His verbis furentes ad saniores mentem reduxit, & jam ad facinus armatis saxa de manibus excussit. Huc usque Josephus, corrigendus primò, quòd periculum lapidationis Moyli adscribat, correptaque jam à populo saxa asserat, licet

alii errores Josephi in murmuracione populi compressa

justà longiorem orationem Moysi attribuentis,

F

ejusque periculum nimis exaggerantis,

AUCTORE
J. S.

cet in Scripturis de periculo lapidationis eo tempore nulla fiat mentio, sed primum in alia murmuratione, deinde in Raphidim secuta. Secundo popularem facundiam non rectè Legistori attribuit, ideoque longiorem orationem texuit quasi ab eo dictam: nam Moyses non solebat multis verbis murmurantem populum comperescere; sed precibus ad Deum confugere, miraculisque & prodigiis os obstruere conquerentibus.

at murmur-
rationem
istam,

254 Philo hanc populi murmurationem expressit his verbis: Non multum deinde fluxit temporis, cum deficientibus cibariis fame tentabatur, quasi per vices prementibus eos necessitatibus. Graves enim dominæ sitis & fames suo quæque tempore urgebant, ut altera cessante, succederet altera: id verò afflictis erat molestissimum & intolerabile: qui postquam sibi videbantur evasisse sitis periculum, in famis insidias inciderant. Nec solum præsens gravabat inopia, sed etiam in futurum comæatûs desperatio: videntes enim vastam solitudinem, frugum sterilem, despondebant animum. Nihil apparebat præter rupes asperas, aut campos saluginosos faxosôsve tumulos, aut arenarum acervos altissimos: nusquam fluvius vel torrens vel perennis, nusquam fons, nulla sata, nullæ arbores, non mites, non silvestres, non volucre, non terrestre animal, nisi venenosa reptilia perniciofa homini, serpentes & scorpia. Adhæc subibat animum copia & ubertas regionis Ægyptiæ, quam conferentes cum egestate premente, tanto magis indignabantur; tales voces jactantes alii apud alios: Libertatis spe migravimus, nunc ne vivere quidem possumus. Felices nostri Ducis pollicitationibus, reipsa sumus miserissimi omnium mortalium. Quis finis erit tam longi & inutilis itineris? Tum navigationes, tum terrestres peregrinationes habent terminum aliquem propositum, vel portum frequentem commerciis, vel urbem aut regionem quampiam.

Et mentem
Moyfis in
illa, rectius
explicat
Philo.

255 Soli nos vagamur per invias solitudines destituti spe rerum omnium: progredimur enim per deserta patentissimo similia pelago, & indies major offert se vastitas. Postquam nos inflavit vanis sermonibus, & aures spe replevit, nunc ventres fame vexat, nec alimenta expediens necessaria. Prætextu deducendæ coloniz tantam decepit multitudinem, è locis cultis in inculta seductam: superest ut eam deducat ad inferos, quæ est via vitæ ultima. His opprobriis petito non tam molestum erat malè audire, quàm ferre hominum inconstantiam: experti enim plurima miracula præter solitum rerum ordinem, non debebant amplius suas conjecturas sequi utcumque probabiles, sed potiùs amplecti fidem, cujus toties experimenta viderant. Attamen cum reputaret nullam calamitatem esse graviorem inopiâ, facilè ignoscebat imperito vulgo & suapte natura mobili, tantum intento præsentibus, quæ tum præteritorum memoriam eximunt, tum in futurum spem adimunt. Hæc Philo, voces murmurantis populi, & deserti vastitatem sic ex conjecturis amplificans, ut tamen à probabilitate non recedat.

Relatio Jo-
sephi de co-
turnicibus
populo da-
tis,

256 Josephus de impetrato per Moysem cibo, coturnicibus videlicet & manna, hæc deinde scribit: Sed quoniam intelligebat (Moyse) non de nihilo concitatos, ad preces & supplicationes confugit: & conscensâ quâdam speculâ, opem Dei rebus per inopiam afflictis deposcebat, in cujus solius manibus salus populi reposita esset: utque propitiis veniam daret populo, duris re-

bus exasperato, & propter hoc more humano ab officio decedenti. Deus verò curæ sibi populum fore pollicetur, & opem, quam peterent, jamjam affuturam. His impetratis, Moyses descendit ad multitudinem: illi verò animadvertentes promissionibus divinis lætum, & ipsi, posito mœrore, vultus hilares sumpserunt. Tum ille stans in medio concionis, ait se præsentis necessitati à Deo remedium afferre. Nec ita multo post magna vis coturnicum, quod genus avium præ cæteris Arabicus sinus alit, superato interjacente mari, longo volatu fessarum, qui alioquin etiam non est sublimis, in Hebræos defertur. Illi verò cibos divinitus oblatos certatim comprehendentes, remedium inopiæ quærebant: & Moyses rursus ad supplicationes vertitur, ob auxilium à Deo promissum simul atque exhibitum: qui ad hunc modum pastis, alia mox alimenta demisit.

ut & de
manna de-
pluente,

257 Nam interim, dum Moyses precabundus palmas attollit, ros de cælo delabitur: qui cum manibus ejus hærens concrevisset, suspicatus ille, hanc quoque alimoniam à Deo demitti, degustat: lætusque re comperta, turbam ignaram & putantem hiberna tempestate ningere, monet opinione falli, nec vulgarem rorem de cælo descendere, sed alimoniam, quæ ope alia destitutos periculo famis eximeret: ac mox prægustatum offert, ut experto crederent. Illi verò ad ejus exemplum novo cibo læti fruebantur, qui suavitate ad mellis dulcedinem accedebat, aspectu verò ad aromatis similitudinem, quod bdellium dicitur, magnitudine coriandri semini similis: eumque pro se quisque certatim colligebant, sed mox edicto admonentur, ut ex æquo assaronis mensuram quotidie colligerent: non enim defore hoc cibi genus. Quod eo factum est, ne infirmioribus deesset, dum robustiores per avaritiam plus fatis colligunt: quod si quis, contempto edicto, ultra præscriptum modum collegisset, plus defatigatus nihilo plus habebat quàm cæteri. Quidquid enim ultra assaronem sequenti die supererat, inutile reddebatur, amaritudine ac vermibus corruptum: adeo divinus & incredibilis erat hic cibus: cujus hæc natura est, ut qui hunc habet, alium non desideret.

E

F

258 Quin & nostris temporibus tota ea regio genere hoc compluitur, quemadmodum olim in Moyse gratiam Deus id alimentum demisit, hoc Hebræi MANNA vocant: nam hæc vox MAN in nostra vernacula est percontativa, QUID HOC EST interrogans, atque ita perpetuum gaudium ac securitatem per hunc cibum sunt adepti, quo per annos XI deinceps sunt sustentati. Nonnulla hic rursus observanda. Primò Moysem orantem in quadam specula inducit, seu in colle quodam, de qua specula nihil in Scripturis. Contrà, Deum coram populo ad Moysem fuisse locutum tacet. Secundo de altera Moyse oratione post acceptas coturnices, nihil quoque in libris sacris. Tertiò apertum figmentum est, quod manna orantis Legistoris manibus adhaerit, ab eoque fuerit gustatum; quodque populus ningere putaverit, erroremque dedoctus sit à Moyse: manna enim descendens non vidit populus, cum noctu aut primo diluculo deciderit, & non intra castra, sed per circuitum castrorum, ubi mane inventum, ut dicitur Exod. 16 v. 13. Quarto per bdellium, cui colore manna simile dicitur, aroma intelligit Josephus, ita interpretatus vocem Hebræicam bedolach, quam Septuaginta explicarunt per crysall-

in qua va-
rii assignan-
tur errores:

A *crystallum* : Pagninus margaritam interpretatus est, alii onychem, alii cum Plinio volunt bdellium esse gummi transparentem. Ex hisce satis apparet, significationem vocis Hebraica incertam esse. At certum est, manna fuisse album, cum id habeat Scriptura, cui etiam Philo rectè consentit.

*differentia
varia inter
manna vul-
gare, &
manna Is-
raëliticum.*

259 Quinò demum disputant eruditi, an manna vulgare, quod suo tempore in Arabia fuisse ait Josephus, quòdque etiamnum reperitur, ejusdem sit natura cum manna, quo pasti sunt Israëlita. Litem illam dirimere non est facile: at certò affirmari potest, manna singulari beneficio Dei datum fuisse Israëlitis, & multas habuisse qualitates, quibus caret manna hodiernum. Primò enim decidebat constanter per annos quadraginta, exceptis solis Sabbatis, tantaque quantitate, ut innumera multitudini ad cibum sufficeret. At hodiernum manna non reperitur constanter toto anni tempore, sed solum quibusdam mensibus; nec tanta illius invenitur copia; nec excludit dies Sabbati. Deinde manna vulgare non statim corrumpitur, sed asservatur & venditur; idemque caret omnibus illis effectibus naturà superioribus, quos de manna Israëlitarum suo loco narravimus. Quapropter frivolum videtur, velle manna vulgare proorsus comparare cum manna Israëlítico; asserereque cibo illo, qualis nunc reperitur in Arabia, per annos quadraginta sustentatos fuisse Israëlitas sine ullo miraculo.

*Philo da-
tum populo
manna*

260 Philo ordine prapostero prius egit de manna, deinde de coturnicibus; posterius beneficium primùm referens hoc modo: Itaque moestis omnibus & nihil præter extremam calamitatem expectansibus, imminentem, ut putabant, capiti: Deus partim propriâ motus clementiâ, partim in honorem Ducis suo jussu electi, quo magis ejus pietatem sanctitatemque commendaret, patrem prosperis rebus & dubiis, miseriarum remedium exhibuit, novum & inauditum antea: ut tam manifestis signis sui favoris præsentis reverentiam eis induceret: ne si quando non omnia cederent ex sententia, spem simul & patientiam abjicerent. Quid igitur accidit? Postridie diluculo multum roris circum castra decidit paulatim nivis in morem, dissimilis huic vulgari & penè quotidiano, quippe qui nec aqua erat, nec grando, nec nix, nec glacies, quod genus nubes invehunt hibernis tempestatibus: sed in millii speciem minutus candidissimus, ut acervatim extra tabernacula jaceret mirando spectaculo, quo stupefacti scitabantur ex Duce, quænam esset hæc numquam antè visa pluvia, aut in quem usum demissa. Tum ille divinitus hoc oraculum edidit: Mortalibus data sunt arva campestria fulcis proscindenda, ut sementem agricolis reddant cum fœnore proventus annui, quantum satis sit ad rerum victui necessariorum copiam: at Deo non una pars, sed totus mundus subditur, cujus portiones pro potestate vertit in usum quoscumque vult. Nunc sic illi visum est, ut alimentis aër, non aqua subserviat, quandoquidem terra quoque solet producere pluviam. Ægyptius fluvius quotannis arva inundans & irrigans, quid aliud est quàm terrestris pluvia.

*describens,
multa omi-
sit.*

261 Miranda sanè res, etiamsi nihil accessisset novi præterea: accessit tamen quod magis mirentur. Afferebantur certatim vasa jumentis & humeris hominum, ut & in futurum commeatu sufficeret: sed non erat opus reponere, ex quo Deus decrevit recentia semper dona suggerere.

Septembris Tomus II.

Urgenti necessitati abunde satis factum est, cunctis suaviter vescentibus: quidquid servatum est in crastinum, totum perit, ita corruptum, ut scæteret scæteretque vermiculis. Abjectis igitur his reliquiis, inveniebant cibos alios, cum rore matutino depluentes quotidie, tum quoque septimo diei honor eximius est habitus. Quoniam enim nihil operis eo die permittitur, à parvis magnisque cessatione indicta, ne feriæ violarentur propter usum necessarium, duplum Deus pluebat pridie Sabbati, jussu populo colligere, quod duraret in biduum proximum, cibo tantisper incorrupto manente præter solitum. Successit & aliud miraculum haudquaquam prætereundum silentio, per continuos quadraginta annos, toto illo tam diuturno itinere, necessarius victus non defuit juxta semel institutum ordinem temporum, non secus quàm si ex horreis dimensum distribuatur singulis: simulque discebant observationem illius diei sacratissimæ ac desideratissimæ. Cùm enim jam dudum quæsisent, quis esset mundi natalis, quo hoc universum absolutum est; rem à suis majoribus ignoratam tandem didicerunt, non solum oraculo, verùm etiam argumento manifestissimo. Videbant enim corrumpi (ut dixi) quidquid supererat diebus cæteris, quod depluebat pridie Sabbati, duplum provenire, durareque in biduum. Usus verò ejus erat hujusmodi: prima luce collectum molebant aut terebant, dein elixo quasi placentis vescebantur suavissimè, absque pistoris opera.

262 Hæc de dato Israëlitis manna Philo, & ei coturnicem omisisse non pauca adjuncta, facile videbit lector, modo conferat datam ex Scripturis relationem. Addidit quoque suas conjecturas idem scriptor, dum Moysen cum populo loquentem inducit. Verùm præcipuus ipsius lapsus est, quod innuat, coturnices datas post manna, cùm de illis hæc subjiciat: Imò ne delicatioribus quidem cibis diu caruerunt, quales habentur in regionibus habitatis & felicibus, Deo proferente suas opes in solitudine. Vespertinis enim horis coturnicum nubes advolabat à mari, tota castra inumbrans, terræ tam propinqua, ut facile præberet aucupium. Has capiendo coquendoque, ut cuique libebat, fruebantur carnibus optimis, ne desiderarent obsonia. Data fuerunt coturnices vespertino tempore, & ante manna; at non singulis vespertis, ut sensu obvio intelligi potest Philo, iterum hic lapsus, si istud volueris.

§ XXV. Nona mansio in Daphca, decima in Alus, undecima in Raphidim, ubi murmurantibus datur aqua ex percussa petra: victoria de Amalecitis: adventus Jethro.

Postquam coturnices & manna in octava mansione impetraverant Israëlita, rursus se dederunt itineri. Nonam mansionem & decimam non commemoravit in Exodo Moyses, quòd nihil magni momenti in illis occurrerit; at Num. 33 v. 12 & seq. de iis sic habet: Unde egressi, venerunt in Daphca. Primâ litterâ mutatâ, Septuaginta legerunt Raphca, & S. Hieronymus in Epistola ad Fabiolam scribit Dephca. Deci-

*Mansio nona,
& decima: un-
decima in
Raphidim,
ubi murmu-
rat populus.*

AUCTORE
J. S.

ma mansio in Alus mox ita subditur : Profectique de Daphca, castrametati sunt in Alus. Continuo etiam adjungitur mansio undecima in Raphidim hisce verbis : Egressique de Alus in Raphidim fixere tentoria, ubi populo defuit aqua ad bibendum. *Exod. 17 de hoc itinere, & adventu in Raphidim leguntur ista* : Igitur profecta omnis multitudo filiorum Israël de deserto Sin per mansiones suas, juxta sermonem Domini, castrametati sunt in Raphidim, ubi non erat aqua ad bibendum populo. Qui jurgatus contra Moysem, ait : Da nobis aquam, ut bibamus. Quibus respondit Moyses : Quid jurgamini contra me ? cur tentatis Dominum ? Sitivit ergo ibi populus præ aquæ penuria, & murmuravit contra Moysem, dicens : Cur fecisti nos exire de Ægypto, ut occideres nos, & liberos nostros, ac jumenta siti ?

264 Moyses hac rursus murmuratione impetitus, ad Dominum confugit, ut malo remedium quæreret : nec sua eum spes fessellit. Audi textum sacrum : Clamavit autem Moyses ad Dominum, dicens : Quid faciam populo huic ? Adhuc paululum, & lapidabit me. Et ait Dominus ad Moysem : Antecede populum, & fume tecum de senioribus Israël ; & virgam, quâ percussisti fluvium, tolle in manu tua, & vade. En ego stabo ibi coram te, supra petram Horeb : percutiesque petram, & exibit ex ea aqua, ut bibat populus. Fecit Moyses ita coram senioribus Israël : & vocavit nomen loci illius TENTATIO, propter jurgium filiorum Israël, & quia tentaverunt Dominum, dicentes : Estne Dominus in nobis, an non ? *Psal. 77 v. 13 de hoc Dei beneficio dicitur* : Interrupit petram in eremo : & adaquavit eos, velut in abyfso multa. Et eduxit aquam de petra : & deduxit tamquam flumina aquas. *Et Psal. 104 v. 41* : Dirupit petram, & fluxerunt aquæ : abierunt in sicco flumina. *Ejusdem facti meminit Apostolus 1 Cor. 10 v. 4. Verum non confundenda est hac murmuratione cum alia, qua contigit sub finem vite Moysis ad Aquam contradictionis, ubi petram bis percussit, ut ex ea aquas eliceret.*

265 Aliud in eodem loco Israelitis supervenit periculum ab Amalecitis, qui debebant in Arabia Petraea inter Ægyptum & Chanaanitidem, quique populum Israeliticum nec opinantem aggressi sunt. Factum narrat Moyses Exod. 17 v. 8 & seqq. hoc modo : Venit autem Amalec, & pugnabat contra Israël in Raphidim. Dixitque Moyses ad Josue : Elige viros, & egressus, pugna contra Amalec : cras ego stabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. Fecit Josue, ut locutus erat Moyses, & pugnavit contra Amalec : Moyses autem, & Aaron, & Hur ascenderunt super verticem collis. Cùmque levaret Moyses manus, vincebat Israël : sin autem paululum remisisset, superabat Amalec. Manus autem Moyfi erant graves : nimirum propter diurnam extensionem in altum, quam volebat Deus, ut daret victoriam Israelitis. Sumentes igitur lapidem, posuerunt subter eum, in quo sedit : Aaron autem & Hur sustentabant manus ejus ex utraque parte. Et factum est, ut (hoc modo) manus illius non lassarentur usque ad occasum solis. Fugavitque Josue Amalec, & populum ejus in ore gladii.

266 De hac victoria Eliachim sacerdos sic loquitur Judith 4 v. 13 : Memores estote Moyfi servi Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, & in potentia sua, & in exercitu suo,

& in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando dejecit. *Ad hanc quoque victoriam, & ad aquam à petra datam respexit Sapiens cap. xi, ita scribens de Israelitis* : Direxit opera eorum in manibus Prophetæ sancti (Moysis.) Iter fecerunt per deferta, quæ non habitabantur : & in locis desertis fixerunt casas. Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicaverunt. Sitierunt, & invocaverunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies litis de lapide duro. Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum (Ægyptii,) à defectione potus sui, & in eis, cùm abundarent filii Israël, lætati sunt ; per hæc, cùm illis (Ægyptiis) defessent, bene cum illis actum est.

267 Præterea voluit Deus, ut aliquando pœna sumerentur de Amalecitis ob factum hoc inhumanum, quo Israelitas nihil mali meditantes in itinere aggressi sunt. Audi Moysen Exod. 17 v. 14 : Dixit autem Dominus ad Moysem : Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Josue : delebo enim memoriam Amalec sub cælo. *Ædificavitque Moyses altare : & vocavit nomen ejus ; DOMINUS EXALTATIO MEA, dicens* : Quia manus solii Domini, & bellum Domini, erit contra Amalec, à generatione in generationem. *Præceptum suum de puniendis Amalecitis repetiit Dominus Deut. 25 v. 17* : Memento, quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Ægypto : quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassii residebant, ceciderit, quando tu eras fame & labore confectus, & non timuerit Deum. Cùm ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, & subjecerit cunctas per circuitum nationes in terra, quam tibi pollicitus est ; delebit nomen ejus sub cælo. Cave ne obliviscaris. *Provincia delendi penitus Amalecitas à Deo demandata fuit Sauli ; qui tamen minus exactè mandatum Domini exsecutus est, ideoque ipse regno privatus. Vide 1 Reg. cap. 15.*

268 In eadem mansione Jethro cum Sephora & filiis Moysis ad Prophetam accessit, utique eidem suggessit consilium de magistratibus inferioribus constituendis, uti advertit laudatus scriptor S. Hieronymus, dicens : Devicto adversario (Amalecitis) supervenit Jethro, adduxit Sephoram & utrumque filium ; dat concilium septuaginta Seniorum. *Audiamus Moysen Exod. 18* : Cùmque audisset Jethro, sacerdos Madian, cognatus Moyfi, omnia, quæ fecerat Deus Moyfi, & Israëli populo suo, & quod eduxisset Dominus Israël de Ægypto : tulit Sephoram uxorem Moyfi, quam remiserat, & duos filios ejus, quorum unus vocabatur GERSAM, dicente Patre : Advena fui in terra aliena : alter vero ELIEZER : Deus enim, ait, patris mei adiutor meus, & eruit me de gladio Pharaonis. Venit ergo Jethro cognatus Moyfi, & filii ejus, & uxor ejus, ad Moysem in desertum, ubi erat castrametatus juxta montem Dei, (Horeb vide licet.) Et mandavit Moyfi (ante adventum per nuntium) dicens : Ego Jethro cognatus tuus venio ad te, & uxor tua, & duo filii tui cum ea. Qui egressus in occursum cognati sui, adoravit, & osculatus est eum : salutaveruntque se mutuo verbis pacificis. *Dubitat hoc loco, an hic Jethro idem sit cum Raguete socero Moyfi ; quia hic Latine non vocatur Socer, sed cognatus. Verum eadem est vox Hebraica chotchen, qua aliàs socer vertitur, aliàs cognatus, quæque*

precibus
Moyfi im-
petrata :

pœnas postea de Amalecitis sumere jubet Deus.

E

F

Jethro cum Sephora & filiis Moysis venit ad castra,

A *quaque proprie affinem significat, ut varii interpretes observant. Hac de causa vox Hebraica etiam hoc loco sacer reddita est a variis, uti reddita est in Vulgata de eodem Jethro Exod. 3 v. 1. Quapropter probabilius existimo, fuisse Jethro ipsum Moylis socerum, qui filiam suam Sephoram ad eum adduxit; uti latius dixi num. 65.*

honorificè suscipitur à Moyse,

269 *Quid verò inter Moysen & Jethro actum fuerit, mox Moyses narrare pergit hoc modo: Cumque intrasset (Jethro) tabernaculum, narravit Moyses cognato suo cuncta, quæ fecerat Dominus Pharaoni, & Aegyptiis propter Israël; universumque laborem, qui accidisset eis in itinere, & quòd liberaverat eos Dominus. Lætatusque est Jethro super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Israël, eo quòd eruiisset eum de manu Aegyptiorum, & ait: Benedictus Dominus, qui liberavit vos de manu Aegyptiorum, & de manu Pharaonis; qui eruit populum suum de manu Aegypti. Nunc cognovi, quia magnus Dominus super omnes deos: eo quòd superbè egerint contra illos. Obtulit ergo Jethro cognatus Moyli holocausta & hostias Deo: veneruntque Aaron & omnes seniores Israël, ut comederent panem cum eo coram Deo. Jethro fuisse veri Dei sacerdotem, jam ante monui; idque abunde colligitur ex sacrificio per ipsum oblato. Nec quidquam in contrarium evincunt hæc verba, Nunc cognovi &c.: neque enim ex illis inferri potest, potentiam Dei antea non fuisse cognitam Jethro, cum angelus Dei personam gerens Gen. 22 v. 12 eodem modo dicat Abrahamo, filium suum immolare paranti: Nunc cognovi quòd timeas Deum &c. Solum igitur dictis verbis innuit Jethro, prodigia in Aegypto patrata, quæ ei narraverat Moyses, esse illustre divina potentia argumentum.*

cui consilium suggerit de creandis iudicibus inferioribus:

270 *Hæc observatis, cum Moysen pergamus: Altera autem die sedit Moyses, ut judicaret populum, qui assistebat Moyli à mane usque ad vesperam. Quod cum vidisset cognatus ejus, omnia scilicet, quæ agebat in populo, ait: Quid est hoc, quod facis in plebe? cur solus sedes, & omnis populus præstolatur de mane usque ad vesperam? Cui respondit Moyses: Venit ad me populus quærens sententiam Dei. Cumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me, ut judicem inter eos, & ostendam præcepta Dei & leges ejus. At ille, Non bonam, inquit, rem facis: stulto labore confumeris & tu & populus iste, qui tecum est: ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Sed audi verba mea atque consilia, & erit Deus tecum. Esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, ut referas, quæ dicuntur, ad eum: ostendasque populo cæremonias & ritum colendi, viamque, per quam ingredi debeant, & opus, quod facere debeant. Provide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam; & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui judicent populum omni tempore: quidquid autem majus fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodo judicent: leviusque sit tibi, partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Dei, & præcepta ejus poteris sustentare: & omnis hic populus revertetur ad loca sua cum pace. Hac Jethro liberè pro auctoritate soceri, & prudenter.*

271 *Moyses autem, uti vir erat non minùs docilis & humilis, quàm prudens, nec agrè tulit libertatem in monendo, nec datum consilium*

Septembris Tomus II.

neglexit, uti mox sequitur: Quibus auditis, Moyses fecit omnia, quæ ille suggererat. Et electis viris strenuis de cuncto Israël, constituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios & decanos. Qui judicabant plebem omni tempore: quidquid autem gravius erat, referebant ad eum, faciliora tantummodo judicantes. Dimisitque cognatum suum: qui reversus abiit in terram suam. Miris elogiis docilitatem & humilitatem Moylis prosequuntur sancti Patres, quia consilium soceri sui tam facile secutus est. At sufficit brevis observatio S. Augustini, qui quæst. 68 in Exodum de hisce sic loquitur: Insinuatur hæc etiam humilitatis exemplum, quòd Moyses, cum quo loquebatur Deus, non fastidivit, neque contempsit alienigenæ soceri sui consilium. Quamquam & ipse Jethor, cum Israëlita non fuisset, utrùm inter viros verum Deum colentes religiosèque sapientes habendus sit, quemadmodum & Job, cum ex ipso populo non fuisset, meritò quæritur: immò credibilis habetur.

272 *Porro Moyses Deut. 1 v. 9 paulo latius narrat, quomodo judices statuerit, eosque instruxerit, ita populum allocutus: Dixique vobis illo in tempore: Non possum solus sustinere vos, quia Dominus Deus vester multiplicavit vos, & estis hodie sicut stellæ cæli plurimi. Non valeo solus negotia vestra sustinere, & pondus ac jurgia. Date ex vobis viros sapientes & gnaros, & quorum conversatio sit probata in tribubus vestris, ut ponam eos vobis principes. Tunc respondistis mihi: Bona res est, quam vis facere. Tulique de tribubus vestris viros sapientes & nobiles, & constitui eos principes, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, ac decanos, qui docerent vos singula. Præcepique eis, dicens: Audite illos, & quod justum est, judicate; sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum: nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est. Quòd si difficile vobis visum aliquid fuerit, referte ad me, & ego audiam. Præcepique omnia, quæ facere deberetis. Hæc Moyses.*

273 *Ceterùm aliqua dubitatio hæc expendenda venit de tempore & loco, quo Jethro ad Moysen venit, videlicet an in Raphidim, eoque tempore, quo factum cum Moyse narravi, an verò in sequenti mansione solitudinis Sinai, uti volunt Abulensis, Tornielus, Salianus, alique, quos secutus est Calmetus in Exodi caput 18, rationes pro hac opinione breviter allegans ordine sequenti. Prima ratio petitur ex datis verbis Exod. 18 v. 5: Venit ergo Jethro... ad Moysen... ubi erat castrametatus juxta montem Dei: nam montem Dei de monte Sinai exponunt. Verùm mansio in Raphidim propinqua erat monti Horeb, qui frequenter mons Dei dicitur, & pars est montis Sinai. Illa igitur ratio nihil prorsus evincit contra mansionem in Raphidim, ubi castra erant, quando Moyli dicebat angelus Exod. 17 v. 6: En ego stabo ibi coram te, supra petram Horeb: percutiesque petram, & exhibit ex ea aqua. Alterum argumentum sumit ex verbis mox datis Deut. 1 v. 9, Dixique vobis in illo tempore &c., quia v. 6 præmittitur: Dominus Deus noster locutus est ad nos in Horeb: Sufficit vobis, quòd in hoc monte mansistis: revertimini, & venite ad montem Amorrhæorum. Posteriora verba hæc dubiè dicta sunt sub finem mansionis ad montem*

AUCTORE
J. S.
Moyses verò illud magna humilitatis laude secutus.

varios magistratus instituit:

F
credunt aliqui Jethro serius venisse ad Moysen: eorum rationes

AUCTORE
J. S.

Sinai. Quapropter si voces, illo in tempore, idem planè tempus designant, non instituit Moyses iudices inferiores in Raphidim, ubi castrametatus fuerat anno ferè integro citius. Hoc præcipuum videtur pro illa opinione argumentum, cui tamen duplici modo responderi potest. Primo Moyses quadragesimo itineris anno loquens ad populum, multaque præterita breviter recensens, noluit istis vocibus, illo in tempore, idem planè tempus significare, quo mandaverat Dominus, ut ex vicinia montis Sinai proficiscerentur, sed dumtaxat tempus aliquod vicinum, ut Sallianus ipse annotavit ad annum mundi 2544 num. 723. Altera responsio est, vocem dixi idem significare posse ac dixeram, uti sæpe fit apud Hebræos. Utraque responsio est Bonfrevii in Deut. cap. 1 § 9.

274 Tertiò argumentatur Calmetus ex Num. cap. 10, ubi Moyses sub discessum à monte Sinai rogat cognatum suum Hobab, ut secum proficiscatur. Credit autem Calmetus Hobab eundem esse cum Jethro, adeoque adventum ejus circa id tempus contigisse. Verùm respondeo Hobab probabilius esse filium Jethro, ut suo loco ostendam.

B

Quarto argumentatur ex murmuratione contra Moysen orta Num. 12 propter uxorem Sephoram: nam conjicit Calmetus, Sephoram necdum multo tempore fuisse in castris, quando illa murmuratio illius causâ orta est. At illa conjectura exigui est momenti, & planè incerta, cum mulier aequè præbere possit occasionem obmurmurandi post diuturnam commorationem quam post brevem. Quintam demum rationem profert Calmetus ex Exod. 18 § 16, ubi Moyses socero suo ait, Et ostendam præcepta Dei, & leges ejus: quæ verba intelligit de legibus in monte Sinai datis. Verùm fallit ista consecutio. S. Augustinus nobiscum sentiens quæst. 67 in Exodum sic respondet: Quæri potest, quomodo ista Moyses dixerit, cum lex Dei adhuc nullâ conscripta esset: nisi quia lex Dei sempiterna est, quam consulunt omnes piæ mentes, ut quod in ea invenerint, vel faciant, vel jubeant, vel vetent, secundum quod illa incommutabili veritate præceperit. Sanè non erant Hebræi sine lege natura, multaque de illa occurrere poterant dubia. Præterea habebant legem circumcissionis, Sabbati, multasque alias sibi proprias, quæ partim in Ægypto, partim in itinere lata erant & promulgata, ut dictum est suis locis; ita ut ista ratio prorsus sit inanis. Nihil magis urgent aliæ quadam ratiuncula à Calmeto neglecta, qualis est, quod Jethro Exod. 18 § 12 holocausta & hostias Deo obtulerit. Nam dudum antè holocausta Deo oblata sunt, sacrificiaque alia; & Jethro ea haud dubiè obtulit ritu sibi consueto, non ritu per legem Mosaicam præscripto. Temporis quoque brevitatem, quâ Israëlitas credunt in Raphidim perstitisse, immeritò obijciunt adversarii: nam potuerunt Israëlites facillè ad ostiduum subsistere in Raphidim, ut paucis ostendo. Venerunt in solitudinem Sin, seu mansionem octavam, quintodecimo die mensis secundi, ut dicitur Exod. 16 § 1. Subsisterint ibi ad dies quinque aut sex, atque hisce addamus iter tridui, quo deinde per Daphca & Alus venerunt in Raphidim. Eo igitur pervenire potuerunt die vigesima quarta aut vigesima quinta mensis secundi. Jam verò ad mansionem Sinai venerunt die tertia mensis tertii, eademque die profecti erant ex Raphidim,

C

ut suo loco ostendam. Facillè igitur ad ostiduum subsistere potuerunt in Raphidim. Ex omnibus autem, quæ narrantur de Jethro, non colligitur ipsum plusquam triduo apud Moysen perstitisse. Itaque temporis brevitatis non obstat sententiæ nostra.

275 Quapropter non video, cur cum Hieronymo, Augustino, aliisque Patribus & interpretibus plerisque, sequi non debeam ordinem, quem Moyses in rebus referendis tenuit in Exodo. Sanè solus hic ordo majoris momenti est, quàm sint omnia argumenta in contrarium allata, cum probari nequeat, ordinem rerum à Moyle fuisse perturbatum. Ad hanc rationem, quæ alias vel sola sufficere debet, accedit conjectura admodum verisimilis à loco & tempore. Nulla mansio Israëlitarum propinquior fuit urbi Madian, in qua habitabat Jethro, quàm mansio in Raphidim prope montem Horeb: nam constat, Moysen antea oves Jethro duxisse ad viciniam montis Horeb. Certè sequens mansio prope montem Sinai longius abest à mari Rubro, adeoque ab urbe Madian, quæ mari adjacet. Locus igitur, utpote vicinior urbi Madian, sententiæ nostræ favet. Verùm tempus eandem confirmat fortius. Adventus Jethro sic refertur Exod. 18 § 1: Cumque audisset Jethro... omnia, quæ fecerat Deus Moysi, & Israëli populo suo, & quod eduxisset Dominus Israël de Ægypto, tulit &c. Quis credat Jethro illa primùm audivisse, postquam toto anno transacta erant; aut, si citius dicatur audivisse, toto anno distulisse adventum suum? Tanto id incredibilius est, quanto minùs scire poterat Jethro, occasionem invisendi Moysi sibi postea non desuturam, etiam si iter differret. Nonne Jethro existimare poterat & prudenter debebat, Moysen cum Israëlitis iter suum profecturum sine diuturna commoratione, sicuti fecerunt usque ad montem Sinai? Et verò non distulisse Jethro iter suum, sed occasionem visendi Moysi statim arripuisse, cum maximè erat vicinus, alia etiam evincunt. Quippe dicitur Jethro audivisse, quæ contigerant in Ægypto & in exitu Israëlitarum; non quæ facta erant in monte Sinai, licet essent magis vicina. Narravit Moyses socero suo, quæ in Ægypto, & in itinere erant facta; non verò quæ prope montem Sinai & in ipso monte parata erant mirabilia: non alia utique de causa, quàm quod posteriora hæc necdum facta essent, cum Israëlita ad montem Sinai nondum pervenissent. Hæc disputare volui, ut ordo rerum gestarum, quem sine idoneis rationibus quidam perturbare aggressi sunt, integrum conservemus; licet alioquin controversias chronologicæ brevitatis causâ omitendas duxerim.

276 Altera occurrit dubitatio de iudicibus per Moysen hoc tempore statutis, nimirum an in iis cum S. Hieronymo numerare debeamus septuaginta Seniores: nam plerosque neotericos in ea video esse sententiâ, ut credant septuaginta Seniores seriùs constitutos esse ipsius Dei jussu Num. xi § 16. Verumtamen non video, sententiâ S. Hieronymi improbabilem esse, si rectè intelligatur & exponatur: nam septuaginta Senes jam memorantur Exod. 24, quando Israëlita debebant prope montem Sinai, ita ut non sit omnino improbabile, illos jam creatos fuisse hoc tempore designarique primo loco per principes; eosdem verò deinde majori auctoritate ac spiritu prophetico donatos à Deo, ut Moysen sublevare possent

D

E

F

Dubitatio de tempore creatorum septuaginta seniorum.

A possent non solum in rebus civilibus, sed etiam in spiritualibus. Verum hæc breviter potius indicare placet, quam certi quidpiam statuere.

§ XXVI. Eadem ex Josepho & Philone, quorum relatio discutitur.

Adventus in Raphidim, & a qua laborantibus fuit

DE adventu in Raphidim, gestisque ibidem, Josephus ita orditur: Sed ex loco, in quo hæc primùm contigerunt, castris motis, postquam in Raphidim pervenerunt, extrema jam siti laborabatur, eo quòd & præcedentibus diebus raros fontes invenire datum est, & tunc in regionem omnino aquis carentem inciderunt. Rursum igitur Moyse irascebantur. Ille verò declinato aliquantisper turbæ furore, ad deprecandum vertitur, rogans, ut, qui cibum in egestate dederat, nunc potum quoque in extrema necessitate largiretur tantùm non siti deficientibus, quandoquidem solus cibus in hoc rerum statu nihil proderat. Deus verò nihil cunctatus, promittit Moyse daturum se fontem & aquarum abundantiam, unde minimè sperarent; jubetque ut virgâ feriens petram in conspectu sitam, inde peteret ea, quæ desiderabant, velle se ut per otium & absque labore potum adipiscantur. His acceptis à Deo, Moyse revertitur ad populum præstolantem, & intentis oculis se spectantem: jam enim videbant à specula descendentem. Qui postquam reversus est, ait Deum eos ex hac etiam necessitate liberaturum, & insperato modo salutem largiturum, fluvio de petra illa prorumpente.

ex petra data ex Josepho:

278 Quo audito territis, si lassitudine ac siti enectis petra esset excidenda, Moyse ferit eam virgâ, quæ est vestigio dehiscens aquam evomit copiosissimam simul ac limpidissimam. Illi verò inopinato spectaculo attoniti, vel aspectu ipso recreabantur: moxque magna cum voluptate bibebant, quòd esset dulcis, & qualem divinitus datam esse conveniebat. Quapropter & Moyse plurimi faciebant, quem Deo tam carum viderent, & Deo pro accepto beneficio, quas poterant, per sacrificia gratias referebant. Testantur autem sacræ Literæ in templo dedicatæ, quòd Deus Moyse prædixerit petram ex se aquam profluentem esse edituram. Hæc Josephus, qui omittere debuerat terrorem fictivum Israëlitarum, ac si credidissent petram sibi excidendam fuisse: nam ne quidem ex Scriptura probari potest, prædictum fuisse à Moyse, quo modo Israëlita aquam acciperent, priusquam illam à petra fluentem conspexerunt.

& Philone.

279 Philo, omissa populi murmuratione, & mutationibus castrorum, aquam ex petra datam sic narrat: In hac copia ciborum intervenit magna potius inopia: jamque deplorata erat salus omnium, cum Moses, sumptâ sacrâ illâ virgâ, per quam in Ægypto prodigia patraerat, Numine correptus, rupem percutit, quæ seu venâ opportuno ictu apertâ, seu aquis tum primùm eò corrivatis per occultos cuniculos, erumpentibusque præ impetu, more fontis tantum profudit, quantum & ad sitis remedium, & ad diurnam aquationem sufficit tot millibus. Omnes enim hydrias impleverunt, sicut prius ad fontes amaros, in dulcem naturam versos, Dei provi-

dentia. Quod si quis huic narrationi non credit; non novit Deum, nec quærit noscere; alioqui certo certius sciret, miracula ista esse Dei ludicra, collata cum feriis operibus: quale est creatio cæli cum fixis erraticisque sideribus, lucis diei, solisque productio &c. Similia multa natura miracula auctor agglomerat, reliquæ subdit: Verum ista, cum digna sint admiratione maxima, contemnuntur propter consuetudinem: quæ autem inusitata sunt, quamvis minora, miramur indulgentes novis imaginationibus. Rectè hæc advertit; at parùm probabile est, quòd ait dubitanter de vena opportuno ictu aperta, quæ forsitan aquas dederit: nam soli miraculo res est attribuenda.

280 Bellum Amalecitarum prolixè narrat Josephus, cujus relationem subjungo: Hebræorum autem famâ longè latèque divulgatâ, rumoribusque de his per omnes gentes circumquaque sparsis, non mediocri metus accolæ ejus regionis occupavit, & missis ultro citroque legationibus adhortabantur se invicem, ut aut arcerent, aut delerent etiam, si modò possent, adventantem multitudinem. Præcipui verò hujus expeditionis instigatores erant, qui Goholitudem regionem & urbem Petram incolunt; vocanturque Amalecitarum, inter eas gentes pugnacissimi. Horum reges & se invicem & finitimos ad Hebræum bellum concitabant, externum exercitum, Ægyptiorum fugitivos, perniciem sibi struere dicentes: quos non oportere contemni, sed priusquam vires eorum augeantur, uberem aliquam regionem adeptæ, & fiduciâ ex ipsorum cessatione conceptâ, priores bellum aggrediantur, tutò posse opprimi; consultiusque esse in deserto eorum conatus ulcisci, quàm expectare, dum urbibus bonis ac opulentis potiantur. Hoc enim esse prudentium, initiis adversariorum potentia quamprimum obstare, nec expectare, dum quotidianis successibus in majus augeatur, & potius curare, ne in discrimen veniant, quàm ut periculo eximantur. Post hujusmodi legationes decretum est communi consilio, ut Hebræos adorti prælio repellere conentur. Apparatus hic Amalecitarum in Scriptura omissus est; at probabiliter à Josepho expositus. Plures conspirasse Amalecitarum reges admodum verisimile est, cum nequeat dubitari, quin ea gens, aquæ ac vicina, plures haberet principes, qui reges vocabantur. Minus certum est, an aliarum quoque gentium principes quidam adsuerint, cum de solis Amalecitis loquatur Scriptura sacra. Quod verò dicitur de incolis urbis Petra, si intelligatur metropolis Arabia Petra, minus est probabile, cum hæc videatur fuisse aut Madianitarum aut Idumæorum.

281 Quid Moyse egerit, ubi hostes adventantes audivit, mox ita exponit: Nihil tum minus expectabat Moyse, quàm motum aliquem indigenarum: ergo cum videret trepidare ac tumultuari populum, cui de improvviso & imparato cum instructissimo hoste conflegendum erat: hortatur ut Dei sententiâ freti, cujus auspiciis libertatem servituti prætulissent, nihil aliud quàm victoriam cogitarent: neve reputarent quòd armis, pecuniis, commeatu & aliis hujusmodi præfidiis sint inferiores: sed cum Deum pro se contra hostes stantem habeant, tales animos conciperent, ac si humanis etiam opibus essent longè superiores; nec ignorare illos, quantus sit Adjutor, toties in gravioribus malis expertos; hunc & hostibus esse insensum, & Hebræis propitium:

AUCTORE
J. S.

eumque favorem satis declaratum, dum famem ac sitim prodigiosè ab eis depellit, dum mari & monte inclusis insperatum effugium expedit: adhuc tanto magis ad victoriam aspirandum, quòd post hanc nihil sint desideraturi eorum, quæ ad humaniorem victum pertinere videntur. Talibus dictis animato populo, convocatisque tribunis & optimatibus, universos & singulos hortatur, juniores quidem ut grandiorum dicto audiant; hos verò ut omnes imperatoris sui nutus observent. At illi periculum contemnent, & confictus cupidi, sperabant hanc pugnam miseriam finem allaturam, & ultro Moysem rogabant, ut se confestim in hostem duceret, neve intempestiva cunctatione alacritatem militum hebetaret.

Moyse cura,
ra, initium
pugne.

B

282 Tum ille selectis è reliqua multitudine ad pugnam idoneis, Jesum præficit Naveci filium, è tribu Ephraimitide, virum manu ac consilio juxta promptum, & pietate insignem, & à Moyse præceptore hac parte non degenerantem: aliquot etiam cohortes ita disponit, ne ab aquatione intercludi possit, plures etiam ad præsidium castrorum & imbellis multitudinis relinquit. Per noctem deinde ad prælium se expediunt, & armis simul ac corporibus curatis, intenti signum classico per Moysem dari expectant: qui & ipse pernox cum Jesu consultabat, eumque de instruendis ordinibus admonebat. Appetente verò jam die, hortatur ducem, ut spei de se conceptæ respondere studeat, & re feliciter gesta existimationem sibi apud milites comparare: similiter Hebræorum optimum quemque privatim, ac mox omnes armatos verbis ad fortitudinem accendit, atque ita instructos & animatos Jesu & Deo committit. Ipse montem ascendit. Jamque ad manus ventum erat, pugnabaturque strenuè, nec adhortationes mutæ deerant: & quamdiu Moyse erectas manus tendebat, Amaleicæ deteriore conditione præliabantur.

quâ insi-
gnem victo-
riam conse-
quuntur
Israëlita:

C

283 Moyse verò extensione manuum lassatus, cum observasset, quotiescumque manus demitteret, toties suos non ferentes hostis impressionem cedere; jubet fratrem Aaronem, & sororis Mariamæ maritum Uronem, utrimque astantes, manus sibi indefinenter sustinere, neque permittere, ut per lassitudinem deferrentur. Quo factò, egregiè vicerunt Hebræi, fuissentque internecione delicti Amaleicæ, nisi interveniente nocte, fugâ & latebris quidam eorum salutem sibi quæsisissent. Quâ victoriâ non alia vel magnificentior vel magis opportuna majoribus nostris contigit: nam & occurrentem exercitum fuderunt ac fugaverunt, & omnibus circumquaque degentibus magnum terrorem incusserunt, & laboris præmium prædam optimam reportaverunt: namque castris etiam hostilibus expugnatis publicè & privatim sunt ditati, qui ad eam diem vix quotidianum victum sibi parare poterant. Nec in præsens tantum ea victoriâ profuit, sed in futurum etiam: non solum enim corpora adversariorum, sed animi quoque eo prælio sunt fracti: & omnibus circumquaque gentibus ex illo tempore facti sunt formidolosi. Ipsi verò opulentiam non mediocris accessio est facta: multum enim auri & argenti in castris fuit repertum, multa æramenta vel escaria vel coquinaria, magnus etiam pecuniæ signatæ numerus: ad hæc textilia & armorum ornatus, aliæque suppellex castrensis & varia præda jumentorum & impedimentorum, quæ exercitum sequi solent. Quin & audaciores multò successus hic Hebræos reddidit & fortitudinis ac industriæ ma-

gis studiosos, nihil non sibi pollicentes, si virtutem strenuè colerent: & hoc quidem prælium talem exitum est sortitum.

284 Sequenti verò die Moyse castrorum cadavera spoliavit; arma, quæ fugientes abjecerant, collegit; & illis, quorum opera insignior fuerat, præmia distribuit; Jesumque ducem pro concione collaudavit, milite per acclamationes laudem viri comprobante: adeoque incruenta fuit hæc victoriâ, ut ne unus quidem ex Hebræis desideraretur, cum hostilium cadaverum numerus præ multitudine incomptus manserit. Mactatis deinde pro gratiarum actione victimis, aram Deo victori posuit: prædixitque internecione delendos Amalecitas, ut ne unus quidem ejus generis relinquatur, quòd Hebræos ultro armis aggressi essent, idque in deserto & inopiâ laborantes. Postremò ducem exercitus victoriam epulo excepit. Hoc fuit primum prælium post exitum de Ægypto, quo hostem laceffentem fortiter rejectum magna clade affecerunt: post quod per dies aliquot festis epiniciis celebratis, & quiete viribus reparatis, instructo agmine iter continuabant. Jam enim creverat armatorum numerus, & ad hunc modum paulatim procedentes, tertio mense postquam ex Ægypto moverant, ad montem Sina pervenerunt, in quo Moyse visionem ardentis rubi viderat, ut jam antè commemoravimus. *Hactenus de hac pugna Josephus, relata à Moyse conjecturis probabilibus auget, sic tamen, ut nonnulla opus sit correctione.*

fructus hu-
jus victo-
riæ:

E

285 Primò, improbanda est spes illa de humaniore victu obtinendo per istam pugnam; Moyse enim satis constabat, ditionem Amalecitarum à Deo non concedi populo suo ad habitationem; sed pergendum esse per solitudines ad Chanaanitidem. Secundò, quæ ad pugnam spectabant, potius per Josue ordinata videntur, Moyse jubente, quàm per Moysem ipsum, cui pleraque perperam attribuit Josephus: nam Exod. 17 & 9 Moyse dicit Josue: Elige viros: & egressus, pugna contra Amalecitas. Tertiò victoriâ majorem facit Josephus, quàm eam facere videtur Scriptura, quæ solum testatur fugatos esse Amalecitas. At ille & castra hostilia expugnata, spoliisque ditissima obienta nimis liberaliter addit: hæc enim, ut minimum, incerta sunt. Nihil certius est, quòd nullus ex Israëlitis in pugna ceciderit, tacente rursum Scriptura. Quarto incerta item sunt conjectura, quæ dicuntur de præmiis post pugnam distributis, & laudatione Josue. Quintò demum iter versus montem Sinai contigit quidem paulo post, sed non ante adventum Raguelis, uti vult Josephus: nec ille est mons, in quo visionem ardentis rubi viderat Moyse; ceriè quatenus collis Horeb, cui in Raphidim propinqui erant Israëlita, à monte Sinai, ut pars à toto, distingui potest.

F

286 Philo in referenda pugna & victoriâ de Amalecitis gravius labitur, quemadmodum ostendat post data ipsius verba. Tandem, inquit, post pererratas diu solitudines invias apparuerunt quidam terræ habitabilis termini, ceu suburbana regionis ejus, quam sibi destinaverant. Habitabatur autem à Phœnicibus. Hic sperantes vitam quietam tranquillamque, multum opinione sua falli sunt: nam regionis ejus rex populatorem agrorum metuens, excita oppidatim juventute, opposuit se, ut arceret eos à transitu. Quòd si armis viam sibi aperire conarentur, aggrederetur integris viribus & recenti milite fessos itinere.

Pugnam
contra A-
malecitas

A itineribus & com meatuum inopiã aquarumque penurã, quibus illi necessitatibus laborabant alternantibus. At Moses, re per exploratores cognita, non longè ab hoste castra metatus est. Delectu juniorum habito, imperatore his Jesum præficiens, unum è minoribus ducibus, ipse properavit ad quærendum majus auxilium. Purificatus enim solemnibus lustrationibus, ascendit propinquum tumulum, suppliciter Deum invocans, ut Hebræis daret victoriam, quos liberasset à gravioribus periculis, depulsã non solum hominum violentiã, verum etiam lue, quæ corruptis elementis Ægyptios infestaverat, atque etiam per totum iter fame aliã inevitabili.

describens
Philo,

287 Cùm autem flarent utrimque instructæ acies, novum accidit prodigium in ipsius Prophetæ manibus, modò levillimis, modò mirè gravibus, quæ quoties levitatem recipiebant, ad cælum sublatae, confirmabant locios ad rem gerendam fortiter: quoties verò degravabantur, prævalebat hostis acies, Deo significante, quòd alterorum propria hæreditas sit terra, mundi pars infima, alterorum æther sacratissimus, & quemadmodum in rerum universitate cælum est terrâ potius, sic etiam populum suum bello superaturum adversam aciem. Cùm igitur aliquantisper manus bilancis in morem nunc sursum tollerentur, nunc deorsum vergerent, certareturque Marte dubio, tandem repente, velut pinnas habentes pro digitis, sublatae volitabant per aërem, manentes in sublimi, donec Hebræis certa victoria contigit, internecione deletis hostibus, & clade justa domitis ab his, quos injustis armis lacebent. Tunc Moses altare dedicavit, quod ex re nominavit DEI REFUGIUM, in quo vota perfolvit mactatis victimis. *Hætenus Philo.*

in varios
incidit er-
rores.

288 Verum statim gravissimè labitur in loci & gentis descriptione, dum affirmat pugnam hanc contigisse circa terminos regionis ejus, quam sibi destinaverant Israëlita, Phœnicæque fuisse, qui illic habitabant, ubi dimicatum est. Primò enim solitudo, in qua pugnatum est, non longè distat à mari Rubro; multoque longius aberat à Chananea seu Palestina, quam petebant Israëlita, quam ab ea distabat ipsa terra Gessen, ex qua ante mensem ferè & dimidium erant egressi. Secundò Amaleciti & Madianita tunc eos tractus incolebant, iisque vicini erant Idumæi & Moabiti, qui communi regionis vocabulo Arabes vocari poterant, non Phœnicæ, qui jam tunc ad mare Mediterraneum habitabant. Tertio mirè nugatur Philo de manibus Moylis orantis, nunc subitam gravitatem eis attribuens, nunc tantam levitatem, ac si pennis fuissent sublata. Verum in gravitate manuum Moylis nullum apparet miraculum, cùm continua elevatione lassarentur, gravioreque apparerent, quòd vires elevantem deficerent. Hac de causa cogebatur subinde manus demittere, ut sic vires resumeret, donec impositus lapidi, & sustentantibus utrimque manus ejus Aarone & Hur, continuare laborem elevandi manus potuerit, sive modo naturali, sive quòd Deus sufficientes praberet vires: nam solum dicitur, manus ipsius eo modo non fuisse lassatas.

Adventus
Raguelis,
in quo va-
ria emen-
dantur:

289 Josephus relatã prædictã victoriã, interjectaque perperam castrorum motione, adventum Raguelis seu Jethro, à Philone prætermisum, narrare incipit non sine erroribus mox corrigendis. Cùm autem, inquit, rei feliciter gestæ fama ad Raguellem quoque pervenisset, gratulabundus occurrit, Moysem & Sepphoram, & eo-

rum liberos salutaturus. Is lætus foceri adventu, sacrificium instaurat, & populo epulum præbet prope rubum, qui flagrationem illæsus evaserat. Dum verò multitudo per suas quisque cognationes epulatur, Aaron cum suis, assumpto & Raguele, laudes divinas concinebant, Autorem salutis ac libertatis celebrantes: Ducem quoque suum faustis carminibus prosequerentur, cujus virtute omnia sibi ex sententia successissent. Raguel quoque privatim multa in populi laudem, multa in Moylis ejus servatoris cecinit, cujus auspiciis tot viri boni ac fortes regerentur. *Errat primò in hisce scriptor, quòd Sepphoram filioque Moylis, quos Raguel secum adduxit, apud Moysem antè jam fuisse insinuet. Secundò quòd dicat Moysem obtulisse sacrificium: nam id factum est à Raguele. Tertio qua adduntur de carminibus in Moylis laudem dictis, deque epulo multitudinis per cognationes, mera sunt conjectura.*

AUCTORE
J. S.

290 Josephus deinde sic prosequitur: Sequenti autem die Raguel, videns Moysem multitudine negotiorum obrui, (finiebat enim lites, quorum opus erat, omnibus ad ipsum deferentibus, & alio arbitro jus suum tenere se posse non existimantibus, & his etiam, qui causam sub tali iudice perdebant, æquo animo sententiam ferentibus) tunc quidem siluit, neminem volens impedire, quo minùs justitiã Viri frueretur. Ubi verò tandem à negotiorum tumultu absolutum vidit, seductum seorsum, quid facto opus esset, docuit: consuluitque, ut minores causas aliis cognoscendas cederet; ipse verò tantum reipublicæ negotia tractaret: non deesse enim Hebræis & aliis, dijudicandis litibus idoneos: curam verò tot milium salutis sustinere posse neminem, nisi Moysi similem. Itaque cùm non ignores, inquit, tuas dotes, quæ toties populo periclitanti fuerunt usui, tibi ipse parcens, permitte aliis, ut ipsi inter se lites ex jure dirimant: tu verò divino tantum cultui deditus esto, quo facilius populum è præfenti necessitate eximas. Quin & illud pro virili consuluerim, ut lustratis ac recensitis copiis, eas in dena milia distribuas, singulis hujusmodi legionibus suos duces præficiendo: easque rursus in cohortes millenarias, quingenarias, centenarias & quinquagenarias partiaris: itemque in manipulos triginta & viginti & decem commilitonum. Tum deinde ita distinctis præfectos imponas, singulis appellatione à numero subditorum militum indita. Iudices autem viros virtute ac justitiã præstantes populi suffragiis creabis, qui de controversiis eorum decernant: & si fortè quid gravius inciderit, ejus cognitionem ad te relegent: atque hoc pacto neque Hebræorum quisquam suo jure fraudabitur, & tu sine interpellatione Deum colens, favorem ejus propensorem exercitui conciliabis.

consilium à
Raguele da-
tum, crea-
tosque judi-
ces
E

291 Hoc Raguelis consilium Moyse libenter admisit, fecitque quicquid ille monuerat, non sibi hoc commentum usurpans, neque autorem ejus celans, sed pro concione populo indicans, cujus hoc inventum fuerit. Quin & in libris suis Ragueli ascribit inventionem ordinum militarium ac judiciorum, malens dignos sua laude non fraudare, quàm sibi alienum decus usurpare, ut hinc quoque virtutem ipsius conijcere liceat: de qua suis locis sæpè nobis dicendum. *Pauca observanda de consilio Moyfi dato, quòd hic executus est. Ordines in Scripturã sic enumerantur Exod. 18 & 25 principes populi; hisce autem dena millia subditorum attribuit Josephus pro militia.*

F

exponit Jo-
sephus mi-
nus exactè.

AUCTORIBUS militiam. At plerique neoterici existimant, vocem J. S. principes generalim fuisse positam, nec hac voce designari magistratum aliquem distinctum a sequentibus, qui enumerantur. Ratio illorum est, quod Jethro Exod. 18 & 21 consilium istud Moyli suggerens, principes non nominaverit, quodque illi ubique omittantur apud Septuaginta interpretes. Verumtamen jam monui non mihi videri improbabile, per principes intelligi septuaginta Seniores. Manipulos autem triginta & viginti Josephus male addidit Scriptura, in qua post principes solum recensentur tribuni, centuriones, quinquagenarii & decani: hique electi dicuntur pro judiciis, non pro militia.

§ XXVII. Duodecima mansio apud montem Sinai: Lex populo data, foedusque solemni ritu inter Deum & Israëlitas sancitum.

Israëlitae veniunt ad montem Sinai die tertio mensis tertii:

DE adventu ad mansionem duodecimam, plurimis rebus nobilitatum, Num. 33 & 15 hac leguntur: Profectique de Raphidim, castrametati sunt in deserto Sinai. Tempus additur Exod. 19 in hunc modum: Mense tertio egressi sunt Israëli de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, & pervenientes usque in desertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco, ibique Israëli fixit tentoria e regione montis. De anno & mense nulla est difficultas: nam eodem anno, quo egressi sunt Aegypto, & anni illius mense tertio, venerunt ad montem Sinai. Verum voces haec, in die hac, variè admodum explicantur ab interpretibus, quorum alii diem mensis primum, alii postremum intelligunt; at hi parùm probabiliter. Plures verò probabilius tertium mensis diem designatum volunt, vocesque in die hac idem significare phrasi Hebraica, ac in die eadem. Hac quoque explicatio mihi preplacet, quia procedit, mense tertio, atque eò videtur referri illud in die hac. Aliqui tamen suspicantur voces in die hac referri ad discessum ex Raphidim, nihilque significari, nisi eodem die, quo discesserunt ex Raphidim, venisse ad montem Sinai. At hac sententia magis placeret, si discessus ex Raphidim commemoratus esset ante voces in die hac. Verum cum tota temporis epocha praemittatur, eò commodè referri nequeunt ista voces. Praeterea sic diem non assignasset Moyses, sed mensem sine die: hoc autem ipsius consuetudini repugnat, cum diem quoque mensis commemorare soleat, ubicumque mensem assignat. Demum cum Lex data creditur in Pentecoste, seu die quinquagesimo ab exitu, & sexto mensis tertii, eaque data sit die tertio post diem adventus non computatum, ut mox videbimus, vix dubitandum videtur, quin die tertio mensis tertii, qui Sinuan dicitur, ad hanc mansionem venerint Israëlitae.

mansio haec plurimis factis nobilitata, 293 S. Hieronymus in Mansionem 12 ait: Ad hunc locum quadragesima septima die perveniunt. Allataque probatione ex verbis Scripturae infra allegandis, subdit: Supputemus numerum, & inveniemus quinquagesimo die egressiōis Is-

raël ex Aegypto in vertice montis Sinai Legem datam. Unde & Pentecostes celebratur solennitas, & postea Evangelii sacramentum Spiritus sancti descensione completur. Quam multa in hoc loco facta sint, mox ita breviter perstringit: Longum est, si replicare velim, quid in Lege praecipuum sit: quomodo fabricatum tabernaculum, quae varietas hostiarum, quae vasorum diversitas, quae indumenta pontificis, quae sacerdotum & levitarum caeremoniae, quid egerint: quomodo populus numeratus sit. Hoc tantum dicam, quod media pars Exodi, & totus Leviticus liber, & Numerorum praecipua non modica, & per singulas populi tribus distributio, & oblationes principum in hac mansione descriptae sint; multorumque voluminum disputatio huic loco sufficere vix possit. Hac verba Hieronymi me etiam monent, ut memor proposita brevitas, ea solum pertractem, quae ad Moysen spectant propius; leges verò, caeremonias, indumenta sacerdotalia, tabernaculum, omniaque ad illud spectantia non nisi leviter attingam, & suis Scripturae locis assignem. Ceterum hic occurrit lapsus Calmeti breviter observandus, ne lectorum minus attentum in errorem trahat. In Exodi cap. 1 & 1 ait, uno die ex Raphidim non fuisse perventum usque ad montem Sinai, quia castrametati antea fuerunt ad montem Horeb. Verum Moyses Num. 33 enumerat exactè omnes castrametationes; at nullam collocat in Horeb, cui mansio in Raphidim tam propinqua erat, ut ibidem ex petra Horeb aquas acceperint Israëlitae.

294 Gesta ad montem Sinai Moyses narrare Moyses, incipit Exod. 19 & 3 hoc modo: Moyses autem ascendit ad Deum (oraturus, opinor, in parte aliqua montis,) vocavitque eum Dominus de monte, & ait: Hæc dices domui Jacob, & annuntiabis filiis Israëli: Vos ipsi vidiistis, quæ fecerim Aegyptiis, quo modo portaverim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Hæc sunt verba quæ loqueris ad filios Israëli. Dubitari potest, an hac eodem die, quo perventum erat ad montem Sinai, angelus Dei nomine dixerit Moyli, an verò die sequenti. Quidquid sit de hac diei differentia; Venit Moyses: & convocatis majoribus natu populi, exposuit omnes sermones, quos mandaverat Dominus. Responditque omnis populus simul: Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus. Cumque retulisset Moyses verba populi ad Dominum, ait ei Dominus: Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Secunda hæc est Dei monitio apud montem Sinai. Quod verò sequitur, in secundo illo colloquio Moyli mandatum videtur, licet verba sequentia novum congressum primo intuitu insinuent: Nuntiavit ergo Moyses verba populi ad Dominum. Qui dixit ei (id est, quantum existimo, Cum predicta nuntiabat Moyses, Dominus insuper dixit ei) Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras (id est, die quarto mensis tertii, quo hac dicta sunt, & die quinto ejusdem mensis) laventque vestimenta sua.

295 Et sint parati in diem tertium (sextum videlicet mensis:) in die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai.

ut mundetur populus ad audienda mandata divina:

A nai. Constitutesque terminos populo per circuitum, & dices ad eos: Cavete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis, qui tetigerit montem, morte morietur. Manus non tanget eum, sed lapidibus opprimetur, aut confodietur jaculis: sive jumentum fuerit, sive homo, non vivet. *Prohibitio est non transeundi terminos. Cùm cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem, nempe usque ad statutos terminos. Hæc mandata Domini data sunt uno die post adventum Israëlitarum ad montem Sinai, seu die quarto mensis; quod forsan etiam verum est de primo colloquio Moylis cum Domino, at de illo minùs certum: nam fieri quidem potuit, ut Moyfes post iter ex Raphidim die tertio mensis semel montem ascenderit, & collocutus fuerit cum angelo; at fieri non potuisse videtur, ut iter illud, ascensio montis, convocatio seniorum, iterataque ejusdem montis ascensio, in eundem diem inciderint; præsertim cùm nihil sit, quod cogat omnia illa in unum diem congerere; sed rationes potius suadeant, ultima hæc mandata à die adventus separare.*

B Redeo ad textum sacrum: Descenditque Moyfes de monte ad populum, & sanctificavit eum. Cùmque lavissent vestimenta sua, ait ad eos: Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis uxoribus vestris.

apparatus
terribilis
promulga-
tioni decalogi præ-
vius:

296 Quo apparatu deinde promulgata sit Lex, seu decalogus, sic pergit Moyfes exponere: Jamque advenerat tertius dies, & mane inclaruerat: & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangorque buccinæ vehementius perstrepebat: & timuit populus, qui erat in castris. Cùmque e-duxisset eos Moyfes in occursum Dei de loco castrorum, steterunt ad radices montis. Totus autem mons Sinai fumabat, eo quòd descendisset Dominus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quali de fornace: eratque omnis mons terribilis. Et sonitus buccinæ paulatim crescebat in majus, & prolixius tendebatur: Moyfes loquebatur, & Deus respondebat ei. Descenditque Dominus super montem Sinai in ipso montis vertice, & vocavit Moyfen in cacumen ejus. Quòd cùm ascendisset, dixit ad eum: Descende, & contestare populum, ne fortè velit transcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos. Dixitque Moyfes ad Dominum: Non poterit vulgus ascendere in montem Sinai: tu enim testificatus es, & iustificasti, dicens: Pone terminos circa montem, & sanctifica illum. Cui ait Dominus: Vade, descende: ascendesque tu, & Aaron tecum; sacerdotes autem & populus ne transeant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne fortè interficiat illos. Descenditque Moyfes ad populum, & omnia narravit eis.

decalogus
ab angelo
promulga-
tus coram
omni popu-
lo,

297 Post hæc angelus Deum representans, quique idcirco Dominus vocatur, ut ostendi num. 82 & 83, præcepta decalogi promulgavit coram omni populo; vocem illius audiente, sed nullam formam vidente. De hisce Exod. 20 sic legitur: Locutusque est Dominus cunctos sermones hos: Ego sum Dominus Deus tuus &c. Decem præcepta ibidem legi possunt. Præceptis autem subduntur hæc v. 18: Cunctus autem populus videbat (id est, percipiebat sensibus) voces & lampades, & sonitum buccinæ, montemque fumantem: & perterriti ac pavore concussi,

Septembris Tomus II.

steterunt procul, dicentes Moyfi: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Et ait Moyfes ad populum: Nolite timere: ut enim probaret vos, venit Deus, & ut terror illius esset in vobis, & non peccaretis. *Deut. 4 Moyfes narrat populo gesta hoc tempore, promulgationem Decalogi sic exponens à v. 9: Ne obliviscaris verborum, quæ viderunt oculi tui, . . . à die, in quo stetit coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus locutus est mihi, dicens: Congrega ad me populum, ut audiant sermones meos, & discant timere me omni tempore, quo vivunt in terra, doceantque filios suos. Et accessistis ad radices montis, qui ardebat usque ad cælum: erantque in eo tenebræ, & nubes, & caligo. Locutusque est Dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum ejus audistis, & formam penitus non vidistis. Et ostendit vobis pactum suum, quod præcepit ut faceretur, & decem verba (id est, præcepta,) quæ scripsit in duabus tabulis lapideis. Mihique mandavit in illo tempore, ut docerem vos cæremonias & judicia, quæ facere deberetis in terra, quam possessuri estis.*

298 Rursum Deut. 5 de hisce egit Moyfes cum populo v. 2, verba sua sic referens: Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb. Non cum patribus nostris iniit pactum (itaque nimirum, Legem suam dando;) sed nobiscum, qui in præsentiarum sumus, & vivimus. Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis. Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, ut annuntia-rem vobis verba ejus. Timuistis enim ignem, & non ascendistis in montem. *Quæret hic aliquis, quomodo Moyfes quadragesimo anno, quando plerique erant mortui, qui adfuerant promulgationi Legis, populo dicat fœdus pactum esse Nobiscum, qui in præsentiarum sumus & vivimus. Respondeo ita locutum esse, quia fœdus iniitum erat cum populo, qui illo etiam tempore idem censebatur. Deinde verò Moyfes repetit decem præcepta, ac de iis subjungit ibidem v. 22: Hæc verba locutus est Dominus ad omnem multitudinem vestram in monte de medio ignis, & nubis, & caliginis voce magna, nihil addens amplius: & scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi. Vos autem, postquam audistis vocem de medio tenebrarum, & montem ardere vidistis, accessistis ad me omnes principes tribuum, & majores natu, atque dixistis: Ecce ostendit nobis Dominus Deus noster majestatem & magnitudinem suam: vocem ejus audivimus de medio ignis, & probavimus hodie, quòd loquente Deo cum homine, vixerit homo. Cur ergo moriemur, & devorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, ut audiât vocem Dei viventis, qui de medio ignis loquitur, sicut nos audivimus, & possit vivere? Tu magis accede: & audi cuncta, quæ dixerit Dominus Deus noster tibi: loquerisque ad nos, & nos audientes faciemus ea. Tanto terrore populum inconstantem percellere voluit Dominus, ut eundem mandatis suis redderet obsequentiore.*

299 Cùm autem hanc reverentiam & timorem probaret Dominus, reliqua præcepta soli ja reverti Moyfi exposuit angelus, ut ille eadem populo jubetur communicaret, sicuti & duas tabulas, præcepta decalogi jam promulgati continentes, Moyfi de-

AUCTORE
J. S.

E

F

K

inde

AUCTORE
J. S.

inde dedit in monte. Audi textum sacrum, sic
prosequente: Quod cum audisset Dominus,
ait ad me: Audivi vocem verborum populi hu-
jus, quæ locuti sunt tibi: bene omnia sunt lo-
cuti... Vade & dic eis: Revertimini in tento-
ria vestra. Tu verò hîc sta mecum, & loquar
tibi omnia mandata mea, & cæremonias atque
judicia: quæ docebis eos, ut faciant ea in ter-
ra, quam dabo illis in possessionem. Ad hoc
quoque tempus spectare videtur promissio Messia
à Domino Moyfi facta, licet Moyfes eam po-
pulo tantummodo communicasse legatur sub fi-
nem vitæ. Certe Deut. 18 § 15 Moyfes popu-
lum alloquitur his verbis: Prophetam de gente
tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi
Dominus Deus tuus: ipsum audies, ut petiisti
à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio
congregata est, atque dixisti: Ultra non audiam
vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maxi-
mum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Do-
minus mihi: Bene omnia sunt locuti. Prophe-
tam suscitabo eis de medio fratrum suorum si-
milem tui: & ponam verba mea in ore ejus, lo-
queturque ad eos omnia, quæ præcepero illi:
qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine
meo, audire noluerit, ego ultor existam. De
Messia, seu de Christo, hæc verba explicat S.
Petrus Act. 3 § 22, ita loquens Judæis: Moy-
ses quidem dixit: Quoniam Prophetam suscita-
bit vobis Dominus Deus vester de fratribus ve-
stris, tamquam me, ipsum audietis juxta omnia,
quæcumque locutus fuerit vobis. Erit autem:
omnis anima, quæ non audierit Prophetam il-
lum, exterminabitur de plebe. Jam verò verba
ipsa Moyfis abunde indicant, promissionem illam
factam esse occasione populi deprecantis audire
ipsam Domini vocem. At non additur, Moy-
sen jussum esse promissionem illam mox populo
communicare.

Moyfes ve-
rò montem
ascendere,
ubi varia
accipit man-
data,

C

300 Porro Moyfes jussus montem ascendere
ad Dominum, id se fecisse refert Exod. 20 §
21 his verbis: Moyfes autem accessit ad caligi-
nem, in qua erat Deus. Dixit præterea Domi-
nus ad Moyfen: Hæc dices filiis Israël: Vos
vidistis, quòd de cælo locutus sim vobis. Non
facietis deos argenteos, nec deos aureos facie-
tis vobis. Pergit deinde Dominus, seu angelus
eum representans, plurima præcepta pro majo-
ri parte judicialia Moyfi præscribere, uti stu-
diosus lector inveniet dicto cap. 20, cap. 21,
cap. 22 & cap. 23, ubi § 20 hæc inseritur pro-
missio: Ecce ego mittam angelum meum, qui
præcedat te, & custodiat in via, & introducat
in locum, quem paravi. Observa eum, & audi
vocem ejus, nec contemnendum putes: quia
non dimittet, cum peccaveris, & est nomen
meum in illo (id est, opinor, agit meo nomine.)
Quòd si audieris vocem ejus, & feceris omnia,
quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affli-
gam affligentes te &c. Hæc promissio non caret
comminationibus, & revera post Legem latam
non impunè peccaverunt, aut murmuraverunt
Israëlita, sed severa punitio fontes mox secuta
est, ut facile videbit studiosus lector, modo om-
nia attentè consideraverit. Promissiones plures,
sed omnes sub ea conditione, si mandata Dei ser-
varent, angelus ibidem accumulavit, præsertim
de populo in terram promissam inducendo, in-
colisque ipsius conterendis. Verum, priusquam
discederet Moyfes, redeundi mandatum accepit,
uti exponitur cap. 24 § 1 his verbis: Moyfi
quoque dixit: Ascende ad Dominum tu, &

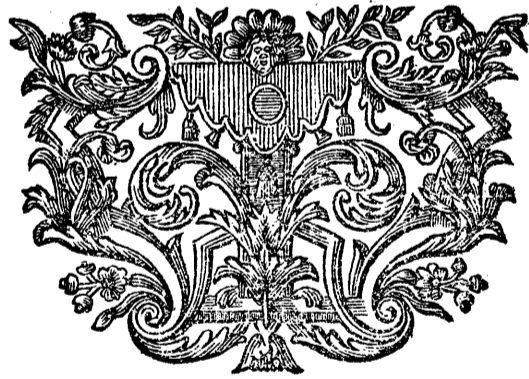
Aaron, Nadab & Abiu (filii Aaronis,) & se-
ptuaginta senes ex Israël, & adorabitis procul.
Solusque Moyfes ascendet ad Dominum, & illi
non appropinquabunt: nec populus ascendet
cum eo.

301 Hisce mandatis acceptis, Moyfes descen-
dit de monte, ut ea Israëlitis, quos in hunc fi-
nem congregare debuit, communicaret summa-
rim primum, singula deinde exactè & solemniter
prælecturus. Rem sic narrat cap. 24 § 3:
Venit ergo Moyfes & narravit plebi omnia ver-
ba Domini, atque judicia: responditque omnis
populus una voce: Omnia verba Domini, quæ
locutus est, faciemus. Scripsit autem Moyfes
(post dimissum populum, tempore vespertino
aut nocturno) universos sermones Domini: &
mane confurgens ædificavit altare ad radices
montis, & duodecim titulos per duodecim tri-
bus Israël. Misitque juvenes de filiis Israël (ve-
risimiliter ex singulis tribubus, quia sacerdotium
necdum alicui tribui erat proprium) & obtule-
runt holocausta, immolaveruntque victimas pa-
cificas Domino, vitulos. Tulit itaque Moyfes
(de immolatis victimis) dimidiam partem fan-
guinis, & misit in crateras: partem autem resi-
duam fudit super altare. Assumensque volumen
fœderis, legit audiente populo: qui dixerunt:
Omnia, quæ locutus est Dominus, faciemus,
& erimus obedientes. Ille verò sumptum sangui-
nem (ex crateribus) resperfit in populum, &
ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Do-
minus vobiscum super cunctis sermonibus his.
Omnem populum, & librum etiam Legis, asper-
sum fuisse illo sanguine, cui aqua erat admix-
ta, docet Apostolus Heb. 9 § 19, ubi quoque
ait, id factum esse lanâ coccineâ & hyssopo, ni-
mirum per aspergillum ex utrisque compositum.
Verba Apostoli accipe: Unde nec primum qui-
dem (Testamentum) sine sanguine dedicatum
est. Lecto enim omni mandato Legis à Moyse
univerfo populo, accipiens sanguinem vitulo-
rum & hircorum, cum aqua, & lana coccinea,
& hyssopo; ipsum quoque librum, & omnem
populum asperfit, dicens: Hic sanguis Testamen-
ti, quod mandavit ad vos Deus. Hæc solemnitate
conditum est Testamentum vetus, fœdusque
initum inter Deum & populum Israëliticum,
quo hîc se obstringebat ad observandum leges à
Deo datas; Deus verò promittebat, Israëlitas
fore populum sibi singulari modo dicatum & pro-
prium, quem semper protegeret, quamdiu di-
ctas leges observaret.

quæ scripta
populo præ-
legit, illum-
que solemniter
fœdere Deo
obstringit.

E

F

A

§ XXVIII. Moyfes per dies quadraginta cum Deo moratur in monte, ubi accipit præcepta de tabernaculo, aliisque ad tabernaculum spectantibus, uti & de indumentis & consecratione sacerdotum: acceptis quoque tabulis descendit, populoque in idololatriam lapsa, tabulas frangit ac Deum placat.

Moyfes cum senioribus montem ascendit, ubi augusta eis offeritur species:

Post peractam solemnitatem fœderis Moyfes, memor præcepti Domini, quo iussus erat ad montem redire, eo pergit cum sociis designatis, ut refertur Exod. 24 his verbis: Ascendentque Moyfes & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël: & viderunt Deum Israël: & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphiri, & quasi cælum, cum ferenum est. Nec super eos, qui procul recesserant de filiis Israël (& ideo propinquiores facti erant) misit manum suam (eos occidendo; sed contra communem eorum persuasionem) videruntque Deum & (pergentes vivere) comederunt & biberunt. Locus quidem obscurior est; at data expostio, uti multorum est, ita etiam præplacet, & satis videtur genuina. Principes hi viderunt angustam aliquam formam aut Regis cuiusdam aut Legislatoris, quantum apparet, cum de pedibus fiat mentio. At contra hanc sententiam Calmetus in hunc locum objicit primò verba Moyfis ad populum Deut. 4 v. 15: Non vidistis aliquam similitudinem in die, quâ locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis. Respondit deo agi de die, quâ præcepta decalogi populo promulgavit Dominus. Verum nulla est consecutio illa: Universus populus illa die non vidit aliquam similitudinem: ergo aliqui seniores electi nullo umquam tempore similitudinem, seu formam aliquam humanam, quâ Deus representabatur, videre potuerunt. Nihil melius concludit secunda ipsius ratio, nempe quòd Moyfes deinde adhuc desideraverit Deum videre. Poterat enim Legislator, quia satis noverat, se non vidisse ipsam Dei naturam, perfectiorem Dei visionem optare. Redeo ad textum sacrum.

dein Moyfes quadraginta diebus sine cibo & potu manet in monte,

303 Dixit autem Dominus ad Moyfen: Ascende ad me in montem, & esto ibi: daboque tibi tabulas lapideas, & Legem ac mandata, quæ scripsi, ut doceas eos. Surrexerunt Moyfes & Josue minister ejus: ascendensque Moyfes in montem Dei, senioribus ait: Expectate hic, donec revertamur ad vos. Habetis Aaron & Hur vobiscum: si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos. Cùmque ascendisset Moyfes, operuit nubes montem, & habitavit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube sex diebus: septimo autem die vocavit eum de medio caliginis. Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis ardens super verticem montis, in conspectu filiorum Israël. Ingressusque Moyfes medium nebulæ, ascendit in montem: & fuit ibi quadra-

Septembris Tomus II.

ginta diebus, & quadraginta noctibus. Mansisse Moyfen in monte quadraginta diebus & totidem noctibus sine omni cibo & potu, legitur Deut. 9 v. 9, atque ex eodem loco colligitur, sex dies priores, quibus cum Josue fuit in nebula, inter quadraginta dies computandos, non verò iis superaddendos, uti volunt aliqui: nam ait Moyfes ibidem: Perseveravi in monte quadraginta diebus ac noctibus, panem non comedens, & aquam non bibens. Non dicit, quadraginta sex diebus, uti tamen dicere debuisset, si contraria sententia esset vera.

304 Porro Moyfes multa rursus præcepta ubi multa illo tempore accepit, eaque narrantur Exod. 25, & sequentibus capitibus. Cap. 25 refertur, quænam oblationes deberet accipere à populo ad constructionem tabernaculi, arcæ, propitiatorii, mensæ, candelabri, & aliorum huc spectantium, quorum forma præscribitur partim ibidem, partim cap. 26 & 27. Deinde cap. 28 jubetur Aaronem ejusque filios quatuor sacerdotes consecrare his verbis: Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israël, ut sacerdotio fungantur mihi: Aaron, Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar. Faciesque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. Mox quoque describitur, qualia Deus vellet Aaronis, seu summi sacerdotis, vestimenta, & qualia filiorum ipsius, seu aliorum sacerdotum. Deinde cap. 29 refertur, quo ritum Aaronem & filios ejus consecrare deberet. Rursum cap. 30 de altari thymiamatis, variisque ad tabernaculi & sacerdotum inunctionem spectantibus præcepta dantur. Cap. 31 designat Dominus duos viros, Beseleel & Ooliab, quos idoneâ instruxerat sapientiâ, ut prædicta omnia componerent. Sabbati quoque requies sub pœna mortis præscribitur. Tandem tabulas accipit Moyfes, ut ibidem legitur v. 18: Deditque Dominus Moyfi, completis hujuscemodi sermonibus in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei.

305 Dum Moyfes in monte Sinai caelestibus Israëlitis hisce favoribus gaudet, populus inconstans, diuturnam perasus moram, ad gravissimum idololatriæ crimen prolapsus est. Moyfes ipse Exod. 32 rem explicat hoc modo: Videns autem populus, quòd moram faceret descendendi de monte Moyfes, congregatus adversus Aaron, dixit: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant: Moyfi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit. Miranda sane hæc populi, qui tot signa & prodigia viderat, qui tot tantisque Dei favores obtinuerat, qui fœdere tam solemniter nuper se divino servitio adstrinxerat, inconsiderata levitas; seu Moyfen mortuum aut ablatum crediderit, seu se ab eo derelictum. Verum non minus mira apparet pusillanimitas Aaronis, quòd non fortius se tanto crimini opposuerit, sed solum tentaverit indirectè scelus impedire jubendo, ut pretiosiora sua adferrent, sperans verisimiliter id illos non facturos, atque ita rem exitu carituram. Moyfen audiamus sic prosequentem: Dixitque ad eos Aaron: Tollite in aures aureas de uxorum filiorumque & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me. Fecitque populus, quæ iusserat, deferens in aures ad Aaron. Quas cùm ille accepisset, formavit opere fuforio, & fecit ex eis vitulum conflabilem. Dixeruntque: Hi sunt dii tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Quod cùm vidisset Aaron, ædificavit altare coram eo, &

K 2

præco-

AUCTORUM
J. S.

E

F

AUCTORE
J. S.

præconis voce clamavit, dicens: Cras solemnitas Domini est. Surgentesque mane, obtulerunt holocausta, & hostias pacificas, & fedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. *Per ludere hic probabiliter intelligo canere, choreas agere, & similia facere in honorem idoli: nam in hisce idololatria crimen fuisse clare edicit Apostolus 1 Cor. 10 v. 7, hæc ipsa adducens verba. Fuerunt nonnulli, qui conati sunt in hisce omnibus excusare Aaronem, quod voluerit omnia referre ad cultum veri Dei. Verum non lubet ipsius intentionem curiosius indagare, cum saltem constet, eum nimiam indulgentiam peccasse, & accusetur à Moyse, & ab ipso Deo, uti infra videbimus.*

labuntur
idololatriæ
crimen,

306 S. Stephanus Act. 7 v. 36 de Moyse & de hac idololatria Israelitarum sic loquitur: Hic eduxit illos, faciens prodigia & signa in terra Ægypti, & in Rubro mari, & in deserto annis quadraginta. Hic est Moyse, qui dixit filiis Israël: Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tamquam me, ipsam audietis. Hic est, qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris: qui accepit verba vitæ dare nobis. Cui noluerunt obedire patres nostri: sed repulerunt, & aversi sunt cordibus suis in Ægyptum, dicentes ad Aaron: Fac nobis deos, qui præcedant nos: Moyse enim hic, qui eduxit nos de terra Ægypti, nescimus quid factum sit ei. Et vitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulacro, & lætabantur in operibus manuum suarum. *Psal. 105 v. 19 idem Israelitarum peccatum graviter perstringitur his verbis: Et fecerunt vitulum in Horeb: & adoraverunt sculpsile. Et mutaverunt Gloriam suam (id est, Deum) in similitudinem vituli comedentis fœnum. Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro. Et dixit (Deus,) ut disperderet eos; si non Moyse electus ejus stetit in contractione in conspectu ejus; ut averteret iram ejus, ne disperderet eos. Clarum est Moyse precibus suis impedivisse, ne Israelita pro hoc crimine prorsus perderentur à Deo. At voces illa in contractione variis modis congruenter exponi possunt. Nam primò intelligi possunt de contractione fœderis cum Deo initi, & sic solum designant tempus, quo Moyse populum suum servavit à ruina. Possunt quoque sumi de contractione tabularum, aut potius de comminatione vituli, & sic indicant modum, quo Moyse usus est ad iracundiam divinam placandam, licet preces quoque & pœnam multorum adjunxerit.*

quod angelus
Moyse
indicat: hic
verò orat
pro populo,

307 Moyse crimen populi sui ex angelo intellexit in monte, uti narrat Exod. 32 v. 7 sic scribens: Locutus est autem Dominus ad Moyse, dicens: Vade, descende: peccavit populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti. Recesserunt citò de via, quam ostendisti eis: feceruntque sibi vitulum confiatilem, & adoraverunt, atque immolantes ei hostias, dixerunt: Isti sunt dii tui, Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Rursumque ait Dominus ad Moyse (jam verisimiliter pro populo orantem:) Cerno quòd populus iste duræ cervicis sit: dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam. Moyse autem orabat Dominum Deum suum, dicens: Cur, Domine, irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Ægypti, in for-

titudine magna & in manu robusta? Ne, quæso, dicant Ægyptii: Callidè eduxit eos, ut interficeret in montibus, & deleteret è terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abraham, Isaac, & Israël, fervorum tuorum, quibus jurasti per te ipsum, dicens: Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cæli: & universam terram hanc, de qua locutus sum, dabo femini vestro, & possidebitis eam semper. Placatusque est Dominus, ne faceret malum, quod locutus fuerat, adversus populum suum. *Attamen necdum omnino placatus erat Dominus, ut colligitur ex sequentibus.*

308 Et reversus est Moyse de monte, portans duas tabulas testimonii in manu sua, scriptas ex utraque parte, & factas opere Dei: scriptura quoque Dei erat sculpta in tabulis. Audiens autem Josue, (quem in priori montis loco morantem Moyse reviserat) tumultum populi vociferantis, dixit ad Moyse: Ululatus pugne auditur in castris. Qui (rectius edoctus) respondit. Non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam: sed vocem cantantium ego audio. Cùmque appropinquasset ad castra, vidit vitulum, & choros: iratusque valde projecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis: arripiensque vitulum, quem fecerant, combussit, & contrivit usque ad pulverem, quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Israël. Dixitque ad Aaron: Quid tibi fecit hic populus, ut induceres super eum peccatum maximum? Cui ille respondit: Ne indignetur Dominus meus: tu enim nosti populum istum, quòd pronus sit ad malum: dixerunt mihi: Fac nobis deos, qui nos præcedant: huic enim Moyse, qui nos eduxit de terra Ægypti, nescimus quid acciderit. Quibus ego dixi: Quis vestrum habet aurum? Tulerunt, & dederunt mihi: & projecit illud in ignem, egressusque est hic vitulus. *Frivola sanè hæc erat excusatio. Moyse verò, licet aliàs effectivissimus, honorem Dei, scelere tam enormi læsum, insigni magis, quàm eatenus cæperat, severitatis specimine reparare studuit, ut hoc etiam modo Deum facilius deinde redderet propitium.*

309 Videns ergo Moyse populum, quòd esset nudatus (auro suo, & magis honore amicitia divina) spoliaverat enim eum Aaron propter ignominiam sordis (id est, idoli, quod eo nomine vocatur, ut sæpe alibi, seu propter ignominiosum idolum) & inter hostes nudum (divina protectione, aut inermem, ut alii volunt) constituerat; & stans in porta castrorum, ait: Si quis est Domini, jungatur mihi. Congregatique sunt ad eum omnes filii Levi: quibus ait: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Ponat vir (quilibet) gladium super femur suum: ite, & redite de porta usque ad portam per medium castrorum, & occidat unusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum (id est, obvios quosque sine ulla distinctione.) Feceruntque filii Levi juxta sermonem Moyse, cecideruntque in die illa quasi viginti tria millia hominum. Et ait Moyse: Consecratis manus vestras hodie Domino, unusquisque in filio & in fratre suo, ut detur vobis benedictio. *Hæc punitione perfecta, in qua apparet mira auctoritas Moyse, hic deinde mitius populum reprehendit, ac Deum placavit, ut videbimus.*

310 Verum lubet prius audire, quæ de hisce Moyse ipse populo exposuit Deut. 9 v. 8, ubi sic

descendit de
monte, tabulas
confregit,
Aaronem
graviter ob-
jurgat,

E

F

& per Le-
vitas viginti
tria hominum
millia
occidi ju-
bet:

sic

A cum vellet
ob hoc pec-
catum Do-
minus totam
gentem dele-
re,

sic populum alloquitur: Nam & in Horeb provocasti eum (Deum) & iratus delere te voluit, quando ascendi in montem, ut acciperem tabulas lapideas, tabulas pacti, quod pepigit vobiscum Dominus: & perseveravi in monte quadraginta diebus ac noctibus... Deditque mihi Dominus duas tabulas lapideas, scriptas digito Dei, & continentes omnia verba, quæ vobis locutus est in monte de medio ignis, quando concio populi congregata est. Cumque transissent quadraginta dies, & totidem noctes, dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis, dixitque mihi: Surge, & descende hinc citò, quia populus tuus, quem eduxisti de Ægypto, deseruerunt velociter viam, quam demonstrasti eis, feceruntque sibi confatibile. Rursumque ait Dominus ad me: Cerno quòd populus iste duræ cervicis sit: dimitte me, ut conteram eum, & deleam nomen ejus de sub cælo, & constituam te super gentem, quæ hac major & fortior sit. Cumque de monte ardente descenderem, & duas tabulas fœderis utraque tenerem manu, vidissemque vos peccasse Domino Deo vestro, & fecisse vobis vitulum confatibilem, ac deseruisse velociter viam ejus, quam vobis ostenderat: projecit tabulas de manibus meis, confregique eas in conspectu vestro.

B precibus in-
tercessit
Moyfes,

311 Et proci di ante Dominum, sicut prius, quadraginta diebus & noctibus panem non comedens, & aquam non bibens, propter omnia peccata vestra, quæ gessistis contra Dominum, & eum ad iracundiam provocastis: timui enim indignationem & iram illius, quâ adversum vos concitatus, delere vos voluit. Et exaudivit me Dominus etiam hac vice. Adversum Aaron quoque vehementer iratus, voluit eum conterere, & pro illo similiter deprecatus sum. Peccatum autem vestrum, quod feceratis, id est vitulum, arripiens, igne combulli, & in frustra comminuens, omninoque in pulverem redigens, projecit in torrentem, qui de monte descendit. *Hæc ultima verba insinuant, quomodo Moyfes dederit potum Israëlitis ex aqua, in quam projecerat pulverem vituli; nimirum quia ex dicto torrente potum sibi hauriebant. Quod verò narratur de iterato quadraginta dierum jejunio, acceptisque secundis tabulis, extra ordinem occasione fractionis primarum dicitur: nam aliquot diebus serius factum est. Reliqua verò contigerunt eodem die, quo descendit Moyfes de monte Sinai.*

C qui, cum
difficiliter
imperare
posset, ut
ignosceret
Deus, sum-
mam

312 *Quid sequenti die egerit Legislato, dicitur Exod. 32 v. 30*: Facto autem altero die, locutus est Moyfes ad populum: Peccastis peccatum maximum: ascendam ad Dominum, si quo modo quivero eum deprecari pro scelere vestro. Reverfusque ad Dominum ait: Obsecro, peccavit populus iste peccatum maximum, feceruntque sibi deos aureos: aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Cui respondit Dominus: Qui peccaverit mihi, delebo eum de libro meo: tu autem vade, & duc populum istum, quò locutus sum tibi: angelus meus præcedet te. Ego autem in die ultionis visitabo & hoc peccatum eorum. Percussit ergo Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron. *Aliqui credunt Israëlitas eodem loco & tempore punitos plagâ quâdam nullibi nominatâ, uti peste aut simili: alii volunt, in pœnam illius peccati inficias esse omnes itineris difficultates, quas passi sunt in deserto. At fortasse percussio illa intelli-*

giur de cade viginti trium millium, qua Moylis jussu, & Domino haud dubiè inspirante, peracta erat. Quod verò præcedit, in die ultionis visitabo, commodè intelligi potest de die judicii, seu de aeterna pœna infligenda iis, qui peccatum suum debitâ pœnitentiâ non deleverunt aut deleverunt. Verùm præcipuè hic interpretes disputant de verbis Moylis, Dele me de libro tuo &c., quaruntque, utrùm petierit aeterna beatitudine privari, si Dominus peccatum populo non condonaret, an verò solùm præsentis vitæ, an aliâ quâpiam prerogativâ, quâ libro Dei esset inscriptus.

313 *S. Augustinus quæst. 147 in Exodum mentem suam sic exprimit*: Securus quidem hoc dixit, ut à consequentibus ratiocinatio concludatur, id est, ut quia Deus Moysem non deleteret de libro suo, populo peccatum illud remitteret. Verumtamen advertendum est, quantum malum in illo peccato perspexerit Moyfes, quod tanta cæde crediderit expiandum, qui eos sic diligebat, ut pro eis illa verba Deo funderet. *S. Paulinus Nolanus consilium Moylis eodem modo exponit in Epistola ad Amandum, quæ erat 21, at in nuperrima editione est 12: nam recitat Propheta verbis, de illis sic loquitur*: Quod ille divini colloqui Particeps, non salutis suæ negligens, nec insolens Domino, profundi arte consilii ausus est dicere, ut Domino justo, debitum peccatori populo interitum comminanti, oblationem suæ potiùs abolitionis opponeret, divinæ videlicet pietatis justitiæque securus, ut parceret & injustis misericordia Domini, dum justum non potest delere Justitia. *Rursum Augustinus Serm. 88, aliàs 18 de Verbis Domini, de hac Moylis oratione sic ratiocinatur*: Indicat Deus Famulo suo populi factum, & dicit eos se perditurum à facie sua. Intercedit Moyfes ad ipsum populum rediturus... Et ne fortè hoc necessitate potiùs quàm caritate fecisse videretur, obtulit illi Deus alium populum: Faciam te, inquit, in gentem magnam, ut illos deleteret. At ille non accepit, cohæret peccatoribus, petit pro peccatoribus. Et quomodo petit? Magna probatio dilectionis, fratres. Quomodo petit? Videte illam, de qua sæpè locuti sumus, maternam quodammodo caritatem. Cum Deus minaretur sacrilego populo, pia Moyfi viscera tremuerunt, opposuit se pro illis iracundiæ Dei. Domine, inquit, si dimittis eis peccatum: si autem, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Quàm paternis maternisque visceribus, quàm securus hoc dixerit, adtendens justitiam & misericordiam Dei; ut, quia justus est, non perderet justum; quia misericors est, ignosceret peccatoribus. *Hæc eximia Moyfis caritas certa est, rellèque exposita videtur petentis intentio: at de quo libro loquatur, incertius mihi apparet, quàm ut certi aliquid statuendum videatur.*

AUCTORIB
J. S.

§ XXIX. Moyſes rurfum agit cum Domino , cujus minas tandem fedat, ac faciem videre defiderat : quomodo Deum viderit : iterum quadraginta diebus manens in monte , tabulas fecundas accipit , & vultu ſplendente descendit.

Dominus pergit ſe iratum populo offendere.

QUAMQUAM Moyſes urgentiſſimis precibus Dominum mox placare conatus eſt , plenam tamen reconciliationem non niſi paulatim obtinuit. Jam ante deſcenſum à monte impetraverat , ne totum populum deleret Deus. Die autem ſequenti maximè inſtitit pro reconciliatione ; at reſponſum acceperat non prorsus favorable , uti videri poteſt num. 312. Eidem reſponſo inſtitit Dominus , ſeu angelus ordinis ſuperioris , Dominum repræſentans , Exod. 33 , ubi leguntur ſequentia : Locutusque eſt Dominus ad Moyſen , dicens : Vade , ascende de loco isto tu , & populus tuus , quem eduxiſti de terra Ægypti , in terram , quam juravi Abraham , Iſaac , & Jacob , dicens : Semini tuo dabo eam : & mittam præcurſorem tui angelum , ut ejiciam Chananæum , & Amorrhæum , & Hethæum , & Pherezæum , & Hevæum , & Jebuſæum , & intres in terram fluentem lacte & melle. Non enim aſcendam tecum , quia populus duræ cervicis eſt : ne fortè diſperdam te in via. Audientique populus ſermonem hunc peſſimum , (quod Dominus nollet comitari ,) luxit : & nullus ex more indutus eſt cultu ſuo. Dixitque Dominus ad Moyſen : Loquere filiis Iſraël : Populus duræ cervicis eſt , ſemel aſcendam in medio tui , & delebo te. Jam nunc depone ornatum tuum , ut ſciam , quid faciam tibi. Depoſuerunt ergo filii Iſraël ornatum ſuum à monte Horeb. Poſt hæc Domini minas , Moyſes quoque ad augendum populi timorem , & forſan etiam , jubente Domino , tabernaculum extra caſtra poſuit. At non agitur hic de tabernaculo , quod Dominus componi juſſit ; illud enim necdum erat eſtructum , ſed ſolum de tabernaculo priori , ſeu Moyſis illud fuerit , ſeu omnibus commune.

Moyses tabernaculum ponit extra caſtra ;

315 Verba textus ſacri accipe ¶ 7 : Moyſes quoque tollens tabernaculum , tetendit extra caſtra procul , vocavitque nomen ejus Tabernaculum fœderis (uti aliud quoque deinde fuit vocatum.) Et omnis populus , qui habebat aliquam quæſtionem , egrediebatur ad tabernaculum fœderis , extra caſtra. Cùmque egrederetur Moyſes ad tabernaculum , furgebat univerſa plebs , & ſtabat unuſquiſque in oſtium papilionis ſui , aſpiciebantque tergum Moyſi , donec ingrederetur tentorium. Ingreſſo autem illo tabernaculum fœderis , descendebat columna nubis , & ſtabat ad oſtium , loquebaturque cum Moyſe (angelus è nube) cernentibus univerſis , quòd columna nubis ſtaret ad oſtium tabernaculi. Stabantque ipſi , & adorabant per fores tabernaculorum ſuorum. Loquebatur autem Dominus ad Moyſen facie ad faciem , ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum. Cùmque ille reverteretur in caſtra , miniſter ejus Joſue filius Nun , puer , non recedebat de ta-

bernaculo. Quod ſuprà dicitur , Moyſen locutum fuiſſe cum Domino facie ad faciem , non ſignificat , cum vidiffie Domini faciem : nam paulo poſt eam videre deſiderat , ſed familiariter fuiſſe cum eo locutum , & cum præſente coram , ſic tamen , ut angelum , quocum loquebatur , non videret. Joſue autem puer vocatur non ab ætate puerili , ſed quia erat Moyſis diſcipulus , eoque multò junior : Græcè vé@ juvenis legitur.

316 Quo autem modo novis rurfum precibus Dominum deprecatus fuerit Moyſes , ac tandem obtinuerit , quod petebat , ſubditur ¶ 12. Dixit autem Moyſes ad Dominum : Præcipis ut educam populum iſtum : & non indicas mihi , quem miſſurus es mecum , præfertim. cùm dixeris : Novi te ex nomine , & , Inveniſti gratiam coram me. Si ergo inveni gratiam in conſpectu tuo , oſtende mihi faciem tuam , ut ſciam te , & inveniam gratiam ante oculos tuos : respice populum tuum gentem hanc. Oratio Moyſis nonnihil obſcuritatis habet , & variè exponitur. Verùm expoſitio Bonfrerii mihi præplacet. Hæc autem talis eſt : Quia Deus ſuprà aſſeruerat ſe nolle cum eis aſcendere , ſed dumtaxat miſſurum angelum ſuum præcurſorem , quæ res Moyſi nullo modo arridebat , amicè cum Deo queritur Moyſes non eſſe deſiderio ſuo ſatiſfactum , nec ſibi aſſignatum ducem , quem cupiat. Petit ergo an perſtet in ſententia , miſſurufine ſit angelum ſecum , an verò ipſemet Deus , tabernaculo ei in caſtris conſtructo , ſit eos comitaturus , & dux in terram promiſſam futurus. Hæc primorum verborum explicatio. Media verò ſignificant ſummam Moyſis apud Deum gratiam , quâ utitur pro argumento , ut petat : Oſtende mihi faciem tuam , ubi Hebræa habent , Oſtende , vel , Fac me cognoscere viam tuam. Atque hinc colligit cum aliis Bonfrerius , Moyſen hic nondum petere viſionem Dei , uti petiit poſtea ; ſed ſolum , ut Deus ſe comitem & ducem via exhibeat. Ratio hujus expoſitionis eſt , quia Moyſes in eo totus eſſe videtur , ut id obtineat à Deo. Favent quoque verba ſequentia , quibus Deus Moyſi annuit : Dixitque Dominus : Facies mea præcedet te (id eſt , ego ipſe præcedam) & requiem dabo tibi.

317 Et ait Moyſes : Si non tu ipſe præcedas , ne educas nos de loco iſto. In quo enim ſcire poterimus ego & populus tuus inveniffie nos gratiam in conſpectu tuo , niſi ambulaveris nobiſcum , ut glorificemur ab omnibus populis , qui habitant ſuper terram ? Dixit autem Dominus ad Moyſen : Et verbum iſtud , quod locutus es , faciam : inveniffie enim gratiam coram me , & te ipſum novi ex nomine ; id eſt , Nominatim te cognosco & charum præ ceteris habeo , inquit rurfum Bonfrerius , qui exiſtimat quoque , nihil hic petiſſe à Moyſe , aut conſeſſum à Deo , quod verbis præcedentibus non erat conſeſſum ; ſed eam conſeſſionem approbatam & confirmatam. Poſſet fortaſſe dici , Moyſi ſoli primam promiſſionem convenire ; ſecundam verò omni populo. Certè Moyſes de ſe tantum initio locutus fuerat , dixeratque angelus , præcedet te ; at deinde de toto populo agit , & Dominus ſimiliter annuit. Hiſce autem obtentis , ad aliam poſtulationem proſilit Moyſes , ut ſequitur : Qui (Moyſes) ait : Oſtende mihi gloriam tuam. Reſpondit : Ego oſtendam omne bonum tibi , & vocabo in nomine Domini coram te : & miſerebor , cui voluero ; & clemens ero , in quem mihi placuerit. Rurfumque ait : Non poteris videre

D

sed tandem obtinet à Deo.

E

F

ut Iſraëlitas velit comitari in via : rogans quoque Dei faciem videre.

A dere faciem meam : non enim videbit me homo , & vivet. Et iterum : Ecce , inquit , est locus apud me , & stabis supra petram. Cùmque transibit gloria mea , ponam te in foramine petræ , & protegam dexterâ meâ , donec transeam : tol- lamque manum meam , & videbis posteriora mea : faciem autem meam videre non poteris. *Hæc verba rursus multas habent difficultates.*

*partim ex-
auditur :*

318 *Primò hæc voces Ostendam tibi omne bonum , videntur hic solam significare , Ostendam tibi bonum aliquod excellentissimum , seu gloriam meam , at ex parte , ut infra additur. Secundò voces , Vocabo in nomine Dei coram te : & MISEREBOR CUI VOLUERO , ET CLEMENS ERO , IN QUEM MIHI PLACUERIT ; attribuenda sunt an- gelo , qui transiturus erat coram Moyse , & sic indicaturus presentiam suam , dicendo videlicet nomen Dei , & aliqua Dei epitheta , præsertim hæc , Miserebor &c. ; quæ simul indicabunt me gratis hunc tibi favorem præstare. Tertio poste- riora omnia satis insinuare videntur , nihil aliud hic promitti Moyhi , nisi quòd videret corpus il- lud gloriosum , quod assumebat angelus Deum representans , quocum frequenter & familiariter Moyles loquebatur , sic tamen , ut voces quidem ex propinquo audiret ; at corpus assumptum ab angelo non videret. Nihil præterea Moyhi hic promissum esse , colligitur quoque ex eventu mox referendo. Utrum verò ipsam Dei essentiam ali- quando in vita viderit Moyles , latius inquiram circa finem Commentarii.*

*deinde ju-
betur duas
tabulas
componere ,
& cum iis
montem a-
scendere ,
ubi fruitur
visione ,*

319 Porro Dominus per angelum suum eo- dem tempore jubet Moylen duas tabulas compo- nere , quales fuerant priores , mandatum suum sic exponens cap. 34 : Ac deinceps (Moyhi Do- minus :) Præcide , ait , tibi duas tabulas lapi- deas instar priorum , & scribam super eas ver- ba , quæ habuerunt tabulæ , quas fregisti. Esto paratus mane , ut ascendas statim in montem Si- nai , stabisque mecum super verticem montis. Nullus ascendat tecum , nec videatur quispiam per totum montem : boves quoque & oves non pascantur econtrâ. Excidit ergo duas tabulas la- pideas , quales antea fuerant : & de nocte con- furgens ascendit in montem Sinai. *Mox sequitur impletio promissionis Moyhi die præcedente factæ , quòd videret posteriora Domini , eaque sic nar- ratur :* Cùmque descendisset Dominus per nu- bem , stetit Moyles cum eo , invocans nomen Domini. Quo transeunte coram eo , ait : Do- minator Domine Deus , misericors & clemens , patiens & multæ miserationis , ac verax , qui cus- todis misericordiam in millia : qui aufers iniqui- tatem , & scelera , atque peccata , nullusque a- pud te per se innocens est. Qui reddis iniquita- tem patrum filiis ac nepotibus , in tertiam & quartam progeniem. *Disputant hic interpretes , utrum verba illa , tempore visionis dicta , Domi- nator Domine &c. , Moyhi attribuenda sint , uti insinuat textus Vulgata ; an angelo transeunti , ut quidam volunt habere textum Hebraum , & Septuaginta interpretes. Verùm textus Hebraus ambiguus est , & utrique sensui aptari potest , uti & textus Septuaginta. Quapropter non vi- deo , necessariò hæc verba Moyhi abjudicanda es- se. Idem dicendum de vocibus invocans nomen Domini , quæ rursus in Hebrao ambigua sunt , Et invocavit nomen Domini , uti & in Græco , Et vocavit.*

320 *Cornelius à Lapide in hunc locum cum quævariè multis aliis existimat , relata verba Domino seu exponitur : angelo potius attribuenda esse quàm Moyhi , quia*

cap. 33 v. 19 similia verba se in transitu dictu- rum promiserat Dominus , & quia Num. 14 v. 17 eadem serè verba Domino , ut antiè dicta , attribuit Moyles ; atque huic expositioni adapta- ri posse verba Vulgata ostendit , vultque Domi- num illa verba dixisse , ut Moyhi traderet for- mulam orandi. Probabilis sanè est hæc interpre- tatio ; at cum fateatur , textum Hebraicum & Græcum , utrique sensui aptari posse ; idque fa- ciliùs fieri possit , quàm verba Vulgata sic possint exponi , ut voces serè dicta angelo aut Domino attribuantur , altera ejusdem expositio mihi præ- placet. Hanc tradit eo modo : Si verba nostri in- terpretis de Mose velis accipere , tanquam ab eo prolata ; dicitur , Deum transeuntem coram Mose hæc verba primò protulisse , deinde Mo- sem Deum secutum secundò illa pronuntiâsse , ut ab eo hæc Dei verba iterata fuerint. Porro alia quoque mihi , singula consideranti , expli- catio incidit ; eamque lectori libens communica- bo. Recitavit Moyles cap. 33 v. 19 verba , quæ transiens Dominus erat dicturus , uti & alia , quæ acturus tunc erat , mox ibi subjungit. Ve- rùm cap. 34 v. 5 & seq. de hisce silet Moyles , quia jam relata erant ; & tantùm narrat , quid ipse occasione istius visionis dixerit. Hæc conje- ctura mihi apparet verisimilis , quia verba , quæ Domino dicenda attribuuntur , multò breviora sunt , & non planè eadem cum iis , quæ Moy- ses dixit secundum hanc sententiam. Verba verò Num. 14 v. 17 parùm ad rem faciunt , cum non sint eadem , & collecta potius videantur ex dictis diverso tempore. S. Augustinus quæst. 154 in Exodum credidit , promissam Moyhi visionem mysticè explicandam esse , Moylique oblatam non fuisse , quia nullibi dicitur Moyles posteriora Do- mini vidisse. Verùm alii omnes passim existimant , eam visionem hic referri , licet non omnia rur- sum expressis verbis asserantur facta , quæ pro- missa erant.

321 *Postquam visio , quæ brevis hand dubiè fuit , quæque durante Moyles stetit immotus , ex oculis ipsius evanuerat , ad solitas preces re- vertitur : nam sic putem intelligenda verba se- quentia : Festinusque Moyles , curvatus est pro- nus in terram , & adorans , ait : Si inveni gra- tiam in conspectu tuo , Domine , obsecro ut gradiaris nobiscum (populus enim duræ cervi- cis est) & auferas iniquitates nostras atque pec- cata , nosque possideas. Respondit Dominus : Ego inibo pactum videntibus cunctis , signa fa- ciam , quæ numquam visa sunt super terram , nec in ullis gentibus : ut cernat populus iste , in cujus es medio , opus Domini terribile , quod facturus sum. Observa cuncta , quæ hodie man- do tibi : ego ipse ejiciam ante faciem tuam A- morrhæum &c. Deinde traduntur varia præ- cepta , quorum observationem Dominus incul- cat : subditurque v. 27 : Scribe tibi verba hæc , quibus & tecum & cum Israël pepigi foedus. Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies & qua- draginta noctes : panem non comedit & aquam non bibit , & scripsit in tabulis verba foederis decem. De hisce loquitur Moyles ad populum Dent. 10 v. 10 hoc modo : Ego autem steti in monte , sicut prius , quadraginta diebus ac no- ctibus : exaudivitque me Dominus etiam hac vice , & te perdere noluit. Dixitque mihi : Va- de , & præcede populum , ut ingrediatur , & possideat terram , quam juravi patribus eorum ut traderem eis.*

322 *Et ibidem v. 1 de tabulis : In tempore illo*

*orans rur-
sum pro po-
pulo , ac
quadragin-
ta diebus
mansit in
monte ,*

F

AUCTORE illo dixit Dominus ad me : Dola tibi duas tabulas lapideas , sicut priores fuerunt , & ascende ad me in montem : faciesque arcam ligneam , & scribam in tabulis verba , quæ fuerunt in his , quas antè confregisti , poneque eas in arca. Feci igitur arcam de lignis setim. Cùmque dolâsem duas tabulas lapideas instar priorum , ascendi in montem , habens eas in manibus. Scripsitque in tabulis juxta id , quod prius scripserat , verba * decem , quæ locutus est Dominus ad vos in monte de medio ignis , quando populus congregatus est : & dedit eas mihi. Reversusque de monte , descendi , & posui tabulas in arcam , quam feceram , quæ huc usque ibi sunt , sicut mihi præcepit Dominus. *Quod dicitur de tabulis arca impositis , paulo seriùs factum est , nimirum postquam arca erat composita. At Moyse in Deuteronomio facta solet narrare sine ordine temporis , prout singula magis conducebant ad propositum. Mansisse deinde quoque tabulas in arca , habemus 3 Reg. 8 & 9 , ubi hac leguntur : In arca autem non erat aliud , nisi duæ tabulæ lapideæ , quas posuerat in ea Moyse in Horeb , quando pepigit Dominus fœdus cum filiis Israël , cùm egrederetur de terra Ægypti. Idem dicitur 2 Paralip. 5 & 10 : earundemque in arca positarum meminuit Apostolus Hebr. 9 & 5.*

* i. e. præcepta

B

splendor vultus Moyse.

323 Cùm autem de monte cum tabulis descendit Moyse , novum ac gloriosum spectaculum obtulit vultu splendente , & radios instar cornuum emittente. Audi verba ipsius Exod. 34 & 29 : Cùmque descenderet Moyse de monte Sinai , tenebat duas tabulas testimonii , & ignorabat quòd cornuta esset facies sua ex confortio sermonis Domini. Videntes autem Aaron & filii Israël cornutam Moyse faciem , timuerunt propè accedere. Vocatique ab eo , reversi sunt tam Aaron quàm principes synagogæ. Et postquam locutus est ad eos , venerunt ad eum etiam omnes filii Israël : quibus præcepit cuncta , quæ audierat à Domino in monte Sinai. Impletisque sermonibus , posuit velamen super faciem suam. Quod ingressus ad Dominum , & loquens cum eo , auferebat , donec exiret , & tunc loquebatur ad filios Israël omnia , quæ sibi fuerant imperata. Qui videbant faciem egredientis Moyse esse cornutam , sed operiebat ille rursus faciem suam , si quando loquebatur ad eos. *Hætenus textus sacer. Dubitari autem non potest , quin splendorem illum , qui tantus erat , ut , teste Apostolo 2 Cor. 3 & 7 , non possent intendere filii Israël in faciem Moyse , propter gloriam vultus ejus , Deus Moyse contulerit ad majorem auctoritatem & reverentiam ei conciliandam apud populum , inimicamque suam cum eo familiaritatem declarandam. De velamine , quo Moyse faciei splendorem obtegebat , ut Israëlita liberiùs cum eo loquerentur , meminuit Apostolus 2 Cor. 3 & 13 , allegoricam illius significationem exponens.*

C

§ XXX. Tabernaculi aliorumque constructio , erectio & consecratio : Aaron & filii ejus sacerdotes consecrati : ac duo ex his morte divinitus puniti.

Postquam fœdus Israëlitarum cum Domino instauratum erat per Moysem , plenaque populi reconciliatio iteratâ tabularum acceptione erat confirmata , sanctus Legislator omnem adhibuit diligentiam , ut mandata Domini populus perfectè impletet. Hac de causa populum convocatum docuit , quid fieri jussisset Dominus , ut legitur Exod. 35 : Igitur congregata omni turba filiorum Israël , dixit ad eos : Hæc sunt , quæ jussit Dominus fieri. Repetitoque præcepto de Sabbato religiosè observando , procedit ad oblationem omnium , qua necessaria erant ad construendum tabernaculum , aliaque ad cultum Dei & ceremonias spectantia. Et ait Moyse : (& 4) ad omnem catervam filiorum Israël : Iste est sermo , quem præcepit Dominus , dicens : Separate apud vos primitias Domino. Omnis voluntarius & prono animo offerat eas Domino : aurum & argentum & æs , hyacinthum & purpuram , coccumque bis tinctum , & byssum , pilos caprarum , pelleque arietum rubricatas , & ianthinas , ligna setim , & oleum ad luminaria concinnanda , & ut conficiatur unguentum , & thymiana suavissimum ; lapides onychinos , & gemmas ad ornatum superhumeralis & rationalis. *Hæc dona erant offerenda. Præterea , ut sequitur , Quisquis vestrum sapiens est (seu peritus artifex) veniat , & faciat , (sub directione videlicet Beseleel & Ooliab) quod Dominus imperavit : tabernaculum scilicet , & tectum ejus ; ceteraque ad cultum divinum , ceremoniasque & vestes sacerdotales spectantia , qua ibi enumerantur.*

E

325 Promptissimè mandanti hæc Moyse paraverunt Israëlita , uti dicitur & 20 : Egressaque omnis multitudo filiorum Israël de conspectu Moyse , obtulerunt mente promptissima atque devota primitias Domino , ad faciendum opus tabernaculi testimonii. Quidquid ad cultum & ad vestes sanctas necessarium erat , viri cum mulieribus præbuerunt , armillas , & inaures , annulos , & dextralia : omne vas aureum in donaria Domini separatum est. Si quis habebat hyacinthum & purpuram , coccumque bis tinctum , byssum & pilos caprarum , pelles arietum rubricatas , & ianthinas , argenti ærisque metalla , obtulerunt Domino , lignaque setim in varios usus. Sed & mulieres doctæ , quæ neverant , dederunt hyacinthum , purpuram , & vermiculum , & byssum , & pilos caprarum , sponte propria cuncta tribuentes. Principes verò obtulerunt lapides onychinos , & gemmas ad superhumeralis & rationale (vestimenta sunt summi Sacerdotis) aromataque & oleum ad luminaria concinnanda , & ad præparandum unguentum , ac thymiana odoris suavissimi componendum. Omnes viri & mulieres mente devota obtulerunt donaria , ut fierent opera , quæ jussisset Dominus per manum Moyse. Cuncti filii Israël voluntaria Domino dederunt. Imò tantus fuit ardor Israëlitarum ,

F

ut

A ut finem non fecerint offerendi, nisi iussi novo mandato. Audi ea de re dicta Moysis cap. 36 v. 3: Qui (artifices) cum instarent operi, quotidie mane vota (id est, dona) populus offerebat. Unde artifices venire compulli, dixerunt Moysi: Plus offert populus quam necessarium est. Iussit ergo Moyses præconis voce cantari: Nec vir nec mulier quidquam offerat ultra in opere sanctuarii. Sicque cessatum est à muneribus offerendis, eo quòd oblata sufficerent & superabundarent.

Et artifices prompto animo opus aggrediuntur,

326 Porro uti pretiosissima quæque promptissime offerebantur ab Israelitis, ita artifices plurimi se sponte obtulerunt, ut sub designatis à Domino Beseleel & Ooliab omnia perficerent opera, quæ Dominus fieri iusserat. Beseleel verò & Ooliab, quos Dominus singulari sapientia & intelligentia ad hunc finem instruxerat, Moyses populo presentavit, ut habetur cap. 35 circa finem. Hi verò cum aliis se sponte offerentibus opus alacriter aggressi sunt, sicut exponitur cap. 36 his verbis: Fecit ergo Beseleel & Ooliab, & omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus intelligentiam & intellectum, ut scirent fabrè operari, quæ in usus sanctuarii necessaria sunt, & quæ præcepit Dominus. Cùmque vocasset eos Moyses, & omnem eruditum virum, cui dederat Dominus sapientiam, & qui sponte sua obtulerant se ad faciendum opus, tradidit eis universa donaria filiorum Israël. Hoc igitur modo à dièis artificibus constructa sunt tabernaculum, arca, vestes sacerdotales, ceteraque omnia ad tabernaculum cultumque divinum & ceremonias attinentia, in quibus materiam pretiosissimam opus haud dubie superavit, cùm ideam omnium Dominus ipse Moysi suggererit, Moyses verò eam artificibus communicaverit; atque hi singulari scientia & peritia ad omnia scitè exequenda à Domino sint donati.

ita ut sex aut septem mensibus omnia fuerint perfecta:

327 Sex circiter menses omnium constructioni videntur impensi, aut ad summum menses fere septem: nam mense tertio inchoato Israelita venerunt ad montem Sinai, ibique fuerunt tribus ut minimum mensibus, antequam constructio prædictorum inchoaretur, ut facile colligi potest ex gemina Moysis quadraginta dierum mansione in monte, gestisque anterioribus & intermediis, ita ut opera illa inchoata videantur mense sexto. Itaque, cùm omnia fuerint perfecta ante finem anni, ut mox videbimus, per sex menses, & forsitan partem septimi, constructio omnium tenuit. Porro plurima, quæ admodum pretiosa, quæ pertinebant ad solum tabernaculum, explicat Exodus cap. 36, ubi partes tabernaculi describuntur. Cap. 37 narratur constructio arce, propitiatorii, mensæ, candelabri, lucernarum, altaris thymiamatis, ac thymiamatis ipsius, & unguenti; uti & cap. 38 altaris holocausti, labri aeni, totiusque atrii tabernaculi cum partibus suis. Tandem cap. 39 enarrantur omnia indumenta pontificalia ac sacerdotalia ab iisdem composita, affirmaturque, omnia constructa fuisse, quæ fieri iusserat Dominus, ita ut nihil ex omnibus deesset. Demum ibidem v. 43 subiungitur: Quæ postquam Moyses cuncta vidit completa, benedixit eis.

jubetur Moyses tabernaculum erigere & sacerdotes consecrare;

328 Perfectis autem omnibus, mandatum accepit Moyses à Domino, quod refertur cap. 40 his verbis: Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Mense primo, prima die mensis, eriges tabernaculum testimonii, & pones in eo arcam, demittesque ante illam velum (ad separa-

Septembris Tomus II.

rationem sancti à sancto sanctorum:) & illatâ mensâ, pones super eam, quæ ritè præcepta sunt. Candelabrum stabit cum lucernis suis, & altare aureum, in quo adoletur incensum, coram arca testimonii. Tentorium in introitu tabernaculi pones, & ante illud altare holocausti: labrum inter altare & tabernaculum, quod implebis aquâ. Circumdabisque atrium tentorii, & ingressum ejus. Et assumpto unctionis oleo unges tabernaculum cum vasibus suis, ut sanctificentur: altare holocausti & omnia vasa ejus: labrum cum basi sua: omnia unctionis oleo consecrabis, ut sint sancta sanctorum. Applicabisque Aaron & filios ejus ad fores tabernaculi testimonii, & lotos aquâ indues sanctis vestibus, ut ministrant mihi, & unctio eorum in sacerdotium sempiternum proficiat. Fecitque Moyses omnia, quæ præceperat Dominus. Verum non omnia uno die, aut levi opere sunt perfecta.

329 Igitur, ut sequitur v. 15, mense primo anni secundi (ab egressu,) prima die mensis, collocatum est tabernaculum. Erexitque Moyses illud, & posuit tabulas ac bases & vestes, statuitque columnas, & expandit tectum super tabernaculum, imposito desuper operimento, sicut Dominus imperaverat. Hæc tota tabernaculi constructio, per partes nominata, sed sine atrio. Sequitur arca cum oraculo seu propitiatorio, quæ locanda erat in illa tabernaculi parte, quæ vocatur sanctum Sanctorum, veloque separabatur ab altera parte, quæ dicitur sanctum. v. 18 Posuit & testimonium (id est, tabulas) in arca, subditis infra vestibus, & oraculum desuper. Cùmque intulisset arcam in tabernaculum, appendit ante eam velum. . . Posuit & mensam in tabernaculo testimonii ad plagam Septentrionalem extra velum. . . Posuit & candelabrum in tabernaculo testimonii è regione mensæ in parte Australi, locatis per ordinem lucernis. . . Posuit & altare aureum sub tecto testimonii contra velum, & adolevit super eo incensum aromatatum. . . Posuit & tentorium in introitu tabernaculi testimonii, & altare holocausti in vestibulo testimonii, offerens in eo holocaustum & sacrificia. . . Labrum quoque statuit inter tabernaculum testimonii & altare, implens illud aquâ. Laveruntque Moyses & Aaron ac filii ejus manus suas & pedes, cùm ingrederentur tectum fœderis, & accederent ad altare. . . Erexit & atrium per gyrum tabernaculi & altaris, ducto in introitu ejus tentorio. Hæc positio totius tabernaculi cum atrio, omnibusque ad illud pertinentibus. Omnia autem facta sunt, ut Dominus imperaverat, quod frequenter repetitur.

330 Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonii, & gloria Domini implevit illud. Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & majestate Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat. Quòd non posset Moyses ingredi ob nimiam nubis claritatem & densitatem, initio tantum contigit in dedicatione. Nam alias Moyses sæpè ingrediebatur, ut consuleret Dominum, ut habetur Num. 7 v. 89: Cùmque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, ut consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonii inter duos cherubim, unde & loquebatur ei. Post erectionem autem tabernaculi, ex nube ei incubante discebant Israelita, quando proficisci deberent, aut manere in loco, quemadmodum Exod. 40 v. 34 exponitur his verbis: Si quando

gloria Domini illud obumbrat:

L

quando

AUCTORE J. S.

erectio tabernaculi, positioque omnium ad illud spectantium:

E

F

AUCTORE
J. S.

quando nubes tabernaculum deserebat, proficiscerantur filii Israël per turmas suas: si penderat desuper, manebant in eodem loco. Nubes quippe Domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte, videntibus cunctis populis Israël per cunctas mansiones suas. *Hæc de tabernaculi nube referuntur occasione erectionis. At redeamus ad ea, quæ Moyses fecit eo die, quo tabernaculum non solus, sed juvantibus artificibus, qui istud construxerant, erexit.*

331 *Fusserat Dominus non solum erigere tabernaculum, sed etiam illud cum ceteris omnibus consecrare, atque inungere insuper Aaronem & quatuor filios ejus, ac sacerdotio initiare. Cæremonia hæc inchoata creduntur eodem die, & continuata sunt per dies septem, sicuti refertur Levit. 8, ubi etiam referuntur sacrificia, quæ singulis diebus hæc de causa per Moysen fuere oblata. Ritus consecrationis ibidem legi potest. Exod. verò 29 præcipit Dominus Moysi, quo modo omnia fieri deberent; ibique 37 altaris consecratio æquè per septem dies continuanda præscribitur, quàm consecratio pontificis & sacerdotum. Et Levit. 8 10 ante unctionem Aaronis, sic refertur tabernaculi aliorumque inunctio: Tullit & unctiois oleum (Moyses,) quo linivit tabernaculum cum omni suppellectili sua. Cùmque sanctificans aspersisset altare septem vicibus, unxit illud & omnia vasa ejus, labrumque cum basi sua sanctificavit oleo. Totis illis septem diebus consecrandi manebant in tabernaculo ut dicitur 33, ubi additur: Septem enim diebus finitur consecratio. Hanc solus peragebat Moyses, qui & sacrificia iisdem diebus cuncta offerebat.*

332 *Porro hujus consecrationis gratiâ principes Israëlitarum ingentia obtulerunt munera. Num. 7 de hac oblatione leguntur sequentia: Factum est autem in die, quâ complevit Moyses tabernaculum, & erexit illud: unxitque & sanctificavit cum omnibus vasis suis, altare similiter & omnia vasa ejus: obtulerunt principes Israël & capita familiarum, qui erant per singulas tribus, præfectique eorum, qui numerati fuerant (jam ante perfectum tabernaculum Exod. 28 25) munera coram Domino, sex plaustra tecta cum duodecim bobus. Serviebant hæc plaustra ad vehendas partes tabernaculi, quando erat proficiscendum. Hæc oblatio fieri potuit die prima mensis, quâ tabernaculum erectum est. Verùm altera principum oblatio 10 relata, quæ diebus duodecim continuata est, tantum videtur inchoata post dedicationem absolutam, seu die octava mensis, eaque sic refertur: Igitur obtulerunt duces in dedicationem altaris die, quâ unctum est, oblationem suam ante altare. Dixitque Dominus ad Moysen: Singuli duces per singulos dies offerant munera in dedicationem altaris. Singuli autem eadem munera per dies duodecim obtulerunt, ut ibidem videri potest. Hanc oblationem verisimiliter tantum coeptam esse die octava mensis, ea de causa asserui, quod oblationes fierent ad sacrificia offerenda, quodque non alia sacrificia oblata videantur diebus septem, quibus duravit consecratio, quàm quæ hunc in finem referuntur oblata Levit. 8. Quod verò dicitur, die, qua unctum est, altare scilicet, potest exponi de die prima post absolutam unctioem; & forsitan rectius de tempore indeterminato, ut solum significet circa illud tempus. Certè ita intelligi debet oblatio omnium duodecim principum, de qua dicitur 84: Hæc in dedicatione altaris oblata sunt à principibus Israël,*

in die, quâ consecratum est, acetabula argentea duodecim &c.: nam duodecim diebus consequentibus singuli unum acetabulum cum aliis muneribus obtulerunt per vices.

333 *Die octava mensis primi Aaron sacrificia offerre cepit cum quatuor filiis sacerdotibus; sed duo ex his seniores eodem die sublatis sunt morte repentina. Res tota narratur Levit. 9 & 10 hoc modo: Facto autem octavo die, vocavit Moyses Aaron & filios ejus, ac majores natu Israël, dixitque ad Aaron: Tolle de armento vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum, utrumque immaculatum, & offer illos coram Domino. Et ad filios Israël loquens: Tolle hircum pro peccato &c. Hodie enim Dominus apparebit vobis (aliquo nimirum prodigio.) Tulerunt ergo cuncta, quæ jusserat Moyses, ad ostium tabernaculi: ubi cùm omnis multitudo astaret, ait Moyses: Ille est sermo, quem præcepit Dominus: facite, & apparebit vobis gloria ejus. Deinde referuntur varia sacrificia, quæ sacrificavit Aaron, juvantibus filiis. Subditur verò 22: Et extendens (Aaron) manus ad populum, benedixit ei. Sicque completis hostiis pro peccato, & holocaustis & pacificis, descendit. Ingressi autem Moyses & Aaron in tabernaculum testimonii, & deinceps egressi, benedixerunt populo. Apparuitque gloria Domini omni multitudini: & ecce egressus ignis à Domino, devoravit holocaustum, & adipem, qui erant super altare. Quod cùm vidissent turbæ, laudaverunt Dominum, ruentes in facies suas. Hactenus lata omnia novis sacerdotibus, quos Dominus hoc prodigio honorificavit.*

334 *At tristiora eodem, ut videtur, die secuta sunt, dum Dominus nonnullam duorum negligentiam severâ pœnâ punire voluit, ut ostenderet quantâ curâ ad altare oporteat accedere. Cap. 10 Moyses factum & pœnam sic exponit: Arreptique Nadab & Abiu, filii Aaron (nati majores) thuribus, posuerunt ignem & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum: quod eis præceptum non erat; (id est, vetitum erat.) Egressusque ignis à Domino, devoravit eos, & mortui sunt coram Domino, in tabernaculo videlicet. Num. 3 4 de morte illa hoc legitur: Mortui enim sunt Nadab & Abiu, cùm offerrent ignem alienum in conspectu Domini in deserto Sinai, absque liberis. Item Num. 26 61: De Aaron orti sunt Nadab & Abiu, & Eleazar & Ithamar: quorum Nadab & Abiu mortui sunt, cùm obtulissent ignem alienum coram Domino. Ratio mortis ubique eadem ponitur, nimirum quod obtulissent ignem alienum coram Domino, id est, quod ignem non sacrum, thuribus ad tabernaculum allatum, posuissent in altari thymiamatis, cùm debuissent sumere ignem ab altari holocaustorum, ut ex hoc loco colligitur. Certè locum sic explicant plerique interpretes, & rectè, quantum existimo. Negligentiam hanc morte punivit Dominus. At ex gravitate pœnæ illius temporalis non rectè colligemus gravitatem peccati eorum, cùm leve etiam peccatum morte punire possit Dominus, vitæ mortisque arbiter.*

335 *Quid autem Moyses fecerit, visa hac morte duorum fratris sui filiorum, quos Domini jussu sacerdotes consecraverat, narrat Levit. 10 3 sic prosecutus: Dixitque Moyses ad Aaron: Hoc est, quod locutus est Dominus: Sanctificabor in iis, qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor. Sensus est, justum*

D

consecratio
sacerdotum
prodigio nobilitata;

E

F

sepulchrique,
at vetitum
aliis exire
tabernaculo:

cujus causâ
principes
munera offerunt:

- A** *justum me ostendam puniendo peccata eorum, qui mihi appropinquant, seu sacerdotum; & efficiam, ut hanc meam justitiam populus videat & prædicet; atque ita à peccatis deterreatur.* Quod audiens tacuit Aaron. Vocatis autem Moyse Misæle & Elisaphan filiis Oziel, patrum Aaron, ait ad eos: Ite & tollite fratres vestros de conspectu sanctuarii, & asportate extra castra. Confestimque pergentes tulerunt eos, sicut jacebant, vestitos lineis tunicis, & ejecerunt foras, ut sibi fuerat imperatum. *Portabantur extra castra ad sepulturam, quia Judæi in urbibus aut in castris mortuos non sepeliebant. Præterea Moyse Aaroni ejusque filiis prohibuit, ne externa doloris signa prodere, quemadmodum refert § 6 his verbis: Locutusque est Moyse ad Aaron, & ad Eleazar, & Ithamar, filios ejus: Capita vestra nolite nudare, & vestimenta nolite scindere, ne fortè moriamini, & super omnem cœtum oriatur indignatio. Fratres vestri, & omnis domus Israël, plangent incendium, quod Dominus suscitavit: vos autem non egrediemini fores tabernaculi, alioquin peribitis: oleum quippe sanctæ unctionis est super vos. Qui fecerunt omnia juxta præceptum Moyse. Poterant alii plangere & lugere defunctos incendio, idque re ipsa fecerunt; at non Aaron ejusque filii, quia erant in ministerio sacro.*
- B** *alii quoque erroris obrepserunt, sed penam non incurrerunt. Sacerdotibus non nihil erroris obrepserat.*

336 Porro aliis quoque sacerdotibus aliquid erroris obrepserat, sed penam non incurrerunt. Sacerdotes enim de sacrificiis, excepto holocausto, aliqua comedebant, Moyseque id eos facere jussit § 12. At § 16 inter hæc hircum, qui oblatus fuerat pro peccato, cum quaereret Moyse, exultum reperit: iratusque contra Eleazar & Ithamar filios Aaron, qui remanserant, ait: Cur non comeditis hostiam pro peccato in loco sancto, quæ sancta sanctorum est, & data vobis, ut portetis iniquitatem multitudinis, & rogetis pro ea in conspectu Domini, præsertim cum de sanguine illius non sit illatum intra sancta, & comedere debueritis eam in sanctuario, sicut præceptum est mihi? Respondit Aaron: Oblata est hodie victima pro peccato, & holocaustum coram Domino: mihi autem accidit, quod vides. *Mortem duorum filiorum insinuat, & sic pergit: Quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in cæremoniis, mente lugubri? Quod cum audisset Moyse recepit satisfactionem. Similia ostendunt, quàm attentus ad omnia, quàm peritus cæremoniarum, quàmque accuratus in minimis etiam fuerit sanctus Legislator.*

§ XXXI. Enumeratio populi: Levitæ ad usum tabernaculi assumpti & numerati: tubæ compositæ, aliaque ad servandum ordinem in processione agminis.

E *Leges multe acceptæ à Deo & conscriptæ.* Reçtio tabernaculi, aliaque ea occasione facta, quæ narravimus, magnam partem absumpserunt mensis primi anni secundi ab egressu. Reliqua pars illius mensis videtur impensa fuisse variis legibus ad ritus & cæremonias spectantibus, quas seu in monte Sinai, seu in ta-

bernaculo, à Domino accepit Moyse, & per partes haud dubie conscripsit & promulgavit, cum omnes simul conscribi & promulgari non potuerint ob multitudinem; cumque multa ex illis ad solos sacerdotes spectent aut ad Levitas. *Videri de illis potest totus liber Leviticus, qui nihil ferè continet nisi leges maxime cæremoniales, quasdam tamen etiam morales & judiciales. In fine autem totus liber clauditur his verbis: Hæc sunt præcepta, quæ mandavit Dominus Moyse ad filios Israël in monte Sinai. Et caput penultimum hoc etiam modo finitur: Hæc sunt judicia atque præcepta, & leges, quas dedit Dominus inter se & filios Israël in monte Sinai per manum Moyse. Verumtamen ex his verbis nolim concludere, omnia præcepta Moyse data fuisse in monte Sinai: nam data verba intelligi possunt de tribus ultimis capitibus, cum caput 25 sic inchoetur: Locutusque est Dominus ad Moyse in monte Sinai &c. Contra ex multis aliis locis facile colligi potest, multa adhuc Moyse præcepta data fuisse post erectum tabernaculum: eo autem tempore Dominus Servo suo loqui solebat in ipso tabernaculo. Illo quoque tempore contingere potuit dubitatio illa de pœna homini blasphemo irroganda: de qua consultus Dominus Levit. 24 § 13 jussit hominem lapidibus obrui, uti factum refertur § 23 his verbis: Locutusque est Moyse ad filios Israël: & eduxerunt eum, qui blasphemaverat, extra castra, ac lapidibus oppresserunt. Feceruntque filii Israël, sicut præceperat Dominus Moyse.*

338 Multa deinde ordinata sunt per Moyse, jubente Domino, ut tam in castrametationibus quàm in itineribus elegans servaretur dispositio. Primum ad hunc finem conducebat enumeratio totius populi per singulas tribus, de qua Num. 1 hæc leguntur: Locutusque est Dominus ad Moyse in deserto Sinai in tabernaculo fœderis, prima die mensis secundi, anno altero egressionis eorum ex Ægypto, dicens: Tollite summam universæ congregationis filiorum Israël per cognationes & domos suas, & nomina singulorum, quidquid sexus est masculini à vigesimo anno & supra, omnium virorum fortium ex Israël, & numerabitis eos per turmas suas, tu & Aaron. Eruntque vobiscum principes tribuum ac domorum in cognationibus suis. *Nominatis autem duodecim tribuum principibus, ut ibidem videri potest, sic pergit: Hi nobilissimi principes multitudinis per tribus & cognationes suas, & capita exercitus Israël: quos tulerunt Moyse & Aaron cum omni vulgi multitudine: & congregaverunt primo die mensis secundi, recensentes eos per cognationes, & domos, ac familias, & capita, & nomina singulorum, à vigesimo anno & supra, sicut præceperat Dominus. Numeratique sunt in deserto Sinai. Singulorum tribuum numerum mox Moyse ibidem refert, ac de omnibus simul computatis § 45 sic subjungit: Fueruntque omnis numerus filiorum Israël per domos & familias suas à vigesimo anno & supra, qui poterant ad bella procedere, sexcenta tria millia virorum quingenti quinquaginta. Levitæ non comprehendebantur hoc numero: attamen duodecim erant tribus, quia posterius Josephi duas tribus constituebant, Ephraim nimirum & Manasse, ita ut tribus Levi esset decima tertia. Levitæ autem, ut sequitur, in tribu familiarum suarum non sunt numerati cum eis, ita mandante Domino, qui hanc tribum elegerat ad usum tabernaculi, ut dicemus.*

AUCTORIB
J. S.
totus exer-
citus in
quatuor
agmina di-
visus,

339 Enumeratis Israëlitis, totum exercitum
jussit Dominus dividi in quatuor agmina, qua
singula constarent ex ternis tribubus, & quorum
primum ad Orientem, alterum ad Meridiem,
tertium ad Occidentem, ac quartum demum ad
Aquilonem castrametaretur; ut & in itinere eod-
em ordine proficiscerentur. Pulcherrima hac di-
spostio, quâ numerosissimi exercitus confuso vi-
tabatur, refertur Num. 2 hoc modo: Locutus-
que est Dominus ad Moysem & Aaron, dicens:
Singuli per turmas, signa, atque vexilla, & do-
mos cognationum suarum castrametabuntur filii
Israël, per gyrum tabernaculi foederis: seu ta-
bernaculo relicto in medio. Mox primum agmen
ita describitur: Ad Orientem Judas (caput hu-
jus agminis) figet tentoria per turmas exerci-
tus sui: eritque princeps filiorum ejus Nahasson
filius Aminadab: & omnis de stirpe ejus summa
pugnantium, septuaginta quatuor millia sexcen-
ti. Juxta eum castrametati sunt de tribu Issachar,
quorum princeps fuit Nathanaël filius Suar: &
omnis numerus pugnatorum ejus, quinquaginta
quatuor millia quadringenti. In tribu Zabulon
princeps fuit Eliab filius Helon. Omnis de stirpe
ejus exercitus pugnatorum, quinquaginta septem
millia quadringenti. Universi, qui in castris Ju-
dæ annumerati sunt, fuerunt centum octoginta
sex millia quadringenti: & per turmas suas pri-
mi egredientur. Hoc primum agmen ceteris erat
numerosius. Secundi agminis, ad Meridiem ca-
strametati, caput erat tribus Ruben, eique ad-
juncta erant tribus Simeon & Gad. In hoc agmi-
ne erant centum quinquaginta millia & mille qua-
dringenti quinquaginta. Tertii agminis, ad Oc-
cidentem locati, caput fuit tribus Ephraim, qua
secum habebat tribus Manasse, & Benjamin.
Summa erat centum octo millia & centum. Ag-
mini quarto, ad Aquilonem constituto, praeerat
tribus Dan, erantque adjuncta tribus Aser &
Nephtali. Erant autem in hoc agmine pugna-
tores centum quinquaginta septem millia sexcen-
ti, qui ultimum agmen constituebant.

Levite ad
servitium
tabernaculi
assumpti, ac
bis vario
modo recen-
siti

340 Quemadmodum ordinem duodecim tri-
buum pulcherrimè disposuit Moyse, mandante
Domino, ita non minus accuratè divisit mini-
steria Levitarum, qui hac etiam de causa seor-
sum numerati sunt. Num. 1 & 48 indicat Do-
minus, ad quod ministerium destinasset Levitas.
Moyse audiamus: Locutusque est Dominus
ad Moysem, dicens: Tribum Levi noli nume-
rare (cum aliis,) neque pones summam eorum
cum filiis Israël: sed constitue eos super taber-
naculum testimonii & cuncta vasa ejus, & quid-
quid ad caeremonias pertinet. Ipsi portabunt ta-
bernaculum & omnia utensilia ejus: & erunt in
ministerio, ac per gyrum tabernaculi metabun-
tur (videlicet inter tabernaculum & quatuor
Israëlitarum agmina jam dicta.) Cum profici-
scendum fuerit, deponent Levitæ tabernaculum:
cum castrametandum, erigent: quisquis exter-
norum accesserit, occidetur. Metabuntur autem
castra filii Israël unusquisque per turmas & cu-
neos, atque exercitum suum. Porro Levitæ per
gyrum tabernaculi figent tentoria, ne fiat indi-
gnatio super multitudinem filiorum Israël, & ex-
cubabunt in custodiis tabernaculi testimonii. Cap.
3 & 5 ad propositum nostrum hæc dicuntur: Lo-
cutusque est Dominus ad Moysem, dicens: Ap-
plica tribum Levi, & fac stare in conspectu Aa-
ron sacerdotis, ut ministrent ei, & excubent,
& observent quidquid ad cultum pertinet multi-
tudinis coram tabernaculo testimonii, & custo-

diant vasa tabernaculi, servientes in ministerio
ejus. Dabique dono Levitas Aaron & filiis ejus,
quibus traditi sunt à filiis Israël. Aaron autem &
filios ejus constitues super cultum sacerdotii.
Mox quoque addit Dominus, se Levitas sibi ven-
dicare pro primogenitis, quos jam in Ægypto
sibi sanctificaverat. Census deinde Levitarum ha-
bitus est, sed non eodem planè modo, quo alii
Israëlitæ erant enumerati; at pueri etiam unius
mensis sunt recensiti. De his dicitur & 14: Lo-
cutusque est Dominus ad Moysem in deserto Si-
nai, dicens: Numeram filios Levi per domos pa-
trum suorum & familias, omnem masculum ab
uno mense & suprâ. Numeravit Moyse, ut
præceperat Dominus, & inventi sunt filii Levi
per nomina sua, Gerson & Caath & Merari. Hi
tres erant filii Levi, & patres omnium Levita-
rum, qui ab illis divisi fuerunt in Gersonitas,
seu filios Gerson; Caathitas, seu filios Caath;
& Meraritas, seu filios Merari: trium harum
familiarum ministeria per Moysem distincta vi-
debimus. Gersonita ab uno mense & suprâ re-
censiti sunt septem millia quingenti: Caathita
octo millia sexcenti: Merarita sex millia ducen-
ti. Exiguus sanè horum erat numerus, si com-
paretur cum numero aliarum tribuum. Levitas
autem omnes pro primogenitis Aaroni dedit Deus
ad ministerium tabernaculi. Deinde aliam enu-
merationem Levitarum ab annis triginta usque
ad quinquaginta fieri jussit Deus, ut sua singu-
lis ministeria assignarentur. Omnes autem, ut
habetur Num. 4 & 46, qui recensiti sunt de Le-
vitis, & quos recenserit fecit ad nomen Moyse
& Aaron, & principes Israël, per cognationes
& domos patrum suorum, à triginta annis & su-
prâ, usque ad annum quinquagesimum, ingre-
dientes ad ministerium tabernaculi, & onera por-
tanda, fuerunt simul octo millia quingenti octo-
gingta.

341 Ministeria autem Levitarum sic divisa
leguntur Num. 4. Postquam Aaron cum filiis
suis omnia, qua erant in tabernaculo, videlicet
arcam, mensam, candelabrum, altare aureum
seu thymiamatis, reliquamque minorem supel-
lectilem, deposuerant, & probè multis operi-
mentis involverant, dabant ea omnia Caathitis,
quibus praeerat Eleazar sacerdos, illique omnia
ista humeris suis portare debebant, sacerdotibus
onera dividendibus. Hoc erat ministerium Ca-
athitarum, ex quorum familia erat Moyse ipse
& Aaron. Gersonita verò, quibus praefectus erat
Ithamar sacerdos, portabant omnes cortinas, &
altare aneum seu holocaustorum, omniaque ad
illud altare spectantia. At hi plaustra habebant,
quibus onera sua vehere poterant. Merarita,
quibus item erant plaustra, vehabant omnes ta-
bulas, vectes, columnas, & bases tam tabernacu-
li quam atrii, aliaque eò spectantia. Hisce item
Ithamar praeerat. Latius hæc videri possunt Num.
4. De plaustris verò Gersonitis & Meraritis non
verò Caathitis per Moysem datis, sic legitur
Num. 7 & 6: Itaque cum suscepisset Moyse
plaustra & boves, tradidit eos Levitis. Duo
plaustra & quatuor boves dedit filiis Gerson,
juxta id, quod habebant necessarium. Quatuor
alia plaustra & octo boves dedit filiis Merari,
secundum officia & cultum suum, sub manu I-
thamar filii Aaron sacerdotis. Filiis autem Caath
non dedit plaustra & boves: quia in sanctuario
serviunt, & onera propriis portant humeris.

342 Porro, ut Levita designata ministeria
obirent, eos primum consecrari voluit Dominus.
Hæc Aarone:

deinde sus-
accipiunt
ministeria,

F

& ideo con-
secrantur ab
Aarone:

A *Hac de causa* Moyſen docuit ritum conſecrationis Levitarum, ipſamque conſecrationem fieri juſſit per Aaronem, ut legitur Num. 8, ubi etiam caremonie conſecrationis enarrantur. De re peracta ¶ 20 habentur ſequentia: Feceruntque Moyſes & Aaron & omnis multitudo filiorum Iſraël ſuper Levitis, quæ præceperat Dominus Moyſi: purificatiſque ſunt, & laverunt veſtimenta ſua. Elevavitque eos Aaron in conſpectu Domini, & oravit pro eis, ut purificati ingrederentur ad officia ſua in tabernaculo fœderis coram Aaron & filiis ejus. Sicut præceperat Dominus Moyſi de Levitis, ita factum eſt. *Quanto autem tempore ſervire tabernaculo deberent Levita, mox ita ſubjungitur*: Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Hæc eſt lex Levitarum: A viginti quinque annis & ſuprà ingreſſentur, ut miniſtrent in tabernaculo fœderis. Cùmque quinquageſimum annum ætatis impleverint, ſervire ceſſabunt: eruntque miniſtri fratrum ſuorum in tabernaculo fœderis, ut cuſtodiant, quæ ſibi fuerint commendata, opera autem ipſa non faciant. Sic diſpones Levitis in cuſtodiis ſuis. *Hactenus de Levitis, quorum ſingulis familiis ſuus etiam assignatus eſt caſtramentandi locus, ut videri poteſt Num. 3. Præterea aliqua leges caremoniales, iisdem temporibus lata, legi poſſunt Num. 5, 6 & 9.*

*tuba dux
compoſita:
quo ſigno
proficiſce-
rentur aut
quieſcerent
Iſraëlita.*

B *343* Priuſquam à monte Sinai receſſerunt Iſraëlita, juſſit demum Dominus componi duas tubas argenteas, quibus tanta multitudo imperium Moyſis faciliùs poſſet cognoſcere, uti refertur Num. 10. Sacerdotes hiſ tubis clangebant, uſuſque earum erat multiplex. Nam pro varietate clangoris, varia ſignificabantur; illiſque tubis convocabatur nunc populus univerſus, nunc ſoli principes: alias iſdem tubis ſignum dabatur ad caſtra movenda, earumdemque erat uſus tam in bello quàm in feſtivitatis. Hiſce omnibus diſpoſitis, ſanctus Legiſlator exſpectabat ſignum ad proficiſcendum, deſerendumque locum, in quo per integrum annum, exceptis aliquot diebus, non otioſè nec inutiliter fuerat caſtra metatus. Signum iſtud Num. 9 ¶ 15 & ſeq. ſic deſcribitur: Igitur die, quâ erectum eſt tabernaculum, operuit illud nubes. A vespere autem ſuper tentorium erat quaſi ſpecies ignis uſque mane. Sic fiebat jugiter: per diem operiebat illud nubes, & per noctem quaſi ſpecies ignis. Cùmque ablata fuiſſet nubes, quæ tabernaculum protegebat, tunc proficiſcebantur filii Iſraël: & (quando erant in itinere) in loco, ubi ſtetiſſet nubes, ibi caſtrametabantur. (Atque eo modo) ad imperium Domini proficiſcebantur, & ad imperium illius ſtegebant tabernaculum. Cunctis diebus, quibus ſtabat nubes ſuper tabernaculum, manebant in eodem loco: & ſi eveniſſet ut multo tempore maneret ſuper illud, erant filii Iſraël in excubiis Domini, & non proficiſcebantur, quot diebus fuiſſet nubes ſuper tabernaculum. Ad imperium Domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant. Si fuiſſet nubes à vespere uſque mane, & ſtatim diluctulo tabernaculum reliquiſſet, proficiſcebantur: & ſi poſt diem & noctem reſiſſet, (ſimiliter ad iter) diſſipabant tentoria. Si verò biduo aut uno menſe vel longiori tempore fuiſſet ſuper tabernaculum, manebant filii Iſraël in eodem loco, & non proficiſcebantur: ſtatim autem ut reſiſſet, movebant caſtra. Per verbum Domini ſtegebant tentoria, & per verbum illius proficiſcebantur: erantque in excubiis Domini (id eſt,

diligenter obſervantes motum nubes) juxta imperium ejus per manum Moyſi. *Hactenus de geſtis in deſerto Sinai, unde Moyſen cum toto exercitu diſcedentem videbimus, poſtquam Joſephus & Philonem de geſtis ibidem diſcuſſerimus.*

AUCTORE
J. S.

§ XXXII. Aſſerta Joſephi & Philonis de geſtis apud montem Sinai expenduntur & corriguntur, multis tamen brevitate cauſa omiſſis.

J *Joſephus lib. 3 de geſtis apud montem Sinai Joſephus ſic agit ut honori gentis ſua conſulere maluerit, & fidem hſtorie etiam apud gentiles conciliare, quàm omnia exactè narrare, quæ in ſacris Codicibus invenit. Priori de cauſa penitus omiſſa eſt conſlatio vituli aurei, & illius adoratio, uti & pœna tantum ſcelus ſecuta, & conſtractio tabularum: eadem quoque de cauſa tantum unius manſionis in monte per quadraginta dies continuata meminit. Altera ratio Joſephus haud dubiè impulit, ut facta prodigioſa aut proſus omitteret, aut narraret modo minùs mirabili, imò etiam de relatis in Scriptura libertatem ſentiendi, quæ vellent, lectoribus imprudenter attribueret. Ut autem ſingula aptiùs diſcutiam, verba ipſius ſubjungo. Interea (inquit cap. 3) dum hiſ locis populus hæret, Moyſes pro concione ait ſe ire in montem Sina, collocurum cum Deo, & aliquid utile eis inde reportaturum: jubetque ut ipſi interim in propinquo caſtrametentur viciniore Deo futuri. Hiſ dictis, aſcendit Sina montem omnium regionis ejus ceſſiſſimum, & ob nimiam altitudinem cauſeſque præruptas non aſcenſus tantum hominum, ſed aſpectus quoque ipſos deſatigantem, ut non immeritò propter Numen incolens religioſus haberetur. Hebræi verò juxta mandatum Prophetæ motis caſtris radices montis occupant, ſuſpenſi animis, quidnam boni, ita ut promiſerat, eſſet è Deo reportaturus: atque interim, dum Ductorem ſuum exſpectant, feſtos dies agebant, caſtitem ſervantes tum in cæteris, tum abſtinendo à congreſſu mulierum per triduum, ſicut juſſi fuerant, & aſſiduis precibus Deum ſolicitantes, ut propitiùs Moyſem excipiens, donum ſibi per eum aliquod mitteret, quod ad vitam bene ac feliciter degendam conducibile foret.*

345 Interim & victu ſumptuoſiore utebantur, & ornatu ſplendidiore unà cum uxoribus ac liberis excolebantur: atque in hunc modum duabus diebus inter epulas exactis, appetente jam tertia, nubes primùm præter ſolitum ſupra tota caſtra Hebræorum ſublimis pependit, tentoria, quàm latè patebant, contegens, reliquum cælum circumquaque clara ſerenitate obtinente: procellæ deinde cum imbre vehementi ruebant, & fulgura ſimul crebrò micantia terrebant, fulminaque eliſa ſignificabant Moyſen ex ſententia cum Deo propitio conveniſſe. Hæc lecturi, ut cuique placuerit, accipiant: mihi certè fas non fuit diſcedere ab illis, quæ in ſacra hſtoria conſcripta habentur. *Hactenus Joſephus, imprudenter permittens, ut lecturi, ut cuique placuerit, accipiant relata, cum ea in ſacris Litteris haberi dicat. At non pauca alia hîc corrigenda. Pri-*

*variis erro-
ribus cor-
rumpit:*

AUCTORE J. S. *mò illud Numen incolens montem Sinai, ac si mons ille jam antè fuisset religiosus, refutatum est num. 90. Secundo Hebraei castra non posuerant in ipsis montis radicibus, ut hic dicitur, cum vetitum eis fuerit Exod. 19 & 12 fines illius tangere. Tertio Moyses, dum prima vice montem ascendit, non mansit ibi triduo, ut ait hallicianus Josephus, sed post iteratos itus & reditus triduo populum preparavit ad mandata Dei excipienda. Quarto triduo illo non epulabantur, nec festos dies agebant; sed puritati tam externa quam interna erant intenti. Quinto nubes tertii die tridui supra tota pendens castra prorsus fœlitiæ est.*

sequentia
verò

346 *Hicce observatis, Josephum rursus audiamus: Cæterum, inquit, Hebræi visa insolita tempestate, ejusque horrendo strepitu aures feriente, supra modum turbabantur, nam & rei novitas terrebat, & rumor vulgatus de monte, quòd crebrò Deus eum inviseret. Quamobrem continebant se intra tabernacula mœsti, putantes actum de salute Moysis, & illò per iram Dei sublato, se quoque simile exitium manere. In tali rerum statu ecce tibi Moyses exultans lætitiâ, vultuque ipso animum gaudio gestientem præferens: quo conspecto, repente metus omnis abiit, inque locum ejus spes magni alicujus boni successit: nam & aër ad ejus adventum pristinam serenitatem recepit. Mox igitur concionem advocat, auditorum, quæ mandata à Deo referat. Quam ubi convenisse animadvertit, è superiore loco, ut ab universis audiretur, in hunc modum est affatus: Viri Hebræi, Deus optimus maximus, quemadmodum nunquam antea vota nostra est aspernatus, ita hoc quoque tempore me Legatum vestrum benignissimè excepit, & jam in castra vestra præfens ac propitius adest, præscripturus vobis vivendi rationem, quâ nulla beatior ne cogitari quidem potest.*

nihilò
exactius

347 *Quare per ipsum perque ejus magnifica opera vos obsecro, ne contemnatis quæ vobis dicturus sum, meam mediocritatem intuentes, quòdque humanam linguam auditori estis: sed expedientes mandatorum bonitatem ac utilitatem, agnoscite ejus majestatem, qui ut vestra commoda provehat, me internuncio ad vos uti non est dedignatus. Non enim Moyses Amaram & Jochabelis filius, sed is, qui pro vestra salute Nilum sanguineis fluentis labefecit, & Ægyptiorum contumaciam tam variis calamitatibus fregit, qui per mare viam vobis munivit, qui omnium egenis cibos cælitus excogitavit, qui potum desiderantibus è petra scatere jussit, à quo Adamus terræ ac maris usumfructum accepit, per quem Noë diluviium effugit, per quem Abrahamus nostri generis autor ex errone possessore Chananææ terræ est factus, per quem Isaac confectis senio parentibus est natus, per quem Jacobus duodecim honestissimis filiis est ornatus, per quem Josephus in Ægyptiorum præsidem evalit: is, inquam, vobis hæc præcepta largitur: ego nihil aliud sum quàm tanti Numinis interpres. Ea vobis sacrosancta erunt, & conjugibus ac liberis antiquiora: illis enim parendo beatam vitam agetis, fruentes terra fertili, mari tranquillo, progenie juxta naturæ leges felici, eritisque hostibus vestris semper formidolosi. Ego enim cum Deo coram collocutus, immortalæ ejus vocem audivi: adeò illi cordi estis vos & generis vestri incolumitas.*

348 *His dictis adducit populum cum liberis*

& conjugibus, ut Deum loquentem eis audiant, & quid agendum, docentem, ne dicta minus auctoritatis haberent, si per humanam linguam in animos eorum illaberentur: itaque omnes audiebant vocem è sublimi descendentem, ut nemo non intelligeret. Præcepta autem, quæ Moyses duabus tabulis inscripta reliquit, non est fas totidem verbis evulgare, sententias tantum eorum indicabimus. *Hæc Josephus, decem præcepta deinde sic compendio recitans, ut primum in duo dividat; nonum verò & decimum tamquam unum habeat. Corrige insuper in datis verbis primo hæc verba, continebant se intra tabernacula mœsti: nam, ut dicitur Exod. 19 & 17 Moyses eduxit populum, postquam audiri ceperunt tonitrua, fulguraque micare, & maxime postquam clangor buccina perstrepebat, quem perperam omisit Josephus. Secundo fœlitiæ est ille Hebræorum timor de salute Moysis, qui ipsis aderat, donec ad momentum à Deo vocaretur in montem. Tertio fœlitiæ item est aëris illa serenitas, quæ reddita esset ad adventum Moysis, antequam præcepta erant per angelum promulgata. Quarto proluxior illa Moysis declamatio ad populum eo tempore locum non habuit. Sexto deum tabula eo tempore data non sunt Moysi, sed postea. Porro recitatis decem præceptis eo, quo dixi, modo, subjungit auctor: Hæc ubi multitudo læta ex ipso Deo, sicut Moyses prædixerat, audivit, dimissa est concio. Sequentibus autem diebus sæpius ad Ducis tentorium ventitantes, postulabant ut etiam leges eis à Deo deportaret. Ille & in hoc gratificatus leges tulit, & quid, quoque modo agendum esset, per idem tempus præscripsit. *Aliqua hic omissa, quæ suo loco videri poterunt ex sacris Litteris relata.**

349 *Fam verò Josephum audiamus de Moysis ascensu in montem, deque gestis populi quadraginta diebus, quibus absuit: Eodem ferè tempore Moyses rursus in Sina montem ascendit, præmonito antè populo: nam & spectare eos ascensionem suam voluit. Cùmque diutius moraretur, per xl enim dies absuit; cœperunt solliciti esse, ne quid gravius illi accidisset, neque in tot ærumnis aliud quidquam eos sic contristavit, ut interitus Moysis opinio. Variabant enim rumores, dum alii devoratum à bestiis jactant, maxime qui minus eum amabant; alii raptum à Deo videri malunt: qui verò prudentiores erant, inter utramque sententiam ancipites, quòd alterum ab humanis casibus non alienum, alterum Viri illius virtuti convenientius videbant, ipsius sortem satis æquo animo ferebant: suam autem vicem dolebant, quòd tali Præside ac patrono essent orbat, qualem alium inveniri credebant impossibile: & neque sollicitudo sperare eos sinebat, neque spe adempta non dolere poterant; ac ne castra movere quidem audebant, reditum expectare jussi.*

350 *Tandem xl diebus totidemque noctibus clapsis revertitur, nullo interim humano alimento degustato: adventuque suo tota castra ingenti gaudio replevit, divinam providentiam illis adesse significans, & rationem bene ac beatè vivendi se per eos dies didicisse: postularèque Deum ut tabernaculum ei faciant, quòd descenderet, quoties placeret, quòd etiam migrantes secum circumferre possent, ut non sit opus amplius in Sina ascendere, sed intervistans crebrò, & tantum non cohabitans, præsto sit votis eorum ac deprecationibus: mensuram quoque & formam tabernaculi sibi præmonstratam, nihilque*

idem gentem
nam Moysis
commorationem in
monte

F

tu viam
narrat, o-
mittens via
genti
sua præ-
sa:

que

A que superesse, nisi ut ad ejus fabricam quamprimum se accingerent. His dictis profert duas tabulas continentes decem præcepta inscripta, in singulis quina; erat autem Dei manus ea scriptura. *Huc usque Josephus, duas mansiones in monte, utraque quadraginta dierum, confundens, & populi idololatriam, ac primarum tabularum confectionem, tamquam probra gentis suæ studiosè prætermittens. Conjectura verò populi timentis ob diuturnam Moylis absentiam haberi possunt ut conjectura non improbabiles; sed ea solum congruunt primæ commorationi Moylis in monte; reliqua verò spectant ad ipsius descensum post secundam commorationem. At multa rursus sunt prætermissa, qua locis suis enarravi.*

351 Largitionem populi ad tabernaculi aliarumque rerum constructionem ipsamque structuram, ceteris rellius sic explicat: Illi verò præfentiâ sermonèque Moylis læti, pro se quisque certatim ad structuram tabernaculi conferebant, aurum, argentum, cuprum, materiam ligneam elegantem & contra cariem firmam, pilos caprarum, & ovium pelles, partim hyacinthinâ, partim puniceâ tincturâ, quasdam etiam candidas colore, & alias purpuræ flore infectas. Adhæc lanas eisdem coloribus tinctas, & linum byssinum, hâpillos quoque pretiosos, qui ad ornatum auro includi solent, atque insuper vim magnam odoramentorum: nam hujusmodi erat materia tabernaculi, quod nihil ab ambulatorio templo & portatili differebat. Ergo posteaquam istæ species ambitiosè sunt collatæ, viritum contribuentibus, nonnullis etiam plura quàm pro domesticis facultatibus, architectos operi Propheta præficit ex mandato Dei, sed tales, ut non alii deligendi fuerint, etiam si populi suffragiis res commissa fuisset.

B *352 Eorum nomina etiam nunc in Tacris codicibus extant: Beselel ex tribu Judæ, Uronis filius & Mariammes, quæ erat ducis foror: & Eliabus Isamachi tribus Davidis. Plebs autem tanta alacritate operam & impensam offerebat, ut edicto coercendi fuerint, & præconis voce admonendi, non esse opus pluribus: ita enim fabricatoribus est visum. Atque ita structuram tabernaculi aggrediuntur, Moyse & mensuram & magnitudinem designante, sicut in monte ex Dei colloquio didicerat, tum quantum instrumentum * capere deberet ad usum sacrificiorum & sacrorum ministerium, ritè ac ordinatè præscribente. Nec minor fuit largitio mulierum circa vestes sacerdotales, & cætera, quæ vel ad tabernaculi ornamentum, vel ad divinum cultum attingere videbantur. Narrat deinde idem auctor erectionem tabernaculi, illudque describit cum omnibus eò spectantibus, uti & vestes pontificales ac sacerdotales, ac demum leges populo latas. At horum omnium examen, ut nimis prolixum, prætermittendum censui.*

rellius enarrat,

C ** Græcè quanta vasa*

uti & dedicationem tabernaculi, & consecrationem sacerdotum;

353 De dedicatione verò tabernaculi, consecratione sacerdotum, & de morte duorum ex illis, quid referat, audiamus: Initio verò sequentis anni, inquit cap. 9, mense Xanthico Macedonum, Hebræorum Nisan, novilunio tabernaculum dedicatum est, & quidquid vasorum in eo fuerat. Statimque Deus indicavit gratum sibi esse & non supervacaneum laborem Hebræorum, præsentem se fano suo hunc in modum declarans: cum cælum esset aliàs serenum, super solum tabernaculum caligo descendit, non quidem tanta, quantæ solent esse hibernæ nebu-

læ, nec tamen tam tenuis, ut aspectum humanum transmitteret: jucundusque ros distillabat ab ea, præfentiæ Dei fidem populo astruens. Moyses autem, distributis prius in fabricatores tanti operis pro cuiusque merito præmiis, victimas mactabat in atrio tabernaculi juxta præscriptum... Deinde sanguine victimarum ornatum Aaronis & filiorum ejus asperit, purificans eos fontanis aquis ac unguento, ut Dei fierent sacerdotes: atque hoc modo per septem dies ipsos & vestes eorum curabat: tabernaculum item & ejus vasa unguento, sicut jam dixi, confecto, & sanguine taurorum & arietum, alternis diebus juxta genus suum mactatorum. Octava autem die festum indixit, & sacrificare unumquemque pro facultatibus imperavit. At illi dicto parentes certatim & ambitiosè victimas offerebant, quibus super aram impositis, subito sponte sua ex illis ignis fulguris in morem emicuit, & inspectante populo omnia flamma absumpsit.

354 Per idem tempus accidit Aaroni quædam calamitas, paterno animo gravis: quam tamen generosè pertulit: erat enim vir fortis, & intelligebat hoc non sine Dei voluntate factum. Ex quatuor filiis, quos dixi, seniores duo, Nabadus & Abius, cum in aram intulissent victimas, non juxta præscriptum Moyli, sed quales antea solebant, combusti sunt flammâ in eos conversâ, & vultus ac pectora eorum depascente: nec succurri potuit, quin ita occumberent. Moyses autem jussit patrem eorum ac fratres sublata cadavera extra castra deferre, atque ibi honorificè sepelire: totusque populus inopinatam hanc eorum mortem luxit: solos fratres ac patrem Moyses voluit à mœrore abstinere, & potiore Dei honorem quàm suam tristitiam habere, jam enim sacrum amictum Aaron gestabat. Ita de hisce Josephus, qui rursus nonnulla eget correctione. Nam primò dum dicit Nadab & Abiu victimas intulisse, quales antea solebant, malè supponit, ipsos jam ante consecrationem suam sacrificare solitos, quod nequaquam est verisimile. Malè quoque asserit culpam eorum fuisse in qualitate victimarum; cum solum peccaverint, quòd ignem non sacrum adhiberent. Secundo verisimile non est, combustos fuisse Nadab & Abiu, vultusque eorum & pectora igne depasta, cum Levit. 10 v. 5 dicantur elata eorum cadavera, sicut jacebant, vestita lineis tunicis. Dicitur quidem ibidem v. 2 Ignis... devoravit eos, sed vox devorare sæpè idem in Scripturis significat, ac occidere: nam & gladius devorare dicitur, id est, occidere. Itaque probabilius est, solum igne divinitus immisso occisos fuisse, non combustis corporibus, quæ mox cum lineis vestimentis elata sunt. Tertio clarius sacris Litteris repugnat Josephus, dum asserit corpora occisorum elata fuisse per Aaronem aliosque sacerdotes: nam hisce non modo luctum externum, sed corporum quoque elationem severè prohibuit Moyses.

at in referenda morte duorum ex ipsis variè labitur &
E

F

355 Porro meliora sunt, quæ de gestis Moylis idem scriptor sic subjungit: Ceterum Moyses, recusatis omnibus honoribus à populo sibi oblatis, totus cultui divino erat deditus: & in Sina quidem non ampliùs ascendebat, sed in tabernaculum ventitans oracula, quoties opus erat, à Deo referebat, cultu & habitu privati hominis uti perseverans; neque quidquam præter reipublicæ curam præ aliis sibi vindicans. Leges præterea scribebat & vivendi rationem, quam servantes & Deo placere possent, & ipsi inter

demum de Moyse & populo aliqua satis exacta.

AUCTOR
J. S.

inter se socialiter pacatèque vivere : atque hæc omnia Dei monitu faciebat. *Et post alia quædam de populo item rectè* : Tabernaculo dedicato , & omnibus , quæcumque ad sacerdotalem ordinem pertinebant , ritè peractis , populus , Deo in castrorum contubernium recepto , lætus ad hymnos & ad sacrificia se convertit , non aliter quàm omnibus malis jam averruncatis , & omnia prospera in posterum sperantes : donaque Deo tam privatim quàm publicè per singulas tribus offerebant. Principes enim tribuum bini de suo conferentes plaustrum cum duobus bubus contribuebant , ut sex plaustra tabernaculo per viam devehendo inservirent : & præter hoc unusquisque eorum obtulit phialam &c. . . Præterea vitulum &c. . . atque ita per duodecim continuos dies sacrificaverunt , qualibet die unus ; *nimirum per Aaronem & sacerdotes , qui sacrificabant : principes verò victimas sacrificandas donabant. Hæc ex Josepho attulisse de gestis ad montem Sinai sufficiat.*

356 Philo nihil de iis tradidit lib. 1 *Vita Moylis , ubi alias singula historicè narrare solet. At lib. 3 , ubi monet se dicturum de sacerdotio Moylis , multa memoravit de tabernaculo , de vasis sacris , de sacerdotibus eorumque vestibus , de Levitis , aliisque similibus , qua excutienda non censui. Pauca quoque hinc inde pro exemplis refert de illis gestis Moylis , qua ante memoravi. Hæc igitur audiamus. Pag. 524 de idololatria Hebræorum , quando vitulum aureum fecerunt & adoraverunt , sic loquitur : Cùm Moses ascendisset montem proximum , ibique aliquot diebus colloqueretur cum Deo sine arbitris , quidam inconstantes , tamquam orbatu Principe , absentiam ejus verterunt in impietatis occasionem : oblitique Dei veri , cœperunt æmulari signa Ægyptia , factu juvenco aureo ad imitationem animalis ejus regionis sacratissimi : cui profana sacra faciebant , & choreas agebant inconditas , hymnos concinendo lamentis similes , & expleti mero congeminarunt temulentiam , vino pariter furentes ac insanîa , pernoctando in comessationibus , oblectandòque se factis pessimis , ignari ultionis imminenti , quam provocabant suâ maliciâ , & excæcati suis affectibus. Ubi verò clamores castrenses , ut in turba celebritateque , longè latèque audiebantur , adeo ut ad montis cacumen pervenirent , percussus aures Moses hærebat , ut amator Dei simul & hominum , nec discedere sustinens à divino colloquio , quo privatim honoratus fuerat , nec despiciere plebem miserè tumultuantem per principis absentiam. Sentiebat enim tumultum , vocibus confusis & inarticulatis indicantibus perturbationes animi , præsertim sagaci prudentique Homini , facile intelligenti hanc esse debacchationem publicam , per vinolentiam non abstinentium ab injuriis.*

quam Moy-
ses in monte
intelligens ,
& probos
ad se vo-
cans ,

357 Itaque diu huc illucque incertus distrahebatur : sed oraculum dubitationem exemit his verbis : I , descende celeriter : populus ad impietatem prolapsus est , juvencom manu factum adorans pro numine , & victimas ei sacrificans , oblitus omnium , quæ hæcenus vel vidit vel audivit , & totius pietatis atque religionis acceptæ à majoribus. Ille stupefactus , cùm non posset non credere oraculo , tamquam sequester & arbiter , non statim resiliit , sed prius deprecabatur pro populo , suppliciter orans peccati veniam : deinde placato Rege omnipotente , revertebatur mixtâ gaudio mœstitiâ. Gaudebat enim

Deum non repulisse suam supplicationem , contristatus autem fuerat , quòd iniquissimè ferret patrias leges derelictas à populo. Ubi verò castra introgressus , vidit repentè mutatos ritus , & signa recepta pro veritate , non omnes tamen infectos ejus mali contagio , sed superesse quosdam sanos , quibus talia displiceant , volens discernere incorruptos ab insanabilibus , & videre , num qui revertantur ad pœnitentiam , per præconem populum monuit edicto , cuius indicio tum pios tum impios manifestè cognosceret. Verba edicti fuerunt hæc : Si quis est Domini , veniat ad me : brevia sanè , sed magnam vim continentia. Perinde acsi diceret : Si quis nihil manu factum , nihil creatum habet pro Deo , sed unum rerum Dominum , ad me veniat.

358 Itaque alii , qui Ægyptiacum typhum prætulerant , edictum contempserunt : alii fortasse metu pœnæ non ausi sunt propius accedere , sive Mosem timentes , sive seditionem populi. Solet enim vulgus scire in dissentientes à sua dementia. Sola ex omnibus Levitica tribus , audito præcone , tanquam ex composito accurrit properè , pedum celeritate indicans alacritatem animi , & quanto affectu pietatem coleret. Quos ubi vidit Moses certatim ad se concurrere : Statim apparebit , inquit , num eadem animis insit alacritas , quæ corporibus. Sumite gladios , cædite mille supplicia meritis , qui , vero Deo relicto , falsos sibi fecerunt , indito corruptibilibus creatisque essentiis incorruptibilis illius increatæque nomine : non cognatis , non amicis parcite , amicitiam ac cognationem æstimando sanctitate proborum hominum. Vix ea dixerat , cùm illi exasperati , & infensi sceleri jam inde à principio , ruentes in cædem , interemerunt ad tria millia virorum conjunctissimorum antea. Quorum cadavera medio foro jacentia plebs videns indoluit , simulque metuens ultricem iram adhuc fervidam , statim respuit.

359 Hæc ubi narraverat Philo , de premio Levitarum subjungit : Tum Moses , publicè laudata horum fortitudine , honorem eis decrevit perpetuum , convenientem facinori præclarissimo. *Per honorem illum intelligit sacrum ministerium. Et sanè Levitas in premium illius facti sacro ministerio admotos esse non negaverim : at tamen id statim factum non est , ut insinuat Philo , sed post menses octo aut novem. Plura etiam in præcedenti relatione sunt corrigenda. Primò malè dicitur Moyles audivisse clamores Israëlitarum , antequam moneretur ab angelo de illorum idololatria : nam clamores illos postea audivit , quando cum Josue de monte descendit. Secundo oravit quidem pro populo Moyles , priusquam descenderet , & interitum Hebræorum avertit ; sed non ita penitus placavit Deum , quam Philo innuit. Tertio gravior , aut certè aperiore , est lapsus , dum tria millia solum numerat occisorum à Levitis , cùm occisi fuerint ad viginti tria millia. Hic error ab eodem repetitur pag. 536 , ubi factum iteratò commemorat. Quarto multa hujus historia adjuncta prætermittit auctor : at id minus hic est improbandum , cùm afferatur dumtaxat pro exemplo , quàm quòd totam historiam loco suo suppresserit.*

360 De mansione Moylis in monte per quadraginta dies sine cibo & potu sic habet pag. 514 : Primum sicut anima , sic & corpus purificandum erat ab omni contagio rerum mortalium , cibo , potu , & consuetudine cum mulieribus. Verùm hoc affectu jam dudum non tangebatur , penè jam

quidam in
hijce erro-
res observa-
ti :

F

ejusdem re-
latio de
commoratio-
ne Moylis
in monte,
ciborum ab-
stinencia &
splendore
vultus.

A jam inde postquam cepit afflari divino spiritu, ut semper esset paratus accipiendis oraculis. Nam per quadraginta dies continuos à cibo & potu abstinuit, nimirum alimentis recreatus melioribus, cœlitus aspirantibus, & primò menti, mox corpori etiam utilitatem per animam afferentibus, ut & viribus & habitudine proficeret, adeo ut intuentes eum vix oculis suis crederent. Cùm enim ascendisset sacrum montem in eo tractu cellissimum, Deo jubente, quod alioqui nemini licuit impunè facere, fertur ibi durasse tot diebus, quot dixi, quamvis nihil secum tulerat, quo naturali desiderio fatis faceret: attamen exacto ibi tanto tempore reversus ad suos præstolantes ad montis radicem, visus est pulchrior, quàm cùm ascenderet, adeo ut stupentes miraculo ne obtueri quidem possent ejus faciem splendore solari fulgidam. Dum autem in monte moraretur, disciebat cuncta mysteria sacerdotii, & ante omnia de templi vasorumque factorum apparatu. *Hactenus Philo, ex quo plura non adduco de gestis ad montem, quia ipse pleraque genti sua dedecorosa omittere voluit.*

B § XXXIII. Discessus Hebræorum à monte Sinai: Hobab à Moyse invitatus comitatur: murmuratio populi: mansio 13 apud Sepulcra concupiscentiæ: septuaginta seniores instituti: carnes populo datæ, & pœna secuta.

Discessus à monte Sinai ad solitudinem Pharan,

Postquam Moyse apud montem Sinai rempublicam Hebræorum ordinaverat, legibusque à Deo datis instituerat, discessit cum toto exercitu ex deserto Sinai ad solitudinem Pharan, processitque usque ad locum, qui ab eventu deinde dictus est, Sepulcra concupiscentiæ: nam Num. 33 v. 16 de hoc itinere sic legitur: Sed & de solitudine Sinai egressi, venerunt ad Sepulcra concupiscentiæ. *Tempus suscepti hujus itineris exprimitur Num. 10 v. 11 his verbis: Anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis, elevata est nubes de tabernaculo fœderis: profectique sunt filii Israël per turmas suas de deserto Sinai, & recubuit nubes in solitudine Pharan. Hæc epocha ostendit, Israëlitas in prædictis castris ad montem Sinai non integro anno mansisse, cùm ad ea venerint die tertio mensis tertii præcedentis anni. Quapropter non satis capio, quid voluerit S. Hieronymus, quando in Mansionem 13 scripsit, Postquam juxta montem Sinai commoratus est anno uno & diebus quatuor, mira dispositione castrorum egressus est in solitudinem Pharan, nisi fortasse voluerit includere totum tempus, quo fuerunt in Raphidim, seu in mansionem undecima, quod illa non longè abesset à monte Sinai.*

invitante Moyse ad comitandam Hobab cognatum suum,

362 Porro elevatio nubis signum erat profectionis. Itaque elevata jam nube, postquam Moyse mandata dederat ad iter clangore tabernaculum deponere, & quando sacerdotes tabernaculum deponere, sacraque vasa debite involvere, ut sua Levitis assignarent onera, Moyse Hobab affinem suum invitavit ad comi-

*tandum; nisi forsitan præmonitus esset ab angelo de itinere instante, atque ita id paulo ante fecerit. Certè hæc spectat locus Num. 10 v. 29, ubi res ita narratur: Dixitque Moyse Hobab, filio Raguel Madianitæ, cognato: Proficiscimur ad locum, quem Dominus daturus est nobis: veni nobiscum, ut beneficiamus tibi: quia Dominus bona promisit Israël. Cui ille respondit: Non vadam tecum, sed revertar in terram meam, in qua natus sum. Et ille: Noli, inquit, nos relinquere: tu enim nôsti, in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, & eris ductor noster. Cùmque nobiscum veneris, quidquid optimum fuerit ex opibus, quas nobis traditurus est Dominus, dabimus tibi. *Variâ hîc quæri possunt. Primò quid opus erat ductore, cùm angelus per nubem exercitum duceret, & nubes semper quiesceret in locis, ubi castra erant figenda? Verùm, non obstante angeli ductu, poterat opera talis ductoris utilis esse Moyse & Hebræis, quia nubes uno tantum loco quiescebat, videlicet ubi figendum erat tabernaculum; castra verò ob immensam populi multitudinem, ad ingens intervallum circumquaque erant extendenda: atque ad hunc finem utilis esse poterat ductor locorum peritus, qui insuper ostendere poterat fontes, aliasque locorum commoditates, docereque quales essent populi, quorum ditiones aut consinia erant pertransituri, & alia plura id genus.**

363 Secundo quæri potest, an Hobab revera Moyse acquieverit: id enim nec clarè affirmatur, nec negatur. At probabilius est; comitatum esse, tum quia non dicitur aliquid reposuisse ad iteratam Moyse invitationem, sed mox subditur, Profecti sunt ergo &c. Tum quia posteri Hobab videntur habitasse in terra promissa cum Israëlitis, ut colligitur ex Jud. 4 v. 11, ubi filii seu posterii Hobab cognati Moyse memorantur, & vocantur Cinæi. Item Jud. 1 v. 16 dicitur: Filii autem Cinæi cognati Moyse ascenderunt de civitate Palmarum, cum filiis Juda, in desertum fortis ejus, quod est ad meridiem Arad, & habitaverunt cum eo. *Dubitari quidem hîc potest, an Hobab ipse, an pater ejus Raguel, vocetur Cinæus: at certum videtur, filios fuisse Hobab, seu ipsius posteros, qui in tribu Juda sedes fixerunt. Plura de his non adduco. Porro tertia quæstio, eaque magis controversa est, utrum Hobab sit socer Moyse, idemque cum Raguele & Fetihone, an verò diversus. Alii tria illa nomina ejusdem hominis esse volunt, qui & Cinæus dictus fuisset, quia omnes vocantur Hebræicè chothen, qua voce socerum significari contendunt. Verùm hæc opinio mihi non apparet probabilis: nam Hobab filius Raguel clarè dicitur; nec ullum habemus fundamentum, cur filium dicamus senioris cujusdam Raguelis. Secundo Hobab mansit cum Moyse, ut vidimus. At Fetihro jam ex Raphidim domum est reversus, ut dictum est num. 271: verisimile quoque non est, Raguelem, qui senex admodum esse debebat, deinde rediisse, relictaque familiâ suâ, Moyse adhesisse. Itaque, sive Raguel & Fetihro idem sit, ut probabilius mihi videtur, sive Fetihro sit filius Raguelis, ut aliqui volunt; nequeo dubitare, quin Hobab sit filius Raguelis soceri Moyse, & vel filius Fetihronis, vel frater natu minor. Quod enim de voce chothen objicitur, exigui est momenti, & jam antè dixi vocem sumi de quolibet affine, sive is socer sit, sive soceri filius, aut etiam ne-*

AUCTORE
J. S.

E

qui verisimiliter comitatus est. & alius est à Raguele Moyse socero.

F

M

pos.

AUCTORE J. S. pos. Ab hoc diverticulo ad discedentes Israelitas redeamus.

364 Ordo proficiscentium hic erat. Totum exercitum præcedebat arca fœderis à Caathitis gestata. Sequebatur tota tribus Juda cum tribu Isachar & tribu Zabulon. Post hæc tabernaculum, quod vehebatur partim, partim portabatur à Gersonitis & Meraritis. Deinde tribus Ruben cum adjunctis tribubus Simeon & Gad. Hæc tribus sequebantur Caathita, portantes omnia vasa tabernaculi, exceptâ arcâ. Deinde tribus Ephraim cum tribubus Manasse & Benjamin. Deum agmen claudabant tribus Dan, Aser, & Nephthali, ut pluribus narratur Num. 10, ubi v. 33 hæc adduntur: Profecti sunt ergo de monte Domini viam trium dierum, arcaque fœderis Domini præcedebat eos, per dies tres providens castrorum locum. Nubes quoque Domini super eos erat per diem, cum incederent. Cumque elevaretur arca, dicebat Moyses: Surge, Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant, qui oderunt te, à facie tua. Cum autem deponeretur, aiebat: Revertere, Domine, ad multitudinem exercitus Israël. Ordine prædicto tribus diebus processerunt Israelita, interposito tamen necessario tempore ad corpora curanda, & quietem capiendam, sed loca illa, ubi sic quiescebant, inter mansiones non fuerunt numerata, quod non figerentur tentoria.

365 Verum continuata illa itinera trium dierum nova murmurationi occasionem præbuerunt ignavis quibusdam, qui in ipso itinere acerbè cœperunt conqueri, & malum pluribus communicarunt. Quippe Num. xi Moyses hæc scribit: Interea ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore, contra Dominum. Quod cum audisset Dominus, iratus est. Et accensus in eos ignis Domini devoravit extremam castrorum partem. Verisimile est, murmurationis auctores, qui aut lassè erant, aut magis se lassos simula- bant, resedisse in via, ac si non potuissent sequi, atque ideo extremam fuisse castrorum partem, qua caelesti hoc igne percussa est. Psal. 77 v. 21 de pœna hac dicitur: Et ignis accensus est in Jacob, & ira ascendit in Israël: quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutari ejus. Inchoata autem hac punitione, mox terri- ti ad Moysen recurrerunt, qui iram Omnipotentis sedavit, ut legitur Num. xi v. 2: Cumque clamasset populus ad Moysen, oravit Moyses ad Dominum, & absorptus est ignis. Vocavitque nomen loci illius INCENSIO; eo quod incensus fuisset contra eos ignis Domini. Crediderim hunc locum non longe absuisse à mansionem decima tertia, & continuatam ibidem fuisse murmurationem de defectu carniarum, aliorumque ciborum, quos in Ægypto habuerant.

366 Certè illa murmuratio de defectu ciborum sic refertur, ut videatur jam cœpta cum alia, & deinde continuata in castris, sletibus tamen magis quam insolentibus clamoribus. Audi v. 4: Vulgus quippe promiscuum, quod ascenderat cum eis, flagravat desiderio, sedens & flens, junctis sibi pariter filiis Israël, & ait: Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Recordamur piscium, quos comedebamus in Ægypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepo- nes, porrique & cepe & allia. Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi manna. Audivit ergo Moyses flentem populum per familias, singulos per ostia tentorii sui. Iratusque est furor Domini valde: sed & Moysi in-

toleranda res visa est. Facta hæc sunt, postquam tentoria sua jam fixerant Israelita, ut patet ex allatis verbis; mirandumque sanè, quod pœna murmurantibus illata in itinere non cohibuerit mali progressum. Moyses ipse tantam inconstan- tis populi levitatem, indocilitatem, temeritatem- que adeo sensit sibi gravem esse, ut mortem tanto oneri præferendam duceret. Audiamus sequen- tia ejus verba: Et ait (Moyses) ad Dominum: Cur afflixisti Servum tuum? quare non invenio gratiam coram te? & cur imposuisti pondus uni- versi populi hujus super me? Numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, ut dicas mihi: Porta eos in sinu tuo, sicut por- tare solet nutritrix infantulum; & defer in terram, pro qua jurasti patribus eorum? Unde mihi car- nes, ut dem tantæ multitudini? Flent contra me, dicentes: Da nobis carnes, ut comedamus. Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia gravis est mihi. Sin aliter tibi vi- detur, obsecro ut interficias me, & inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Hæc enim Moyses, haud dubiè voluntati divine se reverenter subjiciens; non enim oportet nos verba ipsius reprehendere, cum ea non reprehenderit Dominus, sed precibus ejus annuerit.

367 Accipe textum sacrum: Et dixit Domi- nus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta vi- ros de senibus Israël, quos tu nôsti quod senes populi sint ac magistri: & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam & loquar tibi: & auferam de spiritu tuo, & tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, & non tu solus graveris. Hæc præcipua fuerat postulatio Moysis: nam carnes, de quibus infra videbimus, directè populo non petierat. Paruit Moyses mandanti Domino, ut re- fertur v. 24 his verbis: Venit igitur Moyses, & narravit populo verba Domini, congregans se- ptuaginta viros de senibus Israël, quos stare fe- cit circa tabernaculum. Descenditque Dominus per nubem, & locutus est ad eum, auferens de spiritu, qui erat in Moysè, & dans septuaginta viris. Cumque requievissent in eis Spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt. Aliqua hæc obscuriora sunt, & nonnulla egent dilucidatione. Primò senes illi non vocantur ætate, sed gravi- tate morum, & sapientiâ, ut faciliè colligitur ex illis verbis, Quos tu nôsti quod senes populi sint ac magistri. Hæc eadem verba insinuant, jam aliquod munus antea senibus illis fuisse, cum dicantur magistri; ideoque mihi probabile vide- tur, fuisse hosce septuaginta ex numero illorum, quos consilio Jethronis constituerat Moyses Exod. 18.

368 Verum, inquiet aliquis, quomodo ergo Moyses conqueritur supra, se solum sustinere onus populi? Respondeo, id enim conquestum esse, quia iudices illi inferiores solum dirimebant lites quasdam minoris momenti; nec tanta gaudebant auctoritate apud populum, ut hic in rebus ma- joris ponderis eos audire dignaretur, aut eorum consiliis acquiescere, quod carerent Spiritu prophético: nam populus ille indocilis contineri non poterat in officio, nisi prodigiis, gravibusque sup- pliciiis divinitus illatis, ut exemplis multis abundè liquet. Itaque cum nullus inter Israelitas, nisi solus Moyses, videatur usque ad illud tempus dono prophetia præditus fuisse, nullusque satis intellexisse, quanta bona Deus promitteret obse- quentibus Israelitis, quanta verò mala minaretur inobedientibus; nullus satis audebat aut po-

murmuratio in itinere orta, multique caelesti igne absumpti:

murmuratio ob defectum carniarum, cujus occasione Moyses petit ad- jutores in regimine,

* manna

E

Domini septuaginta seniores donat spiritu prophético: hi verisimiliter

F

ex statutis antè Jethronis consilio, sed majori gratia & auctoritate nunc dona-

A terat discedentes ab officio minis terrere, terren-
doque cohibere; sed totum illud onus soli incum-
bebat. Moyfi, ad quem semper recurrebatur,
sive iracundia Dei humilibus precibus placanda
esset, sive populus aliqua de causa conquerere-
tur. Præterea solus Moyfes populum leges divi-
nas docebat, Deique mandata eidem solus ex-
ponebat. Certè nullus alius huc usque legitur aut
populum docuisse, aut Dei mandata exposuisse,
aut murmurantes discedentesque ab officio ter-
ruisse aut cohibuisse. Nam ne Aaron quidem,
quando Legislator in monte aberat, etiamsi cum
Hir statutus esset à Moyse, ut populum interim
regeret, gravissimum idololatriæ crimen impedi-
re valuit. Hoc igitur sensu Moyfen dixisse ex-
istimo se portare pondus universi populi.

nihil tamen
ideo amit-
tente Moy-
se,

369 Obscurum quoque est, quomodo Deus ab-
stulerit de Spiritu Moylis, aut qui erat in Moy-
se, ut daret senioribus. Nam jam observavit S.
Augustinus quæst. 18 in Numeros, Latinos in-
terpretes fecisse hunc sensum laboriosum ad in-
telligendum. Quippe verba ita sonant, acsi ali-
quid ablatum esset Moyfi aliisque datum. At is
sensus merito repudiatur, cum Moyfes nihil ex
gratia aut dono prophetandi amisisset. Observat
autem laudatus Augustinus Græcè apud Septua-
ginta non legi, Auferam de Spiritu tuo, sed,
de Spiritu, qui est super te; & quæstionem sic
solvit: Nunc autem cum ita scriptum sit, . .
facilior est absolutio quæstionis: quia intelli-
gimus, nihil aliud Deum significare voluisse, nisi
ex eodem Spiritu gratiæ illos quoque habituros
adjutorium, ex quo habebat Moyfes; ut & isti
haberent, quantum Deus vellet, non ut ideo
Moyfes minus haberet. Non video, cur verba
Latina hoc eodem sensu exponi nequeant: nam
de Spiritu tuo intelligi sic potest, de Spiritu eo-
dem, qui tuus, seu tibi datus est. Nec videtur
dubitandum, quin Deus promittat, se septua-
ginta senioribus communicaturum uberius dona
sua sine ullo Moylis detrimento; atque ita reve-
ra factum sit: nam aliàs Moyfes plus perdi-
didisset subtractione propriorum donorum, quam
accessione alieni auxilii fuisset lucratus.

qui cupie-
bat dona
sua multis
communica-
ti.

370 Quàm porò alienus esset ab invidia
Moyfes, quàmque nollet solus esse in oculis tanti
populi, non solum ostendit prædicta auxilii pe-
titio, sed idem magis declaratur per illud, quod
ea occasione factum est, de duobus è Senioribus
ad tabernaculum evocatis, qui præ humilitate,
ut plerique existimant, eò non accesserant, nec
tamen dono prophetiæ fuere privati. Res ita nar-
ratur 26: Remanserant autem in castris duo
viri, quorum unus vocabatur Eldad, & alter
Medad, super quos requievit Spiritus: nam &
ipsi descripti fuerant, & non exierant ad taber-
naculum. Cumque prophetarent in castris, cu-
currit puer, & nuntiavit Moyfi, dicens: Eldad
& Medad prophetant in castris. Statim Josue fi-
lius Nun, minister Moyfi, & electus è pluribus,
ait: Domine mi Moyfes, prohibe eos. At ille,
Quid, inquit, æmularis pro me? Quis tribuat,
ut omnis populus prophetet, & det eis Dominus
Spiritus suum. Reversusque est Moyfes, & ma-
jores natu Israël in castra; id est, quilibet ad
sua tentoria: nam aliàs tabernaculum, ad quod
convenerant, in medio erat castrorum. Nunc ad
carnes populo dandas accedamus: nam illa simul
Moyfi fuere promissa, quando jussit Dominus se-
ptuaginta seniores congregari; sed facta singula
volui consequenter narrare.

371 De carnibus dandis Dominus, seu ejus
Septembris Tomus II.

vices gerens angelus, Moyfi sic loquitur 18: **AUCTORE**
Populo quoque dices: Sanctificamini: cras co-
medetis carnes. Ego enim audivi vos dicere: **J. S.**
Quis dabit nobis escas carniū? Bene nobis e-
rat in Ægypto; ut det vobis Dominus carnes, **Carnes in-**
& comedatis, non uno die, nec duobus, vel **mensem in-**
quinque aut decem, nec viginti quidem, sed **tegrum pro-**
usque ad mensem dierum, donec exeat per na- **missæ,**
res vestras, & vertatur in nauscam, eo quòd
repuleritis Dominum, qui in medio vestri est,
& fleveritis coram eo, dicentes: Quare egressi
fumus ex Ægypto? Hac promissio Domini erat
punientis potius quàm miserentis, ut patet ex
ipsis verbis, & ab eventu. Repulerant Israélite
Dominum, quia contenti non erant manna. At
uti non omnium erat hic contemptus cibi à Do-
mino dati, sic non omnium fuit pœna; sed mo-
rigeri carnes, hac occasione in pœnam murmu-
rantium datas, utiliter manducaverunt. Porò
Moyfes non statim videtur mentem aut consilium
Dei percepisse, fortasse quia adhuc nonnihil tur-
batus erat absurda populi murmuratione. Hinc
nec increduli nec dubitantes de potentia Domini,
sed mirantis potius sunt, quæ sequuntur: Et ait
Moyfes: Sexcenta millia peditum hujus populi
sunt (præter feminas, pueros, Levitas, Ægy- **E**
ptios & servos) & tu dicis: Dabo eis escam car-
niū mense integro? Numquid ovium & boum
multitudo cædetur, ut possit sufficere ad cibum?
vel omnes pisces maris in unum congregabun-
tur, ut eos fatient? Cui respondit Dominus:
Numquid manus Domini invalida est? Jam nunc
videbis, utrùm meus sermo opere compleatur.

372 Vidit sanè die sequenti non solum Moy-
fes, sed omnis populus promissionem angeli im-
pletam: nam 31 res ita refertur: Ventus autem
egrediens à Domino, arreptans trans mare
coturnices detulit, & demisit in castra itinere,
quantum uno die confici potest, ex omni parte
castrorum per circuitum, volabantque in aëre
duobus cubitis altitudine super terram. Surgens
ergo populus toto die illo, & nocte, ac die al-
tero, congregavit coturnicum, qui parùm, de-
cem coros (alii itaque plures) & siccaverunt
eas per gyrum castrorum. Comederunt igitur,
saltem aliqui, toto mense coturnices, ut ex præ-
dictis intelligitur; at non sine punitione rebellium,
ut sequitur: Adhuc carnes erant in dentibus eo-
rum, nec defecerat hujuscemodi cibus: & ecce
furor Domini concitatus in populum, percussit
eum plagâ magnâ nimis. Vocatusque est ille lo-
cus, SEPULCRA CONCURSUS: ibi enim se-
pelierunt populum, qui desideraverat. De hisce
quoque Psal. 77 26 dicuntur sequentia: Tran-
tulit Austrum de cælo: & induxit in virtute sua
Africum. Et pluit super eos sicut pulverem car-
nes: & sicut arenam maris volatilia pennata. Et
cecidit in medio castrorum eorum, circa ta-
bernacula eorum. Et manducaverunt & saturati
sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis: non
sunt fraudati à desiderio suo. Adhuc escæ eorum
erant in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super
eos. Et occidit pingues eorum, & electos Israël
impedivit.

dataque im-
mensa mul-
titudine co-
turnicum;

373 Non exprimit sacra Scriptura, quo mor-
tis genere perierint. Verùm mihi credibile est, nam mur-
malum ab ipsis cibus ortum esse, morboque ex **sed in præ-**
nimia gula contracto plurimos periisse, ut puni- **murationis**
rentur usu carniū, quas temeraria cupiditate **multi sunt**
postulaverant. Suspicionem hanc mihi ingerunt **occulsi.**
verba Domini, carnes promittentis, donec ci-
bus ille exeat per nares, . . . & vertatur in nau-
scam.

AUCTORE
J. S.

team. *Accedit denominatio loci Sepulcra concupiscentiæ, qua videtur innuere, concupiscentiam gulamque ipsis mortem attulisse, præsertim quia nullum aliud mortis genus exprimitur. Fateor tamen rem esse incertam. At displicet illorum sententia, qui incendio antè relato occisos putant, cum incendium istud ortum sit in via & in extrema castrorum seu agminis parte, quia aliqui murmurabant de nimio labore, locoque nomen dederit incendio; hic verò locus dictus sit Sepulcra concupiscentiæ.*

§ XXXIV. Josephi relatio de prædictis expenditur : Philo arguitur.

Josephus murmuracionem populi apud Sepulcra concupiscentiæ

Josephus de prædictis breviter agit, multa præmittens, alia verò variis erroribus deturpans. Verba ipsius cap. 12 hæc sunt : Non multo post à Sina monte castra moventur : & post aliquot mansiones, de quibus dicemus, ventum est ad locum, qui dicitur Iseremoth : ubi denuo populus seditionibus agitari cepit, & laboriosæ peregrinationis culpam in Moysem conferre. Illius suafu se reliquisse regionem fertilissimam, & nunc non solum ejus ubertate carere, verumetiam pro sperata felicitate in extremis miseris huc & illuc oberrare, aquarum inopiâ laborantes : & si manna quoque aliquo casu deficiat, proculdubio fame interituros. His addebant multa convivia, quæ in Virum optimè meritum passim jactabantur. Exortus est interim unus è populo, qui admonitos præteritorum Moyfi beneficiorum, bonam spem habere hortabatur, ne tum quidem opem divinam frustra requisituros. Vulgus autem his verbis vehementius concitatum, magis ac magis contra Prophetam tumultuabatur. Qui videns ita desperatos, jubet æquo animo esse, pollicendo se, quamvis gravibus contumeliis immeritò petitum, copias tamen carniū eis exhibiturum, non in unum tantum diem, sed in plures etiam. Illis verò credere nolentibus, quodam etiam rogante, unde tot hominum millibus providere possit? Deus, inquit, & ego, quantumvis malè apud vos audientes, numquam tamen desinemus vestri curam gerere : idque brevi estis visuri. Vix hæc dixerat, cum tota castra coturnicibus complentur, quas acervatim venabantur. Deus tamen non multo post in Hebræorum insolentiam ac maledicta animadvertit, non paucis è populo desideratis. Nam & hodie locus ille nomen ex eo casu inditum retinet, vocaturque Cabrothaba, quasi dicas concupiscentiæ monumenta.

multis inquinat erroribus :

375 *In hisce primò corrige, quod dicitur de aquarum inopia : nam eo defectu ibidem non laboraverunt Israëlita, nec de eo conquesti sunt. Non rectè quoque exposuit murmuracionis causam, silens desiderium carniū radiumque manna eidem occasionem præbuisse. Secundo pro fletu populi convivia in Moysem malè substituit : nam de convitiis hic flet Scriptura. Tertio unum aliquem è populo pro Moyse loquentem perperam inducit, silente rursus Scriptura. Quarto Moysem quoque loquentem facit, non sicut habet Scriptura; sed uti ipse finxit Josephus, qui malè addit, populum verbis ipsius non credidisse. Quinto coturnices statim advolasse post pro-*

missionem Moylis perperam asserit scriptor veri incuriosus, cum intercesserit electio septuaginta seniorum, quam cum multis aliis prætermittit. Sextò denique ne loca quidem rectè expressit : res enim non contigit post aliquot mansiones à monte Sinai, nec in Iseremoth, per quam Hase-roth, seu mansionem decimam quartam intelligit, sed in mansionem tertiam decimam, seu prima post mansionem deserti Sinai. Hi similesque Josephi errores ostendunt, scriptorem habuisse curam non magnam vera scribendi; sed contentum fuisse, modò posset historiam conscribere utcumque gentilibus verisimilem, & Judæis honorificam : idque magis etiam patet ex truncationibus innumeris, corruptionibusque gestorum de industria factis.

376 *Philo quoque non satis sincerè vitam nec Philo Moylis conscripsit, sed nimium studuit honori sincerè scri- gentis suæ. Etenim aliam causam non invenio, cur multa prætermiserit, qua vel maxime ad vitam Moylis spectabant, sed genti Hebræica probrosa erant; curque alia non pauca loco suo avulserit, malueritque referre lib. 3 Vita Moy- sis sine ordine temporis, tantaque brevitate, ut levitas & inconstantiâ Hebræorum in iis vix appareat. Præcipuè autem culpandus est, quòd ea de causa veritatem etiam neglexerit. Accipe evidentem rei probationem. Lib. 1 Vita pag. 493. postquam narraverat victoriam de Amalecitis relata, qua incidit in mensem secundum anni primi ab egressu ex Ægypto, statim sic profectus : Post prælium decernit exploratores ad inspiciendas fedes genti suæ destinatas mittere, anno secundo, postquam iter ingressi fuerant &c. Non ignoravit nec ignorare potuit Philo, missionem exploratorum anno integro & mense uno alterove posteriorem esse. Cur igitur eam ponit mox post victoriam de Amalecitis relata? Non aliam reperio rationem, quam ne lectores adverterent, magnam relinqui lacunam in Vita Moylis. Nam omittuntur gesta omnia apud montem Sinai, aut potius loco suo avelluntur, ut lib. 3 de iis aliqua narrarentur, qua magis elucere poterant; quæque probrosa erant Hebræis, breviter perstringerentur : omittuntur omnia, qua apud Sepulcra concupiscentiæ, & in Hase-roth contigerunt; nam hæc nimio erant dedecori Hebræis, præsertim quia tantillo tempore post Legem acceptam apud montem Sinai, tam indociles levesque fuerunt inventi. Hæc notare volui, ut fidem utriusque scriptoris Hebræi melius perspectam habeat studiosus lector.*

§ XXXV. Murmuratio Mariæ & Aaronis contra Moysem : pœna Mariæ : mansiones aliquot : missio exploratorum, murmuratio Israëlitarum & rebellium pœna.

Post mortuos in Sepulcra concupiscentiæ sepultos, Israëlita venerunt ad mansionem decimam quartam in Hase-roth, ut dicitur Num. 33 & 17 his verbis : Profectique de Sepulcra concupiscentiæ, castrametati sunt in Hase-roth. Et Num. xi & 34 : Egressi autem de Sepulcra concupiscentiæ, venerunt in Hase-roth, & manserunt

Man. in Hase-roth, ubi Maria & Aaron obloquuntur Moyfi,

A ferunt ibi. *Locus hic virtutem sancti Legislatoris rursus exercuit, dolorque ipsius tanto debuit esse acerbior, quanto propinquiores erant persona, quae contra Virum mitissimum se erexerunt. Factum Moyses ipse narrat Num. 12 hoc modo: Locutaque est Maria & Aaron contra Moysen propter uxorem ejus Aethiopiissam, & dixerunt: Num per solum Moysen locutus est Dominus? nonne & nobis similiter est locutus? Pauca hic observanda. Uxor Moysis Aethiopiissa erat Sephora Madianitis, quae Aethiopiissa vocatur, quia regio Madianitarum olim à Chusitis seu Aethiopiis fuit inhabitata, ut ante diximus num. 69. Hoc satis videtur certum, licet aliqui olim dissenserint. Verum non aequè clara aut certa est occasio seu causa hujus jurgii, cum de ea magis inter se dissentiant interpretes. Mihi praeplacet conjectura illorum, qui existimant, Sephoram nimis sibi placuisse ob familiaritatem Moysis cum Deo, secutamque ex ea auctoritatem apud homines, eosque Moysis favores ita extulisse apud Mariam & Aaronem, ut sibi quoque plusculum arrogaret, & forsitan se Mariae preferret, quòd tanti Prophetae & Legislatoris esset uxor. Verba Aaronis & Mariae favent huic conjectura: & verisimile est, jurgium istud ortum esse, absente Moysen.*

objurgato
autem utro-
que per an-
gelum,
Maria le-
prâ est inse-
ctâ,

B 378 De hac fratris & sororis suae imprudentia non videtur conquestus esse mitissimus Propheeta, qui fortasse ne quidem verba murmurantium audiverat, aut certe facile condonasset. At Dominus auctoritatem Amici sui tanto promptius vindicavit. Audi sequentia: Quod cum audisset Dominus (erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra, ideoque injuriam sibi factam facile neglexisset) statim locutus est ad eum, & ad Aaron & Mariam: Egredimini vos tantum tres ad tabernaculum foederis. Cumque fuissent egressi, descendit Dominus in columna nubis, & stetit in introitu tabernaculi, vocans Aaron & Mariam. Qui cum essent, dixit ad eos: Audite sermones meos: si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis servus meus Moyses: qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei: & palam, & non per aenigmata & figuras Dominum videt. Quare ergo non timuistis detrahare servo meo Moysi? Iratusque contra eos, abiit: nubes quoque recessit: quæ erat super tabernaculum: & ecce Maria apparuit candens leprâ quasi nix. Voces stetit & abiit ferè insinuans, angelum hic apparuisse formâ humanâ, idque aliqui crediderunt. At mihi longè probabilius apparet, Aaronem & Mariam nihil vidisse, nisi nubem, ex qua vocem audiebant. Hac vox cum nube primò descendit, deinde stetit; ac demum abiit. Verisimile enim mihi non apparet, angelum humanâ formâ ex propinquo loco visum esse ab Aaron & Maria, cum Moyses antea faciem ejus videre desideraverit, ac solum postiora viderit. Porro ex poena Maria colligitur, ipsam magis fuisse culpabilem Aaronem, qui non omni tamen culpa vacavit, cum fuerit reprehensus, & in sorore utcumque castigatus.

eâque non
nisi post se-
ptem dies
Moyses pre-
cibus libe-
rata.

C 379 Ad relationem historiae regrediamur: Cumque respexisset eam Aaron, & vidisset perfusam leprâ, ait ad Moysen: Obsecro, Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod stultè committimus, ne fiat hæc quasi mortua, & ut abortivum, quod projicitur de vulva matris suæ: ecce jam medium carnis ejus devora-

tum est à lepra. Clamavitque Moyses ad Dominum, dicens: Deus, obsecro, sana eam. Cui respondit Dominus: Si pater ejus spuisset in faciem illius, nonne debuerat saltem septem diebus extra castra, & postea revocabitur. Exclusa est itaque Maria extra castra (secundum Legem de segregatione leproforum latam Num. 5 v. 2) & populus non est motus de loco illo, donec revocata est Maria. Ita Dominus partim preces Moysis exaudivit sanitate brevi reddendo, partim auctoritati ipsius consuluit insuetam poenam ad septem dies sic protrahendo, ut populo deberet innotescere. Nam parùm probabilis est aliquorum sententia, qui voluerunt Mariam statim fuisse sanata; sed amandatam solam fuisse extra castra ad imperium Domini; quia segregatio sequebatur lepram, quâ eam percusserat Dominus, qui noluit eam à communi lege eximi, ut non solum leprâ, sed & segregatione confunderetur, atque ita efficacius corrigeretur.

D 380 Sanatâ autem post septem dies revocatâque Mariâ, populus iter suum prosecutus est. Mansio erat decima quinta, ad quam proficiebantur, atque ea vocatur Rethma Num. 33 v. 18, ubi sic habetur: Et de Haferoth venerunt in Rethma. Num. 13 v. 1 de eodem itinere dicitur: Profectusque est populus de Haferoth, fixis tentoriis in deserto Pharan. S. Hieronymus in Mansionem xv ad propositum nostrum notat sequentia: Et notandum quòd reliquæ mansiones decem & octo, quarum nunc breviter catalogus describitur, à Rethma usque ad Aliongaber, id est, usque ad trigésimam secundam mansionem, sub Pharan solitudinis nomine contineantur, in quibus universa, quæ scripta sunt, diversis temporibus gesta sentimus: quæ quia non sunt per mansiones singulas distributa, à nobis quoque in commune dicuntur... Ab hac itaque mansionem usque ad trigésimam secundam istiusmodi continentur historiae. Duodecim exploratores mittuntur ad Terram sanctam: botrus refertur in ligno, & Christi breviter passio demonstratur. Murmurat populus Judæorum, gigantum impetum reformidans. Pugnât contra Amalec & Chananeum nolente Deo, & victus, intelligit, quæ debebat in Terra sancta exercere sacrificia. Dathan & Abiron & filii Core (imò Core ipse sine filiis) consurgunt contra Moysen & Aaron, & terræ voragine glutuntur. Inter mortuos & viventes pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, & currens ira Dei sacerdotis voce prohibetur. Virga Aaron & florem profert & folia; & in æternam memoriam virens siccitas consecratur &c. Hæc omnia incertis locis gesta esse, quòd Moyses nomina locorum non expresserit, cum facta narravit, rectè observavit sanctus Doctor.

E 381 Quapropter nequeo ut certam amplecti at incertam multorum è neotericis, qui missionem exploratorum quinta decima mansioni assignunt, in singulis cum nullum inveniam in Scripturis fundamentum, quo fulciatur hæc assertio. Hæc de causa accipe mansiones omnes, quibus facta à S. Hieronymo breviter perstricta sic congruunt, ut nulli determinata aliquid certò possit attribui. Decima sexta est Remmophares, post quam ordine sequuntur alia usque ad trigésimam secundam, sic memorata Num. 33 à v. 19: Profectique de Rethma castrametati sunt in Remmophares. Unde egressi, venerunt in Lebna. De Lebna, castrametati sunt in Resa. Egressique de Resa,

AUCTORE venerunt in Ceelatha. Unde profecti, castrametati sunt in monte Sepher. Egressi de monte Sepher, venerunt in Arada. Inde proficiscentes castrametati sunt in Maccloth. Profectique de Maccloth, venerunt in Thahath. De Thahath, castrametati sunt in Thare. Unde egressi, fixere tentoria in Methca. Et de Methca, castrametati sunt in Hefmona. Profectique de Hefmona, venerunt in Moseroth. Et de Moseroth, castrametati sunt in Beneiaacan. Profectique de Beneiaacan, venerunt in montem Gadgad. Unde profecti, castrametati sunt in Jetebatha. Et de Jetebatha venerunt in Hebrona. Egressique de Hebrona, castrametati sunt in Afiongaber. *Hac est mansio trigesima secunda, si nulla sint pratermissa.*

missi sint exploratores, cum nequeat dici quora sit Cadesbarne, ex qua sunt missi.

B 382 Existimare porro nequeo, mansiones aliquot pratermissas, cum unice hic intenus sit Moyles mansionibus enumerandis, multasque recensent, in quibus nihil memorabile contigit. Jam vero exploratores ad Terram promissam missos esse ex Cadesbarne, constat ex testimonio Moylis infra dando; atque ideo aliqui volunt, mansionem fuisse in Cadesbarne a praedictis omnibus distinctam. At longè probabilius mihi videtur, Cadesbarne fuisse vicinum locum alicui ex dictis mansionibus, mansionemque nominari à Moyse potius Cadesbarne in Deuteronomio quam alio nomine, quo recensetur Num. 33, quia Cadesbarne locus erat celebrior & notior Israelitis. Cum autem incertum sit, cui mansioni Cadesbarne vicina fuerit, quæve mansio eo nomine fuerit designata; æquè est incertum, utrum ex mansione decima quinta, an ex aliqua è proximè sequentibus missi fuerint exploratores. At constat missos esse anno secundo ab egressu, indeque colligi potest, ex mansione decima quinta aut ex alia non nimis longè sequente missos esse.

Rogante populo & an-nuente Deo,

C 383 De missione ipsa exploratorum Moyles Num. 13 & 2 sic habet: Ibique (in deserto Pharan) locutus est Dominus ad Moysem, dicens: Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israël, singulos de singulis tribubus, ex principibus; id est ex primariis, non ipsos tamen tribuum principes, uti ex nominibus innotescit. Porro populum etiam petiisse à Moyse, ut exploratores mitterentur, habemus Deut. 1 & 19, ubi Moyles hac de re populum ita alloquitur: Profecti autem de Horeb, transivimus per eremum terribilem & maximam, quam vidistis, per viam montis Amorrhæi, sicut præceperat Dominus Deus noster nobis. Cùmque venissemus in Cadesbarne, dixi vobis: Venistis ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noster daturus est nobis. Vide terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi: ascende & posside eam, sicut locutus est Dominus Deus noster patribus tuis: noli timere, nec quidquam paveas. Et accessistis ad me omnes, atque dixistis: Mittamus viros, qui considerent terram; & renuntient, per quod iter debeamus ascendere, & ad quas pergere civitates. Cùmque mihi sermo placuisset, misi ex vobis duodecim viros, singulos de tribubus suis. *Res tota sic videtur ordinanda. Hortatus est Moyles populum, ut ad possessionem Terra promissæ se accingeret. Ille vero rogavit, ut primùm mitterentur exploratores. Consultus verò hac de re Dominus præcepit, ut exploratores duodecim mitterentur.*

384 Audiamus rursus Moysem Num. 13 & 4: Fecit Moyles, quod Dominus imperaverat, de deserto Pharan mittens principes viros, quo-

rum ista sunt nomina. De tribu Ruben (misit) Sammua filium Zechur. De tribu Simeon, Saphat filium Huri. De tribu Juda, Caleb filium Jephone. De tribu Issachar, Igal filium Joseph. De tribu Ephraim, Osee filium Nun. De tribu Benjamin, Phalti filium Raphu. De tribu Zabulon, Geddiel filium Sodi. De tribu Joseph, sceptri Manasse, Gaddi filium Sufi. De tribu Dan, Ammiel filium Gemalli. De tribu Aser, Sthur filium Michaël. De tribu Nephthali, Nahabi filium Vapfi. De tribu Gad, Guel filium Machi. Hæc sunt nomina virorum, quos misit Moyles ad considerandam Terram: vocavitque Osee filium Nun, Josue. Misit ergo eos Moyles ad considerandam terram Chanaan, & dixit ad eos: Ascendite per meridianam plagam. Cùmque veneritis ad montes considerate Terram, qualis sit: & populum, qui habitator est ejus, utrum fortis sit an infirmus: si pauci numero an plures: ipsa terra, bona an mala: urbes quales, muratæ an absque muris: humus, pinguis an sterilis, memorosa an absque arboribus. Confortamini, & afferte nobis de fructibus Terræ. Erat autem tempus, quando jam præcoquæ uvæ vesci possunt.

385 Cùmque ascendissent, exploraverunt Terram à deserto Sin usque Rohob intrantibus Emath (id est, usque ad confinia Emath, urbem Syria, seu partem Terra promissæ Septentrionalem.) Ascenderuntque ad Meridiem, & venerunt in Hebron, ubi erant Achiman & Sifai & Tholmai, filii Enac: nam Hebron septem annis ante Tanim urbem Ægypti condita est. Pergentesque usque ad Torrentem botri, absciderunt palmitem cum uva sua, quem portaverunt in veste duo viri. De malis quoque granatis & de ficis loci illius tulerunt: qui appellatus est Nehelescol, id est, Torrens botri, eo quòd botrum inde portassent filii Israël. Reversique exploratores Terræ post quadraginta dies, omni regione circuita, venerunt ad Moysem & Aaron & ad omnem cœtum filiorum Israël in desertum Pharan, quod est in Cades. Locutique eis & omni multitudini, ostenderunt fructus Terræ: & narraverunt, dicentes: Venimus in Terram, ad quam misisti nos, quæ revera fluit lacte & melle, ut ex his fructibus cognosci potest: sed cultores fortissimos habet & urbes grandes atque muratas. Stirpem Enac vidimus ibi. Amalec habitavit in Meridie (sed extra Terram promissam,) Hethæus & Jebusæus & Amorrhæus in montanis: Chananæus verò moratur juxta mare & circa fluentia Jordanis. *Non omnes recensentur gentes, quæ habitabant in Terra promissæ & deinde occupata; at exploratores referunt solùm, quantum intellexerant in itinere, atque ideo etiam memorant Amalecitas, quod Hebraorum hostes essent, licet aliàs non habitarent in terra per Israëlitas occupanda. Jam hæc relatio in animis audientium nimium timorem, murmurque excitaverat.*

386 Occurrere itaque voluit Caleb, ut sequitur: Inter hæc Caleb compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysem, ait: Ascendamus & possideamus Terram, quoniam poterimus obtinere eam. Alii verò (decem, nam Josue alia erat mente) qui fuerant cum eo, dicebant: Nequaquam ad hunc populum valeamus ascendere, quia fortior nobis est. Detraxeruntque Terræ, quam inspexerant, apud filios Israël, dicentes: Terra, quam lustravimus, devorat habitatores suos: populus, quem aspeximus, proce-

D Moyles mittit in Terram promissam exploratores,

E qui eam lustrant: reversique urbem laudant, & incolarum fortitudinem exaggerant,

F

Calebo nam mur sed eorum exploratores per-gunt istud alere,

A proceræ staturæ est. Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo : quibus comparati quasi locustæ videbamur. *De hisce Deut. 1 v̄ 24* Moyſes ad populum ita diſſerit : Qui (*exploratores*) cùm perrexiſſent & aſcendiſſent in montana , venerunt uſque ad Vallem botri * : & conſideratâ Terrâ , ſumentes de fructibus ejus , ut oſtenderent ubertatem , tulerunt ad nos , atque dixerunt : Bona eſt Terra , quam Dominus Deus noſter daturus eſt nobis. Et noluiſtis aſcendere , ſed increduli ad ſermonem Domini Dei noſtri , murmurâſtis in tabernaculis veſtris , atque dixiſtis : Odit nos Dominus , & idcirco eduxit nos de terra Ægypti , ut traderet nos in manu Amorrhæi , atque deleret. Quò aſcendemus ? Nuntii terruerunt cor noſtrum , dicentes : Maxima multitudo eſt , & nobis ſtaturâ procerior : urbes magnæ , & ad cælum uſque munitæ , filios Enacim vidimus ibi. *Hæc cepta fuerant in ipſa relatione exploratorum , auctaque ſunt deinde in tentoriis , ubi decem exploratores perfidi calumnias ſuas populo ita inculcabant , ut Caleb , Joſue & Moyſes ipſe tumultum ſedare nequiverint.*

B *387* Quid Moyſes ipſe egerit , pergit ibidem *narrare hoc modo* : Et dixi vobis : Nolite metuere , nec timeatis eos : Dominus Deus , qui ductor eſt veſter , pro vobis ipſe pugnabit , ſicut fecit in Ægypto , cunctis videntibus. Et in ſolitudine (ipſe vidisti) portavit te Dominus Deus tuus , ut ſolet homo geſtare parvulum filium ſuum , in omni via , per quam ambulâſtis , donec veniretis ad locum iſtum. Et nec ſic quidem credidiſtis Domino Deo veſtro , qui præceſſit vos in via , & metatus eſt locum , in quo tentoria figere deberetis , nocte oſtendens vobis iter per ignem , & die per columnam nubis. *Idem cum aliis peccatis graviter Iſraelitis exprobrat Moyſes Deut. 9 v̄ 22 , dicens ipſis* : In Incendio quoque , & in tentatione , & in Sepulcris concupiſcentiæ provocâſtis Dominum : & quando miſit vos de Cadesbarne , dicens : Aſcendite , & poſſidete Terram , quam dedi vobis : & contempſiſtis imperium Domini Dei veſtri , & non credidiſtis ei , neque vocem ejus audire voluiſtis : ſed ſemper fuiſtis rebelles à die , quâ noſſe vos cœpi. *Mirandum ſanè eſt , populum inter continua divina protectionis indicia , miraculaque & prodigia , tam puſillanimum fuiſſe tamque incredulum , ut inconfiderato & temerario timori ſuo plus tribueret , quàm efficaciſſimis Moyſis rationibus ac promiſſionibus , quæ ipſos numquam ſeſellerant. Façtum id tamen , & ne à blaſphemis quidem temperatum.*

C *388* Moyſes Num. 14 temeritatem populi rebellis ſic exponit : Igitur vociferans omnis turba flevit nocte illa , & murmurati ſunt contra Moyſen & Aaron cuncti filii Iſraël , dicentes : Utinam mortui eſſemus in Ægypto : & in hac vaſta ſolitudine utinam pereamus , & non inducat nos Dominus in Terram iſtam , ne cadamus gladio , & uxores ac liberi noſtri ducantur captivi. Nonne melius eſt reverti in Ægyptum ? Dixeruntque alter ad alterum : Conſtituamus nobis ducem , & revertamur in Ægyptum. Quo audito Moyſes & Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Iſraël. At verò Joſue filius Nun , & Caleb filius Jephone , qui & ipſi luſtraverant Terram , ſciderunt veſtimenta ſua , & ad omnem multitudinem filiorum Iſraël locuti ſunt : Terra , quam circuiimus , valde bona eſt. Si propitius fuerit Domi-

nus , inducet nos in eam , & tradet humum lacte & melle manantem. Nolite rebelles eſſe contra Dominum : neque timeatis populum Terræ hujus , quia ſicut panem ita poſſumus eos devorare : recessit ab eis omne præſidium : Dominus nobiſcum eſt , nolite metuere. Cùmque clamaret omnis multitudo , & lapidibus eos vellet opprimere , apparuit gloria Domini ſuper teſtum fœderis cunctis filiis Iſraël. *Hic finis rebellionis ; at non pœna.*

E *389* Et dixit Dominus ad Moyſen : Uſque quò detrahet mihi populus iſte ? Quouſque non credent mihi , in omnibus ſignis , quæ feci coram eis ? Feriam igitur eos peſtilentiâ , atque conſumam : te autem faciam principem ſuper gentem magnam , & fortiorem quàm hæc eſt. Et ait Moyſes ad Dominum : Ut audiant Ægyptii , de quorum medio eduxiſti populum iſtum , & habitatores Terræ hujus , qui audierunt , quòd tu , Domine , in populo iſto ſis , & facie videaris ad faciem , & nubes tua protegat illos , & in columna nubis præcedas eos per diem , & in columna ignis per noctem : quòd occideris tantam multitudinem quæſi unum hominem , & dicant : Non poterat introducere populum in Terram , pro qua juraverat : idcirco occidit eos in ſolitudine. Magnificetur ergo fortitudo Domini , ſicut jurâſti , dicens : Dominus patiens & multæ miſericordiæ , auferens iniquitatem & ſcelera , nullumque innoxium derelinquens , qui viſitas peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem. Dimitte , obſecro , peccatum populi hujus ſecundum magnitudinem miſericordiæ tuæ , ſicut propitius fuiſti egredientibus de Ægypto uſque ad locum iſtum. *Hæſtenus Moyſes orans pro populo rebeli : at veriſimile eſt , totam orationem non eſſe hic expoſitam , atque idcirco initium videri abruptum. Exauditus eſt ſanctus Legiſlator : ſed non ita proſus omnia obtinuit , ut graviffimum crimen debitâ caruerit pœnâ : nam pro morte accelerata diuturnum rebellibus datum eſt exſilium , nec niſi morte finiendum.*

F *390* Audi ſequentia : Dixitque Dominus : Dimiſi juxta verbum tuum. Vivo ego : & implebitur gloriâ Domini univerſa terra. Attamen omnes homines , qui viderunt majeſtatem meam , & ſigna , quæ feci in Ægypto & in ſolitudine , & tentaverunt me jam per decem vices (*id eſt , frequenter*) nec obedierunt voci meæ , non videbunt Terram , pro qua juravi patribus eorum , nec quiſquam ex illis , qui detraxit mihi , intuebitur eam. Servum meum Caleb , qui plenus alio ſpiritu ſecutus eſt me , inducam in Terram hanc , quam circuivit : & ſemen ejus poſſidebit eam. Quoniam Amalecites & Chanaanæus habitant in vallibus (*ut dixiſtis* :) Cras movete caſtra , & revertimini in ſolitudinem per viam maris Rubri , ſeu verſus mare Rubrum. *Illud Cras revertimini non videtur abſolutum Domini imperium , cùm ſequenti die non ſint reverſi Iſraelitæ. Videtur potiùs eſſe conſeſſio indignantis Dei , ut revertantur poſtridie , ſi velint : reditus tamen omnino imperatus fuit , ſed ſeriùs , quantum apparet.*

G *391* De hac pœna Iſraelitarum Moyſes ad populum loquitur Deut. 1 v̄ 34 in hunc modum : Cùmque auდიſſet Dominus vocem ſermonum veſtrorum iratus juravit , & ait : Non videbit quiſpiam de hominibus generationis hujus peſſimæ Terram bonam , quam ſub juramento pollicitus ſum patribus veſtris , præter Caleb filium Jephone.

* al. Torrentem botri

ita ut Moyſes ipſe non potuerit deſperantium ſpem revocare.

& rebellium animos erigere , juvantibus licet Aaron, Joſue & Calebo ;

donec Deus omnibus minaretur mortem : Moyſe deinde orante,

pœna iſta commutatur in exſilium perpetuum,

ita ut nullus ex enumeratis apud moſem Sinai

AUCTORIBUS ne. Ipse enim videbit eam, & ipsi dabo Terram, quam calcavit, & filiis ejus, quia secutus est Dominum. Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos (*postea*) dixerit: Nec tu ingrediêris illuc: sed Josue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te... Parvuli vestri, de quibus dixistis, quod captivi ducerentur, & filii, qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur: & ipsis dabo Terram, & possidebunt eam. Vos autem revertimini, & abite per viam maris Rubri. *Utroque loco citato solus Caleb à condemnatione disertè excipitur: at Josue quoque exemptum fuisse, tam hic innuitur, quam clarè affirmatur verbis mox dandis.*

392 Rursum Num. 14 à v. 26 hanc pœnam ingressurus esset Terram promissam, excepit Josue & Calebo:

B

Moyles paulo fusiùs sic exponit: Locutusque est Dominus ad Moylen & Aaron, dicens: Usque quò multitudo hæc pessima murmurat contra me? Querelas filiorum Israël audiui. Dic ergo eis: Vivo ego, ait Dominus: sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. In solitudine hac jacebunt cadavera vestra. Omnes, qui numerati estis à viginti annis & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis Terram, super quam levavi manum meam ut habitare vos facerem, præter Caleb filium Jephone & Josue filium Nun. Parvulos autem vestros, de quibus dixistis quòd prædæ hostibus forent, introducam, ut videant Terram, quæ vobis displicuit. Vestra cadavera jacebunt in solitudine. Filii vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem * vestram, donec consumantur cadavera patrum in deserto, juxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis Terram: annus pro die imputabitur. Et quadraginta annis recipietis iniquitates vestras, & scietis ultionem meam: quoniam, sicut locutus sum, ita faciam omni multitudini huic pessimæ, quæ confurrexit adversum me: in solitudine hac deficiet, & morietur.

* id est, pœnam sceleris

decem exploratores repentina morte sublatis.

C

393 Igitur omnes viri, quos miserat Moyles ad considerandam Terram, & qui reversi murmurare fecerunt contra eum omnem multitudinem, detrahentes Terræ, quòd esset mala, mortui sunt atque percussi in conspectu Domini. Josue autem filius Nun, & Caleb filius Jephone, vixerunt ex omnibus, qui perrexerant ad considerandam Terram. Locutusque est Moyles universa verba hæc ad omnes filios Israël, & luxit populus nimis. Ex dictis facile colligitur, decem exploratores statim subitanea morte periisse, quòd ipsi murmuratiõni occasionem prabuissent; reliquos verò paulatim interiisse tempore triginta octo annorum, & aliquot mensium, quibus in solitudine circuierunt: nam quòd dicitur, Filii vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, sic intelligi debet, ut simul computetur tempus, quò jam fuerant in deserto, ubi jam agebant annum secundum.

D

§ XXXVI. Missio exploratorum, murmuratio, ejusque pœna ex Josepho & Philone, quorum relatio examinatur.

Josephus & Philo murmuratiõnem Maria & Aaronis contra Moylen, utpote genti suæ minus honorificam, prorsus prætermiserunt. Attamen missionem exploratorum, ignavamque Israelitarum rebellionem litteris consignarunt. De illa Josephus cap. 13 scribit sequentiã: Moyles autem posteaquam abductos inde adduxisset in locum humanæ habitationi parùm aptum, non longè à finibus Chananæorum situm, qui dicitur Fauces, in concionem populum advocat. Cùmque in mediis constitisset, Duo bona, inquit, Deus nobis dare decrevit, libertatem & felicis terræ possessionem: quorum alterum ex ipsius munificentia jam habetis, alterum quoque mox habituri. Sumus enim in Chananæorum finibus, à quibus adedò nulla civitas, nullusve rex nos arcebit, ut ne universa quidem gens collatis in unum viribus efficere hoc valeat. Ergò parati simus ad rem fortiter gerendam. Neque enim sine prælio regione sua nobis sunt cessuri, sed post magna certamina victoriæ præmium erit. Antè omnia mittendi sunt speculatores, qui & terræ ubertatem, & habitatorum potentiam explorent. Nos verò in primis concordia studere oportet, & Deum adiutorem ac auxiliatorem nostrum debito cultu prosequi. Hæc ubi locutus est, populus, collaudato Moylis consilio, exploratores eligit duodecim nobilissimos, ex unaquaque tribu unum.

Relatio Josephi de missis exploratoribus,

E

395 Qui exorfi à partibus ad Ægyptum vergentibus, totam Chananæorum regionem perlustraverant, donec ad Amathen * urbem & Libanum montem pervenirent: exploratæque terræ simul & incolarum naturâ, reversi sunt ad suos, quadraginta diebus in hoc negotium infumptis. Et fructuum quidem pulchritudo quorum specimen erat allatum, ubertasque regionis, quam audiebant, animos multitudinis ad bellum suscipiendum erigebat. Contrà deterrebantur narrantibus difficilem fore ejus acquisitionem, quòd flumina superanda essent magna ac profunda, & montes ardui transcendendi, & urbes mœnibus firmissimis cingantur. Apud Hebronem verò etiam gigantum progeniem se reperisse aiebant, atque ita exploratores, cùm omnia majora apud Chananæos invenissent, quàm quæ hæctenus post exitum ex Ægypto viderant, suo timore reliquam etiam multitudinem datâ operâ impleverunt. Qui ex eorum narratione impossibile rati talem terram acquirere, soluta concione domum reversi cum uxoribus & liberis lamentabantur, dicentes Deum verbis tantùm multa polliceri, re autem omnino nihil auxilii præstare. Rursumque Moysem incusantes, in eum simul & fratrem ejus Aaronem pontificem vociferabantur: atque ita totam noctem inquieti exegerunt, in utrumque convicia jactando. Mane verò ad concionem concurrunt hoc animo, ut lapidatis Moyse ac fratre, in Ægyptum retro unde venerant reverterentur.

murmuratiõne tunc orta, * Emath

F

A
Studio Fosua & Calebi multitudinem sedandi,

396 Quem eventum metuentes duo è speculatoribus, Jesus Navechi filius ex tribu Ephraimitide, & Chaleb ex tribu Judæ, procedunt in medium & populum compefcunt, orantes ut bona spe sint, neve Deum infimulent mendacii, temerè fidem habentes quibusdam, qui vanis sermonibus de rebus Chananæorum vulgaris multitudinem credulam terrarent: qui potius eos fequerentur, qui illis regionem tam felicem acquirendi autores ac duces fe præberent. Neque enim montium magnitudinem, neque amnium profunditatem obftaturam viris fortiter rem gerere paratis, præfertim aufpice Deo, & pro illis in acie præliaturo. Ite, inquit, pofito omni timore alacres, Deoque freti, quâ vos ducemus, fequimini. Talibus verbis conabantur fedare tumultuantem populum. Moyfes interim & Aaron procidentes in faciem supplicabant Deo, non pro fua falute, fed ut infanientem multitudinem ad fanam mentem reduceret, tot præfentibus & instantibus neceffitibus turbatam: cum fubitò nubes fuper tabernaculum exorta, adefe præfentem Deum fignificat.

B
Moyfes precibus, & fententiâ Dei in rebelles latâ,

397 Quo vifo, Moyfes animatus infert fe in turbam, & ultro pœnam eis à Deo, tantâ inofentia provocato, minatur, non tamen quantam peccati enormitas merebatur, fed qualis effe folet paterna caftigatio. Sibi enim tabernaculum ingreffo, & internecionem populi cum lachrymis deprecanti, commemorâffe Deum, quot & quantis beneficiis affecti, ingrati effe pergèrent, & quod nunc fpeculatorum ignaviâ feducti, eorum verbis plus veritatis ineffe putarent, quàm fuis promiffionibus. Quamobrem non deleturum quidem totum illud, quod cæteris mortalibus omnibus prætuliffet: attamen terram Chananæam eufque ubertatem illis non conceffurum, fed fine lare & fine urbe in deferto quadraginta annis erraturos, quò peccati pœnas exfolvant. Liberis tamen eorum terram illam daturum, eofque commodorum, quibus patres fe per intemperantiam indignos redderent, dominos effe conftitutum. His denunciacionibus vulgus attonitum, totum fe mœftitiâ dedidit, Moyfemque obfecrabant, ut deprecaretur Deum, quo reconciliatus, peccatifque condonatis, urbes hoftiles eis traderet. Ille verò negabat Deum laturum talibus fe tentari precibus. Non enim temerè aut humano more ad hanc indignationem effe commotum, fed juftam hanc fententiam protuliffet.

C
in quibusdam corrigitur.

398 In hac relatione Hebraus fcriptor minùs apertè recedit à facris Litteris, quàm faciat frequenter in aliis: nec tamen defunt, qua corrigantur. Primò non perfpicio, cur locum, ex quo miffi exploratores, Græcè φάραξ, Latine Fauces nominaverit, nifi forfan naturam locorum ea voce voluerit explicare, aut ex Pharan inflexerit. Secundò oratio Moyfis ad populum fatis quidem effe congrua loco & tempore; at non exactè conformis effe facra Scriptura, præfertim cum confilium de mittendis exploratoribus Moyfi attribuatur, licet Moyfes potius videatur exploratores miffiffe, rogante populo & Deo permittente, quàm id confilium primò fuggèffiffe, ut dictum effe num. 383. Tertio erant quidem montes & fluvii fuperandi Hebrais, ut acquirerent Terram promiffam: at non legimus in facris Litteris, hanc difficultatem exaggerâffe exploratores, aut eâ territum fuisse populum, prout narrat Jofephus. Quarto blafphemias voces Ifraëitarum, Deum verbis tantum multa polliceri &c. in Scripturis non invenit Hebraus fcriptor, fed

Septembris Tomus II.

blafphemiam Deut. 1 v. 27 duriores reddidit. Quintò demum multa prætermiffit, aut faltem leviffimè folùm attigit, uti facile videbit ftudiofus lector, modò cum hac relatione conferat expofitionem datam ex facris Litteris.

399 Philo non minùs diffimulanter agit in hoc facto narrando, quàm Jofephus, imò etiam magis: nam murmuracionem contra Moyfen, confilium redeundi in Egyptum, vocesque feditionis & blafphemias Hebraeorum prorfus omittit, folùm memorans Fosua & Calebi periculum, imò ne pœnam quidem à Deo ob rebellionem inflictam clarè expofuit. Deinde in eundem cum Jofepho errorem lapsus effe, dum Moyfen facit primum auctorem mittendi exploratores. Quin & graviore lapsu Legislatorem dubitantem inducit de fertilitate Terra promiffa, & exploratoribus dicentem: Alioqui pro poffeffione ftertilium agrorum ultro fubire pericula, fuma ftultitia fuerit. Noverat fanè Moyfes, Terram illam admodum effe fertilem, juffusque erat à Deo populum ad illius poffeffionem ducere: quando igitur juffit exploratores confiderare, terram effet bona an mala, non id fecit, quò de bonitate terra dubitaret, fed ut populus univerfus, audita terra fertilitate, magis excitaretur ad poffeffionem illius ad-eundam. Hisce præviè monitis, verba Philonis fubjungam: nam errorem de miffis exploratoribus ftatim poft victoriam de Amalecitis relatam jam antè correxi.

400 Poft prælium (cum Amalecitis, de quo egerat) decrevit (Moyfes) exploratores ad infpiciendas fedes genti fua deftinatas mittere, anno fecundo poftquam iter ingreffi fuerant: ne fortè more folito per ignorantiam diffentirent à Ducis confilio: utque re auditu cognita, quid agendum effet, in commune difpicerent. Miffi funt è duodecim tribubus totidem principes electi ex optimatibus, ut omnium effet par autoritas: utque ex æquo tribus omnes de ftatu regionis cognofcerent ex honoratioribus, fi modò illi renunciare vera voluerint. Electos autem fic alloquitur: Certaminum ac periculorum, quæ fufinuimus & fufinemus hodièque, præmium erit agrorum divifio, quam fpem ratam faxit Deus optimus maximus, ut gentem frequentiffimam deducamus in coloniam. Profuerit autem plurimum locorum, hominum, rerum conditionem pernoscere, ficut ignorare hæc effe noxium. Ideo vos elegimus, ut veftris oculis atque mentibus illa infpiceremus. Eritis igitur tot millibus pro aatribus & oculis, ut cognofcatis, quæ nos fcire oportet, nimirum tria hæc, incolarum frequentiam ac potentiam; urbium fitum, munitæ funt an fine munitioibus: poftremo quænam fit agri natura, num ferax & apta vinetis, arbutis atque fegetibus, an contra ftertilis: ut adverfus vires copialesque incolarum inftruamus nos legionibus, quas illis tutò poffimus opponere, contra locorum autem difficultates machinis oppugnatoriis. Naturam quoque regionis fcire neceffum effe, bona fit, an non. Alioqui pro poffeffione ftertilium agrorum ultro fubire pericula, fuma ftultitia fuerit. Arma autem nofta & machinæ atque copiarum fitæ funt in fola erga Deum fiducia. Hoc apparatu freti nullis cedemus terroribus: hoc vincemus, etiamfi fuerimus inferiores robore, habitudine, audaciâ, peritiâ, copiis: hoc inftructi etiam in vafte folitudine nihil requifivimus eorum, quæ habentur in urbibus. Tempus quoque nunc effe explorationi aptiffimum, verum videlicet, quando ad maturita-

AUCTORE
J. S.

Philonis non fatis ftidelis relatio

E

de miffis per Moyfen exploratoribus,

F

N

tem

AUCTORE J. S. tem tendunt segetes, & arborum fructus proferre se incipiunt. Præstat tamen differre in æstatem reditum & afferre aliquid fructuum, quod fit regionis ejus ubertatis specimen.

de Terra inspecta.

401 His auditis, ad explorandum proficiscuntur, deducendo universa multitudine, sollicita, ne comprehensi luant supplicium, & accipiat gremium incommodum, virorum tributim selectorum interitus, cum ignoratione rerum hostilium, quarum petebatur noticia. Habebant autem secum duces peritos locorum, quos sequebantur in itinere. Cùmque appropinquassent finibus, ascenso monte altissimo, contemplabantur regionem magna ex parte campestrum, feracem hordei, tritici, atque pabuli. Montana quoque vitibus & arbutis erant constita, ubique virentia, distinctaque rivis ac fontibus ad aquandi copiam, ut à radicibus usque cacumina tota latera montium opaca essent continuis arboribus, præsertim juga & valles mediæ. Videbant etiam urbes naturâ simul & arte munitas egregiè. Amplius deinde inquirendo videbant incolarum immensum numerum, gigantibus similibus proceritate ac robore. Hæc ut diligentius perspicerent, hæserunt ibi diutius, ne fallerentur primo intuitu, sed certiores menti notas imprimerent. Simulque curaverunt, ut decerptos arborum fructus jam semimatuos suis tribulibus ostenderent, eos præcipuè, qui non corrumpuntur faciliè. Sed nihil magis quàm vitis fructum mirabantur. Pendebant enim prægrandes uvæ de palmitibus, spectaculum vix credibile. Harum unam exactam suspenderunt è veste medio, cujus extrema imposuerunt humeris duorum juvenum, atque ita deportabant, aliis post alios propter pondus succedentibus.

de discordia exploratorum, & populo ad seditionem concitato,

402 De cætero non consentiebant. In itinere convenire eis non poterat, quid renunciandum esset de communi sententia, ne quid seditionis oriretur in populo. Sed hoc fuit levius. Post reditum extitit major discordia. Alii de urbium munitis & civium frequentia narrantes, attolentesque in majus omnia, verbis territabant concionem: alii contra elevabant, quidquid viderant, hortando ut forti essent animo, & coloniam quærentes, consecuturi ad primum clamorem victoriam. Nullam urbem laturam tantæ multitudinis simul ingruentis impetum, nec parem futuram incumbenti oneri. Atque ita utrique invenerunt in plebe, quos imbuerent suis affectibus, ignaviâ timidi, fortes verò spe atque audaciâ. Verùm hi portio quinta fuerunt, timidis quintuplo superantibus cæteros, quo factum est, ut paucorum fortitudo obscuraretur in tanto ignavorum numero. Duobus autoribus optimi consilii prævaluerunt decem dissuasores eorum sententiæ, qui pertraxerunt in suas partes totam plebeiam multitudinem. Omnes uno ore laudabant montana æquè atque campestria: sed confestim reclamabatur à concione: Quid opus est nobis alienis fortunis affervatis tanto præsidio, ut non possint adimi pristinis dominis? Vix temperatum est à manibus, quin duos diversum sentientes lapidibus obruerent, malentes audire jucundâ quàm utilia, & veris falsa præferentes. Quod ægerrimè ferebat Dux multitudinis, diris agitari eam suspicans, quæ tam contumaciter aspernaretur oracula: nec longè ultionem abesse, sicut eventus docuit. Nam illi decem exploratores timidi absumpti sunt pestilentia cum turba sequuta ipsorum ignaviam. Soli, qui suaserant

eundum intrepidè, servati sunt, præmium referentes pietatis, & reverenter accepti oraculi.

403 Hæc causa fuit seriùs diductæ coloniz. Cum enim potuissent secundo anno, postquam ex Ægypto demigrarant, agros Syriæ dividere; deflectentes à via compendiaria, vagabantur per secessus longinuos & devios, alios quærendo post alios, frustra defatigantes animum cum corpore, ut meritis impietatis pœnas persolverent: quippe qui præter tempus jam elapsam, per xxxviii annos, ætatem hominis, futque deque oberrantes per invia, vix quadagesimo anno pervenerunt ad eosdem, quos antea, terminos. Hætenus Philo, rectè enumerans annos, quibus in deserto vagati sunt Israëlita; sed silens, omnes viginti aut pluribus annis natos interim defunctos esse, paucis exceptis. Eodem silentio legit cladem rebellium, qui pugnam detrectaverant, dum jubebat Dominus; & mox contra ejusdem prohibitionem temere ad pugnam processerunt, ut statim videbimus. Porro & alia quadam in data relatione incerta sunt aut minus exacta. Primò an decem exploratores pestilentia interierint, ut asserit Philo, an alio mortis genere, ex Scriptura non liquet. Secundò quod dicitur de agris Syriæ dividendis, intelligendum est de parte Syria latius sumpta, seu de Palestina, qua Syria latè sumpta includebatur. Tertiò minus exactè tempus, quo absuerunt exploratores, à vere in æstatem protrahit, ac si diutius absuissent quàm quadraginta diebus, licet fatear id ex ipsius verbis non sequi: contra tacet diligentiam exploratorum in circumeunda tota Palestina. Demum quadam ex conjecturis probabiliter magis quàm certò refert, qualis est pro majori parte oratio Moysis ad populum, umor de exploratoribus, eorum discordia in itinere &c.

ac de itinera Hebræorum vagatione: zavig in hisce correctâ.

§ XXXVII. Pugna, prohibente Moÿse, suscepta & clades: colligens die Sabbato ligna lapidibus obrutus: conspiratio Core, Dathan & Abiron, insigniter castigata divinitus: pœna murmurantium: virgæ Aaronis prodigium.

Sententia contra rebelles Israëlitas per Deum lata & per Moÿsen divulgata, quâ plerique erant condemnati ad mortem in deserto Arabia obeundam, non modò ingentem luctum populo attulit, sed tantam quoque audaciam, aut potius temeritatem rebellium animis insudit, ut pugnam ultrò deposcerent, & invito etiam Moÿse ad certamen properarent. Itaque qui ausi non fuerant ingressum Terræ promissæ tentare, quando favor Domini aspirabat, inaudita temeritate ad hostes appropinquarunt, renuente Deo, partim exsecuturi hac sua inobedientia sententiam mortis contra se latam. Moÿses Num. 14 ¶ 40 de hisce habet sequentia: Et ecce mane primo surgentes ascenderunt verticem montis, atque dixerunt: Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est: quia peccavimus. Quibus Moÿses, Cur, inquit, transgredimini verbum

D

E

F

A verbum Domini, quod vobis non cedit in prosperum? Nolite ascendere, non enim est Dominus vobiscum: ne corruatis coram inimicis vestris. Amalecites & Chananæus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere Domino, nec erit Dominus vobiscum. At illi contenebrati ascenderunt in verticem montis. Arca autem testamenti Domini & Moyfes non recesserunt de castris. Descenditque Amalecites & Chananæus, qui habitabat in monte: & percutiens eos atque concidens, persecutus est eos usque Horma. *Non exprimitur, quantus fuerit occisorum numerus; at non exiguum fuisse verba ipsa satis innuunt.*

405 Deut. 1 v. 41 de eadem pugna & clade gravi clade repelluntur:

Moyfes populum sic alloquitur: Et respondistis mihi: Peccavimus Domino: ascendemus & pugnabimus, sicut præcepit Dominus Deus noster. Cumque instructi armis pergeretis in montem, ait mihi Dominus: Dic ad eos: Nolite ascendere, neque pugnetis, non enim sum vobiscum: ne cadatis coram inimicis vestris. Locutus sum, & non audistis: sed adversantes imperio Domini, & tumentes superbiâ, ascendistis in montem. **B** Itaque egressus Amorrhæus, qui habitabat in montibus, & obviam veniens, persecutus est vos, sicut solent apes persequi: & cecidit de Seir usque Horma. Cumque reversi ploraretis coram Domino, non audivit vos, nec voci vestræ voluit acquiescere. Sedistis ergo in Cadesbarne multo tempore. *Quari hic potest, quo modo diu manserint in Cadesbarne, cum jussi essent versus mare Rubrum proficisci die primo post rebellionem? Respondeo, Israelitas illi præcepto non paruisse, sed eodem die processisse ad pugnam illam infaustam. Cum autem illa inobedientia ingenti strage esset punita, Deum verisimiliter permisisse, ut diutius in eodem haberent loco, donec vulnerati aut morentur aut sanarentur. Verum noluit permittere Dominus, ut iteratò ad pugnam procederent, uti videntur petiisse post cladem acceptam. Observari quoque potest, Amorrhæum hic vocari, à quo cæsi sunt Israelita; at Num. 14 dici Amalecitem & Chananæum: videntur itaque tres illi populi arma contra Israelitas conjunxisse, nisi Amorrhæi Num. 14 vocentur Chananæi propter commune nomen populorum Terra promissæ.*

C *406 Ubi diu circa Cadesbarne castrametati fuerant Israelita, itinere retrogrado profecti sunt versus mare Rubrum, donec pervenirent ad mansionem trigessimam secundam, seu in Ason-gaber, locum sinui Elanico maris Rubri adjacentem. De longissimo hoc itinere Moyfes Dent. 2 sic breviter loquitur: Profectique inde (ex Cadesbarne) venimus in solitudinem, quæ ducit ad mare Rubrum, sicut mihi dixerat Dominus: & circuivimus montem Seir longo tempore. Varia interim & diuturna fuerunt mansiones tempore illius itineris, uti videri potest num. 381: at ignoramus, quid in singulis earum sit gestum. Hac de causa eo ordine referam gesta temporis intermedii, quo relata sunt à Moyse in libro Numerorum sine alia loci aut temporis nota. Num. 15 recensentur leges variæ ceremoniales, quæ præscribuntur observandæ, postquam ingressi forent Terram promissam. Ibidem v. 32 pœna hominis, qui Sabbatum violaverat, hoc modo narratur: Factum est autem, cum essent filii Israël in solitudine, & invenissent hominem colligentem ligna in die Sabbati, obtulerunt eum Moyfi & Aaron & universæ multitudini. Qui re-*

Septembris Tomus II.

cluserunt eum in carcerem, nescientes quid iustitiam facere deberent. Dixitque Dominus ad Moysem: Morte moriatur homo iste, obruat eum lapidibus omnis turba extra castra. Cumque eduxissent eum foras, obruerunt lapidibus, & mortuus est, sicut præceperat Dominus. *Hoc factum insinuat, Israelitas eo tempore Sabbatum religiosissime observasse.*

407 Porro eodem illo tempore, quo vagi per desertam ferebantur Israelita, gravissima erupit conspiratio contra Moysem & Aaronem, eaque non inchoata motu populari inconstantis vulgi, sed studiose conflata per viros principes, qui imperium Moyfi, Aaroni verò pontificatum invadebant. Levita fuerunt & Rubenita, qui imperium Moyfi abrogare, & Aaronis sacerdotium commune pluribus facere moliebantur. Dux totius factionis Core Levita, patruelis erat Moyfis: nam avus utriusque communis erat Caath: Moyfes autem erat filius Amrami, qui Caathi erat filius natu major; Core verò patrem habebat Isaac, filium Caathi secundum, ut videri potest Exod. 6 v. 18 & 21. Hac observata sanguinis propinquitate, Moysem audiamus, qui Num. 16 factum ita narrare aggreditur: Ecce autem Core, filius Isaac, filii Caath, filii Levi; & Dathan atque Abiron, filii Eliab; Hon quoque, filius Pheleth, de filiis Ruben, surrexerunt contra Moysem, aliique filiorum Israël ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, & qui tempore concilii per nomina vocabantur. Eccli. 45 v. 22 de illis dicitur: Quia contra illum (Aaronem) steterunt alieni, & propter invidiam circumdederunt illum homines in deserto, qui erant cum Dathan & Abiron, & congregatio Core in iracundia. Vidit Dominus, & non placuit illi, & consumpti sunt in impetu iracundiæ. Fecit illis monstra, & consumpsit illos in flamma ignis. Pœnam illam latius videbimus, ubi conspirationis conatus fuerit expositus.

408 De eo Moyfes v. 3 sic profectus: Cumque steterint adversus Moysem & Aaronem, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus. Cur elevamini super populum Domini? Quod cum audisset Moyfes, cecidit pronus in faciem: locutusque ad Core & ad omnem multitudinem: Mane, inquit, notum faciet Dominus, qui ad se pertineant, & sanctos applicabit sibi: & quos elegerit, appropinquabunt ei. Hoc igitur facite: tollat unusquisque thuribula sua, tu Core, & omne concilium tuum: & hausto cras igne, ponite desuper thymiam coram Domino: & quemcumque elegerit, ipse erit sanctus: multum erigimini, filii Levi. Dixitque rursum ad Core: Audite, filii Levi: num parum vobis est, quod separavit vos Deus Israël ab omni populo, & junxit sibi, ut serviretis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequentia populi, & ministraretis ei? Idcirco ad se fecit accedere te & omnes fratres tuos filios Levi, ut vobis etiam sacerdotium vendicetis, & omnis globus tuus stet contra Dominum? Quid est enim Aaron, ut murmuretis contra eum? His verbis Core eique adherentes Levitas nequidquam ad meliora consilia reducere studebat Moyfes.

409 Equè pertinaces erant Dathan & Abiron cum Rubenitis sibi adherentibus, ut sequitur: Misit ergo Moyfes, ut vocaret Dathan & Abiron filios Eliab. Qui responderunt: Non venimus. Graviaque addentes convitia, sic profecti sunt: Nunquid parum est tibi, quod edu-

Conspiratio Core eique adherentium

E

F

quos gravibus impetant convitiis: Moyse vero orante,

AUCTORE
J. S.

xisti nos de terra ; quæ lacte & melle manabat , ut occideres in deserto , nisi & dominatus fueris nostri ? Revera induxisti nos in terram , quæ fuit rivis lactis & mellis , & dedisti nobis possessiones agrorum & vinearum. An & oculos nostros vis eruere ? Non venimus. *Hæc convitia graviter pungere debebant sanctum Legislatorem , quia diuturna commorationis in deserto , quam suis sceleribus imputare debuerant Israëlita , omnem causam Moyli falso imputabant ; ac si magna ille promississet , atque interim nihil prestare potuisset.* Iratusque Moyse valde , ait ad Dominum. Ne respicias sacrificia eorum : tu scis quod ne asellum quidem umquam acceperim ab eis , nec afflixerim quempiam eorum. Dixitque ad Core : Tu , & omnis congregatio tua stete foris coram Domino , & Aaron die crastino separati. Tollite singuli thuribula vestra , & ponite super ea incensum , offerentes Domino ducenta quinquaginta thuribula : Aaron quoque teneat thuribulum suum. Quod cum fecissent , stantibus Moyse & Aaron , & coacervassent adversum eos omnem multitudinem ad ostium tabernaculi , apparuit cunctis gloria Domini.

B
Dathan & Abiron terra debiscens re absorbentur. alii vero 250 igne consumpti :

410. Locutusque Dominus ad Moysem & Aaron , ait : Separamini de medio congregationis hujus , ut eos repente disperdam. Qui ceciderunt proni in faciem , atque dixerunt : Fortissime Deus spirituum universæ carnis , num , uno peccante , contra omnes ira tua defæviet ? Et ait Dominus ad Moysem : Præcipe universo populo , ut separetur à tabernaculis Core , & Dathan , & Abiron. Surrexitque Moyse , & abiit ad Dathan & Abiron : & sequentibus eum fenioribus Israël , dixit ad turbam : Recedite à tabernaculis hominum impiorum , & nolite tangere quæ ad eos pertinent , ne involvamini in peccatis eorum. Cumque recessissent à tentoriis eorum per circuitum , Dathan & Abiron egressi stabant in introitu papilionum suorum , cum uxoribus & liberis omnique frequentia. Et ait Moyse : In hoc scietis , quod Dominus miserit me , ut facerem universa , quæ cernitis , & non ex proprio ea corde protulerim. Si consueta hominum morte interierint & visitaverit eos plaga , quæ & ceteri visitari solent , non misit me Dominus : si autem novam rem fecerit Dominus , ut aperiens terra os suum deglutiat eos , & omnia , quæ ad illos pertinent , descenderintque viventes in infernum , scietis quod blasphemaverint Dominum. Confestim igitur ut cessavit loqui , dirupta est terra sub pedibus eorum : & aperiens os suum , devoravit illos cum tabernaculis suis & universa substantia eorum ; descenderuntque vivi in infernum aperti humo , & perierunt de medio multitudinis. At verò omnis Israël , qui stabat per gyrum , fugit ad clamorem pereuntium , dicens : Ne fortè & nos terra deglutiat. Sed & ignis egressus à Domino , interfecit ducentos quinquaginta viros , qui offerebant incensum.

C
Core quoque hians terra absorptus , non tamen ejus filii :

411. *Non potest ex hoc loco intelligi , an Core debiscens terra absorptus sit , an cum Levitis suis igne interfectus. Quin etiam Dent. xi v 6 soli nominantur Dathan atque Abiron , ... quos aperto ore suo terra absorbit , cum domibus & tabernaculis & universa substantia eorum , quam habebant in medio Israël. Nihil magis nominatur Core Psal. 105 v 15 , ubi pena rebellium sic exprimitur : Et irritaverunt Moysem in castris , Aaron sanctum Domini. Aperta est terra , & deglutivit Dathan , & operuit super congre-*

gationem Abiron. Et exarsit ignis in synagoga eorum : flamma combussit peccatores. *Verum aliunde constat , Core à terra debiscens haustum fuisse ; at filios ipsius , utpote innoxios , mirabiliter fuisse periculo ereptos. Quippe Num. 26 Moyse texens genealogiam Dathan & Abiron , de hisce v 9 scribit illa : Isti sunt Dathan & Abiron principes populi , qui furrexerunt contra Moysem & Aaron in seditione Core , quando adversus Dominum rebellaverunt : & aperiens terra os suum , devoravit Core , morientibus plurimis , quando combussit ignis ducentos quinquaginta viros. Et factum est grande miraculum , ut , Core pereunte , filii illius non perirent. Ita Dominus innocentes à noxiis separavit : neque enim dubitandum videtur , quin filii Core plane fuerint insones , atque ea de causa eis pepercit Dominus. Porro Core etiam fuisse in tabernaculo suo , quando perit , colligitur ex mandato Dei , quo jussit universum populum separari à tabernaculis Core & Dathan & Abiron. Itaque verisimiliter , abeunte Moyse , ad tentoria Dathan & Abiron , Core eundem secutus est , relictisque Levitis sibi adherentibus , qui incensum offerebant , ad tentorium suum recessit , ibique modo predicto interit.*

412. *Post mortem seditiosorum expositam , Moyses prosequitur narrationem suam Num. 16 v 36 hoc modo : Locutusque est Dominus ad Moysem , dicens : Præcipe Eleazaro filio Aaron sacerdoti , ut tollat thuribula , quæ jacent in incendio , & ignem huc illucque dispergat : quoniam sanctificata sunt in mortibus peccatorum : producatque ea in laminas , & affigat altari , eo quod oblatum sit in eis incensum Domino , & sanctificata sint , ut cernant ea pro signo & monimento filii Israël. Tulit ergo Eleazar sacerdos thuribula ænea , in quibus obtulerant hi , quos incendium devoravit , & produxit ea in laminas , affigens altari : ut haberent postea filii Israël , quibus commonerentur , ne quis accedat alienigena , & qui non est de semine Aaron , ad offerendum incensum Domino , ne patiatut sicut passus est Core , & omnis congregatio ejus (id est , ei adherentium) loquente Domino ad Moysem.*

413. *Mirum est , tam insigni rebellium pena cohibitos non fuisse Israëlitas à murmuratione contra Legislatorem. Attamen constat , hanc ipsam pœnam alteri rursus obmurmurationi occasione præbuisse. De hac ita pergit Moyse v 41 : Murmuravit autem omnis multitudo filiorum Israël sequenti die contra Moysem & Aaron , dicens : Vos interfecistis populum Domini. Cumque oriretur seditio & tumultus increfceret , Moyse & Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis. Quod , postquam ingressi sunt , operuit nubes , & apparuit gloria Domini. Dixitque Dominus ad Moysem : Recedite de medio hujus multitudinis , etiam nunc delebo eos. Cumque jacerent in terra , dixit Moyse ad Aaron : Tolle thuribulum , & hausto igne de altari , mitte incensum desuper , pergens citò ad populum , ut roges pro eis : jam enim egressa est ira à Domino , & plaga defævit. Quod cum fecisset Aaron , & cucurrisset ad mediam multitudinem , quam jam vastabat incendium , obtulit thymiana : & stans inter mortuos ac viventes , pro populo deprecatus est , & plaga cessavit. Fuerunt autem , qui percussi sunt , quatuordecim millia hominum , & septingenti , absque his , qui perierant in seditione Core. Reverfusque est Aaron ad Moysem ad ostium tabernaculi fœderis , postquam quievit*

D
lamina ex thuribulis occisorum altari affixa :

E
orta ob mortem illorum populi murmuratio puniuntur morte aliorum 14700 ;

F

A quievit interitus. *Ostendere voluit hoc factō Dominus, quā iniqua esset criminatio perversorum, qui Moyſi & Aaroni imputabant mortem ſeditioſorum.*

414 Factum Aaronis laudat Sapiens cap. 18 v̄ 20 his verbis: Tetigit autem tunc & iustos * tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permansit ira tua. Propter enim homo * sine querela deprecari pro populis, proferens ſervitutis ſuæ ſcutum orationem, & per incensum deprecationem allegans, reſtitit iræ, & finem impoſuit neceſſitati; ostendens quoniam tuus eſt ſamulus. Vicit autem turbas, (id eſt, plagam, quæ populum perturbabat) non in virtute corporis, nec armaturæ potentiæ, ſed verbo illum, qui ſe vexabat, (angelum exterminatorem) ſubjecit, juramenta parentum (ſeu juramenta parentibus, id eſt, Abrahamo &c. facta) & teſtamentum commemorans. Cū enim jam acervatim cecidiſſent ſuper alterutrum mortui, interſtitit, & amputavit impetum, & diviſit illam, quæ ad vivos ducebat, viam. In veſte enim podēris, quam habebat, totus erat orbis terrarum: & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant ſculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius ſculpta erat. His autem ceſſit qui exterminabat, & hæc extimuit: erat enim ſola tentatio iræ ſufficiens. Hætenus de hiſce Sapiens, cujus obſcuriora verba per interpoſitas parentheſes breviter explicare conatus ſum: at plura videri poſſunt apud interpretes.

415 Quamvis auctoritas Moyſi & Aaronis, huiusque electio ad pontificatum ſatis eſſet aſſerta & vindicata tot millium ſeditioſorum ſupplicio, placuit tamen divina Providentiæ electionem ſummi ſacerdotis ulterius confirmare novo prodigio, quod Moyſes narrat Num. 17 in hunc modum: Et locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Loquere ad filios Iſraël, & accipe ab eis virgas ſingulas per cognationes ſuas, à cunctis principibus tribuum virgas duodecim, & uniuſcujuſque nomen ſuperſcribes virgæ ſuæ. Nomen autem Aaron erit in tribu Levi, & una virga cunctas ſeorſum familias continebit: poneſque eas in tabernaculo fœderis coram teſtimonio, ubi loquar ad te. Quem ex hiſ elegero, germinabit virga ejus: & cohibebo à me querimonias filiorum Iſraël, quibus contra vos murmurant. Locutusque eſt Moyſes ad filios Iſraël: & dederunt ei omnes principes virgas per ſingulas tribus: fueruntque virgæ duodecim abſque virga Aaron (qua erat decima tertia, uti tribus Levi erat decima tertia tribus.)

*416 Quas cū poſuiſſet Moyſes coram Domino in tabernaculo teſtimonii: ſequenti die reſgreſſus invenit germinâſſe virgam Aaron in domo Levi: & turgentibus gemmis eruperant flores, qui, foliis dilatatis, in amygdalas deformati ſunt. Protulit ergo Moyſes omnes virgas de conſpectu Domini ad cunctos filios Iſraël: videruntque & receperunt ſinguli virgas ſuas. Dixitque Dominus ad Moyſen: Refer virgam Aaron in tabernaculum teſtimonii, ut ſervetur ibi in ſignum rebellium filiorum Iſraël, & quieſcant querelæ eorum à me, ne moriantur. Fecitque Moyſes, ſicut præceperat Dominus. *Apoſtolus Hebr. 9 v̄ 4 inter ea, qua erant in arca teſtimonii, recenset virgam Aaron, quæ fronduerat, ita ut non ſolum relata ſit ad ſanctum ſanctorum, ubi ante arcam flores acceperat, ſed ipſi quoque arca fuerit impoſita. Ceterum Iſraëlita, viſo tan-**

to prodigio, diu quieverunt, aut certe nihil de eorum murmurationibus legitur ante obitum Mariae, qua incidit in annum poſtremum diuturni eorundem exſilii. Modeste tamen crebra ſuorum funera deplorârunt apud Moyſen Num. 17 v̄ 12: Dixerunt autem filii Iſraël ad Moyſen: Ecce conſumpti ſumus, omnes perivimus: quicunque accedit ad tabernaculum Domini, moritur. Num uſque ad internecionem cuncti delendi ſumus? Hæc dicta fuiſſe à lugentibus, novæque clades timentibus, ſed debita cum reverentia, cenſent paſſim interpretes; & ſanè verba illa, etiamſi variè intelligi poſſint, non reprehenduntur à Moyſe, qui uſque ad annum egreſſionis quadrageſimum nihil ampliùs narrat de geſtis Iſraëlitarum, ſed ſolum recenset Num. 18 & 19 leges aliquot caremoniales interim laias.

§ XXXVIII. Quid de pugna cum Chananæis, & ſeditione pœnaque Core & aliorum Joſephus ſcripſerit, & Philo.

*P*hilo lib. 1 Vita Moyſi nec pugnam cum Chananæis, nec ſeditionem principum deinde ſecutam commemorare voluit; at de poſteriore factō quadam ſcripſit inferius examinanda. Joſephus verò utramque hiftoriam more ſuo narravit. Primum de pugna cum Chananæis lib. 4 Antiquit. cap. 1 ſic habet: Hebræos autem duram vitam in deſerto agentes, & multis miſeriis afflictoſ, nihil pejuſ habuit, quàm quòd Deus non ſinebat eos armis cum Chananæis experiri: nec jam ampliùs Moyſen audire volebant quieſcere jubentem, rati etiam ſine illius auſpiciis victoriam de hoſte ſe poſſe obtinere: accuſabantque eum, quali hoc tantùm agentem, ut in magna inopia conſtituti, ſemper ab illius conſiliis pendērent: & omnino pugnare decreverunt, auxilium Dei ſibi pollicentes, non tam Moyſi reſpectu, quàm quòd in ejus tutela jam inde à majoribus eſſent: & quos priùs ob pietatem dignos libertate duxiſſet, eis nunc quoque ſi rem ſtrenuè gerant, victoriam non negaturum. Satis ſibi virium adverſus eas gentes (eſſe), etiamſi Moyſes Deum ab ipſis alienare conetur: omninoque expedire ſibi ut arbitratu ſuo potiùs rem gerant, quàm pro excuſſa Ægyptiorum ſervitute Moyſi tyrannidem ſuſcipiant, ejuſque libidini ſeducti pareant, jaçantis divina colloquia, quibus, ut Deo præ cæteris carus, de rebus gerendis præmoneatur: quali verò non omnes ex æquo Abrahamæ eſſent poſteri, ut unus ſingulari gratia præſcientiam futurorum divinitus habere debeat. Prudentium eſſe, ut contemptâ unius Hominiſ arrogantia, Deo potiùs promiſſori credentes, ad acquirendam eam regionem ſe expediant, neque diutiùs ſub Dei prætextu verba ſibi dari ſinant. Cogitandum de præſenti inopia, quam loca deſerta graviorem in dies reddant, & ductore Deo manus cum Chananæis quamprimum conferendas, nec ampliùs aſſenſum Legislatoris expectandum.

418 Comprobatâ deinde omnium calculis hæc ſententiâ, populariter in hoſtes vadunt: qui neque feroci eorum impetu, neque immenſa multitudine

AUCTORE
J. S.

tiudine perterriti, irruentes in se excipiunt fortiter: & bona parte Hebræorum cæsa, reliquos turpiter vertere terga coactos insequendo trepidos in castra compellunt. Ea clades, præter omnium opinionem oblata, vehementer animos multitudinis dejecit, pejora metuentis, cogitantisque ab irato Numine immiffam esse, eo quòd, non expectato oraculo, ad pugnam prorupissent. Moyses autem videns tum suos accepta clade consternatos, tum hostem victoria recenti elatum, veritus ne præfenti successu non contentus, majora moliretur, decrevit copias retro in desertum reducere. Cùmque populus posthac in Ducis potestate se fore polliceretur, malo admonitus nihil absque ipsius consilio prosperè celsurum, motis castris, itum est in desertum hoc animo, ut non prius contra Chananæos pugnam caperent, quàm signo divinitus accepto. *Hæc Josephus, verbis sacra Scriptura conjecturas suas adjungens. Nam primò, qua jactata dicit per Israëlitas contra Moysen, non leguntur in sacris Litteris; at non abhorrent ab ingenio Hebræorum istius temporis, nec improbabile est, similia per aliquos saltem jactata fuisse, cùm ad pugnam procederent, Moysè invito. Malim tamen existimare, plurimos eorum sibi persuasisse, se delicturos peccatum inobedientia per ignaviam contractum, si fortiter in hostem irent, illique persuasioni pertinaciter inhæsisse, Moysè nequidquam dehortante. Hæc enim sententia congruit verbis eorum ad Moysen Dent. 1 v. 41: Peccavimus Domino: ascendemus & pugnabimus, sicut præcepit Dominus Deus noster. Altera Josephi conjectura est, quòd Moyses duxerit ad interiora deserti metu hostilis exercitus. At fallit hæc conjectura, cùm diu deinde in eodem loco castra permanserint.*

B

Idem Josephus
confpirationem
Core nar-
rans,

419 Ad seditionem Core aliorumque ei adhaerentium Josephus deinde progreditur hoc modo: Sed quemadmodum in exercitu ingenti usu venit, maxime rebus adversis, ut difficiles se moderatoribus præbeant, ita Judæis etiam idem accidit. Quum enim essent numero sexcenta millia, & vel in secunda fortuna parùm tractabiles præfectis viderentur, tanto magis in egestate ac infortunio tam in se invicem quàm in Imperatorem suum exasperabantur. Quapropter tanta seditione est laboratum, quantam nec apud Græcos nec apud Barbaros unquam fuisse accepimus. Quæ res dubio procul in extremum jam periculum delatos perdidisset, ni Moyses oblitus acceptæ injuriæ, quòd minimùm abfuit quin lapidaretur, rebus labantibus opem attulisset. Ac ne Deus quidem curam eorum profus abjecit, sed tametsi contumeliosos non solum erga Legislatorem, verùm etiam in mandata divina per Moysen accepta, liberavit tamen è perniciosissima seditione, cujus absque sua providentia non nisi tristissimus exitus expectari poterat. Hanc seditionem, & quemadmodum, eâ sedatâ, Moyses rem administraverit nunc dicemus, causa ejus primùm exposita. *Hæcenus Josephus satis probabiliter.*

C

variis eam
arguet con-
jecturis,

420 Mox seditionem ipsam, cujus præcipuum auctorem meritò facit Core, exponere sic incipit: Cores vir genere & opibus inter Hebræos clarus, & populari quadam facundia præditus, videns Moysen in cælo dignitatis constitutum, molestè ac invidenter id ferebat. Cùm enim esset ex eadem tribu & cognatione, iniquum censebat se illi posthaberi, & divitiis pollentiorum & genere nihilo inferiorem: multaque in illum

apud contribules Levitas & inter cognatos concionabundus vociferabatur, rem indignam dictitans, nec diutius ferendam, Moysen ambitiosus artibus sub prætextu cujusdam divinitatis cum aliorum injuria suæ tantùm gloriæ studere: & nuper præter jus & fas sacerdotium absque populi suffragio fratri Aaroni dedisse, & alias dignitates, quasi tyrannide arrepta, pro libidine distribuere. Gravem hanc esse injuriam, quòd ita latenter se in dominationem insinuet, ut priusquam sentiri possit, populi libertas opprimatur. Qui enim principatu se dignum sibi sit conscius, eum volente ac persuaso populo sine vi ad tale fastigium aspirare. Qui verò bonis artibus è pervenire desperent, à vi quidem abstinere, ne bonitatis ac honestatis opinionem amittant, sed technis maliciosis ad id consequendum niti. Taliu conatus in medium protractos puniri è republica esse, priusquam è clanculariis insidiatoribus aperti hostes evadant. Quam enim rationem Moysen afferre posse, cur Aaroni potissimum & filiis sacerdotium dederit. Si enim ex Levitica tribu alicui honor is ex divina voluntate deberetur, se meritò fuisse præferendum, genere Moysi parem, ætate atque opibus potiorum. Quod si antiquissimæ tribus ratio haberetur, optimo jure viris Rubelididis tribus dignitatem eam deferendam, Dathamo, Abironi, & Phalao, divitiis juxta ac ætate inter contribules præminentibus. Hæc Cores, videri volens republicæ curam habere, revera hoc tantùm agens, ut concitato populo pontificatum invaderet.

D

421 Pleraque hæc criminationes Core probabiles sunt, cùm satis congruant verbis ejus ad Moysen Num. 16 v. 3, cùmque non potuerit tot viros primarios in partes suas pertrahere, nisi oculis criminationibus Moysi & Aaronis fama detraxisset. Nonnulla tamen minus sunt verisimilia. Primò enim improbandum videtur, quòd Core se atate & divitiis Moysi & Aaroni præferat: nam utrumque incertum est, nec admodum verisimile. Secundò quòd fingat, ipsum apertè voluisse sacerdotium ad alium transferre: nam verba ipsius Num. 16 v. 3 tantùm insinuant, voluisse ipsum, ut sacerdotium omnibus Levitis fieret commune; atque id solum tenuisse: negare tamen nolim, id eum facere potuisse, ut deinde favore populi pontificatum ad suam pertraheret familiam. Tertio licet loquatur Josephus maxime de sacerdotio, satis tamen indicat conspirationem etiam fuisse contra supremam Moysi dignitatem. Et sanè intentio seditiosorum ea fuisse videtur, ut non solum Aaroni eriperetur pontificatus; sed Moysi quoque suprema potestas. Innuunt utrumque verba Core Num. 16 v. 3: Sufficiat vobis quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus. Cur elevamini super populum Dei? Eodem tendunt verba Dathan & Abiron, Moysi parere recusantium v. 13: Nunquid parum tibi est quòd eduxisti nos, nisi & dominatus fueris nostri? Itaque dubitandum non est, quin tam Moysen quàm Aaronem in ordinem redigere voluerint seditiosi. At Dominus defendit viros à se electos ad regendam Israëlitarum rempublicam; nec passus est aut sacerdotium aut supremum principatum ad alios transferri. Quarto corrigendus est Josephus, quòd Dathamo & Abironi adjungat Phalaum, de quo in sacris Litteris nulla fit mentio, dum illorum refertur conspiratio. Non adjungi poterat, non Phalaus, per quem videtur designari Phallu,

E

F

A Phallu, filius Rubeni Num. 26 v. 5, & ibidem v. 8 avus Dathan & Abironis, ita ut diu debuerit esse defunctus ante hanc conspirationem.

*conspiratio-
nem quoque
conjunctis
cum mur-
muratione
populi post
secuta:*

422 *Hiscæ observatis ad Josephi textum regredior.* Nec diu, inquit, se intra unam tribum hæc criminationes continuerunt: verum sparsus paulatim rumor, dum quisque auditis de suo aliquid addit, totis jam castris pervagabatur: brevique eò res devenit, ut ducenti quinquaginta è primatibus factionem Coræ sequerentur, qui omnes operam dabant, ut sacerdotium fratri Moyse ademptum in illum transferretur. Populus præterea tam concitatus erat, ut ad lapides conclamaretur: concurrebatque incondita multitudo in concionem, ubi stans ante Dei tabernaculum vociferabatur, tollendum Tyrannum, & populum è servitute eximendum, cui sub religionis prætextu dura imperata imponerentur. Deum enim, si ipse esset sacerdotis elector, aliquem dignum fuisse ad hunc honorem provecturum, non eum, qui multis esset meritò posthabendus: vel si Aaroni eum dare decrevisset, populi suffragio potius quam Fratris beneficio fuisse daturum. *In hisce Josephi verbis regnat, confusio:*

B *nam, ut dixi, necdum agebatur de Sacerdotio ad Core transferendo: necdum etiam erat tanta populi exacerbatio, ut ad lapides concurreretur; sed ea orta est postridie, dum mortem seditiosorum Moyse & Aaroni imputare cepit populus ad graviolem seditionem concitatus.*

*Et in ora-
tione ad po-
pulum
Moyse attri-
buita*

423 *Pergamus cum Josepho:* Moyse autem, qui Coræ calumnias non ignorabat, videns populum irritatum, nequaquam expavit: sed fretus conscientia rei bene administratæ, & sciens fratrem electione Dei pervenisse ad sacerdotium, non suâ gratiâ, prodiit in concionem: & quoniam non erat imperitus artium, quibus vulgus tractandum est, ad Corem versus elata voce: *Mihi, inquit, Cores, vel tu, vel unus quisvis ex istis, intenta in ducentos & quinquaginta viros manu, honore digni videmini: imò ne reliquam quidem concionem contemno, etiamsi vobis divitiis & cæteris dotibus non sint conferendi. Nam nec Aaron ideo sacerdotio potitur, quia ditior. Tu enim ampliores, quam uterque nostrum, facultates possides: neque quia nobilior; commune enim universis genus nobis Deus voluit, cujus eundem cunctis autorem dedit: neque fraternò affectu motus, quod aliis debebatur, fratri contuli; nisi enim jus & fas præ oculis habuissem, nequaquam oblitus mei, dedissem alteri, cum nemo sit mihi me ipso propinquior, & mihi non minus quam illi bene velim; & alioqui qualis erat prudentiæ, me violati juris reum facere, & hujus facinoris præmium alteri cedere? Verum & à mea probitate absit tale scelus, neque Deus sustinisset aut se contemni, aut vos ignorare, quid illi gratissimum facturi essetis. Ipse sacerdotem sibi elegit, ipse ab hoc crimine immunem me reddidit. Attamen licet non meo beneficio, sed divina electione hunc honorem adeptus, non dubitat in medium depositum vestris suffragiis committere, nullam prærogativam postulans ex eo, quòd hæcenus eo sit legitime functus, ut qui omni ambitione posita, malit vos sine seditione videre, tametsi vestris etiam calculis antè jam comprobatus. Neque enim Dei voluntatem in hoc læsimus, quòd vestrum etiam assensum accedere volumus. Sed quod ille ultro detulit, salva pietate recusare non licuit: quemadmodum & illud æquum est, ut qui semel dedit, suum donum ratum ac perpetuum efficiat.*

C

424 Quamobrem judicabit dentio, quem velit pro vobis sacra facere, & pietatis vestræ antititem esse. Iniquissimum enim fuerit, Corem per ambitionem obstarè, quo minus liberam electionem sui sacerdotis habeat. Nihil est igitur quòd seditionibus turbemini, quantum ad hanc causam attinet. Cras mane cum sua quisque accerra & igne ac odoramentis adesto. Tu verò, Cores, cede Deo, & calculum ejus expecta, neque majorem, quam Deus habeat, autoritatem tibi arroga: sed tu quoque inter cæteros hujus honoris competitores judicandus adesto: nec video cur vel Aaron à petitione debeat excludi, eodem genere natus, & qui jam in hac functione irreprehensibile sui specimen dedit. Ubi verò conveneritis, coram toto populo suffragio facite, & cujus sacrificium acceptius Deo fuerit, eum mea quoque autoritate confirmabo, neque ab hac calumnia collatæ per privatam gratiam in fratrem summæ dignitatis exolvam. His auditis, turba & tumultuari simul, & malè suspicari de Moyse destitit: & insuper consilium ejus collaudavit tanquam è republica futurum: atque ita concio dimittitur. *Hæcenus Josephus, qui in principio orationis, quam Moyse attribuit, à mente sacrarum Litterarum longè recedit, dum Moysem inducit callidè ablandientem Core ceterisque Levitis, quos gravi oratione perstrinxit Num. 16 v. 8 & sequentibus. Media autem orationis pars ex conjecturis formata est, Scriptura nec repugnante nec favente; at postrema demum pars orationis Scripturæ textui est conformior.*

425 *Pœnam rebellium narrat Josephus cap. 3 non sine multa confusione & erroribus aliquot.* Verba audiamus: Postera verò die reditur in concionem, ut sacro factò interessent divino judicio, per quod competitorum certamen erat dirimendum: eratque nonnihil tumultus, multitudine suspensa ad eventus expectationem, quibusdam Moysem in ordinem redigi cupientibus, qui verò prudentiores erant, seditionum finem exoptantibus: timebant enim ne actum esset de republica, si ulterius seditio procederet. Multitudo quoque naturâ novarum rerum cupida, & ad obloquendum magistratibus prona, omnibus rumoribus circumferebatur. Moyse autem missis ad Dathamum & Abironem viatoribus, iussit ut ad conditum venirent sacris interfuturi. Postquam autem negaverunt se obtemperaturos, neque diutius passuros Moyse potentiam artibus malis quæsitam in populo augeri: his renunciatis assumptisque aliquot præstantioribus, non est dedignatus ad contumacem Dathan factionem venire, sequentibus se libenter, quos iusserat. *Huc usque Josephus rei gesta ordinem & tempora confundens: nam primo seditionis die Moyse ad se vocari iusserat Dathanum & Abironem, illique parere recusaverant. Moyse verò, audito eorum responso contumeliis pleno, eodem die Dominum oraverat, ne audiret seditiosos, iussitque Core sequenti die ad tabernaculum accedere cum suis Levitis. Secundo igitur die Moyse adivit tentoria Dathan & Abironis, secutumque est tam illorum quam Levitarum supplicium.*

426 *Audiamus Josephum, qui ita pergit:* Tum Dathanus cum suis audito Moysem cum primatibus ad se adventare, progressi cum liberis & uxoribus ante tabernacula, expectabant quidnam acturus esset. Aderant etiam satellites, qui arcerent eum, si quid vi agere vellet. Ille verò jam propior, sublatis in cælum manibus,

AUCTORE

J. S.

sacra Scri-

ptura non

satis est

conformis:

E

pœnam sedi-

tionum

narraturus

gesta con-

fundit.

F

Et attribuit

Moyse præ-

ces nec Scri-

ptura con-

formes

&

AUCTORE
J. S.

& elata voce, ut à tota multitudine exaudiri posset, Domine, inquit, cæli & terræ ac maris, ut qui mihi testis es fide dignissimus, quod quicquid hæcenus feci, ex tua sententia feci, qui miseratus res Hebræorum perpetuus adjutor mihi fuisti, exaudi hanc orationem. Tu enim scis omnia, ipsas etiam cogitationes hominum. Quapropter non dedignaberis rei veritatem atque istorum ingratitude in medium proferre. Nosti fanè exactè & illa, quæ nativitate meam præcesserunt, visa nimirum non audita: nunc in illis rebus testimonio tuo me sublevis, quas isti cum non ignorent, malè suspicari tamen non verentur. Ego cum vitam agerem quietam, id quod meâ virtute & tua voluntate Raguelisque foceri beneficio consecutus eram, tamen relictis ejus voluptatibus & commodis, me ipsum totum dedidi ærumnis pro isto populo perferendis: & primùm pro libertate eorum, nunc verò pro salute promptissimè magnos labores suscepi. Nunc ergo quoniam in suspitionem veni hominibus, qui meâ curâ ac providentiâ tot mala incolumes evaserunt, tu qui in igne illo ad montem Sina mihi apparuisti, & tua voce spectaculoque illorum prodigiorum me dignatus es, qui in Ægypto legatione tuo nomine fungi voluisti, qui Ægyptiorum opibus afflictis, servitutem eorum effugere concessisti, & Pharaotis potentiam succumbere mihi fecisti, qui ignaris viæ per mare medium iter aperuisti, cujus postea fluctibus Ægyptios involvisti, qui inermes armis munivisti, qui ex vitiosis fontibus potabiles reddidisti, & potum nobis inopiâ laborantibus è petra produxisti, cibumque in terra non invenientibus à mari attulisti, è cælo denique nunquam antè auditum es largitus, qui legibus ac institutis rem nostram ornasti, adesto mihi, Domine, judex omnium ac testis incorruptissimus, quod neque munera à quopiam Hebræorum, favorem meum contra justitiam captante, admisi, neque pauperem bonam causam habentem propter adversarium divitem perdere litem sum passus.

nec ipse
mansuetu-
dini,

427 Et nunc republicâ sincerissimè administratâ, in suspitionem culpæ, à qua sum alienissimus, venio, quasi fratri ob privatum affectum, & non tua voluntate, sacerdotium tuum contulerim: ostende quod omnia tuâ providentiâ dispendantur, & nihil fortuitis casibus, sed tua voluntate ad effectum pervenit: & quod res Hebræorum cordi tibi sint, justa in Dathamum & Abironem animadversio declara, qui te stupidum faciunt, meis imposturis circumveniri jactantes. Facies autem manifestam adversus infanos gloriæ tuæ detractores vindictam, si non communi more intereant, ne quis nihil humanum passos existimet, sed terra, quam indigni calcant, dehiscens cum familiis & facultatibus eos absorbeat: hoc modo & tua potentia omnibus apparebit, & exemplum posteris statuetur, ne quis secus quàm pium est de tua majestate sentire audeat: & meum ministerium ex tua sententia esse comprobabitur. Quod si vera sunt crimina, quæ in me congerunt, tum in meum caput diræ vertant, illis, quos execratus sum, incolumibus. Atque ita exactâ pœnâ à populi tui turbatoribus, reliquam multitudinem in pace, concordia, & mandatorum tuorum custodia serva intactam, & expertem supplicii sceleratis hominibus debiti: quandoquidem alienum est à tua justitia, illorum pœnas immeritam Israëlitarum turbam dependere. Ita Josephus pro suo ingenio. At varia sunt corrigenda. Primò longa hæc ora-

tio Moylis ad Deum incongruè concinnata est. Prior tamen pars, quâ Dei beneficia recensentur, vera est; sed Josephum potius quàm Moysem habet auctorem, certè pro majori parte. Secundo graviter peccat scriptor Hebræus, dum Moysem inducit orantem, ut adversarii dehiscente terra absorbeantur: nam hunc quidem illorum interitum prædixit Moyles, sed non rogavit Dominum, ut sic punirentur, neque ea preces eximia sancti Legislatoris mansuetudini sunt conformes. Tertio falsum quoque est & incongruum, quod Moyles sibi dira precatum sit, si vera jactarentur à seditiosis.

428 Supplicium Dathani & Abironis, omisso perperam Core, mox ita narrat: Hæc cum lachrymis effato, terra horrendum repente contremuit, & undante superficie, non secus quàm pelagus vento fluctuans, univrsum populum terruit: immani mox sonitu eliso, quâ seditiosi tendebant solum subsidit, & eodem momento omnes ad unum absorbet: sublatisque in hunc modum profanis, hiatus ille ita rursum clauditur, ut ne vestigium quidem ejus superesset. Hic finis seditiosæ factionis, illustre argumentum divinæ providentiæ simul & potentiæ, fuitque hic casus eò miserabilior, quod adeo nemo ne propinquorum quidem aut cognatorum eos est miseratus, ut totus quantus erat populus, antea actorum oblitus, lætis acclamationibus Dei sententiam comprobaret, ac ne luctu quidem dignos, ut pestem ac perniciem popularium, exultimaret. Falsum est, quod asseritur, nullum fuisse luctum de morte seditiosorum, cum sequenti die altera orta sit seditio illorum, qui vociferabantur Moysem & Aaronem interitus istorum fuisse causam, ut ipse quoque narrat Josephus.

429 Non minùs in sequentibus à vero aberrat scriptor parùm accuratus, qui ita pergit: Post Dathamum cum suis extinctum Moyles pontificatus amulos convocat, Deo denuo commissurus electionem, ut ei sit ratum sacerdotium, cujus sacrificium Deo gratissimum apparuerit. Itaque conveniunt ducenti quinquaginta viri summo in precio semper apud populares habiti, tum quod à majoribus omni virtute præclaris oriundi essent, tum quod ipsi nequaquam degenerarent: cumque his procedunt & Aaron & Cores: deinde stante * ante Dei tabernaculum adolebant acerris odoramenta, quæ secum attulerant: cum subito tantus ignis effulsit, quantum nec homines ipsi unquam excitaverunt, nec in terris sponte ardentibus, nec in sylvis per æstum, austri flatu collis & attritis excitatum viderunt, sed qualis divinitus accendi poterat, fulgentissimus simul ac flagrantissimus: cujus vi ac impetu ducenti illi & quinquaginta unâ cum Core ita sunt absumpti, ut ne cadaverum quidem reliquæ comparerent. Solus Aaron superfuit illæsus, ut manifestum esset divinitus coortum hoc incendium. His ita absumptis, Moyles volens perpetuam ejus supplicii memoriam ad posteros tradi, ut & illis non ignoraretur, jussit Eleazarum Aaronis filium acerras eorum affixas altari æreo consecrare, ut hoc monumento omnes terrentur, qui cæleste Numen humanis dolis putant circumveniri posse. In hisce corrige primò tempus: neque enim hi Levite congregati sunt post mortem Rubenitarum; sed jam antè convenerant, & verisimiliter eodem tempore combusti sunt, quo alii terra hiatu absorpti. Secundo Core non fuit cum hisce combustus, ut aliqui cum Josepho

Dathani &
Abironis
supplicium
refert,
omisso Core.

E

quem perpe-
ram adju-
git viris
250 igne
absumptis:

* Gracè
omnes
F

A pho voluerunt, sed hiatu quoque terra demersus, ut antea dixi. Tertio perperam ait Josephus, hos non degenerasse à præclaris parentibus, quandoquidem seditiosi fuerint contra Principem suum & sacerdotem à Deo electos. Quarto non solum Moyles; at Deus ipse iussit, acerras eorum in laminas duci & altari aëneo affigi in signum rebellionis, perpetuamque rei memoriam.

430 Demum Josephus cap. 4 confusa rursus rei expositione omnibus hisce tumultibus finem imposuit, omitens incendium divinitus excitatum, quo perierunt quatuordecim millia hominum, quodque Aaron à Moyse missus sua deprecatione tandem cohibuit. Postremum vero tumultum omnium furiosissimum, quo Moyles ipse & Aaron ad tabernaculum fugere coacti sunt, non morie tot millium, sed solâ Moylis prudentiâ sublatum fingit per efflorescentem Aaronis virgam. Verba ejus accipe: Post tam evidens argumentum cum jam satis constaret, non ambitu, aut Fratris gratiâ, sed divino iudicio sacerdotium ad Aaronem pervenisse, sine ulla controversia posthac illud tenuit: nec tamen ob hoc diu cessatum est à seditione, imò penè gravior priore est infecuta. Nam ex talibus causis ortum habuit, ut facile appareret longo tempore duraturam. Cum enim semel animos hominum occupasset hæc persuasio, nihil sine Dei voluntate geri, arbitrabantur Deum in gratiam Moylis istâ facere. Huic igitur imputabant omnia, tanquam non peccatorum odio Deus sæviret, sed à Moyse sollicitatus: ægréque ferebant quod non solum impunè tot optimatum morte populum multasset, sed præmium etiam auferret confirmatum jam fratris pontificatum: quandoquidem nemo posthac eum affectaturus erat, cum aliis id malè cessisse videret. Adhæc cognati extingtorum agebant apud populum, rogantes ut superbæ & nimix Moylis potestati modum aliquem statueret, facile enim hoc illi esse.

virga florens pro digito, quo confirmatum est Aaroni sacerdotium.

431 Tum ille maturè sentiens excitari turbas, veritus ne qui rursus res novas molirentur, unde magnum aliquod malum accidere posset, concionem advocari jubet. Et auditis postulatis nihil respondens, ne magis irritarentur, hoc tantum principibus tribuum mandavit, ut virgas afferrent tribuum nominibus inscriptas. Ejus enim fore sacerdotium, in cujus virga Deus signum ostenderit. Quod ubi placuit, inscriptas attulerunt, cum alii, tum Aaron, inscriptam habens in sua Leviticam. Eas Moyles acceptas in Dei tabernaculum deposuit. Sequenti verò die omnes protulit, quæ facile agnoscebantur, quod essent & à principibus, qui attulerant, & à cætero populo notatæ: videbantque alias eadem specie manere, quæ erant pridie, cum eas Moyles acciperet, ex Aaronis verò ramos & germina esse exorta, & quod magis mirum, amygdala matura, quod virga ex hoc genus ligno constaret. Hac novitate spectaculi vulgus attonitum, omiffis odiis, quibus tam Moysem quàm Aaronem prosequabatur, totum in admirationem divini iudicii versum, ampliùs Deo repugnare desiit, ratumque Aaroni sacerdotium esse voluit: atque ita tertio Dei calculo confirmatus, nemine posthac contradicente, fuit pontifex; & Hebræorum populus, longis seditionibus agitato, hoc modo ad quietem tandem pervenit. *Hactenus Josephus, cujus errores iam assignavi: tumultus enim populi cohibitus fuit punitione quatuordecim millium, priusquam prodigium in Aaronis virga*
Septembris Tomus II.

esset patratum: atque eo demum prodigio sacerdotium Aaroni est confirmatum.

432 Philo lib. 3 pag. 536 & seq. de pœna Core aliorumque ei adherentium, nullum tamen nominans, adfert sequentia: Est & aliud ejus oraculum conjunctum cum majore prodigio, cuius suprà mentionem feci de pontificatu Prophetæ differens: id quoque prolatum ex afflatu Numinis, sine dilatione eventus consecutus est. Templi ministrorum duo sunt ordines, sacerdotum potior, ædituorum inferior. Erant illo tempore tres sacerdotes, ædituorum multa millia. Hi freti suorum multitudine paucitatem sacerdotum contemnebant peccato non simplici, dum & majoribus adimunt honorem debitum, & minores ultra modum extollunt, sicut fit insurgentibus contra suos præfectos subditis, turbatoque ordine publico. Deinde cœtus faciendo clamabant in Prophetam, quod propter domesticam necessitudinem fratri ejusque filiis donasset sacerdotium conficto oraculo, ut videretur id ex auctoritate Dei facere. Quamobrem exasperatus aliquin Vir ingenii mitissimi, non tulit tam insignem injuriam simul & maliciam, petiitque à Deo ut averfaretur illorum sacrificia: non quod periculum esset ne justissimus Judex sacra impiorum acciperet, sed quia hic est peculiaris effectus Deo chari animi, adversari propalâ nesciis conatibus.

433 Necdum justa indignatio furorque defuerat, cum Numine afflatus insuper hoc edidit vaticinium: Grave malum est incredulitas, sed solis perniciosum incredulitas. Hi factis, non dictis, castigandi sunt. Pœna docebit eos, tunc non mentiri, quando scire nolunt, quod sciunt. Mors decernet de hac controversia. Si naturali morte decedent, fictum est meum oraculum. Quod si novo inusitatoque lethi genere absumantur, testata erit mea veracitas. Video terram vasto specu dehiscere, absorberi numerosas cognationes unâ cum suis tabernaculis, vivos homines ad inferos descendere. Vix hæc effatus erat, cum terra concussa rumpitur eo potissimum loco, ubi tendebant impii: momentoque temporis universos operit. Rursum enim hiatus coivit, velut suo defunctus officio. Nec ita multo post seditiosi ducenti quinquaginta, qui præcipui tumultus autores fuerant, repente de cælo tacti unâ conflagraverunt, ne minimo quidem membro relicto, quod sepulchris possent inferri. Atque ita horrendis pœnis cumulatis aliis super alias magnopere illustrata est Prophetæ pietas, Deo testimonium præbente veritati oraculorum.

434 Ubi operæ pretium est considerare quomodo cælum terraque pœnas exegerunt ab impiis hominibus, ceu divisis munitis inter primarias mundi partes, unde cæteræ sumptum originem. Nimirum quia scelesti maliciam suam radicatam in terram, in tantam altitudinem extulerunt extenderuntque, ut cælum attingeret, ideo terra simul & æther in eos sæviit; altera deducens se, ut absorberet inutilia pondera; alter exurens eos fulminibus, imbris in morem densis & crebrò micantibus. Finis autem & absorptorum & exustorum idem fuit. Nam utrique disparuerunt, alteri operi solo restituto in pristinam planiciem, alteri absumpti fulmineis ignibus. *Hæc Philo, relata in Scripturis suo modo explicans, & quibusdam auctoris conjecturis: nam conjectura solùm est, quod Levitas ducentos quinquaginta ita consumptos igne asserat, ut*
O nihil

AUCTORE
J. S.

Philonis
brevis relatio de
conspiratione

& supplicio
seditiosorum

F

nonnihil
emendatur

AUCTORE
J. S.

uti & expo-
sitione ejus-
dem de vir-
ga Aaronis
floreſcente.

nihil ex eorum corporibus superſuerit. Conjectura item est, & quidem parum probabilis, quod ignem divinius immiſſum, quo occiſi ſunt, per crebra fulmina exponat, cum uno momento periſſe videantur igne illo. Peccat inſuper, quod rebellionem & pœnam ita exponat, acſi eodem die omnia eſſent peracta, cum conſtet noctem nam interceſſiſſe.

435 Idem ſcriptor lib. 3 pag. 525 de conſpiratione Levitarum, quos ædituos vocat, eadem ſerè narraverat, pœnamque rebellionem ibidem præmittens, de prodigio in virga Aaronis factò ſic loquitur: Senſit Moyſes hanc conſpirationem contra ſe tendere, quia fratrem pontificem oraculi juſſu designaverat. Id factum non caruit calumniâ, quaſi prætextu oraculi plus valuiffet domeſtica gratia, quàm utilitas publica. Quod, ut erat, viſum eſt indigniſſimum, non ſolum in dubium revocari fidem approbatam tot cœleſtibus prodigiis, verùm & de religione ambigi, quæ fucatis etiam hominibus ſolet veritatis conſeſſionem exprimere. Veritas enim à Deo non ſejungitur: Proinde ſupervacaneum ratus eos prolixa oratione beneficiorum acceptorum commoneſcere, quos jam adverſariorum criminationibus præoccupatos animadverterat: Deum exoravit ut evidenti ſigno declararet, ſinceram incorruptamque fuiſſe electionem pontificis. Ille juſſit eum XII virgas, pares tribuum numero, inſcribere nominibus phylarchorum undecim, duodecimamque pontificis fratris ſui nomine, deinde inferre adytis. Fecit juſſa vates, intentus in exitum. Poſtera die monitus oraculo, in præſentia totius populi, deprompſit virgas, cæteras nil mutatas, eam autem quam nomine pontificis inſcripſerat, oſtento novo conſpicuam. Nam hæc mirificè tota, quanta erat, frondes fructuſque protulit. Erant autem nuces, diverſâ naturâ ab aliis fructibus. Haſſenus Philo, prolixe deinde diſputans de natura nucum. Verum nonnulla hic ſunt emendanda. Primò perperam ait, virgas tantum fuiſſe undecim præter virgam Aaronis, qua non erat duodecima, ſed decima tertia, ut clarè dicitur Num. 17 v. 6. Secundò peccat, dum innuit Moyſen ab initio conſpirationis ſtatim, jubente Deo, uſum eſſe eo ſigna, ut ſeditioſos compeſceret, nulla facta ibi mentione de ſeditioſorum ſupplicio. Tertio per nuces, quæ aſſerit productas à virga Aaronis, amygdala intellige, qua ſpecies quadam ſunt nucum. Hiſce obſervatis, ad alia progrediamur.

§ XXXIX. Manſio trigefima tertia, mors Mariæ, murmuratione populi, peccatum Moyſis & Aaronis, quibus ingreſſus in Terram promiſſam negatur à Deo.

Iter ex Afiongaber ad deſertum Sin, ubi manſio 33 erat in Cades:

Trigefima ſecunda Iſraelitarum manſio fuit in Afiongaber ad mare Rubrum, quò juſſi erant regredi, ut antè vidimus. Inde tandem diſceſſerunt circa initium quadrageſimi peregrinationis ſuæ anni, veneruntque ruruſum verſus Terram promiſſam, quam citò ingreſſi potuiſſent, ſi tranſitus per Idumæam fuiſſet conſeſſus. De adventu ex Afiongaber ad manſionem trigefimam

tertiam Num. 33 v. 36: Inde profecti, venerunt in deſertum Sin, hæc eſt Cades. Et Num. 20 v. 1: Veneruntque filii Iſraël, & omnis multitudo in deſertum Sin, menſe primo: & manſit populus in Cades. Nonnulla hic obſervanda ſunt de loco & tempore. Primò ſatis clarum eſt, hoc deſertum Sin, in quo fuit manſio trigefima tertia, diſtingui à deſerto Sin, in quo fuit manſio octava: nam octava manſio fuit in deſerto Sin, quod ſuum eſt non longè à mari Rubro è regione Egypti, atque inter Egyptum inferiorem & montem Sinai. At deſertum Sin, ad quod nunc pervenerunt Iſraelita, ſuum eſt remotius à mari Rubro, magiſque ad Orientem & circa conſinia Idumææ. Utriuſque diſtinctionem notat etiam S. Hieronymus, probatque ex diverſitate nominis Hebraici: nam Sin, in qua octava manſio, habet primam litteram Hebraicam Samech, alterius verò Sin prima littera eſt Sade, ita ut nulla eſſe poſſit de diverſitate dubitatio.

437 Verùm non aequè clarum eſt, utrùm Cades deſerti Sin diſtinguatur à Cadesbarne, unde miſſi fuerunt exploratores anno peregrinationis ſecundo: Cadesbarne enim ſubinde etiam Cades vocatur, & potuerunt Iſraelita ad eundem locum redire. Diſſentiunt quoque hac de re ſcriptores, quorum alii contendunt eandem eſſe urbem, alii loca diverſa: atque eam ob cauſam diligentiori examine hic utendum judicavi. Omnibus autem Scriptura locis, ex quibus aliquid lucis poteſt aſſurgere, attentè conſideratis, longè probabilius mihi apparet, urbes fuiſſe diverſas, & quidem longè diſſitas. Situs civitatis Cadesbarne haud difficulter assignari poteſt, cum Num. 34 & Joſue 15 ſic memoretur in limite Meridionali Terra promiſſa, ut neceſſariò collocanda ſit in ipſo limite Meridionali inter mare Mortuum & mare Mediterraneum. De hoc illius urbis ſitu facile conſentient adverſarii, illique etiam haud dubiè agnoſcent, eò uſque proceſſiſſe Iſraelitas ſecundo itineris ſui anno, ut illac Chanaanitidem invaderent; ſed illud Moyſis conſilium impeditum fuiſſe per rebellionem populi ibidem exortam. Præterea obſervò, locum ipſum vicinum fuiſſe regioni Amalecitarum, cum hi ſimul cum Amorrhais & Chananaïs ibidem ceciderint Iſraelitas, vetante Moyſe ad pugnam progreſſos. Cadesbarne verò vicinam fuiſſe Idumææ, nullibi dicitur in Scripturis. Quamvis autem ipſe locorum ſitus ſatis inſinuet, urbem hanc non longè admodum ab Idumæa diſtare potuiſſe, in ipſo tamen limite aut conſinio Idumææ ſitam fuiſſe non exiſtimo. Non quidem ignoro in plerisque tabulis geographicis Terra ſancta prope Idumæam collocari, quia limites Occidentales Idumææ paſſim nimis extenſi fuerunt verſus mare Mediterraneum, cum limites Australes potiùs fuerint extendendi uſque ad ſinum Elaniticum maris Rubri, cui adjacebat Afiongaber urbs Idumææ, ut dicitur 3 Reg. 9 v. 26 his verbis: Claſſem quoque fecit rex Salomon in Afiongaber, quæ eſt juxta Ailat in littore maris Rubri, in terra Idumææ. Extendebatur igitur Idumæa inter mare Mortuum & mare Rubrum; at probari nequit, tam longè extenſam fuiſſe verſus mare Mediterraneum, ut Cadesbarne in ejus conſinio eſſet ſita. Haſſenus de ſitu Cadesbarne & Idumææ.

438 Nunc pauca quoque dicenda ſunt de itinere Iſraelitarum uſque in Afiongaber, indeque in Moabitidem, ut clariùs appareat, ipſos ex Afiongaber non rediſſe in Cadesbarne, ſed profectos

D

diſputatur an hæc Cades eadem ſit cum Cadesbarne, E

F

variisq; obſervatis de itinere Iſraelitarum,

A fectos esse per viam maximè diversam. Ex Egypto usque ad montem Sinai numquam longius recesserunt à mari Rubro, sed ferè ab Occidente profecti sunt in Orientem. A monte Sinai rectà perrexerunt ad limites Terræ promissæ, relictâ ad Orientem Idumæâ, ad quam propius accessisse in illo itinere nusquam leguntur, atque ita venerunt usque ad Cadesbarne. Inde regredi coacti per multos circuitus saepe accesserunt ad confinia Idumææ & verisimiliter etiam per loca quadam deserta illius provincie transferunt: atque idcirco dicit Moyses Deut. 2 § 2: Et circuivimus montem Seir (id est, Idumææ montes) longo tempore. Haec vagationes finite videntur in Afiogaber, aut in statione præcedenti, quando iussit Dominus per Idumæam versus Aquilonem proficisci, ut dicit Moyses Deut. 2 § 3 his verbis: Dixitque Dominus ad me: Sufficit vobis circumire montem istum: ite contra Aquilonem: & populo præcipe, dicens: Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir, & timebunt vos. Videte ergo diligenter, ne moveamini contra eos: neque enim dabo vobis de terra eorum, quantum potest unius pedis calcare vestigium, quia in possessionem Esau dedi montem Seir. Cibos emetis ab eis pecuniâ, & comedetis: aquam emptam haurietis, & bibetis. Transisse revera Israëlitas per partem quamdam Idumææ circa Afiogaber, mox subjungit § 8 hoc modo: Cùmque transivimus fratres nostros filios Esau, qui habitabant in Seir, per viam campestrem de Elat & de Afiogaber, venimus ad iter, quod ducit in desertum Moab. Clarè hic asseritur, Israëlitas per Idumæam transisse versus confinia Moabitarum: in illo autem itinere stationes fuerunt in Afiogaber, in Cades, ad montem Hor, in Salmona, in Phunon, in Oboth, unde venerunt in Jieabarrim, quæ est in finibus Moabitarum, ut dicitur Num. 33 § 44.

probat
Cades de-
serii

B 439 Hisce observatis, facile ostendi potest, Israëlitas ex Afiogaber non rediisse in Cadesbarne, sed venisse ad aliam urbem, Cades quoque distam, atque adeo hanc necessario ab illa distinguere. Calmetus, licet contrariam opinionem propugnet, in Deut. 2 § 3 nobiscum existimat in Afiogaber aut in vicina Elat, illud præceptum Moyli datum fuisse ab angelo: Sufficit vobis circumire montem istum: ite contra Aquilonem &c. Et sanè nullum potest esse dubium, quin illud præceptum acceperit Moyses, priusquam veniret ad stationem sequentem in Cades, ubi vi illius pugnare noluit cum Idumæis; cùm ipse dicat § 8, se, accepto illo præcepto, venisse per viam campestrem de Elat & de Afiogaber versus Moabitidem. Jam verò in illo itinere ex Afiogaber in Moabitidem, ad cujus confinia pervenerunt statione sexta, prima mansio occurrit Cades, quæ Num. 20 § 16 ponitur in extremis finibus Idumæorum. Hæc igitur esse nequit Cadesbarne in limite Meridionali Terræ promissæ, & ad Occidentem Idumææ prope Amalecitarum regionem. Nam primò Cadesbarne non erat in via, qua ex Afiogaber ducebat versus Moabitas, sed tam longè, aut etiam verisimiliter longius, distabat ab Afiogaber, quam ipsa distabant Moabitarum confinia. Secundo inter Cadesbarne & Moabitidem media erat tota Idumæa, ubi latissima est ad confinia Terræ promissæ. Itaque si Moyses cum Israëlitis ex Afiogaber profectus esset in Cadesbarne, indeque in Moabitidem, maximè cepisset circumire montes

Septembris Tomus II.

Idumæos, quando Dominus jubebat circuitus diuturnos finire. Præterea credibile non est, Israëlitas unico tractu processisse ex Afiogaber usque ad Cadesbarne ob nimiam utriusque loci distantiam, cùm tamen unica tantùm mutatio castrorum notetur ab Afiogaber usque Cades Num. 33 § 36. Hæc rationes prorsus persuadent, Cades deserti Sin distinguendam esse à Cadesbarne, & Cades fuisse urbem in finibus Australibus aut Orientalibus Idumææ, cùm Cadesbarne ad Occidentem esset Idumææ, nec videatur tam propinqua Idumæis fuisse quàm Amalecitis, Amorrbæis & Chananeis.

C 440 Porro non desunt alie quoque rationes, quibus distinctio ostendatur. Primò Cadesbarne erat in deserto Pharan, Cades verò in deserto Sin. Prior quoque passim vocatur Cadesbarne ad distinctionem indicandam, & ubi Num. 13 § 27 vocatur Cades, additur desertum Pharan, quo satis secernebatur. Cades quoque deserti Sin, licet aliàs solùm Cades nominetur, Num. 27 § 14 deserti dicitur Cades deserti Sin, & quidem postquam ibidem mentio fuerat de deserto Sin, ita ut voces deserti Sin omnino addita videantur ad distinctionem. Ad hæc argumenta responderè conatur Calmetus in cap. 13 Num. § 27, ubi versat hanc controversiam. Ad primum dicit, desertum Sin fuisse vicinum deserto Pharan; atque idcirco urbem Cades aut Cadesbarne modo uni, modo alteri deserto attribui. Ut autem ostendat, desertum Sin non longè abfuisse à Cadesbarne, adducit iter exploratorum, qui missi sunt ex Cadesbarne, & de quibus dicitur Num. 13 § 22: Cùmque ascendissent, exploraverunt terram à deserto Sin, usque Rohob intrantibus Emath. Atque ex his verbis concludit, desertum Sin fuisse in vicinia Cadesbarne, aut Cadesbarne fuisse in ipso deserto Sin. Respondeo ex allatis verbis nihil posse concludi, nisi exploratores cepisse speculari Terram promissam à deserto Sin; indeque perrexisse usque ad partem Septentrionalem ejusdem Terræ: neque enim exprimitur, quantum itineris impenderint, priusquam pervenissent ad desertum Sin, quosve fecissent circuitus, ut non agnoscerentur. Sanè nequaquam est verisimile, ipsos rectè ex castris suis in Terram promissam, quam contemplaturi erant, profectos esse, etiamsi id supponat Calmetus: sic enim facile fuissent agniti & comprehensi. Dico igitur, speculatores istos per Idumæam profectos esse ad desertum Sin, mari Mortuo vicinum, indeque terram explorare cepisse.

E 441 Desertum Sin fuisse prope mare Mortuum, habemus ex altero Scriptura loco, quem item pro sua opinione allegat Calmetus. Limes Meridionalis Terræ sanctæ ab Oriente usque ad Occidentem describitur Num. 34 hoc modo: Pars Meridiana incipiet à solitudine Sin, quæ est juxta Edom: & habebit terminos contra Orientem mare falsissimum: qui circuibunt Australem plagam per Ascensum Scorpionis, ita ut transeant in Senna, & perveniant à Meridie usque ad Cadesbarne, unde egredientur confinia ad villam nomine Adar, & tendent usque ad Afemona: ibique per gyrum terminus ab Afemona usque ad torrentem Egypti, & maris magni littore finietur. Eodem ferè modo limes Meridionalis tribus Juda describitur Josue 15, primumque ad Orientem ponitur ibidem quoque desertum Sin, ultimumque ad Occidentem mare magnum, id est, Mediterraneum. Uterque locus omnino innuit desertum Sin fuisse in angulo Orientali &

AUCTORE
J. S.

Meridionali Terra promissa, interque mare Mortuum & Idumeam partim fuisse situm. Calmetus quidem locum aliter explicare nititur, sed violenter, ut studioso lectori patebit, verba ipsius consideranti. Porro non exprimitur illis locis, quò, quàmque latè illud desertum se extenderet à parte Meridionali maris Mortui. Verùm, si idem sit cum deserto Sin, in quo urbs Cades erat sita, longè se extendit per confinia Idumæa versus mare Rubrum, cum Cades non admodum propinqua esset mari Mortuo. Ex dictis liquet, nec viam exploratorum, nec desertum Sin, favore sententia Calmeti.

expenduntur

442 Ad secundum argumentum de distinctione nominum Cades & Cadesbarne, ait, Cadesbarne aliis etiam locis vocari Cades. Verùm id rarò fit, & sine periculo confusionis, ut vidimus. Lubens quoque fateor argumentum istud ex nominum distinctione non magni esse momenti. At alia allata sunt, eaque firmitiora. Deinde verò ait idem scriptor, non memorari secundam aliquam urbem in descriptione Meridionalis limitis Terre sanctæ. At id planè frivolum est, cum Cades deserti Sin non esset vicina Terra sanctæ, nedum inter ejus limites sita. Dicit quoque, sed non probat, tam Cades quàm Cadesbarne, esse finitimam Idumææ & Chanaanitidis. Verùm jam dixi incertum esse, an Cadesbarne finitima fuerit Idumææ; quod contrà certum est de Cades. Si tamen urbs utraque fuit in limite Idumææ; Cades fuit Meridiem versus in limite Orientali, Cadesbarne verò versus Septemtrionem in limite Occidentali. Vicinia autem Chanaanitidis vera est de Cadesbarne, falsa de Cades, cum solum unius dici itinere abesset à mari Rubro.

B

443 Deinde pergens Calmetus, utramque facit vicinam monti Hor, urbi Arad & loco Horma. At respondeo urbem Cadesbarne longè abfuisse à monte Hor, Idumæamque fuisse interjectam, ut patet ex dictis num. 437 & 438. Præterea, S. Hieronymus lib. de Locis Hebraicis montem Hor collocat juxta urbem Petram, quæ ab omnibus passim notatur ad limites Orientales Idumææ. Nihilò verius est, quod asseritur de vicinitate urbis Arad: nam hæc urbs, sive cum plerisque geographis collocetur prope mare Mortuum intra limites tribus Juda, sive extra istos limites paulo magis ad Orientem & Meridiem, non iam erat vicina urbi Cadesbarne, ut saveat sententia Calmeti. Demum locus Horma, sive unus fuerit, qui occurrit Num. 14 & 45 & Num. 21 & 3, sive fuerit geminus, nihil planè evincit: nam ne quidem situs illius loci potest assignari, cum nesciamus, quo loco confluerint Israëlita, quando infeliciter pugnarunt Num. 14; nec præcisè sciamus locum, in quo victores fuerunt Num. 21. Scimus quidem multitudinem tempore prioris pugna castrametatam fuisse prope Cadesbarne, tempore autem alterius prope montem Hor. At ideo necdum novimus determinatum pugne locum, cum agmen ad confluentum amandaretur longè à castris.

& ad singulare respondetur,

C

444 Itaque perperam asserit Calmetus, nihil dici posse de urbe Cades, quod etiam verum non sit de Cadesbarne; omniaque ferè argumenta, quæ ad hoc probandum allegat, probatione quàm maxime indigent, cum pleraque videantur falsa, aut certe nihil evincant, si qua verè asserta sunt. Præterea in opinione Calmeti intelligi nequit, cur Moyfes, dum erat in Cades, transitum petierit per Idumæam, quæ inter Chanaanitidem & Cadesbarne non erat media: Cadesbar-

variisque rationibus nostra sententia confirmatur.

ne enim erat in limite Meridionali Terra sanctæ. Secundo dum Moyfes cum exercitu suo ex Cades venit ad montem Hor, aut rectè ivit versus Septemtrionem, uti jusserat Dominus; aut iterum regressus est versus Meridiem. Si primum quis dixerit; necessariò etiam dicere debet, iter illud fuisse per Terram promissam: quod Scriptura repugnat, quæ testatur Moysem nunquam ingressum esse in Terram promissam. Si verò cum Calmeto dixerit, Israëlitas iterum ex Cadesbarne in Hor regressos esse: cur rex Arad illos potiùs aggressus est, quando erant apud montem Hor, quàm quando viciniore erant in Cadesbarne? Quomodo audivit Num. 33 & 40 Chananæus rex Arad, qui habitabat ad Meridiem, in terram Chanaan venisse filios Israël, quando erant apud montem Hor, illudque non audivit potiùs quando erant in Cades, si hæc erat vicinior. Tertio cur dicit Moyfes Deut. 2 & 14: Tempus autem, quo ambulavimus de Cadesbarne usque ad transitum torrentis Zared, triginta & octo annorum fuit; si anno peregrinationis quadragesimo Maria soror ejus mortua est in Cadesbarne, ut vult Calmetus confundens Cades & Cadesbarne, cum eodem anno quadragesimo torrentem Zared transferint? Quarto in Cadesbarne longo tempore fuerunt Israëlita sine defectu ulius rei, in Cades verò passi sunt aqua penuriam. Hisce omnibus consideratis, sententia Calmeti, quam diligentius examinavi, quia jam aliis placuit, mihi improbanda videtur, quod rectè conciliari nequeat cum itinere Hebræorum, & cum sacra Scriptura.

D

445 Nunc videamus, quid in mansione illa trigesima tertia, seu in Cades acciderit Israëlitis. Primum refertur mors Maria, sororis Moyfis & Aaronis, Num. 20 & 1 his verbis: Mortuaque est ibi Maria, & sepulta in eodem loco. Laxerunt haud dubiè hæc mortem Moyfes & Aaron, & verisimiliter populus universus; at de eo luctu Scriptura non meminit. Verùm gravior sanctum Legislatorem excepit dolor, dum vidit populum suum ad pristinas murmurationes relapsum in eodem loco. Audiamus ipsius verba & 2: Cùmque indigeret aqua populus, convenerunt adversum Moysem & Aaron: & versi in seditionem, dixerunt: Utinam periissemus inter fratres nostros coram Domino. Cur eduxistis ecclesiam Domini in solitudinem, ut & nos & nostra jumenta moriamur? Quare fecistis nos ascendere de Ægypto, & adduxistis in locum istum pessimum, qui feri non potest, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec malogranata, insuper & aquam non habet ad bibendum? Ingressusque Moyfes & Aaron, dimissa multitudine, tabernaculum fœderis, corruerunt proni in terram, clamaveruntque ad Dominum, atque dixerunt: Domine Deus, audi clamorem hujus populi, & aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ vivæ, ut fatiati, cesset murmuratio eorum. Et apparuit gloria Domini super eos. Locutusque est Dominus ad Moysem, dicens: Tolle virgam, & congrega populum, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas. Cùmque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo & jumenta ejus.

Mors Mariae: murmuratio populi ob defectum aquæ:

F

446 Tulit igitur Moyfes virgam, quæ erat in conspectu Domini, sicut præceperat ei, congregata multitudine ante petram, dixitque eis. Audite, rebelles & increduli: num de petra hac vobis aquam poterimus eicere? Cùmque elevasset Moyfes manum, percussit virgâ bis silicem, egressæ

Moyfes percussit juvencum Deo, petram, secunda vice aquas elicuit,

A egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut populus biberet & jumenta. Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron: Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israël, non introducetis hos populos in Terram, quam dabo eis. Hæc est Aqua Contradictionis, (*id est, locus ille vocatus est Aqua Contradictionis*) ubi iurati sunt filii Israël contra Dominum: & sanctificatus est in eis. *Peccasse hic Moysen & Aaronem nonnullâ diffidentia, ideoque exclusos fuisse ex Terra promissa, certum est & indubitatum, cum id ipse asserat Dominus. Attamen illud peccatum colligi nequit ex verbis precedentibus, quæ aliâ benigno sensu possent explicari, ut notat S. Augustinus quæst. 19 in Num.; atque eadem de causa difficulter determinari potest, in quo præcisè peccatum fuerit à sanctis Fratribus.*

447 Interpretes attulerunt opiniones varias, quarum nulla mihi satis videtur certa, licet plures sint probabiles. Psal. 105 v. 32 & 33 de hisce ita loquitur Psalmista: Et irritaverunt cum ad Aquas Contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbaverunt spiritum ejus: & distinxit in labiis suis. S. Augustinus in Psal. 105 hunc locum ita explicat: Quid est, DISTINXIT? Quasi illud non posset facere Deus, qui tanta jam fecerat, ut aqua de petra profunderet. Dubitanter enim petram virgâ percussit, & ideo hoc miraculum distinxit à ceteris miraculis, in quibus non dubitaverat. Hinc offendit, hinc audire meruit, ut moreretur, ne intraret in Terram promissionis. Perturbatus enim murmure populi infidelis, non tenuit fiduciam, qualem debuit. Cui tamen Deus tamquam Electo suo, etiam post mortem ejus bonum perhibet testimonium, ut intelligamus illam fidei ejus titubationem hac solâ penâ fuisse correptam, quod in eam Terram, quod populum ipse ducebat, non est permittus intrare. Absit autem, ut cum credamus alienatum à regno gratiæ Dei, quod significabat illa Terra promissionis, unde lac & mel defluere dicebatur. Qui plures de peccato Moysis conjecturas desiderat, adire poterit interpretes. Rogasse Moysen deinde, ut sibi liceret ingredi Terram promissam; sed id eum nunquam impetrare potuisse, suis locis videbimus.

B *peccans nonnullâ diffidentia.*

Quando castra erant in Cades, Moyses, ut rectius posset ad Terram promissam pergere, transitum petivit per mediam Idumæam, in cuius erat finibus. Rem narrat Num. 20 v. 14 hoc modo: Misit interea nuntios Moyses de Cades ad regem Edom, qui dicerent: Hæc mandat frater tuus Israël: Nosti omnem laborem, qui apprehendit nos, quomodo descenderint patres nostri in Ægyptum, & habitaverimus ibi multo tempore, afflixerintque nos Ægyptii, & patres nostros: & quomodo clamaverimus ad Dominum, & exaudierit nos, miseritque angelum, qui eduxerit nos de Ægypto. Ecce in ur-

be Cades, quæ est in extremis finibus tuis, positi, obsecramus ut nobis transire liceat per terram tuam. Non ibimus per agros, nec per vineas: non bibemus aquas de puteis tuis; sed gradiemur viâ publicâ, nec ad dexteram nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos. Cui respondit Edom: Non transibis per me, alioquin armatus occurram tibi. Dixeruntque filii Israël: Per tritam gradiemur viam: & si biberimus aquas tuas nos & pecora nostra, dabimus, quod justum est: nulla erit in pretio difficultas: tantum velociter transeamus. At ille respondit: Non transibis.

E *ideoque itum per limites solum Idumæorum.*

449 Statimque egressus est obvius cum infinita multitudine & manu forti, nec voluit acquiescere deprecanti, ut concederet transitum per fines suos: quam ob rem divertit ab eo Israël. Prohibuerat enim Deus, ne confingerent cum Idumæis, atque idcirco declinaverunt ab eorum exercitu, sic tamen, ut non statim finibus Idumæorum excederent: nam sequens statio in finibus Idumææ fuit, ut mox videbimus. Videtur primo intuitu hæc responsio regis Idumæi contraria promissioni Dei Deut. 2 v. 4: Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, . . . & timebunt vos. Quin & Moyses ibidem v. 29 regem Sehon rogasse se ait, ut daret transitum, sicut fecerunt filii Esau, qui habitant in Seir. Respondeo hæc ita conciliari posse. Non opposuerunt se Idumæi transeuntibus per extremos limites Israëlitis, nec illos aggressi sunt, quod non minus timerent pugnam, quam illorum transitum; & sic transitum aliquo modo concesserunt, non tamen per mediam regionem, quam armata manu tuebantur. Credunt etiam aliqui diversos eorum fuisse principes, quorum alii transitum concesserint, alii negarint.

F *mortuus Aaron in monte Hor:*

450 Adventus in mansionem trigessimam quartam, gestaque ibidem, Num. 33 v. 37 breviter sic referuntur: Egressique de Cades castrametati sunt in monte Hor, in extremis finibus terræ Edom. Ascenditque Aaron sacerdos in montem Hor, jubente Domino: & ibi mortuus est anno quadagesimo egressionis filiorum Israël ex Ægypto, mense quinto, prima die mensis, cum esset annorum centum viginti trium. Audivitque Chanaanæus rex Arad, qui habitabat ad Meridiem, in terram Chanaan venisse filios Israël.

F *Num. 20 v. 22 mors Aaronis narratur hoc modo: Cùmque castra movissent de Cades, venerunt in montem Hor, qui est in finibus terræ Edom: ubi locutus est Dominus ad Moysen: Pergat, inquit, Aaron ad populos suos: non enim intrabit Terram, quam dedi filiis Israël, eo quod incredulus fuerit ori meo ad Aquas Contradictionis. Tolle Aaron & filium ejus cum eo, & duces eos in montem Hor. Cùmque nudaveris patrem veste sua, indues eâ Eleazarum filium ejus: Aaron colligetur, & morietur ibi. Fecit Moyses, ut præceperat Dominus: & ascenderunt in montem Hor coram omni multitudine. Cùmque Aaron spoliasset vestibus suis, induit eis Eleazarum filium ejus. Illo mortuo in montis supercilio, descendit cum Eleazaro. Omnis autem multitudo videns occubuisse Aaron, flevit super eo triginta diebus per cunctas familias suas. Amplum Aaronis elogium composuit Ecclesiasticus cap. 45, ut ibidem videri potest. Lucernofus haud dubiè Moyfi fuit charissimi fratris obitus, præsertim cùm ex illo tamquam in speculo cerneret, quid sibi immineret. Attamen invicta fortunidine perrexit negotia populi sui*

C § XL. Transitus per Idumæam frustra petitus: mansio trigesima quarta ad montem Hor: mors Aaronis: victoria de Chanaanæo rege Arad.

Transitus per Idumæam frustra petitus,

Quando castra erant in Cades, Moyses, ut rectius posset ad Terram promissam pergere, transitum petivit per mediam Idumæam, in cuius erat finibus. Rem narrat Num. 20 v. 14 hoc modo: Misit interea nuntios Moyses de Cades ad regem Edom, qui dicerent: Hæc mandat frater tuus Israël: Nosti omnem laborem, qui apprehendit nos, quomodo descenderint patres nostri in Ægyptum, & habitaverimus ibi multo tempore, afflixerintque nos Ægyptii, & patres nostros: & quomodo clamaverimus ad Dominum, & exaudierit nos, miseritque angelum, qui eduxerit nos de Ægypto. Ecce in ur-

AUCTORE J. S. diligenter promovere, & rem publicam more solito administrare.

451 Deut. 10 à v̄ 6 alius locus mortis Aaron, & aliud tempus apparenter insinuat, dum inter gesta apud montem Sinai hac quasi ex abrupto inseruntur: Filii autem Israël moverunt castra ex Beroth filiorum Jacan in Mosera, ubi Aaron mortuus ac sepultus est, pro quo sacerdotio functus est Eleazar filius ejus. Inde venerunt in Gadgad: de quo loco profecti, castrametati sunt in Jetebatha, in terra aquarum atque torrentium. Difficillimus hic locus est, nec ipsius difficultates ita enodant interpretes, ut lectori studio faciant satis. Conabor igitur, ut conati sunt alii, aliquid afferre, quo locus elucidetur, & varia conciliantur, que invicem videntur contraria; at non av̄sim sperare, cogitationes meas probandas ab omnibus: neque sane id pratendo. Poterit eruditus lector, cui mea non satisfecerint, conatum interim non improbare, & aliam quarere viam singula exponendi. Quae certa apparent, ad claritatem explicationis praemitto, verisimilia quoque, & difficultatem parientia, mox eadem de causa recitaturus. Primo certum est, Aaronem defunctum esse in monte Hor anno quadragesimo egressionis ex Aegypto, die prima mensis quini; castraque tunc fuisse apud eundem montem. Secundo certum est, castra tunc fuisse in Mosera. Tertio ex hisce certa conclusione deducitur, montem Hor & Mosera loca fuisse vicina. Quarto ex dictis certo concluditur, Moysen aliquando eidem mansioni diversa dedisse nomina. Hoc autem minime mirandum est, quia ob ingentem populi multitudinem castra ad varia loca se extendebant, ideoque varia ab iis sortiri poterant nomina. Quinto certum est, Israëlitas eo ordine adivisse mansiones, quas recenset Moyses Num. 33, quo ibi enumerantur. Sexto certum est, Israëlitas multos fecisse circuitus circa montem Seir. Hi autem flexus & reflexus contigerunt à reditu ex Cadesbarne usque ad annum circuitu quadragesimum, & verisimillimè usque ad Asiongaber, cum ibi videatur Dominus Moyse dixisse: Sufficit vobis circuire montem istum: ite contra Aquilonem.

452 Post hac, qua nullo modo negari possunt; alia quadam subjungo tam verisimilia, ut negari non debeant sine necessitate. Primo verisimile est adeo, Moysen Num. 33 omnes recensuisse Israëlitarum mansiones, ut negari non debeat, modo omnia alia Scripturae loca sic rectè exponi possint. Hinc mansio in Cadesbarne, qua ibi non occurrit eodem nomine, alio ibidem nomine designata creditur, sicut mansio in monte Hor, Deut. 10 v̄ 6 dicitur Mosera. Secundo verisimile est, mansiones istas quatuor, ex Deut. 10 supra positas, in quarum secunda Aaron mortuus est, spectare ad annum quadragesimum, quo defunctus est Aaron: Moyses enim solùm videtur eas recensuisse ibidem, ut loqueretur de morte Aaron, & substitutione Eleazari, & illis recensitis mox regreditur ad gesta prope montem Sinai. Certè locus nullo sensu tam naturali & genuino exponi potest, aliaque explicationes tantum quaesita sunt, ut difficultates occurrentes possent facilius exponi. Tertio verisimile est, loca Gadgad & Jetebatha, seu mansionis vigesima nona & trigesima Num. 33 v̄ 32, esse eadem cum locis Gadgad & Jetebatha Deut. 10 v̄ 7: nam utroque loco venisse dicuntur ex Gadgad in Jetebatha, quod mirum esset, si factum esset in diversis provinciis; praesertim cum Moseroth Num. 33

& Benejaacan ab iis non longè distent; & Deut. 10 Mosera & Beroth filiorum Jacan, de quibus agam. Quarto verisimile est, Mosera & Moseroth esse eundem locum, cum Mosera à Moseroth Hebraicè non distinguatur, nisi sicut singularis à plurali; & cum utriusque satis vicinum sit Gadgad, & deinde sequatur Jetebatha. Quinto verisimile quoque est, non distingui Benejaacan à Beroth filiorum Jacan, Hebraicè Berotfi-benejaacan, cum primum nomen Latine sit Filii Jaacan, alterum verò Putei filiorum Jacan; nisi forte primum nomen designaverit totum agrum seu provinciam illius populi, qui pars erat Idumaorum; & secundum nomen significaverit locum aliquem illius provinciae. Certè dubitari nequit, quin aut idem fuerit locus, aut eo solùm modo distinctus, aut saltem fuerint loca invicem vicina; quod etiam ex propinquitate cum locis antè dictis clarè eruitur.

453 Sexto verisimile est, verba illa Deut. 2 ex certis v̄ 1 Circuivimus montem Seir, sic intelligenda deducenda esse, ut non solùm profecti sint juxta unum latus montis, aut montium illorum, sed juxta varia latera, vagatique diu sint per deserta Idumaeae loca, sicuti per alias Arabiae Petrae solitudines transierunt: hoc enim est circuire. Ex hac observatione sequitur, consonum esse sacrae Scripturae, aut certè ei non repugnare, si dixerimus, Israëlitas in itinere ex Cadesbarne in Asiongaber, in quo ita circueverunt montem Seir, in Idumaam penetrasse, perque varios circuitus ad ejus limites Orientales pervenisse, indeque in Asiongaber per Madianitidem profectos esse. Haec omnes observationes tantum habent fundamentum in sacris Litteris, ut nullam ex iis negandam fore existimem ab ullo interprete, si singulas seorsum consideraret, & sibi non imaginaretur aliis Scripturae locis esse contrarius: omnes enim sumptae sunt ex textibus sensu maxime naturali intellectis. Solùm dubitari potest, an ultima illa consecutio de transitu per Idumaam & Madianitidem statuendo, quam dixi Scripturis conformem, tam firmum habeat fundamentum. Verùm postea patebit, transitum illum non modò non repugnare Scripturae, uti haecenus assevero; sed solido etiam niti fundamento.

454 Ex praedictis omnibus varia oriuntur difficultates, quarum causà plerique interpretes quadam ex iis negarunt. Nam primo si idem locus bis relatus sit Gadgad; quomodo Num. 33 v̄ 32 dicuntur Israëlita ex Benejaacan venisse in Gadgad, & Deut. 10 v̄ 7 ad eundem locum Gadgad venisse ex Mosera? Secundo, quomodo Num. 33 v̄ 31 ex Moseroth dicuntur profecti in Benejaacan; contra verò Deut. 10 v̄ 6 ex Beroth filiorum Jacan in Mosera, cum Moseroth à Mosera, & Benejaacan à Beroth filiorum Jacan non distinguamus? Respondeo difficultates hasce ex praemissis observationibus facile explicari. Quando enim Israëlita circuebant montem Seir, seu per deserta Idumaeae loca vagabantur, mansionem vigesimam octavam habuerunt in Moseroth, vigesimam nonam in Benejaacan, non recto itinere incedentes, sed huc illuc vagantes, prout damnatos ad diuturnum exsilium columna praevia ducebat. Hinc trigessimam mansionem habuerunt in Gadgad, trigessimam primam in Jetebatha, quae loca fuerunt aut in limite Orientali Idumaeae, aut extra Idumaam in regione Madianitarum; indeque per Hebronam venerunt in Asiongaber.

455 Cum autem ex Asiongaber, jubente Domino, per confinia Idumaeae profecti sunt versus Moabi-

ob difficultatem ex loco ejus e mortuali varia observantur ex Scripturis certa,

B

E

C

F

ac demum orce ex iis difficultates.

quarum tematur elucidatio;

A Moabitidem, loca illa quatuor rursus transe-
runt, sed duo priora inverso ordine. Itaque sta-
tionem trigessimam tertiam habuerunt partim in
Beroth filiorum Jacan, partim in Cades, aut in
deserto Sin, qua diversis istis nominibus appella-
tur, à diversis locis, qua agmen numerosissimum
occupabat. Statio vero trigesima quarta fuit in
Monte Hor, seu in Mosera aut Moseroth. In-
de, cum Idumaeorum rex transitum per mediam
Idumaeam negaret, deflexerunt ad dexteram,
seu versus Orientem & partim etiam ad Meri-
diem, quantum apparet, per viam, qua ducit
ad mare Rubrum, ut habetur Num. 21 v. 4,
non tamen eo animo, ut rursus ad mare Rubrum
proficiscerentur, sicut antea per eandem ferè viam
eo pervenerant, sed ut circumirent terram Edom.
Hoc flexu ex Mosera venerunt in Gadgad, quò
antè ex Benejaacan fuerant perlati; habitaque
partim in Gadgad, partim in Salmona, (uti
mansio illa vocatur Num. 33 v. 41) statione tri-
gesima quinta; perrexerunt in Jetebatha & Phu-
non, habueruntque illic mansionem trigessimam
sextam. Ex hac autem mansione, à qua antè per
Hebronam profecti erant in Asiongaber ad mare
Rubrum, secunda hac vice rectè profecti sunt in
Septentrionem versus Moabitidem, in cujus fi-
nibus habuerunt stationem trigessimam octavam,
ut videbimus.

B 456 Tota hac expositio talis est, ut locus dif-
ficilissimus Deut. 10 intelligatur sensu proprio, &
rectè conciliatur cum Num. 33, cumque aliis
omnibus Scripturae locis, ita ut existimem nihil
reperendum in Scriptura, quod nequeat cum
hac conciliari. Verùm mirari quis posset, quòd
eadem mansiones diversis subinde nominibus ap-
pellatae sint à Moyse; & querere, qua de causa
id factum sit. Respondeo de illa nominis mutatio-
ne constare ex mansione montis Hor, quam alio
loco Mosera vocavit, ut certum est, & alio rur-
sum loco Moseroth, ut ratione verisimillima o-
stendi. Cum autem certò sciamus id factum esse
semel, mirari minùs debemus idem sepiùs con-
rigisse. Cur autem mansionum nomina mutare
potuerit Moyses, facile dictu est, nimirum quia
multitudo populi immensa ita se extendebat, ut
subinde varia occuparet loca, à quibus castra
nomen sortiri poterant. Cur verò voluerit ea di-
versitate nominum uti, certò dici non potest. For-
san Num. 33 recensuit loca tabernaculo suo aut
tabernaculo foederis viciniora; in Deuteronomio
verò, cum alloquebatur populum, loca celebri-
ora magisque nota, ad qua se castra extenderant
eodem tempore. Fortè etiam Num. 33 mansio-
nes, qua iisdem locis fuerant, diversis nomi-
nibus designavit, ut mansionum numerus & di-
versitas clariùs innotesceret. Quacumque demum
de causa id fecerit Moyses, satis est quòd con-
stet de facto. Porro si quis contra expositionem
datam objicere vellet tabulas geographicas, quas
nonnulli de mansionibus formarunt, breviter re-
sponderem, tabulas illas, quas quidem ego vide-
rim, multis scatè erroribus, uti facile probari
potest ex sacris Litteris.

C 457 Ab hac digressionem, qua necessaria visa
est, redeo ad montem Hor, ubi Moysen cum
Israëlitis reliqui in luctu de morte Aaronis. Pug-
nandum fuit Israëlitis, quando castra habebant
apud montem Hor, uti narrat Moyses Num. 21
his verbis: Quod cum audisset Chanaanæ rex
Arad, qui habitabat ad Meridiem, venisse scili-
cet Israël per exploratorum viam, pugnavit con-
tra illum, & victor existens, duxit ex eo præ-

dam. At Israël voto se Domino obligans, ait: **AUCTORE**
Si tradideris populum istum in manu mea, dele-
bo urbes ejus. Exaudivitque Dominus preces Is-
raël, & tradidit Chanaanæum, quem ille interfe-
cit subversis urbibus ejus: & vocavit nomen lo-
ci illius **HORMA**, id est, Anathema. Locus hic
rursus non caret difficultatibus magnis, quas a-
lii silentio praterierunt, alii variis modis conati
sunt exponere. Prima difficultas oritur ex consti-
tutione locorum, quia rex Arad dicitur habi-
tasse ad Meridiem, nec additur, utram habita-
verit in ipsa Terra promissa, an extra illam, si-
cut Num. 13 v. 30 dicitur, Amalec habitat in
Meridie, scilicet extra Terram promissam. Num.
33 v. 40 de eodem rege legitur: Audivitque Cha-
naanæus rex Arad, qui habitabat ad Meridiem,
in terram Chanaan venisse filios Israël. Textus
hic videtur dicere Israëlitas venisse in terram
Chanaan: id autem verum non est eo sensu,
quòd, dum erant apud montem Hor, intrassent
illam regionem, quam postea possederunt, etsi illa
soleat venire nomine terra Chanaan. Vidit Bon-
frerius difficultatem, ideoque in hunc locum no-
tavit sequentia: Porro quòd dicitur hic rex au-
divisse filios Israël venisse in terram Chanaan;
intelligendum est de adventu inchoato, non per-
fecto; nempe quia erant in via, imò in proxi-
mo, ut eò pervenirent, quærentes omnem adi-
tum, quo in eam penetrarent.

E 458 Verùm illud IN TERRAM CHANAAN, quod
in textu nostro ad Israëlitas & verbum VENISSE
referri debet, in Hebræo, Chaldæo, & Septua-
ginta ad regem Arad & ejus habitationem refer-
ri debet; ita enim habent Hebræa: "Et audivit
Chanaanæus rex Arad, & ipse habitans in Me-
ridie in terra Chanaan". Et verò fortè in tex-
tu nostro loco movenda est interpunctio, qua
antecedit, IN TERRAM CHANAAN, & iisdem ver-
bis postponenda, ac fortè per ablativum legen-
dum, IN TERRA CHANAAN, ut Hebræa & ce-
teri textus habent. Quod autem aliqui negant
hunc regem Arad in Chanaanæa & Terra promis-
sa habitasse, existimo à Scripturæ mente alie-
num: si enim is Chanaanæus erat, si civitas Ar-
rad in sortem tribus Judæ cecidit, ut habetur
Judic. 1 v. 16; quæ eadem mutato nomine HOR-
MA vel HERMA dicta est, & sub eo nomine at-
tributa est Judæ tribui, Josue 15 v. 3; si Josue
15 inter ceteros reges, qui cum Israëlitis in Cha-
naanæa pugnarunt, & à Josue cæsi sunt, rex Ar-
rad, sive Hered (nam eadem est vox in He-
bræo) nominatur, qua ratione is dici potest in
terra Chanaan non habitasse? Ita ratiocinatur
ille interpres, cujus opinionem oppositâ saltem
probabiliorum existimo, maximè ob locum Judic.
1 v. 16, ubi desertum fortis Judæ dicitur esse
ad Meridiem Arad. Quod verò de Horma & He-
red asseritur, minus certum est, & saltem ut-
rumque verum non est, quia Josue 12 v. 13
harum urbium reges distinguuntur his verbis:
Rex Herma unus, res Hered unus.

F 459 Verùm alia rursus oritur difficultas: circa mare
nam si rex Arad habitabat in parte Meridionali Mortuum;
Terra promissa circa mare Mortuum, ut rectè
ait idem Bonfrerius in Num. 21 cum multis a-
liis; inter regnum ipsius & montem Hor, ubi
erant Israëlitæ, pars Idumæa erat interposita.
Quomodo igitur Chanaanæus aggressus est Israëli-
tas, & quomodo Israëlitæ, eo victo, urbes ejus
subverterunt, cum ex monte Hor non rectè pro-
fecti sint in Chanaanæam? Prima pars non pati-
tur magnam difficultatem: Chanaanæus enim cum
exerc-

J. S.

probabilis
habuit
rex ille in
PalestinaChanaanæus
rex Arad
aggreditur
Israëlitas;
at occiditur,
& urbes
ejus delentur:

AUCTORE J. S. exercitum suo obviam Israëlitis venire potuit, eoque aggredi, uti revera factum est. Pars altera Bonfrevio visa est tam difficilis, ut recesserit ab obviam & naturali expositione loci, & probare voluerit, urbes istius regis non esse subversas tempore Moysis, sed postea, quando occupata est Terra promissa. Alii vero eadem de causa maluerunt regnum Arad extra limites Terra promissa collocare, quod minus improbarem, si locus aliter exponi non posset. Verum difficultas mihi non videtur insuperabilis, si omnia attentè considerentur. Quapropter sequor obviam & naturalem loci intelligentiam, secundum quam affirmat Moyses, primò regem Arad venisse ad oppugnandos Israëlitas, quando castrametabantur apud montem Hor; secundo regem illum Chananeum eodem tempore victum, occisumque, & urbes ejus subversas esse. Tertio saltem ut probabilius admitto, regem illum habitasse in parte Meridionali Terra promissa circa mare Mortuum, & ad confinia Idumæ: atque hisce præsuppositis, explicare aggredior, quo modo hæc omnia consistere possint cum assertis aliis sacra Scriptura, & intelligi ratione prorsus verisimili.

B 460 Suprà vidimus, petiitum esse à Moysè transitum per Idumæam, dum erat in Cades: regem vero Idumæa, negato transitu, occurrisse cum ingenti exercitu. Moyses, cui prohibita erat pugna cum Idumais, ex Cades sic processit ad montem Hor, ut prælium vitaret, & tamen non recederet à confiniis Idumæa, sed per ejus limites magis versus Chananeam procederet, & veniret ad montem Hor, ubi in finibus Idumæa diu castrametati fuerunt Israëlita. Hæc non sinunt nos dubitare, quin rex Idumæus perrexit cum exercitu suo observare Israëlitas. Cum autem immensa horum multitudo terrorem latius spargeret, videtur rex Arad accurrisse, ut simul cum Idumais transitum prohiberet Israëlitis, sicque divisas fuisset partes inter Chananeos & Idumæos, ut Chananei consistere in parte Idumæa, per quam patebat ingressus in regnum Arad. Rex autem ille Chananeus, non contentus transitu prohibere Israëlitas, eosdem cepit lacessere, & quidem initio satis feliciter, ita ut, viatoriâ relata, spolia quoque consequeretur. Moyses cum suis ita lacessitus, ex ingenti multitudine bellatorum, quos habebat, electum agmen ad pugnam expedit. Tum voto nuncupato de delendis Chananei istius urbibus, caesisque Chananeis cum rege suo, fugientes per Idumæam secuti sunt victores Israëlita, ac simul cum illis penetrarunt in regnum Arad, quod ferro flammæque vastarunt. Completo voto, expeditioni quoque finem imposuerunt, & per eandem viam regressi sunt ad castra adhuc constituta apud montem Hor. Hoc aut simili modo res tota peragi potuit, cum nihil sit in sacris Litteris, quod huic expositioni repugnet. Talis fuit hæc expeditio, qualis suscepta fuit contra Madianitas Num. 31, quæ suo loco explicabitur.

C ad difficultates objectionis respondetur. 461 Quæ hic objicit Bonfrevius, non difficulter exponi possunt. Ait primò, si Israëlita tunc penetrassent in Chananeam, satius eis fuisset prosequi victoriam in Chananea, quam regredi & iter longum per Moabitam capessere. Verum id liberum non erat Israëlitis, qui castra non movebant nisi prævia & ducente columna: necdum enim advenerat tempus, quo Deus decreverat eos in possessionem Terra promissa inducere. Ait secundo, regem & urbem Arad deinde subversisse. At non contendimus, ita prorsus excisam

fuisse urbem Arad, ut non potuerit restitui. Potuit sane urbs illa ex ruinis iterum erigi, atque alius rex priori succedere, aut loco ipsius eligi. Porro omnes regni urbes excisas fuisse, Scriptura non clarè affirmat. Subvertentur certè illas, quas adierunt, & ceperunt. At necesse non est, ut dicamus omnes fuisse captas & deletas. Hinc etiam incertum est, utrum urbi Arad, an toti regno, an verò loco, ubi voverunt, aut ubi pugnauerunt, dederint nomen Horma: quod aliis quoque locis deinde datum fuit. Ceterum nolim contendere, omnia facti adjuncta, talia prorsus fuisse, qualia dedi ex conjecturis ea solùm intentione, ut ostenderem obviam Scriptura sensum retineri posse. Itaque si quis alio modo omnia æquè combinare possit, me faciliè habebit consentientem.

§ XLI. Quæ de morte Mariæ & Aaronis aliisque deinde secutis narrarunt Josephus & Philo, dantur & examinantur.

D E gestis anno peregrinationis quadragesimo, hæc usque ex Scriptura recitatis, pauca solum narraverunt scriptores Hebræi, Josephus & Philo, multaque prætermiserunt, præsertim murmuraciones populi, utpote genti suæ paràm honorificas. Josephus lib. 4 cap. 4 post relatam seditionem Core, aliæque tunc facta, de itineribus transiitque per Idumæam petito, ac de morte Mariæ sic loquitur: His ita post seditionem dispositis, castra movit, & cum omnibus copiis ad Idumæa fines pervenit. Legatis primum ad regem præmissis, petebat ab eo tantum liberum transitum, paratus ipsius arbitrio fidem dare, sine cujusquam injuria iter se facturum: præterea forum rerum venalium suis exhiberi poscebat, perfoluturus etiam aquæ precium, si rex ita juberet. Ille verò legatis re infecta dimissis, negotioque transitu, armatus cum exercitu est obviam profectus, prohibiturus Moysè, si vi viam aperire conaretur. At Propheta, consulto prius oraculo, & Deo non permittente, ut ipse pugna principium faceret, retrorsum abduxit exercitum, per desertum iter facturum. Eodem tempore forori ejus Mariamæ ultimus vitæ dies advenit, quadragesimo anno, ex quo Ægyptum reliquerat, mensis Xantici lunâ primâ, sepultaque est publico sumptu magnificè, super quodam monte qui appellatur Sein: Hæc Josephus, mox addens luctum fuisse menstruum de morte Mariæ, populumque post luctum fuisse lustratum à Moysè. Hæc lustratio sumpta est ex legibus Num. 19 latis; sed locum non videtur habuisse pro omni populo. Secundo mons Sein haud dubiè sumptus est à deserto Sin, sed montem istius nominis non invenio. Tertio commode intelligenda est abductio exercitus retrorsum, nimirum quòd Moyses destitisset magis ad limites Idumæa, non autem quòd retrocederet.

463 De progressu exercitus & morte Aaronis idem scriptor deinde hæc narrat: Cæterum fu- nesto exercitu ita, ut dixi, lustrato, per desertum cum eo pergens, Arabiam petiit. Cumque venisset in agrum urbis Arabum primariæ, quæ olim

Josephus de transitu per Idumæam petito, de morte Mariæ,

E

de progressu Israëlitarum, & morte Aaronis, breviter agit:

A olim Arce, nunc Petra nominatur, hoc loco montem excelsum, quo ager clauditur, Aaron conscendit, præmonitus à Moysè, quòd esset moriturus: & in conspectu totius exercitus, stans in loco acclivi, exutam pontificiam stolam Eleazaro filio tradidit, ad quem jure ætatis successio pertinebat. Atque ita spectante populo moritur, eodem ipso anno, quo sororem amisit, anno ætatis centesimo vigesimo tertio. Dies mortis ejus incidit in primam lunam mensis, qui Atheniensibus Hecatombæon dicitur, Macedonibus Lous, Hebræis Sabba. Luxit eum populus diebus triginta, & luctu finito, Moysis ductu pervenit ad fluvium, qui nominatur Arnon. Ita Josephus, multa transliens: nam ad fluvium aut torrentem Arnon post aliquot stationes intermedias venerunt Israëlita. Alia etiam hic observanda. Urbem Petram, quam Arcen olim vocatam dicit, rectè quidem locat in Arabia, cum fuerit Arabia Petrae metropolis; rectè etiam circa illam assignat montem Hor, in quo mortuus est Aaron: at non rectè Idumæam ab Arabia distinguit, cum illius pars fuerit, cumque urbs Petra Idumæa fuerit, ut vult Hieronymus lib. de Locis Hebraicis, aut certè ad ejus limites in vicina Madianitide, ut aliqui existimant.

Philonis, multa prætermittentis, relatio

B 464 Philo, reliquis omnibus, de quibus hic agimus, prætermissis, solum narravit gesta cum Idumæis, & cum Chananæo rege Arad. De prioribus hæc scribit: In aditu regionis (promissa) habitabat gens cognata (utpote oriunda ex Esau) quos (Israëlita) sperabant fore belli adversus vicinos gerendi socios, adiutoresque in parandis novis sedibus: aut si hoc gravarentur, certè neutris se adjuncturos partibus. Nam utriusque gentis primi conditores, tum Hebræicæ, tum accolentis fines hostiles, una matre unoque partu editi fuerant, quorum familiæ felici auctæ sobole in duas populosas gentes tum excreverant. Harum altera in suis mansit sedibus: altera (ut antè diximus) in Ægyptum propter famem translata, post aliquot ætates retro, unde venerat, rediit. Hæc cognationis non oblita, quamvis dudum disjuncta sedibus: & tunc quoque nihil de ritu majorum agnoscens in degeneribus posteris, arbitratur decorum esse mansuetis ingeniis, si antiquæ necessitudini aliquid tribuerent. In altera nullum supererat amicitia vestigium, quæ longè diversis assueta moribus, rationibus, consiliis, studiis, avita renovabat odia. Nam primus hujus gentis autor jus primogenituræ fratri vendiderat, quod paulo post facti pœnitens repetiit, atque etiam necem intendendo extorquere voluit. Hæ majorum privatæ similitudines apud integras posteriorum gentes instauratæ sunt eo tempore.

de petra per Idumæam transitu.

C 465 Cæterum Dux Hebræorum Moyses, quamvis primo incursum poterat eos opprimere, iniquum id ratus propter jus antedictæ cognationis, maluit transitum per eorum agros petere, pollicendo se iter facturos sine incolarum injuria, intactis agris & pecoribus: ne potum quidem aquæ necessarium sumptuos absque precio, in potestate incolarum fore annonam, se ufuros foro ex ipsorum arbitrio. At illi, contemptis caduceatoribus conditiones fœderis offerentibus, armati obviam profecti sunt, bellum ostentantes eis, si auderent fines transcendere, imò vel attingere. Id responsum ægrè ferente populo, & jam ad arma concitato, Propheta è superiore loco, ut exaudiri posset, sic eos allocutus est:

Septembris Tomus II.

Non est iniqua, viri fortissimi, vestra indignatio, qui bonas condiciones offerendo repulsam passi estis à pravis & perversis hominibus. Illi quidem digni sunt, ut inhumanitatis pœnas dent, nos tamen decet mitius agere, & revereri gentiles necessitudines. Alioqui quod erit inter bonos malosque discrimen, si magis cogitabimus, quid illi mereantur, quàm quid nos deceat? His dictis, avertit aliò populum, cum videret omnes aditus infessos præsidii ab his, quibus nihil imminerebat periculi: tantum præ invidia viam compendiarum intercluserant: quod erat certissimum indicium malevolentia moleste ferentium gentem libertati redditam, quam in Ægypto gravi servitute premi antea libenter audierant. Neceffe enim ut qui alterius felicitate dolet, ejus calamitate gaudeat, quantumvis dissimulet. In tantum enim res suas cum impiis confociaverant, ut in summam maliciam prolapsi, infensi essent bonis omnibus, ægrè ferrent successus eorum, gauderent calamitatibus.

466 Id tum latere non potuit: cohibitus est tamen populus à suo Principe, eadem operâ gemino exemplo edito tum bonitatis tum prudentia. Prudenter enim fecit, quòd discessum est sine mutuis injuriis: quòd verò cognationis respectu ultionem cohibuit, humanitatis fuit officium. Ita philosophatur Philo, justo iniquior in Idumæos, qui metu non prorsus temerario videntur transitum negasse. Verum hoc generatim de causa negati transitus dixisse sufficiat, cum veram causam certò scire non possimus. At alia quadam particulariter sunt emendanda. Primò Moyses, à quo primo incursum opprimi potuisse Idumæos nimis jaçtenter affirmat Philo, à bello eis inferendo abstinnit ob mandatum à Deo acceptum. Secundo nimis accusantur Idumæi, dum dicuntur bellum minati, si Moyses auderet eorum fines vel attingere: nam constat, Israëlitas per eorum fines transivisse, nec tamen cum Idumæis conflivisse. Tertio ex mera conjectura, ferenda tamen & probabili, dicuntur Israëlita ad arma concitati fuisse, dum audiebant transitum negari ab Idumæis. Verum iniquiores sunt conjectura, quibus odium & invidiam Idumæorum mirè exaggerat Philo: nam etsi illis revera nihil immineret periculi ab Israëlitis ob mandatum divinum; id verisimiliter ignorabant, ideoque nec fidem præbebant optimis eorum promissis, nec liberi erant à timore imminentis, ut credere poterant, periculi.

467 Bellum regis Chananæi Philo deinde sic enarrat: Horum (Idumæorum) oppidis præteritis, cum ad ulteriora pergerent, rex quidam finitimus, Chananæus nomine, ubi cognovit è speculatoribus exercitum per loca non longè distita iter facere, putans eos sine ordine incedentes facillè posse opprimi, cum armata suorum juventute invasit, & primo assultu quosdam, ut imparatos, coëgit terga vertere: interceptisque aliquot captivis, insperato successu inflatus, procedebat ulterius, quasi omnes in suam potestatem redacturus. At illi nihil territi accepto incommodo, imò accensâ audaciâ, ut abolerent ignominiam, hortabantur se invicem: Viri sumus, geramus rem alacriter in primo regionis promissæ aditu. Intrepidè pugnemus pro munimento habentes audaciam. Per initia sæpe de eventu decernitur. Dum in limine fumus terrorem incutiamus incolis, ut inopiâ, quâ in locis desertis laboravimus, permutemus agrorum fertilitium

nimis accerta est in Idumæos, & nonnulla eget correctione:

E

F

idem de rege Chananæo Israëlitas invadente,

P

tilium

AUCTORE
J. S.

et visto, in
quibusdam
corrigitur.

B

tilium & bene cultorum copiam. Sic animati vo-
verunt Deo primitias agrorum, ejus regis oppi-
da cum suis finibus.

468 Nec fuerunt vota irrita, propitio Numi-
ne Hebræis robur addente, ad extorquendam ho-
sti victoriam. Itaque pugnatum est egregie, sup-
plicatumque post victoriam: præda tota confe-
crata Autori tantæ felicitatis. Oppida cum viris
& auro argentoque Deo dicari placuit, unde to-
tum id regnum anathema nominatum est. Quem-
admodum enim unusquisque vir pius consecrat
primitias fructuum comportatorum ex agris suis:
ad eundem modum gens univèrsa portionem ma-
gnæ regionis, in cujus possessionem migrabat, &
eam quidem non exiguam, regnum integrum,
quod primum bello quæsitum est, novæ colo-
niæ primitias Deo dicavit. Nefas enim putabant
vel agros dividere, vel in urbes immigrare, an-
te consecratas horum primitias. *In hac relatione
corrigere primò locum, quia res gesta est in ipsis
Idumæorum finibus. Secundò non invasi rex
Chananeus iter agentes, sed castra habentes ad
montem Hor. Tertiò oratio hortantium invicem
Israëliitarum solùm est conjecturalis; nec regnum
illius regis Chananei tantum videtur fuisse, quan-
tum fuisse insinuat Philo.*

§ XLII. Aliquot mansiones:
murmuratio populi, cui Deus
immittit ignitos serpentes,
serpens æneus erectus: sub-
acta regna Schon & Og, re-
gum Amorrhæorum.

Dua man-
siones, in
quarum al-
terutra
murmuratio
populi igni-
tis serpentibus
punita;

C

DE monte Hor Israëlita profecti per limites
ferè Idumæorum, per Madianitidem &
Moabitidem, brevi tempore pervenerunt ad li-
mites terra primùm occupanda. Num. 33 man-
siones sequentes sic recensentur à v. 41: Et pro-
fecti de monte Hor, castrametati sunt in Salmo-
na, (que mansio fuit trigesima quinta, aliàs à
monte Gadgad nomen sortita, uti & sequens alio
loco Jesebatha dicta legitur.) Unde egressi vene-
runt in Phunon. In alterutra harum mansionum,
aut fortasse in ipso itinere, orta rursus est gra-
vis murmuratio, de qua Moyse agit Num. 21
v. 4 ita scribens: Profecti sunt autem & de mon-
te Hor per viam, quæ ducit ad mare Rubrum,
ut circumirent terram Edom. Et tædere cœpit
populum itineris ac laboris: locutusque contra
Deum & Moysem, ait: Cur eduxisti nos de Æ-
gypto, ut moreremur in solitudine? Deest pan-
nis, non sunt aquæ: anima nostra jam nauscat
super cibo isto levissimo. Quamobrem misit Do-
minus in populum ignitos serpentes, ad quorum
plagas & mortes plurimorum, venerunt ad Moy-
sen, atque dixerunt: Peccavimus, quia locuti
sumus contra Dominum & contra te: ora, ut
tollat à nobis serpentes. Oravitque Moyse pro
populo, & locutus est Dominus ad eum: Fac
serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui
percutissus aspexerit eum, vivet. Fecit ergo Moy-
ses serpentem æneum, & posuit eum pro signo:
quem cum percussis aspicerent, sanabantur.

470 Cum exaltatione hujus aeni serpentis ex-
altationem suam in crucem comparavit Christus
ipse Joan. 3 v. 14; fidemque in Christum cum

aspectu hujus serpentis, dicens: Sicut Moyse
exaltavit serpentem in deserto; ita exaltari opor-
tet Filium hominis: ut omnis, qui credit in
ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.
*Murmurationem vero illam Apostolus 1 Cor. 9
vocat tentationem Dei, suos ita Hebræorum exem-
plo monens: Neque tentemus Christum; sicut
quidam eorum tentaverunt, & à serpentibus pe-
rierunt. Sapiens cap. 16 v. 5 de hisce ita scribit:
Etenim cum illis (Hebræis) supervenit sæva be-
stiarum ira, moribus perverforum colubrorum
exterminabantur. Sed non in perpetuum ira tua
permansit; sed ad correptionem in brevi turbati
sunt, signum habentes salutis ad commemora-
tionem mandati legis tuæ. Qui enim conversus
(seu sanatus) est, non per hoc, quod vide-
bat, sanabatur, sed per te omnium Salvatorem:
in hoc autem ostendisti inimicis nostris, quia tu
es, qui liberas ab omni malo. Et mox v. 10:
Filiis autem tuos, nec draconum venenatorum
vicerunt dentes: misericordia enim tua adveni-
ens sanabat illos. In memoria enim sermonum tuo-
rum exterminabantur, & velociter salvabantur,
ne in altam incidentes oblivionem, non possent
tuo uti adjutorio. Etenim neque herba, neque
malagma sanavit eos, sed tuus, Domine, sermo,
qui sanat omnia. Priori mansioni ex duabus for-
san magis probabiliter hac murmuratio tribue-
tur. At posteriori magis congruit, quod ait Moy-
ses Deut. 2 v. 8: Venimus ad iter, quod ducit
in desertum Moab.*

471 Hoc igitur loco figendum præceptum Do-
mini, sic ibi à Moyse relatum: Dixitque Domi-
nus ad me: Non pugnes contra Moabitas, nec
ineas adversus eos prælium: non enim dabo ti-
bi quidquam de terra eorum, quia filii Lot (à
quo Moabita, uti & Ammonita) tradidi Ar (re-
gionis metropolim) in possessionem. Num. 33 à
v. 43 ita enumerantur mansiones secuta, ac pri-
mum trigesima septima est Oboth: Profectique de
Phunon, castrametati sunt in Oboth. Et de O-
both, venerunt in Jieabarim, quæ est in finibus
Moabitarum. Profectique de Jieabarim, fixere
tentoria in Dibongad. Hac mansio trigesima no-
na in Dibongad, aliàs dicitur ad torrentem Za-
red, ut observat S. Hieronymus, & patebit ex
verbis dandis. Num. 21 v. 10 de hoc itinere sic
legitur: Profectique filii Israël castrametati sunt
in Oboth. Unde egressi fixere tentoria in Jieaba-
rim, in solitudine, quæ respicit Moab contra
Orientalem plagam. Et inde moventes venerunt
ad Torrentem Zared. Deut. 2 v. 13 ad propo-
situm nostrum hac narrat Legislato: Surgentes
ergo, ut transiremus torrentem Zared, venimus
ad eum. Tempus autem, quo ambulavimus de
Cadesbarne usque ad transitum torrentis Zared,
triginta & octo annorum fuit: donec consume-
retur omnis generatio hominum bellatorum de
castris, sicut juraverat Dominus: cujus manus
fuit adversus eos, ut interirent de castrorum me-
dio. Loquitur de omnibus, qui ad mortem in
deserto obeundam damnati erant prope Cadesbar-
ne ob rebellionem occasione exploratorum enatam.
Perierunt igitur hi omnes non modo ante tran-
situm Jordanis, sed etiam ante bellum contra
duos Amorrhæorum reges gestum trans Jorda-
nem.

472 Priusquam progredierentur, cum propin-
quarent ad limites Ammonitarum, bellum con-
tra illos gerere vetuit Dominus, uti fecerat de
Idumais & Moabitis. Audiamus Moysem Deut.
2 v. 16 sic prosequentem: Postquam autem uni-

D
ad medelam
verd percuf-
sorum ser-
pens æneus
erectus:

E

mandatum
Domini de
non oppu-
gnandis
Moabitis:
mansiones
varia:

F

præceptum
de Ammo-
nitis non im-
petendis:
progressus
exercitus ad
torrentem
Arnon,

A verſi ceciderunt pugnatōres, locutus eſt Dominus ad me, dicens: Tu tranſibis hodie terminos Moab, urbem nomine Ar: & accedens in vicina filiorum Ammon, cave ne pugnes contra eos, nec movearis ad praelium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Loth dedi eam in poſſeſſionem. *Manſio ſequens, ſeu quadrageſima, Num. 33 v. 46 ſic exprimitur: Unde (ex Dibongad) egreſſi, caſtrametati ſunt in Helmondeblathaim. Locus hic erat prope torrentem Arnon, quem oportebat tranſire ad ingrediendam terram Amorrhæorum. Hinc Num. 21 v. 13 dicitur: Quem (torrentem Zared) relinquentes, caſtrametati ſunt contra Arnon, quæ eſt in deſerto, & prominet in finibus Amorrhæi. Siquidem Arnon terminus eſt Moab, dividens Moabitæ & Amorrhæos. Unde dicitur in libro Bellorum Domini: Sicut fecit in mari Rubro, ſic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati ſunt, ut requieſcerent in Ar, & recumberent in finibus Moabitarum. Ex eo loco apparuit puteus, ſuper quo locutus eſt Dominus ad Moyſen: Congrega populum, & dabo ei aquam. Tunc cecinit Iſraël caſmen iſtud:*

B *Aſcendat puteus. Concinebant: Puteus, quem foderunt principes, & paraverunt duces multitudinis in Datore legis, & in baculis ſuis. De ſolitudine, Matthana. De Matthana in Nahaliel: de Nahaliel in Bamoth. De Bamoth, vallis eſt in regione Moab, in vertice Phafga, quod reſpicit contra detertum.*

473 Multa hic admodum obſcura ſunt. Liber Bellorum Domini poſtea examinabitur. Ex adductis hoc loco verſiculis, videtur fuiſſe metricè conſcriptus, & propheticè, & propheticè, ut aliqui volunt: quod tamen minus certum. Sensus hic eſt obſcurus. Sicut multa prodigia facta ſunt in mari Rubro, quibus viſti ſunt Egyptii, ita prodigiis in torrentibus Arnon patrandis vincentur Amorrhæi. Secundo qua dicuntur de puteo, declarant populum facili negotio & prodigioſè aquas accepiffe, quod alibi ſcriptum non eſt, ut nec alia prodigia ibidem facta. Tertiò loca varia, quæ deinde nominantur, non ſignificant diverſas manſiones, ſaltem univerſa multitudinis. Verùm ſignificare poſſunt diverſa loca, per quæ tranſiverunt Iſraélite, dum proceſſerunt ab una manſione ad alteram: aut caſtrametationes varias agminis contra Sebonem miſſi: aut demum loca illa, ad quæ ſe extendebant caſtra Iſraëliitarum, dum Canticum iſtud cecinerunt, aut dum aquas prodigioſè acceperunt. Hæc de loco illo obſcuro ſufficiunt, cum propriè ad intentum meum non ſpectet integra illius expoſitio.

C *474 In illa manſione apud Arnon, quod loci aquæ ac torrentis ſeu fluvii eſt nomen, videtur Moyſes accepiffe mandatum de occupanda Amorrhæorum terra, niſi illud jam accepiffet in manſione præcedenti apud torrentem Zared. Illud Deut. 2 v. 24 ſic exprimit: Surgite (ait Dominus) & tranſite torrentem Arnon: ecce tradidi in manu tua Sehon regem Heſebon Amorrhæum, & terram ejus incipe poſſidere, & committe adverſus eum praelium. Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant ſub omni cælo: ut audito nomine tuo paveant, & in morem parturientium contremiſcant, & dolore teneantur. Ex eodem loco, opinor, miſi Moyſes nuntios ad regem Sehon, ut peterent tranſitum, licet non ignoraret eum negandum. Verùm ſic cauſam ipſum aggreſſiendi, quam juſtiſſimam habebat ex manda-*

ubi quedam facta prodigia obſcure inſinuantur:

Septembris Tomus II.

to divino, etiam verifſimili ratione vicinis regibus probare poterat. De ea legatione Deut. 2 v. 26 ſic habet: Miſi ergo nuntios de ſolitudine Cademoth ad Sehon regem Heſebon verbis pacificis, dicens: Tranſibimus per terram tuam, publicâ gradiemur viâ: non declinabimus neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Alimenta pretio vende nobis, ut veſcamur: aquam pecuniâ tribue, & ſic bibemus. Tantùm eſt ut nobis concedas tranſitum, ſicut fecerunt filii Eſau, qui habitant in Seir, & Moabitæ, qui morantur in Ar. Donec veniamus ad Jordanem, & tranſeamus ad Terram, quam Dominus Deus noſter daturus eſt nobis. Noluitque Sehon rex Heſebon dare nobis tranſitum: quia induraverat Dominus Deus tuus ſpiritum ejus, & obfirmaverat cor illius, ut traderetur in manus noſtras, ſicut nunc vides. Num. 21 v. 21: Miſit autem Iſraël nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, dicens: Obſecro, ut tranſire mihi liceat per terram tuam: non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis, viâ regiâ gradiemur, donec tranſeamus terminos tuos. Qui concedere noluit, ut tranſiret Iſraël per fines ſuos.

475 Duplex in allegatis verbis occurrit difficultas: nam primò videtur Moyſes his verbis, Sicut fecerunt filii Eſau, qui habitant in Seir, & Moabitæ, qui morantur in Ar, affirmare tranſitum ſibi fuiſſe conſeſſum ab Idumæis & Moabitæ. At Judic. xi v. 16 Jephthæ diſputans cum Ammonitis, contrarium aſſerit, iterque Iſraëliitarum ſic narrat: Quando de Egypto conſcenderunt, ambulavit (gens Iſraëlitica) per ſolitudinem uſque ad mare Rubrum, & venit in Cades. Miſitque nuntios ad regem Edom, dicens: Dimitte me, ut tranſeam per terram. Qui noluit acquieſcere precibus ejus. Miſit quoque ad regem Moab, qui & ipſe tranſitum præbere contempſit. Manſit itaque in Cades, & circumivit ex latere terram Edom, & terram Moab: venitque contra Orientalem plagam terræ Moab, & caſtrametatus eſt trans Arnon: nec voluit intrare terminos Moab: Arnon quippe confinium eſt terræ Moab. Miſit itaque Iſraël nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, qui habitabat in Heſebon, & dixerunt ei: Dimitte ut tranſeam per terram tuam uſque ad fluvium. Qui & ipſe Iſraël verba deſpiciens, non dimiſit eum tranſire per terminos ſuos: ſed infinita multitudine congregata, egreſſus eſt contra eum in Jaſa, & fortiter reſiſtebat. Ad apparentem contradiccionem reſpondeo, nec Idumæos, nec Moabitæ, conſeſſiſſe, ut per terram ſuam tranſiret Iſraélite, ſed verbis tranſitum negaſſe, ſaltem per interiora regni ſui, ut aſſerit Jephthæ, & Moyſes ipſe jam antea narravit de rege Idumæorum. Idem tamen, tam Idumæi quàm Moabitæ, tranſitum re ipſa conſeſſerunt, ſaltem per limites ſuos & deſerta regnorum ſuorum; nimirum quia tranſeuntes Iſraëlitas non ſunt aggreſſi, nec finibus ſuis arcuerunt. Itaque Moyſes verè aſſerit ſibi tranſitum fuiſſe conſeſſum ab Idumæis & Moabitæ: quia per illorum terras tranſeverat, nec ulibi ab eis fuerat oppugnatus; ita ut illi, quod verbis negabant, re ipſa concederent, ſive id timore facerent, ſive quòd reſiſtere non valerent: nam illa omnia regi Amorrhæorum explicare non debebat Moyſes, qui æquiſſimas ei conditiones proponebat.

476 Verùm hinc oritur altera difficultas, videlicet quomodo Moyſes iis conditionibus tranſitum petere poterit, cum præcepiffet Deus, ut

E *ad tranſitum perveniendum: negatio autem ab Amorrhæis tranſitum.*

F

obviâ egreſſum Sehonem regem cum exercitu cadum Iſraëlitæ.

AUCTORE *regnum Amorrhæorum everteret? Respondeo quia*
J. S. *noverat Amorrhæum non admissurum conditio-*
nes oblatas; ideoque hæc non obfuturas, quo
minus mandatum Dei exsequeretur. Verisimile
est, Deum ipsum voluisse, ut hoc modo procederet
sanctus Legislator. Certè post negatum transitum
Moyfes iteratum accepit mandatum, quod
Deut. 2 v. 31 unà cum relata victoria sic exponit:
 Dixitque Dominus ad me: Ecce cœpi tibi tradere Sehon, & terram ejus, incipe possidere eam. Egressusque est Sehon obviam nobis cum omni populo suo ad prælium in Jafa. Et tradidit eum Dominus Deus noster nobis: percussimusque eum cum filiis suis & omni populo suo. Cunctasque urbes in tempore illo cepimus, interfectis habitatoribus earum, viris ac mulieribus & parvulis. Non reliquimus in eis quidquam: absque jumentis, quæ in partem venere prædantium: & spoliis urbium, quas cepimus ab Aroër, quæ est super ripam torrentis Arnon, oppido, quod in valle situm est, usque Galaad. Non fuit vicus & civitas, quæ nostras effugeret manus: omnes tradidit Dominus Deus noster nobis. Absque terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus: & cunctis, quæ adjacent torrenti Jeboc, & urbibus montanis, universisque locis, à quibus nos prohibuit Dominus Deus noster. *De hac victoria & terra per eam occupata Num. 21 v. 23 leguntur sequentia: Quin potiùs, exercitu congregato (Sehon) egressus est obviam in deserto, & venit in Jafa, pugnavitque contra eum. A quo percussus est in ore gladii, & possessa est terra ejus ab Arnon usque Jeboc, & filios Ammon: quia forti præsidio tenebantur termini Ammonitarum (nec permisisset Deus, ut terra Ammonitarum occuparetur.)*

Et totum
ipsum regnum occupavit:

B

C

477 Tulit ergo Israël omnes civitates ejus, & habitavit in urbibus Amorrhæi, in Hesebon scilicet, & viculis ejus. Urbs Hesebon fuit Sehon regis Amorrhæi, qui pugnavit contra regem Moab; & tulit omnem terram, quæ ditionis illius fuerat, usque Arnon. *Ad hanc victoriam spectat, quod narratur v. 32: Misitque Moyfes qui explorarent Jazer: cujus ceperunt viculos, & possederunt habitatores. Judic. xi v. 21 victoria cum terminis terræ occupatæ sic describitur: Tradiditque eum Dominus in manus Israël cum omni exercitu suo, qui percussit eum, & possedit omnem terram Amorrhæi habitatoris regionis illius, & universos fines ejus, de Arnon usque Jaboc, & de solitudine usque ad Jordanem. Dominus ergo Deus Israël subvertit Amorrhæum, pugnante contra illum populo suo Israël. Omnes termini niuidè hic exprimuntur: nam ab Occidente erat Jordanis, à Meridie torrens Arnon, quo separabatur à Moabide, cujus olim pars fuerat; ab Oriente autem solitudo erat & regnum Ammonitarum, & à Septentrione torrens Jaboc, quo ab altero Amorrhæorum regno erat divisum. De hisce, uti & de altera victoria mox secuta, loquitur Amos propheta in persona Domini cap. 2 v. 9 ita scribens: Ego autem exterminavi Amorrhæum à facie eorum (Israëlitarum:) cujus altitudo, cedrorum altitudo ejus, & fortis ipse quasi quercus: & contrivi fructum ejus desuper, & radices ejus subter; hac allegoriâ significans Amorrhæos usque ad internecionem caesos, & funditus deletos.*

Caso deinde
Og rege Ba-
san, hujus
quoque re-
gnum expu-
gnant:

478 Insignem hanc victoriam alia excepit non minoris momenti, de qua Moyfes Num. 21 v. 33 sic breviter scribit: Verteruntque se & ascenderunt (versus Septentrionem) per viam Bafan,

& occurrit eis Og rex Bafan cum omni populo suo, pugnaturus in Edrai. Dixitque Dominus ad Moyfen: Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, & omnem populum ac terram ejus: faciesque illi, sicut fecisti Sehon regi Amorrhæorum habitatori Hesebon. Percusserunt igitur & hunc cum filiis suis, universumque populum ejus usque ad internecionem, & possederunt terram illius. *Deut. 3 latius de hisce loquitur Moyfes hoc modo: Itaque conversi ascendimus per iter Bafan: egressusque est Og rex Bafan in occursum nobis cum populo suo ad bellandum in Edrai. Dixitque Dominus ad me: Ne timeas eum, quia in manu tua traditus est cum omni populo ac terra sua: faciesque ei, sicut fecisti Sehon regi Amorrhæorum, qui habitavit in Hesebon. Tradidit ergo Dominus Deus noster in manibus nostris etiam Og regem Bafan, & universum populum ejus: percussimusque eum usque ad internecionem, vastantes cunctas civitates illius uno tempore. Non fuit oppidum, quod nos effugeret: sexaginta urbes, omnem regionem Argob regni Og in Bafan. Cunctæ urbes erant munitæ muris altissimis, portisque & vestibus, absque oppidis innumeris, quæ non habebant muros. Et delevimus eos, sicut feceramus Sehon regi Hesebon, disperdentes omnem civitatem, virosque ac mulieres & parvulos: jumenta autem & spolia urbium diripimus.*

479 Tulimusque illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Jordanem: à torrente Arnon usque ad montem Hermon, quem Sidonii Sarion vocant, & Amorrhæi Sanir: omnes civitates, quæ sitæ sunt in planitie, & universam terram Galaad & Bafan usque ad Selcha & Edrai civitates regni Og in Bafan. Solus quippe Og rex Bafan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis & quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus. Terramque possedimus tempore illo ab Aroër, quæ est super ripam torrentis Arnon, usque ad mediam partem montis Galaad. *De hisce victoriis etiam loquitur Josue cap. 13 & 24 v. 8. Psalmista quoque Psal. 134 v. 10 illas ut maximè memorabiles celebrat his verbis: Qui percussit gentes multas: & occidit reges fortes, Sehon regem Amorrhæorum, & Og regem Bafan. Et rursum Psal. 135 v. 17: Qui percussit reges magnos: . . . & occidit reges fortes, . . . Sehon regem Amorrhæorum, . . . & Og regem Bafan: & dedit terram eorum hereditatem, . . . hereditatem Israël servo suo.*

480 Ceterum incertum est, an castra Israëlitarum mota sint tempore hujusce expeditionis, an verò semper manserint apud torrentem Arnon, seu in Helmondeblathaim, ubi manere poterant cum parte militum ad eorum & imbellis multitudinis custodiam destinato, dum pars altera militum ad bellum mittebatur. *At verisimile est, castra translata fuisse ad mansionem quadragesimam primam, priusquam totum istud bellum finitum est. Potuit id fieri post superatum Sehonem regem, quando agmen ad pugnam expeditum adversus regem Og progrediebatur, ut sic castra multitudinis imbellis bellantibus essent viciniora. Motus hic castrorum Num. 33 v. 47 refertur hoc modo: Egressusque de Helmondeblathaim, venerunt ad montes Abarim contra Naboth. Loca hæc erant in regno Sehonis occupato, ubi & fuerunt postrema castra, sed propinquiora hæc*

quanti momenti essent hæc victoriæ:

F

due ultimæ mansiones.

A *hac erant Jordani fluvio. Ad hac autem transierunt Israelita post subactum utrumque Amorrhæorum regnum, ibique manserunt non modò usque ad mortem Moysis, sed etiam usque ad transitum Jordanis sub Josue. Num. 22 § 1 post victoriam de Amorrhæis de ultimo castrorum motu ita habetur: Profectique castrametati sunt in Campetribus Moab, ubi trans Jordanem Jericho sita est. Num. 33 § 48 extensio castrorum magis explicatur hoc modo: Profectique de montibus Abarim, transierunt ad Campetria Moab, supra Jordanem contra Jericho. Ibi castrametati sunt de Betfimoth usque ad Abelsatim in planioribus locis Moabitarum. Quid gestum sit tempore postrema hujus mansionis, infra videbimus. At hic observandum est, Campetria Moab eo tempore non fuisse ditionis regis Moabitarum, cum essent trans torrentem Arnon; sed ita vocari, quòd olim fuissent sub Moabitibus, qui illa regni sui parte privati fuerant per Amorrhæos.*

§ XLIII. Josephi & Philonis narrationes de præcedentibus, præsertim de bellis contra Amorrhæos.

Josephus bellum contra Sehonem gestum

J *osephus lib. 4 cap. 5 narraturus bellum, contra reges Amorrhæorum feliciter gestum, sub finem cap. 4 ita orditur: Moysis ductu (populus Israeliticus) pervenit ad fluvium, qui nominatur Arnon. Is ex Arabiæ montibus exortus, desertum medium pererrans, in Asphaltitem lacum influit, Moabitas ab Amoræis determinans. Estque hæc regio frugifera, & fructus, quantum satis est, incolis suppeditat. Ad ejus regem Sehonem misit legatos Moyses, qui transitum per regnum peterent, fidem daturus, quod sine detrimento vel agrorum vel colonorum militem traduceret: sed persoluturum precium rerum venalium ex æquo & bono, etiam si potum aquæ sine precio dare gravarentur. Sehon verò negato transitu, & armato suorum exercitu, vada Arnonis occupat, prohibiturus, si Hebræi fluvium transire conarentur. Moyses autem postquam intellexit Amoræos hostilem in se animum gerere, haud ferendum contemptum ratus, & videns Hebræos, genus hominum intractabile, ocio simul & egestate facile adduci posse, ut pristinos tumultus ac seditiones renovarent, occasionem eis adimere volens, contulit Deum, an bello viam aperire permitteret. Deo verò annuente, & victoriam insuper pollicente, magnopere hac spe animatus, militem quoque fiducia complet, clamitans adesse tempus, quo pugnandi cupiditatem exfatiarent, auspice Deo, & quò sponte jam propenderent, autoritate sua compellente.*

quibusdam auget conjecturis,

482 At illi permisa potestate læti, arma corripunt, & uestigio instructa acie ad hostem properant. Amoræus contra, ut vidit adventantes, oblitus pristinæ ferociæ, tum ipse est territus, tum milites animos, quos ante visum hostem præ se ferebant, præ timore demiserunt. Itaque, vix primo conflictu excepto, terga vertunt, in sola fuga spem salutis reponentes. Confidebant enim munitis urbibus, quæ tamen nihil prorsus eis profuerunt. Nam Hebræi, ut primum animadverterunt hostes cedere, acriter in-

sterunt, turbatisque eorum ordinibus, in extremam formidinem illos conjecerunt. Jamque totis campis sparsi, effuso cursu alii alias urbes petebant: nec alteri persequendo fatigantur, imperfectam victoriam relinquere nolentes: sed cum essent funditores optimi, & ejus pugnae generis, quod omni telorum genere eminus geritur, in primis periti, & expeditiores quàm ut armis gravarentur; aut pedibus fugatos assequerentur, aut glandibus & jaculis, si quos celeriores timor fecerat. Itaque magna strages editur: & si qui effugerant, cum vulneribus & siti conflabantur. Erat enim æstas. Cumque desiderio potus ad fluvium agmine magno ferrentur, ab insequentibus circumventi, eminus sagittis ac jaculis sunt confixi: & inter cæteros Sehon rex cecidit.

483 Hebræi verò cæfos spoliabant, prædas agebant, magnâ rerum copiâ fruebantur, quòd fructus nondum ex agris collecti essent. Et milites totam regionem percurrerant impunè diripiendo, captivosque abducendo. Nemo enim resistebat, robore ejus regionis in pugna absumpto. Talis clades Amoræis accidit, qui nec consilio prudenter, nec armis fortiter sunt usi. Hebræi verò terram eam occupaverunt, inter tres annes insulæ modo sitam. Nam Arnonis ripæ Meridionale ejus latus terminant, Jobacchus verò Septentrionale, qui in Jordanem influens nomen amittit: Occidentalis tractus Jordane amne aluitur. Hæcenus Josephus, ex conjecturis describens prælii modum: nam de eo in sacris Literis nihil invenit. Verum nonnulla quoque attulit Scriptura contraria, alia verò dissimulavit. Primo Scriptura contrarium est, quod dicitur de captivis abductis, cum ne pueris quidem aut mulieribus fuerit parciunt. At voluit scriptor Hebraus omnimodam illam Amorrhæorum excisionem dissimulare, licet divino mandato facta esset. Secundo plus timoris Amorrhæis attribuit, & sic victoriam faciliorem facit, quàm patitur sacra Scriptura Judic. xi § 21, ubi Sehon fortiter restitisse dicitur. Tertio causam inchoandi id bellum repetit ex negato transitu, Deique mandatum omittit, ac perperam mandato divino substituit permissionem & pollicitationem victoria: omnia hæc concurrerunt; sed alio ordine, quàm quo relata sunt à Josepho.

484 Idem auctor bellum contra alterum Amorrhæorum regem deinde subjungit, ita pergens: In hoc rerum statu exoritur Israelitis novus hostis Oges, Galadinæ & Gaulanitidis regionum rex, in auxilium Sehois amici & socii veniens: cujus res quum jam perditas videret, nihilominus victoriam sperans, virtutis suorum ac hostium periculum facere decrevit. Qua spe frustratus & ipse in prælio perit, & exercitus ad unum est deletus. Moyses verò, Jobaccho fluvio superato, regnum Ogis ingressus, urbem unam post aliam subvertebat, habitatores internecione vastans, qui omnes ejus terræ homines divitiis & agrorum fertilitate superabant. Oges etiam vir heroica specie corporis, ne viribus quidem ac virtute fuit inferior: cujus roboris & stature argumentum exstabat in expugnata regia urbe Ammanitidis regionis, dicta Rabaiha: lectus erat ferreus quatuor cubitorum latitudine, novem longitudine. Hujus viri casum non solum præfens Hebræorum felicitas est infecuta, sed in futurum etiam majorum successuum illis causa est facta. Sexaginta enim oppida egregiè munita de ejus ditione ceperunt, & ex præda tam

F *nec omni ca-
rei errore
ejusdem ve-
lato belli
contra Og
gesti.*

AUCTORE privatim quam publicè sunt locupletati. Post hæc
J. S. Moyfes castra Jordanem versus movet, & campum magnum è regione Hierichuntis. Ea est urbs copiosa palmis abundans, & balsamum ferens. *In hac relatione corrigendum, quod Rabathum, seu Rabbath vocet expugnatam: nam eam tunc non expugnarunt Israëlita, cum esset metropolis Ammonitarum, quos bello non impetebant.*

Philo quædam de invento puteo & de itinere Israëlitarum. Paulo post (inquit) fontem copiosum invenerunt, qui omnibus potum præbuit. Is erat in puteo, in ejus provinciæ finibus. Ibi, acsi merum, non aquam hausissent, exhilarati, pias choreas circa puteum ducendo novum carmen canebant in laudem Dei datoris agrorum & autoris coloniæ, quod emensi longas solitudines, terram promissam attigissent, & in ipso limine invenissent aquæ copiam, meliore nota signandum rati hunc puteum. Fuerat enim excisus non plebeiorum, sed regum operâ & diligentia: qui ut fertur magnum sumptum quærendo aquam & apparando puteum fecerant, sicut apparebat ex operis regii magnificentia. His inopinatis successibus lætus Moses progrediebatur ulterius, juventute disposita in primo extremoque agmine: seniorum, mulierum, puerorumque turba incedebat media, utrimque munita præsidio, sive frontem sive terga hostis lacefferet. *Hæc Philo, in chronotaxi minimè accuratus: nam putei inventionem ponit paulo post casum regem Arad, licet multa mansiones intercefferint, variaque in iis gesta, quæ prætermisit; & mox ab invento puteo, quod factum circa confinium Amorrhæorum, ad horum regionem pervenisse ait Hebraeos post aliquot dies itineris.*

485 De bello contra Amorrhæos gesto nec plenè nec accuratè scribit sequentia: Post aliquot dies regionem Amorrhæorum attigit, missisque legatis ad regem eorum Seon, invitabat ad eandem conditiones, quas prius cognatis obtulerat. Ille adeo contumeliosè respondit, ut vix sibi temperaret à manibus, occisurus ni legatos tutaretur jus gentium: contractisque mox copiis expeditionem suscepit, victoriam sibi pollicens. Congressus autem sensit sibi rem esse cum invictis militibus, qui jam antè exercitatis duratissime tum corporibus tum animis, non semel virtutis specimen ediderant. Quapropter egregiè tunc quoque vicerunt, à præda tamen abstinerunt, ut sacrent Deo certaminum suorum primitias, cujus ope subsistebant magis quam propriis consiliis aut viribus, illo addente animos ad rem gerendam, & causam suam defendendam fortiter, sicut tunc quoque apparuit. Non erat enim opus iterato prælio, una acie debellatum est, fufis, fugatis, internecione deletis hostilibus copiis. Urbes etiam eodem tempore exhaustæ & repletæ sunt, vacuæ veteribus incolis, plenæ victoribus. Similiter villæ prædiaque rustica modò deserta recipiebant colonos meliores. Hoc bellum gentes omnes Asianas terruit, præsertim finitimas, quibus propiùs imminere videbatur periculum. *Corrigenda hic varia. Primo falsò ait à præda abstinnisse Israëlitas, ut eam Deo consecrarent: hoc enim locum non habuit in eo bello, nisi de hominum præda id solum intelligat Philo. Secundò tam superbum Sehonis responsum, ut etiam legatos voluerit occidere, nullibi exprimitur in Scriptura. Tertio omissum est totum bellum, quod mox secutum est contra Og regem Basan.*

486 De bello contra Amorrhæos gesto nec plenè nec accuratè scribit sequentia: Post aliquot dies regionem Amorrhæorum attigit, missisque legatis ad regem eorum Seon, invitabat ad eandem conditiones, quas prius cognatis obtulerat. Ille adeo contumeliosè respondit, ut vix sibi temperaret à manibus, occisurus ni legatos tutaretur jus gentium: contractisque mox copiis expeditionem suscepit, victoriam sibi pollicens. Congressus autem sensit sibi rem esse cum invictis militibus, qui jam antè exercitatis duratissime tum corporibus tum animis, non semel virtutis specimen ediderant. Quapropter egregiè tunc quoque vicerunt, à præda tamen abstinerunt, ut sacrent Deo certaminum suorum primitias, cujus ope subsistebant magis quam propriis consiliis aut viribus, illo addente animos ad rem gerendam, & causam suam defendendam fortiter, sicut tunc quoque apparuit. Non erat enim opus iterato prælio, una acie debellatum est, fufis, fugatis, internecione deletis hostilibus copiis. Urbes etiam eodem tempore exhaustæ & repletæ sunt, vacuæ veteribus incolis, plenæ victoribus. Similiter villæ prædiaque rustica modò deserta recipiebant colonos meliores. Hoc bellum gentes omnes Asianas terruit, præsertim finitimas, quibus propiùs imminere videbatur periculum. *Corrigenda hic varia. Primo falsò ait à præda abstinnisse Israëlitas, ut eam Deo consecrarent: hoc enim locum non habuit in eo bello, nisi de hominum præda id solum intelligat Philo. Secundò tam superbum Sehonis responsum, ut etiam legatos voluerit occidere, nullibi exprimitur in Scriptura. Tertio omissum est totum bellum, quod mox secutum est contra Og regem Basan.*

Corrigenda hic varia. Primo falsò ait à præda abstinnisse Israëlitas, ut eam Deo consecrarent: hoc enim locum non habuit in eo bello, nisi de hominum præda id solum intelligat Philo. Secundò tam superbum Sehonis responsum, ut etiam legatos voluerit occidere, nullibi exprimitur in Scriptura. Tertio omissum est totum bellum, quod mox secutum est contra Og regem Basan.

§ XLIV. Balaam à rege Moabitarum accersitus, ut malediceret Israëlitis: ejus molitiones frustraneæ; sed pessimo ejusdem consilio Israëlità ad peccatum inducti.

S Trages internecina Amorrhæorum nata erat Balac Moabitæ rex cum principibus Madianitis accersit ingentem incutere terrorem vicinis gentibus. Moabita præ ceteris timere poterant, tum quia transitum Israëlitis negaverant, nec vicinialia iis vendere voluerant, ut dicitur Deut. 22 § 4, tum quòd viderent eos, superatis Amorrhæis, ad limites suos redire, iisque vicinos esse, quando castrametabantur prope Jordanem in Campesribus Moab. Itaque mirandum non est regem Moabitarum, qui ignorabat se divino mandato immunem fore à bello Israëlítico, consilia conulisse cum vicinis Madianitarum principibus, ut periculum à se averterent, licet modus, quo illud facere conati sunt, revera sit mirabilis. Audiamus Moysem Num. 22 § 2: Videns autem Balac filius Sefhor omnia, quæ fecerat Israël Amorrhæo, & quòd pertinuissent eum Moabitæ, & impetum ejus ferre non possent, dixit ad majores natu Madian (id est, principes seu duces Madianitarum, regno suo vicinos:) Ita delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quo modo solet bos herbas usque ad radices carpere. Ipse erat eo tempore rex in Moab. Misit ergo nuntios ad Balaam filium Beor ariolum, qui habitabat super flumen terræ filiorum Ammon, ut vocarent eum, & dicerent: Ecce egressus est populus ex Ægypto, qui operuit superficiem terræ, sedens contra me. Veni igitur, & maledic populo huic; quia fortior me est: si quo modo possim percutere & ejicere eum de terra mea. Novi enim quòd benedictus sit, cui benedixeris, & maledictus, in quem maledicta congesseris. *Hæc verba abundè docent, Balaam hominem fuisse famosum & magni nominis.*

488 Verùm disputant eruditi de variis ad Balaamum, Balaam magis quam ad Moysem spectantibus, in Mesopotamia videlicet de patria & genere ipsius, & præsertim an fuerit propheta veri Dei, an verò idololatra & magus. Quapropter ut hæc ex aliis Scriptura locis nonnihil luminis accipiant, adducam ea, quæ sparsim de Balaamo perstringuntur. Deut. 23 § 4 dicitur Israëlitis de Moabitis: Quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ, ut malediceret tibi: & noluit Dominus Deus tuus audire Balaam, veritque maledictionem ejus in benedictionem tuam, eo quòd diligeret te. Ex hoc loco interpretes passim existimant, ex Mesopotamia oriundum fuisse Balaamum, varièque explicant, quòd supra dicitur habitasse super flumen terræ filiorum Ammon. Non video, cur dici nequeat, locum natalem exprimi in Deuteronomio, & Num. 22 designari locum, in quo habitabat eo tempore: atque ita uterque locus invicem conciliabitur. Sanè ne satis quidem verisimile apparet, ex Mesopotamia accersitum fuisse Balaamum à rege Moabitarum propter ingentem locorum distantiam, præsertim cum priores legati redierint sine Balaamo,

magis etiam labitur in narrando bello contra Sehonem gesto.

C

F

Balaamum, in Mesopotamia natum & apud fluvium Ammonitarum tunc habitantem,

A laamo, alique missi fuerint, quos tandem est comitatus veltus afinâ suâ, ita ut quater emeticendum fuerit iter plusquam centum horarum, idque totum ferè per Arabiam desertam, nisi vehementer me fallant tabulae geographicae. Jam verò si consideremus gesta omnia post mortem Aaronis, anno quadragesimo peregrinationis, mensisque quinti die prima defuncti, usque ad explanationem Legis per Moysen, qua facta est die prima mensis undecimi, seu sex mensibus serius, facile videbimus tantum tempus molitionibus regis Moabitarum attribui non posse, quantum attribui deberet, si Balaam tam longè abfuisset. Præterea vix intelligi posset, quo modo dein occisus sit apud Madianitas, cum domum redierit ex Moabitide, ut dicitur num. 500. Demum omnia, qua de legatis & Balaami itinere dicuntur, insinuunt viam longè breviorē, quàm sit distantia Mesopotamiae à Moabitibus. Hec de patria ejus ab habitatione illius temporis distinguenda, qua faciet ut interpretes minus se torquere debeant in explicando flumine, ad quod habitabat Balaam.

B qui potius propheta, sed improbus, fuisse videtur, quàm magus,

489 Balaam perstringitur 2 Petr. 2 v 15 his verbis: Dereliquentes rectam viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bofor, qui mercedem iniquitatis amavit: correptionem verò habuit suæ vesaniae: subjugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam. Arguitur iniquitatis & avaritia, uti & vesania; at simul propheta vocatur. Judas in sua Epistola v 11 eundem sic perstringit: Errore Balaam mercede effusi sunt, insinuans Balaamum amoris pecunia justitiam posthabuisse. Apoc. 2 v 14 dicitur episcopo Pergami: Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israël, edere, & fornicari. De hoc consilio plura dicemus suo loco. Ex allegatis autem colligitur, Balaamum fuisse improbum, aut certè impium prabuisset consilium. Verum ex eo colligi nequit, magum fuisse & idololatram, præsertim cum propheta vocetur à S. Petro: nam propheta esse potuit, donoque prophetia illustratus à Deo, imò & pius & sanctus, etiamsi in gravia peccata deinde sit lapsus. At hariolus vocatur, indeque plures concludunt, magum fuisse & demonem consuluisse, non verum Deum. Ne hac quidem consecutio mihi necessaria videtur, uti nec visa est S. Hieronymo, qui lib. de Quest. Hebraic. in Gen. cap. 22 genus Balaami deducens ex Buz filio Nachor, sanctum prophetam fuisse existimat, sed amore pecunia corruptum, ita scribens: Et ex hujus (Buz) genere est Balaam ille divinus, ut Hebraei tradunt: qui in libro Job dicitur ELIV, primùm vir sanctus & prophetae Dei: postea per inobedientiam & desiderium munerum, dum Israël maledicere cupit, DIVINI vocabulo nuncupatur. Non admodum probabile est, quod solum ex Hebraeorum auctoritate narrat Hieronymus, Balaamum esse eundem cum Eliu; at magis verisimile est prophetam fuisse, cum multa eo etiam tempore prophetaverit, quo adductus erat ad maledicendum Israëlitis; cumque initio se satis religiosè gesserit, Deumque verum ubique consulat, eoque inspirante loquat. Hac ipsa videtur S. Augustini sententia lib. 2 ad Simplicianum quest. 1 num. 9, ubi exemplo Balaami ostendit, donum prophetia in aliquo esse posse sine charitate. Idem quoque apparebit ex aliis ejusdem sancti doctoris verbis infra dandis. Hac igitur sententia mihi apparet probabilior, licet

contrariam improbare nolim, cum ea multos etiam habeat patronos.

490 Hisce observatis, redeo ad textum sacrum, qui Num. 22 v 7 ita habet: Perrexeruntque seniores Moab, & majores natu Madian, habentes divinationis pretium in manibus. Cùmque venissent ad Balaam, & narrassent ei omnia verba Balac; ille respondit: Manete hic nocte, & respondebo, quidquid mihi dixerit Dominus. Manentibus illis apud Balaam, venit Deus, & ait ad eum: Quid sibi volunt homines isti apud te? Respondit: Balac filius Sephor rex Moabitarum misit ad me, dicens: Ecce populus, qui egressus est de Ægypto, operuit superficiem terræ: veni, & maledic ei, si quò modo possim pugnans abigere eum. Dixitque Deus ad Balaam: Noli ire cum eis, neque maledicas populo: quia benedictus est. Qui mane confurgens dixit ad principes: Ite in terram vestram, quia prohibuit me Dominus venire vobiscum. Reversi principes dixerunt ad Balac: Noluit Balaam venire nobiscum. Rursum ille multò plures & nobiliores quàm antè miserat, misit. Qui cùm venissent ad Balaam, dixerunt. Sic dicit Balac filius Sephor: Ne cuncteris venire ad me: paratus sum honorare te, & quidquid volueris, dabo tibi: veni & maledic populo isti. Respondit Balaam: Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, ut vel plus, vel minus loquar.

391 S. Augustinus quest. 48 in Num. notat in hoc responso, quod verbis immutatis adducit ex Septuaginta, hætenus nullum esse peccatum: Sed, inquit, quod sequitur, non est sine gravi peccato. Jam enim constans esse debuit, semel audito, quod ei dixerat Dominus: "Non ibis cum eis, neque maledices populum: est enim benedictus"; nec eis ullam spem dare, quòd posset Dominus, tamquam ipse Balaam muneribus & honoribus flexus, adversus populum suum, quem benedictum esse dixerat, suam mutare sententiam. Sed ibi se victum cupiditate monstravit, ubi loqui sibi Dominum de hac re iterum voluit, de qua ejus jam cognoverat voluntatem. Proinde Dominus videns ejus cupiditatem captam devictamque muneribus, permisit eum ire, ut per momentum, quo vehebatur, ejus avaritiam coerceret; hoc ipso confundens illam demerentiam, quòd prohibitionem Domini, per angelum factam, transgredi asina non audebat, quam ille cupiditate transgredi conaretur, quamvis eadem cupiditatem timore supprimeret. Hætenus Augustinus, rectè describens prophetam avaritiâ & cupiditate lapsum, sicuti lapsus est Judas apostolus.

492 Verba autem, qua S. Augustinus merito improbat, sequuntur v 19 hoc modo: Obsecro ut hic maneatis etiam hac nocte, & scire queam, quid mihi rursus respondeat Dominus. Venit ergo Deus ad Balaam nocte, & ait ei: Si vocare te venerunt homines isti, surge, & vade cum eis: ita dumtaxat, ut quod tibi præcepero, facias. Surrexit Balaam mane, & stratâ afinâ suâ profectus est cum eis. Et iratus est Deus. Stetitque angelus Domini in via contra Balaam, qui infidebat afinæ, & duos pueros habebat secum. Cernens afinam angelum stantem in via evaginato gladio, avertit se de itinere, & ibat per agrum. Quam cùm verberaret Balaam, & vellet ad semitam reducere, stetit angelus in angustiis duarum

AUCTORE J. S.

us malediccat Israëlitis: ille autem primò, consulto Deo, renuit ed ire.

E

deinde verbis munerum cupiditate victus, Deum rursus consulit,

F

et discedit, Deo permittente: sed ab afinâ suâ reprehenditur

AUCTORE
J. S.

duarum maceriarum, quibus vineæ cingebantur. Quem videns asina, junxit se parieti, & attrivit sedentis pedem. At ille iterum verberabat eam: & nihilominus angelus ad locum angustum transiens, ubi nec ad dexteram nec ad sinistram poterat deviare, obvius stetit. Cùmque vidisset asina stantem angelum, concidit sub pedibus sedentis: qui iratus vehementius cædebat fuste latera ejus. Aperuitque Dominus os asinæ, & locuta est: Quid feci tibi? cur percutis me: ecce jam tertio? Respondit Balaam: Quia commerruisti, & illulisti mihi: utinam haberem gladium, ut te percuterem. Dixit asina: Nonne animal tuum sum, cui semper sedere consuevisti usque in præsentem diem? Dic, quid simile umquam fecerim tibi. At ille ait: Numquam.

& ne sic
quidem re-
sipsit:

B

493 Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit angelum stantem in via evaginato gladio, adoravitque eum pronus in terram. Cui angelus: Cur, inquit, tertio verberas asinam tuam? Ego veni, ut adversarer tibi, quia perversa est via tua, mihiq; contraria: & nisi asina declinasset de via, dans locum resistenti, te occidisset, & illa viveret. Dixit Balaam: Peccavi, nesciens quod tu stares contra me: & nunc, si displicet tibi ut vadam, revertar. Ait angelus: Vade cum istis, & cave ne aliud quam præcepero tibi loquaris. Ivit igitur cum principibus. *Laudatus Augustinus notat, Balaamum post permissionem eundi non consuluisse verum Deum, sicut fecerat iterum post prohibitionem. Et cur, inquit, nisi quia ejus maligna cupiditas apparebat, quamvis timore Domini premeretur? Cupiditas munerum promissorum impellebat, ut iret: timor Domini utcumque eum continebat, ne iret aut quid loqueretur, nisi Deo permittente; at cupiditati, cui jam indulgere cæperat, timorem Domini tandem omnino postposuit, ut videbimus. Interim hac rursus notat Augustinus: Nihil hic sanè mirabilius videtur, quam quod loquente asina territus non est, sed insuper ei, velut talibus monstribus assuetus, ira perseverante respondit. Rationem dat sanctus doctor quæst. 50 hisce verbis: Nimirum, inquit quæst. 50, iste tanta cupiditate ferebatur, ut nec tanti monstri miraculo terreretur. Priori verò loco sic pergit: Postea illi & angelus loquitur, arguens & improbens ejus viam: quo viso tamen exterritus adoravit. Deinde ire permissus est, ut jam per ipsum prophetia clarissima proferretur. Nam omnino permissus non est dicere, quod volebat, sed quod virtute Spiritus cogebatur.*

C

receptus à
Balaco Ba-
laam offert
sacrificium,

494 Quid Balac fecerit, audito Balaami adventu, pergit narrare Moyses § 36 his verbis: Quod cùm audisset Balac, egressus est in occursum ejus, in oppido Moabitarum, quod situm est in extremis finibus Arnon. Dixitque ad Balaam: Misi nuntios ut vocarem te, cur non statim venisti ad me? an quia mercedem adventui tuo reddere nequeo? Cui ille respondit: Ecce adsum: numquid loqui potero aliud, nisi quod Deus posuerit in ore meo? Perrexerunt ergo simul, & venerunt in urbem, quæ in extremis regni ejus finibus erat. Cùmque occidisset Balac boves & oves, misit ad Balaam, & principes, qui cum eo erant, munera. Mane autem facto duxit eum ad excelsa Baal, & intuitus est extremam partem populi. Dixitque Balaam ad Balac: Edifica mihi hic septem aras, & para totidem vitulos, ejusdemque numeri arietes. Cùmque fecisset juxta sermonem Balaam, imposuerunt simul vitulum & arietem super aram. Dixitque Ba-

laam ad Balac: Sta paulisper juxta holocaustum tuum, donec vadam, si fortè occurrat mihi Dominus, & quodcumque imperaverit, loquar tibi. Cùmque abiisset velociter, occurrit illi Deus. Locutusque ad eum Balaam: Septem, inquit, aras erexi, & imposui vitulum & arietem desuper. Dominus autem posuit verbum in ore ejus, & ait: Revertere ad Balac, & hæc loqueris.

D

495 *Aliqui volunt aras prædictas, & sacrificia iis imposta, à Balaamo fuisse oblata demoni; at id mihi minus apparet probabile, cùm Balaam vero Deo dicat, se septem aras erexisse, iisque imposuisse sacrificia; cùmque mens ipsius illustrata fuerit à Deo ad prophetandum. Alii malunt dicere sacrificia quidem oblata fuisse vero Deo; sed adhibitas fuisse ceremonias superstitionis, eumque illicitis artibus voluisse à Deo divinationem querere. Verùm cùm ignoremus sacrificandi ritus, quibus utebantur veri Dei cultores, qui non erant Israelita, superstitionis istas ceremonias non possumus certò colligere ex relictis hoc loco: cùmque Balaam ubique legatur verum Deum consulere, & nullibi in sacris Litteris clarè arguatur de superstitione, nedum de magia, malim credere Balaamum hisce sacrificiis usum esse ad verum Deum sibi demerendum: imprudenter tamen fecisse & peccasse, quod cupiditati munerum ita indulgeret, ut post agnitam Dei voluntatem, eum quasi trahere vellet ad sua desideria.*

verisimili-
ter vero
Deo,

E

496 Ad textum regrediamur. § 6 Reversus (Balaam) invenit stantem Balac juxta holocaustum suum, & omnes principes Moabitarum: assumptaque parabolâ suâ, (id est, incipiens parabolicè loqui) dixit: De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de montibus Orientis: Veni, inquit, & maledic Jacob: propera, & detestare Israël. Quo modo maledicam, cui non maledixit Deus? Qua ratione detester, quem Dominus non detestatur? De summis silicibus videbo eum, & de collibus considerabo illum. Populus solus habitabit, & inter gentes non reputabitur. Quis dinumerare possit pulverem Jacob. & nosse numerum stirpis Israël? Moriatur anima mea morte justorum, & fiant novissima mea horum similia. Dixitque Balac ad Balaam: Quid est hoc, quod agis? Ut malediceres inimicis meis, vocavi te: & tu econtrariò benedicis eis. Cui ille respondit: Num aliud possum loqui, nisi quod jusserit Dominus?

à quo illu-
stratus,
fauista de
Israelitis
prædictis:

F

497 Dixit ergo Balac: Veni mecum in alterum locum, unde partem Israël videas, & totum videre non possis, inde maledicito ei. Cùmque duxisset eum in locum sublimem, super verticem montis Phasga, ædificavit Balaam septem aras, & impositis suprâ vitulo atque ariete, dixit ad Balac: Sta hic juxta holocaustum tuum, donec ego obvius pergam. Cui cùm Dominus occurrisset, posuissetque verbum in ore ejus, ait: Revertere ad Balac, & hæc loqueris ei. Reversus invenit eum stantem juxta holocaustum suum, & principes Moabitarum cum eo. Ad quem Balac: Quid, inquit, locutus est Dominus? At ille, assumptâ parabolâ suâ, ait: Sta Balac, & ausculta, audi fili Sephor. Non est Deus quasi homo, ut mentiatur: nec ut filius hominis, ut mutetur. Dixit ergo, & non faciet? locutus est, & non implebit? Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. Non est idolum in Jacob, nec videtur simulacrum in Israël. Dominus Deus ejus cum eo est, & clangor victoriæ regis in illo. Deus edu-

mutato loco,
rursus bona
vaticinatur
de iisdem;

xit

A xit illum de Ægypto, cujus fortitudo similis est rhinocerotis. Non est augurium in Jacob, nec divinatio in Israël. Temporibus suis dicitur Jacob & Israël, quid operatus sit Deus. Ecce populus ut læna confurget, & quasi leo erigetur: non accubabit, donec devoret prædam, & occisorum sanguinem bibat. Dixitque Balac ad Balaam: Nec maledicas ei, nec benedicas. Et ille ait: Nonne dixi tibi, quòd quidquid mihi Deus imperaret, hoc facerem?

tertio loco
similiter

498 Et ait Balac ad eum: Veni, & ducam te ad alium locum: si fortè placeat Deo, ut inde maledicas eis. Cùmque duxisset eum super verticem montis Phogor, qui respicit solitudinem, dixit ei Balaam: Ædifica mihi hïc septem aras, & para totidem vitulos, ejusdemque numeri arietes. Fecit Balac ut Balaam dixerat: imposuitque vitulos & arietes per singulas aras. Cùmque vidisset Balaam quòd placeret Domino, ut benediceret Israël, nequaquam abiit, ut antè perregerat, ut augurium quæreret: sed dirigens contra desertum vultum suum, & elevans oculos, vidit Israël in tentoriis commorantem per tribus suas: & irruente in se Spiritu Dei, assumptâ parabolâ ait: Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cujus obturatus est oculus: dixit auditor sermonum Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est, qui cadit, & sic aperiuntur oculi ejus. *Hæc omnia de se Balaam. Obscuriora quædam sunt, & idcirco variis modis explicantur, dum alii corporis oculum obturatum fuisse volunt, alii oculum mentis. Maximè obturatus erat munerum cupiditate mentis oculus, cùm voluntatem Dei perspicillissimam habere deberet, & tamen anhelare pergeret ad occasionem aliquam satisfaciendi Moabitarum regi, ut promissa auferret munera, non perspicens se ita ad ruinam tendere, & in summam tandem impietatem lapsurum, uti lapsus mox videbimus. Pergebat interim Deus hominem improba cupiditate abductum dono prophetiæ illustrare ad utilitatem aliorum.*

fausta &
gloriosa de
Israëlitis,
irascens
frustra Ba-
laco,

B 499 Prophetantem igitur audiamus: Quàm pulchra tabernacula tua Jacob, & tentoria tua Israël! ut valles nemorosæ, ut hori juxta fluvios irrigui, ut tabernacula, quæ fixit Dominus, quasi cedri prope aquas. Fluet aqua de situla ejus, & semen illius erit in aquas multas. Tolle tur propter Agag (*servatum*) rex ejus (*Saul*), & auferetur regnum illius. Deus eduxit illum de Ægypto, cujus fortitudo similis est rhinocerotis. Devorabunt gentes hostes illius, ossaque eorum confringent, & perforabunt sagittis. Accubans dormivit ut leo, & quasi læna, quam sufficere nullus audebit. Qui benedixerit tibi, erit & ipse benedictus: qui maledixerit, in maledictione reputabitur. Iratusque Balac contra Balaam, complois manibus, ait: Ad maledicendum inimicis meis vocavi te, quibus econtrariò tertio benedixisti: revertere ad locum tuum. Deceveram quidem magnificè honorare te, sed Dominus privavit te honore disposito. Respondit Balaam ad Balac: Nonne nuntiis tuis, quos misisti ad me, dixi: Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei, ut vel boni quid vel mali proferam ex corde meo: sed quidquid Dominus dixerit, hoc loquar? Verumtamen pergens ad populum meum, dabo consilium, quid populus tuus populo huic faciat extremo tempore. *Loquitur de pessimo & impiissimo consilio inducendi Hebræos ad fornicationem*

Septembris Tomus II.

& idololatriam, ut divino favore privarentur. Hoc autem consilio palàm fecit Balaam, se occasionem semper quæsisse nocendi Israëlitis, quia mercedem iniquitatis amavit, teste S. Petro.

AUCTOR
J. S.

500 *Verumtamen voluit Deus ut impius propheta prius pergeret futura prædicere, ut sequitur: Sumpit igitur parabolâ, rursum ait: Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cujus obturatus est oculus: dixit auditor sermonum Dei, qui novit doctrinam Altissimi, & visiones Omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos: Videbo eum, sed non modò: intuebor illum, sed non propè. Orietur stella ex Jacob, & confurget virga de Israël: & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth. Et erit Idumæa possessio ejus: hereditas Seir cedet inimicis suis: Israël verò fortiter aget. De Jacob erit, qui dominetur, & perdat reliquias civitatis. Cùmque vidisset Amalec, assumens parabolam, ait: Principium gentium Amalec, cujus extrema perdentur. Vidit quoque Cinæum: & assumptâ parabolâ, ait: Robustum quidem est habitaculum tuum: sed si in petra posueris nidum tuum, & fueris electus de stirpe Cin, quamdiu poteris permanere? Assur enim capiet te. Assumptâque parabolâ iterum locutus est: Heu, quis victurus est, quando ista faciet Deus? Venient in trieribus de Italia, superabunt Assyrios, vastabuntque Hebræos, & ad extremum etiam ipsi peribunt. Surrexitque Balaam, & reversus est in locum suum: Balac quoque viâ, quâ venerat, rediit. Hactenus locutus erat Balaam, omniaque illa prædixerat tamquam propheta; diciturque deinde rediisse.*

multaque
de aliis gen-
tibus pergit
vaticinari:

501 *Verum haud dubiè spe munerum accipiendorum, antequam à rege Moabitarum discederet, ex proprio spiritu loqui cœpit, docuitque Balac mittere scandalum coram filiis Israël, edere & fornicari, ut dicitur Apoc. 2 v. 14. Suasit igitur homo nequissimus, ut mulieres Moabitarum & Madianitarum familiares se facerent Israëlitis, eosque ad fornicationem & idololatriam inducerent. Audi Moysen Num. 31 v. 15 de feminis Madianitarum, quos Israëlita non occiderant: Cur feminas reservastis? Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israël ad suggestionem Balaam, & prævaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phogor, unde & percussus est populus? In Balaamo nihil magis improbant sacra Litteræ quàm hoc consilium, ejusque avaritiam, quâ ad tantum scelus perductus est. Non ignorabat igitur homo nequam verum Deum, cùm sciret Israëlitas fore invictos, quamdiu gauderent protectione divina; nec hac protectione orbandos, nisi per peccata, ac præsertim per idololatriam.*

E

F

502 *Hæc autem scientia magis congruit propheta quàm mago & idololatre, ita ut hoc ipsum consilium magis verisimile faciat prophetam fuisse quàm magum. Nec obstat magnitudo criminis: nam incredibile non est, prophetam ad tantum scelus prolapsum esse, cùm sciamus apostolum gravius etiam cecidisse. Imò parùm mihi apparet credibile, Deum mago & idololatre tam excellens prophetiæ donum dedisse, quàm habuit Balaam. Certè nullo alio exemplo id confirmari potest. Itaque mihi probabilius apparet, verum fuisse prophetam, & sic tota historia facilius explicari potest. Quod autem harius vocatur, quodque Num. 24 v. 1 dicitur, ut augurium quæreret, quod divinationis pretium memoratur Num. 22 v. 7, factum videtur à*

Balaam do-
mumabit,
sed antè
perversum
consilium
Balaco sug-
gerit:

Moysè

AUCTORE J. S. Moysē ob improbitatem hominis, qui donis Dei nitebatur abuti, ideoque indignus erat honoratiori nomine, digniorque iis vocabulis, quae plerumque in malam partem interpretamur, etiamsi contrario sensu explicari possunt. Nomen prophetæ à S. Petro datum Balaamo eandem difficultatem præbet patronis contraria sententia.

§ XLV. Historia Balaami ex Josepho & Philone, quorum relatio examinatur.

Josephus
historiam
Balaami

DE Balaci & Balaami molitionibus contra Israëlitas Josephus lib. 4 cap. 6 ita orditur: Balacus Moabitarum rex, habens veterem amicitiam & societatem cum Madianitis, cum res Israëlitarum in tantum crescere videret, cepit etiam de suo regno esse sollicitus. Nesciebat enim Deum vetare, ne Hebræi quidquam ulterius præter Chananæam usurpare appetant: atque ita non satis consultè de rebus novis cogitavit. Et bello quidem aggredi elatos tot victoriarum successu non est ausus, obstare tamen volens ne ulterius procederent, legatos de communibus commodis ad Madianitas mittit. Illi ad Balamum quendam ultra Euphratem, nobilem in eis locis vatem, & sibi amicum, cum Balaci legatis mittunt etiam de suis honoratissimum quemque, rogantes ut veniret ad se, & diris imprecationibus Israëlitas devoveret. Vates legatis comiter exceptis, & hospitali mentæ adhibitis, consuluit Deum, quæ sit ejus de Madianitarum postulatis sententia. Qui cum veteret illis obsequi, reversus ad eos, ait, sibi non deesse voluntatem illis gratificandi, sed obstare Deum, cujus beneficio debeat gloriam ex veris hæcenus prædictionibus comparatam. Nam exercitum illum, quem ipsi execratum velint, esse Deo longè carissimum. Deditque consilium ut ob hanc causam ad Israëlitas profecti, pacem cum illis quibuscumque conditionibus facerent. His dictis legationem dimisit. *Hæcenus Josephus satis rectè: non tamen certum est, Balaamum ultra Euphratem, seu in Mesopotamia, habitasse eo tempore, uti observavi num. 488. Nihil quoque habet Scriptura de consilio pacis petenda per Balaamum dato: quod ex mera conjectura addidit scriptor Hebraeus.*

ex sacris
Litteris

504 Hic autem sic prosequitur: At Madianitæ (imò & ipse Balac cum iis) Balaco maximis precibus urgente, eadem de re denuo legatos mittunt ad Balamum: qui cupiens hominibus obsequi, Deum consulit. Deus verò offensus jubet ut legatis assentiatur. Is ratus Deum hæc seridè jubere, cum legatis proficiscitur. Inter eundem autem, cum ventum esset in viam quandam angustam, inter duas macerias sitam, occurrit ei angelus: quo animadverso, asina, quæ vehebatur, declinans appressit eum ad alterum septum, nihilque movebatur verberibus sefforis, pressuram molestè ferentis: cumque nec angelus de via cederet, nec vates verberandi finem faceret; tandem procumbens, Deo sic volente, humana voce Balamum incusat, quòd numquam antehac læsus sæviret in se, non intelligens Deum prohibere quo minus, quibus cuperet, obsequatur. Hoc prodigioso asinæ sermone dum ille turbaretur, apparuit ei angelus, objurgans verberatorem, quòd jumentum non es-

set in culpa, sed ipse obstaret iter contra Dei voluntatem facienti. Tum vates territus volebat retro abire: sed Deus jussit eum pergere, quò instituerat, modò nequid aliter agat quàm divinitus admoneretur. Ita Josephus, solito pressius sacris Litteris inharens, sed nonnulla magis compendiosè enarrans. Quod autem ait, Balaamum, viso angelo, voluisse redire, minus accuratum est, cum cuperet semper Balacum adire, spe munerum incitante; & solum peteret, an vellet angelus, ut rediret. Hac quoque de causa iam hic angelus, quàm ante abitum Deus, proprie non jussit, sed permisit potius, ut proficisceretur ad Balacum.

505 Pergit hoc modo Josephus: His mandatis perceptis ad Balacum pervenit: exceptutque à rege honorificentissimè, voluit ad quemdam montem deduci, unde Hebræorum castra contemplari posset. Balacus verò ipse cum regio comitatu deducit vatem in montem proximè imminentem, qui à castris stadia sexaginta aberat. Quibus consideratis, jubet regem septem aras extruere, & totidem tauros ac arietes exhibere. Id ubi celeriter jussu regis est factum, mactat victimas, ut victoriam præfagire posset. Deinde sic fatur: Felices vos, quibus Deus largam bonorum præbet copiam, & providentiam suam perpetuam ducem & auxiliatricem annuit. Quoniam nullum est hominum genus, cui non innocentiæ morum, virtutisque ac probitatis studio sitis anteferendi, liberos præstantiores etiam successores habituri, quandoquidem Deus vos solus hominum complectitur, & ut omnium sub sole felicissimi sitis prospicit. Quamobrem obtinebitis terram, ad quam vos misit, & posteris vestris in perpetuum possidendam relinquetis: & gloriæ vestri nominis implebitur universa terra simul & mare, adeoque multiplicabitur gens vestra, ut nulla non orbis regio vestri sanguinis homines admixtos sit habitura. Beatus vos exercitus & admiratione dignissimus, ex uno parente in tantum auctus. Nunc vobis parùm amplum pro dignitate ac numero domicilium Chananæa contingeret, sed totum olim terrarum orbem habitationi vestræ destinatum scitote, ut tam in insulis quàm in continente sit vobis degendum præ multitudine, ipsæ cæli stellis numero æquiparanda. Cumque tam innumeri futuri sitis, nihilominus nihil vobis ad summam rerum copiam deesse patietur, in pace & in bello virtutem viris addet. Inimicis nostris in mentem veniat, ut hostes vestri esse, & in vos arma fumere velint. Non enim revertetur è tali prælio victor, qui lætitiâ conjugibus ac liberis afferat. Tanta vobis fortitudo divino favore contigit, qui solus potest & quod superest detrahere, & quod deest addere.

506 Talia vates fatidica voce canebat, extra se raptus, & Numine totus correptus, rege indignè ferente, & pacta non servare clamitante, licet magnis muneribus ab amicis conductum: venisse eum ad execrandum hostes, quos nunc mactos virtute ac pietate caneret. Ad quem vates: Putas, inquit, quoties fata sunt aperienda, in nobis situm esse, quid dicamus aut taceamus afflati divino spiritu? Ipse voces, quales vult, profert & oracula, nobis nec scientibus nec cogitantibus. Equidem satis memini, ad quid precibus Madianitarum sim adductus, eaque causâ veni ut voluntati tuæ morem gererem. Sed potentior est Deus quàm mea voluntas, qui contra Dei voluntatem ad gratiam hominum loqui proposueram. Quamprimum enim nostrum pe-

narrant so-
lito rectius,

E

F

quasdam
tamen cons-
jcturas in-
certas ad-
jungit.

ctus

A ctus subintrat, nihil amplius nostrum ibi remanet. Ego certè nihil in horum laudem dicere in animo habui, nec quæ Deus eorum generi dare decrevit, commemoranda putavi: sed Numen illis propitium, quod gentis felicitati studet ac gloriæ, pro destinatis hæc verba mihi subdidit. Nunc age quando animus est tibi atque Madianitis rem gratam facere, quorum preces me non decet non admittere, alias aras erigamus & sacra instauremus, si fortè Deum flectere possim, ut execrationibus hoc genus hominum devovere liceat. Cùmque Balacus id fieri permisisset, ac ne iterato quidem sacro potestatem devovendi impetravisset, collapsus in faciem pronus prædicebat, quidquid eventurum esset regibus & civitatibus clarissimis, quarum quædam nondum conditæ videntur: quæ verò extant earum res terrâ marique gestæ ita prædictionibus responderunt usque ad nostram memoriam, ut facilis sit conjectura, reliquum etiam ejus oraculi non vanum fuisse, eventum aliquando comprobaturum. Ita auctor Hebraeus, qui de prædictionibus Balaami faciliora solum narravit, variaque conjunxit, quæ locis diversis leguntur prædicta: nam bis locum mutavit Balaam, rogante Balaco, ita ut tribus diversis locis fausta Hebraeis prædixerit. Illam locorum mutationem siluit Josephus, contentus dicere sacra semel instaurata fuisse. Quod spectat ad responsum Balaami, se Balaco excusantis, non tota quidem illa habetur in sacris Litteris, at satis verisimilis est, & pessimam harioli intentionem optimè explicat. Demum, quod ait, Balaamum prophetaisse collapsum in faciem, collegit ex verbis Num. 24 v. 4, Qui cadit, & sic aperiuntur oculi ejus. Verùm verba illa non videntur hunc sensum habere, & diversimodè explicantur apud interpretes.

errores
satis aper-
tos.

B 507 Redeo ad Josephum, qui hæc subjungit: Balacus autem ægrè ferens expectationem frustratam, sine honore vatem ablegat. Ille domum repetens, cùm Euphratem attigisset, accito Balaco & principibus Madianitarum, Balace, inquit, vosque Madianitæ, quandoquidem necesse est ut vel præter Dei voluntatem vobis obsequar, Hebræorum quidem genus nunquam est interiturum, nec bello, aut pestilentia fameque, aut alio casu delebitur. Deus enim curam habet ejus gentis à malis servandæ, ne quando talis clades incidat, quâ universi de medio tollantur. Interdum tamen quædam vitari non poterunt, quibus ad tempus afflicti, mox magis quàm antè floreant, castigatione tali ad sanitatem revocati. Quapropter si brevem victoriam de illis consequi quæritis, hoc consilio voti compotes efficiam. Filiarum formosissimas, quæ pulchritudine sua mentes eorum expugnare possint, quantum fieri potest, cultas ac ornatas mittite, ut circum castra obversentur, & juvenibus complexus expetentibus faciles se præbeant: ubi verò cupidine captos viderint, subito se proripiant: cùmque rogatæ fuerint ut maneat, non annuant nisi persuasus, ut relictis patriis legibus & cultu Dei, à quo illas acceperunt, Madianitarum & Moabitarum deos venerentur. Sic enim Deum iratum sibi reddent. Post hæc monita abiit. Hætenus Josephus. At parùm probabiliter Balaamum ad Euphratem usque deducit, priusquam suggestit perniciosum istud consilium. Minus quoque, aut potius nullo modo verisimile est, Balacum cum principibus Madianitarum venisse ad Euphratem, aut accitum fuisse à Balaamo. Non consideravit scriptor incuriosus veri, quantum

Septembris Tomus II.

inter Moabitidè & Euphratem sit intervallum. AUCTORE J. S. Sanè inter Jordanem, ubi castra erant Israëlitarum, quæ Balac & Balaam simul lustraverant, & Euphratem plusquam centum horarum spatium collocant tabule geographica. Itaque videtur Balaam impium consilium, quod modo satis verisimili exponitur, dedisse, antequam abiret; aut, si fortè abire cœperat, rediisse ad regem, ut hac sua iniquitate regis munera obtineret.

508 Philo pag. 498 eandem historiam sic narrare incipit: Unus autem è vicinis regibus, Balaces nomine, habens in Oriente magnum populosumque imperium, non ausus armis decernere, domi se continuit: & timens clades, quas bellum afferre solet, ad auguria se vertit atque divinationes, putans se diris execrationibus expugnaturum invictam Hebræorum potentiam. Erat illo tempore vates magnæ celebritatis in Mesopotamia, peritus omnium divinationis generum. Sed maximè augurali scientia sibi auctoritatem paraverat, cujus multa sæpe experimenta ediderat magna, & vix credibilia. Nam aliquando imbres futuros prædicebat æstate præfervida, rursus aliis siccitatem æstusque brumali tempore: aliquando ubertatem annonæ, rursus aliàs famem & penuriam: fluviorum item defectus inundationesque, & procuraciones pestilentia, aliæque innumera: quæ singula cùm præfagire videretur, erat in ore omnium, intellectâ famâ divinitatis ejus indes se spargente latius. Ad hunc rex misit amicos aliquot, rogans ut veniret, multa repræsentans dona, plura pollicens; nec dissimulans cur accerferet hominem. Ille non ingenuè constanterque, sed fucata civilitate, quasi Propheta eximius, & nihil absque divino nutu facere solitus, tergiversabatur: negans sibi hoc permitti à Numine. Sic legati reversi sunt infecto negotio.

509 Rex alios mox honoratioris misit cum majore vi pecuniæ, jussos etiam polliceri ampliora quàm antea munera. Vates inescatus & præfenti utilitate, & spe futuri commodi, simulque oratorum dignitatem reveritus, persuaderi sibi passus est, rursus fucate causatus de Numine. Itaque postridie parabat se itineri, narrans admonitum se in somnis visione manifesta ut cunctanter legatos sequeretur. Ad hanc Philonis narrationem nonnulla sunt observanda. Primo dubitandum non videtur, quin variis prædictionibus inclaruerit Balaam, iisque consecutus sit tantam famam, ut ea ad Balacum usque pervenerit. At incertum est, quibus de rebus fuerint illa prædictiones, ita ut mere sint conjectura, quas nobis obtrudit Philo, aut fortasse figmentia Hebræorum, dum ait, imbres, siccitates, æstus, aliæque ab ipso prædicta. Secundò dum Balaamum describit, ut auguriis & divinationibus additum, sententiam suam de eo prodit, quam plures alii probabiliter sunt amplexi: at nobis contraria videtur probabilior, ut videri supra potest. Certè minùs probare possum, quòd ait Balaamum initio venire noluisse fucata quadam tergiversatione, cùm clarè edicat Scriptura, eum venire recusasse, quia prohibuerat Dominus.

510 Gestæ in itinere Balaami mox idem auctor subjungit hoc modo: Cæterùm in via prodigium ingens ei se obtulit, omnino adversum ominosumque illius proposito. Jumentum enim, quo vehebatur; primùm repente constitit. Deinde quasi ex adverso violenter repulsum, in tergum

Q 2

tergum

Relatio
Philonis de
Balaamo
vocato,

F

recusante
primùm,
deinde iter
suscepente.

F

vexato per
asinam,

AUCTORE
J. S.

tergum retro cedebat, nunc ad dextram, nunc ad lævam flexendo errandoque trepidè more temulentorum, etiam verberibus contumax, ut penè fessorem excuteret, vexatum vicissim non mediocriter. Erant enim ex utroque viæ latere fepes & maceræ. In has impingente jumento, dominus atterebat lacerabatque crura & genua. Videlicet obvio spectro jam dudum territabatur animal, cui soli erat illud conspicuum: homini verò non item, quo magis argueretur ejus stupiditas. Tunc enim brutum perspicacius erat, quàm is, qui se jactabat videre non mundum solum, verum etiam ipsum mundi Rectorem Conditorumque. Tandem vix agnito resistente angelo, non quòd dignus esset eo spectaculo, sed ut indignitatem suam intelligeret, ad supplicationes deprecationesque versus, orabat veniam ignorantie, negans sibi fuisse peccandi animum.

per tamen
prosequen-
te,

B

511 Cùmque debuisset reverti vestigio, maluit rogare angelum, num redire domum jubeat. Ille intelligens & indignè ferens simulationem (quid enim opus erat scitari in re tam aperta, quam ipse videbat, nec indigebat verbis fidem adstruentibus, nisi fortè oculis minus creditur quàm auribus) Vade, inquit, quò properas. Sed nihil efficies, me subjiciente verba præter tuam sententiam, & instrumenta vocis vertente, quò fas ac piùm est. Nam ego ero tui sermonis rector, per tuam linguam invitam fundens oracula. *Loquelam asina omisit Philo, hic Josepho timidor. Verba quoque angeli nonnihil immutavit, ea adaptans sententia sua: nam angelus prohibuit, ne quid loqueretur Balaam, nisi iustus. At non dixit angelus nihil efficies, ac si nihil locuturus revera esset, nisi angelo subjiciente verba: non enim angelus per ejus linguam invitam locutus est, dum pessimum Balaco suggestit consilium. Cetera satis rectè exposta.*

recepto à
Balaco,
fausta Is-
raëlis,

C

512 Progrediamur cum Philone: Interea Balaces, ut audivit vatem esse in proximo, prodiit obviam cum satellitio: deinde post solennem consulationem mutuam, aliquantum questus est de tarditate, exoptulans quòd non incunctanter se dedisset in viam: atque ita versi sunt ad epulas regio luxu paratas excipiendis hospitibus, cæteraque hospitalitatis officia pari splendore ornatisima. Postera die diluculo Balaces vatem duxit in tumultum sacratum cuidam genio, cujus statuam indigenæ venerabantur divinis honoribus. Inde prospectus erat in partem castrorum Hebræicorum, quæ ostendebantur mago tanquam è specula. His visis, dixit: Tu rex politis septem aris, in singulis vitulum cæde & arietem: ego interim secedam, ut divinitus discam, quid dicendum sit. Progressus autem foràs confestim afflatur Numine, quod omnem ejus artificialem divinationem exterminavit ex anima. Nec enim fas erat sanctum Spiritum cohabitare cum magicis artibus. Post hæc reversus, & videns victimas ardere aris impositas, tanquam alienus interpretes sic cecinit: E Mesopotamia me accivit Balaces, ut longum iter emensus execrerer Hebræos. Sed quomodo execrabor, quos Deus non execratur? Possùm eos ex alto monte despicere, & vota conciperè, sed lædere non possum singularem ac eximium populum, qui non connumeratur cum cæteris gentibus, non tam locis separatus & sedibus, quàm ritibus propriis, multum diversis, nec contaminatis ullà externâ ceremoniâ. Quis exactè novit primam horum originem? Corpora quidem ex humanis sunt nata feminibus, ex divinis autem animæ, Deo co-

gnatæ hæctenus. Tollatur anima mea ex hac vita corporali, ut connumeretur cum justorum animabus, quales sunt horum hominum. *Hæc Philo, insistens sententia sua de magicis Balaami artibus. Rectè cetera, quantum apparet. At partem prophetia Balaami, ubi Num. 23 & 10 de ingenti multitudine Israëlitarum loquitur propheta, ille perperam deflexit ad eorundem originem; & de origine animarum male scribit.*

513 Continuo idem scriptor sic progreditur: *mutatis frustra locis,* His auditis, Balaces ingemuit. Conduxi te, inquit, ut hostes execrereris, nunc non pudet te illis fausta ominari? Quàm me fefellit opinio, qui amicum putans, opposuisti te hostibus. Jam satis apparet, quo sis animo. Hoc est nimirum, cur tam cunctanter venisti, benevolentiam, quàm istos prosequeris, & odium mei dissimulans. Licet enim ex manifestis de incertis conjecturam facere. Tum magus jam à spiritu relictus: Injustam, inquit, sustineo calumniam. Nihil ex me ipso dicere soleo, interpretes tantum Dei sum, sicut & antea me protestatum ex legatis novisti. Rex sperans posse vel vatem decipi, vel divinam mutari sententiam, si locum ipse mutaret; illinc petiit alium montem editiorem, unde conspicietur magna pars hostilis exercitus: exstructisque denuo septem aris aliis, & mactatis totidem, quot antè, victimis, misit vatem ad captanda meliora auspicia. Ille in secessu correptus Numine, & extra se raptus ut suamet ipse verba non intelligeret, ore suo sententiam alienam pronunciavit hoc vaticinio. Surge rex, & audi attentis auribus. Non est Deus quasi homo, ut mentiat, nec quasi filius hominis, ut mutetur. Dixit & faciet, locutus est & rata erunt verba ejus, quandoquidem ipsa verba sunt ejus opera. Ad bene precandum adductus sum ego, non ad execrationem.

514 Non erit labor in Hebræis nec lassitudo. *iraescens Balaco,* Deus eos manifestè ceu clipeo protegit. Is etiam Ægyptiacas calamitates ab eis depulit, & tam multa millia tamquam unum hominem eripuit. Ideo populus Israëliticus nihil moratur auguria cæteraque divinationis genera omnia, fretus uno totius mundi Principe. Video populum insurgentem ut leonis catulum, superbum leoninâ ferocità. Satiabitur prædâ, & bibit occisorum à se sanguinem. Ac ne tum quidem in cubile se conferet, sed pervigil victorale carmen concinet. Tum Balaces præ dolore ob spem divinatione frustratam exclamat: Desine homo & execrari & fausta ominari. Præstat silere quàm injucunda dicere. *Ita ille, totam prophetiam satis appositè explicans. In uno tamen versiculo, ubi in Vulgata habetur Num. 23 & 21: Non est idolum in Jacob, nec videtur simulachrum in Israël, ille secutus Septuaginta, posuit. Græcè: Οὐκ ἔστιν ἰδὸλῶν ἢ μὴ ἰδὸλῶν ἐν Ἰσραὴλ, idque Latinus interpretes vertit: Non erit labor in Hebræis nec lassitudo. Aliàs verba Græca reddi possunt: Non erit dolor in Hebræis nec labor. Voces Hebræicæ utrumque sensum recipiunt; sed sensus Vulgate præfertur à pluribus, verbaque Græca sic exponi possunt metonymicè, quia laborem & dolorem cultoribus suis creant idola.*

515 Subjicit Philo: Moxque mutatâ sententiâ, duxit vatem in locum alium, unde ostendens ei partem copiarum Hebræicarum, hortabatur ut diras execrationes contra eas depromeret. Magus rege nihilo melior, quamvis contra incusationem objectumque prævaricationis crimen verè præfatus, se nihil de suo proloqui, tantum

tribus. et-
bus vatici-
nante,

A tum interpretem esse Numinis, quo incalecebat: cum debuisset domum reverti, cupidè comitatus est, tum propter insignem arrogantiam, tum propter odio suppuratum animum, quippe qui malè volebat populo, cui tamen non sinebatur malè precari. Cùmque venisset in montem celsiorem prioribus, longo ascensu arduum, jubet instaurari eadem sacrificia, rursus aris septem positis, & superimpositis quatuordecim victimis, binis ut antea, vitulo ac ariete. Ipse verò non abiit more solito ad captanda auguria. Damnata hac divinatione & quasi oblitterata, ut nihil certi posset ex ea percipi: & alioquin etiam vix tandem senferat repugnare Dei voluntati regis propositum: sed versus ad solitudinem, considerabat singulas tribus Hebræorum & castrorum ordinem populosæ civitati similiorem quàm militari multitudini. Moxque afflatus in hæc verba erupit: Hæc dicit homo verè videns, cui Deus in somnis manifestè visus est insopito animæ oculo: Quàm pulchra tabernacula vestra, Hebræi; tentoria vestra ut valles opacæ nemoribus, ut horti secundum flumen irrigui, ut cedrus propè aquas. Egredietur olim homo ex vobis, & imperitabit multis gentibus, cujus regnum indies crescens magis ac magis exaltabitur: Populus hic, ex quo Ægyptum reliquit, per totum iter à Deo deductus est uno agmine. Propterea devorabit multas gentes hostiles, & pinguitudinem earum exfugiet medullitus, configetque sagittis adversarios. Dormiet cubans ut leo vel leonis catulus securus, neminem ipse timens, & alios territans insuper. Infelix quisquis eum excitaverit. Qui tibi benè precatus fuerit, ipse quoque faustus erit: execrabilis verò quisquis te diris devoverit. *Hactenus Philo, semper inhaerens sententia de magia Balaami. In prophetia verò paucula sunt omissa, uti & tota pars postrema, qua reliquis magis est obscura. Pro vobis autem Vulgate, Cujus obturatus est oculus, posuit, Verè videns, ut ferè habent Septuaginta.*

ac demum
pessimo con-
silio Bala-
cum

B 516 Deinde idem scriptor rursus ita pergit: Rex majore quàm antè indignatione percitus, ait: Ut hostes meos devoveres vocatus, jam tertio bene illis precatus es? Fuge quantocyus, ne indignatione furens aliquid sævius in te consulam. Quantum auri, quantum gloriæ tibi invidisti, homo insane ac perditæ. Redibis domum vacuis manibus, ipse plenus opprobrii, irrisus illusisque cum ista tua, quam tantopere jactas, scientia. Respondit ille: Quæ hæcenus audisti, omnia sunt divina oracula: quæ verò jam dicam, meæ conjectationes sunt. Tum dexterâ prehensum seduxit à cæteris, & solus soli dedit consilium, quibus rationibus sibi cavere posset ab infesto exercitu. Quo facto inussit sibi ipse notam impietatis turpissimam. Dixerit enim aliquis, cur privatim das consilium oraculis contrarium, nisi putas id potentius & efficacius. Age verò examinemus ista præclara consilia, quilibet artibus utatur ad interrumpendas perpetuas victorias fortissimi populi. Sciebat Hebræos per solum legum contemptum expugnabiles, tentatos malo impotenti libidinis: ideo voluptate inefatos conatus est ad gravissimum scelus impietatis pertrahere. Sunt, inquit, in tuo regno mulieres formosissimæ, nec alia re vir facilius capitur quàm mulieris eximia specie. Harum pulcherrimas si permiseris ob quæstum vulgare sua corpora, hoc hamo capietur juvenus hostium.

517 Sed præmonendæ sunt, ne statim faciant

fui copiam rogantibus: nam hæc fucata tergiversatio magis incitabit & accendet cupidinem. Atque ita obtorto collo pertracti à suismet concupiscentiis, nihil non vel patientur vel facient. Sic affectum amatorem ubi viderit captatrix formina, superbè loquatur: Non est fas habere te mecum voluptatis consuetudinem, nisi abjurato ritu patrio, colas eadem mecum numina. Nec antè credam te mutatum, quàm videam non abhorre à nostris sacris & libationibus, quæ in delubris peragimus. Tum ille miser captus his cassibus, conditionem accipiet, & repulsa ratione monitrice, imperata faciet addictus in servitutem cupidini. Hoc fuit consilium. Id quoniam videbatur non inani conjectura subnixum, antiquata lege de stupris & adulteriis, data est sceminiis licentia concubitus cum viris quibuscumque. *Hæc Philonis dictis admixta sunt conjectura, sed probabiles. Unum minus apparet probabile, quòd dicat hac de causa abrogatam legem de stupris & adulteriis, cum abrogatio legis non esset necessaria ad propositum, sed ad pessimum istud consilium sequendum satis esset, impunitatem & præmia ad tempus promittere.*

AUCTORE
J. S.
instruente,
quod hic
cupide se-
quitur: in
singulis
nonnihil er-
roris corre-
ctum.

§ XLVI. Lapsus Israëliitarum in Idololatriam, pœnaque secuta: census populi: mors propinqua Moysi indicata, & Josue successor designatus: leges quædam conditæ: Madianitæ victi & excisi.

Quantam perniciem Israëlitis attulerit per-versum Balaami consilium, quod avidè secuti sunt Moabita & Madianita, docent sacra Littera locis variis. Moyses Num. 25 & 1 impietatem populi sui sic narrat: Morabatur autem eo tempore Israël in Settîm (id est, in eadem mansione, qua aliàs vocatur Campeltia Moab, ubi erat Settîm, vel Abellatim) & fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocaverunt eos ad sacrificia sua. At illi comederunt & adoraverunt deos earum. Initiatusque est Israël Beelphegor. *Idolum erat Moabitarum, de quo variè disputant interpretes. Josue 22 & 17 de eo crimine sic habetur: An parum vobis est, quòd peccatis in Beelphegor, & usque in præsentem diem macula hujus sceleris in nobis permanet? multi-que de populo corruerunt. Psal. 105 & 28: Et initiati sunt Beelphegor: & comederunt sacrificia mortuorum (scilicet mortuis idolis oblata.) At sequitur mox pœna: Et irritaverunt eum in ad-ventionibus suis: & multiplicata est in eis ruina. Et stetit Phinees, & placavit: & cessavit quassatio. Et reputatum est ei in justitiam, in generationem & generationem usque in sempiternum. Factum Phineis mox latius explicabitur. Interim quanta inde orta sit populi ruina, aliis etiam locis dicitur. Dent. 4 & 3 populo Moyses ita loquitur: Oculi vestri viderunt omnia, quæ fecit Dominus contra Beelphegor, quomodo contriverit omnes cultores ejus de medio vestri. 1 Cor. 10 & 8 Apostolus immensam hanc populi ruinam memorat, Christianos à fornicatione deterrrens his verbis: Neque fornicemur, sicut qui-*

Fornicatio
& idolola-
tria Israëli-
tarum.

F

AUCTORE dam ex ipsis (*Israëlitis*) fornicati sunt , & ceci-
J. S. derunt una die viginti tria millia.

§ 19. *Rem totam latius explicare pergit Moy-
fes Num. 25 v. 3 : Et iratus Dominus , ait ad
Moyfen : Tolle cunctos principes populi , & sus-
pende eos contra solem in patibulis : ut averta-
tur furor meus ab Israë. Dixitque Moyfes ad
judices Israë : Occidat unusquisque proximos
suos , qui initiati sunt Beelphegor. Verùm hæc
jussa non videntur statim fuisse executioni man-
data , fortè quòd nemo auderet incipere ob ni-
miam noxiorum multitudinem , donec Phinees
alios suo animaverit exemplo. Audi Moyfen v. 6
prosequentem : Et ecce unus de filiis Israë in-
travit coram fratribus suis ad feortum Madianiti-
dem , vidente Moyse , & omni turba filiorum
Israë , qui stebant ante fores tabernaculi. Quod
cùm vidisset Phinees filius Eleazari , filii Aaron
sacerdotis , surrexit de medio multitudinis , &
arcepto pugione , ingressus est post virum Israë-
litem in lupanar , & perfodit ambos simul , vi-
rum scilicet & mulierem , in locis genitalibus.
Cessavitque plaga à filiis Israë : & occisi sunt vi-
ginti quatuor millia hominum. Nonnulla hic sunt
ambigua. Primò dubitatur , an hæc voces , Sus-
pende eos , referenda sint ad principes , ita ut hi
fuerint suspendendi , sicut verba primo intuitu
innuunt. Verùm aliqui sic verterunt textum He-
braicum , ut Moyfes jubeatur principes sibi in
subsidiis advocare , & per eos suspendere no-
xios. Eo etiam sensu utrumque Latina verba in-
telligi possunt : Tolle (seu convoca) cunctos
principes populi , & suspende eos (id est , no-
xios.) Huic expositioni favent sequentia , cùm
Moyfes convocatis judicibus vox dederit man-
data de noxiis occidendis. Secundo dubitatur , an
noxii fuerint suspendio necati , an verò solùm
suspensa sint occisorum corpora : nec occurrit ul-
la ratio , qua alterutram sententiam reddat cer-
tam. Tertio Apostolus supra dicit , Ceciderunt
una die viginti tria millia. Hic verò occisi sunt
viginti quatuor millia. Verùm Apostolus ponit oc-
cisos una die ; at Moyfes enumerat omnes.*

§ 20. *Deinde v. 17 sanctus Legislator subdit
sequentia : Dixitque Dominus ad Moyfen : Phi-
nees , filius Eleazari , filii Aaronis sacerdotis a-
vertit iram meam à filiis Israë : quia zelo meo
commotus est contra eos ut non ipse delerem fi-
lios Israë in zelo meo. Idcirco loquere ad eum :
Ecce do ei pacem fœderis mei , & erit tam ipsi
quàm semini ejus pactum sacerdotii sempiternum ,
quia zelatus est pro Deo suo , & expiavit scelus
filiorum Israë. Erat autem nomen viri Israëlitæ ,
qui occisus est cum Madianitide , Zambri filius
Salu , dux de cognatione & tribu Simeonis. Por-
rò mulier Madianitis , quæ pariter interfecta est ,
vocabatur Cozbi filia Sur principis nobilissimi
Madianitarum. Locutusque est Dominus ad Moy-
fen , dicens : Hostes vos sentiant Madianitæ , &
percutite eos : quia & ipsi hostiliter egerunt con-
tra vos , & decipere insidiis per idolum Phogor ,
& Cozbi filiam ducis Madian sororem suam ,
quæ percussa est in die plagæ pro sacrilegio Pho-
gor. Hoc mandatum postea renovatum videbimus
& impletum , at alia quadam fuere interposita ,
quæ & nos prius narrabimus.*

§ 21. *Moyfes Num. 26 de novo populi censu
agit , eumque à Deo præceptum fuisse affirmat
his verbis : Postquam noxiorum sanguis effusus
est , dixit Dominus ad Moyfen & Eleazarum fi-
lium Aaron sacerdotem : Numerate omnem sum-
mam filiorum Israë à viginti annis & supra , per*

domos & cognationes suas , cunctos , qui pos-
sunt ad bella procedere. Locuti sunt itaque Moy-
ses & Eleazar sacerdos in Campestribus Moab
super Jordanem contra Jericho , ad eos , qui e-
rant à viginti annis & supra , sicut Dominus im-
peraverat. Deinde recensetur numerus singula-
rum tribuum , qui non multum differt à nume-
ro , quo fuerant apud montem Sinai , excepta
tribu Simeon , qua à quinquaginta novem milli-
bus trecentis decreverat usque ad viginti duo mil-
lia ducentos , ita ut verisimile sit , hanc tribum
maximè obnoxiam fuisse peccatis fornicationis &
idololatriæ , recenter tot millium morte punitis ,
presertim cùm & dux Zambri , quem occidit
Phinees , ex eadem esset tribu. Numerus autem
omnium pugnatorum duodecim tribuum par fere
erat numero ante invento apud montem Sinai ,
atque ita exprimitur v. 51 : Ista est summa filio-
rum Israë , qui recensiti sunt , sexcenta millia &
mille septingenti triginta. Et mox additur hæc
præceptum : Istitis dividetur terra juxta numerum
vocalorum in possessiones suas. Pluribus ma-
jorem partem dabis , & paucioribus minorem :
singulis , sicut nunc recensiti sunt , tradetur pos-
sessio &c. Levita quoque seorsum recensiti sunt :
Fueruntque omnes , qui numerati sunt , viginti
tria millia generis masculini , ab uno mente &
suprà.

§ 22. *Demum relato censu , hæc additur ob-
servatio : Hic est numerus filiorum Israë , qui
descripti sunt à Moyse & Eleazaro sacerdote , in
Campestribus Moab supra Jordanem contra Je-
richo , inter quos nullus fuit eorum , qui ante
numerati sunt à Moyse & Aaron in deserto Si-
nai. Prædixerat enim Dominus , quòd omnes
morerentur in solitudine. Nullusque remansit ex
eis , nisi Caleb filius Jephone , & Josue filius Nun.
Hæc verba clara sunt pro morte omnium , qui
enumerati erant , duobus exceptis. At non tan-
gunt Levitas , qui non erant recensiti cum cete-
ris , nec à viginti annis. Attamen ne ex hisce
quidem videntur supervivisse multi , qui tunc fue-
rant viginti annorum aut majores , quia nume-
rus Levitarum non erat multum auctus. Levitas
quoque non involvunt verba Ecclesiastici cap. 46
v. 9 , ubi dicit de Josue : Et in diebus Moyfi
misericordiam fecit ipse , & Caleb filius Jephone ,
stare contra hostem , & perfringere murmur
malitiæ. Et ipsi duo constituti , à periculo liber-
ati sunt à numero sexcentorum millium peditum.
Inter sexcenta millia non numerantur Levita , &
interpretes passim observant , illos generaliter non
fuisse involutos communi condemnationi. Sanè
dubitandum non videtur , quin Eleazarus sacer-
dos saltem viginti annos attigisset , quando facta
est enumeratio populi apud montem Sinai. Quin
imò Calmetus in cap. 14 videtur & alios quos-
dam ex enumeratis excipere velle. At non video ,
quomodo hæc verba , Nullusque remansit ex eis
&c. cum tali opinione possint consistere.*

§ 23. *Dum in eodem loco erant castra Israëli-
tarum , filia Salphaad in deserto mortui sine ullo
filio , cùm viderent se nullam in Terra promissa
accepturas possessionem , quia carebant fratre , qui
aliàs ut caput familia partem accipere debuisset ,
supplices accesserunt ad Moyfen , Eleazarum ,
& principes populi , expositiæque causâ & ratio-
nibus suis , dixerunt Num. 27 v. 3 : Date no-
bis possessionem inter cognatos patris nostri. Re-
tulitque Moyfes causam earum ad judicium Do-
mini. Qui dixit ad eum : Justam rem postulant
filia Salphaad : da eis possessionem inter cogna-
tos*

severè puni-
ta , exem-
plum dante
Phinees ,

B

E

cujus forti-
tudo à Do-
mino remun-
nerata.

C

F

Novus po-
puli census ,

Filiabus
Salphaad
adjudic-
hereo
pat.

A tos patris sui, & ei in hereditatem succedant. Additur lex de successione filiarum in hereditatem, si filii non fuerint superstites, pluresque alia de hereditatibus. Verum lex de successione filiarum postea ingessit timorem, ne ea occasione possessiones alicujus tribus minuerentur; & ad aliam tribum transirent, si filia paternarum possessionum heredes nuberent viro alterius tribus. Hac de causa Num. 36 v. 6, hæc lex super filiabus Salphaad à Domino promulgata est: Nubant, quibus volunt, tantum ut suæ tribus hominibus. Lex eadem quoque ad alias mulieres, & ad viros extensa ibidem. Ostendunt hæc, quam exactè in dubiis omnibus Moyse consuluerit Dominum.

Moyse de instante morte sua & de successore monitus,

B 524 Eodem ferè tempore monitus est Moyse de morte sua instante, & de successore sibi deligendo, ut refertur Num. 27 v. 12 his verbis: Dixit quoque Dominus ad Moysem: Ascende in montem istum Abarim, & contemplare inde Terram, quam daturus sum filiis Israël: cumque videris eam, ibis & tu ad populum tuum, sicut iuit frater tuus Aaron: quia offendistis me in deserto Sin in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis coram ea super aquas: hæc sunt Aquæ contradictionis in Cades deserti Sin. Cui respondit Moyse: Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc, & possit exire & intrare ante eos, & educere eos vel introducere: ne sit populus Domini sicut oves absque pastore. Dixitque Dominus ad eum: Tolle Josue filium Nun, virum in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eleazaro sacerdote & omni multitudine: & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israël. Pro hoc, si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum. Ad verbum ejus egredietur & ingredietur ipse, & omnes filii Israël cum eo, & cetera multitudo. Fecit Moyse, ut præceperat Dominus. Cumque tulisset Josue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote, & omni frequentia populi. Et impositis capiti ejus manibus, cuncta replicavit, quæ mandaverat Dominus. Hac ibi.

C 525 De iisdem quoque agitur in Deuteronomio, ex eoque habemus, petiisse Moysem, ut sibi liceret ingredi Terram promissam, sed frustra. Petitio hæc verisimiliter præcessit mandatum de ascendendo monte Abarim, ita ut videatur Dominus mandato illo respondisse ad preces Prophetæ, nec voluerit, ut mox in montem ascenderet, sed die postea designando. Deut. 4 v. 23 Moyse petitionem suam & Domini responsum populo Israëlitico sic exponit: Precatusque sum Dominum in tempore illo, dicens: Domine Deus, tu cœpisti ostendere Servo tuo magnitudinem tuam, manumque fortissimam: neque enim est alius Deus, vel in cælo, vel in terra, qui possit facere opera tua, & comparari fortitudini tuæ. Transibo igitur, & videbo Terram hanc optimam trans Jordanem, & montem istum egregium, & Libanum. Iratusque est Dominus mihi propter vos, nec exaudivit me, sed dixit: Sufficit tibi: nequaquam ultrà loquaris de hæc ad me. Ascende cacumen Phagæ, & oculos tuos circumfer ad occidentem, & ad Aquilonem, Austrumque & Orientem, & aspice: nec enim transibis Jordanem istum. Deut. 4 v. 21 de repulsa hac iterum ita loquitur: Iratusque est Dominus contra me propter sermones vestros (ni-

postquam frustra rogaverat ut sibi liceret Terram promissam ingredi,

mirum quòd hi occasione dederint diffidentia peccato apud Aquas Contradictionis) & juravit ut non transirem Jordanem, nec ingrederer Terram optimam, quam daturus est vobis. Ecce morior in hac humo, non transibo Jordanem: vos transibitis, & possidebitis Terram egregiam.

526 Deut. 1 v. 37 rursus hæc populo dicit Legislator: Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit: Nec tu ingredieris illuc: sed Josue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te. Hunc exhortare & robora, & ipse forte Terram dividet Israël. Deut. 3 v. 28, relatâ repulsâ suâ, & prædicatione Domini de instante morte, de Josue hæc subdit Domini verba: Præcipe Josue, & corrobora eum atque conforta: quia ipse præcedet populum istum, & dividet eis Terram, quam visurus es. Ex hisce clarè colligitur, omnia peracta esse hoc ordine. Moyse, cum videret subjectum esse utrumque Amorrhæorum regnum, illudque sciret ab Israëlitis possidendum, sperare cœpit Dominum sibi permissurum, ut ulterius ad occupationem Terra promissa procederet. Rogat igitur, ut sibi liceat in hunc finem cum populo Jordanem transmutare. At Dominus, qui partem Moyse concesserat, reliquam verò Josue reservabat, respondit Moyse, cogitandum non esse de transitu Jordanis, sed mortem ipsius esse propinquam, quam obiret in monte Abarim, alias Nebo, & quidem in vertice montis Phagæ dicto, ubi ante mortem Terram promissam intueri posset. Moyse voluntati divina humiliter se submittere, rogat de successore suo. Dominus verò ei successorem designat Josue, eumque inaugurari jubet per Moysem manuum impositione, & modo num. 524 relato. Voluit quoque Dominus, ut Moyse præcepta ei ad munus suum rectè obeundum daret coram omni populo. Horum partem seu breve compendium perstringit Legislator Deut. 3 v. 21 his verbis: Josue quoque in tempore illo præcepi, dicens: Oculi tui viderunt, quæ fecit Dominus Deus vester duobus his regibus: sic faciet omnibus regnis, ad quæ transiturus es. Ne timeas eos: Dominus enim Deus vester pugnabit pro vobis. De manuum impositione Deut. 34 v. 9 hæc dicuntur: Josue verò filius Nun repletus est spiritu sapientiæ, quia Moyse posuit super eum manus suas.

527 Quamvis Josue hisce ceremoniis designatus esset successor Moyse, pergebat tamen sanctus Legislator regere populum usque ad mortem. Crediderim hoc tempus totum ferè impensum fuisse adhortando populo & legibus conscribendis, ita ut posteriora capita libri Numerorum & Deuteronomium eo tempore scripta fuerint, & pleraque ad concionem dicta. Num. 28, 29 & 30 varia recensentur leges ceremoniales à Deo per Moysem populo data. Verum cap. 31 narratur expeditio contra Madianitas suscepta, quam Dominus mandavit, ne scelus illius populi maneret impunitum. Moabitis ad idem crimen concurrerant, nec tamen illos puniri hoc tempore iussit Dominus. At nostram non est hujus differentie rationes investigare, cum res fuerit peracta mandato Domini, qui aliorum crimina justè punit, aliorum verò sententiarum supplicia non minori justitia sibi in aliud tempus clementer reservat. Jam antè Num. 25 v. 16 mandaverat Dominus, ut Israëlita punirent Madianitas, sed tempus non expresserat; nisi quis credere malit, nec sanè improbabiler, mandatum hoc solùm tempore datum fuisse, & ibi brevi-

AUCTORE J. S.

populum de morte sua instante monuit, & Josue successorem creat.

E

F

Moyse pergens populum regere usque ad mortem, jubente Domino.

AUCTORE J. S. breviter relatum esse à Moyse, quia cum relato ibi crimine Madianitarum erat connexum. Quidquid sit verius, Moyse Num. 31 aut idem, aut iteratum præceptum sic exponit: Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Ulciscere prius filios Israël de Madianitis, & sic colligèris ad populum tuum.

§ 28 Statimque Moyse, Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui possint ultionem Domini expetere de Madianitis. Mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israël, qui mittantur ad bellum. Dederuntque millenos de singulis tribubus, id est, duodecim millia expeditorum ad pugnam: quos misit Moyse cum Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta, & tubas ad clangendum tradidit ei. Cùmque pugnassent contra Madianitas atque vicissent, omnes mares occiderunt, & reges eorum, Evi, & Recem, & Sur, & Hur, & Rebe, quinque principes gentis: Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio. Ceperuntque mulieres eorum, & parvulos, omniaque pecora, & cunctam suppellectilem: quidquid habere potuerant, depulati sunt: tam urbes quàm viculos & castella flamma consumpsit. Et tulerunt prædam, & universa, quæ ceperant tam ex hominibus quàm ex jumentis, & adduxerunt ad Moysen & Eleazarum sacerdotem, & ad omnem multitudinem filiorum Israël. Reliqua autem utensilia portaverunt ad castra in Campesribus Moab juxta Jordanem contra Jericho. Hic nonnihil sstendum.

§ 29 Primò volunt aliqui Josue fuisse hujus expeditionis ducem: at illius nulla sit mentio. Solus nominatur Phinees; nec alium fuisse hujus agminis ducem, existimant alii. Secundo aliqui ita loquuntur de hac victoria, ac si tota gens Madianitarum fuisset excisa: verùm id mihi verisimile non est, cùm Madianita deinde evaserint potentissimi, & Israelitas in servitutem redegerint Judic. 6. Nullus quoque Scriptura locus indicat, jussisse Deum totius gentis excidium, aut totam gentem per Israelitas deletam. Num. 25 § 17 solum dicitur, Hostes vos sentiant Madianitæ & percutite eos; & Num. 31 § 1, Ulciscere prius filios Israël de Madianitis. Itaque omnes quidem mares, quos potuerunt attingere, occiderunt, & reges eorum, scilicet quinque principes gentis, quorum ditio erat vicinior castris Israelitarum. In ditioe quoque horum principum urbes, viculos, castella combusserunt, omniaque pecora & alia spolia abstulerunt. At verisimile non est, Israelitas usque ad extremos Madianitarum limites processisse, cùm ibi usque ad mare Rubrum se extenderent; sed longè probabilius est, ne quidem culpabiles fuisset, aut cum Moabitibus conspirasse, remotiores Madianitas. Quapropter necesse non est inquirere, quid factum sit de Jethro Moyse socero, si vivebat eo tempore, aut de posteris ipsius, cùm tempestas hac nequaquam videatur eo usque desevisse. Hac tamen de causa non existimo duas fuisse gentes Madianitarum distinctas, alteram ad Orientem maris Mortui, alteram prope mare Rubrum, uti voluerunt aliqui sine ullo sacra Scriptura testimonio; at magis credo, Madianitas se per totum illum tractum extendisse sub diversis regulis aut principibus. Tertio quari potest, quo modo Balaam occisus sit in Madianitide, cum antea legatur domum rediisse, quæ longè aberat à ditioe Madianitarum? Verisimile est, à principe quodam Madianita revocatum

deinde fuisse, nisi abiens se rediturum ultro promiserit.

§ 30 Hisce observatis, videamus quo modo Moyse victores exceperit reduces. Egressi sunt autem, inquit § 13, Moyse & Eleazar sacerdos, & omnes principes synagogæ, in occursum eorum extra castra. Iratusque Moyse principibus exercitus, tribunis, & centurionibus, qui venerant de bello, ait: Cur feminas reservastis? Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israël ad suggestionem Balaam, & prævaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phogor, unde & percussus est populus? Ergo cunctos interficite, quidquid est generis masculini, etiam in parvulis: & mulieres, quæ noverunt viros in coitu, jugulate: puellas autem & omnes feminas virgines reservate vobis: & manete extra castra septem diebus (ob immunditiam legalem.) Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo. Et de omni præda, sive vestimentum fuerit, sive vas, & aliquid in utensilia præparatum, de caprarum pellibus, & pilis, & ligno, expiabitur. Eleazar quoque sacerdos ad viros exercitus, qui pugnaverant, sic locutus est: Hoc est præceptum legis, quod mandavit Dominus Moyse: Aurum, & argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & stannum, & omne, quod potest transire per flammam, igne purgabitur: quidquid autem ignem non potest sustinere, aquâ expiationis sanctificabitur: & lavabitis vestimenta vestra die septimo, & purificati postea castra intrabitis. Hac omnia ostendunt exactam legis observantiam.

§ 31 Dixit quoque Dominus ad Moysen: Tollite summam eorum, quæ capta sunt, ab homine usque ad pecus, tu & Eleazar sacerdos & principes vulgi: dividetque ex æquo prædam inter eos, qui pugnaverunt egressique sunt ad bellum, & inter omnem reliquam multitudinem: & separabis partem Domino ab his, qui pugnaverunt & fuerunt in bello, unam animam de quingentis tam ex hominibus quàm ex bobus & asinis & ovibus, & dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiæ Domini sunt. Ex media quoque parte filiorum Israël accipies quinquagesimum caput hominum, & boum, & asinorum, & ovium, cunctorum animantium, & dabis ea Levitis, qui excubant in custodiis tabernaculi Domini. Feceruntque Moyse & Eleazar, sicut præceperat Dominus. Fuit autem præda, quam exercitus ceperat, ovium sexcenta septuaginta quinque millia, boum septuaginta duo millia, asinorum sexaginta millia & mille: animæ hominum sexus feminei, quæ non cognoverant viros, triginta duo millia. Dataque est media pars his, qui in prælio fuerant, ovium trecenta triginta septem millia quingentæ: è quibus in partem Domini supputatæ sunt oves sexcentæ septuaginta quinque. Et de bobus triginta sex millibus, boves septuaginta & duo: de asinis triginta millibus quingentis, asini sexaginta unus: de animabus hominum sedecim millibus, cesserunt in partem Domini triginta duæ animæ. Tradiditque Moyse numerum primitiarum Domini Eleazaro sacerdoti, sicut fuerat ei imperatum, ex media parte filiorum Israël, quam separaverat his, qui in prælio fuerant. De media verò parte, quæ contigerat reliquæ multitudini, id est, de ovibus trecentis triginta septem millibus quingentis, & de bobus triginta sex millibus, & de asinis triginta millibus quingentis, & de hominibus sedecim

bellum decernit contra Madianitas, qui usque ad internecionem caduntur.

nec tamen tota gens Madianitarum deleta:

captivi omnes occisi, etiam mulieres præter virgines,

E

præda in genus diviso:

F

A decim millibus, tulit Moyses quinquagesimum caput, & dedit Levitis, qui excubabant in tabernaculo Domini sicut præceperat Dominus.

Nullus Israëlitarum casus.

532 Cùmque accessissent principes exercitùs ad Moysen, & tribuni centurionesque, dixerunt: Nos servi tui recensuimus numerum pugnantium, quos habuimus sub manu nostra: & ne unus quidem defuit. Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli, quod in præda auri potuimus invenire, periscelides & armillas, annulos & dextralia, ac murænulas, ut depreceris pro nobis Dominum. Susceperuntque Moyses & Eleazar sacerdos, omne aurum in diversis speciebus, pondo sedecim millia, septingentos quinquaginta siclos, à tribunis & centurionibus. Unusquisque enim quod in præda rapuerat, suum erat. Et susceptum intulerunt in tabernaculum testimonii, in monumentum filiorum Israël coram Domino. *Posteriora hæc difficultatem non habent, sed egregiè declarant tam religionem Israëlitarum eo tempore vigentem, quam singulari Dei protectionem.*

B § XLVII. Josephi & Philonis relationes de lapsu Israëlitarum & bello contra Madianitas dantur & discutiuntur.

Josephus illecebras Madianitidum,

Josephus, relato pessimo Balaami consilio, fraudem Madianitidum, quæ ad peccatum pertracti sunt Israëlita, ita subnectit: Madianitis autem ita ut moniti fuerant filias mittentibus, Hebræorum juvenes pulchritudine puellarum capiuntur: & in colloquium venientes, rogant ne sibi voluptatem ex earum pulchritudine capere invideant, neve consuetudinem eorum averfentur. Illæ libenter & verba juvenum & complexus admittunt: jamque blanditiis illectos, & cupidine ferventes relinquere parant. Tum illi tristes mulierum discessu, precibus instant, ne se relinquunt; sed futuræ conjuges & omnium facultatum dominæ apud illos maneant. Hæc promissâ jurejurando confirmabant, Deum testem invocando, & lachrymas fundendo, quo magis eas ad miserationem flecterent. Tum illæ, postquam omnino captos & consuetudine sua devinctos animadverterunt, sic respondent: Optimi juvenes, non desunt nobis domi nec amplæ facultates, nec parentum ac domesticorum affectus: neque inopiâ talium rerum huc ad vos venimus, aut formam corporis nundinaturæ preces vestras admisimus: sed persuasæ viros esse bonos hac hospitali gratiâ non dedignatæ, quæ vos opus habere videbamus, faciles nos vobis præbuimus. Nunc quandoquidem amare vos & abitionem nostram molestè ferre asseveratis; ne has quidem preces averfabimur. Quare si benevolentia conjugalis fidem dederitis, quæ sola nobis satisfacere potest, libenter vobiscum ut legitimæ nuptæ convicturæ sumus. Veremur enim ne libidine exfatiata, cum injuria & contumelia nos retro ad parentes nostros ablegetis: cui nostræ sollicitudini veniam vos dare æquum postulamus.

Et fornicationem & idololatriam Israëlitarum

534 Illis verò quolibet modo fidem daturos se pollicentibus, & nihil præ amore nimio recusantibus: Quandoquidem, inquiunt, ita vobis videtur, & mores habetis ab omnibus aliis

Septembris Tomus II.

diversissimos, ut cibis etiam propriis vestro more utamini, nec potum cum aliis communem sustineatis, necesse est, si vultis nobiscum vitam degere, deos nostros colatis; neque enim alio argumento persuadebitis amorem istum vos non fingere, nisi eosdem nobiscum deos adoretis. Nec absurdum fuerit aut vitio vertendum, si terræ, in quam venistis, peculiare deos colere malitis: præsertim cùm nostri per omnes regiones honorentur, vestrum nemo præter vos cultu dignetur aut ceremoniis. Aut igitur cæterorum more vobis est vivendum, aut alius orbis quærendus, ubi soli juxta vestra instituta vitam agatis. At illi cupidine cæci, dicta earum comprobant, & quò trahebantur sequentes, à religione patrum desciscunt: & plures deos credere inducti, sacra illis ejus gentis ritu faciunt: cibis quoque indifferenter utebantur, & in mulierum gratiam nihil non contra legem faciebant: ut jam tota castra juvenum impietas invaderet, & seditio priore pejor glisceret, & avita religio in extremum periculum deduceretur. Juventus enim, gustatis semel peregrinis moribus, inexplebiliter in eos ferebatur: & si qui nobilitate à majoribus accepta præcellerant, unà cum reliqua turba corrumpebantur. *Ita Josephus, relata de hisce breviter in sacra Scriptura multum suis amplificans conjecturis: nam modus, quo Madianitides ad suam libidinem pertraxisse Israëlitas referuntur, mera est conjectura; quòdque additur de nuptiis parùm est probabile, cum Scriptura fornicationis meminerit & idololatriæ, at nullibi nuptiarum.*

535 Hac de causa nuptias Zambri cum Chosbi Madianitide etiam improbabilis existimo, præsertim cùm Moyses illam mulierem vocet scortum: nec probabilior esse Zambri alterationem cum Moysse, patebit perlegenti factum Num. 25. Verba tamen Josephi de illis subjungo: Zambrias etiam Simeonidis tribus princeps, ducta Chosbi Madianitide, Uri filia gentis ejus dynastæ, jussus ab uxore, & contemptis in ejus gratiam Moysis placitis, alieno ritu sacrificabat, & alienigena conjuge non dissimulante se oblectabat. In hoc rerum statu Moyses veritus ne gravius aliquid sequeretur, advocata concione, neminem quidem nominatim accusavit, nolens in desperationem adducere eos, qui tantisper, dum latere se putant, ad sanitatem reduci poterant: sed dicebat rem indignam, nec ipsis nec majoribus eorum decoram, quòd voluptatem pluris, quàm Deum & religionem facerent. Expedit illis, ut dum tempus est resipiscant, & non legum contemptu, sed compescendis pravis cupiditatibus fortes viros declarent. Absurdum præterea dicebat, quòd cùm in deserto modestè vixissent, nunc in bona regione ita bacharentur: & quæ per inopiam quæsierant, nunc per affluentiam perditum irent. Talibus dictis conabatur juventutem corrigere, & ad saniorum mentem reducere.

536 Tum Zambrias insurgens: Tu, inquit, Moyses, tuis legibus utere, quibus jam longo usu robor addidisti: quod ni fecisses, sæpè jam poenas dedisses, & tuo malo non esse Hebræis imponendum didicisses. Me certè numquam ad tua tyrannica jussa obstrictum habebis, neque enim aliud hæcenus, quàm sub Legis ac religionis prætextu nobis servitutem, tibi principatum, malitiosis artibus adstruis, voluptatem nobis ac vitæ licentiam adimens, quæ liberorum sunt, & sub nullius imperio degentium. Hoc enim vel

R

Ægyptia-

AUCTORE
J. S.

E

F

partim improbabili-

AUCTORE
J. S.

Ægyptiaca servitute fuerit gravius, in quemvis tuis legibus pro tuo libitu animadvertere, cum ipse multo dignior sis, qui puniaris, quandoquidem abrogatis, quæ omnium consensus approbat, plus tua quam cæterorum mortalium placita valere postulas. Ego quæ nunc facio, quia bene facta judico, ne fateri quidem in hoc cœtu gravabor, mulierculam alienigenam me duxisse. Audis à me ipso mea facta, ut ab ingenuo. Neque enim latere cupio. Sacra etiam diis facio præter consuetum, quia id æquum censeo, ex multis mihi veritatem quærere, & non sicut sub tyrannide vivere, de unius tantum fiducia pendente. Nemo mihi rem gratam fecerit, qui in rebus meis meipso plus arbitrii habere voluerit.

537 Hæc Zambria pro se & quibusdam sui similibus afferente, populus quietus expectabat, quoniam audacia hæc esset evasura, maxime quod videret Legislatorem amplius nolle contendere, ne hominem insolentem irritatiorem redderet. Verebatur enim ne plures talis in loquendo impudentiæ imitatores facti, turbas in populo excitarent. Atque ita tum concio dissolvitur. Ac fortasse ulterius malum hoc serpsisset, nisi Zambrias maturè sublatus esset talem ob causam. Phinees tum aliis rebus, tum patris dignitate, juventutis facile princeps, Eleazari pontificis filius, & Moysen magnum patrum habens, ægerrimè tulit Zambriæ contumaciam: cujus impunitate ne legum contemptus cresceret, vindicare in flagitiosos decrevit, non ignarus quod exempla primatum in utramvis partem plurimum valeant. Cùmque tanto esset animi & corporis robore, ut non temerè aliquid arduum aggrediretur, quod non etiam perficeret, ad Zambriæ tentorium vadit, & eodem ictu ipsum unà cum Chofbi transfigit. Quo exemplo juvenus ad pulcherrimam virtutis æmulationem accensa, certatim in ejusdem criminis reos facit impetum, & bonam illorum partem ferro conficiunt, reliquos infecuta pestis fustulit, per iram Numinis inflata; & ne illis quidem pepercit, qui cum jure cognationis talem suorum petulantiam cohibere deberent, aut dissimulare aut accendere etiam maluerunt: nec prius destitit, quam quatuordecim millia virorum desiderarentur.

538 Rejctis jam nuptiis, totaque illa oratione Zambri, ut improbabilibus, nonnihil quoque observandum est de ceteris. Primò non videtur crimen Zambri & cades contigisse in ipsum tabernaculo, cum locus Num. 25 & 8 vocetur lupanar. Secundò satis probabile est, etiamsi aliqui repugnent, exemplo illo Phineis alios excitatos fuisse ad occidendos noxios, & quidem ferro: nam Moyses ipse, relata illa cade, & 9 subdit: Et occisi sunt viginti quatuor millia hominum, nec ait, quo modo fuerint occisi. Et jam antea & 5 dixerat Moyses iudicibus: Occidat unusquisque proximos suos, qui initiati sunt. Hoc autem præceptum implere cepit Phinees, ejusque exemplum imitati sunt alii, quantum apparet. Nec refert, quod & 4 jubentur suspendi noxii: nam poterant suspendi post mortem. Deinde vox illa occisi denotat potius cadem humana operâ factam, quam illatam à solo Deo; ideoque illorum sententia, qui volunt divinitus illatam fuisse mortem, non omnino certa apparet. Dicitur quidem & 8 Cessavitque plaga, atque inde illi probabiliter, at non certò, colligunt ab ipso Deo punitos fuisse noxios. At Moyses per plagam intelligere potuit peccatum ipsum fornicationis & idololatria, omnium sanè plagarum

maximam, quod cade Zambri aliorumque cessavit. Certè nullibi clarè dicitur, Israelitas ea occasione percussos fuisse plagâ aliquâ divinitus inflatâ, ita ut prorsus incertum sit, quod de peste asserit Josephus, qui & numerum occisorum vehementer minuit, dum quatuordecim millia enumerat.

539 Deinde idem auctor rectè asserit bellum ab eodem hanc ob causam Madianitis illatum fuisse, sed omittit Dei mandatum, ut sapè alias, ita profectus. Hanc ob rem Moyses in Madianitas concitus, ad gentem internecione delendam exercitum misit: de qua expeditione mox narrabimus, postquam, quod omissum antè non oportuit, dixerimus, Balamum illum, qui à Madianitis accitus ad execrandos Hebræos, quo minùs hoc facere à Deo est prohibitus, nihilo fecius tamen tale hostibus consilium dedit, quo effectum est, ut quibusdam infectis prava opinione, penè totius populi religio sit corrupta: hunc inquam Balamum tanto honore dignatus est Propheta, ut oracula ejus suis literis inferuerit: cùmque nihil vetaret, quin ea pro suis ederet, nec ullo teste id factum ejus coargui posset, maluit eum debitâ apud posteros memoriâ non fraudare. Sed hæc quisque ut liberit, ita consideret. Moyses autem, ut dicere cœperam, in Madianitas misit exercitum duodecim millium, singulis tribubus mille militibus imperatis: eisque copiis Phineem præfecit, cujus operâ leges vindicatas, & de Zambria violatore earum pœnas exactas paulo antè memoravimus. Madianitæ verò intellecto hostium adventu, & quod jam non longè abessent, & ipsi copias in unum contrahunt, & quâ in regionem suam irrupturos putabant, munito pro tempore aditu, præsto erant, impetus eorum pro viribus propulsaturi.

540 Sed mox primo congressu tanta multitudo Madianitarum est cæsa, ut numerus cada-verum iniri non posset, ne regibus quidem servatis. Hi fuere Ochus, Sures, Robeas, Ubes, & quintus Recemus, à quo deductum nomen primaria urbs Arabum & hodie retinet, RECENE dicta, quam Græci PETRAM vocare malunt. Fulsis hostibus, Hebræi regionem sunt populati, prædas abigendo, & incolas unâ cum mulieribus interimendo, solis parcentes virginibus: hoc enim Phinees à Moysè mandatum acceperat. Qui reducto incolumi ac illæso exercitu, prædam quoque memorabilem retulit, boum quinquaginta duo millia & insuper sexaginta septem, asinorum sexaginta millia, vaforum aureorum & argenteorum magnum numerum, quibus in domestica supellectile utebantur. Etenim pro opibus lautiore victu delectabantur. Abductæ sunt etiam virgines circitè triginta duo millia. Moyses autem partitus prædam, quinquagesimam ejus partem Eleazaro dedit & sacerdotibus, & Levitis alterius quinquagesimam, reliquum verò populo distribuit. Quo factum est ut deinde suaviter viverent, opibus virtute quæsitis, otium quoque ad fruendum nacti. Moyses autem jam admodum senex Jesum designavit, qui sibi in prophetæ & ducis (si opus foret) munus succederet, Deo ita jubente ut hunc principatûs successorem faceret. Erat enim totius divini atque humani juris peritissimus, Moysè præceptore doctus. Hactenus Josephus, rectè quidem memorans designationem successoris Josue, sed eandem perperam postponens relato bello; cum ante illud designatio videatur facta. In ceteris quoque hæc corrigenda. Præda non rectè enumerata.

nec

amplificat,

B

E

C
ut ostenditur:

F

& victoria non sine erroribus relata.

A nec illius *diviso exactè narrata, ut videri potest num. 531. Secundo solis parvum esse virginibus verè quidem affirmat; sed eadem aliarum mulierum & parvulorum non ita referre debuerat, ac si statim in pugna fuissent occisa mulieres & parvuli. Tertio non planè certum est, urbem Petram fuisse Receam dictam ab uno e regibus occisis; nec tamen id falsum affirmare ausim.*

Philonis re-
latio de for-
micatione
Israëlitarum

541 Philo, postquam asseruerat feminis Madiantidis datam esse licentiam peccandi cum Israëlitis, ita procacitatem earum exponit & lapsus Israëlitarum: Qua impunitate factum est, ut juventutem ad se pertraherent corruptam prius animam, & huiusmodi præstigiis ad impietatem illecta: donec Phinees filius pontificis, indignè ferens perire animas simul cum corporibus, & hæc voluptate, illas impietate corrumpi, ausus est facinus viro bono honestoque convenientissimum. Conspicatus enim quendam suæ gentis hominem post profana sacra ad meretricem ingredi, non furtim, ut mos est verecundis scortatoribus, sed propalam erecta cervice quasi ostentantem impudenter multitudini suam turpitudinem, nec minùs sibi placentem quàm in aliquo præclaro facinore, admodum exasperatus & irâ iustâ repletus, invalit jacentem in complexu adamatam meretricis, & utrumque peremit adacto mucrone per genitalia, eo quòd operarentur genitura nefaria.

B

punità satis
probabilis:

542 Quo exemplo animati quotquot æmabantur pietatem ac continentiam, Mose quoque jubente, imitati sunt autorem ultionis, & omnes simulachris initiatos sine cognationis amicitiaque respectu ad unum deleverunt, atque ita gentem expiaverunt exacto inclementer à noxiis supplicio. Reliqui satis approbaverunt suam pietatem, neminem fontem miserati, ne conjunctissimum quidem sanguine, plus valente apud eos indignatione quàm affectu necessitudinum: nec quisquam ex his homicidis pro impuro aut cæde polluto est habitus. Imo visa est hæc res gesta nulli è superioribus cedere, quantum ad veram meritamque laudem fortitudinis attinet. Fertur, uno die cæsa vigintiquatuor millia, moxque sublatum publicum piaculum, quo tota castra contaminata fuerant. Quibus expiatis, Moses dispiciebat de præmio decernendo filio pontificis, qui primus fortiter ultionem aggressus fuerat. Id cogitanti maturè oraculum redditur: pacem à Deo dari Phinei, quod bonum mortalis nemo dare potest: dari & perpetuum sacerdotium, quod hæreditario jure ad posteros quoque ipsius pertineat. Hæc Philo, non improbabiler meo iudicio exponens eadem viginti quatuor millium idololatrarum. Alii horum mortem aliter conigisse existimant, ut supra observavi num. 519, neutram sententiam improbens.

at pugnam
contra Ma-
dianitas
scripturus,
in errorem
labitur;

543 Expeditionem Israëlitarum deinde narrat, at in ipso limite labitur, dum asserit susceptam fuisse contra Balacem Moabitarum regem, quem Israëlitæ non impugnavunt, solos Madianitas punire iussi. Ad hunc modum, inquit, intestinis malis defuncti, quando etiam de transfugio proditioneque suspecti omnes ceciderant, Israëlitæ arbitrabantur venisse opportunum tempus expeditionis contra Balacem, nihil non conatum ut læderet, nec frustratum suo consilio: quippe qui per vatem devovere delerèque copias Hebræorum speraverat: per mulieres verò impudicas ingentem plagam tum libidine corporibus, tum animabus impietate inflixerat. Non fuit tamen univerforum expeditio, ne finitimæ

gentes excirentur ad arma communi periculo: simulque consultum videbatur manere cæteros in subsidiis, si fortè res posceret nova submitti auxilia. Milleni de singulis tribubus selecti sunt. Sic armatis duodecim millibus imperator datur Phinees, spectatæ jam fortitudinis vir: qui facris ritè peractis, ubi litatum vidit, milites hunc in modum pro concione adhortatus est: Non de imperio nunc certamen instat, nec de invadendis occupandisque alienis possessionibus, quæ causa belli vel sola movet alios vel præcipua; sed pro tuenda pietate ac sanctimonia, quam nostris cognatis amicisque dum hostes eripiunt, paraverunt eis gravissimam perniciem. Absurdum igitur & periniquum fuerit, si parcamus sceleratis hostibus, qui domesticis minùs noxiis non perpercimus: si magistros impietatis impunè abire sinamus, qui de discipulis pœnas sumpsimus: præsertim cum totius calamitatis culpa penes auctores impietatis sit. Hæc Philo, aut potius ejus interpretes Latinus, Philonis mentem non rectè assecutus.

544 Nam primò totam hanc orationem Moyli attribuit Philo, non Phinei, uti satis clarum est ex textu Græco. Franciscus Zinus apud Surium ad iv Septembris eundem textum Græcum Latine expressit hoc modo: Duodecim igitur fortissimorum juvenum millia (tot enim sunt tribus) ex singulis mille delegit, Phineesque, qui jam militaris audaciæ specimen dederat, ducem constituit (Moyse.) Hos armis instructos dimittebat, sic allocutus est &c. Hic quoque evitatur alter error interpretis Gelenii, qui verbis illis, Sacris ritè peractis, ubi litatum vidit, gentiliū superstitionem inspiciendi extra Moyli non obscure attribuit contra mentem Philonis. Verumtamen Zinus non plenè expressit verba Græca Philonis, qui de Moyse armatos dimittebat sic habet: Ὅτι καλοῖς ἱεροῖς ἐξέπεμπε τὸς ὀπλίτας, καὶ ταρσύνων τινὰ δὲ διεξῆκε. Mentio sanè hic fit de victimis, at non de iis, quas obtulerat Moyse, sed quas oblaturi erant milites in prælio, dum occisuri erant Madianitas, tamquam destinatas Deo victimas: nam vox ὄτα, cum verbo motus adjungitur, frequenter significat ad, contra, adversus. Itaque verba Græca rectè & plenè sic exprimas Latine: Ad pulchras victimas dimisit armatos, animansque eos, talia est locutus. Deinde subditur Moylis oratio, aut Philonis potius, cum hic eam composuerit eo modo, quo Moyli eo tempore loquendum fuisse credidit.

545 De pugna & victoria Israëlitarum hæc subjungit Philo: His dictis animati juvenes accensisque amplius, tamquam ad certam victoriam afferebant invicta pectora: collatisque signis tantum prævaluerunt robore ac audaciâ, ut matris more pecudum hostibus, ipsi omnes reverterentur incolumes, ne uno quidem è suis vel desiderato vel faucio. Aliquis ignarus facti ex redeuntium specie conjectans dixisset eos reverti à decursione militari, non ex acie referre victoriam. Adeo intacti erant haud secus quàm post meditationem armorum ludicram. Devictæ urbes flammis ferroque solo æquatæ sunt, ut nullum superesset habitationis vestigium, ac si numquam ea terra habuisset incolas. Captivorum abductus est infinitus numerus. Ex his in viros & mulieres internecione sævitum est: in alteros, quod ab his petiti fuerant injustis armis & sceleratis consiliis: in alteras, quia hæc suis præstigiis juventutem Hebræam seduxerant, cui lasciviæ, impietatis, ac postremò necis causa fuerant: te-

aliosque er-
rores addi-
dit Latinus
interpretis;

E

F

pugna ex
eodem &
victoria
nonnihil
corrigenda;

AUCTORIBUS nera ætas, pueri virginisque impetrarunt veniam.

J. S. Ad hæc solum observo, servatos non fuisse pueros, sed cum mulieribus occisos jussu Moyſis post reditum, solasque servatas virgines; viros vero ne quidem abductos captivos, sed in pugna aut statim post pugnam occisos.

546 De præda, ejusque divisione, ac aliis præda ejusque huc spectantibus hæc demum narrat laudatus Philo: Præda ingens parta fuit, exhaustis non solum opibus regiis, sed etiam privatis possessionibus: non minus enim ex agris avectum est quàm ex oppidis. In castra convexerunt totas, quantæ fuerant, hostiles divitias. Moſes laudato pro concione Phinee, commilitonumque eo bello spectata fortitudine, parique continentia, qui maluerant prædam in commune proponere quàm sibi usurpare; ut, etiam in castris relictis forent ejus participes, jussit victores extra castra per aliquot dies tendere: pontifici autem mandavit, ut lustraret reverſos à recenti cæde hostium. Quamvis enim per leges liceat hostem occidere, tamen qui necavit hominem, etiamſi coactus & propulsans injuriam, obnoxius videtur, propter antiquam generis cognationem, oriundi ab uno capite. Hæc tum fuit lustrandi causa, ut ne species quidem sceleris in eos competeret. Aliquanto post prædam diviſit, his qui militaverant, multo paucioribus præ cæteris, assignata parte dimidia, reliqua vero his, qui in castris remanserant: æquum enim censebat hos quoque victoriæ fructum capere, qui si non corporibus, animis tamen decertaverant. Nam qui manent in statione parati auxilio, tempore, non alacritate cedunt potioribus.

547 Itaque cum pauci accepiſſent plura propter navatam operam, plures pauciora, ut qui intra munitiones se continerant, visum est necessarium totius prædæ sacrare primitias. Quinquagesimas subsidiarii, quingentesimas propugnatores contulerunt. Hæc pontifici datæ sunt jussu Prophetæ: altera portio cessit ædituis, quos Levitas nominant. Tribuni, centuriones, cæterique præfecti ordinum, virtutis ergo acceperunt sua præmia, ornamenta vasæque aurea, quantum cuique in direptione obvenit. Ea pro sua militumque salute sponte obtulerunt, ut essent donaria: quæ Moſes, delectatus virorum pietate, dicavit tabernaculo Dei, monumentum gratitudinis. Laudanda sanè primitiarum distributio. Qui non militarant de suo dimidio promptæ voluntatis, non operæ præmio, Levitis obtulerunt ex Prophetæ præscripto: pontifici autem illi, qui fortitudine absolutissima etiam caput objecerunt periculis, nimirum capiti sacratorum ceremoniis hominum. Cæterum præfecti ordinum sacrarunt Deo suas primitias, summo totius universitatis principi. Hæcenus Philo, posteriora hæc rectè exprimens: non tamen omnia tam accuratè & enucleatè exponens, quàm Moſes ipse eadem exposuerat.

§ XLVIII. Terra Amorrhæorum trans Jordanem per Moſen divisa duabus tribubus & dimidiæ: limites quoque terræ occupandæ assignati: alia ordinata, & lex populo expofita.

Eodem ferè tempore, quo gestum est bellum contra Madianitas, aut certè non diu post, per Moſen divisa sunt Amorrhæorum regna jam ante occupata, quorum possessionem populo suo concesserat Dominus. Occasio hujus divisionis Num. 32 ita refertur: Filii autem Ruben & Gad habebant pecora multa, & erat illis inventis infinita substantia. Cùmque vidissent Jazer & Galaad aptas animalibus alendis terras, venerunt ad Moſen, & ad Eleazarum sacerdotem, & principes multitudinis, atque dixerunt: Ataroth, & Dibon, & Jazer, & Nemra, Hefebon, & Eleale, & Saban, & Nebo, & Beon, terra, quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israël, regio uberrima est ad pastum animalium: & nos servi tui habemus jumenta plurima: precamurque, si invenimus gratiam coram te, ut des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Jordanem. Quibus respondit Moſes: Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hic sedebitis? Cur subvertitis mentes filiorum Israël, ne transire audeant in locum, quem eis datus est Dominus? Nonne ita egerunt patres vestri, quando misi de Cadesbarne ad explorandam Terram? Cùmque venissent usque ad Vallem Botri, lustrata omni regione, subverterunt cor filiorum Israël, ut non intrarent fines, quos eis Dominus dedit. Qui iratus juravit, dicens: Si videbunt homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto, à viginti annis & supra, Terram, quam sub juramento pollicitus sum Abraham, Isaac, & Jacob: & noluerunt sequi me, præter Caleb filium Jephone Cenezæum, & Josue filium Nun: isti impleverunt voluntatem meam. Iratusque Dominus adversum Israël, circumduxit eum per desertum quadraginta annis, donec consumeretur universa generatio, quæ fecerat malum in conspectu ejus. Et ecce, inquit, vos surrexistis pro patribus vestris, incrementa & alumni hominum peccatorum, ut augetis furorẽ Domini contra Israël. Quod si nolueritis sequi eum, in solitudine populum derelinquet, & vos causa eritis necis omnium. Tam gravi oratione Moſes verisimilitèr objurgavit Rubenitas & Gaditas, quod existimaret nolle illos transire Jordanem ad subjugandam Terram promissam, quia dixerant, Ne facias nos transire Jordanem.

549 Verùm illi, excepta modestè hac correptione, intentionem suam clarius explicarunt, aut, si fortè alia fuerat prima eorum intentio, eam mutarunt: sic enim pergit textus sacer: At illi prope accedentes, dixerunt: Caudas ovium fabricabimus, & stabula jumentorum, parvulis quoque nostris urbes munitas: nos autem ipsi armati & accincti pergemus ad prælium ante filios Israël, donec introducamus eos ad loca sua.

Parvuli

A Parvuli nostri, & quidquid habere possumus, erunt in urbibus muratis, propter habitatorum insidias. Non revertemur in domos nostras, usque dum possideant filii Israël hereditatem suam: nec quidquam quaeremus trans Jordanem, quia jam habemus nostram possessionem in Orientali ejus plaga. *Hisce conditionibus bene firmatis & stabilitis, annuit tandem Legislatores postulantes;* Quibus, *ut sequitur,* Moyses ait: Si facitis, quod promittitis, expediti pergite coram Domino ad pugnam: & omnis vir bellator armatus Jordanem transeat, (*quando tempus transeundi advenerit*) donec subvertat Dominus inimicos suos, & subjiciatur ei omnis Terra: tunc eritis inculpabiles apud Dominum & apud Israël, & obtinebitis regiones, quas vultis, coram Domino. Sin autem, quod dicitis, non feceritis, nulli dubium est, quin peccetis in Deum: & scitote quoniam peccatum vestrum apprehendet vos. *Ædificate ergo urbes parvulis vestris, & caulas ac stabula ovibus ac jumentis: & quod polliciti estis, implete.* Dixeruntque filii Gad & Ruben ad Moysen: Servi tui sumus, faciemus quod jubet Dominus noster. Parvulos nostros, & mulieres, & pecora, ac jumenta relinquemus in urbibus Galaad: nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum, sicut tu, Domine, loqueris.

conceditur, ut cum aliis armati subigant Chanaanam,

B 550 Præcepit ergo Moyses Eleazaro sacerdoti, & Josue filio Nun, & principibus familiarum per tribus Israël, & dixit ad eos: Si tranierint filii Gad & filii Ruben vobiscum Jordanem, omnes armati ad bellum coram Domino, & vobis fuerit Terra subiecta: date eis Galaad in possessionem. Sin autem noluerint transire armati vobiscum in terram Chanaan, inter vos habitandi accipiant loca. Responderuntque filii Gad, & filii Ruben: Sicut locutus est Dominus servis suis, ita faciemus: ipsi armati pergemus coram Domino in terram Chanaan, & possessionem jam suscepisse nos confitemur trans Jordanem. *Hujus promissionis memores Rubenitas & Gaditas fecit Josue, ut legitur Jos. 1, illique eam exsecuti leguntur Jos. 14 & 12. Moyses quoque ipse Deut. 3 & 18 hoc suum præceptum narrat his verbis: Præcepitque vobis in tempore illo, dicens: Dominus Deus vester dat vobis terram hanc in hereditatem, expediti præcedite fratres vestros filios Israël omnes viri robusti: absque uxoribus, & parvulis, atque jumentis. Novi enim quod plura habeatis pecora, & in urbibus remanere debent, quas tradidi vobis, donec requiem tribuat Dominus fratribus vestris, sicut vobis tribuit: & possideant ipsi etiam Terram, quam daturus est eis trans Jordanem: tunc revertetur unusquisque in possessionem suam, quam dedi vobis.*

adjuncta quoque duabus tribubus est media tribus Manasse.

C 551 *Hæc omnia hætenus peracta esse dicuntur cum solis tribubus Ruben & Gad: verumtamen etiam media tribus Manasse possessionem suam accepit in parte Orientali Jordanis, ubi adhuc supererant aliquot Amorrhæi subigendi. Audiamus rursus Moysen Num. 32 & 33: Dedit itaque Moyses filiis Gad & Ruben & dimidiæ tribui Manasse filii Joseph regnum Schon regis Amorrhæi, & regnum Og regis Basan, & terram eorum cum urbibus suis per circuitum. Igitur extruxerunt filii Gad, Dibon, & Ataroth, & Aroër, & Etroth, & Sophan, & Jazer, & Jegbaa, & Bethnemra, & Betharan, urbes munitas, & caulas pecoribus suis. Filii verò Ruben ædificaverunt Hesebon, & Eleale,*

*& Cariathaim, & Nabo, & Baalmeon, versis nominibus, Sabama quoque: imponentes vocabula urbibus, quas extruxerant. Porro filii Machir, filii Manasse, perrexerunt in Galaad, & vastaverunt eam, interfecto Amorrhæo habitatore ejus. Dedit ergo Moyses terram Galaad Machir filio Manasse, qui habitavit in ea. Jair autem filius Manasse abiit & occupavit vicos ejus, quos appellavit HAVOTH JAIR, id est, villas Jair. Nobe quoque perrexit, & apprehendit Chanath cum viculis suis: vocavitque eam ex nomine suo NOBE. *Observari hic potest, Jair genere paterno fuisse ex tribu Juda, & solum reputatum fuisse ex tribu Manasse, quia oriundus fuit ex filia Machir, filii Manasse, ut videri potest 1 Paral. 2 & 21 & 22, ubi ejus recensetur genealogia. Matrimonium illud fuerat initum, priusquam talia matrimonia erant prohibita. At hæc parum spectant ad Moysen. Eadem referuntur Deut. 3 & 12 & sequentibus. Josue quoque eandem Moysis donationem memorat cap. 22.**

AUCTORE J. S.

E 552 Porro, sicut studiosè curavit sanctus Legislatores, ut illi, accepta possessione sua, reliquos fratres suos non desererent, ita non minus sollicitus, ut alii omnes debito modo possessionem acciperent, acceptamque observatione divinatorum mandatorum servarent. *Hæc de causa frequenter in Deuteronomio inculcavit mandatum Domini, ita expressum Num. 33 & 51: Locutus est Dominus ad Moysen: Præcipe filiis Israël, & dic ad eos: Quando tranieritis Jordanem, intrantes terram Chanaan, disperdite cunctos habitatores terræ illius: confringite titulos, & statuas comminuite, atque omnia excelsa vastate, mundantes terram, & habitantes in ea: ego enim dedi vobis illam in possessionem, quam dividetis vobis forte. Pluribus dabitur latiore, & paucis angustiore. Singulis ut fors ceciderit, ita tribuetur hereditas. Per tribus & familias possessio dividetur. Sin autem nolueritis interficere habitatores terræ: qui remanserint erunt vobis quasi clavi in oculis, & lanceæ in lateribus, & adverbantur vobis in terra habitationis vestræ: & quidquid illis cogitaveram facere, vobis faciam. *Hisce cap. 34 subjicitur descriptio limitum totius Terræ promissæ; designanturque principes ex singulis tribubus, qui cum Josue terram erant divisuri novem tribubus & dimidia. Cap. 35 cura habetur Levitarum, quibus urbes quadraginta octo dari voluit Dominus: atque ex hisce sex designari, in quibus asylum haberent, qui casu aliquo & sine culpa hominem occiderant: leges quoque homicidii ibidem recitantur. Demum cap. 36 præscribuntur leges de tribubus non miscendis per connubia.**

Cura Moysis ut possessionem alii omnes acciperent & servarent:

F 553 *Cum Moyses magis magisque ad diem vite postremum appropinquaret, cumque Israël lita novus esset populus, (paucissimis exceptis) qui nec mirabilia Domini in Egypto viderat, nec Legis expositionem audierat apud montem Sinai; sanctus Legislatores Legem iterum ante mortem suam suscepit explicandam, & præcipua, que tam in Egypto quam in deserto contigerant, populo commemorare voluit, ut eum efficacius hortaretur ad accuratam Legis observantiam. Quæ verò ad concionem disseruit, descripsit quoque in libro Deuteronomii, ei hæc quasi præfatiunculam præmittens Deut. 1: Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israël trans Jordanem in solitudine campestri, contra mare Rubrum, inter Pharan & Tophel & Laban & Haseerth, ubi tunc est plurimum: unde-*

AUCTORE
J. S.

cim diebus de Horeb per viam montis Seir usque ad Cadesbarne. Quadragesimo anno, undecimo mense, prima die mensis, locutus est Moyses ad filios Israël omnia, quæ præceperat illi Dominus, ut diceret eis: postquam percussit Sehon regem Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebon: & Og regem Basan, qui mansit in Astaroth, & in Edrai, trans Jordanem in terra Moab. Cœpitque Moyses explanare Legem, & dicere. *Hæc præfatio, qua designat locum & tempus habitæ primæ congregationis ad explanandam Legem, nonnullas involvit difficultates, quas interpretes variis modis conati sunt tollere. Duo interim hic satis sunt certa, videlicet tempus habitæ congregationis clarè expositum; & locus obscurius quidem hic indicatus, sed aliunde satis certus, videlicet Campestria Moab, seu postrema mansio, qua erat prope Jordanem è regione urbis Jericho.*

554 Verùm quarunt primò interpretes, quo modo locus assignatus dicatur esse contra mare Rubrum: nam constat, Campestria illa Moab à mari Rubro multum esse distita. Calmetus hic asserit non debere necessario intelligi mare Rubrum, quia in textu Hebraico solum habetur apud Suph. At non modò S. Hieronymus, sed passim omnes, qui textum Hebraicum verterunt, hic per vocem Suph intellexerunt mare Rubrum, ita ut hæc interpretatio omnino videatur retinenda, nec tam facile sine ulla alia ratione deserenda. Bonfrerius existimat, non assignari locum, ubi contenta in Deuteronomio ad concionem locutus est Moyses, sed locum, ubi prima vice Legem exposuerat, sive desertum Sinai, eoque trahit istud initium, Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses &c. Alii volunt illud Deuteronomii initium spectare ad præcedentes Moysis libros, & ad gesta in iis relata. Verùm nihil ex hisce omnibus congruit propria & naturali verborum significationi. Quapropter præplacet mihi sententia Cornelii à Lapide aliorumque, qui dicunt vocem contra hic significare è regione, idque dici de loco etiam procul distito. Commodior tamen explicatio dari poterit, si voces contra mare Rubrum possint intelligi de solitudine campestri, seu de toto illo deserto potiùs, quàm de solo loco, quem populus congregatus occupabat. Sensus verborum tunc erit, in illa solitudine campestri, qua se extendit usque ad mare Rubrum. Quidquid sit, non dubito quin loci obscuritas oriatur maximè ex ignorantia locorum, qui nominantur; nec possum dubitare, quin describatur locus, in quo Deuteronomium fuit populo expositum, sicut tempus clarè assignatur.

555 Porro assignatum fuisse locum expositi Deuteronomii, clarè evincitur ex vocibus istis, Trans Jordanem in terra Moab: verba enim illa referri nequeunt ad locum, in quo regnavit Og rex Basan, qui nihil possedit de ditione Moabitæ; nec phrasis patitur, ut referantur ad regnum Sehon, etiamsi hic ditionem illam possederit. Itaque intelligenda necessariò sunt de loco explicari Deuteronomii, uti obvius & naturalis verborum sensus requirit. At laborant rursus interpretes in assignanda ratione illarum vocum trans Jordanem. Calmetus iterum difficultatem majorem sibi finxit, quàm revera sit; atque existimat duos primos versiculos Deuteronomii non esse Moysis, quòd ille Jordanem non transivisset, ideoque de parte Orientali Jordanis, in qua erat, non videatur potuisse scribere trans Jordanem. At, si hæc ratio valeat, oportebit plures inter-

polationes agnoscere, cum Moyses iisdem vocibus de parte Orientali Jordanis frequenter utatur tam in Numeris quàm in Deuteronomio; uti Num. 32 v. 32, & cap. 34 v. 15, cap. 35 v. 14, & multo sæpius in Deuteronomio. Quapropter ostendetur num. 662. Moysen sic revera loqui potuisse, & certò ita locutum esse locis variis. Portio illa ad Orientem Jordanis dicitur trans Jordanem respectu habito ad totam Terram promissam, cujus pars maxima erat ad Occidentem Jordanis, pars verò minima ad Orientem Jordanis, atque idcirco hæc dicitur trans Jordanem sita, quòd illo fluvio separaretur à parte præcipua.

556 Loca illa Pharan, Thophel, Laban & Hazereth cognita non sunt; ut interpretes plerique agnoscunt: neque enim Pharan & Hazereth hoc loco videntur posse confundi cum locis ejusdem nominis antiè in itinere Hebræorum memoratis, à quibus Campestria Moab longè sunt distita. Voces verò hæc, undecim diebus de Horeb per viam montis Seir usque Cadesbarne, ita videntur explicanda, ut designent distantiam Campestrium Moab à monte Horeb vel Sinai, qua sit itineris undecim dierum, si iter instituat viâ rectâ, seu per viam montis Seir eatur usque ad Cadesbarne, quemadmodum anno secundo peregrinationis suæ fecerant Israëlita. Addidit istud Moyses, opinor, quia Israëlita annos sexè triginta novem eidem itineri impenderant. Porro ubi Moyses hanc præfationem absolvit, mox incipit describere primum discursum ad populum, qui implet prima quatuor capita Deuteronomii. Tribus autem prioribus exponit multa, qua in deserto à monte Sinai usque ad istud tempus acciderant; atque ea jam suis locis inferui. At cap. 4 magis hortatur populum ad perfectam Legis observantiam, ita exorsus: Et nunc Israël audi præcepta & judicia, quæ ego doceo te: ut faciens ea vivas, & ingrediens possideas Terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum daturus est vobis. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis. . . . Hæc est enim vestra sapientia & intellectus coram populis, ut audientes universa præcepta hæc, dicant: En populus sapiens & intelligens, gens magna &c. Ita pergit hortari, miscens minas & promissa, nonnullaque ex factis præteritis breviter perstringens, usque ad v. 41.

557 Post primam hanc concionem v. 41 narantur sequentia, quæ dicta non sunt ad populum, quantum existimo: Tunc separavit Moyses tres civitates trans Jordanem ad Orientalem plagam, ut confugiat ad eas, qui occiderit nolens proximum suum, nec sibi fuerit inimicus ante unum & alterum diem, & ad harum aliquam urbium possit evadere: Bosor in solitudine, quæ sita est in terra campestri de tribu Ruben: & Ramoth in Galaad, quæ est in tribu Gad: & Golan in Basan, quæ est in tribu Manasse. Narrato hoc factò, quòd Dominus Moysi mandaverat, ut supra est dictum, secundo discursui suo iterum præfatiunculam præponit hoc modo: Ista est lex, quam proposuit Moyses coram filiis Israël, & hæc testimonia & cæremoniæ atque judicia, quæ locutus est ad filios Israël, quando egressi sunt de Ægypto, trans Jordanem in valle contra fanum Phogor in terra Sehon regis Amorrhæi, qui habitavit in Hesebon, quem percussit Moyses &c. Calmetus in præfatione ad Deuteronomium suspicatur, verba hæc non esse Mo-

D
expenduntur: prima Moysis concio in Deuteronomio scripta,

E

F

tres civitates refugii assignate: altera de Lege

A sis, sed fuisse ab alio hagiographo deinde Deuteronomio inserta. Verum similes suspiciones mihi nequeunt probari, nisi solida nitantur ratione; nec talem asserti laudatus auctor. Quapropter longe probabilius apparet, Moylen non quidem hac dixisse ad populum, sed scripsisse in Deuteronomio, ut discursus suos ita distingueret. Locus habita hujusce congregationis secunda assignatur his verbis: Trans Jordanem in valle contra fanum Phogor &c. Tempus confusè exprimentur hæc voces: Quando egressi sunt de Ægypto; id est, post egressum ex Ægypto, antequam in Terram promissam pervenerant. Dubium autem non est, quin illa congregatio habita sit eodem mense undecimo anni quadragesimi & in eisdem castris, in quibus prima, seu in Campesribus Moab.

concio habita, qua forte in duas dividenda:

B 558 Discursum suum Moyles cap. 5 sic narrare incipit: Vocavitque Moyles omnem Israël, & dixit ad eum: Audi Israël cæremonias atque judicia, quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, & opere complete. Deinde mox exponit, quo modo præcepta decalogi data sunt à Deo in monte Sinai, eorumque observantiam sollicitus inculcat, ab idololatria præsertim pluribus verbis populum deterrens. Postea ad alia qualibet Legis præcepta cum moralia tum judicialia & cæremonialia progreditur, multisque rationibus, minisque & promissionibus hortatur, ut ea exactè impleant. Prophetiam quoque de venturo Messia cap. 18 & 15 adducit in hunc finem, ac demum cap. 26 & 16 prolixam hanc orationem concludit his verbis: Hodie Dominus Deus tuus præcepit tibi, ut facias mandata hæc atque judicia: & custodias & impleas ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, & ambules in viis ejus, & custodias cæremonias illius, & mandata atque judicia, & obedias ejus imperio: & Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius: & faciat te excellentiorem cunctis gentibus, quas creavit, in laudem, & nomen, & gloriam suam, ut sis populus sanctus Domini Dei tui, sicut locutus est. Incertum est, an unica vice omnia peroraverit Moyles à capite quinto usque ad vigesimum septimum: nam sermo ille prolixior est, quam ut uno tempore videatur pronuntiat. **C** Credunt aliqui probabiliter secundum Moylis sermonem finiri ante caput duodecimum, ibique inchoari tertium, eumque usque ad initium capitis 27 protrahi: at parum refert, unicane an pluribus vicibus omnia peroraverit Moyles, cum constet dicta ab ipso fuisse ad populum.

alia rursus fuerit seu quarta, inchoatur cap. 27, ubi sic legitur: Præcepit autem Moyles & seniores Israël populo dicentes: Custodite omne mandatum, quod præcipio vobis hodie. Hoc autem ut efficacius & altius omnium animis insculperetur, jubentur Israëlita post transitum Jordanis erectis lapidibus Legem inscribere, adificatoque altari sacrificia offerre, ibique in vicinia omnem populum, partim in monte Garizim, partim in monte Hebal collocare, ut recitarentur benedictiones, quibus fruenter Legem servantes; & similiter maledictiones, quæ Legem violantibus impenderent. Plurima sanè gravissimæque mala minatur sanctus Legislator transgressoribus, ac multa bona promittit obedientibus, uti hac latius videri possunt cap. 27 & 28. Tandem cap. 28 & 61 concludit his verbis: Insuper & universos lan-

guores, & plagas, quæ non sunt scriptæ in volumine Legis hujus, inducet Dominus super te, donec te conterat: & remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astra cæli præ multitudine, quoniam non audisti vocem Domini Dei tui. Et sicut antè lætatus est Dominus super vos, bene vobis faciens, vosque multiplicans: sic lætabitur disperdens vos atque subvertens, ut auferamini de Terra, ad quam ingredieris possidendam. Disperget te Dominus in omnes populos, à summitate terræ usque ad terminos ejus: & servies ibi diis alienis, quos & tu ignoras & patres tui, lignis & lapidibus. In gentibus quoque illis non quiesces, neque erit requies vestigio pedis tui. Dabit enim tibi Dominus ibi cor pavidum, & deficientes oculos, & animam consumptam mœrore. Et erit vita tua quasi pendens ante te. Timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ. Mane dices: Quis mihi det vesperum? & vespere: Quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem, quæ terreberis, & propter ea, quæ tuis videbis oculis. Reducet te Dominus classibus in Ægyptum per viam, de qua dixit tibi ut eam amplius non videres. Ibi vendêris inimicis tuis in servos & ancillas, & non erit qui emat. Hæc aliaque anteriora non solum ut comminationes, sed etiam ut prædictiones haberi possunt.

E 560 Alia rursus congregatio habetur cap. 29 & 30, de qua cap. 29 & 1 Moyles ita orditur: Hæc sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moyli ut feriret cum filiis Israël in terra Moab: præter illud fœdus, quod cum eis pepigit in Horeb. Vocavitque Moyles omnem Israël, & dixit ad eos: Vos vidistis universa, quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti Pharaoni, & omnibus servis ejus, universæque terræ illius, tentationes magnas, quas viderunt oculi tui, signa illa portentaque ingentia, & non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ possunt audire, usque in præsentem diem. Adduxit vos quadraginta annis per desertum: non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt. Panem non comeditis, vinum & siceram non bibistis: ut sciretis, quia ego sum Dominus Deus vester. Custodite ergo verba pacti hujus, & implete ea, ut intelligatis universa, quæ facitis. Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro, principes vestri, & tribus, ac majores natu, atque doctores, omnis populus Israël, liberi & uxores vestræ, & advena, qui tecum moratur in castris, exceptis lignorum cæroribus, & his, qui comportant aquas: ut transeas in fœdere Domini Dei tui, & in jurejurando, quod hodie Dominus Deus tuus percussit tecum: ut scitet te sibi in populum, & ipse sit Deus tuus: sicut locutus est tibi, & sicut juravit patribus tuis, Abraham, Isaac, & Jacob. Nec vobis solis ego hoc fœdus ferio, & hæc juramenta confirmo, sed cunctis præsentibus & absentibus.

rursus alia de renovatione fœderis cum Deo.

F 561 Hujus fœderis observationem multis deinde rationibus inculcat, prædicens calamitates populo obventuras, si à cultu Dei recedat, & vel maxime quo modo ejicerentur ab hostibus à terra sua. Addit quoque cap. 30 reducendos à Domino in terram suam, si sincerè ad cultum Dei fuerint reversi, totumque discursum concludit efficaci hac monitione cap. 30 & 11: Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, nec procul positum, nec in cælo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad cælum ascen-

cujus observantiam efficacissimis rationibus inculcat.

ACTORIB
J. S.

ascendere, ut deferat illud ad nos, & audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare positum: ut causeris, & dicas: Quis ex nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos usque deferre: ut possimus audire & facere, quod præceptum est? Sed juxta te est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum. Considera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & econtrariò mortem & malum: ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis ejus, & custodias mandata illius ac cæremonias atque judicia: & vivas, atque multiplicet te, benedicatque tibi in Terra; ad quam ingredieris possidendam. Si autem aversum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque errore deceptus adoraveris deos alienos, & servieris eis: prædico tibi hodie quòd pereas, & parvo tempore moreris in Terra, ad quam, Jordane transmissio, ingredieris possidendam. Testes invoco hodie cælum & terram, quòd proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum: & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas (ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum) ut habites in Terra, pro qua juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Isaac, & Jacob, ut daret eam illis. *Hæc hæc sanctus Legislator & Propheta.*

B

562 Porro certò dici nequit, an ad eandem congregationem, an ad aliam spectent, quæ cap. 31 sequuntur hoc modo: Abiit itaque Moyfes, & locutus est omnia verba hæc ad universum Israël, & dixit ad eos: Centum viginti annorum sum hodie, non possum ultrà egredi & ingredi, præsertim cum & Dominus dixerit mihi: Non transibis Jordanem istum. Dominus ergo Deus tuus transibit ante te: ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo, & possidebis eas: & Josue iste transibit ante te, sicut locutus est Dominus. Facietque Dominus eis, sicut fecit Sehon & Og regibus Amorrhæorum, & terræ eorum, delebitque eos. Cum ergo & hos tradiderit vobis, similiter facietis eis, sicut præcepi vobis. Viriliter agite & confortamini: nolite timere, nec paveatis ad conspectum eorum: quia Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus, & non dimittet, nec derelinquet te. Vocavitque Moyfes Josue, & dixit ei coram omni Israël: Confortare, & esto robustus: tu enim introduces populum istum in Terram, quam daturum se patribus eorum juravit Dominus, & tu eam forte divides. Et Dominus, qui ductor est vester, ipse erit tecum: non dimittet, nec derelinquet te: noli timere, nec paveas. *Hæc usque Moyfes, loquens cum ad populum, tum ad Josue coram populo.*

C

563 Quæ autem viva voce ad populum peroravit in variis congregationibus modo relatis, eidem deinde conscripta voluit relinquere, ut lectione subinde repetita omnium memoria imprimerentur, quantum fieri poterat. Atque hæc fuit ratio scribendi Deuteronomii, de quo sequuntur ista: Scripsit itaque Moyfes Legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, qui portabant arcam fœderis Domini, & cunctis senioribus Israël. Præcepitque eis, dicens: Post septem annos, anno remissionis*, in sollemnitate tabernaculorum, convenientibus cunctis ex Israël, ut appareant in conspectu Domini Dei tui, in loco, quem elegerit Dominus, leges verba Legis hujus coram omni Israël, audien-

* i. e. Sab-
batico

Sanctus
mortem
suam in-
stantem
prædicat po-
pulo, hor-
raturque
Josue.

Legem à
se scriptam
singulis se-
penniis
omni populo
prælegi ju-
bet.

tibus eis, & in unum omni populo congregato, tam viris quàm mulieribus, parvulis, & advenis, qui sunt intra portas tuas: ut audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant, impleantque omnes sermones Legis hujus: filii quoque eorum, qui nunc ignorant, ut audire possint, & timeant Dominum Deum suum cunctis diebus, quibus versantur in Terra, ad quam vos, Jordane transmissio, pergitis obtinendam. *Aliqui volunt agi supra de omnibus libris per Moyfen scriptis, seu de toto Pentateucho. At alii rectius locum explicant de solo Deuteronomio, cui alia paulo post adjecit Sanctus, ut videbimus.*

§ XLIX. Quid Josephus & Philo referant de divisa Amorrhæorum terra, aliisque mox relatis, expenditur.

Josephus cap. 7 post narratam cladem Manassitarum mox ita pergit: Per idem tempus duæ tribus, Gadæ & Rubeli, & dimidia Manassitis, numero pecudum & aliis rebus abundantes, de communi consilio rogant Moysem, ut sibi extra sortem traderet Amoritidem terram, quæ non multo antè bello capta fuerat: esse enim pascuis uberem. Ille verò suspicatus eos prælia contra Chananæos metu detrectare, & curam pecudum ignaviæ prætexere, convitio viros excipit, meticulosos simulatores dictitans: velle eos in otio luxuque terram communi Marte quæsitam possidere, & nolle arma cum cætero exercitu ferentes, terram ultra Jordanem à Deo promissam capere, devictis gentibus, quas ille pro hostibus haberi jusserat. Qui videntes eum iratum, ne meritò irasci videretur, respondent se neque per ignaviam pericula, neque per desidiam labores fugere, sed hoc tantum agere, ut prædâ in locis commodis relicta, expeditiones ad certamina fierent: paratosque se aiebant, si oppida ad tutelam liberorum & conjugum ac facultatum ipso dante acciperent, reliquum exercitum armatos, quocumque ducerentur, sequi, & communibus militare auspiciis. Tum Moyfes comprobata eorum voluntate, advocatoque Eleazaro pontifice, & Jesu, cæterisque magistratibus, concedit illis Amoritidem hac conditione, ut simul cum cognato populo adversus communem hostem bellum gerant, donec omnia ex sententia confecta fuerint, atque hoc pacto accepto, quod petierunt, & exstructis munitis oppidis, liberos & uxores atque impedimenta in illis deponunt.

565 Moyfes quoque in eadem regione decem urbes condidit, in illum quadraginta octo numerum computandas, in quarum tribus asyla sancivit, illis tantum profutura, qui eadè non sponte commissa eò confugissent. Statuitque talibus exilii tempus, tantisper dum pontifex viveret, sub quo cædes accidit. Post cujus obitum redire in patriam permisit. Exilii verò tempore licere cuivis è cognatis interempti homicidam impunè occidere, duntaxat extra urbem refugii deprehensum: idque jus solis cognatis esse voluit, aliis non item. Cæterum oppida refugii fuerunt hæc: ad fines Arabiæ Bosora, in Galadena regione

E
Josephus de
divisa terra
duabus tri-
bus &
media,

F

Statuit
urbibus re-
fugii, in
nonnullis
corrigen-
dus;

A gione Arimanum, in Bataneade Gaulademan. Et post captam Chauanzam totidem ex Leviticis oppidis iussu Moyſis deſtinata ſunt, ut hoc genus exulibus refugium & habitationem præberent. *Hactenus Joſephus, non longè à ſacra Scriptura recedens, nec tamen eidem perfectè inhabens. Primò enim dimidia tribus Manaſſe non ſtatim acceſſit ad Moyſen cum tribubus Gad & Ruben; accepit tamen cum iis portionem ſuam ad Orientem Jordanis, quia verifimiliter terra illa major erat, quam ut à duabus tribubus tota debèret poſſideri, ne aliæ tribus ad Occidentem Jordanis minorem acciperent portionem. Secundo res hæc propoſita non fuit ſoli Moyſi, ſed ſimul Eleazaro pontifici & principibus populi, quos poſtea à Moyſe advocatos perperam aſſerit Joſephus, cum ab initio adſuerint. Tertio nullibi in ſacris Literis dicitur Moyſes in regione Amorrhæorum decem urbes condidiſſe, niſi velimus dicere à Moyſe eſſe conditas, quas ſub ipſius imperio condiderunt, aut inſtaurârunt, due prædictæ tribus & dimidia. At hoc ſenſu non modò decem, ſed multo plures urbes, dici poteſt condidiſſe.*

B neque exactè ſcribit de poſtulatione filiarum Salphaad:

§ 66 De poſtulatione filiarum Salphaad Joſephus breviter magis quam exactè hæc memorat: Eodem tempore, cum deſunctus eſſet quidam è primatibus Manaſſicis tribus, nomine Salpades, liberis deterioris tantum ſexus relictis, tribules ejus viri inſignes Moyſem conſulunt, an filiarum ejus in diſiſione & fortitione agrorum ratio haberi debeat. Is reſpondit, ſi in domum tribulis nuptum darentur, fortem dotalem fore: ſi malent in aliam tribum elocari, fortem in ſua tribu relinquerent: atque hæc occasione inſtituit, ut cuique tribui ſuæ fortes perpetuò manerent. *Corrige in hiſce ſequentia. Primò ipſæ filie Salphaad, non verò tribules earum, poſtulaverunt, ut ſibi pro patre ſuo deſuncto ſors aliqua daretur: ac Moyſes, Deo conſulto & annuente, fortem eis dari juſſit, præſentibus ruſſum rei geſta Eleazaro aliſque principibus. Secundo non reſpondit Moyſes ſub conditione hic perperam aſſerita; ſed fortem filiabus Salphaad omnino conceſſit, ſic tamen, ut ea occasione poſtea prohiberentur nubere extra tribum ſuam, eademque lex ad omnes extenderetur, ne tribuum poſſeſſiones minuerentur aut conſunderentur. Lex illa tamen non poterat obtinere in tribu Levitica, cum hæc poſſeſſionibus careret, ut interpretes jam obſervârunt.*

C oratio vero ad populum.

§ 67 Idem ſcriptor, omiſſis quibusdam, deinde procedit ad monita legesque populo datas ultimo meſe vitæ Moyſis. At varias congregaciones in hunc ſinem inſtitutas non ſatis diſtinxit; Moyſique orationem attribuit, piam quidem & tempori ſatis congruentem, ſed non in omnibus ſacra Scriptura conſonam: nam plurima ad populum dicta omiſit; aliqua verò inſeruit, de quibus nulla in Deuteronomio fit mentio. Quumque jam, inquit, de quadrageſimo migrationis anno triginta tantum dies ſuperelſent, advocata concione ad Jordanem, eo loco, ubi nunc oppidum Abila viſitur, agrum habens palmetis conſitum, ubi populum omnem præſto vidit, in hunc modum verba fecit: Viri commilitones & longi laboris focii, quoniam Deus ita vult, & ætas cxx annorum exacta poſtulat, ut ex hac vita diſcedam, & rebus ultra Jordanem gerendis intereſſe me Deo non eſt viſum, æquum duxi, ut quantum ad veſtram felicitatem attinet, ne nunc quidem officio deſim: ſed pro gratia mihi

Septembris Tomus II.

data provideam, ut pro commonſtrata ad eam via, ſempiternâ apud vos memoriâ dignus habeat. *Hic obſervo breviter, non congruere humilitati Moyſis poſteriora verba: neque enim ille de ſempiterna ſui apud homines memoria ſolicitus erat, ſed de cultu Dei, & de ſalute populi ſui. Mox alia quadam ſequuntur minus modeſta, quæ Moyſi attribuenda non ſunt, ſed Joſepho.*

§ 68 *Hic ita progreditur:* Age igitur, ubi prius, in quo tam veſtra quàm poſteriorum beatitudo conſiſtat, indicaverimus, & hoc pietatis erga vos noſtræ perpetuum monumentum reliquerimus, libentes ex hac vita decedamus. Fidem enim, fat ſcio, mereor, vel quòd antehac veſtris commodis indefinenter ſerviens nunquam vos ſefelli, vel quòd anima prope exitum conſtituta in omni virtute ac veritate ſeiſpa melior redditur. Filii Iſraëlis, una omnibus hominibus felicitatis eſt cauſa, Deus propitiuſ: quam ſolus dignis dare, & peccantibus in ſe auferre potis eſt. Cui ſi vos tales præſtiteritis, quales ipſe poſtulatur, qualeſve ego ex ipſius ſententia inſtituo, nunquam non maſti virtute, æmulandique omnibus eritis: ſed & quæ jam contigerunt bona, erunt perpetua, & quod deest brevi confequimini. Tantum voluntati divinæ obſequimini, & mandatis ejus parete: & neque legibus per melius alias præponite, neque in religione per contemptum quicquam novate. Quod ſi feceritis, bello præſtantiffimi inter omnes gentes, & omnibus hoſtibus inſuperabiles eritis, nam auxiliante Deo minæ omnes facilè contemuntur. Cæterum virtutis præmia magna per omnem vitam ſunt propoſita, & ipſa ſibi primum eſt ac poſſimum præmium: deinde per hæc cætera bona facilè parantur: quæ inter vos invicem utentes & vitam beatam ducetis, & gloriam tum apud exteros tum apud poſteros immortalè confequimini.

§ 69 Hæc vobis ſunt ſperanda, ſi leges monitu Dei, me perferente, ſcriptas nec ipſi violatis, nec alios violare patiamini, & harum intellectum ac uſum nunquam non meditemini. Ego verò commodis veſtris lætus diſcedo, voſque pietatis ac prudentiæ legibus, & virtuti ducum ac magistratum commendo, qui incoluinitatis ac felicitatis veſtræ poſthac curam ſunt habituri. Deus autem ſub cuius ductu hæctenus egiftis, & cuius favori debetis, quidquid utilitatis ex me percepiftis, non deſinet vobis proſpicere, ſed quam diu ipſum & pietatem colueritis; tam diu ſub ejus præſidio tuti permanebitis. Nec deerunt, qui vobis optima monita ſuggerant, quibus parentes beati eritis, nimirum pontifex Eleazarus & Jeſus, & ſenatus ac primates tribuum, quibus cavete vos difficiles præbeatis, ſcientes quòd qui bene parère novit, etiam bene imperaturus eſt, ubi ad poteſtatem pervenerit: neve in hoc libertatem ſitam exiſtmetis, ſi mandatis principum obmurmaveritis. Nam hæctenus in contumacia contra benefactores libertatem reponetis: à quo vitio ſi vos in poſterum ſervaveritis, res veſtras in meliore ſtatu videbitis. Abſit autem ut ita in hos exaſperemini, quemadmodum aliquoties in me incanduiftis. Meminiſtis enim quòd ſæpius à vobis de ſalute periclitatus ſum quàm ab hoſtibus. Quod non exprobrandi cauſa dico: nolim enim vos hæc commemoratione in exitu vitæ contriſtatos relinqueri, qui etiam tunc æquo animo vos tuli: ſed ut admoniti in poſterum ſapiatis, id quod in ve-

AUCTORE
J. S.

quam idem
Moyſi attribuit.

E

non eſt
omnino con-
formis

F

AUCTORE
J. S.

stram etiam rem futurum est. Et ne in præpositos contumeliosi sitis, elati opum affluentia, quibus trajecto Jordane & occupata Chanaanæa potiemini. *Hæc Josephus, vehementer inculcans obedientiam ducibus & magistratibus præstantiam, qua revera Israëlitis maximè erat necessaria, omnibusque hominibus est utilissima; at tamen Moyses magis commendavit observantiam mandatorum Dei, nec tam multa legitur dixisse de exhibenda magistratibus obedientia.*

sacra Scri-
ptura:

570 *Pergit Josephus hoc modo:* Alioqui si per has insolentiores facti in contumaciam & virtutis contemptum prolabamini, Deum fautorem nequaquam estis habituri, quem si vestro merito inimicum vobis reddideritis, & terram virtute partam oppressi ab hostibus per summam ignominiam amitteretis, & per totum quàm latè patet orbem disperfi, servitute vestra terras ac maria replebitis. Quò si ventum fuerit, jam frustra pœnitebit patrias leges non servasse. Quare quo minus periculi sit, ne illas violeis, post victoriam neminem hostium superesse patimini: idque rebus vestris conducibilis existimate, ne cum illis viventes, ad similia studia prolapsi, patriam institutionem corrumpatis. Præterea lucos & aras & templa, quotquot habent, ad unum tolli jubeo, ferroque & flammis ita deleri, ut etiam memoria eorum omnis aboleatur. Sic enim bona vestra tutius conservabitur. Verùm ne per ignorantiam meliorum natura vestra in deterius depravetur, Deo jubente & leges conscripsi, & formam administrationis rerum tam publicarum quam privatarum, à quibus si nusquam discedatis, mortalium omnium felicissimi eritis.

ejus relatio
de codice
Legis scri-
ptæ.

571 *Hæc locutus tradit eis codicem, leges scriptas & instituta bene vivendi continentem. Illi verò solvebantur in lacrymas, & jam tum desiderio Ducis mœrebant: memoresque quanta pericula pertulisset, quàmque alacriter salutem ipsorum procuravisset: & de futuro solliciti, quòd non essent talem principem habituri, ac ne Deum quidem æquè propitium, Moysè non ampliùs deprecatore: tum pœnitentes eorum, quæ in deserto per furorem contra illum commiserant, gravissimè dolebant: ita ut totus populus lacrymans nullam consolationem admitteret. Moyses verò solabatur eos, & jubens à lacrymis desistere, ad leges accipiendas hortabatur. Atque ita tum concio est dissoluta. *Hæcenus Josephus, in cujus verbis corrigendum primo, quod ait: Frustra pœnitebit patrias leges non servasse: nam istud contrarium est promissioni Deut. 30 relata. Secundò codicem legum Moyses non tradidit populo, sed Leges populo viva voce declaravit, & codicem jussit poni in latere arcæ fœderis Deut. 31 v. 26.**

de fœde-
re instaura-
to cum Deo.

572 *Hicce subjungit Josephus leges Hebrais datas, quarum expositionem me non attingere jam antiè monui. Post leges verò de fœdere cum populo instaurato ita progreditur:* Postridie populo cum uxoribus & liberis in concionem collecto, ne mancipiis quidem exclusis, jurejurando eos ad legum custodiam adstrinxit: utque Dei voluntatem diligenter expendent, neque cognitionis gratiam, neque periculorum metum, neque ullam aliam causam tanti facerent, ut eam potiore legibus ducentes, ab earum præscriptis discederent: sed sive consanguineorum unus aliquis, sive urbs quæpiam, circa eas turbare aliquid, aut statum earum labefactare conetur, privatim & publicè illis periclitantibus auxilium ferrent. Quam si vicissent, à fundamentis ut deser-

tricem revellerent, & ne solum quidem ipsius, si fieri possit, superesse paterentur. Sin verò id efficere non valerent, nec pœnas meritas exigere, saltem testarentur se impietati alienæ non consentire. Hæc populus in foro jurejurando firmavit. *Ita Josephus, nonnihil ex legibus antiè latis immiscens instaurationi fœderis: videri possunt Deut. 13, qua de punienda idololatria hic alieno loco commemoravit.*

573 *Philo de divisa Amorrhæorum terra in Vita Moyse lib. 1 pag. 504 sic habet:* Tantum hostium ferocium debellarunt Israëlita, priusquam Jordanem ejus regionis fluvium trajicerent: qui hostes transamnentem tunc tractum incolebant felicem & frugiferum, & campestem magna ex parte aptumque vel frumento vel pabulo. Hæc loca ubi viderunt duæ tribus pecuarie, sexta pars totius exercitus, à Mose petebant hos agros sibi dividi, ut tandem alicubi certas sedes acciperent: esse regionem pascuis aptissimam, propter aquarum copiam & pabuli, sponte fundentem alimenta pecoribus. Ille ratus eos prærogativam in agris dividendis quærere, aut immunitatem à bellis imminentiis, cum adhuc superessent cis Jordanem reges multi, occasionem expectantes tanquam ex insidiis, valde irâ commotus respondit: *Itane censetis æquum vos hic otiosos ante tempus confidere, immunitate fruturos? Quid interim fiet amicis sociisque, & quæ sanctior necessitudo est, conjunctis nativo consanguinitatis fœdere? Num placet eos desertos objici opprimendos hostibus? Itane vos soli quasi re bene gesta præmiis potiemini, pugnas, labores, ærumnas, pericula, relinquetis cæteris? Non est justum vos frui pace commo- disque aliis, quæ pacem sequuntur, vestros fratres atteri tot bellis ac certaminibus, & ut partem bene sit, vexari totum exercitum: illud magis decet, ut cum universis copiis partes etiam in sortem agrorum veniant. Omnes æquo jure degitis, unum genus omnibus ab iisdem profectum conditoribus, una familia, mores, ritus, leges, sacra eadem, & alia plurima, quæ vel singula fœdus amicitiamque conciliant. Quid est, cur hæcenus pares in summè necessariis muniis, in agrorum divisione rationem vestri haberi postuletis extra ordinem, quasi cæteros habeatis pro servis aut subditis.*

Philonis
narratio de
petita per
Rubenitas
& Gaditas
terra trans
Jordanem.

E

F

574 *Atqui debuerant vos aliorum exempla docere modestiam: nam prudentes nolunt suo malo discere: nunc ne domesticæ quidem clades vos admonent officii, quas spectastis in vestris patribus. Exploraverunt illi regionem expetitam; sed quia de possessione desperaverunt, omnes perierunt, duobus tantum exceptis. Illorum igitur libet imitari formidinem, o vecordes, quasi hæc consilia non tendant ad vestram perniciem, dum ipsimet vobis animos adimitis & audaciam: quandoquidem properantes ad peccatum, properatis ad supplicium. Nam vindictam quantumvis tardam, si semel moveatur contra noxios, nemo potest effugere. Ubi debellatum fuerit, sublatis omnibus hostibus, socii verò virtutem suam approbaverint, sine crimine desertorum & detrectatorum militiæ, aliove, quod officiat victoriæ, promptè usque belli finem uli animo & corpore; agri quoque vacui fuerint colonis pristinis: tum demum tribubus ex æquo sua contingant præmia. *Hæc Moyses adhortatio, licet nihil contineat, quod non potuit probabiliter dici, non satis indicat, quid Sanctus præcipuè timeret, curque supplices tam duris corripuerit verbis.**

quorum pe-
nitentiæ Moy-
ses primam
refragatur;

A bis. Metuebat ille videlicet ne formido, ex qua profectam existimabat hanc postulationem, aliis se tribubus communicaret, atque ea formidine à transitu Jordanis deterrentur, ac sic rursus divinam provocarent indignationem.

sed, eorum intentione intellecta, annuit:

575 Verum responsio Gaditarum & Rubenitarum Moyli timorem illum exemit, eumque ad consensum impulit, ut exponit Philo, ita pergens: Hanc admonitionem illi tulerunt ita ut filios decuit, nempe profectam à paterno animo. Sciebant enim eum haud superbè principatum gerere, sollicitum de toto populo, juris & æqui observantissimum, sævientem non ad subditorum contumeliam, sed ad emendationem eorum, qui videbantur corrigibiles. Responderunt igitur: Justa est indignatio tua, si suspicaris nos à societate desciscere, & ante tempus agros petere: sed scire debes, nos nullis terri laboribus, qui cum virtute conjuncti sint. Judicamus autem virtutem esse obedientiam, præsertim sub principe, qualis tu es: nec deerimus futuris expeditionibus, quantumlibet difficilibus, donec res nostræ ad optatum finem perveniant. Sequemur cæteros, ut antè, armati trans Jordanem, sine vacatione cujusquam, qui sit armis ferendis idoneus. Pueros & puellas cum matribus uxoribusque & pecorum gregibus pace tua relinuemus, exædificatis in hunc usum oppidis & caulis pecori, ne pateant incurfionibus hostium, si non includantur munitionibus. Tum Propheta vultu & voce jam placidiore: Si ex animo, inquit, pollicemini, habebitis agros, quos extra sortem petitis. Relinquit ita, ut vultis, uxores cum liberis & gregibus: ipsi armati cum sociorum exercitu trajicite, mox à trajectu, si opus fuerit, explicaturi aciem, & armis de rei summa dimicaturi cum hostibus. Quibus profligatis delectisque internecone, quando jam pacato hostico agri dividuntur victoribus, vos quoque revertimini ad domesticos fructuri vestris commodis, percepturique fructus ex agris, quos ipsi elegeritis. Hac promissione audita, pleni alacritate ac gaudio domesticos cum pecoribus reliquerunt in locis tutioribus, quorum plerisque manu munerant. Ipsi armis sumptis expeditionem susceperunt cum sociis non recusaturi vel totum bellum, vel maximam ejus partem propriis viribus conficere. Nam qui devincti sunt muneribus, promptissimè navant operam, non conferendo sed referendo gratiam debitam. Hætenus Philo, non pauca prætermittens, quemadmodum videri potest supra, ubi totam historiam ex sacra Scriptura narraui.

relatio de possessione filii Salphaad concessa.

576 Postulationem filiarum Salphaad Philo exposuit lib. 3 pag. 532 in hunc modum: Erat quidam nomine Salpaath, vir probus, è tribu non obscura natus. Is quinque deterioris sexus liberos genuit, nullam verò prolem masculam. Puellæ post obitum patris veritæ, ne paterno agello exciderent, quia maribus agri divisi fuerant, reverenter adierunt Principem, non tam de possessione sollicitæ, quàm nomen dignitatemque sui patris conservare cupientes. Hæ sic locutæ sunt: Pater noster obiit, non seditione absumptus, ut multi alii, sed fato raptus, cum privatam vitam ageret procul negotiis. Nulla ipsius culpâ factum est, quòd caruit mascula sobole. Adsumus igitur pupillæ, ut videtur, re vera tamen te loco parentis habituræ. Nam legitimus princeps non minùs quam pater curat subditos. Ille miratus prudentiam virginum, & pietatem erga parentem, suspendit sententiam re-

Septembris Tomus II.

spectu legis, quæ solis viris agros dividit, præmium laborum militarium. Nam mulieribus cum natura immunitatè ab his tribuat, non admittit eos ad præmia. Ergo hanc quoque causam usque ambigam ad Deum retulit, quem sciebat solum veracibus incorruptisque judiciis etiàm in parvis controversiis ostendere suam veritatem & justiciam. Tum ille rerum Conditor, mundi Pater, terræ, cælo, mari, aëri, rebusque in his contentis imperans, Princeps deorum & hominum, non est dedignatus respondere puellis patre orbatis. Respondens autem plus quàm judicis officio functus est ille clementissimus, cuncta replens suâ beneficentiâ... Æquum postulant, inquit, filia Salpaath... At Moyfes, laudata postulatione virginum, ne has quidem inhonoratas reliquit, nec tamen æquavit viris bellatoribus: sed his agros debita ob virtutem præmia reddidit, puellis verò gratiam, non præmium: quod etiam verbis declaravit manifestissimè, donum hanc rem appellans, non retributionem, Ita Philo, reliqua ferè usque ad obitum Moylis prætermittens. Quod autem ait, Moyfen appellasse donum possessionem filiarum Salphaad, non invenio in sacris Literis.

§ L. Postrema Sancti gesta: beatus obitus, & sepultura, cujus locus incognitus.

QUæ hætenus enarrata sunt, manifestè ostendunt, efficacissima à Moyse adhibita fuisse monita & consilia, ut Israëlita futuris quoque temporibus in timore & amore Dei confirmarentur, ejusque leges exactè studerent observare: maximè autem ab idololatria eosdem semper deterruit. Verumtamen ante mortem suam sanctus Legislator divina revelatione didicit, populum suum in cultu veri Dei inconstantem fore, illudque ipsum jussus est iis prædicere ac literis consignare, ut hac prædictio rebellibus esset pro testimonio divina justitia aequè ac misericordia. Deut. 31 v. 14 hæc ita enarrantur: Et ait Dominus ad Moysem: Ecce prope sunt dies mortis tuæ: voca Josue, & stete in tabernaculo testimonii, ut præcipiam ei. Abierunt ergo Moyfes & Josue & steterunt in tabernaculo testimonii: apparuitque Dominus ibi in columna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi. Dixitque Dominus ad Moysem: Ecce tu dormies cum patribus tuis, & populus iste confurgens fornicabitur post deos alienos in Terra, ad quam ingreditur, ut habitet in ea: ibi derelinquet me, & irritum faciet fœdus, quod pepigi cum eo. Et irascetur furor meus contra eum in die illo: & derelinquam eum, & abscondam faciem meam ab eo, & erit in devorationem: invenient eum omnia mala & afflictiones, ita ut dicat in illo die: Verè quia non est Deus mecum. Ego autem abscondam & celabo faciem meam in die illo, propter omnia mala, quæ fecit, quia secutus est deos alienos.

578 Nunc itaque scribite vobis Canticum istud, & docete filios Israël: ut memoriter teneant, & ore decantent, & sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israël. Introducam enim eum in Terram, pro qua juravi patribus ejus, lacte & melle manautem. Cùmque comederint, & saturati

de illis perituris Canticum jussu Dei scribit:

AUCTORE
J. S.

turati crassique fuerint, avertentur ad deos alienos, & servient eis: detrahentque mihi, & irritum facient pactum meum. Postquam invenerint eum mala multa & afflictiones, respondebit ei Canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit oblivio ex ore feminis sui. Scio enim cogitationes ejus, quæ facturus sit hodie, antequam introducam eum in Terram, quam ei pollicitus sum. Scripsit ergo Moyse Canticum, & docuit filios Israël. Præcepitque Dominus Josue filio Nun, & ait: Confortare, & esto robustus: tu enim introduces filios Israël in Terram, quam pollicitus sum, & ego ero tecum. *Hactenus de illa collocatione Dei cum Moyse & Josue. Canticum autem tunc scriptum legi potest cap. 32. Memorantur in illo allegoricè primo ingentia Dei in Israëlitas beneficia, secundo idololatria futura populi ingrati, tertio pœna gravissima infidelitatem istam secutura, & demum quarto misericordia Dei populum suum pœnitentem liberaturi, & inimicos ipsius puniendi. Hoc Canticum Deuteronomii libro adjunxit Moyse.*

B
illudque
populo gra-
vissimis ver-
bis monito
prælegit.

579 Quid autem deinde fecerit, refert Deut. 31 v. 24 his verbis: Postquam ergo scripsit Moyse verba Legis hujus in volumine, atque complevit: præcepit Levitis, qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librum istum, & ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri: ut sit ibi contra te in testimonium. Ego enim scio contentionem tuam, & cervicem tuam durissimam. Adhuc vivente me & ingrediente vobiscum, semper contentiosè egistis contra Dominum: quanto magis cum mortuus fuero? Congregate ad me omnes majores natu per tribus vestras, atque doctores, & loquar audientibus eis sermones istos, & invocabo contra eos cælum & Terram: (*id sit initio Cantici.*) Novi enim quòd mortem meam iniquè ageris, & declinabitis citò de via, quam præcepi vobis: & occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conspectu Domini, ut iritetis eum per opera manuum vestrarum. Locutus est ergo Moyse, audiente universo cœtu Israël, verba carminis hujus, & ad finem usque complevit. *Canticum, cujus sensum breviter perstrinxi, ita inchoatur: Audite, cœli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei. Deinde cap. 32 v. 44 subjungitur: Venit ergo Moyse, & locutus est omnia verba Cantici hujus in auribus populi, ipse & Josue filius Nun. Complevitque omnes sermones istos, loquens ad universum Israël. Et dixit ad eos: Ponite corda vestra in omnia verba, quæ ego testificor vobis hodie: ut mandetis ea filiis vestris custodire & facere, & implere universa, quæ scripta sunt Legis hujus: quia non in cassum præcepta sunt vobis, sed ut singuli in eis viverent: quæ facientes longo perseveretis tempore in Terra, ad quam, Jordane transmissio, ingredimini possidendam.*

Fusus in
montem
ascendere
moriturus,
ubi singulis
tribubus be-
ne precatus
fuerat,

580 Locutusque est Dominus ad Moysem in eadem die, dicens: Ascende in montem istum Abarim, id est, Transituum, in montem Nebo, qui est in terra Moab contra Jericho: & vide terram Chanaan, quam ego tradam filiis Israël obtinendam, & morere in monte. Quem conscendens jungèris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, & appositus populis suis: quia prævaricati estis contra me, in medio filiorum Israël, ad Aquas Contradictionis in Cades deserti Sin: & non sanctificastis me inter filios Israël. Econtra videbis Terram,

& non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Israël. *Huic mandato obedivit Sanctus: prius tamen universo populo bene precari voluit, istudque exsecutus est tamquam magnus Propheta, præmittens laudes Dei, & prædicens breviter singulis tribubus aliqua, quibus distinguerentur à reliquis, prout videri potest Deut. 33. Hæc quoque benedictiones haud dubiè scriptis mandavit, uti & mandatum Domini modò relatam, priusquam montem moriturus ascendit.*

581 Hæc verò peractis, locum mortis sue ascendit, ut refertur Deut. 34 hæc verbis: Ascendit ergo Moyse de campestribus Moab super montem Nebo, in verticem Phasga contra Jericho: ostenditque ei Dominus omnem terram Galaad usque Dan: & universum Nephthali, terramque Ephraim & Manasse, & omnem terram Juda usque ad mare novissimum, & Australem partem, & latitudinem campi Jericho civitatis Palmarum usque Segor. Dixitque Dominus ad eum: Hæc est terra, pro qua juravi Abraham, Isaac & Jacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam. Mortuusque est ibi Moyse servus Domini, in terra Moab, jubente Domino: & sepelivit eum in valle terræ Moab contra Phogor: & non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem. Moyse centum & viginti annorum erat, quando mortuus est: non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti sunt. Fleveruntque eum filii Israël in Campestribus Moab triginta diebus: & completi sunt dies planctus lugentium Moyse. Josue verò filius Nun repletus est spiritu sapientiæ, quia Moyse posuit super eum manus suas. Et obedierunt ei filii Israël, feceruntque sicut præcepit Dominus Moyse. Et non surrexit ultra propheta in Israël sicut Moyse, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum ut faceret in terra Ægypti Pharaoni, & omnibus servis ejus, universæque terræ illius, & cunctam manum robustam, magnaue mirabilia, quæ fecit Moyse coram universo Israël. *Hactenus textus sacer.*

582 Porrò de morte Moyse multa fuerunt quæstiones, dum alii negarunt mortuum esse, alii resuscitatum dixerunt. Verùm mors Sancti tam claris asseritur verbis in sacra Scriptura, ut hac opinioni contraria nullam relinquere videantur probabilitatem. Primò enim Deut. 32 v. 49 ei dicit Dominus: Ascende in montem, & morere in monte. Quem conscendens jungèris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, & appositus populis suis. Nullus, opinor, dubitat, quin Aaron verè sit mortuus, id testante Scriptura locis variis: Moyse autem moriturus dicitur, sicut mortuus est Aaron, dicitur jungendus populis seu majoribus suis, sicut Aaron appositus est populis suis. Itaque, sicut vera morte defunctus est Aaron, ita verè obiit Moyse, cujus mors cum morte Aaronis comparatur. Deinde majores Moyse & Aaronis, quibus hi fuerunt juncti vel apposti, mortui erant. Illis igitur adjuncti sunt per mortem, non per translationem aliquam sine morte factam. Secundo obiit Moyse ante ingressum in Terram promissam aequè ac Aaron in pœnam peccati ad Aquas Contradictionis commissi. Mortem autem hanc tam exilem fuisse pœnam senibus Moyse & Aaron existimavit S. Augustinus in Psalm. 98, ut dicat, Quid est, quod in illos vindicatum est, quæro; & secundum homines

non

A non invenio. Quanto magis nullam pœnam invenisset sanctus Doctor, si credidisset ad meliorem locum sine morte translatum esse Moysem? Et sanè exclusio à Terra promissa, quæ jam exigua erat pœna ob provecctam aetatem, sic non videretur pœna, sed eximia potius gratia diceretur, vita continuatio tam diuturna. Quantum ab illa opinione absit Augustinus, ostendunt hæc ejus verba ibidem: Quærimus vindictam in Moyse, prope nullam habet, nisi quòd ad extremum ait illi Deus: Ascende in montem, & morere. Ait Seni, morere: jam peregerat ætates suas, numquid numquam erat moriturus? Tertio Deut. 34 & 6 non solum mortuus, sed & sepultus dicitur Moyse. Sepultura autem veram & corporalem mortem certissimè indicat, non raptum aut translationem aliquam.

varii ratio-
nibus probatur,

583 Quarto S. Judas apostolus in Epistola sua catholica & 9 hæc scribit: Cùm Michaël archangelus cum diabolo disputans altercetur de Moyli corpore &c. Quomodo disputari potuit de corpore Moylis, nisi corpus fuerit exanime? Si enim in vivis mansisset, non fuisset disputatum de ipsius corpore: sed aut disputatio nulla fuisset, aut de ipso fuisset vivente. Porro de causa hujusce disputationis non omnino convenit inter scriptores: at illorum sententia mihi præplacet, qui existimant voluisse diabolum, ut innotesceret Israëlitis, ubi depositum esset corpus sancti Propheta, ut ita daretur idololatria occasio. Id vero noluisse & Dei imperio prohibuisse archangelum, atque ita factum esse, ut sepulcrum maneret incognitum. Sanè Israëlitas in idololatriam fuisse proclives, plurimis sacra Scripturæ testimoniis & exemplis, notissimum est. Moysem quoque maximi factum ab ipsis ob patrata prodigia, nulli potest esse dubium.

& occultati
sepulcri ratio assignatur probabilis

584 Quare Origenes in Selectis in Numeros de causa non introducti per Moysem populi in Terram promissam occultati que ejusdem sepulcri ita loquitur: Cùm Moyse non glorificasset Deum coram populo, non permissum est ut ultra progrediretur cum eo. Ne enim, quem vivum colebant, honoribus divinis mortuum afficerent, ab oculis omnium removit sepulcrum ejus. Consentit Chrysostomus Hom. 5 in Mattheum hæc scribens: Ipse etiam tanti populi Dux id, quod pro se ipso rogabat, impetrare non valuit; sed post tot tantisque labores & ærumnas, postquam per annos quadraginta populo præfuerat, in terram toties promissam intrare prohibitus est. Qua de causa? Non utilis hæc gratia fuisset, imò damni multum intulisset, Judæorumque multos supplantavisset. Si enim ex Ægypto tantum à Moyse liberati, Deo dimisso, Moyse requirebant ipsique totum referebant, si se vidissent ab illo introductos in Terram promissionis, quòd non prorupissent impietatis. Ideoque sepulcrum ejus occultum mansit.

S. Hilarius non negavit mortem Moyse;

585 Data ratio non inducitur in Palestinam populi non excludit culpam Moyse; sed probabiliter explicat, cur ob leve peccatum illo solatio Servum suum privaverit Deus. At præcipuè ad propositum nostrum spectat ratio occultati sepulcri, de qua B. Petrus Damianus in Sermone de Translatione S. Hilarii sic quoque scribit: Quid est, inquam, quòd Moyse ab hominum notitia remouetur, nisi ut tollatur occasio, ne qui tam Deo charus & familiaris extitisse cognoscitur, divinus honor illi ab Israëliticæ plebis perfidia præbeatur? Hæc ratio ignoti Moyse sepulcri, quæ, etiam si certa non sit, maximè ta-

men est probabilis, destruit argumentum, quod ex eo pro vita corporali Moyse aliqui sumere voluerunt. Hujusce opinionis patronos aliquos è sanctis Patribus nonnulli facere voluerunt: at, si verba Patrum illorum rectè expendantur, poterunt facile aliter explicari. Adducitur imprimis S. Hilarius cap. 20 in Mattheum, ubi dicit: Si quis conditionem & mortis & sepulturæ & sepulcri Moyse diligenter adverterit, & secretarum Scripturarum, secundum Apostoli auctoritatem, cognitionem adeptus sit; intelliget omnia ita esse tractata, ut Moyse potuerit jam (in transfiguratione Christi) videri. Hæc quidem verba indicant, singularia quædam fuisse in morte, in sepultura, & in sepulcro Moyse; at non evincunt, voluisse insinuare S. Hilarium illorum opinionem, qui crediderunt Moysem non esse mortuum. Singulare in morte ipsius fuit, quòd obierit sine morbo aut violentia, quantum ex Scripturis potest colligi: singulare in sepultura, quòd non fuerit sepultus ab hominibus, sed à Deo, aut potius, Deo jubente, ab angelis, uti ex altercatione S. Michaëlis cum diabolo colligi videtur: nam verisimillimum est hanc altercationem contigisse in sepultura. Singulare quoque fuit in sepulcro, quòd hoc manserit absconditum, cùm aliorum Sanctorum sepulcra soleant esse cognita. Hæc singularia sic relata sunt in sacris Litteris, ut suspicionem præbere possint corpus Moyse non solum occultatum mansisse, sed etiam incorruptum; adeoque ad tempus resumi potuisse ab anima, volente Deo, ut transfigurationi interesset, ac videretur, & rursus deinde relinqui.

586 Nolim tamen certò asserere hanc esse mentem S. Hilarii, cùm hæc sit admodum obscura; nec ut certum affirmo ita Moysem transfigurationi interfuisse, cùm varii sint modi, quibus eidem adesse & videri potuerit. At solum ostendere volui, ex verbis S. Hilarii non sequi, mortem Moyse ab ipso negatam esse, ut aliqui affirmarunt. Porro sanctus Doctor cap. 17 clarè ostendit, se mortem Moyse agnovisse: nam ibi num. 2, assignans rationes, cur Christus voluerit Eliam & Moysem transfigurationi adesse, pro secunda ratione hanc allegat, Ut & humanis corporibus decreta esse resurrectionis gloria doceretur, cùm quando Moyse conspicibilis adstitisset. Non hæc dixisset Hilarius, nisi credidisset Moysem corporea morte fuisse defunctum: resurrectio enim doceri nequit visu illius, qui numquam fuit mortuus: atque ideo hanc rationem non affert de presentia Elia, qui numquam vivere desit. Ita Chrysostomus Hom. 56, aliàs 57, in Mattheum ait, Eliam & Moysem à Christo ad transfigurationem adductos, Ut discerent (Apostoli) eum & vitæ & mortis potestatem habere, ac cælestibus pariter atque terrenis imperare. Quapropter & eum, qui mortuus erat, & eum, qui nondum obierat, in medium adducit. Hæc sufficiunt ad vindicandum S. Hilarium ab opinione perperam eidem imputata.

587 Eadem opinio à quibusdam attribuitur S. Ambrosio, quia lib. 1 de Cain & Abel cap. 2 ita ambigè loquitur: Et ideo non legimus de eo (Moyse) sicut de ceteris, quia deficiens mortuus est: sed per verbum Dei mortuus est, Deus enim neque defectionem aut diminutionem patitur, neque adjectionem capit. Unde & addidit Scriptura: Quia nemo scit sepulcrum ejus usque in hodiernum diem, ut translationem magis, quàm interitum ejus intelligas. Mors enim

sed illam
clarè vide-
tur agno-
visse:

F

S. Ambro-
sius obscurè
quidem lo-
cutus est de
morte Moy-
se;

AVCTORE
J. S.

nim secessio quædam est animæ & corporis. Mortuus igitur est per verbum Dei, ut ait Scriptura, non secundum verbum; ut advertas non nuntium mortis, sed gratiæ munus expressum, qui translatus magis, quàm derelictus est; cuius nemo novit sepulturam. Quis enim in terrenis reliquias ejus potuit deprehendere, quem secum esse Dei Filius in Euangelio demonstravit? Denique & Elias simul est visus, qui translatus curru est, non sepultus nec mortuus legitur. Vivit enim qui cum Dei Filio est. Moyses autem mortuus quidem legitur, sed per verbum Dei mortuus, per quod facta sunt omnia. Verbo autem Dei cæli firmati sunt. Per verbum igitur Dei non lapsus operis, sed firmamentum est. Non ergo tamquam relapsus in terram deprehenditur corporis solutione, sed tamquam Verbi cælestis operatione donatus & munere; ut quietem magis caro ejus, quàm bustum acceperit. Bene autem inter Dominum & Servum servatur distantia. Ut prærogativam Domini intelligas, servi gratiam, de Moyse legitur, quia sepulturam ejus nemo scit: de Christo autem, Sepultura ejus de terra sublata est; quia ille secundum mysterium Legis expectabat redemptionem, ut resurgeret: hic secundum Euangelii donum redemptionem non expectabat, sed donabat. Et ideo sepultura ejus ignorata non est, sed elevata, quam diutius creatura tenere non potuit; quia per ipsum omnis creatura properavit à corruptionis servituti elevari. Nemo ergo scit sepulturam Moyse, quia vitam ejus omnes noverunt: Christi autem sepulturam vidimus, sed nunc jam non novimus, qui resurrectionem ejus agnovimus. Debuit enim cognosci tumulus ejus, ut resurrectio manifestaretur; & ideo in Euangelio tumulus summa expressione describitur: in Lege non quæritur; quia licet resurrectionem ejus Lex annuntiaverit, nobis tamen Euangelii series plenissime comprobavit. *Haftenus Ambrosius, quem mysticè loqui verba ipsa indicant.*

mortuum
tamen agno-
scit:

588 Verumtamen hac ipsa verba, quibus S. Ambrosius prærogativas mortis Moyse extollere voluit, satis indicant veram ipsius mortem ab ipso fuisse agnitam; solumque asserere voluisse, Moyse non obiisse, ut ceteri passim homines moriuntur, deficientis corporis causâ; corpusque ipsum nec dissolutum fuisse nec corruptum, sed ab anima dumtaxat separatam. Mortem, seu separationem animæ à corpore in Moyse agnoscere Ambrosius, ex verbis ejus sic ostendo. Ait primò de ipso: Expectabat redemptionem, ut resurgeret: ergo mortuum fuisse agnoscit, quia resurrectio non datur, nisi mors præcesserit. Præterea hanc distinctionem inter Eliam & Moysem ponit, quod prior non sepultus nec mortuus legitur, Moyse verò legatur mortuus, non quidem ut ceteri moriantur ex morbo, senio, aut externa violentia, sed per verbum Dei, ut ipse legit Deut. 34 & 5, ubi nos legimus, jubente Domino. Tertio, Mors enim, inquit, secessio quædam est animæ & corporis: hanc secessionem, seu separationem animæ & corporis se in Moyse agnoscere insinuat, dum dicit inferius, Ut quietem magis caro ejus, quàm bustum acceperit. Caro enim & quietem accepit & bustum, dum relicta ab anima & motu privata est & sepulcro illata. Magis autem quietem accepisse dicit Ambrosius quàm bustum, quia carnis corruptionem & destructionem videtur negare. Certè hoc sensu intelligi possunt varia ipsius asserta. Dicit sepulturam ignotam, ut translationem magis quàm

interitum, seu destructionem corporis, intelligas: at non dicit magis quàm mortem. Deinde vehementer urget, quod dicatur mortuus per verbum Dei, indeque infert: Non ergo tamquam relapsus in terram deprehenditur corporis solutione, id est, non deprehenditur corpus fuisse resolutum in ossa & cineres: idque rectè probatur ex ignoto sepulcro, & reliquiis à nemine visis: nullus enim asserere potest, corpus, quod non vidit, redactum esse in cineres.

589 Argumentum quoque, quod ex transfiguratione sumit Ambrosius, solum ostendit in ea ipsum fuisse sententia, quod tempore transfigurationis vivus apparuerit Moyses, sicut vivus apparuit Elias. At hinc determinari nequit, utrum crediderit Moyse fuisse ad vitam revocatum permanentem, an verò corpus integrum ab anima ad breve tempus fuisse resumptum, ut vivus adesset transfigurationi. Verba inferius posita, Nemo ergo scit sepulturam Moyse, quia vitam ejus omnes noverunt, magis favent resurrectioni ad vitam permanentem, videnturque prorsus insinuare, Ambrosium credidisse, Moyse fuisse ad vitam revocatum, sicuti Christus ipse resurrexit. Eandem sententiam insinuat hac comparatio inter Christum & Moyse instituta: Ut prærogativam Domini intelligas, Servi gratiam, de Moyse legitur, quia sepulturam ejus nemo scit: de Christo autem, Sepultura ejus de terra sublata est; quia ille secundum mysterium Legis expectabat redemptionem, ut resurgeret: hic secundum Euangelii donum redemptionem non expectabat, sed donabat. Prærogativa Christi erat, resurgere à mortuis. Cum igitur idem attribuat Sanctus doctor Moyse per gratiam, quod Christus habuit per prærogativam, omnino videtur sentire, Moyse fuisse ad vitam revocatum. Haftenus de loco admodum obscuro S. Ambrosii.

590 Quod autem spectat ad resurrectionem Moyse, eidem sententiæ favet S. Hieronymus in cap. 8 Amos, ubi sic loquitur: Ascendit Dominus in cælum cum Enoch; ascendit cum Elia; ascendit cum Moyse, cuius sepulturæ locus, quia in cælum ascenderat, in terra non potuit inveniri. Verum dubitari potest, an hic agatur de ascensione corporea; cum subdat: Ascendit cum Paulo &c.; & magis etiam, quia præmiserat de Christo: Quotidie credentes & membra corporis sui ædificat; & de terris ad cælum levat, ut in illis ipse conscendat. Certè Paulus ipse de raptu suo ait 2 Cor. 12 & 2, Sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, ideoque credibile non est, voluisse S. Hieronymum asserere, Pauli raptum fuisse corporeum. Et, licet raptus ille fuisset corporis, non ascendit tunc in cælum, ut ibidem maneret. Multo minus credentes levantur sic quotidie in cælum, ut ibi corpore & animâ permancant. Ex hisce rectè concluditur, S. Hieronymum non loqui de vera & corporea ascensione vel elevatione in cælum, cum illa intelligi nequeat de omnibus, quos recenset.

591 Mentem suam clarius aperuit S. Hieronymus lib. 2 adversus Jovinianum, magnam inter Moyse & Eliam assignans differentiam his verbis: Breviter audiant; Moyse mortuum & sepultum, Eliam igneo curru raptum &c. Et in Cap. 17 Matthæi, ita loquitur de transfiguratione Domini: Hic verò, ut Apostolorum augeat fidem, (Christus) dat signum de cælo, Elia inde descendente, quò conscenderat, & Moysè

at credidisse videtur ad vitam deinde fuisse revocatum;

E

F

qui e' mort: dicit: Isidoro & Augustino.

A Moysē ab inferis resurgente. *Hæc verba manifeste indicant, ne resurrectionem quidem Moysē ab Hieronymo fuisse agnitam, saltem ante transfigurationem Christi. S. Isidorus lib. de Sanctis in elogio Moysē de ipsius morte scribit sequentia: Ad extremum conscendit montem Nebo, terramque promissionis, demonstrante Domino, aspicit: mortuusque est, jubente Domino, in monte Abarim, sepultusque à Domino in valle Moab, quæ est in Arabia. Rexit autem populum Dei in heremo annis quadraginta, obiitque annorum centum viginti. Quidam autem vivere eum testantur, pro eo quod sepulcrum ejus non reperitur, & quia apparuit Domino in monte cum Elia. Mortuum autem illum esse, non raptum, certissimè sacra Scriptura testatur. Consentit S. Augustinus tract. 124 in Joannem, ubi sic habet: Si quidam Moysē, mortuum negant, quem Scriptura ipsa, ubi sepulcrum ejus nusquam inveniri legimus, mortuum tamen esse sine ulla ambiguitate testatur &c.*

Septus dicitur ministerio angelorum:

B 592 Nonnulli voluerunt, Moysē fuisse sepultum à se ipso, seu obiisse in sepulcro, quod vivus intraverat. Alii credunt à Josue & Eleazaro clanculum fuisse sepultum. *Hæc opiniones refert, & non refutat, Calmetus in Dissertatione de morte & sepultura Moysē. Verùm neutra mihi apparet probabilis. Prioris falsitas facile ostenditur ex loco mortis & sepultura distincto: nam mortuus est in monte, sepultus verò in valle. Non potest igitur verum esse, in sepulcro suo obiisse Moysē. Sepultum quoque non fuisse à Josue & Eleazaro, quamvis id verisimile dicat Calmetus, mihi certum videtur: illi enim sepulcrum ipsius cognovissent, si corpus eidem intulissent: at, teste Scriptura, non cognovit homo sepulcrum ejus. S. Hieronymus Epist. 37, alias 53, ad Riparium ait, Moysē corpusculum. juxta Hebraicam veritatem ab ipso sepultum Domino: per ipsum Dominum videlicet ministerio angelorum, ut habent alii. Audi S. Epiphanium hæresi 64: Quandoquidem, inquit, sacræ istud Litteræ significant: non esse ab hominibus Moysē corpus sepultum; sed ab angelis videlicet: quod verba ipsa tacitè intelligentiæ nostræ subjiciunt. Antè observârat, jussum esse in montem ascendere & illuc mori, ut illius sepulturam hominum nemo cognosceret. Hæc sententia de sepultura Moysē per angelos Dei ministros, ut plurimos habet adspulatores, sic & longè aliis est præferenda: nam cum disputaverit Michaël archangelus cum diabolo de corpore sancti Legislatoris; verisimillimum est, id contigisse in sepultura, ut jam antè monui.*

mortis temporis.

C 593 Annus Sancti emortualis difficultatem nullam habet, cum certum sit eum obiisse anno quadragesimo ab egressu ex Ægypto. At dies obiit & mensis non tam certo assignari potest. Facile tamen ostenditur obiisse Moysē circa finem mensis undecimi aut initium duodecimi. Quippe, ut legitur Jos. 4 v. 19, Israëlita Jordanem transferunt anno sequente decimo die mensis primi. Inter obitum autem Moysē & transitum Jordanis intercesserunt primò triginta dies luctus, qui absumpserunt mensem integrum duodecimum, si obierit ultimo die mensis undecimi aut primo sequentis. Secundo, finito luctus tempore, missi sunt exploratores in Jericho, atque hi præter itum & reditum tres dies latuerunt in montibus, ut habetur Jos. 2 v. 22. Reversis verò exploratoribus, Josue movit castra versus Jordanem, & morati sunt ibi tres dies Jos. 3

v. 2. Quarto demum die Jordanem transit. *Hæc omnia simul computata faciunt dies novem aut decem, ita ut necessario obiit Moysē statui non debeat post diem primum mensis duodecimi, sed non aequè certo dici possit, an non contigerit uno alterove die citius.*

AUCTORE
J. S.

§ LI. Ultima Sancti gesta, obitusque & sepultura ex Josue & Philone.

Josue lib. 4 cap. 8 sub finem gesta & mortua postrema sancti Legislatoris exsequitur, referens Jesum seu Josue etiam prophetasse, quia simul cum Moysē recitavit Canticum ante memoratum, in quo futura prædicantur. At Josue attribuendum non est Canticum istud, sed Moysē, saltem præcipuè, etiam si Hebraeus scriptor de Josue solo loquatur, ita scribens: Sed & Josue, superstitè etiam tum & præsentè Moysē, vaticinatus est, quidquid pro salute populi gesturus erat, vel foris bello administrando, vel domi ferendis legibus, & ad vivendi rationem recens institutam eos præparans, divino monitu se præfagire aiebat, quod si patriam religionem violarent, clades non effugerent. Nam & regionem ipsorum armis exterorum oppledam, & urbes diruendas, & templum incendendum, & ipsos sub hasta victoris venundandos, serviturosque gentibus, quæ afflictorum nulla miseratione tangerentur: ac tum demum feram atque inutilem errorum pœnitentiam acturos. Deum tamen ipsorum conditorem, & urbes suis civibus & templum populo redditurum. Hæc autem fore, ut non semel tantum amittant, sed sæpius.

595 Deinde Moyses exhortatus Jesum, ut in Chanaanæos exercitum duceret, affuturumque ceptis ejus Deum pollicitus, & populo omnia fausta ominatus: Quoniam, inquit, ad patres nostros abeo, & Deus hæc mihi diem abitus præsinivit, gratias illi vivens adhuc & vobis præsentibus ago pro cura ac providentia, quam de rebus vestris hæcenus habuit, non solum de pellendis adversis, sed commodis etiam largiter exhibendis: & quia laborem meum ac sollicitudinem, dum vestrum statum in meliorem fortunam reducere conor, propicius semper adjuvit: inò verò ipse & exorsus est rem & absolvit, me ministro usus & vicario in obeundis, quæ ad vestram felicitatem pertinere visa sunt. Quapropter æquum est, ut priusquam decedam, ejus potentia, qui & in posterum vobis non deerit, dignas laudes rependam, meque hoc debito exolvam, vestraque memoriæ commendem, quod hunc solum colere & venerari convenit: & leges ejus habere in precio, ut quæ omnibus reliquis donis jam acceptis, aut in posterum à propicio conferendis, longè sint antependendæ. Gravis enim adversarius est vel homo legislator, si constitutionibus suis auctoritatem adimi sentiat: Dei verò indignationem absit ut experiamini, quæ legibus ipsius contemptis excitari possent.

596 Hæc postrema verba Moysē loquente, & singulis tribubus sua fata aperiente, universa multitudo in lacrymas erupit, ut & mulieres plangentes dolorem ob futuram ipsius mortem conceptam declararent, quin & pueri præ moris

Josue

E

de ultimis

E

Moysē ge-
stis,

roris

AUCTORE
J. S.

roris impotentia plorantes præ se ferebant, quod tanta esset Viri virtus ac magnificentia, ut ne illam quidem ætatem latere posset. Itaque certamen quoddam erat inter minores & grandiores, utros major haberet mœstitia. Alteri enim intelligentes quali orbarentur Antistite, futuram suam conditionem lamentabantur. Alteri hoc ipsum lugebant, quod priusquam ejus virtutem satis degustassent, jam carendum eo seque destitutos videbant. Quantus autem fuerit populi ploratus & querimoniarum, conjecturam capere licet ex eo, quod tum Prophetæ accidit. Quamvis enim persuasissimum semper habuit; non esse instante morte dolendum, ut, quæ præter Dei voluntatem ac naturæ leges non veniat, viso tamen affectu populi, à lacrymis temperare non valuit. *Hac Josephus, qui fletum illum universorum non didicit ex sacris Literis, cum de tanto populi ploratu ne verbum quidem ibidem legatur. Fateor tamen luctum illum fletumque populi admodum esse verisimilem. At non tam est verisimile, ut pro certo affirmari debuerit, Moysem ipsum erupisse in lacrymas, quæ omitti poterant, uti in scriptura omiſſæ sunt, cum prorsus sint incerte. Præterea pœnitentiam Hebraeorum vocare non debuerat inutilem, cum quod pœnitentia de peccatis semper sit utilis ad salutem æternam, tum quod pœnitentia Israelitarum iis frequenter utilis fuerit etiam ad recuperandum felicitatem temporalem, idque ipsum Moyſes prædixerit. Adhortatio quoque Moyſis ex solis ferè conjecturis concinnata est à Josepho, nec satis est conformis sacra Scriptura, in qua futura populi peccata prædicantur, eorumque supplicia enuntiantur.*

B

morteque
sepultura

C

scribens,

597 Discessum & obitum Prophetæ deinde Josephus narrat hoc modo: Dum verò eò proficiscitur, ubi dispariturus erat, omnes cum fletu sequebantur. Tum Moyſes his, qui longius aberant, manu mota significavit ut conſisterent: propiores autem rogabat, ne excessum suum lacrymabilem facere pergerent, cum fletu prosequendo. Illi verò & hanc extremam gratiam ei referendam existimantes, ut quemadmodum cupiebat, seorsum secederet, continuerunt se inter se lacrymantes. Solus autem senatus eum deduxit, & pontifex Eleazarus, & imperator Jesus. Ut verò in monte Abari vocato constitit, qui celsus è regione Hierichuntis attollitur, & conscendentibus latè Chananææ terræ prospectum exhibet, senatum dimisit. Cùmque post mutuos complexus Eleazaro ac Jesu ultimum vale diceret, inter loquendum repentina nube circumdatus in vallem quandam est ablatuſ. In sacris autem voluminibus scripsit se mortuum, veritus ne propter excellentem ejus virtutem à Deo raptum prædicarent. Vitæ ejus tempus universum centum viginti annorum fuit, cujus tertiam partem in imperio exegit, uno mense minùs.

598 Mortuusque est ultimo anni mense, die prima mensis, qui à Macedonibus Dystrus dicitur, à nostris verò Adar. Vir omnium quotquot unquam fuere prudentissimus, & qui consilia bona optimè nosset exequi: adhæc eloquentiâ & in tractando populo gratiâ & dexteritate incomparabilis: affectus quoque ita semper in potestate habuit, ut omnino illis carere videretur, & nomina tantum eorum ex his, quæ in aliis hominibus conspiceret, cognita habere: imperator idem cum primis bonus, vates verò, qualis nemo alius, ut omnia ejus verba vim oraculorum obtinerent. Quapropter triginta diebus eum lu-

xit populus, cui nunquam quidquam tristius accidit, quàm tunc Prophetæ mors. Nec in præfens tantummodo sui desiderium reliquit, sed maximam apud omnes existimationem, quotquot scripta ejus evolvere contigit, dum ejus virtutem ex illis æstimant. Atque hæc sunt quæ de Moyſis exitu dicenda habuimus. *Hactenus Josephus, ad cujus relationem aliqua sunt observanda.*

599 *Primo incertum est, an abeuntem Moyſen omnes sint secuti: æquè incertum, an à senatu, seu à principibus, deductus sit in montem; quia de hisce nihil legitur in Scripturis. Imò parum probabile est, principes comitatos esse in montem, cum videatur voluisse Deus, ut Moyſes montem solus ascenderet; aut forſiſſe comitantibus Eleazaro Pontifice & Josue successore. Certè Scriptura Num. 20 memorat, quinam cum Aarone morituro ascenderint montem Hor: at de morte Moyſis agens nullum assignat comitem. Secundo magis improbabile est, quòd ait, Moyſen præsentibus Eleazaro & Josue, repentina nube circumdatum & in vallem quamdam fuisse ablatum: nam quamquam nullus videatur scripsisse, quo mortis genere Moyſes obierit, ideoque Scriptura solùm dicat, eum obuisse, jubente Domino, tamen certum est defunctum esse in monte, priusquam corpus transferretur ad vallem, quòd hic videtur negare Josephus. Deinde, si Eleazaro & Josue adstantibus, repentina fuisset nube circumdatus & ablatuſ, id ipsum narrare non prætermisissent: mortem enim Moyſis ab alteratro verisimiliter scriptam esse, non ab ipſo Moyſe, infra dicemus.*

600 *Philo lib. 3 in fine mortem Moyſis narrat his verbis: Postremò migraturus ad Superos, & exuta mortalitate ad immortalitatem transferendus, vocante Patre, ut eum è duplici corporis animæque natura transformaret in simplicem, jam tum prope totus verſus in animum & quidem illustrissimum, repletus divino spiritu, non solùm in universum gentem suam præmonuit, verum etiam singulis tribubus suos casus futuros aperuit: quorum pars jam evenit, reliquum adhuc spectatur, ea fide repræsentandum olim, quam experti sumus in præteritis oraculorum eventibus. Postulabat enim rei dignitas, ut quorum tam diversa fuit origo, præsertim materno genere, hi secuti diversa studia consiliaque, haberent etiam sua fata præsignata oraculis. Miranda sunt hæc, sed magis etiam mirari convenit finem sacrorum, quæ reliquit, voluminum, quæ sunt ceu caput juris totius.*

601 *Jam enim assumendus, & in ipſis stans carceribus, unde ad cælestem metam erat evoluturus, tunc quoque afflatus divinitus; vivens adhuc prophetavit de seipſo tanquam mortuo; ante obitum narrans se mortuum sepultumque inspectante nemine, videlicet manibus non mortalium, sed virtutum immortalium, ne majorum quidem monumentis illatum: quippe cui monumentum contigit eximium haud cuiquam notum homini. Luxit eum universa gens lachrymis diffluens per mensem integrum, accedentibus ad publicum luctum privatis affectibus, quandoquidem erat inenarrabilis ejus providentia benevolentiaque erga universos ac singulos. Hujusmodi fuit vita obitusque Motis, regis, legislatoris, vatis & pontificis, sicut sacris literis proditur. *Hac Philo in Vita Moyſis, quam hic claudit. Scripsit quidem idem auctor in aliis Opusculis non pauca de sancto Legislatore, eaque suis locis**

D

variè labi-
tur.

E

Philo quo-
que

F

in morte
sepultura
referenda

A *cis inferi & examinari potuissent : at ea attingere nolui , ne molem hujusce Commentarii au-
gem , præsertim cum veritas nec ex Philone nec
ex Josepho haurienda sit , sed ex sacra Scriptura.*
602 *Ad locum verò adductum duo observan-
da. Primò obscuriora sunt illa verba , Ut eum
è duplici corporis animæque natura transformaret
in simplicem. Zinus apud Surium verba Græca
vertit hoc modo : Qui ipsum à se ex duobus ,
corpore nimirum animoque compactum , in na-
turam unam redactus erat. At neutra interpre-
tatio mihi genuina apparet. Quare verba Græca
accipe : Ὁς αὐτὸν διὰ τὰ ὄντα , σώμα καὶ ψυχὴν
eis μὴ ἀδύνατον ἀνεσχημένον φέρον. Interpretatio litte-
ralis hæc est : Qui ipsum duo existentem , cor-
pus & animam , in unius naturam resolveret.
Porro innuunt hæc verba errorem Platonis , qui
docuit animas existisse ante corpora , sed deinde
ob peccatum in corpora fuisse conjectas : nam alioquin homo duabus quidem constat partibus ,
corpore scilicet & anima , sed una solùm homi-
nis est natura , non gemina. Secundo quod asse-
rit cum Josepho , Moysem scripsisse , se mortuum
sepultumque , parùm est probabile , ut dicemus
infra latius.*

nonnihil
corrigitur.

§ LII. Elogia quædam ex sacris Litteris : quomodo apparue- rit cum Christo in transfi- guratione.

Elogia
quædam

M Emoriam Moyſis Ecclesiasticus tali com-
mendavit elogio cap. 45 : Dilectus Deo
& hominibus Moyſes : cujus memoria in benedictione est. Similem illum fecit in gloria San-
ctorum , & magnificavit eum in timore inimico-
rum , & in verbis suis monstra placavit. Glorifi-
cavit illum in conspectu regum , & iussit illi cor-
am populo suo , & ostendit illi gloriam suam.
In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum , &
elegit eum ex omni carne. Audivit enim eum ,
& vocem ipsius , & induxit illum in nubem. Et
dedit illi coram præcepta , & legem vitæ & di-
sciplinæ , docere Jacob testamentum suum , &
judicia sua Israël. Breve ipsius Domini elogium
Num. 12 v. 6 his verbis exprimitur : Si quis
fuerit inter vos propheta Domini , in visione ap-
parebo ei , vel per somnium loquar ad illum. At
non talis servus meus Moyſes , qui in omni do-
mo mea fidelissimus est : ore enim ad os loquor
ei , & palam , & non per ænigmata & figuras
Dominum vidit. Verùm hoc jam suo loco recita-
tum est , uti & alia multa , quæ idcirco non re-
petam. Psalmista verò præter alia ex ipso data
Psal. 98 habet : Moyſes & Aaron in sacerdoti-
bus ejus : & Samuel inter eos , qui invocant no-
men ejus : invocabant Dominum , & ipse exau-
diebat eos : in columna nubis loquebatur ad eos.
Custodiebant testimonia ejus , & præceptum ,
quod dedit illis. &c. Et Psal. 102 v. 7 : Notas
fecit vias suas Moyſi.

servi Dei
Moyſis ,

604 *Observatione quoque dignum est , quòd
nullus in sacris Litteris ita passim nominetur
servus aut famulus Dei quàm Moyſes , cui id
nomen est quasi proprium. Tadiosum est omnes
locos recensere , ubi à Deo vel à Sanctis honorifi-
co hoc nomine insignitur. Labet tamen aliquot
adferre pro specimine Jos. 1 v. 1 : Et factum est
Septembris Tomus II.*

post mortem Moyſi servi Domini , ut loqueretur
Dominus ad Josue filium Nun , ministrum Moy-
ſi , & diceret ei : Moyſes servus meus mortuus
est &c. Rursum v. 6 ait Dominus Josue : Con-
fortare . . . ut custodias & facias omnem legem ,
quam præcepit tibi Moyſes servus meus. v. 13
dicit Josue : Mementote sermonis , quem præ-
cepit vobis Moyſes famulus Domini. Et v. 15 :
Revertimini in terram , . . . quam vobis dedit
Moyſes famulus Domini. Jos. 8 v. 31 : Sicut præ-
ceperat Moyſes famulus Domini. Gabaonita Jos.
9 v. 24 : Nuntiatum est nobis , . . . quòd pro-
misset Dominus Deus tuus Moyſi servo suo &c.
Cap. xi v. 12 , Moyſes famulus Domini. Ita de-
inde frequentissimè nominatur : at infinitus sim ,
si locos omnes huc accumulare velim. Quapropter
unum dumtaxat addam locum Apostoli Heb.
3 , ubi Moyſes comparatur cum Christo , tam-
quam famulus Dei cum Filio Dei , diciturque
v. 5 : Et Moyſes quidem fidelis erat in tota do-
mo ejus tamquam famulus , in testimonium eo-
rum , quæ dicenda erant.

605 *Ad laudem Moyſis etiam magnopere con-
ducit , quòd singulari modo à Deo adjutus fue-
rit & protectus. Hujusce autem divini auxilii &
protectionis singularis plurima quoque in sacris
Litteris reperiuntur testimonia præter ea , qua
suis locis inseruimus. Jos. 1 v. 5 dicit Dominus
ad Josue : Sicut fui cum Moyſe , ita ero tecum.
Et Israëlita v. 17 : Sicut obedivimus in cunctis
Moyſi , ita obediemus & tibi : tantùm sit Do-
minus Deus tuus tecum , sicut fuit cum Moyſe.
Rursum cap. 3 v. 7 dicit Dominus ad Josue :
Hodie incipiam exaltare te coram omni Israël ,
ut sciant quòd , sicut cum Moyſe fui , ita & te-
cum sim. Et cap. 4 v. 14 dicitur : In die illo
magnificavit Dominus Josue coram omni Israël ,
ut timerent eum , sicut timerant Moyſen , dum
adviveret. Singularis Dei in Moyſen favor de-
claratur Isaia 63 v. x1 his verbis : Et recorda-
tus est (Dominus) dierum seculi Moyſi , & po-
puli sui : ubi est , qui eduxit eos de mari cum
pastoribus gregis sui ? ubi est , qui posuit in me-
dio ejus spiritum Sancti sui ? Qui eduxit ad dex-
teram Moyſen brachio majestatis suæ , qui sci-
dit aquas ante eos , ut faceret sibi nomen sem-
piternum. Qui eduxit eos per abyſſos , quasi e-
quum in deserto non impingentem. Quasi animal
in campo descendens , Spiritus Domini ductor
ejus fuit : sic adduxisti populum tuum , ut face-
res tibi nomen gloriæ. Quanti valerent apud
Deum preces Moyſis , colligitur ex Jeremia cap.
15 v. 1 his verbis : Et dixit Dominus ad me :
Si steterit Moyſes & Samuel coram me (ad o-
randum nimirum) non est anima mea ad po-
pulum istum. Adducitur Moyſes cum Samuele ,
tamquam potentissimus apud Deum patronus ;
uti & suis jam locis frequenter patuit , quam ef-
ficaces essent Moyſis preces.*

606 *Christus ipse Moyſen frequenter commen-
davit , tum observationem Moysaica Legis man-
dando , uti factum est Matth. 8 v. 4 , Marc. 1
v. 44 , Luc. 5 v. 14 ; tum Legem servando , uti
legitur circumcisis & oblatas in templo secun-
dum Legem , tum ipsius auctoritatem inculcan-
do , quemadmodum fecit Matth. 23 v. 2 his ver-
bis : Super cathedram Moyſi federunt scribæ &
pharisæi. Omnia ergo , quæcumque dixerint vo-
bis , servate & facite. Et Luc. 16 v. 29 Abra-
ham sic loquentem inducit : Habent Moyſen , &
prophetas : audiant illos. Et v. 31 : Si Moyſen ,
& prophetas non audiunt : neque , si quis ex*

E
quem Do-
minus sin-
gulari modo
protectis ,

F

& cujus
Christus
ipse sæpè
honorificè
meminit ,
qui & eum
transfigura-
tioni adesse
voluit :

T

mor-

AUCTORE
J. S.

mortuis resurrexerit, credent. *Joan. 5 v 45 ita Judæos alloquitur Dominus: Est qui accusat vos Moyſes, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit. Si autem illius litteris non creditis: quomodo verbis meis credetis. Multa alia miſſa facio; quibus honorificam de Moyſe mentionem fecit Dominus. Verum præcipue ſanctum Legislatorem honoravit Dominus, quando eum cum Elia præſentem eſſe voluit in glorioſa tranſfiguratione ſua in monte Thabor. Hæſtoriam illam refert Matthæus cap. 17, ubi de Moyſe & Elia ſic legitur v 3: Et ecce apparuerunt illis (Petro, Jacobo & Joanni, illic præſentibus) Moyſes & Elias cum eo loquentes. Respondens autem Petrus, dixit ad Jeſum: Domine, bonum eſt nos hic eſſe: ſi vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moyſi unum, & Eliæ unum. &c. Marc. 9 v 3: Et apparuit illis Elias cum Moyſe: & erant loquentes cum Jeſu. Luc. 9 v 30: Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyſes & Elias, viſi in majeſtate: & dicebant exceſſum ejus, quem completurus erat in Jeruſalem. Petitiõ Petri utrobique etiam additur, uti apud Matthæum.*

an Moyſes
tranſfigurationi
interfuert in
corpore aſſumpſio?

607 Porro in explicanda hæc Moyſis apparitione cum Elia non convenit inter ſcriptores, qui in varias abierunt ſententias. Primò non ſequenda nec multum curanda videtur ſententia illorum, qui crediderunt non verè, ſed ſolum phantaſtice apparuiſſe Moyſen & Eliam: nam Scriptura clarè aſſerit, ambos apparuiſſe, & locutos eſſe cum Chriſto. Secundò ex vera Moyſis præſentia in tranſfiguratione non poſſe probari eum non fuiſſe verè mortuum, jam dictum eſt § 50. Tertio ibidem num. 591 adduxi verba S. Hieronymi, aſſerentis Moyſen ab inferis reſurrexiſſe, ut aſceſſet. Verum S. Thomas 3 part. quaſt. 45 art. 3 ad ſecundum verba S. Hieronymi ſic exponit: Quod non eſt ſic intelligendum, quaſi anima Moyſi ſuum corpus reſumpſerit; ſed quòd anima ejus apparuit per aliquod corpus aſſumptum, ſicut angeli apparent. Helias autem apparuit in proprio corpore, non quidem de cælo empyreo allato, ſed de aliquo eminenti loco, in quem fuerat in curru igneo raptus. Idem de Moyſis apparitione docet in cap. 17 Matthæi. Vult igitur S. Thomas hæc eſſe differentiam inter apparitionem Moyſis & Elia, quòd hic apparuerit in proprio corpore, anima verò Moyſis aſſumpſerit alienum corpus, in eoque apparuerit. Hanc ſententiam jam antè docuerat Tertullianus lib. 5 de Reſurrectione carnis cap. 55 his verbis: Ubi etiam Moſes & Helias, alter in imagine carnis nondum receptæ, alter in veritate nondum deſunctæ, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria perfeverare docuerunt.

an potiùs in
proprio corpore
hunc in ſinem ad
tempus animato?

608 Verumtamen plures alii docent, Moyſen in proprio corpore apparuiſſe, atque inter illos certò recensendi ſunt S. Hilarius & S. Ambroſius, quorum verba data ſunt num. 585 & 587. Auctòr de Mirabilibus ſacra Scriptura, editus poſt tomum tertium Operum S. Auguſtini ſua clarè explicat his verbis: Sed dum Elias manens adhuc in corpore vel ad talem conductionem venerat, quid de Moyſe dicendum eſt? Utrum in corpore iterum ad hæc oſtenſionem aderat: an ex aère ſimulatum, ſicut Samuel viſus eſt; habitum ſingebat? Et ſi ſuo corpore indutus venit, ſi hæc vice reſurrectionem ſuam,

quæ ceteris non niſi in noviffimo eſt futura, complevit? De qua quæſtione auctores, unà eademque ſententiã prolata, non differenter dicunt, quòd dum Dominus cum tribus diſcipulis ſuis, & Elias, non cum imaginatis, ſed veris corporibus conveniſſe non dubitantur, & ipſe Moyſes in ſuo vero corpore reſumto videtur. Sed ſi Dominus Jeſus primogenitus mortuorum rectè creditur: Moyſi iterum poſt hæc viſionem corpus ſepulturæ commendatur, ut ipſum in noviffimo die, quando reſurgent mortui, aſſumere poſſet. Hæc ſententia, quã dicitur Moyſes corpus ſuum reſumpſiſſe, & dein de rurſum depoſuiſſe, magis conciliari poſteſt, cum antè adductis S. Hieronymi verbis, & pluribus probatur ſcriptoribus. Eandem quoque approbavit S. Auguſtinus tract. 124 in Joannem, ubi refutat opinionem quorundam, qui credebant S. Joannem non eſſe mortuum, atque ita ſcribit: Non enim poſſunt deſſe, qui credant (Joannem vivere,) ſi non deſunt, qui etiam Moyſen aſſerant vivere; quia ſcriptum eſt ejus ſepulcrum non inveniri, & apparuit cum Domino in monte, ubi & Elias fuit, quem mortuum legimus non eſſe, ſed raptum. Quaſi Moyſi corpus non potuerit alicubi ſic abſcondi, ut prorfus homines lateret, ubi eſſet, atque inde ad horam divinitus excitari, quando cum Chriſto Elias & ipſe ſunt viſi: ſicut ad horam multa Sanctorum corpora ſurrexerunt, quando paſſus eſt Chriſtus; & poſt ejus reſurrectionem apparuerunt multis in ſancta, ſicut ſcriptum eſt, civitate.

609 Fuerunt quoque nonnulli, qui exiſtarent Moyſen in fine mundi redituum cum Elia. S. Hilarius cap. 20 in Matthæum hæc opinionem inſinuat his verbis: Et hos quidem eodem prophetas duos prævenientes adventum ejus eſſe intelligimus, quos Apocalypſis Johannis ab Antichriſto perimendos eſſe dicit: licet variz vel de Enoch, vel de Jeremia, plurimorum exiſtiterint opiniones, quòd alterum eorum ſicut Eliam mori oporteat. Sed non poſſumus veritatis fidem, quam Dominus tribus ſuperioribus teſtibus revelavit, ſenſus noſtri opinione corrumpere: neque alios venturos exiſtimare, quàm qui ad ſponſionem fidei (id eſt, tranſfigurationem) veniſſe conſpecti ſunt. De Moyſe loquitur & Elia, quos antè nominaverat. Eandem opinionem aſſerit S. Hilarius tract. in Pſalm. 52 num. 12. Locus Apocal. xi v 3 hic eſt: Et dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta, amicti ſaccis. Hi ſunt duæ olivæ, & duo candelabra, in conſpectu Domini terræ ſtantes. Et ſi quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & devorabit inimicos eorum: & ſi quis voluerit eos lædere, ſic oportet eum occidi. Hi habent poteſtatem claudendi cælum, ne pluq̄ diebus prophetiæ eorum: & poteſtatem habent ſuper aquas convertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga quotieſcumque voluerint. Et cum finierint teſtimonium ſuum, beſtia, quæ aſcendit de abyſſo, faciet adverſum eos bellum, & vincet illos, & occidet eos. Et corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Ægyptus, ubi & Dominus eorum crucifixus eſt &c.

610 Alterum ex hiſce teſtibus fore Eliam ſed idoneæ rationes non ſunt pro hæc ſententia, nox plerique Patres crediderunt, diſſentiente tamen,

S. Hilarius
credidit
Moyſen in
fine mundi
cum Elia
rediturum;

F

§ LIII. Utrum Moyfes in
vita viderit divinam
essentiam ?

A men, ut vidimus, S. Hilario, quem secuti sunt aliqui recentiores. Ratio illorum est, quod sicut alludatur ad potestatem Elie, 3 Reg. 17 exercitiam, claudendi cælum, ne pluat, ita etiam alludatur ad potestatem Moyfis convertendi aquas in sanguinem, uti factum ab ipso constat Exod. 7. At frivola est hac ratio, nec idonea hac conjectura, ut aliquid statuatur contra unanimum ferè Patrum & doctorum consensum, præsertim cum de morte Moyfis constet, nec verisimile sit, ad vitam esse revocatum, ut in fine mundi iterum moreretur. Alia est ratio de Elia & Enoch, qui hæc in vita servati sunt. Et Enoch quidem translatus dicitur Eccli. 44 v. 16, ut det gentibus poenitentiam. Hac sanè verba insnuant futuram ipsius prædicationem apud gentes; sicut futura Elie prædicatione apud Judæos prædicitur Malach. 4 v. 5 & 6, Eccli. 48 v. 10, & Matth. 17 v. xi. De Moyse verò nihil simile in ullo sacra Scriptura loco dictum invenitur. Quod autem apparuerit cum Elia in transfiguratione nihil evincit pro futuro adventu, cum nulla inter illam apparitionem & futuram prædicationem tempore Antichristi sit connexio. Quapropter tuto insistemus sententia Patrum, ex Scripturis hausta, quæ non Moylen, sed Enoch facit Elie socium in futura illa prædicatione.

& plerique existimant Enoch fore Elie socium,

611 Tertullianus lib. de Anima cap. 50 : Translatus est, inquit, Enoch & Helias, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet. Cæterum morituri reservantur, ut Antichristum sanguine suo extinguant: id est, ut sanguine suo obtineant à Deo mortem Antichristi. S. Augustinus tum aliis locis, tum lib. 9 de Genesi ad litteram cap. 6 ad propositum nostrum ita scribit: Neque enim arbitrandum est, Eliam vel sic esse jam, sicut erunt Sancti, quando peracto operis die denarium pariter accepturi sunt; vel sic quemadmodum sunt homines, qui ex ista vita nondum emigrarunt, de qua ille tamen non morte, sed translatione migravit. Jam itaque aliquid melius habet, quam in hac vita possit; quamvis nondum habeat, quod ex hac vita rectè gesta in fine habiturus est. . . Et mox de Enoch dicit: Qui, filiis genitis, Deo placens non mortuus, sed translatus est. Et demum de utroque: Nam si Enoch & Elias, in Adam mortui, mortisque propaginem in carne gestantes, quod debitum ut solvant, creduntur etiam redituri ad hanc vitam (id est, ad vitam communem & societatem aliorum hominum) &, quod tamdiu dilatatum est, morituri, nunc tamen in alia vita sunt, ubi ante resurrectionem carnis, antequam animale corpus in spiritale mutetur, nec morbo, nec senectute deficiunt. Mitto alios Patres, quia res ad Moylen propriè non spectat: & adjungo breve ratiocinium. Cum constitutum sit omnibus hominibus semel mori; cumque constet Enoch & Eliam necdum obiisse; dubitare non possumus, quin mortem sine obituri. Itaque nihilo magis dubitandum videtur, quin illi ipsi sint illi duo testes, quos occidet Antichristus, præsertim quia prior servatus est à morte, ut det gentibus poenitentiam; alter verò venturus est, & restituet omnia, ut loquitur Christus Matth. 17 v. xi.

* * * *
* * * *
* * * *
* * * *
* * * *

Septembris Tomus II.

P Offem huc congerere plurima atque illustria eologia, quibus sancti Patres Legislatorem Hebræorum exornarunt, & non pauca in hunc finem jam annotaveram: verum cum omnia ex sacris Litteris, tamquam ex fonte, sint hausta, huic collectioni superfedeo. Attamen examinare lubet, quibus nitatur fundamentis singularis prærogativa, quam Moyli attribuerunt nonnulli, qui existimant divinam essentiam, ut loquuntur theologi, ab ipso in vita visam. S. Augustinus videtur duobus locis asseruisse, naturam aut substantiam Dei à Moyse fuisse conspectam in vita. Primò lib. 12 de Genesi ad litteram cap. 27 ita habet: Concupiverat enim (Moyse,) sicut in Exodo (cap. 33 v. 13) legimus, videre Deum; non utique sicut viderat in monte, nec sicut videbat in tabernaculo, sed in ea substantia, quæ Deus est, nulla assumpta corporali creatura, quæ mortalis carnis sensibus præsentetur; neque in spiritu figuratis similitudinibus corporum; sed per speciem suam, quantum eam capere natura rationalis & intellectualis potest, sevocata ab omni corporis sensu, & ab omni significativo ænigmate spiritus. Deinde refert, ubi id Moyse desideraverit, & quo modo idem Deus visus sit negasse per responsum figuratum, ut existimat: & demum hac subjungit: Nisi tamen concupitam & desideratam Dei claritatem Moyse videre meruisset, non in libro Numerorum diceret Deus ad Aaron & Mariam fratres ejus &c. Adducit locum Num. 12 v. 6 & seq., quem postea examinabo: recitatque verbis, observat visionem istam non fuisse corpoream, sed solius intellectus. Satis clarè hic suam sententiam indicavit Augustinus, ut patet ex prioribus verbis, quibus exponit Moyse de videndo Deo desiderium, quod impletum affirmat.

Docuit aliquando S. Augustinus divinam essentiam

613 Non minus apertè eandem sententiam asserit sanctus doctor in libro de Videndo Deo ad Paulinam, (sive epist. 147, aliàs 112) cap. 13, ubi post multam disputationem, postque asseritam S. Paulo eandem prærogativam, de Moyse sic loquitur: Quamquam & illi fidelissimo antiquo famulo Dei Moyse mirum nisi in hac terra laboraturo, populumque illum adhuc recturo, concessum est, quod petivit, ut claritatem Domini videret, cui dixerat: "Si inveni gratiam, ante te, ostende mihi temetipsum manifestè." Accepit enim in præsentia congruum responsum, quod faciem Dei videre non possit, quam nemo videret & viveret, hoc modo significante Deo alterius potioris vitæ illam esse visionem. Quod autem dicere institueram, desiderio ejus etiam illud, quod petierat, fuisse concessum, in libro Numerorum postea demonstratum est, ubi Dominus arguit contumaciam sororis ipsius, & dicit aliis prophetis in visione se apparere & in somno, Moyse autem per speciem, non per ænigmata: ubi etiam addidit, dicens: "Et gloriam Domini vidit." Quid ergo est, quod eum sic fecit exceptum, nisi fortè quia illa contemplatione dignum etiam tunc habuit populi sui talem Rectorem & Ministrum in tota domo sua fidelem,

F

à Moyse in vita visam;

AUCTORE fidelem, ut quemadmodum concupiverat, videret Deum, sicuti est, quæ contemplatio eundem filii in fine promittitur. Hæc S. Augustinus uno tantum sacra Scriptura loco fretus: nam multis locis fatetur necdum Moyfi concessum fuisse istud privilegium, quando petivit Exod. 33 v. 13: Ostende mihi faciem tuam.

at ratio illius sententia non satis apparet solida,
 614 *Locus autem, ex quo talem Moyfis prærogativam colligi existimavit eo tempore S. Augustinus, sunt verba Domini, seu angeli vicem ipsius gerentis, ad Aaronem & Mariam Num. 12 v. 6: Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis servus meus Moyfes, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei: & palam, & non per ænigmata & figuras Dominum videt. At verba illa aut nimium videntur probare, aut non probare istud ipsum, quod quaritur. Quippe agitur de modo, quo solebat Deus cum Moyse agere, non de privilegio aliquo, eidem semel aut bis concessio. Itaque, si quid evinceret ille textus, evincere deberet Deum solitum esse videri à Moyse in propria substantia; non verò, semel dumtaxat aut iterum fuisse visum per privilegium aliquod singulare. Nullus autem, opinor, admiserit, consuetum fuisse Moysem videre divinam naturam seu essentiam. Ex eo igitur loco probari nequit, Moysem eo privilegio gavisum fuisse: sed verba exponenda sunt de majori familiaritate Dei, seu angeli, cum Moyse, quocum loquebatur tamquam præsens cum præsentem, & cui mandata sua claris verbis exponebat, non per ænigmata aut figuras obscuras. Hæc aut similis expositio confirmari potest ex loco Exod. 33, ubi v. 13 Moyfes ait Domino, Ostende mihi faciem tuam: & v. 18, Ostende mihi gloriam tuam. Cui v. 20 respondet Dominus: Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & vivet. Sanè non satis intelligo, quo modo existimare possimus Moysem vidisse illud ipsum, de quo Dominus ei dicit, Non poteris videre. Itaque sive ibidem Moyfes petierit videre divinam essentiam, sive clarè intueri corpus illud gloriosum, quo angelus erat circumdatus, non videtur obtinuisse totum, quod petebat.*

C *uti ipse Augustinus agnovisse videtur, contrariam sententiam*
 615 Ipse S. Augustinus deinde videtur agnovisse, claram Dei visionem Moyfi concessam, nec ex allegato loco Num. 12, nec aliunde satis offendi: ideoque scripsisse contraria prioris sententia, quam ita tacite videtur retractasse, licet eam aperte non revocaverit in libris Retractionum. Opus de Genesi ad litteram scripsit sanctus doctor sub initium seculi v; ad Paulinam verò circa annum 413, ut ostendi in Commentario prævio ad ipsius Acta tom. vi Augusti pag. 355 & 356. Jam verò, si ostendi potest sanctum Doctorem in Operibus posterius scriptis, frequenter asseruisse sententiam contrariam, lector eruditus facile mecum perspiciet, S. Augustinum potius numerandum esse inter illos, qui claram Dei visionem viventi Moyfi abjudicant, quam inter patronos opinionis oppositæ. Primò in Sermone 122 de Diversis, qui in postrema editione est 23; claram Dei visionem Moyfi non attribuit viventi, uti ibidem lector inveniet. Illud privilegium nihilo magis Moyfi adscribit in Psalm. 138 v. 6: Dilectam visionem Moyfi quoque abjudicat quæst. 154 in Exodum. Hæc autem Opera duo ab Augustino conscripta sunt diu post librum ad Paulinam, laudatumque Opus de Ge-

D *nesi. De tempore verò Sermonis memorati nihil certi potest statui; at verisimile est, etiam posterius dictum esse, cum visio clara Dei in illo familiariter Moyfi abjudicaretur.*

616 Præter locos solùm indicatos, tres alios frequenter adducam, in quibus S. Augustinus solidis rationibus ostendit, visionem divinam essentia, seu Dei, sicuti est, non esse Moyfi adjudicandam in vita mortali. Evangelium S. Joannis exposuit Augustinus circa annum 417, ut dixi tom. vi Augusti pag. 356. Porro tract. 3 in Joannem vehementer urget verba illa Joan. 1 v. 18 Deum nemo vidit umquam, & pergit sic ratiocinari: Quid vidit Moyfes? Moyfes vidit nubem, vidit angelum, vidit ignem: omnis illa creatura est: typum Domini sui gerebat, non ipsius Domini præsentiam exhibebat. Namque aperte habes in Lege: Et loquebatur Moyfes cum Domino; contra in contra, sicut amicus cum amico suo. Sequeris ipsam Scripturam, & invenis Moysem dicentem: Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi teipsum manifestè, ut videam te. Et parum est quia dixit: responsum accepit, " Non potes videre faciem meam. " **E** Loquebatur ergo, fratres mei, cum Moyse angelus, portans typum Domini: & illa omnia, quæ ibi per angelum facta sunt, futuram istam gratiam & veritatem promittebant. Tract. 53 in illa verba Joan. 12 v. 41 Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus &c. non minus clarè loquitur. Quid viderit Isaias, inquit, & hoc quomodo ad Dominum Christum pertineat, in libro ejus legendum & intelligendum est. Vidit enim non sicuti est; sed modo quodam significativo, sicut prophetæ visio fuerat informanda. Nam vidit & Moyfes, & tamen ei, quem videbat, dicebat: Si inveni gratiam ante te, ostende mihi teipsum manifestè, ut videam te: quia non videbas sicuti est. Quando autem nobis hoc futurum sit, idem iste sanctus Johannes evangelista in Epistola sua dicit: " Dilectissimi, filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus; scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. " Poterat dicere, QUONIAM VIDERIMUS EUM, & non addere, sicuti est. Sed quia sciebat à quibusdam Patribus & prophetis visum, sed non sicuti est: ideo cum dixisset, VIDERIMUS EUM, **F** addidit, sicuti est. &c.

617 Tertius locus se offert lib. 2 contra Maximinum Arianum; scripto ab Augustino sub fine posterioris nem vite, seu anno 429; in quo cap. 26. num. 10 sanctus doctor Maximinum ita alloquitur: Frustra itaque asseris Filium Dei visum fuisse ab hominibus, Patrem autem non fuisse visum, eum per subjectam sibi creaturam & Patrem videri potuerit, & Filius, & Spiritus sanctus; per suam verò substantiam nullus illorum visus est. Ergo Deus, sicut infirmis hominum sensibus, magis significatus quam demonstratus est. Non itaque visus est sicut est: hoc quippe in futura vita promittitur Sanctis. Unde dicit apostolus Johannes: " Dilectissimi, nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus autem quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. " Viderunt ergo & in hoc seculo Apostoli Dominum; viderunt, sed non sicut est. Denique Moyfes eum sibi cupiebat ostendi, quamvis cum eo facie ad faciem, Scriptura indice, loqueretur. Similia repetit num. 12. Ex dictis intelligi potest S. Augustinum aliquando quidem existimasse & docuisse.

- A** docuisse, substantiam Dei à Moysè in vita fuisse visam singulari planè privilegio; at illi opinioni non adhaesisse sanctum doctorem, ideoque eum non rectè à quibusdam theologis laudari tamquam precipuum illius sententia patronum. Si diligenter distinxissent tempora, quibus singula scripsit S. Augustinus, facile perspexissent, posteriorem ipsius sententiam citandam fuisse, non priorem; atque ex posteriori fuisse statuendum, pro qua parte stet auctoritas S. Augustini. 618 S. Thomas 2. 2. q. 174 art. 4 probat Moysen fuisse excellentissimum omnium prophetarum veteris Testamenti, idque facile ostenditur ex posterioribus verbis Deuteronomii, quae allegat. Verùm ut Moysis excellentiam probet, asserit quoque divinam essentiam visam esse à Moysè. Ut autem probet hanc sententiam, allegat auctoritatem S. Augustini, locosque à nobis datos citat partim ibi, partim quæst. 175 art. 3, ubi idem privilegium Moysi & Paulo conatur asserere. Quin & eundem locum Num. 12, quem attulerat S. Augustinus, similiter adducit ad probandum. Porro auctoritas S. Augustini, hunc laudante & sequente S. Thomæ, non immeritò maximi momenti visa est theologis, & nonnullos impulit ad sequendam prædictam sententiam. Verùm si consideremus attentè omnia, videlicet S. Augustinum ab illa sententia recessisse, & post sepe docuisse contrariam; S. Thomam verò unice ferè niti tam auctoritate Augustini, quam ratione ab eo primùm allegata, & deinde deserta; non magnopere amplius nos commovere poterit allegata auctoritas doctorum, licet maximorum. Quapropter ulterius investigandum est, an aliorum magni nominis Patrum sententia prædicta opinioni magis faveat: nam pro ea citatos invenio S. Basilium & S. Ambrosium. 619 S. Basilium hom. 1 in Hexaëmeron ita de Moysè habet: Qui octogesimo jam natus annum, Deum, quantum homini videre licet, vidit; imò quantum nulli alii datum est, juxta ipsius Dei testimonium: " Si fuerit propheta vester * Domino, in visione ei agnoscat, & in somno loquar ei. Non ita velut servus meus, Moyses, in rota domo mea fidelis est. Os ad os loquar ei, in specie, & non per ænigmata. Hic itaque divinæ ipsius faciei conspectu, perinde ac angeli, dignatus, ea, quæ à Deo audivit, nobis refert. Idem Pater lib. de Spiritu sancto cap. 26 citans hac verba Exod. 33 v. 21, Ecce locus apud me, & sta super petram (in Vulgata, Et stabis supra petram) sic loquitur: Quid aliud appellans locum, nisi visionem in Spiritu, in qua cum esset Moyses, potuit videre Deum evidenter ipsi apparentem. Utrouque loco videtur sanctus doctor affirmare Moysen vidisse Deum ipsum mentis oculis, seu ipsam Dei substantiam; tum quia visionem Moyses comparat cum visione angelorum, qui certò Deum intuentur, tum quia secundo loco clarè agit de visione in spiritu, dicitque potuisse videre Deum EVIDENTER ipsi APPARENTEM: nam visio in spiritu ostendit, non agi de visione Dei in assumpto aliquo corpore: & evidens apparitio evincit, non loqui Basilium de qualicumque visione inferioris ordinis, sed de visione, quam theologis vocant intuitivam. Qua de causa existimo S. Basilium in ea fuisse opinione, ut crediderit essentiam divinam à Moysè fuisse visam: nihil enim huic opinioni contrarium aliis locis ab eo scriptum reperio. 620 S. Ambrosius, uti aliàs Basilium frequenter secutus est in libris Hexaëmeron, ita & hanc videtur sententiam expressisse lib. 1 cap. 2, ubi hæc scripsit: Cui (Moysi) testificatur Scriptura, quia nemo surrexit amplius propheta in Israël, sicut Moses, quem scivit Dominus facie ad faciem. Non in visione, neque in somniis, sed os ad os cum Deo summo locutus; neque in specie, neque per ænigmata, sed clara atque perspicua præsentia divinæ dignatione donatus. Videtur, inquam, Basilio hic consentire S. Ambrosius: autamen verba ipsa tam clara non sunt, ut nequeant alio sensu exponi. Et sanè videtur S. Ambrosius in alia fuisse sententia, quam apertius declarat locis aliis. In Psalm. 118 num. 16 ita scribit: Legimus in veteri Testamento, quòd deprecatus sit Moyses ut vultum Dei videret, & responsum sit ei: Nemo videbit faciem meam, & vivet. Deinde locum variis modis, mysticè & literaliter, conatur exponere, & clare edicit, non obtinuisse Moysen, quod desiderabat. Quin & innuit petiisse Moysen, ut oculis corporeis Deum intueretur, sic scribens num. 17: Nòrat utique sanctus Vates Domini quòd invisibilem Deum facie ad faciem videre non posset: sed devotio sancta mensuram supergreditur, & putavit Deo etiam hoc esse possibile; ut corporeis oculis faceret id, quod est incorporeum comprehendi. Non est reprehensibilis hic error, sed etiam grata cupiditas atque inexplebilis, quòd Dominum suum velut manu tenere, & obtutu oculorum videre cupiebat. &c. Quidquid sit de intentione petentis Moyses, non exauditum asserit num. 18 his verbis: Irritus quidem erat postulationis effectus, sed affectus probabilis servus; quia ultra naturam suam devotione progressus, de Domini angelis (visis, ut antè dixit, in figura nimirum assumpta) æstimabat, quantum in Domini vultum plus desideraret, quo cupiditatem suam gestiret explere. Noverat in ipso homine aliam futuram gloriam, aliam claritatem. Qui ergo hæc scire poterat, meritò præsumebat, ut vultum Dei videre cuperet, quem esset obita corporis morte visurus &c. Ex his patet, non credidisse S. Ambrosium, vidisse Moysen divinam essentiam, cum affirmet eum non obtinuisse, quod petebat, cumquæ visionem illam ei solùm post obitum attribuat. Eandem sententiam S. Ambrosius clarè docet in Psalm. 43 num. 89. Itaque & priora Ambrosii verba non videntur exponenda de visione divina essentia; sed de clara & perspicua cognitione presentia divina, sed de revelationibus, quibus sine ambagibus aut ænigmatibus intelligebat voluntatem divinam per angelum sibi familiariter loquentem. 621 S. Gregorius Magnus lib. 4 in lib. 1 Regum, seu in cap. 5 num. 9 mysticè explicans illa verba v. 3 ascendentes ad Dominum in Bethel, de Moysè sic loquitur: Ad Dominum quippe in Bethel Moyses ascenderat, quando cum eo in monte loquebatur. Sed qui ad lucem pervenerat, quam inhabitat Deus, lucem, quæ ipse Deus erat, quærebat, dicens: " Ostende mihi faciem tuam. De quo etiam scriptum est, quia " loquebatur Moysi Dominus facie ad faciem. Quid est, quòd facie ad faciem Moyses cum Domino loquitur, & tamen Dominum obsecrat, ut faciem suam Dominus ostendat? Sed facies Dei cognitio ejus est. Cognoscitur autem Deus per speculum, cognoscitur per seipsum. Per speculum hic, per semetipsum in celo... Moyses autem, qui facie ad faciem Deum videre dicitur, & ejus faciem ad

AUCTORE
J. S.
verùm S.
Ambrosius,
eisi uno loco
loquatur
obscurè,
docet con-
trarium;

priorem S.
Augustini
sententiam
secutus est
S. Thomæ,

eandemque
videtur do-
cuisse S.
Basilium:

* Gracè,
ἰμὴν ἰδὲ ἐστὶν
vestrum

F

F

uti & S.
Gregorius
Magnus.

AUCTOR
J. S.

videndum postulare, quid rectius designat quam perfectionem electorum, qui jam speculum illius summæ lucis intuentur, sed tamen ad ipsam lucis veritatem pertingere vehementer cupiunt. Post aliqua deinde indicat, quo usque viri perfecti, quos cum Moyse comparaverat, in hac vita pertingant, his verbis: Cùm multum in ista vita proficimus, videre ipsam lucem Conditoris per speculum possumus, in se ipsam autem minimè valemus. Hanc sententiam jam expresserat lib. 1 ejusdem Operis num. 4 his verbis: Illa Conditoris nostri perfecta cognitio (visio intuitiva) à solis illis beatis civibus haberi potest, qui in superna illa sublimitate consistunt. Non vult Gregorius, opinor, Deum absolute non potuisse talem gratiam alicui impertiri; sed noluisse id facere in hac vita degentibus.

622 S. Bernardus similiter visionem essentia divina Moyfi abjudicat Serm. 2 in Dominica Palmarum, ubi sic habet: Attamen quantum ad alios, ipsi magis facie ad faciem eum vident, juxta quod item de Moyse scriptum est, quia ceteris quidem prophetis per visiones & somnia, Moyfi verò facie ad faciem loquebatur. Quantum ad plenam sanè visionem, nec ipse Moyse, dum viveret in hoc mundo impetrare potuit faciei ipsius visionem, quia, sicut ipse ait, "Non videbit me homo, & vivet", Non videbor, inquit, in hac vita: non videbit quis faciem meam in hac vita. S. Chrysostomus Hom. 15 in Joannem explicans illa verba Joan. 1 v. 17 Deum nemo vidit umquam &c. rogat, cur id dixerit Joannes, cùm Moyse aliique propheta Deum vidisse narrentur; & respondet: Ut ostenderet illa omnia attemperatorem quamdam esse, non nudæ substantiæ visionem. Nam si ipsam naturam vidissent, non diverso vidissent modo &c. S. Hieronymus lib. 3 Dialog. adversus Pelagianos sententiam suam declarat hoc modo: Sin autem ab his, qui sunt mundo corde, in hoc seculo putas videri Deum, quare Moyse, qui prius dixerat: "Vidi Dominum facie ad faciem, & salva facta est anima mea"; postea deprecatur, ut eum videat cognoscenter? Quem quia dixerat se vidisse, audit à Domino: "Non potes videre faciem meam. Non enim videbit homo faciem meam, & vivet". Unde & Apostolus invisibilem solum Deum, qui & lucem habitat inaccessibilem, & quem nullus hominum viderit, neque possit videre, appellat. Et Johannes euangelista sacra voce testatur, dicens: "Deum nemo vidit umquam. Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit".

623 Sumpfit quidem Hieronymus lapsu memoria verba Jacobi Gen. 32 v. 30 pro verbis Moyfis: manet tamen vis primi argumenti, quia sæpe de Moyse similia referuntur. Alterum Hieronymi argumentum sunt verba Apostoli 1 Timoth. 6 v. 16 de Deo: Lucem habitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Quibus addidit ex cap. 1 v. 17, quòd invisibilis nominetur. Tertium argumentum ex Evangelio Joan. 1 v. 18. Addit deinde quartum ex 1 Joan. 3 v. 2, ubi nobis visio Dei pro altera vita promittitur his verbis: "Scimus, quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est"; quibus subdit: Quamquam ergo filii Dei simus, tamen similitudo Dei, & vera contemplatio, tunc nobis repromittitur, quando apparuerit in claritate sua. Hisce plura è Patribus addi possunt: at longè plura jam recensui, quàm initio statueram.

quorum
sententia
videtur
preferenda.

Quapropter ex allatis solùm concludo, privilegium visæ Dei essentia non videri attribuendum sancto Legislatori, cùm & sacra Littera illud non affirmant, sed negare videantur locis variis; & Scripturas plerique Patres sic exposuerint.

§ LIV. Pentateuchus à Moyse scriptus ostenditur.

Pentateuchum, seu quinque primos sacra Scriptura libros, Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros, & Deuteronomium, à Moyse scriptum fuisse exaratos, constans est traditio cùm Judæorum tum Christianorum, eaque ex sacris Litteris facile confirmari potest. Non lubet huc congerere innumera testimonia, tum ex sacra Scriptura, tum ex sanctis Patribus, tum ex scriptoribus Hebrais & profanis auctoribus. Dabo tamen sufficientia ex singulis, ut agnosci possit hanc veritatem testatissimam esse, nec posse rem tam constanter traditam in dubium vocari, ne dum negari, ob difficultates quasdam, qua mori & objici solent ab hominibus, qui gloria sibi ducunt, si certissima quaque frivolis aliquot ratiunculis oppugnare, & inficiari valeant. Utar autem in hac disputatione operâ aliorum, qui eandem controversiam diligenter tractârunt, quique laborem singula argumenta colligendi non parum minuerunt: at non statui tam præse eorum insistere vestigiis, ut, si aliunde aliqua rationes se mihi obtulerint, eas sim neglecturus; aut etiam omnia aliorum argumenta sine delictu & examine sim adoptaturus.

625 Primò ex ipsis libris Moyfis ostenditur, ut ostenditur non pauca ipsum scripsisse. Exod. 17 v. 14 post relatam de Amalecitis victoriam Moyfi dixit Dominus: Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Josue. Exod. 24 v. 4 alia à Moyse exarata dicuntur his verbis: Scripsit autem Moyse universos sermones Domini. Et v. 7: Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo. Quod volumen, obsecro, legit Moyse, nisi leges a se conscriptas, prout in Exodo referuntur? Exod. 34 v. 27: Dixitque Dominus ad Moysem: Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum & cum Israël pepigi fœdus. Et v. 28: Et scripsit in tabulis verba fœderis decem. Ex hisce constat, varias partes Exodi scriptas esse à Moyse. Idem de libro Numerorum clarum est: nam Num. 33 v. 2 mansiones descripsit Moyse juxta castrorum loca; id est, totum ferè istud caput. Præterea constat ex Deut. 31, & Canticum Moysem scripsisse, quod habetur cap. 32. & Legis volumen, de quo Deut. 31 v. 24. Eodem cap. v. 9 hæc leguntur: Scripsit itaque Moyse Legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, qui portabant arcam fœderis Domini, & cunctis senioribus Israël. Præcepitque eis dicens: Post septem annos, anno remissionis, in sollemnitate tabernaculorum, convenientibus cunctis ex Israël, ut appareant in conspectu Domini Dei tui in loco, quem elegerit Dominus, leges verba Legis hujus coram omni Israël, audientibus eis, & in unum omni populo congregato, tam viris quàm mulieribus, parvulis & advenis, qui sunt intra portas tuas: ut audientes discant & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant impleantque omnes sermones Legis hujus: filii quoque eorum, qui nunc ignorant, ut au-

dire

A dire possint, & timeant Dominum Deum suum cunctis diebus, quibus versantur in Terra, ad quam vos, Jordane transmissi, pergitis obtinendam.

partim ex ipso Pentateucho,

626 Ex allatis clarum est, Moysen scripsisse aliqua in Exodo, Numeris, & Deuteronomio; nec solum leges, sed ipsum quoque volumen ab eodem fuisse scriptum. Idem intelligitur ex Deut. 17, ubi futuro Israelitarum regi precipitur v. 18, ut describat sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leviticæ tribus, & habeat secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba & cæremonias ejus, quæ in Lege præcepta sunt. Jubetur rex à sacerdotibus accipere Deuteronomium: Moyses autem Deut. 9 Legem, quam scripsit, tradidit sacerdotibus. Itaque Deuteronomium, quod rex legere jubetur, Moyses conscripsit; nam per Legem eo loco indicari aut Deuteronomium, aut, ut alii volunt, totum Pentateuchum, certum est. Porro, si Moyses conscripsit non solum leges in Deuteronomio relatas, sed facta quoque historica, ut ex dictis colligitur, & ex multis aliis deinde probabitur; si similiter conscripsit leges in Exodo, in Levitico & in Numeris, uti indubium est, cum omnes leges sint à Deo datae & scriptæ à Moysen; si in super alia quadam in Exodo & Numeris ab ipso constat exarata, qua verisimilitudine dici poterit, gesta alia libris hisce inserta, non esse ejusdem scriptoris, cum fatendum necessario sit in Deuteronomio tam facta historica quam leges ab eodem fuisse litteris mandata? Itaque vel sola hæc ratio, perpetua traditioni adjuucta, sufficere deberet ad veritatem hanc sine ulla ambiguitate admittendam. Verum non deerunt argumenta, quibus id ipsum evidentius ostendatur, idemque evincatur de Genesi, quæ est quasi præfatio ad leges in quatuor aliis libris relatas.

partim ex aliis

627 Secundo Legis Moysis frequentissima mentio est, tam in veteri quam in novo Testamento. At paucos solum locos seligam è multis, eosque potissimum, qui ostendunt non solum Deuteronomium per Legem Moysis designari, sed alios quoque Pentateuchi libros. Jos. 1 v. 7 Deus ita alloquitur Josue: Confortare igitur & esto robustus valde: ut custodias & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus. Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias & facias omnia, quæ scripta sunt in eo. Jam verò ita ratiocinari licet. Josue non solum observare debebat leges in Deuteronomio repetitas, sed illas etiam, quæ in Exodo, in Levitico & in Numeris sunt scriptæ. Itaque volumen legis hujus non designat solum Deuteronomium, sed Exodum quoque, Leviticumque & Numeros: quin & totum Pentateuchum ea voce hic designari verisimillimum est; cum totus pro uno libro haberi possit, & habeatur frequenter. Cum autem hæc dixerit Dominus statim post mortem Moysis, libros illos jam ante mortem ipsius scriptos oportuit. Hac de causa verisimile est, totum quoque Pentateuchum designari Deut. 31 v. 24 his verbis: Postquam ergo scripsit Moyses verba Legis hujus in volumine atque complevit: præcepit Levitis, qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librum istum, & ponite cum in latere arcæ fœderis Domini: ut sit ibi contra te in testimonium. Ratio, cur totum Pentateuchum designari existimem, prima est,

quod in verbis mox allatis volumen legis hujus non aliud videatur esse, quam volumen istud, in quo Moyses hic scripsisse dicitur verba legis hujus. Altera ratio est, quod non solum Deuteronomium, sed totum planè Pentateuchus deberet esse in testimonium Israelitis à mandatis Dei recedentibus; quemadmodum totus Pentateuchus conducere poterat Josue duci, ad populum rectè gubernandum: exempla enim proavorum, innumera Dei beneficia, comminationes, promissiones, punitiones, aliæque in toto Pentateucho relata, utilia erant ad ducem populi instruendum, nec minùs efficacia ad confundendos rebelles, eisque ostendendum, quàm justè pro peccatis suis castigarentur à Deo. Confirmari potest hæc sententia ex eo, quod Deuteronomium Legis à Lege subinde clarè distinguatur: nam Deut. 17 v. 18 rex futurus jubetur sibi describere Deuteronomium legis, & Jos. 8 v. 32 super lapides scribitur Deuteronomium legis Moysi, quod ille digesserat, videlicet pro compendio totius legis.

628 Porro quidquid sit de prædicta sententia, veteris Testamenti quam fateor non esse omnino certam, certissimè constat ex variis Scripturæ locis, per Legem, aut per librum Moysis non solum intelligi Deuteronomium. Nam 2 Paralip. 35 narratur solemnitas celebratio Paschatis per Josiam regem facta, & v. 11 hæc dicuntur: Et immolatum est Phasæ: asperferuntque sacerdotes manu sua sanguinem, & Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum: & separaverunt ea, ut darent per domos & familias singulorum, & offerrentur Domino, sicut scriptum est in libro Moysi. Observa hic librum Moysis dici, in quo ritus illi sunt scripti. Atqui ritus hic relati nusquam leguntur scripti in Deuteronomio: nam Deut. 16 precipitur quidem, ut Israelitæ faciant Phasæ Domino, & ritus etiam nonnulli explicantur; at ibi nihil dicitur de aspersione sanguinis, nihil de manducando agno per domos & familias, sed utrumque præscribitur Exod. 12. Exodus igitur non minus est liber Moysis quam Deuteronomium. Ex hac quoque observatione colligi potest, librum legis, quem cap. 34 Helcias sacerdos reperisse narratur, totum fuisse Pentateuchum. Audiamus tamen primò, quid de inventionem libri referat textus sacer. Tempus libri inventi exprimitur cap. 34 v. 8, diciturque anno octavodecimo regni regis Josie facta instauratio templi. Hujus autem instauracionis occasione liber eodem anno inventus est, uti narratur v. 14 his verbis: Cumque efferrent pecuniam, quæ illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias sacerdos librum legis Domini per manum Moysi. Et ait ad Saphan scribam: Librum legis inveni in domo Domini. Et tradidit ei. At ille intulit volumen ad regem, & nuntiavit ei, dicens: Omnia, quæ dedisti in manu fervorum tuorum, ecce complentur... Præterea tradidit mihi Helcias sacerdos hunc librum. Quem cum rege præsentem recitasset, audissetque ille verba Legis, scidit vestimenta sua: & præcepit... Ite & orate Dominum pro me, & pro reliquiis Israël & Juda, super universis sermonibus libri istius, qui repertus est: magnus enim furor Domini stillavit super nos, eo quod non custodierint patres nostri verba Domini, ut facerent omnia, quæ scripta sunt in isto volumine.

629 Rex sola libri lectione ita territus, ubi locis, consulta fuerat Olda propheta, quæ mala Judæis imminere ob neglectum Legis confirmabat, convocavit Judæos, quibus audientibus, ut habetur

AUCTORE
J. S.

betur § 30, in domo Domini legit rex omnia verba voluminis: & stans in tribunali suo, percussit fœdus coram Domino, ut ambularet post eum, & custodiret præcepta, & testimonia, & justificationes ejus, in toto corde suo, & in tota anima sua, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo, quod legerat. Adjuravit quoque super hoc omnes, qui reperti fuerant in Jerusalem & Benjamin: & fecerunt habitatores Jerusalem juxta pactum Domini Dei patrum suorum... Cunctis diebus ejus non recesserunt à Domino Deo patrum suorum. Jam verò unum ex illis, quæ fecerunt, ut novum fœdus suum servarent, fuit Phasæ prædictum: nam cap. 35 § 19 Octavo decimo anno regni Josiæ, (quo liber fuerat inventus) hoc Phasæ celebratum est. Hoc autem celebratum, sicut scriptum est in libro Moyfi, utique in libro Moyfi, qui eodem anno erat inventus, & cujus inventio solemnitati occasionem præbuerat. Itaque, cum ostenderit observatos fuisse ritus quosdam, qui non in Deuteronomio, sed in Exodo præscribuntur, dubitari nequit, quin liber inventus etiam Exodum complecteretur, ideoque & ceteras Pentateuchi partes.

B
& clarissime

630 In libro Nehemie, seu secundo Esdra, multa quoque leguntur, ex quibus clarè colligitur, totum Pentateuchum à Moyse esse exaratum. Cap. 8 § 1 dixerunt Esdræ scribæ, ut afferret librum legis Moyfi, quam præceperat Dominus Israël. Deinde narratur, quomodo Esdras legerit in illo libro coram populo: & § 18: Legit autem in libro Legis Dei per dies singulos, à die primo usque ad diem novissimum: & fecerunt sollempnitatem septem diebus. Rursum cap. 9 § 3: Et confurrexerunt ad standum & legerunt in volumine Legis Domini Dei sui, quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum suum. Qui verò libri populo prælegerentur, clarè patet ex verbis, quibus post lectionem in Dei laudes erumpebant: nam primo multa proferuntur in Genesi relata, ex quibus subdo nonnulla. Ita § 6 ordiuntur: Tu ipse, Domine, solus, tu fecisti cælum, & cælum cælorum, & omnem exercitum eorum: terram, & universa, quæ in ea sunt... Tu ipse, Domine Deus, qui elegisti Abram, & eduxisti eum de igne Chaldæorum, & posuisti nomen ejus Abraham. Hac aliæque ex Genesi, quam populo prælectam tunc fuisse, manifestè evincunt dicta illa de Abraham: nam clarè exprimuntur verba Gen. xi § 31, & mutatio nominis Gen. 17 § 5 relata. Hac autem tam singularia ad Deum laudandum non fuissent electa, nisi ex Lege, id est, Pentateucho seu Genesi fuissent ante prælecta. Id ipsum confirmatur ex iis, quæ hausta ex libro Exodi mox ita sequuntur § 9: Et vidisti afflictionem Patrum nostrorum in Ægypto: clamoremque eorum audisti super mare Rubrum. Et dedisti signa atque portenta in Pharaone, & in universis servis ejus, & in omni populo terræ illius: cognovisti enim quia superbè egerant contra eos: & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die. Et mare dividisti ante eos, & transierunt per medium maris in sicco: persecutores autem eorum projecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas. Et in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, & in columna ignis per noctem. Sequuntur gesta ad montem Sinai, legesque data, quæ partim in Exodo, partim in Levitico, partim in Numeris leguntur, nec præmittuntur cibum potusque prodigiosè populo dati.

C

631 Beneficia igitur præcipua, quæ refert Exodus, hic populus compendio recitat: legesque ejusdem libri, uti & Levitici & Numerorum attingit. Plura verò è Numeris § 15: Et aquam de petra eduxisti eis sitientibus, & didixisti eis ut ingrederentur & possiderent terram, super quam levasti manum tuam, ut traderes eis. Ipsi verò & patres nostri superbè egerunt, & induraverunt cervices suas, & non audierunt mandata tua: & noluerunt audire, & non sunt recordati mirabilium tuorum, quæ feceras eis. Et induraverunt cervices suas, & dederunt caput, ut converterentur ad servitutem suam, quasi per contentionem. Hac fusiùs Num. 20. Demum pauca subdo, quæ ex lectione Deuteronomii didicerunt. § 21: Quadraginta annis pavisti eos in deserto, nihilque eis defuit: vestimenta eorum non inveteraverunt, & pedes eorum non sunt attriti. Et dedisti eis regna, & populos, & partitus es eis fortes: & possederunt terram Sehon, & terram regis Hesebon, & terram Og regis Basan. Priora ex his leguntur Deut. 8, posteriora verò tam in Numeris quam in Deuteronomio. Cur, obsecro, ex quinque Pentateuchi libris ratione tam visibili recensentur beneficia Dei, nisi quòd illi libri tunc populo fuerint prælecti & explicati? Tanto manifestior est hac ratio, quanto pauciora & magis generica sunt, quæ sequuntur deinde in eadem oratione, ita ut dici nequeat, illa ex ullo nominatim Scriptura libro fuisse hausta. At liber, qui tunc prælectus est, liber erat legis Moyfi, ut ante dictum. Itaque liber legis Moyfi est ipse Pentateuchus per Moysem scriptus.

632 Nunc, omissis plurimis aliis antiqui Testamenti locis, accedo ad novum Testamentum, ex quo eadem veritas non minùs solidè probari potest. Christus Luc. 16 § 29 dicit in persona Abrahæ: Habent Moysem & Prophetas: audiant illos. Et § 31: Si Moysem & Prophetas non audiunt; neque, si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Clarum est agi hic de scriptis Moyfi & Prophetarum; cumque ad Judæos loqueretur Christus, non alia utique Moyfi scripta designavit, quam quæ Judæi per Moysem exarata credebant, videlicet Pentateuchum. Ipsa quoque verba, Habent Moysem & prophetas, ostendunt, nec pauca nec exigui momenti esse scripta Moyfi. Hac igitur probatio valet pro toto Pentateucho Moyfi attribuendo, uti & hac verba Philippi ad Nathanaëlem Joan. 1 § 44 & 45, Quem scripsit Moyse in Lege & prophetæ, invenimus Jesum &c. Pentateuchum Moyfi attribuendum, similiter ostenditur ex duplici loco Luc. 24. Refertur ibi, quo modo Christus apparuerit duobus discipulis in Emmaus euntibus, & quo modo necdum cognitus eisdem exposuerit prædicta de se in Testamento veteri, quod § 27 sic explicatur: Et incipiens à Moyse, & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant. Incepit Dominus à Moyse, quia illius libri erant primi; nec dubitari potest, quin à Genesi duxerit exordium, cum in illo libro clarissimus locus sit de adventu Christi, aliisque plures figuris adumbrati. Si autem Genesim Moyfi necessariò attribuere debemus, ridiculum esset de aliis Pentateuchi partibus dubitare: nec dubium est, quin totus Pentateuchus per Moysem hic designetur. Totus quoque Pentateuchus designatur haud dubiè ibidem § 44 illis Christi rediviivi verbis ad Apostolos congregatos: Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri

E

idem solidè probatur ex Testamento novo,

F

A pleri omnia, quæ scripta sunt in Lege Moyfi, & Prophetis & Psalmis de me. *Incongruè locutus fuisset Dominus, quod absit, nisi per Legem Moyfi designare voluisset totum Pentateuchum, cum non tam in legibus ipsis, quam in aliis Pentateuchi locis de ipso agatur. Rursum Joann. 5 v. 45 Dominus alloquens Judæos per Moylen intelligit Pentateuchum his verbis: Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyfes, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moyfi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis creditis? Scripsit Moyfes de Christo variis locis in Pentateucho, atque hoc Opus indubitanter Moyfi attribuebant Judæi, quos alloquitur Dominus: illud ipsum igitur verbis allatis significat. Plura adferri possunt, sed hæc sufficiunt pro toto Pentateucho simul vindicando. Nunc pauca de singulis libris colligam, ut ostendam singulos etiam seorsum vindicari posse.*

633 De Genesi haud dubiè loquitur Philippus ad Nathanaëlem verbis supra adductis, Quem scripsit Moyfes &c: in Genesi enim cap. 49 v. 10 clarissimè prædicitur Christi adventus his verbis: Non auferetur sceptrum de Juda & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium &c. Chaldaus habet, Donec veniat Messias. Itaque, ubi apud Joannem ibidem v. 41 dicitur, Invenimus Messiam, clarè ad prædictum locum respicitur: neque enim antiqui Judæi dubitabant, quin adventus Messie ibidem prædicaretur, licet posteriores conati sint locum frivolis explicationibus corrumpere, ne cogere fateri Christum dudum venisse. Ostendit igitur locus Joannis tum nominatim Genesim à Moyse scriptam esse, tum totum Pentateuchum, quia ridiculum esset, Genesim Moyfi attribuere, reliquos verò Pentateuchi libros eidem abjudicare. Pro Genesi nominatim etiam adduci potest allegatus jam locus Luc. 24 v. 27, cum Christus haud dubiè à Genesi exorsus sit expositionem suam. Præterea Apostolus 1 Cor. 14 v. 35 citat Genesim sub nomine Legis, cum ait mulieres viris subditas esse, sicut & Lex dicit, nimirum Gen. 3 v. 16. *Hac breviter de Genesi.*

C 634 Exodus clarè citatur in novo Testamento sub nomine Moyfis. Primò Marc. 10: Moyfes enim dixit: Honora patrem tuum & matrem tuam. Ipsa hæc verba leguntur Exod. 20 v. 12. Luc. 20 v. 37 hæc dicit Christus: Quia verò resurgant mortui, & Moyfes ostendit fecus rubum, sicut dicit Dominum, Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Jacob. Locus ille habetur Exod. 3, ubi verba illa, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob, ter repetuntur ab angelo, numquam verò dicuntur à Moyse. Itaque non alia de causa Moyfi attribuuntur à Christo, quam quia Exodum scripsit Moyfes. Marc. 12 v. 16 res ita refertur: De mortuis autem quòd resurgant non legis in libro Moyfi, super rubum quomodo dixerit illi Deus &c. Christus ipse Exodum hic vocat librum Moyfis, aut, si malis, totum Pentateuchum. At locus est Exodi, qui citatur. Hactenus de Exodo. De Levitico res non minùs est manifesta. Matth. 8 v. 4 dicit Christus leproso jam mundato: Ostende te sacerdoti, & offer munus, quod præcepit Moyfes. Ubinam, quaeso, præcepit Moyfes, ut leprosus accedat sacerdotem, & munus offerat? Levit. 14 v. 2 hæc lex refertur, tamquam à Deo

Septembris Tomus II.

lata. At scripta est à Moyse, & ab eodem nomine Dei populo præscripta. Itaque Christus adduxit Leviticum sub nomine Moyfis, uti etiam videri potest Marc. 1 v. 40 & Luc. 5 v. 14, ubi idem refertur. Joann. 8 v. 5 dicunt Judæi occasione mulieris in adulterio deprehense: In Lege autem Moyfes mandavit nobis hujusmodi lapidare. Lex autem hæc legitur Levit. 20 v. 10. Ita Apostolus Rom. 10 v. 5: Moyfes enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex Lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. Quæ posteriora verba leguntur Levit. 18 v. 5. Hæc sufficiunt de Levitico.

635 Porro liber Numerorum minùs quidem laudatur in novo Testamento sub expresso Moyfis nomine. Verùm cum citetur nomine Legis; Lex autem sit Moyfis, idem id est, ac si Moyfis nomine adduceretur. Pauca igitur accipe. Christus Matth. 12 v. 5 dicit Judæis: Aut non legitis in Lege, quia Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant, & sine crimine sunt. Loquitur ad mentem Judæorum, vocesque, Sabbatum violant, significant, laborant. Citat autem Num. 28 v. 9, ubi jubentur sacerdotes Sabbatis offerre sacrificia, quod non fit sine labore; nec fieret sine violatione Sabbati, si Sabbatum omni labore violaretur. Cum Act. 21 v. 21 accusatus esset Paulus, quod doceret discessionem à Moyse, suadetur ei v. 24 ut se jungat viris quatuor, qui habebant votum Nazaræorum, atque ut hi radant capita sua: Et, inquit, scient omnes quia, quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens Legem. Lex autem Nazaræus habetur Num. 6, & ibidem v. 18 ratio capitis. Itaque hic etiam liber tamquam Moyfis, aut lex Moyfis, laudatur in novo Testamento. Verùm nullus è quinque libris Pentateuchi frequentius adducitur in novo Testamento quam Deuteronomium. Laudatur hic liber primò sub nomine Moyfis occasione libelli repudii Matth. 19 v. 7: ac de eadem re Marc. 10 v. 4 Judæi dicunt Christo: Moyfes (Deut. 24 v. 1) permisit libellum repudii scribere, & dimittere (uxorem.) Quibus respondens Jesus, ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud &c. Matth. 22 v. 24 dicunt Sadducæi Christo: Magister, Moyfes dixit (Deut. 25 v. 5 & 6:) Si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius &c. Eadem leguntur Marc. 12 v. 19, & Luc. 20 v. 28, ubi dicitur, Moyfes scripsit nobis. Plura non adduco, quia adducta abundè sufficiunt, ut nullum possit esse dubium de auctore Pentateuchi iis omnibus, qui sacris Litteris fidem debitam attribuunt.

636 Itaque non adducam verba sanctorum Consensuum Patrum, ut hæc veritas magis stabiliatur, sed Origenes, solùm ut ostendam eam ab iis fuisse agnitam. Origenes lib. 3 contra Celsum num. 6 in fine sic habet: Hebraicæ literæ, quas Moyfes in scribendis QUINQUE LIBRIS, qui pro sacris apud Judæos habentur, adhibuit, diversæ sunt ab Ægyptiacis. S. Athanasius Moyfis scripta memorat in Epistola ad episcopos Ægypti & Libyæ duobus locis num. 4 & alibi. In Synopsi vero Scriptura sacra singulos enumerat. Et primò quidem ita scribit de Genesi: Liber hic Geneseos, Moyfis est, qui ea, quæ in illo continentur, ex jussu Domini locutus est, & scripsit. Deinde de Exodo: Et hunc Exodi librum Moyfes, de quo jam meminimus, conscripsit. De Levitico autem: Et hic liber Leviticus à Moyse conscriptus est.

V

De

AUCTORE
J. S.

Numeri &
Deuteronomium.

E

F

AUCTOR
J. S.

De Numeris: Eiusdem Moyſis eſt & hic Numerorum liber. Demum de Deuteronomio ita loquitur: Et hunc librum Moyſes conſcripſit, & quæ in illo ſunt, locutus eſt. Non deſunt, qui Synopſim laudatam S. Athanaſio abjudicant, ſed id non agitur hoc loco: nam ſi revera Synopſis illa non ſit Athanaſii, erit alterius ſcriptoris; & ſic alius ſcriptor accedet ad numerum, iſque antiquus. S. Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi 4 num. 35 de iis ſcripſit ſequentia: Legis enim ſunt, primi quinque libri Moſis, Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. S. Auguſtinus ſerm. 1 in Pſal. 70 num. 19: Moyſes quinque libros ſcripſit &c. De his quinque libris meminuit quoque in Pſal. 102 num. 15; & in Pſal. 143 num. 2, uti & locis aliis. S. Baſilius & S. Ambroſius ſtatim initio Operum ſuorum in Hexaëmeron Moyſen laudant multiſque prædicant tamquam auctorem Geneſeos; nec opus eſt eorumdem ſententiam de aliis Moyſis libris afferre, cum quilibet facile admiſſurus ſit totum Pentateuchum à ſancto Legislatore ſcriptum, modo fateatur de Geneſi.

B
& Chryſoſtomus,

637 S. Chryſoſtomus ſcripta Moyſis multis locis ſub nomine ipſius laudat: at pauca ſolum adducam. Hom. 4 in Geneſim: Age, inquit, ... conſuetam nunc vobis menſam ... rurſum admirabilem illum convivii exhibitorum beatum Moſem, magnum prophetam, bonæ huius doctrinæ ducem facientes ... Non enim ſua virtute loquitur, ſed quæcumque illi Spiritus ſancti gratia inſonat, ea per ſuam linguam, docendo humanum genus profert. Et Hom. 49: Iterum vos ad conſuetam menſam ducere volo, & ex verbis Moyſis convivium proponere, imò ex verbis ſancti Spiritus. Neque enim à ſeipſo Moyſes hæc nobis expoſuit, ſed Spiritu ſancto afflatus. Hiſce plurimi textus addi poſſunt aequè clari non ſolum pro Geneſi, ſed etiam pro aliis libris Pentateuchi. Verùm, omiſſis omnibus, unum dumtaxat addam locum, qui ſimul exponet intentionem ſancti ſcriptoris. Montſauconius in nova editione Operum Chryſoſtomi tom. 6 à pag. 314 inferuit Synopſim veteris & novi Teſtamenti, poſteriore tamen parte mutilam, eamque diſſertatione prævia eidem afferere conatus eſt. Sive autem Chryſoſtomus ſit auctor, ſive alius quiſpiam, quod hic non examino, ſcriptor initio Operis ad propoſitum noſtrum ita habet: Neceſſarium etiam putavit Moyſes historias veteres deſcribere: non ſecundum externorum morem; qui historias ſcribunt ea mente tantum, ut rerum narrationes texant, & bella pugnaſque in medium agant, atque ex ſcriptis gloriam ſibi parent. At Legislator non ſic: ſed ſemper historias ſcribit illuſtrium virorum, qui res præclaras geſſerunt, ut vitæ illorum narratio poſteris ſit optimæ doctrinæ argumentum. Ideoque non modò eos, qui ſe probè geſſerunt, in medium adducit, ſed etiam peccatores; ut illos æmulemur, hos autem fugiamus, & utrimque virtutem diligentiamque majorem adipiſcamur. Ne quis ergo exiſtimet extra Legislatoris officium eſſe historias veteres narrare, & leges perſcribere. Etenim quam vim habet lex, eandem obtinet Sanctorum vitæ narratio.

multique alii Patres, quibus accedit

638 Mitto reliquos Patres, neque enim finis eſſet, ſi omnes vellem recensere, puta Terullianum, Juſtinum, Clementem Alexandrinum, Lactantium, Cyprianum, Hilarium, Epiphanium, Cyrillum Alexandrinum, Gregorios, Nazianzenum, Nyſſenum & Magnum, pluresque

alios, quos omnes ſola Operum inſpectione huic veritati adſtipulantes inveni, uti & S. Hieronymum, cujus verba dabuntur alia occasione inferius. Imò nullum è Patribus hæcenus conſului, in quo teſtatiſſima hæc veritas non reperiatur expreſſa. Mitto ſimiliter Joſephum, Philonem, ceterosque ſcriptores Hebraeos, qui hic cum Chriſtianiſ Patribus optimè conſentiunt. Mitto gentiles omnes, quos ſi quis deſiderat, majori numero, quam neceſſe erat, laudatos reperiet apud Huettium in Demonſtratione Euangelica prop. 4 cap. 2: at nolim affirmare omnibus ibidem enumeratis Moyſen ſatis fuiſſe cognitum. Mitto demum reliqua omnia argumenta, quibus Pentateuchus Moyſi vindicatur ab aliis, atque unam dumtaxat conſiderationem adjungo. Pentateuchus ſemper lectus fuit Moyſis nomine, eique inſcriptus, tam apud Hebraeos quam Chriſtianos; nec oſtendi poteſt, ullo umquam tempore exiſtiſſe ſine nomine, aut nomine ſcriptoris alterius: itaque, etiamſi evidentiffima, quæ habemus, ſacra Scriptura teſtimonia non exſtarent, imprudentis eſſet & malè feriati hominis, tam conſtantem traditionem negare velle, aut ſolum in dubium revocare.

639 Audiamus S. Auguſtinum, cujus verba, etiamſi in alia diſputatione fuerint prolata, rectè intorqueri poſſunt contra oppugnatores huic veritatis. Sanctus doctor lib. 33 contra Fauſtum cap. 6 Manichæos ita alloquitur: Sed quid vobis faciam, quos contra teſtimonia Scripturarum ita obſurdefecit iniquitas ... ? Uſque adeo à Chriſtiana doctrina apertè aliena eſt, quam prædicatis, doctrina dæmoniorum, ut eam ſub Chriſtianæ doctrinæ nomine defendere nulla ex parte poſſitis, niſi dicatis falſas eſſe Scripturas (veteris Teſtamenti, Euangelistarum &) Apoſtolorum. Infelices inimici animæ veſtræ, quæ umquam litteræ ullum habebunt pondus auctoritatis, ſi Euangelicæ, ſi Apoſtolicæ non habebunt? De quo libro certum erit, cujus ſit, ſi litteræ, quas Apoſtolorum (imò, & quas Moyſis) dicit & tenet Eccleſia, ... utrùm Apoſtolorum (& Moyſis) ſint, incertum eſt. Deinde comparationem inſtituit cum libris auctorum profanorum, exordium ducens ab Hippocrate, atque ita loquitur: Hos autem libros, ... unde conſtat eſſe Hippocratis, unde, ſi quis hoc neget, nec ſaltem refellitur, ſed ridetur, niſi quia ſic eos ab ipſo Hippocratis tempore uſque ad hoc tempus & deinceps ſucceſſionis ſeries commendavit, ut hinc dubitare dementis ſit? Platonis, Ariſtotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque ejuſmodi auctorum libros unde noverunt homines, quòd ipſorum ſint, niſi eadem temporum ſibiſmet ſucceſſentium conſtatione continua? Multi multa de litteris eccleſiaſticis conſcripſerunt, non quidem auctoritate canonica, ſed aliquo adjuvandi ſtudio ſive dicendi. Unde conſtat, quid cujus ſit, niſi quia his temporibus, quibus ea quiſque ſcripſit, quibus potuit inſinuavit atque edidit, & inde in alios atque alios continuatà notiâ latiùſque firmatà ad poſteros, etiam uſque ad noſtra tempora pervenerunt, ita ut interrogati, cuius quiſque liber ſit, non hæſitemus, quid reſpondere debeamus? Sed quid pergam in longè præterita? Ecce iſtas litteras, quas habemus in manibus, ſi poſt aliquantum tempus vitæ huius noſtræ, vel illas quiſquam Fauſti eſſe, vel has neget eſſe meas; unde convincitur, niſi quia illi, qui tunc iſta noverunt, notiâ ſuam ad longè etiam poſt futuros continuatis

E
argumen-
tum ex per-
petua tradi-
tione.

F

A tinuatis posterorum successione trajiciunt? Hoc argumentum evincit vel solam traditionem tam constantem, quam est traditio de Pentateucho per Moysem scripto, sufficere debere, etsi omnia alia deesset auctoritas.

positionem Pentateuchi attribuere, non modo quia sacra Scriptura illam Moyfi attribuit, quod solum debet sufficere; sed etiam, quia Moyses excellere tam sacra quam profana eruditione, & quod caput est, spiritu prophetico & familiaritate cum Deo omnes alios longissimo superabat intervallo.

AUCTORE
J. S.

§ LV. Refutantur objectiones
contra prædictam veritatem
allatæ.

Primus, qui Pentateuchum Moyfi abjudicare in scriptis suis sustinuit, & partes tantum aliquas, quas scripsisse dicitur in ipso Pentateucho, Moyfi attribuit, est Thomas Hobbesius, scriptor heterodoxus Anglus seculi XVII, qui accusatus fuit Atheismi. Volebat ille Pentateuchum de Moyse potius quam à Moyse fuisse scriptum. Placuit temeraria hac opinio, ex parte saltem, Isaaco Pereyrio Gallo, sectæ Præadamitica auctori, qui affirmavit, Pentateuchum non esse Moyfis, sed ex scriptis ejusdem excerptum: ideoque multa in eo reperiri obscura, trunca, confusa & inordinata temerè asseruit.

Benedictus de Spinoza, primum Judæus in Hollandia natus, ac deinde in Atheismum lapsus, in Tractatu Politico-Theologico prædictorum temeritatem secutus est, docuitque Pentateuchum non à Moyse, sed longo tempore post ipsum fuisse compositum. Ab horum opinione temeraria non satis longè recessit Richardus Simon, presbyter Gallus Congregationis Oratorii, qui in Opere Gallico, cui titulus, Historia critica veteris Testamenti, agnoscit quidem, Pentateuchum scriptum esse tempore Moyfis, eoque jubente; non tamen per Moysem, sed per scribas ab ipso constitutos. Secuti sunt deinde & alii quidam heterodoxi in Hollandia: at minimè opus est ad propositum nostrum omnes recensere adversarios. Prædictus autem Simonius cap. 2 Operis indicati primò observat, in rebus publicis bene ordinatis, & maximè in Oriente, statutos fuisse scribas, qui res præcipuas ad rempublicam spectantes in commentarios referrent, quod jam tempore Moyfis servatum fuisse suspicatur magis, quam probat, aut quàm probare potuit: nam nihil occurrit in toto Pentateucho, unde ostendi possit, tales scribas Moyfi fuisse per totos illos quadraginta annos, quibus cum populo suo fuit in deserto.

planè videtur fuisse:

C 641 Quin potius, si consideremus, Moysem consilio soceri sui instituisse magistratus, qui iudiciis præessent Exod. 18, & septuaginta seniores, jubente Deo, Num. xi: si consideremus, inquam, hæc institutiones, uti etiam sacerdotum, Levitarum, aliasque plurimas, diligenter litteris mandatas esse in Pentateucho; de scribis verò talibus nihil ibidem legi; facile animadvertemus, scribas tales non modo destitutos esse omni fundamento in sacris Litteris, sed merum esse figmentum sacre Scriptura non satis consonum; præsertim cum sciamus mansiones omnes Israëlitarum in deserto, quas alioquin scriba promunere suo debuissent conscribere, ab ipso Moyse fuisse conscriptas Num. 33, prout & 2 claris verbis asseritur. Præterea si tam verum & certum esset, quàm fictitium est, & fundamento destitutum, tales Moyfi fuisse scribas in deserto, temerarium esset, illis potius quàm Moyfi com-

Septembris Tomus II.

642 Simonius, ut scribas suos aliquo saltem fundamento conaretur fulcire, laudat Josephum lib. 2 (imò 1) contra Apionem, ubi ille pag. 1036 de cura, qua fuit apud Israëlitas in scribendo historias, sic habet: De nostris verò progenitoribus, qui eandem, quam prædicti (Ægyptii & Babylonii) habuerunt in descriptionibus sollicitudinem (desino dicere, etiam potiore) pontificibus & prophetis hoc imperantes &c. Similia affert ex Eusebio lib. de Preparat. Evang.; at cum locum non assignet, verba ipsa non invenio. Verum allata verba nequaquam probant, prophetas aut pontifices tempore Moyfis fuisse statutos ad obsequium munus scribendi historias; sed potius evincerent, saltem probabiliter, nisi idem certò jam constaret ex Scripturis, Moysem ipsum suo tempore id munus exercuisse, cum spiritu prophetico esset maximus, talisque planè, qualis ad prædictum munus fuisset eligendus, si hominum ea fuisset electio. Itaque conclusio Simonii planè inepta est, dum ex præmissis ita infert pag. 18: Admodum igitur verisimile est, fuisse jam à tempore Moyfis id genus prophetas, qui erant necessarii ad colligenda Acta eorum, quæ fiebant in republica. Ineptè, inquam, id infert, cum Moyses ipse obiret id munus.

E 643 Verumtamen longè pejora sunt, qua in ruinoso hoc fundamento inædificat, sic prosequens: Hoc supposito, in quinque libris Legis distinguemus scripta per Moysem à scriptis per hosce prophetas aut scribas publicos. Attribuentur Moyfi leges & præcepta, quæ populo præscripta; contra verò hi ipsi scribæ publici poterunt statui auctores maximæ partis historiæ. Moyses tamquam legislator scripsit omnia, quæ spectabant ad præcepta; curam verò colligendi Acta de præcipuis rebus gestis, ut hæc posteritatis memoriæ transmitterentur, permiserit scribis seu prophetis. Paradoxon hoc (ita temerariam hanc opinionem voco, non quia per se tam mirabilis est, sed quia tam apertè Scriptura contraria) paradoxon hoc, inquam, mox ita probare nititur: Methodus, quæ historia Pentateuchi composita est, hanc veritatem videtur insinuare, quia facta pleraque ibidem eo relata sunt modo, qui persuadet alium quempiam à Moyse in ordinem redegeisse Annales istos. Non insitam hic probationibus à quibusdam allatis, ut ostenderent Moysem non fuisse auctorem Pentateuchi; Quia, inquiunt, non fuisset de se locutus in tertia persona, nec proprias laudes retulisset. Non hisce, inquam, argumentis innitar, quia eadem fecerunt scriptores alii. Cæsar de se ipse loquitur in tertia persona in Commentariis suis; Josephus idem quoque facit in Historia sua de Bello Judaico, ubi se etiam elogio exornat. Ad di possunt Isaias, Jeremias, pluresque propheta, Evangelistæque & alii scriptores sacri, ita ut frivola ista quorundam ratiuncula ulteriori responso non indigeant.

F 644 At audiamus, an melius ratiocinetur parim saltem Simonius ipse. Hic ita pergit: Verum si quantumque attentione consideremus totum Pentateuchum, poterit ibidem deprehendi distinctio illa scriptorum, de quibus loquebar. Id etiam magis

AUCTORE
J. S.

magis patebit per decursum hujus disputationis, ubi manifestè ostendo falsitatem rationum, quibus Judæi utuntur, ut ostendant Moysem esse auctorem totius Legis. *Hactenus nihil habemus, nisi verba & promissa magnifica: vehementerque exspecto, quid tanto dignum hiato promissor ille demum sit allaturus: nam post verba allata ad alia digreditur, quæ parùm aut nihil ad hanc controversiam spectant. Cap. 5 iterum ad Pentateuchum ita regreditur:* Difficile non est alia afferre argumenta, ut ostendamus, Moysem non esse solum auctorem totius Pentateuchi. Deinde citat S. Hieronymum, Masium, Pererium, Bonfrerium, qui non audent asserere, totum Pentateuchum sic esse Moyse, ut nihil ab aliis sit additum, demumque ex hisce concludit ultimum caput Deuteronomii, ubi mors Moyse narratur, ipsius non esse. Id ultrò admittimus, nec opus erat ea de causa tot scriptores asserere: at nullus ex citatis scriptoribus maximam, aut solùm notabilem, Pentateuchi partem Moyse abjudicat, ideoque non juvant Simonium, qui abest longissimè ab illorum sententia. Audiamus S. Hieronymum,

B

ad cujus locum antè, id est, cap. 4 assignatum remittit. *Afferit ibidem hæc verba Hieronymi contra Helvidium:* Sive Moysem dicere volueris auctorem Pentateuchi, sive Ezram ejusdem instauratorem Operis (subintellige, scriptorem verborum à me citatorum) non recuso. Itaque S. Hieronymus, qui citaverat ultimum Deuteronomii caput, ubi de morte & sepultura Moyse agitur; illud solum caput in dubium revocat, nū plerique auctores istud Moyse abjudicant. *Contra Moysem vocat auctorem Pentateuchi: Esdræ verò instauratorem, quia sacros codices correxit. Falsum igitur est, quòd ait Simonius cap. 4: S. Hieronymus scribens contra Helvidium, non audet absolūtè sub nomine Moyse citare libros Legis: nam id solùm de citatis à se verbis dicit Hieronymus. Quin imò non multo post locum citatum in eodem libro leguntur hæc Hieronymi verba: Moyse scribit in Exodo: " Factum est autem, &c. Exod. 12 v. 29: atque ita facit sexcentis locis aliis. Lubet in gratiam scriptoris, qui Hieronymum vocare voluit in subsidium causa tam desperata, Hieronymi sententiam apertius declarare. Hic sanctus doctor in epistola ad Cyprianum presbyterum sub initium de Moyse hæc scripsit: Sive igitur viri, sive hominis appellatio, sancto Viro competit, & ei, qui vidit Deum facie ad faciem, & salva facta est anima ejus: cujus ore creaturam mundi, eorum dumtaxat quæ visibilia sunt, conditionem hominis, & omnis retrò historię didicimus veritatem, qui non solùm nobis quinque reliquit libros, Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros & Deuteronomium: sed undecim quoque Psalmos &c. Hæcine sunt verba non audentis citare libros Legis sub nomine Moyse?*

C

645 Deinde post verba quadam ex Pentateucho hinc inde petita, quæ objecit Simonius cum aliis, ac si non potuissent scripta esse à Moyse, quæque infra examinabimus; aliud sumit argumentum ex eo, quòd varia repetantur in Pentateucho, quòdque illa repetitiones ejusdem res non solùm occurrant in libris diversis, nec solùm in distinctis capitibus, sed subinde etiam in uno eodemque capite, prout fieri asserit Gen. 7 in descriptione diluvii, & in referenda hominum corruptione ibidem; rursus Exod. 31 variis vicibus repeti ait præceptum de observando Sabbato; assignatisque aliquot locis aliis, ita argumentum

partim frivole

istud concludit: Observandum tamen est, me non loqui de quibusdam repetitionibus, quæ æquè suam habent gratiam in libris Moyse, quàm in versibus Homeri, quemadmodum in historia arcæ, ubi Noë repetit magnam partem eorum, quæ ipsi fuerant præscripta. Postrema hæc repetitio auctoris est, scriptaque fuit ad ostendam fidem mandati executionem. Moyse & Homerus ea in re sunt similes, quia eorum expressiones omnino sunt naturales, ideoque quibusdam repetitionibus obnoxia. Quin imò videmus Martialem non potuisse se continere, quominus in Epigrammate quodam hanc ob causam irrideret Homerum. Verùm in libris Moyse occurrit aliud genus repetitionum, quæ textum faciunt obscurum, quia res eadem repetitur in diversis locis nonnihil invicem distantibus: tunc enim, ut ordo reperiat in verbis, sæpe mutatur sensus, cum tamen supponendum sit ut certum, quòd ordo in Scriptura satis frequenter sit neglectus. Ita criticus noster, cujus argumentum quàm sit frivolum, ex ipsa ejus lectione clarum est.

646 Responsonem autem inchoabo ipsis Simonii verbis: Verumtamen, inquit, fieri potest, ut magna pars harum repetitionum oriatur ex proprietate linguæ Hebraicæ, quæ lingua est maximè simplex, quæque frequenter eadem repetit vocibus diversis. Id apparet in omnibus ferè libris sacre Scripturæ: quin idem quoque videmus in mandatis regum nostrorum, & in stylo cancellariæ Romanæ, uti & in stylo palatii forensis pro causis civilibus: in quibus plurima agglomerantur verba, quæ idem significant. Quando repetitiones istæ non sunt invicem nullo intermedio conjunctæ, S. Augustinus eas nominat RECAPITULATIONES, ac plerique interpretes cum hac in re sunt secuti. Verùm, sive illæ repetitiones proveniant ab eis, qui monumenta (sacra Scriptura) collegerunt, & qui eas ibidem reliquerunt, quia serviebant pro explicatione; sive proveniant à proprietate sermonis Hebraici, ad propositum erat easdem annotare, ut stylus sacre Scripturæ meliùs cognoscatur. *Vides, opinor, studiose lector, quam non obscure criticus noster recedat ab argumento, quòd tanto conatus fuerat, ac si mirabilia nescio quæ fuisset prolaturus. Posset hic meriò post tantum hiatum dici cum Horatio: Parturiunt montes: nascetur ridiculus mus. Malim tamen dicere, nequaquam esse mirandum, homini Gallo, tot annorum millibus post Moysem nato, stylum Hebraicum, Moyse tempore usitatum, non talem fuisse visum, quali ipse uti vellet; cum stylus Homeri displicuerit Martiali homini Latino, licet inter sermonem Græcum & Latinum minor sit differentia, quàm inter Hebraicum & Gallicum, minùsque ab Homeri atate absuerit Martialis quàm ab atate Moyse Simonis. Præterea longè minùs peccat contra rectè scribendi methodum, qui bis terve idem inculcat in eodem capite vocibus non multùm mutatis, quàm peccet ille, qui in eodem capite scribit contraria, ut facit Simonius, cujus tamen Opusculum interpolatum esse, hæc de causa nemo prudens asseruerit. Contraria hæc jam attuli, ut breviter ostendo. Primò dicit num. 645 sibi eas displicere repetitiones, quæ textum faciunt obscurum, & mox num. 646 dubitat, an illæ repetitiones, quas carpit, non fuerint relicte à collectoribus monumentorum, quia serviebant pro explicatione. Non satis capio, quo modo eadem repetitiones sensum faciant obscuro-*

E se ipsa destruetur, E

F

A *obscurum, & à viris prudentibus judicentur ad explicationem conducere. At, si disputator criticus ardore disputandi potuit in tales antilogias incidere, probe perspicio, quomodo sanctus Legislator laudabili studio utilia & necessaria inculcandi subinde eadem possit repetere, præsertim cum Apostolus dicat Philip. 3 v. 1: Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.*

*partim simul
frivola*

647 Deinde Simonius incipit varia referre de ordine perturbato in Pentateucho, atque ex eo persuadere conatur, libros Legis à Moyse scriptos non fuisse eo ordine, quo exstant hodieque: verum, ut singula scribebantur in foliis separatis, ordinem foliorum fuisse mutatum: quin etiam sine ulla probatione asserit, libros Bibliorum, quos habemus, tantum esse compendium. Mox tamen fatetur præclarissimos scriptores in hunc defectum subinde incidere, nec ceriam ex eo argumento deduci consequentiam. Quin imò, inquit, non videntur Judæi multum laborasse, ut ordinem fervarent in scribendo; quemadmodum facile ostendi posset ex stylo Epistolarum S. Pauli. Idem quoque confirmat ex verbis Haronis Judæi. At mox ad criminandum regressus, sic præsequitur: Attamen multitudo locorum, in quibus ordo perturbatus est in libris Legis, mihi persuadet, libros illos non fuisse eo modo compositos ab initio. Labet examinare, an verè tanta ordinis inversio reperiat in libris Moysis, quantam sibi imaginatus est criticus noster: tantam enim perturbationem nusquam deprehendere potui. Pro exemplo primum allegat historiam creationis hominis Gen. 1 & 2, in qua contendit totum recta narrationis ordinem fuisse inversum. Primum observat creationem viri & mulieris referri Gen. 1 v. 27, ubi hac leguntur: Et creavit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei creavit illum, masculum & feminam creavit eos &c. Observat secundo, supponi cap. 2 necdum creatam fuisse feminam, referrique modum, quo formata est ex costa Adami. Verba Scriptura accipe Gen. 2 v. 20 & seq.: Adæ verò non inveniebatur adjutor similis ejus. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset tulit unam de costis ejus, & replevit carnem pro ea. Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem: & adduxit eam ad Adam. Tertio observat Adamo jam antè datum fuisse præceptum, quod ibidem v. 17 sic exprimitur: De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.

B *Attamen multitudo locorum, in quibus ordo perturbatus est in libris Legis, mihi persuadet, libros illos non fuisse eo modo compositos ab initio. Labet examinare, an verè tanta ordinis inversio reperiat in libris Moysis, quantam sibi imaginatus est criticus noster: tantam enim perturbationem nusquam deprehendere potui. Pro exemplo primum allegat historiam creationis hominis Gen. 1 & 2, in qua contendit totum recta narrationis ordinem fuisse inversum. Primum observat creationem viri & mulieris referri Gen. 1 v. 27, ubi hac leguntur: Et creavit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei creavit illum, masculum & feminam creavit eos &c. Observat secundo, supponi cap. 2 necdum creatam fuisse feminam, referrique modum, quo formata est ex costa Adami. Verba Scriptura accipe Gen. 2 v. 20 & seq.: Adæ verò non inveniebatur adjutor similis ejus. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset tulit unam de costis ejus, & replevit carnem pro ea. Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem: & adduxit eam ad Adam. Tertio observat Adamo jam antè datum fuisse præceptum, quod ibidem v. 17 sic exprimitur: De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.*

C *Hæc ordine tali scripta fuisse, non existimat Simonius, qui multam ordinis perturbationem sibi imaginatur. Verum nulla in prædictis omnibus assignari potest ordinis inversio: nam cap. 1 Moyses breviter narrat creationem omnium rerum, sex diebus perfectam. Cap. 2 primum refert quietem diei septimi, & latius quadam explicare incipit, viam paulatim sternens ad narrandum Adami peccatum, & pœnas illius peccati. Hinc ibi datur descriptio paradisi, in quo Adam fuit positus. At ante hanc descriptionem v. 7 dicitur, ex qua materia formatum fuerit corpus Adami; post descriptionem verò subditur, qua de causa in paradiso fuerit positus, quoque præcepto adstrictus. Deinde verò explicatur, quid egerit in paradiso ante creationem Evæ, videlicet quod singulis animalibus dederit nomina: atque hisce formatio Evæ subjungitur. Quid in hisce omnibus contra ordinem*

& false,

fuerit peccatum, sanè non perspicio, nisi scriptor toties contra ordinem peccet, quoties, historia aliqua primum compendio relatà, nonnulla facta præcipua latius exponere aggreditur: nam id solum fecit Moyses. Creationem rerum omnium primum compendio retulit, ac postea formationem primò viri deinde mulieris paulo distinctius exposuit. Eadem facilitate exponi possunt reliqua, quorum ordinem carpit Simonius: at necesse non existimo id ostendere, cum argumentum ipsius nullius esset roboris, etiamsi revera ordo narrationis frequenter esset minus concinnus: nam scriptores sacri minus curaverunt, ut ordinis concinnitatem servarent, quam ut verà, utiæque narrarent. Accipe tamen, studiose lector, secundum exemplum, quod criticus noster asserit, ut ostendat ordinem in Pentateucho perturbatum. Gen. 21 versiculi tertius, quartus & quintus contra ordinem naturalem sunt collocati, & quintus primo loco poni debuerat, si crisi ipsius lubet annuere. Audi igitur quinque primos versiculos, & ride hominis amentiam: Visitavit autem Dominus Saram, sicut promiserat: & implevit, quæ locutus est. Concepitque & peperit filium in senectute sua, tempore quo prædixerat ei Deus. Vocavitque Abraham nomen filii sui, quem genuit ei Sara, ISAAC: & circumcidit eum octavo die, sicut præceperat ei Deus, cum centum esset annorum: hac quippe ætate patris natus est Isaac.

*ac demum
desumit ex diversitate styli, quem ait reperiri in
libris Pentateuchi: atque ex eo suspicatur Opus
non esse ejusdem Scriptoris. Verum nec diversitatem illam styli probat, nisi verbis solis: atque ipse fatetur, scriptores Hebræos eo defectu laborare, atque id satis colligi ex Epistolis S. Pauli. Inanis igitur hæc rursus est cavillatio, quæ nihil clarius probat, quam quod scriptor ille majori temeritate quam reverentiâ disputaverit de libris Sacris, & Judæorum quorundam ineptis observationibus aures nimium accommodaverit. Alius quidem est stylus Moysis, ubi historias narrat; alius, ubi genealogias breviter recenset, rursus alius, ubi populum alloquitur & hortatur, ac demum alius ubi leges recenset, aut populi census. Verum hæc styli diversitas pro diversitate rerum adeo reprehendenda non est, ut potius sit laudanda. Itaque relictis frivolis istis ineptisque cavillationibus, examinare aggrediar locos quosdam ex Pentateucho objectos, qui nonnullam habent difficultatem, ita ut aliqui existiment, locos istos deinde Pentateucho fuisse adjectos per alios scriptores sacros, qui id fecerint explicationis gratiâ. Horum quidem sententia minus improbanda est, cum Moysen asserant Pentateuchi scriptorem; an verò etiam sequenda videatur, patebit ex decursu.*

E *Concepitque & peperit filium in senectute sua, tempore quo prædixerat ei Deus. Vocavitque Abraham nomen filii sui, quem genuit ei Sara, ISAAC: & circumcidit eum octavo die, sicut præceperat ei Deus, cum centum esset annorum: hac quippe ætate patris natus est Isaac.*

§ LVI. Examinantur textus aliquot, quos existimant aliqui non potuisse scribi per Moysen.

A *Nte hanc disputationem breviter observanda sunt aliqua, ut dicendis nonnihil lucis accedat. Primum ex locis allegandis sua sumpserrunt argumenta scriptores illi, qui contra perpetuam*

Moyse esset Pentateuchi auctor, licet aliqua ab eo non essent scripta:

AUCTORE J. S. *tuam traditionem, & aperta sacra Scriptura testimonio, negare sustinuerunt, Moysen scriptorem esse Pentateuchi. Sic autem illi ratiocinabantur. Non potuit Moyses scribere verba illa, quae ex Pentateucho proferimus: Pentateuchi igitur non est auctor. Verum, etiamsi tantisper supponere velimus antecedentem propositionem esse verissimam, fallat tamen conclusio: nam legitime solam inferri poterit, in Pentateucho reperiri nonnullos textus, qui non sunt Moysis, sive non omnia prorsus Moysis esse, quae leguntur in Pentateucho. At nequaquam inferri poterit, Moysen non esse scriptorem istius Operis, cum id non sequatur ex antecedente; cumque aliunde certissime constet, Pentateuchum per Moysen esse scriptum. Secundo cum certum sit, libros sacros fuisse correctos per Esdram, existimant aliqui ejus opera textus illos fuisse Pentateucho insertos, licet alioquin admittant Pentateuchum fuisse à Moyle compositum. Quod spectat ad caput ultimum Deuteronomii, plerique agnoscunt Moysis operibus id additum esse, sive per Josue, sive per Esdram, sive per alium quempiam hagiographum. Hisce posterioribus lubens accedo, non modo quia mors & sepultura Moysis ibi referuntur; sed vel maxime propter haec verba v. 6: Et non cognovit homo sepulcrum ejus usque in praesentem diem. Clarum enim videtur, id scriptum esse post mortem Moysis.*

B *651 Verum non aequè probari potest, alia quadam post Moysen Pentateucho fuisse inserta; atque illa sententia majorem quoque aliunde habet difficultatem. Certè nullo modo ferenda videtur assertio Simonii, qui cap. 7 enuntiare sustinuit, tot esse additiones in libris Moysis, ut discerni nequeat, quid illius sit, quidve ab aliis adjectum. Scriptor ille audacissimus quidem est in asserendo; at in probando prorsus infirmus, ut jam vidimus. Quare dictum istud jam abunde refutatum est, & magis quoque refutabitur in hac disputatione, quae conabor ostendere, ne quidem modicas istas interpolationes, quas aliqui admittunt tamquam auctoritati sacrarum Litterarum minimè contrarias, necessario admittendas esse, cum omnia sine illis exponi possint, ac Moysi attribui. Locos omnes impugnatos, quos invenire poterò in variis scriptoribus, fideliter recensere, ac sincerum de singulis pronuntiabo judicium, quod lubens etiam mutabo, si quis melioribus rationibus, quam haecenus allatas vidi, evincere potuerit, quadam scribi à Moyle non potuisse.*

C *652 Ex Genesi varia proferuntur. Primò Cap. 12 v. 6, ubi refertur migratio Abrahami ex patria in terram Chanaan, hac leguntur: Chananaeus autem tunc erat in terra (Chanaan.) Hac aiunt scripta esse post Moysen, quia Moysis tempore Chananaei eandem terram possidebant; ac si ex verbis tunc erat necessario sequeretur non fuisse amplius Chananaeum in Palestina, quando hac scripta sunt. Respondeo miserrimam esse argutiolam; nec magis sequi ex vocibus tunc erat in terra, eosdem ibidem non fuisse tempore scriptoris; quam ex verbis angeli Gen. 22 v. 12, Nunc cognovi quòd times Deum, sequatur id eum ante non cognovisse. Unicè igitur sacer textus docet, Chananaeos habitasse in terra Chanaan, quando in illam ingressus est Abraham, quod Hebraei Moysis tempore aequè poterant ignorare quam nos ignoraremus hodie, nisi Moyses id docuisset.*

653 Objiciuntur secundo haec verba Gen. 36

v. 1: Reges autem, qui regnaverunt in terra Edom, antequam haberent regem filii Israël, fuerunt hi. Volunt autem hac scripta esse, postquam filii Israël regem acceperunt, quia dicitur, antequam haberent regem filii Israël, ac si scriptor supponeret, filiis Israël suo tempore regem fuisse. Verum respondeo Moysen ita videri locutum, quia posteris scribebat, & non ignorabat regem deinde eligendum ab Israëlitis; ut constat ex Dent. 17 & 28. Præterea, etsi id nescivisset Moyses, certum est, scriptorem horum verborum sic loquendo non magis supponere debuisse sub rege Judaeos fuisse suo tempore; quam Matthaeus, dum cap. 1 v. 18 scripsit, Antequam convenirent (Maria & Joseph,) supponere debuerit postea usum matrimonii fuisse inter sanctissimos Conjuges. Objiciebat quidem locum illum Matthaei contra perpetuam virginitatem sanctissima Virginis impius Helvidius; at S. Hieronymo lib. contra Helvid. objectio iam videbatur inepta, ut dicat: Doleamne an rideam, nescio. Imperitiæ arguam, an temeritatis accusam? & argumentum deinde multis diluit. Porro vocem antequam hic nihilo magis valere ad propositum, quam valebat ibidem, facili negotio ostenditur: nam si ex vocibus, antequam convenirent, nullo modo sequatur, postea convenisse, ut certissimum est; ex vocibus antequam haberent regem, etiam non sequitur, unquam reges fuisse Israëlitis: quomodo igitur ex iisdem possit deduci, regem Israëlitis fuisse, dum verba illa sunt scripta? Itaque tales objectiones sunt hominum non satis attentantium ad proprietates lingua Hebraica, & arma qualibet obvia statim arripientium.

E *654 Numerus quoque regum, qui recensentur; satis innuit ea fuisse scripta tempore Moysis: nam solùm octo reges recensentur, quorum postremus tum vivebat, aut certè non diu erat defunctus: Moyses enim eodem anno, quo defunctus est, à rege Edom transitum petierat Num. 20. Cum autem octo praeclari reges non debuerint totidem generationes constituere, quia filii non leguntur successisse parentibus; incertum est, an singuli diu regnaverint; nec improbabilis erit conjectura, si dicamus id regnum inchoari potuisse non diu ante natum Moysen, qui centum & viginti erat annorum; imò inchoari potuisse etiam serius. At quidquid sit de tempore regni inchoati, certum est ante obitum Moysis sufficiens reperiri tempus, quo octo reges potuerint regnare: nec minus est clarum, inter Moysis obitum & primum regem Israëlitarum plus temporis fluxisse, quam ut credibile sit, ab octo regibus fuisse impletum. Quod verò spectat ad duces, qui ibidem quoque recensentur v. 40, ex ipsis verbis patet, illos vixisse omnes simul, & verisimiliter sub octavo rege: nam ita enuntiantur: Hæc ergo nomina ducum Esau, in cognationibus, & locis, & vocabulis suis: dux Thamna, dux Alva &c. Et v. 43: Hi duces Edom habitantes in terra imperii sui. Sic antea v. 15 septem filii Eliphaz vocantur duces, & quatuor filii Raguel. Undecim horum ducum avus erat Esau, atque ex ejus filiis varii quoque nominantur duces. Itaque si omnia exactè consideremus, probè perspiciemus toto illo capite genealogiam Esau solùm referri usque ad Moysis tempora. Alii quoque aliter ad objectionem respondent: at dicta mihi videntur sufficere.*

F *655 Objiciunt tertio hunc locum Dent. 2 v. 12: In Seir autem prius habitaverunt Horrhæi: quibus*

eidem vindicatur:

nec ratio est tertium locum Moysi abjudicandi:

A quibus expulsis atque deletis, habitaverunt filii Esau, sicut fecit Israël in terra possessionis suæ, quam dedit illi Dominus. Sic verò ratiocinantur. *Israëlitæ tempore Moylis necdum possidebant Terram promissam: Moyles igitur non potuit scribere, Sicut fecit Israël in terra possessionis suæ. Verùm, etsi eo tempore, quo hæc Moyles dixit & scripsit, tota terra promissa non esset occupata ab Israëlitis, saltem occupaverant & possidebant duo Amorrhæorum regna trans Jordanem, & de illis Moyles scribere poterat adducta verba. Hæc sola explicatio sufficit ad ostendendum potuisse hæc Moylen dicere & scribere. Si autem rectè ita loqui potuerit Moyles, non nisi imprudenter admitti poterit, hæc ab alio fuisse inserta. Verumtamen alii alius expositiones afferunt, quæ sua non carent probabilitate. Alii dicunt Moylen more prophetarum usum esse præterito pro futuro; alii voces sicut fecit hic explicant, sicut facere decrevit; alii, sicut facere cœpit. Hisce omnibus modis verba Hebræica exponi possunt, indeque facillè intelligitur, objectionem esse nullius momenti, siue textus Moylis intelligi debeat de regnis Amorrhæorum, siue alio quopiam modo jam dato explicari.*

B 656 Obiectio quarta petitur etiam ex Deuteronomio, ubi cap. 3 v. xi hæc leguntur: Solus quippe Og rex Basan resisterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis &c. *Nimirum non capiunt critici illi, qui ubique sibi imaginantur additiones aut interpolationes, cur Moyles voluisset describere lectum hujus gigantis, præsertim cum Israëlitis, ut volunt, eundem satis cognovissent. Imò etiam asserere sustinent, lectum illum verisimiliter non fuisse ab Israëlitis detectum ante tempora Davidis, qui urbem Rabbath expugnavit 2 Reg. 12 v. 29. Respondeo minimè mirandum esse, quod Moyles immanem hujusce regis staturam voluerit notam facere, cum id conducere ad mirabilia Dei illustrius enarranda & explicanda. Lecti autem descriptio manifestè ostendebat, gigantem illum tanta fuisse molis, ut consuetam hominum staturam longissimè excederet. Frivolum verò & ne verum quidem est, quod hic ait Calmetus, staturam immanem regis Og omnium oculis fuisse objectam: neque enim omnes Israëlitis ad expeditionem contra Og fuerant profecti, imò ne decima quidem eorum pars, si mulieres confiderentur & parvuli. Verùm supponamus, gigantem illum ab omnibus fuisse visum; non solis presentibus scribebat Moyles, sed vel maximè posteris: presentes enim verbis instruere poterat, non item posteros. Quod ait idem Calmetus expressionem hanc, Monstratur lectus ejus &c., non videri scriptoris contemporanei, & nota narrantis, rursum placere mihi nequit; quia scriptores quotidie notissima solent confirmare quibusdam testimoniis, ut relata apud posteros majorem habeant auctoritatem: nec solum id faciunt scriptores profani, sed etiam sacri. Quin potius si ipsum dumtaxat locum consideremus, facillè videbimus esse auctoris synchroni; quia non additur, usque in præsentem diem, aut quid simile, quemadmodum solet fieri quando de rebus præteritis, quæ aliquo tempore servata sunt in eodem statu, instituitur sermo. Demum quod dicitur, lectum illum verisimiliter inventum esse in Rabbath tempore Davidis, omni caret auctoritate sacra Scriptura; nec verisimile est, maluis-*

quartus locus nihil quoque habet, cur Moylis non esset:

C

se aliquem hagiographum ea de lecto Og Deuteronomio inserere, quam inventionem lecti suo loco referre. **J. S. AUCTORE**

657 Quintam objectionem formant adversarii quintus ex hisce Deut. 3 v. 14 verbis: Jair filius Manasse possedit omnem regionem Argob usque ad terminos Gessuri & Machati. Vocavitque ex nomine suo Basan, HAVOTH JAIR, id est, villas Jair, usque in præsentem diem. Hæc obiectio plus habet difficultatis quam ulla ex præcedentibus. Observatio quoque mox data de phrasi usque in præsentem diem videtur adversariis favere. Verumtamen hæc phrasis non cogit nos credere, textum hunc Deuteronomio postmodum fuisse insertum: nam etsi ita frequenter loquantur Litteræ sacra, quando res aliqua diu in eodem statu mansit aut idem nomen retinuit, subinde tamen eadem quoque utuntur phrasi de re non diu præterita, prout hic factum est. Sanè multum sudabit & frustra, qui ostendere voluerit phrasen istam usitatissimam in veteri Testamento usque in præsentem diem, usque in præteritum, usque in hodiernum diem, numquam adhibitas fuisse nisi de rebus antiquis. Certè Matthæus cap. 27 v. 8, & cap. 28 v. 15 ita loquitur de rebus satis novis, uti & Paulus Act. 23 v. 1, & Act. 26 v. 22.

658 Si autem velimus perscrutari Testamentum vetus, clarè videbimus similes phrasen adhibitas fuisse in factis minis antiquo, quam erat nomen Havoth Jair, quando hæc peroravit & scripsit Moyles. Exod. 7 v. 16 Dominus jubet Moylen in tertio congressu sic loqui ad Pharaonem: Dominus Deus Hebræorum misit me ad te, dicens: Dimitte populum meum, ut facrificet mihi in deserto: & USQUE AD PRÆSENS audire noluiisti. Atqui dubitari nequit, quin fuerit minus spatium inter primum & tertium congressum Moylis cum Pharaone quam fuerit inter occupationem urbium, quæ vocata sunt Havoth Jair, & orationem Moylis ad populum. Clarè igitur patet, ex phrasi usque in præsentem diem nihil inferri posse pro interpolatione, phrasimque illam usurpari ab Hebræis, quoties aliquod tempus, siue longum siue breve, inter rem cœptam & narrationem intercedit. Si autem hisce necdum acquiescant adversarii, audiant aliud exemplum. Anna mater Samuelis cum multo dolore & lacrymis orans Dominum, ac ebrietatis idcirco accusata ab Heli, ita ei respondet 1 Reg. 1 v. 16: Ne reputes ancillam tuam quasi unam de filiabus Belial: quia ex multitudine doloris & mœroris mei, locuta sum USQUE IN PRÆSENS. Loquitur Anna solum de tempore quo oraverat, & tamen utitur phrasi illa usque in præteritum; quis igitur prudens ex vocibus usque in præsentem diem, diuturnum tempus necessario colligendum putet, locumque interpolationis accusandum?

659 At alio etiam ex capite locus allegatus ab adversariis impugnatur. Judic. 10 v. 4 de Jair Israelitarum iudice, qui Thola successit, hæc leguntur: Huic successit Jair Galaadites, qui iudicavit Israël per viginti & duos annos, habens triginta filios, sedentes super triginta pullos asinarum, & principes triginta civitatum, quæ ex nomine ejus sunt appellatæ HAVOTH JAIR, id est, oppida Jair, usque in præsentem diem, in terra Galaad. Hunc locum objecit Calmetus in cap. 3 v. 14 Deut., ut ostenderet locum Deuteronomii suspectum esse interpolationis. Verùm si quid probaret obiectio, plus probaret quam velit

E

sed tam prima,

F

quàm secunda tollitur:

AUCTORE velit ipse interpres, qui locum objicit. At ille
J. S. quidem idoneas esse rationes, qua persuadeant, alterum Fair ab altero distingui. At istud non erat subimide & dubitanter asserendum, cum certum sit & indubitatum ex sacris Litteris: nam primus Fair contemporaneus fuit Moyfi, & subegit partem Galaaditidis, cui nomen suum imposuit, uti non modo Deut. 3 legitur, sed etiam Num. 32 & 41, ubi eadem refertur historia. Alter vero plusquam duobus seculis fuit posterior, & tunc fuit iudex Israelitarum, qua dignitate caruerat prior: nec hic legitur triginta filios habuisse, uti habuit secundus. Contra secundus Fair non legitur subegisse civitates illas, aut vicus potius, quibus dedit nomen Havoth Jair. Nihil igitur habent commune nisi nomen Jair, quodque a nomine illo pars Galaaditidis vocata sit Havoth Jair. Verum ne quidem necesse est affirmare, nomen illud ab utroque fuisse datum: nam de secundo solum dicitur, Quæ ex nomine ejus sunt appellatæ HAVOTH JAIR. Hac autem verba sic exponi possunt, ut civitates aut vicus illi intelligantur nomen sortita à nomine, quod habebat Jair iudex, licet nomen istud vicus non fuerit impositum hujus tempore, nec per ipsum, sed tempore primi Fair, à quo constat fuisse impositum. Favet huic expositioni textus Hebraicus, in quo ne quidem legitur ex nomine suo. At si dicamus civitates illas à primo solum Fair dicitas esse Havoth Jair; si credamus secundum quoque auctorem esse istius nominis, locus Deuteronomii nequit merito suspectus esse interpolationis: nam secundus Fair nomen antiquum continuaverit, aut abolitum restituerit, sicut nomen Hierosolyma, quod per Adrianum imperatorem erat abolitum, deinde fuit restitutum, & sicut aliarum civitatum nomina aliquando abolita atque iterum restituta novimus. Ceterum oppugnatus Deuteronomii locus ea quoque ratione minus suspectus esse debet interpolationis, quod pars sit orationis, quam Moyles habuit ad populum.

sexta ob-
jectio est exi-
gui momen-
ti.

C

660 Sexta obiectio petitur ex verbis Exod. 16 & 35: Filii autem Israël comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti sunt, usquequò tangerent fines terræ Chanaan. Nam, uti observant, manna deserunt manducare Israëlita post mortem Moylis, uti narratur Jos. 5 & xi & 12 his verbis: Et comederunt de frugibus terræ... Defecitque manna, postquam comederunt de frugibus terræ &c. Itaque Moyles scribere non potuit, si credimus criticis quibusdam, quamdiu manna comederint filii Israël. Verum frivola hæc est ratiocinatio: nam Moyles sciebat, antequam obiit, Israëlitas annis circiter quadraginta manna pastos esse in deserto, idque haud dubiè scribere potuit, & scripsit, sicuti Deut. 8 & 2 ad populum locutus est sequentia: Et recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum. Necdum erant impleti anni quadraginta, quando hæc dicebat Moyles, sed annus quadagesimus itineris ad finem decurrebat, & sic paulo post dicit & 4: En quadagesimus annus est. At poterat Sanctus tempus istud numero rotundo vocare annos quadraginta, etsi deessent aliquot dies, aut etiam menses aliquot defuissent, ut in similibus fieri solet. Poterat, inquam, ita loqui Sanctus Legislator, licet ignorasset manna post breve tempus cessaturum, cum non negaret Israëlitas manna deinde etiam cibandos. Quippe solum scri-

psit, Israëlitas comedisse manna quadraginta annis, & usquequò tangerent fines terræ Chanaan. Hoc autem totum erat impletum ante mortem ipsius, cum solo Jordane à terra Chanaan separarentur Israëlita. Noverat quidem Moyles Israëlitas brevi ingressuros in terram promissam, ideoque hæc etiam scientia uti poterat: at istud necessarium non erat ad scribendum verba obiecta. Imò scientiâ illâ usus hic non videtur, cum nec diem, nec locum, quo manna defecit, assignaverit; & ne quidem affirmaverit, utrum ante, an post transitum Jordanis deficeret. Quapropter ipsa enuntiatio vaga adversarios docere debuerat, Moylen illa scripsisse, quando manna necdum defecerat.

661 Septima obiectio, quam jam breviter te-
 septima ob-
 jectio variis
 modis
 sumitur ex Deut. 1 & 1, ubi Moyles dicitur locutus ad populum trans Jordanem. Constat enim Moylen numquam transivisse Jordanem; atque ea de causa existimant adversarii non potuisse eundem scribere hæc voces trans Jordanem. Latè patet hæc obiectio, cum eadem voces reperiantur multis aliis locis, videlicet Num. 32 & 32 & cap. 34 & 15 & cap. 35 & 14; uti & Deut. 1 & 5 & cap. 3 & 8, cap. 4 & 41, 46, 47 & 49; atque omnibus istis locis voces trans Jordanem significant regionem illam, qua sita est ad Orientalem partem Jordanis. Si Calmetus omnes istos textus diligenter considerasset, non tam facile, opinor, concessisset in opinionem quorundam criticorum, neque ex allatis vocibus inferre voluisset, duos primos Deuteronomii versiculos Moyli esse abjudicandos. Accipe, studiose lector, primum ex locis allegatis, & judica mecum, an prudenter Moyli possit abjudicari, alterique hagiographo attribui. Num. 32 & 31 & 32 hæc leguntur: Responderuntque filii Gad & filii Ruben: Sicut locutus est Dominus servis suis, ita faciemus: ipsi armati pergemus coram Domino in Terram Chanaan, & possessionem jam suscepisse nos confitemur TRANS JORDANEM. Si Gadita & Rubenita, qui eo tempore Jordanem nihilo magis transiverant quam Moyles, ita loqui potuerunt, cur Moyles non potuit ita scribere? Quare nullum mihi est dubium, quin pluribus locis ita scripserit, aut certe scripserit, sicuti habet textus Hebraicus. Nam varii scriptores observarunt vocem Hebraicam heber ambigam esse, & Latine exprimi posse cis aut trans. Alii volunt textum Hebraicum significare in transitu Jordanis. Nolim hæc observationes improbare: quin & veras existimo & sufficientes ad objectionem solvendam. Verum ne quidem mihi necessaria videntur ista vocis Hebraica explicationes, cum ipsa verba Latina trans Jordanem facile possint defendi, & rectè intelligi, cur Moyles partem illam ditionis Israelitarum, qua sita erat ad Orientem Jordanis, ab altera parte distinxerit per voces trans Jordanem.

662 Noverat Moyles terram, qua sita est inter mare Mediterraneum & Jordanem, promissam fuisse Israëlitis, ideoque hæc totam per exploratores curaverat lustrandam Num. 13. Nec modo noverat terram illam fuisse promissam, sed etiam certò sciebat occupandam ab Israëlitis, quia Num. 34 fines totius terre Chanaan jussu Dei descripsit. Poterat igitur Moyles ditionem totam, quam Israëlita erant possessuri, considerare, qualem noverat futuram atque inspicere jussu ferat, & minorem partem, quam Jordanes à majori dividit, vocare regionem trans Jordanem, quem-

F

solvi potest,
ut ostenditur:

A quemadmodum fieri solet in urbibus aut provinciis, quas flumen aliquod interfecat. Tanto magis ea consideratione uti poterat Moyfes, quod non solum scriberet presentibus, sed etiam posteris, qui eo loquendi modo usuri erant, atque uti debebant; quod Abraham, Isaac & Jacob, quorum posteris terra erat promissa, habitassent inter Jordanem & mare. Hoc autem loquendi modo Moyfen revera usum esse, facile ostendi potest. Num. 34 post descriptam terram Chanaan, mari & Jordani interjectam, v. 12 Moyfes Israëlitas sic alloquitur: Hanc habebitis terram per fines suos in circuitu. Præcepitque Moyfes filiis Israël, dicens: Hæc erit terra, quam possidebitis sorte, & quam jussit Dominus dari novem tribubus, & dimidiæ tribui. Tribus enim filiorum Ruben, .. & tribus filiorum Gad, .. media quoque tribus Manasse .. acceperunt partem suam trans Jordanem contra Jericho ad Orientalem plagam. Hic non solum in scribendo, at in loquendo etiam prædicto modo utitur Moyfes. Aliis quoque locis ita non modo scribit, sed & loquitur Sanctus. Verum satis erit unum afferre locum. Gen. 50 narratur, quo modo Joseph corpus defuncti patris sui Jacobi portaverit in terram Chanaan, & v. 10 dicitur: Veneruntque ad Arcam Atad, quæ sita est TRANS JORDANEM. Hunc autem locum esse situm ad Orientem Jordanis patet ex sequentibus: nam v. 13 subditur: Et portantes eum in Terram Chanaan &c. Locum quoque eundem ad Orientalem illius fluvii partem assignat S. Hieronymus in Locis Hebraicis. Ex hisce sequitur, Josephum & socios ipsius nondum transivisse Jordanem, ubi dicuntur venisse ad locum situm trans Jordanem; clarumque est, Moyfen, quando illa scribebat, non respexisse ad locum, in quo erat, sed ad divisionem Terra promissa, seu ad terram, in qua habitaverant Abraham, Isaac & Jacob, quibus promissio erat facta.

Octava objectio ex variis nominibus, Moyse, ut volunt posterioribus:

C nonnulli id crediderunt: at non video eos pro nominibus istis Moyfi abjudicandis meliores afferre rationes, quam afferunt pro locis jam refutatis. Verumtamen non operosè discutiam omnia nomina, quæ alicubi objecta reperio tamquam Moyse posteriora, qualia sunt Phison, nomen fluvii è paradiso egredientis, Hevilat, terra, quam dicitur fluvius circuit Gen. 2 v. xi, Babel turris Gen. xi v. 9, Ninive urbs Gen. 10 v. xi, & Chaldæi gens variis locis in Genesi. Hæc quidem inter nomina objecta reperio apud Remigium Ceillier in Historia generali auctorum sacrorum tom. 1 pag. 30 in Moyse, ubi & singulorum antiquitatem vindicat: at cum non videam objectiones illas quidquam habere fundamenti in Scripturis; aut vel minimum difficultatis involvere, satis erit ad laudatum scriptorem remittere lectores, eaque examinare nomina, quæ primo saltem intuitu aliquid videntur difficultatis habere.

664 Tale est nomen Dan, de quo Gen. 14 v. 14, Persecutus est eos usque DAN: Abraham nimirum cum expeditis vernaculis suis persecutus est quatuor reges illos, qui regem Sodomorum regesque ei federatos vicerant, & Sodoma aliasque urbes spoliaverant. Per Dan autem hic ad Septembris Tomus II.

versarii intelligunt urbem illam, quam Danita expugnasse leguntur Judic. 18, ubi v. 29 hæc habentur: Erat autem civitas sita in regione Rohob: quam rursum extruentes habitaverunt in ea, vocato nomine civitatis DAN; juxta vocabulum patris sui, quem genuerat Israël, quæ prius LAIS dicebatur. Jos. 19 v. 47 de eadem civitate hæc dicuntur: Ascenderuntque filii Dan, & pugnaverunt contra Lefem, ceperuntque eam: & percusserunt eam in ore gladii, & possiderunt & habitaverunt in ea, vocantes nomen ejus LEM DAN, ex nomine Dan patris sui. Ex hisce Calmetus alique concludunt, nomen loci istius Dan posterius esse Moyse, ac libris ipsius deinde insertum. Respondeo vocem Dan in textu objecto non necessario intelligi debere de illa urbe, sed ibidem fuisse rivum aut fluvium, qui Dan dicitur fuisse, quique cum altero simili Jor dicto, Jordani fluvio ortum & nomen dedisse dicitur à S. Hieronymo infra citando. Scio quidem Calmetum in Dictionario Biblico ad vocem Jordanis falsitatis suspectos habere duos istos fontes, ex quibus Jordanis profluere dicitur; sed hæc ipsius assertionem jam refutavi tom. v Augusti, ubi pag. 743 Joinvillius in Vita S. Ludovici regis Franciæ de urbe illa, quæ secundum aliquos deinde Paneas & Cæsarea Philippi vocata fuit, sic habet: Sita est hæc urbs supra fontem pulcrum, JOR dictum. In campis planis, qui ante hanc urbem extenduntur, fons est alius admodum pulcher, DAN nominatus: horumque duorum fontium rivi satis procul ab urbe confluent, indeque fluvius, ex fontibus his ortus, vocatus est JORDANIS. Ita scriptor ille, qui in loco fuerat, & fontes videre potuerat. Hujus testimonium ibidem in Annotatis confirmavi testimonio unius è Missionariis nostris in Syria, qui ambos fontes exactè etiam describit. Quapropter non continuo credendum esse Calmeto censui, assertenti falsum esse, Jordanem ex duobus amnibus constari, amnemque aliquem esse, qui DAN appelletur, licet tabulæ geographicæ pleræque sic ferant. Nam, quod mirum videbitur, Calmetus ipse ad vocem Dan ait: Dan (urbs) ad radices Libani sita erat, juxta rivum DAN, sive Jordanem. Ex hisce concludo textum Gen. 14 v. 14 explicari probabiliter posse de rivo Dan.

F 665 Secundo, etiamsi certum esset in textu allegato non rivum, sed oppidum designatum esse, ne vel sic quidem adversariorum argumentum certo evinceret, vocem illam textui seriùs esse insertam. Nam incertum est primò, an urbs Laïs vel Lefem antea non fuerit dicta DAN, ita ut antiquum civitatis nomen fuerit dumtaxat renovatum à Danitis. Certè raro legimus, Israëlitas eo tempore urbibus captis majorum suorum nomina imposuisse. Hinc suspicio esse potest, id ideo de hac urbe contigisse, quia antiquitus DAN fuerat nominata. Deinde in textu objecto alia potest civitas designari, quæ DAN quoque dicta fuerit: neque enim incredibile est, aliam quoque fuisse civitatem, aut vicum aliquem tempore Abraham, qui DAN fuerit vocatus. S. Hieronymus locum de rivo DAN videtur intellexisse: nam lib. Quæst. Hebraic. in Genesim cap. 14 ad verba objecta: Et persecutus est eos usque DAN, sic habet: Ad Phœnicis oppidum, quod nunc PANEAS dicitur. DAN autem unus è fontibus est Jordanis. Nam & alter vocatur JOR, quod interpretatur řiv, id est, rivus. Duobus ergo fontibus, qui haud procul à se distant, in unum rivulum coeuntis, JORDANIS deinceps appellatur.

AUCTOR
J. S.

tur. *Fam verò eum de rivo Dan, non de urbe Paneade, locum intelligere, facile probatur: nam lib. de Locis Hebraicis ad vocem Dan ita scribit: Dan viculus est in quarto à Paneade milliariorum euntibus Tyrum: qui usque hodie sic vocatur. Distinguitur igitur inter Dan, olim Lais vel Lesem dictam, uti habet ad has voces, & urbem Paneadem: nec alia de causa adducit oppidum istud, quod situm erat ad rivum Dan, quam ut per oppidum notius assignaret rivum minus notum, de quo textum Scriptura interpretatur. Ceterum locus ipse ne minimum quidem habet indicium inserta vocis: neque enim aliqua potuit esse inserta, nisi alia fuerit sublatam, quod nequaquam mihi est verisimile.*

666 *Altera vox, qua Pentateucho inserta explicationis gratiâ à quibusdam creditur, est Hebron: atque hac revera variis locis ita repetitur, ut solùm addita videatur ad expositionem. Primò Hebron memoratur Gen. 13 § 18 hoc modo: Movens igitur tabernaculum suum Abram, venit & habitavit juxta convallem Mambre, quæ est in Hebron: id est, juxta Hebron. Gen. 23 § 2 de Sara dicitur: Et mortua est in civitate Arbee, quæ est Hebron. Rursum Gen. 35 § 27: Venit etiam (Jacob) ad Isaac patrem suum in Mambre, civitatem Arbee, hæc est Hebron. Clarum est ex locis allatis, urbem illam Arbee dictam fuisse, & sic aliis locis vocatur, Cariath Arbe. Hoc autem fuisse antiquum urbis nomen, discimus ex Jos. 14 § 15, ubi legitur: Nomen Hebron antè vocabatur CARIATH ARBE. Id quoque asseritur Judic. 1 § 10. Cùm autem inter filios Caleb, qui urbem Hebron obtinuit, reperitur unus 1 Paral. 2 § 42 Hebron dictus, facile inferunt critici nostri, laudatam urbem ab eo Calebi filio nomen accepisse. Quod si hæc observatio vera sit, nomen Hebron Pentateucho variis locis insertum est. Verùm respondeo conjecturam speciosam magis, quam solidam esse: nullo enim Scriptura testimonio probari potest, urbem Hebron à Calebi filio denominatam fuisse. Quod verò subinde duo istius urbis nomina simul recensentur, dicaturque, Quæ est Hebron, aut, Hæc est Hebron, suspicionem injicere posset, ista explicationis gratiâ fuisse addita, si ubique in Pentateucho ista recurrerent. Verùm cùm aliis locis urbs uno solùm nomine Hebron appelletur, ista quoque suspicio evanescit. Certè Gen. 13 § 18 Hebron vocatur sine mentione nominis antiquioris Arbee, aut Cariath Arbe. Et Gen. 37 § 14 similiter dicitur Hebron sine mentione alterius nominis. Num. 13 § 23 de exploratoribus legitur: Ascenderuntque ad Meridiem, & venerunt in Hebron... Nam Hebron septem annis ante Tanaim urbem Ægypti condita est. Nulla quoque ibi mentio alterius nominis. Moyses urbem Hebron variis nominibus designavit in Genesi, ubi videtur uti valuisse antiquo nomine, quia id necdum exoleverat tempore illo, de quo scribebat. At scribens de gestis sui temporis solo nomine Hebron usus est, verisimiliter quia id magis tunc erat usitatum. Confirmatur id ex Josue cap. 14 § 13, ubi de tradita Calebo Hebron sic legitur: Benedixitque ei Josue: & tradidit ei Hebron in possessionem: atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Jephone Cenezæo. Et mox § 15: Nomen Hebron antè vocabatur Cariath Arbe. Quò respicit, obsecro, illud antè, nisi ad tempora rebus, qua narrantur, antiquiora? Alioquin enim dixisset Scriptor, tunc, non antè.*

idem probatur de secunda voce objecta.

B

C

667 *Tertium denique nomen, quod aliquibus visum est non convenire Moylis ætati, est Moria mons, in quo templum deinde adificatum est. Volunt nimirum montem illum non gavissimum esse isto nomine, nisi dum destinatus est ad constructionem templi. Vanum & prorsus ineptum esse istud argumentum, patet ex ipso, qui oppugnatur, loco. Gen. 22, postquam Abraham pro Isaaco filio suo arietem obtulerat holocaustum, § 14 additur: Appellavitque nomen loci illius, DOMINUS VIDET (Hebraicè Moria, id proprie est, Dominus videbit, sed utroque modo verti potest.) Unde usque hodie dicitur: In monte, DOMINUS VIDEBIT (Moria.) Asserit ipsa Scriptura nomen monti ab Abrahamo fuisse impostum. Quis igitur, qui sacris Litteris fidem adhibet, affirmare ausit nomen id esse posterius? Neque sanè id argumentum ab ullo Catholico adoptatum novi. Hactenus collegi & discussi argumenta illa, ex quibus primùm probare voluerunt nonnulli Pentateuchum non esse Moylis: quod cùm alii scriptores ut prorsus improbabile, & Scripturis contrarium rejicerent, & nimium tamen allatis ratiunculis tribuerent; dixerunt quadam Pentateucho inserta fuisse per Esdram aut alium hagiographum. Verùm cùm nec horum sententia mihi satis appareat probabilis, & tam prolixè respondendum, ut lector studiosus intelligere possit, quàm infirma sint omnia adversariorum fundamenta.*

D
ac demum
de tertia.

E

§ LVII. De tempore scripti Pentateuchi.

Quandoquidem Pentateuchum, in quinque libros divisum, videlicet Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros & Deuteronomium, Moyli vindicavimus; restat ut aliqua dicamus de tempore, quo libros illos conscripsit Moyses: scriptores enim in varias admodum sententias abierunt. Existimant aliqui Genesim à Moyse scriptam esse in Madianitide aut certè tempore servitutis Ægyptiaca; alii Genesim solùm præponunt Legi apud montem Sinai acceptæ; alii rursum volunt exaratam esse in deserto post Legem acceptam. Verùm laudatus antè Ceillierius conatur tribus argumentis evincere, Pentateuchum compositum esse postremo Moylis anno, seu quadragesimo peregrinationis per desertum. Sententia hæc necessario ex parte vera est, cùm Deuteronomium & pars Numerorum scribi non potuerint ante illum annum, quo relata in iis contigerunt. At minus certa mihi apparet pro aliis Pentateuchi libris. Quapropter laudati scriptoris argumenta expendere & nonnihil elucidare conabor, omissis ceteris scriptoribus, qui minus certò inhaerent determinato alicui tempori, ne disputatio fiat prolixior.

Ceillierius vult Pentateuchum scriptum ultimo Moyli anno:

F

669 *Primum Ceillierii argumentum hoc est. Moyses in Genesi cap. 22 § 14, & cap. 27 § 20 utitur nomine Dei tetragrammato. Atqui Exod. 6 § 3 dicit Dominus Moyli de Abrahamo, Isaaco & Jacobo: Et nomen meum Adonai (in Hebraeo habetur nomen Dei tetragrammaton) non indicavi eis. Itaque, inquit, verisimile est, istud Dei nomen fuisse incognitum usque ad tempus, quo Pharaonem secunda vice accedere debebat Moyses. Hoc argumentum, si consequentia*

at primum ipsius argumentum non modo parum probat,

A sequentia legitime deducta esset, solum evinceret, Genesim non esse scriptam ante tempus, quo Moyses apud Pharaonem urgebat discessum Israelitarum ex Aegypto. Aut potius, ut inferendum erat, usque ad visionem Moyse apud rubum: in ea enim nomen Dei Moyse indicavit angelus, sicut narratur Exod. 3. v. 14. Verum ne hac quidem consecutio mihi apparet legitima, quia hac verba, Et nomen meum Adonai non indicavi eis, non debent sic intelligi, ut nomen Dei tetragrammaton, quod Jehovah pronuntiatum est multorum sententia, credamus Abrahamo prorsus fuisse ignotum; at sufficit, si dicamus vim & explicationem venerandi istius nominis Abrahamo aliisque patriarchis non fuisse cognitam, quemadmodum illa cognita fuit Moyse, explicante angelo Exod. 3. v. 14.

sed plane
etiam cor-

670 Locum sic recte explicat Bonfrerius in Exod. 6. v. 3 post alios: nam, ubi observatur Deum Gen. 15. v. 7 & alibi usum esse illo nomine, ita pergit: Sequor Cajetani, Lyrani, Tostati, Eugubini explicationem, qui explicant, Deum apparuisse patriarchis in Deo omnipotente, seu in forti & omnipotente, hoc est declarasse illis sufficienter vim istorum suorum nominum, & dedisse illis fatis distinctam notitiam istorum suorum attributorum, fortitudinis & sufficientiae seu omnipotentiae: fortitudinis, eos re ipsa fortiter ex variis periculis, difficultatibus & hominum insidiis liberando; sufficientiae ac omnipotentiae, multa eis bona ac beneficia largiendo. Nomen autem suum tetragrammaton iis non indicasse, sicut Moyse indicaverat, & per Moysem ceteris Hebraeis, cum supra dixit Moyse, EGO SUM QUI SUM, & hoc ipsum renuntiari iusserat Judaeis, QUI EST MISIT ME AD VOS. Quod non sic intelligendum est, quasi patriarchae illi non scirent Deum sic vocari, ejusdemque nominis quoad vim & potestatem confusam aliquam notitiam non haberent, sed quod non ita distincte sit illis explicata vis istius nominis (quod Dei esse sive ens illimitatum significat, estque ceterorum attributorum per modum qualitatum significatorum quasi prima radix & fundamentum) sicuti Moyse & ceteris istorum patriarcharum posteris; & re ipsa paulo post tot prodigiis ac miraculis ostensurus esset se esse fontem omnis esse, utendo creaturis quomodolibet, & earum naturas pro arbitrio commutando vel destruendo. Hac expositio, quae genuina videtur, argumentum primum Ceillierii prorsus destruit.

C 671 Hic autem secundum argumentum sumit ex praecepto Dei dato Noe ante diluivium Gen. 7. v. 2, ubi distinctio fit animantium mundorum & immundorum, quia dicitur: Ex omnibus animantibus mundis tolle septena & septena, masculum & feminam: de animantibus vero immundis duo & duo &c. Ex hoc loco infert Genesim scriptam non esse ante publicationem legis de animalibus mundis & immundis, quae habetur Levit. xi. Credit enim laudatus scriptor distinctionem animantium mundorum & immundorum ignotam fuisse Israelitis ante illam legem, atque idcirco non potuisse Moysem antea sic scribere, quia Israelitae non intellexissent, quid vellet per animantia munda & immunda. Verum cum fateatur distinctionem mundorum & immundorum animantium cognitam fuisse Noe, qui alioquin praedictum Domini mandatum non potuisset exsequi; non invenio fundamentum satis firmum ad dicendum distinctionem illam fuisse incognitam Israelitis. Quippe si Noe sciverit, quam

alterum argumentum, quod, etsi legitime concluderet, non satis probaret,

animantia offerenda essent in sacrificia, quae contra non offerenda; si non ignoraverit, quibus deinde vesci liceret, & a quibus abstinendum; non video, cur illam scientiam non communicasset posteris suis, & qua de causa non potuerit scientia illa pervenire usque ad tempora Moyse; sive credamus distinctionem illam expresso Dei mandato praecipiam fuisse a temporibus Noe; sive malimus existimare, instinctu quodam naturali fuisse introductam, usque & consuetudine confirmatam.

672 At, inquit Ceillierius, Deus in Legge Israelitas instruxit de distinctione mundorum & immundorum; necesse igitur est ut dicamus, Israelitas ante Legem datam non habuisse ullam regulam distinguendi inter animantia munda & immunda. Verum fallit hac consecutio, quia multa alia praecpta sunt in Lege Moyse & explicata, licet antea essent usitata apud Israelitas & praescipta: cum enim Lex omnia contineat praecpta, quae observanda erant Israelitis; si omnia illa eo tempore primum mandata sunt, sequeretur nihil observandum fuisse Israelitis ante Legem latam, cum tamen constet, multa praecpta moralia & nonnulla etiam legalia ipsis ante fuisse observanda. Sane non est credendum Israelitas ante Legem latam quavis animalia sine delectu ad cibum aut ad sacrificium adhibuisse. Poterat igitur Moyse ante Legem latam loqui, sicut locutus est Gen. 7. v. 2, & sic loquens intelligi ab Israelitis, ita ut istud argumentum nullius sit momenti ad investigandum tempus scripti libri Geneseos totiusque Pentateuchi.

673 Tertium argumentum desumit Ceillierius tertium verb ex verbis Gen. 14. v. 7, ubi dicitur de quatuor plus probabere ei adherentes deinde vicerunt: Reverisque sunt & venerunt ad fontem Misphat, ipsa est Cades &c.; quia S. Hieronymus lib. Quaest. Hebraic. in Genesim in locum allegatum de fonte Misphat, seu de fonte Judicii, ut sonat vox Hebraica, sic loquitur: Per anticipationem dicitur, quod postea sic vocatum est. Significat autem locum apud Petram, qui FONS JUDICII nominatur: quia ibi Deus populum judicavit. Ex hisce autem ita ratiocinatur laudatus scriptor: Fons Misphat seu judicii nomen istud accepit anno quadragesimo peregrinationis Israelitarum, quando populus apud Aquas contradictionis murmuravit, ut refertur Num. 20, & Moyse ipse & Aaron fuere exclusi ingressu Terra promissa ob nonnullam diffidentiam, ut ibi dicitur v. 12. Moyse igitur hac ita scribere non potuit ante illum annum quadragesimum & ultimum vitae suae. Consecutio hac legitime deducta est, modo sententia S. Hieronymi, sicut exponitur, satis sit certa. Verum pro illa sententia, quam S. Hieronymo attribuunt ac sequuntur aliqui interpretes, non invenio satis firmum fundamentum in sacris Litteris: nam Moyse nullibi insinuat Aquas contradictionis & Fontem Misphat nomen accepisse ab ullo eventu sui temporis. Quis autem facile credat, Moysem illo nomine usum esse per anticipationem, cum eodem nomine numquam sit usus postquam loco nomen fuisset inditum, praesertim cum locum istum frequenter alio nomine designet, & vocet Aquas contradictionis?

674 Praeterea, si consideremus loca vicina nisi incerto gentesque eo tempore victas a quatuor illis regibus, postquam venerunt ad fontem Misphat, micretur, verisimilius apparebit, per Cades, ubi erat Fons Misphat, non intelligi urbem Cades deserti Sin,

AUCTOR
J. S.

ubi fuerunt Aquæ contradictionis, sed urbem Cadesbarne in limite Terra promissa seu tribus Juda, quia Gen. 14 & 6 dicitur de istis quatuor regibus, quod pervenerint varias gentes percussiendo usque ad Campes Pharan, quæ est in solitudine. Reverlique sunt & venerunt ad Fontem Misphat, ipsa est Cades: & percussit omnem regionem Amalecitarum, & Amorrhæum, qui habitabat in Asafonthamar. Certè Amalecitarum regio vicina erat urbi Cadesbarne, ut & eidem vicini erant Amorrhæi Moyse tempore, eratque urbs sita in deserto Pharan, ita ut omnia illa optimè congruant urbi Cadesbarne. At urbi Cades, ubi fuerunt Aquæ contradictionis, & urbi Petra, nec Amalecitarum regio, nec Amorrhæorum gens, nec desertum Pharan, videtur fuisse vicinum. Certè eam vicinitatem nullo sacra Scriptura loco probandam existimo. Itaque cum num. 437 & sequentibus ostenderim Cades deserti Sin & Cadesbarne urbes fuisse diversas; cumque ex dictis pateat, hic potius intelligendam esse Cadesbarne quam Cades; fons Misphat nomen accipere non potuit ab iis, quæ facta sunt apud Aquas contradictionis, sed aut nomen est Moyse antiquius, vel, si ipsius tempore loco fuit impositum, oriri potuit ex rebellionem Israëlitarum occasione exploratorum orta, quando tota ferè gens Israëlitarum condemnata est ad mortem in deserto obeundam. Porro, si nomen fontis Misphat sit Moyse antiquius, ut verisimilius est, totum argumentum corrumpit. Si verò ortum sit tempore commorationis Israëlitarum apud Cadesbarne, Moyse ista non scripsit ante secundum peregrinationis annum.

Nec ultimo
Moyse an-
no, nec ante
Legem acce-
ptam Gene-
sis videtur
scripta:

C

675 Ex dictis sequitur, argumenta jam examinata non sufficere ad statuendum aliquid certi de tempore scripti per Moysem Pentateuchi; nec facile crediderim Genesim dilatatam esse usque ad annum postremum vite Moyse. Nihil magis verisimile mihi apparet, Genesim esse scriptam in Madianitide, priusquam celebrem illam visionem in rubo Moyse obtulisset Deus, quia non videtur ante predictam visionem tantam spiritus prophetici gratiam fuisse præditus, quanta necessaria erat ad Genesim componendam. Si verò consideremus tempus illud, quo in Egypto deinde mansit, ut exitum Israëlitarum urgeret apud Pharaonem, nihil fortè invenimus, cur illo tempore Genesim componere non potuerit, nisi nimiam temporis brevitatem & varias occupationes, quæ nascebantur ex imposita per Deum cura liberandi Israëlitas. Verum hac temporis brevitatis sufficere videtur, ne facile credamus tale Opus, quale est Genesis, tunc à Viro pluribus curis distracto fuisse compositum: atque eadem ratio facit, ut credere nequeamus fuisse conscriptam Genesim, priusquam perventum erat ad montem Sinai, & priusquam Lex ibidem populo erat data; cum in nulla ex mansionibus anterioribus Israëlita diu subsisterint, & apud montem Sinai continuis occupationibus detentus fuerit Moyse usque ad Legem acceptam.

Genesis ta-
men &
Exodus
scribi po-
tuerunt a-
pud montem
Sinai,

676 Primum igitur tempus, quo Moyse Genesim componere potuit, atque Exodum ferè totum, occurrit apud montem Sinai post Legem acceptam, quando construebatur tabernaculum cum omnibus ad tabernaculum & vestes sacerdotales spectantibus. Nam toto illo sex aut ferè septem mensium spatio, quo omnia illa fuere constructa, minoribus curis detentus fuisse videtur Moyse, cum nihil de gestis istius temporis referatur in sacris Litteris. Verisimile quoque est,

curam illam scribendi Genesim & Exodum ibidem susceptam esse à Moyse, ut rempublicam Hebræorum majorum suorum exemplis erudires, Deique beneficiis tam antiquis quam novis ad Legis observantiam excitaret. Sanè constat illo in loco leges, ritus, caeremonias, sacerdotium, tabernaculum, ceteraque omnia ad rempublicam aliquam rectè ordinandam necessaria, Deo iubente, constituta esse; vehemens igitur potest esse suspicio, eodem in loco exaratam esse Genesim, quæ mirum in modum conducere poterat ad populum rectius instituendum.

677 Porro si Moyse Genesim scripsit & Exodum assignato jam tempore, Leviticum quoque & Numeros usque ad caput decimum conscripsit post erectum tabernaculum, antequam montem Sinai cum suis relinqueret. Initium Levitici tale est: Vocavit autem Moyse, & locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonii &c. Hac verba evincunt, Leviticum scriptum esse post erectum tabernaculum, cujus erectio narratur ultimo capite Exodi. Cum autem erectio ista sit facta primo mense anni secundi & die prima mensis, cumque liber Numerorum inchoetur à prima die mensis secundi, seu à censu populi tunc instituto, admodum verisimile est totum Leviticum scriptum esse à Moyse mense primo anni secundi; librum verò Numerorum usque ad caput decimum mense secundo ante discessum à monte Sinai, qui incidit in diem vigesimum. Posteriores autem partes Numerorum suspicor deinde exaratas esse diversis temporibus, postquam singula facta, quæ notatu digna videbantur, acciderant. Mansiones verò cap. 33 relatas haud dubiè Moyse libro Numerorum adjunxit in mansione ultima, postquam intellexerat non mutandum castrorum locum, se vivente: idque dicendum est, sive existimemus singulas in loco suo per vices fuisse descriptas, sive credere malimus omnes simul eo tempore primum recensitas. Demum ordine temporis adjecit tria ultima capita Numerorum; & totum Deuteronomium mense ultimo vite composuit, excepto postremo capite, quod verisimiliter Josue aut Eleazarus adjecit.

678 Jam verò conjectura data de scripta Genesi apud montem Sinai, etiamsi mihi videatur ceteris probabilior, mera tamen conjectura est. Et lubens fateor, potuisse Moyse Genesim majoremque partem totius Pentateuchi conscribere, postquam Israëlita ob rebellionem in Cadesbarne excitatam ad diuturnum exsilium erant condemnati. Verum sententia de toto Pentateucho scripto anno peregrinationis quadragesimo minùs mihi placet, quia non video rationes, ob quas Moyse Opus istud tam diu distulisset, & illud tandem in fine vite fuisset aggressus, præsertim cum illo anno maximè fuerit occupatus, & vix sufficiens otium habuisse videatur ad tantum Opus exarandum. Præterea negari non potest, multas leges variis locis repeti, rursusque inculcari in Levitico, Numeris & Deuteronomio partem illarum, quæ primo peregrinationis anno jam lata erant, & in Exodo conscripta. Harum autem repetitionum tam frequentium nulla melior ratio dari posse videtur, quam quod leges illæ, quia non satis observabantur, nec satis omnibus essent notæ, rursus iteratis vicibus inculcarentur ab angelo Dei legato, ideoque iterum scriberentur à Moyse, qui minùs curabat nitorem Operis sui quam fidelitatem in annotandis omnibus, quæ prescribentur. Non poterant vitari repetitiones illa à Moyse, si variis temporibus

uti & Le-
viticus &
pars Nu-
merorum:
quibus reli-
qua ordine
temporis po-
tuerunt
adjici:

E

rationes,
cur libri
Moyse vi-
deantur per
partes con-
scripti &
ante annum
ultimum,

F

Opus

A Opus suum per partes exaraverit, prout supra dixi: at facile vitari potuissent, si sub finem vita ex adversariis antea compositis totum Pentateuchum consequenter scribere voluisset. Videmus quoque in Exodo, Levitico, Numeris & Deuteronomio, factis historicis leges subinde quasdam inseri, aut legibus facta quadam historica. Non aliam rursus hujusce ordinis rationem reperio, quam quod singula suis temporibus sic illigaverit Moyses per partes, ut noluerit attendere ad ordinem rerum magis concinnum. Si autem Opus suum, seu totum Pentateuchum, in fine vita componendum suscepisset, facile potuisset leges omnes conjungere, atque item conjungere facta historica; ut ordo exurgeret nitidior, & omnes leges minori labore possent pervolvi. Id vero non aequali facilitate fieri poterat, si compositis primùm Genesi & Exodo, alia deinde per partes, sicut singula contingebant, fuere conscripta.

quo explanationes & observationes quadam adjici poterunt.

B 679 Ceterum lubens fateor totam hanc disputationem meris niti conjecturis, nec tales afferri posse conjecturas pro uno aut altero tempore scripta Geneseos & Exodi, saltem post Legem datam, ut conjecturis pro opposita aliqua sententia afferendis multum preponderent. Verisimile quoque esse fateor, Moysen, si precipuam partem Pentateuchi composuerit apud montem Sinai, aut si id fecerit, postquam populus in Cadesbarne ad diuturnam commorationem in deserto erat condemnatus, in fine vita totum Opus suum revivisse, & forsitan hinc inde aliquid adjecisse, sive ut locum aliquem elucidaret, sive ut adderet aliquid, cujus notitiam postea acceperat. Hac de causa, si aut in Genesi aut in Exodo nonnulla subinde occurrunt, que Moyses magis videtur nosse potuisse anno peregrinationis quadragesimo quam primo aut secundo; ex iis inferri certo nequit, libros illos anno quadragesimo scriptos esse; cum sufficiat, si dicamus illo anno quibusdam observationibus aut explanationibus fuisse auctos aut elucidatos. Hac sola observatione corrumpunt argumenta Ceillierii, quibus alia jungi possent pro ultimo Moysis anno determinando, si solum ageretur de explanationibus quibusdam illo anno verisimiliter Pentateucho additis.

c § LVIII. Liber Job Moyfi attributus à quibusdam, sed parum probabiliter, si agatur de conscripto toto libro, quem interpretari potuit Hebraicè & augere: non videtur auctor aliquot Psalmorum.

Aliqui existimant librum Job à Moyse scriptum,

A Liqui scriptores, cum antiqui tum neotestari, non solum Pentateuchum à Moyse scriptum existimant; sed eidem quoque attribuunt librum Job, & Psalmos aliquot. S. Chrysostomus tom. 6 Operum nuperrime editionis in Synopsis Scripturae sacrae pag. 367 dubitat de auctore libri Job, atque ita habet: Narratur Salomonem hunc adornavisse librum, nisi forte ipsius Moyfis sit Opus. Huetius in Demonstratione Evangelica prop. 4 pag. 221 recensens varias opiniones de auctore libri Job, ita enumerat scriptores, qui cum Moyfi attribuerunt: Librum scripsisse Mo-

sem ad solatium Israëliticæ gentis, cum Ægyptiorum tyrannide premeretur, mihi sanè videtur perquam probabile. Ea est Thalmudistarum sententia in Baba bathra; ea R. Davidis Kimchi, & Rabbinorum complurium. Eandem amplexus est auctor posterioris Commentarii in Jobum, qui Origenis sibi nomen præscripsit; eandem Methodius apud Photium (in Bibliotheca cap. 235;) & Polychronius, & Julianus Halicarnassæus apud Nicetam in Catena in Jobum; eandem denique recentiores bene multi. Id ipsum sensisse Hieronymum dicas ex ejus Epistola ad Paulinum, in qua libros sacros recensens, Pentateucho Jobi librum subjicit, posthabito etiam libro Josuæ; quo ejusdem esse utrumque & auctoris & ætatis significet.

681 Allata horum auctoritate, opinionem suam rationibus quoque firmare conatur Huetius. Primò allegat styli similitudinem. At alii contendunt stylum Pentateuchi multum differre à stylo libri Job: magnamque satis esse differentiam utriusque styli, ex ipsis Huetii verbis colligi potest; cum fateatur grandius aliquid sonare in libro Job, crebrioresque in eo esse sententias: quod florenti Moylis ætati adscribendum putat: existimat enim librum Job à Moyse exaratum esse, dum degebat in Madianitide apud focerum. Alteri objectioni majoris momenti occurrunt his verbis: Occurrunt quidem in Jobi libro Arabismi & Syriacismi, uti notatum est ab Hieronymo; nonnumquam etiam Chaldaismi. Verum poetam agentis affines usurpare dialectos licuit, & speciosa vocabula rerum proferre in lucem, & obscurata populo verba eruere. Id sibi juris arrogat poetæ. Id ab Homero summâ licentiâ factitatum est. Addit, Moysen potuisse patriam loquelam nonnihil inquinare diuturno commercio cum Madianiis, linguaque Hebraica puritatem resumere, postquam ad suos fuit reversus. At neutra responsio omnem videtur exhaurire difficultatem: non prima, quia in Canticis Pentateucho insertis etiam poetam egit Moyses: nec secunda, quia vir eruditus, qualis erat Moyses, non tam facile sermoni patrio aliena miscet idiomata, præsertim quando libri sunt scribendi; si verò eò usque inquinasset sermonem vernaculum, non facili negotio illius puritatem Senex resumpisset. Adde, meram esse conjecturam, quâ Moyses librum illum scripsisse dicitur, quando degebat in Madianitide.

682 Quod verò spectat ad auctoritates adductas, hæ non sunt magni momenti, præcipue si auferamus S. Hieronymum, qui reliquis non rectè videtur aggregatus. Quippe quod Hieronymus in Epistola ad Paulinum de libro Job agit statim post Pentateuchum, nihil probat, cum in ea Epistola ordinem temporis, quo scripti sunt singuli libri, nequaquam observet: nam ut alia omittam, de Davide agit post omnes Prophetas, licet David omnibus Prophetis sit antiquior. Quin imò verba ipsius talia sunt, ut librum ipsi Jobo videatur attribuere. Job, exemplar patientiæ, inquit, quæ non mysteria suo sermone completur? Prosâ incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur: omnesque leges dialecticæ, propositione, assumptione, confirmatione, conclusione determinat &c. Loqui Hieronymum de Jobo ipso, non de libro, insinuant voces illa exemplar patientiæ. Idem indicant verba hæc mox sequentia: Et, ut de cæteris fileam, resurrectionem corporum sic prophetat; ut nullus de ea vel manifestus, vel cautius scripserit: " Scio, inquit,

AUCTORE
J. S.

„ inquit, quòd Redemptor meus vivit „ &c. In Epistola ad Pammachium adversus errores Johannis Hierosolym. eadem verba adducturus, ita loquitur Hieronymus: Tonet Job tormentorum victor &c. Et ibidem post varias animadversiones sic subjicit: Nonne tibi videtur jam tunc Job contra Origenem scribere? &c. Itaque S. Hieronymi sententia non favet Moyfi; nec tanta est auctoritas aliorum, qui citantur, ut Moyfi librum illum attribuere certò possimus, cum plures gravioresque Patres repugnent, & Hebraei ipsi maxime sint divisi.

683 Auctor anonymus in Job, cujus lucubratio attributa olim fuit Origeni, & qua in novissima editione Operum Origenis legitur in Appendice tom. 2 pag. 851 existimat librum Job conscriptum esse Syrorum lingua, sive ab ipso Job, sive ab amicis ejus. Ac deinde subdit: Interpretata autem sunt (Jobi certamina) à magno illo viro Mose in Hebraicam linguam, atque filiis Israël tradita. Quod ostendit ipsa Scriptura Job, dicens: „ Hoc interpretatus est ex „ Syrorum lingua „. A quo interpretatus? Manifestum est, quòd à Mose in Hebræum. Item verò à Septuaginta interpretibus ex Hebræo in Græcum translatus est. In Ægypto scilicet olim Moses illum ex Syro in Hebræum transtulit. Item in Ægypto etiam Septuaginta sub Ptolemæo ex Hebræo in Græcum illum transtulerunt. Ita quidem scriptor ille ratiocinatur ex verbis Appendicula, qua addita est libro Job apud Septuaginta. At illa Appendicula minimè dicit, Moysem fuisse, qui librum ex lingua Syriaca in Hebraicam transtulit: quin potius videretur dicere, librum ex lingua Syriaca in Græcam fuisse translatum, nisi aliunde constaret eundem existare Hebraicè. Cum tamen sententia hujus scriptoris non sit improbabilis, quid præterea à Moyse præstitum existimaverit, audiamus: Erat nimirum, inquit, pridem Syriacè ex parte scripta (Historia Job) non ita diligenter neque ita vigilanter, quemadmodum postea à Mose. Solæ enim responsiones atque replicationes à primordio scriptæ sunt. Nam quis illorum poterat nosse, quomodo venerint angeli, ut starent ante Deum, vel quomodo diabolus venerit, vel quid dixerit, vel quid responderit? Nullus illorum poterat hoc nosse, vel hoc quod Deus ad diabolum locutus fuerit, nisi solus Moses Spiritus sancti revelatione. Sicut enim de factura cæli & terræ nemo alius ita diligenter poterat nosse vel loqui vel scribere, sicut Moses, ita nec ea, quæ circa Job gesta sunt. Ita scriptor iste disserit; sed nimis affirmanter loquitur, cum alius quilibet propheta potuerit revelatione divina discere, qua Moyfes sic didicit. Addit aliud argumentum ex tempore, quo floruit Moyfes. Hoc autem, uti & præcedens, rem facit verisimilem, non certam.

684 Causam verò librum interpretandi & augendi Moyfi fuisse asserit, ut afflictos solarentur Israëlitas. Accipe verba ipsa: Super hæc autem omnia, ô amici, invenimus in antiquorum dictis, quòd cum magnus ille Moses in Ægypto à Deo fuisset missus, & vehementem afflictionem filiorum Israël videret, & consolari eos ab anxietate lamentabilis eorum afflictionis, quâ illos Ægyptii affligebant, minime valeret, vehementes illos atque terribiles Job dolores pro consolatione illis enarraverit, . . . ut . . . hæc legentes, . . . invicem se consolarentur, & cum patientia atque gratiarum actionibus mala, quæ

aliqui credunt librum Job ex Syriaca Hebraicam factum.

B

C

initioque & sine auctum à Moyse.

eos circumdederant, sufferrent, & ut bonam remunerationem Domini, quam Job per tolerantiam largitus est, audientes, etiam ipsi liberationem sperarent, & beneficia beatæ mercedis laborum suorum expectarent, &c. Hac omnia satis sunt verisimilia; at non certa. S. Gregorius Magnus præfationem in Job ita orditur: Inter multos sæpè quæritur, quis libri beati Job scriptor habeatur. Et alii quidem Moysem, alii unum quemlibet ex prophetis scriptorem hujus Operis fuisse suspicantur. Verùm Gregorius refutare conatur sententiam illorum, qui librum Moyfi attribuunt, maxime quia credidit Jobum vixisse tempore Judicum. At Jobum eo tempore floruisse non rectè probat, ideoque non evertit suspicionem satis verisimilem de Moyse mox expositam. Itaque existimo totum librum Job non esse scriptum à Moyse, præsertim ob dialectos Syriacæ & Arabicæ lingua in eodem notatas, & quia ex lingua Syriaca translatus narratur. Verùm hæc dialecti non obstant, quo minus credi probabiliter possit translatus à Moyse in linguam Hebraicam, initioque & sine auctum.

685 Quidam à Patribus crediderunt, aliquot etiam Psalmos à Moyse fuisse compositos. Hebraeorum quorundam videtur hæc fuisse opinio, quam secutus est Origenes, in cuius Selectis in Psalmos tom. 2 Operum nuper recursorum pag. 514 hæc invenio: Egò verò arbitrabar in libro Psalmorum unum sic inscriptum esse: „ Oratio „ Moyfis hominis Dei „. Sed deinde quæstionem movens Jullo patriarchæ, & cuidam apud Judæos sapientis famam habenti, audivi, in universo Psalmorum libro à primo & secundo psalmo eos, qui apud Hebræos inscriptione carent, vel inscriptionem quidem habent, sed non scriptoris nomen, ad eum scriptorem pertinere, cujus nomen fertur in præcedenti primò psalmo, qui nomen scriptoris habet. His autem de rebus verba faciens, primò dicebat tredecim esse Moyfis psalmos. Cum autem ex iis, quæ audieram, reponerem ipsi, undecim tantum esse: percontatus deinde eum, qui apud illos sapiens audiebat, edidici esse revera undecim. Deinde undecim illos psalmos enumerat, primumque ponit octogesimum nonum, cujus titulus, Oratio Moyfi hominis Dei; & initium; Domine, refugium factus es nobis. Hisce verò addit decem sequentes usque ad centesimum exclusum. Verumtamen varii ex illis in Vulgata nostra nomen Davidis habent in titulo præfixum. At istud nomen ibidem non haberi in Hebræo jam ab illo tempore, colligitur ex iis, quæ post enumeratos undecim istos Psalmos subdit Origenes: Post hos autem undecim, inscriptum haberi, tum in Hebræo, tum apud omnes, DAVIDI PSALMUS; ita ut centesimus non ultra Moyfis esset, aiebat nimirum Judæus ille. Versio quoque S. Hieronymi in nullo ex psalmis istis undecim nomen Davidis aut cuiuscumque alterius habet in titulo, quia titulos Vulgata nostra, seu Septuaginta interpretum, in Hebræo non invenit.

686 Placuit Hebraeorum illorum & Origenis secuti sententia S. Hieronymo, qui in laudata num. lam 1 644 Epistola ad Cyprianum presbyterum eosdem undecim psalmos Moyfi asserit, eodemque utitur argumento, hæc addens: Quòd autem in plerisque codicibus nonagesimus octavus habet titulum, PSALMUS DAVID, in Hebræo non habetur; hanc habente Scriptura sancta consuetudinem, ut omnes psalmi, qui, cujus sint, titulos non habent, his deputentur, quorum in prioribus

E

Aliqui Patres Psalmos undecim Moyfi adscribunt.

F

scripsit psalmorum.

A bus psalmis nomina continentur. Hanc sententiam repetit in prefatione Commentariorum in Malachiam prophetam. S. Hilarius in prologo ad librum Psalmorum eandem quoque sententiam conatus est defendere. Verba ipsius audiamus: De his autem (psalmis, inquit,) qui sine diverforum auctorum nominibus sub diversis superscriptionibus habentur, antiquorum virorum ista traditio est, quod ex eo psalmo, cujus auctor in superscriptione præponitur, qui deinceps sine auctoris superscriptione succedunt, ejus esse existimandi sunt, qui anterioris psalmi auctor inscribitur, usque in eum psalmum, in quo nomen alterius auctoris præferatur. Et deinde: Quæ traditio ab Esdra, quantum creditur, Psalmos post captivitatem in unum librum colligente profecta, si falsa aut improbabilis existimabitur; ab his, qui contradicunt, auctores horum psalmorum demonstrari necesse est. Hæc S. Hilarius, qui ex eodem principio consequenter undecim psalmos Moyfi hand dubie attribuerit cum Origene & Hieronymo.

B 687 Argumentum quoque, quod contra hanc opinionem statim in oculos incurrit, solvere conatur eodem planè modo, quo laudatus Judæus apud Origenem ad istud respondet. Quod si fortè aliquis, inquit Hilarius, per id intelligentiæ huic fidem detrahet, quod in his psalmis, qui eum psalmum, cui Moyfes auctor prælati sunt, subsequuntur, scriptum sit, id est, in nonagesimo octavo, "Moyfes & Aaron in sacerdotibus ejus, & Samuel inter eos invocantes" nomen ejus, non posse à Moyse eum prophetatum videri, cum SAMUEL nomen, qui tanto postea, quam Moyfes, natus est, existet in psalmo; meminert nulli mirum aut difficile videri oportere, ut tantus Propheta tanti prophetæ, postea licet futuri, nomen ediderit; cum in Regnorum libris Josiæ regis nomen sit, antequam nascatur, prophetatum, propheta dicente, "Altarium, altarium, hæc dicit Dominus: Ecce filius natus, scetur David, JOSIAS nomen ejus"; per quod non incredibile esse oportere, ut Samuel à Moyse prædictus sit: maxime cum secundum Jeremiam dicentem, "Nec si stet Moyfes & Samuel, Moyfi connominatus & coæquatus sit merito sanctitatis. Ad argumentum de Josiæ nomine prædicto 3 Reg. 13 v. 2, addi potest aliud de Cyro Persarum rege, cujus nomen expressit Isaias cap. 44 v. 28 & cap. 45 v. 1, licet multo sit Cyro antiquior. Hisce rationibus utcumque satisfaceret difficultati de nomine Samuelis proposita, si regula illa Hebraorum, quam adoptarunt prædicti patres, firmioribus niteretur fundamentis.

C 688 Verùm occurrunt alia argumenta, quæ regulam illam videntur evertere. Nam primus & secundus psalmus carent inscriptione, non modo apud Hebræos, sed etiam in Vulgata nostra. Cui igitur scriptori assignari poterunt hi psalmi, si regula illa Hebraorum subsistat? Signum id evidens apparet, istam regulam non fuisse servatam in collectione Psalmorum. Deinde certum est ex Apostolo, psalmum nonagesimum quartum, qui unus est ex undecim secundum memoratam regulam Moyfi attributis, à Davide fuisse compositum: nam citatur Hebr. 4 v. 7 laudatus psalmus hoc modo: Iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tantum temporis, sicut suprâ dictum est: "Hodie, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra". Verba citata ab Apostolo leguntur psal. 94 v. 8; nec modò nomen David ostendit,

at regula illa refutatur.

psalmum ei attribui; sed etiam voces illæ, post tantum temporis, evincunt psalmum scriptum esse diu post Israëlitarum in Terram sanctam ingressum, de quo agit Apostolus. Itaque existimo, undecim prædictos psalmos nequaquam adscribi posse Moyfi, cum unum ex illis Apostolus attribuat Davidi. Veruntamen hac ratione necdum tollitur suspicio de psalmo octogesimo nono, in cujus titulo nomen Moyfi legitur, qui que hac de causa à pluribus Moyfi tribuitur.

689 At si illum ipsum psalmum 89 diligenter inspiciamus, difficulter credere poterimus à dicta sententia. Certè in eo v. 10 & 11 leguntur hæc verba: Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni: & amplius eorum, labor & dolor. Quis credat hæc Moysem scripsisse, cum habuerit annos centum & viginti, fraterque ipsius Aaron eam ætatem triennio ferè excesserit, & soror utriusque Maria ad plures quoque annos pervenerit, præsertim cum in tanto senio non ita essent fracti, ut nihil ipsis superesset, nisi labor & dolor? Josue etiam & Caleb octoginta annos longissimè superarunt, vegeti tamen erant & robusti. Clarum igitur apparet, hæc scripta non esse Moyfis tempore, quo ætas hominum erat prolixior; sed convenire Davidis tempori, quo hominum ætas multum erat imminuta. Aliam quoque rationem Moyfi hunc psalmum non attribuenti dat S. Augustinus in psalm. 89 ita scribens: Non enim credendum est ab ipso omnino Moyse istum psalmum fuisse conscriptum, qui ullis ejus litteris inditus non est, in quibus ejus cantica scripta sunt: sed alicujus significationis gratiâ tam magni meriti Servi Dei nomen adhibitum est, ex quo dirigeretur legentis vel audientis intentio. Idem sanctus doctor lib. 17 de Civitate Dei cap. 14 dicit illorum sententiam esse credibiliorem, qui omnes Psalmos Davidi attribuant. Verùm hanc controversiam hic examinare non est necesse, cum satis videatur probatum, Moysem ne auctorem quidem esse illius psalmi, qui occasionem præbuit decem sequentes eidem attribuenti.

S LIX. An quædam alia Moyfis scripta in Pentateucho allegentur? Scripta apocrypha, quæ Moyfi à nonnullis fuere attributa.

Quandoquidem in Pentateucho subinde mentio fieri videtur aliorum scriptorum; aliqui existimant, illa à Moyse composita fuisse, sed memorata intercidisse. Primò quia Exod. 17 v. 14 Dominus dixit Moyfi de bello contra Amalecitas gesto, Scribe hoc ob monumentum in libro, &c., volunt quidam librum de hoc bello à Moyse scriptum fuisse, eumque nominant, Commentarium de bello cum Amalecitis. Verùm cum bellum istud Amaleciticum eodem loco conscriptum legatur in Exodo, verba allata minimè exigunt, ut dicamus librum separatim de eo bello fuisse compositum. Secundo Exod. 24 v. 4 hæc habentur: Scripsit autem Moyfes universos sermones Domini; videlicet leges omnes, quas usque ad id tempus à Deo acceperat. Hinc v. 7 subditur:

Ami-

AUCTORE J. S.

E

F

Varia in Pentateucho memorata scripta quidem sunt à Moyse.

ACTORE
J. S.

Assumenſque volumen fœderis, legit audiente populo. Ex his inferunt, ſcriptum eſſe à Moyſe librum, qui ab Hebrais dicitur, Liber fœderis prior. At illi nec probant, nec probare poterunt, totum hunc librum, qui ſanè liber dici poterat & debebat, priuſquam Pentateuchus erat conſcriptus, non fuiſſe totum inſertam Pentateucho, & illius modò partem eſſe. Tertio cùm Exod. 34 & 27 Dominus Moyſi quadraginta dies in monte Sinai moranti legatur dixiſſe: Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum & cum Iſraël pepigi fœdus, aliuſ raruſ Moyſis liber conſingitur, ac nominatur, Liber fœderis poſterior. Verùm hic liber, licet initio fuerit ſeparatus, æquè ac præcedens, inſertus eſt Pentateucho. Quarto ſcriptores iidem, qui libros Moyſis multiplicare deſiderant, alium librum inveniunt Num. 33 & 2, ubi Moyſes dicitur deſcripſiſſe manſiones filiorum Iſraël, eumque hoc exornant titulo: Deſcriptio manſionum duarum & quadraginta. At, ſicut inſiciari nolim Moyſen fortaſſe manſiones ſingulas primò ſeuſum in aduerſaria retuliſſe; ita minimè dubito, quin libellus iſte legatur Num. 33, ſi antea ſeparatim fuerit exaratus.

B
ſed partes
ſunt ipſius
Pentateu-
chi:

691 Quinto Deut. 31 habetur: Scripſit ergo Moyſes Canticum, & docuit filios Iſraël. Hinc quoque Canticum iſtud inter ſcripta Moyſis numerare voluerunt aliqui. Verùm Canticum iſtud legitur Deut. 32, ideoque de illo ſeuſum loqui non oportebat eos, qui Deuteronomium totumque Pentateuchum Moyſi indubitanter attribuunt. Sexto Lex etiam Moyſi attribuitur ſeuſum à Pentateucho, ſed fundamento non meliore, quàm ſi quis vellet præcedentia omnia à Pentateucho eſſe diſtincta, nec illius eſſe partes, ut videtur credidiſſe ſcriptor, qui hæc collegit ex Hebrais. Ratio aſſertionis ſunt verba Deut. 31 & 9: Scripſit ergo Moyſes Legem hanc, & tradidit eam ſacerdotibus filiis Levi &c. Et & 24: Poſtquam ergo ſcripſit Moyſes verba legis huius in volumine, atque complevit: præcepit Levitis, ... dicens: Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei veſtri: ut ſit ibi contra te in teſtimonium. At verba allata nequaquam probant opinionem expoſitam: nam loquitur ibi Moyſes aut de toto Pentateucho, aut de Deuteronomio, aut certè de parte Deuteronomii, puta de ultimo ſædere Iſraelitarum cum Deo, quod cap. 29 ſic inchoatur, Hæc ſunt verba fœderis. Quacumque ex hiſce ſententiis ſit vera, Lex aut volumen, de quo loquitur Moyſes, erit aut Pentateuchus aut pars illius, ita ut nequeat recenſeri, tamquam Opus à Pentateucho diſtinctum. Hæc omnia mihi ſatis apparent certa, nec multum habent diſcultatis.

C

Liber bello-
rum Domi-
ni, de quo
varie ſunt
ſententiæ,

692 Verùm Num. 21 & 14 allegatur Liber bellorum Domini, de quo magis dubitari poteſt, utrùm Moyſis ſit, an alterius; & rurſum, ſi credamus Moyſis eſſe Opusculum, utrùm diuerſum planè ſit à Pentateucho, an cum reliquis fragmentis in unum coaluerit Opus, & partem Pentateuchi conſtituat. S. Auguſtinus quaſt. 42 in Numeros exiſtimat Librum bellorum Domini eſſe ſcriptoris Moyſe antiquioris proſanum opus, quod citavit Moyſes, quemadmodum Apoſtolus quoque ſubinde proſanos adduxit ſcriptores. At hæc ſententia pluribus diſplicet, nec immeritò; quia Liber ille bellorum Domini, ſive titulum ſpectemus, ſive verba ex eo Libro adducta, videtur egiſſe de bellis Iſraelitarum, non

de bellis alterius gentis. Alii obſervant, vocem Hebraicam Sopher non neceſſariò de libro expoſendam, cùm ſignificet ſolum relationem ſeu narrationem; & pro dicitur Hebraicè legi dicitur. Hiſce autem obſervatis, volunt ſenſum horum verborum, Unde dicitur in Libro bellorum Domini, hunc eſſe: Unde dicitur in relatione bellorum Domini, ſeu quando bella Domini narrabuntur. Hæc expoſitio, æquè ac præcedens, Librum aliquem bellorum Domini Moyſi abjudicat; quin & librum ipſum omnino tollit. Alii rurſum exiſtimant, Librum bellorum Domini eundem eſſe cum Libro Juſtorum, qui laudatur Joſ. 10 & 13, & 2 Reg. 1 & 18. At nullam adducunt rationem idoneam huiusce aſſertionis. Bonfrerius in cap. 21 Num. & 14 obſervat, ſcriptum iſtud, cuiuſcumque fuerit, metricè videri fuiſſe compoſitum.

693 De hiſce obſervationibus nihil certi poteſt ſtatuari. Verùm nihil obſtat, quominus aliquis ex Iſraelitis, quiſcumque ille fuerit, aut ſoluta aut ligata oratione compoſuerit Librum bellorum Domini, in quo narrare poterat geſta in Egypto & ad mare Rubrum, ubi Pharaon cum toto exercitu periiſſet; victoriam Iſraelitarum de Amalecitis; pugnam infelicem, contra Dei & Moyſis imperium anno ſecundo egreſſionis ſuſceptam; relatam de Chananao rege Arad victoriam, & demum prodigia multa in itinere uſque ad torrentem Arnon patrata. Hæc omnia, & plura alia, in illo libra accuratè ſcripta eſſe poterant, quando cum Moyſes citavit, ſive Moyſes ipſe eum ſcripſerit, ſive id ab alio quopiam fuerit præſtitum. Si quis autem exiſtimare malit, Librum iſtum non fuiſſe niſi Canticum aliquod aut carmen breve, in quo relato Dei beneficio de hoſtibus victoria celebrabantur, nequaquam refragabor. Verùm ſive liber iſte fuerit juſta molis Opus, quod minus crediderim, ſive breve ali- quod poema, probabilius apparet, non fuiſſe compoſitum à Moyſe; aut, ſi ab eo compoſitus fuerit, veriſimile eſt totum ferè inſertum eſſe libris Exodi & Numerorum. Ex diſtis planè corruit ſuſpicio quorundam, qui rurſum ex citatione illius libri interpolationem ſeu additionem aliquam ſe inveniſſe credebant: nam, uti oſtendi convenire Moyſis tempori Librum bellorum Domini, ita improbabile apparet eum diu poſt compoſitum fuiſſe, & in Numeris commemoratum. Quis enim credat Eſdræ, aut alium hagiographum, Numeris inſerturum aliquid ex Libro bellorum Domini, cùm de illo libro in propriis ſcriptis nullus hagiographus uſpam meminere?

694 In Conſtitutionibus Apoſtolorum, quas Cotelerius tom. 1 SS. Patrum; lib. 6 cap. 16 dicitur: Et verò apud veteres nonnulli conſcripſerunt Moſis, Enochi, Adami, Eſaiæ, Davidis, Eliæ, & trium patriarcharum libros apocryphos, exitiales, ac repugantes veritati. Cotelerius in Annotatis ad hunc locum enumerat aliquot Opuscula Moyſi ſuppoſita, & plura quoque alibi invenio memorata. Inter hæc primo loco nominari poteſt Parva Genetiſ; cùm aliqui Patres illud Opusculum non proſus videantur contempſiſſe: nam S. Epiphanius Opusculum citat Hæreſi 36 num. 6, eique videtur aliquid ſaltem auctoritatis attribuere, dicens in eo exſtare uxorum Caini Sethique nomina. S. Hieronymus in Epistoſta ad Fabiolam de Manſionibus 42 manſ. 18 idem Opusculum ſic memorat: Hoc verbum, quantum memoria ſuggerit, niſquam alibi

probabilius
non eſt
Moyſis.

E

F

Opuscula
quædam
apocrypha
Moyſis no-
mine inſi-
gnita, uti
Parva Ge-
neſiſ,

A alibi in Scripturis sanctis apud Hebræos meminisse me novi, absque libro apocrypho, qui à Græcis λεωτή, id est, parva Genesis appellatur. De eodem rursus meminit mans. 24. Alii quoque scriptores, Græci maxime, de parva illa Genesi mentionem fecerunt. Passim dicitur Δεπτογένεσις, at Ἱωβηλαία quoque nominatur à laudato Epiphano, nescio qua de causa, licet Cotelerius rationem hujus nominis reddere conatus sit. Cedrenus, uti non abhorruit à fabulis, statim initio Compendii Historiarum proficitur non pauca se ex parva Genesi sumpsisse, illamque deinde non raro laudans, pag. 4 sic habet: Ut in parva Genesi legitur, quam etiam nonnulli aiunt esse Moyse patefactionem. (Græcè Ἀποκάλυψις, id est, apocalypsim seu revelationem.) Gesta ab initio mundi usque ad Moyse tempora fuisse in parva Genesi descripta, colligitur ex eodem Cedreno, qui illam adducit pag. 48 pro gestis in Ægypto tempore Moyse nati.

B 695 Porro Gelasius Papa hunc librum inter Opera apocrypha recensuit his verbis: Liber de filiabus Adæ Geneseos apocryphus. Ita in Decreto apud Labbeum tom. 4 Concil. col. 1264. At posteriores voces variè leguntur à variis. Fontaninus in Antiquitatibus Hortæ in Appendice pag. 328 vult legendum: Liber de filiabus Adæ, hoc est, Leptogenesis, apocryphus; sed in codice suo mendose invenit lectum geneseos pro Leptogenesis. Consului etiam codices nostros Mss., in quibus decretum istud habetur; sed æquè mendosum est, quod præfigitur voci Geneseos in uno, in altero Genesis. Dubitandum tamen non videtur, quin idem liber designetur, quem jam antè apocryphum nominaverat S. Hieronymus. Neque auctoritatem isti Opusculo conciliare potest, quòd Georgius Syncellus in Chronographia sua pag. 27 asserat, locum quemdam ex eo adductum fuisse ab Apostolo Gal. 6 v. 15, dicens: Ex Moyse Revelatione hæc habet. Nam, etiamsi certum esset verba Apostoli sumpta esse ex eo libro, Apostolus ideo non agnovisset libri auctoritatem, sicuti non agnovit auctoritatem poetarum gentilium, quorum similiter adduxit verba, & quidem monens poetas ita habere. Verùm Gal. 6 v. 15 Apostolus neminem verborum suorum laudavit auctorem; ideoque aut verba illa ex alio non desumpsit, aut certè ejus auctoritatem non agnovit. Ceterum agere Syncellum de parva Genesi, quam Revelationem, Græcè Ἀποκάλυψις, hic nominat, satis colligitur ex dictis ipsius anterioribus pag. 4, ubi habet; Proit in parva Genesi, quam quidem Moyse Revelationem vocant &c.

C 696 Tria alia Opuscula Moyse supposita recenset supra laudatus Cotelerius, videlicet Sermones mysticos, Testamentum, & Assumptionem, quam eandem credit cum Ascensione. In Historia concilii Nicani scripta per Gelasium Cyzicenum, editaque apud Labbeum tom. 2 Concil. pag. 190 citatur Liber sermonum mysticorum Moyse & quidem, ut videtur, sub nomine ipsius Moyse, cum Eusebius Casariensis contra gentilem philosophum disputans, ibidem dicatur hisce usque verbis: Et in Libro sermonum mysticorum Moyse, ipse Moyse de Davide & Salomone prædixit &c. Non tamen clarè liber iste Moyse attribuitur: nam potuit alius quispiam sermones Moyse enarrare, aut certè librum eo titulo conscribere, in quo varia referret tamquam à Moyse dicta. Quod autem legatur, Ipse Moyse prædixit, necdum evincit librum ipsum Moyse

Septembris Tomus II.

fuisse creditum: nam ita loqui poterat Eusebius, quia recitabat dicta Moyse in eo libro attributa. Sive autem librum Moyse attribuerit disputator Eusebius, aut disputationem narrans Gelasius; sive crediderint Librum esse alterius, qui Sermones Moyse, aut sub nomine Moyse descripsit; liber ille numquam fuit canonicus. Eundem librum memorasse videtur Evodius in Epistola ad Augustinum, inter Augustinianas postrema editionis 158, olim 258, ubi sic habet: Quamquam & in apocryphis, & in Secretis ipsius Moyse, quæ scriptura caret auctoritate &c. Secreta & Sermones mystici verisimiliter idem sunt Opus, non Moyse, sed alicujus, qui ipsius nomine abusus est. Aut certè, si forsitan auctor proprio nomine de Moyse scripsit, liberque solo errore deinde Moyse attributus fuit, ut fieri etiam potuit; Opusculum istud tam accurate scriptum non est, ut fidem diu obtineret.

E 697 Idem dici potest de Assumptione vel Ascensione Moyse: nam idem suspicor esse Opusculum, cum vox Græca Ἀνάληψις utroque modo possit Latine exprimi. Laudatur hæc Analeptis in prædicta Historia concilii Nicani, ubi liber ille variis vicibus citatur in proluxa disputatione contra gentiles philosophos, non ita tamen, ut clarè Moyse attribuitur. Origenes de Principiis lib. 3 cap. 2 de eodem Opusculo meminit his verbis: De quo in Ascensione Moyse, cujus libelli meminit in Epistola sua apostolus Judas, Michael archangelus cum diabolo disputans de corpore Moyse &c. Assertio illa Origenis minimè accurata est: nam Judas apostolus, quando scripsit adducta verba, non laudat libellum de Ascensione Moyse, uti obvio sensu intelligi potest Origenes. Hic quidem voluit dumtaxat dicere, verba allegata Judæ ex isto libello fuisse deprompta, aut certè facti istius notitiam. At id planè incertum est, quia non constat, an libellus de Ascensione Moyse Judæ apostolo sit antiquior; imò si de tanta istius libelli antiquitate constaret, vel sic maneret incertum, utrum ex illo libello, an aliunde certamen Michaelis archangeli cum diabolo didicerit Judæ apostolus. Quidquid autem sit ea de re verius, in Synopsi sacra Scriptura S. Athanasio attributa Assumptio Moyse numeratur inter libros apocryphos. Consentiit S. Nicephorus Constantinopolitanus in Chronologia compendiarie circa finem, ubi inter Scripturas apocryphas veteris Testamenti hunc libellum ita recenset: Assumptio Moyse versusum mcd. Plures scriptores, qui apocryphum istum libellum memorarunt, assignat Carolus de la Rue editor novissimus Operum Origenis in annotatis ad locum mox adductum. Dubito tamen, an inter illos redè numeret Evodium, cujus verba supra adduxi pro Sermonibus mysticis.

F 698 Quartum Opusculum apocryphum à Cotelerio assignatum est Testamentum Moyse. Hoc in laudata mox sacra Scriptura Synopsi inter libros apocryphos veteris Testamenti sic ponitur: Testamentum Moyse. Et apud Nicephorum loco assignato: Testamentum Moyse versusum mc. Idem Testamentum sic recensetur in Catalogo quodam librorum sacra Scriptura & apocryphorum apud Cotelerium ante Constitutiones Clementis pag. 196. Plura de apocrypho hoc Testamento non invenio. Porro hic observare lubet, Opuscula illa apocrypha Moyse quidem nomine fuisse insignita; at non consequi ex allatis hactenus, Moyse propriè ita fuisse supposita, ut eorum auctores persuadere voluerint, ab ipso Propheta

fuisse

aliis Moyse Revelationem seu Apocalypsim dicta;

AUCTORE J. S.

E

F

Testamentum Moyse; de hymia quoque & magia

AUCTOR fuisse conscripta, si primum forte excipiamus.
J. S. Ceillierius in Historia generali scriptorum sacrorum tom. 1 pag. 55 prædictis libris apocryphis jungit primò, Vitam Moysis, seu Historiam Tarbis filia regis Æthiopiæ, uxoris Moysis, dubitans an Opus istud fabulosum Josepho præluxerit; an verò ex fabulis à Josepho relatis auctor ipse Opusculum suum auxerit. Secundo tractatum de Chymia Moysis nomine proculsum fuisse observat, uti & alii jam tradidère. Quin & magorum secreta eidem impiissimè fuisse attributa.

Moysem scripsisse, impiè calumniati sunt aliqui

B

699 Chymista haud dubiè eà imposturà nonnihil auctoritatis ridiculis suis inquisitionibus conciliare conati sunt. Magi verò tanto audacius videntur impietatem suam Moyli adscribere voluisse, quòd Plinium habeant ducem lib. 30 cap. 1 ita scribentem: Est & alia magices factio, à Mose & Janne & Jotape Judæis pendens. Plinio erranti potius quàm calumnianti facilius ignosci potest. Quippe Jannes & Mambres, quorum nomina nonnihil corrumpit, revera erant magi, non Judæi quidem, sed Ægyptii, cum quibus Moysem hallucinans conjunxit, quòd magicas illorum artes divina virtute superaverit, ut dictum est suo loco. Porro si impiissimi illi calumniatores pro argumento assumere velint quòd Moyles fuerit eruditus omni sapientia Ægyptiorum, audiant S. Ambrosium lib. 6 Hexaëm. cap. 2 explicantem, quantum à vanitatibus ejusmodi & impietatibus absuerit Moyles, qui ne curiosa quidem narrare voluit: Certè, inquit, Moses eruditus erat in omni sapientia Ægyptiorum: sed quia Spiritum Dei accepit, quasi minister Dei inanem illam & usurpatoriam philosophiæ doctrinam veritatis rationi posthabuit: & ea descripsit mihi, quæ nostræ spei accommodata judicavit. . . . Vidit enim in sancto Spiritu non illas marcescentis jam sapientiæ vanitates sequendas, quæ rebus inexplicabilibus mentem nostram occupant, luduntque operam; sed ea potius describenda, quæ ad virtutis spectarent profectum. Verùm de hisce jam aliqua dicta sunt num. 46.

varia quoque Judæi sub ejus nomine confluxerunt.

C

700 S. Epiphanius aliud quoque Opus Moyli falsò attributum memorat Hæresis 33 Ptolemaitarum ita scribens: Seniorum traditiones ἀδελφώδεις à Judæis vocantur. Quatuor autem illarum sunt genera. Primum est, quod sub Mosis nomine circumferunt. Secundum est, quod rabbi Akibæ tribuunt. Tertium Addæ, sive Judæ. Quartum ad Afamonæi filios refertur. Hisce similia alii memorant, qualia sunt Tria capita arcana, & Septuaginta duo libri à senioribus scripti, dictante Moyse, librique Thalmudici, quos Judæi quidam fingunt à Moyse divinitus acceptos, uti scripsit Scipio Sgambatus in Archivis veteris Testamenti tit. 8 pag. 221. Verùm certius est, illa omnia Moylis non esse, quam ut hisce inherere lubeat. Qua de causa huic Commentario finem impono.

V I T A

auctore S. Gregorio Nysseno

C A P U T I.

Natales, pueritia, educatio in aula, cades Ægyptii, fuga, matrimonium, visio apud Rubum, gesta in Ægypto.

QUAS ob res a Moyse ille in exemplum nobis proponatur: cujus Vitam si priùs (sicut à divinis libris didicimus) breviter percurramus, sic demum consentaneum historiæ sensum investigabimus, quo perfectam hominum vitam faciliùs cognoscemus. Scribitur igitur, Moysem, quando Ægyptii lege tyranni, masculi Hebræorum infantuli vivere vetabantur, tunc in lucem editum fuisse: quem gratià quâdam statim ab incunabilis scitum ac elegantem cum vidissent parentes, majori studio fuisse, ut vitam ei conservarent, conatos. Deinde cum tyranni minæ prævaluissent, non temerè in fluenta Nili projectum, sed in arcula quadam collocatum, cujus rimæ bitumine ac pice illitæ fuerant, ita flumini expositum, divinaque voluntate eam arculam regente, ad eam ripam amnis vorticibus aquarum ejectam *b*, quâ regis tunc filia fortè spatiabatur. Ita cum infantili vagitu se prodens *c*, repertus esset, ob gratiam, quæ in eo apparebat, & speciem à regis filia dilectus, in filium fuit adoptatus. Verùm naturâ quâdam insitâ mammillam alienigenæ fastidians *d*, consilio cujusdam ex propinquis, à propria enutritur parente.

2 Cum verò in regia educatione, doctrinâque seculari ex ephebis jam esset egressus, inglorius degere apud suos maluisse, quam fictam *e* illam, cujus adoptatus in filium erat, matrem profiteri. Ægyptio autem viro, in Hebræorum quandam impetum faciente, occiso, duos Hebræorum contentione commotos in rixam admonuit non ita concitari, sed natura, quæ propinquitate ipsos conjunxit, conciliatrice, & quasi iudice arbitroque fratres uti oportere. Sed ab eo, qui proximo injuriam afferebat, repulsus, ad contemplationem *f* hac contumelia impellitur. Civitatum enim turbationibus omnino relictis, secum vivere maluit, filiâ cujusdam alienigenæ in uxorem ductâ: qui tantâ erat ad pernoscenda ingenia hominum moresque comprehendendos prudentiâ præditus, ut unica re gesta *g*, quam Moyse adversus pastorum vim magno animo fecerat, Adolescentis virtutem conspexerit, quòd non proprio lucro aut laude commotus, pro justitia pugnaverit; sed justum ipsum per se ac naturâ suâ honestum judicans, pastores, qui nihil in seipsum peccarunt, castigavit, eorumque injuriam repulit. Quapropter virtutem Juvenis admiratus, præstantiorem ipsam aliorum divitiis existimans, filiam ei tradidit in uxorem, facultatemque fecit, ut ipse quamcumque vivendi rationem vellet, eligeret. At ille montanam ac solitariam elegit, ubi ab omni circumforanea tur-

Moyse natus in persecutione, primò occul-tatur, dein de expositus invenitur à filia regis:

E

b

c

d

educatus in aula & eruditus aulam deserit, fugiensque ex Ægypto, uxorem ducit:

F

f

g

ba

A ba remotus, in ovium cura sibi in deserto attendebat.

mirabili visione jubetur Israëlitas servitute liberare:
h

3 Quo in genere vitæ non parvo transacto temporis spatio, mirabilem dicit Historia ipsum vidisse visionem. In medio enim claroque die alia præstantior, quàm solaris lux, circa oculos ejus effulgit. Cujus rei insolentiã cum respexisset ad montem, arbuſtum *h* ardens scribitur aspexisse: cujus rami cum arderent, quasi continua irrigatione vireſcebant, admiratumque secum dixisse: Vadam & videbo visionem hanc magnam, ne videlicet oculos solum, verumetiam (quod mirabilius est) auditum radiis ejus lucis illuminaret. Natura enim illius lucis, veluti in duorum objecta sensuum divisa, ut in oculos splendore radiorum fulgebat, sic immortalibus auditum dogmatibus illustrabat. Vetuit igitur lucis illius vox ad montem mortuorum calceorum pondere presum accedere, solveréque jussit calceamenta, ac demum nudo pede terram illam attingere, quæ divina luce resplendebat. Deinde ne longior in historia sim, & ut à proposito non discedam, hac visione corroboratus, ab Ægyptiorum servitute suos liberare jubetur. Sed ut disceret, quanta divinitus virtus sibi præstaretur, ita Deo jubente, istis quæ erant in manu periculum fecit: erat hoc autem ejusmodi. Virga manu in terram projecta vitam accipit, inque animal vertitur. Colubra id erat animal: rursusque manu recepta, ut virga prius erat, subito facta est. Manus quoque in sinu recondita, in nivis candorem immutatur, & iterum in eundem sinum immissa, in pristinam rediit naturam.

congregatus Moyses cum Pharaone primus, & secundus prodigio adjuvus; at uterque irritus:
i

4 Descendente autem ipso in Ægyptum, adducenteque secum uxorem alienigenam, & liberos sibi ab ea natos, angelus obviam factus timorem mortis intulisse fertur: quem mulier circumcisionis filii sanguine facile placavit *i*. Tunc Aaron quoque frater ejus divinitus monitus obviam prodiit, & paulo post in concionem ab utrisque populus Ægyptius convocatur, libertas tam laboriosa servitute oppressis proponitur. Cum ipso quoque tyranno hac de re loquuntur. Irritatur ille magis quàm antè, cum in eos, qui præerant operibus *k*, tum in ipsos Israëlitas: auget in portandis imbricibus pensum; imperat duriora, ut non solum luto, sed paleis stipulisque colligendis afflicti Judæi contabescant. At verò Pharaon (id enim nomen erat tyranno) divinitus factis miraculis ac signis resistere conabatur, ad hoc magorum usus præstigiis. Postquam autem in præsentia Ægyptiorum virgam suam in serpentem animasset Moyses, idem quoque suis in virgis se facturos existimabant Magi. Sed fallaciam efficacitas redarguit, dum serpens ex Moſis virga conversus; magica ligna, serpentes scilicet, comedendo, nullam in aliis esse vim ad propulsandam injuriam, aut vitam dandam ostendit, præter speciem, quam oculis eorum, qui facile decipi poterant, præstigiæ Magorum exhibuerant *l*.

due priores Ægyptiorum plage,
l

5 Tunc consentientes tyranno Ægyptios omnes cum vidisset Moyses, in universam eorum gentem, nemine omnino excepto, intolerabilia inferit vulnera. Commovebantur autem jussu ejus ad hunc in Ægyptios impetum, tanquam exercitus obediens, elementa ipsa, quæ in hoc universo cernuntur, terra scilicet, ignis, aër, aqua ad hominum propositum actiones suas commutabant. Eodem enim quoque tempore atque eodem in loco Judæi, ab officio non recedentes, nil mali sentiebant: Ægyptii verò perpe-

Septembris Tomus II.

ram & cogitantes & agentes acriter plectebantur. Nam aqua per universam Ægyptum in sanguinem, jubente Moſe, conversa est, ut vel pisces ipsi ab aquarum crassitudine carnea necarentur: Judæis solis sanguis aqua erat limpidiior. Unde habuit occasionem ars magica sanguinis speciem in aqua, quæ apud Hebræos inveniebatur, fallaciter adumbrandi *m*. Similiter quoque ranarum *n* irrepens multitudo, quarum generatio non naturali cursu elementorum, sed coactis, ut ita dicam, elementis, jubente Moſe facta est, & repletas domos infestans solis turpissima Ægyptiis inferebat fastidia: Judæorum verò vita nihil ex hujusmodi bestiolis incommodi patiebatur.

6 Sic etiam aër nullam diei ac noctis faciebat differentiam *o*, Ægyptiis in eadem continuè crassitudine palpitantibus: at Judæis nihil novi afferebat. Similiter cætera quoque omnia se habebant, grando *p* scilicet, ignis, cyniphe *q*, muscæ caninæ, locustarum *r* nubes: hæc adversus Ægyptios omnia ut natura sua fert, perniciosissima erant: Judæi verò rumoribus solum, verbisque cohabitantium hos morbos, nullo suo incommodo, cognoscebant. Postremò primogenitorum *s* omnium nece, cum illi quidem suorum pernicie confusi lugerent, hi verò sanguinis signaculo liminaribus atque postibus inunctis tuti quiescerent, quanta inter Judæum & Ægyptium esset differentia, cunctis apparuit. Itaque percussis clade primogenitorum Ægyptiis, suaque publicè ac privatim lugentibus, educit Moſes Israëlitas à se præmonitos, ut specie commodationis Ægyptiorum divitias & secum auferrent.

A N N O T A T A.

a Prefationem totam, quia prolixior est, & in Operibus Nysseni legi potest, brevitaris causa prætermisi.

b In præcedentibus omnibus sensum sacra Scriptura expressit Nyssenus, uti videri potest in Commentario § 2. Verum in hoc facto plusculum Josepho tribuit, quàm patiatur sacrarum Litterarum veritas. Quippe asseruit Josephus Moſen fuisse in flumen projectum & fluxu arreptum; id ipsum credidit Nyssenus, cum dicat amnis vorticibus arculam fuisse ejectam ad ripam. At ostendi in Comment. num. 17 fiscellam, cui Puer erat impositus, solum fuisse positam in carecto ripæ fluminis, nec aquis fuisse delatam.

c Non legitur infanti vagin se prodidisse Infans; sed visa fuit fiscella in papyrione, eaque allata & aperta, viderunt Parvulum vagientem Exod. 2 v 5 & 6.

d Hoc Josephi est, non sacra Scriptura. Consulte Comment. num. 21, ubi id improbaui.

e Hac vox insinuat adhæsisse Nyssenum Philoni, qui asseruit arte effecisse Pharaonis filiam, ut crederetur Moſes filius proprius, non adoptivus. Verum istud etiam refutavi num. 39.

f Contemplationem per annos quadraginta, quibus in Madianitide vixit, Moſi etiam attribuit S. Basilius. Attamen amor contemplationis non videtur fuisse causa fuga ex Ægypto; sed fuga occasionem contemplandi præbuit.

g Insinuat defensionem filiarum Raguelis sacerdotis, relata in Comment. § 7 & 8, ubi & de nuptiis actum est. At hæc non tam citò contractus esse, ut ante illas unica illa defensione Moſis ingenium & mores noverit Raguel, ostendit num. 76.

Y 2

h Gracè

A. S. GREGORIO
NYSSENO.

m
n

Et quædam
ex aliis breviter
perstricta: discussus
ex Ægypto.

o
p q

r

E

f

F

A. S. GRE-
GORIO
NYSSENO.

h *Gracè ἄμυρον, quod fruticetum potius interpres reddere Latine debuisset, quam arbutum; tam quia Græca vox id magis proprie significat, quàm quia id rubo, quem Moyses vidit, rectius convenit. De tota verò hac visione consuli potest Comment. § 9 & 10.*

i *De toto hoc facto varia disputata sunt § xi.*

k *Videtur hic dici, Pharaonem iratum quoz fuisse Egyptiis operum præfælis, quia mox additur, Tum in ipsos Israëlitas. Verùm Scriptura non asserit id de præfælis Egyptiis, sed de præfælis Hebrais, qui curare debebant, ut tantum operis perficeretur, quantum imperaverant exactores Egyptii. Consule dicta in Comment. num. 113 & 114.*

l *De prodigio mutata virga latius ibidem num. 117.*

m *Varias sententias de accepta à magis aqua, quam in sanguinem verterent, recensui in Comment. num. 119.*

n *Hac plaga secunda, & sequentes latius exposita sunt § 15, & sequentibus.*

o *Nona hac est tenebrarum plaga, de qua § 17. Ex hisce videmus ordinem plagarum non fuisse servatum à Nysseno, qui etiam nonnullas omisit.*

p *Grando & ignis concurrerunt in plaga septima, de qua num. 140 & seq.*

q *De ciniphicibus seu tertia plaga, & de quarta muscarum varii generis potius, quàm caninarum, consule Comment. num. 132 & sequentibus, & num. 146 & sequentibus.*

r *De octava plaga locustarum § 17 actum est.*

s *Mors primogenitorum, qua plaga fuit decima, relata est § 19. Ante hanc plagam iusti sunt Hebraei comedere agnum Paschalem, illiusque sanguine liminaria & postes aduum suarum tingere, ut relatum est ibidem.*

t *De vasibus aureis & argenteis, aliaque Egyptiorum supellectile iuste ablata, disputatum est num. 175 & seq.*

CAPUT II.

c *Discessus Israëlitarum ex Egypto: transitus maris Rubri, submersioque omnium Egyptiorum: mansiones varia, in quibus aqua amara in dulcem mutata, item aqua educta è petra, manna datum, victi Amalecita.*

Pharao
Israelitas,
qui ad mare
Rubrum
progressi
erant, se-
quitur:

V Erùm cum jam tribus extra Egyptum perrexisset diebus, videt irratum hostem, quod se Judæi in libertatem vindicassent, cum magno exercitu & instructissimo equitatu adversus se festinare. Quæ res non mediocriter imbellem populum, neque talibus prodigiis assuefactum, in Moysem concitavit. At ille intrepidus, voce quidem populum, ut in Domino spem haberent, hortabatur, animo autem ad Deum penitus conversus, auxilium tacitus implorabat. Quo recondito clamore Creator exoratus, præsto miseris ac mirabiliter affuit. Nubes enim,

quæ Dei iussu, non naturâ præcedebat, non presso aère vaporibus aut ventorum impetu densata constituta, sed aliud quiddam divinitus atque altius, quàm humana mens percipere valeat, siquidem, ut Scriptura testatur, tale miraculum apparebat, ut dum ardentes solis radii fulgerent, populum quasi septo interjecto protegeret, atque umbrâ tenuique rose diffuso aëris illi ardorem mitigaret: noctis verò tempore in ignem versa jam inde à vespera usque ad solis ortum suo lumine Israëlitis facem præferret. Hæc, inquam, nubes, quam veluti ducem Moyse parentes monitis, sequebantur, priore omisso itinere, in Rubrum mare b ducebat.

8 Devenerunt igitur sequuti Ducem Hebræi usque ad litus: quos Egyptii persequuti, undique ita concludunt, ut nulla jam fuga humano consilio posset excogitari. Ante ipsos mare Rubrum erat: post ipsos validissimus atque instructissimus Egyptiorum exercitus. Tunc res accidit, quæ præ cæteris omnibus fidem excedit: summus ille Vir divinitus monitus ad litus descendit, mareque Rubrum virgâ percussit c, & subito, ut in vitro, factâ scissurâ facili ex altera parte, in alteram pervenit: sic ictu Mosiacæ virgæ in oppositam usque ripam, hinc atque hinc cedentibus aquis, scissura pervenit. Itaque facto per medium pelagus itinere, unâ cum universo populo siccis pedibus profundam maris abyssum permenus est, nec extimuit repente structa illa ex fluctibus mœnia, cum utraque ex parte undæ aquarum quasi muri consistenter.

9 Pharaonem autem impetu animi concitatus, per novam illam in aquis viam insequitur. Tum verò unda undæ iterum jungitur, & redeunte in semet mari, pristinumque recuperante statum, una fit rursus aquæ facies. Hebræi oppositum litus incolumes cum pervenissent, à longo per medium pelagus itinere quiescentes, tantum Deo, qui incruentum adversus hostem sibi trophæum præbuerat, grato animo cecinerunt, Egyptiorum exercitu universo, equis, armis, ac curribus mari absorptis.

10 Mox pergit Moyses, triumque dierum itinere confecto, cum aqua deficeret, in angustias redigitur, non inveniens, quo sicim exercitus solaretur. Erat namque, ad quem castra locarant, lacus quidam marinarum aquarum, atque adeo marinâ amarior. Cui cum adfessissent, sitique torquerentur, Moyses divino monitus oraculo, lignum, quod in eis locis invenerat, in illas aquas marinis acerbiores immisit: & illico, naturâ d ligni aquarum ablata amaritudine, dulces atque potabiles effectæ fuerunt. Nubis deinde ductu, quam præcedentem sequebantur, & qua stante ipsi quoque castra metabantur, ad locum deveniunt aquis atque arboribus amœnissimum. Duodecim enim fontibus continuè irrigabatur, & septuaginta palmis confitus erat, quæ parvo hoc numero, eo quod pulchritudine & proceritate excelleret, miraculo videntibus erant.

11 Hinc mota rursus dux illa nubes, alium in locum deduxit exercitum. Erat hic autem desertus, arenâ obtectus, ac sterilis, nec ullo aquarum fluente irrigabatur: ubi rursus populus siti affligebatur. At Moyses ex lapide e quodam virgâ percussit, jucundissima atque copiosissima aquarum fluente exilire fecit. Hic f comæatus etiam omnis, quem exeuntes ab Egypto adduxerant, quem defecisset, & populus fame premeretur; miraculum fit, quod præ cæteris est iacre-

D

b
scisso autem
in duas
partes mari,
per siccam
transcunt
Israëlita,

e
E

insequens
verò Pharaonem
cum toto
exercitu
submergitur.

Varia man-
siones: a-
qua amara
in dulcem
mutata:
F

d

item aqua
petra
educta:
impet-
tum,

f

A incredibile g : non à terra ipsis , ut solet , quæ victum præstabant , oriebantur , sed à cælo quotidie roris instar defluebant. Etenim sub crepusculum sparsum ros diffundebatur , qui in cibum se dedat legentibus : isque non aqueum erat , ut in rore fieri adsolet , stillicidium , sed loco guttarum crystallini grumuli in coriandri feminis formam conglobati , quod rusticatim dicitur *κολιανδρον* , descendebant , qui ad cibum collecti gustum mellis penè afferebant.

de quo varia expli-
cantur.

12 Huic miraculo accedebat & aliud : multis enim nec pari ætate , nec viribus , ut consentaneum est , æqualibus ad collectionem confluentibus , non minus alter altero , aut propter ætatem , aut propter infirmitatem sibi assumptis : nec qui validior , sibi plus quam esset opus , nec qui infirmior , minus in eo die potuit arripere. Aliud insuper miraculum historia habet , quod scilicet uno die collectum fuerat , ejus nihil omnino in crastinum fuisse reservatum. Quod si quis timore furtim quandam sibi particulam ad crastinum conservasset , totum , quod repositum erat , per noctem corruptum in vermes transformabatur. Est in hac historia quiddam mirabile : nam cum ex hebdomadæ diebus una mystica ratione quadam cessatione ab Hebræis honoraretur , ne quid in ea die præter consuetudinem facere cogerebantur , quamvis tanto in collegio unusquisque studium , quantum in cæteris diebus , die sexta adhiberet , duplum tamen collectum sibi esse inveniebat : ne esset in causa victus necessitas , quamobrem opere aliquo Lex violaretur. In quo etiam divina elucefcebat potentia : nam cum reliquis diebus , quod supererat , corrumperebatur , in sola , quæ Sabbatum præcedebat , parasceve h collectum (hoc enim otiosæ illi diei nomen fuit) incorruptum perdurabat , ita ut recentiori nihilo rancidius videretur.

Victoria de
Amalecitis.

13 Bellum deinde adversum gentem alienigenam , Amalecitas nomine , exarsit , & tunc primum Hebræi constructi in aciem sunt , non omnes , sed electi , quibus Josue , qui post Moysen gubernacula populi susceperat , præfuit. Nam Moyses extra prælium in colle quodam altiore unà cum duobus necessariis constitit , ad cælos aspiciens , quando (ut in historia traditum est) id quoque inter cætera mirabile dictum factum est. Nam cum Moyses manus in cælum elevaret , tunc ingenti animo irruebant in hostes Hebræi : cum verò manus remisisset , tunc contra ferocios facti hostes , facillimè Judæos pellebant. Quod aliquoties factum facilè intellexerunt , qui cum eo erant. Itaque Moyse ulnas subeuntes occulta k quadam de causa graviore factas manus ejus sustentabant. Verùm quia imbecilliores erant , quam ut possent rectum diutius Moysen sustinere , lapide illi in sedem supposito , facilius adminiculo effecerunt , ut manus in cælum levatas diutius retineret. Quo facto fusi omnino fugatique hostes sunt.

ANNOTATA.

a Græcè , mirabilibus : nam solum loquitur de mira agminis Egyptii multitudine , non de prodigiis naturam superantibus. De timore autem & murmuratione populi dictum in Commentario num. 208 , ubi videbit lector illum timorem esse ortum , quando Israëlita castra habebant apud mare Rubrum , ita ut mare haberent ante se , à tergo autem Egyptiorum exercitum.

b Jussu quidem Dei & ductu nubis seu co-

lumna à priore itinere versus mare Rubrum profecti sunt Israëlita : id tamen non contigit , postquam jam in conspectu habebant exercitum Pharaonis , sed antea , ut dictum est in Comment. num. 206. Itaque prædictus timor populi & processus ad mare Rubrum inverso ordine hic sunt relati. De nube , aut columna ignis & nubis , consule Comment. num. 201.

c Josephus & Philo similiter scribunt mare à Moysæ virgâ percussum ; at Scriptura id non habet , ita ut saltem sit incertum , sicut observavi in Comment. num. 230. De transitu Israëlitarum & submerso Pharaone cum toto exercitu suo ædum est ibidem num. 211 & seq.

d In Comment. num. 234 egi de aquis illis amaris in dulces mutatis , ibique probavi sententiam illam de mutatione per ligni naturam facta videri probabiliorē & conformiorē Scriptura , licet aliqui dissentiant.

e Factum hoc revera contigit , sed post manna datum , cui illud ordine præpostero præponitur. Itaque de murmuratione in Raphidim ob defectum aquæ , & de aqua ibidem educta è petra , consule Comment. § 25.

f Non eodem loco , quo aquam è petra eduxit Moyses , manna depluere cepit , sed id beneficium impetrarunt Israëlita in mansione octava , ut dictum est in Comment. § 23 , ubi de manna susus actum est ; uti & de coturnicibus hic omisissis.

g Voce hac incredibile utitur subinde Nyssenus , non quod velit insinuare , credi non debere factum , de quo istud dicit , sed maxime esse mirandum.

h Vox Græca est , quæ propriè præparationem significat ; sed in Scripturis , uti & hic , sumitur pro die præcedente aliquod festum seu Sabbatum. Quæ autem mox parenthesi includuntur , referuntur ad Sabbatum , non ad parasceven.

i Vox Græca reddenda erat susceperat , aut gesit : nam habetur *κατήχησαν* , & phrasis omnino hanc interpretationem requirit.

k Causa , cur lassata sint manus Moysæ & gravata , non videtur occulta , sed naturalis ; videlicet ob nimis diurnam extensionem.

CAPUT III.

Adventus Israëlitarum ad montem Sinai ; Lex ibidem promulgata , mandataque accepta de tabernaculi ac vestium sacerdotalium constructione.

Cum autem eodem in loco nubes maneret , quæ populi viæ dux erat , nec ipsum populum aliò commigrare necesse planè fuit , cum ad victum illis absque labore cuncta suppeterent , cum aer sursum illis panem deplueret , deorsum verò rupes potum præberet , rursusque nubes omnem cæli molestiam mitigaret : sic ut interdium æstum arceret , & noctu flammeo quodam fulgore tenebras dissiparet , sine molestia in illa deserti regione montibus subjacenti versabantur , in qua exercitus castra posuerat. His ita factis

A. S. GRE-
GORIO
NYSSENO. *his* majora occultioraque mysteria Deus, & ip-
sum Ductorem & populum instruere cum vo-
lisset, præcepit populo per Moysen, ut tam
corpore quam animo mundus fieret, adeo ut
etiam ab ipsis uxoribus certo quodam dierum
numero abstineret, aspersioibusque quibusdam
maculas abstergeret, ut omni labe animi corpo-
risque deposita, mundus ad montem Sinai posset
accedere.

*ubi, terri-
bili appa-
su præce-
dente,*
15 Qui quidem mons ratione utentibus solum
illo tempore aditum præstabat: neque his omni-
bus, sed viris solummodo: nec viris etiam om-
nibus, sed illis tantum, qui diligenter à se om-
nem maculam expulissent. Studium autem om-
nibus erat non parvum, ne quid brutosum
monti appropinquare paterentur. Quod si fortè
aliter acciderit, lapidibus obrui à populo statu-
tum erat, quidquid brutum juxta montem ap-
paruissest *a*. His ita dispositis, in sereno die su-
bitò tenebris mons circumdatus fuit, & ignis è
medio tenebrarum exiliens, ac totum, ut vide-
batur, montis tractum depascens, terrebat pro-
spicientes, fumo atque caligine omnia repleta:
adducebat tamen ad montem populum Moyses,
quamvis ipse quoque hujuscemodi visu timore
percutus *b* ita erat, ut Israëlitas celare id mini-
mè posset: sed vel ipsius corporis motibus com-
motum se patefecit: nec enim tantum per oculo-
s, verum etiam per auditum terror animas in-
vadebat: cum cœlitus terrificæ vox quædam in
cuncta subjecta locorum spatia erumperet, cu-
jus primus quidem impetus cujusvis auribus in-
tolerabilis buccinæ sonitum referebat; sed om-
nem ejusmodi exemplorum terrorem excede-
bat, quantòque magis progrediebatur, tanto
terribiliorem sonum edebat.

*angelus co-
ram populo
promulgat
decem præ-
cepta:
Moyses verbò*
16 Vox autem illa fuit articulata: nam aër
absque vocalibus instrumentis non inanem ora-
tionem, sed significantem divina formabat vir-
tute, quæ populo leges atque instituta ponebat.
Quæ omnia cum ferre populus non posset, im-
petravit à Moysè, ut à Deo, ipso mediante, Lex
sibi traderetur, nec se quidquam retractaturum,
sed omnia, sicuti ab ipso Deo per Moysen sibi
tradita, crediturum asseruit. Ita populus quidem
ad subjecta montis loca relabatur *c*. Moyses ve-
rò solus in monte relictus, contra quam cæteri
homines pati solent, affectus est. Nam cum cæ-
teri omnes desolati magis, in societate minùs ti-
meant, ipse derelictus solus audacior factus est.
Unde patuit, non ut timidum quemdam perter-
ritum in principio fuisse, sed charitate timentis
populi fuisse commotum. Quare cum quasi onus
quoddam timorem populi deposuerit, ac in se-
ipso factus esset, tunc etiam in ipsam caliginem
audacter ingreditur. Itaque inter invisibilia ver-
satur, nec jam intuentibus apparet. Nam divi-
næ initiationis adytum ingressus, cum invisibili
non conspectus ipse versabatur, ut nos (ut ar-
bitror) his gestis instrueret, quòd oporteat si
quis velit esse cum Deo, omnia hæc, quæ vi-
dentur, contemnere, ac mentem suam ad invi-
sibile atque incomprehensibile, quasi ad summi-
tatem montis dirigere: ibique credere Deum esse,
quò pervenire cogitatio non potest.

*reliqua in
monte acci-
pit: pauca
de hisce per-
stricta:*
17 Hac igitur in summitate montis constitu-
tus Moyses, divina suscipit mandata, quæ via-
doctrinæque sunt ad virtutem. Cujus caput est
pietas, ut scilicet condecens de Deo opinio-
nes habeamus, quòd omnem cognoscibilem spe-
ciem, omneque superexcedat exemplum, nulli
rei, quæ cognoscitur, similis. Jubet enim ad nul-

lam rem, quæ comprehendere possit, respicere: **D**
nec iis similem putare naturam, quæ super om-
nia est, quæ comprehensione cognoscuntur:
sed esse quidem ipsam credere oportere: quan-
ta verò, aut qualis, aut unde, aut quomodo
sit, non esse quærendum, cum eò pervenire hu-
mana ingenia nequeant. Ad pietatem autem et-
iam adduntur illa, quæ morum sunt castigatio-
nes, in genere vel in parte distributa. In genere
quidem, totam simpliciter injustitiam propellit
lex illa, quòd oporteat proximum amare, quo
stabiliter constituto, necessariò sequitur, nihil
adversus proximum cuiquam esse faciendum. In
parte verò parentes colere, & à criminibus,
quæ diligenter enumerantur, cavere præcipit.

18 Quibus legibus quasi instructus ad subli-
miora transit mysteria, tabernaculo divina sibi
virtute proposito. Tabernaculum *d* autem erat
templum inaudita quadam varietate pulcherrimum,
propylæa, columnæ, cortinæ, mensa *e*
& candelabrum *f*, & thuribulum *g*, altare *h* ac
propitiatorium *i*, & quod intra sanctum est ady-
tum impenetrabile & inaccessum. Quorum om-
nium dispositionem ac pulchritudinem, partim
ne memoriam fugiat, partim etiam posteris mi-
raculum subaperiat, non picturæ tradere, sed
materiali ædificatione immateriale illud exemplar
divino consilio splendidis acceptis materiis imita-
ri compellitur. Fuit igitur plurimum aurum in
columnis circumfusum, & cum auro argentum
cacumina & bases eorum exornabat, ut varietate
coloris, sicuti arbitror, magis fulgerent. Sed
æris quoque materia non inutilis visa est: capi-
ta enim & bases columnarum ex ære factæ sunt.
Cortinæ porrò atque tentoria, totiusque templi
septum, & super columnas extensum tectum,
omnia per textoriam artem, conveniente singu-
lis attributa materia, conficiebantur. Aliis ex
hyacintho & purpura erat tinctura, & igneus
cocci rubor, splendor quoque byssi naturâ ipsâ
perductus ac sine arte confectus color. In aliis
linum, in aliis pili; prout texturæ usus petebat,
assumebantur. Sed rubricatæ quoque pelles non-
numquam acceptæ sunt.

19 Verum hæc posteaquam de monte descen-
dit, per ministros secundum expositum sibi exem-
plar opificii Moyses construxit. Tunc autem cum
in illo adhuc absque manu constituto templo *k*
esset, quibus sacerdos vestibus, quando in tem-
pli penetrabilia intrandum erat, uteretur, de in-
teriore simul atque exteriori amictu leges acci-
pit, initium non ab interiore, sed ab exteriori
faciente sermone: superhumeralia *l* variis colo-
ribus ex iis rebus, ex quibus velum contex-
tum erat, atque insuper auro distincta fuerunt.
Uncinos quoque, quibus superhumeralia con-
nectuntur, fecit, & catenulas smaragdòs in cir-
culum auro connectentes. Hi lapides tum natu-
râ virides atque fulgentes, tum sculpturâ mira-
biles videbantur: nec ad simulachrorum figuram
aliquam sculptura tendebat. Sed patriarcharum
nomina sex in singulis lapidibus erant impressa:
ex his ad anteriorem partem uncini quidam de-
pendebant, & complicatæ catenæ in se permu-
tatim in quemdam numerum connexæ atque
rhythmicæ, in modum retis à fibulis ex utraque
parte desuper ab uncinis extensæ, ut magis con-
nexio præfulgeret.

20 In his erat ex auro fabricatus ille orna-
tus *m* pectoris, in quo diversi patriarcharum nu-
mero lapides tres in singulis ordinibus, ordines
quatuor fuerunt, tribuum nomina litteris expri-
mentes.

*mandata
Dei de ta-
bernaculo
& supelle-
stiale sacra
componen-
da,*

*d
e
f g h
i*

E

*uni & de
vestibus
summi sa-
cerdotis,
superhume-
rali,*

k

F

l

*rationali,
tunica &
ceteris.*

m

A mentes. In his erat tunica n intra superhumeralia ad talos à cervicibus delapsa, fimbriarum appendiculis concinnè ornata: in his erat inferior limbus, non texturæ varietate solum, verum etiam aureis appendiculis pulcherrimus. Hæc autem erant aurea tintinnabula, pomaque punica vicissim dictum limbum ambiunt. Tum capitis vitta, quæ tota fuit hyacinthina, & lamina o Pontificis imminens fronti ex auro purissimo, ineffabilibus literis quibusdam exarata; & cingulum, quo circumfusus amictus stringebatur, & ornatus occultior: ac cætera omnia quæ per ænigmata in amictus specie sacerdotalem ostendunt virtutem.

A N N O T A T A.

a De adventu ad montem Sinai actum in Commentario § 27, ubi num. 294 & sequentibus totus apparatus promulgationi decem mandatorum prævisus ex sacris Litteris expositus est.

b De timore aut terrore Moylis in Scriptura nihil reperio. At de terrifico hoc apparatu, & ingenti plebis timore, varia adduxi num. 296 & seq.

c Hæc latius exposita vide ibidem num. 297 & sequentibus. Decem præcepta articulata voce coram populo promulgavit angelus; reliqua Moyli data sunt in monte, ut is ea communicaret cum populo.

d Mandatum de construendo tabernaculo, deque omnibus ad tabernaculum spectantibus, uti & de vestibus sacerdotalibus, accepit Moyles, dum prima vice per quadraginta dies fuit in monte Sinai, ut dictum est in Comment. num. 304; sed omnia multo serius fuere constructa. De tabernaculi constructione & erectione consuli potest. § 30.

e Propylea, columna & cortina erant partes tabernaculi; mensa verò stabat in tabernaculo ante velum, quo separabatur Sanctum sanctorum à Sancto, ad partem Septentrionalem intra Sanctum. Mensa autem hæc, cujus forma describitur Exod. 25 § 23 & seq., ibi erat locata, ut illi imponerentur panes propositionis.

f Candelabrum hoc aureum, quod describitur Exod. 25 § 31 & seq., stabat item ante velum è regione mensæ seu ad partem Australem.

g Per thuribulum hic, opinor, intelligitur altare thymiamatis, quod stabat intra mensam & candelabrum. Forma & usus ipsius exponitur Exod. 30.

h Altare holocausti stabat in atrio ante tabernaculum. Describitur Exod. 27.

i Propitiatorium erat supra arcam testimonii intra Sanctum sanctorum. Arcam autem videtur designare per vocem adytum. Plura commemorari potuissent, sed auctor brevitati studuit.

k Montem designat, quem ob singularem Dei præsentiam templum nominat.

l Superhumeralia vestimenta erant Pontifici proprium, quod describitur Exod. 28 § 6 & seq. cum suis uncinis & catenulis aureis, & lapidibus onychinis, qui hic smaragdi vocantur.

m Ornatus pectoris designat rationale, quod Pontifex superhumerali annexum gestabat in pectore. Ornamentum istud pontificale latè describitur Exod. 28 à § 15.

n Tunica summi Pontificis hyacinthina, cum tintinabulis malisque puniceis limbum ejus ambiens, item describitur ibidem à § 31.

o De lamina aurea Pontificis vittaque hyacin-

thina, ac demum de cingulo byssino & feminalibus, quæ hic dicuntur ornatus occultior, consuli potest sæpe dictum caput Exodi § 36 & seq., ubi etiam agitur de vestibus aliorum sacerdotum.

A. S. GREGORIO
NYSSENO.

C A P U T IV.

Tabula Legis accepta, at fracta ob populi idololatriam: accepta alia; leges, tabernaculum & sacerdotium instituta: gesta reliqua, & mors.

Hæc cum invisibili ista amictus caligine à Deo ipso perdoctus, majorque seipso hæc effectus * esset arcanâ doctrinâ, descendit à monte ad suos, ut eos eandem disciplinam doceret, & leges eis proponeret, & templum, sacerdotium, & quod in monte fuerat illi antè monstratum exemplar a. Ferebat enim manibus tabulas sacras, quæ divinum inventum ac donum erant, nec humano auxilio, ut producerentur, indiguerant: sed ipsius Dei opus utrumque fuit tam materia, quàm litteræ in ipsa impressæ. Verùm populus, qui antequam Legislator descenderet, ad idololatriam defecerat, hoc munus impedit. Nam cum quadraginta diebus ac noctibus nullius indigens rei b, quibus hoc corpus sustentatur, immortalis vita sub illa caligine Moyles viveret, quasi pueri, cum pædagogi non adfuerunt, sic populus adversus Aaron concitatus, impulit eum, ut ad simulachrum aureum adorandum dux eis fieret: simulachrum autem vitulus erat.

22 Quare offensus Moyles perripuit tabulas, ne in homines indignos tanta res deveniret: deinde Levitis ministrantibus, tribulium sanguine scelus expiavit, simulachrum contrivit, cumque suâ iracundiâ, quâ in eos, qui peccarant, exarserat, Deum propitium reddidisset, ita rursus quadraginta dierum spatio tabulas à Deo impetavit: quas ipse quidem composuit, Deus autem perscriptit c. Has rursus accipit, cum naturam in tanto dierum numero excessisset, alia quadam ratione nobisque insolita vitam traducens, dum nihil eorum, quæ naturam deficientem cibo sustentant, in suo corpore admisit. Sic igitur illis tabernaculum ædificavit, & Legis præcepta tradidit, constituto pro inspirata sibi divinitus doctrina sacerdotio. Et postquam omnia, prout à Deo monitus erat, materiali opificio perfecit, tabernaculum, vestibula, cuncta interiora, thuribula, altare, candelabrum, vela, propitiatorium in adytis, sacerdotii ornatum varium, sacrificiorum modum, alium in purgationem d, alium in agendis gratiis, alium ad avertenda mala imminencia, alium ad expianda peccata.

23 Hæc omnia postquam optimè perfecit atque constituit, tuorum perpeffus invidiam est, quod vitium humanæ naturæ innatum est: sic ut & Aaron, qui sacerdotali fuerat honore decoratus, & foror ejus Maria zelotypiâ e quâdam muliebri commota ob delatum illi honorem à Deo, quippiam proloquuti fuerint, quo divina ira commota velocem intulit punitionem: qua in re mirabilis clementia, inauditaque mansuetudo

Moyles mansuens quadraginta diebus in monte tabulas accipit, * al. mendose affectus

a
E

b

at illas ob idololatriam populi frangit: placatoque Deo secundas impetrat: Leges aliaque statuit:

c
F

d

murmuratio Mariæ & Aaronis punita; item populi murmuratio, licet obtinuerit carnes:

e

A. S. GRE-
GORIO
NYSSENO.

tudo Moyfi visa est. Non enim solum iratus invidenti non fuit, sed Deum etiam orationibus forori propitium reddidit. Cum vero multitudo voluptate victa carnes edere desideraret, meliusque se in Ægypto vixisse, ubi carnibus abundabat, quam cœlesti cibo in deserto, prædicaret; tunc Deo Moyfes rem commisit. Deus vero mira multitudine aves *f*, per stativa Judæorum circumvolantes, gregatim sic immisit, ut aucupium esset facillimum. Quarum carniū nimium repleti, in morbos deciderunt, mortuique non pauci fuerunt: quæ res residuis exemplo ad modestiam fuit.

24 Exploratores deinde ad promissionis Terram mittuntur, qui reversi non idem omnes, sed multi penè impossibilem esse transitum nuntiaverunt. Unde rursus multitudo adversus Moysem commota fuit, multique desperarunt se posse illic pervenire: qui omnes divino iudicio condemnati, eâ penâ multati sunt, ut promissam sibi regionem *g* non viderent. Proficiscentes autem per desertum, cum rursus aquæ penuriâ premerentur, nec ullam miraculorum Dei tenerent memoriam, tam adversus Deum, quam adversus Moysem impiè conclamabant: sic ut Moyfes quoque visus fuerit unâ cum populi incredulitate impegi^s: *h*. Veruntamen ex acrotomo * illo lapide rursus fontes aquarum mirè produxit.

25 Cum autem rursus illis ciborum voluptas gulæ cupiditatem excitasset, & nullis rebus ad vitam sustentandam necessariis destituti, Ægyptiacas epulas expetiissent, more juvenum petulantè se gerentium flagellis castigantur. Quamobrem serpentes *i* venenosos morsibus divinitus eis immisi: cumque plures hoc modo indies perirent, divino nixus consilio Moyfes, æs in serpentis confudit figuram, quam in tumulo quodam imposuit: jussitque, ut quicumque serpentis morfu laborarent, in æreum serpentem aspicerent, atque ita pestiferum ex morfu serpentum morbum fugavit. Immittebantur enim ex visu quasi antidota *k* quædam in corpus, quod serpentium venena imbecilliora reddebat, quam ut possent homines occidere.

26 Rursus populo in eum seditione infurgente, ac nonnullis in seipso transferre sacerdotalem dignitatem conantibus *l*, Moyfes quidem pro peccantibus orabat: Deus vero non ut ille orabat, sed ut iustum erat, hiatu terræ omnes seditiones, qui in Moysem insurrexerunt, absorpsit. Qui autem sacerdotii cupiditate exarserunt, igne cremati circiter ducenti & quinquaginta, exemplo suo cæteros tribules suos ad sanam mentem reduxerunt. Verum ut crederent, non ab hominibus, sed à Deo sacerdotii gratiam concedi, virga literis, à quo esset oblata*, significante, per unamquamque tribum assumpta est, quas in templo Moyfes apposuit: ac postero die sententiam de sacerdotio Dei omnibus ostendit: sola enim Aaron virga floruit, fructumque edidit. Nux autem erat fructus. Quod quidem miraculum etiam infidelibus maximum omnium visum est, stupentibus scilicet quomodo siccum ac levigatum lignum tam parvo temporis spatio arboris naturam suscepit atque perfecit. Nam pro uligine terræ, pro cortice, pro humore, pro radicibus & ramis divina virtus ei suffecit.

27 Procedebat deinde ulterius cum populo Moyfes, edixitque regiam (ut dicitur) viam esse custodiendam, ne videlicet ad dexteram vel sinistram declinarent, neve quicumque habitantium ea loca arriperent. Coloni autem locorum

parum his contenti à transitu prohibebant, sed pugna victi *m* concesserunt inviti, quod sponte dare noluerant. Posthæc Balach Madianitarum *n* gentis magnæ princeps, eorum, qui ante deleti fuerant, exemplo perterritus, & jamjam se paribus damnis ab Israëlitis affectum iri expectans, non ab aliis armorum, vel copiarum, sed à Balaam augure quodam, qui magicis artibus ac dæmonum invocatione claruerat: fama que de ipso erat, sæpius civitatibus etiam ingentibus suis artibus nocuisse *o*, auxilium petiit. Is cum ad regem Balach iter faceret, asinæ voce non prosperam eam sibi viam fore instruitur, & visione quadam quid faciendum esset, didicit, ac demum infirmiores sensit esse maleficas illas præstigiis, quam ut possent illis, quibus auxilium ferebat Deus, aliquod damnum inferre; sed pro dæmonum furore divino afflatu impulsus tales emisit voces, ut e contra imminentis prosperi successus illius populi essent prophetiæ. Ex quo enim suis artibus ne noceret, impeditus est, divinæ virtutis sensum accepit, & vaticinandi arte neglecta, divinæ voluntatis se interpretem & internuntium exhibet. Ita natio vincitur alienigenarum *p*. Sed populus in bello victor, non parva ex parte luxuriâ vincitur. Tunc Phinees zelo virtutis uno ictu tam Judæum, quam alienigenam mulierem in ipso impudico actu confodit: quo facto divina in eos, qui peccaverunt, ira cessavit.

28 His ita gestis ascendit in altum Moyfes montem, & procul repromissam majoribus suis terram speculatus, humanam vitam *q* exiit, ita ut nihil in terris hujus migrationis suæ signum aut monumentum in sepulchris relinqueret. Mirum autem est, quod nec formæ, nec pulchritudinis suæ quicquam, nec ex facie sua resplendentem gratiam, nec oculorum aciem, vel temporum, quibus cum hominibus erat, spatia vel labores comminuerant; sed uno eodemque modo virtutes corporis atque sensuum in eo semper viguerunt. Hæc quidem sunt, quæ de illo Viro ab historia divina percipimus; quæ cursim narrata jam tempus est proposito nostro accommodare, ut videamus veteris Scripturæ historiam ad perfectam vitam multum conducere *r*.

ANNOTATA.

a Verba Græca non exactè reddita sunt Latine. Phrasis postrema sic habet: Ad suos descendit contribules, communicaturus ipsis mirabilia sibi in visione Dei ostensa, & leges propositurus; ac templum & sacerdotium, secundum exemplar sibi in monte monstratum, populo constituturus.

b Moysem quadraginta diebus mansisse in monte Sinai sine cibo & potu, dictum est in Commentario num. 303, ubi etiam mox num. 304 & seq. de tabulis acceptis, de idololatria populi, de confractione tabularum, comminatione vituli aurei, pœnaque populo infligita actum est.

c Quotopere laboraverit Moyfes, ut Deum placaret populoque integrè reconciliaret, ac tandem secundas hæc tabulas acciperet, dictum est § 28 & 29, ubi secunda quadraginta dierum commoratio in monte, & secundarum tabularum acceptio exponitur num. 321 & 322.

d Quatuor genera Sacrificiorum hic enumerantur, videlicet primum ad purgationem, id est, dum aliquis contraxit immunditiam legalem; secundum in gratiarum actionem de beneficiis

exploratores
missi, &
populi re-
bellio: alia
murmuratio
populi, quâ
Moyfes in
peccatum
labitur:

g

B

h
* i. e. duro
prærupto

murmuratio
serpentibus
punita,
contra quos
erectus ser-
pens æneus:

i

k

seditio præ-
cis gravissi-
mis compres-
sa;

l

C

* mendosè
ablata.

victi hostes,
molitiones
Balaam ir-
rite, pecca-
tum populi:

D

m

n

o

E

p

mors Sancti
& sepulch-
ra.

q

r

F

A ficiis obtentis ; tertium ad avertenda mala imminencia , & demum quartum ad expianda peccata. Verum hac enumeratione minimè comprehenduntur omnia sacrificia. Tria genera sacrificiorum erant holocaustum , quod totum comburebatur in honorem Dei ; hostia pacifica , & hostia pro peccato , ex quibus aliqua comedebant sacerdotes aliique. Singula autem variis de causis offerebantur , & sic in varias species possunt subdividi. Consuli de hisce possunt priora capita Levitici , & interpretes.

e De hac oblocutione Maria , cui & Aaron implicitus fuit , actum est § 35 , ubi etiam de pœna Maria , & precibus Moylis pro ea fusis. Nyssenus hoc factum narravit ordine prapostero : contigit enim post carnes ab Israëlitis malè desideratas , de quibus mox loquetur.

f Coturnices intelligit , de quibus in Commentario num. 372 , ubi etiam de morte plurimorum in pœnam murmuracionis & gule illata , qualiscumque hac fuerit. Murmuratio verò relata est num. 366.

g De missis exploratoribus , murmuracione rebellis populi , pœnaque à Deo inflata , actum est in Comment. num. 383 & sequentibus.

h De hac murmuracione populi , & peccato Moylis , actum est num. 445 & seq.

i De hac historia consule Comment. num. 469 & 470.

k Hac sententia non satis videtur consona sacra Scriptura : nam Num. 21 & 9 serpens aeneus solum dicitur positus pro signo. Et clariùs Sap. 16 & 7 dicitur de iis , qui viso serpente aeneo sanabantur : Non per hoc , quod videbat (serpentem aeneum aspiciens ,) sanabatur , sed per te omnium Salvatorem.

l De hac seditione & conspiracione Core , Dathan & Abiron actum est § 37 à num. 407 , ubi videri poterit eam esse prapondam variis factis hinc jam relatis.

m De Sehone & Og Amorrhæorum regibus hac præcipuè intelligenda sunt. Hi autem transitum propriè non concesserunt ; sed vitam cum regno viâ amiserunt. Consule de hisce Comment.

num. 474 & sequentibus. Potuit tamen Nyssenus hic etiam respicere ad Chanaanum regem Arad , qui victus similiter & occisus , progressum exercitus Israëliti non amplius impedire potuit. De eo actum num. 457 & seq.

n Balac rex erat Moabitarum , non Madianitarum , licet hi ipsius essent amici & vicini , ideoque collatis consiliis Balaamum accersendum curaverint. Adi pro hisce Comment. § 44 , ubi tota hac historia est exposita.

o Unde didicerit Nyssenus hanc famam , qua ferebat , Balaamum civitatibus etiam ingentibus suis artibus nocuisse , non satis perspicio. Certè nec sacra Littera nec Josephus tale quid habent. Philo quidem , in Comment. num. 508 citatus , varias enumerat calamitates , quas asserit prædictas fuisse à Balaamo ; at illatas fuisse ipsius artibus non affirmat. Itaque sicut ibidem monni relationem illam Philonis suspectam esse falsitatis ; ita monendum videtur , hac nihilo esse certiora ; præsertim cum sententia Nysseni de magicis artibus Balaami usque adeo certa non sit , ut opposita appareat probabilior , quemadmodum ostendi in Comment. num. 489 & 502.

p Hic rursum aliquid est confusionis & praposteri ordinis. Videtur insinuare Nyssenus , victos ab Israëlitis esse subditos Balaci , quod Balaam non potuisset maledicere Israëlitis , & quidem ante peccatum ab hisce commissum cum mulieribus Moabitarum & Madianitarum. At Israëlita solos aggressi sunt Madianitas , idque factum est post istud peccatum : deceptio enim mulierum bello causam præbuit , uti expositum est in Comment. § 46 , ubi primò actum est de peccato Israëlitarum per mulieres Moabitidas & Madianitidas deceptorum , deinde verò de bello hanc ob causam contra Madianitas suscepto , iisque victis & excisis.

q De morte , sepulturaque actum est susius in Comment. num. 580 & seq.

r Subjungit historia moralem expositionem Nyssenus : at illa ad propositum nostrum non conducit , ibique videri potest.

DE SANCTA CANDIDA

A S. PETRO APOSTOLO CONVERSA

NEAPOLI.

SYLLOGE HISTORICA.

De cultu & gestis.

SEC. I POST
MEDIUM.
Candidæ
viduæ me-
moriam in
Fastis , &
elogium :

Uas sanctas Mulieres Neapolitanas , ejusdem ambas nominis , Mar:yrologio Romano ad hunc diem inseruit Baronius , Priorcm ita memorans : Neapoli in Campania natalis sanctæ Candidæ , quæ sancto Petro ad eam urbem venienti prima occurrit , atque ab eo baptizata , postea sancto sine quievit. Secutus est Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia , ubi elogium contexit , quo omnia ferè comprehenduntur huiusmodi
Septembris Tomus II.

jus Sancta gesta , uti traduntur à Scriptoribus variis. Candida , inquit , cognomento Senior , ad alterius Candidæ discrimen , vidua Neapolitana , prima B. Petro apostolo Neapolim venienti , cum Romam proficisceretur , occurrit , ac hospitio accepit ; à quo ad Christum conversa , in fideque erudita , aquis salutaribus expiata est , à dolore capitis , quo assiduè laborabat , liberata ; cum ad Apostoli sermonem eo carere cœpisset. Hæc charitate flagrans , eo dolore liberata , Aspren viri vitæ probitate insignis , jam an-

Z

nos

AUCTORE nos viginti ægrotantis & in lecto decumbentis recordata, Apostolum pro eo rogare cœpit. Qui Candidæ baculum, quo innitebatur, porrigens, ait: Hunc Aspreni trades, & dices: Petrus, seu Crucifixi discipulus, mandat, ut, morbo illicò recedente, pristinam recipias sanitatem. Accepto itaque baculo (qui adhuc in ecclesia metropolitana asservatur) ubi, illo Aspreni porrecto, verba, quæ Apostolus mandaverat, pronuntiasset, statim is è cubili sanus prodiit. Post Apostoli discessum, Candida Deo orationibus, jejuniis, & piis operibus deserviens, ætate confecta obdormivit in Domino Frid. Non. Septembris, in æde ab Apostolo (ut creditur) dedicata, in qua ipse celebrasse fertur, sepulta. In cujus præfesto post Vesperas aqua quotannis à sacerdote benedicatur reliquiis Sanctæ signata, quam ferunt toto anno incorruptam servari, ac febricitantibus ex ea bibentibus, si fide accedant, prodesse. *Hactenus Ferrarius, citans Vitam in Vita S. Aspreni contentam.*

B *Castellanus in Martyrologio universali annuntiat quidem utramque Candidam cum Romano Martyrologio: attamen existimat, non nisi unam esse eandemque, dicens ad marginem, Senioremem recenter Martyrologio insertam esse ob auctoritatem Vita S. Aspreni, quam omnino neotericam nominat. Anno 1619 editus est Neapoli libellus, compositus jussu eminentissimi Cardinalis Decii Carafa archiepiscopi Neapolitani, atque hunc præferens titulum: Catalogus Sanctorum aliquot, ab omnibus ecclesiasticis Neapoli, & per totam diocesim, Officio de communi in posterum celebrandorum. In hoc libello ad diem iv Septembris S. Candida senior celebranda proponitur ritu semiduplici cum commemoratione S. Candidæ junioris. Addantur autem sequentes observationes: Duas Candidas Neapolitanas habet hac die Martyrologium Romanum, & tamen unam tantum, hoc est, Senioremem hactenus semiduplici Officio colimus. In posterum ambas uno die venerabimur. Brachium, & dentes aliquot senioris Candidæ habent, ut accepimus, Canonici Regulares in æde S. Petri ad Aram. De ea in Vita S. Aspreni, & in tabulis ecclesiæ Neapolitanæ. Porro S. Candida junior fuit conjugata: vixitque præstanti pietate & fide ante annos mille, hoc est, imperante Mauritio. Extat nobile epitaphium marmoris incisum in æde S. Andreæ, ubi & corpus ejus colitur. Inde verò pars ossium ejus ad ædem archiepiscopalem in cappellam Theauri, pars verò in propinquum templum S. Angeli ad Nidum honorificè translata sunt. *Ha observationes satis ostendunt, notulam marginalem Castellani exactam non esse; nec senioremem Candidam memorari ceptam occasione Junioris; sed Senioremem cultam esse Neapoli, priusquam Junioris memoria celebraretur. Hoc, inquam, ex datis observationibus sequitur, nisi quis temerè affirmare voluerit, Candidam juniorem prius à seculo vii translata fuisse ad tempora S. Petri apostoli, atque ita occasionem dedisse alteram Candidam comminiscendi. Verum errores tam crassi non præsumendi, aut temerè affirmandi; sed solidè probandi sunt.**

C *Et monumentis utcumque antiquis,*

3 Quod verò ait Castellanus S. Candidam senioremem Romano Martyrologio insertam esse auctoritate Vita S. Aspreni, eatenus verum est, quòd omnia ferè, quæ de illa Sancta narrantur, ex dicta Vita sint accepta. Jam illa compendio dedimus ex Ferrario, qui Acta S. Aspreni satis rectè est secutus. Verum Vita illa S. Aspreni tam

D recens non est, quàm insinuat Castellanus; ejusque Vita auctoritas aliunde etiam utcumque justificatur. Bartholomæus Chiocarellus in Catalogo antistitum Neapolitanorum de prima Vita pag. 10 ita loquitur: Habetur etiam sancti Aspreni Vita... sincerissimè, et si rudi stylo nulloque fuce atque orationis elegantia elaborata, sed sincerà tantum historicà veritate referta, quæ conscripta videtur (si conjecturæ locus est) paulo post Silvestri Papæ & Constantini augusti tempora, quæ antiquis Longobardicis litteris exarata servatur in majoris ecclesiæ Theauri sacello. Eam Neapolitana ecclesia ab antiquissimis temporibus in Sancti ejusdem ecclesiastico Officio recitare consueverat, in novem lectiones digestam, quòd quidem Officium typis editum habetur *Vitam istam recitat laudatus scriptor, eademque à nobis data est ad iii Augusti in Aspreno. An autem revera tam sit antiqua, quàm eam esse conjecit Chiocarellus, non desinio. Attamen stylo satis est simplice & puro; nec dubitari potest, quin sit antiqua; & satis mihi apparet verisimile, scriptam esse aut ante tempora junioris Candidæ, aut certè non diu post. At observo, mulierem illam, quæ à S. Petro conversa narratur, quæque nunc Candida senior nominatur, nunquam nomine proprio vocari, sed solam dici Vetulam, aut Mulierem, aut Mulierculam senem. Hæc autem ommissio nominis proprii nonnullam præbet suspicionem, nomen sancta illius Mulieris fuisse incognitum, atque ideo Candidam vocatam à posteris. Suspicio tamen illa solido caret fundamento: nam scriptor ille nomen S. Candidæ omittere potuit, quia de ea non agebat, sed de Aspreno. Deinde omnes scriptores posteriores Sanctam hanc nominârunt Candidam, nec ullus affirmat nomen illud esse post mortem Sancta datum.*

E **4** *Habemus vetus Ms., in quo narratur erectio sacelli S. Mariae de Principio, & in quo repetitis vicibus mentio fit de S. Candida, uti & de S. Aspreno. Hoc scriptum à Chiocarello pag. 25 ita laudatur: Vetus historia sanctæ Mariæ de Principio, quæ in solemnibus dedicationis ejus ecclesiæ in Officio ecclesiastico, quòd præcis temporibus legi consueverat, & in canonicorum archivio asservatur, Longobardis litteris descripta, quam ad verbum fere descripsisse videtur Joannes Villanus Neapolitanus in Chron. Neap. lib. i cap. xli. Relata quidem in hoc Ms. fabulis inquinata videntur, atque idcirco huc transferenda non censeo, quæ in eo leguntur de constructione & dotatione illius ecclesiæ per Constantinum Magnum. Attamen huc transferam, quæ de S. Candida in eo narrantur, quia ob qualemcumque istius scripti antiquitatem saltem valent ad Candidam senioremem à juniore distinguendam. Erat etenim prope dictam cappellam S. Joannis, & prope porticum dicti palatii episcopalis, domuncula, sive cellula cum oratorio seu altari, ubi, dum vixit S. Aspren, illa sancta vetula Candida cælibem vitam duxit. Mox additur, locum fuisse cultui divino mancipatum propter devotionem S. Candidæ. Inferius vero asseritur magnus ibi fuisse concursus populi, quia illic illa sancta vetula Candida in servitio Dei juxta ecclesiam & palatium dicti antistitis Aspren, vitam finivit. Nolim quidem illam Candidæ habitationem ut certam aut admodum probabilem asserere, quòd scripti auctor sit multis seculis posterior, ut patet ex ducatu Spoletino, aliisque locis, quæ in scripto illo designantur nominibus re-*

F *sentio-*

A centioribus; aitamen incredibile apparet, hæc conficta esse de juniore Candida, quæ vixit imperante Mauritio, seu sub finem seculi vi.

nonnulla dicuntur
 5 Mox in eodem Ms. subditur, corpus S. Candidæ sepultum fuisse in ecclesia S. Petri ad Aram, prout etiam asserunt neoterici. Deinde de miraculis dicuntur sequentia: Et quia S. Candida multis effulsit, & quotidie fulget miraculis, ad utilitatem ignorantium non est prætermittendum silentio, quòd, si quis molestetur vel infirmetur vitio frigoris, seu quartanæ, simul cum devotè biberit aquam lotionis capitis seu ossium dictæ Sanctæ, quod quolibet anno conficitur in die suæ festivitatis, sicut miraculosum vinum S. Antonii, virtute omnipotentis Dei, & meritis præfatæ S. Candidæ, illico convalescit, & protinus liberatur. Quæ quidem aqua, quod est mirabile dictu, virtute Dei per annum & ultra impetresibilis & saporosa servatur. Ita ferè exemplar Ms., anno 1638. Neapoli transmissum à Beauillo nostro, qui frequenter in hoc Opere laudatus est. Desumptum autem notatur ex vetustis codicibus majoris ecclesiæ Neapolitanæ. At voces nonnulla ita contractæ & miserè exarata sunt in meo exemplari, ut legi non potuerint, atque idcirco fuerint omitenda. Data tamen satis clarè leguntur; nec sensus vocum est immutatus. Quod verò hic dicitur de aqua singulis annis benedici solita per reliquias Sanctæ, congruit cum dictis num. 1 à Ferrario.

B Chiocarellus pag. xi recitat alteram Vitam S. Aspreni, cujus anti me habeo exemplar Ms. sub hoc titulo: Qualiter B. Petrus apostolus primò venit in civitatem Neapolitanam. Antonius Caracciolo lib. de Sacris monumentis ecclesiæ Neapolitanæ cap. 5 de hoc scripto sic loquitur per conjecturam: Cujus ego auctorem, si è stylo conjicere liceat, facio Petrum subdiaconum, qui S. Agnelli miracula scripsit... Vixit Petrus subdiaconus, circa annum Christi millesimum ducentessimum. Chiocarellus de etate scripti nihil dicit. Ego verò scriptum illud antiquius credo, quia videtur præluxisse Alberico, tertiæ Vitæ auctori, qui scripsit circa annum 1220 aut 1230, ut videbimus. Porro in dicta Vita de S. Candida referuntur omnia, quæ in priori. Quippe relato S. Petri adventu Neapolim, de visa & interrogata ab eo Candida sic habet: Et disponente Deo (Petrus Neapolim ingressus) quandam mulierem satis antiquam illic conspicit transeuntem, quam ad se vocatam percunctatur, si ipsa civis esset civitatis ipsius, & quo nomine vocitetur. Cui respondit se civem esse, & Candidam nominari. Quàmque nominatam interrogat de civitatis statu, de civium habitu, de forma morum, de qualitatibus animorum: & quæ eis jura, quæ devotio, quæ leges in cultura Deitatis, quæ in pietate religio &c. Cum autem ab hisce interrogationibus, quibus Candida respondebat, Petrus ad fidei prædicationem progrediretur, & de patris miraculis mentionem faceret; dixit Candida se credituram ea esse vera, si capitis dolore, quo solebat affligi, liberaretur. Petrus continuo fugat divina virtute dictum capitis dolorem. Mulier verò credit, & deinde baptizatur. Missa quoque ad Asprenum agrotantem à Petro, illum, jubente Petro, sanitati restituit. Hac ibidem pluribus verbis sunt enarrata.

de S. Candida seniore,
 6 Chiocarellus pag. xi recitat alteram Vitam S. Aspreni, cujus anti me habeo exemplar Ms. sub hoc titulo: Qualiter B. Petrus apostolus primò venit in civitatem Neapolitanam. Antonius Caracciolo lib. de Sacris monumentis ecclesiæ Neapolitanæ cap. 5 de hoc scripto sic loquitur per conjecturam: Cujus ego auctorem, si è stylo conjicere liceat, facio Petrum subdiaconum, qui S. Agnelli miracula scripsit... Vixit Petrus subdiaconus, circa annum Christi millesimum ducentessimum. Chiocarellus de etate scripti nihil dicit. Ego verò scriptum illud antiquius credo, quia videtur præluxisse Alberico, tertiæ Vitæ auctori, qui scripsit circa annum 1220 aut 1230, ut videbimus. Porro in dicta Vita de S. Candida referuntur omnia, quæ in priori. Quippe relato S. Petri adventu Neapolim, de visa & interrogata ab eo Candida sic habet: Et disponente Deo (Petrus Neapolim ingressus) quandam mulierem satis antiquam illic conspicit transeuntem, quam ad se vocatam percunctatur, si ipsa civis esset civitatis ipsius, & quo nomine vocitetur. Cui respondit se civem esse, & Candidam nominari. Quàmque nominatam interrogat de civitatis statu, de civium habitu, de forma morum, de qualitatibus animorum: & quæ eis jura, quæ devotio, quæ leges in cultura Deitatis, quæ in pietate religio &c. Cum autem ab hisce interrogationibus, quibus Candida respondebat, Petrus ad fidei prædicationem progrediretur, & de patris miraculis mentionem faceret; dixit Candida se credituram ea esse vera, si capitis dolore, quo solebat affligi, liberaretur. Petrus continuo fugat divina virtute dictum capitis dolorem. Mulier verò credit, & deinde baptizatur. Missa quoque ad Asprenum agrotantem à Petro, illum, jubente Petro, sanitati restituit. Hac ibidem pluribus verbis sunt enarrata.

C Tertia S. Aspreni Vita quam etiam indicat Chiocarellus, edita est in Italia Sacra Ughelli recusa tom. 6 col. 19 & sequentibus. Auctor hujus est Albericus quidam, qui eam scripsit ad Septembris Tomus II.

de ejus conversione per S. Petrum,
 Tertia S. Aspreni Vita quam etiam indicat Chiocarellus, edita est in Italia Sacra Ughelli recusa tom. 6 col. 19 & sequentibus. Auctor hujus est Albericus quidam, qui eam scripsit ad Septembris Tomus II.

AUCTORE J. S.
 Petrum antistitem Neapolitanum, ejusque jussu. Petrum II intelligit Ughellus; cumque illius episcopatum ordiatur anno 1216, Vita scripta refertur in editione secunda ad annum circiter 1230. Quid porro tertia hujusce Vita scriptor Albericus præstiterit, ipse indicat in præfatione ad Petrum archiepiscopum hisce verbis: Tuis itaque, pater oclies beatissime, jussionibus obsecundans, eorum, qui declamatoriè in ecclesia plebem alloqui confueverunt, nitor exequi morem. Et in sancti confessoris præconia ea, quæ ipse exarata dedisti, stylo alio intermiscens, ad novem quantitatis médiocris lectionum distinctiones, qualemcumque conabor eruclare sermonem. *Vetustiore igitur Vitam habebat, eamque jubebatur oratorio sermone expolire & amplificare, ut jam clarius supra dixerat, ita scribens: Imperas, . . . ea, quæ de hoc sancto viro breviter, & inculto corruptoque sermone in tomo chartæ mihi exarata dedisti, stylo diffusiori atque exultiori prosequi curem. Fecit Albericus, quod petebat, atque eadem prorsus exposuit de Aspreno & Candida, qua in Viis ante memoratis legimus, sive illas ipsas ante se habuerit, sive aliud Ms. antiquum. Ex hisce, opinor, satis liquet S. Candidam seniore non esse desumptam ex Vita planè neoterica S. Aspreni; sed ex monumentis non quidem tam vetustis, ut omnia indubitam fidem mereantur; at ea saltem vetustate, ut suspicari non possimus seniore Candidam cum juniore, sub finem seculi vi defuncta, eandem esse. Addit Chiocarellus pag. 15 litteras regum Neapolitanorum seculi xiiii & xv, & Gasparis archiepiscopi Neapolitani anni 1448, in quibus omnibus S. Aspren & S. Candida à S. Petro conversi dicuntur; multosque alios pro eadem opinione adducit auctores. Pro eadem quoque sententia, quatenus spectat ad conversionem & episcopatum S. Aspreni, plura apud nos allegata sunt in Aspreno ad diem iii Augusti.*

aliisque ad eam spectantibus; clarè ostenditur,
 8 Antonius Caracciolo supra laudatus cap. 5 hæc insuper ad propositum nostrum scribit: In veteri Ms. Rituali ecclesiæ Neapolitanæ, in Litanis, quæ pro agonizantibus dicebantur, invocabatur & Candida cum aliis sanctis virginibus. . . Sed cum in Officio ecclesiastico colatur ut Mulier sancta, talem ipsam fuisse existimamus, quamquam virginitatis coronâ haud ornatam. Facile assentior Caracciolo, virginitatem S. Candidæ non esse verisimilem, si tam proveccta fuerit etate, dum conversa est à S. Petro, quàm ubique in Vita S. Aspreni indicatur: nam virginitas rara erat apud gentiles. De nobili genere & consanguinitate cum S. Aspreno non tam facile Caracciolo consentire possum. Ait ille quidem: Fuisse verò etiam nobilem, &, ut nonnulli putant, Aspreni consanguineam, apud me certum est: apud aliquos dubium. At illius certitudinis rationes solidas non allegat. Quod enim aliqui scriptores neoterici affirmarint consanguineam Aspreni fuisse, quòdque vulgus ita autumat, ad certitudinem non sufficit, si vetera deficiant monumenta. Plurimum probaret, si satis distinctum & certum esset, quod subnecti his verbis: Interea tamen non video, cur credere non debeamus Summontio, scriptori sanè diligenti; qui affirmat, se in vetustis Neapolitanæ ecclesiæ monumentis legisse, Candidam fuisse Aspreni consanguineam. Verum non indicavit, cujus temporis sint monumenta illa, quæ Summontius vocavit, ideoque nescimus, an sufficiant ad fidem certam faciendam: nam ut certa nobis res

AUCTORE
J. S.

verisimile
non esse,
Candidam
seniorem
eamdem esse
cum junio-
re.

Gesta San-
cta

esset, tam monumenti antiquitas quam fides erat probanda, & verba ipsa recitanda.

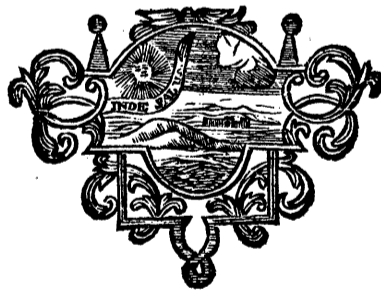
9 Ex dictis haecenus colligo, nequaquam esse dubitandum, quin Candida senior a juniore distinguatur, quod contra Castellannum probare voluit. Nam primò perpetua traditio ecclesiae Neapolitane, quae saltem videtur viguisse à seculo ix, habet Candidam fuisse conversam à S. Petro, & fuisse occasionem conversionis Aspreni. At nullo modo verisimile est, id creditum fuisse de muliere sub finem seculi vi defuncta, cujus nonnulla gesta sunt cognita, & de qua antiquum exstat epitaphium, in quo asseritur obiisse imperante Mauritio. Secundo Candida senior passim vocatur Vetula: junior verò defuncta asseritur circa annum aetatis quinquagesimum. Tertio Senior invocata fuit olim cum virginibus, teste Caracciolo; & in vetusto monumento, aut saltem aetatis media, adducto num. 4 dicitur caelibem vitam duxisse, verisimiliter quia erat vidua. At junior nec virgo credi poterat nec vidua, cum constet mortuam esse ante maritum. Quarto Senioris reliquia servantur in Ara Petri, ibique sepulta creditur. Junioris verò corpus est in ecclesia S. Andreae ad Nidum. Quinto demum nulla unquam fuit in Actis utriusque confusio, nec gesta unius alteri leguntur attributa: nec ullus unquam ante Castellannum, quod quidem noverim, ex duabus unam facere voluit, aut de distinctione dubitavit, nec ullum sane invenio dubitandi fundamentum; ita ut existimem ex sola gestorum utriusque ignorantia id asseruisse Castellannum, quòd non inveniret duas olim Neapoli fuisse cultas.

10 Demum, ut huic Commentario finem imponam, subjungo ex Vita S. Aspreni, data apud nos ad iii Augusti, omnia ista, quae ad S. Candidam spectant, ut ex eis pateat, quid additum sit à Ferrario. Princeps Apollolorum Simon Petrus, Antiocheni fundata ecclesia, Romam accedens, ad moenia urbis Neapolitanæ transeundo pervenit: ubi longo fatigatus itinere, quiescens paululum, quamdam Mulierculam fenem transire conspexit. Sciticitatur ab ea de civitatis statu, de civium habitu, de forma morum, de qualitatibus animorum: quæ eis vita, quæ leges, quæ legum ceremoniæ, quæ in Deitatis cultura devotio, quæ in pietate religio eis inesset; & si alicujus novæ sectæ ratio inconvincibilis innotesceret eis, si proni fierent ac mobiles susceptores. De sua quoque conditione, quo instigante maturet ad urbem, Mulierculæ narravit eidem: quæ nova ferat, quæ invisa, quæ inaudita & felicia modernis tunc temporibus emerferint, euangelizans Christum, feriatim adaperit, . . . signa & prodigia Christi, visa per eum, narrans eidem. Ad quod dictum Petri Vetula silentium ruapens, ait: Tenebo certa, & credam indubia, si ejus, quem tantis effers præ-

coniis, nomine invocato, solutis doloribus meis, plenè mihi fuerit sospitas restituta.

11 Tunc Petrus, Christi nomine invocato, ex Vita S. Aspreni, inquit: Tibi, qui hanc crucias Vetulam impiè, morbe pestifer, effuge, evanesce, & evacuare in nihilum, illius nomini dans honorem, cui est cum Patre & vivifico Flamine par virtus, æqualis honor, gloria concors, majestas eadem per omnia secula seculorum. Cùmque Christicolæ, Petri secuti vestigia ab Antiocheni finibus, respondissent, AMEN; Vetula protinus est sanata, & miratur, tam repenti se se tam subito innovatam, & alteram factam ex altera. Credidit Mulier, & regenerantis liquoris baptismi rore perfunditur salutari, & dicit Mulier Petro: Habeo amicissimum quemdam, nomine Aspren, atrocissimo morbo quassatum, hominem benignum, pium, modestum, sobrium, & religiosum: . . . qui si sanari per te poterit, fidem, quam prædicat, statim recipiet; ejusque assertor idoneus, defensor robustus & propugnator existet. Tunc Petrus Vetulæ dixit: Vade properè, & manu apprehensa Aspren, dicas ei: Petrus Jesu Christi in Judæa crucifixi discipulus, mandat tibi, ut ægritudine vanescente, ad sanitatem pristinam continuo reformeris. Et veniens Mulier ad Aspren, vix præcepta Petri complens, (id est, compleverat, cum) è vestigio est sanatus. Haecenus de Candida, nec plura in Vita S. Aspreni. Hac verò eodem prorsus modo, sed pluribus verbis enarrantur in duabus aliis Vitis.

12 Quapropter ignoro, unde neoterici, & cum quibus ipsis Ferrarius, hauserint, S. Petrum Candidæ nonnulla addiderunt neoterici. tradidisse baculum suum, dum mitebatur ad sanandum Asprenum. Similiter ignoro, unde diem emortualem acceperit cum aliis Ferrarius; & quo fundamento Caracciolus annum emortualem tamquam certum asserat his verbis: Obiit Candida honorum meritis cumulata anno Christi lxxviii, Lini Papæ ix. Vehementer suspicor diem & annum obiit prorsus fuisse ignotum; sed asseri deinde cœpisse mortuam esse die iv Septembris, quia eo die colitur; diem autem iv Septembris pro festivitate ipsius electum esse, quòd illo die obierit & colatur Candida junior, de qua inferius agemus. Verùm annus à Caracciolo assertus non modò mihi incertus apparet, sed parùm etiam probabilis. Quippe, si Vetula fuit tempore conversionis, non est verisimile, eam deinde superfuisse ad annos ferè triginta quatuor, nisi sequeretur ex calculo Caraccioli. Hisce de causis annum emortualem fixi modo quodam vago post medium seculi i. Demum si quis voluerit exquisire, an omnino certa videantur, quæ de S. Candida sunt recitata ex Vita S. Aspreni; candidè fatebor Vitam S. Aspreni nec tam antiquam esse nec tam accuratè scriptam, ut omnia pro omnino certis haberi debeant; at ceteris saltem esse probabiliora.

DE SANCTA HERMIONE

FILIA SANCTI PHILIPPI

E P H E S I

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

Sanctæ memoria in Fastis : utrùm fuerit filia S. Philippi apostoli an Diaconi ? Acta fabulosa ex Menæis edenda.

CIRCA
CXVII, UT
FERTUR.
Memoria
Sanctæ in
Fastis Græcis :

B

Graci hac die annuntiant in variis Fastis S. Hermionem filiam S. Philippi apostoli : Philippum tamen diaconum claris verbis in plerisque designant, apostolum illum vocantes. Menologium Sirlletianum ita habet : Item sanctæ Hermiones, quæ fuit una ex quatuor filiabus Philippi, qui Candaces reginæ eunuchum baptizavit. Hæc sancta Hermione sub Trajano imperatore pro Christiana confessione forti & constanti animo perferens tormenta, multis editis miraculis, migravit ad Dominum. Allegatum elogium non omnino congruit cum Menæis, nec cum Menologio Basiliæ imperatoris jussu edito, in quo hæc leguntur ad 14 Septembris : Eodem die certamen sanctæ martyris Hermiones, filia sancti Philippi apostoli : atque hoc subditur Elogium : Sancta martyr Hermione, filia Philippi apostoli, floruit Trajano imperatore. Habuit autem forem nomine Eutychem, cum qua Ephesum perrexit, ut Joannem theologum adorarent : non tamen invenerunt eum : translatus enim jam fuerat. Venit autem & Trajanus imperator Ephesum ad Persicam expeditionem, audivitque nomen Hermiones percelebre ac venerandum, eo quod prophético esset afflata spiritu. Comprehensam igitur cum à Christi cultu abducere non posset, jubet illi alapas incuti : cui Dominus apparens addidit animum, confirmavitque, ut tormenta fortiter perferret. Sed paulo post à Trajano dimittitur, quod ei prædixisset fore, ut de Persis triumpharet. Adrianus verò gener & successor Trajani comprehensam iterum cogit Christum abnegare, idolisque sacrificare. Quod cum illa facere renuisset, jussit amputari ejus caput. Arefcntibus verò carnificum manibus, ipsi etiam in Christum crediderunt, atque unâ cum illa capite plexi sunt.

quorum elo-
gia non con-
sonant in
omnibus.

2 In hisce elogiis manifesta est discrepantia, cum in posteriori asseratur mors violenta, in priori tormenta quidem memorentur tolerata, sed mors iis illata non dicatur. In elogio ex Menæis dando Sancta rursus torta dicitur sub Adriano, damnataque capitis. Verùm cum manus carnificum exaruisent, hi conversi asseruntur, & Sancta in eodem loco in pace defuncta. Quid ex hisce appareat probabilius, infra investigabimus. Interim corrigi debet asserta hic, uti etiam in Menæis, translatio S. Joannis apostoli, quæ nonnullis olim placuit ; sed satis certum est obiis-

se S. Joannem, uti obierunt alii Apostoli. Annuntiatio, qua præponitur in Menæis, martyrium non indicat, uti nec versiculi sequentes. Verba Græca accipe : Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τῆς ἁγίας Ἑρμιόνης, μιᾶς τῶν Ὁμολογούντων Φιλιπποῦ τοῦ Διακόνου. Eadem die memoria sanctæ Hermiones, unius è filiabus Philippi apostoli.

Χωρεῖ ὡς αὐτὸς ἕγενός Ἑρμιόνη,
Ἐρμῶν ὁρῶσα τὴν σωτηρίαν.
Abit ad ipsos cælos Hermione,
Stabilem consecuta salutem.

Ferrarius in Catalogo generali Herminam vocat, & de ea sic habet : Apud Hierapolim Phrygiæ sanctæ Herminæ martyris, filia S. Philippi discipuli sub Trajano. Verùm nec nomen Sanctæ, nec locum martyrii, hic rectè expressit Ferrarius, quod non videatur consuluisse, nisi Menologium Sirlletianum, illudque exactè non fuerit secutus, sed suas adjunxerit conjecturas. Accuratius mentem Græcorum expressit Castellanus in Martyrologio universali, Sanctam sic annuntians : Ephesi sanctæ Hermiones, quam Græci faciunt filiam S. Philippi apostoli, & martyrem sub Adriano. Hæc latius dicuntur in Basiliano Menologio jam laudato, & in elogio ex Menæis recitando.

3 Verumtamen duplex ex laudatis monumentis oritur dubitatio, nimirum utrùm Hermione censenda sit filia Philippi apostoli, unius ex duodecim, an verò Philippi diaconi, qui etiam à promulgato Evangelio Apostolus subinde vocatur, maxime apud Græcos. Horum Fasti, cum dicant filiam fuisse Philippi, qui baptizavit eunuchum Candaces reginæ, non obscurè designant Philippum diaconum, de quo id narratur Act. 8, quique revera quatuor habuit filias virgines prophetantes, sicut Act. 21 & 8 legitur. Verùm aliqui scriptores neoterici magis credunt epistola Polycratis sub finem seculi 2 Ephesini episcopi ad Victorem I Romanum Pontificem. Hanc Epistolam laudârunt Eusebius, S. Hieronymus & Rufinus, citati apud nos ad 1 Maii in S. Philippo apostolo § 2. Satis erit huc fragmentum transferre ex S. Hieronymo, qui non exiguam illius Epistola partem recitat in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum in Polycrate, hujus verba sic exprimens : Etenim in Asia elementa maxima dormierunt, quæ resurgent in die Domini, quando venturus est de cælis in majestate sua ; & suscitaturus omnes Sanctos, Philippum loquor de duodecim Apostolis, qui dormivit Hierapoli, & duas filias ejus, quæ virgines tenuerunt ; & a-

Dabitatur,
utrùm Her-
mione sit
Philippi a-
postoli an
diaconi
filia ;

F

AUCTORE
J. S.

item an vir-
go sit &
martyr.

B

C

Duo Phi-
lippi olim
ab aliqui-
bus fuere
confusi :

liam ejus filiam, quæ Spiritu sancto plena in Epheso occubuit. Dubitari vix potest, quin filia illa Philippi apostoli, Ephesi defuncta, sit ipsa Hermione, de qua agimus. Atqui manifestè asserit Polycrates eam fuisse filiam Philippi, unius ex duodecim Apostolis. Si igitur Polycrati episcopo Ephesino, circa finem seculi 2 scribenti de Sancta Ephesi defuncta, volumus fidem adhibere, necessariò dicendum est, Hermionem fuisse filiam Philippi apostoli: nam Philippo apostolo varias fuisse filias, etiam scripserunt Clemens Alexandrinus, aliique à Florentinio, Henschenio & Tillemontio laudati. Verùm hæc infra paulo latius iraculabuntur.

4 Quæri deinde potest, an Hermione virgo fuerit; & an martyr, uti asserunt rursus Græcorum Fasti: utrumque enim videtur ambiguum. Ad ducta verba Polycratis filias Philippi, quæ Hierapoli obierunt, virgines fuisse docent; at de virginitate illius, quæ Spiritu sancto plena in Epheso occubuit, prorsus tacet Polycrates, illudque silentium tanto majorem suspicionem ingerit, quanto expressius aliarum virginitatem eodem loco declarat. Ambiguitatem auget Clemens Alexandrinus, qui lib. 3 Stromatum ait: Philippus autem filias quoque suas viris tradidit. Hæc, inquam, virginitatem S. Hermiones ambiguum faciunt. Responderi tamen potest, Polycratem non negare virginitatem Hermiones; sed de ea solùm tacere, quòd aliunde satis esset commendata Hermione. At hæc responsio non poterit omnem de ipsius matrimonio suspicionem tollere. Poterit quoque elevari auctoritas Clementis Alexandrini, quia hic in alios subinde errores incidit; at ostendi certò non poterit, eum errasse in verbis allegatis. Id tamen certum est, Clementem non debere intelligi de omnibus filiabus Philippi apostoli, quando dicit maritatas fuisse, cum certè duæ permanerint virgines; ideoque necesse non esse, ut illa ipsius verba de Hermione explicentur: plures enim filias habere potuit Philippus, prout septem ei filias attribuit Menologium Basilii imperatoris; atque ex illis maritata manere potuerunt in Palæstina, virgines verò in Asiam proficisci. Itaque de virginitate Hermiones nihil certi potest statui ab illis, qui existimant fuisse filiam unius ex duodecim Apostolis. At fuisse probabilius filiam diaconi, & consequenter virginem mox probabo. Martyrium aequè incertum redditur ex allegatis verbis Polycratis, atque ex silentio antiquorum omnium; præsertim quia Polycrates in eadem Epistola titulum martyrii non omisit de omnibus Sanctis, quos in Asia mortuos scribit: sed S. Joannem Evangelistam, Polycarpum, Thraseam, & Sagarem martyres nominat. Martyrium igitur Hermiones, quòd modo parùm probabili in Menais & Menologiis refertur, videtur incertum, cum nequeat probari satis certò.

5 Porro varii scriptores existimârunt, filias Philippi diaconi per errorem attributas esse Philippo apostolo; alii contra contendunt, utriusque Philippo nonnullas fuisse filias. Quapropter operæ pretium erit, si examinavero paulo uberius ambiguum hanc controversiam. Valefius in Annotationibus suis ad Historiam ecclesiasticam Eusebii lib. 3 cap. 31 primò observat, verba Eusebii non rectè fuisse Latine expressa à Christophorsono, qui pro Philippo uno ex duodecim Apostolis, Philippum unum ex septem diaconis substituit. Sequens tamen illius sententiam, hæc subdit: Vetus quidem hic error fuit, ut Philippum

diaconum & euangelistam cum Philippo apostolo confunderent. Et quia in Actibus Apostolorum cap. XXI Philippi euangelistæ quatuor filias virgines prophetasse legerant, Philippum apostolum conjugem habuisse & filias suscepisse dixerunt. Ita præter Polycratem Clemens Alexandrinus supra in capite xxx, & Papias infra. Verùm ex Actibus Apostolorum manifestè colligitur Philippum diaconum eum, à quo eunuchus baptizatus est, & qui quatuor habuit filias prophetantes, alium fuisse à Philippo apostolo. Vide Isidorum Pelusiota in libro primo epistola cxxvii & sequentibus, ubi id apertissimè demonstrat. Hactenus Valefius, non dubitans Polycratem, Clementem Alexandrinum & Papiam erroris arguere, ac si Philippum apostolum & Philippum diaconum confudissent. Difficiliter sanè credere possem, duorum Philipporum distinctionem scriptoribus tam antiquis fuisse incognitam, nisi Isidorus Pelusiota illius confusionis fidem faceret, & nisi Eusebius ipse occasionem praberet suspicandi, se non prorsus fuisse immunem ab illa confusione, quam ei attribuit Florentinius. Verumtamen forsitan necesse non erit confusionem Philipporum agnoscere; sed satis erit, si dicamus filias unius alteri attributas.

6 Varia sanè præter opinionem in hac questione se mihi obtulerunt; nam dum sententiam de filiabus Philippi apostoli, primò traditam à Florentinio, confirmatamque ab Henschenio & à Tillemontio, quam omnino veram & satis certam existimabam, diligenter versabar, ut eam, si fieri posset, novis rationibus firmarem; contraria potius rationes occurrerunt, dubitationemque satis vehementem de veritate illius sententia mihi ingesserunt, præsertim quia Eusebius contraria magis favet sententiæ, atque ita occasionem præbet suspicandi filias illas Philippi apostoli ex sola confusione ortas. Henschenius ipse nonnihil de veritate sua opinionis se dubitasse ostendit in Philippo, dum ad hunc locum remittit num. 16, ut, si erratum fuerit, hic emendetur. Nolim tamen prorsus asserere, erratum fuisse, aut sententiam de filiabus Philippi apostoli falsitatis arguere; at solùm ostendam incertam saltem esse, & oppositâ sententiâ minùs probabilem: atque istud evincere, opinor, rationes mox danda. Ut autem clarior sit disputatio, quæ certa apparent, breviter præmittam. Primò satis certum est, Philippum apostolum sepultum esse Hierapoli, ibique etiam sepultas aliquot virgines filias alterutrius Philippi, harum verò sororem Hermionem Ephesi sepultam esse. Secundò facile admittam, Polycratem favere adversariis, nisi locus ipsius sit corruptus. Hiscè positis, momenta utriusque sententiæ ponderare incipio.

7 Primus, qui de filiabus Philippi apud Eusebium meminit, est Papias Hierapolitanus episcopus, qui vixit cum discipulis Apostolorum, & multa se ex illis didicisse testatur apud Eusebium lib. 3 cap. 39, ubi Eusebius deinde ad propositum nostrum hæc habet: Philippum quidem apostolum unâ cum filiabus Hierapoli degere solitum superius docuimus. Nunc verò quemadmodum Papias, qui iisdem temporibus vixit, mirabilem quamdam narrationem à Philippi filiabus accepisse se refert, exponamus. Scribit enim mortuum sua ætate ad vitam revocatum. Hæc primo saltem intuitu favent sententiæ de filiabus Philippi apostoli: atque ex hoc fonte haurire potuit Polycrates. Plura habet Eusebius lib. 3 cap. 31, atque ad hunc locum respexit in verbis allegatis.

& probabilius est, diaconi filias Apostolo fuisse attributas:

F

nam Papias, Polycratis, & Proculi verba Eusebii intellexit,

A legatis. Adducit ibidem ex epistola Polycratis verbanum. 3 data. Postea sic pergit: Deinde in Dialogo Caii, cujus supra fecimus mentionem, Proculus adversus quem instituta est disputatio, de Philippi ejusque filiarum exitu planè consentiens cum iis, quæ modò retulimus, sic ait: Quatuor posthæc Philippi filia prophetides fuerunt Hierapoli Asiæ civitate, ubi etiam earum & patris Philippi sepulcrum visitur. Hæc ille. Lucas verò in Actibus Apostolorum, Philippi filiarum meminit, quæ dono prophetiæ ornatae, apud Cæsaream Judææ tunc temporis cum patre degebant. Venimus, inquit, Cæsaream: & ingressi, in domum Philippi evangelistæ, qui erat unus, è septem, mansimus apud eum. Huic autem, erant quatuor filiae virgines prophetantes. Hæc ille. *Haec ille Eusebius, aut duos Philippos ipse confundens, aut modesta quadam insinuatione aliorum dicta corrigens: nam filia quatuor apud Lucam memorata sine ullo dubio erant Philippi diaconi, ut ipsa verba declarant.*

B aut certè explicuit de filiabus Philippi diaconi,

8 Porro Eusebium loqui de iisdem Philippi filiabus, clarum videtur, tum quia Lucam citans, nullam distinctionem insinuat, tum etiam quia ait, Quæ dono prophetiæ ornatae apud Cæsaream Judææ tunc temporis cum patre degebant, innuens vocibus tunc temporis postmodum aliò profectus esse; sibi quæ easdem videri cum sepultis Hierapoli. Si autem aliò fuerint profectæ, uti aliunde quoque verisimile esse videbimus, facilem confusioni occasionem præbere poterunt; nec erit, cur tantopere inherere debeamus auctoritati Polycratis, qui & errare potuit, & ex una tantum epistola innotuit, ita ut scire nequeamus, quàm fuerit in scribendo accuratus. Ego sanè mecum ita disputo. Vidit Eusebius, quid Papias, quid Polycrates, quid Proculus apud Caium, quid denique Clemens Alexandrinus, de filiabus Philippi dixisset, allatisque omnium dictis, sententiam suam exprimit Luca verba allegando de filiabus Philippi diaconi, ut aliorum dicta confirmet. Itaque, si credidit Philippi apostoli filias fuisse, quæ sepultæ erant Hierapoli & Ephesi, utrumque Philippum confudit: quod difficulter credi potest de viro tam docto, præsertim cum alleget verba Luca, ubi Philippus pater illarum filiarum dicitur unus è septem, diaconis nimirum. Si verò duos Philippos non confuderit Eusebius, uti est verisimilius, omnia aliorum dicta intellexit de filiabus Philippi diaconi, & Polycratem sic correxit. Rufinus vidit mentem Eusebii esse ambiguam, atque ea, opinor, de causa in versione Eusebii lib. 3 cap. 30 Philippum vocat Apostolum, reliquis verò Evangelistam, etiam in ipsa Epistola Polycratis lib. 5 cap. 24, prout alii jam observarunt, merito conquerentes de infidelitate Rufini in interpretando. Credibile tamen est, Rufinum sic verba Eusebii Latina fecisse, quòd existimaret agi revera de filiabus Philippi diaconi, atque idcirco huic sententia nonnihil ponderis addidit.

nisi utrumque Philippum confuderit: quod non est verisimile.

* filiabus
* commo-
rantibus

9 Florentinius in Indiculo Apostolorum pag. 151, & Tillemontius tom. 1 Monum. Ecclesiast. notà 4 in Philippum, existimant utrumque Philippum ab Eusebio confusum, nisi nimirum auctoritate Polycratis. Audiamus Florentinium, cui Tillemontius adhaeret: Sed hic vereor, inquit, ne tam Gaius quàm Eusebius Philippum diaconum cum Apostolo ex duodecim confundant, & quatuor in Actibus Apostolicis Philippi diaconi filias Cæsaream incolentes cum duobus Apostoli filiis Hierapoli commorantes immisceant, &

præcipuè Eusebius, qui Cæsareæ Judææ * reli-
ctâ, Hierapolim incoluisse putat filias quatuor
Philippi ex septem diaconis, cujus Lucas in A-
postolicis Actibus meminerit; cum tamen ex anti-
quis & oculatis testibus Polycrate & Papias diver-
sissimæ hæc filia sint è diversissimis patribus. Ita
ille. *At durum mihi videtur de Eusebio dicere, quòd non noverit Philippum diaconum ab Apostolo distinguere; idque, si opus esset, mallem suspicari de Papias & de Polycrate, quorum minor fuit eruditio. Audi, quid ipse Eusebius lib. 3 cap. 39 de Papias scripserit: Idem præterea scriptor alia nonnulla nudæ vocis traditione ad se pervenisse testatur, novas quasdam scilicet Servatoris parabolas, aliaque fabulis propiora. Inter quæ & mille annorum spatium post corporum resurrectionem fore dicit, quo regnum Christi corporaliter stet in orbe terrarum. Quæ quidem ita opinatus esse videtur Papias ex malè intellectis Apostolorum narrationibus... Fuit enim mediocri admodum ingenio præditus, ut ex scriptis illius conicere licet: plerisque tamen post ipsum ecclesiasticis scriptoribus ejusdem erroris occasionem præbuit, hominis vetustate sententiam suam tuentibus. Hac de Papias Eusebius. Itaque in illum potius cadit suspicio confusionis quàm in Eusebium, cum Philipporum distinctio haurienda esset ex Scripturis, quas non multum scrutatus videtur Papias, qui ipse ibidem sic loquens inducitur ab Eusebio: Neque enim ex librorum lectione tantam me utilitatem capere posse existimabam, quantam ex hominum adhuc superstitum viva voce. Cur, inquam, Papias confusionis istius auctor esse non potuerit, & Polycratem in errorem inducere, non satis perspicio: neque enim ipse alterutrum è Philippis vidit, cumque uterque vocaretur apostolus, filias diaconi apostolo attribueri potuit, cisi eas vidisset; aut certè de illis tam ambiguè scribere, ut Polycratem in errorem deduxerit.*

10 Verum ad tuendam sententiam nostram nec magis nec est facienda
esse non est Papiam erroris arguere, cum ver-
ba illius de filiabus Philippi nullibi sint expressa, Polycratis
& ideo nesciamus, de cujus Philippi filiabus fue-
rit locutus. Eusebius videtur ipsum intellexisse de
filiabus diaconi, uti admittere debuit Florenti-
nius, cum Eusebium confusionis suspectum faciat:
& hac forsitan de causâ Tillemontius Papias au-
thoritate pro sententia sua non utitur. Qua-
propter tota fere quæstio reducitur ad auctorita-
tem Polycratis, quam Tillemontius vehementer
urget loco indicato, & rursus tom. 2 notà 6 in
Philippum diaconum, ubi tamen fatetur ei ad-
versari verba Proculi in Dialogo Caii ex Euse-
bio antiè citata. At lubet querere, cur tanti fa-
cienda sit auctoritas Polycratis, qui integro seculo
scripsit post mortem utriusque Philippi, & octo-
ginta aut pluribus annis post mortem filiarum,
de quibus disputatur, nisi ad insolitam ætatem
pervenerint? An tanti momenti est unicum illud
fragmentum epistolæ, ut credere oporteat scripto-
rem fuisse errori non obnoxium? At illud ipsum
fragmentum exiguam eruditionem aut peritiam
rerum in Asia duobus primis seculis gestarum
insinuat; cum dubium non sit, quin longè plu-
res magni viri intra illud tempus in Asia vitam
finierint, quàm quos recenset Polycrates. Majo-
rem sanè audaciam in asserendo & jactantiam
epistola illa exhibet, quàm veritatis curam. At
se cum fratribus toto orbe dispersis sermones sæ-
pe contulisse, & se cum Asia episcopis verum ac
genuinum Pascha agere diem, videlicet cum Ju-
dæorum

AUCTORE
J. S.
* foriè Cæ-
sareâ Ju-
dææ

E

F

AUCTORE J. S. daorum populus fermentum abjiceret. At certum est, id eum non didicisse ex collatione cum fratribus toto orbe dispersis : nam teste Eusebio, lib. 5 cap. 23 Synodus congregata in Palestina, & altera Roma, episcopi Ponti, & Gallie, ecclesia Osdroëna provincia, episcopus Corinthiorum pluresque alii, omnes unanimi voce declararunt Pascha celebrandum esse die Dominica Resurrectionis, uti in reliquis totius orbis ecclesiis fiebat.

11 Quod vero spectat ad auctoritatem Polycratis in re, de qua agitur; ei credidisse non videntur Eusebius, Hieronymus & Rufinus, etiamsi omnes epistolam ipsius viderint. Eusebius, ut jam vidimus, Philippi diaconi filias memorat, ut explicet Papiam, Polycratem, Proculi & Clementis Alexandrini verba. Hieronymus autem lib. 1 adversus Jovinianum ait: Quamquam, excepto apostolo Petro, non sit manifestè relatum de aliis Apostolis: & quum de uno scriptum sit, ac de cæteris tacitum, intelligere debemus sine uxoribus eos fuisse, de quibus nihil tale Scriptura significet. Fateor quidem Hieronymum hic agere de sola Scriptura, in qua nihil scriptum est de uxore Philippi apostoli. At nec probi nec honesti viri erat, nedum sancti, ex silentio Scriptura inferre velle reliquos Apostolos uxoribus caruisse, si Polycrati, filias Philippi apostoli memoranti, fidem certam habuisset Hieronymus. Rufinus verò sententiam suam fecit manifestam in versione Eusebii, dum omnibus locis, ubi de Philippi filiabus agitur, pro Apostolo Evangelistam substituit, uno loco excepto, ubi Apostolum nominat, sed non addit de duodecim, ut ille ipse locus sit ambiguus, & de diacono intelligi possit, imò & debeat propter alios locos. Verum, inquiet aliquis, cur igitur nec Eusebius, nec Hieronymus, quando verba Polycratis adduxerunt, errorem illius indicarent? Respondeo id eos non semper facere solitos; Eusebium tamen id etiam adductis Luca verbis modestè fecisse. Quapropter si Eusebius; Hieronymus & Rufinus, quibus addi potest Proculus cum Caio disputans paucis annis post scriptam Polycratis epistolam, hujus assertioni manus non dederunt, nec nobis id faciendum esse existimo, præsertim cum varia sint, qua confusionem faciant virisimilem.

12 Attamen objicit Florentinius, cui Henschenius & Tillemontius consenserunt, Casarea, non Hierapoli fuisse domum Philippi diaconi ejusque filiarum, idque certum est ex Actibus Apostolorum cap. 21 § 21 pro anno circiter 58, quo Paulus eò venit. At incertum est ex Scriptura, an Philippus ibidem cum filiabus suis manserit. Ostendere & illud conantur ex S. Hieronymo, qui in Epitaphio S. Paulæ refert eam venisse Casaream, in qua Cornelii (centurionis) domum, Christi vidit ecclesiam; & Philippi (diaconi) ædículas & cubícula quatuor virginum prophetarum. Verum non video ex visa domo Philippi, & cubiculis filiarum ipsius, rectè inferri, Philippum cum filiabus Casarea usque ad mortem permansisse. Rectius id inferretur, si diceretur sepulcrum ipsorum ibi fuisse visum; sed de sepulcro ipsorum tacet Hieronymus. Illud autem silentium Hieronymi de sepulcro aut reliquiis S. Philippi ejusque filiarum majoris mihi momenti apparet, ad negandum eos ibidem mortem oppetiisse, quam si visio domus & cubiculorum ad mortem eorumdem Casarea attribueretur. Quippe sepulcra Sanctorum studiosè frequentabant,

nec obstat sententiæ nostræ, quod Philippus cum filiabus antea habitaverit Casarea,

13 Aliorum quoque sepulcra ibi recensentur, sed potius uti & fons, in quo à Philippo eunuchus est tinctus. At, omissis pluribus, quarere liceat, an verisimile appareat, domum Philippi & filiarum in veneratione fuisse fidelium, sepulcrum verò in oblivione, si omnino Casarea Philippus cum filiabus mortuus esset & sepultus? Huic igitur opinioni allegata S. Hieronymi verba magis ad-versantur quam favent. Præterea non exigui momenti est silentium Eusebii, aut potius locus ejusdem ante allegatus, in quo sepulcrum filiarum Philippi diaconi statuere videtur Hierapoli, locum sic explicante ipso Florentinio. Quis credat Eusebium, qui in eadem urbe cathedram episcopalem diu tenuit, ignorare potuisse Philippum & filias ipsius defunctas esse Casarea, si ibidem revera obissent? An domus Philippi & filiarum tanti fiebat, ut piis peregrinis ostenderentur; Philippus verò ipse cum filiabus ita negligebatur, ut Eusebius ipse ignoraverit eos in sua ecclesia fuisse defunctos? Tanti sanè non est epistola Polycratis, ut id mihi faciat verisimile aut credibile. Accedit, quòd Græci in Menologio suo affirmant, Philippum fuisse episcopum Trallensem in Asia minore: cùmque Act. 21 § 8 vocetur evangelista, dubitari non potest, quin fidem predicare perrexerit, sicut jam ceperat Act. 8, quando eunuchum baptizavit. Si autem fidem predicare perrexerit, uti dixi, vix etiam dubitari potest, quin episcopus fuerit ordinatus, & filiabus quoque suis usus fuerit ad privatam mulierum instructionem: nam illa verisimiliter prophetantes vocantur magis à cura instruendi mulieres, quam à futurorum predictione, licet hanc quoque gratiam ipsis negatam asserere nolim. Ex omnibus hisce admodum est verisimile, filias Philippi cum patre suo in Asiam profectas esse, ad eum in predicatione Evangelii juvandum. Nec obstat, quòd anno 58 adhuc Casarea cum patre degerent: nam potuit eas ibidem detinere pater, donec ætate essent tam provecta, ut sine alicujus offensione aut periculo castitatis comitari possent; & tunc demum eas secum ducere.

14 Baronius, consideratis omnibus, qua de Philippi apostoli & diaconi filiabus relata sunt apud antiquos, ad annum Christi 58 ambiguitatem suam ita declarat: Quid in his ambiguis dicendum sit, non habemus; nisi quòd, quæ dicuntur de Philippi diaconi filiabus, iidemque virginibus, ex divina Scriptura sibi vendicant auctoritatem: quæ autem de filiabus apostoli ab aliis sunt relata, ex incerto feruntur auctore, & nominis errore jactata putantur; dum, quæ sunt Philippi diaconi, Philippo apostolo sunt adscriptæ, cùm præsertim ingenuè profiteatur Hieronymus, nullam haberi certitudinem, præter Petrum,

sed potius uti & fons, in quo à Philippo eunuchus est tinctus. At, omissis pluribus, quarere liceat, an verisimile appareat, domum Philippi & filiarum in veneratione fuisse fidelium, sepulcrum verò in oblivione, si omnino Casarea Philippus cum filiabus mortuus esset & sepultus? Huic igitur opinioni allegata S. Hieronymi verba magis ad-versantur quam favent. Præterea non exigui momenti est silentium Eusebii, aut potius locus ejusdem ante allegatus, in quo sepulcrum filiarum Philippi diaconi statuere videtur Hierapoli, locum sic explicante ipso Florentinio. Quis credat Eusebium, qui in eadem urbe cathedram episcopalem diu tenuit, ignorare potuisse Philippum & filias ipsius defunctas esse Casarea, si ibidem revera obissent? An domus Philippi & filiarum tanti fiebat, ut piis peregrinis ostenderentur; Philippus verò ipse cum filiabus ita negligebatur, ut Eusebius ipse ignoraverit eos in sua ecclesia fuisse defunctos? Tanti sanè non est epistola Polycratis, ut id mihi faciat verisimile aut credibile. Accedit, quòd Græci in Menologio suo affirmant, Philippum fuisse episcopum Trallensem in Asia minore: cùmque Act. 21 § 8 vocetur evangelista, dubitari non potest, quin fidem predicare perrexerit, sicut jam ceperat Act. 8, quando eunuchum baptizavit. Si autem fidem predicare perrexerit, uti dixi, vix etiam dubitari potest, quin episcopus fuerit ordinatus, & filiabus quoque suis usus fuerit ad privatam mulierum instructionem: nam illa verisimiliter prophetantes vocantur magis à cura instruendi mulieres, quam à futurorum predictione, licet hanc quoque gratiam ipsis negatam asserere nolim. Ex omnibus hisce admodum est verisimile, filias Philippi cum patre suo in Asiam profectas esse, ad eum in predicatione Evangelii juvandum. Nec obstat, quòd anno 58 adhuc Casarea cum patre degerent: nam potuit eas ibidem detinere pater, donec ætate essent tam provecta, ut sine alicujus offensione aut periculo castitatis comitari possent; & tunc demum eas secum ducere.

Baronii de hisce dubitatio:

Baronii de hisce dubitatio:

A Petrum, aliquem alium Apostolorum conjugio obligatum fuisse. Porro Clementis de nuptiis filiarum Philippi assertio omnium attestazione rejicitur; cum quotquot de his agunt scriptores, omnes ex æquo easdem virgines nominent. *Hætenus Baronius, cujus sententia sustineri nequit, si Philippum diaconum cum filiabus Casarca mortuum credamus & sepultum. At id jam abunde est refutatum.*

Clementis Alexandrini assertio incerta est, nec certis nobis contraria:

15 Quod verò ait de rejecta ab omnibus Clementis Alexandrini assertione, locum non habet hoc tempore: nam Tillemontius ex eo loco probare nititur Clementem agere de filiabus Philippi apostoli. Argumentum ejus ita formatum est. Clemens asserit aliquas Philippi filias esse nuptas: at filia Philippi diaconi erant virgines: de filiabus igitur Apostoli loquitur Clemens. Verum suggerit ipse Tillemontius aptum responsum, dum observat dici posse aliam quamdam Philippi diaconi filiam nuptam fuisse, à quatuor virginibus distinctam: Scriptura enim nullibi asserit, non fuisse plures Philippo diacono filias. Hac sanè responsio inepta non est, si tamen credatur necessaria: nam Clemens nuptiarum causam agens, facile aliquid pro nuptiis asserere potuit, quod nec certum erat, nec idoneo fundamento nixum, uti alia plura asseruit, quæ passim ut falsa rejiciuntur. Itaque ratio Tillemontii ex Clementis auctoritate petita duobus nititur principiis aequè incertis: incertum enim est, an vera sit Clementis assertio; & incertum, an sit de Apostolo intelligenda. Totum verò ipsius argumentum corruit, si alterutrum sit falsum.

quo modo confusio oriri potuit, quæ filia Philippi diaconi Apostolo fuerint attributa:

16 Quapropter malim suspicari, omnia illa, quæ de filiabus Philippi apostoli dicuntur, ex sola confusione esse nata, & filias esse Philippi diaconi, quarum dua Hierapoli, tertia Ephesi, & quarta loco nobis ignoto sit sepulta. Ita enim intelligemus, memoriam illarum Virginum, quæ celebres fuerunt in vita, non fuisse oblivioni datam post earum obitum. Quo autem modo omnia facile contingere, & dicta confusio oriri poterit, paucis explico. Philippus diaconus post annum 58 profectus fuerit in Asiam ad prædicandum Evangelium, comitantibus eum filiabus: factus tum fuerit Trallensium episcopus, ut asserunt Græci. Eo autem defuncto ante Philippum & Joannem apostolos, quos diu supervivisse constat, potuerunt filia ipsius se partim ad Philippum apostolum, partim ad Joannem conferre, ut istis assisterent, & sic partim Hierapoli, partim Ephesi vitam finire. Imò incredibile non est, eas, vivente patre, se aliis Apostolis junxisse, ut eis servirent, quod pro patris sui servitio una sufficeret. Verum, quandocumque id factum fuerit, verisimile est eas Ephesum & Hierapolim venisse, ut dictis Apostolis opem ferrent; atque ea occasione ab aliquibus habitas fuisse pro filiabus Philippi apostoli, quod hic Hierapoli obisset; quodque Philippus diaconus etiam Apostolus vocaretur. Demum aliis similibus modis confusio induci potuit; & confusionem revera in hisce Philippi filiabus esse, satis ostendunt verba Eusebii, qui assertiones aliorum admodum diversas collegit, ac si invicem consentientes essent, & de Philippi diaconi filiabus exposuit. Huic igitur sententia, non quidem ut certa, sed tamquam probabiliori malim adherere.

Acta ex Menæis denda, in quibus multa sunt fabulosa.

17 Quod spectat ad Acta S. Hermiones in Menæis relata, illa multis haud dubiè fabulis inquinata sunt, licet fieri possit, ut vera nonnulla falsis sint immixta. Dicitur in illis Sancta

Septembris Tomus II.

primùm passa sub Traiano; sed ab eo post aliquot cruciatibus libera dimissa. Deinde vero rursus capta jussu Adriani, multisque tormentis tentata demum obiisse. Verum tam mirabilibus res tota vestitur adjunctis, ut nullam mereantur fidem, quæ de martyrio referuntur. Deinde cum Adrianus imperium adeptus sit anno 117, ad ætatem admodum longævam pervenire debuit Hermione, ut viveret usque ad imperium Adriani. Id tamen incredibile non est, cum Papias, qui Apostolos ipsos non vidit, sed solum Apostolorum discipulos, ex filiabus Philippi se aliquid didicisse asserat, ita ut illa diu post Apostolos videantur fuisse superstites. Hac de causa mortem Sanctæ fixi circa annum 117 cum multa latitudine, & additis vocibus, ut fertur, quia epocha illa incertior est, quam ut indubitanter sit asserenda. Acta, licet fabulis inquinata, ut dixi, ex Menæis Latine reddita per Raderum Societatis nostra subjungo.

AUCTORE
J. S.

ACTA

Ex Menæis Græcis

Interprete Matthæo Radero
S. J. in Opere Ms.

Sanctissimus apostolus Philippus, qui Candacena baptizavit, quatuor habuit filias, quas Evangelista Lucas prophetidas & virgines fuisse testatur. E quibus Hermione & Eutyche in Asiam profectæ quæsierunt S. Joannem theologum. Quo non reperto, quod à Deo, sicut Enoch & Elias, translatus esset, invenerunt Petronium d. S. Pauli apostoli discipulum, à quo institutæ vitam quoque illius imitabantur. Hermione autem medicinæ operam dedit f, ad quam magna hominum copia confluit, quos illa invocato Christi nomine g omnes curavit. Trajano h autem imperatore, cum in Persas iret, Asiam transeunte, delata est apud illum S. Hermione, quod Christiana esset. Ergo adductam ad se blandis verbis conabatur circumvenire, & à Christo abducere. Sed cum frustra esset, jussit illam per aliquot horas colaphis objurgari.

2 Sed Hermione, cum videret Christum pro tribunali, in habitu & forma Petronii residere, atque illam alloquentem & ad constantiam hortantem, verbera pro nihilo duxit. Itaque imperator, spectata illius animi firmitudine, roboreque & constantia, verecundatus dimisit illam. Tunc Sancta publicum aperuit in Asia hospitium, in quo omnes quæ spiritu quæ corpore, consolabatur & juvabat. Eratque illic videre Deum ab mortalibus laudari ac celebrari, quoad vixit Trajanus: quo ex humanis sublato, cum & Hadrianus i gener ipsius in imperium successisset, audissetque de illa, per satellites illam ad se deduci imperavit: quam allocutus, Dic mihi, inquit, anicula, quot es annorum? & unde genus trahis? & cujus auctoritate vivis? Et Sancta: Quot, inquit, annorum sum, & unde genus ducam, Christus meus novit. Ergo imperator; Devestite illam & cædite k ac monete, ut quærenti imperatori modestè & reverenter respondeat. Cumque atrociter cæderetur, illa Do-

Vita Sanctæ Ephesi: coram Traiano colaphis cæditur,

a
b
c
d
e
f

g h

F

ac deinde libera dimittitur Coram Adriano rursus tortæ,

i

k

A a minimum

Ex MENAIS.

varisq̄ue cruciatibus nequidquam tentata,

B

idola precibus dejecit & comminuit: deum capitis damnata,

C

duos lictores, quibus manus exaruerant, & cum eis orans moritur.

m

minum publicè laudabat: cùmque defecissent lictores, imperavit aliis, ut plantis pedum ipsius fibulas subjicerent.

3 Quo factò, Sancta Deum adhuc ampliùs collaudabat. Quo magis incensus tyrannus, jussit ahenum plenum pice, plumbo, bitumine & sulphure incendi, Sanctamque in illud injeci. Cùmque jam vehementer arderet, Sancta sublatis in cœlum oculis, factoque signo crucis, lebetem ingressa est, & ignis subito extinctus, & liquatum plumbum effusum est. Quo viso tyrannus, Incendite, inquit, lebetem, donec ossa illius in cinerem redigantur. Ergo qui ignem igni addebant, viderunt Sanctam tamquam in rore stantem: & Sancta ad tyrannum, Vivit, inquit, Dominus Deus meus, quemadmodum tu fedes, & non sentis ardentis aheni ignem, ita nec ego. Quo dicto, imperator attonitus præ admiratione surrexit è throno, & admota ad lebetem manu, subito cutis unâ cum unguibus decidit à manu. Tunc Sancta exclamavit: Magnus Deus Christianorum. Et tyrannum ampliùs ira inflammavit. Curavit ideò sartagine incendi, ut scintillæ passim exilirent, in quam Sanctam profusus omni veste spoliata projecit. Sed angelus Domini, qui cum ipsa erat, flammam utrimque divisam dissipavit, ita ut multi, qui juxta sartagine deprehensi erant, incenderentur. Illa verò in sartagine quasi in tepenti horti viridario versabatur, Deumque laudabat.

4 Quòd cùm Hadrianus imperator coram spectaret, tam inusitato prodigio exterritus contremuit, jussitque Sanctam extrahi, veritus ne & ipse pabulum ignis fieret. Extracta Sancta imperatorem allocuta est: Imperator, inquit, Dominus meus, cùm in sartagine torrerer, immisit mihi somnium, & videbar adorare magnum Herculem. Lætus hoc somnio imperator statim jussit illam duci ad fanum Herculis, quod illa ingressa, invocata clam Dei clementiâ, statim tonitru ingens è cœlo infremuit, & idola omnia humi fusa & comminuta sunt, & quasi in cinerem redacta. Egressaque fano Sancta; Ingredere, inquit ad imperatorem, & porrigere diis tuis auxiliatricem manum, quia conciderunt, & non possunt ampliùs surgere. Ingressus imperator fanum, visisque diis suis & idolis dejectis & contritis, præcepit ut Sanctæ extra urbem sanctum caput præcideretur.

5 Theodulus ergo & Timotheus l, publici supplicii administri, cum illa urbem egressi, priusquam illa preces ad Deum suas posset ablegare, illam impetu subito volebant antevertere, & cùm plagam intentare conarentur, repente manus utriusque exaruerunt. Itaque ad pedes Sanctæ proccidentes, sincerè toto pectore in Dominum nostrum Jesum Christum crediderunt, & subito sibi, receptis manibus, restituti sunt. Interimque rogarunt Sanctam, uti pro ipsis deprecaretur, ut & animas Domino Deo redderent in conspectu ejus, & ita factum est, statimque in Domino obdormierunt. Nec ipsa diutius in vita morata, eodem in loco requievit. Veneruntque pii quidam & religiosi viri, collectaque horum corpora Ephesum detulere, ibique claro in loco m reposerunt ad laudem Patris & Filii & Spiritus sancti.

ANNOTATA.

D

a Ita habet textus Græcus fideliter expressus, acsi nomen esset eunuchi, cùm constet nomen fuisse regina ipsius. Historia baptizati per Philippum diaconum eunuchi regina Candaces narratur Act. 8 v. 27 & seq.

b Eutyche vocatur in Menologio Basiliano. Potuit hac esse quarta filia Philippi diaconi, si ex illis duæ Hierapoli obierint. Verùm de Eutyche illa nullibi plura reperio, & dubitari potest, verumne sit nomen, an sicutum. Fuit inter discipulos S. Joannis apostoli aliquis Eutyches, de quo apud nos actum est ad 24 Augusti. At dici nequit, an nomen illius sit sorori S. Hermiones per errorem impostum.

c Translatio illa S. Joannis probabilis non est, licet olim ab aliquibus fuerit asserta. Ad 26 Septembris in elogio S. Joannis, mors ipsius quoque assertitur; at auctores Menaorum non curarunt eandem ubique sequi sententiam.

d Hic Petronius Pauli discipulus equè est incognitus atque Eutyche antè memorata, nisi forte sit Petronius episcopus & martyr in Asia, de quo ex Apographis Hieronymianis breviter apud nos actum est ad 12 Martii.

e Filia S. Philippi instituta sunt in juventute, non postquam Ephesum pervenerant. At verba sic intelligi possunt, ut credantur Petronio deinde usa magistro, ejusque mores imitata.

f Græcè, exercuit artem medicam.

g Græcè, invocatione Christi sanavit; acsi ope divina, non medicinis naturalibus accedentes sanasset.

h Profectus est Trajanus ad ultimam expeditionem Persicam, aut potius Parthicam, anno 113 aut 114, ut vult Tillemontius notâ 22 in Trajanum. Potuit igitur esse Ephesi dicto anno 114.

i Obiit Trajanus Selinunte in Cilicia anno 117, & eodem anno Adrianus imperium assumpsit Antiochia, indeque profectus est Romam, quo pervenit anno sequenti. Itaque, si vera sunt, quæ hic narrantur, assignanda sunt anno 117.

k Græcè, ἀεγυρες το πικρίον ἀπ' αὐτῆς, ὑπὸ πτε αὐτῶ ἀφιδῶς, id est, Tollentes ab ea pallium, verberate eam non parçè.

l Hosce duos Theodulum & Timotheum eodè credimus cum memoratis hodie inter Prætermissos ex Menologio Sirletiano & Menais Theotimo & Theodulo, ubi tamen dicuntur igne combusti. Timotheum & Theotimum idem significare ibidem observavi, ubi etiam videri possunt rationes, ob quas à nobis non annumerantur Sanctis. Ceterum faciliè videbit studiosus lector, totam hanc martyrii relationem esse talem, ut parum aut nihil fidei mereatur.

m De sepulcro S. Hermiones in elogio S. Myropes ad 2 Decembris hæc tradunt Menaæ: Ad S. Hermiones, unius è Philippi apostoli filiabus monumentum parvula excubabat (Myrope,) ubi unguentum, quod ex sepulcro Sanctæ stillabat, excipiebat, & omnibus certatim subministrabat: unde & nomen Myrope sortita est. Eadem leguntur apud Sirletum. De hac S. Myrope breviter apud nos actum ad 13 Julii, ubi collectio illa unguentorum similiter legitur ex Basiliano Synaxario, non tamen ibi memoratur sepulcrum S. Hermiones.

DE

DE S. MARCELLO MARTYRE PROPE CABILONEM IN DUCATU BURGUNDIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. L.

§ I. Ecclesia in honorem Sancti cum monachorum cœnobio
Sec. VI fundata à S. Gunthramno rege, qui illam orna-
mento decoravit magnificentissimo.

CIRCA AN.
CLXXVIII.
Breves noti-
cie de urbe
Cabilonen-
si, ubi S.
Marcelli
cultus sec.
6 viguit.

Abilo, Cabilonum vel Cabilonum urbs in ducatu Burgundia ad fluvium Ararim sita, quæ apud veteres, uti apud Christophorum Cellarium lib. 2 Geographia antiquæ cap. 2 aliosque videre est, multa alia nomina illis æfina obtinuit, primum ab Aduis Gallia Celtica populis habitata fuit. Romani eam imperio suo subactam provincia prima Lugdunensi adscripserunt. Quibus pulsus, in Burgundionum potestatem transiit. Dein Francis paruit; quorum rege Clotario I an. 561 vitâ sancto, & inter quatuor ejus filios ditionum facta divisione, Aurelianense & Burgundia regna S. Gunthramno obtigerunt. Hic, posthabitis Aurelianis, regiam sedem Cabilone fixit ac veluti caput constituit regni Burgundici; cujus præcipuum patronum idem rex piissimus S. Marcellum agnovisse videtur, celeberrimum scilicet illum martyrem prope Cabilonem sub Marco Aurelio imperatore passum, atque ad hanc diem Fastis sacris adscriptum. S. Gunthramnus, cujus Atha ad xxviii Martii Henschenius dedit, regnavit ab anno 561 usque ad 593. Non dubito, quin ante illa tempora Cabilonenses Marcellum suum, à quo Christi fidem se primum accepisse gloriantur, singulari fuerint veneratione prosecuti. Certè solemnitas apud illos jam erat sancti Martyris festivitas anno regis Gunthramni 26, Christi 587; quemadmodum constat ex testimonio S. Gregorii episcopi Turonensis, quod num. 9 producit. Basilica S. Marcelli, cujus idem scriptor locis infra citandis meminit, insigne monumentum est, quo Gunthramnus suam erga Sanctum illum pietatem imprimis testatam reliquit.

S. Gunthramnus rex ecclesiam cum monasterio,

2 Claudius Perry inter documenta, quibus suam de urbe Cabilonensi Historiam confirmat, pag. 22 vetustum producit Gunthramni regis instrumentum sub titulo, Fundatio abbatiæ sancti Marcelli. Additur: Ex cartulario ejusdem abbatiæ. Priorem instrumenti partem huc transferre visum est. Divina disponente gratia, servus fervorum Domini Gontrannus rex, regnante Deo, universis sanctæ matris Ecclesiæ filiis salutem. Quoniam, culpæ exigentibus, tum ob immoderatam principum ingluviem, tum ob negligentiam prælatorum & incuriam, cælestibus fundatas obsequiis ecclesias heu! pessundari dolens video, indeque doleo; nec me cunctis provelle efficacem sentio: unam saltem, ne ad Dominicam arcam manu vacua redeam, pretiosissimi videlicet martyris Marcelli Cabilonensis, *Septembris Tomus II.*

quam ei, Deo donante, construximus basilicam, & solidioribus ditare prædiis & ordinationibus munire & officiis (id est, ædificiis ad monachorum usum & officia, teste Cangio) disponimus. Censemus ergo, regalique autoritate roboramus, ut ibi manentes servi hospitale construant &c. Dein octodecim vici nominatim recensentur, quos omnes Mabillonius tom. 1 Annalium pag. 174 novo monasterio à rege attributos fuisse ait, & singulis singula ædificii partes construenda assignantur. Instrumentum integrum legi potest tom. III Martii pag. 720. Confectum fuit ante annum 579, uti ex numero sequente patebit.

3 Vetus Chronicum, Fredegario Scholastico tributum, & à Theoderico Ruinart post S. Gregorii Turonensis Historiam Francorum editum, capitulo 1 de ecclesia à Gunthramno supra sancti Martyris sepulcrum condita & monachorum cœnobio ibidem fundato hæc habet: Anno xxiv regni sui, divino amore, ecclesiam beati Marcelli, ubi ipse pretiosus requiescit in corpore, suburbano Cabilonensi, sed quidem tamen Sequanum est territorium, mirificè & solleter ædificari jussit; ibique monachis congregatis monasterium condidit, ipsamque ecclesiam rebus plurimis ditavit. Errat Fredegarius, dum ædificationem ecclesiæ & monasterii ad annum regis Gunthramni 24 differt; nam illo antiquior Gregorius Turonensis lib. 5 Historia Francorum à Ruinartio vulgata cap. 28, Anno, inquit, quarto Childeberti, qui fuit decimus octavus Gunthramni & Chilperici regum, apud Cavillonum civitatem synodus acta est jussu principis Gunthramni, in qua episcopi Salonius Ebrédunensis & Sagittarius Vapincensis, gravium criminum rei, episcopatu dejiciuntur, & in basilicam beati Marcelli sub custodia detruduntur. Ex hoc loco manifestum est, S. Marcelli basilicam, quo nomine ecclesiam cum adjuncto ei monasterio Gregorius hic intelligit, jam existisse anno 18 Gunthramni regis, qui cum anno Christi 579 componitur. Sagittario episcopo Vapincensi deposito subrogatus est S. Arigius vel Aredius, qui in Vita sua tom. 1 Maii pag. 109 num. 2 legitur ob [fervorem] desiderantis animi S. Marcelli martyris Cabilonensis ecclesiam adiisse, & valvas ejus, jubente regina Brunehilde, sibi occlusas, oratione aperuisse.

4 Situm loci, ubi ecclesia & cœnobium sancti Martyris condita fuere ita designat Aimoinus monachus Floriacensis lib. 3 de Gestis Francorum cap. 80: Hanc denique basilicam ipse Gunthramnus, divino succensus amore, in suburbano Cabilonensi, *sancto Martyri construxit in agro suburbano Cabilonensi,*

AUCTORE
J. L.

bio quidem prædictæ civitatis Cabilonensis, sed in territorio Segonum saltuque Brexio studiosissime ædificavit: ubi monachos aggregans, monasterium construxit, quod pluribus prædiis facultatibusque ditavit. Verba Aimoini hac observatione excipit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 96: Vocat Aimoinus TERRITORIUM SEGONUM corruptè AGRUM SEQUANORUM trans Ararim, ubi in suburbano Cabillonensi & saltu pagoque Brexio monasterium S. Marcelli conditum est, cum Cabillonum sit citra Ararim in Æduis. Unde apud Fredegarium & in Chronico S. Arnulfi ecclesia S. Marcelli in SUBURBANO CABILLONENSE, SED TAMEN SEQUANUM EST TERRITORIUM*. Nimirum pars pagi Cabillonensis unà cum monasterio isto suburbioque civitatis Cabilloni trans Ararim est, quo fluvio Ædui à Sequanis dividuntur: quam agri Cabilonensis portionem hodieque BREXIAM CABILLONENSEM nostri cognominant, LA BRESSE CHALONNOISE. Conformis est hæc Valesii expositio verbis auctorum, quos laudat: illis tamen non assentitur, nam Brexiam Cabilonensem cum monasterio S. Marcelli in Æduis locare mavult, nulla alia ratione ductus, quam quòd illa dioceseos Cabillonensis finibus contineatur, Cabillonum autem sit opidum Æduorum. Sed quidni fluvius Arar, ubi Cabilonem præterlabitur, Sequanos ab Æduis ita exactè separavit, ut ultra ejus ripas neutrius gentis fines ibi patuerint? Perrius laudatus pag. 29 & 33 adfert diploma Ludovici Pii & Caroli Crassi, quibus bona abbatiæ S. Marcelli, à canonicis secularibus ætate utriusque imperatoris habitata, confirmantur. Vicus, in quo illam S. Gunthramnus fundavit, Hubiliacus à Ludovico, Ubiliacus à Carolo nominatur. Hujus diploma datum est anno 885, illius 835 vel sequente.

eamque
tortius
Gallie
pretiosissimo

5 Paulus Warnefridus diaconus Foro-Julien-
sis lib. 3 de Gestis Longobardorum capite penul-
timo narrat, S. Gunthramno in mira quadam
visione revelatum fuisse locum, ubi ingens auri
copia latebat. Effossus est, inquit, locus ille, &
inestimabiles thesauri, qui ibidem antiquitus po-
siti fuerant, sunt reperti. De quo auro ipse rex
postmodum ciborium solidum miræ magnitudinis
& magni ponderis fecit, multisque illud pretio-
sissimis gemmis decoratum ad sepulchrum Domini
Hierosolymam transmittere voluit. Sed cum
minimè potuisset, idem supra corpus beati Mar-
celli martyris, quod in civitate Cavillonno sepul-
tum est, ubi sedes regni illius erat, poni fecit:
& est ibi usque in præsentem diem. Nec
est usquam ullum opus ex auro effectum, quod
ei valeat comparari. Magnificentissimum S. Gun-
thramni donum Aimoinus in Gestis Francorum
lib. 3 cap. 3 ciborium quoque vocat, illudque,
cum propter inanis difficultatem & incursiones
Saracenorum Palestinam infestantium tunc Hiero-
solymam mitti non posset, sancti regis jussu
positum fuisse ait in basilica, quæ Cabilonensi
adjacet civitati, cujus condendæ ipse auctor ex-
titerat, super sepulchrum S. Marcelli. Tum ista
subjungit: Quod (ciborium) quamdiu tumu-
lum sancti Martyris venustavit, nullum in tota
Gallia opus, quod ei æquipararetur, potuit in-
veniri. Hinc deducitur pretiosissimum istud or-
namentum, quo sancti Martyris tumulus deco-
rabatur, non amplius extitisse ætate Aimoini,
qui seculo x & initio sequentis vixit. Ibidem ad-
huc visebatur seculo VIII temporibus Caroli Mag-
ni; nam Paulus diaconus, qui tunc Gestis Lon-

gobardorum conscripsit, id disertè hisce verbis
testatur: Et est ibi usque in præsentem diem.

6 Quid ego intelligam per ciborium, quod
Paulus diaconus & Aimoinus supra corpus san-
cti Martyris piâ Gunthramni munificentia ex-
structum fuisse scribunt, verbis exponam, qui-
bus utitur Cangius in Glossario aucto tom. 2 col.
602. Ciborium appellant scriptores ecclesiastici,
quod Ordo Romanus tegimen & umbraculum al-
taris. Illud autem quatuor columnis iisque præ-
altis atollebatur, & in fastigiatam formam edu-
ctum, totum altare contegebat. Col. 604 in rem
nostram hæc observat: Ciboria plerumque San-
ctorum corporibus imposita legimus, quòd ea
sub altaribus recondi solerent, proindeque unà
cum altaribus unico umbraculo tegerentur. Hæc
ad notionem vocis ciborium sufficiunt. Qui plu-
ra desiderat, adeat eundem Cangium lib. 3 Con-
stantinopolis Christiana in descriptione templi S.
Sophia num. 57 & seqq. In Vita S. Sori eremi-
tae tom. 1. Februarii pag. 202 de Gunthramno
rege ista memorantur: Reperto Dei nutu co-
pioso thesauro... in urbe Cabillonica (imò in
agro ejus suburbano) sancti martyris Marcelli
mausoleum opere polymito, auro, gemmisque
miro construxit emblemate. Per opus polymi-
tum, id est, versicoloribus liciis contextum,
non ciborium, de quo egimus (hoc enim ex au-
ro solidum fuisse Paulus diaconus affirmat); sed
sepulcri, vel altaris, vel ciborii super utrum-
que erecti ornatum textilem intellige. Ciborium
aureum ornare potuerunt vela polymiti operis.
Vide Cangium in Opere jamjam citato num 65:
unde verba Anastasii Bibliothecarii in Leone III
huc transfero: Fecit & in circuitu altaris... alia
vela alba holoserica rosata*, quæ pendent in
arcu de ciborio numero quatuor &c.

ditavit or-
namento,
quod quale
fuerit, ex-
ponitur.

E

* id est, ro-
sei coloris,
vel rosæ di-
stincta

§ II. Jugis psalmodia apud tu-
mulum S. Marcelli, cujus ve-
rissimiliter ope SS. Gunthram-
nus & Aufregisilus mortis pe-
riculo erepti; perjurus puni-
tus; lipsanoteca pretiosa; pa-
trocinium in necessitate plu-
viæ; Officium proprium.

Sunt & alia ab antiquis scriptoribus memo-
ria tradita, qua usi S. Gunthramni pieta-
tem erga Martyrem nostrum manifestant, ita &
hujus gloriam posthumam illustrant. In Chroni-
co S. Benigni Divionensis apud Acherium tom.
1 Spicilegii prioris editionis pag. 370 invenio,
sanctum regem effecisse, ut monachi abbatiæ à se
fundata apud sepulchrum S. Marcelli Dei laudes
nocte dieque canerent. Verba accipe. Insuper et-
iam instituit, ut ad similitudinem monasterii San-
ctorum Agaunensium seu Martyrum Thebeorum,
Aganni in Valle Helvetia tractu passorum,
diu noctuque divinum in hac ecclesia abbatiæ S.
Benigni perfolveretur officium... Similiter in-
stituit de loco sancti Marcelli, ubi ipse rex cor-
pore quiescit; quem thesauris & pecuniis, pos-
fessionibus etiam multis ditavit, operibus miris
& ædificiis decoravit. Mabillonius in Prefatione
ad partem 2 seculi IV Benedictini num. 204 &
seqq.

Ut apud se-
pulchrum
Sancti nocte
dieque Dei
laudes canerentur, ef-
fecit S.
Gunthram-
nus in syno-
do

F

A *seqq. pluribus adversus Cointium probat, psalmodiam, quam apud Agaunenses S. Sigismundus rex Burgundionum introduxerat, perennem fuisse. Hanc postmodum, adnitente rege Gunthramno, in monasterio S. Marcelli institutam fuisse confirmatur ex Fredegarii Chronico apud Ruinartium capit. 1: Anno xxiv regni sui... synodum quadraginta episcoporum fieri præcepit, & ad instar institutionis monasterii Sanctorum Agaunensium, quod temporibus Sigismundi regis ab Avito Viennensi & ceteris episcopis, ipso principe jubente, fuerat confirmatum, hujus synodi conjunctione monasterii S. Marcelli Gunthramnus institutionem formandum (fortè formandam, vel ut alibi est, firmandam) curavit. Legi possunt, qua ad 1 Maii in Commentario, Vita S. Sigismundi regis prævio, à num. 3 Henschenius scripsit. De S. Avito episcopo Viennensi egit Bollandus ad v Februarii.*

40 episcoporum, quæ an Valeriana II, an Matisconensis II fuerit, controversatur.

B *8 Synodum 40 episcoporum, in qua decretum fuit, ut monachi S. Marcelli exemplo Agaunensium die nocteque psallerent, Fredegarius affigit regis Gunthramni anno xxiv, qui licet in S. Gregorii Turonensis calculo respondeat anno Christi 585, tamen secundum numerandi modum Fredegarii cum anno 584 componi debet. Manifestissime id in Opere nostro demonstratum est tum ad 1 Februarii in Comment. de S. Sigeberto Austrasia rege § 9, tum in Exegeti præliminari ad tomum III Martii de Genealogia regum Dagobertinorum cap. 1. Quoniam ipso anno 584 jussu Gunthramni habitum fuit concilium Valentinum II, & in eo confirmata fuere, quacumque basilicæ S. Marcelli & aliis locis sacris rex, ipsius conjux & filia contulerant, vel in posterum collaturi essent; hinc Ruinartius in Notis ad Fredegarii textum opinari maluit, institutum Agaunensis monasterii monachis S. Marcelli in eodem concilio traditum fuisse, quàm assentiri Valefio tom. 2 Rerum Francicarum pag. 277 & aliis, qui id factum esse arbitrantur in synodo Matisconensi II, qua etiam jussu Gunthramni convocata fuit. Neutra opinio cum Fredegarii verbis, anno regni sui xxiv... synodum quadraginta episcoporum &c. conciliari potest: non Ruinartii, quia concilio Valentino II non 40, sed 17 dumtaxat episcopi interfuere: neque etiam Valefii; nam Matisconense II, cui 43 episcopi præter tres alios, qui sedes non habebant, & 20 absentium antistitum legati subscripserunt, celebratum fuit anno 585, qui secundum Fredegarii calculum, non 24, sed 25 annus regis Gunthramni fuit. Facile tamen crediderim alterutram sententiam veram esse, & in Fredegarii Chronico vel episcoporum numerum vel annum, quo convenerunt, alienum determinari.*

S. Marcello adscribi potest, quod idem rex

C *9 Cùm festivitas S. Marcelli anno 587 apud Cabilonenses ageretur, Gunthramnus in sancti Martyris ecclesia à sicario penè interfectus fuit. Theophilus Raynaudus in Sanctorum Lugdunensium Indiculo de S. Marcello nostro agens, hujus illum ope mortem evasisse scribit. Verùm ut res contigerit, optimè ex Gregorio Turonensi cognosces. Interea, inquit lib. 9 Historia Francorum cap. 3, advenit festivitas S. Marcelli, quæ apud urbem Cabilonensem mense septimo celebratur; & Gunthramnus rex adfuit. Verùm ubi peractis sollempnibus ad sacrosanctum altarium communicandi gratiâ accessisset, venit quidam quasi aliquid suggesturus. Qui dum properat contra regem, culter ei de manu dilabatur; adpre-*

henfoque repente, alium cultrum evaginatum in manu ejus reperiunt. Nec mora, eductus à basilica sancta, vincus & tormentis addictus, confitetur se emissum ad interficiendum regem &c. Apud Gregorium lib. 9 cap. 27 piùm regem anno 589 rursus invenio, in basilica S. Marcelli. Quoad vixit, singularem illum retinuit pietatis affectum, quo erga Patronum suum ferebatur: in cujus etiam ecclesia post mortem suam, qua anno 593 contigit, sepeliri voluit, teste Fredegario capit. 14 & aliis.

10 *Qui cum Raynando credunt, Gunthramnum ope S. Marcelli vitam conservasse, ejus etiam patrocinio facile adscribent, quòd S. Austregifilus, antequam ecclesia Bituricensis præficeret, mortis periculo ereptus fuerit. In sancti hujus præfatis Actis ad xx Maii editis num. 5 & seqq. historia fusè describitur, quam ita contraxit Aimoinus lib. 4 cap. 2: Austregifilus quoque Bituricensis archipræful, qui sub rege Gunthramno diu in palatio conversatus, mappam ei ad extergendas præbere consueverat manus. Hic quadam vice à quodam pessimæ mentis homine falsò accusatus, quædam absque justificatione scripta confecisse; dum id sedulo denegaret, jubetur à rege armis objecta repellere. Qui diluculo surgens, dum per puerum omnem suorum apparatus armorum deferri fecisset in campum, & ad exorandum Dominum ecclesiam beati Marcelli (in Actis additur solito more) expeteret; obvianti pauperi & eleemosynam roganti trientem tribuit: sicque orationi incubuit. Nec defuit orationi effectus; nam dum cum rege ad locum certaminis properaret, occurrit eis nuntius, dicens, adversarium ejus, dum ad designatum occurrere festinaret locum, equo corruisse, vitæque terminum incurrisse. Tunc rex ad beatum conversus virum, Lætare, inquit, amantissime juvenis, quia Dominus defensor tuus est, ne tibi nocere possit inimicus.*

11 *Opportunus hic locus est ea transcribendi, qua Gregorius lib. 1 de Gloria Martyrum cap. 53 refert: De beati verò Marcelli Cavillonensis martyris virtutibus seu miraculis, qua certò ipsi attribui possunt, pauca ad nos mittenda memoriæ monumenta venerunt: quæ quamlibet parva censeantur in dictis, ad eum tamen referenda sunt, qui hæc operatur in singulis. Causa quædam exstiterat, ut Fedamius, Eunomii quondam Arverni presbyteri filius, Cavillonensem urbem adiret; idemque apud basilicam sancti martyris Marcelli hospitalem * habebat, ab abbate loci victus stipendia capiens. Ipse enim, quæ loquor, exposuit. Inter duos, inquit, viros orta fuit intentio *: hisque litigantibus, in hoc * al. contentio ingressique basilicam sancti Martyris, elevatis homo manibus ad perjurandum, cùm nomen Sancti voluisset ore patulo nominare, hæsit vox in faucibus, nec lingua poterat ad officium reflecti. Sed ne hoc quidem parùm videretur ad beati Athletæ gloriam, ipse cum elevatis manibus quasi æneus totus inriguit. Tunc oratio facta pro eo, absolvi diaboli arte vincitum obtinuit: ipse quoque post absolutionem sermone proprio opus suum confessus, quæ negligenter egerat, emendavit.*

12 *Abbatiam sancti Martyris, quam Gunthramnus monachis Ordinis S. Benedicti condidit, canonici seculares possederunt sub Carolo Magno Francorum rege, qui anno 779 eorum privilegia & immunitates confirmavit, violato-*

AUCTORÆ
J. L.

& S. Austregifilus mortis periculum evaserunt.

E

Per Sanctum pejeraturo lingua & totum corpus obriquit.

F

* hospitium

* al. contentio

Vicissitudines abbatibus S. Marcelli, quæ nunc est prioratus Ord. Cluniacensis;

AUCTOR
J. L.

res sexcentis solidis multans, quorum dua partes monasterii arario persolvenda erant: de tertia verò, quae fisco cedere debebat, ita statuit: Quidquid exinde fiscus noster potuerit sperare, in luminibus ipsius ecclesiae sancti Marcelli martyris pro stabilitate regni nostri, seu nostra subsequente progenie proficiat in augmentum. Joannes VIII Papa, synodus Cabilonensis habita anno 873, Ludovicus Pius & Carolus Crassus imperatores canonicis S. Marcelli seculo IX plurimum etiam fauerunt. Instrumenta è quibus ista commemoro, exstant apud Perrinum Historia Cabilonensis Probationibus inserta inter paginas 28 & 34. Apud Labbeum tom. 9 Conciliorum tres inuenio episcoporum synodos in Sancti basilica celebratas, annis videlicet 875, 886 & 915. Nunc subjicio fragmentum monumenti, quod ab editore Perrino pag. 42 in margine anno 1075 exaratum fuisse notatur. Verum idem cenobium (S. Marcelli) juxta religiositatem constructoris in omni honestate dispositum, postmodum per inhabitantium fociordiam paulatim ad peruersos mores & superbiam prolapsam, fallere nequirit interim Judicis oculum, quin etiam in praesenti lueret poenas aduentionum suarum, conflagentibus Hungaris & villam & oratorium, rapientibus quoque quicquid inibi est repertum. Credo id accidisse anno 937, quo Hungari totum Burgundiam ducatum depopulati fuerunt. Discedentibus autem illis, adhuc ex vindicta divina animaduersionis violenti quoque sibi distraxerunt fundos ad eundem pertinentes locum; utpote caeso capite, membra passim exposita pro libitu vicina sibi quisque diripuit: inter quae & memorata ecclesia Floriacensis (de qua vide infra num. 18 & seq.) ad sortem dirimentium devenit. Sed quia iniquorum contumacia hoc modo prostrata * beati Martyris sepulchrum debito obsequio usquequaque frustrari non debuit, longo post tempore ruinæ ejusdem loci sancto abbati Mayolo, qui anno 994 vitâ defunctus est, commissæ ac Cluniacensium Fratrum traditæ dispositioni, quantum ad priorem gloriam & posteriorem dejectionem mediocriter restitutæ sunt ab ipsis. De S. Mayolo abbate Cluniacensi actum est ad XI Maii. Locus S. Marcelli ab eo tempore, quo sancto abbati concessus fuit, titulum prioratus gessit & ab Ordinis Cluniacensis monachis habitatus fuit.

* forte prostratum

ubi in theca magnifica Sancti ossa seruantur. * imò Marcelli

13 Papebrochius anno 1662 Româ per Galliam in Belgium rediens, inter alia à se & socio Henschenio visa, hæc annotavit: Cabilone ad monasterium S. Marcellini * egressi, diuitem olim abbatiam, vidimus thecam aureis in fronte, argenteis alibi, tectam laminis, in qua sancti Martyris corpus reconditur; puteum item in quem vivus defossus ad cingulum fertur mortem obiisse. Duo religiosi Benedictini è congregatione S. Mauri in Itinerario litterario, Parisiis anno 1717 excuso, parte I pag. 225, Conspicitur, inquit, in ecclesia (prioratus S. Marcelli) supra altare majus capsa superba, in qua conservantur reliquiae sancti Marcelli martyris. Sancti theca, cujus Papebrochius & duo monachi Benedictini in suis Itinerariis meminuerunt, eandem esse arbitror cum illa, quam Perrinus in laudata sua Historia ad annum 1436 à Joanne Rolino Cabilonensi presule & simul rectore S. Marcelli argento, in quo martyrium ejus representabatur, coopertam fuisse scribit, quamque ad annum 1562 feliciter euasisse narrat sacrilegus

heterodoxorum iconomachorum manus, qui eam se ditandos sperabant.

14 Sanctum à Cabilonensibus ad pluuiam terra frugibus impetrandam invocari solitum fuisse testatur Perrinus in sepius memorata Historia ad annum 1603. Substantiam accipe eorum, quae ibi in rem nostram Gallico idiomate narrantur: Consuetudo obtinet, ut, quando ager Cabilonensis præ diuturna aëris ferentate arefcens pluuiâ indiget, theca S. Marcelli apostoli in urbem portetur. Unde necessariâ pluuiâ anno MDCIII deficiente, monachi abbatiae (vel potius prioratus) S. Marcelli cum theca reliquiarum ejus & capite S. Gunthramni abbatiae fundatoris Cabilonem procefferunt, & sacra ossa per totam urbem circumtulere: dein magna civium multitudine comitante ad monasterium suum reuerfi sunt. In Vigilia, quæ festum Corporis Christi præcedit, clerus & religiosi urbis Cabilonensis solennem ad templum sancti Martyris supplicationem instituerunt, precibus aliisque piis operibus ibi vacaturi. Omnis populus illi interfuit nudis pedibus progrediens, & virgam albam manibus gestans. Adolescentuli & puellæ incedebant candidis vestibus induti. Cabilonensium devotio per merita Sancti petitam pluuiam à Deo impetravit. Vidimus nos idem beneficium in simili necessitate aliàs impetratum fuisse. Mirabantur heterodoxi, nec tamen convertebantur. Nuper civis Cabilonensis me edocuit, piam etiam nunc in patria sua vigere consuetudinem, ut, urgente pluuiæ penuria, ad S. Marcelli opem confugiatur.

15 In Officiis propriis ecclesiae Cabilonensis, auctoritate Cyri de Tyard episcopi anno 1620 excusis, Sancti festum ritum duplici per totam dioccesim celebrari jubetur. Oratio hæc recitanda præscribitur: Deus, qui beatum Marcellum martyrem tuum virtute constantiæ in passione roborasti, ex ejus nobis imitatione tribue pro amore tuo prospera mundi despicere, & nulla ejus aduersa formidare. Per Dominum. Lectiones secundi Nocturni concinnatae sunt ex breviori Passionis historia, quæ post hunc Commentarium primo loco dabitur. In Cathedrali Cabilonensi aram Sancto dedicatam extitisse testatur Petrus Cussetus in urbis Historia tom. 2 pag. 40.

§ III. Loca extra dioccesim Cabilonensem, quorum sanctus Martyr patronus; ecclesiae, quæ eum Officio ecclesiastico honorant; Martyrologia.

Non modò in diocesi Cabilonensi, sed & in multis aliis extra illam locis sanctus Martyr cultum obtinuit. In Vita S. Clari abbatis, tom. I Januarii à pag. 55 edita, à num. 3 varia cœnobia intra & extra Viennam Allobrogum metropolim condita recensentur, è quibus duo ita commemorantur: Sancti quoque Marcelli martyris cœnobium triginta monachos, sanctæ Blandinæ viduarum sanctimonialium locus viginti quinque religiosas alebat. Num. 4 lego S. Clarum viduis directorem, dein monachis S. Marcelli abbatem præfectum fuisse: num. XI, cum supremo

Cabilonensium ipsum invocant in necessitate pluviæ.

E

F

& Officio proprio sub ritu duplici honorant.

A *Supremo morbo laborantem ex S. Blandina sibi apparente audivisse*: Tertia die, horâ quintâ sanctus Marcellus & ego ad te venientes te nobiscum ad felicia regna ducemus. Num. 12 dicitur S. Clarus sepultus fuisse in ecclesia monialium beatæ martyris Blandinæ sanctorumque Martyrum quadraginta octo, Lugdunensium scilicet, anno 177 sub Marco Aurelio imperatore passorum, de quibus ad 2 Junii egimus. In eadem persecutione, in qua S. Blandina & socii Martyres, etiam S. Marcellus Lugduni in carcerem coniectus fuit; at mortem, quam fugâ elapsus illic evaserat, paulo post prope Cabilonem oppetiit. Hæc adjuncta omnia me inducunt, ut cum Tillemontio tom. 3 Monumentorum ecclesiasticorum pag. 36 credam, patronum cœnobii, cui S. Clarus abbas seculo VII præfuit, fuisse Marcellum nostrum.

cultus in vicina, ubi illud conditum fuerat, crypta:

17 Itaque de sancto nostro Martyre ego intelligenda esse censeo, quæ Nicolaus Chorier in Disquisitionibus antiquitatum Viennensium anno 1658 vulgatis parte 2 lib. 5 cap. 2 Gallicè scribit, & lectori Latinè communico: Porta urbis Viennensis S. MARCELLI dicta... nominis hujus originem trahit ab antiquo, nunc à multis seculis diruto vel collapso, monasterio, quod non procul inde aberat... Huic vicina est crypta, in qua S. Marcellum, sive ut paganorum crudelitatem latitando declinaret, sive ut à societate hominum segregatus familiaris cum Deo ageret, aliquam vitæ partem traduxisse, rudis populus sibi persuasit. Unde & altare Sancto ibi erectum fuit, & ad morborum quorundam, quibus pueri lactentes obnoxii sunt, sanationem ejus intercessione à Deo consequendam sæpe ibidem preces & dona votiva offeruntur. Absit à me, ut ego hanc devotionem improbem: at hoc verum est, S. Marcellum, quem Simeon Metaphrastes archimandritam appellat, numquam trajecisse mare, ut in Gallias veniret. His & proximè sequentibus verbis auctor indicat, sanctum verus cœnobii patronum, cujus cultum in vicina crypta ad suam usque ætatem perseverasse ait, fuisse S. Marcellum archimandritam, qui ad xxix Decembris Martyrologio Romano inscribitur. Ad errorem hunc confutandum satis est dixisse, cœnobium istud in Vita S. Clari, seculo VIII conscripta, nominari sancti Marcelli martyris, qui titulus archimandrita non convenit, tùm Constantinopoli in pace quieverit. Traditionem populi credentis S. Marcellum in memorata crypta aliquamdiu habitasse, fabulis accenseo.

parœcia, quæ nomen traxere à S. Marcello; an nostro? Huic sacram credo ecclesiam Floriacensem,

* Pouche

18 Catalogum generalem beneficiorum regni Franciæ Parisiis anno 1698 impressum pervolvens, præter facellum S. Marcelli in ecclesia Campi Ferreoli diœcesis Cabilonensis, in archiepiscopatu Lugdunensi & suffraganeis diœcesibus Lingonensi & Matisconensi quinque inveni parœcias Sainct Marcel dictas. Vehementer fallor, si nulla earum Sanctum nostrum patronum colat, cum jaceant in diœcesibus Cabilonensi conterminis, cujus metropolis quoque Lugdunum est. In episcopatus Lingonensis decanatu S. Sequani etiam notatur prioratus S. Marcelli Floriacensis, membrum dependens à prioratu sancti Marcelli Cabilonensis. Uti hunc prioratum, ita & Floriacensem ei subjectum sub Sancti nostri patrocinio constitutum credo. Ecclesia Floriacensis super Oscaram * fluvium sita, olim juris fuit S. Marcelli, tradente eam illi cum aliis multis opulentis prædiis piæ memoriæ Gumtramno rege fundatore monasterii, quod tegit sepulchrum jam

dicti Martyris. Hæc ex instrumento, quod apud Pervium num. 12 postremo loco citatum exstat. Proximè sequuntur, quæ ibidem ex illo transcripsi. Dein ecclesia Floriacensis restitutio prioratui S. Marcelli facta, ita narratur: Tandem tempore domni Hugonis (I) abbatis Cluniacensis, cujus sancti viri Acta ad xxix Aprilis dedimus; cum eundem locum (S. Marcelli prope Cabilonem) regeret Prior in perquirendis sancti Martyris rebus sagaciter promptus, factum est colloquium in castro, quod Palluel dicitur, Burgundionum principum, in quibus erat dux Burgundia Hugo (I,) & comes Willermus Burgundia trans Ararim *, atque Cabilonensis comes Hugo (II,) & multi alii inferiorum dignitatum.

AUCTORE J. L.

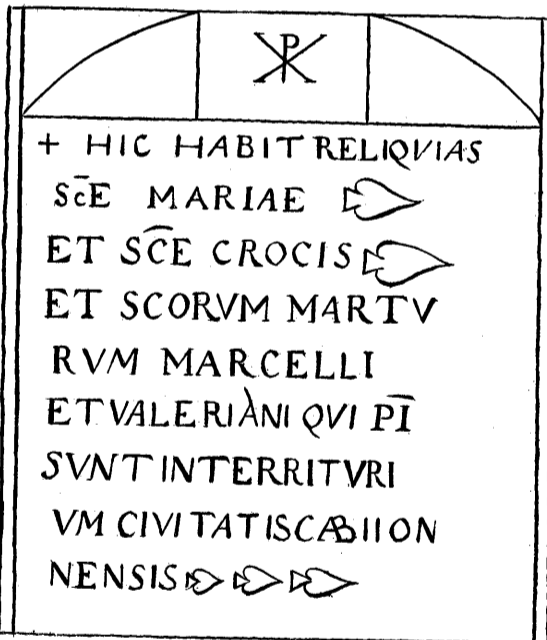
* le franchè comté

19 Tum ergo jam dictus Prior opportunum ratus, ut in conventu tantorum virorum de injuria sancti Patroni conquereretur, & maxime, quia in præfata ecclesia Floriacensi Robertus dux Burgundia nuper dedecorose obierat, atque hæc res plurimos populares terruerat, pro illa potissimum rogaturus accessit. Tantam ergo gratiam Dominus, cooperante beato Martyre, seruo suo tribuit, ut unanimiter omnis cœtus primatum instaret, quatenus sæpe dicta ecclesia monachis redderetur. In primis ergo dux Hugo quicquid prædecessores ejus usurpavere, inibi dimisit & abjecit. Deinde Cabilonensis comes Hugo, qui de eo illa jure beneficii tenere videbatur, à se repulit, de commissis quoque similiter veniam postulavit &c. Hæc contigerunt non diu post mortem Roberti ducis, quam plerique assignant anno 1075, addentes cum subito & ignominioso mortis genere obiisse, sed quale illud fuerit, non explicant. Tomo 1 Junii pag. 696 sub finem columna 1 hæc lego: Eodem Hugone (II archiepiscopo Vefontionensi) concilio & favente, Hugo dominus de Trevas ecclesiam in suo castro fundavit sub patrocinio S. Petri Apostoli & S. Marcelli Cabilonensis martyris, anno Christi MLXXIII.

prioratui S. Marcelli Cabil. restitutam beneficium, ut traditur, sancti Martyris: templum in Vefontionensi

atque alterum in Uccetienfi episcopatu illi dedicatum: reliquæ: * Bagnols

20 In templo sancti Marcelli de Careyret diœcesis Uccetienfis, quod duabus leucis Balneoli * distat, legitur sequens inscriptio incisa monumento lapideo, ornato pampinis, foliis &c.

A parte inscriptioni obversa crux lapidi insculpta est, non absimilis cruci equitum Melitenfium. Hæc

FACTORE
J. L.

Hec accepi ex Historia nova Treorchiensis Petri Fuenin, tomo 2, qui illius probationes complectitur, pag. 37. De S. Valeriano M., qui in allata epigrapha memoratur, agetur ad xv Septembris, quo die prope diocesis Cabilonensis oppidum Treorchium, vulgò Tournus, in eadem, quâ S. Marcellus, persecutione martyrio coronatus fuit. Dominus Lebens tom. 2 Historia Autissiodorensis in collectione monumentorum pag. 145 dat catalogum reliquiarum ecclesie cathedralis anno circiter 1420 confectum, in quo notatur: De ossibus S. Marcelli Cabillonensis. Perrius sepe laudatus baculum S. Marcelli apostoli Cabilonensis, argento opertum, ab heterodoxis anno 1562 ex templo cathedrali Cabilonensi direptum fuisse scribit.

causas latè
propagatus:

B

21 Nunc variarum ecclesiarum, quæ S. Marcellum Officio ecclesiastico honorant, Breviaria & Calendaria accipe; ut inde magis innotescat, quam longè lateque publica ejus veneratio propagata fuerit. Breviarium Corisopotense antiquæ impressionis, Burgense S. Andeoli anno 1502 editum, Viennense in Gallia anni 1522, Bellovacense anni 1554, Wormatiense anni 1576, Vesonionense anni 1590, Lingonense anni 1604, Bituricense anni 1625, Turonense anni 1635, Noviomenne anni 1680, Parisiense anni 1700; item antiquum Breviarium Ms. ecclesie collegiatae S. Petri Lovaniensis, abbatia Majoris monasterii in diocesi Turonensi an. 1534 excusum, atque Ordinis Predicatorum Parisiis an. 1549 editum; hac, inquam, omnia Breviaria, quæ in museo nostro servantur, ad 14 Septembris habent Officium de S. Martyre, ritu simplice legendum: quale etiam prescribitur in Calendaris Mss. Cenomanensi vetusto & Aurelianensi seculi precedentis, necnon in Autissiodorensi impresso an. 1720. In Calendario apographo anni 1637 diocesis Nivernensis ad v hujus mensis ponitur: Marcelli M. semid. (heri;) in Mozarabico hodierna ecclesie Toletana, quod Tractatus ad tomum vi Julii preliminaris à pag. 82 exhibet, notatur ad hunc diem: Marcelli martyris, novem lectionum.

Hieronymiana, quæ
Sanctum ce-
lebrant:

C

22 Quoniam ante finem seculi vi, ut § 1 & initio sequentis ostensum est, in suburbis Cabilonensibus jam celeberrimus erat Sancti cultus, atque hic dein latissime propagatus fuit, quem admodum ex jam dictis liquet; hinc minimè miror, eum omnibus penè ecclesie Latina Martyrologiis inscriptum legi. Hieronymiana, quæ S. Marcellum commemorant, sunt Corbeienne Majoris, & Gellonense cum San-Remigiano, San-Gallenensi & Baluziano Sanctum quoque referentibus collatum, tom. 2 Spicilegii Acheriani anno 1723 recusi pag. 17 & 34; vetustius Martyrologium à Florentino vulgatum pag. 807; vetustissimum Epternacense, cujus textum citatus Florentinus in notis producit; Blumianum, cujus lectiones à vetustiore Martyrologio variantes idem auctor exhibet à pag. 1058; Rhinoviense, Richenoviense, Augustanum S. Udatrici, Labbeanum, Regina Suecia seu Senonense S. Columba, in Opere nostro tom. vii Junii post indicem Sanctorum; Martyrologium alterum Regina Suecia apud illustrissimum Franciscum Mariam de Aste in notis ad Romanum; Autissiodorensis S. Germani, Morbacense & Turonense à Martenio tom. 3 Thesauri anecdotorum col. 1547 & seqq. edita. Annuntiat etiam S. Marcellus noster in antiquo Calendario Corbeienne, quod dat laudatus Martenius à col. 1593. Ipsum quoque celebrant Hie-

ronymiana nostra apographa Barberianum secundum, Trevirense S. Martini, Romano-Gallicum & Aquisgranense, de quibus videri potest Solle-rii nostri Prefatio ad Martyrologium Usuardinum cap. 1 art. 1 § 2. Inter enumerata Martyrologia Epternacense, Regina Suecia seu Senonense S. Columba, Barberianum secundum & Aquisgranense Sanctum episcopi titulo insigniunt. In altero Martyrologio Regina Suecia etiam confessor appellatur, sed perperam. An dignitate episcopali fulserit § ultimo dispicietur. Cetera Hieronymiana nihil præter Sancti nomen, martyrium & ejus palestram memorant.

D

23 Martyrologia nostra Mss. Bedæ attributa, Tornacense S. Martini, Atrebatense S. Maria & Latiense hac habent: In Gallia, civitate Cabilonis*, natale S. Marcelli martyris, qui virtutibus coruscans & in confessione Domini constanter perseverans temporibus Antonini (fuit is Marcus Aurelius Antoninus Verus, agnomen- to Philosophus) sub Prisco præside medius in terra fossus consummavit martyrium. Elogium hoc à Floro Bedæ Martyrologio additum fuisse censet hujus editor Papebrochius ante tomum 2 Martii pag. xxxi. Wandelbertus post Moysen de Sancto ita canit:

elogia

* Latiense
Cavallonis

E

Tunc etiam Cabilon Marcelli sanguine vernat. Rabani & Adonis elogia multum diversa sunt, hoc solo ferè concordantia, quod in utrisque Sanctus usque ad cingulum terra infossus martyrium consummasset affirmetur. Diversas scilicet passionis ejus Historias præ oculis habuerunt. Ado ex breviori omnia sua mutatus fuit. Cabilonæ*, inquit, natale S. Marcelli, qui temporibus Antonini Veri ex numero quinquaginta Martyrum, qui Lugduni in ergastulum trahi fuerant, cum Valeriano, patefactis custodiæ, cui mancipati erant, divinitus claustris, aufugit. Et cum Latium quemdam, à quo hospitio susceptus fuerat, cum omni domo sua ad fidem Christi convertisset, Cabilonensium expetens (omnia exemplaria Passionis brevioris, quæ num. 26 recensentur, habent prætermittens) civitatem, Priscum quemdam præsidem diis suis immolantem incurrit. Cùmque ab eo ad prophanum convivium fuisset invitatus, & ipse hujusmodi execrans epulas, omnes, qui aderant, cur idolis deservirent, libera increpatione corripere; inaudito crudelitatis genere defodiri* eum cingulo tenuis jussit. Sicque sanctus Dei Martyr, tertio die in Dei amore & laudibus perseverans, in secundo ab oppido Cabilonensi miliario incontaminatum reddidit spiritum.

* I. Cabilo-
ne

F
* defodi

24 Rabanus Adone paulò antiquior ex Passione proluxiore ista decerpit: In urbe Cabilonensi natale sancti Marcelli martyris, qui sub Antonino imperatore per Priscum præsidem passus est. Nam cùm nollet idola adorare, multipliciter torquebatur. Sanctus ergo Martyr in animo cælesti virtute roboratus, secundum loca idolorum, ita & supplicia commutabat. Equuleis extensa membra catenarum stridore laniat, ignium globibus urit, & dissolutis ictibus artus exulta corporis elementa jungebant. Mendosa est hæc periodus: neque Passionis, unde desumpta est, exemplaria, quæ præ manibus sunt, ad illam restituendam me quidquam juvant, cùm in omnibus obscurissimo solæcismo corrupta legatur. De Variis suppliciorum generibus, quibus in eadem periodo Sanctus cruciatus fuisse dicitur, brevior Passio nihil meminit. Cum proluxioris auctore ita prosequitur Rabanus: Sed Athleta fortissimus, aucto-

ex aliis

A auctoris sui Jesu Christi intra viscera retinens passionem, gloriosiore certamine triumphabat; hoc semper iniqui persecutoris interrogationi respondens, fieri nequaquam posse, ut qui Deum vivum sensibus recepisset, saxa sensu carentia aut simulachra dæmonum adoraret. Quem nequissimus præses, cum in suppliciis divini favoris gratiâ adverteret fortiolem, inaudito crudelitatis exemplo, plus quàm furore persecutoris infans, defodi eum cingulo tenuis iussit: sed triduo in laudibus Christi omnipotentis Domini ac Dei sui ore & amore perdurans, interim terribis membra terrena commendans, spiritum sanctum emisit ad cælos.

Martyrologiis.

25 *Elogium*, quo *Noikerus* S. Marcellum ornatur, *compendium est Adoniani*. Secundam hujus partem, *resecta priore, quâ Sancti evasio è carcere Lugdunensi & conversio Latini narratur, Usuardus adoptavit; cuius annuntiatio deinde paululum mutata in Martyrologium Romanum transit, in quo Sancti martyrium ita refertur: Cabilone in Gallia S. Marcelli martyris sub Antonino imperatore; qui cum à præside Prisco ad profanum convivium fuisset invitatus, & hujusmodi epulas execrans, omnes, qui aderant, cur idolis defervirent, libera increpatione corripere; ab eodem præside, inaudito crudelitatis genere, cingulo tenuis defossus est in terra: sicque triduo in laudibus Dei perseverans, incontaminatum spiritum Deo reddidit. In multis Hieronymianis & plerisque aliis Martyrologiis Sanctus Cabilone annuntiat, quod in ejus vicinia passus fuerit. Rabanus martyrii ejus palastram in urbe Cabilonensi minùs rectè consignat. Florus & alii, qui pro urbe posuerunt civitate minimè arguendi sunt: hæc enim vox apud Julium Cæsarem & alios veteres saepe urbem simul & ejus territorium significatione complectitur. Ad ambiguitatem tollendam malui in hujus Commentarii fronte locum certaminis prope Cabilonem consistuere.*

§ IV. Gemina Acta; breviora alteris verisimiliter antiquiora, quæ à Tillemontii & aliorum censuris vindicantur.

Exemplaria Passionis cum brevioris

Passionem S. Marcelli breviorē, ex qua, ut supra indicavi, *elogium Adonianum extractum fuit, primum edidit Surius ad IV Septembris; dein anno 1664 Petrus Franciscus Chiffletius noster in Historia Trenorchienis Probationibus à pag. 52. Stylum pro more suo expolivit Surius; primigenium, at mendis aliquot aspersum ex Mss. Acciensis, Corneolensis & sancti Theuderii protulit Chiffletius & Petrus Juenin, illius editionem secutus, in nova sua Historia Trenorchienis anno 1733 excusa tom. 2 pag. 5. Impressum Chiffletii exemplar nostris quoque typis publicabitur, collatum cum apographo ex Ms. D. du Chesne cosmographi regis Christianissimi. Cetera exemplaria, quæ ad hunc diem seposita inveni, ex iisdem descripta sunt codicibus, è quibus Chiffletius Passionem à me edendam vulgavit: sed variantes eorum lectiones annotandas non censui, quia vel exigui momenti*

Septembris Tomus II.

sunt, vel non differunt ab iis, quæ in Chesnia- no exemplari leguntur.

AUCTORE J. L.

27 *Passionem prolixiorē, unde Rabanum accepisse dixi, quæ de Sancto in Martyrologio suo memorat, ex veteri Legendario ecclesiæ Cabilonensis descripsit, & majoribus nostris transmisit Claudius Perry, auctor Historia Cabilonensis anno 1659 impressa; cuius Probationibus pag. xi illam insertam reperio, & dein anno 1662 recusam ad calcem alterius Historia Cabilonensis à Cusseto elucubrata. Eandem quoque Passionem ex codicibus Mss. Benigniano, Cabilonensi & tertio quodam in lucem dederunt Chiffletius laudatus à pag. 55, & ex eo Jueninus à pag. 7. Chiffletianam iterum editionem sequar, quia Perrianâ paulo emendatior est. Non pauci tamen in illa loci corrupti sunt, è quibus aliquos restituam ex duobus vetustis musci nostri codicibus, quorum alter signatur Q Ms. 6, alter Q Ms. 7. Exemplar à Perrio vulgatum, uti & duo apographa, quorum primum acceptum esse notatur ex vetustissimo codice D. consilarii Bouhier Divion., secundum ex Ms. D. Andrea du Chesne cosmographi regis Christianissimi, nulli nobis usui erunt; quia quæ ex illis correctio exemplari edendo adferri potest, è duobus nostris codicibus allaturus sum.*

28 *Certum est, vel Passionem seu Acta San-cti breviora è prolixioribus contracta, vel hæc ex illis amplificata fuisse. Utraque inter se conferenti id evidentissimè patebit. Non modo omnem substantiam, sed etiam omnia penè rerum in brevioribus Actis narratarum adjuncta in prolixioribus reperies: imò in utrisque integra saepe periodorum membra occurrunt ex iisdem vocibus constructa: adeo ut prolixiora ab alteris non differant, nisi quod illa prologum & epilogum habeant, eandem rem verbosius & phrasi passim magis contorta & obscura referant, atque insuper nonnulla facta commemorent, quæ à brevioribus absunt. Hæc alteris vetustiora esse affirmat laudatus Chiffletius pag. 60: idem censent auctores Historia litteraria Francia tom. 3 pag. 409; nam prolixiora breviorum paraphrasim esse ajunt. Opinionem hæc confirmat styli puritas & simplex quadam gravitas, quæ ubique magis elucet in Actis brevioribus, nihil continentibus, quod moderati ingenii criticum magnopere offendere possit; sed illi adversantur verba, quibus prolixiorum auctor epilogum suum orditur: Hæc itaque, sicut de triumpho sancti Marcelli... fidelium relatione comperta sunt, ... mens devota conscripsit. Videri potest, per fidelium relationem tantum ea intelligenda esse, quæ illorum sermonibus circumferebatur: unde consequitur, Acta prolixiora non ex brevioribus amplificata, sed hæc ex illis contracta esse, nec graviore suffulciri auctoritate, quam fidelium sermonibus. Hinc ulterius inferitur, suspecta esse fidei è brevioribus Actis desumpta Sancti elogia, quæ in Adonis, Usuardi, Noikeri & Romano Martyrologio leguntur, quæque in Breviariis omnium penè ecclesiarum, num. 21 enumeratarum, clero ad Matutinum recitanda proponuntur. Argumento, unde sequela ista deducuntur, opponi potest, vocibus fidelium relatione, ex qua prolixiorum auctor se scripsisse ait, non excludi ea, quæ narrantur in Actis brevioribus; quorum ille substantiam transumpserit, longis & scabrosis periodis diduxerit, ac novis hinc inde adjunctis vestierit, intermixtis etiam rebus aliquibus, quas ex narratione fidelium ore tradita ac-*

B b

ceperit.

AUCTORE
J. L.

ceperit. Hac responsio mihi non improbanda videtur ob non obscura majoris antiquitatis indicia, qua Acta breviora pra se ferunt, quaeque mihi eo manifestiora apparent, quo attentius illa pervolvō & exactius cum prolixioribus conféro. Utraque infra edentur, ut lector ipse rem dispicere possit.

Contra Tillemontium & alios

29 Tillemontius tom. 3 Monumentorum ecclesiasticorum pag. 35 de SS. Marcelli & Valeriani MM. Actis generatim affirmat, non tanta ea vetustatis esse, ut magna auctoritate valeant. Idem de illis fert iudicium pag. 601 in Notis; ubi de tempore, quo prolixiora sancti Martyris nostri Acta conscripta fuerint, hanc conjecturam profert: Videntur à monacho quodam abbatiae S. Marcelli Cabilonensis, ut festa ejus die in Officio divino legerentur, ac proinde non citius, quam sub finem seculi VI, composita fuisse. De brevioribus, qua apud Surium exstant, ibidem ita pronuntiat: Citant subinde rumorem communem, quod indicium est ea non fatis antiqua esse. An prolixioribus recentiora judicet, nullibi exprimit. Legitur in editione Surii, Objurgatio, qua Sanctus Lationum, ut ibi vocatur, idola adorantem corripit, tantam vim habuisse fertur, ut brevi tempore tota ejus domus ad fidem conversa sit. Unicus hic locus (plures enim, in quibus vox fertur aut similis occurrit, neque in Suriano neque in aliis exemplaribus num. 26 recensitis inveniuntur) unicus, inquam, hic locus suffecit Tillemontio, ut assereret in Actis brevioribus subinde citari rumorem communem seu popularem, atque hinc inferret requisitam eis vetustatem deesse. Hoc illa defectu laborare etiam Bailletus scribit in Tabula critica ad IV Septembris. Continuatores Gallia Christiana à Dionysio Sammarthano inchoata tom. 4 col. 860, Certè, inquit, vulgi rumoribus nituntur. Suprà laudati auctores Historia litteraria Franciae ea exigui momenti & levis auctoritatis esse ajunt. Cum Scriptores illi solidam rationem non adferant, cur ita judicent, neque ullam adferri posse videam, ego censuras eorum nihil curò. Tillemontium, uti ex locis citatis manifestè apparet, cacè secuti sunt, Actorum antiquitati & fidei detrahentem hoc argumento perperam intorto: citant subinde rumorem communem.

B

C
Passionis
brevioris

30 Qua rigidus ille criticus tom. 3 pag. 35 sibi displicere indicat, nihil etiam evincunt. Acta, inquit (breviora scilicet, nam in margine eorum editorem Surium hic citat) & Ado in Martyrologio suo dicunt, eos (SS. Marcellum & Valerianum) in carcerem coniectos fuisse sub M. Aurelio Antonino cum illustribus Martyribus Lugdunensibus anno 177; sed carcere per miraculum aperto, de quo tamen Martyrum Lugdunensium historia nihil meminit, ambo inde abierunt. Creditu facilius est, uti multos alios, ita & illos fugà evasisse, cum in Christianos inquireretur. Neque in Actis à Surio phrasi non nihil correctè editis, neque in Adonis Martyrologio aperte dicuntur SS. Marcellus & Valerianus è carcere, per miraculum aperto, exivisse. Apud Adonem tantum leguntur Sancti, patefactis custodiæ, cui mancipati erant, divinitus claustris; apud Surium verò, patefacto divinitus carcere, aufugisse. Ipsa ejus verba, qui breviora Acta scripsit, hic adjungo: Ex quorum numero martyrum Lugdunensium Marcellus & Valerianus, custodiæ illius, cui fuerant mancipati, effractis * divinitus claustris... fugam latenter arripunt. Quod Dei providentiâ ordinatum ne quis

* az. patefactis

ambigat, ut ad illa scilicet loca, ubi eis passionis consummatio debebatur, intenderent propere, & gentilium mentes, quæ per eos in Christum erant credituræ, exemplis martyrii roborarent. Afferit hic quidem auctor, divinitus factum seu Dei providentiâ ordinatum fuisse, ut custodia claustra effracta fuerint & uterque Sanctus evaserit: sed quis inde miraculum per legitimam consequentiam inferat? Multa sanè divinitus, seu quod idem est, ex singulari Dei providentiâ sunt, qua nec debent nec possunt pro miraculis haberi. Sic si modo & mediis naturalibus, sed singulari Dei, ne hac deessent, disponentis providentiâ carcer à Sanctis effractus vel apertus fuerit, rectè id dicitur contigisse divinitus, licet sine miraculo.

D

31 Verum esto: Sancti miraculosè liberati fuerint. An ideo verisimilius est, SS. Marcellum & Valerianum, persecutione Lugduni ingruente, fugà elapsos, nec comprehensos & in carcerem coniectos fuisse? An ideo, inquam, severo magis quàm exacto critico credendum est, conjecturas obrudenti contrarias Actis, qua ipse quidem supponit non satis antiqua & sincera esse, sed nullo alicujus roboris argumento probat? Tale non est silentium, quod objicit, Historia de Sanctorum Lugdunensium martyrio, seu epistola ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis ad fideles in Asia & Phrygia constitutos apud Eusebium Casariensem lib. 5 Historia ecclesiastica cap. 1 & seqq.; nam facillimè fieri potuit, ut Christiani Viennenses ac Lugdunenses ignorarint modum (sive is miraculosus fuerit, sive non,) quo carcer apertus fuit, cui SS. Marcellus & Valerianus includebantur. Haud dubiè quidem inaudiverant, ambo inde evasisse; sed quoniam sibi proposuerant Martyrum suorum certamina ad Asia Phrygiaque ecclesias perscribere; mirum profecto non est, si taciti præterierint illos è carcere elapsos fuisse, qui nulla fortè constanti Christiana aut fortitudinis specimina memoratis digna ediderant, & videri poterant metu mortis & suppliciorum aufugisse. At neque pro certo haberi potest, quòd utriusque Sancti carcerem & fugam epistola illa non commemoret, cum hæc integra non supersit. Postquam Eusebius in Historiam ecclesiasticam lib. 5 cap. 1 & seqq. ex illa transcripsisset, qua ipsi ad institutum suum pertinere videbantur, ista cap. 4 subjungit: Cæterum quid opus est expressum in supra dicta epistola catalogum martyrum hic recensere, quorum alii securi perculli, alii feris objecti, alii in carcere exanimati sunt? Quid item opus est referre numerum confessorum, qui postea superferunt? Hos inter SS. Marcellum & Valerianum non recenseri, vel si recenseantur, retineri eorum carcerem & liberationem, illi affirmare ausint, qui totam epistolam perlegerunt, & rem ita se habere compererunt.

E

F

32 Præter argumenta, qua jam infirmavi, neque Tillemontius neque alii, quod sciam, critici contra breviora Acta quidquam objiciunt; nec video, quid efficaciter objicere possint. Nunc meam sententiam paucis accipe. Cum demonstrari nequeat breviorum auctorem post tempora S. Gunthramni, qui ab anno 561 usque ad 593 regnavit, imò post seculum V aut IV scripsisse, cumque in narratione sua sincerus appareat, nec quidquam adferat, quòd rationi aut veritati manifestè repugnet; ego ipsius auctoritate standum esse censeo, neque ab ea recedendum, donec probetur, quòd ad fidem faciendam inidonea sit: onus autem

auctoritas
defensatur,

eique inbre-
rendum esse
pronuntia-
tur.

A autem probandi iis incumbit, qui talem esse contendunt. Actorum prolixiorum scriptor, qui Tillemontio, seculo vi exeunte non antiquior, & mihi breviorum auctore junior videtur, in notis subinde reprehendetur: nam aliqua refert, qua censor etiam benignissimus improbabit.

§ V. Varia, quæ de Sancto traduntur & in Actis filentur; episcopatus illi abjudicatus; tempus martyrii.

SS. Marcellum & Valerianum consanguineos fuisse innuit S. Greg. Turonensis: alia

Nonnulla à variis scriptoribus de S. Marcellulo litteris tradita invenio, qua in utrisque Actis reticentur, & proinde eorum editioni hic pramitto. S. Gregorius Turonensis lib. 1 de Gloria Martyrum cap. 54 scribit: Huic Martyri (S. Marcello, de quo capite procedente egerat,) adjungitur & sanguine & agone propinquus beatus athleta Valerianus, qui apud castrum Trinorciense... consummato certamine, tumulatus est. Si vocula & hic suo officio fungatur, quod est distincta conjungere, sequitur ut sancti Martyres fuerint fratres vel cognati. In Theophili Raynandi Indiculo Sanctorum Lugdunensium & Martyrologio Gallicano Sausseyi Sanctus noster dicitur fuisse civis Lugdunensis, & primarius inter eos, qui cum S. Photino in persecutione Antonini sunt comprehensi. Qui cum Lugduno oriundum affirmet, Raynando antiquiorem non novi. In Actis brevioribus apud Surium quidem lego: E quibus (50 Christianis Lugduni in carcerem detrusis) primarii fuere beatissimus Marcellus & Valerianus: sed à nostris omnibus exemplaribus vox primarii abest.

de ipsis traduntur sine idonea

34 Jacobus Severinus parte 3 Operis de archiepiscopatu Lugdunensi cap. 4 sect. 5 § 4. S. Marcellum discipulum fuisse asserit S. Photini primi Lugdunensis episcopi; quod auctores Historia litteraria Francia tom. 1 parte 1 pag. 225 verisimile esse ajunt, merà conjecturà ducti, cui ego ab auctoritate nihil probabilitatis adferre possum. Garnerius monachus Trenorchiensis in Passione S. Valeriani apud Fueninum supra laudatum pag. 29 S. Photinum Lugdunensium conversioni laborasse scribit, ascitis secum venerabilibus collegis suis & beatis confessoribus Valeriano, atque Marcello: sed Garnerii testimonium idoneum non est, cum seculo XII scripserit, longissimo temporis intervallo remotus à SS. Photino Marcello & Valeriano, qui seculo 2 claruerunt. In Viennensium & Lugdunensium epistola dicuntur comprehensi fuisse ex utraque ecclesia præstantissimi quique, & quorum maximè labore atque industria res hic constitutæ fuerant: sed ex generali hac propositione, qua tam de viris quàm de feminis, tam de laicis quàm sacro Ordine initiatis intelligenda est, consequenter non deducuntur singularia illa, qua de SS. Marcello & Valeriano, qui ex eorum numero fuerunt, à Raynando, Surio, Severino & Garnerio predicantur.

auctoritate: tendit Raynandus citatus. Acta, inquit, breviora S. Marcellum aperte statuunt sacerdotem; jussum enim idolis sacrificare, respondiisse referunt, se quotidie hostiam sinceram Deo offerre, ideoque non posse impuris hostiis contaminari. Ad

35 Sanctum Marcellum sacerdotem fuisse contendit Raynandus citatus. Acta, inquit, breviora S. Marcellum aperte statuunt sacerdotem; jussum enim idolis sacrificare, respondiisse referunt, se quotidie hostiam sinceram Deo offerre, ideoque non posse impuris hostiis contaminari. Ad Septembris Tomus II.

hac reponunt laudati continuatores Gallie Christiana ex Tillemontio tom. 3 pag. 602: Nullius ponderis est ejusmodi argumentum; alia quippe sunt sacrificia, quæ laici etiam ipsi Deo offerre possunt: idemque responderunt, quos sacerdotes esse non posse in confesso est. Sic S. Serapia, cujus Acta consuli possunt tom. vi Augusti pag. 500, simili mandato respondit: "Quotidie Christo offero sacrificia, adorans illum & deprecans die ac nocte". Responsio hac Raynandi argumentum penitus enervat: sed ex iisdem Actis aliud peti potest, unde saltem eruitur, SS. Marcellum & Valerianum verisimiliter laicos non fuisse. Testatur illorum auctor, eos à carcere Lugdunensi evasisse, idque divinâ providentiâ ordinatum fuisse, ut... gentilium mentes, quæ per eos in Christum erant credituræ, exemplis martyrii roborarent; dein illos diversum iter ingressos fuisse, S. Marcellum ad Sequanos, S. Valerianum ad Eduos; ut gentes istas ad veri Dei cultum divini verbi prædicatione converterent. Hi loci obstant, quo minùs Sanctos, qui Sequanos & Eduos Christiana fide instituendos susceperant, laicos dicere ausim. Neque id facile sibi de S. Marcello persuad. bunt, qui credunt cum Cabilonensium apostolum fuisse. Traditio hæc à multis scriptoribus refertur: quibus nil contradico, nisi velint Sanctum in ipsa urbe Evangelium prædicasse; hanc enim, quemadmodum ex utrisque Actis liquet, non prius ingressus fuit, quam cum à Prisco præside jam comprehensus esset. Laborum apostolicorum alia ipsi palestra esse non potuit, quam quæ martyrii fuit, id est, ea territorii Cabilonensis pars, quæ ad sinistram Araris ripam jacet, quamque Fredogarius & Aimoinus num. 4 citati Sequanorum provincia adscribunt.

36 Raynandus sancto Martyri, quem sacerdotem fuisse dicit, episcopalem dignitatem abjudicat, asseverare non dubitans, de illa nullibi sive in Actis, sive alibi usquam mentionem fieri, præterquam apud Severinum citatum. Sed de quo igitur Marcello ad hunc diem agit apographum Hieronymianum Epternacense, medio seculo VIII antiquius, Marcelli episcopi; de quo Aquisgranense, in Cabalono S. Marcelli episcopi? An hic à nostro Martyre diversus est? Conjectura hæc non displicuisse videtur Florentinio in Notis ad vetustius Martyrologium de Sancto nostro ita scribens: Hunc episcopum vocat Martyrol. vetustissimum Epternacense, quin etiam episcopum & confessorem Ms. Reginae Sueciæ contra... Actorum fidem, ut duos Cabilonenses Marcellós fuisse suspicionem inducant. Martyrologii Ms. Reginae Sueciæ textum à Florentinio visum profert illustrissimus Franciscus Maria de Aste archiepiscopus Hydruntinus in notis ad Romanum: Cabilone in Gallia S. Marcelli episcopi & confessoris. Mox subjicit: Eliciuntur ex hujus & aliorum Martyrologiorum annuntiationibus duo Marcelli ibidem hac die, unus martyr, alter episcopus & confessor. Sammarthani verò inter Cabilonenses episcopos hunc Marcellum non tradidere. Sed si ecclesie isti præfuerit S. Marcellus confessor, quis ille synonymus episcopus martyr, quem celebrant Hieronymianum Regina Sueciæ seu Senonense S. Columba, à Sollerio tom. VII Junii editum: Galliis, civitate Cavillono, passio S. Marcelli episcopi & martyris, & Barbarianum secundum: Cavellonis, passio S. Marcelli episcopi. Si singulis hisce Martyrologiis plena fides habeatur, jam duo Marcelli Cabilonenses

AUCTORE J. L.

E

F

AUCTORE
J. L.

episcopi admittendi sunt, alter martyr, confessor alter; uterque distinctus à sancto nostro Martyre, si episcopus non fuerit.

à nostro
Martyre
distinguen-
dus non est.

37 Licet S. Marcellus in quinque Hieronymianis, quorum textus retuli, episcopus, & in uno eorum confessor nuncupetur; eum tamen non distinguendum judico à S. Marcello, quem quindecim alia, quæ pervolvunt Hieronymiana, necnon Rabani, Adonis, Ussuardi & aliorum Martyrologia martyrem solummodo appellant. Sanctus, qui ad eundem diem in Martyrologiis omnibus annuntiat, & cujus locus natalis in plerisque idem, in nullo diversus signatur, in duos statim non dividendus est, quia nonnulla aliis titulis ornatum representant. Veterum codicum, præsertim usualium, ut sunt Martyrologia & Legenda, communis & dolenda est hæc conditio, ut exscribentium oscitantia, temeritate vel imperitia multis in locis corrupta sint. Ex Martyrologiis nulla sæpius transcrita, imò pro arbitrio amplificata & contracta sunt quàm Hieronymiana: unde mirum videri non debet, quòd frequentissimis mendis & erroribus scateant. Hic accenseo episcopi in quinque exemplaribus apographis, & in uno confessoris appellationem S. Marcello Cabilonensi attributam. Unum igitur hujus nominis Sanctum Cabilonensem agnosco, eumque nec episcopum nec confessorem, sed martyrem dumtaxat. Nullum ego auctorem novi, cui vel suspicio incidere, plures admitti posse, præter Florentinum & illustrissimum Franciscum Mariam de Aste. Qui unicum fatentur, inficentur necesse est, eum confessorem esse, hoc videlicet sensu, quòd sancto sine in pace quieverit; nam de martyrio ejus consummato constat.

cui dignita-
tem illam
abjudica-
mus.

38 Qui cum Severtio ipsum episcopum faciunt, memorata quidem quinque Hieronymiana in opinionis suæ confirmationem allegare possunt; sed ex jam dictis satis apparet, illorum auctoritatem, nulla alia graviore suffultam, non sufficere, ut Sancti episcopatum evincant. In ceteris Martyrologiis, in Operibus S. Gregorii Turonensis, totque aliis vetustis documentis, quæ Sanctum celebrant & à me superius § 1 & 2 producta sunt, solum ejus martyrium exprimitur: nec quidquam in utrisque ipsius Actis narratur, ex quo episcopalis dignitas extendi possit. In nullis etiam, quos inspicere licuit, Cabilonensium antistitum catalogis S. Marcellus nominatur, excepto illo, quem Severtius à Sancto exorditur. Sed quomodo hic primus cathedram Cabilonensem occupare potuit, quæ, cum Lugduni in carcerem mitteretur, nondum erecta erat, ut certum est apud omnes, quamque ipse postea erigere non potuit: nam ex Actis manifestum est, eum Cabilone numquam substituisse, nisi fortè postquam jam in manus Prisci tyranni incidisset, neque etiam missum fuisse, ut ibidem episcopatus institueretur; cum è carcere Lugdunensi fugam latentè arripuerit, & Sequanos vera fide imbuedos susceperit, non verò Aduos, in quorum terra urbs Cabilonensis jacebat. Primum, quem hi populi episcopum habuere, non Cabilone, sed Augustoduni procul dubio sedit; cum hæc, non illa urbs Aduorum caput esset. Primus autem Augustodunensis episcopus S. Amator martyrio Sancti nostri certè posterior est. Inter sanctos Synonymos celebres sunt episcopi, Apamiensis martyr, Parisiensis & Diensis confessores. Hic ad 1x Aprilis, iste ad 1 Novembris, ille ad xiv Augusti Martyrologio Romano inscriptus est. Aliquis ex tribus illis episcopis cum cognomine Ca-

bilonensi Martyre confusus causa vel occasio esse potuit, ut huic episcopatus in uno Hieronymiano apographo adscriberetur, qui error dein in alia transferit. Errori etiam occasionem præbere potuit traditio, quæ fert Sanctum Cabilonensem apostolum fuisse; unde & eorum episcopus putari potuit.

39 Sanctum Marcellum xv, ejus vero socium S. Valerianum xv Septembris martyrium subisse, extra controversiam est: Passus est autem beatissimus Valerianus anno ab Incarnatione Domini centesimo septuagesimo nono, Marco Antonino, cognomento Vero, Romanum imperium administrante, Lucio Aurelio & Commodus ex æquo consulibus. Ita Acta S. Valeriani à Garnerio monacho sec. xii scripta, qui unicum consulem, Lucium Aurelium Commodum imperatorem, in duos malè dissectat; ejus tamen consulatum, in quo T. Annium Aurelium Verum collegam habuit, anno 179 rectè affigit. An etiam passionem S. Valeriani, & qui undecim ante illum diebus coronatus est S. Marcelli? Tillemontius tom. 3 pag. 602 annum à Garnerio determinatum se adoptasse ait, quòd tempus aptius non inveniret. Eundem designarunt Martyrologium Parisense anno 1727 editum, Bailletus, Castellanus & alii. Juenino in Tabula chronologica, tomo 1 Historia Trenorchiensis subjecta, præplacuit annus 177, quo L. Aurelius Commodus etiam consul fuit cum Quintillo. Ego supra Sancti nostri martyrium posui circa annum clxxviii, quod tempus latius extendi nolim, quam ad annos 177 vel 179. Certè ante annum 177 passus non fuit: nam Acta breviora S. Marcellum referunt ad fortiter oppetendam mortem se animasse exemplo præmissorum sociorum, Lugdunensium scilicet, cum quibus comprehensus fuerat, quique circa finem mensis Julii & initium Augusti anni 177 capite truncati vel feris objecti fuere, Photino & aliis exceptis, qui non diu ante in carcere obierant. Non videtur etiam Sancti martyrium differendum esse post annum 179: nam ex Actis satis colligitur, quòd pluribus quàm duobus annis post Martyrium Lugdunensium certamina vitam non protraxerit. Imò quo diligentius expendo, quæ Sanctus à fuga è carcere Lugdunensi usque ad mortem suam egisse narratur, eo verisimilius mihi apparet, illum biennio non supervixisse, & consequenter ejus passionem ultra annum 178 non differendam esse.

Passus est
anno circi-
tèr 178.

PASSIO

auctore anonymo,

Ex editione Petri Francisci
Chiffetii, collata cum Ms.
Andræ du Chesne geo-
graphi regii.

In perfec-
tione sit
M. Ar-
lio -
no L. anni
50 Christi-
ani in carce-
rem mittun-
tur.

Cum sub principe Antonino, qui Romani imperii apicem gubernabat, per omnes provincias vel civitates a adversus Christianos impiæ persecutionis edicta b pendèrent, quæ universitatis * dignitatum provincialiumque rectores non tam obtemperandi studio, quàm veræ religionis

* in Ms.
Chesniano
universitas

A gionis odio ita instantius exequi nitebantur, ut per omnia loca ultra humanam crudelitatem in Christianorum sanguine *c* bestiarum feritate sævirent; eo tempore in urbe Lugdunensium vehementer persecutionis rabies æstuabat. Ubi cum populi sævientis arbitrio uterque sexus, omnis ætas atque conditio aptaretur * ad pœnam; quinquaginta *d* sacræ religionis cultibus dediti, diversis suppliciorum cruciatibus præparandi, iussu præsidis *e* in ergastulis retruduntur.

è quo S. Marcellus elapsus ad Sequanos iter arripit, siam illis annuntiaturus:
* *ib. patefactis*

f
g
h
i
* *ib. compita*
B 2 Ex quorum numero martyrum Marcellus & Valerianus, custodiæ illius, cui fuerant mancipati, effractis * divinitus *f* claustris, juxta Evangelicam auctoritatem & *g* ad civitatem aliam fugam latenter arripiunt. Quod Dei providentiâ ordinatum ne quis ambigat; ut ad illa scilicet loca, ubi eis passionis consummatio debebatur, intenderent properare, & gentiliū mentes, quæ per eos in Christum erant credituræ, exemplis martyrii roborarent. Quique ut tutius *h* ab illo persecutionis turbine declinarent, non mente sed flumine *i*, non fide sed itinere dividuntur: è quibus Valerianus Augustidunensis viæ compos *, iter Marcellus Sequanici territorii aggreditur; ut utriusque ripæ incolas ad veri Dei cultum divini verbi prædicatione converterent, & non solum de proprii effusione sanguinis, verum etiam propter multorum credulitatem in Christo de diabolo triumpharent *k*.

hospitem cum tota familia ad Christum convertit: persecutionem declinans
l m
* *ib. ammonuit*

n
* *ib. crederent*

C 3 Cùmque sanctus Marcellus latendi studio viam itineris occultè conficeret; Dominus noster Jesus Christus Confessorem suum diutius latere non passus *l*, accidit ut à Latino *m* quodam ei improvisa hospitalitas præberetur; qui statim Martis equestrem, Mercurii etiam & Minervæ simulacra eodem expressa metallo, in vestibulo posita, cultu peculiari adoraret & coleret. Cujus cùm profanæ superstitionis errorem Sanctus Dei non sine dolore vidisset, admonet * hospitem, ut ab hac miserabili superstitione discederet, adstruens, taxa sensu carentia effectus non posse præstare votorum; sed illos aut stultis pedibus comparandos, aut non multum ab impolitis distare lapidibus, qui deos colerent *, quos humana manus in similitudinem dæmonum fabricasset. Cujus objurgatio in tantum valuisse perhibetur *n*, ut brevi tempore totam domum hospitem ad credulitatem Christi spreto errore converteret. Et cùm ibidem pro lætitiâ non irriti laboris aliquantulum moraretur, agnoscit fervere locis omnibus persecutionis instantiam *o*.

in præsidem Priscum incidit, qui eum post varios cruciatibus
p
q
* *ib. invitavit*

intentatos idolis immolare constanter re-nucentem
r
* *ib. littoris*

4 Tunc Cabilonense oppidum prætermittens *p* & Argentomagensis *q* aggeris carpens viam, præsidem Priscum sollempni apparatu profanis sacrificiis numinibus suis immolantem incurrit; quem ille ad convivium more hospitalitatis invitat *. Sed sanctus Dei Martyr abhorrens epulas, convivas objurgandos potius credit quam imitandos. Et cùm se Christianum castigatione prodidisset, novis affligendum cruciatibus *ii*, qui aderant, decreverunt; ut per arboris ramos, quos natura per diversa diffuderat, omni corpore separandus laqueis tenderetur: quibus adductis & naturali vigore redeuntibus, compago membrorum constrictis artibus discerperetur.

5 Verùm cùm fidei constantiâ Martyr in confessionis suæ proposito immobilis permaneret, cruento persecutoris nequissimæ crudelitatis consilio atrocius visum est, ut in conspectu populi diversis pœnarum suppliciis interiret *r*. Jubet itaque eum ad Saturni statuam duci, quæ ripæ Araris * imminabat, & ad solis simulacrum, quod

in alia parte fluminis positum adorabant: quibus si immolare non adquiesceret, gladio puniretur *. Sed fides Martyris sancto Spiritu roborata frangi non potuit, hæc semper ad interrogata respondens: Quicumque Deum vivum totis animæ viribus & perfecta cordis credulitate receperit, insensibilibus idolis sacrificare non poterit. Et nefas est, ut anima cælitus data, vitæ suæ Auctore neglecto, simulacra dæmonum colat, quæ diabolus ad perditionem humani generis adorari persuadet: se nunquam tam profanis sacrificiis polluendum, qui Christo quotidie hostiam sinceritatis offerret; sed potius præmissorum sociorum *t* exempla sequuturum, cum quibus se confideret æternæ gloriæ præmiis munerandum.

6 Quem præses cùm videret nec minas nec supplicia metuentem, furentis iracundiæ stimulis incitatus, inaudito crudelitatis genere infodi erectum cingulo tenus jubet; ut sepultura vivo esset ad pœnam, quæ defunctis præbatur ad requiem. Sic sanctus Dei Martyr in secundo ab oppido Cabilonensi milliario, vivens Christo, medius sepelitur: qui tertio die in Dei amore & laudibus perseverans, incontaminatum reddidit spiritum, sancti corporis nobis exuvias ad patrocinium derelinquens: regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor, gloria & virtus cum Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a In Ms. & per omnes provincias & civitates. Persecutionem, in qua SS. Marcellus & Valerianus cum aliis 48 martyribus, qui à palastra Lugdunenses vocantur, comprehensi sunt, generalem fuisse testatur Eusebius lib. 5 Historiæ ecclesiasticæ ab Henrico Valesio Græco-Latini editæ in Proœmio: Annus tunc agebatur septimus decimus imperii Antonini Veri, Christi 177. Quo tempore cùm in nonnullis terrarum partibus violentior adversus nostros persecutio commota esset ex incurfione popularium, innumerabiles prope martyres per universum orbem enituisse exiis, quæ in unica provincia Lugdunensi contigerunt, conjicere est. Sequuntur apud Eusebium cap. 1 & seqq. fragmenta epistolæ ecclesiasticæ Viennensis & Lugdunensis ad Christianos in Asia & Phrygia degentes, de SS. Martyrum Lugdunensium certaminibus ex eorum ore conscripta, qui illis presentes adfuerunt.

b Tillemontius tom. 2 Monumentorum ecclesiasticorum pag. 308, & tom. 3 pag. 610 M. Aurelium Antoninum Verum nunquam generale aliquod decretum contra Christianos edidisse affirmat. Neesse non est, ut illius assertionem hoc loco refellam; nam Acta exponi possunt de edictis; quæ provinciarum præfides urbiumve magistratus publicè affixerunt, quæque vulgò credita fuerunt ab ipso M. Aurelio emanasse, quod ejus vel conniventis vel approbantis nomine atque auctoritate illi uterentur. Satis igitur est, si edictis publicè appensis, sive imperatorem auctorem habuerint, sive non, persecutio decreta fuerit. Actis non adversatur Eusebius, qui illam ex incurfione popularium commotam fuisse scribit; nam populi tumultibus clamoribusque præfides aut magistratus ad edicta contra Christianos promulganda instigari potuerunt. Sub initium epistolæ ecclesiasticæ Viennensis & Lugdunensis hæc lego: Nihil quippe intentatum reliquit

A. ANO-

NYMO.

* *ib. perimeretur**terræ cingulo tenus infodi iussit, cui supplicio post triduum immoriatur.*

E

F

adversarius, dum ministros suos assuefacit, & quibusdam quasi proleudiis exercet adversus servos Dei: adeo ut non solum ab ædibus, à banis, à foro arceremur; verum etiam interdictum fuerit, ne quis nostram quocumque demum in loco appareret. Quidni per edicta, quorum Acta meminerunt, istam quoque interdictionem intelligere liceat? An quia in Actis subditur, illorum executione plurimum Christiani sanguinis effusum fuisse? Sed & de interdicto isto idem dici potest. Hoc certum est ex eadem epistola, aliquos Christianos, illo publicato, multa passos fuisse, acclamationes scilicet, plagas, raptationes, spoliationes bonorum, lapidum jactus, carceres, cuncta denique, quæ vulgus furore & rabie concitatum adversus hostes & inimicos comminisci solet. Perducti deinde in forum à tribuno militum & à magistratibus civitatis, coram universo populo interrogati confessique, usque ad præsidis adventum coniecti sunt in carcerem, ac postea martyrii lauream consecuti. Qui cum Tillemontio tom. 2 pag. 663 censent, Melitonem Sardinum episcopum apologiam suam pro Christianis M. Aurelio circa idem verisimiliter tempus obtulisse, quo persecutio in Gallia effervescente cepit, inficiari nequeunt, tunc edicta per Asiam contra fideles etiam promulgata fuisse: nam apud Eusebium lib. 4 Historia ecclesiastica cap. 26 Melito imperatorem ita alloquitur: Persecutionem nunc patitur populum hominum genus, novis per Asiam decretis exagitatum. Impudentissimi namque delatores & alienarum opum cupidi, ex imperialibus edictis occasionem nacti, palam diu noctuque grassantur, spoliantque innoxios... Si hæc tuo iussu fiant, rectè atque ordine facta sunt... Nos libenti animo ejusmodi mortis præmium ferimus &c.

c In Ms. ultra humanam credulitatem in Christianorum sanguinem.

d De 48 Martyribus Lugduni coronatis egimus ad diem 2 Junii, ubi singula eorum nomina proferuntur; quibus additi SS. Marcellus noster & Valerianus, de quo ad 15 Septembris agitur, numerum quinquagenarium complent.

e Ex laudata epistola constat, aliquos Martyres à magistratu Lugdunensi, postquam in foro coram omni populo interrogati essent, usque ad præsidis adventum in carcerem fuisse coniectos. Hinc tamen certò inferri nequit, id iussu præsidis factum non fuisse: nam absens edoceri potuit, quid Lugduni ageretur, & magistratui mandare ut illos apprehenderet, interrogaret, & si rei deprehenderentur, carceri inclusos usque ad reditum suum detineret. Ut sit: hoc indubitabile est, ceteros martyres nondum apprehensos ex mandato præsidis Lugdunum reversi in carcerem missos fuisse: nam Christiani Viennenses & Lugdunenses in epistola sua testantur, post illius adventum hæc inter alia contigisse: Comprehendebantur quotidie, qui digni erant, ut numerum illorum (decem lapsorum) supplerent: adeo ut ex utraque ecclesia præstantissimi quique, & quorum maximè labore atque industria res hæc constitutæ fuerant, simul omnes tenerentur. Capti sunt etiam quidam nostrorum servi, qui gentiles erant: quandoquidem præses nos omnes requiri palam iusserat.

f Lege dicta in Comment. num. 30 & seq.

g Vocula &, qua redundat, à Ms. abest.

h In Ms. Qui ut ocyus.

i Arari scilicet, vulgò la Saone, in Rhodanum fluente Lugduni, Segusianorum metropoli; quibus populis à Septentrione contermini erant Edui ad dexteram, & Sequani ad sinistram Araris ripam habitantes. Hos, ut mox narratur, adire constituit S. Marcellus: at S. Valerianus Augustodunum versus, primariam Eduorum urbem, iter arripuit. Vide annotationem in Acta altera sub littera k.

k Sensum subobscurum ita exposuit Surius: Ut non solum proprii sanguinis effusione, sed etiam multorum ad Christianam religionem translatione de diabolo triumpharent.

l In Ms. passus est. Accidit ut &c.

m Apud Surium Lationus vocatur. Cabilonenses se à S. Marcello Christi fidem primum accepisse credunt, licet ex Actis manifestum sit, eum in ipsa urbe Cabilonensi commoratum non fuisse, antequam in Priscum tyrannum incidere, neque in illis legatur ullus ad veram fidem conversus fuisse præter Latinum cum tota familia. Hinc tamen ne quis inserat Cabilonensem traditionem à veritate & Actorum narratione alienam esse. Intelligi potest ejus veritas, si S. Marcellus in agro Cabilonensi prima fidei Christiana semina jecerit. Cum Actis eadem traditio cohæreat, si Latinus cum familia à Sancto conversus fuerit in Brexia vel, ut alii scribunt, Bressia Cabilonensi, id est, in eo territorii Cabilonensis tractu, qui sinistra Araris ripe adjacet: hic enim, testibus Fredegario & Aimoino in Comment. num. 4, olim pars erat provincia Sequanorum, quam Sanctus adire decreverat.

n Vide Comment. num. 29.

o Julius Capitolinus in M. Antonino philosopho, seu Marco Aurelio imperatore, Res, inquit, in Sequanis turbata censura & auctoritate repressit. Eruditissimus Franciscus Bosquetus lib. 2 Historiarum ecclesie Gallicane id circa annum 178 contigisse existimat; turbas verò illas causam religionis excitatas fuisse: quod admodum verisimile mihi apparet, cum aliunde constet in Gallis vehementiorem fuisse incursionem popularium, ex qua persecutionem contra Christianos anno 177 commotam fuisse Eusebius scribit. Hanc autem, ut vulgi tumultuantis furor sedaretur, primo præsidum provincialium seu magistratum urbicum, dein ipsius etiam Marci Aurelii imperatoris auctoritate roboratam fuisse, evinci potest primo ex epistola ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis, qua narrat præsidem litteris ad cæsarem datis, de his omnibus, qui inclusi tenebantur, sententiam ejus expectasse; cæsarem verò rescriptisse, ut confitentes quidem gladio cæderentur: hi verò, qui negarent, dimitterentur incolomes. Secundo ex Passione SS. Epipodii & Alexandri, Lugduni anno 178 coronatorum; in qua apud Ruinartium in Actis Martyrum sanctis & selectis num. 4 hæc lego: Potestas eos increpat, furorem suum hujusmodi clamore testatur: ... Etiam nunc convelluntur principum sanctiones, & uno eodemque majestatis crimine imperator impugnatur & numina? Tertio ex Passione S. Symphoriani, qui anno circiter 180 Augustoduni martyrium subiit, apud eundem Ruinartium num. 2; ubi hoc ipsius M. Aurelii decretum producit: Aurelius imperator omnibus administratoribus suis atque rectoribus. Comperimus ab his, qui se temporibus nostris Christianos dicunt, legum præcepta violari. Hos comprehensos, nisi diis nostris sacrificaverint, diver-

A *lis punite cruciatibus, quatenus habeat distinctio prolatam iustitiam, & in refecandis criminibus ultio terminata jam finem.*

p *Acta prolixiora hic addunt, Sanctum Ararim trajecisse; quod ex hisce quoque conficitur, nam numero sequente habent: Jubet itaque Priscus eum ad Saturni statuam duci, quæ ripæ Araris imminerebat, & ad solis simulacrum, quod in alia parte fluminis positum adorabant; cui cum immolare nollet, cingulo tenus terra infoditur. Sed hoc contigit ad sinistram Araris ripam, ubi S. Gunthramnus postmodum insignem basilicam cum monasterio sancto Martyri exstruxit: igitur in eadem ripa solis simulacrum positum erat. Ripa verò, cui Saturni statua imminerebat, dextera fuerit oportet, cum solis simulacrum à gentilibus adoraretur in alia parte fluminis. Ex his patet, Sanctum Ararim trajecisse, & à Sequanis, in quorum provincia Latinum converterat, ad Aduos dexteram fluminis ripam accolentes pervenisse. Hic viâ Argentomagensi iter faciens in præsidem Priscum incurrit; qui eum ad Saturni statuam eidem dextera ripa imminentem, dein ad solis simulacrum, in alia parte fluminis erectum, duci iussit; ubi martyr occubuit. Sic igitur qui à Sequanis paulò antè ad Aduos transferat, rursus ab Aduis ad Sequanos reductus, martyrium in Sequanis consummavit.*

B *Ex jam dictis consequitur, ut agger seu via Argentomagensis fuerit in Aduis. Petrus Franciscus Chiffletius probationibus Historia Tre-norchien-sis à pag. 59 prolixam de aggere isto notationem inseruit, in cujus fine hanc suam de Argentomagi situ conjecturam adfert: Ecquid ergo tum erat Argentomagus, à quo agger Argentomagensis à Cabilone deductus? In Aduis quærendus est, & loco haud remoto. Distat Argilliacum ab urbe Cabilone leucis horariis admodum quinque. Locus est non obscuri nominis, & Burgundiæ ducum villa quondam regia; sed Romanæ antiquitatis nulla (quod sciam) habet vestigia. Haud procul Argilliacum tumulus est antiquæ urbis. Locum ipsum accolæ hodie Bolar-tum vocant; ab omnibus quidem solo superexstantibus ædificiis vacuum, sed fœtum ruderibus, ac nummis, aliisque Romani imperii monumentis, in quæ subinde agricolarum ligones atque aratra offendunt. Ex hujus antiqui oppidi rediviva materie conjectura est exstructum ævo recentiore Argilliacum, quod ab Argentomago appellationem traxerit. Argentomagum vetus ibi agnosco, quod aggeri Argentomagensi nomen fecerit: donec aliud quid vero propius antiquam topographiam perferutanti Deus objiciat. In aliquot tabulis geographicis antiquam Galliam atque ejus sub Romano imperio vias militares exhibentibus, unam Cabilone Lingones usque sic ductam invenio, ut necessario transferat per Aduorum agrum, vicinum loco, ubi nunc Argilliacum jacet, vulgò Argilly; quod in charta geographica ducatus Burgundia apud Blavium haud ita procul ab Arari Cabilonem inter & Divionem notatur. Viam illam dicere esse aggerem Argentomagensem, de quo Acta S. Marcelli meminere; si urbs antiqua, cujus vestigia prope Argilliacum sua ætate extitisse Chiffletius testatur, Argentomagus fuerit: verum uti hoc, ita & illud incertum est. Mihi veterem Argentomagum, unde agger seu via Cabilone deducta nomen acceperit, erudere conanti nihil occurrit, quod vero magis accedere mihi videtur, quam conjectura Chiffletii jam proposita.*

C

r *Videri possunt observationes, quibus Passionem sequentem exceperis sum, sub litteris q & aa.*

s *Relege annotationem datam ad litteram p.*
t *Martyrum Lugdunensium, cum quibus in carcerem conjectus fuerat.*

A. ANONIMO.

PASSIO ALTERA

auctore anonymo,

Ex editione ejusdem Chiffletii collata cum duobus vetustis musei nostri codicibus Mss., signatis Q Ms. 6 & Q Ms.

7 a.

P *Assionem sancti Marcelli martyris, cujus patrocinio Cabilonensis urbis sublimantur mœnia pariter & tutantur b, sicuti per succedentia tempora ad nostram usque memoriam relatione sanctissimorum Patrum Christo adjuvante pervenit, pro confirmandis Catholicæ plebis gratificandisque votis fidelium, divina auctoritate c firmatam, veritatis studio & obedientiæ cultu duximus scribendam: ut dum Martyrum cælestis victoria recensetur, sit laus Jesu Christi Dei ac Redemptoris nostri, qui in singulis certaminibus Martyrum triumphavit; ut dum per revoluta annorum spatia cognoscitur, æternis sæculis propagetur. Plurima enim memoriæ tradita, velut scripta retinentur d, relationibusque assiduis facta clariora, rerum potiùs admiratione servantur.*

2 *Igitur sub Antonino imperatore generaliter adversum omnes Christianos præcepta impiæ persecutionis existerant, quæ à præfectis, vicariisque eorum præsidibus, ac præpositis provinciarum & obtemperandi studio, & Christianæ religionis odio, & sacrilegæ persecutionis instantiâ * custodita vehementissimè complebantur: ac * per universas atrociter civitates ordinati rectores in Christianorum sanguinem hostili ferocitate sævissimè grassabantur. Eodem itaque tempore in urbe Lugdunensi quinquaginta præstantissimi viri e Christianæ religionis cultu in ergastulorum custodia subdendi immanibus suppliciis retrudabantur *. Ex quo numero sanctus Marcellus & sanctus Valerianus venerandi martyres fuerunt: quibus obferatis *, nocturno tempore, angelicæ visitationis f affectu, ad egressum liberum denuò reclusa divinitus claustra patuerunt. Reliquorum verò felix consummatio Lugdunensibus proceribus, summoque fenatui, vel circumjectis ejusdem urbis Cabilonensis g oppidis, populisque per manifestum passionis b ordinem, ut de ipsis legitur, gloriosi certaminis victoria non habetur incognita. Nos autem ad præsentis martyrii ordinem, ut inchoatæ relationis gratia postulat, redeamus.*

3 *Soluti itaque, ut supra dictum est, ab ergastulorum custodia sancti Martyres i, scilicet quibus divina ordinatione in aliis locis passionis gloriosa consummatio debebatur; voluntas Dei fuit, ut sanctus Valerianus Cabilonensis territorii k aggerem munitum, & beatus Marcellus,*

E
Prologus.

b

c

d

Cum SS. Martyribus Lugdunensibus comprehentur; sed ope angelica & carcere liberatus * in utroque cod. insertu * in Fuld. tunc

* in utroque retruduntur * in Fuld. obferata

f

g

h

Sequanos vera fide instituendos suscipit;

i

k

inter-

A. ANONYMO.
* in utroque illic

interposito Arari, Sequanorum silvestre iter arripere, quatenus Athletæ Christi illuc *, quod fuerant destinati, ante consummationem Christo auctore debitam atque paratam, utriusque ripæ incolas ad veri Dei cultum, quâ poterant, vel directi fuerant, Apostolica institutione pertraherent. Divina quippe gratia aliorum profectibus meretur l. Ad Cabilonensem ergo civitatem & abscellus eorum Lugdunensi ab urbe, & ordo itineris, fama celeriter deferente, vulgatur, hos tantum m duos instanti persecutioni fuisse substractos.

ad quam hospitem suum cum tota familia convertit: persecutioni se subducens
* ibid. additur in

B

* ibid. à se

4 Interea sanctus Marcellus iter carpens provinciæ Sequanorum, à Latino quodam nomine gratiâ hospitalitatis excipitur, qui errore gentilium, profanis ritibus, statuum Martis equestri effigie, politici lapidis argumentatione formatam, Mercurii etiam & Minervæ ex eodem metallo, celebri * vestibulo positas excolebat. Quod cum Dei Servus videre sine animi cruciatu non posset, admonet hospitem cum summa patientia & doctrina, ut ab hac irrita miserabilique superstitione discederet, asserens non valere aliquid impertiri petentibus, neque effectus indulgere votorum effigies mutas, vel saxa sensu carentia: nec multum eos ab ipsis distare lapidibus, qui hæc * facta sibi esse credant meliora. Cujus magna objurgatio in tantum valuisse perhibetur, ut brevi tempore ad cultum veræ religionis totam felicissimi hospitis domum exhiberet. Sed cum ibidem pro redemptione animarum non irriti laboris gratulatus, exigui temporis spatium moraretur, agnoscit fervere locis omnia vicinæ urbis statuta n.

n

in præsidem Priscum incurrit, qui ipsum, ubi Christianum agnovit,

p

* ibid. credidit

C

arboris ramis alligatum cruciari, dein cum ejus in vera

q

r

f

fidei professione & i-dolorum de-rotatione constantiam

5 Visum itaque est ei ut prætermissa Cabilonensium civitate, Sagonam o locis secretioribus transmearet. Argentomagensis aggeris, transmisso amne, iter aggrediens hospitium p Prisci præsidis sanctus Dei Marcellus ingreditur: sollempni epularum apparatu propriis ipsum præsidem gentilibusque numinibus immolantem reperit. Quem ille ut conspexit celeriter properantem, ad convivium, sacrilegis cultibus apparatus, more humanitatis invitavit. Sed testis Christi sanctus Marcellus refugiens epulas profano errore pollutas, convivas objurgandos potius credit *, quam vitandos. Et cum se Christianum interrogatus fudicialiter prodidisset, novis afficiendum cruciatibus protinus sævi præsidis decrevit imperium.

6 Sic ergo cum vinculis elatus in arborem perdiscentes ramos in omni corpore laqueis impositis tenderetur, & membrorum compage districta extensi artus adstricti nexibus jungerentur q, vetustum ad hæc r patris crimen consumpsit in arbore, cælestis Christi, regenerationis novæ gloriam Domini imitatus declaravit in ligno: ut dum pomiferum comedit edulium, invictum crucis procederet ad triumphum. Dum in proposito sanctus Marcellus vicino mortis frigore, calore fidei immobilis perduraret, nequissimo persecutoris tractatu competentius visum est, ut in conspectu populi allatis suppliciis puniretur. Tunc ait crudelissimus præses: Nomen tuum, Marcellus, erroremque comperimus. Sacratissimi imperatoris nostri divalia præcepta constant f, ut qui venerandorum numinum principatum, Saturnum patrem, ac Jovem omnipotentem, eorumque filios ac propinquos adorare detrectant, capite puniantur. Quod nisi feceris, trucidibus suppliciis punieris.

7 Sanctus Marcellus respondit: Simulacra ista, quæ nominas, adeo fuisse mortalia, ut suis polluta criminibus, dudum mortua & in inferno se-

pulta perierint. Quibus si quis crediderit, * Dei omnipotentis, qui ante sæcula fuit, & semper est, semperque futurus est, æternum ac tremendum pœnarum judicium sustinebit. Christianus sum: Christum Dei Filium, sancto Patri æqualem, cæli & terræ marisque factorem, & rerum omnium conditorem me credere, libera & irrevocabili voce * profiteor n. Priscus verò præses animi indignatione succensus, sanctum Marcellum martyrem impiis trucidandum carnificibus assignavit; isdemque * jussit, ut ante simulacra statuarum, quæ in civitate erant, spectante vulgo gentilium, pro infanientium libitis multimodos exciperet cruciatus. Primum ergo ad Saturni statuum, quæ ripæ Araris imminebat, eculeo distentus, innumera ictuum flagella suscepit. Deinde ad solis imaginem, quæ intra muros Sequanicæ x portæ errore gentilium præcipuo colebatur, necnon ad atrium divi Hamonis y, ubi effigies olovitrea & cælo columnæ adorabatur collocata fastigio, in secundo milliario civitatis, præside jubente, perducitur.

8 Qui sanctus Martyr, animi cælestis virtute perdurans, secundum loca ita & supplicia commutabat: eculeis extensa membra, catenarum stridore laniata, igneum globum, qui dissolutos ictibus artus, exusti corporis alimenta * jungebat aa, Athleta fortissimus auctoris sui Jesu Christi fidem intra viscera retinens, passione gloriosa efferre certamine bb triumphabat: & antiquam fidem tormentorum novitas mutare non poterat, hoc semper iniquæ * interrogationi respondens; * ibid. infieri nequaquam posse, ut qui Deum vivum sensibus recepisset, saxa sensu carentia, aut simulacra dæmonum adoraret: se potius Apostolorum exempla, & præmissorum martyrum * gloriosa certamina secuturum: ac, si ita res se haberet, loco martyrii, non fide umquam à suis commilitonibus separandum.

9 Quem nequissimus præses cum in suppliciis divinâ fervoris * gratiâ adverteret fortiolem, inaudito crudelitatis exemplo, plus quam furore persecutoris insaniens, defodere erectum cingulo tenus jussit: atque ita medius jam sepultus, sed totus vivus, ad cæli regna festinans, terræ supplicia non refugit: sed triduo in laudibus Christi, omnipotentis Domini ac Dei sui ore & amore perdurans, terris interim membra terrena commendans, spiritum misit ad cælos.

10 Hæc itaque, sicut de triumpho sancti Marcelli ac beatissimi martyris fidelium relatione comperta sunt, ad confirmandos plebis animos Catholicæ, Christo auctore mens devota conscripsit: ut dum festivitas sancti Martyris, felicibus ipso patrocinate temporibus, revoluta * in ævum anni circulis, celebratur; pro statu Catholicæ religionis, pro defensione urbis propriæ, pro salute summi Pontificis, pro sacerdotum veneratione, pro invicti principis felicitate & totius plebis conservatione, inclyti Patroni ac martyris patrociniū deprecantes, & ad ejus remunerationem, qui obedienter Legenda composuit, tantam * diei sollempnitatem votis sedulis excolamus, præstante cc domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per infinita sæculorum sæcula. Amen.

A N N O T A T A.

a Codicem notatum Q Ms. 6 deinceps Fuldensis vocabo, quod eum Bollandus à Fuldensi Societatis nostræ collegio permutatione acceperit. Codicem

D
* ibid. additur cum ipsis

* ibid. denuntiatione

* ibid. idemque

x

y z

variis aliis cruciatibus frustra tentasset,

E
* ibid. elementa

aa

bb

* ibid. infieri qui persecutoris

* Lugdunensium

cingulo tenus vivum sepeliri jubet.

* ibid. fervoris

F
Epilogus.

* ibid. revolutis

* ibid. tantam

cc

A Codicem *Q Ms. 7* iisdem hisce characteribus ab altero distinguam. Lectiones in utroque variantes ab exemplari Chiffletiano, quo utor, tantum notabiliores assignabo. Ea, in quibus hæc Passio cum priore convenit nullis notis illustrabuntur, cum jam data sint. Ex ceteris nonnulla tamquam inepta, falsa aut minus verisimilia mox improbabuntur. Duplex mihi ratio fuit, cur deteriorem hanc Passionem edere constituerim: prima, quia antiqua est; nam ex illa Rabanus elogium desumpsit, quod ad iv. Septembris de Sancto legitur in ejus Martyrologio, circa annum 845 conscripto. Secunda, ut lector ipse illam cum notis à me apposis perolvere, & cum priore Passione conferre possit, atque ita clarius videre, hanc verisimilius vetustiore esse; de quo alioquin dubitare posset ob argumentum in Comment. num. 28 adductum. In codice *Q Ms. 7* Passioni, quæ nunc datur, singularis titulus præfigitur: Incipit Passio beati Marcelli Cabilonensis urbis episcopi; quam dignitatem Sancto abjudicavi in Comment. num. 38.

b Cetera Prologi desunt in codice Fuldensi.

B In Epilogo auctor dicit, se de Sancto Martyre fidelium relatione comperta, & quidem Christo auctore scripsisse. Hic verò à divina auctoritate narrationi suæ fidem conciliat. Hæc sanè illum scriptorem ineptum esse arguunt, non satis antiquum, nec fide dignum, nisi in iis, in quibus ab altera Passione non recedit; quam ab illo interpolatam & corruptam esse credo, licet se fidelium relatione comperta litteris mandasse asserat. Vide Comment. num. 28.

d In codice *Q Ms. 7* ita pergitur: & jam relationibus quæ assiduis &c.

c Vox hæc, quæ in prioribus Actis non legitur, perperam hic adjicitur; nam Martyres Lugdunenses utriusque sexus fuerunt.

f In alteris Actis legitur Sancti custodiæ . . . effraçtis divinitus claustris fugam arripuisse, nulla angelicæ visitationis facta mentione.

g In utroque codice nostro vox Cabilonensis omittitur.

h Epistolam ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis ad fideles in Asia & Phrygia scriptam auctor intelligit. Eusebius lib. 5 Historia ecclesiastica in Proæmio testatur, se eam in Opere de Martyribus integram dedisse: sed cum Opere isto excidit pretiosissimum illud antiquitatis ecclesiastica monumentum, præter fragmenta aliqua, quæ Eusebius citatus à cap. 1 profert.

C i Uterque noster codex habet: Solutis itaque, ut suprâ dictum est, ab ergastulari custodia, scilicet quibus &c.

k Sanctus Valerianus, quem Acta priora Lugduno profugum Augustodunum versus iter suscepisse dicunt, longius non progressus fuit, quam Trenorchium (Tournus) Eduorum oppidum ad Ararim, pari ferè intervallo Cabilone & Matiscone distitum; ubi undecim post S. Marcellum diebus martyrio affectus fuit. Etsi Trenorchium nunc in civilibus sit territorii Matisconensis; olim tamen ad Cabilonense pertinuit: uti diploma Caroli Calvi imperatoris, anno 875 Trenorchium monachis S. Philiberti donantis, atque alia antiqua monumenta disertè testantur, quæ auctores Historia Trenorchienfis Chiffletius & Fueninus adducunt. Itaque agger seu via, quam in aliquot Gallia Romano imperio subiecta tabulis geographicis Lugduno Matisconem & Trenorchium, atque hinc Cabilonem & Augustodunum deductam invenio, fuit Cabilonensis Septembris Tomus II,

territorii, ubi Trenorchium pertransibat.

l In codicibus nostris legitur: pertraherent; divinam quippe gratiam aliorum protectibus meritori.

m Falsum fama vulgavit, nisi sensus sit, SS. Marcellum & Valerianum è numero 50 Christianorum, cum quibus Lugduni in carcerem coniecti fuerant, solos evasisse.

n Mutilam & mendosam hanc periodum codices nostri iisdem vocibus perficiunt, sed diversis corrigunt. In Fuldensi est, vicinifque urbibus statutam imperiali edicto persecutionis instantiam; in altero, vicinæque urbi statutam &c.

o In cod. *Q Ms. 7*, Saugonnam; in Fuld. Auconnam pro Sauconnam. Ararim, inquit Valefius in Notitia Galliarum de hoc fluvio agens, postea Galli (incertum quam ob causam) Saugonnam vocavere non multo ante ætatem Ammiani Marcellini, quemadmodum arbitror. Certè hic historicus primus omnium, quos equidem legerim, circa annum cccxc in descriptione Rhodani Ararim eo nomine appellari in libro xv Historiæ (cap. xi) docet his verbis: "Viennensem urbem latere sinistro perstringit, dextro Lugdunensem; & emensus spatia flexuosa Ararim, quem Saugonnam appellant . . . suum in nomen adsciscit". A Saugonna, vel ut Ammiano juniores, quos Valefius adducit, scripserunt, Saugonna, Saogonna, Sagona &c. derivatum est nomen la Saone, quo Galli nunc Ararim appellant.

p Verisimile non est, S. Marcellum, qui ut persecutioni se subtraheret, è Sequanis, trajecto Arari, in Aduos fugerat, atque urbem Cabilonensem eadem ex causa studiosè declinasse videtur; ultro hospitium Prisci præsidis ingressum fuisse, & ad eum, cum idolis immolantem videret, celeriter, ut mox dicitur, properasse. Nostri codices pro hospitium habent officium: quæ voce si intelligatur regio, in qua officio præsidis fungebatur, tota narratio credibilior erit.

q In alteris Actis dicuntur ii, qui aderant, conviva scilicet, ob epulas ex deorum sacrificiis instauratas à Sancto reprehensi, decrevisse ut ejus corpus arboris ramis violenter adductis alligatum, hisce repente laxatis, discerperetur. Statim subjungitur: Verùm cum . . . Martyr in confessionis suæ proposito immobilis permaneret, cruento persecutoris Prisci . . . consilio atrocius visum est, ut in conspectu populi diversis pœnarum suppliciiis interiret. Hæc mihi insinuare videtur, supplicium, quod convivarum vel Prisci simul & illorum sententiâ decretum fuerat, Sancto irrogatum non fuisse; sed præsidem illud commutasse in varias alias pœnas, quibus generosus Christi Pugil ob suam in fidei professione & idololatriæ detestatione constantiam in universi populi conspectu excarnificandus esset. Verùm quidquid sit de mente auctoris, qui Acta priora conscripsit; ex ejus verbis elici nequeunt, quæ hic obscura phrasi narrantur.

r Nostri codices hic Adæ terreni patris, & paulo infra pro comedit habent contemnit. Cetera in illis non minùs quam in hoc exemplari inepta, contorta & obscura sunt, sive voces & membra, è quibus periodus componitur, sive illorum significationem spectes.

s In cod. Fuldensi: Sacratissimi imperatores nostri divina præcepta constituunt.

t In utroque: Christum Dei Filium, Spiritum sanctum, Patri ac Filio coæqualem.

u Prisci præsidis ad S. Marcellum, atque hu-

A. ANO-
NYMO.

E

F

C c

juç

A. ANONYMO.

jus ad illum verba, quibus interpolator hoc & precedente numero historiam martyrii amplificavit, in Actis prioribus non leguntur.

x Credo quidem Cabilone portam Sequanicam fuisse, ita dictam, quod illa ad Sequanos iretur: sed dubito, utrum solis imago, ad quam preses S. Marcellum duci iussit, intra muros istius porta steterit. Altera Acta num. 5 testantur, eam in alia parte fluminis positam fuisse quam statuam Saturni; qua cum dextera Araris ripa immineret, uti probatum est in annotatione ad litteram p iisdem Actis subiecta; oportet simulacrum solis erectum fuerit ad sinistram fluminis latus. Sed an temporibus S. Marcelli urbem Cabilonensem Arar interfuens divisit in duas partes, quarum minima, sinistro lateri adjacens, fuerit muris cincta & portam Sequanicam habuerit?

y In codice Q Ms. 7 Decubaconis, in Fuldenst Divionis. Valesius in Notitia Galliarum pag. 522 in alio exemplari Ms. legit Divibavonis: quod nomen Gallicum Dei . . fuisse ait: ut Abellionem in Convenis, Aghonem apud Bigherrones, alios alibi invenire est.

z Id est, tota vitrea, ex Græco ἄλας & Latino vitrum. In codice Fuldenst & alibi est effigies electrina. Electrum, præter succinum, etiam significat metalli genus, cujus quinta portio argentum est, cetera aurum. Vide Plinium lib. 33 cap. 4, 9 & 41.

aa Ex aliis exemplaribus non satis lucis mihi affulget, quâ adjutus obscuram hanc periodum clarè explicem: proinde varias eorum lectiones huc non transfero. Diversa suppliciorum genera, quibus S. Marcellus cruciatus fuisse hoc loco asseritur, alterius Passionis auctor non memorat. Scribit quidem num. 5, Prisco visum fuisse, ut Sanctus in conspectu populi diversis pœnarum suppliciiis interiret; sed an illa subierit, & qualia fuerint, non exprimit.

bb In utroque nostro codice ita legitur: Jesu Christi intra viscera retinens passionem, gloriose ferre certamine triumphabat.

cc In codice Q Ms. 7 Acta ita concluduntur: regnante Domino nostro Jesu Christo, cui honor & gloria in æterna sæcula. Amen.

B

DE S. MARCELLO EPISC. ET MART.

TUNGRIS VEL TREVIRIS IN GERMANIA

J. L.

S Y L L O G E.

Episcopatus Tungrensis; gesta Sancto afficta; Trevirensum, qui eum ut ecclesiæ suæ antistitem & martyrem honorant, incerta traditio.

SEC. III. Tungrenses inter SS. Maternum & Servatium episcopi, solo nomine Harigero noti.

Uctorem, qui hunc S. Marcellum commemorat, nemo hætenus Harigero abbate Lobienst antiquiorem produxit. Conscripsit is seculo x ad finem declinante 27 primorum Tungrenstium & Trajectensium episcoporum Gesta, à Joanne Chapeavillo an. 1612 edita cum additionibus Egidii à Leodio Aurea vallis monachi, qui circa annum 1240 floruit. Etsi Harigero in Proæmio testetur singulorum se pontificum collegisse tempora & gesta, quæ undecumque potuerit corrad: de sanctis tamen Navito, Marcellus, & aliis sex episcopis, qui post S. Maternum ecclesiæ Tungrenstis præfuerunt, nihil quod proferret, invenit præter nuda eorum nomina & ordinem, quo sibi successerunt. Post ejus, inquit cap. 17, S. Materni scilicet, decessum in pontificio sibi per ordinem successerunt Navitus, Marcellus, Metropolis, Severinus, Florentius, [Martinus,] Maximinus, Valentinus. Et hi quorum imperatorum vel consulum claruerint tempore, vel quos vita singulorum habuerit exitus, quotque annis administraverint singuli officium pontificatus, vel quis illorum sepulturæ sit locus, nullius à nobis requiritur exactio, cum ecclesiarum totius Galliæ memoriam [horum] aboleverit facta per Hunnos subversio. Ita cautè ac sapienter Harigero, qui ingenuè profiteri maluit, determinatum vitæ tempus, mortis ge-

nerationem episcopatus, & locum sepultura octo istorum præfulum sibi incomperita esse, quàm de illis ex conjectura aliquid statimere. Non adeo sinceri & prudentes fuere scriptores Harigero juniores, qui de iisdem varia tradiderunt, quæ vel tamquam figmenta ab eruditissimis hodie rejiciuntur, vel tamquam opiiones incerta in dubium vocantur. Imò non desunt viri docti, quibus S. Maternus tertius Trevirensium & primus Tungrensum antistes non distinguendus videtur à S. Materno Colonienst episcopo, qui anno 314 concilio Arelatenst subscripsit. Unde consequitur, ut inter illum & S. Servatium, qui an. 347 concilio Sardicensi interfuit, pauciores procul dubio quàm octo præfules ecclesiæ Tungrensem rexerint, cum unus alterve sufficiat ad annos complendos, qui inter Materni & Servatii episcopatum medii fluxerunt: adeo ut de Sancto nostro nihil extra omnem controversiam positum sit quàm ejus cultus, cujus solius gratiâ locum hic ei damus, viam interim incuntes, quam stravit Henschenius in Exegesi præliminari de episcopatu Tungrenst & Trajectensst, tomo vii Maii præfixa; ubi nominati octo præfules Tungrenstibus conceduntur. Gravissima, quam mox attingimus, questio discutietur ad xiv Septembris, quando S. Maternus colitur.

2 Harigero citato Egidius de S. Marcellus hæc adjunxit: Post cujus (S. Naviti) decessum tertius successit sanctus Marcellus, vir omni-

S. Marcellus Materni & Naviti successor olim 25 Sept. celebratur: varia de illo figmenta.

E

- A sanctitate conspicuus. *Codex Aurea vallis, Chapeavillo teste, in margine hanc additionem habet: A quibusdam agitur festum septimo Calend. Octobris. Licet hodie Tungrenses neque isto neque alio die Sanctum colant, illos tamen per vocem quibusdam designari suspicor; nam ad eundem diem VII Calendas Octobris in Florario nostro Ms. Sanctorum habetur: Apud Tungrenses natale sancti Marcelli episcopi ejusdem urbis tertii, discipuli sancti Naviti episcopi. Hic vir strenue predicavit ultra mare in tantum, quod Lucius rex Britanniae mandavit Eleutherio Papae (ut supra notatum est,) quod cum gente sua vellet baptizari. Ex eo tempore proventus ecclesiarum Tungrensium putantur provenisse ex Anglia. Obiit VII Kal. Octobris anno salutis xxxc. Fabulosum hoc elogium sine die & anno emortuali etiam legitur in Gestis pontificum Leodiensium ab auctore anonymo usque ad annum 1343 perductis, quae exstant in Ms. musei nostri codice, signato X Ms. 112. Idem commentum de Lucio Britanniae rege, ad veram fidem amplectendam per S. Marcellum permoto, Joannes Wilsonus Martyrologio Anglicano ad IV Septembris inseruit, addens Sanctum natione Britannum fuisse, & dispersos in patria sua Christianos congregasse, quos S. Josephus de Arimathia & socii ejus ad Christum converterant. In margine citat Antonium Monchiacenum Democharem lib. 2 de Divino Missa sacrificio cap. 37; ubi haec lego: Marcellus (ibid. cap. 33 eum Marcellinum vocat) Tungarus, fit episcopus anno exci. Tungrim quatuor sacris aedibus auxit, quarum priorem divo Materno inscripsit, alteram Joanni Evangelistae, Tertiam Jacobo Apostolo, quartam divo Andreae. Lucium Britanniae principem tota cum gente praedicatione sua permovit. Praefuit annis viginti novem usque ad annum salutis cccx. Demochares laudatus de episcopis Tungrensibus, Trajectensibus & Leodiensibus auctor, lectorem praemonet, se eorum catalogum potissimum collegisse ex Joanne Placentio Trudonensi Dominicano, scriptore nugacissimo, qui, ut alias ejus ineptias silcam, singulorum ferè praesulum Tungrensium patriam & genus edisserit. Divus Maternus, inquit, Longobardus fuit, patre comite Papiae prognatus; Navitus ducis Galliarum filius & Tungrorum regis ex fratre nepos; Sanctus noster, Tungarus, vir spectatae nobilitatis; ejus successor Metropolis, filius Metropoli ducis Lotharingiae ex Ungariae regis filia &c. Sed à ridiculis hisce figmentis ad S. Marcelli cultum redeamus.*
- C Galliarum filius & Tungrorum regis ex fratre nepos; Sanctus noster, Tungarus, vir spectatae nobilitatis; ejus successor Metropolis, filius Metropoli ducis Lotharingiae ex Ungariae regis filia &c. Sed à ridiculis hisce figmentis ad S. Marcelli cultum redeamus.

Trevirenses eundem ut suum quoque episcopum

3 Sanctum nostrum, qui Materno post Navitum in regimine Tungrensis ecclesiae successit, Trevirenses in antistitum suorum serie vigesimum ponunt; eumque XV Septembris non modo ut episcopum suum, sed etiam ut martyrem venerantur: nam Lectionarium de Sanctis quibusdam Trevirensis Officii, anno 1645 excusum, ejus memoriam dicto die sub ritu simplice seu feriali ita recolendam proponit: Sancti Marcelli episcopi & martyris Trevirensis. Lectio tertia, in Matutino recitanda, haec subjicitur: Marcellus in antistitum Trevirorum & Tungrorum ordinem adscriptus, utriusque ecclesiae populos communi cura atque vigilantia tutatus est eo tempore, quo Diocletianus imperator & Maximianus imperii confors, pari Christiani nominis flagrant odio, gravissimis suppliciis animadvertendi in veram religionem: & Thebaea legio ac proceres Trevirenses in Christi causa sub Riccio Varo, Septembris Tomus II.

Treverim ingresso, inter has procellas caduntur*. Per eisdem ergo dies fortiter pro Christo luctatus Marcellus, sanguine in martyrii arena profuso, viam in caelum sibi munivit, pridie Nonas Septembris celebris. Christophorus Brouwerus lib. 3 Annalium Trevirensium pag. 212 scribit, S. Marcellum anno 282 sacrum regimen suscepisse, pag. 220 eum martyrium subivisse anno 286; quo etiam Martyres Trevirenses, de quibus ad diem VI Octobris agetur, coronatos fuisse narrat.

4 Cultus, quem Sanctus apud Trevirenses obtinuit, antiquus non est; cum in nullo Martyrologio Treviris hoc die referatur, quod vetustate superet Florarium nostrum Ms. Sanctorum, cui auctor in conclusione se ultimam manum apposuisse ait anno salutis MDCLXXXVI ipso die Luciae virginis gloriosae, sen XIII Decembris. Annuntiatio Florarii est: Apud Treverim Pauli conf., seu Paulini, de quo Actum ad XXXI Augusti: item beati Marcelli episcopi Trevirensis & Tungrensis. Titulus martyris ei adscribitur in Usuardo aucto editionis Lubeco-Coloniensis anni 1490: Item Treviris beati Marcelli episcopi & martyris. Addit Grevenus: qui Trevirenses simul & Tungrenses rexit ecclesias. Ex Martyrologiis Greveno recentioribus duo tantum elogia huc transcribo; alterum breve ex Romano hodierno: Treviris sancti Marcelli episcopi & martyris; alterum prolixum ex Gallicano Saussayi: Ipso die Treviris natalis S. Marcelli episcopi hujus metropoliticae sedis & martyris, qui S. Avito succedens eo tempore, quo persecutionum procella asperis motibus dirisque fluctibus navim Ecclesiae quatibat, proreta pervigil & strenuus adversus tot atros turbines in puppi undique concussa sedit, creditaque animas superatis quibusque vorticibus in salutis portum felici remigazione direxit ac evexit. Nam verbo & opere potens ut impiis fidei hostes fortiter expugnavit, sic pios Christianique amantes vera in religione solidatos animavit sedulo ad justitiae & virtutis, qua ad caelum itur, tramitem beatum confectandum. Quibus & cruore fuso purpuratus, aditum ad supernae felicitatis gaudium praemonstravit.

5 Noverat Henschenius, Trevirenses ecclesiam tamquam suos episcopos Officio ecclesiastico honorare Navitum VII Julii, Marcellum hoc die, Metropolum VIII, Severinum XXIV, Florentium XVII Octobris, Maximinum XX Junii & Valentinum XVI Julii; non ignorabat etiam sanctos hosce Praesules ut Trevirenses annuntiarum in Martyrologio Romano, praeter Navitum & Metropolum ei nondum inscriptos. Nihilominus in Exegezi de episcopatu Tungrensi & Trajectensi ante tomum VII Maii cap. I illos omnes una cum Florentii successore Martino Hasbania apostolo, quem dein ad XXI Junii illustravit, ex Trevirensium antistitum catalogo expungendos esse censuit, utpote qui non aliam quam Tungrensem cathedram occuparint. Postquam argumenta ad opinionem suam stabiliendam idonea, qua loco citato legi possunt, Henschenius produxisset, Trevirenses ita modestè compellat: Haec proponimus consideranda viris in antiquitate apud Treviros eruditis, qui si possint contrarium evidentibus argumentis evincere, libenter certiores viam, ab iis monstrandam ingrediemur. Ad VII Junii de S. Valentino episcopo Tungrensi agens, quem Trevirenses, ut statim dicebam, XVI Julii colunt, rursus proficitur vir veritatis amantissimus.

AUCTORE
J. L.
* caduntur

& martyrem hoc die venerantur;

E

* I. Navitq

F

quem Henschenius Tungris non Treviris sedisse censet:

AUCTORE
J. L.

mus, se libenter sententiam suam cum gratiarum actione retractaturum, si certiora monumenta proferantur, quam sit Chronicon Trevirense initio fabulosum & seculo XI non antiquius; quo unice nititur Trevirensium traditio, & cuius exiguam auctoritatem satis elevant rationes in laudata Exegesi adducta. Post Valentinum Henschenius Martinum & Maximinum, Solle-rius verò Navitum diebus supra cuique assignatis dederunt, systemati in eadem Exegesi tradito inhaerentes: cui & ego infisto, donec evertatur à Trevirensibus, quorum nemo, quod sciam, illud hactenus impugnavit.

ejus marty-
rium incer-
tum.

6 De martyrio S. Marcelli Bartholomaeus Fisen in floribus ecclesiae Leodiensis ad IV Septembris ita ex meo sensu pronuntiat: E primis ecclesiae Tungrensis patribus hic unus est, quem tamen posteritas erudita novit solo nomine, episcopique dignitate ac sanctitudinis testimonio.

Martyrii palmam adeptum esse nonnullis placet: D . . . at revera certis rationibus probari non potest. Verum ignorare nihil ille potest, cui certamus in hac vita, quique vincentes in caelo coronat. His addo sanctum Praesulem, si martyr fuerit, verisimilius Treviris non fuisse passum, cum in Tungrensi cathedra dumtaxat sederit. Rursum ex sententia Henschenii loquor, à qua mihi non resedendum judicavi. Interim fateor eam pro certa atque indubitabili habendam non esse. Atque hac ratio est, cur ego S. Marcellum Trevirensibus, licet eum ecclesiae suae episcopum & martyrem sine solido fundamento credant, omnino non eripuerim, atque hanc syllogem inscripserim de S. Marcello episcopo & mart. Tungris vel Treviris in Germania. In margine notavi eum ad vitam beatiorum transivisse seculo III, ad quod plerique recentiores mortem ejus referunt.

DE SS. RUFINO, SILVANO, MARCELLO, GAIANO,

B HELPIDIO, ANTONINO, EUSTICO, MAXIMO, EU-

SEBIO, ALTERO GAIANO, VITALICA, GAISONE,

MAGNO, CASTO, SATURNINO, DONATO,

ELEUSO CUM SOCIIS MARTYRIBUS

ANCYRÆ IN GALATIA

J. S.

SYLLOGE CRITICA.

Tres Mar-
tyres seor-
sum annun-
tiant in Fa-
stis; &
rursum tres
alii;

Martyrologium Romanum hodie annuntiat sequentes Martyres: Ancyrae in Galatia natalis sanctorum trium puerorum Rufini, Silvani, & Vitalici martyrum. Et post, interjectis aliis:

Eodem die sanctorum martyrum Magni, Casti, & Maximi, ac si distincta haec essent Martyrum classes. Ad priores haec notavit Baronius: De his item Beda (imò potius Ado) Ufuardus & alii recentiores, consentiuntque vetera manuscripta. Suspicio designari Martyrologia Mss., non verò Acta, cum nullum horum Martyrum elogium usquam inveniam. Ad sequentem Martyrum classem idem Baronius observat, solos Magnum & Castum annuntiarum ab Ufuardo sine Maximo. Verum Maximus occurrit in variis auctariis Ufuardi, ex quibus adoptatus fuit à Galefio, indeque à Baronio. Galefius autem non solum Maximum adjunxit, sed etiam locum assignare voluit, ita habens: Romae, beatissimorum martyrum, Magni, Casti & Maximi. At cautior Baronius locum omittere maluit, quod videret eum non satis solido niti fundamento: nam revera videbimus, Ancyra potius quam Roma attribuendos esse tam posteriores Martyres quam priores, & utramque classem verisimiliter conjungendam, aliisque pluribus augendam; quemadmodum multo plures conjunguntur in Hieronymianis Apographis, ex quibus Martyrum horum notitia primum videtur profuxisse.

2 Hieronymiana apud Florentinum ita habent: In Angira Gall. (lege in Ancyra Galatiae,

ut habent alii codices) natalis sanctorum Rufini, Silvani, Macelli*. Gaiani, Hepidi, Antonini, Eustichi, Maximi, Eusebii. Item Gaiani, Vitalici, Gaisuti, Magni, Casti*. Saturnini, Donati, Eleusi, cum Sociis eorum. Septemdecim hic Martyres conjunguntur, & attribuuntur aliis, Ancyra in Galatia: nec secundam classem indicat particula item interposita, quia haec solum adjuncta videtur ante Gaianum secundum, quod jam alius Gaianus esset nominatus, ut insinua-
retur, duos esse ejusdem nominis distinctos Martyres. Nomina quadam horum Martyrum mendose scripta sunt, ut passim contingit in Hieronymianis; & nonnulla corrigi possunt ex aliis codicibus, etiamsi alia rursum in istis sint laxata. Enumerati septemdecim Martyres occurrunt etiam in Ms. Corbeiensi apud Florentinum in Annotatis, & in eo Ms., quod vetustissimum nominat, uti etiam apud Acherium Spicilegii recusi tom. 2 in supra dicto Corbeiensi S. Hieronymi presbyteri nomine insignito. Textum Corbeiensis ita recitat Florentinus: PRIDIE NON. SEPT. In Ancyra Galatiae natalis SS. Rufini, Silvani, Mamelli, Gaiani, Helpidi, Antonini, Eustichi, Maximi, Eusebi, item Gaiani, Vitalicæ, Gaison, Magni, Casti, Saturnini, Donati, Eleusi cum Sociis eorum. Ab hoc textu nonnihil differt textus laudati Hieronymiani apud Acherium, qui sic edidit: PRIDIE NON. SEPT. In Ancyra Galatiae natalis sanctorum Rufini, Silvani, Marcelli, Gaiani, Helpidi, Antonini, Eustichi, Maximi, Eusebii. Item, Gaiani, Vitalicæ, Gaison, Magni, Casti, Saturnini, Donati, Eleusi cum

verum hi
sex in Hie-
ronymianis
conjunguntur
cum
pluribus
aliis,
* al. Mar-
celli
* al. Casti
F

A cum Sociis eorum. *Hic nomina minus mendosa videntur, quam sint in precedentibus.*

Et simul numero septemdecim attribuitur Ancyrae in Galatia:

* Helpidi

* Vitalici aut Vitalicæ

* al. Eleufi

B

quorundam nomina variè scripta.

C

Præter Septemdecim enumeratos

3 *Hæc sufficiunt, ut existimare possimus septemdecim Martyres recensitos cum Sociis aliquot anonymis passos esse Ancyra in Galatia. Idem tamen confirmari potest ex duobus aliis codicibus, quamvis ordo in iis fuerit mutatus, & prior admodum mendosa habeat nomina. Accipe igitur textum Vetusissimi Ms., apud Florentinum sic editum: II Nonas Septembris. In Ancira Gallitiæ natalis Marcelli, Gaiani, Belpidæ*, Antoni, Rufini, Silvani, Eustoci, Maximi, Eusebi. Item Gaiani, Italicæ*, Gausunti, Magni, Casti, Saturnini, Donati, Decisi*. De Sociis hinc nulla fit mentio. Martyrologium reginae Sueciæ, apud nos editum post tomum VII Junii, brevius septemdecim Martyres indicat his verbis: In Ancyra Galatiæ, natalis sanctorum Silvani, Marcelli, Maximi, cum aliis XIV. Hic præponitur Silvanus; in præcedenti Marcellus; in tribus verò prioribus Rufinus. At ubique septemdecim Martyres Ancyra adscribuntur. Reliqua Martyrologia Hieronymiana contracta aliquos tantum ex prædictis recensent, uti videri potest in reliquis apud nos editis, in Gellonenfi apud Acherium, ac in nonnullis illorum, quæ edidit Martenius tom. 3 Thesauri anecdotorum, & tom. 6 Collectionis amplissima veterum monumentorum.*

4 Porro ex hac classe septemdecim Martyrum nominatorum cum Sociis aliquot anonymis tres solum annuntiavit auctor Martyrologii Romani veteris seu parvi, quod edidit Rosweyda; atque eos memoravit his verbis: Ancyrae, martyrum trium puerorum, Rufini, Silvani, Vitalicæ. Hunc de more secutus est Ado his verbis: Et apud Ancyram Galatiæ, natalis sanctorum martyrum trium puerorum, Rufini, Silvani & Vitalicæ. Cur pueri vocentur hi Martyres, cum de eorum pueritia in Hieronymianis nihil occurrat, non facile divinaverit, nisi forsitan auctor ille aliquid de Actis illorum Sanctorum viderit, aut id aliunde didicerit. Wandelbertus & Rabanus de iis tacent: at Notkerus sic habet: Et apud Ancyram Galatiæ sanctorum martyrum Rufini, Silvani & Vitalici. Usuardus etiam Vitalicum substituit pro Vitalicæ; atque eum imitatus videtur Notkerus, licet pueros dicere noluerit. Differentia illa haud dubiè orta est ex Hieronymianis, quia in quibusdam exemplaribus legebatur Vitalicæ, in aliis Vitalici, uti etiamnum in iis legitur, in pluribus tamen Vitalicæ; quod idcirco videtur præferendum: in uno exemplari mendosè scribitur Italicæ. Potest quoque dubium esse de aliorum quorundam nominibus: nam qui in titulo nostro Marcellus dicitur, in quodam exemplari Macellus, in alio Mamellus; quin & Marcella in Rhinoviensi & Richenoviensi scribitur. Verùm in pluribus Marcellus rectè nominatur, quantum conjicio. Præterea Gaiton in titulo datus ex duobus exemplaribus, in alio Gaisutus, & in quarto Gaisutus legitur. Eusticus verò rursum ex duobus apographis titulo insertus, in alio Eustichus, in alio Eustocus dicitur. Sic Castus uno loco scribitur Cassius; & Eleufus semel Decifus.

5 Jam verò, licet abunde liqueat hosce omnes Martyres ad unam spectare classem, quæri tamen potest, an eodem die non sint statuendi alii Magnus, & Castus, quos seorsum memoravit Usuardus; iisque superaddendus Maximus, uti fecerunt aliqui, quos secutus est Baronius. Hie-

ronymiana utcumque huic opinioni favent, cum AUCTORE J. S. Magnum, Castum & Saturninum inferius rursum annuntient post Bonifacium Papam. Verba accipe primum ex editione Acherii, quæ sic habet: Romæ, in cœmeterio Maximi, viâ Salaria, depositio Bonifacii episcopi. Ad sanctam Felicitatem; natalis sanctorum Magni, Casti, Saturnini, Firmini. Hoc loco insuper occurrit Firminus, uti etiam in eodem Ms. Corbeiensi apud Florentinum, qui fragmenta dedit ex eo, quod totum edidit Acherius. At Firminum istum nullo alio loco reperio. Textus Hieronymiani à Florentinio editi, omisso Firmino, talis est: Romæ in cimiterio Maximi; viâ Salaria, depositio Bonifacii episcopi. Ad sanctam Felicitatem natalis sanctorum Magni, Casti, Saturnini. Adjunxi annuntiationem S. Bonifacii I, alias huc non spectantis, ut sensus verborum facilius appareat. Ad textus verò allegatos duo observo: primò, si Magnus & Castus attribuendi sunt cœmeterio S. Felicitatis; iis quoque jungendus est Saturninus, & si singula nomina statim sint adoptanda, Firminus etiam. Secundò istud, ad S. Felicitatem verisimiliter spectat ad Bonifacium Papam, qui sepultus refertur in cœmeterio S. Felicitatis viâ Salaria, ubi illud cœmeterium fuisse ostendit Aringhus in Roma subterranea lib. 4 cap. 29. Franciscus Pagnus in Breviario Romanorum Pontificum in Bonifacio I ex Ciaconio negat, cœmeterium Sanctæ Felicitatis fuisse viâ Salaria: sed non negasset, opinor, si legisset Aringhum de cœmeterio S. Felicitatis disputantem, nisi voluisset assertum Ciaconii antiquis omnibus præferre. At locus sepulture S. Bonifacii magis examinabitur ad xxv Octobris, quo memoratur in Martyrologio Romano.

6 Ex dictis verò colligo, nullam rationem habendam esse nominum repetitorum Magni, Casti, Saturnini & Firmini, quod ultimum ex uno septemdecim precedentium verisimiliter corruptum est. Ratio est, quod hisce nominibus nullus addatur locus in iis apographis, quæ alias locum habent additum: nam pro septemdecim Sociis assignatur Ancyra, pro Bonifacio, cujus certò non sunt Socii, habetur Roma; Marcello item Cabillonensi martyri, & Paulino Trevirensi episcopo locus additur. Porro ex Gregorio Magno, cujus verba dedi tom. 1 Sept. pag. 614, habemus locum passionis additum fuisse in Martyrologiis antiquis, ideoque ibidem observavi interpolationes esse censendas, ubi nomina nuda occurrunt sine loco in Hieronymianis Martyrologiis, præsertim si adsint alie rationes, quæ interpolationem insnuant. Hic autem varia sunt, quæ suspicionem interpolationis ingerunt: nam primò nec Roma, nec ullo alio loco noti sunt tres martyres Socii, qui vocantur Magnus, Castus & Saturninus. Secundò hi secunda vice enumerantur eodem planè ordine, quo antea inter prædictos Septemdecim fuere recensiti. Tertio in variis Hieronymianis contractis Magnus & Castus ponuntur iidem post Bonifacium, cum quibusdam aliis ex prioribus Septemdecim, imò etiam cum uno ex tribus illis, quos Ado, Usuardus, alique laudati martyrologi primo loco seorsum annuntiaverant. Silvanus certè tam in Gellonenfi apud Acherium, quam in Augustano & Labbeano apud nos, cum posterioribus recensetur. Ex hac autem observatione evidens est, classem illam septemdecim Martyrum variè & confusè fuisse divisam; atque ex confusa illa divisione facile contingere potuisse, ut collectores illi, qui suis

non videntur seorsum statuendi aliqui synonymi:

F

AUGUSTO
J. S.

Martyrologiis nulla Sanctorum nomina volebant deesse, eadem nomina iterum descripserint, quia alios putabant Sanctos, quos non videbant eisdem Sociis conjunctos, nec eodem loco adscriptos: nam ex hac aut simili occasione factum oportuit, ut aliqui Sancti non modo diebus diversis, sed iisdem quoque fuerint bis repetiti, uti revera factum satis constat.

7 Verumtamen rationes etiam nonnulla allegari possunt pro geminandis, aut certe distinguendis ab Ancyranis Martyribus Magno, Casto & Saturnino. Prima est auctoritas Ufuardi pro duobus prioribus: nam illos seorsum sic memoravit: Ipso die, sanctorum Magni & Casti. Respondeo, Ufuardum de Sanctis illis non satis fuisse instructum, ut patet ex loco martyrii praetermissio. Cum autem dubitaret, quod spectarent, quod illos modo in Hieronymianis inveniret cum aliis Ancyranis junctos, modo seorsum annuntiatos; videtur tutiorem viam elegerit, & eos annuntiasse sine loco, ut annuntiatio vera esset, sive Ancyrani essent, sive alii. Eadem dubitatio videtur fuisse Baronio, qui locum simili cautela omisit, licet Maximum adjunxerit Magno & Casto. Neuter erravit; sed uterque minus exactam de istis Martyribus dedit notitiam. Secundum Florentinus in Annotatis ait, se dubitasse, an voces, ad sanctam Felicitatem, jungi deberent cum Bonifacio Papa, an cum Magno & Sociis, quod constaret Bonifacium sepultum esse ad sanctam Felicitatem, & contra quod sic locum praeter morem Sancto postponeretur. Atque hac ultima ratione se ait inducendum, ut voces ad Sanctam Felicitatem jungeret cum Magno, Casto, & Saturnino. Verum cum constet de sepultura Bonifacii in illo loco, & nullibi sit mentio de Casto, Magno & Saturnino Roma passis, aut sepultis ad Sanctam Felicitatem; cumque sepultura locus alibi etiam Sanctorum nominibus legatur postpositus, ut videri potest apud ipsum Florentinum ad xv Julii; mihi probabile non est voces illas ad S. Felicitatem alio spectare quam ad S. Bonifacium; ideoque Roma attribuendi non sunt hi Martyres; sed credendum repetitos fuisse sine loco adjuncto.

8 Objicit praeterea Florentinus, Saturninum martyrem via Salariâ sepultum esse, atque istud satis est certum. Verum alius ille est Saturninus martyr, cujus memoria in Martyrologio Romano recolitur xxix Novembris, uti ibidem videri potest in Annotatis Baronii ad istum diem. Hac igitur observatio Florentini non prodest ad Saturninum hodiernum Roma vindicandum. Aequè inutilis est ad Magnum Roma attribuendum altera annotatio Baronii; hisce verbis concepta: De translatione corporis S. Magni martyris, deque ejus reliquiis reconditis in ecclesia sancti Michaelis archangeli prope Vaticanum tempore Leonis quarti Romani Pontificis, docet vetus inscriptio marmoris incisa; in eadem collocata. Quippe cum plures Roma sint martyres istius nominis, prius inquirendum esset, cujus Magni sit istud corpus, ut pro hodierno aliquid posset inferri: idque satis vidit ipse Baronius, qui ausus non est Magnum, Castum & Maximum Roma attribuere, etiamsi id jam fecisset Galestinus; quique Saturninum prorsus omisit. Ex dictis igitur

concludo, dictos Martyres eosdem videri cum Ancyranis, quibuscum annuntiantur in antiquis quatuor Martyrologiis.

9 Porro obscura horum Martyrum notitia, & Hispani quidam ex pseudo-Dextero sibi vindicare conarentur tres illos, qui in Romano Martyrologio conjunguntur, eosque continè Actis quibusdam fictitiis exornarent. Audi Joannem Tamayum Salazarium in Martyrologio Hispano ad iv Septembris: Uticæ in Hispania Bætica SS. Maximi, discipuli S. Jacobi, Hispaniarum apostoli, Magni & Casti martyrum, qui in Neroniana persecutione comprehensi, propter Christi fidem martyrio coronati sunt. In annotatis pro anno martyrii designat annum Christi 66. Quin & notat Acta profertur, sed elegantis stylo rediviva fuisse conscripta, videlicet ex supposititiis pseudo-Dexteri scriptis: nam ex illis omnia fuisse hausta, exceptis carminibus quibusdam, qua recitat sine auctoris nomine: nec dubitari potest, quin carmina illa sint supposititia, & recenti manu composita; sicut eruditi & prudentiores Hispani hodie agnoscunt de fictitiis Dexteri & aliorum chronicis, & sicut Nicolaus Antonius de carminibus istis indubitanter pronuntiat in scripto mox citando. Non tubet mihi immorari refutandis fabulis istis, cum istud hoc tempore minus sit necessarium. At tamen brevem illarum seu refutationem seu agnitionem subjungam ex Scriptis posthumis Nicolai Antonii, jam frequenter in hoc Opere adductis.

10 Ille in Opusculo Ms. nobis communicato pag. 65 de iis ita scribit: Celebrantur iv Septembris die his verbis in Romano Magnus, Castus & Maximus. Eodem die SS. martyrum „ Magni, Casti & Maximi „; quorum ultimi Ufuardus non meminit, laudatis primis duobus. Ignorabatur, qui atque undenam essent Martyres. Praesto fuit clarificandis iis, æthereus ut quidam sol, Dexter, qui ait ad annum lxxvi: „ Nec multo post Uticæ in Bætica Maximus D. „ Jacobi discipulus in Hispania cum sociis Magno & Casto patitur „. Certè ad eum Maximum S. Jacobi apostoli discipulum is respexit, qui inter alios ejus sacri collegii sodales appellatur in Historia, sive Pelagii Ovetensis episcopi, cui & hanc notitiam attribuit Joannes Mariana lib. iv cap. 2; sive Sampyri Asturicensis, apud quem hodie legitur in editione quatuor principum Hispaniæ historicorum, Pacensis, Salmantini, hujus Asturicensis, Pelagiique Ovetensis præfulum à Sandovallo procurata. Quem statim opportunum credit luculentiori de eo formandæ historiæ: reperiensque hunc nostrum ejusdem nominis Martyrem non alicui adscriptum loco: Esto tu, ait, ille Maximus Jacobi discipulus: nec mora, tam eum, quam socios Castum & Magnum ad nos pertulit, atque Uticam Bæticiæ oppidum hoc triplici diademate cinxit. Addit plura laudatis scriptor, & ubi ostendit, non nisi supposititia adduci testimonia, ita merito subjungit: Non his testimoniis agenda nunc res, sed antiquis & omni suspitione carentibus. Verum adducta mihi sufficiunt, quia Tamayi fabula eruditibus abundè innotuerunt.

DE SS. THEODORO, OCEANO, AMMIANO, ET JULIANO MART.

Sylloge ex Martyrologiis & Menologiis.

J. S.

SUB MAXIMIANO GALERIO. Quatuor Martyres, quibus male additur quintus apud Sirletum.

Nnuntiat hodie Romanum Martyrologium quatuor martyres Gracos his verbis: Item sanctorum martyrum Theodori, Oceani, Ammiani & Juliani, qui sub Maximiano imperatore

dissectis pedibus in ignem coniecti, martyrium consummarunt. Quintus hisce additur in Menologio Graco, quod Latinum fecit Eminentissimus Sirletus; at perperam, ut probabo inferius, sive error ille fuerit in ipso Menologio Graco, sive ortus sit ex interpretatione Latina, quod deprehendere nequeo, cum textus Gracus non sit ad manum. Elogium vero in laudato Menologio tale reperitur: Eodem die sanctorum martyrum Centerionis, Oceani, Theodori, Ammiani & Juliani, qui fuerunt ex oppido Candale. Hi omnes cum Christum confiterentur, post multos cruciatus jussu Maximiani in lavacrum injecti sunt; atque illinc à divino angelo erepti, abscissis securi pedibus, in ignem coniecti consummati sunt. Viderunt Galestinus & Baronius Centerionem non rectè adjungi, aut certe dubium esse, ideoque illum prudenter omiserunt. Sanè Centerio prorsus omittitur in Menologio Basiliano, quod Sirletiano est antiquius. In Menais autem mentio quidem sit κεντηλιων, & titulus seu annuntiatio tam est ambigua, ut facile quis existimare possit esse nomen proprium Martyris: at adjuncti versiculi ambiguitatem tollunt, & ostendunt quatuor dumtaxat Martyres annuntiarum, atque ea de causa vocem κεντηλιων explicandam esse de officio, reddendamque Latine centurio: nam Graci posteriores vocem illam Latinam lingua sua inseruerunt, usque sunt non solum voce κεντηλιων, sed etiam, unâ litterâ mutata, κεντηλιον, uti videri potest apud Cangium in Glossario Graco-barbaro.

C

2 Versiculi laudati in Menais impressis ita leguntur:

Ὁ κεντηλιων πῦρ πῶς θεῶν πύλων,
 Ψυχῶν ἀεθρόμων εἰς τὸ πῦρ ἀποσπένει.
 Τερπλοῖς Ἀθληταῖς ἡ πνευρὴ κλίμαξ ξένη,
 Δι' ἧς ἀνήλθον ἔργον πρὸς τὸ ἀλάτῃ.

Reliqua in hisce versiculis satis clara sunt: at nonnihil obscuritatis habet vox ξένη voci κλίμαξ juncta, quæ hic vertenda est inusitata, aut nova, sicuti vox illa aliquando sumitur. Itaque versiculos Latine sic exprimo:

Centurio ignem divini desiderii spirans,
 Animam alacriter in igne expirat.
 Ternis Athletis rogos est scala inusitata,
 Per quam ascendunt ad cæli latitudinem.

Clarum est hic quatuor solum Martyres memorari, videlicet primò Centurionem seorsum, deinde verò tres simul, qui forsan fuere milites. Id tamen non dicitur; at solum illa suspicio esse potest, quia primus dicitur Centurio. Quamvis autem hic primò solus celebretur, non tamen existimandum est, coronatum esse ante alios,

ignis supplicio vitam finierunt:

aut alio mortis genere: sed potius credendum, id illi honoris delatum, quod videatur omnium fuisse antesignanus; sive is fuerit Oceanus, qui in Menais & apud Sirletum primus nominatur; sive Theodorus, qui in Menologio Basiliano proponitur.

3 Porro qua in Menais præterea dicuntur de eorum elo- hisce Martyribus, congruunt planè cum elogio gium, ex Menologio Sirletiano recitato: asseruntur enim venisse ἐκ τῶν κενδαύλων ex pago Candale. Torti primùm, deindeque ferventi balneo injecti dicuntur jussu Maximiani, quem Maximianum Galerium explico, cum videantur passi in imperio Orientali. Reliqua etiam ita consonant, acsi verba Menaeorum Latina fecisset Sirletus. Verùm in Menologio edito Basiliæ imperatoris jussu, quod nuper Graco-Latinum prodiit Urbini, paulo prolixius textitur elogium, hæc annuntiatione præmissa: Eodem die certamen sanctorum martyrum Theodori, Oceani, Amiani, & Juliani. Ita enim subjungitur: Hi sancti Martyres florere Maximiano imperatore. Comprehenso autem, & interrogati, cum Christum Dominum confiterentur, suspensi, deperique ad ossa fuere: deinde in ferventissimum balneum, sigillo imperatoris obfirmatum, ne inde exire possent, sed interire ibi cogentur; detrusi. Sed angelus Domini eos illæfos, foribus è pessulo firmatis, & obfirmatis eduxit. Rursus autem capti, abducuntur extra urbem in desertum locum, ut truculenter interficerentur: ubi petita, & impetrata à carnificibus ad orandum horâ, stantes multum precati sunt Deum, primùm quidem pro totius orbis constitutione, sanctorumque Ecclesiarum tranquillitate: deinde gratias eidem egerunt, quòd digni habitii essent, qui martyrium pro ipso subirent. Atque ita præcis singulis membris cruribusque contractis, in ignem injecti finem vivendi fecerunt.

E

F

4 Omittitur hic locus, ex quo venisse dicuntur Sancti. Et sanè oppidum aut vicus Candale, in quo passi referuntur in prioribus Fastis, difficulter inveniri poterit, licet in Chronico Eusebii & apud alios scriptores inter reges Lydia inveniat aliquis Candaules nomine, à quo locus ille nomen accipere potuit, indeque nonnulla ori suspicio in Lydia, minoris Asia provincia, coronatos esse. Si luberet audire supposititium Dexterii Chronicon ad annum 308, ubi tres ex illis Martyribus, omisso solo Ammiano, recenset cum aliis quibusdam; in Hispania quærenda esset horum Martyrum palestra. Tamayus in suo Martyrologio Hispanico addit Ammianum tribus aliis, & reliquos in Dexterii Chronico hisce junctos aliò remittit. Narrat etiam de iis disputatum fuisse inter scriptores Hispanos, quòd alii hosce Martyres diæcesi Hispalensi attribuere niterentur, alii Giennensi. Verùm Nicolaus Antonius in Opere posthumo nobis communicato pag. 50 solito candore pronuntiat, scriptores illos Andabatarum

coronati videntur in Oriente, non in Hispania.

AUCTORE J. S. dabatarum more cæcos præliari atque inter se contendere de horum Martyrum patria. Nam variis argumentis, qua brevitas causâ præmittit, ostendit Martyres illos ad Hispaniam non pertinere; sed potius ad Orientem, Ut, inquit in fine, ex facta in omnibus Græcis libris, in nullo autem (antiquo) Latinorum memoria, argumentisque aliis plenissimè convincitur.

¶ Petrus Paulus Bosca in Martyrologio Mediolanensi die iv Septembris ita habet: Romæ sancti Juliani martyris, cuius corpus Ciferani in dioecesi Mediolanensi magnam habet venerationem. Addit in Annotatis: Ex tabulario parochialis ecclesiæ Cæsariani in agro Bergomate, quem pagum vulgus adulterino nomine appellat Ciseranum. Corpus autem S. Juliani recognitum fuit in curia archiep. die xx Augusti anno MDCLXXVIII. Dies venerationis suspicionem ingerere potest, corpus illud S. Juliani esse Juliani ejusdem, de quo agimus, præsertim cum nullus alius Julianus hodie in Martyrologiis reperitur. Verùm huic suspicioni refragatur, quod Julianum suum Roma annuntiet Bosca: verisimile enim non est Roma passos esse Martyres nostros. Præterea nihil de suo Juliano cognovisse videtur Bosca, nisi corpus ipsius fuisse Româ acceptum, & Ciferani in magna veneratione habitum, ita ut dies iv Septembris ideo fortasse solum electa sit pro veneratione istius Juliani, quod Julianus aliquis eadem die celebraretur in Martyrologio Romano, licet cum hoc ille idem esse non crederetur.

nec hujus Juliani corpus est, quod servatur Ciferani:

6 Baronius in Annalibus ad annum 308 refert martyrium quatuor Martyrum nostrorum num. 27. Annus ille quidem incertus est, nec tamen longè à vero aberit. Etenim non dubito, quin sub Maximiano Galerio passi sint Martyres illi, sive postquam Diocletianus & Maximianus Hercules imperio se abdicaverant, quod contigit anno 305; primò quia dicuntur passi sub Maximiano; secundò quia res contigit in Oriente, ubi severissima fuit persecutio sub Galerio, & ubi Hercules raro fuit; ac tertio demum, quia tormenta Martyribus hisce illata cum moribus Maximiani Galerii optimè congruunt. Nam testatur Lactantius libro de Mortibus persecutorum cap. 21 penam ignis maxime usitatum fuisse Galerio, & quidem eò usque processisse illius crudelitatem, ut post tormenta damnati lentis ignibus urerentur. Constat autem hosce Martyres ignis cruciatu martyrii lauream adeptos. Porro nonnulla est differentia in relatione pœna, qua ignem processit: Menæ enim & Sirlitanum Menologium habent, Martyrum pedes securi fuisse abscissos, & sic in ignem injectos. Basilianum verò habet: Præcis (aut, ut vox Græca κατακέντητες etiam verti potest, concisis) singulis membris cruribusque confractis igni injectos esse. Non potest certo dici, utrum membra Martyrum fuerint abscissa, an solum comissa & confracta; ac certum est gravissima passos esse, atque ita gloriosam coronam consecutos.

D martyrium statucndum sub Maximiano Galerio.

DE S. MARINO DIACONO CONF. PATRONO REIPUBLICÆ COGNOMINIS IN ITALIA

J. V.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Notitia loci, in quo Sanctus solitariè vixit; memoria in Fastis sacris: an corpus Ticini: cultus in pluribus aliis urbibus: Acta & Commentarius Italicus quantæ fidei.

CIRCA FIDEM SECULI IV. Respublica Sancti nomine appellata:

Ons, in cujus caverna vitam solitariam duxit hic Sanctus, vocabatur antiquitus Titas vel Titanus sive Acer; deinde San Marino ab incolis dictus ex Sancti nomine. Situs est in Italia Romandiolam inter & ducatum Urbinatem, distatque Arimino milliaribus Italicis decem, Leopoli verò sex. In hujus montis cacumine edificatum fuit oppidum, quod hodieque Fanum S. Marini seu Marinum appellatur, caput parva reipublica libera & sui juris; quo titulo gaudet ab anno 600 secundum Baudrandum tomo 2 pag. 320, ubi vicos eidem subiectos, numerum incolarum modumque gubernationis recenset. Nicolaus Coletus in Italia sacra Ughelli Venetiis recusa tomo 2 col. 844 ait, oppidum esse satis amplum duplicique muro circumdatum, fetum civibus & edificiis cum publicis tum privatis nitens. Magis ad propositum nostrum faciunt qua

subdit: Princeps ecclesia D. Marino sacra est & in cacumine montis ad Orientem vergit, constructa lapidibus sectis & quadratis, tribus navibus ordine Etrusco distincta... In ara majori requiescit corpus S. Marini, prout infra ostenditur ex ejusdem inventione.

2 In additionibus ad Martyrologium Bedæ tomo 2 Martii pag. xxxi memoratur Sanctus novus in Martyrologiis 3 & 4 Septembris: tucano & S. Cyriaci; sed sine loco. Ambo etiam habentur ad iv Septembris in Ms. Calendario Missalis Mediolanensis anni 1560, hoc modo: SS. Leonis & Marini confessorum. De illo Leone, qui & Leus dicitur, egimus tomo 1 Augusti à pag. 46. Marinum Ticini annuntiant Belinus, Molanus, Galestinus & Martyrologium Germanicum, quod vulgò Canisii vocatur, ad iii Septembris; è quibus solus Galestinus titulum diaconi exprimit ita scribens: Papiæ, sancti Marini diaconi & confessoris. Martyrologium Romanum

annuntiatio in Martyrologiis 3 & 4 Septembris:

A *manum hac die* : Arimini sancti Marini diaconi; ad qua Baronius notavit, alicubi Maurum scribi pro Marino. Franciscus Maria de Aste archiepiscopus Hydruntinus in Disceptationibus suis in Martyrologium Romanum Beneventi editis anno 1716, locum emortualem sic corriguit ex Ferrario in calce Nova topographia: Non Arimini, sed apud montem Titanum obiit, ut in ejus Vita. Refertur item Sanctus IV Septembris apud Maurolycum, Grevenum, Withfordum in Martyrologio Anglicano, & Canisum in Germanico laudato; quod ultimum distinguere videtur hunc Marinum ab eo, quem pridie annuntiarat Papiae: sed illum, qui ibi colitur, eundem esse cum Sancto hodierno, constat ex Jacobo Gualla lib. 5 Sanctuarii Papiae cap. 1 & 4 quod compendium est Actorum. Idem mox patebit aliunde, ubi retulero elogium ex Greveno his verbis conceptum: In Titano monte, sancti Marini Levitae & confessoris, qui cum esset dolandorum lapidum peritus & à Diocletiano conductus, de laboribus suis, pauperibus largè subveniebat; Christianos quoque, ob Christi fidem in opere praegravatos, adjuvabat. Postea verò Romani Pontificis jussu diaconus ordinatus, quievit in pace. An omnia haec vera sint, infra videbitur.

B 3 Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia ad III Septembris exhibet è Petro de Natalibus compendium Actorum; sed rectè subdit in Annotatione, multà correctione illa egere. Deinde circa cultum observat sequentia: In Martyrol. Rom. natalis S. Marini prid. Non. Sept. adnotatur, cum in M. Titano, M. Feretrano, Arimini, Papiae, & aliis in locis III Non. celebretur. In Catalogo generali ad eundem diem dubitanter loquitur de loco, in quo Sanctus requiescit, hac notans: Corpus in M. Titano op. Ariminen. dioc. (secundum Ughellum Leopolitanae diocesis) asservari fertur, cum illud Papiae in sacrae de ejusdem S. Marini quiescere affirmetur, nempe à laudato Gualla cap. 1. Huic consonant informationes à R. P. Joanne Antonio Gallo rectore Collegii nostri Ticinensis huc missa anno 1686, signantes tamen, Sanctum in illa urbe coli non III Non., ut supra aiebat Ferrarius; sed pridie Nonas cum Romano Martyrologio.

C Verba accipe: Die IV Septemb. agitur de S. Marini diacono sub ritu duplici in sua propria ecclesia, quia ibi adest ejus corpus, & est ejusdem titulus. Bernardus Saccus Historia Ticinensis libro 10 cap. 8 scribit, templum S. Marini unà cum monasterio ad majorem aliquarum reliquiarum honorificentiam in urbis medio eleganter constructum fuisse ab Aistulpho Longobardorum rege, adeoque circa medium seculi VIII. Eundem conditorem istius ecclesiae sub nomine omnium Sanctorum, modò autem divi Marini agnoscit Gualla citatus; sed enormi anachronismo Aistulphi mortem collocat anno salutis quinquagesimo octavo supra ducentos.

A Ceterum per corpus hic aliqua dumtaxat reliquia intelligi possunt, & rectè illud Ticino non attribuit memoratus Saccus: constat enim ex instrumentis postea edendis, corpus S. Marini anno 1586 in ejus nominis oppido inventum, ibidem adhuc fuisse anno 1661, si costam excipias; nec usquam occurrit mentio aliqua translationis corporis Ticinum facta vel Ticino Marinum. Templum item Sancto dicatum est Arimini, prout testatur Raphael Adimari libro 1 de Situ Ariminenf. Italicè edito pag. 83, addens puteum

Septembris Tomus II.

ibi esse, qui dicitur factus à Sancto, & nunc est in angulo claustris, unde intratur in conventum, id est, cœnobium Canonorum Lateranensem, quod templo adhaeret. Hujus situm prope moenia versus Orientem exhibet tabula topographica civitatis Ariminenf. post tomum 1 Collectionis historicae de fundatione Arimini &c., per Caesarem Clementini sermone Italico conscripta. Colitur praeterea Sanctus Arba in Liburnia, Bononia, Casena, Vigentia (Voghenza) in diocesi Ferrariensi locisque aliis diocesis Ariminenf. & Feretrana, uti asserit authenticum instrumentum anni 1661: Niverni quoque in Gallia & quidem ritu duplici, teste Calendario Nivernens. Ms. ad IV Septembris, Marini conf. dup. De publica & solemnitate veneratione, quâ Patronum ac Protectorem suum prosequuntur San-Marinenses, opportunè agetur infra.

5 Actorum duplex habemus exemplar Ms.; alterum Româ missum à P. du Lorey, cujus hic est titulus: Incipit Vita sancti Marini confessoris desumpta ab antiquissimo libro manu scripto, qui est penes illustres DD. Societatis S. Hieronymi de Arimino à fol. 167 usque fol. 174: alterum, quod exordio multisque aliis à priori discrepat & correctius est, accepimus anno 1641 à P. Joanne Gamans Societatis Jesu, descriptum ex Passionali pergamenò Bodecensis cœnobii Canonorum Regularium S. Augustini in diocesi Paderbornensi. Duobus hisce addi possunt IX Lectiones Officii proprii Ms., necnon Divi Marini Triumphus carmine heroico celebratus, sed hic mutilus est nec vitis caret. Exstat insuper Vita typis excusa libro 8 cap. 36 apud Petrum de Natalibus, quoad omnia serè consonans Lectionibus citatis; item alia multò prolixior tomo 2 Mombritii fol. 52, complectens quidquid habetur in Vitis jam memoratis, sed preferens falsò hunc titulum: Passio SS. Leonis & Marini martyrum, cum ambo in pace obierint. Acta à quo primùm conscripta sint, non invenio: ad tempus quod attinet, Tillemontius notà 70 in Arianos tomo 6 pag. 785 videri sibi ait, stylum esse seculi IX & X. Verùm seculo XI antiquiora non esse indicat memoratus Clementinus, dum parte 1 anno 1617 edita, libro 1 pag. 123 Vitam Sancti exarata assertit ab annis circiter 600. Exigua igitur Actorum est auctoritas ab aetate scriptoris, utpote qui totis 6 seculis à Sancto distabat: Imò auctoritatem omnem alio etiam ex capite illis abjudicat citatus Tillemontius, & Acta non sine stomacho repudiat.

6 Sanè in iis narrantur quadam minimè coherentia, & qua fidem historicam non merentur; nam 10 imperitus scriptor inducit Diocletianum & Maximianum imperatores, dirè savientes in Christianos, urbemque Ariminensem readificari jubentes circa annum 257; nempe diu antequam illi imperarent, & priusquam Ariminum à Demosthene Liburnorum rege, nescio quo, vastatum esset, quod tantum anno à partu Virginis 266 contigisse volunt laudatus Clementinus pag. 122, & Vincentius Maria Cimarelli alter auctor Italus lib. 2 Historia Urbinatium pag. 83. Imò Lectiones Officii proprii & Petrus de Natalibus aiunt urbem reparari ceptam circa annos Domini cxxx, Sanctique obitum affigunt anno 257. Asserit 20 Virum sanctum jam tum Christianum, jussu praedictorum imperatorum venisse Ariminum, operam collaturum ad civitatem readificandam: hoc tamen in antiquitatibus patriae sua testatum non invenit Clemen-

D d

tinus

AUCTORE
J. V.

Acta à Tillemontio rejecta

E

F

nec im-

vid:

AUCTORE J. V. *tinus nobilis Ariminensis, cum libro 2 pag. 126 scribit, non bene solido fundamento numerari SS. Leonem & Marinum inter architectos, lapicidas, cementarios aliosque operarios, qui tunc eo confluerunt. Multo minus id reperit in manuscriptorum, quae variis locis citat, Gaudentius Brunacci auctor Vita Italica S. Gaudentii Ariminensis episcopi & martyris; siquidem libro 2 pag. 58 narrat, Leonem & Marinum juvenes & adhuc gentiles accessisse Ariminum sub hoc sancto episcopo, quem Julius I ordinaverat, uti habet pag. 41; ibidemque ab illo ad fidem Christi conversos & baptizatos fuisse. Denique ut alia omittam, quis fabulam non aestimet, inquit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia pag. 569, illud de urso, loco aselli, quem devoraverat, Marinum vehente?*

7 *Acceptimus anno 1665 Commentarium Italicum bene longum de Vita & gestis Sancti, concinnatum per DD. Alexandrum Belluzzi & Joannem Franciscum Manenti nobiles San-Marinenses, qui eundem juridice coram notario & testibus recognoverunt & approbarunt 1x Decembris anni 1661. Post instrumentum illud appositumque de notarii fide testimonium, auctoritate publica & sigillo reipublicae firmatum, subditur episcopi dioecetani approbatio in hunc modum: Bernardinus Scala Dei & S. sedis Apostolicae gratia episcopus Feretransus. Plenam fidem facimus & verbo veritatis attestamus, retrospectam narrationem gestorum divi Marini, per perillustres & excellentissimos DD. Alexandrum Bellutium & Joannem Franciscum Manentium de S. Marino recollectam & descriptam, & coram D. Francisco Honofrio publico & authentico notario reipublicae S. Marini, in eaque ad praesens cancellario nostro, recognitam cum legalitate dictae reipublicae a nobis bene visam, lectam atque jam debito pondere & maturitate examinatam, esse veritati consonam; nihilque continere quod non muniatur auctoritate scribentium publicorum monumentorum, & immemorabilium traditionum per dioecesim nostram communiter acceptarum & pie creditarum. Quapropter ad laudem omnipotentis Dei & honorem praedicti divi Marini, nostrae approbationis robur, quantum in nobis est, praesentibus addere non dubitamus. In quorum fidem &c. Datum Pinnae ex palatio nostro episcopali, die xxiii Decembris mdcxli. Bernardinus Scala episcopus Feretransus & juxta ipsius sigillum inferne appositum, Joannes Baptista Franchinus can. episcopalis Feret.*

8 *Commentarius iste non satis criticus omnia adoptat ut vera, quae in Actis tum impressis tum Mss. referuntur, praeterquam aliquot anachronismos, quos ita corrigendos censuerunt illius auctores; retrahunt cum Adimaro lib. 1 pag. 2 edictum Diocletiani pro instauranda urbe Ariminensi ad annum circiter 300; & sub idem tempus dicunt eo accessisse Marinum cum Leone jam Christianum, at juvenili aetate floridum; ita ut anno 359 interesse potuerit concilio Ariminensi cum S. Gaudentio episcopo, cujus ordinationem non Damasus, uti perperam Petrus de Natalibus, sed Julio I tribuunt. Recte quidem hic distinguuntur tempora Diocletiani & S. Gaudentii episcopi; sed verisimile non est, ut Ferrarius observat pag. 481, Marinum cum socio locasse operam suam Arimini sub Diocletiano, ac deinde sub Constantio imperatore ordinatum esse diaconum a S. Gaudentio. Vide Clementinum su-*

pra num. 6. *Malim igitur credere Brunaccio ibidem citato, Sanctos venisse dumtaxat Ariminum tempore S. Gaudentii episcopi: sic melius cohaerebunt cetera, & Marini obitus statui poterit sub finem seculi iv. Ceterum non est necesse integrum illum Commentarium ex Italico Latino facere; nam Acta ipsa, e quibus potissimum coaluit, postea dabantur: & in iis, quae gesta memorat a Sancto vivente ex Petro de Natalibus, qui identidem citatur in margine, haudquaquam tanta auctoritatis est ac putavit illustrissimus Bernardinus in relata approbatione. Alia, quae Actis superaddidit; paragrapho sequente proferentur, vel in Annotatis post Vitam.*

§ II. Solemnis veneratio apud San-Marinenses praecipue post inventionem corporis, quae datur ex instrumento authentico; alia ad cultum pertinentia.

Felix ejus transitus, inquit *Italicè memoratus Commentarius*, 111 Septembris festivè recollectur a republica S. Marini cum magnificentia musicorum concentuum & ornamentorum, cum extraordinario peregrinorum concursu ad celebritatem Sancti. *Nonnullis interjectis de cultu in variis aliis locis, quorum aliqua retuli num. 4. sic proseguitur:* Remansit itaque eidem reipublicae integra hereditas pretiosarum ejus exuviarum, quas veluti pignus protectionis illa conservat obsequiosâ diligentia in ecclesia majori, dedicata eidem Sancto, sub clavibus commissis custodiae illustrissimorum capitaneorum, qui sunt supremus illius magistratus. Thesaurus venerabilis ejus capitis exponitur quotannis admirationi non minus quam venerationi: siquidem conspicitur id post tredecim secula praeservatum a corruptione cum aliquot dentibus, qui vivaci robore gingivae conjunctae minime cedunt dentibus viventium. Residuum venerabilium ejus osium jacet inclusum urnae marmoreae, cui cernitur impressum scalpro inerudito sed pio sequens distichum:

Clusa * ab antiquis, nobis aperta, Marini
Sancta manent membra, nobis cunctis recollenda.

10 *Commentarii auctores non videntur meminisse, dum illa scriberent, quod costa Sancti translata fuerit ad civitatem Arbensem in Liburnia: miror etiam nullum eos verbum fecisse de inventionem corporis. Documentum hujusce inventionis edidit Coletus tomo 2 Italiae Sacrae rebus col. 854, sed in quibusdam mendosum: dabo illud correctius ex instrumento authentico anni 1628, quod & plura alia ad cultum Sancti spectantia, necnon litteras translationis testes continet, ac proinde hic inferi meretur. In nomine Domini nostri Jesu Christi. Anno ab ejus nativitate sacratissima mdcxxviii Indictione Romana xi, sedente sanctissimo DD. Urbano VIII divina providentia Pont. Max., die verò ultima mensis Octobris anni antedicti. Universis & singulis sit notum & evidenter pateat, comparuisse in Terra S. Marini Feretranae dioecesis coram perillustri & reverendissimo D. Jo. Baptista Cionino*

ex iisdem concinnatus absque delictu sufficiente.

Peccatoris cultus

F

* al. clausa

apud San-Marinenses

A Cionino J. U. D. abbate, protonotario Apostolico, & illustrissimi ac reverendissimi D. episcopi Feretrani vicario generali, perillustrem & admodum reverendum D. Michaëlem Thomam de civitate S. Leonis J. U. D. archipresbyterum matricis ecclesie seu plebis S. Marini Terræ prædictæ perpetuæ libertatis ejusdem S. Marini, & pro dicta ecclesia, atque ad gloriam & honorem ipsius sancti Titularis ac Tutelarum perpetuamque memoriam, in termino competente produxisse & exhibuisse in suo proprio originali fidem scriptam & subscriptam manu propria quondam illustris & adm. reverendi & excellentis D. Marini Bonetti, dictæ ecclesie archipresbyteri, confectam sub die IV Octobris MDXCV (*hic inferitur initium & finis*) concernens * inventionem & translationem sacri corporis præfati S. Marini, patroni in eadem ecclesia sua; petens illam recipi & admitti & recognosci mandari per testes habentes notam manum, in forma ad perpetuam memoriam, ut supra, omnemque alium bonum finem & effectum &c. omni &c.

* concernentem

B
à tempore
immemorabili;

11 Et insuper, pro negotiis in Romana curia susceptis ad magis promovendum honorem & cultum erga eundem Sanctum, petiisse & instituisse dictum D. comparentem, unum vel plures notarios deputari ad suscipiendas testificationes ac testimonia in forma probanti, super infra-scripta videlicet solemnitate feli ipsius Sancti, agi solita die III Septembris ab immemorabili tempore citrà ejusdem gloriosi natalis. Item super processione generali, solemnissimè in eadem festivitate quotannis celebrari solita, cum delatione per Terram ipsam sacri capitis ejusdem Sancti Item quòd in libris antiquissimis cantus firmi ecclesie prædictæ extant Antiphonæ & Responsoria Officii ex propriis ejusdem S. Marini, illudque fuisse solitum decantari in dicta ecclesia; deque aliis hujusmodi necessariis & opportunis. Et similiter ad dictum effectum instituisse, accedi ad eandem ecclesiam per D. I. R. ad faciendum visum & repertum de sacro deposito ejusdem Sancti, nec non votis appensis, sacrisque ejus lectulis, libris ac memoriis &c. ita &c. omni &c. Qui perillustri & reverendissimo D. vicarius generalis Feretranus sedens &c. prædicta admittit si & inquantum, & successivè fidem supradictam recognosci mandavit in forma, & ad supradicta omnia in notarium ac notarios infolidum deputavit DD. Laçtantium Vallum & Livium Pelliccerium de S. Marino, offerens se paratum ad dictum accessum juxta petita ita &c. omni &c. Ita pronunciai ego Jo. Baptista Cioninus vicarius generalis Feretranus. Tenor verò fidei supradictæ est qui sequitur, videlicet.

invenit
ibi corpus
anno 1586

12 " Quia in Terra perpetuæ libertatis S. Marini, Feretranæ diocesis de corpore Sancti ejusdem, nominis dubitabatur, & propter talem suspitionem, nem in dies magis ad dictum Sanctum devotio, diminuebatur, licèt in pede altaris majoris plebis ejusdem, Sancti prædicti corpus quiescere, suspicaretur. Hinc ego Marinus Bonettus dictæ plebis archipresbyter corpus prædictum, exquirere constitui: & prius maturo habito colloquio cum illustrissimo & reverendissimo D. Jo. Francisco Sormano Mediolanensi, dictæ Feretranæ diocesis antillite, precibusque, per aliquot dies cum multis fratribus Capucinis ad Deum pro hac re delatis, tandem in festo Inventionis S. Crucis de anno MDLXXXVI, ad horas tres noctis cum interventu duorum

Septembris Tomus II.

ex dictis Capuccinis summo cum tremore ac timore pedem prædicti altaris rupi, ibique marmoream urnam inveni, in qua hi duo verus insculpti sunt, videlicet:
" Clausa ab antiquis, nobis aperta, Marini
" Sancta manent membra nobis cunctis recolenda.

13 " Quà postea urna coram dicto antillite & populo prædictæ Terræ apertâ, clarè vidimus omnes, ibi omnia ossa corporis Sancti præfati extare cum quadam parva cruce ænea, & quibusdam paucis nummis, quorum imago minime agnoscebatur. In die postea III proximioris mensis Septembris, in qua Sancti solemnia agi solent cum magno vicinorum concursu, licèt imbres immensi de manè restiterint; prædicta ossa præfatus antistes & alii digniores cleri per totam Terram cum hymnis, canticis & instrumentis musicis devotè asportavere, & reposita, prout etiam nunc extant super prædictum altare majus, ibique majori quàm prius veneratione coluntur ad laudem & gloriam Dei omnipotentis & Sancti prædicti. Et quia ego prædictus Marinus Bonettus ut supra his omnibus interfui, his manu mea propria scriptis & subscriptis, de omnibus fidem facio sub hac die IV mensis Octobris MDXCV. Idem Marinus manu propria, *Tomo citato Italia Sacra col. 855 notatur id uno anno serius, nempe 1596; sed fides nostri Ms. est potior.*

14 Sequitur ejusdem recognitio in hunc modum: Die dicta ultima Octobris MDCCXXVIII. Coram dicto reverendissimo D. vicario generali in accessu facto ad ecclesiam matricem prædictam S. Marini, personaliter constituti perillustri & adm. excellens ac R. D. Camillus Bonellus J. U. D. & protonotarius Apostolicus de S. Marino ætatis suæ annorum LXX, nec non illustris & adm. reverendus D. Aurelius Bellutius rector parochialis S. Michaëlis de Domagnano comitatus dictæ Terræ S. Marini Feretranæ diocesis annorum LX, singuli singillatim diligenter interrogati, & servatis servandis medio juramento tactis Scripturis &c. unus post alium tenens in manibus propriis fidem supradictam in suo originali existens * in calce libelli, in quo est Vita S. Marini descripta, recognoverunt & ipsorum quilibet recognovit illam formiter scriptam & subscriptam manu propria ipsiusmet D. archipresbyteri Bonetti bonæ memoriæ concludentibus rationibus; quia scilicet notam habebant & habent manum illius, quippe qui erat consobrinus dicti D. Camilli, & docuit scribere præfatum D. Aurelium, videruntque pluries illum scribere &c. omni &c. Præsentibus ad prædicta in sacristia dictæ plebis R. D. Francisco Georgio de S. Agata, & D. Gregorio Plombono de S. Leone, testibus rogatis &c.

15 *Varia deinceps peculiaris venerationis argumenta sic referuntur:* Die dicta eodemque accessu reverendissimus D. vicarius supradictus, præmissa debita oratione ante divinissimum Eucharistiæ Sacramentum in sacello S. Petri dictæ plebis, ubi dicitur constructam fuisse ab eodem S. Marino sacram illam ædiculam eidem Apostolorum Principi dicatam, & ubi juxta dictum altare retro extant duo lectuli in saxo excavati; ingressus postea ipsam plebem eidem divo Marino dicatam structuræ antiquissimæ ac venustæ multis capellis *, ac altaribus exornatam & perpulcris inauratis pellibus vestitam, & cui inserviunt lis regulariter decem sacerdotes ultra alios clericos

* existente

F

Sacra reliquia benedictissimè recondita initio sæculi 17;
* i. e. sacellis

AUCTORE
J. V.

* I. iconis

B
alia ami-
quæ & sin-
gularis

* i. e. cu-
stodes à vo-
ce Italica
massaio

C

venerationis
argumenta :

unà cum dicto archipresbytero & magistro capellæ, accessit ad sacrum altare majus decenter exornatum & eidem divo Marino dicatum, ut ipse vidit, legitque sculptum in summitate iconicæ * lapideæ albæ affabrè fabricatæ, intra quam pulchra extat similis lapidis statua ejusdem S. Marini in habitu diaconali manibus Terram ipsam sustententis. Et subtus basim ac planitiem statuæ prædictæ vidit & veneratus fuit sacrum caput ejusdem S. Marini, ibidem thecâ argenteâ reverenter asservatum, custoditum sub pluribus clavibus ac feris, in qua theca legitur infra scripta inscriptio, videlicet. " Auctori perpetuæ libertatis suæ Divo Marino protectori Respublica S. Marini fieri curavit anno MDCII & die 2 mensis Septembris. Atque ibidem intrinsecus è regione ejusdem sacri capitis vidit immuratum sacrum depositum corporis ejusdem, ut per inscriptionem, quæ ibi extat sequentis tenoris, videlicet. " Aurato hoc argento Divi Marini caput includitur, reliquo intus corpore asservato. Opus autem stipato hinc inde ære confectum operâ Fabritii Bellutii ac Flaminii Cionini tutorum Kal. Sept. MDCII. "

16 Vidit orationem manuscriptam in tabella ad ipsum Sanctum directam, hujus qui sequitur tenoris, videlicet. " Salve Pater sancte, flamma caritatis, speculum pœnitentiæ, propugnaculum castitatis, gloria Titani montis, prædicator Euangelii, fundator libertatis, familiam tuam respice, apprehende arma & scutum, & exurge in adjutorium; ut, prostratis inimicis animæ & corporis, tecum in cælis triumphare valeamus. Oremus. Deus, qui nos beati Marini meritis temporali libertate donasti, concede propitius, ut ejusdem intercessionis ne ab omnibus peccatis liberi libertatem æternam consequamur. Per &c. " Vidit lampadem pendentem accensam ad prædictum sacrum corpus, quæ, ut fuit affirmatum & est notorium, perpetuò ardet ære publico & speciali cura Republicæ, quæ quidem singulis annis ab antiquissimis temporibus citrà creat in consilio generali duos cives, quos appellant Massaïos * de Sancto, curam gerentes dictæ lampadis & elemosynarum oblatarum, ac etiam quinque clavium supradicti sanctuarii, associantes etiam ipsum sacrum caput funalibus accensis, cum defertur in generali processione in natali ejusdem Sancti die III Septembris. Vidit multa ac multa vota argentea & alia, appensa hinc inde ad dictum sacrum depositum ex voto & gratia obtenta. Vidit deputatos esse perpetuo legato ad altare prædictum de Sancto nuncupatum duos particulares capellanos similiter de Sancto nuncupatos, inservientes illi ultra dominum archipresbyterum ejusque capellanum cum aliis ut supra destinatis.

17 Accessit postmodum ad lectum ejusdem Sancti, excisum in faxo ac rupe ad cornu Euangelii supradicti altaris majoris, ibique invenit lampadem appensam & accensam, ex legato positam. Vidit etiam ibi magnam votorum quantitatem, & accepit à multis, multum eundem sacrum lectulum à populis frequentari ac venerari. Vidit statuam sancti prædicti Anachoretæ præparatam exponi in eodem lectulo, representantem eundem Sanctum pœnitentem. Vidit tabelam appensam, continentem orationem sequentem. " Clementissime Domine Jesu Christe, qui beato Marino patri nostro tantum spiritum commiseris, ferre dignatus es, ut jejuniis, laboribus ac vigiliis fatigatus etiam hoc duro lapide cubaret;

largire quæsumus, ut nos eodem spiritu repleti rebellem carnem nostram domantes, castitate floreamus & jugiter in sancto amore tuo crescamus. Qui vivis & regnas &c. " Vidit etiam in alia tabella carmen in hæc verba, videlicet. " Ad pium lecti S. Marini visitatorem.

Saxea qui recolis devote cubilia Sancti,
Saxea corda pone.
Dumque colis, perpende animo, dulcedine
quanta
Ferrea corda doment.
Deinde animo reputes, quinam quove altiùs
ipsa
Aurea corda trahant.
Quas etiam hæc pennas dederit mirare Marino
Saxea mollities.
Sic non vana tibi fuerit visitatio, multus
Sed tibi fructus erit;
Teque suos inter poterit laudare, tremendus
cum stabis ante Deum.

Franciscus Paradisus Parisiensis posuit. "

18 Accessit deinde idem reverendissimus ad sacristiam à dextro cornu prædicti altaris majoris, & à choro iussit asportari ad eum libros cantus firmi ejusdem ecclesiæ; & duobus maximis libris allatis antiquissimis in pergamo folio, in altero illorum... invenit, vidit & legit fol. lxx & seqq. ... Officium proprium de S. Marino tenoris ut infra, videlicet... Ad Matutinum Invitatorium.

Officium
proprium,
quod pruden-
ter intermis-
sum, E

Æternum trinumque Deum laudemus & unum,
Qui sibi Marinum transvexit ad æthera fan-
ctum.

Reliquas antiphonas à Vita depromptas aliaque non transcribo. Hisce autem ibi relatis absque ulla mentione Orationis aut Lectionum propriarum, subditur: Quibus omnibus ad dictum Officium spectantibus visis & perlectis, ut supra, ab eodem reverendissimo D. vicario generali, præsentibus ibidem inter alios adm. ill. R. & excellente D. Jo. Ant. Bellutio J. U. D. olim dictæ ecclesiæ archipresbytero antecessore moderni, & ill. ac R. D. Aurelio Bellutio rectore S. Michaëlis & antiquissimo dictæ plebis chorista, nec non adm. R. D. Matthæo Mazzochetto capellano similiter antiquo ejusdem ecclesiæ, unanimi consensu ipsi affirmaverunt & ipsorum quilibet affirmavit, Officium prædictum fuisse ab innumerabili tempore in usu in parte cantari solita in dicta ecclesia & choro, præterquam à viginti annis citrà; cum D. archipresbyter Marinus prædefunctus cœpit illud intermittere ex se ipso absque aliqua prohibitione (quod sciatur:) assumendo in festo S. Marini & per octavam omnia de communi Confessorum. Prudenter sanè meo

F

judicio, nam Officium proprium fabulis non caret.
19 Atque idem adm. R. D. Aurelius chorista & musicus ostendit & effectivè exhibuit in continenti hymnum... in cantu figurato cantari solitum, ut ipse testatus est, in solemnibus sacri corporis ejus, præsentibus reverendissimo D. antistite Sormano & assistente uti episcopo Feretrano; prædictaque notoria fuisse & esse &c. Acta gestaque in locis supradictis, ibidem præsentibus supra nominatis R. D. Francisco Georgio de S. Agata, & D. Gregorio Plombono de S. Leone, testibus rogatis &c. Ego Livius Pellicerius notarius rogatus &c. omni &c. Orationem propriam accipe ex alio Officio Ms., cujus memini num. 5: Propitiare nobis famulis tuis, quæsumus Domine, per ipsius sancti Marini confessoris tui, qui in præsentem ecclesiam requiescit, merita gloria;

oratio.

A riosa; ut ejus intercessione ab omnibus protegamur adversis. Per Dominum nostrum &c. *Superiora satis demonstrant, quanto affectu & veneratione Patronum suum prosequantur San-Marinenfes: nolo tamen suppressere publicam declarationem magistratus loci, ac reliqua laudato scripto contenta, forsitan aliis futura stimulo ad similia audendum pro Sanctis, quos colunt.*

S III. Declaratio magistratus San-Marinenfis præcedentia confirmans; aliorum testimonium de translatione costæ ad civitatem Arbensem in Liburnia: patrocinium Sancti, spelunca & hortus.

B
Publica magistratus loci

Die VII mensis Novembris MDCXXVIII. Constituti personaliter coram me notario episcopali in hac parte, testibus infrascriptis, perillustres viri infrascripti videlicet D. Julianus Bellutius annorum LVIII, D. Michael Ang. Bussignanus ann. LXII, capitanei reipublicæ; admodum excellens D. Camillus Bonellus LXX, adm. exc. D. Horatius Bellutius LXVI, adm. exc. D. Petrus Tonfinus L, adm. exc. D. Marcus Ant. Bonettus xxx, D. Franciscus Gianinus ann. LXXXIX, D. Bellutius de Bellutiis ann. LXVIII, D. Federicus Gotius ann. LI, D. Vincentius Zampinus ann. XLVI de S. Marino cives & consilarii ejusdem reipublicæ, omnes & singuli unus post alium pro veritate requisiti, unà pariter unanimi consensu testificati sunt & indubiam fidem fecerunt universis & singulis ut infra sequitur, videlicet &c. *Declarationem Italicam Latine sic verto.*

restificatio de annua festivitate,

C
* Italicè Pieve

21 Nos pro veritate perquisiti testificamur & certam fidem facimus, primò verum fuisse & esse, quòd festum S. nostri fundatoris & gloriosi protectoris Marini semper quotannis celebratum fuerit à tanto tempore, ut non sit memoria in contrarium; celebraturque assidue cum omni solemnitate possibili & magno concursu advenarum & nobilium & præfulum III Septembris in plebe * (*i. e.* ecclesia parochiali) hujus patriæ dedicata eidem Sancto. Secundò, quòd semper instituta fuerit & quotannis dicto festo instituatur generalis & solemnitas supplicatio numerosi cleri cum selecta musica ex finitimis civitatibus modò Cæsenâ, modò Arimino, & interdum Pifauro, Fano, Foro Sempronii & Urbino. In qua supplicatione semper hucusque à translatione sacri corporis ejusdem Sancti solemniter circumlatum fuit & assidue circumfertur sacrum ipsius caput argento inclusum, quod portant in tabernaculo quatuor diaconi cum magna veneratione & devotione populorum.

veneratione capitis

22 Tertio, quòd idem sacrum caput conservatum sit & conservetur in dicta ecclesia parochiali super altari majore, quod communiter vocatur altare Sancti; illudque semper tale indubitanter existimatum & habitum fuerit: ac velut tale cultum semper fuit coliturque à populo & ab episcopis Feretranis, qui fuere pro tempore & speciatim ab hodierno, & à multis eminentissimis DD. Cardinalibus ut Sforza, Ursino & Ri-

varola, dum erant legati Romandiolæ, aliisque præfulibus veluti D. Lapio episcopo Fanensi, D. Pavone episcopo Ariminenfi, D. Mantica vice-legato Romandiolæ, D. Scotto gubernatore Arimini, D. Pavone olim cubiculi præfecto Pauli V & Gregorii XV, aliisque. Quartò, quòd memoratum sacrum caput foris reservatum sit, ut exponatur ad honorem ipsius Sancti & consolationem populi ejus, quando facta est solemnitas translationis omnium sacratissimorum illius ossium tempore D. Sormani quondam episcopi Feretranis, & D. Bonetti archipresbyteri dictæ plebis.

23 Quæ ossa omnia ejusdem sacri corporis S. Marini operâ PP. Capuccinorum & quorundam nostrorum civium fuerunt, servatis servandis, detecta & reperta examussim eo ipso in loco, ubi antiqua traditio ferebat illa requiescere, id est, sub altari majore dictæ parochialis ecclesiæ, in pede illius intra urnam è saxo montis nostri candido marmore coopertam, cum duobus versibus, qui declarabant, illud reapse verum corpus esse ejusdem Sancti cum infinito jubilo & applausu hujus patriæ. Et instituta post eodem sacro corpore solemnissima supplicatione ipso ejus natali III Septembris, assistente & facultatem concedente prædicto D. episcopo Sormano loci ordinario, illud ipsum fuit translatum & repositum intra eandem urnam in eodem altari, verumtamen sursum è regione mensæ altaris illius intra murum, & sub statua, quæ hac tempestate illic cernitur supra erecta; ibique ad latus custoditur sacrum caput illius supradicti.

24 Denique quiescit ibi reipsa dictum corpus sacrum, & per misericordiam Dei ipsiusque Sancti fruimur tam pretioso thesauro, atque ibi semper in veneratione fuit hodieque est omni populo. Ibi ante illud sumptibus publicis curatur ut perpetuò ardeat lampas, & singulis annis creantur à Republica nostra duo custodes, Massarii nominati, qui curam sacri istius depositi gerant. Illuc quotidie ob favores recurritur ab omnibus, etiam à peregrinis. Apud illud appenduntur votiva anathemata argentea aliaque, uti cernitur. Illic quotidie curantur celebrandæ Missæ votivæ etiam à devotis remotarum regionum, ibique ex piis legatis habentur sacellani perpetui, lampas argentea centum & amplius scutorum, ornamenta, & pecuniæ, quibus tota ecclesia ornata est pellibus colore aureo ductis, atque etiam corona argentea concinna & pulchra ad sacrum illud caput coronandum.

25 Postremò testificamur etiam, tres lectos supradicti Sancti excavatos in rupe, ubi penitentia vacabat, hoc est, duos in ejus sacello S. Petri, & alterum in ecclesia parochiali ad cornu Evangelii altaris majoris, venerationi semper fuisse hodieque esse populis; potissimè tamen illum, qui est in ecclesia parochiali prope sacratissima ejus ossa: apud quem lectulum continuè ardet lampas, multæque sunt tabellæ votivæ & devotiones. Ita dicimus & attestamus pro veritate quisque nostrum, quia sic vidimus, intelleximus, estque publicum & notorium ac certa vox & fama in loco & alibi (*sequentia Latine scripta erant:*) singula singulis referendo &c. rogatis &c. jurantes tactis Scripturis ad delationem mei &c. Actum in palatio ejusdem Reipublicæ sancti Marini, ibidem præsentibus DD. Jacobo Seraffino & Evangelista Bellutio testibus &c.

26 Præcedentibus subditur alterum instrumentum, continens præter litteras translationem costæ translata restan-

AUCTORE
J. V.

ac ossium præcipue post inventionem;

E

de peregrinis ed recurritibus, legatis piis

F

et votivis anathematis.

AVCTORE *testantes, exemplar libelli supplicis oblato sum-*
 J. V. *mo Pontifici, in quo tamen non fit specialis*
mentio reliquiarum Sancti nostri. In Dei nomi-
ne amen &c. hic xiv Novembris mdcxxviii.
 Hoc est transumptum litterarum & scripturarum
 existentium penes adm. illustrem, reverendum
 & excellentem D. Michaëlem Thomam archipre-
 sbyterum S. Marini Feretranae diocesis, tenoris
 videlicet &c. *Utraque epistola piis votis & grati*
animi testificationibus plena, inscribitur Adm.
R. D. Marino Bonetti archipresbytero San-
Marinensi supra memorato. Prima est iudicium &
syndicorum magnifice communitatis Arbenfis,
quam summam Latine ita verto: Quandoquid-
em Rev. dominationi vestrae placuit civitatem
 hanc ornare sacris reliquiis costæ gloriosi corpo-
 ris S. Marini popularis nostri, gratias agimus
 quàm possumus maximas de tam caro & pretioso
 dono . . . Heri sanctissimæ istæ reliquiæ appro-
 batæ fuerunt & repositæ apud alias in sanctua-
 rio hujus ecclesiæ cathedralis . . . Arbæ xxix Ja-
 nuarii mdcxvi &c.

ad civitatem
 Arbensem
 B 27 Tenor verò alterius epistolæ reverendissi-
 mi D. episcopi Arbenfis civitatis talis est . . . for-
 ris . . . Locus ✠ sigilli optimè impressi, in quo
 legitur: Pascalis Padavinus episcopus Arbens.
 Intus verò *Italicè hac habentur: R. D. Bizzi*
 archipresbyter hujus meæ cathedralis notum mi-
 hi fecit ingens desiderium dominationis vestrae
 habendi authenticum exemplar libelli supplicis
 olim ab eo Romam missi pro transferendis reli-
 quiis S. Marini, humanitate & pietate domina-
 tionis vestrae concessis huic patriæ, quæ illas
 tantopere desiderabat. Mitto itaque istius exem-
 plar, quod firmam & certam habet auctorita-
 tem . . . Arbæ xxiv Augusti mdc. *Plura ex his*
epistolis Latine vertere necesse non est. Sequitur
exemplar memoratum; quod, licet nullas reli-
quias nominatim exprimat, omittendum tamen
non duxi; præsertim cum illustrissimus Arbenfis
testetur in suis litteris, libellum illum supplicem
oblatum fuisse pro transferendis reliquiis Sancti
nostri.

sum sacul-
 tare
 C 28 Concessio autem summi Pontificis est in-
 frascripti tenoris, videlicet: Licentia extrahendi
 reliquias Feretrana. Beatissime Pater, cum
 devotus S. V. orator Marinus Bitius canonicus
 ecclesiæ Arbenfis pia devotione ductus, utque
 suæ ecclesiæ Christi fidelium devotio plurimum
 ampliatur ad augendam eorundem Christi fide-
 lium salutem & devotionem, & eadem ecclesia
 sæpius visitetur, nonnullas SS. & Sanctarum re-
 liquias ex S. Marini ecclesia ex oppido S. Ma-
 rini Feretranae diocesis extrahens & ad partes
 transmittens, eisdem in locis sacris non sine
 magna illic degentis populi consolatione hono-
 rificè, ut decet, collocari facere desideret; sup-
 plicat proinde humiliter S. V. dictus orator,
 quatenus pio ejus desiderio annuens eumque spe-
 cialibus favoribus & gratiis prosequens, eidem
 oratori, ut nonnullas Sanctorum & Sanctarum
 reliquias ex dicta ecclesia & oppido extrahi fa-
 cere, illasque ad dictas partes deferre & deferri,
 & in locis sacris sibi benevisis, honestis tamen
 & ad hoc congruentibus, collocari facere liberè
 & licitè absque aliquo censurarum & poenarum
 incursum valeat, licentiam concedere pariterque
 indulgere dignemini de gratia speciali, non ob-
 stantibus quibuscumque prohibitionibus desuper
 quomodolibet factis, ceterisque contrariis qui-
 buscumque cum clausulis opportunis, fiat ut

petitur. Hippolitus. Et cum absolute à cen-
 suris ad effectum &c.

D 29 Et de licentia, concessione ac indulto, ut
 supra, & quòd sola præsentis supplicationis signa-
 tura sufficiat & ubique fidem faciat in Romana
 curia & extra eam absque alia desuper litterarum
 expeditione seu per breve S. V. & de consensu
 . . . & dummodo non sint ex principalibus aut
 insignioribus reliquiis ibidem existentibus, fiat
 . . . Datum Romæ apud sanctum Petrum sexto
 decimo Kal. Aprilis. Presbyter Bernardinus Ma-
 relli & cancellariæ episcopalis Arbenfis vice-can-
 cellarius ex actis ejusdem per sibi fidum extrahi
 fecit seque in fidem subscripsit. Pascalis Padavi-
 nus episcopus Arbenfis omnibus fidem facimus,
 suprascriptum R. presbyterum Bernardinum Ma-
 relli esse notarium & vice-cancellarium nostrum,
 ideoque ejus actis & scripturis ubique fides ad-
 hiberi potest. In quorum fidem &c. Datum Ar-
 bæ die xxviii mensis Augusti 16 . . . Pascalis e-
 piscopus Arbenfis. Cet. de mandato locus ✠ si-
 gilli. Ego Livius Pellicerius connotarius ut su-
 præ, confirmo ut supra &c. *Subjungo aliqua de*
protectione Sancti, quâ potissimum gloriantur San-
Marinenses, necnon de inspectione ejus spelunca
& horti.

Reipublica
 libertas
 F 30 Bernardus Saccus lib. 10 *Historia Tici-*
nenfis cap. 9 postquam monuit, apud Blondum
corruptam passim lectionem esse, præcipuè ubi
scribitur castellum sancti Martini, legendumque
esse Marini & non Martini; subdit sequentia:
 Quod quidem castellum hodie etiàm suam liber-
 tatem servat in arduo situm; finitimi ejus pinnas
 sancti Marini apicem montis, ubi ædificatum est,
 ab altitudine appellant. Nec defuerunt Itali mili-
 tes, qui sub Paulo III insidias incolis tendere,
 ac inhiare oppidanorum rebus conati sunt, fru-
 stra semper eorum rapiditate cedente. Nam à Se-
 ptemtrione planiciem Arimino finitimam spectat,
 ab aliis lateribus valles profundas in circuitu ha-
 bet, jungiturque Apennino, montis pinna utrum-
 que copulante. A quacumque igitur petatur sive
 adeatur parte, prævideatur viator à longè ne-
 cesse est. Ubi verò appropinquaverit, locum non
 habet, in quo lateat, jacerèque quietis gratiâ queat;
 angusta tantùm eum recipiente via. *Sic ille; at*
Commentarii Italici auctores num. 7 memorati
conservationem antiqua libertatis patria sua non
loci nature aut munitioibus, verùm patrocini
S. Marini acceptam referunt: uti patet ex ipso-
rum narratione, cujus partem Latine huc trans-
fero.

patrocini
 Sancti con-
 servata:
 F 31 *Cum 111 Junii anno 1543 ingruentibus te-*
nebris, Arimino egressus esset Fabianus del Monte
quingentos ducens milites, quibus sese debe-
bant jungere in reipublica consiniis turma alia
Bonaniâ venientes, ad postea simul per noctis si-
lencia oppidum ex improvise invadendum tum
funibus scansoriis tum scalis ligneis; subita ne-
bula serenum calum obtexit, ita ut deerrantes à
via totam noctem vagarentur nec accederent ad
locum destinatum, quò tantùm convenerunt cla-
ra luce, animo confusi quòd tanto temporis spa-
tio non consecissent breve iter decem miliarium,
nempe Italicorum. Itaque cum adhuc procul ab-
essent, audirentque ære campano dari ab arce
signum custodia; ausi non sunt molitionem suam
prosequi, quæ ignorata à civibus securè dor-
mientibus sortita fuisset exitum funestum, nisi
vigilans pro ipsis Marini proteclio nebulosum istum
labyrinthum preparasset hostium pedibus. Hinc
 jure

V I T A F A B U L O S A

auctore anonymo

Ex apographo Bodecensi collato
cum Ms. Ariminensi & edi-
tione Mombritii tom. 2 à
fol. 52.

EXiit edictum à Diocletiano & Maximiano imperatoribus, ut mœnia Ariminensis civitatis reedificarentur [&] ad pristinum statum arces jam dudum dirutæ revocarentur; quæ, sicut vetusta retulit fama, à Demostene a Liburnorum rege olim excisæ fuerant Pontica classe. Igitur ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi decursis annorum curriculis [plus minufve] ducentorum quinquaginta septem b, eo tempore, quo scelestissimus nefandæ recordationis byathanatus c Diocletianus rabido flammæ incendio divinos libros comburi præcepit, & sacerdotes Domini in ipso sacrificiorum tempore circa altaria trucidabantur, alii verò sub antrorum specubus occultabantur; data est jussio per universas provincias Europæ, ut omnes populi ex diversis regionibus diversarum artium magistri, architecti, figuli & dolandorum lapidum incitores imperialibus præceptis universaliter obtemperantes convenirent in unum ad ædificandam scilicet Ariminum d civitatem in honore nominis ac memoria virtutis triumphorum Diocletiani & Maximiani imperatorum. Confluentes itaque hinc inde ex universis Europæ partibus Galliarum & Germaniæ populi, Italiæ & Dalmatiarum * incolæ, Romani & Barbari, & qui inhabitabant Macedoniam, favore regio compulsi, unanimes concursu, strepitu, relictis urbibus & dulcibus natis terrâ simul & mari delati undique convenerunt & castra metati sunt apud Ariminum.

2 Inter quos Viri Dei ex divina providentia de finibus Dalmatiæ per Illyrici fluctus æquora in littus Hespericæ * cum navigio perducti apparuerunt; quorum unus Leo, alter vocabatur Marinus e. Hi videlicet ambo, relictis parentibus & dulcibus arvis patriæ, peregre profecti sunt, ut calcatis mundi facultatibus cœlesti Regi magis quàm terrenis deservirent tyrannis. Erant ergo perseverantes utrique pariter in Dei timore & amore unius voluntatis affecti proposito, diebus ac noctibus orationibus [&] jejniis indefinenter dediti, nihil in præsentis sæculo ambientes, nisi quomodo in lege Domini & præceptis ejus sine offendiculo cujuslibet rei graderentur. Mens eorum in spiritualibus desideriis erat defixa, ita ut gaudia præsentis vitæ fugientes, sæculi divitias velut tabefacta & vagabunda ludibria esse arbitrarentur. Tanta humilitatis & suavitatis gratia florebat in ipsis, ut in famulatum omnium tamquam fervulos & cunctorum minimos ultranea voluntate seipfos subjugarent.

3 San-

A jure meritissimo in omnibus antiquis & recentioribus picturis representatur Sanctus montesam suam rempublicam brachio complectens, ad exprimendum patrocini ipsius auxilium. Hactenus prædicti Commentarii auctores.

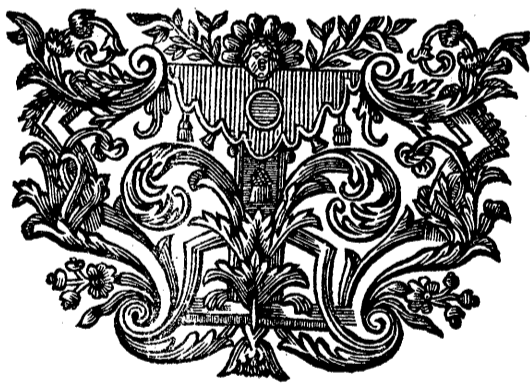
inspectio
speluncæ &
horti,

32 De spelunca & horto Sancti scribunt iidem Italicè sequentia: Cernitur etiam hodie in rupe montis caverna & hortus, ubi inter spinas abstinentiæ floruerunt lilia puritatis Marini, & devotum horrorem incutit mentibus horror loci tam acclivis & sylvestris. Ante speluncam, in qua Sanctum aiunt ad sex dies jejunium protraxisse, extendit se angusta hortuli planities horrida præcipitiorum sepe circumdata: semperque fuit fama, ibidem absque cultura humana prodigiosè ultro germinare & multiplicari allium propagatum ab eo, quod ibi sua manu plantavit Sanctus. Verùm similis rumor à paucis creditus, ab omnibus negligebatur propter periculum scandendi per prærupta ad deprehendendam veritatem testimonio oculorum. Attamen nostra tempestate pietas quorundam è primariis reipublicæ civibus non relinquit ultrà dubitandi locum incredulis: dum ipsi xx Octobris MDCLXI, scalarum ope ascensu faciliore reddito, cum multis aliis personis (inter quas fuit ille, qui præsentem Vitam collegit, uti notatur in margine) facti sunt spectatores istius mirandæ veritatis, participatæ postea quasi cum omnibus distributione allii recentis & aridi, quod carperant ex parvo illo beati veris receptaculo. . .

ubi mira
quædam re-
perta.
* vocis Ita-
licæ signifi-
cationem in-
venire non
potui.

33 Ad dexteram speluncæ oritur è genga * pulchra planta violarum flavarum, & propè conspiciuntur multæ plantæ caryophyllorum, forsitan defectu culturæ sylvestrium; & circum viret odoros lauri ambitus, quæ triumphalium suarum frondium pompâ honorat gloriosa tropæa castitatis Marini, quibus ille locus illustratus fuit. Istud de lauro ibidem conspecta mirandum est eo magis, quod asserant, in nulla alia montis parte lauros gigni. Unde, inquiunt, oportet agnoscere & venerari providentiam Dei, qui talibus signis voluit manifestare Famuli sui dignitatem. Nunc demum profero qualiacumque Acta, quæ ob rationes num. 6 datas eruditi Itali non agere ferent, ut opinor, fabulosa appellari. Omittant autem verbosam apographi Ariminensis & Mombritiana editionis de persecutione Diocletianæ præfationem, ac potissimum sequar Ms. Bodecense, paucas dumtaxat è plurimis verborum discrepantias notaturus. Quæ verò addenda videbuntur ex Ms. Ariminensi & Mombritio, unicis distinguam.

C

Edicto Dia-
cletiani
compulsus,
ut fertur,

E

b

c

d

* Mombrit.
Dalmatiæ
F

cum socio
venit Ari-
minum
* i. e. Italiæ

e

A. ANO-
RIMO.
egregiis in-
struibus
virtutibus

* al. conse-
quentibus

* Momb.
deliciis

* Momb.
inhianter

ibique labo-
rat

f B

in Tita-
no monte.

3. Sanctus autem Marinus omnium artium in-
dultriâ pollens, sicut apes prudentissima de cun-
ctis floribus nectareas dapes colligit & in gazo-
philacium ceræ redolentia mella distillat, ita san-
ctarum virtutum redolentiam in archivo sui fa-
crausissimi pectoris, inspirante gratia divina, ala-
cri desiderio recondebat. Erat in ipso faciendâ
tanta solertia, [ut] eloquentiæ floribus deco-
rata verba ejus, velut clavi in internis cordibus
audientium defigerentur. Vernabat in eo omnium
virtutum genitrix sapientia, quatenus cunctorum
animos ad admirandum micantis ex ore ejus di-
vinæ gratiæ fulgorem provocaret. Erat primati-
bus subditus, fodalibus blandus, universis * fra-
terna charitate communis, [omnibus benevo-
lus.] Seniores quasi patres, juniores quasi filios
amabat, pauperibus & pupillis in omnibus famu-
lans indefessus obtemperabat. [Nulli se præfe-
rens, omnium se minimum existimabat. Susci-
piebat gratanter senes & prudentes juvenes, si-
militer increpando coercere nefandos audacter.
Quotidianis diebus stans in orationibus sine in-
termissione perseverans. Corpore in terris posito,
anima in cælestibus divitiis * pascebat.] Erat
castitatis & humilitatis exemplar, patientiæ &
humilitatis magister, doctrinæ & charitatis imi-
tabilis doctor. In pratis divinarum Scripturarum
luminaria sui corporis pascebat, obtutum verò
mentis in æthereis sedibus defixum tenebat, ni-
tida cælestis vitæ eloquia cunctis convenienter *
impertiebatur.

4. Tanta religionis studiosa sollicitudo ejus ha-
bebat, ut nec unius momenti spatium absque
bene gerendi officio præteriret. Aut enim lectio-
nibus, aut actualibus manuum operibus vaca-
bat, ut & ipse mereretur dicere: nullum [diem]
perdidi, in quo nihil fecerim boni. Et dum ore
ac spiritu divina carmina psalleret, manibus in-
definenter operabatur utilia, unde crebrò præsi-
dium indigentibus exhiberet. Itaque postquam
pervenit sanctus Marinus ad Ariminensem civi-
tatem, sub præfectis & præpositis diversorum
operum singuli laboris sui sortiti sunt partem.
Videns autem Vir Dei plenus pietatis & gratiæ
provinciales & itineris sui comites injustis labo-
rum ponderibus aggravari, compatiabatur eis,
& pro injuriis illorum graviter anxius f frater-
næ charitatis amore fervebat, ad instar sancto-
rum virorum Joseph & Moyse, qui pro salute
fratrum usque ad mortis periculum animas suas
impenderunt. Et quod amplius erat, in interiori-
bus mentis suæ præcordiis reminiscebatur, qua-
liter omnium creaturarum immensurabilis geni-
tor Christus Deus Dei Filius, qui quasi in pu-
gillo digitali molem terræ & gyrum cæli appendit,
ab arcibus æthereis paterno radiantis olympi re-
gno adveniens, fragilem creaturam creator induens,
pro salute humani generis ad terrena
mortalium habitacula dignatus est descendere,
vel quanta & qualia pro redemptione terrigena-
rum adversum antiqui hostis insidias dimicando
perpeffus est. Harum fluctuationibus curarum
beatus Marinus incessabiliter æstuans, emit sibi
ipsi quoddam subjugale, quatenus cum illius ad-
miniculo suis fratribus in diversorum laborum
pressura possent aliquo modo subvenire.

5. Post aliquod verò temporis intervallum,
cum hæc & alia gererentur, justum est à præfa-
tis imperatoribus Diocletiano & Maximiano ut
omnes magistri incidendorum lapidum ad saxo-
sas montium crepidines proficiscerentur, ad ex-
cidendas inibi diversorum marmorum species,

quod & factum est. Ibant ergo sancti viri Mari-
nus & Leo cum multitudine incisorum ad cacu-
mina divexi montis, qui linguâ rusticâ * vocatur
Titanus. Qui, inquam, mons, ut accolæ fe-
runt, jugis asperrimis scabrisque rupibus & sco-
pulis ad æthera tendentibus ab occasu tenditur
in burim * g. Pervenerunt itaque ad locum de-
sideratum, & operati sunt ibi per annos tres:
quibus completis, profectus est sanctus Leo,
paucis se comitantibus, ad jugum montis Sili-
ciani b, qui vulgari sermone mons Feretri nun-
cupatur, & ibidem sibi cellam constituit, & ta-
bernaculum Deo dedicavit. Sanctus verò Mari-
nus videns afflictionem fratrum suorum non de-
feruit eos, sed expleto triennio in duris exci-
dendorum lapidum laboribus, reversus est cum
eis ad civitatem, ibique fraterna dilectione re-
tentus formam aquæ ductilem duorum mensium
spatio & ter quinque diebus fabricando munivit.
Tantæ enim valetudinis erat, ut cum alii defessi
requiescerent, & nocturnis temporibus deficien-
tia membra quieti concederent, ille per silentia
sublustrium noctium non cessaret laborare: nec
requiem corpori suo dabat, nisi cum in Domi-
nicorum dierum solemnibus Missarum officiis va-
caret. Sed & spatium mensurati laboris, quod
vix cæteri cum binis boum paribus operabantur,
ille unius aselli adminiculo adjutus cooperante
divina virtute sine querelâ complevit.

6. Assignatis igitur omnibus laboribus & di-
gestis ordinabiliter, præfecti operum & præposi-
ti magistrorum tanta admiratione in sancto Ma-
rino permoti sunt, ut ad vestigia ejus provoluti
gratulantes, & Deum per ipsum magnificantes,
omnia opera sua per illius auxilium feliciter con-
summata fuisse profiterentur. Deinde præfectis
universis operibus, pro quibus collecti fuerant
artifices, cum ad suas singuli regrederentur re-
giones, beatus Marinus, natalis soli dulcedine
contemptâ, mansit in supradicta civitate Arimi-
nensi, in qua prædicans annis duodecim * & men-
sibus tribus euangelicas virtutes i & tramitem
perpetuæ salutis ignorantibus demonstrans, ci-
vitatem ætheream vivis ex lapidibus constructam
cælesti Regi cœpit ædificare. Ita siquidem ex
ore ejus verbum Dei inflammabat corda audien-
tium, ut non solum plebem universam, quæ ha-
bitabat apud Ariminum, ad fidem Catholicam
informaret; verum etiam ipsos simulachrorum
sacerdotes ad contemnendam vanæ superstitionis
religionem excitaret. Non enim aliter viam vitæ
& semitas justitiæ in cordibus ignaræ plebis præ-
parabat; quoniam ut tuba veritatis sanctus Joan-
nes velut leo rugiens in eremo clangorem pœ-
nitentiæ altisonis clamoribus intonuit, ita ut ste-
rilis quondam terra & spinarum aggeribus incul-
ta, reperiretur in brevi graniferis spicatum fru-
gibus in uberem tegetem concrevisse.

7. Dum hæc igitur virtus divina per sanctum
Marinum administraret, hostis antiquus humanæ
propaginis insidiator, graviter ferens quæ ab ho-
mine Dei circa salutem animarum gerebantur,
novas artes virulento pectore versans, cruentis
dentibus fremens, venenata trifidulis linguis velut
anguis acris veneni spiramina in Athletam cœle-
stis militiæ spargere conabatur. Inventis denique
nocendi artibus, cum millenas insidias ex mille-
formibus telorum speciebus jaculari in Virum
Dei niteretur, eo quod malignitate sua consum-
ptus per invidiæ zelum cum vehementissimè tor-
queretur, aptum tandem ad insidiandum argu-
mentum, quoddam vas teterrimum veneni con-
tagione

D
* Momb.
Etruscâ

* al. Bo-
ream

g

b

E

Arimini
predicans
multos con-
vertit:

* Momb.
perfectis

* idem quat-
tuordecim

F

impudica
muliere,
uxorem se
illius men-
tita

A tagione violatum reperit, per quod introitum quondam ad protoplastum adeptus est, & lethiferum telum, quo massam humanæ stirpis mortis voragine demerserat, jaciendum iterum arripiebat. Ingressus ergo fatuum & vacuum pectusculum cujusdam mulierculæ, implevit illud antiquæ suggestionis influore*, & per falsas rerum imaginationes extra suæ mentis tramitem alienatam ad tantam dementiae hebetudinem perduxit miseram, ut sancti Marini legitimam se esse conjugem denuntiaret; quæ profecto mulier ad talia ludicra præparata de finibus Dalmatiæ per Illyrici fluctus æquora ad ignotum Hesperia litus, urbisque Ariminensis portum delata pervenit.

Et ad scelus sollicitante,

* al. stupore

B Ubi cum de sancto Marino curiosè sciscitaretur, arbitrati cives propter medendi causam aut devotionis gratiam hominem Dei à muliere requiri; locum ubi manebat, ostendunt, mores & habitum produnt. Cùmque venisset mulier ad habitaculum beati Marini, viso eo, sopore* mentis percussa, imo de pectore longa suspiria trahens, impudico ore simulatque verbis sic demum profata est: Heu heu Marine super vitam desiderantissime, sola spes & lux vitæ meæ, quanta maris & terræ pericula propter tuam dilectionem passa sum, universa vitæ contraria parvipendens pro amoris tui ardore. Nunc ergo quia te video diu expectate, carissime conjux, deprecor da veniam, da pia ora tueri, fuscipe me miseram, vastis huc fluctibus actam. Hæc ait & palmas alacres utraque tetendit perfundens faciem lacrymis oraque simul falsis. Respiciens extemplo post se vir Domini Marinus, agnovit luridam faciem & hostilia colloquia lubrici serpentis, ac placido [ore] propheticum versum arripiens exorsus est dicens: Exurgat Deus & dissipentur inimici ejus.

generosè repulsa,

C His dictis repulit eam viriliter à se. At illa non ferens venerabilem tanti Viri gravitatem, recessit ab eo ululans & crebris singultibus miserabilem gemitum producens, totamque replens questibus urbem, pervenit ad præsidem. Cujus astans cum ejulatu magno tribunalibus improbo ore locuta est: Adjuro te, piissime præses, per immortalia fata deorum, & per invictam virtutem imperatorum, ut mihi fandi facultatem unius horæ spatium concedas, & ut auribus pietatis tuæ varias dolorum meorum ærumnas tranquille suscipias. Ego enim fatorum meorum dispensatione totius ponti tellurisque inextricabilibus periculis miserabiliter fatigata ad hæc vestra surgentia mœnia de longinquis Dalmatiæ finibus tandem defessa perveni, propter virum videlicet meum Marinum, qui mihi ritu gentis nostræ & legibus patriis legitimo conjugio debet copulari. Et notum sit præcellentiæ tuæ, quod non solum ipse est contemptor deorum, & Christianæ sectæ probabilis doctor & cultor; sed & plurimos nobiles reipublicæ viros ad colendum Deum, qui dicitur Christus, seducit. Dum hæc nefandissima mulier profano ore loqueretur, contigit ex eventu Tycium quendam nomine Christianæ religionis virum supervenisse: qui cum audisset tantum nefas ante præsidem prolatum, subducens se de medio eorum concito cursu festinans devenit ad locum, ubi erat vir Domini Marinus in orationibus persistens, & provolutus ad vestigia ejus retulit ei omnia, quæ ante tribunal præsidis ab infandæ mulieris ore audierat. Cùm igitur audisset beatus Marinus relatu Tycii

Septembris Tomus II.

hæc ita fieri, intellexit invidi hostis callidas verfutias adversum se cogitari.

10 Et dum infra se conferret Athleta cœlestis militiæ, quomodo diabolicas insidias evaderet, ex divino oraculo consilium reperit, reminiscens euangelici mandati dicentis: Cùm perfecti vos fuerint in civitate ista, fugite in aliam; surgensque per opacæ noctis silentium exivit de civitate relinquens unanimes contubernalis amicitia sodales, & carpens iter ignotum, comitante Deo, pervenit ad radices asperrimi montis, qui dicitur Tytanus; ubi ipse pridem cum incisoribus lapidum operabatur. Videns ergo inculti agri speciem & vastissima remotioris eremi opaca nemora, ferarumque silvestria lustra, conspexit inter cætera sub gelida rupe imminenti montis ingens & vetustissimum saxum, undique arboribus clausum ac horrentibus umbris obsitum. Quo viso, dum singula curiosè requireret, cernit antrum ibidem pendentibus scopulis abditissimum, & aquæ dulcis venam intus emanantem, captusque nimium amore loci, cùm ex divina providentia præparatum sibi fuisse cognovisset locum illum, abdidit se in eo à facie sceleratæ mulieris, ad instar Heliæ prophetæ fugientis à facie Jezabel: & duodecim mensibus cum omni genere ferarum ac monstrosorum eremi solus habitans, faciem hominis non vidit, post horam nonam agrestia olera ad refocillandum spiritum vitæ comedens, & parum aquæ de petra rupis ad extinguendum sitis ardorem fumens. Sanè quando corpusculum quieti concedebat, glareis frigidæ telluris incumbens lapidem ad caput suum revolvebat, parvo* te-

A. ANONYMO.

fugit clam ad montem Tytanum, ubi asperam vitam instituit

* Ms. Arim. vilis

* Momb. tapetibus marmoreis parvipendens terriculamenta demonis.

11 Omnigenarum ferarum spectamen & diversorum facinorum monstruosa portenta, & quos solet vastæ solitudinis largitas producere apros, urfos, elephantos, & lupos ululare per umbras ad terrendum Christi Militem mille k artifices diabolus instigabat. Sed vir domini Marinus immobilis intra semetipsum persistens parvipendebat callidi hostis ludicra certamina, illudque psalmographi ore placido promens: Qui confidit in Domino, sicut mons Syon non commovebitur in æternum. In hymnis etiam & canticis spiritalibus pernoctans, matutinis volucrum cantibus prophetica carmina inferebat, & hoc veniente die, hoc recedente indefessus semper faciebat. Decursis verò duodenis / mensium circulis, ex quibus solitariam vitam sanctus Marinus inchoaverat, antiquus hostis invidens beatitudini ejus, torquebatur malignitatis suæ zelo, & quærebat anxie qualiter per aliquas suæ verfutia insidias hominis Dei angelicam conversationem deturbaret. [Sed quanto altius se contra electos Dei erigit, tanto magis * ad infernale præcipitium damnatus ruit.]

F

* Ms. Arim. proclivius A subulcis Et prædicta muliere invenit

12 Interea veniebant de Ariminense civitate hyemis tempore subulci ad faginandos porcorum greges: qui dum per vastitatem solitudinis singula loca & avia ferarum lustra faginandi gratiâ peragrarent, ad ultimum etiam ad abditissimum eremi locum, ubi sanctus Marinus erat, pervenerunt. Quos cùm vidisset Vir Dei, stupore mentis ilico percussus, ab oculis eorum effugiens abdidit se in spelunca interiore, quæ sub rupe latebat. Subulci verò novitatem rei admirantes, quod hominem inter ferarum lustra viderent,

E o

pavore

A. ANONYMO.

pavore mentis conterriti, proni vestigia sancti Viri petentes ante illum provoluti sunt. Sanctus verò Marinus graviter hoc ferens, datâ veniâ, annuit manu ut egredierentur: qui post aliquot dies revertentes ad civitatem, vidisse [se] sanctum Marinum in secretis eremi locis solitariam vitam ducentem divulgabant, dicentes: Invenimus Marinum magistrum & doctorem nostrum angelicam vitam inter feras in terris agentem. Audiens hæc à pastoribus mulier illa nefandæ recordationis, stimulis diabolicæ malignitatis iterum exagitata, anhelando cucurrit ad ipsos subulcos, & diligenter ab eis sciscitabatur, ubi vel qualiter Marinum vidissent. Responderunt ei pastores, in abditiis & secretis ulterioris eremi locis vidimus eum solitariâ degere vitâ. Mulier [iterum] dixit, ducite me ad locum, ubi illum vidistis, & dabo vobis propter itineris fastidium * nummos argenteos duodecim. Pastores itaque placitum facientes cum muliere, alterâ die aurora lucefcence, perrexerunt cum ea viam, quæ ad solitudinem ducit, & eremi vastitate superata, devenerunt ad locum, ubi sanctus Marinus latitabat.

* ad fatigium i. e. laborem

B iterum sed frustra tentatur ab eadem;

13 Fortuitò autem eâ horâ, quâ illi accesserunt, memorandæ religionis Vir in hortulo suo agrestia olèra ferebat; quem cum vidisset mulier illa profana, repentina procacitate clamitans dixit: Bene valeas magister, quid agis, quid operaris? Numquid ad pulmentarium nobis præparandum olèra feris? Beatus Marinus fœminea voce attonitus noluit respicere eam; sed vexillum crucis frontis suæ imprimens, ilico recepit se in speluncam suam, quam ipse sub gelida rupe in latere montis exciderat. Et introgressus clausit januam, & sex diebus totidemque noctibus in jejuniis & orationibus persistens, preces cum lacrymis ac gemitibus ad Deum cæli contra diabolicas infestationes indefinenter fundebat. Tunc mulier à pastoribus derelicta cum se delusam à diabolo cognovisset, fletibus & crebris singultibus id deplorans, nimio pavore perterrita, tandem à facie Viri Dei confusa recessit, & reversa ad civitatem Ariminensem professa est palam omnibus, contra famulum Christi Marinum impiè se diabolicis exagitata stimulis egisse, statimque à diabolo arrepta, defuncta est.

C dein secedit in jugum montis & facellum edificat: * i. vindicta

14. Ex illa die timor magnus incubuit super plurimos eorum, qui erant in ipsa civitate, & magnificabant nomen Dei vivi, qui ostendit mirabilia in Sanctis suis & injuriarum omnium in se sperantium non obliviscitur. Dicit enim Scriptura: Mihi vindictam *, ego retribuam. O quantas insidias, quantas artes contra Dei famulos & in Christo piè viventes, teterrime hostis diabole, concitasti? Quid sævis, quid furis, quid rabi-dis dentibus acriter infrendis? Ubi sunt jacula tua, ubi nunc fallaciæ tuæ aculeus, ubi sunt arma tua? Collapsa sunt, & confracta in verticem tuum ceciderunt. Gladius tuus & sagittæ insidiarum tuarum in præcordiis tuis infixæ sunt, & qui te dudum Deo similem esse putabas, modò ab uno Dei Famulo devictus jaces atque prostratus. Post intervallum aliquantum dierum videns beatus Marinus, quia nimium in loco illo frequentaretur ab omnibus, migravit inde, & deveniens ad jugum montis Tytani, habitavit ibi primitus sub tegmine parvo. Deinde posuit terminum inter se & habitatores loci illius, ut non esset ad eum amplius concursus populi aut accessus mulieris, vel cujuslibet fœminei fœxus. Cœpit etiam laboribus manuum operam da-

re: nam straxit sibi cellulam primùm ad inhabitandum, postmodum ædificavit ecclesiam in honore beati Petri principis Apostolorum.

15 Virissimus n autem quidam nomine unus ex accolis solitudinis, filius insignis cujusdam viduæ, quæ vocabatur Felicissima o, cum vidisset quòd sanctus Marinus terminos designasset & ædes construxisset in monte, cœpit tumore superbiæ & furiis elationis contra eum permoveri. Repletus igitur irâ die quodam accessit ad locum, ubi Vir Dei laborabat in agro, volens aliquam controversiam facere illi: quo de longè conspecto, beatus Marinus elevans ad cœlum oculos, dixit: Domine Jesu Christe, ne permittas istum propius venire, aut aliquid iniquum agere adversum me. Vix verbum compleverat, & eâdem horâ brachia hominis illius arefacta sunt, crura & omnes membrorum compages contractæ subito tabuerunt, vox faucibus hæsit & lingua obmutuit. Sentiens ergo talia in se dilapsus in terram corruit, & sublevatus ab aliis ad matrem suam deductus est. Quem cum vidisset illa revulsis compaginibus & collapsis membris attractum vexari, ait: Heu me, fili mi, quid tibi contigit, vel quo casu hoc tibi evenit? Forsitan Eremitam illum in aliqua re offendisti. At ille innuens capite, nam loqui non poterat, hoc ita fuisse indicavit. Cognoscens itaque mater peractæ rei causam, surrexit & pervenit ad locum, ubi sanctus Marinus orando laborabat, statimque procidens ad vestigia ejus, obortis lacrymis deprecabatur eum dicens: Pater mi, miserere supplicantis viduæ, & misericordiam tuam ostende super filium meum. Absolve eum in virtute Dei tui, & quodcumque præceperis, vel petieris à nobis, dabimus tibi.

16 Ad hæc beatus Marinus respondens dixit: Nihil aliud à vobis quæro, nisi ut credatis in Deum vivum & verum ad salutem animarum vestrarum, & ut expellatis simulachra muta & mortua dæmoniorum, quæ sub vana religione colitis, & convertamini ad veram religionem Domini mei Jesu Christi, baptizati in nomine ipsius. Partem verò montis istius ad sepulturam meam si mihi concesseritis, recipio. Cui mulier respondens ait: Non solum montem tibi dabimus, sed & omnia confinia & promontoria *, quæ sub montibus sunt, tibi & successoribus tuis perpetua successione concedimus. Protinus exurgens beatus Marinus venit ad locum, ubi adolescens jacebat, & accedens propius tetigit eum dicens: In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti surge & ambula, loquere & convalesce. His verbis auditis, pristinae valetudini redditus est ilico adolescens, & surgens exclamavit clara voce, dicens: Gratias ago tibi, Domine Jesu Christe, qui dignatus es me visitare in Salutari tuo per famulum tuum Marinum. Nunc cognosco, quia non est alius præter te in cælo sursum & in terra deorsum; tu conteris & fanas, mortificas & vivificas. Hæc postquam dixit, corruens in terram prostratus est cum genitrice sua ad vestigia sancti Viri, & abrenuntiantes simulachris & idolis, quibus hæctenus deservierant, conversi sunt cum omni domo sua & familia, credideruntque in Dominum illo die non plus minusve quinquaginta viri p.

17 Eodem tempore, quo hæc gerebantur virtute Dei per sanctum Marinum, directus est Gaudentius episcopus ab urbe domina urbium Romæ ad prædicandum gentibus, & his, qui erant in civitate Ariminense, cunctisque suburbanis & finibus

D

m

filium viduæ subito membrorum contractione puniunt

n

o

E

restituit famulati & cum tota familia ad Christum convertit.

* i. e. colles

F

p Diaconus ordinatur & S. Gaudentio;

A finibus ejus. Cùm igitur ingressus fuisset urbem, audivit à Christianis, qui ibidem erant, de fama & virtutibus sanctorum virorum Leonis & Marini. Repleta namque erat ferè tota urbs illa miraculis & magnalibus, quæ per eos divina potentia operabatur. Quibus auditis, sanctus Gaudentius direxit ad illos litteras, ut venirent ad eum hi sancti Viri, ut receptis Ordinibus ab eo, irent prædicare gentibus, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Lectis itaque litteris pontificalibus, sancti viri Leo & Marinus unanimes in spiritali militia * Ariminum pervenerunt ad Gaudentium episcopum, [quo viso magno gaudio repleti sunt;] permanferuntque cum eo aliquantis diebus, accipientes ab eo sacrorum Ordinum consecrationes: nam beatus Leo gradum presbyterii fortitus est, sanctus vero Marinus Levitici ordinis percepit benedictionem *g*. Quibus cum grandi honore peractis, valedicentes Viri Dei beato præfule Gaudentio, reversi sunt ad loca sua.

* Ms. Arim. dogmate

9
ursum jubet devorati asini ministerium obire.

B 18 Contigit autem, revertente beato Marino ad cellam suam, ut conspiceret in hortulo suo immanem ursum, visu atrocem & horrendum, comedentem asinum ipsius, quem solum in solatium cujuslibet laboris habebat. Tunc Vir Domini contristatus dixit ad bestiam: Præcipio tibi in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, ut non recedas à loco isto, donec compleas ministerium illius, quem illicitè devorasti: & arripens capistrum, quo asinum solebat ducere, ligavit cum eo ursum nodis strictissimis, duxitque illum in pistrinum suum & ibi nexibus vinculum dimisit. Mira res & digna memoriæ commendanda, ut urfus indomitus, omni ferocitate deposita, ad tantam mansuetudinem perveniret, quatenus manibus parvulorum teretem reflectens cervicem humiliter inclinaret, & qui antea per vastitatem eremi sanguinem sitiens ferarum carnibus vesceretur, nunc modico pabulo [prati] contentus, omnia pondera asini, quem devorarat, humiliter & obedienter portabat, & in pistrino ligatus ad molam laborabat. Nec mirum si ille, qui regem quondam Babylonæ & subita inflatione superbæ elevatum deposuit, & inter bestias scænum sicut bovem [per septena annorum volumina] comedere fecit, nunc potuit per merita famuli sui Marini sævitiam indomitæ & truculentæ feræ mansuefacere. Et, si sanctus Marinus per humilitatis & sufferentiæ virtutem sævitiam diaboli, à quo omnis malitia exorta est, superavit; quid mirum est, quòd operante Deo, feralem * sævitiam mansuefcere fecit? Joannes etenim dicit: Certum est quòd quicumque mandatis divinis se subdiderit, universa ei à Domino mansuetè subdita erunt. Iisdem temporibus, quibus adversus callidi hostis insidias talia bella gerebat vir Domini Marinus, beatus Leo de præsentis sæculi ærumnis liberatus ad desiderata cælestis regni gaudia, sublevantibus cæli cælorum choris, devicto mundi principe triumphator migravit.

* i. e. ferinam

f
Marciani schisma, beatus Sancti obitus & sepultura.

19 Post cujus exitum, exortum est, ut ipse prænuntiavit, schisma hæreseos, instigante diabolo, à Marciano quodam Ariminense presbytero, qui velut anguis de squalido antro foetida venena vomens, Christianæ religionis inviolabilem gloriam violare conabatur. Adversus quem sanctus Gaudentius episcopus universalem Christianorum ecclesiam congregavit *f*, & coram omni populo divino judicio superatum anathematizavit, præsentibus multis Catholicis viris; *Septembris Tomus II.*

ficque de gremio sanctæ & inviolatæ Ecclesiæ, sicut vas contractum, cum magna confusione projectus est. Præses autem, qui illis diebus præerat civitati Ariminensi, consanguineus ejusdem Marciani hæretici fuit. Is cùm audisset quòd Marcianus damnatus esset & turpiter ab Ecclesia dejectus, omnes Christianos interficere jussit. In qua tempestate alii Christianorum in montibus, alii in speluncis abdere se studuerunt, nam & sanctus Gaudentius episcopus ad majora certamina se reservans, absconditus est tribus diebus totidemque noctibus in antro venerabilis viri Mercualis Libensis episcopi & Beatus autem & recordandæ virtutis Levita Domini Marinus stabiliter in cellula sua perseverans, nec imminentis persecutionis diram procellam uspiam declinans, postquam innumeris carnalis vitæ castigationibus dignum sese fideis mansionibus exhibuit, sub die tertio Nonas Septembris *u* migrans de hac luce susceptus est ab angelis ad æterna gaudia cælestis vitæ, ac sepultus est in monte Tytano * in ecclesia, quam ipse sibi ædificaverat, ad laudem Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum Amen.

A. ANONYMO.

* al. Titano

E

A N N O T A T A.

a Demosthenes ille rex Liburnorum aliunde notus non est.

b Diocletianus tantum cepit imperare anno 284, Maximianus vero etiam serius.

c In margine notatur i. e. bis mortuus, sed perperam: vox enim biothanatus composita ex Græco βία vis & θάνατος mors, non significat bis mortuum, sed morte violenta pereuntem vel perire dignum. Plura de biothanatis legi possunt apud Cangium in utroque Glossario. Diocletianum autem inedia sibi mortem conscivisse & fortassis etiam hausto veneno, scribit Tillemontius in Historia imperatorum tom. 4 pag. 54.

d Ariminum, vulgo Rimini, antiqua Emilia urbs est in Italia ad mare Adriaticum. Eam quidem non nego à Liburnis fuisse dirutam & à Diocletiano instauratam; verum publici edicti hunc in finem per universas provincias Europæ, ut supra dicitur, promulgati mentionem non invenio apud veteres.

e Læione 1 Officii proprii dicuntur fuisse magistri dolandorum lapidum, . . . ex Arbiensi civitate oriundi, Christiani ab infantia. Est autem Arba seu Arbum parva urbs insula cognominis in Liburnia, uti habet Baudrandus. Quo tempore Ariminum venerint Sancti, vide Commentarium num. 6 & 8.

f Hic & infra verborum est Mombritius, intermiscens etiam locos S. Scriptura: apographum vero Ariminense omnia hoc numero comprehensa omittit.

g Additur in margine i. e. curvaturam. Locum ita describunt auctores Commentarii Italici, num. 7 memorati: Attollitur mons Titanus inter confinia Romandiolæ & montem Feretranum x milliaribus supra Ariminum, cum horrido altissimarum rupium prospectu versus mare Adriaticum. A latere Australi & Occidentali variè extenditur in campos, silvas & valles, quæ tunc temporis nemora erant & tesqua indistinctè, non aliis incolis habitata quam lupis, utris variisque feris. Narrant deinde quo pacto diverterit Sanctus ad locum abditum in occiduo montis latere, annique habitaculum illud Sancti secundum an-

E e 2

rignam

tiquam traditionem apud incolas pagi, Aqua-Viva nominati, fuisse in rupe, qua est supra scaturiginem fontis, unde pradietus pagus nomen trahit. Tum fuscè & oratoricè describunt asperum vita genus in illa solitudine victasque à Sancto tentationes demonis.

h Mombritius Filicimani, aequè mendosè; Ms. Ariminense paulò rectius Feliciani. Mons Felicianus seu Feretranus designatur, vulgò Mont Feltro, ubi degit hic sanctus. Vide tom. 1 Augusti pag. 46.

i In apographo Ariminensi euangelicam veritatem, ubi plura passim aliter leguntur: Mombritius quoque precedentia magis amplificat; sed opera pretium non est ea omnia notare.

k Adde fraudium vel simile quid.

l Ms. Ariminense substituit duorum, omissis iis, qua precedunt hoc numero. Ceterum videntur mihi prestigia illa diabolica uti plura alia in hisce Actis poetice conficta esse, nimirum ut vita Sancti mirabilior appareret.

m Ita fert traditio. Vide Commentarium prævium num. 15. Auctores lit. g citati aiunt, adiculam illam vix aliud impræsentiarum servare de sua antiquitate quàm nomen & situm prima adificationis. Addunt, Sanctum in jugo montis degentem excavasse sibi in saxis durioribus tres lectos, qui conspiciuntur expositi publica venerationi in memoriam tam gloriosi Herois. Adi Commentar. num. 25.

n Apud Mombritium & alibi Verissimus. Nichil de sequenti miraculo habet apographum nostrum Ariminense: Theatrum autem civitatum Italia part. 1 pag. 247 narrat illud contigisse pluribus filiis Felicissima; sed nullius nomen exprimit.

o Felicitas vocatur ab auctoribus Commentarii Italici, qui insuper meminerunt prædii in parvo monte, appellato Montecchio, ad pedem Titani versus Austrum, ubi vidua illa cum filio rusticabatur; citantque ad marginem scripturas & memorias antiquissimas in archivo reipublica conservatas, secundum quas Verissimus & Felicitas erant nobiles Ariminenses. Quod additur in memorato Commentario, ferocientem illum juvenem sagittas torquere voluisse in Sanctum, non caret verisimilitudine.

p Mombritius, crediderunt in Christo nomina plus minusve quinquaginta tres. Totidem etiam à Sancto conversos & baptizatos numerat

Officium proprium & Comment. Italicus, qui addit juga illa post gratuitam montis donationem habitari cepta esse a Sancto ejusque sociis, non amplius ut latibulum, sed veluti patrimonium; atque ex illa hora mutato Titani nomine, postea semper montem S. Marini appellatum.

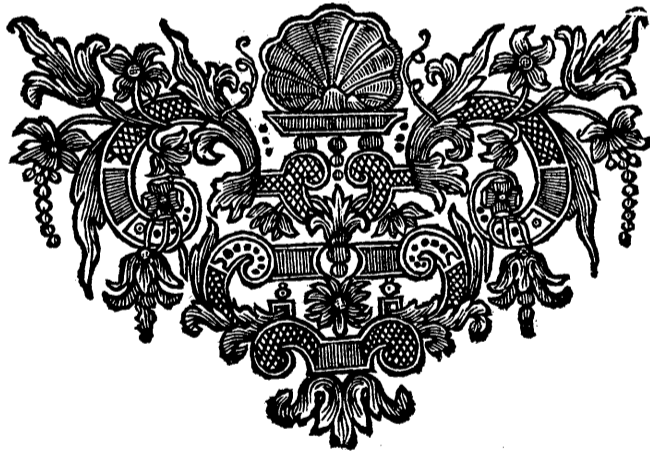
q Ordinibus sacris initiatos fuisse à S. Gaudentio, tradit etiam Brunaccius, num. 6 Comment. prævii citatus; sed alio tempore id factum narrat magisque verisimiliter. Ceterum S. Gaudentius Ariminensis episc. & martyr colitur 14 Octobris.

r Nabuchodonosorem Dan. 4. Fabulam de urso confictam hoc exemplo nititur verisimilem reddere biographus, quam fortasse huc transtulit, mutatis quibusdam adjunctis, ex Vita S. Maximini ep. Trevirensis, ubi de asello & urso narratur quid simile. Vide tom. vii Maii pag. 21. Fabellam auxit Comment. Italicus asserens, Sanctum nostrum urso tamquam cicure jumento vectum fuisse.

s Id planè fictitium est. De Marciano autem presbytero Ariana labe infecto, quem S. Gaudentius excommunicavit post damnatum Ariminense conciliabulum, meminit Baronius ad annum 359 num. 46. Aiunt memorati sæpe Commentarii Italici auctores & Brunaccius pag. 63, interfuisse Sanctum nostrum œcumenica & legitima synodo Ariminensi, & cum Gaudentio aliisque ob Arianorum vesaniam inde recessisse ad pagum, Catholica dictum, miliaribus 15 distantem Arimino.

t Mombritius sancti Mercualis Livenis episcopi. Lectio ix Officii proprii, in atrio S. Mercualis Livenis episcopi. De S. Mercuriale episcopo Foroliviensi Papebrochius disputavit ad 30 Aprilis. Qua hoc numero precedunt, in egrapho nostro Ariminensi omissa sunt.

u Anno Domini ducentesimo quinquaginta septimo, inquit Officium proprium lectione ix; Castellanus in Martyrologio universalis circa cclv: at seculo iv vixisse debuit, si diaconus ordinatus sit à S. Gaudentio. Commentarius Italicus, citans memorias antiquissimas in archivo reipublica, obitum Sancti collocat non multo post tragedias conciliabuli Ariminensis, quod habitum fuit anno 359. Cum hinc vel aliunde erui certus annus nequeat, mortis tempus signavi sub finem seculi iv cum aliqua latitudine.

A

D

DE SS. MAURO, SALVINO ET ARATORE
EPISC. CONFESSORIBUS,
VIRDUNI IN GALLIA,

SYLLOGE HISTORICA.

J. L.

§ I. Cultus & miracula ex Berthario; corpora fec. vi à S. Agerico elevata in ecclesia S. Petri Apostoli, dein fec. ix translata in templum S. Medardi; reliquæ cœnobio Theologienfi donatæ.

B
ANTE ME-
DIUM SE-
CULI V.
Sanctorum
gloria

DE antiquo & insignibus miraculis illustrato SS. Mauri, Salvini & Aratoris cultu hæc literis & posterorum memoria commendavit Bertharius presbyter in Historia brevi episcoporum Virdunensium apud Lucam Acherium tom. 12 Spicilegii pag. 252: Post hunc (S. Sanctinum, primum episcopum ecclesie Virdunensis, quæ cum xi Octobris colit,) legimus fuisse sanctum Maurum, & sanctum Salvinum, & sanctum Aratorem, quorum merita ad sepulcra illorum ostendunt frequentia miracula: siquidem sancto Agerico divinitus ostensa sunt eorum monumenta, & ab eodem honorabiliter & sanctissime ordinata. De istis enim, quæ nostris oculis vidimus, quamplurima referre possumus. Tempore etenim Lotharii junioris regis, & domini Attonis nostræ civitatis episcopi, de istis sanctissimis Viris reliquæ sunt sumptæ, & ad Theologium monasterium, quod isti ecclesie est subiectum, nostris temporibus sunt dilata*. Deus testis est conscientie meæ, quia non possum ad memoriam reducere, quæ à pueritia usque ad perfectam ætatem meritis Sanctorum istorum ad sepulcra illorum divinam clementiam operari vidi. Quot cæci illuminati, quot surdi sanati, quot claudi erecti, quot dæmoniaci liberati, quot ægroti à variis languoribus liberati, nullatenus stylo comprehendere queo. Aliqua tamen sub compendio colligam.

* L. delatæ

C
posthuma ex
Berthario:

2 Duo contracti causâ orationum ecclesiam ipsorum ingressi, protinus meritis Sanctorum istorum sunt erecti. Quædam femina, nomine Emma, multis diebus lumine præsentis sæculi privata, in mea præsentia ibidem est illuminata. Similiter & altera femina, quæ erat muta, post peractas Matutinas me audiente cœpit loqui. Quidam etiam homo per xi annos contractus, & per multos annos in porticu sancti Stephani Mentensis ecclesie jacens, curriculo evedtus ad istorum Sanctorum sepulcra delatus fuerat. Prima verò parte noctis cœpit voces emittere, & usque ad Matutinas easdem emittens voces sospitatem meruit obtinere. Ad quod mirandum cum domino Attone episcopo eadem die venimus, simulque cum illo vidimus coxam ejus cum crure usque ad nates excoriatam, quasi nihil aliud

habuisset quàm ossa: & qui vix in vehiculo venerat jam senex & plenus dierum, pedes & fanus reverfus est ad propria.

3 Historiam, è qua ista desumpsi, Bertharius ecclesie Virdunensis presbyter in Præfatione ad præfulem suum Dadonem se scripisse ait, postquam hic episcopatum administrasset per triginta & sex annos, & templum cathedrale, aservatque in eo libri & memorie sanctorum patrum. . . magna ex parte flammis absorpta essent: annus autem 36. Dadonis episcopi connectendus est cum anno Christi 916; nam cathedram ascendit anno 880. Extra dubium hoc ponit Dado ipse apud Augustinum Calmet tom. 1 Historia Lotharingica, in Probationibus col. 540; ubi documentum de gestis decessorum Hattonis & Berthardi ab illo conscriptum profertur, cujus hoc est initium: Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi octingentesimo nonagesimo tertio, regnante verò domino Arnulpho gloriosissimo rege Lotharingie anno quinto, nostræ autem ordinationis decimo tertio, Indictione nona, ego Dado Virdunensis ecclesie episcopus &c. Dado successerat Berthardo, hic Hattoni; qui, ut ille in laudato suo documento testatur, fuit temporibus Lotharii imperatoris, & item Lotharii filii ejus; & pervenit usque ad annum primum Caroli regis. Lotharius I imperator, abdicato imperio, monachus factus est anno vite sue ultimo 855, quo filius Lotharius hereditatem adivit istarum ditionum, quæ ab ipso nomen Lotharingie acceperunt, hodiernâ multo amplioris. Lothario juniore an. 869 vitâ defuncto, regnum ejus patruus Carolus Calvus rex Francie & Ludovicus rex Germania anno sequente inter se diviserunt.

4 Ex dictis patet primò, Hattonem antistitem Virdunensem obiisse anno 870; ejusdem enim urbis episcopus Dado illum pervenisse scribit usque ad annum primum Caroli regis, Lotharingie scilicet; cujus hic alteram partem, in qua Virdunum erat, alteram Ludovicus frater, uterque cum titulo regis memorato anno 870 obtinuerat: secundo, eundem Hattonem, qui, ut Bertharius apud Acherium pag. 261 affirmat, per annos viginti & tres ecclesie Virdunensi præfuit, sedere cœpisse anno 847: tertio, reliquias SS. Mauri, Salvini & Aratoris ad Theologienfe monasterium

E
tempora as-
signantur,
quibus scri-
psit, atque
ea

F

contigerunt,
quæ de
Sanctis nar-
rat.

AUCTORE *nasterium translatas fuisse intra annos 855 & 869; nam Bertharius supra num. 1 id factum fuisse ait tempore Lotharii junioris regis. De translatione ista sermo redibit infra num. 9. Miracula, quæ Deus apud Sanctorum sepulcra operatus fuit, quæque idem scriptor se vidisse testatur, non contigerunt ante regnum Lotharii junioris, seu annum 855; uti eruitur ex iis, quæ apud laudatum Acherium pag. 261 de Hattonis, anno 870 mortui, successore Berhardo refert: Canonicos suos canonicè vivere fecit, & pueros (inter quos ego Bertharius unus fui) in humanis & in divinis libris per se & per alios cum summa caritate instruxit. Eruditi, qui de S. Agerico Virdunensium presule scripserunt, initium episcopatus ejus ponunt circa medium seculum vi. S. Gregorius Turonensis lib. 9 Historia Francorum cap. 23 ipsius mortem refert ad regis Childeberti II annum 13, quem Operum S. Gregorii editor Ruinartius cum anno Christi 588 componit. Ex sancti istius presulis atate innotescit antiquitas cultus, quem SS. Maurus, Salvinus & Arator Virduni obtinuerunt: Si quidem, inquit Bertharius, sancto Agerico divinitus ostensa sunt eorum monumenta, & ab eodem ad fidelium venerationem honorabiliter & sanctissimè ordinata.*

B *5 Sancti Agerici, qui 1 Decembris colitur, gemina Acta præ manibus sunt; in quorum brevioribus, quæ mihi alteris antiquiora apparent, narratur, angelos ipsi oranti revelasse locum, ubi Sanctorum nostrorum corpora quiescebant. Cùm quadam nocte in cubiculo suo oraret sanctus Agericus; candela, quæ juxta morem ante lectum ejus ardebat, extincta est; & ecce cum magno splendore affuit multitudo angelorum choros ducentium & laudantium Dominum, qui beato Agerico sanctorum confessorum Mauri, Salvini & Aratoris corpora revelaverunt; qui plurimis ante eum annis Virdunensem ecclesiam gubernantes in uno sepulchro conjuncti latebant: quos sanctus Agericus elevavit & honorificè collocavit. Illi autem, qui sub eodem tecto jacebant, de visione & jubilatione perterriti, penè exanimis sunt facti: quos sanctus consolans, ne hoc, quod audierant, cuiquam dicerent, imperavit.*

C *6 Mirabilis ista visio, in qua Sanctorum nostrorum corpora S. Agerico ostensa fuere, fusiùs describitur in ejus Actis prolixioribus & in Chronico Virdunensi Hugonis abbatis Flaviniacensis, qui apud Philippum Labbeum tom. 1 Bibliotheca librorum Mss. pag. 93 ista subjungit: Lætata * sunt ergo Sanctorum corpora auro obryzo preciosiora, & in ecclesia, ubi sedem habuerunt requietionis, sancti Petri Apostoli nomine à beato Sanctino consecrata, honorabiliter & sanctissimè ab ipso viro Dei S. Agerico pridie Nonas Septembris sunt ordinata; & dies translationis & revelationis eorum per succedentia tempora celebritatis annuæ est honore insignita. Quorum merita ad sepulchra illorum ostendunt frequentia miracula. His subjecio, quæ auctor Chronici Virdunensis pag. 83 præmiserat: Narraverunt autem de beato Mauro posteri illi, qui interfuere translationi, quæ à beato Agerico tunc temporis facta est, & posteriores scriptis ad nostram usque noticiam transmiserunt, beatum Maurum diversis suppliciorum generibus affectum veritati testimonium perhibuisse, & pro fide Christi martyrium occubuisse, sicut ipsi in defuncto videre, & necdum soluto corpore San-*

elevar in ecclesia S. Petri Apostoli; ut Hugo Flaviniacensis scribit, * 1. levata

cti piis oculis dulcia vulnera contrectavere. Beatus tamen Agericus & temporis illius fideles memoriam illius sub nomine & honore MARTYRIS celebrari non instituerunt; quæ hodieque (uti & SS. Salvini & Aratoris memoria) sub nomine CONFESSORIS veneratur.

D *7 Abbatia S. Vitoni, vulgo Saint-Vanne, vel S. Joannis Baptistæ, quæ nunc visitur intra arcem urbis Virdunensis, olim suburbana fuit, eodemque in loco condita, ubi quondam stetit vetustissima S. Petri Apostoli ecclesia, in qua Chronicon Virdunense SS. Mauri, Salvini & Aratoris corpora ab Agerico inventa & honorificè elevata fuisse asserit. Dissentit ab illo Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 562 num. 47. Inter templa, inquit, quæ vel construxit vel reparavit Agericus episcopus Virodunensis, ultimum locum obtinere non debent oratorium S. Martini, quod in ipsa urbe ædificavit, & alterum, quod olim prope muros civitatis à sancto Mauro, secundo Virodunensium antistite, in sancti Joannis Baptistæ memoriam erectum ac penè dirutum non restauravit modò vel auxit in honorem sancti Medardi; sed etiam sanctissimorum prædecessorum Mauri, Salvini & Aratoris, qui secundo, tertio & quarto loco in episcopatu Virodunensi federant, corporibus ibi repertis exornavit, ut observat Wasburgius, seu Richardus de Wassebourg lib. 2 Antiquitatum Gallia Belgica, Parisiis anno 1549 editarum, fol. 76. Deinceps hæc ædes promiscuè sancti Joannis dicta est & sancti Medardi, donec sancti Mauri nomen sub Heymone pontifice obtinere cepit. Similia lego apud Calmetum lib. 7 Historia Lotharingica num. 38 & alios scriptores neotericos, Wasseburgium secutos. Illis ego non assentior, donec S. Maurum in honorem S. Joannis Baptistæ ecclesiam erexisse, atque in ea ipsum, Salvinum atque Aratorem post mortem suam depositos fuisse, antiquiore documento probetur, quam sit Chronicon Virdunense, cujus auctor Hugo Flaviniacensis vivere desiit initio seculi xii. Huic interrim adhaereo, asserenti Sanctorum corpora à S. Agerico elevata fuisse in ecclesia, ubi sedem habuerunt requietionis, sancti Petri Apostoli; in qua etiam antiquorum presulum Virdunensium Pulchronii, Possessoris & Firmini, qui Sanctis nostris proximè successerunt, sepulcra sub monumento S. Vitoni tempore Hattonis episcopi reperta fuisse, Bertharius tom. 12 Spicilegii Acheriani pag. 253 & 254 disertè testatur. De S. Pulchronio actum est ad xvii Februarii. SS. Possessor & Firminus dabantur ad iii Decembris, eorum verò successor S. Vitonus ad ix Novembris.*

E *8 Cùm sub Hattonis episcopatu SS. Pulchronii, Possessoris & Firmini sepulcra in Petri Apostolorum principis seu, ut tunc vocabatur, S. Vitoni ecclesia invenirentur, trium Sanctorum nostrorum corpora in templo S. Medardi quiescebant: huc enim translata fuerant ab Hattonis decessore Hildino vel Hilduino, qui sub imperatoribus Ludovico Pio & Lothario I sedit. Translationis istius meminit Chronicon Virdunense apud Labbeum pag. 120: Hic (Hatto) accepit partem reliquiarum sanctorum confessorum pariterque pontificum Mauri, Salvini, Aratoris, quorum corpora sancto Agerico revelata & ab eodem fuerant honorabiliter & sanctissimè ordinata in eadem ecclesia, ubi primò fuerant tumulata, sancti Petri Apostoli nomine consecrata, sed à domno Hildino in nova sancti Medardi ecclesia erant translata; & repositi in monasterio, quod*

vel S. Joannis Baptistæ, ut recentiores volunt, quibus non assentior.

F

F

Sacra corpora in templo S. Medardi translata:

A quod Theologium dicitur, ecclesiæ suæ subje-
ctum. Quoniam ecclesia S. Medardi, in quam
Hildinus SS. Mauri, Salvini & Aratoris corpora
transfuit, nova hic appellatur; vix dubito quin
ab isto præfule condita fuerit, quem apud Bertha-
rium pag. 260 lego fuisse virum bonum & fan-
ctum, qui construxit multas ecclesias in epi-
scopatu. Cointius, cujus verba supra dedi, Cal-
metus & alii ex Wasseburgio scribunt, ante
Hildinum ecclesiam S. Medardi apud Virdu-
nes extitisse, quam seculo VI S. Agericus adifi-
cavit: sed ut hoc verum esse credam, idonea
auctoritate prius probari debet.

*reliquie
monasterio
Theologien-
si
donate.*

9 De subjecta olim ecclesia Virdu-
nensi, at
nunc archiepiscopatus Trevirensis abbatia Theo-
logien-
si, ad quam in laudato Chronico Sancto-
rum nostrorum reliquia ab Hattonne episcopo di-
cuntur translata fuisse, legi possunt Commenta-
rii prævii de S. Paulo antiſite Virdu-
nensi ad VIII
Februarii à num. 9, & de S. Conrado Trevi-
rensi archiepiscopo designato ad I Junii num. 1.
Bertharius initio hujus Sylloges tempore. . Lo-
tharii junioris regis, id est, intra annos 855 &
869, memoratam Ordinis S. Benedicti abbatiam,
vulgo Tholey nuncupatam, sacris istis reliquiis
ab Hattonne ditatam fuisse ait. Ad hunc diem se-
positum invenni scriptum, quod, uti Sollierius an-
notavit, misit D. abbas Theobertus de Theole-
gia an. MDCXXXIV, 1 Febr. In fine ad rem no-
stram hac habet: In quodam libro Epistolarum
& Euangeliorum monasterii Theologien-
sis est ca-
talogus reliquiarum, qui ita incipit: Hæ sunt
reliquiæ, quæ continentur in longissimo scrinio
&c. ; ubi post alias SS. muneratas reliquias legi-
tur: BRACHIUM SANCTI MAURI, BRACHIUM
SANCTI SALVINI, BRACHIUM SANCTI ARATORIS.

§ II. Ecclesia S. Mauri in Hat-
tonis castro, & abbatia mo-
nialium Virduni, ubi ejus,
Salvini & Aratoris corpora
honorantur; Officia propria
& Martyrologia; gestorum
memoria oblitterata.

*Brachium
S. Mauri
depositum
in Hattonis
castro, cu-
jus ecclesia
Sancto con-
secrata cir-
ca annum
1328*

Verbis è Virdu-
nensi Chronico num. 8 tran-
scriptis hæc proximè subjunguntur: Bra-
chium verò alterum S. Mauri Hattonis in ecclesia,
quam ipse in castro novo, quod nunc Hattonis
castrum ab auctoris nomine vocatur, con-
struxerat, sub altari recondidit ad salutem &
præsidium posterorum. Hattonis in loco, qui ab
ipso nomen accepit, S. Mauro non solùm aram
erexerat, sub qua ejus brachium deposuit; sed
ipsam etiam ecclesiam in ejusdem Sancti hono-
rem adificavit: nam inter alia, quæ ex instru-
mento ante medium seculum XIV confecto mox
producentur, hæc occurrunt: Cujus (S. Mau-
ri) merito & honore parochialis ecclesia de Hat-
tonis castro antiquitus est fundata. Facet Hattonis
castrum, vulgò Hatton-chatel, inter fluvios
Mosam & Mosellam tribus ab oppido S. Mi-
chaëlis, sex vero circiter leucis ab urbe Virdu-
nensi. Post conditoris Hattonis tempora in oppi-
dulum accrevit; in cujus ecclesia parochiali S.
Mauro consecrata Henricus d' Asspremont epi-

scopus Virdu-
nensis collegium canonicorum circa
annum 1328 instituit. Calmetus in Probationi-
bus Historiæ Lotharingicæ tom. 2 à col. 581 i-
psas Henrici præfule, ecclesiam collegiatam in
Hattonis castro erigentis, litteras producit, è qui-
bus sequentia excerpo.

AUCTORE
J. L.

11 Attendentes quòd inter reverendissimos
patres & præfules beatissimos, qui nostræ Virdu-
nensi ecclesiæ pro tempore hæcenus præfuerunt,
beatissimus Dei confessor sanctus Maurus per
sua perlucida atque salutaria documenta prædi-
ctam nostram Virdu-
nensem illustravit ecclesiam,
decoravit virtutibus & moribus informavit; cu-
jus altis virtutibus & decoris operibus ampla no-
stræ ejusdem ecclesiæ fabrica velut gemmis ver-
nantibus rutilat, & elegantia singulari gloriosius
sublimata coruscet: ad honorem divini nominis
& gloriam salutemque fidelium & prædicti egre-
gii confessoris S. Mauri reverentiam, cujus me-
rito & honore parochialis ecclesia de Hattonis
castro antiquitus est fundata; pijs ducti consiliis
dignisque studiis excitati præfenti scripto in per-
petuum valituro concorditer ordinamus, ut in
prædicta parochiali ecclesia major sit numerus
personarum exhibentium ibidem deinceps humi-
lem Domino famulatum. Quapropter unanimiter
statuimus & inviolabiliter volumus atque decer-
nimus, ut in prædicta ecclesia, quæ duntaxat
parochialis fuerat, sit & fiat collegium approba-
tum, in quo tunc erunt viginti canonici, & toti-
dem præbendæ. Cetera legi possunt apud Calme-
tum, qui lib. 25 suæ Historiæ num. 103 capi-
tulum canonicorum ex Hattonis castro ad oppi-
dum S. Michaëlis anno 1707 translatum fuisse
scribit.

ex parœcia-
li in colle-
giatam eri-
giur.

12 Auctor sæpe laudati Chronici Virdu-
nensis
apud Labbeum pag. 173, Sed nec ipse, inquit,
domnus Heimo episcopus Virdu-
nensis ab anno
circiter 987 usque ad 1024 vel seq. à bonis o-
peribus vacantem animum præbuit; quin potius
ecclesiam sancti Johannis in prospectu civitatis
sitam, in qua sancti confessores Maurus, Sal-
vinus, Arator requiescunt, melioratam restau-
ravit, & in ea congregationem monialium sub
dispositione patris Richardi, abbatis S. Vitoni,
quem ad XIV Junii dedimus, regulariter viven-
tium instituit, & matrem eis consilio ejusdem
providit Adelbergam fidelem Christi famulam,
quæ cognominabatur Ava, cujus memoria est
æterna. Agitur hic de primordiis abbatia monia-
lium Benedictinarum S. Mauri, olim etiam S.
Joannis dicta & extra muros Virdu-
nenses fun-
data; sed quæ nunc solius S. Mauri nomine vo-
catur, atque intra urbis mœnia conspicitur.
Theodericus episcopus Virdu-
nensis ab anno 1047
in charta donationis notis chronicis destituta,
quam dat Calmetus in Probationibus Historiæ
Lotharingicæ tom. 1 à col. 420, se omni post
ordinationem suam amore coluisse ait sancti Jo-
hannis monasterium in vicinia. . civitatis situm,
ab Heymone episcopo divæ memoriæ prædeces-
fore. . honorificè inceptum, & honorificentius
devotione fidelium exaltatum; ubi etiam corpus
sancti confessoris Christi Mauri permultis, Deo
gratias, adornatum quiescit miraculis. Omnes
ejusdem cœnobii possessiones XXIV Octobris anni
1049 S. Leo IX Papa confirmavit, in cujus
Bulla, quam Calmetus laudatus à col. 424 ad-
fert, dicitur Heimo locum in suburbio Virdu-
nensi juxta rivulum Scancix * situm, & in ho-
norem sancti Joannis Baptistæ & sancti Joannis
Euangelistæ consecratum, ubi sanctorum Mauri,
Salvini

Abbatia
monialium
adjungitur
Sanctorum
corporibus
venerabili
ecclesiæ S.
Joannis
Bapt.

F

* Escange

AUCTORE
J. L.

Salvini atque Aratoris corpora ab ejusdem urbis venerantur incolis, renovasse & instruxisse propter aquæ commoditatem, ut moniales, quas ibi sub monastica regula ordinavit, usualia omnia sua intra fines loci illius habere possint.

olim quo- que, ut cre- ditur, S. Medardi dicte; que a novo pa- trono S. Mauri no- men obti- nuit.

13 *Wasseburgius & Calmetus num. 7 citati, necnon Cointius, cujus verba ibidem retuli, as- firmant, veterem S. Joannis Baptista (in Bulla Leonis IX additur & sancti Joannis Evangelistæ) ecclesiam, cum ruinosa vel penitus collapsa es- set, readificatam & S. Medardo consecratam fuisse, seculone vi à S. Agerico, ut illi volunt; an verò seculo ix ab Hildino? Secundum cre- dere malo, quam primum. Vide dicta num. 8. In rem nostram observat Cointius laudatus, di- ctam ecclesiam in honorem S. Medardi readifica- tam, tam hujus sancti quam antiqui patroni S. Joannis Baptista nomen gessisse usque ad tempo- ra Heimonis episcopi, sub quo S. Mauri agno- minari cœperit. Addit Wasseburgius lib. 2 An- tiquitatum Gallie Belgica fol. 76, aliud tunc S. Medardo templum exstructum fuisse in loco vi- cino novæ abbatis S. Mauri; cui hodieque pa- rœcialis S. Medardi ecclesia proximè adjacet.*

B

Eum in finem hæc adduco, ne ex dictis num. 8 & precedente lector statim inferat inter Hildini & Heimonis episcopatum SS. Mauri, Salvini & Aratoris corpora ex templo S. Medardi in aliud translata fuisse; cum memorati auctores ab illo non distinguant ecclesiam S. Joannis Baptista, ubi asservabantur sub Heimone episcopo; qui in illa moniales Ordinis S. Benedicti constituit. Monachus anonymus S. Vitoni, qui Bertharii Hi- storiam de episcopis Virdunensibus usque ad me- dium seculi xi continuavit, apud Acherium tom. 12 Spicilegii pag. 266, O quanta, inquit, viri hujus Heimonis erga ecclesias sollicitudo! cum ecclesiam beati Johannis Baptistæ mutaverit, mutatam ampliaverit, & congregationi necessa- ria ex rebus majoris ecclesiæ providerit... Eius exemplo ejusque desiderio Amicus Præpositus ec- clesiam sanctæ Crucis ædificavit, canonicos duo- decim locavit... & petitione episcopi.. SANCTO MAURO subdere non recusavit, id est, eos obligare, ut, quemadmodum in laudata S. Leo- nis IX Bulla exponitur; hebdomadarii in jam dicto monasterio ab Heimone fundato divinis in- serviant officiis, nec canonicam nisi ab abbatisa recipiant. Hinc colligitur, Heimonom, quam ipse ampliârat S. Joannis Baptista ecclesiam, consecrâsse S. Mauro tamquam patrono saltem secundario, à quo adjuncta illi abbatisa, quam Theodericus episcopus numero precedente sancti Joannis monasterium vocat, etiam S. Mauri no- men acceperit, quod hodie solum in usu est.

C

Matronæ
cujusdam
erga ipsum
pietas;

14 Dum Virdunensi sancti Mauri parthenoni præesset Girberga abbatisa, nobilis quædam femina ejus propinqua, Richildis nomine, .. or- bata virgo, .. in monasterio non paucis diebus habitavit. Interim secundis nuptiis animum ad- jecit: sed cum multam illi basilicæ reverentiam tum propter suffragia Sanctorum (Mauri, Sal- vini & Aratoris,) quorum corpora ibidem re- quiescunt, tum propter inhabitantium religio- nem haberet; placuit ipsi, ut de se ipsa potius, quam de rebus ceteris & alienis, victimam Deo & sancto Mauro solveret. Ad altare igitur S. Mauri pridie quam secundò nubere disposuerat, accessit, seque ipsam & liberos ex se nascituros Deo & sancto Mauro vovit ea lege, ut unaquæ- que proles annum censum ad altare sancti Mau- ri offerret, mas quidem denarios duos, femina

tres obolos. Ita pia illa matrona statuit edito hac de re instrumento ANNO MCHII, PRÆSIDENTE VIRDUNENSI CATHEDRÆ VENERABILI THEODO- RICO EPISCOPO &c. Verum non coherent hæc chronologicæ notæ; nam prædicto anno eccle- siæ Virdunensi præsidebat Richerus, successor Theoderici, qui anno MXC decesserat. Ita Ma- billonius tom. 5 Annalium Benedictinorum lib. 70 num. 71.

15 Porro trium sanctorum nostrorum Præsu- lum corpora, quæ abbatis S. Mauri ab initio foundationis suæ possedit, etiam nunc in ejus ec- clesia religiosè asservantur. Illorum tertium S. Aratorem ita memorat Castellanus in Supplemen- to abemerorum pag. 909: S. Arator episcopus Virdunensis, cujus corpus honorant religiosæ S. Mauri Virdunensis cum corporibus S. Salvini, & S. Mauri episcopi Virdunensis, patroni earum ecclesiæ post S. Joannem, qui ipse est antiquus patronus titularis. Sacra corpora, quibus monia- les S. Mauri ditantur, integra non sunt: nam ab episcopo Hatone, ut supra num. 9 & seq. dictum est, cujusque Sancti brachium ad abba- tiam Theologiensem, atque alterum S. Mauri brachium ad Hattonis castrum translatum fuit. Hujus etiam Sancti nescio quæ reliquia servan- tur Parisiis in monialium Ordinis S. Benedicti ab- batis Vallis-gratia; uti me docet Martyrologium Parisiense an. 1727 edium, S. Maurum ad viii Novembris ita annuntians: Virduni, sancti Mau- ri episcopi, de quo reliquiæ ad sanctam Mariam in Valle-gratiæ ab Anna Austriaca regina Fran- ciæ, Ludovici XIV regis matre, piè depositæ sunt.

16 In Calendario, quod ecclesia Virdunensis Breviario Parisiis an. 1525 recuso præmittitur, ad iv Septembris notatur: Translatio beatorum Mauri, Salvini & Aratoris epi. Virdu. 9 lect. In primi & secundi Nocturni lectionibus, quas Bre- viarium recitandas proponit, de vita S. Mauri varia referuntur, quæ prudentem fidem non merentur, ut num. ultimo probabitur. Tertii Nocturni lectiones eadem continent, quæ super- rius ex Berthario transcripti; sed aliqua minis verisimilia, imò etiam falsa admiscuntur, quæ ex antè dictis atque etiam ex ipso Berthario cor- rigi possunt. Lectionum auctor omnia desumptis- se videtur ex Wasseburgio lib. 1 Antiquitatum fol. 30 verso & seq. necnon fol. 35; quem ego scriptorem pluris facerem, si apocrypha à legiti- mis distinxisset, & fideliter Gallicè reddidisset, quæ in Historia Bertharii & aliis fide dignis mo- numentis invenerat. Lectio nona ita concludi- tur: Meritis etiam beatissimi Mauri urbs Virdu- nensis ab imminente incendio servata est; & ignis ventorumque sævientium ita est sedata potestas, ut nec domus, è qua egressus fuerat ignis, damnum aliquod pateretur. His adjungo quæ ano- nymus seculi xvi auctor in Serie chronologica epi- scoporum Virdunensium apud Joannem Frederi- cum Schannat Collectione 2 Vindemia litteraria pag. 91 de S. Salvino scribit: Emerfit in tantam sanctitatis famam, ut partus abortivi ante Sancti illius ossa expositi, mulieresque prægnantes vi- tam & sanitatem recipiant.

17 Translatio SS. Mauri, Salvini & Arato- ris, cujus memoriam Virdunenses iv Septembris recolunt, illa ipsa est, quæ seculo vi à S. Agerico facta fuit. Clarissimè id affirmat Chronicon Virdunense verbis supra num. 6 adductis. Ex Martyrologiis, quæ Sanctos ad eundem diem commemorant, pauca accurata, nulla antiqua sunt.

qui in sui
nomini ab-
batia etiam
nunc quies-
cit cum Sal-
vino & A-
rature: Re-
liquiæ alibi.

E

Memoria
translatio-
nis eorum
Officio pro-
prio recolitur
4 Se-
ptembris:

F

ad quem
diem Mar-
tyrologiis
aliquot in-
scribuntur.

A *sunt. Ufuardinum in codicibus Florentinis & editionibus Belini & Molani annuntiatione sancti Mauri confessoris augetur; sed non satis, adjungendi enim erant Salvinus & Arator. Non satis etiam augetur in codice Ms. Bruxellensi, qui, uti & Florarium nostrum Ms. Sanctorum, Aratorem retinet, & pro Salvini habet Silvini. In apographo Luxoviensi, quod singulos nominat, ponitur Sylvani; apud Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum, & Saussayum in Supplemento Martyrologii Gallicani Sylvini. Recte Grevenus: Translatio sanctorum confessorum atque pontificum Mauri, Salvini atque Aratoris, & Martyrologium Germanicum Canisii, ut vocari solet: Item Viriduni elevatio sanctorum &c.*

S. Mauri cultus die natali x Novembris:

18 *Natalem S. Mauri Viridunensis ecclesia x Novembris colit, quo die memoratum illius Breviarium Officium novem lectionum prescribit. In sex prioribus agitur de aeterna, qua S. Maurus fruatur & pii ejus imitatores ac cultores fruuntur sunt, beatitudine. Tres posteriores sunt ex Homilia S. Gregorii Papa in Evangelium secundum Lucam: In illo tempore designavit Dominus &c. Refertur S. Maurus ad dictum diem x Novembris in quatuor Martyrologiis Ufuardi auctis. In Luxoviensi legitur: Viriduni, sancti Mauri episcopi & confessoris. Burdigalense vix differt. Bruxellense habet: Apud Verdunum depositio sancti Mauri episcopi ejusdem civitatis & confessoris; editum a Greveno: Mauri episcopi. In Martyrologio Romano Sanctus annuntiat ad viii Novembris: Apud Verdunum sancti Mauri episcopi & confessoris. Eodem die, quo tamen nec Viriduni nec alibi, quod quidem noverim, colitur, memoratur a Molano, Ghinio, Galesinio, Saussayo, Castellano, & in Martyrologio Parisiensi anni 1727, cujus verba num. 15 dedi. Porro etsi in dioecesi Viridunensi festum depositionis S. Mauri celebretur die x Novembris, quia tamen de ejus vita nihil relatu dignum ad posteros transmissum est, qua vero de gloria ejus posthuma ad nostram notitiam pervenerunt, majori ex parte SS. Salvino & Aratori communia sunt; ego ab his illum non dividendum putavi, sed omnes simul dandos hoc die, quo eorum*

translationis memoria agitur, quemque solum AUCTORE Viridunenses SS. Salvini & Aratoris cultui consecrarunt. J. L.

19 *Qua de vita singulorum episcoporum Mauri, Salvini & Aratoris Wasseburgius lib. 1 Antiquitatum & alii recentiores tradiderunt, mihi certo commentitia esse videntur: quibus transcribendis tempus perdere non lubet, cum sufficienter istud evincere possim, licet ea lectorum oculis non subjiciam. Historiam episcoporum Viridunensium a Berthario inceptam, & ab anonymo monacho S. Vitoni ad medium seculum xi continuatam, Laurentius a Leodio usque ad annum 1144 perduxit: qui scriptor apud Acherium tom. 12 Spicilegii pag. 274 in epistola, qua Alberoni episcopo Viridunensi lucubrationem suam dedicat, de Sanctorum nostrorum & aliorum presulum gestis in oblivionem adductis ita conqueritur: Ecce sancti praedecessores vestri Sanctinus, Maurus, Salvinus, Arator, Pulcronius, Possessor, Firminus, Vitonus & multi alii, quo tempore vixerint, quae mira, quae gesta vivi effecerint hodie nescimus, & indignam, pro nefas! Patronorum nostrorum patimur ignorantiam, quorum meritis illustramus. Ibidem pag. 275, Laudanda, inquit, est tamen Bertharii pia industria, qui de ipsis cineribus & ruinis incensae urbis & ecclesiae omnia, prout potuit, praedecessorum saltem praesulum vel nuda nomina eruit, vel quaedam gestorum nobis scintillavit: nam ipsam tantillam de nostris praesulibus notitiam ab ipso accepimus; qui tamen nihil omnino, quod ad S. Mauri, vel S. Salvini, vel S. Aratoris vitam pertineat, ab oblivione vindicavit. Ex his relinquitur, ut, qua Wasseburgius & alii tres nostros Praesules, cum viverent, egisse narrant, verisimillime excogitata fuerint post annum 1144, quo Laurentius de Leodio scribendi finem fecit, & consequenter fidem non mereantur. Sancti nostri vita & episcopatu defuncti fuerunt ante annum circiter 450; tunc enim S. Pulcronium proximum eorum successorem ecclesia Viridunensi praesuisse, multorum sententia est, imò omnium, si tempus assignatum per adjunctam vocem circiter dilates ab anno 440 usque ad 460.*

de cuius & aliorum vitis nihil fide dignum oblivioni superest.

E

C DE S. MUNESSA SEU MONESSA VIRG. F

IN HIBERNIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. S.

Varia Sanctae nomina, cultus, ætas, quâ vixit.

PROBABILIUS POST CDLIV. Variè Sancta à scripioribus appellata.

Variè prorsus Sancta hæc apud Hibernia scriptores hagiophilos nominata reperitur. Jocelinus in Vita S. Patricii cap. 159 apud Colganum in Triade thaurmaturga pag. 100 eam Memessam appellat; Probus apud eundem pag. 59 Muneriam vocat; auctor Vita S. Patricii, tertio loco à Colgano edita, quem S. Benignum fuisse opinatur, eandem cap. 78 Munessam nominat. Ultimam hanc appellationem reliquis præfert laus Septembris Tomus II.

datus Colganus pag. 34, Notâ 74 sic scribens: Mendosè à Jocelino vocatur Memessa, & à Probo MUNERIA: rectius (ut videtur hic) Munessa. Nam ab his authoribus fertur coli ut sancta, & ecclesia ejus nomini dicata: sed non reperio natalem alicujus Muneriæ, Mumessæ, vel Memessæ à nostris hagiographis observari; sed benè S. Monessæ, sive, quod idem est, ob rationem sæpius datam, Nessæ, iv Septembris. Cum hisce eam Monessam seu Munessam vocamus.

2 *Probus lib. 2 cap. 26 in Vita præfati Hibernie*

F f

nie

AUCTORE *nia Apostoli, quam laudatus Minorita quinto loco edidit, hujus S. Virginis cultum ad seculum v referre videtur; ita enim ait: In ipso quoque loco (ubi mortua & sepulta est S. Monessa, quam Muneriam appellat) cellulam postmodum futuram esse, sanctus Patricius prædixit, in qua virgines Deo famulaturæ congregari deberent: quod & factum est non longè ab illo tempore. Nam ejusdem sanctæ Virginis memoria colitur in eodem loco usque in præsentem diem. Illius, inquam, cultum ad seculum v referre videtur his verbis: Quod & factum est non longè ab illo tempore, sive illud tempus ad S. Virginis obitum, sive ad factam à S. Patricio prædictionem referendum sit. Sanctus enim Hibernia Apostolus anno 460 vivendi finem fecit, ut ostendit Papebrochius tom. 2 Martii pag. 525: quamdiu verò ante obitum suum hanc prædictionem protulerit, incertum est. Verumtamen 40 illis annis, qui à sancti morte usque ad seculi vi initium fluxerunt, cellula hæc, in honorem utique S. Monessæ, edificari debuit, si non longè ab illo tempore verè fuerit exstructa. Quodnam tempus idem auctor designet, dum Monessæ memoriam usque in præsentem diem ibidem asserit perseverasse, incertum planè est, cum de ipsius Probi ætate nihil certi habeatur; consuli potest laudatus Colganus pag. 61, & Papebrochius noster loco citato pag. 521. Utinam Probus, cujuscumque is ætatis fuerit, exstructa cellula locum indicasset: sic enim fortè certius aliquid de hoc cultus indicio reperire licuisset. De eodem loco & cellula altum etiam silet Jocelinus, silent alia S. Patricii Vita & ipse, qui eas notis illustravit Colganus.*

B

3 Unius igitur Probi auctoritate hæc cellula nititur, pro cujus fide spondere ego non ausim, præsertim cum Colgano teste nonnulla contineat omnibus aliis rerum Patricianarum scriptoribus contraria, quædam ex parte fortè inserta à librariis de nominibus locorum & regionum, veritati planè contraria, de quibus vide laudatum Minoritam. Ardmacha tamen Sancta nostra corpus servatum fuisse, insinuat præfata Triadis thæmaturge auctor pag. 311, ubi sub sequenti titulo, De quibusdam aliis sanctis Ardmachæ quiescentibus, recensetur Sancta Munessa, sive Monessa filia regis Britonum . . . quæ colitur iv Septembris. Verùm ibid. nonnisi relatos supra auctores ac Vitæ citat; ex iis autem solus Probus, cujus verba dedimus, eam sanctam vocat; Vita tertia suscepto illam baptismo in manus angelorum tradidisse animam asserit; sexta verò addit, ejus sacri corporis glebam post datas Deo laudes à S. Patricio reliquisque astantibus honorificè fuisse terræ mandatam. Sed de his mox sermo recurret: pergo ad alios.

Colgano

C

4 Inter multa, quæ P. Stephanus Vitus è Societate nostra Dilinganus professor sub initium seculi xvii ad P. Rosweydam transmisit, invenio varios catalogos de sanctis Hiberniæ, ex quibus duo Sanctam, de qua agimus, continent. Alter servatus apud nos sub involucre ✠ Ms. 167 D, sub titulo, Nomina sanctarum fæminarum quarundam ex profapia regum Scotorum Ibernix sic illius meminit: S. Muneria (secundum Probum, aut Monessa secundum meum Ms.) filia regis Britonum, baptizata tamen à Patricio & mortua in Ibernia. Alter sub involucre ✠ Ms. 167 F. sic exorditur: Octavus Catalogus sanctorum, qui in ipsa vetere Scotia seu Hibernia aut mortui sunt, aut post mortem eò translati. Ex quorum plurimis pauciorum, qui sequuntur, no-

Catalogis

mina hæc (Dilinga ut videtur) ubi dego, re-
perta dabo. Dein multis recensitis, scribitur Muneria, quæ & Memessa virgo, filia regis, baptizata à S. Patricio, qui ejus animam in cælum ascendentem viderat circa annum salutis ccccl. De anno emortuali agemus à num. 6.

5 His accedit P. Henricus Fitz Simon nostra
titidem Societatis, qui in Catalogo præcipuorum
Sanctorum Hiberniæ edito anno 1611, & anno
1619 recognito & recensito, sanctam etiam Memessa
sam collocat, in eo tamen corrigendus, quod i-
bidem Muneriam quoque tamquam à Memessa
diversam recitet. Non dubito, quin apud alios
fortè non paucos hujus sanctæ Virginis memo-
riam invenire sit: id enim manifestè innuit Col-
ganus, qui, ut supra dictum est, ab hagiog-
raphis suis natalem S. Monessæ sive Nessæ iv
Septembris observari testatur. An hagiographi
illi editi sint an inediti, penitus me lætet: cer-
tè volvi & pervolvi, quotquot de Britannicis ac
Hibernis historias sacras scripsisse compereram,
sed conatu prorsus irritò, adeo ut non satis mi-
rari potuerim tam constans de hac sancta silen-
tium scriptorum, qui alioquin nihil prætermi-
sisse cognoscuntur, ut laudabili prorsus studio
Sanctos suos populares, aut qui quoquo modo Hi-
berniam virtutibus illustrarunt, è tenebris erutos
in lucem producerent. Scripsimus etiam ad RR.
PP. Minoritas Hibernos Lovanienses, præcati, ut
si quid de hac Sancta inter Colgani (is enim ibi-
dem Sanctorum suorum popularium Acta con-
scripsit) monumenta servarent, id nobiscum com-
municare dignarentur. Responsum accepimus hu-
manissimum; at inventum nihil.

D

SS. Hiber-
niæ.

E

6 Vitam Sancta à nemine ex professo scriptam
reperio: per compendium tantum occasione bap-
tismi, à S. Patricio ipsi collati, de ea agunt
auctor Vita tertia, Jocelinus, & Probus apud
Colganum in Triade, alter tamen altero paulo
auctius. Eorum verba huc sic transferam, ut
quid quisque auctor diversum ab alio addiderit,
moniturus sim. Sed prius de tempore, quo hæc
gesta sunt, pauca censui prælibanda. S. Patricium
in Hiberniam missum esse anno 432, ostendit
Papebrochius tom. 2 Martii pag. 524. Eiusdem
sanctissimi obitum anno 460 affigit pag. 525.
Hinc conficitur, ea, qua de sancta nostra Vir-
gine prodiderunt laudati scriptores, inter annos
432, & 460 contigisse; nam extra hos termi-
nos vagari nequiquam permittit collatus à S. Pa-
tricio baptismus. Videndum igitur ulterius, prio-
ribusne, an posterioribus apostolatus ejus annis
hæc historia innectenda sit. Mihi sanè verisimili-
timum videtur eam ad unum è 5 posterioribus
esse referendam. Rationem accipe. Edita est à lau-
dato mox Papebrochio è vetustissimo Nobiliacensis
S. Vedasti monasterii codice Ms. Confessio S. Pa-
tricii de Vita & conversatione sua. Scriptam à
Sancto ipso opinatur post Ardmachana sedis ere-
ctionem, adeoque post annum 454, ut ex con-
jecturis colligit pag. 519 num. 14.

Inquiritur
tempus vitæ

F

7 Jam verò in hac sua confessione apostolatus
sui uberes fructus cap. 4. num. 18 recensens, cum
ingentis gaudii significatione traductas à sese ad
Christum virgines commemorat, nec ullam tamen
de sancta Monessa facit mentionem. Libet ipsum
audire loquentem. Filii Scottorum & filix regulor-
um monachi & virgines Christi esse videntur.
Et etiam una Scotta benedicta, nobilis, pul-
cherrima, adulta erat, quam ego baptizavi: &
post paucos dies unâ causâ venit ad nos: insi-
nuavit namque nobis, responsum accepisse à
nuntio

ac obitus
Sanctæ,

A nuntio Dei, qui monuit eam, ut permaneret virgo Christi, & sic Deo proximaret. Deo gratias, sexta ab hac die optimè & avidissimè arripuit illud, quod etiam omnes virgines Dei similiter faciunt.

Probabilis statuitur inter annos 454 & 460.

B *Vides, erudite lector, quàm dulciter Hibernia apostolus de messe sua in Domino gloriatur. Quis credat, illaudatam ab eo S. Moneffam praterendum fuisse, si jam tum, qua de ipsa narrantur, contigissent. Etenim si Scotta illius, quia nobilis, pulcherrima, adulta, ab eoque baptizata, virginitatem servare decreverat, tam disertè meminuit, quantò magis inter apostolatus sui fructus Moneffam commemorasset, qua non nobilis modò, sed Britonum regis filia adhuc gentilis nuptias spreverat, Deum videre arserat, post longum cum parentibus certamen ab iis ipsis ad Sanctum adducta fuerat, & ab ipso baptizata ac Christi corpore refeeta mortem Sanctorum tam mirabiliter obierat, & ut Sancta fuerat honorificè tumulata. Enimverò tam illustre regia Proles exemplum nequaquam pratermissurus fuisse videtur, si jam tum contigisset: præsertim si, ut suspicatur Papebrochius, hanc suam confessionem velut testamentum discipulis suis relinquere voluerit occasione quarundam persecutionum adversus se suscitatarum. Atque hac ratio me movit, ut obitum illius inter annum 454 & 460 probabilis collocarem. Nunc qua de Sancta nostra memoria prodita reperi, ex laudatis scriptoribus accipe.*

V I T A

Qualiscumque auctore Probo apud Colganum in quinta Vita S. Patricii lib. 2.

C *S. Muneria regis filia nondum baptizata à virginitatis proposito se dimoveri nullis minis patitur:*

a
b
c
d
e
f

Quapropter a parentibus ad S. Patricium deducta baptizatur, piè moritur, & honorificè sepelitur.

g h i

C Ujusdam enim regis a filia egregia facie & perfecta virtute, cui nomen tum erat Muneria b, Spiritus sancti subito repleta est gratia: cujus multi nobiles ac divites expetierunt amplexus conjugales, & non acquievit eis, licet non adhuc esset baptizata, nec fide c imbuta: nam ad id, quod volebat, à parentibus compelli non poterat: quæ videlicet inter verbera & crebras increpationes d interrogaret matrem & nutricem, si compertum haberent rotæ factorem, cujus luce mundus illuminatur. Et cum responsum ab eis acciperet, folis factorem esse eum, cui cælum sedes est; rogavit, ut ei copularetur conjugali vinculo e, qui tam decorum lumen haberet in cælo. Intellexit siquidem Virgo præfata per naturam totius creaturæ factorem f, in hoc patriarchæ Abrahæ secuta exemplum. Parentes autem ejus quid agerent, quò se verterent, nesciebant.

10 Tandem inito consilio à Deo sibi tradito, sanctum Patricium accersiri fecerunt g, ut super hac causa consulere illum b. At ille per Spiritum sanctum edoctus omnia, statim ad præfata Virginem accessit, & elevata voce dixit ad eam: Si credis in Deum ex toto corde tuo? Puella respondit, Credo. Tum vir Domini Patricius sacro lavacro Spiritus & aquæ regeneravit eam i. Nec mora solo prostrata spiritum

Septembris Tomus II.

tradidit in manus angelorum: & ubi moritur, ibi & sepelitur k. In ipso quoque loco cellulam postmodum futuram esse sanctus Patricius prædixit, in qua virgines Deo famulaturæ congregari deberent: quod & factum est non longè ab illo tempore. Nam ejusdem sanctæ Virginis memoria colitur in eodem loco usque in præsentem diem l.

A N N O T A T A.

a Tertia vita S. Patricii ex vetustis membranis Biburgensibus in Bavaria apud Colganum pag. 27 cap. 78 patrem Sancta gentilem regem Britonum vocat. Focelinus cap. 159 illam filiam cujusdam principis regnantis in quibusdam finibus Britanniae dicit.

b Focelinus Memessam, tertia Vita Munessam vocat. Fortè in baptismo Muneria nomen in Munessæ, vel Moneffæ mutatum est; mutatum enim fuisse nomen non obscure innuitur his verbis: Cui nomen tum erat Muneria.

c Id est Christiana fidei mysteriis, puta Incarnationis &c. Deum enim remuneratorem credebatur utique, si Spiritus sancti repleta fuit gratia: sine fide enim impossibile est placere Deo.

d Magicas etiam artes ad labefactandum Virginis animum à parentibus adhibitas, tradunt auctor tertia Vita, & Focelinus.

e Metaphoricè hac dicta accipe, nisi fortè Virgo sic procorum ac parentum molimina cludere voluerit.

f Non excludi hinc gratiam ipse auctor supra indicat, dum eam S. Spiritus gratia repletam dicit.

g Reclius auctor tertia Vita & Focelinus Sanctam à parentibus ad S. Patricium adductam scribunt, baptizata enim est non in Britannia, sed in Hibernia. Potest tamen & sic intelligi, ut velit eos in Hiberniam profectos S. Patricium ad sese accersivisse.

h Focelinus sic habet: Casso igitur labore in eam diu defudantes, communi tandem consilio perduxerunt Puellam parentes ejus ad S. Patricium, cujus sanctitatis fama signis ac prodigiis probata, ac propalata erat ubique terrarum. Insinuaverunt utique S. Patricio puellare propositum, obnixius implorantes, ut illam ad Dei sui, in quem concupivit & defecit anima ejus, studeret perducere conspectum. Idem Dei videndi desiderium suscepti itineris causam assignat auctor tertia Vita S. Patricii, parentes Virginis sic loquentes inducens: Nos coacti sumus venire ad te causâ Filiae nostræ, quæ nimio desiderio cupit videre Deum.

i Reclè Focelinus baptismo instructionem de mysteriis fidei præmissam notat. Addit etiam: Baptizatam Dominici Corporis & Sanguinis sacramentis communivit S. Patricius.

k Tertia Vita: & statim accipiens baptismum, solo prostrata tradidit animam in manus angelorum, & ibi mortua est, ibique sepulta. Hac phrasium consonantia suspicionem mihi movet, alterum auctorem alterum in scribendo præ oculis habuisse. Focelinus stylum paulò exornavit: Illa verò, inquit, Viatico accepto, solo prostrata inter verba orationis, spiritum afflavit*: *l. efflavit sicque de lavacro ascendens dealbata, manibusque angelicis deducta ad Dilecti sui candidi & rubicundi conspectum & complexum demigravit. De sepultura hac addit: Sanctus ergo Patricius & omnes, qui aderant, Deum glorificaverunt, & eum

F f 2

A que sacri corporis glebam honorificè sepulturæ memoria S. Monessæ eo loco celebrata nihil ha- D tradiderunt. bent tertia Vita & Jocelinus.

1 De hac cellula, Virginum contubernio, ac

DE S. CANDIDA JUNIORE

MULIERE CONJUGATA

NEAPOLI

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, elogium, annus emortualis, inventio corporis.

ANNO
DLXXXVI.
Varia ad
memoriam
in Fastis

Uas hodie Neapoli Candidas coli, easque revera distinctas esse, latè ostendi supra in Candida seniore. Junior in Martyrologio Romano post Seniores ita annuntiat: Ibidem sanctæ Candidæ junioris, miraculis claræ. Inter Officia Neapolitana, anno 1525 impressa, habetur etiam Candidæ hujus Officium proprium novem lectionum, ex quibus lectiones sex, spectantes ad gesta Sanctæ, infra dabo tamquam breviam Acta. Hoc autem Officium ostendit, verba Catalogi Sanctorum aliquot Neapolitanorum anni 1619, quibus dicitur sola Candida senior usque ad illud tempus Neapoli culta fuisse Officio semiduplici, nonnulla egere explicatione; nisi fortasse Officium Candidæ junioris impressum quidem fuerit anno 1525, sed non recitatum. Malim tamen existimare sic explicanda esse verba laudati Catalogi, ut credamus Candidam juniorem non fuisse cultam per totam diocesim Neapolitanam. Quidquid sit, instituit illustrissimus Decius Carafa, archiepiscopus Neapolitanus, ut imposterum Candida senior coleretur Officio semiduplici, & de Candida juniore fieret commemoratio. De hac verò in laudato Catalogo notantur sequentia: Porro S. Candida junior fuit conjugata: vixitque præstanti pietate & fide ante annos mille, hoc est, imperante Mauritio. De ea Martyrologium Romanum die 14 Septembris, & Baronius in notationibus. Extat nobile epitaphium marmori incisum in æde S. Andree, ubi & corpus ejus colitur. Inde verò pars ossium ejus ad ædem archiepiscopalem in capellam Theauri, pars verò in propinquum templum S. Angeli ad Nidum honorificè translata sunt.

Et cultum
Sanctæ spe-
ctantia:

2 David Romani in Opusculo de Septem sanctis custodibus urbis Neapolis, ubi etiam enarrat Vitam S. Candidæ junioris, pag. 130 de ea sic habet: Ejus corpus in tumulo è marmore in æde S. Andree in Nido vico sepultum, & in tenebris absconditum, nuper repertum atque effossum est à Paulo Tasso Neapolitano, sacerdote pio & integerrimo, templi ædituo. Paulus Regius tom. 2 de Vitis Sanctorum regni Neapolitani pag. 940 de sepultura & miraculis Sanctæ Italicè refert, qua infra legentur in Officio dando. Deinde verò pag. 941 hæc subjungit: Porro devotio erga hanc sanctam Mulierem, quæ occasione mutationum statûs, bellorum & pestilentiarum, in pectoribus Neapolitanorum refrixerat, divinâ providentiâ temporibus no-

stris fuit instaurata. Rector illius ecclesiæ S. Andree erat dominus Franciscus Carafa, quando, suadente domino Paulo Tasso, tunc canonico Neapolitano, & nunc reverendissimo & dignissimo archiepiscopo Anxanensi*, innovatum est altare hujus Sanctæ, novoque marmore exornatum; atque imago nova ejusdem sanctæ Candidæ erecta, qualis hoc tempore cernitur. Sacra autem ipsius ossa, quæ jam ex veteri sepulchro erant elevata, inclusa sunt urnæ marmoreæ, & collocata sub altari ipsius nomini dedicato, apud quod etiamnum cernitur vetus sepulchrum, ubi primùm sepulta est Sancta. Ibidem etiam leguntur versus aliquot Latini, quibus continetur epitome eorum, quæ supra narravimus. Hactenus illustrissimus Regius.

3 Versus autem, de quibus meminit, sunt epitaphium antiquum Sanctæ epitaphium, apud varios impressum, quod Baronius alia occasione ad annum 715 sic expressit:

✠ Mors, quæ perpetuo cunctos absorbet hiatu, Parcere dum nescit, sæpius ipsa favet.

Fœlix, qui affectus potuit demittere tutos:

Mortalem moriens non timet ille viam.

Candida præsentem tegitur matrona sepulchro,

Moribus, ingenio, & gravitate nitens.

Cui dulcis remanens* conjunx natusque super-

stes; Ex fructu Mater nascitur in sobole.

Hoc precibus semper, lacrymosa hoc voce pe-

tebat:

Cujus nunc meritum vota secuta probant.

Quamvis cuncta domus numquam te flere quies-

cat:

Felicem fateor sic meruisse mori.

✠ HIC REQUIESCIT IN PACE CANDIDA C. F.,

QUÆ VIXIT PL. M. ANN. L. DIE III. ID. SEPT.

IMP. D. N. MAURITIO P. P. AUG. ANN. III. P.

C. EJUSD. AN. II. IND. QUARTA. Voces contra-

ctas sic lego: Hic requiescit in pace Candida C.

(alii habent G) filia, quæ vixit plus minus an-

nos quinquaginta, (obit) die quarta Idus Se-

ptembris (id est 10 Septembris, sed apud Ro-

manum legitur die 14 Septembris, omissa voce I-

du) imperante domino nostro Mauritio, patre

patriæ, augusto, anno quarto, post consulatum

ejusdem anno secundo, Indictione quarta. Vi-

detur editio Baronii, cui Ughellus consentit tom.

6 Italia sacra col. 52, correctior esse quam sit

editio Romæ; adeoque legendum esse die 14 Idus,

seu die x Septembris; non verò die 14 Septem-

Septem-

E
* di Lan-
ciano

* fortè re-
manens
F

A C T A

Ex Officio proprio, impresso
Neapoli anno 1525.

A Septembris obiisse, quod ex Romæ fortasse accep-
tum. Poterunt ipsi eruditi Neapolitani ex Epi-
taphio, si hæcenus integrum persistat, diem e-
mortualem certius statuere.

4 Annus verò in epitaphio expressus designat
annum æra vulgaris 586, quo quidem quintus
Mauritii imperatoris annus inchoatus est die XIV
mensis Augusti, sed annus totus solum vocaba-
tur quartus Mauritii, & secundus post ipsius
consulatum, quem gessit anno 584. Hac fusiùs
explicantur & probantur apud Pagium in Criti-
ca ad annos Mauritii imperatoris. Satis erit huc
transferre prima ipsius verba ad annum 586,
quem sic orditur: Is annus hac formula notatus:
"IV Post consulatum Mauricii Tiberii Aug. so-
lius iterum". Id est, quartus Mauritii an-
nus, & secundus post ipsius consulatum. Eodem
etiam anno erat Indiçtio quarta, cum ceteris re-
clè expressa in epitaphio. Quapropter à rellè
chronologia aberravit Romanus, qui ait, San-
ctam in cælum migrasse Pridie Nonas Septem-
bris, anno ferè Christi DLXXXII, anno IV regni
Mauricii Græci, Pontifice Romano Pelagio II.

B Pontifex solus rellè expressus, cetera mendosè.
Caracciolus item nec diem nec annum exactè de-
dit cap. 28, ubi de Candida juniore agit, ita
scribens: Decessit quinquagenaria, filio & con-
juge supersticiis, Prid. Non. Septemb., uti ec-
clesiasticæ habent tabulæ, anno dxc. In quibus
tabulis ecclesiasticis diem & annum illum legerit
Caracciolus, me latet: certè Officium mox dan-
dum rellè assignat Quartum Idus Septembris, id
est, diem X hujus mensis; annum verò æra vul-
garis non nominat, sed quartum Mauritii im-
peratoris designat: nec dubito, quin illa desum-
pta sint ex epitaphio, in quo omnia exactè posi-
ta sunt pro tempore, quo fuit scriptum. Qui ve-
rò uti voluerit hodierno loquendi more dicet San-
ctam esse defunctam die X Septembris, anno æra
vulgaris 586, Pelagii II Papa 9, Mauritii im-
peratoris 5, Indiçtione quarta.

5 Nobili stirpe natam fuisse S. Candidam tra-
dunt lectiones mox recitanda, idque & epita-
phium & marmoreum sepulcrum insinuunt. Lau-
datus Caracciolus insuper verisimile facere niti-
tur, ortam fuisse stirpe Brancatia, ita differens:
Fuisse autem ex antiquissima & nobilissima fami-
lia Brancatia, traditio est: quæ si vera est, his
conjecturis fulciri potest. Quòd in ecclesia con-
tigua regioni, in qua censendi sunt habuisse do-
micilia, qui ex ea erant familia, unde postea in
proximum Sedile Nidi adscripti fuere, sepulta
sit. Quòd primum à Candida, in cælum transla-
ta, beneficium mortalibus exhibitum, in Philip-
pum Brancatium paralyti laborantem fuerit col-
latum, ut habet lectio 3 Lectionarii. Quòd fre-
quenter ex ea familia rectores fuerint ecclesiæ S.
Andreas, in qua ipsa tumulata. Et quòd Aloy-
sius Brancatius anno mcccclxx domos aliquas
coëmerit ad ecclesiæ illius bonum, certè pieta-
tis ergò in gentilem suam ibi jacentem. Id nu-
pera testatur inscriptio in facello ejus in ecclesia
S. Angeli ad Sedile Nidi, à Raynaldo Cardina-
le Brancacio, circitèr anno Domini mcccclxxxiv
erecta, adaucta postea nosocomio anno mcd-
xxvi, quæ est hujusmodi: "Sacellum sanctæ
, Candidæ Neapolitanæ ex familia Brancatia",
Quod sacellum erectum fuit occasione officulo-
rum ex ejus corpore acceptorum. Hæcenus Ca-
racciolus, qui ex hisce rationibus non intendit
aliquid certi statuere: neque ad id sufficiunt con-
jectura allegata.

fuit stirpe
nobili.

C

LECTIO I. In civitate Neapolitana, quæ *Sanctæ licet conjugatæ, virtutes & pietas:*
quondam ab antiquis Parthenope vocaba-
tur, quædam venerabilis mulier, ex nobili pro-
sapia orta divinitus, Candida nomine, probis
actibus nomen suum decoravit. Hæc quippe bea-
ta femina, Candida nomine & corpore (divi-
nâ gratiâ) candidior fide & sanctis operibus,
omnipotenti Deo placitum exhibebat obsequium.
Præfata quippe Dei Famula, quamquam conjugii
connexa viro; tamen pietatis opera ob hoc non
offuscabantur. Insistebat itaque assidua in divinis
precibus: frequentans ecclesiarum limina, non
pigeat visitare: divina verba audiens, & ea sæ-
pius ruminans, sicut bona terra, suscepta femi-
na multiplicare nitetur. Et quia secundum Apo-
stoli dictum, non auditores Legis justii sunt
apud Deum, sed factores Legis justificabuntur;
non immemor Dei præceptorum, ea, quæ didi-
cerat, ad misericordiæ opera convertebat. Quam-
vis maritum & filium haberet unicum, qui re-
vera sunt merita a cupiditatis & avaritiæ; attam-
en eleemosynis & ceteris pietatibus insistens, soli
Deo placere desiderabat. Audierat enim Domi-
num in Evangelio dicentem: Qui diligit filium
aut filiam plus quàm me, non est me dignus; &
cetera, quæ sequuntur. His & hujusmodi san-
ctitatis plena præceptis, mundo mortua, Deo
vivens, ejus effecta hostia, ei sacrificium con-
tritionis, devotionis & sanctitatis offerre satage-
bat. Unde David in Psalmo inquit: Sacrificium
Deo spiritus contribulatus, cor contritum & hu-
millatum Deus non spernit.

2 LECT. II. Nam in conspectu Dei cæli nulla
est differentia conditionis, sexus aut ætatis, ser-
vilitutis aut libertatis, maris sive feminae, juven-
tutis seu senectutis in exercitatione sui servitii:
non igitur erit differentia conditionis in remun-
eratione. Unde Dominus in Evangelio: Qui-
cumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in
cælis est, ipse meus frater, soror, & mater est.
Et Propheta in Psalmo: Beati, inquit, omnes,
qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.
Et in alio loco idem Propheta ait: Omnis caro
ad te veniet, Deus. His itaque præmissis, sermo
ad acta præfata beatæ Candidæ, Domino coo-
perante, vertatur. Hæc denique Matrona san-
ctitatis ornata moribus, ut ostensum est, cum
haberet virum & filium unicum, quotidie in suis
orationibus, quas lacrymosas preces Deo fun-
debat, deprecans ut ineffabili pietate animam
suam suscipere dignaretur; & utrumque, scili-
cet virum & filium, superstitem dereliqueret.
Cujus vota Deus omnipotens ex alto prospe-
ctans, haud petitioni ejus defuit: & ut patefa-
ceret, quanti qualisque sit meriti, primum in hoc
ostendere dignatus est: quia, quod ipsa rogavit,
consecuta est. Nam marito & filio, sicut exo-
raverat, viventibus, Deo, cui sedulè servierat,
reddidit animam. Corpus verò ejus honorificè
cum hymnis & laudibus repositum fuit in monu-
mento marmoreo in basilica sancti Andree apo-
stoli,

mors beata
quam obit,
ut rogave-
rat, ante
maritum &
filium.

F

A stoli, quæ sita est infra eandem civitatem Neapolitanam in loco, ubi dicitur, Ad Nidum, quarto Idus Septembris, Indictione quarta, imperante domino Mauritio papa b & augusto anno quarto, ecclesiæ ejus c anno secundo, apud nos regnante Domino nostro Jesu Christo &c.

Oleum ex sepulchro stillans: paralyticus,

3 LECT. III. Igitur post multa curricula temporum, quidam liquor de eodem marmoreo sepulchro, in quo corpus ejusdem beatæ Candidæ repositum fuerat, exibat. Quod religiosi Christiani colligentes, loca dolentia vel infirma humanorum corporum in nomine Domini ungebant; sanique fiebant, à quocumque languore detinebantur. Unde quidam nobilis vir, civis ejusdem Neapolis, nomine Philippus, cui cognomen erat Brancatius, maximam patiebatur infirmitatem, quam medici paralytism vocant: membra enim medietatis corporis ejus adeo torpentia seu arida erant, ut nihil operis facere posset. Præfatus quippe vir carnalem medicinam propter nimiam infirmitatis incommodum penitus despiciens, petere cæleste potius devotè quæsit auxilium. Perrexit itaque fidus ad sepulchrum præfatum venerabilis Feminae; prostratusque ante illud in oratione, prout melius scivit, prolixis precibus, mœstisque suspiriis & gemitibus eandem Dominam suppliciter deprecatus est, quatenus per sanctam ejus intercessionem à sua, quâ tenebatur, infirmitate liberaretur. Is nimirum divinâ misericordiâ ita sanus effectus est, ac si numquam tali valetudine detentus fuisset.

mutus,

4 LECT. IV. Alius quidam homo ita profertus amiserat eloquentiæ possibilitatem, ut penitus mutus effectus, non paucis temporis spatio in toto silentio, ore frenato nihil loqueretur. At ubi venit ad tumulum, in quo corpus beatæ Candidæ reconditum fuerat, ibique juxta illud in oratione prostratus: ore silenti (quia aliter facere nequibat) solo puri contritionis cordis conamine devotus ad Deum prolixas & lacrymosas preces, ut melius corde percipere potuit, suppliciter effudit; quatenus suâ misericordiâ & meritis ejusdem beatæ Dominæ ad pristinum linguæ officium verteretur. Qui nimirum ibidem non multo tempore moratus, atque interveniente beata Candida, à Deo exauditus, ad pristinum oris officium, soluto linguæ vinculo, restitutus est.

febri quartana laborans sanati:

5 LECT. V. Quodam alio tempore quidam presbyter ejusdem civitatis Neapolitanæ, nomine Eraclius, gravissimè quartanæ frigiditatis febrisque comitantis valetudine detinebatur: qui dum à medicis modum sanitatis vel remedium nullum habere posset, fretus tam de divino quàm humano subsidio, & quia sciverat multos recuperavisse sanitatem, fuis Deo precibus & beatæ Candidæ, exemplo eorum se eidem Dominæ commendavit dicens: Venerabilis & Deo dilecta Candida, sicut credo te Domino nostro Jesu Christo, ipso miserante, sanctis actionibus tuis placuisse, atque multos, te auxiliante, à languoribus sanitati restitutos, ita tuam solitam deprecor pietatem, ut tua misericorditer intercessione Dominum ac Redemptorem nostrum Jesum Christum pro me delinquente exorare digneris, ut ab ista, quam graviter sustineo, infirmitate me liberare dignetur. Ab illa quippe hora, divina gratia cooperante, numquam illam infirmitatem passus, pristinae sanitati restitutus est.

d

6 LECT. VI. Et quia secretum regis, ut sapiens Salomon d ait, celare bonum est, opera verò Dei revelare honorificum est: & licet cun-

cta, quæ Deus operare dignatus est propter merita famulæ suæ Candidæ, in scriptum redigi nequeant; tamen hoc contègi silentio nolo, quod nuper contigisse reminiscor; dum quidam vir nobilis & dives de Italiæ partibus gratiâ balneorum quæsit in ipsis Parthenopen civitatem: atque secum gentes armigeras adducens, fortuito incuriâ armigerorum equum unum, ligamine rupto, clam fugientem amisit. Igitur per equi amissionem armigeri ceterique ministri non mediocriter contristati, Domini sui timentes minas & verbera, ac propria damna, venientes circumquaque longius quæsierunt, diu quærentes nunquam comperire potuerunt. Et sicut annexum est ipsis, ex longinquis partibus advenientibus, diverso infortunio damnum verentes, tum improborum subjectionem latronum, tum avidorum ora leonum ac luporum, tum ob straneam regionem damnum posse pati formidabant: quorum unus audiverat opinionem miraculorum, quæ Deus omnipotens meritis & intercessionibus ancillæ suæ Candidæ operatus fuerat. Eam deprecatus est, & ei votum vovit, dicens: Beatissima domina, Deo dilecta Candida, ut audivi & credo nonnullis te misericordiæ munera contulisse; ita & ego, licet indignus, tuam solitam suppliciter exoro clementiam, ut ipse tuus servulus gratiæ tuæ beneficium impetrare valeam, ut priusquam nox incipiens lumina condant, equum Domini illæsum reperiamus. Cujus vota Deus exaudivit: focus ejus quidam clamitans se equum invenisse illæsum voce innotuit. Deinde qui votum voverat, quàm citius poterat, ejusdem venerabilis Dei Ancillæ reddere studuit, reminiscens illius Psalmistæ: Vota mea reddam in atriis domus Domini. Hæc & multa alia omnipotens Deus per merita famulæ suæ Candidæ dignatus est operari: atque puro mentis affectu eam dignè petentibus largiri usque ad præsentem diem ad laudem & gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per infinita secula seculorum. Amen e.

D equus amissus, voto Sanctæ nuncupato, invenitur.

* extraneam

E

A N N O T A T A.

a Obscura sunt hæc verba. At suspicor scriptorem Officii, qui minus peritus fuit sermonis Latini, nihil aliud velle, quàm maritum & filium frequenter occasionem præbere cupiditati & avaritiæ.

F

b Clarum est, auctorem Officii notas chronologicas satis rectè ex epitaphio, dato in Commentariorum. 3 desumpsisse. Verùm bis hallucinatus est in explicandis litteris ejusdem epitaphii. Primus error est in voce Papa, quæ nullo modo congruit Mauritio, quæque hand dubiè sumpta est ex litteris P. P., quæ explicanda erant Patre patriæ.

c Alter hic error ex epitaphio malè intellecto: nam ibidem habetur P. C. ejusd. an. 11. id est, post consulatum ejusdem anno secundo, quod perperam ad ecclesiam fuit translatum.

d Tob. 12 v. 7 Raphaël archangelus dicit Tobias: Etenim sacramentum regis abscondere bonum est: opera autem Dei revelare & confiteri honorificum est: quod lapsu memoria Salomoni attributum.

e Reliquæ tres lectiones ad gesta Sanctæ non spectant; nec in oratione aut antiphonis aliquid occurrit notatu dignum. Ceterùm existimo hæc lectiones compositas esse ex veteri aliquo Ms., quia Paulus Regius, enumerans in fine Vitæ S. Candidæ monumenta, quæ secutus est, inter ea cum hoc Officio recenset antiquum codicem Ms.

DE

A

D

DE SANCTA GRATA

VIRGINE, UT FERTUR,

BERGOMI IN ITALIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§. I. Sanctæ cultus : quænam de ea à recentioribus scripta ; Acta.

FORTE
SEC. IX.
Acta S.
Gratæ prorsus intricata :

Ut Acta S. Gratæ, gravissimis implexa difficultatibus, lucis aliquid accipiant : primò investigandum videtur, quid de ea habeant antiquiores martyrologi, nam Acta valde antiqua non habemus. Deinde exponendum quid scripserint recentiores, ut his inter se collatis, subsidioque historia ejus, quo vixit, temporis conjuncto, statere utcumque possimus, quantum fidei tribuendum sit Vita ejus, seculo demum XIII scripta, iisque, qui eam secuti sunt, posterioribus scriptoribus. Quapropter antiquum sanctæ cultum demonstrare aggredior, martyrologorum deinde dictis per decursum usus, duasque forsitan Gratas reperiturus, quarum gesta confusa tantas in Gratæ Actis pepererint tenebras.

in Fastis
aliis Virgo,
aliis Vidua
nominata :

2 Memoriam S. Gratæ nullam invenio in Martyrologiis classicis, sive in Hieronymianis, Romano antiquo, Martyrologiis Adonis, Usuardi, Bedæ, Flori, Rabani, Notkeri. Invenio illam primò in additionibus ad Usuardum variis. Belinus ad 1 Maii ita Sanctam annuntiat : Bergomi Galliæ Cispalinæ S. Gratæ virginis. Grewenus alio Sanctam die, alio elogio celebrat, nempe xxvi Augusti his verbis : Gratæ matronæ sanctæ, quæ beatum Alexandrum sepelivit. Molanus in additionibus ad Usuardum 1 Maii : Bergomi Galliæ Cispalinæ Gratæ virginis. Galestinus ejusdem Sanctæ, titulo virginis, translationem 1 Maii sic memorat. Bergomi in Gallia Cispalina translatio S. Gratæ virginis. Virginem etiam vocavit in Romano Baronius : Bergomi sanctæ Gratæ virginis. Viduam verò nominat hodiernum Martyrologium Romanum ad diem 1 Maii : Bergomi sanctæ Gratæ viduæ. Ut viduam item eam celebrat Ferrarius ad 1 Maii, & xxv Augusti. Recentiores alios martyrologos prætermitto, qui partim Virginem, Viduam partim nominant.

culca item
aliis ut
Virgo, a-
liis ut Vi-
dua.

3 S. Grata coluere Bergomates usque ad annum 1706 Officio viduæ congruo, non virginibus. In eo tres erant lectiones ex Vita desumpta, idque xxv Augusti. Verum anno 1706 à sacra Rituum Congregatione dies quarta Septembris ejus festivitati fuit assignata, Officiumque virginibus proprium, in quo nullæ tamen lectiones dicuntur ex Vita depromptæ, sed omnes ex communi virginum Officio præscribuntur. In Calendario antiquiori sanctos Bergomi præcipuè cultos continente, nobisque cum aliis monumentis transmisso, S. Grata memoratur 1 Maii post SS. Apostolos Philippum & Jacobum, ac Sigismundum regem, ac deinde xxvii Augusti cum S. Narno epi-

sopo, nec additur Virgine fuerit, an Vidua. Cultum habuisse S. Grata à seculo saltem XI, patet ex translato anno 1027 venerando ejus corpore ab Ambrosio Martinengo Bergomatium episcopo, ut latius suo loco enarrabitur. Hinc cultum Sanctæ abundè stabilitum habemus, non verò sublatis difficultates, circa Vitam occurrentes. Hodierni aut nuperi Bergomenses scriptores subtili magis quàm verisimili responso conciliare inter se conantur martyrologos, aliosque scriptores, quorum quidam Virginem appellant, alii Viduam ; & Virginem simul ac Viduam fuisse contendunt. Verum ut melius elucescat, quantum singula probabilitatis habeant ; horum de S. Grata ejusque familiâ sententia lectori breviter exponenda.

4 Probus imperator anno 280, ut vult Guerinus in Synopsi rerum Bergomensium, anno 1734 recusa pag. 2, Crotacium ob res præclare gestas Bergomi, totiusque ditionis Venetæ ducem constituit. Crotacio defuncto successit anno 285 Lupus filius tunc paganus, post Catholicus & sanctus, habenasque urbis moderatus est annis 15, ait Joannes Antonius Guarnerius in Vita S. Lupi. Idem in Vita S. Adleydæ, Lupo ad meliorem vitam profecto Adleydam anno 300 suffectam à Bergomatibus scribit ; Adleydam post annum unum, & dies 18, nimirum anno 301, xxviii Junii temporale dominium cum regno aeterno commutasse. Huic vel reluctantem substituerunt Bergomates Gratam filiam, quæ tandem, inquit in ejus Vita Guarnerius, multis exhaustis laboribus, gravi morbo oppressa, anno à Christo nato cccv, ætatis suæ lx, iv verò, quàm ei reipublicæ Bergomatis procuratio mandata fuerat, vi Cal. Sept. in Beatorum coetum advolavit. Post Grata reipublicæ gubernaculo admoventur ejus amicam & sociam S. Hesteriam, seu Asteriam martyrem, quæ post duos ferè regiminis annos, abscisso capite uberrimum tulit martyrii & virginitatis præmium iv Idus Aug. anno cccvii, uti idem habet in ejus Vita Guarnerius. Ita ille Sanctorum ducum chronologiam ordinat, omniaque iis scribit adjunctis vestita, ut auctor coævus & oculatus id facere non possit exactius. Nunc similiter explicandum, quid à quolibet horum ducum, ad fidem Catholicam promovendam, gestum velint.

5 Lupum post mortem S. Alexandri martyris, quam in ejus Vita statuit contigisse anno 290, conversum ope filia S. Gratæ narrat Guarnerius. Post conversionem hæc inter alia ab eo gesta memorat : Tempora plurima in urbe à Bergomatibus falsis diis consecrata erant, eaque deorum

E

F

gesta SS.
Lupi, &
Adleydæ ex
eorundem
mente :

ACTORE
J. S.

rum simulacris exornata. Non solum simulacra everfa sunt, sed etiam templa diruta: quodque perceptæ veritatis ingens fuit argumentum, simulacra abscissa, & detruncata inter prostratos jacentia postes templorum, sine ullo eorum deorum metu visebantur. Novum verò templum, ubi Christiano ritu sacrificaretur, in summo colle excitatum est, Salvatorique Christo dicatum, & prædiis nonnullis donatum. Ibi Lupus ejusque domestici ac necessarii baptismo initiati sunt. *Hæc sui temporis Josias, & quidem impunè sub Maximiani imperio, si fidem habemus Guarnerio. Audiamus quid Adleyda, eodem auctore, in commodum religionis Catholica præstiterit. Templum, inquit in Vita Adleyda, in summo colle extruxit, idque S. Mariæ dicavit... Aliud in foro veteri condidit, & S. Michaëli consecravat, id à propinquo arcu S. Michaëlis arcus nomine appellavere. Prædia item ei attribuit, quorum fructibus sacerdotes, qui templo præessent, alerentur. Et hæc sub Maximiano. Res S. Gratae attributa paulo altius repetenda, latiusque explicanda.*

B
S. Gratae
annus natalis,
nuptia,
obitus mariti,

6 Natam circa annum 245 necesse est S. Gratae parentibus Lupo & Adleyda, si sexagenaria obierit 305, ut retulit supra num. 4 Guarnerius. Grata, ait in Vita Lupi idem auctor, cum jam adulta esset, & nubilis; cum forma excellens, tum spectatus pudor, qui mirabiles sui amores in mentibus sanorum hominum excitare solet, effecit, ut eam plurimi adolescentes, genere & copiis insignes sibi uxorem expeterent. Neque tantæ dignitatis ac venustatis fama se Italiae terminis continuit, sed in Germaniam quoque perlata est. Quamobrem juvenis quidam Germanus regis nobilitatis (alii regis filium dicunt, indeque Gratae deinde reginam nominatam) missis Bergomum legatis, ut ea sibi desponderetur, postulavit. Mox deliberatur & annuit, patre id cupiente, Virgo: nuptia celebrantur, magno comitatu in Germaniam ad sponsum mittitur. Grata nuptiis etiam in Germania celebratis, pudico ingenio, ait auctor, pia humilitate, & cultus habitusque moderatione, non solum à marito amorem sibi & gratiam conciliavit, barbariemque ex moribus & disciplina delevit, sed intra paucos menses eum ad normam Evangelicæ pietatis erudit. Sed cum is immaturo interitu esset extinctus; etsi Gratae erat carissimus & jucundissimus, tamen ea nefas esse duxit, ejus mortem lacrymis & lamentis muliebriter prosequi, cujus animam in sedes piorum concessisse sibi persuadebat.

reditus in patriam,
aliaque res gestæ,
quomodo ab iisdem exposita.

7 Refert deinde Sanctam, deposito regio ornata, in patriam redactam, vitam ferè duxisse solitariam cum S. Hesteria: quo tempore S. Alexandrum martyrem eadem sociam sepelivit, parentisque ad Christum convertit, si auctori credimus. Regimini urbis admota, Tria, ait Guarnerius, templa magnifica ædificavit, sanctoque Alexandro dicavit... Omnium illud maximum ejus operum fuit, quod valetudinarium ad pauperes ægrotantes alendos curandosque, ubi nunc vicus Canalis est situs, construxit. Ibi non solum ingravescentem jam ætatem sanctè & religiosè transegit, sed morbo laborantibus medicamenta propriis manibus adhibuit. *Hæc ille non solus de S. Grata; sed recentiores Bergomensium rerum scriptores passim, secuti in multis Fratrem Pinamontem Peregrinum de Brembate Dominicanum, qui seculo XIII vitam S. Gratae litteris mandavit. Cujus auctoritate cum illi ferè nitan-*

tur, sedulo expendendum est, quantam ille fidem ex atate, & modo scribendi mereatur: sed advertat lector non omnia ex Pinamonte deprompta: multa enim præter mentem ejus ab auctoribus nuperis addita in decursu patebit.

8 Jacobus Echardus in Bibliotheca scriptorum Ordinis Prædicatorum tom. 1 pag. 246 de hoc auctore, inter alia, hæc tradit. F. Pinamons Peregrinus Brembati, Italus Bergomas, nobili genere natus, jam ætate maturus, doctrinâ insigniter excultus, juris præsertim utriusque peritiâ, magnæque apud cives suos auctoritatis & famæ, Ordinem Prædicatorum ingressus est. Ibidemque Prior conventus Bergomensis anno 1266, ut pluribus verbis ait, obiit cum fama sanctitatis. Vixit itaque Pinamons plusquam 900 annis post S. Gratae, cujus vitam conscripsit, si omnia, quæ refert vera sunt, unigue Gratae attribuenda. Quapropter etas exigua ipsi auctoritatem dare potest, nisi habuerit ea monumenta, quibus huic incommodo mederetur. Considerandum itaque quibus in scribenda Vita historia monumentis usus, quibus subsidiis fuerit adjutus: id ipse nos abunde docebit Pinamons.

9 In prologo ad vitam ita scribit auctor. Antiquorum solertia pervigili studio multa memorabilia posteris in scriptis reliquit, quæ modernorum inertia, vanitatis seculi dedita, ex incuria amisit. Hinc est quod multorum venerabilium Sanctorum gesta aut femiplena, aut ex sola fama, seu etiam conjecturis, vix possint haberi; & quorum nomina scripta sunt in cælis, eorum Acta aut perita, aut combusta, seu igne cremata, aut non scripta sint in terris, & memoria rarior habetur. Beatissimæ igitur Gratae gloriam ad memoriam revocemus, & qualiter cælestia meruerit, secundum quod per antiqua scripta, & verissima dicta, per idoneos testes ad nos sanctita (forte sanctita) transmisit auctoritas. Cum ait, Beatissimæ igitur Gratae gloriam ad memoriam revocemus, innuit eam ex eorum fuisse Sanctorum numero, quorum nomina scripta sunt in cælis, sed Acta aut perita, aut combusta... aut non scripta in terris, quorum rarior memoria habetur. Auctor igitur antiqua S. Gratae Acta non habuit. Verum id clarius colligemus ex sequentibus.

10 Cap. 28 Vitæ, unde sua hausserit, sic docet: Accipite hoc Opus, dilectissimi, & vos maxime, ancillæ Christi, cum magna diligentia vigilatum. In quo multa, quæ in diversis erant locis, aut in libris & quaternis scripta, quos etiam de circumstantibus civitatibus, & terris aportari feci: aut in cartis & privilegiis annotata, aut in muris & parietibus, seu etiam in quibusdam versibus exarata, aut in quibusdam scriptis de litera Beneventana, quæ à paucis legi poterant, precibus & documentis venerabilis abbatissæ nomine Gratae, in unum ad honorem & gloriam Domini nostri Jesu Christi æterni Dei, & gloriosæ Matris ejus Virginis Mariæ, ac sanctæ suæ Gratae, fideliter & devotè compilata sunt. Quaedam etiam scripsisse eatenus incognita, quaedam ex fama populari, seu ex auditu adjunxisse, innuat cap. 29 his verbis: Obsecro autem in nomine Jesu Christi legentes & intelligentes hoc Opusculum, ut si fortè aliqua invenerint, quæ alibi non reperiant, non æstiment me adinvenisse, sed in diversis locis, sicut supra memini, lecta, & à fide dignis audita, me noverint scripsisse.

11 Habes, lector, quibus in Vita S. Gratae conscri-

Etas Pinamontis
præmi auctoris
Vita S.
Gratae:

E
monumenta,
quibus ad
hanc scribendam

F
usus est
Pinamons,

A conscribenda usus sit monumentis vir pius magis, quam criticus. Uti autem hujusmodi monumenta ad historiam augendam, aut facta quadam probanda valent plurimum, si quis iis utatur acriter ad singula discernenda iudicio praeclusus, perfectaque historia, chronologia praesertim ac geographia, scientia imbutus: ita innumeros ex similibus monumentis errores scaturire necesse est, si quis sine delectu, sine iudicio, nec praevia chronologia aut historia luce, singula quaeque compilet, atque in chartam conjiciat, modo conducere videantur ad memoriam illius, de quo agit, illustrandam. Etenim si viros omnibus ad causam recte ferendam subsidiis instructissimos, dum ex hujusmodi monumentis conjecturas proponunt suas, saepe cespitantes offendimus; saepissime impingat necesse est, qui minoribus munitis subsidiis ex incertis his monumentis conjecturas format, neque eas ut conjecturas proponit, sed ut compertas narrat historias: quod magis etiam fiet, si amor patriae accedat, veritatis historica inimicus. Jam vero Pinamontem in historia, in chronologia, in geographia non admodum versatum fuisse, lapsus ejus, ad vitam notandi, satis demonstrant.

B Mirari itaque non debemus, si multa considerit, si disjuncta conjunxerit, si denique ante ipsum inaudita cunctisque incognita narraverit, fide quidem, ut existimare licet, bona usus, sed majori credulitate, quam crisi instructus, ut patebit § seq., cum qua ipse de parentibus Sanctae scripsit, quaeque addidit recentiores, incredibilia esse ostendimus, si eo, quo volunt, hi tempore vixerint.

Acta unde accepta: 12 Acta S. Gratæ, à Pinamonte memorato scripta, accepimus Bergamo per laudatum saepe in Opere nostro Martinum Antonium Guerrinum S. theologiae ac juris utriusque doctorem, atque ecclesiae Bergomensis canonicum, qui ea testimoniis maxime authenticis, atque ipsius etiam episcopi subscriptione & sigillo munitas curavit, ut certi esse possimus, apographum concordare cum codice Ms. Habentur autem Bergomi in magno codice in membranarum in folio, bracteis cupri undique vallato characteris Gotici, continente Acta passionis S. Alexandri, Gratæ, Hesteriae, & aliorum, juris archivii antiqui monasterii S. Gratæ in Columellis civitatis Bergomi, monialium Ordinis S. Benedicti, qui apparet collectus ex ultima pagina circa annum 1240... Habentur à prima pagina usque ad 16. Ita, qui ea descripsit, notarius. Dividuntur in capita 29: nos ea in pauciora dividemus, quaeque in iis continentur minus credibilia, in notis observabimus, nisi ea in Commentario jam fuerint discussa.

C 13 Praeter dicta jam Acta habent Bergomates Lectionarium Ms., in quo Officia duo de S. Gratæ, in novem lectiones divisa, alterum vitae compendium, alterum corporis translationem enarrans. Scriptum fuit hoc Lectionarium seculo xv; verum ex antiquiori, ut asserunt, Boschi in Actis S. Hesteriae tom. 2 Augusti pag. 541 inquit, quo tempore haec lectiones primum videantur conscriptae; ac probat lectiones de S. Hesteria, eidem insertas, scribi non potuisse ante annum 1290, quo corpus S. Hesteriae translatum; cum illa antea cultum non habuerit. Jam vero dubium esse vix potest, quin lectiones de S. Gratæ eodem tempore sint compositae, cum omnes lectiones eodem plane stylo & modo sint compilatae, eademque contineant, quae in Bergomatium historia confessionem pariunt. Aliunde etiam patet, post vitam à Pinamonte scriptam has lectiones formatas esse; multa enim continent, quae ipsi fuere ignota, nec ignota esse potuissent, si ipso vitam conscribente jam exiissent. In his lectionibus omnia fere habentur, quae recentiores Benalius, Guarnerius, Celestinus, & alii fusius narraverunt. Cum autem Vita atque translatio à Pinamonte sit conscripta, has lectiones edendas non putavi. Ubi eas citabo, id faciam sub nomine Lectionum Mss.

§ II. An quinque duces Bergomenses, à recentioribus afferti, sint admittendi sub finem seculi III & initium IV.

H Enschienius tom. 2 Junii pag. 239 & seq. tractatis breviter, quae ad SS. Lupum & Adleydam spectantia tunc reperire potuit, rationes quasdam recensuit, cur Sancti hi ad persecutionem Diocletiani & Maximiani pertinere non possint, suspensio tamen de re tota iudicio. Excitavit Bergomates viri gravissimi iudicium, dubie quidem propositum, iis tamen rationibus fultum, ut ambiguum non esset, quam in partem inclinaret. Excussa igitur sunt Bergomi scripta omnia, monumenta omnia diligenter conquisita, nobisque pari humanitate ac diligentia transmissa. Allaboravit praeter ceteros vir humanissimus, supraque laudatus Guerrinus, transmissit nobis dissertatione prolixâ, quâ ostendere nititur, duces Bergomi fuisse sub finem seculi III & initium IV, Crotacium, Lupum, Adleydam, Gratam, Hesteriam, ut traditio habet Bergomensis. Addidit Dissertationi humanissimas literas, quibus petebat, ut quamprimum res ulterius examinaretur, ac prima occasione captata, Henschienii dubium deponeretur. Facere id modeste renuerunt Majores mei loco non suo, praesertim quod, expensis rationibus omnibus, sententia, in quam inclinabat Henschienius, non retractanda videretur, sed confirmanda: ad hunc itaque locum traditio illa de ducibus Bergomensibus fuit remissa. Qua de causa sedulo expendam rationes omnes, quibus illa traditio nititur, iisque perpenis, rationes allegabo, cur non videatur admittenda.

15 Ad probandam traditionem urbis suae profert Guerrinus auctoritatem scriptorum quorundam recentiorum, quos omnes breviter commemorabo, cum eadem ad illos sit responsio. Bartholomaeus Peregrinus in Vineâ Bergomensi, Franciscus Bellafinus in Historia originis & temporum urbis Bergomi, Joannes Chrysostomus Zanchus in Opere de Origine Orobiorum & Cenomanorum hos duces memorant; at scriptores hi sunt seculi XVI. Jacobus Philippus Forestus Bergomas, qui floruit sub finem seculi XV, in Opere de Claris mulieribus cap. cxi hac de S. Gratæ asserit: Grata matrona, & pudicissima virgo, genere & dignitate insignis, sed admirandis virtutibus & sanctitate insignior, eo anno, quo divus Constantinus Magnus totius imperii monarchiam est assecutus, post devictum hujus seculi cursum, meritis gloriosa & optimâ senectute apud Bergomum Cisalpinæ Galliae civitatem suam,

E Henschienius non ausus est admittere duc. s. Bergomi seculo III & IV.

F

Pro asserendis his ducibus profertur auctoritas scriptorum seculi XV & XVI,

AUCTORE vitæ finem sortita est. Hæc itaque ex Bergamo urbe originem ducens, Lupum ditissimum ipsius urbis ducem habuit parentem, cui cum filia hæres esset, eidem opulentissimum extitit patrimonium. Quæ cum ab ipsa sua adolescentia inter cæteras suæ regionis fæminas evasisset speciosissima, afferunt cuidam magno Germanorum principi fuisse desponsatam; sed nuptiæ numquam celebratæ. Hæc partim favent hodierna traditioni Bergomensis, partim adversantur. Nam non nisi unum Bergomi ducem memorat Lupum, de ducatu Gratae tacet. At nihil attinet hæc studiosius investigare; neque enim ea est ætas Bergomatis, ut ipsius auctoritas magnum pondus traditioni adicere possit: recurrendum igitur est ad fontes, unde sua hausere recentiores illi.

Pinamontis brographi: lectiones Mss., & inscriptio antiqua, ut volunt;

B

16 Fons autem totius hujus traditionis videtur historia Vita S. Gratae per Fratrem Pinamontem scripta, de qua § 1 fusius egimus. At quam parum ad fidem faciendam congruè scripta sit hæc historia, jam ostendimus, & ulterius in notandis ad illam ostendemus. Addunt tamen ad auctoritatem horum scriptorum quadam alia. Primo lectiones Mss., de quibus num. 13, quæ monumenta vocant antiqua. At has esse Pinamonte posteriores, ibidem jam probavimus. Deinde inscriptionem, ut aiunt, antiquam à Celestino in Historia Bergomensis part. 1 lib. 2 cap. 16 his verbis relatam: Quia ob præclara tum prudentiæ tum fortitudinis gesta Crotacius à Probo imperatore primus Bergomi dux declarari meruit, qui Lupum genuit, sub cujus imperio Catholicæ fidei prius à divo Barnaba jacta semina in universo populo floruerunt, civitas hæc perpetuè illi venerandæ memoriæ monumenta dicavit. Hanc epigraphen narrat fuisse sub imagine sedentis cæsaris, imponentisque coronam capiti equiis cuiusdem genua flectentis, qualem modo coronam gestant duces Veneti. Non dicit Celestinus, quàm antiqua sit hæc inscriptio. At verò non esse admodum antiquam ex variis manifestum est.

sed hæc nupera admodum probatur.

C

17 Primo in eadem aula fuit alia inscriptio, quam duobus abhinc seculis postquam testatur Guerrinus in dicta Dissertatione Ms. ad nos missa, quamque post primam recitat Celestinus, his verbis conceptam: Anno virginis partus cclxxx propriis ducibus regi cæpit, Crotacio primùm, quo imperante totius provinciæ Venetæ caput fuit: divis deinde Lupo, Adleida, Grata, Hesteria. Verisimile itaque est, priorem eodem cum hac tempore postquam. Secundo antiqui Christiani sanctos suos non nominabant Divos, prout hic vocatur sanctus Barnabas: mos ille gentiliū erat, qui divos vocabant, quos in deorum numerum referebant. Tertio inepta prorsus est inscriptio tota sine ulla epocha temporis, quo res pretenditur facta, quove ipsa posita inscriptio: deinde monumentum ineptè Crotacio pagano dicitur erectum, quia sub Lupo floruit religio. Quarto nulla hujus inscriptionis mentio apud Pinamontem, qui alias recitat minùs ad rem facientes: unde colligas ipso saltem esse posteriorem. Denique mendacem esse atque fictitiam inscriptionem istam, omnibus argumentis probabimus, quibus ostendemus hos duces Bergomi non fuisse.

aliæ inscriptiones, quarum nulla antiqua: Moyses, quem citant, per timet ad seculum XII.

18 Afferunt & alias hujusmodi inscriptiones Bergomates, sed uno verbo dixisse sufficiat, nullam ex iis esse antiquam. Moysen etiam poetam in auxilium advocant, citatum jam à Pinamonte in Vita cap. 7 apud nos 2, cumque scripsisse volunt anno salutis 707. At Muratorius, qui in scriptoribus rerum Italicarum carmen Moysis

prelo reddidit tom. 5 à pag. 529, in pravia ad illud monitione eruditè ostendit, Moysen scripsisse carmen suum seculo XII, non VIII: atque sub finem præfationis ira monet. Quod superest, originem Bergomensis urbis Moyses multis fabellis infarsit, scilicet pro suorum temporum genio. Quapropter exigui momenti esse potest Moysis hujus calculus, sive illius ætatem spectes, sive scribendi methodum. Guerrinus quidem in recusa rerum Bergomensium Synopsi pag. 23 & sequentibus, Muratorii argumentis quibusdam respondere conatus est, sed non omnia attigit, neque tam solidè, quæ tetigit, solvit, ut sententia Muratorii non videatur præponenda. De Moysen paulo post agemus pluribus, de inscriptionibus etiam quandoque recurret sermo. Hæc sunt, quæ in favorem traditionis Bergomatium de antiquis ducibus suis reperio; nunc expendenda, quæ hanc opinionem planè evertunt, argumenta nec pauca nec levia.

19 Primus Bergomensium ducum memoratur Crotacius, à Probo imperatore, ut volunt, constitutus. Res gestas Probi scripserunt auctores varii, præ ceteris accuratè Flavius Vopiscus, atque ex eo aliisque Tillemontius tom. 3 de Imperatoribus à pag. 420. Unde ergo factum dicemus, ut rem tantam memoria posterorum non commendarent? An ignoravit Vopiscus Crotacium ducem Bergomi statutum? At hoc prorsus est incredibile, cum ad quatuor successores ille Crotacii principatus fuerit propagatus, si fides habenda Bergomatibus. An dignum non putavit hoc factum, quod historia sua insereret? At res longè minores inseruit. Sub finem verò historiae monet sequentia: Hæc sunt, quæ de Probo cognovimus, vel quæ digna memoratu existimavimus. Itaque, cum ducatus Crotacii celebrior fuisset, quam ut memoratu esset indignus; latiorque, utpote totam provinciam Venetiam complexus, & in posteris saltem diuturnior, quam ut latèrè Vopiscum potuisset; non alia de causa ab illo auctore non memorari videtur dux Crotacius, quam quia à Probo numquam fuit institutus. Argumentum hoc negativum vim maximam habere debet, quia idem ille Crotacius usque ad seculum duodecimum omnibus omnino auctoribus fuit incognitus.

20 Aliud contra traditionem Bergomensium argumentum petitur ab initio ducum in Italia; quod jam objecit Henschenius laudatus in Actis SS. Lupi & Adleyde, ubi num. 6 ita habet: Repugnat tali credulitati ipsa traditio popularis, quæ duces Bergomatium facit, quales ante Longobardorum in Italia regnum nulli fuerunt. Non omnes, si verba tantum spectes, huic Henschenii dicto assentiuntur. At si de re agatur, non dissentient, aut certè dissentire non debent. Antonius Caracciolus in Monumentis ecclesie Neapolitanae cap. 30 sect. 1 probat ducum in Italia institutionem Constantino Magno esse posteriorem, & ad Justiniani tempora revocandam, quod satis est ad intentum nostrum. Scipio Maffei in Historia Verona lib. 10 latè agit de prima ducum institutione in Italia, contenditque illam non Longobardis, sed Græcis tribuendam, ante Longobardorum in Italiam adventum. Satis id quoque ad propositum nostrum: lubet tamen paucis examinare, an Longobardi, ut vult Maffei, non aliam induxerint mutationem, quam quod urbibus occupatis, pro Græcis ducibus, suos imposuerint.

21 Paulus Diaconus lib. 2 de Gestis Longobardorum

D

Ducatus Crotacii fictitiū probatur omnium antiquorum silentio;

E

F

quia ducum in Italia institutio longè posterior;

A *bardorum cap. 32, post relatam cap. 31 Cleph quorum, si Longobardorum regis cadem, ita scribit. Post*

cujus mortem Langobardi per annos decem regem non habentes sub ducibus fuerunt. Unusquisque enim ducum suam civitatem obtinebat: Zabani Ticinum, Uvaillari Bergomum, Alachis Brixiam, Evin Tridentum, Gifulphus Forum-Julii. Sed & alii extra hos in suis urbibus triginta duces fuerunt. Ita ille tom. 1 *Scriptorum Italia pag. 436. Duces quidem illi electo rursus Longobardorum regi deinde fuere subiecti, ut vasalli supremo domino, in regimine tamen urbium suarum permanserunt, illudque ad posteros etiam propagarunt. Tales non fuere Gracorum duces; nam duces Longobardorum urbes suas regebant, ut earum domini; Gracorum vero duces, ut imperatoris aut exarchi administrati. Hoc itaque loco, id est, post mortem Clephonis, secundi Longobardorum in Italia regis, ducum innumera statuendum videtur, si duces quarimus urbium suarum dominos, & non solo nomine a gubernatoribus distinctos. Hac breviter pro illorum sententia, qui duces Italos a Longobardis dixerunt habuisse initium, a quibus verbis magis quam re ipsa diffidet laudatus Maffei. Nunc ad rem nostram propius reveriamur.*

B *22 Duces, quos novis a seculo III & IV obtrudunt Bergomates, eo describuntur modo, ut fuerint ditionis sue domini, supremo tamen imperatoris dominio subiecti, quales sunt vasalli seu feudatarii, uti hodie loquimur. Etenim dum corona ducali ab imperatore Probo redimitum pingunt Crotacium, dum in alia epigrapha dicunt, Propriis ducibus regi cepit Crotacio primum... deinde Lupo, Adleida, Grata, Hesteria; dum Adleidam, Gratam, Hesteriam, a populo regimini urbis admotas, dum Lupum patri successisse scribunt: vel hac omnia commentitia esse necesse est, vel duces memoratos Bergomo praefuisse, non ut imperatoris praefectos, sed nomine suo, quemadmodum duces Longobardi praefisse urbibus suis perrexerunt, etiam post reges restitutos. At jam probavimus, tales duces ante Longobardorum regnum in Italia non fuisse sub Romanorum imperio. Itaque fabulosas esse has inscriptiones, has populi electiones, has hereditarias successiones, dicamus necesse est; & hanc ducum Bergomensium seriem esse prorsus incredibilem.*

C *23 In Actis S. Alexandri, qua dedi xxvi Augusti, num. 9 dicitur, quaedam matrona... meritis castissima, & nomine Grata, (in Officio antiquo de S. Alexandro Vidua vocatur) corpus sancti Alexandri sepelisse in praediolo suo. Hanc ipsam volunt Bergomi postea ducem, Lupi & Adleyda ducum filiam. At quis credat tantam Gratae dignitatem ab auctore fuisse silentio involutam? Quis existimet nullam Lupi & Adleyda mentionem facturum fuisse auctorem, si Bergomensium tunc administrasset rempublicam? Hesteriam in sepeliendo sacro corpore sociam Gratae fuisse contendunt. Altum rursus de Hesteria in Actis Alexandri silentium. Templum unum a Lupo, duo ab Adleyda, tria a Grata, adificata scribunt. Quis in animum inducat credere, id factum esse, ut advertit Henschenius, initio seculi IV, persecutione contra Christianos tunc vel maxime faviente, ut notissimum est, Diocletiano & Maximiano tyrannis extremos adhibentibus conatus ad exterminium nominis Christiani, tum in omnibus aliis provinciis, tum maxime per Italiam. An ignorare Maximianum ejus-*

que praefecti potuere tot Bergomi templa structa? An id permittere tyrannus sui dissimilis potuit? Res sane miraculo similis videri debuisset, regnasse Bergomi quatuor Christianos principes, templa struxisse plurima, cives fere omnes ad fidem convertisse, dum saeviret per Italiam Maximiani gladius, ac Bergomi etiam quosdam caelo transmitteret. Attamen rem tantam, tamque stupendam vel ignorarunt illius temporis scriptores, alique eodem seculo secuti, vel indignam putarunt, quam memoria proderent; quod non minus stupendum. Imo, qui Acta S. Alexandri postmodum scripsere, nullam templi Alexandro adificati mentionem faciunt, ubi id locus exigebat: In quo loco, inquit Aetorum auctor num. 9 locum sepulcri designans, semper Dominus meritis beati Martyris exoratus ostendit prodigia, & vota supplicum complet. Cui templum non memorat, si templum ibidem a Grata jam erat conditum?

24 Objicit praeterea Henschenius nomen Adleyda Longobardicum, sive Teutonicum, & matrimonium Gratae assertum cum principe Germanico in Germania. Neque enim pro seculo III aut IV hac sunt verisimilia. Minus etiam verisimile est, quod hodie adjungunt aliqui, cum marito in virginitate vixisse, ut acute scilicet ostendant, quomodo & vidua fuerit & virgo. Petita nempe fuit in matrimonium Grata a sponso, forma ejus pulchritudine capto; ubi vero eam accipit uxorem, ab ea prorsus abstinet homo ethnicus. Prodigium id est, si vera narrant Bergomates: at hujusmodi prodigia sine idoneis testibus fidem non inveniunt. Plura adferri possunt argumenta, quibus supersedeo, cum hac sufficere existimem. Lapsus item chronologicos non exagito; ne sim longior. Carmina tamen Moysis Bergomatis, in quantum ad rem jaciunt, excutienda, ut pateat, quam undique labascet praecipuum Bergomatium argumentum.

25 Ponam verba Moysis, prout citantur a Moysen Pinamonte in Vita cap. 2.

Hinc ubi procedes paulum titanis ad ortum, Respice Crotacii felicem divitis ortum (hortum:)

Quem regina potens ambivit marmore Grata, Pergameae sedis regeret cum sceptris beata.

Regina vocatur Grata, inquit, quia regi Germano fuit nupta. At, si poeta credimus, regina vocatur, quia regina Bergomensium rempublicam administrabat, id enim significant haec verba: Pergameae sedis regeret cum sceptris, nec regina modo, sed potens regina. Et sane divitiis potentem fuisse oportet, si quadriennio regni sui tria templa cum xenodochio adificavit, amplisque redditibus ditavit; si hortum Crotacii marmore cinxit. Sed magnopere mirandum, cur hunc hortum, in quo idololatria vigeat, ubi Crotacius, si Celestino memorato lib. 2 cap. 18, & Guerrino in Synopsi pag. 3 credendum, gentilium superstitione in divos relatus, adorabatur, tantopere adamasset regina Christiana, ut regis magnificentiâ marmore cingeret. Sed redeamus ad Moysis carmina.

Illic omne viret genus omni tempore florum, Ex quibus aegrotos fanans vis exit odorum.

Hi flores, si prodigiosam sanandi vim haberint, attribuendi videntur S. Alexandro ibidem occiso: sed merito miramur, nullam in Actis hujus sancti martyris de his mentionem fieri. Ex hoc tamen loco proflexisse videntur, qua de Lupo per flores ad fidem converso tradit in Vita

ex quo evincitur fabulosas esse Bergomatium inscriptiones.

Evertitur opinio Bergomatium aliis rationibus,

multis brevitaris studio omissis.

E

F

AUCTORAE
J. S.

Lupi Guarnerius, quamvis multum sint diversa. Diviso, inquit, consilio factum est, ut qui corpus S. Alexandri efferebant, defessi in itinere, deposito feretro, tantisper morarentur, dum se ex labore reficerent. Quo in loco feretrum positum est, ibi terra cruore perfusa purpureos flores, ex quibus suavissimus odor efflabatur, edidit. Hac oblata occasione miraculi, Grata decerptorum florum fasciculum ad patrem attulit, & cum rem omnem ordine narrasset, ad patris nares flores admovit: *verbisque ad rem congruis usa, patrem ad fidem convertit. Suspicio, inquam, ex floribus Moysis hanc deductam consequentiam; neque enim aliud hujus conversionis invenio vestigium. Eadem per flores conversio Lupi narratur in lectionibus Mss. S. Lupi, sed flores accepti dicuntur ex loco, ubi S. Alexander occisus, quod propius saltem ad Moysen accedit. At lectiones illa non tam antiqua sunt ut fidem iis tuto habere possimus.*

26 Pergamus cum Moysa.

ostenditur:
cujus ob-
scura verba
ad rem non
faciunt.

B

Crotacus hujus avus reginae dicitur illam Constituisse bonis propriis magnopere villam. Unde fuisse locum veteres dixere vocatum, Cujus & ipse locus conservat corpus humatum. Signa dei manifesta tibi dabit alta columpna, Post obitum Domino quem gens fabricavit a lumpna.

Post qua ita subjicit Pinamons: In hoc siquidem loco posita fuit statua quaedam, quae PLOTACIO vocabatur, ubi daemona colebantur: ab hac etiam statua quidam locum praedictum PLOTACIUM vocaverunt. Plotacio certe & statua & locus vocatur in Aetis S. Alexandri, quae & Moysa & Pinamonte longe sunt antiquiora, neque ulla ibidem Crotacii fit mentio. Unde in Commentario ad Aetia xxvi Augusti num. xi dixi, Moysen verosimilius respicere ad antiquiora tempora, quibus etiam reges Bergomi fuisse paulo ante dixerat his verbis:

Hic veterum fulgent miranda palatia regum. Ex quibus concludo, Oedipo opus esse, ut intelligamus, quid poeta ille voluerit, neque ex eo pro traditione Bergomatium argumentum desumi posse, cum incertum sit, de quo tempore, ac de quibus personis agat. Insuper colligimus ex dictis, quam incerta secutus sit monumenta Frater Pinamons: ut vel hinc fiat verisimile, multa, quae de diversis feminis ejusdem nominis invenit, in unam S. Grata confudisse, nobisque tradidisse Vita historiam, cujus confusionem facile perspicere, sed difficulter admodum possis extricare. Ceterum Moysen, etiamsi de Grata locutus esset, nobis non repugnare, patebit & sequenti.

§ III. Aetas SS. Lupi & Adleydae Bergomi ducum probabiliter assignata: conjectura de duabus Grata confusis: aliqua Vitae dubia discussa.

Quae disputavimus & precedenti, non eo tendunt, ut in dubium revocemus, an SS. Lupum & Adleydam civitatis suae principes ha-

beant Bergomates; illud solum probare intendimus, non eo vixisse tempore, quo eos vixisse sine antiquorum testimonio hodie contendunt Bergomates: Sanctos illos fuisse Bergomi, principes etiam urbis fuisse, eorum traditioni credimus; neque interesse vel ad Sanctorum, vel ad Bergomatium gloriam existimamus, tertione an octavo seculo floruerint Sancti, modo constet Sanctos fuisse, ac Bergomi principes. Hoc itaque loco inquirimus, qua probabilis aetate floruerint SS. duces Lupus & Adleyda; ex quo deinde colligemus, utrum illi sanctam Grata habuerint filiam: ac, si habuisse videantur, an eadem haec sit, quae S. Alexandri corpus sepultura curavit tradendum. Caestinus in Historia Bergomensis part. 1, lib. 2, cap. 17 nummum exhibet, qui continet ab una parte Bergomum, ab alia ducem Bergomensem cum hac epigrapha: LUPUS DUX PERGAMI. Nummum hic vide, qualem dedit Caestinus, cuius aureum reperiri similem affirmat.

D
Nummus
Lupi Ber-
gomi ducis.
Longobar-
dorum tem-
pore cufus.

E

Observat recte laudatus Caestinus, hunc ducem non esse, quem Crotacii filium & Gratae patrem volunt seculo III, sed ducem Longobardum: neque item hunc nummum a posteris cufum ad honorem S. Lupi; hi enim titulum Sancti non omisissent. Praedictus auctor insuper cap. 31 inquit, a quo duce praedicti nummi cufi fuerint, multisque rationibus probat, cufos esse a Lupo duce Longobardo, quem sibi Carolus Magnus cum regno Longobardorum subiecit, atque ad fidem Catholicam convertit. Praecipuas rationes perstringam breviter, non ut sententiam ipsius sequar de Lupo gemino Bergomatium duce, sed ut ostendam, Lupum aliquem sub finem seculi VIII Bergomo ducem praefuisse.

28 Prima ratio, allata cap. 17, petitur a corona, qua redimitus exprimitur Lupus: neque enim corona hac ducalis videtur usitata fuisse seculo III aut IV. Altera ratio est, quod facultas cudendi nummos sub imperatoribus Romanis non videatur data fuisse urbibus Italia, data vero fuerit a Desiderio Longobardorum rege ducibus Longobardis, ut testatur, inquit, Joannes Annius Viterbicus duci concessam. Tertia, qua omne sibi dubium sublatum dicit, sunt Mss., & inter illa Chronicum Gregorii Morelli, qua omnia asserunt Ducem Bergomi, nomine Lupum, inventum fuisse a Carolo Magno, cum bellum gerebat cum Desiderio Longobardorum rege, regnumque Longobardicum sibi subigebat. Adjicit & aliud argumentum ex barba oblonga Lupi, quam nummus exhibet. Hisce ego rationibus hoc adjicio argumentum. Scribitur in nummo dux Pergamentis. At egregie probat cap. 30 Caestinus, urbis nomen ante Longobardorum tempora fuisse Bergomum, non Pergamum, quod tempore Longobardorum fuit introductum. Ergo nummus ille post ingressum Longobardorum in Italiam fuit procius: nec est, cur alteri eum tribuamus, quam Lupo a Carolo Magno converso.

F

aliaque mo-
numenta
probat.

De

A De hoc Lupo narrat cap. 32 ex Gregorio Mor-
rello & aliis duobus Mss., post modicam defen-
sionem Carolo se subiecisse, fidemque Catholicam
fuisse amplexum: nam paganus erat, id est A-
rianus, ut vult ex sequentibus Caelestinus, an re-
tē, defectu monumentorum asserere non possum.

Lupum
Bergomi
ducem fuisse
seculo
VIII:

29 Idem auctor lib. 3 cap. 1 Lupum cum Ca-
rolo profectum narrat, ad subjiciendas Longo-
bardorum reliquias quasdam; cap. 2 reversum
cum Lupo Carolum Bergomensis ecclesiae varia
concessisse privilegia, quae & alii auctores refe-
runt. Tempora itidem quadam instaurasse; qua-
dam nova edificasse, corpusque S. Alexandri
veneratum esse, dixerat jam cap. 32 lib. 2. Ve-
rūm hac curiosius pertractare necesse non est ad
propositum nostrum. Satis ad intentionem meam
est, Lupum Bergomi ducem inventum esse, eum-
que ad fidem Catholicam conversum. Juvabit ta-
men etiam meminisse, templa eodem tempore in-
staurata. Hisce enim praesuppositis, probabiliter
saltem aetate SS. Lupi & Adleyda conjugis ejus
detegemus, ac Gratam pro una forsan geminam
deprehendemus. Ut autem clarius procedamus,
duo observanda; primum ex traditione diuturna
ecclesiae Bergomensis, S. Lupum praefuisse aliquan-
do reipublica Bergomensis, conjugemque habuisse
Adleydam; id enim jam à seculo XIII huc usque
constanter creditum est, ut intelligimus ex Pina-
monte, ipsumque secuti auctoribus: neque vi-
demus, unde hac opinio facile oriri potuerit, si
res ita se non haberet. Secundum probatum suf-
ficienter putamus, nempe Lupum non floruisse
Diocletiani & Maximiani temporibus. His ita-
que notatis, rem totam brevi ratiocinio conficio.

quem sum-
mum Lu-
pum esse

30 Habuit Bergomum S. Lupum civitatis suae
principem & ducem. Non autem alium habuit
civitatis suae ducem, Lupum nomine, prater
Lupum, qui sub finem seculi VIII à Carolo Ma-
gno victus, & ad fidem conversus fuit. Hic ipse
igitur credendus est Lupus, quem Bergomates
Officio colunt ecclesiastico, dudumque cum con-
juge Adleyda coluerunt. Singula nunc paululum
elucidemus. Alium non fuisse Lupum ducem
Bergomatibus, colligimus ex silentio Pauli Diaconi
scriptorumque omnium; neque enim licet sine
ullo teste Luos fingere, aut Bergomatium du-
ces. Hunc verò sub finem seculi VIII fuisse, ex
variis auctoribus probatum est: nec obstat silen-
tium Pauli Diaconi, qui usque ad ea tempora
Historiam suam non perduxit; nec aliorum scri-
ptorum; nam nullus, qui quidem seppar Lupo
vixerit scriptor, hactenus, puto, innotuit, qui
Bergomatium & Longobardorum res accuratè
pertractavit. Itaque mirari non possumus Lu-
pum à principibus seculi IX, X & XI, ac seculis
postea scriptoribus non commemorari, indeque
ortam esse confusionem, quam in ejus historia ho-
die regnare perspicimus.

varia sua-
dent argu-
mentis.

31 Si nobis ad manum essent monumenta
Mss., quae citavit Caelestinus, quaeque ducem Lu-
pum indicaverunt; forsan ibidem & Adleydam
reperiremus uxorem, & Gratam filiam. Adley-
da certè nomen Longobardicum tempore impri-
mis convenit, conveniunt & Gratæ nuptia cum
principe Germano, quas jam Pinamons asseruit,
aliquae post ipsum, non eodem tamen modo, scri-
pserunt. Conveniunt huic etiam tempore adifica-
ta templa per Lupum, Adleydam, Gratam,
opibus forsan Carolo Magni ad id adjutos, cum
id etiam Carolo acceptum referant aliqui, qui
tamdiu certò Bergomi non substituit, ut id per se
perspicere poterit. Convenit & huic Lupo, quod

ad Catholicam fidem dicatur conversus S. Lu-
pus. Neque mirari possumus, hominem, modò
conversum, mox sanctum evasisse: cum eodem
ferè tempore illustre habeamus exemplum in Wit-
tekindo Saxonum Westphalorum duce, Carolo
Magni itidem operà ad fidem converso, de quo
ita majores nostri tom. I Januarii pag. 380:
Quoniam, ut Apostolus praedicat, ubi supera-
bundavit delictum, saepe superabundat & gratia;
evenit quandoque, ut qui acerrimo bello Ecce-
siam Dei fuerant persecuti, ii deinde pro ejus
honore gloriosè depugnent, atque insigni flo-
reant sanctimoniae laude. Quo in genere eximie
fese Wittekindi Saxonum ducis virtus extulit;
qui cum annos plures bella cum Francis, non
tam pro gentis suae libertate, quam odio Chri-
stianae religionis gessisset, tandem divinam gratiam
emollitum, ad exosa prius sacra complectenda
adjecit animum eo ardore, ut deinceps & pie-
tatis haud vulgarem gloriam vivus, & Divorum
post mortem honores sortitus sit. Hac Lupo no-
stro magna ex parte convenire possunt. Itaque
vehementer suspicamur, hunc esse sanctum Lu-
pum, quem colunt Bergomates.

32 S. Gratam Lupi & Adleyda filiam asserit
Pinamons in Vita, eumque secuti auctores plu-
rimi. Gratam verò, quae S. Alexandri filius cu-
ravuit, horum filiam non esse, ex dictis abundè
demonstratum est. Porro non existimamus Pina-
montem, virum piū, imponere voluisse lecto-
ribus suis; neque videmus, unde in hanc opi-
nionem deduci potuerit, nisi Lupus & Adleyda
filiam revera habuerint, hoc nomine appellatam.
Unde in eam deducor sententiam, ut existimem
S. Gratam, quam colunt Bergomates, Lupi &
Adleyda reipsa filiam fuisse; cum & alia sint,
quae id suadeant. Primum enim quatuor num. 2
dedimus martyrologia, quae Gratam Virginem
nominant; at virginem nominare non potuere
sanctam illam mulierem, Gratam etiam nomine,
quae S. Alexandrum sepelivit; cum in Actis S.
Alexandri matrona appelletur. Itaque ad aliam
omnino Gratam videntur hi martyrologi respexisse.
Adde, quòd Martyrologium illud unum, in
quo S. Gratam viduam vocari num. 2 vidimus,
sepulturam S. Alexandri ei attribuat, alioque
S. Gratam die commemoret, puta ad xxvi Au-
gusti cum Alexandro. Martyrologia verò, quae
virginem dicunt, nec sepultura S. Alexandri
meminerunt, nec eodem cum Alexandro die
Gratam annuntiant. Unde diversus commemora-
ri Gratas verisimile est, ac Gratam Lupi filiam
virginem vocari, illam verò Gratam, quae S.
Alexandrum sepelivit, dici viduam.

33 Accedit ad argumenta praedicta, quòd
nullum S. Gratæ cultus vestigium reperiam an-
te seculum XI, quo corpus ejus ab Ambrosio epi-
scopo, ut dicemus § 4, à loco sepultura trans-
latum fuit ad templum ejus nomini dedicatum.
Atqui credibile non est, mulierem, quae septin-
gentis jam annis latuerat, neque ulli Martyro-
logio inserta erat, tum demum cultum adeptam
esse. Adde traditionem Bergomatium, quae ho-
spitale ab ea constructum, quae varia templa me-
morat adificata: hac enim in curatricem fune-
ris S. Alexandri non cadunt, ut ostendimus;
congruunt verò quàm optimè Gratæ Lupi ducis
filiae. Ex dictis concludo, S. Gratam, quam co-
lunt Bergomates, probabiliter esse Lupi & Ad-
leyda filiam, atque seculo VIII, vel initio seculi
IX videri adscribendam: nec alia de causa ad an-
teriora tempora relata esse, quàm quòd eam

AUCTORE
J. S.

Varia ra-
tiones sua-
dent duas
esse Gratæ.

F

quas confu-
dit histori-
plus;

AUCTORE cum altera confuderit Pinamons biographus. At
J. S. ne hac confusio lectori videatur incredibilis, quam
facile potuerit Pinamons in eam labi, breviter
ostendam.

34 Habuit memoratus auctor Acta S. Alex-
xandri martyris: nam ex iis quadam descripsit,
ut in annotatis monebo. In his reperit Gratom
ut facile fieri potuisse ostenditur.
pam mulierem, qua sanctum martyrem sepeli-
vit. Habuit scripta Moysis Bergomatis, qua ci-
tat, ubi Gratom quamdam invenit Crotacii ne-
prem, eandemque reginam nominatam. Habuit
haud dubie monumenta quadam, aut certe tra-
ditionem Bergomatium, qua Gratom docerent
Lupi & Adleyda ducum filiam: nam id ipsum
finxisse non auctore. Habuit traditionem, aut
forsan etiam scripta quadam de templis à Lupo,
Adleyda ac Grata constructis. Hinc, cum non
satis historia & chronologia peritus esset, existi-
mare potuit eandem ubique esse Gratom, præ-
sertim cum testetur se undique ex chartis & in-
scriptionibus vitam collegisse; itaque potuit se-
cum ratiocinari. Grata filia est Lupi, neptis Cro-
ticii; Crotacius itaque pater Lupi. Rursus:
Grata sepelivit Alexandrum Maximiani tempo-
re martyrio coronatum; vixit igitur & Grata,
& Lupus eodem illo tempore Maximiani, nec
multo ante Crotacius. Viden, qua maxime dis-
iuncta sunt, quam facili errore conjungi potue-
rint, si eandem ubique Gratom intelligamus?
At si Gratom Lupi filiam distinguamus à ma-
trona illa, qua S. Alexandri corpus sepultura
mandavit, evanescent illico omnis illa ducum se-
ries, contra historicam veritatem conficta. Regi-
na autem illa Grata, à Moysse poeta memorata
cum avo Crotacio, ad proavos reges, Christo nato
diu anteriores, si vera de iis quidam narra-
verunt, videtur ableganda; nisi quis existimare
maluerit, Lupi filiam poeticâ licentiâ Reginam
vocari, quod nostra sententia non repugnat: po-
tuit enim & illa seculo VIII avum habere Crotacium,
quem divitem Moyses, non principem,
ut corruptè nunc legitur, nec Bergomi ducem
vocavit, uti nec Pinamons biographus. Id male
ex eorum dictis collegerunt posteri, quò minus
miremur etiam Pinamontem quadam non rectè
collegisse.

35 Quæret hic aliquis, si S. Gratom admit-
tamus Lupi filiam, à precedenti ejusdem nomi-
nis vidua distinctam, an illius nuptias cum prin-
cipe Germano revera factas, illamque Bergomi
ducem post parentes fuisse, credendum putemus.
Hac duo hoc loco elucidanda veniunt. De nup-
tiis variè admodum loquuntur auctores. Pina-
mons in Vita cap. 4 nuptias omnino factas, ma-
trimoniumque consummatum innuit, dum ita
scribit. Grata in juvenilibus annis regi, filio re-
gis, desponsatur; jam tunc fortita spiritum bo-
num, Tandem thoro maritali conjuncta, ele-
mosinis & operibus misericordiæ insistendo no-
bilem maritum, in quantum potuit, Deo devo-
tum effecit. Verùm non omnino rem mihi per-
suadet biographus, quod videatur illud collegisse
se ex Moysse poeta, qui Gratom vocat reginam,
ut sequentia insinuant: Et non solum quia pater
sanctæ Gratae... de regali profapia descendit,
sed etiam quia ipsa regi fuit maritata, idcirco
ipsa beata Grata regina appellata est, & egre-
gius ille verficator Moyses, qui Pergaminum
composuit, de ea tractans ipsam reginam appel-
lare non formidavit. Si meliorem sua opinionis
probationem habuisset Pinamons, illam, opinor,
adduxisset.

C
Matrimo-
nium S.
Gratae cum
principe
Germano
asserit Pi-
namons,

36 Certè Jacobus Philippus Bergomas in Ope-
re de Claris mulieribus cap. cx1, etiam si in mul-
tis Pinamontem sequatur, de matrimonio S. Gra-
tae ejus opinioni repugnat, atque ita rem enar-
rat: Quæ cum ab ipsa sua adolescentia inter cæ-
teras suæ regionis fæminas evalisset speciosissima,
asserunt cuidam magno Germanorum principi
fuisse desponsatam; sed nuptiæ nunquam cele-
bratæ. Desponsationem, ut vides, ex aliorum
opinione refert, matrimonium omnino negat. Un-
de ne ipsa quidem desponsatio omnino mihi vide-
tur certa; matrimonium verò magis etiam in-
certum, & minus probabile: neque enim dubi-
to, quin rationes quasdam habuerit Bergomas,
cur à Pinamonte dissentiret, virginemque voca-
ret; neque itidem sine ratione virginem nomina-
runt martyrologi ante citati, nulla nuptiarum
mentionem facta. Quod autem nuperi quidam scri-
ptores asserunt, maritatum fuisse, sed cum ma-
rito virginitatem servasse: inventum illud est sub-
tile quidem, & solvenda difficultati opportunum,
at non satis solidum: nam ante probandum erat,
cum marito conjugio alligatam vixisse, quam
rem tantam, tamque inusitatam, sine ullo anti-
quorum testimonio fingerent: quòd enim pauci
in matrimonio virgines vixerint, sufficiens fun-
damentum non est asserendi, id etiam hic conti-
gisse. Colligimus ex dictis, S. Gratom Lupi filiam
probabilius virginem esse, sive desponsata fuerit,
sive per procuratorem forsitan etiam nupta, sive
ne desponsata quidem, qua incerta existimo.
Nunc ad dubium alterum procedamus.

37 Bergomatium rempublicam gubernasse S. ducem Ber-
Gratom non agnovit Pinamons, ejus Vita scriptor. gomatiuum
Nam primò hunc Vita præfigit titulum: De san-
cta Grata nobili matrona Pergamentium. Ita ma-
tronam in titulo cap. 1; in titulo cap. 2 viduam
vocat. Deinde nullibi docet, ipsam civium suffra-
giis ducem electam, nullibi in dignitatem paren-
tum successisse, aut urbi præfuisse. At cap. 13
ita scribit: Quod beata Dei ancilla Grata opta-
ta quietis silentia convenienter habere non po-
terat, cogitavit Dei Famula modicum secedere,
& ibi propè locum alium ad habitandum eligere,
in quo usque ad finem vitæ posset in Dei servitio
permanere. Mox cap. 14 subjungit xenodochium
ab ea conditum, ejusque in illud secessum, &
cap. 18, Cum igitur, inquit, in prædicto ho-
spitali per multorum annorum spatia in Dei ser-
vitio perseveraret, . . . cœpit in prædicto xeno-
dòchio gravi corporis ægrotatione languescere;
mortemque in xenodochio, & sepulturam conti-
nuò subdit. Ex hisce manifestum esse existimo,
Pinamonti contrarios esse scriptores illos, qui eam
civium calculis civitatis regimini admotam, il-
lique immortalam dixere. Neque discrepat à Pi-
namonte Bergomas in abjudicanda dignitate du-
cali, dum ita scribit cap. cx1: Ea de causa ut
se mundo mortuam ostenderet, prima ea in urbe
claustralem vitam exercere cœpit, & plurimas
virgines sibi in Dei servitio congregans, gloriosis
virtutibus & miraculis valdè clara effulset. Potest
itaque dux vocari Sancta ob parentum dignita-
tem, non autem, ut videtur, ob suam urbis ad-
ministrationem.

38 Hesteriam in pluribus Gratae sociam ad-
jungit Pinamons: at sanctam aut martyrem S. Heste-
riam non dicit, multo minus Bergomatium ducem: Gratae so-
ciam
quamvis pietatem illius commendat plurimum.
Dubium videri potest, eademne hæc sit Hesteria
cum sancta Hesteria, quam XI Augusti colunt
Bergomates, si quidquid de S. Hesteria hoc tem-
pore

D
desponsatio-
nem solum
Bergomas:
cujus præ-
ferenda sen-
tentia:

E

F

S. Heste-
riam S.
Gratae so-
ciam

A pore referunt, ut verum admittimus: neque enim, quae scribit Pinamons, cum relatis de S. Hesteria satis concordant. Verum in tanta confusione rerum, ad Sanctos Bergomates spectantium, facilius credam, etiam in S. Hesteria gesta ex eadem confusione errores quosdam irrepsisse, quam dicam Hesteriam S. Gratae sociam, à S. Hesteria esse distinctam, quod ipsi Bergomates non sunt admitturi. Sanè S. Hesteria usque ad annum 1290, quo sacrum ejus corpus cum tribus martyrum corporibus inventum, ut refertur tom. III Julii pag. 204, incognita ferè fuit Bergomatibus, ita ut dubitare non possimus, quin valde incerta sint, quae de ea postmodum reperiuntur conscripta. Quae autem de ejus cum S. Grata familiaritate habet Pinamons, accipere potuit ex documentis quibusdam de S. Grata agentibus, indeque existimare in sepultura S. Alexandri Gratae non defuisse, quae in omnibus aliis non deerat. Hinc videmus, quo ex capite ad persecutionem Diocletiani referri potuerit, etiamsi eam seculo VIII cum S. Grata conjunctissime vixisse crederemus. Multa porro sunt, quae seculo potius VIII, quam Diocletiano imperante, in humanis fuisse suadeant.

B 39 Primò sepulta legitur S. Hesteria in templo cathedrali S. Alexandri martyris: at templum S. Alexandri anno 307, quo martyrio coronatam voluit, nondum erat edificatum, ut probavimus. Neque dici cum fundamento potest, postea in templum S. Alexandri illatum sacri corporis thesaurum: nullius enim translationis ante annum 1291 sit mentio; neque, si semel fuisset translata, Sancta memoria adeo fuisset abolita. Secundo Calesinus Hist. Bergom. part. 2 pag. 291 ex Sanctuario Bergomensi profert haec verba: Fertur etiam quòd in translatione ipsius inventa sunt ossa lucidissima, & velut auro & argento mixta, mirabiliter redolentia, licet quingentis annis abscondita stetit. Contigit hac inventio anno 1290, uti tom. III Julii pag. 204 legi potest unà cum inventionis & translationis historia. Ex hac Lect. 6 depromo sequentia: Ossa quoque integra, velut argentum lucida videntur, è quibus emanabat optimi odoris fragrantia. Unde si quingentis annis abscondita, idem fit quòd quingentis annis sepulta, ab anno 1290

C deducemur ad annum 790, & deveniemus ad aetatem S. Gratae Lupi ducis filia. Quod argumentum, modo verba rectè à Calesino citata sint, superiora etiam, quae de gemina Grata disputavi, utcumque confirmat. Tertio in Actis S. Alexandri nulla Hesteriae habetur memoria. Itaque socia potius fuisse videtur Gratae alterius, quam illius, quae Alexandro ultimum praestitit obsequium: neque enim Hesteriam omisisset auctor, feminam sanctam & illustrem, si partem in sepultura habuisset.

atque ex confusione duarum Gratarum perperam ad persecutionem Diocletiani relata.

40 Obstare tamen videtur his rationibus, quòd S. Hesteria sive Asteria colatur ut martyr, nihil enim de Hesteriae martyrio memorat Pinamons. Sed responderi potest, de martyrio Sancta nihil constare ex veteribus monumentis, adeoque hanc opinionem de ejus martyrio admodum esse incertam. Sanè ejus martyrium non pratermisisset Pinamons, si quid de eo innotuisset. Deinde si omnino constaret martyrem fuisse, non est cur etiam seculo VIII vel odio fidei, vel pro virginitate tuenda occidi non potuerit, itaque martyrii lauream redimiri. Quapropter, nisi duas sine sufficienti ratione Hesterias fuisse fingamus, dicendum videtur, hanc ipsam esse Hesteriam, quam XI Au-

gusti colit ecclesia Bergomensis, quaque eodem errore, quo Lupus, quo Adleyda, quo Grata horum filia, ad persecutionem Diocletiani fuerit relata, ita ut, detecto errore, seculo VIII videatur restituenda. Hac de duplici Grata, ex cujus confusione omnis error videtur natus, de Lupo, Adleyda, Hesteria, probabiliter disputata, ita velim lector accipiat, ut tantum his tribuat, quantum allatis rationibus tribuendum existimaverit. Neque enim certa nos attulisse existimamus, quod in tanta monumentorum penuria fieri non potuit: sed cum de Sanctorum illorum cultu constaret, ac gesta undique confusa & involuta videremus, illa, quantum potuimus, evolvere conati sumus. Hoc si quis melioribus instrumentis documentis prestare certius possit; illius nos libenter & gratanter amplectemur sententiam.

§ IV. Utriusque Gratae gesta probabiliter ordinata: Corporis translationes.

E

S I secundum dicta § precedenti duas admittamus Gratas invicem distinctas, quarum gesta confudit, unique attribuit biographus, pleraque, quae narravit, ut vera admitti poterunt, sublata personarum ac temporum confusione. Fuit itaque hic indicare, quid cuique videatur, quoque ordine tribuendum. Primam, quae Diocletiani & Maximiani tempore in humanis fuit, S. Alexandri martyris corpus in praedio suo sepeliit, quod in Actis S. Alexandri ad xxvi Augusti datis num. 9 narratur hoc modo: Dehinc post dies aliquot quaedam matrona veniens, meritis castissima, ac nomine Grata, beatum corpus inveniens, cum gaudio lætabunda excepit, illudque cum suis hominibus ad praedolum detulit suum, quod situm cernitur penes jam fatæ urbis Bergami muros, ibique cum aromatibus optimo sepelivit in loco. Quibus paulo post subjungitur: In quo loco semper Dominus meritis beati martyris exoratus ostendit prodigia & vota supplicum complet. Ex his verbis colligimus, templum S. Alexandro, ibi deinde structum, non videri huic Gratae attribuendum, cum auctor illius nullam faciat mentionem, ut fecisset indubie, si jam fuisset edificatum. Hac sola de hac Grata matrona nobis innotuerunt: reliqua omnia, nisi quis fictitia esse velit, alteri Gratae veniunt adscribenda. Prima Gratae memoriam annuntiat Grevenus in additionibus Usuardi ad xxvi Augusti verbis num. 2 datis, occasione ut videtur, alterius Gratae, cujus seculo XI memoria translato corpore celebrari cepit, ut infra narrabimus.

F 42 Grata altera, eaque ut videtur SS. Lupi uti & se- & Adleyda filia, secundum dicta § precedenti nata esse debuit circa medium seculi VIII; siquidem Lupum sub finem illius seculi à Carolo Magno superatum, atque religionem Catholicam amplexum diximus. Nobilis principi cuidam Germano forsitan desponsata, & si Pinamonti credimus, etiam nupta fuit. Verum, si desponsatio & nuptia revera sint facta, sublato immatura morte vel marito vel sponso, totam se piis operibus, divinoque cultui devovit, ac vitam ferè duxit solitariam, ita tamen, ut opes suas vel instaurandis vel construendis ecclesiis impenderet.

Post

AUCTORE
J. S.

Post obitum parentum ampli patrimonii heres, illud totum ad pia opera expendisse videtur. Tribus templis S. Alexandro vel instauratis, vel structis, xenodochium excitavit, in quod tandem ipsa secessit quietioris vitæ causâ; materque miserorum & pauperum jam dudum facta, se ipsa ad illorum sublevandas miseras totam addixit, illorumque se famulam fecit, ut cap. 14 narrat Pinamons: donec plena operibus bonis in eodem xenodochio ad Dominum migraverit, quod factum vi Kalendas Octobris scribit Pinamons cap. 13, Bergomas vero Kalendis Maii; sed hic diem obitus cum die translationis confudisse videtur.

43 Facta hac ferè omnia videntur sub episcopo Bergomatium Agino, de quo tom. 4 col. 414 & seq. in episcopis Bergomensibus sequentia scribit Ughellus: Aginus electus fuit anno DCCCLVIII, perque spatium LII annorum sibi creditam consultissimè rexit ecclesiam, fatoque functus est anno DCCCX, inque cathedrali sepulcrum accepit. Narrat suprâ citati auctores, hujus Agini temporibus Bergomum Carolum Magnum venisse, pluraque templa statuisse, non pauca demolita iterum excitasse. Jam notavimus, Carolum non tamdiu substituisse Bergomi, ut hac per se efficere potuerit; indeque templa, quæ à Lupo, Adleyda, ac Grata, leguntur edificata, videri à Carolo designata, illorumque curâ seu constructa seu instaurata. Hæc sunt, quæ in Vita S. Gratae usque ad obitum mihi videntur probabilia. Quæ autem de fide catholica, ipsius operâ propagata, in Vita leguntur; non quidem prorsus respicienda existimo; sed illa per episcopum & presbyteros, ipsa hortante opibusque juvante, videntur perfecta.

44 Relata S. Gratae morte, sic continuo subdit cap. 18 Pinamons: Sepulta autem fuit Pergami in prædicto xenodochio, quod ipsa ædificaverat, ubi sacrosanctum corpus ejus usque ad tempora venerabilis Ambrosii Pergamentis episcopi requievit: id est usque ad annum Christi 1027, quo translatum fuit, ut refert cap. 26. De hac translatione Ughellus tom. 4. col. 445 scribit sequentia: Anno MXXVII prima die Maii (Ambrosius episcopus Bergomas) transtulit corpus S. Gratae ex antiquo xenodochii templo ab ipsa fundato in ecclesiam monasterii S. Mariæ veteris Ordinis S. Benedicti, quam deinceps de nomine S. Gratae de Columnellis dixerunt, utpote quam haud ita pridem eidem Sanctæ dedicaverant. Nobile sepulcrum, ubi honorificè condita jacet, iis epitaphiis exornarunt.

Præful Ambrosius meritis, & nomine dignus
Corpus Matronæ justo sepelivit honore.
Digna fuit cælis Domino Matrona fidelis:
Semper Apostolico fungitur & folio.

Idem epitaphium recitat Pinamons: unde colligas, jam antiquum utcumque esse, neque forsitan diu post translationem positum, certè ante Pinamontem. Nihil autem in hoc epitaphio est, quod recentiorum opinioni faveat, nihil, quod disputatis à nobis non conveniat.

45 Subdit huic aliud Ughellus, quod multò est recentius, & Pinamonte posterius, ex cujus historia videtur compositum: aut illi certè in omnibus consonat. Recentius esse Pinamonte, colligo ex eo, quòd ipse illud non proferat, sed dicat, Circa loca illa tale epitaphium continetur, quod nunc dedimus. Accipe tamen & alterum Ughellianum, ut perspicias, ne in eo quidem quidpiam haberi, quod Pinamons non tradiderit.

Hic jacet, Ambrosius pater quam transtulit
olim,

Quæ patris patriæ condidit ossa pii.
Pergama quæ vanis docuit non fidere divis,
Attestans Christum regna tenere poli.
Dux Lupus hanc genuit: vinxit Germanicus
& Rex.

Quo functo repetit, patre vocante, solum.
Succurrit miseris tædas exosa jugales:
Ære potens condit plurima templa Deo.
Fida fatis comitem junxit se Hæstera virgo,
Infervire Deo cautiùs unde queat.
Cælesti nunc juncta choro pia vota precantum
Exaudita refert Grata beata Deo.

Hæc omnia satis congruunt cum dictis, excepta gemina, ut putamus, Gratae confusione, in qua poeta, ut in aliis, sequitur Pinamontem. Plura de hac translatione dabit suo loco Vita ipsa.

46 Festum hujus translationis quotannis celebrant Bergomates post Kalendas Maii die prima non impedita Officio semiduplici de communi Virginum, ut videri potest in Officiis ipsorum propriis, anno 1707 prelo datis. In hujus, inquit laudatus Ughellus, translationis memoriam in die Palmarum solebat Bergomensis episcopus post solennem precationem super ramos olivarum à S. Alexandri ad S. Vincentii cathedralem, atque inde ad S. Gratae templum solemniter progredi, ibique genuflexis monialibus singulis ramos olivæ præbere, illisque bene precatus solennem supplicationem illam explere. Refert hoc paulo prolixius biographus cap. 27. Hoc tempore die 1 Maii episcopus cum capitulo in translationis memoriam S. Gratae ecclesiam visitat, ut scribit Guerrinus in Synopsi sua pag. 59.

47 Alias sacri hujus corporis translationis memorat instrumentum authenticum impressum, à notario publico Bergomensi Antonio Facherio subscriptum, nobisque transmissum, cui titulus: Sepulcri antiquissimi marmorei, in quo primum S. Alexandri martyris Thebanæ legionis vexilliferi, & successivè S. Gratae Bergomi patronorum sacra condita fuere corpora, translatio. In hoc instrumento, narrata prima S. Gratae translatione, ita subditur: Cumque postmodum propter inceptum hujusmodi urbis, ut dictum fuit, munimen, prædicta quoque antiqua ecclesia S. Gratae nedum ruinam minaretur, sed jam cœpisset ruere; fuit propterea anno Domini MDLXIX pro executione mandati prædicti illustrissimi Cornelii Senioris (Bergomensis episcopi, quem Ughellus col. 504 ad cathedram Patavinam anno 1577 translatum scribit) extracta dicta arca cum sua capsâ, sic, ut præmittitur, clausa, & quâ decuit reverentiâ hujusmodi capsâ delata in ecclesiolam interiorem prædicti monasterii S. Mariæ veteris nuncupatam, ubi repositum reperiebatur prædictum antiquissimum monumentum S. Alexandri, & in eo pariter recondita fuit dicta capsâ, sacras reliquias & corpus S. Gratae continens, & servata usque ad annum MDCCXV.

48 Quando ex memorato sepulcri S. Alexandri vase, intra quod visum fuerat penetrare per illius rimulas seu fixuras humidum quoddam, ita ut dubitaretur sacras reliquias hujus B. Virginis tractu temporis facilè putrescere, aut consumi posse, regente Bergomatem ecclesiam illustrissimo D. Joanne Emo, fuit extracta dicta capsâ, & priùs devotè illis reliquiis expurgatis, in priori antiqua marmorea arca, seu mausoleo ipsius B. Gratae inaurato, & his litteris insculpto, SEPULCRUM S. GRATÆ VIRGINIS, post altare dictæ ecclesiolæ

ecclesia
Sanctæ quo-
tamis so-
lemniter ab
episcopo vi-
sitata.

E

Translatio
altera,

F

tertia,

A clefiolæ S. Mariæ elevato, eadem capsâ honorificè recondita fuit, & ibi asservata usque ad annum MDCXXVII.

quarta ad ecclesiam novam Sanctæ sacram.

49 Et tunc, sedente illustrissimo D. Augustino Priolo episcopo, etiam extracta fuit dicta capsâ lignea, duabus feris, ut prius, clausa, & deinde reverenter cum intortitiis, & aliis luminibus delata, & iterum in memorato mausolæo eminenti post altare primum exterius novæ ecclesiæ S. Gratae, nuper in ampliori, & augustiori forma jam reedificatæ, eidem S. Gratae inscriptum prope chorum, à parte dextera ingressus ecclesiæ præparato, & marmoreo tegumento etiam cooperto, & gypso linito fuit reposita, eodem vetustissimo sepulcro divi nostri patroni intra idem monasterium ad hanc usque diem asservato. *Subdit deinde relationem umbæ marmoreæ, in qua post S. Alexandrum sancta Grata fuerat posita, honorificè intra altare S. Alexandri deposita; quam dedimus in Commentario ad Acta ejusdem Sancti xxvi Augusti num. 26. Nunc Acta subjungimus, in quibus miracula quædam lector inveniet, de quibus nihil putavimus præmonendum: nam siquid dubii occurrat in annotatis explicabimus.*

B

V I T A

Auctore Pinamonte Peregrino
de Brembate.

Ex Ms. Bergomensis.

PRIOR CAPITUM DIVISIO.

C Aput 1. Incipit Prologus in Vita sanctæ Gratae venerabilis matronæ Pergamensium.

ii. Explicit Prologus. Incipit Vita illustris viduæ sanctæ Gratae. Et primò de ejus nobili ortu.

iii. De bona indole ipsius.

iv. Qualiter nuptui tradita fuit.

C v. De morte mariti, & qualiter Pergamum remeans in sancta viduitate permansit.

vi. De focia ejus Hesteria, & qualiter cum ea se haberet.

vii. De morte beati Alexandri martyris, & de loco Crotacii avi beatissimæ Gratae.

viii. Qualiter beata Grata sepelivit martyrem Alexandrum in prædio suo.

ix. De miraculo exhibito circa porcum beatæ Gratae.

x. Qualiter Pergamenses per adjutorium sanctæ Gratae conversi sunt ad Dominum.

xi. Quomodo sanctus Luppus pater sanctæ Gratae fecit ecclesiam sancti Salvatoris in monte, & alia de ipso Sancto.

xii. Qualiter beata Adleida mater sanctæ Gratae ædificari fecit ecclesiam Dominæ sanctæ Mariæ veteris; & ecclesiam S. Michaëlis de Archu, & alia de ipsa famula Dei.

xiii. Qualiter beata Grata ædificavit ecclesiam primam beati Alexandri, & multa ei contulit.

xiv. Qualiter beata Grata ædificavit hospitale, juxta locum, ubi Christi martyrem sepelierat, & qualiter ibi se haberet, & quòd plura ei donavit.

Septembris Tomus II.

xv. De moribus & conversatione sanctæ Gratae.

xvi. De laude & imitatione famulæ Dei venerabilis Gratae.

xvii. De gratiarum actione & suffragiis sanctæ Dei Gratae.

xviii. De felici obitu sanctæ Gratae, & quomodo ad gloriam transivit æternam.

xix. De miraculis post mortem sanctæ Gratae, & quomodo fuit mirificata, & de curatione cujusdam contractæ.

xx. De illuminatione cujusdam cæci per beatam Gratae.

xxi. Quomodo meritis beati Alexandri, & S. Gratae liberati sunt quidam à feris pessimis.

xxii. De quadam muliere liberata à periculo partus per beatam Gratae. Et de alio simili miraculo.

xxiii. Qualiter beata Grata adjuvit quandam dominam, quæ de equo cadebat, ita ut læsionem nullam sentiret.

xxiv. De quodam alio beneficio à beata Grata collato cuidam sibi devoto.

xxv. Conclusio: & quare omnia supradicta scripta sint.

xxvi. De translatione venerabilis, & illustris matronæ dominæ sanctæ Gratae.

xxvii. Quomodo incepta fuit statio, quæ in Ramis Palmarum fit in ripa rubea ab episcopo, clero, & populo, ob devotionem dominæ S. Gratae.

xxviii. Unde, & qualiter legenda sanctæ Gratae compilata sit, & cætera.

xxix. Oratio & excusatio auctoris. Expliciunt capitula in legenda sanctæ Gratae.

P R O L O G U S.

Omnipotentis Dei filii, & in Dei Filio Jesu Christo carissimis, tamquam filiis gratiæ, & coheredibus gloriæ, universis, qui Christiana professione censentur, salutem, & in sanctam subsequi professionem lætitiæ, & illa respuere, quæ huic inimica sunt nomini, & ea quæ sunt apta sectari. Antiquorum solertia pervigili studio multa memorabilia posteris in scriptis reliquit, quæ modernorum inertia, vanitatibus seculi dedita, ex incuria amisit. Hinc est quòd multorum venerabilium Sanctorum gesta aut semiplena, aut ex sola fama, seu etiam conjecturis, vix possint haberi; & quorum nomina scripta sunt in cælis, eorum Acta aut perditata, aut combusta, seu igne cremata, aut non scripta sint in terris, & memoria rarior habetur. Beatissimæ igitur Gratae gloriæ ad memoriam revocemus, & qualiter cælestia meruerit, secundum quod per antiqua scripta, & verissima dicta, per idoneos testes ad nos sanctita * transmisit auctoritas, * sorte sancta Jesu Christo, qui est via & veritas, nos ducente & docente, rudi quidem, sed veraci stilo sub compendio elucidemus.

CAP. I:

Rationem dat, cur hanc vitam scripserit.

F.

* sorte sancta

H h

CAP.

CAPUT I.

*Ortus, parentes, indoles bona,
nuptia, mors mariti, reditus
in patriam, vidua cum so-
cia Hesteria conversatio.*

II.
Pater San-
ctia,
a
b c
d
* lupus

B
f g
h
i k
l

m
patria, na-
tales, no-
men,
n
o

III.
mores, &
virtutes
Puella:

Anno igitur Domini ducentesimo octuagesimo nono, præsidente Dei Ecclesiæ in urbe Roma beato Marcello a Papa & martyre, & regnante impiissimo cæsare Maximiano, fuit in Italia civitate Pergami b de stirpe regia c dignus memoria nobilis vir, dux laudabilis Luppus d nomine, non quasi luppus *, sed quasi agnus sibi subditis mansuetus, vir rectissimus, strenue militans, & à justitia non declinans. Siquidem tunc temporis, secundum quod antiqua Lombardorum e narrat historia, erat hæc provincia, quæ nunc Lombardia dicitur, in tres partes distincta f. Quarum una dicebatur Liguria g & extendebatur ab Abdua h flumine usque ad Appenninos i montes versus Occidentem, Padum k fluvium à Meridie relinquens. Secunda autem dicebatur Æmilia l à Pado flumine usque ad mare versus Meridiem, & versus mare protendebatur usque ad fluvium, qui dicitur Renus. Tertia verò ab Abdua flumine versus mare extendebatur usque in Panoniam: hæc habebat pro confinio montes à Septentrione, & dicebatur Venetia m.

3 In hac igitur provincia una nobilium civitatum Pergamum habebatur: unde à quampluribus caput dicebatur Venetiarum n. Et ideo sedes ducatus o, & sceptrum in ea residebant. In hac ergo civitate venerabilis dux de sua nobili conjuge, Adleyda nomine, suscepit filiam, quam quòdam præfagio futurorum Gratam nominavit, quod & rei postmodum probavit eventus. Fuit enim non solum nomine, sed & opere & merito grata. Grata siquidem Deo fuit, grata fuit angelis, & grata fuit hominibus. Deo namque grata fuit per veram & profundam humilitatem, angelis per munditiæ puritatem, hominibus per continuam caritatem. Circa enim hæc tria ejus labor & studium fuit, non solum viduitatis tempore, sed etiam in juvenili ætate in diebus juvenitatis suæ: nam violam humilitatis, liliam munditiæ & puritatis, & rosam rubicundam caritatis observabat.

4 Hæc juvenula Grata nobili more educata, sapientiâ, honestate, pulcritudine omnes præcebat. Nobilis carne, sed nobilior mente: pulchra facie, sed pulchrior fide; juvenula corpore, sed animo cana. Nam in illa sua juvenili ætate cor ei jam inerat senile, & sensus veneranda canities sub tenella facie latitabat. Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque numero annorum computata: cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Fama ejus ubique evolat, & omnium oculis extat gratiosa. Virgo verò nobilissima Grata, Creatoris sui in se beneficia recognoscens, non se superbit de talibus, sed illi soli placere studebat, à quo se omnia recepisse cognoscebat. Gaudebant parentes de suæ Filia profectu, & ei in omnibus applaudebant, disponentes, & folicité

cogitantes, qualiter possent eam altè & nobiliter maritare. **D**

5 Erat in diebus illis in quadam parte Theutoniarum, quæ dicitur Germania p, rex præpotens & dives, qui Theutonico more latius regnabat. Hic magnæ & bonæ indolis habebat filium, quem arctius diligebat, & post se regnare disposuerat, & jam regnare incipiebat. Audita igitur celebri fama tantæ Virginis, summum sibi profectum reputat & honorem, si regi juveni filio suo unigenito copuletur. Juvenis rex ad idem æstuabat, & multipliciter patrem sollicitabat, ut legatos mittere non tardaret. Eliguntur legati, fideles nuntii majores, & sapientiores præ ceteris, & cum divitiis magnis, ac cum omni mundi gloria ad ducem patrem Virginis pro virgine Grata Pergamum dirigitur. Datur audientia ambaxatoribus * regis, qui magnis promissionibus summas blanditias adjiciunt, si hoc conjugium dux & sui facere compromittant. Annuit dux precibus legatorum, & Grata in juvenilibus annis regi, filio regis, desponsatur: jam tunc sortita spiritum bonum. Tandem thoro maritali conjuncta q eleemosinis, & operibus misericordiæ insistendo nobilem maritum, in quantum potuit, Deo devotum effecit. Et non solum quia pater sanctæ Gratæ, sicut supradictum est, de regali profapia descendit, sed etiam quia ipsa regi fuit maritata, idcirco ipsa beata Grata regina appellata est, & egregius ille verifactor Moyses, qui Pergamum composuit, de ea tractans, ipsam reginam r appellare non formidavit. **E**

6 Soluta tandem à lege viri tam dilecti mariti sui per mortem ipsius, licet se videret longè positam à cognatis & notis, & quasi derelictam inter extraneos, non desperavit, neque tristitiâ nimia se absorberi permisit, neque de cetero alieni alteri mortali nubere proposuit, sed se totam Domino Jesu Christo servitutam statuit, qui sibi contulerat totum. Unde statim abjectis pompis seculi & vestimentis vanitatis, in vili & humili habitu procedebat, Deum habens præ oculis, & mundi caducam gloriam, quæ tam citò deserit sperantes in se. Interea pius pater de filia sua dilecta Grata admodum sollicitus, sollemniter legatos mittit ad illam; qui dum eam sic humilem respiciunt, suspirantes dicunt: Nonne hæc est regina ducis nostri tam incliti filia? Non est hic habitus reginæ ducis filia. Illius autem vultus non est in diversa mutatus, quam nullus amor potuit ab amore Jesu Christi sequestrare. Dicti autem nuntii illam affumentes, & cum reverentia debita deducentes, Pergamum ad patrem perduxerunt, ubi ipsa cælesti sponso suo Domino Jesu Christo ardentem inhæsit ferviens ei omni tempore. Speravit enim in Domino sicut verè vidua, & seculo desolata, instans orationibus & obsecrationibus die ac nocte secundum Apostoli documentum. Nam vidua, quæ in deliciis est, vivens mortua est. Unde ad hæc summopere studuit, ut gratia Salvatoris adjuvante irreprehensibilis permaneret. Non cum ludentibus se miscuit, neque cum his, qui in levitate ambulant, participem se præbuit. Timebat autem Deum valdè, nec erat, qui loqueretur cum ea verbum malum. Erat enim virtuti castitatis adjuncta, ita ut non cognosceret virum omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est vir ejus. **F**

7 Ut autem ancilla Dei Grata melius & honestius posset vacare divinis, & in Dei servitio permanere, nobilem mulierem, honestam, & religiosam sociam, Hesteriam s nomine, secum assumpsit **G**

IV.
nuptia re-
gia:
P

* legati

q

E

v.

mortuo ma-
rito, vidua
in patriam
reversa,
modeste

F

VI.

ly præ vidua
cum socia
Hesteria.

A assumpsit in sanctæ societatis solatium, & religionis augmentum, quæ ei comes individua exiit in operibus bonis omnibus diebus vitæ suæ. Quis enim enarrare sufficiat, quæ & quanta bona hæ sanctæ mulieres egerunt? Ipsæ autem quasi lucernæ super candelabrum positæ, delectabile cunctis clarumque sanctitatis spectaculum exhibebant, factæ omnibus vitæ speculum, religionis & honestatis exemplum. Gaudebant enim si possent parcè vivere propter Christum, scientes quòd parca vita occidit vitia, extinguit libidinem, virtutes nutrit, animum roborat, mentem ad cælestia sublevat. Erant enim in oratione assiduæ, in jejuniis sæpè, caritate præcipuæ, compassione anxie, & humilitate subjectæ. Specialem gratiam contulerat illis Deus fletu pro peccatoribus, pro miseris, & afflictis, & animarum pereuntium zelo succensæ, aliquando in orationibus pernoctabant. Frequenter autem & aures divinæ clementiæ hac speciali petitione pulsabant, quatenus Deus iniquitatem à cordibus Pergamentium auferre dignaretur, ut relictis idolis suis, converterentur ad Deum vivum & verum, & unicum Filium ejus Dominum Jesum Christum.

ANNOTATA.

a Marcelli pontificatus initium dat Pagius anno 308, ibidem num. 7. Aberrat itaque à vera chronologia annis non paucis.

b Pergami, ita tempore Longobardorum scribi ceptum Bergomum, dixi in Commentario num. 28.

c Lupum ex regia Longobardorum stirpe fuisse seculo VIII, non est inverisimile, regia verò fuisse stirpe natum, minus esset verisimile seculo III, cum reges dudum in Italia essent ignoti. De atate itaque Lupi consule Comment. prævium § 3.

d Luppus, alii rectius Lupus scribunt, ut patet ex sequentibus, ubi lupum agno opponit.

e Lombardorum. Longobardi, contractè vocantur ab Italis Lombardi.

f Hanc Longobardiæ divisionem in Liguriam, Æmiliam, & Venetam ditionem, non esse accuratam facile perspiciet lector geographia utcumque peritus.

g Liguria Mediterranea altera est, altera Littorea, Genuensem ferè ditionem complexa. De Mediterranea intelligendus auctor, quæ pars est hodierna Longobardia. Mediterranea autem Liguriæ terminos Baudrandus ita describit: Inter montem Apenninum ad Meridiem, Alpes maritimas ad Ortum, Padum fluvium ad Septentrionem, Tidonem fluvium & Padum ad Occasum comprehensa. Fuere termini Liguriæ varii pro variis temporibus; nunquam tamen, ut opinor, quales hic describit Pinamons.

h Abdua, seu Addua flumen, Bergomensis ditionem dividit à Mediolanensi.

i Apenninus notissimus est Italia mons, illam perpetuo ferè jugo in duas partes secans ab Alpibus maritimis usque ad extremos Salentinos & Brutios. Verùm Alpes hic potius, quàm Apenninum, designat auctor, cum velit Padum à Meridie relinqui.

k Padus, inquit Baudrandus, fluvius Italiæ maximus, & celeberrimus, qui Eridanus à poetis dictus, ortus in Gallia Subalpina, & Galliam Cisalpinam in Cispadanam & Transpadanam secans.

l Æmilia, ait Baudrandus, regio fuit Italiæ Septembris Tomus II.

liæ, partem Longobardiæ Cispadanæ, & Romanodiolum latè sumptam complectens, ab Arimino Placentiam usque protensa, & usque ad Apenninum montem: non usque ad mare Mediterraneum. Rhenus Bononiensis, vulgò Reno, secat Æmiliam, at nullibi terminat.

m Nihilò prædictis apertius Venetam Provinciam describit auctor, cum eam in Pannoniam usque extendat. Audi, quibus terminis Venetam Provinciam stricte dictam, de qua hic agitur, circumscribat Baudrandus: Terminatur à Septentrione valle Tellina, & comitatu Tyrolis, atque Carinthiâ provinciis Germaniæ, à quibus separatur Alpibus Carnicis & Juliis; ab Occasu terminatur ducatu Mediolanensi, à Meridie ducatu Mantuano, ditione summi Pontificis & mari Adriatico, nunc sinu Veneto dicto; quo etiam ab Ortum terminatur & Carniolia provincia.

n Bergomum caput aliquando fuisse Venetæ provinciæ alibi non inveni; neque Pinamonti, eumque secutis auctoribus iudicari posse existimo.

o Sedes ducatus Veneti eodem fundamento Bergomi statuitur, quo præcedentia fuere dicta.

p Germaniam distinguit à Teutonia, partemque Teutonia dicit. Verùm, etsi Teutones non semper fuerint iidem cum Germanis, tamen Germania nunquam Teutonia pars fuit; sed Teutones olim fuerunt in parte hodiernæ Germaniæ. Auctor vaga illa principis illius assignatione ostendit, se non satis novisse, quis esset rex ille Germaniæ, & sic rem totam magis facit dubiam.

q § 3 Comment. quæsvimus, an hæ nuptiæ videantur perfecta.

r De alia forsitan Grata Moysen fuisse locutum diximus num. 34 Commentarii. Porro, dum talem auctoritatem pro nuptiis adducit, præbet occasionem suspicandi, nuptias illas, ut multa alia, ex solis conjecturis, iisque malè fundatis enatas.

s De Hesteria consule Comment. § 3, à num. 38. Hactenus dicta Gratiæ Lupi filia sunt attribuenda.

CAPUT II.

S. Alexandri martyrium, ac sepultura: ecclesiæ per sanctam edificatæ: miraculum: Bergomatium conversio.

Erant autem in tempore illo in civitate Pergami perpauci Christiani, qui timore Maximiani a Christum publicè confiteri non audebant. In diebus illis accidit, quòd Christi venerabilis miles Alexander **b**, qui ex illa sancta & devota Dei legione Thebæorum signifer fuit, divina dispensante misericordia, ut Christi augetur gloria, Pergamum perveniret: ubi juxta urbem in prædio, quod dicitur Prætoria, aliquibus diebus in oratione permansit. Supervenerunt autem subito milites, & ministri Maximiani cæsaris, qui more bestiarum mox cruentis manibus sanctum Dei martyrem, non fugientem, neque divertentem ab hostibus, comprehenderunt, & ad vicum, qui dicebatur Crotacium, condu-

A. PINAMONTE.

E

F

VII.
S. Alexandri martyrium,
a
b

A. PINA-MONTE.

c

locus, ubi occisus,

* titanis

d

* hortum

e

f

B

g

idolum

loci: martyrii

modus,

dies.

h

i

k

VIII.

Grata cum suis corpore

Sancti, edificato, ubi occisus fuerat, templo,

l

C

m

n

o

alioque in via, in prædio suo sepelitis:

conduxerunt: ubi nunc est ecclesia ad honorem ejusdem incliti martyris Alexandri, quæ dicitur in Columpna. Nobilis enim & dives Crotacius c avus sanctæ Gratæ; hunc vicum propriis divitiis construxit, & ab eo locus ipse denominatus, & ibidem honorabiliter est sepultus.

9 Refertur etiam, quod in loco illo flores oriebantur, quorum odore curabantur infirmi. In illo insuper loco post obitum illustris Crotacii, populi in signum triumphi, & in titulum memoriæ altam columpnam fabricari fecerunt, sicut in Pergaminò egregius ille verficator Moyfes supradictus nobili stilo descripsit, hæc omnia dicens:

Hinc ubi procedes paulum titanis * ad ortum Respice Crotacii felicem divitis d ortum *: Quem regina potens ambivit marmore Grata, Pergamæ sedis regeret cum sceptræ e beata. Illic omne viret genus omni tempore florum, Ex quibus ægrotos sanans vis exit odorum. Crotacus f hujus avus reginæ dicitur illam Constituisse bonis propriis magnopere villam. Unde fuisse locum veteres dixere vocatum: Cujus & ipse locus conservat corpus humatum. Signa Dei g manifesta tibi dabit alta columpna, Post obitum Domino quam gens fabricavit a-lumpna.

10 In hoc siquidem loco posita fuit statua quædam, quæ Plotacio b vocabatur, ubi dæmonia colebantur. Ab hac etiam statua quidam locum prædictum Plotacium i vocaverunt. Ad hanc igitur statuam venerabilem Christi militem Alexandrum violenter traxerunt, ut, si ibidem sacrificare idolis nollit, juxta præceptum cæsaris Maximiani capite plecteretur. Ad quem locum ut Christi miles pervenit, Spiritu sancto repletus Christum constantissimè fatebatur. Aquam ergo postulat, & manus lavat, Dominumque multipliciter benedicit, & aspiciens in cælum, dixit: In manus tuas, Domine, comendo spiritum meum. Et sic decollatur septimo Kalendas Septembris k. Angeli verò animam ejus suscipientes, ad cælorum gaudia perduxerunt.

11 Cum autem detestabiles ministri impiissimi Maximiani recessissent, relicto sacrosancto corpore in loco passionis occiso, beatissima Grata zelo Dei succensa, sitiens etiam ipsa & desiderans palmam martyrii, & compatiens martyri Christi, assumptâ fidelissimâ fociâ Hesteriâ l, de qua supra fecimus mentionem, & aliquibus de ancillis suis, assumptis etiam quibusdam de collegio servorum suorum, qui jam facti Christiani fidelissimi erant, cum ipsis pariter ad locum passionis accessit. Et invento corpore sacro, ipsa beatissima Grata propriis manibus reverenter, & cum magna devotione caput martyris elevavit, & in brachiali suo, quod de veste pendebat, posuit, portans manibus propriis m. Reliqui autem servi ejus sacrum corpus venerabiliter assumpserunt. In loco verò ante altam columpnam, ubi occisus fuerat, postmodum tempore procedenti beata Grata viriliter accensa, statuam idoli, quæ dicebatur Plotacio, dejecit, confregit, & comminuit, & eliminata omni spurcicia idolorum n, ecclesiam ad honorem sancti martyris ædificari fecit, quæ dicitur in columpna o, de qua supra habita mentio est.

12 Et quia tunc temporis non patebat facilis ascensus ad civitatem juxta montem, in quo nunc est ecclesia ad honorem prothomartyris Stephani ædificata, per prata portantes sacras reliquias, versus Orientem ad alium vicum perre-

xerunt. Et cum pervenissent ad cruce viæ publicæ, sacrum corpus deposuerunt, volentes quiescere, & humeros, super quos portaverant, commutare. Et quia portitores ibi talem mutationem fecerunt, ideo deinceps ille vicus appellatus est Burgus de Mutatione, licet quidam male scribant de Murgazone p. Quia verò aliqua stilla preciosi sanguinis martyris incliti ibidem ceciderunt; postea tempore alio illustris Grata ibi in meditullio viæ ecclesiam, quæ appellatur sancti Alexandri de Cruce, ad honorem preciosi martyris construi fecit, quam & ego ipse oculis aspexi. Deinde portantes sacrosanctum corpus, pervenerunt ad prædium beatæ Gratæ, quod erat extra muros civitatis Pergami, ubi nunc est nobilis ecclesia cathedralis ad honorem martyris ædificata: & ibi eum, sancta Grata ad caput, beata vero Hesteria ad pedes, obsequium præstantibus q, honorabiliter & devotè sepelierunt, ubi tale epitaphium continetur.

Conditur in Gratæ martyr tellure beatæ. Cernitur ut multum, nec distat ab urbe sepul-tum.

Multisque miraculis claruit, & usque in hodiernum diem Dominus per ejus merita mirabilia operatur.

13 Sepultò venerabili martyre Alexandro, præcepit beata Grata dispensatori domus suæ, ut porcum quendam, quem habebat, occideret, & servis Dei, qui in sepeliendo martyre laboraverant, & reliquæ familiæ refecionem pararet. Quo jussa complente, refecerunt corpora post laborem, comedentes cum timore Domini, & ei gratias referentes. Cumque factò prandio dispensator accessisset, ut quippiam operis faceret (mirum dictu) mox alium confimilem porcum vivum & sanum reperit in loco, ubi alius, qui comestus erat, stare consueverat. Egressus autem dispensator narravit hoc dominæ suæ venerabili Gratæ, & Hesteriæ sociæ suæ, ac aliis de familia. Quæ audientes super misericordia Dei gavisæ sunt, & ei gratias retulerunt. Illum autem porcum in misericordiæ operibus, & refecionem pauperum, viduarum, & orphanorum ancillæ Christi consumpserunt, reddentes eum Domino, qui eis illum divinitus ministraverat r. Multa abinde Dominus in vita beatissimæ Gratæ meritis illius fecit miracula: sed ipsa Dei Famula ea studuit attentius occultare.

14 Coruscabat tunc temporis martyr Alexander miraculis, & sic lucerna super candelabrum posita gloriosis meritis & miraculis, non solum Pergamenfes, sed omnes per circuitum illuminabat, ita ut plures ejus fulgoribus illustrati lumen fidei clarè viderent. Beatissima verò Grata satagebat, quantum poterat, ut gentem suam ab idolorum revocaret cultura: sciebat enim quod secundum Apostolicam doctrinam suorum, & maxime domesticorum curam habere debemus. Suorum igitur salutem ancilla Dei Grata primùm desiderans, instabat precibus die ac nocte, & monita salutis dabat illis. Unde factum est ut apud suos taliter laboraret, quod adjuvante gratia Salvatoris, qui neminem vult perire, sed vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ut omnes converterentur ad unum Deum vivum & verum, & unicum filium ejus Dominum Jesum Christum, idola vana, surda & muta spernentes. Viderunt enim, quod infelices sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellaverunt deos opera manuum hominum. Aut si quis artifex faber de silva

D

P

Q

E

IX.

pro porco operariis occiso alius inventus:

r

F

X.

conversio Pergamatum ad fidem.

rectum

A rectum lignum fecerit, & hujus arte doctus eradat omnem corticem, & per scientiam artis suæ figuret illud, & assimilet imagini hominis, aut alicui ex animalibus comparet illud, & faciat ei dignam habitationem, in pariete ponens illud, & confirmans ferro, ne fortè cadat, sciens quoniam non potest se adjuvare, imago enim est, & opus est illi adjutorio, & de substantia sua, & de filiis suis, & de nuptiis votum faciens inquirat, nonne stultissimus est homo hujusmodi? Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est. Nonne pro sanitate infirmum deprecatur? & pro vita mortuum rogat? Nonne in adjutorium inutilem invocat, & de itinere petit ab eo, qui ambulare non potest? Initium enim separationis à Deo, est exquisitio idolorum, & adinventio illorum corruptio vitæ. Non enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Unde Pergamenses beatissimi Alexandri meritis, & meritis & documentis beatissimæ Gratae, abominantes & execrantes idola, conversi sunt ad Dominum, & à paucis presbyteris Christianis, qui tunc erant quasi occulti, omnes baptizati sunt in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Amen.

B Et sic secundum desiderium beatæ Gratae completum est: quæ super omnia in hac vita desiderabat, ut gens sua converteretur ad Dominum.

f

p An hoc nomen, & nominis ratio rectè data, inquirere possunt, qui propius adsunt Bergomates.

q Videtur hoc loco auctor oblitus caput sancto Martyri fuisse amputatum: ita incongruè ejus sepeliendi modum narrat.

r Nescio, an hæc cum ducali regique magnificentia conciliare possint Bergomates; id certe me non posse profiteor.

f Si tantum pro Christi fide prestitisset S. Grata Maximiani tempore, mirandum sanè esset, curam non habuisse, ut Bergomi, quod totius tunc Venetae ditionis caput fuisse voluit, crearetur episcopus. Itaque ad posteriora tempora hæc referenda, atque oratorie magis quam historicè prolata esse existimandum. Consule dicta in Comment. num. 43.

CAPUT III.

Structa per SS. Lupum & Adleydam ecclesiæ: item ecclesiæ & xenodochium per S. Gratam.

E

ANNOTATA.

a Hæc, quæ sequuntur, alteri Gratae tribuenda, quæ Alexandrum sepelivit. Vide dicta § 3, à num. 32, & § 4 ab initio.

b S. Alexandri Acta dedimus ad 26 Augusti, ubi confirmantur, quæ hic narrat, præterquam quòd locus mortis Plotacium, non Crotacium appelletur.

c Crotacium nec ducem nec principem vocari à Pinamonte jam observavimus num. 34 Commentarii; unde à recentioribus ad cumulum fabularum hoc adjectum.

d Divitis etiam legit Muratorius tom. 5 Scriptorum Italia pag. 53c. Alii substituerant principis.

e Hunc locum exposuimus num. 25, & num. 34 & S. Gratam hic probabilis non designari diximus, quamvis id putaverit Pinamons.

C f Crotacus legit rectè, opinor, Pinamons. Alii deinde contra metri leges ediderunt & Crotacius.

g Dei legit Pinamons. Muratorius & alii rei.

h Plotacio. Coram hac statua, sacrificare veniens, occisus est S. Alexander. De ea actum in Commentario ad Acta ejusdem Sancti num. 9, ubi probavimus idolum fuisse; à quibusdam autem Plutonem, ab aliis ipsum Crotacium in deos relatum putari.

i Hoc verum videri nomen diximus in Actis S. Alexandri loco citato.

k Hæc omnia in Actis S. Alexandri circa finem inveniet lector.

l Sociam Gratae in sepultura Alexandri Heteriam nesciunt Acta S. Alexandri: ex quo collegimus probabilis hoc ab auctore adjectum. Vide dicta § 3 num. 38.

m Videtur hoc dici ex conjectura, quia ita conveniens existimabat auctor.

n Quam parum hæc sint verisimilia, Maximiani persecutione vigente, jam diximus.

o Templum hoc seriùs conditum, fortasse operâ Gratae Lupi filie.

IN tempore illo venerabilis & inclitus dux, XI. supradictus videlicet sanctus Luppus, pater S. Lupus, beatæ Gratae, factus Christianissimus, suam & templo S. aliorum desiderans salutem, cœpit anhelare, quomodo gentem suam sibi subditam ad Christianam fidem meliùs & faciliùs posset allicere. Unde precibus & exemplis honorum operum eos juvabat, & sanctis ammonitionibus instruebat, videns quoniam apparuit gratia Salvatoris nostri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & justè & piè vivamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi. Ipsi enim audivimus & scimus, quia hic est verè Salvator mundi Jesus Christus, qui constitutus est à Patre iudex vivorum & mortuorum: unde & Salvatorem expectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Et ideo venerabilem ecclesiam ad honorem Salvatoris æterni Dei Jesu Christi in quodam eminentiori loco Pergameæ civitatis ædificare voluit supermemoratus sanctus Luppus, & ab universis sibi subjectis Salvatorem Deum Dominum Jesum Christum coli & venerari.

16 Cùmque multo labore per temporalia transiens in populorum regimine defudaret, & cursum suum in Dei servitio consummasset, ad extremum vitæ suæ perductus, mortalitatis terminum immortalitatis vitæ continuavit initio, ingressus in abundantia sepulchrum in requie opulenta. Fertur etiam post obitum claruisse miraculis: nec mirum si regnans in patria beatus Luppus virtutum signis claruit, qui adhuc in via militans virtutibus plenus fuit. Dicitur autem sepultus fuisse in dicta ecclesia sancti Salvatoris, quam ipse ædificaverat: & adhuc usque ad hodiernum diem ejus imago sive figura juxta altare depicta cum circulo coronæ in capite, sicut Sancti alii depinguntur, & cum superscriptione sui nominis evidenter apparet. Et hæc prima eccle-

A. PINA-
MONTE.
a
* a vci o
mega

XII.
S. Adley-
da, con-
struicta ec-
clesiã S.
Mariæ ve-
teris,

b

B

S. Mi-
chaëlis de
Arcu, pi-
moritur.

c

C

XIII.
Templum
super cor-
pus S. Ale-
xandri
struictum,

ha esse dicitur, quæ in civitate Pergami extitit ædificata a: satis enim congruum fuit à Salva- tore, qui est alpha & o *, principium & finis, ædificationis ecclesiarum, & domus orationis ha- bere principium: fundamentum enim aliud ne- mo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.

17 Interea venerabilis & fidelissima Christia- na nobilis Adleyda, mater beatæ Gratæ, de qua suprâ fecimus mentionem, volens imitari bea- tum Luppum maritum suum in operibus bonis; cogitavit etiam ipsa qualiter Reginæ cæli glorio- sæ Virgini Mariæ, Matri Salvatoris Jesu Chri- sti æterni Dei, devotè servire posset. Unde in- cidit illi consilium bonum, & aliam ecclesiam, non longè à suprâdicta ecclesia sancti Salvatoris, ad honorem beatæ & gloriofæ Virginis Matris Dei Mariæ ædificari fecit, quæ postmodum san- cta Maria vetus b appellata est. Apud quam et- iam ad honorem beatissimæ Gratæ constructum & dicatum est nobile monasterium, & multis do- nis privilegiatum, ubi laudabilis sanctimonialium numerus habitat, & in quo usque ad hodiernum diem ancillæ Christi, sponsæ Dei, gratum Deo exhibent famulatum.

18 Volens quoque beata Adleyda, suprâdicta mater sanctæ Gratæ, non solum in bonis operi- bus sequi virum suum, sed etiam superabunda- re, & excedere in operibus pietatis & Chri- stianæ religionis; & ut sibi, & suis omnibus orationes & merita ac suffragia omnium beato- rum spirituum lucraretur; aliam fecit ædificari ecclesiam ad honorem & gloriam beati Michaë- lis archangeli & omnium angelorum, quæ nunc appellatur ecclesia sancti Michaëlis de Arcu c. In hac etiam ecclesia ancillæ Christi Deo longo tem- pore servierunt, degentes sub obedientia vene- rabilis abbatissæ monasterii de sancta Grata, quod situm est juxta ecclesiam Dominæ sanctæ Mariæ veteris suprâdictæ. Unde etiam post mul- to tempore sacerdos, qui in dicta sancti Michaë- lis ecclesia ministrabat, à venerabili abbatissa monasterii sanctæ Mariæ suprâdictæ & sanctæ Gratæ administrationem recipiebat. Beata verò Dei famula Adleyda nomine, operibus pietatis & misericordiæ insistens, & in sancta conversa- tione perseverans, ac in bonis operibus Deo serviens, migrans ad Dominum intravit in gau- dium Domini sui, ubi cum beato Luppō, viro suo, Regem gloriæ Filium Dei cernit in decore suo, Jesum Christum Dominum nostrum, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit, & regnat per omnia secula seculorum. Amen.

19 Beata quoque Grata martyris sui non im- memor Alexandri, sed semper de eo sollicita, & fidelissima existens ei & devotissima, attendens quòd martyr Dei indecenter staret in prædio suo, sine domo & sine tecto, manus suas misit ad fortia, disponens, & cogitans qualiter templum decens posset super sanctum corpus erigere, in quo fideles Christiani martyris Christi possent suffragia impetrare: cogitavit, inquam, & quod cogitavit, effecit. Nam de suis divitiis, quas in Dei servitio libentissimè expendebat, ecclesiam beati Alexandri primam ædificari fecit decentem & utilem, secundum quod tunc temporis quali- tas exigebat. Deditque illi ecclesiæ dona magna & larga, omnia videlicet, quæ possidebat Dei Famula circa locum Sancto dicatum, quæ adhuc usque in hodiernum diem illi ecclesiæ pertinere noscuntur. Permanit autem hæc ecclesia ad ho-

norem martyris tempore longo, quò usque illa, quæ nunc est, fuit ædificata d.

20 Crebrescentibus enim miraculis meritis beatissimi Alexandri, populi in devotionem non modicam accensi, sanctum martyrem, quem in cælo indubitanter constabat à Domino honora- tum, in terris honorare & exaltare cupiebant. Unde templum illud nobis, quod nunc est, à fidelibus Christi ædificatum est & ditatum. Nam multi divites & magni multa & magna donaria ad honorem Christi & martyris ejus libentissimè tribuebant, sperantes à Domino mercedem æter- nam, pro cuius amore qui dederit calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam. Quia ve- rò fideles Christiani frequentissimè & assiduè locum prioris tabernaculi frequentabant in tantum, quòd beata Dei ancilla Grata optata quietis si- lentia convenienter habere non poterat, cogita- vit Dei Famula modicum fecedere, & ibi propè locum alium ad habitandum eligere, in quo usque ad finem vitæ posset in Dei servitio per- manere.

21 Igitur beata Dei Grata vidua non longè à loco, ubi corpus beati Alexandri martyris Chri- sti venerabiliter sepelierat, xenodochium e sive hospitale ad receptionem pauperum construxit, & ibi totam in operibus misericordiæ se dedit, & se ibi omnium pauperum ancillam fecit. Ne minem abhorrebat, in tantum etiam ut infirmos aleret, pedes lavaret, ministraret necessaria, & in tribulatione gauderet: nam gaudere cum gau- dentibus, flere cum flentibus longo tempore consuevit. Omnes personas advenientes largo ex- cipiebat caritatis sinu, & cum omnes diligeret, ab omnibus amabatur. Et non solum materiale hospitale construxerat, sed de cordis hospicio xenodochium fecerat, & misericordiæ viscera a- licui claudere nesciebat, affluens pietate & mise- ricordia, & se totam in proximorum curam, at- que miserorum compassionem effundens. Cum enim haberet multas divitias, & possessiones ve- lut ducissa f & regina & domina civitatis, aut in ecclesiis & hospitalibus fundandis, construendis, ditandis, aut pauperibus, orphanis, & vi- duis sustentandis, dispersit deditque pauperibus: & ideo justitia ejus manet in seculum seculi.

22 Nullus enim egenus esse poterat, ubi ma- ter misericordiæ beatissima Grata erat. Ipsa mul- torum filios educavit, multos hospitio recepit: ipsa tribulationem patientibus subministravit: ip- sa omne opus bonum subsequuta est. Verè enim, & non immeritò, potest de ista Deo Grata illud dici, quod beatus apostolus Paulus Timotheo scribit, dicens: Vidua eligatur in operibus bo- nis testimonium habens. Ista enim est illa vidua euangelica, quæ posuit in gazophilacio Domini duo minuta. Posuit homines, posuit mulieres, po- suit suos, posuit extraneos. Nam per hoc ipsum, quòd se obtulit in obsequium martyri Christi, expònens se martyrio, cupiens & ipsa martyr effici pro Christo, tam suos quàm extraneos, tam longè positos quàm propinquos, circa partes Pergameas, in gazophilacium fidei obtulit Chri- sto. Multa etiam bona, multasque divitias huic caritatis loco contulit venerabilis Grata, mater pauperum, quorum plura usque in hodiernum diem perseverant, in obsequio pauperum & in- firmorum.

D
d
quo destru-
cto, aliud
ædificatum.

E

XIV.
S. Grata
xenodo-
chium
struit, in
quod sece-
dens,

f

F

totam se mi-
seriis pau-
perum sub-
levandis
consecrat.

A

ANNOTATA.

a De etate S. Lupi egimus § 3. Ex dictis ibidem colliget facile lector, si templum S. Salvatoris primum fuerit Bergomi, instauratum potius videri à S. Lupo, quam primitus constructum. Quæ autem dicit auctor de S. Lupi imagine, cum circulo corona in capite depicta, conducere possunt ad cultum ejus antiquum ostendendum; qui per Officium ecclesiasticum, festumque celebrari solium, satis jam stabilitus est.

b Ad hanc ecclesiam corpus S. Gratae deinde fuit translatum, ut diximus § 4.

c Hæc ecclesiarum sive structio, sive instauratio ad seculum item 8 referenda, secundum dicta in Comment. § 3.

d Id est, usque ad initium seculi x, quando, priori ab hostibus vastata, curâ S. Adelberti nova fuit constructa, ut in citato sæpè Commentario ad Acta S. Alexandri diximus num. 22. Prioris edificatio, si per S. Grataam facta est, ut habet traditio Bergomensis, ad finem seculi viii referenda.

B e Hujus xenodochii constructionem certius, ut opinor, S. Gratae omnino tribuimus: nam templa forsitan instaurata partim sunt, partim structa.

f Ex hoc loco non rectè concludes ducissam, reginam, aut dominam civitatis fuisse, sed tantas possedisse divitias, quantas ducissa possideret: licet id auctor dixisse videatur, quia patre duce & domino civitatis nata, regique, ex mente saltem illius, nupta fuit.

CAPUT IV.

Virtutes S. Gratae: mors, & sepultura.

xv. Variæ virtutes Sanctæ

C

Non solum autem in prædictis, verum etiam in se ipsa beatissima Grata morum honestate pollebat, tanto divini fervoris impetu ferebatur, ut ipsam esse vas honoris & gratiæ, vas ornatum omni lapide precioso, nemo, qui vitam ejus diligenter adverteret, dubitaret. Tanta etiam in Ancilla Dei lux divinæ gratiæ radiabat, ut amorem sibi omnium raperet, & ipsos quoque adversarios fidei, vi quadam honestatis alliceret, ut ab illis etiam amaretur. Unde & de ipsa pronuntiabant sapientes, quod necesse erat hujusmodi Ancillam Dei prædestinatam fore ad vitam. Et ideo plures exemplo sanctitatis illius, veræ fidei & christianitatis meruerunt apprehendere disciplinam: nam motus illicitos Sancta Dei sub disciplina coercerebat, & membra & sensus suos studebat restringere, ne possent lasciviæ & levitati defervire: aspectus suus erat simplex, & humilis, ne fixè aspiceret oculus, quod illicitè concupisceret animus: auditus suus fuit purus & discretus, ea, quæ superflua sunt & vana, respuens, & ea, quæ Dei sunt, Grata Dei gratanter suscipiens. Sermo suus fuit sale conditus, ociosa & nociva detestans; bona & utilia commendans: in suo corde fuit mundicia: incessus suus fuit cum gravitate; in vultu pudicitia, status cum reverentia, motus cum maturitate, habitus cum honestate. Ubi cumque erat, resplendebat ejus sanctitas, servabatur honestas:

in omnibus motibus suis taliter laborare studebat, ut nihil faceret, quod cujusquam offenderet aspectum, sed quod suam sanctitatem deceret: sic enim lucebat lux sua coram hominibus, ut viderent ejus bona opera: & glorificabant Patrem æternum, qui in cælis est.

24 Has virtutes sanctam Dei Gratam possedisse non ambigebant, quicumque ejus adhuc in carne positæ conversationem noverant, quam virtutibus plenam fuisse, etsi taceat lingua carnis, clamant miracula, felicem ejus transitum tam præcedentia, quam etiam subsequuta. Hæc autem in summa quadam de beatissimæ Gratae moribus, & sanctitate vitæ, breviter perstricta sunt, ut non minus quidem de hiis sanctis & nobilibus moribus, quam ex miraculorum prodigiis, quam dignè apud Deum, & apud homines meritis sanctissima & gloriosa habenda sit, luce clariùs elucescat. Utrumque autem, videlicet & morum nobilium sanctitas, & miraculorum divinorum coruscatio, ad nostrum denique profectum dirigitur; dum & in miraculis, quod admiramur, aspiciamus, & in sanctis & honestis moribus, quod nobis ad imitandum proponitur, invenimus, ad honorem siquidem illius, & gloriam, qui Sanctos suos & meritorum venustat virtutibus, & quando vult, & prout vult, etiam miraculis coruscare concedit, Jesus Christus Dominus noster Filius Dei vivi, qui cum Patre & Spiritu sancto in Trinitate perfecta vivit & regnat in secula seculorum. Amen.

25 Quis beatissimæ & sanctissimæ Gratae virtutes & opera sancta usquequaque imitari sufficiat? Mirari possumus, & ipsius exemplo pensare corporis nostri inertiam, & præsentis temporis miseriam. Posse verò, quod illa potuit, non humanæ virtutis, sed singularis est gratiæ. Laudemus ergo eam magnificè, & dicamus: Tu gloria Pergamentium, tu læticia nobilium, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris, & post virum tuum alterum nescieris, & ideo manus Domini confortavit te, & eris benedicta in æternum. Imitemur ergo, prout possumus, materna vestigia, simul & agamus gratias Redemptori, qui talem in via, quâ ambulamus, Ductricem exhibuit ancillis suis, & deprecemur misericordiarum Patrem, ut illo nos regente Spiritu, quo filii Dei aguntur, per terminos, quos posuerunt patres nostri, ad eandem metam perpetuæ felicitatis, & sempiternæ beatitudinis, ad quam illa beatissima Deo Grata sine fine felix introivit, nos quoque indefesso tramite pertingere mereamur.

26 Quis ergo tibi, beatissima Grata, tali ac tantæ matronæ dignè valeat jura gratiarum & laudum præconia impendere, quæ tuo singulari opere civitati Pergameæ succuristi perditæ? Quas tibi laudes fragilitas Pergamentium perolveret, quæ tuo speciali adjutorio ad fidem Christi pervenit? Et quas tibi laudes, ô Sanctissima, nostra fragilitas perolveret, quæ nos tali ac tanto Domino obtulisti? O sancta Dei Grata, à Christo gratificata, moribus ornata, fide beata, spe firmata, caritate radicata, & in omni loco fundata! O mater nostra, ô Domina nostra, ô Magistra nostra, nos Deo gratifica, nos moribus orna, in fide instrue, in spe confirma, in caritate corrobora, & in omni bono consolida. Accipe, Sancta Dei, accipe, Grata, accipe, Sacrata, accipe, Domina nostra; accipe itaque exiles, quascumque meritis tuis impares, gratiarum

A. PINA-MONTE.

ex quibus, vii & ex miraculis ejus sanctitas cognoscitur.

E

xvi. Virtutes proponit imitandas,

F

xvii. Sanctamque cum gratiarum actione auctor invocet.

tiarum actiones : & cum susceperis vota , culpas nostras orando excusa : sit per te excusabile , quod gerimus , fiat impetrabile , quod fida mente poscimus : accipe , quod offerimus ; redona , quod rogamus ; & excusa , quod timemus. Sentiant omnes tuum juvamen , quicumque celebrant tuam sanctam commemorationem. Assiste parata votis Pergamentium , & repende omnibus per circuitum optatum effectum : sit tibi studium assidue exorare pro venerabili Gratia a abbatissa tua , vicaria tua , de tuis laudibus multum sollicita , pro ancillis tuis , pro omnibus tui monasterii , pro me fratre Pinimonte b misero peccatore , sed devoto tuo , pro me scriptore sermo tuo , pro me laudatore tuo , licet insufficienti & indigno , pro toto clero , & pro omni populo Pergamentium , quæ fecisti benedicta cum tuo adiutorio ad Christi fidem converti. Non sit , ô Sanctissima Dei , non sit inanis aut vanus labor tuus in nobis , sed sicut nos induxisti ad fidem Christi , ita meritis & precibus tuis perduci mereamur ad gaudia paradisi , te ducente , & Domino nostro Jesu Christo adjuvante , cui est honor , & gloria in secula seculorum. Amen.

B
xviii.
Supremus
Sanctæ mor-
tus, obitus,
sepultura.
c
d

27 Cum igitur in prædicto hospitali per multorum annorum spatia c in Dei servitio perseverasset , & omnes per circuitum nationes jam Domino famularentur d , cupiens dissolvi , & esse cum Christo , plena operibus bonis , & dierum multorum , approquinquante sine certaminis , cursus metâ , & bonorum laborum fructu glorioso , repositam sibi coronam justitiæ acceptura in cælo , cæpit in prædicto xenodochio gravi corporis ægrotatione languescere , spiritu tamen Deo infatigabiliter adhærebat. Convocatis igitur majoribus xenodochii , cæpit eos ad charitatis , & hospitalitatis observantiam , ad virtutis constantiam exhortari. Certa quippe de sua , pro suorum erat salute sollicita. Denique beatissima Dei Grata post labores diuturnos , quibus in vinea Domini Sabaoth ; in conversione videlicet , & in salvatione Pergamentium , & in operibus bonis fideliter desudaverat , introivit in gaudium Domini sui , diurnumque accepit denarium , complevitque dies suos in bono , & annos suos in gloria , sexto Kalendas Septembris e , migrans à corpore , & præsentis incolatum miseriæ supernæ habitationis & beatitudinis commutans , ubi ab ubertate domus Dei feliciter inebriatur , Regem gloriæ Dominumque virtutum in decore suo conspiciens Jesum Christum Dominum nostrum , qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per omnia secula seculorum. Amen. Sepulta autem fuit Pergami in prædicto xenodochio , quod ipsa ædificaverat , ubi sacrosanctum corpus ejus usque ad tempora venerabilis Ambrosii Pergamentis episcopi requievit.

A N N O T A T A.

a Hac tum præerat monasterio S. Gratæ , quam etiam quadam subministrasse documenta , sibi que ad vitam scribendam auctorem fuisse dicit cap. 6 num. 40.

b Pinimonte. Pinamontem passim nominatum invenio.

c Hinc , & ex morte in eodem xenodochio , collegimus , contra sententiam biographi esse , quod reipublica administratio Sanctæ attribuitur.

d Anno 305 , quo ejus mortem consignat hodie , nondum omni , per circuitum nationes Domino famulabantur.

e Utrum hoc revera die obierit Sancta , an id auctor existimaverit , quia aliquando illo die fuit culta , mihi incertum videtur.

C A P U T V.

Miracula post mortem facta.

EX quo autem beata Dei Grata transivit de morte ad vitam , de mundo ad cælum , de labore ad requiem , de carcere ad palatium , de luctu ad gaudium , de loco xenodochii ad solium regni , de ducatu temporali a ad sceptrum paradisi , de pugna mundi ad præmium cæli , post obitum videlicet ipsius nobilis sanctæ Gratæ divina non defuere miracula : quorum quidem plurima per negligentiam delevit oblivio , mater ingratiitudinis , gratiæ inimica : plurima vero conscripta sunt , diligenti prius inquisitione discussa , & fidelium attestazione probata. Nam cæcos illuminavit , claudos ambulare fecit , contractos erexit , paralyticos sanavit , surdis auditum restituit , mutis loquelam ; & multos à diversis ægriitudinibus , & variis languoribus mirabiliter curavit. Audientes autem hæc auribus nostris nonne admirabimur ? Verè enim mirabilis est Deus in Sanctis suis. Ipse enim est Deus , qui facit mirabilia. Et ideo , sicut dicit propheta : Filii hominum scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctam suam. Mirificavit Dominus eam intrâ jocunditate conscientiæ & suavissimis affectionibus. Mirificavit eam etiam multipliciter : mirificavit enim intrâ , prout supra , mirificavit eam extrâ , mirificavit eam erga , mirificavit eam supra : mirificavit eam intrâ , videlicet jocunditate conscientiæ , & suavissimis affectionibus : mirificavit eam extrâ nobilibus moribus , & pietatis & misericordiæ operationibus. Mirificavit eam erga scilicet proximum , miraculorum virtutibus , & sanctis illustrationibus. Mirificavit eam supra , splendidissimis glorificationibus , jam glorificata in anima : tandem glorificabitur in corpore , scilicet in resurrectione , quando fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum , qui est super omnia benedictus in secula seculorum. Amen.

xix.
Miracula
generatim.

E

29 Redeuntes autem ad historiam , quædam miracula , quæ per idoneos testes ad nos sanctita transmisit auctoritas , huic Opusculo inferenda decrevi. Inter quæ & admiratione digna , primò illud occurrit fide perspicuum , & laude dignum , quòd quædam puella de Telgate , cognomento Abbatissa , per plures annos infirmitate contracta , tibiæ & pedum erat officio destituta. Tibias quoque proprias frustra & quasi alienas portabat : nam cum crozolis b vix ire poterat , & sine his , vel alio fulcimento non poterat ire quocumque. Cumque dictam puellam domina Pax , amita ejus , in monasterio sanctæ Gratæ causâ informationis & instructionis in litterarum scientia collocasset , tam dicta domina Pax , quam etiam ipsa puella , sæpe oratorium beatæ Gratæ ingredientiæ , ejus adiutorium & misericordiam implorabant. Igitur cum diu beatissimæ Gratæ per liberationem dictæ puellæ prædictæ suffragia postulassent , continuo affuit Dei virtus , & meritis sanctæ Gratæ tibiæ & pedum vires recepit & usum. Recessit igitur restituta plenariæ sanitati , dimisitque crozolas in prædicto monasterio sanctæ Gratæ in argumentum tanti miraculi ,

F
claudæ
gressus con-
cessus ,

Jesu

A Jesu Christi gratias agens nomini, ac beatæ Gratae testimonium perhibens sanctitati.

xx. *cæco visus;* 30 Sanè prætereundum non est abundans & evidens argumentum sanctitatis, quòd beatæ Gratae meritis, non tantummodo falus ægris, gressus claudis, loquela mutis, sed & lumen cæcis redditur oculorum. Nam quidam cæcus longo tempore extincti sustinuit dampna visus, nec ullius potuit medicaminis exhibitione juvari. Hic, divina sibi revelante clementia, vidit in visione se venire ad sacratissimum corpus beatissimæ Gratae, & lumen oculorum jam diu perditum recuperare, & integrè recipere. Unde statim quasi infusa luce securitatis, fiducia recuperandæ sanitatis & luminis oculorum in eo perfecta est. Veniens ergo cum magna fiducia, & cum devotione non modica, ad corpus venerabilis Gratae, invocata beatissimâ Gratâ, votum fecit, & statim lumen recepit. Nec mirum, si regnans in patria aperit oculos corporis, quæ adhuc in carne vivens referabat oculos mentis.

xxi. *lupi representati;* 31 Adjiciendum & hoc laudibus Dei & sanctæ Famulæ, ad conterendum molas obloquentis iniquæ. In Cumana c autem diocesi sunt duæ villæ, quarum una Moltrasium, alia verò Ver-

c *i. e. quondam* B cana nuncupata est. Prope villas istas apparatus lupi rapaces, & feræ pessimæ, quæ invadebant homines, & intrantes domos, pueros asportantes interficiebant: sicque timor magnus & tremor invasit omnes, nec audebant exire ad opus suum, nec ad operationem suam etiam ad vesperam. Recordati sunt autem de sancta ac venerabili Grata, eò quòd monasterium suum condam *, possessiones ibi habere confueverat. Facto autem ab incolis terræ voto ad beatissimum Martyrem Alexandrum & ad beatissimam Dei Gratam, invenit se gens illa à feris pessimis protinus liberatam. Votum autem illorum fuit, ut quamdiu viverent semel in anno cum crucibus processionaliter corpus sacrosanctum martyris Alexandri, & corpus sanctissimum venerabilis Gratae, devotè & sollicitè visitarent. Quod votum longo tempore impleverunt, quamdiu duravit pax, & quamdiu gens illa vivebat, quæ se tali voto astrinxerat. Veniebant autem cantantes & Sanctos laudantes: & gratias Deo, & beato Alexandro, & beatæ Gratae multiplices referentes, quia eos à feris pessimis liberaverant.

C *xxii. duæ mulieres partus periculo liberatae;* 32 Nec silenda est cujusdam juvenulæ mira liberatio ad ejus gloriam & honorem, qui ex ore infantium & lactentium perficere novit laudem, ut destruat inimicum suæ perfidiæ defensorum. Gravida siquidem dicta puella pervenit ad partum, & gravi partus dolore urgebatur. Itaque vehementissimi cruciatus aculeis agitata, nec cibum capere, nec quiescere poterat, nec somnum oculis capiebat: nam dolores ejus sicut parturientis. Unde, velut furiosa, continuis clamoribus ululabat. Facto autem voto ad beatissimam Gratam, tam sibi quàm filio edito liberationem obtinuit in momento. Simile miraculum de quadam alia intellexi, quæ cum multum in partu magnis affligeretur doloribus, invocatur ab ipsa devotissimè beata Grata, & subito à gravissimis doloribus fuit liberata. Nec mirum si regnans in cælo dolores aufert corporales, quæ adhuc vivens in mundo, dolores à multis abstulit infernales: multos enim suis meritis & exemplis, ac sanctis monitionibus docuit, ad Deum attraxit, & ad Christi fidem convertit. Inerat enim ei mira omnium, & maximè Pergamensium salutis

Septembris Tomus II.

æmulatio, & in fæmineo pectore virilem animum A. PINA-gerens, conterebat molas iniqui, & de dentibus illius auferebat prædam.

33 Illud quoque nulla oblivione delendum, quòd quædam nobilis domina de Pergamo, fide digna, & à multis nota, in se ipsa experta est patratum miraculum. Cum enim aliquando cum decenti societate & honesta iret Triscurium, contigit in via quòd equus, super quem sedebat ipsa, lasciviens, & priores calces elevans in duobus posterioribus pedibus se erexit. At verò dicta domina periculum magnum sibi imminere considerans, invocavit devotè beatissimam Gratam, & statim ibi in adjutorium suum Sanctam Dei habuit visibiliter præparatam. Nam sibi manifestè visum fuit, quòd beata Grata eam in brachiis accepit, & adeo leniter dictam dominam de equo deposuit, ut nullam omnino læsionem sentiret. Ut autem dicta domina tanti domini non esset ingrata, veniens ad monasterium sanctissimæ Gratae, Domino Jesu Christo salvatori nostro, & beatæ Dei Gratae ancillæ suæ gratias non modicas referens, dominæ abbatissæ de sancta Grata, & aliis quàm pluribus hæc omnia devotè & fideliter enarravit.

E *xxiv. auctori ad scribendum facultas data:* 34 Scribantur & hæc in generatione altera, ut populus, qui creabitur, laudet Dominum in venerabili Grata ancilla sua, & nihilominus Gratae laudibus attollat in Domino, qui dat lasso virtutem & robur multiplicat, & aperit os mutorum, & linguas facit disertas. Ego autem, ut non ingratus inveniar, libenter profiteor, quòd antequam in servitio beatissimæ Gratae laborare inciperem, invalidus eram ad scribendum; sermo horrebat, & vix aliquid facere poteram. Ut autem invocata prius Spiritus sancti gratiâ, & suffragiis sanctissimæ Gratae, devotè quidem, quantum potui, statim persensi mihi divinum auxilium affuisse. Nam mihi in continenti collata fuit cælitus d & possibilitas & facultas scribendi, & gratia & facultas dictandi: & quidam ardor exarsit in corde meo, ut quiescere non possem, quamdiu Opus ipsius venerabilis & inclitæ Gratae sine debito terminassem: per omnia benedictus Deus, qui adjuvat sperantes in se.

35 Multa quidem & alia tam in vita gloriosissimæ Gratae illustris reginæ & ducissæ, quàm post obitum perpetrata innotuere miracula, quæ non sunt styli officio designata. De curationibus etiam infirmitatum plura innotuerunt, quæ ad præsens scripto mandata non sunt, ejus sanctitatis insignia. Hæc autem breviter, fideliter, & devotè annotata sunt ad sanctitatis ejus astructionem, ad Pergamensium commendationem & instructionem, ad omnium Christianorum ædificationem, ad laudem quoque & gloriam ejus, qui facit mirabilia magna solus, qui Trinus in personis, & unus in essentia, vivit & regnat per infinita seculorum secula. Amen.

A N N O T A T A.

a Ita verisimiliter loquitur, quia ducis est Filia.

b Crozola, inquit Cangius, baculus supernè rostratus vel in formam crucis efformatus. Fulcra itaque sunt claudorum firmandis gressibus.

c Intelligenda hic est diocesis Comensis vel Novocomensis in ducatu Mediolanensi ad lacum Larium, nunc Comensem dictum, in qua sunt

villa sequentes. Certè Multasium reperitur apud Paulum Jovium in descriptione lacus Larii. Comenses quoque olim Cumanos reperi vocatos.

d Vereor, ne vir bonus sibi imprudens imposuerit: nam sive stylum spectes, quem tamen evo barbaro condonare possumus, sive ordinem, sive, quod precipuum est, veritatem relatorum, non opus esse videtur magno miraculo, ad Vitam, sicuti conscripta est, componendam.

CAPUT VI.

Translatio corporis: ex quibus documentis Vita scripta.

xxvi.
Ambrosius
episcopus ad
preces abba-
tissæ S.
Mariæ ve-
teris

B

Translationem a beatæ & gloriôsæ illustris matronæ, dominæ sanctæ Gratæ, diligenter & fideliter cupio declarare, & qualiter de loco xenodochii ad locum monasterii sacrosanctæ reliquiæ corporis sacri delatæ fuerint, vestræ devotioni ad memoriam revocare. Placuit enim Deo, & translata est. Ante translationem autem testimonium multiplex habuit placuisse Deo: sine fide autem, ut ait Apostolus, impossibile est placere Deo. Ipsa verò Dei Famula fidem Jesu Christi æterni Dei à primævo ætatis suæ plenissimè habuit, & demum Pergamentis Christianam fidem habere fecit. Igitur sacrum corpus beatæ Gratæ requievit in xenodochio, quod ipsa construxerat, in loco, ubi primò fuerat tumulatum, usque ad tempora venerabilis præfulis Ambrosii Pergamentis episcopi, viri scientiæ & moribus adornati. Hujus in temporibus fuit in monasterio sanctæ Mariæ veteris, quod nunc est ejusdem sanctæ Gratæ, venerabilis abbatissa, re & nomine Officia, sapiens & discreta, quæ circa divina juxta sui nominis consonantiam officiosissima fuit & sollicita. Hæc Spiritu sancto inspirata, cœpit in corde suo tractare, qualiter corpus sacrum sanctæ Gratæ, tam videlicet preciosum thesaurum posset acquirere, & in suo monasterio venerabiliter collocare. Unde venerabilem ecclesiam, pulchram & devotam orationis domum, quæ perseverat usque ad hodiernum diem, ad honorem sanctæ Gratæ construi fecit, & decenter ornari. Quibus peractis, accessit ipsa domina Officia ad supradictum venerabilem Ambrosium episcopum, & flagitare cœpit precibus importunis cum magna instantia & inconsolabili cordis anxietate, ut corpus sacrosanctum beatissimæ Gratæ sibi concedere dignaretur, quatenus in venerabili templo, quod ipsa sibi paraverat, reverenter & cum devotione multimoda post altare ejusdem sanctæ Gratæ venerabiliter locaretur. Instabant etiam quàm plures alii, & gratiâ ipsius dominæ abbatissæ, & qui devotione accensam Sanctam Dei exaltare & honorare intendebant: & desiderio sancto permoti, virum Dei episcopum Ambrosium instantius flagitabant, ut acquiesceret deprecanti.

transfert
Sanctæ cor-
pus ad no-
vam, eique
dicatam ec-
clesiam,

C

37 At ille ut erat miseratione plenissimus, scientiâ & discretionem conspicuus, attendens Dei honorem & sanctæ Gratæ sublimationem, sanctis desideriis & justis postulationibus acquievit. Consideravit enim vir Dei, quod sæpius & facilius posset à populo frequentari & visitari, & quod decentius & honorabilius requiesceret in nobili templo & decenti, ad honorem Sanctæ

Dei fabricato, quàm in oratorio humili & à civibus satis remoto. Venerabilis itaque pontifex Ambrosius antedictus, Spiritu sancto inspiratus, convocato clero, & populi multitudine, in die Kalendarum Maii cum magna reverentia & devotione ad hospitale, quod ipsa Dei Grata adhuc vivens construxerat, cum ipsis accessit, ubi prius sacrum corpus fuerat tumulatum. Cùmque monumentum aperuissent, fertur à sacris reliquiis odor suavissimus effragrâsse, in tantum ut videretur odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Miracula etiam plura in die illa meritis sanctæ Gratæ claruerunt, quæ per negligentiam oblivioni tradita sunt & neglecta. Cùm autem portando sacras reliquias, laudes divinas intonando & jubilando, ad locum, qui dicitur Ripa rufæ, seu Ripa rubea, sub monte videlicet sancti Johannis, pervenissent, nullo modo sacrum corpus movere potuerunt.

38 Quamobrem venerabilis præful prædicationem fecit, & orationes indixit, ut pius Deus, & sanctissima Grata gratiam talem præstare dignarentur, ut glebam sacri corporis ad locum destinatum possent transferre. Quibus peractis, sine aliqua difficultate statim corpus sacrum moveri potuit, & deductum est ad decentem ecclesiam in ejus nomine fabricatam: & sic post altare majus devotè & fideliter reconditur cum honore. Festumque statuitur celebre eodem die, & multa ad Dei laudem, & sanctæ Gratæ sublimationem præstantur beneficia. Circa etiam loca illa Deo & sanctæ Gratæ dicata tale epitaphium continetur:

Præful Ambrosius meritis & nomine dignus,
Corpus Matronæ justo sepelivit honore.

Digna fuit cælis Domino Matrona fidelis,
Semper apostolico fungitur & folio.

Postquam autem corpus beatæ Gratæ translatum fuit ad locum supradictum, in quo nunc requiescit, placuit venerabili Pergamentis episcopo & canonicis hospitale transferre, & in loco, ubi nunc dicitur hospitale sanctæ Gratæ, in Vineis collocare.

39 A tempore verò translationis sanctæ Gratæ statutum & ordinatum fuit, & à venerabili episcopo Ambrosio, & à ceteris pontificibus in Pergamentis episcopatu successoribus suis, quasi pro lege observatum est, ut in Dominica Palmarum, postquam pontifex olivas cum palmis apud sanctum Alexandrum benedixerit, ad locum præfatum, qui dicitur Ripa rubea, in quo corpus sanctum beatæ Gratæ immobile ad tempus mansit, nec moveri potuit, stationem faciat episcopus cum clero & populo. Et facta ibi prædicatione & data benedictione, versus sanctum martyrem Vincentium procedunt. Cùm autem processio ante portam ecclesiæ sanctæ Gratæ pervenerit, pontifex manu sua palmam honorabilem & decentem venerabili abbatissæ de sancta Grata honorificè repræsentat, dataque sibi benedictione, ad sanctum Vincentium pontifex progreditur cum honore, & divina cum gaudio peraguntur.

40 Accipite hoc Opus, dilectissimi, & vos maxime, ancillæ Christi, cum magna diligentia vigilatum, in quo multa, quæ in diversis erant locis, aut in libris & quaternis scripta, quos etiam de circumstantibus civitatibus & terris apportari feci: aut in cartis & privilegiis annotata, aut in muris & parietibus, seu etiam in quibusdam versibus exarata, aut in quibusdam scriptis de litera Beneventana b, quæ à paucis legi poterant,

quod in via
immobile factum,
post preces moveretur,
& post altare majus deponitur:

E

xxvii.
visitatio loci
illius in
die Palmarum.

F

xxviii.
Ex quibus
documentis
hec Vita
scripta:

b

A rant, precibus & documentis venerabilis abbatis dominæ Gratæ, in unum ad honorem & gloriam Domini nostri Jesu Christi æterni Dei, & gloriosæ Matris ejus Virginis Mariæ, ac sanctæ suæ Gratæ, fideliter & devotè compilata sunt. Verè & congruè per sollicitudinem dominæ Gratæ gratiam hanc habere debuimus, ut juxta sui nominis consonantiam, totum quod circa hoc negotium gestum est, gratiæ Dei attribuendum est, ut sit gratia pro Gratia. Quapropter de cetero, qui in Pergamentis populo Christianam fidem habuerit, sanctissimæ Gratæ devotam festivitatem facere non omittat, nec ancillæ Christi, sanctæ Gratæ sorores & filia, ejus gloriosam memoriam diebus singulis decantare. Nam laus venerandæ ducissæ & reginæ, beatissimæ Gratæ, à multis lacrymas devotionis excussit, audientium liquefecit affectum, emollivit duriciam, & pium in eorum cordibus inexit ardorem, sicut in suave sonantibus canticis spiritualibus, nuper editis, devota anima poterit experiri. Quæ idcirco commemorata sunt, ut legentium devotio deinceps in laudem sanctæ Dei Gratæ sollicitè & fideliter, ac ferventiùs animetur.

B Igitur, ancillæ Dei, hæc, quæ suprascripta sunt ad honorem Dei & sanctissimæ Gratæ, ad consolationem & ædificationem vestram & omnium Christianorum, devotè suscipite, & sanctæ matris vestræ Gratæ castitatis & caritatis æmulationem fervete.

41 Obsecro autem in nomine Jesu Christi legentes & intelligentes hoc Opusculum, ut si forte aliqua invenerint, quæ alibi non reperiunt, non æstiment me adinvenisse; sed in diversis locis, sicut supra memini, lecta & à fide dignis audita me noverint scripsisse. Si autem pauciora, quàm noverint, repererint, nec mihi illud imputent, quia aut exemplaria non habui, aut plura non novi, quæ digna essent fide. Benedicti itaque sint à Domino, qui hæc scripta legerint, scripserint, habuerint, aliis commodaverint, audierint, vel retulerint. Et ut cum beatissimo Alexandro & sanctissima Grata, & cum aliis justis, quorum in hoc libello memoria habetur, habeant consortium, pro me misero peccatore fratre Pinimonte orare dignentur. Orate, inquit beatus Jacobus, pro invicem, ut salvemini. Ad æternam salutem in gloria paradisi precibus & meritis beatissimæ Gratæ nos perducere dignetur Dominus Jesus Christus, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per infinita secula seculorum. Amen. Explicite legenda sanctæ Gratæ. Deo gratias. Amen.

A. PINA-
MONTE.
XXIX.
conclusio.

ANNOTATA.

a *Consuli possunt de translatione notata in Commentario § 4.*

b *Litteris, opinor, Longobardicis.*

DE S. FREDALDO VEL FRODOALDO EPISCOPO ET MARTYRE

MIMATE IN OCCITANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Notitia loci, in quo Sanctus colitur: annuntiatio in Martyrologiis; an fuerit episcopus Mimatensis? tempus martyrii, & sepulturæ locus, Acta.

C INTRA AN-
NOS DCCC-
XIV ET
DCCCXL.
Notitia lo-
ci, in quo
Sanctus co-
litur.

Situm ac descriptionem loci, in quo hic sanctus Episcopus ac martyr colitur, tradit Baudrandus tomo 1 Geographia pag. 656: Mimatium seu Mimate, inquit, (indigenis Mande vocatur) urbs Gallia, aliàs in Aquitania, nunc in Occitania, Gabalorum caput, versus Cemenos montes & fontes Oldæ fluvii, episcopalis est sub archiepiscopo Albigensi, & Anderitum seu Gabalum dicitur à quibusdam; sed re vera distat quatuor leucis à rudibus Anderiti, ubi nunc vicus inest Javoux dictus, teste Catello, & crevit ex ejus ruinis, cum antea tantum esset vicus ad montis Gredonensis radices, ubi hodie sita est, & ubi occubuit S. Privatus martyr: decem leucis distat à Floriopoli in Ortum hybernum, uti ab Anicio, & quatuordecim à Rutenis in Ortum, estque in tractu montuoso fed feraci. Consonat ferè Dionysius Sammarthanus in Gallia Christiana novissimæ editionis tom. 1 col. Septembris Tomus II.

83 & seqq., in eo tamen discrepans, quod Mimatensem civitatem equaliter penè à tribus assignatis urbibus distitam faciat. De Javouls verò sic ait: Quidam volunt, vicum seu oppidulum JAVOULS, quod à Mimate quatuor leucis distat, fuisse olim caput gentis Gabalorum, similitudine nominis potius, quàm aliquo certo testimonio adducti. Addit etiam Mimatem olim urbem episcopalem sub metropoli Bituricensi fuisse, ac nunc sub Albiensi, ac intra jurisdictionem parlamenti Tolosani contineri. Porro de Gabalis (vernaculè les Gevaudans) multis agit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum paginà 213 & seqq. Ex quo verò tempore Gabalitana gentis cathedra Mimatem translata sit, discutiemus. Sancti interim in Fastis memoriam accipe.

2 Martyrologium Parisiense editum anno 1727 sic eum annuntiat: Apud Gabalitanos, sancti Fredaldi Gabalensis episcopi & martyris, cujus capsa sæculo decimo sexto à Calvinianorum furore servata fuit. Castellanus in Martyrologio uni-
li 2 versali

E

C.S.

F

Cultus ex
Martyrolo-
giis.

AUCTORIB
C. S.

versali Gallicè conscripto locum addit, in quo sacra ejus ossa quiescunt. Verba ex Gallicis Latina hæc sunt: In comitatu Gabalitano in Occitania, S. Frodoaldus episcopus Gabalensis (Gallicè est de Javoux;) *cujus corpus honoratur apud Canonicam (Gallicè à la Canourgue) in ecclesia sui nominis. Eundem assignat laudatus supra Sammarthannus col. 88, ubi in serie episcoporum ecclesia Mimatensis hæc habet: S. Fredaldus tempore Ludovici Pii martyrio sublatus est ab impiis hominibus, quorum dux fuit ipsius nepos, alter Judas, osculo adhibito ad ipsum prodendum, memoraturque iv Septembris in Officio sanctorum Mimatensium. Ejus corpus custoditur in templo ipsius nomine insignito prope Canonicam. Locum cultus exprimit Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum his verbis: In civitate Mimatensi, S. Fredaldi episcopi ejusdem urbis, & martyris. Consonat Andreas Saussayus in supplemento Martyrologii Gallicani dicens: Mimate Gabalorum natalis sancti Frodoaldi episcopi & martyris. Dein prolixum ipsius elogium texit ex lectionibus Sancti propriis, quas infra recudemus. Denique Simon Peyronetus in Catalogo Sanctorum in Notis de ejusdem cultu scribit sequentia: Cl. Roberto ac Saussaio FRODOALDUS dicitur, Chenutio FREDALDUS; in Proprio vero Mimatensi FREDALDUS, vulgò FRESAL, apud Catellum nostrum...; sub qua nuncupatione habet ecclesias & loca sibi dicata in prædicta diocesi Mimatensi, & quidem in archipresbyteratu Cebennarum extat parochia, seu locus, vulgò S. FRESAL DE VENTALON dictus, & in archipresbyteratu de Bariac, S. FREZALS DE GREZE, & S. FREZALLES-LES-LA-CANOURGE, S. FREDALDUS PROPE CANONICAM, & ibi ostenditur locus, ubi à nepote occisus.*

3 Sanctum Martyrem nostrum episcopalem cathedram tenuisse apud Gabalos in Occitania omnibus in confesso est. Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum paginâ 213 & seq. de Gabalis prolixè satis tractans, Anderitum urbem per antiquam gentis Gabalitana olim caput statuit, qua deposita propria veterique appellatione nomen gentis, exemplo aliarum Gallie urbium, suscepit, civitas Gabalum, ac Gabali dici coepit. Fixam hic fuisse episcoporum sedem ex eorundem in variis Galliarum conciliis subscriptionibus manifestum est. Audi laudatum supra Sammarthannum col. 83 de ecclesia Mimatensi differentem: Mimas ad Oltum fluvium, nunc sedes episcopalis Gabalorum, olim vicus tantum erat, à monte Mematensi, cui adjacet, sic dictus; qui illustratus martyrio & sepulcro sancti Privati episcopi Gabalitati, clarior evasit; tandemque sede episcopali nobilitatus est ac factus civitas: quod Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum putat non diu ante annum Christi millesimum contigisse. Prius itaque Gabalitanus episcopus cathedram habuit in civitate Gabalum seu Gabalorum, ut probant priorum Gallie conciliorum plurimæ subscriptiones. Porro civitatem illam vocatam ANDERITUM, docent multa veterum testimonia. Huc usque Sammarthannus, cui & reliqui eruditi consentiunt.

4 At incertum est, à quo tempore cathedra ex urbe Gabalitana in Mimatensem translata sit; unde ulterius dubium fit, in hac an in illa S. Fredaldus sedem suam habuerit. Res extra controversiam foret posita, si longioribus Actis S. Privati, cujus martyrium Cuperus noster, tom. iv Augusti ad diem xxi, post medium seculi iii,

aut initio v statuit, certa fides adhiberi posset: in hisce etenim & S. Privatus, & quotquot eum præcesserant, Mimate sedisse dicuntur. Verba accipe: Tunc regioni sive ecclesie illi sanctus Privatus præsidebat, sedem in Mimatensi habens viculo, propterea quod qui ante ipsum episcopatus ordinem tenuerant, in eo loco & commorati fuerant & sepulti. Si hisce, inquam, Actis indubitata fides adhiberi posset, omnino dicendum esset, S. Fredaldum Mimate sedem habuisse, cum hic aliquot seculis S. Privato sit posterior. Verum Acta illa, ut notavit laudatus Cuperus pagina 436 num. 15, propter ea ipsa displicent eruditibus, inter quos Tillemontius tomo 4 Monument. Eccles. pag. 651 aliique suspicantur, illa post seculum decimum composita esse: Cuperus vero fatetur, se antiquitatem eorundem certis argumentis defendere non posse.

5 Displicere etiam Sammarthano loco citato, ubi post relata à nobis verba sic prosequitur: Proindeque juxta hæc Acta ab Christianæ religionis exordio, Mimas semper fuisset sedes episcopalis, quod pugnat contra veterum consuetudinem, & canones, quibus cautum erat, ne in viculis cathedræ episcopales constituerentur. Et post pauca: Præterea ex his Actis habetur, plures episcopos (cum solus sanctus Severianus apud ipsum sit cognitus) præcessisse S. Privatum in episcopatu; quod minimè eruditibus adprobatur; maxime iis, qui volunt, S. Privatum occisum esse in irruptione Alamannorum sub Chroco duce facta an. cclxv, aut cclxviii: quam sententiam Cuperus noster in re dubia sequendam duxit, donec certiora pro contraria producantur. Deinde mentem suam idem eruditus Benedictinus aperit his verbis: Verisimile tamen est, Mimatem vicum post S. Privati martyrium, pace ecclesie reddita, populorum, qui ad ejus sepulcrum confluebant, frequentiam factum esse celebrem; hocque loco episcopum & clericos sedem fixisse. Hac vaga locutio nullum certum seculum determinat: verum ex iis, que subdit, satis eruitur, existimasse Sammarthannum, jam diu ante S. Fredaldi tempora hanc cathedra translationem peractam fuisse: nam mox occurrit objectioni, quam noverat ex priorum Gallie conciliorum subscriptionibus ab eruditibus formari. Nec obstat, inquit, quod hi præfules dicti sunt nihilominus GABALITANI; non enim ita dicti sunt à vico JAVOULS, sed à tota gente Gabalorum, cui præerant: quemadmodum diu dicti sunt Arverni episcopi, qui apud Clarum-montem sedebant, non Claromontenses, & qui Anicii, episcopi Vellavorum appellabantur, non Anicienses aut Podienses. Itaque juxta Sammarthani mentem S. Fredaldus, cujus martyrium sub Ludovico Pio seculo ix contigit, in urbe Mimatensi sedem suam jam olim constitutam tenuit.

6 At verò Hadrianus Valesius loco jam citato existimat, translationem illam non multo ante annum Domini millesimum contigisse. Ad Valesium propè accedunt eruditi Benedictini Historie Occitaniae scriptores, qui tomo 1 in Notis pag. 640 & 641 de hac controversia disputantes, translata cathedra epocham ad medium circiter seculi x verisimillimè referendam arbitrantur. Rationes, quibus tum hi tum ille ducuntur, accipe. Argumentum præcipuum desumunt ex prioribus Galliarum conciliis, quibus episcopi Gabalitati plures, nullus Mimatensis subscripsisse leguntur. Verbi causâ, concilio Arelateni 1 anni 314 subscripsit: Genialis diaconus de civitate

D

Rejicitur
sententia
auctoris
A-
thorum S.
Privati:
Dionysii
Sammartha-
ni mens pro-
ponitur:
E

F

cui contra-
ria opinari-
tur Vale-
sius, &
scriptore
Occit-

sed incer-
tum est,
Gabaline se-
derit, an
Mimate.

A vitate Gabalum provincia Aquitanica: *Agathensis* anni 506 Optimus diaconus, missus à Leonico episcopo Gabalum civitatis: *Arvernensis* anni 535 Hilarius episcopus ecclesiæ Gabalitanæ: *Aurelianensis* iv anni 541 Evanthius episcopus civitatis Gabalitanæ: *Remensis* anni 625 vel 630 Agricola Gabalensis episcopus. Quid multa? ipse *Sammarthanus* in serie episcoporum *Mimatensium* fatetur, *Agenulfum*, qui S. Fredaldo posterior est, anno 876 concilio Pontigonensi subscripsisse ut Gabalitanensem episcopum: quin etiam notat, quod *Ragamundus* seu *Raimundus* primus omnium anno 1031 in concilio Bituricensi se *Mimatensem* episcopum subscripsit.

qui non nisi
seculo x
Mimatem
cathedra
episcopali

7 Cùm itaque *Valesius* invenerit nullum, qui ante annum millesimum se *Mimatensem* episcopum diceret, hinc collegit, *Mimatem* circa id tempus episcopatu primum illustratam fuisse. At vero laudati Occitania scriptores citant chartam quamdam anno 950 consecratam, in qua disertè legitur: Ego *Stephanus* ecclesiæ *Mimatensis* episcopus. Chartam illam recitat *Mabillonius* de Re diplomatica paginâ 569. Unde illi inferunt translationem cathedra post medium seculi decimi deferri non posse. Occasionem transferenda sedis certam non proferunt; suspicantur tamen, tum fortè eversum fuisse *Gabalum* ab *Hungaris*, qui circa annum 925 *Aquitaniam* infestârunt. Ad responsum autem *Sammarthani* num. 5 allatum reponunt, difficultatem non dilui exemplo *Claramontensium* aut *Aniciensium*; mirum enim non esse, quod priores *Arverni* appellarentur, etiam dum apud *Claramontem* sedebant, cùm *Claramontana* civitas, mutato nomine, eadem sit cum veteri *Arvernensi*; adeoque nulla hic inter venerit cathedrae translatio. De *Aniciensibus* verò fatentur quidem, eos post fixam *Anicii* sedem, *Vellavorum* presulum titulum conservasse, sed ita tamen ut & eodem tempore *Anicienses* scriberentur, quemadmodum apud eundem *Sammarthanum* tom. 2. Instrument. col. 221 & seqq. videre licet: simile autem quid de *Mimatensibus* negant reperiri.

Illustratam
esse arbi-
trantur.

C
* I. Gabalitano
* I. Mimatensi

8 Opinionem suam ulterius stabiliunt scriptores Occitania ex *Adone* seculi ix martyrologo, qui *Mimatem* sub vici nomine commemorat ad diem xxi Augusti sic annuntians: In territorio civitatis Gabalitanæ vico *Mimatensi* natalis S. *Privati* episcopi. In eadem sententiam citant *Reginonem*, qui in *Chronicis* initio seculi x conscriptis lib. 1 recensens martyres sub *Valeriani* & *Gallieni* imperio passos, hæc habet: In territorio *Canallitano* *, vico *Mitanensi* * *Privatus* episcopus. Si igitur seculo ix, si initio decimi vicus tantum fuerit *Mimas*, qua ratione contra antiquos canones episcopi tum temporis in ea sedisse dicuntur? Sanè ipse laudatus *Dionysius* *Acta* S. *Privati* suspecta habet, quia juxta hæc, inquit, ab *Christianæ* religionis exordio, *Mimas* semper fuisset sedes episcopalis, quod pugnat contra veterum consuetudinem & canones, quibus cautum erat, ne in viculis cathedræ episcopales constituerentur: at eadem consuetudo, iidem canones assignatis seculis vigeant, adeoque si *Mimas* tum tantum vicus fuerit, nondum illa dignitate fulgebat. Huic argumento opponi potest, quod citati auctores de *Mimate* loquantur non prout seculo ix & initio subsequenti erat, sed prout fuerat, cùm S. *Privatus* martyrio coronaretur. Inficiari nequeo, hunc genuinum esse *Reginonis* sensum; sed aliter de *Adone* sentio:

nam ille palæstram, hic locum, quo suo tempore sanctus martyr colebatur, assignat: *Mimas* autem, dum *Privatus* passus est, urbs certè non erat, & consequenter in *Mimatensi* urbe occubuisse dici non debuit: at si S. *Adonis* tempore jam civitas episcopalis evasisset, (quod illum non potuisset latere) ineptè ab eodem in territorio civitatis Gabalitanæ vico *Mimatensi* natalis S. *Privati* annuntiatum fuisset.

9 Videamus modò, que contra relatam opinionem proferantur difficultates. Exhibent eas jam sæpe memorati scriptores Occitania, & ad earum quamlibet respondere conantur. Ex *Actis* S. *Amatii*, tom. 1 lib. 3 num. 82 dixerant, *Gabalitanam* urbem à *Wandalis* *Croco* duce sub initium seculi v penitus vastatam fuisse. Hæc conformia narrantur in *Actis* S. *Privati*, que apud *Cuperum* nostrum ad diem xxi Augusti legere est; & à *Gregorio Turonensi* lib. 1 *Historia Francorum* cap. 32. Hinc inferri posse innuunt, eversis *Gabalibus*, *Mimatem* in urbem excrevisse & translata eodem cathedrâ auctam esse. Sed argumentum hoc non multum morari nos debet: nam in primis, ut citati *Benedictini* notavere, *Gregorius Turonensis* nusquam disertè asserit, *Gabalitanam* urbem à præfatis barbaris fuisse excisam; sed nec id affirmant *Acta* S. *Privati*; quamquam tam hæc, quam ille totam illam regionem miserandum in modum afflictam vastatamque fuisse referant. Quid S. *Amatii* *Acta* ad propositum tradant, ignoro: at respondent citati *Benedictini*, ea recentiora videri, quam ut illorum auctoritate tuto stari possit. Fortè hæc eadem in Opere nostro discutienda venient: ego interim nec rejicere possum nec admittere: verum tamen non video, sententiam supra positam ex hac parte solide posse oppugnari: ut enim quidquam roboris hoc argumentum haberet, ostendendum erat, prædictam urbem non modò penitus fuisse deletam; sed ita deletam, ut reddita postmodum pace, non fuerit restaurata: id verò factum non esse persuadere videntur allata num. 6, 7, & 8 rationes.

Responde-
tur ad diffi-
cultates,

E

10 Alteram difficultatem sibi objiciunt ex eodem S. *Gregorio Turonensi*, qui lib. 10 cap. 29 supponere videtur, inquit, *Mimatem* circa seculi vi finem episcopatu jam decoratam fuisse: agens enim de S. *Aredii* obitu, *energumenam* sic loquentem inducit: Ecce adest *Julianus* ex *Bri-vate*, *Privatus* ex *Mimate*. Verùm ego hinc nihil aliud exiungere possum, nisi quod S. *Gregorius* ibi de *Mimate* loqui videatur tamquam de loco sepulturae aut etiam cultus, ut observavit *Bailletus* in *Vita* S. *Privati*: sed id non obstat, quominus episcopi eo tempore adhuc in veteri *Gabalo* resedisse dicantur. Pergunt laudati scriptores & alio ejusdem sancti historici loco objectam difficultatem augere nituntur. Lib. 6 cap. 37 S. *Lupentius* dicitur abbas basilicæ S. *Privati* martyris urbis Gabalitanæ. Ex hisce verbis concludi posse, aiunt, quod cùm memorati martyris monasterium verisimillimè sepulcro ejus & *Mimate* quidem inaedificatum fuerit, *Mimas* seculo vi senescente, quo S. *Lupentius* vixisse traditur, veteris *Gabalorum* metropolis vocabulo, adeoque & episcopali cathedrâ jam gavisa fuerit.

que huic
opinionem

F

11 At ex hoc argumento, in quo omnia dubia sunt, nihil certi erui potest. Dubium est 10. an præfatum monasterium in ipso sancti sepulcro *Mimate* fuerit extructum. Dubium est 20. an sanctus ille martyr eo loco, ubi nunc *Mimas* condita est, sepultura mandatus sit: certè id

opponen-
tur: &
Laudatis
Benedictinis
subscribi-
tur.

AUCTORE
C. S.

nusquam, quod sciam, disertè traditur. In Actis apud Cuperum supra citatum nullus determinatè locus assignatur. En verba: Quia tunc tanta in Christianos persecutorum fervebat rabies, ut nec Sanctorum cineribus parcerent, crypta in subterraneo facta est, in qua sanctum corpus cum honore collocatum est. Præterea, quod caput est, qua ratione probabunt, verbis illis Urbis Gabalitanæ Mimate designari? Enimverò hac non ad vocem basilicæ, sed ad Martyris referenda esse, ipsa verborum naturalis connexio manifestè innuit: ut sensus sit, S. Lupentium fuisse abbatem basilicæ S. Privati martyris, id est qui martyr fuit, Urbis Gabalitanæ: Gabali enim, non Mimate, que tunc vicus tantum erat, S. Privatus cum martyrium subiret, fatente Sammarthano, episcopus residebat: frustra itaque ex citatis verbis eruere quis voluerit, Mimate seculo VI Gabalorum gentis metropolis adscito nomine metropolim fuisse & episcopalem. Fateor tamen scriptorum Occitania sententiam non adeo certam esse, ut alterius probabilitatem prorsus elidat: neque verò id illi ipsi contendunt, suam dumtaxat ut valdè verisimilem defendere contenti. Hos ego, dum certiora pro Mimatensi S. Fredaldi cathedra proferantur, ut probabilioribus nixos rationibus sequendos censeo. Forstian hisce antiquitatis tenebris in unam alteramve partem aliquid luminis afferent SS. Amatii & Lupentii Acta, cum in Opere nostro venerint examinanda.

Tempus
martyrii:

12 De anno, quo Sanctus noster martyrio coronatus est, nihil certi memoria proditam reperio, nisi quod illud tempore Ludovici Pii, Caroli Magni filii, subisse tradatur in Officio proprio Mimatensis ecclesie infra recedendo. Porro Ludovicus Pius anno 781 regno Aquitanico à patre donatus est: anno vero 814, mortuo Carolo, imperium obtinuit. Quamobrem si verba Officii Aquitanicum Ludovici regnum designent, martyrium Sancti in seculum VIII vergens ad finem potuit incidisse: si imperium denotent, non nisi seculo IX jam aliquot annis inchoato statuendum est: imperii tamen tempus hic notari existimo. Cum itaque Ludovicus ab anno 814 usque ad 840 imperaverit, intra horum annorum limites mors Sancti statuenda est. At divinare non auserim, quo determinatè anno contigerit. Castellanus in Martyrologio universali eam 820 illigat; Parisense circa eundem vel 830 statuit: Dionysius Sammarthanus altum de eo silet, contentus sancti martyrium ad præfati imperatoris tempora retulisse: mihi nihil certius apparet, quam quod verus obitus annus ignoretur.

locus sepul-
ture

13 Distincti de sepultura loco agunt scriptores, quamvis de eo Acta, que viderim, etiam sileant. Saussayus in supplemento ad IV Septembris locum his verbis assignat: Sacer Præful decimum caput propriis manibus refumens eò usque mirabiliter gradiendo detulit, ubi à gemente fidei populo honorificè sepultus est, non longè ab oppido & castro de Canonica, ubi in asceterio suo nominis, Ordinis sancti Benedicti, nunc usque asservatur & colitur. Scriptores Occitania tom. I lib. 9 num. 103 locum sepultura distinguunt à monasterio, in quo juxta Saussayum sacra ejus ossa quiescunt. Verba ex Gallico hæc sunt: Sepultus fuit in ecclesia vicina castro Canonica (la Canourge) ac paulò post translatus in quoddam monasterium Ordinis S. Benedicti in eodem loco exstructum. Monasterium hoc sub nomine S. Martini dedicatum postmodum abbatie S. Victoris Massiliensis subje-

ctum fuit, cui etiamnum cum titulo Prioratus conventualis paret. De templo, S. Fredaldo dedicato, nihil addunt: at Sammarthanus tom. I Gallia Christiana col. 88 illius disertè meminit in episcopis Mimatensibus de Fredaldo subdens: Ejus corpus custoditur in templo ipsius nomine insignito prope Canonicam.

14 Porro Canonicam inter destructas diocesis Mimatensis abbatias citatus auctor recenset col. III, ubi & loci situm paucis assignat: Canonica, vulgò la Canourgue, sub S. Martini patrocinio, fuit antiquitus celeberrimum cœnobium, situm in episcopatu Mimatensi, in pago Bearneensi: distat autem 5 leucas majores Gallicas Mimate juxta ejusdem tabulam, tomo I præfixam. Deinde refert, quod seculo XI grassante simoniaca hæresi, monasterium illud in laicorum hominum dominationem devenerit, donec tandem sub Aldeberto I episcopo anno 1060 abbatia S. Victoris Massiliensi fuerit subiectum. An in hoc loco Sancti reliquie adhuc asservantur, cum seculo XVI, teste Martyrologio Parisensi, à Calvinistarum furore servata sunt, nusquam reperi. Illud certum est, Occitaniam assignato seculo ab hereticis illis miserandum in modum vastatam esse, prout apud Occitania scriptores tom. 5 videre est: ubi & Mimatensem urbem sæpius ab iisdem captam, & anno 1579 ferro flammæque magnam partem deletam fuisse reperies.

15 Idem Benedictini tom. I lib. 9 pagina 494 quorundam S. Præfulis Actorum meminerunt, citantes in margine Saussayum in supplemento Martyrologii Gallicani, Coinium ad annum 831 num. 6, & Sammarthanum tom. I pag. 88. Verùm Acta illa nihil aliud esse, quam ipsum S. Fredaldi Officium, sive lectiones, que inter Officia propria Mimatensis ecclesie excusa sunt, ipsi auctores citati faciunt manifestum. Dionysius Sammarthanus ad hoc Officium remittit: Coinius verba Saussayi describit: Saussayus denique Lectiones prædictas ita contraxit, ut ipsas non uno in loco phrases ipsasque voces servaverit, nihilque addiderit, præterquam quod locum designet, in quo sepultus est, & sacra ejus ossa debito cum honore asservantur. Itaque cum alia de hoc sancto Martyre mihi monumenta non suppetant, hoc ipsum Officium huc transfero. Quod autem præ manibus habeo, editum est Lugduni anno 1619, ac præter mortis relationem, sacrilegicque parricida pœnam vix quidquam continet, nisi elogium.

OFFICIUM

P R O P R I U M.

Die IV Septembris. In festo sancti Fredaldi Mimatensis a episcopi, & martyris, duplex. *Officium Sancti proprium.*

ORATIO. Deus fidelium remunerator animarum, qui hunc diem beati Fredaldi pontificis nostri martyrio consecrasti: tribue nobis, quæsumus, famulis tuis, ut ejus venerandam celebramus festivitatem, precibus ejus indulgentiam consequamur. Per Dominum &c.

In primo Nocturno, lectiones de Scriptura occurrente.

A

IN II NOCTURNO.

*Apostolicos
Sancti labo-
res non fe-
rens diabo-
lus.*

b

c

17 LECTIO IV. Fredaldus Mimatenfis episcopus, tempore Ludovici Pii b Caroli Magni filii, Gabalum c animos tunc agrestes & incultos, ut pote magna adhuc ex parte gentiles, verbi divini copiâ & omnium virtutum exemplo venit exciturus. Jamque tanti Agricolaë operatione rurâ hæc prius infœcundâ, divinò semine suscepto germinante, & ad maturitatem perveniente, abundè horreum Domini replebant; cum teterimus humani generis hostis tot fructus Servò Dei invidens & diffidens, tanto Pastore superstitè, se posse ab ejus manu oves abripere & perpetuò dilaniandas ad æterna supplicia deportare; varios instigat, sed frustra, qui vigilantissimo Antistiti violentas manus inferrent. *ix.* Honestum fecit illum.

ejusdem nepotem in illum excitat.

B

d

18 LECTIO V. Interim cœptis non temperat cacodæmon, molitur & tendit insidias; & tandem suis technis, præstigiis, & sollicitationibus tantum potest, ut unum etiam ex Episcopi propinquis & nepotibus inveniatur idoneum, qui suis suasionibus obtemperans, hæreditatis adeundæ spe deceptus d, sacrilegas in eum manus injiciat. Venit igitur ad Patruî ædes infelix nebulosus, benignè condignoquè apparatu ab Antistitis familia, plaudentibus cunctis excipitur; salutem, quam omnes maximo impertiuntur affectu, ille fraudulentò animo reddit. Locum inquit, ubi Fredaldus de more divinis incumbere precibus; locum indicant vernaculi: illuc accurrit vir nequam, salutem, ut aëbat, daturus. *ix.* Desiderium animæ &c.

qui etiam proditorie obruncat. Sanctus abscissum caput defert: & sepelitur: pœna parricidæ.

e

f

19 LECTIO VI. Locum ingresso nepotè obviâ venit Fredaldus salutaturus; cum ecce dæmoniaco impetu agitato ganeo, osculo Servum Dei patruum suum tradens, violentas manus ei infert, & caput crudelis obruncat: Mirum dictu! Propriis manibus caput suum illuc detulit e Pastor, ubi corpus à gemente populo honorificè sepulturæ mandatam est f. Homicida ad propria reversus, Deo perpetrati sceleris vindice; à dæ-

mone suffocatus interiit. Sic Fredaldum crebris miraculis g clarum & salutis æternæ cupiditibus fretum, hujus vitæ desideria vincentem, Domini propitiatio coronavit. Sic nepotem injustè sæculi bonis inhiantem, & innocentis Patruî sanguini non parcentem justitia divina damnavit. *ix.* Stola jucunditatis.

D

g

IN III NOCTURNO.

Homilia sancti Gregorii Papæ in Evangelium: Si quis venit ad me; & non odit patrem suum &c. De Communi unius martyris.

ANNOTATA.

a Vide Commentarium à num. 3.

b De tempore, quo martyrium subiit, actum est num. 12.

c De Gabalis consule num. 1.

d Debit is pravorum suavis, qui sancti Pastoris virtutem aut justas reprehensiones ferre non poterant, spe hæreditatis ad facinus fuisse impulsus: si enim sola hæreditatis adeunda spes illum ad sacrilegum parricidium incuaverit, non video, qua ratione martyri palma Sancto adscribatur.

E

e Non habeo, unde miraculum hoc confirmem, nec etiam unde refutem: sola tamen harum Lectionum auctoritas apud me tantum non est, ut indubitatam fidem adhibeam, scrupulumque deponam, ne ex imperii vulgi opinione hoc prodigium natum sit. Vide, qua de similibus notata sunt apud nos tom. 1 Septembris paginâ 228. Sanè si vera sit hæc capitis gestatio, oportet ut per quinque leucas majores Gallicas caput suum prodigiosè gestaverit, sive Mimare obruncatus sit, sive Gabali: tantum enim ut minimum uterque locus distat à Canonica, quantum colligo ex tabula Dionysii Samaritani Operi præfixa.

f Ad Comment. num. 13.

g Miracula hæc nusquam reperi.

DE SANCTA IDA VIDUA

HERTZFELDII IN EPISCOPATU MONASTERIENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. S.

§ I. Cultus, Vitæ scriptor, tempus mortis.

PROBABILIS CIRCA ANNUM DCCCXIII. Locus cultus ex martyrologis

nter viduas, qua sacrum cultum in Ecclesia Dei promeruerunt, hoc die memoranda venit S. Ida, insignis sanctitatis matrona. Habitavit ea cum marito suo Ecberto Hovestadii (incolis Hovestad) in episcopatu Monasteriensi ad Luppiam flumen, inter Luppiam Marchiamque civitates. Nec procul Hovestadio Hertzfeldium visitur, ubi Sancta prope ecclesiam; quam Ecbertus extruxerat, post hujus obitum reliquum ætatis transegit, in eaque sepulta clauditur miraculis. Silet quidem de illa cum anti-

quioribus Martyrologium Romanum; verùm posteriora unâ cum Uffingo Vita ejus scriptore nullum de sancta hujus Viduâ legitimo & antiquo cultu dubium relinquunt. Grevenus in Actariis Usuardi apud Sollerium nostrum die 14 Septembris ipsam cum hoc elogio annuntiat: Item sanctæ Ydæ, viduæ nobilis, quæ tempore Karoli Magni in Westphalia juxta Luppiam, decurso statu conjugali, in porticu ecclesiæ, quam maritus ejus impensis suis construxerat, reclusorium sibi statuens, in magna sanctitate degens, & verè viduam se ostendens, quievit in pace. Similiter Molanus: In territorio

AUCTORIBUS C. S.

rio Monasteriensi supra Lippiam fluvium, depositio B. Idæ viduæ magnæ sanctitatis. Eiusdem quoque meminit Florarium nostrum Ms. ad prædictum diem, omisso cultûs loco: Ydæ viduæ memoria; quæ floruit tempore Karoli Magni. Mito Ferrarium in Catalogo generali, Canisium in Martyrologio Germanico, aliosque, apud quos ejusdem Sanctæ memoria annuntiat.

Uffingo Sanctæ biographo.

2 Unum addo Uffingum seculi x, ut ostendimus, auctorem, qui in illius Vita ejusdem sanctitatem miraculis comprobata, cultumque solemni corporis per Mimigarfordiensem episcopum elevatione, dedicataque sub ejus nomine templi parte, & indicta simul annua festiuitate stabilitum atque confirmatum luculenter ostendit. Quæ cum ex danda infra Vita futura sint manifesta, pauca hic tantummodo delibo. Relata itaque sacri corporis elevatione; ita pergit Uffingus: His peractis, venerandus antistes (Mimigarfordiensis) australem ecclesiæ structuram, id est turrim, in honorem S. Dei Genitricis Mariæ ac sub B. Idæ nomine consecrat, cunctisque in vicino degentibus diem translationis & dedicationis annuali semper recursum solenniter feriandum & celebrandum jubet. Præmiserat ibidem: Ut autem sacrorum pignorum veneratio celebrior alicubi haberetur, memoratus pontifex aliquas ex eis secum tulit particulas, quasdam dominus abbas (Werthiniensis) ad nostrum transtulit monasterium, quas omnes sacris vestibus induti, ad Calendas Decembris magno honore & apparatu officiosissimè suscepimus.

B

foris alibi

Non satis certum, quo tempore cultus inchoatus sit: sed antiquus certe est.

3 Translationis tempus sic porro assignat: Facta sunt hæc anno Domini Incarnationis nonagesimo octuagesimo, vi Calendarum Decembris die &c. Ex his manifestum sit, jam à seculo x publicos sacros honores ab antistite Mimigarfordiensi S. Idæ fuisse decretos: at ex quo tempore eos populus jam tum detulisset, haud facile determinare est. Nam quæ Uffingus post narratum Sanctæ obitum & honorificam sepulturam subdit: Ubi attestantibus medelis, qualiter apud Deum habeatur, lucidissimè eatenus comprobatur; nullum certum tempus designant. Quinimò non statim ab ipsius morte publicum ejus cultum viguisse, verbis minimè obscuris laudatus sæpe biographus declarat cap. 2; in cujus exordio conquestus, quod ipse locus (sepultura utique) cum ab aliis hæreditaria successione possideretur, ob præsidendum incuriam vilitatibus obsolescere cepisset, sic progreditur: Et quia Sanctæ Dei opinio necdum in aperto emicuit, penes eam pusionem (Rudolphi comitis filium) sepelierunt. Verùm hinc Idæ sanctitas illustris evasit: quippe Dei nutu ter ejecto è Sancta tumulo pueri cadavere, à profano sepulcri usu impostum abstinuerunt. Restoruit denique illius veneratio sub Hogero Werthiniensi abbate, qui locum illum sub rege Arnulpho monasterio perpetuò annectendum impetravit: nam exinde (verba Uffingi sunt) nostrorum solertia sancta studiosius latibula incoluit, & prioris ignaviæ squalore defecato, angustis curavit addere rebus honorem. Tum quoque intercepta pridem sanitatum exhibitio optato plurimis rediit omine, & quotquot hujus muneris rumor adfuerat, Domino secundante, reduci certatim abierunt inde meatu.

C

Incertus annus emergentis ante 813 statui probabilis non potest.

4 Annum, quo ex vivis excessit, nusquam etiam exprimit biographus; hinc variis variis statuunt. Schatenius è Societate nostra in Historia Westphalia lib. 10 mortem anno Christi 810

affigit citans in margine Uffingum, Surium ac Hareum in Vita Sanctorum: sed quomodo ex priore annum illum determinatè eruat, non video: alter quidem cum in margine annotare videtur; sed annum 790, non 810 statuit; nisi forte in editionem Coloniensem anni 1618, quam præ manibus habeo, id mendum irreperit. Tertius denique notatum à Schatenio annum emergentem non nisi adjuncto adverbio circiter adstruit. Ego cum argumenta desint, illum certò determinare non possum: verumtamen cum Ecbertus Sancta nostra conjux verosimiliter idem sit cum eo, qui apud Eccardum ex Annalibus Loiselianis anno 811 ex parte Francorum pactum cum Hemmingo juravit. (de quo vide infra num. 22) obitus S. Idæ ante annum 813 statui non potest: quinimò ut etiam ad unum alterumve annum differatur, exigere videtur Uffingi narratio. Nunc de scriptore Vita agamus.

5 Suffridum Petrus Leovardiensis seculi xvi scriptor decade 7. cap. 5 de Scripturibus Frisæ, biographum S. Idæ Uffingum assignat his verbis: Uffingus, qui & Uffo, Vorcomiensis patriatione Frisus, professione monachus Benedictinus in monasterio S. Ludgeri Vertinæ, claruit circa annum m. Extat autem antiquum exemplar manuscriptum historiæ eolliatæ per hunc de Vita S. Idæ viduæ. Suffrido consonat Valerius Andreas in Bibliotheca Belgica lit. v. Uffingus sive Uffo, Vorcomiensis Frisus Ordinis S. Benedicti in cœnobio S. Ludgeri Vertinæ, claruit circa annum Domini m. Scripsit Vitam S. Idæ viduæ iv Septembris apud Surium. Eundem Mabillonius Seculo Benedictino iv in Observationibus præviis ad Vitam S. Ludgeri, inter Werthinienses scriptores agnoscit. Porro monasterium Werthiniense, seu Werdiniense à præterlabente fluvio Rura nomèn etiam sortitum, situm est in saltu Wideburg adjacens diocesi Colonienfi, inquit laudatus Mabillonius. Etas biographi à Suffrido & Valerio assignata eruitur ex ipsa, quam datur sumus, Vita: ubi tradens translationem corporis sanctæ Viduæ peractam esse anno 980, ita de ea agit, ac si ipse cum reliquis monachis sacras reliquias suscepisset. Verba dedimus num. 2.

Uffingus Sanctæ biographus seculi x scriptor

ut eruditus habitus

6 Ex his consequitur, Uffingum duobus circiter seculis post Sanctæ beatam ex humanis excessum hanc vitam conscripsisse. Quapropter ipse in prologo profitetur, permulta illius miracula, vel antiquitate temporum vel scriptorum inopia oblitterata, sibi incognita esse: illa verò, quæ à personis idoneis vulgata didicisset, modernis temporibus simul visu & auditu propalata, veraci & simplici relatione se traditurum. Quod tam fideliter præstitisse videtur, ut Bollandus noster, hac Vita perlecta, eam, quam S. Ludgeri scripsit, summo pere desideravit tom. iii Martii ad diem xxvi in Vita S. Ludgeri; Extaret utinam, inquires, quæ ab Uffingo monacho, sive ut Browerus eum vocat, Uffingo, scripta dicitur Vita. Fuisse enim virum multæ eruditionis & elegantie, tradit Cincinnius; & facile est conjicere ex Vita S. Idæ ab eo composita, & iv Septembris edita à Surio. Tanta itaque est hujus biographi auctoritas, quantam scriptor ab eruditus ut eruditus habitus, nec ullius falsitatis convictus, in rebus, quæ partim sua atate, partim diu antè acciderunt, referendis meretur.

inter ea, quæ scribit, quæ usque contemporeus

7 Dixi: Partim sua atate; nam & translationi se contemporaneum docet, & sponte emergentis è terra saxæ circa miraculum suo tempore contigisse, significat, Deum testem invocans, se

A se plurimos in hac luce vidisse, qui supremum non amplius operculi verticem in sua pueritia apparuisse, & postmodum in id, quod nunc cernitur, exuberasse, restarentur. Hæc autem prodigiosa arca elevatio per nonnullos annos sensim erumpendo contigerat. Nec abs re existimo annotare, Uffingum Vitam Sanctæ, ut ita dicam, jam domestica conscripisse, quippe cujus sepultura locus unâ cum sancto corpore Werthinensi monasterio jam pridem fuerat in perpetuum annexus. Hinc enim potuit facilius antiqua, si qua fuerint, monumenta inspicere, vel his deficientibus, rem penitus examinare. Habuisse eum reipsa quadam monumenta innuere videtur num. 19, ubi presatur, diversa diversis temporibus miracula veridicorum testium annotatione suffulta enituisse.

Vita unde edenda.

B Porro duplex Ms. habemus, quorum alterum P. Joannes Gamans Societatis nostræ anno 1641 ad majores nostros transmisit; notaturque in fronte: Ex Bodecensis cœnobii Ordinis Regularis S. Augustini Diœces. Paderborn. Passionali pergamento Ms. insigni mensis Novembris fol. xc. Alterum est Lovaniense; verum illud non nisi à volante calamo, etiam cum antiquitatis dispendio brevioris styli amante, descriptum videtur. Quare cum nihil contineat præter ea, quæ in Bodecensi habentur, multa autem silentio premit, illud negligendum duxi. Prioris exemplar præ manibus habuit Surius ad diem 14 Septembris, nec nisi verbis hinc inde perpaucis ab illo discrepat. Eandem Vitam Leibniti in libro, cui titulum fecit: Scriptores rerum Brunsvicensium illustrationi inservientes, edidit, Surio & Bodecensi Ms. conformem, si prefixos titulos excipias. Ego laudatum Ms., mutato tamen more nostro capitum ordine, typis edam, menda, quæ describentis incuriâ irrepserunt, ex editione Suriana emendaturus. Ceterum ad calcem memorati Ms. hæc à Papebrochio nostro annotata invenio: Ibidem (in monasterio Werthinensi) extat libellus Ms., qui inscribitur Sermocinalis de vita & sancta conversatione ejusdem Beatæ (Idæ) conscriptus à Joanne Cincinno Presbytero, qui vixit circa annum Christi mcdlxxx olim archivi Wertinensis director. Hunc libellum non habeo: sed cum scriptor ille quinque propemodum seculis Uffingo posterior sit, non existimo eum referre quidquam, nisi fortè miracula, præter ea, quæ Uffingiana Vita habet.

C

§ II. Illustris profapia & parentes.

Natales Sanctæ illustres ab Uffingo asserti

EX illustri profapia natam esse Sanctam nostram; Uffingus disertè tradit in sua Prefatione, ubi hæc habet: Quæ videlicet veneranda Christi Ancilla summo inter suos loco nata tempore Magni regis Caroli claruisse refertur, ex regali scilicet indole SS. virginum Odiliæ & Gertrudis filiarum sancti Pippini. Idem cap. 1 S. Idæ patrem unum ex summis illius loci primatibus appellat. Fortune etiam bonis affluxisse, haud obscure innuit, dum Carolum Magnum ad conciliandas S. Idæ cum Eberto nuptias, huic dedisse ait, in eisdem partibus multas possessiones de publico, quatenus viciniore potentia foceris acceptior factus non minori apud illos, quam in genitrali solo præcelleret dignitate. Denique

Septembris Tomus II,

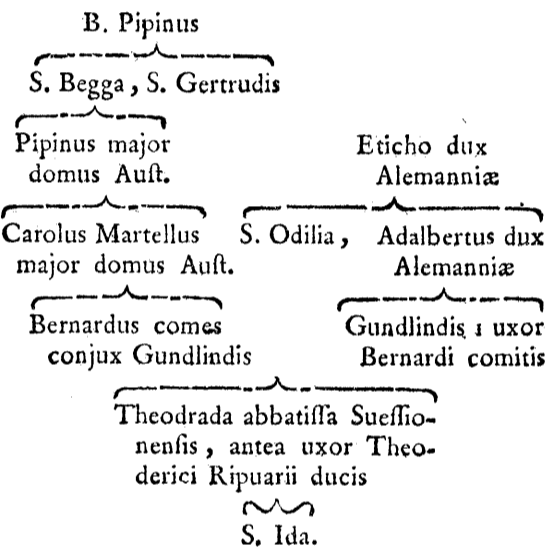
ipsum Caroli Magni ad contrahendum matrimonium requisitus assensus, & per eundem obtentus in eum finem parentum favor illustres sanctæ Sanctæ natales, florentemque fortunam indicant. Sed priusquam progredior, lectorem monitum velim, manuscriptum, quo utor, hic discrepare ab editione Suriana in verbis initio hujus numeri allatis: illud enim habet: Gertrudis filiarum regis Pippini; hæc verò: Gertrudis filiarum sancti Pippini. Posteriorem hanc lectionem, quam apud alios etiam reperi, ut genuinam secutus sum: videtur enim agere de S. Gertrude Nivellesis abbatissa, cujus pater B. Pipinus rex non fuit. Quod si tamen manuscripti lectione stare quis velit, consulere potest Henschenium ad diem XVII Martii in Vita S. Gertrudis Nivellesis, ubi disputat, an altera S. Gertrudis fuerit filia regis Pipini cognomento Brevis. Nunc ad rem redeamus.

AUCTORE C. S.

10 Difficultas hæc est ostendere, qua ratione ex regali indole sanctarum virginum Odiliæ & Gertrudis orta ab Uffingo dicatur. Non potuisse Idam ex prædictis Sanctis descendere, ex earum virginitate clarum est. Restat itaque inquirendum, an asserta cum utraque consanguinitas ex collateralis linea queat stabiliri. Id ipsum jam inquisivit eruditus Eccardus in Veterum monumentorum quaternione pag. 29 & seqq. ubi utramque hanc cognationem ex Bernardi cujusdam comitis cum Gundlinda (quos maternos S. Idæ avum aviamque statuit) nuptiis repetit: sic ut per Bernardum ad S. Gertrudis, per Gundlindam ad S. Odiliæ familiam Sancta nostra referenda sit. En tibi Genealogicam hanc ex laudato scriptore connexionem.

illustrantur ab Eccardo

E

F

Statuit igitur S. Idam in sexto collateralis à S. Gertrude gradu, in quarto verò à S. Odilia. Nunc ut dilucidè & distinctè procedamus, singula ejus, quibus nititur, argumenta audiamus.

11 In primis Bernardi comitis, quem S. Gerardus in Vita S. Adelardi in Actis nostris tom. 1 Januarii pag. 112 fratrem magni Pipini regis vocat, cum Adalberti filia nuptias ita probat: Quòd Ida porrò ex indole sive familia S. Odiliæ regia descenderit, ut Uffingus indicat, in clariore luce collocandum est. Facem nobis in obscurissimis seculi octavi tenebris accendit Ludovici Pii filius Lotharius imperator. In diplomate enim, in palatio Argentoraco anno dcccxlvi dato, & à Guilimanno in Episcopis Argentinenfibus cap. v edito, is dicit. Recitat deinsensum diplomatis, sed unius vocule immuta-

ex diploma-
te Lotharii
imperatoris,

K k rione

AUCTORE
C. S.

ione obscuriorem : quamobrem ea ex ipso laudato Guilimanno describo. Omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ & nostrorum . . . comperiat industria, qualiter dilecta cognata nostra venerabilis sanctimonialis & abbatissæ S. Prothomartyris Stephani Ruadrut, in ambito infra muros Argentoraco, majestatem nostram adiit offerens obtutibus nostris auctoritates & munimina chartarum illustris parentelæ nostræ progenitoris ducis Adalberti. Lotharius igitur, qui ex S. Begga sorore S. Gertrudis descendit, Adalbertum illustris suæ parentelæ progenitorem agnoscit.

et Vita S.
Adelardi,

B

12 Pergit Eccardus : Nec fugit historiarum peritos, parentes denotare agnatos & confanguineos, atque ita parentelam esse agnationem aut confanguinitatem. Jam verò Lotharii imperatoris agnati sive confanguinei illustres non alii intelligi possunt, quam Adelardus, Bernarius, Theodrada & Gundrada; quorum ex patre frater erat Wala abbas, Lotharii etiam adversus patrem ejus Ludovicum Pium amicus : qui omnes teste utroque S. Adelardi biographo SS. Paschasio & Gerardo, apud nos tom. 1 Januarii die 2, dicuntur geniti Bernardo comite regis Pipini fratre. Unde probabiliter horum mater filia ducis Adalberti statui potest. Deinde Adalbertum hunc fratrem S. Odilia & filium Ethiconis Alemannia ducis fuisse, probat ex ejusdem sanctæ Vita apud Mabillonium, & ex fragmento vetustissimo, quod recitat Vignierius in Alsaticis. Et rectè : nam à priore in ipso Vita exordio vocatur S. Odilia pater dux illustris nomine Adalricus, qui etiam alio nomine Edichin dicebatur. Dein num. 19 hæc leguntur : Habebat (S. Odilia) etiam fratrem nomine Adalardum, qui tres habebat filias, quarum una Eugenia, alia Atalia, tertia Gundlindis dicebatur. Adalardus idem videtur cum Adalberto : nam & Lazius de Transmigratione gentium lib. 8, teste Mabillonio, inter quatuor Adalrici sive Ethiconis filios recenset Adalbertum, non Adalardum; & apud laudatum Vignierium pag. 63 disertè dicitur Adalbertus dux . . . Ethiconis & Brunfwindæ gloriosissima progenies.

et ad ob-
jectas

C

13 Majoris difficultatis est, ostendere unam ex hisce tribus Adalberti filiabus Bernardo comiti nupti traditam fuisse. Athalam sive Ataliam sanctissimam virginem monasterio S. Stephani Argentoratensi abbatissam à patre præfectam, ex laudato Lotharii diplomate manifestum est. Eugeniã in Hoëmburgensis abbatia regimen sanctæ amita suæ Odilia successisse, tradit Mabillonius in Annal. Benedicte. tom. 2 pag. 58, consentiente Bucelino Germania sacra parte 2 pag. 192. Superest Gundlindis : sed ea unã cum sororibus sese S. Odilia discipulatui mancipasse traditur in laudata Vita pag. 494. Eamdẽ Vignierius citatus pag. 71 abbatissam facit in inferiori Hoëmburgo seu Nidermunster. Eccardus nihilominus pro Gundlindẽ certat; nam ex duabus prioribus neutram Bernardo conjugem assignari posse facile concedet. Ad objectam verò ex S. Odilia biographo difficultatem respondet, potuisse Gundlindẽ primum apud amitam educari, ac dein Bernardo nupti tradi, quod sanè insolens non videtur.

difficultates

14 Quòd autem Vignierius eam abbatissam dicat, negat ullo coætaneo testimonio posse demonstrari. Fateor, nullum tale profert : verumtamen apud Bucelinum in Germania Topo-chrono-stemmato-graphica parte 2 pag. 242 ex vetustioris ætatis, ut ipse ait, monumentis Gund-

linda aliqua cujusdam monasterii Nidermunster abbatissa nominatur. Sed an hæc illa Adalberti ducis filia fuerit, de qua modo agimus, nec Bucelinus asserit, nec extundi potest, cum ipse fateatur illius solum nomen exstare. Accedit, quod hæc Gundlindis in inferiori Hoëmburgo præfectura eruditum Mabillonium latuisse videatur, cum de ea altum fileat : quamvis ad annum Christi 720 pag. 58 & alibi, Attalam Argentoratensi S. Stephani parthenoni, Eugeniã Hoëmburgensi præfedisse disertè tradat. Scribit quidem idem eruditus Benedictinus, Gundlindẽ sub S. Odilia disciplina religiosam vitam duxisse, sed cum illud fortè hauserit ex citata S. Odilia Vita, nec aliunde probet, eodem, quo ad illam modo responderi potest. Neque verò tam absolum cuiquam videbitur, Gundlindẽ è cœnobio ad matrimonium evocari, si consideret, potuisse eam sub amita religiosa disciplina erudiri (ut non semel accidit) nullis religiosi votis adstrictam : his autem alligatam fuisse, nullibi satis probatum reperio.

15 Addit Eccardus aliquas conjecturas ex respondentibus liberorum Bernardi petitis, quæ quia levioris momenti sunt, huc referendas non censui. Sed nec pluribus hisce immoror : parum enim ad institutum meum facit, Gundlindisne fuerit an altera Adalberti filia nupta Bernardo : an altera, inquam, nam præter enumeratas Savina insuper ac Liutgardis recensentur à Mabillonio citato, quas Vignierius in Alsaticis pag. 2 secundis nuptiis ex Bathilde Adalberto natas putat. Sanè aliquam ex filiabus illius commemorato sæpe comiti fuisse matrimonio copulatam, suadet Lotharii imperatoris asserita in diplomate parentela, & ex S. Idæ posteris infra confirmabitur. Hucusque gemina satis probabiliter assignata est radix, per quam S. Ida ad familiam SS. Gertrudis ac Odilia referri possit, si ostendi queat, eam ex Bernardo comite & Gundlindẽ ejusve sorore descendere : sic enim per Bernardum à stirpe S. Gertrudis, per Gundlindẽ aut ejus sororem à S. Odilia familia genus suum traxerit necesse est. Ad Sancta inaque parentes cum Eccardo descendamus.

16 Sanctus Gerardus in Vita S. Adelardi apud nos tom. 1 Januarii pag. 114 memorati sæpe Bernardi comitis liberos quinque enumerat; sanctum scilicet Adelardum, Walonem, Gundradam, Bernarium ac Theodradam. Priores duo Corbejenses abbates fuere; Gundrada virginitatem coluit; Bernarius in Corbejensi monasterio religiosam vitam professus est; Theodrada denique matrimonium experta, Sueffionensi S. Mariae Virginis parthenoni præfuit abbatissa. Ultimam hanc S. Idæ matrem fuisse, opinatur Eccardus hisce ductus rationibus. S. Idam, inquit, unicam filiam patris sui fuisse apud Uffingum legitur. En verò tibi Theodradam Adelardi & Walæ sororem, filiam Bernardi Carolo Martello nati, quæ etiam antequàm Sueffionensis monasterii regimen susciperet; viro juncta & uno partu fecunda fuisse dicitur. Ut assertum suum probet, citat S. Gerardum (imò Paschasium Ralbertum) scriptorem coætaneum. Sed pace eruditi viri dixerim; neuter ex citatis ab eo auctoribus, id ita asserit, ut non alio facile sensu intelligi possit. Posterior sic ait : Reliqui verò duo, videlicet Bernarius noster & Theodrada soror ejus Deo devota, quæ, jam reddito fructu nuptiarum, secundum castimonie gradum arripuerat, ad pedes Jesu cum Maria domi sedebat : illa

Inquiritur

F

A illa quidem Sueffione sanctimonialium regens vitam &c.

in Sanctæ matrem

17 *Amabo, quomodo hinc evinces, Theodradam uno tantum partu fecundam fuisse? An non verè reddito fructu nuptiarum, secundum castimoniam gradum arripuisse diceretur, si etiam plurimum liberorum parens, soluta matrimonio, per religiosam vitam Deo viduitatem suam consecrasset? Sed nec id de Sancta matre aperitè affirmat Uffingus: ait quidem Idam filiam unicam fuisse eo tempore, quo Ecbertus ad illius domum divertit: at non propterea fratres aut sorores, qui tum obisse poterant, habuisse inficiatur. Sane tam illa filia unica dicitur, qua ex multis est una superstes, quam qua est unigenita. Id tamen adducta ab erudito viro S. Paschasii auctoritas evincit, ut religiosa Theodrada vita neutiquam possit officere, quominus eadem S. Idæ genitrix rectè statui possit. Favet etiam conjectura formata ex verbis utriusque biographi, qua sensum, quem intellexit Eccardus, probabiliter præ se ferunt.*

ac patrem.

B 18 *In patrem similiter Sancta nostræ inquirens nominatus auctor, ita ratiocinatur: Quærendus verò nobis jam est, per quem S. Ida, cui nomen in memoriam Idæ matris S. Gertrudis datum fuisse, non vanè suspicaris, cum majoribus familiæ Carolinæ connectatur. Et commodè admodum occurrit Theodericus comes, quem annalista Laureshamensis expressis verbis propinquum regis Caroli vocat. Videtur is in Ripuaria ad Ruram, atque ita in finibus Saxonie comitatum habuisse; ibi enim anno dccciii copias collegisse, & cum iis adversus Saxonos movisse eadem Annalista dicitur. . . Post hæc nulla ejus mentio occurrit, ut adeo paulò post mortuum esse, credibile sit. Ubi autem potestatem præcipuè exercuit Theodericus, ibi mox Ecbertus Idæ maritus comparet. Hic ergo Theodericus pater Idæ necessariò constituendus est. Hucusque ipse non improbabiliè. Nam primò sic intelligitur, qua ratione Theodericus Caroli Magni propinquus dicatur, per ductam scilicet conjugem Theodradam Bernardo Caroli Magni patruo genitam. Secundò hac via S. Ida per maternam aviam ad familiam S. Odilia, per avum ad S. Gertrudis stirpem admovetur. Deinde favet tempus, quo Theodericum obisse suspicatur, si vera sit opinio Mabillonii tom. 2. Annalium Benedictinorum ad annum 804 sic scribentis: Theodrada hoc tempore jam versabatur in Sueffonico parthenone B. Mariæ, & fortè jam abbatissa erat: si enim anno 803 obierit Theodericus, potuit Theodrada matrimonii vinculo jam soluta anno 804 in prefato monasterio versari. Favet præterea Ecberti in Theoderici locum successio, quippe cum S. Ida filia unica dicatur ab Uffingo, ad eam devolvi debebat parentum hereditas.*

Ex Sanctæ posteris

C 19 *Hinc ad S. Idæ posteros descendamus, ex iisque hucusque dicta confirmemus. Lucem dabit auctor Translationis S. Pusinne, quam in Opere nostro legere licet tom. III Aprilis pag. 171. In hac Translatione dicitur Warinus abbas Corbejensis nobilissimo genere propagatus quippe genitus Ecberto clarissimo comite & duce: matre splendidissima nomine Ida. Fratres ejusdem adrequè clarissimi viri magnis dignitatibus illustres & apud externos & apud domesticos enituerunt. Horum neptis, utpote ex eorum forore genita patre spectabili & valdè inclyto, Hadwig sive Hedwigis Herivordiensis abbatissa regi Carolo Calvo tertio quartoque cognationis gradu jungebatur. Libet ipsa Translationis verba producere: Erat au-*
Septembris Tomus II.

tem ad ipsum (*Hedwigi ad Carolum*) sive consanguinitatis gratia, cum ei tertio quartoque cognationis gradu jungeretur, sive quòd majores ejus multa familiaritate ac liberalitate memorati principis usi essent; tum etiam quòd frater ejus Cobbo in palatio quotidianis ejus adhærebat obsequiis. *Hic duplex consanguinitatis Hedwigem inter & Carolum Calvum assertus nexus genealogicam connexionem, quam dedimus, non parum confirmat, & simul illustrem Ecberti familiam edocet. Quod ut manifestè pateat, ratiocinium Eccardi subnecto.*

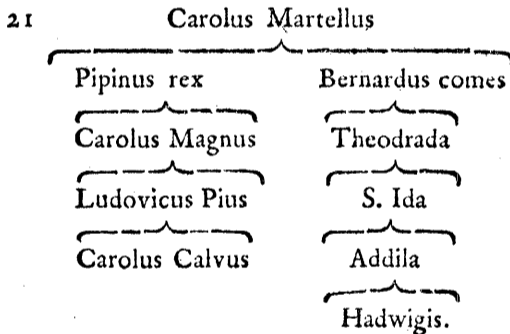
AUCTOR C. S.

E 20 *Si tertio consanguinitatis gradu cum Carolo Calvo conjuncta fuit Hadwigis, necessariò avus ejus aviaque Caroli, vel avia ejus aviaque Caroli uno patre geniti fuere. Avus Hadwigis à parte matris Ecbertus dux erat, avia Ida, sed cujus connexio cum Caroli familia tertium gradum excedit, avus aviaque ex parte patris nobis sunt ignoti; sed Saxones cum Carolingis nihil commune habuerunt. Caroli Calvi avus paternus erat Carolus Magnus, avia Hildegardis Sueva, qui iterum huc non pertinent: avus maternus Welfus, Bavarus natione, hanc etiam connexionem facere nequit. Unde ejus auctor necessariò fuit avia Caroli materna, Welfonis uxor nomine Hegilwigis, sive, quod idem est, Hedewigis vel Hadwigis; & certum nobis est, eam Saxonici generis fuisse. Theganus cap. 26. "Sequenti, ait, anno accepit (*Ludovicus Pius*) filiam Welfi ducis, qui erat de nobilissima stirpe Bavarorum, & nomen virginis Judith, quæ erat ex parte matris nobilissimi generis Saxonici, eamque reginam constituit. Nomen matris Judithæ auctor Translationis S. Bathildis reginæ cap. 1 prodit his verbis: "Anno vigesimo imperante cum magna felicitate Hludovico serenissimo Augusto, venit Kala monasterium, ubi venerabilis abbatissa Hegilwich genitrix Judith imperatricis magno gregi sanctimonialium præerat. Ea, ut hinc apparet, post mariti obitum abbatissa Kalensis monasterii facta est, & calculo jam accuratè fati deducto, foror Ecberti ducis constitui debet. Ita ipse tertium illum gradum ostendens. Hoc enim modo Ecberti patrem Hadwigis habuit proavum, idemque proavus Caroli Calvi fuit per Hegilwigem & Juditham. Deinde quartum gradum subjicit.*

sementia Eccardi

E

F

In hac Genealogica tabula Hadwigis quinque confirmat gradibus à communi stipite Carolo Martello distat, adeoque juxta communem computandi methodum distat totidem à Carolo Calvo. Verum cum hic quatuor tantum gradibus ab eodem stipite amotus sit, non incongruè gradus consanguinitatis quartus mixtus quinto Carolum Calvum inter & Hadwigem intercedere dici potest: adeoque asserta ab auctore Translationis S. Pusinne inter prefatas personas utraque cognatio rectè explicatur. Plura apud laudatum scriptorem repetit

AUCTORE C. S. riet curiosus lector : ego hac inde huc transferenda censeo , non quod singula adoptem , sed quod genealogica illa dispositio mihi valde probabilis videatur.

Ecberti nobilitas ac invidia. 22 De Ecberto pauca addo. Uffingus l. 1 cap. 1 cum inter Orientis (Austrasia opinor) proceres recenset : Inter alios , inquit , Orientis proceres praefectus quidam Ecbertus nomine advenisse dicitur. Dein aliquibus interjectis , eum à Carolo Magno Saxonibus , qui inter Rhenum & Wisaram habitabant , ducem praefectum fuisse scribit. Idem ab auctore Translationis S. Pufinna clarissimus comes & dux appellatur : verba dedimus num. 19. Annales Francorum Metenses apud Chenium tom. 3 pag. 294 Egbertum quemdam comitem cum aliis Saxoniae comitibus anno 809 civitatem in Effesleth super ripam Sturia fluminis adversus Danos jussu Caroli Magni condidisse tradunt. Annales Loiseliani , teste Eccardo , addunt , eum etiam anno 811 , in pactione cum Hemmingo Dano ex parte Francorum juravisse. Hunc eundem cum S. Idæ marito arbitratu praefatus auctor in Quaternione pag. 29 , satis , ut apparet , probabiliter. Nam nihil obstat , quominus ad illa usque tempora vixisse credatur : tantarum verò rerum provincia cum Ecberti nostri praclaris natalibus , virtute , fide , & quâ apud Carolum pollebat gratiâ , optime coheret : Erat enim (verba Uffingi sunt) praedicto Augusto pro invictæ constantiæ & providentiæ praconiis non mediocriter acceptus. Cur igitur hic duos Ecbertos distinguamus , dum nostro similium munerum magnitudo congruit , nec temporis ratio refragatur ? Plura Eccardus.

comperimus ; cujus , si Deus annuerit , sanctitatis indicia signorum stipulatione subnixâ , prout possumus , enucleare gestimus. Quæ videlicet Ancilla Christi veneranda summo inter suos loco nata d tempore magni regis Caroli e claruisse refertur ; ex regali scilicet indole sanctarum virginum Odiliae f & Gertrudis g filiarum regis h Pippini : quarum si quis sanitatis indigus salutiferas lipanas frequentat , testem se protinus recuperatæ sentiet sospitatis. Hæc itaque , ut in sequentibus dicemus , licet conjugali lege constricta , nihil tamen cælestis sponsi prætulit amori i ; & ideo non solum nullum pudicitiae & castitatis damnum k pertulit , imò centesimum fructum supernae mercedis cum primæ horæ conductoribus l viciorum victrix percipere meruit.

2 Hujus perplura miracula vel antiquitate temporum vel scriptorum inopiâ oblitterata nobis manent incognita : illa verò , quæ à personis ydoneis vulgata didicimus modernis temporibus visu simul & auditu provalata , quamvis ingenio obtuso & imperito sermone , veraci tamen & simplici relatione , beatæ Ydæ comite intervenitu , conabimur explanare. Illorum namque in veteri Testamento non refutatur oblatio , qui post aurea & argentea , quæ à divitibus in domo Dei offerebantur donaria , pelles etiam rubricatas & pilos caprarum m devota mente in thesauros Dei ad usus legitimos transmiserunt. Ob hoc summopere hujus manualis codicilli lectorem obsecramus , ne , siquid in hoc Opusculo incompositius indoctiusve grammatico incedit tramite , temeritatis notam nobis non * opponat , qui fortiora nobis aggressi de ignaviae nostræ nidulo saltem ad lucem respirare audeamus. Ceterum degener stylus lineam historiæ prosequitur veritatis , cujus ex hinc fœlix forcietur initium.

D
d e
f g h
i
k
l
suamque
falsus impe-
ritiam , Vi-
tam tamen
ejus veraci-
ter scribere
pollicetur.

E
m
* abundat

V I T A

Auctore Uffingo monacho Werthinensi.

Ex Bodecensis cœnobii Passionali pergameno Ms. insigni , collato cum editione Surii.

P R Æ F A T I O

Incipit proœmium Uffingi cœnobitæ sancti Liudgeri a de conversatione & miraculis sanctæ Ydæ.

Exorsus à Christi pro- videntia auctor in S. Ida laudes excurret ; * Surius gentiliū b
c
D EUS b humanæ salutis provisor Jesus Christus , qui operarios adhuc in vineam suam mittere non desit , diversis ab initio Ecclesiam suam sublimavit honoribus , dum innumera quoque gentium * voluit Sanctorum suorum florere patrocina , nec ullam terrarum partem donorum cælestium esse expertem. De quo scriptum est : non est personarum acceptor Deus , sed in omni gente , qui timet eum & voluntatem ejus operatur , acceptus est illi c. Quod utique jam vesperi mundi in beatissima Dei Famula repletum esse

A N N O T A T A.

- a Actum de eo est apud nos tom. III Martii die 26.
- b Apud Surium legitur Pius. Ceteras similes minutias imposterum non annotabo.
- c Locus est ex Act. apost. 10 , v. 34 & 35 ; sed pro voluntatem ejus operatur in Vulgata est : operatur justitiam.
- d Consule Commentarium à num. 9.
- e Carolum Magnum indicat , ut ex sequentibus manifestum fiet.
- f Annuntiatur hæc Sancta in Romano Martyrologio 13 Decembris , coliturque in diœcesi Argentoratensi in Alsatia.
- g Egerunt de illa majores nostri ad diem 17 Martii.
- h Vide dicta in Comment. num. 9. De B. Pippino actum est die 21 Februarii.
- i Ita correxi ex editione Suriana , manuscriptum enim nostrum mendose habet , licet conjugali lege constricta , nihil etenim sponsi prætulit amori &c.
- k Imò verò virginea castitatis damnum in conjugali primum statu , ac dein in viduitatis calibatu compensare conata est insigni vita sanctimoniam : non enim virginitatem in matrimonio coluit , ut in Comment. previo ostendimus.
- l Alludit ad Caput 20 Matthæi.
- m Exodi capite 35.

F

A

VETUS CAPITUM PARTITIO.

C Aput 1. Incipit Vita sanctæ Ydæ viduæ ,
cujus festum colitur sexto Kalendas Decem-
bris.

- ii. De migratione beatæ Ydæ ad Dominum.
- iii. De Bertgero presbytero , quomodo de
hac vita transierit.
- iv. De effusione infantis.
- v. Quomodo oratorium beatæ Ydæ à paganis
non potuit concremari.
- vi. De ea , quæ vestem furata est.
- vii. De arida manu mulieris restituta.
- viii. De muliere ab hydropisi curata.
- ix. De sanitate , quam sanctimonialis ibi ade-
pta est.
- x. De eo , qui auditum recepit.
- xi. De cæca illuminata.
- xii. De dæmoniaco curato.
- xiii. Qualiter femina curva subito sit erecta.
- xiv. De mulieris sospitate restituta.
- xv. De eo , qui omnibus membris fuit con-
tritus *.

* forè con-
tractus

B

EXPLICIT LIBER PRIMUS. INCIPIT
LIBER SECUNDUS.

C Aput 1. Quòd signis sanctæ Ydæ nulla scri-
pta sufficiant.

- ii. Qualiter ecclesiæ custos pro negligentia sit
correptus.
- iii. Quomodo infantulus ad tumultum produ-
citur , & quid de eo gestum sit.
- iv. De eo , qui pedem cum tibia habebat ad
posteriora retortum.
- v. Quomodo Sanctorum gloriam nemo præ-
sentem edisserat.
- vi. Quomodo fama beatæ Ydæ episcopum
Dodonem non latuit.
- vii. De adventu episcopi , & reliquiarum trans-
latione.
- viii. Beatæ Ydæ & consecrationis ecclesiæ
indicta festivitas.

CAPUT I.

C

*Ægrotanti Ecberto sedulo assi-
stit S. Ida , cum eoque cele-
bratis nuptiis in Westphaliam
discedit , in itinere ecclesiam
exstruit : mors Ecberti ; Ida
sancta viduitas , obitus ac se-
pultura : ejusdem sacellani
virtutes ac pius è vita ex-
cessus.*

CAP. I.
Decumbenti
in paterna
domo Ec-
berto S. Ida
insevit ,
a
* Surius
exercitûs
b

E O tempore , quo victoriosissimus imperator
Carolus a Saxonum & Francorum scepra ,
multarumque gentium fræna feliciter governa-
bat , expeditio exercitalis * propter Galliarum
seditionem b in Occidentem dirigitur ; ubi tunc
inter Orientis proceres præfectus quidam Ecbertus
advenisse dicitur , qui validam ibi incurrit
ægritudinem. Cùm autem , morbo ingravescen-

te , penitus se ab hac profectioe * subtraheret ,
imperator illum cuidam c de summis ipsius loci
primatibus procurandum diligentissimè commen-
davit. Erat enim prædicto Augusto pro invictæ
constantiæ & prudentiæ præconiis non mediocri-
ter acceptus. Perlato ergo ad hospitium magna
humanitate servitur , quia & hanc ejus infirmi-
tatem non ad vitæ perniciem , sed ad rerum se-
quentium consummationem , ex divina , ut li-
quet , prædestinatione credimus evenisse. Erat
præfato * , apud quem hospitabatur , unica filia
unicè dilecta , venusta fronte & formâ egregia ,
quæ in tantum ægrotanti est compassa , ut per se
ipsam aliquoties illi obsequendo , quantum suam
personam decuit , & ejus oppalparet ulcera , &
congrua doloribus adhiberet fomenta , cujus so-
latio gratanter ipse delectabatur.

4 Interea imperator , rebus in tutum com-
positis , victor reversus præcellentissimi sui du-
cis haud immemor eamdem , quâ pridem illum
reliquerat , civitatem visitandi adiit gratiâ , cum-
que jam per Dei Salvatoris * gratiam & clemen-
tiam valentior * reperit. Dumque mutuo ali-
quandiu colloquio fruerebantur , inter fermoci-
nandum illustris vir Ecbertus de præfate Virgi-
nis nuptiis principi suggessit , ut ejus consilio
imò Dei auxilio , hujus rei consequeretur effe-
ctum. Princeps verò de ejus recuperatione simul
& postulatione multum gavissus , & suum ad hoc
assensum & parentum adeptus est favorem ; de-
ditque illi in eisdem partibus multas possessiones
de publico , quatenus viciniore potentia foveris d
acceptior factus non minori apud illos , quàm
in genitrali solo , præcelleret dignitate. Insuper
etiam cunctis Saxonibus , qui inter Rhenum &
Wifaram e maxima flumina inhabitant , ducem
præfecit. Post hæc Sponsam suam Christianissi-
mam ipse admodum religiosus cum Dei timore
suscepit , & ab omni illa parentela honorificè di-
missus ad sua commigrare decrevit , semper ad
mentem revocans , quantos cælitus successus in
illa peregrinatione sit adeptus , multasque Deo
gratiarum reddidit actiones.

5 Quadam die cùm adhuc itineri insisterent ,
venerunt ad quemdam locum secus Lippiam f
flumen , qui Saxonica lingua Hirntveldt g nun-
cupatur , amoenis nemoribus constitum ; ibique
inventâ non magna planitie vespertino jam in-
cumbente crepusculo , tentoria fixerunt , lassis-
que ex profectioe somnos dabat herba salubres.
Omnibus itaque alto sopore depressis , venera-
bili matronæ Ydæ angelum suum in somnis Do-
minus mittere dignatus est ; qui post multa , qui-
bus eam instruxit , monita , oratorium ibidem
ex suis sumptibus construendum prædixit , ubi
Domino quandoque liberiùs deserviret , postque
hujus vitæ cursum consummatum illic eam diem
remunerationis æternæ præstolaturam unâ cum
viro suo , præfata voce promisit. Illa mox divinâ
tacta compunctioe , dum primum manè illuxit ,
domino suo , quæ angelico relatu didicerat ,
plenissimè exposuit : à quo statim , qualiter ista
animo ejus viderentur , gratulabunda sciscitatur.
Qui dum verbis fidem ad omnia accommodaret ,
beata Yda solotenus inclinata , Domino , ut fe-
licia cœpta ad calcem usque perfecti operis per-
duceret , submissâ voce committebat. Non mul-
tò post in loco supradictò , ubi quondam densis-
sima silvarum obductione astra ipsa occultaban-
tur , lapidea basilica h opere polito construitur ,
ac in sanctæ Mariæ genitricis Dei honore , san-
ctique Germani i episcopi consecrata est.

A. UFFIN-
GO.

* idem præ-
fectura

c

* idem ad-
dit , coinii

eique nuptia
à parenti-
bus honorifi-
cè comit-
tur.

* idem sal-
vantis

* Surius ad-
dit aurâque
animatum
aëreâ

E

d

e

In itinere
ab angelo
monita tem-
plum condit
conferente
maria.

f

g

F

h

i

A. UFFIN-
GO.
Pest pium
conjugium

k
l

m

n

mortuo Ec-
berto, vi-
duitatem
suam om-
nium vir-
tutum exer-
cicio exco-
lent,

B

C
Sarcophag-
um marmo-
reum rebus
in pauperes
erogandis
quotidie bis
replet:

p

q

r

s

6 Ad illum namque dicatum locum, qui est in pago Drehin k in Lippiæ ripa fluminis, nonnulla illustris viri Egberti prædia l respiciebant, ubi Deo dilecta matrona Yda frequentius commorari & semper recentibus in Dei cultu laboribus intentissimè consuevit insudare. Studebat nihilominus ex occasione copulæ carnalis Deo, quæ Dei erant, reddere, sic forinsecum amorem temperare, ut nullius levitatis nævus rigorem animi ejus potuisset offuscare. Si enim, ut apostolicus sermo sonat, sanctificatur vir infidelis in muliere fidei m; quanto magis vasa paria sanctitatis alterutris emicant suffulta virtutum instructionibus? Quid super hoc convenientius profertur, quàm duobus in carne una unam inesse Spiritus sancti indiscissam operationem, quæ illos deforis connubiali jure connexos ardentiori cælestium intus inflammavit amore n.

7 Non paucis post hæc annis elapsis militiæ suæ penso expleto, dominus Egbertus vir in Christo honorandus humanis rebus excipitur o, cujus spiritus mox cælorum palatinas sedes beatus hospes promeruit obtinere. Post cujus migrationem beata Yda quanta distractione tenerum corpus artaverit, dictu valde difficile est: quippe quæ totum spatium, quod residuum fuit huic incolatui, incredibili & paucis imitabili duxit abstinentia, numquam mentis propositum à deifica cultura relaxans: secundum Apostoli dictum, mortificavit membra sua super terram ab omni illicito appetitu ventris & linguæ, omnemque illam pompaticam gloriæ, quæ delicatissimè fuerat educata, ad nanciscenda laborum suorum emolumenta feliciter immutavit. Quidquid verò de redditibus in matrimonio ejus annuatim potuit adunari, per dispensativam pauperum ministracionem in cælestes apothecas transtulit, metuens, ne parcè seminans, parcè & meteret: propterea feminavit in benedictione, quod in posterum centenis manipulis in area universalis messionis lætabunda triturbabit. Et ut supernorum meditatione arctius occuparetur, in præfatæ ecclesiæ plaga meridiana contiguam ejus parieti construxit porticum, in qua remotius orare & à vulgari strepitu immunis conversari potuisset; ubi & dominus Egbertus laudandæ memoriæ conditus pausat.

8 Marmoreum sibi sarcophagum longè ante obitum jussit præparari ob incerti temporis momentum, quem duabus quotidie vicibus, quamdiu supervixit, diversis alimentorum aliarumve rerum impensis summotenus implevit, & victu carentibus hilariter distribuit. Verè beata, quæ intellexit super egeum & pauperem, ut in die mala liberet eam Dominus. Excubiarum & orationum privata studia, quæ paginalis dignè caraxabit p descriptio? Sufficiat tantum humanæ curiositati de his, quæ foris gessit, mirari: ea verò, quæ sub obtentu exteriorum in solius Dei prospectu clandestinis sudoribus factitavit, cujus urbana sufficiat enarrare facundia? Theoricæ q quippe intenta disciplinæ, numquam extra januam, quam incoluit, cellæ pedem fertur amovere, salvo eo dum inopum stipendiis deserviret: semper facto imitans, quod scriptum est, perpetuæ animæ delicæ r. Talibus virtutum prærogativis sacrosanctum suum adornavit velamen s, nec non inter agendum cautissimè studuit popularem vitare favorem, firmissimam in cælis spei anchoram figens fragosa sæculi obstacula fidei thorace quasi tutâ carinâ tranavit, ut ad plenam perfectionis, quæ Deus est, pertingeret caritatem.

9 His ad desiderabilem finem perductis, cum remunerator omnium Deus Turtorem suam ad altiora volare disponeret, ut post tristia læti * in arduis cæli excellentius nidificaret, molesta vitæ valetudine acriter pulsata horam præsensit ultimam; & accito presbytero suo nomine Bertgero sibi justis ex causis fidissimo, pluribusque fervis Dei, preces eorum exposulat, utque in ipso pausationis articulo ducatum viæ ad Dominum illi impetrarent, profusis lacrymis imprecat: factum est, oratum est, de cælis auditum est, quod jam olim prædestinatum est. Hac reverenda orationis clausula carnali face laxata spiritum amatori suo transmisit beata perennitate cum cælicis agminibus in æthere fruiturum. O inexhausta Salvatoris largitio! Quàm magna super omnia ejus miseratio! sine cujus nutu nec folium arboris incassum defluit; cujus immisione tam sublimium natalium Propago, cunctis quæ illicere poterant *, rejectis, vitæ t veræ inhæsit, ut in regno Dei multorum palmitum vindemias carpere mereretur. Positum est autem sacrosanctum corpus cum deificis laudibus in archa faxea, quam super retulimus, & in ipsa porticu, quæ se divino cultui mancipavit, honorificè tumulatur; ubi attestantibus medelis, qualiter apud Deum habeatur, lucidissimè eatenus comprobatur.

10 Erat autem præfatus Bertgerus ex illorum contubernio, quos beata Yda primùm de Galliis secum adduxerat, vir religiosæ conversationis & perbeatæ castitatis; quippe eorum disciplinis informatus, qui in lege Dei sui sine querela incesserant: qui etiam ipsam ecclesiam & sacrata mausolea n aliquot annis strenuissimè divinis humanisque obsequiis excoluit, honoravit & venustavit. De quo & illud per fidelium ora diffamatum est, quia inter cætera gravitatis ejus insignia, numquam in suis tectis muliebrem personam aut commorari aut domesticis usibus inservire consensit: ideoque contra æmulum dimicans castitatis, omnem occasionis aditum præcavere, sed & radicitus extirpare curavit. Cui etiam ob tantam cordis innocentiam à Deo collatum esse fertur, extremam vitæ horam præscire: quod eo magis liquet, quia ipso, quo obiturus erat, die Missarum ex more Sacramenta consummavit, ac mox Dominico consignatus Viatico in ipsis vestibus sacerdotalibus ante sanctum altare animam reddidit Creatori, & prope sanctæ Ydæ tumbam dignè humatus est: ut enim tam medicabilis glebæ consortium obtinuerit, magnum quoddam fortasse, quod eum commendaret, justitiæ meritum præcessit x.

D
II.
mortem denique præ-
sagens inter
priorum
preces piè
moritur, &
honorificè
sepulta mi-
raculis cla-
ret.
* Surius,
lethi

* idem: illi-
cita essent

E

III.
Bertgerus
virtutibus
clarus mori-
tur & sepe-
litur.

n

F

x

ANNOTATA.

a Carolus Magnus, qui Saxones crebrò rebel-
lantes 33 annorum bello tandem feliciter domuit,
ac Christo sibi subjugavit.

b Incertum est, quam hic rebellionem deno-
tet. Suspiciatur laudatus crebrò Eccardus fuisse
vel Britonum vel Hardradi, quarum prior con-
tigisset circa annum 736, altera circa 785.
Verùm hujus opinionis prima pars non videtur
conformis Uffingiana relationi, secundum quam
ipse Carolus expeditionis illius dux fuit: at ve-
rò rebelles Britones non imperator ipse, sed mis-
sus ab eo Audulfus compressit. Ad alteram re-
bellionem seu potiùs conspirationem quod attinet,
ea videtur non vi armorum, sed solertiâ potiùs
extincta; neque constat, Carolum cum exercitu
suo

A suo ad conjuratos compescendos fuisse profectum.

c Consule Commentarium num. 18.

d Ex hoc loco notavi in Comment. num. 9 illustrem & opulentam Sancta familiam.

e Wisara alias Visurgis, qui & Ptolemæo Visurgis, Bisurgis Straboni, accolis de Weser, inquit Bandrandus, oritur in Franconia in ditione Coburgensi, multisque auctus fluvius varias Germaniæ ditiones rigat, ac tandem infra Caroloburgum in mare Germanicum se exonerat. Ingens fuit hæc Ecberto concessa provincia, ut obvias tabulas geographicas consulenti palam fiet. Intra prædicta flumina Westphalia continetur, in qua prope Lippiam fluvium Ecbertus cum sancta Coniuge sua vitam transegit.

f Lippia sive Luppia Westphalia fluvius in vico Lipsprinck prope Paderbornam exortus Luppiam urbem rigat, dein ditionem Monasteriensis episcopi à comitatu Marchia dividens per Clivensem ducatum prope Vesaliam inferiorem se Rheno commiscet.

g Hirutfeld à Surio, ab aliis Herifeld, Herveld & Hervele nominatur. Stangefolius in Annalibus Circuli Westphalici lib. 2 pag. 104 locum hunc prope Hovestat ad Lippiam collocat: idem fecit F. de Wit in tabula Westphalia; quæ si accurata est, vix quartam leucæ partem ab Hovestat distat Hertveld, à Luppia vero urbe duobus cum dimidio circiter milliariibus Germanicis.

h De hac ecclesia vide infra in Annotatis ad num. 25 lit. h.

i Cum varii hujus nominis sancti sint episcopi, incertum mihi, cui hæc ecclesia dedicata sit. Attamen uni ex iis, qui in Gallia coluntur, consecratam fuisse, verisimile est, cum ex ea regione oriunda sit Sancta. Designatur itaque vel S. Germanus episcopus & martyr, qui Ambiani colitur, quiq; seculo v obiit; vel episcopus Parisiensis, cujus mors circa annum 576 accidit; vel denique Antistiodorensis, qui anno 448 ad caelos evolavit. De priore egimus ad diem 2 Maii, de secundo xxviii ejusdem, de postremo xxxi Julii.

k Surius legit Dreni. Is pagus fuit Westphalia prope Lippiam fluvium hodie Drevenich, teste Meibomio Rerum German. tom. 3 de Pagis veteris Germaniæ. In Annalibus Franciscis Draigni nuncupari idem asserit. Poëta Saxo in gestis Caroli Magni apud Chesnium Historie Francorum tom. 2 pag. 147 Dreini appellat. Schatenius Historia Westphalia lib. 7 ejusdem pagi meminit, atque totum illum tractum fuisse, qui per diocesim Monasteriensem Luppia ripis præienditur.

l De his ita loquitur laudatus mox Schatenius lib. 9 pag. 590: Sedem dux (Ecbertus) habuit ad Luppiam Hovestadii; qui locus ex veteri castro adhuc conspicuus ab aulæ ejus statione hodieum nomen retinet. Vide etiam si lubet supra lit. g.

m Citatur Apostolus 1 Cor. 7 & 14. Explicationem dabunt interpretes.

n Sic correxi ex Surio: Ms. enim nostrum mendosè habet: Quod super hoc convenientius profertur, quando duobus in carne una unam inesse spiritus sancti indifficillam operationem, quam illos deforis connubiali jure conjunctos ardentiori cælestium intus inflammavit amore.

o Incertum planè est, quo anno obierit: si tamen nostra de Ecberto conjectura num. 22 in Commentario, vera sit, ante annum 811 mors

ejusdem statui non potest. Vide dicta ibidem. Porro Stangefolius Annal. Circuli Westphalici lib. 2 pag. 104 eum virum admodum religiosum appellat. An cultu aliquo gauderet, inquisivit olim Bollandus noster, cui à laudato Schatenio responsum invenio in hæc verba: An inter Sanctos colatur Egbertus &c. R. Me id non legisse. Sed opinor, id scribi à Cincinnio, quia Ida; Egbertus & Bertgerus confessarius ejus simul in loco sancto sepulti sunt. Sola Ida nomen sanctitatis ex populi cultu obtinet. De cæteris nihil certi habeo.

p Caraxare vetus vox à Græcis mutuata id significat, quod exprimere, delineare &c.: unde rectè illius loco substituit Surius: delineabit.

q Id est contemplativæ à Græca voce θεωρημα meditatio, contemplatio.

r Surius habet: Redemptio animæ propriæ divitiæ.

f Per sacrum velamen calibem sanctamque viduitatem vita solitaria persimilem intelligo. At Bucelinus in Menologio Benedictino cam Ordinis sui inclusis annumerat ex hoc, ut videtur, loco, 1v Septembris ita de ea prosequens: A morte autem optimi mariti, inclusorum nostrorum sectata institutum, in oratorio, quod in honorem virginum Virginis angelorum Reginae & S. Germani jussu angeli condiderat, sese includens ac velut carceri mancipans, numquam deinceps in vita omni pedem extra cellæ januam extulit, variisque rarissimarum virtutum ornamentis sacrum velamen mirificè excoluit. Hæc ille. Schatenius supra citatus lib. 9, pag. 591 scribit, illam post conjugis obitum cum duabus cognatis suis Begga & Gertrude se in sacrum asceterium inclusisse: verum ille vel hanc ipsam porticum sive adherentem templo domum intelligit, vel Uffingo absque idoneo testimonio contradicit. Quod verò addit de Begga & Gertrude, nescio unde hauserit: sanè si B. Pipini filias denotet, errat manifestè: hæc quippe jam integro tum seculo ex hac vita commigrarant. Certè ea cohabitatio Uffingum latuit: cum enim is S. Idæ sacellani virtutes ac obitum satis prolixè commemoret, ejusdem cognatarum Begga & Gertrudis, qualescumque illæ fuerint, pium contubernium non fuisset prætermittendum.

t Surius ad præsentem metaphoram aptius habet: veræ viti inhæsit.

u Lipsanothecas designare videtur.

x Berterum titulo Beati condecorat Gelenius de sacra & profana Magnitudine Colonia lib. 4 ad hunc diem ita annuntians: Supra Lupiam fluvium B. Idæ viduæ Westphalorum principis, ejusdemque sacellani B. Bertergeri presbyteri. Eodem titulo honoratur in scheda quadam manuscripta, quam habeo, quæque inscribitur: Indiculus SS. Westfalix. Sed ejusdem cultum negat Schatenius in allata supra ad Bollandum epistola. Ad Uffingi tempora usque Beatorum cultu certè caruit: quod duo mihi persuadent. Primum est, quod laudatus biographus nusquam illum Beatum appellet, appellaturus procul dubio, si illius cultum agnovisset, præsertim cum in ecclesia suo monasterio subjecta Bertergeri ossa quiescerent. Alterum sunt hæc ipsa verba: Prope S. Ydæ tumbam dignè humatus est; ut enim tam medicabilis glebæ (id est corporis) confortium obtinuerit, magnum quoddam fortasse, quod eum commendaret, justitiæ meritum præcessit. Enimverò adverbio illo dubitationis fortasse abstinuisset, aut saltem ex subsecuto cultu Bertergerum

A. UFFINGO.

E

F

Uffin- rum tam honorificâ sepulturâ dignum probâset, si illi tum temporis sacri honores delati fuissent.

CAPUT II.

Sanctæ sepulcri profanatio divinitus prohibita; ejusdem ecclesiam incendere frustra conantur Hungari; varia ibidem patrata miracula.

IV. Pueri cada-
ver juxta
Sanctam tu-
mulatum,
divinitus
terribi ejici-
tur.

a

b

B * fortè, ab-
diderunt

V. Hungari
ecclesiam
incendere,
& campanas auferre
conati, ter-
ribi prædâ,
terribi fu-
giunt.

c

d

C * Surius:
in castris
reperita sunt

VI.

IV. **P**ost hæc autem cum ipse locus ab aliis hæreditaria successione possideretur, & ob præfidentium incuriam vilitatibus obsolescere cœpisset, continuo benignus Dominus sanctæ famulæ suæ merita Ydæ ad castigationem improborum terribili patefecit eventu. Nam præclari comitis Ludolphi a amabilis soboles dum adhuc in albis b ab hac luce raperetur, ad eandem ecclesiam defertur, & quia Sanctæ Dei opinio necdum in aperto emicuit, penes eam pusionem sepelierunt: qui die sequenti ex tumulo extractus ante januam vestibuli invenitur in loculo, in quo erat inclusus. Stupefacti, quibus res erat commissa, corpusculum denuo pristino loco addiderunt *: quod nihilominus invisibili iterum violentia eminus projectum repererunt. Obstinationis ergo animis incassum laborem præstigiis imputantes, tertiam vicem audenter auxerunt: sed in vanum vires expenderunt; quia quod hesternò labore fuerat oppilatum, tum in extremo atrii australis angulo viderant evulsum, quod demum pudore multati ibidem commiserunt. Hoc prorsus formidabili portento claruit, quanta profectione beata Yda in cælis utatur, cujus sepulchrum Deus nullo carnalis corruptelæ fœtore in terris zelatus est maculari.

12 Ea tempestate, qua Ungariorum gens detestanda ignicremis vaporibus cuncta devastavit c, præfatum quoque sanctæ Ydæ oratorium nefanda legio adiit; cruces & capellas, omnemque ornatum ecclesiasticum deprædati sunt. Deinde in altiora scandentes focos nonnullos in laquearibus construxerunt; sed virtute Dei carbo sopitus nulla flammæ incrementa haurire valuit, excepto quòd raras quasque tabulas infidendo peredit, per quas sine mora semiusta ligna in inferiora projecit d. Hoc opere cassati pervicaci conatu nolarium aggressi sunt, campanas saltem deposituri. Sed ad has in vacuum cucurrerunt, quia eas nullis argumentis enodare potuerunt: hii namque, ut legitur, ignorant iusto, sed semper vivere rapto: omnia sub fraude deducunt tempora vitæ. Tandem victæ pertinaciæ & virium elumbes effecti, aliquid ibi esse divalis e numinis suspicati sunt, & mox solius fugæ cupidi pedibus talaria nectunt. Quæ autem vi diripuerunt, post illorum ventilationem in castra recepta * sunt, & suo loco incolis honorificè restituta. Tum omnium ora in laudes summi Protectoris generaliter prorumpunt, dum tam evidenti indicio sanctæ Ydæ præsidia præfentialiter cernunt.

13 Dum igitur radios sanctitatis ejus latius favorabilis sereret rumor, multique ob expedien-

dæ * salutis votum ad tumbam illius confluxissent, fortè accidit advenientibus viatoribus sarcinulas suas foris porticum deponere, ut quid quisque ex suo habuerit deferendum, liquidius perspecto, post expeditior fieret ad procedendum. Quædam autem ex illis muliercula dum sua marsupia evacuare cœpisset, stimulis cupiditatis agitata sociæ suæ furata est camisam f; & aliter eam occulere nescia, sub propria obstruxerat veste, seque simulatâ religionis specie orantibus miscuit. Illa verò, quæ damnum pertulit, cuncta oculis pervagando hostilem faciem citius deprehendit, ipsamque ream sceleris coram omnibus impetere cœpit. Tunc infœlix femina amenti simillima, quò se verteret, æstuat anceps, fugæque confidere tutissimum rata est consilium. Fit virorum constipatio, ubi talis auditur acclamatio: jamque illa miserrima, spatio evadendi adempto, sæpem, quâ cimiterium ecclesiæ ambiebatur, moribunda insiliit, quæ mox acutissima sude transjecta, intestinis omnibus eviscerata, ibidem patrati sacrilegii pœnas luit, cunctis securis similia * audendi horrendum præbens exemplum. Dispari quippe vice tale commissum expiari crederet *, si non scelus solummodo, sed dehonorationem loci cælestis severitas zelaret: sicut enim uberius exhinc sensatis animis compunctio; ita è diverso inertibus & temerariis major confusio & horripilatio g nascèbatur.

14 In provincia Drehin h mulier fuit Eggu * vocitata, cui manus dextera in volam plicata ac pene fuerat arefacta, & præ hujusmodi incommodo multis annis ferata. Cui quadam nocte somniali relatione dictum est, ut instar femivivæ manum ceream formando exprimeret, & ad sanctæ Ydæ tumulum deferret, ibique prout spem habuerit sanitatis, orationum continuaret instantiam. Quæ illico intellecta veritatis serie iter optatum maturare haut segniter cœpit, plantis agilitatem voti aviditas subministrat, æstuatque currendo longos breviare calles. Quò dum festinatò veniens luctuosus singultibus opem medicaminis flagitasset & luminaria ob Sanctorum reverentiam, propter quos & ad quos venerat supplicatura, accendisset, salubriori usa consilio ibidem pernoctandi permissum * impetravit, ac mox solitum manûs vigorem secundum præfagam sponsonem per Sanctæ Dei auxilium ex integro recepit. Sentiens verò postmodum acriori se inedia quotidie attenuari, eo quòd pridem sub mendicitatis obtentu non stipem tantum, sed & quæstum adipisci consueveret, diabolicis tendiculis irretita finitima rura deseruit, & ubi facilè dignosci nequiverat, nefaria simulatione manum mentitur uncam. Nec talis ultorem mali Dominum latuère doli, cujus iusto examine ultronea fraus haut impunè præteritur: nam mox recenti dono frustrata in pristinum deformitatis statum, ut prius suapte, sic tunc redigitur coactè. Æqua utique vice tanta libatur pervicacia, ut quæ dono Dei pauperior fieri verebatur, geminum i postea experiretur.

15 Adducta est etiam ad eundem locum alia mulier hydropica valetudine horribiliter affecta, quæ tantum distento tumuit ventre, ut vix per ullum ostium k, præpediente mole corporis, valuerit efferri. Magna ergo difficultate sacram ædem intrantes, qui illam eò vexerant, nocturnas ibi excubias cum ipsa & pro ipsa celebrant, lacrymis sepulchrum, precibus æthera pulsant. Necdum postera eluxit aurora, & totus læthalis humor

D Mulier ad
Sanctæ se-
pulcrum fu-
rata horrendam
pœnam luit.
* idem: ex-
periendæ
f

* adde non
* fortè cre-
deretur
E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

A humor de illa foetidissima lacuna effluxit & omne pavementum, acsi de grandi tumba aqua everteretur, excussa perfudit alluvies. Quæ statim laxata cute & ventre vacuata, ita levis effecta est, veluti numquam tam enormis farcinæ fastidia pertulisset: ad sua deinde plus solito gratulabunda rediit, quæ olim hanc exosa lucem vix in extrema pendebat margine lethi; nec ultra per sanctæ Ydæ merita istiusmodi infestabatur passione.

IX.
Sanctimonialis ab angelo mota, ad Sanctæ tumulum diuurnna paralyti liberatur.

l
m
n

B 16 Viculus est non grandis in Nordergoa / Seudinon vocatus, ubi quædam sanctimonialis Werenfnidis nomine, honestæ inter suos opinionis habebatur. Hæc articularium compaginum destitutione paralyti per quinquennium anxie torquebatur, & quocumque necessitas viarum medendi causâ appulit, aut fago *m* vel alio gestatorio portari consueverat. Cui etiam angelico oraculo in oromate *n* præcipitur, salutifera venerabilis Ydæ limina petere, & nullam reformandæ sospitatis diffidentiam, fide comitante, habere. Hac revelatione multum exhilarata, fratrem illico suum omnesque quos poterat consanguineos accersivit, quale sibi consilium contulerit vaticinium, alacriter explicat, & ut cupito itineri ocius subvenirent, æstuanter precatur. Favent cuncti ejus suggestionibus, ad fertilem signorum deducta est locum, & diem illum ac noctem in orationis studio pervigiles expenderunt: cum verò jam dies albescere videretur, cœpit pristina virtus sensim reviviscere per venas, fibrarum connexio dissociatos conglutinat artus, totusque membrorum iterato revertitur ordo. Missarum deinde celebratione inchoata, tantum roboris accepit, ut per se ipsam oblationes presbytero reddere, & psalterium propriis potuisset manibus retinere. Prodiit mox in publicum tam stupendum miraculum, ab utroque sexu mixtim concentus attollitur, tantoque propensius, quanto magis sanctæ Dei Ancillæ suffragia visualiter agnoverunt. Remeat mulier insueto gressu ad currum situm (erat enim de nobilibus) & parvo post momento perfectè recuperata convaluit.

X.
Surdus auditum,

o
p

C 17 In pago Paderergoa o homo quidam cephalargiæ *p* concussione nimis vexabatur; ex cuius intollerabili infestatione per totum decenniispatium auditus privatus fuerat usu. Quem in fomnis, ut ipsi videbatur, venustæ formæ & nivei amictus fœmina compellat, quæ eum crucem ligneam moliri, in qua capitis sui imago figeretur, clementer edocuit, quam ad sæpe dictum oratorium cum amicissimis sibi fidelibus pro sua deferret restauratione. Expergefactus de fomno iussa perficere non displicuit, & fido comitatu, quò fama sanitatum proditrix persuaserat, cursum flectere cœpit. Jam verò mediantis viæ terminum transgressi sinistræ quidem auris obduratio referatur, altera adhuc prisca insensibilitate conclusa est. Per hoc mirabile indicium meliora auri sperare, residuum viæ Kyrie eleison cantando peregerunt. Ad atrium interim psallentium turba pervenit: cum ecce dextera auris subito crepuit, veluti sarmentum torridum subito frangeretur, ita ut è vicino astantes stupore hebetati hunc ibidem conjectarent supremo vitæ periculo citius occasurum. A quo crepitu mox tabifluus de aure humor cœpit emanare, totaque discessit sanies, donec venenoso liquore penitus egesto, redivivo rursus auditu donatur, veris eventibus fomni assertionem in se ipso expertus. Hoc certè miraculum non rarus quilibet inspector, sed omnis pene plebecula, quæ ad

Septembris Tomus II.

ecclesiam solemniter cursitavit, ad declarationem meritorum beatæ Ydæ cognovit ostensum.

18 Congruit superioribus miraculis illud quoque, quod sub scripti oratorii religioso presbytero Bilone ad nostram notitiam per multorum ora volavit. Tempore quodam cum plurimi ad eandem dicatas reliquias catervatim confluiscent, mulier capta oculis etiam interfuit, quæ eò magis præ cæteris intensius oravit, quo visualium rerum majori affligebatur dispendio. Cum verò Missarum celebratio circa horam tertiam ageretur, cœpit illa magnis precibus circumstantes exposcere, ut presbyterum ad se facerent venire: quo confestim præsentato, sic eum mulier percunctatur: Estne, reor, aut visus me refellit, quòd albâ & stolâ nunc sis indutus. Ille ita, ut dixerat, veraciter esse, affirmavit: at illa; Et ego inquam talem vestis candorem nec ullum omnino colorem per viginti annorum curricula merui videre. Sed nunc per Sanctorum istorum patrocinia præsentem populum hic cernere possum. Cum hæc illa repeteret, intenti omnes ora tenebant; & ecce fanguinæ lacrymæ per genas guttatim affluentes totam faciem cruentârunt, novamque lucem degener albugo aufugit. Ergo tali ordine acutissimis luminibus potita, universos, qui aderant, & beatæ Ydæ sanctitatis, & propriæ sanitatis reddidit testes.

19 Superveniente quadam sacrosancta Pentecostes solennitate, quando plus solito conflua turba eumdem locum annuatim frequentat, dum ad Missas sanctum recitaretur Evangelium, demon atrocissimus unum è turba ephebum infesto ausu violenter invasit & in conspectu omnium horrendis agitationibus & grunnitibus vexavit. Quem mox non parva juvenum constipatio, donec Missæ finirentur, magna difficultate detinuit, eumque, licet magnis conatibus reluctantem, ad memoratum traxerunt medicabile sepulchrum. Tunc presbyter populum ad nota contugere subsidia, & sanctæ Ydæ fidele patrocinium admonuit implorare. Fit mox jugis instantia precum: ferit æthera clamor: nec antè ab incepto cessatum est opere, quàm spurcissimus prædo mancipium Christi deseruit, sequè garriunde vacuas fudit in umbras. Quæ enim, ut scriptum est, societas luci ad tenebras, quæ verò familiaritas vasi iniquitatis cum loco sanctitatis? Hinc fidelium cordata sagacitas perpendat, quantæ dignitatis eminentiâ ejus spiritus apud superos sit præditus, cujus cineres diabolicam pervicaciam de suis sedibus potenter eliminabant.

20 Alio quoque tempore ad eandem reliquias mulier nomine Werinhilt in carro transvehitur, quæ ita nervis contractis erat inclivis*, ut pedes genibus videretur inhærere: pedes quoque deformi specie habebat in posteriora transversos: unde dolendum cernentibus præbuit spectaculum. Ubi dum effectas corporis vires intensissimè supplicando fatigasset, succedente auro, cum jam Phœbea lampade nemorum cacumina rutilare cœpissent, repente in divina* sursum erigitur & integerrimæ restituta est sanitati. Miratur fœmina peregrina novis vestigia incendens plantis, ibique nocta occasione mansitandi non parvum tempus in sanctæ Ydæ famulatu laboratura resedit.

21 Civitas est in Saxonia, quæ Sotatium *q* altera amiffum appellatur, commanentium populorum frequentiam nobilis: ubi etiam mulier de Sclavorum gente oriunda fertur commorari *r*, quæ toto triennio tantam debilitatem à genibus usque deorsum pertulit, *q* *r*

A. UFFIN-
GO.

XI.
cæca visum
recipit.

E

XII.

Ephebus à demone captus
ripitur &
liberatur.

F

XIII.

Mulier in-
curvata erig-
itur;
* al. incli-
nis

* foridè vi
divina: Sur-
rius habet,
in genua

XIV.

altera amiffum ex diu-
urna infir-
mitate
crurum u-
sum recipit

A. UFFINGO.

* idem,
Vernalis

* ciuissima

B

xv.
horrendum
in modum
contractus
sanatur.

* l. nulli

* l. eos

C

* l. destitit

f

tulit, ut steriles artus ob diuturnam infirmitatem jam frigescere viderentur. Trahebat misera per terram inutile pondus ac propriis privata incessibus, duorum baculorum sustentatione pedum vice utebatur. Quæ dum beatissimæ Christi Famulæ præconia ceu solis radios longè latèque dilatari & omnigenis necessitatibus profutura perdisceret, saluationis suæ etiam ipsa cupida, assumptis secum cereis ad destinatum locum non sine maximo labore peruenit. Oblatis ergo suis munusculis, cœpit reptando manibus sacratam glebam appetere, crebrisque ejulatibus anhelum tundere pectus: cujus protinus votis divina medicina affuit secundandis, & quod ab electa sua Vernacula * miserandæ fœminæ affectio extorqueret, propitiâ Deæ aure suscepta: surgens namque ab oratione solidatis substitit talis, & naturalis color renascentem cutem reuiscit, ac prisco omnia lætantur robore membra. Hoc optimo modo desiderii sui compos effecta condignas liberatori suo Christo retulit gratias, cujus ciuissimam * ope curationis suæ efficaciam beatæ Ydæ medentibus meritis consecuta est: baculos verò, quibus olim innitebatur, ob monumentum rei posteris diffamandæ pro foribus ecclesiæ suspendit, & ad sua gaudens recurrit.

22 Nec illud silentio tegendum esse miraculum suspicamus, quod ad nos usque, fama vulgante, rata fidelium assertio transmisit. Non multorum post hæc interjecto dierum spatio, homo miser & miserabilis ad suprâ memoratum asportatur capacem signorum tumulum, cujus facies ad genua usque animalium more prona ad terram vergebat, reliquis nullo * ufui habilibus membris. Hujus dedecoris damnum per nonnullos pertulit inglorius annos, mortalibus horrendum visu portentum ostentatus. Is etiam medicanti tumbæ appositus ore, quod solum potuit, & sensu ibidem status sui orbitatem & ipse luctuosè conquestus est, & eis *, quibus infractio nis suæ angor propter Deum mentes permulserat, ut ita facerent, perhortatur. Movet intuentes ejus lugubris exoratio & tam dira corporis enervati dehonestatio: fundunt generatim preces eo quisque fructuosior, quo corde compunctior; sicque pro uno unum omnes interpellant Deum. Istiusmodi autem oratiunculis prælibatis, non destulit fœcunda Dei clementia per sanctam suam Tirunculam destituto homini medelam impendere, quæ Dominicis iussis, dum adviveret, sua numquam destituit * colla mancipare. Explicito namque deprecandi studio, dum finguli se subrigere cœpissent à pavimento, vitali quadam intrinsecus perfusione corpus ejus, ut ipse asserbat, concaluit, & petita salus leniter per membra cucurrit. Hac incognita cunctis delibutione repente cathaplasmatum vires resumpsit insuetas, & htimana flexibilis artuum compago decoratur: donec sensim se erigere cœlumque videre cœpit simul & erectos ad sydera tendere vultus. Magnis ergo salvatori Deo gratiarum laudibus perfolutis ad propria remeavit magalia f incolumis.

ANNOTATA.

a Ludolphus hic ex S. Ida, ejusve familia descendisse videtur ex eo, quod Uffingus hic præmittat, locum ab aliis (Ludolpho utique comite) hæreditaria successione fuisse possessum: cum autem constet, Sanctam liberos procreasse, merito Ludolphus hic S. Idæ filius aut nepos creditur: imò Eccardus in veterum monument. Quaternio-

ne pag. 33 satis probabiliter eum ejusdem filium facit.

b In albis positi olim propriè dicebantur neophyti: ex veteri enim Ecclesia disciplina recens baptizati in signum innocentia veste alba induti per aliquot dies ecclesiam frequentabant: qua de re vide Edmundum Martenium de antiquis Ecclesiæ ritibus tom. 1 art. 15. Cangium in Glossario, aliosque. Dum igitur ait, illum in albis obiisse, significat, eum paucis post susceptum baptismum diebus, aut saltem in prima à baptisate innocentia mortuum esse.

c Hungarorum irruptiones varias in Germaniam & finitimas regiones apud auctores obvios, uti & in Actis nostris ad diem 2 Septembris in Commentario prævio ad Vitam S. Stephani regis legere est. Quamnam hic irruptionem designet, non satis liquet. Stangefolius Annalium Circuli Westphalici lib. 2 scribit, Westphaliam circa annum 899 miserandum in modum ab Hungaris fuisse afflictam: alias uem ab iisdem illatas strages refert ad annos 913, 915 & 937. De una ex his biographus agit, necesse est.

d Surius habet: per quas sine mora in inferiora (carbo) dilapsus est.

e Id est divini: hinc Surius pro divalis numinis substituit: divinitatis.

f Camisia est interula seu interior tunica.

g Id est capillorum præ tremore erectio. Denotat itaque quòd hæc celesti ultione prohi ad pietatem excitati, improbi horrore percussi sint, ne similem aliquando vindictam experirentur.

h Consule dicta in Annotatis ad num. 6, lit. k.

i Paupertatem scilicet & manûs contractionem.

k Prodigiosa hac fuit hydropisis, nisi per auxesim dicta accipias.

l Meibomius Rerum Germanicarum tom. 3 in pagis Saxonia Nordgoam pagum, quem & Nordergoam appellari ait, & eundem cum Nordi statuit, à Norda Frisia Orientalis urbe nomen suum sortitum fuisse existimat. Eccardus in Commentario de rebus Franciæ Orientalis lib. 22 Nordgovia meminit, quam Bajoaria partem appellat. Baudrandus Northgoew provinciam Germania adscribit inter Bohemiam Franconiæ & Danubium, in qua nunc sunt, inquit, Palatinatus superior seu Baviaræ, comitatus Cambensis & pars Franconiæ ad Ortum trans Rednitium fluvium, ubi pars Burgraviatus Nurenbergensis; quamquam nunc ejus veros limites perisse fateatur. In hocce an alio pago habitaverit hæc sanctimonialis, divinare non possum: Seudinon enim vicum nusquam reperio.

m Lætica genus fuisse videtur.

n Id est visio; ὄραμα Græcè, Latinis visio.

o Surius legit Pedargo: sed nec hoc, nec illud nomen inter Germania pagos occurrit: nisi fortè idem sit cum Patherga alias Paderga, cui à Padera prope Paderbornam nomen inditum est, teste Meibomio suprâ citato.

p Gravis quidam capitis humor est: aliàs νεφθαλγία, capitis dolor.

q Urbs est in Westphalie circulo in comitatu Marchia, ab indigenis Soest vocitata.

r Hic loquendi modus innuere videtur, mulierem hanc, dum scriberet Uffingus, adhuc fuisse superstitem.

s Cangius magalia interpretatur urbem, aitque à Punico magal, id est nova villa derivari: hic tuguria vel vicum denotare videtur.

CA-

A

CAPUT III.

Ecclesia cum Sancta tumulo in perpetuum Werthinensi monasterio tradita, cultus ipsius reflorescit: aditui incuria divinitus corripitur; tumba, quae sponte e terra emerfit, miraculis illustratur. Corporis translatio, ejusdemque annua indicta festivitas.

LIB. II.
CAP. I.
Ex ministrorum incuria & avaritia cultus Sanctae imminutus est;

B

a
b

c

d

e

f

g

C
sed sub Hogeno abbate, ipsius ecclesiae Werthinensis tradita, restoruit.
h
i

* i. e. calamo

Hujus itaque benedictae Dei Matronae diversa diversis temporibus enituere miracula veridicorum testium annotatione suffulta, quae tantò liquidius auditoribus seu etiam lectoribus credenda patent, quantò continuis vicibus visibiles sanitates hanc attentius commendant. Nec enim pristinis temporibus ab afflictorum relevationibus eam feriasse confidimus, licet plurima nostrae notitiae sint subtracta, quae illorum, ut supra memoravimus, presbyterorum videlicet insolentia silendo obduxit; qui non locum, sed quid loco conferretur, avidissimè intendebant. Ad hoc quippe quorundam inolevit ineptia, ut sacra pulveris a ædiculam flocci pendentes suis potius instituerent repositorium usuris b, ac omni pene honestatis cultu derogato, quisque rebus propriis consulens, animum ad alia vagari permisit. Aliquorum tamen proterviam detestandam digna audivimus talione multatam: sed quia vicinis dormitionis suae annis ista increverit negligentia, nullus, qui virtutum ejus æmulus non videtur, fidelis ambigere potest c: ex quo enim pretiosus inibi thesaurus recondebatur usque ad venerandi nostri fratris Hogeri d tempora sub rege Arnulpho e locus ille juri fuit addictus excellentissimi ducis Oddonis f, qui hujus serenissimi Augusti Ottonis g extitit proavus.

24 A quo idem venerabilis abba ipsam regiam curtem h aliis repensis possessionibus juxta regalem cambivit ritum; ac deinceps in nostrae abbatiæ proprietate, id est sancti Ludgeri i, perpetuò usque in praesens cernitur perdurare. Exinde nostrorum solertia sancta studiosius latibula incoluit, & prioris ignaviae squalore defecato, angustis curavit addere rebus honorem. Tunc quoque intercepta pridem sanitatum exhibitio optato pluribus rediit omine; quotquot hujus muneris rumor asciverat, Domino secundante, reduci certatim abierunt inde meatu. Omnia autem velle differere, quae eo loci beatæ Ydæ opitulamine patrata audivimus, non nostrae opis est, aut facile sensu comprehendere, aut anserino vomere * aptè exarare: numerum enim excedunt: pauca siquidem ex multis huic opusculo inferuimus imperitiæ nostrae tantùm sufficientia, qui rhetorici antidoti penitus ignari insipidae saltem rusticitatis agresti edulio vix pasci meremur. Sed quantum in nobis est, illius utique datum est, à quo inchoat esse omne, quod tendit ad non esse; cujus gratiâ adjuti residua adhuc miracula, prout quimus & in veritate sentimus, repetere studebimus.

Septembris Tomus II.

25 Res, quam explicare conamur, illis diebus accidisse refertur, quando prædictus Bilo needum ad presbyterium promotus Hirntfeldensis ecclesiae discipulatum k subierat, quem in ejusdem gremio loci, quamdiu vixerat, devotis novimus infudasse obsequiis. Magno enim à primæva juventute delectabatur amore, ac pro virium suarum modulo, si quid potuit, ibi honestatis impendit. Sabbathis quoque & cæterarum festivitatum præcipuis vigiliis ecclesiam scobare *, altaria obvelare, cereos accendere ac bene olentes spargere consueverat herbas. Quem hujusmodi obedientiae sedulo insistentem quadam nocte incognitæ personæ species in somno his verbis mediocriter affatur: Benè quidem te & utiliter hac in re egisse approbo, quæ ecclesiasticis cultibus componendis magnopere deservis: sed valde in hoc tua redarguenda est stoliditas temeritas, quia egestos quisquiliarum & purgamentorum ab ecclesia acervos penes Sanctorum tumulos effundis & salutiferam humum cenosis fordibus profanare præsumis. Cave ergo, si salutis tuæ consulere velis; nec ulla ulterius ibi dehonoriatio fiat. Hujus scilicet piaculi se notabilem & ipse publicè est confessus, & tali elogio se reprehensum cum juramento affirmavit. Ille ex hinc cautè interdicta vitavit, seque ad comminantis monita emendatiorem impofterum dedit. Hinc benevolus lector diligenter animadvertat, qui sacra monumenta præsumptivè infamare nititur, quantà severitatis tonsurâ * fit plectendus, si & ipsi culpam impingit l, qui per ignaviam, non per malitiam, quantum nobis conjicere licet, contigua illis loca improvidè attrahere apprehendit. Perspicuè efficitur, quia Dominus custodit ossa Sanctorum omnia, dum eos & in terris maneat honor, & in Dei regno sine leti pavore eorum nomina laudesque manebunt.

26 Mulier quædam de Saxonia miserandæ prolis erat genitrix, cujus facies à primo nativitate ortu ad scapulas reflexa inconvertibili stringebatur rigiditate, monstri cujusdam potius, quam hominis prætendens effigiem. Hæc portentuosam deformitatem anxie matri luctuosa admodum contulit suspiria; & tollerabilius arbitrabatur malum, se nunquam puerperium pertulisse, quam semper succrescentibus curis augmento vixisse. Audita autem curationum gratiâ, quas per sanctam Ydam languentibus Dominus clementer impertitur, Dominam suam festinatò adiit, infortunii sui eventum exposuit, atque ut ejus adminiculo cupitum perageret iter, gemebunda poposcit. Paruit illa postulatis, & quò æstuantis optio compulit, secum mulierem cum transversa sobole perduxit, ac oratione præmissa, domina per se infantulum super altare collocavit, hæc verba obortis lacrymis inquit: Si tua apud Deum interventione, ô beata Yda, hujus pusioli * reformationem obtinere dignatur, tuo illum famulatu mancipandum protinus perpetuo jure condono m. Hanc illico sponsonem oratio, & orationem exauditis comitabatur: nam sub horulæ ipsius interstitio, cunctis intuentibus, infantis cervicula repentina rotatione reflectitur, vultusque in suum compactus statum decenter ornatur, nulla ex hinc prioris damni stigmata monstrans. Minor mox in explendis votis non fuit acceleratio, quàm in agendis Deo laudibus acclamatio: ac lætis successibus domum remeantes, Dei circumquaque magnalia disseminare gaudebant.

27 Accidit quoque tempore quodam, adolescentulum alium illuc adduci, cui dexterum crus

L 1 2 cum

A. UFFIR

II.
Ecclesie custos ob profanata loca sacra divinitus corripitur.
k
* scopare

E

* Surtus melius tonsurâ

III.

Infans ob restitutam distortam faciem S. Idæ famulatu addiitur:

F

* i. e. pascuuli

IV.

A. UFFIN-
GO.
ejusdem fa-
mulatui
mancipat se
adolescens
conuatio
crure libe-
ratus.

n

* nempe ba-
culus
* l. porta-
torem

B

v.
Deus, qui
omnes San-
ctos beat in
celis, vo-
luit S. Idæ
gloriam in
terris am-
plificare,
* Surius
electos
* idem me-
lius, in da-
gationis
o

C

p

dum illius
tumba sa-
xæ sponte
emerfit è
terra:
* i. e. latere

* Surius in-
terposuit
emulatio

cum pede ita ad posteriora erat supinatum, ut illud nullatenus ad terram valuisset deponere. Ad hujus miseræ cumulum sinistri lateris vexationem non modicam patiebatur, ac per hoc omni pene sanitatis spe destitutus non solummodò debilitatem, sed etiam inutile membri pondus pro subsidio gestabat. Iste etiam pia parentum sollicitudine coram venerabili transpositus urna, generali omnium consulto voto se obligavit, ut si ambulandi possibilitate beatæ Ydæ interventu utcumque donaretur, ejus famulitio semetipsum proprietatis jure vendicare non differret; erat enim ex libera progenie natus n. His conditionibus prælibatis, postquam diu fuit oratum, inpressus alieno loco pes paulatim videbatur dilabi; ossis quoque diutina ligatura laxatur, totaque lateralis compago vitali calore delibuta in pristinum vigorem animatur. Qui deinde in processu temporis, fanitate crescente, adeo convaluit, ut, licet claudicante adhuc pede, per se gressum figere potuisset, ac non multò post sine baculi sustentaculo ab eo, quem prius portabat, ipse * cœpit portari, & portitorem * suum benigno attraxit intuitu: promissi autem sui non immemor pro resumpta sospitate in eodem loco Sanctis serviturus libera colla submisit, ac totum vitæ ævum in beatæ Ydæ obsequio expendere decrevit.

28 Stupenda summi Largitoris magnalia, quibus ecclesiasticos * suos in terris mirificat, ad dignè conscribendum valdè perplexa videntur, & quantum humana capacitas sensualiter sapit, ab omni indignationis * calculo in prima admirationis fronte resiliunt. Si enim multiformis mundanæ faciendæ nitor totas carminum suorum copias effundat, temporariam illorum claritatem non sufficit verbotenus expolire, quanto minus silvam perfectionis eorum poterit penetrare o? Humanam refugit notitiam, quàm magna multitudo dulcedinis cælestis his apparatus, qui Deum diligunt & colunt in veritate. Inter innumera quoque Sanctorum millia, quæ per orbem quadrifidum orthodoxa veneratur religio, multò numerosior eorum æstimatur frequentia, qui mortalium cognitioni subtrahuntur & solius Remuneratoris sui obtutibus irradiantur. Nec tamen minimus eorum capillus apud Deum despectui habetur: quamvis enim alii præ aliis propter obfcuritatem famæ impariter impari perfruantur honore, omnes tamen pariter pari p æternitate sublimantur in astris.

29 Hinc & vernaculam suam beatam Ydam Dominus sub telluris aggere non passus est clandestinari *; sed latitantem modio lucernam gratissimum multis spectaculum facere decrevit, ut eminentiori loco posita vastiores etiam sanctitatis radios eminens dilataret. Saxea scilicet archa, in qua venerandæ exuviæ reconditæ terræque fuerant recommendatæ, invisibili quadam mobilitate sursum cœpit emergere, & quasi violentiam terræ molis dedignata contra prementem se intrinsecus luctabatur, sicque per nonnullos annos sensim erumpendo sese liquidò intuentibus ostendit, donec funditus ab humo sequestrata in superficie pavimenti integra resedit: tanto quippe deposito idoneum terra non invenit hospitium, unde & ejus non prævaluit sufferre confortium. Quod si quemquam hujus rei quasi fictæ, quod absit, * tacitè angit, testem invitamus Deum, nos plurimos in hac luce vidisse, qui supremum non amplius operculi verticem in sua pueritia apparuisse, & postmodum in id, quod nunc cer-

nitur, exuberante testantur: si verò huic adstipulationi nec sic fidem accommodaverit, ecce in promptu habent ex Dei gratia, quæ dicuntur. Si aures illam * refellant, oculorum hæc indicio probet, & probando credulus fieri disceat. Miremur ergo & indubitanter veneremur non fortuitam, sed essentialem misericordiam Domini, ex cujus præventionem tam fructifera apud nos pullulavit oliva: aliorum enim ista & his similia non interpretatur, nisi qui animæ suæ detrimenta sectatur.

30 Aliquanta ex parte commemoratis miraculis, per quæ beatæ Ydæ sanctitas vicinis populis saluberrima innotuit, non incongruum suspicamus de translatione sanctarum reliquiarum aliquid huic nostræ historiæ strictim interere, ut unde beati cineris promotio certior, inde auditoribus religio accrescat uberior: nec enim scientiæ nostræ gracillima scintillula laudum illius erit exfors, quam ad multorum tuitionem de occiduis mundi partibus q in has terras superna perduxit clementia: cujus etiam inexhaustæ largitati jure imputatur, quod Saxonice in arvis talis est margarita reperta, ac tam humilem situ planitiem pretiosissimis dignabatur ditare pignoribus. Hujusmodi mirabilium rumusculis dum plurimorum animos permulisset, ad reverendissimum quoque Mimigardæfordensis Ecclesiæ præfulem Dodonem r hujus rei notitia pervenit. Tantis ille congratulans bonis, quòd vel ejus temporibus, aut in loco suæ sollertiz subjecto hæc maximè evenire debuerunt, opifici omnium Deo immensas referebat gratias: unde cum famosior quotidie de his relatio crebretceret, visum est seniori nostro Ludolpho se eundem præclarum episcopum precibus convenire, quatenus beatæ Ydæ ossa de tumulo in ecclesiam transferre ac ejus basilicæ consecrationem peragere dignaretur. Hujus exhortationis efficaciam fratris nihilominus nostri Hugii t benevola juvit industria, cui id temporis illis in partibus nostrarum procuratio rerum fuerat injuncta, qui & eandem restaurationem n nobiliter ampliavit. Cum verò hujus nuncii veritas primitus parochiannis innotuisset, videlicet quòd electa Dei Tiruncula ad suum oratorium esset deportanda, acervatim illò confluentes reverendis optabant interesse exequiis.

31 Tunc memoratus præful petitis benignè annuens, die statuto superveniens, sacrosanctum revisit sepulchrum, ibique oratione fusa, quòd initiandum proposuerat, intentissimè summo delegavit * consiliario Christo: pontificalibus deinde ornatus infusus sacratam aggreditur tumbam, comitante secum inferioris ordinis agmine dealbato. Ubi primùm seniore nostrum omnesque simul astantes admonuit totius bonitatis originem generaliter inclamare Deum, ut suæ voluntatis effectum in hujus facti inchoatione monstrare dignaretur; licet enim de Sanctæ Dei meritis nullo modo hæsitaret, solitè tamen prudentià usus, nil per se inconsultè aut inordinatè agere voluit. Hac supplicatione præmissa, pari omnium consensu & voto operculum marmoris amoveri præcepit: quibus jussu maturantibus, suavissima mox fragrantia de monumento eructans, odoriferà adstantes jucunditate resperfit; ut liquidò omnes sentirent, beatæ Ydæ merito illam cælitus esse destinatam. Quo factò, episcopus sacras exuviæ deosculatus, cum omni honore de sarcophago sublevavit, & in scrinio illorum receptui aptato diligenter reposuit, monachis interim ac clericis psalmos

D

* Surius il-
lum

VI.

quo atif-
que prodi-
gii permo-
tus episco-
pu Mona-
stiensis,
supplicante
abbate
Veribi-
nensi,
q

E

r

f

t

n

F

VII.

sacra ossa
suaviter
fragrantia è
loculo sub-
levat & so-
lemniter in
altari col-
locat,
* i. e. com-
mendavit

A psalmos ac lætaniam instantèr psallentibus. Deinde præcedentibus crucibus, cereis atque thuribulis cum dulci modulanti cantilena benignus pontifex cum nostro seniore sanctum gestatorium *w* portandum suscepit, & in ecclesia honorificè super altare collocavit. Ibi quoque aliqua de beatæ Ydæ sanctimonia populo succinctè recitavit, ac mox ipso *TE DEUM LAUDAMUS* elevante, plebeis laudis succentu omnia concrepabant.

VIII. *aliquas sibi reliquias servat, alias abbati concedit: partem templi S. Idæ dedicat, festum translationis instituit.*

x
y
z

B Ut autem sacrorum pignorum veneratio celebrior alicubi haberetur, memoratus pontifex aliquas ex eis sibi tulit particulas, quasdam dominus abba ad nostrum transfexit monasterium *x*, quas etiam omnes sacris vestibus induti pridie *y* Kalendas Decembris magno honoris apparatu suscepimus *z*. His ita peractis venerandus antistes australem ecclesiæ structuram, id est turrim in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ ac sub beatæ Ydæ nomine consecravit, cunctisque in vicinio degentibus diem translationis & dedicationis annuali semper recursum solenniter ferendum indixit. Tantâ rerum congruentiâ dum strenuè cuncta præparasset, populum episcopali benedictione munitum ad propria ire permittens, ipse quoque cum suis lætus inde discessit. Facta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo octuagesimo, sexto Kalendarum Decembris *aa* die, feriâ quartâ *bb* Indictione octava, imperante victoriosissimo cæsare Ottone, anno, ex quo cum divæ memoriæ seniore augusto genitore suo regnare cœpit, vigesimo, ex quo verò augustalem monarchiam solus obtinuit, anno octavo *cc*, super omnia regnante æterno principe domino nostro Jesu Christo, cujus imperii autoritas totius orbis fræna solo moderatur arbitrio, & à cunctis creatis per omnia celebratur, laudatur & adoratur in sæcula sæculorum. Amen.

A N N O T A T A.

- a Sanctæ Idæ reliquias intelligit.
- b Per usuras designari questum ex rebus sacris, innuunt præcedentia; puta, qui non locum, sed quid loco conferretur, avidissimè intendebant.
- c Obscuram hanc phrasim sic explico: Nullus fidelis, qui virtutum ejus (S. Idæ) æmulus non videtur, id est, qui ejus virtutibus non invidet, ambigere potest, quia (id est, quin) vicinis dormitionis (id est, obitus) suæ annis ista increverit negligentia. Porro his verbis cavet biographus 1º. ne quis existimet, ex parte S. Idæ stetit, quominus plura beneficia mortalibus conferret: cavet 2º. ne quis hunc sacrarum rerum neglectum sub Werthinensibus monachis irrepsisse arbitretur.
- d In Surio legitur, Patris Hogeni. Syllabus abbatum Werthinensium & Helmstadiensium auctore F. Henningio Hagen, ex Ms. editus à Leibnitio Scriptorum Brunsvicensium tom. 3 pag. 600, notat Hogenum quintum Werthinensium abbatem. Consonat Bucelinus in Germania Topo-chrono-stemmato-graphica parte 2, pag. 300 ubi & ejus obitum post quatuor ferme annorum præfecturam anno 902 illigat. Eadem ferè colligi possunt ex Mabillonio, qui in Annal. Benedict. ad annum Christi 887 ait, post mortem S. Hildegrimi electum fuisse Andolfum, eique eodem anno decedenti successisse Hembilem; dein subdit: Non diuturna fuit ejus præfectura, neque

- successoris Adalgagi, Odonis & Hogeni.
- e Arnulphus Carolomanni Bajoaria regis filius Germania regnum obtinuit anno Christi 887, postea etiam ad imperium evehctus.
- f Surius habet Ottonis. Fuit is Saxonia dux, de quo sæpius meminit Eccardus in Commentario de rebus Francia Orientalis. Inter cetera illud Werthinensi monasterio fuisse, ostendit pag. 781. Filium habuit Henricum cognomento Aucupem Germanie regem, cui anno 936 demortuo successit Otto Magnus ejus filius.
- g Designatur Otto II, Magni Ottonis filius, Henrici Aucupis nepos, ac Ottonis Saxonum ducis pronepos. Hic, teste Pagio in Critica, Germania rex à patre creatus est anno 961, imperator coronatus à Joanne XIII PP. anno 967; denique extremum diem clausit anno 983.
- h Per regiam curtem hic villam regiam intelligi existimo; in qua significatione in antiquis formulis sæpe reperiri, notat Calepinus. Villa hæc fuit Herrveldum sive Hirutveldt, complectebaturque ecclesiam à S. Ida exstructam. Schætenius in epistola supra allegata scribit, ecclesiam illam fuisse suo tempore uti & prius parochialem; ac primò quidem videri ibi fuisse cœtum sacerdotum, sed postea à Werthinensibus monachis parochiam fuisse administratam, subinde tamen etiam à presbyteris secularibus. Ad dit, anno 1663, quo hæc scribebat, Werthinense cœnobium per monachos suos ibi divina de nudo ministrasse.
- i De S. Ludgero Werthinensis cœnobii fundatore vide Acta nostra tom. III Martii die 26.
- k Id est ministerium custodis obibat: patet id ex ipso titulo apud Uffingum, qui sic habet: Qualiter ecclesiæ cultos pro negligentia sit correptus. Unde & Surius lacum hunc ita interpretatus est: Quando... officium custodis administravit.
- l Id est, si Deus, vel S. Ida Biloni culpa adscripserit, quod ex negligentia Sanctorum tumulos sedaverit, quanto severius castigaturus est eos, qui id ex malitia facere præsumpserint.
- m Frequens hæc olim fuit sui, suorumve alicujus monasterii vel ecclesiæ famulatu mancipatio. Alii ad censum annuum persolvendum, alii ad certa præstanda obsequia, alii denique ad perpetuum famulatum se vel suos (ut in casu hæc domina ancilla sua prolem) devovebant.
- n Nam si servilis conditionis fuisset, votum hujusmodi absque domini consensu irritum fuisset.
- o Totam hanc periodum Surius sic immutavit: Si enim humana sapientia (etiam si omnes suos nervos intendat) temporariam illam claritatem non sufficit de verbo ad verbum suis coloribus depingere, quanto minù ipsam æternam perfectionem delineare poterit?
- p Vera hæc sunt, si de sola æternitatis duratione & gloria essentiali accipiantur; falsa, si de accidentali gloria dicantur.
- q Id est Neustria.
- r Decimus Mimigarfordensium seu Monasteriensium episcopus Dodo recensetur, tam in Catalogo episcoporum prædictæ diœcesis per Mattheum Tympium, quàm in Chronico Monasteriensis Arnoldi de Bevergerne apud Antonium Mattheum in veteris ævi analectis. Prior in rem nostram ita loquitur: Dodo & vitâ & doctrinâ suis facem prætulit... & B. Idæ ossa multiplicibus clara miraculis unâ cum Ludolpho abbate Werdensi anno cmviii ex humili tumulo levavit, dignoque in ecclesia Hertzfeldensi, quam ipse (lege ipsa) olim piè exstruxerat, loco reposuit.

A. UFFIN-
GO.

Adverte tamen, annum 908 mendosè pro 980, fortè ex hypothetarum negligentia (quod in cyfris Arabicis non semel accidit) expressum esse.

f Lapidatus supra Syllabus inter Werthinenses abbates Ludolphum 14 numerat. Consonat Bucelinus in citato superius Opere parte 2 pag. 312: Ludolphus abbas XIV Werthinensis, Friso nobilis, vir summæ devotionis ac pietatis. Hic anno CMLXXX corpus S. Idæ viduæ cum episcopo Monasteriensi Dodone in ecclesia nostra Hertefeld prope Luppiam fluvium è terra elevavit & honorificè in altari collocavit.

t Bucelinus laudatus Hugium Herzfeldensem parochum nominat: Acta sunt hæc . . . , inquit, sub prædicto abbate Werthinense Ludolpho, & Hertefeldensis ecclesiæ pastore Hugio monacho cœnobii Werthinensis. Citat autem Uffingum & Cincinnum, adeoque procuratio illa, quam Uffingus Hugio commissam fuisse tradit, pastoralis curam etiam complectebatur.

u Apud Surium est: qui & eandem ecclesiam non modica restauratione nobiliter ampliavit.

w Cui scilicet sacra Idæ reliquia erant imposita.

B *x Bucelinus citatus de hac reliquiarum translatione sic habet: Cujus (S. Idæ) sanctum caput cum solemnî processione Werthinam eodem tempore magna cum reverentia inde translatum est. Contrâ in manuscripto indiculo Sanctorum Westphaliæ hæc lego: ejus (S. Idæ) sacrum caput asservatur Leisbornæ in cœnobio. Utrum è duobus monasteriis sacrum hunc thesaurum possideat, exploratum non habeo; commodè tamen dicta in speciem sibi opposita conciliari possunt, si dicamus, sacri capitis partem alteram in cœnobio Werthinensi, alteram in Leisbornensi asservari. Sanè si biographi verbis standum est, non videtur totum caput tum temporis Werthinam fuisse translatum; cum tantummodo particulas*

quasdam de S. Idæ corpore èd ab abbate delatas tradat: hic verò loquendi modus de tam insigni corporis parte, qualis caput est, non nisi ineptè adhiberetur.

y Surius legit: ad Kalendas Decembris.

z Hisce innuit, sese reliquiarum susceptioni interfuisse.

aa Hinc collige, cur in titulo capitis 1 veteris partitionis dicatur: cujus festum colitur sexto Kalendas Decembris.

bb Ita etiam notatur in editione Suriana, sed utrobique, ut videtur mendosè, nam anno 980, Indictione VIII, VI Kal. Decembris incidit in feriam VI, non IV.

cc Congruit hæc duplex Ottonis II epocha cum assignato Christi anno & Indictione, si prioris initium sumas non ex quo in societatem imperii à patre adscitus est, sed ex quo in Germania regni consortium ab eodem assumptus est. Nam ab anno Christi 961, quo, teste Pagio in Critica, Germania rex creatus cum patre regnare cepit, usque ad annum 980 sexto Kal. Decembris, vigesimus annus currebat. Rursus idem Otto II, genitore suo Nonis Maii anni 973 defuncto, imperium solus obtinuit: anno itaque 980, sexto Kal. Decembris inchoatus jam erat annus octavus, quo imperii frana solus moderabatur. Quod autem duplex hæc epocha ita ab Uffingo adhibeatur, patet ex ipsis, quos adhibet, terminis: per regnare enim Germania regnum, per augustalem monarchiam imperium indigitat. Hæc notanda censui, ne quis ex Pagio aliisque Uffingum erroris insimulet. Pagius enim anno Christi 980 Ottonis II annum octavum & decimumquartum illigat: sed ille posteriorem epocham exorditur ab anno 967, quo vivente patre, imperator coronatus est: cateroquin Uffingi dicta cum Pagii calculis optime cohærent.

DE B. IRMGARDE VIRGINE

COMITISSA ZUTPHANIÆ

COLONIÆ AGRIPPINÆ

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus antiquus, annus emortualis, nobiles natales, Vita ex Germanico edenda.

CIRCA FINEM SECVLI XI, AUT INITIUM XII. Cultus Beatæ probatur

Olonia Agrippina inter innumeras prope Sanctorum exuvias, quas suo sinu religiosè complectitur, gaudet etiam sacro corpore B. Irmgardis virginis eximia humilitatis ac religionis, cujus annuam memoriam ibidem hac die celebrari solitam in Fastis reperio. Ex hisce aliquos accipe: in primis Florarium nostrum, anno 1486 conscriptum, hujus Virginis bis meminit; ac semel quidem IV Septembris inquit: Colonia Agrippinæ in summo (templo) sanctæ Yrmgardis virginis: dein verò X Novembris: Colo-

næ sanctæ Yrmgardis virginis. Posteriorem diem fuisse ei emortualem statuit Cratepolii Necrologium in Catalogo episcoporum Colonienfium, teste Theodoro Rhayo in Animabus illustribus Julia. Verumtamen ad diem IV Septembris Beata hujus memoriam referendam esse constat, tum ex aliis Martyrologiis, tum ex annua ejusdem Virginis festivitate, de qua infra agetur. Interim martyrologos audiamus.

z Grevenus in auctariis Ufuardi apud Solle- ex Martyrium nostrum ad hanc diem sic eam annuntiat: rologiis Irmgardis virginis in majori ecclesia Colonienfi. Molanus ibidem indicium cultus adjungit: Colonia

A loniæ in majori ecclesia, Irmgardis virginis, in
cujus præfesto ibidem campanæ pulsantur, sicut
in præfests Sanctorum, licet non sit canoniza-
ta. Similiter Martyrologium Germanicum Cani-
sio adscriptum illam pridie Nonas commemorat:
Item in metropolitana Coloniae sancta virgo
Irmgardis. Eodem die annuntiat in Additio-
nibus Martyrologii Romani ad usum Belgii;
verba ex Flandricis Latina hæc sunt: Coloniae
Agrippinæ natalis B. Irmgardis, Zutphanæ co-
mitis filia; cujus sacrum corpus ibidem quies-
cit in facello trium Regum. Accedit Menardus
in Martyrologio Benedictino inquit: Coloniae,
in majori ecclesia, sanctæ Irmgardis virginis.
Ad eandem diem cum Beatæ titulo illam refe-
runt Castellanus in Martyrologio universali, Fer-
rarius in Catalogo generali Sanctorum, Wio-
nius in Ligno vite, Miræus in Fastis Belgicis
&c. Atque hi omnes pro cultus loco solam Colo-
niam Agrippinam assignant: at Theodorus
Rhayus è Societate nostra in citato mox Opere
alteri præterea oppido annuam ejus memoriam
iv Septembris adscribit his verbis: Colonia
Agrippina & collegiata B. virginis Mariæ Res-
fensis ecclesia quotannis colit festivè Irmgardim,
seu, ut alii, Irmtrudim, quarum duas fuisse,
varii sentiunt auctores.

3 Ex dictis manifestum est, B. Irmgardem,
quamvis non sit solemniter canonizata, legitimo
& immemorabili cultu gaudere, quippe cujus
initium assignari non potest, & quo, anno 1486,
ut Florarium nostrum fides facit, jam gaude-
bat, & ad nostra usque tempora gaudere perre-
xit. Ad nostra usque tempora, inquam: nam
licet cultus ejus Colonia Agrippina intermissus
videatur, viget tamen etiamnum in facello pro-
pè Suchtelium venerationi ipsius consecrato, ut
num. 6 ostendimus. De prætermissio autem Colo-
nia cultu hæc mihi ex ea urbe transmissa sunt:
Festiva ejus dies iv Septembris solemniter in
summa æde campanarum compulsionem fuit ce-
lebrata, testante Gelenio, uti & aliqui vicarii
hujus ecclesiæ scire volunt, quòd etiam eadem
die summum Sacrum in ipsius capella (ubi ejus
corpus requiescit) fuit servatum.

4 Nunc autem neque summum sacrum, ne-
que compulsionem campanarum observatur. Olim
etiam ad minimum in ejus die festivo ipsius se-
pulchrum hominibus devotis ostendebatur aper-
tum, in cujus sepulchro etiam scutella lignea,
quæ ad cibos in vita sua utebatur, videtur. Per
tres autem circiter aut quatuor annos (sine du-
bio ex mandato illustrissimi capituli metropolita-
ni) ejus sepulchrum claustris alienis obsignatum
fuit, ita ut hucusque numquam fuerit apertum;
idque sine notoria causa: hinc etiam devotio ho-
minum paulatim deficit. Sepulchrum autem & cor-
pus S. Irmgardis est in capella aut facello S. A-
gnetis V. & M. juxta SS. trium Regum ædicu-
lam in ecclesia metropolitana Coloniaensi.

5 Perculerant me hæc inexpectata de inter-
missa Beata veneratione responsa, cum nec opi-
nanti mihi cultus aliunde repetendi spes affulset:
dum enim loca, in quibus eam solitariam vitam
duxisse compereram, diligenter perscrutarer, in-
veni in Tabulis Frederici de Wit impositam colli-
cuidam adiculam notatamque S. Irmgard. Si-
nus est hic collis in ducatu Fuliacensi (secundum
laudatas tabulas) tribus circiter milliariibus Ger-
manicis ab oppido Ruramundâ, ac uno plus mi-
nus Suchtelio (incolis Suchtelen) non procul à
Nabalâ fluvio, ubi præfatum ducatum à Colo-

nienfis archiepiscopatus diuione determinat. Cum
igitur hæc ipsa loca esse perspicerem, quæ beata
Irmgardis incoluisse traditur, subiit mox ani-
mum spes, fore, ut aliquid certius de ipsius pu-
blica veneratione cognoscerem; nec me mea ex-
spectatio fefellit: procurante enim P. Casparo
Hartzemio sacra Theologia in Coloniaensi univer-
sitate doctore Societatis Jesu, breviter quidem pro
rei magnitudine, at perspicuè tamen instruxit
me R. D. Quirinus Froitzheimius Pastor in Such-
telen. Verba ejus subnecto.

6 De sancta Irmgarde nata comitissa Zutpha-
niæ, fore B. Hermanni conditi humilis quon-
dam prælati abbatia S. Pantaleonis dignissimi, plus
scribere non scio, quàm quòd festum ipsius hic
in loco vicino oppido Suchteleni, ubi est facel-
lum in honorem S. Irmgardis constructum, ubi
& fontem excitavit, in loco, inquam; dicto
Mons S. Irmgardis, celebretur quarta Septem-
bris cum plenariis indulgentiis; quo die sicut &
per totam Octavam maximus est ibidem populi
accursus. Varii variis languoribus oppressi sani-
tatem recuperatam ex devotione ibi habita ad-
scribunt intercessioni S. Irmgardis. Quavis septi-
manâ diebus Martis & Veneris statutâ horâ ibi-
dem sacrum legitur; quibus diebus & frequens
est vicinorum concursus. Subscriptum erat: Qui-
rinus Froitzheim Ord. S. Benedicti, abbatia S.
Pantaleonis intra Coloniam professus, Pastor p.
I. in Suchtelen, ejusdemque Christianitatis Deca-
nus ruralis. Subjungit deinde laudatus P. Hartzem:
Hæc anno MDCCXLVI; xx Februarii, sci-
ficant mihi respondit.

7 Vigebat jam Beata nostra in præfato loco
veneratio, & procul dubio diu viguerat anno
1636, ut patet ex litteris xii Septembris ejus-
dem anni ad Bollandum nostrum datis à R. D.
Petro à Streithagen canonico Hensbergeni; in
quibus inter cetera hæc lego: Suchtelenæ Depo-
sitio S. Irmgardis comitissæ Zutphanienfis, quæ
fratri suo Hermanno abbati S. Pantaleonis crea-
to anno MLXXXII, & mortuo anno MCXXI, to-
tum eum tractum (Suchtelio vicinum) in elec-
mosynam contulit, & in facello juxta oppidum
supra montem posito quotidianis coruscat mira-
culis. Similia habet Vita Beate Germanicè edita
typis Coloniaensibus anno 1602, quæ etiam con-
cessarum à Sede Apostolica indulgentiarum, &
geminis Missæ sacrificiis quavis hebdomadâ dici
soliti expressè meminit. Vitam illam infra Lati-
no sermone donabimus: sed ex quo tempore cul-
tus hic eo loci exorsus sit, certò affirmare non
ausim: dubitare tamen nequeo, quin jam ab
aliquot seculis ibidem viguerit. Cum enim B.
Irmgardis in fine seculi xi aut initio xii è vivis
excesserit, ut mox ostensuri sumus, cumque nul-
lum hujus publicæ venerationis initium quisquam
assignet; verisimillimum videtur, colli eam cæ-
pisse aut ipso, quo mortua est seculo, aut sal-
tem proximè subsequenti. Certè anno 1486 in
sacra veneratione Colonia jam habebatur, ut vi-
dimus ex Florario num. 1 citato: non est autem
verisimile, Suchtelenses incolæ accolasque in re-
ligioso hoc obsequio voluisse Coloniaensibus cedere:
præsertim cum & Suchtelensium domina fuerit,
& vicinas Suchteleni silvas diu solitaria incolue-
rit, & excitato etiam divinitus fonte nobilitârit.
Quidquid sit, ex hæcenus dictis constat, de le-
gimo B. Irmgardis cultu nullum dubitandi lo-
cum esse relictum.

8 De anno Beate emortuali nihil certi statui
potest, nisi quòd in finem seculi xi, aut initium

AUCTORE
C. S.

tibi annua
festivitas
celebratur,
ac varia be-
neficia im-
petramur:

E

cultus hic
per antiquas
videtur.

F

AUCTORE XII incidisse debuerit. Hoc autem sic colligo : *Vivebat Irmgardis anno 1040 ; tunc enim Resense templum , suis sumptibus readificavit , ut fidem faciunt versiculi , quos in ipso templo iconi ejusdem Beata subscriptos legisse se dicit anonymus quidam in fragmento Vitæ manuscriptæ , quam præ manibus habeo. Versus sunt hujusmodi.*

Anno milleno Christi pariter quadrageno
Condidit hoc templum felix Irmgardis amœ-
num ;

Obtulit idque piæ , quod protegat ipsa , Mariæ. Supererat etiamnum in vivis anno 1082 , quo frater ipsius Herimannus seu Hermannus abbatia S. Pantaleonis in urbe Coloniensi præfectus est : nam ipsius jam abbatis intuitu oppidum Suchtelenense cum subiecto agro , præfato monasterio donavit , ut tradit Gelenius De Germania episcopis littera I in S. Irmgarde scribens sequentia : S. Irmgardis comitis Zutphanie filia ... Rees oppidum ecclesie Coloniensi assignavit , & Suchtelen cum omnibus suis attinentiis monasterio D. Pantaleonis , eò quòd illius Conventus abbas huic esset frater , donavit. Jam verò si anno 1040 Resense templum exstruxerit , erat certè id temporis annorum circiter 20 , adeoque si ad initium seculi XII pervenerit , octogenaria aut octogenaria major debuit obisse. Certum itaque est , Beata mortem ad seculi XI finem , aut subsequenti initium esse referendam. Nunc de ejusdem illustribus natalibus pauca dicamus.

9 Jam vidimus , B. Irmgardem à Gelenio , & in Additionibus Romani Martyrologii ad usum Belgii comitis Zutphanie filiam appellari. Eundem ipsi titulum attribuit Bucelinus in Germania sacra parte 2 pag. 250 in Catalogo abbatum S. Pantaleonis sic scribens : Herimannus comes Zutphanie frater S. Irmgardis comitissæ. Consonat Dionysius Sammarthanus Gallia Christiana tom. 3 col. 739 novissima editionis ; ubi laudata abbatia præfides recensens , in rem nostram habet sequentia : IX B. Herimannus five Herimannus I , cognomento humilis , ex comitibus Zutphanie genus suum duxit ; sororemque habuit S. Irmgardem , quæ sancto Pantaleoni multas possessiones transcripsit. Similiter Vita Germanica , aliique multi scriptores eodem illam titulo condecorant , nemine , quòd sciam , contradicente. At quinam Beata parentes fuere ? Id enim verò nec determinare pronum est , nec divinare lubet. Suspiciatur quidem Joannes Pontanus in Historia Geldrica lib. 5 pag. 88 illam Godeschalci Zutphanie comitis aut filiam aut sororem fuisse , dum in genealogia Hermannii ait : Fuerunt fortassis Herimannus & Irmgardis itemque Rupertus , liberi Godeschalci , cujus superius posita genealogia (in comitibus Zutphanie) aut ejus uterque frater fororque. Sed nullum satis convincens profert argumentum.

10 Non improbabilius tamen Godeschalci soror statui posse videtur. Nam eodem tempore , quo Beatam floruisse constat , dominium urbis Zutphanie penes Godeschalcum erat. Probat id laudatus Pontanus ex diplomate , in quo Godeschalco ejusque uxori Adelheidæ dominis oppidi Zutphanie ... Ultrajectum evocatis certè decima adjudicantur. Instrumentum hoc à Guilielmo Gelro Ultrajectensium præfule confectum signatumque anno Christi MLIX indictione XII quinto anno Henrici regis , servari asserit in archivis curie Zutphanie. Quòd autem eam sororem ipsius potius , quam filiam (si tamen aliter fuerit) censendam arbitrer , suadet

tum memorata mox de exstructo Resensi templo in scriptio , tum aliud diploma , quo Henricus III eodem anno 1040 Irmgardis nostræ villas quasdam possidendas tradit , addita de iis liberè disponendi potestate : quæ virginis parentibus orba magis convenire videntur , orba autem tum non fuisset , si Godeschalcum patrem habuerit. Præterea Gelenius in Colonia supplice pag. 172 affirmat , sibi ex archivis certum esse , fratres Irmgardis fuisse B. Hermannum , atque Rupertum comitem : at in laudato diplomate duo tantum Godeschalci filii Gebhardus & Otto recensentur. Atque hæc de Irmgardis stirpe dicta sufficiant , quæ ut eam ex Zutphanie comitibus ortam suadent , ita dubium relinquunt , quos determinatè parentes sortita sit.

11 Quoniam verò Beata nostra ab erectis dotatissime sacris locis in Vita , quam daturi sumus , magnopere laudatur , non abs re futurum existimo , si Henrici III diploma , de quo mox meminimus , commentario huic inseram , ut hinc tum illustris ipsius prosapia confirmetur , tum etiam ut ita liqueat non defuisse ei opes , quibus Dei optimi maximi cultum promoveret. Reperi instrumentum illud in quodam fragmento Vitæ hujus Beatae manuscripta anno , ut præfert , 1621 , ubi auctor de illo sic paucis præfatur : Cum illud autenticum sit & hæcenus nusquam extet , tale verò quod simplicitatem illius sæculi sapiat , & multum faciat ad rem nostram , nec cuiquam obesse possit , integrum dabo , prout mihi à decano Resensi transmissum est. Idem prorsus invenio in schedis , quas majores nostri ad hanc diem seposuerunt : sed an Irmgardis illa eadem sit cum hac nostra certò affirmare non ausim. Dubium mihi movet ipsum indultum , in quo Henricus Irmgardem suam neptem vocat , atque se id illi concedere ob interventum & petitionem amorum ducum Gobelonis filiique sui Godefridi. Hæc , inquam , dubium mihi movent , propterea quod circa hæc tempora vixerit Ermengardis quadam Caroli I Lotharingie ducis filia : Gobelo verò seu Gothelo , qui filium habuit Godefridum , eodem tempore Lotharingie ducatum obtinuerit , ut tradunt passim genealogi : unde vehementer suspicor , diploma hoc in gratiam illius Lotharingie Ermengardis concessum esse.

12 Contra cum aliunde habeamus , ecclesiam collegiatam Resensem ab Irmgarde nostra ex cinere suscitatum fuisse eo ipso anno 1040 , constatque Reesum ad eandem Virginem pertinuisse , omnino verisimile sit , laudatum diploma , quod Resensis decanus ex capituli aut oppidi archivis verosimiliter deprompsit , ad Beatam nostram potius , quam ad aliam quamlibet spectare : cum hæc & Resensis civitatis domina , & ejusdem ecclesie fundatrix fuerit ; Lotharingica verò nil tale cum Resensibus intercessisse legatur. Accedit , quòd sacra ipsius iconi , quam anno 1648 ari incisam penes me habeo , hujusmodi subiecta sit in scriptio : S. Irmgardis filia comitis Zutphanie & Henrici III imperatoris neptis , virgo nobilissima , quæ virginitatem Christo sponso vovit , seque & sua Deo obtulit. Floruit circa annum M1. Nec porro cuiquam mirum videri potest , quòd consanguinitatem vel affinitatem inter Henricum ac Beatam assignare aliunde nequeamus , si consideret , vel ipsos ejusdem Virginis parentes in antiquitatis illius tenebris delitescere. Nunc ipsum diploma accipe.

13 In nomine sanctæ & individue Trinitatis.
Henri-

quibus determinatè parentibus.

Zutphanie comitibus nata traditur ; at incertum.

D

Ad B Irmgardem probabiliter spectat

E

F

datum ab Henrico III

A Henricus divina favente clementia rex. Omnium nostrorum tam presentium, quam futurorum solers noverit industria, qualiter nos ob interventum & petitionem amborum ducum Gobelonis filiique sui Godefridi, tale pradium, quale scabinorum iudicio *, imperiale jus patris nostri bonae memoriae Conradi imperatoris augusti devenit, nostraeque regali potestati post suum discessum reliquum *; & potestativè in villis Iterve, Vals, Apine, Falkenborgh habuimus in pago Lemgoue & in comitatu Duthaldi comitis situm, Irmgardæ dilecti * nepti nostrae in proprium dedimus atque tradidimus, cum omnibus utique suis pertinentiis; hoc est utriusque sexus mancipiis, arcibus *, aedificiis, ecclesiis, decimationibus, agris, pratis, terris cultis & incultis, villulis ad praedictas villas respicientibus, pascuis, campis, fylvis, venationibus, aquis, aquarum decursibus, molis, molendinis, piscationibus, viis, inviis, exitibus, redditibus, quaesitis & inquirendis, cum omni utilitate, quae ullo modo inde provenire potest.

B 14. Ea videlicet ratione, ut praenominata Irmgardis de praescripto praedio sibi à nobis tradito liberam dehinc potestatem habeat, scilicet tenendi, dandi, vendendi, commutandi, precariani, quam relinquendi, vel quidquid sibi placuerit, faciendi. Et ut haec nostrae traditionis regalis auctoritas nunc & per succedentia temporaria curricula stabilis & inconvulsa permaneat, hanc paginam conscribi, manu propria, ut subtus videtur, corroboratam, & sigilli nostri impressione iustissimum communiri. Subjicitur monogramma regium cum hac subscriptione Signum Regis Henrici III Invidissimi. *Ac infra*: Data v Kal. Martii, Indi. viii. Anno Domini Incarnationis m. xl. Anno autem Dni Henrici III, ordinationis ejus xiii, Regni vero ii. Actum Treviris feliciter. *Hucusque ex fide utriusque manuscripti, quod in omnibus etiam quoad minimos apices tam perfecte concordat, ut vel alterum ex altero, vel utrumque ex ipso Resensi autographo transcriptum videatur. Ceterum quod ad diploma spectat, nihil in eo reperio, unde suppositivum, vel de suppositione suspectum habeatur, ut ex subjectis annotationibus patebit.*

C 15. In primis Martenius in Veterum scriptorum amplissima Collectione tom. 2. col. 59 exhibet aliud ejusdem Henrici diploma Popponi abbati Stabulensi Non. Jun. anno 1040 concessum, cujus exordiendi claudendique methodus ac ipsa denique phrasae adeo similes sunt iis, quae in nostro reperiuntur, ut facile quilibet dispicere queat, utrumque illud ab eodem rege dimanasse. In eo tamen discrepant, quod in Stabulensi Indictio viii, in nostro viii signetur: utrobique tamen rectè: nam dum prius Stabulai datum est, secundum vulgarem annos exordiendi modum currebat adhuc annus 1040 cum Indictione viii: at in nostro Treveris dato, dies xxv Februarii anni 1040, more Treverico incidebat in annum 1041 & Indictionem viii secundum eundem computandi modum. Discimus hoc ex Browero *Annal. Trevir. lib. 18, pag. 1052 primae editionis*; ubi ait, Treverenses annum exordiri solitos à festo Annuntiate Virginis, sive à xxv Martii: idem legere est in Glossario Cangii ad vocem Annus. Hinc fit, ut duo priores menses cum majori parte Martii, qui ad annum 1041 pertinebant, more Treverico annumerandi sint anno 1040: atque ita Indictio ix rectè conveniet cum anno 1040 & epochis assignatis.

Septembris Tomus II.

16. Anno quippe 1028 *era vulgaris*, xiv Auctore prilis, ut habet Pagius in Critica, Henricus III rex coronatus est: numerata hinc usque ad xxv Februarii anni 1041, more jam passim recepto, invenies annum xiii ordinationis seu coronationis Henrici ad finem vergentem: sed cum festum Annuntiationis celebretur xxv Martii; anno 1041 secundum Treverensem annos inchoandi modum currebat adhuc annus 1040, atque ita idem mensis Februarii sub varia ratione ad initium anni 1041, & ad finem 1040 referebatur: utrolibet autem modo sumpseris, currebat tum Indictio ix. Idem statue de assignato regni anno: nam Conradus Henrici pater è vivis excessit iv Junii 1039, ab eoque tempore Henricus cepit solus regnare: anno igitur 1041 alias 1040 mense Februario annum regni 2 agebat: adeoque subjectae diplomati epocha sibi rectè cohaerent. Contra malè cohaerent, si Indictio viii apposta esset, tum enim annus secundum receptum jam morem 1040 signaretur, in cujus mense Februario annum ordinationis tantummodo xii, regni verò i numerabat.

17. Quodsi diploma ipsum excutiamus, nihil, ac breviter quod suppositivum sapiat, reperiemus. Gobeloprocul dubio is ipse est, quem Antonius Albi- zius in Principum Christianorum stemmatis pag. 23 versa Gotselone appellans unà cum filio Godefrido inter veteres Lotharingiae duces recenset: & eorum primum anno 1044, alterum 1070 obiisse signat. Pagus Lemgoue in tabulis Frederici de Wit collocatur in Westphalia circulo ad flumen Visurgum, ubi & Falkeborgh reperies. Quod reliqua villa ibidem non reperiantur, obscura antiquitati mutationique nominum tribuendum est. Ceterum recitato diplomati rectè subjungit anonymus noster: Qualis jam illa donatio fuerit, liberane omnino, an jure consanguinitatis & quodammodo ex debito, aut potius remissio fuerit directi domini bonorum illorum, quorum jam utile dominium tantum nostra Irmgardis habebat, licet non facile quis judicet sine peritioris scientia; lubet tamen, ut postremum istud credam, praesertim si animum atque intentionem Virgunculae comitissae attendam, quae occupata non erat conquirendis divitiis, sed dissipandis: ac proinde cum id non posset, quamdiu plenum & perfectum non haberet dominium, videtur per duces illos Lotharingiae cognatos suos illam veniam à caesare (rege Henrico) prius impetrasse, quod illa verba designant: "Liberæ dehinc potestatis, scilicet, tenendi, dandi, vendendi &c., quasi aliquam quidem habuisset, sed non liberam. Hac ille non improbabilius. Ad scriptorem Vita progredior.

18. Nonnisi unicam praeclaram hujus Virginis vitam reperio, ex qua reliqui omnes hausisse videntur, quidquid de B. Irmgarde hinc inde tradiderunt. Citat illam Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad praesentem diem sic scribens: Memoria B. Irmgardis ex Vita Latinè impressa. Et paulò infra: in Vita Latinè impressa, quae corpus ejus visitantibus exhibetur; asseritur filia comitis Zutphaniae. Eiusdem non uno loco meminit Gelenius, aliique; sed auctorem nullus, quem legi, indicat. Quod verò ad statem spectat, de ea Crombachius è Societate nostra in Vita S. Ursulae tom. 2. cap. 2. hac habet: Vitam ejus (B. Irmgardis) centum abhinc annis Germanicè Latinèque expressam vidi, similem ei, quam ducentis jam annis antè scriptam legeram. Quae si vera sint, oportuit vitam illam jam 300 annis

M m

annis

AUCTORE
C. S.
Sinceritas
examina-
tur.

ac breviter
diluclida-
tur.
E

F

Vita Beata
Latinè &
Germanicè
auctore ano-
nymo con-
scripta:

AUCTORE
C. S.

annis conscriptam fuisse, priusquam Crombachius circa medium seculi xvii suum Opus ederet. Hinc consequens fit, ut laudata Vita ad seculum xiv ad minimum referenda sit: ad minimum, inquam, nam utrum illa, quam Crombachius vidit autographum esse, an apographum ex vetustiori exemplari descriptum, ex ipsius verbis non liquet. Seculo tamen xiii antiquior esse nequit, nisi quam pra manibus habeo, interpolata sit: in ea enim dicitur Beata famulitium S. Elisabethæ operibus misericordia amulata fuisse: jam verò sive per S. Elisabetham Lusitania regina, sive Lantgravia Thuringie designetur, assignato seculo vetustior esse non potest: nam prior anno 1336, altera 1233 humanis rebus erepta est.

19 Impulerant me Molani dicta, ut pro ea impetranda apud Colonenses instarem, sed praeter expectationem hoc responsi tuli: In ecclesia metropolitana neque Latine, neque Germanice conscriptam invenio Vitam S. Irmgardis, nisi illam ipsam, quæ in pictura antiqua circum parietes capellæ S. Stephani, ut supra numero secundo indicabam (vide infra in annotatis ad cap. 3 lit. c) depictam, quam sepulcrum visitantibus fortè exhibere solebant. Habeo nihilominus Germanicè impressam Colonia anno 1602, qua eadem prorsus videtur cum antiquioribus, de quibus laudati scriptores meminerunt. Id autem colligo ex variis textibus, quos ipsi ex iis in suas lucubrationes transtulerunt, quique solis propè vocibus dissonant à nostra Vita Germanica. Hanc itaque, cum alia non suppetat, Latinitate donabimus, servatâ, quantum Latina phrasæ patientur, in vertendo styli simplicitate. Si quis porrò à me petat, quid de ea Vita censeam, paucis respondeo, videri mihi simplici veritati circumstantias adeo mirabiles in ea admixtas, ut si omnino fabulose non sint, fabulis proxima meritò possint censerì, ut in annotatis observabimus.

B

posteriorem Latine versam edemus.

V I T A

auctore anonymo

C

Germanicè conscripta, interprete C. S.

C A P U T I.

Beata illustres natales, contemptus opum, amor solitudinis, peregrinatio Romana, & reditus Coloniam.

Zutphanie comite nata & opimam hereditatem adeptam

E Celesticij a cap. 3 scriptum est: Quanto magnus es, humiliâ te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam. Huic dicto audiens fuit S. Irmgardis nobilis virgo, quæ præpotentibus genitoribus ac illustri stirpe progenita fluxis honorum ac fortunæ bonis affluebat. Quippe cum patrem haberet Zutphanie in Geldria comitem, terrenarum rerum abundantia ac pompâ frui fa-

cilè poterat: verum illa caducæ hujus vitæ brevem usuram probè perspicuens, didicit rationem, quâ veram in cælo excellentiam divitiarum compararet. Hunc in finem sese totam cum ingenti amoris æstu divino Omnipotentis cultui consecravit, meruitque Domini nostri Jesu Christi comitissa evadere. Cum jam pater ejus persoluto naturæ debito (ad quod omnes tenemur, quisque sibi felicem vitæ terminum flagitet) è vivis excessisset, opima ad illam devenit hæreditas: ac nominatim urbs Reesium b cum suo territorio pluribusque aliis pagis, castrum Burgi Aspel c nuncupatum cum subiectis eidem agris, ac denique urbs & dominium Suchtelenum d cum suis item arvis.

D

b

c

d

2 Tam amplo potens patrimonio venerabilis Virgo attenta mente perpendit, se ceterorum hominum instar, in hac vita ut miseram peregrinam versari; dicente Apostolo: NON HABEMUS HIC MANENTEM CIVITATEM. Hoc inquam, matura mente perpendit S. Irmgardis, videlicet non diuturnam sibi fore in hisce castris, domini ac villis commorationem: quapropter divino famulatu se totam mancipavit totis viribus connixa ad optatum scopum pertingere. Itaque valedicens terrenis illecebris semotum ab omni humano commercio locum inhabitare decernit, ut soli Deo vacaret: cumque erga inopes subditos suos Suchtelenses tenerrimè afficeretur, parochiam Suchteleni e aliquamdiu incoluit, ubi & locum solitarium ab omni hominum consuetudine liberum elegit, in quem se quotidie precandi causâ recipiebat, ne quis sua sacra otia interpellaret. Locus hic non procul à Suchteleno in campi cujusdam parte semotiore situs erat. Placuit Domino Deo tam eximius solitudinis amor ac pietas, prædictumque locum propter merita dilectæ Virginis variis privilegiis donavit; pluribus quippe prodigiis ac miraculis olim inclaruit, claretque hodie: unde & Deo consecratus approbatusque à S. Sede Romana est, concessis insignibus indulgentiis f, quicumque ibidem ad divinum cultum promovendum orandumque templum seu facellum S. Irmgardis piam stipem elargiretur: quod & clementissimi domini nostri archiepiscopi Colonenses approbârunt. In his templis ac facellis qualibet hebdomade duo sacra perpetuò celebrantur in gloriâ & laudem omnipotentis Dei, ejusdemque benedictæ matris Mariæ, ac S. Irmgardis honorem.

mundum spernens solitariam vitam agit.

E

e

f

F

3 Cum verò nonnulli, quibus tanta displicebat humilitas, eam ludibriis onerarent, eo quod pro sua nobilitate sæculi pompam non sectarentur; deserto Suchteleno, statuit remotiorem terram petere, in qua ignota mortalibus à perverforum conatibus tuta Deo famularetur. Subiit dein desiderium Romam peregrinandi ad sacra limina SS. Petri & Pauli: nec mora, spretis tam longinquæ viæ periculis, iter pedes aggressa excelsos illos montes superavit, ut vel exiguum in cælis locum obtinere mereretur. Romam ingressa mox sedula pietate sacra Dei templa ac septem præsertim Romanæ urbis basilicas in dies invisit: quo factum est, ut virtutes ipsius palam factæ proborum laudibus celebrarentur: sed id ipsum Virgini grave erat, utpote quæ omnem humanam laudem fugitabat. Etenim scriptum est: bona opera hominum videbuntur, verumtamen terrenam inde laudem ne desideres &c. Virgo hæc ita se piis operibus dedit, ut vita sua spirituali patri Pontifici innotuerit. Quapropter Pontifex ingenti perfusus gaudio dignamque de nobili

Inde alio digressa, tandem sacra Roma loca invisis Pontifici innotuit.

A billi virgine S. Irmgarde existimationem concipiens, eam ad se accersit: accersitæ bene precatur, ad perseverantiam existimulat, supernæ Hierosolymæ gloriam exponit, multaque suaviter differens de divina clementia ac misericordia, meminisse jubet, graves suos labores & acerba vestigia pretioso æternitatis thesauro olim esse femuneranda.

qui eam ad perseverantiam adortatus, reliquias SS virginum è consortio S. Ursule sibi offerri postulat.

g

4 His instructa monitis, redeundi in Germaniam à Pontifice veniam petiit, obtinuitque: sed cum ille reliquias aliquas de undecim millibus virginum S. Ursulæ sociarum g, quæ Coloniz quiescunt, ardentè desideraret, ita eam allocutus est: Electa virgo ac dilecta in Deo filia, si te fortè rursus incessat pia cupido sanctos patronos nostros Romanos visendi, postulo, hanc exiguum mihi operam præstari, ut ex venerandis SS. undecim millium Virginum reliquiis, quæ Coloniz conditæ sunt, partem aliquam afferas: magno enim earum desiderio teneor. At S. Irmgardis, audito Pontificis postulato, indignam se reputabat, quæ tam sacrum cimelium tractaret: petitioni tamen acquievit, & impetrata cum apostolica benedictione discedendi facultate, non sine magnis incommodis Coloniam versus iter arripuit. Dominus noster Deus verè omnipotens, qui omnibus suis auxilio est, dignissimam virginem S. Irmgardem clementer tutatus est, ut Coloniam perveniret; ubi divinis obsequiis rursus strenuè vacavit.

ANNOTATA.

a *Libellus titulum hunc præfert.* Præclara ac illustris historia nobilis ac sanctæ virginis Irmgardis comitis Zutphaniz in Geldria aliarumque ditionum: cujus præfatæ sanctæ Virginis corpus honorificè conditum jacet in choro S. Bernardi in ecclesia metropolitana Colonienfi juxta SS. trium Regum corpora; invisiturque à peregrinantibus ex omni regione Catholica.

b *Reesum vulgò Rees, urbs parva Germania sita est ad Rheni alveum inter Vesaliam & Embricam in ducatu Clivia, quæ respicit Zutphania comitatum.*

c *In tabula Clivia per F. De Wit prope Reesum collocatur.*

C d *Juxta præfatam tabulam jacet ad Nabaliam fluvium (incolis Niers) in ducatu Juliacensi, tribus aut quatuor circiter miliaribus Ruramundâ distitum. De eo Teschenmacherus in Annalibus Clivia &c. parte 2 pag. 362 sic meminit: Suchtelenum sicut & Waldenielium municipia potiùs sunt, quàm oppida: quorum istud Irmgardis Zutphaniz comes ecclesiæ Colonienfis collegio Pantaleonæo legavit.*

e *Præquam huc se reciperet, commorata est in Aspel, si vera narrat anonymus in lacinia Vita manuscripta, cujus supra mentionem feci: sic autem habet: Quamdiu ante id in castro suo Aspel prope Reesem fuerit, nemo id facillè affirmaverit; semita, quæ castrum inter & Reesem semihorario itinere interjacet, hodieque via S. Irmgardis vulgò nominatur, eò quòd exercendæ devotionis causâ eam ire & redire solita fuerit; ajuntque, illam etiam hyeme adhuc herbescente gramine semper vivere in memoriam & testificationem illius tum puritatis tum sanctitatis, quæ toties & tanto pietatis sensu illam calcavit: imò etiam certum quoddam pomorum genus ab illa adhuc existare Irmgardinum vocitatum: sive quod illa ibi creverint maximè, seu quod illis*

Septembris Tomus II.

oblectata fuerit. Sed hac illius fidei permitto. Vide etiam Comment. num. 5 & 6.

A. ANONYMO:

f *Consule Commentarium numeris mox citatis, ubi etiam, quæ de gemino Missæ sacrificio dicuntur, confirmata reperies.*

g *De SS. hisce Virginibus ac Martyribus agendum erit 21 Octobris, quo die in Romano annuntiantur. Crombachius in Vita S. Ursulæ tom. 2 cap. 2 agens de translatione prædictarum reliquiarum per B. Irmgardem facta, partem ex hac Vita recitat, ac deinde inquirens, sub quo Pontifice id acciderit, sic opinatur: Quodsi fratris tempore, cum præflet S. Pantaleoni (cui anno 1082 præfectus est) profecta Romam est, Urbano II Apostolicam sedem gubernante factum arbitror: is magistro quondam usus Parisiis S. Brunone Carthusianæ familiæ fundatore, patriâ Colonienfi; eundem apud se triennio detinuit, ... à quo forsitan hausit etiam eam Ursulanæ reliquias expetendi cupiditatem: præsertim cum terra sepulcralis harum Virginum ubique peteretur. Non placet mihi hæc Crombachii opinio: si enim, ut supra diximus, templum Reesense restauravit anno 1040 adeoque jam tum 20 certè annos nata fuerit, oportet ut tempore Urbani II, qui anno 1088 Pontifex creatus est, annum ad minimum 68 numeraret: quæ ætas tam molesto itinere tertio repetito non satis apta videtur. Itaque verius mihi videtur, peregrinationes hæc in postrema tempora Alexandri II, aut priora Gregorii VII incidisse; quorum primus anno 1061, alter 1073 Pontificatum exorsi sunt.*

E

CAPUT II.

Terram sepulcralem undecim millium virginum Romam defert: ad illius adventum omnes Urbis campanæ sponte pulsantur; terra præfata vertitur in sanguinem, partem capitis S. Silvestri Coloniam transfert.

F

P ostmodum denuò lubuit sacra Romæ loca venerandi causâ accedere, & memor provinciz sibi à Pontifice commissæ, locum sepulcræ undecim mille Virginum humiliter accessit: seque indignam rata sacra ossa attingere, prostravit in genua & pio timore correpta aliquantulum è terra suæ chirothecæ a reverenter inclussit, ac Romanum rursus iter capessivit. Jamque venerabilis Virgo urbem ipsam attigerat, cum ex tam longinqua & molesta via, quod in nobili Virgine nil mirum est, vehementer defatigata ante portam resedit, ut paulum quietis caperet. Interim non vulgare prodigium contigit b: omnes quippe totius Romanæ urbis campanæ, nemine pulsante, sua sponte sonitum dedere. Hoc miraculo excitati Romani concurrunt, rei tam inusitatæ causam inquirunt. Ipse Pontifex legatos & ministros suos per universam urbem dimittit jubens eos in omnibus templis monasteriisque explorare, num quem invenirent, in cujus gratiam stupendum illud prodigium accideret. At illi

Terram sepulcralem SS. undecim mille Virginum Romam deferens campanæ sponte sonans:

a

b

A. ANONYMO.

plateas perferat ad portam pervenire, ubi dignissima Virgo recubabat: sed minime rati propter eam ipsam sacraque Virginum ipsana, quæ in chirotheca attulerat, sonuisse campanas, ad beatissimum Patrem retulere, inventum à se neminem, nisi pauperulam foeminam ad urbis portam quiescentem, quæ tamen digna non videretur, propter quam hæc contingerent c.

Pomifici præfatam terram tradis, quæ in sanguinem versa ad S. Petri basilicam deportatur.

6 Contrà Pontifex probè advertens tale prodigium non casu, sed ex divina clementia provenire, nihil dubitans, nec sibi parcens surrexit & egressus palatio rem ipsemet voluit investigare. Cùm ad portam pervenisset, eum mox agnovit S. Irmgardis & accedens ad Sanctitatis suæ pedes provoluta est. Ille verò desiderato Christi Filiæ adventu lætatus ita eam affatus est: Bene veneris Electa in Christo: quis ille magnus thesaurus est, quem nobis affers? Cui illa: Is ipse, quem tua Sanctitas à me flagitavit, dum hinc nuper discederem; nec mora gestienti Pontifici chirothecam porrexit: quæ aperta, non sacra ossa, ut arbitratus fuerat, sed sanguinem d deprehendit, eumque tam recentem, acsi à SS. Virginibus eadem horâ effusus esset. Obstupuit & laudatâ divinâ clementiâ, causam agnovit, ob quam tam festivum sonitum campana æra dedissent. Dein congregato universo clero, sacra ipsana cum summa reverentia & supplicatione, cantantibus cunctis: ET IN SANGUINE AGNI LAVERUNT STOLAS SUAS, ad S. Petri basilicam deportavit: ubi honorificè deposita hodieum servantur. Crevit hinc Papæ erga Ursulanæ virginis religio: rursusque benedixit S. Irmgardis, & gratias agens eam in Dei famulatio consolatus est, ac confirmavit e.

Dein patulum Romæ commorata, partem capitis S. Silvestri Coloniam defert.

7 Posthæc S. Irmgardis aliquamdiu Romæ commorata sacris locis visitandis cum magno pietatis sensu venerabunda incubuit, tandemque obtentâ à beatissimo Patre facultate, Coloniam reverti constituit. Verùm hic accepti à S. Virgine sacri beneficii non immemor gratum se exhibuit juxta id quod apud S. Augustinum legitur: NON EST DIGNUS DANDI, QUI NON REFERAT GRATIAM DE DATO. Quid multa? pretiosum ipsi thesaurum donavit, videlicet venerabile caput f S. Silvestri Pontificis ejus nominis I: quod ipsa cum apostolica benedictione venerabunda suscipiens Coloniam repetiit: ubi illud ad metropolitanam S. Petri ecclesiam detulit, in qua ad hoc usque tempus servatur, & in solemnibus supplicatione, comitantibus presbyteris, canonicis, consulibus, senatu populoque Coloniensi quotannis circumfertur g: sancta verò Irmgardis ob allatum tam pretiosum cimelium summas à populo laudes amoremque promerita est.

A N N O T A T A.

a Suspicabar in antiqua Vita Latine conscripta loco chirotheca forte positum olim fuisse hierotheca pro lipsotheca: sed tam Molanus, quam Crombachius chirotheca legunt, uti Vita Germanica, in ihren heafchen.

b Suspectum mihi est hoc prodigium, cum illius nullus, quod sciam, Ecclesiasticorum Annalium scriptor meminert: quod tamen si vera contigisset, latere non potuisset.

c Crombachius ex Vita Latina eadem hac paulò aliter recitat. Verba accipe: Quiescente S. Virgine, omnes campanæ totius urbis pulsabantur absque juvamine humano: quo factò Romanus pontifex misit servos suos ad investigan-

dum, quæ causa esset hujus pulsationis campanarum, quæ sine speciali miraculo fieri non poterat. Venientes ministri summi Pontificis ad portam, ubi Virgo lassâ pausabat, redeuntesque responderunt se neminem invenisse, propter quem talis pulsus factus fuisset, nisi quòd ante portam urbis inveniebant quamdam foeminam fatigatam. Quo audito, Papæ incidit memoriæ, quòd esset B. virgo Irmgardis portans reliquias de societate SS. undecim millium Virginum: iussit ergo congregari totam religionem cum clero ad obviandum tantis reliquiis.

d Uti nam & de hoc miraculo aliquid certius aliunde haberem. Objectioni huic occurrit Crombachius loco citato scribens sequentia: Licet temporis injuria Romæ tanti miraculi (terra in sanguinem versa, & campanarum sponte sonantium) memoriâ obruerit, mansit tamen apud Colonenses à majoribus accepta, litterisque custodita narratio propter nobilem portionis capituli S. Silvestri eo tempore dono Pontificis maximi factam Coloniam translationem. Dein post pauca subdit: In hujus rei memoriâ Irmgardis est erecta statua, nuper adhuc aræ imposita, jam verò ad ejus latus collocata, quæ dexterâ chirothecam rubentem sanguine, sinistra scipionem, quo se fulciebat in peregrinationibus, exprimit, ne memoria tanti beneficii oblitteretur. Velle addidisset, cujus atatis illa statua esset; nisi enim Vita antiquior fuerit, frustra ex ea Vita fides nitiur stabilire. Interim dum certiora monumenta producantur, utrumque prodigium ad minimum dubium mihi reddit oblitterata utriusque, ut ipse fatetur, in Romana urbe memoria.

e Laudatus auctor ex memorata Latina Vita hæc recitat: Rursus Papa benedixit S. Virgini, eam etiam ducendo ad singula loca sancta, regnando etiam maximè Virgini de tanto beneficio.

f Portionem capitis, inquit Crombachius, nam major cranii pars Romæ servatur. Ceterum translatio hæc discutienda venit pridie Calendæ Januarii, quando de S. Silvestro agetur.

g Circa supplicationem hæc notat Crombachius: Quod sacrum pignus ut cives honore debito prosequerentur, ex eo tempore clerus senatus & populus anniversaria supplicatione vetera civitatis obit moenia, tertiæ septimanæ Paschalis die Veneris, circumlato capite Silvestrino. Gelenius in Pretiosa hierotheca pag. 105 tradit supplicationem hæc jam ante id tempus à S. Heriberto fuisse institutam. Ipsum audi: In gratiam divinæ bonitatis & clementiæ (in concedenda post diuturnam ariditatem terra pluvia) memoriâ S. Præful (Heribertus) post Paschales ferias supplicationem annuam Coloniæ instituit... subsequentibus verò annis decoravit eam circumlatum S. Sylvestri caput, quod S. Irmgardis virgo in secunda sua Romam profectioe à Pontifice obtinuit, cui chirothecam terræ ex cæmeterio undecim millium Virginum plenam obtulerat.

A

CAPUT III.

Tertiò Romam adit, ubi eam crucifixi Domini simulacrum alloquitur: eodem rursus solatio Colonia fruitur: ecclesias suis bonis ditat: piè moritur ac sepelitur.

Tertiò Romam ingressa à Crucifixi simulacro benedictionem & jussa accipit.

B

P Ræfatas reliquias S. Virgo quòtidie cum singulari reverentia & amore venerabatur; ante eas identidem precibus instabat, Deum Sanctosque solatium, opem, gratiamque enixè flagitans, ut iterum Romam adire & sacra ejus loca invisere daretur: quod si Domino placeret, nihil in se moræ futurum, quominus tam molestam peregrinationem alacriter suscipere. Cùmque jam tertiò Romam advenisset, solitaque pietatis exercitia visitandis Dei Sanctorumque ecclesiis obiret, S. Pauli basilicam ingressa est: hic Crucifixi Domini iconem reperit ejusdem planè longitudinis, materiæ ac figuræ cum ea, quæ in S. Petri æde Coloniae ante sacristiam erecta est, & qualis in facello S. Irmgardis in ejusdem civitatis metropolitano templo depicta est. Vix in genua provoluta cœperat precari, cùm ex iconis ore has voces accepit: Electa dignaque filia mea Irmgardis, postulo à te, ut cùm Coloniam redieris, metropolitanam S. Petri ædem accedas, & Crucifixi imaginem, quam mihi planè similem ante sacristiam altari impositam reperies, meis verbis salutes. Ad has statuat voces hæsit admirabunda S. Irmgardis, & mox deposito humiliter galero, quo peregrinationis ergo utebatur, intellexit vocem illam cælestem esse S. Spiritus ore formatam. Respondit itaque, libenter se obsecuturam, dummodo digna haberetur. Quæ cùm diceret, conspicata est, benedici sibi à simulacro, quod manum dexteram à cruce dissolverat.

C

quæ apud aliam S. iconem Coloniae exsecuta, ejus etiam alloquio recreatur.

9 Hoc viso Irmgardis omnipotenti Deo grates laudesque rependit, læta quòd labores suos non inaniter impendisset. Deinde divino Numine sospitante Germaniam repetens, Coloniam reversa est, ubi nullâ interpositâ morâ, adito S. Petri templo, coram præsignata Crucifixi statua humilli pioque animo genuflexa, in hæc verba prorupit: O sancta crux! O nobilis figura! O præclara imago secundum similitudinem & speciem Domini mei Jesu Christi formata, dum pro me misera in monte Calvariæ in die sancta Parasceves pependit, mihi Romæ in basilica S. Petri injunctum est à simulacro tibi in omnibus simillimo, ut te Coloniam redux salutem. Peracta salutatione, Crucifixi imago, inclinato capite, hæc retulit: Electa filia tibi gratias ago. Quæ vox utpote cælestis non parvo S. Irmgardem gaudio affectit. Ut hujus rei fama in clerum divulgata ad episcopum pervenerat, ille mox solemnem supplicationem instituta, cælestem Hostiam Crucifixi capiti includit, unde multis claret miraculis: ipsum verò caput sponte ita denuò conclusum est, acsi numquam apertum fuisset. Quo prodigio attoniti episcopus clerus ac populus una cum S. Virgine Irmgarde sacram imaginem ce-

b

reis, aliisque piis muneribus honorarunt: atque hinc factum est, ut etiam hodie coram ea lampas perpetuò ardeat.

10 Post hæc Irmgardis de incerto mortis tempore sollicita voluit adhuc fosses de terrenis bonis condere testamentum, quo universam hæreditatem suam divino cultui traderet, bonorumque suorum hæredes Deum & Sanctos conscriberet. Itaque castrum Aspel & urbem Reesium cum annexis agris S. apostolo Petro cælorum patrono consecravit, ea donando ejusdem vicario Colonienfi episcopo. Præterea monasterio S. Pantaleonis e itidem Coloniae, eo quòd frater f ejus illi tum abbas præsideret, oppidum Suchtelenum unà cum ejusdem dominio omnibusque eò spectantibus ad honorem Dei sanctique martyris Pantaleonis legavit, eo fine, ut illius abbatiae alumni in divino famulatio confirmarentur: atque hujus domini possessio penes ipsos hucusque permansit. Nec pauperum oblita est: nam præterquam quòd magnas opes xenodochio transcripsit, aliud insuper simile domicilium condidit, nunc Hachtfork nominatum, in quo ipsa se suaque die noctuque juvandis egenis impendit, & S. Elisabethæ g famulitium meditata & æmulata est, ut misericordiae opera impleret, quandoquidem in exteriori Dei cultu se exercere non posset: donec enim ad provectam ætatem perveniret, non parùm vires suas in florentibus annis contriverat, & corpus suum in divino cultu castigaverat, ut supra dictum est.

11 In hoc denique xenodochio vivendi finem fecit, quem cùm instare intelligeret, divino Viatico recipiendo se sedulo disposuit, & quinque sensibus suis divinæ voluntatis beneplacito commissis, in cælestis Patris manus animam commendavit; quam mox angeli cum ingenti lætitia in æternæ vitæ gloriam evexerunt. Corpus verò ejus in metropolitanum templum S. Petri non sine magna religione translatum juxta tres SS. Reges tumulatum est, ubi etiamnum quiescit, & sacellum ejus visitantibus ostenditur. Hanc gloriam promeruit eximia ejus in divino cultu constantia, in quo, ut diximus, tamdiu perseveravit. Emulemur igitur religiosam ejus vitam, omnemque perversi mundi vanitatem contemnamus, ut olim cum omnipotenti Deo, dilectaque ipsi virgine S. Irmgarde perpetuò regnemus: scriptum enim est: non qui inceperit, sed qui perseveraverit, salvus erit.

ANNOTATA.

a *Multum vereor, ne salutatio hujusmodi ab auctore Vita conficta sit. Facile quidem admiserim, quòd Crucifixi imago S. Irmgardem allocuta sit benedixitque, tum Roma tum Colonia: at ista ab una icone ad aliam transmissa salutatio mihi fabulam redolere videtur. Propius ad veritatem accessit Philippus de la Curce, qui anno 1648 prodigium hoc æri incidens, crucifixum Dominum his ad eam verbis utentem expressit: Benedicta sis filia mea Irmgardis.*

b *Turpiter hic hallucinatus est biographus, dum ea, quæ sub S. Gerone Colonienfi Præsule, seculo x contigere, Irmgardinis actis immiscuit. Rem accipere ex Dithmaro, prout ea refertur in codice nostro Paderbornensi Q. Ms. 3 lib. 3. Hic (S. Gero) Crucifixum, quod nunc stat in media ecclesia, ubi ipse pascit, ex ligno fabricari studiosè fecit. Hujus caput dum fissum videret, hoc summi artificis & ideo salubriori remedio*

M m 3

nil

A. ANO-

NYMO.

Deinde ecclesiam S. Petri Coloniae, ac cœnobium S. Pantaleonis heredes conscribit, ægrisque serviens

d e f

B g

in xenodochio à se fundato piè moritur, & honorificè sepelitur.

h

F

A. ANO-
MO.

nil de se præsumens sic curavit. Domini corporis porcionem, & partem unam salutiferæ crucis conjungens posuit in rimam, & prostratus nomen Domini flebiliter invocavit, & surgens humili benedictione integritatem promeruit. *Vides studiose lector, unde miraculum hoc mutatus sit biographus noster, confuderitque cum gestis Irmgardinis? Confusionem hanc ipsa clamat narratio: ut examinanti patebit. Rectius existimavit Gelenius in Staurologia pag. 14, Crucifixi signum, de quo Dithmarus, idem esse cum eo, quod postmodum Beatam nostram affatum est. Unde mihi verisimillimum videtur, biographum, cum utrumque illud miraculum de eadem cruce vel consignatum litteris vel ex traditione accepisset, arbitratum esse, quod utrumque eodem tempore eademque occasione contigisset.*

B *c* In responsis Colonia ad me missis ad rem præsentem faciunt sequentia: Statim ante facriam majorem summi templi vides vetustæ crucis iconem ligneam: atque hæc illa ipsa creditur, quam, cum rimam ageret, S. Gero archiepiscopus Colonienfis, applicatis reliquiis & sacra Hostiâ integram reddidit; & quæ S. Irmgardem alloquens benedictionem impertiit. Quæ historia etiam in capella S. Stephani statim retro capellam B. M. V. metropolitanæ ecclesiæ, non solum in summitate istius altaris, in qua representatur in sculptura imago S. Geronis cum simili crucis icone, sed etiam circum totam capellam istam in pictura antiqua explicata videtur. Lampas adest, patetque adhuc locus anti-

quæ lampadis: an autem semper arserit, pro nunc indagare non potui. Nova autem lampas non semper, sed sæpius ex mediis benefactorum ardet.

D *d* *Consule Annotata ad caput 1, ubi etiam de Reesio ac Suchteleno egimus.*

e *Pervetustum id monasterium est apud Coloniâ Ordinis S. Benedicti: consuli de eo potest Dionysius Sammarthannus Gallia Christiana tom. 3 col. 736 editionis novissimæ. De S. Pantaleone actum est in opere nostro 27 Julii.*

f *Hermannus scilicet: de quo eruditus Benedictinus mox citatus col. 739 in Indice abbatum præfati monasterii ait: XI (abbas) B. Herimannus seu Herimannus I cognomento humilis ex comitibus Zutphanæ genus suum duxit, foremque habuit S. Irmgardem, quæ S. Pantaleoni multas possessiones transcripsit. Hic vir totius honestatis & religionis, ut in Vita S. Volphelmi appellatur, factus est abbas circa annum MXXXII. Dein paucis interjectis. Obiit Herimannus anno MXXXI (alii MXXX) IV Cal. Januarii, cum præfuiisset annis LXXXIX * sepultus in oratorio S. Crucis ac duodecim apostolorum, quod ipse ædificaverat.*

* imò
XXXIX, vel
XL.

g *Langravii Thuringia vidua designari videtur; sed cum ea diu post Beata nostra tempora vixerit, verba sic accipienda sunt, ut significent, B. Irmgardem iis misericordia operibus fuisse intentam, quibus S. Elisabetha Thuringica postmodum nobilitata est. Vide Comment. num. 18.*

h *Adi Comment. num. 9.*

E

DE S. ROSALIA VIRGINE, EXIMIA CONTRA PESTEM PATRONA, IN MONTE PEREGRINO PROPE PANORMUM IN SICILIA

J. S.
C

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

F

§ I. Scriptores præcipui, qui de S. Rosalia egerunt.

SEC. XII
POST ME-
DIUM.
Nullus antiquus de S. Rosalia e-
gisse scitur: nonnulli tamen ante inventionem corporis,

Uamquam S. Rosalia vitam duxit absconditam, & ab hominum commercio maxime segregatam, plurimos tamen nacta est virtutum suarum præcones, sed recentiores dumtaxat, & multis seculis morte sua posteriores: aut certè, si coævus quispiam de gestis Sanctæ hujus nonnulla enarravit, ejus scripta ad posterorum notitiam non pervenerunt. Gesta igitur Sanctæ haurienda fuerunt ex traditione, inscriptionibus & pictis tabulis, quæ sola supererant monumenta: ideoque diligenter examinandum, quàm accuratè quàmque solidè ex dubiis illis, errorisque periculo maxime obnoxiiis instrumentis, gesta Sanctæ Virginis collecta fuerint & enarrata: nam præcipuus Sanctæ laudator monumenta omnia, quibus usus est posteris communicavit. Antonius Ignatius Mancusi Societa-

tis Jesu in Historia S. Rosaliæ Italico idiomate scripta, editaque duobus tomis in 40. anno 1721 typis Panormitanis, recenset scriptores præcipuos, qui cum ante inventum S. Rosaliæ corpus, tum post illius inventionem, de gestis Sanctæ disseruerunt. Quinque autem enumerat auctores, qui ante corporis inventionem, id est ante annum 1624, breviter aliqua de Sancta scripserunt; atque inter illos antiquissimum assignat Valerium Rossi, quem ait scripsisse anno 1590. Hujus verò scripturam esse visam à Vincentio Auria, de cujus scriptis agam inferius. Alter est Philippus Paruta, Senatus Panormitani scriba, qui anno 1609 nonnulla memoravit de S. Rosalia. Tertium recenset Simonem Parisum, baronem Millocha, qui in Descriptione Sicilia, anno 1610 edita, de eadem Sancta meminit. Quartus numeratur Vincentius la Farina, baro Asperimontis, qui epistolam de S. Rosalia scripsit anno 1620,

21

A ut vult antè laudatus *Auria in Rosa caelesti pag. 21*, ubi illam recitat.

inter quos
præcipuus
est Octavianus
Caietanus :

2 Quintus demum & præcipuus auctor ante inventionem corporis est Octavius Caietanus Societatis Jesu in *Vitis Sanctorum Siculorum*, ubi brevem S. Rosaliæ *Vitam* concinnavit pro monumentorum, quæ laborabat, penuria. Habeo litteras anno 1607, die III Julii Bivonâ ad Caietanum datas à P. Barnaba la Vecchia Societatis Jesu, quæ illam antiquorum monumentorum penuriam abundè ostendunt. Verumtamen, ubi nonnulla dixerat de festivitàte & ecclesia Bivonensi suo loco referenda, mentionem facit de *Vita* aliqua antiqua, quam forsitan inveniendam sperabat, ita Italicè scribens, prout verba ipsius reddo Latine: Aiunt Panormi esse nescio quem, qui invenit *Vitam* hujus Sanctæ in monte Peregrino, ubi spelunca est cum imagine supra portam S. Rosaliæ. Addit modum, quo credebatur hominem illum inveniri posse, eumque asserit nominatum fuisse Vincentium Traina. At frustra quæsitum Caietanus, ut colligitur ex altera epistola nobis item communicata, quæ post mortem Octavii Caietani ad fratrem ipsius Alphonsum Caietanum data est ultimo die Julii anni 1624. In hac Bernardinus Lanfranchi inter alia ita scribit: In rem inquisivi, quodque potui intelligere, id est. Ille Vincentius Traina, qui habebat *Vitam*, erat miles; nec scitur, ubi sit mortuus, nec habebat domum permanentem. Utramque epistolam nobis exscripsit Hieronymus Justiniani Societatis Jesu in collectione *Ms. de S. Rosalia* nobis anno 1727 transmissa. Ex utraque antiquus illius Sanctæ cultus clarè colligitur, ut suo loco videbimus; verùm ex utraque item intelligitur, Caietanum frustra laborasse, ut scriptum aliquod antiquum de S. Rosalia nancisceretur.

verùm cum
Opus ipsius
correctum
& editum
sit post in-
ventionem,

3 Porro monendus est studiosus lector, Opus Caietani de *Vitis Sanctorum Siculorum* editum esse anno 1657, seu annis triginta & septem post mortem auctoris; nec impressum esse eodem planè modo, quo fuerat ab Octavio Caietano conscriptum. Res clara est ex ipsa præfatione Petri Salerni, qui Opus Caietani edidit: nam ibidem, ubi narraverat Octavianum Caietanum defunctum esse, Opere ferè absoluto, ita prosequitur: Traditum veluti per manum tunc fuit Opus istud nostræ Societatis sacerdotibus, & religiosis viris Augustino Caietano Octavii consanguineo, & deinceps Alphonso Caietano auctoris fratri; sed cum vellent ipsi multa perficere & immutare, præsertim verò ad unicum, ut aiebant, stylum omnia conformare, prefferunt istud usque ad annum MDCXL. Tum mihi demandatum, ut perspicerem, quid fieri oporteret, ne diutiùs intra scrinia nostra delitesceret liber tam pius, tamque avidè ac diu expetitus. Hæc aliæque ibidem sequentia satis indicant, editionem istius Operis sic esse factam, ut sciri nequeat, quid Octavii Caietani sit, quid verò aliorum. Porro, etsi pro aliorum Sanctorum *Actis* parùm referat, à quo illa fuerint conscripta, cum correctores ipsius pro iis parem cum eo habere possint auctoritatem; pro *Actis* tamen S. Rosaliæ non eadem est ratio, cum Octavius Caietanus scripserit ante inventionem corporis; correctores verò ipsius post corpus inventum. Hac de causa opera pretium fore existimavimus, si impetrare possemus relationem manuscriptam ipsius Octavii Caietani, prout servatur in bibliotheca collegii Panormita-

ni Societatis Jesu; atque illius relationis *Ms. sic* geminum obtinimus exemplar.

AUCTOR
J. S.

4 Ex obtento autem manuscripto intelligere ex *Ms. eius* licet, quid Caietanus ante inventum corpus de *Vita* S. Rosaliæ potuerit invenire; atque idcirco solam relationem *Ms. deinceps* nomine Caietani laudabo. Primò unde ipse sua hausserit, hisce indicationibus: Quæ de diva Rosalea scribimus, ex fama & seniorum traditione accepimus. Opere maximo dolemus, nullum de ea monumentum, à majoribus nostris conscriptum, nos comperisse, cum omnem operam & studium hanc in rem collocaverimus. Ita Caietanus in animadversione ad *Vitam*, quam cum ipsius animadversionibus primo loco edam, quia non exigua laude dignus est scriptor ille, etiamsi pauca solum colligere potuerit, quod cogere quasi in tenebris palpere, quando nomen S. Rosaliæ minus erat celebre, & Sancta ipsa parùm cognita. Facem enim prætulit ad inveniendum corpus, cujus inventionem non pauca sunt detecta, quæ antè latuerant. Præterea proderit scriptura Caietani ad distinguendum inter antiquas traditiones Siculorum de S. Rosalia & opiniones quorundam post inventionem corporis exortas, quas nonnulli pro antiquis traditionibus habendas contendunt. Hactenus de scriptoribus, qui inventionem corporis præcesserunt: nunc similiter recensendi præcipui ex illis, qui post corpus inventum plura ad scribendum habuerunt subsidia.

5 Inter hosce primo loco recensendus est Jordanus Cascini Societatis Jesu, vir vite integritate ac morum sanctitate celebrandus non minus quam doctrinâ & solertiâ, gestisque præcipuis in Societate muneribus, prout latius videri potest in Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu apud Alegambe & Sotnellum, ubi hæc etiam ad propositum nostrum leguntur: In inventionem corporis S. Rosaliæ tempore pestilentiae illius potissimum emicuit sagacitas & industria, ut propterea pater patriæ quodammodo fuerit habitus. Cascinum non minori elogio celebrat Antoninus Mongitore, doctor & canonicus Panormitanus in Bibliotheca Sicula, ubi posteriora sic exponit: Anno MDCXXIV, invento divinitus corpore divæ Rosaliæ virginis Panormitanæ, ab eodem Joannettino Doria archiepiscopo (Cardinali, cui Cascinum gratum dixerat) tamquam præcipuus theologus fuit electus, ut consultationibus constitutis interesset, ob examen reliquiarum ejusdem Virginis: ac præ ceteris desudavit, ut rei veritas eluceret; & summo ejus studio, sapientiâ, ac singulari prudentia curavit, ut Virginis reliquæ publicæ adorationi exponerentur: eaque Virginis ope Panormus, ac Sicilia ferè tota à peste liberata est: & Jordanus velut pater patriæ veneratus enituit. Addit defunctum esse XXI Decembris anni 1635; justaque funebria eidem persoluta à Senatu Panormitano.

Post corpus
inventum
præcipuus
scriptor
Jordanus
Cascini,

6 Edidit Cascinus anno 1627 *Vitam* S. Rosaliæ virginis Panormitanæ è tabulis & parietinis, situ ac vetustate obfatis, è faxis, ex antris, è ruderibus cæca olim oblivione conspultis, & nuper in lucem evocatis, ait laudatus Mongitorius, exscribens primam partem tituli longioris, quem Opusculo suo indidit auctor. Curaverat nimirum Cascinus antiquas Sanctæ imagines eri incidendas, & novas quasdam ex antris corporeque invento addiderat, singulas brevi inscriptione explicans, atque ita *Vitam* Sanctæ imaginibus adumbratam edidit. Idem scriptor de-

F

inde

AUCTOR
J. S.

inde anno 1631 *Vitam & inventionem corporis S. Rosalix*, continua oratione enarratam, in lucem dedit, ac eminentissimo Joannettino Doria Cardinali & archiepiscopo Panormitano dedicavit. Hanc *Vitam*, cum quia Latine scripta, tum quia ab ipso auctore edita, praeter ceteris recudendam censui loco secundo. Demum Opus molis majoris aggressus est Cascinus sermone Italico conscribere, illudque in tres partes dividere voluit. Liber primus continet inventionem corporis, cultum Sanctae antiquum, miracula multa, aliaque praedictis annexa. Liber secundus constat e multis dissertationibus, quibus gesta S. Rosalix exponuntur ope editarum ante imaginum, quas in hoc libro recudit. Liber tertius totus est de honoribus, qui S. Rosalix tribuuntur in variis mundi partibus, additis tamen nonnullis miraculis. Tribus hisce libris seu partibus subjunguntur totidem digressiones, quarum prima est de loco emortuali, altera de stirpe Sanctae, ac tertia demum de variis in laudem ipsius compositis. Hac omnia simul implent volumen in folio, quod editum est diu post mortem Cascini, videlicet anno 1651, opera Petri Salerni, quem & Operis Caietani editorem monui.

B
nam majus
Opus Itali-
cum corre-
ctum est a
Salerno.

7 Jam vero an Cascinus laudatum Opus plane perfecit, merito dubitari potest, quia tanto tempore latuit post mortem ipsius. Verum, siue auctor Opus suum ad calcem perduxerit, siue imperfectum reliquerit, certum est, nos illud non habere eo plane modo, quo a Cascino fuit scriptum, cum interpolationis manifesta habeamus indicia. Accipe nonnulla, lector studioso. Obiit, ut dixi, Cascinus anno 1635. At in Opere laudato lib. 1 cap. 7 pag. 48 adducitur decretum sacrae Rituum congregationis anno 1641 datum. Id certe sexio post obitum suum anno Cascinus Operi suo non inseruit; sed haud dubie ab editore additum. Rursum lib. 2 cap. 6 pag. 184 narratur, quod sententia illa, qua stirpem S. Rosalix a Carolo Magno repetit, inserta sit Breviario Romano; cumque ageretur de illa Breviario manserit: at posterius id contigit anno 1642, id est, diu post mortem Cascini, quemadmodum narrat Vincentius Auria in Rosa caelesti pag. 36. Plura adduci possunt, quae non videntur scripta a Cascino. At allata sufficiunt, ut intelligamus non omnia Cascini esse, quae in Opere ipsius nomen praeferebat impressa leguntur. Hac de causa vehementer suspicor, Opus istud non fuisse perfectum a Cascino, aut certe non ita fuisse correctum & emaculatum ab auctore, ut editor Salernus non habuerit plenam facultatem addendi, demendi, mutandi, corrigendique omnia, quae pro sua prudentia vellet addita, subtrahenda, aut mutata, quemadmodum fieri solet in Operibus posthumis, quae ab auctoribus suis perducta non sunt ad eam perfectionem, ut sine ulla mutatione mereantur lucem aspicere.

C
& fortasse
non pauca
ab eodem
composita.

8 Ex dictis sequitur primo, *Vitam Latinam*, quam ipse edidit Cascinus, utiliorem esse ad sententiam illius intelligendam, quam sit majus Opus ipsius Italicum, cui opiniones suas inserere potuit Salernus. Sequitur secundo, non omnia, quae in laudato Opere Italico leguntur, necessario admittenda esse, uti a Cascino scripta; sed dubitari posse, an ea, quae in *Vita Latina* non leguntur, at solum in Opere Italico, Cascini sint, an Salerni. Imo digressiones tres historicas, in fine Operis positas, Cascini non esse, sed Sa-

lerni, docet Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu, & Bibliotheca Sicula Mongitorii in elogio Petri Salerni, licet hic nullibi id indicaverit, desiderans totam Operis laudem Cascino relinquere. Quis non videat, quantam haec suspitionem ingerant, non exiguum Operis istius partem Salerni potius esse quam Cascini? Fateor quidem, nihil interesse, hujusne sit major pars Operis, an alterius, cum uterque egregia pietate & doctrina fuerit ornatus, & uterque scripserit post corporis inventionem. At cum ex variis litteris, ad nos e Sicilia datis, clare videam, omnem fere istius Operis laudem uni Cascino attribui a Siculis; nolui ego Salernum parte sua fraudare, sed singulis, quantum fieri potest, sua attribuere.

9 Porro Petrus Salernus, de cujus pietate & eruditione praclara videri possunt elogia in Bibliothecis jam laudatis, ex Opere Italico, de quo egimus, Latine conscripsit *Vitam S. Rosalix*, eamque inseruit Operi Caietani a se edito de *Vitis Sanctorum Siculorum* tom. 2 pag. 147, uti & *Inventionem corporis & miracula aliquot*, partim ex eodem Opere translata, partim aliunde addita. Cum autem omnia uberius enarrata sint a Salerno, quam in *Vita Latina*, compendiose scripta a Cascino; totum fere illud Opus Salerni huic Commentario per partes inseram, prout singula ad propositum nostrum conducent. Miracula vero post secundam *Vitam* recudam debitis annotationibus illustrata. Porro ex omnibus scriptoribus de S. Rosalia, tres modo recensui, Caietanus nempe, Cascinus & Salernus, praecipuo loco habentur apud eruditos Siculos. Illos ego etiam praeter reliquis sequendos existimo; at nequaquam in dicta eorum jurandum; sed singula maturo examine discutienda.

10 *Vitam S. Rosalix* multi alii scripserunt neoterici, ex quibus praecipuos solum commemorabo. Vincentius Auria, Panormitanus juris utriusque doctor, ac multis aliis scriptis illustris, Italice composuit *Rosam caelestem*, in qua de inventionem, vita & miraculis S. Rosalix diligenter disserit. Hoc Opusculum anno 1668 Panormi impressum est; ac mox anno sequenti aliud ejusdem scriptoris Opusculum prodit, inscriptum *Vita S. Rosalix*, quod praecedentis est quasi compendium. Utrumque Opusculum habeo & laudabo, ubi videbitur opera pretium. Antonius Ignatius Mancusi Societatis Jesu primo edidit *Vitam compendiosam*, deinde vero uberiorem sub nomine *Historia*, qua anno 1721 impressa est, & suis locis adducetur, praesertim pro recentioribus miraculis; qua hic auctor post alios colligere potuit. Relati haec scriptores, pluresque alii, quos necesse non est commemorare, iisdem fere insistent vestigiis. Verum alia quoque prodit *Vita S. Rosalix* a praecedentibus multum diversa, quae & laudatores & sectatores suos habuit, etiamsi alii eam *Vitam* prorsus negligendam existiment.

11 Soror Maria Roccaforte tertii Ordinis S. Benedicti discipulavit P. Francisco Sparacino Societatis Jesu confessario suo *Vitam* quamdam S. Rosalix ex iis, quae sibi revelata afferebat. Hanc *Vitam* Sparacinus ipse non edidit; at ea anno 1650 prelo subiecta est cura Francisci Forte sub titulo Italico, quem Latine sic exprimo: *Vita gloriosae S. Rosalix virginis Panormitanae. Vitam mirabilem Maria Roccaforte scripsit Josephus Romanus Bivonensis doctor*, uti in Bibliotheca Sicula habet Mongitorii; atque ex illa *Vita Mariam*

D
Opus Latini-
um Salerni,
ex quo
multa da-
buntur in
Commentario,
& e-
dentur mi-
racula.

E

Alii scri-
ptores. quibus
sicui sunt
praecedentes;

F

Vita alia
ex revela-
tionibus, ut
fertur,
scripta,
que passim
improbatur.

Delineatio nova.

Delineatio antiqua.

A *Mariam à sanctitate morum & mirabilibus post mortem patris laudat Mancus pag. 22 & 23; sed idcirco majorem auctoritatem isti Vita non attribuit. Cascinus quoque alique scriptores Siculi jam pridem fidem laudata Vita abrogaverunt; & licet nonnullos habuerit sectatores, ut dixi; reliqui passim Siculi illam constanter rejecerunt, ut traditionibus suis contrariam. Et sane que ita dicuntur revelata, non satis firmum videntur habere fundamentum, ut pro veritate historica, aut pro factis indubitatis habeantur, cum quia de revelatione non satis constat, tum quia dubitari potest, an omnia, qua revelatione didicit, post revelationem satis exacte sint exposita, & quia non minus est incertum, an nonnullis, qua per revelationem cognosci potuerunt, plura alia ex conjecturis non sint adjecta. Quapropter non magnopere deploro jacturam hujus Vie, quam Siculi alias officiosissimi nunquam nobis transmiserunt. Verumtamen satis ex aliis scriptoribus cognoscere potero, in quibus præcipue capitibus hæc ab aliis dissentiat, præsertim cum Augustinus Inveges pleraque Annalibus suis Panormitanis insernerit.*

B

§ II. Ex quibus præcipuè monumentis gesta S. Rosaliæ petenda sint: inscriptio Quisquinensis: Græca alia præterito seculo inventa.

Gesta Sanctæ colligenda ex traditionibus & inscriptionibus,

C *Quandoquidem nullum exstat monumentum conscriptum de S. Rosaliæ gestis, nisi quadragesimo aut pluribus annis post mortem Sanctæ, merito quæret aliquis, unde gesta ipsius hauriri & cognosci potuerint, præsertim cum obscura admodum de eadem fuerit traditio tempore Octavii Caietani, ut supra ostendi. Cascinus in Opere majore Italico, (quod ejus semper nomine laudabo, licet à Salerno correctum dixerim) lib. 2 cap. 1 fatetur, non multa cognosci posse de hac sancta Anachoreide, reliquæ adjungit, melius esse pauca de S. Rosaliæ scire, & ignorantiam plerorumque gestorum ipsius pati, quam fabulas sequi, aut vera commentitiis depravare. Fundamenta verò Historiæ suæ, qua probata & solida existimat, recenset sequentia. Primo loco statuit antiquas & solidas traditiones, secundo scripturas, & præsertim inscriptionem in specu Quisquinensi repertam, qua ab ipsa Rosalia creditur facta, & his verbis est concepta: Ego Rosalia Sinibaldi Quisquine & Rosarum Domini filia amore Domini mei Jesu Christi ini * hoc antro habitari * decrevi. Hujus inscriptionis, prout reperta est in antro Quisquinensi, duplicem delineationem; alteram antiquam, alteram recentiore, ari incidendam curavi, & lectorum oculis subjicio, ut melius intelligantur argumenta, qua suadent eam Sanctæ omnino attribuentam.*

* pro in
* i. e. habitare

quarum præcipua hic datur ari incisa,

13 Utramque delineationem nobis anno 1744 transmisit R. P. Ignatius Stanislaus Castiglia, Sicula provincia Societatis Jesu tunc provincialis præpositus, & diligentissimus atque officiosissimus adjutor noster in colligendis S. Rosaliæ actis, uti per decursum frequenter declarabitur. Hæc verò inscriptioni delineata addidit observat.

Septembris Tomus II.

vationes, sive per se, sive per P. Caietanum Mariam Noto, quem sibi ad plura nobis subministranda & observationibus illustranda elegit laboris socium: Duplex hujus inscriptionis exemplum mittimus. Alterum minus accuratè delineatum, quod multis abhinc annis æri incisum fuerat: alterum, quod excellentissimus dominus Joseph Emmanuel Ventimiglia, princeps Pulchri montis & Quisquinæ dominus, à PP. Societatis Jesu proximis diebus rogatus, summa cum diligentia transcribi jussit. . . Harum litterarum forma consonat litteris veterum comitis Rugerii & regis Rugerii numismatum, quæ à Paruta referuntur, ab Agostini, atque Havercampo, in Opere nimirum, quod nuper Lugduni Batavorum impressum est hoc titulo: Thesaurus antiquitatum & Historiarum Siciliæ tom. 8, in quo nonnulla exhibentur utriusque Rogerii numismata cum litteris ejusdem formæ. Observo insuper in iisdem nummis vocem Domini ita contractam esse, sicuti hic contracta Dni legitur, & signum crucis eadem formâ, quâ hic, in variis nummis conspici. De duabus litteris, quæ diu post reliquas inventæ sunt, quæque non absimiles sunt cyfris Arabicis, hæc deinde subdit laudatus Castiglia: Post notas inscriptionis litteras hæc duæ aliæ . . . diligenter rupem inspicientibus, paucis abhinc annis deprehensæ sunt. An autem illæ initium fuerint alterius verbi, quod imperfectum S. Rosalia reliquerit, an notæ Arabicæ sint, numerum duodecimum vel decimum quintum exprimentes, quibus aut Virginis ætas, aut quidquam aliud indicetur, divinare non ausing. Hætenus observationes memorata.

14 *Datam autem inscriptionem ab ipsa Rosalia sculptam sine ulla ambiguitate credunt Siculi. Et sanè nec pauca nec leves adduci possunt rationes, qua hanc veritatem confirmant. Prima ratio esse potest figura ipsa litterarum jam dicta, cui & signum crucis & contractio vocis Dni jungi potest. Si autem litteræ minus exactè videantur formata, ideoque non sint omnino similes litteris Rogeriorum numismatum, id nequaquam mirari possumus; quin potius mirari debemus, tam bene duro lapidi insculptas fuisse. Alterum argumentum profert Cascinus pag. 173 ex solæcismis, quibus inscriptio laborat, in qua pro in legitur ini, & pro habitare habetur habitari. Quippe asserit Sicula terminationis esse voces istas, ideoque merito observat, nulli in mentem venire potuisse impostori voces ita terminare. Hæc de causa de hisce Solæcismis ita loquitur Salernus in Vita: Si non errasset, minus muliebrem manum, Siculæque terminationis idiotismum prodidisset. Quare hæc menda crediderim Puellaris manûs non satis Latinam linguam edoctæ sigilla. Mancus verò in Historia § xi nititur ostendere, in fuisse scriptum, non ini, eamque observationem suæ inventioni attribuit, uti & plura alia, qua pia potius meditatione, quam accurata crisi de hac inscriptione ratiocinatur. Verùm poterat Cascini observationibus potius acquiescere, & vocis errorem cum eruditioribus agnoscere, quam ubique mysteria & miracula querere sine verisimilitudine: neque enim prudentis historici est miraculo attribueri, qua naturali modo fieri potuerunt. Tertium argumentum pro veritate inscriptionis laudatus Cascinus exprimit his verbis: Scriptura hæc non est neoterica, ac ne quidem vocabula hodierna. Nullus hoc tempore scivisset nomen istud SINIBALDUS, nomen externum, nec horum*

& variis rationibus ostenditur,

E

F

N n

tempo-

AUCTORE J. S. temporum aut locorum, nec umquam in hisce partibus auditum, sed personæ prorsus incognitæ, quam hujus solum lapidis indicio quærere hoc tempore cœpimus, & magna difficultate invenimus.

15 Præterea modus, quo inscriptionem illam inventam suo loco narrabimus, & testes legitime examinati omnem suppositionis aut imposturæ suspicionem tollere videntur. Nam primo dum inventa est inscriptio, foramen spelunca tam erat angustum, ut nulli homini præberet ingressum, atque instrumentis idoneis fuerit ampliandum, ut quis posset ingredi in speluncam, quemadmodum narrat Cascinus lib. 2 cap. 2. Hac de causa dubitat, an ullus umquam hominum præter Rosaliam in illa spelunca pedem posuisset. Secundo inscriptio tota erat coniecta crustâ quâdam ex humiditate saxorum natâ, & sola crux primum oculis patuit, donec occasione crucis vise crusta illa saxi innata diligenter abrafa est, & sic detecta inscriptio integra. Signum id erat evidens, inscriptionem non fuisse factam recentem; atque id à duodecim juratis testibus fuit confirmatum, ut videbimus suo loco. Tertio qui detexerunt inscriptionem, nullo modo suspecti esse possunt impostura, tum quia ne legere quidem illam potuerunt, nec certè intelligere, nupote ignari lingua Latina, tum quia multi alii adjuerunt, quando angustum spelunca foramen aperuerunt, & rectam crustâ humidâ invenerunt inscriptionem. Hac omnia fusius explicabuntur, ubi agemus de inventione spelunca Quisquinensis, qua contigit quadraginta diebus post corpus inventum. Rationes etiam allegabimus, quibus moveri potuit Rosalia ad similia scribenda, dum agemus de ingressu ipsius in antrum Quisquinense.

16 Alia scriptura S. Rosaliæ a quibusdam attributa, sed ab aliis eidem abjudicata, reperita est præterito seculo in monasterio Panormitano S. Salvatoris, quod virginum est Ordinis S. Basilii. Scriptura hæc Græca est, seu Barbaro-Græca, ut ferebant tempora S. Rosaliæ; totaque sine interpunctionibus aut accentibus hoc modo: Εγω αδελφη Ροσαλια Σινιβαλδη βανω ετοντο το ξυλον του εδουκουμου αφεντος εις το μοναστηριον το οπιον παντοπινα το ακουλουθησα :

17 Deinde sic pergitur: Quod quidem manuscriptum cum prædicta cruce faber murarius, nullâ datâ notiâ eidem monasterio, ex causis sibi visis tradidit & consignavit RR. Patribus Ven. conventus S. Nicolai de Tolentino; qui audientes crucem cum prædicto manuscripto repertam esse in sacrosancto altari, summâ diligentia ac veneratione conservârunt &c. Et quamvis, dum in humanis existeret, faber murarius nemini rem manifestaverit: instante verò tempore, quo animam suam summo & immortalî Deo reddere debebat, accessit confessario præmissa omnia narravit; & de peccatis suis veniam petendo, in conscientiam ei commisit, totum superius enarratum revelari debere abbatissæ & ministris dicti monasterii; ut supradicta crux cum pagina restitueretur monasterio, cujus erat, & in quo repertæ sunt: prout, mortuo deinde dicto fabro murario, dictus ejus confessarius per litteras missivas præmissa narrando manifestavit Rev. sacerdoti D. Joseph Bonfiglio tunc confessario ordinario & cappellano dicti monasterii ad effectum, ut prædictus Bonfiglio de toto hoc facto notiâ daret, prout data fuit, abbatissæ tunc temporis dicti monasterii. Quæ abbatissa huic manifestationi annuens, per Joseph Ciraulo tunc agentem dicti monasterii tentata fuit recuperatio dictæ pixidiculæ cum cruce & manuscripto intus, ut supra, servatis. Sed, factis multis instantiis, quibus insistentes, & nolentes Patres S. Nicolai de Tolentino illam restituere; tandem annuebant velle restituere solummodò dictam pixidiculam sine cruce & absque manuscripto intus repertis: & stante morte dicti de Ceraulo agentis prædicti, dicta abbatissa, aliæque pariter abbatissæ eam subsequentes ob difficultates repertas in prædictis recuperandis ab incepto negotio destiterunt &c.

18 Et cum fuerit temporibus præteritis per Rev. Patrem Vincentium à Sanctissimo Sacramento, Ordinis & Regulæ dicti conventus sancti Nicolai de Tolentino hujus urbis, Patrem tam maximæ venerationis & auctoritatis ac exemplaritatis vitæ, ore proprio confessum & dictum D. Annæ lo Porto ad præsens moniali, intus dictum monasterium viventi, nominatæ Sor. Aloysiæ lo Porto, quæ tunc temporis ingredienda * erat in dictum monasterium, & reperiebatur in seculo intus ecclesiam dicti conventus tempore, quo dicta sacrosancta reliquia ligni S. Crucis exposita erat pro adoratione populorum fidelium, per hæc verba videlicet (*Italica erant, quæ Latinè reddo.*) "Hoc lignum, quod vides, est monasterii sanctissimi Salvatoris, quod debes ingredi." Et præmissa omnia superius expressata ei narravit, prout de hujusmodi dicto & confessione per Rev. Patrem Vincentium dictæ lo Porto, ut supra, facta, satis plenè constitit atque constat ex relatione dictæ Sororis Annæ Aloysiæ lo Porto, monialis in dicto venerabili monasterio, mihi notoriò cognitæ, existentis cum autoritate infra scriptæ matris abbatissæ, Hippolytæ Lancellottæ Castelli, ejusdem monasterii abbatissæ m. n. &c. præsentis, & eam authorizantis &c.; eadem ipsa de lo Porto vigore præsentis cum auctoritate prædicta sponte cum duplici juramento dixit & declaravit, ac dicit & declarat, præmissa vera fuisse & esse, ut dixit renuntians &c. *Mox additur pro hisce omnibus testimonium quatuor aliarum monialium, duplici juramento præmissa confirmantium.*

D *quæ diu alienata invenitoris culpâ,*

E *post multas difficultates,*

F **ingressura*

Alia scriptura Græca, præterito seculo inventa cum cruce lignea,

A 19 *Tum vero*: Hinc igitur Rev. mater foror Hippolyta Lancellotta Castelli, ad præfens abbatissa dicti venerabilis monasterii, divino spiritu ducta, semper maxima cum diligentia curavit, atque curat bona dicti monasterii, cupiens illud, quod ab ejus prædecessoribus quavis ex causa minimè curatum fuit, potuisset divina favente clementia consequi & habere. Qua de causa recursum habuit ad illustrissimum ac reverendissimum dominum de Truxillo, judicem R. M., præmissa humiliter exponendo. Qui dominus iudex, attenta tanta bona fide dictæ reverendæ matris abbatissæ in recuperando bona dicti monasterii, & præcipuè reliquiam tam insignem cum authentica nostræ protectricis virginis Rosaliæ, suisque manibus propriis positam & characteribus authenticatam, motus rogamibus prædictis, se diligenter ad hoc tantum bonum opus applicavit. Tandem facta diligenti indagine, illam in posse * dicti conventus invenit. Et factò verbo pro ejus relatione cum R. Patre Priore ejusdem conventus, idem ipse P. Prior eo quia plenam scientiam habebat de toto facto, & plenè ei dicto nomine constabat ex relationibus Patrum & Superiorum antiquorum sui conventus:

* i. e. potestate

B quapropter pleno animo volens præceptis superiorum obedire, quàm primùm de præmissis scientiam habuit, dicto venerabili monasterio reliquiam prædictam cum dicto manuscripto, invento à Rev. sacerdote D. Antonio Bruno in manuscriptis & authenticis reliquiarum dicti conventus cum præsentia dicti P. Prioris, restituere & consignare: & ob id ad infra scriptum actum consignationis prædictæ devenire, ut in futurum præmissa perpetuò elucescant &c.

monasterio SS. Salvatoris,

C 20 Ideo hodie præfenti die prætitulato præfata Rev. mater Soror Hippolyta Lancellotta Castelli, abbatissa dicti venerabilis monasterii sanctissimi Salvatoris hujus urbis m. n. c. n. existens tamen priùs in præfenti cum auctoritate & interventu Rev. abbatis D. Hieronymi Filingeri, & illustrissimi domini Balthassaris Castelli, ejusdem monasterii deputati & protectoris m. n. & c. c. præsentium, dictis nominibus intervenientium, dictamque reverendam matrem abbatissam in his authenticantium &c., nec non cum auctoritate, interventu & consensu, & expressa voluntate infra scriptarum monialium dicti monasterii, ad sonum campanellæ vocatarum, & capitulariter congregatarum in loco solito & consueto, ut moris, videlicet fororis Josephæ Drago (*& aliarum quadraginta & octo, quarum nomina recensentur*) præsentium, intervenientium, nemine earum discrepante, sed unanimiter consentientium, necnon cum præfentia præfati illustrissimi & reverendissimi domini de Truxillo, judicis dicti tribunalis R. M., ut infra, præfentis; dicto nomine cum auctoritate & interventu prædictis ac præfentiâ infra scriptâ vigore præfentis dixit & fatetur habuisse & recepisse, sibi que dicto nomine traditam & consignatam fuisse ab admodum Rev. Patre Benedicto à Conceptione Deiparæ, Priore dicti venerabilis conventus S. Nicolai Tolentini hujus urbis m. n. & c. c. præfente, & dicto nomine stipulante, ac restituisse & consignasse asserente dictam sacrosanctam reliquiam ligni sanctæ Crucis Domini nostri Jesu Christi, scilicet illammet in dicto anno MDCXLIV per dictum fabrum murarium inventam in fabricis altaris dicti patriarchæ sancti Basilii in ecclesia supradicti monasterii (quæ ad

Septembris Tomus II.

præfens vetera * ob ipsius novæ ædificationem) AUCTORE quæ fuit tunc temporis consignata dicto conventui, ut dixerunt renuntiantes &c. J. S. * vetus

E 21 *Hic additur, particulam exiguam ligni sanctæ Crucis relictam fuisse Priori, consentiente abbatissa, ac deinde sic pergitur*: Nec non dicta reverenda mater abbatissa dicto nomine cum auctoritate & interventu prædictis, ac præfentiâ infra scriptâ, dixit & fatetur habuisse & recepisse, sibi que dicto nomine consignatam fuisse à dicto reverendo P. Priore, stipulante & restituisse asserente, dictum manuscriptum, in dicta pagina scriptum, Græcè tamen & non Latine, scilicet illudmet manuscriptum, ut dicto reverendo patri Priore dicto nomine constat ex relationibus Patrum & Superiorum antiquorum dicti conventus, olim insimul cum dicta reliquia, superius consignata, in dicta pixidicula inventum in dicto monasterio sanctissimi Salvatoris, & traditam dicto conventui; verba cujus scripti sunt infra scripta, videlicet: *Εγω αδελφη Ροσολια Σινηβαλδη βανω επουτο το ξυλον του εδουκουμου αφεντος εις το μοναστηρι το εσσιον παντοπρω ακουλουθησα.* Quibus ad Latinorum sensum hæc significantibus verba, videlicet: "Ego foror, Rosolia Sinibalda pono hoc lignum Domini, mei in monasterio, quod semper secuta sum, Quod quidem scriptum fuit per dictam abbatissam, ad hoc ut perpetuò conservetur, positum in quodam quadretto intus bina crystalla, & sic eodem modo, ut supra, dictum manuscriptum existens, cum dictis binis crystallis consignatum & restitutum fuit dictæ abbatissæ dicto nomine stipulanti, & hoc in ejus posse, ut dixit renuntians &c.: præfente ad hæc omnia & singula dicto illustrissimo & reverendissimo domino D. Philippo Ignatio de Truxillo iudice R. M. m. n. c., & præfente actui, omnibusque & singulis in præfenti contentis suam, seu veriùs dicti tribunalis, judicariam auctoritatem pariter & decretum præstante & tribuente omni meliori modo &c.: & similiter præfentibus ad hæc omnia & singula reverendo patre Petro Justiniano Soc. Jesu, & admodum reverendo patre D. Nuncio Schirò Ordinis S. Basilii Magni m. n. & c. c., præfentibus & cum juramento, tacto pectore more sacerdotali, asserentibus dictum manuscriptum vidisse, revidisse, legisse, & bene considerasse, & translatum de idiomate Græco ad Latinum supradictum sensum, prout superius scriptum fuit, & non aliter &c. Juraverunt tactis pectoribus dicti reverendi sacerdotes, &c. Item dictæ mulieres &c. Unde &c.

22 *Sequuntur subscriptiones, quas exprimam fuit legitime eo idiomate, quo singula fuerunt expresse. restituta.*

D. Felipe Ignatio de Truxillo y Guerrero &c.
D. Geronimo Filingeri deputato &c.
Soro Ippolita Lancellotta Castelli abbatissa &c.
D. Baldassare Castelli, e Lercaro protettore &c.
Pater Petrus Justinianus Soc. Jesu &c.
Pater D. Nuncius Schirò Ordinis S. Basilii Magni &c.
Pater Benedictus à Conceptione Virginis Prior conventus S. Nicolai &c.
Sacerdote Don Antonio Brnno &c.
Madre foro Giovanna Caruso &c.
Soro Gioseppa Geronima Samnaniati &c.
Soro Nuncia Percolla &c.
Soro Macrina Maria Restivo &c.
Soro Anna Aloysia lo Porto &c.

N n 2

Testes

AUCTORE Testes Rev. Sacerdos D. Ignatius de Palermo ,
J. S. Rev. Sacerdos D. Franciscus Bilà , & Thomas
Magliarditi , & quamplures alii &c.

Ex Actis notarii Antonii Terranova Panormi-
tani &c.

Collatione salva &c.

*Quid in hoc instrumento reprehendi possit , ex-
ceptis nonnullis solacismis , qui non obstant va-
lori , sanè non video. At lubens agnosco , ex eo
non posse certò deduci , istud scriptum esse S. Ro-
salix. Quapropter examinandum , quàm istud
sit probabile aut improbabile.*

§ III. Quæritur , utrùm proba-
biliter credi possit , scriptum
istud Græcum , de quo mox
actum est , à S. Rosalia fuisse
exaratum.

B
Discepta-
tum est , an
scriptura
mox data sit
S. Rosaliæ :

C
Controversia non levis ex scriptura Græca
mox memorata apud Siculos enata est , ma-
gnisque animis agitata : nimirum quia brevia
illa verba , si constiterit per Sanctam esse exara-
ta , clarè decidunt litem aliam , certòque evin-
cunt Rosaliam in monasterio sanctissimi Salvato-
ris monialem fuisse , priusquam solitariam vitam
fuit amplexa. Mancusus jam frequenter lauda-
tus in Historia S. Rosaliæ , & anonymus quidam
in variis Dissertationibus contra monasticam San-
ctæ professionem editis , contentiosè pugnant , scri-
pturam illam Rosaliæ non esse attribuendam ,
aliamque clamant , aut esse supposititiam , aut
alterius esse Rosaliæ , quæ præter nomen cum San-
ctæ nostræ nihil habeat commune. Contra Hiero-
nymus Justinianus Societatis Jesu geminam ad
maiores nostros transmisit Dissertationem manu-
scriptam , quâ operosè conatur ostendere , lau-
datam scripturam S. Rosaliæ probabiliter attri-
bui posse & debere , nisi exorbitante crisi nodum
velimus quarere in scirpo. Uterque scriptor Ita-
lico usus est idiomate , uti & fecerunt anonymi ,
qui hanc controversiam atigerunt. Præterea plu-
ribus usi sunt verbis , argumentisque sapiens re-
petitis , quàm ut omnia huc transferri possint.
C
Quapropter seligam præcipua solùm utriusque
partis argumenta , eaque ad rei elucidationem
sine ullo partium studio , proponam erudito le-
ctori , ut mecum statueret possit , quid de re tota
videatur censendum.

forma illius
scripti :
prima con-
tra illud ob-
jectio ex
charta vul-
gari

24 Scripturam sic describit claritatis gratiâ
Justinianus in Examine suo historico (ita Dissert-
tationem illam inscripsit) § 3 num. 10 : Char-
ta est octava pars folii , undique in extremitati-
bus trita , & partim etiam in medio à tineis cor-
rosa , composita ex vulgari materia , non ex pa-
pyro aut membrano , quantum apparet , crassa
potius quàm tenuis , coloris flavi aut utcumque
fulci ob vetustatem. Conscripta est ab utraque
parte sermone Græco , sed barbarè , sive sonus
confideretur , sive orthographia. Litteræ æquè
ac lineæ inæquales sunt ac distortæ , ita ut ex
ductu calami manus muliebris agnosci valeat.
Tota hæc descriptio favet iis , qui scripturam
credunt S. Rosaliæ. Verumtamen eorum adver-
sarii ex eodem etiam loco argumentum sibi su-
mere voluerunt ; & contenderunt scripturam non
esse Rosaliæ , quia vulgaris charta , ut volunt ,

ipsius tempore necdum erat usitata. Quin imò
Mancusus in Vita pag. 4 adducit auctoritatem
Papebrockii & Fanningi , ut id probet. Verba
illorum in Epistola anno 1701 scripta sunt ista :
Nihilò facilius definietur , quando præcisè fieri
cœperit charta , quàm modò utimur passim ad scri-
bendum. Certum tamen est ab annis 500 ejus
usum fuisse &c. Epistola hæc edita est in Dis-
cursu historico scriptoris Siculi , qui se Jacobum
Calafatum nominavit , pag. 122 , ubi etiam oc-
casio illius Epistole exponitur. Laudatus autem
Mancusus ait , usum chartæ non cœpisse , nisi
sub finem seculi XII , idque infert ex verbis reci-
tatis , ab annis quingentis. Verùm dum Fanning-
us scripsit , certum esse , ab annis quingentis
fuisse usum chartæ , & initium illius usus diffi-
culter assignari posse ; adeo non negavit chartam
tempore S. Rosaliæ seu seculo XII usitatam fuisse
se , ut meritò conqueri possimus , auctoritatem
Majorum nostrorum perperam adhiberi ad eli-
ciendas conclusiones tam frivolas.

25 Multis quidem eam objectionem egregiè inepta est ,
refellit Justinianus ; at mihi pauca sufficient a-
liunde petita. Audiamus Mabillonium lib. 3 de
Re diplomatica cap. 8 num. 16 : De charta no-
stra seu papyro vulgari , quæ ex veterum lin-
teorum reliquiis contritis ac maceratis conficitur
tur , non est quòd longum fermonem institua-
mus : . . . tamen ejus usus ab annis ampliùs
quingentis invaluit , ut ex Petri Venerabilis loco
superiùs relato observavit eruditissimus vir Ha-
drianus Valeus , in notis ad Panegyricum Be-
rengarii augusti. Quo verò tempore inceperit ,
nemo hæcenus definire ausus est. Deinde inter-
jectis quibusdam , quæ brevitatè causâ præter-
mitto , dicta sua sic probat : Nam Petrus Vene-
rabilis in tractatu contra Judæos memorat libros
suo tempore lectos , qui ex RASURIS VETERUM
PANNORUM COMPACTI erant. Quod sine dubio
de linea charta intelligendum est. Etsi porrò di-
plomata & instrumenta ferè nulla , quæ quanti-
cumque momenti essent , scripta sint in charta
nostra vulgari , ejus tamen usus in epistolis ali-
quando adhibitus est , ut docet Joinvillei episto-
la ad sanctum Ludovicum in ejusmodi charta
exarata , quam Antonius Herovallius mihi cum
multis aliis communicavit. Allatum argumentum
probat , vulgarem chartam saltem usitatam fuisse
circa initium seculi XII , id est , quando aut
nondum nata , aut puella erat S. Rosalia.

26 Quippe Petrus Venerabilis anno 1121 ele-
ctus est abbas Cluniacensis , & anno 1158 vitam
cum morte commutavit , ita ut libri illi haud
dubiè conscripti sint circa initium seculi XII &
verisimiliter multo citius , cum de iis non loqua-
tur Petrus , ut de re nova , sed ut de re usitata.
Verba ipsius accipe ex Bibliotheca Cluniacensi
col. 1069 & 1070 , ubi Judæos ita ridet : Le-
git , inquit , Deus in cælis librum Talmuth. Sed
cujusmodi librum ? Si talem , quales quotidie in
usu legendi habemus , utique ex pellibus arie-
tum , hircorum , vel vitulorum , sive ex biblis
vel juncis Orientalium paludum , aut ex rasuris
veterum pannorum , seu ex qualibet alia fortè
viliore materia compactos &c. Clarum quoque
est , chartam ex gossipio vel cottone confectam ,
quæ à linea parùm differre potest , usitatam fuisse
ante seculum XII , seu ante natam S. Rosa-
liam. Audi rursus laudatum Mabillonium :
Potior est in diplomatis usus chartæ ex gossipio
feu cottone , ut fidem facit CHARTA CUTTU-
NEA in pergamenum à Rogerio Siciliae rege re-
novata ,

inepta est ,
cum charta
vulgaris

F

jam usitata
fuerit tem-
pore S. Ro-
saliæ :

A novata, quam fecerat Simon frater ejus & mater ejus, apud Rochum Pirrum in Sicilia sacra. Diploma Rogerii regis, quod hic laudatur, existat apud Pirrum lib. 4 Sicilia sacra à pag. 91, datumque est anno 1145; & in eo confirmantur varia diplomata, in carta cuttunea scripta partim sub finem seculi XI, partim sub initium seculi XII, eaque renovantur in pergamenum. Erat igitur charta illa cuttunea seculo XI usitata apud Siculos; nec dubitari potest, quin illa seculo XII ad scribendum, uti potuerit S. Rosalia. Quapropter primum istud Mancusi argumentum ita dissolutum est, ut recurri ad illud deinceps non possit ab eis, qui veritati agnita manus dare non recusant.

27 Contra inventam scripturam secundò obicitur idioma Græcum, quia inscriptio Quisquinenfis, non Græcè, sed Latine scripta est. Ad dunt barbariem idiomatis Græci, quòdque scriptura sit sine ullis accentibus & interpunctionibus. Verùm tota hac obiectio parùm aut nihil difficultatis habet, cum utraque lingua esset usitata in Sicilia, atque utraque nota esse potuerit Sanctæ. Cascinus lib. 2 cap. 5 scribit tres linguas, nimirum Græcam, Latinam & Arabicam, usitatas fuisse in Sicilia tempore S. Rosaliæ, atque id probat ex illius temporis diplomatis, nummis & inscriptionibus, quæ partim Græcè, partim Latine, & subinde etiam Arabicè leguntur exarata. Itaque nequaquam mirum videri potest, quòd Virgo nobilis, qualis erat Rosalia, cum Latina lingua Græcam istius temporis utcumque noverit. Nihil magis mirandum, scripturam illam Græcè potius quam Latine fuisse exaratam, cum exarata sit in monasterio Græcarum monialium, ubi sermo Græcus haud dubiè erat usitatus præ Latino. Quod verò spectat ad barbarismos dicta scriptura, ad omisos accentus, aliasque notas & interpunctiones; omnia illa temporis, quo vivebat Sancta, aptè congruunt, præsertim si consideremus scriptum esse Virginis, quæ verisimiliter parùm curavit sermonis elegantiam, & interpunctiones aliasque notas vocibus appingi solitas.

28 Porro dubitare vix possumus, quin S. Rosalia fuerit usa Græcorum lingua vulgari, non lingua doctorum. De duplici hac lingua recentiorum Græcorum Leo Allatus in Opere de Ecclesiæ Occidentalis & Orientalis perpetua consensione lib. 3 cap. 8 num. 7 ita loquitur: Lingua apud eos duplex in usu est; altera antiqua, quam veteres Græci in conscribendis libris usurparunt; altera recentior & communior & usitatio. Priore in sacris celebrandis utuntur; . . . altera in familiaribus colloquiis, concionibus & epistolis. Et nunc demum hæc eadem historiolas, tractatus, & varii generis carmina pangunt. Quam tamen, qui sapientiores & eruditiores haberi cupiunt, in Operibus edendis, antiquam sectantes, refugiunt. Notas quoque illas, quæ Græcis litteris adscribi solent, non semper usitatas fuisse, idem auctor tradit in Animadversionibus in antiquitatum Etruscarum fragmenta num. 47 ita scribens: Guilielmus interim Canterus Syntag. de rat. emend. Græcos auctores cap. 6 probat, tum ex vetustis codicibus, tum ex scholiasticis, veteres Græcos nudas litteras absque apicibus ullis pingere solitos fuisse; quod etiam sæpius afferit Politianus, sed potissimum Miscellan. cap. 58 & 80, ubi carmina sine ullis accentuiculis scripta veteri more, affirmat. Plura deinde de interpunctionibus, quas recentiores antiquis

scriptoribus addiderunt, ibidem disputat. Verùm hæc sufficiunt, ut facile possimus credere, totam illam scripturam exarari potuisse à S. Rosalia, sicuti inventa est.

29 Obicitur tertio vox ἀδελφῆ seu soror, quæ in hac scriptura occurrit, præsertim quia in Quisquinenfi inscriptione se sororem non nominavit Rosalia. Additur altera differentia illarum scripturarum, nimirum quòd in specu Quisquinenfi legitur Rosalia Sinibaldi filia, in charta verò Ροσαλία Σινιβάλδῃ. Utraque observatio eò dirigitur, ut existimemus scripturam inventam, si supposititia non est, attribuendam esse cuidam moniali, à S. Rosalia distincte, quæ geminum habuerit nomen proprium, & vocata fuerit Rosalia Sinibalda. Quin & tertiam differentiam eòdem trahit Mancusus, qui illa obicit in Historia § 12 pag. 109 & 110: nam magis reverenter de Christo dicitur in Latino scripto, pro amore Domini mei Jesu Christi, quam in Græco, lignum Domini mei, aut Heri mei, ut ille vult. Verùm vox ἀδελφῆ pro Domino usurpata dudum fuit à Græcis, ita ut hac ultima observatio nullius sit momenti. Dua verò priores ceteris obiectioibus mihi apparent meliores, cum revera scriptum possit esse alterius. Autamen alterius esse Rosalia scripturam illam, ex obiectioibus ipsis certò inferri nequit; præsertim cum nulla assignetur Rosalia Sinibalda, quæ in monasterio sanctissimi Salvatoris vitam traduxerit, cumque conjunctio duorum nominum illo tempore non videatur fuisse tam usitata, quam facta est nostris temporibus. Præterea, etsi nomen Sinibaldus usitatum fuerit eo tempore, nondum inveni nomen Sinibalda datum tunc fuisse mulieribus. Imò ipsum nomen Rosalia tunc rarum erat, ita ut difficulter credi possit, duo illa nomina Rosalia Sinibalda eidem puella, ut propria, fuisse imposita.

30 Quapropter non satis video licem de illa scriptura satis decidi posse sine altera, quæ huic occasionem præbuit. Nec dubito, quin illi ipsi, qui Græcum id scriptum acriter impugnarunt, quia vitam monasticam S. Rosaliæ nullo modo admittere voluerunt, non minori studio pugnasent pro Græca illa scriptura Sanctæ attribuenda, si hæc sententiæ de monastica S. Rosaliæ professione tantum repugnet, quantum eidem favet. Sanè quantum ex modo scribendi illorum colligere possum, facile admitterent Sinibaldam idem esse ac Sinibaldi filiam in laudata scriptura Græca: facile quoque intelligerent, vacem soror omitti potuisse in spelunca à Rosalia, quòd statuisset ibidem vitam ducere solitariam, & ab omni monialium societate separatam. Verùm præcipua ratio scripturam illam impugnandi & ferè unica est, quòd vita monastica S. Rosaliæ, quam improbabilem esse contendunt, negari non possit, si scheda illa Sanctæ attribuat. Itaque, si professio monastica hujusce Sanctæ aliunde probabiliter asseri & defendi possit, scriptura quoque hæc probabili ratione Rosaliæ attribui poterit; quin & augebit probabilitatem prædictæ opinionis, uti argumentum probabile ceteris adiunctum. Si verò prorsus improbabile est, Sanctam aliquando in monasterio vixisse; neque hæc charta probabiliter S. Rosaliæ adscribi poterit. Mito igitur obiectioes alias, quæ ex dato instrumento satis refutata sunt: & progredior ad alia gestorum monumenta.

AUCTORE
J. S.

tertia obiectio prioribus melior, facit.

E

ut nihil certè
si statuatur.

F

AUCTORIB
J. S.

§ IV. Multæ tabulæ pictæ de S. Rosalia : examinatur , an Sancta tempore vitæ solitariae prorsus latuerit incognita , ea- que opinio ostenditur impro- babilis & antiquæ traditioni contraria : hinc statuitur de auctoritate picturarum.

*Antique
imagines
Commenta-
rio huic in-
serenda,*

C *Ascinius lib. 2 cap. 1 monumenta , quibus usus est , enumerare pergit , & pictas ta- bulas recensens , de iis sic loquitur : Demum (Vitam colligemus) ex picturis & memoriis , quæ erant antiquæ , partim jam cognitæ , partim recenter inventæ. Hæ , quantum hætenus sci- mus , desumptæ non sunt ex aliqua Vita S. Ro- salia antiquitus scripta : sunt nihilominus funda- menta Vitæ , quam nunc scribimus ; quandoqui- dam saltem ex parte conservant , quæ de vita hujus Sanctæ præteritis temporibus in hominum memoria remanserant. Præterea ad consolatio- nem illorum , qui legere non nõrunt , curatum est , ut tabulæ septemdecim Romæ æri incideren- tur cum approbatione illorum , quorum erat fa- cultatem illam concedere. Harum tabularum , uti & inscriptionis Quisquinesis explicationem se pro Vita daturum promittit , idque diligenter præstitit. Cùm autem hæc sint præcipua gestorum S. Rosaliae monumenta , illas ipsas tabulas lecto- rum oculis exhibebo. Quod ut facere possem , multum me juvit R. P. Ignatius Stanislaus Ca- stiglia jam supra laudatus , qui mira humani- tate & liberalitate omnes laminas areas , quibus usus est Cascinus , huc direxit : quin & pecu- niã in hunc usum apud Siculos collegit , ut mo- dicis aut ferè nullis sumptibus nostris omnes istæ Cascini imagines cum aliis adjectis Operi nostro inseri possent.*

32 *Quæret nunc studiosus lector , quantam il- lis imaginibus auctoritatem attribuere possimus aut debeamus ? Lubens respondeo , hic mihi a- quam habere , præsertim si sequenda sit Cascini aliorumque ipsum secutorum opinio , quæ con- tenditur , S. Rosalia in antris suis ita latuisse ab- sconditam , ut nulli umquam homini nota fue- rit , ne moriens quidem. Etenim non satis ca- pio , quo modo aliquid innotescere potuerit de gestis Sanctæ in speluncis & montibus , si nullus umquam Anachoretidem viderit , nullus de ea vivente aliquid sciverit , nemo cognoverit , vive- retne an defuncta foret. Scio quidem recurri posse ad revelationes , quibus Virgo ipsa post mor- tem docere potuit nonnulla , quæ egerat in vita. Verùm nullum habemus talium revelationum ido- neum testimonium ; nullus umquam antiquus scri- ptor de similibus Rosaliae apparitionibus vel ver- bo meminit. Hac de causa Salernus in Vita sic de Sancta nostra loquitur : Sed quænam fuerit Rosaliae vivendi ratio in utroque antro , siquis exquirat , usurpare planè licebit Hieronymi ver- ba de suo Paulo eremitarum principe : " Quo- modo in media ætate vixerit , aut quas fata- næ pertulerit insidias , nulli compertum habe- tur . Verumtamen idem scriptor postmodum , ubi agit de cultu S. Rosaliae , nonnihil à priori-*

bus istis verbis recedere videtur , ita scribens : Non adeo tamen vitam , mortem , & sepulcrum Rosaliae oclulit Deus , ut ejus sanctitatis radii non emicârint identidem. Qua ratione id factum in Virgine , quæ ab hominum se confortio vi- vens sejunxerat , nos latet ; sed planè factum scimus , nec miramur , cùm ab admirabilis Dei consilio id profectum esse intelligamus. Hac il- le , quia antiquum Sanctæ cultum , qui indubi- tatus est , negare non potest. Verùm quærere li- ceat , quomodo cultus ille fuerit inchoatus , si nec vita solitaria Rosaliae , nec mors illius ulli innotuerit ? Tacet ad hanc interrogationem Sa- lernus , nec audet ad apparitionem recurrere , quòd nullam apud veteres talis apparitionis sit fundamentum.

33 *Cascinus loco assignato credidit , aut certè suspicatus est , aliquid olim de S. Rosalia fuisse litteris consignatum : ait enim sibi ad manus non esse pauca illa , quæ subinde de Sancta fuere scri- pta. De antiquis scriptis haud dubiè loquitur , cùm paulo inferius innuat , jacturam illam con- tingere potuisse incendiis & conflagrationibus ta- bulatorum. At , si quid olim de S. Rosalia scri- ptum fuit , redit quæstio jam proposita de pictu- ris , nimirum unde habuerint antiqui illi , quæ enarrarent de gestis S. Rosaliae , si hæc prorsus incognita usque ad obitum permanserit ? Idem scriptor varia narrat de S. Rosalia , quæ hausta affirmat ex traditione. Quæro rursus , unde ori- ri potuerit traditio de gestis illis , si nemo mortali- um Rosaliae noverit , aut umquam viderit , post assumptam vitam solitariam ? Imò ne paren- tes quidem aut consanguinei Virginis eo casu umquam scire potuerunt , quam vitam amplexa esset : ignorare etiam ipsos necesse fuit , fugisset- ne Rosalia , an infortunio quodam periisset , aut furto aut raptu esset ablata. Unde igitur enata est traditio , ex qua utcumque didicit Caietanus tempus , quo vixit Sancta , & alia plura ? Ta- cet etiam Cascinus ad omnes hæc interrogatio- nes , contentus suis traditionibus , picturis , ge- stis forsan enarratis , & demum cultu indubi- tato : nam religiosior fuit , quàm ut sine funda- mento aunderet asserere , hæc omnia ex solis re- velationibus ortum habuisse ; quamvis ignorare non debuerit aut potuerit , nec traditiones de San- cta prorsus ignota oriri , nec cultum illius inchoa- ri posse. Hæc difficultates tam naturales sunt , ut sponte se offerant , modò quis opinionem illam de ignota prorsus Rosalia solùm auribus percipiat.*

34 *Qua de causa , ne in tenebris ambulare cogamur , quærere ulterius lubet , unde Siculi cognoverint , S. Rosaliae prorsus tam in vita so- litaria , quàm in morte fuisse ignotam ? An for- tasse id Sancta ipsa cuiquam post mortem revela- vit ? At id nullo fundamento dici potest , & ne- mo , quod sciam , id asserere sustinuit hætenus. An quisquam in Virginis vita , aut post ipsius mortem , scire potuit Rosaliae , sibi ignotam æ- què ac ceteris , vitam duxisse soli Deo & ange- lis cognitam ? Ridiculum esset id affirmare , cum contradictionem involvat. Unde igitur , obsecro , nata est illa opinio apud eruditos quosdam ? Di- cam candidè , oriri non potuisse , nisi defectu rei satis considerata. Quippe asseverant aliqui , hanc esse traditionem Panormitanae ecclesie ; nec ex- plicant , quàm antiqua sit illa traditio ; nec un- de ortum habuerit , aut habere potuerit. Verùm prorsus existimo illam traditionem non esse anti- quorem corporis inventionem ; & facile probabo opinionem Cascini , quàm alii adoptarunt , spe- cioso*

*si sancta
Solitaria
prorsus
fuisse inco-
gnita :*

E

F

*verùm ea
opinio nata
est post cor-
poris inven-
tionem ,*

A *ciofo illo traditionis nomine vestiri. Traditiones suo tempore de S. Rosalia vigentes collegit Caietanus. At ille nullibi asseruit, Rosaliam in solitudine sua ita vixisse incognitam, ut nullus de ea quidquam sciverit. Verba ipsa ex manuscripto Caietani accipe: Rosalia virgo Panormi nata traditur, unaque fuisse ancillarum Margaritæ reginæ, quæ Willelmi Siciliae regis conjux fuit, à qua proximum urbi Panormo montem, cui Peregrino nomen, dono habens, eò fecerit, vitamque ab omni consortio remotam in spelunca transegit: ibi piè sanctæque obiit humataque est.*

35 Afferit quidem Caietanus sanctam Rosalia in spelunca sua vitam duxisse ab omni consortio remotam; sed non dicit omnibus hominibus fuisse incognitam. Vitam autem ab omni consortio remotam ducere poterat; etiamsi Panormitani omnes novissent, eam ibidem habitare, eamque novissent, & subinde etiam ad speluncam Sanctæ accessissent, ut eidem necessaria ad victum procurarent, aut pia ipsius audirent monita. Neque hæc tantum consistere possunt cum vita ab omni consortio remota, sed alia etiam plura. Si S. Rosalia diebus Dominicis & festis speluncam suam fuerit egressa, ut in monasterio aut ecclesia proxima sacrosancto Missæ Sacrificio interesset, ut leviusculas noxas sacra confessione expiaret, ut Pane eucharistico reficeretur: aut si pius presbyter stans temporibus ad speluncam ipsius venisset, ut ei memorata præstaret officia; posset nihilominus dici vitam transegisse in spelunca sua ab omni consortio remotam: neque enim perfectioni vita solitaria obsistere possunt pia illa exercitia; neque impediunt, quo minus vita talis rectè dici possit ab omni consortio remota. Quare, sicut pro certo affirmare nolim, Rosaliam subinde egressam fuisse speluncam suam, aut aliquem in speluncam admisisse, ut sacrosanctorum mysteriorum fieret particeps; quia idonea ad id affirmandum monumenta non habeo; ita candidè profiteor, me fidem non habiturum illis, qui pia illa exercitia certò Sanctæ Anachoretidi abjudicare contendunt, nisi meliora adducant documenta, quàm hæcenus allata vidi, ut opinionem illam stabiliant: nam relatio Caietani satis ostendit, ex antiquis traditionibus nihil haberi, quo probetur, S. Rosaliam magis fuisse solitariam, quàm fuerunt multi sancti anachoreta, qui stans temporibus ad divina mysteria accedebant.

B *36 Jam verò, quidquid sit de exercitiis illis, de quibus nihil statui potest, nisi ex meris conjecturis, opinio illa de Rosalia prorsus incognita, quam præterito seculo natam, traditionibusque antiquis destitutam jam ostendi, omni etiam caret verisimilitudine. Quippe tam multa persuadent, Rosaliam antiquis Siculis fuisse cognitam, ut ea de re prudenter nequeat dubitari. Antiqua traditio habet, Rosaliam habitasse in specu montis Peregrini, atque idcirco ibidem ante plura secula, ut suo loco videbimus, ades sacra fuit erecta cum effigie Sanctæ. Unde, quæso, nata est illa traditio, de cujus veritate nullus dubitat? Non aliunde, opinor, quàm quòd Rosalia saltem uni aut pluribus esset cognita, qui eam post mortem omnibus notam facere potuerunt. Antiqua item traditio erat de habitatione S. Rosaliæ in antro Quisquinesi, quæ similem quoque originem habere debuit. Præterea cultus Sanctæ tam antiquus est in Sicilia, ut Cascinus lib. 2 cap. 19 voluerit, jam cultam fuisse*

se tempore Guilielmi regis, & Alexandri Papæ III, id est, uno aut altero anno post mortem Sanctæ, sicut illam figit Cascinus. Non quidem certa est illa opinio Cascini, ut suo loco videbimus: at certus saltem est cultus valde antiquus, ac eodem seculo cæpius. Intelligere igitur nequeo, quâ consequentiâ Cascinus, aliique ipsum secuti voluerint, Sanctam tam incognitam fuisse tempore vita solitaria, ut ne in supremo quidem agone ullus ei adfuerit, & cultum tamen cæpius non diu post mortem. An igitur cæperunt Siculi Sanctam colere, quam nec mortuam sciebant, nec viventem noverant? Sanè explicandum imprimis fuerat, quo id demum factò contingere potuerit, aut verisimiliter contigerit. Quæ de causa longè magis credibilia dicemus, si asseramus Sanctam aliquibus saltem notam fuisse, & verisimiliter etiam plerisque Panormitanis, qui, ut minimùm, scire poterant Rosaliam in spelunca montis Peregrini degere, & deinde ibidem obiisse, licet vultum ipsius fortasse nunquam viderent.

37 Cascinus imaginibus antiquis S. Rosaliæ tantum tribuit, ut non modò gesta sancta Virginis ex earum auctoritate enarret, sed etiam ex iis de externa specie & vestitu sancta nostra Anachoretidis differat lib. 2 cap. 21. Modum illum disputandi non improbo, si supponere velimus Sanctam tempore anachoreseos sua cognitam & subinde visam fuisse, saltem ab aliquibus, qui de vestibus, statura & vultu ipsius pictorem utcumque potuerint instruere. Verùm rursus non capio, quo demum modo Cascinus scribere potuerit, tabulam Marturanensem, quia ceteris antiquior est, existimandam esse omnium maximè similem Sanctæ, si existimaverit Anachoretidem nostram à nullo unquam homine fuisse visam aut cognitam, postquam in puellari ætate domum paternam deseruerat. Credit tabulam illam ab anno 1257 fuisse pictam. Supponamus etiam, per me licet, statim fuisse pictam, ubi mors Sanctæ innotuerat. An idcirco pictor vestes nunquam visas rectè potuit exprimere? An vultum nunquam ab aliquo visum (nisi forsitan in puellari ætate, quod ne quidem dici potest satis certò) aptè delineare poterat, aut staturam nunquam oculis subjectam exactè representare? Vides, opinor, lector, quàm malè cohereant collectiones & asserta multa eruditi Cascini cum opinione illa de Rosalia prorsus ignota, quæ in Opere ipsius sic legitur, ut merito dubitare possimus, an illum ipse asseruerit, aut saltem an firmus in ea opinione perstiterit. At, quidquid sit de mente Cascini, magna copia antiquarum imaginum, plures ecclesie per Siciliam sparsæ, cultusque tam antiquus & latè propagatus, qualem infra videbimus, luculenter insinuant, Sanctam tam in vita, quàm brevè post mortem, satis notam fuisse & celebrem. Plura adduci possunt argumenta, quibus dicta confirmantur. At satis erit unam adjicere observationem. Panormo, inquit Salernus in Inventionem corporis, duobus vix passuum millibus distans mons Peregrinus, in cujus spelunca vixit & defuncta est S. Rosalia. Quis igitur sine idoneis antiquorum testimoniis credat, aut prudenter credere possit, in tanta propinquitate urbis celeberrimæ sic latuisse Rosaliam, ut à nemine fuerit deprehensa agnitæque?

38 Gravia ad credendam rem tam insolitam rationes pro & insistatam requiruntur argumenta, & manifesta indicia. At nihil asseritur à Cascino & Salerno

AUCTOR
J. S.

imaginibus ac verisimilitudini est contraria: E

F

F

illam opinionem allata

lerne

AUCTORE
J. S.

lerno prater leves quasdam conjecturas. Audiamus Salernum in Vita : Fuerunt anachoretæ , inquit , qui aliquem agendi modum cum hominibus admitterent ; sed alii arctius vitæ genus sequuti , ita ab humana se societate secreverunt , ut soli viverent Deo , in specus vel semper , vel ut plurimum inclusi . Ad hunc verò perfectionis apicem , qui humanæ mentis obtutum fugit , Rosaliam conscendisse necesse fuit : neque enim nobilis Puella in paternis , vel patriæ urbi proximis agris versari potuisset , quin agnosceretur : nec semel agnitæ licuisset vitam ibi agrestem ducere , temporum injuriis , bestiarum ferocitati , latronum nequissimorumque hominum insidiis expositam . Quare prudenter factum arbitror , ut in sua illa epigraphe non scripserit Rosalia , IN HAC EREMO , aut , IN HOC MONTE ; sed IN HOC ANTRO se habituram insculperit . Hactenus Salernus , qui hoc argumentum mutuatus est ex Cascino lib. 2 cap. 12. Verum non tam graviter urget hæc ratio , ut in comparationem adduci possit cum rationibus pro sententia opposita jam allatis ; & si quid omnino probaret , solùm evinceret , Rosaliam verisimiliter fuisse incognitam initio vitæ solitariae , quamdiu periculum erat , ne retraheretur à parentibus . At cum illa ratio multa incerta tamquam certa supponat ; ne quidem evincit , primam Virginis fugam tam clandestinam fuisse , ut nulli innotuerit : imò ex illo argumento nequit certò inferri , Rosaliam clanculùm & inuitis consanguineis ad vitam solitariam abiisse .

39 Quam multa sint incerta , qua tamquam certa in objectione supponuntur , primùm accipe . Supponitur in tenella atate fuisse Rosalia , dum aggressa est vitam anachoreticam . At tenera illa Virginis atas nullo instrumento antiquo , aut argumento idoneo probari poterit , ideoque planè est incerta . Secundo supponitur , Virginem rectà ex paterna domo aut palatio regio se in desertum contulisse , priusquam exercitata esset in vita monastica . At id rursus incertum est , ut patebit , ubi hæc controversia examinabitur inferius . Tertio supponitur , vixisse parentes Virginis , aut saltem alios , qui idem jus haberent in Virginem , quando hæc elegit vitam solitariam . Id aequè est incertum , cum Rosalia eo tempore potuerit esse orbata parentibus , eaque esse atate , ut tutorum juri non subesset , aut potius tutores non haberet . Quarto supponitur , Rosaliam in spelunca suis fuisse obnoxiam multis periculis , tam à bestiarum ferocitate , quam malorum hominum insidiis . At ne illa quidem pericula satis sunt certa ; præsertim si notam fuisse Virginis speluncam existimemus : nam hæc ita potuit occludi , ut bestii nullus pateret accessus . Cum autem prior spelunca esset in agro paterno , altera non longè Panormo distita ; satis item occludi poterat contra perversos homines , à quibus minus erat timendum , quia pauper Anachoretis nihil in antro suo habebat , quod cupiditatem latronum excitare poterat . Itaque omnia serè , quæ Salernus ut certa assumit , prorsus sunt incerta . Si tamen certa existimarentur ; ne sic quidem evincerent aliud , quam Rosaliam fuisse incognitam consanguineis suis , & aliis omnibus , à quibus prodi potuisset ; non verò probarent , nulli prorsus mortalium fuisse cognitam .

40 Supponamus tantisper certum esse (licet non modo incertum , sed minus quoque probabile appareat) fugisse Rosaliam inuitis ac ignorantibus parentibus , consanguineis , omnibusque de-

rumperet hominibus , per quos Virginis consilium erumpere poterat , ne agnita domum retraheretur . Cur Virgo nobilis non poterat habere fidam ancillulam , cui consilium suum probaverat , quamque beneficiis suis ad silendum obstrinxerat , ut hæc in antro latenti necessaria ad tenuem victum afferret clanculùm ? Sanè , si credamus Rosaliam in agro paterno latuisse , ejusmodi servitium videtur fuisse utrumque necessarium : neque enim in spelunca invenit , quibus vitam sustentaret ; nec speluncâ egredi poterat sine periculo , ne brevi agnosceretur . Deinde , licet quoque credere vellemus incognitam prorsus fuisse initio vitæ solitaria , cur latebra illa tandem erumpere non poterant , sanctaque Anachoretis casu quodam vicinis hominibus innotescere ? Profectò si consideremus , Virginem sanctam , quæ in antro Quisquinensi vitam traducere proposuerat , ex hoc deinde in aliud migrasse ; non invenimus rationem aliam probabiliorum , quam quod Sancta magis , quam vellet , innotuisset in specu priore ; ideoque aliam quasiverit , ubi magis latèret , & securius divina contempleretur . Itaque ex clandestina Rosaliæ fuga , licet certa esset , primò nequit probari , omnino incognitam fuisse , aut nullius admisisse servitium . Secundo , etsi initio fuga planè fuisset ignota omnibus , necdum sequeretur , semper incognitam mansisse . Contrà verò , antri mutatio insinuat , non mansisse incognitam in priore antro : & traditio antiqua de ipsius habitatione in isto antro planè ostendit , non fuisse ibidem omnino incognitam . De antro montis Peregrini res non minus videtur clara , cum antiquorum traditio de habitatione Rosaliæ in illo antro ad posteros pervenerit , & Caietanus scripserit , montem Peregrinum à Margarita regina donatum fuisse Rosaliæ , ut eò secederet .

41 Fateor quidem aequè incertum , ac multa ac Caietano alia incerta sunt , videri posse , an Rosalia monasterium Peregrinum acceperit à Margarita regina . & antiquam traditionem repugnam . At non video , cur eruditi Siculi , qui Caietani auctoritatem maximi facere solent , id rejecturi sint tamquam certò falsum . Verum , etsi id quoque ipsis liberaliter dare vellem , certè agnoscere debebunt , Caietanum id scribere non potuisse , si credidisset Rosaliam clandestinâ fugâ aulam deseruisse , & semper latuisse incognitam : neque enim regina locum donare poterat Rosaliæ , si ignorabat , ubi lateret : si ne quidem sciebat , viveretne , an mortua esset . Itaque Caietanus existimavit , consilium Rosaliæ fuisse notum saltem regina . Imò ex ejusdem sententia nec Panormitanis erat ignotum : nam donatio talis loci , qualis est mons Peregrinus , latere non poterat , præsertim si fieret per reginam . Qua de causa , cum dicat Caietanus , Quæ de diva Rosalea scribimus , ex fama & seniorum traditione accepimus ; idque de Caietano profiteantur & sæpe inculcent Cascinus , Salernus aliique sententia nostræ oppositi : necesse est , ut etiam fateantur patroni clandestina fuga S. Rosaliæ , non modò auctoritatem Caietani , sed & antiquam traditionem novella opinioni suæ esse contrariam ; eamque non modò destitutam esse omni testimonio antiquorum ; sed omnibus monumentis antiquis , videlicet traditionibus , picturis , & cultu antiquo prorsus reddi improbabilem . Quin imò , si utriusque antri situm maturè expendamus , non improbabile videbitur , sacellum aliquod prope Virginis specum fuisse , in quo divina mysteria in gratiam ipsius celebrarentur , ne egredi speluncâ suâ cogeretur .

multa incerta supponunt ,

ne vel sic quidem evincunt , quod queritur ,

A geretur. Poterat id fieri in paterno agro Quinquenfi; poterat etiam in monte Peregrino, si hic Virgini donatus est à regina. Quod autem Sancta sculpsit, In hoc antro, non verò in hac eremo aut in hoc monte, se habitare decrevisse; nullo modo favet clandestina fuga; at utcumque insinuat, non fuisse solitam antro suo egredi, sed ibi constanter in vita solitaria permanere.

Incertum est, an subinde hominibus se ostenderit Virgo:

42. Hæc, erudite lector, diligenter disputanda censui, nihil de ceteris omnibus certi statuere intendens, nisi illud unicum, quòd sancta Anachoretis non sic omnibus hominibus incognita in specu sua vixerit, ut nullus eam sciret vivere. Verisimile quoque apparet, nomen ipsius, famam, & habitationem in specu passim fuisse nota vicinis, & maximè Panormitanis; at non aequè id certum. Sacrosanctis Ecclesiæ Sacramentis usam fuisse Sanctam, & sacro Missæ sacrificio assistere solitam tempore vitæ solitariae, mihi prorsus persuadeo; at omnino incertum, an speluncâ suâ in hunc finem soleret egredi; an verò hæc officia ante speluncam in sacello aliquo, aut in parte speluncæ ad eum usum destinata peragerentur. Aequè incertum, an accedentibus pia monita dederit; an verò neminem alloqui voluerit, ut sola caelestia meditaretur. De hisce, quæ incerta dixi, nihil ex antiquis monumentis probari potest, aut improbari. Scriptores non pauci aliter de iis locuti sunt, & contenderunt varia esse certa, quæ ego inter incerta reposui. Non pauci item prioribus scripserunt contraria; eaque similiter pro certis tradiderunt. At nostri instituti est, nihil pro certo habere, nisi idoneis probari possit documentis; nihil item ut certò falsum rejicere, nisi certa appareant falsitatis indicia: atque ab hoc instituto recedere non licet.

ex dictis statuatur de auctoritate imaginum Sanctæ.

43. Porro ex dictis statuendum est de auctoritate imaginibus S. Rosaliæ tribuenda. Nullam illis auctoritatem attribuere possem, si assentiret iis, qui volunt S. Rosaliam prorsus fuisse incognitam, quia secundum illam opinionem pictores nihil scivissent de Sancta gestis, & consequenter pinxissent meditationes suas, seu ea solùm penicillo expressissent, quæ ipsi fuissent commenti ut sanctæ Anachoretidæ congrua. Verùm cum illa sententia mihi improbabilis appareat, atque omnino existimem nonnulla Sancta gesta innotescere potuisse, eam picturis S. Rosaliæ negare nolim auctoritatem, quam picturis aliorum Sanctorum attribuimus. Tanta autem auctoritas non solet dari picturis; quanta Vita conscripta à coevo auctore aut suppare, cum pictores nimiam sumant licentiam, & sæpè, ubi nihil habent certi, incerta audacter penicillo exprimant. Ceterùm tanto major fides imaginibus debetur, quanto vetustiores sunt, & aetati Sanctæ propinquiores, præsertim si representent facta historica. Si verò ea represententur, quæ non solent hominum oculis patere, qualia sunt officia angelorum & Sanctorum; non satis firmum illa imagines præbent fundamentum, quo credamus, omnia peracta esse, sicuti oculis objiciuntur; sed plerumque pro allegoriis haberi debent. Ex antris demum & situ corporis inventi nonnulla collegit Cascinus, eaque suis locis examinabimus. Hactenus de monumentis valde ambiguis, ex quibus gesta S. Rosaliæ utcumque colligi possunt.

§ V. Disceptatur inter Siculos, an Sancta professa sit vitam monasticam, priusquam exorsa est vitam anachoreticam.

V Itam eremiticam seu anachoreticam duxit S. Rosalia, uti habet antiqua traditio, atque omnes omnino scriptores sine controversia admittunt. Verùm, cum prorsus obscurum sit & incertum, quo tempore, quoto aetatis anno, qua occasione ac quo demum modo vitam solitariam amplexa sit Virgo: cumque de gestis ipsius anterioribus nihil satis exploratum habeamus aut certum; de hisce omnibus in varias conjecturas abierunt auctores. Multi contendunt, Rosaliam fugâ clandestinâ ex adibus paternis vel ex aula regia se proripuisse, nullo mortalium conscio, atque ita ad speluncam primam, in qua vitam solitariam ordiretur, fuisse delatam. Volunt iidem Sanctam toto solitariae vitæ tempore latuisse incognitam, & ductu solius angeli à prima spelunca ad alteram fuisse translata; ac ne moris quidem tempore ulli innotuisse. Primus hujusce opinionis auctor videtur esse Cascinus ante laudatus, qui eam ex antiquis picturis hausit per conjecturas varias. Cascini auctoritatem secuti sunt alii scriptores multi, ita ut hæc opinio plures aliis omnibus patronos habere videatur, & passim magis invaluere. Verùm jam examinavi ex parte opinionem illam & præcedenti, ac resistavi eatenus saltem, quòd ostenderim Sanctam in solitudine sua non fuisse prorsus incognitam.

45. Altera sententia est, Rosaliam quidem duxisse vitam solitariam in antris & speluncis; at non ita absconditam omnibus, ut nemini prorsus esset cognita. Dubitare nequeo, quin hæc sententia fuerit Oslavii Caietani, qui gesta S. Rosaliæ ex traditionibus breviter enarravit, quantum pro documentorum penuria potuit. Verba ipsius ex Ms. exemplari dedi num. 34. Pro eadem sententia citari potest Officium proprium S. Rosaliæ, à summo Pontifice Benedicto XIII pro toto Sicilia regno approbatum. Nam licet in illo Officio clandestina fuga è domo paterna asseri videatur: nullibi tamen in eo asseritur, fugisse Virginem, nemine conscio; ac deinde semper omnibus incognitam in ipsa etiam morte mansisse. Quin potius insinuat, non fuisse omnino ignotam, cum ita habeat: Callidas dæmonum insidias... acriter sæviendo in se ferreâ catenâ, vigiliis & humi cubatione forti animo superasse; antiquæ icones significant. Nam auctor Officii antiquis iconibus auctoritatem tribuere non poterat aut debebat, nisi credidisset pictoribus illarum iconum de gestis S. Rosaliæ nonnulla innotuisse. Plures alios patronos habuit hæc sententia jam à tempore Cascini & Caietani, tantoque videtur priori opinione probabilior, quanto est antiquior, & cultui antiquo conformior, ut antea fusiùs probavi.

46. Tertia sententia, quæ etiam videtur Cascino antiquior, est eorum, qui existimant S. Rosaliam per vitam monasticam cæpisse, atque ex monastica vita ad anachoreticam esse progressam, sicut fecerunt alii Sancti Sanctæque com-

Alii volunt Sanctam clandestinâ fugâ ad eremum delatam, ibique mansisse ignotam;

E

alii credunt in spelunca sua non fuisse omnino incognitam;

F

alii existimant prius monasticam fuisse, deinde solitariam;

plures;

AUCTOR
J. S.

plures, qui legitima superiorum suorum auctoritate à monasterio ad eremum, aut ad cellam aliquam discedebant, ut ibidem vitam ducerent solitariam, & caelestia contemplarentur. Sententiam hanc ipsò Cascino antiquiorem esse, probant verba ipsius lib. 2 cap. 7, ubi Italicè scribit, qua reddo Latine: Unde magis miror aliquem credidisse de nobilissima virgine Rosalia, eam nimirum bonâ suorum veniâ ad solitudinem abiisse, & ita depictam fuisse, ac si suis valedixisset, præsentibus rege, regina & archiepiscopo Panormitano, subditque: Et, quod pejus est, dictum est, sed sine auctoritate aut probabilitate, eam reliquisse monasterium, & in solitudinem abivisse. Reprobat quidem Cascinus, si hoc loco interpolatus non est, opinionem de monastica Sanctæ vita, uti eadem improbat alii locis ejusdem Operis; atque assertam esse sine auctoritate aut probabilitate: at vel sic ostendit, eam suo tempore jam fuisse, imò & opinione sua de Rosalia planè ignota antiquiorem esse, præsertim si addamus verba ipsius de opinione incolarum Montis Regalis cap. 9 pag. 206, ubi agnoscit, argumentum aliquod iis suppetere, quo credunt S. Rosaliam etiam habitasse prope Montem Regalem, quoniam ostendunt vicinam plagam à S. Rosalia nomen antiquitus habere, & inferius esse aquam copiosam, que nomen habet à monacha. Addit deinde, illos existimare monacham illam & Rosaliam esse eandem Sanctam. Hi certè existimârunt, monacham fuisse S. Rosaliam, priusquam Cascinus ex meris conjecturis illam opinionem assereret, quod Rosalia planè fuisset incognita. Quin eodem rursus teste lib. 2 cap. 1 pag. 163, nonnulli affirmârunt S. Rosaliam non esse distinctam à Rosalia abbatisa, qua floruit initio seculi XIII, seu tempore Frederici II imperatoris. Rejicit opinionem utrorumque Cascinus sine multa disputatione; at ideo negare non potuit opinionem de vita monastica S. Rosaliæ antiquam esse. Hæc autem illius opinionis antiquitas magis patebit ex picturis antiquis, de quibus infra agemus.

47 Porro S. Rosaliam scriptis Opusculis Ordini suo Benedictino asserere conatus est Petrus Antonius Tornamira, Siculus Congregationis Casinensis. Edidit is anno 1668 Opusculum Italicè sermone scriptum, cui titulus est: Idea conjecturalis de vita S. Rosaliæ virginis Panormitanæ, monachæ & anachoretidis Ordinis patriarchæ S. Benedicti. Non videtur opinio in illo libello asserpta multos invenisse patronos, sed potius neglecta fuisse. Idem tamen auctor anno 1670 alium edidit libellum, in quo prædictam sententiam novis aliquot argumentis probare conatus est; at ne vel sic quidem multos invenit sibi consentientes. Et sanè scriptor ille multo plura intrepidè affirmat, quam probat aut probare potuit. Nonnulla tamen adduxit argumenta, qua de vita monastica S. Rosaliæ suspicionem movent, etsi clarè non evincant monacham fuisse, nedum Benedictini Ordinis. Nullus eo tempore memoratos libellos conatus est refutare, quod sciam: at constat, Rosaliam passim non fuisse agnitam pro Benedictina. Verim circa initium hujus seculi conscriptus est libellus sub fictitio nomine Demetrii Roscovizzi, quo S. Rosalia asseritur Ordini S. Basilii. Titulus Opusculi Italicè est: Breves rationes, quibus datur notitia de habitu S. Rosaliæ virginis anachoretidis Panormitanæ. Opusculum hoc vehementem excitavit amulationem quorundam, qui existimârunt aliquid de-

tractum iri gloria S. Rosaliæ, si crederetur per vitam monasticam gradum fecisse ad anachoreticam.

48 Hac de causa anno 1701 prodiit alius libellus sub nomine Andrea Perrucci, qui oppositam sententiam tuetur, & refutare conatur rationes pro vita monastica Basiliana S. Rosaliæ in dicto Opusculo allegatas. Dissimulare nequeo scriptorem hunc non eadem uti moderatione in disputando, quâ usus fuerat prior; majorique acrimonia quàm rationum pondere contra adversarium suum agere. Respondit huic Opusculo auctor prioris aut ipsius vindex sub nomine Cornelii Dextri; at istud Opusculum ad manus meas non pervenit. Porro anno 1703 alter contra monasticam S. Rosaliæ professionem libellus fictitio Jacobi Calafati nomine est editus, sive ab eodem, sive ab alio auctore, quod scire nihil attinet. Certè in toto illo libello, studiosè cum aliis perlecto, plus acerbitalis quàm solida rationis inveni. Hæc utriusque Opusculi acrimonia excitasse videtur auctorem primi libelli, seu vindicem professionis monastica S. Rosaliæ, ut acrius item responderet adversario, ejusque jaçantiam salibus quibusdam aspergeret. Itaque eodem anno 1703 edidit libellum nomine rursus fictitio Joannis Rossi, eique Italicè titulum fecit, Cerotto Specifico &c. Ad hunc demum libellum responsum est ab anonymo, qui idem verisimiliter est cum fictitio Calafato. Titulus Italicè hujus libelli est Responso generica &c. Auctor autem in præfatione conqueritur de acrimonia sui adversarii, suamque commendat in scribendo modestiam. Verum si quis sine præjudicio, ac sine amore aut odio, libellos utrimque scriptos diligenter perolverit, sicuti mihi fuerunt perlegendi, facile videbit, utrimque nimis acriter disputatum esse. Controversia tamen longius progressa non videtur, silente utraque parte, nisi quod Mancusius anno 1721 in Historia S. Rosaliæ asserere conatur monacham non fuisse.

49 Anno 1701, die 4 Januarii, illustrissimus dominus Ferdinandus de Bazan editum edidit, quod deinde impressum, & variis libellis insertum est, ut fidem detraheret fabulis, qua de S. Rosalia spargebantur. Mens hujusce antistitis non omnino clarè exposita est, nec satis liquet, quid edito suo prohibitum voluerit, ideoque verba ipsa juvabit subjungere: Quia apud nonnullos præsertim Ordinum Regularium, eò devotionis fervor erga D. Rosaliam Virginem Panormitanam devenit, ut etiam asseruerint, nunc D. Rosaliam S. Basilii magni Ordinem professam, monasteriumque sanctissimi Salvatoris hujus Urbis Panormi incoluisse, ibique multa gessisse; nunc Ordinem S. Benedicti, ac etiam D. Augustini: & ex vita cœnobitica in eremum secessisse; præterquàm quod alii etiam Ordines habitu suæ Religionis, præsertim in processibus, & altaribus eam insigniverint, multaque alia apochrypha, & vana effutiunt, & disseminant, quæ omnia tum antiquæ traditioni non consonant, tum Officio ejusdem Divæ, & Misæ à sacra Congregatione approbatis, Romanoque Martyrologio adversantur, ac vitæ eremiticæ splendorem, & præstantiam, quam scriptores extollunt, contemplativique suspiciunt demiranturque, obnubilant.

50 Ideo illustrissimus, & reverendissimus dominus meus D. Ferdinandus de Bazan archiepiscopus Panormitanus, ne quid admirabilis vitæ divæ Rosaliæ gestis, quæ juxta communem sensum

D
hinc acris
controversia
nata, variis
que libelli
scripti.

E

Edictum
antistitis
Panormita-
ni

F

de spectan-
tibus ad S.
Rosaliam,

§ VI. Rationes, quæ contra
monasticam vitam S. Ro-
faliæ afferuntur.

A fensum sunt recepta, detrahatur, vel temerè ad-
jiciatur, neve in futurum aliquid ponderis ha-
beant; vigore præsentis actus ordinat, providet,
& mandat, ut omnia gesta, acta, & inventa
(præter ea, quæ ex Officio, & Martyrologio
nobis innotescunt) eorumque relationes, hi-
storiæ, & quæcumque scripta typis data, vel e-
denda, aut calamo exarata, vel describenda,
nec non & imagines ab anno MDCCXXV impressæ,
vel quovis modo depictæ, aut fabricatæ in tem-
plis, aliisve in locis expositæ, & in posterum
exponendæ, quæ supradicta respectivè affirmant
& exprimunt, sint nullius roboris & firmitatis;
nullumque effectum in veritatis, & antiquæ tra-
ditionis præjudicium parere debeant & possint:
sed, (donec aliter ritè, & jure declaretur,)
divam Rosaliam eremiticam tantum vitam du-
xisse, ac paternæ domus opes, delicias, ac spem
majoris amplitudinis, ob propinquitatem, &
benevolentiam regum Siciliæ, contemptas cum
tetricæ rupis horrore, & asperitate commutasse,
& pro Christi amore paternum principatum, aul-
lamque profugientem in montibus, ac speluncis
solitariam, cælestem vitam duxisse, è regalibus
scilicet mundi deliciis in Quisquinæ & Pere-
grini montium solitudinem se transtulisse, pro-
ut ex Officio & Missa, ut suprâ, approbatis, &
Martyrologio Romano constat, omnino existi-
mandum, & in posterum afferendum, sub pec-
nis arbitrio Dom. suæ illustrissimæ & reveren-
dissimæ infligendis; quod, ut apud omnes in-
notescat, dictus illustrissimus & reverendissimus
dominus edictum etiam fieri mandavit. Un-
de &c.

B 51 *Ordinat illustrissimus dominus, ut omnia,
quæ de S. Rosalia scripta vel impressa sunt (præ-
ter ea, quæ ex Officio & Martyrologio nobis
innotescunt) . . . sint nullius roboris & firmitatis
&c. Itaque, si hæc verba in rigore exponen-
da sunt, quæcumque Caietanus, Cascinus, Au-
ria, aliique scriptores edito antiquiores, de S.
Rosalia scripserunt, nisi adoptata fuerint in Of-
ficio aut Martyrologio, tamquam nullius robo-
ris sunt rejicienda. Secundo cum omnia etiam
edenda . . . vel describenda declarentur nullius
roboris, fides detraberetur plurimis miraculis,
quæ de S. Rosalia narrantur à Mancuso aliisque,
quia Martyrologio Romano aut Officio non sunt
inserta. Verùm (etsi verba talem sensum infi-
nuant, si rigide sumantur) nequaquam proba-
bile est aut credibile, illam fuisse mentem anti-
stuitis, cum scripta Caietani & Cascini semper
magni fecerint Siculi; cumque Mancusus, li-
cèt partem edicti proferat in præfatione sua, plu-
rima scripserit de S. Rosalia, nec Officio nec
Martyrologio inserta. Quapropter verisimile est,
antistitem tantum voluisse monere subditos suos,
ne faciles præberent aures iis omnibus, quæ eo
tempore de S. Rosalia scribebantur, & solum ut
certam crederent vitam illius eremiticam, cete-
raque in lectionibus Officii aut in Martyrologio
asserita. Verùm quidquid sit de mente antistitis
Panormitani, controversia, qua de agimus, ma-
gis agitata fuit post istud edictum, quam um-
quam antea.*

quod est ob-
scurius.

C 53 *Primum argumentum Mongitorii desu-
mitur à traditione ecclesie Panormitana, cui re-
pugnare contendit opinionem de monastica vita
S. Rosaliæ, uti etiam voluerunt omnes alii ejus-
dem cum eo sententiæ patroni. Probationem su-
mit ex Cascino, qui lib. 2 cap. 21 pag. 299 ita
habet: Quemadmodum constantissima fuit tra-
ditio de S. Rosalia, quod fuerit solitaria; sic
nulla umquam fuit traditio, nec ullum umquam
verbum auditum est de ipsius habitu, vel quod
fuerit monacha alicujus religionis. Idem lib. 2
cap. 1 pag. 164 sic loquitur: Quia illa non fuit
monacha, sed solitaria, & (sicut dicemus) una
ex anachoretidibus illis maxime abditis, de qua-
rum personis pauca possunt innotescere, nisi
per aliquam dispositionem divinam; quod si mo-
nacha fuisset, religiosi illius Ordinis, cui fue-
rat adscripta, ipsius rationem habuissent; & ta-
men in nullo Ordine ipsius habetur memoria.
Hæc ultima verba novum suggerunt argumen-
tum. Addit hæc Mongitorius auctoritatem Vin-
centii Auria, qui in Vita S. Rosaliæ pag. 54
affirmat, constantissimam esse traditionem, nihil
sciri de Sanctæ habitu aut vita monastica, sed
solum de vita eremitica. Ad hoc argumentum
tam Basiliani quam Benedictini instituti defen-
sores respondent, in Ordinibus istis antiquam esse
traditionem de S. Rosalia, olim sui Ordinis alum-
na. Proferunt etiam inscriptiones aliæque, qui-
bus eam traditionem probare nituntur. Verùm
nihil hæcenus vidi prolatum, quod corporis in-
ventione sit antiquum, aut certe nihil, quo pro-*

Quanto diutius & studiosius examinavi li-
bellos pro vita monastica S. Rosaliæ asse-
renda exaratos, aut scriptos ad illam oppugnan-
dam, tanto magis de illa re dubitare cœpi,
tantoque clarius perspexi, de incerta illa contro-
versia nihil certi posse statui. Rationes quidem
varia ab utraque litigantium parte afferuntur;
sed nulla tam efficaces sunt, ut omnem eximant
dubitationem. Præter libellos impressos acceffe-
runt dissertationes manuscriptæ, à viris eruditissimis
compositæ nobisque transmissæ. Pro monastica pro-
fessione disseruit P. Hieronymus Justiniani Socie-
tatis Jesu parvi eruditione & modestiâ, senten-
tiam suam nostro judicio submittebat. Scripta Ju-
stiniani ad nos missa vidit in Sicilia eruditus ca-
nonicus Panormitanus, Antoninus Mongitorius,
libris editis notissimus, qui miram eruditionem
& magnam in colligendis monumentis de S. Ro-
salia industriam P. Justiniani agnosci & prædica-
t: at sententiam illius improbat & refutare
conatur missa ad nos dissertatione Ms., cui &
alteram adjunxit ad refutandam sententiam Tor-
namira, qui Rosaliam Benedictinis attribuit,
cum Justinianus pugnet pro Basilianis. Porro
cum Mongitorius & Justinianus questionem lon-
gè rectius multoque modestius tractaverint, quam
præcedentes, quorum Opuscula sunt impressa;
horum præcipue rationes allegabo, quanta possum
brevitate; addam tamen, quæ apud alios oc-
current notatu digna, quæque ipse pro alterutra
parte invenire potero.

Disputatio
de vita Sanctæ
monasti-
ca admodum
est ambi-
gua:

E

primum ar-
gumentum
contra vi-
tam mona-
sticam ex
traditione
petitum:

F

Septembris Tomus II.

FACTORE bare possunt, traditionem de S. Rosalia in suo
I. S. Ordine fuisse ante corporis inventionem. Alio
igitur modo ad istud argumentum respondendum
est.

quid primò
ad istud re-
sponderi
possit,

54 Supponamus tantisper initio seculi xvii ante
corpus inventum, seu quando scribebat Oeta-
vius Caietanus, nullam viguisse traditionem de
monastica vita S. Rosaliæ, quemadmodum Caietanus
de illa traditione nihil memoravit. Nonne
responderi potest, nullam quoque eo tempore su-
perfuisse traditionem de regia stirpe S. Rosaliæ,
quam solùm ex inventa inscriptione Quisquinen-
si collegerunt eruditi Siculi? Nam quod in Opere
Caietani impresso legitur de nobili genere, quod
regiam familiam propinquitate attingeret, in Caietani
Ms. non habetur, sed de familia S. Rosaliæ
ibidem dicit: Plerisque ROSA LEA creditur
dicta, quòd ex LEA familia fuerit. Si igitur eru-
diti Siculi familiam regiam S. Rosaliæ, etiamsi
nulla tempore Caietani de ea vigeret traditio,
certam tamen credunt ex inscriptione Quisquinen-
si; cur vitam monasticam, si certò aut proba-
biliter hauriri possit ex monumentis inventis,
defectu traditionis tempore Caietani vigentis om-
nino negandam existimant? Potuine stirps re-
gia sine ope traditionis antiqua certò probari:
vita verò monastica ne probabiliter quidem, nisi
illa traditio accesserit? Id sanè non existimabit,
qui omnia sine prejudicio & pari crisi examinare
voluerit. Itaque non esset omnino neganda pro-
fessio monastica S. Rosaliæ, etiamsi ita prorsus
desinita esset antiqua traditione, quemadmodum
desinitum fuit genus regium. At magna etiam
hic est disparitas: nam vita monastica nec est con-
tra antiquam traditionem, nec omnino antiqua
traditione desinitur, ut facile probari potest;
si consideremus, non quid in hominum memoria
conservatum esset tempore Caietani, sed quid in-
sinuetur antiquis monumentis, ex quibus anti-
quam traditionem maxime discimus.

quid rectius
secundò,
exponitur.

C

55 Nullam fuisse traditionem contra mona-
sticum institutum S. Rosaliæ, satis patet, quia
vigeat solam traditio de solitaria Sancta vita,
qua frequenter inchoatur post monasticam. Ne-
gat quidem Cascinus vitam monasticam, sed nul-
lum pro opinione sua laudat auctorem: asserit
traditionem non haberi de vita monastica; at
nullibi quoque affirmat, nec verè affirmare po-
tuit, traditionem haberi de inchoata vita solita-
ria per fugam clandestinam, aut sine pravia vi-
ta monastica. Clandestinam illam fugam ex levi-
bus conjecturis asseruit Cascinus sine traditione,
sine ullo auctore pravio; nec tamen conquesti sunt
Siculi, factum tam extraordinarium sine tradi-
tione affirmari. Cur itaque conqueri magis pos-
sunt, alios assignare viam magis ordinariam,
magisque probatam, quàm vita eremitica solet in-
choari? Porro, ut jam monui, vita monastica
S. Rosaliæ non videtur antiqua traditione carè-
re: nam illius defensores meritò dicere possunt,
traditionem illam insinuari per plures imagines,
partim à Cascino memoratas, partim à Torna-
mira, in quibus Sancta expressa cernitur, mo-
nastico habitu induta. Etenim, cum gesta S. Ro-
saliæ maxime fuerint colligenda ex antiquis ima-
ginibus, uti Cascinus fatetur; imagines seculi
xiii, & seculorum sequentium ante inventionem
corporis, magis ostendunt, qualis sit antiqua
traditio de Rosalia, quam illam nobis docere pos-
sint varia Siculorum opiniones, quæ demum se-
culo xvii natae sunt ex conjecturis Cascini. Con-
jectura enim Cascini ob eruditionem & auctori-

tatem viri praclari placere quidem potuerunt Si-
culis, uti revera plerisque placuerunt; at idcirco
necdum vim habere possunt antiqua traditionis,
nisi quatenus antiqua traditioni conformes repe-
riuntur. Imagines verò antiqua, quia veterum
scriptorum defectum utcumque supplent, anti-
quam de S. Rosalia traditionem maxime docent.
Liceat igitur concludere, vitam monasticam non
repugnare antiqua traditioni ecclesie Panormita-
nae, sed solùm opinioni Cascini à multis appro-
batae, & communiori apud Siculos.

56 Jam verò si quis mentem Cascini accura-
tius investigare voluerit, facile deprehendet, i-
psam de vita monastica S. Rosaliæ saltem du-
bitasse, & forsitan editori Operis potius quàm Ca-
scino attribuendos esse locos istos, in quibus vita
Sancta monastica durius negatur. Quippe lib. 2
cap. 21, ubi agit de externa effigie & habitu S.
Rosaliæ, omnibus aliis picturis praefert imagi-
nem Marturanensem ad formam Sancta utcum-
que investigandam: & mox pag. 311 vestes re-
ligiosas eidem imagini attribuit, uti & aliis dua-
bus. Deinde pag. 312 querere incipit, utrum
vestitus, illa imagine expressus, magis faveat
Benedictinis, an Basilianis, totque accumulat
rationes pro utroque Ordine, ut credi possit, Ca-
scinum suspicatum esse S. Rosaliam ex alterutro
Ordine ad eremum se contulisse, praesertim cum
non ignoraverit institutum illud anachoreticum,
ad quod pervenitur post vitam monasticam; sed
de illis anachoretis scribat cap. 10 pag. 211. Pro
Benedictinis autem allegat benevolentiam comi-
tum Marforum & regum Sicilia erga Benedicti-
nos, conditaeque hinc cœnobio. Tum loquens de
monasterio Panormitano, de Eremitis dicto, ita
concludit: Omni modo erat monasterium, ut
credo, Benedictinum, & fundatum à tempore
S. Gregorii, sanctorum virorum schola, ac eo
tempore à regè Rogerio instauratum; ac viciniâ
suâ apud aulam, exemploque istorum Patrum
poterat virginem Rosaliam ad illam professionem
invitare, maxime eremitarum nomine, cuius er-
rat tam studiosa. Hæc verba non videntur esse
viri eruditi, qui sententiam de vita monastica
S. Rosaliæ repudiat ut prorsus improbabilem;
ideoque credi potest, absolute repudiatam non es-
se à Cascino.

57 Hanc suspicionem auget disputatio ipsius,
qua pro Basilianis mox sequitur. Observat primò
Basilianus item habuisse monasterium regio pala-
tio vicinum, aliaque multa in Sicilia tam viro-
rum quàm mulierum: atque ex ea observatione
rectè infert, perperam differuisse eos, qui nega-
verant tempore S. Rosaliæ Basiliana fuisse mona-
stera in Sicilia, ut dicerent habitum Benedicti-
num gestatum fuisse à Sancta. Observat secundò
prope Basilianum monasterium, quod dicebatur
S. Maria la Grotta, multas fuisse speluncas, in
quibus habitaverant antiqui Christiani tempore
persecutionis. Deinde ita pergit: Hac de causa
poterat memoratum monasterium esse gratum S.
Rosaliæ, priusquam ad eremum abiret, cum ob
venerabilem memoriam antiquorum Christiano-
rum, tum ob virtutem religiosorum Basiliano-
rum, qui illud incolebant, eique esse poterant
vitæ spiritualis magistri. Adducit quoque appari-
tionem S. Rosaliæ in istius monasterii ecclesia;
aitque ideo verisimiliter in illa potius ecclesia
quàm in alia apparuisse, quòd ibidem prima
jecisset spiritualis vite fundamenta, quòdque vel-
let ostendere se amantem esse instituti eremitici,
quod illic olim vigerat. Post quedam tertio ob-
servat,

D

Cascinus
opinionem
de vita mo-
nastica

E

F

non videtur
repudiâsse
ut certò fal-
sam,

A servat, tam habitum Benedictinum quam Basilianum potuisse gratum esse S. Rosaliæ ob asperitatem suam; rursusque rejicit opinionem illorum, qui negaverant Basilianos gestasse capitulum, ut habitum Benedictinum S. Rosaliæ attribuerent, non Basilianum. Similiter rejicit argumentum, quod pro Basilianis contra Benedictinos assumi poterat ex forma habitus Græca, que cernitur in tabula Marturanensi; quia omnes illius ecclesiæ imagines pictæ formam Græci vestitus representant.

sed potius
affirmare
noluisse,
quia non
satis poterat
probari.

58 Disputat quidem hæc solùm Cascinus, nisi hic quoque sit interpolatus, ut inquirat in habitum, non verò in professionem S. Rosaliæ, ac si voluisset dumtaxat vestitum alicujus Ordinis religiosi assumere, non tamen institutum. Verùm nonnullæ rationes allegata ostendunt, Cascinum verisimiliter non caruisse suspitione aliqua aut dubitatione de professione Virginis religiosa, sed non invenisse rationes satis convincentes ad eam professionem omnino affirmandam. Quin imò, etiamsi initio sepe dixerat, vestem tabula Marturanensis esse Religiosam, ideoque tam multa de Benedictinis & Basilianis ratiocinatus fuerat;

B postea pag. 316 aut ipse, aut ipsius interpolator, sic loquitur: Ad affirmandum, habitum fuisse religiosum (quem gestavit Sancta) firmiter de-fideratur fundamentum; & multo magis ad dicendum, monacham revera fuisse alicujus Ordinis Religiosi. Ultima hæc verba mihi videntur rectè exprimere mentem Cascini, qui solùm non admittit vitam monasticam S. Rosaliæ, quantum colligi potest ex omnibus simul sumptis, quæ de hac questione disseruit, quòd fundamenta non inveniret satis solida ad Sanctam alicui monasterio attribuendam.

Secundum
argumen-
tum præce-
denti ur-
gentius:

59 Restat solvendum argumentum Cascini, qui allegatus num. 53 ait, memoriam S. Rosaliæ in nullo Ordine haberi, indeque colligit monacham non fuisse. Hoc argumentum minimè contemnendum est, sed ceteris omnibus fortius militat contra professionem monasticam S. Rosaliæ, si rectè deducatur. Quippe si monacha fuit, mirum est, corpus ipsius post mortem mansisse in monte Peregrino, & translatum non esse à monachis ad aliquam ecclesiam; mirum est, non plura de vita & gestis ipsius innotuisse per Ordinis ejusdem Religiosos; ac denique mirum est, memoriam Sanctæ non fuisse magis conservatam majorique veneratione cultam in Ordine, quem fuerat professa. Solent enim Ordines monastici memoriam Sanctorum suorum magis conservare magisque venerari, quam servetur subinde memoria eorum, qui ad neminem singulari titulo pertinent, ideoque facilius oblivioni dantur. Negari non potest, hæc mira esse & non admodum apparere verisimilia. Certum tamen ex hisce observationibus fieri nequit, Rosaliam non fuisse monacham, quia variis casibus ignotis corpus in monte, seu in spelunca, manere potuit sepultum, & memoria Sanctæ obsolescere etiam apud monachos ejusdem Ordinis. Potuit corpus sepeliri in eadem spelunca, in qua vixerat Sancta, quia non statim post mortem constabat de sanctitate, etiamsi vita eremitica, austera ac pia satis esset nota; & quia locus ipse aptior erat ad sepulcrum defunctæ præbendum, quam habitationem viventi. Potuit Deus ipse singulari providentia prohibere, ne corpus inde amoveretur, seu illud reddendo immobile, uti non rarò factum est de aliis Sanctis, seu voluntatem suam alio quopiam modo nobis incognito declarando.

Potuit demum multis aliis modis contingere, ut corpus sepeliretur & maneret in spelunca, in qua solitariam vitam duxerat Sancta: at lubens fateor veram causam ignorari.

60 Quod verò Ordo ille monasticus, quem ante vitam eremiticam professa fuisset S. Rosalia, hujusce Sanctæ memoriam non conservaverit, mirum esse fateor, at nec incredibile nec sine exemplo. Nolim hic multa accumulare ejusdem oblivionis specimina; at unum non minus mirabile, & tamen indubitatum, non prætermittam. Ad diem 2 Septembris egi de S. Nonno pro-posito monasterii montis Soractis, cujus memoria in proprio ipsius monasterio ita prorsus perierat, ut non solùm ibidem omni veneratione & cultu ecclesiastico careret; sed ut monachi Soractis etiam ignorarent Sanctum Frisingam in Bavaria, quò corpus fuerat translatum, solenniter celebrari. Quin imò, ut legi potest tom. 1 Septembris ex propria Soractensium clericorum & monachorum confessione, dum singulis annis audiebant prælegi elogium S. Nonno ex Martyrologio Romano, admirabantur, & sæpe colloquebantur suspirantes & dolentes, quòd de hujusmodi Sancto in dicto monte, ubi vitam degit, nullum festum ageretur, nec ejus sacrum corpus, ejusque sanctæ reliquæ, ubi extarent, sciretur, & in hoc statu tot annorum secula præterierunt. Hæc oblivio est tanto magis miranda, quòd S. Gregorius Magnus gesta nonnulla celebriora S. Nonno narrasset in suis Dialogis, ita ut hujus memoria minùs faciliè excidere posse videretur. Jam verò si memoria S. Nonno, non obstantibus S. Gregorii scriptis, excidere potuit apud monachos Soractenses; cur idem fieri non potuit de S. Rosalia apud monachos Siculos, etsi certò constaret monacham fuisse, quemadmodum constat de S. Nonno? Sanè facilius memoria S. Rosaliæ apud suos perire potuit quàm S. Nonno; quia nullum de illa exstat scriptum antiquum, de Nonno verò elogium habemus ex S. Gregorio. Itaque rationes ejusmodi non everunt fundamenta, quibus nititur vita monastica S. Rosaliæ, modo hæc satis sint solida; præsertim cum eadem ferè difficultates sint in contraria opinione. Nam aequè quæri potest, cur cultum olim latè sparsum refrigescere siverint Panormitani, cur corpus in spelunca manere permiserint, si locus sepultura olim fuit cognitus, ut verisimile est ex sacello ibidem constructo.

ad quod ta-
men utcum-
que respon-
deri potest.

E

F

61 Aliud argumentum contra monasticam professionem S. Rosaliæ aliqui objiciunt, illudque magis facere videntur. Verisimile non est, inquit, S. Rosaliam, si monacha fuisset, obtinere potuisse licentiam deserendi monasterium, & includendi se solam in spelunca tam horrida, tamque procul Panormo distita, qualis est Quisquina. Calafatus, qui ita ratiocinatur pag. 73, adjungit, nullum adduci posse exemplum, quo doceamur, aliquam seculo XII talis instituti fuisse anachoretidem prope Panormum aut in reliqua Sicilia. Verùm faciliè respondebunt contraria sententia patroni, verisimiliter & credibilius esse, virginem aliquam, postquam rigori monastica disciplina se assuefecit, licentiam includendi se horrida spelunca obtinuisse à suis superioribus; quàm virginem se proripuisse ex adibus paternis, nemine conscio, ut in speluncam se abderet, & deinceps toto vita tempore nemini innotesceret. Stirps nobilis & regia, quæ S. Rosalia creditur nata, aequè repugnat verisimilitudini fugæ clandestinæ quàm vita solitaria supe-

Tertium ar-
gumentum
nullius pon-
deris.

AUCTORE
J. S.

rionum licentiâ suscepta. Si verò consideremus, uter ex duobus vitam anachoreticam exordiendi modus humana & divina prudentia legibus magis sit consentaneus; omnes fateri cogentur, talem fugam omnibus prudentia regulis esse contrariam, nec posse à temeritate excusari, nisi solo instinctu Spiritus sancti. At idem non pronuntiabunt de vita anachoretica, si inchoetur à monacha diu exercitata, superioribus consentientibus, licet vel sic quoque suscipiatur Spiritu Sancto impellente. Itaque non video, quam vim habeat istud argumentum, cum mirabilia multa necessario admittenda sint in vita S. Rosaliæ, si hoc modo siue alio ad solitudinem se contulerit; cumque longè magis miranda sint, quæ propugnantur ab adversariis vita ipsius monastica, quàm quæ afferuntur à patronis opposita sententiæ. Quod additur de seculo XII, frivolum est: nam eo seculo mulierum reclusarum aut solitariarum exempla facile adduci possent, si exemplis controversia esset dirimenda.

B
Observatio
auctoris,
quæ utri-
que senten-
tiæ certitudo
abjudica-
tur.

62 Mihi alia argumenta contra monasticam Sanctæ vitam allata, quia prorsus mihi inutilia videntur ad propositum, atque unam solum adjungo observationem. Monastica vita S. Rosaliæ certò affirmanda non est, nisi ostendatur rationibus certis, aut probetur iis monumentis, de quibus dubitare non licet. Atqui nulla potest afferri auctoritas tanta, nulla ratio tam certa, nullum monumentum tam evidens, ut vel auctoritate, vel ratione, vel ullo monumento antiquo certum fiat, S. Rosaliam in ullo umquam vixisse monasterio. Itaque qui vitam Sanctæ monasticam tanquam certam asserere voluerunt, plus affirmarunt, quàm probare potuerunt aut possunt. Nullum autem afferri argumentum certum & evidens, quo vita monastica certò ostendatur, clarè patebit inferius, ubi contraria partis argumenta elucidabo. Ad hanc observationem responderi poterit, subinde multitudine argumentorum probabilium aliquid satis videri certum, etsi argumenta singula non sint talia, ut rem possint facere certam: atque id locum habere in hac controversia. Fateor id aliquando contingere in rebus historicis, multaque haberi pro certis aut quasi certis, etsi uno aliquo argumento evidenti nequeant probari. Verum id solum fieri solet, quando multitudo illa argumentorum probabilium vim suam non amittit argumentis contrariis: at cum argumentis probabilibus aequè ferè probabiliter opponuntur, uti fit in hac controversia, nimis contentiosè agit, qui sententiam suam pro certa haberi desiderat: nam, rebus ita se habentibus, major solum probabilitas pro alterutra parte haberi potest; quæ autem apparent tantum magis probabilis, nec certa sunt, nec semper vera. Hisce observationibus præmissis, quæ ad utriusque sententiæ patronos aequaliter spectant, subjungam argumenta, quæ pro vita monastica allegantur, ut ex iis eruditus lector judicet, non quid certum sit, sed quid magis appareat probabile aut verisimile.

§ VII. Rationes pro vita monastica S. Rosaliæ, quæ ab imaginibus ipsius peti possunt.

Prima ratio, quæ facit pro monastica professione S. Rosaliæ, petitur ex imaginibus, in quibus representatur monastico habitu induta. Cascinus hoc argumentum suggerit, aliud quidem agens, multa tamen ad propositam nostram scribens. Verba ipsius lib. 2 cap. 21 Latine red-dita subjungo: Minus forsan difficile fuit de interna imagine S. Rosaliæ dicere, quàm futurum sit loqui de externa; quandoquidem certò affirmare non possumus, quænam inter omnes antiquas imagines vultu & habitu ei sit maximè similis. Unde, quemadmodum deficientibus scripturis in aliis rebus vitæ ipsius, ad picturas conversi sumus, ita & hic faciemus; & quidem majori ratione, quia quanto viciniore fuerunt ætati, in qua floruit, tanto magis debebant tunc sciri, non quidem gesta ipsius, quæ tempore deinde oblivioni data sunt, sed præcipuè figura corporis & vestitus. Deinde, ubi observârat, argumenta semper peti solere ex picturis, dam scriptura deficiunt, sic prosequitur: Porro effigies omnium aliarum antiquissima, aut saltem inter vetustissimas numeranda, maximèque honorabilis venustate sua, non levi, sed gravi, non artificiosa, sed simplicitate augusta, de qua diximus & dicemus iterum, est in tabula monasterii Marturanensis. Quapropter, quia illam merito habere possumus pro maximè simili ipsius (Sanctæ,) istam primam inter imagines nostras æri incidendam curavimus, ut ex ea capiatur bona aliqua conjectura. Hac verba satis indicant, quanto in pretio Cascinus habeat effigiem illam, & quidem præcipuè, ut externa Virginis figura & vestitus ex ea probabili conjectura cognoscatur.

Imago S.
Rosaliæ,
quæ ceteris
præfert
Cascinus,

64 Imaginem verò illam pag. 311 & 312 ita describit: Religiosus vestitus S. Rosaliæ est in tabula vetustissima monasterii supradicti Marturanensis, quæ non minus debet esse antiqua quàm trecentis & septuaginta annis, cum simul eò perlata credatur cum testamento & hereditate Theophaniæ supradictæ, quæ est anni MCLVII, & forsan citius. Hujus exemplar fidelissimè exprimendum curavi. Vide, studiosè lector, effigiem ipsam hinc junctam. Cascinus deinde de ea sic pergit: Nigrum habet caputium & velum capitis, præterquam quòd nonnihil albescat ex bombycino crispo, quo duplicatur, candido aut lineato. In pectore habet vestem satis angustam, quam vocant patientiam*, opere Phrygio distinctam; pallium verò gestat rubrum, & globulis aureis ornatum. Sinistra manu tenet crucem auream, transtro gemino affectam, quali utuntur patriarchæ; dexteram verò aliquantulum attollens, palmam nobis obvertit tamquam in signum protectionis. Hac data descriptione, asserit Cascinus aliam similem imaginem, sed minus vetustam, penes se esse, ubi S. Rosalia conjuncta est cum S. Roccho tamquam patrona contra pestem. Hasce verò utriusque differentias assignat. In secunda scapulare non est acu phrygia pictum, ut in prima, sed quasi lineatum. Crux autem, quam similiter tenet manu sinistra, non habet geminum stipitem transversarium, sed unum dumtaxat.

ex opinione
ipsius vesti-
tium habet
monasticum,F
* al. scapu-
lare

Præ-

S. ROSALIÆ VIRGINIS PANORMITANÆ EFFIGIES.

*Ex tabula omnium antiquissimâ Panormitani Monasterij Marturanensis.
et alijs.*

I

A Præterea dua rosa habentur ad extremitates crucis, & tertia supra velum in medio frontis. Hæc jungit duas alias, in quibus etiam apparet habitus monasticus: Verum, inquit, in nulla cernitur perfectus habitus religiosus. Hæc ultima verba adjecisse videtur Cascinus, quia purpuram, aurum, & opus phrygionicum non existimavit convenire vestimenta religiose, prout certum est de auro & opere phrygio; at non aequè certum de colore purpureo seu rubro, ut videbimus.

qui valde similis est vestitu monialium S. Basilii alibi expresso.

65 Laudatus jam Justinianus cum aliis existimat, descriptum modo prædictæ imaginis habitum exactè convenire cum habitu antiquo monacharum Græcarum Ordinis S. Basilii. Ipsius autem opinio tanto mihi probabilior apparet & verisimilior, quanto clariùs perspicio, habitum antiquum monialium Ordinis Basiliani eodem ferè modo exprimi in Catalogo Ordinum Religiosorum Philippi Bonanni Societatis Jesu part. 2 figurâ 13; uti & in Historia Ordinum monasticorum Hippolyti Helyot tom. 1 pag. 231. Certum quidem est globulos aureos, & ornatum acupictum non esse vestium religiosarum. At illa ornamenta esse adjeciticia, quibus verisimiliter Sanctæ gloriæ significatur, omnino dicendum videtur; quia & in aliis multis picturis videmus, vestes Sanctorum, quos constat Religiosos fuisse, segmentis aureis esse distinctas ad ornatum, quo gloria eorum indicari potest. Purpureum seu rubrum pallium Religiosis item abjudicavit Cascinus pag. 312, crediditque colorem illum item esse adscititium ob nobilitatem seu stirpem regiam, seu ad gloriam designandam. Si hæc conjectura esset vera, nihil evinceret contra vestes monasticas, quas in dicta pictura gestat S. Rosaliæ imago, cum colorem suam libertate mutare potuerit pictor, quemadmodum scapulare opere phrygio exornavit, ut ornamentis gloriæ Sanctæ designaret, & formam vestium statum monasticum. At mox videbimus colorem rubeum non videri prorsus inusitatum fuisse monialibus.

66 Nunc verò accipe, studiose lector, quam exactè vestimenta omnia, in effigie & descriptione Cascini assignata, congruant monialibus profectis Græcis, quæ vocantur magni & angelici habitus, eo quod ceteris majorem perfectionem profiteantur. Si inspiciamus Euchologium seu Rituale Græcum, quod edidit notisque illustravit Jacobus Goar Ordinis Prædicatorum, videmus monachos Græcos in tres ordines distingui, in novitios videlicet, in proficientes, qui vocantur μικροὶ ἁγῶν vel μικροῦ ἁγῶν id est, parvi habitus, & in magis perfectos seu ad majorem perfectionem aspirantes, qui μεγαλοὶ ἁγῶν ἁγῶν id est, id est, magni & angelici habitus. Eadem est distinctio monialium; & pro diversis istis gradibus vestimenta quoque sunt diversa, prout etiam videri potest apud Helyotum supra laudatum tom. 1 cap. 19, ubi tria illa vestimentorum genera pro viris per totidem figuras exprimit. Porro vestimenta eorum, qui sunt parvi habitus, sunt tunica, cingulum, pileus, pallium & sandalia. Qui verò magni habitus sunt, pro pileo habent cucullum, & insuper induuntur analabo, ut ibi vocatur, seu scapulari aut patientiâ, ut alias dicitur. Videri hæc possunt apud Goarum in Officio parvi habitus pag. 478, & in Officio magni habitus pag. 510. Observat autem laudatus Goar pag. 498 eadem fieri in consecratione monachorum & monacharum, exceptis paucissimis, quæ non spectant ad propositam nostram.

67 Hæc observatis, facile probari potest, in memorata S. Rosaliæ effigie conspici vestimenta omnia, quæ dabantur perfectioribus, excepto cingulo, quod pallio tegitur, ideoque cerni nequit. Conspectum enim tunica, pallium, scapulare & cucullus muliebris, seu caputium, quo caput tegitur: nam per cucullum in prædicto Officio intelligi caputium seu capitis tegmen, patet ex verbis, quæ leguntur in Officio, dum cucullus imponitur: Frater noster N. induitur cucullo simplicitatis, in galeam sive pileum spei salutaris. Cassianus lib. 1 de Habitu monachi cap. 4 de cucullo ita habet: Cucullis namque perparvis usque ad cervicis humerorumque demissis confinia, quibus tantum capitâ contegant, indefinenter diebus utuntur ac noctibus. Figura quidem cuculli vel caputii muliebris, quod potest etiam velum vocari, differt à cucullo virili; at id non repugnat proposito nostro. Quod verò spectat ad cingulum & sandalia; primum in effigie conspici nequit, cum pallio obtegatur: sandalia verò qualia sint in eadem effigie, non satis distinguitur, nec magis certò scitur, qualia in usû fuerint antiquis monialibus tempore S. Rosaliæ, ita ut hæc nec obesse possint nec prodesse. Verum cucullus, seu capitis velum, & scapulare, præsertim cum tunica jungantur & pallio, manifestè evincunt; vestes prædictæ imaginis esse monasticas, prout indubitanter pronuntiavit Cascinus, & quidem esse habitum monialium Græcarum magni & angelici habitus. uti partim asseruit laudatus Cascinus, & ulterius evincit scapulare & cucullus.

68 Quin & crux, quam manibus tenet, etiam insinuat, Rosaliæ hic representari in habitu Basiliano: effigies enim antiquæ monialis Basiliana num. 65 assignata apud Bonannum & Helyotum similiter crucem manu tenet, sicut & reliqua vestimenta ejusdem sunt formæ. Nec obstat, quod ibidem sit crux communis, in effigie verò Rosaliæ crux sit gemino transtro affecta: ipse enim Cascinus pag. 319 dubitat, an revera sit crux gemini transtri, cum superior stipes transversus possit titulum crucis designare; aut, si ille stipes revera sit ipsum crucis transtrum, inferior stipes transversus designare possit locum, in quo pedes cruci affigebantur. Deinde Cascinus pag. 312 memorat aliam effigiem S. Rosaliæ, quæ iisdem vestimentis insignita crucem habet simplicem. Rectè igitur affirmavit Cascinus, habitum prædictæ imaginis esse Græcum & monasticum. Verum contraria sententiæ patroni, qui alias auctoritatem Cascini plurimi faciunt, hic eam libenter vellent infringere: negant enim habitum illum S. Rosaliæ esse monasticum, & volunt omnino esse symbolicum. Ne autem Cascinum prorsus videantur deserere, licet id re ipsa faciant; observant eum pag. 312 dixisse, in nulla imagine cerni habitum perfectum monasticum. At verisimiliter ita loquitur, quia habitus monasticus aliis ornamentis adscititiis auctus est; sed ea de causa habitus ille non desinit esse monasticus, cum aliandè certò sciamus Sanctam Virginem, postquam mundum reliquit, nec auro nec opere phrygio nec purpurâ pretiosâ ornata fuisse. Ea igitur ornamenta solùm adjecta à pictore videntur, ut gloriæ aut nobilitatem Sanctæ iis indicaret & honoraret.

69 Restat ut examinemus, an color rubeus aut purpureus, qui in pallio S. Rosaliæ conspicitur, haberi etiam debeat inter ornamenta illa adscititiâ, uti credidit Cascinus. Laudatus autem

AUCTORE J. S. cujus singula partes, quæ cerni possunt, apparent in dicta imagine.

ita ut videatur habitus Basilianus adscititiis ornamentis auctus.

Tornachis

AUCTORIBUS Tornamira in Responsis ad octo interrogaciones J. S. pag. 85 & seq. ostendit, colorem rubrum seu roseum, aut potius subrubrum, non fuisse prorsus inusitatum in vestimentis sui Ordinis Benedictini. Allegat ad id probandum antiquas picturas, in quibus eo colore vestium expressi cernuntur Benedictini. Scribit ex Benedictino Esteno rufis olim vestimentis usos fuisse Benedictinos monasterii Reomensis in Gallia; atque ex Silvestro Maurolyco in Mari Oceano Religionum pag. 150 eundem colorem antiquis Cisterciensibus attribuit. Quin & restatur in suo monasterio Gregoriano Panormi olim Fratres quosdam roseo colore fuisse vestitos, atque ex iis senem quemdam decrepitum circa annum 1642 sibi fuisse notum, qui eodem pergebat uti colore. Concilium Tolentanum x etiam ostendit, colorem rutilum non fuisse inusitatum monachis: nam viduas religiosam vitam professuras capit. 4 jubet religiosa veste indui, atque eam ita describit: Ut autem deinceps nihil devocetur in dubium, pallio purpurei vel nigri coloris caput contegat ab initio susceptæ religionis.

B 70 Audiamus, quo modo ante disceptationes Sicolorum hunc locum scriptores præclarè intellexerint. Goar locum citans pag. 498 intelligit subrubrum pallium, additque verba S. Athanasii lib. de Virgin. , qui Græcè sic habet: Ο ἱερὸν δῆμις οὐ μέλας, μη βαβαμυρῶν ἐν βαφῆ, ἀλλ' αὐτοφύης, ἰδιόχρωον, ἢ ὀνοχίζων. Hæc verba Goar ita Latine exprimit: Indumentum tuum (id est tunica, ait) fuscum sit, non tinctum, sed nativi coloris, aut saltem subrubrum sive purpurascens. Ita vocem ambiguam ὀνοχίζων subrubrum sive purpurascens in textu Athanasii exponit, at infra magis litteraliter ait, qualis est color unguium. In postrema editione Operum S. Athanasii tom. 3 pag. 116 locus ita redditur Latine: Ependytes tuus niger, neque tinctus, sed nativi coloris, aut onychinus. Monendus quidem est lector librum illum de Virginitate inter dubia Athanasii Opera solum numerari: at id non obest proposito nostro, cum saltem sit antiqui auctoris, si non sit Athanasii. Ambrosius Morales Chron. Hisp. lib. 12 cap. 32 de concilio Tolitano x sic loquitur: In isto concilio mentio habetur de devotis (viduis,) quas in nonnullis distinguit à monialibus. Datur illis præter alia vestimenta pro habitu, ut in capite gerant velum nigrum aut rubrum. Ambo colores videntur ipsis dari in memoriam passionis Redemptoris nostri; unus in memoriam sanguinis ab ipso effusi, & alter in luctum tormentorum tam crudelium. Aliquo etiam modo insinuat, idem velum gestatum fuisse à monialibus. Mariana item lib. 6 Histor. de rebus Hispania cap. 9 pallium illud purpurei vel nigri coloris, quod viduis præscribit concilium, vocat flammeum nigrum aut rubrum.

C 71 Quare non omnes Religiosos, etiamsi vestimenta quaerent vestimenta, & plerumque coloris nativi, adeo abhorruisse à colore rubro, quam aliqui existimare videntur, concilium allegatum evincit. Idem probari potest ex S. Dorotheo abbate, qui, prout editus est à Corderio, Institutione 1 pag. 45 de colobio, seu tunica monachorum manicis destituta, sic ratiocinatur: Habet autem colobium nostrum etiam signum aliquod purpureum. Quid sibi vult signum purpureum? Quisquis Regi militat, purpuram in penula sua gestat. Cum enim rex pupuram gestet, omnes, qui illi militant, purpuram apponunt sagis suis,

non obstat opinioni jam dictæ:

hoc est regium indumentum, ut per hoc ostendant se esse regios, regique militare. Ita & nos signum purpureum assumimus in colobium nostrum, innuentes nos in Christi militiam adscriptos esse &c. Si monachi illi Orientales, licet vestem totam non haberent rubram, signum tamen aliquod rubrum in vestibus suis gestarent, quo se Christi milites ostenderent; non video, cur mirandum sit, si alii eadem vel alia consideratione ducti, pallium totum gestaverint rubrum, aut rubro propinquum. Omnino igitur existimo rubrum colorem non obflare, quo minus vestimenta S. Rosaliæ in tabula Marturanensi pro monasticis probabilibus haberi possint. Si verò posset certò probari, colorem rubeum Siculis monialibus nullo modo usitatum fuisse seculo S. Rosaliæ; item cum Cascino dici posset, colorem illud ob causas jam dictas pallio S. Rosaliæ esse additum.

72 Quapropter, cum vita hujusce Sanctæ maxime colligi debeat ex antiquis picturis & sculpturis, cumque nulla sit pictura melioris notæ, teste Cascino, quam Marturanensis, in qua probabilibus monasticus habitus exhibetur, negari nequit, quin ex illa aliisque picturis similia vestimenta exhibentibus, oriatur suspicio non levis & probabilis conjectura de monastica Sanctæ disciplina. Quippe si propter picturas, quibus indicantur demonum insidia, & quibus varia penitentiarum instrumenta representantur, Officio ecclesiastico inserta sit hæc perodus, Callidas demonum insidias, quæ asperæ vitæ tædium, & solitudinis horrorem animo ingerebant, acriter sæviendo in se ferreâ catenâ, vigiliis, & humi cubatione, forti animo superâsse, antiquæ icones significant: si, inquam, hæc probabilia rectè judicata sunt ob icones minus antiquas, quam illa sit, de qua agimus; cur similiter dici nequit, vitam monasticam, qua via est optima ad anachoreticam, habitu antiquissima pictura insinuari, & non certò quidem, sed probabiliter ex ea colligi?

73 Scio quidem Cascinum solidiora requisivisse fundamenta, ut monacham fuisse S. Rosaliam assereret; eique lubens assentior, me item certiora desiderare documenta, ut affirmem vitam Sanctæ monasticam esse omnino certam. Verum si etiam negare voluerit Cascinus, probabiliter ex ea pictura conjecturam haberi pro vita monastica, candidè profiteor me ab ipsius sententia recedere: nam, sicut nulla hæctenus allata est ratio, qua certò evincit Sanctam fuisse monacham; sic nulla quoque producta est, qua conjecturam de vita monastica evertit. Quod autem observat Cascinus Anachoretidem potuisse vestem sumere cujusdam Religionis, etsi illam non fuerit professâ, absolutè verum est; ideoque ex veste Religiosa nequit professio monastica certò inferri. At æquè verum est, ex veste monastica probabiliter inferri professionem monasticam; præsertim cum non potuerit sciri, qua veste usa sit Sancta, si illa, ut voluit Cascinus, non modò monasticam disciplinam amplexa non sit, sed in spelunca sua prorsus manserit incognita. Posset demum contra hoc argumentum ex conjectura dici, curâsse forsan monachos aut moniales Ordinis S. Basilii, ut Sancta depingeretur in habitu suo, licet Ordinem illum numquam fuisset professâ. At nec illa objectio probabilem de professione Ordinis suspicionem tollit, sed solam rei certitudinem. Hæctenus ex picturis per Cascinum in lucem datis.

D

ex vestitis atrem illo probabilibus monastico

E

probabilis fit conjectura de monastica professione.

F

A Sancta va-
riis locis pi-
cta ut Bene-
dictina,

74 *Tornamira in Idea conjecturali disc.* 6 contendit, plerasque antiquas picturas S. Rosaliae representare habitum Benedictinum Congregationis Montis Virginis, quasdam reducens ad habitum conventualem, alias ad habitum eremiticum ejusdem Ordinis, nonnullas quoque ad habitum Casinensem vel Cluniacensem. Tabula vero Marturanensis, de qua disputavimus, exprimit habitum Anachoretidis Benedictinae iter agentis, si laudato credimus auctori, qui id variis locis asserit, maxime disc. 4 num. 20; quique id latius conatur probare in Responsis ad octo interrogationes resp. 7. Verum recte quidem ostendit, colorem rubrum seu roseum non fuisse prorsus inusitatum in Ordine suo: at nullibi evincit, talem fuisse habitum iter agentium Anachoretidum Benedictinarum, qualis cernitur in tabula Marturanensi. Deinde illa ipsa tabula istam opinionem prorsus evertit, cum vel solus illius aspectus clare ostendat, Rosaliam ibi pictam non esse tamquam in itinere constitutam: nullum enim progredientis aut iter agentis ullibi apparet indicium. Conferat studiosus lector tabulam Marturanensem, quae supra à nobis exhibetur, cum sculptura Bivonensi, quae Cascini est figura sexta; & facile videbit in posteriori proficiscentem exhiberi Rosaliam, non item in priori. Quapropter opus non est disputationem illam Tornamira (qui solet plura asserere quam probare) latius hic discutere, cum hac una observatione totum ipsius fundamentum prorsus corruat. Nihil magis probata sunt, quae asserit de tabulis aliis per Cascinum editis, & per nos recensis, neque opus est iis diutius inhaerere.

B & quidem
in tabula,
quae dicitur
anni 1255,

75 Attamen idem scriptor resp. 8 aliam adducit picturam, quae magis favere potest Congregationi Benedictinae Montis Virginis, modo omnia, quae asserit de ista pictura, vera sint aut satis certa. Quippe affirmat primo, picturam istam esse anni 1255, & consequenter non integro seculo posteriorem morte S. Rosaliae. Secundo asserit, supra caput in diademate legi has voces, SANCTA MATER ROSALIA, antiquo characteri exaratas. Tertio probat picturam illam esse inventam in ecclesia antiqua laudata Congregationis Montis Virginis; & vestimenta omnia non modo monastica esse, quod patet ad oculos; sed exacte convenire cum habitu Montis Virginis ostendere satagit. Haec sane insinuant, dictam Congregationem jam seculo XIII credidisse S. Rosaliam ejusdem fuisse instituti, ideoque istud Tornamira argumentum precipuum est ex omnibus, quae attulit, modo satis sint certa, quae de ista pictura dicuntur. Hoc igitur praeter ceteris venit discutiendum. Exemplar illius picturae exhibet Tornamira eri incisum pag. 114 cum hac subscriptione: Ex pictura in pariete monasterii S. Joannis Capuae Congregationis Montis Virginis Ord. S. Benedicti anni MCLV.

C ut probare
conatur
Tornamira
ex tempore
structae ec-
clesiae,

76 Porro ut illius picturae antiquitatem probet, pag. 107 litteras adducit Amati Mastrulli abbatis monasterii Sanctae Mariae Montis Virginis Capuae. Litterae haec Italico idiomate ad ipsum Tornamiram scriptae asserunt, praedictam ecclesiam S. Joannis, in qua pictura inventa est, à monachis Montis Virginis constructam esse anno 1255, idque colligi posse ex litteris Alexandri Papa IV & Cardinalis Ubaldini, quas ait se transmissurum. Recitat revera Tornamira pag. 102 litteras Alexandri IV cum inclusis litteris Cardinalis Octaviani Ubaldini datas anno 1255 Abbati & conventui Sanctae Mariae Montis Virginis, Septembris Tomus II.

Ordinis sancti Benedicti Avillinenfis diocesis, in quibus facultas ipsis conceditur construendi duo oratoria, alterum intra urbem Capuanam, alterum extra urbem. Admitti igitur potest, ecclesiam illam S. Joannis, qua deinde diruta est, constructam fuisse anno 1255, licet ex litteris Pontificiis non liqueat, de eadem agi ecclesia. Verum ex tempore, quo structa est ecclesia, certe inferri non potest, imaginem S. Rosaliae eodem tempore in illius pariete fuisse pictam; cum pictura postmodum adjungi potuerint. Itaque antiquitas istius picturae ex sola hac observatione non est satis certa.

77 In litteris laudati abbatis Mastrulli ad Tornamiram hac leguntur: Nomen Sanctae Rosaliae ibi (in dicta pictura) fuisse, traditio est; quemadmodum è regione in altero pariete, ubi alius Sanctus depictus est, nomen istius recte cernitur, uti & nomen monachi aut superioris illius, qui picturam fieri curavit, litteris antiquis expressum. Ita etiam S. Rosaliae nomen illic fuisse crediderim, sicut hodie habet traditio: attamen praesenti tempore nec istud nec aliud nomen istuc legitur, quia abrasa est muri superficies, in qua erat pictum vel sculptum nomen S. Rosaliae infra picturam. Hic congruit testimonium Vincentii Abbate, pictoris Capuani, datum & per publicum notarium exceptum die xxv Novembris anni 1657, quod ibidem pag. 110 de eadem pictura sic habet: Pictor... asseruit se intus illam ecclesiam dirutam in pariete à parte dextera invenisse depictam imaginem sanctae Rosaliae, monialis M. V. Congregationis, cum vestibus albis, scilicet cum tunica, scapulari, cum cappa seu mantello usque ad talos pedum, cum fuccanno, & velis albis, in cujus manibus in dextera habet liliun, & in sinistra breviarium, & ad ejus pedes, ut audivit à multis senibus hujus civitatis, & praesertim pictoribus, erat subscriptio nominis dictae sanctae Rosaliae, quae ad praesens non videtur ob vetustatem picturae &c.

78 Nominis defectus dubitationem ingerere poterat. At nomen deinde detectum fuisse mirabili modo narrat Tornamira pag. 113. Rem explicat in hunc fere modum. Anno 1668, cum devotio populi Capuani erga S. Rosaliam incensa magis esset per editam eodem anno Ideam conjecturalem, multi diligenter perscrutati sunt murum circa imaginem praedictam, quam esse S. Rosaliae credebant. Ab altero, non sine impulsu caelesti, inquit, illa pars muri, quae vetustate erat consumpta, ubi depicta erat virgo Rosalia, lota fuit, uti & ipsa sacra imago. Ecce autem improvise & derepente cum applausu universali prodigiose appareret pretiosissimum ipsius nomen, in ejus diademate collocatum, (& non infra, ut hodierni falso crediderant & aliis persuaserant) scriptum litteris vetustis, sicuti scripta sunt nomina aliorum Sanctorum & monachorum, qui in illo muro sunt depicti. Addit rem mox fuisse confirmatam gemino testimonio per notarios scripto, petente domino Silvestro Ayossa, rectore ecclesiae parochialis SS. Cosmae & Damiani de Quindrapanis, & consentiente magistratu Capuano. Utrumque testimonium idiomate Italico exprimitur.

79 Primum est trium notariorum, qui testantur se vocatos ad domum R. D. Julii Minutolo, in qua erat dirutum istud sacellum, ibique invenisse murum & imaginem S. Rosaliae, quam describunt, prout jam supra descripta legitur.

AUCTORUM
J. S.

in cuius
nunc diruta
parietinis
imago ex-
stas

E

*i. e. Mōn-
tis Virginis

cum nomine
mirabiliter
dein invenit

F

ut dicitur
statur

ACTORE
J. S.

gitur. Et mox addunt: Supra caput ipsius est diadema, in quo per circuitum leguntur hæ voces, SANCTA MATER ROSALIA, exarata litteris vetustis istius formæ, quæ scriptæ apparent in picturis dicti muri. Deinde propriis manibus subnotarunt testimonium die v Octobris anni MDCLXVIII hoc modo, sed Italicè.

Ego not. Angelus Ollettino, natus in dicta civitate fidem facio, ut supra.

Ego notar. Joannes Angelus Rossi, Capuanus, fidem facio, ut supra.

Ego notar. Joannes Leonardus Pizzo fidem facio, ut supra.

Fides verò notariorum roboratur subjuncto hoc testimonio Latine scripto: Nos electi ad regimen, & gubernationem fidelissimæ civitatis Capuæ, fidem facimus atque testamur, suprascriptos, qui præsentem fidem subscripserunt, esse publicos regia auth. notarios hujus fidelissimæ civitatis Capuæ, eorumque scripturis publicis atque privatis ab omnibus adhibitam fuisse & adhiberi plenam & indubiam fidem &c. Subscripsit Notar. Cæsar Sacconius secretarius. Alterum testimonium est Hieronymi Paccone, rectoris ecclesie parochialis S. Michaelis, juramento item firmatum & præcedenti conforme.

B
ex hac imagine suspicio oritur de professione Benedictina: at nihil certi potest statui.

80 Negari non potest, quin hæc pictura fa-
veat causa Benedictina Congregationis Montis
Virginis, & suspensionem moveat de Sancta vita
monastica & professione illius Ordinis. Auamen
nec tam antiqua est pictura ista, ut rem possit
facere certam. Præterea mirum apparet, pictu-
ram illam Capua fuisse inventam, cum nullus
affirmeret Rosaliam Capua antiquis temporibus fuisse
cultam, & ne quidem constet, an ullibi olim
cultâ fuerit ab Ordine Montis Virginis: nam
adducit Tornamira nonnullorum dicta, asseren-
tium traditionem vigere in illo Ordine, Rosalia
ejus fuisse alumnam; at cultum antiquum
Sanctæ in eodem viguisse non ostendit. Demum
authenticam hujus picturæ fidem minuit, quod
anno 1655 & 1657 nomen S. Rosaliæ non ap-
pareret, ut patet ex allegatis num. 77; anno
autem 1668 nomen tam facili negotio fuerit in-
ventum, idque tandem apparuerit non sub pi-
ctura, ubi nomen fuisse asserbatur ex traditio-
ne, sed supra in diademate. Hæc omnia, quæ
miranda dixi, efficiunt ut nequeam pro certis
habere, quæ de imagine ista S. Rosaliæ asserun-
tur. Quid verò ad argumentum Tornamira, ex
dicta imagine petitum, respondeant ipsius ad-
versarii, necdum ullibi reperire potui. Verum
respondere potest, supposita veritate ac antiqui-
tate imaginis, necdum aliquid certi posse con-
cludi, cum potuerit Sancta sic pingi jussu Bene-
dictinorum, etiamsi non constiisset de professione
istius Ordinis.

C

§ VIII. Rationes aliæ pro vita monastica Sanctæ.

Antiqua
traditio al-
legata pro
monastica
vita Sanctæ.

T Am Benedictina quàm Basiliane causa de-
fensores contendunt, traditionem in Ordine
suo diu fuisse de S. Rosalia ejusdem aliquando
alumna: at neutri poterunt ullum allegare au-
ctorem, qui eam traditionem scriptis consignavit
ante annum 1624, seu ante corporis inventio-
nem. Hæc autem observatio facit, ut facile sus-
picari quis possit, conjecturas nonnullorum, qui

post corpus inventum crediderunt S. Rosaliam
hujus aut illius esse Ordinis, paulatim invaluisse,
& post annos aliquot ornari cœpisse honorifico
traditionis nomine. Hæc, inquam, suspicio non
immeritò oriri potest, cum nullus Ordo Religio-
sus legatur sibi S. Rosaliam attribuisse ante cor-
pus inventum, nec ullus ipsius memoriam sin-
gulari præ ceteris veneratione prosequeretur. Fa-
tendum tamen est, Benedictinos Siculos non diu
post corporis inventionem sibi attribuere cœpisse
S. Rosaliam, eique illorum opinioni favere Ur-
banum VIII in bulla anni 1634, quæ voluit ut
monasterium S. Rosaliæ, Panormi erigendum
sub regula S. Dominici ex testamento domina
Margarita del Carretto, potius fundaretur sub
regula S. Benedicti, quia S. Rosalia hujus ha-
bitum gessisse credebatur. Bulla illius Tornamira
ex archivo dicti monasterii partem allegat in
Idea conjecturali disc. 7 num. 34, & partem
aliam in Epistola dedicatoria ad senatum Panor-
mitanum pag. 16. Priori loco hæc recitat verba:
Omnisque in dicto monasterio receptæ & admis-
sæ habitum per moniales aliorum monasteriorum
monialium observantium, seu reformatarum Or-
dinis S. Benedicti, gestari solitum deferant, cum
signo sanctæ crucis ex tela alba in eo confuto,
prout eadem sancta Rosalia ab antiquis tempo-
ribus depingi solet, suscipere, ac professionem
per eandem emitti consuetam expressè emittere
&c. Hic asserit Pontifex S. Rosaliam ab antiquis
temporibus solitam depingi habitu Benedictino;
quod sanè causæ Benedictinorum favet.

D

E

82 Altero loco rationem reddit, cur velit te-
statorum voluntatem mutatam, his verbis: Cùm
verò magis consentaneum sit, ut monasterium
præsentium tenore erigendum sub regula obser-
vantium seu reformatarum sancti Benedicti, cu-
jus habitum dicta sancta Rosalia gessisse creditur,
instituitur; cùm verisimile omnino existat,
quòd si dicta Margarita sanctam Rosaliam præ-
fatam, erga quam, dum vixit, maximum gessit
devotionis affectum, sancti Benedicti potius quàm
sancti Dominici habitum gessisse scivisset, mo-
nasterium hujusmodi sub regula, quam dicta San-
cta professa fuit, erigi mandasset. Verba hæc sum-
mi Pontificis consideratione sunt digna: nam,
licet Urbanus per allegata verba non declaret,
necdum definiat, S. Rosaliam fuisse Ordinis Be-
nedictini, saltem affirmat id suo tempore credi-
tum fuisse; & allegando eam rationem ostendit,
eam sententiam non displicuisse, sed verisimilem
sibi apparuisse, præsertim cùm dicat Sanctam
ab antiquis temporibus in habitu Benedictino
pingi solitam, atque ita insinuet, quibus maxi-
mè fundamentis illa nitatur sententia. Quapropter
vehementer miror, nonnullos contraria sen-
tentia patronos impotenter clamitasse, sententiam
de vita monastica S. Rosaliæ contrariam esse tra-
ditioni Panormitanorum; & nunquam, quan-
tùm sciam, aliquid reposuisse ad hæc Urbani
VIII asserta, quæ clarè ostendunt sententiam il-
lam post corporis inventionem statim invaluisse,
& ex antiquis imaginibus habere fundamentum
traditionis antiquæ. Quod enim spectat ad tradi-
tionem in hominum memoria conservatam, si nul-
la ante corpus inventum erat de monastica San-
ctæ vita, nulla quoque erat contraria, quia om-
nis ferè S. Rosaliæ memoria exciderat. Roc-
chus Pirrus Sicilia sacra lib. 4 notitiâ 1 pag.
165 item asserit, Rosaliam suo tempore creditam
fuisse Benedictinam; idque latius probat Torna-
mira in laudata mox epistola ad senatum Panor-
mitanum.

maximè pro
instituto
Benedicti-
no, nec sine
aliquo fun-
damento ex
picturis.

F

A mitanum. Ex hisce omnibus concludere liceat, non aliam quidem allegari posse traditionem de monachatu S. Rosaliae, quam quae ex antiquis picturis colligitur: hunc tamen fama popularis defectum exigui esse momenti, cum gesta serè omnia Sanctae similiter ex hominum memoria excidissent ante corpus inventum.

Ex modica cruce argentea simul cum corpore inventa,

83 Aliud pro vita monastica argumentum profertur ex modica cruce argentea, quae anno 1625 una cum corpore inventa est. Crucem hanc apud corpus inventam Cascinus lib. 2 cap. 21 pag. 31 testatur, eamque sic describit: Exigua crux argentea (inventa est apud corpus & eodem lapide relictæ) levissimi ponderis, quoniam tenuis est instar folii chartæ, & tam modicæ extensionis, ut nequeat divitias sapere in paupere Anachoretide. Crucis hujus figuram ari incisam dabo infra § 24, ubi videri potest. Tornamira in Idea disc. 7 num. 13 & seqq. asserit, Benedictinos sepeliri solitos cum exigua cruce supra pectus posita, atque hanc crucem supra S. Rosaliae pectus positam esse, dum sepulta est. Verùm id satis ostendit de cruce cerea, non vero de argentea: atque in eo labat ipsius ratio. Nam

B ait quidem crucem esse potuisse ex quacumque materia: at id non probat. Justinianus autem de dicta cruce fusus disputans, primò ostendit, inventam esse, & nunc servari Panormi in monasterio S. Rosaliae; quae confirmat instrumento authentico à curia archiepiscopali accepto. Deinde ita ratiocinatur Latine: Porro crucem argenteam Basilianarum sanctimonialium esse habitum, quo in Occidente à Benedictinis unice distinguuntur, apud omnes re ipsa compertum est: nam in reliquis idem vestitus, idem color utriusque. Idque constantissima & pervetusta consuetudo apponendæ gestandæque crucis argenteæ asseverat, dum in hoc sanctissimi Salvatoris monasterio religiosa & solemnissima vota virginum profitentur. Itaque Rosalia, etsi anachoretis pauperima, suæ nihilominus professionis tenacissima, Basiliani Ordinis tesseram, crucem nempe argenteam, ad finem usque mortalis vitæ suæ gestare ac portare voluit. Extat de crucis hujusmodi usu eruditi viri lucubratio, sub nomine Hellenii Agricola edita. Hactenus Justinianus.

C quale gestare solent moniales Basilianæ,

84 Opusculum autem sub fœliti nomine Hellenii Agricola editum, de quo meminimus, est Apologia pro monialibus sanctissimi Salvatoris, Italicè scripta, quæ defenditur usus ejusmodi crucis argenteæ palam in pectore gerendæ, quem vetustum esse ostendere conatur auctor. Dubitari quoque non potest ex testimoniis per laudatum scriptorem allatis, quin moniales Basilianæ in religiosa professione crucem acceperint ab abbatiſſa: at non aequè videtur constare, utrùm crux illa semper fuerit argentea, an ex alia materia. Nec omnino certum apparet, crucem illam semper à monialibus Basilianis sanctissimi Salvatoris gestatam fuisse palam in pectore. Bonannus in Catalogo Ordinum part. 2 art. 15 rationem assignans, cur moniales Basilianæ exhibuerint cum cruce in manu, ita scribit: Imago à nobis exposita crucem manibus præfert, ut ex ea ritus innotescat, quo Basilianæ sanctimoniales Deo consecrantur. Illis enim abbatiſſa crucem porrigit vel argenteam vel æream, quæ significatur, ab eis Christi crucem libenter amplecti, ut cum Sponso cruci affixæ usque ad mortem S. Basilii leges profiteantur. *Cruce hic dicitur argentea vel ærea, nec dicitur, an appensa fuerit ante pectus, an manu accepta: neque id colligi potest* Septembris Tomus II.

ex verbis abbatiſſæ crucem porrigentis. Verba illa ex regula monialium recitat laudatus supra scriptor, nomine Agricola usus, pag. 64: Accipis crucem Domini, eumque sequeris juxta sanctam ipsius vocem? inquit abbatiſſa. Novitiæ verò respondet: Ita, mater, cum Dei auxilio. Addit auctor, ex perpetuo usu constare, crucem illam semper fuisse argenteam, & è collo novitiæ ante pectus suspensam fuisse per abbatiſſam.

85 Favet generalis abbas Ordinis Basiliani hinc sententia. Quippe postquam moniales sanctissimi Salvatoris impetrassent, ut à Clemente Papa XI multa ejusmodi cruces benedicerentur ad usum jam dictum, tale dedit testimonium ibidem pag. ultimâ relatum: Ego infra scriptus præfentes inspecturis fidem facio atque obtestor, qualiter in virtute præfati rescripti, transmissis ad Urbem in quadam capsula à monialibus SS. Salvatoris civitatis Panormi Ordinis S. P. N. Basilii Magni nonaginta septem parvis crucibus, quas juxta regulam ejusdem S. P. N. tamquam Basiliani habitus insignem tesseram apparenter gestare solent in pectore ex pervetusta nostri Ordinis consuetudine immemorabili, fuerint jam à SS. Domino nostro Clemente PP. XI de more benedictæ ad effectum lucrandi indulgentias in earum transumpto concessas. In cujus rei testimonium me subscripsi Romæ in collegio S. P. N. Basilii Magni, Religiosisque sigillo munivi, die xxii Junii mdcxv. *Subscriptio erat: Mag. D. Petrus Mentiti abbas generalis Ordinis S. Basilii Magni. Et infra: S Theol. Mag. abbas D. Basilii de Laurentio secretarius, & vicegerens Hispaniarum. Ex dictis concludo, crucem illam argenteam favere opinioni de monachatu Basiliano S. Rosaliae, sive quis velit Basilianæ crucem jam tempore ipsius gestasse in pectore, sive solum manu accepisse in professione. Quin & observo, in pictura Mariuranensi hæc etiam de causa S. Rosaliae cum cruce exprimi potuisse, sicut factum à se dicit Bonannus in imagine monialis Basilianæ.*

86 Aliud rursus argumentum pro vita monastica S. Rosaliae habetur ex inscriptione illa Græca, de qua egi § 3. Quippe si certò constaret, scripturam illam esse S. Rosaliae, certa quoque esset vita ipsius monastica. Cum autem oppugnetur & contra defendatur fides illius inscriptionis; nec certò ostendatur supposititiam esse, aut alteri Rosaliae attribuentiam; argumentum ex illa scriptura petiit ad alia accedit tamquam probabile, non vero tamquam certum. Porro scriptura illa assignat etiam monasterium sanctissimi Salvatoris Panormi, in quo Sancta vitam monasticam fuisse professæ, sicuti continentur Basilianæ cause patroni, licet velint in alio prius monasterio monacham factam, & postea ad illud translatam. Monasterium autem istud semper fuisse sub regula S. Basilii scriptores Siculi passim consentiunt. Rocchus Pirrus tom. 1 Sicilia sacra in Notitia ecclesiæ Panormitanæ pag. 220 de eo monasterio sic habet: S. Salvatoris (monasterium) cceptum à Roberto Guiscardo ædificari, atque anno mclviii à Rogerio rege bonis auctum est: ideo REGIUM appellat rex Martinus; tria huic adjuncta cœnobîa dixi fol. 114. Vixit olim in eo Constantia Rogerii R. filia, quæ nupsit deinde Henrico imperatori. Sub disciplina est Basiliana: haud diu est, cum adhuc Græcè pfallebant. Pag. 113 & 114 hæc dixerat: Anno mclviii regium cœnobium, cui

AUCTORE J. S.

probabilis suspicio oritur de professione illius Ordinis.

E

Ex scriptura quoque Græca pro monasterio SS. Salvatoris Ordinis Basilianæ.

F

AUCTORE
J. S.non levis
colligitur
conjectura.Monastica
professioni
etiam fa-
vent appa-
ritions va-
ria,in quibus
ut monacha
visa est.

à Servatore nomen est, Ordinis S. Basilii, ducis olim Roberti, ac inde Rogerii regis operâ extractum, (*Hugo archiepiscopus Panormitanus*) monialibus ad incolendum tradidit; quæ à S. Matthæi de Cassaro, S. Theodori, & S. Mariæ de Oreto vetustis ædibus emigrârunt.

87 In hoc ultimo monasterio monacham esse factam S. Rosaliam, indeque cum aliis anno 1148 ad monasterium SS. Salvatoris emigrâsse vult *Iustinianus*, & pro opinione sua allegat traditionem, & inscriptionem Italicam in pariete monasterii positam; quâ indicatur, habitâsse ibidem S. Rosaliam. Verùm nec traditio illa nec inscriptio videtur antiqua: nam antiquitas istius traditionis nullibi probatur, & inscriptionem esse neotericam, testatur *Mongiurius* in Dissertatione Ms. nobis transmissa, asserens se locum curiosè perlustrâsse & inscriptionem vidisse. Quapropter non tantum pro hoc monasterio habetur fundamentum, quantum pro monasterio SS. Salvatoris, licet revera potuerit in hoc commigrare ab uno è tribus recensitis, si in monasterio sanctissimi Salvatoris vixerit, uti habet Græca inscriptio. Moniales SS. Salvatoris anno 1699 post restitutam sibi prædictam scripturam unâ cum cruce lignea, ut relatam est § 2 à num. 16, non videntur dubitâsse, quin S. Rosalia in suo olim monasterio habitâset tamquam monialis ejusdem Ordinis & monasterii, atque idcirco altare ipsi erexerunt. Verùm cum & scriptura fides oppugnetur, ac scriptura alterius esse possit Rosalia; probabilis quidem suspicio & conjectura oritur ex laudato scripto: at dici nequit, rem ea de causa satis esse certam.

88 Argumentum quoque desumunt patroni vite monastica ex variis apparitionibus, in quibus S. Rosalia ut monacha dicitur visa. Utuntur ea ratione tam *Benedictina* quàm *Basiliana* causa defensores. *Iustinianus* in *Annotatis Vita Ms.* ita scribit: Cum primum sese videndam objecisset Rosalia (ut apud *Cascinum* pag. 25 legitur, & *Vincentius Gariglianus* narrat) anno MDCXXIII, mense Octobri, Hieronymæ Gatto, seu lo Gattutu, ex processu autentico Cardinalis Doricæ jussu efformato, sub Religioso habitu, specieque sanctimonialis apparuit. *Videri potest Cascinus loco assignato. Apparitionem infra dabo ex Salerno, qui de specie apparentis Rosaliæ ita loquitur: Adolefcentulam videt (dicta Hieronyma Gatto) sanctimonialis specie & habitu. Subjungit Iustinianus post varios scriptorum textus sequentem apparitionem: Eodem ipso habitu apparuit Franciscæ dell' Arco Panormitanæ, in valetudinario sanctæ Lucie pestilentia gravissimè laboranti, mense Octobri, anno MDCXXIV, ut ex processu jussu Cardinalis Doricæ facto refert Gariglianus: Verba Garigliani Italica. mox subdit, quæ sic Latine reddo: Apparuit illi mulier quali monacha, quæ ipsi dixit &c.*

89 Mox *Iustinianus* sic pergit: Idem ferè contigit XII Septembris eodem anno *Vincentiæ* de Bongiorno extremum vitæ spiritum agentis, & à Rosalia sanitate donatæ. *Textus Italici, quem recitat, hoc est initium: Quadam nocte apparuit ipsi aliqua habitu monacha, vestita sicut Patres S. Lucie &c. Monasterium S. Lucie Panormi est Franciscanorum reformatorum, ut habet Pirrus tom. 1 Sicilia sacra pag. 218. Prosequitur rursus Iustinianus: Testatur id ipsum Nympha Scarfillotta, cui pristina valetudo à S. Rosalia restituta est, ut quinque medicorum, Jacobi Anastasi, Jacobi Vitrani, Antonini Fau-*

funi, Francisci Cupacchi, & Jacobi Cajolæ juramento constat. *Subdit textum Garigliani, quo dicitur apparuisse ut monacha; & mox duas apparitiones, oblatas Philippo Salonia sacerdoti, & Francisco Facciolo Panormitano, quas suis locis inferemus. Hic solum concludere liceat, tot apparitiones, juramentis firmatas & episcopali judicio probatas, in quibus monacha habitu visa est Rosalia, non parùm favere defensoribus instituti ipsius monastici. Cum tamen non eodem semper habitu visa sit; nihil quoque certi ex hoc argumento colligi potest.*

90 Postremum argumentum, quod pro vita monastica S. Rosaliæ profertur, omittis aliis minoris momenti ratiunculis, petitur ab usu & consuetudine frequentiore & probatiore vitam anachoreticam vel eremiticam ordiendi. Certum est & indubitatum, Sanctos nonnullos à vita seculari statim progressos esse ad vitam solitariam vel eremiticam, sine ulla exercitatione in cœnobio. Ita S. Paulus eremita, & alii nonnulli antiqui ad solitudinem se contulerunt, nullâ prævia exercitatione monastica: idque maximè contigit primis Ecclesiæ seculis, quibus rarior erat vita cœnobitica, & monasteria minùs frequentia minùsque nota. Postquam verò crebra per totam Ecclesiam condita sunt monasteria, plures se ex cœnobiis ad solitudinem receperunt, ut ibidem contemplationi perfectiùs vacarent: atque is modus inchoandi vitam anachoreticam Sanctorum Patrum consiliis & Ecclesiæ legibus est conformior, & præcedente longè usitator. *Suarez tom. 4 de Religione lib. 1 cap. 2 num. 4 ad propositum nostrum ita scribit: Supposita verò illius vitæ (eremitica) sanctitate, ostendere oportet, fuisse verè statum Religiosum. Circa quod sciendum est, vitam illam solitariam dupliciter assumi posse; primò, statim à principio conversionis ab illa inchoando; secundò, ad illam à cœnobitica vita transeundo. Hoc posteriori modo consulunt Patres vitam illam esse assumendam, postquam scilicet aliquis in cœnobio per multos annos se exercuerit, & magnos progressus in perfectione fecerit.*

91 *Audiamus, quid S. Hieronymus, cui oppidum carcer, & solitudo paradisi erat, de hisce scribat ad Rusticum Monachum epist. 95, olim 4: Nunc, inquit, monachi incunabula, moreque discutimus: & ejus monachi, qui liberalibus studiis eruditus in adolescentia, jugum Christi collo suo imposuit. Primumque tractandum est, utrùm solus, an cum aliis in monasterio vivere debeas. Mihi quidem placet, ut habeas Sanctorum contubernium, nec ipse te doceas, & absque doctore ingrediaris viam, quam numquam ingressus es, statimque tibi in partem alteram declinandum sit, & errori pateas: plusque aut minùs ambules, quàm necesse est; ne aut currens lassaris, aut moram faciens obdormiscas. In solitudine citò subrepat superbia. Quod ubi latè probaverat, ita pergit: Quid igitur? Solitariam vitam reprehendimus? Minimè: quippe quam sæpè laudavimus. Sed de ludo monasteriorum hujuscemodi volumus egredi milites, quos eremi dura rudimenta non terreant; qui specimen conversationis suæ multo tempore dederint; qui omnium fuerint minimi, ut primi omnium fierent; quos nec esuries aliquando, nec saturitas superavit; qui paupertate lætantur; quorum habitus, sermo, vultus, incessus, doctrina virtutum est &c. Idem sanctus Doctor epist. 97 ad Demetriadem vitam solitariam*

Ratio ultimi
ma petitur
ex consue-
tutine ma-
gis usitata
ordiendi
anachore-
sin:

E

nam SS.
Patres pas-
sim sua-
dent,
F

A *viam sic laudat, ut simul ostendat, quam sit periculosa maxime in feminis: Solet inter pleiofque, inquit, esse certamen, utrum solitaria, an cum multis vita melior sit: quarum prior præfertur quidem secundæ: sed si in viris periculosa est, . . . quanto magis in feminis, quarum mutabilis fluctuantque sententia, si suo arbitrio relinquatur, citò ad deteriora delabitur? &c.*

92 *Consentit hisce S. Benedictus cap. 1 Regula, quoad probationem in cœnobio vitæ solitaria præmittendam, secundum monachorum genus ita describens: Deinde secundum genus est anachoretarum, id est, eremitarum; horum, qui non conversionis fervore novitio, sed monasterii probatione diuturna didicerunt contra diabolum, multorum solatio jam docti, pugnare: & bene instructi fraterna ex acie ad singularem pugnam eremi, securi jam sine consolatione alterius, sola manu vel brachio contra vitia carnis, vel cogitationum, Deo auxiliante pugnare sufficiunt. Quin imò hic Sanctus videtur improbare vitam eremiticam eorum, qui illam sic non ordinantur. Audiamus sequentia: Tertium verò monachorum terribilissimum genus est Sarabaitarum, qui nullâ Regulâ approbati, vel experientiâ magistrâ, sicut aurum fornacis: sed in plumbi natura molli, adhuc operibus servantes seculo fidem, mentiri Deo per consuram noscuntur. Qui bini, aut terni, aut certè singuli sine pastore, non Dominicis, sed suis inclusi ovilibus: pro lege eis est desideriorum voluptas; cum quidquid putaverint, vel elegerint, hoc dicunt sanctum, & quod noluerint, hoc putant non licere. Videtur revera S. Benedictus his verbis comprehendere omnes illos, qui in solitudinem pro arbitrio suo secedunt, nulla prævia probatione in cœnobio, cum illi nec Regula subsint, nec vitæ monastica experientiam habeant. Verumtamen S. Isidorus de Officiis ecclésiæ cap. 16 eremitas distinguit à Sarabaitis, & priores laudat, alios verò vituperat. Id certum est, eremitas quosdam sanctissimos fuisse in initio Ecclesiæ, sed illum vivendi modum deinde minus probatum, nisi assumeretur legitima auctoritate, seu superiorum licentiâ.*

B *Porro sicut Patres suadent, ut vita solitaria non inchoetur nisi post monasticam; ita facile probari potest, vitam solitariam sic assumptam esse perfectiorem vitâ solâ eremiticâ, quam monastica non præcessit. S. Thomas 2, 2 q. 188 art. 8 querit, utra vita sit perfectior, cœnobiticæ an eremiticæ. Respondet autem, varia distinguendo, solitariam vitam perfectiorem dici posse, quia hæc est vita perfectiorum: Sicut ergo, inquit, id, quod perfectum est, præminet ei, quod ad perfectionem exercetur, ita vita solitariarum, si debitè assumatur, præminet vitæ sociali. Si autem absque præcedenti exercitio talis vita assumatur, est periculosissima, nisi per divinam gratiam suppleatur, quod in aliis per exercitium acquiritur, sicut patet de beatis Antonio & Benedicto. Suarez antè laudatus lib. 1 cap. 2 num. 14 explicans S. Thomam, ad propositum nostrum ita loquitur: Ultimò constat ex dictis, quid dicendum sit de comparatione inter hos duos status, solitarii & cœnobiticum. Nam D. Thomas . . . videtur simpliciter solitariam vitam præferre, quando debito ordine ac modo assumitur; quia comparatur ad aliam, sicut terminus ad viam; terminus autem ex suo genere perfectior est viâ. Et in præsentibus cœnobio ad hoc sunt, ut homines tendant ad*

C *Per vitam anachoreticam sic assumptam perfectior est.*

93 *Porro sicut Patres suadent, ut vita solitaria non inchoetur nisi post monasticam; ita facile probari potest, vitam solitariam sic assumptam esse perfectiorem vitâ solâ eremiticâ, quam monastica non præcessit. S. Thomas 2, 2 q. 188 art. 8 querit, utra vita sit perfectior, cœnobiticæ an eremiticæ. Respondet autem, varia distinguendo, solitariam vitam perfectiorem dici posse, quia hæc est vita perfectiorum: Sicut ergo, inquit, id, quod perfectum est, præminet ei, quod ad perfectionem exercetur, ita vita solitariarum, si debitè assumatur, præminet vitæ sociali. Si autem absque præcedenti exercitio talis vita assumatur, est periculosissima, nisi per divinam gratiam suppleatur, quod in aliis per exercitium acquiritur, sicut patet de beatis Antonio & Benedicto. Suarez antè laudatus lib. 1 cap. 2 num. 14 explicans S. Thomam, ad propositum nostrum ita loquitur: Ultimò constat ex dictis, quid dicendum sit de comparatione inter hos duos status, solitarii & cœnobiticum. Nam D. Thomas . . . videtur simpliciter solitariam vitam præferre, quando debito ordine ac modo assumitur; quia comparatur ad aliam, sicut terminus ad viam; terminus autem ex suo genere perfectior est viâ. Et in præsentibus cœnobio ad hoc sunt, ut homines tendant ad*

AVCTORUM
J. S.
perfectionem; vita autem solitaria supponit perfectionem acquisitam: unde solum est ad exercendam perfectionem. Sed in primis D. Thomas loquitur de vita solitaria, quando ad illam per vitam Religiosam in cœnobio seu conventu transitur. Quo modo vita hæc solitaria jam supponit verum statum Religiosum, & ita non præfertur status statui, sed in eodem statu præfertur gradus perfectorum gradui proficientium. Unde etiam supponitur diligens exercitatio in vita communi Religiosa, ita ut perfectio jam comparata sit, & ad illam exercendam solitudo eligatur, non proprio iudicio, sed superioris arbitrio: nam talis solitaria vita non caret obedientiæ subordinatione, cum non destruat Religiosum statum, sed perficiat. Ex hisce certum est, meliori ordine procedi ad vitam eremiticam per cœnobiticam, quam sine illa; quia perfectio, ad vitam eremiticam necessaria, magis potest acquiri in monasterio, quam in eremo, ut egregiè ostendit S. Basilii in Regulis fusiùs tractatis cap. 7.

94 *Sequitur secundo, vitam eremiticam, quam assumitur post monasticam, perfectiorem esse eremiticâ aliter inchoatâ, non solum quia supponit perfectionem jam acquisitam, sed etiam quia continet excellentiam vitæ monasticæ simul & solitariae, uti ex allatis verbis constat. Illa verò locum non habent, si quis rectè ex seculo ad solitudinem se conferat, cum nec perfectionem acquisiverit, nec Religiosis votis sit adstrictus. Audiamus rursus Suarezium, qui num. 16 de hisce sic loquitur: At verò quando hic status vitæ solitariae non supponit statum Religiosum, licet possit fortasse dici modus vivendi perfectior quoad actionem, vel quoad usum, non potest dici status perfectior, quia status non est: & ex ea parte imperfectus modus vitæ est, quia potest propria voluntate mutari. Quomodo dixit Glossa in dict. c. QUI VERE, eremitam transeundo ad monachum, transire ad vitam arctiorem, quia jam non potest habere propria: adde, & quia jam est sub obedientia, quod est omnium optimum, quantum ad statum spectat. Præfert hic Suarez vitam monasticam eremiticâ illi, quæ monasticam non habuit præviâ, cum tamen eremiticam assumptam post monasticas exercitationes agnoscat excellentiorem esse monasticâ. Quanto igitur magis illa est excellentior aliâ eremiticâ? Dein ita pergit laudatus scriptor: Quin potius, licet supponatur Religiosus status, si non supponitur exercitatio Religiosa in congregatione Fratrum, & magna virtus & perfectio acquisita; illud vitæ genus regulariter loquendo eligibile non est, quia non est via secunda ad perfectionem, sed periculis plena: Nisi divina gratia (ait D. Thomas) suppleat, quod in aliis per exercitationem acquiritur, ut in S. Benedicto & aliis. Quamobrem absolutè & humano modo loquendo, ille vivendi modus omnino solitarius, illo modo assumptus, non cadit sub humanum consilium, nec potest dici simpliciter melior, sed solum cum hoc addito, Nisi specialis Spiritus sancti instinctus interveniat, ita ut homo interiùs ab Spiritu sancto certitudinem accipiat, quod sub protectione & directione sua illum suscipiat. Hactenus Suarez, ex cujus posterioribus verbis argumentum sibi sumunt contraria opinionis patroni.*

95 *Contendunt illi, honorificentius esse S. Rosaliae, si viâ extraordinariâ ad sanctitatis cultum pervenerit, quam si viâ ordinariâ Sancto- rum ad perfectam vitam ascenderit; ideoque volunt all- qui honor- ficientius esse Sanctæ, si credatur clanculùm fugisse:*

AUCTORE
I. S.

lunt, Sanctam non per vitam monasticam progressum fecisse ad solitariam, sed clandestinam fugam ad eremum se contulisse, ut speciali instinctu Spiritus sancti omnia attribuantur. Sanè negari non potest, quin sanctus Spiritus facile possit supplere, quod deest humanae industriae; & hominem à vita mundana ad eremiticam ducere, atque in illa sic protegere tantaque gratiâ fovete, ut omnia vita solitariae pericula superet, & brevi ad perfectionem perveniat. Imò prorsus credendum esset, ita contigisse S. Rosaliæ, si aliunde satis constaret de fuga ipsius occulta, & de vita tam solitaria, ut nulli umquam mortalium innotuisset vivens in spelunca sua Rosalia. Verùm jam ostendi, fugam illam clandestinam nullo niti monumento antiquo; vitam verò omnino hominibus absconditam, non solum carere solido fundamento, sed esse conjecturam neotericorum non satis probabilem. Quapropter præcipuum illius argumenti fundamentum jam sublatum est. At, etiamsi tantisper supponamus, planè esse dubium, utrùm S. Rosalia clanculum in eremum fugerit, an alio modo vitam eremiticam exorsa sit; facile erit ostendere, quàm multis laboret vitis ratiocinatio illorum, qui volunt S. Rosaliam extraordinario modo ad Sanctitatem pervenisse, idque ei honorificentius credunt.

96 Primò igitur, dum in gesta alicujus Sancti inquirimus, examinamus, quid sit verius, non quid Sancto honorificentius. Secundo, non satis capio, cur S. Rosaliæ magis esset gloriosum, si diceremus ipsam clanculum ad solitudinem fugisse, quàm si dicamus eam post vitam monasticam perrexisse ad eremum, ut ibi vitam duceret austeriorem. Dicunt adversarii, primum fuisse factum aut fieri debuisse ex speciali instinctu Spiritus sancti, quod facile admiserò, si de facto constet. Verùm dico, transitum ex vita monastica ad vitam solitariam & tam austeram, qualem duxit S. Rosalia, etiam non esse factum sine speciali Spiritus sancti instinctu. Nulla hic est differentia, nisi quòd in primo casu Spiritus sanctus Virginem ad vitam solitariam duxerit per viam extraordinariam; in altero per viam ordinariam ad eandem vitam pertraxerit. Cur autem gloriosius sit viâ extraordinariâ ad perfectam vitam duci, quàm viâ ordinariâ, sanè necdum perspicio. Si quis velit, majorem esse differentiam inter vitam mundanam & solitariam, quàm sit inter hanc & monasticam; ideoque transitum à vita mundana ad solitariam esse gloriosorem, quàm sit transitus à monastica ad solitariam; ne hanc quidem consecutionem legitimam esse video: nam monialis melius potest perspectas habere difficultates, tedia & pericula vite solitariae, quàm puella mundana, & non minùs ab illa abhorre: atque ea de causa, licet ab illa vita minùs distet, non minùs gloriosum est ipsi talem vitam, Deo vocante, amplecti; quàm sit puella seculari, qua quanto longius distat à vita solitaria, tanto minùs cognitas habet illius vite difficultates.

97 Cascinus lib. 2 cap. 10 mirè extollit excellentiam S. Rosaliæ, quòd in solitudine vixerit sine ductore & magistro spiritali, ac ductum solius Spiritus sancti & angelorum sit secuta. At non video, quid sanctitati ipsius & excellentia obesse possit, si dicamus eam ab hominibus quoque instructam fuisse: neque enim S. Paulum eremitam, quia diutissime vixit sine ulla aliorum hominum societate, sanctiorem dicimus aut excellentiorem Antonio, Benedicto, aliisque simili-

cùm non omnia perfectiora sint, quæ magis sunt miranda.

bus Sanctis, sed judicium de illorum præminencia Deo relinquimus. Mirandam quidem magis fatemur vitam sine hominum societate & subsidio; at qua magis miranda, non sunt semper perfectiora aut excellentiora. Et certè perfectius non est, venisse ex mundana vita ad solitudinem, quàm ex vita monastica, quod hic solum queritur. Ac demum, quidquid sit de majore vel minore perfectione, credibilis est, S. Rosaliam viâ ordinariâ & probatâ ad solitariam vitam venisse, quàm modo tam extraordinario, ut à temeritate excusari non possit, nisi per specialem Spiritus sancti instinctum. Ceterum ex dictis hæcenus nihil certi concludere præsumo; sed judicium de argumentis relatis & disputatis permittere statui erudito lectori. Habent rationes suas Benedictini, suas Basiliani, suas quoque eorum adversarii, utriusque Ordinis pratensioni repugnantes. Id certum est, S. Rosaliam ad excelsum sanctitatis culmen vitam solitariâ & austerâ ascendisse; atque hoc confirmatur miraculorum gloria, exortoque inde celebri cultu per totam Ecclesiam. Itaque Sanctam celeberrimam debita pietate & veneratione omnes prosequantur, præsertim Siculi: nec contendere pergant, certa esse, qua certò non probari, satis ostendi.

§ IX. Tempus, quo Sancta floruit: nomen, patria, familia.

Cascinus lib. 2 Operis sui Italici de gestis S. Rosaliæ disputaturus, fatetur se inopiâ veterum scriptorum eò redigi, ut ratiocinando & conjecturando in gesta Sancta sit inquirendum, atque idcirco ait se partem illam vocare, Discursum historicum de vita S. Rosaliæ. Quare viri religiosi & eruditi conjecturas sic breviter expendam, ut imagines etiam ari incisus, quibus illa nituntur, lectorum oculis sim objecturus. Addam quoque aliorum conjecturas, ubi videbitur opera pretium, ut discuti possit, quanam magis sint probabiles vel improbabiles; atque ita ordine temporum pergam usque ad obitum Sanctæ. Primò igitur inquirendum, quo ferè tempore S. Rosalia vixerit. Scriptores Siculi passim illigant ætatem S. Rosaliæ seculo XII, cùm plerique velint eam esse defunctam circa annum 1160, nec credant ætatis fuisse admodum provec-ta. Magis tamen invicem consentiunt de anno emortuali utcumque assignando, quàm de natali. Octavius Caietanus in *Vitis Sanctorum Siculorum*, prout relatio ejus *Ms.* nobis communicata est, ita habet: Rosalea virgo Panhormi nata creditur, unaque fuisse ancillarum Margaritæ reginæ, quæ Willelmi Siciliæ regis conjux fuit, à qua proximum urbi Panhormo montem, cui Peregrino nomen est, dono habens, eò secessit. Hac verba faciunt S. Rosaliam in aula Sicula degentem post medium seculi XII: nam Pirrus in *Chronologia regum Siciliae in Willelmo I nuptias hujus cum Margarita Navarra regis filia illigat anno 1150, & eodem anno ad regni administrationem admotum dicit à patre Rogerio, ut simul cum eo regnaret. Patre autem defuncto anno 1154, solus regni gubernacula tenere cepit, eaque cum vita deposuit anno 1166, ut cum Pirro etiam ostendit Pagius ad illum annum num. 9.*

A
verum, si
montem Pe-
regrinum
accepit dono
Margaritæ
regine,

99 De testamento autem Willelmi I ita ad propositum nostrum cum aliis Pirrus ibidem : Testamento Willelmum filium superflitem post se regem edixit, ... Margaritam verò uxorem totius regni administratricem, quousque Willelmus per ætatem aptus esset imperio, constituit. Superfuit Margarita multis deinde annis, & epitaphium à Pirro edium mortuam statuit anno 1183, Kalendis Augusti. At Pagius ad eundem annum num. 3 adfert diploma Lucii Papa III, in quo de Margarita ut defuncta loquitur Pontifex. Cùm autem diploma sit datum anno 1183, Nonis Februarii, licet noetur anno MC-LXXXII pro more illius temporis, quo annum à xxv Martii inchoabant; citius obiit Margarita, quam asseratur in epitaphio, quod verisimiliter diu post mortem regine positum est. Porro cùm Margarita regnum administrare cœperit anno 1166; Si Rosalia montem Peregrinum dono Margarita habuit, ut vult Caietanus, dubitandum non videtur, quin vitam produxerit diu post annum 1160. Etenim non facile alia assignabitur ratio, cur montem potius accepisse dicatur dono Margaritæ regine, quam Willelmi regis, nisi quòd donatio illa facta sit post mortem Willelmi I, quando Margarita regnum administrabat, id est, ipso anno 1166 aut paulò serius, antequam Willelmus II per se regere cœpit.

ut varii
scriptores
asseruerunt,

100 Tornamira in Responsis ad octo interrogationes resp. 5 pag. 55 & 56 pro illa donatione Margaritæ adducit etiam verba Philippi Paruta, & aliorum quorundam, qui constantissimam traditionem allegant. Inter alios autem laudat Valerium Rossum, qui ante inventionem corporis anno 1590 de conventu Minorum Montis Peregrini Italicè scripsit, qua reddo Latinè: Ecclesia hujus conventus ædificata est à duce Medinæ... Prope hanc ecclesiam conspicitur antrum, in quo habitavit S. Rosalia virgo Panormitana, domina dicti montis, qui ei fuit concessus à quodam Siciliæ rege. Postea urbs Panormitana illius accepit dominium. Hic scriptor ipso Caietano antiquior, & diu ante inventionem corporis defunctus, antiquam narrat traditionem, sicuti ex traditione scripsit Caietanus. Facile autem alter alteri potest conciliari: nam si montem donavit Margarita, non nisi regis filii sui nomine id facere potuit. Multos alios scriptores pro illa donatione adfert Justinianus in vita Ms., sed eos brevitate causâ mitto. Cascinus ipse hanc veterum opinionem non ignoravit; sed pag. 164 eandem refert ut scriptam à Caietano; quamvis eam lib. 1 cap. 1 pag. 9 jam improbasset, nisi id postea sit additum.

mors Sanctæ
videtur se-
rius collo-
canda, eo-
dem tamen
seculo XII.

101 Porro laudatus Cascinus cap. 19 disputat de tempore, quo obiit S. Rosalia, atque traditionem esse, eam obiisse circa annum 1160; ac pro ea opinione citat Ferrarium, qui in Catalogo generali ad IV Septembris scribit: Obiit circa annum Domini MCLX. Laudat pro eadem epocha Caietanum. Verùm si verbis Caietani, qui haud dubiè præferendus hic est Ferrario, præse inharere velimus, potius obitus Sanctæ circa annum 1170 vel 1180 collocari debebat. Nam, etsi ex verbis ipsius certò nequeat deduci, Rosaliam tam serò obiisse; id tamen ex iis probabiliter sequitur; cùm donatio montis Peregrini verisimiliter facta sit anno 1166 aut serius; cùmque in illius montis antro Sancta ad aliquot annos vixisse credatur: ita ut, supposita veritate illius donationis, non videatur certè obiisse an-

te annum 1170, & facile vivere potuerit usque ad 1180 & diutius. Qua de causa dubito, an epocha per Cascinum ex Ferrario statuta, & ab omnibus passim scriptoribus Siculis adoptata, pro satis certa haberi possit. Quid verò Siculos scriptores permoverit, ut epocha prædicta firmiter inharerent, Cascinus pag. 280, alique satis indicârunt. Timuerunt nimirum ne immemorabili Virginis cultui obesset, si crederetur vixisse & defuncta esse tempore Alexandri Papa III. At clarum est, inanem fuisse formidinem illam, cùm multi alii Sancti cultum immemorabilem habeant, etsi Alexandro III sint posteriores. Verumtamen cùm nec Caietani opinio de donatione montis Peregrini, quæ sola traditione nititur, omnino certa sit; cùmque etiam incertius sit, an donatio facta sit post mortem Willelmi I; nihil certi de tempore vitæ & obitus S. Rosaliæ statuendum existimo, nisi eam vixisse seculo XII, & obiisse post medium istius seculi cum maxima latitudine.

102 De nomine S. Rosaliæ lib. 2 cap. 4 fusè disputat Cascinus, quia nonnulli olim non Rosaliam, sed Rosoleam, alii Rosaleam, alii Rosam Leam scripserunt. Salernus autem cogitationes Cascini compendio sic exposuit: Fuere, non tamen ante annum, quod sciam, MDCXII, qui degenerem, & malè corruptam à vulgo vocem, Rosaliæ nomen credidère: quare jam tum à plebisque cœptum, ROSOLEAM dici; quæ vox ad Italicam politioem nomenclaturam aptius conformata, libentius ab eruditis auribus excipiebatur. Manavit error è tecto ædis Olivellensis sanctarum virginum picturis variegato, ubi in erraticâ sceda à pictore scriptum S. ROSOLEA. (Cascinus ibi scriptum dicit Rosa Lea duplici vocè.) Sed hominis in immutando nomine nuperam negligentiam vel audaciam arguunt veteres omnes tabulæ Rosaliæ nomen præferentes, inter quas una in Marturanensi templo ab anno MCLVII descripta est. Iis adde sacrarum precum brevitaria volumina, & Sanctorum nomina in ferie ad litanias in libello ecclesiæ Panormitanæ olim digesta. Quæstioni demum imposuit Quinquensis epigraphe, ubi his prolatis vocibus, EGO ROSALIA, Diva ipsa suum sanxit nomen. Hactenus Salernus, cujus dicta egent nonnulla correctione aut potius explicatione: neque enim omnibus locis assignatis legitur Rosalia, ut asserit, sed quibusdam Rufalia; at idem nomen est Rosalia & Rufalia, sed posteriori hoc modo effertur & subinde scribitur pro consuetudine Siculorum, litteram o in u mutantium.

103 Sape laudatus Castiglia nobis transmisit figuram vetustæ imaginis ad minorem formam contractæ, sub hoc titulo: Vetusta imago S. Rosaliæ, quæ Bisbonæ in sacrario templi S. Antonii nunc diruti colebatur inter duodecim Sanctas virgines. Figuram hanc æri incisam huc transfero cum adjuncta inscriptione, ubi exprimitur Rufalia, prout videri potest pagina sequenti. Interim addo observationes, quas adjunxit jam antè laudatus P. Caietanus Maria Noto: Hic notatu dignum est, inquit, in prima nominis syllaba litteram o in u mutatam, pro consueto Siculorum idiomate: quibus in usu est, o litteram Italis in vocibus in u Siculo vocabulo immutare: itaque ROSSU aiunt pro rosso; RUVETTU pro ROVETO &c. Legatur Cascini lib. 2 cap. IV pag. CLXXVI. Testatur ibi Cascinus eam consuetudinem esse antiquam, & pro exemplo

AUCTORUM
J. S.

Nomen
Sanctæ dicitur
versis modis
olim scriptum
B

E

ratio dicitur
sitatis asseritur

Pergit P. Noto in hunc modum : In quodam Breviario metropolitanae ecclesiae Panormitanæ Gothicis litteris inscripto, quod Simon Bononia archiepiscopus Panormitanus anno MCDLII ex antiquiori (cujus adhuc in prædicta ecclesia existat lectionarium, seculo, ut antiquarii putant, XIII iisdem litteris scriptum) transcribendum curavit, in litanis nomen S. Rosaliæ inter S. Margaritam & Anastasiam sic scriptum legitur : S. ROSALIA. Sic denique nomen S. Rosaliæ inscriptum habet tabula omnium antiquissima, quæ in Panormitano monasterio Marturanensi fervatur.

C *104 Cascinus loco mox assignato satis probat, Rosoleam numquam fuisse scriptum Sancta nomen ante tabulam Olivellensem, qua picta fuit non diu ante annum 1498. Postea vero ante corporis inventionem usus ille invaluit magis. Inter illos, qui scripsere Rosalea, fuit ipse Octavianus Caietanus, nomen ubique sic efformans in Ms. suo, ubi & addit : Plerisque ROSA LEA creditur dicta, quod ex Lea familia fuerit. At ista sunt ab editore Operis recisa, quia credidit falsam eam opinionem, quantum existimo. Et revera ex omnibus aliis tabulis, una excepta Olivellensi, aliisque adductis monumentis abunde evincitur, verum nomen esse Rosalia, licet tempore inventi corporis plerique scriberent Rosolea vel Rosalea, donec inventa sit Quisquinen- sis inscriptio. Fortè nomen scriptum fuit à Latinis Rosalia, à Græcis vero Ροσολία, indeque enata scribendi varietas. Ceterum de origine istius nominis multa cap. 5 disputat Cascinus, qua missa facio. Solum observo malè ibidem ab eo adduci supposititia chronica Dexteræ & aliorum, ut aliquod istius nominis antiquum ostendat exemplum : nam Chronica illa fictitia sunt ; at id necdum innotuerat, dum scribebat Cascinus.*

105 Salernus à nomine perguit ad patriam &

familiam Sancta, ita scribens : Panormi natam Rosaliam è nobilissimo genere, quod regiam familiam propinquitate contingeret, vetus, ut dixi, fama à majoribus deducta confirmat. Quare in aula regia natam educatamque refert : cujus rei testis in primis locuples est, quem laudavi, Octavianus Caietanus. At non omnia illa testatur in Ms. Caietanus. De patria tamen Panormo tam Caietanus, quam reliqui passim scriptores Siculi in unam consenserunt sententiam. De stirpe verò S. Rosaliæ major est dissensio. Nam omnes quidem neoterici scriptores, quos mihi videre licuit, agnoscunt nobilissimum Sancta genus, voluntque eam à Carolo Magno descendere ; & vel consanguineam vel affinem quoque fuisse regum Sicilia plerique existimant. At lineam genealogicam variis modis formant, nec ulli eorum tam clarè opinionem suam probant, ut veritas pateat. Id certum est, sententiam de Rosalia è stirpe Caroli Magni orta, Roma visam esse tam probabilem, ut non solum Officio ecclesiastico, sed etiam Martyrologio Romano fuerit inserta. Constat insuper, sententiam illam deinde Roma oppugnatam fuisse, ut deleteretur ex Officio & Martyrologio : at tam acriter fuisse defensam à R. P. Josepho Spucces Societatis Jesu, ut nihil fuerit immutatum. Habeo ante me Discursum Latinum Ms., quem laudatus Spucces in hunc finem composuit. Verum litteras aliaque monumenta Ms., quæ in laudata dissertatione allegantur, videre non licuit : atque idcirco de re tota minus accuratè judicare possum.

D *Panormi passim creditur nata è nobili & regio gene- re,*

E *106 Qua de causa à trivis istis genealogicis quod ad abstinere statui. At solum verba Salerni, qui Car lum memoratam modò dissertationem Latinam, atque Italicum discursum huic conformem, editum in appendice Operis Cascini à pag. 31, summatim exhibet, huc transferam sine ulteriori discussione. Sinibaldo, ait, fuisse parenti nomen, eumque Quisquinæ ac Rosarum, ampli fanè terrarum tractus, dominum ab eadem Quisquinenfi epigraphe primùm nobis innotuit. Cùmque diligentius de veteri fama generis Cardinalis Auria archiepiscopus Panormitanus quærivisset, ab imperatore Carolo Magno genus D. Rosaliam duxisse tam multorum optimatum doctorumque virorum consensu firmavit, ut in re antiquissima, tot sæculis à nobis distita, nulla nec major, nec melior suffragatio desiderari queat. Quare Urbano VIII. Pontifici Maximo non modò, ut id in Sanctorum Martyrologio ad nostræ Virginis laudationem adjiceretur, sed cùm eadem res iterum in examen venisset, nihil loco movendum esse persuasit. Impulit verò tantæ Virginis amor, ut eruditissimi quique pervestigare pergerent, qui tandem Sinibaldus pater ad Carolum Magnum referret genus ; cur item, aut ipse aut ejus parentes in Siciliam venerint, sedemque Panormi fixerint. Qua in re in hanc tandem sententiam Jordanus Cascini è Societate Jesu, primus hujus historiæ scriptor venit, adduxitque facilè reliquos hac plurimarum rerum, quas affert, summâ. Constantia nostri Rogerii regis filia posthuma, ut Henrico V imperatori nuberet, Panormo Reatem honorificè deducta est à plerisque magnatibus : hos inter Matthæus recensetur è comitum Marforum familia ejusdem Constantiæ consanguineus, & Sinibaldi aut filius aut nepos. Sed hæc Matthæi cognatio ab illa Beatrice pendet, quæ Oderisii, ultimi Marforum comitis filia, Rogerio Siciliæ regi olim nupsit, genuitque Constantiam. In hunc ergo Sinibaldum, qui, Mat-
thæi*

A thæi cum pater aut avus esset, Rogerio regi affinis fuit, eæ incidunt notæ, quæ D. Rosaliæ parentem fuisse indicent. Genus ille quidem repetit suum à Carolo imperatore, cui Magni nomen adjunctum; de universa quippe Marforum comitum familia id certis æquè ac antiquis scriptorum monumentis comprobatur: in ea etiam tempora incidit, quibus D. Rosaliæ parentem; ob ætatem Filiæ mox statuendam, vixisse oportuit. Panormum Rogerii sedem regiam incoluisse, Matthæi, quam dicebam, profectio argumento est; Rogerio autem adhæsisse Sinibaldum, cum ex Italia, aliisque regionibus præclarissimos ille duces, sui que adolescentis regni administratos accuratè, ut narrant, eligebat, verosimile est, bonisque Siculis ibi auctum à munifico rege facile crediderim.

Rogerii regis cognata dicitur: pater ipsius Sinibaldus Quisquina & Rosarum dominus.

B 107 Quod si traditæ à majoribus famæ de Rosaliæ cognatione cum nostratibus Nortmannis regibus, hæc, quam modò explicavi, affinitas non faciat satis, conjectare per me licebit, duxisse fortè Sinibaldum Rogerii regis confanguineam (quod aliis etiam præclaris viris tunc accidisse scimus) à qua & Rosaliæ, & amplissimam dotis nomine ditionem sit consequutus: unde majorem etiam hauriet veri similitudinem, quod fama jam diu vulgavit, Rosaliæ in aula regis natam educatamque. Id tandem certum fixumque esse volo, Sinibaldum Rosaliæ parentem Quisquinæ & Rosarum dominum fuisse; id enim eadem suo inscripsit antro Rosalia; quod factum puto, ut de more ejus temporis, Sinibaldo parenti cognomen faceret, aut usurparet, quo ab aliis fecerneretur. Est verò Quisquina mons ille, quem nunc Coschinam dicimus, ubi oppidum est, cui nomen à sancto Stephano; Rosas hodie Rosarum montem appellant, ubi ducatus Bibonensis. Nec adeo angusta hæc omnis ditio fuit, ut ad eam despiciendam opus non fuerit excellenti animi magnitudine fluxas res dedignante: & planè huc tendere volumus, quæ modò enarravimus, generis claritudinem, aulæ factum, divitiarum ex ditione copiam, ampliorum honorum spem his nixam radicibus, & ob cognationem regis fultam præsidio; isthæc enim omnia Rosaliæ eorum contemptricem, atque adeo iis sublimiorem extollunt magis, quam si ea tueri adamasset, illisque inhians, ut sæpè fit, propè servivisset.

C

§ X. Sanctæ natales, ætas puellaris, aliaque usque ad discessum ad solitudinem.

Dicitur Sancta vixisse in aula, & chara fuisse regine Margaritæ,

V Erba Salerni mox data insinuant, S. Rosaliæ non modò vixisse in aula regis Sicilia, sed in eadem quoque natam educatamque. Idem asserit magis Cascinus in Vita Latina inferius edenda num. 1; ubi addit: Margaritæ certè, quæ Garziæ Navarræ regis filia Willelmo Rogerii filio (anno 1150) nupsit, chara in primis fuit. Quod chara fuerit regina Margarita, collectum est ex Caietano, qui dixit ancillam fuisse Margarita, & ad ea dono accepisse montem Peregrinum; ex quo rectè colligitur, charam eidem fuisse in vita. Verumtamen Cascinus deinde in Opere Italico pag. 185 in alium sensum verba illa pertrahere conatus est, quod videret ea non Septembris Tomus II.

satis congruere cum epocha mortis à se statuta. Mentem Cascini exposuit Salernus in Opere Caietani tom. 2 pag. 151, ubi sic loquitur: Quo salutis humanæ anno integerrimus Rosaliæ animus in cælum evolârit, incertum nobis est. Id solùm fama ad nos deveniens edicit, anno circitè sexagesimo supra undecim secula hæc contigisse. Quare quod de Margaritæ reginæ benevolentia erga Rosaliæm retulere majores, id de pietate reginæ erga Puellam jam sanctitatis famâ illustrem pertinere potuit. Nam Margarita annum octogesimum tertium duodecimi seculi saltem attingit. Quamvis si paucos admodum annos eremiticæ Rosaliæ vitæ quis tribuat, potuisset illa inter honorarias puellas Margaritæ in aula degens obsequi, & redamari: nam quinquagesimo anno ejus duodecimi seculi nupsit Margarita Willelmo Siciliae regi. Hæc Salernus, qui maluit dubitare, an Margarita convixerit in aula, quàm ambigere, an circa annum 1160 obierit Rosalia. Attamen primum ex traditione scripsit Caietanus. Pro anno verò emortuali circa 1160 statuendo nullam, opinor, traditionem unquam allegare poterunt Siculi. Quare malim primum credere saltè ut probabile; & epocham mortis qualicumque isti traditioni accommodare.

E 109 Porro natam educatamque in aula regia S. Rosaliæ, legitur quidem in Opere Caietani impresso; at non in Ms., ex quo contrarium potius colligitur, cum Panormi natam dicat, & de aula taceat. Unde igitur Cascinus & Salernus eam opinionem haurire potuerint, prorsus ignoro. Certè nullum pro ea allegant monumentum antiquum, nullam inscriptionem aut picturam. Imò parùm verisimile est, natam fuisse in aula regia Rosaliæ, cum nec regis nec alicujus, qui in aula regia videtur habitasse, fuerit filia: nam, etsi certa esset propinquitas aut affinitas patris ejus Sinibaldi cum Rogerio rege; tam propinqua non poterat esse cognatio Sinibaldi cum Rogerio, ut verisimile sit, cum in aula regia cum conjuge habitasse; ibique liberos genuisse. Natam igitur in aula regia Rosaliæm nequaquam existimo. Verùm eandem deinde in aula vixisse, sive ibi vixerit tempore Rogerii regis, sive sub Willelmo & Margarita, ut habet Caietanus, nequaquam est improbabile.

F 110 Opinio hæc inserta videtur Martyrologio Romano, non tamen tam clarè, ut aliter explicari nequeat elogium; quod hisce conceptum est verbis: Panormi natalis sanctæ Rosaliæ virginis Panormitanæ, ex regio Caroli Magni sanguine orta, quæ pro Christi amore paternum principatum aulamque profugiens, in montibus ac speluncis solitaria, cælestem vitam duxit. Voces aulam profugiens sic exponi possunt, ut vel credatur in aula vixisse, aut solùm aulam frequentasse. In Officio lect. 4 de aula non fit mentio, sed primordia Virginis ibidem sic exponuntur: Rosalia virgo orta Panormi, à nobili genere suam originem trahens à Carolo Magno, in Quisquinæ montem; quadraginta circitè mille passibus distantem sola secedens, paternæ domus opes, delicias, ac spem majoris amplitudinis, ob propinquitatem & benevolentiam regum Siciliae, contemptas, cum tetricæ rupis horrore & asperitate commutavit. Hæc de vita puellari, sive ea tota in domo paterna, sive partim in aula fuerit traducta. Ex domo autem paterna vel aula regia ad vitam duriorum transiit Virgo. Quæ verò atatis anno mundum deseruerit, nullo monumento idoneo habetur compertum. Si imaginis

AUCTORIBUS
I. S.

Olivellensi, que secunda est Cascini, & mox dabitur, ita habetur fides; puella vix nubilis erat Rosalia, dum mundum reliquit; eaque est communis persuasio satis verisimilis. An vero tunc tredecim solum annos esset nata, ut aliqui volunt, dici nequit, cum probationem non afferant idoneam.

Inde ad solitudinem, ut ex tabula Olivellensi

111 Locus hic esset inquirendi, mirum S. Rosalia, quando domum paternam aulamve deseruit, monasticam primam vitam sit amplexa in aliquo cenobio, an vero statim abierit in desertum ad vitam solitariam. Verum de hinc illa satis disputatum est supra. Qua de causa solum hic commemorabo, quibus modis singularum sententiarum patroni sancta Virginis discessum ad solitudinem narrent. Cascinus clanculum jugisse Rosaliam, a solis angelis comitatum existimat, idque significari putat tabula Panormitana ecclesie S. Rosaliae Olivellensis, quam ex ipso exhibeo. De hac imagine Cascinus cap. 7 pag. 189 sic ratiocinatur: Cernitur hic S. Rosalia, non in publico, non coram rege aut patre, sed sola in oratorio abscondita in gestu corporis admodum pio, genibus flexis, capiteque singulari gratia inclinato, quasi abeundi licentiam & benedictionem petens a puero Jesu, qui stat in sinu sanctillimae Matris. Ille autem conversus ad Rosaliam, & duos attollens digitos, in habitu est benedictis; dum etiam Mater, placide ipsam aspiciens, manumque pectori admovens, eidem quasi pignus dat suae protectionis. Stant interim hinc & inde duo angeli, quasi ipsam expectantes instar comitum itineris. Retro vero ad dexteram ex legibus optices representatur antiqua Panormi figura cum monte suo Peregrino. Per montem ad sinistram positum designatur forsitan Quinquina.

colligit Cascinus abesse a multis creditur:

112 Unus ex istis angelis, qui stat ante ipsam, ad dexteram Virginis Mariae & Infantis, manu tenet baculum viatorius longiorem, quasi alter Raphaël antiquus ad ducendum juvenem Tobiam: non enim hic angelus est S. Michaël, ut quis forte existimare posset, quia non lancea, sed baculus viatorius est, quem manu tenet. Armis quidem indutus est: at haec significant bellum, ad quod ipsam ducebat, & defensionem, quam eidem promittebat. Alter angelus, qui ipsi est a dextra, & a sinistra beatæ Virginis, cum unâ manu teneat librum, & alterâ corollam precatoriam, verum exhibet specimen angeli precatoris, utpote qui ostendere volebat, in quem finem ipsam, Deo volente, ad solitudinem duceret. Haecenus Cascinus, qui mox iterum repetit totâ hac picturâ nihil significari, nisi Rosaliam a Deo per ministerium angelorum ductam fuisse ad locum incognitum. Verum, quantum opinor, pictor variis istis symbolis solum significare voluit vocationem divinam, quâ Sancta internè permota est ad vitam meliorem amplectendam, sive illa vocatio fuerit ad vitam monasticam, sive ad solitariam: nam representatur secularibus vestimentis induta, ita ut non videatur exhiberi ut mox discessura. Dubitari etiam potest, an potius sit baculus viatorius, ut vult Cascinus, quam lancea, quam angelus ille armatus dextrâ tenet. Arma enim alia insinuant magis esse lanceam: at de eo rectius iudicium formari potest ab iis, qui ipsam picturam, quam vetustissimam dicit, & partim vetustate consumptam testatur pag. 190, coram intueri poterunt. Rosaliam ut mox iter acturam longe alio modo exhibet figura alia inferius danda.

113 Porro quidquid sit de ambigua imaginis

significatione, nolim, sibi persuadeat lector, talem visionem S. Rosaliae objectam esse, quales magnus Rosaliae animus, quippe pia est meditatio cuiusdam, qui internam vocationem S. Rosaliae per signa externa representare voluit, aut clandestinam Virginis fugam ad solitudinem, ut credidit Cascinus, de praestantia istius vocationis fuse describens cap. 7. Cascini ratiocinium compendio dedit Salernus, cuius verba subjungo: Caelesti mota impetu ab aula regia, patria domo, atque a parentibus ingenua Virgo pietati excolendae in montis antra secessit: sed quae fuerint sanctioris vitae initia explicandum, aut parumper potius admirandum nobis est. Quis planè non perspiciat rem esse sexcentis implicitam difficultatum nodis, ubi omnia ex animo procedunt prospera, mundi gloriam abjicere, certa sultam majoris amplitudinis spe, benevolentiam regis animatam, praeteritis amplam ornamentis, & futuris amplificandam decorum incrementis? Hæc qui conetur, alto enimvero oportet sit animo, ut divinæ gratiæ efficaciore vegetatus motu, ex altiore fastigio terrenarum rerum tenuitate perspecta, despiciere discat universa, cum praesertim speciosa isthæc non desui modò, sed commutari oporteat cum tetricæ rupis horrore, scabrarum asperitate cautium, ferarumque consuetudine. Quare cum D. Rosalia cogitamus, sublime quidpiam, & vulgari existimatione majus suspiciendum nobis est, quod primis ac celeberrimis eremi cultoribus conferri queat.

114 Sunt qui iis, quæ sensibus sunt obnoxia, adeo capiantur, ut sine illis vix præclarum quidpiam mente concipiant. Quare cum divinum illum animi motum, unde Rosalia recessum in solitudinem, abdicationemque rerum ortam intellegant, explicare conantur, non aliter ejus impetûs magnitudinem vel sibi, vel vulgo persuadeant, quam si objectam oculis nostræ Virginis speciem vel patientis Jesu, vel aliam quampiam inusitatam enarrent. Sed profectò nihil hic certum adhuc, firmumque reperi: neque tantum vulgi auribus dandum, ut hæc comminiscamur. Docendus potius est rudis populus, quanto Deus illapsu cor hominis subeat, atque pervadat; quantoque agat impetu, & vertat, quò velit. Discat ille sanctissimis allicientis Dei illecebris facile trahi hominum mentem, horrore percelli ejusdem minis, & omnipotenti manu id fieri, ut quidquid durum in corde, leniter mollescat; quidquid asperum, mitescat; ut blandè captus animus dolores amplectatur, suavissimèque a deliciarum sensu abalienetur. Si hæc desint, sensibus objectas piarum rerum species, nil afferre emolumentis; si verò adsint, æquè sine sensibilibus prodesse imaginibus. Quapropter ex difficultate potius operis, quod generosè aggressa ad finem usque felicissimè perduxit, quantos animi motus, sapientiæque cælestis radios Rosaliae cordi Deus immiserit, conjiciamus, & nostro bono augendo perpendamus.

115 Facilius profectò erit vites hederasve nullo pedamento ac fulcro assurgere, quam fatu minas sese sine aliorum consuetudine sustinere. Quare perbellè Aristoteles materiæ comparavit, quæ formis destitui suis nequit. Neque naturæ, corporisve imbecillitatem hic tantum inspicio, sed mentis etiam & consilii; non enim fert muliebris animus in arduis rebus, eoque minùs in cælesti capeffendo itinere gressum urgere ullum, nisi auctoris & magistri ope, consilioque fulcitur.

ASPERIORIS VITÆ INITO CONSILIO DEIPARAM, ET PVELLVM
ADIT ROSALIA. A QVIBVS DIMITTITVR IN EREMVM.

ANGELIS COMITATA

Panormi ex tabula vetustissima antiquioris ecclesiæ S. Rosaliæ Oliuellensis.

A tur. At non modò fæminam, sed puellam, Virginem locupletem, affuetam aulæ, dynaste progenitam, & in amplissimo honorum fastigio positam in latebras montium se abdidisse, fuit longè difficilium. Cùm ergo hæc ignorari non possent, virili Puellæ animo fuerunt superanda, nec sine singulari cælestis gratiæ beneficio; quamobrem recessus ille Rosaliæ, eò fuit admiratione ac laude dignior, quò natura erat imbecillior. Eorum præterea, qui in deserta hominibus loca se contulere, consilium fuit ut plurimum, vel tyrannorum rabiem quæ terriculis, quæ illecebris ad exitium armatam declinare; vel ut sua diluerent scelera suavibus pœnitentiæ lacrymis. At Rosalia neque à tyrannis pulsa, neque ethnicorum furore agitata, nullis irritata conviciis, nec pœnitentiæ acta stimulo, in summa rerum omnium copia & felicitate securè residens, ob unius Jesu Christi amorem, quod ipsa testatur, horrentem speluncarum sedem pro regia Panormitana optavit sibi. Adjunctus certè est plurimorum fugæ ab hominum consortio, sui, suæque tranquillitatis amor, quamvis non contemnendus: nostræ tamen Virginis fuga uno Christi amore suscepta non umbram pacis, sed vehementioris arenam certaminis cum humani generis hostibus ineundi respexit.

latè ostenditur:

B 116 Demum adeo feliciter cessit sub Ecclesiæ nascentis initia primis eremi incolis recessus, ut florente jam pace, ad aliquot sæcula diviniore auræ impulsu, innumera hominum vis, imitandi studio, solitudinis finibus se contineret: tunc verò propositum exemplar rei difficultatem imminuebat; præsertim cùm eò vix unquam penetravit quispiam, ut ex aliorum omnium memoria excidisse videretur; eum longè saltem Patrum in monasteriis præsentium cura respiciebat. Sed nostra hæc Rosa duodecimo floruit sæculo, cùm pro temporum ratione exempla illa in solitudinem à mundo pœnè dixerim fugientium elanguerant; nec ullius fæminæ, quæ in nostrate Sicilia tunc eremum incoleret, imitatio Rosaliam propelleret; & omnium planè oculos ibi fallere necesse habebat, quæ fugam inconsultis omnibus, ne retardaretur, inivit; quare cibariis, vestibus, lecto, domo se mox destituendam sentiens, suimet aut oblita, aut negligens, quod supra hominum morem, & vires est, in vocantis Dei amplexu ruit.

dicit nequit, Sanctam fuisse excelsam exterris signis.

* i. e. flectenti

C 117 Hæc sunt, quæ fugam Rosaliæ sanctissimis Dei amantis illecebris initam fati commendant. Ceterum quam rerum occasionem arripuerit, vel immiserit Dei consilium, & ane sensibilibus divinarum rerum objectis impulerit, incerta occultaque sunt, & nos hæcenus latent. Antiqua sanè tabula Divam in eremum jamjam ituram ita exhibet. Rosaliæ genu minori * Jesu infanselatis duobus dextræ manus digitis, quasi crucis signo mox benedicturus, abeundi facultatem facere videtur. Puellum sustinet fortunata Parens, & coniectis in nostram Virginem oculis, appositaque ad pectus manu, patrocini sui sponsonem præsert. Adstant hinc & inde angeli duo habitu ad iter conformato, bacillo sultus alter & armis, librum alter & precarios globulos, sacram hujus peregrinationis supellectilem desert. Nec ibi prætermisæ, opinor, fuissent, si quæ sensibiles rerum species Rosaliam ad fugam hanc capeffendam impulissent. Ita Salernus satis rectè pro opinione, quam sequitur. At nunc etiam videndum, quo demum modo alii S. Rosaliam ad so-

Septembris Tomus II.

litudinem perducant: neque in eorum opinione Rosalia carebit laudibus jam recensitis.

AUCTORE

J. S.

118 Tornamira in Idea conjecturali disc. 2 Per quos vocationem Rosaliæ ad Ordinem Montis Virginis ex conjecturis narrat; sed revera non probat, quæ refert. Quapropter brevissimè solùm indicabo præcipua rerum capita. Pag. 13 ait, Sanctam per parentes suos ad nuptias fuisse destinatam, nec eorum voluntati primùm obstitisse; sed in speculo suo vidisse Christi Crucifixi vultum, eaque visione sic mutatam, ut seculo renuntiare statuerit. Hæc deprompta sunt ex revelatione Mariæ Roccaforte, cui plerique eruditæ Siculi fidem habendam negant. Ait secundò Tornamira pag. 23 Rosaliam ita affectam sibi elegisse conscientia moderatorem S. Guilielmum Vercellensem, instiutorem Ordinis Montis Virginis; quem in Siciliam eo tempore venisse asseruerat. Ait tertio pag. 25 Rosaliam consilio & subsidio S. Guilielmi clanculùm fugisse à parentibus, ac venisse ad monasterium S. Mariæ de Buffiniana, ibique tyrociniùm posuisse vita monastica. At breviter notandum, plerosque scriptores Siculos contendere, numquam in Sicilia fuisse monasterium istius nominis; nec satis probari à Tornamira istud ibidem fuisse. Pag. 37 ait, petiisse Rosaliam, ut sibi liceret à monasterio transire ad vitam anachoreticam, idque ei concessum asserit pag. 45; postquam viginti circiter annis in monasterio vixerat, & de more Ordinis Benedictini ab Hugone archiepiscopo Panormitano examinata fuerat, & consensum etiam regis Guilielmi & reginæ Margaritæ obtinuerat. Verùm hæc sufficiant de Tornamira conjecturis, quæ vestiuntur non paucis adjunctis aperiè falsis.

E

119 Fusinianns in Vita Ms. nobis missa Sanctæ primordia & vocationem exponit his verbis: Rosalia virgo, duodecimo seculo nobilibus parentibus, originem à Carolo Magno trahentibus, nata, & in aula regia educata, cælesti mota instinctu in eremum secessit solitariæ vitæ studio: quam apud ingenuas præstantesque genere virgines in cœnobio S. Mariæ, in crepidine ad ripam Oreti fluminis sito, duo millia passuum distantè ab urbe Panormo, religiosè subdivi Basilii Magni Regula professæ exercuit. Durant adhuc mansionis hujusce vestigia è tabulatis angustæ virginum cellulæ, quas ostendunt; atque in pariete grandioribus exarata litteris inscriptio, quæ Rosaliam in eo loco fuisse commemorat. Aliquot post annos mutatis antiquis sedibus, ac relicto asceterio (cujus etiam nunc jus patronatûs sanctimonialis Basilianæ obtinent) in hoc sanctissimi Salvatoris commigrarunt, intra mœnia in ædibus Roberti Guiscardi extructum, & à Rogerio rege bonis auctum anno MCLVIII. Rosalia verò anachoreticæ vitæ amans, & virtutibus ad eam capeffendam necessariis instructa juxta divi Basilii Magni regtilas & sacros canones, in oppidum Bivonam * profecta est. Antequam Panormo proficisceretur, testificandæ suæ fidei benevolentiaque erga sorores gratiâ, reliquiam sanctæ crucis cum Græca pagina in altari sancti patriarchæ Basilii deposuit; quam à majoribus suisque confanguineis, Hierosolymitano bello redeuntibus, Rosaliam habuisse, verisimile est P. Jordano Cascino scriptori de vita Rosaliæ præcipuo.

quodque demum modo Fusinianas:

F

120 Servatur eadem in præsentis reliquiâ diligentissimè cum ipsa scriptura Græca Panormi &

Q 9 2

sanctis

* at. Bisbonam

AUCTORE
J. S.
at in urri-
usque sen-
tentia non
pauca sunt
incerta.

sanctimonialibus Basilianis in templo sanctissimi Salvatoris, cujus hæc sunt verba Latine reddita: "Ego soror Rosalia Sinibalda pono lignum, hoc Domini mei in monasterio, quod semper secuta sum." Hæcenus Justinianus, in cuius conjecturis multa quoque incerta sunt, & non admodum probabilia, licet nihil aperte falsitatis convinci possit. Videri potest § 6, 7 & 8, ubi de his in utramque partem disputatum est. Attamen præcipua hæc spectantia, qua incerta dixi, breviter accipe. Incertum est primò, an Sancta umquam fuerit monialis. Incertum secundò, cujus fuerit Ordinis & monasterii, si revera monialis fuit. Incertum tertio, an jam ab anno 1148 seculari vita valedixisset, & quarto an Bivonam fuerit profecta, priusquam ingrederetur speluncam Quisquinesem. Incertum est quinto an particula illa Sancta crucis, & scriptura in monasterio SS. Salvatoris inventa, sit hujus Rosaliæ, & sexto incertum est, unde particula illa fuerit accepta: nam Cascinus laudatus lib. 2 cap. 21 pag. 319 de cruce hac non agit, & idcirco adduci non debuerat. Demum vestigia illa mansionis S. Rosaliæ in monasterio ad ripam Oreti sito non videntur durasse à tempore, quo ibi habitasset Virgo, sed recentia esse, ut observavi num. 87. Quapropter tota congeries Tornamira equè ac Justiniani nec verisimilis est nec probabilis. Verum ex eo nequit rectè inferri, vitam monasticam Sancta esse equè improbabilem: nam pro hac haberi possunt rationes probabiles, licet defectu monumentorum adjuncta omnia nequeant explicari.

B

§ XI. Incertum an Sancta, antequam venit ad speluncam Quisquinesem, in alia vixerit solitaria: describitur Quisquinesis specus, quam Sancta incoluit.

C
Voluerunt
Bivonenses
Sanctam
habitasse in
vicinia sua;
at id non
probatur:

Tornamira in Idea disc. 4 num. 20 pag. 47 scribit, S. Rosaliam tyrocinium vite solitariae habuisse in spelunca prope Montem Regalem, atque ex ea deinde translata fuisse ad Quisquinesem. Loca etiam varia enumerat, per qua sanctam Virginem iter instituisse scribit, sed ex meris conjecturis & sine ullo fundamento idoneo tam loca illa memorat, quam alia multa, qua idcirco ne quidem attingere statui. Quod verò spectat ad habitationem in territorio Montis Regalis, illam non omni destitutam esse fundamento agnoscit Cascinus, qui lib. 2 cap. 9 pag. 205 sic differit de variis locis, in quibus S. Rosalia habitasse incola existimabant: Non præmittam hic monere, nonnullos cogitare in aliis quoque antris habitasse (S. Rosaliam, præterquam in Quisquinesis & Montis Peregrini, de quibus postea.) Primò examinat conjecturam Bivonensium, qui ex apparitione S. Rosaliæ, jubentis sibi ibidem ad eam sacram construi, ut refert Caietanus infra in Vita prima, existimabant Sanctam ibi aliquando habitasse. Verum Cascinus opinionem illorum ut minus probabilem refutat his verbis: Quippe huc usque Bivonenses, quantumvis multum foderint tub ecclesia, nullum speluncæ cujusdam indicium potuerunt

reperire. Verum istud faxum, super quod dixi apparentem S. Rosaliam sibi ecclesiam construi voluisse, & ex quo conjiciebant eam illic degisse, ubi terra per circuitum effossa fuit, inventum est sine ullo alio fundamento incumbere terræ mobili, donec demum, fodientes sub ecclesia, facellulum ibi ædificarint, quemadmodum propriis oculis vidi. Ex dictis hoc concludit: Conjectura non est sufficiens ad ostendendum, fuisse istuc speluncam, in qua habitaverit, cum illius nullum habeatur vestigium. Fieri quidem potest, ut sancta Virgo aliquoties transierit per silvam, quæ tunc erat in illo loco: & ut quid certi dicam, constat locum fuisse domini ipsius, quem idcirco singulari protectione cælesti dignata est.

122 Deinde ad Monteregelesium conjecturam ita progreditur: Monteregelesenses aliquod habent (habitationis S. Rosaliæ) argumentum; quandoquidem ostendunt vicinum littus antiquitus & huc usque nomen habere à S. Rosalia, & infra aquam copiosam, quam vocant MONACHÆ (della Monaca) quæ secundum ipsos est eadem Sancta. Hisce adjungunt quinque speluncas, vel antra, ex quibus hodieque existit medium, ceteris destructis: & credunt eam ibi habitavisse: unde ipsam ibi invocant, & gratias impetrant. At isto argumento habitatio non probatur. Ita Cascinus, qui mox addit probabilius inferri posse, aliquam cryptam ibidem fuisse dedicatam S. Rosaliæ pro ecclesia, sicuti aliis locis factum est, ut deinde dicitur. Nam congruum erat, ut ei, qua in cryptis vitam traduxerat, ecclesia in cryptis dedicarentur. Verumtamen argumenta Monteregelesium nata sunt suspicionem ingerere de antro quodam istuc per Sanctam inhabitato, præsertim qui constat semel ab uno ad aliud antrum transivisse Sanctam, ita ut nulla habeatur ratio, cur id sapiens facere non potuerit. Præterea locus ille non distat nimium Panormo, & aptus erat vite anachoretica. Rem tamen esse incertam lubens fateor cum Cascino, qui sufficiens non invenit fundamentum ad aliquid certi statuendum. Ceterum sive ibi aliquando habitaverit S. Rosalia, sive illa Monteregelesium persuasio aliunde nata sit; locus hic favet patronio vite ejus monastica, ut suo loco dixi.

plus ratio-
nis pro tali
suspensione
habent
Monterege-
lesenses; sed
res est in-
certa.

E

123 Tornamira in Idea conjecturali disc. 5, post annum vite anachoretica tyrocinium, in antro circa Montem Regalem, ut vult, obitum, S. Rosaliam deducit ad speluncam Quisquinesem, conjecturis suis nimis liberè indulgens, iter etiam describit. Verum, licet observaverim habitationem antri Monteregelesis non destitui omni probabilitate; certum est conjecturas illas de tyrocinio ibidem habito & annua commoratione; uti & de itinere instituto, inanes esse & idoneis rationibus destitutas. Justinianus verò à specu Quisquinesis vitam Sancta anachoreticam exordiens, ejus initium narrat his verbis: Itaque Rosalia anachoretarum institutam rationem inchoatura, ad specum Quisquinesem in agro paterno, duo millia passuum à pago S. Stephani, quatuor ab oppido Bivona distantem, concessit eo animo, quo inculptis in faxo litteris declaravit: "Ego Rosalia, Sinibaldi Quisquinesis, & Rosarum domini filia, amore Domini mei, Jesu Christi in hoc antro habitare decrevi." Descriptionem accuratorem antri Quisquinesis dat Cascinus lib. 2 cap. 8 cum adjuncta figura, quam dabo, ubi agatur de inventione istius speluncæ, anno 1624 reperta. Hic verò adnecto tertiam

F
Tornamira
inanes con-
jectura in-
gressus San-
ctæ in spe-
luncam
Quisqui-
nesem,

EGO ROSALIA
SINIBALDI QVISQVI
NE ET ROSARVM E
DOMINI FILIA AMOR
DNI MEI IESV
CRISTI
INI HOC
ANTRO HABITA
RI DECREVI

QVISQVINÆ PATERNÆ DITIONIS IVGA PETENS CAVERNAM INGRE:
DITVR STYGIIS HOSTIBVS INFENSA.
Ex insculptis ipsius manu literis in specu.

III

A *tertiam Cascini figuram, quâ Sanctam representat dicta mox verba saxi insculpentem.*

quæ describitur: pars ejus prima, in qua esse creditur lectulus Sanctæ:

124 *Addo etiam descriptionem antri Quisquinensis, quam ex Cascino brevius concinnavit Salernus, cum hæc sufficiat, ut intelligamus, quam duram habitationem sibi in eo antro elegerit Virgo: Sed quò, inquit, tandem secesserit Rosalia, duce Jesu Christi amore, enucleatius, ejus laudibus exaggerandis, enarrandum est. Distant Panormo quadraginta ferè passuum millibus Quisquinæ mons, & nemus. Antrum hic oblongum & duplex, non sine peculiari Numinis consilio, in montis latus excurrit: prima ejus pars sex septemve ulnis protenditur vario laterum flexu, quæ quatuor modò, modò sex palmis, utrimque distans; in medio ejus cavernæ quasi antrum in antro excavatur ad lævam. Hic integrum lapidem oblongum in lectuli pœnè figuram efformatum, & è solo sublatum aliquantulum reperias. In proclivi leviter situs ille est, ut dormienti cervical appositum videatur. Sensim ad latera hinc illinc rupes assurgit, & altiore fastigio conopæum imitatur. Accedit quiescenti opportunitas, cum hyberno tempore perpluit usquequaque antrum, huic uni parcitur loco. Illud admiratione dignius, lapidem illum non videri indigenam, sed aliunde comportatum, non hominum tamen industriâ per eas aditus angustias, quæ capere illum non possent.*

pars secunda, in qua plurimum resedisse videtur:

125 *Sed priusquam ultimam antri metam attingas, sinistrorsum retroactus secundæ antri partis aditum reperies, eâ angustia & humilitate, ut horrorem incutiat ingressuro: neque enim illuc penetrabit quispiam, nisi inter rigentia saxa, exporrecto primùm brachio & humero, ad duos tresve palmos prorepat. Secunda hæc antri pars ad quinque ulnas in longum protrahitur, in cujus interiore & postrema cellula, cæteris ampliore, resedisse ut plurimum Virginem arbitramur: usui enim aptior, & sedile habet manu, ut videtur, efformatum. Per aliquot rimas malignam lucem antrum excipit. Nullus tunc ibi portæ ritu hiatus, sed è superiore loco angustus aditus Virginem obliquâ viâ descendentem admittebat; non secus ac si ipsa in puteum dimitteretur. Sententiâ hæc est Cascini, quòd crederet foramen istud, per quod hodie in speluncam intratur, angustius fuisse, quàm ut transitum præberet: sed res incerta est & examinanda § 26. Hæc sunt, inquit pergens Salernus, sepulchralis ergastuli angustia, quibuscum amplissimos Panormitanæ regis splendores Rosalia commutavit. Excelso Virgo nobilitata animo ad asperima hæc contendit, quia novit amorem asperis nutriri, & quæ Jesum ardebat, huc vocantem secuta venit, sedemque ibi fixit imperterrita.*

inscriptio ab ea saxo insculpta,

126 *Quâ descendendum in hanc caveam erat, parte lævâ rupes aliquanto latior & lævior adsurgebat, saxi genio virgata, & liris distincta compluribus. Hic à Virginis manu characteres, qui duos transversos digitos sunt alti, profundè insculpti, & in novem inæquales digesti lineas, altissimæ mentis sensum expressere: factumque est, volente Deo, ut hæc epigraphæ saxo insculpta, quæ omnium, opinor, hominum oculos ante hæc incognita effugerat, intra paucos dies postquam in Peregrino monte Panormitano inventum est S. Rosaliæ corpus, in Quisquinensi antro reperiretur. Ei quidem antro exterius ara D. Rosaliæ sacra adjacebat, ad quam olim supplicatione extra ordinem plures placando Numini itare, & sacra tunc peragi consue-*

verant; sed nulla ejus inscriptionis fama aderat; **AUCTOR** ea verò saxo manu Virginis insculpta, ita concepta erat. Ego ROSALIA SINIBALDI QUISQUINÆ, ET ROSARUM DOMINI FILIA AMORE DOMINI MEI JESU CHRISTI INI HOC ANTRO HABITARI DECREVI: *Qua occasione quòque modo inventa sit illa inscriptio, explicabitur § 26, & § 27 accuratior dabitur totius loci descriptio, quam consule.*

J. S.

127 *Officium S. Rosaliæ lect. A prædicta me- cujus red- morans, rectè videtur explicare intentionem, diitur raste, quâ Sancta datam inscriptionem in saxo sculpsit, videlicet ut verba illa propositi sui perpetuò memorem redderet. Inque antrum, inquit, cui tunc unicus, & quidem angustus è superiori loco aditus patebat, intrepidè descendit ea mente, quam characteribus saxo insculptis adhuc patentibus expressit: Ego Rosalia &c. Qua inscriptione oculis obversante, susceptæ vitæ propositum altius cordi infigere, ac divinæ benevolentia signa ad castissimæ mentis blandimenta vicissim provocare consuevit. Hæc sanè honestissima & optima erat ratio sculpendi talem inscriptionem: atque hac ratione evanescit objectio quorundam apud Cascinum lib. 2 cap. 3 pag. 171, qui suspicabantur vanæ gloriæ accusari posse Sanctam, si crederetur scripsisse ea, quæ ad laudem ac gloriam suam conducere possent. Verùm (ut omitam sibi soli illa sculpere potuisse Virginem, non ut ab aliis legerentur) vanus hic scrupulus plurimos Sanctos inanis gloriæ facile condemnaret, cum plerique multa fecerint, dixerint aut scripserint, ob quæ laudem merebantur apud homines. At vanæ gloriæ semper non est laudabilia agere coram hominibus, sed ea palam facere tali intentione, ut humanam laudem quis inaniter aucupetur; quod longè absuit à Sancta nostra. Cur verò hæc antro illo deinde egressa videatur, non obstante sculpto hoc proposito, mox dicetur.*

E

§ XII. Sancta ex antro Quisquinensi egreditur, atque intrat antrum Montis Peregrini prope Panormum.

F

N Equaquam esse dubitandum, quin S. Rosalia habitaverit in antro Quisquinensi atque etiam in antro montis Peregrini, ostendit Cascinus lib. 2 cap. 9. De Quisquinensi id probat ex locis vicinis, quæ nomen à S. Rosalia acceperunt, ac ex inventa inscriptione mox data. De antro montis Peregrini ex corpore ibidem invento, atque ex perpetua ecclesiæ Panormitanæ atque aliarum quoque ecclesiarum traditione. Hæc cum satis videantur certa, magis inquirat, quid Sanctam permovere potuerit ad discedendum ex priori antro ad secundum. Primò quidem observat, eam mutationem non esse attribuendam levitati aut inconstantia Virginis, cum locorum mutatio usitata fuerit celeberrimis & sanctissimis anachoretis, uti variis exemplis ostendit. Exempla illa, quibus alia multa adjungi possunt, huc non transfero, quia res certior est, quàm ut ulla de eâ oriri possit dubitatio. Secundo rectè advertit, fieri potuisse, ut habitatio Virginis in spelunca Quisquinensi innotuerit, atque ea de causa à Virgine solitudinis amantissi-

Sancta ex antro Quisquinensi egressa est:

AUCTORE J. S. *ma defereretur, ne visitationes admittere cogere-
tur. Ad hanc mutationis rationem se multum
inclinatum fatetur, addit tamen & aliam, de
qua mox agam.*

129 Tornamira in *Idea* disc. 6 ait, S. Rosa-
liam a regina Margarita invitata ad habitan-
dum in monte Peregrino, quem in hunc finem
ab ea donatum contendit, itaque non improbabili-
ter, ut ante vidimus. Idem scriptor in *Respon-
sis* pag. 56 & 57 varia adducit ex Philippo Pa-
ruta, quibus utraque ratio videtur conjungi.
Nam laudans Paruta ibidem pag. 57, ubi di-
xerat electum fuisse à S. Rosalia horridum an-
trum, duobus milliariis distans a pago S. Ste-
phani, ubi revera situm est Quisquinese, ita
progreditur: Cum postea vulgatum esset, illu-
strem Virginem in solitudine ducere vitam an-
gelicam, non pauci accurrebant ipsam visitatu-
ri, seque ipsius precibus commendaturi in infir-
mitatibus & afflictionibus suis. *Hac ille Italice,
atque eadem fere mutatis nonnihil verbis repe-
tit, addens sequentia: Coacta fuit (hanc ob
causam) Panormum redire. Idem rursus ibidem
pag. 56: Quapropter deinde reversa est Panor-
mum, & accepto à regina Margareta, conjugè
Guilielmi I regis Siciliae, monte Peregrino, ubi
densa erat silva, inventam ibi speluncam suo
proposito congruam inhabitavit. Hoc affirmat
antiquissima traditio majorum nostrorum: id ma-
nifestat spelunca, & exigua ecclesia ab ea deno-
minata: idemque scribit P. Octavius Caietanus.
Demum idem Paruta ibidem: A sancti Step-
hani pago (id est, ex anro Quisquinese) virgo
Rosalia inimica visitationum regressa est Panor-
mum ad habitandum in monte Peregrino. Fa-
ctum id iterum probat ex antiquissima traditione,
fama, spelunca, exiguaeque Rosaliae ecclesia,
ac demum auctoritate Caietani, quem item citat
pro donatione montis Peregrini. Itaenus Philip-
pus Paruta in *Vita* Ms., cujus meminit Mon-
gitorius in *Bibliotheca Sicula*, auctorem ab eru-
ditione celebrans, docensque defunctum anno
1629. Vixit igitur Paruta ante inventionem cor-
poris, & scripsit ante editam *Vitam Cascini*,
ita ut traditionem aequè scire potuerit ac Casci-
nus ipse.*

130 Franciscus Baronius in *Opere metrico* de
S. Rosalia, quod impressum est anno 1630, epi-
grammate 10, 11 & 12 eandem planè mutati
antri dat rationem. Audiamus decimum, sub
titulo, è specu Bisboneni fugit, editum.
Fama urbi finitimas Divæ se fudit in urbes,
Sensit & enatum Trinacris ora Decus:
Antra petit, fugit illa, remotaque saxa reposcit,
Exigat humanos quò sine honore dies.
Hæc animum, Rosalia, tuum sententia fallit,
Grande tuum nutriunt hæc cava saxa decus.
Subsequitur undecimum ejusdem plane sententia.
Vix aliquot Rosalia specu traduxerat annos,
Et vix prædura è caute pedem extulerat.
Cum Divæ se fudit odor, gens excita præsto est:
Maturatque gradu præpete Diva fugam.
Omine fausto abeas, tibi gloria magna refurget,
Hæc fuga, Diva, tibi mater honoris erit.
Duodecimum sub titulo, Rimatur specum, idem
rursus insinuat: Sanctam enim sic secum lo-
quentem inducit poeta:
Quæram aliud Rosalia nemo, quæram ultima
regni
Obfusa lucifugis ocyor antra feris.
Hisce mihi obscuris adeundum rupibus antrum
Tuum, ut rugiam tutior ipsa decus.

fortasse
quæ ibidem
nimis inco-
tuerat,

B

C

que ratio
satis appa-
ret probabi-
lis;

Sic erebum eludam, sic vis ruet improba hono-
ris;

Pes ubi nullus adest, gloria nulla nitet.
Itaenus Franciscus Baronius, cum Paruta con-
sentiens in assignanda ratione mutati antri, quam
Cascinus probabilem agnoscit. Et sane nulla alia
probabilior assignari poterit conjectura, um a-
nachoreta & eremita ea maxime de causa habi-
tationes suas mutaverint. Attamen conjectura so-
lùm est, ideoque minime certa.

131 Justinianus in *Vita* Ms. aliam omnino
allegat mutata spelunca rationem, qua proba-
bilis admodum videretur, si omnia, qua ut cer-
ta supponuntur, certa prorsus essent. Quæ ve-
ro, inquit, causa fuerit propositi mutandi con-
sili, veniendique ad Peregrini montis specum,
Quisquinese posthabito, conjectura nos maxime
probabilis edocet. Cum enim à defuncti sui pa-
rentis potestate in alienam transferit Quisquinae
& Rosarum ager ac principatus, (quod ex do-
natione monachis Cisterciensibus à comite Mat-
thæo Bonello facta, & à Willelmo I rege con-
firmata anno MCLXI, perspicuè liquet) haud am-
plius Virgini opportunum erat ibidem permane-
re, sed aliò secedere oportuit, ut commo-
dum nancisceretur, quo inceptam anachoreticam æqua-
ratione proficeretur, Eo proinde consilio Pa-
normum remeans, in Peregrinum montem non
longè ab urbe Panormo distantem, a Margari-
ta regina sibi donatum abiit &c. Donationem
memoratam Matthæi Bonelli variis confirmat ex
Cascino Ms., ex Pirro, & ex instrumento G a-
co, seu ex litteris Gracis Rogerii regis qua da-
ta sunt anno 1136. Atque ex eo inferit, muta-
tionem illam dominii, seu translationem princi-
patus Quisquinae & Rosarum factam esse ante
eundem annum 1136.

132 Verùm multa in hisce incerta, atque id-
circo necesse non est in omnia donationis adjun-
cta accuratius inquirere. Primo incertum, utrum
Rosalia vitam anachoreticam inchoaverit, vi-
vente patre Sinibaldo, an eo defuncto. Citat qui-
dem Justinianus varios scriptores, qui credunt
Rosalia in solitudinem abiisse, dum vivebat
Sinibaldus, cum asserant, Sanctam, audita pa-
tris morte, ex specu Quisquinese venisse ad mon-
tem Peregrinum. At id depromptum videtur ex
revelatione sororis Mariae Roccaforte, cum ple-
rique scriptores, quos citat pro ea opinione Ju-
stinianus, illam revelationem sint secuti. Secun-
do incertum est, an Sancta ante annum 1136
anachoreticam vitam sit amplexa; quin & pa-
rum probabile id apparet, si fuerit chara Mar-
garita regina. Tertio ea conjectura Justiniani a-
pertam involvit contradictionem: nam si jam an-
te annum 1136 Matthæus Bonellus Sinibaldi di-
tionem acceperat, ideoque Rosalia à Quisquina
discedebat ad montem Peregrinum; quomodo San-
cta montem Peregrinum accipere poterat a Mar-
garita regina, qua non nisi anno 1150 regi Wil-
helmo fuit nupta? Quapropter si Bonellus jam
anno 1136 Quisquina & Rosarum erat domi-
nus, non poterat Rosalia propter mutatum do-
minium post annum 1150 ad montem Peregrini-
um ex specu Quisquinese secedere; totumque
fundamentum habitationis ea de causa mutata
sponte corrui, nisi quis maluerit dicere, rece-
sisse Virginem, ubi Bonellus erat defunctus, lo-
cusque ad alterius dominium translatus: at id est
divinare sine fundamento. Equè incertum &
improbabile apparet, quod avari nonnulli. San-
ctam ob auditam patris mortem ab una specu ad
aliam

alia hujus
mutationis
ratio assi-
gnata,

E

F

S. ROSALIA A QVISQVINENSI SPELVNCA AD ERCTENSEM
AB ANGELIS EVO CATVR
è sculptura Biuonensi.

III

REGREDITVR PANORMVM IN ERCTÆ MONTIS SOLITVDINEM
SECESSVRA.DEDVCENTIBVS ANGELIS,IBIQVE DOMICILIVM IN ANTRO FIGIT.

Ex Biuonensi sculptura.

V

A *aliam transivisse: nam pater forsan obierat ante inchoatam vitam solitariam.*

Cascinus mavult divino instinctu mutationem attribuere,

133 *Cascinus prater rationem supra datam, quam probabilior dixi, alteram adjungit, eamque sculpturis Bivonensibus probare conatur; videlicet signum aliquod divina voluntatis à Virgine acceptum. Sic autem ferè ratiocinatur. Non nisi divino instinctu prima vice ad solitudinem abiit, dum patriam & parentes deseruit. Credibile igitur non est, eam ab una specu ad alteram transivisse sine eodem Spiritus sancti motu; præsertim cum illo transitu patria sua, quam semel deseruerat, rursum appropinquaverit. Deinde ex figura sua quarta & quinta, quas hic exhibeo, ita differit: Hoc insuper nobis confirmant picturæ, quæ subinde scripturis prævalent: & quantumvis antiquissimæ non sint; sufficit hic quod multorum annorum habeant antiquitatem, quando secundum antiquas traditiones ea sic retulerunt Bivonæ. Quippe sub eleganti ipsius statua, ubi vita ejus pluribus imaginibus repræsentatur, ipsam etiam sculpturam exhibuerunt in duabus speluncis. Unius exitus tam est depressus, ut eam oportuerit se inclinare, dum egrederetur foras. Ibi autem duo ipsam expectant angeli, quorum alter eam quasi manu prehendit, alter verò ad aliam invitat speluncam, & comitatum auget. Jam verò quis non statim agnoscat duas istas speluncas, Quisquinensem esse & montis Peregrini: quisque non videat, designatum & sculptum fuisse transitum ab una spelunca ad alteram sub ductu angelico. Hactenus Cascinus, cui facile assentior, cum non aliud videatur velle, nisi per angelos significari internum Dei instinctum, quo permota Virgo ab una spelunca transiit ad alteram. At cum illo instinctu rectè consistit ratio ante data, ut etiam admittit Cascinus, qui hunc instinctum eidem non opponit, sed adjungit.*

nec id pugnat cum ratione ante data: nam potuit divina inspiratio

134 *Franciscus Baronius supra laudatus epigrammate 13, cui titulus, Deducitur ab angelis, plus exprimere videtur, dum ita canit: Vix duræ se tuta viæ commiserat, & vix*

Extulerat primo è limine Diva pedes. Cum globus aligerum caelo delapsus euntem Excipit, & lætis cantibus astra ferit. En cæptis cælum omne tuis, Rosalia, secundat, Gestit & aligeros exhibuisse suos.

C *Verum hac licentia poetica attribuere possumus; neque ex datis picturis statim inferendum est. S. Rosaliam ductam esse ab angelis visibili specie apparentibus, ut nonnulli nimis liberè scripserunt, non satis considerantes, tam inusitatos califavores non temerè asserendos. Officium lect. 6 de hoc transitu ita habet: Cælesti deinde consilio ex antro Quisquinenfi in horridiorem speluncam Peregrini montis, tribus ferè mille passibus procul Panormo, Rosalia se transtulit, ut quò difficiliorem pugnam secum ipsa committeret è conspectu paternæ domus, eò laudabilius de contemptis mundi illecebris triumpharet. Latebat ibi ad lævam angustus cavus, quem eadem post repertas ejus reliquias illuc venantem, cui se videndam præbuit, dixit esse suam cellam peregrinam, ubi multum ætatis exegisset. Salernus mentem suam sic exprimit: Post aliquod tempus, incertum qua de causa, sed non sine Numinis nutu, ex hoc Quisquinenfi antro migravit Rosalia, cælitibus viæ fociis ac ducibus, ut veteres produnt depictæ tabulæ: nec antra deseruit, sed commutavit. Venit in Peregrini montis, Panormo propinqui, speluncam, de qua dicam, cum*

de ejus corporis inventione agendum est. Id folum hinc moneo, segetem hinc ampliorem afflictationum à Virgine demessam. Rigidissimis hoc antrum penitioribusque montis visceribus abditur, Boreæ flatibus obvium obrigeſcit crudelius, & perenni majorique stititudo lutescit. Quare non alius ibi locus humano usui accommodatus esse potuit, quàm tuguriolum, ac veluti nidulus saxo excavatus, post aditum speluncæ tunc augustissimum lævâ delitescens, qui vix Puellam caperet per foramen reptando ingressam.

135 *Cascinus cap. 9 comparat antrum montis Peregrini cum Quisquinenſi; & ostendit hoc illo fuisse tolerabilius, & consequenter Sanctam transivisse ad habitationem durioris & difficiliorem, tum propter solis splendorem magis subtractum, majusque frigus inde enatum, uti etiam ob ventos, quibus magis expositum ait antrum montis Peregrini; tum quia hoc præcedente angustius, humidius, & demum omni aspectibus amœnitate magis orbatum. Descriptio illius accuratior unâ cum figura dabitur § 25, ubi agatur de spelunca illa ad honorem Virginis exornata post inventionem corporis. Nunc verò inquirendum, quam vivendi rationem in antris illis tenuerit Virgo. At nihil hic habemus, nisi picturas varias, quibus plus tribuit Cascinus, quàm mihi videntur mereri, quia potius crediderim ex conjecturis depictas fuisse quàm ex cognitione gestorum sanctæ Anachoretidis, qua magno opere sollicita fuisse videtur, ut gesta sua homines laterent, & Deo innotescerent. Dabo tamen omnes Cascini figuras, ut prudens lector oculis etiam intueri possit, quibus fundamentis conjectura ipsius nitantur.*

AUCTORÆ
J. S.

locum quæ
vere magis
horridum,
quale est
antrum
montis Pe-
regrini.

B

§ XIII. Conjecturæ de gestis Sanctæ in utraque spelunca:

C *Ascinus lib. 2 cap. 10 conatur ostendere tantam fuisse solitudinem Rosaliæ, ut nulli mortalium umquam innotuerit, & vixerit sine moderatore conscientia & vita spiritualis, sine usu Sacramentorum, sine ullo demum hominum auxilio, soli Deo & angelis nota. At hanc opinionem, quantumvis multis placuerit, ante Cascinum ignotam fuisse, ideoque neotericam dici posse, nec satis probabilem videri, jam dictum est § 4. Tornamira adeo absconditam fuisse Rosaliam negat, uti & Justinianus. Prior variis ei dat vita spiritualis directores, quos nominare non lubet, quia non colliguntur ex ullo monumento antiquo, sed potius sine ulla ratione probabili videntur consulti. Justinianus verò directores S. Rosaliæ nominare non sustinuit: at Sanctæ plusculum commercii cum hominibus attribuit, quare vellem. Verba tamen ejus accipe: Eo, inquit, consilio Panormum remeans in Peregrinum montem . . . abiit, ubi semotam ab aliorum consuetudine vitam ageret, & secundum anachoretarum institutum ad celebrandos festos solemniores dies in urbem descenderet, ad victum necessariis provideret; reginam, à qua mirificè celebrabatur, grati animi obsequio inviseret; civibusque pietatis ac religionis exempla, & aliarum virtutum documenta exhiberet. Non crediderim Sanctam speluncam suam egredi consuevisse; sed verisimile est, non desuisse eidem magistrum vite spiri-*

An ullum
Sanctæ fue-
rit cum ho-
minibus
commer-
cium?

AUCTORE
J. S.

quales ejus
corporis af-
fectiones:

an figura
sep ima vi-
detur ex-
plicata
sensu ob-
vio;

C

an item
o'ava, un-
decima,
duodecima
& decima
versia:

Spiritualis, à quo Sacrosancta mysteria ipsi in spelunca administrari potuerunt. Attamen nihil certi statuendum de re incerta.

137 Figura sexta Cascini, quam hic represento, varia exhibet instrumenta, quibus pro more anachoretico corpus suum afflixisse creditur Sancta. Cascinus de hisce differens cap. 12 prudenter ait pag. 226, se divinare non posse, quam variis modis, & quibus nominatim in corpus suum pie sevierit Rosalia. De vultu parco & duro, de crebris & rigidis jejuniis, de aspero vestitu, de verberibus incussis innocenti corpufculo flagellis variis, verisimillimas fieri posse conjecturas, recte observat. Verum prudenter adjungit hæc verba: At non aulim venire ad modos particulares (affligendi corpus,) qui familiares fuere S. Rosaliæ, ne piam meditationem texam pro fundata historia; etiamsi relatio illius in antiquis picturis exposita videatur per varia poenitentia instrumenta: malim enim credere, illa ibidem depicta esse tamquam consueta trophæa solitariorum, & tamquam horum exercitia, de quibus nullus dubitat. Recte, opinor, Cascinus conjicit, consuetus solitariorum poenitentias potius exprimi laudatis imaginibus, quam particulares Rosaliæ, licet alioquin vix possit dubitari, quin similes ipsa adhibuerit corporis castigaciones. Officium & Salernus plusculum videntur imagini tribuere: at illorum verba commo'ius dabo infra, cum de pluribus picturis simul agant.

138 Figura septima Cascini, quam subjunngo, figurate videtur exponenda. Cascinus de ea disputat cap. 17, ubi suspicatur pag. 260, Rosaliam fortasse, dum speluncâ suâ subinde egrediebatur, rosas aliosque flores in vicinia positos legisse, atque ex eis texuisse coronas, quas pio affectu Deo offerret, quemadmodum imago exprimit, si explicetur sensu proprio. Verba ipsa Cascini Latine reddo: Huic cogitationi favent antiquæ picturæ, & præsertim illa, quæ est in tecto ecclesiæ Olivellensis, ubi Sancta genibus nixa, sed supra nubem à terra aliquantulum elevatam, offert exiguum calathum floribus plenum. Angelus verò, submissis item genibus, utraque manu sublevantem adjuvat, ut ei, opinor, ostenderet, quam gratæ cælo fuerint rosæ illæ, floresque tanto reverentiæ affectu oblatis. Quod si qui velint figuratè per flores istos intelligere ardentis preces, quæ non minùs erant acceptæ quam corona quæcumque è floribus; non difficulter tamen credi poterit, ipsam è veris quoque & naturalibus floribus dona beatæ Mariæ Virgini obtulisse, quia amor ingeniosus est, ad industriam laborèmq; suum omni occasione adhibendum, ut placeat &c. Non admodum verisimilis mihi apparet illa cogitatio Cascini de floribus in vicinia spelunca collectis, & oblatis modo prædicto; quia probabilius mihi videtur, Rosaliam speluncâ suâ sic reclusam fuisse, ut illâ numquam egrederetur: nam id magis congruit instituto reclusarum, & magis colligi potest ex ipsis Sanctæ verbis: In hoc antro habitare decrevi. Quapropter existimo per flores intelligendus esse pias preces, aut varias virtutes, qua floribus etiam significari possunt.

139 Octava Cascini figura, qua sequitur, significat divinos favores, quibus Numinis benignitate cumulata fuit Virgo solitaria. Porro Cascinus cap. 15, cui titulus est, Conversatio S. Rosaliæ cum angelis plurima disputat de officiis angelorum in homines, & præsertim in S.

Rosaliam, quam ubique ferè cum angelis depictam, ideoque Virginem angelicam asserit nominatam. De hac autem pictura sic loquitur pag. 248: Pictura, quæ non solum exprimit dona florum terrenorum & cælestium, sed representat insuper florentia desideria contemplantis virginis Rosaliæ, & augmentum ejusdem contemplationis, quod inde nascebatur: uti & alia dona cælestis ipsius Sponsi, cum totum istud sacrum negotium manibus peragatur angelorum. Hæc paulo magis explicat, & confirmat his S. Bonaventura verbis de angelis: Sunt enim delatores luminum, & elevatores intellectuum ad suscipiendas illuminationes. Hisce aliisque pluribus, quæ fuse disputat, satis videtur declarare figuram non intelligendam de visibili ministerio angelorum, sed de invisibili; idque longè mihi apparet probabilius, cum sit inventio pictoris, qui hisce figuris varias Rosaliæ gratias, virtutes, donaque cælestia exprimere voluit; non verò historica representatio, quantum apparet; sicuti etiam dicendum videtur de figura undecima, duodecima & decima quarta, quibus varia gratia per figuras representantur. Verumtamen Cascinus in eodem capite alios etiam favores S. Rosaliæ ab angelis prestitos opinatur: nam pag. 247 ita loquitur, acsi credidisset flores & fructus S. Rosaliæ revera ab angelis oblatis, & similiter concentu angelico eandem recreatam dicit pag. 251, quia angelos cum instrumentis musicis exhibet figura duodecima. Quin & vicium angelorum operâ eidem aliquo tempore administratum suspicatur pag. 251, remittens ad dicta sua pag. 224. At similia egent solidiore fundamento, quam sint imagines non admodum antiquæ, aut conjectura ab aliorum Sanctorum exemplis deducta.

140 De tentationibus S. Rosaliæ & pugna cum damone fuse agit Cascinus cap. 20, ubi exhibet figuram nonam hic insertam. Verum ratiocinatur solum ex instituto vita, loco habitationis, aliisque jam relatis aut huc non spectantibus, nec adfert monumenta antiqua, solum allegans duas imagines, in quibus nonnulla reperuntur diabolica tentationis indicia. Quapropter satis erit dissertationem ipsius compendio huc transferre ex Salerno qui simul de imaginibus quibusdam mox datis sententiam suam exprimit, ita scribens: Oportuit fanè (S. Rosaliam) cum lemuribus sui impotentibus, callidarum machinationum auctoribus strenuè depugnare, dum generis majestatem, regis domus blandimenta, nubilium annorum opportunitatem in ejus memoriam revocarent; dum simul asperitatem antri, loci solitudinem, vitæ pericula objicerent: & mox molestiam animi, vitæ tædium, mœrorem, iramve inducerent, & in Puellæ perniciem urgerent. Quare veteres tabulæ tartarea monstra per horrorem in fugam lapsa monstrant ad conspectum Virginis in se acriter ferreâ catenâ defævientis. Necesse enimvero illi fuit perpetuis se jejuniis, vigiliis, ceterisque ejusmodi corporis conflictationibus macerare; animus enim non meliùs alitur, quàm tenuitate & asperitate victus, nec aliunde annona, & bellica instrumenta sustinendis dæmonum præliis feliciter comparantur. Hic Rosalia nullo humanarum rerum usu vixit ad amoris Divini modum, quo duce illuc appulerat, & volens detinebatur.

141 Quamobrem cum pictæ ab antiquo icones non aliud frequentius exprimunt, quàm beatata cum cælestibus, Deiparâ, & Servatore Jesu Rosaliæ

D

E

F

ac divina
percepta so-
laria:

ASCETICÆ S. ROSALIÆ V. EXERCITATIONES, ASPERA
VICTVS, CVLTVSQVE RATIO.
E sculptura Biuonensi, et vtriusque antri specie.

CERTVM ORANDI MODVM AB ANGELIS EDOCTA PRECES DEO ROSARVM
INSTAR IN CALATHIS MITTIT.

Ex multis tabulis præcipue ex tecto Panormitanæ ecclesiæ Oliuellensîs.

S. CATHARINÆ V. ET M.

VII

VARIA ANGELORVM IN VIRGINEM ROSALIAM OBSEQVIA ET FLORVM MVNERA

Ex ferculo Biuonensi perantiquo, et picturis, atque sculpturis multis.

VIII

IN ERCTENSIS ANTRI FORAMINE SE ABDIT, ET LIBERO GAUDET
CARCERE DIVINIS INTENTA COMMENTATIONIBVS.
Ex foraminis ipsius, et antri totius inspectione.

CORONAM LAUDVM MAGNÆ DEI MATRI SVPPLEX OFFERT, ET
SOLEMNEM POSTERIS COMMENDAT ORANDI RITVM .

Ex inuentis precarijs globulis circa pectus, et inter ipsius digitos .

X

SPONSI CÆLESTIS MANV SEDENTIS IN SINU MATRIS CORONATVR.

Ex tabula ecclesiæ Biuonensis S. Agathæ.

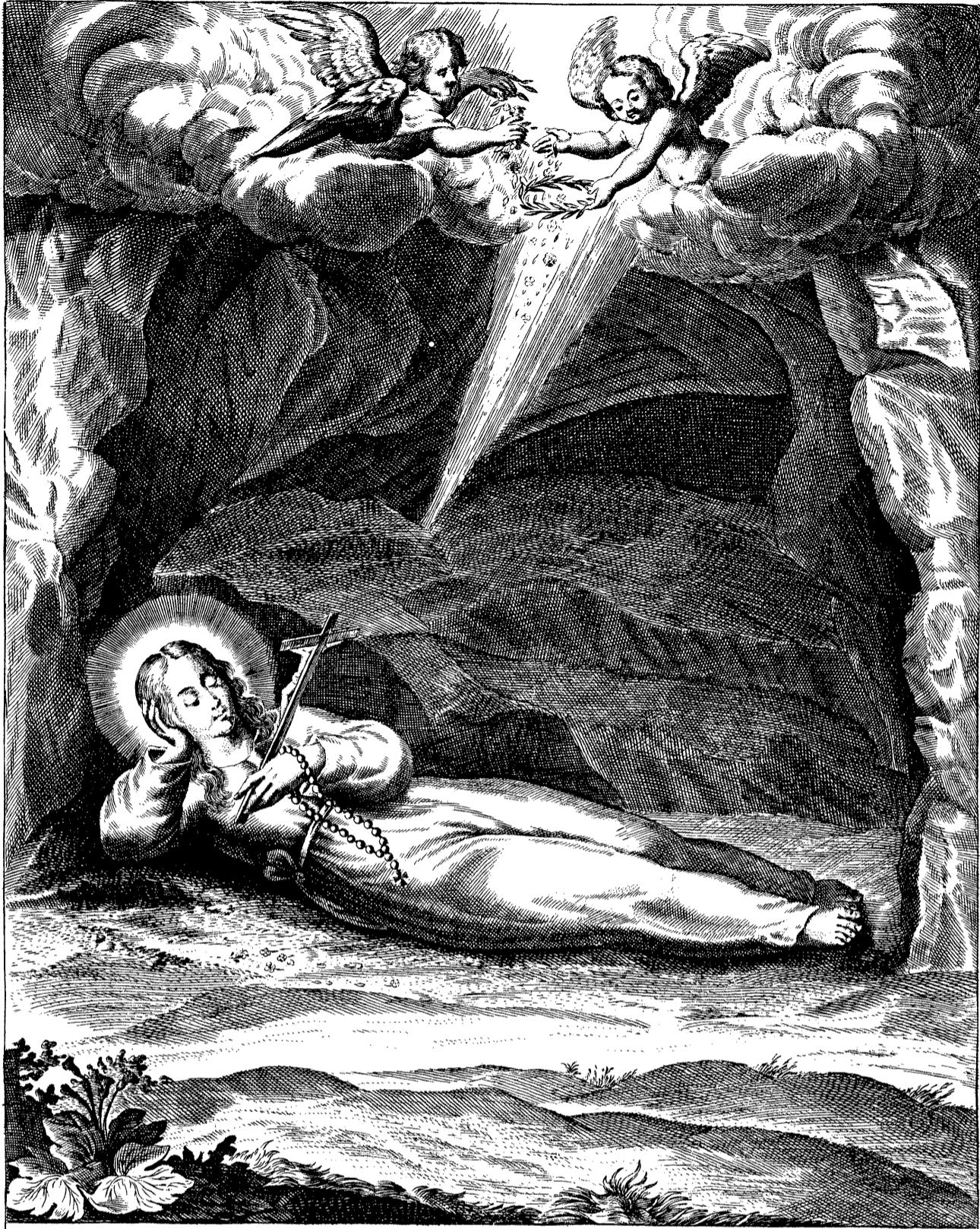

AB EODEM BLANDIENTE MODVLANTIBVS ANGELIS COROLLAS EX AVRO,
ET ROSIS CONTEXTAS RECIPIT ASSISTENTIBVS SS. ECCLESIAE PRIN-
CIPIBVS PETRO ET PAVLO.

Ex tabula ecclesiae Bivonensis S. Rosaliae pic: Thoma de Vigilia AN. MCCCCXXXIII XII

S. ROSALIA DORMIENTIS IN MOREM COMPONENTIS SE SE, SOLA IN
ANTRO PERGRINI MONTIS; PERNOTO ANGELIS HOMINIBVS INACCESSO. PLA-
CIDISSIME EFFLAT ANIMAM
Ex inuenti corporis situ.

XIII

A Rosaliæ commercia, florum calathos, & capitibus coronamenta ad blanditias; innuunt planè, quibus illa curis & oblectamentis in tanta loci, rerumque omnium asperitate detineretur. Floreæ enim corollæ virtutes divitiarumque in animo florentes arguunt; quàm suavis ab illo castissimo pectore cælestis contemplationis odor exhalaret ad superos. *Hactenus Salernus, cujus verba etiam respiciunt figuram decimam, undecimam & duodecimam, quas huc transfero. De hisce verò in Officio hæc leguntur: Callidas dæmonum infidias, quæ asperæ vitæ tedium & solitudinis horrorem animo ingerebant, acriter sæviendo in se ferreâ catenâ, vigiliis, & humi cubatione, forti animo superâsse, antiquæ icones significant. Cùmque humanis destituta præsiidiis, nihil solatii aliunde hauriret quàm è cælo; Dominus, qui consolatur & coronat Sanctos suos, angelicis deliciis eam sæpius recreabat. Hactenus de illis Officium ex iconibus datis, quæ non eamdem omnes habent antiquitatem; & sic antiquæ vocari possunt, ut tamen pleræque aliquot seculis atate S. Rosaliæ sint posteriores. Hac de causa, opinor, nihil particulare asseritur pro certo; sed solum dicitur, relatas vitæ asperitates in iconibus exprimi; angelicis verò deliciis recreatam, generatim affirmatur; idque omnino verisimile esset, etsi deessent imagines, quia Divina benignitas pro derelictis terrenis solatiis cælestia largitur Sanctis suis impertiri solet.*

B *142 Cascinus cap. 16 multa disputat occasione figura decima, in qua Sanctam exhibuit cum corolla Mariana, quia globuli precatorii cum corpore ipsius fuerunt inventi. Non audeat affirmare, coronam Marianam aut rosarium à Sancta recitatum fuisse, quia existimat tam rosarii quam corona institutionem recentiorum esse; & S. Dominico attribuendam. Non ignoro institutionem rosarii revera S. Dominico à pluribus adscribi. At eam sententiam non omnino certam esse, & initium rosarii ab aliis attribui Petro Eremita, qui floruit circa finem seculi XI; aliis usum rosarii adhuc antiquiorem videri, fuscè ostenditur apud nos in Commentario prævio ad Acta S. Dominici § 19, 20 & 21, seu tom. I Augusti pag. 422 & sequentibus. Forsan Cascinus, si scivisset rosarii usum à quibusdam statui S. Rosaliæ vetustiorum, eamque sententiam sua non carere probabilitate, existimasset inventos cum S. Rosalia globulos fuisse serii ipsius Mariani, cùm pag. 259 velit coronam Rosaliæ aliam quamdam fuisse ad orationes Dominicas & salutationes angelicas recitandas. Fateor rem totam mihi videri incertam, cùm globulos illos habere potuerit ad alium usum; aut ad alias preces multiplicandas: at, si constaret Orationes Dominicas & salutationes angelicas globulis istis numeratas fuisse à Sancta, posset etiam probabiliter dici, coronam fuisse Marianam, eamque à Rosalia usitatam.*

C *143 Quæ ad figuram undecimam & duodecimam differit Cascinus cap. 17 à pag. 264 pluribus excutere non lubet. Difficulus enim mihi persuadere possum, aliud quidpiam significari coronis illis, quæ capiti S. Rosaliæ imponuntur à Jesu puerulo, quàm coronam gratiarum & virtutum, quæ eamdem insignivit in terra, & sempiterna gloriæ, quæ eamdem coronavit in cælo. Auctor Officii lect. 6 hisce consentientia scribit hoc modo: Hic tamquam columba in foraminibus petreæ gemens, in cælestium rerum contemplatione defixa, ad perfectissimam divini a-*

quibus redimita fuerit coronis.

Septembris Tomus II.

moris normam in solitudine vitam traduxit, & sanctissimè perennibus charitatis rosas, & virginitatis liliis coronata deposuit. *Demum quanto tempore Sancta ansteram illam & anachoreticam vitam in montibus & speluncis duxerit, me profusus ignorare profiteor, cùm monumentorum defectu ne probabilis quidem conjectura de eo formari possit. Quæ de causa ad beatam Sanctam mortem progredior.*

§ XIV. Mors Sanctæ & sepultura.

D *Isputaturus cap. 18 de morte S. Rosaliæ Cascinus, fatetur inter plurimas imagines antiquas nullam reperiri, ex qua de genere obitus illius fieri possit certior. Existimat tamen, se ex situ corporis inventi docere posse, quæ morte ad vitam beatiorum transiverit sancta Anachoretis. Quapropter imaginem placidè morientis, ex corporis inventi situ collectam, exhibere voluit figurâ decimâ tertiâ, quam hic represento. Quibus verò conjecturis aut rationibus figuram illam sic efformaverit, mox patebit. Salernus Cascini mentem sic breviter exponit: Vitam sanctissimè actam mors excepit ad immortalitatem traductura. Ubi ergo Rosalia sibi demigrandum esse intellexit; ut soli Deo in solitudinis horrore vixerat, ita propositi tenax nullius tunc hominis officiosam societatem; ut videtur, admittit: quod à magnis item anachoretis factitatum legimus: Nuda ergo in humo suæ peregrinæ speluncæ sese illa componit: dexteram pulvilli more languenti supponit capiti; sinistra sacrum Jesu Christi crucifixi simulacrum in sinu detinet cum precariis globulis per digitos innexis ac pendulis: nec alio quàm amoris telo confossa Rosalia pridie Nonas Septembris roseam efflavit animam; æternum in cælo revirescentem. Hoc planè situ ac habitu post quinque ferè secula repertum Virginis cadaver: atque inde primum conjectare licuit; nullo tabifici morbi labore afflictam fuisse; cùm dormientis potius quàm cum morte luctantis speciem referat. Hactenus Salernus ex mente Cascini, cujus ratiocinatio diligenter excutienda est.*

145 Primò asseritur; neminem mortalium Rosaliæ morienti adfuisse, addito tamen nonnullo dubitationis indicio per voces, ut videtur. Secundò explicatur, quo corporis situ Sancta mortem obierit: atque ex eo situ colligitur tertio, non morbo aut infirmitate aliqua, sed solâ divini amoris violentiâ obiisse Rosaliæ. Quarto pro die emortuali assignatur dies quarta Septembris, quæ colitur Sancta. Magnus sanè & mirabilis S. Rosaliæ favor attribuitur, dum asseritur sine morbo obiisse, quemadmodum de beatissima Virgine Maria creditur. Verùm quantum excellentior & inusitator est illa gratia, tanto certiora & solidiora requiruntur argumenta, ad eam affirmandam. Quapropter non est, cur offendantur amantissimi S. Rosaliæ Siculi, ubi viderint me auctori Cascini non statim acquiescere, sed severo examine in singulas ipsius rationes inquirere; nec pro certo quidpiam admittere; nisi certis rationibus probetur, præsertim ubi agitur de rebus summi momenti, qualis est mors ex solo amore obita. Videamus igitur, quo fundamento singulari nitantur allegata. Et primò quidem ordien-

precipua relationis capita assignantur, ut examinianda.

AUCTORE J. S. dum à corporis inventi situ, quia ex eo omnia Cascini argumenta hauriuntur.

Ostenditur, non satis cognosci potuisse situm corporis inventi, 146 Corpus S. Rosaliæ, quando inventum est in monte Peregrino, ut suo loco narrabitur, erat in saxo concavo, cujus longitudo ad sex & amplius palmos producta, latitudo & altitudo ferè tribus continebatur, inquit Salernus. In parte autem illius saxi calvariam primò repererunt, atque eo indicio reliquum deinde corpus. At integrum corpus numquam viderunt; sed fracto in multas partes lapide, ossa omnia tandem in variis istis saxi fragmentis repererunt. Quæro igitur, quàm rectè de situ corporis judicare potuerit Cascinus, aut alius quisquam, si situm illum nullus umquam observaverit? Certum apparet, totius corporis situm accuratè representari non potuisse, quia in plurimis fragmentis ossa nonnulla fuerunt inventa; nec ulibi asserit ossa illa deinde reducta fuisse ad pristinum situm, quem in lapide habuerant, aut id revera fieri potuisse. Unicum, quod observavit de situ corporis Cascinus, & ex quo situm reliqui corporis per conjecturam dedit, id est, quod narrat pag. 271.

B Dum singula contriti saxi fragmenta diligenter cum sociis perlustrat, pervenit ad fragmen satis grande, & omnium maximum, ut postea credidit. In eo autem fragmine erat pars inferior capitis cum nonnullis ossiculis capiti annexis, quæ à tribus anatomicis præsentibus dicta sunt esse digiti, & quidem manus dextera, quia, inquit, ibi erant annexi, ubi caput à parte dextera collo conjungitur. Hæc est ratio, cur Cascinus representet Rosaliam, manu dextera capiti supposita. Inventi verò globuli prelatorii, quorum unus erat inter digitos manus sinistra, ipsum moverunt, ut eidem manui coronam Marianam attribueret. Quid pro vestimento & pro reliquo situ corporis habuerit præter conjecturas, ignoro. Crucifixum sinistra verisimiliter indidit, quia crux exigua cum corpore inventa, uti & imago Crucifixi confracta, quæ etiam decebat Sanctam.

nec ex eo situ quidquam posse inferri pro situ morientis:

C 147 Jam verò ex digitis cum parte capitis simul inventis non sequitur, Sanctam morituram se eo situ corporis composuisse, cum multis aliis modis contingere potuerit, ut digiti postmodum capiti jungerentur. Quippe difficulter credi potest, Sanctam corpus quinto post mortem seculo inventum esse eodem planè situ, quo se composuerat moriens Rosalia; præsertim cum quindecim pedibus sub terra inventum sit Sancta corpus; nec illa sub terra ad mortem se componere potuerit, ita ut locus, in quo corpus inventum, sepultura fuerit locus, non habitationis, nisi quis dicere velit eodem illo loco angustum fuisse antrum subterraneum, in quo habitaverat, illudque deinde per terram montis decidentem oppletum fuisse. Verùm nec Cascinus nec Salernus id contendunt, cum Sanctam per angelos verisimiliter sepultam velint: & si revera eo loco obiisset Sancta, ac postmodum tanta decidens terra mole fuisset contexta, situs corporis notabiliter mutari potuisset. Non video igitur, qua ratione ex situ inventi corporis rectè colligi possit situs morientis, siue supponamus, siue sepultura mansisse Sanctam corpus eodem loco, quo obierat; siue suspicemur ab angelis sepultam sacrum corpus: nam si angeli honorem sepulture exhibuissent Sanctæ, cur eque mutare non potuissent corporis situm, uti fieri solet in sepultura. At infra probabo, Sanctam verisimiliter hominum manibus fuisse sepultam; atque ita prorsus corrumpi, qua de situ morientis differunt, & in figura representavit Cascinus.

148 Attamen supponamus tantisper, eo situ mortuam fuisse S. Rosaliam, quo Cascinus morientem representavit; & videamus, an inde legitime sequantur reliqua, ex eo situ collecta. Ex manu capiti supposita primò colligit, Sanctam solâ amoris vehementiâ debilitatam obiisse, ita ratiocinatus: Cum videamus Deum nobis detexisse sanctam illam manum, tam placidè ad caput mortuæ virginis Rosaliæ positam, quis simul non videat, abesse hæc omnia indicia gravioris morbi, aut molestiæ mortis, in quibus occasionibus decidunt brachia & caput, ac membra incompositè locantur. Verùm hæc contrà videmus sola placidæ debilitatis indicia in habitu suavi, quia & brachium elevat Rosalia, & manum adhibet pro cervicali ad caput sustentandum; & similior se locanti ad dormiendum quàm luctanti cum morte, ita se sustinet usque ad extremum spiritum. Itaque spiritus ille non vi febris, sed amoris, à spelunca ad cælum discessit ad suavissimum Dominum suum & Sponsum Jesum Christum, ut spiritus illius, quæ ex eodem ipse (Domini) amore in spelunca se recluserat. Ita ratiocinatur Cascinus, aut ejus interpolator, piè magis quàm solidè, ita ut rectè hisce præmiserit hæc verba: Nisi devotio faciat, ut unum pro alio videam.

D nec ex situ morientis, si revera talis fuisset,

149 Quis enim, nisi pietate sua nescio quas meditationes & imaginationes sibi formaverit, ex ossiculis digitorum cum ossibus capitis inventis statim inferat: Hic homo sine morbo obiit: aut: Hic homo similior est dormienti quàm cum morte luctanti? Quis ex ossibus aridis sibi dormientis speciem fingat, modò partem exsiccati capitis cum ossiculis digitorum conjunctam intueatur? Talis tamen est Cascini ratiocinatio, quam tam seriò non refutarem, nisi viderem alii placuisse. Cascini ratiocinium dico, quia in libro ipsius posthumo exprimitur. At merito dubito, an ipse sit Cascini: nam, cum constet Opus ipsius interpolatum esse, cumque in Vita Latina non dicat Cascinus Rosaliam solius amoris telo confossum esse; vehementissimè suspicor opinionem illam ipsius Operi infarcinatam esse cum aliis pluribus. Verùm, siue Cascini sit, quod non credo, siue alterius illa opinio; liberè edico non ita de gestis Sanctorum ratiocinandum esse, nec tanta eorum privilegia è conjecturis tantè levibus esse colligenda. Sanè ejusmodi ratiocinia Sanctis ipsis placere nequaquam possunt, cum non minùs humiles sint in celo quàm fuerunt in vita, nec minùs à fœditis abhorreant laudibus jam gloriosi, quàm ab inani gloria abhorruerunt, dum ad caelestem & veram aspirabant in terra.

E

quidquam pro morte sine morbo obita:

150 Alterum, quod ex situ corporis colligi volunt aliqui (quòdque Cascinus ipse in vita Latina asseruit, licet ex situ corporis ibidem non intulerit) est mors solitaria, nullo mortalium presente. Audiamus Salernum pro illa opinione ex prædicto corporis situ differentem. Siquis præterea, inquit, ex mortalibus eo loci (morienti Rosaliæ) adfuisset; sanè composuisset ille ad pedes, ut solet, ambas Puellæ manus: feretro de more sacras exuvias extulisset ad sacra cœmeteria haud longè remota, nec sub humo eas defodisset, quæ aquis guttatim deciduis in illarum perniciem lutescebat. Quare ut solitariam illa vitam duxerat, ita volens libensque solitariam, ut reor, sustinuit mortem. Hæc ratiocinatio minùs absurda est quàm præcedens, nec tamen certò evincit, quòd prætenditur. Quippe Sanctam sine humano auxilio obiisse non existimo, nisi subita

F

nec mors solitaria ex eo aut aliunde satis probatur.

nea

ANGELO DVCE ROSIS ETIAM REDIMITO AD CAESTES NVPTIAS
ROSALIA SPONSA FESTINAT

*Ex tabula perantiqua, et eleganti Comitum Racudiae Principis Leonfortis, S.
Rosaliae nomini deditissimi.*

XIII

A nea morte sit oppressa, aut infirmitate tam brevi defuncta, ut toto morbi tempore nullus eam accesserit, quod nullus egrotantem sciret. Verum id presumendum non est; nec sic sustinisset volens libensque solitariam mortem; sed necessitate potius quam propria voluntate ab extremis Sacramentis abstinisset. Quod verò argumentum ex loco sepulcri desumitur, tanti momenti non est, ut credi possit, Sanctam mortalibus omnibus incognitam in monte Peregrino vixisse, & mortem ibidem aequè incognitam obiisse, cum ex cultu antiquissimo longè certius colligatur, ignotam omnibus non fuisse Rosaliam, uti antea ostensum est. Cur in monte potius, quam in vicino aliquo cœmeterio, sepulta sit, ignoramus: at id variis de causis fieri potuit, ut mox dicemus.

151 Tornamira in Idea conjecturali disc. 6 num. 25 asserit, suprema morientium subsidia, seu sacramenta Penitentiae, Eucharistiae & extremae Unctionis sanctae Anachoretidi administrata fuisse à S. Elia Aquileiensi, patre suo spiritali, presente S. Joanne de Nusco abbate Montis Virginis in Sicilia. Verum ostendi non potest, sanctum illum Eliam Aquileiensem umquam in Sicilia fuisse, cum omnibus Martyrologiis Siculis sit incognitus, & nulla de eo notitia habeatur ex ullis documentis antiquis, uti observavit Mongitorius in dissertatione Ms. nobis transmissa, in qua refutat plurima Tornamira asserta. Joannem de Nusco, quem multa monasteria Ordinis Montis Virginis in Sicilia fundantem facit Tornamira, aequè incognitum esse in Sicilia testatur laudatus Mongitorius; pluribusque probat. Verum ad institutum meum non est necesse hæc fusè probare: quare dixisse sufficiat, nullo antiquo monumento, nulla ratione idonea probari Eliam illum aut Joannem de Nusco umquam fuisse cum S. Rosalia, aut ulla eidem prestasse officia; omniaque de iis apud Tornamiram asserta ne quidem digna esse seriâ refutatione.

152 Justinianus de morte S. Rosalix ita loquitur in Vita Ms.: Cum itaque in spelunca Peregrini montis vitam piè sancteque transegiisset, pestilentia, quâ Panormum graviter conflictabatur, infecta Rosalia, accersito sacerdote, ab eoque caelesti epulo recreata, & oleo sacro delibuta, ad Sponsum suum Jesum Anachoretis virgo migravit quarto Septembris circa annum MCLX, ibique humata est. Varia in hisce quoque incerta. Primò incertum est, an pestilentia obierit S. Rosalia. Pro hac sua conjectura in annotatis fol. 31 varios citat auctores, qui asserunt circa annum 1160, quando Panormum dicitur translatum corpus S. Christinae virginis & martyris, urbem illam gravi pestilentia laborasse. De illa translatione consuli potest tomus v Julii pag. 498 & 499. Interim observo, neminem ex laudatis per Justinianum scriptoribus dicere, Rosaliam illa peste fuisse defunctam: cumque de anno emortuali Sanctae nihil certi possit statui, ut antea probavi; ex pestilentia illius temporis, licet hæc certa esset, colligi nequit peste obiisse Rosaliam. Imò etiamsi constaret, Sanctam esse mortuam tempore pestis; ex eo non sequeretur certò, ipsam pestilentia obiisse, cum pestis tempore aliis quoque morbis nonnulli occumbere soleant. Præterea pestis illa anni 1160 caret auctoritate antiquorum, ideoque admodum incerta est. Alii scriptores eam asseruerunt ex Vita S. Rosalix per Mariam Roccaforte scriptam, cui fidem non habemus. Alii eandem colligunt ex levissima conjectura, quia in porta sacelli cujusdam S. Chri-

Septembris Tomus II.

stina olim sculpta fuere hæc verba, Adest pestis vestrae liberatrix, quæ nunc legi in porta sacrii testatur Mongitorius in dissertatione Ms. contra Justinianum. Ex hisce verbis Cascinus lib. 1 cap. 6 colligit, Panormum peste liberatam à S. Christina in ipso corporis adventu, seu anno 1160. At observat laudatus Mongitorius, fallere conjecturam Cascini, ac verisimiliter aqi de peste anni MCDXCVII, quando, inquit, porta fuit exstructa. Quapropter illa opinio Justiniani non habet idoneum fundamentum; nec nisi levis conjectura pro ea adferri potest, nimirum quia S. Rosalia patrona est contra pestem: sed plures sunt contra pestem patroni, licet pestilentia non fuerint correpti.

153 Secundo, quod dicitur de vocato sacerdote ad egrotantem Rosaliam, verisimile est; at defectu monumentorum incertum. Asserit quidem sacerdotem, Cyrillum nomine, ab angelo ad Rosaliam egrotantem vocatum, Maria Roccaforte, ex qua id alii ipsius sequaces sumpserunt: at Vitam illam fide indignam, jam subinde monuit. Quæ de causa probabile & verisimile est à consuetudine Christianorum, & anachoretarum etiam, suprema Ecclesiæ Sacramenta mortura Rosalix à quodam sacerdote administrata esse; nec tamen omnino certum; prout planè incerta & incognita est mortis causa. Imò & annus & dies emortualis aequè incertus. De anno id jam antea ostensum. Dies verò Siculis plerisque satis videtur certus, cum asserant constanter & indubitanter Rosaliam obiisse die iv Septembris, quod Officio etiam legitur insertum. Verum si probatio quaritur, unicam hanc allegabunt, quod illo die semper culta sit Rosalia. Hæc autem probatio diei emortualis nonnullam quidem habet probabilitatem & verisimilitudinem; at nequaquam est certa, cum Sancti non pauci alio die colantur, quàm quo sint defuncti. Hoc verò præcipuè contingit, dum dies emortualis ignoratur. Verum quidquid sit de dubiis istis mortis circumstantiis, Sanctam illam ad meliorem vitam transivisse, certum est: atque id significat cœtera quarta Cascini figura, quam huic loco infero.

154 Sepultam fuisse Sanctam in monte Peregrino, omnes unanimes voce tradiderunt scriptores, tam ante inventionem corporis quam post corpus ibidem inventum. Angelos Sanctæ id officium prestasse cum Cascino aliisque recentioribus contendit Salernus, ita scribens: Sepulcrum Rosalix ibidem in Peregrino monte repositum est; sed mirifico angelorum ministerio exstructum fuisse, inde persuasum plerisque est, quod novam sepulcri formam, quæ supra hominum industriam sit, intueamur. Saxum undique offibus circumductum, sine compage aut rima; non secus ac globus, ex ære fusus, sua cavitate corpus Virginis complectebatur, ne temporis aut loci violaretur injuriis. Haud abnuerim, alicubi deciduas aquæ guttas lapidescere: sed nostrum hunc lapidem ex eo perenni fluxu coaluisse non credam. In alta ille humo quindecim ferè pedes defossus jacebat, ut undique à solida montis rupe remotus, fossili tantum terra circumvolveretur. Cur verò eam tantummodo humum, quæ proxima beato corpori erat, adeo felicem existimem, ut ipsa dumtaxat aquarum ope in lapidem concreveret; reliqua verò infra & supra saxum nihil soliditatis conciperet? Non ea tantum antri pars, sed totum undique frequentibus stillicidiis antrum perpluit. Nec tamen alibi visa humus lapidescere.

R 2

155 I

AUCTORE J. S.

verisimile est, Sanctam exrema suscepisse Sacramenta; sed incertum, ut alia multa.

E

Sepulta est Sancta in monte Peregrino: quod factum ab angelis, F

AUCTORIB.
J. S.
Cascinus &
Salernus
probare

155 In remota antri parte pauca defunctorum ossa fuere defossa, sed non involuta lapide ex humo compacto; imò hæc aliorum ossa nigra ex aquarum stillicidio, exesa, cariola, horrida videbantur. Contrà verò mirum est, quantum nostræ Virginis reliquæ ingenuo candore, eboris instar, niterent: quantum medulla, in ossibus jam arida, tenuissimis intertextis fibris sine carie, hic aurea flavesceret, ibi argento, aut cristallo purior candesceret. Lapis præterea iste intra ossium meatus, ipsum capitis cranium, oris intercapedinem ita permeabat, ut nativam ossibus soliditatem atque pulchritudinem servaverit, non secus ac opobalsami, aut alterius, contra temporis edacitatem, amuleti vices subiret. Demum nemo unquam eo loci tractu videat, quam in lapide isto colorum varietatem & pulchritudinem sub aspero cortice admiramur; multicolor ille est, alicubi cristallum nitore simulat in multos angulos refracto lumine; in hiacynthum abit aliquando cæruleo colore præfulgidus; partim berylli glaucinum fulgorem imitatus, partim in alias gemmas admirabili planè specie degenerat. Atque hæc omnia non immeritò adeo

B excelsam huius sepulcri structuram, non naturæ viribus, sed singulari Dei opificis providentiæ tribuendam esse persuadent, ut quo honore aliorum aliquando Sanctorum corpora prosequutus est Deus, cum thecas illis angelorum manibus præparavit, eundem Rosaliæ impenderit, divini sui amoris monumentum; ac simul dum *mortalis* ac viliori Virginis parti sepulcrum ad custodiam curavit extruendum, quantas ille delicias immortalis ejus animo sua sponte sibi caritatis nexu consecrato contulerit, manifestò prodidit. Quod si tot annos & sæcula occultum, ignotumque id corpus in alta defossum humo latere voluit; id majore patriæ servandæ beneficio, & celebrioribus Virginei cultus incrementis benignè rependendum sanxit. *Hactenus Salernus, cujus rationum tantum non videtur roboris, ut omnes ad assensum pertrahere possit, ut magis patebit, ubi de lapideo loculo illo agatur num. 263. Sanè sepultura angelorum manibus procurata non est res tam usitata, ut ex conjecturis quibusdam facile asseri debeat, præsertim cum tantum S. Rosaliæ privilegium antiquitas prorsus ignoraverit: nulla enim pictura antiqua talem Sanctæ sepulturam representat: nullus scriptor ante Cascinum de ea vel per conjecturam meminit.*

C 156 Firmissimum sepultura angelica argumentum esse ait Cascinus pag. 274, quòd Sancta sic vixerit solitaria, ut prorsus esset incognita: nec diffiteor id fore præcipuum talis sepultura argumentum, modò suppositio illa satis esset probata: ab homine enim sepeliri non poterat Sancta, si vita ejus & mors solitaria omnibus hominibus erat ignota. Verùm, uti ex antiquo cultu aliisque rationibus antè ostendi, Sanctam verissimiliter non fuisse incognitam; ita ex antiqua noticia de sepultura Sancta in monte Peregrino rectè videtur inferri, hominum operà ibidem sepultam fuisse. Vixisse in monte Peregrino Rosaliam, ibique mortuam & sepultam, scivit ex antiqua traditione & asseruit Caietanus ante inventionem corporis; at tacuit de angelico in Sancta sepelienda ministerio. Fam verò, si Sancta usque ad mortem fuisset incognita & sepulta per angelos, quo modo vita, mors & sepultura ejusdem ad hominum notitiam pervenisset?

157 Nodum hunc qui scindere voluerit, necessario dicet omnia illa innotescere potuisse per

revelationem. Fateor, posse Deum sic occulta omnia hominibus manifestare. At nullum talis revelationis habemus fundamentum; cum eam nullus scriptor antiquus asserat, nulla pictura antiqua insinuet. Nodus hic rursus est difficilis: nam si revelatione constiisset de sepultura Rosaliæ in monte Peregrino, cognitio revelationis aequè ad posteros pervenisset, quam notitia loci sepultura; & revelatio illa non esset minùs scripto consignata, quàm ipse sepulcri locus. Quocumque igitur modo rem considerem, mihi longè apparet probabilius, S. Rosaliam hominum manibus in monte Peregrino sepultam. Fieri tamen potest, ut Deus singulari providentiâ Sanctæ ossa conservaverit; sicut ea deinde plurimis miraculis honoravit.

D
fuisse ab ho-
minibus se-
pultam.

§ XV. Antiquissimus Sanctæ cultus ex antiquis ecclesiis, sacellis, & altaribus.

A Ntiquus S. Rosaliæ cultus ex hæctenus di-
ctis abunde colligi potest, & magis asseri-
tur apud Caietanum in Vita, apud Cascinum
lib. 1 cap. 2, & apud Salernum sæpè jam lau-
datum. Illum verò omnium luculentissimè ostendit
Josephus Spucces Societatis Jesu dissertatione
Ms.; quò anno 1642 Roma antiquitatem cul-
tûs S. Rosaliæ defendit. Dissertationem hanc Ms.
cum altera ejusdem auctoris de stirpe S. Rosaliæ
nobiscum anno 1744 communicavit R. P. Sta-
nislæus Ignatius Castiglia Societatis Jesu, tunc
provincia Siculæ præpositus, qui & hæc obser-
vationes in indice monumentorum ad nos misso-
rum adjungit: Authentica omnia monumenta,
quæ P. Josephus Spucces in hisce dissertationi-
bus citat, ex ejusdem mandato ritè conquisivit,
atque in duos tomos distribuit, P. Hieronymus
la Chiana Panormitanus Societatis Jesu, eaque
omnia, publicâ auctoritate firmata, in capsula
quadam fuere inclusa, atque in recondito Panor-
mitanæ urbis thesauro, in quo publica civitatis
pecunia servatur, reposita. Ea omnia quidam è
nostris, cujus operà in his S. Rosaliæ monumen-
tis colligendis usus sum, fenatu annuente, vidit
& pervolvit. Sed quoniam nimis longum erat, om-
nia transcribere; indicem tantum eorum mo-
numentorum transcriptum mittimus, unà cum
epistola nuncupatoria ad fenatum Panormitanum,
quam idem P. Hieronymus la Chiana Operi præ-
figit, additis uno vel altero ex iisdem monumen-
tis, quæ apud nos erant. *Hactenus diligentissimus
atque humanissimus Castiglia, aut ipsius ad-
jutor P. Noto.*

E
Antiquus
Sanctæ cul-
tus à variis
probatus:

159 Quod spectat ad monumenta citata in
dissertatione, iis non magnopere indigemus, tum
quòd antiquitas cultûs clarior sit, quàm ut du-
bitationi possit esse obnoxia; tum quòd pleraque
auctoris asserta confirmari possint ex Cascino aut
Salerno. Qua de causa totam ferè laudati Spuc-
ces Dissertationem subjiciam, omisis allegatio-
nibus, quæ nimia frequentia sermonem ipsius
minùs expeditum reddunt, & adjuncta illorum
loco auctoritate Cascini vel Salerni. Auctor or-
ditur ab anno Sancta emortuali, non omnino cer-
to, ut antè ostendi; ac ita scribit: Sanctam Ro-
saliæ virginem Panormitanam sub annum mclx
diem suum obiisse in spelunca montis Peregrini,
præter-

F
cultus ille
primò ostenditur
ex
perpetua
traditione,

A præterquam quòd Siciliensis ecclesiæ constantissima traditio testatur, ut videre est in secundo volumine à scriptura prima & sequentibus usque ad septimam; scripserunt & Pirrus in Notitia Panormitanæ ecclesiæ ad annum prædictum; & Ferrarius in Catalogo ad diem pridie Nonas Septembris in notis. . . : Eandem porrò à primis illis annis, qui ejus mortem sunt consecuti, summo honore cultam, atque eo loco habitam, quo Sancti haberi solent in Ecclesia Dei, eadem docet traditio in scripturis suprà laudatis. *Hoc primum est auctoris argumentum à perpetua traditione desumptum. Scriptura verò, quas laudat, sunt septem epistole, eodem anno 1642 exarata, & P. Spucces ut procuratori traditæ. Ea sic recensentur in catalogo antè memorato:*

1. Litteræ senatus Panormitani ad SS. D. N. de antiqua traditione sanctitatis ac generis S. Rosaliæ. 2. Eiusdem de eadem litteræ ad alios. 3. Eminentissimi Cardinalis Doria archiepiscopi Panormitani de eadem litteræ. 4. Capituli & cleri Panormitani de eadem litteræ. 5. Beneficiorum ac parochorum de eadem litteræ. 6. Principum virorum de eadem re litteræ. 7. Populi Panormitani de eadem re litteræ.

per Cardinalem Dorianam aliofque asserta:

160 *Haec porrò littera cum subscriptionibus omnibus ad manum mihi sunt. Verùm cum omnes in eandem planè sententiam conspirent, satis erit huc spectantia è litteris Cardinalis archiepiscopi exscribere, prout facio:* Nos D. Joannetinus Doria S. R. E. presbyter Cardinalis tituli S. Petri in Monte Aureo, archiepiscopus Panormitanus, omnibus & singulis, quibus præfens fuerit exhibita vel ostensa, fidem facimus & attestamus, antiquissima & constante & invariata populi & ecclesiæ Panormitanæ, aliarumque Siciliensium ecclesiarum traditione acceptum & creditum, & in omnium mentibus insitum, & ore versatum; perpetua etiam consuetudine confirmatum & approbatum, sanctam Rosaliam virginem Panormi natam, & ex regio Caroli Magni sanguine prognatam, abdicatis amore Christi paternis divitiis & honoribus, & aulae regiae, in qua educata fuerat, omnibusque sæculi pompis proculcatis, in montis Quisquinenis primùm, deinde Peregrini speluncas fugisse, ibique solitariam vitam egisse, ac mortem sanctissimè obiisse; statim verò post mortem communi omnium opinione ac fide Sanctam fuisse appellatam, & sanctarum virginum ritu dicatis illi templis, propositis imaginibus cultam, invocatam in litanis, Officio ecclesiastico, ac Missæ celebratione honoratam &c. *Ad hæc solum pauca observo. Primò voces illa, statim post mortem, non nimis rigide sunt explicanda; cum incertum sit quoto post mortem anno cultus sit inchoatus; certum tamen videatur, Sanctam coli ceptam seculo duodecimo, quo obiit. Secundò cultum illum haud dubiè paulatim crevisse, & verissimè liter non eodem anno, quo obiit, Sanctam vocari ceptam, & cultam Officio ecclesiastico; neque eam opinor esse mentem Eminentissimi Cardinalis. Tertio traditio de cultu haud dubiè antiquissima & invariata est: at id non aequè convenit anno emortuali, neque omnibus, qua de Sancta vivente asseruntur, prout colligi potest ex iis, qua de singulis suo loco sunt disputata.*

secundò ex plurimis

161 *Hisce breviter observatis, redeo ad laudatam Dissertationem, cujus auctor post superiora sic prosequitur: Ego verò jam luculentius demonstrabo ex scripturis in hoc primo volumine contentis. Certè in Ecclesia cultus, qui Sar-*

ctis adhiberi solet, hic est, templorum & altarium dedicatio, imagines titulo sanctitatis inscriptæ, beneficia ipsorum nomine instituta, publica invocatio, solemnitas ac festa natalis celebratio. Singula ostendam antiquitus S. Rosaliæ ab ecclesia Siciliensi attributa; & quod caput est, conscio & approbante summo Pontifice. *Deinde de ecclesiis & altaribus ita differit: Primò Racalmuti*, quod est oppidum in diocesi Agrigentina, templum habetur antiquissimum S. Rosaliæ; cujus antiquitas refertur ad annum MCCVII, ut conijcere licet ex notis repertis in arcu quodam ejusdem ecclesiæ, quæ hujusmodi erant MCCVIII: quinque enim postremæ jam media sui parte corrosæ, hanc tantùm speciem ostendebant. Hanc S. Rosaliæ ecclesiam memorat etiam brevissimè Salernus pag. 152, & Cascinus pag. 14 & 15. At hic uno seculo ecclesiam posteriorem facere videtur, cum narret edificatam inter annum 1320 & 1330, uti ibidem videre licet. Verùm sive seculo XIII sive XIV condita sit illa ecclesia S. Rosaliæ, certum est antiquissimi cultus argumentum.*

* Rahalmuto

162 Secundò Panormi anno MCCLVII celebre jam erat templum S. Rosaliæ, ut patet è legato Theophaniæ nobilis matronæ, quod testamentum reliquit ecclesiæ S. Rosaliæ. . . De eadem ecclesia fit mentio in testamento nobilis viri Joannis de Calavallis anno MCCCXXXVII. Tertio de eadem ecclesia, & simul de alia capella ejusdem Sanctæ in ecclesia S. Catharinæ de Olivella fit mentio in quodam catalogo, confecto anno MCDXXXIX jussu archiepiscopi Panormitani, qui tunc temporis erat vir ille celeberrimus Nicolaus Tudiscus, qui per antonomasiam dicitur PANORMITANUS. *De utraque hac ade sacra Salernus ita loquitur pag. 152: Celebritatem ergo nominis, Divæ titulum cum religioso cultu, ab ecclesia Sicula jam diu usurpato, hæc planè contestantur: antrum Peregrini montis jam dudum ante plura sæcula religiosè cultum, ædis sacræ titulus cum virginis Rosaliæ effigie; cujus aræ adnexum olim ecclesiasticum beneficium de jure patronatus Panormitani senatus: alterum item templum eidem Virgini ibi ante annum salutis MCDXIV excitatum, ubi proximè deinde extructa est D. Catharinæ ædes, cui nomen Olivellæ fecit olea ex propinqua area. Atque ædis utriusque meminit eruditissimus juris canonici doctor Nicolaus Tudiscus archiepiscopus Panormitanus, qui sub nomine Abbatis Panormitani inclaruit & celebratur: is enim anno MCDXXXIX in catalogum ducentarum ferè sacrarum ædium, quibus thynnariæ piscationes aliquot pisces quotannis pendunt, regessit duplex hoc S. Rosaliæ templum.*

E jam inde à seculo XIII

163 Eidem eleemosynas erogatas legimus: qua in re numquam excidere è memoria debet antiquissima cujusdam Theophaniæ testamentaria dispositio, in pergamena carta scripta die XVII Aprilis, anno MCCLVII, quam autographam sæpe legimus, & custodiri diligentur curavimus: ibi enim inter alia Sanctis legata, tarenorum aureum S. Rosaliæ templo solvi imperavit; ostenditque apertissimè intra centum annos à Rosaliæ obitu sacram illi ædem publico cultu extructam. *Cascinus pag. 6 agit de ecclesia montis Peregrini, & pag. 9 idem adducit testamentum Theophania, dubitans tamen, an hæc legatum fecerit in favorem ecclesiæ S. Rosaliæ montis Peregrini, an in favorem alterius ecclesiæ S. Rosaliæ, quam tunc etiam Panormi fuisse affirmat.*

Sanctæ diæ catiis

AUCTORE
J. S.

De ecclesia montis Peregrini certò agitur apud Amatum in litteris Panormitanorum anni 1421, ubi festivitas S. Rosaliæ in monte Peregrino celebrari dicitur in die Ascensionis. At nihil refert ad antiquitatem cultus demonstrandam, utri S. Rosaliæ ecclesiæ gratia illa sit præstita.

ecclesiis,
facellis, al-
taribus,

164 Quartò, ut prosequitur Spucces, Rivelli, quod oppidum est in diœcesi Polycastrensi provincie Basilicatæ, anno MCDLXXVIII conditum est templum S. Rosaliæ. *Salernus scribit, Rovelli in Lucania, sed idem oppidum designat. Quintò Julianæ, quod oppidum est in Sicilia diœcesis Agrigentinae, ab immemorabili excitatum fuit in templo maximo altare S. Rosaliæ, cujus mentio habetur in quadam scriptura jam inde ab anno MDCXXII. De eodem altari fit mentio in quadam nota Agrigentinae ecclesiæ, edita anno MDXLI. Sextò Politii, quæ civitas est in Sicilia diœcesis Cephalæditanae, antiquissimum fuit templum S. Rosaliæ, cujus adhuc ruinae, solumque ipsum habetur in honore. Consentiit Cascinus pag. 14, meminitque de eodem brevissimè Salernus. Septimò. Anno MDCXIV confratres S. Catharinæ de Olivella concedunt RR. Patribus Oratorii capellam S. Rosaliæ antiquissimam, cum onere aliam fabricandi in nova ecclesia S. Ignatii martyris: quod & factum est. Idem Cascinus pag. 10 & 11 asserit. Octavo. Bibonæ, quod oppidum est in Sicilia diœcesis Agrigentinae de dominio S. Rosaliæ, ejus templum exstat longè antiquissimum, quod tradunt ante trecentos, vel & quadringentos annos conditum fuisse. Templo adjuncta confraternitas, cujus initia referunt ad annum MDCCL hoc argumento, quod cum lis esset de præcedentia in processibus, quæ ibi sequitur antiquitatem, inter confratres S. Antonii, S. Bartholomæi, & S. Rosaliæ; confratres autem S. Bartholomæi de scripturis antiquitatem probarent jam ab anno prædicto; ea lis jure terminari non potuit: sed composita est hoc pacto, ut vicissim præcederent. Unde colligitur, tunc temporis à confratribus S. Rosaliæ exhibitas fuisse scripturas saltem paris antiquitatis. Ad ejus templi antiquitatem pertinet, quod tertio collapsum, reparatum est ter. Rursus quod æs campanum ejusdem ecclesiæ jam ab anno MCDLXXVII non conditum, sed restructum est. De ecclesia Bivonensi admodum antiqua agit etiam Caietanus in Vita edenda, Cascinus pag. 15 & seq., & breviter Salernus.*

B

165 Nonò. In antro Quinquenfi jam inde à primis sæculis post mortem S. Rosaliæ excitatum fuisse altare eidem Sanctæ, testantur tabulæ Stephanenses. *Institui solitas supplicantium processiones ad eum locum, testatur Cascinus pag. 17, & latius ex authentico Ms. probabo inferius § 26, ubi narrabitur istius antri inventio. Decimo. Troina * oppidum est diœcesis Messanenensis: ibi templum antiquissimum S. Rosaliæ (fuisse,) testantur ruinae, quæ adhuc ejus nomen retinent. Consonat Cascinus pag. 20, addens Sanctam suo etiam tempore particulariter ibidem invocari solitam, licet ecclesia ipsius foret destructa. Mentio ejusdem ecclesiæ est apud Salernum. Undecimò. Ragusa, oppidum Syracusanæ diœcesis, templum habet S. Rosaliæ longè vetustissimum. De hoc, uti & de pluribus venerationis argumentis in diœcesi Syracusana, Cascinus pag. 20 & 21. Duodecimò. Siclis, diœcesis Syracusanæ oppidum aliud, templum habuit ejusdem Sanctæ ab immemorabili, cujus ruinae adhuc in honore*

que per to-
tam ferè

* Traïna

funt... Decimo tertio. Maurus, oppidum diœcesis Messanenensis, ecclesiam habuit S. Rosaliæ ab immemorabili... Decimo quarto. Aliud templum ejus exstat ab immemorabili in oppido Tortoreti, (Salernus Tortoricii) diœcesis Messanenensis. Decimo quinto. Aliud item antiquissimum in oppido Faticarra (Salernus scribit Ficaræ) diœcesis Messanenensis, post ruinas reparatum anno MDCV, hoc est XIX annis ante inventionem corporis. *De omnibus consentiunt Salernus breviter, & fufius Cascinus cap. 2.*

166 Decimo sexto. Templum Olivellense, (de quo jam supra actum) S. Rosaliæ dicatum Panormi ab immemorabili... Decimo septimò. Templum aliud ejusdem Calascibettæ*, diœcesis Catinensis, vetustate collapsum... Decimo octavo. Ruinae templi antiquissimi S. Rosaliæ, quæ nomen ac venerationem retinent, in ora Cephalæditana. Hæc sunt templa antiquitus in honorem S. Rosaliæ dicata, & omni cultu ac veneratione à fidelibus frequentata: recentiora enim, quæ nostra ætas condidit, missa facimus: inter quæ unum habetur Panormi constructum auctoritate sanctissimi Domini nostri Urbani VIII, Pontificis maximi, quem Deus fervet in multos annos. *Haltenus Spucces de ecclesiis, facellis & altaribus Sancta. Unum alterumve adjungit Salernus, ita brevissimè de hisce scribens: Aliorum etiam quatuordecim delubrorum per universam Siciliam, repertis eorundem vestigiis, renovata modò memoria est, Caccabi in hospicio, seu, ut vocant, grancia monasterii S. Nicolai de Nemore; Cephalædi ad litus Orienti adversum duplici ab oppido lapide: Politii, Rahalmuti, Bibonæ, Calascibettæ, Troinæ, Ficaræ, Sancto-Mauri, Tortoricii, Sicli, Augustæ*, Paulæ* in Calabria, Rovelli in Lucania. Altaria recententur multo plura. Hæc de ecclesiis, facellis & altaribus sufficiant, ut ad alia antiqui cultus argumenta progrediamur.*

D

Siciliam as-
signantur.* Calata-
scibet

E

* Agousta
* Paola

§ XVI. Antiquissima veneratio ex imaginibus vetustis, aliisque ulterius probata: ea deinde, postquam nonnihil elanguerat, instaurata initio seculi XVII.

F

AB ecclesiis & altaribus ad vetustas S. Rosaliæ imagines transit Spucces, atque ita ratiocinatur: Inter imagines S. Rosaliæ omnium antiquissima videtur, quæ jam inde ab anno MCLXXIV, hoc est anno decimo quarto post obitum ejusdem (secundum ipsius de anno mortali sententiam) creditur fuisse depicta in trabe fumæ contignationis templi regii Montere-galensis. Eandem enim ætatem videntur habere picturæ illæ, quam habet prima ipsa templi contignatio, quæ facta fuit anno MCLXXIV, ut patet ex Pirro in notitia Montere-galensis ecclesiæ (tom. I Italia sacra pag. 397 & seq.) & Lello part. 2; nec umquam reparata ante annum MDCXXIX. Si satis certa sit assignata pictura antiquitas, culta fuit Sancta paucissimis post mortem annis: nam suo loco ostendi, eam verissimiliter serius obisse, quam anno 1160.

Imagines
Sanctæ

168 Verùm quidquid sit de tanta hujus pi-
eturæ XII relatæ:

A *Etura vetustate, qua non satis clarè ostenditur, aliam ejusdem serè ætatis memorat Salernus his verbis: Imagines verò cum sanctitatis titulo publici cultus teste innumeræ, cæque antiquissimæ: inter quas post plures ab inventione reliquiarum annos ea innotuit, quæ in cathedrali Panormitano templo depicta olim fuit; trabibus enim majoribus sustinendis, seu potiùs ornandis ad parietes lignea fulcra aptè conformata subduntur: in iis verò depictæ sunt plures Sanctorum effigies, quæ tamen eorum, qui in solo ejusdem templi degunt, ob altitudinem oculorum aciem adeo fugiunt, ut inde dignosci nequeant: dum autem idem templum magnificentissimè, ut moris est, celebrando S. Rosaliæ festo holosericis auro intertextis aulæis, & divite gaza exornaretur, sub nona trabe agnitus in imagine S. Rosaliæ eremiticus vestis modus, nam cinericii coloris sacco vestitur, cui circumjectum ad humeros, peregrinorum ritu breve palliolum cæruleo, sed jam languido, colore imbutum; binis rosis hinc & inde, quæ brachia pallio teguntur, & characteribus S. R. nomen S. Rosaliæ innuitur. Trabs autem illa cum ornamentis præferret æqualem templo antiquitatem, quod dedicatum fuisse constat à Gualterio archiepiscopo, ejus auctore anno MCLXXXV. De Gualterio II archiepiscopo Panormitano agit Pirrus tom. 1 à pag. 121, ubi etiam pag. 127 de constructa ecclesia hac cathedrali.*

aliæ item vetustæ,

B *169 Spucces porrò precedentibus hac subdit: Proximè (vetustate) accedit tabula Marturanensis Panormi. Hanc, quam omnium vetustissimam suspicabatur Cascinus, ari incisam dedi ad § 7. Panormi etiam duæ aliæ habentur tabulæ Olivellensis (ecclesiæ) miræ antiquitatis. Utramque dedi ex Cascino, cujus altera est secunda, altera septima. Ibidem alia convisitur imago S. Rosaliæ vetustissima in hospitali, quod vocant Magnum. Dabitur infra ex Cascino, cujus est decima quinta. Ibidem alia ejusdem imago perantiqua habetur in parochiali templo S. Nicolai ab Albergaria. Bibonæ, quæ civitas fuit de dominio S. Rosaliæ, exstant antiquissimæ imagines S. Rosaliæ octo: prima in ecclesia ejusdem S. Rosaliæ, depicta anno MDCXCV. Secunda ad postes cujusdam tabernaculi in eadem ecclesia, facta anno MCDLIX. Tertia, quæ videtur omnium antiquissima, in medio gonfalonii ejusdem ecclesiæ. Quarta est lignea statua inaurata, quæ, cum vetustate jam penè confecta esset, instaurata est anno MDXXXII. Unde colligitur, ejus ætatem longè antiquiorem fuisse. Quinta altera statua ejusdem, hac etiam vetustior, & omnino corrofa, quæ servatur in facello ejusdem ecclesiæ. Sexta in ecclesia parochiali S. Agathæ, cujus antiquitatem testantur Gothici characteres. Septima in ecclesia S. Antonii, facta anno MDVIII. Octava in exteriori fronte cujusdam domus. Ex hisce variis ex Cascino dedi, suis locis vindandas.*

ex quibus variè nomen Sanctæ habent inscriptum:

C *170 S. Stephanus oppidum est prope Bibonam de ditione ejusdem S. Rosaliæ. Ibi imago est S. Rosaliæ perantiqua ab anno MCDLXVIII in maxima ecclesia. Alia ejusdem imago habetur in gonfalonio S. Mariæ Magdalænæ ejusdem oppidi. . . Ragusæ præter templum S. Rosaliæ dicatum, alia exstat pervetusta ejusdem imago in ecclesia S. Theodori, summa cum veneratione habita. . . Calascibettæ præter templum proprium S. Rosaliæ, alia ejusdem imago ab immemorabili colitur in ecclesia S. Mariæ à monte Car-*

melo. . . Jam verò pleræque istarum imaginum inscriptum gerunt nomen S. Rosaliæ, ut imago Marturanensis, . . . imago prima Bibonensis, . . . itidem octava Bibonensis, . . . & aliæ complures. Jam ergo ab imaginibus ad beneficia transeamus. Qui verò de istis imaginibus plura enucleatius disputata desiderat, adeat Opus Italicum Cascini, qui de illis maximè agit lib. 1 cap. 2, licet aliis quoque locis de eisdem non pauca differat. Ego interim, cum dicta ad propositum nostrum sufficiant, progredior cum auctore Dissertationis ad beneficia antiquitus constituta sub titulo ac nomine S. Rosaliæ.

171 Omnium, inquit, antiquissimum est Panormitanum, erectum in monte Peregrino, qui antiquitus ERCTA dicebatur. Hujus prima institutio immemorabilis est: tamen habentur antiquissima testimonia jam inde ab anno MCCCXCIII, . . . rursus ab anno MCCCXCIX, script. 7 fol. 41. Qua in scriptura illud est notabile, quòd hoc beneficium prædictis illis annis conferebatur à summo Pontifice Romano: unde patet, cultum S. Rosaliæ notum ac probatum fuisse Pontifici. Præterea ejusdem beneficii mentio habetur anno MCDVIII, . . . MCDXVIII &c. Pergit auctor ex scripturis plurimis, quæ mihi ad manum non sunt, mentionem hujus beneficii ostendere per totum seculum XV, XVI & initium XVII, seu usque ad annum 1611; de quo varia etiam adduxit Cascinus pag. 6. Deinde sic prosequitur Spucces ad alia: Alterum est beneficium Julianense, de quo fit mentio anno MDXXII, . . . & anno MDXXII . . . Ad beneficia revocari potest feudorum institutio. Anno igitur MCDLXVIII in agro Calascibettensi feudum institutum auctoritate regis sub titulo S. Rosaliæ. Hisce expeditis, ad publicam Sanctæ invocationem cum eodem auctore pergo.

172 Panormi, inquit, in metropolitana ecclesia publicè invocari solitam S. Rosaliam, testantur memoriæ veterum librorum, quibus illa ecclesia utitur in publica officia. . . Idem testatur liber precum, quo antiquitus utebatur ecclesia S. Michaëlis in eadem urbe, conscriptus anno MCCCXLIII, ubi inter alias virgines proponitur etiam invocanda S. Rosalia. . . Bibonæ publicam & antiquissimam fuisse invocationem S. Rosaliæ, testantur tabulæ Bibonenses, . . . & specialius ad amolendam pestem. . . Idem de oppido S. Stephani testantur tabulæ Stephanenses. . . Idem de monasterio Bibonensi S. Pauli testantur tabulæ Bibonenses. . . Idem de oppido Racalmutensi testantur ejus tabulæ. . . Idem de civitate Mazariensi testantur tabulæ Mazarienses. Hac breviter Spucces. Salernus verò ad propositum nostrum habet sequentia: In antiquas etiam litanias, quæ inter supplicationes Panormi olim recitabantur, S. Rosaliæ nomen in aliarum virginum chorum relatum esse, ex eodicebus, ante plura secula manu descriptis, liquet. Similia narrat Cascinus pag. XI, observans etiam nomen S. Rosaliæ reperiri in hymnis antiquis, in quibus multa antiquorum Sanctorum sunt nomina, ita tamen ut nomina SS. Bernardi, Francisci & Dominici necdum in iis occurrerent. Ex quo colligit, Rosaliam antè laudatos Sanctos Panormi fuisse cultam.

173 Ad celebratam Sanctæ festivitatem demum procedit Spucces, atque id breviter ostendit his verbis: Festum celebratum antiquitus die IV Septembris Panormi, testantur tabulæ Panormitanæ. . . Racalmuti idem testantur tabulæ Racalmut-

varia quoque beneficia antiquitus instituta titulo S. Rosaliæ:

¶

antiqua hinc vocatio item probata:

¶

festivitas item celebrata:

AUCTORE calmutenfes . . . Bibonæ idem testantur tabulæ Bibonenses . . . Idem testantur S. Stephani tabulæ Stephanenses . . . Ragusæ idem testantur tabulæ Ragusanæ. *Ex dictis verò omnibus ita concludit*: Jam igitur hæc omnia satis luculenter ostendunt, sanctam Rosaliam jam inde ante quadringentos annos (*id est, ab anno circiter 1242*) habitam eo loco, quo cæteri Sancti haberi solerent. *Legitima est conclusio, si auctor solùm velit insinuare, S. Rosaliam cultu ecclesiastico ab eo tempore honoratam fuisse in Sicilia, & à fidelibus invocatam. Si verò inferre voluerit, Sancta festivitatem tam diu celebratam fuisse Officio ecclesiastico, uti fit de precipuis Sanctis, & quidem per totam Ecclesiam, ut verba sonant, id sanè non satis probaverat; cum nullibi ostendat, à quo tempore cæpta sit celebrari Sancta festivitas annua; cumque certum sit, eam non fuisse celebratam per totam Ecclesiam. Verùm id necessarium non erat, ad immemorabilem & legitimum S. Rosaliæ cultum demonstrandum: atque is tam luculenter ostensus est, ut nullus relinquatur dubitationi locus.*

B 174 *Cascinus lib. 2 cap. 19 pag. 281 asserit, S. Rosaliam jam fuisse cultam tempore Willelmi I Sicilia regis, qui obiit anno 1166, cultumque ejus ab Alexandro Papa III approbatum suspicatur. Mancusius verò in Vna part. 1 § 21 pag. 165 confidentius asserit antiquam de S. Rosalia orationem compositam aut confirmatam ab Alexandro III. Verùm neuter allegat auctoritatem antiquorum, aut rationes idoneas, quibus tanta cultus antiquitas ostendatur: imò ne satis quidem probari potest, S. Rosaliam esse dejectam ante Willelmum I. Oratio autem, de qua Mancusius loquitur, hæc est: Deus corona gloriæ, qui beatam Rosaliam virginem de regia ad desertum educit, & gloriosis floribus coronatam, ad paradisi delicias assumpsisti, da, quaesumus, ejus auxiliis, ut à malis omnibus eruamur, & perseverantiæ coronis potiamur optatis. Per Dominum &c. Recitatur eadem oratio in fine Operis Cascini pag. 320; at non additur, à quo tempore usitata aut composita fuerit. Quapropter tanta illius orationis antiquitas non fuerat affirmanda, sed probanda: & forsitan multum laborasset Mancusius, si voluisset ostendere, orationem illam ante seculum XVII fuisse compositam.*

C *Vincentius Auria in Rosa caelesti pag. 28 & 29 asserit ex Philippo Paruta, ecclesiam Sanctæ in monte Peregrino fundatam ab anno 1180: quod an satis certum sit, ignoro. Verumtamen ex hætenus dictis colligitur, S. Rosaliam aliquo saltem cultu honoratam fuisse ante finem seculi XII, eumque magis dilatatum seculo XIII, & sequentibus, donec paulatim cæperit languescere, ut gloriosius instauraretur seculo XVII.*

175 *Salernus de languescente primùm, ac deinde instaurato sanctæ Solitaria cultu hæc scribit: Sed, quod mireris, cultus tantus, ac tam latè sparsus, obtorpescentibus Siculorum animis, & decedente sanctitatis fama, sensim refrigerat: quod non aliunde manasse credam, quàm quòd laterent sacrosanctæ ejus Virginis reliquiæ, quæ mortalium animos cælesti igne succenderent, & amorem beneficiis foverent. Ita cum olim latuere apostolorum Petri & Pauli corpora, defierant, uti scribunt Platina & Ciaconius, rerum Pontificiarum scriptores, in honore esse propter defuetudinem & ignorantiam hominum, quousque sub Urbano V innotuere. Quare excidisse Rosaliæ cultum permisit Deus in alicujus*

oblivionis tenebras, ut felicis & ampliori celebritate resurgeret. Numquam tamen deleta profusus S. Rosaliæ memoria, (*ut abunde colligi potest ex supra dictis*) sed retenta sunt femina, unde ad gloriam pullularet. In cathedrali enim æde Panormitana die IV Septembris ritu semiduplici recitari jam cæperant, renovato cultus studio ad anniversarium festum, divinæ preces ab anno MDCIX: & futuræ inventionis spem de eruendâ ab impendentibus periculis patriâ fama, divino confirmata oraculo, sustinebat. Qua verò ratione celebritas nominis, hominum obsequia & plausus in divam Rosaliam refluere per ejus reliquiarum inventionem, mox, cum de ea agemus, differendum erit. *Cascinus hæc omnibus lib. 1 cap. 2 satis consonat; certumque est, venerationem S. Rosaliæ per corporis inventionem ita revixisse, ut longè facta sit celebrior, quam antè umquam fuerat.*

§ XVII. Beneficia aliaque corporis inventioni prævia: corpus variis vicibus frustra quaesitum.

QUAMQUAM pleraque beneficia S. Rosaliæ, *quæ ad posterorum memoriam pervenerunt, facta sunt circa tempus inventi corporis aut tempore posteriore, nonnulla tamen narrantur, quæ diu præcesserunt. Cascinus Bivonam à S. Rosalia jam anno 1348 peste liberatam scribit, rem narrans hoc modo pag. 16: Protectionem istam & amorem Sanctæ experta est Bivona magno beneficio & gloriâ ipsius occasione universalis pestilentiæ, quæ totam afflixit Siciliam, & memoratur à Fazello ad annum MCCCXLVII. Quippe celebris fuit apparitio S. Rosaliæ, in ejus vicinia extra oppidum supra magnum saxum oblata puellæ, quæ in propinquo torrente panniculos lavabat lineos: hæc monebatur, Bivonenses peste liberandos, si eo in loco ecclesiam S. Rosaliæ exstruerent. Fides tunc temporis relationi revelationis non est habita. Verùm durante semper malo, reversa anno sequente Sancta, apparuit homini fide digno, cui cum credidissent, fabricata est ecclesia in illo loco, qui paucis passibus distat ab oppido: secutaque inde est mali cessatio. Hinc eam particulari oratione invocant tamquam patronam. Afferunt abhinc tempore non multo trabem fuisse in illa ecclesia, in eaque notatum fuisse annum MCCCXLVIII, qui optimè cohæret cum tempore prædictæ pestilentiæ. Hætenus Cascinus, plura subnectens de ecclesia illa Bivonensi: at non indicat, ex quo scriptore vel monumento antiquo factum istud didicerit. Idem tamen paucioribus verbis deinde retulit Vincentius Auria in Rosa caelesti pag. 45. Suspiciari quis posset, apparitionem illam hausam esse ex Caietano, qui narrat S. Rosaliam pestis tempore apparuisse, monuisseque ut sibi ecclesia Bivona exstrueretur; aut, quia nonnulla addit, ex iisdem cum illo hausisse monumentis; annumque, qui prætermisus est à Caietano, ex solis adjectum conjecturis; ac præsertim ex trabe memorata.*

177 *Cascinus lib. 2 cap. 21 pag. 318 ex insigne vetusta, quæ S. Rosaliam exhibet mediam inter quatuor sanctas Virgines, conjecturam format de alio quodam beneficio, ipsius patrociniò à*

D

E

F

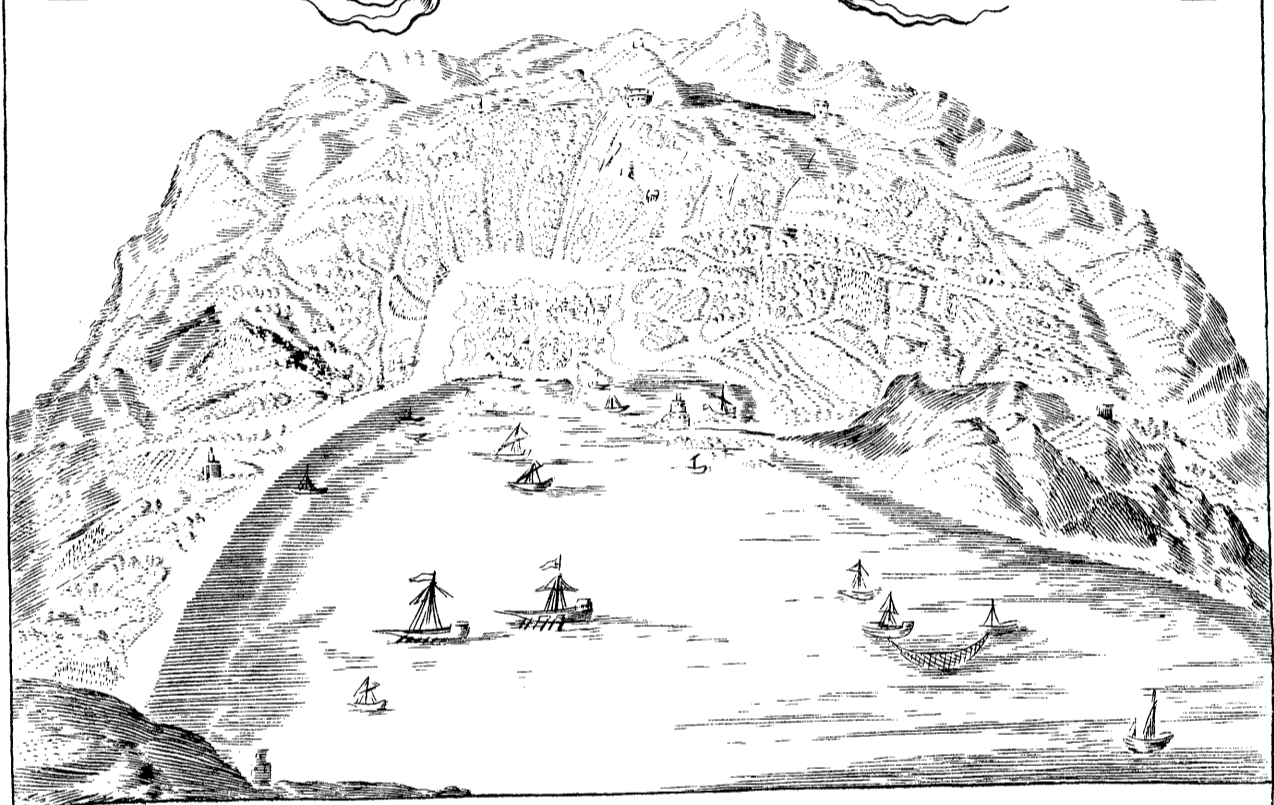
Cascinus ex antiqua picture, ubi S. Rosalia inter quatuor virgines est media, Panordia,

cultus ille postea non nihil languerat.

HONORI DI. S. ROSALIA

INTER QVATVOR VIRGINES ANTIQVORA PANORMITANÆ VRBIS
PRÆSIDIA ET DECORA MEDIA SPECTATVR ROSALIA.

*Ex veteri, et nobili pictura in pariete ad orientem sito ad atrium magni
nosocomij in vrbe Panormo.*

XV

A Panormitanis impetrato. Imaginem illam laudatus scriptor refert ad annum serè MCD, eamque edidit loco decimo quinto, quemadmodum eandem hic exhibeo. Observat verò Cascinus imaginem fuisse instauratam suo tempore, aut non diu ante, quia humiditate parietis multum erat corrupta; partem tamen superiorem, quæ quinque representat virgines, magis tum fuisse integram. Deinde totam figuram exponit hoc modo: Quæ inter has (virgines) media est, Rosalia est rosæ coronata, junctis manibus in modum patrocinantis. Ad dexteram ejus stat S. Agatha, quæ pro signo manus habet mamillis appositas. Huic altera adstat, funem manu tenens, quæ videtur S. Christina, cum hæc fune alligata fuerit saxo, & in lacu submersa. Ad partem sinistram est S. Oliva, tenens ramum oleæ, insigne suum consecutum; & S. Nympha cum vase, quod significat vas olei ferventis, cui fuit injecta, & cum corona liliorum & rosarum in capite, quia sic coronata fuit ab angelo, simulac per manus S. Maximiliani archiepiscopi Panormitani sacrum suscepit baptismum. *Hactenus Cascinus. Porro de S. Agatha apud nos actum est ad diem v Februarii, de S. Christina ad xxiv Julii, de S. Oliva ad iii Junii, & de S. Nympha agitur cum Martyrologio Romano ad x Novembris, aut ad xii cum Siculis, ubi discuti poterunt facta hic asserta.*

suspiciatur Panormum ab ea olim peste liberatum: quod est incertum.

178 *Exposita imagine, conjecturam suam subdit Cascinus his verbis: Verum hic progredi nequeo, nisi pedem figam, animoque perpendam, qua de causa à ducentis, ut minimum, & pluribus annis mediis locus cum tanto honore virgini Rosaliæ datus sit inter quatuor virgines & martyres, quæ antiquiores sunt Panormi patronæ; cum hæc sine dubio in ecclesia præcedere soleant cum martyrio tum antiquitate. Qua de causa animum induco ad dicendam conjecturam meam, nimirum quod depictæ fuerint tempore alterius cujusdam liberationis à pestilentia, obtentæ ab eadem virgine Rosalia, quæ contra tale malum antiqua est patrona. Id tam locus, nimirum valetudinarium, confirmat quàm tempus, quo scitur pestilentia ibidem fuisse. Ita ratiocinatur Cascinus, cujus rationes quidem evincunt, S. Rosaliæ à multis seculis in magna veneratione fuisse apud Siculos, tamquam patronam singularem contra pestem. Verumtamen certo dici nequit, an occasione novi beneficii inter quatuor virgines media picta sit S. Rosalia; an verò ob memoriam præteritorum, vel alia de causa, præsertim cum tempus facta pictura exactè notum non sit.*

Panormus anno 1474 peste liberatus dicitur.

179 *Laudatus supra Auria pag. 28 narrat, anno 1474 pestilentiam gravem fuisse Panormi, cumque ecclesia S. Rosaliæ in monte Peregrino ruinam minaretur præ vetustate, instauratam fuisse eo tempore à senatu Panormitano, citòque sublata esse pestilentiam; senatum verò in grati animi tesseram restituisse beneficium, quod eidem ecclesia olim fuerat annexum. Joannes Maria Amatus Societatis Jesu in Opere de Principe templo Panormitano lib. 9 cap. 2 pag. 225 ex Camizzario Ms. lib. 1 de eodem beneficio ita scribit: Pius fenatus, cum gravis lues anno MCDLXXIV, VIII * Indictione, Siciliam & Panormum premeret, prætor Antonio de Mastro Antonio, decrevit SS. concivi Rosaliæ templum dirutum ob vetustatem in monte Peregrino de novo construere: oh res mira! statim intermissa epidemia illa. Hæc illi.*

* erat eo anno VII

Septembris Tomus II.

180 *Cascinus lib. 1 cap. 2 pag. 17 insigne refert beneficium S. Rosaliæ, quæ oppidum S. Stephani immune servavit à peste, tum latè per Siciliam grassante. Verba ipsius Italica fideliter reddam Latine. Ubi observaverat, in vicinia S. Stephani esse speluncam Quisquinensem, ibique Sanctam annua supplicatione & festivitate coli: terram quoque ex spelunca loco ab incolis & externis religiosè sumi contra morbos varios, & præsertim contra quartanam; ad eundem quoque locum non frustra recurri in malis publicis morborum, siccitatis aut pluvie nimie; sed illa beneficia memoria mandata non esse; subdit sequentia: Unum (beneficium) idque maximum refert oppidum S. Stephani, obtentum tempore alterius pestilentie, quæ ante hanc (anni 1624) ætate nostra fuit gravissima anno MDLXXV. Ab hac intactum fuit oppidum istud beneficio S. Rosaliæ, quæ apparuit viro probo, cui nomen erat Paschalis Barbera, eique hæc dixit verba: "Uxor tua utero gestat filiolum, quam natam, vocabis Rosaliam: & eritis liberi à peste: res, fer id conterraneis tuis". Ita omnino evenit, quantumvis à violentia morbi contagiosi, quæ varia loca vicina occupaverat, multum essent circumdati.*

AUCTORÈ J. S. Oppidum S. Stephani ab apparente eisdem S. Rosalia,

181 *Neque solum circumcirca, sed intus quoque fuit pestis sine detrimento: cum enim eò Bivonâ se contulisset Philippus di Alfieri cum familia sua infecta; ipse illic mortuus est, & ferie non interrupta ipsius uxor, filii, & forora. Et quia suspecti non erant, dum advenerant, multum cum eis intima erant familiaritate conjuncti, seu consanguinitatis seu amicitie causâ, & variis pietatis officiis se ipsis jungebant, ita ut manibus etiam contrectarent & vestirent cadavera infecta, ex quo oriri poterat oppidi perniciës. Verumtamen infectio non adhæsit ne uni quidem, uti viventes etiamnum testes oculati certissimo testimonio confirmant. Hi item narant, famam tunc fuisse, quod eadem virgo Rosalia diversis apparendo eos animaverit & confirmaverit in temporibus occasionibusque tam periculosis. Multa hujus relationis adjuncta confirmantur jurato testimonio Francisci la Barbera sacerdotis, qui anno 1642 testatus est se audivisse ea à parentibus; videlicet apparitio S. Rosaliæ, omniaque de immunitate à pestilentia hic relata: prædictio etiam de nascitura puella; at prædictio de immunitate incolarum S. Stephani à peste in ejus testimonio non legitur.*

E à manifesto pestis periculo etiam tum:

182 *Hicce aliud beneficium adjungit ab eisdem testibus acceptum, ita prosequens: Præterea referunt aliud beneficium iisdem temporibus particulari personæ concessum extraordinario & grandi miraculo, quod non est prætermittendum. Accidit hoc virgini, quæ nominabatur Dominica di Palermo, filia Antonini, quæ ad annum ætatis decimum septimum pervenerat sine loquela, & prorsus muta. Hæc à matre sua, comitantibus non paucis familiaribus, ducta fuit ad sanctam illam speluncam (Quisquinensem,) & post multas preces, abeuntibus omnibus aliis & per silvam illam vagantibus, sola ibi relicta. Hæc verò in genua provoluta studebat desideratam gratiam à potente virgine Rosalia impetrare, donec illam gratiosè obtinuerit. Unde reversi post horam comites, lætam supra modum & loquentem invenerunt, rectèque admodum explicantem, quid sibi cum Benefactrice sua contigisset; licet impetratum beneficium apud omnes, qui mutam puellam audiebant loquentem, non*

F puella mutæ loquela apud speluncam Quisquinensem concessa.

ACTORE
J. S.

alia indigeret explicatione; omnesque cogeren-
tur in piissimas effundi lacrymas, & in gratia-
rum actionem prorumpere; quemadmodum hodieque magno cum fervore gratissimam beneficii
servant memoriam & fidem faciunt. Affirmant
quoque puellam, animam item meliorem effectam,
reliquum vitæ multis virtutibus & bono exem-
plo traduxisse. *Hactenus Cascinus, ex cujus re-
latione pater, non in sola pestilentia, sed in qui-
busvis necessitatibus, imploratam fuisse opem S.
Rosaliæ jam ante inventionem corporis. Hæc au-
tem mira sanatio confirmatur jurato testimonio
Joannis Gerardi sacerdotis, qui illam anno 1642
testatus est ex relatione parentum suorum, ad-
dens tamen filiam non nihil deinde balbutiisse.*

**Corpus Sanctæ saepe
quæsitum: pia mulier
solitaria,**

183 Porro corpus Sanctæ à variis frustra qua-
situm fuisse, cum aliis narrat Cascinus lib. 1
cap. 1 pag. 6 & 7, ubi etiam testatur fuisse præ-
dictionem quamdam de corpore S. Rosaliæ non
inveniendæ, nisi tempore gravissimæ necessitatis.
Observat primo semper satis constiitisse de corpo-
re Sanctæ in monte Peregrino sepulto, non au-
tem de certâ aliqua montis spelunca, eaque de
causa variis vicibus fossam esse in monte. Dein-
de ita pergit: Multi eo se labore fatigârunt,
sed frustra, quia Deo non placebat (ut tunc
inveniretur.) Et verè innotuit non solum famâ,
sed certâ scientiâ, gravium personarum testimo-
nio, multis annis (ante inventionem) existitisse
istud oraculum, numquam reperiendum (San-
ctæ corpus,) nisi tempore gravissimæ necessita-
tis. Ad horum confirmationem, omittis aliis mul-
tis, narrabo duas aut tres brevissimas historias,
non admodum vetustas, sed veras & sufficientes
ad claritatem dictorum. Primò mulier quædam
aulica anno MDLXXXV, quæ relicta aulâ mundo-
que pio affectu erga hanc Virginem, eam imi-
tari cupiebat, habitavit ibidem cum simplicitate
& puritate animi magni, veste induta virili. An-
gelum se nominandum curavit, & talis esse stu-
debat vitâ & contemplatione. Vixit ibi annis xxv,
& sanctè obiit, sed alio loco.

B

**quæ veste
virili ignota
viris præce-
rat, prodigi-
is à quaer-
endo de-
terretur,**

C

184 Hæc autem ardens desiderio reperiendî
sacrum corpus Rosaliæ, quæ suis apparitionibus
eam frequenter recreabat, cœpit magno studio
terram fodere. Ecce autem in terra quasi sudor
quidam olei apparuit. Hoc prodigio non desistens
à cœptis pia anchoretis, sed majori animo &
conatu proficiens, tam repentinum sensit ejus-
dem terræ, deindeque & speluncæ & montis mo-
tum, ut ab opere inchoato cessaverit, intelli-
gens ex indicis talibus necdum venisse tempus,
quo detegeretur thesaurus iste, qui divino con-
silio ibidem erat absconditus. De hisce Caieta-
nus quoque egit in annotationibus ad vitam. Ver-
ba ipsius ex Ms. subjungo: Ante annos fermè
viginti, dum hæc scriberem, fæmina, virili ve-
ste ac nomine sumpto, Angelum se dixit, habi-
tuque eremitarum in antrum divæ Rosaliæ se
abdedit, ubi solitariam vitam per aliquot annos
duxit. Dein proximi cœnobii præfecturam sus-
cepit. In ea administratione cupido incessit defo-
dendi corporis sanctæ Rosaliæ. Postea verò
quàm rem ligone exequi cœpit; visâ exsudare
oleo defossa humus, contremuisse antrum: qui-
bus exterrita prodigiis à facinore destitit. *Hæle-
nus Caietanus, qui hæc scripsit ante corpus in-
ventum, & ante annum 1620, quo obiit.*

**& melius
edocta Ro-
mam profi-
ciscitur;**

185 De eadem muliere agitur in monumento
Ms. ejusdem ferè temporis, quod nobis ex domo
professa Panormitana Societatis Jesu communi-
cavit Hieronymus Justinianus. Dicitur ibidem

illa inter fratres istos eremitas habitasse annis vi-
ginti quinque incognita, ac præfuisse institutio-
ni tironum; postea verò Romam abiisse, quod
intellexisset vetitum esse mulieribus degere in vi-
rorum monasteriis sub pena excommunicationis;
Romæ tandem obiisse & miraculis claruisse.
*Hæc incredibilia non sunt, cum constet priori-
bus Ecclesiæ seculis similia factitata esse à piis
mulieribus. Poterat mulier illa vestem virilem
sumere, quod speraret se ita minus cognoscen-
dam, quodque ignoraret habitationem talem in-
ter viros tam severe prohibitam. Numquam fuis-
se pro muliere agnitam, nisi post discessum, ad-
ditur in eodem instrumento, quod scriptum est
Italicè à superiore quodam ejusdem loci, cujus
nomen in Ms. non additur, sed Benedictum no-
minat Cascinus, de eodem historiam sequentem
ex eodem narrans manuscripto.*

D
loci superior
a Sanctæ
apparente
docetur,
corpus non
reperien-
dum,
E

186 Secunda (historia, inquit Cascinus) est
de quodam fratre loci istius præfecto, cui nomen
erat Benedictus. Hic ipse testatus est, se multum
& ferè infudasse investigationi corporis, seque
tribus mensibus fatigasse circumeundo montem,
& quærendo in variis specubus; nimirum quia,
videns labores suos irritos, suspicabatur corpus
S. Rosaliæ à propria spelunca ad aliam quamdam
fuisse transportatum. Verùm interventu ipsius se
demum ad quietem reductum ipse testatur, cum
ejus revelatione sibi mandatum esset, ne fodere
pergeret, nec alios amplius fodere fineret in il-
la specu, in qua corpus ipsius jacebat, hæcque
Sanctæ subjunxit verba: "Quantumcumque
quæsierint, non poterunt me reperire, quam-
diu civitas mea Panormus non affligetur gran-
di calamitate *". *Hæc ipsa quoque verba Ita-
lica sunt in Ms., ubi additur: Et tunc me in-
venient, quod prætermisit Cascinus, qui ita per-
git: Hæc usus est voce *, quæ apud nos fre-
quenter fuit usitata, & significat calamitatem gra-
vissimam. Pro majori porrò certitudine, hoc ab
eo affirmatum fuit multis annis ante inventionem
sacrarum reliquiarum. Hactenus Cascinus ex di-
cta Ms. relatione, in qua additur, multos se-
culares, monasteriique superiores & fratres frus-
tra quæsisse; monitosque à superiore illo fuisse
varios, ut inutiles labore se fatigare pergerent.*

*** Italicè
difastro**

*** nimirum
difastro**

187 Tertiam historiam narrat Cascinus hoc
modo: Tertiâ est de bono fene, pio devotoque
S. Rosaliæ, qui sacri ipsius corporis reperiendî
desiderio cœpit fodere. Ecce autem, sensit ictum
capiti suo impactum, vocemque audivit inter-
nam, istud non esse tempus inveniendî corpus;
sed quando Panormus manus capillis suis impo-
sisset, quod fit in summa afflictione; ob ma-
gnitudinem calamitatis. Transit post hæc Cascinus
ad enarrandam aliorum cupiditatem, qui mul-
tum quæsierunt Sanctæ corpus, quod sibi persua-
derent thesaurum quemdam simul cum eo repe-
riendum. Hos ait deceptos fuisse instrumento quo-
dam Græco satis antiquo, in quo descriptus erat
locus sepulcri S. Rosaliæ, & in quo dicebantur
duæ ibidem esse arce, in quarum altera erat S.
Rosaliæ corpus, altera plena erat moneta. Ob-
servat quidem Cascinus avidos istos nummorum
investigatores fuisse deceptos; cetera tamen sic fe-
rè inventa, prout fuerant descripta.

F
nisi tempore
gravis cala-
mitatis:
quod &
alteri insu-
nuatur;

188 Ex hac loci descriptione, quam nobis et-
iam communicavit Justinianus, non modica mi-
hi suspicio oritur, non prorsus incognitum anti-
quis temporibus fuisse S. Rosaliæ sepulcrum; sed
tractu temporis ignorari cœpisse, sive quòd locus
paucis solum fuerit notus, quòdque illi obierint,
scientiâ

**verisimiliter
locus sepul-
cri olim
fuerat mi-
nus ignotus.**

A scientiâ suâ aliis non communicata, sive alia quapiam occasione. Certè non pauca alia Sancto- rum sepulcra sic oblivioni data sunt, quòd nimium absconderentur. Ceterùm quæ ex Cascino dedi de corpore S. Rosaliæ in monte Peregrino frequenter quæsto, ac de oraculo non reperiendi corporis, nisi tempore gravissimæ calamitatis: etiam referuntur in relatione Ms., quæ nobis communicata est, quæque desumpta dicitur ex processu authentico, quod eo tempore institutum est coram Cardinali Doria.

§ XVIII. Apparens S. Rosalia fanat ægram; eidem rursum deinde apparens, docet ubi corpus suum sit quærendum: corporis investigatio: orta interim peste Panormi, in supplicatione miro modo invocatur Sancta.

B Mulier ægra, vocens in visere montem Peregrinum, ab apparente Sancta sanatur:

C Cascinus lib. 1 cap. 3 docet, qua occasione factum sit, ut anno 1624 corpus S. Rosaliæ diligentius, quàm unquam antea, & perseverantius quæreretur, donec tandem feliciter fuerit inventum. Salernus verò apud Caietanum tom. 2 pag. 154 Cascini narrationem Latine sic contraxit: Anno MDCXXIII, mense Octobri, mulier, cui Hieronyma Gatto nomen erat, in publico Panormi nosocomio jacebat ægra, nec longè à morte aberat, cui sustinendæ Sacramentis Ecclesiæ ritè munita, se comparaverat. Interim cum noctu vigilaret, vehementique flagraret siti, adolescentulam videt, sanctimonialis specie & habitu, quæ ad pensiles lychnos flammam concinnaret: ne nomine quidem cognita ea tunc erat Hieronymæ; sed quæ tandem esset, eventus edocuit, suisque illa verbis subindicavit. Ab hac igitur puella ad se evocata, progressaque, admotæ labris arentibus manus attractu sedari primùm sibi sitim, ac deinde his benignè verbis compellari sese sensit: Excute animo metum; propediem convalesces, modò votum montis Peregrini suscipias. Concepto itaque voto post biduum valens è lecto desilit Hieronyma.

ac deinde in monte docetur, ubi quærendum sit corpus:

190 Sed quoniam secundæ persæpe res negligentiam creant, peregrinationem moras ne- cendo ad insequentis anni mensem Maium, ac sacros Pentecostes dies distulit; non tamen interim deerat religionis vel oblitæ incitamentum, vel neglectæ supplicium, quartana febris, quæ hoc temporis spatio afflicteretur. Sub finem ergo Maii (seu die xxvi, ut notat in margine) alias quasdam mulieres sui consilii & itineris nacta focias ad specum venit Peregrini montis divæ Rosaliæ sacram. Hic persolutis unâ precibus, dum comites aliæ aliò non longè secederent, sola Hieronyma moram in antro trahens fomno correpta Deiparam Virginem videre sibi visa est cæruleo amictam pallio, ac Jesum puellum ulnis complexam, seseque his alloquentem. Exsolutum venisti quod promiseras; jam igitur vales. Oblata simul eadem Sanctimonialis species, quam in nosocomio viderat eodem ornata ritu; locumque digito designans, ubi suum jacebat corpus,

Septembris Tomus II.

hortatur ut fodiendum curet; ac certius se quo- que signum daturam pollicetur, ut ipsum per- spectum habeat magis.

191 Ubi evanuit visus, Hieronyma rem a- perit religionis viris in proximo cœnobio degen- tibus, aliisque. Intererat ibi Vitus Amodæus unâ cum uxore sua Hieronymæ focia; is, licet olim reperiundo huic sacro corpori inanem posuisset operam, modò mulieris dicto, à cujus ingenio & moribus longè abhorrere videbat, ut id men- dacii strueret, spem sibi, atque animos resectos sensit, eoque magis quòd locum à Hieronyma indicatum nemo hæctenus, ut cœnobitæ illi af- ferebant, & ex fama ipse nôrat, scrutatus esset. Eò progressa mulier, ut propiùs defodiendum locum præscriberet, vidisse se veluti dissidente solo saxum in altum tolli sanctè testata est: qua- re intelligens id esse, quòd paulo ante promif- sum sibi fuerat signum, ipsa manum tunc operi alacris admovet, & leviter tentare aggreditur. In relatione Ms., de qua mox, non dicitur Hie- ronyma ipsa fodisse; sed instituisse, ut id fieret, & facultatem impetrâsse à superiore conventus Franciscanorum, ut fodere liceret loco assignato.

192 Amodæus verò assumptis aliis operæ suæ focis (ex quibus duo nominantur in relatione Ms., videlicet Jacobus Geduentis & Joannes Tirintinus, ut videtur: nam ultima vox am- biguè est scripta) ad montem quarto Kalendas Junii regressus rem sedulò inceperat (juvenibus etiam quatuor Franciscanis vicini monasterii.) Ubi multum fossæ telluris egressissent, pluresque inter exercendum intermittendumque opus ex- traxissent dies, nec ullum adhuc facti corporis appareret vestigium, ejus reperiendi spem pæne abjecerant; abjecissentque etiam animos, nî ali- quorum interventus, qui quid rei ibi ab aliis ge- reretur nesciebant, alia quadam spe renovâset. Hi thesaurum eo in loco abstrusum, nescio quâ famâ scriptoque proditum dictitabant. Quoniam igitur in humano pectore plurimum auri sacra- fames valet, & plerique mortalium vel levissimâ suspicionis aurâ ad abstrusarum divitiarum inve- stigationem impelluntur; hi omnes communiato consilio, vel spe sacrarum reliquiarum in spem potiundi thesauri versa, vel altera potiùs ab al- tera aucta, alterutram in irritum minimè casu- ram rati, quod reliquum erat laboris, exhaurire pergunt. Sed lentè procedebat optis: nam temo- tus ab urbe locus, eorum hominum mens, ad se suamque familiam alendam, aliis intenta cu- ris, & elanguescens spes moram non rarò inji- ciebant. Sed hac profectò mora usus est Deus, ut interim sanctæ virgini Rosaliæ maxima gloriæ pararetur seges.

193 Hæc omnia etiam narrantur ex processu coram Cardinali Doria instituto in relatione mox memorata, ex qua licet observare aliqua. Pri- mò mulier, cui apparuit S. Rosalia, erat uxor Benedicli lo Gattuto, & annorum quadraginta & septem. Hæc noctu circa horam septimam, prout horæ numerantur in Sicilia, vidit monia- lem albis vestibus indutam, quæ concinnabat & accendebat lampadem coram altari. Credidit haud dubiè ægra monialem revera esse, cum aquam ab ea petiisse dicatur. Postquam verò sanata erat eo, quo relatam est, modo, Monacha dispa- ruit, nec Benefactricem suam noverat Hierony- ma: sed moniales valetudinarii, quando mane audiebant visionem, & sanam videbant Hiero- nymam, suspicata sunt fuisse beatissimam Virgi- nem Mariam. Sanata autem fuit mulier, non

AUCTORUM
J. S.

edoctus ab hac muliere Vitus Amodæus, obtemperaque fodiendi fæcultate;

E cum aliis corpore: quæ- re incipit, multisque diebus pete- git;

F

quædam de prædicto factu observata

AUCTORE
J. S.

post biduum, ut habet Salernus; at eadem nocte, ut Cascinus etiam scripsit; sed post biduum ex nosocomio domum reversa est. Ubi verò domi erat, & voto necdum satisfacerebat, correpta est febris quartana, quæ à mense Octobri anni 1623 usque ad finem ferè Maii anni sequentis duravit. Occasio tunc implendi votum nimis dilatata hæc fuit. Jacoba, uxor Viti Amodai, obstricta voto visitandi ecclesiam S. Rosaliæ in monte Peregrino, quia ope ipsius è gravi infirmitate convalescerat, sociam sibi adscivit Franciscam Amphusa cognatam suam: hæc verò Hieronymam ad comitandum induxit. Ita tres illæ mulieres ad montem Peregrinum se contulerunt, ducente Vito Amodæo Jacoba marito, in ipsa festivitate Pentecostes; seu die xxvi Maii anni 1624; ibidemque in ecclesia S. Rosaliæ non modo sacro Missæ sacrificio interfuerunt; sed instituta confessione de peccatis, sacro etiam epulo refectæ sunt.

ex processu
coram Car-
dinali Do-
ria institu-
to.

194 Peractis hisce pietatis exercitiis, Hieronyma bibit de aqua, quæ stillando labitur in speculam S. Rosaliæ, atque ita liberata est febris quartana, uti ipsa & maritus ipsius, quorum testimonia laudantur in Ms., sibi persuaserunt. Alii videntur credidisse sanam esse, quia voto suo jam satisfecerat; atque ita sonant verba eidem dicta in visione mox referenda. Verùm parùm refert, utri cause sanitas obiecta adscribatur, cum de ea impetrata constet, & fortè utraque causa concurrerit. Porro visio post aquam ebibitam talis ferè fuisse dicitur in hac Ms. relatione, qualis à Salerno describitur: vidisse enim se in somno mulierem pulchrè ornata cum puerulo asserebat Hieronyma, credebaturque esse beatissimam Virginem Mariam. Hac autem eidem videtur dicere: Filia, venisti votum tuum exsolutura, & impletura: esto sana. Deinde, eodem durante somno, visa est videre Monialem albis vestibus indutam, quæ docuit, ubi querendum esset corpus S. Rosaliæ. De hac moniali apparente auctor scripti existimat, fuisse nem beatissimam Dei Genitricem; sed Cascinus & Salernus rectius hic intelligunt S. Rosaliam, quæ locum sepulcri sui indicavit. Alia insuper quedam leguntur in Ms. de prædicta visione, quæ ceptum est queri corpus Sanctæ: at ea ut minoris momenti prætermitto: & regredior ad Salernum.

Dum quaeritur corpus: æva p'ris Panormum in-
vadit;

195 Hic pestilentiam interim Panormo invectam, quæ videtur fuisse calamitas illa gravissima, cujus tempore corpus suum reperendum præmonuerat Rosalia, referre incipit post Cascinum hoc modo: Ineunte enim Junio ejus anni exitialem luem Panormum invexit barbara suppellex tabe imbuta, eo navigio per imprudentiam importata, quo Christiani de Maurorum servitute redempti domum postliminio reducebantur. Id veneni in paucos initio transfusum, mox in alios atque alios serpens miserum in modum pervadere urbem occupit: trepidatum itaque Panormi est tum insolentiâ, tum atrocitate morbi, qui florentissimis etiam populis vastitatem intentat. Nihil interim à magistratibus prætermisum, quod humano consilio effici potuit, ut sub ipsum initium reprimeretur lues. Feriatum à publicis scholis, compulsæ mulieres ac puerilis ætas, ut sese domi continerent, nec templa adirent, nisi quæ proxima essent cujusque domui, & festis dumtaxat diebus ad rem divinam: transmissæ egentibus eleemosynæ, ne prodire cogentur: edictum, ut quidquid barbaræ mercis

apud cives esset, proderetur, & ære publico ad avertendam avaritiam pretio perfoluto, in ignem coniectum arderet. Quibus suppeditabant opes, si forte vel morbus, vel morbi suspicio domum invasisset, positis custodiis, & capitis penâ intentatâ, ab aliorum consuetudine domo conclusi sua sequebantur: sed pro aliis, quibus angusta domi res erat, nosocomium in suburbio primò constitutum, atque aliud deinde brevi exædificatum; attributæ ibi domus tum pestilentia tabidis, tum feorsim iis, quos consuetudo cum his suspectos fecerat; curata omnium funera publico sumptu, ut quos pestis absumperat, efferrentur. Demum nihil sumptui parum, sed abundè suppeditata omnia cum ministris, medicis, confessoribus. Mæror tamen, pavor, ac trepidatio adeo pervaserant singulos, ut faciem urbis paulo ante florentissimam repentinus morbus immutaverit. Id angebat magis quòd capta consilia non procederent, nec restingeretur incendium, sed sicuti flamma in sylvam incidens urgente vento latius grassaretur. Igitur ubi humana ope vis morbi, quæ in dies recrudescere videbatur, levare non poterat, ad divinam promptiori animo confugiendum erat.

196 Qua in re maxime enituit eminentissimi Cardinalis Joannettini Aurizæ * archiepiscopi Panormitani paterna in gregem suam caritas, & insignis in rebus omnibus celsitudo animi, & supra casus omnes invicta constantia. Is cum æstatem illam Thermitis Himerensibus ageret, levandæ ægritudinis gratiâ, accepto novæ calamitatis nuncio, statim moras omnes rupit; nec tanti fecit vel Thermitani aëris clementiam sibi propitiam, vel valetudinis suæ parùm firmæ discrimen, quin illico laboranti populo opem, quæ posset, laturus, Panormum accederet. Vix eam attigerat, cum maxima fortis ac suorum amantis animi documenta dedit: obvios quosque mærore ac metu consternatos erigere, confirmare gravitate verborum, comitate consolari, pauperum inopiæ, quorum cessantibus ex parte opificiis, advenarumque commercii, crescebat in dies multitudo, larga stipe succurrere; aliaque omnia, quæ sui juris ac muneris erant, maturè curare. Dispositis verò per urbis regiones sacerdotibus, qui ex religiosis familiis & clero animorum salutem suam devoverant caput, ut Sacramentorum ope juvandis ægris præsto essent; cò intendit mentem, ut universus populus ad Deum supplex animum precesque converteret, & quod caput est, rectè factis ad misericordiam inflecteret.

197 Nec satis habuit perpetuam illam precem, quæ secundis etiam rebus Panormo solemnis, publico cultu ad venerandum proposito augustissimo Eucharistiæ Sacramento quadragenis horis, singula urbis templa obeundo, peragitur; sed hunc precandi ritum uno tempore in omnibus simul sacris ædibus celebrari iussit: singulis etiam Religiosorum Ordinibus, quibus id moris est, suam condixit diem, quæ ad ædem maximam supplicatum procederent; quod pietatis officium nudis incedentes pedibus, flebilibus vocis modis, aliisque corporis afflictationibus, offensi Numinis metum spectanti populo incutientes, religiosissimè obivère: post singulas earum familiarum supplicationes, solemnem aliam totius Religiosi cœtus & cleri indixit, in qua per urbem sacræ reliquiæ sanctarum virginum ac martyrum Christianæ ac Nymphæ, quarum in tutela civitas est, ducerentur; & ipse antistes pontifi-

qua de causa, cum præter alia pietatis exercitia, * vulgo Doria

F

quia ac solemnis supplicatio haberetur,

A pontificis ritu ornatus, ac supplex etiam senatus huic postremæ supplicationi interfuit, prosequente sacrum agmen populo, lacrymis perfuso, & clamoribus divinam opem implorantibus identidem sublatis: habita verò est supplicatio Idibus Julii matutinis horis. Sed insperatò edocere nos voluit Deus, quòd potissimum calamitatis per-fugium Panormo daret, & cogitationem implo-randæ opis à diva Rosalia injecit, ut invocata illico adesset singulari beneficentiæ exemplo. Sed operæ pretium est rem tantam accuratius scribere, eadem omnino fide, quâ eam sacerdotes qua-tuor pietate non minùs quàm ætate graves, seor-sim ac legitimè rogati, jurejurando confirma-tam explicavêre. Qui illud primum sacramento dicto testati sunt, se nihil eorum, quæ in Pe-regrino monte agerentur, usquam accepisse, nec antè cogitasse, aut convenisse inter se, ut id facerent, quod divino solùm impellente spiritu factum esse narrabimus.

cantores S. Rosaliam in litanis invocant

B 198 Duo ergo sacerdotum paria, inter utrum-que frequentissimi cleri versum, sacris vestibus muneri ac tempori congruis ornati incedebant; horum erat Sanctorum nomina in litanias digesta invocando cæteris præcinere; nec unum cantorum par ab altero pendebat, sed cum unumquodque suum duceret chorum, unius fermè stadii intervallo disjungebantur invicem, quod spatii cleri ordines occupabant, sacra etiam pegmata sanctorum Rocchi, Sebastiani, & aliorum interposita inter utrosque cantores, atque his circumfusa hominum multitudo mutuum eripiebant aspectum, ut ne annuere quidem unum par alteri, nedum alloqui, nec distinctè audiri invicem possent. Jam ubi ad sanctarum virginum chorum in ea litaniarum invocatione processum est, additæque post alias extra ordi-nem fuissent virgines, ut moris est, Panormi-tanæ urbis patronæ, Christina, Nympha, & Oli-va (nam D. Agatha jam suo præcesserat loco) D. Petrus Garofalus, cujus ad quintum & sexa-gesimum annum provecta ætas, circumstantium id sibi nemine suggerente, interno quodam ac divino actus impetu collegam sibi D. Franciscum Moscarellum rogat submissa voce, placeretne invocari insuper S. virginem Rosaliam? Hem, hoc ipsum, inquit ille, agitabam animo. Itaque hac subita conspiratione animorum, sublata de more voce, S. Rosaliam invocant.

miro con-sensu, licèt sic invocari tunc non soletur:

C 199 Alterum verò cantorum collegium, licèt quid ab altero fieret minimè conscium esset, eodem penè tempore, eodemque virginum loco, eandem divinitus injectam protulit vocem. Hoc tantùm interfuit, quòd alternè cantoribus D. Joseph Pate S. Anastasiam, quam prætermise-rant, invocare cogitabat, & collegæ id facien-dum proposuit; is verò, cui D. Vincentii de Amato nomen erat, S. Anastasiæ S. Rosaliam præponendam censuit: nec mora uno consensu ejus opem implorârunt. Enimvero quamquam aliquot antè sæculis ex veteribus codicibus com-pertum deinde fuerit inter sanctarum virginum numerum in litanis invocari solitam S. Rosaliam; antiquato tamen decretis pontificum veterum litaniarum ritu, retentis dumtaxat trium patrona-rum, quas modo recensui, nominibus, mos in-vocandæ nostræ virginis Rosaliæ in deluetudinem jam diu abierat: & sanè cum eo præcinen-di munere hi sacerdotes plures annos functi ef-sent, numquam tamen aut S. Rosaliæ nomen litanis inferuerant, aut de eo advocando cogi-taverant, nec si cogitassent, ausissent umquam

id præstare, cum ecclesiasticæ disciplinæ ac ri-tuum ab Ecclesia præscriptorum retinentissimus esset archiepiscopus Auria, novarum simul rerum osor ac severissimus vindex, si quid contra illos, aut præter moribus admissam consuetudi-nem peccaretur.

200 Quare credidère ii sacerdotes, recenti ad-huc factò, (quod postea sanctè jurârunt) eam sibi à Deo cogitationem immissam: ubi verò occi-dente sole alterum par de alterius impulsu & factò (audiit), multò verò magis, postquam postero die de sacri corporis S. Rosaliæ inventione fama percubuit, dubitare se non posse confirmârunt, quin divino afflati spiritu id effecissent. *Hactenus Salernus, qui Cascini relationem compendiosè Latinam fecit. Sanè præ ceteris in hisce miran-dus est consensus ille quatuor sacerdotum in no-minanda S. Rosalia, eaque præter consuetudinem invocanda. Res tamen illa sic firmatur à Casci-no, ut prorsus indubia videatur. Alios scripto-res eandem historiam narrantes non adduco, quòd Cascini tanta sit integritas, ut in hisce, qua videre potuit, & juratis multorum testimoniis exactè cognoscere, ejus testimonium omni excep-tione sit majus. Quapropter ad corporis inven-tionem, qua eodem die xv Julii, quo prædicta supplicatio instituta est in urbe Panormitana, extra urbem in monte Peregrino contigit, accedo.*

quod divino instinctu factum crediderunt.

E

§ XIX. Corporis inventio, quâ nuntiata Cardinali archiepi-scopo, hic illud occultè ad palatium suum deferri jubet: lætitia populi Rosaliam patro-nam cupientis: beneficia mul-ta mox impetrata.

C Ascinus lib. 1 cap. 5 refert corporis inven-tionem, observatque quinquaginta circiter dies effluxisse à cæpto opere usque ad inventio-nem, non ita tamen, ut singulis diebus fode-rint, sed subinde laborem illum ad dies aliquot intermitterent, ac deinde resumèrent. Aderat semper Hieronyma, qua locum in visione didi-cerat, & maritus ipsius Benedictus lo Gattuto etiam adfuit, dum corpus inventum est, ut dis-co ex sapius laudata relatione Ms., in qua alii non pauci enumerantur, qui subinde accede-bant, ac iterum discedebant; quòd de corpore inveniendò desperarent. Nonnulli etiam foderunt nescientes, quid ageretur, credentesque profa-num queri thesaurum. Verùm hæc aliaque non-nulla ibidem relata parùm conducunt ad propo-situm nostrum; & Cascinus, quem sequitur Sa-lernus, selegit ex processu fere omnia, quæ ad exactam inventionis notitiam sunt necessaria. Quapropter ad Salernum regredior, pauca sub-inde ex Ms. illius relationi breviter inserturus; ubi operæ pretium videbitur.

Quærentes sanctæ cor-pus, post laborem subinde inter-rumpunt

F

202 Sed, inquit, ut quonam modo compella-ta virgo Rosalia, supplicantis populi preces è vestigio exaudierit, & ad opem ferendam accu-rerit, posterorum memoriæ tradamus: ad fos-fores, (quorum antesignanus semper erat Vitus Amodæus,) revertatur oratio. Repetierant illi eruendæ telluris laborem, (cæptum xxix Maii,

diuque conti-nuatam, inveniunt grande sæ-xum.

AUCTORE
J. S.

sed) sæpe intermissum. Imò alacrius aggressi sex ipsos dies modò consumpserant, cum Idibus Julii præcipiti jam die inter fodiendum, egesta jam humo quindecim pedes alta, in magnum vivumque incidunt saxum, cujus longitudo ad sex & ampliùs palmos producta, latitudo & altitudo ferè tribus continebatur. *Ex Ms. id saxum jam invenerant die præcedenti, sed in ejus circuitu pergebant fodere, quòd minimè suspicarentur in eo absconditas esse reliquias, donec saxum istud fregerint, ut mox sequitur. Pergit Salernus:* Integrum id erat & solidum (saxum) videbatur: de illo tamen extrahendo deliberarunt; cum enim reliquis montis rupibus non hæreret, sed telluri undique esset infossum, impedimento iis erat, quo minùs ulteriùs pergerent. Funibus verò & machinarum ingenio destituti, ferreà clavà diffringere aggrediuntur; & primò fragmen molis non sanè magnæ discindunt. Tum focium (*Benedictum lo Gattuto*) hortatur Amodæus, ut id sustollat eruatque.

quod cum non possent sustollere, disfrumpunt:

B

203 Rem ille tentat, sed aliquantulum luctans causabatur maximum exiguæ molis pondus. Irridet hominem Amodæus, viriumque imbecillitatem socio exprobens, in caveam desilit, ratus se rem facili negotio posse conficere. Sed mox imparem se etiam sensit, imò ambobus omni conatu simul molientibus, sustolli nequit. Nihil dum divinum suspicientes, ut incepta perficerent, in alia frustra fragmen illud clavæ ictu disfrumpunt, & vacuum esse animadvertunt. Majori inde suæ imbecillitatis admiratione perculsi, contemplantur attentius nativam arrepti fragminis conditionem; cum ecce intertam saxo, quæ cavum erat, calvariam vident. Exclamant illico læti se S. Rosaliæ corpus reperisse; monachos è propinquo cœnobio accersunt; cumque omnes admiratione defixi nitorem in ossibus singularem intuerentur, sensère aliqui odoris suavitatem eis mirandam magis, quòd non omnibus eam percipere cœlitus daretur. Atque hic ossium decor, & suavissimi odoris afflatus cœlestem Rosam prodere occœpit. *Secundùm relationem Ms. jam inter fodiendum, postquam saxum prædictum fuerat reperitum, suavis odor perceptus est mane die xv Julii, & iterum vesperi, dum primum frustum à saxo decussum est; at tunc intenti labori, non adverterunt animum ad odorem illum.* Deinde verò varii eundem odorem percepisse dicuntur, idque de se juramento firmavit Franciscus de Fiume Franciscanus.

atque in eo deprehendunt Sanctæ corpus,

C

204 Redeamus ad Salernum, qui sic profertur: Reputabant illi animo non sine singulari Dei providentia præter communem naturæ morem eo lapide, æquè ac in marmoreo tumulo, facta tecta illa ossa habita; intelligebant jam non à nativo saxi pondere suas vires fuisse superatas; sed divinitus ipsis non opinantibus datum indicium, quod mentem aliò distractam & jacentem excitaret. Alacriores ergo ad extrahendam reliquam lapidis molem se accingunt. Sed Virgo, quæ se difficiliorem in exiguo fragmento solum cranium continente præbuit, ut semet eo prodigio proderet, jam agnita levior effecit molem, quæ reliquum incluserat corpus. Quare duorum hominum manibus nullo fultis adminiculo educta tam facilè est, ut levare semet illam dixisses potiùs, quàm elevari. Propiùs verò objectus oculis ille faxeus integerrimi corporis tumulus admirationem excivit, quippe nec compagibus cohærens, neque rimulis fatiscens, neque lateribus prominens, nec ullo tectus o-

perculo nullum dedisse aditum, quæ corpus inferretur, apertissimè demonstrabat.

D

205 Postquam persuasum est omnibus, qui in antrum convenerant, S. Rosaliæ corpus inventum, advolat continuo nuncius ad senatum unus ex religiosi viris: senatus rem defert ad principem Filibertum, Sabaudia ducis filium, vires regis in administranda Sicilia obeuntem. Ille ejus rei cognitionem, ut jus fasque erat, integram Cardinali Auria archiepiscopo reliquit: sed hic suam illico desiderari diligentiam, aut æqualem tantæ rei prudentiam non est passus. Quare eodem temporis puncto certos destinavit viros, quibus fidei plurimum inerat, suo & senatus satellitio munitos, ut quidquid inventum esset, à cuiusvis arrogantia ac fraude præstarent integrum. Ubi illuxit, alios submisit majoris auctoritatis viros inquisitum, ut quàm maximà fide gesta eventaque omnia in tabulas referrentur. Jussitque inventum corpus nocte insequenti, quàm occultè poterat, in suum domicilium tranfvehi, atque in sacrario decenter asservari; in re tanti momenti consulto magis quàm properato opus esse ratus, expectandumque esse, dum Deus certiora sanctitatis documenta daret. Sed inter alia in investigandis, tum etiam in traducendis iis reliquiis, præclarissimum dedit tota illa faxea moles, tot partibus major eo fragmento, quod sustolli unius hominis conatu non potuit, quot à reliquo corpore superatur caput; sicuti enim, cum efferretur è cavea, levis; ita cum Panormum transferretur, levissima effecta est. Arcæ inclusa lignæ unius hominis humero per salebras ardui montis longo viarum tractu, nullo tamen negotio, vecta est. *Saxum, in quo erat pars capitis, alatum est Panormum nocte ante xvi Julii, & sequenti nocte reliquum corpus, ut legitur tam in Ms. relatione quàm in oratione archiepiscopi Cardinalis apud Cascinum pag. 60.*

quod ad palatium archiepiscopi transferretur.

E

206 Sed incredibile memoratu est, ait Salernus, quàm citissimè inventi corporis fama pervagata sit urbem; quàm grata acciderit civibus, & quàm ingenti pietatis ac lætitiæ sensu in omnium animos penitus illapsa sit. Una vox omnium erat, mox urbem à pestilentia novo Alumnae suæ patrocinio liberandam. Quid aliud esse, quòd malis Panormi rebus tantum boni reservasset Deus? Nimirum non irasci ad interuentionem hominibus Deum: eundem & bellum inferre, & pacis interpretes dare: insigere vulnera, & suppeditare remedia: ejus providentiæ esse, ut cum inde venefici generis herbæ existunt, hinc alexipharmaca exoriantur; & ubi pungunt spinæ, recreent rosæ. Difficile dictu est, quantum ardere populus in Virginem cœperit, ut facilè divino impulsus Spiritu credi posset: S. Rosaliæ nomen, quòd antea maxima pars ignorabat, celebrare: crebris coronis de ea miscere sermonem; sua studia promere; alius alium hortari, & in spem salutis adducere: montem Peregrinum frequentes subire, specum invisere, dissecti lapidis fragmenta in pretio habere, & quasi gemmas excerpere; ex humo pulverem, è stillicidio aquam petere: mox expressas typis imagines S. Virginis parare sibi quisque, venerari, ac postibus domus, quasi pestis amuletum affigere. Quare vix duodecim dies effluxerant, cum senatus populique indicto concilio omnium suffragiis patronam sibi sanctam Rosaliam expetiit, delegitque; tum ejus reliquiis, quando ipsas publicè colendi potestas fieret, arcam ex solido argento, solemnique quotannis pompa per urbis vias circumferendam, ac

Vulgatà inventionis famâ, miro omnium ardore patrona eligitur Sancta,

F

delu-

A delubrum in æde maxima ornatissimum publico ære construenda sanxerunt.

que continud incipit miraculis clarescere.

207 Sed quis innumera sanctæ Virginis beneficia ac miracula in maxima varietate locorum ac temporum per urbem supra omnem naturæ vim patrata enumeret? Initium quidem factum ab eo, qui peste correptus in lazareto (ita ab ulceroso Lazaro Itali vocant hoc nosocomii genus, quod pestilentia attackis usui est) cum nihil de translatione sacri corporis pensasset, divinitus solum admonitus, Nunc, inquit, ex monte corpus S. Rosaliæ deportatur: dictisque supplicantis fidem extemplo fecit recepta ex insperato valetudo. Mox dum ægris corporibus vel aliquid ex antro collectum piè applicaretur, vel modicum aquæ sive de specu exstillantis, sive cui frustum saxi illius aut ossis fuisset infusum, ebiberetur, tot tantaque prodigia, contra pestilentes præcipuè exitialesque morbos, consequta sunt, ut eorum numerus, non secus ac admirandus modus, fidem superent. Ne quid tamen piis populi motibus, vulgique admurmurationibus daretur, optimum factu, ac necessarium Cardinali archiepiscopo visum est, de iis cognosci, & in publicas tabulas singillatim referri, rogatis legitimè juratisque testibus. Sed eadem, quæ à plerisque depellebatur pestilentia, maximo impedimento erat; cum enim ægrotis, eorumque familiaribus pedem domo non liceret efferre, longumque dierum intervallum intercurret, quousque suspicionem ritè deponerent, ne quid mali in alios manare posset, latè item serpens in alios & alios morbus, aliæque plurimæ curæ celeritatem probationum retardabant. De multis vero liquidò brevi consistit, quæ ne hujusce narrationis seriem intercideret cogamur, fatius visum est hîc non referre; sed ex eo miraculorum numero pauca sub finem attextemus. *Hactenus Salernus, cujus collectionem miraculorum dabo post Vitam infra edendam: plura quoque ex Cascino deinde Latina faciam ac jungam.*

B

§ XX. Cura archiepiscopi de examinandis reliquiis: pestis non-nihil mitigata: consultatio theologorum & medicorum irrita: dilata approbatione, pestis recrudescit: altera medicorum consultatio.

Vota Panormi contra pestem facta,

Distraxit interim aliquantulum Cardinalis animus adversa principis Filiberti proregis valetudo, tum mors in Nonas Augusti, ac demum eidem Cardinali tum ipsius principis suffragio, tum totius regii consilii consensione, demandata Sicilia administratio. Novum ergo magistratum cum iniisset Cardinalis Auria postridie Nonas Augusti, novas animo curas agitans, licet nihil eorum, quæ ad humanam industriam vigilantiamque spectarent, prætermitti pateretur, totius tamen urbis ac regni salutem (nam & alias urbes pestis invaserat, & reliquis è propinquo periculum imminabat) in divinis remediis potissimum niti sentiebat. Quare nova etiam iræ divinæ placamina excogitari cœpta, & no-

vis ingruentibus malis nova subinde patrocina adsciscere decrevit. Prima in Virginis Deiparæ obsequiis cura fuit, in qua plurimum spei situm. Assumptæ igitur in cælum Virginis die, dum sacrum operaretur antistes, senatus ac reliquis magistratus, & per suum syndicum populus jurarunt, voverunt publicè, se ad pedes summæ hominum superumque Reginæ procumbentes ex animi sui sententia fateri Deiparam Virginem singulari ejus, quem paritura erat, beneficio, ejus labis exortem in ipso sui conceptu extinxisse, quæ jam ab ultima origine genus humanum pervasit, nec umquam eam sententiam extorqueri sibi passuros, dum per Pontificis Romani scita liceret eam tueri. Tum pervigilium diei, qui conceptæ Deiparæ sacer est, mense Decembri, jejunio, ipsumque diem peculiari solemnique præter solitum honore publico celebraturos sponderunt.

209 Adjecta deinde vota de colenda D. Rosalia in patronarum numero, & de arcæ argentea ejus reliquiis construenda, cum publicè ad cultum propositæ erunt: deinde intra breve temporis intervallum alii & plures Sancti in patronos urbis à senatu adlecti, ut privato aliquorum id piè petentium sentui fieret satis; sed nihil interim remittebat pestis; ad D. Rosaliæ nimirum patrociniū nos rejiciebat Deipara, cui Deus nominis tunc non adeo clari celebritatem comparare per ejus beneficia sanxerat. Atque, ut id semel dicam, quod sæpius experientiā comprobante compertum est, recrudescens pestilentia vis debacchabatur vehementius, quoties à sacrarum Rosaliæ reliquiarum declaratione urgenda antistitis animus, sive ministrorum negligentia, sive rei difficultate, sive aliis curis præpeditis retardabatur; mitescebat verò, cum ad eam redibat; restincta demum est, ut dicemus, cum eæ solemnī pompa circumductæ, agnitæque publicum ac celebrem cultum sunt consequutæ. *Hæc urbis Panormitana vota, miro consensu facta, latius explicat Cascinus libro 1 cap. 6 & 7; ubi & plures recenset Sanctos, quos sibi tunc patronos elegerunt Panormitani. Deinde cap. 8 recenset humanas industrias, quas contra pestem frustra multiplicarunt.*

210 Ventum interea est, ut pergit Salernus, ad Septembris initium, in cujus quartum diem incidit S. Rosaliæ in cælum abitus, festusque ejus cultus. Et mirandum fuit quantum exarsere & magistratus, & populi studia in eo tum primū solemniori ritu celebrando; nam hactenus in sacrarum precum officio & re divina ejus mentio inter secundarum partium virgines nulla amplioris venerationis significatione continebatur. Indictum ergo est in pervigilio jejuniū; & religiosè feriari; supplicatio quoque, sed ut res & tempus ferebat, moderatiore pompæ apparatu, habita est; deductamque S. virginis Rosaliæ depictam imaginem eximia pietatis sensu venerata est effusa populi multitudo, mulierum maxime, quæ nullo edicti jam antea propositi metu retineri potuit, quin domo erumperent, nimio fortasse, plusquam humano consilio par erat, S. Virginis ope fretæ, quod nihil ex eo discursu, colendæ illius causâ factò, accipiendum detrimenti foret. Nec spes sefellit. Ab hac supplicatione remittere vis morbi adeo visa est, ut, cum pauci admodum duos ipsos menses vel novo contagio inficerentur, vel ex eo interirent, laxata tandem fuerint per urbem populi commercia.

211 Interim cum sedata aliquantum peste, & civitas

etiam de colenda S. Rosalia ut patrona

E

cujus festivitas tunc solemnitas solito celestis
F

AUCTORE
J. S.
*Peste non-
nihil sedu-
ta, Cardi-
nalis theolo-
gos consultit
de appro-
bandis reli-
quiis;*

civitas tolerando & Cardinalis archiepiscopus idemque prorex consulendo respiraret, videretque miracula non temerè in vulgus jactari, sed relatum brevè fuisse trecentorum circiter testimonium; fenatus etiam populufque prodigiis & beneficiis excitus efflagitare non desisteret, ut inventum corpus per ipsum, cui legitima id decernendi potestas à sacrosancto Tridentino concilio permiffa erat, venerari liceret publicè; ex ejusdem concilii præscripto theologiæ doctores, aliofque virtute doctrinâque insignes viros, atque ex religiofis familiis earum moderatores in consilium Cardinalis vocat. Rei gravitate propofita, ac rerum gestarum miraculorumque ferie ex tabulis explicata, mandat singulis, ut mox fibi afferendas tabulas per otium domi diligenter cognoscant. *Ipsam orationem Cardinalis, quâ congregatos theologos allocutus est, recitat Cascinus cap. 9. Fuisse autem advocatos die ultima Novembris ibidem asserit. Communicata tunc istis theologis fuerunt triplisia rerum gestarum acta, teste ibidem Cascino pag. 60, prima nimirum de inventione corporis & traditione, secunda de miraculis Panormi factis, & tertia de miraculis, quæ contigerant in domo vel valetudinario peste infectorum. Horum actorum prolixitas effecit, ut mensis totus efflueret, priusquam responsuri convenerint.*

*cum autem
aliqui du-
bitarent,
scripsit pe-
nit singulo-
rum senten-
tias:*

212 Ubi iterum convenire, ait pergens Salernus, in majoris partis inclinatione pauci se adhuc hæere dixerunt, nulla præsertim inscriptione ad tumulum reperta, quæ corpus illud esse D. Rosaliæ testaretur; miraculis verò adjectis, quod fidei, invocationique sanctæ Virginis tribui possent; neque aliter ex his liquere posse rebantur reliquiarum veritatem, nisi prætestatione præmissa ad eam confirmandam edi constitisset. Urgebant alii longè majus momentum facere traditionem de S. Rosaliæ corpore hic abstruso, quàm inscriptiones; has nimirum privatæ auctorum fidei niti, multas rebus antiquis novas apponi, vel loco motas trahere in diversum res & sententias; in traditiones verò nihil fermè ejuscemodi vitii cadere, quæ non uno auctore, sed multorum ac fermè omnium consensu, multorumque memoriâ sæculorum, sine fraudis suspitione commendantur. De miraculorum vi re propofita, tunc multis, sed in alia deinde fessione, ut dicemus, uberius disceptatum est. *Cascinus, qui rei gesta adfuit inter præcipuos, cap. 9 pag. 61 testatur, convenisse theologos consultos coram vicario generali Francisco della Riva, ubi singuli sententiam suam sic dixerunt, ut pars major judicaret, affirmari posse inventas reliquias esse S. Rosaliæ; nonnulli tamen dubitarent. Archiepiscopus verò, audita quorundam dubitatione, jussit scribi rationes, quæ pro alterutra parte allegarentur, ut sic accuratius examinari possent; atque interim medicorum quoque opem adhibuit.*

*medici, ad
corporis re-
cognitionem
vocati, cum
maligna
luce,*

213 De hisce Salernus ita prosequitur: Hæc paucorum hæsitatio aliquantum moræ Cardinali archiepiscopo objecit, quominus rem maturè decerneret, quam omnium volebat consensu contestatam; quare dimisso concilio accuratius jussit inquiri tum de miraculis, tum de sepulcro S. Rosaliæ, omnemque persequens viam, quâ ad rem securè statuendam adduci posset, sex viris medicæ artis, eidemque anatomix peritissimis negotium dedit, ut ea ossa lapidi inserta diligenter inspicerent; fortè enim subiecta oculis aliquid certioris consilii datura esse pensavit. Sed

res primùm tentata parùm processit, & in alios labyrinthos Cardinalem conjecit; nam cum post solis occasum, obscuro jam cælo, ad inspiciendum ea convenissent, domesticarum facularum lux non satis rem aperiebat; non solum enim circumjecta inferis ossibus saxa falsebant oculorum aciem, ut nihil de eorumdem ossium magnitudine atque natura conjectare facillè possent: sed cum ad justam schelidis quantitatem concreti lapidis moles superinducta esset, nec unam ab altera statim dijudicandi per malignam illam lucem umbras etiam offundentem copia esset, monstrosi potius cuiusdam corporis speciem ea moles præbuit, longè solitam virilis nedum faminci corporis magnitudinem excedentis.

214 Accessit etiam ea dubitatio, ne confusa cum aliis in eodem hamatis antro ea ossa jam fuissent; tria enim ibi saxa ex mole, & modo tria videbantur esse capita, gigantæum, puerile alterum, mediocre tertium. Objecta ergo primo ferè aspectu ea specie, nihil diligentius scrutandum rati, ad Cardinalem decepti retulere, quid vidissent. Perculit ea vox Cardinalis animum, hominis alioqui pro insita ingenio prudentia minimè proni ad fidem incertis rebus adhibendam. Ergo medicis feverillimè interdixit, ne quid non modò in vulgus spargerent, sed ne cuiquam communicarent. Ingentes ille secum curas agitabat, Deum, qui tot miraculis illuxisset, adfuturum sperans. Non parùm interim tacitus æstuantem animum avertit. Hæc ita moderabatur omnium consiliorum auctor Deus, ut per morbi incrementa totius populi peccata feveriori multarentur supplicio, & cumulator inde gloria S. Rosaliæ suo veniret tempore.

215 Ergo per occasionem tum eorumdem populi ob laxata commercia, tum intermissæ de sacris reliquiis colendis curæ, ut diximus, inter Nonas Idusque Novembres, quæ paulo antè pestilentiæ flamma extincta propemodùm videbatur, tacitis primùm incrementis, mox magis magisque debacchari per urbem, & veluti si ex multis simul locis magna vis globulorum esset è bellicis tormentis explosa, ita ex omnibus urbis vicis novi contagionum nuncii obstrepebant auribus; multis passim pestem incidere, plerosque interire; vix spatium curandæ superesse, ita simul peste & morte opprimi; desereri colonis domos, deleri familias; oppleta defunctorum aggestis corporibus trahi feretra; centena quotidie eoque amplius exanima corpora, totidemque morbo metuque propemodùm exanimata ad certam fermè perniciem extra urbem ad lazaretum efferrî. Cumque noctu & interdiu comploratio amicorum, filiorum orbitates, parentum & conjugum dolor in squallore vultus, ac pullis vestibus, & ejulatu objicerentur oculis atque auribus, tantum terroris injectum est, ut, qui antea impavidi steterant, conciderent animis. Interim cum adfuisset conceptæ Deiparæ dies, qui octavus est Decembris, non is modò, ut ex voto constitutum erat, solemnissimus fuit, sed per septem etiam insequentibus dies, ingenti populorum concursu in S. Francisci, privilegium illud Virginis magnifico apparatu, quotidianis sacris concionibus, celebratum est. Virus tamen morbi tam latè serpens in omnes sese angulos, ac veluti urbis viscera insinuabat, ut nihil jam in humanis opibus relictum præsidii esse videretur.

216 Sed quoniam Dei Filii Mater Patris misericordiam non exorâisset, nihil jam, præter sacram anchoram, movendum restabat. Ea erat Christi

*tum negli-
genti inspe-
ctione dece-
pti, du-
bium red-
dunt Cardi-
nalcm:*

E

*intermissâ
hinc appro-
bationis cu-
râ, recru-
descit pestis,
licet*

E

*adhibentur
plurima
pietatis ac
penitentia
exercitia,*

A Christi patibulo affixi simulacrum in æde maxima religiosissimè asservatum, quod non nisi accisis domi rebus loco moveri, perque urbem ostentari solet. Quare novo ineunte anno indictum est triduanum de more jejunium, sacra scelerum exomologesis ad expiandum animum cum sanctissimæ Eucharistiæ epulo, ut Parenti Deo Optimo Maximo unici Filii mors pro mortalibus obita, circumacta Christi Crucifixi effigie, cum maxima ejus leniendæ iracundiæ spe, proponeretur. Idque factum est religiosissime (*die v Januarii anni 1625, ut notat in margine cum Cascino, eadem referente fusiùs cap. 10*) præcedentibus sodalitatibus plurimis, religiosis omnibus familiis cum Sanctorum reliquiis, & frequentissimo clero, subsecutis senatu, reliqua nobilitate, & plebe innumera nullo discrimine. Qui numeravère, intra tredecim & quatuordecim milia concludi ardentium cereorum numerum tradidère. Sed quod mirandum magis, alii nudis & catenatis pedibus, alii funibus collo injectis, pars spineis sertis redimita cinereque conspersi, pars variis afflictationibus aut aculeatis flagellis se macerantes, omnes lacrymis perfusi, sublati per intervalla clamoribus misericordiam implorantibus, profundum doloris sensum squalore & suspiriis præ se ferentes processère: eodemque ordine, & majori adhuc comitatu die insequenti reductum est sacrum simulacrum è S. Mariæ de Catenis: tum per octo proximos dies in medio templo maximo stetit alto in pegmate, instauratis supplicationibus, & perpetuis ad Deum fufis precibus tanto populi concursu, tantoque animorum motu, ut gemitibus, suspiriis, & flebilibus acclamationibus ædes maxima continuò personaret.

Rogante senatu & populo, ut approbemur reliquiis,

B 217 Nulla quemquam cavendi contagii cura tangebatur; id enim omnibus persuasum, è cælo mali remedium precibus veluti extorquendum esse. Vidisses Niniven suimet poenitentem; nec tamen, sicut illius, ita & Panormitanæ civitatis delendæ sententiam mutare videbatur Deus, nulla per id tempus diminutione pestilentia facta. Id unum mercedis ac beneficii ex tot antè obitis supplicationibus, afflictorum corporum hostiis, tantaque lacrymarum & sanguinis profusione retulisse civitas omnium opinione visa est, ut reservescerent hominum studia in D. Rosaliæ reliquiis, unde omnis Deo volente pendebat salus. Fremebat dolenter populus, quòd tantum sibi præsidii divinitus transmissi poenè ademptum esset: senatus reslagitare non desitebat: referebantur quædam quasi divinæ hominum spectatæ virtutis voces, nisi inventis reliquiis debitus decernatur honos, ad unum omnes peste interituros: accendebantur demum gravissimorum hominum studia ad id negotii sedulo promovendum.

hæ, permittente Cardinali, clara luce primum à theologis,

C 218 Rogatus interim antistes ab insignis pietatis viro Jordano Cascini è Societate Jesu, cuius in primis prudentiâ hac in re utebatur, ut liceret sibi tandem saxa illa, in quibus sacra delitecebant ossa, inspicere, antequam finem scribendi faceret pro D. Rosaliæ corpore agnoscerendo, dubitationesque à nonnullis allatas refelleret. Tunc demum ille, quæ curæ ab medicis injectæ tacitum ipsius pectus urerent, aperuit; permittitque Jordano, ut adscitis duobus ex eadem Societate theologis (*imò tribus, nimirum Hieronymo Tagliava, Josepho Agostini, & Mario Domenichi, ut habet Cascinus cap. xi*) cum D. Francisco Riba vicario generali, & D. Via-

Septembris Tomus II.

centio Domenico ad eam rem convenirent. Hi cum grandiore saxi molem, quæ gygantæum caput medicis visa est, arripuissent, distinxere oculis luce meridiana clariùs saxum adhærens ab inclusis ossibus capitis, quod non nisi justam præ se ferebat magnitudinem: quod puerile cranium medici dixerant, testaceum vas erat: quod verò mediocre, verumque crediderant caput, saxum erat rotundum, quod vertebræ in modum fuerat alteri grandiori insertum. Posse denique ossa meliùs dignosci animadvertunt, si saxo sensim cortice disrupto paterent, quâ saltem id fieri poterat absque periculo, ne illa in schedas abirent. Dissipavit hæc lux mæstitiæ tenebras à Cardinalis pectore, offusæque simul dubitationum discussit umbras. *Quippe tanta erat Cardinali dubitatio & formido injecta à medicis post primam illam persunctoriamque ossium inspectionem; ut, teste Cascino pag. 67, examen potius abruptisset quàm distulisset. Verùm, resumpto animo per relationem Cascini & aliorum, qui cum ipso ossa lustraverant, ad alteram inspectionem medicos vocari jussit, eique adesse voluit theologos supra dictos.*

D 219 De hac ossium inspectione pergens Salernus ita habet: De die ergo iterata inspectio est ab iisdem anatomicæ artis doctoribus, præclaris sanè ac doctissimis viris, liquida jam solis luce omnia collustrante. Tum omnes sese admiratione defixos circumspicere; dubitare num hæc eadem essent saxa antea à se visa, an alia fuissent ad fallendum illudendumque objecta. Demum omnes ingenuè fassi sunt, non fuisse sibi integrum, cum primùm noctu coacti sunt, per incertam facularum lucem, certam de iis sententiam ferre. Eorum verò, quæ tum dixere, ac postea, volente antistite, scriptis syngraphis singulis prodidère, hæc fuit summa. Quæ ossa uno, denso, pretiosoque comprehensa lapide, in propria servata arca, jam ab initio S. Rosaliæ esse dicebantur, unius formæ uniusque habitudinis; atque adeo unius esse corporis, longè diversa ab iis, quæ in aliis antè locis defossa & in aliam post arcam comportata, nigra, cariola, cadaver olentia, ita malè deformata, ut loci temporumque ludibriis communi naturæ lege objecta, vel primo aspectu videbantur. Hæc verò omnia candida, decora, & quasi ex industria expolita nitescere, nullo corruptionis vestigio deturpata; quidquid in ossibus jam antea fractis spongiosum appareret, admirandam sanè præ se ferre pulcritudinem; & instar auri flavescere.

E deinde rursus à medicis inspectum;

E 220 Etsi verò ex maxima parte tam intimè saxo cohæreant, ut separari omnia salva integritate nequeant, nusquam tamen in lapidis naturam esse conversa, formamque esse manifestè discretam, quod experimento etiam facto certissimè constitit, nam aliquot ossa integra ac nitidissima, veluti ex folliculo grana, extrahi poterunt: præsertim capitis partes agnitæ sunt, quarum duæ summum cranium, imum tertia componebat: omnia inter se, & cum ipso capite magnitudinis aliarumque affectionum proportionem convenire: nec plura aut pauciora esse, quàm unum requirat corpus; imò singula jam suis ex arte anatomica nominibus compellabant; quòd longè accuratius in tertia inspectione, cum in arcâ ad publicam venerationem recondenda fuerunt, præstitère. Odorem non exhalare ingratum, sed suavem: nonnulli etiam, dum hæc scrutarentur, quiddam divinum fragrare persensère, sed ad brevem temporis mo-

F ac melius jam referunt testimonium;

AUCTORE J. S. ram, nam paulò pòst, quod rei non naturalis argumentum est, ad pristinum redibant. Minimum illud, quod inter muliebrem virilemque ossium structuram interest, non facilè, in hoc tamen corpore ob faxea velamina nullatenus deprehendi potuisse; mulieris vero esse, non viri, corpus, ex indicis sensere; minora quippe erant ossa, caadidiora, ac minutioribus quasi granis compacta, quàm in virorum corporibus contingat. Demum adnati lapidis sepimentum rem miraculi plenam esse asserbant, suprâ quàm natura præstare posse videretur, atque adeo singulare hîc Dei beneficium in protegendis iis ossibus agnoscendum. Res certè erat miræ elegantix ac venustatis non antehac visæ, quæque intuentium non solum teneret oculos, sed animos etiam caperet, ut nemo ad inspiciendo, amandoque temperare posset.

221 *Cascinus lib. 1 cap. xi ipsa medicorum verba ex parte recitat. Integra quinque testimonia juramento firmata nobis quoque scripto sunt communicata. Medici autem hi fuerunt, Josephus Pizzuto generalis Sicilia protomedicus, Joannes Franciscus Fiocchetti generalis protomedicus regia classis irremium, Franciscus Guerreri protomedicus civitatis Panormitana, Hieronymus Spucco & Erasmus Salati, artium & medicina doctores, quorum testimonia habeo. Laudat insuper Cascinus pag. 5 Laurentium di Natale, & quadam ipsius verba recitat. Porro omnium testimonia in his consentiant, primò quòd iudicarent ossa mulieris potius esse quàm viri, idque ex variis sic colligebant, ut tamen faterentur, certò ostendi non posse, quia ossa illa, ex quibus id certò didicissent, lapidi inherebant: secundo quòd essent ordinaria magnitudinis, miri candoris, & sine ullo odore malo; quòdque multum distarent ab aliis ossibus in monte Peregriano repertis quidem, sed alio loco & extra saxum istud, cui ossa S. Rosaliæ erant inclusa.*

222 *Hiscè verò addit primus: Dum considero hoc opus tam mirabile, primò mihi videtur, habere aliquid divini, id est, Deum Dominum nostrum fecisse tumulum mirabilem ad conservandum hæc ossa, quia revera non appareret opus omnino naturale. Secundus ad prædicta addidit suavem ossium odorem, dixitque se indutum, ut crederet, hæc ossa esse alicujus corporis sancti. Tertius præ ceteris extulit ossium candorem, & pulcritudinem tam saxi quàm ossium, dixitque hæc, sive quantitas, sive proportio spectetur, non excedere quantitatem ossium corporis humani mediæ stature. Quin & adjunxit omnia sibi tam mirabilia apparere, ut firmiter judicaret, in iis aliquid esse naturali potentia superius, dictaque ossa conservata esse virtute divina, non causâ ordinariâ & naturali. Quartus ceteris firmiter asserit, esse ossa mulieris, addiditque iudicio suo habere aliquid odoris placidi & suavis. Quintus demum, laudato ossium candore & pulcritudine, sine ulla corruptione, judicare se dixit, conservationem pulcritudinemque dictam non posse esse naturalem, sed provenire à causa quadam supernaturali & occulta. Hactenus de inspectione medicorum, postquam Cardinalis archiepiscopus indixit congregationem, in qua omnes theologi antea consulti simul cum medicis convenirent.*

§ XXI. Congregatio theologorum simul & medicorum ad approbandas reliquias instituta: mira apparitio, quæ veritas ossium S. Rosaliæ firmatur.

T Andem Idibus Februarii (imò die xi ex *Alia rursum instituta congregatio theologorum & medicorum,* Cascino pag. 71) præfuit eos omnes, qui secundæ huic inspectioni adfuere, tum alios, qui primò acciti fuerant, in consilium tertio advocavit. Luculenta primùm oratione pietatis prudentiæque plena, res ad eam diem gestas explicavit; tum quid de inventis reliquiis statuentium proposuit, appositis iis doctrinæ luminibus, quæ cæteris facem præferrent ad rem tanti momenti decernendam. *Cascinus partem istius orationis recitat pag. 71 & 72, ibique asserit, mox lecta esse miracula ex Aëbis triplicibus. De hisce Cardinalis ipse assererat, multo rigore & accuratatione examinata fuisse & probata, tam recentiora, quàm prima illa jam antè probata, qua novo examini fuerunt subiecta. Miracula hæc suo loco dabuntur. Interim observo, ordinem rerum perturbatum esse à Salerno, qui contra Cascinum, rei gesta præsentem, medicorum sententiam ante miraculorum lectionem audiam esse asserit. Ita enim pergit: Medicos suam de cognitio ossibus sententiam in medium proferre iussit; tum de distinctione horum ossium ab aliis in eodem antro, sed alio in loco, non longè pòst repertis, tum de eorum conservatione & pulcritudine, & prout cuique naturæ terminos res transfiliisse videbatur, differere. Novissima ac prima miracula legitime juratis testibus accuratius comprobata recitari voluit, prætermittis innumerabilibus signis quotidie ac passim editis, quorum ratio haberi non potuit.*

224 Perpensum hic etiam, quantum momenti habeant miracula, quæ Dei loquentis sunt verba, & divinum veritatis confirmatæ sigillum, ad vindicandas alicui Sancto suas reliquias, cum de iis dignoscendis agitur, & ad ejus invocationem nominis applicationemque ossium fuit; tacitè quippe tunc ea adjicitur conditio petitioni miraculi, si ejus Sancti sint reliquiæ; imò in re nostra, fuit etiam aliquando expressis verbis adjectum, ut miraculo, quod expetebatur, vellet Deus prodere, an ex reliquiæ essent nostratis Rosaliæ: collatum discussumque diligenter est, quid in celebrioribus sacrorum corporum inventionibus, ac præsertim sanctorum Placidi & sociorum haud dudum in Sicilia evenisse, quibus indicis ad rei caput deventum esse, prodant historiæ. Rogati demum singula religiosorum Ordinum capita, aliique theologorum culmina, in hanc omnes ivère sententiam, evidenter videri credibile, atque adeo piè prudenterque existimandum, placere Deo miraculorum auctori, ea ossa, ut par est, honorificè haberi, atque ut sacras reliquias sanctæ Rosaliæ publico ritu coli & adorari; idque rei veritati, Christianæ religioni, traditæ sanctorum Patrum doctrinæ, sacrorum canonum institutis, Ecclesiæ consuetudini consentaneum esse. *Hiscè rationibus pro approbatione reliquiarum insistebat Cascinus, qui*

in qua, ubi res erat disputata, pro approbatione reliquiarum consentiunt omnes,

F

differ-

A *dissertationem suam ipse recitat cap. xi à pag. 73. Verùm & alia argumenta non pauca ad-
jungebat, ut ibidem videri potest.*

*exceptis uno
alterove,
qui revela-
tionem ini-
tio deside-
bant: de-
creta dein
approbatio.*

225 Fuit tamen unus ex hoc consilio, qui proditum abunde miraculis aiebat eas reliquias esse sanctas; sed ipsissimas sanctæ Rosaliæ esse cælesti aliquo viso magis ac magis exploratum vellet: rejectum quidem à reliquis est id desiderium, quod Deo præscriberet rationem detegendæ veritatis, quam satis declaraverat. Sed humanis hisce votis facilis obsecundavit Deus hoc ipso die tertiodecimo Februarii, ne quid levissimæ dubitationis reliquum esset, quod sanctæ Virginis gloriæ obesse videretur. Sed cælestis is visus, qui eadem consultationis die, ut dixi, accidit, aliquot post dies relatus est ad Cardinalem; cum jam certum haberet sacras reliquias proponere populo adorandas; eaque horâ relatus est; cum de die & apparatu antistes & pauci ex familiaribus confulerent: quod factum crediderim eo consilio, ut minimè necessarium fuisse ostenderet Deus ad rem satis superque contestatam. Hoc tamen miraculum quod reliquiarum testificationem, & liberandæ per eas urbis exhibuit prædictionem, æquum est, ut integrum, uti evenit, perscribam. *Videtur Salernus duas confundere congregationes, quas Cascinus distinxit, de priore agens cap. xi, de altera cap. 13. In priore, teste Cascino pag. 73, duo utrumque manserunt dubii; in altera verò, ut habet pag. 100, omnes consenserunt, excepto uno, qui aberat, & tunc sacri corporis expositio decreta est, necdum audito miraculo & visione sequente; quam post Cascinum ita refert Salernus.*

*Eodem die
Vincentio
Bonello ap-
parens Ro-
salia,*

226 Puellam Vincentii Bonelli conjugem adorta pestis absumperat. Sed is, qui viventis uxoris morbum dissimularat, defunctam in æde sacra intra urbem humandam esse contendebat, dictitans eam non peste corruptam, sed insolita vi morbi subito è vivis excessisse. Dolo etiam suo mendacium adstruebat, quod ejus domus nemini medicorum patuisset; nam ipse, ne corpori conjugis, quam propter ætatis florem & elegantes mores unice deperibat, medicæ admoventur manus; addiscendo à peritis, adhibendoque morbi remedia, medicum egerat. Sed non sefellit eorum, qui publicæ valetudini præerant, diligentiam aut fidem. Ubi ergo in cadavere pestilentis signa comperta sunt, iustum ut illa extra urbem efferretur, & ipse intra domum se contineret. Hic ille mœrore angi: neque conjugem defunctam dolebat magis, quam inspectam pudebat. Igitur doloris impatiens proximo die, qui pridie Idus Februarias fuit, sub primam noctem publicam legem, & domus claustra perfringens, urbe egreditur, & in domuncula ad crepidines montis Peregrini sita noctem illam traduxit; postera deinde luce, ut animum ab ægritudine avocaret, venaticos præ se agens canes, quos domo secum eduxerat, solus montis illius salebras, scelopum gestans, peragrare cœpit.

*docet corpus
suum esse
inventum,*

227 Ubi eò loci progressus est, quas vulgo Scalas appellant, obviam sese tulit mulier eremitico quidem vestium cultu, sed decora facie, atque hominem primo ac improvise aspectu exhorrescentem, & vix oculos præ veneratione attollentem, sic blandè alloquitur: Solve animum metu: mecum unâ ad ardua montis succede: specum tibi & penetrabile monstrabo meum. His dictis præivit illa, ac taciti utriusque ad antrum, ubi sacrum sanctæ Rosaliæ corpus inventum diximus, perrexere. Hic illa ad Vincentium

Septembris Tomus II.

os simul vocemque convertens, Ecce me, inquit, antrum, ubi meum jacens corpus tot transegit annos. Diu quæsitum olim est, sed jam hinc modò longè abest. Dignoque exsignans saxum omnium maximè excavatum, quod corpus humanum per foramen adrepens angustè caperet; Et hæc, inquit, mea est peregrina cella, ubi multum itidem ætatis exegi. Sed nunc jam Panormum versus descendamus; nam quæ tibi agenda sunt, inter descendendum edisseram. Non longè ab antro decesserant, & Vincentius, qui adhuc incertus animi attonitoque similis pœnè obriguerat, nunc tandem, cum sibimet ipse animi aliquantum fecisset, sic eam affatur. Equam te dicam esse, mulier? O quantus inest decor! Næ tu angeli vultum, non hominis, refers. Ad hæc illa subridens: Non me agnoscis? Cum negasset homo: Ego, inquit, Rosalia sum.

**AUCTORÈ
J. S.**

228 Tunc illa, Vincentius excipit, diva Rosalia? ac detecto capite venerabundus ad ejus accidit pedes. Quid igitur, subdit, incluta Virgo, pacem Panormo non exposcis? Quidni à patria prohibes grassantem luem, quæ quod roboris, quod floris est civium, malè depascitur; atque hos inter uxor etiam mea sublata est. Tum Virgo: Ita usque adhuc Deo libitum fuit. (*Ad-
dit Cascinus: Et gratia illi obtenta non est propter incredulitatem aliquorum. Nimis disputarunt & ratiocinati sunt de corpore meo. Verùm dum in processione supplicantium per urbem fuerit circumlatum, cantatumque TE DEUM LAUDAMUS, tunc urbs mea gratiam impetrabit, ut mihi jam promissit gloriosa Virgo Dei Mater, cælique & terræ regina. Posteriora utrumque expressit Salernus, ad quem regredior, nonnihil tamen mutata hęc modo:)* Sed jam ab eo veniam meæ civitati obtinui, interpositâ maximè Virginis Deiparæ totiusque orbis Reginæ gratiâ. Ubi corporis mei reliquiæ circumlatæ per urbem fuerint, actæque celebri hymno Deo gratiæ, tum salutis beneficio civitas affecta erit. Interim tibi per me mandat Deus, ut Panormum regressus criminum exhomologesi sacræque Eucharistiæ animum lustres: tum per eum sacerdotem, qui tibi aures consentienti dederit (tibi enim adire non licebit) Cardinali Auris nuncios, non longiori disceptatione opus esse: certò sciat ipsummet meum corpus apud se in sacrario servari. Rectene rem tenes? facturum te recipis, necne? Ego verò, inquit is, recipio, atque id tibi polliceor. Ubi progredientes ad eam vallem, quam vulgo Suis appellant, tum Virgo; Tibi, inquit, præcipio, ut dicto audiens mandata perficias: atque hoc tibi esto signum, ne vana hæc existimes visa auditaque: peste corripieris, & post quatuor dies decedes. Ne time. Animum sacramentis purga, & per confessarium; quæ dixi, nuncios volo. His dictis evanuit.

*Panormum
peste libe-
randam sub
patrocino;
ipsum verò
post quatri-
duum mori-
turam:*

E

F

229 Jam Vincentium pergentem in urbem ire febris adoritur, atque anceps illa cogitatio standumne sibi promissis esset: hinc enim hominem impellebat fides ac religio, ut ea præstaret: at inde absterrebat metus, ne, si se violatorem legis, ac delusæ custodiæ reum proderet, capite plecteretur. Subegit tandem hominem humani periculi metus, mutatoque consilio domum prima nocte repetit. Quatuor ipsos dies in lecto jacuerat, omnia pertinaci silentio suppressens, ac ne domesticis quidem aliquid communicando, post exactam mediam noctem, quæ anteit duodevigesimum Februarii diem mater filio assidens per intrescentem pestilentis vim animum à sensibus

*Vincentius
verò cor-
ruptus morbo,
advocato
confessario*

T t 2

avocari

AVCTORE
J. S.

avocari advertens, nec multum abesse, ut à corpore dirimatur, sacerdotem accersiri jubet. Curandis ægrorum animis in ea regione, quam sanctæ Agathæ Villam incolæ appellant, præerat spectatæ virtutis sacerdos domnus Petrus Monachus, qui sæviente Panormi lue, cum vacuus periculo in patria sua ageret Thermis, caritate in Deum hominesque succensus, ab archiepiscopo Panormitano flagitavit, atque alteris litteris impetravit id munus sibi demandari, ut Sacramenta ministraret peste correptis. Hic ergo Vincentio opitulatum veniens, cum abalienatam à sensibus mentem offendisset, precibus, & si quo alio modo per id tempus licuit, hominem juvit, abiensque præcepit, ut se revocarent, si fortè integri redirent sensus. Id post aliquot horas factum.

totam visio-
nem enarrat
primum,

B

230 At Vincentius jam sui compos primo cum sacerdote congressu, Multa, inquit, eaque maxima, prius quam peccata, expromenda mihi sunt, pater. Negare hic contrà, quidquam Confessione prævertendum: quis enim animum à suo statu post paulo non dimovendum præstet? Quamobrem Vincentius peccata ante omnia aperire induxit animum; sed fide ab ipso sacerdote accepta, iis auditis, ad cætera vacuas præbiturum aures. Igitur ubi absoluto criminibus animo, ac cælesti pane relecto, rei narrandæ tempus adfuit, variè affectis commotisque præcordiis, hinc dolore tam diu dilatæ narrationis, hinc gaudio, quòd jam retegendæ rei tam gravis copia esset, cum prorumpere vellet in verba, magnam primum lacrymarum vim effudit. Tum collectis viribus vigescente fati animo, in medio confidens lecto, Ades, inquit, animo, pater; magnam enim rei pretium est. Atque hæc præfatus, oblatam sibi speciem, habitos sermones eo, quo dixi, ordine exposuit. Sciscitanti deinde multa sacerdoti aptè respondit; ac demum obtestatus eum est, ut maturaret rem ad Cardinalem perferre. Eo dimisso, nihil cunctatur sacerdos.

eamque de-
inde repetit
eidem &
duobus
Capucinis
singula
scripto exci-
piuntibus:

C

231 At Cardinalis, nuncio audito, duos è vestigio ex Capuccinorum familia, juvenis etiam ægrorum animis destinatos, cum eodem sacerdote ad Vincentium ire iussit, ut rursus omnia accuratè audirent, & scripto exciperent; ita enim fieret, ut exploratum magis ratumque miraculum, si tribus eadem testibus dicerentur, sibi que constaret in narrando æger. Nec verò quidquam discrepavit, sed omnia alacriter uno eodemque tenore repetita, & præscripta. Perfecto virginis Rosaliæ imperio lætus Vincentius, animam mox agere occæpit, emisitque in cælum, ut fas est credere, duodecimo Kalendas Martii. Hæc omnia ex Cascino deprompta. Addi ex eo potest, totam infirmi narrationem secunda vice, dum aderant duo Capucini, scripto fuisse exceptam, prælectamque egroto, qui omnia rata habuit. Viso autem hæc Cardinali archiepiscopo nuntiata est, dum sacra S. Rosaliæ ossa discernabantur ab anatomicis, prasente ipso Cascino.

pestis etiam
eodem die
imminuta.
Ossa Sanctæ
per anatomo-
micos

232 Igitur quo die de S. Rosaliæ reliquiis inita consultatio sacros honores iis decrevit, duobus Deus prodigiis rem confirmare visus; altero, missa de cælo eadem Virginis specie, cujus agebatur gloria, ad rem decretam novo cælestique calculo stabilendam; altero in ipsa urbe pestilentiam compescendo; nam è tabulis præfectorum valetudinis publicæ, in quas peste contactorum ac pereuntium numerus referebatur, ab eo die insigni decremento diminutum cum nu-

merum, qui centenos antea singulis ferè diebus continebat, licet animadvertere; nec multum effluxit temporis, cum ad denos, aut etiam quinos redactus est. Adeo non alium iracundiæ suæ modum, quam S. Rosaliæ gloriam statuisse videbatur Deus; ejusque habenas huic Virgini tradidisse in manus, ut quo magis minùve sua procederet gloria, eò illas vel adduceret, vel remitteret. Tum brevè ad levandum onus, & ut omnium ossium apertius constaret numerus, & suo inscripta nomine condi possent, scalpulo excisorio resecta magnam partem est crassities filicis, qui ea tot sæculis ab injuriis temporum defenderat. Ac ne longius civitatis salus protraheretur, octavo Kalendas Martias anno jubilæi & salutis millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, coacto cum prætore frequenti senatu, selectisque aliis viris, singillatim ossa, suo appellata per anatomistas ac notata nomine, & lapide adhuc non admodum alto circumtectâ, in capsulam, quæ pro temporis angustis parari potuit, locuplete ornamento elegantem, ab Cardinale archiepiscopo senatui tradita, fuere immissa.

E

233 Cascinus cap. 13 pag. 101 & sequentibus de anatomica illa ossium enumeratione latius agit, testaturque ad eam delegatos fuisse tres anatomie peritos medicos cum quatuor theologis. Hi fuerunt Franciscus Riba vicarius generalis, Vincentius Domenichi protonotarius Apostolicus, & Cascinus ipse cum alio quodam è Societate Jesu. Medici erant Hieronymus Spucces, Erasmus Salati & Franciscus Guerreri. Hi porro, ut ex Cascini verbis colligitur, singulos lapides, prout confracti erant cum inclusis reliquiis, accuratè lustrare cœperunt à die XIII vel XIV Februarii, idque continuârunt usque ad diem XXII ejusdem mensis, quo sacra reliquia primum in theca reclusa, & ad ecclesiam cathedralem fuere delata. Omnium autem ossium inventorum, quæ partim lapidi inherere sinebant, ne frangerentur magis, partim è lapide erant ablata, accuratè confectus est catalogus, isque satis prolixus, quem recitat Cascinus pag. 105 & 106 quemque Latine dabo § 24. Deinde subdit laudatus scriptor, partes omnes enumeratas per Cardinalem archiepiscopum panno serico, & theca eleganti fuisse inclusas, particulas tamen varias senatoribus aliisque personis fuisse concessas, sibi que inter alios datam fuisse particulam brachii, ubi manui conjungitur.

enumerata,
atque ele-
ganti im-
posita theca,

F

234 Hisce verò peractis, postquam clausa erat theca, clavesque data senatoribus & canonicis, nobili supplicantium agmine comitante, theca ad ecclesiam cathedralem relectâ viâ fuit delata, prout narrat Salernus, qui ita proseguitur: Præcipiti verò ad vesperam die, omnibus urbis primoribus, & candidato clericorum ordine cereis facibus præeunte, subvectum humeris ecclesiastica dignitate fungentium sacrum illud onus, ex ædibus archiepiscopi elatum est in proximum templum cathedrale. Ibi sublimi in folio collocata sacra lipfana Cardinalis Auria archiepiscopus, regius magistratus omnis, senatus urbis, & immensa adcurrentis populi multitudo piissimè adorârunt; & præcinnente antistite plenis musicis choris Deo ac Virgini decantatæ laudes, effusæque preces. Ubi verò fati concessum temporis fatiandis oculis animisque populi, ab iisdem sacerdotibus transvecta in sacram cellam, ubi vetus reliquiarum thesaurus SS. Christinæ & Nymphæ argenteis arcis honorificè asservatur. Fæstivus tunc, perque triduum æris campani pul-
sus,

que honorificè ad ecclesiam principem transfertur.

A fus, æneorum tormentorum fragor, accensæ sub noctem faculæ, non virorum modò, sed & mulierum, quibus, sublato interim edicto, facta est potestas accedendi ad templum, sexcentaque alia lætitiâ ac pietatē prodebant simul ac fovebant. Sed hæc præludia fuere honorum & gaudii Panormitani. *Quippe, teste Cascino pag. 107, senatores, antequam discederent, statuerunt sacrum corpus includere theca è solido argento, eidemque extruendum curare sacellum magnificentius, splendide quoque exornare sacellum montis Peregrini, è quo tantum acceperant thesaurum, & præ ceteris curare, ut pompa pararetur honorificentissima ad sacras reliquias per urbem circumferendas.*

§ XXII. Corpus S. Rosaliæ solemni pompa per urbem circumlatum: finis pestilentiae ejus beneficio impetratus.

B

Ingenio Panormitanorum apparatus

Disceptabatur interim, inter doctos etiam, de cælestium oraculorum tum veteri traditione, tum nuper à Bonello acceptorum sententia, an habitis primis sacro corpori honoribus extirpanda penitus foret pestilentia, an expectandum beneficium, donec solemni pompa per urbem circumferretur. Id tutissimum plerique sentiebant, ut quàm citissimè, non expectato anniversario inventionis die, nec magnifico ullo apparatu, qualis jam animo concipiebatur, per urbem reliquias ducerentur; nemo enim ultra hoc tempus incolumitatis spem rejiciebat. Sed neque id divino consilio, nec magistratui placuit. Cùm ergo jam doceret eventus, non statim cultis reliquiis stirpitus luem omnem Panormo evulsam esse, in dies tamen magis magisque languescere, decretum est, ut post unum aut alterum mensem, adaucto quàm maximè posset operarum numero, ad solemniorem pompam atque apparatus celerius concinnandum, urbem obirent; is enim cultus gloriæ Virginis, quam promovebat Deus, eique pietati, quam fovere in populo par erat, consentaneus videbatur. Quatuor sublicios triumphales arcus Catalaunia, Florentina, Genuesis, & Neapolitana gens, quæ negotiandi causâ Panormi degit, poetarum pictorumque industriâ, signis, epigrammatis, aliisque maximo sumptu eleganter exornatos statuerunt. Quintum ære publico fenatus in mediotullio urbis construxit amplissimum, ubi & architecti ingenium & ars, fabricarum industria, & dives urbis pietas cum liberalitate eluxit; ad quindecim aureorum millia impensum est: nam feticis pannis acu pictis, argento auroque intertextis, quadraginta & octo columnarum ordines, fornicesque erant convestiti; simulacris triginta sex, innumerisque aliis ornamentis moles altissima admirationem excivit: ædes maxima peripetasmatis quanta quanta est, pretiosis ornata: imperatum civibus, ut longissimo viarum tractu, quàm eundum erat, domorum parietes à calce ad summum usque verticem, quibus quisque posset elegantioribus ornamentis convestirent: altaria per aliquot intervalla viarum triginta tria, signis, vasisque argenteis atque aureis affabrè cælati

referta erigerent, ut tota urbs unius templi D. Rosaliæ sacri speciem præ se ferret.

236 Strepebat tota fere civitas apparatu ingentium machinarum, fabricisque omnium generum per amplissima atria domosque dispersis. Certatim res agebatur summa opum vi; nec quicquam à cæli inclementia, vel quod præsentissimum erat periculi, à contagio rei suæ familiari metuebat, vel sibi. Quidquid ingruente peste abstrusum fuerat in penetralibus ædium, obstructo etiam muris portarum aditu, id, quamvis pretiosissimum esset; eductum nunc est: qui urgente metu sese domi continuerant, veluti carceri sponte mancipati, prodire omnes; ea nimirum omnium animos spes ac religio invaserat; se jam periculis defunctos D. Rosaliæ patrocinio. Nec id sanè sefellit quempiam. Cæterum cùm temporis plusquam constituerat magistratus, absumptum esset in tanto rerum apparatu, quod tamen vix fati esse potuisset tot tantisque operibus perficiendis, nisi moræ impatiens alacritas, veluti fugientem pestilentiam infecuta, sibi stimulos admovisset; indicta tandem est solemnis supplicatio triumphi in morem v Idus Junii. *Consonat cùm hisce Cascinus cap. 14, nonnulla tamen addens. Nam primò observat, tantam quoque magistratum fuisse fiduciam, ut omnibus, exceptis infectis, facultatem fecerint liberè agendi & commicandi per urbem, ac si nulla supervenisset contagionis formido. Secundo jussurunt, deponi ab omnibus lugubres vestes in honorem S. Rosaliæ. Tertio testatur, ignes festivos captos à die vi Junii; die verò vii corpus arca magis pretiosa impositum; indictumque eodem die Sabbati solemne jejunium. Redeamus ad Salernum.*

237 Pompam, inquit, ducebant ex quatuor præcipuis urbis regionibus longa ferie cives genere ac fortunâ honesti, nobilesque in quatuor distincti classes, tum fodalitates tres & nonaginta cum Sanctorum simulacris: additus ducenarum virginum impuberum chorus, qui floreis fertis redimitus, palmarum ramos manibus præferens, Io triumphæ, si non voce, virginitatis certè insignibus, S. Rosaliæ decantabat; & frequentissimus clericorum ordo subsequuti sunt. Arcam cristallinis compactam tabulis, & argenteis distinctam laminis, sacra Rosaliæ ossa coccineo serico involuta concludentem ex primò equestris ordinis flore triginta duo, vestium splendore gemmisque clari, humeris vectabant suis. His reliqua agglomerata nobilitas, tum Cardinalis Auria urbis archiepiscopus idemque prorex, stipante fenatu & consilio regio, prosequabatur. Quanto populi vias ac fenestras omnes occupantis plausu, quot lætitiæ signis, piisque lacrymis continenter sacrum corpus exciperetur; quo pacto novemdiale reductis in ædem maximam reliquiis, atque in altissimo folio positis, solemni ritu celebratum sit, cùm explicari facilè nequeat, ne longum faciam, libens prætereo; impensa fuisse in omnem apparatus, quàm publicum, quàm privatum, centum aureorum millia, harum rerum peritiores credidère. *Hactenus Salernus. Si quis verò prolixiorē celeberrimam hujus pompæ relationem desideret, adire poterit Cascinum, qui eam lib. 1 cap. 14 fusè enarrat.*

238 Finem pestilentiae, quem Panormitani circuitulatis non frustra sperabant, Salernus ita refert: Sed reliquiis, finem pestilentiae finis narrationis tandem excipiat. Experta non exiguo suo damno sæpius fuerat hoc anno civitas, quantum obsuissent festo-

AUCTOR
J. S.
ad circumferendas per urbem Sanctæ reliquias:

E

nobile agmen ac copiosum eam comitantium per urbem è

F

cessat ferè pestis:

AUCTORE
J. S.

rum dierum celebritas, & conventus omnes per occasionem supplicationum facti: quare una vox omnium erat, ex tanto apparatu, usque suppellectilis, quæ famulis, operis, omnique infimæ plebi ultrò citroque contractanda tradebatur, atque ex tanto tanque diuturno populi conventu, universam omnino civitatem pestilentia conflagraturam, nisi divina virtute ab eo periculo evasisset: spes tamen in virginem Rosaliam divinitus concepta incolumitatis pignus fuit ad hæc peragenda: nec tetellit. Recisa sunt hydræ huic teterrimæ capita omnia: restinctus est ignis ille noxius urbem depopulatus. Quare gaudium & admiratio omnium animos occupavit, ac pœnè oblitescere miraculi magnitudo. Illud tamen pleròque perculit, quod, cum per proximos festos dies in tanta hominum frequentia contactuque suppellectilis nemo à pestilentia tentatus fuisset, elapsis diebus circitèr decem, scintillæ aliquot iterum emicarent: & licèt paucos admodum corripent, iniecere tamen metum, ne maximà inde flamma excitaretur incendii. Comperta quidem fuit aliquot hominum temeritas, qui, dum intra lazareti fines, tum morbo impliciti, tum ægrorum ministri supplicationem D. Rosaliæ peragerent, & reliquiarum particulam pompâ circumductâ venerantur, per summam licentiam ex urbe illuc penetrarunt, amicos ibi commorantes non revifuri modò, sed in amplexus etiam, & carorum oscula ruentes; quare spe optimè in D. Rosaliæ patrocinio posita in temeritatem ab iis adducta, restitutam rem pœnè ex integro everterunt.

atque omnino
extinguitur die
15 Julii:

239 Confternavit civium animos novus is pestilentia rumor; sed omnino lentè serpebat morbus, intra exiguum retentus numerum; & cum antea, ubi semel domum quampiam invasisset lues, vix paucis ex ea familia pepercisset, nunc uno ægro, cæteri ut plurimum immunes erant. Matres liberorum amore victæ, eos peste fortè affectos modò amplecti, fovere, contractare impunè potuerunt. Ut jam evulsos ferocissimæ bestia dentes D. Rosaliæ manu sibi ipsi gratulantes intuerentur omnes; sed adhuc eam vivere ægrè ferrent. Senatui interim mens injecta est de exornando montis Peregrini antro, quod antea S. Virgini promiserat, nec hæcenus gravioribus distentus curis perficere quiverat. Illuc ergo ascendit prætor, loci conditionem contemplaturus, jussitque ornamenta. Incidit illud iter in diem decimam quintam Julii, quâ primus ab inventione sacri corporis annus clauderetur: faustèque id accidit; cum enim regrederetur, nunciatum illi est, neminem ea die tota urbe vel peste correptum, vel in ejus suspensionem venisse, neque ullam ex veteri morbo mortem accidisse. Discussa ergo nubecula, cælestis beneficii clarior lætiorque lux splendescere occæpit, atque iniri jam tum quadraginta dierum numerus, ex veteri instituto veluti jure gentium præscriptus perfectæ incolumitati explorandæ. Eaque dierum periochâ felicissimè præterlapsâ, ac decem aliis diebus de more ad purgandam civitatem exactis, in diem tertium Septembris, qui natalem S. Rosaliæ diem præcedit, incidit perfectæ redintegratæ valetudinis documentum: quare laudibus Deo O. M., ac S. Rosaliæ civi & patronæ ritè persolutis, licuit Panormo commercia jam diu intermissa jungere cum omnibus Siciliæ & orbis urbibus, eademque fuit & natalis S. Virginis & Panormi renascentis lux.

240 Hisce consona habet Cascinus lib. 1 cap.

17, sed pluribus rationibus ostendit, beneficium depulsa pestilentia attribuendum esse patrocinio S. Rosaliæ. Licet ipsius rationes breviter recensere. Prima ratio solùm probabilis est, quod S. Rosalia variis prædixisset, corpus suum reperendum tempore gravissime calamitatis. Hæc ratio per se non probat beneficium obventum, sed aliis rationibus verisimilitudinem addit. Secunda ratio est mirabilis illa S. Rosaliæ invocatio, quæ relata est num. 198; cum videatur divino instinctu facta: huic verò addi potest mira Panormitanorum de ope S. Rosaliæ fiducia. Tertium obventi à S. Rosalia beneficii indicium est, quod observatum sit, pestilentia vim decrevisse, quoties strenuè laborabatur pro approbando corpore, aut Sanctæ gloria promovenda; contra crevisse, cum mora injiciebantur approbationi reliquiarum. Quartum idque clarior argumentum est apparitio Virginis Vincentio Bonello oblata, certis ea testimoniis & secuta Vincentii morte confirmata; cum ipsa Sancta ibidem prædixerit cessaturam pestem, post corpus suum honorificè per urbem circumlatum, sicut revera evenit. Scrupuli quidem hic nonnihil esse potest, quia non eodem die, quo circumlata sunt sacra reliquia, pestilentia penitus cessavit. Verùm non promiserat Sancta pestem eodem die omnino cessaturam, licèt Panormitani fortasse verba ipsius eo sensu intellexissent; sed gratiam præstandam dixerat. Magna autem eodem die gratia urbi præstita est, quod pestis tota ferè fuerit sublata, perfectumque fuit beneficium, quando illi post aliquot hebdomadas curarunt in monte Peregrino exornari Sanctæ sacellum, uti antea promiserant. Præterea hanc pestis depulsionem varia faciunt illustriorem, primo tempus, cum pestis cessaverit media estate, quando id naturaliter minus sperari poterat: secundò quia ob supplicationem tanta erat libertas eundi & quibuslibet vestimentis utendi, ut malum ea libertate longius serpere debuisset: tertio simul cum peste ita sublata sunt morbi similes, alique omnes, ut Cascinus pag. 148 testetur, valetudinaria Panormi ea estate & secuto autumno vacua fuisse: quarto quia ne unus quidem eorum, qui domos infectas jussi sunt purgare, peste infectus fuit. Hæc alique plura ibidem Cascinus.

§ XXIII. Pestis post quinque menses iterum Panormitanos corripit: at ope S. Rosaliæ, ut creditur, paulatim extinguitur: inventio corporis & pestilentia depulsio ex Pirro.

Cascinus cap. 15 & 16 varia recenset signa beneficiæque, quibus probatur magis, inventas in monte Peregrino reliquias esse S. Rosaliæ. Verùm cum id jam satis videatur firmatum, beneficia illa recensere post Vitas, ubi legi poterunt. Idem cap. 17 ostendit, depulsionem pestilentia beneficio S. Rosaliæ attribuendam, ut mox memoravi. Ibidem etiam demonstrat, pestentiam integrè fuisse sublata, quod huc propriè spectat: nam suspicio oriri posset, sedatam potiùs & sopitam fuisse, quam penitus extinctam, quia post

D
argumenti
attribuendi
hoc benefici-
cium S. Ro-
saliæ patro-
cinio.

E

F

post

A post quinque menses rursus Panormi sevit. Signa autem sublata penitus pestilentia hac recensentur. Primo numerati sunt dies quadraginta, quibus nullus peste correptus asseritur. Postea vero octo diebus expectatum est, ut loca olim infecta & suspecta purgarentur. Purgata sunt duo millia domuum, ut & merces in iis servata, purgata & valetudinaria infectorum; nec tamen ullus ex iis etiam, qui opere tam periculoso occupabantur, malo correptus fuit. Secundo nec glandula, nec papule, nec purpurea macula, nec vari, imò nec febres; nec alii morbi quemquam eo tempore affligebant, teste Cascino, ne nulla pestilentia suspicio superesse posset.

sublatam
fuisse pesti-
lentiam:

242 Tertio, elapsis primò quadraginta, dein- de & octo diebus, die 111 Septembris liberum Panormitanis datum est commercium, nec ullum inde ortum est damnum. De hisce Cascinus ita habet pag. 148: Tertia circumstantia est, quòd perfectio sanitatis miraculosè obtentæ exactè probata fuerit: nam cum portæ essent apertæ terram mareque versus ducentes, liberumque commercium per totum regnum & foris, ita ut à tribus solum locis etiam tum arcerentur; cumque merces portarentur per nundinas regni, hominesque & merces navibus imponerentur, ac regia triremis cum aliis, quæ in portu erant, discederet; nullus fuit locus, in quo tali commercio ullum deprehenderetur contagii indicium: atque ita perfecta sanitas quinque mensibus perseveravit, ita ut apud omnes solidè confirmata & omnino esset certa. Quarto recitat ibidem Cascinus pag. 149 diploma Cardinalis archiepiscopi; qui eodem tempore totam Siciliam pro rege Catholico administrabat, promulgatum ritu solemniter die 111 Septembris. Hoc diplomate Cardinalis regni gubernator commercium Panormitanorum cum toto Sicilia regno plenissimè restituit, deponsonem pestilentia patrocínio S. Rosaliæ attribuit, omniaque ferè, quæ jam dicta sunt, auctoritatè publica confirmat. Quapropter dubitandum non est, quin pestilentia omnino cessaverit Panormi.

ea tamen
post quin-
que circiter
menses ibi-
dem mitius
revixit:

243 Verumtamen necdum finito illo anno, lues ibidem revixit, ut post Cascinum narrat Salernus his verbis: Sed quinque circiter menses effluxerant à pestilentia, ut ita dicam, conspulta, cum revixit Panormi, quòd aliquid infectarum olim vestium, sive hominum avaritiâ ibi absconditum, & modò depromptum, sive ex aliis oppidis importatum fuerit: sæpè enim mortalium genus divinis beneficiis aut uti nescium, aut etiam abusum, ea per socordiam corrumpit. Fuit verò longè mitior hæc posterior lues. Quare, licet ad tuendam publicam fidem, aliarum urbium gentiumque commercio abdicarit se Panormus; haud tamen necesse habuit civium concursus interdiceret, aut fæminis puerisque edicere; ne pro majori ipsorum contrahendæ pestis periculo, domo pedem efferrent. Idque etiam S. Rosaliæ precibus à Deo datum esse credidèrè prudentiores, qui naturæ lege in eo veneno, quod clausum in absconditis vestibus per æstatem & autumnum recruduisse oportuit, satis vitium esse cogitarunt ad civitatem denuò corrumpendam, ac etiam devastandam, cum præsertim humana præsidia non multum obfisterent. Hisce consentiens Cascinus, addit pag. 155; nonnullos credidisse, iteratum fuisse istud pestilentia flagellum ob qualemcumque negligentiam Panormitanorum in colenda S. Rosalia. Certè refert pag. 157 exornationem nobilissimi sacelli ceptam esse xx Januarii anni 1626; postquam mense Decembri

lues iterum seviræ cœperat. Itaque si consideremus pestem cessasse eodem die, quo mandatum erat, ut sacellum id exornaretur, sicut relatum est num. 239; non prorsus vana videbitur illa priorum virorum suspicio; nec tamen illa pugnat cum causa reviviscentis pestilentia antè data: in pœnam enim negligentia permittere potuit Deus, ut per causam naturalem pestis rursus Panormi accenderetur.

244 Insinuat idem scriptor, diffidentiam quorundam secunda hac pestilentia fortasse punitam esse. Exemplum quoque refert mirabile, quòd restatur tempore secundæ pestis accidisse viro Religioso Ordinis Augustinianorum reformatorum, cujus erat præpositus provincialis. Invaserat pestis conventum S. Nicolai Tolentini, eaque duo ibidem occubuerunt. Unus ex illis, cui nomen Joannes Maria, quique, utpote vir valde religiosus, diem & horam mortis sua prædixit, monuit P. Provinciale, factum esse culpam ipsius, ut pestis in conventu sevirer, quòd, cum Superior esset, non satis haberet fiducia de patrocínio S. Rosaliæ, dicens omnes morituros, nisi pœnitentiâ culpam emendaret. Cum autem vera esse intelligeret P. Provincialis, quæ dicebantur de defectu fiducia sua, statuit nudis pedibus speluncam Sanctæ adire, licet agrè id præstare posset ob dolores arthriticos, quibus affligebatur. Caput ita incedere. Deinde cum nimium affligeretur, soleas induit; ut sic incederet. At vix ad passus ducentos processerat, quando una è soleis excidit: atque hoc signo monitus, alteram quoque abiecit. Demum nudis pedibus ad speluncam pervenit, Sanctamque pie invocavit tanto fructu, ut ipse sanus domum redierit, omnesque infirmi sanarentur, nec ullus deinceps ibidem peste corripiretur. Ita refert Cascinus, sed paulo prolixius.

cujusdam
Religiosi
diffidentia
conventus
sui peste punita:

B

245 Idem scriptor iteratam Panormitanorum liberationem patrocínio S. Rosaliæ cum aliis passim attribuit, quamvis fateatur malum non cessasse subito, quemadmodum prima vice, sed paulatim diminutum esse, & demum prorsus ablatum. Ratio præcipua est, quòd S. Rosalia præceteris invocata fuerit, magnaque de ope ipsius fuerit fiducia Panormitanorum, quòdque in prima pestilentia opem ipsius fuissent expertis. Addi possunt beneficia particularibus personis præstita, ex iisque probabiliter colligi, omnes demum ejusdem Sanctæ patrocínio servatos esse. Salernus de eo beneficio mentem suam sic exprimit: Ut majorem verò iterato S. Rosaliæ beneficio lucent affunderet Deus, finem secundæ huic pestilentie statuit Deus mense Junio anni mdcxxvi, cum recurrebat dies triumphus ab eadem Virgine proximo anno peracti. Nec multo post idem incoluntatis beneficium in omne Sicilia corpus, quæ fuerat eo morbo correptum, supra spem & humanas vires à capite promanavit. Hic omnium sensus atque confessio fuit, exactum pestilentie torbum tum ab iis urbibus, quas occupaverat, tum ab illis, quibus imminerebat, D. Rosaliæ patrocínio. Quare & omnium ore id celebrabatur, & in proregum edictis, ubi de facultate jungendi commercii, & transvehendæ rei familiaris agebatur, explicatum est luculenter; & quòd præclarior est, anno mdcxxix Urbanus VIII Pontifex maximus, singulari erga hanc Virginem pietate incensus, ejus nomen bis in Ecclesiæ Fastos retulit, diem natalem pridie Nonas Septembres, & reliquiarum inventionem Idibus Julii, adjecto etiam honorificentissimo elogio, Sicilia libera-

pestis hæc
ejusdem
Sanctæ pa-
trocínio
sublata cre-
ditur, ut
& per reli-
quam Sici-
liam.

F

AUCTORE tionem D. Rosaliæ beneficiis acceptam referen-
J. S. te. *Hactenus Salernus ex Cascino, cuius relationem testimoniis scriptorum posteriorum interpolare nolui, quia solus Cascinus omnia abundè explicuit, & scriptores alii ex ipso ferè hauserunt.*

246 Ne quis tamen existimet, solius Cascini auctoritate niti omnia, alterum adjungam testem omni exceptione majorem, cuius Opus impressum est anno 1630, ita ut scripserit ante visam Cascini lucubrationem, & omnia ipse videre potuerit, aequè ac Cascinus. Rocchus Pirrus tom. 1 Sicilia sacra in Notitia ecclesia Panormitana pag. 198 capita præcipua corporis inventi & pestilentia depulsa breviter narrat his verbis: Anno MDCXXIV Panormum lues invalit ex Africæ oris invecata cum iis, qui inde è servitute pretio redempti huc appulere. Ut ergo funesta pestis flamma se prodidit, tristi accepto nuncio præful optimus, qui tum Panormo aberat, Thermis degens, sui immemor, sed suorum memor, ac vitæ prodigus, in medios se conjecit ignes. Quod ille non ausus, quod non tentavit, ut

B *serpens pedetentim malum restingueret? Numinis primò iram in scelera ulciscentem deprecari institit; supplices vidimus hominum classes eo auctore vilibus indutas faccis, cinere conspersas, funibus & ferreis circumdatas catenis, flagellis in se acriter defævientes, spinis dilacerantes caput, & pectora ex animo tundentes, prosterni templis, aris adgeniculari, lacrymarum vi se perfundere, divinæ largitionis beneficia implorare, ac suorum scelerum noxas odisse, ac cufare, detestari.*

247 Quantum præstantissimæ urbis facies tunc immutata! quàm citò, qui in corporis cultu renidebat, fulgor in squallorem abiit! quàm citò ejecto gaudio triumphavit in urbe mæror, ut pientissimum Servatoris pectus ad commiserationem inflecteret! circumductæ sunt per urbem SS. Christinæ patronæ, atque Nymphæ Panor. sacra reliquiæ die xv Julii: cum illud accidit admirabile, atque salutis initium, vel index potiùs. Incedebat ordine clerus omnis in pompa, Sanctorum (ut solet) in litanis digestorum implorans auxilia: præcinebant quatuor, duo inter primos, inter postremos alii. Postquam ergo Panormitanarum virginum nomina de more edidissent; divinitus ecce injecta mente proclamant omnes SANCTA ROSALIA ORA PRO NOBIS, cum ea tamen res numquam fieri consueverit, nec de illa convenisse aut cogitasse cum jurisjurandi religione affirmaverint sacerdotes illi, probatæ satis perspectæque virtutis. Exiit eorum, qui aderant, animos inopinum Virginis nomen, quod hactenus Panormitanis è mente excidisse videbatur; tunc verò præter morem non sine quodam liquefcentis voluptatis sensu usurpabatur.

248 Adfuit suorum civium amantissima Rosalia supplicationibus: eodem ecce die Joannettino præfuli nunciis præfertur lætissimus, in Erecta Monte, quem Peregrinum vulgò dicimus, mille ab urbe passibus sejuncto, D. Rosaliæ corpus in antro inventum, ubi hactenus constans civium traditio delitescere, ac ad reparandam patriæ felicitatem detineri renarraverat. Virginis nimirum monitu quidam terram egerere tentarunt, qui cum in prægrande saxum incidissent, quò sæpe alii effodientes eadem de caussa pervenerunt, haud consternati animo; sed, Age, inquit, quidam, infringe sodes rupem, progreditor ulterius, quàm alii fecerint. Ictum vibrat

de mirabili S. Rosaliæ invocatione,

de corpore eodem die invento,

alter ferreâ clavâ, exilit frustum: atque inde saxo divinitus circumjecto inclusum vident Rosaliæ virginis corpus. Procumbunt illi in genua, venerantur sacras exuvias, atque quo possunt honore tractant amabilem rupem, cælestem thesaurum, Panormitanas divitias. Adest illico, qui rem Joannettino præfuli renuntiat; ille ad se afferri divinum illud adversus ingruentem luem amuletum iussit.

249 Intellexit scilicet divinitus id suæ urbi munimentum dari; sed, ut est prudentiæ laude insignis, nec in iis, quæ ad religionem spectant, præceps amet consilium, ratus fieri nequaquam posse, quin suis Virgo beneficiis in tanto malorum cumulo se proderet, eoque ea sacra Rosaliæ ossa omnibus colenda proponere distulit; donec quæ de illa Panormitana Virgine vetera monumenta loquuntur, fama inter Panormitanos de sua cive serpens ac vicens olim, theologorum sententiæ de miraculis, aliisque iudiciis in unam omnia sententiam convenissent. Rejecta ergo omni præcipitis consilii suspitione integrum suum Panormitanis stetit decus; atque ea ossa D. Rosaliæ esse reliquias mense Januario (imò

deinde ritè approbato,

Februario) decretum est, quas ille è suis ædibus primorum humeris in templum invehit iussit, ut tamquam vexillum quoddam ad bene sperandum sustolleretur.

250 Deinde interjectis aliis de Cardinale Doria, ad S. Rosaliam regreditur his verbis: Mense verò Junio an. MDCXXV, cum (Cardinalis) edixisset omnibus, ut circumvehendis Rosaliæ reliquiis frequentes adessent, atque civi cælitum, & hospitatrici Virgini honores, quos maximos possent, ultro offerrent, excitato media in urbe arcu è lignis quidem texto, sed ferreis aureisque pannis elegantissimè convestito (supra. XII aureorum millia Sen. Pan. in eo construendo insumpsit) per urbem Virginis corpus circumlatum est: sed tanto civium plausu, ac gestientis lætitiæ significationibus ea gesta sunt, ut animo jam tum cives singulare Virginis beneficium, quod ab illa paulo post ad nos defluxit, præcepisse viderentur; neque enim Panormus modò, sed Sicilia universa à pestis, quæ debacchantis incendiis, quæ imminenti periculo, D. Rosaliæ patrocinio erepta est; adeo omnium oculis hæc patuerunt, ut ea neget nemo, nisi qui pervicaci mente desipiat; affixa tunc ad cathedralis templi valvas tabula è marmore sic inscripta.

B

de reliquiis per urbem magnificè circumlatis, indeque cessante peste,

F

Urbano VIII Pont. Max., Philippo IV rege, Joannettino Doria S. R. E. card. archiep. regiam personam in Sicilia tertium tenente, corpus S. Rosaliæ virginis ad Patriæ perfugium, & pestis expulsionem divinâ providentiâ reservatum, pro antistitis religiosissimi pietate, ac senatus populique votis, nuper in Monte Peregrino repertum, multitudine miraculorum coruscans, templi viarumque apparatu post homines natos ornatissimo, atque arcu triumphali molis immensæ præter alios exceptum, triumpho per urbem splendidissimo vectum receptumque v Idus Junii MDCXXV.

251 Elegantissimum præterea Joannettinus sacellum Rosaliæ virgini construendum curavit, quod quamquam numeris absolutum suis adhuc non sit, rapit tamen plurimorum animos suis divitiis atque elegantia. Ei sacello à tergo, quæ viam respicit, hæc adjecta inscriptio.

ac demum de pretioso sacello in gratiarum actionem strueto;

Urbano VIII Pont. Max., Philippo IV rege nostro Catholico, Joannettinus Doria S. R. E. presbyter Cardinalis archiepiscopus Panor., Siciliæ

A Siciliae pro rege tertio moderator, sanctae Rosaliae virginis Panormitanae corpus, lapide non humana arte elaborato conclusum, ad Erctae specus invenit, doctis urbis consiliariis, senatoribus exposcentibus, omnibus exoptantibus, rerum supra omnem naturae ordinem gestarum gloriam cognitum rite approbavit, S. P. Q. P. reddidit, publice colendum exposuit indicto triumpho, supplicatione instituta, celebri pompa, apparatu celebratum omnibus retro saeculis nobilissimae magnificentiae exemplo longè superatis, inter caeteras urbis titulares Divas collocavit, anno jubilei MDCXXV. Divae ter maximae, civi optimae, Patronae benemerentissimae extincto pestilentiae morbo ingentium meritorum exiguum indicem sacellum voto publico nuncupato dicavit, lapidem in fundamenta primum jecit. An. sal. MDCXXVI, VIII Kal. Feb.

Demum non omiserim adeo Joannettini pietate, atque industriam D. Rosaliae religionem in civium, & Sicularum omnium pectoribus adolevisse, ut ex animo illam omnes ament, venerentur, implorent: atque hinc ne angustiis finibus contineretur, ejus Virginis fama evolavit, & Europam penè dixerim universam pervagata est. *De magnifico hoc sacello redibit sermo, ubi erit incisum dabo.*

B *252 Demum Pirrus, post alia quadam de Urbani VIII in S. Rosalia studio, narrationem suam ita concludit: Hæc, quæ de D. Rosaliae Panormitanæ virginis invento corpore, ut aliquid meo in Virginem amori darem, ruditer sum persequutus, P. Jordanus Cascini, è Societate Jesu vir præclarissimus quam primum luculentissimè typis dabit; nec tem illi præripere in animo fuit: novi enim quantum acri ille iudicio, quo pollet egregiè, quantum de rebus Siculis eruditione, quantum veritate, cum ad consilia ejus rei, omniaque, quæ gesta sunt, illum præ ceteris Joannettinus adhibuerit, quantum denique amore, pietate, religioneque in cælitum Rosalia, cæteros, qui hæc tractare velint, præstare queat. Doleo potius ex animo, quòd adversa valetudine, ac provinciae Siculae Societatis suæ secundum præfectus, ac deinde collegii Panormitani tertium rector, immensa curarum mole pressus, Historiam adhuc cunctorum votis expetitam non dederit. Hæc scripsit Pirrus eodem haud dubiè tempore, quo Vitam Latinam, anno sequenti impressam, exaravit Cascinus, ita ut verisimile sit, ne Cascinum quidem aliquid mutuatum esse ex Pirro. Quapropter duobus hisce testibus firmiter stabit historia veritas, cum egregiè consonent in præcipuis rerum capitibus, nec dissentiant nisi in punctis levissimis, in quibus faciliè errare potuit Pirrus, cum hic rebus gestis non interfuerit.*

expeditur in disce Pirri & Cascini auctoritas.

C

§ XXIV. Enumeratio ossium inventorum S. Rosaliae: alia simul intra eundem lapidem reperta.

D *Ixi num. 233 ossa S. Rosaliae anatomicè recognita esse, enumerata, elegantique theca imposta; at ossium enumeratione filum narrationis ibidem interrumpere nolui. Cum tamen Septembris Tomus II.*

illa enumeratio clarè ostendat, unius esse corporis ossa, quæ in lapide illo quasi marmoreo inventa sunt, cumque hæc unitas aliis rationibus juncta faciat, ut prudenter dubitare nequeamus, quin illa ossa sint S. Rosaliae, catalogum ossium enumeratorum ex Cascino cap. 13 pag. 105 huc transfero, & Latinum reddo. Partes capituli, quantum discerni poterunt propter lapidem adhaerentem, sic enumerat.

Major pars cranii superioris.

Alia ejusdem pars.

Pars ejusdem inferior, quæ nominatur basis, cum foramine: huic insuper adhæret pars superioris cum digitis manus dextræ ei annexis.

Maxilla dextera inferior cum quinque dentibus apparentibus & aliis saxo coopertis.

Pars maxillæ superioris cum uno dente tantum apparente. *Hæc de capite.*

254 Corporis autem partes usque ad cingulum ita recenset:

Pars humeri cum alio osse in eodem lapide.

Pars scapulæ cum duobus frustis humeri & quatuor aliis ossibus in eodem lapide.

Alia pars similis cum aliis ossibus.

Pars scapulæ.

Pars scapulæ & brachii.

Frustum modicum scapulæ & alterum brachii, & frustum ossis palmæ, aliaque ossa simul in eodem lapide.

Pars brachii & alia ossa in lapide: multa ossium frusta, & nonnulla ulnæ & radii, ac duæ partes ossis extuberantis simul in uno lapide.

Pars ulnæ brachii cum frusto radii: insignis frustum spongiosum, & alia frusta in eadem lapidis mole.

Pars ulnæ brachii, digitorum, costarum, & os manûs, cui annexa erat corolla precatoria, simul in uno lapide: at singula deinde involuta sunt chartis separatis, & ablati globuli precatorii.

Multa alia ossa earundem partium in uno lapide, in quo cernuntur quinque globuli corollæ precatoriæ, alique lapide sunt texti.

Multæ partes costarum in uno lapide.

Pars costarum cum osse extuberante.

Multæ partes costarum omnes in uno lapide.

Costa insignis sola.

Pars costæ simul cum alio osse.

Undecim frusta costarum, singula in suo lapide separato, omnia in uno chartæ involucri.

Alia decem frusta costarum, eodem modo involuta.

Ex spina dorsi seu vertebra cum partibus costarum in duobus lapidibus. *Hactenus de partibus corporis usque ad cingulum, ut loquitur Cascinus, seu usque ad lumbos.*

255 Deinde verò à lumbis usque ad crura sic progreditur:

Major pars coxendicis, in duas divisa.

Pars ossis femoris, aut coxæ cum suo osse extuberante.

Alia eorundem pars ossium cum aliis ossibus in eodem lapide.

Alia pars eorundem.

Quatuor eorundem partes in uno lapide.

Postrema pars eorundem ossium cum multis frustis radiorum.

De osse sacro cum nonnullis vertebra.

Aliud os præcipuum ejusdem partis. *Hæc de illa corporis parte.*

256 Demum crurum & pedum ossa inventa hoc modo enumerat:

V

Pars

AUCTORE J. S.

corporis usque ad cingulum,

E

F

corporis usque ad cingulum,

crurum & pedum,

Pars ossis cruris sine lapide.
Tres partes ossis crurum.
Os extuberans ossis crurum, & os aliud.
Insigne frustum ossis crurum.
Duo frustra tali.
Ossa digitorum pedum.
Multæ particulæ ossium digitorum.
Pars ossis extuberantis.
Pars ossis extuberantis, & alia ossa in tribus lapidibus.
Varia ossa invicem annexa in uno lapide.
Multæ ossium particulæ similiter in uno lapide conjunctæ.

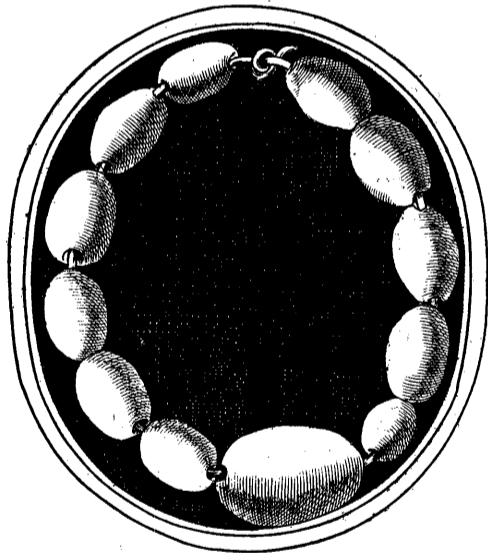
Multi frustra ossium minorum in aliis chartis. Ita ossa inventa Italicè recenset Cascinus, qui restatur nominata sic fuisse ab anatomia peritis medicis, quos laudavi num. 233. Facile autem videbit studiosus lector præcipua ossa humani corporis pro parte majori hic recensita esse, non tamen omnia, tum quia multa erant confracta, tum quia nonnulla abscondita erant lapide, aut aliis ossibus eidem lapidi inherentibus. Præterea restatur Cascinus cap. 12 pag. 79, nonnullas particulas ossium fuisse collectas ab iis qui corporis inventioni aderant, quod ossa aliqua dispergerentur, quando disruptus est lapis, in quo thesaurus ille jacebat absconditus.

257 Porro in eodem lapideo tumulo inventos esse globulos corollæ precatoria, jam supra est dictum. De hiscè latè disputavit Cascinus lib. 2 cap. 16, ubi pag. 253 refert, quo globuli illi modo inventi sunt in recognitione ossium, agnitique pro globulis precatoriis, quia in medio ita erant perforati, ut filum per eos duci possit, quemadmodum fit, quando componitur corona Mariana. Quin & asserit multos esse inventos quasi filo contextos, unum quoque inventum aliis paulo majorem inter digitos & palmam manûs; omnes verò studiosè collectos tamquam pretiosa S. Rosaliæ pignora, exceptis quinque, quos apparentes inter costas pectoris & manûs digitos lapidi inherere siverant, existimantes eodem lapide, quem magis frangere volebant, plures quoque herere obvolutos. Duodecim ex hiscè globulis varia magnitudinis obtigerunt ipsi Cascino, qui eos deinde donavit domui Panormitana tertia probationis Societatis Jesu, ubi custodiuntur in theca argentea. Earum delineationem nobis transmisit sæpè laudatus Castiglia, restatus ea singulos esse mole, quâ ari incisos exhibeo.

Inventi cum ossibus globuli precatorii,

B

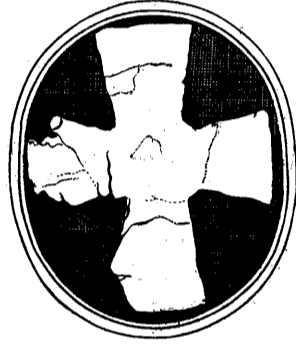
C

258 Porro Cascinus cap. 16 pietatem S. Rosaliæ in Sanctissimam Dei Genitricem ex hiscè

globulis probare nititur; nec tamen audet asserere globulos esse talis corona Mariana, quæ hodieque utimur, quod Rosarium aut psalterium dicimus; quia omnino existimat hodiernam coronam, seu rosarium à S. Dominico primum fuisse institutum, adeoque S. Rosaliâ esse posterius. Existimavit Cascinus eam sententiam esse certam, quod multum tribueret auctoritati Alani de Rupe, qui de institutione rosarii per S. Dominicum multa scripsit, sed mirabilia magis quàm credibilia. Verum jam monui num. 142 varios esse scriptores, qui institutionem illam S. Dominico, imò & S. Rosaliâ antiquiorem esse contendunt. Nolim quidem controversiam illam rursus ad examen revocare: at solùm observo, incertam esse opinionem Cascini, existimantis globulos illos non esse rosarii: nam si institutio illa revera tam sit antiqua, quàm volunt aliqui, admodum verisimile erit, rosarii usum non ignotum fuisse S. Rosaliæ, sed valde familiarem, cum de ipsius pietate erga beatissimam Virginem nequeamus merito dubitare.

259 Cascinus lib. 2 cap. 21 pag. 317 & rursum pag. 319 restatur inventam quoque fuisse cum corpore S. Rosaliæ exiguam crucem argenteam levissimi ponderis. Hæc crux item obtigit Cascino, & religiosè hactenus servatur, ut mox videbimus. Delineationem illius nobis communicavit diligentissimus Castiglia, ex qua ari incisam exhibeo.

F

Laudatus autem Operis nostri adjutor cum crucis delineatione nonnullas de ea observationes humaniter transmisit sub hoc crucis titulo: Argentea crux octogona, quæ cum D. Rosaliæ corpore inventa est. Ubi sacrum istud pignus modò servetur, primò sic edisserit: Diligenti asservatur cura pretiosum adeo signum, etli temporis diuturnitate aliquantulum exesum, ut ex apposita hic figura ejusdem omnino magnitudinis videre licet, in quodam sacrarum virginum gynæceo, quod à S. Rosalia nuncupatur, argentea in theca, crystallo munita. Unde verò crux illa ad diætas virgines pervenerit, inferius docet his verbis: Argenteam hanc D. Rosaliæ crucem reliquit moriens P. Cascinus P. Francisco Laliothe Societatis Jesu ea lege, ut D. Jacobo Bonfanti protonotario apostolico traderetur; habuitque viii Kal. Octobres anni mdcxxxvi, ut patet ex ipso traditionis actu, quem hic transcribimus. Ab eo exceperunt sacræ illæ virgines, quibus indulget Urbanus VIII anno mdcxxxiv, ut prædictæ crucis signum in cucullo & veste scapulari gestarent.

A 260 *Actus traditionis mox memoratus xxv*
de qua observantur nonnulla :

** i. e. lami-
 nã*

B

*Et demum
 figura Do-
 mini Cruci-
 fixi.*

Septembris scriptus est per Jacobum Camali notarium. Afferitur in eo inventio corporis divinitus facta, urbs Panormitana, multis ac variis gratiis & miraculis præfactis, à contagio liberata: de prædicta vero cruce hac habentur: Et inter cetera, quæ in dicto sancto corpore fuerunt, inventa quædam crux parva, landeã * argenteã confecta, à religiosissimo patre Jordano Cascini, tunc temporis religionis Societatis Jesu provinciale, cum aliis diversisque religiosis viris assistentibus, præfente dicto eminentissimo domino Cardinale: quæ crux argentea fuit propriis manibus ab eodem P. Cascini capta &c. Additur, prædictam crucem à moribundo Cascino fuisse traditam P. Francisco Laliotta, ut eam daret supra dicto domino Bonfanti, idque factum esse coram testibus. Observat præterea laudatus Castiglia quædam de illo S. Rosaliæ monasterio, de cujus fundatione videri potest Cascinus lib. 3 cap. 3 pag. 342. Demum notat, talem crucis formam Normannis principibus, tempore S. Rosaliæ & paulo antè in Sicilia regnantibus, fuisse usitatam & satis familiarem, uti colligitur ex numismatibus Rogerii comitis, Rogerii regis Sicilia, Boëmundi principis, & Guilielmi I regis, quæ edita sunt in Thesaurò antiquitatum & historiæ Sicilia apud Grævium & Burmannum tom. 8 fig. 186, 187 & 188. Qua autem occasione videatur Rogerius crucis signum in nummis usurpare cœpisse, explicat Sigibertus Havercampus in Commentario ad prædicta numismata tom. 7 col. 1258 & sequentibus.

261 Afferit etiam Cascinus lib. 2 cap. 18 pag. 273, & lib. 3 cap. 1 pag. 330 cum corpore S. Rosaliæ inventam fuisse exiguam imaginem sanctissimi Crucifixi. Mancusus in Vita S. Rosaliæ tom. 1 pag. 184 de eadem agit imagine, atque caput à reliquo corpore in inventione fuisse separatum: quæ conjectura valde est verisimilis ex figura nobis transmissa, quæ solum caput representat.

Delineationem nobis procuravit sæpè laudatus Castiglia, atque hunc figura fecit titulum: Christi cruci affixi vultus ex argilla, unã cum D. Rosaliæ corpore inventi. Hæc verò subdidit annotationes: Hujus magnitudo in figura exprimitur. Colitur argenteæ thecæ inclusus in collegio S. Xaverii PP. Societatis Jesu Panormi. Observat insuper falli Mancusum mox laudatum, qui vultus hujus figuram ex alabastris confectam
 Septembris Tomus II.

scribit, cum sit ex argilla. Utrum P. Cascino sacrum istud pignus primò obtigerit, & post mortem ipsius in collegio S. Francisci Xaverii manserit, uti etiam asserit Mancusus, non annotavit Castiglia. Hactenus de inventis cum sacro corpore.

262 Porro de lapide ipso, in quo sacrum inventum est corpus, observat Cascinus lib. 2 cap. 18 pag. 274, non eã fuisse formã, ut censeretur possit locus, cui demortue Virginis cadaver fuerit impositum ad sepulturam, præsertim cum nulla esset lapidis apertura, per quam imponi potuisset. Fuit igitur massa lapidea circum corpus nata, nec circum dumtaxat, sed intra ossa etiam, & in ipsis ossium cavis, ut asserit, addens ossa sic miro modo conservata fuisse; nullo tamen modo in formam aut naturam lapidis conversa. Ex hisce autem à Cascino aliisque colligi, corpus S. Rosaliæ angelorum manibus sepultum esse, jam dictum est num. 154, ubi de sepultura agitur; nec admissa est ista consecutio, saltem ut certa. Fatetur ipse Cascinus pag. 275 se existimare, per guttas aquarum à rupè defluentes massam istam lapideam coaluisse; at non casu fortuito, sed altiori potestate guttas istas dirigente.

263 At Joannes Maria Rosciolus in Oratione panegyrica de S. Rosalia, edita post Cascini Opus in appendice pag. 51, quantumcumque S. Rosaliam pro meritis extollat, nequẽ admirabilem hunc loculum silens prætermittat, mentem tamen suam de ejus origine satis exponit his verbis: Augustum planè sepulcrum, quicum nequẽ pyramides Ægypti, nequẽ Carix mausolæa possint de majestate contendere. Quippe quantumcumque illa fuerint antiquæ magnificentiæ monumenta; fragmenta montium, imò ruinæ fuerunt. Integer verò mons atque intactus in tumulum debebatur integerrimæ Virgini. Quodque aspicientium & miraculo fuit oculis, & animis venerationi; non modò rupes univèrsa, quasi naturæ pyramis, in extimam sepulcri molem assurgebat; sed humor quoque frigidi loci nativus depositum Rosaliæ corpus circumfluens, ac temporis diurnitate congelatus, crystallinam velut arculam, perlucidumque sarcophagum eidem conformaverat. Perinde quasi satis patrio monti non fuerit, se totum ad Civem atque Alumnam suam tumulandam addicere; nisi suas etiam lacrymas è supercilio jugi guttatim expressas, ac rigido penè dolore gemmantes, instillasset ad eandem tumulo illustriore condendam. Hæc oratoris dicta sunt, ita tamen, ut sententia oratoris satis sit manifesta.

§ XXV. Antrum montis Peregrini, quod exactè describitur, ad honorem S. Rosaliæ exornatum.

DE antro montis Peregrini pauca dixi § 12, & accuratiorem totius loci delineationem ad hunc locum distuli. Salernus corporis inventionem relaturus, montem & speluncam S. Rosaliæ ita memorat: Panormo, quã Septemtrionibus est opposita, duobus vix passuum millibus distitus mons Peregrinus altè assurgit. Ejus crepidines ex duplici cœli plaga, quã Boreas, & quã Eurus Tyrrhenas impellunt undas, mari alluuntur;

AUCTORE
J. S.

tur; reliquæ per agrum Panormitanum porrectæ Occidentem Meridiemque respiciunt, septemque sunt circum amœnis collibus, & viridantibus pratis: postquam duo passuum millia à subiecta planitie ascendendo emensa sunt, haud longè à culmine ingens panditur specus centum palmorum longitudine excurrentes; primi aditus latitudo viginti & octo palmos patet, tum magis magisque pergente Orientem versus sinistro latere, eadem latitudo ad quadraginta & ampliùs palmos relaxatur ad eum usque locum, unde sacrum Rosaliæ corpus erutum (narravimus). Inde angulum constringentes redeunt rupes, & sensim coeunt antri latera in trium ferè palmorum angustias ostio opposita. Altitudo varians, ut in exelsis pendentibusque temerè rupibus, quæ octo, quæ tredecim palmis continebatur, at in medio antri immani hiatu recedit. Ostium paucis ab hinc annis apertum patuit: nam antea angustum potius foramen erat, ut nemini, nisi obverso latere is pergeret, ingressum præberet: nec statim ingresso latior patebat via; sed ad decem ferè palmos intra rupis crassitiem per eandem ferè angustias perumpendum erat. Hæc tamen faxea moles, quæ aditum pœnè obstruebat antri, ad lævam in eodem antro aliam quali caveam, duodecim palmis in longum latumque porrectam, sinu continebat suo, atque hic dumtaxat angulus fuisse videtur ad habitandum aptus; solus quippe stillicidii immunis. Hæc *Salerni montis & antri descriptioni satis consonat Cascinus lib. 1 cap. 1; at enucleatius nonnulla exponit.*

265 Ad clariorem verò expositionem, ari incidendam curavi conspectum spelunca, prout ornata est post inventionem corporis; & ejusdem spelunca ichnographiam in una tabula, quam hic exhibeo, sic tamen, ut ichnographiam, per Cascinum sine litteris data, ad commodiorem partium singularum explicationem littera apud nos sint adjuncta, uti videbit studiosus lector. Hæc autem litteras addendas curavit sæpè laudatus Castiglia, vel adjutor ipsius P. Noto, qui & annotationes subjunxit, singulis litteris respondentibus, quas ad perfectam antri intelligentiam lectori communico.

A. Primus cryptæ aditus, decem palmis Siculis excurrentes, ita angustus, ut justam non exciperet humerorum latitudinem: extrema verò ingressus paulò laxiora sunt.

B. Antri eavum & profunditas longitudine palmarum centum, latitudine ab ingressu medio tenus viginti & octo; antri medium ipsam quadraginta: in fine tandem, coeuntibus paulatim faxis, in acutum angulum desinit.

C. Hemicyclus contra Orientem situs, ubi sanctam animam Deo tradidit D. Rosalia. Ibi inventum est sacrum ejus corpus, lapidi sex palmorum ex stillicidiis bene concreto annexum ac prope conglutinatum, dextrâ caput sustentans, lævâ coronam precariam gerens, & Christi è cruce pendentis simulacrum. Ibi de industria similis morienti Virgini marmorea effigies est collocata. Ita quidem auctor harum annotationum. At observandum est, pleraque hæc meris niti conjecturis, nec prorsus esse certa. Incertum est primò, an eodem prorsus loco, seu in eadem parte spelunca, ubi sacrum corpus inventum est, obierit Sancta. Credunt id plerique Siculi, quia contendunt S. Rosaliam obiisse, nemine presente, & ab hominibus sepulturam non accepisse, sed potius angelorum ministerio. At eam opinionem, ut minimam, incertam esse, suo loco dixi. Sa-

cundo situs corporis hic descriptus etiam conjecturalis est, certè ex parte: nullibi enim exposuit Cascinus, an in sinistra Virginis manu, an alio loco inventa sit imago Crucifixi. Cascinus lib. 2 cap. 18 pag. 273 asserit, effigiem morientis Virginis in loco inventi corporis collocatam, illique additam Crucifixi imaginem, quia talis imago inventa erat cum corpore in eodem saxo; sed non indicat, utrum in manu, an alibi. Id non magis indicat lib. 3 cap. 1 pag. 330, ubi eadem ferè repetit, & dat inscriptionem eo loco positam.

266 Redeamus ad laudatas annotationes, quæ locum exactè explicant.

D. Tuguriolum ad antri sinistram palmorum duodecim, formæ quasi quadratæ, quod pariete claudebatur. Hic deinde dirutus est, avulsisque ingens illud ac rude saxum, quod ampliori obstaret ingressui. Eo in loco S. Rosaliæ imago adjecta est cum inscriptione marmorea, perenne scilicet monumentum, quod locum hunc humore expertem Rosalia ad contemplandum sibi delegerit. Inscriptionem ex conjecturis ibi positam dat Cascinus pag. 332. Hanc, licet alias ferè omnes brevitate causa sem prætermisimus, pro specimine huc transfero.

In angulum lutulentæ specus

Siccum D. Rosaliæ recessum.

Undique inaccessible riget, horret, perphus antrum:

Hæc tamen infesto marcuit imbre Rosa.

Angulus hic illi vernans, hic hortulus halans, Rore novo, lacrymis, sanguine sæpe madens.

Hic Christi nam sole calet, mulcet & aurâ, Et floret roseo terra subacta genu.

E. Ara D. Rosaliæ sacra usque à prima illa antri ampliatione, cum templi figuram induit. Hoc super altari effigies cernitur D. Rosaliæ in quadrato pariete depicta. In ejus dextra Franciscani Patres, qui locum hunc antea habebant, S. Franciscum expresserunt. De ecclesia illa jam actum est § 15, ubi num. 163 observatum est festivitatem Sanctæ ibi olim celebratam in die Ascensionis Domini.

267 F. Cryptæ alterius minoris foramen binis palmis latum. Crypta hæc, quæ D. Rosaliæ fuit domicilium, septem palmos circiter altitudine & septem longitudine procurrit. Capax proinde est humanæ staturæ. In parte interiori S. Rosaliæ simulacrum collocatum est, additaque hujus rei marmorea inscriptio. Foramen hoc priùs è pavimento palmos octo distabat, nunc verò quatuordecim circiter recedit, ac nullum, nisi scalis admotis, accessum habet: solo enim complanando circumjecti lapides exsecti sunt & telluris acervi subducti.

G. Tugurium intra montis viscera, longum palmis sexdecim, latum ita, ut unum hominem capiat. Dextrâ sacri antri jacet, atque in extrema sui parte excavatam ipso in saxo concham exhibet.

H. Concha, seu lapideum stillantium aquarum labrum, unde aquam Virgo exhauriebat ad potum. Rem hanc refert D. Rosaliæ effigies cavo cum poculo, æ Latina etiam carmina marmoris inscripta, ibidem constituta.

I. Hic ædes erat concamerata, quæ D. Rosaliæ aram excipiebat eum ejus imagine. Diruta deinde est in extruendo novo antri ingressu.

K. Ara intemerato Virginis (Dei Genitricis) conceptui dicata à Patribus iisdem Franciscanis.

Hæc.

accuratior
expofitio

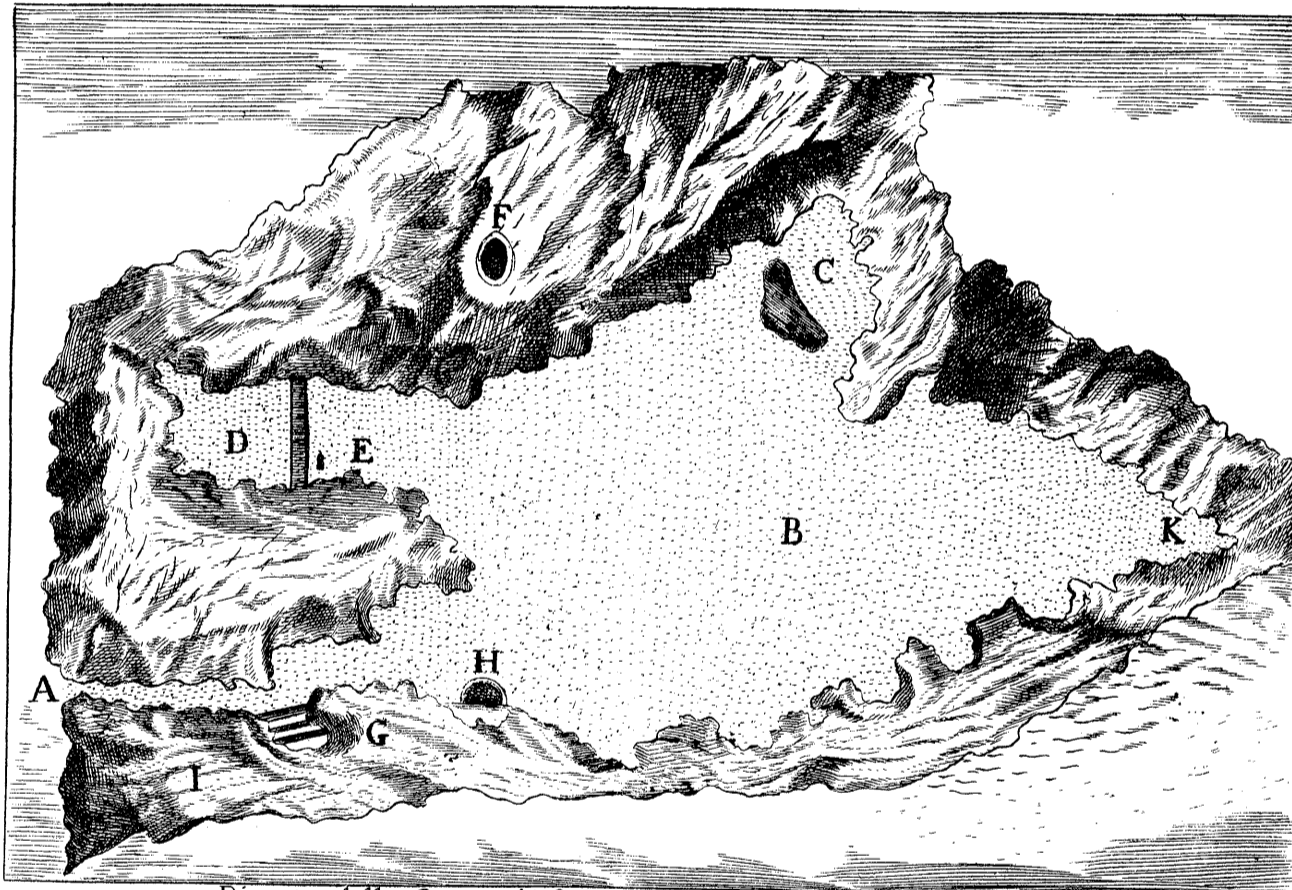
singularum
partium,

E

& ornatus
postea adjo-
di:
F

Grotta di S. Rosalia nel Monte Pellegrino ornata doppo l' Inuentione del suo Corpo

Pianta della Grotta di S. Rosalia nel Monte Pellegrino

A *Hactenus laudata annotationes, quarum subsidio totum antrum abundè expositum existimo. Magnificum singularum partium ornatum, additasque inscriptiones Latinas curiosus lector inveniet apud Cascinum lib. 3 cap. 1.*

conjectura de antiquo antri sacello.
268 Porro si conjecturis, quibus partium usus probabiliter expositus est, aliam quoque superaddere liceat conjecturam; dicam suspicionem meam de antiquo illo sacello, quod constat fuisse in antro montis Peregrini non diu post tempora S. Rosaliæ, & cujus initium ignoratur. Vehementer suspicor sacellum istud ibidem fuisse à tempore ipsius Sanctæ, atque in eo sacrum Misse Sacrificium ei non raro celebratum, ac sacrosancta Ecclesiæ Sacramenta eidem administrata. Magis enim me terret illa Christi sententia Joan. 6 v. 54: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus Sanguinem, non habebitis vitam in vobis; quam ut facile crediturus sim S. Rosaliam iis carere voluisse; præsertim cum id asseratur sine ullo antiquorum testimonio. Hac de spelunca montis Peregrini sufficiant, ut priorem Sanctæ habitationem similiter invisamus.

B

§ XXVI. Vetus S. Rosaliæ inscriptio in antro Quisquinenfi inventa: miracula varia relata ex testimoniis juratis.

Ubi sita spelunca Quisquinenfis:

C **I**nventio corporis S. Rosaliæ occasionem præbuit quaerendi eodem anno & perscrutandi primam ipsius speluncam in monte Quisquinenfi sitam. De illa jam egi ex Salerno § xi, quando narraui S. Rosaliam eò se recepisse. De inscriptione quoque ibidem inventa disputatum est § 2. Accuratiorem verò loci totius descriptionem hic me daturum monui, ubi enarrabo, quo modo in speluncam ipsam penetraverint aliqui, & laudatam inscriptionem ibidem detexerint. Quisquina mons & nemus quadraginta ferè passuum millibus Panormo distat, & pars est montium latè patentium, qui ab antiquis Græcis Nebrodes dicebantur, ut existimat Cascinus lib. 2 cap. 2. Verùm fatetur montem illum ab aliis minùs longè extendi, & eundem fieri cum monte illo, qui Madonia vocatur à Siculis. Quidquid autem verius sit de Nebrodis extensione majore aut minore, inter duos montes aequali ferè altitudine surgentes, quorum alter ad Occidentem situs mons Rosarum, alter ad Orientem mons Camerata nominatur, testatur reperiri minora duo juga, quæ ab obscuritate vulgò Colchina, & levi mutatione Quisquina, saltem pro parte fuerunt dicta. Ex hisce Vincentius Auria in Vita S. Rosaliæ situm spelunca Quisquinenfis sic breviter describit: Sita est spelunca Quisquinenfis, quadraginta milliaribus distans Panormio versus Meridiem, inter duo juga, quæ dependent à monte Rosarum ad Occidentem, & à monte Camerata ad Orientem. Distat ab oppido S. Stephani (in cujus territorio est) duobus milliaribus, quatuor Bivonà. Utrumque oppidum ad Occidentem spelunca est, ad Orientem verò est fluvius, Platani vulgò dictus, & oppidum Camerata, quinque aut sex milliaribus distans. Loca autem hæc spectant ad diæcesim Agrigentinensem.

270 Hisce de externo spelunca sitù præmissis, quo modo inventa sit breviter subjungo. Duo fabri Panormitani Simon Tropiano & Franciscus Bongiorno, erant in oppido S. Stephani ad adificandum ibidem convenum S. Dominici, quando vulgabat fama de invento corpore S. Rosaliæ in monte Peregrino. Hi tacti cupiditate videndi speluncam Quisquinensem, cujus locus non erat ignotus incolis S. Stephani; cum quibusdam eò tendunt, ut speluncam perlustrarent. Verùm, si credimus Cascino rem enarranti pag. 168; prima vice non potuerunt, nisi viam difficilem per nemus aperire, & locum designare; ubi altaris antiqui invenerunt reliquias, ut deinde cæpta proseguerentur. Locum iterum accesserunt cum sociis ferè viginti in festivitàte S. Bartholomæi, seu die xxiv Augusti, quando repperunt exiguum foramen. At illud tantum non erat, ut homini ingressum daret ad speluncam; nec erant ad manum idonea instrumenta, quibus possent foramen istud dilatare. Qua de causa rursum redierunt domum, ut sequenti die, qua Dominica erat, ad eundem locum cum instrumentis suis regrederentur. Itaque regressi xxv Augusti, comitantibus quadraginta circiter hominibus, angustum istud foramen ferreis instrumentis ita dilatârunt, ut tandem in speluncam potuerint penetrare.

271 Hæc paulò fusiùs Cascinus, cui in hisce jurata testimonia de spectantibus ad speluncam, suis consonant jurata testimonia, qua anno 1642 in oppido S. Stephani excepta sunt, mibique communicata, hoc præfixo titulo: Testes recepti & examinati per curiam spiritualem terræ S. Stephani, & de mandato reverendi vicarii dictæ curiæ, ad petitionem & instantiam procuratoris fiscalis dictæ terræ, & cum præsentia & intervenitu dicti reverendi vicarii, super verificatione antiquissimi antri, seu gruttæ vocatæ DI SANTA ROSALIA, in monte nemoris extantis in territorio hujus terræ, & in feudo Castaniæ, prope montem vocatum DELLA QUISQUINA, & miraculorum habitorem in dicto antro pro intercessione sanctæ Rosaliæ. Mancus in Historia part. 1 pag. 102 asserit, hosce testes, qui duos decim fuerunt, examinatos esse, quia veritas spelunca Quisquinenfis à nonnullis invidis in dubium vocata erat apud Congregationem sacre Rotæ. Omnium autem testium relationes, Italico sermone scriptas, penes me habeo; at prolixiores sunt, quam ut integras huc traducere lubeat. Quapropter, cum in plerisque eadem dicant mutatis verbis, aliqui tamen subinde quædam addant ab aliis prætermissa, ea solùm excerpam, quæ ad pleniorum cognitionem spelunca videbuntur conducere, aut ad corrigendos Cascini errores.

272 Primò consentiunt testes Cascino, asserenti ingressum spelunca fuisse dilatatum per duos Panormitanos antè dictos, quos plerique vocant cæmentarios, testanturque occupatos ibidem fuisse construendo monasterio S. Dominici. Verùm non explicant, quoties cæmentarii illi, quibus alios etiam jungunt, locum accesserint: variique testes insinuant, ingressum spelunca non semper tam angustum fuisse; sed paulatim fuisse obturatum per lapides decidentes. Secundo ait Cascinus pag. 167, quod notitia spelunca Quisquinenfis ita excidisset eo tempore, ut nihil ferè superesset nisi solum nomen. At testes miro consensu asserunt, venerationem S. Rosaliæ ab immemorabili tempore viguisse apud dictam speluncam, ubi altare erat constructum, ita ut singulis annis in hebdomada Paschali agmen suppli-

AUCTORE *cantium ad locum procederet, & sacrum Missæ sacrificium in altari ante ingressum spelunca constituto celebraretur. Ita à se semper factitatum testis primus asserit cum juramento, tacto pectore more sacerdotali. Erat autem ille magnificus & reverendus dominus Nicolaus Perrello S. T. D. & archipresbyter terræ S. Stephani, jam per annos circiter novemdecim, ut ipse rursus asserit, ut archipresbyter fuerit, & supplicantium agmen cum omni clero comitantibus PP. Prædicatoribus & Carmelitæ, ad speluncam S. Rosaliæ duxerit ante hujus inventionem. Verumtamen à nullo teste assertum invenio, quod ullus umquam speluncam ipsam sit ingressus.*

B *273 Tertio testes consentiunt, inscriptionem S. Rosaliæ inventam esse hoc modo per cementarios Panormitanos prædictos, præsentibus aliis multis. Ubi ingressi erant, ad pariem sinistram in saxo invenerunt crucis signum insculptum. Cum autem spelunca intus crustam ex humiditate contraxisset, excitati inventa cruce, cæperunt crustam illam in vicinia crucis detergere, atque ita, abrasâ crustâ, quam antiquissimam fuisse testes asserunt, litteræ saxi insculpta patefcere cæperunt, atque eo modo paulatim invenerunt inscriptionem, quæ data est § 2, Ego Rosalia &c. Adjungunt testes primò, non potuisse inscriptionem esse recentem sculptam, quia tam crassâ & antiquâ crustâ erat obteclâ. Secundò advertunt, vocem hoc sculptam esse in silice igniario, seu in pyrite, quod existimant fieri non potuisse humanâ industriâ, vel arte naturali. Asserit quoque archipresbyter, se nullam umquam de dictâ inscriptione habuisse notitiam. Secundis testis, Franciscus la Barbera, sacerdos ætatis sexaginta circiter annorum, addit festivitatem S. Rosaliæ cum magno populi concursu celebratam fuisse in altari, ante introitum speluncæ posito, die 14 Septembris jam antè inventionem corporis ab immemorabili tempore, & præter supplicationem, quæ instituebatur tempore Paschali. De hisce quoque multi è sequentibus consentiunt. Addit etiam beneficia quadam suo loco relata aut referenda; variaque de imaginibus S. Rosaliæ ibidem servatis, quæ prætermisto.*

C *274 Tertius verò testis, Franciscus Pollara, sacerdos item sexagenarius, utramque Sanctæ festivitatem, populi concursum, beneficia generatim, aliaque jam dicta repetit. Idem præterea adjungit, ope luminis, quocum intrârunt speluncam, crucem fuisse conspectam, ac deinde inscriptionem post crustam abrasam: inscriptionis autem litteras per cementarios istos, qui legere nesciebant, statim nigro carbone utcumque fuisse expressas: quod & alii testes sequentes affirmant. Aliud factum mox dabo, ubi ageitur de teste sexto. Quartus testis, Petrus Ficarrota, sacerdos annorum quinquaginta & quinque, præterea jam dicta confirmat; addisque se aliquando interrogatum fuisse à viro nobili in urbe Sacca, an nosset speluncam S. Rosaliæ. Quod cum affirmaret, reposuisse nobilem illum, sibi esse notitiam, quod in illa spelunca prope introitum magnus esset thesaurus. Similiter medicus quidam Agrigentinus eidem dixerat, quod haberet notitiam, in dictâ spelunca magnum esse thesaurum. Similiter testis octavus infra memorandus asseruit, sibi Sacca dictum fuisse à quodam sacerdote thesaurum esse in spelunca Quisquinensi in quadam inscriptione & adjuncta cruce, ut narrat etiam Mancusus pag. 103. Quintus te-*

D *stis Joannes Gerardi in omnibus ferè aliis consentit, narratque cum duobus aut tribus aliis, oppidum S. Stephani præservatum fuisse ope S. Rosaliæ à pestilentia, sicut expositum est num. 181.*

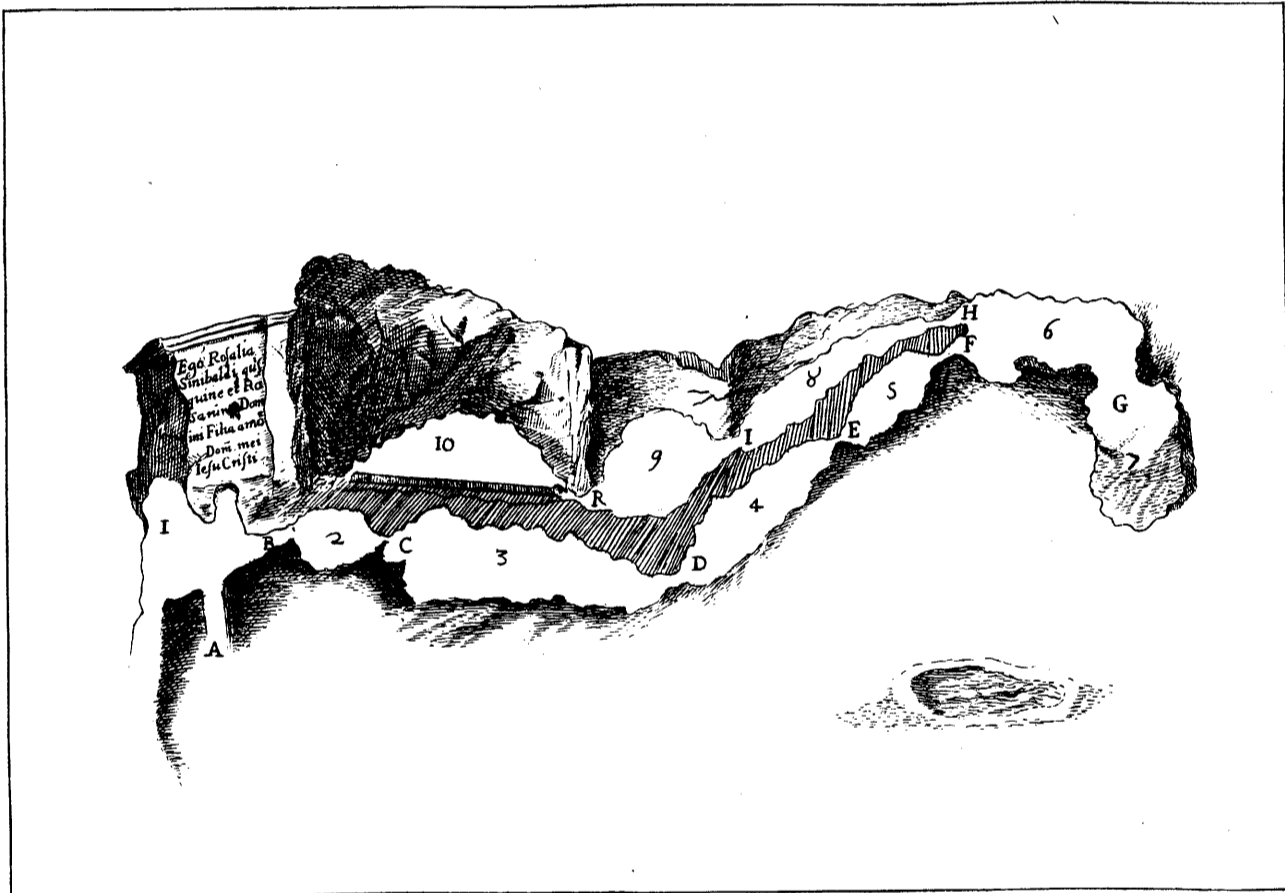
275 Testis sextus fuit Sigismundus de Gerardo, notarius septuaginta quatuor annorum, qui in plerisque consonat aliis testibus, sed adjicit factum valde singulare, quod ferè propriis scripti verbis subjungam. Affirmat Sigismundus se post inventionem inscriptionis cum familia sua venisse ad speluncam ex devotione ac pietate in S. Rosaliam, quemadmodum eo concurrebant alii multi; secum autem fuisse aliam familiam, in qua erat mulier enegumena, nomine Sigismunda Spinelli. Cumque isti testi & alteri familiæ adesset P. Joannes Baptista di Lingua Grossa, pater multum venerandus & sanctæ vitæ, ex Ordine S. Dominici, qui tunc erat vicarius conventus S. Dominici hujus oppidi (S. Stephani,) quique ibat cum dicto teste ad locum memoratum, ut sacrum Missæ Sacrificium offerret; cæpit dictus pater exorcizare & opem S. Rosaliæ implorare. Liberata fuit dicta di Spinelli, atque ex corpore ipsius exiverunt diversi spiritus maligni, egredientes sicut guttæ sanguinis, quas emittebat in terram, quæque momento evanescebant. Ipsa demum se humi projecit, acsi fuisset mortua: & reversa ad se, genua flexit coram altari dictæ sanctæ speluncæ, gratias agens Deo Domino nostro, quod per patrocinium gloriosæ sanctæ Rosaliæ esset liberata cruciatibus, quibus torquebatur à spiritibus istis malignis. Vixit deinde multis annis, & dies suos sanctè finivit. Idem de Sigismunda Spinelli liberatione testatus est brevius Franciscus Pollara sacerdos, & tertius testis: & uterque generatim testatur, multos infirmos tunc in eodem loco fuisse sanatos, seque ibidem fuisse.

E *276 Testis septimus erat Antoninus Maniscalco, à visitanti-
co, filius Baptista Maniscalco, & incola S. Ste-
phani. Hic generatim testatur, multa beneficia
sanationum obtenta esse in spelunca S. Rosaliæ,
quæ vidit præsens. Nominatim verò de se juratus
affirmat, quod, dum parvulus erat, gravi
laboraret hernia, intellectisque S. Rosaliæ bene-
ficiis, votum fecerit eidem Sanctæ, ac inviserit
speluncam Quisquinensem, comitante Francisco
la Barbera sacerdote, ut gravibus hernia crucia-
ribus liberaretur S. Rosaliæ patrocinio. Cum au-
tem eò pervenisset, ut speluncam videre posset,
calceos deposuit, & nudis pedibus ad speluncam
perrexit. Verum priusquam ad locum pervenisset,
sanum se sensit omnique prorsus hernia liberatum,
prout sanus erat, dum ista testatus est. Sanus igitur
ad altare S. Rosaliæ pervenit, eoque de obtento
beneficio gratias egit, ac deinde sanus domum est
regressus. Memoratus autem Franciscus la Barbera
sacerdos, qui est testis secundus, idem beneficium
cum omnibus adjunctis affirmavit, seque illud
vidisse testatus est. Tempus obtenti beneficii non
expressit Antoninus ipse: at laudatus la Barbera
asseruit istud contigisse septemdecim circiter
annis ante testimonium suum, datum anno 1642,
mense Februario, ita ut verisimiliter contigerit
anno 1625, aut sub finem anni præcedentis,
certè post inventionem inscriptionis. Porro
laudatus sacerdos la Barbera testatus est, se eo
tempore post votum S. Rosaliæ nuncupatum
gravi morbo fuisse liberatum; atque eam fuisse
causam, cur tunc adiret speluncam S. Rosaliæ,
Missam ibidem celebraturus.*

Sito della Grotta di S. Rosalia in Quisquina ò Monti Rosi.

Pianta della Grotta di S. Rosalia in Quisquina ò Monti Rosi

A 277 Octavus testis, Nicolaus Comparetto, speluncam, civis S. Stephani natus annos septuaginta quinque, asseruit pleraque jam dicta ab aliis, & nominatim relata de eo num. 274, uti & mox dicenda à socio sequente. Præterea testatus est, dum dilatabat cum aliis introitum spelunca, lapidem dilapsum in coxam suam incidisse sine lesione, quod attribuit patrocinio S. Rosalia, quam invocaverat. Nonus testis fuit Franciscus Cattano, qui adjuvit inventioni inscriptionis, & omnia enarrat, sicuti jam exposita sunt. At unum adjungit, quod aliis rectius scire potuit, nimirum operarios, qui ingressum spelunca dilatârunt, eod fuisse missos mandato magistratum S. Stephani, qui jurati dicuntur. Missi autem fuerunt ipse Franciscus Cattano & Nicolaus Comparetto, ejusdem oppidi incola, cum duobus Panormitanis ante nominatis. Testis decimus erat unus ex juratis S. Stephani, ætatis annorum ferè septuaginta duorum, cui nomen Dominicus di Minardo. Hic testatur, se tempore inventionis delegatum fuisse ob pestilentiam tunc in vicinia regnantem, atque ea de causa misisse quatuor mox dictos operarios, quos nominat, ut dilatarent ingressum spelunca S. Rosalia. Addit se post inventionem inscriptionem in spelunca fuisse, eandem exscripsisse, ac misisse ad dominum Joannem Venimiglia, tunc terræ S. Stephani gubernatorem. Idem, ut omnes ferè alii, locupletissimè testatur de perpetua traditione habitationis S. Rosalia, de devotione populi erga Sanctam, multisque beneficiis ejus patrocinio: & nominatim de matre sua Cecilia affirmat, eam solitam fuisse singulis diebus Mercurii nudis pedibus speluncam invisere ob beneficium per S. Rosalia impetratum. Undecimus testis, Vincentius di Giorgenti, pleraque jam dicta confirmat, exceptis factis particularibus.

ab incolis S. Stephani brevis observatio de ingressu.

B 278 Duodecimo demum loco simul testantur jurati oppidi S. Stephani, confirmantque inventam inscriptionem modo jam exposito, quem miraculo attribuunt ob crustam antiquissimam & durissimam, quâ saxam simul cum inscriptione erat contextam. Eadem de causa affirmant, inscriptionem non potuisse recentem esse, sed fuisse antiquissimam. Confirmant etiam cum omnibus ferè prædictis testibus, speluncam istam & nemus ab immemorabili tempore fuisse nominata, nemus & speluncam S. Rosalia (vulgo il bosco e grotta di S. Rosalia.) Præterea asserunt, oppidum S. Stephani numquam peste infectum fuisse, quamvis illa in Sicilia, & in vicinis etiam oppidis frequenter sevierit. Hanc autem gratiam meritiò attribuunt patrocinio S. Rosalia, præsertim si perpendamus factum num. 181 relatum, quod à variis ex hisce testibus confirmatum est. Demum ex hisce testibus observo, verisimiliter errare Cascinum, dum lib. 2 cap. 8 existimat ingressum spelunca, de quo dilatato egimus, numquam fuisse usitatum à S. Rosalia, quod foramen istud esset nimis angustum. Nam omnes ferè asserunt, foramen tractu temporis & deciditibus lapidibus obturatum esse, ita ut antea potuerit esset majus. Qua de causa, cum altare eo loco fuerit constructum, cujus ignoratur initium, magis credo S. Rosalia per eandem partem ingressam esse & egressam.

S XXVII. Descriptio speluncæ; prout in varias partes dividitur, ex Cascino cum tabula adjuncta: loci ejusdem veneratio usque ad hæc tempora.

C Ascirus lib. 2 cap. 8 accuratam dat descriptionem antri Quisquinensis, in varias partes divisi, unâ cum situ, & ichnographia dictæ speluncæ in eadem tabula representatis. Tabulam huic loco infero, distinctam cyfris Arabicis & litteris. Cyfra hæc designant cellulas varias totius spelunca; littera verò portas seu transitus angustos; quibus ab una cellula ad aliam transitur. Primò autem observat Cascinus, speluncam non extendi rectè versus profundam montis; sed statim ab ingressu deflectere ad dexteram versus Occidentem. Secundo totam dividit in duas partes primarias, quarum prima in septem cellulas, seu potiùs cavernas, dispartitur: secundam verò partem, ad quam deflectendo ad sinistram per sextam cellulam pervenitur, in tres cellulas distinguit, ita ut decem omnino cellulas tota spelunca contineat, prout in figura videre licet. Hisce universim observatis, singulas speluncæ partes cum Cascino perlustrabimus.

280 **A.** Prima est apertura, quæ hodie sicur porta æqualis est solo: verum quando inventa est xxviii (imò xxv) Augusti anni mdcxxiv erat instar fissuræ, quæ tamen saxum non dividebat usque ad terram; quia duobus palmis à superficie terræ finem habebat; eratque tam angusta, ut nonnihil quidem luminis admitteret; sed corpus humanum non caperet. Hæc Cascinus; plura adjungens pro opinione sua, quæ existimabat S. Rosalia per illam partem nec ingredi potuisse nec egredi. At jam observavi, portam illam paulatim obturatam & angustiore factam; ideoque sententiam illam Cascini minùs videri probabilem. Quidquid porrò sit verius de parte, per quam olim ingressa est S. Rosalia; portam rectè descripsit Cascinus, prout inventa est, sicut fuit dilatata, addens nunc per portam illam in speluncam intrari duorum graduum descensu.

281. 1. Prima est cellula, quæ, resecta aliquantisper rupe, quando aperta est antiqua fissura, & sic dilatata, ut fieret porta, sicuti dictum est, nunc duplo est major. Prima ejus longitudo erat quinque palmiorum & mediis, latitudo quatuor: atque ita ad inferiora descendebatur, ut quis supernè regredi posset sine gradibus, saxum aliquod solummodo aut surculum apprehendendo. Nunc autem duplo majus est spatium, quia instar cubiti incurvata est. Inter utrumque foramen ejusdem cellulæ descenditur per duos alios gradus, & sic proceditur; stante ad sinistram rupe utcumque alta, lævi, & lineis variata; seu à natura in plures lineas distincta; in qua inventa est nobilis illa inscriptio, . . . quæ novem est versuum inæqualium, prout lævitas rupis admittebat litteras ferreo quodam instrumento insculpendas. Litteræ sunt altæ duobus digitis, beneque cavatæ & profundæ. Verùm cava illa tractu temporis impleta sunt saxo adnæscente, sic tamen, ut materia cavis innata distinguitur.

Speluncæ Quisquinensis in decem cellulas divisa.

E

prima illius porta.

F

prima cellula, in qua inventa ista inscriptio.

AUCTORE
J. S.

stinguatur. Ita Cascinus de cellula prima. Inscriptionem autem duplici modo ari incisam dedi ad § 2.

transitus
alter: cel-
lula secun-
da & tertia
quasi una:

282 B. Secundum est foramen, seu porta ad transeundum ad secundam cellulam, relicta ad sinistram inscriptione. Foramen hoc est solo propinquum, humile & angustum: ac illud ingrediens inclinare se debet, nec obeso fit corpore oportet, cum illi etiam, qui mediocri sunt corporis mole, difficulter intrare valeant.

2. 3. Hi numeri secundam & tertiam designant cellulas, simul descriptas, quia ambæ quasi unam exiguam formant, aut porticum modicam, ad palmos sexdecim & medium extensam: quam tamen in duas divido partes, quarum minor uno solum passu est longa; & deinde in parte majore dilatatur, (post litteram C scilicet.) Altitudo exactè mensurari nequit. Verum quoniam prima est quindecim palmis elevata, aliæ duæ plusquam viginti palmis sunt altæ: superius conjunguntur duo parietes, & se incurvando formant angulum acutum, aut subinde quasi forfices. Atque id fit per totam speluncam, præterquam ubi aliud quid particulariter notabo.

B

transitus
tertius: cel-
lula quarta,
in qua lectu-
lus

283 C. Tertium est foramen, per quod ad quartam cellulam ascenditur: atque illac etiam difficulter transitur.

4. Sequitur quarta cellula, quæ à recta linea parumpèr vergit ad sinistram. Hic solum est altius quàm in præcedente atque etiam in sequente. Ipsa quoque est angustior, lata duobus palmis, longa quinque & medio; & juxta ratione videtur esse in spelunca quasi exiguum cubiculum cum lectulo suo, quia intra terram & tectum habetur ibi quasi aliquod tabulatum, quod nonnihil à solo elevatum cellulam dividit. Habet ferè figuram pedis aut trianguli, factum ex integra tabula lapidea in modum lectuli, in quo videtur Virgo solitaria dormivisse. Porrò observandum est, quòd quamvis alia omnia speluncæ saxa sint similia exiguis tabulis, hæc petra commodè ad talem usum sit magnitudinis, cum latus sinistrum sit longitudine quinque palmorum, bases sex palmorum, latus dexterum sex & medii, & ad caput finiatur, ac latitudine sit palmi unius & medii. Ad hunc lectulum ascenditur ex prædicta cellula infernè introeundo per modicum foramen, quod simile est foramini felibus composito, apprehendendo lectulum & in illum ascendendo. Deinde foramine obturato, uti facilè obturari potest, persona manet supra lectulum inclusa secreto mirabili, ibique commodè dormire potest, si id dici possit de jacente supra nudam petram.

C

Sanctæ suis-
se creditur:

284 Quod verò præcipuè mirandum: non videtur petra illa ibidem nata, uti aliæ ejusdem speluncæ, sed portata aliunde (dicamus ibi ad prædictum usum à Deo collocatam) bene inserta, & pendens aliquantulum eo modo, ut persona ibi cubans habeat quasi cervical ad caput imponendum: ad latera verò assurgit rupes in circuitu clausa, & modicè aperta versus cellulam jam dictam, acsi cortinæ essent appensæ; concurritque in fastigio per modum tentorii. Notandum insuper est, hanc solam partem manere siccam, quando hiberno tempore per totam pluit speluncam. O benevolum Dei affectum in adamatis fervorum suorum asperitatibus! Cùmque tota specus obscura sit & tenebrosa, hoc solo loco modicum luminis est, quod per aliquod spiraculum à parte dextera supernè penetrat. Hætenus Cascinus, cui varii è vestibus antè memoratis catenus saltem consentiunt, quòd testentur

quasi lectulum in spelunca esse inventum, ubi existimabant S. Rosaliam dormire solitam, licet locum tam fusè & exactè non describant. Redeamus ad Cascinum.

D

285 D. Est transitus, qualis est ad litteram C. Hæc cellula est similis præcedenti. Per eam si quis transit ad latus sinistrum, in sublimi relinquunt loculamentum, quod undique est quinque palmorum: at illud commodè ascendere quis nequit.

reliquæ cel-
lule partis
primæ cum
poris suis:

E. Sexta est porta, quæ ad sextam transitur cellulam.

6. Sequitur sexta cellula, sex palmis lata, longa novem. In duobus hujus lateribus duæ sunt fissuræ tenebrosæ, quæ vix hominem capiunt.

G. Septima est apertura ad ultimam cellam, quæ ad dexteram est sita.

7. Hæc pars est ultima & extrema, latitudine quatuor palmorum, longitudine quinque & medii. Non habet tectum sublime, & in modum forficum acuminatum, sed humile & cameræ simile. Videtur quasi scaphus*, & quasi fons à lateribus conclusus cum canali in medio, aut quasi os. Cur hanc latiore fecerint, ruptis ad latera petris, quibus ibi magis coarctabatur, profusus ignoro, nisi ex pietate lapides auferre voluerint. Cellula tota oblecta est quâdam quasi crustâ candidâ, ortâ ex aqua, quæ ibidem stillat; licet ego locum invenerim siccum, quia ingressus sum mense Octobri, quando aquæ defecerant...

* nicchia

E

286 H. Tandem est foramen, per quod, ut dixi, si quis regrediatur, penetrat in secundam ex duabus præcipuis speluncæ partem, quæ sita est ad sinistram. Depressius hic est solum, tantique horroris est locus, ut me retrò præ horrore reciperem. Verum invocans Sanctam, me intrò traxi summa difficultate, humi stratus inter saxa, præmittens brachium unum & humerum, repensque serpentis instar per totum istud primum spatium, ad quatuor palmos extensum, angustum, & tam depressum, ut illac penetrari nequeat, nisi eo modo. De tribus autem cellulis, quibus secundam hanc partem constare dixi,

transitus ad
partem se-
cundam:
cellula octa-
va & nona:

8. Hæc prima est, quæ octo ferè palmis est longa, minus quàm tribus (lata, opinor,) alta duobus, & deprimitur sub fissura sinistra, quæ una est ex duabus sextæ cellulæ fissuris, de quibus supra est dictum.

F

I. Est transitus.

9. Secunda est cella ejusdem longitudinis, & latitudinis quinque palmorum & medii.

287 L. Est transitus duobus palmis largus, tamquam ultima arca, ex qua intratur in tertiam cellulam, quæ est arx postrema & sancta cella sacre hujus eremi.

transitus &
ultima cel-
lula ceteris
major, in
qua sedile:

10. Hic est sancta cella, reliquis omnibus major, quia in regressu excurrit usque ad primam cellulam, habens ad latus sinistrum secundam & tertiam (prima partis) jam descriptas. Ab hac eadem parte habet collem seu sedile, quod non ortu naturali, sed arte ibidem est constitutum, & quidem sanctis illis manibus elaboratum credimus. Aptum est ad sedendum aut cubandum. Cella est quasi triangularis, sed concava ad latus dexterum, longa sexdecim palmis, alta duodecim, larga circa introitum sex palmis & dimidio, ac in medio ferè sexdecim, ac tandem in angulum quasi acutum in fine coarctatur, circa quem latitudine est trium palmorum. Hætenus Cascinus, ex cujus verbis aperte colligitur, ultimam cellam in figura minorem representari, quam debuit, si juxta proportio omnium esset servata.

A vata. Nolui tamen ob modicum hunc defectum figuram immutare, ne deteriores facerem.

288 Laudatus verò auctor descriptionem speluncae concludit his verbis: Hæc est rupes, & abditum maximè latibulum habitationis tam asperæ, rigidum naturæ claustrum, factumque à Deo ad Sponsam tam charam illic recludendam; ab ipsa autem electum, ut sola cum ipso habitaret, non alia de causa, quàm quæ manu ipsius scripta nunc meliùs intelligitur: "Amore Domini, mei Jesu Christi"; tam bene verò custoditum, ut unico arboris ramo ad primum os putei*, aut faxo, ubi est lectulus, aut demum exigua terræ quantitate, aut etiam sine ulla instauratione, in hac ultima caverna maneret reclusa, ita toti mundo sepulta, & cognita vivaque soli Deo. Sic ratiocinatur Cascinus, insistens semper opinioni suæ; quæ existimavit habitationem S. Rosaliæ nulli omnino mortali fuisse cognitam. Verùm suo loco ostendi, opinionem illam minùs esse probabilem; neque tamen idcirco negare volui, Sanctam maximè salutarium fuisse, & vitam duxisse valde austeram in hac spelunca.

B Quippe, etsi certum foret, cibum modicum sustentando corpori Sanctæ à persona fideli allatum fuisse; animaque cibum eidem per sacerdotem fidelem fuisse administratum: non ideo vita S. Rosaliæ desineret solitudine & habitatione videri austerissima & vehementer miranda; sed solummodo magis imitanda videri posset illis, quibus divina gratia animum inspiraret tanto rigori parem.

289 Porro, descripta priore illa S. Rosaliæ habitatione, lubet etiam adjungere breviter, quæ in veneratione locus ille habitus fuerit usque ad tempora nostra. Documenta de iis, quæ hic narabo, Patribus nostris Panormitanis humanissimè communicavit excellentissimus dominus Josephus Emmanuel Ventimiglia, princeps Pulchri montis & Quisquina dominus, eademque Italico sermone conscripta nobis transmisit sape laudatus Castiglia noster. Horum fide nituntur facta posteriora, de prioribus verò egit etiam Cascinus lib. 3 cap. 8. Hic testatur, anno 1625 Joanni de Ventimiglia, S. Stephani domino per Cardinalem archiepiscopum ex reliquiis S. Rosaliæ datas esse duas particulas, quas theca, seu dimidiata statua argentea includendas curavit, & per clericum honorificè transferendas ad oppidum S. Stephani die xxv Septembris anni 1625. Theca ibidem duplici clavi reclusa interim deposita fuit in ecclesia majore, donec edificatum esset sacellum Sanctæ proprium, in quod reliquia illa deinde fuerunt illata. Verumtamen hoc non est sacellum istud, quod ante speluncam edificatum jam dicemus.

290 Eodem anno 1625 à magistratu & populo S. Stephani edificata est parva ecclesia, ante ostium speluncae sic locata, ut pars altaris sit in ipso spelunca ostio. Hac de causa, teste Cascino ibidem pag. 373, multum accrevit concursus populi, magna cum pietate & nudis pedibus eò properantis, tum à S. Stephani oppido, tum ab aliis locis vicinis. Supplicatio etiam, quæ ad eum locum instituebatur jam ante inventionem inscriptionis die Martis in hebdomada Paschali, majori solemnitate & frequentioris populi concursu peragi tunc cepit, quia dimidiata statua, cui inclusas mox dixi Sanctæ reliquias, à supplicantiibus eò deferebatur. Hac Cascinus. Ad dunt monumenta mox dicta, festivitatem præcipuam illic celebratam fuisse die IV Septembris, Septembris Tomus II,

Brevis in speluncam observatio.

* i. e. speluncae

Reliquia S. Rosaliæ in oppido S. Stephani, ubi & sacellum ei structum,

item parva ecclesia ante ostium speluncae erecta, ad quam instituitur supplicatio annua:

quod item factum erat ante inventionem ab im memorabili tempore: deinde, nundinas quoque ibidem institutas fuisse eo tempore, eas permittentibus principibus, oppidi S. Stephani dominis: ac demum, quemdam eremitam Romanum, cui nomen erat Sanctus de Sanctis, sacelli diu fuisse custodem. Anno 1630, approbante duce Albuquerque tunc prorege Sicilia, & curante principe S. Stephani domino, tot redditus assignati fuerunt memorato sacello S. Rosaliæ ante speluncam, ut capellanus fuerit institutus, qui singulis diebus festis Missam ibi celebraret.

291 Ab hisce deinde collector illorum monumentorum transiit ad facta recentiora, quæ ex Italico Latine reddo: Anno mdcxc Franciscus Scaffo, mercator Genueusis, impulsus divina inspiratione, relicta mercatura, statuit cum tribus ejusdem nationis sociis se recipere in speluncam Quisquinensem, & vitam ducere solitariam. Hoc suum propositum declarat comiti & principi domino Caietano Ventimiglia, Quisquinæ baroni & domino, qui prope supra dictam ecclesiam aliquot cellulas curat extruendas. Anno mdcxciii frater Franciscus Scaffo cum sociis se recipit ad habitationem illam eremiticam: & collectis fidelium elemosynis, servatâque ab ipso ad hunc usum quâdam pecuniæ summâ, & præsertim majori pecuniæ vi, à prædicto principe domino Caietano Ventimiglia liberaliter data, anno mdcxcviii nova ædificata est ecclesia formâ ampliori, quali hodieque cernitur; & cellæ eremiticæ mutantur in monasterium rectè ordinatum. Eo tempore numerus eremitarum multum accrevit, aggregantibus se hominibus variæ conditionis, mercatoribus, militibus, professoribus.

292 Omnes tamen erant laici, & omnino dependebant à prædicto principe loci domino, qui regulas, secundum quas vitam instituerent, ipsis præscribendas curavit per Religiosum summæ pietatis, & directorem spirituales eisdem elegit P. Ludovicum Conti Societatis Jesu, habitantem in collegio Bivonensi, qui locus ipsorum eremo est vicinus. Hoc vivendi institutum longo tempore observârunt magna cum devotione: atque ita eremus eorum brevi tempore evasit ex celeberrimis Siciliæ sanctuariis. Comes & princeps dominus Josephus Emmanuel Ventimiglia, qui in ditiones illas successit, omnemque consanguinei inclytæ hujus ac regiæ familiæ, non solum opibus suis promoverunt fabricationem ecclesiæ & eremi, quæ in fundis ipsorum sunt constitutæ; sed ecclesiam semper magis ditârunt ornamentis sacris; omnique suppellectile necessaria. Censuræ præterea assignârunt pro quotidiano Missæ sacrificio; ac demum continuas quotidie tribuunt elemosynas ad sustentationem eremitarum, qui magno sunt numero, & perfectâ vivunt observantiâ. Ita de hisce eremitis S. Rosaliæ utcumque imitantibus habent observationes, quas nobis transmisit humanissimus ac diligentissimus Castiglia, qui & humanitatem principis Josephi Emmanuelis Ventimiglia & pietatem ejusdem erga S. Rosaliæ multum commendat. Verùm ab hoc diverticulo Panormum redeamus.

cepta ibidem anno 1693 congregatio eremitarum;

E

quæ multum deinde crevit.

F

* * * *
* * *
* *
*

AUCTORE
J. S.

§ XXVIII. Graphis antri S. Rosalix in monte Peregrino ac templi, quod antro adhæret, nuper delineata: cultus Sanctæ ibidem celeberrimus.

Graphis antri & templi S. Rosalix,

A Ccuratam satis spelunca S. Rosalix descriptionem dedi § 25, cum adjuncta Cascini figura. Verùm summa Panormitanorum erga sanctam hanc suam Patronam pietas me ad alia properare non sinit, priusquam novam loci ac templi præsertim delineationem lectorum oculis exhibeam. Quippe non litteris solum indicârunt Siculi se desiderare, ut Acta S. Rosalix multis illustrarentur figuris, sed etiam varias delineationes diligenter collegit, ac humaniter transmisit sæpè laudatus Castiglia. Ex hisce verò præcipuas elegi suis locis Commentario inserendas. Quapropter delineationem antri & templi, cui hunc titulum præfixum invenio, Graphis antri S. Rosalix in monte Ercta, ac templi, quod antro continenter adhæret, incisam hic exhibeo eadem omnino magnitudine, quâ fuit transmissa.

B 294 Annotationes verò figuram explicantes huc similiter transfero. Templi sanctæ Rosalix in Erctensi monte, post sacri corporis inventionem à Panormitano fenatu amplificati, ac magnificè ornati, unâ cum antro, cui continenter adhæret, exactam graphidem in hac figura exhibemus, atque his litteris illustramus.

A. Arcus, qui sacram cryptam ab intecta templi parte dividit.

B. Sacræ cryptæ profunditas.

C. Altare eo in loco extructum, in quo S. Rosalia animam Deo reddidit.

F. Cryptæ alterius foramen, intimum sanctæ Virginis domicilium.

L. Templi pars intecta.

M. Foramina ad colligendas aquas pluvias, quæ deinde per subterraneos meatus in cisternam se recipiunt.

C N. Pars montis in dextera templi parte.

O. Puteus ad peregrinorum commodum excavatus.

P. Arcus, qui tectam templi partem ab intecta dividit.

Q. Templi tecti navis. *Hactenus annotationes Latine scriptæ iisdem omnino verbis. Solum in hisce observari potest, litteras eodem etiam modo fuisse positas, ne quas omittas credat lector, quia ex ordine alphabetico nonnullæ desiderantur.*

C 295 Porro annotationes quoque aliquot subsequuntur, ad cultum S. Rosalix spectantes. Ex hisce, ne sim iusto prolixior, præcipuas solum huc transfero. Anno mdcxxvii delecti sunt à fenatu nobiles aliquot, ut unâ cum Societatis Jesu sacerdote omnimodo sacri antri cultui, ornamentisque invigilarent. De hoc nobilium conventu, quem Siculo sermone DEPUTATIONEM dicimus, loquitur P. Amato de Principe templo pag. 247: P. Mancusi historia di S. Rosalia tom. I pag. 306. Nostra hac tempestate prædicti nobiles septem sunt, ex quibus unus exprætor, quatuor exsenatores, unus è Societate Jesu theologus, & è mercatorum numero alter. *Videri de his ulterius possunt laudari Amatus & Mancusus, ex quorum verbis facillè colligit lector, pietatem Panormitanorum adeo non decrevisse, ut etiam incrementum ceperit: initio enim quatuor solum fuere deputati; nunc verò septem sunt; nec modicam illi habent pecunia summam ad locum ornandum.*

D 296 Sub ara antri maxima, eo ipso in loco, ubi sacræ inventæ sunt reliquiæ, pulcherrimum ex marmore D. Rosalix simulacrum collocatum est, opus Francisci Tudisco Florentini (Amato de Principe templo pag. 471) eo situ, ut morientem Virginem repræsentet. . . Huic simulacro nobilissimam ex argento vestem sacravit magnus Hierosolymitani * Ordinis magister, Gregorius Caraffa Neapolitanus, quod D. Rosalix beneficio terribile pestis incendium, Melitam anno mdcclxxvi devastantis, conquieverit. (Amato de Principe templo pag. 244.) In præsentia verò prædicti nobiles huic antro addicti vestem curant ex auro solido gemmis distinctam, cujus pretium, addito etiam pretio coronæ ex auro, ejus capiti impositæ die xx Aprilis an. mdcclxxvii; nec non Christi è cruce pendentis simulacri, & lillii, quod utrumque ex auro solido præ manibus habet, quinque aureorum millibus penditur. Sunt & alia inibi ex argento pretiosa ornamenta, quæ summam colligunt trium millium aureorum.

E 297 Ter in anno D. Rosalix festum inibi non sine pompa celebratur, die scilicet Dominica, quam in ALBIS dicimus: quo die plenariam criminum indulgentiam Romanus Pontifex anno mdcclii largitus est. (Auria Rosa celeste pag. 108, ubi bullam Innocentii X edidit.) Pridie Nonas Septembres, & octavo Kal. Augusti. Verùm tertio quoque anno singulari celebritate ac populi concursu, fenatusque Panormitani interventu, sacratissima Eucharistia ibi publicæ omnium adorationi proponitur quatuor continenter diebus. De populi verò frequentia id scitu dignum est, nullum fermè diem præterire, vel nubilum, vel pluviale, vel æstuante sole fervidissimum, quin civium aliquem vel advenarum, peregrinantium ritu eò se conferentem aspiciat. Nonnulli etiam feruntur ad antrum pedites in dies singulos accedere (distat porrò antrum quatuor milliaria ab urbe.) Morem hunc religiosè servavit viginti propè annos frater Joseph Glorioso, laicus Dominicanus ex oppido Montis majoris in Sicilia, qui, cum in Panormitano sanctæ Zitæ cœnobio æditum ageret, singulis diebus post Vesperas ad sacrum D. Rosalix antrum accedens, ad Completorii signum ex munere suo edendum nunquam non est reversus. *Hactenus Castiglia, qui & alia quædam memorat, nimie prolixitatis causâ omittenda.*

F 298 *Verùm cum relatam sit, quàm crebra delineatio vie per montem Peregrinum facta, peregrinationes fiant ad sacram S. Rosalix speluncam; cumque olim ad illam via non pateret nisi difficillima per montis prærupta, juvabit lectorem etiam docere, quo studio quibusque impensis Senatus Panormitanus via difficultates imminuerit. De monte Peregrino, olim Ercta dicto, agit Cascini Opus in Appendice seu Digressione I cap. 2. Satis erit hic præmonere, speluncam S. Rosalix sitam esse in parte montis Septemirionali, non versus Panormum, sed versus mare. Hac de causa, cum Panormus Meridiem versus sit sita, prospectum montis Meridionalem cum viis per montem complanatis delineatum accepi sub hoc titulo: Ercta montis prospectus Meridionalis ex collegio massimo Societatis Jesu, eundemque vii incidendum curavi, qualem hic exhibeo.*

pretiosa illius supellex:

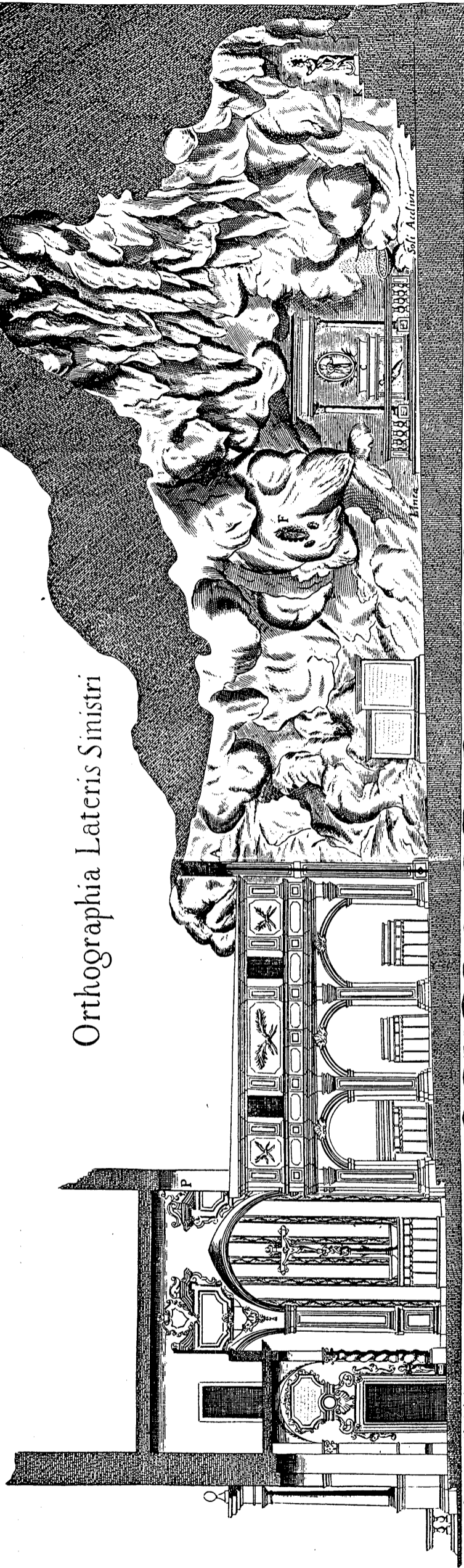
* nunc Melitensis vulgo dicitur

varia festivitates ac frequens populi concursus:

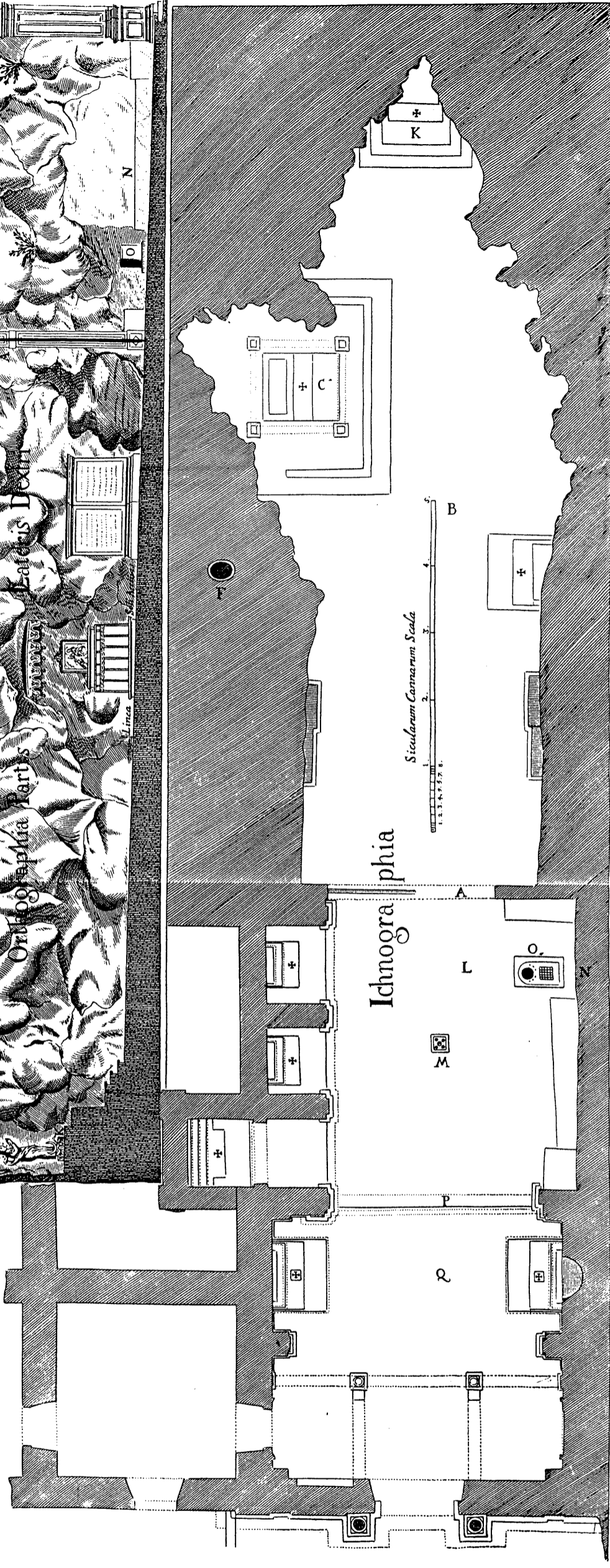
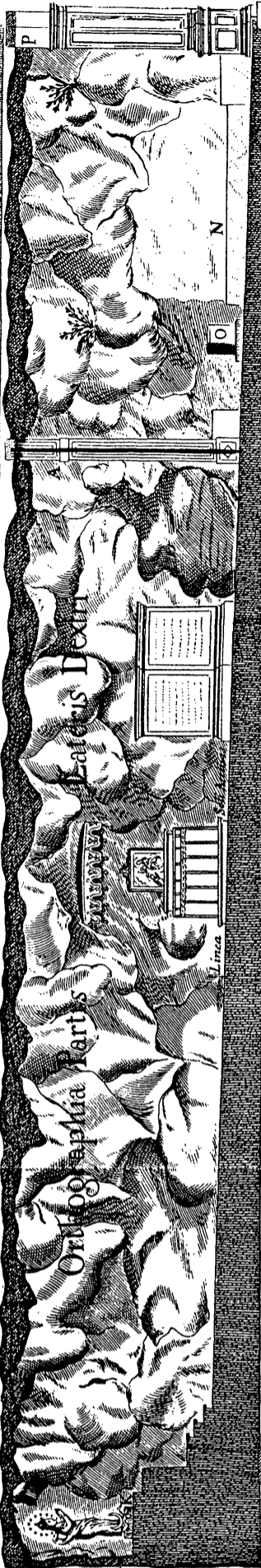
F

delineatio vie per montem Peregrinum facta,

Orthographia Lateris Sinistri

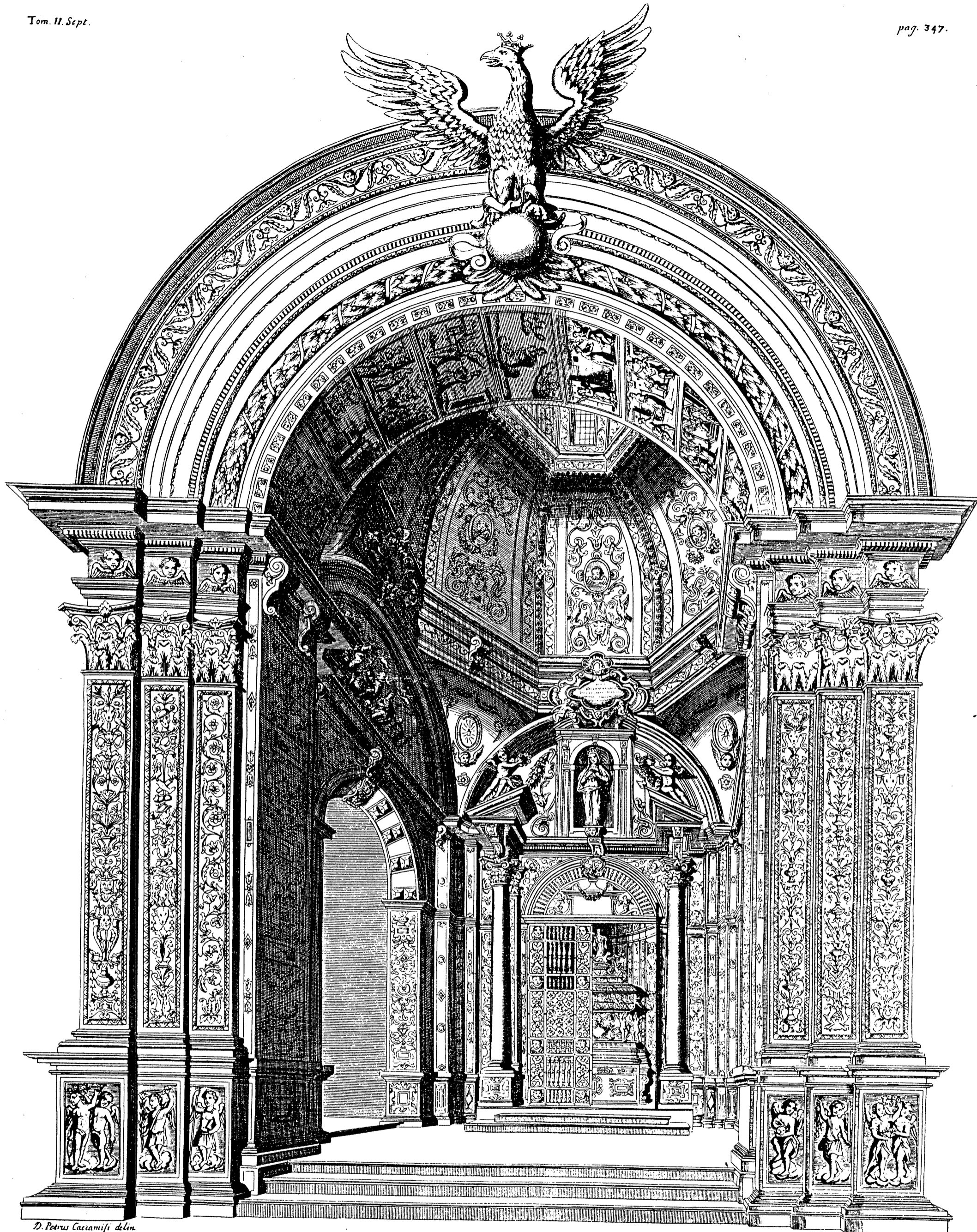

2. Parmae Atriumsi Defini.

P. B. Parmae Atriumsi Defini.

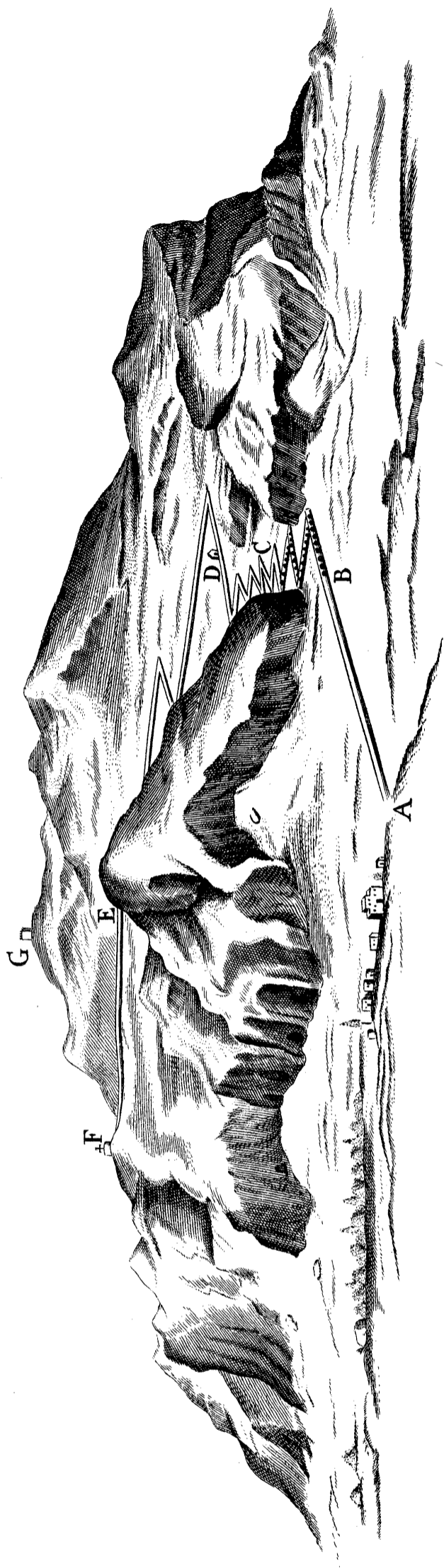
D. Petrus Caccamisi delin.

P. B. Douville sculpsit

SACELLUM MARMOREUM S. ROSALIAE IN METROPOLI PANORMITANA.

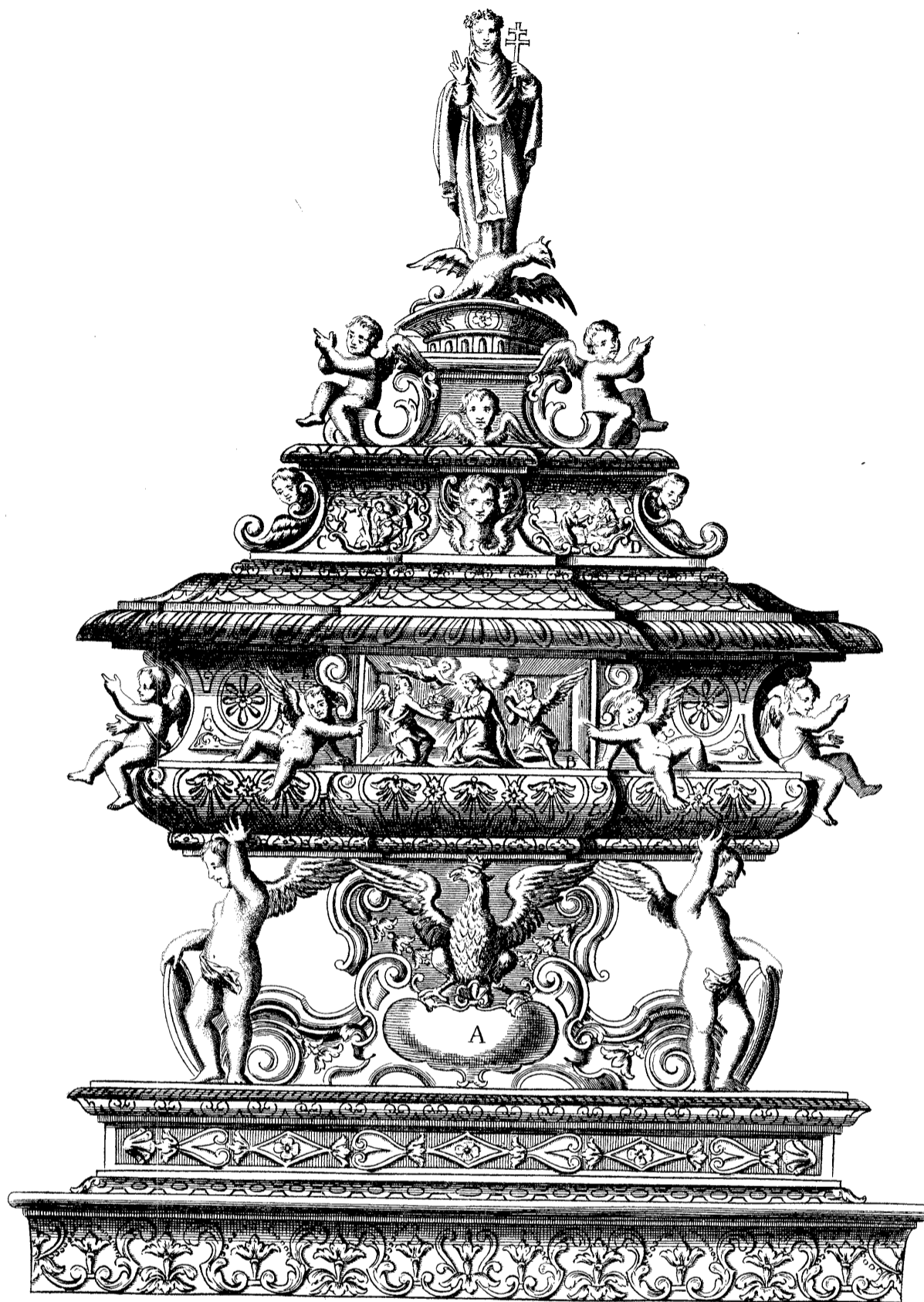

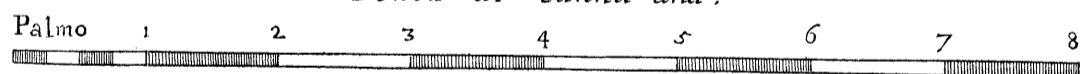

Scala di Canne Siciliane

Scala di canna una.

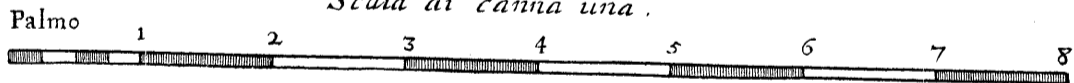

P. B. Bouffats sculp. Ant.

Scala di canna una.

P. B. Bouffats. sculpsit Ant.

A
By annota-
tiones,

299 *Hæc verò annotationes figura delineata addidit Castiglia*: Confueverunt Panormitani, etiam ante effossum D. Rosaliæ corpus, Erectam religionis causâ accedere. Nullum tamen, nisi præruptum ac præceps, dabatur in monte iter: atque etiam illa, quæ civibus frequentabatur, semita, quàmque vulgo SCALAM dicebant, (ubi S. Rosalia Vincentio Bonelli se videndam exhibuit, ut *relatum est num. 227*) ardua nimis & acclivis, ac non nisi ingenti cum difficultate prætereuntium vestigia excipiebat. Hæc ad duos milliaria protendebatur ad montis antrum, quod Aquilonem prospectat. Jam, inventis tandem Dei beneficio D. Rosaliæ reliquiis, ac sedulo recognitis, Panormitanus fenatus civium pietati consulens & commodo, æquissimam prærupta inter saxa viam, solidissimis circumductam muris, arcubusque firmissimis sustentatam instruxit: quam non pedites tantum levissimo labore, sed equites etiam, ac vecti gestatoriâ sella, vel curru equis juncto, facillimè percurrant. Viam hanc complanare cœpit fenatus proximis ab inventione sacrae corporis temporibus. Auctorem habemus P. Cascini lib. 3 cap. 1 pag. 335: qui etiam docet in perrumpenda dumtaxat ac rescindenda immanium saxorum mole, multa aureorum millia fenatum consumpsisse. Deinde in nova via struenda ab anno MDCCLXXIV, quo cœpta est, ad MDCCLXXV, quo perfectam absolutamque III Idus Maias refert Amatus de Principe templo pag. 237, aureorum propè duodecim millia idem fenatus Panormitanus impendit.

quibus explicatur figura.

300 Ut lectoribus aliquo modo consuleretur, has addidimus litteras cum adnotationibus. Adjecimus item scalam palmorum, ad quam dirigi potest, quidquid in apposita figura minùs exactè delineatum est.

A. Caput viæ, ab imis montis radicibus usque ad sacrum antrum lapidibus strata. Primus hic viæ ductus longitudinem habet ulnarum sive cannarum Sicularum CCXLV, latitudinem cannarum duarum, & palmorum sex.

B. Initium arcuum ad sustentandos quatuor viæ flexus in præruptissima montis parte. Tres primi hujus viæ arcus latitudinem habent cannarum duarum, altitudinem cannarum duarum, palmorum sex.

C. Octo alii ejusdem viæ flexus in eadem prærupta montis parte.

D. Ædes prima cum D. Rosaliæ imagine, ad fornici formam exarcuato opere, exstructa in faciliiori præcipitis viæ loco. Altera ejusdem formæ ædícula ex hac parte intuentibus non subiacet: averfis inest montis rupibus: hanc littera E præsignat.

F. Specula intecta, in qua D. Rosaliæ est simulacrum intra ædículam, cui crux superimposita est: quæ constratam viam claudit, & Meridionalem terminat prospectum.

G. Turris speculatoria in editiori montis fastigio sita, quæ Æolias usque insulas prospectat, ac cives monet. . .

Inter F & G in Boreali montis parte, post brevem viæ descensum, cannarum videlicet CLXXX, sacrum D. Rosaliæ antrum jacet.

In eo montis loco, qui Tyrreno imminet mari, surgit ampla porticus, XII arcubus & columnis XVI clausa, in cuius vertice marmoreum D. Rosaliæ insidet simulacrum, altitudinis palmorum XXIV. Hanc statuam, anno MDCCLXXIII impositam, iteratis tormenti ictibus prætereuntes naves, ne Turcarum quidem demptis, & appo-

Septembris Tomus II.

sita prece consalutant. Vide P. Amato pag. 237, AUCTORE P. Mancuso tom. 1 pag. 303, Auria Rosa celeste pag. 131. *Hæcenus diligentissimus Castiglia, cuius observationibus nihil necesse est addere.* J. S.

§ XXIX. Sacellum Sanctæ in ecclesia metropolitana stru-
ctum: in hoc servatur
arca pretiosa, in qua
ejusdem Sanctæ
corpus.

D. È sacello, quod S. Rosaliæ exstructum est in ade principe Panormitana, seu in metropolitana ecclesia, jam aliquid alia occasione dictum est § 23 num. 251. Plura de eodem narrat Cascinus lib. 3 cap. 3; & Amatus jam sæpè laudatus pag. 247 & sequentibus. Brevius verò de illo agunt Auria in Rosa celesti pag. 95, & Mancusus in Historia tom. 1 pag. 304. Tabulam, quæ exteriorem hujus sacelli & interiorem prospectum exhibet, unà cum dextero ejusdem latere, delineatam ceteris addidit Castiglia, hoc adjecto titulo: Scenographia sacelli marmorei, in Panormitano principe templo à fenatu erecti, in quo arca reliquiarum D. Rosaliæ servatur. Hanc eadem formâ & extensione incisam hic represento.

Sacellum S.
Rosaliæ in
æde maxima
struatum

302 *Annotationes Castiglia subdit sequentes*: Marmoribus versicolore lapides inferendi artem invenerunt primùm Panormitani sculptores, eaque primùm usi sunt in sacelli hujus parietibus contexendis. *Franciscus Baronius in Opere de Majestate Panormitana lib. 3 cap. 1 de illo sacello sic loquitur apud Amatum pag. 250*: Sileo sacellum in æde maxima D. Rosaliæ à fundamentis excitatum, quod operis elegantia, ac pretiosorum lapidum vel pulchritudine vel dispositione, non regium modò est, sed etiam par illi alterum in Sicilia tota non agnoscitur: à quibusdam Italis equitibus accepi, eum fortè primam hujus sacelli frontem contemplarentur admirabundi, Italiam universam simili opere gloriari non posse. *Idem lib. 1 cap. 3, si locus rectè assignetur apud Amatum*: Arcus quidem totus eorum lapidum generibus convestitur, qui auri argentique pretium exæquant. Sunt, qui asserunt fenatum Panormitanum minus quidem insumpsisse (seu insumpturum fuisse,) si id ex argento struxisset. Architectura singularis, lapidum dispositio mirabilis: ita enim alter alteri cohæret, ut ex unius pulchritudine alterius pulchritudo commendetur: nonnulli sic micant ex intervallo calculi, ut structuram omnem vel animare vel illustrare mirum in modum videantur. *Hæc ille, qui si fortè cum nonnulla exaggeratione loquatur de sumptibus sacelli; dubium tamen non relinquit, quin fuerint maximi. De hisce laudatus Castiglia notat sequentia*: Sanè ex publicis fenatus Panormitani tabulis cognovimus eundem fenatum aureorum, sive scutorum Siculorum tredecim millia ad id perfolvisse anno MDCXXV: deinde anno MDCXXXIV, quo sacellum perfectum est, summam aliam scutorum trium millium quingentorum solutam esse: quæ si primæ addatur, ad scuta Sicula 16500 totius sacelli pretium pertingit.

E

sumptibus
maximis &
mirâ ele-
gantia

F

AUCTORE
J. S.
cura Panormitanorum
de illo fa-
cello,

303 *Idem deinde alia subiungit his verbis* :
Ut hujus facelli sedula habeatur cura, excellen-
tissimus senatus Panormitanus duos canonicos e-
ligit deputatos ex capitulo ejusdem templi. Nunc
eorum unus est illustrissimus dominus Alfonso
Fernandez de Medrano Panormitanus cantor
(prima dignitas post pontificalem) & iudex tri-
bunalis regie monarchie in Sicilia, qui ob egre-
gium, quo æstuat, amorem erga D. Rosaliam,
summo studio multis argenteis candelabris, va-
sis, aliisque hujusmodi ornamentis facellum mi-
rificè illustravit. Alter est canonicus Antoninus
Mongitorius Panormitanus, qui inter alia D. Ro-
saliæ vitam compendiosè edidit, & Opus scrip-
sit nondum editum, quo enarrat cultum D. Ro-
saliæ per universum orbem diffusum. *His recen-
tiori manu de Mongitorio addit* : Obiit tantus
vir maximo civium mœrore Panormi die xxix
Maii mdcxxliii. *Mox verò ita prosequitur* : Be-
nedictus XIII P. M. indulgentiam largitus est
omnibus Christi fidelibus hoc facellum visitanti-
bus, ut etiam cryptam ejusdem virginis Rosa-
liæ in monte Peregrino. Insuper ut pro qualibet
Missâ, in utroque loco à quocumque sacerdote
celebrata, à purgatorii igne liberaretur anima,
pro qua Missâ celebratur, ut (*habetur*) ex con-
cessione data Romæ xxvi Junii an. mdcxxviii.

Arca pretio-
sa eadem
oblata,

304 Pendent ante facellum nonnulli argentei
lychni, qui perpetuò ante Virginis reliquias ar-
dent : inter quos unus affabrè elaboratus, dono
missus à civitate Neapolitana anno mdcxvii, ob
liberationem à peste, eodem anno ope nostræ
Virginis (*obtentam, teste Auria in Rosa celesti
pag. 119.*) Alter oblatus ab Hierosolymitano
equitum Ordine, ob Melitam insulam anno mdc-
lxxvi à peste liberatam. Binos etiam lychnos
crystallinos egregiè fabricatos anno mdcxxii
archiepiscopus Panormitanus, Fr. D. Joseph Ga-
sch S. Rosaliæ virgini obtulit in sui erga Virgi-
nem obsequium. Alium denique argenteum in-
gentis molis ac mirifici artificii dedit Victor A-
medeus, Sabaudie dux, tunc Siciliæ rex (*post-
ea rex Sardinia, ac hodierni Sardinia regis pa-
ter.*) Libras pendet 399, aureis stetit 5000.
Frequentissimus est quotidie populi Panormitani
aliorumque concursus, ut D. Rosaliam vene-
retur.

C
varia ibi-
dem Sanctæ
festivitates.

305 Quanto autem splendore ac dignitate in
hoc principe templo celebretur anniversarius dies
festus D. Rosaliæ Idibus Juliis, refert P. Ama-
to pag. 252, & P. Mancusi tom. 1 Hist. pag.
310. In eo festo quotannis quatuor millia aureo-
rum collocantur à senatu Panormitano. *Festivi-
tas ea est inventionis reliquiarum. Addit demum
Castiglia* : Panormi ac per totum Panormitanæ
civitatis territorium dies quartus Septembris sin-
gulis annis ex præcepto colitur, jussu eminent-
issimi Cardinalis Doriæ. Inibi etiam idem fit I-
dibus Juliis ex edicto ejusdem. *Prima festivitas
celebratur ritu duplici primæ classis cum Octa-
va; altera ritu duplici secundæ classis; sed utra-
que est de præcepto, ut habet Amatus pag. 251
& 252, ubi plura videri possunt.*

Arca pre-
tiosa, in
qua Sanctæ
corpus ser-
vatur,

306 Cascinus lib. 3 cap. 2 & Amatus pag.
250 latè agunt de arca pretiosa, cui inclusa
servantur S. Rosaliæ ossa sacra. *Duas hujus ar-
ca partes accuratè delineatas cum annotationibus
suis nobis transmissit Castiglia. Priorem, quam
hic exhibeo, designat is titulus* : Facies anterior
arcæ argenteæ, in qua D. Rosaliæ reliquiæ ser-
vantur. *Titulo autem hæcæ observationes adjun-
xit diligentissimus adjutor* : Ut faciliùs, quæ in

hac arcæ facie descripta sunt, intelligantur; li-
teras addidimus, quarum hæc explicationem sub-
nectimus.

A. Inscriptionem continet, quam refert Ca-
scinus pag. 338, & Amatus pag. 251. Ea au-
tem fideliter ex ipsâ arcâ descripta sic habet :
" Philippo IV rege nostro felicissimo, D. Fran-
cisco Fernandez de la Cueva duce Albuquer-
qui prorege humanissimo, S. Rosaliæ patriæ
servatrici D. Franciscus Valguarneræ princeps,
Affori comes, prætor. Cap. D. Petrus Pala-
cio, Horatius Lomellino, D. Carolus del
Voglia Campixiano, Andreas Vespasiani Aglia-
ta, Franciscus del Colle, Simon Bonaccolti,
senatores arcam hanc quinquemestri properato
abfolutoque opere perfectam ære publico ex
voto D. D. anno mdcxxxi. In ejusdem arcæ
parte postica hæc alia leguntur : " Urbanus VIII.
P. O. M., Panormitanæ pietatis, felicitatis am-
plificator, S. Rosaliæ virginis solemnes, quæ na-
ta quæque inventa in terris, dies Ecclesiæ fastis
adscripta, A. D. mdcxxix, Pont. vi. Joannet-
tinus Doria S. R. E. C. Archiep. Panorm. cor-
pus divinitus repertum, probatum, colendum
exposuit, anno jubilæi mdcxxv. Sen. Pan. ar-
gento inclusit mdcxxxi. D. Franc. Valguarneræ
princeps Prætor. Cap. D. Petrus Palacio, Hora-
tius Lomellino, D. Carolus del Voglia Campi-
xiano, Andreas Vespasiani Agliata, Franciscus
del Colle, Simon Bonaccolti PP. CC.

307. B. Orationem S. Rosaliæ exprimit. Ibi
ea inscripta sunt, quæ refert Cascinus pag. 336.
Verba sunt :

Preces Deo rosarum instar in calathis mittit :
Angelorum obsequia, & munera florum refert.

C. Contemplationem ejusdem Virginis cæla-
tura exprimit in arcæ operculo. *Verba apud Ca-
scinum assignata hæc sunt* :

In Erctensi toramine abdita liberiùs cælo frui-
tur.

D. In arcæ item operculo S. Rosalia coronam
precum sanctissimæ Dei Genitricis offert. *Verba
insculpta ex Cascino accipe* :

Coronam laudum Deiparæ profert,
Solennem posteris orandi ritum.

Hujus arcæ argentum (auctor est P. Cascini &
P. Amato locis citatis) est pondo librarum 1750.
Verum canonicus Antoninus Mongitore in libro
Ms. de Templis Panormitanis pag. 311, post-
quam solertissimè consulisset publicum accepti
& expensi codicem, comperisse se testatur, hu-
jusmodi argentum libras circitèr 1300 complere.
Ex eodem Antonini Mongitore libro Ms. cognovi-
mus, prædictæ arcæ artificium & argentum
18460 aureis stetit; nec multùm distare videntur
à P. Joannis Amato sententiâ, qui totius ar-
cæ materiam & opus ipsum ad aureorum 20000
summam pertinere contestatur. Sed publicæ fe-
natûs tabulæ novissimè consultæ summam scuto-
rum Siculorum 21000 ostendunt.

308 Amatus de Principe templo pag. 106
& 107 docet, quo apparatu singulis annis Pa-
normi in ecclesia metropolitana exponantur san-
ctorum patronorum arca reliquiaria, & quibus
diebus ter quotannis S. Rosaliæ arca exponatur
in medio templo pridie festivitatis, videlicet x
Januarii ob terræ motus, de quibus postea; xiv
Julii ob inventionem sequenti die celebrandam;
& iii Septembris, quia postera die præcipua ce-
lebratur Sanctæ festivitas. Præterea quando peri-
culum aliquod pestilentie ingruit, aliis quoque
diebus subinde exponitur. *Luket referre, quid
assum*

D

E

variis obser-
vationibus
illustrata :

F

ea ter quot-
annis ex-
ponitur,
subinde
publi-
cessi.

A *actum sit unperrimè, dum anno 1743 gravissima pestis Messanam afflixit: nam cum non dubitarem, quin Siculi in tam manifesto periculo opem S. Rosaliæ implorassent, rogavi, ut mihi perscriberetur, si quid factum esset notatu dignum. Plura collegit humanissimus Castiglia, suo loco observanda; at unum huc maxime spectat, quod, servatis verbis ipsius, huc transfero.*

probat factum anno 1743 ob pestem

309 Ut Panormi, inquit, cognitum est de navi, quæ ad Mamertinum portum elapso anno MDCCXLIII appulerat, & contagionem cum mercibus ex Missolongio vehebat; expeditæ sunt confestim ad illius urbis senatum litteræ ab excellentissimo prorege Bartholomæo Corsini, & excellentissimo Panormitano senatu, in quibus necessariæ accensebantur cautiones de navi longius à littore comburenda; utque sedulo curaret, ne quid intra urbem inferretur, quod luem civibus afflaret. Interea verò publico Panormitanorum cultui proposuit idem Exc. senatus D. Rosaliæ reliquias novem continenter diebus v Kal. Junias.

Messana favientem

B 310 Ubi verò certum allatum est nuntium de peste inter Messanenses cives grassante, rursus civium obsequiis & precibus exhibita est S. Rosaliæ reliquiarum arca Idibus Junii ad x Kal. Augusti. Eodemque tempore solemnes fiebant cujuscumque civium cœtus supplicationes, in quibus omnes ferè religiosi Ordines processerunt, clerus cum ipso Panormitano archiepiscopo, qui primus prodiit canonicorum collegio stipatus. Alii etiam interfuerunt episcopi, qui Panormi versabantur, singulari omnes modestia, fune per collum dependente, ac spinis redimiti, ferreâ etiam aliqui se cædentes catenâ, plerique etiam nudo pede. Eadem ratione sodalitates, quæ Panormi excoluntur propè innumeræ, supplicationem quoque inierunt, ut D. Rosaliæ opem tantas inter angustias pro Sicilia ac patria efflagitarent. Ita Castiglia: nec irrita fuere vota Panormitanorum, cum magnopere mirandum sit, pestem, quæ vehementer sævit Messana, non extendisse se longius per Siciliam.

alterum arcæ latus.

C 311 Hisce dictis occasione arca ob periculum pestis exposita, alterum illius latus represento in hac tabula, quæ transmissa est hoc titulo: Facies lateris finitri ejusdem arcæ. Nota addita sunt sequentes:

A. Exprimunt S. Rosaliæ in eremum secessum. Inscriptionem habes apud Cascinum pag. 336; ubi sic exprimitur:

Solitariae vitæ consilium Dei Parens ac Puellulus

Volentes, propitii, cælesti fospitant comitatu.

B. Exprimuntur in arcæ operculo S. Rosalia ab angelo è Quisquinesi specu ad Erctensem evocata. Verba inscripta sunt:

E Quisquinesi spelunca ad Erctensem ab angelis evocatur.

Notandum hic, quòd in scutis argenteis, quæ manu ferunt angeli, in quatuor arcæ angulis siti, insculptæ non fuerunt historiæ ac carmina, ad sacri corporis inventionem spectantia, quæ refert Cascinus citatus pag. 337; sed tantùm rosæ, ut hic delineatæ conspiciuntur. *Hactenus Castiglia, qui aliorum laterum faciem delineatam non misit, quòd ex datis figuris de tota arca facilius sit conjectura.*

§ XXX. Honor S. Rosaliæ habitus, cultusque ejusdem extensus à summis Pontificibus ad regnum Siciliae, & ditio- nes Romani Imperatoris ac regis Hispaniarum.

N On Panormi solùm, nec in sola Sicilia, celebris est S. Rosaliæ veneratio, sed ea brevi tempore in plerisque Europa provinciis maxime increbuit, uti latè ostendit Cascinus lib. 3 Operis sui Italici. Ibidem cap. 13 refert, quò modo Roma inchoata sit Sanctæ veneratio, & per Urbanum VIII summum Pontificem promotæ. Primò testatur, Cardinalem Doria perscripsisse ad Urbanum VIII omnia, quæ Panormi gesta erant post inventionem S. Rosaliæ reliquias; Urbanum verò non solùm ea omnia approbasse & laudasse, sed miro etiam Sanctæ amore inflammatum esse. Secundò narrat, primam S. Rosaliæ festivitatem celebratam esse Roma anno 1627, die inventi corporis, aut xv Julii, curante P. Hieronymo Petrucci Societatis Jesu; qui Panormo Romam venerat. Hic enim effecerat, ut in collegio Romano ejusdem Societatis in predicto inventionis festo oratio haberetur de laudibus S. Rosaliæ, & die Dominica sequenti pœma elegans de eadem Virgine recitaretur. Devotionem populi valde auxit sanitas subito obienta ab uno ex discipulis collegii, simulac is S. Rosaliam invocaverat: nam ille imagini ejusdem Sanctæ, quæ in ecclesia erat exposita, donum argenteum gratis appendit, eaque occasione viri quoque primarii eo cœperunt accurrere, & Sacrificia quoque curârunt celebranda. Addit hisce Cascinus, Siculos quoque in ecclesia sibi propria S. Rosaliam publico cultui exposuisse.

Quo modo Sanctæ cultus Romæ inchoatus.

B

313 Audierat summus Pontifex predictæ festivitatis celebrationem, & verbis benevolis indicabat, se odam aut hymnum velle componere ad honorem S. Rosaliæ. Cum autem eodem tempore degeret Roma Antonius de Moncada & Aragona, dux Montis alii & princeps Paterni, tunc presbyter, ac postea in Societate Jesu defunctus, cumque intelligeret Pontificem libenter audire de S. Rosalia, credidit commodam sibi dari occasionem promovendi cultum Sanctæ, cujus erat amantissimus. Quapropter denem S. Rosaliæ, quem acceperat occasione distributarum à Cardinale Doria reliquiarum, auro & margaritis ornatum Urbano VIII obtulit. Accepit sacrum pignus summus Pontifex, tantoque in pretio habuit, ut dentem illum gestaverit in pectore. Quin imò non contentus litteris Cardinalis Doria de veritate dentis fidem facientibus; testimonium ipsius quoque ducis habere voluit, teste Cascino, qui omnia hæc enarrat latius. Porro hæc Urbani VIII in S. Rosaliam pietas alteri festivitati celebrandæ occasionem præbere potuit. Certè festivitas ista in eodem collegio Romano fuit habita die vi Aprilis sequentis anni 1628, favente Pontifice: orationem enim Latinam, quam in laudem S. Rosaliæ dixit nobilis juvenis Joannes Maria Roscioli, canonicus Lateranensis, imprimi sibi que dicari voluit, curavitque ut non solèm magnifico cum apparatu declamaretur, sed presentia

favente Urbano VIII. cui Sanctæ dens offeratur.

F

AUCTORE quoque Eminentissimi nepotis sui Antonii Barberini, aliorumque Cardinalium & principum honoraretur. Exstat hac Oratio apud Cascinum in Appendice pag. 51 & seq. : compositaque est à P. Angelo Galluccio Societatis Jesu, teste Auria in Rosa caelesti pag. 15.

ab eodem nomen Rosaliae Martyrologio Romano additum, 314 Interim Cardinalis archiepiscopus ac senatus Panormitanus instabant apud Urbanum VIII, causam promovente laudato supra Petruccio, ut nomen S. Rosaliae infereretur Martyrologio Romano, quod recudebatur. Urbanus verò, quantumque in sanctam Virginem ferretur affectu, rem tamen remisit ad sacram Rituum Congregationem, ut rigoroso examine discerneretur : at impressionem Martyrologii cessare iussit, donec, allatis è Sicilia monumentis scripturisque necessariis, examen perficeretur. Absoluto tandem feliciter examine, Urbanus die xxvi Januarii anni 1630 ad senatum & populum Panormitanum ita scripsit : Scriptam in caelesti videntium libro Rosaliam Panormitanam, virginis liliis coronatam, carere diutius nolumus triumphali Martyrologii Romani testimonio. . . In salute istius urbis agnitionem esse beneficium Civis vestrae patrocinium, non mediocriter gaudemus, qui vota pontificiae charitatis ad optatos exitus duci fatemur felicitate virtutum vestrarum. E sacro corpore, quod anteaetis aetibus ignotum lux caeli planè visa est patefecisse in tempore opportuno, cupimus ad populum istum depluere imbrem, quamvis ferotinum, & pluviam voluntariam caelestium beneficiorum, quam illa segregasse credenda est patriae & hereditati suae, tam grato religiosi obsequii cultu laudes & reliquias ejus veneranti &c.

315 Ad Cardinalem Doria idem Pontifex scripsit die xvi Martii anni 1630, illius charitatem tempore pestis exhibitam mirè commendans, atque haec ad propositum nostrum litteris inferens : Quae caeleste patrocinium Panormitanae patriae magnitudine beneficiorum declaravit beatissima virgo Rosalia, digna planè erat, cujus nomen in sacris Romani Martyrologii fastis inter Catholicæ Ecclesiae plausus triumpharet. Porro, cum interim laudatus Cardinalis archiepiscopus reliquias quasdam Sanctae destinasset ad Urbanum; hic ejusdem mensis Martii die xxiii per litteras de accepto pignore sacro gratias egit his verbis : Accepimus gemmas paradisi, desiderabiliores super aurum & lapidem pretiosum, reliquias beatissimae virginis Rosaliae, selectas è caelesti Panormitanæ ecclesiae thesauro. Sacrae consolationis rore floruit statim cor pontificiae charitatis. Porro autem oramus eam Virginem cum Omnipotente regnantem, ut quae à patrio caelo pestilentiam nuper depulisse piè creditur, nunc brachio virtutis suae, facta terribilis ut castrorum acies ordinata, discordiam ex Italia proffiget. Te verò, qui munus, angelis gratissimum, hominibus salutare, ad nos misisti, paternae benevolentiae brachiis complectimur &c. Laudata littera integra habentur apud Cascinum pag. 390 & seqq.

316 Absoluta non multo post fuit impressio Martyrologii Romani cum duplici S. Rosaliae elogio. Quapropter illud Petruccius cum litteris, datis die iv Aprilis, misit ad senatum Panormitanum, uti ipse cupiebat Pontifex. Elogium autem ad diem iv Septembris, qui emortualis creditur, tale est : Panormi natalis sanctae Rosaliae virginis Panormitanæ, ex regio Caroli Magni sanguine ortæ, quae pro Christi amore patrum

principatum, aulamque profugiens, in montibus ac speluncis solitaria caelestem vitam duxit. Inventio verò corporis ad xv Julii his celebratur verbis : Panormi inventio corporis sanctae Rosaliae virginis Panormitanæ, quod Urbano octavo Pontifice maximo repertum divinitus, anno jubilæi Siciliam à peste liberavit. Non potuerunt non placere hac elogium tam Cardinali archiepiscopo quam senatui populoque Panormitano. Verumtamen, teste Cascino pag. 393, non defuerunt, qui de loco emortuali Sancta, & de liberatione Sicilia à pestilentia, nonnihil dubitationis insusurrare voluerunt apud Cardinalem Barberinum. At, cum duo illa capita solidè sint probata praeter ceteris, difficile non fuit senatui & archiepiscopo motam dubitationem dissipare per litteras ad Eminentissimum Barberinum datas. Hic verò Cardinali archiepiscopo respondit, decretum sacrae Congregationis Rituum tam maturo iudicio latum fuisse, ut nimirum animositatis ostenderet, quicumque eidem se opponeret, aut de eo minus reverenter differere sustineret. Addebat, nihil ultra requirendum esse, cum vel solum istud decretum cum approbatione Pontificis sufficeret ad obtinendum os obloquentium.

317 Panormitani igitur lati promotione cultus S. Rosaliae, gratos se prebere voluerunt is, quorum operam rem ceptam intelligebant & perfectam. Prima festivitas Roma fuerat in collegio Romano Societatis Jesu. Missa fuerunt anno 1630 S. Rosaliae reliquia ad praedictum collegium, teste Cascino pag. 393, qui ipse curam habuit eas transmittendi. Hinc eodem anno, die iv Septembris rursus ibi celebrata festivitas Sancta. Eodem etiam die festum Sancta celebratum Roma in ecclesia nationis Sicilia, ubi concessa fuerunt à Pontifice plenaria indulgentia ob dedicationem novi altaris & imaginis S. Rosaliae. Reliquias quoque ejusdem Sancta petiit per Cascinum Joannes Maria Roscioli, qui primam de ejus laudibus orationem dixerat, ut eas theca argentea inclusas in ecclesia Lateranensi collocaret, teste rursus Cascino pag. 396. Senatus verò Panormitanus imaginem S. Rosaliae pretiosissimis decoratam ornamentis transmisit ad Urbanum VIII. Hic autem litteris ad senatum, datis iii Januarii anni 1632, declaravit munus sibi gratum fuisse. Litteras haec dat Cascinus pag. 395, ex quibus nonnulla ad propositum nostrum huc transfero : Dignam, inquit, Apostolica pietate curam existimavimus, Rosaliam insigni sanctimonia clarum beatarum virginum catalogo adscribere : quod vobis totique Panormitanæ civitati jucundum accidisse letamur. Haecenus de cultu Sancta per Urbanum VIII extenso & promotum.

318 Quibus modis per Alexandrum VII dilatatus sit cultus S. Rosaliae, refert Vincentius Auria, qui eodem tempore florebat, in Rosa caelesti pag. 124 & sequentibus. Pestilentia, qua in variis Italia partibus saevierat, Roma quoque affligebatur. Qua de causa Alexander Papa anno 1656 talem S. Rosaliae imaginem curavit excudendam, ut in ea representetur tamquam patrona contra pestem : exhibebatur enim sancta Anachoretis, genibus flexis super cadavera orans pro Urbe; ex duobus verò angelis adjunctis alter Sanctam rosas coronat, alter nudum gladium vaginam recondit in signum cessantis pestilentiae. Inscriptio quoque addita erat cum oratione sequente in hunc modum : S. Rosaliae virgini Panormitanæ supplicat Christiana respublica, ut si-

varia reliquia Romae missa.

pieta ibidem Sancta jussu Alexandri VII ut patrona contra pestem :

cus

A cut anno Domini MDCCXXV patriam suam à peste liberavit, ita hoc anno MDCLVI & perpetuò ab eadem fervet Romam communem patriam & mundi caput. ORATIO. Deus, qui non mortem, sed poenitentiam desideras peccatorum, nos ad te revertentes propitius respice, atque per merita B. Rosaliæ virginis à peste defende, ut dum tibi devoti existimus, iracundiæ tuæ flagella à nobis amoveas. Per Dominum &c.

319 *Cum verò anno sequente 1657 reverendissimus dominus Antonius Gelasus, vicarius generalis sedis Panormitanae vacantis, nonnullas S. Rosaliæ reliquias ad prædictum Pontificem misisset, Alexander eidem gratias agendas curavit per illustrissimum dominum Natalem Rondonium, qui Pontifici erat à secretis. Epistolam totam recitat Auria pag. 125. Ex ea huc transfero sequentia: Reliquiæ S. Rosaliæ, quas ad Sanctissimum Dominum nostrum misisti, non leve ipsi gaudium attulerunt, cum inelyta ista urbs**

* Panormus

B pari olim, quâ nunc Roma, quin, immò longè acerbiori pestilentia implicata, documentum præbuerit, quantum in iis ad teterrimum morbum profligandum momenti sit. Auxit egregii muneris laudes vir excellentissimus, omnique virtute cumulatus, Terrænovæ dux, qui illud unâ cum tuis litteris religiosè pièque tradidit Sanctitati suæ &c. Deinde anno 1666 insisterunt archiepiscopus ac senatus Panormitanus, ut Officium S. Rosaliæ extenderetur ad totum Sicilia regnum, atque istud obtinuerunt, ut patet ex approbatione Sacra Rituum Congregationis, data xxvii Novembris anni 1666, ac deinde confirmata ab Alexandro VII. Itaque Officium novem lectionum, ex quibus tres sunt de vita Sanctæ, & oratio particularis, anno 1667 Roma impressum ac Panormi recensum est, totique Sicilia regno præscriptum. Videri illud potest apud Auriam ad calcem Rosæ celestis.

320 Porro, sicut beneficia S. Rosaliæ se ad plerasque Europæ provincias extenderunt, ita plura paulatim regna Officio proprio ejus festivitatem celebrare desiderarunt. Anno 1689 gratiam illam petiit & obtinuit augustissimus aquæ ac piissimus imperator Leopoldus, concedente Innocentio XI, uti discimus ex decreto Sacra Rituum Congregationis, quod edidit Mancusus in Historia tom. 1 pag. 258 sub hoc titulo: Decretum S. R. C. de festo sanctæ Rosaliæ virginis Panormitanæ cum Officio & Missa in regnis & provinciis cæsareæ majestati imperatoris Leopoldi I subiectis tamquam de patrona, annuente S. P. Innocentio XI. Decretum ipsum ibidem sic legitur: Pius ac enixis precibus augustissimi imperatoris Leopoldi, per suas litteras SS. Domino nostro à R. P. D. Emerix sacre rotæ auditore oblatas, institutum fuit, ut Sanctitas sua facultatem tribuere dignaretur, ut die iv Septembris festum sanctæ Rosaliæ virginis Panormitanæ, cujus patrocinio & intercessione, ut in iisdem litteris addebatur, plura in dies ei augentur beneficia, cum Officio & Missa sub ritu duplici majori, tamquam de patrona, in regnis & provinciis cæsareæ majestati subiectis licitè & liberè quotannis recolatur & celebretur; & hujusmodi instantiâ à Sanctitate sua ad sacram Rituum Congregationem remissa, Eminentissimi Patres eidem sacre Congregationi præpositi ob singularia ejusdem cæsareæ majestatis erga Sedem apostolicam promerita, petitam gratiam concedendam esse censuerunt; & sic, ut præfertur, opportunum decretum expediri mandarunt. Die

○

xxx Julii MDCLXXXIX. A. Card. Cybo... Bernar-
dinus Cafalius S. R. C. secretarius.

321 *Pietatem Leopoldi imitatus est Carolus II Hispaniarum rex, qui anno 1693 ab Innocentio XII impetravit, ut festum & Officium S. Rosaliæ ad omnia regna diuionesque sibi subiectas extenderetur. Decretum Sacra Rituum Congregationis sic edidit Mancusus pag. 259: Relatis in S. R. C. ab eminentissimo & reverendissimo domino Cardinali Albano precibus excellentissimi ducis de Medina Cæli, serenissimi Catholici regis apud sanctam Sedem oratoris, nomine ejusdem majestatis porrectis pro extensione Officii sanctæ Rosaliæ virginis, aliàs pro regno Siciliae (&) nonnullis mundi partibus concessi, eadem sacra Congregatio censuit, esse concedendum, ut in posterum singulis annis die iv Septembris ejusdem Sanctæ festo recitari possit in omnibus regnis & dominiis præfato Hispaniarum regi subiectis sub ritu femiduplici, & juxta rubricas Breviarii Romani, firmis in reliquis remanentibus indultis sub ritu duplici jam concessis; si SS. Domino nostro placuerit. Die xv Martii MDCCXIII. Facta igitur deinde SS. Domino nostro per me secretarium relatione, Sanctitas sua annuit. Die xviii ejusdem mensis Martii, anno MDCCXIII. A. Card. Cybo... D. Inghirami S. R. C. Secretarius. Addit hinc Mancusus, Sancta Officium in quibusdam Hispania diocesis recitari ritu duplici, videlicet in Hispanensi & Toletana, quia facultatem illam illarum antistites jam antea obtinuerant, Toletanus nempe anno 1679, Hispanensis anno 1685. Diocesis quoque Mutinensis in Italia eandem gratiam concessam à Clemente XI, restatur. Eadem verisimiliter & aliis quibusdam deinde concessa.*

§ XXXI. Missa propria pro regno Siciliae impetrata, & Officium novum: preces Senatuum Panormitani apud summum Pontificem, ut Officium extendatur ad Ecclesiam universalem.

A Nno 1695 à sacra Rituum Congregatione pro toto regno Siciliae approbata est Missa propria S. Rosaliæ, eaque eodem anno Roma & Panormi impressa cum hoc decreto: Supra scriptam Missam propriam sanctæ Rosaliæ virginis ab eminentissimo & reverendissimo domino Cardinali Colloredo revisam, correctam & relatum, sacrorum Rituum Congregatio ad enixas preces excellentissimi ducis de Medina Cæli, serenissimi regis Catholici apud sanctam Sedem oratoris, nomine ejusdem majestatis porrectas, pro regno Siciliae approbavit, & in festo ejusdem Sanctæ, servatis in reliquis rubricis Missalis Romani, celebrari posse benigniter concessit. Die xviii Junii MDCCXCV. A. Card. Cybo... B. Inghiramus Sac. Rit. Congr. Secr. Concessa est hæc Missa tam pro festo inventionis die xv Julii celebrari solito, quam pro festo præcipuo, quod iv Septembris agitur; ut colligi potest ex diverso Evangelio: nam id solum mutatur. Die iv Septembris præscribitur legenda parabola de decem

Missa propria approbata pro totoque Sanctæ festo

Virgi-

AUCTOR

J. S.

& denum ab Innocentio XII ad diuiones regni Hispaniæ.

B

F

AUCTOR *Virginibus ex Matthæo cap. 25; pro die Inventionis ex Matthæo cap. 13 à v. 44: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro &c. Verùm, ut me monuit Castiglia, novissimè decretum fuit, ut posterius istud Euangelium in utraque legeretur festivitate, atque eodem tempore in prima Oratione etiam aliquid est mutatum.*

J. S. *323 Missa autem hac sic composita est, ut contemptus rerum mundanarum, vita solitaria & virginitas maximè commendentur. Introitus hic est: Regnum mundi & omnem ornatum seculi contempsi propter amorem Domini mei Jesu Christi, quem vidi, quem amavi, in quem credidi, quem dilexi. Levavi oculos meos in montes, unde venit auxilium mihi &c. Oratio hac erat prima: Deus, qui beatam Rosaliam virginem è regalibus mundi deliciis in montium solitudinem transtulisti, concede propitius, ut ejus meritis & patrocinio à seculi voluptatibus in cælestium amorem transferamur, & ab iracundiæ tuæ flagellis misericorditer liberemur. Per &c. Eadem deinde sic correctâ: Deus, qui beatam Rosaliam virginem è regalibus deliciis in montium solitudinem transtulisti; concede propitius, ut ejus meritis & intercessione, à mundi voluptatibus in cælestium amorem erigamur, & ab iracundiæ tuæ flagellis misericorditer liberemur. Per &c. Oratio hac ita impressa legitur in novo Officio, de quo jam agam: nam dicta de Missa sufficiunt ad propositum nostrum.*

B *324 Officium novum de S. Rosalia impetravit anno 1713 civitas Panormitana, idemque anno 1729 approbavit Congregatio sacrorum Rituum pro toto regno Sicilia; cui discimus ex decreto laudata Congregationis, quod post Officium, anno 1730 Panormi impressum, ita sonat: Ad supplices enixasque preces nomine senatus civitatis Panormitanæ pro extensione Officii sanctæ Rosaliæ virginis Panormitanæ ad Ecclesiam universalem SS. Domino nostro porrectas, illatque à Sanctitate sua ad Sac. Rituum Congregationem remissas, atque relatas, Sac. eadem Rituum Congregatio benignè indulget, ut singulis annis die iv Septembris in festo sanctæ Rosaliæ virginis Officium ipsius proprium, sub die xxix Augusti mdcxxiii pro civitate Panormi approbatum, ab omnibus ecclesiæ secularibus & regularibus utriusque sexus, qui ad Horas Canonicas tenentur, in toto regno Sicilia tantum recitari possit & valeat. Die decimo Decembris mdcxxix. N. Cardinalis Coscia Prop. . . N. M. Tedeschi archiep. Apomenus Sacr. Rit. Congr. Secret. Facile videbit studiosus lector, plus petiitum fuisse à senatu Panormitano, quam fuerit concessum à Congregatione sacrorum Rituum. Causam repulse tanto minus divinare possumus, quanto latius per varias Europæ provincias Sanctæ cultus legitime est propagatus, nisi fortasse Officium visum fuerit nimis singulare, quam ut videretur prescribendum toti Ecclesiæ Catholica. Sanè hymni, antiphona, aliaque ferè omnia moribus & gestis S. Rosaliæ sunt adaptata, quod rarò fit in Officiis toti Ecclesiæ prescriptis.*

Officium novum pro regno Sicilia approbatum: *325 Quidquid autem sit de causa repulse, excellentissimus senatus necdum spe excidit impetrandi aliquando, ut sancta urbis sua Patrona, toto ferè orbe celebrata, seu dicto jam Officio, seu alio minus singulari, à tota Ecclesiâ honoretur. Sanè savissima illa pestilentia, qua ante paucos annos urbem Messanensem sic devastavit, ut reliqua tamen pepercerit Sicilia, quod*

petita extensio Officii per epistolam,

D *S. Rosaliæ patrocinio attribuunt Panormitani, occasionem & stimulum ipsis admovit preces iterandi apud summum Pontificem. De hisce anno 1744 ita ad me scripsit P. Noto: Senatus Panormitanus à Benedicto XIV P. M. enixè petiit, ut Missam & Officium proprium S. Rosaliæ die iv Septembris sub ritu duplici ad universam Ecclesiam extenderet. Idem rogârunt & metropolitanæ ecclesiæ capitulum, & archiepiscopus Panormitanus, & duodecim nobilium virorum cœtus, quem vulgò regni Sicilia deputationem appellamus. Curavit etiam senatus, ut nonnulli Europæ principes à sancta Sede idem flagitarent, & quemdam è nostra Societate Romæ commorantem per litteras rogavit, ut id ipsum apud Romanam curiam Panormitani senatus nomine agere pergat. Idem nobis transmisit exemplar epistolæ Italica, qua data notatur xxx Octobris anni 1743, & cujus titulus Latine reddens hic est: Epistola excellentissimi senatus, directa ad pedes Sanctitatis suæ, ut Officium S. Rosaliæ communi faciat orbi Catholico. Lubet eam huc transferre, tum quia de dilatato S. Rosaliæ cultu breviter multa complectitur, tum ut sic vota nostra pro extensione cultus S. Rosaliæ modestè conjungamus. Quapropter Epistolam totam ex Italica Latinam facio.*

E *326 SANCTISSIME PATER. Tantis beneficiis & continuæ protectioni S. Rosaliæ virginis, civis suæ, se ingrati exhiberet Panormus, si ex parte sua non procuraret majorem ipsius exaltationem & cultus extensionem. Quòd si antiqua beneficiorum acceptorum memoria profus excidisset; recentius, quàm ut id fieri possit, est beneficium servatæ hujus metropolis, felicissimæ patriæ suæ, & reliquæ regni partis à funestissimo infortunio contagii Mellanensis, Deo volente per patrocinium sanctæ Thaumaturgæ, constructi in solo territorio prædictæ civitatis Messanæ, & in paucis proximæ Calabriae habitationibus. Non hanc solam metropolim peste liberat; sed Deus eam prodigiis manifestare dignatur in toto mundo. Thaumaturgam pro beneficiis obtentis celebrant Ancona, Mediolanum, Genua, Nicæa*, Sardinia, Cremona, Melita, Barcino, Colonia, Vienna, Antverpia, Ipra, Praga, Græcium*, Cilleia*, Cracovia, Thiergenum*, Molinæ*, California in America, & usque ad regiones Turcicas Africae & Orientis. Hac de causa meritò eandem Patronam elegerunt Italia, Hispania, Germania, Gallia, Polonia, Belgium & Lusitania, præter alias non paucas regiones & civitates, quæ eandem & affectu & obligatione impulsæ venerantur; quales sunt Venetia, Sabaudia, Bavaria, Lotharingia, Mutina, Mantua, Bononia, Hispalis, Toletum, Matritum, Duacum, Recinetum, Interamna, Luca, Florentia, Forum Livii, Neapolis, Rivellum, Trevicum, Luceranna* & Manfredonia cum aliis Europæ locis.*

327 Si autem ob prodigiosam Panormi liberationem à peste, anno mdcxxiv orta, obtentam per preces beatæ Civis, quæ effecit, ut tunc invenirentur sacre suæ reliquiæ, in visceribus terræ montis Peregrini per quinque secula latentes, dignatus est Sanctissimus Dominus Urbanus VIII non solum eandem Martyrologio Romano cum honorifico elogio inferere ad iv Septembris, diem ipsius emortualem; sed etiam ad xv Julii, diem felicis reliquiarum ejus inventionis; rationi videtur consentaneum, ut hæc ipsa metropolis à Sanctitate vestra expectet gratiam & solatium

in qua ostenditur, quàm multis locis Sancta habeatur ut patrona,

** Nizza in Provincia
* Gratz in Syria.
* Thiers
* Moulins*

* Luceranne

quibus gradibus promotus sit ejus cultus,

A Solatium cultus ejusdem Sanctæ per totum orbem Catholicum propagati, recitatione Officii proprii, & celebratione Missæ, ritu duplici, die IV Septembris, qui necdum alio Officio occupatus est in Breviario Romano. Ita semper jure merito per multos gradus processit cultus hujus gloriosissimæ Virginis Panormitanæ, gratia sit benignis concessionibus Sedis apostolicæ.

Et quam latè extensum,

328 Anno MDCLXVI ab Alexandro VII urbi Panormitanæ ejusque diœcesi concessum fuit Officium particulare de Sancta. Istud anno MDCLXXIII à Clemente X extensum fuit pro civitate Atriano: anno MDCLXXIX ab Innocentio XI pro diœcesi Toletana: deinde anno MDCLXXXIII pro toto hoc Sicilia regno; anno MDCLXXXV pro diœcesi Hispalensi: anno MDCLXXXIX ab eodem Pontifice pro toto imperio ritu duplici. Anno MDCCIII ab Innocentio XII dilatatum fuit ad omnia regna regi Hispaniarum subdita. Anno MDCCXCV pro hoc ipso regno approbata est Missa nova propria hujus Sanctæ. Anno MDCCXIII à Clemente XI concessum est Officium proprium pro hac civitate, & pro tota diœcesi Mutinensi in Longobardia, illudque deinde anno MDCCXXIX à Benedicto XIII extensum.

tandem communis fiat toti Ecclesiæ.

B 329 Patrona igitur & protectrix quasi generalis S. Rosalia quàm maximè mereri videtur alium istum gradum, ut celebretur per universalem Ecclesiam ritu duplici Officium & Missa ipsius prædicto beatæ mortis suæ die. Res porro hæc tum summam creabit lætitiâ ferventissimæ huic civitati, tum grata erit mundo universo, qui Sanctam devotè veneratur. Hic itaque senatus gratiam hanc maximè insignem à Sanctitate vestra humiliter flagitat, illamque à Paterna pietate vestra se obtenturum sperat; ac se prosternens ad sacros pedes excolendum, Pastoralem benedictionem petit &c. *Multa ex factis in hac epistola contentis jam suis locis relata sunt, alia verò quadam referentur inferius, ubi agitur de reliquiis Sanctæ ad varias provincias transmissis, & de cultu ibidem inchoato.*

C § XXXII. Occasione terræ motus nova Panormi instituta festivitas S. Rosaliæ: beneficia ejusdem Sanctæ in alio terræ motu.

Vehementes terræ concussiones in Sicilia,

A Nno 1693 nova Panormi instituta est festivitas S. Rosaliæ, eaque singulis annis celebratur die XI Januarii. Nominatur passim festum terræ motus, quia horrenda concussiones, quibus prædicto anno pars magna Sicilia afflictâ est, eidem festivitati occasionem præbuerant, quod Panormitani se à ruina servatos crederent patrocinio S. Rosaliæ. P. Dominicus Stanislaus Alberti anno 1724 libellum edidit Italicum & perbreve, in quo narrat damna terra concussionibus tunc Sicilia illata, & periculum Panormi, unâ cum institutione festivitatis memorata. Divisa est hoc tempore Sicilia tota in tres provincias precipuas, quas valles vocant; nimirum in vallem Nemorensem seu Demona, vulgo il val di Demoni, in vallem Netinam, Siculis, il val di Noto, & in vallem Mazara, iisdem il val di Mazara: in hac postrema sita est Panormus, in Septembris Tomus II.

priori est Messana, & in secunda Syracuse. Omnes hæc valles multum passa sunt terra succussionibus, qua summâ vehementiâ inchoata sunt duabus ferè horis ante mediam noctem, die Veneris IX Januarii anni 1693. Cum autem post primam succussionem alia subinde leviores sequerentur, homines ex urbibus passim se proripiebant in campos apertos, ne ruinis adificiorum cadentium opprimerentur.

AUCTOR J. S.

331 Verumtamen die Dominica XI Januarii in urbes redibant plerique, ut sacrosancto Missæ sacrificio adessent, & multi eodem tempore de peccatis confitebantur, præsertim Catania, ut advertit laudatus scriptor pag. XI, ubi id maximè erat necessarium. Quippe duabus ferè horis post Meridiem, & circiter quadraginta horis à prima succussione, tam gravi iterum succussu terrâ est mota, ut Catania ferè tota perierit. Miserrimi infortunii spectator antonius fuit P. Antonius Serrovira ex Ordine Minorum Conventualium, qui Catanam proficiscebatur, & paucis milliariibus Italicis ab ea aberat; Quando improvisò, inquit scriptor, vidit nubem caliginosam supra civitatem se extendentem, quæ noctem secum portabat funestam. Vidit eodem tempore ex ore montis Aetnæ nonnullas emitti flammâs, quæ per tractum vicinum se dilatabant. Eodem temporis momento mare sine modo intumescere cœpit & inflari; & terra cum mugitu horribilis sonitus tota tremere cernitur. Plura addit de effectu terra motus in avibus, jumentis & equis. De Catania verò asserit, urbem non amplius apparuisse P. Antonio: neque id mirum, cum testetur totam corruisse, exceptis tribus aut quatuor adificiis; & ubique muris. Alias quoque urbes similia passas scribit, ita ut sexaginta hominum millia sub ruinis perierint.

quibus Catania aliæque urbes subversæ s.

332 Quod spectat ad Panormum, tot quoque ibidem adificia corruerunt, ut instaurari non poterint triginta millibus scutorum, eodem scriptore testante: & quidem nonnulla ceciderunt in locis maximè frequentatis à populo. Quorundam etiam domus collapsæ sunt, postquam earum incolæ paulo ante exiverant, non metu succussionis, quam necdum erant experti, sed alia occasione; quod maximè notandum de agrorio aliquo, cujus domus collapsa est; postquam exiverat. Qua de causa magnopere erat mirandum, nullum hominem periisse Panormi, uti accidisse testatur laudatus scriptor, idque divina protectioni planè attribuendum. Cur autem acceptum beneficium S. Rosaliæ patrocinio adscripserint Panormitani, edisserit idem scriptor, variat allegans rationes, inter quas illa etiam est; quod in ecclesia Sancta in monte Peregrino nulla fuerit terra succussio; quemadmodum sacellani istius ecclesiæ, alique testes fide digni asseruerunt; quodque antiqua S. Rosaliæ ecclesia inter Ragusam & Claromontem illasa steterit; licet urbs utraque gravissimè fuerit afflictâ. Alias ipsius rationes non repeto, cum judicium archiepiscopi Panormitani, gubernatoris Sicilia; totiusque senatus & populi Panormitani sufficere possit ad beneficium istud S. Rosaliæ piè attribuendum, sicut illi unanimiter fecerunt.

h

f

333 Prorex ipse, dux Uzeda, ter invisit ecclesiam Sancta in monte Peregrino, ut cum populo undique accurrente gratias ageret de beneficio accepto; Archiepiscopus Ferdinandus de Bazan solemnem instituit festivitatem, in qua propriis manibus sacrosanctum Domini Corpus distribuit communicantibus; qui asseruntur fuisse

quod beneficium ab omnibus S. Rosaliæ est attributum.

AUCTORE
J. S.

numero septemdecim millia : vesperi verò hymnum Te Deum laudamus cecinit , presentibus prorege , consilio regio , senatu Panormitano , atque omnibus ferè nobilibus. Deinde verò senatus Panormitanus cogitavit de celebranda festività annua in die anniversario terra motus , seu XI Januarii. Primo anno festum istud celebratum est die XI Februarii hoc modo. Triduo antè mandatum est populo , ut signa publica latitia ederet prædicto festività die. Dein pridie festi ad vesperam archiepiscopus inchoavit hymnum , Te Deum ; qui dum canebatur à musicis , sanctissimum Sacramentum circumferebatur in agmine supplicantium per ecclesiam. Data verò benedictione & hymno finito , omnes processerunt ad sacellum S. Rosaliæ , ubi prætor nomine totius senatus & populi tale votum nuncupavit.

instituto in
gratiarum
actionem fe-
sto annuo.

B

334 Ad tuæ magnitudinis pedes , O sacra & excelsa virgo & concivis Rosalia , provoluti , nos senatus populisque Panormitanus , tuarum intercessionum efficaciam in terræ motuum ærumnis , in quibus tot civitates & oppida hujus regni corruerunt , tantisque gentium numerus periit , divinitus hanc urbem , patriam tuam , præservatam fuisse piè credimus , sentimus & profitemur. Quam ob causam , tam hujus , quam aliorum beneficiorum impulsu , in gratitudinis signum corda senatus populique Panormitani tibi addictissima iterum dicamus ; & omni undecima Januarii die , in qua terræ motus & liberatio evenerunt , in perpetuum , ad specialem nominis tui exaltationem , solemnitate quotannis celebraturos cum sacrosanctæ Eucharistiæ sumptione , spondemus , juramus ac vovemus ante sanctissimæ individuae Trinitatis tribunal , coram illibata Dei Genitrice Maria , & omnibus curiæ cælestis magnatibus , tactis Jesu Christi Domini nostri Evangelis. Hoc votum illustre est argumentum religiose pietatis Panormitanorum erga S. Rosaliam , cujus festività sequenti die , sequentibus verò annis XI Januarii , solemniter est celebrata cum expositione arce , in qua sacrum ejus corpus servatur , uti jam dictum est num. 308. Festività quoque ab archiepiscopo ad totam diocesim eodem anno fuit extensa.

Alius terræ
motus Pa-
normi anno
1726 ,

C

335 Anno 1726 , die 1 Septembris , alius terræ motus graviter afflixit civitatem Panormitanam , & non sine hominum interitu. Neque tamen in tristi illo infortunio S. Rosaliæ sibi defuisse crediderunt Panormitani , licet beneficium non soli Rosaliæ , sed etiam Virgini Immaculate & S. Josepho attribuerint. Totam istius terræ motus historiam fusè enarravit Antoninus Mongitorius , vir eruditus , & scriptis Operibus notissimus , edito libello Italico , cujus titulus Latine redditus hic est : Panormus admonita , poenitens & grata in horribili terræ motu primi Septembris anni MDCCXXVI. Duas alias ejusdem terræ motus relationes anno 1726 Panormi impressas præ manibus habeo. Verum cum illas Mongitorius viderit , uti & tertiam aliam , ac multa ab iis omissa in præfatione sua testetur , cumque hic scriptor ceteris notior sit & auctoritate præstantior ; unus hic sufficiet ad propositum nostrum , ut breviter nonnulla dicamus , cur S. Rosaliam Panormitani hic benefactricem agnoscant. Part. 1 cap. 1 exponit varia prodigia , quibus cladem quamdam Panormitanis prænuntiatam existimat. Cap. 2 ipsam terræ succussionem describit. Sequentibus capitibus narrat damna adificiis illata , quæ non pauca fuerunt ; ac deinde homines sub ruinis mortuos aut læsos : mortuos autem asseris

ducentos circiter & quinquaginta ; læsos ferè quinquaginta supra centum.

336 Part. 2 Opusculi describit varia partium in quo varientium opera , supplicationesque multiplices , experti sunt quibus divinam iracundiam placare conabantur beneficia S. Rosaliæ , Panormitani post terræ succussionem , ne novis succussionibus damna adificiorum & hominum auferentur. Varios quidem patronos invocabant varii ; plerique tamen Immaculatam Dei Genitricem , S. Josephum , & S. Rosaliam , ad cujus ecclesiam in monte Peregrino immensus erat populi concursus. Et sanè post damnum primis succussionibus illatum , teste Mongitorio , nova non accesserunt , licet concussiones quadam leviores postea fuerint secute. Porro in enarratione damnorum tria aut quatuor miscet exempla , ubi invocata S. Rosalia clientes suos divinitus servasse videtur. Ita pag. 20 puellas in domo hospitali maxima dormientes sub tecto , in quod murus , sex palmos latus , erat precipitatus , conservatas miraculo credit auctor , quod ad primum strepitum Immaculatam celi Reginam & S. Rosaliam invocassent.

337 Pag. 24 refert , quomodo Antonia , uxor D. Antonii Paternò , è ruinis domus suæ collapsæ fuerit extracta , & integrè postmodum sanata. Commendaverat illa se SS. Trinitati , S. Vincentio Ferrerio & S. Rosaliæ ; & miraculo attributum fuit , quod viva evasisset , teste Mongitorio. Pag. 25 exponit damna ecclesie S. Vincentii Ferrerii , restaurque in sacello S. Rosaliæ varia mansisse immota , quæ naturaliter labi debuerant ; idque etiam miraculo adscriptum. Pag. 41 narrat , mulierem quamdam sic inter ruinas fuisse collocatam cum duobus filiis , altero quinquenni , altero lactente , ut sibi filiisque suis fame pereundum crederet. Verum , cum magnâ fiduciâ opem sanctissima Dei Genitricis implorasset & S. Rosaliæ , ut sufficienti lacte filios nutrire posset , id revera præstitit , toto triduo abundans lacte , donec post triduum cum filiis viva ruinis est exempta. Pag. 47 D. Joannem Marafâ cum tota sua familia mortis periculo divinitus liberatum existimat , postquam invocaverant Virginem sine labe conceptam , S. Rosaliam & S. Caietanum.

338 Part. 3 cap. 1 idem auctor exponit rationes , ob quas Panormitani plurimas Sanctissimæ Dei Genitricis , S. Josepho & S. Rosaliæ gratias agere deberent , quod tota civitas Panormitana non esset penitus excisa. Primam rationem repetit à revelatione monialis cujusdam , quam fuisse asserit probatæ perfectionis , & vixisse Panormi in monasterio observantissimo. Visionem exponit hoc modo : Paucis diebus post terræ motum vidit divinam Majestatem adhuc iratam civitati Panormitanæ. Ad hanc visionem cœpit Dominum ferventer rogare , ut deponeret indignationem , & amplius tam vehementer ne castigaret civitatem piam. Tunc intellexit à Deo , quod propter enormia peccata decrevisset exterminare terræ motu omnes cujusvis ætatis & conditionis incolas ; quodque rogatus fuisset à S. Rosalia , ut meritam castigationem differret , sed quod precibus ipsius se inflexibilem exhibuisset. Deinde novis precibus rogatus fuit à Sanctissima Virgine Maria , & à sancto ejus sponso Josepho. Verum eum semper maneret inflexibilis , ab ipsis propositum fuit ut tali modo castigaret , ut omnes incolæ discerent , Deum graviter esse indignatum , seque emendare proponerent : si verò hi peccatis pertinaciter inhærent , justam vindictam executioni

aliorumque
Sanctorum ;
Equibus pa-
tronis attri-
buerint Pa-
normitani ,
F

A secutioni mandaret. Annuit huic conditioni Dominus: immisit terræ motum, qui modicum crearet damnum, paucisque mortem, omnibus terrorem inferret. Addit, Deum lacrymis poenitentium fuisse flexum: voluisse tamen, quo indignationem prorsus deponeret, ut varia instituerentur supplicationes. Illa omnia Deus communicavit prædictæ moniali; hæc superiori suo, iste verò archiepiscopo. Atque ita; ait auctor, innotuit, precibus Immaculatae Reginae, S. Josephi & S. Rosaliae retentum esse divinæ justitiæ brachium, ne plenam civitati inferret castigationem.

quid urbs non perisset penitus, & quare.

339 Non dubito, quin varia futura sint de hac visione judicia, cum homines vario modo sint affecti. Quod subdit Mongitorius; non eandem etiam ubique fidem inveniet. Aut energumeno cuidam post terræ motum sacros adhibitos fuisse exorcismos, demonemque de clade Panormitanorum gavissimum fuisse ac gloriatum, quod hac vice S. Rosalia cladem avertere non potuisset; quodque ne ruinam quidem omnimodam deprecata fuisset, nisi preces suas conjunxissent beatissima Dei Genitrix & S. Josephus. His tribus aiebat debere Panormitanos salutem suam. Historiis istis, de quibus iudicium meum non interpono, addit prodigia, quæ visa fuerant cladem annunciare. Beneficia quoque servatorum in ipso terræ motu hominum non paucorum, qui non videbantur mortem effugere potuisse modo naturali, antea narraverat, eaque hæc potuisset ad propositum suum transferre. Demum ex omnibus concludit, justum fuisse, ut Panormus se gratam exhiberet, quod penitus non esset sub ruinis sepulta. Festa varia ad honorem Immaculatae Virginis, S. Josephi, & S. Rosaliae diversis diebus pie celebrata deinde cap. 2 & seqq. exponit. Ratio autem gratias S. Rosaliae, de qua sola hic ago, plurimas agendi vel sola hæc sufficere poterat, quod statim à prima concussione fuisset ferventer & constanter à pluribus invocata; quodque constaret, prima illa damna novis deinde non fuisse aucta, uti alias in terræ concussionibus frequenter contingit.

B § XXXIII. Cultus Sanctæ, ejuſque reliquiæ & beneficia per diocesim Panormitanam.

Reliquie misse Caccamum, ubi Sancta electa est patrona:

DE cultu antiquo S. Rosaliae, qui corporis inventionem præcessit, quique viguit in variis Siciliae provinciis, satis disputatum est § 15. Officium verò ejusdem Sanctæ ad totum Siciliae regnum auctoritate summi Pontificis extensum fuisse, vidimus § 30. Hic verò breviter agendum cenſeo de cultu S. Rosaliae per varias Siciliae dioceses, qui cœpit aut promotus est post corporis inventionem, præsertim quia multis locis inchoatus est ob reliquias acceptas, & quia non pauca diversis locis obventa sunt beneficia, quæ populi pietatem auxerunt. Cascinum hic ducem habeo, reliquis S. Rosaliae scriptoribus diligentiore, eumque fideliter sequar, sed quanta possum brevitate. Lib. 3 cap. 4 diocesim Panormitanam percurrit auctor, & à Caccamo, ubi antiqua fuit S. Rosaliae ecclesia, ducit exordium. Hoc oppidum anno 1625, die VIII Aprilis, S. Rosaliae elegit patronam, & aliquid reliquia-

Septembris Tomus, II.

rum impetravit à Cardinali Doria. Hæ reliquiæ ibidem magnifico apparatu exceptæ fuere, thecæque argentea, quæ dimidiatum exhibet corpus, inclusa; ac quatuor clavibus obſerata est theca.

341 Non pauca in oppido isto narrantur S. Rosaliae beneficia, quorum primum, quod in receptione reliquiarum nullus esset laesus, licet varii in manifesto fuissent periculo, præsertim unus, qui equo delapsus, herentem pede in scandula ephippiaria, per equum ad aliquod spatium attractus fuit sine læsione. Clarius tamen & certius miraculum est, quod subdit. Filiolus Hippolyta Rossa, jam trienni major, tam erat mutus, ut ne balbutiendo quidem ullam unquam verbum protulisset. Hic cum matre sua videbat apparatus ignesque festivos, dum afferebantur prædictæ reliquiæ, manibusque lætitiæ indicabat, cum ore non posset. Mater hæc videns, cum lacrymis puerulum S. Rosaliae commendat. Paulo post bis clamantem audit. Dubitans tamen, an alterius non esset clamor iste, filium accedit & interrogat; hic verò matri rectè respondet. Rogatus postea puer, à quo gratiam illam obtinisset, liberè & constanter respondit, loquelam sibi datam esse à S. Rosalia, quamvis id à nullo audivisset.

342 Non minus est mirabile, quod subjungit. Catharina Gaita infantem utero gerebat mortuum, & triduo medicamenta sumpserat; quibus infans expelleretur, sicut demum est factum. Dum autem saluti matris à medicis prospiciebatur, infans non modo mortuus, sed etiam niger, positus erat in scamno alterius cubiculi. Accessit eò mulier quadam infantem visura, & mota commiserationis affectu, S. Rosaliae invocata his verbis: Ah! S. Rosalia, quoniam miseram istam matrem baptismo saltem consolaris? imponensquæ manum suam corpori, invocato S. Rosaliae nomine, mox spirantem vidit. Itaque baptismus ploranti fuit datus; portatusque ad ecclesiam, obiit rursus, priusquam domum referretur.

343 Josephus Ciaccio pessimè vulneratus erat à biennio, tam in corpore quàm in ore, totique erat doloribus plenus, ut cibum vix capere aut se movere posset. Hujus soror Margarita devotè admodum erat novæ patronæ S. Rosaliae. Per filiam igitur Vincentiam, undecim annorum puellam, oleum Sanctæ obtulit, eademque puella, invocata prius coram imagine S. Rosaliae ope, nonnihil olei ex lampade illius ab ecclesia domum retulit. Hoc oleo Margarita os vulneratum fratris sui unxit; eique bibendam dedit aquam, cui aliquid imposuerat de lapide sepulcri S. Rosaliae. Hisce factis, æger dormire primum, deinde manducare cepit sine dolore; & sex diebus omnino convalescit.

344 Infans decem mensium, cui nomen erat Simon Sedeli, tortis erat oculis, incurvato corpore, tamque debilis, ut nec brachia nec caput posset elevare: nec se movere poterat, sed prorsus erat inutilis; cum totum corpus esset instar pulmonis. Die III Septembris in pervigilio S. Rosaliae ante pectus hujus infantis ligaverunt gossypium, quod reliquias S. Rosaliae attigerat, cum exiguo frusto lapidis sepulcri ejusdem; & sic infantem cunis imposuerunt, mox infans manus elevavit, quæ semper fuerant immobiles, oculi etiam ad rectum statum conversi sunt, omniaque membra vigorem acceperunt. Hæc in pervigilio. In ipsa verò festivitate, quæ tunc prima vice celebrabatur miro cum apparatu & devotione magna, tres pueros herniâ laborantes sanitati restitutos testatur Cascinus; addens reliquias San-

AUCTOR J. S.

zir ibi in lapsu ille sus fuer mutus loquelâ donatus;

E puer mortuus diu donatus, donec baptizaretur;

vulnera sc-

F

pueri illas tuor sanata

AUCTOR
J. S.

Reliquia
Ciminna
portata, ubi
varia bene-
ficia obte-
na:

Et per totum octiduum venerationi fidelium man-
fisse expositas.

345 Ciminna, aliud diœcesis Panormitana
oppidum, reliquias S. Rosaliæ accepit die III Se-
ptembris anni 1625 in ipso Sanctæ pervigilio;
eaque sequenti die festo, reclusa thecâ inauratâ,
longo supplicantium agmine comitante, ad sacel-
lum novum, in ecclesia principe constructum,
suerunt delata. Festivitas quoque ad octo dies con-
tinuata est. Signa ibidem non desuisse testatur
Cascinus; quin imò omnes sanatos asserit, atque
inter illos hominem quinquagenarium, cui no-
men erat Paulinus Santoro, è gravi hernia sa-
num factum. Tres alios occasione festivi appa-
rûs periclitatos, & illesos fuisse testatur, vide-
licet Franciscum Cagnera, lapsum sub equum;
Nuncium Scimeca, gravi pondere ex alto in dor-
sum ipsius ruente; & Leonardum Paulici, qui
lapides pro sacello cadens, cum tota rupe, cui
insidebat, in aliam rupem sic precipitatus est,
ut conterendus videretur. Omnes hi occupaban-
tur ad honorem S. Rosaliæ; atque hac ipsos illa-
sos servasse creditur.

B
Mistherii
pestis ad
tempus ces-
sat, dum
Sanctæ pa-
ratur pecu-
nia,

346 Mistherium, in eadem diœcesi situm,
mense Martio anni 1625 pestilentia laborabat,
quando statuerunt incola ad S. Rosaliam recur-
rere, & ejus imaginem Panormi pingendam cu-
rare, atque ecclesiam edificare S. Rosaliæ dedi-
candam. Hunc in finem die XIII Aprilis stipem
cogere cœperunt: atque eodem die cessavit pesti-
lencia. Tam subitâ gratiâ attoniti incola, lati-
que & grati, ubi post quindecim dies imaginem
S. Rosaliæ absolutam Panormi intellexerunt, fe-
stivo cum apparatu eam per plurimos delegatos
afferendam curârunt, quando nova gratia obii-
git Antonio Corso, qui auctor fuerat imploran-
di opem S. Rosaliæ. Venerat is eques cum aliis,
ut S. Rosaliam veneraretur: verum dum parat
descendere, equus explosionum strepitum terribus,
in pedes se erigit, & super excussum equitem
collabitur, tantumque ei vulnus infligit, ut dua-
bus horis instar mortui esset, & aut mortuus cre-
deretur, aut brevi moriturus.

aliud bene-
fium dum
deferitur
Sanctæ ima-
gî,

347 Verum, lugentibus eo casu sociis, fra-
ter Leo guardianus vicini cujusdam Conventus
beatae Mariæ, recordatur se habere aliquid re-
liquiarum S. Rosaliæ, idque jacenti applicat. Il-
le verò mox respirat, sanctam Patronam suam
invocat, & resurgit. Vulnus quoque deinde sa-
natum est solo oleo S. Rosaliæ. Ubi prædictus An-
tonius Corso è lapsu recreatus erat, omnes de-
putati iter prosequuntur usque ad ecclesiam bea-
te Mariæ in monte Gebel Ros, ubi guardianus
erat mox memoratus frater Leo, atque istic ima-
ginem deponunt, ut post aliquot dies eandem
solemniter Mistherium deferrent. Dies solemnita-
ti assignatus erat primus Maii: deinde verò
rem differre voluerunt usque ad sequentem Do-
minicam, ut parandis omnibus plus esset tempo-
ris. Verum Deus aliter ordinasse videtur: nam
pestis, quæ septemdecim diebus cœsarat, rursus
se manifestavit nocte primum Maii præcedente,
infectis tribus personis. Qua de causa sine dila-
tione imago Sanctæ ad oppidum perlata est die 1
Maii, sicut primò fuerat decretum. Totum sup-
plicantium agmen, mulieres aequè ac viri, nu-
dis pedibus incedebat per montem asperum, &
sic pari pietate & apparatu imago ad ecclesiam
principem delata est, ibique relicta, donec pro-
pria ipsius ecclesia esset perfecta.

348 Festivitas per octo dies continuata est mi-
ra populi devotione; nec desiderata sunt Sanctæ

beneficia. Mulier, cui nomen Francisca Bella, D
duobus mensibus continuis sic laboraverat bra-
chio, latere & femore arido, ut se movere non
posset. Cum autem sciret S. Rosaliæ imaginem
per plateam transferri, ad januam domus suæ
per terram se attraxit; picque pro impetranda
sanitate precata est. Lapsa est primùm sensibus
desinita exiguo tempore. Deinde surrexit sana,
& sacram imaginem secuta est, mirantibus omni-
bus, qui ejus infirmitatem noverant. In alia pla-
tea Josepha Compagno obviam imagini se stitit
per januam, portans infantem suum, qui sem-
per erat inclinato capite, & clausis oculis, quod
nec caput elevare nec oculos posset aperire. Ac-
cepit ibi frustum lapidis sepulchralis S. Rosaliæ;
idque filioli sui oculis applicavit. Ille verò mox
oculos aperiens vidit, caputque elevavit, omni
malo liberatus.

349 Post hac Cascinus, cujus verba Latina ac demum,
faciam, ita prosequitur: Verum pauca hæ sunt accepta ima-
græ, pestis omnino de-
pulsæ.
E
nulli verò, quorum malum glandularum indicio
erat detectum, nempe Petrus Vita, Marius Da-
miano, & Joanna Constantina, atque hæc qui-
dem pro mortua habita, subitò sanati sunt. Qua-
propter, finitis quadraginta purgationis diebus,
& pro majori cautela aliis quindecim; in altera
supplicatione, qualis prior fuerat, circumlata est
sacra imago, cantatusque hymnus TE DEUM,
ut Sanctæ & Deo ipsi gratiæ agerentur de perfecta
liberatione. Tertia supplicatio instituta est die v
Octobris, exstructis arcubus triumphalibus, ma-
jorique solemnitate adhibita; quia imago fere-
batur primùm ad ecclesiam propriam, unaque
reliquiæ Sanctæ. Cantata ibidem est Missa, &
post Vesperas translata reliquiæ ad ecclesiam ma-
jorem: ac demum Sancta fuit electa Patrona,
comitante festivitate & plausu universalis. Hacten-
us Cascinus.

350 Pergit ille mox ad aliam ejusdem diœce-
sis civitatem, maritimam & splendidam, qua
Latinis Thermæ, Siculis Termine dicitur. Ci-
vitas hæc, ut notat, jam manifesto miraculo in-
frâ referendo beneficam S. Rosaliæ opem experta
erat, quando Cardinalem archiepiscopum Pa-
normitanum humiliter rogavit, ut aliquid sibi
communicare dignaretur ex Sanctæ reliquiis, An-
nuente Cardinali, ad recipiendas reliquias depu-
tatus est unus è magistratibus D. Michaël Ange-
lus Anuso cum rectore collegii Societatis Jesu,
P. Jacobo Domenichi; quibus die VII Junii anni
1625 reliquiæ datae sunt cum instrumento dona-
tionis authentico. Translatio hæc facta est viâ ma-
ritimâ, sacraque reliquiæ, thecâ argenteâ reclu-
sa, altari, quod in puppi navis exstructum erat,
per archidiaconum Thermensem reverenter sunt
impositæ. Magnificum duodecim navium comi-
tantium aliarumque rerum apparatus dubit
Cascinus desideranti: nam similia plerumque o-
mittenda censui, ne justo sim longior.

351 Illud unum cum ipso, qui adfuit, observo, ibique
ventum fuisse contrarium & vehementem, ita ut salia
mare intumesceret, quando redeundum erat Ther-
mas, postquam donata erant sacra reliquiæ. Ve-
rum hisce navi impositis, ventum mox muta-
tum mareque placatum testatur, ita ut, miran-
tibus omnibus, qui aderant, secundo vento feli-
citer proveherentur, & ne candela quidem, co-
ram reliquiis accensa, in puppi exstinguerentur.
Post-

A Postquam felici navigatione Thermas delata erant reliquie, imposita sunt statuae eleganti, magnificoque cum apparatu à supplicantibus circumlata, super altare principis ecclesie sunt deposita, ibique Sancta civitatis electa est patrona, continuata per triduum solemnitate; ac eidem Sancta novum sacellum in ecclesia jam dicta fabricari coeptum. Præterea anno 1629 nova ecclesia ibidem Sancta dedicata, & instituta confraternitas sub ejus nomine, ipso Cardinali Doria primam Missam istuc celebrante in festo inventionis die xv Julii.

puella ibidem sanata

352 Duo miracula valde authentica Therms consigisse testatur Cascinus. Prioris, quod præcessit, supra mentionem feci; idque ex Cascino sic contraho. Filiola Josephi & Elisabetha Aidone, diebus tantum quadraginta nata, graviter egrotare coepit febribus, vomitu, inflatione horrenda partis capitis, frontis, ventris, pectoris, humerorum. Accedebat debilitas crurum, quæ movere nequibat; hernia, & difficultas respirandi, ita ut non modò insanabilis, sed moribunda crederetur, uti juramento confirmârunt medici. Medicamina quidem illi dederunt aliqua, sed sine ulla spe sanationis. Ubi verò miracula S. Rosaliæ innotescere coeperunt; mater infantis conata est obtinere particulam ex lapide sepulcri S. Rosaliæ. Accepit particulam aqua imposuit, idque solum medicamentum infanti adhibuit, curans interim aliquot Missæ sacrificia ad honorem Sancta celebranda, & ejusdem imaginem frequenter invisens. Bibebat puellula quotidie de prædicta aqua, atque ita octo diebus perfectè sanata est. Qua de causa mater filiam suam, quæ Paula nominata fuerat in baptismo, deinde Rosaliam vocavit ad honorem Sancta.

& S. Rosaliæ imago in incendio illæsa.

353 Alterum ita ferè exponit Cascinus. Therms degebat Sicilia prorex, ut balneis uteretur: quando in cubiculo, ubi dormiebat nobilis dominus Franciscus Zuniga, ortum est repentinum & grande incendium. Habebat ille imaginem papyraceam S. Rosaliæ muro affixam, atque ea de causa mortem evasisse creditur. Certè opportunum habuit subsidium se eripendi incendio, & periculum evasit. Postquam autem flamma erat exstincta, repperunt lectum aliamque suppellectilem combustam, totum verò cubiculum undique ambustum; donec venerunt ad imaginem, quam non combustam, sed à flammis allambentibus tantam viderunt, & aliquid solum ex limbo combustum. Multi viri nobiles id testati sunt, & miraculum crediderunt, ideoque hac imago diligenter servata, quæ hodie, inquit Cascinus, conservatur in collegio Panormitano Societatis Jesu cum scriptura de factò miraculo. Scripturam hanc mihi communicavit P. Noto, atque ex ea huc transfero pauca. Res contigit anno 1625. Franciscus Zuniga erat ephelus aulicus D. Antonii Pignatelli Tavaræ marchionis. Factum verò, eodem modo ibi relatum, sic confirmatur: Exstant hac de re conscriptæ litteræ à Benedicto de la Costa, per id tempus urbis Thermitanæ duce, ad Joannem Alarcòn proregis ocomomum, regis arcis præfectum, qui de omni hac re ad nos ipse retulit, & apud nos hanc eandem imaginem ad perpetuam miraculi memoriam servari voluit &c. Scripsit hac sub imagine, etiamnum servata, P. Joannes Scorsus Societatis Jesu. Hæc de diocesi Panormitana, à qua cum Cascino ad vicinam diocesim Montis regalis gradum facimus.

§ XXXIV. Cultus, reliquie & miracula in diocesis Montereagalensi, & Cephaleditana.

Mons regalis, Siculis Monreale, licet urbs modica, & quatuor solum milliaribus Panormo distita, archiepiscopali tamen dignitate jam à seculo xii ornata fuit. Urbs hac aequè ac vicina Panormus peste laborabat anno 1625, quando reliquias S. Rosaliæ studiosè flagitavit & obtinuit. Data hæ fuerunt à D. Vincentio Domenichi, cujus operà multum utebatur Cardinalis Doria; & prope Montem regalem exceptæ sunt ab ipso urbis archiepiscopo, Hieronymo Venero, à quo statim fidelium venerationi ibidem sunt porrectæ, electaque S. Rosalia Montis regalis patrona. Deinde reliquie magnificè pompâ, quæ item præcedentia erant peracta, in urbem delata ad ecclesiam metropolitanam; comitante longo supplicantium agmine, ibique decantatus hymnus, TE DEUM. Facta hæc sunt xx Maii anni 1625: sequenti verò die Missa solemniter decantata, ac confirmata Patrona electio. Decreta quoque solemniter supplicatio in diem tertium Pentecostes, & altera in iv Septembris. Neque, inquit Cascinus, irrita fuit devotio & fides istius urbis, quia intra dies quadraginta pestilentie malum cessavit.

Reliquie Monte regali acceptæ, & Sancta electa patrona, dein cessat pestis

355 Duas gratias particularibus personis divinius factas, quas multis testimoniis probatas ait, subjungit hoc ferè modo. Elisabetha Lais, Religiosa monasterii S. Castrensis, manum tumore non magno affectam habuerat ab annis quindecim. Verùm tumor ille triduo ante translationem reliquiarum S. Rosaliæ tantum ei creabat dolorem, ut opem divinam implorandam crederet, manumque argenteam S. Rosaliæ voverit, si dolore illo liberaretur. Nuncupato voto, ubi applicuerat aliquid de lapide sepulcrali S. Rosaliæ, dolor illico recessit, & post tres horas ipse etiam tumor evanuit. Secundum sic ferè narrat. Petrus Sgroi, duorum annorum puer, jam sexdecim mensibus hernia tam gravi laborabat, ut viscera quotidie sapius effluerent, nec statui suo restitui possent sine magno ipsius dolore. Id accidit demum tanto cum periculo, ut jam lividus esset & moribundus; quando mater opem S. Rosaliæ imploravit his verbis: Ah! S. Rosalia, sana mihi hunc filium, aut ipsum accipe: nam talem non desidero. Res mira! Mox viscera sine ope alicujus naturalem situm tam bene repeterunt, ut deinceps semper manserit sanus.

alia ibidem impetrata beneficii

356 Ex præcipuis diocesis Montereagalensis oppidis est Corleonis, Cascino Corleone, in mapis Coriglione dictum. Oppidum est mediterraneum & unius ferè diei itinere Panormo distitum, quod gravi pestilentia laborare coeperat mense Decembri anni 1624, & postmodum varia nequidquam adhibuerat remedia tam naturalia, quam divina Sanctorum opem implorando. Demum incola prædicti oppidi, exemplo Panormitanorum excitati, die xix Martii anni 1625 S. Rosaliam elegerunt patronam, eique ecclesiam erigere, ac ejusdem reliquias Panormi flagitare decreverunt. Verùm, postquam audiverunt reliquias Panormi obtentas, cum ecclesiâ

Sancta patrona electa Corleone

AUCTORE J. S. tam citò edificari non posset, sacellum interim in loco ecclesie deputato mira alacritate erexerunt, ibique imaginem Sanctæ deposuerunt. Porro dies statutus pro translatione reliquiarum erat xvi Junii, & precedenti die deputati Corleonenses Panormum discesserant, quando nocte diebus interposita jam se benignam Corleonensibus ostendere cœpit Rosalia.

B 357 Factum ex Cascino tradam compendio. De umbibat illa nocte multum afflicta Francisca Palumbo, quia maritus ipsius peste infectus erat ac delatus ad publicum insectorum valetudinarium, ipsaque domi segregata cum tribus filiabus, quas jam infectas deprehenderat. Somnum præ nimio dolore capere non potuerat, quando lumen vidit, aut certe se videre credidit, ita ut existimaret jam diem esse. Cum tamen caput fatigatum utcumque recreare vellet, & decumbere pergeret; vocem audit, seque vocari credit. Audiens verò esse S. Rosaliam, à qua vocabatur, orat pro marito & pro tribus filiabus, ac demum pro se, ut capitis dolore liberaretur. Rosalia autem omnes sanandos, ac urbem quoque malo liberandam in adventu reliquiarum suarum promittit; ipsamque Franciscam visa est ter attingere. Demum simulac visio, quæ ipsi videbatur diu durasse, evanuerat; lecto exsiliit, & cum jam dies esset, totam visionem vicinis enarrat: ad filias quoque suas accedit, ac omnes reperit sanas, sic tamen, ut in locis corporum, ubi infecta fuerant, relicta essent vestigia. Ea de causa natæ minimam, quæ sex solum mensum habebat ætatem, & Nuntia fuerat appellata, Rosaliam nominavit. Mariti etiam & totius civitatis sanitas postmodum est secuta, ut dicitur.

C 358 Jam verò prædicto die xvi Junii legatis Corleonensibus reliquie Panormi tradite sunt cum litteris fidem earum attestantibus, adjunctaque & alia particula ejusdem Sanctæ à P. Vincentio Galetti Societatis Jesu, qui eam antea acceperat. Legati è magistratu Corleonensi erant Franciscus di Plata & Oslavius Farzано: reliquias vero portabat Marcus Rizzi, vices gerens archipresbyteri Corleonensis. Caremonias tam Panormi quàm in itinere servatas, quæ magnifica erant, refert Cascinus. Beneficia verò à Corleonensibus impetrata huc breviter transfero. Quando reliquie oppido inferebantur, quinquaginta erant in valetudinario pestilentiosorum, qui adeo erant infecti, ut mortem magis quàm sanitatem exspectarent. Verumtamen cum reliquie ferrentur per loca vicina, exhortantibus Capucinis, qui illis assistebant, se transtulerunt, quo quique poterant modo, ad locum, unde trans-euntes videre poterant reliquias, ibique ad earum conspectum alta voce misericordiam implorârunt, nec frustra: nam omnes ad lectos suos redierunt pedites, & tam fortes, acsi nullum paterentur malum: omnes quoque brevi convalescerunt, & primus omnium liber egressus est maritus Francisca Palumbo, ut huic antea prædixerat S. Rosalia, in somnio aut visione supra relatæ.

cessat pestilentia: 359 Reliquie autem eo die extra civitatem depositæ sunt in ecclesia nobilis monasterii S. Mariæ Magdalene virginum, ibique per octiduum veneranter servatæ sunt à monialibus, & populi concursu honoratæ. Postea verò, quia absolutus necdum erat apparatus, qui pro solemnitate parabatur, & quia, non amplius se dilatante peste, Sanctæ favor jam percipiebatur; ad

Capucinos delatæ sunt, ut ibidem manerent, & interim colerentur à populo, donec plena salus esset obienta & civitas expurgata. Hæc mora erat prolixior, quia post sanatos agros quadraginta dies purgationi erant deputati, ita ut interim non modo instrui posset splendidus apparatus, sed nova etiam Sanctæ ecclesia perficeretur, ut insinuat Cascinus, asserens multa oblata esse Sanctæ munera in nova ecclesia. Itaque die xxx Augusti, ubi constabat de plena liberatione & purgatione totius civitatis, hymnus TE DEUM fuit decantatus, & die 2 Septembris publicata est solemnitas festivitatis pro die sequenti in Septembris, post quam & aliæ quadam festivitates magnifico apparatu celebratæ sunt, ut fassus narrat Cascinus; longè verò plura oblata sunt dona votiva pro gratis à particularibus personis obtentis, quas innumeras fuisse ait, referens è multis aliquot, quas huc transfero.

D 360 Petrus Nicolosi, viginti annorum juvenis, corpore erat tam debili & dissoluto, ut ad omnia ferè esset inutilis. Verum, quando reliquie S. Rosaliæ transibant, à suis ad januam fuit positus; invocataque ibidem Sancta, mox corporis sanitate & vigore donatus est. Andreas di Giovanni & Catharina di Nino gutturis malo liberati sunt. Helena Perricone & Margarita Patella visum, quem omnino aut ferè omnino amiserant, receperunt. Tres mulieres partus malo liberatæ sunt; nimirum Margarita Catalanotto & Vincenzia Nasello, quæ solebant semper abortum pati, & Catharina Mangiaro parvendi impotentia. Tres è gravi lapsu malo convalescerunt, videlicet soror Perla Bracco, quæ præ nimia corporis gravitate è lapsu periclitabatur; Joannes Antonius Catalanotto puer, cui brachium erat confractum; & Mattheus Rombaro, puer item sexennis ferè aut septennis, qui femur habebat ruptum. Evidentius fuit periculum Francisci lo Cascio, qui pro ecclesia S. Rosaliæ constructa saxum gerebat ponderis justo majoris, atque ea occasione sic labebatur, ut vultus ipsius esset medius inter saxum istud dilabens & aliud. Accurrentes caput ejus comminutum credebant sine ullo mali vestigio, & intellexerunt S. Rosaliam ab eo fuisse invocata. Præterea tres pueri è gravissima percussione, quæ mortem illaturam videbatur, Sanctæ patrocinio convalescerunt. Primus est Vincentius Romano septennis, tam gravi pondere percussus, ut mortui instar laberetur. Duo alii Antoninus & Dominicus Libicata, prior novennis, alter anniculus, mole istu ambo contriti, & pro mortuis habiti, invocatione & oleo S. Rosaliæ subito sani fuerunt & incolumes.

E 361 Adjungit multos, variis infirmitatibus in eadem civitate impetrata. morti vicinos fuisse sanatos votis S. Rosaliæ nuncupatis. Tales sunt Paulus Butera, Philippus Mangano, & duo infantes biennes circiter aut triennes, nimirum Josephus Bosso & Isidora Mistretta. Vincentius Montalbono à medicis pro moribundo habebatur, atque ut talem sequenti die eum relinquere volebant. Verum ille S. Rosaliæ opem imploravit, & sequenti die tamquam sanus revera à medicis fuit derelictus. Demum multi, qui in variis corporis partibus jam peste infecti erant, inter quos tredecim infantes, convalescerunt. Hæc de Corleone Cascinus, beneficia S. Rosaliæ ob multitudinem mira brevitate recensens; observans tamen in fine, Sanctam erga infantilem ætatem præcipuè se benignam præbuisse.

ubi mulier cum tribus filiabus per apparentem Sanctam sanata;

delatis ed Sanctæ reliquiis,

plurima alia beneficia

E

F

A buisse. Nunc cum eodem ad diocesim Cephaleditanam progredimur.

Reliquia Cephaledem delata: 362 Cephaledis, vulgo Cefalu, urbs est maritima, nonnihil procurrans in mare Tyrrhenum, & episcopalis sub archiepiscopo Messanenfi. Cultura jam fuerat S. Rosalia in hac diocesi ante inventionem corporis. At, corpore invento, vulgatoque Sancta patrocinio contra pestem, Cephaleditani primum sibi procurarunt terram à Sancta spelunca acceptam, tamquam amuletum contra pestilentiam. Deinde verò conati sunt Panormi aliquid reliquiarum impetrare, idque haud difficulter obtinuerunt. Ubi verò intellexerant reliquias sibi concedendas, honorificam legationem viâ marinâ miserunt Panormum, ubi die xxvi Maii anni 1625 extra urbem desideratas reliquias accepit D. Joannes Sansilippo, vicarius generalis episcopi Cephaleditani, qui easdem navim super erectum altare impositas perduxit Cephaledem. Excepta verò hic fuerunt magnò omnium gaudio multisque caremoniis, & à supplicantium agmine circumlata per urbem, ipso assistente episcopo. Deposita primum sunt in loco ad id eleganter parato in sacello sanctissimi Crucifixi, donec paratum esset proprium Sancta sacellum, quod edificabatur.

B 363 Deinde verò illata sunt sacello proprio, ibique mira populi devotione, donisque votivis honorata. Mansit hac urbs intacta à peste, idque S. Rosaliae patrocinio à civibus attributum fuisse testatur Cascinus. Hinc, inquit, populus se gratissimum & devotissimum exhibuit, non aliud nomen in ore habens quàm S. Rosaliae, invocans illam magnâ reverentiâ in omni necessitate. Sancta verò votis eorum non defuit, quamvis tot gratiarum notitia mihi hactenus communicata non sit, nisi unius sanationis subitæ à malo calculi, quæ facta est oleo lampadis. Festivitas Sancta celebrata est iv Septembris; decretumque ut id fieret singulis annis.

Reliquia item Polizzi & Sclafani 364 In diocesi Cephaleditana est Polittium oppidum non ignobile & mediterraneum, vulgo Polizzi dictum. Tres particulas reliquiarum S. Rosaliae ad eam civitatem anno 1625 portatas asserit Cascinus, dicens duas priores advenisse mense Junio: unam ex iis depositam esse in ecclesia Fratrum Minorum de Observantia; alteram in monasterio monialium S. Benedicti, quod vocatur Abbatia nova: tertiam verò particulam advenisse mense Augusto, & depositam esse in principe civitatis ecclesia. Festivitatem quoque Sancta magna populi pietate eodem anno celebrari coeptam die iv Septembris, idque ex decreto factò continuandum quotannis. Sclafanus in eadem diocesi patrocinium S. Rosaliae promereri studuit: nam anno 1625 primum elegantem Sancta imaginem sibi pingendam curarunt, & coram ea; super altare positâ, lampadem perpetuò ardere voluerunt. Mense verò Decembri reliquias impetrarunt, easque honorificè exceperunt, concurrentibus ad solemnem supplicationem etiam vicinorum locorum incolis. Plura de hisce non tradit Cascinus, quocum diocesim Mazarensem invisemus.

§ XXXV. Cultus, reliquiae, & beneficia Sanctae in diocesi Mazarenfi.

Hactenus cum Cascino perlustravimus diocesim Sicilia in ora Boreali sitas: nunc verò pergitur ad partem Australem, ubi Mazara est, urbs episcopalis sub archiepiscopo Panormitano. Non tamen ab ipsa Mazara exordiemur, sed pro tempore acceptarum ab ipsis reliquiarum varias illius diocesis civitates adibimus, ducenti sequentes Cascinam. Primum hoc ordinem est Drepanum; incolis Trapani, urbs maritima in ora Occidentali & emporium celebre. Drepanum autem, teste Cascino, ante Panormum peste laborare coepit, & primum ex omnibus Siciliae urbibus infectum est. Primum quoque hoc malo liberatum scribit patrocinio S. Alberti, antiqui urbis patroni, sed ad tempus dumtaxat, ita ut pestis deinde iterum recrudesceret. Flagitarunt igitur Drepanenses S. Rosaliae reliquias, easque consecuti sunt. Attamen ne pestilentia periculum augetetur, si multos ad eas transferendas ablegarent Panormum, curarunt reliquias Drepanum cum litteris authenticis deferendas sine solemnitate; at non ignorante populo, cuius in earum adventu ingens erat concursus Drepani. Translatio illa facta est i Maii anni 1625: ac deinde festivitas translationis summa solemnitate est celebrata die Dominica xi ejusdem mensis, reliquiaeque per octiduum venerationi fidelium exposita in ecclesia S. Rocchi, ibique donis votivis miraque populi devotione honorata.

366 Porro beneficam fuisse S. Rosaliae, evidentiaque fuisse ipsius beneficia, testatur Cascinus. Nam primò asserit, nullam domum à tempore acceptarum reliquiarum recenti pestilentia fuisse infectam: secundò, nullam personam in domibus infectis pestilentiam ab eo tempore contraxisse, unâ forsan exceptâ, inquit. Tertio gratiam integrae domui in transitu reliquiarum praestitam hoc fere enarrat modo. Alexander Specchi, Romanus patriâ, habitabat Drepani; & in domo ejus jam quinque personae pestilentia occubuerant. Duæ aliae eodem laborabant malo, & filiola ipsius mortis erat vicina. Ipse autem & uxor ipsius, se malè etiam habentes, cum reliquis domesticis ad aspectum reliquiarum se humi prosternunt, & misericordiam implorant. Mox domus illa conspersa fuit aquâ sacrâ à presbytero, & reliquiae per viam suam procedentes, illam yerè reliquerunt expurgatam: nam sanata est filiola, alique aegroti: nec ullum deinde ibi fuit malum, sicut nec in civitate, jam omnino purgatâ solo reliquiarum circuitu. Qua de causa, cessantibus morbis, adhibitisque cautelis solitis quadraginta dierum, in gratiarum actionem decantatus est hymnus TE DEUM die xxvi Julii; & praedictus Alexander Specchi elegantem lampadem ex argento donum misit S. Rosaliae. Ab aliis quoque ecclesiis Drepanensibus acceptas deinde esse nonnullas S. Rosaliae reliquias, adjungit auctor.

367 Inter Drepanum & Mazaram sita est Marsala, civitas item maritima, ubi haberi reliquias S. Rosaliae in ecclesia Societatis Jesu; S. Stephano dicata testatur Cascinus; tale refertur beneficium. Frater Gabriel Panormitanus ex Ordine S. Francisci de Paula, ruptam habebat

AUCTOR **I. S.** *venam pulmonis, eaque de causa per octo dies continuos tantam vomebat sanguinis copiam, ut non amplius ageretur de humanis remediis, sed de extrema Unctione. Verum unum è Patribus Societatis rogavit, ut reliquias S. Rosalix ad solamen suum afferret. Ille verò prædictas reliquias aqua imposuit, eamque egroto bibendam dedit. Mox desit sanguinis vomitus; & sanatus est aeger, fatentibus medicis opus esse naturâ superioris. Die vi Octobris anni 1626 Marsalam appulit navis Melitensis, quæ horribili tempestate fuerat iactata. Nauta alique deinde narrarunt Josephum Giunta, patriâ Messanensem, & unum è duobus Fratribus Societatis Jesu, qui in navi fuerant, habuisse quidpiam reliquiarum S. Rosalix, idque, cum tempestas faveret sine intermissione, mari immisisse: & confestim mare ita fuisse placidum, ut ad terram pertingere possent.*

reliquia ad montem S. Juliani alata. **B** *368 Eryx, oppidum Drepano vicinum, alias Mons S. Juliani dictum, per annum integrum à peste in Sicilia regnante fuerat immune, quando mense Junio anni 1625 etiam suis infectum, non credentibus tamen incolis malum esse pestilentia, quo multi occumbebant. Ad hoc oppidum viâ marinâ portata sunt reliquias S. Rosalix pro ecclesia Fratrum Prædicatorum, receptaque sunt pia supplicatione, non magno tamen cum apparatu, & in memorata ecclesia deposita. Mox eodem die accurrere cœperunt, qui malo infecti erant & eatenus latuerant, tamque manifesta præ se ferebant pestis indicia, ut de malo non amplius dubitaretur, & domus suspecta declararentur sexaginta, & paucis diebus usque ad trecentas; ac trecenti intra dies viginti morerentur. Detecto sic malo, cum postea & alia reliquia adferrentur pro ecclesia monasterii Salvatoris, & alia pro ecclesia S. Petri, in qua sacellum Sancta dedicatum est, longè majori affectu fuerunt excepta. Aliam insuper particulam eò delatam insinuat, at non indicat, ubi fuerit deposita. Quod verò spectat ad depulsionem pestilentia, multas gratias particularibus præstatis affirmat ante gratiam unversalem.*

ubi multi prius sanati, ac dein de totum oppidum peste liberatum. **C** *369 Panda di Pomo sanata est, bibita aqua, cui imposita fuerant reliquia. Pulvis lapidis sepulchralis saluti fuit filio Antonii Selvaggio. Alii utrumque adhibuerunt, uti tres sorores & frater unus Antonia Voltagio, quæ etiam vota pro ipsi S. Rosalix nuncupavit: hujus mater ac soror una jam ante peste erant mortua. Initio mensis Julii duo sacerdotes sanati sunt. Horum primus gravissimâ laborans peste vovit thecam argenteam, cui reliquia Sancta imponderentur. Alter Leonardus Theodoro, cum duobus domesticis infectus, reliquias Sancta è monasterio S. Petri supra limex domus sue ponendas curavit; & desideratam sanitatem cum suis obtinuit. Catharina & Vincentia Voltagio, mater & filia, peste erant infecta, sed filia gravius, oculis clausis laborans. Cum hac se mente commendaret S. Rosalix, & aliquid ei munusculi offerre vellet, nihil occurrebat nisi annulus digiti. Hunc vicino suo tradidit offerendum, eumque rogavit, ut aquam cui imposita fuerant reliquia, afferret. Alatam bibit cum matre, & ambe sanatae sunt: reliqui verò domestici à malo fuere intacti. Circa finem ejusdem mensis Angela Lombardo, laborans peste cum tribus filiis, sola invocatione, & voto Sancta nuncupato, cum iisdem subito sanata est. Antonia Pirrone, in cujus brachiis Antonius maritus, professione medicus, peste erat*

D *mortuus, cum ipsa eodem malo laboraret, ferventer invocavit S. Rosaliam, eamque visa est noctu videre in somno; mane verò se sanam reperit. Rosalia Piraino peste laborans & gravida, cum ad partus labores pervenisset sine obstetrice, opem imploravit S. Rosalix, prolemque feliciter enixa est; atque hæc & illa vixerunt à peste libera. Concludit Cascinus dicendo, se multa alia referre posse beneficia eidem oppido concessa, sed ea ob similitudinem omittere tanto libentius, quanto certius ex omnium confessione constat, totum demum oppidum peste fuisse liberatum.*

370 Ipsa civitas episcopalis Mazara, à qua una è tribus Sicilia partibus Vallis Mazaræ nominatur, S. Rosaliam elegit patronam, & ejusdem reliquias impetravit Panormi, ut Sancta festivitas quotannis celebraretur ritu solemniori. Non refert Cascinus, quo anno facta sit ista translatio; sed testatur reliquias fuisse obtentas per Marcum la Cava Mazarensem episcopum, qui, teste Pirro tom. 2 pag. 528, defunctus est anno 1626, die iv Augusti, ita ut translatio certò facta non sit post illud tempus. Solemnitas autem translationis fuit splendidissimo apparatu, & præstanti Mazarensem pietate, maximè insignis, ut fusi narravit Cascinus, qui videri poterit: nam mihi ad alia diocesis oppida progrediendum est.

371 Non longè Mazara distat Castellum Veteranum, Siculis Castell Vetrano, quod pestilentia calamitates expertum est integro anno, ac simul cum Drepano & Panormo correptum fuit prædicto malo, teste Cascino. Hoc oppidum, audita inventione corporis S. Rosalix, ejusque potenti contra pestem patrocinio, primùm ipsius imaginem curavit pingendam, eamque cum imagine S. Rocchi & Virginis Immaculata in eodem altari hunc in finem erecto collocavit. Deinde reliquias S. Rosalix diligenter petivit, & obtinuit particulas duas cruris & brachii, quibus & tertia accessit, per Fr. Hippolytum Panormitanum, Ordinis Minimorum, studiosè obtenta. Hæc reliquia extra urbem Panormitanam tradita sunt delegatis oppidi prædicti bene multis die xlii Junii anni 1625, portataque honorificè versus Castellum Veteranum, ubi maxima solemnitate sunt excepta die Dominico xxii Junii, delataque primùm ad ecclesiam S. Francisci de Paula, ubi una ex tribus particulis est deposita; ubi etiam deinde sacellum Sancta fuit exstructum. Alia verò particula ad principem ecclesiam sunt translata, ibique reverenter deposita.

372 Eodem die sacra reliquia transferunt ante domum de pestilentia suspectam, ubi omnes in genua provoluti misericordiam Sancta implorabant. Porro testatur Cascinus, medicorumque duorum testimonio suum confirmat, non modò huic domui suspectæ, sed publico etiam infectorum valetudinario tantam gratiam præstitam, ut omnes infirmi convaluerint, ac intra mensem unum & medium nullos supervisse infirmos in locis prædictis. Unus è medicis erat Vincentius di Maggio, qui, inquit, clarè testatur liberationem valetudinarii infectorum & domus suspectæ, seque ipsum sensisse se malo fuisse correptum, atque aquâ S. Rosalix subito fuisse sanatum. Alter erat Franciscus Mirabella, qui testimonium scripto dedit, sed prolixius, ideoque compendio referendum. Testatur primò, morbum crudelissimum, qui per annum duraverat, subito benigniorem factum ad invocationem S. Rosalix, ab eaque expulsam. Secundò asserit, se certam illius rei habere notitiam, cum ultra cen-

Reliquia portata Mazaram, ubi Sancta est patrona;

E

item Castellum Veteranum translata;

F

ubi pestis exstincta.

A tum egrotos vifitasset, quos ex iudiciis iudicabat morituros: at sanos vidisse, invocata S. Rosalia, neque id contigisse secundum naturam ordinem. Tertio de propria domo sua testatur, mortuum iam ibi fuisse famulum unum, elanguisse uxorem suam & nutricem filii, qui defectu lactis tantum non moriebatur: sed omnes subito convalescuisse tactu lapidis sepulchralis S. Rosaliae. Quarto affirmabat, sibi constare, à multis celatas esse gratias obtentas, ne cogerentur fateri se antea malum suum occultasse.

multa à particularibus

373 Præter hoc universale beneficium, particularia non pauca narrat Cascinus, eaque huc breviter transferam. Antonella Palagonia peste laborare cepit pridie illationis reliquiarum: sequenti die suprema Sacramenta suscepit, & deinde nonnihil aquæ sacratæ cum lapide sepulchrali S. Rosaliae eidem est datum. Tertia die, cum transferenda erat ad valetudinarium infectorum, inventa est quasi mortua, & pro mortua extra domum humi deposita, ut ante sepulturam ipsius testis infectus domo efferretur. Redierunt deinde ad defunctam, ut credebant; sed non modo vivam invenerunt, sed etiam sine peste, & omnino sanam. Attonitis tam subita mutatione, & causam sciscitantibus ipsa respondit, se eo momento sensit quasi personam aliquam sibi appropinquantem, quæ, tacto capite, sibi dixerat: Surge, Antonella: gratiam impetrasti. Res hac sane mirabilis. At non minus mirandum, quod sequitur. Ipso die ingressus reliquiarum Josephus Alexandri, redux à supplicatione uxorem suam invenit stentem, quia defuncta erat paulo ante filiola ipsorum, non nisi sex menses nata. Rosalia in baptismo fuerat nominata, ideoque mors illa parentibus S. Rosaliae amantibus durior accidebat. Jam frigida erat infans, & fasciis suis exuta. Cum tamen recordaretur genitor, exiguam sibi esse reliquiarum S. Rosaliae particulam; illam quæsit, eaque frontem infantis & guttur tangit crucem formando; cum vox, calor & motus revertitur. Sanatam quoque fuisse infantem non enuntiat Cascinus, sed clarè insinuat; asserit enim, annulum aureum à matre infantis S. Rosaliae missum fuisse in gratiarum actionem.

obtentâ beneficium.

C 374 Demones eodem die in energumenis tenuisse Sanctæ reliquias, testatur Cascinus: ac Franciscam Accardo, quæ tribus annis fuerat obsessa, deinde cruciatu illo liberatam in ecclesia S. Francisci de Paula. Ipso etiam ingressus die melius habere cepit Philippa Catalano, quæ per annum à demone vexata fuerat; & sequenti die prorsus liberata est. Gabriel Bassi diu laboraverat febrî quartana; uxor verò ipsius Joanna jam biennio chiragrâ erat vexata. Hac cum gravida esset, vovit, se nomen Rosaliae daturam, si puella nasceretur: atque hoc voto ambo eodem illo die sunt sanati. Aliquot mensibus citius, nimirum mense Februario, idem planè votum nuncupavit Angela Pisciotta, peste cum marito suo infecta: atque ambo intra eundem mensem convalescerunt. Die xv Martii à pestilentia sanati sunt Franciscus & Maria Casallari, frater & soror, post votum ab ipsorum patre nuncupatum. Hisce beneficium alterius generis subdit Cascinus, nimirum Raphaëla Dionigi, virgini tertiariae Ordinis S. Dominici, quæ in publico infectorum valetudinario decumbebat, sed præ nimia verecundia medicam manuum nolebat pati, nec cilicium deponebat, quo erat induta, mandatum esse ab apparente S. Rosalia, ut medicis obediret; mortuamque eidem à Sancta predictam. Hactenus de gestis Castellî Veterani, ubi reliquias Sanctæ etiam haberi apud RR. PP. Prædicatores, adjungit in fine Cascinus.

temque eidem à Sancta predictam. Hactenus de gestis Castellî Veterani, ubi reliquias Sanctæ etiam haberi apud RR. PP. Prædicatores, adjungit in fine Cascinus.

361
AUCTORE
J. S.

375 Salem aut Salemis, Siculis Salemi, oppidum ejusdem diocesis mediterraneum, habet sacellum S. Rosaliae dicatum in ecclesia S. Mariae de Jesu, Sanctamque eandem elegit Patronam, ac solemnî ritu festivitatem quotannis celebrat. Reliquia quoque in eadem ecclesia servantur: alia verò ibidem habentur in ecclesia Societatis Jesu, S. Ignatio sacra. Hisce Cascinus subdit beneficium, quod cuïdam ex oppido Carinenfî in eadem diocesi præstitum fuit. Josephus Lazara gravi vulnere laborabat in gutture; malumque credebatur inmedicabile. Venit is Panormum, maloque suo adhibuit oleum è lampade S. Rosaliae, atque aliquid illius olei secum tulit in lagenula. Verùm medici varia quoque ipsi remedia dederunt, & secum item tulit lagenulam ab iis præparatam. Cum autem domui propinquus esset, in descensu cecidit, rupitque cadendo lagenulam medicam. Credidit igitur nolle S. Rosalia, ut oleo suo alia adjungerentur medicamina, præsertim quia mox se sensit sine dolore, ita ut manducare posset & bibere. Ita solo illo oleo sanatus est.

Reliquia Salemi · sanatio oleo S. Rosaliae ob-
tentâ :

376 Alcamus in eadem diocesi S. Rosaliae sensit patrocinium. Hoc oppidum, uti aequali fere distantia inter Panormum & Drepanum est medium, ita utriusque urbis pestilentiam communem habuit, & ad eandem confugit Patronam. Hujus reliquias per delegatos Panormi obtinuit die iv Junii anni 1625, easque magnifico apparatu suscepit, ac deposuit in ecclesia Fratrum Minorum de Observantia. Mox ibi coram reliquiis cæpta sunt preces quadraginta horarum, nec sine fructu: nam statim diminui cepit pestilentia, atque uno mense prorsus extincta est. Hac de causa tunc iterata est solemnî supplicatio, cantatusque hymnus TE DEUM in gratiarum actionem. Postea verò in predicta Minorum ecclesia extructum est sacellum S. Rosaliae sacrum, variaque in eodem oppido erecta altaria cum imagine ejusdem Sanctæ.

E

Alcami re-
sensit patrocinium. Hoc oppidum, uti aequali fere distantia inter Panormum & Drepanum est medium, ita utriusque urbis pestilentiam communem habuit, & ad eandem confugit Patronam.

§ XXXVI. Cultus, reliquiarum & miracula in diocesi Agrigentina.

A Grigentum, incolis Girgenti, urbs Sicilia est episcopalis sub archiepiscopo Panormitano, sitaque in ora Australi insula. Antiquissimus est Sanctæ cultus in hac diocesi, in qua est spelunca Quinquensis, primum sanctæ Anachoretidis habitaculum, uti & Bivona, aliis Bisbona Latine nominata, & Oppidum S. Stephani, loca jam frequenter memorata. Non repetam hic antè dicta, sed solum adjungam nonnulla quæ scripta sunt à Cascino, cum eo à Bivona exordium ducens. Bivonenses, audita corporis inventionem, mira alacritate antiquam S. Rosaliae ecclesiam instaurarunt. Deinde studiosè flagitarunt reliquias, usi operâ P. Leonardi Romano Societatis Jesu, qui eas facillè impetravit per Cascinum ipsum, qui hac narrat; & geminam quidem obtinuerunt particulam Bivonenses. Harum translatio facta est die xxii Martii anni

Reliquia Bivonam delata:

ANOTORE
J. S.

1625 : suscepta autem sunt summa pietate, cum innumera hominum multitudo nudis pedibus obviam egredieretur ad quinque miliaria, & via difficili per montes. Magnificus quoque cum pietate apparatus fuit conjunctus, ac supplicatio instituta maximè solemnis, atque ita una ex particulis deposita fuit ad ecclesiam S. Joannis, ibique deposita, donec propria Sanctæ ecclesia esset perfecta.

beneficia ibi
impetrata;

378 Altera particula, qua destinata erat ecclesia Societatis Jesu, non minori pompa per civitatem in supplicantium agmine circumlata est die III & IV Septembris, seu in pervigilio & festivitate S. Rosaliæ. Neque illo solam anno tanta celebritate Patronam suam coluerunt Bivonenses; sed quotannis eandem festivitatem ita celebrarunt, ut apparatus singulis annis potius cresceret, quam diminueretur, teste Cascino. Porro ex documentis Mss. collegii Societatis Jesu Bivonensis disco, dentem esse S. Rosaliæ, quem obtinuit à Cascino, eumque quotannis in festivitate S. Rosaliæ per civitatem in supplicatione circumferri: aliam quoque ossis Sanctæ particulam nunc in eodem servari collegio. Pestilentia autem Bivonam reliquit intactam, ut jam antea dictum, idque aliis quoque temporibus factum non sine beneficio S. Rosaliæ. Itaque una solam gratia hic commemoranda. Joannes Baptista di Francesco mortifera laborabat infirmitate, & jam extrema Unctione manitus erat. Medicus tamen ad ipsum rediit, mortuum fore existimans, quando perfecte sanatum invenit. Miraculum fuisse testatur est ille ipse medicus, quod nullum in ipso deprehendisset sanationis indicium; sed subito sanatum invenisset. Sanatus verò declaravit, apparuisse sibi S. Rosaliam, & dixisse: Esto sanus: curam tamen habe instauracionis ecclesiæ meæ.

in oppido S.
Stephani,
& apud
speluncam
Quisquini-
ensem.

379 De Oppido S. Stephani, in cujus territorio sita est spelunca Quisquiniensis, deque reliquiis S. Rosaliæ eò translatis, dictum est § 27. Hic pauca adjungo de favoribus, quos loci incolæ S. Rosaliæ attribuunt. Seviente per Siciliam peste, & per oppida quoque vicina, juvenis quidam redierat domum peste infectus, ut ex glandulis fuerat intellectum. Mater ipsius, re intellecta, ad patrocinium S. Rosaliæ confugit, juvenemque lecto imposuit: ac vestimenta ipsius omnia comburenda curavit. Sequenti die juvenis surrexit sanus sine ullo mali indicio: nec ulli in Oppido S. Stephani adhaesit contagio. Huc spectant beneficia, qua occasione antri Quisquiniensis leguntur impetrata. R. P. Alberius Valentia, Prior Carmelitarum Camarata, gravi laborabat & immedicabili urina difficultate. Verum, invocata S. Rosaliâ, & applicato saxo speluncæ Quisquiniensis, subito sanatus est. Alii, inquit Cascinus, sanati sunt toto voto visitandi speluncam istam, unus ibidem pernoctando. Claudus, incedens fulcris subalaribus, nitcbatur cum aliis speluncam istam invisere. Hic in media sanatus est via, portansque deinde fulcra sua humeris, eadem ad speluncam suspendit in testimonium gratiæ obiente.

Rahalmuti
reliquias,
& beneficia
Sanctæ:

380 Rahalmutum, Agrigentina quoque diceffis oppidum, Siculis Rahalmuto, antiquis temporibus S. Rosaliam coluit, primamque eidem ecclesiam dedicavit, ut vult Cascinus. Hanc ecclesiam, invento corpore, diligenter instaurarunt Rahalmutenses, & Sanctæ reliquias obtinuerunt Panormi. Harum translatio incidit in diem xxxi Augusti anni 1625, quando suscepta sunt ab incolis insigni pietate & pari solemnitate, eodem-

que die enervata libera in ecclesia Fratrum Minorum de Observantia, ubi solemne cantatur Sacrum, teste Cascino. Rahalmutenses quoque pestis periculo liberasse videtur patrona Rosalia, praesertim quia illa maximè saeviebat in vicinia, & quia nonnulli infecti Rahalmutum intrarunt, malo nulli communicato, & demum quia ipsi Rahalmutenses satis diu cum vicinis infectis commercium habuerant, nec ullum tamen contraxerant contagium.

381 De Camarata & Sancto Joanne, qua oppida sunt eidem duci subiecta, & tamquam partes duæ ejusdem oppidi, inquit Cascinus, cum eodem simul agemus. Hæc loca integro anno à peste immunita fuere; sed anno 1625, xxviii Maii, in oppido Castri novi, quod necdum sciebant infectum esse, malum contraxerunt. Ubi innotuit contagium, mox ad humana ac divina præsidia conjugerunt utriusque oppidi incolæ. Reliquia Panormi impetrata, & die 2 Julii sine hominum frequentia Camaratam versus delata sunt; at honorificè suscepta, ipso duce cum multis obviam egrediente. Deposita primùm sunt in ecclesia S. Cataldi extra Camaratam, indeque translata pio cum apparatu ad præcipuam ecclesiam Camaratensem, donec edificata esset nova ecclesia, Sanctæ tamquam patrona dedicanda. Altera particula debuit cum honore deposita fuit in ecclesia principe oppidi S. Joannis.

reliquias
Camaratam
& ad oppi-
dum S.
Joannis
perlate,

382 Duo facta, inquit Cascinus, optimam mox spem dederunt, tamquam securæ liberationis indicia. Per viciniam publici pestis infectorum valetudinarii ferebantur reliquia, & agroti supplices acceperant ante fenestras vitro clausas, Sanctæque opem implorabant, quando omnia simul tegmina vitrea cum ingenti sonitu delapsa sunt, nec tamen confracta; acsi voluisset insinua-re Sancta, se ostendere reliquias suas assistit illis sine vitro intermedio. Alterum est tale. Quando dux ipse primùm lapidem ponebat pro ecclesia Sanctæ edificanda, ferebatur in loco vicino lectica, quâ infecti peste transferri solebant, sed vacua. Cum autem eodem tempore tormenta exploderentur, equi perterrefacti saltare ceperunt, totamque illam in frustra comminuerunt lecticam. Hæc, inquam, populi spem acuerunt.

ibi duo fa-
cta prodigia,

383 Nec vana fuit fiducia, quam de subsidio S. Rosaliæ conceperant: nam statim diminni cepit malum, teste Cascino. Verumtamen non prorsus cessavit pestilentia ante annum sequentem, quando xxiv Januarii translatis sunt, qui convalescerant, ex locis infectorum, totaque purgatio absoluta fuit xxv Martii, in festivitate Sanctissimæ Dei Genitricis, ad cujus etiam patrocinium confugerant Camaratenses. Nova tunc instituta fuit supplicatio, cum reliquiis S. Rosaliæ, Missæque de Sanctissimæ Virgine Maria solemniter celebrata, ac tandem hymnus TE DEUM decantatus. Sequenti verò die iterata est supplicatio, reliquiasque S. Rosaliæ ad propriam ecclesiam tunc perfectam translata.

ac deinde
pestilentia
extincta;

384 Hisce accedit particulare beneficium, quod præstitum est P. Angelo Permo ex Ordine Carmelitarum. Laboraverat duobus annis tam gravi & continuo sanguinis fluxu, ut sæpè videretur morti propinquus. Tandem ductus charitate in miseros & pietate erga S. Rosaliam, decrevit vitam finire in publico valetudinario peste laborantium, quibus ibidem tribus mensibus constanter servivit, ope S. Rosaliæ invocata. Viri charitatem approbavit Deus. Sanus semper assistit infectis, & die festo S. Rosaliæ, seu 14 Septembris

aliud gen-
erum ben-
eficium re-
conc:

A ptembris, incolam is valetudinario egressus est, & veteri malo liberatus. Idem deinde febriliter quartana vexatus, parum aqua sumpsit; cui lapis sepulcri S. Rosalix fuerat impositus; atque eo modo sanitatem adeptus est.

Castrum Novum, acceptis reliquiis peste liberatum

385 In eadem diecesi est oppidum, Castrum Novum dictum, de quo peste laborante supra memini. Hoc oppidum inter ea numerat Cascinus, quae peste liberata sunt patrocinio S. Rosalix. Hujus reliquias eò missas asserit theca argentea inclusas: ecclesiam quoque ibidem Sanctae construxit. Fatetur tamen horum exactam non haberi notitiam defectu monumentorum, sed multa in ecclesia conspici appensa ex votis dona. Locus ejusdem diecesis est, qui Siculis le Grotte, Latine Gruttæ dici potest, seu vicus sit, sive oppidulum. Huic loco, multum à peste patienti, subvenisse ait comitissam Rahalmuti per reliquias S. Rosalix; sed fatetur se distinctam non habere notitiam alicujus beneficii.

U & Alexandria: graphia non inveni, in eadem diecesi recenset Cascinus. Testatur ibidem apparuisse S. Rosaliam simplici mulieri, ac locum designasse, ubi ecclesia ad honorem suum erat erigenda, prædicens populum tunc liberandum peste, quæ affligebatur. Credidit mulieri populus, & confestim sacellum construxit in loco designato. Prima ibi Missa celebrata est die Dominico xvi Februarii anni 1625. Cessavit subito malum, & nullus deinde infectus est peste, ita ut jam die xxi ejusdem mensis vacuum esset valetudinarium. Hac Panormum perscripta sunt à D. Josepho Bonajuto, qui ibidem erat causâ pestilentie præfectus. Porro sacellum illud S. Rosalix postea amplificatum in gratiarum actionem reliquiasque Sanctæ ibidem servari in ecclesia Fratrum Minorum, magnæque populi devotione coli, testatur Cascinus, qui & alteram apparitionem refert, quam hac compendio transfero.

B 387 Apparuit Sancta puella septemdecim annorum, eamque monuit ut vitam amplecteretur monasticam. Cum autem hac responderet, se quidem id libenter facturam; at patrem sibi non crediturum. Reposuit Sancta se tale daturam signum, ut ei pater esset crediturus: idque cupiente puella, disparuit. Porro, quando mane surrexit, invenit cirros sibi ab una parte amputatos: idque signum visum est tam certum, ut res sequenti die Dominico sit executioni mandata.

puella à Sancta monetur Religionem ingredi.

C 388 In eadem demum diecesi Sacca, oppidum maritimum, S. Rosaliam agnoscit patronam. Testatur Cascinus novam ibidem S. Rosalix construxit fuisse ecclesiam post liberationem Sicilia à peste, nec tamen explicat, an hac Sacca quoque dominata fuerit: devotionem verò populi eodem tempore mirificè auctam subita sanatione agri, qui eò adductus erat mali violentiâ, ut se amplius movere non posset. Huic agroto offerebatur exigua pixis, quam initio repudiabat, quòd medicinas, quarum tedio affectus erat, eâ contineri existimaret. Verum, ubi audivit in ea esse reliquias S. Rosalix, in spem crectus est: thecamque acceptam applicuit loco corporis maximè dolenti, atque unico momento convaluit. Tam subitam sanationem mox indicavit parentibus se levando, eosque amplectendo, ac in gratiarum actionem ecclesia S. Rosalix, quæ tunc edificabatur, donavit elegantem picturam ejusdem Sanctæ, pecuniamque notabilem ad promovendam structuram. Hoc autem miraculum oppidi incolæ incitavit ad ecclesiam citius absolvendam, ad

Sacca æger momento sanatus.

Septembris Tomus II.

instituentam confraternitatem ejusdem Sanctæ; ac demum, perfectâ eo usque ecclesiâ, ut primum in ea fieret Missæ sacrificium, ad instruendum piæ supplicantiæ agmen, à quo effigies Sanctæ, honorificè per oppidum circumlata, ad novam ecclesiam deferreretur.

389 Quando illa supplicatio per civitatem instituebatur, infirmus, mortis periculo expositus, dum audiebat supplicantes esse in locis sibi vicinis, votum Sanctæ nuncupavit, ac subito sanatus est, & sequenti die tabellam votivam appendit. Hoc eodem, vel alio tempore, quod clarè non exprimit Cascinus, puer novem annorum, de cujus vita desperabatur, aquâ Sanctæ vitam protraxit. Terra ejusdem capto membrorum usque salutis fuit. Plura ejusmodi se prætermittere ait Cascinus, qui & varias enumerat imagines Sanctæ in ecclesiis diversis Sacca servatas. Patronam ibidem electam testatur anno demum 1630, prima die Junii: duas quoque ejus reliquiarum particulas eò delatas, quarum altera est in ecclesia principis; altera destinata erat propria ecclesia S. Rosalix. Hac de diecesi Agrigentina, ut ad Catanensem transeamus.

ac deinde alii: Sancta ibidem patrona electa, & allata reliquia.

§ XXXVII. Cultus, reliquix & miracula in diecesibus Catanensi & Syracusana.

C Atana, urbs episcopalis sub archiepiscopo Monregalensi, sita est versus Orientem in ora maris Ionii. In hac diecesi antiquitus S. Rosaliam coluit Calasibetum*, oppidum mediterraneum, ubi Sancta deinde electa est patrona, postquam eò translata erant ejus reliquie, quas theca argentea incluserunt, ut habet Cascinus. In ipsa verò episcopali urbe Catana Sancta reliquia in duabus servantur ecclesiis; videlicet in ecclesia Societatis Jesu, dono Cascini accepta, & in ecclesia Domine nostræ, de Misericordia cognominata. Ambæ hæc exponuntur die iv Septembris, quando Sancta festivitas celebratur; uti & imago Sanctæ eodem tempore exponitur in ecclesia collegiata. Acis, oppidum non longè distans Catanâ, Rosaliam elegit patronam vi Octobris anni 1625: delataque eò reliquia ejusdem Sanctæ à P. Antonio Leonardo Societatis Jesu, cui eas donaverat Cascinus. Translatio autem hæc facta ritu maxime solemnè, apparatuque pio & magnifico, cum supplicatione, decantatoque hymno TE DEUM, & Missa solemnè, habita est oratio in laudem S. Rosalix, cujus reliquia in ecclesia principe manserunt deposita.

Reliquia portata Calasibetum, Catanam, Acem, * Calatasibet

391 Enna, aliàs Castrum S. Joannis, vulgò Castro Giovanni, desideravit etiam S. Rosalix reliquias; ac duas earum particulas accepit per Cascinum, alteram pro ecclesia majore, alteram pro ecclesia Societatis Jesu, in quibus ecclesiis collocatae sunt multa cum veneratione. In eo oppido insigne beneficium peccatori moribundo præstitum, auctor est Cascinus. Rem accipe compendio. Monitus ille erat, ut ad mortem bene obviandam se prepararet. Hærenti & confuso apparuit in somno Rosalia, visaque est pro eo misericordiam exorare apud sanctissimam Dei Matrem. Certè sequenti die de peccatis suis confessus est apud aliquem è Societate Jesu presbyterum, optimis comitantibus verè pœnitentiâ in-

Ennam, ubi beneficium peccatori in fine præstitum

AUCTORE
J. S.

diciis : eaque pietate mortem deinde obiit ; ut omnibus de salute sua spem optimam reliquerit , licet liberorum antea fuisset vita.

reliquia &
cultus in
oppido S.
Philippi.

392 Oppidum S. Philippi accepit S. Rosaliæ reliquias die v Julii anni 1625 , eaque deposita sunt in ecclesia Fratrum Minorum Reformatorum extra oppidum. Sequenti autem die honorifica & pia instituta est supplicatio , Sanctaque electa est oppidi patrona. Solemnitas illa iterata est die iv Septembris ; ac demum in prædicta ecclesia sacellum huic Sanctæ dedicatum , ac statua inaurata , qua circumferretur in supplicationibus , eidem constructa.

item in loco
le Plache
dicto.

B

393 Locus territorii Catanensis , dictus à Cascino le Plache , audita inventione corporis S. Rosaliæ , mira in hanc Sanctam pietate exarsit. Itaque jam anno 1624 festivitatem ipsius magno vicinorum populorum concursu piè celebrarunt. Cum verò hujus beneficiis fruerentur , ut ex donis votivis colligit Cascinus , elegantem tabulam curarunt pingendam Panormi , & statuam eidem Sanctæ erigendam. Reliquias ejusdem deinde obtinuerunt per Cascinum , ac harum translationem tanta pietate celebrarunt primâ Dominicâ Septembris , anno verisimiliter 1625 , tantoque populi concursu , ut viginti hominum millia ad festivitatem confluisse , magnamque eorum partem nudis pedibus iter difficile confecisse , affirmet Cascinus. Unum ex beneficiis , qua populis istis convicinis concessa ait , summo ab ipsis loco haberi asserit. Fusè relatum contraham in compendium.

ubi aquarum
penuria
subvenisse
creditur
Sancta ;

394 Populi illi ob propinquitatem montis Aetna multum patiebantur ab aquarum penuria , nec modum sciebant , quo huic malo mederentur. Anno autem 1630 , mense Julio , quando totus ille tractus defectu aqua vehementer affligebatur , statuerunt ad patrocinium Rosaliæ confugere. Itaque die xv Julii , recordati illum esse diem inventi corporis , reliquias Sanctæ supra altare exponendas curarunt , ut Missa celebraretur : præmissaque oratione , atque invicem animantes fiducia de Sancta , fodere coeperunt , ut ante Missam finitam invenirent aqua venam. Et revera fontem invenerunt tam copiosum , ut bene expurgatus tres efficeret rivulos , canaleque deinde fuerint fossi , ut aqua ad loca plura derivaretur. Itaque aqua illa à populis istis vocata fuit aqua S. Rosaliæ , ejusque statua ibidem ad rei memoriam collocata. Relationem verò facti se accepisse testatur Cascinus à quinque sacerdotibus subscriptam. Ceterum in toto hoc facto non quidem est manifestum miraculum , cum illa aqua vena ibidem esse potuerit & fodiendo inveniri modo naturali : nam aliquis audierat in eodem loco aquam fuisse inventam ante annos octoginta. Piè tamen & rectè beneficium S. Rosaliæ attributum est , tum quòd causa naturales à Deo etiam dirigantur , tum quia tam copiosa erat aqua , ut aliquid prodigii habere videretur , & fortasse revera habuerit.

C

miracula
tria Platie
facta.

395 Restat in diœcesi Catanensi oppidum Platia , vulgò Piazza dictum , de quo brevissimè agit Cascinus , cujus verba Latine reddam. Ad civitatem Platiam , nobilem , abundantem & populosam missum fuit aliquid de terra sepulcri S. Rosaliæ die iv Septembris anni mdcxxiv : eaque terrâ subito patrata sunt tria stupenda miracula ; nimirum D. Laurentius Terzano & alius , qui moribundi erant , sanati sunt ; & cæco , qui ambobus captus erat oculis , visus est restitutus.

Hac de causa terra illa ab incolis illius civitatis multum expetita est , ut adjungit : atque ita à Catanensi diœcesi pergit ad Syracusanam , quò & nos sequemur.

D

396 Syracusæ , urbs olim potentissima , sed postmodum diminuta , episcopalis est sub archiepiscopo Monregalensi , sitaque in ora maris Ionii. In hujus diœcesi varia loca cultu S. Rosaliæ gavisa sunt ante corpus inventum , sed plura acceperunt postea. Ragusa imprimis , præter antiquam Sanctæ venerationem in ecclesia ipsius extra civitatem posita , festivitatem S. Rosaliæ ritu solemnè celebrat die iv Septembris , & reliquias ejusdem possidet in principe ecclesia conservatas. Siclis , aliud ejusdem diœcesis oppidum , tres reliquiarum S. Rosaliæ habet particulas , unam nimirum in ecclesia parœciali S. Maria , alteram in ecclesia Fratrum Minorum , & tertiam in ecclesia sancta Crucis tertii Ordinis. Sancta quoque sacellum exstructum in prædicta S. Maria ecclesia , electaque ibidem est patrona xvi Maii anni 1626. Ecclesias in eadem civitate inchoatas fuisse S. Rosaliæ asserit Cascinus : verum prima manserat imperfecta : nec edicit , utrum alia fuerint absoluta.

Reliquia
Raguse,
Siciliæ.

E

397 Motuca , Siculis Modica , cum peste laboraret , anno 1626 , die vi Augusti S. Rosaliæ elegit patronam , ejusque festivitatem celebrare decrevit. Præterea sacellum eidem dedicavit in ecclesia Domina nostra Gratiarum ; ac demum modicam ecclesiam ex voto construxit eodem anno , mense Septembri , prope publicum valetudinarium peste laborantium. Hac pietate obtinuisse Motucenses , ut peste liberarentur , affirmat Cascinus. Idem adjungit eò à se missas fuisse S. Rosaliæ reliquias , easque depositas esse in ecclesia S. Petro dicata.

Morueæ,
quæ peste
liberata:

398 Netum , Siculis Noto dictum , urbs est in eodem tractu non ignobilis , à qua tertia pars Sicilia vallis Netina dicitur. Hac civitas , inventione corporis audita , inter primas S. Rosaliæ colere studuit , acceptamque ejus imaginem , piètam ex voto duorum , qui à peste Panormi manserant liberi , in ecclesia collocavit. Festivitatem quoque die iv Septembris celebrant apparatu admodum solemnè magnoque concursu Netenses , quibus non pauca per Sanctam præstari beneficia , testatur Cascinus. Hic ipse anno 1625 eò misit ejusdem Sanctæ reliquias , qua ibidem in ecclesia Societatis Jesu , dimidiatâ statuâ ex argento reclusa , à fidelibus honorantur.

Neti item
reliquias.

399 Leontini , aliis Leontina & Leontinum , vulgò Lentini , urbs item est diœcesis Syracusana , ubi pietas incolarum erga S. Rosaliam utili beneficio inchoata est. Rem compendio exponam ex Cascino. Anno 1626 initium æstatis , aut ver potius tam erat siccum , ut omnis ferè spes messis intercideret. Confugerunt Leontini ad divina subsidia per patronum suum S. Alphium martyrem , aliosque civitatis suæ Sanctos , supplicationibus instituitis ; sed frustra. Audita verò famâ miraculorum S. Rosaliæ , piam ordinarunt supplicationem , in qua hujus Sanctæ reliquias & imaginem circumtulere unâ cum imagine sanctissimæ celi Reginae , ut Rosalia apud Mariam ipsius patrocinium exoraret. Tam repentina fuit pluvia : ut jam gutta nonnulla præcesserint tempore supplicationis ; finita verò supplicantium processione , per reliquam diei partem & noctem sequentem abundantissimè decidit. Mox apud Leontinos duo S. Rosaliæ constructa

Leontini
pluvia im-
petrata :

A *structa sunt sacella, alterum in S. Dominici, alterum in S. Alphii ecclesia: atque his tertium deinde adjunctum est.*

reliquia
Calatagironi,
ubi
multa

400 *Calatagironum oppidum est ejusdem diocesis, ut illud nominat Cascinus, at alibi Calatagironum & Calatagironum nominatum invenio. Hic cultum S. Rosalix excitavit D. Nuntius Galente sacerdos, qui ecclesiam ibi fabricare cepit anno 1625, mense Octobri, eamque perfecit anno sequenti, ita ut prima Missa ibi celebraretur in ipsa festivitate S. Rosalix, 14 Septembris anni 1626. Missa autem celebrata est ab ipso episcopo, & festivitas fuit peracta tamquam de patrona, cessantibus operibus servilibus, quia Sancta jam erat electa civitatis patrona: reliquia quoque ipsius jam advenerant, atque ea solemnitate supplicatione fuerunt honorata. Varia huic civitati collata sunt beneficia, qua huc transferam ex Cascino. Vir bonus, sed infirmus, cum videret fodi pro locandis nova ecclesia fundamentis, & rogasset, qua de causa id fieret; ubi audivit ecclesiam adificandam S. Rosalix; promisit ei tabulam pictam, si sanaretur: sanatus est, ac tabulam donavit. Infans, cui nomen erat Carolus Sciacca, tanto oculi unius malo laborabat, ut jam visum isti oculo abjudicaretur medici: maligna insuper febris erat correptus. Verum mater infantis ad S. Rosaliam confugit eodem die, quo primus pro nova ecclesia positus erat lapis: & infans sequenti die mane periculo erat liberatus, ac postea omnino convalescit.*

B

impetrata

401 *Quatuor insuper infantes ibidem sanatos testatur Cascinus. Primi grande supra aurem apostema momento disparuit. Secundus periculoso tumore liberatus est. Tertius spinam usum unius cruris amiserat, sanatusque est sequenti die mane, postquam solum biberat parum aqua, cui lapis sepulcri S. Rosalix erat impositus. Quartus erat tam debilis, ut pedibus consistere non posset. Hunc parentes in honorem S. Rosalix lanam induerunt tuniculam, & fortis evasit ac firmus. Duo etiam moribundi, nimirum Didacus Campo, habita Sancta imagine; & alius, voto nuncupato, convalescerunt. Memorata mox aqua in gravi periculo feliciter usi sunt Hieronymus Longobardo & Franciscus Guerra. Honorius d' Adama, hydropis laborans a triennio, tribus vicibus, sumpta eadem aqua, sanatus est, & prima quidem vice, postquam extrema Unctione erat munitus. Verum Franciscus Secasio, cruris unius usu ab octo annis captus, aqua simul & oleo restitutus est. Hieronymus d' Alessandro laborans morbo articulari ab annis quatuordecim, usui dicta aqua addidit votum procurandi oleum pro lampade, donec nova perficeretur ecclesia, atque ita sanitatem consecutus est. Solius vero aqua usus, patrocinante S. Rosalia, D. Antonio Bonanno dolores articulares exemit; mulieri membrorum usu destituta vigorem restituit, ac sensum amenti septuagenaria.*

sunt beneficia.

402 *Tribus aliis S. Rosalia solum invocata se beneficam exhibuit modo sane mirabili. Primus illorum erat sutor, Jacobus nomine, qui herniam dudum laboraverat uno loco, sed idem malum alio item loco recenter contraxerat. Rogavit hic S. Rosalia, ut novo illo malo, quod majorem creabat dolorem, & laborem impedi-
bat, ejus ope liberaretur. Obtinuit, quantum rogavit, recente hernia liberatus est, manente tamen antiqua. Jacobus Semola rusticus calcibus tam graviter vulneratus est sub umbilico, ut viscera effluerent. Cum autem domum dela-*

tus esset moribundus; uxor eum intuita, mox S. Rosalia invocavit his verbis: Ah sancta Rosalia, quæ tot patrasti miracula Panormi. Exclamat hic Cascinus: O grande miraculum! Dum profertur & auditur Rosalia, homo aperuit oculos jam clausos: qui videbatur mortuus, se recollegit & vixit. Tertius, sola invocatione sanatus, fuit juvenis, qui omnibus subsidiis ad recte moriendum munitus erat, & jam mortuus credebatur. Imò jam oculos & os ipsius clauserant circumstantes, ut solet fieri de mortuis. Mater tamen, inquit Cascinus, conversa ad imaginem S. Rosalix, opem ipsius pro filio implorabat. Risus obortus est quibusdam ex presentibus, quod existimarent tarda nimis esse hæc vota: ecce autem, cum ægri foror animi deliquo corripere, mortui (ut credebatur) vox auditur, dicentis: Modicam aquam forem meam aspergite: tam bene enim unico momento se habebat, ut primus fuerit, qui ad illam necessitatem adverteret, & subsidium flagitaret, ita ut nesciam, an tantumdem facere potuisset, si è fomno evigilasset. Hunc & præcedentem sanatos esse, antè dixerat: utrum verò integram quoque sanitatem subito obtinuerint, an paulatim convalescerint, non exprimit; quia omnia hæc beneficia breviter tantum perstrinxit, maxime priora. Nunc ad diocesim Messanensem transibimus.

E

§ XXXVIII. Cultus, reliquiarum & beneficia in diocesi Messanensi & in Pactensi.

Messana, incolis Messina, urbs est celebris & archiepiscopalis in ora Orientali Sicilia ad fretum Mamertinum. Diocesim Messanensem Italia proximam cap. xi perlustrat Cascinus, quem ubique in hisce sequor, & ab oppido maxime Messanâ disito exorditur, quia cultus S. Rosalix ibidem antiquitus viguit. Oppidum istud, in parte mediterranea situm, Latine Imachara, vel Hemichara dictum, at nunc vulgò Traina dicitur. Gemina ibidem est particula reliquiarum S. Rosalix, altera in ecclesia S. Silvestri Trainensis, altera in parochiali S. Nicolai, ubi festivitas Sanctæ ritu solemniter celebratur 14 Septembris, & ejusdem quoque imago exponitur. Reliquiarum particulam posteriorem edidit Panormo D. Vincentius Vicino Sacerdos, Trainensis, qui veniens Panormo, ubi vigeat pestilentia, coactus est quadraginta dies extra civitatem morari in loco separato, ibique peste laborare cepit. Invocavit igitur loci patronum S. Silvestrum Trainensem, & singulari pietate S. Rosaliam, cujus habebat reliquias: atque ita sanitatem consecutus est.

Reliquia
Imacharam
allata

F

404 *Ecclesiam S. Rosalix, variaque altaria & sacella Messanæ condita, testatur Cascinus, addens non pauca quoque Messanensibus beneficia per Sanctam præstita, sed ea à se relata lib. 1. Nos de iis agemus in appendice miraculorum post Vitam. Quapropter unum dumtaxat, quod hoc loco narrat, huc transfero. Anno 1625, die VIII Aprilis graviter egrotare cepit uxor Josephi Buitone, ac paucis diebus ad mortiferas angustias fuit perducta, quod suffocaretur tanto gutturis malo, ut os aperire non valeret. Itaque pie ad mortem se preparabat, atque hunc in*

malum punitur
turus punitur
tum Messane:

AUCTORE
J. S.

finem habebat piam Servatoris imaginem. Huic autem imagini adjunctum erat modicum quid reliquiarum S. Rosalix, marito ipsius Panormo transmissum. Hac occasione maritus agrotam excitabat ad fiduciam de Sancta concipiendam, quod fama miraculorum ejus jam late esset sparsa. Egrotans igitur, conceptam fiduciam, cum loqui non posset, mente invocabat Sanctam ac lacrymis, reliquiasque ejus pie osculata, gutturi admovit. Mox eodem momento novum sentit vigorem, & malo cessante, os aperit ac clare loquitur, gratus agens sancte virgini Rosalix de sanatione sua tam repentina. Marius porro, rogante uxore, factum totum perscripsit Panormum; eoque donum misit caput argenteum, ac Missam ibi cantandam curavit in gratiarum actionem.

405 In eadem diocesi est abbatia S. Philippi de Fragala, Ordinis S. Basilii, non longe ab oppido Myrto sita, ut docet Pirrus in Notitia abbatiarum Sicilia pag. 91. Hujus abbas commendatarius D. Franciscus lo Presti accepit anno 1629 reliquias S. Rosalix, sibi donatas Panormi. De hisce autem reliquiis nemini quidpiam dixerat. Verumtamen, ubi redierat ad sanctum Philippum, ad eum venit virgo pia & simplex, nomine Dominica Caltranuci, petiitque opem ab ipso pro necessitate spiritali, dicens se ad eum missam ab illa Sancta, quæ in domo ipsius erat à vespera præcedente: hæc autem non alia certò erat quàm S. Rosalia. Ita Cascinus, dicens abbatem primò attonitum habuisse præ nimia admiratione: deinde verò pietatem ipsius in S. Rosaliam fuisse auctam, summoque studio curasse, ut in magno ibidem esset honore. Postmodum nepotem *, aut fortè cognatum, ejusdem abbatibus, nomine Philippum, ab infirmitate sanatum esse aquâ, cui eadem reliquia fuerant imposita, idem Cascinus testatur.

406 Petra aut Petralia, geminum est in Sicilia oppidum, nimirum Petralia superior & Petralia inferior. Utraque sita est in media ferè Sicilia circa montem, qui olim Nebrodes, nunc Madonia ab incolis dicitur, adeoque longissimè Messanâ distat: ad hujus tamen diocesim utraque spectat. Porro testatur Cascinus reliquias S. Rosalix haberi Petralie in ecclesia majore, imaginem in S. Antonii, ac utrobique festivitatem celebrari die iv Septembris, nec sine beneficiis. Utrum verò Petraliam Superiorem designet, an Inferiorem, non adjungit.

407 In eadem diocesi est oppidum S. Marci, medium ferè inter Messanam & Panormum. Ad prædictum quoque oppidum translata sunt pieque suscepta S. Rosalix sacra pignora: neque hac suam ibidem frustra desiderari sivit beneficentiam. Dominica Lombardo per annum ferè insanabilem passa erat sanguinis fluxum; multaque nequidquam usurpaverat medicamina. Deinde verò accepit aquam, cui imposita fuerant reliquie S. Rosalix: ubi parùm hujus aque cum fiducia biberat, sanam se reperit, nec umquam deinde sensit prædictum malum. Id intellexerat Laura Bruno, quæ febris quotidiana & vehementi per octo menses continuatâ eò erat adducta, ut de morte magis quàm de vita cogitaret. Usa est eodem remedio piâ fiduciâ, & sanitatem continuo obtinuit. Franciscus Castella biennali laborabat febre, gustatâque eadem aquâ, subito sanatum se ita gavisus est, ut circumiret ad prædicandum Sanctæ beneficium. Filia Dominica Lombardo, quam mox vidimus sanatam, nomine Vita, ejus-

dem aqua nonnihil pie ebibens, febre liberata est. 408 Omnes modò Sicilia dioceses perlustravimus, excepta Paëtensi omnium minima. Paëtæ autem, vel Paëta, Siculis Patti, est urbs maritima in ora Septemtrionali Sicilia, & episcopalis sub archiepiscopo Messanensi. In ipsa civitate Paëtensi festivitas S. Rosalix iv Septembris celebratur. In vico verò tribus miliaribus ab urbe Paëtensi distito, cui nomen la Gioiosa, festivitas ejusdem Sanctæ tum iv Septembris tum xv Julii ritu solemnè peragitur cum indulgentiis ac supplicatione celebri, in qua circumferuntur sanctæ Virginis reliquie, quas locus ille possedit ab anno 1625. Sacellum hisce reliquiis in ecclesia majore conditum est, in quo multa offeruntur sacrosanctæ Missæ sacrificia. Imago etiam S. Rosalix ibidem honoratur in ecclesia PP. Oratorii, beate Virgini dicata. Hactenus de cultu, reliquiis & miraculis S. Rosalix paucis annis per totam ferè Siciliam sparsis breviter agere volui cum Cascino, cujus mentem tam fideliter conatus sum exprimere, ut ipsa verba Italica frequenter tantùm Latinitate donaverim; & solâ brevitate ac commodioris interpretationis causâ id ubique non fecerim.

409 Volui celerem illam cultus propagationem non pratermittere, etsi Sanctæ Officium & festum ad totam deinde Siciliam auctoritate Pontificia extensum viderimus, quia celeritatem illam promoti cultus tanto magis ad gloriam Sanctæ spectare credidi, quanto pluribus cum beneficiis & miraculis fuit conjuncta, atque ex iis nata. Præterea celeritè illa cultus propagatio utcumque ostendit, vana non esse, quæ de pluribus Sanctæ beneficiis conscripta sunt: miraculis enim & beneficiis maxime permoventur homines ad Sanctos colendos. Ceterum dubitare nequeo, quin post tempora Cascini cultus S. Rosalix ad plura pervenerit Sicilia loca, quemadmodum & de reliquiis & de beneficiis ejusdem etiam existimo. Verùm plura de hisce investigare non est necesse: miracula tamen omnia, quæ ad notitiam meam pervenerint, colligam in appendice post Vitam. Nunc verò investigabimus, quàm celeriter, quibusque occasionibus, ad alias plerasque Europa provincias S. Rosalix cultus sit propagatus.

§ XXXIX. Cultus, reliquie & beneficia S. Rosalix in Italia.

Cascinus lib. 3 cap. 14 ostendit cultum S. Rosalix per totam ferè Europam fuisse propagatum. At, cum postea ad civitates longè plures pervenerit, ita hic Cascinum sequar, ut ex aliis scriptoribus aut monumentis relata ab ipso sim amplificaturus, quantum fieri potest diligentè investigatione. Continebit simul hæc relatio, quidquid fide dignum de reliquiis & beneficiis Sanctæ se mihi obtulerit. Provinciarum aut regionum sine delectu alio eum sequar ordinem, quem jam tenuit Cascinus. Itaque cum eo exordior ab Italia, ubi Romæ inchoatum S. Rosalix cultum, varias reliquiarum ipsius particulas eò ad Urbanum VIII aliosque missas jam vidimus § 30, atque ea de causa de Urbe Romana nihil hic addo, sed ad alias civitates cum Cascino progredior.

411 Paula, aliquibus Patycos dicta, & vulgo

reliquie in
abbatia S.
Philippi de
Fragala,

B

* nipote

item Petralia,

C

& in oppido S. Marci, ubi variè sanati.

D
Cultus &
reliquie in
diocesi Paëtensi:

E
cur tam
multa de
cultu sint
data.

F

Cultus per
totam ferè
Europam
propagatus:

A gò Paola, oppidum est Calabria citerioris in ora maris Tyrrheni. In hujus oppidi territorio antiquam fuisse S. Rosaliæ ecclesiam asserit Cascinus lib. 1 pag. 21. Deinde verò Paulam aliquid reliquiarum delatum est per quendam à Societate Jesu atque idcirco sacellum Sanctæ erigere voluerunt domini istius loci, ait iisdem ferè verbis Cascinus. In Basilicata & in diocesi Polycastrensi oppidum est Rivellam, quod in territorio suo antiquam habebat S. Rosaliæ ecclesiam. Hac de causa Cascinus ait Rivellum se misisse ejusdem Sanctæ reliquias, quibus populi devotio anno 1627 excitata fuit.

B 412 In Principatu Ulteriori intra montem Apenninum est Trivicum, vulgò Treviso, aut Vico della Baronia, civitas modica, sed episcopalis, quæ inter primas regni Neapolitani civitates cultum S. Rosaliæ magna pietate suscepit; nec sine gratiis obtentis, ait Cascinus, licet nullam nominatim referat. Reliquia Trivicum delate sunt circa finem anni 1627. Trivicana ecclesie eo tempore præerat Hieronymus Mezzanius, qui S. Rosaliam elegit patronam civitatis, ac reliquias ejus anno sequenti 1628, die xxiv Aprilis, ritu maximè solemni magnaque cum veneratione transtulit, instituta annua hujus translationis festivitate. Itaque duo quotannis festa S. Rosaliæ Trivici peraguntur, alterum iv Septembris, alterum translationis xxiv Aprilis.

C 413 Neapolim jam anno 1625 S. Rosaliæ reliquias attulit P. Andreas Gonzaga Societatis Jesu, qui eas Panormi acceperat à Cardinali Doria. Verùm exiguam dumtaxat harum particulam ibi reliquit, donatam persone particulari, cui illa salutis fuit. Decumbebat magicæ artis maleficio mulier non ignobilis, & nurus Consiliarii Salinas, mense Novembri anni 1625. Decumbenti applicata sunt memorata reliquia, ac mox surrexit infirma, jam prorsus sana. In lecto autem ipsius inventa sunt magicarum prestigiæ indicia, teste Cascino, qui hæc narrat. Relictum est igitur Neapoli aliquid reliquiarum S. Rosaliæ, sed in manu persone private, ita ut cultus Sanctæ ea occasione non fuerit inchoatus in ecclesia Neapolitana, licet privatorum quorundam devotio facile excitari potuerit. Ceterum aliam partem reliquiarum suarum P. Andreas Gonzaga portavit ad patriam suam, ibique elegans sacellum Sanctæ exstructum. At non indicat Cascinus, ubi id fuerit.

C 414 Attamen cum anno 1656 sevirissima pestilentia civitas Neapolitana graviter affligeretur, patrocinium S. Rosaliæ non neglexit, sed cum aliis patronis invocavit, atque ita illo flagello liberatam se sensit xvii Augusti. Varia illius rei testimonia asserit Vincentius Auria in Rosa caelesti pag. 119 & sequentibus. Patroni invocati fuere Sanctissima Virgo Deipara Immaculata, S. Januarius antiquus patronus, S. Franciscus Xaverius recentior ea de causa electus, & S. Rosalia tamquam universalis contra pestem patrona, quantum existimo. Recitat laudatus Auria fragmentum epistolæ proregis Neapolitani, ac testimonium medicorum, in quibus prædicti enumerantur patroni, quibus liberatio Neapolis à peste attribuitur. Consentit etiam Franciscus de Magistris scriptor Neapolitanus in Statu rerum memorabilium civitatis Neapolitane, ubi pag. 142 ait, Depictæ erant imagines Deiparæ Immaculatae, S. Januarii, S. Francisci Xaverii, & D. Rosaliæ cum inscriptione, OB URBEM A PESTE SERVATAM. Agit enim de festivi-

tate, quæ Neapoli instituta fuit ob pestem sublatam.

415 Itaque Neapoli die iv Septembris magno cum apparatu celebrata est S. Rosaliæ festivitas in ecclesia SS. Trinitatis de Monte, ait Auria. Deinde etiam decretum, ut id fieret annis singulis in gratiarum actionem de beneficiis per S. Rosaliam obtentis. Hisce porrò auditis, senatus Panormitanus gratias egit de gloria S. Rosaliæ promotæ Neapoli per litteras ix Novembris anni 1657 Panormi datas, quas recitat Auria pag. 121 & 122. In hisce autem significat, se intellexisse, varia sacella Neapoli erecta esse, & ecclesiam quoque adificandam Sanctæ propriam, ac denum annumerandam esse patronis civitatis Neapolitane. Auria non explicat, an hæc re ipsa fuerint peracta. At Mancusus in Historia S. Rosaliæ tom. 1 pag. 274 patronam Neapoli electam asserit, sed nullum citat auctorem: magnamque præbet causam dubitandi, an civitatis patrona sit electa, quod non nisi unam nominet ecclesiam, in qua celebratur Sanctæ festivitas.

416 Certiora igitur sunt, quæ pag. 122 subdit Auria; nimirum Sanctæ reliquias Panormo Neapolim missas, hæcque argentea inclusas thecæ depositas esse in ecclesia S. Lucia de Monte, ubi sacellum Sanctæ dicatum, & annua festivitas instituta: præterea anno 1664 à senatu populoque Neapolitano lampadem argenteam magni ponderis missam esse Panormum, ut ea perpetuo coram sacro corpore S. Rosaliæ arderet.

417 Hisce aliud regni Neapolitani oppidum adjungit P. Caietanus Maria Noto in litteris hoc anno 1746 ad me datis, ita scribens: Anno MDCLVI Atrani, Apuliæ oppidum diocesis Amalphitanæ, peste maximè afflictabatur. Inter hæc advenit unus è civibus, qui secum S. Rosaliæ reliquias afferebat: quas statim ac publicè adorandas exposuit, & S. Rosaliam cives omnes in patronam suam recepere, pestis exstincta est. Refert id ex religiosi viri testimonio Petrus la Placa... Panormitani senatus cancellarius in Opere Italico, quod anno 1745 Panormi impressum est sub hoc titulo, I Trionfi di S. Rosalia &c. pag. 27 & 28. Plura de hisce non addo, cum laudatum Opusculum mihi ad manum non sit: at seculum observo, Atranum etiam numerari inter urbes pestilentia liberatas S. Rosaliæ patrocinio in Epistola senatus Panormitani data num. 328.

418 Anno 1630, die iv Septembris, festivitatem S. Rosaliæ maxima solemnitate & devotione celebrare cepit Ancona, urbs ditionis Ecclesiæ ad mare Adriaticum. Cascinus illam fuisse referens festivitatem, asserit celebratam esse in honorem S. Rosaliæ, liberatricis à peste. Hæc verba nonnullam præbere possunt suspicionem de liberata Ancona à peste patrocinio S. Rosaliæ. Imò Mancusus sæpe laudatus tom. 1 pag. 285 peste liberatam scribit, hunc ipsum allegans Cascini locum. Verùm examinandum prius erat, an peste laboraverit eo anno Ancona; quod invenire non potui. Itaque non ausim liberatam dicere, sed malim suspicari, Sanctam ibidem fuisse celebratam, aut quia Ancona in periculo fuit contrahenda pestilentia, & ad Sanctæ patrocinium confugit; aut quia alia quadam occasione pietas Anconitanorum erga S. Rosaliam fuit excitata. Festivitas illa celebrata fuit in ecclesia Societatis Jesu. At non exprimit auctor, an statutum fuerit, ut singulis annis repetetur. Verisimile tamen est, quotannis celebrari, cum dicat non minori sed potius majori solemnitate celebratam

AUCTORE

J. S.

in que festivitatis annua ibi celebrari cœpta.

accepteque

Panormo

reliquias.

E

Atranum,

acceptis re-

liquiis,

item peste

liberatam.

F

Cultus &

reliquias

Anconæ,

AUCTORE **J. S.** *lebratam esse anno 1632, postquam reliquia S. Rosaliæ Anconam fuerant perlata. Demum adjungit, idem festum actum esse in castro quodam vicino, quod Falconero dicitur.*

419 *Luca, urbs Etruria, sed sui juris & respublica libera, non minori pietate cultum S. Rosaliæ amplexa est, quam modo dicta Ancona. Ait Cascinus, credidisse Lucenses, S. Rosaliam ex urbe sua originem trahere, quia Sinibalda familia nobilis ibidem est & antiqua, ideoque Sanctæ cultum tanto ferventiùs amplexos esse. Jam suo loco monui, varias de genealogia S. Rosaliæ esse sententias, licet omnes ejus stirpem à Carolo Magno deducant. Verùm hic solum de cultu & reliquiis agimus. Testatur Cascinus se particulam unam pro Lucensibus dedisse abbati Raphaëli Olivetano: atque alteram quoque aliunde ad eandem urbem pervenisse: priorem thecæ argentea, alteram crystallina inclusam servari: festivitatem verò Sanctæ in pluribus peragi ecclesiis. Ceterùm præcipuus promotor cultus S. Rosaliæ in urbe Lucensi erat D. Vincentius Sinibaldi, cui varia ejusdem Sanctæ patrocinio collata beneficia scribit Cascinus, dicens non modo domum ipsius, sed illum ipsum, uxoremque ejus & filios à S. Rosalia adjutos, & quidem, dum medici desperabant; nihil tamen de eorum morbis distinctius explicans.*

420 *Cremona; civitas ducatus Mediolanensis satis nota, S. Rosaliam venerari cepit, ejusque opem implorare occasione militum Siculorum, quorum dux Pèrus Valdina marchio della Rocca secum habebat Sanctæ reliquias. Cremonam eo tempore pestilentia laborasse scribit Cascinus, quod videtur intelligendum de malo quodam periculoso & contagioso, qualia frequenter oriri solent in exercitiis. Verùm, qualecumque fuerit contagium, testatur auctor, imaginem piam S. Rosaliæ pictam fuisse jussu prædicti militum ducis, eundemque curasse, ut aqua consecraretur reliquiarum S. Rosaliæ impositione; atque hac aqua multis sanitatem fuisse divinitus restitutam, itaque magnam Cremonensium devotionem enatam erga S. Rosaliam. Cùm autem laudatus Valdina particulam reliquiarum suarum Cremona reliquisset, constructum est in ecclesia S. Viti altare dicatum S. Rosaliæ per eminentissimum dominum Petrum Campora episcopum Cremonensem. Statua insuper Sanctæ erecta per Bernardinum Resta, eaque ad S. Viti ecclesiam portata solemnibus supplicatione. Pro hisce auctor laudat Vitam brevem S. Rosaliæ editam anno 1633 per P. Franciscum Abriani Ordinis Carmelitarum: an verò annua Sanctæ festivitas Cremona etiam sit instituta, ex relatis non liquet.*

421 *Forum Livii, urbs ditionis Pontificie in Romandiola, vulgò Forli dicta, reliquias S. Rosaliæ flagitavit, & particulam costæ accepit, eò per Casinum transmissam. Hæc costæ particula thecæ argenteæ fuit imposita, erectaque ibidem Sanctæ statua in sacello eleganti. Ex hisce non solum profuxit multa populi devotio, sed festivitas etiam instituta quotannis celebranda, teste Cascino, qui hisce plura non addit de cultu Sanctæ in Italia. Verùm Mancusus in Historia S. Rosaliæ multo plures Italia assignat urbes, quæ cultum ejusdem Sanctæ postea sunt amplexæ. Lubet scriptorem illum sequi, urbes illas enumerando, sed brevissimè, & eo ordine, quo præcedentibus ab ipso sunt addita.*

422 *Setia, vulgò Sezze, oppidum ditionis Pontificie in Campania Romana, anno 1716 co-*

D *lere cepit S. Rosaliam, cujus imago Roma pi-*
Èta anno 1718 collocata fuit in ecclesia monia-
cultus Se-
lium S. Clara, ibique celebrata festivitas, ut su-
tiæ, Tuscu-
sius narrat Mancusus tom. 1 pag. 275 & seqq.
li, Interam-
na, Ascoli,
Ravenna:
Tusculum in eadem provincia, Italis Frascati,
Ravenna:
cultum S. Rosaliæ amplexum est anno 1717,
posita Sanctæ imagine in ecclesia Societatis Jesu,
celebrataque ibidem solemnibus festivitate, de qua
laudatus scriptor pag. 284. Interamna, incolis
Terni vocata, distinctas S. Rosaliam coluit. Ec-
clesiam ibi eidem edificavit Joannes Georgius Ca-
stelli, eques Ordinis Melitensis, postquam Meli-
tam Sanctæ patrocinio peste liberatam viderat,
ut suo loco narrabitur. Habet illa ecclesia San-
ctæ reliquias; ejusque festivitas ibidem quotannis
ritu solemnibus peragitur, teste Mancuso pag. 284,
qui non pauca etiam beneficia à populo obtineri
affirmat. Asculum Picenum, oppidum quoque
status Ecclesie in Marchia Anconitana, vulgò
Ascoli dictum, habet officium S. Rosaliæ in eccle-
sia Societatis Jesu, eodem teste pag. 285. Ra-
venna Sanctam colere cepit anno 1718, sparsis
primùm per civitatem multis imaginibus, qui-
bus civium pietas fuit accensa. Imago deinde e-
jusdem Sanctæ exposita fuit publica venerationi
in ecclesia Societatis, ibique festivitas instituta
die xv Julii, quæ dies est corporis inventi.

423 *Anno 1717 reliquias S. Rosaliæ accepit reliquia,*
Bononia, celeberrima Italia civitas, sub domi-
miraculo in
no summi Pontificis. Narrat istud Mancusus via nobili-
paulo prolixius tom. 2 pag. 150 & seqq. Hæc tate, Bono-
reliquias Panormo in Italiam & Bononiam de-
portandas acceperat illustrissimus comes di Rubi-
lant, qui cum illis se navim commisit Neapolim
tendentem. Verùm post biduum navigationis hæc
naves Turcica navim illam cœperunt persequi,
ita ut necessariò à recta via deflectendum esset,
ne præda hostibus fieret navis Christiana. Hæc
autem ubi toto ocliduo ita fugerat, sequentibus
semper navibus Turcarum; viderunt Christiani
se esse non longè ab urbe Tunetana, atque idcir-
co evadere non posse humanis viribus. Itaque ad
preces se converterunt, productisque S. Rosaliæ
reliquiis, eam enixè rogârunt, ne sacer ille the-
saurus, venerationi fidelium destinatus, præda
esset infidelium. Post breves preces sævissima or-
ta est tempestas, obscuratoque cælo, quod antè
ferenum erat, prospectus extra navim non nisi
ad decem passus patuit: navis autem abrepta
vento vehementissimo... inflatis velis intra
quatuor circitèr horas jactata est in portum Nea-
polititanum: quod iter naturaliter peragi non po-
teat tempore tam brevi. Hæc sibi relata esse ab
ipso comite di Rubilant, asseruit juramentoque
confirmavit Bernardinus Ignatius Astensis pre-
sbyter ex Ordine Capucinatorum, cujus juramen-
tum recitat Mancusus unà cum relatione ejus-
dem hic compendio data. Porrò Bononiensis sena-
tus allatas reliquias honorificè suscepit, atque in
ecclesia sua S. Petronio dicata deposuit: testa-
turque Mancusus, extrui cœptam fuisse sacel-
lum marmoreum ad honorem Sanctæ, dum scri-
bebat: alia quoque magnifico opere cœpta fuisse,
ad reliquias honorificè collocandas festumque ce-
lebrandum die iv Septembris.

424 *Laudatus scriptor tom. 1 pag. 288 docet cultus in*
Sanctæ festivitatem quoque annuatim celebrari multis aliis
in quadam ducatus Mirandulani ecclesia, quam Italia urbi-
bus,
non nominat. Per totam insuper diocesim Muti-
nensem agi eandem festivitatem, uti jam dixi-
num. 321 episcopo Mutinensi concessum à Cle-
mente XI, Facultatem celebrandi Officium S. Ro-
salia

Luca,
ubi quædam
veteris gra-
tiæ:

item cultus
Cremonæ,
reliquias

Fori-
Livii:

A falix per totam diœcesim petierat Mutinensis presul Ludovicus Masdoni, quia credebatur sanitatem sibi instauratam Sanctæ patrocinio. Cum enim multis ætatis ingravescentis incommodis & infirmitatibus ad obeundum officium episcopale ineptus, & lecto plerumque affixus esset, Sanctam sibi elegit patronam, ac vires sibi eo usque redditas sensit, ut clerum suum consecrare rursum posset, & diœcesim quotannis lustrare, quemadmodum fusiùs refert Mancusius tom. 2 pag. 148 & 149. Coli etiam S. Rosaliam Placentia, ac in ducatu Ferraricensi, & in Mantuano, aserit laudatus scriptor pag. 289, sed modo quodam vago, ita ut ex dictis ipsius colligi nequeat, an in locis istis annua celebretur festivitas. Idem ait pag. 291 exercitum Hispanum Mediolani pestis periculo liberatum, indeque suspicatur Sanctam ibidem coli: at nullam producit auctoritatem, nec ullum assignat tempus. Verùm Genue festivitatem celebrari in ecclesia Clericorum Regularium, qui ministerio infirmorum se addixerunt, devotionemque ibidem multam esse auctam anno 1717 & 1718, clariùs eodem loco testatur.

B 425 Mons Physcon, vulgo Monte Fiascone, reliquia etiam Monte Physcone, oppidum est Etruria Pontificia, ubi cultus S. Rosaliæ anno 1717 receptus fuit magno ardore. Rem fusè narrat Mancusius pag. 292 & seqq., ex quo præcipua breviter capita colligam. Ibidem in seminario episcopali varia distributa sunt exemplaria Vita S. Rosaliæ, cujus lectione omnium ibidem pietas in Sanctam est accensa. Celebrata igitur in seminario festivitas inventionis die xv Julii magno cum apparatu; ac tunc venerationi exposita imago Sanctæ, inventa apud civem quempiam, qui asserbat se eam pingendam curasse, quia in mari Siculo liberatus erat imminente naufragio, invocata ope S. Rosaliæ. Porro Franciscus Perini nobilis Panormitanus, ubi prædicta audierat, particulam digiti S. Rosaliæ, quam habebat authenticis testimoniis munitam, donavit ecclesiæ seminarii Montis Physconis S. Bartholomæo dicata. Harum reliquiarum translatio solemnitate celebri magnoque apparatu facta est die xiv Julii, & festivitas inventionis die sequenti piè celebrata. Atque hoc modo inchoatus est Monte Physcone S. Rosaliæ cultus, pietate in Sanctam ad oppida quadam vicina simul propagatâ. Hisce subdit auctor, Florentia die festo S. Rosaliæ imaginem Sanctæ exponi in ecclesia Societatis Jesu: Livorni * verò sacellum eidem Sanctæ dicatum esse in ecclesia S. Mariæ Montis nigri, multumque eo populum concurrere in festivitate S. Rosaliæ. At non edicit, an Sancta in duabus istis urbibus Officio colatur ecclesiastico.

C * Livorno
 & Recinetum, ubi varia impetrata beneficia.
 426 Ut huic collectioni de cultu Sanctæ in Italia finem imponamus, restat memoranda civitas Piceni, seu Marchia Anconitana, Recinetum, vulgo Recanati dicta, quò reliquia S. Rosaliæ pervenerunt anno 1723. Res tota narratur à Mancuso tom. 2 à pag. 156; sed compendium mihi sufficiet. Anno 1723, mense Septembri, in monasterio Recinetenfi monialium S. Stephani tres è monialibus, videlicet Candida Columba Ghinelli, Barbara Constantia Fortuna, & Rosalia Cherubina Leopardi, lecto decumbebant continua febris vexata. Cum autem non diu ante delata essent reliquia S. Rosaliæ ad prædictum monasterium, infirma moniales ad opem Sanctæ confugerunt: eaque piè invocata, capita sua memoratis reliquiis tangi voluerunt. Quo factò, mox febris abscissit, sanasque sic reliquit, ut deinde non re-

Septembris Tomus II.

diret. Hoc factum ipsa moniales subito sanata, præmisso juramento, testata sunt XXI Februarii anni 1724 coram publico notario Antonio Francisco Prasuttino, & duobus testibus ex Ordine Minorum de Observantia, prout latius narratur in Actu notariali, apud Mancusium edito, quem episcopus Recinetenfis confirmavit, fidem & auctoritatem prædicti notarii testando xv Martii ejusdem anni, quemque archiepiscopus Panormitanus eodem anno, die 2 Aprilis, in Acta referri curavit, suoque nomine subscripsit, ita ut triplex illa sanatio abunde videatur firmata. Verùm ex relatione jurata monialium clarum non est, an omnes tres eodem die sint sanata, an diversis; sed solum ex illa constat, subito omnes sanatas esse: malimque suspicari singulas esse sanatas diversis diebus, tum quòd de diversis diebus fiat mentio, tum quòd dies sanationis non exprimitur. Ceterum reliquia illa S. Rosaliæ monialibus donata erant à viro nobili Carolo Calcaagni, habitante Messana, sicut additur in testimonio monialium. Hec de Italia sufficiant, licet dubitare nequeam, quin Sancta cultus ad plura etiam Italia loca pervenerit.

§ XL. Cultus, reliquiæ & beneficia in Gallia, Hispania, Germania & Hungaria.

QUandoquidem Cascini vestigiis insistere statui, cum eodem ex Italia in vicinam transibo Galliam, ubi Nicaam Provincia, qua ab aliis Italia attribuitur, peste liberatam scribit post votum S. Rosaliæ nuncupatum. Rem narrat hoc modo. Nicaa Gallis Nice, Italis Nizza, qua sita est in limite Italia, & caput est comitatus Niciensis, gravi laborabat pestilentia, uti multe alie urbes eo tempore. Cum autem audivissent Nicienses S. Rosaliam contra pestilentiam esse patronam; ac scirent reliquias ipsius honorari in pago comitatus Niciensis, dicto Lucerame, qui paucis solum miliaribus Nicaâ distat; ibique esse sacellum eidem Sanctæ dicatum; ad patrocinium ipsius confugere decreverunt: atque id fecerunt hoc modo. Voverunt Nicienses, se daturos lampadem argenteam memorato S. Rosaliæ sacello; seque in urbe sua alterum sacellum eidem Sanctæ erecturos, eique alteram lampadem daturos argenteam. Quin & votum illud imprefferunt, multisque miserunt in circuitu. Voto nuncupato, ait Cascinus, cessavit pestilentia: idem videri potest apud Fosredum in Nicaa pag. 52.

428 Præterea post biennium literas miserunt Panormum, ut flagitarent nonnihil reliquiarum Sanctæ Rosaliæ. Exemplar literarum, quibus reliquias istas petierunt Nicienses, ante me habeo. Data sunt Nicaa xxiv Junii anni 1633, & subscripta hoc modo, sed Italicè: Syndici Nicienses. Andreas Bontà secretarius. Asseritur votum S. Rosaliæ factum, additurque peti reliquias ad excitandam magis populi devotionem, Quia simulac nuncupatum erat votum, subito cessavit dictum contagium miraculo verè magno, æternæque memoriæ digno. Id contigisse anno 1631 ante in eadem epistola dicitur. Reliquias verò anno 1634 impetrarunt, teste Cascino, qui suas ipse donavit. Inscriptio tamen apud Fosredum pag. 52 exprimit annum 1635. Verùm,

A a a

cum

AUCTORE
J. S.

E

F

& Sanctæ
reliquias
impetrat:

AUCTORE cum dicat geminam particulam esse missam, prior forsitan anno 1634, altera 1635 missa fuerit. Eodem teste, Nicenses argenteam lampadem S. Rosaliam donum miserunt Panormum; ac eidem in cathedrali Nicensi elegans erexerunt sacellum.

429 Parisiis ab anno 1628 particulam costae S. Rosaliam habuit Anna Austriaca Franciae regina, qua & Sancta imaginem pingi iussit. Particula maxilla ejusdem Sanctae ab anno 1631 servatur in ecclesia domus professe Societatis Jesu, S. Ludovico dicata Parisiis. Reliquias S. Rosaliam etiam petiit & obtinuit Clemens de Bonzy episcopus Biterrensis in Occitania, quod urbs Biterrensis * peste affligeretur, teste Cascino. Addit Mancus pestilentiam cessasse per allatas reliquias: nec dubium est, quin cessaverit, sed quomodo aut quamdiu post allatas reliquias, non invenio.

430 Hisce adjungo annotationem à P. Noto scriptam, qua Panormo huc missa fuit habet: Anno MDCXXX (pestilentia liberata sunt patrocini S. Rosaliam) civitates Galliae Thigernum * (in Alvernia inferiori,) & Molinæ * (Borbonensis provinciae caput;) ut fuse scribit P. Stephanus Chamillard Societatis Jesu in epistola ad P. Joannem Mariam Amato: quam hic typis edidit in Oratione secunda in solempni studiorum lustratione pag. 135. Assignata epistola Italica est, scriptaque anno 1705. Ejus compendium sufficit ad propositum nostrum. Refert Molinas anno 1630 peste graviter laborasse, magistratum autem S. Rosaliam vovisse annuam supplicationem, ad ipsius honorem pie instituendam in ejus die festo; votoque nuncupato ac supplicatione instituta, pestem cessasse. Occasio voti sic exponitur. Cappucini quidam narrarunt Molinensi magistrato, civitatem Alverniae Thigernum, unde venerant, peste liberatam esse post votum S. Rosaliam factum, acceptasque nonnullas ipsius reliquias ab aliquo P. Cappucino donatas Thigernensibus. Cum vero rector collegii Societatis Jesu significasset, se reliquias habere S. Rosaliam, votum nuncupatum est, cessavitque pestilentia.

431 Addit tamen revixisse pestem, quando voto, quo etiam promiserant Molinenses, se curaturos, ut pingeretur imago Sancta, non satis velociter satisfactum est; ac rursus cessasse post impletam hanc quoque voti partem. Dubitabant fortasse Molinenses de veritate hujusce facti, quia in tabulario urbis de eo nihil est inventum; in tabulario vero capituli duae solum breves inventae memoriae: quarum prior dicit, venisse anno 1631 magistratum ad capitulum ac rogasse ut institueretur supplicatio secundum votum. Altera habet, venisse magistratum ac petiisse à capitulo, ut institueretur supplicatio generalis, ad agendas Deo gratias pro liberatione à peste. Verum in neutra fit mentio S. Rosaliam. Itaque existimo P. Chamillard factum narrasse ex litteris annuis collegii Societatis Jesu, in quibus similia solent notari: nam votum primum cum adjunctis personis refert, atque subscriptum fuisse, Demmonet. Deinde vero pro occasione voti ac eventus rei laudat P. Lebel Societatis Jesu. Ceterum senatus Panormitanus in epistola sua ad Pontificem inter urbes Sanctae patrocini gavisas numerat Thigernum & Molinas ex hisce monumentis, quantum opinor. Auria in Rosa caelesti pag. 102 ex Diario Nicolai Casini, quod mihi ad manum non est, haec producit verba ad 14 Septembris: S. Rosalia de Normannis oriunda mirae sanctitatis, quae pestis expultrix in Italia, & Molinis colitur magna solempnitate. Verba ut-

cumque ambigua sunt: nam pro varia interpunctione varius exoritur sensus, nimirum de cultu Sanctae Molinis delato secundum interpunctionem datam; vel de peste Molinis aequè pulsa ac in Italia, si comma ponatur post vocem Molinis. Verum qualiscumque fuerit mens Casini; agit de Molinis in Gallia, non de Mechlinia in Brabantia, ut ipsum perperam intellexit Auria, dicens S. Rosaliam Mechlinia in Brabantia coli solempniter. Quippe cultus Sanctae non est tam citò inchoatus Mechlinia, sed ibi coeptus est, dum fuit permissus omnibus ditionibus regis Hispaniae.

432 Ex Gallia Cascinum sequor in Hispaniam, de qua breviter sic differit: Civitas Panormitana, simulac reliquiae S. Rosaliam venerationi fidelium fuerunt expositae, duas ex illis insignes particulas, saxo illo lucido vestitas, inclusasque duabus thecis, quas corallides ornabant, in Hispaniam transmisit ad regem Philippum IV & reginam. Illae verò exceptae sunt veneratione digna regibus tam Catholicis & piis. Reliquias hasce omnes, aut certe partem unam rex Catholicus deinde donavit regali monasterio S. Laurentii, ubi anno 1722 testimonium Cardinalis Doria, quod ibi cum reliquiis servatur, propria manu exscripsit Pinus noster. Illud huc transfero: Joannettinus Doria S. R. E. presbyter Cardinalis tituli S. Petri in Monte aureo, archiepiscopus Panormitanus, fidem facio, & attestor ex reliquiis S. Rosaliam, virginis Panormitanae, cujus corpus nuper est inventum in specu montis Peregrini, lapideis thecis mirifica concretionem inclusum, fuisse desumptum capitulum humeri ejusdem beatissimae Virginis, quod ad sacram Catholicam regis domini nostri Philippi IV majestatem transmittitur à senatu Panormitano. Ut autem in exhibendo cultu praefata majestas minimè sit anceps, ceterique omnes Christi fideles possint ritè colere & religiosè venerari, in ejus rei testimonium praesentes litteras dedi, propria subscriptione & sigillo obsignatas. Panormi xxxi Augusti, Indictione VIII, anno Domini MDCXXV. Joannettinus Cardinalis Doria, archiepiscopus Panormitanus &c. Ita authenticum Cardinalis testimonium.

433 Factum memorabile, si omnia adjuncta satis sint certa, mihi communicavit mox laudatus adjutor, Cajetanus Noto, ita scribens: Cum hoc anno (1652) Joannes Austriacus Barcinonensem urbem obsidione cingeret, pestifera lues, quae per regna Hispaniae grassabatur, Hispanum exercitum magno militum damno invasit: à qua tamen repente liberatus est, ubi solempnis supplicatio indicta fuit, in qua S. Rosaliam effigies circumlata est. Habetur haec narratio in libello, eodem anno MDCLII Panormi typis Nicolai Bua impresso in 8o, cui titulus est (Italica, quem Latinum facio:) "Relatio stupendi miraculi, patrati per S. Rosaliam virginem Panormitanam, in exercitu regis nostri Catholici, & solempni; tatis ea de causa celebratae Matriti in die festivitatis ipsius 14 Septembris MDCLII, accepta ex litteris, datis in aula die XI ejusdem mensis, à persona summæ auctoritatis." Ibi autem haec leguntur verba (Italica, sed rursus Latina reddenda:) "Serenissimus dominus Joannes Austriacus pie imploravit opem virginis Panormitanae S. Rosaliam: atque ubi ipsam (id est, pictam ipsius imaginem) cum applausu & devotione per exercitum in solempni supplicatione circumferri curaverat, ut ab omnibus honoraretur & coleretur; miraculum revera stupendum!"

reliquiae item Parisiis & Biterrenis:

* Beziers

Thigernum verò & Molinæ, iis acceptis, factoque voto, * Thiers * Moulins

B

peste dicuntur liberatae.

C

Reliquiae in Hispaniam ad regem missae:

E

exercitus Hispanus contagio liberatus:

F

A „ dum ! cessavit illico contagium , omnibus per-
fectam sanitatem consequentibus , non solum
„ à malo contagioso , sed à quacumque etiam
„ alia infirmitate , ita ut post hanc supplicatio-
„ nem nullibi melius & perfectius sanitas vigeret
„ quam in exercitu Catholico „. Inde adniten-
tibus P. Josepho Spucces Societatis Jesu Panormi-
tano regio concionatore , & doctore Damiano
Bertolo Panormitani senatus apud Catholicum
regem procuratore , solemne festum D. Rosaliæ
in Matritensi urbe celebratum est. *Hoc factum
etiam narrant Auria in Rosa caelesti pag. 110
& Mancusus tom. 1 pag. 271.*

*reliquiæ in
Majorica
insula.*

434 Ipsa quoque urbs Barcinonensis periculo
infectionis exposita fuit per quemdam mercato-
rem , qui , morte appropinquante , aperuit , cur
singulis annis festivitatem S. Rosaliæ solemniter
celebrasset , nimirum merces pretiosas , sed infe-
ctas , in urbem induxerat , ibique distraxerat :
attamen invocaverat S. Rosaliam , ut omne aver-
teret periculum. Ita revera factum asserit Man-
cusus pag. 271. Merces illa nec mercatori no-
cuerunt , nec iis , quibus eas vendidit. At factum
hoc si satis certum , mirandum quidem ; sed ne-
quaquam imitandum. Anno 1683 insula Balea-
ris major , dicta aliàs Majorica , accepit S. Ro-
saliæ reliquias , quas in metropoli cognomine pos-
sident collegium Societatis Jesu , ut latius narrat
Mancusus tom. 1 pag. 272. Hactenus de Hispani-
a , ubi cultum S. Rosaliæ primum in dioecesi-
bus quibusdam particularibus receptum ac dein-
de promotum per totum regnum , ac per ditiones
omnes Catholico regi subiectas , jam vidimus §
30. Qua de causa nihil addendum est de insula
Sardinia , qua eodem tempore cultum S. Rosa-
liæ suscepit , quod regi Hispania esset subiecta ,
licet seculo nostro aliam regem acceperit.

B Reliquiæ in
Viennam ad
imperatorem
missæ :

435 De reliquiis S. Rosaliæ in Germaniam
portatis Cascinus pag. 400 ita scribit : Nihil
minùs augustissimo imperatori Ferdinando carissi-
mæ fuerunt (Sanctæ reliquiæ ,) ex quibus primò
nonnulla accepit fragmenta in theca eleganti , ea-
que in summo habuit honore ; multoque magis
(acceptum) deinde fragmentum infigne ex ra-
dio brachii , undique candido lapide circumda-
tum. Mancusus tom. 1 pag. 261 ex litteris Vien-
nensibus docet , prædictas reliquias ab Urbano VIII
missas esse ad Ferdinandum II , easque ab impe-
ratore postea donatas domui professe Societatis Je-
su Vienna. P. Bernardus Gollez , cujus sunt illa
littera , inter alia sic scripsit xiv Decembris an-
ni 1670 : Digitum autem hujus Sanctæ sacrista-
nus asserit tempore pestis à Ferdinando II , Ra-
tisbonæ existente , ad Domum (professam Vien-
nensem) missum fuisse , & ab inde pestem aut
numquam aut rarè admodum Viennam infestasse.
Primam autem festivitatem S. Rosaliæ magno
splendore celebratam fuisse Vienna anno 1641 ,
docet ex litteris annuis prædictæ domus professe.
Alia littera P. Gollez Panormum missa affirmat ,
S. Rosaliam Vienna patronam fuisse electam in
magnis mortium & morborum periculis. Demum
Viennam Sanctæ patrocinio fuisse peste liberatam ,
affirmat non solum laudatus Mancusus , sed cla-
rius etiam ostendit Vincenius Auria in Rosa ce-
lesti pag. 106.

C *Vienna pe-
ste liberata,*
Latina facio. Inde , inquit , per totam Germa-
niam nata est extraordinaria devotio erga San-
ctam , (ex Cilleia nimirum peste liberata , ut
mox videbimus) tantoque magis per totum im-
perium accrevit ejus veneratio , quia eadem li-
Septembris Tomus II.

beratio comperita fuit in urbe Vienna Austriæ , **AUCTORE**
malo contagioso liberata patrocinio Sanctæ. Un-
de in memoriam tanti beneficii acclamata fuit
Viennæ patrona , & in collegio (imò in domo
professa) Societatis Jesu ejusdem urbis sumptuo-
sum ejus nomini erectum fuit altare , atque in
locò publico elegans ipsius statua , ante quam
singulis hebdomadis die Sabbati litanie ejus piis-
simè decantantur. Hisce necdum contentus po-
pulus imaginem Sanctæ depingendam curavit in
januis domus suæ in gratiarum actionem de mi-
raculis , patrocinante Sancta patris toto illo tem-
pore , quo pestis duravit isto anno (1649 , ut
antè insinnavit.) Quin imò Georgius Tecler ,
istius regionis pictor , venit ad implendum votum
visitandi speluncam S. Rosaliæ in monte Peregrino ,
testans veritatem facti , unà cum Laurentio
Churelich Germano , qui Panormum venit , ut
distinctam facti relationem communicaret.

437 Cilleia , aut Celia , vulgo Cilley , caput uti & Cili-
est comitatus cognominis in circulo Austriaco , leia :

fitaque in consinio Styria & Carniola ad Saa-
nam fluvium. De hac urbe laudatus Auria præ-
miserat sequentia : Hoc anno m̄c̄c̄lxxix patrocini-
um Sanctæ obtinuit apud Datorem omnium

E stupendum miraculum in imperio Germaniæ , in
urbe Celia diocesis Labacensis , ubi tam crudeli-
lis sævit pestis , ut miseri mortales horrendo il-
lo malo existingerentur magna multitudine us-
que ad sexaginta millia. Nihil proderant medicò-
rum antidota , magistratum diligentia , nec pre-
ces aut vota diversis Sanctis facta. In statu tanti
miserando pius istius civitatis episcopus confugit
ad devotionem & ad patrocinium Sanctæ ana-
choretidis Panormitanæ Rosaliæ , à qua mirabili-
lia in variis mundi partibus contra pestem patra-
ta intellexerat. Itaque sincerissimis lacrymis ro-
gitavit , se ædificaturum ecclesiam , nomini & hono-
ri ipsius dicendam , si precibus suis grande illud
Dei flagellum ab ista civitate averteret. Non po-
terat eo tempore pius episcopus adimplere vo-
tum , quia ærarium civitatis omnino erat exhau-
stum sumptibus occasione mali factis. Verùm cum
persona dives eo morbo liberata esset , ea pro-
priis sumptibus vix coeperat ædificare , quando
confestim pestis prodigiosè in civitate cessavit.
Pro hisce auctor laudat relationem quamdam an-
no 1653 Panormi impressam ; subditque oratio-
nem , quâ usos fuisse Germanos affirmat , hisce ver-
bis Latinis conceptam : Deus , qui corpus famu-
læ tuæ Rosaliæ , post tot sæcula intra montes
inventum , contra sævientem pestilentiam sacrum
amuletum fidelibus tuis esse voluisti ; dà suppli-
cibus tuis , ut qui sacras ejus reliquias colimus ,
vel commemoratione lætamur , ejus quoque in-
tervenientibus meritis , à præsentibus periculis ,
& à malo pestilentie liberemur. Per Christum
Dominum nostrum.

438 De Græcio , Styria metropoli , vulgo *reliquiæ .*
Gratz dicto , scribit Cascinus , summam ibi de- *Sanctæ*
votionem in S. Rosaliam esse natam anno 1633 , *Græcii , ubi*
tamquam in illam , cujus beneficio fuerant peste *patrona ele-*
liberati Græcenses. Mancusus tom. 1 pag. 262 *cta :*
originem hujusce cultus declarat ex epistola M.
P. Wolfgangi Reuscen , qui de eo varia Panor-
mum perscripsit anno 1670 , die 2 Decembris.
Origo , inquit , cultus Beatæ hujus in nostro
templo fuit P. Alegambe , qui cum principe ab
Hoggenberg in provinciis fuit , & circa illud
tempus corpus beatæ Rosaliæ fuit inventum. Ac-
cepit nimirum P. Alegambe reliquias S. Rosaliæ
in Sicilia , easque Græcium detulit , ubi civitas

AUCTORIB
J. S.

seu magistratus suis sumptibus componi curavit elegantem cistam argenteis adornatam laminis, cui reliquiae impositae sunt, ut habet eadem epistola, ubi additur: Et in patronam à civitate electa tempore pestis. Cum autem reliquiae sint depositae in ecclesia Societatis Jesu, ibi Sancta festivitas quotannis celebratur solemniter, quod etiam fieri solet, quandocumque pestis grassatur, inquit P. Reuszen, addens: Et nos ad finem Litaniarum de omnibus Sanctis (qua quotidie dicuntur in Societatis Jesu collegiis) semper oramus orationem de diva Rosalia. Mancusus ex eadem epistola, sed verbis illius non adductis, narrat extra urbem Graecensem à Congregatione honoratorum civium sub titulo Virginis Purificatae erectam esse ecclesiam S. Rosaliae, quò frequens populus excurrit praesertim in ipso festo, atque aliquot anathemata ibidem jam sunt affixa. Hec demum subjungit P. Reuszen: Nunc à P. Rectore intellexi, unam partem reliquiarum esse etiam in sacello domestico B. Aloysii, & Sanctam solemniter voto à tota civitate facta fuisse in patronam electam; plurimaeque beneficia accepisse Graecenses per intercessionem Beatae.

B

reliquiae
in Colo-
nia & Bon-
nae,

* forte agris

C

atque in
Hungaria

439 Cascinus reliquias S. Rosaliae jam suo tempore etiam Colonia fuisse scribit, in ecclesia Societatis Jesu, ibique sacellum Sanctae extructum. Apud Mancusum verò plura de hisce scribunt duo Patres Societatis Jesu Colonia degentes. P. Adamus Pleikner ita anno 1670: Tempore pestis Patres hujus collegii plurimas illius, tanquam singularis contra pestem patronae, imagines Coloniae sparserant. Idem referens P. Hermannus Crombach, addidit, imagines istas primum tetigisse reliquias Sanctae. De earum verò usu ita habet: Quae ostiis domorum vel conclavium affixae sunt, vel gestatae, successu tæpe felicissimo, depulsa à multis aedibus, tamiliis, agris*, lue. Unum ex obtentis ibi beneficiis referam in Appendice cap. 5. Porro adduntur ibi & alia pietatis exercitia, quibus tempore pestis Sancta opem implorârunt Colonienses. Bonna in electoratu Coloniaensi particula est reliquiarum S. Rosaliae; de qua ad majores meos P. Jacobus Kritzradt anno 1671 ita perscripsit: Bonnæ particula ex reliquiis S. Rosaliae, nobis in solatium ac tutelam submissa, & venerationi publicae exposita, pietatem mirificè auxit, contagione per urbem gliscente.

440 De eximia Pragensium pietate in S. Rosaliae Mancusus agit pag. 263. Nonnulla quoque de aliis Bohemiae & Silesiae locis mihi communicavit P. Cajetanus Noto. Verùm cum Sancta per omnia regna Augusta domui Austriacae subjeta tamquam patrona colatur, ut vidimus num. 320, solum memorare volui illius domini urbes, quae jam antea Sancta cultum erant amplexa, nisi singularia quadam dicenda occurrerent. Qua de causa nihil dicam de regno Hungariae, nisi reliquias S. Rosaliae duobus saltem locis ibidem haberi. Tirnavia urbs Hungariae Superioris hoc seculo accepit reliquias S. Rosaliae per P. Franciscum Castiglia Panormitanum Societatis Jesu, qui Roma erat poenitentarius, quando eas rector collegii Societatis Jesu Tirnaviensis studiosè petiit, & per ipsum accepit, teste Manuso pag. 266; ubi addit in parte quadam ditionis comitis Esterhafi ecclesiam S. Rosaliae esse conditam, Sanctaeque reliquias anno 1720 impetratas esse à predicto comite. Forsan & plures reliquias deinde obtinuerunt Hungari, qui ut subditi Domui Austriacae Sanctam colunt.

441 Idem est de Transilvania, de qua Laudatus P. Noto ita hoc anno ad me scripsit: Dum elapsis annis pestilentia per Transilvaniam vicinasque regiones grassaretur, plures S. Rosaliae reliquiae pro illis regionibus petitae sunt & illuc transmissae. Invocatam porrò ibi S. Rosaliae, ejusque opem populos illos sensit, ex litteris Viennae huc missis accepimus. At nec particulare aliquod memorat beneficium, nec docet, ad quas urbes transmissae sint reliquiae. Pestilentia verò, de qua loquitur, inchoata est tempore postremi belli Turcici, sex anno 1737, atque in milites aequè saevit ac in Transilvania & Hungaria incolas, praesertim anno 1738, sed non diu post sedata fuit ac omnino demum sublata.

§ XLI. Cultus, reliquiae & beneficia S. Rosaliae in Belgio & praesertim Antverpiae: item in Polonia & in insula Melitenfi.

E

IN Belgium nostrum varia quoque perlata sunt Reliquiae in particula reliquiarum S. Rosaliae, ejusque cultus ibidem coepit ab anno saltem 1629, quando etiam Antverpia editum fuit breve compendium Vita, variis imaginibus representatum. Cascinus pag. 400 testatur P. Florentium Montmorentium, qui provincia Flandro-Belgica Societatis Jesu ab anno 1623 ferè finito usque ad annum 1627 praesuit, reliquias S. Rosaliae Romam portasse in Belgium, sed nec annum exprimit, nec exponit, ad quam delata sint urbem. Ipris in Flandria collegium Societatis Jesu reliquias Sanctae à multo tempore veneratur, ut ad me perscripsit P. Ludovicus Verspilt in eodem collegio degens, qui etiam adjungit in ecclesia istius collegii singulare quotannis in honorem Sanctae celebrari sacrum, ad quod conveniunt puellulae pauperes, quae erudiuntur doctrinâ Christianâ in sacello sancti Spiritus, cujus S. Rosalia est patrona.

443 Anno 1629 aliae reliquiae S. Rosaliae portatae fuerunt Antverpiam, ibique solemniter ritu depositae in sacello ornatissimo Sodalitatis juvenum sub titulo Nativitatis beatae Mariae Virginis, qua ibidem semper continuata est per unum à Patribus domus Professae Societatis Jesu, & haec tenus floret sodalium numero & pietate. Eas flagitavit P. Hermannus Spruyt predictae Sodalitatis director; donavit Panormi Cascinus anno 1628 cum litteris patentibus D. Francisci de la Riba, archidiaconi Panormitani & vicarii generalis Cardinalis Doria, quae haec tenus servantur & sigillo Eminentissimi Cardinalis sunt munita, imò & nomine ipsius data, ita ut potius vocari debeant littera Cardinalis ipsius, cujus nomen praesigitur. Reliquias autem istas Romam detulit P. Hieronymus la Roccha procurator provinciae Siciliae ad Congregationem missus anno eodem 1628, ibique eas coram notario multisque testibus tradidit P. Joanni de Tollenare, provinciae Flandro-Belgicae ibidem procuratori, qui eas finita congregatione Antverpiam detulit anno 1629, unâ cum instrumento memorato Cardinalis Doria, & instrumento traditionis Roma per notarium facta, ac signato xx Decembris anni 1628.

444 Utrum-

A
ac deposita
in sacello
Sodalitatis
juvenum
domus pro-
fessa Socie-
tatis Jesu

444 *Utrumque instrumentum pra manibus habeo, uti & testimonium P. Joannis de Tollenaere, quod notatum est Antverpia III Augusti an. 1629, atque his verbis conceptum: Ego infra scriptus testor, me reliquias S. Rosaliae cum instrumento authentico illustrissimi Cardinalis Dorix archiepiscopi Panormitani, & alio instrumento, coram notario Romae confecto, accepisse Romae à P. Hieronymo Rocca tunc procuratore Siciliae Societatis Jesu, & supradicta omnia tradidisse in manus P. Hermannii Spruyt ejusdem Societatis. Visis autem hisce testimoniis, recognitisque reliquiis, illustrissimus Joannes Malderus episcopus Antverpiensis permisit die III Septembris anni 1629, ut in dioecesi sua publica venerationi exponerentur.*

magna cum
solemnitate:

445 *Papebrochius noster in Annalibus Antverpiensibus apud nos Mss. ad annum 1629 de primo honore publico reliquiis istis delato breviter sic habet: Die VIII Septembris Sodalitas juvenum, sub titulo Nativitatis B. M. Virginis pridem erecta, solemniter ab ecclesia domus professae ad aulam suam transtulit reliquias S. Rosaliae virginis ex Sicilia allatas, curante sodalitatatis direttore, & ab illustrissimo Maldero probatas vigore instrumenti, anno praecedenti die XXI Junii signati per D. Franciscum de la Riba, . . . fidem faciendo, fragmentum ossis lapidi inditum, (quod P. Jordanus Cascini, Societatis Jesu in Sicilia provincialis, mittebat Antverpian P. Hermannio Spruyt) esse ex reliquiis Rosaliae virginis Panormitanæ . . . Quare eandem Sanctam ista Sodalitas ex tunc cepit civitati nostrae colendam proponere, veluti singularem contra pestem patronam, & patrocinii efficaciam multis modis experiri. Paulo ante ad eundem annum scripserat: Mense Augusto exorta est denuo pestilentia in urbe. Verum nihil deinde ulterius scribit de illa pestilentia, nisi pauca eodem hoc loco, ita ut credibile sit, patrocinium S. Rosaliae profuisse non modo particularibus, sed toti quoque urbi.*

festivitas
annua cum
supplicatione
ibidem
hactenus ce-
lebrata

446 *Porro festivitas Sancta à praedicta Sodalitate, cui altera juvenum Sodalitas, sub titulo Assumptionis B. M. Virginis, deinde devotionem suam conjunxit, celebratur magna solemnitate, institutaque supplicatione per vicinas urbis plateas, singulis annis Dominicam primam Septembris: at non semper eodem plane modo & ordine peracta fuit. Hoc tempore talis est ordo. Exponuntur à tempore matutino sacra reliquia in sacello Sodalitatis, quod amplum est & undique marmore eleganti vestitum, picturisque pretiosissimis exornatum. Prater Sacrificia alia & sacram concionem de S. Rosalia, solemnem Missam ibidem cantatur, concinente muscorum choro: ac omnes sodales sanctissimum Christi corpus suscipiunt. Post meridiem verò horam tertiam reliquia, comitantibus sodalibus cereos gestantibus, feruntur ad ecclesiam domus professae regione sitam, ibique Laudes solemniter decantantur: quibus finitis, instituitur supplicatio per varias urbis plateas, comitante venerabili Sacramento, & sic reliquia S. Rosaliae circuitu satis longo ad sacellum sive aulam Sodalitatis referuntur, ibique alia rursus decantantur Laudes. Tandem, finitis Laudibus, sodalibus aliisque magno numero accedentibus exosculanda praebentur reliquia & solemnitas clauditur. Antverpiensis episcopus anno 1682 indulgentias quadraginta dierum concessit omnibus, S. Rosaliae reliquias in dicta fe-*

stivitate pie visitantibus, sive in sacello sive in ecclesia praedictis.

AUCTORE
J. S.

447 *Quantum porro pietatis suae fructum perceperint sodales Nativitatis B. M. Virginis, qui congregantur ante meridiem, colligi potest ex litteris impressis, quibus alii sodales, sub titulo Assumptionis, qui congregantur in eodem sacello post meridiem, declarant decretum suum & rationes eligendi patronam S. Rosaliae, & primam ipsius festivitatem ritu admodum solemniter celebrandi. Verba Belgica Latine reddo: Hujus Patronae electione sodales sperant se obtenturos favorem & felicitatem, quam omnes ferè, qui opem ejus implorant, consequuntur; quamque impetrarunt sodales Nativitatis, ex quibus, postquam sacra ossa hujus sanctae Virginis singulari veneratione prosequi ceperunt, tempore triennalis pestilentiae nullus occubuit, imò nullus aegrotavit, quamvis eorum sodalium numerus à quingentis non longè ablit: quod beneficium, ut pie credunt, impetrarunt patrocinio illius, quam antea tot piis exercitiis honorarant & invocarant. Quod dicitur nullus toto triennio pestilentiae mortuus fuisse aut infirmus, suspicor intelligendum esse de sola pestilentia, licet verba ita sint posita, ut alios quoque videantur excludere morbos, ideoque incerta sit loci intelligentia. Ceterum hi sodales sub titulo Assumptionis cum praecedentibus concurrunt in celebranda festivitate S. Rosaliae, atque in reliquiis ipsius exornandis, etsi alias ob nimiam multitudinem duae sint congregationes diversae.*

non sine
fructu a so-
dalibus
tempore pe-
stis perce-
pto:

E

448 *Papebrochius in laudatis Annalibus ad annum 1659 de iisdem loquitur sodalibus, quando hac scribit ad propositum nostrum: Grassante autem per civitatem pestilentia jam inde ab anno superiori, quo domus professae unum alterumque, obsequio infectorum expositum sacerdotem amiserat; & sodalitas juvenum Mariana duplex, una post alteram, suas S. Rosaliae reliquias in ejusdem domus professae sacello cultui publico exposuerat, non sine peculiari sacrorum cereorum & comprecationum frequentia: hoc anno exemplum imitati sunt Patres collegii, in cujus vicinia pra aliis urbis vicis saeviebat malum. Igitur ipsi quoque exposuerunt in suo oratorio publice venerandam Sanctae illius statuam, persuaseruntque omnibus circumhabitantibus, nec non scolaribus eorumque parentibus, in e- jus patrocinium nomina dare sub solenni Sacro, ad id decantato cum Missis toto matutino tempore continuatis, & concione post meridiem. Ex eo autem die in vico isto, ubi antea septemdecim contagione extincti, triginta afflati fuerant, nemo contactus est; nemo etiam ex eodem collegio; ubi tamen anno superiori jam dicto fuerant peste extincti duo: sed eorum mors celata erat, ne à juvandis in vicinia proximis variè laborantibus aut detererentur aut prohiberentur Patres, necdum auctoritate publica de periculo moniti.*

festivitas
extraordi-
naria in
collegio So-
cietatis Je-
su cum fru-
ctu peracta:

F

449 *Duas alias reliquiarum S. Rosaliae particulas Bollandus noster anno 1637 Romam accepit, ut ex iis alteram pro se servaret, alteram traderet quatuor sororibus virginitatem professis, nobili stirpe ac pietate praestantibus, multisque beneficiis de domo professae Antverpiensi optime meritis, quarum nomen Houtappel. Misit eas particulas ad Bollandum P. Silvester Petrasancta, scriptis Opusculis non paucis notus, donante eas R. P. Francisco Piccolomineo, tunc*

aliae reli-
quiae per
Bollandum
impestrate
ac donatae
sacello San-
ctae,

AUCTORE
J. S.

Romana provincia prapofito provinciali, ac postea totius Societatis generali, qui testabatur se eas accepisse in Sicilia, dum illius provincia erat visitator. Porro, ubi obierat Bollandus, atque etiam vitâ excefferant tres à quatuor memoratis fororibus, curârunt Henschenius & Papebrochius, Bollandi successores, ut amba illa particula, suam eum in finem reddente D. Anna Hontappel tunc nonagenaria & cæca, & probante antiſtite Antverpiensi, donarentur sacello S. Rosaliæ jam antè erecto. Hoc autem sacellum, amplum & elegans, præcipuè usurpatur ad puellas, magna multitudine istud frequentantes, imbuendum doctrinâ Christianâ, uti tam ibidem quàm in multis aliis similibus sacellis, constanter diebus Dominicis fieri solet per aliquem à Societate Jesu.

ubi ejus
quotannis
celebratur
ſticitas.

B

450 Festivitas translationis S. Rosaliæ in prædicto sacello solemniter celebrari cæperat impertratis ad id indulgentiis plenariis, jam ante acceptas reliquias. At hæc anno 1678 sacello donata novum festivitatis splendorem addiderunt. Celebratur autem Dominicâ tertiâ Julii perpetua Sacrificiorum oblatione ante meridiem; post meridiem verò oratione panegyrica in laudem Sanctæ, ac Laudibus musicè modulatis. Venerabile Sacramentum manet toto die expositum usque ad vesperam, quando præmissis variis precibus datur benedictio. Præterea singulis anni Dominicis post oblatum Missa Sacrificium cum aliis precibus jungitur oratio ad honorem S. Rosaliæ. Cæteram devota virgines, quæ & sacelli curam habent & puellas ibidem privatim instruunt, inter quas varia sunt nobili stirpe ac opibus spectabiles, testantur antiquam esse traditionem, quod nulla ex puellis, quæ ibidem instruuntur, aut ex sacris virginibus, quæ illas privata instructione ad communem & publicam utiliter præparant, unquam malo contagioso seu pestilentia fuerit correpta. Alia demum particula ex cranio S. Rosaliæ anno 1744 cum authentica approbatione mihi transmissa est à sapè laudato Castiglia, quæ anno 1745 huc perlata, rursusque in curia episcopali ad publicam expositionem in ecclesia nostra approbata, hætenus in ara Musei nostri theca argentea inclusa servatur.

C
Mera, pa-
gus Bra-
bantia

451 Ex reliquiis porro, quæ conservantur in sacello Sodalitatis domus professæ, particula quadam anno 1668 donata est ecclesie parochiali in Meer. Pagus est diocesis Antverpiensis prope confinia Brabantia Hollandica, atque septem circiter aut octo horarum itinere distans Antverpiam versus Bredam, à qua minus distat, Flagitavit illam reliquiarum particulam R. D. Joannes Gerlacus vanden Bogaert, Ordinis Præmonstratensis, & loci parochus, quia cupiebat cultum S. Rosaliæ magis promoveri in pago Meer, qui eodem anno pestilentia liberatus erat Sancta patrocinio, ut narrat in litteris, quibus rogat prædictam reliquiarum particulam. Epistola illa Belgico sermone conscripta est, & hætenus conservata. Latina faciam præcipua capita, quæ huc transfero. At primò se diu summa pressum suis se sollicitudine, Quia, inquit, misericors ac justus Dominus nos castigavit morbo contagioso seu pestilentia, quæ per medium circiter annum duravit in communitate nostra.

peste libera-
tus,

452 Deinde testatur se magno vitæ periculo Sacramenta egrotis administrasse, ac laudat Deum, quod pagum illum mirabiliter malo illo liberaverit, hoc præcipuè attribuens S. Rosaliæ patrocinio: Nam, inquit, postquam Dominicâ de-

cimâ sextâ post Pentecosten, incidente in diem 19 Septembris, in longo supplicantium agmine per pagum nostrum circumtulimus pictam S. Rosaliæ imaginem, quæ jam ultra annum magna devotione honorata fuit in ecclesia nostra; experti fumus ab illo die neminem occubuisse aut ægrotasse pestilentia. Id unusquisque advertit magna cum admiratione: & ab illo die communitas nostra magis semper magisque se devotam exhibuit ac piam in S. Rosaliæ. Demum addit se hac de causa partem reliquiarum desiderare ac flagitare. Rem autem ita fuisse peractam, non modo memoratus parochus subscripto nomine testatus est, sed idem quoque testatus est ipsius vicarius, D. Paschasius Michæl van Gessel ex eodem Ordine Præmonstratensi, uti & quinque alii ex præcipuis istius pagi, quorum nomina, tamquam testium, epistola leguntur subscripta.

453 Allegata & testata ratio permovit R. P. Franciscum l' Hermite præpositum domus professæ, ut pateretur reliquias Sodalitatis Mariana dividere, approbante antiſtite Antverpiensi, ac partem earum donaret memorata ecclesia pagi Merensis. Testimonium donationis sigillo R. P. Præpositi munitum etiamnum servatur in prædicta parochia, illudque nobis perhumaniter transmisit hodiernus pastor in Mera ex Ordine Præmonstratensi, R. adm. D. Antonius Ophals. Verba subjungo: Ego infrascriptus præpositus domus professæ Societatis Jesu hæc testatum facio, particulam hanc ossis S. Rosaliæ candidam, desumptam ex arca reliquiarum ejus, quæ publicæ venerationi expositæ sunt in Sodalitate juvenum instituta sub titulo Natæ Virginis in eadem domo, & cum consensu officialium ac directoris ejusdem Sodalitatis, templo pagi Merensis, ad postulationem adm. Rdi Dni pastoris Joannis vanden Bogaert ex Ordine Præmonstratensi datam, ut populi devotioni, tamquam antidotum futuris temporibus contra pestem ferviat. In quorum fidem has manu mea scripsi & subscripsi, ac sigillo officii mei muni. Antverpiæ xxix Novembris mdcclxviii. Subscriptum erat, Franciscus l' Hermite. Approbatio episcopi Antverpiensis cum facultate exponendi dictas reliquias inferius legitur in eadem charta, quæ sigillo etiam episcopali munita est. Dubitari nequit, quin reliquie istæ solemniter exceptæ sint in Mera; at illius solemnitatis memoria conservata non est. De festivitatis verò annua, ita scribit laudatus supra illius ecclesie pastor Antonius Ophals: Celebratur illud festum apud nos annuè cum indulgentiis plenariis, magno populi concursu & publica supplicatione; nimirum ipsa die 19 Septembris, si sit Dominica; aliàs verò primâ Dominicâ post diem prædictam.

354 Amplissimum Polonia regnum reliquias S. Rosaliæ accepit anno 1630, atque eam eodem anno colere cæpit, impresso etiam brevi Vita compendio, ut refert Cascinus pag. 400. In laudato Compendio Cracovia edito hæc sub finem leguntur: Quo (anno 1630) etiam pars costæ illius lapideo cortice inclusa, & parti ossis alterius annexa, curâ Patrum Societatis Jesu, ex regno Sicilia per Jordanum Cascini ejusdem Societatis (qui inventioni sacri corporis adfuerat, Ordinis sui tunc in ea infula provincialis præses) obtenta, Cracoviam hoc eodem mdcxxx, die xxv mensis Julii, cum fide publica apportata fuit: & deinde mensis Septembris die xxi ejusdem anni in ecclesia S. Barbaræ, domus professæ Societatis Jesu, publicis fidelium honoribus,

ideo particula reliquiarum Antverpiensium eodem missa, & Sanctæ festivitas instituta.

E

F

Reliquia Cracoviam delata,

A bus, ecclesiastico magistratu volente & approbante, exposita, contra imminentis epidemiae pericula amuletum salubre. *Hiscæ adjungit Cascinus, festivitatem die IV Septembris celebratam fuisse in prædicta S. Barbara ecclesia, ac deinde quotannis continuatam. Præterea asserit, malum contagiosum in quibusdam domibus Cracovia se manifestasse, sed favore S. Rosaliæ subito cessasse. Mancusus tom. I pag. 267, laudans duos auctores Polonos, narrat memoratas reliquias non solum venerationi fidelium exponi annis singulis in theca argentea pretiosa, sed subinde etiam tempore calamitatis publica circumferri in agmine supplicantium. Reliquias verò ejusdem Sanctæ servari etiam in Collegio Cracoviensi, docet ex manuscriptis P. Joannis Scorfo.*

& Varsavia ad reginam Poloniæ missæ.

455 Varsavia etiam, ubi solet esse aula regum Polonia, conservantur S. Rosaliæ reliquias, quas à regina summo honore exceptas tradit Cascinus. Eas ibidem esse depositas in sacello regio, ait laudatus Mancusus, qui ex testimonio P. Alexandri Savvichi asserit festivitatem ibidem magna solemnitate celebrari. Quin & patronam tempore pestis electam esse à regno Polonia affirmat, sed sine teste. Forsan id intelligi debet de ecclesia quadam particulari, non de regno: nam scriptor ille, licet bona fide procedat, subinde tamen fallitur, dum amori suo in S. Rosaliam nimis indulget, nonnulla ex conjecturis levibus asserens, aut supra verum exaggerans, ita ut assertis ipsius certam habere fidem non semper ausim, nisi fontes, ex quibus hausit, asserat. Verum tamen dubitare non possumus, quin devotio erga S. Rosaliam late per Poloniam diffusa sit ob Vitam ibidem editam: at nescimus, an festivas celebretur pluribus locis aliis.

Melita peste liberata, ac missæ eò reliquias:

456 Cùm insula Melitensis anno 1676 gravi laboraret pestilentia, postulata sunt reliquias S. Rosaliæ, ac obienta eo successu, ut pestis continuo fuerit extincta. Narrat id breviter Mancusus tom. I pag. 410, adducens verba Laurentii Hastac medici Melitensis ex Opusculo de Pestrema lue Melitensi, quod mihi ad manum non est. At scriptor hic apud Mancusum ita habet: Sanctam Rosaliam virginem Panormitanam, totius orbis amorem, & huic sui roseo, quo pollet, odore adversantem extollere, atque clientelam concelebrare cuncti ceperunt. Ex eodem opinor, auctore Mancusus Italicè refert, quæ Latinè reddo: Postquam à magno Priore S. Joannis (Ordinis Melitensis) ex loco eminenti ostentatæ erant reliquias S. Rosaliæ, dono senatus Panormitani ab equitibus Hierosolymitanis (seu Melitensibus) impetratæ, Sanctæque invocata precibus, lacrymis votisque totius populi Melitensis, secuta est confestim ad odorem hujus Rosæ prodigiosa mali cessatio. Idem pag. 273 affirmat, hac de causa non modo annuam Sanctæ festivitatem in insula Melitensi ceptam esse celebrari, sed patronam quoque specialem insule electam: nec non crucem pretiosam dono missam, ut eà ornaretur Sancta statua in monte Peregrino; ac lampadem argenteam sacello, in quo sacrum Virginis corpus Panormi requiescit.

idcirco Sancta à Melitensibus equitibus electa patrona.

457 Amatus jam sæpè laudatus in Opere de Principe templo pag. 244 de hisce ita scribit: Ob Melitam (anno) MDCLXXVI peste laborantem senatus (Panormitanus) Roseum (id est S. Rosaliæ) indultit os argentea in arca conclusum Gregorio Carafæ, Neapol. Roccellæ Priori: xxii Junii MDCLXXVI Nicolaus Cottonerius, magnus magister (Ordinis Melitensis) excepit, ac

M (forte mense) Sept., post luem illico extinctam, cum aliis SS. Ispianis, ex Ordinis thesauro eductis, solempni supplicatione per urbem circumtulit. Exinde post absolutum eucharisticum hymnum, unanimi concilii sacri voto inter suæ Religionis ac Vallettæ (civitatis, ubi residet summus Ordinis magister) tutelares adlegit, obligans Ordinem ad celebrandas annuolibet solempnes Vesperas, ac Missam pontificalem xxii Junii in ejus translatione. Pro hisce laudat Putem in Historia Religionis Hierosol. tom. 2 lib. 8 fol. 448: & deinde subdit: Carafa succedens Cottonerio MDCLXXX transmittens magnam auream crucem, è pectore detractam suo, voluit Divæ statuae argentea veste contectam, quam ornant onerantque principum donaria.

AUCTORIBUS
J. S.

§ XLII. Sanatus evidenti miraculo Franciscus Castiglia, cultum Sanctæ promovet in Lufitania: sanatus item Indiæ prorex, eundem in India inchoat.

Post medium seculi xvii cultus S. Rosaliæ in Lufitania quoque & Indiam penetravit. Mirabile perà maxime P. Francisci Castiglia Societatis Jesu, qui subito & prodigiosè sanatus erat per Sanctam, dum post absolutum Societatis tirocinium Logica studebat in collegio Panormitano. Res eodem anno 1663, quo contigit, fusè narrata est; typisque edita relatio cum approbatione archiepiscopi Panormitani. Multi deinde scriptores eandem historiam Opusculis suis infererunt. Quapropter prætito brevem miraculi relationem, quam Joannes Nadasi Societatis Jesu conscripsit in Opusculo, cui titulus: Annus dierum memorabilium Societatis Jesu, ut deinde breviter adjungam quadam ab eo omissa. Laudatus scriptor pag. 369 ad x Augusti sic habet: Decima die Augusti anni MDCLXIII Panormi Franciscus Castiglia Panormitanus, Societatis Jesu religiosus scholasticus, cùm animam propè jam ageret, visus sibi est coram tribunali lucis immentæ aspici benigno vultu à presentibus istis Deipara, S. P. Ignatio, & S. P. Xaverio: etiam angelo custode in lectulo jacentem velut complexo, & ei loquente de SS. Eucharistia piè accepta. Accessit ægri lectulum ex alto propius S. Rosalia virgo, & "Francisce, aiebat, morientem, dum tibi nunc erat: & ego tibi obtinui à Deo sanitatem, si eam velis: erit illa ad majorem Dei gloriam. Fac votum eo modo, quem ego tibi dictabo". Tum Latinè in hæc verba præibat; ægro quoque ita singula pronunciante, ut ab illa audiebat: "Voveo me servum tuum in vita mea laudem & gloriam tuam promoturum, in universo mundo". Adjecit Sancta Italicè: "Venies ad meum antrum pedes; ac sacrâ Communionem piè reficieris: & attende ut impleas id, quod est ad majorem Dei gloriam". Et post pauca: "Jam, inquit, sanus es; ac videri desit, Francisco ita sano relicto, ut nulum doloris, vel debilitatis vestigium persentiret. Hæc omnia fusè descripta, examinata, & ab illustrissimo ac reverendissimo Panormitano archiepiscopo Petro Martinez ritè approbata,

F

typis

AUCTORE J. S. typis variis non semel edita, pro concione laudata, æri Panormi ac Romæ incisa, ac mihi ab ipso Francisco Romæ particulatim narrata sunt. *Hactenus Nadasi, præcipua sanationis capita breviter complexus.*

459 *Nunc ex prolixiori narratione quadam accipe adjuncta. Natus erat Franciscus Castiglia annos octodecim, & biennio laboraverat periculoso morbo, quem omnes nominant malum cordis. Malum id adeo creverat à die VII Augusti usque ad X ejusdem mensis, ut sacrosanctum Christi Domini Corpus ei pro viatico administratum fuerit nocte inter IX & X, & paulo post inceperit omni sensu carere: in quo statu extrema Unctio eidem fuit data, & preces ordinaria pro moribundis recitata. In cubiculo autem moribundi erant imagines sanctissima Virginis, SS. Ignatii & Francisci Xaverii, ac reliquia S. Rosaliæ. Aderant quoque agrotanti ea nocte tres sacerdotes, nimirum Philadelphus Vairello collegii minister, Joannes Scorfo, & Petrus Maria Grimaldi, quibus accedebat Josephus Candone auditor theologiae ac sacerdotio proximus, præter fratres infirmis ministrantes. Hi omnes vitam quidem infirmi vehementer cupiebant, sed non nisi mortem expectabant; quando subito circa sextam noctis horam se erexit medio corpore in lecto, lætaque facie oculos aperuit, & clara voce dixit, SANCTA ROSALIA. Nihil videbant circumstantes, nisi motus alacres & pios Francisci, qui brachia expandebat suaviter in aere & rursus clauderebat. Nullam quoque audiebant vocem, nisi vocem ipsius; & ne omnia quidem, quæ ipse se dixisse retulit, audierunt adstantes, nimirum quod ea protulerit voce nimis submissa, aut interno magis affectu quam voce articulata. Audierunt tamen præsentibus verba omnia voti supra relati, quæ ita proferebat, ut videretur prolata ab alio verba distinctè repetere.*

460 *Verum lubet audire ipsum Franciscum, cujus verba Italica solum Latina faciam: Adductus eram, inquit, ad mortis terminum, quando videbar esse coram Dei tribunali. Stabat illa Majestas in loco elevato & tam splendido, ut splendor me obscuraret. Aderat ad latus dexterum sanctissima Virgo mirabili pulchritudine conspicua & pallio coloris cærulei amicta. Vicina sanctissimæ Virgini, in loco tamen humiliori, stabat virgo S. Rosalia, singularis patrona mea, aliquantulum ad Dei folium conversa, pulcherrima etiam ipsa & splendidissima, vestitu induta candido & rosis distincto. Erant insuper ab una parte sanctus pater meus Ignatius habitu sacerdotali, & ab altera parte sanctus pater Franciscus Xaverius formâ prædicatoris. Gloriosi hi Sancti me omnes intuebantur vultu alacri atque amabilissimo modo, tamquam me animantes, & cælum mihi addicentes: quæ res me maxime confortabat & consolabatur. Quantum ad me, videbar mihi esse genibus flexis, & ad latus meum dexterum videbam stantem angelum meum custodem specie juvenis admodum elegantis & alati. Videbam & dæmonem, in parte tamen valde longinqua humi dejectum & valde confusum. Videbar mihi quamprimum judicandus, ac humili submissione expectabam momentis singulis divinam sententiam.*

461 *Tunc appropinquavit mihi S. Rosalia virgo, mihi que dixit: "Francisce, moriendum tibi nunc erat: & ego tibi obtinui à Deo sanitatem, si eam velis: erit illa ad majorem Dei gloriam." Propensus ego in illo casu eram ad*

moriendum propter certitudinem, quam animo conceperam, quod irem Deum visurus in gloria. Nihilominus cum interna quadam reluctatione reposui, ut id fieret, quod ad majorem Dei gloriam conducere. Illa verò vicinior facta, mihi dixit: "Fac votum eo modo, quem tibi dictabo." Et ego admirans, quod Sancta dignaretur ad me appropinquare, subjunxi: "Sancta Rosalia ad me?" Illa verò cœpit dictare formulam voti, paulatim singula seorsum verba pronuncians, & voce submissa in hunc modum: "Voveo, me fervum tuum in vita mea laudem, & gloriam tuam promoturum in universo mundo, do." Quod attinet ad sensum, qui in mente mea nascebatur, quando repetebam illa ultima verba, fuit promissio procurandi, ut dilataretur gloria S. Rosaliæ, in quacunque esset mundi parte, etiam in Indiis, quarum desiderio me stimulari alio tempore fenteram, & mox, aucto stimulo, inclusi voto postulationem superioribus proponendam de adeundis illis partibus. Nuncupato voto, subdidit Virgo: "Venies ad atrium meum pedes, ac sacra communione piè reficièris: & attende, ut impleas id, quod est ad majorem Dei gloriam." Animam meam eo tempore sentiebam suavitate liquefieri: atque accedebam ad amplectendum & osculandum sanctos pedes, eosque revera oscularbar: & animadvertēbam esse nudos, candidos, molles, & calore quasi naturali.

462 *Post hæc omnia videbam, quod me benignis oculis intueretur, & animos mihi addidi ad hæc dicendum: "Sancta gloriosa, nullus mihi hi credet, ideoque non erit tibi gloria de hoc magno miraculo, si non dederis mihi aliquod signum." Ad hæc, eodem teste, reposuit Sancta: "Tibi, dum eras moribundus, extremam Unctio- nem administravit P. Grimaldi, & jam pro te recitarunt preces pro moribundis; & nonnulli è circumstantibus te tangentes, judicârunt, nullam vitæ spem superesse." Hæc fuit ipsius responsio, & plenè mihi satisfecit, quia, quemadmodum novo juramento testor, nihil noveram de istis adjunctis. Post hæc rursus pedes ejus oscularbar: & illa dicens mihi, ESTO JAM SANUS, videri desit, relinquens odorem tam suavem, ut illum nequeam ulli odori terreno assimilare, quamvis eundem per quadrantem circiter horæ perciperim, ubi integrè eram sanatus: credens autem illum percipi à P. Joanne Scorfo confessario meo, de eo ipsum interrogavi. Deinde subito me crexi in lecto, dicens: SUM SANUS, nullo mihi relicto vestigio doloris, debilitatis, aut cujusvis alterius, quod mihi post consuetum malum meum semper supererat. Scripsi continuo propria manu breviter factum, jubente dicto patre meo spirituali: sine ullius adjumento me vestibus indui, & flexis genibus cum circumstantibus de favore accepto gratias egi sanctæ Virgini. Matutino tempore in ecclesia cum reliquis ad Communionem accessi in facello S. Rosaliæ. Deinde mansi genibus nixus sine ullo incommodo ad spatium unius horæ circiter. Ceterum in omni hac relatione bene animadvertendum est, me fuisse perfectè mentis compotem, meque discursisse atque attentè cogitasse, quando loquebatur Sancta, aut ego respondebam, meque optimè cognovisse, quod sua benignitate mihi sanitatem restitueret. *Hactenus Franciscus ipse, qui triduo post speluncam S. Rosaliæ pedes invisit, & omnia religionis exercitia cum aliis statim obire cœpit, ut alii latius referunt, restan-**

visio moribundo oblata,

votumque ab eodem in visione nuncupatum.

D

E

F

ac secuta momento unico integra sanatio.

A tes spiritus fervorem novum ei quoque fuisse datum : de quo verissimiliter plura dicere poterant, & haud dubie dixissent, si scripsissent post mortem ipsius.

miraculum
ab antistite
Panormita-
no approba-
tum :

463 Porro noluerunt Patres Panormitani, ut tantum S. Rosaliae beneficium, tamque evidenti miraculo obtentum, debita careret approbatione & confirmatione, sed rem detulerunt ad curiam archiepiscopalem, à qua post testes auditos, re diligenter examinata, decretum prodiit, cujus hic est titulus : Decretum illustrissimi & reverendissimi domini, D. Petri Martinez Rubio, archiepiscopi Panormitani, sanctissimi domini nostri domini Alexandri Papae VII praelati familiaris & assistentis, & à consiliis status Catholicæ Majestatis &c. Sententia verò lata est talis : JESUS. Dicimus, pronunciamus, decernimus & declaramus, Franciscum Castiglia, clericum Societatis Jesu religiosum, de quo in hoc processu agitur, miraculosè fuisse liberatum à morbo, & sanitati restitutum, talemque sanitatem derepente recuperatam per intercessionem S. Rosaliae virginis, supernaturaliter & miraculosè accidisse, & pro vero miraculo judicari debere, & publicari posse : & ut miraculum approbamus, declaramus & autorisamus de consilio infra scriptorum tam sacrae theologiae quam juris canonici doctorum omni meliori modo.

Petrus archiepiscopus.

S. T. & U. J. Doct. cantor D. Joannes Antonius Gelosus, abbas S. Nicolai lo Reale civitatis Mazariae, vicarius & visitator generalis.

S. T. & U. J. Doct. D. Simon Fimia, abbas sanctae Luciae Nethi, vicarius generalis ad pias causas, regius visitator generalis pro S. C. M. episcopatum Cefaludensis & Paetensis.

S. T. & U. J. Doct. D. Joannes Baptista Bongiorno, protonotarius Apostolicus, & rector ecclesiae parochialis S. Antonii.

Fr. Angelus à Politio Ordinis Minorum.

Fr. Petrus à S. Hippolyto Carmelita Discalceatus.

Thomas Tamburinus, rector collegii Panormitani Societatis Jesu.

Petrus Salernus è Societate Jesu. *Hactenus de sanatione Francisci planè prodigiosa, sed iis rationibus & auctoritatibus asserita & confirmata, ut dubitem, an tam imprudentes reperiantur haeretici miraculorum osiores, ut hoc factum audeant in dubium vocare aut inficiari apud prudentes.*

Sanatus
Franciscus,
ut in Indias
proficiscatur
Romam
venit :

464 Quid verò deinde factum sit de Francisco Castiglia, & quo ille modo gloriam S. Rosaliae promoverit, narrat Mancusus tom. 2 Opusculi sui, adjunctus ad id litteris, quas ipse Franciscus scripsit ad fratrem suum, D. Bartholomaeum Castiglia, non solum nobili stirpe, sed multis quoque titulis & officiis illustrem. Satis mihi erit, praecipua relationis capita breviter huc transferre. Primò gratia plurimè Deo & S. Rosaliae fuerunt acta, vulgatumque per totam Europam miraculum, ut latius videri potest pag. 12 & sequentibus. Secundo Castiglia, petita facultate in Indiam proficiscendi eaque concessa à Joanne Paulo Oliva, Societatis Jesu praeposito generali, Panormo Neapolim ea intentione discessit die VIII Octobris anni 1664; indeque Romam. Eluxit in hoc factò divina providentia : nam praepositus generalis, motus precibus illustrium Francisci parentum, missionem differre voluit, eumque in finem scripsit Panormum; at allata sunt ea littere, postquam Franciscus Septembris Tomus II,

discesserat : idemque rursus Neapoli factum : nam & cò mandatum subsistendi pervenit serius. Itaque, cum hac divina dispositioni attribueret Pater generalis, facultatem proficiscendi semel datam non revocandam censuit, sed confirmandam, prout eandem revera Roma ratam habuit.

465 Roma ad menses aliquot substitit Castiglia, nec ibidem defuit occasio gloriam S. Rosaliae promovendi : nam, cum clara esset stirpe, celebrique sanatione magis innotuisset, inviscebatur à personis principibus, quibus sanationem suam candidè enarrans, devotionem erga S. Rosaliae conabatur instillare. Inter alios serenissimus Bavariae dux Patri cuidam Germano Romam profecto mandavit, ut factum ex ore ipsius Francisci disceret, sibi que deinde referret. Usus ea occasione Franciscus imaginem S. Rosaliae cum precibus in ea scriptis misit serenissimo duci, cui id munusculum fuit pergratum. Laboravit interim diligenter Castiglia, ut vultum Sanctae, qualem viderat, penicillo haberet expressum : atque id demum consecutus est. Quippe xx Decembris ejusdem anni 1664 ita ad D. Josephum Castiglia patrem suum Romam scripsit : Post diuturnos labores obtinui à peritissimo pictore vultum S. Rosaliae, sicut mihi apparuit, atque is est simillimus. Spero finitum fore hoc tempore matutino : ad hoc prototypon aliud exemplar curabo pingendum, quod tibi transmittam, ut illud habeas ad mei memoriam. Mansit illa imago in illustri domo Castiglia vel del Castillo, & nunc est apud R. P. Ignatium Stanislaum Castiglia, provinciae Siculae praefecturam persunclum, & domus professa Panormitana praepositi, qui jam saepe in hisce Actis laudatus est, & numquam satis laudari poterit pro insolita humanitate & diligentia, quâ studuit undique monumenta colligere eaque cum per se tum per subditos suos humanissime mihi transmittere, ac annotationibus diligenter illustrare. Effigiem autem ex praedicta archetypa eleganter adumbratam, quam idem nobis transmissit, ari incisam hic exhibeo.

AUCTORE
J. S.

ubi Sanctam
curat pin-
gendam,
sicut appa-
ruerat :

E

F

466 Porro post laudatam imaginem in tabula hac leguntur scripta : Hoc vultu, hac veste, sed longè pulcherrimis, diva Rosalia anno MDCLXIII, mense Augusti, die IX, hora VII, Francisco Del-Castillo, ætatis suae anno XIX, Soc. Jesu quinto, dum comploratus ageret animam, sese, duce Virgine Maria, cum SS. Ignatio & Xaverio, in augustissimæ Triadis conspectu, dæmone jam perterrito, videndam praebuit :

hac tabula
hactenus
servatur :
ejus figura
hic data.

B b b

AUCTOR J. S. buit : statimque ejus ope & alloquio est vitæ restitutus. Qui dum Rosaliæ jussu ejus laudem & gloriam promoturum in universo mundo vovisset, atque in Indias, ut vota perolveret, properaret; hanc ipsam effigiem vitæ Divæ propè simillimam, Romæ fortè divino consilio depictam casuque habitam, optimo parenti suo D. Josepho Panormum misit: quam tutelare velut numen domus Del-Castillo æternum volet. *Laudatus mox P. Ignatius Stanislaus Castiglia notavit prædictam imaginem fuisse pictam secundum quamdam beatissima Virginis Mariæ effigiem, quam fortuito Roma viderat Franciscus Castiglia, & in qua ipsum vultum Rosaliæ sibi olim apparentis deprehenderat.*

Castiglia pietatem erga S. Rosaliam excusat in Lusitania;

B

467 Porro Franciscus Castiglia discessit Româ in Lusitaniam, perlatusque Ulyssiponem accessit ad Lusitania regem, qui miraculum Panormi factum ex ore ipsius audire voluit, & reliquias S. Rosaliæ piè veneratus, imaginem quoque ipsius à Francisco oblatam benevolè accepit. *Quin & dixit, teste Mancuso pag. 18: Volo ut ab hoc tempore thaumaturga hæc Virgo habeatur & agnoscat tamquam patrona regni mei. Præterea uxor comitis de Castelmelhor, qui erat ex præcipuis regni ministris, & filius ipsius natu maximus periculoso decumbebant morbo, reliquiisque S. Rosaliæ applicatis brevi sanitatem adepti sunt, mirantibus medicis, ut scribit idem auctor, dicens alia quoque beneficia per S. Rosaliam impetrata esse in Lusitania. Unum refert nominatim hoc ferè modo. Scalabi (oppidum est Lusitania ad Tagum vulgò Santaren dictum) mulier pauper diris torquebatur doloribus per totum corpus. Transiens illic Castiglia ei reliquias S. Rosaliæ bene precatus est, & mox omni dolore fuit liberata. Ex hisce satis liquet, devotionem erga S. Rosaliam in Lusitania excitatam fuisse per Franciscum Castiglia: eandemque ibidem continuatam, constat ex fragmento epistolæ anni 1721, quod recitat Mancuso pag. 19: nec tamen certum hinc fit, an etiam festivitas annua ibidem aliquo loco celebrata fuerit, aut modo celebretur.*

dum navigat in Indiam, prorex voto sanatur, Castiglia pro eo se devotum moritur;

C

468 Anno 1666 Castiglia sacerdotio initiatus est Ulyssipone, indeque eodem anno cum aliis Patribus Societatis Jesu discessit in Indiam navemque Lusitana. *Vehebatur eadem navem novus India prorex D. Joannes Nugnez, comes S. Vincentii, qui P. Franciscum magni faciebat & amabat. Verùm cum erant circa promontorium Bonæ Spei, pestis classem invasit ipsamque proregis navem. Prorex ipse pestilentiam tactus, eò deductus est, ut de vita ejus desperarent medici. Emicuit in hoc casu charitas P. Francisci Castiglia, qui humili prece reliquum vita sua Deo obtulit, ut vita proregi conservaretur diutius. Factum id per litteras testati sunt prorex ipse & P. Grimaldi, missionis Superior & P. Francisci confessorius. Res evenit, prout rogaverat Castiglia, atque hoc modo. Acceptorus erat prorex sacrosanctum Sacramentum pro viatico per manus P. Francisci; quando hic prius eum monuit, ut voveret elegantem ecclesiam S. Rosaliæ construere Goæ, eamque reditibus donare pro Missa perpetua, si Sanctæ patrocinio sanaretur. Votum istud nuncupavit prorex ac juramento firmavit eo eventu, ut simul febris, vomitu ac pustulis pestilentibus liberaretur, momentoque perfectam consequeretur sanitatem. Contra P. Franciscus Castiglia statim mortifero correptus est malo, gratisque Deo & S. Rosaliæ actis de precibus*

suis exauditis, mira pietate accepit extrema morientium subsidia, ac spiritum Creatori suo placidè reddidit xxvii Augusti anni 1666 in navem prætoriam, cui à Santa Terefia nomen erat. Plura de hisce videri possunt apud Mancusum tom. 2 pag. 20 & seqq.

469 Prorex autem Goam felici dein navigatione perlatus, mox elegantem ecclesiam S. Rosaliæ prope Goam in monte edificandam curavit. *Prima ibidem Sanctæ festivitas magno apparatu celebrata est die 14 Septembris, anno verisimiliter 1667, cantatis solemniter Vesperis in pervigilio 13 Septembris, quemadmodum latius refert Mancusum pag. 26 & seqq. Festivitatem istam primam honoravit conversio decem parvulorum partim puellarum, qui tempore divini Officii omnes simul clara voce baptismi gratiam flagitarent. Puellis omnibus impositum est Rosalia nomen, quod multis commune faceve studiu prorex, assignatis reditibus pro dotatione pauperum puellarum, quæ id nomen gestarent. Ceterum prorex ille usque ad mortem S. Rosaliæ cultum conatus est promovere. Hunc in finem Missam perpetuam & festivitatem annuam censu sufficienti stabilivit, & ecclesiam tam pretiosa suppellectili quam reliquiis S. Rosaliæ à P. Castiglia acceptis donavit, ita ut re ipsa ostenderet se substitutum esse laudato Patri ad promovendam in India Sanctæ gloriam.*

§ XLIII. Reliqua de cultu, reliquiis & beneficiis S. Rosaliæ in America & Africa.

IN Americam etiam penetravit cultus S. Rosaliæ; neque id mirum de regnis & provinciis America, quæ sub dominio sunt regis Catholicæ, cum Sanctæ cultus omnibus subditis regis Hispaniarum sit communis; sed magis est mirandum de aliis America provinciis. Nomen S. Rosaliæ celebre esse per totam Brasiliam, quæ paret regi Lusitania, ostendit Mancusum tom. 2 part. 4 § 13, allegans verba P. Antonii Maria Bonucci Societatis Jesu, qui diu in Brasilia habitavit, & ejusdem Sanctæ Vitam ibidem edidit sermone Lusitano. Testatur is, nomen Rosaliæ frequenter puellis imponi in baptismo, vestem anachoreticam à multis gestari ad ejus honorem, congregationem piam sub titulo S. Rosaliæ erectam, ac demum referri ab incolis beneficia cuiusvis generis, quæ patrocinio ejusdem Sanctæ referunt accepta. *Accedit P. Alexander Perier, qui provinciam Brasiliæ Societatis Jesu pro Provinciali olim gubernavit, ac reversus in Italiam collegium Faventinum rector administravit: nam hic affirmat in ipsa Brasiliæ metropoli festivitatem Sanctæ quotannis celebrari die 14 Septembris in collegio Societatis Jesu. Urbs illa olim episcopalis, nunc archiepiscopalis, Soteropolis à Latinis passim vocatur, estque caput Sinus Omnium Sanctorum ac regni totius, vulgò S. Salvador de la Bahía de todos os Santos.*

471 Maximam esse devotionem erga S. Rosaliam in regno Peruano, testatur est P. Sebastianus Morales Societatis Jesu, à provincia sua America tamquam procurator Romam missus, asserens ibi etiam Vitam ipsius editam esse sermone Hispanico. *Cum verò multum desideraret particulam*

cultus S. Rosaliæ per proregem in India promotus.

E

F

in Peruvia, aliisque regnis;

A lam quamdam reliquiarum ejusdem Sanctæ ; illam , teste Mancuso , qui ipsum Roma allocutus est , obtinuit per Patrem aliquem Siculum , promittens reliquias istas Lima , simulac eò pervenisset , pretiosa includendas theca & publica venerationi exponendas. Hac Mancusus , qui mox § 4 pergit cultum S. Rosaliæ ostendere per Novum regnum Granata , per Novam Hispaniam perque alias America provincias Hispaniæ subjctas. Verùm cum nullum possit esse dubium de cultu Sanctæ in ditionibus regis Hispaniæ , breviter tantum indicabo nonnulla beneficia , quæ in amplissimis istis regionibus obtenta dicuntur , prætermittis sacellis , ecclesiis , aliisque cultus indicium , quæ apud ipsum Mancusum reperiri poterunt , & verisimiliter quotannis multiplicantur. Hac quoque de causa nihil dicam de regno Chilensi , licet ex litteris P. Caroli Haimbhausen , qui procurator provinciæ Chilensis Societatis Jesu in Europam missus est , hoc ipso anno 1746 intellexerim , S. Rosaliam ibidem in magna esse veneratione.

B varia ibidem
472 Emerita , aut Merida , ut vulgo vocatur , urbs alia est Nova Hispania in provincia Fucatania ; alia Novi regni Granata. In hac posteriori malum contagiosum invaluerat adeo , ut domos omnes inficeret. Uni soli dicitur peperisse domui , cujus possessor imaginem S. Rosaliæ habebat , eique devotus erat. Hanc relationem scripto dedit P. Xaverius Foppolo Jesuita Panormitanus , qui diu in America pro conversione infidelium laboraverat , indeque reversus , Panormi in domo professa defunctus est. Eodem teste , quando prima vice celebrata est Sanctæ festivitas in Fano S. Joannis , circumlata in agmine supplicantium imagine S. Rosaliæ , mox disparuerunt innumera locusta , quæ quatuor aut quinque annos territorium urbis magno affecerant detrimento. Non satis mihi apparet , quodnam sit istud Fanum S. Joannis , cum varia sint in America ; cumque Mancusus scribat , San Gioan Girone , quod eo modo expressum nullibi invenio. At satis est , quod constat de facto. Præterea narrat Mancusus pag. 41 in Nova Biscaia anno 1716 constitutum fuisse pagum , cui datum est S. Rosaliæ nomen , uti & præcipue ecclesiæ in eo adificate : populum autem illius pagi immunem fuisse à malo contagioso , quod in circuitu sæviebat : nec aliud contra malum fuisse adhibitum remedium , quam aquam per reliquias S. Rosaliæ sacratam , quam bibebant. Reliquias porò Sanctæ eò tulerat P. Aloysius Mancusi Siculus Societatis Jesu , qui & pagi incolas congregasse , & per easdem reliquias horridam tempestatem sedasse dicitur ibidem pag. 43. Pro his omnibus laudatur epistola P. Francisci Sanfilippo , data Mexici mense Novembri anni 1723.

C in diversis provinciis
473 De Nova Gallacia Mancusus varia refert ex testimonio P. Francisci Maria Gravina , Societatis Jesu in America missionarii , quæ compendio huc transferam. Reperiuntur in memorata provincia duo seu oppida seu pagi , in quibus cura fidei promovenda PP. Augustiniani est demandata. Uni nomen la Barca , alteri Ocotlan. Posterior hic locus in tabulis geographicis notatus reperitur non longè à Guadalaxara Nova Gallacia metropoli , ex quo colligitur , priorem quoque in eadem esse vicinia. Hoc autem in Ocotlan anno 1706 factum narratur. Variola , notum malum maxime puerorum , licet nulli subinde parcat ætati , multis hominibus in Septembris Tomus II.

Ocotlan mortem inferebant. Hac de causa quamdam S. Rosaliæ devota duas Missas votivas ad honorem ipsius cantandas curavit , aliasque preces jungendas. Cantatâ autem Missâ secundâ die xxviii Junii , profus cessavit pestis , ut habet Hispanica relatio , quæ variolas pestis nomine hic designat , quia malum est contagiosum : nam antea clarè birvelas , seu virvelas , id est , variolas nominaverat. Porò pia mulier , quæ Missas istas pro omni populo celebrari curavit , pro una speciatim puella ex variolis moribunda Sanctæ imploravit opem , invisens aut imaginem aut locum ei sacrum , quod distinctè non dicitur ; eique vitam & sanationem feliciter impetravit.

474 Addit scriptum istud Hispanicum , puerum , nomine Michaelem , quem pater ipse Thomas Lopez de Resamano quasi pro mortuo habuerat , ex variolis convalescere in pago la Barca , ubi ad ipsum per eandem mulierem missa erat imago S. Rosaliæ & oblatum sacrosanctum Missæ sacrificium : mulierem quoque Joannam nomine , febribus & variolis laborantem , ibidem implorasse S. Rosaliæ patrocinium , ac feliciter convalescere. Demum cum nimia siccitate fruges in locis istis periclitarentur , Missam votivam de S. Rosalia celebratam esse in Ocotlan , & mox abundantem impetratam esse pluviam , quâ discussum fuit periculum , docet eadem scriptura Hispanica apud Mancusum pag. 44 & 45. Laudatus auctor deinde multa accumulât de eximia S. Rosaliæ veneratione in variis Nova Hispaniæ provinciis , præsertim in Mechoacana & in Mexicana. Verùm cum sola colligere statuerim Sanctæ beneficia , quod de cultu omnibus communi aliunde constet , satis mihi erit verba Italica P. Francisci Sanfilippo Latina reddere. Hic Mexici , inquit , magna est devotio (erga S. Rosaliam) & gratiæ miraculaque sunt innumera. Integræ familiæ , dominante malo quodam contagioso , infirmitate sunt liberatæ per aquam Sanctæ ; id est , potu aquæ , cui reliquæ fuerant impositæ.

475 California necdum satis erat nota , quando jam prima suscepit fidei semina , & cultum S. Rosaliæ. Credita olim est insula maxima America Septentrionalis. At errorem illum anno 1701 feliciter detexit P. Eusebius Franciscus Kino , Germanus Societatis Jesu missionarius , qui itinere triennali per Americam Septentrionalem , postquam duo transferat flumina , nimirum flumen Cæruleum & flumen Coloratum , quo California à Novo Mexico separatur , se tandem in California esse miratus est , prout latius refertur in Opusculo Gallico , cui titulus Lettres edificantes & curieuses , in epistola dedicatoria quinta epistolarum collectioni præfixa , & ostenditur in tabula geographica California , eidem volumini inserta. Verùm descriptio California huc non spectat , sed cultus S. Rosaliæ in vastissimam illam provinciam feliciter inductus , ut patet ex laudata modò tabula , in qua cum aliis notatus reperitur pagus S. Rosaliæ. Cultum autem hujus Sanctæ ibidem excitare præcipue cepit P. Franciscus Maria Picolo , Siculus Societatis Jesu missionarius , qui inter primos fides in California propagare cepit , ut videri potest tom. 5 Litterarum mox laudatarum à pag. 248 , ubi amplam relationem de tota missione California scripsit ad senatum Guadalaxarensis. Idem P. Petro Reggio , Sicula provincia præpositus scripsit , se S. Rosaliæ patrocinio maxime attribuere uberes fructus in missione sua collectos.

476 Ex Sicilia deinde in Californiam profectus

AUCTORE
J. S.

impetrata
beneficia ;

E

etiam in
California ,

F

AUCTOR
J. S.
quò delatae
reliquiae
Sanctae.

Etus est P. Ignatius Marini ejusdem Societatis, qui acceptas S. Rosaliae reliquias secum eò detulit, teste Mancuso pag. 51. Deinde verò ad fratrem suum P. Franciscum Marini scripsit, trium sibi pagorum in partibus California vicinis curam esse, omnesque subditos patrocinio S. Rosaliae, cujus favori referebat acceptum, quòd, cum in omnibus istis partibus dirum saeviret contagium, nullus ex tribus istis pagis malo fuisset correptus. Ceterum, dominante ante paucos annos malo contagioso in Nova Hispania, S. Rosaliae fuisse multorum refugium, magnamque in eam fuisse pietatem ejusdem mali causa in Portu Principis, oppido Cuba insula, vulgo Porto del Principe, Havana anno 1740 perscripsit P. Josephus Xaverius Alagna ad P. Caietanum Noto, qui literas mecum communicavit. Haecenus dicta de America ostendunt, S. Rosaliae ibidem in multa haberi veneratione, valdeque in clientes suos beneficam esse: quod ad propositum nostrum sufficit.

In Africa
etiam

B

477 Ne Africa quidem, licet pauciores numeret Christianos quam reliqua mundi partes, cultu & beneficiis S. Rosaliae prorsus destituta est. De Exilissa urbe, quae Hispanis Ceuta dicitur, nullum potest esse dubium, quin ibi Sancta colatur, cum illa dudum fuerit Hispanorum regi subiecta. At magis mirandum est, eidem Sanctae honorem haberi non à Christianis solum, sed etiam à Mauris Mahometanis. Afferit Mancuso tom. 2 pag. 53, Tuneti fontem esse prodigiosum, cui nomen est S. Rosaliae, potuque istius aquae salutem restitui infirmis, non solum Christianis, sed Mahometanis etiam. Pro facti veritate laudat P. Franciscum Raimondi, qui diu in regno Tunetano fuerat missionarius, & quem id saepius referentem audivi. Itaque de puteo ipso, sanietatem suis aquis reddente infirmis, non videtur dubitari prudenter posse. Verum forsitan aliqui dubitabunt, an non potius naturali vi istius aquae, quam alicui miraculo, attribuenda videatur sanitas à bibentibus impetrari solita, cum & aliis locis fontes reperiantur salubres; cumque solum S. Rosaliae nomen non sufficiat ad credendum, ejus beneficio potius quam aquae salubritate pelli infirmitatem; praesertim cum ignoretur, unde vis illa sanandi praedicto fonti sit orta; & non nisi per conjecturam dicatur, aliquid fortasse de sepulcro aut reliquiis Sanctae eidem fuisse injectum. Itaque ut quid de sanationibus istis certi posset statui, opus esset diligentis examine in ipsis locis instituto.

colitur &
benefica est
S. Rosalia.

C

478 Porro in edificio seu carcere, cui noctu includuntur mancipia Christiana Tuneti, sacellum & altare est S. Rosaliae, in quo divina peraguntur officia, & Sanctae festivitas quotannis celebratur, atque apparatus quidem magnifico, ad cuius sumptus non Christiani solum, sed etiam Mahometani concurrunt, si credimus Mancuso, qui & ipsum regem Tunetanum aliquando ad sumptus illius festivitatis ministrasse asserit, testem pro hisce omnibus laudans memoratum ante P. Franciscum Raimondi. Addit ex testimonio P. Michealis Angeli Haghius, qui praedicti Patris in missione fuit socius, pestilentiam, licet saepe Tuneti dominetur, numquam fuisse in carcere illo Christianorum, S. Rosaliae dicto: quod sanè maximum & mirandum videtur beneficium, si attendamus ad multitudinem mancipiorum, quae locum illum incolunt, & haud dubie tanto majori periculo expositi sunt tempore contagionis, quanto angustius pro numero con-

clusi sunt. Haecenus dicta de cultu Sanctae per praecipuas mundi partes multo latius deduci possent, multisque augeri, si opus esset. Verum ex hisce abundè liquere existimo, gratum fore & jucundum orbi Christiano, si communi Officio cultus S. Rosaliae ad universam Ecclesiam aliquando extendatur. Itaque finem huic Commentario tandem statuo, Vitamque subjicio, ut post hanc tam antiqua quam recentia miracula ac beneficia, quae necdum data sunt, pro Vita appendice undique colligam.

VITA BREVIS

Auctore Octavio Caietano S. J.

Ex volumine Ms. in bibliotheca
collegii Panormitani Socie-
tatis Jesu.

E

Rosalea virgo Panormi a nata creditur b, unaque fuisse ancillarum Margaritae c reginae, quae Willelmi Siciliae regis conjux fuit, à qua proximum urbi Panormo montem, cui Peregrino nomen, dono habens, eò secessit, vitamque ab omni consortio remotam in spelunca transegit: ibi piè, sancteque obiit, humataque d est. Propter eandem speluncam aedes divae Rosaleae aedificata e est, adjunctumque coenobium eremitarum è familià sancti Francisci. In urbe Panormo aedícula olim fuit sanctae Rosaleae nomini dicata, quae dein sanctae Catharinae, in praesentiarum sancto Martyri Ignatio episcopo Antiocheno adhæsit. Erecta divae Rosaleae ara, in qua ejus effigies antiqua tabula colitur.

Sanctae gesta,
mors,
sepultura,
cultus:

a
b
c
d
e

2 In oppido Bivona, aedes item beatæ Rosaleae sacra, cujus origo haud sanè recens est. Sed enim antiquis temporibus, cum Siciliam pestis lues depopularetur, traditur fæminam divinâ specie, (quæ Rosalea virgo credita est,) bono viro se videndam obtulisse, monuisseque, ut eo loco, quem illa commonstrabat, ecclesiam conderet, & Rosaleae dicaret, paruisse hominem caelestibus monitis; ædemque, quæ adhuc manet, aedificasse. Locus verò extra oppidi muros tunc temporis fuit: nam Bivona muris olim circumseptâ, & vestigia murorum extant. Sed aedes consequentibus temporibus majore spatio aucta. Eodem loco, ubi nunc aedes, ingens erat faxum hederâ circumvestitum: in illud etiam veneratio; nam derafus ex eo pulvis ebibitur ab iis, qui frigoribus laborant; & multis inde incolumitas redit. Ignotum oppidanis, quoniam ævo extructa, primum aedes Rosaleae dicta: sed in ea divae Rosaleae tabula est ante annos cxxv f. picta, fustumque æs campanum ante annos cxlv. Panormi solemnem divae Rosaleae virginis agitur memoria pridie Nonas Septemb.

Bivona per
cam peste
liberata.

F

f

ANNOTATA.

a Panormus antiquissima & pulcherrima urbs est Sicilia ac passim notissima, incolis Palermo dicta. Id unum hic observandum, à variis olim,

A *lim*, inter quos etiam est Plinius, Panhormum fuisse scriptum, uti à Caietano scribitur, licet à Græcis aequè ac Latinis antiquissimis urbs hæc rectius Panormus legatur dicta.

b Creditur, ait auctor, quia antiqua non habebat monumenta, quibus dicta sua firmaret. Hinc sequentes *Vita* adjecit annotationes: Quæ de diva Rosalea scribimus, ex fama & seniorum traditione accepimus. Opere maximo dolemus nullum de ea monumentum à majoribus nostris conscriptum nos comperisse, cum omnem operam ac studium hanc in rem collocaverimus. Plerisque Rosa Lea creditur dicta, quod ex Lea familia fuerit. Hæc ultima observatio jam abundè refutata est in Commentario num. 102, ubi ostenditur illa opinio nata esse ex pictura tecti Olivellensis ecclesie, in qua ita scriptum erat Sancta nomen circa finem seculi xv, repugnanti- bus picturis omnibus antiquioribus, aliisque monumentis. Caietanus autem errorem illum popularem partim videtur secutus, partim verò repudiâsse: nam scripsit ille Rosalea, mutatâ literâ i in e, non tamen Rosa Lea geminâ voce. Verum nomen est Rosalia Latine, & secundum idioma Siculum Rufalia, Græcis olim fortasse Ροσάλια. Consule dicta num. 102 & seq.

B **c** Potuit Rosalia vivere in aula inter ancillas honorarias regine Margarita, ut suo tempore creditum fuisse testatur Caietanus. Potuit & montem Peregrinum accipere dono illius regine, ut ibi vitam duceret solitariam, sive credamus monialem fuisse tempore istius donationis, sive malimus dicere usque ad istud tempus in aula vixisse: donatio enim verisimiliter solum facta est, ut tunc ibi viveret Sancta, non ut montem pleno jure possideret, ac heredi alicui post mortem relinqueret. Eandem donationem ab aliis quoque assertam fuisse, observavi num. 100: neque tamen eam pugnaciter defendere velim, cum popularis illa traditio non tam certa sit, & à quibusdam fuerit oppugnata. Illud tamen observavi in Commentario num. 101, non posse mortem Sanctæ satis probabiliter collocari circa annum 1160, sed collocandam esse multis annis serius, si inherere velimus traditionibus per Caietanum assertis de cohabitatione cum Margarita regina, & de donatione montis Peregrini; quia Margarita Willelmo nupsit anno 1150, & verisimiliter montem non donavit ante annum 1166, quo Willelmus I obiit. Consule de hisce dicta § 9. Fatcor lubens, auctoritatem Caietani in hisce tanti momenti non esse, ut rem faciat certam. At certum mihi quoque est, pro anno 1160 nullam afferri posse rationem alicujus momenti. Annus ille primùm signatus est à Philippo Ferrario in Catalogo generali: ductoremque hunc sine multo examine secutus videtur Cascinus.

C **d** Ad hunc locum ipse Caietanus notavit sequentia: Ante annos fermè viginti, dum hæc scriberem, fœmina, virili veste ac nomine sumpto, ANGELUM se dixit, habituque eremitarum in antrum divæ Rosalæ sese abdidit; ubi solitariam vitam per aliquot annos duxit. Dein proximi coenobii præfecturam suscepit. In ea administratione cupido incessit defodiendi corporis sanctæ Rosalæ: postea verò quàm rem ligone exequi cœpit, visa exsudare oleo defossa humus, contremuisse antrum: quibus exterrita prodigiis à facinore destitit. De hac muliere, quæ melius edocta vestes sibi congruas deinde resumpsit, de- que corpore per alios etiam frustra quæsit, plu-

ra notavi in Commentario num. 183 & sequentibus.

e In Commentario § 15 longè plures antiquas S. Rosalæ ecclesias, sacella, altaria, pictasque tabulas assignavi, ita ut de antiquissimo cultu nulla possit esse dubitatio. Unum hic observo, nempe ignorari initium sacelli hujus in monte Peregrino; indeque suspicionem oriri posse, illud jam existisse vivente ibidem Rosalia, eique usui fuisse. Certè traditio de monte Peregrino per reginam Sancta donato nonnullum tali suspicioni præbet fundamentum.

f De ecclesia Bivonensi admodum antiqua dictum est num. 164, & de Bivona per apparentem Rosaliam peste liberata num. 176, ubi Cascinus existimat factum contigisse anno 1338. Id tantum adjungo, non posse recurri ad hanc apparitionem ad statuendum cultus initium, cum diu antè coleretur Sancta aliis locis, idque liqueat ex ipsis Caietani verbis, Quæ Rosalea virgo credita est. Quippe Sancta apparens non poterat credi Rosalia virgo, nisi hæc jam nota fuisset & culta, cum nec nomen suum nec quidquam de gestis suis legatur revelasse.

VITA ALTERA

Auctore Jordano Cascini S. J.

Ex editione impressa anni

1631.

PRÆFATIO SEU DEDICATIO.

E Minentissimo ac Reverendissimo Domino D. Joannettino Doriæ a S. R. E. Cardinali archiepiscopo Panormitano. Jordanus Cascini Societatis Jesu. Jam inde ab initio, cum, coortâ Panormi turbulentissimâ pestilentia procellâ, quæ reipublicæ navim malè jactatam in supremum naufragii discrimen adduxerat, divæ Rosalæ veluti Arctoum sidus *b* ad levandam animorum ægritudinem, sospitandisque vectores apparuit; placitum Eminentia vestra fuit, mihi, etsi ex omnibus ab ipsa dilectis minimè ad opus tanti momenti, quod in ea inventione versatum est, promovendum idoneo, ut meam tamen conferrem laboris ac studii partem, imperare. In qua fanè difficili navigatione *c* nec breves, nec modici durandi labores fuere adversus tempestatum furias, & malos genios, qui scopulos nobis obiectare omni ope nitebantur, quo minùs vel incolumitas publica, vel tam inclytæ Patronæ gloria benè feliciterque procederet; sed cepimus tandem portum, & anchoras jecimus, tum cælestis ejus Facis auspicio, ductuque certissimo; tum ejus, qui clavum tenebat, Doriæ Cardinalis recta gubernatione; cujus in sacris reliquiis ritè approbandis non minùs pium, quàm prudens judicium summi deinde gubernatoris sapientissimi sanctissimique Pontificis Urbani gravissimo suffragio cohonestatum est.

2 Fas erat igitur votivam tabellam publicæ Liberatrici suspendere, quod uti perfolveretur, justus sum ab Eminentia vestra rerum gestarum

A. OCTAVIO CAIETANO.

E

Auctor perstringit v-
ria approba-
tioni reli-
quiarum
Sanctæ
via;

F

ac deinde
causam &
difficultates
hujus Vita
scribenda
exponit.

A. JORDA-
NO CASCI-
NI.

ordinem historiarum mandare. Cujus certe conficiendæ majus mihi onus impositum fens, quam tum ad earum reliquiarum approbationem defudandum fuit. Quippe cum multa mihi una in opera fuerint necessariò suscipienda, transigendaque negotia; peruestiganda ea, quæ adhuc in occulto latebant; eruenda ab rudibus antiquitatis Vita, in quibus non minùs, quam in durissima filice sacra ossa, usque ad hæc tempora abstrusa erat præteritarum rerum memoria, quæ una cum sæculis interfluxisse videbatur, non Panormi solùm, sed ex tota ferme Sicilia recolligenda, loca alia oculis, alia epistolis perlustranda, ac foris etiam, sicubi odoris aliquid hujus Rosæ expiraret, quæ quò magis in cœlestibus fragrabat areolis, eò in terris evanuerat magis. Sed neque his incœptis non obsecundavit hæc Virgo, cujus præsentis ope imagines illæ *d* quasi ex aurifodinis depromptæ atque in lucem sub auspiciis Eminentiarum vestrarum datæ sunt. Quæ sanè argumenta, senatu Panormitano ita volente, ex solido argento partim fusa, partim affabrè cælata, gemmea veluti emblemata, inserta sunt novæ hujus ac votivæ arcæ lateribus, quæ in votivo itidem non minore, quam illa, magnificentia extructo sacrario dicata est. Intra eam arcam, si ita visum fuerit Eminentiarum vestrarum, rerum etiam gestarum, quas nos vel in inventione testes oculati spectavimus, vel de vita solliciti quæsitores indagavimus, ad conservandam posteritati memoriam monumentum recondere: ea omnia in commentarium retuli, donec multis occupationibus expedito liceat mihi longiorem de his prosequi historiam *e*, eamque pro eo, ac debeo Eminentiarum vestrarum, cui S. Rosaliæ gloria usque adeo cordi est, eadem animi demissione consecrare. Vale.

ANNOTATA.

a Eminentissimus Cardinalis Doria præerat Panormitana ecclesia ab anno 1608: Pestilentia verò Panormi orta erat anno 1624, ut exposui in Commentario § 18. De Cascino actum est § 1, & sæpè per decursum Commentarii, quia omnibus ferè gestis pro approbatione reliquiarum interfuit.

b Corpus inventum hac metaphora designat; ac si diceret; Simulac S. Rosaliæ corpus inventum est.

c Agit de recognitione & approbatione reliquiarum, in qua varia occurrerunt difficultates, ut expositum est § 20 & seqq.

d Vitam antiquis & novis imaginibus adumbratam jam antè in lucem dederat.

e Longiorem illam Historiam deinde composuit, sed non edidit ipse morte preventus. Opus istud à Salerno editum sæpè laudavimus.

CAPUT I.

Sancta natales, gesta, mors, sepultura, ac corporis diu absconditi mira inventio.

Sancta natales ac primordia: ingressus in speluncam Quisquiniensem:

Sancta Rosalia Virgo Panormi patre Sinibaldo nata est, clarissimo genere à Carolo Magno per Italiæ reges, & Marforum comites,

non longa avorum serie ducto. Rogerio *a* Sicilia regi, ejusque filiarum Constantiarum *b* imperatrici propinquitate conjuncta, in aula regum, ubi orta, etiam educata est. Margaritæ certè, quæ Garcie *c* Navarræ regis filia Willelmo Rogerii filio nupsit, chara *d* in primis fuit. Sed enim honorum splendoribus, divitiarum commodis, adolescentiæ illecebris per contemptum proculcatis, divino afflata incensaque spiritu, ad Quisquinarum *e* montes ac nemora ditionis suæ, quadraginta ferme passuum millibus Panormo distantia, angelorum *f* ductu secessit. Hic secretissimam nocta speluncam plures cavernarum anfractus habentem, in quas omnes angustus satis ac perdifficilis erat aditus, in eam, veluti thalamum à cœlesti Sponso sibi paratum, quò remotior ac tutior ab hominum consuetudine & accessu solita cum eo solo degeret vitam, nullis sive solitudinis, sive ferarum, sive etiam dæmonum terculamentis absterita, animo ausuque plusquam muliebri, plusquam virili, per os instar putei arctum insiluit, atque ad interiora, quod necesse erat, reptando pervadens, ibi aliquandiu incoluit, eamque domum mirificè adamavit: quod etiam chirographo suo in durissima ejus putei filice insculpto testatum reliquit his verbis. EGO ROSALIA SINIBALDI QUISQUINE ET ROSARUM DOMINI FILIA AMORE DOMINI MEI JESU CHRISTI INI HOC ANTRO HABITARI DECREVI. Quod sanè chirographum mendis ipsis, Puellæ rude Latinitatis ingenium ostendentibus, quasi sigillis munitum, eodem, quo corpus, tempore *g* divinitus reperi-

4 Ex hac spelunca divino iterum spiritu, ac cœlestium comitatu *h* ducta, remigravit Panormum, non sanè ad aulam, & paternas ædes, sed altiore quodam consilio ad vicinum urbi montem, quem Erctam *i* Græcorum historiarum, nunc vulgò Peregrinum Panormitani dicunt, præruptis undique faxis asperum, nec nisi per tres semitas arduum præbentem iter, cetera inaccessum ascendit. In cujus excelso vertice, qui ex media eaque amœna planitie assurgit, solitariæ vitæ & contemplationi satis accommodo, quæ vergit ad Boream, speluncam Quisquiniensi etiam horribiliorem ac secretiorem offendit. Erat hæc ea tempestate nemore circumsepta, nec tam ad defendendas temporum injurias, quam petiendas naturam comparata, perenni stillicidio infesta, frigore, luto, tenebris horrida, & vel belluis ipsis inhospitalis. In hanc igitur Virgo per angustum, ut tum res erant, aditum irrumpit. Sed in amplissimo specu extillantibus undique supernè faxis, quæ capiti impendent, vix ullus habitabilis dabatur angulus, quo se stillicidio immunis reciperet. In arctissimum igitur foramen exesæ rupis, & abditissimum, ac vix corpusculi capax, ut pro veste illi potius, quam pro cellula esset, intrudebat sese: ibi præterquam immortalis Sponso nulli *k* mortalium cognita castissima Columba delitescere; ibi aspero victu cultuque, prolixis orationibus, perpetuis jejuniis, vigiliis, cæterisque sanctarum ascetiarum afflictationibus se exercere, & non magis adversus corpus suum, quam infestissimos spiritus asidue strenuè depugnare.

5 Hujus anachoreticæ ac cælestis omnino vitæ cælites ipsos magistros, adjutores, consolatores habuit. Frequenter eam revifcebant angeli & honorabant, sæpè etiam ipsa angelorum Regina cum summo rege Filio, aspectu suo jucun-

D
a
b
c
d
e
f
E
g

transitus ad speluncam montis Peregrini: gesta

h
i

F

k

in spelunca, ac sanctus obitus:

cun-

A cundisque colloquiis dignabantur; floribus præterea, ac roseis præsertim corollis *l* eam ornabant, ut essent indicio, quantum sibi cordi essent, vel efflorescentes in virgineo pectore virtutes, & fragrans in primis virginitatis odor, vel tam multa erga se sanctæ Virginis in solitudine degentis obsequia, atque in primis illa, quibus Matrem beatissimam, & infantem Jesum ornare gestiebat, modò floribus ex prato decerptis *m*, modò angelicis salutationibus, quasi roseis laudibus ad calculos dinumeratis, quibus solemnem nunc precandi ritum, sed per ea tempora singularem usurpabat. Hanc vitam sanctissimè actam consentanea mors excepit, quam ubi instare sibi intellexit, vel usque ad extremum spiritum propositi tenax *n*, ut veteres illæ magnæque anachoretides, sola se in nuda humo composuit, & Crucifixi imaginem in sinu tenens piacularibus globulis sinistra manu pectori admotis & implicitis, dexterâ jam languens sustinens caput, solis spectantibus & adjuvantibus angelis, roseam efflavit animam, quæ ad Sponsum virginum evolavit pridie Nonas Septembris, qui dies tum Panormi, tum in reliqua Sicilia recolendæ ejus memoriæ sacer ac solemnis fuit.

B *6* In hoc antro eorumdem, ut par est credere, angelorum *o* ministerio sepulta ad quadringentos & septuaginta circiter annos veluti thesaurus abstrusus fuerat, atque ad afflictas patriæ suæ res opesque sublevandas divinâ providentiâ reservatus. Nam hoc in loco, prout erat à majoribus traditum, ab aliis alio tempore perquisita *p*, non nisi anno quarto & vigesimo super millesimum sexcentissimum, cum maturum ac maximè erat opportunum, inventa est. Hujus anni mense Junio exitialis lues *q* Panormum invasit, ex Lybia importata eo navigio, quo Christiani de Maurorum servitute redempti fide publica reducebantur domum. Serpere ea latius in dies ac miserum in modum vexare urbem occæpit. Trepidatum itaque Panormi est, ac primùm ad pacem Numinis exposcendam salutaris Eucharistia in omnibus ferè templis, ut his in malis fieri assolet, exposita: publicæ indictæ preces, supplicationes cleri & religiosorum Ordinum per vices diebus singulis habitæ, sed Idibus Julii sacræ capsæ tutelarium sanctarum Christianæ *r* & Nymphæ more majorum per urbem summo mane circumductæ præeunte clero universo, ipsoque urbis antistite D. Joannettino Doria S. R. E. Cardinali: hos prosequatur populus, lacrymis & clamoribus ad opem divinam implorandam identidem sublatis.

C *7* Hic autem non sine divino instinctu factum est, ut duo sacerdotum paria, qui Sanctorum invocando nomina cæteris cantoribus præcinebant, magno quodam intervallo alterum ab altero disjuncta, non ex condicto, sed interno quodam impulsu, post reliquarum virginum patronarum nomina sanctum etiam Rosaliæ nomen, quod ex litaniis desuetudine jam abolitum erat, in civium verò memoriam non nisi festo ejus die incidebat, miro consensu & alacritate animi advocarent *f*. Nec in irritum invocatio cecidit: nam è vestigio visa est compellata virgo Rosalia exaudisse populi sibi supplicantis preces: vesperi nimirum ejusdem diei sacrum illius corpus, mirabiliter absconditum, mirabilius inventum est, nec minore Dei providentiâ indidem depromptum, quàm fuerat antè depositum.

E *8* Erant menses jam ferè duo *t*, cum operam ac laborem in eo loco effodiendo posuerant

quidam partim suafu mulieris ob receptam divinitus valetudinem, partim etiam cupiditate ac spe, prout est hominum ingenium, reperiundi thesauri, qui eodem loci ferebatur abstrusus: sed nullus profectò alius sese thesaurus quærentibus obtulit, nisi qui absconditus erat in agro, seu potius in petra, quæ sacris ossibus admirabili quodam opere adnata & adhærescens, illa circumquaque vestiebat, ac tumuli loco facta tecta servabat. Igitur hæc sæpè priores investigatores frustrata fuerat, ratos se in duram silicem aliquam, quæ fortè in hujus montis visceribus lateret, inter effodiendum imegisse, nec ultrâ ligonibus posse aperiri viam: eademque etiam hos postremos jam labore defatiscentes, atque exitum rei desperantes ab incæpto retraxissent, nisi animos spemque addidisset Deus, ut pertinaciùs illud urgerent. Ita tandem ferreâ clavâ grandem silicem primò rumpunt; alterum deinde totius massæ fragmentum, non quod ita magnæ molis, sed quod majoris præ mole (id quòd erat miraculo) ponderis esset, in alia fragmina discindunt: quæ ubi vacua ac levia conspiciantur, rei admiratione attoniti, carissimum exoptatumque Virginis caput jam manibus se tenere animadvertunt.

E *9* Nec temerè id creditum, nam mirabile illud monumentum, quod nulla humana arte videbatur elaboratum, locus ipse sacri depositi constanti ecclesiæ Panormitanæ, & aliarum traditione certissimus, nuper exorta domi calamitas, cui satis opportunum illud præsidium submittebatur, ratio ipsa inventionis, ossium subito spectata pulchritudo & integritas, odoris à multis percepta suavitas, subsecutus statim populi concursus, animorumque conspiratio astruebant veritati fidem. Verùm ut res tanta, quæ par erat prudentiâ definiretur, diligenti custodia interdum adhibita, proxima deinde nocte asportatum in urbem est, quod erat inventum, & in ædium Cardinalis archiepiscopi sacello repositum, donec ex præscripto sacrorum canonum de eo constaret fatis. Regebant tunc Siciliam pro rege Philibertus Emmanuel Sabaudia ducis filius; Panormum verò don Franciscus del Bosco dux Milmelis, princeps Catholicæ, prætor; D. Joannes Agliata baro Soloënti, D. Joseph del Bosco, D. Jacobus Lucchisius baro Camastræ, D. Horatius Strozzi, D. Petrus Bongiorno, Dominicus del Colle senatores. Qui profectò non magis inauspicatum annum suum invasione pestis, quàm tam magni thesauri inventionem fortunatum rati, maximopere expetivè, ut legitima præsulis approbatione sanctæ hæ reliquiæ haberentur.

A N N O T A T A.

a Rogerius rex Sicilia primus, sed dux istius nominis tertius, nepos erat Roberti Guiscardii Normanni, qui Apuliam, Calabriam & majorem Siciliæ partem Saracenis eripuit, ac posteris suis reliquit. Filium Rogerius habuit Wilhelmum I, quem anno 1150 regni consortem fecit. Obiit verò anno 1152, vel, ut alii volunt, 1154; ait Pirrus in Chronologia regum Sicilia.

b Constantia quoque filia erat Rogerii. Hæc nupsit Henrico VI imperatori, ac cum eo post varios reges obtinuit Sicilia regnum, quod etiam filio suo Frederico II imperatori reliquit. Volunt aliqui Constantiam monialem fuisse ante nuptias; at idem negant alii. Res huc non spectat.

c Garzias, aliis Garzas, aut Garcias, hujus

A. JORDANI
NO CASCI
NI.

ad palatium archiepiscopi deinde portatur.

F

sepultura: corpus diu absconditum. Pestis Panormi orta,

o
p

q

r

C

contra quam dum miro planè modo invocatur Sancta,

f

eodem die invenitur corpus,

t

A. JORDANUS
NO CASCI-
NI.

ius nominis erat quartus Navarra rex, quem Mariana eodem anno 1150, quo filia ejus Margarita Willelmo nupsit, equi lapsu defunctum asserit in venatione.

d Quod hic asserit Cascinus Sanctam fuisse charam Margarita regina, conforme est traditioni per Caietanam in prima Vita relata. At tamen in Opere majore opinio illa vocatur in dubium, quia non bene coheret cum anno emortuali 1160, sive Cascinus ipse abierit in aliam deinde sententiam, sive ejus corrector Salernus. At mihi preplacet opinio hic asserta, quia annus emortualis omnino est incertus.

e De ingressu Sancta in speluncam Quisquinensem in Commentario actum est § xi, & § 2 data Sanctaque asserta est inscriptio mox referenda: totus vero locus uberius descriptus est § 27.

f Quo nitatur fundamento illa opinio, qua creditur Sancta ab angelis ad speluncam ducta, videri potest in Commentario num. 111 & 112. Facile ibi videbit eruditus lector, imaginem illam, qua ibi representatur, non sufficere ad certè asserendam rem sanctam, qua ne Salerno quidem ibidem num. 117 satis probatur.

g Non idem prorsus, sed idem ferè tempus auctor intelligit: nam inventio illius inscriptionis quadraginta diebus posterior est corporis inventione, ut videri potest in Commentario § 26, ubi antri Quisquinenfis & inscriptionis inventio latè est exposita.

h Celestium comitatum non sic intelligere necesse est, ut credamus angelos visibili specie comitatos fuisse Virginem. Ad Commentarium num. 133 & 134, ubi etiam eodem § 12 quaritur ratio mutata habitationis.

i De Ercta monte, nunc Peregrino, deque antro ibi à Sancta inhabitato consule Commentarium § 25.

k An nulli mortalium fuerit aliquo tempore cognita, incertum est: at ne satis quidem probabile aut verisimile existimo, mansisse Virginem omnibus ignotam usque ad mortem obitam. De ea Cascini & aliorum opinione differui in Commentario § 4, & subinde breviter aliis locis. Videri potest § 13, ubi de gestis omnibus in spelunca actum est.

l Hi favores celestes non aliud habent fundamentum, quam pietas quasdam tabulas. At in Commentario num. 139 observavi, similia pietorum meditationi ac inventioni attribuenda videri: nec obvio sensu explicandas esse ejusmodi tabulas, nisi divini illi favores aliunde quoque probari possunt. Scimus quidem tantam esse divina liberalitatis ac munificentia præstantiam, ut centuplum promiserit, ac revera tribuat deferentibus sui amore caduca mundi bona; nec dubitamus, quin centuplicatam remunerationem Rosalia abundè acceperit: at cum mille modis electos suos remuneret infinità suà sapientià Dominus; nullam nominatim favorem ex ea veritate legitime colligere possumus.

m Ne hoc quidem probabile satis videri, dixi num. 138.

n Sanctam probabilis non obiisse sine humano auxilio & extremis Sacramentis, nec certum esse situm morientis hic descriptum, ostendi in Commentario § 14, ubi & de aliis ad mortem spectantibus egi; & diem emortualem non omnino certum esse, observavi.

o Opinionem hanc esse minùs probabilem, probavi num. 155 & seqq.

p De corpore frequenter questio, ac pradi-
Elione de eo non reperiendo, nisi tempore gravis calamitatis, vide dicta in Commentario num. 183 & sequentibus.

q De hac pestilentia actum est § 18.

r De S. Christina apud nos disputatum est ad diem 24 Julii, de S. Nympha agit Martyrologium Romanum 10 Novembris, Siculi vero 12.

s Mirabilis hæc Sancta invocatio fusiùs relata est in Commentario num. 198 & sequentibus.

t Dies nimirum quinquaginta, ut dictum est num. 201 in Commentario, qui consuli poterit de mirabili inventione corporis, ejusque delatione ad palatium archiepiscopale § 19.

CAPUT II.

Miracula post corpus inventum:
ejus approbatio; Panormus
peste liberata: cultus Sancta
multum propagatus, & re-
liquia ad varias provincias
missa.

Nec longum interfuit tempus, cum divina
opportune testimonia accessere: nam ubi
sive ossium, sive lapidis cum illis concreti in-
ter frangendum schedæ discussæ, vel aliquid et-
iam pulveris circum illa jacentis, vel aquæ de
specu extillantis ægris corporibus certà quâdam
fiduciâ applicari cœpta sunt, tanta continuo vi-
fa coruscare miracula, ut optimum factu, ac
necessarium visum antistiti fuerit, pro sua au-
thoritate jubere de iis cognosci, & in publicas
referri tabulas totam inventionis, & rerum su-
pra ordinem naturæ gestarum historiam. In ea
cognitione trecenti ferè testes à gravibus viris
in ecclesiastica dignitate constitutis rogati exami-
natiq; & ad confirmanda dicta jurejurando
adaçti. Dum hæc aguntur, excedit è vivis Philib-
bertus b prorex, cui in Siciliæ gubernatione e-
jusdem Philiberti suffragio designatus, & regio
statim consilio subrogatus est idem Cardinalis
Doria, & uti afflictam provinciam susciperet exo-
ratus. Qui sanè utraque potestate abundè pollens,
rem Panormitanam universæque Siciliæ labantem
consilio suo, ac labore sustentavit confirmavit-
que. Exacto etiam annuo magistratu, creati præ-
tor D. Nicolaus Placidus Branciforti; princeps
Leonfortis, comes Racudiæ; senatores D. Ma-
rianus Agliata & Spatafora, D. Ludovicus Spa-
tafora, Didacus Blascus, Thomas Cascini, D.
Franciscus Requesens baro S. Jacobi, D. Pe-
trus Septimus. Qui ad civilium rerum curas in-
tam perturbato civitatis statu multum studii ac
negotii, tum ad extirpandum pestilentiam, tum
etiam pro inventi corporis approbatione adhi-
buerunt.

Itaque ad hanc rem transigendam post pre-
ces à multis religiosiis viris, multaque pietatis
opera ad eliciendam divinam mentem adhibita,
ex omnibus ferè Religiosorum Ordinibus theo-
logi, aliiq; pii juxta ac graves viri ab anti-
stite in concilium vocati: his humana divinaque
testimonia summatim primùm exposita: tum in-
tegra

D

E

Miracula
inventionem
corporis
subsecuta:

a

b

F

consultatio-
nes pro ap-
probatione
reliquia-
rum habi-
ta:

A tegra singulis tradita, domi per otium expendenda & enucleanda magis. Ubi ea satis ab his cognita ac perspecta, iterum ac tertio habita consultatio e, in qua re mature discussa, consultoque numquam intermissis precibus Deo, visum est omnibus, ipso antistite rogante sententiam, constare satis, inventi S. Rosalix corporis veritatem à Deo miraculis esse testatam. Nam præter innumerabilia signa quotidie ac passim edita, quorum ratio haberi vix potest, non pauca ita illustria extitère, ut non præsentibus modò, sed etiam longè per orbem diffusos famà & admiratione complèrint: plures ab inveteratis deploratisque morbis erepti: aliis animam agentibus planèque depositis vita servata: alii etiam à morte obita, & vel ab ipso pheretro excitati. Sed in depellenda pestilentia ejus maxime virtus enituit, sive à singulorum capitibus, sive à totis oppidis, in primis verò Panormi urbe, in qua illud etiam miraculo adscribendum, quòd intermissà sancti corporis declarandi curà, recrudescere lues, repetitâ, mitescebat.

B 12 Itaque ne longius civitatis salus protraheretur, quæ à solo novæ Patronæ cultu ac patrocinio pendere videbatur; rogante sæpè antistitem senatu, expetente populo Panormitano, omnibus optimatibus contententibus, tandem auspiciatissimo jubilæi anno salutis humanæ sexcentesimo vigesimo quinto supra millesimum, octavo Kalendas Martii, juxta sacrorum canonum ritum D. Joannettinus Doria P. Cardinalis, Panormitanus archiepiscopus sua auctoritate corpus S. Rosalix esse, ac sanctum habendum asseruit, eoque nomine senatui, facta publico instrumento fide, tradidit, & venerandum populo exposuit, à quo magno concursu, lætitiâ, ac plausu exceptum, lacrymis etiam spe concepta quàm primùm recuperandæ salutis obortis. Pompa, quâ tum primùm ex privato archiepiscopi facello in ædem maximam debito sanctitati cultu translatum est, pro re & operis festinatione conspicua sanè fuit, non tamen pro flagranti Panormitani populi studio, & meritis Civis suæ magnifica satis.

deinde verò per urbem circumlatæ pompâ planè magnificâ,

C 13 Alia d multo magnificentior quatuor ferè mensium spatio comparata, spectataque est v Idus Junii ejusdem anni. Ea visa non tam sacra pompa, qualis in circumferendis sacris reliquiis solemnibus in magnis urbibus solet esse, sed planè triumphalis, quâ Virgo sanctissima in urbe sua de pompis ejus atque deliciis devictis prostratisque triumpharet. Arca cristallinis compacta tabulis, argenteisque per angulos laminis ornata atque munita, per totam Toletanam aliasque celebriores Panormi vias à lectissimis ex nobilitate viris, in quibus cum pietatis ac generis splendore ornatus etiam corporum emicabat, circumacta est. Convestiti pretiosis peripetasmatis, serico auroque intextis & acu pictis, ad summum usque fastigium & templi maximi, quod rarò visum, & domorum parietes. His frondes, tabulæ pictæ, aliasque id genus ornamenta interposita, cum speciem varietate delectabilem dabant, tum etiam nihil relinquebant rude & inornatum. Erecta passim altaria splendido omni instrumento, celato etiam auro argentoque, ac gemmis instructa illustrataque. Arcus quatuor positi ingenti mole, majore artificio, regio propè sumptu. Qui in mediâ civitatis area, quam octogonum vocant, publico ære est constitutus, aureorum amplius duodecim millibus constitit, reliqui etiam sumptuosi: quorum unum Genuen-

Septembris Tomus II.

fium è regione maximi templi, alterum Catalanorum non modico post intervallo, quartum propter mare intra portam, quam Felicem vocant, Florentinorum natio dedicavit. Omnes statuis, picturis, carminibus, emblematis ex vario poetarum ingenio graphicè picti ornatique.

14 Ducebant pompam ex quatuor urbis regionibus, in quas æquales partes tributa civitas est, invitati cives, & in quatuor distincti classes, vexilla holoserica auroque texta præferebant: in singulis autem singulæ urbis præfides Agatha, Christina, Nympha, atque Oliva, novam patronam Rosaliam in societatem ascitam dextrâ ducentes spectabantur: acus phrygii opus perpulchrum erat: tum fodalitates, quæ sunt Panormi tres & nonaginta, partim vexillis ejusdem pretii & ejusdem operis imagine insignitis, longo ordine per vexilliferos magno comitatu stipatos vario splendidoque ornatu conspiciendos; partim Sanctorum statuis auro fulgentibus & vario vocationum instrumentorumque concentu ducendis, pompam omnem hilariorum jucundiorumque faciebant. Cæterum religiosi Ordines sua quique pegmata, tum primùm vario argumento S. Rosaliam referentia, affabrè constructa portantes subsequuti. Impensa in omnem apparatus centum millium aureorum summa. Civitas universa nullo pestilentia metu deterrita ad eum diem festum, quàm maxime posset læto splendidoque tum animi tum corporis habitu agitandum effusa.

15 Spes in Virginem ac Patronam suam concepta incolumitatis pignus erat: nec ea fessellit. Pro miraculo habitum, quòd in contrectanda supellectile, populique tam frequenti conventu, qui per decem dies ad varia festiva spectacula maximus factus est; contagio per has occasiones grassari aliàs assueta, pro incremento sumperit decrementum: ac ne ambiguum esset, cui tantum beneficium adscribendum foret, cum ab his diebus usque ad Idus Julii pestis variè processisset, hoc tamen Iduum die, qui dies anniversarius inventi corporis est, repente atque omnino cessavit. A quo rursus inito quadraginta dierum numero, perfectæ incolumitati explorandæ veteri observatione constituto, unâ cum pestilentia, reliqua etiam morborum genera evanuerunt; ac tandem aliis decem ad purgandam civitatem exactis, dies Septembris tertius, qui natalem sanctæ Virginis diem præcedit, primus incidit, cum D. O. laudibus ac novæ Patronæ ritè persolutis, in pristinum cum reliquis Sicilia civitatibus Panormo restituta commercia e.

16 Verùm profectò mortalium genus divinis beneficiis nescit uti, sed ea per suam fœcordiam sæpè corrumpit. Quo vitio factum est, ut recuperata Panormi incolumitas perpetua non esset: nam uti, qui ex intestino aliquo morbo medicorum ope curati sunt, neglectâ corporis adhuc imbecilli custodiâ, ex quovis lapsu detrimentum accipiunt, & in eandem recidunt ægritudinem, ita sanè illa cælesti ope restituta civitati salus, incuriâ nostrâ conservata non diu est. Quinque circiter post menses pestilentia revixit, quæ jam planè extincta fuisse videbatur; seu quòd aliquid infectæ vestis, vel non satis exploratæ, vel hominum avaritiâ absconditæ, ad usum, quasi tuta salvaque omnia essent, adeoque ad perniciem depromeretur, sive quòd ex aliis oppidis eodem malo laborantibus (nec enim adhuc Sicilia liberata erat) peregrè venientes in urbem temerè recepti, sive quo alio casu incertum est. Illud pro certo habendum, non sine Dei nutu id

A. JORDANO CASCIANI.

quæ describitur:

E

Panormis dein Sanctorum patrocinio peste liberata.

F

Pestis post quinque circiter menses reviviscens Panormi

A. JORDANO CASCIANI.

versum Sanctæ beneficii, ut creditur, fuit exstincta:

varii proreges de Sicilia per Sanctam pestem liberata restati sunt.

Reliquiæ ad varias provincias missæ,

h

etque magno in pretio habitæ ab Urbano VIII:

contigisse, qui ex erratis hominum attollendæ gloriæ suæ ac suorum argumentum capere conuevit. Ita ex duplicato civitatis malo D. Rosaliæ conduplicatum beneficium est.

17 Eadem opitulante mitior quàm antea lues fuit, nec itidem, ut solebat, recrudescere visa, quinque itidem menses laboratum ex ea est. Ab universa verò civitate omnino depulsa f iterum anno MDCXXVI, Mense Junio, recurrente scilicet peracti anno proximo triumpho, atque ipsius inventionis appropinquante die, cum Sicilia præflet adhuc Cardinalis Doria, qui à republica sublevanda non antè conquevit, quàm eam pristinæ incolumitati restitutam expurgatamque redderet, urbis verò magistratum gererent, D. Franciscus Agliata & Paruta princeps Villæ Franchæ, D. Simon Parisius & Bononia baro Melochæ, Gaspar Agliata, D. Vincentius Landolina, D. Antonius Colnagus baro S. Veneræ, D. Antonius Gasconius, Don Carolus de Thermis, qui in eadem restituenda tuendaque strenuè laborarunt. Nec multo post latius id beneficium in omne Siciliae corpus à capite promanavit. Ea confessio omnium fuit, Siciliam universam à pestilentiae morbo, à quo vix aliquando humana arte atque præsidii populi expediuntur, divæ Rosaliæ beneficio brevi liberatam, haud tam multis civibus desideratis.

18 Exinde vulgatâ incolumitatis famâ, mirum quantum ejus nomen, & cultus in omnes Christiani orbis regiones coeptus est propagari. Quod etiam in publicas tabulas relatum est multis per totam Siciliam à proregibus aliis alio tempore promulgatis edictis, primum ab eodem Cardinali Doria, deinde à marchione Tavaræ, qui postea Siciliae præfuit, cum eodem tempore urbis magistratum gererent D. Cæsar Cajetanus marchio Sortini, prætor; senatores D. Octavius Corfettus, D. Aloysius Silvera, Alfonso Saladinus, D. Octavius Orioles, D. Petrus Buttnerius, Franciscus Ares; tum demum à duce Albuquerque, qui hoc tempore Siciliam prorex gubernat; in quibus edictis cum vel per oppida jam peste purgata, vel per omnem insulam jungendi commercii, vel demum etiam rei familiaris liberè transvehendæ potestas fieret, Siciliae liberatio communi divæ Rosaliæ patrocinio refertur accepta.

19 Aliquid inventi corporis reliquiarum expetitum, ut præsens malorum amuletum. Panormo hæc missæ, ac publicis litteris ab antistite Panormitano comprobata, magno cum gaudio, atque omni festivo apparatu à civitatibus exceptæ. Multæ D. Rosaliæ in patronam elegere, quarum hic catalogum recensere longum esset. Nec verò cum Siciliae solum oppidis, sed cum omnibus gentibus id boni communicatum, atque in omnem ferè orbem impertitæ reliquiarum. Romam h atque in alias Italiae civitates, ad reges Hispaniæ, Galliæ, Poloniæ, in Germaniam denique transmissæ, eademque litterarum fide publica consignatæ, ab accipientibus magno in pretio ac veneratione habitæ.

20 Verùm enimvero Urbanus VIII Pontifex Maximus ex urbe terrarum orbis capite, veluti ab excelsa specula signum ceteris extulit, quo & eorum pietatem ratam faceret jam susceptam, & alios etiam face sua inflammaret; mirum enim quantum tam magnus ac pius Pontifex in hanc Virginem non sine aspirante Deo incensus sit. Quas reliquias thecâ ex auro argentoque pulcherrimè factâ inclusas à duce Montis Alti

dono primas accepit, continuo adorationis cultu prosequutus est, idque instrumento publico in Romana curia confecto testatum voluit posteris: neque solum honorem hunc cæteris cælicolis communem, ac debitum habuit, sed quod fuit singularis cujusdam erga eam pietatis, dentem (hic enim erat ex reliquiis excerptus, ac datus) collo suspensum quasi peregrinam magnique pretii margaritam gestavit in pectore.

21 Præterea anno MDCXXIX tum sua in Virginem propensa impulsus voluntate, tum rogatu ejusdem Cardinalis Doriæ, & Panormitani senatus, D. Antonii de Requesens principis Pantellariæ, prætoris, Don Caroli Siracusa, D. Mariani Agliata & Spatafora, D. Petri Giurato, D. Joseph Buonajuto, D. Leonis Rosselli, D. Gasparis Giurato, senatorum, ejus nomen Ecclesiæ Fastis non sine honorificentissimo elogio adscribi voluit; neque id uno in loco, sed diem natalem pridie Nonas Septembris, & inventionis Idibus Julii recenseri; acceptam postea aliam à Cardinali Doria reliquiarum partem ex brachio eodem cultu habuit; postremò studium in hanc Virginem exandescens in pectore quamvis Augusto Pontificis diu contineri non potuit, quin tum aliis signis, tum datis præsertim diplomatibus tribus sese proderet, duobus ad Cardinalem archiepiscopum, quorum unum gratiarum actionem de dono reliquiarum misso, alterum de relata in Fastos D. Rosalia nuncium continebat; tertio ad Panormitanum senatum misso, quo ejusdem beneficii sui; & singularis tum in Virginem, tum ejus civitatem universam suscepti amoris significationem gratulationemque tam magno thesauro invento complectebatur. Missa hæc diplomata fuere anno MDCXXX, D. Mario Gambacurta marchione Mottæ prætor; Joanne Roxas, D. Joseph Antonio Ballo & Sollima barone Calattuyi, Lancilotto Castelli, D. Francisco Russellii Cap., Martino de Pinedo, D. Vincentio Gambacurta senatoribus.

22 Interea civitas Panormitana non minore ardore magnifica opera ad ejus cultum, jam olim voto destinata, ac jam inchoata magno colatæ publicæque pecuniæ sumptu prosequatur. Nam antrum Peregrini montis, ubi Divæ corpus inventum, in templi modum conformatum est & exornatum. Ara marmorea eo ipso in loco, ubi sepulta delituerat, constituta. Intra aram imago posita eodem situ gestuque, quo ibidem jacuerat. Columnæ quatuor ex lapide ipsidis ambientes aram æneum tectum fulciunt, quo adversus guttas ex rupe jugiter manantes ara protecta est, cancellis item æneis & ara & ipsæ antri fores munitæ. Reliqua specus marmoreis tabulis, in quibus res illic gestæ carminibus prosæque explicatæ incisæque ad memoriam posteris & exteris cognitionem tradendam, tecta ornataque ferè est tota.

23 In urbe verò ipsa hæc sunt: in templo maximo, ubi erant jam à majoribus ædificata duo se invicem à regione spectantia & uno vestibulo comprehensa sacra, quorum alterum divæ Christiæ, alterum D. Nymphæ (licet hoc nondum absolutum esset) arcas argenteas reliquiarum custodes religiosè servaret, amplificatis Septentrionem versus vestibuli spatii, tertium sacellum, ubi S. Rosaliæ novæ patronæ nova arca reponeretur, in antiquorum medio, ut illis etiam esse ornamento posset, constitutum est. Eadem operâ crustis marmoreis omnium operi parietes, ac multigenum lapidum expoli-

ab eodem memoria Sanctæ Romanis Fastis addita:

specus montis Peregrini magnificè exornata.

facellum inter Panormi pretiosum atque arca corpori servando elegans constructa.

A torum vermiculatis emblematis luculenter orna-
 ti k. Arca demum ex argento eleganti opere
 descripta anno mdcxxxi, prætorè Don Franci-
 sco Valguarnera & Carretto comite Afori &
 principe Valguarneræ Cap., D. Petro Palacio,
 Horatio lo Mellino, D. Carolo del Voglia Ca-
 pisciano, Andrea Agliata Vespasiani filio, Fran-
 cisco del Colle, Simone Bonacolto fenatori-
 bus, incepta, quinque mensibus perfecta. La-
 minarum in ea spectanda crassities, ac varia cæ-
 latura: argumenta item vitæ, rerumque ge-
 starum Virginis signis partim fufis, partim ana-
 glyptica arte pulcherrimè factis extantia: aliâ
 præterea signa, aquilæ tenentes scuta, bajuli-
 que sustinentes arcam: ipsa diva Rosalia in sum-
 mo eminens: ex folido argento omnia fusa: li-
 brarum pondo mille quingentum.

A N N O T A T A.

a Hæc miracula dabuntur post hanc Vitam
 partim ex Salerno, partim ex Cascino. De iis
 jam dictum est in Commentario num. 207, ac
 211 & 212.

b Obiit Philibertus Sabaudia ducis filius, ac
 Sicilia prorex die 3 Augusti anni 1624, ut ha-
 bet Salernus in Commentario num. 208, &
 Pirrus tom. 1 Sicilia sacra pag. 199 addit
 Cardinalem Dorianum tunc tertium regni Sicilia
 administrationem pro rege suscepisse. Verum præ-
 fectura ipsius tantum durabat, donec alius pro-
 rex à rege statutus advenisset.

c De variis consultationibus pro approbatio-
 ne reliquiarum, earumque recognitionibus con-
 sulti potest Commentarius prævius § 20 & 21.

d De translatione prima ad adem maximam
 in Commentario actum num. 234, ac deinde
 de translatione per urbem § 22.

e Argumenta præcipua liberata pestilentia ur-
 bis patrocinio S. Rosaliæ recensui in Commentario
 num. 240.

f De secunda hac aut reviviscente pestilentia
 agit Commentarius § 23.

g De reliquiis Sanctæ ad varias Sicilia urbes
 missis, piæque & solemniter exceptis, multa
 dicta sunt in Commentario § 33 & sequentibus;
 ubi item expositum, quibus locis electa sit pa-
 trona.

h De transmissis Romam & in varias pro-
 vincias reliquiis videri potest Commentarius § 30,
 39, 40 & seq., de honore iis habito ab Ur-
 bano VIII, item § 30, ubi etiam exposita sunt,
 quæ tam laudatus Pontifex quam ejus successo-
 res præstiterunt ad cultum Sanctæ promoven-
 dum.

i De ornata Sanctæ specu in monte Peregrini-
 no actum est § 25 & iterum § 28.

k Pretiosum Sanctæ sacellum, uti & arcam,
 in qua corpus servatur, § 29 non solum de-
 scripsimus, sed etiam ari incidi curavimus.

Septembris Tomus II.

MIRACULA

Auctore Petro Salerno S. J.

Ex Vitis Sanctorum Siculorum
 Octavii Caietani.

CAPUT I.

Varia sanationes, facta plera-
 que post sumptam aquam,
 Sanctæ reliquiis aut la-
 pide sepulcri conse-
 cratam.

R Es ipsa jam postulare videtur, ut sicut a-
 liqua de traditione, cum opportunus inci-
 dit locus, commemoravimus, ita hinc aliqua mi-
 racula a percenseantur; nimirum liquidò ut o-
 mnibus constet; quibus rationum momentis sa-
 pientes viri ad hoc de reliquiarum cultu decre-
 tum sancendum inclinati sint; tum ut perspe-
 cta sint Dei auctoris omnium opera, qui & in
 Sanctis suis maximè gloriatur, & in hac misera
 temporis conditione misericordiam suam cum
 summa potentia conjunctam elucere voluit ma-
 ximè. Nec verò consilium est omnia persequi,
 ne longius, quàm satis est, protrahatur histo-
 ria: sed ex omnibus ea, quæ relatu dignissima
 sunt, referemus, quæque publicis tabulis con-
 signata, & multorum testium confessione, ac
 juramento firmata. Et primùm quidem quæ in
 urbe, tum quæ in lazareto b gesta sunt.

2 Nympha Quaranta c septimum & vige-
 simum attingens ætatis annum, Prospero Quaranta
 muliebrium crepidarum artifice in matrimo-
 nium data, partum immaturè abegit: quicum
 tanta vis sanguinis præter abortientium morem
 profuere coepit, ut exhaustis cum sanguine
 viribus semimortua in lecto cubârit. Obstetrix,
 cujus ætas, ad quinquagesimum quintum produ-
 cta annum, in ea arte atque experientia con-
 senuerat, ac medicæ artis peritus extemplo con-
 vocati, paucas illi vitæ horas naturæ lege per-
 mitteri uno ore pronuntiant; instrui Sacramento-
 rum armis oportere; & quidem festinato opus
 esse. Cum igitur circa secundam noctis horam
 expiatis exhomologesi animi maculis, deferretur
 ad ægram Eucharistia, obvius illi fit, Deo
 potiùs itineris ejus duce, quàm forte, D. Hieronymus
 de Terminis, qui administrandis lazareti
 rebus à senatu præpositus, domum se referebat.
 Equo statim desilit, pietate non minùs
 quàm nobilitate ornatus eques, & sacram Eucharistiam
 ad domicilium usque moribundæ profequitur:
 postea verò quàm ad templum eam eadem pietate
 reduxit, tum demum venit illi in mentem ossis
 S. Rosaliæ, quod secum circumferebat, eo consilio
 sibi à reverendissimo vicario don Francisco de Riba
 traditum, ut æ-

Ccc 2

gris

Cur auctor
 miracula a-
 liqua è
 multis refe-
 rat:

a

b
 mulier ex
 abortu mor-
 ti vicina,

c

F

A. PETRO
SALERNO
S. J.

*sumpta aqua, qua
Sanctæ reli-
quii confes-
crata erat,
subind sana-
tur:*

d

e

B

*sanguis
graviter
vulnerati
lapide se-
pulerati
Sanctæ mox
sistitur:*

f

g

h

C

*mulier ex
hydrope sa-
nata:*

i

*vir ex gravi
oculorum
malo:*

k

gris ad sanctitatem ejus comprobendam applicatur: dolet ex animo, quod, cum data facultas esset, per oblivionem & mulieris valetudini, & sanctæ Virginis gloriæ defuisset.

3 Verùm cum animadverteret eidem sacerdoti eodem esse regrediendum extremæ Unctionis causâ, occasionemque sibi oblatam præteritæ culpæ redimendæ, comitem se illi adjunxit. Ubi ventum est domum, ac res sacra ritè perpetrata d, extractum ex sacculo holoserico frustulum ejus ossis, ac pugillum pulveris ex eodem antro montis Peregrini collectum, atque in aquam immerfa e precibus S. Rosaliæ à sacerdote consecrari jubet, ac viro tradi, qui eam uxori propinet: quibus peractis, ambo discessere. At vir omni cunctatione abjecta, eam uxori porrigit, monens aquam esse S. Rosaliæ sacram: sperare se ejus ope valetudinem recuperandam. Illa oppressos oculos tollens, & se, salutem ac vitam suam Virgini commendans, potum hausit. Nec illum spes, hanc commendatio fessit: ubi paulum quievit, marito renuntiat repressam aliquantulum sanguinis effluentis vim, mox etiam omninò stetisse, nec ullo se morbo gravari. Itaque ab instantis mortis periculo eadem fermè horâ, quâ moriendum illi prædixerant medici, evalit profus incolumis. Quare tam prospero rei exitu lætus Prosper Deo Optimo Maximo ac sanctæ virgini Rosaliæ meritis egit gratias; & ubi illuxit, D. Hieronymum & sacerdotem convenit, ut tam læta nunciaret, & gratum animum præferret.

4 Nec solum aquæ potus huic mulieri, sed lapis ipse S. Rosaliæ alii sanguinis profluvium sistit. Joannes Andreas Montaltus in pervigilio S. Jacobi apostoli anni mdcxxxiv f vulneris in adverso pectore, quâ vergit cor, cultro ictus accepit, quo incisa etiam vena est, quam arteriam vocant: tantaque ex ea profluit sanguinis copia, ut eo obrutus jaceret exanimis. Cum multa incassum medicamenta g ad eum cohibendum essent adhibita, & chirurgus Joannes Colonna inspectum vulnus humana arte curari posse negaret, atque adeo mortem faucio homini appropinquare, appositus lapis h S. Rosaliæ, & sanguinis fontem obstruxit, & semimortuum excitavit, & paucis demum diebus pristina incolumitati restituit.

5 Nec solum factis vulneribus remedium attulit sancta Virgo; sed etiam ne fierent, repræsentavit: nam Maria de Martino hydrope diu i multumque afflictata, cum etiam in ea morbus vim confirmasset suam, teste Willelmo Carrega medicæ artis doctore, nihilque omnia ferè tentata remedia contulissent, nec aliud eodem teste superesset, quàm si perfoderetur umbilicus, aquâ S. Rosaliæ intrito lapidi admixtâ, atque e potâ, omissoque alio quovis medicamine, planè convaluit.

6 Marcellum verò Lopes k, cujus sinistrum oculum propè occupaverat vicinus tumor malis affectionibus scatens, febris etiam invasit. Coguntur medici plures, ut consilium capiant de eo curando: consentiunt omnes refecandum esse tumorem, vel cauterio inurendum: sed humanis remediis divina anteverunt. Admoveret ille intumescenti fronti particulam ossis lapidi adhærescentem, quæ ex S. Rosaliæ reliquiis habebatur: exinde captus modico somno. Regressi postridie medici & febrî & tumore liberum eum offendunt. Jurarunt omnes eam valetudinem nec naturæ beneficio, nec medicinæ ulli, sed di-

vinæ solum virtuti tribuendam.

7 Simili ferè morbo Agatha Galla divinitus fervata est. Hæc sibi derepentè genæ usque adeo intumescenti, ut quasi altera prominere facies, occurrit properè ingesto in os lapide l S. Rosaliæ, eique se ac salutem permittendo suam: nec verò cunctata est Virgo invocanti succurrere: eodem temporis puncto evanuit tumor. Id & mulieris ipsius & conjugis, & ancillæ confessione compertum est: inignes etiam medica arte homines juramento affirmant, non potuisse naturæ vi eam humorum copiam sine ipsius mulieris detrimento intrò refundi, sed altiùs eam causam esse petendam.

8 Accedit his etiam Vincentius Ciaccius graviori periculo in eadem corporis parte liberatus: ex oculis nimirum magnopere ac diu m laborârât, ita ut eorum altero, sanguine suffuso nimioque calore inflammato, captus propemodum videretur: nec dolorem ex iis solum, sed molestiam quoque trahebat maximam, quod non modò adversum solem, sed ne illuminatum quidem aërem intueri, aut ferre posset: quod si quando per urbem ingrediendum esset, demissâ pilei orâ, vel alio quovis modo eos protegere necessum erat. Omnes ferè prosequutus fuerat vias, quibus eos sanari posse speraret: sed tantum abfuit ut juvarent remedia, ut aliquod eorum etiam noceret. At nunc expertus cælestis medicinæ vim, implicitum bombyce pulverem, lapidisque fragmenta chartulâ involuta oculis cum admovisset, non plus interfuit moræ, quàm quantum pronuanciandis semel oratione Dominica ac Salutatione angelica infumitur, quibus piè precibus usus est, cum subito doloris atque incommodi omnis expertem se sensit, omniaque cernere clariùs quàm quando incolumis fuerat.

9 Puellæ duæ à mortis limine revocatæ; in quibus quia tota rerum gestarum series admirationem habet, boni consulat lector, si quid nimis enucleari videbitur. Altera est D. Agatha Morfa n, nobilibus parentibus D. Francisco & D. Maria Morfo nata. Hanc sub noctem febris aggreditur, dolorem capitis & inguinum secum afferens. Prima luce medicus cum febrim & tuberculum in inguine exortum comperisset, peste infectam asserit: demum aliorum commercio interdici jubet. Flavia Majorana vicinæ suæ calamitate permota, aquam offert ossè sanctæ Rosaliæ injecto, ac precibus ritè sacram: hanc ut ebibit puella ac res suas sanctæ Virginis commisit fidei, continuo levare se morbi molestiâ sentit, remittere febris vim, ac tumorem fermè evanescere. Quo comperto, parens puellæ contendit à D. Hieronymo Grimaldi, cujus curæ regio illa urbis à senatu commissâ fuerat, ut habita cognitione levioris morbi, ne medicum mitteret ex iis, qui peste arreptos curare soliti, sed qui suspectos. Impetrat: mittitur Hieronymus Mancusus; qui cum deserbuisset febrim & tuberculum ferè animadverteret, secus quàm prior medicus senserat, suspectis eam adjudicat. Hinc, ut plerumque homines ex eventu res metiuntur, commendare hunc, inveni in priorem medicum coepit D. Franciscus, quod non benè perspecto filia morbo, segregandam à civium communione duxisset domum. Exceptit has querelas Flavia Majorana, & nata occasione, comiter hominem alloquuta est: perperam ab illo medicum incusari: habendam potiùs S. Rosaliæ gratiam, cujus aquæ potus ægritudinem filiaë minisset: sed quo plus filia valetudinis acquirebat,

D
tumor maxillæ momento abastus,

diuturnum oculorum malum depulsum:

E

puella peste infecta, cum melius haberet sumptâ S. Rosaliæ aquâ.

F

A eo ille in sua sententia obdurabat magis.

ac ideo pater negaret peste infectam esse, ad extrema reducitur;

10 Non inultum profectò tulit ingratum hominis animum sancta Virgo: quamquam in eo puniendo severitatem misericordiâ temperârit. Postero die increfcit filix malum, reviviscit tumor, febris exitialis efficitur. Mutata puellæ habitudine, sententiam mutat Hieronymus, infectisque eam addicit: ipse se ab ejus removet cura. Succurrunt illi Demetrius homo Græcus, in eo morbi genere curando usu & exercitatione abundè pollens, & unâ Pompilius Nastasi: utrique actum de corporis salute pronunciant: animo subveniendum. Itaque accitus sacerdos cælesti Pane, sacro Oleo roborat. Præceps ad mortem ruebat puella: vi appetendi amissa, quartam jam & vigesimam horam sine cibo ac potu traduxerat: deficiunt vires: natura concedit morbo, ac supremos jam anhelitus ciet: mater desperata filix salutem, ceream Christiano more facem, ac thus accensum cervicali apponit: & quæ misera est eo tabescentium morbo conditio, ut à quibus maximè expectare deberent opem, destituantur, ipsa se à filix congressu divellit. Sed enim pater, ut nihil intentatum relinqueret, quo spiranti adhuc filix subvenire posset, obtestatus uxorem est, ut ingressa cubiculum, electuarium ex hyacinto confectum, ex medici præscripto ultimum vitæ subsidium, afferret natæ. Recusat mater, rata filix nihil prodesse, sibi autem obesse plurimum posse: vicere tamen & patris preces, & maternus in filiam amor; atque ut quoquo modo sibi caveret, aceto se proluit, quod ad retundendam contagionis vim, si quid aliud, natum est: tum hyacinthum, vel, quo incipiente morbo gaudere visa est, electissimum offert vinum. Illa interroganti ne annuit quidem: quin & hyacinthi buccellam digito in os ingestam actum respuit. Igitur cum lachrymulam ab oculis labi, quod ultimum est recedentis vitæ vestigium, & pedes etiam calore destitutos sensisset, renunciat viro filiam extrema pati, ac de sepultura cum eo agit: hic itidem cum eo, cuiâ intererat, D. Hieronymo Grimaldi.

ac deinde, sumptâ varsum illâ aquâ, subito sanatur.

11 Hos etiam sermones excepit Flavia Majorana, quod facile fuit, cum utriusque domus in angiportu sitæ sese è regione respiciant: & quamprimum alloquendi copia fuit, matrem de salute filix percontata, cum extinctam prope modum accepisset, bonæ spei plena aquam S. Rosaliæ osse consecratam offert. Redit cum hoc poculo ad filiam mater: vix rogata puella, utrum sibi placeret ex ea sumere, demisso annuit capite, ac bibit: Cujus umquam tanta medicinx vis, ut eam tam subito à mortis ore, ac faucibus extraxisset? Respirat, oculos tollit, & quasi mellis, vel si quid melle dulcius est, delibata dulcedine, rursus eodem potu se recreat, vires statim ac sensus resumit, ac cibos expetit. Pater tam inopinato eventu stupens, properari cibos jubet ad instaurandas ægrotæ vires: his primùm cum voluptate pascitur: post paulo uberiori etiam cibo reficitur: somnum capit, à quo incolumis prima luce excitata est. Accersitus medicus, postquam tam insolitam ac mirabilem mutationem admiratur, supra naturam id esse affirmat.

ANNOTATA.

a Titulum hisce miraculis talem præfixit auctor: Aliquot miracula in inventione S. Rosaliæ virginis Panormitanæ; non quia omnia ipso in-

ventionis die facta sunt, sed quia non diu post A. PETRO SALERNO contigerunt. Relata illa primùm sunt Italicè à S. J. Cascino ex processibus coram Cardinali Doria institutis; Salernus verò è pluribus hæc Latinè exposuit.

b Lazaretum hic est domus seu valetudinarium peste infectis unice destinatum.

c Hoc miraculum narrat Cascinus lib. 1 cap. 12, ubi est vigesimum quintum ex centum, qua eo capite referuntur.

d Id est, ubi extrema Unctio administrata erat infirma, ut habet Cascinus.

e Laudatus Cascinus habet, aquam fuisse consecratam reliquiis S. Rosaliæ, nec ille de pulvere loquitur.

f Legendum anni MDCXXIV, ut patet ex Cascino, cujus hoc est decimum septimum ex centum mox dictis.

g Ait Cascinus medicum non scivisse remedium, quo sanguinem sifteret; tantumque effluxisse sanguinis copiam, ut mox moriturus videretur, & jam instar mortui jaceret sine motu.

h Lapis hic sepulcri S. Rosaliæ à muliere presente datus est Joanni Colonna medico, ut vocatur à Cascino, & ab ipso medico vulnere applicitus, quo sanguis mox stetit. Sequenti autem die, cum vulnus intumisset, idem lapis rursus applicitus, invocata simul S. Rosaliâ, itaque vulnus expurgatum ac paucis diebus sanatum, teste Cascino.

i Per annum hydrope laborasse, & desperata fuisse medicis dicitur à Cascino, cui id est octavum miraculum.

k Marcellus Lopez vocatur à Cascino, cui hoc miraculum est vigesimum quartum. Laboraverat sex mensibus grandi oculorum malo, cui ex febribus tumor ille accesserat. Verùm, ubi aquam consecratam reliquiis Sanctæ tumido oculo cum fiducia admoverat (Salernus ipsam reliquiarum particulam scribit admotam) dormivit duabus horis, ac dein se prorsus sanum reperit, teste Cascino. Erat Lopez annorum quadraginta trium, ac unus è tribus capitaneis, ut vocant, servitio senatus Panormitani addictis.

l Factum est hoc miraculum die sequenti corporis inventionem, seu 16 Julii anni 1624, atque idcirco tertium recensetur à Cascino, qui testatur frustum istud lapidis sepulcralis eodem die datum fuisse Antonio Gallo, qui id uxori sue porrexit; hanc verò istud ori imposuisse, recitata semel Salutatione angelica, itaque subito sanatam.

m Cascinus, cui hoc quartum est, asserit malum istud oculorum durasse quatuor mensibus, priusquam subito sanaretur, prout exponit Salernus.

n Puellam fuisse annorum quatuordecim testatur Cascinus, qui id narrat octogesimum septimum miraculum, atque factum mense Januarii anni videlicet 1625.

o Cascinus asserit, facta esse à patre, que hic matri attribuuntur. Præterea omittit, que hic dicuntur de repugnantia matris in juvanda filia, de ceteris consentiens. Porro, dum scriptores hi in similibus adjunctis dissonant, dubitari potest, uter rectius scripserit: nam, etsi Cascinus sit coævus ideoque videatur preferendus, potuit Salernus etiam habere processus authenticos, atque ex iis levissimos Cascini errores corrigere, aut supplere nonnulla ab eo prætermissa.

A. PETRO
SALERNO
S. J.

CAPUT II.

*Alia sanationes, variis modis
impetrata post S. Rosa-
liam invocatam.*

*Puellula
submersa
aut vite di-
vinitus*

Altera est Laurentii ac Dorotheæ Avernæ filia, cui Angelæ inditum nomen. Hæc in aquas domesticæ fontis, qui erat in vicinis ædibus per caput & pedes ierat præceptis: cum in eo quartam jam horæ partem *a*, supinis, ut ceciderat, pedibus hæssisset, ac jam motum edere desisset, eam ex adversa fenestra mulier Hieronyma casu conspicatur. Hæc S. Rosaliæ propitiæ opem implorat puellæ: quod primum omnium insita in animo erga Virginem pietas suggestit. Sed omen sanè futuri miraculi fuit, quod non invocationi, sed reliquiis divino decreto debebatur. Advolat deinde, extrahit intermortuam *b*, quippe albicantibus oculis, exerta lingua, turgidulis genis, labellisque spumantibus: parentem puellæ in amicorum cœtu propter ipsas fores offendit. Hem! quò adversa fortuna tua rededit tibi filiam, inquit, Laurenti? O spectaculum non tibi, ac tuis modò, sed faxis etiam luctuosum! Modò eam aquis extuli non victuram potius, quàm morituram. Durum sanè; sed est patientiâ emolliendum, quod infectum fieri fas non est. His verbis, ac multo magis deformi filiæ aspectu percussus parens lachrymari extemplo, petus pertundere, questibus cœlum lacessere: ac desperatâ ejus vitâ, de funere cogitare. Misit etiam amicos ad proximum Franciscanorum cœnobium, qui id curarent: matrem verò celari rem voluit, ne quæ febri malignâ confecta erat, & jam sacro Viatico mortis comparata, ei præriperet animam repentinus dolor. Interim clamoribus & nunciis excitus, de proxima officina accurrit Franciscus Christodorus, D. Rosaliam ipse identidem exclamans, bono esse animo parentem jubet: sperare se D. Rosaliæ auxilio filiam à morte vindicandam: fragmentum lapidis cum ossis particula concretum ex iis, quæ in monte Peregrino nuper reperta fuerant, admovet puellæ capiti atque humeris. Mirum dictu! In aspectu atque oculis multorum excitari puella cœpit & hausitam aquam ac cibum evomere.

*aut sanitati
restituta:
ipsius quo-
que mater
sanata:*

13 Ubi spes vitæ rediit; advocant medicos. Hi contrâ longiorem lucis usuram illi superesse negant; præscribunt tamen sua de more remedia; quorum, matre ipsa teste, adhibitum nullum. Non tam igitur his, quàm S. Rosaliæ præsentis ope in spem adducti, factoque sibi animo, omnia ad matrem deferunt, quæ natam gremio suo, eodemque fovit lecto, quo ipsa jacebat. Vix media effluerat hora, cum parentem vocat, ostendit filiam omnino sospitem, renidentem sibi, unâque in lecto colludentem. Parens amicum adducit: mirantur ambo non solum in integrum eam rediisse, ac si nihil uspiam mali passa esset, sed vegetiorem, pulchrioremque solito. Miraculum mox miraculo additum; mater *c* eò loci, quò paulo antè diximus, deducta, earumdem reliquiarum beneficio brevi convaluit.

*moribunda
è peste sana-
ta,*

14 His adscribi potest alia ab urgente etiam morte servata: Margaritæ Bottegaræ nomen est.

Hæc pestilenti febri vexata, ac duabus papulis exulcerato crure, admotum illis ignem perpeffa, eò pervenerat, ut medicorum auxilio destituta, jam intermortuis oculis supremos traheret spiritus. Unde sacerdos quidam, qui eam de media via (nam tum custodes adeuntes cavebant ne cum infectis commercia jungerentur) agentem animam vidit, monere non desisteat eos, qui domi erant, ut Christianis eam monitis in eo agone confirmarent. Cum eodem se contulisset Stephanus Garofalus medica arte præditus, quam aquam pridie ejus diei S. Rosaliæ sacram sibi paraverat, per eos, qui aditus observabant, tradendam morientis matri in manus dedit: quam ab ipsamet matre in os infusam cum sorbuisset ægra, quieti sese in altera lecti sponda composuit, ibique convaluisse duas ferè post horas reperta *d*: postera luce è lecto excitata, in ipso aditu domus, sermonem miscere cum aliis visa est ab iis, qui eam pridie ut depositam luxerant.

15 Alii non eò se redigi passi sunt; sed malum in ipso sui ortu de medio sustulerunt. D. Octavius Moradel legis peritus, ubi meridiari desiit, incaluisse se præter solitum sensit: oculos etiam caputque prægravari, æstare cor, & quod maximo erat indicio, dextrum genu ad inguen usque dolore affligi. Itaque uxoris suæ monitu in lecto decumbit: hinc verò magis ac magis ingravescit dolor: ad remedia adjiciunt animum. Sed uxor primum omnium ad id, quod recens à Deo fuerat oblatum, confugit. Potandam aquam S. Rosaliæ conjugii offert: quâ ille hausit, fedari sibi cordis æstum sensit. Inde cum secundari à Virgine spem vidit suam, tentare alia; digito in aqua intincto loca dolore infecta cœpit contingere: simul ac prima pars tacta est, hinc, velut adversum hostem ferre non posset, aufugit dolor: ille fugientem insequitur, donec continenter fugatus omnis. Cum igitur vacuum se dolore exclamasset, id S. Rosaliæ acceptum retulit, ac placidæ quieti se dedit. Postea nullius adminiculo surgens resedit in lecto, qui paulo antè versare non poterat latus *e*.

16 Similis etiam victoria non absimili ab hoste parta. Glans in inguine exiit Hyacinthæ Anfuso, famulæ f. D. Josephi Roasi sacerdotis spectatæ virtutis: dolor etiam caput, rigor ac febris totum quatiant corpus. Hic ubi rem oculis ac manibus mulierum exploratam sensit, posthabitis aliis, ad hæc primum arma confugit: recens enim vulgari cœperat miraculorum S. Rosaliæ fama: audierat etiam eodem die particulam lapidis excisi in antro montis Peregrini in potestatem venisse cujusdam feminæ, quicum forori suæ consuetudo intercedebat. Hunc postquam ab illa commodatum accepit, vovit etiam rem divinam sanctæ Virgini se facturum: tum aquam à se ipso eo lapide ac precibus consecratam, bibendam famulæ suæ ministrat. Vovet etiam ægra jejunium; examen verò mulierum, quæ domi erant, & pro sua singulari pietate & sacerdotis etiam jussu in genua procumbens, præeunte illo, statas S. Mariæ Virginis preces submurabat: quibus absolutis, quærenti D. Josepho, qui valeret, Meliusculè, respondit mulier, ac videri tumorem decrevisse. Instant igitur precibus; recedentem loco hostem, quibus S. Rosaliæ implorabant opem vocibus, veluti persequuntur. Inter precandum rogata identidem Hyacintha, detumescere sensim tuberculum asserbat, donec dimidio ferè quadrante, omnino dissipatum est.

*alios eo ma-
lo laborare
incipiens,*

*rursus alia
jam corre-
pta,*

17 His

A 17 His quoque armis ac vocibus alia mulie-
item alia,
g rum manus abegit hostem. Francisca Grutta *g*
 quindécim annos nata, cum è strato levaret cor-
 pus, malè affecta sensit inguina: vidit etiam in-
 tumuisse aliquantulum. Re primo aspectu levis
 momenti ac neglectui habita, ad domestica mu-
 nia obeunda se contulit. Verùm circa meridiem,
 cum non molestiam modò, sed & dolorem tra-
 heret, atque adverteret paulo plùs tubercula
 prominere, sitire etiam se vehementer; amicam *b*,
 quæ domi suæ degebat, de tota re certior
 fecit. Illa fragmento lapidis S. Rosaliæ in aquam
 injecto, nullo alio ritu adjuncto, nepti non se-
 mel propinavit: at, quæ aliis statim salutem attu-
 lerat, in rem nihil profecit. Quis divina audeat
 divinare consilia? fortè ut quo magis in aperto
 esset malum, eo miraculum splenderet magis.
 Igitur cum invesperasset, non solum siti, sed
 & capitis dolore, & febris æstuarè: nigrescere
 etiam labra, tubera eò magnitudinis procedere,
 ut quatuor transversos digitos longitudine, di-
 gitum latitudine exæquarent: variis etiam macu-
 lata coloribus acrem dolorem incutere. Accedit
 mater, ac de re tota cognoscit. Quid faciant?
 quo se vertant? ad medicasne artes, an ad
 sanctæ Virginis rursus refugiant opem? In alte-
 ro periculum suberat vel commigrandi in lazare-
 tum, vel per bimestre ferè intercludendæ à com-
 mercio domùs: in altero jam repulsam à sancta
 Virgine tulerant. Consuluerunt sanè aliquanto post
 meridiem pro foribus medicum, sed suppressa de
 tuberibus mentione; ut ejus consilia nocumen-
 ti fortè plus quàm adjumenti potuissent afferre.

B 18 Consternatæ itaque pari dolore ac metu,
 omissis illis, tres uno animo mulieres exposcen-
 dam rursus S. Rosaliæ opem censent, bonæque
 spei plenæ, ante papyraceam ipsius imaginem
 cum animo corporibus quoque prostratis, ma-
 gnamque lachrymarum vim profundentes, eam
 exorare contendunt. Ecce autem inter orandum
 veluti divinitus impulsæ ægra ipsa lapide strumas
 contigit; nec non salutarem sibi lapidis tactum
 sentit: affirmat omni se capitis & inguinum do-
 lore, tuberibus etiam vacuam. Aliæ vix credunt,
 ratæ à nimia cupiditate valetudinis assequendæ
 ea verba proficisci. Oculis igitur ac manibus ex-
 plorant, uti se res habeat: vident tantumdem esse
 omnia, ac si nulla umquam fuissent: quæ tamen
 paulo antè oculis viderant, manibusque atre-
 ctarant. Tum verò admiratione ac gaudio persuf-
 sæ, Dei Optimi Maximi potentiam, beneficium-
 que S. Rosaliæ laudibus efferunt. Hæc omnia sa-
 cramento adactæ tres ipsæ mulieres retulerunt.

C 19 Eadem Virginis beneficentia in unam do-
 mum sese effudisse visa est; quater *i* etenim in-
 vocata, quater adfuit præsens. Nam Domini-
 cus de Bartolo Panormi natus annos septem &
 triginta, filiâ suâ, contagionis causâ, ad laza-
 retum deportatâ, domi cum uxore, reliquaque
 familia ab aliorum consuetudine sejunctus, ut
 fit, ab ipso ferè publicæ calamitatis initio con-
 tinebatur. Cœpit etiam ipse gravi capitis atque
 inguinis dolore tentari horam jam ipsam atque
 ampliùs. Eo pressus non humano sibi remedio,
 sed divino opem contulit: paucillum apud se a-
 quæ habebat ex ea, quæ stillat in antro S. Ro-
 salia; in hanc pulverem etiam ex eodem loco
 decussum infundit, eoque hausto poculo, im-
 plorataque ejusdem Virginis ope, ægritudine
 continuò liberatus est. Quatuor ex hoc effluxerant
 dies, cum non similis modò inguinis dor-
 lor, sed & febris invasit quadrum ejus filium

Hieronymum: tuberculum etiam in inguine ap-
 paruit. Igitur quòd parenti saluti fuerat, idem
 in filio tentatum remedium; nec incassum: pro-
 pinato illi eodem poculo, & invocantibus cun-
 ctis, ipso etiam infante, prout à matre edoce-
 batur, S. Rosaliæ nomen balbutiente, febris
 unà cum dolore, ac tuberculo, quæ per ho-
 ram incrementum fecerant, prorsus evanuit,
 optimaque deinceps puer valetudine usus est.

20 Sed profectò non videbatur pestilens ma-
 lum domo exturbatum, sed ab uno depulsum
 alium petere. Sex dierum interjecto spatio, ve-
 hemens febris alterum filium Franciscum annos
 agentem tredecim aggressa est: sed eodem reme-
 dio subventum est illi ab optimo parente. Quan-
 vis enim noctem integram febris laborasset, cum
 prima tamen luce pristina illi reddita valetudo
 est: nec febris modò, sed & nullius pestis vesti-
 gium relictum. Hoc beneficium sancta Virgo a-
 lio in eundem adolescentem confirmari, cetera-
 que in eandem domum collata accumulari vo-
 luit. Morbus, quem polypum *k* medici vocant,
 menssem jam ipsum adolescentis oculum malè
 graviterque habebat. Eo ipso die præcipiti, quo
 filius convaluerat ex febre, freta sanctæ Virgi-
 nis liberalitate, ac cælestis medicamenti vim ex-
 perta, eodem aquæ ac pulveris immixto luto,
 tamquam novo collyrio, oculos inunxit. Nec spes
 in irritum cecidit: sequenti die liberum ab omni
 molestia filium recepit: nec deinceps aliquid ex
 eo morbo puer, nec alii ex aliis, ex quo S.
 Rosaliæ beneficio curati sunt, cœpère mole-
 stia.

21 Adjiciam ultimo loco singulare quiddam,
 quod ad faciendam sacris reliquiis fidem, si quis
 tamen eam post tot conscripta & contestata mi-
 racula desideret, plurimum valet. Antonius Vis-
 marra, cum mane cognovisset puerum *l* suum
 pridie febris, & capitis dolore vomituque jacta-
 tum, cum occidente sole in lecto decubuisse,
 eaque mala etiam tum vigere; veritus maximè
 ne hæc symptomata, quæ peste tentatis inesse
 solent, hoc tantum mali domui suæ portende-
 rent, his periculis ea prodigia procurare vo-
 luit. Particulam ossis S. Rosaliæ, quæ penes se
 erat, in aquam conjicit: tum eam non precatur
 modò, sed etiam obtestatur, ut si os illud ex
 suis esset, id levanda pueri sui ægritudine pla-
 num faciat. Quod sanè temerè fortasse ab ipso
 tentatum exilimet quispiam; at certo Dei con-
 silio permissum, ut reliquiarum veritas pateret
 magis. Igitur ubi aquam hausit æger, seque ac
 valetudinem suam sanctæ Virginis patrocinio tra-
 dit, sedatur continuò capitis dolor, compe-
 scitur vomitus, remittit febris.

22 Hæc ferè celebriora in urbe fuere mira-
 cula: multa etiam alia vulgata sunt, quibus
 sua quoque habenda est fides; quæ, ne longum
 faciam, ut suprâ monui, silentio præteribo.
 Illud vero prætermittendum omninò non cen-
 seo, multa, ac fortè etiam plura esse, quæ
 in publicum prolata non sunt. Cum enim mul-
 ti, ne rei familiaris jacturam, aliave subirent
 incommoda, nulla medicorum ope, sed solo
 S. Rosaliæ beneficio, vel voto illi suscepto, vel
 lapide adhibito, aut aquâ potâ, pestem à se ac
 tota domo depulerint, pestem simul ac miracu-
 lum silentio involverunt, ne si se proderent,
 magistratûs offensionem incurrerent, à quo ca-
 pite plectebantur hi, qui simul ac peste corre-
 pti essent, rem ad se non denunciassent sed: quo-
 niam hujusmodi beneficia clausa in pectore te-
 neri

A. PETRO
 SALERNO
 S. J.

ac terius
 etiam poly-
 po libera-
 tus:

k

E

sanatio, pœ-
 tita eâ con-
 ditone, si
 essent reli-
 quie S. Ro-
 salia:

F

plura alia
 prætermittam.

ANNOTATA.

CAPUT III.

a Cascinus, cui id est miraculum vigesimum sextum, non asserit, quanto tempore in aqua manserit triennis hac puella, sed solum dicit spatio sat longi temporis fuisse immersam. Et sanè, cum nullus viderit illabentem puellam, tempus istud exactè nequit determinari.

b Mortua omnino credebatur, ac revera mortuam fuisse existimat Cascinus, idque mihi verisimilius apparet, tum quia omnes initio mortuam credebant, tum quia omnia mortua puella indicia recenset laudatus auctor. De morte ipsius adeo non dubitabat pater, ut Fratres Minores advocari jufferit ad eam sepeliendam; non verò medicos ad sanandam. Præterea nullum vitæ indicium dedisse legitur, priusquam cum S. Rosaliæ reliquiis, audito infortunio, accurreret Franciscus Christadorus. Scio quidem nonnullos, qui se ceteris hominibus prudentiores credunt, statim dicturos puellam non fuisse mortuam, quia aliqui homines satis diu sub aqua vivunt. Verum, cum plures citò sub aqua moriantur, cumque necesse sit dicere, puellam saltem citius sanata esse, quam modo naturali potuisse sanari videatur; id solum dici legitime potest, de morte non omnino constare; ideoque in additionibus marginalibus aut vite aut sanitati divinitus restitutam asserui.

c Hac gratia item breviter narratur à Cascino tamquam miraculum vigesimum septimum.

d Ipse medicus Stephanus Garofalus, teste Cascino, cui id est decimum miraculum, Margaritam post duas à sumpta aqua horas invisit, & sanam reperit, miraculum hoc deinde testatus cum tribus aliis medicis.

e Consentit Cascinus, id referens vigesimum tertium.

f Id nonum miraculum Cascino, qui exactè hic relatis consonat, nisi quòd dicat famulam fuisse in domo Vincentia Rouasi, qua simul cum fratre Josepho in eadem domo habitabat, ita ut utriusque haud dubiè fuerit famula.

g Sextum hoc est miraculum Cascini, qui ait uxorem fuisse Josephi la Grotta, sed annis solum quindecim natam.

h Erat hac ipsius amita vel matertera, Italicè Zia, & Vita nomine.

i Sequentia quatuor miracula eodem modo narrat Cascinus consequenter, ac primum ex his ipsi est decimum tertium.

k Cum polypus in naribus oriri soleat, non in oculis; dubitari potest, an non aliud potius fuerit oculorum malum; nisi fortè polypus in naribus ortus circa oculum fuerit egressus.

l Cascinus vocat servum, duodecimque annorum ætate fuisse testatur. Nomen ipsi erat Jacobus Majorana. Verisimiliter Salernus per puerum designavit servulum. Factum id mense Februario anni 1625, ideoque loco octogesimo nono relatum à Cascino, qui temporis ordinem plerumque secutus est in referendis hisce miraculis.

Miracula facta in publico peste infectorum valedudinario.

S Ed jam quæ in lazareto patrata sunt, scribere aggrediar. Nympha Gentilis Panormitana, annum agens octavum supra vigesimum, adeo fuerat veneno pestilentiae imbuta, ut in plures id evomuerit corporis partes. Ex inguine tuber erupit: finistrum pedem papula ulceravit: suram quoque majus ulcus sædè corruerat, in quo venenum maximè prodebat. Constituerant medici tibiam omnino refecare. Itaque infelix mulier, & futuri hujus cruciatus metu, & ceteris animi corporisque oppressa doloribus, dies noctesque in lachrymis ac querelis ducebat infomnis. Curandis in lazareto animis operam dabat P. Adrianus à Panormo ex Obiervantium S. Francisci familia. Hunc rogat concipitata mulier, ut aquam S. Rosaliæ ministraret sibi: obsequitur ægræ studio ac pietati Pater, nec aquam solum, sed & pulverem largitur ex eodem antro petiitum, ut eo ulcus aspergeret. Mira res! Hoc solum adhibito medicamento vesperi, implorataque S. Rosaliæ ope, ita convaleuit, ut postridie chirurgus eam de more invensens, nihil, cui mederetur, invenit: ac biduo omnis omnino mali expers fuit a.

24 Francisca de Arco, Panormi itidem nata, annos novem & decem, æstuante febri, ac duobus tuberibus, eò loci redacta erat, ut medicorum auxilio, sensuum usu, ac viribus derelicta, prope abesset à morte b. Assidebat ei Nympha Gentilis, quam modò S. Rosaliæ beneficio curatam diximus; hujus accitu properè accessit P. Adrianus, idem ille, de quo supra diximus, qui Christiana monita moribundæ suggereret, inter quæ illud inculcabat, ut S. Rosaliam identidem invocarent; neque hoc solum officii præstitit, sed & S. Rosaliæ reliquias capiti imposuit, & aquam magno labore in os ejus, quam omnes defecerant vires, glutendam ingessit. Igitur reliqua nocte cum integris sensibus non uteretur, & sanctam Virginem, uti monebatur, & Nympham Gentilem etiam promiscuè compellaret, mulierem sibi videre visa est sanctimoniale cultu corporis habituque referentem, atque ita sibi amanter affari: Nympham Gentilem ampliùs ne appelles: super genua mea procumbe, ac fomnum cape: jam vales, jam morbo libera es. His auditis, dormire ipsa coepit: prima verò luce experrecta, valentem se ac febri, & tuberum omnifque omnino expertem mali cognovit. Deinde cum monialem illam, cujus oblectata colloquio fuerat, toto nosocomio quæriraret, negotium etiam dedisset aliis, ut sicubi eam offenderent (verbis eam describebat) ad se ducerent, ut gratum illi præ se ferret animum; nullam similem ore, habituque reperire potuerunt. Unde apertè intellexerunt & colloquii & salutis tam subito acquisitæ auctorem non aliam, præter sanctam virginem Rosaliam fuisse.

Sanatio postis,

E

alta cum visione prævia,

b

F

A
*tertium cu-
 jusdam pro-
 portuo ha-
 bitu ac fere-
 tro impositi,*

25 Curvanus Curvaia in solius divinæ gratiæ spe ægris in lazareto opitulandi laborem periculumque susceperat. Post aliquot verò dies magnum suæ charitatis fructum cepit, ut Dei causâ pestilentia conficeretur. Sex etiam papulis totum ferè suppuraverat corpus; quarum unaquæque lurida ac virulenta, magnitudine etiam dimidio palmo parvo: ex singulis semissis putridæ carnis rescissus. His itaque doloribus absumptus, cum nec somno nec cibo refici posset, adeoque dolorum acerbitate à sensibus ac ratione avocaretur, ut nec, ubi esset, nec utrum esset, an non esset, planè cognosceret: tandem excessit è vivis, vel certè excessisse existimatus est. Impositus enim feretro est, atque aliis in eo cadaveribus aggestus. Huic pridie, quàm moretur, qui cognatione conjuncti erant, aquam S. Rosaliæ potandam dederant. Et quamquam id tunc è sententia non processisset, quæ tamen erat eorum in Virginem pietas ac fiducia, defuncti etiam corpus, antequam in feretrum inferretur, eadem aquâ perfuderunt. Vim, si fas est dicere, sanctæ Virgini attulisse visum sunt, ut eum vivum redderet sibi. Cum enim jam efferretur, attollit è loculo caput. Exclamant omnes à mortuis excitatum e. Id comprobavit eventus: nam febris depulsa, ex vulneribus quoque brevi convaluit: incolumem quippe eum reperit postridie medicus. Is erat religiosus vir ex familia S. Francisci, quæ S. Luciae cœnobium in suburbio situm incolit, qui ante hunc diem vitâ functum eum viderat.

B
*item alterius jam fe-
 retro elati:*

26 Nec minùs mirandum est, fortè etiam magis, quod adjungam. Joannem Dominicum Liziardum cum septem dies maligna macerasset febris, Sacramentis omnibus ritè expiatum ad insaniam priùs, quàm ad mortem adduxit. Malo eum genio agitari dixisses, ita febris æstu debacchabatur. Nec injicienda solùm manibus pedibusque vincula, sed defixis etiam humi clavis, ac lignis colliganda, ut membra omnia coërceantur. Quæ etiam abrumpere cum conaretur, latus sibi ac terga, colliso in terram corpore, sic laceravit, ut suo ipse sanguine obrueretur. Demum loquendi ac sentiendi facultate deperdita, decem & quatuor horas d mortuus, vel mortuo simillimus, in lecto distentus est. Qui funera curabant, rati eum exhalasse animam, feretro impositum efferunt. Parùm aberant à nosocomio, cum ille motum ciere nonnullis visus est. Exclamant hi rei gravitate permoti. Quibus vocibus excitus P. Adrianus ad feretrum pergit: jubet deponi corpus: apponit illi reliquias S. Rosaliæ, & aquam iis sacram in fauces ægri tandem infudit. Cum aqua infundi visus est iterum animus. Ita qui exanimatus jacebat, repentè revixit, ac brevi integram valetudinem recepit.

C
*alius item
 peste libera-
 tus,*

27 Adolefcens quidam, Joannes Baptista Mignuni e nomen est, valetudine à sancta Virgine supra humanas vires quasi præmii loco suæ in parentes pietatis accepit. Hic pubertatis annos tum primùm attingens, florentem vitam abrumpere eorum causâ, à quibus eam acceperat, præoptavit. Eos in lazareto contagionis causâ ductos sequutus est, ut officium iis præstaret suum. Nec multum intercessit temporis, cum contagionis particeps factus est. Itaque febris ac tuberum molestia duos ipsos dies cibum ac potum averfatus, jam inedia contabescebat. Sed sumptâ S. Rosaliæ aquâ evanescentibus strumis, febris etiam abcessit, ac postridie sospes repertus est. Ita confirmârunt parentes ipsius &
Septembris Tomus II.

cum aliis Raimundus Peres. f.

28 Sed hic non solùm alieni miraculi testis, sed etiam sui conscius non semel fuit. Incolumis hic in lazareto quasi in ergastulum, judicium sententiâ, conjectus fuerat, ut cum capitis sui periculo coquum ageret. Et quidem ter peste tentatus, ac toties in summum vitæ discrimen adductus, ac Sacramentis omnibus ritè lustratus, ex primo & secundo morbo precibus obsecrato S. Rosaliæ ejusque hausto salutari poculo, evasit incolumis. Tertium verò cum obstructis duplici glande faucibus non modò quidpiam alimenti, sed ne guttulas quidem aquæ S. Rosaliæ sorbere posset, appositâ gutturi chartulâ, in qua pulvis ex antro ejusdem Virginis collectus continebatur, ut quem veluti conferta manu perimere hostem nequiverant, obsidione premerent, ea sanè non diuturna, sed brevissima, expulerunt.

29 Sed enim in alia cominus idem expugnatus hostis. Prudentia Bandis propter solam contagionis suspicionem ad lazareto deducta, paucis post diebus re ipsa febris atque angina acerrimâ ita ægrotavit, ut multos dies à cibo abhorreret: & quamquam immisso paxillo referant palatum, vis tamen deglutendi nulla erat, sed potius quidquid cibi, quamvis delicati, in os ingerebatur, continuo repellebat. Addebatur his malis etiam phrenesis, quæ miseram insanire coegit g. Desperata itaque à medicis curatione, quartam jam horam extinctæ similis jacuerat; cum adest vocatus idem P. Adrianus, præsentique remedio succurrit ægræ. Aquam S. Rosaliæ in os instillat. Magna profectò hujus aquæ vis, cui extemplo cessit hostis, qui omnibus medicorum artibus, omnibus amicorum machinis antè restiterat. Auribus etiam percipere, qui intererant, P. Adrianus ipse, Jacobus Receptus, & ejus uxor excitatum per fauces strepitum quasi sublato obicis, qui meatus intercludebat, vel potius mortis obmurmurantis, quæ guttur elidere paratum habens, invita recedebat. Ab aliis quoque mors eadem, aliis appropinquans viis, rejecta est.

30 Maria de Carolo h pestifera febris ac glan-
 de sub ala prominente confecta, Sacramento-
 rumque omnium præsidio munita, hausto S. Ro-
 saliæ poculo, ab imminente morte servata est.
 Quod ipsa de se, & qui assidebant, P. Adria-
 nus & Catharina Calcatera solito jurejurando
 affirmârunt.

31 Verùm hæc eadem Catharina de se aliud quoque miraculum prodidit. Siquidem illi ingens lapis, è tecto delapsus, in caput cum irruisset, & ipse bifariam fractus est, & ei vulnus infregit, quo illa concussa attonitæque similis cecidit. Deinde receptis sensibus ita ex capite & genis dolore angebatur, ut nullus cibo aut quieti capiendæ daretur locus. Unà cum ea tum fuerat Agatha Consolincis, ab ictu tamen immunis. Hæc S. Rosaliæ opem identidem pro sociæ salute flagitabat. Iter illac commodè fecit P. Adrianus: qui fufus de more ad S. Rosaliam precibus, admovit capiti ipsius reliquias, aquam etiam propinavit. His solùm, nec aliis usâ medicorum remedijs, mulier ita convaluit, ut statim & cibo & potu se reficeret, nec ulla deinceps adhibita vulnere cautione, aut quicquam ea de causâ cibo ac potioni parcens, nihil ex eo acceperit detrimenti.

32 Hæc eadem de alia Agatha k, cui Fontana cognomen datum, testata aliud miraculum est.

A. PETRO
 SALERNIC.
 S. J.
*alius ter sa-
 natus:*
 f

*grave gut-
 turis malum
 sublatum in
 muliere
 moribunda:*

E

g

*sanata pe-
 stis,*
 h

F

*grave vul-
 nus,*
 i

*febris peri-
 culosissima,*
 k

D d d

est.

A. PETRO
SALERNO
S. J.

est. Nam vi febris ad extremum vitæ diem ad-
ducta, abjecta omni humani remedii spe, hau-
sto solum poculo S. Rosaliæ, proximo die, qui
extremus illius vitæ medici iudicio esse debue-
rat, non viva solum, sed omnino incolumis re-
perta est; idque constat non Agathæ solum, de
qua diximus, sed & medici, & P. Adriani, &
quotquot in eo lazareto agebant, testimonio.

pestis ite-
rum:
l

33 Idem Virginiae Valenzani l beneficium da-
tum, cujus in coxa strumæ duæ ad mali medi-
ci magnitudinem intumuerant. Febrî etiam vexa-
ta non delirare solum, sed ita etiam furere cœ-
pit, ut catenis esset compescenda. Extremum
spiritum jam ducebat, sed S. Rosaliæ beneficio
usura vitæ prorogata est. Vesperi epotâ aquâ,
postridie mane strumis ac febrî vacua reperta est.

mulier bis
peste, ac
tandem ve-
xatione dæ-
monis,
n

B

34 Neque his solum finibus cælestis hujus
aquæ vis continebatur, ut ab ægris corporibus
morbos, sed etiam ut cacodæmones ab ener-
gumenis expelleret, magnam habuit vim. U-
triusque in una muliere periculum factum. Ca-
tharina Samnoata m cum semel atque iterum in
pestem incidisset, ac duorum tuborum curatio-
ne, quorum alterum mali cydonii magnitudinem
æquabat, alterum longè superabat, sævis fuisset
doloribus excruciatâ; bis etiam S. Rosaliæ aquâ,
non epotâ, ut ceteri, sed infusâ solum ulceri-
bus, sic valuit, ut non solum pedibus iter fa-
ceret, sed cursum etiam, nescio qua data occa-
sione, capefferet. Sed his perfunctâ malis, mole-
stiore alio ac diuturniore torquebatur. Plures an-
nos n in eam septem cacodæmones exercuerant
dominatum; audiffes sæpè mulierem literarum
rudem eorum operâ Latinos Græcosque termi-
nes ferere. Sed nihil in hoc literarum ludo mole-
stix, nisi ad verbera ac tormenta ventum
esset. Biduum sæpè, vel quatrimum, quando-
que etiam septem ipsos dies à cibo miseram pro-
hibebant. Quod si capere permisissent, retineri
tamen sæpè non permittebant. Nunc sanguinis
copiam ex variis corporis partibus exprimebant:
aliàs mortis metu subigebant, ut intempesta ac
nivali nocte è strato se proriperet. Præstigiis et-
iam infesti erant, si quando ad templum ibat, ut
rei divinæ interesset: sacrosanctæ Eucharistiæ,
& mulieris etiam, quacum quatuor & decem an-
nos familiarissimè vixerat (Angela de Todaro ap-
pellatur) eam sumentis eripiebant aspectum. Fuit,
quando filium ab ulnis miseræ matris avulsam
in terram impingerent. Demum faucibus aliquan-
do vim intulere, ut suffocarent.

C

qua diu du-
raverat, li-
berata:

35 His atque aliis multis dirisque agitata mo-
dis, quos enumerare supervacaneum esset, ad
Drepanitanum Deiparæ Virginis templum, tam-
quam ad munitissimam arcem confugit, ut ab
ea tyrannide liberari posset. Sanctam etiam vir-
ginem ac martyrem Christinam, hujus urbis pa-
tronam, oravit sæpè, nec exoravit tamen; sæ-
pè sacris carminibus à religiosis viris, aliisque,
qui in eo officio diu multumque versati sunt, ad-
jurati dæmones, nec expulsi: scilicet huic Vir-
gini hæc palma fervabatur. Alios enim aliis tem-
poribus ex Sanctis suis honore cohonestat Deus.
Itaque S. Rosaliæ reliquiis consignatâ aquâ, at-
que haustâ, manus illa dæmonum ejecta est, nec
ullam deinceps mulier ab eis injuriam passa, ne-
que impedita, quominus libero S. Eucharistiæ
frueretur aspectu. Hoc ipsamet jurejurando as-
seruit. Idemque confirmant mulieres duæ Vincen-
tia Sanfuni & Angela de Todaro, de qua su-
prâ meminimus.

36 Sed jam miraculorum narrationi, non mi-

raculis finem imponam, tum sectandæ veritatis
studio, tum vitandæ legentium satietatis, quam
multarum rerum ad idem pertinentium similitu-
do & copia parere solet. Brevi tamen perstringam
omnia. Sex & quadraginta numerantur, qui ad-
hibitis sanctæ Rosaliæ reliquiis, vel aquæ potu,
vel alia ratione ipsius ope implorata, præter na-
turæ modum ac vires curati sunt. Et quidem
ferè omnes à gravissimo ac lethali pestilentix
morbo, utpote in loco ei curando destinato,
atque ab instantis jam mortis periculo, in quod
plerumque pestilentix virus solet adigere: plu-
rimi verò patris Adriani operâ, qui sanctæ Ro-
saliæ reliquias, ut præsentissimum hujus veneni
amuletum, vel aquæ calicem, ut antipharma-
cum, toto nosocomio circumferebat, adeo ut
salutem ac vitam omnium in manu sua habere
videretur.

D
multa alia
prætermissa.

A N N O T A T A.

a Consonat Cascinus, cui est miraculum quin-
quagesimum.

b Intra duas horas morituram, dixerant me-
dici, teste Cascino, qui id eodem modo refert lo-
co quinquagesimo sexto.

c Septuagesimum septimum hoc est apud Ca-
scinum, qui sine ulla dubitatione mortuum fuisse
asserit. Verisimile est, revera mortuum fuisse,
cum diu pro mortuo habitus sit; atamen mors
non omnino est certa: at certum, non potuisse
modo naturali tam citò sanari, quam sanatum
testantur. Afferit enim Cascinus, reportatum fuisse
ad lectum, ibique bene dormivisse ea nocte,
ac sequenti die sanum inventum.

d Testatur etiam Cascinus, cui est septuagesim-
um quartum, quatuordecim horis pro mortuo
habitum fuisse.

e Mangione scribitur à Cascino, qui id habet
septuagesimum.

f Cascinus vocat Jacobum Raimundum, nar-
rans triplicem ipsius sanationem loco 61, 62 &
63. Fortè nomen fuit Jacobus Raimundus Peres.

g Consentit Cascinus, apud quem est trigesim-
um octavum.

h Hoc narrat Cascinus quadragesimum septi-
mum eodem planè modo.

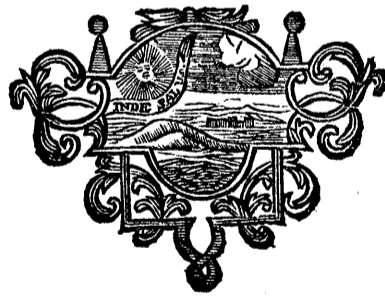
i Eadem habet Cascinus loco octogesimo.

k Angela hæc nominatur à Cascino, cui hoc
est miraculum quadragesimum quartum.

l Virginia Valente apud Cascinum, ubi est mi-
raculum trigesimum nonum.

m Catharina Samorcata scribitur apud Casci-
num, qui geminam pestis sanationem, pulsam-
que demonem consequenter narrat, ut tria bene-
ficia, quorum primum est quinquagesimum pri-
mum.

n Septemdecim annos ita vexatam fuisse, as-
serit Cascinus.

APPEN.

A

APPENDIX

Miraculorum ac beneficiorum.

CAPUT I.

Reliqua miracula seu beneficia,
quæ præter prædicta Cascinus
retulit lib. I cap. 12.

Premonitio ad sequentia miracula ex Cascino collecta:

B

Centum S. Rosaliæ beneficia, inter corporis inventionem ac approbationem facta, juratisque testimoniis confirmata, narravit Cascinus lib. I cap. 12, ut jam antè monui. Ex hisce sua collegit Salernus, prout mox data sunt, causas reliqua omittendi has allegans: Sed jam miraculorum narrationi, non miraculis finem imponam, tum festandæ veritatis studio, tum vitandæ legentium fatietatis, quam multarum rerum ad idem pertinentium similitudo & copia parere solet. Tum quadraginta & sex miracula uno verbo perstringit. Verùm quæ ille prætermisit, forsitan magis præ festinatione, quam alia de causa, ex Cascino breviter colligere statui. Ut autem id majori brevitæ fieri possit, atque ut adjuncta quadam minus necessaria, aptius rescendantur; non ipsa ejus verba Latine reddam, sed facta ab eo relata meis verbis fideliter exponam, nihil prætermittens, ex quo major aut minor miraculorum evidentia valeat cognosci; ordinemque secuturus, quem ipse secutus est auctor, iis solum prætermittens, quæ relata sunt ex Salerno. Porro præviè hic observo cum Cascino, tempore corporis inventi varia variis obtigisse, ad S. Rosaliæ utcumque spectantia, eaque multis fuisse salutaria: cum enim disruptus est lapis, in quo sacra ossa erant abscondita, alii nonnullas ossiculorum, alii lapidis particulas sibi clanculum vindicârunt: alii verò nonnihil de terra lapidi vicina, alii de aqua ibidem stillante quidpiam desiderârunt. Horum omnium usus, seu potius fiducia, quæ hisce utebantur, mirè profuit ad qualibet impetranda beneficia.

sanati hydropica,

2 Ipso inventionis die, seu xv Julii anni 1624, Franciscus Ricca, cui custodia turris in monte Peregrino demandata erat, virtutem S. Rosaliæ, quam dudum amaverat, feliciter expertus est. Cum adesset corporis inventioni, quidpiam ossiculorum secum tulerat, domumque reversus, illud aqua imposuerat. Hanc deinde aquam inflatis cruribus uxoris suæ Petronillæ dudum hydropica applicuit: atque ea continuo sanata est. Idem Franciscus S. Rosaliæ attribuebat aliud beneficium; quod ut minus clarum prætermitto. Hoc primum apud Cascinum.

peste laborans,

3 Secundum eodem die patratum narrat in hunc modum. Carolus Cardona, quindecim annorum juvenis, ex febre, dolore capitis, carbunculisque tribus, peste infectus deprehendebatur. Avunculus ipsius D. Franciscus Burchi, accepto frusto lapidis sepulcralis S. Rosaliæ, consecravit aquam, cui illud imposuit. Hanc aquam vesperi ager sumpsit, & mox dolore liberatum

Septembris Tomus II.

se sensu; nec ullum sequenti die inventum pestilentia vestigium.

4 Tertio antè jam relato, transeo ad quartum, quod contigit die xx Julii, atque ita refertur. Franciscus, uxor Francisci Balsamo, annos nata triginta octo, variis simul gravibusque premebatur malis, videlicet animi deliquiis, capitis doloribus ac stomachi, gravi sudore, febre vehementi, cordis palpitatione & vomitu. Hac omnia oriri credebantur ex impressione pestifera, quam contrahere potuerat occasione rheda infecta, missa ad vehendum corpus mortuum. Quidquid autem sit de causa infirmitatis, sumpsit illa aquam a marito oblatam, cui lapis sæpè laudatus erat imposuit, præmissa oratione Dominica & salutatione Angelica, ac subito integram sanitatem est consecuta.

5 Relatum modo beneficium alteri, quod quintum est apud Cascinum, occasionem præbuit. chi dolore, Joannes Dominicus Costa, eodem ferè stomachi laborans malo, cum audisset sanationem prædictæ Franciscæ vicinæ suæ, eandem aquam flagitavit, præmissisque iisdem precibus, contra malum suum eam potavit, ac statim sanatus est.

6 Josephus Schifano notarius pestilenti laborabat febre, ideoque tamquam suspectus de peste segregatus erat. Eò ipsum perduxerat vis morbi, ut medici judicarent non superfuturum, nisi ad quinque aut septem horas. Verùm cum uxor ipsius aquam S. Rosaliæ accepisset, maritoque bibendam dedisset; hic dormire cœpit, ac mane tam bellè habere à medicis inventus est, ut tri-duo profus fuerit sanatus. Hoc beneficium, quod præcedentibus minus subito obtentum est, undecimum est apud Cascinum.

7 Duodecimum, quod geminum est, sic narrat: Eodem ferè modo ac eadem aqua sanatæ sunt soror Salvatoris Basilico, & filia Vincentii Panicola, quæ ob febre pestilentem ac mortiferam segregatæ erant, & ad extrema deductæ.

8 Uxor Andreæ Montalto quinque habebat vulnera in una mamilla: huic quinque applicuit frustum lapidis sepulcralis Sanctæ, & sana fuit. Id decimum octavum apud Cascinum.

9 Sequitur decimum nonum, hoc modo relatum. D. Antonius Agliata, septemdecim annorum juvenis, laborabat frigore, febre ac capitis dolore. Sumpsit paululum aqua, stillantis in spelunca montis Peregrini, cui admixtum erat quidpiam terra sepulcro vicina. Dormire deinde incipit, auditque in somno se moneri, ut sanus surgat, quemadmodum fecit.

10 D. Petrus Valdina, marchio della Rocca, calculo lannorum viginti & octo, gravem lateris dolorem ex calculo ortum sibi abstulit brevissimo tempore, postquam lapidem sepulcralem sibi applicuerat: ipsumque calculum sine labore effudit sequenti die mane. Id vigesimum.

11 Loco vigesimo primo observat auctor, varia beneficia contigisse in domo D. Josephi del Bosco senatoris Panormitani, qui cum aliis deputatus fuerat die xvi Julii ad montem Peregrinum, ut de inventionem cognosceret. Primum, quod eodem die contigit, antè cum inventionem corporis narraverat hoc ferè modo. Carolus di Palermo, duodecim circiter annorum puer, cum pueris aliis ludebat in area domus prædicti senatoris; cum inter ludendum subito retrocedens, in puteum, qui ibidem erat, capite deorsum verso se incogitans precipitat. Cum autem de invento S. Rosaliæ corpore audivisset, nec tamen no-

D d d 2

minis

Ex Cascino.

mulier variis malis affecta,

laborans febre pestilenti,

duæ aliæ eodem malo affectæ

quinque vulneribus laborans,

febricitans,

F

Lapsus in puteum mirabili modo servatur illisus:

EX CASCI-
NO.

minis recordaretur, inter cadendum Sanctam invocavit his verbis: O Sancta, quæ nunc inventa es, adjuva me. Mox se in puteo deprehendit recto corpore pedibus insistens sine ulla lesione. Ad cumulum beneficii accessit, quod statim invenit funem, quo vinum dimittebatur in putei aquam frigidam; coque apprehenso tam agilis fuerit, ut sine ullo alicujus subsidio ad summam putei pervenerit, atque illæsus exiverit.

12 Alterum beneficium loco antè assignato sic refertur. Hieronymus, filius Josephi Curmaci, sex annorum puer ex familia domini del Bosco, febrili laborare ceperat, atque alia pestis indicia in corpore circumferebat. Data est puero aqua, cui lapis sepulchralis erat immixtus; & mox melius habere cepit, atque intra horam omnino convaleuit.

13 Deinde ipse D. Josephus, cum die 1 Augusti ratione officii sui multum fuisset occupatus negotiis peste laborantium, vesperi se debilitate, frigore, capitis dolore, vomitu, ac demum febrili & tumore pestilente in inguine correptum advertit. Circa mediam noctem, cum quietis exers esset, ad patrocinium S. Rosaliæ confugere statuit: sumptamque particulam lapidis, cui nonnihil quoque ossis S. Rosaliæ adhaerebat, loco corporis inflato applicuit, Sanctam simul magno affectu invocans. Paulo post lapidem amovens, & tumorem abactum deprehendit, & febrili omni- que dolore caruit.

14 Hinc transeo ad vigesimum octavum Casciani, quod primum contigit in publico valetudinario infectorum mense Julio anni 1624. Joannes Thomas Ferro, novemdecim annorum adolescens, febrili pestilenti ad extrema redactus erat intra duos dies. Verum cum unus ex eremitis montis Peregrini nonnihil reliquiarum S. Rosaliæ eò portasset, aquamque, cui ille fuerant imposita, egroto bibendam dedisset, hic subito integre convaleuit.

15 Eodem tempore infans Margarita lo Preste, febrili tumoreque laborans pestilente, aqua S. Rosaliæ sumptâ, intra duas horas febrili, tumore, omnique malo liberatus fuit.

16 Josephus Fonico, adolescens quindecim annorum, peste eò erat adductus, ut desperatus ac derelictus à medicis jaceret in valetudinario. Advocatus ad moribundum P. Adrianus ex tertio Ordine S. Francisci, jam supra sæpè laudatus apud Salernum, aquam ei porrexit reliquiis Sanctæ consecratam. Qui quatuor diebus nec manducare nec bibere potuerat, hanc aquam sumere potuit, sumpsitque tam feliciter, ut subito convalesceret.

17 Franciscus Barone, triginta annos natus, febrili ac tumore pestifero jam sensuum usu carebat. Data ei nihilominus aqua frequenter laudata, eademque loco corporis affecto aspersa suis. Mox cepit dormire, ac brevi convaleuit.

18 Nardus Montalbano, cum peste non admodum maligna laboraret, votum nuncupavit S. Rosaliæ; & tunc, etsi jam ad valetudinarium destinatus fuisset, tandem relictus est domi. Verum redeunte post mensem ferè malo pestilente, rursus invocavit sanctam Virginem, aquamque ejus & loco affecto applicuit & bibit: ac mox tumore febrili liberatus est, & sanus permansit.

19 Hieronymus Scarpace, piscator triginta annorum, tam gravi febrili tamque horrendis pestis tumoribus laborabat, ut medici malum rescare non auderent, ne hominem occiderent. Desperatus igitur erat, atque extremis Sacra-

mentis ad mortem paratus; quando F. Joannes Maria Capucinus rogavit chirurgum, ut egroto rescaret tumorem pestilentem sub axilla. Ille id præstitit; egrotus verò invocans S. Rosaliam, aquamque ejus bibens, & vulnere applicans, mox cessante febre, sanari cepit, nec alio usus remedio, brevi omnino convaleuit.

20 Hieronymus Pileri, natus annos quindecim, vehemente febre & gravi gutturi malo sic laborabat, ut triduo cibum capere non posset. Cum tamen potuisset sumere paululum aqua sæpè dictæ, Sanctamque piè invocasset, repetita tribus vicibus oratione, Salve Regina; omni liberatus est malo.

21 Stephanus Maiorana, annos natus viginti tres, pestilentia eò deductus erat, ut sensuum careret usu, nec ultra duas horas victurus crederetur à medicis. Huic aquam sacram infudit P. Adrianus, eumque sequenti die carentem febre deprehendit, non tamen sine glande pestilente. Vovit igitur infirmus se curaturum, ut Missa celebraretur: eaque celebratâ, omnino se sanum reperit.

22 Josephus Casata, annorum quadraginta & sex, pestilentem tumorem habebat supra stomachum, sanguinemque vomebat. Jam loquelâ & sensuum usu ad horam orbatus fuerat eo malo, quando nonnihil ad se reversus, sumpsit aquam S. Rosaliæ. Aperuit subito oculos, evomuit malignos humores, ac non sanguinem; locutus est, cessavit febris, ac convaleuit. Hoc trigessimum septimum apud Cascinum.

23 Transeo ad quadragesimum. Angelica Starabba, annos nata viginti sex, bis sanata est post sumptam S. Rosaliæ aquam; prima vice ex maligna febre, quando jam erat derelicta à medicis; altera vice ex quatuor tumoribus pestilentibus.

24 Joanna Baresancio febrili & peste sic erat correpta, ut medici pronuntiarent, sanari non posse, nisi à Deo. Vesperi bibit S. Rosaliæ aquam, qua & locis affectis applicata est: mane verò surrexit sana.

25 Hieronyma Licet-domine, annorum viginti & quinque, eodem malo eodemque die laborans, eodem etiam modo sanata est.

26 Antonia di Casare, à medicis item desperata, sequenti die convaleuit è peste, sumptâ eadem aqua.

27 Pratermissis uno, quod datum à Salerno, sequitur quadragesimum quintum hoc modo. Diana di Stephano, annorum viginti septem, bis sanata est, sumptâ S. Rosaliæ aqua. Prima vice ob febrem malignam & pestis vehementiam deserta erat à medicis, quando sanata est. Altera vice rursus ad extremum deducta periculum, seu peste seu alio malo, quod non exprimitur, subito sanata est, & sequenti die è lecto surrexit.

28 Philippa Christiana di Bivona, annos quadraginta nata, pestilentia & febris vehementia à medicis derelicta erat, & sensuum usu destituta, ac jam morti vicina. Ubi verò aqua S. Rosaliæ bibenda ei data est, & locis affectis adpersa, subito cessavit febris: ac pustula pestilentes sunt aperta, quibus deinde nullum adhibere voluit remedium, nisi aquam ac oleum ejusdem Sanctæ: & sic brevi sanata est.

29 Angela di Theodoro, annorum viginti sex, gravi pestilentia malo & plaga gravi, è qua vermes scaturiebant, jam à medicis erat derelicta & sensibus destituta, quando nonnihil prædicta aqua ori ejus infusum est, plagaque ad-

D

aut alio etiam malo,

& morti

E

jam vicini,

post S. Rosaliam

diversis

modis

in vota

F

vocatam,

subiit

aut post breve

A *spersum. Hoc facto, rediit ei sensuum usus, cessavit febris; ac plaga etiam brevi tempore est sanata.*

tempus

30 *Joanna Rizza, nata annos triginta, tumore brachium dexterum affligente febrigue maligna, evidenti mortis periculo erat exposita. Verum, dum ei maritus nonnihil aquæ S. Rosaliæ attulit, ac signum crucis addidit, ipsa simul misericordiam unica voce inclamante, disparuit pestilens tumor, febrisque cessans brevi sanam reliquit.*

annino

31 *Angela Oliva, viginti sex annorum, pre febris vehemente, locisque corporis peste infectis, ad dies quinque cibo carnerat & quiete. Præterea tumor pestilens ei jam abscissus erat, sed alius alio loco natus. Quapropter aquam S. Rosaliæ utriusque loco admovit, eaque resecti tumoris dolor cessavit, atque alter tumor disparuit: & sic brevi convaleuit. Hoc quinquagesimum quartum est apud Cascinum.*

convale-
runt.

32 *Sequitur aliud non minus mirabile, quo hoc caput concludam. Vincentia Bongiorno, quatuordecim annorum puella, febris maligna, varisque ac glandibus pestilentibus, sensuum usum perdidit, ac desperata erat à medicis. Huic ipsa sancta Rosalia dicitur aquam applicuisse, eique moribunda medicata esse propriis manibus, quemadmodum serè relatum est apud Salernum num. 27 de Francisca de Arco, cujus sanatio apud Cascinum sequitur. Observat autem Cascinus ex duabus hisce sanationibus in valetudinario ortam esse famam, quod Sancta in valetudinario infectos peste sanaret etiam propriis manibus.*

CAPUT II.

Prosecutio eorumdem miraculorum ex Cascino cap. 12.

Ex illis,

C

C *ascinus à beneficio 57 incipit quadam narrare de iis, qui se peste laborantium servitio addixerant in valetudinario. Ex hisce autem, quod perpetuo expositi essent periculo, nonnulli variis vicibus sanati sunt. Primus occurrit Petrus del Monaco, qui quater sanatus narratur; bis nimirum convaleuit ex maligna febre, qua pestilens credebatur; ac bis item sanatus est, quando manifesta habebat pestilentie indicia. Singulis vicibus momento convaleuit, postquam lapidem sepulcri S. Rosaliæ sibi applicuerat. De coquo valetudinarii ter sanato actum est apud Salernum. Qua de causa ad sexagesimum quartum progredior.*

qui servie-
bant

34 *Franciscus Consolino ostiduo servierat in valetudinario, quando correptus est febris pestilente, qua intra mensem eò ipsum deduxit, ut derelictus esset à medicis, & ad mortem obeundam presbyter pia eidem suggereret monita. Verum ubi ab eodem sacerdote parùm aquæ S. Rosaliæ acceperat, cessavit malum, rediitque sanus ad servitium infirmorum XIV Augusti. At die V Septembris pestis eum jam aperta corripuit: eaque rursus liberatus est potu aquæ atque invocatione S. Rosaliæ.*

peste labo-
rantibus

35 *Bartholomæus Papa inter primos servire cæperat peste laborantibus, atque eodem correptus est malo, quod se manifestabat in sex corporis partibus. At ubi die XIII Augusti nonnihil*

aqua S. Rosaliæ bibisset, eaque partes corporis affectas tetigisset, sequente die sanum se reperit. Deinde pergens servire infectis rursus tanto oppressus est malo, ut & loquelam perdiderit, & supremis morientium subsidiis fuerit munitus. Verum eadem sumptâ aquâ, iterum convaleuit, & quidem subito.

EX CASCI-
NO.

36 *Joannes Nicoletti ad valetudinarium se contulerat, ut scriba ibidem fungeretur officio. Laboravit primum vehementi febre, ac deinde peste. At utraque vice salutis ei fuit aqua S. Rosaliæ.*

malumque
contraxe-
rant.

37 *Josephus Lombardo missus erat ad valetudinarium tamquam peste infectus, sed ex errore. Verum morbo suo confestim liberatus, infectis servire voluit; & pestem contraxit tam vehementem, ut extrema suscepit Sacramenta. Sumptâ quoque S. Rosaliæ aquâ, sanus reperiens est XII Augusti, quando moriturus credebatur. Porro reversus ad servitium infirmorum, peste rursus contracta iterum videbatur ad extremum vitæ deductus; sed sanatus est eodem remedio, quo antè.*

aliqui repe-
tuis vicibus
sanati.

38 *Didacus Gandaneri suspectis de peste servierat, maloque illo correptus atque ad publicum valetudinarium erat deportatus. Pesti ac febris tantus accesserat sanguinis vomitus, ut à medicis haberetur pro desperato. Verum ille invocavit S. Rosaliæ opem, voto nuncupato de invisa nudis pedibus spelunca ipsius. Post votum dormire cæpit, indeque manducare: potaque deinde etiam S. Rosaliæ aquâ, tam cito convaleuit, ut post biduum ad mensam serviret eidem medico, à quo derelictus fuerat ut certo moriturus.*

alii semel,
E

39 *Rocchus Marchese in valetudinario erat, ut scriberet nomina egrotantium & defunctorum. Peste febrigue ibidem correptus est, eoque deductus, ut desperatus à tribus medicis, extrema suscepit Sacramenta, & jam animam ageret. Verum modicâ S. Rosaliæ aquâ sensibus est restitutus, maloque cessante, sine alio remedio sanatus.*

postquam
jam fuerant

40 *P. Franciscus Marino Societatis Jesu, cum diligenter assisteret peste infectis, contagium in fronte contraxerat ad partem dexteram, & sensibus jam erat orbatus, desperantibus medicis de sanatione. Verum socius ipsius P. Antoninus di Agostino ope S. Rosaliæ sanandum sperabat. Quapropter hanc sanctam Virginem invocans, rogabat ut eâ gratiâ dignaretur confirmare apud Siculos veritatem reliquiarum suarum, promittebatque se ad honorem Dei & Sanctæ promulgaturum beneficium: atque ita sacras reliquias admovit ipsius capiti, quod ita erat inflatum, ut nec oculi nec humani capitis figura agnosceretur. Hoc tactu reliquiarum mox melius habere cæpit infirmus: neque tamen vel sic existimabant medici ipsum sanari posse; cùmque viderent malum diminui, affirmabant infirmum oculo dextero cariturum. Attamen perfecte tandem convaleuit, oculusque eidem fuit saluus, ut integrum esset beneficium, relicta solum ad supercilium cicatrice in gratia obtenta memoriam.*

ad extrema
deducti,

F

41 *Laudatus mox P. Antoninus di Agostino pestilentie indicia in se ipso deinde expertus est, videlicet capitis dolorem, malam inguinis affectionem, nauseam, & vomitum aliaque contagio propria. Hac de causa jam se preparabat ad mortem piè obeundam, sumptoque manu ossè S. Rosaliæ, quod secum habebat, ei se commendabat, non ea intentione, ut vitam obtineret di-*

aut saltem

EX CASCI-
NO.

turniorem, sed potius ut cum Sancta perveniret ad conspectum Creatoris, desiderans, ut corpus suum cum illa reliquia sepeliretur. Cum autem ea proferret, suavem sensit fiducia affectum; dixitque cupere se vivum aut mortuum esse cum S. Rosalia; at incongruum sibi videri, si os istud Sancta, cujus corpus quingentis ferè annis sub terra fuerat absconditum, sua causâ rursus terra redderetur: eaque dicens, sacrum istud os reverenter exosculatus est, quando ei subito supervenit sudor copiosus, quo omne malum expellebatur: atque ita dormire cepit, ac mane surrexit sanus.

42. Fr. Augustinus Kirieleisonne, ex Ordine S. Joannis de Deo, ad infirmorum servitium instituto, serviebat in valetudinario, ubi ter est sanatus. Febri valde maligna liberatus est XII Augusti ad solam S. Rosaliæ invocationem; & post dies octodecim eodem modo sanatus à grandi tumore pestifero. Verùm, postquam ad servitium infirmorum redierat, post dies quindecim gravius relapsus est, & ad extrema deductus. Quapropter locum peste infectum conspersit aquâ per lapidem Sanctæ sepulcralem sacratâ; & febris omneque malum cessavit, seque subito sanum agnovit.

43. Fr. Alphius Marcavia ejusdem Ordinis peste & febre eò deductus erat I Septembris, ut nec cibum amplius capere posset, ac deliraret præ mali vehementia, & à medicis esset desperatus. Verùm postquam aqua S. Rosaliæ ei data fuerat potandâ, locaque infecta Sancta reliquiis contacta, manducare primum cepit, ac deinde aliis infirmis de more servire.

44. Sebastiana di Noio, serviens in valetudinario mulieribus infirmis, febre maligna ac tumore pestilente præter modum grandi laborabat adeo, ut destituta esset à medicis, sensibusque orbata, atque animam brevi aëtura videretur. Verùm modica aqua S. Rosaliæ ori ipsius fuit imposita, ac tumori pestilenti admota: atque ita sequente mane prorsus erat sanata.

45. Hieronyma Gattusa, quæ antè sanata per S. Rosaliam, ut dictum est num. 189, occasionem præbuerat sacrum corpus quarendi, eum ex charitate se addixisset servitio infirmorum in valetudinario, contagio affata fuit, sed ope ejusdem Sanctæ sanata.

46. Post relatas sanationes eorum, qui non nisi ex charitate, quantum scitur, peste laborantibus servire voluerant, Cascinus nonnulla profert exempla, quibus patet, ne illos quidem sancta Rosaliæ beneficiis privatos fuisse, qui culpâ suâ tali servitio erant applicati, aut lucri solius intentione serviebant. Hieronymus Canina damnatus erat ad servendum peste infectis in valetudinario; ibi tam gravi pestilentia malo fuit correptus, ut & sensuum usu privatus & à medicis esset derelictus. Verùm acceptâ modicâ S. Rosaliæ aquâ, intra horas viginti quatuor convalescit, & sanus surrexit.

47. Josephus Graco, febre item & peste ibidem laborans, eadem aquâ sanatus est.

48. Petrus Pennizza, serviens ibidem ut mercenarius, febre ac peste in multis partibus corporis se manifestante ad extrema deductus est, ac sanctissimis Sacramentis ad mortem præparatus. Verùm saluti fuit aqua S. Rosaliæ, ex qua nonnihil bibit, & quidpiam locis affectis admotum est. Evanuerunt subito pestilentes tumores uno excepto, qui cum modico dolore quasi pro

signo erat relictus; atque hic brevi quoque sine alio medicamento fuit sanatus.

49. Dominicus di Messina ad valetudinarium deportatus fuerat infirmus; ibique sanatus aliis laborantibus ceperat servire. Deinde majori cum periculo pestem contraxit, eaque sic laboravit, ut desperatus esset à medicis. Verùm datâ eidem aquâ S. Rosaliæ, febris confestim cessavit, ac die sequente è lecto surrexit.

50. Hisce subdit Cascinus, multos quoque servatos fuisse in manifestis pestilentia periculis, ex quibus unum dumtaxat allegat pro specimine. Vincentius Daidone chirurgus nullum aliud contra pestilentia pericula subsidium voluit, nisi lapillum ex sepulcro S. Rosaliæ, quem ori imponebat, & sic magno animo fiduciaque de Sancta ad infectos accedebat. Dentem quoque postea impetravit, atque hisce præsidis numquam contagio affatus est, etiamsi ex aliis facile triginta obissent, parum medici parum chirurgi, seste Cascino.

51. Postea nonnulla beneficia refert laudans quidam sanatus in confirmationem reliquiarum: a peste servatus: Chirurgus à peste servatus: D. Josephus Ricapri sacerdos laborabat tumore in gutture, cui applicuit particulam memoratorum ossium. Porro non solum petiit, ut sanaretur, si hoc os esset S. Rosaliæ; sed ausus est adjungere; se id non crediturum, nisi sanaretur: ac momenta evasit sanus.

52. Ha reliquia, quibus eam gratiam obtinuerat laudatus sacerdos, munito ei data erant à Joanne Baptistâ di Gregorio, qui earum usum varias à Deo obtinuerat gratias. Primò ipse aliquando sic fuerat cordis dolore pressus cum vomitu, capitis dolore, & pestilentia signis, ut se moriturum crederet. Verùm admoto supra cor suum sacro illo pignore, momento relevatus fuit & sanus. Secundo ex duabus filiabus ipsius, Victoria & Vincentia, febre laborantibus cum indicibus pestilentia, prior subito convalescit tactu ejusdem ossis ac potu aquâ ejusdem; altera verò potu aqua S. Rosaliæ, postquam supra partem affectam gossypio, quod predictas attigerat reliquias. Tertio Antonia, filiola ipsius triennis, iudebat in platea, cum equus infrenatus pleno cursu sic in puellulam videbatur deferendus, ut ipsa nequaquam evadere posset periculum. Verùm matre S. Rosaliam invocante, furiosus ille equus subito stetit, mirantibus omnibus. Evidentius est beneficium, quod de eadem puellula sequitur, & non diu post contigit. Labebatur puella è scala viginti graduum, ita ut videretur caput eidem comminuendum. At jam didicerat puella S. Rosaliam invocare, & sic evasit illæsa.

53. Hisce duo alia ob similitudinem jungit auctor, sed quæ citius facta testatur. Infans expositus erat equo cursim accedenti, quando mater ipsius invocavit S. Rosaliam tanta felicitate, ut equus ille ante ipsum infantem consisteret, quamvis ab altero item accurrente truderetur.

54. Franciscus Daidone, filiulus novennis Vincentii Daidone chirurgi antè laudati, labebatur è scala, non per gradus devolvendo, sed à latere, ita ut ob altitudinem scala evidens esset mortis periculum. Sed qui cadentem videbant, S. Rosaliæ opem implorârunt, atque invenerunt puerum stantem in terra & salvum, modicè tamen lasum à ferro, quod è scala in ipsum descenderat.

graviter

B

laborabam.

Mulieres
eodem ferè
modo

sanata.

C

Alia pestis

sanationes

in publico

D

valetudina-
rio.Chirurgus
à peste ser-
vatus:

E

varia alia
beneficia
per reli-
quias.

F

aut solam

invocatio-
nem

A ciderat. Porro testatus est infans, quod sentiret inter cadendum, se sub axillis ab aliquo sustentari, ac leviter in terram deponi.

S. Rosaliæ à diversis

Duo alii ejusdem cognominis Daidone, ambo febrili vomitu, glandibusque pestilentibus ad extremum vite periculum adducti, fuere sanati sola applicatione lapidis sepulchralis S. Rosaliæ eodem die xv Julii, unus spatio viginti quatuor horarum, alter brevi tempore.

obientia.

55 Caput, in quo hac omnia narravit, Cascinus concludit alio beneficio, ex quo ortum est contentione aliquid, quod verum in laudem Sanctæ Hieronymam di Aragona, infantem infirmam, inspexerant medici atque ex glandibus pestilentibus pronuntiaverant peste infectam. Hac de causa toti domui, in qua habitabant viginti persone, communi hominum commercio erat interdictum. Sequenti die domus incolæ contendentur, sibi injustè aliorum commercio interdictum esse, ideoque missus est primarius urbis medicus ad judicandum de illa lite, uno ex prioribus medicis comitante. Adducta est infans, nec ullum in ea deprehensum est pestis indicium, stupente medico, qui signa pestilentie in illa pridie agnoverat. Hinc crescente domesticorum contentione contra medicum, hujusque stupore, anceps hærebatur medicus primarius, quando mulier aliqua ex interiore domus parte exclamavit: Dicite, dicite pro amore Dei, & ad laudem Sanctæ, infantem esse sanatam oleo ipsius lampadis. Ad quam vocem cessavit contentio cum gloria S. Rosaliæ.

CAPUT III.

Alia miracula & beneficia, relatà à Cascino cap. 15 in confirmationem reliquiarum S. Rosaliæ.

Perceptus à multis suavis odor reliquiarum

C

Cascinus lib. 1 cap. 15 mirabilia & beneficia narrat non pauca, quibus veritas reliquiarum S. Rosaliæ, jam antè aliis rationibus probata, etiam confirmatur. Cum autem in hisce prolixior sit, quàm in ceteris, ea compendio huc ita transferam, ut tamen nulla alicujus momenti adjuncta omittere decreverim. Primum signum, seu liberationem Sicilia à peste, quia abundè relatà est, breviter solum perstringit. Deinde de suavi reliquiarum odore à multis percepto, de quo subinde jam facta est mentio, memorat sequentia. Primò asserit suavem illum odorem perceptum fuisse ab initio inventionis, sed solum à quibusdam, & numquam ab omnibus; seque in diuturna reliquiarum recognitione sæpè audivisse, odorem illum laudari à multis; at semper ingenuè confessum esse, à se non percipi. Secundò testatur, se tandem, cum frangeret lapidem, cui aliquod os erat insertum, nihilque de reliquiarum odore cogitaret, improvise tantà suavis incognitque odoris fragrantia fuisse perfusum, ut odorem illum nulla odoris terreni similitudine explicare posset. Cum autem ad istum odorem invitaret socios, à nullo tunc fuit perceptus, licet illi aliis vicibus dicitassent se suavem percipere odoris fragrantiam. Idem sibi secunda vice accidisse testatur, & numquam postea.

57 Tertio Erasmus Salato, unus è doctoribus medicina, qui ad recognitionem reliquiarum fuerunt adhibiti, particulam ossis, cui nonnihil terra adharebat, secum domum portavit, atque aqua imposuit. Hoc factò, aqua ista concepit odorem quasi aqua rosacea, qui à multis fuit perceptus: eaque de causa aqua ista diligenter fuit servata. Addit auctor, idem tam multis aliis contigisse, ut nimis prolixum esset, singula referre. Quarto cum constet aquam rosaceam mutari nonnihil odore & colore, quando affunditur aqua pura; aliqui reverenter experiri voluerunt, an idem contingeret in aqua illa, qua tantam odoris suavitatem ex impositis S. Rosaliæ reliquiis contraxerat. Quare experimentum istud bis sumptum est, presentibus multis, semel in domo dominae Vincentiæ Lucchese, probata virtutis matrona, atque iterum in collegio Societatis Jesu. Sumpta est aqua rosacea, eique affusa est aqua pura: mox color aqua rosacea mutatus est & odor imminutus. Allata similiter est aqua, cui odor ex impositis Sanctæ reliquiis inhaeserat; eique eodem modo aqua pura est affusa. Verum color hujus aqua mutatus non est; odor verò adeo auctus, ut ab omnibus non sine stupore jucundo perciperetur magis quàm antè. Audierat hæc P. Franciscus Sparacino, nonnullis reliquiarum particulis donatus, ac simile experimentum capere voluit Calatagironi in collegio Societatis Jesu. Vasi imposuit lapidis sepulchri S. Rosaliæ frustulum, quantum est granum milii; eique infudit aquam copiosam. Mox aqua illa facta est odorifera instar rosaceæ. Evacuato deinde vase, iterum & tertio exigua isti particula affusa est aqua pura, que toties contraxit odorem rosaceum, presentibus multis Societatis Jesu Patribus & stupentibus de miraculo.

Ex Cascino. quæ aquam, cui erant impositæ, etiam fecerunt odoriferam.

58 Porro dubitari nequit, quin hæc occasio Brachii domum dederint bibendi aquam, cui vel reliquia lor tali avel lapis sepulchri S. Rosaliæ fuerat impositus, qua subitò uti felicissimè contra morbos quoslibet factum, sublatius: multis exemplis jam didicimus. Inter primos fuit P. Josephus Agostini Societatis Jesu, & socius Cascini in recognitione reliquiarum. Laborabat hic à mensibus iudecim gravi dolore dexteri humeri, isque tantum accreverat, ut difficulter divina Mystera peragere posset, & minùs etiam quietem capere. Itaque sacras S. Rosaliæ reliquias aqua imposuit, eamque bibit, brevi prece premissa. Vix tantum interfuit spatium, quo pota aqua ad stomachum pervenire posset, cum sentit quasi manu aliena gravitatem humeri sui ac dolorem auferri; subitoque vibrans brachium ac cubiculo exiens, aliis Patribus obientiam gratiam communicare festinavit.

F

59 Mirabile est, quod sequitur apud Cascinum, ubi refertur hoc sensu, sed multo prolixius. Vincentius Barbera, architectus civitatis Panormitana & pictor, particulam habebat reliquiarum S. Rosaliæ, sed eam absconditam servabat, donec lis de approbatione esset decisa. Die xv Februarii audivit approbationem esse decretam, etsi necdum esset promulgata. Mirè letatus hoc nuntio, statim eadem vespere cum reliquiis accedit aliquos Patres è Societate Jesu, qui alias Sanctæ reliquias viderant, ut earum audita similitudine se magis securum redderet. Revertens domum, rem communicat uxori, qua hortatur, ut simul reliquias illas venerentur. Cum autem chartam, quâ involutas tenebat reliquias, domesticis omnibus vellet ostendere, infans ipsius Franciscus, octodecim menses natus, quem ami-

EX CASCI-
NO. *ta vel matertera gestabat in brachio, vi cepit se gestantis brachio evolvere, evolutusque se primus in genua provolvit, manu quoque significans, ut idem facerent alii; deinde vero expedite pronuntiat, sancta Rosalia, easdemque voces alacritate magna quater repetit, licet antea necdum voces nullas proferre soleret, nisi forte Mamma & Tata: demum tot gestibus instabat, ut reliquia sibi traderentur, ut pater eas in manus daret infantulo, qui eas primus omnium reverenter exosculatus est. Hac omnium domesticorum testimonio firmata fuisse, testatur Cascinus.*

60 Huic simillimum est, quod subjungit, quodque eodem ferè tempore factum testatur Puellula tredecim mensium agrotabat. Hujus pater acceperat particulam reliquiarum S. Rosaliæ, quâ infantem tacturus accedebat. Infans vero nihil edocla, viso patre, pronuntiat, S. ROSALIA, in lecto se elevans, ac subito sanatur.

Varia beneficia
B *61 Alterius generis est, quod deinde proluxa narratione exponit Cascinus, quodque brevi compendio huc transfero. Franciscus Morillo Societatis Jesu ex villa quadam redibat Panormum per mare, quando ventus subito factus est contrarius & tam vehemens, ut mare præter modum intumesceret, atque apertum esset naufragii periculum. Timorem augebat nox obscura, quodque cymba amissa esset, dum eam atrahere conabantur, ut in terram evaderent. Quapropter opem S. Rosaliæ, quam pia prece salutaverant, dum montem Peregrinum præternavigabant, implorare cæperunt, & mox prope navem apparuit cymba, nec tamen ea vice apprehendi potuit, quod fluctu vehemente rursus dejiceretur ex oculis. Cum mæsti essent nauta, hac spe frustrati, cumque cymbam per tenebras quærere non possent; hortante Francisco Morillo, qui S. Rosaliæ reliquias secum habebat, ad iteratas preces convertuntur, nec frustra. Quippe cymbam viderunt prope navem, eamque invenerunt illasam in tanta tempestate: nec mora, in cymbam ingressi, remisque adnixi, tam cymbam quam navim, quam ei alligaverant, feliciter ad terram perduxerunt prope montem Peregrinum.*

navigantibus
C *62 Huic beneficio alia quadam serius facta subduuntur ob similitudinem. Lembus in mari Siculo impetebatur à navi inimica tam propinqua, ut nec fugere posset nec resistere. Qui lembo vehebantur, ubi agnoscebant periculum, vota fecerunt S. Rosaliæ, nec frustra, quantum colligitur ab eventu. Dum enim rectores navis inimica vela vertere laborabant ad lembum melius apprehendendum, ita se implicarunt, ut ille interim se longè subduxerit, & feliciter ad terram pervenerit.*

prestata.
63 Præterea non pauca beneficia navigantibus à S. Rosalia fuisse præstita, colligitur è multitudine tabellarum votivarum, quibus ecclesia Sancta ejusque spelunca in monte Peregrino jam olim abundabat. Ex his unum narratur hoc modo. Quatuor Patres Societatis Jesu è regno Neapolitano vela faciebant in Æthiopiã: atque inter hos erat P. Josephus Pomo, cui nonnullas S. Rosaliæ reliquias dederat Cascinus. Horum navis, bis acri tempestate jactata fuit & periclitata; primum in sinu Joia*, qui est in ora Calabria ulterioris; deinde prope insulam Capream*, non longè à Neapoli. Utraque tamen vice feliciter evaserunt, & salutem suam attribuerunt S. Rosaliæ. Nam in prima tempestate P. Josephus Pomo thecam, in qua erant Sancta reliquia, funi alligatam immisit mari exiguo so-

D *lùm tempore, & mox mari tranquillitas rediit: atque eodem ferè modo tempestas quievit altera vice prope Neapolim.*

64 Pergit deinde auctor ad alia beneficia, quorum hoc est primum. Quispiam, cujus nomen non indicatur, viginti annis hernia laboraverat insanabili. Hic conceptâ fiantiã de S. Rosalia, cujus miracula audierat, pedes adire voluit montem Peregrinum; sed in media via subsistere coactus est, quod vires deficerent. Cum autem tristis sederet, & non sociis modo, sed etiam S. Rosaliæ se excusaret, quod iter non posset perficere; animatum se sensu ad iter prosequendum, moxque se sanum deprehendens, mirantibus sociis, reliquum itineris currendo peregit: humillimasque Sancta agens gratias, ferreum ligamen, quo uti coactus fuerat, latius deposuit in monte Peregrino. Factum id est post primam expositionem reliquiarum S. Rosaliæ die ix Aprilis.

65 Eodem malo novem annis vexatus fuerat Fr. Ludovicus à S. Michæle, reformati Ordinis S. Augustini, quando xxii Novembris nudis pedibus ad montem Peregrinum ivit, sicut voverat. Postquam summo labore eò pervenerat, gratias egit S. Rosaliæ de itinere perfecto, novam simul flagrans gratiam: & mox se malo suo liberatum sensit.

sanata:
66 D. Antonius Francione sacerdos simili malo per annos quindecim laboraverat, quando speluncam S. Rosaliæ invisere voluit, sperans ibidem se sanandum. Verum sine sanatione obtenta rediit; neque tamen de illa obtinenda desperavit: sed ad alia pietatis exercitia conversus, ligamen, quo semper contra malum se munierat, rumpi sensit: auctaque hinc spe, Missa sacrificium obtulit, votisque quibusdam nuncupatis, se ita reperit liberum, ut nullo egeret ligamine.

alia
67 Honophrius Buonarota laboraverat diu fistulâ inveteratâ sub costis, dixerantque medici gravius affligendum infirmum, si illa consolidaretur. Evenit, ut dixerant: clausâ fistulâ, infirmi latera, pectus, aliæque corporis partes tam malè affecta sunt, ut de vita ipsius desperaretur. Cum autem speraret, se sanandum patrocinio S. Rosaliæ, in sedili portatus est ad speluncam: ibique Sanctam piè cepit invocare. Paulo post somno correptus obdormivit; ac sanus deinde evigilavit: nam sponte rursus aperta est fistula, per quam mali humores se exonerarunt, & sic recreatus ac fortis, gratias Sancta egit, sanusque & alacer domum rediit.

F
68 D. Philippus Salonia gravi capitis inflammatione visum prorsus amiserat, & jam quinque mensibus, adhibita nequidquam arte medicorum, usu oculorum carebat. Invocatâ frequenter S. Rosaliã, de cujus ope fidebat, tandem duci voluit ad speluncam montis Peregrini, eoque pedes pervenit ductoris subsidio. Diu ibidem oravit, ac sequenti etiam die sacra Communione refectus est. Verum, non impetrato visu, domum repetiit, se divina providentiã totum permittens; non tamen sine spe visum recuperandi. Cum autem esset in reditu, pergens semper orare, exclamavit, se, quantum existimaret, videre, & quidem videre S. Rosaliã: idem paulo post rursus accidit, audiente ductore, quid diceret, sed nihil vidente. Incertum tamen ipsi erat, an hæc ab imaginatione processissent; an verò etiam oculis corporeis Sanctam ad momentum vidisset. Attamen spes hisce augebatur, pergebatque per viam orationi instare, donec jam

A tertio Sancta ipsi apparet, quod factum, quando orationem de ipsa recitabat. Majus hac vice lumen vidit, atque oculis apertis, ita ut non ferens tantam lucem, humi laberetur instar mortui, atque ita jaceret per mediam horam, mirante socio, qui nihil videbat, ac frustra ipsum excitante. Surrexit tandem apertis oculis, & omnia rectè cernens. Testatus etiam est se in lapsu illo vidisse S. Rosaliam, ac longè clariùs quàm duabus prioribus vicibus, tanquam fulgur ante se coruscantem, ac vocem audivisse dicentis: Redi ad speluncam. Qua de causa statim reversus est sine auxilio ductoris, utpote jam clarè videns, ut Sancta gratias ageret in spelunca, ubi eodem die cum Eremitis vicini monasterii hymnum TE DEUM decantavit, ac postridie sacrosanctum Missæ sacrificium obtulit, mirantibus omnibus ac Deum laudantibus, qui eum duobus diebus precedentibus cacum ibidem viderant.

B 69 Fr. Placidus à sanctissimo Sacramento ablata. Augustiniani excalceatus in conventu S. Nicolai Tolentini, ita laborabat, ut nec alterum brachium movere posset nec collum, atque uno oculo prorsus esset captus & altero parùm cerneret. Cùm autem pia per conventum institueretur supplicatio cum reliquiis S. Rosaliæ, dum hæc ante cubiculum ipsius erant, humi se projecit misericordiam implorans, ac mox de terra surrexit perfectè sanatus.

CAPUT IV.

Alia beneficia & miracula, à Cascino relata cap. 16.

C Ascinus cap. 16 narranda suscepit beneficia cujuslibet generis, omisit ferè omnibus sanationibus à peste, ex quibus se duo tantam hic exponere avertit, quia reliquis magis sunt insignia ob adjunctam apparitionem. Primum est de muliere, qua septemdecim diebus peste laboraverat, quaque morti tam videbatur propinqua, ut jam mandatum esset, ut carrus veniret mane ad corpus ipsius avehendum ad sepulturam. Venit statuto tempore carrus, sed mulier sana exierat lecto: narrabatque se nihil sumpsisse, nisi parùm aquæ, terra & lapidis sepulcri S. Rosaliæ: Sanctam verò noctu sibi apparuisse, factoque supra se crucis signo, sanitatem momento reddidisse.

C 71 Alia gravi quoque laborans pestilentia, noctu vidit formam beatissime Virginis Mariæ Dei, ac cum ea aliam Dominam admodum speciosam (ita nominabat S. Rosaliam, inquit Cascinus.) Hæc infirma appropinquabat. At ea clamabat, ut abscederet, aut saltem aceto se lavaret, nimirum ne peste afflaretur. Respondebat illa, nullum esse periculum, & ne ipsam quidem morituram. Tum propriis manibus tetigit quinque corporis loca peste infecta, eademque lavit: aquamque infirma bibendam obtulit, dicens sic sanandam, quemadmodum revera contigit, Sancta eidem rursus apparente, eamque juvante. Ab hisce ita enarratis ad alia proceditur laudatus auctor.

C 72 Josephus li Moli filiolum habebat quadrimam, Annam nomine, filium verò duodennem Mattheum. Illa febre laborabat acutissimâ, filio

gravis dentium dolor nullam concedebat quietem. Pater pro medicina utrique applicuit aquam S. Rosaliæ sepius jam memoratam, quâ filiola intra tempus matutinum convalescit, & filii dolor momento fuit abactus.

E 73 Gratia Casale calculo tam graviter affligebatur, ut morituram se crederet. Applicuit lateri dextro reliquias S. Rosaliæ; & dolor mox cessavit: ac paulo post lapillum ejecit notabilis magnitudinis. Similis gratia obtigit P. Francisco Guidara Societatis Jesu, qui antea fuerat medicus. Hic etiam calculorum dolore graviter cruciabatur, quando adhibitis frustra medicinis, reliquias S. Rosaliæ sibi applicuit. Intra spatium, quo psalmus Miserere bis posset recitari, cessavit dolor: deinde post mediam horam aut paulo amplius calculum effudit bene magnum, quem minores secuti sunt postridie.

E 74 Vincentia, uxor doctoris Pompilii di Anastasio, officulum per guttur eo usque dimiserat, ut inherente officulo suffocanda videretur. Tanto exposita periculo, ac memor S. Rosaliæ, mox conabatur dicere, S. Rosalia, adjuva me, sed voces formare non satis poterat ob difficultatem respirationis. At recordata, se aliquid secum habere de lapide sepulcri S. Rosaliæ; illud mox profert, ac gutturi admoveat, Sanctam simul mente invocans. Mirabilis sanè gratia! simulac frustulum istud lapidis guttur attingit, officulum, quo suffocabatur, per os ipsius exiit ad spatium trium palmorum, repertumque est tinctum sanguine, quo præstantia beneficii clariùs apparet.

F 75 Hujus filia Nympha, qua nupta erat doctori Fabritio Scarfelotti è San Basilio, non minor collata fuit gratia. Hæc acuta febre, per decem dies noctesque continuata, ad extrema erat deducta, nec confiteri poterat ob perpetua deliria. Aderat confessorius è Societate Jesu, sed ne per signa quidem impetrare poterat tantum, ut absolutionem auderet impertire, quòd non loquelà modò, sed sensu quoque esset orbata. Qua de causa ad preces, & præcipuè ad patrocinium S. Rosaliæ conjugerunt presentes: ac primò nonnihil aquæ sepe dictæ ori infirma per vim apertam infuderunt; ac deinde Sancta reliquias eidem admovent. Nihil tamen eo die videbantur proficere, nisi quòd infirma os apernerit ac semel iterumque dixerit, SANCTA ROSALIA, quibus vocibus in spem erecti sunt presentes. Tota nocte sequente in tali mansit statu, ut quinque medici, qui infirma assistebant, deinde testati sint, se cogitasse non supervicturam ultra horam unam. Inter illos proprius ipsius frater, qui nunquam aberat, affirmavit, se decem facile signa lethalia in sorore sua deprehendisse. Verùm quando aurora sequentis diei aderat, & illucescebat, audita est alta voce matrem aliosque vocare domesticos, quibus dixit: Sum sana per gratiam S. Rosaliæ. Deinde subjunxit: Non auditis musicam? Audite, audite angelos. Non credidit sanam mater, quia verba illa minus expedite proferebat; sed delirantem haud dubiè existimavit. Cùm tamen & confessorium desideraret; ille vocatus citò adfuit, & meliùs loquentem, ac rectè confitentem invenit. Hisce erectus in spem maritus quadam Missæ sacrificia curavit offerenda; uxoremque oleo lampadis S. Rosaliæ ungendam. Hac unctione tam citò convalescit infirma, ut cibum sumpserit, & sine alio remedio fuerit sana. Tam subita visa est Cascino hæc sanatio, ut quasi momento factam asserat, præsertim quia tam gravis

EX CASCI-
NO.

vis erat infirmitas, ut medici asseruerint sanari non potuisse sine miraculo. Nam hæc ratio evincit, claro ac evidenti miraculo sanam esse, & subito etiam convalescere; nec tamen sanatio momento est peracta, atque ea de causa dixit, quasi momento. Ceterum Nympha post sanationem suam varia minute narravit de habitu & forma pulcherrima S. Rosaliæ sibi apparentis, de verbis ipsius, dicentis, suas esse eas reliquias, ac de musica angelorum audita, quæ auctor perstrinxit breviter.

sanati,

76 Vincentia di Maggio morti item vicina erat, nec vitam desiderabat longiorem. At jubenti confessario, ut sanationem suam rogaret, obedivit, & ad S. Rosaliam confugit. Apparuit ei Sancta habitu eremitico, & agrotam momento sanavit. Hæc autem tanto simul spiritus fervore donata fuit, ut Sanctam imitatura votum virginittatis nuncupaverit, & capillos abscissos ad speluncam ipsius miserit, ubi multa similia appensa testatur Cascinus.

vii & in-
fans,

B

77 Infans, sexdecim dies natus, cum infirmus per dies quatuor a lacte prorsus abstinisset, defunctus est, certè ut credidit, & asseruit Cascinus. Verùm pater, natione Hispanus, imaginem S. Rosaliæ supra mortuum infantem posuit, tantaque fide oravit, ut infans oculos aperuerit, ac se moverit; moxque sanus lac maternum sugere cœperit.

Et puella,
qui crede-
bantur mor-
tui.

78 Puellula quoque in vico Hispanorum in fontem valde profundum deciderat, diuque ibidem manserat immersa: nam quesita erat per totum vicum, priusquam sciretur submersa. Cum non inventa esset, & quispiam diceret, infantem circa fontem fuisse visam; pericula in fonte quarere cœperunt, ac tandem infantem invenerunt submersam. Summus erat parentum dolor; at fides non minor: tanto fervore insisterunt precibus apud S. Rosaliam, ut infantem receperint vivam & valentem.

Sancta cui-
dam mortem
suam triduo
ante reve-
lat;

C

79 Francisca Sieri varios S. Rosaliæ experta est favores. Primò adierat montem Peregrinum, ubi rixa erat tanta, ut quis sclopo manum ad-moveret, globum autem per errorem rectè in caput Francisca dirigeret. Illa S. Rosaliam subito invocaverat, & sic illasa fuit: nam globus plumbens in velo capitis & in capillis ipsius hæsit, ibique visus à multis. Secundò agrotans in-visit corpus Sanctæ in ecclesia Panormitana, ibique levi somno correpta convalescit. Hocce experta favores, de tertio non dubitavit. Apparuit ei S. Rosalia, monuitque ut ad mortem post tri-duum obeundam se sacra confessione & Commu-nione prapararet. Paruit illa: confessa est de pec-catis, & sacram Communionem tribus diebus continuis iteravit. Monita rursus est nocte se-quentis diei, uti & nocte tertia. Monitionem quoque illam secretò indicavit confessario suo, & duobus aliis sacerdotibus magna probitatis. Ne-que decepta est: nam levi tacta est infirmitate die Sabbati; ac die Luna, qui tertius erat, animam Creatori suo reddidit.

aliam ad
moriendum
suaviter in-
vitat.

80 Mirabile est, quod sequitur, & præce-denti eatenus simile, quòd felicem mortem S. Rosalia clienti sua præannuntiaverit. Antonia Mi-rendina, piissima septemdecim annorum puella, diuturno morbo ad extrema erat deducta. Cum autem ut mortua aliquamdiu jacuisset, & ut mortua à matre aliisque presentibus plangeretur, tamquam è somno evigilans, matri dixit: Ma-ter, cur plangitis? Mortua non eram, sed sua-vissimè dormiebam: O quàm magna vidi! Cum

verò mater rogaret, ut ea sibi diceret, diu no-luit: sed voluit Cardinalem archiepiscopum ad-vocari, ut ipsi ea referret. At, non audente matre Cardinalem accersere, ita inter ipsas con-venit, ut vocaretur confessarius, qui omnia de-inde Cardinali diceret. Verùm, non invento con-fessario, rursus instituit mater, ut sibi visa re-ferret. Cui tandem filia dixit, à S. Rosalia gra-tiam sibi factam moriendi: nam velle Sanctam, ut ipsa secum esset in supplicatione. Hæc ter ab ipsa fuisse repetita, non voce puella moribunda, sed virili & forti, mandasseque ut Cardinali di-cerentur, testati sunt presentes. Deinde post qua-drantem & medium horæ, composito corpore clau-sisque oculis suaviter exspiravit.

Nonnulli

81 Post hæc Cascinus refert beneficia nonnul-la, impetrata ab iis, qui laborabant ad honorem Sanctæ, quando instituenda erat ac quando insti-tuta est celebris illa supplicatio, quæ corpus ap-robatum prima vice per urbem fuit portatum. Stabat aliquis, cujus nomen non dicitur, in scalis excelsis ad parietem quemdam exornan-dum, quando rheda transiens scalas evertit, ho-minemque ita dejecit, ut conterendus videretur: nihilominus tam erat illasus, ut laborem mox resumere potuerit. Alia rheda mulierem ita ad parietem pressit, ut presentes contritam crede-rent; sed intactam repererunt. Equus marchio-nis della Rocca ita per rhedam contusus fuit, ut ipse ex equo precipitaretur: equus tamen & eques fuere illasi. Hisce meritis addit, miran-dum esse, in tanta hominum, equorum & rhe-darum per plateas commantium multitudine, quanta fuit eo tempore, nullum accidisse infor-tunium.

E

82 Duo alio tempore facta his jungit ob simi-litudinem. Dominus Joannes de Torres cum mi-litum cohorte accedebat, ut excubias mutaret ante palatium regium, in armis stante cohorte alia, quæ de statione decedebat, quando equus, quo vehebatur, subito exterritus in lanceam cen-turionis Noëra, quam protensam tenebat ac in terra firmatam, sic invehit dominum suum, ut hic equo decideret. Transvit lancea thoracem im-psumque indussum, corpus tamen prorsus erat illasum: quod S. Rosaliæ favori attribuit, quia illam subito invocarat.

F

83 Clarius miraculum est, quod sequitur. Vir illasus, probus equo vehebatur cum uxore retrò sedente, & cum filio, quem brachio tenebat. Cum autem transiret per viam angustam montis Gebel Ros juxta precipitium, equus improvisò sic exsiliit, ut mulier decideret, ac vir ipse cogereetur infantem dimittere, atque equo exsilire. Mox equus in precipitio constitit, & omnes tres inventi sunt sine ulla læsione: nam S. Rosaliam equo se de-jiciens piè invocarat.

Maleficia
ablata,

84 Subjungit Cascinus quadam beneficia ener-gumenis præstita, quorum hoc est primum. Mu-lier Hispana, D. Maria Figueroa de Torres, magico maleficio credebatur affecta. Quando ad-hibebantur exorcismi sacri, tam malè habebat, acsi moritura esset, quòd ad vomitum urgeretur, nec tamen vomere posset. Præsens aliquando fuit mox memoratus dominus Joannes de Torres, qui particulam habebat ossis S. Rosaliæ. Hanc ille particulam aquæ imposuit, & nonnihil ex ea bi-bere mulierem jussit. Potà aquà, mox evomere cœpit massas quasdam capillorum. Ejusdem aqua potationem repetiit quatuor sequentibus diebus, ac semper aliquid simile evomuit, adjunctis etiam quandoque aciculis, donec perfectè sit sanata.

Hæc

A Hæc coram multis testibus facta, affirmat auctor. Similiter quoque gratiam eodem tempore alteri prestitam testatur, quæ, sumptâ similiter aquâ S. Rosaliæ, maleficorum prestigias per vomitum ejecit, ac sanata est.

ac demones 85 Antonia Leonti à sexdecim annis erat enerygumena, dixeratque, dum appropinquabat festum S. Rosaliæ, se morituram sequenti Sabato. Qua de causa filius ipsius, susceptis antè sanctissimis Sacramentis, ipsam vehementer reluctantem perduxit ad ecclesiam metropolitanam, nec tamen perirahere potuit ad sacellum, in quo servatur corpus S. Rosaliæ, cui multas dicebat injurias. Verùm ad nomen illius Sanctæ quatuor demones, ut creditum est, stationem suam reliquerunt, extinguentes candelam longè positam, quemadmodum se pro signo facturos prædixerant. Quintus demum post cancellos ferreos vehementius percussos, quam fieri posset à femina, similiter egressus est, ac feminam, quæ credebatur à quinque malignis spiritibus obsessa, reliquit liberam.

expulsi. **B** 86 In die autem corporis solemniter translatis multos fuisse expulsos malignos spiritus, eademque per totam Octavam continuata beneficia, asserit Cascinus. Ex hisce unum refert nominatim, restaturque illud accidisse è regione collegii Societatis Jesu, se multisque Patribus presentibus, ac coram innumera populi multitudine. Mulier valde honorata atque honesta à malignis spiritibus vexata fuerat per annos septemdecim sine remedio. Hæc è regione altaris ante collegium erecti sedebat modestè, omnemque ornatum contemplantur, donec arca S. Rosaliæ pervenisset ad initium istius plateæ. Verùm, ubi eò pervenerat, priusquam ibi ullus alius arcam adhuc longè distantem vidisset, subito arrepta, clamore repentino & saltu in aëra palliumque dejiciens, ac capillos crispans, omnibus notum fecit, sanctam arcam appropinquare, seque inde torqueri. Mox ad stridores & injurias delapsus est demon, per os mulieris dicens: Sta, canis: Ita, canis, idque tanta vi, ut mulier à quinque viris retineri non posset. Verùm non potuit malignus spiritus presentiam sacrarum reliquiarum expectare, sed exercitâ prius linguâ præter modum crassâ & nigrâ, ante earum adventum fugit ac mulierem prorsus liberam reliquit. Hoc factum die Lune ix Junii, sicut ipse spiritus malignus precedente die Lune prædixerat.

Mirabiles quædam conversiones **C** 87 Ab hisce ad mirabiles quædam infidelium conversiones progreditur. Mahometanus captus à Christianis, diligenter diu hero suo servierat, comparatque peculio libertatem suam emerat. Verùm, abrupto commercio Panormi ob pestilentiam, non poterat in patriam suam discedere: auditisque miraculis S. Rosaliæ, sperabat se per eam à peste fore immunem: atque ea de causa imaginem ipsius sibi comparavit, ac vespere singulis lampadem ante eam accendit. Quin & speluncam ipsius inviserat, atque alia faciebat ad ipsam honorandam, ac si fuisset Christianus, ut eius patrocinio in patriam rediret. Grata fuere Sanctæ prædicta servitia: nam apparuit ipsi in somno, monuitque ut fieret Christianus, dicens hanc unam esse viam, quâ ad veram patriam, seu ad calum pervenitur. Attonitus quidem fuit hoc somno; at non conversus. Porro ad patriam redire desiderans, jam cum alio Turca item libero ad iter erat paratus, quando Sancta reliquias antè invisit, ut de beneficiis gratias ageret, & pro felici itinere oraret. Sequenti nocte

Septembris Tomus II.

iterum apparuit Sancta, ejusque duritiam increpans, percussâ malâ ipsum excitavit. Evigilans itaque & internè motus, vidit cubiculum suum magno lumine illustratum, & in ea Dominam mirâ pulchritudinis, quam aliter explicare nesciebat, nisi dicendo: Pulchra, pulchra, pulchra; multum, multum, multum. Hæc rursus ipsi dicens, ut se faceret Christianum; alioqui moriturum, disparuit. Hæc apparitio virum quidem vehementer movit; sed addictum patriæ setæque suæ non ita penitus permovit, ut non fluctuaret ambiguus. Tertio demum dormienti visa est sancta Virgo, mortem certam & infernum prædicens, nisi converteretur, taclaque leviter malâ disparuit. Evigilans igitur omnem deposuit dubitationem, ac mane ad pedes Cardinalis se projecit, baptismum flagitavit, eumque post sufficientem instructionem piè suscepit, vivens deinde de vocatione sua latus ac contentus.

Maurorum 88 Maurus Algerii natus, cui nomen erat Xiniſſa, mancipium erat Gabriëlis Mas, & subinde aliquid pauperibus dabat ad honorem S. Rosaliæ. Apparuit ipsi Sancta in somno, præcepitque, ut fieret Christianus: quod primò recusavit. At iterum jussus, rogavit nomen apparentis, auditoque Rosaliæ jubentis nomine, dixit se baptismum velle suscipere. Verùm cum deinde parùm attenderet ad promissionem in somno factam; reversa rursus est Sancta nocte sequente, magisque instituit, ut baptismum susciperet; atque etiam rogata à Mauro, quo nomine in baptismo vocari deberet, Petri nomen eum eligeret jussit, dexteram ipsius tangens. Quin & crucis signo ipsum in fronte signasse dicitur, his additis verbis: In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Certè Maurus divino hoc somnio ita permotus est, ut post debitam instructionem suscepit baptismum & Petri nomen, cui adjungi desideravit nomen Rosalia ad honorem Sanctæ.

infidelium. 89 Hisce similis additur conversio, at seriè peracta. In irremibus Sicilia diu servierat mancipium infidele; cui jam ætas erat sexaginta annorum. Quo huic modo succurrerit S. Rosalia, nescitur: sed Sanctam ei succurrisse, ab eventibus colligitur. Nam postquam aliquot diebus febris laboraverat, baptismum flagitavit, & Rosalinus vocari voluit ad honorem S. Rosaliæ. Cùm ardentem instaret, & morbus ipsius jam esset gravis, baptismus ei mox collatus est, datumque nomen Rosalinus. Deinde, vix duabus horis elapsis à prima mentione baptismi, animam feliciter Creatori suo reddidit.

Animalia etiam sanata 90 Deinde advertit Cascinus, in aliorum quoque Sanctorum Vitæ legi, animalia ipsorum ope fuisse sanata, & nonnulla exempla similia narrat de S. Rosalia. Primò gallina quædam, quæ videbantur moritura, semel iterumque servata sunt terrâ sepulcri S. Rosaliæ. Secundo catellus unus moribundus, & alter pro mortuo habitus, medicatus est re quæpiam ad Sanctam utcumque spectante.

alia. 91 Demum prodigia duo adducit, alterum prodigia de vite, quæ recisa fuerat, atque iterum sic coaluit per terram sepulcri, ut uvæ eodem anno produxerit. Alterum est de malo aurea, quæ in monasterio quodam produxerat ramusculum novorum florum in pervigilio festivitatis S. Rosaliæ, seu die III Septembris. Cùm autem Superior monasterii hunc vidisset ramusculum, dixit: Utinam multi essent, conducerent cras ad coronam S. Rosaliæ texendam in sua festivitate. Annuit Sancta pio desiderio: nam postridie ma-

E c e 2

16

Ex Casct. no.

E

F

EX MAN-
CUSO.ne tota arbor plena fuit floribus. Hactenus ex
Cascino, cujus mentem fideliter exprimere cona-
tus sum.

CAPUT V.

Recentiora quædam beneficia
compendio data ex Histo-
ria Mancusi part. 5.Puella Co-
loniæ sana-
ta,

Mancusus part. 5 Historia S. Rosaliæ re-
fert varia Sanctæ beneficia, partim anti-
qua, partim recentiora. Cum autem antiqua jam
dederim, & nonnulla quoque ex recentioribus oc-
cassione cultus narraverim, huc solum transfe-
ram alia, que necdum à me commemorata sunt,
idque faciam tanta brevitate, quanta fieri pote-
rit. Reliquias Sanctæ Coloniam fuisse portatas,
B Sanctæque patrocinium ibidem non inutiliter fuis-
se imploratum tempore pestis, narraui in Com-
mentario num. 439. Porro unum ex beneficiis
ibi obtentis refert Mancusus § 7, citans auctori-
tatem P. Hermanni Crombach in collectione qua-
dam Ms. Res ita habet. Puella nobilis, Gertru-
dis nomine, heres unica magnarum opum, an-
no 1636 pestilentia malo tacta, eoque deducta
erat, ut extrema suscepisset Ecclesiæ Sacramen-
ta. Aderat ei confessorius P. Adrianus Horn,
rector Coloniensis collegii Societatis Jesu, cum re-
liquiis S. Rosaliæ. Hic suavit, ut votum aliquod
nuncuparet in honorem Sanctæ, cujus reliquias
ei porrigebat exosculandas. Vovit illa perpetuam
virginitatem servare, si convalesceret; subito-
que revaluit integris viribus, inquit laudatus
Crombach, addens eam adhuc superfuisse sanam
anno 1670, quando scribebat.

mulier mo-
ribunda
Mazarini,

93 Laudatus Mancusus § 8 refert sanationem
moribunde, factam anno 1680 Mazarini, quod
oppidum est Sicilia in valle Netina. Testatur au-
tem se totum factum habere ex scriptura dili-
genter examinata, juramentoque firmata anno
1711, quando mittenda erat ad curiam episco-
C palem Syracusanam. Compendium beneficii acci-
pe. Agatha, uxor Petri Maggio; honorata con-
ditionis mulier, tum abortu gemini infantis,
tum inscitia medentium ad extrema erat perdu-
cta, & jam moribunda, quando Alphius Inga-
la eam invisit. Hic, ubi deprehenderat nonnihil
sensûs infirmæ superesse, suggestit nomen S. Ro-
saliæ, monuitque ut votum aliquod in honorem
ipsius nuncuparet. Paruit illa, ac vovit gerere
vestem modestam, qualis ibidem usurpatur ab
iis, que Sanctæ singulari titulo sunt devota. Nun-
cupato voto, post horam loqui cœpit, meliusque
habere, id S. Rosaliæ attribuens: ac post duos
tresve dies è lecto sana surrexit. Deinde prolis
amans, promisit se prima daturam nomen Ro-
saliæ in honorem Sanctæ: nec diu post concepit,
felicique partu suo tempore edidit filiam, cui
nomen Rosaliæ impostum.

item alia
mulier.

94 Idem auctor § 9 palatium legati regis Hi-
spaniarum Romæ à sevientie istic pestilentia im-
mune fuisse asserit, patrocinioque Matris Dei
Immaculatae, ac S. Rosaliæ istud attribuit. Præ-
terea ibidem asserit, doctori Bartolo Maggio,
cum oraret pro salute uxoris suæ Vincentiæ pe-
riculose egrotantis, visum fuisse Matrem Dei,

qua ad preces S. Rosaliæ vitam reddebat uxori
ipsius, qua revera cito convaleuit: conjuges autem
in gratiarum actionem mutuo consensu ab usu
conjugii deinde abstinuisse. Pro utroque facto lau-
dat Mongitorium in Opusculo, cui titulus: Pa-
normus Mariæ devota. Similia haberi possunt
pro beneficiis ab iis, qui gaudent tale quid sibi
obtigisse, & meritò se gratos exhibent. Verùm re-
censeri debent inter minus clara minusque certa.
Qua verò refert § 10, non lubet huc transferre,
quia non satis certa videntur, & modo utcum-
que diverso referuntur à Tornamira in Idea con-
jecturali pag. 156.

95 Mancusus § xi de conversione cujusdam **M**aurorum
mancipii Mahometani historiam narrat bene lon-
gam, quam compendio huc transfero. Anno 1604
Panormi periculosis stomachi doloribus decumbe-
bat mancipium, cui nomen Barca. Sæpè roga-
tus, ut fieret Christianus, pertinaciter semper
renuebat. Accessit P. Hieronymus Natale Socie-
tatis Jesu cum reliquiis S. Rosaliæ, rogavitque
agrotum, an vellet bibere aquam, quam conse-
craret cum S. Rosaliæ reliquiis. Annuit Barca,
qui, licet Mahometanus, Sanctæ erat devotus. **E**
Bibit aquam consecratam: rogatusque, an ba-
ptizari vellet, mox consensit. Iterum rogatus,
adjecit se Rosalinum vocari velle. Brevi interim
sanatur, ubi iterum de aqua illa consecrata lar-
giter biberat. Verùm sanatus vacillare cœpit in
proposito suo, dissuadentibus conversionem sociis
quibusdam perfidis, qui illi aderant. Itaque rur-
sum correpius est pristinis stomachi doloribus: ac
sic ad patrocinium S. Rosaliæ pro salute corporis
ferventer recurrit, & revera vomitu atra bilis
nonnihil est recreatus, ita ut somnum caperet.
Dormienti apparuit Sancta, atque omnem exe-
mit dubitationem. Multa de hoc somnio divino
narrat auctor: at mihi sufficit dicere, eo somnio
provisus esse conversum. Narravit ille ostensum
sibi fuisse infernum, deinde purgatorium, ac de-
mum calum. Hisce verò visis, Sancta disparuit,
atque ipse evigilavit perfectè sanatus. Porro mox
instrui voluit, atque in ipso S. Rosaliæ festo ba-
ptizatus est, ac Rosalinus dictus. Piius deinde
vixisse Rosalinum testatur Mancusus, qui eum
novit.

96 Subdit auctor § 12 aliquot Mahometanos **Q**uorundam
ita conversos, ut eorum conversio adscribatur fa-
vori S. Rosaliæ. Primus ab apparente S. Rosa-
lia dicitur missus ad P. Alphonsum Mugnos So-
cietatis Jesu, ut ab eo instrueretur & baptizaretur;
idque revera factum est. De hac conversio-
ne quedam adjuncta me docuit P. Caietanus No-
to. Res contigit circa annum 1685. Mahometanus
ille vocabatur Mustafâ, ac atatem habebat
sexaginta circiter annorum, dum conversus est.
Primò ut mancipium servierat in triribus Si-
culis; ac deinde ad domestica servitia translatus
erat à quodam ex præfectis tririum, qui in-
ter alia ipsum jubebat lampadem accendere cor-
ram imagine S. Rosaliæ. Hoc cum diu fecisset,
ab apparente in somno S. Rosalia monitus est, ut
fieret Christianus, quia cito erat moriturus; mis-
susque ab eadem ad P. Alphonsum Mugnos in
domo professa Panormitana habitantem. Cum au-
tem domum professam Mustafâ adibat, vidit i-
maginem Sanctæ circa portam domus, dixitque
Sanctam sibi apparuisse eadem planè formâ. In-
struitus igitur est baptizatusque, & non multo post
tempore defunctus. Ita testabatur Fr. Petrus Mi-
ra Societatis Jesu, qui socius fuerat P. Alphonsi
Mugnos ad instruendum Mustafam, & atate
admo.

A admodum provec̄ta supererat, dum hac ante paucos annos mihi communicavit P. Noto. Redeo ad Mancusum.

Sanctæ attributa.

97 Alter laborans arthritide, etiamſi infidelis eſſet, inviſit ſpeluncam S. Roſaliæ in monte Peregrino, ibique oſculans pavementum altaris, ſubito variis præſentibus exclamavit, ſe Chriſtianum eſſe velle, ſicut revera factus eſt. Duo alii cum hero ſuo ad ſpeluncam iverant, ut omnia curioſè luſtrarent. Verùm herus unum ex illis excitavit ad Sanctam quoque honorandam; quod ubi ille tandem aggreſſus eſt, voluit mox fieri Chriſtianus: deinde alter quoque ingreſſus, miratusque ſocii ſui mutationem, idem quoque mox deſideravit: atque ambo inſtructi ſunt & baptizati. Quintus jam ſenex ſæpe monitus erat, ab ipſo etiam archiepiſcopo, ut fieret Chriſtianus; ſed perinaciter reſiſtens, reſpondere ſolebat, id ſibi non eſſe dictum à S. Roſalia. Verùm gravi inſirmitate decumbens, improviſo clamare cœpit: Vocate dominum archiepiſcopum, ut me baptizet, quia S. Roſalia vult, ut ſiam Chriſtianus. Re audita, illuſtriſſimus archiepiſcopus Jacobus Palafox accurrit ipſe ad mancipium: inſtructumque, quantum permittebat inſirmitas, baptizat, dato illi nomine Roſalinus. Neque diu poſt piè deſunctus eſt Roſalinus ille, eximium divina miſericordiæ documentum. Eodem ferè modo converſus eſt ſextus, qui item ſub finem vite ſecreta monitione S. Roſaliæ fidem Catholicam dicitur amplexus, & paulo poſt moriuus. Addit auctor plures ejuſmodi factas eſſe converſiones; ſed de aliis ſibi non eſſe notiſſimam.

Alia quædam beneficia:

98 Laudatus auctor § 13 narrat varios favores, interveniente S. Roſalia, præſtitos pie illuſtrique domina Catharina Venèro, baroni delli Magazzenacci, cui Sancta ſubinde apparuiſſe dicitur anno 1696 & 1697. Deinde § 14 narrat, ignis periculum bis depulſum poſt invocata S. Roſalia. Primum narratur acciditſe Fratri cuidam Societatis Jeſu, qui ut agros magis redderet fertiles, incendium in iis excitaverat. Verùm ventus exortus flammam eò deſerebat, ubi grave metuebat periculum. Timens igitur imprudentia ſua damna, in genua provolvitur, & votum nuncupat S. Roſaliæ. Mox ventus mutatur, flammæque eò deſert, ubi nullum erat periculum. Factum hoc frater ille dicitur jure jurando confirmariſſe P. Philippo Noto rectori Bivonenſi Societatis Jeſu. Aliud, ex Mongitorio relatum, ita eveniſſe dicitur. Vitus Riccobono, cum vicinum incendium ad vineam & ſilvam ſuam cerneret appropinquare, recurrit ad open ſanctiſſima Dei Genitricis, & ſimul ad S. Roſalia: atque ita vinea manſit immunis à flammis, & leviſſimum dumtaxat damnum in ſilva fuiſſe aſſeritur.

equus poſt lapſum è præcipitio illeſus:

99 Auctor § 15 narrat beneficium, quod contigit anno 1696 prope ſpeluncam Quiſquinenſem, ubi tunc præſens erat, ita ut de re tota optime potuerit eſſe inſtructus. Equus trunco alligatus, dum dominus ſacra concioni intererat, evaſerat liber, ac vagando pervenerat ad ingens præcipitium. Dum autem herus, eccleſiã egreſſus, equum accedit, ut reducat; equus præceps per rupes illas devolvitur atque ad immum delabitur. Omnes credebant mortuum, & revera inſtar mortui jacebat. Verùm dum accedunt equum luſtraturi; ille ſe erigit, ac reperitur ſine ulla læſione. Hoc attributum favori S. Roſaliæ, quia præſentes, non minus timentes homini, qui equum in præcipitio ſtantiem accedere volebat,

quàm ipſi equo, Sanctam alta voce invocârunt. Ex MARIANO CUSO. Deinde § 16 exponit auctor favores factos illuſtri ac pia virgini Panormitane, Antonie Maria Sandamiani, cui ait S. Roſalia datam eſſe ab Immaculata Virgine magiſtram vite ſpiritualis: & cui mortem anno 1698 obitam à S. Roſalia præſentatam fuiſſe affirmat, laudans pro hiſce Mongitorium. Talia facta breviter ſolum perſtringo, quia vera quidem eſſe poſſunt; ſed non habent ea certa veritatis indicia, quibus nituntur pleraque beneficia & miracula ex Caſcino & Salerno antiè commemorata.

100 Certius apparet, quod ſequitur. Redi- tempeſtatis periculum ablatum & bant ex Africa in Siciliam circa finem ſeculi XVII P. Franciſcus Raimondi & P. Michaël Angelus Haghius, felicique navis curſu delati fuerant ad portum Liburnicum. Verùm cum deinde præterveherentur agrum Romanum, ſeviſſima orta eſt tempeſtas, qua omnem videbatur ſalutis ſpem eripere. Converſi ſunt Patres ad preces, ac nominatim Haghius S. Roſaliæ, cujus penes ſe habebat reliquias, opem implorabat, addito voto de inviſendo nudis pedibus monte Peregrino, ſi ſuperiores Societatis permetterent. Vix finicram preces, inquit Haghius, cum navis, neſcio quomodo, periculo fuit deſuncta. Inde ortus ventus ſecundus, qui ſemper pergens proſperè ſpirare, nos quatuor dierum ſpatio ſalvos & incolumes perduxit in Siciliam. Idem deinde narrationem ſuam ita confirmavit: Ego P. Michaël Angelus Haghius confirmo, ut ſuprà, anno MDCCVI, menſe Septembris, die III, in hac reſidentia Maziendi Societatis Jeſu, in quorum fidem hæc omnia ſigillo Societatis munivi, paratus juramento munire.

101 Anno 1700, ut ſubdit Mancusus ex notitiis Franciſci Pilotti, ſacellani in monte Peregrino, die XIV Julii ad eccleſiam montis Peregrini portata fuit in ſedili uxor Franciſci di Carlo, qua jam quinque annis nervorum contractione acutiſque doloribus ſic fuerat vexata, ut incedere non poſſet. Verùm ante ſacrum altare ſubito ſanata, ſine ullius ope pedes domum rediit lata & alacris.

102 Anno 1702, menſe Septembri, ad ſpeluncam venerunt quidam nauta, ut votum perſolverent, quo nuncupato, piratarum Saracenorum manibus fuerant crepti.

103 Eodem anno, die XXVIII Auguſti, quædam perſona laborans febrî tertiana, poſt ſumptum quidpiam de terra ſepulcri S. Roſaliæ, continuo febrî fuit liberata.

104 Eodem anno, I Septembris, Anna Lan. in monte dolina, cui apoplexia manuum ademerat uſum, Peregrino oravit Sanctam, ut ſibi reſtitueret uſum manuum, quibus victum ſibi comparare poſſet. Exaudita eſt, ac XXII Septembris in monte Peregrino S. Roſaliæ egit gratias.

105 Eodem anno, XXVIII Decembris, ſiliola ſcripſit quædam Meſſana, ubi cum parentibus tunc erat, ſic rheda exciderat, ut rota per ipſam tranſierit. Verùm illaſa fuit puella, accepto ſolum ſigno quodam in peſtore, idque favori S. Roſaliæ attributum à parentibus, qui reverſi Panormum, mox ad montem Peregrinum ſe contulerunt, ut ſe gratos Sanctæ exhiberent.

106 Dominica Luiſa, nata Petra * in Sicilia, quindecim habebat atatis annos, ſed prorsus erat muta. Adducta eſt à parentibus ad montem Peregrinum die VIII Martii anni 1703, ibique accepit nonnihil goſſypii, quod intinctum erat oleo lampadum in eccleſia ibidem ſemper ar-

Ex MAN-
CUSO.

dentium, ut eo linguam attingeret. Illa verò etiam transmissit ad stomachum, & mox soluta est lingua ipsius in laudes S. Rosaliæ.

consignati.
Leontini

107 Mirabile prorsus est, quod anno 1706 contigisse asserit in Sicilia prope Leontinos*, ci-tans Francisci Pilosi mox laudati notitias. Qui-dam ab hero suo erat rogatus, ut montis quoddam jugum præcepit, ubi nidus erat columbarum sil-vestrium, conscenderet. Cùm autem inter ascen-dendum manu apprehenderet saxum non satis firmum; cedente saxo, præcipiti lapsu fereba-tur deorsum. At invocata S. Rosaliâ, mansit in aëre pendulus, solis retentus cruralibus fascio-lis, donec è summitate montis funibus à præci-pitio sit retractus.

Sanationes

108 Eodem anno infans quadraginta dierum Mazarini totum ferè corpus habebat ulceribus ple-num, ita ut miserè cruciaretur, & lamenta-retur. Porro xxix Junii capiti infantis imposi-tum fuit numisma S. Rosaliæ insignitum effigie, & mox siluit & quievit ad quadrantem unius hore. Postridie datus ei fuit cibus S. Rosaliæ (ita vocant glandes, quas ferunt ilices prope an-trum S. Rosaliæ in monte Peregrino) redactus in pulverem, & mox quievit infans, nec diu post sanatus est. Verùm eodem rursus malo de-inde correptus est; atque eodem etiam modo sa-natus est in perpetuum.

varia

109 Ursula Xacia, puellula biennis, pedi-bus ita distortis semper fuerat, ut loco se move-re non posset, nisi rependo. Mater infantem mi-serata, votum nuncupavit S. Rosaliæ: mox pe-des cruraque ad statum naturalem pervenerunt; materque cum infante x Maii anni 1707 adiit montem Peregrinum, ubi non modò Sancta gra-tias egit, sed miraculum quoque cum aliis rei conscisci grata prædicavit. Hoc item factum ex notitiis Pilosi hausit Mancusus & § 20 innexuit, cum sequenti aliunde accepto.

illustresque

110 Eodem anno 1707, cùm Marsala con-cionaretur Mancusus, didicit miraculum diu ante factum, quod ei narravit ipse, qui ab ap-parente S. Rosalia momento erat sanatus. Senex hic erat sexagenario major, qui narrabat se in juventute sua, dum occuparetur ornandâ quâ-dam ecclesiâ, ita è scala portatili lapsum, ut brachium sibi ruptum esset, & caput vehemen-ter lesum. Portatus itaque domum fuit pro mor-tuo, quia initio mortuus credebatur. Adhibitis verò medicamentis eò deductus est, ut de vita parùm aut nihil spei superesset, quando vidit S. Rosaliam, cui devotus erat, ad se appropin-quantem: qua, postquam infirmum bene spera-re jusserat, manum suam imposuit rupto bra-chio, & capiti pessimè affecto; disparsitque ita sanum reliquit, ut rediens medicus nullum ma-li invenerit vestigium. Hac sibi tenerrimo affectu relata ab ipso sene restatur Mancusus, licet aliàs nullam de facto repererit scripturam.

Et momento
peracta.

111 Huic ex notitiis Pilosi subdit aliud, quod contigit anno 1709. Generalis Crucigerorum mense Septembri è gravi morbo convalescerat, sed visum eo malo penitus amiserat. Cæcus igitur nuncupavit votum juratum invisendi speluncam S. Rosaliæ, cujus reliquias simul oculis admo-vebat: ac visum derepente recuperavit. Hac de causa mense Octobri venit ad montem Peregrinum, sicut facturum se voverat.

CAPUT VI.

Profecutio recentiorum mira-
culorum ex Mancuso.

Mancusus § 21 incipit narrare varia bene-ficia, à S. Rosalia præstita in comitatu Mazarino, præmonens ea esse desumpta ex A-ctis authenticis, qua Mazarini formata sunt jus-su episcopi Syracusani, in cujus diocesi est Ma-zarinum, oppidum non ignobile, & comitatûs titulo exornatum, de quo jam egimus supra num. 93. Anno 1710 ingens locustarum agmen, quod ad eas Sicilia partes supervenerat, vastita-tem agris minabatur. Curaverunt Mazarinenses magnam pingi tabulam, in qua erat effigies S. Rosaliæ, eique altare erexerunt in ecclesia So-cietatis Jesu. Deinde magno cum apparatu in eadem ecclesia, eum in finem ornata, S. Rosa-liam elegerunt civitatis patronam, maxime con-tra locustas. Formula istius electionis, siquæ oblationis per magistratum & civitatem facta, uti & totius festivitatis solemnitas, videri potest apud Mancusum, qui se presentem fuisse, ac breviter ad concionem dixisse restatur. Reliquias quoque Sancta in solemnitate illa fuisse affirmat pag. 124, sed non indicat, unde fuerint acceptæ.

112 Deinde favores, S. Rosaliæ patrocinio attributos, sic enumerat. Primò ait, territorio Mazarinensi levissimum aut nullum damnum illatum esse à locustis, qua in vicinis territoriis nihil ferè reliquerant intactum, & non depas-tum. Secundo ait, locustarum magna examina avolasse ex agris, quando aqua per reliquias S. Rosaliæ consecrata iis aspergebatur à personis particularibus, ac transfvolasse agros, quibus ea-dem aqua fuerat aspersa, aut certe iis non nocuisse: atque id etiam accidisse villa collegii So-cietatis Jesu, in cujus sacello idcirco collocatae sunt Sancta reliquia, per Mancusum ipsum do-nate. Tertio affirmat, aquam illam à plurimis hominibus fuisse petitam; & nonnulla refert fa-cta particularia, in quibus messem miraculo at-tribuit. Verùm ea prætermitto, quòd non satis clara videantur miracula. Quarto demum resta-tur, plurima oblata esse dona ab iis, qui credi-derunt agros suos favore S. Rosaliæ servatos fuisse contra locustarum vastationes; diemque illum, quo Sancta fuerat electa patrona, sequenti etiam anno magna solemnitate fuisse celebratum.

114 Certius videtur miraculum, quod § 22 hernia sa-narrat ex Actis ad episcopum Syracusanum mis-cerdoiis sis, quòdque ita refertur. Sacerdos probatorum morum, & sacra theologia doctor, natus Pla-zia*, sed habitans Mazarini, ita ab anno & * Piazza medio herniâ laborabat, ut equo vehi non posset, nec diu valeret pedibus consistere, etiamsi con-suetis contra simile malum cautelis se munivisset. Hic in modò dicta solemnitate S. Rosaliæ ro-gatus fuit, ut tempore supplicationis diaconi fungeretur officio, quemadmodum pridie fecerat in Vesperis. Accipiat officium tractus pietate in S. Rosaliam, accensisque candelis quibusdam, rogat Sanctam, ut malo suo liberaretur. Porro, cum supplicatio ad duas circiter horas durasset, acres sentire cepit dolores, qui cum nimium au-gerentur, convertit se ad sacras reliquias, rogat
vitiq;

D

E

F

* Piazza

- A** vitque Sanctam, ut subministraret vires ad ministerium ceptum perficiendum; ac subito dolor ita ablatu est, ut posset ad finem usque supplicationi assistere. Finita supplicatione, quando reliquias deponebat manu sua, rursus Sancta se commendavit, & tunc quasi interna voce sibi audivit dici: Esto jam sanus. Domum reversus, iterum idem audivit, ac revera se sanum reperit. Gratias igitur egit Sancta, sed sanationem suam quadraginta diebus siluit, interim ligamina omnia abiciens, & equitans uno die Platiam, indeque Mazarinum eodem die revertens. Post quadraginta dies miraculum publicavit, illudque post duos menses coram testibus confirmavit juramento. Tres quoque medici locum, ubi malum fuerat, lustrarunt, juratoque testimonio affirmarunt, se ne quidem minimum hernie invenisse vestigium.
- 115** Infans eodem hernia malo laborabat, cujus mater, audita sanatione laudatis sacerdotis, sperare cepit filiolum suum ita quoque sanandum. Itaque ducit ipsum ad altare S. Rosalix: capitque aliquid de rosis, qua ibidem erant posita in vasis aqua plenis. Reversa domum, parti affecta infantis abstrahit medicinas applicatas, & tria dictarum rosarum folia applicat. Deinde locum affectum iterum lustrans, vidit nullum superesse malum: doctaque iteratis postea inspectionibus filiolum suum certo sanatum esse, gratias Deo egit & S. Rosalix. Præterea rem totam ipsi Mancuso exposuit, & juramento firmavit, rogans, ut beneficium istud scriberet, suppresso sanati nomine.
- 116** Quidam medicina doctor, ut narrat Mancusus § 23, decumbebat febrî vexatus ac gravissimo stomachi dolore. Adhibitis frustra remediis naturalibus, petiit ac obtinuit reliquias S. Rosalix. Deinde præmissa salutatione Angelica, propriis manibus reliquias stomacho admoveit, presentibus variis: ac mox dolorem pulsus sentit, ac Sancta agit gratias. Eadem vespere bene cenavit, sequenti autem die febrî liberatus è lecto surrexit, atque exivit domo, uberiores Sancta gratias acturus.
- 117** Hisce generatim subdit auctor, varias per aquam S. Rosalix obtentas esse gratias Platia & Mazarini in malo quodam populari, quod Meridionalem Sicilia oram percurrit. Deinde unam ex Aëtiis Mazarinensibus jam laudatis nominatim refert in hunc modum. Vir nobilis correptus fuit febrî tertiana quadruplici, eaque maligna. Desperabat doctor medicus Trigonina de vita infirmo conservanda, ideoque munitus fuit extremis Ecclesia Sacramentis. Deinde morti propinquus videbatur, quando petiit aquam S. Rosalix, ex qua bibit post brevem orationem. Bibita eâ aqua, copiosissime sudavit, ac sequenti die redeuntibus medicis sanum se exhibuit, de lecto surrexit, & S. Rosalix gratias egit.
- 118** Mancusus § 24 primò narrat, placidam mortem cuidam esse concessam à S. Rosalia. Deinde refert, filiolum cujusdam principis desperatum fuisse à medicis, applicatoque gossypio S. Rosalix, infantem eodem die ereptum esse periculo, ac non diu post sanatum. Alium eodem gossypio confestim liberatum malo gutturis; alium verò gravi laterum dolore. Hac breviter perstringenda censui, quia non omnia iis confirmantur iudiciis certitudinis, qua in ejusmodi factis considerantur, ut habeantur pro miraculis.
- 119** Magis confirmatum ac planè mirabile est, quod sequitur § 25. Dominus vicarius Calatanturienfis (oppidum est Sicilia in valle Mazara ad Himeram fluvium, quâ vallis Mazara separatur à valle Demona, ac vulgo dicitur Calatavoturo) iter noctu agebat, ut domum reverteretur, quando tam densis septus est tenebris, ut nec ipse, nec equus, quo vehebatur, quidpiam amplius cernerent. Sæva nimirum tempestas noctis auxerat tenebras, atque inter rupes montiumque precipitia formidinem angebant fulmina & tonitrua. In tanto periculo constitutus, ad singularem patronam suam S. Rosaliam confugere statuit, ejusque opem imploravit ferventi oratione. Post preces vidit in aère pulcherrimam & lucidissimam rosam magnitudine unius palmi, qua se locavit prope brachium dexterum prædicti domini, eumque salvum & incolumem perduxit domum; ac dein mox disparuit. Duo hic adjungenda. Primò, quando invocata S. Rosalia, apparere cepit rosa illa, erat vicarius cum equo suo prope precipitium, quo de vita periclitabatur. Secundo lucida illa rosa equitanti tam erat vicina, ut subinde manum ad illam extenderit: at ipsa nonnihil recedebat. Demum vicarius domum reversus, tam erat attonitus stupore, ut mox genua flecteret, & humillimas S. Rosalix gratias ageret. Porro factum istud didicit Mancusus ex P. Antonio de Nostris, viro magna virtutis ex Ordine S. Augustini, qui scripto testatus est, id sibi anno 1713 ab ipso domino vicario non sine tenerimis lacrymis relatam esse.
- 120** Quod sequitur, Mancuso expositum est à viro aequè probo ejusdem Ordinis Augustiniani, atque item scripto traditum. Erat Corleone (de quo oppido jam actum in Commentario num. 356) fœnium textor, nomine Balibasar, cujus maxillam invaserat gangrana terribilis, ac iudicio medicorum insanabilis. Cùm tamen aliquid spei superesse judicaretur, si ferro igneque adhibito rescicaretur malum, dies sectioni tam periculosa jam statutus erat, ac infirmus extremâ Sacramenta hunc in finem susceperat. Commendabat igitur se enixè favori S. Rosalix illa nocte, qua sectionem statutam præcedebat. Sensit dolorem utcumque mitigatum, ita ut in somnum incidere. Dormienti autem apparuit S. Rosalia, qua suavibus verbis agrum solata est, dicens se esse Rosaliam, quam invocaverat, sanandumque promittens. Hac dicens locum affectum duobus attigit digitis, fecitque ut totum os corrosam maxilla decideret in pectus ipsius, ubi illud evigilans invenit. Mox advocata uxori suæ os istud nigrum ac putridum ostendit, ac visionem enarrat. Mirantur ambo miraculum, & plurimâs sancta Rosalix gratias agunt. Sana prorsus erat maxilla, nullumque supererat mali vestigium; nisi quòd gena nonnihil esset excavata, ubi os istud exciderat. Porro hujusce facti se testem oculatum esse ait P. Vincentius Simonetta Augustinianus, quia & infirmum & sanatum vidit: testaturque factum Corleone fuisse notissimum, & juridica quoque solemnitate superioribus manifestatum.
- 121** Non absimile est, quod subdit Mancusus ex testimonio domini Philippi Sidoti, vicarii generalis antistitis Panormitani, qui sorori suæ id accidisse narravit. Hac Panormi in monasterio S. Viti repetitis vicibus fuerat abbatissa, & ibidem vocabatur Joana Eleonora Crucifixa. Porro in grave mortis periculum incidere ex frusto ossis, quod inter manducandum faucibus tam tenaciter inhaeserat, ut nullo modo potuisset

Ex Mancuso.

quidam mirabili modo è periculo ereptus.

alius è quibus mirabiliter è gangrana sanatus.

F

os gutturi infixum mirabiliter evulsam.

evellit.

Ex MAN-
cuso.

evelli. Cùm autem suffocanda videretur, ultimumque emissura spiritum, apparuit ei S. Rosalia, quam mente invocaverat, immisitque in guttur ipsius duobus digitis osculum benigne evulsit, ac disparuit. Narravit illa visionem suam toti monasterio, & sanatio ab omnibus attributa est miraculo: ideoque gratia S. Rosaliæ personata.

122 Demum § 26 colligit Mancusus gratias aliquot internas, quas attribuit patrocinio S. Rosaliæ. Verùm, eji gratia interna longè pluris faciendæ sint, quàm externa, seu quàm spectantes ad felicitatem quandam temporalem; non solent passim habere tam clara gratia prodigiosa indicia. Cùm autem tales quoque sint, quas ibidem narrat laudatus auctor, eas silentio involvendas censeo; contentus observare probabilem conjecturam fieri posse de gratiis internis S. Rosaliæ patrocinio impetratis ex multitudine externarum & visibilibus; nec dubitandum esse, quin Sancta animabus clientium suorum non minus prospexerit quàm corporibus. Ceterùm commemoratis omnibus, quæ visa sunt huc transferenda ex Mancusi Opusculo, ultimum spicilegium aggrediar ex documentis novissimis.

gratie quæ
que interna
multis præs-
sunt.

B

CAPUT VII.

Collectio beneficiorum & miraculorum ex documentis recentioribus, partim impressis, partim manuscriptis.

Unde accepta
sunt documenta
sequestrum
beneficiorum:

C

Diligentissimi ac frequenter laudati adjutores nostri, Castiglia & Noto, studiosè collegerunt documenta omnia ad S. Rosaliam spectantia, quæ vel posteriora sunt Opusculo Mancusi, vel hujus diligentiam fugerunt; eademque nobis humaniter transmiserunt annis 1737, 1744, ac demum hoc ipso anno 1746, quo hæc scribo. Quapropter ex his documentis referam posteriora Sanctæ beneficia, idque faciam ea brevitate, quæ sine rerum detrimento singula exponi poterunt; ac servato etiam temporis ordine, quantum patietur documentorum ratio. Primò occurrit scriptura, in bibliotheca collegii Panormitani Societatis Jesu servata, cujus titulus Italicus sic redditur Latine: Collectio miraculorum, quæ facit quotidie gloriosa mater, S. Rosalia virgo solitaria, in monte Peregrino in gratiam eorum, qui ipsi sunt devoti, incipiens ab ejus festivitate die IV Septembris anni MDCXCIV. Hujus scripti auctor videtur fuisse aliquis ex iis, qui sacræ cryptæ S. Rosaliæ curam gerunt, ut rectè observatur in margine. Verùm ad duos tantùm annos videtur curam ea scribendi continuasse, forsitan quia diutius in officio suo non mansit, seu morte substractus, seu alio profectus. Certe duorum dumtaxat annorum beneficia mihi communicata sunt, quæ paucis subjungam.

Sanationes

124 Anno 1694, die IV Septembris, ad montem Peregrinum venit, S. Rosaliæ gratias acturus, quidam Panormitanus, qui libertatem suam Sanctæ attribuebat. Captus fuerat à Tunetanis, & servituti addictus. Verùm, factis S.

Rosaliæ votis, modum invenit, quo se natum in libertatem vindicaret. Alterum ita refertur. Mancipium infidele, quod ad montem Peregrinum venerat cum R. D. Algaria parochi, ubi statim S. Rosaliæ in medio spelunca osculatum fuerat, liberè edixit se velle fieri Christianum, sicuti revera factum est. Fateor hæc non esse evidentia miracula. At evidentissimum est, quod sequitur ex eodem scripto. Quidam è servis proregis Sicilia, rebus emendis præfectus, Messana mortifero correptus est morbo, & jam mortuus credebatur, ac feretro erat impositus, ut sepeliretur. Dilata fuit sepultura ob curam aliorum infirmorum ad mediam circiter horam, cùm evigilavit homo patrocinio S. Rosaliæ, quæ eidem apparens dixit, non moriturum eo morbo. Itaque, mirantibus omnibus, qui habitus fuerat pro mortuo, venit die XIX Julii anni 1695 ad ecclesiam montis Peregrini, ibique sacro epulo refectus, S. Rosaliæ egit gratias. Hæc tria ex eodem monumento mihi communicata, quorum ultimum eodem die XIX Julii fuit conscriptum, haud dubiè ex testimonio ipsius sanati.

125 Sequitur ordine temporis alia relatio, item Italicè scripta, quæ auctorem habet R. P. Andream Bertolino, Ordinis Clericorum regularium, qui infirmis ministrant, & Cruciferi vel Crucigeri nominantur. Relatio hæc accuratè concinnata est, sed prolixior, quàm congruat proposita brevitati. Quapropter facta singula fideliter ex ea compendio tradam. P. Casimirus Selvago, laudati Ordinis sacerdos, ætatem habens annorum viginti & octo, quatuor mensibus tam gravi laboravit sanguinis fluxu, ut bis susceperit extrema Sacramenta cum indulgentiis istius Ordinis, quæ solent concedi in articulo mortis. Curam infirmi habebat celebris medicus Joannes d'Orlando, qui ex variis indiciis ei non nisi mortem præfagebat, & revera non rarè capitis dolore, febribus, ac nimio sanguinis fluxu jam jam videbatur moriturus. Mense Octobri anni 1715 ita lamentabatur, ut alius ejusdem Ordinis Religiosus, obiens exercitia spiritalia S. Ignatii in vicino cubiculo, confestim accederet, credens moriturum.

126 Ubi verò verbis paululùm solatus eras egrotum, recordatus est se in cubiculo suo habere reliquias S. Rosaliæ, abiitque eas allaturus. Portatis ad agrum reliquiis istis, hic fiducia plenus vovit Sanctæ inter alia adire montem Peregrinum, ibique celebratâ Missâ, prædicare in honorem Sanctæ de ejus laudibus. Nuncupato voto, mox recesserunt vicina mortis indicia, & melius habere cepit. Hac de causa dictas reliquias è collo suo suspensas gestare voluit. Eodem tamen die apparuit deinde in agro tale indicium, ut id medico videretur mortale, dicente contra infirmo, se jam sanatum S. Rosaliæ patrocinio. Cùm autem advenisset dies I Novembris, de quo ex prædicto indicio malè ominatus fuerat medicus, se tandem vidit deceptum, dixitque eam esse gratiam divinitus acceptam, quam venerabili patri Camillo de Lellis, Ordinis institutori, attribuebat. Verùm respondit P. Casimirus concurrisset forsitan servum Dei Camillum; at palmam debere S. Rosaliæ, quam viva fide invocaverat. Demum die III Novembris prorsus sanatus è lecto surrexit. Porro eidem Patri aliud non diu post obtigit beneficium: nam cùm per horas aliquot gravi laborasset dentis dolore, tandem reliquias Sanctæ ori imposuit, & momento

ex manus
scriptis

F

dispa-

A *disparuit dolor. Utrumque beneficium subscripto nomine testatus est laudatus Andreas Bertolino.*

127 Idem quoque aliud refert beneficium, quod concessum testatur cuidam sui Ordinis sacerdoti, ac viro sanctitate vite conspicuo, quem nominare noluit, sed patriam fuisse Calatagironensem affirmat. Hic cum Panormi studiis navaret operam, multo affectu ferebatur in S. Rosaliam ejusque speluncam frequenter & pie invisebat in monte Peregrino. Post studia reversus in patriam, melancholicus primò, ac tandem phreneticus est effectus. Adhibitis nequidquam medicinis, malum ad octo fere menses duravit, donec die 14 Septembris in festo S. Rosaliæ quispiam ex laudato Ordine ipsum inviseret. Ille phrenetico significat, diem illum esse S. Rosaliæ, cui Panormi satis fuerat devotus. Simulatque audivit S. Rosaliam nominari, Adjuva me, inquit, S. Rosalia, adjuva me; ac memor esto obsequiorum, quæ tibi Panormi præstiti. Ac sine mora, mirantibus omnibus, sibi restitutus est, eaque de causa ab aliis vocatus est devotus S. Rosaliæ.

B *128 Hisce apparitionem S. Rosaliæ cum Jesu, Maria aliisque Sanctis subjungam ex libro impresso, de quo hæc notavit Castiglia: Vitam sororis Febronæ Ferdinandæ à Jesu sanctimonialis, quæ in Panormitano S. Claræ monasterio magna virtutis opinione obiit die xxiii Septembris mdcxcviii; scripsit ejusdem confessarius, Fr. Caietanus à Panormo, Ordinis Minorum Observantium lector jubilatus, & typis edidit Panormi anno 1733, ut in titulo adjuncto legitur. Titulus libri, sed Italicus, est Speculum universale &c. Ex hoc autem libro, qui mihi ad manum non est, visionem cap. 85 pag. 314 relatam communicavit laudatus Castiglia. Rem partim compendio, partim ipsis verbis Latinè redditis, lector accipe. Die xv Julii in festo inventionis S. Rosaliæ vitam solitariam Sancta considerabat soror Febronia, talemque sibi vitam vehementer optabat. Rapta tum fuit in spiritu, viditque sanctissimam Dei Genitricem cum Jesu puerulo, quem brachio gestabat: cum hisce quoque erant S. Rosalia, S. Franciscus & S. Bonaventura. Deinde à Jesu jussa est S. Rosalia allocui Febroniam de statu suo, atque illa dicitur sic locuta:*

C *129 Soror mea charissima, Sponsus noster per infinitam sapientiam suam te duxit ad Religionem, & me in eremum. Verum ego eò ducta fui, ut me solam facerem salvam, & tu in eo loco posita fuisti, ut aliorum etiam salutem procurares. Ego me eo modo salvare poteram, si verò fuisset in Religione, forsitan non vicissem mundum, dæmonem & carnem, quia illustri nata genere, educataque secundum excellentiam humanam, facilè poteram allici commoditatibus corpori congruentibus; nec tantum me humiliare potuissem & contemnere me ipsa, quantum amari poteram colique & æstimari ab aliis. Verum æterna Sapientia, quæ cernit omnia, me destinavit ad locum solitarium, valdè absconditum & occultum, quod salvare me vellet; quia fortasse alio modo perdere poteram, quod nunc possideo. In te verò, charissima mea, cum sis paupercula, portata ab altissima Providentia tam prodigiosè, ductaque ad hunc Religiosæ vitæ statum, locum habere nequit superbia, cum multa habeas, quibus te humilies. Insuper ad hunc locum te duxit æterna Sapientia ad utilitatem multarum animarum: itaque destinata non es ad utilitatem dumtaxat tuam, sed*

Septembris Tomus II.

in bonum aliarum. Si tu existimas, soror, magis perfectam esse vitam solitariam in eremo; ego tibi dico, perfectiorem esse statum tuum Religiosum; quia non deerit, quod patiaris in Religione, si perfectâ vivas observantiâ. Noli igitur mihi invidere; quia tibi assevero, me certò tibi invituram, si capax essem invidiæ. O soror charissima, quantum obstricta es liberalissimæ dexteræ Dei nostri amantissimi, quia tantos tibi favores præstitit & amores. *Hactenus S. Rosalia, si credimus Vita auctori.*

E *130 Quæret hic aliquis, an ex hac visione nequeat desumi argumentum contra monasticam sanctæ Rosaliæ vitam, & pro vita omnino ignota. Respondeo me nullam hujusce visionis mentionem facere voluisse, ubi de illis tractatum est, quia argumentum nullius ponderis hac relatione haberi puto. Nam primò non dicitur, utrum relatio istius visionis scripta fuerit ab ipsa sorore Febronia, an solum ab ipsius confessario, dum vitam exaravit. Secundo non explicatur, an Febronia statim post visionem, dum recens erat memoria, eandem conscripserit, aut confessario suo dictaverit. Itaque, etsi visio ipsa omnino esset certa, de quo judicare nequeo, cum vitam non viderim; necdum scimus, an satis rectè sit exposta, & an verba S. Rosaliæ satis exactè sint relata: neque enim tam longa oratio diu post exactè conscribi potuit, ideoque verendum est, ne preconceptas opiniones suas vel Vita auctoris vel ipsa Febronia visioni immiscuerit. Præterea; etiamsi constaret Febroniam statim post visionem calamum assumpsisse, ut eam exactè enarraret; ne sic quidem satis esset certum, immixtas eidem non esse prævias ipsius opiniones de statu vitæ S. Rosaliæ, cum eas etiam immiscere potuerit statim post visionem, auditaque internè verba suo modo explicare, & defectu sufficientis memoriæ nonnihil immutare.*

F *131 Hac de causa rectè dixit Papebrochius noster tom. vi Maii pag. 246, ubi agebat de revelationibus S. Mariae Magdalene de Pazzis; in talibus (visionibus aut revelationibus) nihil esse præsidii ad quæstiones purè historicas, seu sacræ illæ seu profanæ sint, prudenter dirimendas; proinde nihil ipsis Sanctis detrahi, cum talium veritas, citra ullum ad ipsas respectum; vocatur in controversiam, aliunde probanda vel infirmenda. Hac ibidem pluribus probantur exemplis, & ratio jam data est, nimirum quia solent opiniones naturaliter præhabita se immiscere visionibus istis, neque idcirco visiones ista designant esse divinæ, & utiles ad finem intentum. Hujusce autem visionis scopus erat, ut Febronia contenta esset viâ suâ Religiosâ, isque obtineri poterat, etsi eidem non explicaretur, an S. Rosalia ante vitam solitariam vixisset in monasterio. Demum in allegatis verbis ne quidem ullibi affirmatur, S. Rosaliam rectè ex adibus paternis ad solitudinem abiisse, aut numquam vixisse in monasterio: omniaque verba, quæ Rosaliæ attribuantur, vera essent; licet per vitam monasticam gradum fecisset ad anachoreticam: quod enim dicitur, Si verò fuisset in Religione; facile intelligi potest, sicut tu, videlicet ut vitant ibi finirent. Hac breviter observanda censui; quia adverti nonnullos existimasse aliquid in illa visione latere præsidii contra opinionem de monastica S. Rosaliæ vita.*

CAPUT VIII.

Profecutio eorumdem miraculorum aut beneficiorum.

Multi Religiosi in Africam navigantes ad redimendos captivos.

* Cartagena

gravis tempestatis periculo liberantur post votum Sanctæ nuncupatum :

C

A Nno 1725 S. Rosalia insigni præstitit beneficium non paucis viris Religiosis ac sacerdotibus ex Ordine B. M. V. de Mercede, qui pro captivorum redemptione in Africam navigabant cum aliis quibusdam. Tota facti series mihi communicata est ex relatione Ræi admodum Patris Marci à S. Antonio definitoris generalis Ordinis jam laudati de Mercede, qui præsens fuit. Carthagine nova * in Hispania navi, cui nomen erat à S. Antonio, se simul commiserant ex Ordine de Mercede P. Melchior Garzia Navarrus provincialatus persunetus, & redemptor pro provincia Castellana, ac P. Emmanuel Priego, prædicator regius, & pro eadem provincia redemptor; ac jam laudatus P. Marcus à S. Antonio pro eodem regno. Totidem ex eodem Ordine erant pro regno Andalusie, videlicet PP. Petrus Ortega, Petrus Vos-Valler, & Franciscus à Spiritu sancto. His Patribus adjuncti erant quatuor Fratres laici ex eodem Ordine. Navem insuper ascenderunt P. Didacus Teglio jam dicti Ordinis, P. Genesius Matheus Ordinis Prædicatorum, P. Alfonsus Torilla ex Ordine Trinitariorum, & Josephus Torres secularis. Hi omnes Carthagine nova solverunt die XVIII Martii anni 1725, ac die Jovis sancto, seu XXIX ejusdem mensis venerunt in conspectum portus, qui ab auctore Farigna, in tabulis Blavianis Farina vocatur, prope Tunetum, quò navigabant.

133 Verùm vento contrario impediti sunt, quo minùs portum intrarent; die autem sequente versus Sardiniam rejecti sunt gravi tempestate, quâ item sequenti Sabbato prohibiti sunt ab ingressu portus Calaritanani. Hac de causa die Dominica Paschatis Siciliam versus cursum direxerunt navarchi, ut intrarent portum Panormitanum. Verùm horâ vigesimâ primâ Italicâ, seu tertiâ post meridiem, orta est nubes tam terribilis, ut humanam spem omnem abjicerent. Ad divina igitur conversi præsidia, voverunt S. Rosaliæ Missam solemnem celebrandam, si imminens periculum effugerent, & Panormum pervenirent. Vix nuncupatum erat votum, cum nubes illa in duas divisa est partes, ac navem reliquit in medio, in quam non nisi modicum quid grandinis incidit. Ventus quidem vehemens eo die continuatus est, sed sine ullo navis damno. Postridie verò, seu die Luna, 2 Aprilis, favente aura Panormum feliciter pervenerunt. Inde die Jovis sequenti omnes antè memorati Religiosi pedites se contulerunt ad montem Peregrinum, ut votum suum implerent: quod ibidem mira pietate & non modica solemnitate fecerunt. Demum sequenti die VI Aprilis totius beneficii relationem conscripsit, ac subscripto nomine confirmavit nuncus ex illis, nimirum jam antè dictus P. Marcus à S. Antonio, qui de pietate cujusdam Mauri infidelis erga S. Rosaliam hæc addit. Cum omnibus distribuerentur imagines S. Rosaliæ & quidpiam de terra sepulcri, Maurus in regno Tunetano natus, & dictus Ali Almanzor, ea

non minùs avidè expetebat quàm Christiani. Causam verò rogatus à P. Marco, respondit, gloriosam S. Rosaliam esse Sanctam Maurorum & Christianorum. Notat Castiglia, idem factum esse relatam in Opusculo quodam Hispanicè scripto ab Emmanuele Mariano Ribera, & impresso Barcinone anno 1725, cui titulus: Real patronato &c.

134 Hisce subjungam alia quaedam, collecta ex variis epistolis ex America scriptis in Siciliam. Scripsit hæc litteras P. Josephus Xaverius Alagna Societatis Jesu, patriâ Panormitanus, ac tunc degens Havanae, unde eas misit Panormum, partim ad P. Antonium Ignatium Mancusi sæpe laudatum, partim ad P. Cajetanum Mariam Noto, qui ex iis mihi transmisit, quæcumque ad Sanctam nostram spectant. Porro in prima ex hisce epistolis, datâ v Septembris anni 1738 ad Mancusum, generatim scribit, cultum S. Rosaliæ vigere multumque augeri Havanae, nomen Sanctæ multis imponi, multasque numerari gratias ipsius patrocinio impetratas, aliaque similia, quæ huc non transfero, tum quia de cultu Sanctæ in ditione Hispanica, cujus est Havana, nullum est dubium; tum quia solùm generatim relata sunt. Idem Pater anno 1740, eodem die mensis Septembris, ad P. Noto rursum repetiit multa per S. Rosaliam beneficia impetrari Havanae, ac duo ex illis nominatim refert, affirmans ea esse facta suo tempore.

135 Primum hoc modo exponitur. Puellula biennis circiter aut triennis gravi morbo ad extrema erat perducta: nam medicus ipse existimabat eo die, quo sanata est, se post Meridiem eam mortuam reperiturum, quia jam aliquo tempore oppressa fuerat lethargo, ita ut nec cibum sumpisset nec potum. Mater puellula multum dolens occurrit tandem ad collegium Societatis Jesu, ac flagitat consecratam S. Rosaliæ aquam. Acceptâ hac aquâ, redit ad filiulam, multaque vi efficit, ut quidpiam ex ea aqua bibat, dicens esse S. Rosaliæ. Hac sumptâ, subito oculos aperit puellula, videntque mensam sanis ad manducandum stratam, ipsa quoque cibum petit, ac bene manducat. Mater, hisce visis, nullum aliud adhibere voluit remedium, ac sanam habuit filiulam, quam post paucos dies misit ad collegium Societatis Jesu ad eundem Patrem Alagna, ex cujus epistola factam compendio tradidi.

136 Alterum sic refertur. Virgo quadam primaria scrupulis primum vexata fuerat, ac deinde in amentiam deciderat, multum dolente ejus Patre, qui egregius erat S. Rosaliæ cultor. Hic itaque promisit celebrandam festivitatem cum oratione panegyrica de S. Rosalia; & sic exiguo tempore sanata est filia. Gratiarum actioni interfuit P. Alagna, qui id narrat ut beneficium S. Rosaliæ, non ut apertum miraculum, quemadmodum præcedens vocaverat. Multa deinde subjicit de devotione erga S. Rosaliam in alio oppido ejusdem insule, quod vocatur Portus principis, testaturque maximè invocari contra malum quoddam ibi particulare, quod describit. Verùm nullum nominatim refert factum. De cultu autem S. Rosaliæ in Portu principis jam dixi in Commentario num. 476. Hac de causa tam illa prætermitto, quàm alia, quæ subjungit de cultu ejusdem Sanctæ in Nova Hispania.

137 In epistola XXII Februarii anni 1742 ad eundem P. Noto data P. Alagna speciale refert beneficium, puellæ septenni circiter aut octenni, ut ex visu conjiciebat, concessum. Fuerat illa diuturno

Havanae in insula Cuba per Sanctam multa beneficia obventa,

E

puellula moribunda sanitas illi restituta,

F

& mens sana amentis;

A diuturno morbo variis vicibus deducta ad supremum mortis periculum, ac tandem in maxilla & in mento ipsius apertum erat vulnus, quo se manifestabat nigro colore perfecta gangrena. Mors ipsius, inquit Italicè, momentis singulis expectabatur, & jam parabantur necessaria ad sepulturam, quando proba mulier, ac devota S. Rosaliæ, eam visitans, dixit matri, bono esset animo, & juberet afferri aquam S. Rosaliæ, cum spe certa de sanatione filiae obtinenda patrocinio Sanctæ. Ita factum est: venientesque eodem die medici summa admiratione detexerunt vulnus, videruntque tam colorem nigrum quam omnia alia gangrænæ indicia disparuisse. Id accidisse testatur duobus ferè mensibus, antequam scriberet, cumque initio vocet gratiam singularem, insinuat filiam à morbo suo perfectè sanatam esse, etsi post data verba nihil amplius habeatur in parte epistolæ mihi communicata.

CAPUT IX.

B Panormus variis vicibus servata à periculo pestilentiae.

Panormus

Priusquam Actis S. Rosaliæ finem imponam, nonnulla supersunt commemoranda de urbe Panormo variis vicibus in pestilentia periculo servata, quæ in hunc locum distuli; ac demum quadam facta postremis hisce temporibus. Vincentius Auria in sæpè laudata Rosa caelesti pag. 103 latè exponit, qua ratione factum sit, ut anno 1649 periculum pestilentiae esset Panormi, ac quidam jam peste obisse dicerentur in gemino valetudinario istius urbis, consentiente Mancuso part. 1 pag. 409. Verumtamen pestis illa initio suffocata est, idque patrocinio S. Rosaliæ attributum à Panormitanis, qui idcirco jussu Vincentii Landolina urbis pratoris in gratiarum actionem die corporis inventi, seu xv Julii, insignem magno apparatu festivitatem celebrarunt in honorem Sanctæ. Iterum anno 1656 Panormus periculata est à peste, quæ seviebat eo anno Neapoli, multisque aliis Italia locis, quod merces quadam infecta Panormum clanculum essent introducta per mercatorem quemdam Florentinum, teste Mancuso mox laudato. Verùm extincta fuit flamma, antequam innotuerat; idque favori sanctæ Patrone suæ attribuit senatus Panormitanus, qui in gratiarum actionem ante portam spelunca montis Peregrini erexit simulacrum marmorcum cum hac inscriptione: Divæ Rosaliæ patriæ servatrici anno MDCLVI S. P. Q. P.

variis vicibus

139 Rursum anno 1691 trepidatum est Panormi, quod pestis invasisset Conversanum, civitatem regni Neapolitani in provincia Bariana, recursumque ad S. Rosaliam jussu pratoris Panormitani, qui ante sacrum S. Rosaliæ corpus, & ante statuam ejus in spelunca montis Peregrini multas semper faces ardere voluit in honorem Sanctæ. Majus & evidentius fuit periculum sub initium hujus seculi, ut disco ex relatione Ms. R. P. Petri Maria Tagliarini, quam scripsit Italicè & subscripto nomine confirmavit die ix Januarii anni 1744, tunc rector Panormitane domus tertie probationis Societatis Jesu. Didicit ille factum ex ipso, cui imminerebat periculum, sed aliquot annis postquam acciderat, ideoque

Septembris Tomus II.

annum certum determinare nequit. Verùm ex triginta annis, qui præterierunt post rem auditam, aliisque aliquot annis antè elapsis, utcumque colligitur, rem contigisse ante aut circa annum 1710. Præterea testatur, virum fuisse probæ vite, ac fama integerrime mercatorem, cui periculum acciderat, quique haud dubiè cavet, ne vulgo innotesceret, quamdiu erat periculum constanda cuiquam invidia. Itaque mirari non possumus, hoc S. Rosaliæ beneficium à nemine hætenus fuisse scriptum. Rem fideliter enarratam accipe.

140 Scripserat D. Maximilianus Delbono ad pestis periculo mercatorem Tuneti degentem, quocum habebat commercio, ut sibi transmitteret tapetem è lana contextum, quales Tuneti texuntur, ut eo in domo sua viveretur. Diu post tapes ille transmittitur Panormum cista inclusus, ferturque ad ades D. Maximiliani, non apertâ in urbis introitu cistâ. Vesperis ille cistam aperit, ut lastraret tapetem, presentibus uxore, filiis ac servis ipsius. Verùm vix explicaverant tapetem, cum omnes subito vertigine ac febre se correptos sentiunt. Hinc cogitarunt tapetem illum advectum esse ex partibus peste infectis: ac revera adhuc eadem vesperâ in se deprehenderunt tumores pestilentes. Itaque Maximilianus, ne fidem publicam laderet, mox domum suam obserari jubet, decernitque generoso animo rem manifestare magistratibus, qui publica sanitatis curam habent, ut prospicerent ne longius serperet contagio. At tamen, priusquam id faceret, voluit cum omnibus domesticis implorare patrocinium S. Rosaliæ, cujus (si bene memini, inquit,) penes te habebat reliquias. Omnes igitur humi prostrati, Sanctam piè oraverunt, ut se patriamque suam eo liberaret periculo. His factis, cum magna de protectione Sanctæ fiducia cubitum iverunt; manequè evigilantes, viderunt disparuisse tumores pestilentes, seque funesto isti periculo divinitus ereptos. Qua de causa ex animo gratias egerunt sanctæ suæ Protectrici, reque nemini indicata, tapetem simul cum cista combusserunt. Hæc omnia sibi ab ipso Maximiliano Delbono relata, testatur laudatus Pater.

141 Anno 1720 rursum patrocinio S. Rosaliæ attribuerunt Panormitani, quod pestilentia, qua Massiliam eo tempore gravissimè affixit, accusa non sit Panormi, quam istius contagii periculo expositam fuisse affirmant. Eam autem periculi Mancusus pag. 411 allegat rationem, quæ si satis est certa, periculum fuit manifestum. Quippe asserit navem infectam, quæ pestis Massiliam delata est, appellere voluisse Panormum, eoque cum navem dirigerent rectores, ter impeditos fuisse vento contrario, donec demum gravi procella longius rejecta sit navis, ideoque Massiliam directâ.

142 Vicinius & manifestus fuit periculum, quod à pestilentia imminerebat Panormitanis anno 1743, quando illa sevit Messana. Quanta pietate tunc Panormi imploratum sit Sanctæ patrocinium, exposui in Commentario num. 309 occasione expositi hunc in finem sacri corporis. Quam verò manifestum fuerit periculum, hic restat explicandum. Sæpè laudatus adjutor noster P. Noto sic ad propositum nostrum hoc anno 1746, xi Februarii Panormo Latine scripsit: Minimè tamen est silentio prætereundum, quod Panormi non sine maximo totius civitatis emolumento evenisse, nuper accepi. Carolus Tuca nauclerus Messanensis mense Maio anni MDCC-

EX VARIIS.

XLIII Messanâ Panormum appulit, & nondum fatis hîc explorata Messanenſi peſtilentia, liberum habuit cum Panormitanis commercium. Poſt paucos dies febrî primùm corripitur: deinde bubonem, clariffimum peſtilentiaſ indicium, in ſe deprehendit. Accerſito medico, venam ſibi aperiri poſtulat impetratque, dolorem ſimulans: peſtis tamen indicia pernicioſo quodam animi rubore minimè detegit. Cùm tamen ex eo ſilentio & ſibi ipſi & toti huic civitati maximè metueret, divam Roſaliã illacrymans invocat, votoque ſe obſtringit invifendi ſacram ejus ſpeluncam, ſi convaleſcat.

ut probatur:

143 Res mira! Cùm in tot animi agitationibus paulùm conquieviffet, ubi è ſomno evigilat, peſtiferum tumorem jam evanuiſſe, & ſe ſanitati prorfus reſtitutum advertit. Servatricem ſuam ſtatim agnoſcit: è lecto proſilit, & ad antrum S. Roſaliæ, ut ſponderat, accedit, & lætus deinde Meſſanam remigrat. Totum id autem ſilentio involvit, donec, reſtituto Meſſanenſibus commercio, omnem rei ſeriem non ſine lacrymis narravit reverendiſſimo patri P. D. Georgio Caiuccio abbati congregationis Montis Oliveti, qui & ad me retulit. Idem ipſe Caiucius, qui in Meſſanenſi contagio fuit, ſervatum ſe etiam à S. Roſalia prædicat, cui tabulam accepti beneficii teſtem, cùm in metropolitani templi ſacello, tum in Erctææ ſpeluncæ ſanctuario, gratus appendit. *Idem xvii Julii ejusdem anni ita ad me ſcripſit: Quo tempore Meſſanæ contagioſa lues læviebat, quidam Meſſanâ profugus Panormum appulit, in publico valetudinario ex peſte ægrotavit, ac tandem convaluit; quin tamen peſtiferum morbum (quem nulli detexit) in eos, qui ſibi miniſtrabant, derivaret. Quidam è noſtris, ſuppreſſo profugi illius nomine, rem totam narravit, quæ planè S. Roſaliæ erga Panormitanos beneficentiam haud parùm confirmat.*

his autem periculis patrocinio S. Roſaliæ ſe ereptot,

C

144 Ex diſſis fatis colligitur, non inanem fuiſſe Panormitanorum formidinem tempore iſtius peſtilentiaſ, ſed manifeſtum fuiſſe contagionis periculum, ideoque piè adſcribi poſuiſſe S. Roſaliæ patrocinio, quod immunes fuerint à contagione, eidemque, cujus opem ſupplices imploraverant, gratias merito perſolvas eſſe. Prolixum eſſet, minùſque neceſſarium eſt, omnia huc transferre, quæ in grati animi ſignificationem præſtiterunt Panormitani, eo periculo perfuncti. Quapropter pauca ſolùm à P. Noto communicata ex epiſtola hujus anni tranſcribam, præmonens tamen varia jam facta eſſe anno 1744 in honorem Virginis Immaculataſ & S. Roſaliæ. At ſequentia ſpectant ad annum 1745: Die xi Januarii anni præteriti MDCCXLV (qui dies ſolemnis eſt Panormi ob ſervatam hanc urbem ope S. Roſaliæ à terræ motu anni MDCCXIII) extraordinaria indicta eſt ſupplicatio, in qua præeuntibus Religioſis familiis, clero ac capitulo, ac ſubſequenti Panormitano ſenatu, S. Roſaliæ reliquiæ à metropolitano templo ad ſenatorias uſque ædes circumductæ ſunt, ubi digeſta undique luminaria, ac ludrici igues feſtivo ſtrepitu pompam auxere. Die xvi Maii (in quem eodem anno MDCCXLV incidit feſtum patrocinii S. Joſephi, totius Siciliæ patroni) ſublato jam omnis contagionis metu, atque expurgatâ cum reliquis finitimis oppidis Meſſanâ, Panormitanæ urbis referatæ ſunt portæ omnes, ac deinceps portarum ablatæ cuſtodiaſ. Sequenti verò die xvii Maii excellentiſſimus ſenatus, (quod deceſſor ſuus

eodem die anno MDCCXLV magna pietate præſtiterat) ad ſacram S. Roſaliæ cryptam ſe contulit, ſacram Synaxim ſumpſit, ac ſeuta Sicula ducenta ad ejus altare donum obtulit. Prædicta autem omnia geſta ſunt, prætorè Joſepho Emanuele de Vigintimiliis, principe Pulchri Montis, qui præterea de ſua pecunia ſacellum S. Roſaliæ in eccleſia cathedrali æneis cancellis ornavit.

145 At Ignatius Migliaccius princeps Malvagnæ, qui proximè poſt illum præturam adeptus eſt, ſolemnitatem, quæ quotannis meſe Julio per quatrimum celebrari conſueverat (quæque anno MDCCXLIII & MDCCXLIV ad impediendam periculoſo peſtis tempore populi frequentiam fuerat intermiſſa) anno MDCCXLV maxima cum pompa quinque continenter dies celebrari juſſit, innumeris propè hominibus, non ex vicinioribus modò, ſed ex remotiſſimis etiam Siciliæ urbibus, turmatim Panormum conſluentibus. Totius ſolemnitatis narrationem typis mandavit Petrus la Placa, Panormitani ſenatus cancellarius, ſub hoc titulo: "I Trionfi di S. Roſalia V. P. domatrice della peſtilenza &c. Panormi apud Antonium Epirum MDCCXLV in 4°. Sed & populus Panormitanus, editis per illos dies plurimis lætitiæ ſignis, haud parùm ſolemnitatem cumulavit. Viſebantur paſſim per vias ac domorum limina conſtructæ aræ, coruſcantes faces, quæ aquarum quæ ignium feſtivi luſus, erectæ denique multo artificio moles quamplurimæ, in quibus collatum urbi à S. Roſalia beneficium ante civium oculos ponebatur. Simile quid iterum præſtitere cives Panormitani eodem anno Nonis Auguſti. Cùm enim hoc die per ſingulas penè urbis vias, plateas, vicos, angiportus, ubicumque icones beatiffimæ Virginis ſunt (ſunt autem innumeræ) feſta quotannis exhiberi ſoleant ſpectacula; hoc anno unâ cum B. Virgine S. Roſaliã quoque expreſſere, Panormitanæ urbi in præſenti discrimine opitulantes, ut videlicet tantum beneficium utriuſque patrocinio referre ſe profiterentur acceptum.

piè crediderunt Panormitani, cuique feſtivas grates perſoluerunt

E

CAPUT X.

Præter Panormitanos alii quoque Siculi ipſique Meſſanenſes tempore peſtis, anno 1743 Meſſanæ vigentis, Sanctæ patrocinium implorârunt; nec fruſtra.

P Orrò non ſoli Panormitani tempore peſtis Meſſanenſis ad patrocinium S. Roſaliæ conſugiendum cenſuerunt; ſed alii etiam id fecere. Imò vix dubitare poſſim, quin id factum ſit per totam ſerè Siciliam, ſi non ubique communi ac publico conſilio, certè privata multorum pietate, prout etiam hîc Antverpia factum memini. Lubet pro exemplo adducere civitatem Alcamum, quam anno 1625 poſt acceptas S. Roſaliæ reliquias peſte liberatam dixi in Commentario num. 376: Alcamenſes enim anno 1743 die xv Julii publicum nuncupârunt votum celebrandi quotannis feſtivitatem inventi corporis,

Sancta Alcamenſis patrona electa peſtem ſanè tem que factum.

idque

A idque per notarium Josephum Blasi in Acta referri voluerunt, additis subscriptionibus principum magistratum. Ex Actis hisce, quae mihi communicata sunt, praefationem huc transfero: Cum contagiosa pestifera labe haec civitas laborasset die ix Julii mdcxxv, beatissimae Virginis Mariae Miraculorum, ejusdem principalis patronae, ac divae Rosaliae intercessione liberata fuit, ut omnibus notum est, & litterae eminentissimi Joannetini Cardinalis Doria, tunc hujus regni proregis... sub die xxiii Septembris.. testantur. Memor modò tanti beneficii in praesenti univerfali regni timore ejusdem causâ morbi, à quo Messana vexatur, tremens ac fidens, ut eodem patrocinio tueatur, decrevit ipsam sanctam Panormitanam virginem Rosaliam quoque in patronam accipere, & diem ejus inventionis xv Julii perpetuò sibi sub infra scripto solemnino voto festivam facere & celebrare, & ut singulis omni ævo innotescat, ad praesentem actum devenire decrevit. *Formula voti hisce planè est consentanea. Hæc facta Alcamo.* Sed & in reliquis Siciliae urbibus S. Rosaliae cultus est instauratus, eamque Servatricem in tanto rerum discrimine reliquæ totius insulae urbes agnoscunt & praedicant, inquit P. Noto in epistola ad me data xxii Maii anno 1744.

Flumine
Dionysii &
Messanae,
quando pestis
sæviebat,

147 Pergit deinde ad loca, in quibus sævit pestis, ita scribens: Quin & in ipsa Messana plures, qui ad ejus opem confugerunt, vel Servatricem vel Liberatricem experti sunt, de qua re nonnulla misimus sincera documenta. In oppido etiam, quod FLUMEN DIONYSII vocant, & duodeviginti passuum millia Messana distat, incolæ peste correpti, S. Rosaliae opem senserunt, festum magnâ pompâ celebrârunt; & novum templum accepti beneficii monumentum erigere aggressi sunt: singuli cives, ecclesiasticis viris ac magistratu praecurrentibus, lapides ad id suis humeris asportârunt. Hoc anno rursus memoravit sequentia: In oppido etiam Messanae proximo, quod FLUMEN DIONYSII, vulgo FIUME-DINISI dicitur, haud pauci fuere, qui in S. Rosaliae imagine, aut in ejus sepulchrali pulvere adversus pestiferam luem pharmacum opportunè nacti sunt.

non pauci
crediderunt
se patrocinio
S. Rosaliae

148 Dignus est, qui memoretur, doctor Joannes Domianicus de Joanne Panormitanus, qui oppidum istud nomine domini Calogeri Columnæ ducis Caesarodis ac marchionis ejusdem Fluminis Dionysii administrabat. Hic mense Maio anno mdcclxiii, Messanae cum moraretur, imaginem S. Rosaliae depingi curavit, quam die xiv ejusdem mensis ab illustrissimo domino F. Thoma Moncada, Messanensis archiepiscopi generali vicario (nunc autem ejusdem urbis archiepiscopo) consueto ritu benedictam, ad proximum Fluminis Dionysii oppidum secum transtulit, & sequenti die in ecclesia cathedrali pia veneratione locavit. Post paucos dies Messanense contagium illuc illabitur, ac penè quingentos supra mille cives interimunt. Gubernator oppidi, ubi duos è suis famulis (quos ægrotos inviserat, & pulsui haud semel manum admoverat) peste extinctos videt, S. Rosaliae opem postulat, & cum reliqua familia servatur incolumis: quod eò magis S. Rosaliae refert acceptum, quòd deinde bis quotidie ex officio contagiosos omnes inviseret: quin & ad expurganda finitima alia oppida, peste sedata, designatus accesserit.

149 In documentis, de quibus mox num. 147 fuisse ab illo fit mentio, similia ferè referuntur Messanae famulo immunes,

la mansisse incolumes, idque attribuunt patrocinio S. Rosaliae, cujus penes se habebant reliquias. Primò D. Franciscus Carrascòn, armatura militaris inspector & senator Messanensis scripsit Messana anno 1743, xxx Augusti; sibi datas fuisse S. Rosaliae reliquias, Quæ, inquit, sunt unicum antidotum, quod semper mecum gestavi, ac Deo per patrocinium Sanctæ me obstrictum agnosco, quòd in hoc conflictu me semper intrepidum servaverit & sanum. Idem 1 Septembris ejusdem anni scripsit, incredibile esse, quantam pestilentia populo Messanensi intulisset ruinam: asseritque sepe sibi per cadavera corrupta & mirè fortentia eundum fuisse, quando ad senatum, ad vicerarium publicum, aut aliò pro ratione muneris sui procedebat; nec tamen officio suo deesse voluisse, sed mira animi tranquillitate omnia peregrisse: oblatum quidem sibi a chirurgo fuisse antidotum, sed reliquias S. Rosaliae; miramque de ope ipsius fiduciam sibi fuisse pro antidoto; nec aliud se voluisse; ne fiduciam illam videretur minuire. Hæc pluribus verbis exposita sunt in laudata epistola. Porro quantam fuerit populi Messanensis strages, colligi potest ex annotatione P. Castiglia, quæ ita habet: Scripserat (senatus Messanensis scriba ad proregem Siciliae) paulò ante (diem 1 Septembris anni 1743) usque ad illum diem viginti sex circiter hominum millia intra Messanensem urbem peste obisse. P. Hieronymus Maria Polara Societatis Jesu xx Martii anni 1744 ita scribit Italicè, sicut reddo Latinè: Locutus sum postea cum plurimis personis, hæc Messanae similiter à malo servatis à S. Rosalia, cui se commendabant, ut mihi dixerunt. Multi etiam à morbo sanati patrocinio ejusdem.

150 Antea in eadem epistola dicit laudatus aliqui etiam Polara, se fuisse quasi cadaver animatum, non se sanatos quidem febribus aut apertis mali pestilentis indicibus, sed molesta inquietudine interna; atque in eo statu votum nuncupasse S. Rosaliae: eadem verò nocte tam copiosum secutum esse sudorem, qui item nocte sequente continuatus, ut indumenta interiora frequenter fuerint mutanda. Tam firmiter porro credidit, se Sanctæ patrocinio fuisse sanatum, ut inferius sic loquatur: Pro gratia mihi facta, id juro & attestor ut sacerdos indignus, me miraculo sanctæ virginis Rosaliae vivum esse, obligatumque voto veniendi Panormum, eundique peditem à radicibus montis Peregrini usque ad speluncam, curandique celebrari triginta Missas in honorem Sanctæ. Mox addit de socio suo Petro Polara Societatis Jesu: Ita etiam magister Petrus, qui item in vivis mansit miraculo S. Rosaliae virginis. Jam initio epistola idem de se ac socio suo dixerat, ibique addit, se votum jam dictum nuncupasse cum socio, postquam P. Martinus de Andrea, ipsorum socius, correptus fuerat peste, quâ obiit ix Julii anni 1743, ipsis ei assistentibus. Quin & addit, se ambos creditos fuisse peste infectos, & jam mortuos. Petrus Antonius Bova Societatis Jesu, qui peste correptus fuit & convaleuit, ita ad fratrem quemdam suum Paubermi degentem Italicè scripsit xi Aprilis anni 1744: De me possum dicere, mihi, dum malo eram obstupescactus, suggestum esse, ut confugerem ad Sanctam nostram. Id feci, vovens ei jejunium in pane & aqua, cui jam satisfeci die 111 Septembris, nimirum in pervigilio Sanctæ.

151 Finem pestilentia istius etiam patrocinio S. Rosaliae à multis attribui, disco ex litteris

quæ & a multis imminutio istius pestis jam lenitæ

EX VARIIS. *jam laudatis. P. Noto de hisce ita hoc anno ad me scripsit: Horatius Turrianus, qui à secretis est Mamertini senatus, librum edidit Italico sermone sub hoc titulo: " Memoria istorica del contagio della città di Messina, . . . Ibi pag. 110 testatur à die xv Julii (quæ est anniversaria inventionis corporis S. Rosaliæ) anni MDCCXLIII imminutam fuisse Messanæ in dies singulos morbi vim, quod ejus cives in æde senatoria imaginem beatissimæ Virginis, ac S. Rosaliæ affixerint, & utrique quotidianas preces in Missa obtulerint. Eadem scribit auctor cujusdam libri Italici, cui titulus: " Istoria dell' anno MDCCXLIII, . . . additque lib. 3 pag. 262 in eadem æde senatoria publicas ob id Deo gratias Messanenses egisse. Hæc confirmantur ex epistola, quam die 1 Septembris anni 1743 laudatus Horatius Turrianus direxit ad principem Bartholomæum Corsini proregem Sicilia: nam in ea prorsus eadem asseruntur de imminuta à xv Julii pestilentia, deque imagine S. Rosaliæ in sacello senatorum unâ cum imagine beatissimæ Virginis locata, ac demum de utraque Patrona quotidianis precibus invocata.*

B
cessatio attribuitur patrocínio Virginis Immaculatae S. Rosaliæ:

152 *Tam hæc pestilentia imminutio, qua passim xv Julii cæpta asseritur, quam integra cessatio non diu post præcipuam S. Rosaliæ festivitatem, & in ipso festo nata Virginis Mariae secuta, teste jam laudato Horatio Turriano, fecerunt, ut utriusque patrocínio liberationem civitatis sue multi attribuerint Messanenses. Multi in initio existimabant neminem peste obiisse in urbe Messana post diem xv Septembris S. Rosaliæ sacrum: at me monuit P. Noto, unum deinde innotuisse, qui ex peste ante contracta die vii ejusdem mensis occubuit. Hæc de causa Turrianus integram cessationem rectè affixit diei viii Septembris, quâ Virginis Natiuitas celebratur, quâque credunt Messanenses Epistolam ejusdem beatae Virginis ad Majores suos delatam fuisse, ut notat Turrianus; sed de ea hic non disputo. De Flumine Dionysii hæc quoque scribit P. Noto: Illud etiam notandum, quod in eo oppido declinare visa est morbi vis à die iv Septembris, nostræ Virgini sacro, quo effusissimus imber, diu expetitus, è cælo lapsus, pestiferas fordes è*

viii oppidi secum abduxit, atque aërem purgavit. Idcirco cives omnes S. Rosaliæ, quam sibi patronam adoptarunt, ædificando templo eâ, quâ in altera epistola scripsimus, solemnitate operam contulere. *Hæc de iis, qua occasione pestis Messanensis S. Rosaliæ accepta referuntur, in quibus manifesta quidem non sunt miracula; varia tamen beneficia sic impetrata, ut piè & prudenter credi possit Sancta profuisse patrocínio, uti revera crediderunt Messanenses, qui anno 1730 Sanctam ritu solemniter elegerunt patronam.*

153 *Ceterum quam gratâ memoriâ Panormitani hæcenus recolant istud S. Rosaliæ beneficium, ut urbi suæ reliquæque Sicilia concessum, disco ex gemina hujus anni 1746 epistola. In priori P. Noto ita ad me scribit xvii Junii: Parrari jam cœpta sunt, quæ pro annua S. Rosaliæ celebritate futuro exhibenda sunt mense. Accepti autem beneficii recens memoria id efficiet, ut non minore pompa, ac fortasse etiam majore, quam anno præterito solemnitas sacra celebretur. Hæc de festivitate corporis inventi, xv Julii peragi solita. De qua celebrata ita deinde scripsit: Magnificentissima omnium consensu fuit mense Julio annua S. Rosaliæ solemnitas, ad quinque dies producta, & novis aucta lætitiæ ac pompæ significationibus. Illud sanè memoratu dignum, quod amplissimi principis templi interior facies ab imo ad summum, non jam holofericis, ut moris est, aliisque id genus ornatibus, sed tersissimis fuit obducta crystallis, quæ innumeris propemodum cereis luminibus repercussa, jucundissimum nocturno præsertim tempore oculis exhibebat spectaculum. Hæc autem præstari jussit Ferdinandus Maria Tomasi & Caro, princeps insulæ Lampadusæ & Palmæ dux, hoc anno iterum prætor, qui litteratorum etiam Mecænas in suis ædibus academiam, sub nomine PISCATORUM ORETÆORUM, pridem instituit, in qua eruditam de S. Rosalia dissertationem quotannis habendam decrevit. Hæc in laudem Panormitanae pietatis erga S. Rosaliam pro coronide adjungenda duxi. Utinam urbes singula sanctos patronos suos, si tantâ nequeant magnificentia, pari certè pietate venerentur.*

D
grata Panormitanorum in Sanctam Patronam suam pietas.

E

C
 DE SANCTA ROSA VIRGINE
 TERTII ORDINIS S. FRANCISCI
 VITERBII IN ITALIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. S.

§ I. Cultus Sanctæ, scriptores Vitæ, Acta edenda.

PROBABILIS ANNO MCCLII. Cultus Sanctæ Viterbii ex Martyrologiis

*V*iterbium Hetruria in Italia civitas, provincia Patrimonii divi Petri caput, celebrat hoc die olim civem, nunc patronam suam S. Rosam virginem Tertii Ordinis S. Francisci alumnam; qua vitæ sanctitate, miraculorum frequentia ac incorrupti sui corporis prodigiosa integritate patriam suam illustravit. Duplici apud cives suos quotannis gaudet festivitate: alterâ vi

Martii, qua sine ulla solemnitate peragitur, alterâ hoc, ut diximus die, qua summo cum apparatu ac frequentissimo populi concursu celebratur: de utraque infra sermo recurret. Porro inter sacros Fastos, qui hujus Virginis meminerunt, Romani Martyrologii editiones, etsi eam ad eundem hunc diem referant, non eodem tamen cum titulo annuntiant. Editio Plantiniana Antverpiensis cum Notis eminentissimi Baronii excusa anno 1613, eam Sanctam appellat; Viterbii

F

A terbii sanctæ Rosæ virginis : at alia , quæ ex eadem officina prodierunt , Beatæ dumtaxat titulum tribuunt hoc modo : Viterbii beatæ Rosæ Virginis. Eodem modo legit archiepiscopus Hydruntinus Franciscus Maria De Aste in Descriptionibus in Martyrologium Romanum.

2 *Contra Arturus in Martyrologio Franciscano Sanctæ titulo insignit , ita scribens : Viterbii sanctæ Rosæ virginis Tertiariæ : quæ humilitatis & pietatis operibus vacans , spiritu prophetico , signisque admirandis emicuit. Arturo consonat laudatus archiepiscopus in Martyrologio Franciscano , Castellanus in Martyrologio universali , & Codex Usuardinus manu scriptus Hagenoyensis anno 1412 exaratus , apud Solerium in Additionibus Usuardi. Sed undecumque hæc variatio in Romanum irrepserit , Rosæ titulum Sanctæ legitime competere , satis superque constat tum ex summorum Pontificum litteris ac nominatim Sixti IV , quas per decursum recitabimus , tum ex Officio Rosæ proprio à sacra rituum Congregatione anno 1668 pro universo clero cum secularium Regulari per Viterbiensem diocesim concesso , & à Benedicto XIII anno 1728 ad omnes utriusque sexus fideles , qui ad Horas canonicas tenentur , per totum Ecclesiasticum statum & Etruriam extenso. Ex his inquam satis superque constat , Sanctæ titulum Rosæ deberi , quandoquidem tam in prefatis litteris , quam in Officio constanter illo gaudeat. Idem videre est in Officio cum Octava de ipsa recitari concesso à sacra rituum Congregatione anno 1743.*

3 *Scriptores , qui Sanctæ nostræ meminerunt , longa serie recenset Arturus supra laudatus ad presentem diem , & Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1252 num. 17 , ubi etiam monet , plures de ea exstare legendas Mss. & excusas incertis auctoribus , ex quibus simul & ex Processu vite & miraculorum unam compegnisse ait Hieronymum Victorium Viterbiensem canonicum ; negat tamen eam suo tempore excusam fuisse. An edita jam sit ignoro. Petrus Coretinus Viterbiensis Vitam Virginis ex professo conscripsit sermone Italico ex Processu illius , ut ait , aliisque authenticis monumentis collectam , quam anno 1638 Viterbiensibus typis edidit. Verum ea suis mendis non caret , prout ex iis , quæ per decursum animadversuri sumus , manifestè patebit. Eodem idiomate Vitam divulgavit anno 1677 Camillus Maria Rinaldus Florentinus è Societate nostra : sed cum is Coretino nimium credulus adhereat , eodem cum illo habendus est loco. Vitam aliam Latinè excudit anno 1698 Antonius Giannellus nostræ itidem Societatis. Profitetur hic in prefatione sua , nihil se scripturum , quod à Vite illius historicis aut certis monumentis non desumpserit : verum inter illos primum locum eidem Coretino tribuere videtur ; unde ipsius historica fides in aliquibus vacillat.*

4 *Exstuisse quondam authentica S. Rosæ Acta , quæ dudum perierunt , habemus ex Processu pro canonizatione illius instituto , jussu Calisti III PP. anno 1457 ; in quo articulo 10 sic habetur : Item decimo ; quod vita dictæ beatæ Rosæ in pluribus authenticis scripturis antiquis unà cum ejus miraculis cum descripta essent & annotata , ex negligentia & calamitate dictæ civitatis Viterbii deperdita fuerunt , & igne combusta ; & quod de hoc est publica vox & fama. Facturam hanc irreparabilem aliquantulum leniverunt , si vera narrat auctor Vite manuscriptæ , monumenta quedam , de quibus ita memi-*

nit : Ad cujus (S. Rosæ) commendationem & famam aliqua enarrabo , quæ in quibusdam instrumentis antiquis à fide dignis & devotis relata inveni atque fideliter conscripta , sicut supra dictæ personæ , se à supra dictæ virginis Rosæ ore audivisse & vidisse testatæ sunt. Personas has auctor nusquam nominatim prodit , uti nec se ipsum : sed quisquis ille fuerit , Vita digna visa est , quæ in Processu examinanda & idoneis testibus ex constanti fama confirmanda proponeretur.

5 *Illam ipsam unà cum Processu , cui , ut dixi , inserta est , descriptam ex autographo , quod apud moniales in monasterio S. Rosæ Viterbii asservatur , curantibus potissimum Possino & Vannio Societatis nostræ presbyteris , ad majores nostros transmissam habeo. Antiquum amplumque esse autographum testatus est R. P. Dominicus Brunaccius per provinciam Romanam Societatis Jesu tum temporis prepositus Provincialis in epistola ad Papebrochium nostrum Romæ data anno 1676. Difficultas , inquit , potissima , quæ se offert in describendo Processu formato pro canonizatione Sanctæ hujus , est , quod integrum & satis amplum volumen evadet , præter difficultatem characteris antiqui. Ex hoc ultimo capite factum reor , ut quedam in apographum nostrum menda irrepserint , quorum aliqua manu propria correxit P. Vannius , emendaturus omnia , si per sanctimoniales licuisset. Processum , ait in epistola anno 1681 data , S. Rosæ descriptum ex autographo penes me habeo. Non licuit conferre totum exemplum cum exemplari ; quia moniales Viterbienses insisterunt , ut citissime remitteretur : curavi , ut conferrem partes præcipuas.*

6 *Quapropter lectorem rogo , ut ignoscat mihi , si in cognominibus , ac nominibus propriis citandorum testium hinc inde erravero , ea enim propter characteris difficultatem & ego sape & ipse verosimiliter divinare debuimus. Præterea videntur quedam in nostro apographo desiderari : id verò ex eo suspicor , quod Coretinus aliqua ex Processu narret , quæ ego in exemplari nostro non reperio. Eandem Vitam habuit eminentissimus Baronius , prout ipse testatur in notis ad Martyrologium Romanum ad hunc diem scribens : Accepimus ejus Acta ab ecclesia Viterbiensi . . . Est eorum exordium : INTER ALIAS. In nostro tamen apographo prefatio quedam præfigitur , quæ incipit : Quoniam ut ait Augustinus : & rectè , ni fallor ; nam assignatum ab eminentissimo initium sic habet : Inter alias autem : quæ particula conjunctiva autem sermonis prosecutionem , non exordium denotat.*

7 *Prefate Vite subnectitur fragmentum quoddam alterius Vite ejusdem Sanctæ , quod per decursum Vitam secundam appellabimus. Hujus auctor exorsus à referenda , in quam Sancta inciderat , infirmitate , extases in ea habitas enarrat ; dein susceptum Deiparæ jussu Tertiariarum S. Francisci habitum cum multis circumstantiis , quæ ad fabulas proximè accedunt , describit : rursus celestes apparitiones immiscet. Denique S. Virginis exilium , adventum in castrum Surianum , & deinde in Viorbianum refert. Hinc ad priorem Vitam remisso lectore , quedam subdit miracula. Ego Vitam priorem utpote magis concinnam , integram & sinceriolem edam , ita tamen , ut in annotata translaturus sim ea , quæ secunda Vita seu verè seu fabulosè reliquis superaddit. Huic Vite subjungam aliam in Officio Sanctæ*

& Officiis propriis.

Scriptores Vite varii.

Acta priora authentica perierunt.

Vita cum Processu canonizationis

E

F

edenda.

AUCTORE
C. S.

Sancta proprio in lectiones secundi nocturni per Octavam divisam. Lectiones prima diei non recudam, quia reliquarum quoddam compendium sunt: dies quintus, sextus & septimus aliis impediti Officiis lectiones proprias non habent: superfluit itaque lectiones duodecim, quas totidem distinctas numeris edam. Præter hæc Acta habemus etiam Processum, qui duabus partibus constat. In priori insignia miracula per sancta Rosæ potens patrocinium impetrata longo ordine delegatis examinanda & à fide dignis testibus confirmanda exhibentur: in posteriori ea ipsa uti & Sancta Vita idonearum personarum testimoniis, jurejurando interposito, probantur confirmanturque. Primam partem totam excudam; secundam consilio prætermittam: cum enim in plurimum, quam ducentorum sexaginta testium examinationibus, responsisque tota consistat, continua earundem rerum terminorumque repetitio inutilem operi molem, lectori nauseam pareret. Neque tamen hinc aliqua ex parte studiosus lector fraudabitur; nam quidquid testimonia illa habent singulare, aut scitu dignum, id omne in annotatis suo quodque loco reperiet.

B

§ II. Annus Sanctæ natalis incertus: emortualis inquiritur.

Anni natalis & emortualis nusquam exprimuntur in monumentis authenticis.

Nusquam in Actis aut Vita S. Rosæ, que legi, certum nativitatis aut obitus illius annum consignatum reperit; nusquam reperit Waddingus Ordinis Minorum Annalista. Posterius testatur aperit tom. 3 Annalium Minorum ad annum 1252 num. 6 sic scribens: Omnia, quæ circumferuntur, ejus Acta consului, ut Vitam Ms., quæ servatur in monasterio, in quo jacet; neque ullibi habetur expressum certum mortis tempus. Alterum suo de natali anno silentio satis indicat. Waddingo consonat Vannius Societatis Jesu, in litteris suis ad Papebrochium anno 1686, in quibus testatur, quod neque in Vita inserta Processui Calisti III, neque in ullo authentico scripto (quamvis, inquit, omnia monumenta, quæ in archivio Viterbiensi & apud moniales S. Rosæ servantur, diligentissime examinaverim) recenseantur anni nativitatis, obitus, ac translationis B. Rosæ. Incerta aequè est, in qua obiit, atas. Quare nescio, quo fundamento nitatur Coretinus, dum lib. 1 cap. 1 confidenter ait, illam anno 1240, verno tempore sub Pontificatu Gregorii IX natam esse: dumque lib. 3, cap. 16 velut ex tripode asserit, eamdem anno 1258, vi Martii, cum annos septemdecim, menses decem plus minus numeraret, vivere desisse. Coretino nihilominus adstipulantur Rinaldus & Giannellus, sola ipsius, opinor, ducti auctoritate.

C

Varia de emortuali anno sententia: Waddingi exponitur

9 Ast alii scriptores in figendo emortuali anno variant. Marcus Ulyssipponensis in Chronicis Minorum parte 2 lib. 2, cap. 15 Sancta obitum circa annum 1261 statuit: Bzovius tom. 13 Annal. anno 1254 illigat: Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia eam pridie Nonas Septembris post annum salutis 1254, Alexandro IV summo pontifice, ad Sponsum migrasse existimat: eminentissimus Baronius in Notis ad Romanum Martyrologium, nullo anno assignato S. Virginem ad Alexandri IV tempora pervenisse, arbitratus est, quod tamen postea, ut num. 27 vi-

debimus, retractasse dicitur. Contra Lucas Waddingus Annal. Minor. tom. 3 ad annum 1252 num. 6, & post eum Arturus in Martyrologio Franciscano statuunt, S. Rosæ obitum post annum 1252 protrahi non posse. Probat id Waddingus ex litteris ab Innocentio IV datis Perusii vii Kalendas Decembris anno 10 Pontificatus sui, qui annus in Christi 1252 incidebat. Litteras has proferi laudatus Annalista ex Reg. Vaticano epist. 240. Eisdem recitat Odoricus Raynaldus tom. 13 Annal. Eccles. ad datum annum num. 7 citans in margine lib. 10, epist. 240; & Antonius Bremondus in Bullario FF. Predicatorum tom. 1, pag. 218 desumptas Ex archivo Ordinis lib. A. fol. 730. Epistolam hanc, quia præsentem controversiam dirimere videtur, totam ex laudato Bremondo huc transfero.

10 Innocentius episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Priori Fratrum Prædicatorum, & archipresbytero S. Sixti Viterbien. salutem & apostolicam benedictionem. Si * in Sanctis suis mirabilis & benedictus in secula Deus noster venerandæ memoriæ Rosam virtute ac fortitudine in hujus vitæ solitudine dicitur solidasse, ut inter mundanos incurfus & vitiorum illecebras virginei floris integritate servata, per virtutum ardua immaculato calle pertransiens ac nitorem in conscientia perferens, foris aliis velut rosa redoluerit per exemplum, ac tandem secundum pietatis fidem, thronum gloriæ conscendere meruerit, choris virgineis sociata; prout clara miraculorum indicia, quæ in terris divina bonitas operari dicitur, protestantur, ne lucerna sub modio lateat, sed luceat ad veritatis agnitionem infidelibus, & fidelibus ad fidei fulcimentum; his sanè miraculorum signis ac prodigiis dilectus filius Electus, clerus *, consilium & populus Viterbien. meritò, quin potius meritorie excitati, nobis humiliter & humaniter supplicarunt, ut fidelium testimonia super ipsius novellæ Rosæ fragrantia, videlicet vitæ meritis & miraculorum assertionibus recipi faceremus. Ita quòd, quæ felicitatis potiri creditur præmiis in Ecclesia triumphanti, in militanti quoque honore congruo celebris habeatur; & quæ gloriosa Dei Virgo coram hominibus claruit, pia innotescat patrona pro hominibus coram Deo.

11 Nos igitur ipsorum laudabile votum favore benevolo cupientes prosequi, cum in re tam profundi iudicii tantâ expediatur maturitatis cautelâ procedi, ut his, qui perverstitatis hæreticæ fermento corrupti loqui audent mala de bonis, & in electis pingere maculam, ut Ecclesiæ sponsæ Christi species decoloretur in membris, nullus insultandi fidelibus aditus relinquatur: discretioni vestræ, de qua plenam in Domino fiduciam obtinemus, per apostolica scripta mandamus, quatenus super ipsius Rosæ vita & miraculis testes fide dignos atque legitimos, quos undecumque produci contigerit, coram vobis legitime recipere, ac de singulis circumstantiis juxta interrogationis formam, quam vobis sub Bulla nostra transmittimus, prudenter examinare curetis, & ipsorum dicta fideliter in scriptis redacta, & sub propriis inclusa sigillis, in diversis locis cautè servanda deponere studeatis; donec prædictis Electo, clero, consilio, & populo nobis supplicantibus, vel motu proprio ea viderimus requirenda, ut tunc eis inspectis, secundum Deum, prout motum nostrum res clariùs nota formaverit, in negotio procedamus. Non obstante indulgentia, quâ tibi, fili Prior

D

* probatur ex epistola Innocentii IV *Wadding. Sicut

E

* alii clerus

F

pro examinandis Sanctæ vitæ & miraculis scripta.

*Wadding. nostro

specia-

A specialiter, vel Ordini tuo generaliter à Sede apostolica &c. Datum Perusii vii Kalendas Decembris Pontificatus nostri * anno decimo. Eiusdem prorsus tenoris hæc epistola est apud Waddingum & Raynaldum, præterquam quod totum titulum præfixum non habeat.

* Pontificatus nostri non habent Wadding. & Raynaldus. Waddingo adhaeremus.

12 Ex hisce Innocentii litteris assertum suum sic probat laudatus Annalista Minorum: Ex quibus, inquit, evidenter deduxerim, vel anno præcedenti (1251) vel hoc ipso defunctam. Quippe in Vita ejus à pluribus descripta refertur, eam accepisse ab angelo mortem Friderici II, quæ incidit in finem anni mccc. Cùm verò sub finem hujus eommittitur à Pontifice, ut miraculorum ab ea patratum efformetur processus, fit ut proximè præterito vel hoc ipso anno (1252) inter vivos esse desierit. Hucusque ipse, cujus sententiæ ego subscribo; quid enim huic ratiocinio solide objici possit, non video; nisi quis prædicta epistola authenticam in dubium revocare voluerit, quod nemo hucusque, quod sciam, ausus est. Quin & ipse Coretinus, qui que eum secuti sunt, miserè se torquere malunt, quam eam ab Innocentio IV fuisse datam negare.

B Authentica epistolæ probatur:

13 Et sanè authenticam esse, probant tum allata supra à Waddingo, Bremondo, ac Raynaldo citationes, tum locus & tempus, quo data est. Nam Innocentius IV anno 1243 mense Junio ad Apostolicam Sedem evectus decimum Pontificatus sui annum mense Novembri 1252, quo epistola notatur, jam à quinque mensibus inchoarat. Quod autem id temporis Perusii fuerit commemoratus, manifestè tradit Pagius in Breviario historico-chronologico-critico Pontificum Romanorum. ubi pag. 320 & seqq. docet illum anno 1251 Perusium advenisse, ibidemque Romanis merito offensum subsequenti etiam anno resedisse, donec tandem 1253 Romanorum vim verius concesserit Assisium, ut habet pag. 326 num. 62. Præterea Innocentii IV jussu institutum fuisse examen pro canonizatione nostra Virginis, testatur Ciaconius tom. 2 col. 103 de Innocentio IV dicens: Viterbii B. Rosæ puellæ Viterbiensis canonizandæ examen commisit. Non exstant quidem Acta processus Pontificis hujus jussu indicti, verùm ea fortè ipsa sunt, quæ ex negligentia & calamitate civitatis Viterbii deperdita & igne combusta in formato sub Calisto III processu dicuntur.

C confirmaturque

14 Vaticinium quoque de Frederici obitu refert laudata sape Vita, & ipse cum suis sequacibus Coretinus pag. 69. Omnes etiam illud anno 1250 in vigilia S. Nicolai, sive die v Decembris editum (quamquam Giannellus in Romanis numeris erret) unanimiter tradunt. Nec minor consensus est in assignando præfati imperatoris fatali anno ac die, qui fuit Christi 1250, xiiii Decembris S. Lucie sacer. De eo Pagium in laudato opere pag. 316 num. 45 audiamus. Anno, ait, mccc Fridericus olim imperator in festo S. Lucie xiiii Decembris extinctus, ut concors est omnium scriptorum sententia, si paucos excipias. Unde corrigenda est Ms. Vita, ubi ait: Paucis autem elapsis diebus, nova fuerunt delata in Viterbium, quod Federicus imperator hæreticus, qui persequabatur Ecclesiam Dei, in vigilia B. Nicolai defunctus est. Hac hallucinatio scriptori oborta videtur ex eo, quod crederet, eodem die, quo Sancta vaticinata est, vaticinium fuisse completum, verùm id ad ejusdem veritatem nequiquam requirebatur. Hac per transensem

nam; nunc sententiam nostram ulterius confirmamus.

15 P. Vannius è Societate nostra in litteris ad Papebrochium iv Kal. Julii 1686 Româ datis duas recitat in hanc rem epistolas. Prior quæ ejusdem est Innocentii IV ad Priorem S. Matthæi Viterbiensem, ita habet: Dilectæ nobis in Christo filiæ abbatissæ & conventus monasterii S. Mariæ Viterbiensis ordinis S. Damiani, sua nobis conquestione monstrârunt, quòd Petrus dictus Caputofto presbyter ecclesiæ S. Mariæ de Poadio Viterbiensis auctoritate propria; juxta monasterium earundem, quoddam ædificium, post denunciationem . . . operis; & appellationem ad nos legitimè interjectam, præsumpsit construere, in ipsius monasterii non modicum præjudicium & gravamen: ideoque discretioni tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus partibus convocatis, audias causam, & appellationem remota debito sine decidas, faciens, quod decreveris, per censuram ecclesiasticam firmiter observari. Datum Assisi v Idus Septemb. Pontif. nostri anno undecimo. Fuit hic Christi 1253:

E & Alexandri IV

16 Alteram, quam exhibet Vannius, epistolam scripsit Alexander IV laudati Innocentii successor ad episcopum Viterbiensem. Ex ea discimus, ædificium illud, de quo Innocentius agebat, fuisse quoddam monasterium sub invocatione S. Rosæ. Verba Pontificis manifesta accipe. Dilectæ in Christo filiæ abbatissæ & conventus monasterii monialium S. Mariæ Viterbiensis ordinis S. Damiani petitione monstrârunt, quòd eum Priori S. Matthæi Viterb. nostris dedimus literis in mandatis, ut ex parte nostra sub pœna excommunicationis inhibere curaret, ne quis infra spatium mille passuum ad passum Communis circa omnes fines monasterii isti contiguos & vicinos, monasterium seu oratorium, vel regularem domum transferre præsumat: si verò aliquod personarum religiosarum oratorium seu domicilium aut claustrum infra prædictum spatium esset constructum, cùm in præjudicium prædicti monasterii constructum existeret, illud protinus auctoritate nostra faceret demoliri . . . Petrus dictus Caputofto presbyter Viterbiensis in quadam domo, quam infra prædictum spatium obtinet, & quam monasterium S. Rosæ nominat, quasdam mulieres religiosas nititur congregare in dictarum abbatissæ & conventus præjudicium & gravamen; eodem Priore in executione mandati nostri procedere negligente. Quare prædictæ abbatissæ & conventus nobis humilliter supplicârunt, ut providere ipsis super hoc paterna sollicitudine curarem. Quocirca fraternitati tuæ in virtute obedientiæ districtè præcipiendo mandamus, quatenus dictam domum omnino demoliri faciens, procedas in aliis supra dictis juxta directarum ad eundem Priorem continentiam litterarum. Datum Anagninæ v Kal. Julii Pontificatus nostri anno primo. Annus hic data epistola erat Christi 1255.

17 Hinc fuit argumentum prorsus simile illi, ex quibus quod supra ex Waddingo adduximus; Innocentius IV anno Domini 1253 jubet inquiri de ædificio quodam, quod Petrus de Caputofto in honorem S. Rosæ moliebatur, ut ex Alexandri IV litteris manifestum est. Dicto igitur anno; Sancta nostra inter vivos esse jam desierat. Non potuit tamen illius obitus ante annum 1251 accidisse, cùm in proximè præcedentis anni fine Frederici mortem prædixisset: restat itaque, ut eam intra

AUCTORE
C. S.

annos 1251 & 1253 obiisse dicamus. Jam verò verisimile non est, Petrum de Caputo statim à Virginis obitu sub illius invocatione monasterium adificare incepisse. Nec magis verisimile est, hæc ipsa Petri molimina, abbatissa ac monialium delatas ad Pontificem querelas, obtentasque ab eodem hac super re litteras, & quidquid denique ille in promovendo, ista in disturbando opere conati sunt, paucorum mensium spatio fuisse peracta. Supponamus tantisper, diem vi Martii 1252 fuisse S. Rosæ postremam: elapsos hinc usque ad subsequenti proximè anni v Idus Septembris menses 18 prædicta omnia facile exigere videntur. Rem sic elucido.

sub Pontificatu Innocentii IV.

18 Obierit Sancta nostra assignato anno ac die, post unum alterumve mensem clerus populisque Viterbiensis ex pio erga S. Civem suam affectu institerit apud Innocentium, ut vitam ac miracula ejus examinari juberet, cum tam recens eorum adhuc exstaret memoria. Ad illorum supplices preces missis ab Innocentio xxv Novembris ejusdem anni litteris potuit præfatus presbyter excitari, ut canonizanda quamprimum, ut arbitrabatur, meritissima Concivii sue construendo monasterium, pietatis palmam reliquis præriperet. Contrà sanctimoniales verita, ne id in monasterii sui damnum cederet, apud eundem Pontificem de injuria expostularint, à quo & anno 1253 mense Septembri desideratas litteras adeptæ sunt. Novem hi menses, qui inter priorem posterioremque Pontificis epistolam intercesserunt, nata controversia eò perducenda videntur sufficere, ut commode perfici potuerint, qua de illa in dictis litteris referuntur. At cum nec sic optatum finem obtinerent, ad Alexandrum Innocentii successorem recurrere coactæ sunt. Eruditum tamen lectorem hic monitum velim, priorem epistolam ex Vannii fide à me referri, qui cum Roma habitaret, Vaticana Regesta potuit consulere, uti alias se consuluisse testatur. Atque hinc corrui eorum sententia, qui, ut num. 8 diximus, S. Rosam ad Alexandri IV, qui Innocentio IV successit, tempora pervenisse existimant. Quomodo enim sub Alexandri Pontificatu vixisse potuit, pro cujus utique defuncta canonizatione duos circiter annos ante ejusdem Alexandri Pontificatum Innocentius Viterbiensem rogatu examen jusserat institui? Quomodo sub Alexandro IV vixisse dicitur illa, cujus ut Sancta nomine monasterium jam erigebatur sub Alexandri decessore? Audiamus tamen, quibus argumentis hanc nostram sententiam convellere, suamque stabilire conentur adversa partis sectatores.

§ III. Refutantur argumenta huic sententiæ opposita.

Refelluntur

Quotquot hac in parte adversarios patimur, nituntur Actis processûs pro canonizanda S. Virgine nostra jussu Calisti III instituti. Ad illa infertamque iis vitam plurimi aperte provocant, tamquam ad certissima monumenta, à quibus nefas sit recedere: quidquid his contrarium profertur, ad ea velut ad amussim flectunt ac torquent. Fateor equidem non uno in iis loco asseri, illam ad Alexandri IV tempora pervenisse. Verumtamen Acta illa non tanta apud me sunt auctoritatis, ut ab iis non liceat recedere, dum

cum aliis authenticis, qualia supra protulimus, monumentis pugnant. Quid quod illi ipsi loci, ex quibus sua adversarii tela depromunt, semet ipsos conficiant, & manifestam in auctoribus suis personarum ac temporum ignorantiam demonstrent? Dabo specimina.

20 Primus processûs articulus ita habet: In primis ponunt, & si opus est, probare intendunt, quod recolendæ memoriæ Rosa tertii Ordinis sancti Francisci de Viterbio jam ducentis annis elapsis vel circà, in civitate Viterbii tempore felicitis recordationis Alexandri IV, & Federici II imperatoris vulgariter dicti Barbarossæ oriunda fuit miraculosè &c. Et inter testes Nicolaus Ciaccie de Viterbio... dixit, quod pluries audivit dici, quòd dicta beata Rosa vixit Christianè tempore Federici Barbarossæ. Item Nicolaus Ciaccie de Viterbio... dixit, vera esse omnia & singula in dictis articulis & ejus Vita contenta, & recitando ea de verbo ad verbum, & maximè quòd dicta beata Rosa nata ex patre matreque Christianis tempore Alexandri IV & Federici Barbarossæ &c. Rursum Jacobus Magistri Oddonis de Viterbio... dixit vera esse... quòd beata Rosa ex Catholicis parentibus Viterbii oriunda tempore Federici Barbarossæ vixit in summa virginitate &c. Denique ipsa venerabilis mulier domina Margareta Petrutii de Viterbio abbatissa monasterii B. Rosæ... dixit, vera esse... videlicet, quòd dicta B. Rosa jam ducentis annis vel circà tempore Alexandri IV & Federici Barbarossæ vixit &c. Pluribus, ne nauseam pariam, referendis supersedeo.

21 En fontem, ex quo contraria sententia propugnatores sua hausere: at quam tutulentius is sit, ex sædo parachronismo, ac personarum confusione, quibus laborat, satis superque liquet. Age, rem discutiamus. Imperium Federici Barbarossæ sive Anobarbi, qui, anno 1190 defunctus, jam 60 & plures annos obierat, priusquam Alexander IV Petri Cathedram anno 1254 conscenderet, illius, inquam, imperium cum ejusdem Alexandri Pontificatu contemporaneum statuunt, cum inter utrumque ultra 60 anni intercesserint. At error hic, opponet aliquis; circa solum nomen versatur: in priori enim ex alatis locis expressis verbis vixisse traditur tempore felicitis recordationis Alexandri IV & Federici II imperatoris, quamquam illum Barbarossam vulgariter dictum fuisse, ibidem perpetam addatur. Atque ad hunc sensum explicandi sunt reliqui, qui Barbarossam dum nominant, Federicum II intelligunt. Sit ita: (nec enim libet cavillari) illum omnes voluerint significare: verum tum etiam concedant necesse est, omnes illos hac in re turpiter errasse, atque adeo eorundem in assignando, quo Sancta vixerit tempore, auctoritatem in his ipsis locis per se ipsam convelli.

22 Præterea vel sic in alium incurrunt parachronismum, dum Federici II imperium cum Alexandri IV Pontificatu connectunt. Obiit ille anni 1250 mense Decembri; hic verò non nisi 1254 eodem mense, id est quarto post anno, universe Christi Ecclesia cepit præsidere: quomodo igitur Alexandri IV, & Federici II tempore vixisse dicitur, cum imperator ille sub Innocentio IV Alexandri prædecessore ex hac vita migrarit. Advertit id procul dubio eminentissimus Baronius, qui in Martyrologio Romano ad hunc diem his Actis usus prædictum errorem tacite corrigere conatur, sic inquit: Claruit temporibus Frede-

D

argumenta
adversario-
rum

E

ex Processu
desumpta:

F

A Frederici imperatoris, pervenitque usque ad tempora Alexandri Papæ quarti. Non dubito, quin hunc explicandi modum à Baronio suggestum ambabus ulnis amplexuri sint, quicumque cum Coretino opinantur: aliam quippe, quâ sese expédiant, viam non reperio. Verumtamen verba ex Altis relata aliud quidquam sonant, alium sensum præ se ferunt. Ponamus exemplum. Ecquis ex posteris nostris post ducentos annos legens fortè, aliquem tempore SS. D. N. Benedicti XIV Pont. Max. ac Francisci I Augustissimi imperatoris floruisse: ecquis, inquam, ex posteris eum eodem illo tempore vixisse non arbitretur, quo ex divina providentia & ille universalis Ecclesie, & iste Romani imperii frena feliciter moderabantur?

ex parabronismo
23 Quare ego sic existimo, testes illos omnes, quorum testimonia recitavimus, ex communi quodam errore retulisse sanctam Civem suam ad unum idemque tempus, quo Alexander IV Apostolicam Sedem, & Fredericus sive Barbarossa, sive II, imperium, ut arbitrabantur, simul tenebant; quod profecto nulla ratione potest subsistere. Nec quisquam me ita opinantem temeritatis arguet, si pauca, quæ ex precedentibus in unum contracta repeto, perpendere non gravetur. Ex communi certè errore factum esse patet, ut unanimi consensu Frederici II loco Barbarossam substituerint: quid mirum igitur, si ex simili hallucinatione Frederici imperium usque ad Alexandri IV Pontificatum extenderint, prout re vera extendisse, citata verba clariùs innuunt, quàm ut ulterius debeat probari. Sanè magis mirum est, quòd Anobardum, triginta circiter annos defunctum, antequam Fredericus II imperaret, cum eodem Frederico confuderint, quàm quòd posterioris hujus imperium pervenisse existimarint ad Alexandri IV Pontificatum, inter quem & dicti imperatoris obitum quatuor dumtaxat anni intercesserunt.

B 24 Nec deest ratio, quâ in errorem hunc labi potuerunt. Alexander IV, ut infra dicemus, Viterbii commorans sacrum Virginis corpus è templo S. Mariæ in Podio ad moniales S. Damiani solemniter transtulit. Hinc natum fieri erat, ut istius Pontificis nomen, tamquam optimè de civitate sua meriti, in Viterbiensium ore, dum de S. Rosa mentionem facerent, continuo versaretur. Cumque ex gratissimo hujus de Frederici II morte vaticinio (quem, quia Ecclesiam Dei persequebatur, Barbarossam appellare potuerunt) constaret, eam sub illo imperatore vixisse; facile hinc induci potuerunt, ut crederent, sub hujus imperio ac illius Pontificatu claruisse: præsertim cum Alexander IV Innocentio IV, sub quo S. Rosam floruisse manifestum est, fuerit subrogatus. Quis igitur certum me reddat, testes illos tam dubios, in assignando, sub quo vixit Sancta, Pontifice non fuisse lapsos; quis inquam id mihi persuadeat, etiam dum Innocentii IV littera contrarium declarant. Pergamus ad alia.

ostenditur.
25 Dixi num. 12, contraria sententia assertores malle se miserè torquere, quàm Innocentii IV epistolam, quâ vitam ac miracula S. Rosæ examinari jubet, negare. En libero fidem. Coretinus lib. 3 Vita hunc capiti 12 titulum fecit, quem Latine hic reddo: Pontifex Innocentius IV ordinat institui processum de sanctitate Rosæ viventis. Dein post pauca ait: Mandabat per suam bullam Priori S. Mariæ ad gradus ex Ordine S. Dominici, & archipresbytero S. Sixti Viterbiensi, ut vitam ac miracula ejus describerent, formarentque processum de sanctitate illius, cum

Refutantur responsa circa bullam Innocentii IV
Septembris Tomus II,

ipsa esset ætatis duodecim annorum: ut posset eam postmodum canonizare: ut factum fuit. Itane vero duodecim annorum puella S. Rosa adhuc inter vivos versabatur, & jam de canonizatione ejus sollicitus Pontifex, supplicantibus clero, concilio ac populo Viterbiensi, de ejusdem Virginis vita ac miraculis mandat juridice inquiri, testimonia undecumque producta recipi, & quidquid denique fieri solet in processu Beatificationis Servorum Dei, diligentissimè observari, ut posset eam postmodum canonizare? Novus enimverò & inusitatus usque huc in simili causa procedendi modus.

26 Viderunt id Coretini defensores Giannellus & Rinaldus, proptereaque, ut fidem facerent, ad singularem illius sanctitatem recurrerunt. Fecerit ipsorum verba audire. Prior lib. 1 cap. 18 exorditur in hunc modum: Cum Rosa supra quàm cuiquam credibile est, sanctitate excelleret, ut ei etiam extra ordinem honor haberetur, par erat. Quocirca eodem anno MCCXII, VIII (imò VII) Cal. Decembris idem Pontifex Innocentius IV Viterbium ad Cœnobitarum S. Dominici præpositum in præclato S. Mariæ ad gradus cœnobio, atque ad S. Xisti archipresbyterum apostolicas misit litteras, mandans, ut Rosæ, tum duodecim annos natæ, acta cognoscerent; quæque usque ab infantia supra naturæ vires operata esset, universa describerent: (honor præcipuus, & usque ad hoc tempus, quod novirim, S. Rosæ Viterbiensi collatus unice!) Consonat Rinaldus, apud quem in annotationibus libro 3 adjektis leguntur sequentia, quæ ad substantiam ex Italico versa hic exhibeo: Quòd autem Innocentius tam singulariter cum virgine Rosa egerit, factum est propterea, quòd ipsa in suis sublimissimis virtutibus, & maximè prodigiosis gratiis esset singularis: unde par erat, ut ex ordinario agendi modo eximeretur illa, quæ omnem profus ordinarium modum sanctitatis excedebat. Ita illi: ast vereor ne extraordinarius ille honor vix ullam fidem apud eruditos inveniat.

27 Et verò quis illam in vivis crediderit fuisse id temporis, quo de ea Innocentius in data rum num. 10 & seq. epistola disertè asserit, quòd foris aliis velut rosa redoluerit per exemplum, ac tandem secundum pietatis fidem thronum gloriæ conscendere meruerit, choris virginis sociata, prout clara miraculorum indicia, quæ in terris divina bonitas operari dicitur, protestantur &c? Quis, inquam, illam tum vixisse, persuaderi sibi patietur, quando de ipsius vitæ meritis & miraculorum assertionibus testes recipi jubebat Pontifex. Ita quòd (verba sunt Innocentii) quæ felicitatis potiri creditur præmiis in Ecclesia triumphanti, in militanti quoque honore congruè celebris habeatur; & quæ gloriosa Dei Virgo coram hominibus claruit, pia innotescat patrona pro hominibus coram Deo. Poteratne Pontifex disertioribus verbis Sancta obitum exprimere? Enimvero qua secundum pietatis fidem thronum gloriæ conscendere meruit choris virginis sociata; quæ felicitatis potiri creditur præmiis in Ecclesia triumphanti, nescio, qua ratione illa inter mortales numeretur. Sanè non aliter quàm de defuncta jam Virgine Bullam hanc intellexit eminentissimus Baronius, qui, teste Feliciano Bussi in Historia Viterbiensi parte 1 lib. 3, eâ perlectâ, voluit Notam, quam in Martyrologio Romano de B. Rosa adscripserat, ita corrigi, ut in Alexandri locum Innocentius substitueretur, legereturque:

AUCTORIB
C. S.

pervenitque usque ad tempora Innocentii Papæ quarti. Testatur id laudatus auctor ita legi non solum in correctionibus Mss. Roma in bibliotheca Vallicellana, verum etiam in editionibus posterioribus, & nominatim in Antverpiensi Plantiniana anni 1630, cui hac verba præfigantur: Postrema verò hæc editio post ejus obitum nonnulla exhibet; quæ reddenda vel mutanda auctor ipse notaverat. Innocentium etiam loco Alexandri legit editio Moguntina anni 1631.

effugia

28 *Perस्पexere opinor, argumenti hujus vim Coretini defensores: quapropter ut sese expediant, rem mihi incredibilem comminiscuntur. Audiamus Giannellum l. 1 c. 18 differentem. Wadingus, inquit, Rosam curæ examinis ab Innocentio commissæ Viterbii morte præreptam credit. Verum, cum hocce per auctores (Waddingum & Ciaconium) exploratum sit, pontificale diploma supra indicatum à summo pastore Innocentio IV datum: perque ejus in Sanctorum ordine reponendæ causam beatissimi patris Calisti III imperio cognitam (quod latuisse Wadingum, fateri necesse est) liqueat, S. Virginem Innocentii superfuisse vitæ, dicendi sunt lapsi opinione librarii in transcribendis ab exemplari Apostolicis litteris, eam arbitantes extinctam, eo quòd in more sit positum, ob illos, qui ex corpore jam excesserint, edi talia diplomata, qui error Wadingo aliisque deinde scriptoribus ita opinandi occasio fuerit; quemadmodum in hujus non æquiparabilis Virginis Vita, quam patria dictione accuratè descripsit P. Camillus Maria Rinaldus Florentinus nostræ Societatis, argutè disseruit. Hucusque Giannellus.*

& cavillationes

29 *Hæc primum legenti mihi videbatur Giannellus dicere, Bullam illam postmodum à librariis interpolatam fuisse, adeoque eam, quam exhibuimus, non esse puram illam, quam ad Viterbienses transmisit Innocentius. At postquam ad fontes recurri, aliud prorsus deprehendi. Rinaldus enim, quem ille laudat, in additionibus ad lib. 3 pag. 234 habet sequentia, qua ex Italico Latine reddita subjungo: Quem juridicum Processum, ex expresso mandato Calisti III confectum, si inspexisset Waddingus, haud difficulter credidisset, illam vixisse illo tempore, quo data fuit (epistola Innocentii IV) ex suppositione, Rosam jam tum fuisse defunctam. Non foret casus extraordinarius, si errassent ministri, qui dictum Breve ex exemplari descripserunt. Cumque dari non soleat similis facultas formandi processum publicum de vita & virtutibus, nisi eorum, qui jam defuncti sunt, hinc facile illis ministris fuit in hunc errorem incurrere. Itaque ex mente Rinaldi, adeoque & Giannelli, epistola à Waddingo caeterisque excusa, illa ipsa est, quam Innocentius transmisit Viterbium, sic tamen, ut præter ipsius mentem interpolata jam esset, atque immutata. Rem paucis explico. Innocentius epistolam conscribit, quæ de vita ac miraculis S. Rosæ adhuc superstitis jubet juridicè inquire: hanc epistolam ministris suis transcribendam tradit: at illi simile examen non nisi de defunctis institui probè gnari, Rosam defunctam crediderunt: quapropter auctoritate propria Pontificis litteras mutant, mutatasque Viterbium destinant. Ita illi sentire videntur.*

examinatur.

30 *Sed pace illorum dixerim: argutum hoc ratiocinium mihi non probabile nedum argutum apparet. Hinc enim alterutrum admittant necesse est; videlicet vel quòd transcribendis Pontificis litteras propria auctoritate mutaverint, vel*

quòd Innocentius conscribenda epistola negotium eis dederit, nullà de S. Rosæ vita aut morte factà mentione. Si primum; intolerabilis infidelitatis arguunt Apostolicarum litterarum ministros, quæ profectò non leviter asserenda, sed solidè probanda esset. Si alterum, rem narrant non verisimilem. Nam quò fieri potuit, ut Pontifex tam singulari & usque ad id tempus, ut fateatur Giannellus, nulli prorsus concessio honore S. Rosam dignari volens, nullum de peculiari hoc favore verbum fecerit apud illos ipsos, per quos hac super re litteras suas conscribi mandabat. Adeone negligenter in re tam gravi tamque insolita procedebat Innocentius? Nefas est hoc de tanto Pontifice affirmare.

31 *Supereft, ut aliud, quo opinionem suam tuentur, argumentum examinemus. Præter laudatum sepe Processum, de quo satis disputatum arbiutor, ad traditionem provocant adversarii. Audi Giannellum l. 1 c. 18: Præterea à majoribus traditum accepere perpetuò sine ulla profus dubitatione posteris, inter vivos numeratam fuisse, cum diploma Pontificium transmissum est, Rosam. Idem habet Rinaldus in additionibus pag. 234, unde hæc deprompsit, seu potius vertit Giannellus. Quàm antiqua hæc sit traditio, non inquiri: duo tamen mihi certò persuadeo. Primum est, natam hanc esse ex illa alia, ex qua S. Rosam ad Alexandri IV tempora pervenisse opinantur: alterum est, priorem illam jam viguisse, priusquam de posteriore hac Viterbienses cogitarent. Utrumque probò. Si verum est, Sanctam sub Alexandro IV diem suam obiisse, necesse est, ut ipsa etiamnum inter vivos versaretur, quando laudatum diploma ab Innocentio IV prædicti Alexandri decessore emanavit. Unde ex prima traditione per necessariam, ut ajunt, consequentiam sequitur secunda: sed non contrà: licet enim supponas, quòd Innocentius IV viventis adhuc Rosæ virtutes ac miracula examinari permisisset, conscribi hinc non poterit, eam ad Alexandri IV Pontificatum pervenisse: potuit quippe vitæ defungi intra illud biennium, quòd à data anno 1252 epistola intercessit usque ad mensem Decembrem anni 1254, quo Pontificatum suum auspicatus est Alexander. Progredior ad alteram asserti mei partem.*

Ostenditur inanis prætextus traditionis de insituitio,

E

F

32 *Negari non potest, quin post 200 à Sancta obitu annos vixerit ea apud Viterbienses opinio, qua illam ad Barbarossæ ac Alexandri IV tempora refert; id enim repetita roties à testibus in Processu voces laculenter significant. At eodem tempore latuisse alteram, quam laudati auctores proferunt, traditionem, altum de ea in eodem illo Processu silentium non minus clarè demonstrat. Nam quid causa esse potuit, quòd è tot testibus inventus sit nullus, qui de tam singulari prorsus favore verbum ullum faceret? Poteratne ad probandam Rosæ sanctitatem quidquam illustrius produci, quàm quòd ipsius summi Pontificis judicio digna visa esset, de qua duodecimum aut decimum tertium annum in vivis agente simile examen iniretur? Quæ igitur tam pertinacis silentii causa esse potuit, nisi quòd insolitum illum honorem sanctæ Concivi suæ umquam colatum esse, ignorarent? Si autem ignorarent, ergo tunc temporis illa etiamnum latebat traditio: si tum latuerit, meritò suspectam habemus traditionem de re tam insolita; præsertim cum Pontificis litteris aperte refragetur, nitaturque relatione testium, quos de temporum personarumque inscitia ne ipsi quidem adversarii nostri*

de vita Virgine, canonizationis examine:

quærent

A queunt excusare. Ex his omnibus concludo, pre-
tensam illam à Rinaldo ac Giannello traditionem
non plus roboris habere, quam habeat illa, un-
de nata est. Frustra igitur ex eadem sententia
sua presidium quarunt, quippe qua eam non mo-
dò non roborat, verùm etiam non parùm infir-
mat.

Et contra
Coretini in-
terpretatio-
nem conclu-
ditur.

33 Porro epistolam Alexandri IV num. 16
relatam admittit Coretinus lib. 3 cap. 14, ad-
dens eam servari apud sanctimonialia, in qua-
rum favorem fuerat concessa. Verùm illam sic
interpretatur, ut pro sententia sua cogat mili-
tare. In primis hunc capituli titulum præfigit:
Fuit erectum oratorium sub nomine S. Rosæ,
dum adhuc viveret. Deinde narrat, Petrum de
Caputofo presbyterum, quo conscientia modera-
toris (ut ipse ait) Sancta utebatur, voluisse quas-
dam virgines congregare, quibus Rosa quinde-
cim annorum puella præfesset. Quòd autem in Pon-
tificiis litteris domus illa monasterium S. Rosæ
vocetur, inde tantum probari arbitrat, illam
dum adhuc inter vivos degeret, ob eximiam san-
ctitatem eo titulo fuisse donatam. Non erat, in-
quit, S. Rosa auctor hujus monasterii, sed Pe-
trus Caputofo presbyter, quemadmodum in
Bulla legitur, in qua signata anno MCCIV, dum
illa vivebat, Pontifex SANCTAM vocatam esse
demonstrat. Ita ipse, & qui eum secuti sunt,
quidquid opinioni sua contrarium reperiunt, aut
facile dilui, aut favere sibi existimant. Si Inno-
centii IV litteras proferas, quibus canonizationis
examen indicitur: examen istud, viva Virgine,
indictum contendunt. Quòd si hoc cum Innocen-
tii epistola pugnare ostenderit, facilis videtur ip-
sis responsio, dicendo, quòd contra Pontificis
mentem ex errore ministrorum acciderit, ut in
ea tamquam de defuncta ageretur. Repones, in-
auditum esse, ut de quopiam vivo examen cano-
nizationis institueretur? Ita est, inquit; sed
par erat, ut ex ordinario modo eximeretur illa,
quæ omnem prorsus ordinariæ modum sancti-
tatis excedebat. Si monasterium sub sanctæ Ro-
sæ titulo objicias, tantumdem effeceris: vivebat
enim tunc, ajunt, isti monasterio præficienda:
de titulo autem non est curandum, illo enim,
Pontificis teste, viva gavisæ est. Ecce quàm mi-
serè torquere se debeant, ut popularem quam-
dam traditionem tueantur, qua quàm crebrò fal-
lat, docent elucubrationes eruditorum, qui cer-
tè oleum & operam perdunt, si similibus tradi-
tionibus tam authentica monumenta debeant ce-
dere.

B **C**

§ IV. Sanctæ sepultura & trans- latio: quæ de his Coretinus alique scripserunt, discu- tiuntur.

Corpus San-
ctæ humili
sepulcro tu-
mulatur.

Postquam beatissima Virginis anima ad cele-
stis Sponsi amplexus evolavit, sacrum ipsius
corpus non sine sanctitatis indicio in ecclesia S.
Mariæ de Podio terræ mandatam est, ut legitur
in lect. vi Officii Sanctæ proprii. Corpus ejus mi-
ro splendore illustratum, suavique odore per-
fufum; in templo S. Mariæ de Podio, effosâ
humo ac desuper ingestâ, tumulatum fuit. De hoc
sepultura loco omnes conveniunt, & ita disertè
asseritur cum in Vita manuscripta, tum in Pro-

cessu inferius excudendis. Coretinus lib. 3 cap.
16 tumuli situm distinctius assignans ait, San-
ctam sepulchram fuisse in ipso ecclesiæ introitu ad
sinistrum latus prope aqua lustralis vasculum:
libro autem 4 cap. 2 addit, non loculo, ut in
aliis funeribus assolet, inclusam, sed egestâ tan-
tummodo regeftâque humo conditam fuisse. Lo-
cum hunc post transtatum corpus ad sanctimo-
niales, apud quas nunc requiescit, etiamnum
in honore haberi, scribit Felicianus Bussi Histo-
ria Viterbiensis parte 1 lib. 7, ubi ait, in eo-
dem loco, in quo Sancta tumulata fuit, ad si-
nistram scilicet in ipso ecclesiæ ingressu, altare
erectum esse cum hac inscriptione.

Rosa. virgo. cœlestis.

quæ. adhuc. apud. vos. cives. vernat
in. hoc. loculo. primum. abdita. refloruit.
ejus. plantæ. folium. non. defluit.
&. gratiarum. fructus. non. desiderantur.
ministrantes infirmis m: a. p. p.

A quo tempore hæc ara erecta sit, non indicat
laudatus Felicianus: sed quantum ex inscriptio-
ne licet colligere, seculo xvii antiquior non est,
cum Clerici regulares ministrantes infirmis eam
posuisse dicantur, qui sub initium predicti se-
culi, eodem teste scriptore, Viterbium primum
admissi, ecclesiæque S. Mariæ de Podio donati
sunt.

35 Huc etiam spectat prodigium, quod Gian-
nellus lib. 1 cap. 21 narrat in Virginis obitu ac-
cidisse; videlicet hujus ecclesiæ, in qua sepelien-
da erat, campanas sponte sua sonnisse. Rem i-
psius verbis refero: Inventum est in libello me-
moriali cujusdam eorum temporum parochi, in
sanctæ Virginis excessu, æra campana, quæ ge-
mina erant ejus templi S. Mariæ in Podio, so-
num reddidisse; nemine impellente, ultra unum
diem. Acceperat id Giannelus, ut in præfatione
pag. 14 testatur, Viterbii ex P. A. Carriddo
tum temporis Clericorum regularium, qui ei pa-
ræcia præfuit, moderatore, qui à Giannello post-
modum per litteras rogatus de fundamentis, qui-
bus ea fama niteretur, eodem teste, respondit in
hunc modum: Anno MDCXXXIII quidam senex fa-
miliæ Servorum B. Virginis nostram domum ve-
nit, vocansque ad colloquium Patrem Achillem
eo tempore domus Præpositum, ab eo petiit, ut
campanas videret, ac meminì, me quoque illuc
ivisse. Invenit ille memoriam caracterum Gothi-
corum in majore campana, quæ nunc refusa fuit
novissimè, & fusa fuit anno MCIX. Et minor cam-
pana erat minùs antiqua. Dicitur religiosus vir
narravit, lectum à se in cujusdam ejus temporis
parochi scriptis memoriæ causâ servatis, utram-
que per se sonum dedisse. Hucusque ex P. A.
Carriddi epistola Giannelus. Idem prodigium
narrat Felicianus loco supra citato, affirmans id
etiam ex traditione haberi. Ego unde hæc confir-
mem refutemve nil habeo; verumtamen non vi-
deo, quomodo ex eo, quòd in citatis scriptis le-
gatur, campanam utramque per se sonum de-
dusse, deduci possit, id in sanctæ Virginis excessu
accidisse, durasseque ultra unum diem. An
fortè id ita fert traditio? Sed illa non satis anti-
qua & certa videtur, ut indubitam fidem in-
veniat. Quid enim cause esse dicemus, quòd nec
in Vita manuscripta, nec in toto Processu ulla
mentio fiat de tam memorabili prodigio? Quid,
inquam, cause esse dicemus, nisi quòd traditio
ista seculo xv nulla esset, aut certè tam obscura
& incerta, ut contemnenda videretur.

36 Facuerat jam aliquot menses, aut potius
G g g 3 annos

AUCTORE C. S. Ab Alexandro IV, trina apparitione prae-
fatur.

annos in humili quidem, ut supra diximus, sed tamen miraculis claro sepulcro, sacrum Rosae corpusculum, cum tandem eo gloriosius in lucem erutum, elevatumque est, quo humiliter latuerat. Concors est omnium scriptorum sententia fundata in Actis processus ac Vita manuscripta, translationem, de qua agimus, ab Alexandro IV summo Pontifice peractam fuisse. At de tempore non ita convenit: utrumque infra examinabimus, postquam rei gesta seriem ex laudatis monumentis exposuerimus. Dum adhuc inter vivos degeret S. Rosa, religiosa vita desiderio flagrans, monasterium S. Mariae Rosarum, quod modo S. Rosae nuncupatur, adiit supplicans, ut in sanctimonialium numerum admitteretur. Repulsam passa sic vaticinata est: Hoc vobis notum sit, quia quam contemnitur habere viventem, gaudebitis habere defunctam; quam & habebitis. Vide si lubet cap. 4 num. 22. Nec inane fuisse vaticinium, postmodum eventus probavit: quippe cum Alexander IV Viterbii versaretur, ter ipsi apparuit bis eum compellens vocibus: Quoniam complacuit Christo computare me infra numerum Ancillarum stuarum, Tu cuius vices tenes in terris, ne differas facere, quae facere debes: sed cito pergens ad ecclesiam S. Mariae in Podio, corpus meum inde levabis & portabis ad monasterium S. Mariae Ordinis S. Clarae; quia ibi debet esse locus meae quietis. Quod cum Papa primo & secundo neglexisset, tertio monitus intellexit, divinum esse miraculum. Surrexit protinus mane, & personaliter cum quatuor Cardinalibus accessit ad portentosum locum, & inde effodiens sacrum corpus, ad monasterium, de quo fuerat monitus, deportavit. Hac ex Vita manuscripta.

37 Duae praeterea circumstantiae narrat Coretinus, quae paucis referenda ac discutienda sunt. Lib. 3 cap. 16 scribit, quod Viterbienses cum audirent, sanctissimam Civem suam jam animam agere, ad illius ades acervatim venerabundi accurrerunt: nude conicere licebat, fore ut ex temeraria pietate sacrum corpus, cum esferendum esset, violarent, vestesque ac membra tamquam sacras reliquias sibi discerperent. Ut huic malo occurreretur, Sancta obitum aliquamdiu populo celatum, funusque clanculum terra mandatam fuisse. Hoc porro factum esse ex mandato Alexandri IV, tradit in Summa chronologica de episcopis Viterbiensibus; Sexta vero die Martii, inquit, Rosa virgo Viterbiensis, sanctitate insignis ac innumeris clara miraculis obdormivit in Domino. Cujus corpus Pontifex (Alexander IV) ne tumultus devotionis causa fieret in populo, clam sepeliri iussit. Quid de hoc Alexandri mandato censendum sit, liquet ex supradictis de anno emortuali, & ex dicendis de tempore translationis: quare ad alia progredior.

38 Idem auctor lib. 4 cap. 1 & 2, & post illum Rinaldus ac Giannellus inventionem corporis quodam prodigio illustrant, quod magis probatum velim, priusquam ei fidem adhibeam. Ajunt, S. Rosam, cum jam tertio Pontifici appareret, hoc illi corporis sui reperiendi signum dedisse; ut ubi rosam ex templi humo effloruisse conspiceret, ibi corpus suum quiescere ne dubitaret. His promissis excitatum Pontificem unam cum Cardinalibus & clero ad designatum templum properasse, inventaque in ipso introitu rosam, ligone terram egressisse, ac sacrum denique corpusculum vivo simillimum non sine suo omnium-

que adstantium stupore reperisse. Unde hac de ista rosa didicerit Coretinus, ignoro: certe in tota Vita & Actis processus, quae habeo, nusquam de rosa in translatione nata fit mentio, quamvis translatio saepe numero memoretur. Habet quidem Ricciardus Tome in suo testimonio haec verba: Super cuius (Rosae) sepulcro nata est quaedam rosa miraculose, sed non addit, miraculum istud in translatione contigisse, aut Alexandro IV in signum reperiendi corporis ab ipsa Sancta promissum fuisse. Deinde unius Ricciardi testimonium, silentibus reliquis testibus, suspectum mihi est; praesertim cum praemittat, se multa ex his, quae restant, didicisse à quadam ejus paterna avia, cum ipse esset puer sexdecim annorum, & ipsa sexaginta annorum quinque & ultra: hinc vereor, ne ad aniles fabulas hac rosa rejicienda sit. Fortè simile quid de reposito ibidem S. Rosae corpore metaphoricè dictum, in sensum proprium quispiam interpretatus est. Certe omnium ceterorum testimonium univèrsale silentium rem ut minimum dubiam relinquit.

39 Superest controversia circa annum, quo hac translatio peracta sit. Occasionem errandi praebuerunt Vita manuscripta & Acta processus, in quibus decimo octavo post mortem mense contigisse assertitur; sed quam improbabilius, patet ex § 2 & 3, ubi ostendimus, Sanctam anno 1252 certò jam vitam sanctam fuisse, & quidem mense Martio, ut communis est sententia: nunc de consequens fit, ut jam 33 mensibus obiisset, priusquam Alexander IV Pontifex crearetur. Fuverit nihilominus aliorum, qui circa annum emortualem nobiscum non sentiunt, sententias examinasse, eademque opera resutasse argumenta, quae ex translationis tempore pro anno obitus stabiliendo depromunt. In primis occurrit sententia Coretini, qui lib. 3 cap. 16 ait: Moriebatur illa (seu potius nascebatur, ut perpetuò viveret) anno MCLVIII, VI Martii, nata annos XVII & menses X circiter. Libro vero 4 cap. 1 & 2 translationem affigit IV Septembris anni 1260. Idem facit in Summa chronologica hisce verbis: Alexander anno MCLIX Viterbium cum tota curia reversus est, ibique residens sacrae virginis Rosae Viterbiensis post decimum octavum sui obitus mensem, tres in matutinis visiones habuit. Cujus eloquio monitus, ejus corpus ab aede S. Mariae de Podio, die IV Septembris ejusdem anni, ad sui nominis monasterium solennis pompa transtulit.

40 Hac opinio se ipsam conficit, dum à morte Sancta obita VI Martii anni 1258 usque ad IV Septembris 1260, menses tantummodo 18 numerat, cum ferè 30 intercedant. Error hic deprehensus emendatusque est in Officiis Sancta propriis, annis 1668, 1728 & 1743 cum approbatione S. rituum Congregationis excusis; in quibus inter Virginis mortem, corpusque translatum triginta circiter menses medii numerantur. At salva observantia Sacra rituum Congregationi debita, dicere liceat, nec hanc sententiam veritati satis conformem videri, quemadmodum duobus paragraphis praecedentibus ostensum est. Contra Coretinum praeterea facit, quod Alexander dicto anno 1260 non videatur Viterbii resedisse, sed Anagniae. Colligitur id ex variis ipsius litteris, quas exhibet Raynaldus in Annal. ad annum hunc. Ad annum vero 1258 num. 6 asserit, illum sub initium Septembris Viterbio Anagniam profectum esse, ibique benedictio circiter, ut ejus, inquit, litterae demon-

D

Translatio
ista peracta
non fuit

E

F

decimo octavo
post mortem
mense,
anno 1260

strant,

A strant, commoratum esse. Quod autem mense Septembri anni 1260 nondum Anagninā discesserit, eruitur ex epistola ad Pragensē & Olmucensem episcopos data Anagninā 2 Non. Octob. anno vi. At quidem Coretinus in Summa chronologica, præfatum Pontificem eo anno Viterbium accessisse, ut palatium suum recens amplificatum videret, sed non probat. Sed sit ita, ut vult Coretinus; nondum verisimile fiet, translationem S. Rosæ decimo octavo, aut trigesimo post obitum mense institutam fuisse. Vide dicta paragraphis precedentibus.

41 Porro ne quis mihi hic Papebrochium nostrum objiciat, pauca ex ipsiusmet mente notanda sunt. In Conatu chronico-historico ad catalogum Romanorum Pontificum, verba Coretini jam recensita adoptavit. At postmodum agnovit errorem suum; & ut erat veritatis amantissimus, ne quis exemplo suo in eundem incideret, manu propria ad marginem annotavit sequentia. Hæc Coretinus parvæ apud me fidei scriptor, postquam animadverti, quàm fœdè is sit hallucinatus circa obitum B. Rosæ Viterbiensis, cujus vitam tamen ex professio scripsit singulari libello.

B Etenim ibi & hic eam asserit defunctam anno MCLVIII, tempore hujus Alexandri, qui corpus ejus, ne tumultus causâ devotionis fieret in populo, clam sepeliri jusserit; postea autem anno MCLX, IV Septembris transfulerit, ad sui nominis monasterium, post decimum octavum sui obitus annum. Deinde subdit, quam dedimus, correctione, concludit: Proinde etiam istum locum expungere oportet, & usque ad mensem Septembrem differre quæstionem, an & quid Alexander in illius causa egerit. Hæc Papebrochius: mihi verò certum videtur, virginem Rosæ corpusculum ab Alexandro IV translatum fuisse: id enim evincunt tot recensiti in Processu testes, & continua, nemine contradicente, traditio, & Vita manuscripta: sed in assignato tempore erratum fuisse (qui error facile potuit irrepere) evincunt adducta hucusque rationes.

42 Rinaldus lib. 1 Vita cap. 20 detecta Coretini hallucinatione, aliam init viam. Ac primo quidem Sanctæ obitum eisdem, quibus Coretinus, anno & mensi illigat: deinde translatus ab Alexandro sacras exuvias decimo octavo ab obitu mense contendit, nixus auctoritate Processus, à quo recedendum non putat. Sed translationi huic annum non 1260, sed 1259 assignat.

C Rinaldo consentit Giannellus lib. 2 cap. 1; ratus, hac ratione auctoritatem Processus sartam tectam manere. Verum dum illi de errore Coretini corrigendo solliciti sunt, alios non caverunt. Nam præterquam quod inter annum ejus emortualem, quem ultra 1252 differri non posse jam supra ostendimus, & annum 1259 septem anni intercesserint; unde probabunt, Pontificem cum sua curia, ut ipsi asserunt, eo tempore Viterbii resedisse? Enimvero contrarium suadent omnes Bullæ, quas ad prædictum annum exhibent, Raynaldus, Waddingus, Bremondus alique, ex quibus omnibus colligitur, Alexandrum id temporis Anagninæ sedisse, prout num. 40 jam notavimus. Fuverit tamen id paucis hic confirmasse. Residebat adhuc Anagninæ xxvi Julii, quo die epistolam ad generalem Magistrum Minorum scripsit signatam: Datum Anagninæ vii Kal. Augusti Pontif. nostri anno v. Incipitque Mentis sollicita, apud Waddingum tom. IV Annal. in Regesto Pontificum. Nec inde aberat xvii Septembris; tum enim aliam ad FF. Minores destinavit

vit cum hac subscriptione: Datum Anagninæ xv Kal. Octobris Pontificatus nostri anno v.

43 Ex hætenus dictis alterutrum mihi certum videtur; videlicet aut tempus illud 18 mensium inter tumultum translatumque corpus, perperam in Processu asseri, aut certè ad aliam, quam quæ ab Alexandro facta est, translationem referendum esse. Si primum, potuit Alexander id præstitisse anno 1257 aut proximè subsequente, cujus utriusque Septembri resedisse Viterbii, constat ex subscriptionibus litterarum, quas passim in regestis Pontificum & Bullariis legere est. Si autem verum sit, quod in Processu dicitur: Nisi præfatus Alexander nimis properè ex humanis fecisset, dictam gloriosam Virginem jam annumerasset in catalogo Sanctorum & Sanctorum Dei, prout jam fuerat pollicitus, cum sacrum corpus transferret: si, inquam, hoc verè dicatur, probabilius mihi videtur, translationem incidisse in annum 1258 Alexandri mortis, quæ in Majum anni 1261 incidit, proximiorum. Atque hæc sententia, quæ circa 18 illos menses errorem in Processum irrepsisse statuit, mihi verior videtur, ut probant argumenta hucusque adducta.

44 Quod si quis tamen omnino velit, non nisi sesquiannum inter humati translatisque corporis dies intercessisse, is referat oportet tempus illud non ad solemnem illam ab Alexandro institutam translationem, sed ad aliam, quæ diu ante fieri potuit intra eandem ecclesiam, quæque corporis inspectio potius, quam translatio dicenda sit. Hæc opinio fortè non improbabili videbitur consideranti pauca, quæ subjicio. Obierit Sancta vi Martii 1252, ut supra diximus: mox sepulcrum ejus, quemadmodum ex Vita & Processu habemus, variis miraculis cæperit inclarescere. Prodigia hæc unà cum facta ab Innocentio IV instituendi examinis potestate nata erant indigne re clerum populumque Viterbiensem, ut ipsius corpus inspicerent; repertumque omnis corruptionis expertis, decentius humo mandarent. Id itaque exsequi potuerunt IV Septembris 1253, octavo decimo ab ejusdem obitu mense. Cum verò paucis post annis, IV iidem Septembris die ab Alexandro IV sollemnis illa translatio facta sit, hinc posteri ducentis annis post, cum jussu Calixti III Processus formatus est, inspectionem corporis incorrupti facile potuerunt confundere cum ejusdem translatione. Ex qua confusione consequens fiebat, ut crederent, sacrum istud depositum decimo octavo post mortem mense translatum fuisse, adeoque sanctam Civem suam sub Alexandro IV vivere desisse. Quo fundamento semel posito, necesse est, ut ad objectas ex Innocentii IV & Alexandri litteris difficultates respondeant; quod vita ac miracula Rosæ adhuc inter vivos commorantis juridicè examinari iusta sint; quod eidem Virgini adhuc superstiti monasterium sub Sanctæ Rosæ nomine erigere voluerit presbyter Caputasto, & cetera, quæ ab undè refutavimus. Fatendum tamen est, quæ modò de inspectione corporis diximus, merant esse conjecturam, ac proinde omnino incerta. Certiora de his omnibus haberemus, si acta examinis sub Innocentio IV indicti extarent, quæ fortè inter scripta illa authentica numerabantur, quæ ex negligentia & calamitate dictæ civitatis Viterbii deperdita fuerunt & igne combusta, ut habet Processus num. 12.

45 Narrant præterea memorati scriptores, Sententia sanctimonialis, apud quas sacrum corpus depositum fuit scriptorum

AUCTORÆ
C. S.

sed probabilius anno 1257 vel 1258, aliquot annis post mortem,

E Conjectura de sesquianno in Processu assertio.

F

nec 1259, sesquianno ab obitu, ut aliis placet:

DUCTORE S. situm fuit, Regulam S. Francisci, relicta Benedic-
 Q S. diſtina, in gratiam S. Rosæ amplexas esse: quod
 si verum est, non parum ad Sancta gloriam,
 conceptamque de illius sanctitate existimationem
 demonstrandam facit. Audiamus Coretinum lib.
 4 cap. 2. Monasterium, inquit, & templum,
 dimisso antiquo titulo S. Mariæ rosarum cum
 Ordine S. Damiani & Regula S. Benedicti, as-
 sumpserunt titulum S. Rosæ cum Ordine S. Cla-
 ræ & Regula S. Francisci; quam profitebatur
 beata Virgo, quamdiu vixit. De mutato mona-
 sterii ac templi titulo satis mihi constat, at de
 Regula non item. Non inficior equidem, id ita
 fieri potuisse: exploratum enim habeo, sectatri-
 ces S. Clara in duas classes abiisse; quarum al-
 tera Regulam S. Benedicti à Cardinali Hugoli-
 no, qui postea Gregorius IX dictus est, sibi tra-
 ditam observabat, altera proprio S. Francisci
 instituto cum S. Clara regebatur. Potuerunt igitur
 sanctimoniales Viterbienses à priori illo Or-
 dine ad alterum transisse, ut ita ostenderent,
 quanti concreditum sibi thesaurum aestimarent.
 Sed cum Coretinus nullum hujusce rei monumen-
 tum citet, & aliunde non pauca argumenta con-
 trarium suadere possint, rem in dubio relinquo,
 donec quid certi producat.

de mutato instituto monasterii rati-
 one hujus translatio-
 nis,
 46 Sanè si vera sit illa Regula commutatio,
 mirari satis nequeo antiquiorum scriptorum,
 quos vidi, de re tam memorabili & ad Sancta
 gloriam honorifica, obstinatum silentium. Nihil
 de ea habet Vita manuscripta, nihil Acta pro-
 cessus, nihil Officium proprium. Tradunt qui-
 dem multi, præfata ecclesia & monasterio nomen
 à S. Rosa inditum fuisse, sed de admissa tum pri-
 mum S. Francisci Regula nullum faciunt ver-
 bum, etiam tum cum maxime intererat fecisse.
 Quid quòd etiam contrarium non uno in loco in
 Vita ac Processu asseratur. Nam in Processu qui-
 dem Continuis presbyter canonicus S. Angeli,
 prius rector ecclesie S. Maria in Podio disertè
 affirmat, monasterium istud, Virgine adhuc in-
 ter vivos superstitè, fuisse monasterium S. Cla-
 ræ: nam inter cetera sic de Sancta testatus est:
 Ingredi voluit monasterium S. Claræ, nunc vul-
 gariter dictum el monasterio di fanta Rosa. Et
 post pauca: Licet ubi est ejus (S. Rosæ) mo-
 nasterium ad præfens, esset etiam per prius mo-
 nasterium S. Claræ; tamen postquam corpus hu-
 jus Virginis illuc fuit delatum, mirum in mo-
 dum supercrevit & crevit singulo die. Quòd au-
 tem per monasterium S. Claræ significetur mo-
 nasterium Ordinis S. Claræ, eruitur ex Vita,
 in qua num. 23 sancta Virgo post obitum suum
 Alexandro IV apprens, sic eum alloquitur:
 Pergens ad ecclesiam S. Mariæ in Podio, cor-
 pus meum inde levabis & portabis ad monaste-
 rium S. Mariæ Ordinis S. Claræ. Quid clarius
 dici potest? Sed nescio, studione an casu factum
 sit, ut præfati tres scriptores, dum de hac appa-
 ritione agunt, expunctis oculis Ordinis S. Cla-
 ræ legerint; portabis ad monasterium S. Mariæ
 rosarum.

non certa esse ostendi-
 tur.
 47 Neque dicas, monasterium istud locis ci-
 tatis per prolepsin dici S. Claræ, ejusque Ordi-
 nis, quia videlicet moniales sese ipsius instituto
 postmodum subjecere: nam præterquam quòd id
 gratis diceretur, verba Continui prorsus contra-
 rium sonant, cum disertè asserant, quòd ubi est
 ejus monasterium ad præfens, esset etiam per
 prius monasterium S. Claræ. At enim, opponet
 aliquis, in recitatis Innocentii & Alexandri epi-
 stolis prædicta moniales appellantur Ordinis S.

D
 Damiani. Ita est; sed hinc in neutram partem
 concludi quidquam certi potest, cum ab ecclesia
 S. Damiani juxta Assisium, in qua Clariffa-
 rum religio sumpsit exordium, Damianitæ &
 Ordinis S. Damiani, omnes S. Clara sectatrices
 olim appellatae sint, sive S. Benedicti sive S. Fran-
 cisci regulâ uterentur: quam ob rem etsi dimissa
 S. Benedicti regulâ, Franciscanam amplexa fuis-
 sent, non propterea Damianita esse desissent. De-
 nique ne longior sim, non disputo, an & quan-
 do Viterbienses Clariffa verus institutum suum
 mutarint: id unum dico, non satis mihi certum
 videri, id ab eis occasione hujus translationis fa-
 ctum fuisse: libenter sententiam mutaturus, si
 quis certiora attulerit.

§ V. Corpus post aliquot secu-
 la ab omni corruptione im-
 mune perseverat; ignem
 perfert illaſum.

F
 J Acuerat jam multis mensibus virginem Ro-
 sæ corpus, ut supra diximus, in ecclesia S.
 Maria in Podio sub terra, cum inde inte-
 gerrimum omnisque corruptionis expers, eleva-
 tum & ad præfatas moniales translatum est. Pro-
 digiosa hac corporis integritas eò mirabilior ap-
 pareret, quo locus, quo depositum fuerat, humi-
 dior corruptionique inducenda secundum natura
 leges aptior erat, ut rectè notat Felicianus Bussi
 in Historia Viterbiensi parte 1. lib. 3; ubi in mar-
 gine observat, Ecclesiam S. Maria dictam del
 Poggio ad radicem collis sitam esse, atque inde
 ob continuum aquarum defluxum esse humidissi-
 mam. Porro hac sacri corporis integritas non si-
 ne perpetuo miraculo ad nostra usque tempora
 perseveravit. Tam concors est ea de re scripto-
 rum omnium, qui Sancta meminerunt, narra-
 tio, ut de illius veritate nemo nisi stultè possit
 dubitare. Aliqua ex multis testimonia accipe. In
 primis in laudato Processu ducentis post Virginis
 sepulturam annis instituto, inter varios articu-
 los, quos probata fidei persona jurejurando con-
 firmandos proposuere, octavus sic habet: Item
 octavo, quòd ad ejus venerabile corpus, quod
 etiam usque nuac (anno videlicet 1457) mi-
 raculosè ita integrum perseverat & illaſum, cu-
 jus caro calcatur, dum premitur inferius, & cum
 dimittitur, ad statum revertitur, licet sub terra
 humatum ac sepultum per annum jacuerit cum
 dimidio (aut eo amplius) sine macula & læſio-
 ne aliqua; & singulo die omnibus illud videre
 volentibus ostenditur &c.

ostenditur
 ex unanimi
 scriptorum
 49 Codex Ufuardinus Hagenoyensis scriptus
 anno 1412, adeoque antequam præfatus proces-
 sus institueretur, apud Sollerium nostrum in
 Additionibus Ufuardi ad hunc diem, eandem
 corporis S. Rosæ (quam perperam abbatissam
 vocat) integritatem testatur his verbis: In Vi-
 terbio sanctæ Rosæ virginis & abbatissæ, cujus
 corpus per plura tempora durans adhuc ostendi-
 tur integrum. Fortunatus Hueberus in Menolo-
 gio Franciscano parte 4 de eadem Virgine agens,
 Corpus ejus, inquit, post quadringentos annos
 incorruptum, tamquam perenne & stupendum
 cælestis vitæ argumentum & amabile miraculum,
 ab omni hominum, Pontificum, imperatorum,
 regum, ducum, principum, grandium, nobi-
 lium

A lium & plebejorum conditione invilitur. *Illustrate etiam est testimonium Luca Waddingi in Annalibus sui Ordinis, ad annum 1252 num. 17 in hac verba scribentis: Volvunt & revolvunt corpus sanctimonialia, & vestes superinducunt pretiosiores; idque absque læsione aut membrorum dissolutione. Habitum eam induerunt S. Claræ, & velum imposuerunt capiti, ob viventis desiderium de eodem habitu suscipiendo. Ex quibus profecto liquet, carnem virginis illius corporis non modo incorruptam, sed etiam solidam vivæque similem permansisse.*

Et oculato
Papebrochii
& Sollerii
testimonio.

50 Reliquis, ne longior sim, referendis supersedeo: non possum tamen, quin duos oculos testes eosque minimè suspectos adducam, Papebrochium ac Sollerium olim hujus Operis, ut erudito mundo palam est, egregios promotores. Horum prior in libello, quem de suo ab urbe Romana in Belgium reditu manuscriptum reliquit, inter cetera, quæ anno 1661 mense Octobri Viterbii degens, notatu digna existimavit, de Sancta nostra annotavit sequentia: Templum quoque S. Rosæ frontispicio sibi recens concinnè adjuncto, ornatum (est) longè amplius, quàm ductum externum frontispicium promittat. Supra aditum, chorum suum moniales habent, reliquum laquear gypseo nunc eleganter ornatum opere: ad dexterum majoris altaris lateris locus est gypsea cælatura decorus, ubi inaurati clathri valvis interiùs ductis clausi: quibus apertis, vidimus post altare per lucidissimam crystallum; integerrimum B. Rosæ corpus, nisi quod vultus & manus alioqui plena carne conspicuas denigraverit flamma ardentis sacrilitæ; nec uspiam hætenus corpus tam integrum vidimus. Amplissima theca, quæ tota interiùs conspiciebatur, ferreis vestita rosis: caput Sanctæ ferto ex argenteis rosis contexto bene grandi cingebatur. Hucusque Papebrochius. Brevius Sollerius ad citata ex Hagenoyensi codice verba addit: Ipsum (corpus S. Rosæ integrum & incorruptum) vidimus anno MDCXCVII, cum adhuc adventantibus expositum pateret.

igne ipsa
nothecam
ipsaque ve-
stes in cine-
res redigen-
te,

51 Nec temporis tantum edacitati tot seculis restiit, verum etiam ignis vim sustinuit illatum, solâ, cujus ex Papebrochio meminimus, in tanti prodigii memoriam contracta nigredine. Audiamus Waddingum jam supra laudatum. Incendio consumptum est anno MDCCLVII ejus sepulcrum, igne devastante omnia, quæ erant in facello: imò & vestes, quibus induebatur, incinerante, & annulos plures, quos habebat in digitis, liquefaciente; nec tamen vim ullam aut læsionem minimam sacro intulit corpori, Deo ad insignis thesauri commendationem, obstupescens hominibus & monialibus, ab incendio corpus reservante. *Hausit hæc Waddingus ex Processu, in quo prodigiosa corporis ab ignis violentia preservatio pluribus locis à nominatis ibidem testibus, jurejurando interposito, juridicè affirmatur. Fuverit unum locum huic commentario inseruisse.*

idem corpus
illesum
permansisse

52 Miraculum sexagesimum primum fide dignorum testimonio juramento confirmatum sic habet. Tempore etiam Domini, Domini Innocentii PP. VI, currentibus tunc MDCCLVII, cassâ quædam lignea posita in cappella ecclesiæ beatæ Rosæ, prout etiam exstat in præsentiarum, igne casuali accensa, combusta est unâ cum omnibus & singulis jocalibus* & monilibus, quibus corpus dictæ gloriosæ virginis Rosæ ornatum erat & circumdatum hinc undique infrâ supraque. Ja-

* i. e. gem-
mis vel an-
nulis

Septembris Tomus II.

cebat enim tunc sacratum corpus prædictum in cassâ præfata, prout etiam nunc jacet, nec aliquid aliud in dicta cappella remansit incombutum præterquam venerabile corpus præfatum, quod intactum illæsumque à prædicto igne fuit miraculosè conservatum, ac si nullus ibi ignis adfuisset, cum cetera omnia essent jam in pulverem redacta usque ad vestimenta, quibus cooptum erat corpus prædictum, & monilia, quibus digiti ejusdem Virginis & caput ornatum erant; prout publica vox & fama est de præfato miraculo in civitate Viterbii, & prout manifestè adfirmabat vidisse propriis oculis & interfuisse, domina Clara, filia olim magistri Angelini de Viterbio & monialis monasterii præfati, quæ jam annis XXVIII vel circâ obiit, cum esset in maximo senio constituta: pluries tamen in ejus vita id ordinatè recensere solita erat pluribus personis, & præsertim Dominæ Franciscæ Benedicti, dominæ Margheritæ Paulutii, dominæ Margheritæ Stefani, dominæ Magdalænæ Johannis, dominæ Angelæ Petrutii & dominæ Jacobæ Angeli tunc & nunc monialibus dicti monasterii, & aliis pluribus Viterbii, prout publica vox est & fama in dicta civitate Viterbii.

53 Porro miraculi hujus magnitudo exigit, probatur, ut indagemus, an personarum circumstantia cum dictis cohæreant; hoc itaque paucis expediamus. In primis domina Clara magistri Angelini filia, testis oculata prodigii, mortua dicitur viginti octo annis, antequam anno 1457 Processus formaretur: obiit igitur anno circiter 1429. Cumque in maximo senio defuncta dicatur, demus, eam ad annum 92 vita pertigisse, adeoque anno 1337 natam esse: unde ulterius consequens fiet, ut anno 1357, quo miraculum contigit, annum vita vigesimum numerans in præfato monasterio monialis degere, & prodigii testis esse potuerit. Nec major est difficultas circa reliquas testes, quæ id ex Clara audisse dicuntur, omnes enim cum ipsa in eodem monasterio vivere potuerunt, ut ex singularum ætate juridicis earum testimoniis adscripta liquet, quam propterea adjicio. Franciscæ Benedicti dicitur annorum 64 vel circâ: Margarita Paulutii testimonium non reperi: fortè amanuensis incuriâ prætermisum, aut nomen malè descriptum est. Margarita Stefani 50 annorum, Magdalena Johannis 44, totidemque circiter Angela Petrutii notatur. Jacobæ Angeli testimonium deest, nisi sit eadem cum Johanna Angeli Viterbiensi moniali, quæ etiam 44 circiter annos nata ibidem scribitur. Atque hæc omnes pro confirmanda miraculi, de quo agimus, veritate juratum testimonium dixerunt. Fortè pro Margareta Paulutii, legendum est Margareta Petrutii, quæ juridicè interrogata super sexagesimo primo miraculo de corpore beatæ ab igne miraculosè præservato, . . . dixit, vera esse contenta in eo, prout sciunt universæ moniales.

54 Præter hoc etiam alterum incendii periculum evasisse dicitur in eodem Processu articulo 13, ubi utrumque hisce verbis proponitur. Item tertiodécimo: qualiter cassâ & universa, quæ erant supra & subtus dictum gloriosum corpus, ubi erat reconditum, casuali igne combusta est & corpus præfatum sine aliqua macula (inusta scilicet, nigredinem enim contraxisse, monimus) illæsum remansit, & immaculatum præservatum & intactum ab igne. Et qualiter inde post longum temporis intervallum à candela accensa, quæ per oblivionem monialium remante-

Aliud item
incendii pe-
riculum

H h h

rat

AUCTORE
C. S.

rat in dicta cassa, licet combusta esset, à dicta candelâ & igne iterum ejus sanctum corpus miraculosè remanlit præservatum & intactum: & hoc est notorium, publicum & manifestum. De priori jam satis dictum est: posterius verò etiam multis narratur inter miracula, quæ Vita Processus inserta subnectuntur, ex quibus sequentia in compendium contraho. Anno 1429 nonnulli monasterium S. Rosæ acceperant, ut sacrum ipsius corpus venerarentur: quorum desiderio ut satisfaceret Margarita Petrutii, postmodum ejus loci abbatissa, cui cura ostendendi corporis ex officio incumberebat, lipsanthebam aperit, geminamque candelam, alteram ad caput Virginis, ad pedes alteram venerationis ergo, ut arbitror, de more accendit.

à relicta
candelâ,
evadit.

B

55 Postquam venerantium religioni satisfactum est, Margarita thecam claudit, candelâ, quam ad sacros pedes collocaverat, per inadvertentiam accensâ relicta. Jamque hora spatium effluerat, cum ipsi negligentia sua in mentem venit: nec mora cum Sorore Clara, quæ illi adfuerat, ad sacrum corpus tremebunda accurrit, thecam, quæ ex asseribus compacta erat, aperit, & candelam ardentem reperit, sed flammâ innocuâ, quippe quæ nullum damnum intulerat, nisi quòd in operculi tabula aliquam maculam inussisset. Verùm hoc miraculum, si tamen ut miraculum habendum sit, exitu videtur; nisi talis fuerit ipsius thecæ constitutio, ut ignem aliquo concipere necessario debuerit: prius certe prodigium multò illustrius est, ac ordinarias naturæ leges sine dubio excedit: & quo magis excedit, eo magis admirabilem reddit virginis corporis integritatem, quod ignis violentia, quo cetera omnia & ipsa metalla dissoluebantur, illesum restitit, & ita restitit, ut ne flexibilitatem quidem pristinam amiserit; quare merito in Officio Sanctæ proprio die xi Martii anni 1743 à Sac. Rituum congregatione denuo approbato legitur: usque ad hodiernum diem integrum ac flexibile, universo orbe stupente, servatur.

Unguis è digi-
to sacri
corporis e-
vulsus

C

56 Sed admirabilem illam integritatem, cui furens elementum pepercit, sacrilega cujusdam avaritia violare sustinuit. Res pluribus narratur inter miracula in Processu relata, apud nos in Appendice à num. 3: quapropter eam hic brevi tantum relatione exponam, additis quibusdam circumstantiis, quas aliunde cognoscere licuit. Cùm Teuto quidam vir potens S. Rosæ corpus religiosè inviseret, incessit eum cupido aliquam ex illo particulam venerationis ergo obtinendi. Itaque zelo suo non secundum scientiam indulgens, cum sanctimoniali, cui sacri corporis custodia commissa erat, oblatâ pecuniâ paciscitur, ut sibi unum è digitorum unguibus donet. Paret illa auro allecâ, unguemque è digito violentè evulsam egregia custos Teuto tradit: at ille, reddita iniquitatis mercede, in Allemanniam latus revertitur.

prodigiòsè
renascitur.

57 Non diu post simoniaca mercatrix sceleris sui atrocitate percussa, miris animi angoribus concuti cœpit: ad conscientia remorsus accedebat timor, ne crimen suum, quod manifesto vulnere digitus exprobrabat, brevi innotesceret. Hisce animi angustiis agitata consilii inops, ad Virginem, quam læserat, accurrit, uberrimis lacrymis scelus deslet, culpam fatetur, misericordiam implorat. Dum autem gemit & suspirat, oculos suos in digitum, quem suâ avaritiâ deturpaverat, tremebunda conjicit; & ecce tibi, novum unguem in prioris evulsæ locum prodigi-

giòsè natum deprehendit, reliquis similem, nisi quòd illi subnigri essent, hic verò pellucida albedine niteret. Obstupuit enimverò monialis; nec mora, ad abbatissam properans, suum crimen simul & Virginis misericordiam palam confessæ est. Ita quoad substantiam refertur loco citato; ubi immediatè auctor subjungit: Hæc ego, qui (vel quæ, dubiè enim vox exarata est) superiora descripsi, oculata fide recolo me vidisse. Nunc pauca notanda veniunt.

Quædam
circumstan-
tiæ ad hoc
miraculum
spectantes.

58 Coretinus miraculum hoc fusè describens lib. 4 cap. 3 ait, id non diu post translationem contigisse; digitum verò, à quo unguem avulsam diximus, esse quartum manus dexterae. Addit, præfatum Teutonem in Allemanniam reversum sacras illas reliquias in magnifico sacello, in honorem Sanctæ extructo, honorificè collocasse, ubi tempore, quo scribebat, scilicet circa annum 1636 etiamnum servarentur: sed locum non indicat: quod tamen, si vera narrat, maxime erat præstandum. Denique caput istud concludit his verbis, quæ ex Italico Latine reddo: Spargebatur per civitatem & mundum hujus rei fama cum inexplicabili omnium admiratione: quandoquidem unguis evulsus in Germaniam delatus fuit, ubi hodie servatur, & in eodem Sanctæ digito conspicietur & conspicietur alter novus & albicans, cum prius omnes exsangues & nigri apparerent. Sed confirmatum fuit cum debita solemnitate & testimoniis istud miraculum, ordinatumque insuper, ut sacri corporis thecæ dæ claves haberentur, quarum altera apud abbatissam, altera apud unam è duodecim senioribus monialibus servaretur; prout in ejus Processu legitur. Lib. 5 cap. 7 præterea asserit, episcopos Viterbiensem & Hortanum, cùm anno 1457 Calixti III jussu Rosæ vitam ac miracula juridicè examinarent, ad ejusdem Sanctæ corpus accessisse, & miraculum unguis prodigiòsè renati confirmasse: verùm ego præter laudatam relationem, quam retuli, nihil in Processu ea de re reperio; unde suspicari licet, illa ab amanuensi omiſsa esse. Magis miror, nullum è tot testibus hujus rei meminisse: & fortè id factum est, ut sanctimonialium fama consulerent; neque enim miraculum istud poterant referre, quin simul simoniacam mercatricem commemorarent.

F

§ VI. Veneratio à summis viris Sanctæ corpori exhibita.

T Am prodigiòsa virginis corporis incorrupta integritas non modo vicinos populos, verùm etiam summos viros, cùm sacra tum profana dignitate conspicuos, ad sui venerationem attraxit. Exstant plurima de hac re in Processu jurata testimonia: unum & alterum accipe. In Nardi Mazzotoste Viterbiensis testimonio hæc leguntur: In causa scientiæ dixit, quòd corporis incorruptio patet ex aspectu oculorum omnibus illud videre volentibus: & quòd ipse semper audit dici, quòd fuit sub terra per plures & plures menses; nec est possibile, prout ipse existimat, quòd fuerit in tanta incorruptione præservatum, nisi miraculosè. Et quòd continuè præ devotione & reverentia, magna illuc populorum confluit multitudo, & præsertim in die solemnitate suæ, cum exolutione votorum ex gratiis & miraculis, quæ

Corpus
Sanctæ ve-
nerationis
causâ

A quæ dicuntur facta per ejus invocationem. Nicolaus Ciacce in eadem canonizationis causa testatus est, se vidisse plures eminentissimos Cardinales, aliosque sacros præfules venerabundos accedere. Fuverit ad Sanctæ gloriam ad particularia descendere, & Pontificum, imperatorum, regumque nomina recensere, qui sacras Rosæ exuvias venerati sunt.

invisitur à
summis
Pontifici-
bus.

60 Coretinus lib. 4 Vita cap. 10 ad propositum nostrum de Eugenio IV hæc scribit: Eugenio IV Pontifex, motus tantorum miraculorum famâ, anno MCDXLVI ipse Viterbium advenit, corpus S. Rosæ magna cum devotione visitatus; ubi per clerum ac populum de Rosæ sanctitate penitus instructus, ad eorum preces spondit eam Martyrologio & catalogo aliorum Sanctorum inscribere. Idem lib. 5 cap. 9 narrat, Pium II PP. anno 1460, iterumque 1462 easdem sacras reliquias Viterbii veneratum fuisse. Pari animo in Virginem fuit Julius II, qui, teste Feliciano in sepe laudato Opere parte 1 lib. 6, die xxvii Septembris anno 1509 ejus corpus religiosè invisit, eaque occasione sanctimonialibus confirmavit facultatem à decessore suo Sixto IV concessam recitandi Officium de eadem Sancta in sua ecclesia & monasterio: adjecitque, se eandem in Sanctorum album relaturum. Denique lib. 7 refert, Benedictum XIII anno 1727 similia pietatis obsequia S. Rosæ in suo corpore exhibuisse.

à Sixto IV
annuo mun-
nere

61 Nec prætereundus hic est Sixtus IV, qui suum in admirabilem Virginem animum annuo munere testatum facere voluit. Breve hunc in finem concessum exhibet Coretinus lib. 5 cap. 9 in hæc verba: Dilectis filiis Prioribus & Comuni civitatis nostræ Viterbii Xistus Papa Quartus. Dilecti filii salutem & Apostolicam benedictionem. Dudum siquidem sc. re. Nicolaus Papa Quintus, Prædecessor noster per suas litteras in forma Brevis voluit, & Prioribus pro tempore existentibus, nec non Comuni civitatis nostræ Viterbii mandavit, ut in festo Purificationis Beatæ Mariæ Virginis singulis annis monasterio sanctæ Rosæ Viterbiensis, Ordinis S. Claræ, prout idem Nicolaus retroactis dudum temporibus institutum fuisse perceperat, de introitibus Cameræ Viterbiensis offerret & offerri faceret solemniter in posterum tria tortitia ceræ novæ ponderis ceterarum ecclesiarum, quibus hujusmodi oblationes fieri solent. Cupientes igitur, in ipso monasterio per amplius Altissimum honorari, divinumque cultum adaugeri, volumus, & vobis Apostolica auctoritate mandamus, quatenus omni mora, dispendio, omnique conditione semotis, in ejusdem Purificationis tantumdem, & in S. Claræ tria, nec non etiam sanctæ Rosæ prædictarum festivitibus alia tria tortitia ceræ æqualis aliorum tortitiorum de introitibus Cameræ Viterbiensis hujusmodi annis singulis fieri faciatis, ac demum in prædictis festivitibus designatis ecclesiæ ipsius monasterii, ad omnipotentis Dei, ac beatæ Mariæ, & sanctæ Rosæ hujusmodi laudem, exaltationem & gloriam cum ea, quæ convenit & decet solemnitate offeratis.

honoratur.

62 Breve hoc ex fide Coretini recitavi, qui certe in assignando anno, quo datum dicit, non leviter lapsus est: ait enim fuisse Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die xii Januarii MCDLVII; quo scilicet anno Sixtus Ecclesiæ gubernacula nondum tenebat: quippe qui non ante annum 1471 ad Pontificatum evectus est.

Septembris Tomus II.

Ejusdem Brevis meminerunt Rinaldus & Giannelus, qui illud anno 1471 concessum ajunt, v Novembris, ut addit posterior. In eo tam. n. hi tres conveniunt, quod dicant, anno 1512 die v Maii Viterbiensem Universitatem in generali concilio decrevisse, ut novem illa tortitia uno eodemque die 14 Septembris, quo Sancta translatio celebratur, à magistratu, viris nobilibus, opificum collegiis, populoque Viterbiensi ad S. Rosæ ecclesiam imposterum solemniter deferrentur.

AUCTORE
C. S.

63 Duo etiam imperatores, Sigismundum & Fredericum sua S. Rosæ corpori religiosa obsequia detulisse, testati sunt in causa Canonizationis oculati testes Jacobus magistri Odonis, & Michael de Alexiis legum doctor. Posterioris testimonium tale est: Ipse vidit imperatorem Sigismundum illuc cum magna reverentia ad dictum locum visitandum accessisse, jam viginti annis elapsis, vel circa: & similiter in anno jubilæi imperatorem Federicum unâ cum Cardinali Bononiensi, protonotario de Odæis, episcopo Vigintimilienti & aliis prælatis; & illi monasterio oblationes plurimas fecisse. Potuit Sigismundus id præstitisse anno 1433, quo coronam auream ab Eugenio IV accepturus Romam contendens, mense Maio Viterbium ingressus est, ut habemus ex Odorico Raynaldo Annal. Eccles. ad hunc annum num. 14. Per Fredericum, IV aliis III intelligit, qui circa annum jubilæi videlicet 1450 in Italiam venit, coronâ aureâ à Nicolao V coronandus. Adfuisse tum ipsi sacros præfules honoris causâ à Pontifice missos ac nominatim Cardinalem Bononiensem, satis constat ex Ciaconio aliisque: de anno tamen non conveniunt, aliis 1451, aliis 1452 assignantibus. Hæc venerationis officia idem imperator repetiit anno 1469 Romam rediens, quam religionis gratiâ adierat, teste Coretino, & Feliciano parte 1 lib. 5; addens, ea occasione concessus fuisse populo à Cardinalibus, qui in comitatu Frederici erant, quasdam indulgentias, quarum Bulla in ejusdem monasterii archivio etiamnum servetur.

Idem invisit
sunt imperatores

64 Arturus in Martyrologio Franciscano ad diem 14 Septembris ad propositum nostrum hæc habet: Carolus VIII Galliarum rex Christianissimus in reditu suo ab expeditione Neapolitana Viterbium adiens, in die Pentecostes visitavit corpus ipsius S. Rosæ virginis. Ita ipse titans Additiones ad Monstreletum vol. 3 ad annum 1495; quo Carolum Viterbii fuisse, etiam notat Coretinus de Episcopis istius sedis pag. 164. Recentiora duo exempla addit laudans Felicianus, quæ priusquam huic paragrapho finem imponam, ex Italico Latine versa subjungo. Primum, quod ex Vita Sanctæ aucta & anno 1702 Viterbii recusa, in historiam suam retulit parte 1 lib. 7 sic refert: Cum pari pietate & devotione nostra ætate visitus est ad venerandum sacras sanctæ Rosæ reliquias prosternei Cosmas III magnus Hæturicæ dux, piissimus ac devotissimus princeps, dum anno MDCCLXIII ratione jubilæi anni sancti post honorata Romanæ urbis sacra loca, Florentiam suam rediens, transiit Viterbium; ibique eo solum sine substitit, ut istud obsequii tributum Sanctæ penderet. Aliud eodem in libro tradit in hunc modum, sed verbis etiam Italicis: Convenit exponere, quomodo anno MDCCLXX die xviii Maii in hanc urbem advenerit majestas sua Jacobus III magnæ Britannicæ rex, unâ cum sua regia consorte Maria Clementina Subiescki, eo uterque animo ut monasterium S. Rosæ ingressi sacrum corpus di-

E

reges, alii
que princeps

F

AUCTORE
G. S.

ctæ Sanctæ honorando, spirituali suæ voluptati indulgerent. Plura in hoc argumentum adducere possum; sed hæc suffecerint.

§ VII. Domus Sanctæ describitur, in veneratione habetur, & monasterii septis includitur.

Cella paterna domus,

A Uctor Vita, quam daturi sumus, illustrioribus, qua Sancta palam gessit, prodigiis referendis unice intenus, nihil de ipsius domo ac cellula, actaque in ea vita solitaria scriptum reliquit: contra celebris est ejusdem in Processu mentio: quare ne quid lector desideret, hæc transfero ea, que ad illustrandam sanctæ Rosæ vitam privatam, ac domicilium, conducere arbitratus sum. In ipso Processus limine hæc invenio: In primis ponunt (testes examinandi) & si opus est, probare intendunt, quod recolendæ memoriæ Rosa tertii Ordinis sancti Francisci . . . hujus seculi contemnens illecebras, ad amorem supernæ cælestis gloriæ tracta, ejus carnem jejuniis, continuis vigiliis, durisque castigationibus ac cilicio præ caritate & grandi ad omnipotentem Deum affectu macerabat, vilissimo semper habitu ac zona, & asperis tunicis contenta, permagna humilitate & subjectione in arctissima cellula ad modum carceris orabat & contemplabatur. Totidem pene verbis idem affirmavit venerabilis domina Margarita Petrucci, monasterii S. Rosæ abbatisa, inter cetera testificans, quod dicta B. Rosa . . . vixit in civitate Viterbii in summa virginitate, continuis jejuniis & orationibus ejus corpus macerans, & in arctissima cellula instar carceris ædificata prope ecclesiam sanctæ Mariæ in Podio, quam præfata testis deponit, se vidisse & ibidem præ magna devotione fuisse.

B

66 Eadem domum ac cellam paulò latius describit R. D. Conatus ecclesia S. Angeli de Spata Viterbii canonicus, de cujus juridico testimonio ita loquitur Processus: Dixit . . . quod jam triginta annis elapsis vel circa, ipse fuit rector S. Mariæ in Podio, & quod ipse bene recordatur, quod in dicta ecclesia (id est parochia) erat domus quædam; quæ vulgariter dicebatur la casa di Santa Rosa, tam ab ejus convicinis, quam ab aliis hominibus civitatis Viterbii; quam domum ipse testis pluries vidit, ubi plures imagines Sanctorum & Sanctarum Dei depictæ erant, quæ videbantur profiteri maximam antiquitatem. In qua domo erat etiam cellula quædam arctissima in modum speluncæ, ubi erat fenestrella quædam ita exigua, quod vix puer inde potuisset exire: quæ cellula vulgariter dicebatur LA CELLA DI SANTA ROSA. Hæc ex ætatis Processus: at Giannellus in sepe citato Opusculo suo lib. I cap. 4 longè fustorem descriptionem tradit, additis etiam venerationis ejusdem loci exemplis, per caelestes favores comprobatis. Prinsquam illius verba recito, juverit ex ipso met notasse, qua auctoritate nitantur.

in qua Sancta vixit, describitur ex Processu;

C

67 Itaque in præmio sic præfatur: Præterea quædam præcipua inferui, quæ mihi descripta misit super sanctæ Virginis domo cum miraculis in ea editis, tum majorum suorum tempore, tum suo, Joannes Antonius Gnazza, civis Viterbiensis, humani diviniq; juris peritus, cu-

ty latius ex Giannello.

jus tunc adolescentuli parentes, monasterii S. Rosæ virginibus illam vendidit (erat enim ex matris ejus bonis) quando (juxta prædictum à Diva parenti suæ) in unum coagmentanda erat corpus cum eodem monasterio: affirmavitque jurejurando, duobus testibus advocatis, libellioni auctoritate apostolica cohonestato, se ea, quæ circa domum enarravit, vel vidisse suis oculis ipsummet, vel à majoribus exaudisse. Hic præmissis rem ipsam accipe. Postquam ex Vita manuscripta retulisset, S. Rosam impetrare non potuisse, ut in monasterium, in quo nunc jacet, admitteretur, narrationem suam in hæc verba prosequitur: Æquo libentique animo ferens repulsam, asceterio non concessio suæ domus cubiculum mutavit adeo arctum, ut vix ipsam cum paupere cubili & parvulo altari caperet; cum ipsa etiam domus esset valde angusta: constabat enim duabus habitationibus tantum, ampliore altera, quam aulam denominant; altera arctiore; supra quas erat horreum. Arctiori conclavi contigua fuit cella, quam sibi Rosa vindicaverat, vice carceris (ut aiebat) cavata intra crassum arcis murum (cujus muri adhuc cernuntur indicia) longa palmos circiter decem, circiter quatuor & dimidium lata, aliquantulum lucis à fenestrella palmari excipiens. Hoc habitu usque ad XII Calendas Majas MDCLXI, quo ejus possessionem iniere ascetriæ, S. Rosæ est servata domus; ac semper ei ab incolis veneratio est habita, nec exiguo equidem cum fructu.

68 Laura enim Biellia, cujus propria domus illa erat, quæque illà utebatur, liberos tollere cum minime posset, eo quod statim ut partum ediderat, illum infestarent veneficæ, damnum deploravit apud suarum confessionum auditores, qui hortati eam sunt, ut cum primùm se uterum gerere animadverteret, in sanctæ Rosæ domicilia concederet, ibique pareret, susceptamque prolem ibidem aliquamdiu detineret. Consilio usa est, cum oportuit Laura: & ecce tibi anno MDCLXXII continuò à partu, quo enixa est noctu fæminam, & parere in posterum desit, strepitus excitatus est ingens, aperuitque se ipsa domus janua, quamquam suis repagulis occlusa, quin tamen se adstantium oculis quidquam objiceret. Puella verò nata, Catharinæ nomine in lustrali fonte accepto, vitam diu duxit incolumis.

Puerperam cum se recipiens, prolem a veneficis incolumem servat.

F

69 Reliqua hæc spectantia enarrat lib. 2 cap. 2, ubi reflectens ad vaticinium, quod in lacinia Vita secunda manuscriptæ Sanctæ nostræ matri edidit, traditur his verbis: Benedixit mihi (Christus) unum ex lateribus hujus domus, quod permanebit in monasterio meo; sic scribit: Forsitan ex me lector quæras (quando esse is locus videtur, eo quod conjunctè & sui corporis translationem & futuram suæ domus cum eo cœnobio connexionem præviderit) quonam tempore cum S. Mariæ Rosarum monasterio confociata fuerit Rosæ domus. Factum id est anno MDCLXI, circiter IX, aut VIII Calendas Majas, ut supra innuimus; nec sine miraculis quidem. Ex eo enim die, nimirum XII Calendas Majas; quo cœmpta ad continuandum claustrum parietem fuit, ad biduum triduumve, quo domum jungere parietibus cogitabant, quam plurimis tum Viterbiensium, tum externorum illuc pio domus videndæ studio concurrentibus, per olfactus omnium permanere cœpit suavissimus rosarum odor; quo impulsâ multitudo auferebat ut sacras res memoriæ & cultus causâ retinendas, ruderata ipsa & lateres, è quibus odoris ejusdem sua-

Non sine prodigio septis monasterii includitur.

vitas

A vitas afflabatur. Intra id etiam tempus cum adolescentuli, nescio qui, parum verecundè nugari in horreo, quod super lacunaria erat, incepissent, fragor ingens auditus super tectum, quo consternati omnes in fugam sunt.

ædificato
deinde super
per Sanctæ
cellula fa-
cello,

70 Discere præterea cupias, lector, quisnam sit hujusce domus nunc status? Undecim annis postquam inclusa cœnobio est, videlicet anno MDCLXXII, cum arcum quemdam domus ei ad hærentis demoliuntur, divæ Rosæ domus parte, quæ ad ipsius templi viam vergit, proruen- te, ejusdem ejus cellæ pars concidit: reliqua manent integra, ut capite IV superioris libri fu- re descripta, aucta veneratione tamen. Dicatæ enim Deo in hoc cœnobio virgines super Divæ cellam facellum erigendum curavere, in quo Christi Domini effigiem, ut à præside ostensus quondam fuit Hierosolymæ populo sentibus coronatus & chlamide contactus purpurea, cele- bris artificis penicillo elaboratam exposuere su- per aram. Ad quod facellum ineundum ædifica- tæ sunt scalæ ligneæ tot gradibus, quot constant Romæ, quas, eo quod per earum gradus Judex orbis terrarum supremus, cum judican- dus esset, ascendit, Sanctas appellant; & harum sunt similes.

à sanctimo-
nialibus piè
frequenta-
tur.

B 71 Flexis genibus gradus ascetriæ scandunt, in graduum singulis precando immorantes; omni- bus deinde in hunc modum excursis, per can- cellos nuceos ingrediuntur facellum. Inde per ostiolum graduum duorum descensu ingressio est in conclave, quod fuisse horreum diximus su- per latius ex duobus S. Rosæ domus cubiculis, quæ aula nuncupatur. Illo in conclavi religiosæ Sorores, ut sanctæ Patronæ sint aliquo modo confimiles, pro facultate ab animi moderatoribus accepta, privatis verberationibus ita severè indul- gent, ut sanguine & pavementum & parietes conspiciantur aspersi. Illo è conclavi ligneas per- scalas in aulam S. Rosæ domus descenditur; un- de in cubiculum minùs latum, quod cellæ S. Virginis junctum docuimus, transeunt (& illuc post sanctorum graduum conscensionem semper ad orandum proceditur) ibique in precibus pro- co, quod cuique collibet, perstant ante aram, ubi S. Rosæ jacentis, qualis in templi ædicula cernitur, imago colitur, ante quam lychnus argenteum super vasculum pensile indefinenter lucet; nec aliud quidpiam præter scabellum ad genua ponenda formatum in eo habetur. Atque hic S. Rosæ domus his temporibus habitus, & veneratio est.

C

§ VIII. Duplex apud Viterbien- ses de Sancta festivitas; trans- lationis annua solemni- tas; Officia propria.

Duplex
Sanctæ fe-
stivitas an-
tiquitus in-
stituta.

J Am insinuavimus initio hujus commentarii, S. Rosam quotannis duplici festivitate apud Viterbienses suos gaudere: de utraque hic agendum venit. Priori festo, quod VI Martii re- currit, beatissimus Virginis ad Calites transitus honoratur: posteriori, quod in præsentem diem incidit, ejusdem sacri corporis translatio cele- bratur: utriusque perantiqua est institutio. De anniversario obitus die manifestum id est ex Pro- cessu, in quo expressis verbis ait Petrus Ni-

colai de Buffis, se miracula Sanctæ predicari au- divisse in die festivitatis sui anniversarii obitus. Aliis etiam in locis de die festivitatis ac solem- nitatis frequens sit mentio. Similiter antiquissi- mum esse translati corporis festum, docet vetus Ordo Officiorum propriorum ecclesiæ cathedralis S. Laurentii Viterbii, in quo mense Septembri hæc lego: Die IV ✠ Rosæ virginis Viterbienfis & ejusdem civitatis patronæ. Et infra: Hoc fe- stum ab omnibus Viterbii celebratur ex decreto summi Pontificis Alexandri IV. Hinc liquet, fe- stivitatem hanc non multis post Sanctæ obitum annis in patria ipsius urbe institutam esse ab A- lexandro IV, idque verisimiliter, dum ab ipsa ter- monitus sacrum corpus ad S. Claræ moniales so- lemniter transtulit. De eadem celebritate procul dubio loquitur eminentissimus Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum dicens, ex decre- to Romani Pontificis concessum esse ecclesiæ Viter- biensi solemnem de B. Rosa diem agere. Eam- dem approbasse videtur Sixtus IV, qui indul- gentias benignè largitus est recolentibus memo- riam hujus translationis, prout discimus ex emi- nentissimo Cardinali Prospero de Lambertinis (qui modo Benedictus XIV universæ Christi Ec- clesiæ feliciter præsidet) in Opere suo de Servo- rum Dei Beatificatione: verba infra num. 76 recitabimus.

73 Porro utrumque diem non eadem peragi festivitate, indicat Coretinus, dum ait: Dies festus de obitu ipsius agitur VI Martii: sed fe- stum ejus solemne celebratur Viterbii IV Septem- bris, ipso die, quo (ut diximus) corpus illius translatum fuit ex S. Mariæ in Podio ad mona- sterium sui nominis. Consonat Lindanus è Socie- tate nostra in litteris hac super re ad Bollandum nostrum anno 1648 Lauretq datis, De S. Rosa, inquit, Viterbo hæc accepi. Festum S. Rosæ celebratur VI Martii in ecclesiâ propria, sed nul- la cum solemnitate: celebratur verò IV Septem- bris, quæ maxima potest solemnitatem in tota ci- vitate, & frequentissimo populi concursu. Per Octavam ferè totam multa exhibentur spectacu- la, & præmia victoribus in ludis, qui celebran- tur. Eligitur singulis annis unus, cui incumbit onus promovendi spectacula. Hæc omnia enu- cleatius describit Giannellus lib. 2 cap. 22, quæ cum ad Sanctæ cultum gloriamque non parùm facere videantur, huic commentario inserenda censui.

Translatio-
nis annua
solemnitas

F

74 Dicta mihi sit amplissima supplicatio & ho- nor, quo sanctæ suæ Civis festum ornant Viter- bienses. Nam præter cereorum funalium mune- ra, quorum superiore capite meminimus, (vide num. 62) inter divinam Rem, quæ ceremonia solemni cum symphonia celebratur, ad frequen- tissimum populum de ejus laudibus verba facit sacer orator. Festi autem pervigilio, noctis cir- citer horam primam à Romana porta divæ Ro- sæ versus, pompâ ingenti supplicationem obe- unt longo agmine compositi omnis ordinis æta- tisque homines, cereas præferentes faces, collu- centibus undique per domorum fenestras lucer- narum flammulis: pium agmen sequitur gestata bajulorum humeris machina, in qua sublimis ap- paret statua sanctæ Civis, aliquod ex admiran- dis ejus vitæ operibus repræsentans, quam ce- reorum luminum circumfulgent manipuli innum- meri. Credas triumphare tunc Rosam in simu- lacro suo; tot omnis vel generis vel sexus vel ætatis indigenas advenasque sibi obsequentes in illo, ex fenestris, in viis passim circumspectat.

describitur.

AUCTORE
C. S.

Certè plus imprimere in animis, quàm objicere oculis eo spectaculo illam, haud pauci experiantur. Sacræ pietatem lucis festivi de nocte ignes diurnique ludii, atque ad bravia quadrupedum cursus per dies aliquot (si qua est ea Sanctæ gloria) subsequuntur. Annua hæc egregiè reddit Viterbium Heroinæ suæ. Hæc Giannellus de annua translationis festiuitate: hinc ad Officia ecclesiastica progrediamur.

Officium
ecclesiasti-
cum de com-
muni recita-
ri solitum

75 Quamquam nullum Officium proprium de Sancta nostra ante annum 1668 concessum reperiam, indubitatum tamen est, eam jam ante istud tempus ecclesiastico officio cultam fuisse, saltem in urbe sua patria: at quo anno hic cultus ei cœperit deferri, non perinde certum est. Si quis id ad Alexandri IV tempora retrulerit, non refragabor: verisimile enim est. eodem tempore, quo festum diem agere, eodem etiam recitare Officium de Communi permissum fuisse, idque valde conforme est verbis Directori supra laudati: Hoc festum ab omnibus Viterbii celebratur ex decreto summi Pontificis Alexandri IV. Officium autem in hunc modum præscribitur sub ritu duplici: Omnia de com. Virg. Oratio EXAUDI NOS DEUS. Ad Matut. pariter omnia de eodem Com. præter lect. 1. Noct. quæ leguntur de Scriptura occurrente. Ad Missam introitus, DILEXISTI JUSTITIAM de com. unius Virg. & dicitur CREDO. Impressum fuit hoc directorum intra annos 1638, quo Cardinalis Brancatius, cujus jussu editum notatur, teste Ughele in Italia sacra, Viterbiensem cathedram adeptus est, & 1668, quo idem episcopus Officium proprium impetravit, ut mox dicturi sumus. Verumtamen hanc Officii antiquitatem nonnihil dubiam reddit Felicianus in Historia Viterbiensi parte 1. lib. 6 affirmans. Julium II. anno 1509 concessisse monialibus S. Rosæ facultatem recitandi Officium ejusdem Sanctæ in dicta sua ecclesia & monasterio, secundum ordinationem prædecessoris sui Sixti IV. Quibus verbis innui videtur, anno 1509 nondum recitari solitum Officium S. Rosæ, præterquam a prædictis ascetiis, quibus id à Sixto IV, qui seculo xv senescente Ecclesie præfedit, concessum esset. Res tamen certa non est, cum hi: agi potuerit de Officio aliquo proprio præfatis monialibus tantummodo permissio.

C
cui Sixtus
IV indul-
gentias an-
nexuisse vi-
detur:

76 Porrò idem Sixtus IV indulgentias elargitus est recitantibus Officium translationis, sive istud tum primum instituerit, sive ab aliquo de decessoribus suis permissum ipse confirmaret. Discimus hoc ex Eminentissimo Cardinali Prospero de Lambertinis, qui loco supra citato tractans, De nonnullis... Officiorum concessionibus pro quibusdam locis particularibus, ita profertur: In meis animadversionibus admisi præxim concessionibus Officiorum pro sacris translationibus; ... addidi à summis Pontificibus concessas aliquando fuisse indulgentias recolentibus memoriam translationis sacrarum reliquiarum, & signante: à Julio II pro translatione beatæ Catharinæ Suecæ, à Sixto IV pro translatione beatæ Rosæ Viterbiensis. Hisce verbis, si mentem Eminentissimi rectè perceperim, dicere videtur, admisisse se, non solum canonicum Officium pro translationibus sanctorum corporum recitari permissum fuisse, verum etiam istud recitantibus, à summis Pontificibus & signanter à Julio II & Sixto IV indultas esse indulgentias.

77 Lapsu temporis crevit Viterbiensium erga sanctam suam Civem veneratio: quare eminentissimus Cardinalis Franciscus Brancatius eorum

antistes lectiones proprias sanctæ Rosæ, civitatis Viterbii protectricis Sacra Rituum Congregationi approbandas obtulit, ab eaque anno 1668, xxi Julii impetravit, ut die iv Septembris translationis festum Officio proprio & Missâ, sub ritu duplici majore, die verò vi Martii ejusdem beatus obitus ritu duplici minore ab universo clero Viterbiensi, tam seculari, quàm regulari utriusque sexus celebraretur. Missa autem signatur, Dilexisti, oratio propria hæc est: Deus qui beatam Rosam sanctarum tuarum Virginum collegio aggregare dignatus es, tribue nobis, quaesumus, ut ejus precibus & meritis à culpis omnibus expiemur, & tuæ Majestatis consortio perfruamur æterno. Anno 1725 die vii Julii elevata est ea Officii recitatio ad ritum duplicem secunda classis cum Octava, in eundem modum, quo jam indulta fuerat Fratribus Minoribus conventuatis. Rursum anno 1728, xxviii Januarii, Benedictus XIII ad preces Ministri generalis Minorum observantium Ordinis S. Francisci, nec non monialium monasterii S. Rosæ concessit, ut præfatum Officium ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus in toto Statu ecclesiastico & Etruria degentibus, qui ad Horas canonicas tenentur, cum .. lectionibus secundi Nocturni & oratione propriis... sub ritu duplici minori recitari & Missa respectivè celebrari debeat. Denique anno 1743 die xi Martii à Sacra Rituum Congregatione obtinuit ejusdem urbis episcopus pro universa sua diecesi Officium cum Octava sub ritu duplici secunda classis, in festo translationis persolvendum. Habet hæc Octava lectiones secundi & tertii Nocturni culibet diei proprias: Missa etiam propria Loquebar assignatur. Iud verò notatu dignum, quòd tum in hoc, tum in aliis, de quibus egimus, Officiis, Rosa sanctæ titulo insigniatur.

D
Officia pro-
pria etiam
cum Octava
concessa.

§ IX. Viterbienses communi consilio instant apud Calistum III pro impetranda Rosæ canonizatione: processus instituitur; inscribitur Martyrologio.

E

F

E Xigebat sanè equitas, ut Viterbienses Civis sua, à qua patriam tam gloriosè illustratam viderent, gratas vices rependerent, eamque Sanctorum factis solemnè canonizatione adscribi curarent. Neque verò suis partibus desuerunt: quin id à sancta Sede impetrare toties conati sunt, ut mirari satis nequeam, quid obfuerit, quominus ea res desideratum exitum fuerit sortita. Vix è vivis excefferat, cum Electus, clerus, concilium populisque Viterbiensis Innocentio IV (ipso teste) supplicarunt, ut fidelium testimonia super ipsius novellæ Rosæ fragrantia, videlicet vitæ meritis & miraculorum assertionibus recipi faceret. Ita quòd, quæ felicitatis potiri creditur præmiis in Ecclesia triumphante, in militanti quoque honore congruo celebris habeatur; prout latius in litteris num. 10 recitatis videre licet. Verum hic canonizationis processus inditus quidem est à præfato Pontifice, sed vel formatus non est, vel certè pio Viterbiensis civitatis desiderio & expectationi non respondit, obstantibus fortè illius temporis calamitatibus, aut subsecuta ejusdem Innocentii

Viterbienses
canoniza-
tionem Civis
sue

A nocentii morte. Si qua tamen hujus examinis acta exstiterint, ea forsitan inter authentica illa instrumenta numerabantur, qua una cum Miraculis ex negligentia & calamitate civitatis Viterbii deperdita combustaque fuisse, num. 4 ostendimus.

79 Paucis post annis spem eorum erexit Alexander IV, Innocentii successor; qui, ut supra vidimus, translato post ternam apparitionem S. Rosæ corpore, sacros ei honores per solitas Ecclesie solemnitates decernere decrevit: fecissetque haud dubie, nisi prematurus obitus prohibuisset. Hac rursus spe frustrati, usque ad tempora Eugenii IV, qui anno 1431 Petri cathedram ascendit, rem intactam reliquere. Sub illo Pontifice causa resumpta est, at conatu iterum irrito: nam licet Eugenius eorum postulatis benignè annuerit, jurisdictionemque de Sancta nostra meritis ac miraculis examen instaurari permiserit, felici tamen caruit successu ob rationes num. 82 adducendas. Tandem anno 1455, teste Coretino, rursusque 1456 ad Calistum III delegatum clarissimum virum Christophorum de Malvicinis legum doctorem ac comitem palatinum unam cum F. Luca Benedicli ex Seraphico Ordine S. Francisci, ut rem denuo tentarent. Libellum supplicem, quem cum in finem præfati oratores Pontifici obtulerunt, unam cum Processu ad nos transmissum inveni: eundem Coretinus Italico sermone donatum Vita S. Rosæ inseruit. Cum verò contineat ferè omnia, quæ in causa Canonizationis à Viterbiensibus pie acta sunt, opera pretium reor, illum hic exhibere.

B 80 Beatissimæ Pater. Alias pro parte devotorum oratorum vestrorum Viterbiensium, viro- rum archipresbyteri, canonicorum & capituli majoris ecclesie Viterbiensis, & magnificorum Priorum populi, Communis hominum & universitatis vestræ civitatis Viterbii, nec non abbatissæ & monialium conventus & monasterii S. Claræ, nunc sub vocabulo S. Rosæ vulgariter nuncupati, exposito Sanctitati vestræ, quod olim sanctæ memoriæ Rosa virgo de Viterbio, dum ageret in humanis, summo Catholice Fidei ac devotionis accensa fervore, transitoria ac terrena despiciens, & cælestia semper appetens ac æterna, Regulam tertii Ordinis S. Francisci, ab ejus pueritia professa est, & in summa paupertate ac humilitate religionem, quam fuerat ingressa, observabat. Et ita laudabilis conversationis & vitæ, & tantæ pietatis in parentes, & proximos, & morum & mentis & corporis castitatis observantiæ cum summa virginitate, ac tot aliis miris insignita virtutibus, & tantæ sanctitatis in ejus vita fuisse asseritur, ut in eam divina clementia suæ benignitatis gratiam in tantum infunderit ac instillaverit, quod tantæ sanctimonie pollens nitore, quum seipsam continuis jejuniis, vigiliis & orationibus maceraret in quadam ejus arctissima cellula, ubi ipsa ut plurimum orabat, pluribus miraculis ex virtute omnipotentis Dei, dum vixit, emicuit; & post ejus felicem obitum infinitis claruit miraculis.

81 Propter quæ præfati vestri oratores, pia commoti intentione, contemplantes vitæ ejusdem virginis Rosæ sanctimoniam, illam tamquam Deo gratam & acceptissimam, aliorum imitando vestigia, asseribi SS. Catalogo cupiebant. Felicis recordationis Alexander quartus prædecessor vester, cui per visionem apparuerat, & plurima ejus sanctitatis signa demonstraverat, nisi morte nimis properè esset præventus & de hoc seculo

migrasset, ipsam virginem Rosam in aliorum Sanctorum & Sanctorum Dei catalogo firmissimè adscripsisset. Deinde revolutis pluribus annorum curriculum propter calamitates ac fortunas vestræ civitati Viterbii occurras, fe. re. Eugenio IV prædecessori vestro humiliter per eundem fuit supplicatum, ut prius per illos viros graves & expertos, quibus is duceret committendum, de sanctimonia, virtutibus ac miraculis ejus virginis Rosæ receptis informationibus & testimoniis fide dignis, prout tantæ rei pondus exigebat & gravitas, ipsam Sanctorum Dei catalogo ascribi facere dignaretur.

82 Idem prædecessor intendens & in hujusmodi causa juxta rei gravitatem cum debita deliberatione ac maturitate procedere, dictæ canonizationis supplicationem signavit: quæ ad finem debitum & convenientem postmodum ducta non fuit propter negligentiam illorum, quorum intererat, & desidiam; nec non propter temporum varietatem & immutationem, in hujusmodi causa ad ulteriora non fuit processum. Postmodum verò tractu temporis super hujusmodi materia per clarissimum legum doctorem & comitem palatinum D. Christophorum de Malvicinis oratorem archipresbyteri, canonicorum & capituli, Priorum hominum & personarum, abbatissæ & monialium prædictarum, dignum fore existimantium, quod Thesaurus tam longo tempore absconditus, Christi fidelibus ostendatur, & tamquam lucerna lucens & virginitatis flos ad aliorum exemplar & instructionem pateat, pro exaltatione nominis Domini nostri Jesu Christi ac splendoris gloriæ & honoris eorum militantis Ecclesie, super præmissis & aliis prædictam causam concernentibus, Sanctitati vestræ fuit humiliter supplicatum, ut in præmissis opportunè providere dignaretur de benignitate Sedis apostolicæ & eadem Sanctitas de præmissis certam notitiam non habens, hujusmodi supplicationibus inclinata, dictam canonizationis causam committere est pollicita. In qua re ad nullum actum extitit processum aut profecutum propter novas calamitates ac miseras, quæ huic vestræ afflictæ civitati, & seditiones civium intestinas successerunt.

83 Cum autem, P. sancte, in præsentiarum nihil aliud per oratores eorundem desideretur magis, eidem vestræ Sanctitati humiliter supplicatur pro parte venerabilis viri Fratris Luca, ac clarissimi legum doctoris & comitis palatini D. Christophori de Malvicinis de Viterbio, oratorum, archipresbyteri, canonicorum, capituli, Priorum populi, Communis hominum, universitatis, abbatissæ, monialium conventus monasterii præfatorum; quatenus eadem Sanctitas dignetur committere alicui vel aliquibus ex S. R. E. reverendissimis Patribus, dominis Cardinalibus, prout melius Sanctitati vestræ videbitur expediens esse, dictæ canonizationis causam, & de vita ac miraculis dictæ virginis Rosæ, prout in tanta re convenit, & aliis præmissis se diligenter informet, & cum debita maturitate ac gravitate ad examinationem testium, & alia necesse incumbentia & quomodolibet opportuna, in hujus canonizationis actibus & solemnitatibus aliàs requisitis procedant, illaque benignè & diligentissimè, ut præmittitur, examinata & ruminata & discussa, eadem vestræ Sanctitati referant, ad finem & effectum, quod præfata Sanctitas valeat postmodum dictam Rosam virginem canonizare & in catalogo Sanctorum ascribi mandare, ut mo-

ris

dilatæ canonizationis causis,

pro resu- menda causa perorant.

F

non semel frustra conati imperare, Calisto III

libellum supplicem offerunt,

in quo, expositis variis

AUCTORE ris est. *Hucusque exemplar nostrum, nullâ tem-*
C. S. *poris adscriptâ notâ.*

Processus
canoniza-
tionis indi-
citur.

84 Postulatis annuit Calistus, qui processum in canonizationis causa instituendum commisit Reverendissimis & Eminentissimis dominis Bessarioni Cardinali Niceno episcopo Tusculano, Dominico Cardinali Firmano titulo S. Crucis in Jerusalem, & Prospero Colonna titulo S. Georgii ad velum aureum Cardinali. Verum hi aliis curis impediti, pro potestate accepta substituere sibi Paulum Sancta fide Syracusanum, Angelum Alterium Sutrinum, & Angelum Capranicam de Caranzonibus Reatinum, episcopos. Cùm quo Syracusanus & Reatinus aliis similiter negotiis distenti, eam provinciam recipere nequirent, in eorum loco ab iisdem Cardinalibus subdelegati fuerunt Joannes Viterbiensis atque Tuscanensis, & Nicolaus Hortanus & Civitatis Castellana episcopi. Postmodum sese etiam excusavit Sutrinus; quo tamen non obstante, reliqui duo examinare testes & commissam sibi causam tractare aggressi sunt: ita enim habebant in mandatis.

B
& inchoa-
tur.

85 Demum anno 1457 Dominica IV Quadragesima dicta De rosa, qua dies in XXVII Martii incidebat, processui initium factum est. Comparuerunt itaque coram presatis episcopis Viterbiensi & Hortano commissariis subdelegatis R. P. Lucas Ordinis S. Francisci, & clarissimus legum doctor ac comes palatinus Christophorus De Malvicinis, syndici & procuratores ab archiepiscopo & clero ecclesie Viterbiensis, necnon senatu populoque ejusdem civitatis, ac denique ab abbatis & monialibus S. Rosæ constituti. Exhibuerunt illi quiddecim articulos, quibus virtutes ac miracula Sancta generatim complexi sunt, postulantes, ut super eis testes audirentur. Consulto prætermitto protestationes, decreta edita, reliquumque juris ordinem, tum ne lectori molestus sim, tum quod quadam ex istis instrumentis in apographo nostro desiderantur, ex industria, opinor, prætermissa. Aliqua tamen, qua ad Sancta gloriam magis facere videntur, ex Coretini fide, qui authentica monumenta laudat, enarrabo. Excellentissimus Petrus Ludovicus Borgias capitaneus generalis Sancta Sedis, & gubernator ducatus Spoletini ac provincia Patrimonii, editum per omnes jurisdictionis sue civitates, locaque vulgavit, imperans, ut authenticis litteris Viterbium transmitterent, si qua miracula aut beneficia S. Rosæ patrocinio apud se impetrata cognoscerent: testarenturque, quam in quolibet loco eadem Virgo venerationem publicam obtineret.

Littera in
hunc finem
a vicinis
oppidis mis-
sa.

86 Edicto publicato, mox undique imperata littera Viterbium allata sunt, quas laudatus Coretinus lib. 5 cap. 6 asserit Processui insertas esse; sed in nostro apographo desunt. Unas idem auctor recitat à Prioribus populi civitatis Balneoregii transmissas: ex quibus pauca ex Italico Latina delibo, ut pateat, quanta apud Balneoregienses fuerit de S. Rosa existimatio: Non possumus, inquiunt, certò scribere miracula particularia (quæ sine dubio innumerabilia sunt) propter calamitatem præteritorum temporum, aut fortè inadvertentiam, vel merè (ut credimus) propter negligentiam majorum nostrorum. At omnimodè confitemur, rem esse mirabilem, vel potius divinam, dignamque ab omnibus cum reverentia celebrari, tamquam ipsa luce clariores, quòd omnes (absque ullo dubio) in hac parte una voce consentiant, confirmantque, virginem Rosam esse Regis superni sponsam. Hoc

dicunt, hoc clamant, hoc affirmant, hoc prædicant viri, feminae, senes fide digni, juvenes, pueri, puellæ: ita ut ipsi lætentes non cessent in cunis (ut ita dicamus) hæc omnia prædicare, dummodò ipsis data sit loquendi facultas &c. Hæc epistola signatur data Balneoregii anno MCDLVII, xxx Martii. Priores populi civitatis Balneoregii. Et infra; Jacobus de Carolis Cancellarius. Aliorum oppidorum, qua similes litteras in eandem finem dedere, nomina tantum recitat laudatus Coretinus.

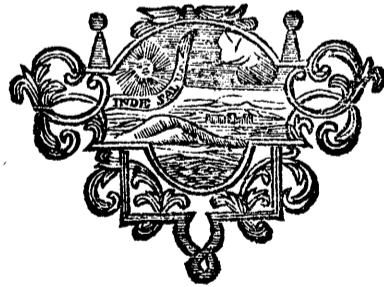
Corporis in-
tegritas ex-
aminatur:

87 Idem auctor cap. 7 narrat, prædictos antistites commissarios die 2 Aprilis ejusdem anni 1457, unâ cum procuratoribus utriusque partis, & tribus notariis deputatis, ad S. Rosæ monasterium accessisse, ut qua de sacri corporis prodigiosa incorruptione affirmabantur, ipsi præsentibus examinarent. Qua cùm verissima deprehenderent, videlicet corpus omnis corruptionis expertis integerrimum perseverare, & non secus atque animatum, carnis ac membrorum flexibilitatem retinere, unguem quoque olim sacrilegè rescissum mirabiliter renatum conservare; mandarunt notariis, ut ea omnia simul cum antiquis inscriptionibus, picturis, & monumentis ejusdem ecclesie ac monasterii, in acta referrent, prout apparet, inquit ipse, in Processu: in quo tamen hanc corporis inspectionem ceteraque jam recensita non reperio in apographo nostro: quapropter ea illius fidei relinquo. Præterea cap. 8 producit epistolam Alphonsi Aragonia regis, IV Maii ejusdem anni ad Calixtum Pontificem in favorem canonizationis datam; addens illam Latino idiomate scriptam Processui item insertam esse fol. 132; verum ea quoque in nostro exemplari desideratur. Ad processum redeamus.

testes 264
auditi: Ro-
sa Marty-
rologio in-
scripta.

88 Die IX Aprilis anni 1457 cœpta est juridica examinatio testium fide dignorum, quorum numerus ad ducentos sexaginta quatuor pervenit: ex quibus alii miraculorum, qua asserabant, oculati testes fuerant, alii ea ipsa in se fuerant experti: Hi omnes nominatim citati & juramenti religione obstricti & secundum juris ordinem examinati, suum respectivè de vita, virtutibus ac miraculis S. Rosæ testimonium dixerunt. Singulorum testimonia apud me habeo: sed ea, ut jam monui, consulto prætermittam, ne perpetuis earundem rerum repetitionibus lectori nauseam pariam. Tenuit hoc examen usque ad diem IV Julii ejusdem anni, quâ tandem processui finis impositus est, Actaque à notariis clausa & subdelegatorum in hac causa antistitum, Viterbiensis ac Hortani sigillis rite munita fuere: sed solemnitas canonizatio nequiquam subsécuta est. Nec tamen omni fructu processus ille caruit, si vera sint, qua Coretinus habet cap. 9: ait enim, à Calixto III, perlectis ejusdem Actis, sanctitatem absque ulla solemnitate confirmatam esse, ordinatumque, ut Sanctorum catalogo inscriberetur.

F

VITA

V I T A

auctore incerto

Manuscripta Processui Canonizationis inserta.

P R O L O G U S.

Commendat
auctor per-
petuam

QUONIAM, ut ait Augustinus de vera religione, verba & exempla Sanctorum sunt quaedam fragmenta illius panis caelestis, qui de caelo descendit, quæ habent incitare legentium & audientium corda ad amorem divinum & ad devotionem illorum Sanctorum, qui in hac vita perfecta opera peregerunt, hinc nihilo minus **a** conferre robur ad perfectam & arduam poenitentiam aggrediendum, & vitæ æternæ gratiam impetrandam. Idcirco Dominus noster Jesus Christus in Euangelio secundum Matthæum non immeritò suis discipulis imperavit dicens: Colligite, quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. Similiter apostolus Paulus clamat; Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; subaudias de vita & actibus Sanctorum. In quibus verbis satis clarè ostenditur, quanta debeat esse fidelium diligentia ad perferenda & memoriter retinenda Sanctorum & Sanctarum præcedentium opera; quæ re verà instinctu divino non tam ad illorum gloriam, quàm, ut ita dicam, ad omnium eruditionem & vitæ correptionem, in litteris noscuntur esse redacta. Nam sicut dicit Seneca de moribus imprudentium, nisi ad regulas, prava non corriguntur.

Sanctorum
ac præsertim
tenellarum
virginum
* se abundat

2 Et ideo Christiani fideles cupientes vitam suam corrigere & mores in melius emendare, debent se * solerti mentali intuitu Sanctorum verba & actus jugiter meditari & quasi ad quoddam speculum, depositis pravis moribus, sacris virtutibus animam venustare, maxime autem ad illa opera virtuosa, quæ in sexu fragili & puellis tenellis est dignatus Dominus demonstrare. Nam si de vita Sanctorum hominum adulatorum admirantur hodie homines non modicum, & Deum eorum actibus magnificent & extollunt, qui ætate & viribus in hac vita fuere completi, & ad eorum exempla vitam suam corrigunt & emendant, quanto potius de ardua poenitentia, fide indefessa & virtuosa opera puellarum sanctarum, quæ ab ipsa pueritia sua cordialiter Christo Domino adhæserunt: certè multò magis, quàm de vita beatorum Petri & Pauli, vel Andreæ, qui habuerunt in hoc seculo ætatis & virium complementum.

memoriam
& imitationem.

3 Et ratio hujus est, quòd in creatis minimis in natura, puta, ape vel aranea vel formica, divina sapientia plus relucet, quàm in magnis mala mole corporea augmentatis, puta, elephante, bubalo vel camelo. Unde Augustinus in libro Confessionum: Magis miror muscæ agilitatem, quàm cameli magnitudinem. Et idcirco de aspera poenitentia puellarum sanctarum, quæ fuerunt in hac vita minimæ in natura, quantum est ad ætatem & corporis molem, deberent homines quamplurimum admirari & Deum altissimum

Septembris Tomus, II.

in earum actibus collaudare, & vitam corrigere & in melius emendare.

4 Inter alias autem sacras virgines, de quibus non est hodie usquequaque fama diffusa, fuit quædam puella sacra virgo nomine Rosa, quæ quasi quædam venusta cæli rore perfusa, in Viterbiensi viridario fuit orta; & benè successit in virtutibus & sanctitatibus dignum nomen. Nam quod leges clamant, nomen debere esse consequens rei, in virgine Rosa eminet adimpletum. Nam sicut quidem flos rosa super vernalibus floribus pulchritudine stat excellior, sic virgo Rosa inter cunctas virgines alta sedet. Conjugatis & continentibus altior erigitur saltem virginitatis candore, cum eis virginum feliciior vita sit. Igitur sanctitatum longâ morâ **b** virgo Rosa ceteras Sanctas præcedit, ut rosa flos alios præcellit quotvis flores. Pascit quidem rosa flos oculos pulchritudine immensa, pascit etiam membra reliqua odoratione extensa; sic Rosa virgo pascit eam videntes sanctitatibus Christianos. Pascit nunc quoque relictarum virtutum suavitate odoribus cunctos sanos **c**. Quæ tempore SS. Domini nostri Domini Alexandri Papæ quarti suum diem clausit extremum **d**.

5 De qua ad honorem primò illius caelestis Sponsæ, qui delectatur & pascitur inter lilia virginis pudoris, septus choreis virginum puellarum, cui ab ipsa pueritia hæc sacra Virgo castissimis amplexibus juncta fuit; consequenter verò ad honorem & laudem ipsius virginis Rosæ, ad cujus commendationem & famam aliqua enarrabo, quæ in quibusdam instrumentis **e** antiquis à fide dignis & devotis personis relata inveni, atque fideliter conscripta, sicut supradictæ personæ, se à supradictæ virginis Rosæ ore audivisse & vidisse testatæ sunt. Ideoque sanctitates describere & miracula B. V. Rosæ omni posse *, præsentis volumine nos conamur, nec non perfectæ nigræ vetustatis diurno nubilo scientium abnegent mentes **f**, cum hominum memoria labilis feratur & vana, juxta quod ostendit moralis Seneca: Memoria nihil perdit, nisi id, quod non sæpe respexit.

6 Ideoque stilo etiam aggredimur vitam miram præfatæ Virginis relaxare, ne queat latere posteros, ut hiis scriptis in electione cognita diligatur, dilecta appetitur & appetiata dirigat imitationem sui, quos cura beatitudinis semper angit. Nam quidem si latuisset, ignoraretur, & ignoratæ nulla esset imitatio, nec cupido, quia illos, quos nescimus, nullatenus possumus imitari, teste in hiis Augustino: Res incognita non diligitur: Magis dilecta magis appetiatur, ut ait Boëtius. Quisnam cupit, quod nescit? Et iterum moralis poëta quidam: Quod latet, ignotum est, ignoti nulla cupido. Fateor, nec quidem posse connumerari cunctas virtutes, signa ac prodigia, quas * Dominus noster Jesus Christus beatæ Rosæ meritis operari dignatus est, etiamsi membra corporis verterentur in linguas: sed nos de multis hiis pauca hic descripsimus.

A N N O T A T A.

a Supple possunt. Sensus itaque est, quòd exempla Sanctorum non minus juvent ad arduam poenitentiam viriliter peragendam, quam ad divinum amorem venerationemque Sanctorum in legentium animis excitandam.

b Per longam moram virtutum intensiorem & excellentiam intellige, non moram temporis:

A. INCERTO.

in senella quippe etate obiit, similis illi, de quo Sapia 4 dicitur: Consummatus in brevi explevit tempora multa.

c Felicianus in Hist. Viterb. legit: cunctas facras. Sanos tamen utrumque nostrum Ms. habet: sensus esse potest: Rosa pascit suavitate odoribus omnes sanos, id est qui sanam sive Christianam mente virtutes illius meditantur.

d Adi Commentarium à num. 8.

e Habuisse compilatorem hujus Vitæ ad minimum duo instrumenta, quæ descripsit, satis patet ex fragmento secundæ Vitæ, ubi repetit ea, quæ jam tradiderat. Patet etiam ex inconcinno & perturbato modo, quo narrationem suam tenuit, ita ut centones varios, vix observato ordine, consuisse mihi videatur.

f Obscurâ ac vitiosâ hæc periodo significat, ideo se scribere Vitam S. Rosæ, ne, qui ejus facta jam norunt, eadem obliviscantur, dum eorum memoriam opportuna lectione nequeunt reficere.

CAPUT I.

Pia pueritia ac adolescentiæ studia & miracula.

Prædestinationis gratia ab ipsa infantia in Sancta eluxit, dum mortuum suscitavit,

a b

c

d e

f

C

* L. illi

* L. resuscitavit

g divino cultui & corporis macerationi dedita fuit: panem in rosas convertit:

b

Æternus autem rerum conditor, ut ait Apostolus, ante mundi constitutionem electos prædestinavit, & prædestinatos ad regnum suum vocavit solâ gratiâ, nulla necessitate seu meritis præcedentibus. Quæ quidem gratia in Sanctis & electis, ut dicitur, demonstrata est dudum in quibusdam, antequam progredierentur ex utero, ut Hyeremia a & Joanne Baptista b, qui in adventu Domini exultavit in utero. In quibusdam verò demonstrata fuit ab ipsis ipsorum cunabulis, ut patuit in beato Nicolao c, qui die, quo natus fuit, stetit in pelvi, & bino hebdomadæ die cæpit non fugere mammæ. In quibusdam aliis apparuit hæc gratia in pupillari ætate, sicut in beata Agnete d, Agata e & pluribus, quæ sustinuerunt martyrium in pupillari f & tenera ætate, sicut etiam patuit suo modo in hac puella virgine Rosa, quæ, ut scribitur in supradictis instrumentis, tam jucundum Deo habitaculum in sua pueritia apparuit, tamque gratia sibi * extitit, ut, dum esset trium annorum, avunculam, quæ per diem mortua fuerat, resuscitavit * g.

8 In pupillari autem ætate cæpit hæc Virgo devotè cum matre sua ad ecclesiam pergere, prædicationes autem Fratrum Minorum frequenter audire & verbum Dei cum intentione mentali devota percipere. Quam ob rem cæpit mundum & mundanorum ludibria spernere, cupidorum avaritiam devitare, carnales illecebras vehementer horrere; cæpit insuper Dominum Jesum Christum tota mente diligere, ad ipsum affici & ei totis visceribus adhærere ac per hoc mundo, diabolo & eorum pompis simpliciter & irrevocabiliter renuntiare. Cæpit jejuniis corpus suum arcere, victum sibi subtrahere & substractum pauperibus erogare b. Fuit autem Virgo præfata tantæ pietatis & misericordiæ in pauperes Christi, ut cum unâ dierum panes pauperibus erogandos ex domo parentum portavit, uti solita erat & consueta, ad mandatum patris in-

terrogantis, quidnam in sinu deferret absconditum; illa illico, sinu aperto & patefacto cum summa obedientia, ejus sinus rosas diversorum colorum plenus apparuit.

9 In tantum, ut, divinâ in eam continuo superveniente clementia, aves ad eam, dum comedebat, accederent, & micæ panis in ejus sinu manducarent. Quæ Virgo tantâ omnipotentis Dei gratiâ suffulta, cum in ejus pueritia cum aliis puellis se conferret ad fontem cum amphora * pro aqua exhaurienda, ut moris est, & uni illarum puellarum amphora, quam portabat, rumperetur & in plurima frustra divideretur, increpata ab ejus parentibus, prout puella præfata falsò retulerat, quod B. Rosa huic casui more puellarum præstiterat occasionem; accesserunt ad locum, ubi amphora rupta erat, & ejus frustis & particulis simul reductis, meruit Virgo præfata, ut omnipotens Deus ejus potentiam demonstraverit super eam, ut tot frustra hinc inde conspersa & divisa, ad proprium locum eorum reducerentur, ac si numquam rupta fuisset. Et sic amphora puellæ restituta est integra & sana absque aliquo nocimento & defectu, ex gratia omnipotentis Dei, dictæ beatæ Rosæ meritis exigentibus.

10 Propter quæ meruit etiam Virgo præfata, ut cum semel à quadam ejus commatre i esset sibi furto substracta quædam gallina storina k, & per dictam commatrem id negaretur, summa Dei justitia voluerit, quod in dextera parte vultus sui pennæ ejusdem coloris substractæ gallinæ visibiliter apparerent: quæ propter hanc novitatem sibi contingentem & occurram * furtum gallinæ confita * dictæ. Virgini ejus commatri, pennæ illico ex ejus facie miraculosè disparuerunt l. Propter quæ miracula ab omnibus tunc existimabatur virgo Rosa in sanctam mulierem ventura, si viveret, cum tantum gratiæ in eam summus Deus infunderet m.

D

aves ad eam convolant, amphoram fractam puellæ integram restituit: * L. amphora

E

mulierem mirabili indicio furtum suum cogit fieri: confessam penam liberat.

i k * L. occurram * al. confessa l m

ANNOTATA.

a Vide Jeremia caput 1. De hoc sancto Propheta actum est tom. 1 Maii, die 1.

b Lege Luca caput 1 §. 44. De eodem actum est tom. 14 Junii, die 24.

c Loquitur de S. Nicolao episcopo Myrensi, cujus Acta discutienda venient 6 Decembris.

d S. Agnes decimo tertio vite sue anno illustri martyrio coronata est. Acta ejus illustrata reperies tom. 2 Jan., die 21.

e De hac Virgine martyre consule tomum 1 Februarii, die 5.

f Pupillaris ætas, in puellis ea proprie est, quæ duodecimum nondum annum explevit: verum hic pro minorenni sumitur.

g Nihil peculiare de hoc miraculo reperi: idem tamen refertur in Officio à S. Rituum Congregatione concessio.

h Cœgit me inconcinna compilatoris narratio, qui, ut in Commentario monui, quacumque reperit, nulla ordinis ratione habita, refert, ordinem immutare: omisis enim, quæ aut in pueritia, aut pueritiæ etate proxima egit, subjungit ea, quæ maturiorem etatem exigunt. Dabimus ea capite 2 à num. xi: interim ipsissimis auctoris verbis narrationem prosequimur.

i Commaternitas est affinitas spiritualis, quæ inter mulierem, quæ de sacro fonte infantem suscipit, susceptique parentes intercedit.

k Storina barbara vox ex Italica Stornello, quæ

F

A qua sturnum, & colorem sturnorum similem significat, deducta. Storina igitur gallina dicitur, quæ plumis sturnis est concolor.

l Pro veritate hujus prodigii spondere non auserim.

m Hucusque perturbatum ordinem, ut monui supra, debui corrigere.

CAPUT II.

Graviter decumbens jubetur à Deipara tertium Ordinem S. Francisci amplecti a, & hereticos redarguere; quod subito sanata exequitur: patrem piis ceptis obfistentem in sua vota flectit.

B Gravi morbo afflicta cognoscit statum plurimum defunctorum; & à Deipara invisitur;

b * l. choris * i. e. inhaerent manæ

C & sanatur, à qua tertiam S. Francisci regulam amplecti & hereticos ad fidem reducere jubetur: * forte affurgens

P Rocinctu autem temporis facta manu Domini super eam, cepit prolixi languoris gravitudine ægrotare, in qua quidem valetudine cum teneretur ab astantibus jam morti propinqua, subito apertis oculis cepit loqui. Fatebatur autem circumstantibus sibi, bonorum & malorum recedentium statum intueri. Etiam nonnullas Sorores, quæ per viginti annos ante ortum suum decesserant de hac vita, & quas numquam viderat, cognitione clarissima cognoscebat, ac propriis nominibus convocabat b. Sic igitur jacens & lectulo decubans florigera virgo Rosa, apparuit ei gloriosissima Mater Dei monilibus immanis ornata, & tamquam sponsa pulcherrimâ decorata coronâ & ex utraque parte sui virginum vallata choreis *: quam intuens virgo Rosa sibi circumstantibus dixit: Ut quid tam incuriales * estis, ut quid tantæ vos tenent moræ, ut ei minime affurgatis? Surgite igitur, eamus obviam ei.

12 Et protinus surrexit de lecto & cum præfatis sibi astantibus egressa est domum & ivit obviam Reginæ reginæ Matri Dei; quam sic affata est dulciter Virgo Mater lilia fragrans: Rosa in summo assumens * virgulto cum aliis florigeris virginibus complantata, respice me mentalibus oculis sic ornatam, & ad exemplar mei taliter te ornare non differas, & sic ornata & mulierum comitivâ c honestâ associata ecclesiam Præcurforis Joannis & pauperuli confessoris Francisci d devotissimè visitabis. Demum ad ecclesiam S. Mariæ in Podio e remeabis & ibi in Missarum solemnibus tonsuram recipies capillorum & depositis mundalibus vestimentis & ornamentis, sicque induta cilicio cordâque tui aselli succincta, summi Sponsi connubia celebrabis: quibus devotè & cum laudibus Dei peractis, admisso sic penitentia habitum, ad domum paternam redibis, ibique in sanctæ conversationis habitu, orationi & laudibus divinis vacabis. Exhortationibus insuper proximorum ferventer insites, insolentes & à Fidei tramite exorbitantes viriliter & audacter, omni timore postposito, redargues. Et si propter hæc à parentibus, vel domesticis, vel extraneis redargutiones & incommoda patieris, patienter tolerare non desinas; nam ex hiis meritum, & post meritum præmium consequeris æternum. Illi autem, qui obsecundare voluerint, Septembris Tomus II.

gratias à Deo consequentur, æternam vitam & dona: qui autem contradixerint tibi, seu spreverint, & finaliter perseveraverint, infortunia cruenta recipient: & hiis dictis Virgo Mater Dei disparuit. Hæc autem omnia supradicta audiens virgo Rosa à Virgine Matre, sequenti die cuncta sibi injuncta per ordinem executioni mandavit f.

13 Verùm cum multitudo gentium * assidue veniret ad domum B. Virginis ad videndum hæc, quæ faciebat; pater cepit eidem Virgini minari, & dicebat ei: Si hæc, quæ facis non dimiseris, omnes capillos tui capitis detruncabo: & Virgo respondit; Non curo, quia pro nobis fuerunt pili barbæ Domino nostro Jesu Christo detruncati, & hæc pro ipso ego sustinere non timeo. Et pater dixit: Si non dimiseris, ego fortè * te ligabo: & præfata Virgo respondit: Et Dominus noster ligatus fuit ad columnam; & ego pro eo ligari non timeo. Et dicebat patri suo cum magna devotione & fortiter plorando: Pater noli contradicere mihi; si verò mihi non contradixeris, Dominus noster Jesus Christus associabit te cum angelis suis in Paradiso: & si mihi contradixeris, non dimittam ob hoc, quia Dominus præcepit mihi, quòd hæc faciam. Et pater incepit plorare & dicere: Filia fac cum benedictione Dei. Et tunc beata Virgo dixit patri & avo & presbytero & aliis astantibus suis ac præfata dominæ Sitæ g: Benedicite me in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Et continuo mulieres veniebant ad dictam Virginem & ipsa accessit cum hiis, quæ secum fuerant ad ecclesiam & dicebat ad illas: Quælibet vestrum quàm primùm vadat ad ecclesiam & oret pro toto populo Christiano.

14 Paucis admodum elapsis diebus apparuit ei Jesus Christus veluti crucifixus: ad cujus visum crudele spectaculum commota sunt viscera ejus & tam ingentis doloris & compassionis aculeo pertransivit animam ejus, ut per spatium dierum plurimum à tonsione pectoris & decapillatione capillorum atque laceratione aliorum membrorum minime declinaret h. Ex tunc autem crucifixi Jesu & Virginis gloriosæ imaginem semper in suo pectore deferebat; & quia amor mentem amantis quiescere non permittit, de lectulo surgebat de nocte, & per vicos & plateas civitatem circuibat, laudes divinas modulatis vocibus decantando.

ANNOTATA.

a Hic indicata narrantur in secunda Vita, sed hinc inde adduntur aliqua, quæ in priori desiderantur. Non abs re duxi ea huc transferre. Postquam auctor retulit prædictam de bonorum ac malorum meritis visionem, sic prosequitur: Et hæc fecit die Martis usque ad diem Mercurii: die verò Mercurii in nocte cum mater B. Virginis & multæ aliæ mulieres custodirent eam & crederent, quòd ipsa emitteret spiritum, & mater vellet sibi dare ad comedendum; & B. Virgo dixit matri suæ: Nolo comedere, quia cras erit vigilia B. Joannis Baptistæ, & continuo surrexit cum magno gaudio & laudabat Dominum & B. Virginem Mariam & B. Annam & omnes Sanctos & Sanctas Dei, & rogabat Deum, quòd daret potentiam & virtutem regi Franciæ perdendi illas gentes. Hæc ille, circa quæ pauca notanda sunt. Coretinus lib. 2 cap. 8, cui more suo adheret Giannellus, ex hoc, ut videtur lo-

A. INCER-
TO.

co, scribit, S. Rosam in extasi spectasse S. Ludovicum Francia regem cum suo exercitu in obsidione Damiate eadem hora & momento periclitantem: cumque pro eo preces fudisset, urbe potitum cognovisse. Porro id contigisse ait die Jovis xxiii Junii in vigilia S. Joannis Baptiste anno mcccxlx. Verum hac non subsistunt. Nam primò S. Joannis Baptiste Vigilia anno 1249 non incidebat in diem Jovis, sed Mercurii: unde verba illa: Et hæc fecit die Martis usque ad diem Mercurii: die verò Mercurii in nocte &c. Sic accipienda sunt, ut intelligatur nox illa, qua dici Mercurii initium erat, non finis. Neque obstat, quòd die Mercurii dixerit: cras erit Vigilia, per cras enim matutinum tempus significavit: nam non erat, cur die Mercurii jejunaret propter Vigiliam S. Joannis Baptiste, si ea in diem Jovis incidisset. Deinde falsum est, S. Ludovicum cum exercitu suo die 23 Junii anni 1249 in predicta obsidione periclitatum, ac Damiatam potitum esse; jam enim urbem illam à sexta ejusdem mensis die in suam redegerat potestatem, ut in Actis predicti sancti Regis videre licet tom. v Augusti die 25. Dicendum igitur est,

B vel diem oblata visionem illam obsidionem occupationemque Damiatam non fuisse representatam, vel saltem non nisi præteritam potuisse exhiberi.

b Hanc arcanorum cognitionem testantur etiam & probare parati sunt testes in Processu infra num. 5.

c Vox Italica, qua propriè comitatum, quo quis honoris causâ stipatur, significat.

d In hunc Sanctum singulari quadam devotione ferebatur.

e Erat hæc ecclesia illius parochialis, sancta Maria de Podio dicta à clivo, ubi templum parochiæ situm est, inquit Giannellus lib. 1 Vita cap. 1. Derivatur autem à voce Italica poggio, qua collem significat.

f Quomodo id executum sit, refert Vita secunda, unde excerpo sequentia: Et incontinente se quidem in terram & in crucem prostravit lugens, adhærens matri suæ: Mater omnes res ac delicias hujus seculi tibi relinquo: ac continuo rogavit matrem dicens: mater volo, quòd domina Sita induat mihi tunicam & cingat mihi cordulam & tundat (imò tondeat) mihi capillos sicut clerico. Et statim dicta domina Sita venit ad beatam virginem Rosam, & dixit illi: Filia non sum digna facere hæc, quæ dicis. Et ipsa respondit: B. Virgo Maria præcepit mihi, quòd tu modò induas mihi tunicam de cilicio, quam ad caput lecti sui habebat. Et ipsa domina Sita respondit & dixit: Filia, permitte confanguineos tuos. Et Virgo respondit: B. Virgo Maria præcepit mihi, quòd te instigem, ut facias, quæ tibi dixi. Et mater dixit ipsi: Filia non habeo cordulam: & ipsa respondit: Non habes unam cordulam asini? Et mater fecit sicut ei præcepit. Tunc dicta domina Sita fecit, quicquid sibi præceperat ipsa Virgo. Refert dein biographus Sanctam, comitantibus multis mulieribus, assignatas ecclesias adisse, & reliqua, quæ à Deipara mandata erant, fuisse executam. Porro aspero hoc habitu teneram illam Virginem usam esse, asseritur etiam in Processu loco supra citato, ubi dicitur: Cum laboraret in extremis, voluit cilicio asperissimo ac durissimo indui, & ejus aselli cordulâ (id est, quâ asinus alligatus erat) præ devotione accingi. Coretinus l. 2 cap. 10 & cum eo Rinaldus & Giannellus, aiunt creditum fuisse,

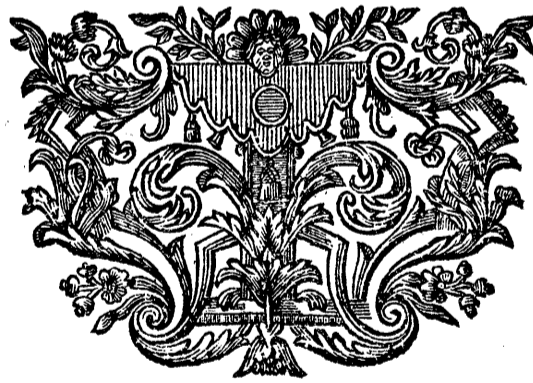
se, quòd vestis illa, cum Deipara Virgini appareret, divinitus esset allata: sed scriptores illi omnia tantopere exaggerant, tamque mirabilia reddere conantur, ut soli eorum auctoritati tuto credi non posse existimem. Certe neutra Vita fundamentum sufficiens præbet rei tam mirabili asserenda.

g Quanam hæc domina Sita fuerit, nusquam indicatur: fortè fuit aliqua Tertiaria S. Francisci.

h Apparitionem hanc cum aliis quibusdam circumstantiis accipe ex Vita secunda. Præterea cum tunc (paulò post assumptum poenitentia habitum) Dominus noster Jesus Christus in cruce apparuit eidem Virgini. Et ipsa Virgo in mente incepit extrahere capillos sibi & percutere se in facie ac pannos sibi dividere, & plorabat cum magna devotione, & fecit se portari ad ecclesiam, & prostravit se in crucem & dicebat ei plorando: Pater, quis te crucifixit? Et dum ita plorabat, surrexit quidam dominus & traxit ipsam de ecclesia & duxit ad domum suam. Quæ Virgo cum ducta esset ad domum suam, tribus diebus se marturivit * semper plorans. Texit dein narrationem fabella simillimam. Postea vocavit matrem suam & dixit ei: Mater porta mihi parum herbæ; & mater abiit & portavit sibi aliquantulum de menta. Et B. Virgo dixit: Pone super pectus meum & mitte stare. Et ipsa Virgo dimisit ipsam aliquantulum, & postea accepit eam cum manu & dixit matri: Mater accipe herbam istam & habeas eam nimis caram, quia Dominus noster Jesus Christus benedixit eam supra pectus meum. Quid hæc nuga sibi velint, non capio. Audi tamen lepidam Coretini, Rinaldi, ac Giannelli interpretationem. Ajunt illi, Christum Virgini secundo apparuisse non jam crucifixum, sed celesti gloria conspicuum, à quo postulavit (verba sunt Giannelli lib. 1 cap. 9) ut pectus consecraret sibi unâ cum suaveolentis mentæ fasciculo, quem à matre è domestico vase compactum afferendum curaverat, atque inibi collocarat, utque arctum conclave suum & angulum illum domus dedicaret, illum cum S. Mariæ rosarum cœnobio, cui erat conterminus (quod cœnobiolum suum vocavit, cum rem matri retulit) in unitatem coiturum, suæque mortalitatis exuvias in eodem cœnobio servatum atque observatum iri, prophético more præsentens. De prædictione illa postmodum sermo recurret: sed pectoris ac anguli per menta fasciculum consecratio anilibus fabulis mihi proxima videtur. Quod autem secunda Christi apparitionem spectat, penes scriptores illos sit fides.

F
* l. marturavit, quod apud Cangium in Glossario idem est, quod martyrizavit

F

A

CAPUT III.

Ob refutatos hæreticorum errores ab urbis præfecto cum parentibus exfulare jussa Surianum se recipit, ubi mortem Frederici II vaticinata, Vitorchianum migrat: incolas piis monitis instruit, cæcam illuminat, in ardenti rogo illæsa perseverans hæretica mulieris pervicaciam flectit.

B
Catholicam fidem, spre-
tis hæretico-
rum minis,
publicè pro-
ficietur:

a

b

C
quapropter
cum paren-
tibus urbe
ejecta

* i. e. illi
* l. sugges-
serunt

d

asperrima
bieme Su-
rianum per-
venit: ubi

IN simplicitate nempe cordis Christum Jesum quotidie gentibus prædicabat *a*, bonis bona pronuntiando æterna, & malis supplicia sempiterna. Contra hæreticos autem horribiliter sæviebat, & eorum hæreses argumentis sensibilibus confutabat, argumenta illorum falsa replicabat, & cunctis audientibus, dictorum argumentorum falsam apparentiam apertis rationibus luce clariùs ostendebat. Itaque cunctis audientibus liquidò videbatur, & erat, quòd per ejus os loqueretur Spiritus, cum quæcumque locuti sunt Sancti Dei, per os Spiritus sancti locuti sint. Hæretici autem, qui tunc in Viterbiò ut infratriticum zizania pullulabant *b*, contra hanc Virginem ut canes rabidi fremere cœperunt, & ut à verbis obmutesceret Fidei, præmissis comminationibus indixerunt. Virgo autem Christi in Dei amore & Fidei fulcimento firmata, comminationibus spreto, & terroribus cunctis depulsis, loquebatur contra eos cum fiducia verbum Dei, asserens, se paratam pro favore Fidei Catholicæ & defensione mortem libentissimè substinere.

16 Audientes autem hæc infani hæretici atque perfidi, adierunt præpositum civitatis, qui tunc per imperatorem hæreticum Federicum *c* in civitate Viterbii præsidebat, & quantum possibilitas affuit, sibi * successerunt *, quòd nisi illam cum parentibus suis de civitate Viterbii expelleret, populus dictæ civitatis contra se commotionem faceret, & post commotionem insultum, & post insultum expulsionem reciperet. Quo audito, dictus præses, missis apparitoribus suis, jussit virginem Rosam cum parentibus suis *d* accersiri, & peregrè proficisci. Quibus præsentatis sub pœna personali & omnium suorum bonorum proscriptione mandavit, ut statim de civitate deberent exire. Illi autem audientes hoc immane præceptum, & temporis asperitatem rigiditate glaciè, nivium & algoris videntes, rogaverunt, ut mandatum temperaret, & superfederent, quoadusque asperitas temporis declinaret. Nam si recederemus nunc, inquiunt, mortis nobis periculum immineret. Præses autem irato animo replicavit mandatum, asserens se idcirco accelerare egressum, ut mortis periculum non evadant.

17 Parentes autem virginis Rosæ, imperantis jussione urgente, egressi sunt civitatem, pergentes per aspera montis Cimini *e*, & concava vallium ipsius plenarum nivibus per totam diem.

Die verò secundo devenerunt Surianum *f*. Existente * autem cum suis parentibus virgo Rosa ibidem, & de nocte in visione per angelum recepto divino oraculo, de manè vaticinata est in populis dicens: Audite Christi fideles & lætami confidentes, quòd usque ad paucos dies habebitis nova trophea *g*. Hoc autem vaticinium factum est à beata Rosa in Vigilia B. Nicolai. Paucis autem elapsis diebus nova fuerunt delata Viterbium, quod Federicus imperator hæreticus, qui persequebatur Ecclesiam Dei, in Vigilia B. Nicolai *h* defunctus est. Lætata est igitur S. Mater Ecclesia de tanto persecutore detracto, & prophetia virginis Rosæ authentica reddita & probata.

18 Decedens autem de suprascripto castro virgo Christi Rosa cum parentibus suis, venit Vitorchianum *i* & ibidem diebus aliquibus *k* commorata est. Mares autem & mulieres castri illius susceperunt eam lætabundo animo & devoto; & illa, ut simplex erat, simplici confabulatione exhortabatur illos ad depositionem vitiorum & ad susceptionem bonorum morum & sanctarum virtutum. At illi cum devotione audiebant eam, & quotidie recipiebant ab ea monita salutis. Interea in castro prædicto erat quædam virgo nomine Delicata, quæ ab ipsa sua natiuitate caruerat virtute visiva. Quam quidem parentes ipsius ad virginem Rosam adduxerunt, supplicantes obnixè, ut dignaretur pro ea orare atque suis humilibus precibus & Deo caris virtutem, quæ carebat, visivam recuperaret. Virgo autem Rosa, precibus eorum commota, sese in orationem dedit: facta autem oratione, surrexit, & imponens manum lumen sibi * recuperavit optatum.

19 Præterea autem in eodem, quod diximus, castro Vitorchiani erat quædam hæretica *l* perfida, quæ contra Fidem Catholicam quotidie horrenda latrabat & verbis virginis Rosæ, quantum poterat, obstitebat: sed virgo fidelis Rosa dictam hæreticam veritatis jaculis feriebat, & altercando & disputando claris rationibus confutabat. Sed quid plura? Cum nec sic acquiescere vellet, cogitavit virgo sanctissima Rosa convertere eam per virtutem fidei sibi infusam; videlicet per jejunia prolixi temporis spatio tracta, ut evidenter hæretica comprehenderetur, & per *m* viam naturæ nullatenus fieri possent. Quapropter obtulit, se jejunaturam viginti diebus, in quibus nihil fumeret alimenti, & tamen virtute suæ fidei absque læsione aliqua incolumis permaneret. Inquit hæretica: Lupi & grues longo tempore abstineant & vivunt: quod natura contulit illis, & tibi posset hoc ipsum facere.

20 Videns autem Christi Fidelis, quòd hæreticam illam nec per rationabilia verba, nec per exemplaria facta poterat à perfidia revocare, fecit magnum ignem parari, & rogavit sacerdotes, ut pullarent campanas ad hoc, ut populus conveniret ad tale spectaculum: & confidens de Dei clementia, pro cuius fide & lege certabat, in medizim profilit eisdem, & hinc inde pluries se revolvens flammarum globis vallata undique, tam diu ibidem moram contraxit, quamdiu ignis ille totaliter fuit extinctus. Finaliter inde exiens, & sospes coram hæretica gradiens, dicti castri plebe adstante, absque unctione vestimentorum & corporis sic illæsa apparuit, acsi inter flores roridos commorata fuisset *n*, clamans & dicens: Jam depone infidelitatem tuam & devota mente subde te legi divinæ. Ad cuius stupendum miraculum prava illa hæretica stupefacta, infidelita-

A. INCER-
TO.
impii Fre-
derici II
mortem di-
vinitus co-
gnitam an-
nuntiat.
e
f
* l. exiltens
g
h

Inde Vitor-
chianum in-
gressa, in-
colarum a-
nimos ad
pietatem in-
stituit, cæ-
cam à nata-
libus visu
donat:
i k

E

* i. e. illi
hæreticam
frustra co-
nata con-
vertitur.
l

m

F

ingentem ro-
gum accendi
jubet: in
eoque diu
illæsa perse-
verans, per-
vicacem mu-
lierem Chri-
sto lucrata-
tur.

n

A. INCER-
o.

te deposita, ad fidem Christi totaliter se convertit; sicque populus eunctus aflans ad laudem prorupit Altissimi, gratias Christo agens, qui tantam virtutem virgini Rosæ contulit.

A N N O T A T A.

a Quod Sancta piis exhortationibus populum instruxerit, & efficacibus argumentis convicerit hæreticos, habemus etiam ex Actis Processus num. 4 & 6; quod certe satis mirabile est in tam tenera puella. At mihi incredibile apparet, quod Coretinus lib. 2 cap. 15 & lib. 3 cap. 12 ait, videlicet, eam non modo in ecclesiarum exedris ad concionem dixisse, verum etiam postmodum ad id ipsum faciendum, ab Innocentio IV apostolicam facultatem accepisse. Anno mcccii concessit (Innocentius IV) illi auctoritatem apostolicam prædicandi liberè, uti faciebat, Euangelium Christi: inquit loco postremo, nullum tam insolite rei testem, nullum instrumentum producens. Quare miror, Giannellum tam facile id credidisse lib. 1 cap. 17, ubi eam concessionem adducit ex S. Scriptura exemplo persuadere conatur his verbis: Anno mcccii prædicandi verbi divini Sacrarumque Litterarum exponendarum ei facultatem motu proprio est largitus. Neque enim vetatur Christi Vicarius heroicæ sanctitudinis faminis huiusmodi facultatem concedere; cum eam ipse Christus Dominus mulieribus dederit, eas ad erudiendos de suo ad vitam reditu Apostolos amandando. Itane verò? Quam recta hæc sit comparatio, judicent eruditi. Ego quid in hac parte Christi Vicarius possit, non disputo; sed donec alia argumenta proferat Giannellus, non persuadebit mihi, apostolicam illam auctoritatem facultatemque puella duodenni aut undenni, qualem ipsi eam faciunt, ab Innocentio IV seipsa concessam esse. Multo credibilis in Processu dicitur per plateas & vicos divinas laudes celebrasse, & sæpe in saxo quodam ad populum sermones habuisse: nusquam in templorum exedris id fecisse traditur: & sanè ego tenellam Virginem humilitatis amantiorẽ fuisse credo, quam ut mulier in ecclesia loqueretur.

b Invaluisse sub Frederico II in Italia hæreticos testatur Innocentius IV in epistola ad FF. Prædicatores data de hæresi per Insubriam extirpanda. Habes eam apud Raynaldum ad annum 1251 num. 33 & seqq. Unde hæc pauca desumo: Olim enim dum vivebat perfidus ille tyrannus (Fredericus II) non potuit liberè contra huiusmodi pestem, præcipuè in ipsa Italia, eo impediante, procedi, cum non impugneret, sed foveret potiùs pestem ipsam: de qua cum evidenter haberetur suspectus, exigentibus nihilominus aliis multis & enormibus suis excessibus, fuit à nobis in Lugdunensi concilio condemnatus.

c Fredericum II designat, qui, licet hæresim apertè professus non sit, de ea tamen evidenter suspectus habebatur, ut ex Innocentio IV mox diximus. Porro difficultas hic est, qua ratione quisquam tum temporis pro imperatore Viterbio præfuisse dicatur. Nam prout ex sequentibus patebit, hæc debuerunt contingere anno 1250: jam verò ex allatis apud Raynaldum aliosque passim annalistas scriptoribus constat, quod Viterbienses, qui anno 1240 à Pontifice ad Fredericum defecerant, anno 1243 ad Ecclesiam redierint. Verùm dicendum est, Fredericum ea urbe postmodum rursus potitum esse. Tradit id Petrus Coretinus De episcopis Viterbii, in Scambio xv epi-

scopo sic scribens: Sub idem tempus eodem Innocentio (IV) pontifice à Friderico cæsare fugato cum Cardinalibus suis, civitas Viterbii, quæ pro Apostolica Sede custodiebatur, ab imperatoris exercitu obfessa, ob hostiles incurfus, nefarias cædes crebraque incommoda, auxilio omnino destituta, viribusque lassata, ac bello non modò tunc imminente, verum etiam fame atque peste plurimùm oppressa, in calamitatibus, ineunte anno mcccxvii miserrimè succubuit. Hucusque Coretinus: cui consentit Ughellus Italia sacra tom. 1 col. 1411 num. 17, ubi id confirmat diplomate Innocentii IV, quo Viterbiensi populo relictis Frederici partibus ad Ecclesiam sequium redeunti præteritorum veniam indulgens eum sub Apostolica protectione suscepit. Exordium illius est: Non est in justo malorum vindice. Datum autem est Perutii xv Kal. Maii, anno nono: adeoque anno Christi 1252. Porro diploma loco citato totum reperies.

d Vita secunda eandem rem narrat in hunc modum: Et postmodum verò, cum beata Rosa pergeret per civitatem Viterbii assidue cum cruce in manibus & laudaret nomen Domini nostri Jesu Christi & beatissimam Virginem Mariam, quidam, qui tunc pro imperatore Frederico præsidebat civitati Viterbii, rogatus à quibusdam hæreticis, qui in eadem civitate publicè tunc temporis morabantur, quòd eam extra civitatem expelleret, fecit ad se matrem B. Virginis Rosæ (vocari) & præcepit eidem sub pœna bonorum omnium & personæ, quòd se de prædicta civitate usque ad aliam diem sequentem cum tota sua familia separaret. Et cum mater B. Virginis ad domum reverteretur, & hoc nuntiaret familiaræ suæ, sicut præceperat ei Potestas (id est supremus urbis rector,) pater dictæ Virginis ivit in continenti ad Potestatem & rogavit dicens: Domine miserere mei & familiaræ meæ, quoniam si in isto tempore exiremus de civitate, propter nives, quæ jacent per montes & valles, omnes moriemur. Et dictus Potestas eidem respondit; Ideo vos expello, ut omnes moriamini. Qui reversus ad domum, cum tota familia & rebus suis exivit civitate Viterbii, & semper nungebat &c.

e Mons est Hetruria in provincia Patrimonii, indigenis la montagna di Viterbo dictus, ad cuius radices Viterbium situm est.

f Surianum (Italis Soriano) castrum est in eodem Cimino monte, teste Coretino, exstructum, octo miliaribus Italicis distans Viterbio. Huc ut pervenirent prædictus mons periculoso sanè tempore hyberna itinere peragrandus fuit, ut patet ex tabula, quam sua Etruria metropoli præfixit Franciscus Marianus.

g Idem vaticinium refertur in Vita secunda: Et iverunt ad quoddam castrum, quod Surianum nomine appellatur. Et cum perveniret ad dictum castrum beata virgo Rosa, cœpit dicere sicut sibi ab angelo fuerat nuntiatum, quòd antequam sint multi dies, amici Dei habebunt magna nova. Et hoc dixit in Vigilia S. Nicolai: quæ cum dixisset, iverunt nova Viterbii non post multos dies, quòd Fredericus imperator debitam naturæ exolverat in Vigilia B. Nicolai.

h Consule Commentarium num. 14.

i Aliud Hetruria in provincia Patrimonii castrum, secundum Baudranum octo, secundum Coretinum quatuor tantum miliaribus distans Viterbio. Italis Vitorchiano dicitur; Latine Orchianum, Vitorchianum, & Vicus Orchianus appellatur.

k Vita

A *k* Vita secunda habet: Stetit (id est commorata est) ibidem per tres dies: Verum hoc spatium angustius videtur, quam ut commodè Sancta nostra patrare potuerit, quæ mox referenda sunt. Fortè per triduum illud, nondum perceptâ illius sanctitate, nonnisi ut vulgaris peregrina habita est.

l Coretinus, Rinaldus ac Giannellus eandem etiam magam fuisse asserunt, quæ prestigiis suis incolas ad hæresim pelliceret. Fidem penes ipsos relinquo.

m Sensum hinc sic restituas: & per ea, quæ per viam naturæ &c.

n Illustre hoc Catholica Fidei testimonium, tanto prodigio confirmatum, non uno in loco a testibus iurejurando adstrictis in Processu relatum reperio.

CAPUT IV.

B *Cecum illuminat, impio pœnam prædicat, in Ordinem S. Claræ admitti postulat: repulsa vaticinatur: moritur, & post trinam apparitionem ab Alexandro IV transfertur.*

Ceco visum reddit, impio pœnam vaticinatur.

Quodam nempe tempore vir quidam Andreas nomine, qui per multa tempora cæcus existens à virgine Rosa rogabat suffragium, ut pro se ad Dominum intercederet: illa autem ut pia erat pectore, compassa misero illi, piæ ad Deum pro eo preces fudit; quibus fuis, lumen sibi restituit, quo carebat. Quidam inde votus & furibundus vir & præceps totus in verbo & factò, virginem Rosam divina eloquia proferentem percussit in brachio: ad quem Virgo conversa vaticinando dixit: Hinc ad tres dies signum apparebit manifestum in corpore tuo, per quod ab aliis hominibus discernèris. Verè sic accidit: nam adveniente die tertio omnes pili tam de capite, quam de facie, nec non de toto corpore ceciderunt. Itaque non homo, sed quoddam monstrum turpissimum videbatur.

Inter sanctimoniales S. Claræ admitti petiit: repulsa de admittenda corpore suo vaticinatur.

22 Et quoniam a Famula Dei mundo despiciabilis reddebatur pro eo, quòd semetipsam despexerat, ut Christum lucraretur, qui nonnisi per humilia reperitur, cum adhuc in carne viveret, & converfaretur in domo paterna, venit ad monasterium ipsum, in quo nunc jacet; & petivit à monialibus ipsis recipi in consortium earundem, ut inter sacras virgines ipsa Virgo soluto carnis debito, ad Sponsum suum, quem avidè sitiebat, perveniret, scilicet Dominum nostrum Jesum Christum. Cui cum Sorores responderent, quòd quia * numerus receptorum dominarum erat completus, & sic non poterant eam recipere: sacra Virgo ait: Scio, namque scio, & scio, quòd non ista est causa, sed quia despicitis in me, quæ Deus acceptat in omnibus, ut scilicet propter ipsum sapientes mundi sint stulti, ut fiant sapientes. Nam sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum: sed hoc vobis notum sit, quia quam contemnitis habere viventem, gaudebitis habere defunctam, quam & habebitis *b*.

* quia abundat

23 Quid plura? contigit, sacram Virginem ex hac vita migrare & sepeliri in ecclesia S. Mariæ in Podio, ubi jacuit decem & octo mensibus *d*. Statimque cœpit coruscare miraculis; & quia decens erat, ut quam Deus glorificaverat in cælis, mundus coleret in terris, nec non & ut sua profetia impleteretur, quâ profetaverat de sepultura sua; infra octo dierum spatium ter apparuit summo pontifici S. Domino Alexandro Papæ IV, qui tunc cum sua curia degebat Viterbii; dicens ei in visione: Quoniam complacuit Christo computare me infra numerum Ancillarum suarum, tu cujus vices tenes in terris, ne differas facere, quæ facere debes: sed citò pergens ad ecclesiam S. Mariæ in Podio, corpus meum inde levabis & portabis ad monasterium S. Mariæ Ordinis S. Claræ, quia ibi debet esse locus meæ quietis.

24 Quod cum Papa primò & secundò neglexisset, tertio monitus intellexit, divinum esse miraculum. Surrexit protinus manè, & personam cum quatuor Cardinalibus accessit ad portentosum locum: & inde effodiens sacrum corpus, ad monasterium, de quo fuerat monitus, deportavit, tantamque devotionem concepit ad ipsam, quòd, nisi quia oportuit eum Romam accedere, canonizasset eam, sicut ipse proprio ore dixit monialibus ipsis. Post verò exhumationem sacri corporis fuit assertum à multis, quòd in sepulcro ejus fuerat inventum manna in modum olei redolentis.

A. INCERTO.
Post obitum sui. m. ter apparens Alexandro IV, jubet corpus suum transferri.

quod Pontifex cum summa sanctitatis illius existimatione exsequitur: in sepulcro manna repperit dicitur.

E

ANNOTATA.

a Quamquam biographus nullam de Virginis Viterbium reditu mentionem faciat, manifestum tamen est, ea, quæ sequuntur, Viterbii contigisse, quò postliminio reverti potuit sub initium anni 1251, si, ut Coretinus lib. 3 cap. 7 tradit, Viterbienses, intellecta Frederici morte paulò postquam eam S. Rosa prædixerat, Casarianum cum suis affectis præsidem ex urbe pepulere.

b Vaticinium hoc à juratis testibus in Processu confirmatur.

c Anno probabilis 1252, ut diximus in Commentario.

d Vide disputata in Commentario à num. 39.

e Hanc Sancta apparitionem, ejusdemque corporis translationem asserunt in Processu testes: sed prætermittunt canonizationis causam non rejiciunt in discessum Romam, sed in præproperum Pontificis obitum: Nisi, inquiunt, præfatus Alexander nimis præpèrè ex humanis fecerisset, dictam gloriosam Virginem jam annumerasset in catalogo aliorum Sanctorum & Sanctarum Dei, prout jam fuerat pollicitus.

F

VITA ALTERA

Ex Officio ecclesiastico S. Rosæ a.

Rosa piis orta parentibus mox cœpit virtute clarè: impedimenta nescivit ætatis: in lacteo pectore senilem gerebat animum: ab iis, quæ pueris in deliciis sunt, ipsa virtute, non annis maturior, vehementer abhorruit. Nil puerile gessit in opere: pergebat ad templum Domini & legem Dei adhuc puerula observabat. Ab ipsa

Pia Sancta in insania

EX OFFI-
CIO PRO-
TRIO.

ipsa infantia timere Deum & abstinere ab omni peccato, cœlitus edocta fuit. Uti rosa inter flores, ita ipsa Puella inter virgines facillè emicuit. Devotio illi erat supra ætatem, virtus supra naturam, ut videatur non hominis habuisse nomen, sed oraculum virginis. Habent itaque quod in Viterbiensi virgine S. Rosa, cujus hodie diem festum colimus, mirentur viri, non desperent parvuli, stupeant nuptæ, inuitentur innuptæ.

virtutum
exercitia,

2 Vix in primos accentus solvere linguam potuit, cum primùm ex ejus ore dulce Jesu ac Mariæ nomen insonuit. Ita Deus mirabilis in Sanctis suis ex ore infantium ac lactentium suam perficit laudem, ac ipsas infantium linguas disertitas facit. Pietatem erga Sanctos cum lacte suxisse visa est. Iis caruit innocuæ aliqui ætatis morum defectibus, qui in iniquitatibus conceptum hominem satis produnt. Incedebat in omnibus mandatis & justificationibus Domini sine querela. Erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valde, nec erat, qui loqueretur de illa verbum malum. Omnibus magnum aliquod portendebat: factus est stupor super omnes cognatos ac vicinos dicentes: Quæ putas puella ista erit? Etenim manus Domini erat cum illa.

B

ac morum
grazias.

3 Nondum infantiam egressa, morum magistra audiebat, & erat: magisterium virtutis implevit, quæ præjudicium vehebat ætatis. Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. In hoc primo vitæ curriculo ita Dei benedictionibus præventa fuit, ut absolutæ perfectionis metam attingisse videretur. Quum alii incipiunt, jam ipsa perfecerat: exultavit ut gigas ad currendam viam: cucurrit viam mandatorum Domini, quia Dominus ipse ejus dilataverat cor: non in vanum, aut quasi in incertum cucurrit, quæ & comprehendit. Ira in ipso infantia flore spectaculum facta est mundo, angelis & hominibus: mundo, quod nil saperet, quæ mundi sunt: angelis, quod eorum innocentiam semper æmulari studuerit: hominibus, quod iis præluceret sanctitatis exemplo.

Ahuc
puellula
pœnitentiam
in deliciis
habet,

C

4 Innocens Virgo in innocuum corpusculum usque adeo sæviit, ac si luendæ sibi fuissent pœnæ graviorum scelerum, quorum pro ætatis ratione ne quidem poterat esse conscia. Minuscule ita non pepercit ætati, ut cum alii infantes deliciis ac jocis, ipsa secus consueverit acerboribus pœnitentiis vacare. Necdum luctam pati poterat carnem inter & spiritum, carnem tamen tamquam rebellem assidua mortificatione contrivit. Mirum proin erat ac pulchrum visu, in ipsa intueri angelicam innocentiam anachoreticæ pœnitentiæ conjunctam, ceu rosam spinis undique circumseptam.

muliebrem
ornatum
odit,

5 Innocens Rosa ab se licita novit per pœnitentiam abscindere, quæ nusquam meminerat, se illicita perpetrâsse. Dignos pœnitentiæ fructus fecit, quæ nullum grande scelus admiserat. Mundi pompas ac vanitates omnes, quibus sequior sexus mirè delectatur, alto pede calcavit: non ornari jam aut placere cuiquam, nisi Domino suo studuit: nihil habuit commune cum mundo, quæ cœlum mente incolebat. Omnia arbitrabatur ut stercore, ut Christum lucrifaceret: nusquam super caput suum gestavit signum superbiæ in die ostentationis suæ: hoc detestata semper fuit quasi pannum menstruata. Nusquam ketata est Dei Ancilla, nisi in Domino Deo suo: hic erat illi omne bonum; ea nuptiali veste dum-

taxat superindui cupiebat, quæ digna redderetur, ut nuptiarum Agni particeps fieret.

D

6 Hispido amictu tegi, nudis incedere pedibus, iteratis flagellis suum ad rosæ usque colorem cruentare corpusculum, ciliciis, jejuniis aliisque id genus pluribus austerioris pœnitentiæ actis tenuia macerare membra solemne habuit. Eò brevi corpus redegit, ut impediret nihil, quo minùs in jugi divinorum contemplatione irretorta mentis acie maneret. Hac eximia sanctitate ad miraculum junior Rosa præfulsit: cui sanctitatis miraculo insignè aliud accessit, quod ipsa adhuc puella enixis ad Deum precibus vitam amictæ defunctæ obtinuerit b. Ac fama fert, alia quoque ipsa teneriori in ætate mirabilia edidisse, quibus Deus ejus sanctitatem voluerit esse testatam.

innocens
corpuscu-
lum mace-
rat, mor-
tuam resus-
citat.

b

7 Virgo Rosa vultu planè ad angelicam modestiam composito, intuentium animis puriora virginitatis sensa instillabat. Bonus odor Rosæ sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, ubique diffunditur ac aliis adhæret. Hinc factum, ut flos, quem ipsa perpetuò coluit, in alieno quoque solo adoleverit. Ne porrò tamquam virgo fatuæ charitatis olco destituta, cœlestis Sponsi, quem ardentissimè adamabat, repudium promeretur; manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem, & charitatis viscera quàm latissimè referavit. Non dilexit verbo neque linguâ, sed opere & veritate; charitatis juxta ac temperantiæ studiosissima, impendebat virtuti, quod subtraherebatur voluptati, fiebatque refectio pauperis abstinentia jejunantis. Eleemosynam faciens tubâ nequaquam canebat, sed adeo illam occultuit, ut nesciret sinistra, quid ageret dextera. Decerptum frugi alimonie suæ panem in stipem pauperum erogabat; quem quum semel hyberna tempestate alienæ sublevandæ inopiæ clanculum ferret, sui patris jussu coacta prodere, quid gremio recondere, continuò panis in rosas effloruit c.

Virgo aliis
virginum
pudorem af-
flat: elee-
mosynam
miraculo
colat:

e

8 Cùm septimum exegisset annum d, solitudinis amore capta, in arctiori paternæ domus cellula e suum tabernaculum posuit. Bonum hic esse illi fuit: namque cellula isthæc corpori quidem Rosæ videbatur carcer; at ejusdem animæ erat cœlum; dum illud saturabatur lacrymarum pane, hæc cœlestibus perfruebatur deliciis. Contigit aliquando, ut præ diutina corporis maceratione ægrotaret ad mortem; sed super eam adeo facta est manus Domini, ut B. Virginis visitatione roborata, ac habitum tertii Ordinis S. Francisci induere monita, pristinas ad vitam vires adsumperit f. In eo ipso solitario ergastulo constituta fieri nequaquam potuit, ut communium Ecclesiæ necessitatum oblivisceretur: cùmque iis difficillimis temporibus in Dei Ecclesia ingentes turbas excivisset Friderici secundi imperatoris impietas, Virgo Deo devota ac zelo plena enixa prece exorare non prætermisit Deum, cujus ad nutum venti obediunt & mare, ut motos fluctus componere, ac tranquillitatem facere dignaretur.

solitudinis
amore an-
gusto con-
clavi inclu-
sa à Deipa-
ra Tertiariæ
habitum in-
duere jube-
tur:

d

e

f

f

9 Non amplius, quàm decennis g erat, quum divino afflata Spiritu, quæ piis adhortationibus, quæ etiam luculentissimis argumentis plures Romanæ Ecclesiæ infensissimos hostes eidem arctiori fœdere reconciliavit. Hinc communem perduellium invidiam subivit, ac patrium solum unâ cum universa cognatione sua vertere jussa, in vicina oppida commigravit h. In hoc deportata exilium,

ob propu-
gnatam S.
Ecclesiam
exsulat: a-
cta in exsi-
lio.

g

h

A exilium, quod æquo semper animo tulit, Frederici mortem, & Ecclesie pacem prædixisse fertur: mulierem quoque à nativitate cæcam luce donavit, atque ad fidei firmitatem adstruendam eodem divino Spiritu percita, in succensum rogam profiliit, ibique trium horarum spatio intacta permansit. Superari enim charitas Christi flammâ non potuit; ac segnior fuit ignis, qui foris usserat, quàm qui intus accenderat. Ita mulierem quandam refractariam atque hæreticam unâ cum aliis pluribus lucrata est Christo. Stupere ad hæc universi, quòd jam Divinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per ætatem esse non posset.

*Viterbium
redux, inter
moniales
admitti ro-
gat: repul-
sa vaticina-
tur:*

k

B Tandem Rosa post exilium redux k Viterbium ingenti totius urbis exultatione ac plausu excepta est. Quàm cives omnes ejus doluerunt exilium, tam omnes ejusdem reditum sunt adgratulati: non fuit, qui præ gaudio non exiliret, dum ab exilio soluta reverteretur Virgò Israël: erat enim moerentium consolatrix, pauperum adjutrix, animarum directrix, innocentie flos, virginitatis lilium, charitatis rosa, vas electionis ac sanctitatis, absolutissimumque perfectionis exemplar. Mox itaque ac patrium solum repetiit, quòd longius à mundo sequestrata maneret, in sanctimonialium numerum S. Mariæ de Rosis cooptari etiam atque etiam rogavit: sed ob suam ac monasterii inopiam frustrata voto, se mortuam consecuturam, quod vivens impetrare non potuit, rursus prophético spiritu prænuñciavit l.

*ad pater-
nam domum
regressa*

l

C Ad pristinum ergo paternæ domus ergastulum reversa, oppidò solitariam vitam degebat. Duxit atque reduxit eam ad hanc solitudinem Deus, ut ad cor illius familiaris loqueretur. Non illi mandavit Dominus, ut egrederetur de terra sua & de cognatione sua & de domo patris sui: sanctitatis enim cœnobium domesticos inter parietes eidem construxerat, quod sola incoleret Dei Sponsa cum Sponso. Hic datæ sunt illi pennæ sicut columbæ, & volavit, ac requievit, ut in altum contemplationis assurgeret. Corpus, quod aliàs aggravat animam, eidem non pondus onerati fuit, sed ala volaturi: quippe diutina mortificationis vi omne illi pondus abstulerat. Mortificata quidem erat carne, sed vivificata spiritu, ac quantò erat ab omni humano divulsa commercio, tantò angelorum m consortio fruebatur.

*sanctè mori-
tur: corpus
terre man-
datum, post
30 menses
transferitur,
& incorru-
pium mira-
culis claret.*

n

o

D Quapropter mundi pertæsa ac identidem ad beatam patriam anhelans, sciens, quòd velox esset depositio tabernaculi sui, cupiebat dissolvi, & esse cum Christo. Exaudita est oratio ejus; nam læthali correpta morbo cellulam, in qua duobus n post exilium annis permanserat, commutavit cum cælo. Itaque non annis, sed meritis gravis (ætas enim senectutis vita immaculata) decimo octavo o suæ vitæ anno nondum absoluto, evolavit ad Sponsum. Rapta est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius. Consummata in brevi explevit tempora multa; placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properavit educere illam de medio iniquitatum. Corpus ejus mirum emittens splendorem, odoremque suavem exhans in templo S. Mariæ de Podio inhumatum est, donec elapsis à sepultura triginta circitèr mensibus p jussu Alexandri IV tunc Viterbii sedentis, ac in somnis ter ab ea commonefacti, exhumatum ac sine ulla corruptione inventum, pridie Nonas Septembris ad præfatum monaste-

p

Septembris Tomus II.

rium, quod postea à S. Rosæ nomine vocitari Ex Officio PRO-hodiernum usque diem integrum ac flexibile, Prio. universo orbe stupente, servatur, ac novis semper miraculis enitescit,

A N N O T A T A.

a Vita hæc desumpta est ex Officio Sanctæ proprio anno 1743, die xi Martii à sacra Rituum Congregatione concessa cum Octava pro die ejus festo 4 Septembris & 6 Martii respectivè recitari in civitate ac diocesi Viterbiensi. Pro prima die recitatur S. Rosæ Vita in compendium contracta, quam consultò prætermisi, quia nihil in illa continetur præter ea, quæ jam tradita sunt. Pro secunda, tertia, quarta, ac octava die (alia enim aliis Officiis impediuntur) sequentes lectiones secundi Nocturni assignantur: quæ quia S. Rosæ innocentiam, corporis macerationes, zelum fidei, reliquasque virtutes, ac prodigiosam corporis integritatem suavi panegyri proponunt, eas in admirabilis Virginis gloriam priori Vita subjungere visum est.

b In Vita Processui inserta supra num. 7 dicitur trium annorum fuisse, cum hoc prodigium patraret.

c Consule præfatam Vitam num. 8.

d Etatem hanc nullibi in Vita expressam reperio: eandem tamen tradit Coretinus, ex quo hæc Lectiones forsitan composita fuerunt. Vide, quæ diximus in Commentario prævio num. 8.

e De cellula multa dedimus in Commentario toto paragrapho 7.

f Pluribus hæc tradita sunt in Vita superiore num. xi & 12.

g Decennem etiam facit Coretinus, cum Ecclesia hostes ad officium reducere exorsa est: at quo fundamento, ignoro.

h Exilium & acta in eo fusiùs descripta reperies in laudata Vita toto capite 3.

i In citata Vita num. 20, dicitur in rogo tamdiu persistisse, donec ignis omnino extinctus esset.

k Quo tempore regredi Viterbium potuerit, diximus in Annotatis ad eandem Vitam num. 22, lit. a.

l Adi numerum proximè citatum.

m De hoc angelorum consortio nusquam ali-quid reperi: forsitan de invisibili tantummodo angelorum societate verba intelligenda sunt.

n Tempus hujus postrema in solitario illo loco commorationis videtur referri ex fide Coretini lib. 3 cap. 16. Sed quomodo duobus dumtaxat post exilium annis in eo commorata est, si, ut Coretino placet, anno 1258 vivere desierit? Nam num. 9 dicitur tantum decennis fuisse, cum hæreticos de officio commoneret, & in exilium paulò post expelleretur: exilium verò diuturnum certè non fuit: quippe sublato è vivis Frederico II, circa finem anni 1250, eisdemque, eodem auctore teste, Casarianis, anno 1251, adeoque ætatis suæ undecimo Viterbium postliminio rediit. Hinc usque ad annum 1258, Sancta ex ejusdem mente emortualem, ad minimum sex anni effluxere: atque adeo aut plures in voluntario illo carcere annos transegit, aut quatuor circitèr annos, priusquam se inclusit, Viterbii versata est. Hoc verò ultimum non satis cohæret cum iis, quæ supra dicta sunt: videlicet, quòd mox ac patrium solum repetiit, in monialium societatem admitti petierit; at frustrata voto.

K. k k

ad

Ex Officio PRO-
RIO.

ad pristinum . . . paternæ domus ergastulum re-
versa, oppidò solitariam vitam vixerit. Interse-
ris quidem Coretinus inter reditum obitumque
multa, puta, indultum interea de viva Virgine
canonizationis examen, concessam apostolicam
pradicandi potestatem; erectam piam puellarum
domum, cui ipsa præsset annis nata quindecim:
verùm his in Commentario satis superque respon-
sum reor.

o De extrema Virginis atate consule Comment.
à num. 8.

p Nota hic correctum Coretini & testium in
Processu errorem circa translatum corpus decimo
octavo post mortem mense. Sed an sic in aliam
non impingatur hallucinationem, consuli potest
Commentarius § 2, 3 & 4.

ACTA

B Processus pro Canonizatione S.
Rosæ instituti jussu Calisti III.
Ex copia Autographi, quod
servatur apud Sanctimonia-
les in monasterio S. Rosæ Vi-
terbii.

Prefatio ad
subdelega-
tos

a
b c
d

* Prospe-
rum Co-
lumna,
Domicel-
lum Ro-
manum

C
f

in causa
canoniza-
tionis.

g

C Oram vobis reverendis in Christo patribus,
& domino domino Johanne a Viterbensi &
Tuscanensi b, & domino Nicolao Ortano c &
Civitæ Castellanzæ d, Dei & apostolicæ Sedis
gratiâ, dignissimis episcopis, & in hac parte &
causa commissariis & subdelegatis pro informa-
tione famæ, vitæ, ac miraculorum examinatione
beatæ virginis Rosæ, tertii Ordinis Minorum de
Viterbio, per reverendissimos in Christo patres
& dominos, Dominum B. Tusculanum e, Ni-
cenum vulgariter nuncupatum, dominum Do-
minicum, tituli sanctæ Crucis in Jerusalem Fir-
manum, & dominum P. * tituli sancti Georgii
ad velum aureum de Columna, episcopum, pre-
sbyterum ac diaconum miseratione divina S. Ro-
manæ Ecclesiæ Cardinales, commissarios electos
& deputatos per Sanctissimum dominum nostrum
Papam, in causa canonizationis gloriosæ vir-
ginis Rosæ tam vestro proprio nomine, quam et-
iam vice & nomine reverendi patris, domini A. f
Dei & apostolicæ Sedis gratiâ episcopi Sutrini,
tertii collegæ vestri in dicta subdelegationis cau-
sa, ad recipiendum testes, illosque examinandum
& informandum & omnia dicendum & facien-
dum, prout in vestra delegationis Bulla latiùs
continetur, super fama, vita ac miraculis dictæ
B. Rosæ, legitime tamen requisiti, nec com-
parentis, aut comparere volentis ob nonnullas
legitimas causas impediti per ipsum allegatas.

2 Et propter hoc vices suas paternitati vestræ
committentis juxta formam & tenorem dictæ vo-
bis factæ commissionis & subdelegationis bullæ
prout sic, vel aliter plùs, vel minùs, ut
in Actis coram P. V. factis & productis, ad quæ
nos referimus, latiùs continetur: comparent &
se præsentant venerabiles ac spectabiles viri Fra-
ter Lucas Ordinis Minorum, dominus Christo-
phorus de Malvicinis legum doctor & comes
palatinus g, findici & procuratores, nomine fin-

dicatorio & procuratorio archipresbyteri, cano-
nicorum & capituli ecclesiæ Viterbensi, ac ma-
gnificorum dominorum Priorum populi, com-
munis hominum & universitatis civitatis Viter-
bii, necnon venerabilium dominarum & mulie-
rum, dominæ Margarete Petrutii abbatissæ, &
monialium Conventus ecclesiæ & monasterii S.
Claræ, sub vocabulo S. Rosæ prædictæ de Vi-
terbio, & omnibus melioribus modo, via, jure
& forma, quibus magis & meliùs de jure fieri
potest & debet, coram vobis dominis commis-
sariis & subdelegatis præfatis pro tribunali seden-
tibus in Podio, fenestræ secundæ salæ h majoris
palatii episcopatus Viterbensi, loco per P.
V. electo & deputato ad hunc actum, pro tribu-
nali exhibent & produnt infra scriptos articulos,
sive capitula divisim & conjunctim, super qui-
bus diligenter examinari petunt, & interrogari
generaliter omnes homines & personas, cives,
incolas & habitatores magnificæ civitatis Viter-
bii & provinciæ Patrimonii, ac diversorum alio-
rum locorum, super infra scriptis articulis, sive
capitulis informatorum & specialiter superscriptos
testes.

3 In primis ponunt, & si opus est, probare
intendunt, quòd recolendæ memoriæ Rosæ, ter-
tii Ordinis sancti Francisci de Viterbio, jam du-
centis annis elapsis i, vel circa, in civitate Vi-
terbii tempore felicis recordationis Alexandri
quarti & Federici secundi imperatoris, vulgariter
dicti Barbarossa k, oriunda fuit miraculosè l ex
patre domino domino Johanne m & Catarina
matre, Catholicis & Christianissimis, ita semper
habitis & reputatis communiter, quæ orthodoxæ
fidei documentis imbuta, Christiana inter Ca-
tholicos conversata & pro tali habita ac reten-
ta, in ejus pueritia senilem habens sapientiam,
hujus seculi contemnens illecebras, ad amorem
supernæ cælestis gloriæ tracta, ejus * carnem je-
iuniis continuis, vigiliis, durisque castigationibus
ac cilicio præ caritate & grandi ad omnipoten-
tem Deum affectu macerabat, vilissimo semper
habitu ac zonâ & asperis tunicis contenta, per-
magna humilitate & subjectione in arctissima cel-
lula ad modum carceris ut plurimum orabat &
contemplabatur, & durissimas agens pœnitentias:
& quòd de hiis est publica vox & fama in civi-
tate Viterbii, & quasi ubique locorum & sem-
per communiter ita fuit habitum, tentum & re-
putatum.

4 Item secundò ponunt, & si opus est, pro-
bare intendunt; qualiter dicta B. Rosæ virgo,
donec fuit in humanis, in professione laudabili-
ter conversata, vitâ ac conversatione resplen-
dens, discreta, sapiens, benigna, casta, hu-
milis, verecunda, & pro sancta semper virgine
in maxima devotione ac reverentia habita, ma-
gni sensus, fidelis, patiens, eleemosynaria vi-
xit: cum summa virginitate & carnis continen-
tia, maximam semper in omnipotentem Deum
gerens reverentiam, in summa paupertate, vi-
sitando ecclesias, cum maxima obedientia do-
minorum ecclesiasticorum, ac etiam eorum, qui
Ecclesiæ reputabantur persequutores, salvâ sem-
per orthodoxæ fidei religione: piissima in paren-
tes & proximum, & ut plurimum populo præ-
dicans verbum Dei annuntiabat, & super la-
pide quodam maximè, qui miraculosè se eleva-
bat & declinabat; & quòd de hiis est publica
vox & fama in civitate Viterbii, & pluribus aliis
locis, & ita semper pro verissimis fuerunt habi-
ta & reputata.

D

b

E

Compendio
proponuntur a testi-
bus probanda, Sanctæ
natales,
asperitas
vitæ,
i
k l
m

* i. e. suam

F

varia virtutes,

5 Item

A
arcanorum
cognitio,

5 Item tertio ponunt, & si opus est, probare intendunt, quod præfata virgo Rosa, cum esset in humanis, & semel graviter infirmaretur, miraculosè videbat animas multorum mortuorum, & eorum præsertim, qui per plures annos ante ejus nativitate mortui fuerant: quos licet præfata Virgo numquam viderit, neque cognoverit, sigillatim tamen eos per propria nomina distinguebat, & ipsorum qualitates, conditiones ac vitam, dum fuerant in humanis, & eorum bene ac malè gesta. Quæ tamen, cum laboraret in extremis, voluit cilicio asperrimo ac durissimo indui, & ejus afelli cordulæ præ devotione accingi; spiritum deinde habens propheticum ex virtute & gratia omnipotentis Dei; prout de hiis omnibus est publica vox & fama, notum & notorium in civitate Viterbii & quasi ubique locorum.

prodigiosa
scientia,
zelus pro
fide catholi-
ca,

n

o

B

* forte per-
fidiam

p

* i. e. suum

tolerantia
ejusdem Fi-
dei causâ
persecutio-
nes, oratio-
nis stu-
dium, mi-
racula,
* l. perse-
cutorum

C

q

sepulcrum
prodigiis
clarum:

6 Item quarto, quod Virgo præfata fuit maximæ fidei & miraculosæ ac profundæ scientiæ absque eo, quod ab aliquo humano doctore fuerit instructa, præcepta legis antiquæ n ac præcepta ac consilia o factorum Evangeliorum, inviolabiliter observans, in singulis ejus actibus honestissima, corpore & moribus ac mente castissima, in summa ardens caritate Dei, & spiritum habens propheticum, urgentissimis rationibus in favorem S. fidei Christianæ obstinatam perfidiam * confutabat, & convincebat hæreticos, cum summis abstinentiis vires humanas transcendens p; seipsam corporaliter in ardentem ignem sponte proficiens & conjiciens; confisa in sanctæ fidei virtute, publicè confudit ac vicit hæreticos, cum sese & ejus * corpus intactum ab igne præservasset; & quod de hiis omnibus publica vox est & fama in civitate Viterbii & ubique locorum, & continuè fuerunt prædicata, ut vera, & habita, retenta & reputata.

7 Item quinto, quod Virgo præfata cum maxima humilitate & prudentia ac patientia perfectiones tolleravit hæreticorum, & Ecclesiæ persecutores *, exemplo Domini nostri Jesu Christi dulcia verba pro asperis respondens. Et continuis invigilans orationibus ita fuit grata & exaudita ab omnipotenti Deo, ut ejus Virginis meritis & intercessionibus Deus suam gratiam pluribus concefferit & infuderit; videlicet in demonum effugatione, mortuorum resuscitatione, apostematum miraculosè de uno loco & membro ad aliud translatione, hidropicorum & paraliticorum ac diversarum aliarum infirmitatum curatione, & pluribus aliis miraculis, dum vixit, emicuit, in tantum, quod per ejus corporis delationem ignis se fidit & retrocessit q. Et de hiis omnibus fuit, & est publica vox & fama Viterbii, & ubique locorum, & ita semper pro veris fuerunt prædicata, habita ac retenta.

8 Item sexto, qualiter dictæ gloriosæ Virginis mors pretiosa & accepta fuit in conspectu altissimi & summi Dei: cum in ejus sepulcro, postquam naturæ concessit, plurima miracula ac gratiæ in diversis locis apparuerint, non vi verborum, sed subito absque aliquo languentis labore, in ædificationem S. Catholicæ & orthodoxæ Fidei Christianæ, interdum contra, interdum supra & præter naturam, mortuos suscitando, illuminando cæcos, leprosos mundando, auditum surdis, clausis gressum, mutis loquelam præbendo, captivos à vinculis, & vi tempestatum periclitantes nautas liberando, & per tactum suæ cordulæ ac cinctum, quæ ex lino & serico in dicto venerabili monasterio fiunt,

Septembris Tomus II.

ubi ejus sacrum corpus requiescit; prægnantes Ex PRO-
mulieres ad parturiendum, & fœtus mortuos & GESSU.
incompletos per potum loturæ manuum emittendum: febricitantes & pestilentiatos liberando, & pluribus aliis magnis ac diversis miraculis coruscando, ab ejus morte usque in hodiernum diem; quæ omnia aliter, quàm miraculosè fieri non potuissent, emicuit. Et de hiis omnibus & singulis est publica vox & fama ubique locorum, & maxime in civitate Viterbii, & ita semper fuit & est habitum & retentum.

9 Item septimo, quod in ejus sancti nominis unde fa-
honorem, & ædificationem ejus continuorum ctum, ut
miraculorum plures venerabiles matronæ, vir- monaste-
gines nobiles & populares, ejus monasterium rium ejus
ingressæ r vitam regularem & observantiam usque monialium
in hodiernum diem professæ sunt, & continuè numero &
profidentur sine numero, propter justam earum sanctitate
& sanctam vitam summamque honestatem, cum floreret.
sine macula continuè vixerint & vivant, ita uni-
versum populum ædificant, ut in eas singulo
die major crescat devotio: & quod de hoc est
publica vox & fama, notum & notorium.

E

10 Item octavo, quod ad ejus venerabile corpus, quod etiam usque nunc miraculosè ita integrum perseverat & illæsum, cujus caro calcatur dum premitur inferius, & cum dimittitur, ad statum pristinum revertitur; licet sub terra humatum ac sepultum per annum jacuerit cum dimidio t sine macula & læstone aliqua, & singulo die omnibus illud videre volentibus ostenditur. Ad quod diversorum populorum & nationum, tam intra, quàm ultra montes, continuè concurrunt & confluit multitudo, cum maxima devotione & reverentia, & præsertim in die ac

Corpus
Sanctæ in-
corruptum
multis salu-
tiferum in-
visitur.

f

z

u

Vigilia ejus anniversarii obitus & solemnitatis u, cum delatione palliorum, sacrarum imaginum & aliarum diversarum rerum oblatione, vota sic omnipotenti Deo & beatæ Rosæ, tamquam * aliis Sanctis Dei, persolvendo; cum firmissimè credatur & existimetur ab omnibus, ista miracula fieri ex gratia omnipotentis Dei, exigentibus meritis dictæ gloriosæ virginis Rosæ, & quod prædicta nullo modo fieri potuissent, nisi miraculosè; præsertim quod ejus corpus cum tanta integritate fuerit præservatum, nec per tot mensium diuturnitatem fuerit sub terra corruptum. Et quod de prædictis omnibus est publica vox & fama, & ita semper fuerunt pro verissimis prædicata, habita, reputata ac retenta, & sic est notum & notorium.

* i. e. non
secus ac

F

11 Item nono, quod prædicta omnia & singula, quæ ex fama probanda sunt, populi seniores dictæ civitatis Viterbii, & graviores personæ dictarum religionum *, & layci omni exceptione majores, ita recolunt audivisse continuè ac sensisse ab eorum antecessoribus & antiquioribus dictæ civitatis, & ita firmissimè credunt & tenent, prout notum est & notorium.

Quæ omnia
probare con-
tendunt.

* forte reli-
giosarum

12 Item decimo, quod vita dictæ beatæ Rosæ in pluribus authenticis scripturis antiquis, unà cum ejus miraculis, cum descripta essent & annotata, ex negligentia & calamitate dictæ civitatis Viterbii deperdita fuerunt & igne combusta: & quod de hoc est publica vox & fama.

Authentica
Sanctæ
Acta deper-
dita:

13 Item undecimo, quod à pluribus summis Pontificibus & aliis prælatis & gravioribus personis w habitus est recursus ad istam Virginem, ut pro eis ad omnipotentem Deum intercederet, tamquam ad alios Sanctos & Sanctas Dei.

honor ipsius
corpori de-
latus.

w

14 Item duodecimo, quod præfata virgo Ro-
sa,

K k k 2

sa,

Ex PRO-
CESSU.
Post irinam
apparitionem
ab Alexandro
IV trans-
fertur :

ignem sine
damno su-
stinet : pe-
riculum in-
cendii ardet.

B

Quæ omnia
prodigiosè
facta videntur :

Et ex com-
muni voce
probanur.

C

Quapropter
petitur, ut
in examine
iudicè
procedatur.

* i. e. Pa-
ternitates

x

y

fa, canonicè cum vixisset, & fuisset ecclesiasti-
cè sepulta in quadam ecclesia Viterbienti, vul-
gariter nuncupata S. Mariæ del Poggio, in visio-
ne sicut apparuerat Alexandro IV tum summo
Pontifici, ejus corpus translatum fuit cum ma-
xima solemnitate ad ecclesiam S. Mariæ tunc
vulgariter nuncupatam, quæ nunc dicitur eccle-
sia S. Rosæ : & nisi præfatus Alexander nimis
properè ex humanis secessisset, dictam glorio-
sam Virginem jam annumerasset in catalogo alio-
rum Sanctorum & Sanctarum Dei, prout jam
fuerat pollicitus : & quod de hoc est publica vox
& fama, notum & notorium.

15 Item decimotertiò, qualiter cassa & uni-
versa, quæ erant supra & subtus dictum glorio-
sum corpus, ubi erat reconditum, casuali igne
combusta est, & corpus præfatum sine aliqua
macula illæsum remansit & immaculatum præ-
servatum, & intactum ab igne ; & qualiter in-
de post longum temporis intervallum à candela
accensa, quæ per oblivionem monialium reman-
ferat in dicta cassa, licèt combusta esset à can-
dela & igne, iterum ejus sanctum corpus mira-
culosè remansit præservatum & intactum & hoc
est notum & notorium, publicum & manifestum.

16 Item quartodecimò, quod prædicta om-
nia & singula miraculosè ex virtute & gratia
omnipotentis Dei facta & concessa fuerunt, &
sunt, intercessionibus & sanctis operibus dictæ
gloriosæ virginis Rosæ. Et quod aliter fieri non
potuisset ex vi verborum, fraudulenta suggestio-
ne aut diabolica operatione interveniente ; præ-
ter, supra, contra & ultra naturam humanam :
propter quæ creditum est semper ab omnibus
communiter, & existimatum, dictam gloriosam
virginem Rosam connumerari debere & aggrega-
ri, describi & annotari in catalogo aliorum San-
ctorum & Sanctarum Dei. Et hoc est notum &
notorium, publicum & manifestum, & ita com-
muniter semper habitum fuit & retentum.

17 Item quintodecimò & ultimò, quod de præ-
dictis omnibus & singulis superscriptis fuit & est
in civitate Viterbii, & quasi ubique locorum per
universas Italiæ partes, & in multis locis ultra-
montanorum, publica vox & fama, & singulis
annis, & maximè in die anniversarii obitus so-
lemnitatis suæ, prædicta omnia & singula, unà
cum ejus laudabili vita, fama ac miraculis, pu-
blicè prædicata sunt ut vera, & pro veris habi-
ta, reputata ac retenta ab omnibus, qui illa au-
diverunt, prout etiam nunc habentur, tenen-
tur, & reputantur, & ita semper habitum est &
retentum de generatione in generationem ab an-
tiquioribus & senioribus dictæ civitatis.

18 Ad quæ omnia & singula probanda pro-
curatores & iudici præfati, procuratorio & sin-
dicatorio nomine, quibus supra, exhibent &
producunt generaliter omnes & singulos homines
& personas dictæ civitatis Viterbii, & aliorum
locorum, & præsertim testes suprascriptos, quos
super præmissis, & præmissorum quolibet, reci-
pi petunt & admitti per P. * vestras, & illos dili-
genter examinari, conjunctim & particulariter,
in contumaciam Silvestri de Malvicinis de Viter-
bio, substituti procuratoris fiscalis Romanæ cu-
riæ, legitimè tamen moniti ac citati per Nico-
laum Francigenam, publicum & juratum nun-
tium ; cujus contumaciam accusaverunt & ad
ulteriora procedi petierunt, eò potissimum cum
casualiter ex miraculo x omnipotentis Dei con-
tingerit, initiari dictæ gloriosæ Virginis processum
præcedenti die Dominicæ dictæ della Rosa y. Et

sicut eadem die miraculosè facta est per Domi-
num nostrum Jesum Christum panis & piscis mul-
tiplicatio, sicut cantatur in Ecclesia : LÆTARÈ
TERRA STERILIS z, ita eodem die ex magna Dei
virtute, intercessionibus dictæ gloriosæ virginis
Rosæ, processus inceptus sit miraculosè in die
Dominicæ della Rosa ; & prædicta petunt per
Paternitates vestras fieri omni meliori modo,
viâ, jure & formâ, quibus magis & melius de
jure possunt & debent, tam ex officio vestro ;
quàm etiam ex vigore articulorum productorum
coram vestris Paternitatibus, salvo semper ju-
re addendi & minuendi & non adstringens aliter
&c aa.

A N N O T A T A.

a Fuit is, teste Coretino de Episcopis Viter-
bientibus, cognomento Cecchinus de Caranzo-
nibus Romanus... episcopalem Viterbii cathedram adeptus sub Martino V anno mcdxxxix.

b Tuscania, Italis Toscanella, urbs parva Italia est in ditona Ecclesia, & provincia Patrimani, in ipso consinio ducatus Castrensis, ad Martiam fluvium, episcopalis, sed Viterbientis episcopatus perpetuò unita.

c De viro hoc illustre elogium texit Ughellus Italia sacra tom. 1 col. 740. & seq. hujus initium habet : Fr. Nicolaus Palmerius Siculus Ordinis Eremitarum S. Augustini, insignis per ea tempora theologus... ex episcopo Cathacensis in Calabria huc (Hortam) translatus est die 2 Julii mcdxlv... Decessit Romæ anno mcdlxvii &c. Porro Hortam Erraria civitas est prope Tiberim atque Narem condita.

d Unius fuit hic episcopatus Hortano per Eugenium IV anno 1437, teste Ughello. in Italia sacra, tom. 1 col. 529.

e Designatur Bessarion archiepiscopus Nicanus, & Tusculanus in Italia episcopus, ut rebus in concilio Florentino gestis clarus.

f Angelum Alterium indicat, quem laudatus Ughellus col. 1276 scribit ad Suvrinam cathedram evectum esse anno 1453.

g Varias hujus vocis acceptiones vide apud Cangium in Glossario : hic officium quoddam significat.

h Italica vox sala, cubiculum seu conclave sonat.

i Vide, qua de anno natali ac emortuali Sanctæ disputavimus in Commentario § 2, 3 & 4.

k De errore hoc multis actum est locis mox citatis.

l In quo miraculum hoc consistit, nusquam in ejus Vita reperio. Coretinus lib. 1 cap. 1 ait, illam ortam esse ex parentibus, qui longa sterilitate laborarant.

m Cognomen patris nullibi exprimitur : è nobili stirpe, sed pauperem fuisse, asserit citato loco Coretinus : primum ex honoris titulo Domini, qui ipsi tribuitur, forte collegit : alterum ex ipsius Vita, ac domo satis manifestum est. Utrumque parentem patriâ Viterbientem fuisse, idem auctor tradit.

n Præcepta Decalogi intellige.

o Scilicet paupertatis voluntaria, castitatis perpetua, & obedientia integra, quas virtutes modo suo statui proportionato perpetuò coluit.

p Hisce verbis indicari videtur, S. Rosam non modò diuturnum jejunium subire voluisse in castro Vitorchiano, ut hæreticæ mulieris pertinaciam flecteret : verum etiam reipsa vel tunc vel

A *vel aliàs in simili causa subiisse.*

q *Tutius Lorenzetti Viterbiensis, in Protesta-
rem sic explicat: Cùm semel igne comburere-
tur domus quædam in contrata S. Mariæ in Po-
dio; nec posset aliquo pacto extinguere; quàm
primùm tamen fecus ignem delatum fuit corpus
dictæ Virginis, in eodem instanti retrocessit in-
cendium, & ignis extinctus est.*

r *Quantùm numerus monialium in præfato
monasterio creverit occasione sacri Rosæ corporis
eò delati, discimus ex testimonio Franciscæ Bene-
dicti sanctimonialis, in quo hæc leguntur: In
quo quidem monasterio ipsa testis optimè memi-
nit, quòd vix erant novem, vel circà, mona-
chæ; & tamen usque in hodiernum diem tot mi-
raculis claruit dictum gloriosum corpus, ut sin-
gulis diebus excreverit earum numerus de bono
in melius, cùm admodò sint triginta vel circà,
quæ pro majori parte dictum monasterium ingres-
sæ sunt, præcedentibus miraculis & gratiis per
eas susceptis à dicta B. Rosa. Hocce verò tem-
pore in eodem monasterio, ordinariè 56 ascetria
degunt; teste Feliciano, Hist. Viterb. parte 1,
lib. 1. Idem auctor lib. 7 refert beneficium anno
1705 iisdem monialibus à S. Rosa, ut piè cre-
dunt, collatum, in cuius rei memoriam in earum
choro hæc inscriptio legatur:*

A. P. R. M.

Die XVIII Dec. MDCCV, quæ incidit in feriam
sextam, eo videlicet tempore, quo Christus pati
voluit, atrocissimo casu sponas suas affici per-
misit; nam inter pfallendum, cùm ad eum ver-
ficulum cantici ventum est: ET EXULTAVIT ETC.,
totum ferè laquear hujus oedi collapsum est, ac
scædâ ruinâ sanctimoniales oppressit: quæ dum
trabes corruentes & lapides excisos in se ruere
vident, S. Rosæ patrocinium implorant eo suc-
cessu, qui miraculi speciem habere possit; ut
nulla è quinque & quinquaginta, quæ confepul-
tæ iis ruderibus fuere; mortua est*, licet inter
eas quædam octogesimo jam ferè annum agens,
gravissimum vulnus exceperit. Quapropter hoc
ne casu dixeris evenisse, sed amantissimi Numi-
nis providentiâ, ad B. Rosæ gloriam amplifican-
dam; ut exclamare liceat: Stantia non poterant
tecta probare Deam*.

* imò sit

* i. e. Di-
vam

f *Locus hic vitiosus videtur: at perspicuum
est, quid sibi velit: videlicet carnem illam adeo
omnis corruptionis expertem esse, ut etiam mol-
lis sit, nec aliter ac viva, pressa cedat, dimis-
sa in priorem statum revertatur.*

t *Consule Comment. § 4.*

u *Solemnitatis dies verosimiliter festum trans-
lationis denotat.*

w *De personis illustribus, quæ Sanctam in
suo corpore honorârunt, egimus § 6. De Al-
phonso Borgia, Cardinali Valentino (qui post-
modum Pontifex maximus Calistus III dictus
est) post nuncupatum S. Rosæ votum sanitati
restituto, vide inter Miracula num. 137: de
Amico antistite Aquilano, num. 177 &c.*

x *Nullum hic video miraculum: at, puto,
insnuant tantummodò; non sine divina provi-
dentia factum videri, ut S. Rosæ canonizatio-
nis examen in Dominica sibi cognomine exordi-
retur.*

y *Fuit illa Dominica IV Quadragesima, di-
cta de Rosa, ex eo, quòd Pontifex eo die rosam
auream benedicere solet; qua de re qui plura
cupit, consulere potest Franciscum Pagium in
Breviario Pontificum in Innocentio IV, Raynan-
dum, Cangium in Glossario; verbo Rosa aurea*

&c. Incidebat hæc Dominica anno 1457, quo
processus institutus est, in diem 27 Martii.

z *Si ab amannensi erratum non sit, Missale
vel Breviarium Viterbiense in prædictis verbis
ab hodierno nostro, aliisque antiquis debuit di-
screpere: Introitus enim Missæ hujus Domini-
cæ est: Lætare Jerusalem: in Horis verò inci-
pit quidem capitulum ad Sextam per has voces:
Lætare sterilis, quæ non parit: at nullibi inve-
nio Lætare terra sterilis: cætera conveniunt.*

aa *Subjungitur protestatio Silvestri de Malvi-
cinis, quæ postulat, ut secundum jura proceda-
tur, &c.; qua, ne lectorem pluribus, quàm res
exigat, detineam, præmitto.*

EX PRO-
CESSU.

MIRACULA

Ex Processu Canonizationis.

CAPUT I.

Mortui resuscitati, muto loque-
la, cæcis visus restitutus, va-
rii oculorum morbi prodi-
giosè curati.

Omnipotentis Dei & gloriosissimæ virginis
Mariæ matris ejus, & apostolorum Petri
& Pauli, ac cælestis curiæ totius triumphantis,
& gloriosæ beatæ virginis Rosæ, de cujus re a-
gitur, nominibus & præsidio invocatis, infra-
scripta sunt miracula facta per altissimum Crea-
torem, precibus & meritis ipsius beatæ Rosæ,
hominibus & personis infra-scriptis.

Propomun-
tur miracu-
la.

20 In primis jam sunt anni XVIII, vel circà,
cùm quædam nominata Caterina uxor Petri de
Vaschi, diocesis a . . . moram trahens in urbe ap-
ud sanctum Angelum b, haberet filium quem-
dam annorum trium nomine Jacobus*, qui
mortuus jacuerat per aliquod spatium. Quæ Ca-
terina mater cùm haberet maximam devotionem
ad dictam gloriosam virginem Rosam, summa
cum lacrymarum habundantia & reverentia vo-
vit dictæ B. Rosæ, ut dignaretur preces effun-
dere ad omnipotentem Deum, ut ejus precibus
& meritis ejus filium de morte suscitaret ad vi-
tam, vovens ac promittens ejus ecclesiam & cor-
pus venerabile cum dicto suo filio, sic mortuo,
visitare cum quodam cereo. Qui quidem Jaco-
bus puer sic mortuus, illicò, factò voto, de
morte ad vitam suscitatus est. Quæ Caterina
cùm negligens esset exequi dictum votum, ap-
paruit ei noctu, cùm vigilaret, prælibata glo-
riosa Rosa dicens: Comple diligenter votum
tuum: vade Viterbium ad domum meam. Quæ
Caterina hac visione perterrita & stupefacta, re-
spondit & dixit: Quis es tu? Quæ sic interro-
ganti respondens ait: Ego sum beata Rosa vir-
go, quam episcopus Romanus recepit e; & il-
lico hiis dictis, ab ejus oculis evanuit. Quæ di-
cta Caterina sequenti manè cum dicto Jacobo
ejus filio versus Viterbium iter arripiens, ejus
votum, prout promiserat, cum maxima devo-
tione adimplevit, præsentem Nardo Mazzatoste d,
Joanne Perine e & monialibus.

Puer resus-
citatur, e-
misso per
matrem vo-
to; quod à
Sancta cor-
repta exsol-
vit.

a
b
* I. Jaco-
bum
F

c

d

e

EX PRO-
CESSU.
Partu labo-
rans, in 20
caus Sancta
factum mor-
uum eni-
tur: qui
facto voto,
reviviscit.
* adde &

f
g

Defuncto
conjugi
uxor ante
Sanctæ cor-
pus vitam
impetrat.
h
i

B
k

l
Teuro ex
gravi in-
firmitate
visu ac lo-
quelâ desti-
tutus, S.
Rosæ meri-
tis utrum-
que recupe-
rat.
m
* se abun-
dat.

C
n

Ejusdem
Sanctæ be-
neficio mu-
lier ex uno,
o

p
q
Et alia
utroque
oculo cæca,
curantur.
* imò cur-
rente

21 Anno insuper m Domini cdlj domina Pau-
lina Johannis Vocci, cum prægnans & prope
tempus parturienti jam esset *, magnis dolori-
bus & angustiis affligeretur, nec partum quovis
modo posset emittere, vovit se omnipotenti Deo
& gloriosæ virgini B. Rosæ, ut ejus meritis &
intercessionibus à tot anxietatibus liberaretur &
partum emittere posset. Quo voto emissio, licet
jam esse videretur in periculo mortis consti-
tuta, in continenti precibus beatæ Rosæ præ-
fata fuit & est liberata, licet per dies quindecim
f, antequam partum posset emittere, laborasset,
& infantem mortuum peperisset; qui illico
facto voto, respuit & supervixit per plures
menses, præfente abbatissa g & monialibus.

22 Anno mcdxix Menicus Marci Gualdi de
Viterbio mortuus, in terram jacens h juxta patri-
æ consuetudinem, quam pluribus ibidem ad-
stantibus ante funus; mortui Menici Covella
uxor ante corpus B. Rosæ constituta, humillimè
oravit, ut suscitaretur Menicus ejus vir suis
precibus & meritis de morte ad vitam, promit-
tens pingi facere dictum miraculum in casta i,
ubi tum ipsa Gloriosa jacebat. Quo voto facto,
rediens domum mulier maritum vivum reperit &
de morte ad vitam suscitatum, qui supervixit
expòst per annos plures. Quod miraculum di-
ctum apparet in dicta casta, prout Petrus An-
gelus Nicolai k de Viterbio pluries recenserit au-
divit à matertera, ejus matre, & filia dicti Me-
nici sic resuscitati, & Joanne magistri Anselmi
testibus, & Dominâ Angelâ Egidii Marci Gual-
di l, & dominâ Joannâ Egidii Transmundi.

23 Anno insuper Domini mcdl, qui fuit an-
nus Jubilei m, quidam Teuthonius cum ex
quodam ejus mortali infirmitate oculos amisisset
& loquelam, auditâ famâ miraculorum & grati-
arum, quæ omnipotens Dominus noiter Jesus
Christus, ut suam omnipotentiam demonstraret,
continuo faciebat propter merita & intercessio-
nes gloriosæ virginis Rosæ de Viterbio, illi se
cum summa humilitate commendavit, ut si vi-
sum & loquelam ejus meritis & gratiâ recupera-
ret, se * basilicam, ubi gloriosæ Virginis corpus
requiescit, seu monasterium visitaret. Quo vo-
to sic ut suprâ emissio, misericors Dominus pie-
tatis suæ clementiam in supplicentem hunc de-
votum extendit: statim enim fortè per duarum
horarum spatium, devotus iste orator visum re-
cuperavit & loquelam & sic vidit & locutus est,
ut prius videre solitus & consuetus. Qui cum
Viterbium in anno Jubilei se contulisset, visi-
tandi dicti corporis gratiâ, Joanne Petri Parmæ
n & pluribus ibidem astantibus, dictum mi-
raculum sic sibi contigisse, manifestavit, uti iis
est testificatus, & monialibus.

24 Item quòd cum quædam mulier nomine
Rita, de castro Maleani o Sabinæ, esset cæca
uno oculo & lumine privata, vovens se Deo &
dictæ gloriosæ Virgini, illico oculum & lumen
recuperavit. Quod quidem miraculum ipsa pu-
blicè manifestavit, præfentibus domino Paulo ec-
clesiæ S. Andree de columna, domino Salvato
beneficiato ecclesiæ S. Joannis Lateranensis, Do-
mino Joannè de Tibure beneficiato S. Mariæ
Majoris de Urbe p, & pluribus aliis ibidem ad-
stantibus.

25 Anno insuper Domini mcdliii currenti-
bus *, quædam mulier nomine Bartholomea q
Angeli del Messere de Viterbio, cum ex qua-
dam terribili infirmitate cæca effecta esset, ita-
que nihil prorsus videret super terram, prout

omnes, qui eam viderunt & cognoverunt, ma-
nifestè attestantur: licet vires & consilia plurium
medicorum probasset, nec aliquid sibi ad recu-
perationem perditis visibus profuisset. Demum se
videns in tanta calamitate ac miseria constitutam,
non sine gemitu & multis singultibus, lacryman-
tibus oculis plorans & flens, ad terram prostra-
ta omnipotenti Deo & B. Rosæ se vovit, dicens:
Si me à calamitate liberabis, per mensem conti-
nuum tuum sacrum & sanctum corpus visitans,
Missam in tuum honorem & reverentiam cele-
brari faciam: quo voto sic celebrato, in conti-
nenti ad lucem pristinam & visum oculorum re-
stituta est, ac si nihil mali numquam * in oculis
* l. un-
passa fuisset r; præfente Paulinâ Mattei Lucæ, quam
& Lodovicâ Michaëlis Paloccio, contratæ f S.
Mattei idem testificantibus, ac Giannâ Cole del
Messere testificante, conduxisse ipsam Bartolo-
meam sic cæcam ad ecclesiam S. Rosæ, & de-
mum vidisse eam, facto voto, illico videre &
oculos recuperasse.

26 Anno mcdxlv cum puer quidam Petrus
Dominicus Jacobi Boccacerate, contratæ S. Si-
sti, & Cæcilla Matthei Cencii, contratæ S.
Quirici de Viterbio, essent oculis maculati quo-
dam panno t, in tantum quòd vix videbantur;
cæci etiam esse apparebant omnibus. Leonarda
mater dicti Petri Dominici existens cum infir-
mis præfatis ante corpus B. Rosæ in ejus eccle-
sia, devotè se genuflectens cum certa quantitate
seu filza u corallorum, seu ambrarum w, cum
quibus dicebat PATER NOSTER, tetigit dictum
gloriosum corpus: deinde cum iis irrigavit x &
tetigit dictorum infirmorum oculos; qui, sta-
tim amoto panno, quem in eis habebant, mi-
rabiliter claruerunt & liberati sunt penitus ab o-
mni nota, prout Viterbii notorium est, præ-
fertim in eorum convicinia. Istud testatur Gian-
na tertii ordinis S. Dominici, se vidisse ipsum,
sanum cum oculis deinde, cæcam. Idem testa-
tur domina Leonarda ejus mater, & Laurentia
ejus soror, se audivisse y ab ejus matre & aliis
de domo.

27 Anno Domini mcdli cum quædam Ma-
ria Antonii Abonis Lombardi de Sutrio z, pa-
teretur morbillos aa, ex quorum uno exorto in
sinistro oculo ejus, oculis cæca effecta penitus;
vovit se Deo & B. Rosæ, quòd, si dictus oculus
ei sanus restitueretur, & liber ejus precibus
& meritis, quòd * ad suum sacrum corpus de-
ferret oculum argenteum: quo voto facto, non
per multorum dierum spatium sanata est & in
tantum libera facta ex dicto oculo, ac si mali
numquam aliquid passa esset & absque aliqua ma-
cula, prout testificata est dominæ Franciscæ bb
& ceteris monialibus.

28 Anno insuper Domini mcdliv & mense
Augusti, cum quædam Angela, uxor Joannis
Nardi Palotti de Viterbio, ex quadam ejus gra-
vissima infirmitate cæca facta esset & oculorum
lumen & aciem amisisset, destituta omni huma-
no præsidio, cum per annum fuisset sine lumi-
ne, convertit ejus * mentem cum summa de-
votione & reverentia ad omnipotentem Deum &
gloriosam virginem Rosam, ut ejus intercessio-
nibus dignaretur sibi oculos restituere, ad mi-
nus quòd tantum videret, quantum posset exire
domum * & ecclesias visitare: quibus sic ut su-
prâ emissis precibus, merita est exaudiri; quia
illico quàm primùm ex oratione surrexit, vidit,
& lumen oculorum recuperavit, prout etiam
hodie videt, ac si numquam fuisset cæca, cum
vove-

D
* l. un-
r
f
Varii occu-
lorum
E
s
u w
x
y
periculosi
morbi
z
aa
F
* quòd a-
bundat.
bb
illius patro-
cinio
* l. suam
* l. domo

A voverit , se continuò observaturam diem ejus sanctæ solemnitatis. Idem testificatur *cc* domina Tomassa ejus mater , Angilella Marci , Petrus Butii & Petrus Dominici , & Constantia Marciini contratæ S. Marci.

subid sub-lati.
* *i. e.* anno *dd*
ee

29 Filomena puella ætatis annorum quinque , & filia Benedictæ Justii , contratæ vici S. Petri de Viterbio , sub annis * *mcxlvi* *dd* cum pateretur gravissimè infirmitate quadam , vulgariter detta delle quate *ee* , quarum septem illi supervenerant in uno oculo , ita ut pupilla & lux oculi esset ita cooperta & offuscata , ut nihil videret , & cæca judicaretur ab omnibus ibidem eam videntibus. Quæ puella sic infirma cum magna devotione afficeretur B. Rosæ , prout ab ejus parentibus fuerat instructa & monita , unâ dierum accessit ad ecclesiam S. Rosæ , ante cujus corpus accersita quædam venerabilis illius monasterii monialis , sibi nota , nomine domina Margarita Petrutii , ad præsens illius abbatissâ , ab ea petiit quoddam cingulum *ff* dictæ B. Rosæ , asserens , se illud positurum in oculo , ubi patiebatur , & ex quo nihil videbat. Spero etiam , inquit , quàm primùm oculus meus tetigerit cingulum hoc , quod tetigit hujus B. Virginis corpus , liberari & sic videre & lumen mihi restitui. Quæ monialis ad verba & preces hujus puellæ , dato sibi cingulo quodam & in oculo sic cæco , unde nihil videbat , apposito , mira res ! non aliter quàm nubes à ventis conquassatæ fugiunt ex aère , sic fugerunt & cessaverunt illo instanti præfatæ septem delequate , & clarus & mundus remansit oculus , uti etiam erat per prius , & vidit. Quæ sic illuminata , accedens ad ejus domum , inquit matri ; Videte , mater , me liberam & sanatam meritis B. Rosæ ? Ad quod mirandum spectaculum Benedicta ejus mater , accersitis convicinis , oculum ostendit sic restitutum , & miraculum recensuit. Testatur id Filomena *gg* , Benedicta *hh* , & Margarita abbatissa.

Sancta appa-rens mu-lieri , eam cecitate li-berat.
ii
kk
* *l* um-quam
ll
mm

C 30 Currentibus insuper annis Domini *mcxxxvii* mulier quædam nomine Palotia Ricci , contratæ *ii* S. Leonardi de Viterbio , ex ambobus oculis cæca *kk* cum nihil penitus vidisset per annum integrum , desperata numquam * videre , cum id esset contra naturam humanam *ll* , & potentiam & artem medicorum *mm*. Semel memor domi suæ , & quodd aliàs viderat , & quanta erat cæcorum & nihil videntium miseria & calamitas , & quanta insuper gratia illorum , in quibus nihil natura defecerat , recommittens se non sine lacrymis & suspiriis plurimis omnibus Sanctis cælestis curiæ. Genuflexæ illi non dormienti , sed sic paululùm respicienti *nn* visibiliter visa est apparere B. Rosa in forma , prout pingitur *oo* , prout ipsa videre videbatur per intellectum , cum ex oculis nihil videre posset ; cujus mulier præfata continuò devota extiterat , inquiens ei : Palotia , Palotia , invocasti omnes Sanctos præter me : cui cum mulier respondisset interrogans : Et quisnam * es tu ? Respondit : Ego sum beata Rosa de Viterbio : cui cum illa sic genuflexa , plorans reverenter diceret. Adjuva me ; injunxit B. Rosa dicendo , ut oculos aperiret : in quibus tribus vicibus insufflavit. Quo facto , statim antequam inde discederet , aperti sunt ejus oculi & catharactæ *pp* oculorum elevatae , & vidit sine aliqua macula *qq*. Testificatur id Palotia præfata ; & ab ea audivisse dicunt Petrus Dominici Sciarvatelli , Joannes Jutii Fanciulli , To-

mas Capati , domina Margarita & Domina Margdalena *rr* moniales.

3 r Adornina Petri , quædam mulier Corfa *ff* , habitatrix Viterbii in contrata S. Leonardi , cum in dictam B. Rosam jam magnâ dedita esset devotione , quemdam ejus filium , quem habebat nomine Laurentium , ætatis duodecim annorum , vel circâ , uno oculo penitus cæcum luce & pupillâ ipsius oculi. Qui cum per plures annos sic cæcus vixisset , devotissimè vovit *ii* præfatæ B. Rosæ , commendans se illi , ut filio suo Laurentio apud omnipotentem Deum intercederet , ut lumen restitueret & oculo visum cum luce. Quo voto taliter emisso , manè sequenti Laurentius præfatus è lecto cum ambobus oculis surrexit , & vidit , nec umquam , qui eum cognovisset , apparebat , ipsum cæcum extitisse , ita clarus erat & lucidus. Id testificatur domina Adornina *uu*.

Ex PRO-
CESSU.
rr
Mater filio
suo unus
oculi usum
suis preci-
bus impe-
trat.
ff
ii
uu

A N N O T A T A.

a Deest in apographo nostro nomen diœcesis : forte quia ob autographi vetustatem legi non poterat : at Coretinus ac Rinaldus ajunt fuisse diœcesis Tudertina , cujus caput est Tudes , sive Tudertum , Italis Todi , urbs Umbria in Italia.

b Id est Roma prope castrum sancti Angeli.

c Id est : beatam agnovit , puta Alexander IV in translatione illius sacri corporis.

d Miraculum hoc vii & apparitionem Sanctæ in Processu citatus Nardus affirmat , se audivisse à prædicti Jacobi parentibus , tum Roma , tum Viterbii , præsertim (verba Processus sunt) semel Viterbii in monasterio sanctæ Rosæ , præfente Joanne Petri Parmæ & certis monialibus. Porro Nardus Mazzatoſte dicitur ibidem ætatis sexaginta annorum vel circâ vir magnæ fidei.

e Joannes Petri Parmæ de Viterbio nominatur in Processu : in quo testatur , se cum pluribus aliis ad ecclesiam S. Rosæ accurrisse , cum prædicti parentes cum resuscitato filio , solvendi voti gratiâ , eò advenirent , narrarentque tum acceptum beneficium , tum Sanctæ , voti executionem urgentis , apparitionem. Addit etiam , puerum illum per plures horas mortuum fuisse , priusquam suscitaretur. Idem prodigium suo quoque testimonio firmavit venerabilis mulier Margareta Petrutii , abbatissa monasterii Sanctæ nostræ , in cujus responsis juridicis hæc lego : Aliqua in parte vidit , & in parte audivit , ut puta , in resurrectione mortuorum ; sicut continetur in primo miraculo , cum ipsa viderit & audiverit prædictos Petrum & Caterinam de Vafchi , qui pro resuscitati eorum filii suscepta gratia , ex ingentibus meritis dictæ B. Rosæ , ad ejus ecclesiam venerunt pro dicti voti exsolvendi gratia , prout ipsi assererant &c.

f Ex hoc fortè loco ait Rinaldus , fetum jam quindecim diebus in utero mortuum fuisse : verum illud inde nullo pacto potest deduci.

g Margareta Petrutii , in cujus testimonio ita legitur : Similiter super secundo miraculo de filio Paulinæ , filiæ Petri Sbarræ de Viterbio , mortuo nato resuscitato , dixit vera esse contenta in eo. Consonant aliarum monialium testimonia.

h In feretro , ut consanguinei supremo planctûs officio , priusquam tumularetur , ejus corpori parentarent. Ita ferè locum hunc interpretatur Coretinus , qui patrium hæc in re movem optimè potuit novisse.

E
F
i Fuisse

*i Fuisse re vera pictum in antiqua lipsanothe-
ca, testatus est nominandus mox Joannes magi-
stri Anselmi. Verba ex Processu accipe: Meni-
cus Marci Gualdi . . . ad vitam resuscitatus est
meritis & intercessionibus B. Rosæ, prout etiam
hodie apparet dictum miraculum depictum, quod
ad perpetuam in memoriam pictum fuit in quadam
antiqua cassa, ubi corpus dictæ B. Rosæ reponi
solutum erat, unâ cum aliis miraculis ibi depi-
ctis, quod ipse semper audivit pro verissimis ha-
beri.*

*k Ita re ipsa & ille & alii citati testes asse-
ruerunt. Discrepat tamen in assignando tempore
Petrus Angelus, dum ait, miraculum hoc jam
ab octuaginta annis vel circa, contigisse; cum ab
anno 1419 usque ad 1457, quo processus insti-
tus est, nonnisi 38 anni effluxerint: sed di-
scrimen hoc amanuensis errori videtur adscriben-
dum.*

l Testimonium ipsius inter cetera sic habet: Domina Angilella Egidii Marci Gualdi quinquagenaria, altera testis, inducta, producta, citata, relata, jurata & diligenter examinata super dicto miraculo Marci Gualdi, juramento suo testificando dixit, vera esse contenta in eo. Interrogata in causa scientiæ dixit, quia ita continuò & semper audivit dici & affirmari à suprâ dictis, ut suprâ, & præsertim à Matteutia filia dicti Marci Gualdi, quæ miraculum resuscitationis dicti sui patris & magna admiratione & devotione in B. Rosam recitare solebat.

m Indictus ille fuit à Nicolao V anno 1449, celebratusque Roma anno proxime subsequuto ingenui prorsus hominum concursu, ut apud Raynaldum Annalium tom. 18 videre est.

n De eo ita Processus: Item dixit, quòd jam septem annis elapsis, hoc est in anno jubilei, quidam Theutonicus, de cuius nomine dicit se non benè recordari, retulit sibi & pluribus aliis in ecclesia S. Rosæ, quòd cum ipse in partibus suis cæcus & mutus fuisset per plures annos, auditâ famâ miraculorum B. Rosæ, se illi devotè commendavit, promittens visitare ejus basilicam, si visum & loquelam recuperaret. Quo voto factò, ante duarum horarum spatium vidit, & perfectè locutus est: & ideo se illuc contulerat dicti voti exequendi gratiâ.

o Urbs parva Italiæ est in ditione Ecclesiæ, in Sabina provincia, cujus caput existit, prope Tiberim fluvium, in colle; sedes est episcopi Sabinensis. . . xx miliaribus distans ab urbe Roma in Septentrionem. Ita Bandrandus. Vocatur etiam, eodem teste, Maglianum, & Manliana, Italis verò Magliano.

p Ex his patet, miraculum hoc Roma impetratum fuisse. Ecclesia verò ille vulgò notiores sunt, quam ut notis indigeant.

q Coretinus idem hoc miraculum referens, legit non Bartholomæam, sed Bartholomæum: verum mulierem fuisse, tum ex sua, tum ex aliarum testimonio depositione juridica, manifestum est.

r Insigne hoc beneficium, ipsa cui obtigit, sub juramento attestata est. Testimonium ejus, quamvis prolixius, visum fuit ex Processu huc transferre: est autem hujusmodi: Domina Bartolomea Angeli del Messere de Viterbio, testis inducta, producta, citata, relata, jurata & diligenter examinata super quinto articulo & præsertim super sexto miraculo in ejus persona factò, suo juramento testificando dixit, vera esse contenta in eo, quòd jam quatuor annis elapsis vel circa cum ipsa testis ex quadam terribili, quam passa

fuerat, infirmitate cæca devenisset ex ambobus oculis, itaque nihil penitus videret, & sic cæca per mensem & ultra stetit, licet plures medicinas experta fuisset. Una tamen die considerans intra se calamitatem, in qua erat constricta, & quanta erat miseria cæcorum, voluit mentem ad B. Rosam, suspirans & lacrymans & illi se devotè committens, ut ab hujusmodi angustia liberaretur, vovens, se visitaturam per mensem integrum ejus sacrum corpus, si contingeret, ipsam sanari. Deinde fecit se pedetentim duci per Giannam Colæ ad dictam ecclesiam, ad quam ubi venit, prosternens se ante dictum corpus pluribus ibidem circumspicientibus, apertæ sunt cataractæ oculorum ejus, & vidit, uti prius ante dictam infirmitatem videre solita erat. . . Interrogata; Quibus præsentibus; dixit, de se, teste dominâ Giannâ, Paulinâ Mattæi Lucæ & Lodovicâ Mattæi Palotii, Michaële Palotii, pluribus monialibus, & quasi universâ ejus conviciniâ &c. Hisce consonant citatarum mulierum testimonia.

f Contrata & Contrada est via, regio, Vicinia, inquit Ludovicus Muratorius antiquitatum Italia tom. 2 col. 1190. Hic urbis regionem, vel parochiam significat. Sapius hac vox recurrit infra: quare, ne idem crebrò repetere cogar, lectorem huc remitto.

t Panno Italis dicitur macula in oculo exorta.

u Italica vox est significans res quaslibet transmissio sibi mutuo coherentes. Hic globulos precatorios significat, uti ex sequentibus liquet.

w Est & hac vox Italica succinum significans: itaque filza corallorum seu ambrarum sunt globuli precatorii ex corallio vel succino.

x Qua ratione oculos irrigaverit, explicat Gianna tertii Ordinis S. Dominici, jurata hujus miraculi testis, cujus testimonium recito: In causa scientiæ dixit, quòd jam duodecim annis elapsis, vel circa, cum quidam Petrus Dominicus ejus germanus, & Cæcilia Matthæi Cencii, ex quadam infirmitate, quæ communiter appellatur: li morvigioni (variolorum genus est,) qui in eorum oculis supervenerant, ita affecti essent, quòd quasi nihil videbant, & erant penitus obcæcati: quos pueros sic cæcos cum duxisset ad corpus B. Rosæ, ante quod genuflexa pro eorum liberatione devotè orans, terigit dictum sanctum corpus cum quibusdam corallis, quos in ejus manibus retinebat, & illos pro ea (matre) lavit cum aqua loturæ manuum & oculorum dictæ B. Rosæ. Deinde posuit dictos corallos super oculos præfatorum puerorum, quos etiam cum dicta aqua irrigavit. Et statim omnibus circumspicientibus, pannus oculorum dictorum puerorum cecidit, & claruerunt oculi in illo instanti miraculosè &c. De lotura manuum postmodum sermo recurret.

y Non auduisse modo, verum etiam cæcos custodivisse, imò & adfuisse, cum sanarentur, testata est præfata Leonarda: sed illius, uti & matris testimonia, quia præter dicta nil continent, prætermitto.

z Italis Sutri, urbs est episcopalis in provincia Patrimonii.

aa Morbille Italis vocantur pustula rubentes sive varioli.

bb Erat hæc sanctimonialis monasterii S. Rosæ, ætatis sexaginta circiter annorum, ut habetur in ipsius testimonio. Porro venerabilis domina Margarita Petrutii, præfati monasterii abbatissa.

A batiffa, interrogata super octavo miraculo de Maria Abonis de Sutrio, cæca uno oculo, & ad sanitatem restituta, dixit; vera esse contenta in eo. Interrogata in causa scientiæ, dixit: Quia vidit prædictam Mariam liberam in dicto oculo, & deinde propter morbillos penitus cæcam; & demum, facto voto ad B. virginem Rosam, quamprimùm super dictum oculum sic cæcum imposta est aqua, cum qua lotæ fuerant manus dictæ B. virginis Rosæ, oculus in eodem instanti ad lucem restitutus est, prout in dicto miraculo continetur. Interrogata, de quibus præsentibus? Dixit; De se teste, dictâ Mariâ, dominâ Franciscâ, & Sorore Jeronima de Civita Castellana, confobrînâ dictæ Mariæ, & pluribus aliis monialibus.

cc Ita re vera citati omnes, tum etiam ipsa Angela, juridicè testati sunt.

dd Laudatus sape Coretinus lib. 5 cap. 9 ait, miraculum hoc contigisse anno 1458 postquam Calistus III, finito jam processu, Rosæ titulum Sanctæ confirmasset. Verùm hac Coretini narratio non exigua ipsum suæ in indaganda veritate negligentia arguit: nam si vel levi oculo Acta Processus inspicere ad eaque advertere voluisset, invenisset utique beneficium hoc Processui anno 1457 formato pro probanda Rosæ sanctitate insertum; & ab ipsa ibidem Filomena, & ab ejusdem matre, domina Benedicte Justi, juratis testibus, luculenter probatum confirmatumque deprehendisset.

ee Fortè hac vox mendosè descripta est: nam in Italicis dictionariis eam non reperio: sed videntur epiphora, sive fluxus acris humoris in oculum, ortaque inde macula denotari; nam in ipsius Filomena testimonio sic dicitur: Quo facto (cùm oculum attigisset cingulo, quod Sancta corpus tetigerat) disparuerunt dictæ delectatæ: & in testimonio ejusdem matris: Deliquaverunt se dictæ delectatæ & disparuerunt. Ita hunc locum etiam intellexerunt Rinaldus & Gianellus.

ff Cingulum hoc videtur fuisse funiculus, quali Tertiaria S. Francisci utuntur, & ipsa Sancta, dum viveret, fuerat usa. Porrò funiculi isti ex serico & lino in monasterio S. Rosæ conficiebantur, ut dicitur supra num. 8, & à pluribus perquam salubriter adhibitos fuisse, per decursum videbimus.

gg Erat illa anno hoc 1457, quo testata est, annorum circiter 14.

hh Mater scilicet præfata Filomena. Utriusque testimonium, quia penes solas voces differt à data relatione, ne longior sim, prætermitto.

ii Id est, paræcia, ut habet Rinaldus noster Florentinus.

kk Ex infirmitate quadam, inquit ipsa in sua depositione.

ll Id est, cùm natura vires excederet similis mali curatio.

mm Plurimis medicamentis jam usa fuerat, ut testata est juridicè interrogata; sed frustra; addit etiam quòd ab omnibus medicis & aliis, qui eam videbant & curabant, erat destituta & derelicta, quia impossibile videbatur, quòd unquam videret.

nn Mendosè posita, aut transcripta hac vox est: quid tamen sibi velit, explicatur in juridico illius responso, ubi dicitur: Cui (Palotia) ita oranti genuflexæ & paululum quasi obdormienti apparuit &c. Vult itaque, eam dormitanti similem fuisse, cùm S. Rosa illi apparuit.

Septembris Tomus II.

oo Si pingi soleat, qualiter eam Opusculo suo Ex Pro-
ari incisam præfixit Coretinus, apparuisse debuit CESSU.
habitu religioso tertii Ordinis S. Francisci.

pp Metaphorica locutio est, quâ indicat, quòd, quemadmodum elevatis cataractis, urbes introeuntibus patent, ita, discussa hac cecitate, coloratis rebus quasi transiit ad retinas oculorum patefactus sit.

qq Id est, absque ulla reliqua in oculis macula, vel obscuritate.

rr Consentiunt citatorum testimonium jurata responsa.

ss Oriunda ex Corsica, Italia insula.

tt Obscuram periodum sic intellige: 'Vovit præfata B. Rosæ quemdam ejus, (id est suum) filium, quem habebat &c.

uu Ita re ipsa interposito jurejurando Adornina ejus mater asseruit.

CAPUT II.

Energumeni & maleficiati liberati, mutis loquela reddita, contractis membrorum usus restitutus.

Currentibus insuper annis Domini MCDXLIX, die verò octavo mensis Julii, mulier quædam Francisca, uxor Angeli Dominici De Jovi a, filia Dominici de Mugnano, contractæ S. Marci, cùm dæmoniaca esset, & dæmonium in se haberet, quæ more dæmoniacorum & dæmones in se habentium, infinitas fatuitates domi & extrâ, publicè & privatim faciebat, vicinis & aliis nonnullis adstantibus circumspicientibus. Inter quæ interdum ejus * linguam ita acriter mordere solita fuerat, ut eam sibi pro medietate avulserit, in tantum, quòd, dum sic in ista fatuitate & dæmonum perturbationum * & vexatione confisteret, semel contigit, quòd diebus tribus, & noctibus totidem staret sine locutione & absque eo, quòd verbum aliquod faceret. Quæ tamen per prius devota fuerat præfata Virginis gloriosæ, antequam dæmones eam invaderent. Beata Rosa, quæ numquam ejus devotos dereliquit, illi in tanta extasi persistenti apparuit in vestitu deaurato, confortans eam, & dicens: Cognoscis me? Cui dæmoniaca, voce sibi restituta, respondit: Tu es B. Rosa, ad quam semper magnam habui devotionem: adjuva me, & ego in tuam reverentiam portabo cingulum tuum. Cui Virgo beata respondidit *: Noli timere, quia liberata & sana facta es.

33 Quibus dictis, dæmon in formam cujusdam monstri, seu quadrupedis naturæ nigræ, de ejus corpore exivit, & cadens in terram au fugit. Quæ sic sanata statim accessit ad visitandum corpus dictæ B. Rosæ, cujus meritis & precibus fuerat sibi lingua semi avulsa cum loquela restituta, & à dæmonum vexatione liberata: quæ nunc etiam usque in hodiernum diem cum ejus familia sana vivit & libera. Cùm tamen pollicita esset portare ejus cingulum per certum tempus, & id exequi negligeret, noctu apparuit ei dicta Beata, turbatâ facie & induta nigro, dicens ei: E QUEL CORDONE b? Ob quam quidem visionem à somno excitata, sequenti manè accin-

Ex PRO-
CESSU.

c
d

e

*Energume-
nus ad Sana-
tæ corpus
semel*

B

*Et iterum
ductus, mi-
serè torque-
tur; cui dor-
mienti Rosa
spondet au-
xilium:*
f

C

**supple du-
ceretur,*

*hinc è ter-
tid deductus
tandem li-
beratur.*

g

h

i

xit se dicto cingulo, & sic continuò vixit, & vivit in summa fanitate c. Probantur hæc per dominam Caterinam Jacobi Jemini d Magistri Stefani, Franciscam Marci Barberii, Joannam Petri Muratoris, Angelam Joannis Forlani, Angilellam Egidii Marci Gualdi, Margaritam Cecchini, omnes contractæ S. Marci de Viterbio, & Fratrem Jacobum Maltempi, & Fratrem Jacobum Filippi Ordinis Servorum, Jacobum Stephani, Simonem Angeli, Antonium Tutii macellarium, & magistrum Antonium bastarium e, omnes de Viterbio.

34 Anno MCDLV, die x Septembris, quidam Antonius, Sclavus nomine, dictus Frater Andreas Ordinis Minorum, qui annis circiter novem à dæmone vexatus fuerat. Itaque durante dicto tempore, pluries in mente superveniebant sibi certi tremores, ex quibus cogebatur retorquere manus, brachia & faciem: quo furore durante, nullus poterat ipsum detinere; cum in ejus corpore assereret plures dæmones esse. Quæ accidentia tunc demum sibi contingere solebant ut plurimum, cum accedebat ad solemnitatem aliquam, aut ad devotum quempiam locum. Is cum semel esset Viterbii Frater effectus, & duci vellet per quemdam ejus socium ad monasterium S. Rosæ, ejus Virginis sacri corporis visitandi gratiâ, illud corpus nullo pacto pati potuit, alta voce clamando: Nolo illud videre, quia est mihi inimicum.

35 Cum tandem ligatus brachiis, illuc duceretur, continuò recusans illud videre, pluribus vicibus se percussit asperrima in grata f ferrea dicti monasterii, quâ locus ille sive cappella, ubi requiescit præfatum sacrum corpus, vallatur. Cui demum cum objiceretur, quòd nullo pacto aliter inde exolveretur, nisi prius data fide, quòd dimitteret corpus dicti Fratris Andree liberum sine nocumento; respondebat, quòd non poterat inde ita faciliter exire, cum in eo essent focii septem, quos nominatim distinguebatur per nomina dæmonum; & quòd sequenti manè exirent, omnes pollicebantur. Qui cum inde solutus abisset, adveniente nocte ultra modum extitit cruciatus: cui tamen sic fatigato, paululum quiescenti, in somnis apparuit Virgo quædam laureata; cui, cum ipse vellet deferre & eam honorare, inquit: Ne timeas fili mi, quia liberaberis. Qui cum è somno excitaretur, sani factus est intellectus & mentis compos, prout sibi videbatur. Cum tamen clarescente jam die ad dictam ecclesiam * pristini redierunt cruciatus & extasis, nec aliter potuit dictam ecclesiam intrare, quam ligatis manibus & pedibus.

36 Ad cujus B. Rosæ corpus cum esset adductus per vim, & ante illud arctissimè ligatus, pluribus sibi supervenientibus doloribus & anxietatibus, cum furore angustians, à summo manè usque ad horam Nonæ non potuit pati, ut videret dictum corpus, neque biberet loturam manuum g dictæ Virginis, licet pluries sibi fuerint aperti dentes cum quodam bastone seu baculo ligneo digito obgrossiori, quem dæmoniacus ter fregit cum dentibus & laceravit sine labore, exclamando continuò: Væ nobis, eamus ad profundum. Licet ipse esset idiota, tamen sic Latine loquebatur, cujus ori cum opponeretur annulus h digiti Beatæ, ut ipsum deoscularetur, pluries per eum rejectus fuit. Quàm primùm tamen per vim illum est deosculatus i, cecidit in terram quasi mortuus, vomendo & expuendo certum quid nigrum, quod multùm clarè & a-

peretè videri non potuit, quid esset propter multitudinem ibidem astantium; quod postea disparuit. Qui paulò expost postquam resipuit, inquit: Ajudatemi, che mi voglio inginocchiare k. Et sic cum auxilio B. Rosæ expulsis dæmonibus miraculosè liberatus fuit. Et continuò præ devotione dictus Antonius Sclavus, nunc dictus Frater Andreas, Ordinis Minorum, singulo die visitando dictam ecclesiam illi monasterio servit & obsequitur. Quod miraculum ipse dixit & attestatus est l, præsentibus domino Christoforo de Malvicinis m legum doctore & comite palatino, & S. Jacobo Jutii de Viterbio, Andrea Capati, Joanne Jutii Fanciulli, Fratre Ludovico de Gallexio, Fratre Antonio de Setia & Fratre Bernardino de Setia.

37 Domina Margarita Angeli Jignosi de Viterbio, cum de MCDXLVII haberet quamdam ejus filiam, ætatis annorum duodecim vel circà, quæ præ quodam timore per octo dies ita à spiritibus fuit vexata, ut loqueretur die noctuque tamquam fatua & fantastica, ad modum habentium in se malignos spiritus: quam ob contingentiam afflicta mater, prout erat dictæ B. Virginis Rosæ devotissima, illi humiliter ejus filiam, ita dæmoniacam & dæmonium in se habentem, commendavit. Quo voto factò, instantissimè per istum oculi sana puellæ rediit mens, & prudenter locuta est, uti prius consueta fuerat loqui, nec de cetero spiritus rediit. Ita testificatur domina Margharita n, & Lucretia ejus filia, & ejus pater o.

38 Anno MCDXLIII Lodovicus puer, filius Tutii Angeli della Teja, contractæ S. Faustini, mutus, qui numquam loquutus fuerat; pro quo cum Egidia p quædam dicti pueri avia paterna, Angilellam Lucæ sutoris de Viterbio, mulierem bonæ conditionis & vitæ, cum consulisset, quid faciendum; sequenti nocte ambabus dictis mulieribus apparens per visionem B. Rosa, videbatur os suum ad os pueri muti apponere. Quæ mulieres à somno excitatæ & visione, sequenti manè portaverunt puerum mutum ad beatum corpus præfatæ Rosæ, & cum apposuissent os muti pueri ori Virginis præfatæ, ejus implorantes auxilium, statim puer loqui incepit perfectè & benè, præsentibus prædictis mulieribus, parentibus pueri & monialibus dicti monasterii.

39 Franciscus quidam, filius dominæ Petrutie Paridis de Viterbio, dictæ nunc Antonii de Valeritano q, cum esset ætatis annorum novem, ob quamdam, quam passus est, infirmitatem, loquelam perdidit; ita quòd per mensem integrum fuit mutus sine loquela. Cui quidem Francisco erat germanus quidam nomine Jacobus, qui continuò dormiendo semper stridebat: ex qua infirmitate vexatus fuerat per mensem cum dimidio. In quos duos puerulos Petrutia eorum mater dulcissima, materna pietate commota, non sine singultibus, lacrimis ac suspiriis, noctu in lecto recommendavit se B. Rosæ, ut dignaretur sibi ejus filios, mutum alterum, semimortuum * restituere. Cui paulisper obdormienti in somno apparuit B. Rosa, in forma prout modò depingitur, dicens ei: Ne timeas, Petrutia devota mea, quia devotio tua merita est exaudiri. Ego enim sum B. Rosa, quæ filios tuos liberavi. Quæ sic exterrita, à dicto somno, & visione excitata, vocavit Antonium ejus virum, illi referens, quam habuerat visionem. Demùm quodam cingulo seu cordone B. Rosæ suscepto, cum eo filios prædictos tetigit, quo factò, illo instanti

D

k

l

m

*Alia dæmo-
num vexa-
tionibus
erepta.*

E

n

o

*Mutus jus-
su Sanctæ
ad sacrum
corpus deia-
tus loque-
lam recipit.*

p

F

*Oranti pro
gemino filio
matri appa-
rens, u-
trumque sa-
nitati resti-
tuit.*

q

**supple
alterum*

A Instanti apertæ sunt artariæ r dicti Francisci, & locutus est iniquus: Mater vellem parum de pisce. Et alter Jacobus ita convaluit, quod albescente die è lecto sanus surrexit, præsentibus dictis parentibus & monialibus.

Lapsu ex equo membris omnibus captus, * alii La Volpe
f 40 Item quoddam de anno Domini MCDLII. quidam Jacobus de Lagolpe * de Viterbio, admodum rector hospitalis Disciplinorum & Caritatis Viterbiensis, currens super quodam equo prope Justitiam f extra muros Viterbienses ferè per unum miliare, ex eo cecidit. Ex quo quidem casu seu jactu effectus est attractus in omnibus membris suis, & cum nec pes, nec manus, suum officium parere * posset, jacuit in lecto per dies quadraginta t & ultra, in quo se volve- re aut movere non poterat propter attractionem. Et demum cum vix cum crocciis u ligneis paulatim ambularet, cognoscens se ita stroppiatum w & attractum, ejus mentem ad B. Rosam elevavit in die S. Claræ, in mense Augusti, quo die cum dictis crocciis, licet cum summa difficultate, se contulit ad ecclesiam dictæ B. Rosæ, ubi ejus venerabile corpus quiescit.

pristinae Josephi restituitur.
B 41 Ubi cum maxima & ingenti lacrymarum abundantia se ad terram prostravit, prope cappellam sepulcri ipsius B. Virginis gloriosæ, ejus præsidium implorando: & tandem elevato jam Corpore Christi, cum Missarum celebrarentur tunc solemnia, facta oratione prædicta, circumspiciente populo ibidem existente, sanus inde surrexit & inlæsus, referendo gratias omnipotenti Deo & ipsi gloriosæ Virgini. Qui in præsentiarum adhuc vivit liber & sanus x, præsentibus reverendo Patre Magistro Johanne de Tibure, Provinciali ministro Ordinis Minorum, Georgio Trombetta, monialibus, Johanne Cifarelle, Magistro Gentili, & Veronica uxore dicti Jacobi & pluribus aliis.

Alterum in eadem contractum, apparitione prævia, * i. e. de rupe
C 42 Anno insuper MCDXXXIX quidam Palotii Nardus de Viterbio, parochiæ S. Petri della Rocca *, cum maximis doloribus corporis & torsionibus opprimeretur, & manibus ac pedibus quasi esset attractus. Itaque se de uno loco ad alium movere non poterat aliquo pacto per se ipsum sine alterius auxilio; cui, cum sic torqueretur, apparuit præfata Rosa noctu, cujus ipse semper fuerat devotissimus: quam quidem visionem manè sequenti considerans, & se conversus ad omnipotentem Deum & gloriosam Rosam, dixit: O gloriosa beata Rosa, adjuva me & libera me ab hac gravi infirmitate, promittens corpus suum * visitare cum quadam imagine cerea. Qui in continenti miraculosè, circumspicientibus pluribus, ad pristinam sanitatem fuit restitutus, prout hodie sanus est, & vivit cum ejus familia, præsentibus dominis monialibus.

Infantem a gravi infirmitate sanat.
y 43 Existens Angela Benedicti Zello de Viterbio, jam infans, ex quadam gravissima infirmitate tota deficcata est, in tantum, quod ex ejus corpore ei supervivere nihil apparebat, nisi spiritus; quam cum mater ejus gloriosæ virgini Rosæ prædictæ vovendo commississet, in continenti sanata est y, præsentibus monialibus.

Puella nobilis contractis ex luctuoso casu digitis, post emissum votum, z
z 44 Puellæ cuidam nomine Lauræ, filiæ nobilis viri Laurentii de Casteldensibus, de Viterbio, dicti, & vulgariter de Monte alto, MCDLIV post dicti Laurentii ejus patris acerbam & crudelem mortem, quæ sibi fato z dicitur potius, quam ob demerita contigisse, non * dicam nonnullorum invidorum livore, præ timore exterritæ digiti omnes manuum debilitati sunt & attracti, & prout vulgariter dicitur, agranca-
Septembris Tomus II.

ti aa in modum, quod neutra ejus manuum suum fati officium facere poterat, immo etiam ad os ponere nullo pacto valebat, sed per alienas manus & bibere & comedere sibi opus erat. Quæ puella, dum sic infirmaretur, vovit se omnipotenti Deo & B. Rosæ, recipere ejus habitum, & tamquam monialis servire & vivere in ejus monasterio, si contigerit ipsam liberari.

tactumque sacrum corpus, utriusque manus usum recipit.
bb 45 Quo voto facto & enarrato monialibus dicti monasterii, per moniales præfatas sibi & ejus juvenili ætati compatientes, ducta est ad sacram corpus B. Rosæ: quo glorioso corpore cum ejus attractis manibus acclusis digitis devotissimè tacto, illico ibidem astantibus circumspicientibus, miraculosè liberata fuit & est, & digiti omnes reducti sunt ad pristinam sanitatem & convalescentiam bb. Præsentibus dominâ Margheritâ abbattissâ & nonnullis aliis monialibus, & domino Priore ecclesiæ S. Bartholomæi de Viterbio cum pluribus consanguineis & amicis dictæ puellæ, prout est publica vox & fama Viterbii, & præfente Pacifico Bonelli cc, de Viterbio.

cc
cc 46 Margarita Antonia Bonanni, de castro Bagnariæ dd, MCDXLIX cum haberet filiam quasi ficcam, quæ nullo humano auxilio juvari poterat, recurrens tamen ad beatam Rosam, ipsam sibi * præsentando, statim liberata est, præsentibus monialibus.

dd
dd 47 Quidam insuper Regnicola ee pedibus & manibus & universis aliis membris suis ita attractus erat, siccus & debilitatus, quod nec pes, nec manus, nec aliquod aliud ejus membrum suum fati officium facere poterat. Cum venisset ad balneas Viterbienses, seu potius illuc deferri se fecisset; nec vis medicinarum, nec balnearum sibi quovis pacto prodesse posset, in hospicio, seu domo Tomæ caciatoris, ubi ipse erat dehospitalatus, persuaso sibi, sese voveret B. Rosæ virgini de Viterbio: qui si devotè id efficeret, firmissimè exauditus à tanta infirmitate liberaretur; cum eidem devotè supplicantibus gratiæ numquam claudatur gremium & clementiæ. Ad quas persuasiones & verba commotus ille Regnicola, orationes suas interposuit ad dictam Virginem: quibus emissis, paucis inde post horis de membro in membrum se movere incepit paulatim & in tantum, quod de brevi ad pristinam restitutus est sanitatem. Et sic sanus & sospes ex hospitio recessit in partes suas, ubi * ductus venerat cum maxima angustia, gratiâ & meritis dictæ virginis Rosæ gloriosæ. Ita testificatur dictus Tomas ff.
liberati.
ee

ANNOTATA.

a De castro Jovi dicitur à citanda Catharina Jacobi Gemini; à Coretino verò Giove vocatur: verosimiliter est illud, quod in tabulis F. De Wit Giovi notatur, tribus circiter milliaribus Germanicis trans Tiberim distans Viterbio.

b Verba Italica sic reddes Latine: Estne illud cingulum? Quasi diceret: ubi est cingulum, quod in mei honorem gestare promiseras?

c Rem totam illa ipsa suo testimonio confirmavit: audi Processum. Francisca Angeli Domini de Jovi, testis inducta, producta, citata, relata, jurata & diligenter examinata super dicto tertiodecimo miraculo, suo juramento testificando dixit, in omnibus & per omnia vera esse contenta in eo, prout superior testificata est dicta Caterina (cujus verba mox dabimus.) Interrogata in causa scientiæ dixit: Quia interfuit & passâ

PRO-
CESSU.

passa est prædicta : quando vexata fuit à dicto dæmone , & quando apparuit ei B. Rosa , & quando liberata est per expulsionem dicti nigri &c.

d *Libet hujus oculata testis in Processu relationum responsum hic exhibere ; est autem hujusmodi :* Item dixit , quòd jam (*abhinc*) octo annis vel circà , quædam Francisca , uxor Angeli Dominici de castro Jovi , contratæ S. Marci , dæmoniaca , cùm infinitas fatuitates faceret , linguam sibi interdum acerrimè mordendo & pro majori parte temporis muta . Itaque cùm una vice numquam fuisset loquuta per tres vel quatuor dies , in plurium præsentia locuta est dicens ; Tu es beata Rosa , cujus semper fui devotissima : miserere mei ; & ego in tuam commemorationem semper portabo tuum cingulum . Quæ cùm interrogarent eam , quidnam essent , (*id est significarent*) dicta verba ; respondit , quòd B. Rosa apparuit sibi cum vestitu deaurato , & dixerat ei : Cognoscis me ? Quòd B. Rosa respondit ei , prout dæmoniaca testificabatur , per hæc verba videlicet : Ne timeas , quia modò libereris * ; & statim in plurium præsentia vix prolatis dictis verbis , exivit de ore dictæ dæmoniacæ certum quid nigrum in forma quadrupedis . Et sic surrexit dæmoniaca tunc sana & libera , quæ per tantum tempus dæmonium in se passa , loquelam amiserat , & accessit cum magna devotione ad dictam ecclesiam . Quæ tamen cùm multis revolutis diebus post recuperationem sanitatis , dictum cingulum dimitteret , de nocte obdormienti ei apparuit prætata B. Rosa , redarguens eam de cingulo , quod non portaverat , prout ipsa postea retulit . Interrogata in causa scientiæ dixit : Quia prædicta vidit & præsens fuit , & audivit singula singulis referendo , & quòd cognovit ipsam sanæ mentis & bene loquentem , antequam haberet in se dæmonium : & deinde quia vidit & cognovit ipsam fatuam & mutam , & fuit præsens , quando ex gratia & virtute dictæ B. Rosæ liberata est &c. *Consonant reliquorum testimonia , quibus brevitatis gratiâ , referendis supersedeo .*

e *An nomen proprium sit , an opifici i. divina re non possum : si postremum ; fortè acupictorem significat : Bastare enim , teste Cangio in Glossario , est acu pingere .*

f *Grata , vox Italica , Latinè clathri : fortè iidem sunt , de quibus Papebrochius in Comment. num. 50 .*

g *Lotura manuum , quæ sæpius in Processu recurret , erat aqua , quæ sacri corporis manus à monialibus abluebantur , ut in præsentissimum malorum remedium adhiberetur .*

h *Annulis digitos ornatos habuisse , jam vidimus in Comment. num. 51 .*

i *Quòd ipsum corpus exosculari coactus fuerit , testatus est ipse F. Andreas : fortè annulum digito adhaerentem osculari debuit .*

k *Italica dicta sic verte : Adjuvate me ; volo genuflectere .*

l *Opera pretium judicavi ipsius testimonium hic describere : Frater Andreas Sclavus Ordinis Minorum , testis citatus , relatus , juratus , & diligenter examinatus super sexto articulo & super decimo quarto miraculo , dixit suo juramento , vera esse contenta in eo . Interrogatus in causa scientiæ , dixit : Quia cùm ipse decem annis circiter vexatus esset à dæmonibus , ita quòd creberrimè in mente superveniebant sibi certa signa , propter quæ cogebatur torquere manibus*

brachia & pedes & faciem , & fantastice loquebatur . Qui tamen cùm multis inde revolutis annis venisset Viterbium , & per ejus focium duci vellet ad corpus B. Rosæ , tunc demum ita vexabatur à præfatis dæmonibus , ut nullo pacto posset illuc etiam invitus duci . Ductus tandem per violentiam , & ligatus ad ferramenta infixi in cappello dictæ B. Rosæ , ultra modum angustabatur . . . * idem dissolvi : cui cùm diceretur , quòd non prius non * solveretur , quàm dictum corpus dimitteret (loquebantur enim dæmones per ejus * , & perfecte in Latino dicebat , cùm esset idiota) & responderant , quòd non poterant dimittere corpus Fratris Andree , cùm essent focii septem in dicto corpore : sequenti tamen die pollicebantur illum liberum dimittere . Et sicut relaxatus * dictus Frater Andreas : in sequenti nocte obdormienti apparuit B. Rosa in somnis dicens ei : Ne timeas , quia jam es liberatus (*id est , in proximo est ut libereris .*) Adveniente tamen die iterum ductus per vim ante corpus dictæ B. virginis gloriosæ Rosæ , & ibidem iterum ligatus , plures fatuitates fecit , de quibus particulariter ipse non recordatur , nisi quòd videtur sibi , quòd tunc premeretur multis angustiis , & quòd lingua abscederet sibi . Tandem cùm per violentiam coactus fuit dictum corpus deosculari , tamquam mortuus cecidit , & quòd visum est sibi , quòd ex ejus ore exiret certum quid . Et quod ex illo in posterum , ubi tunc sanus surrexit , numquam inquietatus fuit à præfatis dæmonibus &c.

m *Hic , nisi & reliqui citati , testes oculati fuere .*

n *Mater sanata Lucretia .*

o *Nicolaus Nannis , patriâ Viterbiensis dicitur in sua testificatione .*

p *Egidia Tutii dela Teja , quæ præfatum munus apud se educaverat , ut ipsa testata est .*

q *In suo testimonio vocatur Domina Petrutia , Antonii de Castro Valentano . Est autem Valentino , Latinè Varentum , oppidum Italiae in Patrimonio S. Petri propè lacum Volturnensem , teste Baudrando .*

r *Arteriæ legendum puto . Porro arteria hic significare videtur , non venam vitalem , sed guttur seu gurgulionem , cujus etiam significationis est apud Italos , & hanc res ipsa hoc loco exigat .*

s *Id est , locum plectendis reis , vel eorumdem cadaveribus suspendendis destinatum . Tropica locutio est , translata appellatione à virtute , quæ in sceleratos animadverit , ad locum supplicii .*

t *Per dies triginta & ultra , habetur in ipsius Jacobi testificatione .*

u *Rursus Italizat . Croccia Latinè est fulcrum .*

w *Stroppiato Italis , Latinè mancus aut membro aliquo captus .*

x *Imò beneficium ipse juratus luculenter testatus est .*

y *Ita testatum reliquerunt præfata Angela , ejusque mater .*

z *Casum intellige , vel potiùs providentia permissionem .*

aa *Ab Italico aggranchiare , quod de digitis dicitur , dum ex frigore aut nervorum convulsione contrahuntur .*

bb *Voti rea Laura stetit promissis , ut patet ex Processu , in quo inter reliqua istius monasterii sanctimonialium testimonia sic legitur : Soror Laura , Laurentii olim de Monte alto , dicti monasterii monialis , altera testis citata , relata , jurata*

B
* 7. libera-
berisD
* deest vox ,
puta , roga-
bat
* non abundat
* supple
os* fortè sic
est relaxa-
tus

E

F

A rata & diligenter examinata super vigesimo primo miraculo in ejus personam collato, suo juramento testificando dixit, vera esse contenta in eo. Interrogata in causa scientiæ dixit, quod vidit & præsens fuit & dictam gratiam ac miraculum in se ipsam suscipere merita est, cujus miraculi ac susceptæ gratiæ devotione præfatum monasterium ingressa est.

cc *Cognatum prædicta Lanra se dicit in suo testimonio, eamque apud se habitasse, dum hoc contingerent.*

dd *Balneoregium Etruria civitas est in diuione Ecclesia.*

ee *Ex regno Apulia dicitur in testimonio Thoma Caciatori.*

ff *Luculenter sanè hoc beneficium confirmavit, uti etiam Francisca Thoma, & Nicolaus Thoma filius.*

CAPUT III.

B *Varia ulcera ac apostemata sublata; vincti erga fistulis exempti; morbus comitialis curatus; pestis à pluribus depulsa.*

Mulier à periculosa fistula liberatur:

a

A Nno Domini MCDLII mulier quædam, nuncupata Caterina Pauli Vannelli, de Viterbio, pestilentiali morbo, seu fistulâ a vexabatur in tibia, in tantum quod quasi ad mortem videbatur reducta, nec recta ulterius stare poterat. Humano omni auxilio destituta & medicorum, se convertit ad omnipotentem Deum & gloriosam virginem Rosam; promittens, se per annum continuum ejus cordulam supra se portaturam, si à tanta peste contingeret ipsam liberari. Quo voto facto, ita sana facta est & libera, quod vix signum aperturæ & cicatricis in ea appareret b.

b
puella tribus apostematibus in facie,

C 49 Item, quomodo sub annis Domini MCDXXXV quædam puella, nomine Angela, filia Johannis Thomæ Magistri Jeronimi, de Viterbio, parrocchiæ sancti Mattiæ, cum tribus pestiferis apostematibus in facie prope auriculam opprimeretur; angustians, ne ex apostematibus præfatis facies remaneret deturpata & signata, propter ipsorum apostematum cæsuras & cicatrices, domina Andicotia ejus genitrix dubitans de prædictis, mentem ejus ad summum Deum & gloriosam Rosam convertit, devotissimè supplicans, ut ejus precibus & meritis & intercessionibus ex apostematibus præfatis nihil signi aut cicatricis in facie dictæ ejus filiæ remaneret, & illa supra caput ægrotantis præfata poneret, aut in loco, ubi propter ipsorum apostematum incisiones facies Angelæ prælibatæ non veniret deturpata. Quibus precibus sic noctu factis & emissis, apparuit sequenti manè, ejus preces jam exauditas per B. Rosam. Itaque dicta apostemata translata sunt evidenter de loco prope auriculam, ubi erant, ad caput, & sic puella præfata precibus B. Rosæ fuit & est liberata absque aliquo nocumento, aut deturpatione faciei; quæ hodie etiam nupta vivit cum ejus familia c.

50 Mulier quædam, Filippa Jacoba nomine, filia Angilelli, de Sutrio, per octo annos continuos fistulas in tibia dextera passa fuerat, in qua decem & octo horribilissimæ apparuerant; nec medicorum, aliquis has pestiferas & terribiles plagas poterat curare, licet secum habuisset ad hujusmodi morbi curam continuo duos sollemnnes medicos, ejus consanguineos: omni tamen humano auxilio prorsus erat destituta. Quæ quidem mulier infirma, postquam mortalia vidit tentamenta nihil, nihil artes posse medentium, auxilium cæleste petens, sub MCDLI genuflexa devotissimè cum plurima lacrymarum habundantia, plagis discooperitis, se gloriosæ virgini B. Rosæ recommisit, vovens, si liberaretur, se ejus monasterium ingressuram, & continuo monialis * & ejus serva vivere. Quo voto sic celebrato & precibus ita expositis, meruit exaudiri à gloriosa Rosa, ita ut subito per parum spatii sanaretur à tanta plagarum horribilitate miraculose, à qua per octo superiores annos manu medicorum sanari non poterat: quæ hodie devotè vivit in monasterio prælibato d.

Ex PRC-
CESSU.
& alix due
fistulis,

* I. monialis.
lem. . . fer-
vam

51 Antonia, uxor Petri Angeli, de Viterbio, MCDLI habens fistulam in tibia, quæ numquam sanari potuit, facto voto B. Rosæ de celebranda Missa, sanatur præsentibus monialibus e.

d
in tibiis af-
flicte sanantur.

e

52 Anno MCDL mulier quædam, nomine Francisca, uxor Johannis Spogliæ, de Viterbio, contraxit S. Petri, apostemata in gutture, in tantum, quod nihil poterat inglutire, & jam in extremis constituta erat *, precibus in ipsius gloriosæ Rosæ præfata *, à prædicto morbo miraculose liberata fuit & est. Mulier quædam, nomine Geronima Mancini, de Chiaf, uxor Johannis de Bassano, MCDLI cum pateretur ex gutture ex quodam ibidem nato ulcere, facto voto de portando accinctam cordulam B. Rosæ, post triduum sanata est.

Mala gènturris

* adde cum
* supple
honorem
fuis

f

53 Cum mulier quædam Viterbiensis sub MCDLIX graviter pateretur in tibia certa ulcera in modum apostematum, & incisuram timeret, quam medici prædicebant sibi, & adfirmabant necessariam ad ulceris præfati & infirmitatis curationem; nec aliter inde se evasuram; cum maxima devotione lacrymando, vovit se B. Rosæ præfata, ut ejus sanctis meritis & precibus dignaretur intercedere ad Jesum Christum, & sibi gratiam facere, ut à tali infirmitate liberaretur, ne ipsam oporteret devenire ad dicti ulceris seu apostematis incisuram. Quibus precibus & voto sic emissis, illico à dicta ejus infirmitate & ulcere est penitus sanata, cum ex oculorum ictu illo instanti crepuerit ulcus, vix finito verbo; præsentibus Johanne Petri Parmæ g, Petrutio Butii & Petro Dominici de Viterbio, contraxit S. Marci.

periculosa
ulcera

F

54 Cuidam etiam Giannæ Dominici, de Monte Leone h, ex apostemate in mamilla ejus gravissimè ægrotanti & infirmæ, noctu in somnis apparuit B. Rosa, cui cum magna affectione dedita erat, ei dicens: Ne timeas, filia mea, recommitte te mihi: quoniam & ego te liberabo. Quæ adhuc obdormiens, se illi recommisit cum ea, quâ potuit, reverentiâ & devotione. Inde non multò post à somno excitatâ comparet apostema, prout in somnis habuerat *, quod crepuerat, & se ad sanitatem pristinam restitutum meritis dictæ B. Rosæ virginis, prout eadem Gianna testificatur.

apostema
abacta.
h

* i. e. ferretur

55 Mattæus Sciacchie, de Castro Vitorchiano, cum sub annis Domini MCDXLIV ex quadam

EX PRO-
CESSU.
Tibia, bre-
vi refecan-
da, appli-
cato sanctæ
cingulo,
vigori pri-
stino reddi-
tur.

fitula seu apostemate pes ejus in tantum marci-
dus & putridus factus esset, quod à medicis o-
mnino secari deberè adjudicaretur, si mortem
inde volebat evadere, & deputato die ad illum
secandum per magistrum Gentilem de Viterbio,
cum unâ dierum illum accessisset Julianus de
Tuscanella, vulgariter dictus Juliano Dellorio-
lo, habitator Viterbii, contratæ S. Simeonis,
& illi infirmo miraculùm in ejus personam sus-
ceptum de febre recitasset virtute ejusdem cin-
guli, cum quo corpus B. Rosæ tactum fuerat,
in tantam devenit infirmus devotionem, ut me-
ritus fuerit à tanta gloriosa Virgine exaudiri, in
tantum, quod extenso sibi dicto cingulo per Ju-
lianum præfatum, & sibi accincto, ubi pes mar-
cidus de brevi juxta medicorum judicia secari
debebat, ex meritis dictæ Virginis, per dicti
cinguli tactum, sanatus est. Id restatur præfatus
Julianus i & domina Francisca monialis.

i
Detento in
carcere ap-
parens, li-
bertatem
spondet &
procurat.

56 Item cum quidam Uginus Albanensis, sti-
pendiarius k & socius strenui viri Angeli Ronco-
ni, de anno Domini MCDXLII, de mandato re-
verendi patris domini Johannis de Reate, apo-
stolici prothonotarii, tunc gubernatoris l provin-
ciæ Patrimonii, in carceribus Viterbii arctissime
ligatus detineretur, & ipse celebrem famam ipsius
gloriosæ Virginis audiret; ejus auxilium cum ma-
xima devotione invocavit, ut à dictis carceribus
ipsum eximeret & liberaret, promittens, in fu-
turum ejus venerabile corpus visitare & illi con-
tinuò devotionem & reverentiam devotissime ex-
hibere. Cui sequenti nocte eadem gloriosa Virgo
apparuit, & propriis manibus ejus personam ca-
piens, dixit ei: Ne timeas, quia te per tutum
iter ducam & liberabo, & crastino manè exhibis.
Et die jam clarescente, precibus & meritis ipsius
gloriosæ Virginis è dictis carceribus exivit & li-
beratus fuit m. Qui ut beneficii accepti memor
esset, ejus venerabile corpus visitavit juxta pro-
missa. Quod miraculum, præsentibus dominâ
Franciscâ, dicti monasterii moniali, Colellâ de
Cavazâ, Lallo de Monte Politiano n stipendia-
riis tunc præfati Ronconi, & Fratre Erasmo Or-
dinis Minorum, qui de dicto miraculo memo-
riam fecit per ejus scripturam, publicè enarra-
vit, præsentibus monialibus.

m
n
C
Monacho
innocenti
coram judi-
cibus suc-
currit, &
liberat:

57 Anno etiam Domini MCDL, cum quidam
Guilielmus nomine de Bussinetura, diocesis A-
relatensis o, monachus monasterii Montis majoris
p & Prior de Vembreno, hospicaretur Romæ
prope castrum S. Angeli, & peregrini quidam
fuisse expoliati à nonnullis latrunculis, captus
fuit per officiales prælibatus clericus, prætextu
dicti furti. Qui ubi ductus fuit ad torturam, ut
torqueretur, licet innocens esset, omni spe de-
stitutus, genuflexus se projecit ad terram, ejus
mentem elevans ad summum Deum & B. glorio-
sam Rosam, alta voce exclamans sic: O beata
Rosa, si vera sunt, quæ de te dicuntur & præ-
dicantur, adjuva me in tanto periculo constitu-
tum. Quibus dictis, territi officiales nullum pror-
sus aliud verbum ei dixerunt, sed statim exem-
erunt dictum clericum è carceribus & liberatus
sic recessit.

p
iniquè de-
tento compe-
des ac car-
cerem ape-
rit:

58 Quidam Juvenalis de Narnea q, cum in
carceribus & in compedibus artissime detineretur
ob calumniam quamdam, sibi falsò objectam,
cum magna contritione animi ac devotione hu-
millimè commendavit B. virgini Rosæ, ut, sicut
falsò calumniatus ibidem detentus erat, ejus me-
ritis dignaretur ostendere, quod idem miracu-
losè exiret, ne magis prodesset falso accusandi

iniquitas & injustitia, quàm sibi profutura esset
pura veritas & justitia. Quibus votis ita emissis,
illico miraculosè obferati compedes aperti sunt,
& portæ carceris carcerato patuerunt & ultro a-
pertæ sunt, donec liberè exivit. Et sic de mani-
bus eorum, qui ipsum falsò detinebant, ex me-
ritis dictæ B. Rosæ virginis se exemit r.

D
r
morbo comi-
tiali labo-
rantem sa-
nat.

59 Galiana quædam puella, filia Petri de Ur-
be veteri s, habitatoris Viterbii, MCDLIII, &
mense Augusti, morbo caduco vulgariter sic di-
cto vexabatur. Quæ cum semel ex dicto morbo
tacta, in terram cecidisset, mulier dicta Simo-
netta Bartolomei Jutii de Viterbio, videns eam
sic prostratam in terram & jacentem, & attonita,
mota animi compassione pro ipsa oravit ad B.
Rosam, genuflexa dicens: O gloriosa B. Rosa,
si ista puella ab infirmitate hac liberabitur, cum
ea semel visitabo sacratissimum corpus tuum.
Quibus verbis sic dictis, immediatè surrexit puel-
la, & in illa hora à dicta infirmitate sanata est.

f
Pestilenti
febre ad ex-
tremam dedu-
cta, invocata
sanctâ,
extemplo
convalescit.
* i. e. Gut-
tatum
E

60 Item quod de anno MCDXLIX & mense Ju-
lii, quædam mulier, nomine Angela, filia Do-
minici Sardi, de Viterbio, cum affligeretur mor-
bo pestifero in pluribus locis suæ personæ cum
febre pestilentiali, in tantum, quod nec come-
dere, nec aliquid etiam stillatum * poterat de-
glutire: de cujus vita cum nulla spes superesset
ulteriùs; ob quam quidem gravissimam infirmi-
tatem, licet loqui non posset, mentem ejus ad
summum Deum & gloriosam Virginem præfatam
cum magna devotione elevavit, ejus auxilium
invocando. In continenti miraculosè, meritis ac
precibus gloriosæ Virginis prætata, à dicta in-
firmitate & pestifera febre fuit & est liberata,
prout est etiam testificata Antonia ejus mater.

Alia simili
lue afflita,
epotâ aquâ,
quâ Rosæ
manus ablu-
te fuerant,
* forte ad-
dendum,
tuberibus
in

61 Item quod eurrentibus annis Domini MCD-
XLVIII, & mense Julii, quædam Angelina, filia
Tutii Lorenzetti, de Viterbio, cum pestifero
morbo, videlicet duobus * inguinibus & uno in
brachio, graviter infirmaretur. Itaque omnia si-
gna in ea mortem sibi initiari videbantur; præ-
sertim cum per totum ejus corpus signa, quæ
vulgariter lenticulæ t cognominantur, apparuis-
sent, in tantum, quod de ejus vita desperatum
erat unicuique. Quam quidem Angelinam, sic
morti vicinam & propinquam, domina Ludovi-
ca ejus mater, ex voto præambulo facto Deo
& B. Rosæ, deferri fecit ad ejusdem virginis Ro-
sæ sepulcrum: & lotis manibus dictæ gloriosæ
virginis Rosæ cum aqua, eam potandam de-
dit infirmæ puellæ: quam cum ebibit, in con-
tinenti fuit & est sanata. Quæ admodum etiam
continuo contendit cum Ludovica ejus genitri-
ce, se intraturam monasterium dictæ gloriosæ
virginis Rosæ, cum ab ea salutem receperit.
Præsentibus dominâ Ludovicâ ejus matre u &
Petruitiâ Bartolomei, Antonio idem asserente,
& dominâ Francisca moniali, contratæ S. Mariæ
in Podio, & præfente Tutio Lorenzetti ejus pa-
tre.

F
alius appli-
cato infectæ
partii cingu-
lo,
* Latinè
femore

62 Anno Domini MCDXLIX Menicus, filius
magistri Angeli Sellarii, cum esset pestifero mor-
bo in coscia * gravissimè oppressus & quasi in
transitu constitutus, Paulina ejus mater animad-
vertens, filium ab hac vita quasi profus desti-
tutum, devotissime preces omnipotenti Deo &
gloriosæ Rosæ effudit pro salute & liberatione
sui filii. Quo voto facto, nocte sequenti appa-
ruit sibi dicta gloriosa Virgo cum quadam cor-
dula, quæ videbatur sibi apponi per eam in lo-
co, ubi morbus erat pestifer, videlicet in tibia
ipsius pueri sic ægrotantis: ex qua appositione &
tactu

A tactu videbatur sibi ad sanitatem redire & liberari à dicta pestilentia & infirmitate. Post quam quidem visionem sequenti manè dictus puer sic ægrotans & infirmus, sanus & liber ab omni ejus epidimæ infirmitate precibus B. Rosæ præfata factus est.

*alia emisso
voto ingre-
diendi mo-
nasterium
sanantur.*

*w
* supple
efflet,*

63 Item quomodo sub annis Domini & M prædicto w & mense Julii, Angela filia Benedicti Zello, de Viterbio, parochiæ S. Jacobi, dum morbo pestifero graviter infirmaretur & quasi in transitu constituta * cùm jam signa mortis in ea apparerent, quæ vulgariter lenticulæ cognominantur; Francisca, dictæ puellæ mater sic destituta & semimortuæ, ipsam vovit gloriosæ Virginis præfata, quod, si contingeret liberari, quàm primùm pervenisset ad quartum decimum annum, ingrederetur religionem dicti monasterii. Quo voto sic celebrato, miraculosè dicta puella sanata est ab infirmitate prælibata . . . x.

**
Simile bene-
ficium ma-
ter suo filio
impetrat.*

y

B 64 Anno Domini MCDLIV, cùm puer quidam, annorum quatuordecim, nomine Nicolaus Petri Hispani, habitatoris Viterbii, contratæ S. Stefani, graviter infirmaretur ex pestilentiali pontura y, & in die festivitatis B. Johannis Evangelistæ, de mense Decembris, ita graviter laboraret, ut à medicis omnibus derelinqueretur, moriturus quod esset adjudicatus; adsumptus est à matre ejus Perna per desperationem, ut super ejus brachiis moriretur, cùm vivere vix per horam crederetur ab omnibus, dicente: Volo, quod filius meus moriatur in manibus meis. Ante cujus os cùm per dictam Pernam ejus matrem candela benedicta retineretur accensa, prælibata Perna materna caritate mota & affectu, lacrymando pro ejus salute oravit B. Rosam: in qua oratione & verbis auditus fuit sonus campanarum ecclesiæ prælibatæ Rosæ pulsantium; ad quarum sonum inquit: O gloriosa sancta Rosa, hanc mihi gratiam facere digneris, ut cognoscam, numquid filius meus vivat, vel mortuus sit. Quibus dictis, illico oculum unum parùm aperuit: quod advertens mater prædicta inquit: Fili mi, recommitte te Deo & B. Rosæ. Qui puer ita infirmus cùm ad vocem matris dixisset: O gloriosa beata Rosa, tibi me recommitto, obdormire cœpit paululum quasi per horam, & inde è somno expergefactus, inquit: Ego liberatus sum, mediante intercessione B. Rosæ benedictæ; & inde ejus sanctum corpus visitavit cum quadam imagine cerea, habitâ reconvallescentiâ præfente patre, ejus viro, & pluribus aliis, de quibus non recordatur.

A N N O T A T A.

a *Fistula tumoris seu ulcers species est, sive ut habet Gorraus in Definitionibus medicis, Sinus angustus, oblongus, callosus . . . os habens, cui cicatrix obduci nequit, per quod humor certis temporibus tenuis excernitur.*

b *Miraculum hoc ipsa Catharina jurejurando testatur in Processu.*

c *Imò etiam rem totam unà cum parentibus suis coram delegatis in hac causa juridico testimonio confirmavit.*

d *Testimonium ipsius Philippæ accipe: Soror Filippa Jacoba de Sutrio, monialis dicti monasterii, altera testis citata, relata, jurata & diligenter examinata . . . suo juramento dixit, qualiter ipsa fuit ex tot fistulis & plagis infirmata, & per invocationem dictæ virginis Rosæ liberata est, prout in dicto miraculo continetur.*

e *Rem ita se habere testata sunt ipsa Antonia, Margareta Petrutii abbatis & moniales S. Rosæ, quæ tamen moniales ac abbatis præfentes non fuerunt, cùm miraculum impetratum est, sed tantum id ab Antonia narrari audiverunt.*

f *De castro Chia dicitur in præfata Francisca testimonio. Castrum istud mihi ignotum est.*

g *Verba ejus accipe: Item dixit (Petrus Parma) quod octo anni vel circà, (sint) cùm quædam mulier Viterbiensis infirmaretur certis ulceribus sive apostematibus in tibia, dubitans, ne illa inciderentur juxta medicorum judicium, se devotè commendavit B. Rosæ: quibus precibus emissis, ex ictu oculorum crepuerunt ulcera & sanata est à dictis apostematibus. Interrogatus in causa scientiæ dixit: Quia ipse vidit & præfens fuit. Totidem ferè verbis idem asserit Petrutius Butii item oculatus testis: sed in testimonio Petri Dominici nihil de eo reperio, quia scilicet non fuerat hac super re interrogatus; fuisse enim illum præfentem, cùm prædicta mulier sanaretur, affirmat etiam præfatus Petrutius.*

h *Geminam urbem Monte Leone assignat Baudrandus in Geographia. Altera Latine Vibo & Vibo Valentia urbs regni Neapolitani est in Calabria ulterioris provincia sita. Alia Mutuscæ & Trebula dicta, castrum provincie Sabine est in ditione Ecclesiæ, duobus circiter milliariibus Germanicis distans Reati, secundum tabulas Frederici De Wit.*

i *Opera pretium videtur juridicam depositionem Juliani hic producere: Cùm quidam Matthæus Schiacchie, de Castro Vitorchiano, ductus esset Viterbium ex eo, quia iudicio medicorum pes ejus secari debebat, cùm marcidus esset & quasi ex putrefactione consumptus, cùm aliter evadere non posset, cùm dicti medici ita assererent. Cùm tamen in die deputato ad secandum dictum pedem convenisset illuc præfatus Julianus, ad eum visitandum, & medici præpararent ferramenta & alia necessaria; exteritus dictus Matthæus infirmus pro futuro dolore, convertens se ad Julianum præfatum, ipsum rogavit sub fide compaternitatis, quâ ab eo poposcit ne permitteret sibi secari dictum pedem. Qui Julianus cùm id sibi pollicitus esset, dixit, quod recommitteret se dictæ B. Rosæ, recitans illi miraculum, quod in sua persona susceperat virtute illius cinguli, & qualiter ipse fuerat tot vicibus liberatus à febre. Ad cujus verba conversus infirmus, cum magna devotione & multis lacrymis se commendavit B. Rosæ, & accinxit se dicto cingulo, vovens se præfata Rosæ. Quo facto, statim pes, qui per medicos secari non potuerat (prohibente scilicet Juliano) incepit convalescere, itaque de brevi fuit restitutus sanitati, meritis & intercessionibus B. Rosæ prædictæ. Interrogatus in causa scientiæ, respondit: Quia vidit prædicta & præfens fuit. Hinc prorsus similis est magistri Gentilis chirurgi oculati etiam testis depositio.*

k *OEconomus seu procurator penus vocatur à Coretino, Rinaldo ac Giannello. Albanensis dicitur ab Albano Campania Romana oppido.*

l *Qui scilicet tamquam Prolegatus summi Pontificis quoad politicum & civile regimen, provincia Patrimonii præsidebat.*

m *Aliter prorsus beneficium hoc narrant Coretinus, Rinaldus & Giannelus. Posteriorem pro reliquis audiamus. S. Rosam Ugino in carcere apparentem & in hunc modum loquentem inducit:*

E

F

cit : Ne timeas , Ugine : namque ego dux & patrona adero in iudicio ; in cuius confirmationem dimittēris è carcere die crastino. Reddito die inter interrogationum tricas tam sagax & acuta dux fuit Ugino Rosa , ut ejus explicatâ innocentia , sine ulla mora missus factus sit.

n *Urbs parva Hebrunia in agro Senensi episcopalis est.*

o *In Gallia Narbonensi. Diœceseos metropolis Arelate est urbs antiquissima ad ripam Rhodani sita.*

p *Hallucinatur Giannellus dum lib. 2 , cap. 20 , monasterium hoc in Mantiana urbe collocat : hallucinatur , inquam ; nam monasterium Montis majoris situm est prope Arelatum , ut in tabula geographica Diœcesis Arelatensis edita à Dionysio Sammaritano Gallia Christiana tom. 1 , ante col. 515 videre est. Eiusdem monasterii extra muros Arelatenses meminuit Mabillonius Annal. Benedict. tom. 1 , pag. 128.*

q *Narnia urbs est episcopalis in Umbria sub ditione Pontificis.*

r *Prodigium hoc confirmat Margarita Petrucci abbatisa ex constanti traditione : ac dein subjungit ; Prout demonstrant picturæ in hujusmodi miraculi memoriam tunc temporis descriptæ & depictæ in quadam antiquissima casta monasterii præfati , quæ omnibus illam videre volentibus ostenditur.*

s *Orvieto incolis , urbs Italia , sita in provincia Patrimonii , caput agri Urbevetani.*

t *Id est lentigines sive macula.*

u *En tibi matris testimonium : Domina Ludovica Tutii Lorenzetti , de Viterbio , testis citata , relata , jurata & diligenter examinata super trigesimo octavo miraculo , suo juramento dixit , vera esse contenta in eo. Interrogata in causa scientiæ dixit : Quia vidit & præfens fuit , quando Angelina ejus filia ex pluribus pestiferis signis morti , iudicio medicorum , & prout omnes , qui eam videbant , existimare poterant , adjudicata erat : quæ tamen præcedente devotione , quam ipsa testis habebat & semper habuit in B. Rosam , ducta est ad ejus monasterium & ibi bibit de aqua , cum qua erant lotæ manus dictæ Virginis , & pollicita est , se ejus monasterium ingressuram , ex tunc puella ad mortem anhelans , incepit convalescere , & paulo post pristinae sanitati est restituta.*

w *Vitioso loquendi modo indicatur annus 1449 , ut patet ex ipsius Angela , ejusque matris Francisca Benedicti , testimonio miraculum prædictum confirmante.*

x *Quid sibi puncta illa velint ignoro : forte characteres ab amanuensi legi non potuerunt.*

y *Italica vox hic pestiferum carbunculum denotare videtur.*

CAPUT IV.

Peste infecti , febricitantes , phthisici , leprosa , alii que agri sanati.

Puer alter à peste.

Johannes Grifostomus puer , filius Christophori Bartolomei , aliàs Boccafrola , de Viterbio , contratæ S. Mariæ in Podio , amobatus eo morbo , qui anginalia a dicitur , jam in

extremis erat constitutus mcdli. Quem Francisca ejus mater vovens B. Rosæ , dixit : O gloriosa beata Rosa , ad te recurro : tamquam tua devota minima , & hunc meum filium tibi commendo : quibus dictis , sanatus est puer.

66 Anno mcdxli puer quidam , ætatis sexdecim mensium , filius Christophori Bartholomei Boccafrolle , contratæ S. Mariæ in Podio , cum infirmaretur eo morbo , qui dicitur Grossum in gutture b ; ejus pueri mater ad Deum & B. Rosam conversa , inquit : Si filium meum , gloriosa Rosa , liberabis , corpus tuum sacratum per mensum integrum visitabo. Quo voto facto , puer è tanto periculo liber est factus.

67 Anno insuper Domini mcdli , xxviii mensis Octobris , cum mulier quædam , dicta domina Agnes Mariotti Materche , de castro Maleano c , ætatis fortè viginti annorum quatuor , vel circà , gravissimè infirmaretur eo morbo , qui vulgariter dicitur Languinaglia. Ex qua quidem infirmitate ita ad ultimum suæ vitæ spiritum deducta erat , ut ab hac vita videretur migrasse. Et cum à suis omnibus esset jam destituta & laboraret in continuo transitu * per spatium trium dierum , pro ejus funere præparata fuerat cera , sepultura & cetera omnia funeralia. Domina tamen Lucretia , ejus genitrix , maternæ pietatis non immemor , quæ continuè pro liberis consilium capit , nec umquam penitus desperat , donec aliquid spiritus subest , ejus filiam ita graviter ægotantem humiliter ac devotè non sine magna lacrymarum habundantia omnipotenti Deo & gloriosæ virgini Rosæ vovit , ut si ejus precibus ipsam sanari , immo mortuam ad vitam reduci contingeret , cum mortua jam esset d , quod eam duceret ad ejus ecclesiam , ubi sacrum suum & venerabile corpus requiescit , cum quodam cereo unius libræ , ibique eam accingeret ejus cordula sive cingulo , quam deferret per annum integrum ad ejus honorem & reverentiam.

68 Quibus precibus & voto sic , ut supra , emissis , gloriosa Virgo , quæ numquam renuit devotè precantibus , ad compassionem afflictæ matris & misericordiam mota annuit , & ostendens ejus potentiam ex gratia omnipotentis Dei , in continenti hiis verbis dictis , sic ægotans mulier , immo mortua , incepit convalescere , in tantum , quod infra dies paucos (mira res est) in prosperam sanitatem evasit libera ab omni infirmitate & epidemia. Quod quidem miraculum revelatum fuit per dictam dominam Agnetem ante corpus B. Rosæ in ejus ecclesia Viterbiensi , quo loco convenerat voti exsolvendi gratiâ , sub annis Domini mcdlii , die xxiii Aprilis , præsentibus fer * Rosato Mattei , de dicto miraculo notario rogato , & Carolo Grugni e & Petro Angeli Trie de Viterbio , testibus.

69 Petrus Dominicus * , olim bonæ memoriæ Nicolai de Bussi , de Viterbio , cum esset ætatis annorum sex vel circà , mcdl intolerabili febre angustabatur , superveniente sibi signo. Cum maximè tunc in civitate Viterbii pestis fimmeret , in tantum ægotanti puero defecit spiritus , ut immaturè paulo post inde spatio diebus suis æstimaretur fungi. Quædam Caterina Jacobi Gemini de Viterbio , infirmi nutrix , mota compassione venerabilis mulieris dominæ Sævæ , pueri matris , instar pueri vapulantis plorantis , quæ eodem anno triplici funere , mariti , filiorum & consanguineorum , mœsta & afflictâ lugebat , in ejus solatium hoc solo cum sorore Elifa-

D

alter à gravi gutturis malo sanati.

b

Ingenaria peste in extrimis postita mulier ,

c

* i. e. agonia

e

facto per matrem voto , mortem morbumque evadit.

F

* i. e. magistro

e

Laborantes febre pestifera

f

* adde filius

f

A Elisabetha ex ampla, quam habebat, familia, relicto sibi, & materna pietate & affectu, quem in filium, quem lactaverat à teneris annis, habebat, non sine maxima lacrymarum habundantia, puerum morti jam vicinum & anhelantem, cui parùm aut nihil supererat spiritus, gloriosæ virgini Rosæ commendavit, & vovit, ut afflictæ dignaretur misereri genitricis, quæ in morem acceptorum altissimo Jesu Christo, cum honestissimè ac purè continuò vixerit præ ceteris, ita præ ceteris affligi videbatur, exemplo Job: quo voto factò sic, & ebibito aquæ parùm loturæ manuum dictæ B. Rosæ, quam per vim deglutiri sibi fecerant, illico sine mora aliqua febris cum signo cessavit, & ad sanitatem restitutus hodie cum gratia dictæ B. Rosæ vivit & illi plurimùm pro suscepta gratia afficitur. Istud testificatur Petrus Bussi, dicta Catarina & domina Sueva, mater ejus.

*alii/que
gravibus
malis*

B 70 Angelus Pasquine, filius muratoris, contractæ S. Leonardi, cum graviter infirmaretur morbo infectus, itaque morti potius, quam vitæ propinquus existimaretur ab omnibus ipsum videntibus; conversa Pasquina, ejus mater, ad omnipotentem Deum & B. Rosam, vovendo promisit, si Angelus ejus filius evaderet à tanta infirmitate, quòd per annum integrum faceret ipsum indui ejus habitu. Quo voto sic, ut supra, emisso, præfatus Angelus est sanatus, ut eadem Pasquina est testificata & Angelus.

*sanitati re-
stituit.*

71 Venerabilis matrona domina Perna Cole, de Capranica g, cum videret Johannam ejus neptem gravi morbo infectam, & ad mortem laborantem, nec illi tentamenta aliqua mortalia prodesse quovis pacto; ipsam gloriosæ virgini Rosæ vovit, pro ejus salute oravit, quoad potuit, post quæ exaudita est ejus oratio, & sanata est dicta Johanna. Idem testificatur dicta domina Perna & Johanna.

*Grassante
Viterbii pe-
ste, monia-
les suas di-
scrimine li-
beras.*

72 Currentibus annis Domini mcccci, cum civitas Viterbii durissima peste opprimeretur, in tantum, quòd quasi ab universis ejus incolis & habitatoribus videbatur derelicta, propter summam aëris intemperiem & influentiam: contigit, quòd in monasterio S. Rosæ, ubi ejus sacratum corpus requiescit in summa veneratione, moniales plures morbo & epidemiâ infirmarentur ad mortem; videlicet domina Margarita Petrutii, dicti monasterii abbatissa, domina Angela ejus soror, domina Magdalena, domina Ludovica, soror Serafina, soror Perna, & soror... Quæ conspicientes sese in tanto periculo mortis, Deo omnipotenti & gloriosissimæ virgini B. Rosæ humillimè ac devotissimè commendârunt, ut dignaretur ejus domum ac familiam à tanta infectione & epidemiæ infirmitate conservare & custodire. Quibus precibus ab hiis venerabilibus mulieribus & universis monialibus aliis dicti monasterii sic devotissimè & cum maxima mentis contritione emissis, exauditæ sunt earum voces, uti dignè postulantes à gloriosa virgine Rosæ; ita ut nulla ipsarum in dicto monasterio ex tali infirmitate & morbo perierit h miraculosè, cum vix domus alia Viterbii intacta remanserit, ex contagione præfata, habitatio sola B. Rosæ, utpote sacras virgines castasque matronas omnium sanctimonia & bonitate pollentes continet*, præservata fuerit ex gratia omnipotentis Dei & meritis & precibus B. Rosæ; & quòd jam sexaginta annis nulla mortua est in dicto monasterio ex peste.

** l. conti-
nens*

73 Cum domina Agnes quædam haberet fi-

Septembris Tomus II.

lium, ætatis annorum viginti octo, gravi peste in inguine ægrotum & infectum fati*, anhelaret ad mortem, dubitans, ne deficeret illi spiritus, cum continuo esset in transitu, illum dictæ gloriosæ virgini Rosæ commendavit & vovit. Quo voto factò, eodem instanti est sanatus, prout dicta Agnes est publicè testificata.

74 Monialis quædam monasterii B. Rosæ præfata, sub annis Domini mcccciv, nomine Caterina, filia Augustini Longi, de Viterbio, cum pateretur cancerum in mamilla ejus sinistra, cuius morbi horribilissimi infirmitate oblitupesfacta domina Francisca, dicti monasterii monialis, & spiritualis mater Catarinæ præfata, ne moniales ceteræ ex hac contagione infectæ contaminarentur, se prosternens ante corpus dictæ B. Rosæ contritè ac devotè inquit: Mater sanctissima & spes nostra, adjuva nos, ne omnes inficiamur ex hoc pestifero morbo: pro cujus ægrotantis amorbata salute tibi mamillam argenteam constituam. Quibus precibus factis, illico morbus ille caput fecit ac principium i, prout vulgariter dicitur. Et quoniam de humano k, morbus talis sine periculo cum medicinis curari non potest, Caterina præfata curata extitit, & precibus B. Rosæ de brevi ad sanitatem restituta l.

*i
k*

E

75 Existenti infirmæ gravissimè sorori Drusiana de Polimartio m, moniali dicti monasterii, ex infirmitate, quæ dicitur la sciatica n, mccccii & mense Aprili; ex cujus infirmitatis gravitate & longitudine supervenerat sibi catarrus. Ex quibus infirmitatibus nullus medicorum poterat eam liberare. Facto voto de quadam imagine cerea deferenda ad ejus corpus, si deliberaretur, in continenti sanitas restituitur & penitus liberatur ab omni morbo * infirmitate o.

*Ischiadem
m
n*

** adde &
o*

76 Anno insuper mccccxi Narda, filia Nicolai Tomæ de Viterbio, contractæ S. Petri, ex ea infirmitate, quæ sciatica dicitur, ita deliberata * est, ut dolores sibi usque ad collum jam supervenissent. Cui ita infirmè ægrotanti & in lecto jacenti Catarina quædam Baptistæ inquit: Vove te Deo & B. Rosæ portare sibi braccium unum cum spatula p de cera: quæ cum sic vovisset, eodem instanti sana surrexit de lecto.

P

77 Anno insuper mccccxiii puer quatuor mensium, nomine Josephus, Santi della Coldusta de Viterbio filius, contractæ S. Angeli, ex gravi infirmitate phyticus quasi exaridus & deliccatus effectus, ad ultimum vitæ spiritum deductus erat: pro quo Antonia ejus mater B. Rosam oravit pro filii sanitate, quem cum devotè ad ejus ecclesiam detulisset, & super ipsius gloriosum corpus posuisset, in continenti in prosperissimam sanitatem evasit, ejus precibus & meritis q.

infantem

F

78 Domina Johanna uxor Francisce, vulgariter dicta Francisca de Veritate, cum de mccccxliii ex quadam infirmitate in phyticum devenisset; quæ infirmitas vulgariter dicitur el mal sottile, & ex dicta infirmitate gravaretur per novem menses, vel circà, nec medicorum quicumque eam posset juvare, se commendavit B. Rosæ: quo voto factò, convaluit & sanata est. Istud dicta domina Johanna testificatur & Antonia Giorgii Tubatoris, & domina Laurentia Gemini, ejus vicinæ.

*q
Et mulie-
rem phibis
liberat,*

79 Quædam domina Titia Jacobi de Fulgineo, tertii Ordinis S. Francisce, sub mccccli & mense Augusti, die quinto, erat tantâ leprâ affecta, quòd nulla ex ejus sororibus adhærebatur sibi, nec in comedendo, stando aut dormiendo, aliquam secum habebat communionem

*leprosam
& mundat:*

Ex Pro-
cessu.

* L. tran-
stulerit

r
B
arthritis
pellis ;
f

t
u

paralyti-
cam simul
& hydropi-
cam subitò
sanat,

C

w

tumorem
crurum
dissipat ;

x

y

aut adhærentiam, ne dicta lepra corrumpere-
tur; sed continuò sola stabat ab aliis separata.
Quo factum est, ut, cum videret se unâ die-
rum in tanta calamitate ac miseria constitutam,
sola transtulit * se in secretiorem partem domus,
ubi ad terram genuflexa, lacrimans cum summa
cordis contritione inquit: Quæ numquam tibi
devotè supplicantes derelinquis, gloriosa B. Ro-
sa, adjuva me & munda me ab hac lepra. Ve-
niam enim ad tuum sanctum corpus visitandum,
& de lotura & aqua tuarum sanctarum manuum
vultum meum lavabo. Quæ voto sic facto, sur-
rexit, & ad prædictum corpus accessit, & uti
fuerat pollicita, fecit. Mira res, est statim Mis-
sa celebrata, & quàm primùm se lavit cum di-
cta aqua, sanata est & liberata effecta ab illa
immundissima lepra, prout etiam hodie sana &
libera vivit; præsentibus ibidem dominâ Juliâ
tertiâ Ordinis ministrâ, filiâ quadam magnifici
domini Raymitii de Farnesio, & dominâ Con-
stantiâ, filiâ quadam Rubei de Viterbio, con-
tratæ S. Johannis, quibus ita revelavit in confes-
sione domina Angela Petri de Capranica r.

80 Anno insuper præfato, cum juvenis qui-
dam Romæ ex gutta f graviter infirmaretur, de-
votè recommisit & vovit se B. Rosæ, promittens
afferre ei candelam ceream, si contingeret, ipsum
ab hujusmodi infirmitate liberari: quo voto fa-
cto, illico est ad pristinam sanitatem restitutus.
Quod miraculum sic contigisse, manifestavit co-
ram domino Nicolao presbytero diocesis Me-
tensis t, Uberto Bergucido subdiacono, & Jo-
hanne Petro Papiensis u diocesis.

81 Anno insuper Domini mcccciv cum qua-
dam mulier, nomine Rita Destangano, habi-
tatrici Viterbii, parochiæ S. Crucis, hidropica
esset & paralytica infimul, & in dicta infirma-
tate laborasset per aliquos menses, nec quovis
pacto aut humano auxilio liberari posset, cum
infirmitates prædictæ incurabiles sint, cum sum-
ma humilitate & devotione se commendavit B.
Rosæ virgini, offerens, si à tanta infirmitate e-
jus meritis & intercessionibus liberaretur, per
annum integrum nudis pedibus ejus gloriosum
corpus visitaturam in basilica, ubi admodum re-
quiescit. Quibus precibus ac voto, ut supra, e-
missis, ex gratia omnipotentis Dei, qui poten-
tiam suam demonstrare in hac gloriosa Virgine
continuò non desistit, subitò absque alio tem-
poris intervallo, seu momento, mulier paraly-
tica & hidropica miraculosè sanata est & con-
valuit ex dicta ejus infirmitate; prout dicta Ri-
ta testificata est & domina Cæcilia, uxor olim
domini Augustini, & domina Laura, tertii Or-
dinis S. Francisci; & Gregoria w uxor Simi.

82 Quidam insuper Johannes Andreæ, con-
tratæ S. Lucæ, sub mccccvi cum ex quadam
magna & antiqua infirmitate crura ipsius per u-
niversas ejus partes tumefacta essent & ingrossa-
ta in modum duarum columnarum, ita quòd
eiusdem erant grossitudinis tibiæ cum cruribus x,
se tandem, licet cum summa difficultate & labo-
re, contulit ad ecclesiam B. Rosæ, quò loci ubi
per eum ventum est, acceptâ loturâ manuum
dictæ B. virginis Rosæ, & cum ea reverenter
ac devotè lavans tibiæ & crura, orans conti-
nuò pro ejus salute, eodem instanti ipso exi-
stenti in ecclesia, præsentibus monialibus & non-
nullis aliis ibidem astantibus, tumor crurum &
tibiæ ex momento subitò secessit, & in tan-
tum liberatus est, quòd quasi currendo y pro
suscepta gratia domum suam est reversus, me-

ritis & intercessionibus dictæ B. virginis Rosæ. D
Idem testificatus est dictus Johannes Andreæ &
Andreas Capati z de Viterbio, & moniales.

83 Caterina, Philippi Bartolomei filia, mcccc-
lii cum semel à quodam terribili serpente esset
insultata, & dentibus ejus pedem venenosè mo-
mordisset, & ex ejus morfu cecidisset, astant
ibidem Angela Tomai, ejus mater, ipsam vo-
vit B. Rosæ, quòd, si contingeret evadere, fa-
ceret ipsam ejus servam & monialem: quo vo-
to facto, illico surrexit, ac si mali nihil unquam
habuisset, & infra dies quinque fuit penitus li-
berata.

z
serpeninum
morsum
reddidit in-
noxium.

A N N O T A T A.

a Anguinaglia Italica vox tumorem inguinis
significat, teste Veneronio. Pestem inguinariam
indicari, infra patebit ad num. 67.

b Videtur species angina suisse.

c Vide Annotata ad num. 24 litt. o.

d Id est, morti proxima, ut moraliter mortua
haberetur. E

e Audi hunc suo testimonio illud prodigium
firmantem. Carolus Grugni... suo juramento
dixit, vera esse contenta in eo: videlicet quòd
jam sex annis vel circà, cum ipse esset in eccle-
sia S. Rosæ unâ cum ser Rosato Mattæi & An-
gelo Trie de Viterbio, vidit ibi advenientem
quamdam dominam Lucretiam de castro Malea-
no, unâ cum quadam domina Agnete ejus fi-
lia, quæ cum maxima reverentia cum visitasset
& obtulisset ante corpus gloriosæ virginis Ro-
sæ, dixerunt coram eis & dictis monialibus,
qualiter venerant illuc, ut se à votis, quæ fe-
cerant, abolverent. Paucis enim antè diebus
dicta Agnes, ejus filia, ita ægerimè ex pesti-
lentiali febre gravata est, ut eam mori in ca-
stro Maleano de proximo existimaretur. Data
enim (sunt) ei omnia Sacramenta Ecclesiæ, &
jam in continuo transitu expirabat. Confisa ta-
men ejus mater in continuis miraculis, quæ con-
tinuò prædicantur à dicta B. Rosa, dictam ejus
filiam illi, ut liberaretur, commendavit. Con-
siderat enim, quòd propter ejus merita & mor-
tua posset reviviscere: & prout firmissimè erat
opinionis, ita sibi in virtute sanctæ fidei con-
tigit, quia merita est exaudiri, & liberata est
puella. Consonant Petrus Angeli, & Margare-
ta Petrutii abbatissa cum ascetis suis. F

f Sævisse hoc anno 1450 atrocem pestem in
Italia, videre licet apud Muratorium in Rerum
Italicarum scriptoribus tom. 21, col. 610: ubi
ait, eam totam Longobardiam pervasisse, horren-
dasque strages edidisse, ita ut in urbe Medio-
lanensi triginta hominum millia ea lue sublata
fuerint.

g Oppidum Italia est in provincia Patrimonii.

h Singulare hoc beneficium abbatissa cum suis
monialibus juridicè interrogata, juramento suo
testata est.

i Italis far capo, quòd Latine veritas facere
caput, phrasi medica significat suppurare, sive
in pus converti. Vult itaque cancrum illum in
apostema contractum ac in pus conversum non
ultra serpsisse, sed ejectis sordibus desisse. Au-
diamus ipsius Catharina depositionem. Domina
Caterina Augustini Longi, de Viterbio, testis...
jurata, ... suo juramento dixit, vera esse con-
tenta in eo (articulo) videlicet prout quòd cum
ipsa in mamilla sinistra pateretur cancrum, qui
de sua natura & secundum canones medicinæ,
112

CAPUT V.

A ut afferitur, aut curari non potest, aut sine periculo non curatur: tamen ubi pro ejus salute oratum fuit ad B. Rosam per dominam Franciscam, monialem dicti monasterii, morbus ille sive cancer ostendit ejus caput, & curata est sine periculo.

k *Id est, ope humana: sed an hic rectè legam, ignoro; adeò dubius hoc loco character est.*

l *De curatione hac interrogata sepe citata abbatissa respondit, vera esse prout in eo (articulo) continetur. Interrogata in causa scientiæ dixit: Quia vidit, prout omnibus monialibus manifestum est.*

m *Polimartium, Italis Bomarzo castrum in provincia Patrimonii.*

n *Ischias, morbus vulgo notus.*

o *Ita cum monialibus testata est præfata abbatissa.*

p *Spatula est chirurgicum instrumentum, quo emplastra deducunt. Eadem vox, teste Cangio in Glossario, etiam humerum, vel scapulam significat: posteriori modo vox hæc accepta videtur: humerus enim morbo afflictus erat.*

q *Ita factum esse, constat ex juridico Antonia, pueri genitricis testimonio.*

r *Insigne hoc miraculum tum ipsa, cui contigit, tum nominata omnes jurejurando confirmarunt. Testimonia earum, quia præter dicta nil continent, prætermitto: quod, ne nauseam pariam, etiam in sequentibus servabo.*

s *Arthritidem sive morbum articulare denotare videtur.*

t *Meta urbs episcopalis est Gallia ad Mosellam fluvium, ubi Saliam recipit, sita, Metensis tractus caput.*

u *Papia, Pavia incolis, urbs Longobardia in ducatu Mediolanensi.*

w *Hæc omnes in suis juratis responsis afferunt, se Rita adfuisse, cum à duplici illo morbo prodigiosè ac subito sanaretur.*

x *Inepta locutio est: tibia enim os majus cruris est: sed ni fallor, per tibias intellexit suras. Vult itaque, crura ita intumuisse, ut à talis usque ad genua ejusdem essent crassitudinis.*

y *Præ latitia scilicet ob impetratum beneficium.*

z *Hujus pro reliquis testimonium accipe. Andreas Capati de Viterbio, alter testis citatus, relatus, juratus... dixit, quòd de anno præterito, cum Joannes Andrea ex quadam præambula infirmitate ejus crura essent tumefacta ultra modum, ita quòd excedebant tibias, & accessisset ad corpus B. Rosæ, & ante eum in præsentia monialium cum lotura manuum dictæ Virginis lavaret dicta ejus crura sic tumefacta, omnibus circumspicientibus*, recessit tumor, & crura ad debitum modum reducta sunt, tamquam essent quodam corio seu pelle exspoliata; & sanus & liber ex dicta infirmitate recessit.*

*i. e. intuitibus

Interrogatus in causa scientiæ dixit: Quia vidit, & præfens fuit, & vidit & cognovit dictum Johannem cum dictis cruribus ita ingrossatis & tumidis, & deinde sanum & liberum & ad naturam suam reductis. Interrogatus de præsentibus dixit: De se teste, dicto Johanne & pluribus aliis, unà cum dictis monialibus. *Idem ibidem testatus est Joannes Andrea, cui contigit. Consentit cum sanctimonialibus abbatissa.*

Septembris Tomus II.

Incendii periculum à lipfanoteca sua arcet; in medio igne, consumptis reliquis, solum Sancta corpus mirabiliter illa sum permanet: in ignem lapsam puellam sanat; naufragantibus subvenit; morbos pellit.

A Nno insuper mccccxxix cum cura ostendendi & gubernandi a sacrum corpus B. Rosæ commissæ esset mulieri venerabili dominæ Margaritæ, in præsentiarum dicti monasterii abbatissæ benè meritæ, & cum convenientibus nonnullis, ut visitarent dictum corpus, vocata esset soror Clara per dictam dominam Margaritam, ut sibi esset auxilio; juxta consuetudinem accensis duabus candelis, à capite unâ, & aliâ juxta pedes, patefacto hiis, qui venerant, beato corpore, per incuriam & inadvertenter, discedentibus illis, clausa est cassa, ubi requiescit dictum corpus, per præfata dominam Margaritam & Sororem Claram, illic accensâ dimissâ candelâ, quæ posita erat juxta pedes dicti sacri corporis. Quibus monialibus sic discedentibus, inde per horam reductum est ad memoriam prælibatæ dominæ Margaritæ, candelam accensam ibidem esse dimissam per ipsarum incuriam & oblivionem. Qua ex re sic attonita & tremebunda, accersitâ ad se dictâ Clarâ, eidem inquit; Clara, Clara, extinximusne candelam illam? Et sic simul cum maxima admiratione accurrerunt ad dictum corpus, & compererunt candelam præfata accensam intus sic clausam, prout dimissa fuerat per eas moniales, quæ nocuementi nihil aut læsionis illic attulerat, immo ex ea nihil signi apparebat, quòd accensa remanserit, præter paululum signi in cassa à parte superiori. Quod naturaliter fieri non potuisset, nisi miraculosè precibus dictæ B. Rosæ, ne ejus corpus sic non læderetur & combureretur in totum b.

85 Tempore etiam DD. Innocentii c PP. VI, currentibus tunc mcccclvii, cassa quædam ligneâ posita in cappella ecclesiæ B. Rosæ, prout etiam extat in præsentiarum, igne casuali accensa, combusta est unâ cum omnibus & singulis aliis jocalibus* & monilibus, quibus corpus dictæ gloriosæ virginis Rosæ ornatum erat & circumdatum, hinc undique, infra supraque. Jacebat enim tunc sacratum corpus prædictum in cassa præfata, prout etiam nunc jacet d, nec aliquid aliud in dicta cappella remansit incombustum, præterquam venerabile corpus præfatum, quod intactum illæsumque à prædicto igne fuit miraculosè conservatum, achi nullus sibi ignis adhæssisset e, cum cetera omnia essent jam in pulverem redacta usque ad vestimenta, quibus coopertum erat corpus prædictum, & monilia, quibus digiti ejusdem Virginis & caput ornatum* erant, prout publica vox & fama est de præfato miraculo in civitate Viterbiæ, & prout

Candela in lipfanoteca ardens relicta, nihil sacro corpori nocet:

*i. convenientibus

E

F
* non abunat

b

uti nec incendium,

quo lipfanoteca ac corporis ornamenta combusta sunt.

*i. e. gemmis vel annulis

c

d

e

*ornata

mani-

Ex PRO-
cessu.

manifestè adfirmabat, vidisse propriis oculis & interfuisse, domina Clara, filia olim magistri Angelini de Viterbio, & monialis monasterii præfati; quæ jam annis viginti octo, vel circa obiit, cum esset in maximo senio constituta, pluries tamen in ejus vita id ordinatè recensere solita erat pluribus personis, & præsertim dominæ Franciscæ Benedicti f, dominæ Margheritæ Paulutii, dominæ Margheritæ Stefani, dominæ Magdalænæ Johannis, dominæ Angelæ Petrutii & dominæ Jacobæ Angeli, tunc & nunc monialibus dicti monasterii, & aliis pluribus Viterbii, prout publica vox est & fama in dicta civitate Viterbii.

Infantem miserè combustam pristina integritate restituit.

g

*supple vultui

B

h

Cuidam naufrago opem suam imploranti

*i. e. sub signo coronæ

*i. e. hero, sive hospite

*i. e. tædis

*respondit

k

C apprensus, eundem cum sociis saluum ad portum perducit

*i. e. nauclero

l

item alterum submersa navi periclitantem

86 Benevenuta infans, filia Joannis Piccini de Florentia g, habitatoris Viterbii, per matrem domi fecus ignem relicta mccccxliv, mense Novembris, in eum cecidit puerili more. Quam mater domum rediens, igne filiam pedibus, manibus ac facie combustam aspiciens, dolore immenso perculsa, B. Rosæ auxilium imploravit, ne tam crudeli morte aut obiret filia, aut sic monstruosa viveret, cum ejus facies moastro similis potius, quam humano * appareret. Quibus precibus à B. Rosa exauditis, à periculo mortis evasit puella libera, sine macula ab omni cicatrice & deturpatione faciæ; id testificantibus parentibus h ejus, vicinis & consanguineis.

87 Anno mccccxxii quidam dominus Alfonso Hispanus, tunc secretarius reverendissimi domini Cardinalis i sancti Eustachii, cum Viterbii esset in hospicio coronæ *, à Johanne magistri Anselmi, patrono * dicti hospitii, de ejus mandato ductus est ad ecclesiam B. Rosæ, ubi sequenti manè solemniter celebrari fecit Missam cum quatuor torceis * cereis, plurimisque candelis: in qua genuflexus extitit à principio usque ad finem Missæ. Post cujus celebrationem, cum devotè visitaret corpus B. Rosæ, interrogatus à dicto Johanne, ad quodnam hoc faceret, lacrymantibus oculis respondit * dicens, se maximam gratiam habuisse ab omnipotenti Deo, precibus & meritis B. Rosæ; quòd cum esset semel in mari super quadam fuste k, tanta & tam horribilis supervenit ventorum tempestas, ut fustis præfata, ubi ipse erat cum aliis, undis & aquis marinis impleretur.

88 Qui cum esset tam prope submersionem, & morti tam horrendæ propinquus, à patrono * fustis & nautis aliis derelictus, cum plures ibidem assistentibus essent suffocati, & reliquis nulla spes esset ulterius, idem Alfonso in tanto mortis periculo constitutus, memor famæ & miraculorum, quæ Deus omnipotens dominus noster Jesus Christus B. Rosæ precibus faciebat, & ostendebat in populis, alta voce devotissimè exclamavit, invocans Dei primùm omnium creatoris, & deinde ipsius gloriosæ virginis Rosæ auxilium, ut eos à tanta tempestate & periculo liberaret. Cui sic exclamanti statim visibiliter apparuit B. Rosa, dicens: Ne timeas; quia exaudita est oratio tua. Et manibus propriis ipsum capiens cum omnibus in dicta fuste existentibus, qui remanserunt, ad portum conduxit salvationis. Qui dominus Alfonso, antequam de Viterbio discederet, in dicta ecclesia depingi fecit imaginem gloriosæ Rosæ prælibatæ pro ejus devotione l.

89 Quidam peregrinus, dictus Joannes de Greconio, regni Poloniæ nativitate, sub annis Domini mccccxlv, circa finem mensis Maji, cum præ devotione accederet super quadam bar-

ca * ad visitandum corpus S. Jacobi m de Gallitia, ubi plures astabant peregrini ob dictam visitationis causam, & navigaret per regnum Franciæ, juxta civitatem quamdam Bordeos n vulgariter nuncupatam, exorta valida tempestate in mari, præfatus Joannes illico cum omni, qua poterat devotione, recommendavit se gloriosæ Rosæ de Viterbio, vovens, se visitaturum ipsius sacrum corpus Viterbii & ecclesiam, ubi requiescit, si à tanto naufragio & periculo, ejus intercedentibus meritis, eriperetur, & evaderet.

90 Quo voto sic celebrato & emisso, subito barca fracta est & submersa & ab aquis deglutita, unà cum decem nautibus, & viginti peregrinis, qui ibidem devotionis prædictæ gratiâ transvehantur. Qui Joannes peregrinus præfatus, cum à tanto naufragio & morte sibi vicina, quam ante oculos conspiciebat, aliis sociis & nautis periclitantibus, incolumis & sanus evasisset, dicti ejus sic celebrati voti perfolvendi gratiâ, accessit Viterbium sextadecima die Novembris, mccccxlv, ut visitaret sacrum corpus virginis Rosæ prælibatæ; & retulit dictum miraculum pluribus ibidem præsentibus & astantibus; videlicet Fratri Ludovico de Galesio, Fratri Simoni de Viterbio, Ordinis Minorum, Fratri Gabrieli tertiæ Regulæ, & Andree Capati de Viterbio, testibus, & ceteris in conventu S. Francisci.

91 Anno mccccxl Geminio cuidam della Torre Viterbiensi, eunti ad S. Angelum de Apulea o præ devotione, vix paulisper obdormienti, de manè ex quadam rimula tecti hospitii, unde sol intrabat super eum, apparuit vigilanti B. Rosa, dicens vulgari sermone: Fac, quòd facias te filium Angeli sancti. Cui cum Geminus diceret: Quis es tu? Sum civis tua, Sancta respondit *: quo dicto, illico disparuit. Qui manè, cum in transitu pervenisset unà cum quodam ejus socio ad quemdam fluvium, ex aquarum cujus impetu maximo quasi fuisset suffocatus & submersus, memor visionis præfate, quam nocte viderat præcedenti, videns se in tanto periculo constitutum, devotè invocavit auxilium ejus B. Rosæ, quæ sibi apparuerat? Quæ sic vocata, illico illic astitit, & manibus apprehendens Geminum, qui revolutus erat per aquas, cum quodam ejus socio, qui eum tenebat, & quasi erant submersi & suffocati, ipsum extra periculum, in quo erant, liberum eduxit. Quod quidem miraculum Jacoba Jacobi, olim dicti Gemini uxore, attestata est, se pluries audivisse à Geminio ejus viro, & præsentibus Antonio, Baptistâ & Francisco, filiis dicti Gemini.

92 Teotonicus p quidam mercator Venetiis, cum in mari maximo naufragio conquassaretur, ita quòd omnes secum navigantes submergi dubitarent & perire. Cum eis mortis & suffocationis immineret periculum, devotè se commendavit gloriosæ virgini Rosæ Viterbiensi, & sic preces mercatoris exaudiri meritæ sunt, ita ut ex tempestate summa in mari appareret tranquillitas, donec ad portum optatæ devenerunt salutis. Qui quàm primùm Venetias rediit, ubi plurimum diversarum rerum mercantiam * exercebat, dictæ Virginis figuram pingi fecit in quadam ejus tabella, quam secum continuò in ejus camera præ summa devotione retinebat. Quam quidem picturam & imaginem, & dicti miraculi relationem, magister Petrus Dominici q, Viterbiensis medicus, se vidisse & audivisse à præ-

D

*i. e. navi

m

n

admissi voto, naufragio subdit:

cit:

E

item alium submersio nis periculo propriis manibus eripit

o

*respondit

F

Seviam in mari tempestatem sedat.

p

*exercaturam

q

præ-

A præfato mercatore, testificatus est.

93 Anno infuper Domini mccccxxv quidam Egidius de Viterbio, contratæ S. Marci, gravissima ac multiplici infirmitate laborabat, eum in modum, quòd jam in articulo mortis erat constitutus, nec de ejus vita spes aliqua supererat. Angilella ejus uxor, conversa ad summum Deum & B. virginem Rosam, cujus devotissima erat, eidem flexis genibus devotè supplicavit, junctis manibus, ut sibi dictum Egidium, ejus virum, restitueret, si pro ejus anima & corpore id melius foret, vovendo & promittendo, continuò jejunare Vigiliam ejus festivitatis. Quo voto sic emissio & factò, illicò Egidius præfatus pristinae sanitati fuit restitutus, præsentibus magistro Antonio Bastario, Jacobo Stefano Viti, Antonio Vitii, macellariis, & Simone Angeli, omnibus de Viterbio testibus r.

r
94 Currentibus annis Domini mccccxlv, & mense Julii, pter f quidam, nomine Dominicus, filius Augustini fabri, de Viterbio, contratæ S. Petri, cum gravissimè infirmaretur tribus diebus & noctibus, quasi mortuus apparuit: itaque nulla spes salutis ejus restabat ulterius. Quidam sic infirmaretur gravissimè, Antonia ejus pueri mater, convertens se ad B. Rosam, promisit ipsum ducere ad ejus venerabile corpus, & ipsum lavare cum aqua & lotura manuum Virginis præfatæ, & dicti pueri collum cingere cordulâ, cum qua tactum esset ejus gloriosum corpus. Quo voto sic factò, statim fuit sanatus & ex tunc incepit deambulare; qui etiam hodie vivit.

f
B
95 Anno Domini mccccxvi, & mense Novembris, equus cujusdam Angelutii de Porchiano, Viterbii commorantis, quasi mortuus jacens destitutus ab omnibus hujusmodi infirmitatum peritiam habentibus. Præfatus Angelutius vovens, se ad B. Rosam dicens: Gloriosa Rosa, quæ numquam me dereliquisti, adjuva me in hac hora, quia si equus reviviscit, tibi in tua sancta ecclesia faciam celebrari unam Missam. Quo voto factò, statim surrexit animal sanum & liberum coram Angelo Tavuglie.

ANNOTATA.

C a Hac sacri corporis gubernatio consistebat in lavandis manibus aquâ, qua dein infirmis potanda dabatur: item in induendis vestibus, ostendendo corpore &c.

b De miraculo hoc juridicè interrogata prædicta Margarita abbatissa, omnes moniales suas testes invocavit.

c Hic anno 1352 Clementi VI successus, universalem Christi Ecclesiam rexit usque ad annum 1362.

d In nova scilicet theca, de qua, uti & de ornatu sacri corporis, vide qua adduximus ex Papebrochii Itinerario in Comment. num. 50.

e Sacrum corpus inde aliquam nigredinem contraxisse, diximus ex eodem Itinerario, loco citato.

f Vide Comment. num. 53.

g Verosimiliter Florentia, incolis Fiorenza, urbs primaria Tuscia vulgò notissima, indicatur.

h Verba ex Processu habe. Joannes Piccininus, de Florentia, habitator Viterbii, testis citatus, relatus, juratus & super sexagesimo tertio (in Ms. nostro sexagesimum secundum est, quia fortè amanuensis unum prætermisit) miraculo diligenter examinatus, suo juramento, e-

stificando dixit, vera esse contenta in eo, in omnibus, prout ibidem descriptum est. Videlicet, quòd dicta Benèvenuta, ejus filia, per invocationem S. Rosæ, cum domi igne quasi penitus esset combusta, liberata est & sanata à cicatricibus & signis. Interrogatus de tempore dixit; quòd jam tredecim anni (sunt) vel circà. Interrogatus in causa scientiæ dixit: Quia prædicta vidit & præfens fuit. Eadem hac jurejurando confirmavit Piccinini uxor Maria.

i Fuit is Alphonsus Carillius, nobilis Hispanus, patriâ Concanus, ab antipapa Benedicto XII, qui XIII dictus fuit, diaconus cardinalis S. Eustachii renuntiatus, postea à Benedicto defecit, ad hæsitque Romano Pontifici Martino III, aliâ V, à quo Cardinalatus confirmationem obtinuit. Obiit Basilea anno 1434. Ita serè Oldoinus in Additionibus ad Ciaconium tom. 2, col. 745.

k Ab Italico fulta, Latine myoparo.

l Subjungo confirmationem relati miraculi ex testimonio præfati Joannis, apud quem hospitatus fuit. Joannes Magistri Anselmi de Viterbio, ætatis sexaginta quinque annorum, vel circà, testis... juratus... dixit, quòd audivit infuper & vidit, quòd jam triginta annis, vel circà, quidam dominus Alfonso Hispanus, secretarius Cardinalis S. Eustachii, qui in ejus domo hospitatus fuit, cum in mari vi tempestatum navis, in qua ipse erat, periclitaretur, & etiam deducta esset in quemdam periculosum locum, à quo vix evadere poterant: nautes enim omnes desperati de salute, remigia dereliquerant. Memor dictus dominus Alfonso corporis B. Rosæ præfatæ, & ejus famæ & miraculorum, illi se ex animo recommendavit, promittens, si à tanto periculo liberaretur, quòd visitaret ejus ecclesiam, & pingi faceret ejus figuram. Quod votum quàm primùm effecit, cessavit tempestas; in eodem momento exorta est tranquillitas; & navis, in qua erat, quasi submersa & ab omnibus derelicta, liberata est. Apparuit enim B. Rosa ipsi eam invocanti & clamanti: Beata Rosa, adjuva nos; & ipsum cum aliis sociis in navi existentibus manibus propriis apprehendens, ad portum salutis reduxit. Qui cum venisset Viterbium, in domo Johannis præfati, recensuit dictum miraculum sic sibi contigisse, præfente domina Francisca moniali & pluribus aliis, de quibus non recordatur: & pingi fecit dictam imaginem in ecclesia S. Rosæ, prout hodie apparet, & dictum votum, prout pollicitus fuerat, exolvit. Hac Joannes: qua Margareta abbatissa confirmavit.

m S. Jacobum Majorem intelligit, cujus sacrum corpus Compostella in Gallæcia, Hispania provincia, summo peregrinantium concursu colitur. Actum de eo est in Opere nostro tom. vi Julii, die 25.

n Burdegala; Gallis Bordeaux, Italis Bordeos, urbs Gallia Aquitanica, ac Guienna provincia primaria & celebre emporium.

o Angelopolim, seu Fanum S. Angeli indicat. Est autem oppidum Apulia in Capitanata provincia, in summitate Gargani montis situm. In eo visitur sacrum antrum S. Michaëlis archangelus, in rupe montis in modum ecclesie excavatum, & toto orbe celeberrimum, eo quòd ibidem illustris S. Michaëlis apparitio acciderit. Porro Ecclesia annuam hujus apparitionis memoriam recolit 8 Maji: at majores nostri de ea agere distulerunt usque ad diem 29 Septembris, M m m 3 quâ

Ex Pro-

CESSU.

E

F

EX PRO-
CESSU.

quã ejusdem Archangelis festum celebratur. De peregrinis devotionis causâ eò consuetibus sequentia habet Eminentissimus Baronius in Notis Martyrologii Romani: Constat quidem fuisse olim frequentissimam ea ex causa (ob apparitionem) ad montem Garganum peregrinationem: nam (ut cetera prætereamus) narrat Petrus Damianus, scriptor integerrimus, Othonem imperatorem Romã ad montem Garganum nudis pedibus perrexisse, idque monitu S. Romualdi, ut crimen paulò antè commissum ea corporis afflictatione expiaret.

p Id est Terto, seu Germanus.

q En tibi, quæ de illius testimonio habet Proceffus. Magister Petrus Dominici, artium & medicinæ doctor, de Viterbio, alter testis... dixit... quòd semel, aliquibus annis jam elapsis, cum ipse esset Venetiis in camera cujusdam mercatoris Theotonicæ, vidit ibi in quadam tabella imaginem S. Rosæ depictam; & interrogans dictum mercatorem, quid dicta imago importaret, respondit mercator: quòd cum in mari quædam fuisset, in qua ipse erat cum quibusdam aliis sociis, vi tempestatum conquassaretur & quasi periret, ita periculum eis mortis ante oculos existens imminerebat; memor dictæ B. Rosæ, illi se præfatus mercator commendavit devotè: quo voto facto, illico tranquillitas ex tempestate exorta est, & ex tanto periculo, in quo erat unà cum sociis, meritis dictæ Virginis evalit. Ob cujus devotionem pingi fecerat dictam imaginem.

B

r Angilella Egidii conjux, Jacobus Stephanus Viti, & Antonius Viti, sese oculos testes profitentur, & Egidii dicta confirmant.

s Non potuit anno 1455 admodum puer fuisse, cum anno 1457 coram delegatis in hac causa unà cum matre præfatum beneficium cum juramento testatus sit: forte prior annus male notatus est.

t Forte hic Porcianum indicatur, quod Orlandus in Orbe sacro & profano parte 2 pagina 1294, statuit ad fontes Arni, Italia fluxit, qui in Florentino agro ex Apennino monte oriuntur.

C

CAPUT VI.

Præmaturo partu periclitantem, aliosque ex variis morbis moribundos, sanitati subito restituit.

Prægnans emissa immaturi fetus parte, tri-duo cruciata animam agebat;

D Onata mulier, filia Nicolai Ciacciæ, & uxor Nicolai, dicti del Vicario, sub annis Domini mcccclv, & mense Julii, cum esset prægnans quinque mensium, & per tres dies ac noctes continuò angustata, emisit partum abortivum: in quo quia non supervenerunt sibi ea signa, & accidentia, quæ communiter aliis parturientibus mulieribus solent evenire, secundo die post abortivum prædictum sic emisit, totum ejus corpus ac pectus est tumefactum & inflatum, & instar cimbali tractum & æquatam; prægnans enim erat mensium quatuor, & incensissimis doloribus ultra modum affligeba-

tur. Ex quorum anxietate partum abortivum emittere conata est sub hac forma; videlicet quòd emisit brachium totum integrum priùs, residua parte corporis remanente per tres dies in ejus visceribus; quibus doloribus omni humano desituta erat auxilio. Quo factum est, ut tertia inde die ad ultimum vitæ suæ cum se jam devenisse cognosceret, accersito ad se quodam Luca Caprino Viterbiensi, Tibi omnes hos meos, ait, filios commendo, ex quo * eorum pater abest.

D

97 Quibus dictis, supervenit paulò post Nicolaus Ciacciæ, pater dictæ Donatæ; qui cum maxima lacrymarum habundantia mulieri ægrotae, quæ instar obdormientis pueri, clausis oculis ad mortem tendere videbatur, inquit: Dulcissima filia mea, spes oculorum meorum, ex caritate & amore mei miseri patris tui, aperi oculos parumper. Quæ verba adinstar pueri plorantis cum pluries iterasset, commota filia pietate paterna, oculos aperuit. Ex quo actu ibidem omnes astantes uno ore laudaverunt Deum; cum eorum nullus existimasset, eam ulterius vivere; frigida enim erat jam effecta per universas corporis partes, & jam ultra modum inceperat instar mortui & sepulti cadaveris*. Cui cum pater iteratò diceret: Carissima filia mea, hanc à te gratiam volo & expostulo, postquam te jam miseram conspicio ad extremum punctum vitæ devenisse, nisi vis, me tecum mori, ut mihi respondeas.

*; e quamdiu quam pater mortuam credens,

E

* forte omis- sum est vivere, vel quia simile

98 Cui cum semimortua mulier nullum responsum daret, nec signum verbi faceret; factò voto per dictum ejus patrem omnipotenti Deo & B. gloriosæ virgini Rosæ, quòd, si anima rediret in mortuum corpus seu cadaver, (mortua enim penitus existimabatur) deferret ad ecclesiam dictæ B. Rosæ votum quoddam argenteum. Mira res est & præter omnium opinionem, hiis dictis & voto emisso; mortua sic mulier illicò inquit: Et offero etiam induere & mecum deferre ejus sanctum habitum a per quatuor menses; addens insuper præfata mulier: Mi pater carissime, sana sum & liberata; etiam volo surgere, cum residuum dicti partus emisisset: & surrexit. Quæ etiam hodie vivit, omnibus ibidem astantibus obstupescens & glorificantibus Deum & B. Rosam de ram solemnè ac maximo miraculo. Præsentibus ibidem Luca Caprino, presbytero Nardo, sanctæ Crucis, ejus patrino, Johanne & Mariotto Nicolai Ciacciæ & Nicolao Ciacciæ b & Petro Paulo Cucumelle c, testibus.

argenteum anathema a S. Rosæ votis, voto facto, extrem- plo salva surrexit,

a

F

b

c Moribundus,

99 Dominicus insuper ex Constantia genitricis & patre Maximo genitus, contracta S. Marci, cum esset puer ætatis annorum quatuor, in tanta infirmitatis fuit agonia, ut cum nec bibere posset aut comedere, in articulo mortis videbatur constitutus; ita ut continuò videretur ad transitum anhelare, ut vulgariter dicitur. Invocatâ tamen per Constantiam, ejus genitricem, B. Rosâ, & illi cum devotione facto voto, mirabiliter est liberatus & ad salutem est restitutus. Id testificatur ejus mater Constantia d.

d

100 Repræsentanti anno mcccclvii, cum domina Nicola mulier, dudum Silvestri, vulgariter dicti de Bocca insula*, uxor, contracta S. Marci, cum pro Petrucio e quodam ejus affine ac conjuncto, letaliter infirmo & ægroto, ad B. Rosam oraret pro ejus salute, illi vovens ac promittens certum votum; miraculosè, facta oratione, in illo puncto incepit febris declinare, &

post nuncupata vota * alibi de bocca infure

e

&

A & sanatus est paulò inde. Id testificatur dicta domina Nicolai.

101 Dominicus Augustini Baptistæ, de Aretio f, cum annorum esset duorum cum dimidio vel id circà, & præ quadam longissima infirmitate esset femimortuus & quasi ad ejus vitæ spiritum deductus esset extremum, per Caterinam, ejusdem Dominici pueri ægrotantis maternam aviam, ad corpus virginis Rosæ deductus est. Cui * quàm primùm ebibenti parum aquæ loturæ manuum dictæ virginis Rosæ, illo instanti sine mora, aquâ vix ebibitâ & deglutitâ, sanus est effectus, uti ante dictam infirmitatem extiterat. Id testificatæ sunt Antonia pueri mater, Augustinus pater & Caterina avia.

102 Laurentius quidam, Angeli Longi filius, cum ætatis esset anni unius, vel id circà, mccccxlviii, contratæ S. Mariæ in Podio, de Viterbio, & magna febre detentus, in tantum, quòd morti magis, quàm vitæ vicinus existimaretur ac propinquus, lactantium infantium more ductus fuit per dominam Lodovicam, ejus genitricem, ad ecclesiam B. Rosæ virginis præfata. Cui per vim ubi est datum ad ebibendum & deglutendum tantillum aquæ loturæ manuum ejus, eodem momento illo instanti fugere lac incepit & respire *. Id testificati sunt Lodovica mater & Angelus pater.

103 Anno insuper mccccliii, Johannes Jacobæ Giannis * filius, contratæ S. Andreæ, de Viterbio, tunc quinque mensium infans, infirmus taliter consumptus erat, quòd femimortuus ad viam universæ carnis tendebat. Tandem factò voto per ejus matrem ad B. Rosam, respixit puer & sanatus est. Id testificatur dicta domina Jacoba, ejus mater, & domina Antonia, Sanctis futuri uxoris g.

104 Quædam puella femimortua, trium annorum ætatis, vel circà, Antonii de Reate h civis Viterbiensis filia, cum magnopere quadam ejus infirmitate gravaretur, ita quòd ab omnibus moritura adjudicabatur. Pectus enim ejus continuo sine cessatione anhelitus pulsare videbatur, & angustiosè anhelitum emittere: oculos habebat elisos & mortuos, cum crocei essent. Factò tamen voto puellæ *, & illa recommissa præfata virginis Rosæ, convaluit, & est liberata. Id testificatur dicta domina Lucretia, ejus mater, & domina Margarita Nicolai Nannis, mater Lucretiæ i.

105 De anno proximè præterito mccccxvi, & mense Augusti, puer quidam, nomine Johannes Laurentius Magnardi, ab omnibus medicis diffidatus * & penitus desperatus de ejus vita, cum per dies viginti stetisset cum oculis clausis & coopertis, nec aliquem cognosceret: dominæ Angelinæ, ægrotantis pueri genitrici, persuasum est, ad quam pueri cura magis spectabat, à quadam ejus convicina, ut puerum lavaret cum aqua loturæ B. Rosæ, & eam postea puero ebibendam traderet ægrotanti, cum devotione & reverentia. Quod dum effecisset, puer in illa hora convaluit, oculos aperuit, & sanatus est. Id testificatur domina Angelina ejus mater.

106 Marianus Tomai Magdalenæ, contratæ S. Faustini, cum ad mortem letaliter infirmaretur; itaque de ejus salute erat penitus desperatum, nec quisquam medicorum ad dictam infirmitatem expellendam ipsum juvare poterat. Unâ dierum cum sic puer ægrotans in lecto jaceret, auditur genitricem dominam Petrutiam, cadurum

vini ad monasterium dictæ B. virginis Rosæ mit- Ex PRO-
tentem devotionis gratiâ, quam erga illum ve- CESSU.
nerabilem locum pro sacrarum monialium & ma-
tronarum ibidem consistentium residentia gere-
bat; inquit matri: Genitrix dulcissima, & ego
volo mittere alium cadum vini ad dictum vene-
rabile monasterium, ut præfata gloriosa Virgo
dignetur me à tanta infirmitate eripere & libe-
rare; & sic liberabit me à morte. Quo cado
vini illuc emisso, & loturâ manuum dictæ Vir-
ginis reportatâ & ægrotanti puero ad bibendum
traditâ cum devotione, ex miraculo omnipoten-
tis Dei, aquâ vix deglutitâ, ægrotus conva-
luit & ad sanitatem pristinam restitutus est. Ita
testificatur Petrutia Tomai, ejus mater.

107 Bartolomeus quidam Lombardus, habi- aut cingula,
tator Viterbii, cum mccccliii ad mortem esset in sania-
infirmus & prope horam mori expectaretur, in tem prodi-
quodam hospitali Viterbiensi, delato sibi cingu- giosè resti-
lo sive cordone B. Rosæ per quemdam puerum, tui.
& illo cum devotione sibi accincto, illico con-
valuit: & id testificatur idem Bartolomeus.

108 Cum domina Angela S. Valentini, S. k Mater vo-
Scolarii uxor, contratæ S. Faustini, haberet wens Mis-
quamdam filiam, ætatis quinque mensium, qua- sam, in-
si mortuam ex quadam magna, quam patiebatur, infirmitate, ex qua quasi ad ultimum vitæ devenerat spiritum, nec sibi propter ejus infantilem ætatem medico opus esset: vovit eam dicta Angela ejus genitrix, ut, si à tam horribili contingeret evadere infirmitate, quòd celebrari faceret unam Missam in honorem & gloriam omnipotentis Dei & præfata B. Rosæ, in ecclesia, ubi sanctum ejus corpus requiescit. Quo voto ubi sanctum ejus corpus requiescit. Quo voto vix emanato *, cessavit infirmitas, & puella jam femimortua, ad ejus primam est restituta sanitatem. Id testificatur dicta domina Angela.

A N N O T A T A.

a Tertiarium S. Francisci, opinor.

b Omnium præfatorum testimonia, uti & ipsius Donatæ, in Processu legere est: duorum in confirmationem tam prodigiosa curationis libet hic subnectere. Itaque in Nicolai Ciaccie, patris Donatæ, responso juridico hæc lego: In personam cujusdam Donatæ filia suæ, gratiam dictæ Virginis miraculosè suscepit: quæ cum prægnans esset de mccccxv & mense Julii, infinitis doloribus angustata per tres dies, cum partum non posset emittere, & medietatem emisisset, & ejus corpus instar cimbali inflatum esset, in tantum, ut frigida & quasi mortua esset, & funera pararentur, cum oculi essent clausi, & nihil ulterius superesset spiritus, ab omnibus derelicta: factò voto ad B. Rosam, eodem instanti, in ictu oculorum, aperti sunt oculi mortuæ mulieris, partum emisit & eodem momento sanata est miraculosè &c. Hucusque pater.

c Ipsius testimonium sic sonat: jam duobus annis elapsis, vel circà, ipse interfuit, quando Donata filia Nicolai Ciaccie & uxor Nicolai Vicarii, prægnans & in periculo mortis constituta per tres dies, cum partum ejus emittere non potuisset, nisi pro medietate; & tamen factò voto, meritis & intercessionibus dictæ B. Rosæ, licet frigida sine spiritu & mortua videretur, cum jam fetesceret, in eodem momento residuum partus abortivi emisit, & sanata est miraculosè præter omnium opinionem.

d Constantia Mascini vocatur in suo testimonio, in quo eisdem ferè verbis beneficium re-
li-

aut epotam
aquam, quâ
Sanctæ ma-
nus ablutæ
erant,
f
* lege Qui
ebibens

subita sani-
tate donati.

B
* i. e. con-
valescere

Alii peri-
culosè de-
cumbentes,
* alibi
Nannis

g
facto voto,
h

* i. e. pro
puella

C
;

aut adhibi-
tâ
* i. e. de-
positus

prædictâ a-
quâ,

E
Mater vo-
vens Mis-
sam, in-
fanti mori-
bunda sani-
tatem subitè
impetrat.
k

* i. e. emis-
so

F

latum asserit. Idem confirmat ibidem Constantia genitrix.

e Vocem hanc divinare debui, cum dubio maximè charactere expressa sit.

f Aretium (incolis Arezzo) antiquissima Italia civitas, quippe qua olim ante Romam conditam inter duodecim Etruria primaria capita recensetur; monti imposta est, in agro Florentino.

g Idem sub juramento asseruit Angelus Longus, pueri genitor.

h Civitas Italia, diuisionis Ecclesie, in Umbria provincia, sita est ad Velinum (il Velino) fluvium in confinio regni Neapolitani & Apruuii ulterioris, inter Aquilam ad Ortum & Narniam ad Occasum. Ita ferè Baudrandus.

i Quibus accedit Nicolaus Nanni, pater Lucetie.

k S. per abbreviationem posita est pro Italico ser, id est Magister. Porro scolarius fortè ludi magistrum significat, nisi fuerit cognomen proprium.

B

CAPUT VII.

Neglectum votum vindicat; varias infirmitates sanat; corpus suum à furibus immune servat; sanguinis fluxum, aliaque mala tollit.

Infans ob neglectum votum infirma, impleto voto convalescit.

Mulier quædam, nomine Luminata, con-
trata S. Johannis, parturienti liberè & sine periculo gratiâ, cum vovisset, partum ex ea emittendum & oriundum, si veniret in lucem vivus, & femina esset, illum denominare nomine dictæ B. virginis Rosæ; & natus partus & femina sub alio nomine esset baptizata & denominata, puella sic nata non aliter se consumebat, quàm candela aut cera apud ignem, instar falis tepidæ aquæ appositæ. Ductâ tamen præfatâ puellâ semi-adultâ & consumptâ, ad B. Rosam, & denominatâ Rosâ propter ejus reverentiam, eodem temporis concessu a, quoducta fuit puella ad virginem Rosam, ad bonam valetudinem infirmitas tendere incepit ac converti, & de brevi puella sanata est, prout Nicolaus Ciulpe, ejus vicinus, est testificatus.

Graves infirmitates,

b

110 Angela quædam, puella, filia ser Francisci ser Nicolai, gravissimè ex febre & doloribus ad mortem infirma & anhelans, factò voto per ser Franciscum ejus patrem, eodem instanti sanatur meritis dictæ virginis Rosæ. Ita testificatus est idem ser Franciscus b & ejus mater.

invocatâ, Sanctâ

* lege vivum

d

111 Anno insuper Domini mccccli, cum Jacobus magistri Oddonis, de Viterbio, rediens ex insula Siciliæ c, in mari magna infirmitate detentus fuit, in tantum, quòd numquam se domum vivus * redire existimabat. Convertens tamen ejus mentem ad dictam virginem Rosam, supplicans, ne contingeret, ipsum extra patriam mori & nudum ignotâ arenâ jacere, eodem momento sic emisso voto, incepit convalescere, ita ut sequenti die cum ad portum Corneti d applicuisset, sanus & liber ex navi in terram

profiliit *. Ita idem Jacobus est testificatus e. D

112 Mulier quædam, nomine Caterina Petri Ennis, cum haberet quemdam filium, ad mortem ægrotum & destitutum penè ab omnibus, cum spes nulla de ejus vita jam ulterius superesset, credebat enim, omnino illum de proximo moriturum; cum malè vigil requiesceret & prius longè obdormiens. Tandem cum noctu paululum aut nihil obdormiens, illico vocem emisisset, quasi sic in somnis dicens: O virgo gloriosa B. Rosa, tibi filium meum recomendo. Quo voto sic, ut supra, emisso, ubi prius de vita pueri per genitricem ejus esset desperatum & alios omnes, ita convalescit puer & resipivit * & febris recessit, acsi numquam mali aliquid habuisset. Id testificatur ejus mater. * respuit, sive convalescit.

* l. profiliit
e
depulsa;

* respuit, sive convalescit.

* proles imperata.

113 Mulier domina Felix dicta, Boni filia, Antonii Rubei de Viterbio uxor, mcccxxxvi, tunc uxor Marci Lucæ de Bussis, per duos annos cum ex ejus viro Marco concipere non posset, genuflexa multis suspiriis & lacrymis ad B. Rosam oravit, dicens: O gloriosa Rosa, si gratiam hanc mihi feceris, ut ex viro meo masculum concipiam vel feminam, partum ad tuam referam ecclesiam, illum, cuiuscumque sit sexus, tuo sancto nomine nuncupabor. Quo voto sic emisso, infra dies quindecim ab ejus viro gravida facta est. Quæ cum tempore suo filium peperisset, illum, juxta voti facti obligationem, Marcum Rosatum denominavit g.

E

* f

114 Anno mccccli, obdormientibus noctu cuilibet in ejus * cella, dominæ Margaritæ abbatissæ h, dominæ Angelæ i, forori Caterinæ, forori Seraphinæ, forori Drusianæ, monialibus monasterii præfati, apparuit B. Rosa cuilibet de per se dicens: Guardatemi, che due vermi mi rodono la spalla dritta k. Post quam visionem, congregato capitulo monialium, & eâ omnibus patefactâ, obstupefactæ singulæ moniales sese de mandato abbatissæ in orationem posuerunt, devotè orantes lacrymosis oculis Deo * & B. Rosæ, ut eis declararetur in virtute Dei omnipotentis, quid sibi vellet hoc somnii. Quæ virgo B. Rosa nocte sequenti apparuit iterum Drusianæ, dicens: Si me cras rogabitis, quid significet somnium hujusmodi, patefaciam.

g Apparens noctu quibusdam abbatissis, corpus suum servari jubet:

* lege sua
h
i
k

* lege Deum & B. Rosam

F

115 Clarescentè deinde jam die, cum magister Antonius Mattei Denanzi & Petrus Faccende, Viterbienses, venissent ad visitandum domnam Magdalenam, dicti loci monialem, eorum consanguineam, compererunt gratam / ferream quasi à suo loco remotam & evulsam violentè, quasi clanculum per impetum quis voluisset illam aperire. Quæ signa animadvertentes moniales, & subtiliter investigantes, invenerunt manifestè, quòd nonnulli spiritu diabolico instigati, prædictas reliquias venerabilis corporis gloriosæ Rosæ prælibatæ inde auferre quærebant & ad aliam ecclesiam & locum transferre: quod revelatum fuit & ad lucem deductum per apparitionem & visionem gloriosæ virginis Rosæ, ut supra, factum miraculosè.

que deinde comperunt, fures frustra conatos fuisse sacrum corpus auferre.

l

116 Domina Petrutia, uxor s'Valentini ser Fredi de Viterbio, contratæ S. Blasii, mcccxxv, mense Septembris, septem mensibus in gutture ita passa est, ut dicto tempore nihil præter aquam cum cucaro m & ovi vitello potuerit deglutire. Quo factum est, ut penitus consumpta esset & annihilata *. Nec medicorum quisquam sibi poterat prodesse. Cui noctu obdormienti mulier quadam, alba veste induta, appa-

Graviter ex gutture laboranti incolumitatem spondet & præstat:

* i. e. extenuata

- A** apparuit, dicens: Petrutia recommitte te B. Rosæ, quæ facit quotidie mille gratias & miracula; quæ juvabit & liberabit te ab ista infirmitate. Quæ jam à somno excitata, memor dictæ visionis, vovit, se B. Rosæ, visitare ejus ecclesiam & ibidem celebrari facere Missam unam solemnem, visitare ejus sanctum corpus cum uno cereo: quæ post sanctum votum immediatè convaluit & sanata est *n*.
- n* 117 Anno mccccxlv Gemma Dominici, de Monte Leone *o*, habitatrix Viterbii, patiens in mamilla quinque ulcera, seu plagas, apprimè horribilia, quæ nullâ medicinâ aut humano auxilio curari poterant. Commendans se tamen humiliter Deo & B. Rosæ, inquit: Gloriosa & beata Rosa, si vera sunt, quæ de te dicuntur, adjuva me à tanto dolore ac periculo. Quibus dictis, statim obdormienti paulisper apparuit Gloriosa, dicens: Ex quo te mihi commendasti, scias, in tua excitatione te sanam fore. Quæ excitata, se ex dicta infirmitate liberam & sanam apparuit ***.
- B** 118 Quædam domina Petrutia, uxor quondam Antonii Nannis, de terra Aquæpendentis *p*, provinciæ Patrimonii, cum pateretur fluxum sanguinis, à qua quidem fluxus infirmitate nullâ medicinâ aut medicorum subsidio liberari potuit per tres menses: celebrato tamen voto dictæ B. Rosæ, de visitando ejus corpus cum debita reverentia, omnipotens Deus, dictæ B. Virginis precibus & meritis, præfatam Petrutiam dicti fluxus infirmitate liberavit. Quæ jam sana effecta vivit *q* adhuc, in dicta terra Aquæpendentis moram trahens.
- q* 119 Angela mulier quædam, uxor Forlani, de Viterbio, sub annis Domini mccccxxx prægnans, cum pateretur maximas angustias & dolores cum torsione corporis, superveniente maximo sanguinis fluxu, de ejus vita nulla erat spes ulterius, cum singula tenderent ad mortem. Quæ in tam repentinis motibus & signis mortiferis, cum sola esset in ejus vinea femiviva extra muros Viterbii, elevans mentem ad Deum omnipotentem & ejus B. virginem Rosam, eidem cum humillimè pro ejus salute & liberatione supplicaret, statim fuit liberata. Quæ etiam hodie vivit *r* cum ejus familia, præsentè Angilella Egidii Marci Gualdi & Caterina Jacobi Cecci Bianchi.
- C** 120 Item, quoddam de anno mccccx, dum quædam domina Caterina, uxor quondam Antonii Æasce, de Viterbio, contratæ S. Egidii, fluxum sanguinis passa esset per tres menses, nec in aliquo per medicorum quempiam juvari posset, accessit ad ecclesiam B. Rosæ in die ejus festivitatis. Cui dum officium diceretur & prædicaretur, sese humiliter recommisit, non sine lacrymis vovens & promittens, se in ejus Vigilia perpetuò jejunaturam & ejus solemnitatem diem solemnem custodire, si ex dicta fluxus infirmitate liberaretur. Quo voto factò, illico sanata remansit à fluxu prædicto *f*.
- f* 121 Cujusdam monialis dicti monasterii, nomine Geronimæ Antonii, de Civita Castellana *t*, mccccxii per mensem continuum cum sanguis ex ore exire & fluere non desisteret die noctuque, ita ut nullo pacto posset quiescere, cum nec sibi aliquid posset prodesse, desperatæ posse sanari, extremam habuit Undionem cum omnibus Sacramentis Ecclesiæ. Cui in tanta anxietate constitutæ, noctu dormienti apparuit B. Rosa, dicens tribus vicibus: Jeronima, agnoscis
- me? Quæ cum respondidisset ***: Ego te vidi, sed te non cognosco. Cui cum B. Rosa respondidisset: Ego sum beata Rosa: tribus vicibus se ex somno excitavit, & apertis oculis, tantum sanguinis à naribus exiverat, ut jam per terram inde longè discurrissè videretur. Expergesta tamen, memor visionis hujusmodi, precibus dictæ Beatæ sensit se penitus liberatam miraculosè, licèt tunc vigèret pestis in civitate, itaque vix aliquis infirmus sanabatur: & licèt sanguinis tantum exiverit, quoddam lectum perforaverit.
- 122 Anno insuper Domini mccccxvii, cum puella quædam, nomine Johanna Francisci ***, castri Capresis *u*, provinciæ Tusciæ, habitatoris Viterbii, fluxus sanguinis & febrem ethicam *w* per aliquos menses passa esset; quæ ita ejus nervis & ossibus eradicata *x* erat, ut nullo pacto posset ab ea eradicari; Antonia ejus genitrix *y*, cum famam B. Rosæ Viterbiensis & ejus miraculorum sensit, puellam ægotam præfatam Virginii devotè commendavit: quo voto & precibus sic, ut suprâ emissis, illico puella sanata est.
- 123 Anno Domini mccccxiii, Angilella Antonii, aliàs Maccarone ***, uxor Jacobutii Gerardi, de Castro Ronciglione *z*, mira cordis suffocatione & pœna cum vexaretur, se vovit gloriosæ virgini Rosæ, promittens visitare ejus corpus & celebrari facere Missam. Quo voto factò, in continenti se sensit à dicta pœna exgravari ***, & sic sanata est *aa*.

Ex PRO-
CESSU.
* respon-
didisset

puellam à
fluxu san-
guinis ac
febri besti-
ca,
* alibi
Franciosi
u
w
x
y

E
mulierem à
cordis cru-
ciatibus li-
berat.
* alibi
Maccaroni
z
* i. e. levari
aa

A N N O T A T A.

a *Vox hac videtur ab amanuensi mendosè descripta. Substituè momento, & sensus erit integer.*

b *Testimonium ejus sic habet: Cum quædam Angela, ejus filia, gravissimè ex febre & capitis dolore tenderet ad mortem, factò voto ad B. Rosam, in eodem instanti sanata est. Interrogatus in causa scientiæ dixit: Quia prædicta vidit & præfens fuit.*

c *Sidilia, Italia in mari mediterraneo insula, vulgò notissima est.*

d *Bandrandus aliique Cornuetum (Italis Corneto) statuunt in Hebruria, in provincia Patrimonii S. Petri, ad Martham (la Marta) fluvium, in ora maris Tyrrheni: estque urbs episcopalis, sed episcopatus Monte Flascionensi perpetuò unita, ut tradit Ughellus in Italia sacra, tom. 1, col. 983, Orlandus in Orbe sacro & profano, aliique.*

e *Verba accipe. De mccccxi, ipse testis cum rediret per mare ex insula Sicilia, & gravissima infirmitate detineretur, itaque vix sibi parum anhelitus supererat aut spiritus: conversus tamen in ejus mentem ad B. Rosam, se illi devotè commendavit. Quo voto sic emissò, in eodem instanti convalescere incepit, ita ut sequenti die, cum ad portum Corneti applicuisset, liber & sanus à dicta infirmitate in terram profiluit. Lege profiluerit.*

f *Ita correxi: in apographo enim nostro mendosè legitur: cujus numquam sit sexus.*

g *Rem ipsa testis sic exponit: Cum ipsa, jam viginti annis elapsis, nupta esset Marco Lucæ de Bullis, nec ab eo per tres annos, quibus secum fuerat, potuisset ingravidari, ob quamdam naturæ impossibilitatem, licèt ipsa pluries medicorum medicinas experta esset, & tamen*

N u n fem-

semper sterilis reputabatur. Facto tamen voto ad B. Rosam, paulò inde ex pòst ex dicto Marco concepit, ex meritis dictæ B. Rosæ. Deinde dominam Angelam Luca de Buffis, socrum suam, testem citat, quæ suo etiam juramento nurus sua dicta confirmavit.

h Interrogata super octuagesimo octavo (miraculo, quod apud nos tantum est octogesimo sexto, quia duo omissa videntur) de apparitione B. Rosæ in visione certis monialibus, qualiter debebat inde furtivè subtrahi & admoveri*: dixit, vera esse contenta in eo. Interrogata in causa scientiæ, dixit, quòd prædicta vidit. Ita Processus.

i Hec non nisi generaliter abbatissa ac duarum monialium dicta confirmavit.

k Italica verba sic verto Latine: Custodite me; nam duo vermes mihi corrodunt humerum dexterum. Per duos vermes, sacrilegos duos fures significat, qui à dexteri humeri parte clathros perfringere tentabant.

l Grata vox Italica, clathros significat. Vide, qua num. 50 ex Papebrochii Itinerario notavimus in Commentario.

B m Mendosè scriptum videtur pro zuccaro, Latine saccharum.

n Ita ipsa juridicè testata est.

o Vide annotata ad num. 42, lit. i.

p Acula, seu Aquula, urbs Hebruria, in provincia Patrimonii.

q Susceptum beneficium Petrutia ipsa, jurata asseruit.

r Prout ex ejus testimonio liquet, in quo hæc lego. Item dixit, quòd jam viginti octo annis, vel circà, cum ipsa prægnans pateretur maximas torsiones cum fluxu, & semel in ejus vinea supervenirent sibi dicti dolores, ita quòd quasi mortua dijudicabatur: conversa ad B. Rosam, illico sanata est, prout in miraculo nonagesimo secundo (apud nos nonagesimo) continetur. Interrogata de præsentibus dixit, de se, Angiella Marci Gualdi & Caterina Bianchi. Hinc nota, quòd dum superius sola in vinea fuisse dicitur, vel commodè accipi debeat; vel quòd prædicta dua testes sic laboranti supervenerint.

s Miraculum illa ipsa juramento confirmavit.

t Italia oppidum est in provincia Patrimonii.

C u Verosimiliter Capras Hebruria pagum denotat, quem Ferrarius in Lexico Caprelli appellat, statuitque apud montem Alverniam, non procul ab ortu Tiberis.

w Vox Italica febrem hecticam significat. Est porrò febris hectica periculosa & continua, calorem solidum substantificum & radicalem, ut loquuntur medici, consumens.

x Lege radicata, à verbo radicare, id est, radices agere, sumiturque hic metaphoricè pro inharere.

y Qua miraculum hoc testata est.

z Roncilio, oppidum Italia, in provincia Patrimonii, & tractus cognominis caput, situm est ad amnem Faliscum, decem miliaribus Italicis distans Viterbio, teste Baudrando.

aa Ita ipsa jurata asseruit.

* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *

CAPUT VIII.

Vitam militi servat, dissidentes componit, partu periclitantibus subvenit, febres arcet.

C Urrentibus annis Domini mcccclxx, stante bello Viterbiensi cum Brictonibus a, quidam Matteus Dominici Transmundi, contratæ S. Marci, cum esset extra muros Viterbieneses, præfati Brictones inimici insurrexerunt in eum & ipsum sunt insequuti; donec unus ex eis eques profiluit super eum, in terra jacentem, cum ejus equo, ut ipsum occideret: & eo sic semimortuo relicto, cum invocasset B. Rosam, discessit eques stipendiarius, ipsum mortuum existimans. Quo fit, ut nocte sequenti apparuit * B. Rosa cuidam mulieri, dictæ Menicæ, dicens ei, ut moneret b matrem præfati Mattei, ne permitteret eum ulterius exire, quia, licet evaserit illa vice, non evaderet aliàs in futurum.

125 Mariottus quidam Silvestri Boccaifuse longâ inimicitia obnoxius * cuidam Raffaëli Sanctori de Viterbio: de quo Mariotti præfati mater plurimum dubitabat *, ne sub aliquo quæsitto colore Mariottum, ejus natum, interciperet. Noctu vovendo se dicta domina Nicola, ejus mater, B. virgini Rosæ, & inde paulisper obdormienti genitrici apparuit virgo Rosâ præfata, illi nuptians sic: Quia sequenti manè fiet pax, esto boni animi. Quo factò, albescente jam die, Mariottus & Raffaël pacem fecerunt, prout noctu viderat mater in visione; de qua pace penitus erat desperatum. Id testificatur Mariottus & præfata ejus mater, domina Nicola.

126 Antonius Dominici, aliàs Cortopasso, de Viterbio, contratæ S. Marci, mccccxviii turbatus recessit & se stipendiariis quibusdam commisit, prout vulgariter dicitur, al soldo c. Quem pater affectu paterno motus, undique prosequutus est. Quos patrem & filium cum quædam nomine Rosâ, eorum consanguinea, longo tempore *, redirent, expectasset, vovit B. Rosæ, se per mensem visitaturam ejus sacrum corpus, si sanus rediret pater cum filio. Quo voto factò, mira res! sequenti die sani cum lætitia reversi sunt pater & filius.

127 Item quòd, cum nobilis mulier domina Johanna, uxor strenui viri Jacobi de sancto Gemino, esset in partu, quo adeo doloribus & angustiis oppressa erat, quòd * nulla sibi medicina ad emittendum partum poterat * prodesset. Statim tamen, imposita ejus corpori cordulâ, quæ corpus ipsius gloriosæ Rosæ tetigerat, & ejusdem auxilio cum maxima devotione & reverentia invocato, peperit, & sic liberata & sanata fuit & est.

128 Mulier quædam, nomine Francisca Herculani, & uxor Antonii Colecte, de Viterbio, mccccxliii prægnans quinque mensium, adeo doloribus erat oppressa, quòd necubi * requiescere poterat propter dictos dolores, quos quasi per dictos quinque menses continuò passa fuerat. Quæ in tanta anxietate & angustia constituta, quam primùm se humiliter vovit Deo & B. Rosæ, deferre

Militem a
nece servat:
a

* apparue-
rit
b
F

concordiam
inter dissi-
dentes mox
componen-
dam prædi-
cit:
* al. Rocca
infuse
* adde erat
* i. e. time-
bat

fugitivum
filium feli-
citer redu-
cit.

F
* supple ut

Puerperio
Laborans,
imposito
corpore su-
niculo, feli-
citer emittit:
* lege ut
* lege posset

prægnans
vovens ferre
Sanctæ su-
niculum,
doloribus
eximitur:
* l. nullibi
ferre

- A** ferre ejus cordulam accinctam, est fanata & liberata. Quæ etiam advenientibus diebus parturiendi, peperit sine angustia & dolore.
- 129 Anno mcccc, mensis Aprilis die iv, Francisca Nardi de Maltempo, de Viterbio, parocchia S. Mariæ in Podio, prægnans, in tempore parturiendi gravissimos dolores & incensas anxietates per dies quatuor & noctes totidem continuò passa est, nec parere poterat; ita ut quasi de vita dubitaretur. Quæ in tot languoribus constituta & anxietatibus, B. Rosæ auxilium imploravit, petens à circumstantibus, sibi loturam gloriosæ Rosæ deferri. Quam cum ebibisset, illico partus exire incepit, licet turbato ordine: quia primò exiverunt nates, secundò pedes, postea manus & ultimò caput. Qui partus quasi videbatur semimortuus. Cum mulieres tres, Vitorbese videlicet, Antonia Franciosi & Bartolomea Baptiste Neri, ibidem astantes, insufflare d ceperunt in ejus auribus, continuo invocando auxilium B. virginis Rosæ pro matris & infantis salute. Licet puer ita itheroclito e modo & turbato ordine natus appareret, dicta B. Rosa patrocinate, fuerunt & sunt liberati.
- in puerperio laborans, e-
porâ laudatâ
aquâ, e-
mittitur,*
- B** 130 Paulina, uxor magistri Angeli, de Perugia f, habitatoris Viterbii, contracta S. Lucæ, cum mccccli tempore partus magnis doloribus opprimeretur duabus diebus & totidem noctibus, nec parere posset, itaque de ipsius vita dubitaretur, precibus tamen B. Rosæ filium peperit g.
- alia diffi-
li partu le-
vatur.*
- C** 131 Anno mccccliii, cum Laurentia quædam Johannis, dicti de Vacoduva filia, Viterbientis mulier, prægnans esset & præmaturè magnis premeretur doloribus & angustis; ita ut partum nullo pacto mundi posset emittere, quem in visceribus suis sentiebat quasi divisum: se tamen cum summa humilitate recommendavit gloriosæ virgini Rosæ, cui mulier hæc eviscerata h dedita erat & devota, ut tantum sibi gratiæ dignaretur impertiri, ut oriundus ex ea fœtus ad minus in tantum viveret, donec sacrum baptismum posset suscipere, pro sanctæ fidei orthodoxæ & Catholicæ zelo & magno affectu. Quas preces & vota quàm primùm emisit, peperit: licet quodam modo fœtus in frustra videretur divisus, illi tamen tantum erat ac superfuit spiritus, donec sacro baptisate fuit baptizatus. Idem testificata fuit dicta Laurentia.
- Periclitans
puerpera
emittendæ
proli vitam,
donec bap-
tizaretur, im-
petrat:*
- D** 132 Domina Margarita, uxor Johannis Veltri, contracta S. Sisti, cum sub mccccxxxvii in partu gravissimè laborasset per tres continuos dies & ultra, nec quovis pacto aliquo medicorum & humano subsidio partum posset emittere, quàm primùm se commendavit B. Rosæ, in eadem hora facti voti peperit & fanata est, acsi mali nihil unquam habuisset. Id testificata est dicta Margarita & Lucia ejus Mater i.
- item alia
post multos
dolores,*
- E** 133 Anno insuper Domini ml k, cum domina Matthea Johannis de Senis l, habitatrix Viterbii, parocchia S. Marci, esset prope partum, & per tres dies angustiosè laboraret, nec parere posset quovis modo, conversa in ejus mente ad omnipotentem Deum & B. Rosam, illi se devotè commendavit, ut, si ejus meritis & intercessionibus à tanta anxietate & angustia liberaretur, quòd pareret, & partus cum anima & spiritu nasceretur, itaque baptizari posset, quòd ipsa visitaret ejus sanctam ecclesiam per unum mensem continuum, & ibidem Missam faceret celebrari. Quo voto factò, peperit mulier sine angustia & puer vixit per octo menses. Id testificatur dicta domina Matthea.
- factis votis;*
- F** 134 Domina Bartolomea Petri Pauli Petruii, prægnans cum aliter partum emittere non posset, licet per dies nonnullos gravissimis & incensissimis doloribus angustaretur in parturiendo; quàm primùm se vovit & commendavit B. Rosæ virgini, partus, facta oratione & voto, liberrimè exiit ex ventre ejus genitricis, sine aliqua ipsius parturientis angustia & anxietate. Idem testificata est dicta domina Bartholomea.
- Ex PRO-
CESSU.
commodè
pariunt.*
- 135 Anno Domini mccccxxv, Corona de Capnapina m, uxor Petri Pauli de Viterbio, contracta S. Laurentii, cum continua febre vexata recepisset Sacramenta Ecclesiæ, vovit se Deo & B. Rosæ, ut, si evaderet, Missam unam ad ejus honorem faceret celebrari: quo factò, in continenti liberata est.
- Moribundi
ex febribus*
- 136 Anno mccccxlvii, quidam Johannes Menici del Pelofacto de Viterbio, contracta S. Johannis de Noctula n, febres terribiles cum fluxu passus fuerat, quorum occasione & anxietate cum ad ultimum & extremum vitæ devenisset; Caterina ejus mater, accedens ad corpus B. Rosæ, cum multis lacrymis ibi exclamavit ad B. Rosam pro salute sui filii. Qua oratione sic festinanter facta, illico domum rediit, dubitans *, ne filium mortuum domi comperiret. Quæ cum illuc intrasset, reperit filium sedentem secus ignem sine periculo, qui sanus effectus miraculosè, etiam nunc vivit o.
- subitò sana-
ti.*
- 137 Item quòd, cum sanctissimus dominus noster dominus Calistus p, divinà providentiâ Papa tertius, dum esset in minoribus q constitutus & Cardinalis Valentinus r, in anno Domini mccccxlv in urbe Romana esset magnis febribus afflictus, itaque de ejusdem Sanctitatis vita tunc dubitaretur, maxima cum devotione ejus mentem ad Deum & ipsam beatam gloriosam Rosam elevavit, promittens ipsi B. Rosæ unam rosam argenteam. Quo voto factò, divino inspirante auxilio, ut demum Ecclesiæ suæ sanctæ pro Catholicæ & orthodoxæ * fidei Christianæ conservatione & augmento, de ejusdem Sanctitatis persona miraculosè & divinitus provideret ad totius Christianæ religionis decus, gloriam & exaltationem, cum id futurum in mente divina esset, præservatus precibus ipsius B. gloriosæ Virginis convaluit, & præfatus liberatus fuit & est.
- * i. e. me-
tuens*
- o*
- Cardinalis
Valentinus,
postea Ca-
listus III,
à periculo-
sa febre
convalescit,*
- p*
- q*
- r*
- * i. ortho-
doxæ*
- F** 138 Et currentibus annis Domini mccccxlvii, die vigesima mensis Novembris, egregius decretorum doctor, dominus Bernardus Kompia, Geruncus f diocesi, jussu præfati sanctissimi Domini nostri, tunc Cardinalis Valentini, rosam argenteam ad monasterium B. Rosæ in civitate Viterbii detulit, quæ supra corpus ipsius B. Rosæ adhuc pendet, & omnibus eam videre volentibus publicè demonstratur.
- o votum
quod nun-
cupaverat,
persolvit.*
- f*

A N N O T A T A.

a Quale hic bellum significet, non satis assequor: certè nusquam reperio inter Viterbientes ac Britones anno 1370 belligeratum esse. Unde vehementer suspicor, proximè citatum annum malè assignari pro anno 1376: hoc enim Britones ex Britannia Armorica à Gregorio XI ad redigendas in ordinem varias Italia civitates rebelles, quibus se Viterbium adjunxerat, transmissos fuisse, ex Italis scriptoribus constat. Ab his Britanibus huic bello sortè nomen indidère.

b Coreinus, Rinaldus ac Giannellus, in Opusculis crebrò citatis ajunt, prædictam Meni-

cam simul à Sancta jussam esse matrem admo-
nere, ut filium, dum adhuc spirabat, extra ur-
bis mœnia sublatum properaret. Fortè id in ipso
autographo reperit Coretinus, ut mihi verissi-
mile videtur; nam simile quid instituta narra-
tio, ne hinc sit, videtur exigere. Porrò inter
testes reperio quamdam nomine Menicam Mat-
tei Transmendi, relatum beneficium ex aliorum
crebra relatione confirmantem.

c Soldo Italis, Latine stipendium militi de-
bitum. Itaque significat, illum turbatum, id est,
quidpiam agrè ferentem inter stipendiarios no-
men suum militia dedisse.

d Anne ut experirentur, an viveret? Ita col-
ligi posse videtur ex Francisca Nardi testimonio,
in quo, narrato quod puerpera obtinuit, benefi-
cio, de ipsa prole hæc subduntur: Primò... exie-
runt nates, deinde pedes, postea manus & ul-
timò caput. Qui partus (cum) nec vivus esse
appareret, insufflatus est in ejus auribus per An-
toniam Franciosi, Bartolomeam Baptiste Nerii,
& Vitorbese, mulieres ibidem astantes. Post
quam insufflationem in eodem momento respi-
vit quasi mortuus puer, & respirare incepit cum
patrocínio dictæ B. Rosæ. Interrogata in causa
scientiæ dixit: Quia vidit & præsens fuit & præ-
dicta experta est.

e Lege heteroclitico. Vox Græca ἐπερόκλητον si-
gnificat aliquid alieno & novo quodam modo
inflexum.

f Hetruriae urbs est sub dominio summi Pon-
tificis, ampla & culta: Perugia ab indigenis
vocatur, estque agri Perusini caput.

g Ita jurati asseruerunt, ipsa Paulina Viter-
biensis, & magister Angelus sellarius, patriâ
Perusinus, Paulina conjux.

h Id est, cujus viscera adeo torquebantur,
ac si viva exenteraretur.

i Convenit utriusque testimonium: sed cum in
eo beneficium hoc, miraculum 107 dicatur, o-
portet ut amanuensis noster vel numerum malè
expresserit, vel aliqua miracula omiserit.

k Mendum manifestum est: voluit procul du-
bio annum 1450 signare, cum Matthæa de col-
lato sibi beneficium testimonium ipsa dederit anno
1457, ut ex sequentibus liquet.

l Siena indigenis Hetruriae urbs ampla & pro-
bè culta intra colles jacet in limite agri Floren-
tini.

m Capena oppidum Hetruriae Livio & Pli-
nio, nunc castrum duionis Ecclesia in provin-
cia Patrimonii, & in tractu seu statu Roncilio-
nis, 7 miliaribus circiter Viterbio distans in
Ortum.

n Paraciam hanc reperire nequivi: fortè vi-
tiosè vox descripta est pro S. Joannis in Ciocola,
quæ, teste Feliciano Bussi, nunc corruptè in zoc-
coli appellatur.

o Ut patet ex ipsius Joannis Menici, ejus-
demque genitricis Catharina, testimonio in Pro-
cessum relato.

p Scilicet Calistus III, cujus jussu processus
hic institutus est. Fuit is Alphonsus Borgia, na-
tione Hispanus, patriâ Savinensis, Valentina
diœcesis, teste Platina in Viuis Pontificum. Ob-
rem Ecclesia prosperè gestam à Martino V epi-
scopatam Valentinum obtinuit; deinde verò an-
no 1444 presbyter cardinalis, titulo SS. Qua-
tuor Coronatorum, ab Eugenio IV creatus est:
anno denique 1455 sub nomine Calisti III ad
sacram Petri cathedram elevatus est, quam
usque ad annum 1458 tenuit.

q Id est, dum nondum esset Romanus Pon-
tifex.

r Valentia, regni Valentini caput, ampla
nobilis ac elegans Hispania Tarraconensis civi-
tas, in ora maris mediterranei ad fluvium Tu-
riam, Guadalaviar vulgò dictum, anno Urbis
616 à Junio Bruto condita iradiitur. Distat Bar-
cinone in Occasum hybernum 49 leucis, uti &
Toledo in Ortum & Casar-Augustâ in Meridiem;
inquit Baudrandus.

s Verosimiliter diœcesim Gerundensem signifi-
cat, cujus caput est Gerunda, incolis Girona,
urbs Catalonia episcopalis sub archiepiscopo Tar-
raconensi in Hispania.

CAPUT IX.

Varii febricitantes prodigiosè sanati.

Item puer quidam, filius Barnabe de castro
Ribello, comitatûs Urbis veteris a, cum ef-
set gravi febre detentus, itaque de ejus vita fa-
tis dubitabatur, statim impositâ super ejus cor-
pus cordulâ quâdam, quæ corpus ipsius B. Ro-
sæ tetigerat, per quamdam dominam Polilenam,
famulam Johannis cancellarii de Narnea b, in
dicto castro tunc existentem, & ejusdem glo-
riose B. Rosæ cum devotione auxilio invocato,
per spatium forsan trium horarum à tali infir-
mitate fuit & est liberatus.

140 Item quòd, cum Benedicta, filia magistri
Marci, magistri Jacobi, de Aquapendente c, jam
tribus annis elapsis, gravissima febre cum maximo
capitis dolore detineretur, & in tali esset infir-
mitate constituta, audiens de corpore & mira-
culis ipsius gloriosæ B. Rosæ, statim incepit hæ-
bere maximam devotionem ad ipsam gloriosam
Virginem, summo desiderio affectans cordulam
unam, quæ supra ipsius venerabile corpus im-
posita fuisset. Ad quam sic cogitantem & desi-
derantem, accessit mulier quædam, dicta An-
tonia d, uxor Petri Angeli de Aquapendente,
dictam cordulam secum deferens: quam ipsa
Benedicta sic infirma cum maxima reverentia &
devotione ipsius B. Rosæ posuit supra corpus
suum & caput: quæ in continenti à dicta gra-
vissima febre & capitis dolore miraculosè fuit
& est liberata, precibus & meritis gloriosæ Vir-
ginis præfata.

141 Item quòd de anno mcccccl, quidam
clericus ecclesiæ Astoricensis e, nominatus Mar-
tinus, cum febrem per dies quinquaginta quin-
que passus esset, ei dixit quædam ejus consan-
guinea: Accipe cordulam hanc B. Rosæ & i-
psam cum devotione sibi * accingendo cum PA-
TER NOSTER & AVE MARIA, statim liberaberis.
Quo factò, statim liberatus est ab ejus infirmi-
tate.

142 Currentibus annis Domini mcccclii, quæ-
dam domina Mattea Venture, dum longo tem-
pore febrem passâ esset, vovens se B. Rosæ,
illi promisit faculam quamdam, ponderis unius
libræ ceræ cum dimidiâ, & ejus solemnitate
festum custodire. Quo voto factò, subito à fe-
bre sanata est & liberata facta.

143 Suprà dictò insuper anno, mulier quæ-
dam, nomine Antonia, uxor Antonii, aliàs Ca-
pa-

E
Febricitan-
tes,

imposito
membris
suis

F

aut accingi
cingulo,
quod Sanctæ
corpus atti-
gerat;

* l. tibi

alii e-
voti
fero
cco,

curando
Missæ sa-
crificio

- A** pati de Viterbio, contrata S. Mattei, patiebatur quartanam cum ejus filia simul, nec eis aliquid poterat prodesse, licet plurima essent experta ægrotantium more. Quæ cum sic essent auxilio humano prorsus desperata, fecerunt votum gloriosæ Rosæ, quod, si contingeret, eas liberari, quod * facerent celebrari unam Missam in ejus altari, ad gloriam & honorem suum. Quo voto sic facto & promisso, quælibet ipsarum in eadem hora liberata est à dictis febribus f.
- * quod abundat*
- f** 144 Eodem anno, quidam Matteus Lucæ & ejus uxor, de Viterbio, contrata S. Mattiæ, febres continuas patiebantur, à quibus nullâ medelâ aut medicorum præsidio juvari poterant. Videntes tamen sese B. Rosæ humiliter, quod, si ab hujusmodi febribus & cruciatibus liberarentur, per annum continuum ejus cordulam accinctam portarent, in ejus honorem & reverentiam. Quo voto sic facto, statim liberati fuerunt & sunt g.
- gestando Sancta cingulo*
- g** 145 Eodem anno, quædam mulier, nomine Paulina, uxor Bartolomei, dicti Dellabruza, de Viterbio, contrata S. Mattiæ, febrium malo morbo & continuo vexabatur unâ cum ejus focero: qui voverunt se gloriosæ virgini Rosæ, portare faculam unam ad ejus sepulcrum. Quo voto facto, ambo statim fuerunt & sunt liberati; prout testificata est domina Tomassa Antonii Marrocchi.
- de mittendo ad ejus corpus dono*
- B** 146 Anno prædicto quædam mulier, Felix nominata, filia quædam Lazari, de Pisis h, febres continuas patiebatur, à quibus nullo humano auxilio poterat liberari, licet plurimum medicorum auxilium implorasset; se tandem vovit, gloriosæ Rosæ virgini prælibatæ, portaturam ejus cordulam per annum continuum, si à dictis febribus ipsam sanari contingeret. Quo voto sic facto, statim ad pristinam sanitatem restituta est i.
- de portando per annum cingulo*
- h** 147 Anno Domini mcccclv, & mense Julii, quidam Franciscus Napuletanus * gravi febre laborans, facto voto gloriosæ virgini Rosæ, pro ejus liberatione promittendo visitare ejus corpus venerabile sacrum cum quadam imagine ceræ, illico sanitati pristinae liber penitus à febribus restituitur.
- de visitando sacro corpore, incolumes evadunt. * l. Neapolitanus*
- i** 148 Anno Domini mccccliii, Petrus Jennius quidam, Menici Tondi de Viterbio filius, contrata S. Leonardi, à febre graviter opprimebatur longo tempore: pro cujus liberatione cum Angilella, ejus mater, ante corpus dictæ Virginis ipsum voveret, & exinde cordulam ad eum deferret; quâ super ejus dorsum & personam *, statim à febribus fuit & est sanus & liber effectus k, meritis ejusdem Virginis & precibus.
- Alius tallo simili cingulo*
- C** 149 Magister Simon Baptiste clavarius de Viterbio, mcdxlix per undecim menses quartanam febrem passus fuerat, & cum aliter liberari non posset, devotè vovendo se B. Rosæ, accinxit ejus cordulam. Quo voto facto & cordulâ sic accinctâ, subito mirabiliter à dicta febre sanatus est.
- * supple posita*
- k** 150 Puer quidam, nomine Berardinus, annorum quatuor, filius Bartolomei Francisci Calderarii l, de Viterbio, contrata S. Leonardi, mcdlv, & mense Julii, quotidiana febre, quam passus fuerat per octo dies, graviter infirmabatur. A Vannotia ejus matre data est sibi ad bibendum lotura manuum dictæ gloriosæ Rosæ, hoc est aqua, cum qua ejus gloriosæ manus lotæ fuerant, cum magna devotione, quam ubi ebibit, sequenti die fuit & est liberatus m.
- alius eo accinctus*
- l** 151 Anno mcdxlii Johannes Herculani de Viterbio, quotidiana febre ita graviter infirmabatur, quod de ejus vita quasi dubitandum erat: & demum vovens *, se cum Francisca ejus uxore ad B. Rosam, quod portaret per annum continuum ejus cordulam. Quo voto taliter emisso, subito sese paululum à febre sensit exgravari, & inde ad dies paucos penitus est liber effectus n.
- puer, epotâ aquâ sæpe dictâ, à febribus liberati*
- l** 152 Sanctes, filius Jacobi Boccacerafe, mcdxlix quotidiana febre ita ægrè vexabatur per plures menses, ut de ejus vita dubitaretur. Qui cum voveret per Leonardam ejus matrem B. Rosæ, ut, si liberaretur, in ejus ecclesia ad ejus honorem faceret Missam celebrari cum dicto Sancte, & cordulam accinctam certo tempore deferre. Quo voto sic facto, miraculosè liber à febribus factus est.
- per*
- m** 153 Paulotia quædam Ceci molendinarii & Johanna ejus filia, mcdlii febribus ægerrimè ægrotabant, & pene omnium erant auxilio destitutæ. Itaque una nocte Johanna præfata, cum ad ultimum vitæ spiritum seu punctum devenisset, in conspectu matris summopere afflictæ, pro qua mater præfata conversa ad Deum & B. Rosam, inquit: O gloriosa Rosa, adjuva me. Cui paululum obdormienti gloriosa Rosa apparuit, dicens: Certa sis, quia ambæ isto manè eritis salvæ. Quæ ex somno excitatæ, sese ita sanas & liberas compererunt, ac si numquam febres passæ fuissent o: præfente Caterina Baptiste de Aretio . . . p.
- Ex PRO-CESU. Item alii ex eodem malo * l. vovit*
- post invocata Sanctam*
- E** 154 Anno mcdxlii Francisca Bacchini de Viterbio, contrata S. Petri, febricitans per annum cum dolore anarum q, licet manu medicorum sanari non potuisset, facto tamen voto B. Rosæ de faciendo celebrari Missam in ejus ecclesia & portando libram ceræ, subito liberatur r.
- o*
- p*
- aut vota*
- q** 155 Anno mcdxxxiv, Christophorus magistri Angelii Boccacrolle, de Viterbio, contrata S. Mariæ in Podio, febricitans, se ulterius juvare non poterat: pro quo quædam ejus carnalis soror, nomine Vitorbese, vovit B. Rosæ, dicendo: Si fratrem meum ab hujusmodi infirmitate liberabis, per mensem integrum sacrum tuum corpus visitabo. Quo facto, recessit febris, & infirmus sanatus est.
- in ejusdem honorem*
- r** 156 Anno mcdlv, mense Julii, Leo quidam, Gajetanus nomine, febricitans, in articulo mortis constitutus, præ fama & miraculis B. Rosæ, quæ audiverat; ad ejus gloriosum corpus visitandum accessit, licet cum difficultate & angustia. Cui humiliter & devotè se recommittendo, vovit cordulam ejus portare: quo facto, liber penitus à febribus ad prosperam sanitatem est reductus.
- nuncupata*
- F** 157 Frater Mariottus de Viterbio, mcdliv, mense Octobris, Ordinis Heremitarum, febre quotidiana & tertiana simul & eodem tempore vexabatur, nec sibi cura aliqua aut medicina prodesse poterat. Quem cum Lucia, ejus soror, noctu custodiret, inquit ei, ut se recommitteret B. Rosæ & cum devotione biberet aquam loturæ manuum ejus. Qui infirmus cum ad mandatum sororis hæc fecisset, & aquam ebibisset, in continenti miraculosè sanus & liber penitus evasit à febribus t.
- aut sumptam*
- t** 158 Anno mcdli Gabriël, puer & filius Turtii Angeli Teie, de Viterbio, contrata S. Faustini, continuis febribus gravatus & omnium medicorum destitutus auxilio, fuit in voto positus
- aquam lavandis Sanctæ manibus abhibitam.*

per matrem ad B. Rosam; & quàm primùm de dicta aqua loturæ data est sibi ad bibendum, factus est liber.

ANNOTATA.

- a Orvieto. Vide annotata ad num. 59, lit. f.
 b Incolis Narni, urbs vetus Umbriae in ditio-
 ne summi Pontificis, à Nare fluvio, cui adja-
 cet, nomen mutuata est.
 c Vide annotata ad num. 90 lit. f.
 d Qua hoc beneficium coram delegatis in præ-
 senti causa suo juramento testata est.
 e Forte ab Astura, vulgò Astora: olim oppi-
 dum erat Latii in Volscis, nunc exiguum ca-
 strum est ditiois Ecclesie, in Campania Roma-
 na, in ora litorali.
 f Ita ipsa Antonia jurata asseruit.
 g Constat ex utriusque sanati testimonio.
 h Pisæ, vulgò nota Hetruriae civitas, ad
 Arnium fluvium, potens olim sui que juris res-
 publica, nunc magno Hetruria duci pareat.
 i Ita planè ipsa Felix Lazari, iuridicè in-
 terrogata, asseruit.
 k Exstat utriusque, matris scilicet ac filii,
 de hoc beneficio testimonium.
 l Inter testes Caldararius dicitur: verùm ea-
 dem est utriusque vocis significatio, deducitur-
 que ab Italico caldaraio, quod artificem lebetum
 significat.
 m Hac pueri pater, Bartholomæus Francis-
 cus, & Vannotta mater, testati sunt.
 n Ita ambo conjuges asseruerunt.
 o Hoc miraculum utriusque juramento con-
 firmatum est: quibus accessit Catharina Baptista
 testimonium.
 p Vide in Annotatis ad num. 78, lit. f. Por-
 rò quid puncta illa denotent, ignoro. An fortè
 omisit aliqua amanuensis noster, qua præ chara-
 cteris difficultate legere non poterat?
 q Ancæ vetus vox Latina, vel Italica potius,
 coxendices, sive summam coxam significat.
 r Prout ipsa asseruit.
 f Articulum mortis commodè interpretare: a-
 lioqui nec cum difficultate ad Sanctæ corpus po-
 tuisset accedere.
 t Utriusque de hac re testimonium in Processu
 recitatur.

CAPUT X.

Alii à febribus curati: ter vo-
 tum violans, tertio puni-
 nitus; toties resipi-
 piscens, toties
 sanatus.

Varii
 a
 b

Eodem anno, Tutius quidam Angeli Teie a,
 punctura b & febre gravatus per plures
 dies, licet pluribus medicinis infirmitatem ex-
 pellere enixus fuerit, petens tamen aquam lotu-
 ræ manuum B. Rosæ virginis cum reverentia,
 & illam postquam ebibit, sanus surrexit & li-
 ber effectus & domum exivit, cum esset in ar-
 ticulo mortis.

160 Eodem anno, in die Nativitatis B. Vir-
 ginis, Franciscus Nardi, de Viterbio, contra-

tæ S. Petri, puer duorum annorum, infirmus
 febre & patiens in gutture. Itaque quasi ad ul-
 timum vitæ suæ reductus erat: quem ejus ma-
 ter ad corpus B. Rosæ detulit: cui moniales
 dixerunt: Visne, ut mortuum hunc B. Rosa re-
 fuscitet? Ipso tamen sibi * recommendato hu-
 militer B. Rosæ, statim puer est sanatus c.

161 Anno MCDXLV ser Thomas magistri Jo-
 hannis de Viterbio, contratæ S. Sisti, cum an-
 norum esset viginti duorum, & febres conti-
 nuas pateretur longo tempore: itaque quasi sic-
 cus factus erat. Quo dolore mater afflicta, ac-
 cedens * ad monasterium B. Rosæ, de cujus ma-
 nibus accepta loturâ & aquâ, eam potui dedit
 filio cum devotione; qui post potum sanatus
 est in illa hora.

162 Anno MCDXL, mense Augusti, Cecilia
 Butii, de Viterbio, contratæ S. Justini, ex ter-
 ribili febre, quam passa erat longo tempore,
 arida effecta erat, & extremam receperat Un-
 ctionem, in extremis constituta: precibus tam-
 en B. Rosæ liberata est d.

163 Paulus e, aliàs Tuscierna, de Viterbio,
 MCDLI, contratæ S. Faustini, continuis febribus
 oppressus, ad extremum vitæ suæ reductus erat.
 Per cujus matrem facto voto B. Rosæ, factus
 est liber.

164 Anno MCDLIII, mense Septembris, Ni-
 colaus Petri Ispani, habitatoris Viterbii, puer
 duorum annorum, contratæ S. Angeli, terribi-
 li febre ita oppressus fuit, ut deductus esset ad
 nihilum. Pro quo f ad B. Rosam recommenda-
 vit eum; facto voto per matrem, in continen-
 ti est sanatus.

165 Quædam Menica de Ameria g, & Pe-
 regrina ejus filia, habitatrices Viterbii, longo
 tempore incensis febribus oppressæ fuerant; præ-
 cibus tamen & meritis B. Rosæ liberatæ sunt h.

166 Anno MCDLV, Felix Ciosi, contratæ
 S. Faustini, de Viterbio, uxor Nicolai, pluri-
 bus mensibus terribili febre gravata erat, ita
 quod de ejus vita dubitaretur satis: per quam
 facto voto, B. Rosæ meritis ac precibus est sa-
 nata.

167 Anno MCDLXIII Bartolomeus, puer qui-
 dam filius i de Viterbio, pluribus mensibus gra-
 vissima febre gravatus erat: per cujus matrem
 facto voto B. Rosæ, sanus efficitur.

168 Erasimus quidam Bernardi de Viterbio,
 contratæ S. Sisti, MCDLXIII pestilentiali morbo
 infirmus erat. Quem Petrutia Fasano *, ejus ma-
 ter, aspiciens, inquit: Fili mi, recommitte te
 Deo & B. Rosæ. Cui cum devotione accinxit
 ejus cingulum & aquam potui dedit, cum qua
 manus ejus lotæ erant; in illa hora & illo in-
 stanti miraculosè est liberatus k.

169 Anno MCDLII, mense Junii, Angela fi-
 lia Menici, de Viterbio, contratæ S. Leonar-
 di, gravi febre per tres menses afflicta, itaque
 tumefacta jam erat. Pro qua Menica, ejus car-
 nalis foror, B. Rosæ humiliter intercessit, &
 ejus cingulum se devotè accinxit, & aquam
 loturæ præfatæ ebibit. Quo factò, sanata est & l
 statim infirma.

170 Eodem anno, mense Octobris, die xxvii,
 Filippa, uxor Lodovici de Viterbio, contratæ
 S. Johannis in coccula *, continua febre grava-
 ta, vovendo se cordulam B. Rosæ per annum
 portare, immediatè liberatur.

171 Anno MCDXXXV, Petrus quidam, febricitans,
 cum per ejus matrem voveretur B. Ro-
 sæ de portando quolibet anno quamdam faccu-
 lam;

D
 * sibi abun-
 das
 c
 febribus
 * l. accessit
 d
 d
 variis votis
 e
 E
 f
 g
 h
 i
 j
 k
 l
 m
 n
 o
 p
 q
 r
 s
 t
 u
 v
 w
 x
 y
 z

periculosus

- A** lam; facto voto, à continuis febribus sanatus extitit.
- à continuis* 172 Anno insuper Domini MCDL, Melchior Ambrosi de Viterbio, contratæ S. Johannis, febribus continuis quassatus, vovit se Deo & B. Rosæ, ejus corpus per annum unum visitare. Quo voto facto, statim à febribus mundatus & liber remansit.
- febribus afflicti,* 173 Anno MCDXLIX, Antonius Petri della Chiesa, de Viterbio, contratæ S. Quirici, quartanam febrem pluribus mensibus est passus cum fluxu sanguinis: unde ad extremum vitæ suæ erat jam reductus. Facto tamen voto per Paulinam, ejus uxorem, ad B. Rosam, sanus evasit.
- implorata Sanctæ ope,* 174 Anno insuper prædicto, quædam Johanna Angeli Tutii, de Viterbio, contratæ S. Quirici, cum febribus continuis vexaretur cum angustia corporis & pectoris, facto voto de portando cordulam B. Rosæ, sanitas restituitur.
- eique* 175 Currentibus insuper annis Domini MCDV m, & mense Julii, mulier quædam nomine Maria, de partibus Leodii, dum peregrinans esset in partibus Italiæ, in civitate Ferrariæ n, contigit sibi, quod maximo febris ardore detineretur pluribus diebus. A qua cum cuperet liberari, ut ejus peregrinationem exequeretur; devotissimè sese recommendavit omnipotenti Deo & B. Rosæ de Viterbio, vovens, se ejus sacri corporis lumina * visitaturam, si contingeret suis precibus & meritis à tanta febrium angustia liberari. Quo voto sic emisso, statim paululum obdormivit: à quo somno inde expergefata, sensit, se ita mundam & liberam à dictis febribus, ac si febrium nihil umquam habuisset, precibus & meritis præfatæ B. virginis Rosæ. Quæ quidem Maria, cum ejus voti exsolvendi gratiâ venisset Viterbium die tertiadecima mensis Octobris, MCDLVI, retulit & attestata est, dictum miraculum sibi contigisse, prout supra descriptum est, in præsentia Antonii de Renutio, Jacobi Egidii Nocentii, Andreæ Capati & Petri Dominici, civium & habitatorum Viterbii: quod ut in scriptis redigeretur, plurimum depacta est.
- variis votis* 176 Anno insuper Domini MCDLV, Marcus Marci de Bustis, cum ingentissimis febribus quassaretur, nec aliunde expectaret præsidium, cum singula omnia essent jam experta, venerabilis mulier, domina Angela, ejus materna avia, illum B. virginis Rosæ commendavit. Quo voto emisso, immediatè febris à dicto Marco recessit & juvavit o, ei successit sanitas. Id attestatur domina Angela, ejus avia & idem Marcus.
- piè nunciatis,* 177 Reverendus pater, dominus Amicus Aquilanus p, dum esset Patrimonii gubernator, gravi febre & incensa infirmitatus * est MCDXLII, & cum in lecto febricitans per mensem jacuisset & ultrà, sese devotissimè commendavit omnipotenti Deo & præfatæ Rosæ virginis, offerens illi certum votum, si sanitas sibi restitueretur. Quibus emissis precibus & voto, illico sine mora è lecto surrexit sanus, præsentè Petrutio Bussis q idem asserente, & Johanne de Calabria & ejus pene universâ familiâ.
- sanitatem* 178 Sub annis Domini MCDXL, cum Johanna quædam, Antonii Alexii uxor, contratæ S. Sixti, quinque mensibus quasi continua febre vexata esset, nec quovis alio pacto ab juvando r ex humano præsidio medicorum illam à se abdicare posset aut expellere; cum de ea expellenda pluries fecisset periculum: facto voto gloriosæ virginis Rosæ, illo instanti fuit ad sanitatem restituta & salva facta. Idem dicta Johanna testificatur.
- 179 Sub annis Domini MCDLVI & mense Septembris, cum Petrus Dominicus quidam, Cecci muratoris filius, contratæ S. Mariæ in Podio, de Viterbio, longa febre detineretur, cum esset ætatis annorum quinque, in tantum defecit & est sustentatus s, quòd nullo pacto mundi se poterat ulterius sustentare. Facto tamen voto ad B. Rosam, & illi puero ita ægroto datâ ad bibendum aquâ loturæ manuum ipsius Virginis, in eadem hora puer fuit & est sanatus. Idem testificatur domina Maci, ejus mater, & Sabecta Nardi & Antonia Nardi Contesci Johannis.
- 180 Johannes Nardi, Antonii Nardi, contratæ S. Johannis, de Viterbio, filius, cum annorum esset sexdecim & per mensem gravissimè febricitasset, cum maxima devotione & reverentia se vovit præfatæ virginis Rosæ, & ad eum delatâ aquâ loturæ manuum ipsius & ebibitâ, miraculosè in eodem puncto sanatus est. Itaque tunc ex ictu oculi in morem balistæ vitam remittentis, ita febris penitus ab eo recessit. Istud testificata est Sabecta ejus mater & Maji Cecci muratoris.
- 181 Anno insuper Domini MCDXLIII, LODOVICUS, Johannis Pastorati filius, ætatis trium annorum, per duos continuos menses gravissimè febricitans, in tantum erat debilitatus, ut vix ulterius se posset quovis pacto sustinere; & sic omnium videbatur destitutus auxilio. Facto tamen voto per Bartolomeam, ejus matrem, ad B. Rosam, & aquâ dictæ loturæ in parva quantitate ebibitâ, illâ vix deglutitâ, illico puer sanatus est. Id testificatæ sunt Bartolomea, ejus mater, & Petrutia Cartulere, contratæ S. Johannis.
- 182 Domina Petrutia Cartulere, contratæ S. Johannis, sub MCDXLVII intolerabili febre * detenta esset per mensem, in tantam devenit debilitatem & angustiam, ut nec pes, nec manus, nec quodvis aliud ejus membrum suum satis officium possent exercere. Facto tamen voto ad B. Rosam, non sine lacrymarum abundantia, & cum maxima devotione, ad sanitatem pristinam est restituta. Idem ipsa Petrutia affirmat & Bartolomea Pastorati.
- 183 Julianus quidam, Mutii de Tuscanella n, vulgariter dictus Delloriolo, contratæ S. Simeonis, de Viterbio, cum sub MCDXXXVII, febricitasset per tresdecim menses, vel circâ, & postquam mortalia vidit tentamenta nihil, nihil artes posse medentium, auxilium cæleste petens, cum devotione & reverentia vovendo, se commendavit præfatæ virginis Rosæ, ut, si à tanta febris angustia liberaretur, cingulo seu cordone, cum quo ejus sacrum corpus tactum fuisset, se accincturum. Quo voto facto, & liber redditus, voti sui exolvendi gratiâ, dictum cingulum per tres menses portavit. Quibus tribus elapsis mensibus, dixit uxori: Non feram ulterius dictum cingulum; cum jam liber sim factus; quasi vilipendium & contemptum dictæ B. Rosæ. Quibus verbis sic dictis & amoto à se cingulo, illico febris ipsium artissimè aggressa est.
- 184 Clarescente postmodum jam die, gravi dolore capitis ac febre angustians Julianus, idem se iterum dicto cingulo devotè accinxit: quo facto, illico febris recessit, & ad sanitatem pristinam rediit. Quod quidem cingulum cum per

Ex PRO-
CESSU.

pristinam

f

miraculosè

F

subitè

consecuti.
* supple
cùm

F
Diuturnis
febribus,
per emissum
de gestando
funiculo
votum libe-
ratus.

votum semel
& iterum
violans, in
febrim rein-
cidit, obser-
vans, demò
sanatur:

quæ.

Ex PRO-
CESSU.

quatuor alios menses detulisset sine febre, unâ dierum secum irascens immemor salutis dudum sibi restitutæ, postposito honore dictæ Virginis, præfato cingulo à se abdicato, iterum febris in eum impetum fecit & artissimè magis eum premebat. Rediens iterum ad se Julianus præfatus & erroris præteriti malè contentus, se iterum præfato cingulo accinxit: propter quod iterum statim meruit liberari.

retrid vio-
lans retrid
acrius fe-
bricitat;
*supple
cùm

185 Quod quidem cingulum per quinque alios menses secum continuò * detulisset, & advertens, se in vivaciorem sanitatem devenisse, existimans, se auxilio dictæ B. Rosæ virginis de cetero non indigere, projecit non sine iracundia dictum cingulum, contumeliosè & iracundè dicendo: Nec virgo Maria, nec B. Rosa facere poterit, quòd dicto cingulo ulterius indigeam; nec illud mecum ulterius feram. Quibus verbis vix ab eo prolatis, terribiliùs & graviùs magis febris eum invasit, in tantum, quòd nullo pacto incensillimos ejus ardores & capitis dolorem poterat sustinere.

B
tandem fa-
cti pœni-
tens denovo
sanitati re-
stituitur.

* forte mi-
ser cordi
ter
* forte cui-
cumque

186 Ad se ipsum tandem rediens, & errorum, quos commiserat, malè contentus, & pœnitentiam agere intendens, cum summa humilitate genuflexus, se iterum & tertium gloriolæ virginis Rosæ præfatae recommendavit. Quæ Virgo gloriosa, cum nulli devotè ad eam supplicanti salutis gremium claudit, & misericordiæ * juxta Evangelium ubicumque * centies peccanti & pœnitenti pœna remittitur, iterum sibi gratiam inveniendò, ipsum ad primam valetudinem reduxit, & sic totiens exaudiri meritus est, quotiens illi se devotè commendavit. Id testificatus est idem Julianus, Rosa ejus uxor, domina Margarita Johannis Guglielmi & uxor Brache w.

w

ANNOTATA.

a Della Teia in scripto ejus testimonio vocatur.

b Fortè pleuritis designatur: Puntura enim Italis etiam pleuritidem significat.

c Ita testata est præfati pueri mater. At mirari satis nequeo; ipsius pueri testimonium in Processum relatam esse: nam si anno 1450 duorum tantummodo annorum fuerit, consequens sit, ut 1457, quo processus institutus est, novennis dumtaxat esset: & quomodo novennis puer testari potuit de iis, quæ bimulo sibi acciderant? Unde suspicor, Francisci aetatem non rectè hic assignari.

C

d Constat ex ejusdem Cecilia juridico responso.

e Hujus, ejusdemque genitricis, testimonio rei veritas confirmata est.

f Obscura periodus hunc ferè sensum habet: Quam ob rem mater, factò voto commendavit illum B. Rosæ, & mox sanatus est.

g Ameria seu Amelia, urbs Umbria antiquissima ac episcopalis in ditone Ecclesia.

h Consonat utraque in suis juratis responsis.

i Patris, seu matris, nomen amanuensis noster prætermisit: puto, quia characteres legere non poterat, id enim indicat omissum post vocem filius spatiolum.

k Rem uterque attestatus est.

l Sensus est: Quo factò, infirma sanata est, & quidem statim.

m Hic annus mendosè positus est pro MCDLV: nam infra dicitur votum suum exsoluisse anno ejusdem seculi LVI.

n Ferrara incolis, urbs Italia, in ditone Ecclesia, ducatus Ferrariensis caput.

o Mendosa vox est: cui substitue evanuit, aut aliam similem.

p Amicus Agnifilius anno 1431 ab Eugenio IV Aquilanus episcopus declaratus est: anno verò 1440 Patrimonio rector præfectus, ac deinde à Paulo II inter purpuratos Patres cooptatus.

q Inter cetera sic ille testatus est: Jam quindecim annis elapsis vel circà, cum reverendus pater, episcopus Aquilanus, tunc Patrimonio gubernator, gravi febre tunc laboraret per mensem vel circà, factò voto B. Rosæ, in eodem instanti convaleuit.

r Vtiosam locutionem sic explico: Nec quòquam pacto febrem excutere posset per remedia petita ex humano præsidio &c.

s Id est, in tantam imbecillitatem devenerat, ut medicamenta, quibus vitam eò usque sustinuerat, nihil ultra proficerent.

t Obscura planè est hæc comparatio. Clarior erit, si dicamus, vitam hic poni pro vitta: (prout in Glossario suo testatur Cangius, se reperisse:) vittam verò sumi pro nervo. Tum autem sensus erit, quòd quemadmodum nervus balista tensus, attractusque, velocissimè remittitur, ita febris febricitantem subito deseruerit.

u Tuscania, olim urbs ampla & dives, at sæpius vastata, nunc parvum est Italia oppidum in ditone Ecclesia & provincia Patrimonio, ad Martham fluvium, 15 miliaribus Vterbio distans in occasum hybernum.

w Perampla de quadruplici hoc beneficio, trinaque violati voti pœna, exstant in Processu testimonia à citatis personis jurejurando confirmata.

CAPUT XI.

Aliis febricitantibus subvenit,
doloribus capitis, aliisque
malis medetur, ma-
lesicia arcet.

Paulina Mattei Lucæ, contratæ S. Mattei, de Viterbio, cùm per mensem graviter febricitasset, factò voto ad B. Rosam, in eodem momento sanata est. Ita testificata est dicta domina Paulina & Lodovica Michaëlis Palotii a.

F

188 Domina Magdalena Magistri Nicolai medici, de Monte Flascione b, MCDL graviter febricitans, in tantum, quòd in rificam c devenerat, quàm primùm se vovit B. Rosæ præfatae, sanata est à dicta febre. Id testificatur dicta domina Magdalena & domina Angela, ejus mater, & domina Jacoba, ejus soror.

a
opem San-
ctæ
b
c

189 Domina Catarina Georgii tubatoris, cùm MCDL, vel circà, febribus continuis angustiaretur per duos continuos menses, devotè se recommittens, & vovendo B. Rosæ virginis præfatae, immediatè absque mora aliqua convaleuit & pristinae sanitati est restituta. Id dicta domina Caterina testificatur.

per vota

190 Dominâ Cecchâ Vanni, parrochiæ S. Iustini, gravi febre laboranti per quatuor menses continuos, unâ cum quodam ejus filio, duorum

imploranti-
bus
rum

- A** rum annorum, quem in tificum devenisse, medici afferebant, facto voto de portando cingulum dictæ B. Rosæ, & illo utriusque ipsorum accincto, miraculosè absque aliquo temporis intervallo, & matri & filio, ita ægrotantibus, sanitas pristina restituitur; cum eodem instanti quàm primùm puer aquam loturæ dictæ præfatæ Virginis beatæ ebibit, pueri febris cessavit. Id testificatur dicta domina Ceccha, ejus mater.
- mirabiliter* 191 Domina Jacoba, uxor Cagnoni, cum videret ejus filium gravi febre anhelantem ad mortem, illum vovit B. virgini Rosæ. Voto sic facto, febris illico cessavit, & puer sanatus est. Id testificata est dicta domina Jacoba, ejus mater.
- succurrit* 192 Puer quidam, filius Bartolomei Rossolini *d*, contratæ S. Simeonis, gravissima febre laborans, delatus per ejus genitricem ad corpus B. virginis Rosæ, & illi accincto cingulo ejusdem Beatæ per quamdam dominam Magdalenam, illius monasterii monialem, à tanta febre ad sanitatem eadem horâ & momento est restitutus. Idem testificatur Bartolomeus præfatus & ejus uxor.
- B** 193 Cum quædam mulier, nomine Philippa Lodovici, contratæ S. Johannis, gravissima febre ac puncturâ *e* anhelaret per plurimos dies, quàm primùm se devotè vovit & commendavit B. Rosæ virgini, convaluit statim & sanata est. Idem testificata est dicta domina Philippa & Peregrina Sanctori, contratæ S. Blasii.
- sanat.* 194 Mulier quædam insuper, nomine Caterina Pelosacti, cum haberet filium quemdam octo annorum, per mensem gravi & incensa febre ægrotantem & anhelantem, eodem instanti facto voto ad B. Rosam de * ejus salute, noctu, prout vovit, sanatus est filius à dicta febre; quia illico sanatus est, ut dicta Caterina est testificata.
- * lege pro* 195 Item currentibus annis Domini MCDXLVIII, quidam Angelus Johannis de Ameria *f*, incenso capitis dolore afflictus, ita quòd de ejus vita jam erat desperatum, cum nullum sibi medicorum remedium aut medicina prodesse posset, devotissimè mentem suam elevans ad omnipotentem Deum & B. Rosam, ejus patrocinium pro liberatione invocavit, vovens, se ejus venerabile corpus visitare cum quodam capite cereo. Quo voto sic facto, ejusdem gloriosæ beatæ Rosæ meritis fuit & est liber & ad pristinam sanitatem restitutus.
- C** 196 Anno MCDLI Antonius quidam, aliàs dictus Cento in mezzo, de Viterbio, contratæ S. Lucæ, dolore capitis gravissimè afflictabatur: qui cum ejus mentem convertisset ad B. Rosam, ut pro ejus salute intercedere dignaretur ad omnipotentem Deum, vovendo, se ad ejus ecclesiam portaturum caput quoddam cereum, in continenti facto voto, liberatus fuit.
- dolores,* 197 Quidam infans sex annorum, nomine Angilellus Gidolfi, Augusti Angeli Samnutii Sacchi, de Castro Fabrice *g*, filius, sub MCDLV, doloribus ita affligebatur per quatuor dies, quòd continuò plorabat, & nec lac ebibere aut mamillas fugere poterat. Quem postquam Jacoba, ejus mater, vovit B. Rosæ deferre ad ejus ecclesiam & cum eo visitare ejus beatum corpus; subito factus est liber.
- alique cruciatus,* 198 Anno MCDLIII Agnes quædam Herrigi, de Alamannia alta *h*, doloribus flancorum *i* terribiliter oppressa, & erat Viterbii, nec audebat dictam ejus infirmitatem cum aliquo conferre, cum esset forensis *k*, devotè recurrit ad B. Rosam, dicens: Si vera sunt, quæ de te narrantur, tuam potentiam ostende in me pauperissima alienigena; & si me ab infirmitate hac liberabis, sacrum corpus tuum visitabo, & tibi imaginem ceream offeram. Quo voto sic facto, eodem instanti sana surrexit.
- Ex Pro-* 199 Quædam Francigena mulier MCDLIX, cum Romam indulgentiæ *l* & devotionis gratiâ accederet, propter longi itineris asperitatem in tantum est pedibus conquassata & fatigata, ut, suis pedibus eorum officium facere denegantibus, cum auxilio duorum virorum cum brachiis ducta sit ad ecclesiam B. Rosæ, cui se quàm primùm vovit, sanata est & libera ambulavit.
- mal.* 200 Venerabilis vir Gabriel quidam Rampa, baccalaureus, Gorindicensis *m* diocesis, ab adolefcentia cum dolore capitis bis in ebdomada pateretur; ut Romam accederet anno Jubilei MCDI, visitans corpus B. Rosæ Viterbii, ejus miracula audiens, vovit, se dictæ B. Rosæ offerre caput cereum cum Missa, si ab infirmitate & dolore hujusmodi liberaretur. Quo voto sic facto, numquam de cetero dicto dolore gravatus est, ut attestatur idem Gabriel per ejus scripturam cum pluribus testibus, videlicet Lodovico Johanne canonico & præposito Valentino, Bartolomeo Thogoretho, diocesis Cartaginensis, Petro presbytero de Alamannia, Salviericensis diocesis, & Domino Antonio de Belangis, rectore ecclesiæ S. Andreae, diocesis Parmanensis.
- ejusdem intercessione cessant.* 201 Cum quædam, nomine Constantia, uxor Mascini, contratæ S. Marci, de Viterbio, MCDLV & mense Maji, domi suæ unâ dierum vegeti *n* cuidam, vino plenæ, & onustæ, nec caderet, sese opponeret, dubitans *, ne vir ejus in eam sevirer, si cecidisset, illam ad suum locum pristinum reduxit, licet cum maxima anxietate corporis & angustia, cum tota vege jam esset supra se. Quo factum est, ut dies quinque continuos incensissimos dolores sustineret, in tantum, quòd de ejus partu abortivo emittendo & vita dubitaretur satis. Implorato tamen auxilio B. Rosæ, quæ nulli gremium claudit, statim est sanitati pristinæ restituta ipsa. Id testificatur Johannes Petri Parmæ, Petrus Dominici & Petrus Antonii Johannis, contratæ S. Marci.
- Pregnanti ex devoluto in corpus suum dolio periclitanti subvenit. * i. e. metuens* 202 Quidam Rubeus Bonus Viterbiensis, cum doloribus yliorum ultra modum esset oppressus, nec medici eum possent juvare quovis pacto aut medicinæ auxilio, accincto cingulo B. Rosæ, sibi tradito per Rosam ejusdem Rubei infirmi uxorem, paulo * inde post spatio liberatus est, & dolor successit * in totum. Ita testificatus est Rubeus præfatus & domina Rosa supra dicta.
- Laterum cruciatus compejcit;* 203 Cum mulier quædam Constantia Mascini de Viterbio, contratæ S. Marci, à somno noctu excitata, adverteret phantasma quoddam super puerum, quem secum in lecto jacentem retinebat, & præ phantasmatis timore in modum gattæ *o*, loqui non posset, cum puerum in gutture artissimè videretur constringere, invocato auxilio ac præsidio gloriosæ virginis Rosæ, aufugit phantasma, nec ulterius apparuit, & puer sine nocumento remansit ac periculo, licet paululum resipuerit. Idem testificatur dicta ejus mater.
- mal. ficia fugat.*

ANNOTATA.

- a *Exstant earum testimonia in Processu.*
- b Mons-Fiasconis, indigenis Monte-Fiascone, urbs parva Hetruria, in provincia Patrimonii. Alio etiam nomine Mons Physcon appellatur.
- c Id est phibisim contraxerat. Deducta est hac vox ab Italico tifica.
- d In suo, quod de hoc miraculo dixit, testimonio dicitur unus ex dominis Prioribus civitatis Viterbiensis.
- e Vide dicta in Annotatis ad Caput precedentis lit. b.
- f Consule Annotata Capituli precedentis lit. g.
- g Fabrica, urbs parva Italia in Patrimonio, decem circiter miliaribus Viterbio distans, quantum apparet ex tabulis F. de Wit.
- h Germaniam superiorem intelligit, estque ea Germania pars, quae magis ad meridiem extenditur, uti Inferior illa dicitur, quae magis vergit ad septentrionem.
- i Id est laterum seu iliorum. Porro vox flanci deducta hic videtur ab Italica i flanci latera seu ilia Latine.
- k Idem quod extranea.
- l Instante scilicet jubileo à Nicolao V indulto, ut vidimus supra in Annotatis ad num. 23. lit. m.
- m Vitiiosus planè hic locus videtur, uti & circa finem vox Salviericentis & Parmanensis: neque opera pretium videtur in hac loca multis inquirere.
- n Veges dolii genus est.
- o Verba hac: in modum gattæ, ad phantasma refer: est autem gatta Italice Latine felis: ve-reor, ne mulier hac somniaverit.

B

APPENDIX

Alia quaedam miracula Vita se-
cunda subnexa a.

C Quidam clericus ultramontanus b in archiepis-
copum fuit electus: qui recepto decre-
to suæ electionis & acceptata electione, pro
sui præfulatus confirmatione ad Romanam curiam
properavit. Cui protinus æmuli obstiterunt, con-
tra eum de sua electione jurgantes, opponen-
tes articulos, & ad rationes suas libellos & ex-
ceptiones suas plurimas offerentes. Qua ex re
prorogata fuit causa ad plures annos: propter
quam dilationem oportuit, dictum clericum in
curia moram contrahere; & nihilominus in sum-
ptus consumere quicquid pecuniæ secum tulerat;
quapropter factus est pauper: & sic de Roma
& Romana curia tamquam desperatus recessit.
Veniens autem Viterbium, hospitatus est ibi: &
cum in stratu * suo de nocte quiesceret, cogi-
tationibus plurimis fatigatus, cœpit paululum dor-
mitare. In ipso autem somno revelatum fuerit
sibi *, quod recommendaret causam suam Deo
& virgini sacræ Rosæ, & votum emitteret de
honore aliquo propter Deum impendendo, si
consequeretur suæ electionis confirmationem.

2 Qui confurgens à somno talique articulo
monitus, illico, manè facto, ad ecclesiam S.
Rosæ perrexit & corpus ejusdem sacræ Virginis

* l. strato

* l. fuit illi

à monialibus, commorantibus in monasterio su-
prà dictæ ecclesiæ, sibi suppliciter poposcit o-
stendi. Quo viso & humiliter venerato, retu-
lit monialibus ibidem existentibus totam seriem
visionis præfatæ. Immediatè autem post narratio-
nem visionis prædictæ coram astantibus moniali-
bus illis dictus electus emisit votum, quod, si de
causa sua meritis B. Rosæ reportaret intentum,
rosam auream ad monasterium ipsum perenniter
destinaret: & emissio voto ad hospitium est re-
versus. Mira res! statim autem post suum de
monasterio recessum nuntius de curia veniens,
sibi occurrit, deferens litteras, quod deberet pro
sua causa ad Urbem reverti. Qui gratias Deo refe-
rens & virgini sacræ Rosæ, sumpta refectione, per
iter, quo venerat, remeavit. Constitutus autem cor-
am summo Pontifice, exposuit humiliter cau-
sam suam; ut explicata *, statim fuit in archie-
piscopum confirmatus. Qui Viterbium veniens,
duas rosas secum retulit, unam de puro auro,
aliam de argento: quas ambas cum multa devo-
tionè & gratiarum actione virgini Rosæ obtu-
lit & sponndit, auream rosam perenniter mit-
tere; quod & fecit dum vixit c: cessante post-
modum vita, quievit tributum.

* supple est

3 Quidam autem vir Theutonicus, virginis
Rosæ devotus, ob devotionis causam ejus cor-
pus visitavit. Quo visitato & debitè venerato,
affatus est monialem illam, cui commissa erat
cura custodiendi sacrum corpus; dixitque ei: si
unam * ex unguibus digitorum manus hujus Vir-
ginis dederis mihi, tantam tibi pecuniam dabo:
illa autem pecuniæ dono allecta unam de un-
guibus digitorum manus d Virginis violenter e-
vulsit & Theutonico illi dedit. Qui pecuniâ pa-
ctâ exhibitâ, unguem cum devotione magna sus-
cepit, & eam in mundissimo loco reconditam
in Alamanniam transportavit e. Monialis autem
prædicta cernens, quia sacrilegium, quod com-
misit, bono modo tegi non poterat, pro eo,
quod ex digito exunguato patenter quædam dif-
formitas f resultaret, cœpit cogitationibus variis
iterum excruciar.

e
Monialis e-
vulsam sa-
cro corpori
unguem si-
moniacè
vendit: fa-
cti pœnens

* l. unum

4 Considerabat forefactum g esse enorme, &
de forefacto in brevi sibi dispendium imminere.
Quid faciat nescit, semper per devia currens,
errans, & errando vulnus doloris alebat. Videns
autem, quod omne humanum subsidium sibi de-
ficeret, recursus habuit ad patrocinium illius,
quam læserat, videlicet ad virginem Rosam; ad
cujus pedes se sponte prostravit, cum lacrymis
recognoscendo humiliter culpam suam, promit-
tendo nihilominus, quod numquam in posterum
taliam vel similia facere attentaret. Et surgens ab
imploratione suffragii, respexit amaro animo &
facie verecunda manum, quam suâ avaritiâ de-
turpaverat: & vidit unguem in proprio digito re-
novatam, aliis quidem unguibus tendentibus ad
nigredinem, illâ solâ albedine renitente h. Ad
quod miraculum monialis illa stupefacta pariter
& conterrita, depositâ verecundiâ, abbatissæ &
monialibus aliis rem gestam, prout se habuerat,
fideliter revelavit i. Hæc ego, que k superiora
descripsi, oculata fide recolo me vidisse.

implorata
Sanctæ ope,
unguem di-
gitio prodigi-
osè resti-
tutum de-
prehendit.

f

5 Alio quoque tempore, existente abbatissa
cum quadam nobili domina de Viterbio, no-
mine Mariâ, summitas campanilis ecclesiæ S.
Rosæ, propter disjunctionem ad invicem supra-
positorum lapidum, minabatur ruinam. Erat au-
tem tanta illorum lapidum apertura, quod, si
more solito campanæ fuissent pulsatæ, absque
dubio periculum effecissent. Rosa autem virgo
fan-

S. R.
moniales de
imminenti
turris rui-
na.

A
* l. cuidam

sanctissima cernens, ex casu lapidum imminere dispendium, apparuit cuiquam * honestæ dominæ nomine Claræ moniali: cui in altum protenso brachio summitatem campanilis ostendebat dicens: Nonne tu vides, lapides illos casuros in brevi? attende, attende, & perspicue prospice, quod citò ruerent. Surgens autem à sono monialis præfata secessit ad locum, unde dictum campanile poterat intueri: & respiciens vidit, lapides illos à compage parietis semotos, sicut sibi visio demonstrabat; & advocans abbatissam & alias quasdam Sorores, retulit eis visionem prædictam & unâ cum eis accessit ad locum, & simul pariter viderunt lapides ab invicem separatos ad casum. Abbatissa verò statim fecit remedium per artifices adhiberi; & sic meritis virginis Rosæ periculum personarum & rerum dispendium evaserunt.

Cecus post factum de extruendo Sanctæ sacello votum, visum recipit:

B

6 Quodam namque tempore, cum quidam Teutonicus in partibus suis valde famosus & dives, apud Venetias se ageret, casu accidente, duorum luminum ammisit visum. Cùmque magnam substantiam consumpsisset in medicis, nec adipisci valeret, quod anxie quærebat, scilicet ut liberaretur à cæcitate, unde reddebatur valde tristis; subitò venit ei in mentem, qualiter B. Rosa ab Alamannis colitur & habetur in reverentia magna, pro eo, quod à referentibus dicitur, quia in partibus illis operatur multa miracula. Cui Virgini cùm se totâ, quâ poterat, devotione recommendaret, promittens ei, quod faceret in terra sua cappellam ad honorem ipsius, si eum à cæcitate liberaret; statim hiis peractis, qui cæcus erat, lumen recepit, & in laudem omnipotentis Dei & B. virginis Rosæ prorupit l.

captivus, implorato ejus auxilio miraculosè liberatur.

m

n

Energumena ad ejusdem sepulcrum deducta, factâ peccatorum confessione, liberatur.

* l. ducentes

* fortè scilicet

7 Alio quippe tempore nobilis quidam de Naranea m, nomine Juvenalis Antonii, dum in turri dictæ civitatis carceratus detineretur, & cum eo duo alii, scilicet Reveratius & Peregrinus; ipse Juvenalis, qui pluribus annis fuerat officialis Viterbii, & noverat virtutem S. Rosæ virginis, ei se cum multa fiducia recommendavit in ipsa custodia. Cui apprensus Famula Dei, ipsum Juvenalem absolvit; & ut patentius claresceret miraculum, claustris non apertis n, solum tuto in loco constituit.

8 Apud castrum Vitorchiani o, puella quædam, cùm invita fuisset in matrimonio juncta, & nullo modo vellet esse cum viro, intentantibus mortem suis, nisi sponte se subderet viro, dedit se dæmonibus; qui accipientes potestatem in eam, intraverunt in corpus ejus & multis diebus & noctibus ducentibus * eam vagam, nullibi sinebant quiescere. Tandem suadentibus suis, quod confiteretur, nullo modo acquiescebat, sed potiùs risum faciens, spuebat in eos. Ducitur interim Viterbium & ad corpus S. virginis Rosæ: ubi dum aliquantulum subsisteret, petivit capta mulier, sibi dari potum: una verò de Sororibus ipsis, quæ custodiebat sacrum corpus, quasi edocta à S. Rosa, acceptâ aquâ, lavit manus S. Rosæ prædictæ, & loruram ipsam dedit sitienti mulieri; quam ut deglutivit: Volo, inquit, confiteri. Ducite me, ait, ad Fratres Ordinis, unde fuit hæc Sancta. Et ducentes eam ad Fratres minores, uni eorum, s. * Cappellano monialium, in confessione sua peccata detexit, statimque antiquus serpens, qui eam deluserat, illico dereliquit, & ex tunc per omnia marito coheresit. Quod non ambigit fidelium mens, meritis B. Rosæ virginis hoc fuisse factum, dum ad ipsius invocationem dæmon expellitur, & æ-

Septembris Tomus II.

gra mulier pristinæ redditur sanitati p.

9 Alio quoque tempore puer quidam, nomine Menicus, cum suis sodalibus juvenulis ludendo, caput sibi & omnia membra ita conquassaverat, ut vix supervicturus crederetur in crastinum. Cujus interitum parentes ægrè ferentes, pro eo, quod unus erant eis, ipsum cum multis precibus & lacrymis recommendaverunt B. virgini Rosæ: & ecce nocte insequuta B. Rosa apparuit parentibus pueri, dicens: Propter fidem vestram & devotionem, quam habuistis in me, ecce præstitum est vobis, quod petistis, quia filius vester sanus factus est. Evigilantes autem manè, filium, quem credebant tradere sepulturæ, invenerunt sic sanum, ac si nil penitus mali antè sensisset.

10 Testatur etiam de miraculis S. Rosæ loquens vulgariter de vero fama, quod cùm duo dæmonia in bina corpora hominum separatim intrassent, quæiebant ea contumelioso languore sine requie aliquali. Quorum parentes, memores sanctitatis virginis Rosæ, eos ut furibundos linfantes *, ligatos catenis, ad sacrarium miraculosi corporis Rosæ sanctæ transire fecerunt invitos, & eidem corpori devotè supplicationibus * præfatorum parentibus, pro liberatione hujusmodi orationibus & cum votis, virtute omnipotentis Dei & meritis gloriosæ virginis Rosæ, statim dictos dæmones ut nigros scardavones q emisere per ora, & liberati omnino laudem Deo & Virgini dedere devotè.

11 De infantia vix perfectus r puer quidam, peragrando loca in maturè de alto sita profiliuit in terras: qua causa pueri relicto eorum proprio loco descenderunt, adeò quod quasi vitæ sortem delinquere cogebatur f. Parentes autem plurimùm diligentes filios plus quàm semetipsum anxii medicaminum supradicto juvamine t ad spiritualia decurrere, voventes se pro liberatione pueri sanctitatis sacræ Rosæ: votis namque peractis, virginis Rosæ meritis ad pristinam puer illico rediit sanitatem.

12 Nec vos legentes prætereant, quod monialis quædam Ordinis S. Claræ gravata quasi oculorum infirmitate perpetua, cùm invocasset postmodum relicta à medicis auxilium meritorum corporis S. Rosæ pro incolumitate, meruit mox, voto exacto, puram luminum pristinam visionem.

13 Adjuro insuper etiam vos, qui perlegitis devota virginis Rosæ, ne relinquatur, quæ referenda putavi; maximè quidem, nobilem quamdam dominam de Viterbio, morbis ita quassatam, quod ab omni ferè sensuali virtute accersita * fificis * testibus signa dabat * morte potiùs, quam salute sperandum n. Nam debilis erat ei pulsus ac anelitus, oculorum pupilla occultabatur, & per corpus labeatur sudor parvus & frigidus, demumque ipsa in novissimis revoluta, corde valetudinis præsidia exoranda *, præcipuè * auxilium meritorum Rosæ virginis devotissimè imploravit, exauditaque in prece sua Dei gratia sacræ Rosæ meritis quasi evulsæ sensuales redire virtutes, & post de languore mortifero: hæc ego, qui scripsi, testor eam vidisse omni modo liberatam.

14 In partu periclitans mulier de vita, cùm voverit se Rosæ virgini, ut partui & vitæ faveret, accepto cingulo, quo cinctum extitit corpus Rosæ, cum spe de ea confidens se cinxit: quibus peractis, partui finem dedit & vitam indubitam incolumitatem * excepit.

15 Orbatus liberis nobilis miles de Alamania

Ex PRO-
CESSU.

P
Puer ex lapsu membra contritus, apparitione prævia, à Sancta restituitur sanitati.

Dæmones à duobus energumenis expulsi.

E
* lymphan-
tes
* l. suppli-
cantibus

q

Puer ex lapsu de vita periclitans subitò convalescit:

r

f

t

oculorum infirmitas moniali sublata.

*Morbundæ sanitas red-
dita:*

F

* i. e. repetita
* l. Physicis
* adde de
* suppl. ex-
istimans

puerpera difficili partu salva.

* l. indubitata incolumitas

Ex PRO-
CESSU.

Proles ex
sterili con-
juge impe-
trata :

* forte su-
per, i. e.
propter
w

furda mu-
lier,

Or alia mo-
ribunda sa-
nate.

*
B
Incendium
extinctum:

?

grave ma-
lum subla-
tum.

nia avidè cupiens prolem pro filio sibi dando de sterili uxore, vota porrexit ad sanctitatem Rosæ virginis satis devotè. Cùmque post hæc matrimonialiter hæssisset uxori, gravidum conceptionis onus uteri passus fuit. Exaëto postmodum debito tempore inclusi partus, favente Rosæ sancta, ejus uxor filium pulcherrimum prodidit in hunc mundum. Et semper * hoc miraculo ex voto censum aureum annuatim vita pueri ad laudem beatæ Rosæ ejus corpori condonavit w.

16 Auditionis meatum reclusa mulier adeo quod furda erat, devota valde de virtutibus S. Rosæ relatis corpori dictæ Virginis pro audita recuperando se recommendavit cum fide; quapropter consequuta est integraliter illæsum pristinum auditum.

17 Mulier quædam reluctanter animam tenens, cum morborum quassitudine devenerat ad mortis horam, retinendæ vitæ & fugandæ mortis preces multiplices ad sacram Rosam fudit: quia constans in spe consequendæ, quam optabat resumpsisse, vitæ, primam sanitatem existit gratulatum & consequuta.

18 Denique miraculis, quorum non finis est, finem ponens, refero cujusdam dominæ Viterbientis ita igne accensam domum, ut à ruina nullatenus posset liberari, intercedente domina ipsa sanctitatibus sacræ Rosæ pro auxilio, quarum eam recordari jussit ejusdem ecclesiæ pulsatio campanarum y, fuisse à ruina præfata omnimodò reservatam: & extincto igne, mira tam magna videns collaudavit Deum in orationibus S. Rosæ.

19 Item in anno Domini mccccvi tempore Domini Domini Innocentii divina providentia PP. VII de mense Februarii beatissima Rosâ sanavit quemdam hominem de civitate Saxonie de una infirmitate, quæ erat in specie lepræ, quam infirmitatem passus fuit in carnibus dentium fuorum: & gratia Dei & B. Rosæ liberatus est. Deo gratias. Amen.

ANNOTATA.

a Cùm Vita secunda, cujus sæpe meminimus, miracula quadam subdantur, quæ, si unum alterumve excipias, inter miracula idoneorum testium suffragiis confirmata non reperiuntur; visum est ea hic subnectere: ne quid lector desideret.

C b Fortè Germanus: hoc enim nomine in Processu Germani non semel veniunt.

c Cùm in Processu nullus è tot testibus, inter quos Margarita Petrutii abbatissa cum aliquot asceuris suis recensetur, hujus rei mentionem faciat; tota hæc relatio suspecta mihi est. Sanè tam honorificum ex voto tributum, quocumque tempore missum fuerit, non videtur moniales latere potuisse: nec ipsa tacitura susse videntur, si ad illarum pervenisset notitiam. Verùm tamen cùm miracula aliqua, ut non semel notavi, ab amanuensi nostro omissa videantur, fieri potest, ut illud unum ex iis sit.

d Coretinus, Rinaldus & Giannellus ajunt, unguem à quarto seu annulari dextera manus digito avulsam fuisse.

e Ubi, si præfatis scriptoribus credimus, sacras illas reliquias in magnifico sacello in hunc finem exstructo pretiosâ inclusas thecâ collocavit: ibique, teste Coretino, circa annum 1636, quo Vitam S. Rosæ conscripsit, etiamnum servabantur. Unde hæc ipsi didicerint, planè ignoro: u-

tinam saltem, si vera narrent, locum, in quo sacellum hoc conditum est, verbo uno indicassent.

f Idem scriptores addunt, digitum cruentatum apparuisse, non secus ac si vivo corpori resectus unguis fuisset.

g Id est crimen.

h Albedinem hanc ad sua usque tempora perseverasse tradunt Coretinus & Rinaldus, quorum posterior in Vita anno 1677 Italicè edita ait: Dein prodigiosus unguis usque in hodiernum diem præ cæteris ita pulcher & pellucidus est, ut quicumque eum videre meruerit, ei pariat admirationem & stuporem. Prioris verba quoad sensum ita sonant: Spargebatur hujus rei per civitatem ac orbem fama cum incredibili omnium admiratione: quippe dum unguis in Germaniam delatus erat, ubi hodiernum servatur; conspicietur, & conspicitur in eodem Sanctæ digito unguis alter novus & albicans: cùm prius exanguis & niger appareret.

i Subdit Coretinus: Miraculum hoc cum debita solemnitate ac testimoniis ut verum agnitum est; fuitque insuper statutum, ut sacri corporis thecæ duæ claves haberentur, quarum altera apud abbatissam, altera apud unam è duodecim senioribus moniales servaretur; prout in ejus Processu legitur. Eadem habet Giannellus, addens, rem totam episcopi auctoritate examinatam agnitamque fuisse. Miraberis forsitan, studiosè lector, omnium testium de hoc tam insigni miraculo silentium. Quod abbatissa cum suis virginibus de hac re tacuerit, id earum verecundia tribuendum puto; quippe quæ miraculum declarare non poterant, quin simul simoniacam labem, quæ monasterii sui alumna sese olim inquinaverat, patefacerent. Fortè eadem ratio reliquis testibus indixit silentium; videlicet, ut sanctimonialium verecundia parcerent, quarum religiosam disciplinam sanctamque vitam pluribus locis commendabant. Fortè etiam, ut jam alias monui, quæ hæc de re in Processu habebantur, ab amanuensi nostro omissa sunt. Huic suspicioni favent verba Coretini mox data, quibus miraculi relationem concludens ait: prout in ejus Processu legitur.

k Nisi in describendo erraverit amanuensis, miraculi hujus narratio à femina conscripta est: nec obstat, quod vox que per diphthongum expressa non sit; nam plus quam centenis vicibus per totum Processus decursum e vocalis pro æ diphthongo adhibetur: ita V. G. hæc pro hæc posuit: aliis tamen locis sæpenumero correxi, ne tam frequentia menda nauseam lectori parerent. Hæc oculata testis fortè fuit una ex monialibus ejusdem monasterii.

l An, & ubi sacellum exstrui curaverit, divinare nequeo.

m Urbs Umbria in ditione Pontificis.

n Hoc idem Sancta piè opitulantis prodigium aliter relatum est supra num. 46 in Processu. Ibi enim leguntur sequentia: Quibus votis ita emissis, illico miraculosè obserati compedes aperti sunt, & portæ carcerato patuerunt & ultro apertæ sunt, donec liberè exivit. Contrà hic claustris non apertis tuto loco restitutus dicitur. Verùm hæc apparens contradictio evanescit, si tempora distinguamus, dicamusque, primò quidem compedes ac fores divinitus reserata fuisse, donec liberè exivit: at postquam jam in tuto positus esset, ut patientius claresceret miraculum, oclusos carceres esse repletos, adeo ut claustris non apertis Juvenalis evasisse crederetur. Mira-

cu-

A *culi confirmationem vide loco mox citato.*

o *Consule annotata ad num. 18 in Vita lit. k.*

p *Non reperi hæc confirmata à testibus.*

q *Barbara vox ab Italica scardafone, qua scarabeum significat. Est autem scarabeus sordidum insecti genus, quod stercore & quisquiliis continuò immoratur & alitur: hinc demones immundos utique spiritus scarabecos per metaphoram appellat: nisi fortè sub scarabeorum forma, dum expellerentur, apparuerint; quod textui conformius est.*

r *Id est, infantia proximus.*

s *Vitiosa hac periodo nihil aliud significatur, quam quòd puer ex eminentiori loco temerè defiliens, ex lapsu de vita periclitatus fuerit: reliqui verò pueri, qui fortè aderant, cadentem inuisti, ex eodem illo loco descenderint.*

t *Periodum obscuram & vitiosam sic expli- co: parentes... anxii medicaminum (id est, de medicaminibus adhibendis) supra (id est, pro) dicti (pueri) iuvamine, ad spiritualia &c.*

u *Ineptus loquendi modus denotat, quòd ex indicibus omnium sensuum desperandum potius, quam sperandum de salute esset.*

B w *Mirum, hujus rei mentionem nullam fieri à monialibus in Processu.*

x *Obscura locutio est: fortè gratulatum ponitur pro gratulabunda.*

y *Coretinus lib. 4 cap. 5 hoc miraculum referens ait, campanas nullo impellente sponte pulsatas fuisse; at unde hoc acceperit, ignoro. Sane id ex datis verbis Processus erui non potest. Coretino tamen more suo adhaeret Giannellus, sed non Rinaldus, qui de campanis alium silet.*

Nomina testium, qui suprapo-
sita miracula jurejurando
respectivè confirmã-
runt.

C *S* *Ubjungo nomina eorum, qui in prefato Pro-
cessu coram dominis commissariis & subde-
legatis relata miracula interposito juramento con-
firmaverunt: non quòd omnes omnia testati sint,
sed alii alia: ita ut inter illa, vix ullum, aut nul-
lum sit, quod non unius aut plurium juridico
testimonio assertum firmatumque sit. Interrogatio-
nes & responsa eorum omitto, ne nauseam pa-
riam, ut in Commentario previo num. 6 monui.*

Die nona Aprilis, quæ fuit dies Sabati comparuerunt infrascripti testes jurati, relati, induc-
ti, producti, ut supra coram supradictis do-
minis commissariis & subdelegatis, pro tribunali
sedentibus in loco supradicto & confinato*, moni-
ti ad hanc horam & diem. Et primò.

Petrutius Nicolai de Bullis de Viterbio.

Presbyter Contutius canonicus ecclesiæ S. An-
geli de Spata de Viterbio, & olim Rector ec-
clesiæ S. Mariæ in Podio.

Nardus Mazzatoſte de Viterbio.

Nicolaus Ciaccie de Viterbio.

Ricciardus Tome magistri Gerolimi de Vi-
terbio.

Christoforus Panalfi de Viterbio.

Presbyter Antonius canonicus ecclesiarum fan-
ctorum Lucæ & Faustini.

Dominus Michaël de Alexiis legum doctor.

Dominicus fer Angeli de Viterbio.

Jacobus magistri Odonis de Viterbio.

Artimannus fer Baptistæ de Viterbio.

Laurentius Judicis de Viterbio.

Pacificus Bonelli de Viterbio.

Antonius Gattus de Viterbio.

Magister Johannes Mariani de Alma Diani
artium & medicinæ doctor de Viterbio.

Magister Petrus Dominici artium & medicinæ
doctor de Viterbio.

Nicolaus Antonii Ciulpe de Viterbio.

Petrus Paulus Cucumelle de Viterbio.

Ser Franciscus fer Nicolai de Viterbio.

Tutius Lorenzetti de Viterbio.

Nicola Tuccie de Viterbio.

Johannes Lucæ de Viterbio.

Dominus Angelus Prior ecclesiæ sancti Bar-
tolomæi de Viterbio.

Johannes Petri Parmæ de Viterbio.

Bartolomæus Rosolini de Viterbio.

Domina Sabecta uxor Bartolomæi Rosolini
de Viterbio.

Tomas Johannis Cacciatoris de Viterbio u-
nus ex dominis Prioribus dictæ civitatis.

Domina Francisca Tomæ de Viterbio.

Nicolaus filius dicti Tomæ Cacciatoris de Vi-
terbio.

Domina Cecilia Ferabuschi de Viterbio.

Domina Gianna Ninæ de Viterbio.

Domina Felix Antonii Rubei de Viterbio.

Domina Angela Lucæ de Bullis de Viterbio.

Domina Perna Petri Hispani de Viterbio.

Petrus Ispanus de Viterbio.

Dominus Antonius Blondus rector ecclesiæ
S. Petri de Ulmo de Viterbio.

Domina Ludovica Tutii Lorenzetti de Vi-
terbio.

Petrutia Bartolomæi Antonii.

Julianus Mutii detto * delloriolo civis Viter- * i. e. dictus
biensis.

Rosa Juliani Mutii dicto delloriolo de Vi-
terbio.

Domina Margarita Johannis Guiglielmi de Vi-
terbio.

Jacobus dictus della Golpe de Viterbio, re-
ctor Disciplinarum & caritatum hospitalis Vi-
terbiensis.

Georgius Trombetta habitator Viterbii.

Magister Gentilis de Viterbio.

Veronica uxor Jacobi della Golpe.

Johannes Cifarelle de Viterbio.

Magister Angilellus magistri Angeli civis Vi-
terbiensis.

Domina Petrutia uxor supradicti magistri An-
gilelli.

Filippa Jacoba magistri Angilelli.

Domina Bartolomæa Angeli del Messere de
Viterbio.

Gianna Cole Missore de Viterbio.

Domina Paulina Mattæi Lucæ de Viterbio.

Domina Ludovica Michaëlis Palotii de Vi-
terbio.

Antonia uxor Franciosi.

Caterina uxor Pelofacti de Viterbio.

Gianna tertii Ordinis sancti Dominici.

Domina Leonarda Boccaceraſe.

Domina Laurentia Boccaceraſe.

Domina Caterina Petri Jennis de Viterbio.

Johannes Jutii de Viterbio.

Domina Paulina uxor Bartolomæi della Bruz-
za contratæ S. Mattiæ de Viterbio.

Domina Tomassa Antonia Marrochi.

Johannes magistri Anselmi de Viterbio.

* i. e. præ-
stituto, ab
Italica con-
finare, i. e.
terminos
constituere

EX PRO-
CESSU.

- Petrus Angelus Nicolai de Viterbio.
 Domina Angilella Egidii Marci Gualdi.
 Domina Johanna Egidii Marci Gualdi Trans-
 mundi.
 Caterina Jacobi Gemini de Viterbio.
 Domina Sueva Nicolai de Bussis.
 Francisca Marci Barberii de Viterbio.
 Francisca Angela Dominici de Jovi.
 Johanna Petri Muratoris de Viterbio.
 Angela Johannis Forlani de Viterbio.
 Caterina Jacobi Cecchi Bianchi.
 Margarita Cecchini de Viterbio.
 Frater Jacobus Maltempi Ordinis Servorum
 de Viterbio.
 Frater Jacobus Filippi Ordinis Servorum de
 Viterbio.
 Jacobus Stefani Angeli.
 Antonius Jutii macellarius de Viterbio.
 Magister Antonius bastarius de Viterbio.
 Constantia Mascini contrata S. Marci de Vi-
 terbio.
 Domina . . . mater dictæ Constantiæ.
 Petrutius Butii.
B Petrus Dominici de Viterbio.
 Angela Nardi Palotii de Viterbio.
 Domina Tomassa mater Angelæ Nardi.
 Filomena Benedicti Justii de Viterbio.
 Domina Benedicta Justii, mater dictæ Filome-
 næ.
 Palotia Riccii contrata S. Leonardi de Vi-
 terbio.
 Joannes Jutii Fanciulli de Viterbio.
 Petrus Dominici Sciarguattelli.
 Tomas Capati de Viterbio.
 Adornina Petri de Corfica, habitatrix Viterbii.
 Frater Andreas Sclavus Ordinis Minorum.
 Dominus Christoforus de Malvicis * de Viter-
 bio, legum doctor & Comes palatinus.
 Ser Jacobus Tutii de Viterbio.
 Frater Dominicus de Gallexio Ordinis Mino-
 rum.
 Frater Antonius de Sectia.
 Frater Bernardinus de Viterbio, Ordinis Ser-
 vorum.
 Andreas Capati de Viterbio.
 Johannes Andrea de Viterbio.
 Frater Ludovicus de Gallesio Ordinis Mino-
 rum.
C Frater Simon de Viterbio.
 Frater Gabriël tertiæ Regulæ sancti Fran-
 cisii.
 Domina Margarita Nicolai Nannis de Viterbio.
 Nicolaus Nannis de Viterbio.
 Domina Lucretia Nicolai Nannis de Viterbio.
 Domina Egidia Tutii della Teja de Viterbio.
 Tutius Angeli della Teja de Viterbio.
 Domina Petrutia Antonii de castro Valentani.
 Nardus Paulotii de Viterbio.
 Angela filia Benedicti Zello de Viterbio, &
 ejus mater.
 Margarita Antonii Bonanni de Bagnaria.
 Caterina Pauli Vannelle de Viterbio.
 Domina Andreotia fer Johannis fer Tomæ de
 Viterbio.
 Ser Johannes Tomæ magistri Jeronimi . . . de
 Viterbio.
 Domina Angela filia dicti fer Johannis.
 Antonia Petri Angeli de Viterbio.
 Francisca Johannis Spogliæ de Viterbio.
 Geromnia mulier de castro Chia.
 Gianna de Monte Leone, habitatrix Viterbii.
 Domina Simonetta Jutii de Viterbio.
- Domina Galiana Petri de Urbe veteri. **D**
 Domina Antonia Dominici Fari de Viterbio.
 Domina Angela Dominici Nardi de Viterbio.
 Domina Lodovica Tutii Lorenzetti de Vi-
 terbio.
 Domina Petrutia Bartolomæi Antonii de Vi-
 terbio.
 Carolus Grugni de Viterbio.
 Petrus Angeli Triæ de Viterbio.
 Domina Paulina magistri Angeli fellarii de Vi-
 terbio.
 Magister Angelus fellarius de Perugia, habita-
 tor Viterbii.
 Domina Francisca Benedicti Zello de Viterbio.
 Domina Francisca Nardi Maltempi.
 Christophorus aliàs Boccafrolla de Viterbio,
 vir supradictæ dominæ Francisce.
 Vitorbese de Viterbio.
 Antonia Franciosi de Viterbio.
 Bartolomæa Baptistæ Nerii . . de Viterbio.
 Angelus Pasquinæ muratoris de Viterbio.
 Domina Angela muratoris mater dicti Angeli.
 Domina Johanna Colæ de Capranica, habita-
 trix Viterbii.
 Domina Perna Colæ de Capranica, habitatrix **E**
 Viterbii.
 Domina Caterina Augustini Longi de Viter-
 bio.
 Domina Narda Nicolai Tomæ.
 Domina Caterina Baptistæ de Viterbio.
 Domina Antonia della Caldussa de Viterbio.
 Domina Johanna Francisii de Viterbio.
 Domina Antonia Georgii Trombetta de Vi-
 terbio.
 Domina Laurentia Gemini de Viterbio.
 Domina Titia Jacobi de Fulgineo, tertii Or-
 dinis sancti Francisii.
 Domina Julia similiter tertii Ordinis.
 Domina Constantia de Tuderto.
 Domina Angela Petri de Capranica
 Domina Rita de Scanfano, habitatrix Viterbii.
 Domina Cecilia Domini Augustini de Viterbio.
 Domina Laura tertii Ordinis S. Francisii, com-
 morans in civitate Viterbii.
 Domina Gregoria Simi de Viterbio.
 Domina Caterina Filippi Bartolomæi.
 Domina Angela Tomæ mater dictæ Caterinæ.
 Johannes Piccininus de Florentia, habitator Vi-
 terbii.
 Domina Maria Johannis Piccinini, habitatrix **F**
 Viterbii.
 Domina Jacoba Gemini della Tora de Vi-
 terbio.
 Antonius Gemini della Tora de Viterbio.
 Francisus Gemini de Viterbio.
 Baptista Gemini de Viterbio.
 Egidius . . . de Viterbio.
 Jacobus Stefani Viti de Viterbio.
 Antonius Vitis de Viterbio.
 Domina Angilella uxor supradicti Egidii de Vi-
 terbio.
 Dominicus Augustini Fabri de Viterbio.
 Antonia Augustini Fabri de Viterbio.
 Domina Donata Nicolai Ciacciæ uxor Ni-
 colai Vicarii de Viterbio.
 Lucas Caprinus de Viterbio.
 Presbyter Nardus Rector sanctæ Crucis de Vi-
 terbio.
 Johannes Nicolai Ciaccie de Viterbio.
 Mariottus Nicolai Ciaccie . . . de Viterbio.
 Domina Nicola Silvestri Bocca in fure de Vi-
 terbio.

Ma-

- A** Mariottus Silvestri Boccafisæ de Viterbio.
 Domina Antonia Augustini de Aretio, habitatrix Viterbii.
 Augustinus Baptistæ de Aretio, habitator Viterbii.
 Domina Caterina mater dictæ Antonia Augustini de Viterbio.
 Domina Lodovica Angeli Longi.
 Angelus Longus de Viterbio.
 Domina Jacoba Nannis de Viterbio.
 Domina Antonia Sanctis futoris de Viterbio.
 Angelina Magnardi de Viterbio.
 Domina Petrutia Nicolai Magdalenæ de Viterbio.
 Bartolomæus Lombardus habitator Viterbii.
 Domina s'Valentini ser Scolarii de Viterbio.
 Domina Petrutia s'Valentini s'Fredî de Viterbio.
 Gemina Dominici de Monte Leone, habitatrix Viterbii.
 Domina Petrutia Antonii Nannis de Aquapendente.
 Caterina Antonii de Viterbio.
 Domina Angilella Macaroni de Ronciglione.
 Domina Menica Mattei Transmundi de Viterbio.
- B** Antonius Dominici, aliàs Cortopasso de Viterbio.
 Domina Francisca Herculani de Viterbio.
 Johannes Herculani de Viterbio.
 Domina Laurentia Johannis de Vacodura de Viterbio.
 Domina Margarita Johannis Viltris de Viterbio.
 Domina Lucia mater dictæ dominæ Margaritæ,
 Domina Matteia Johannis de Senis, habitatrix Viterbii.
 Domina Bartolomea . . . de Viterbio.
 Johannes Menici del Pelofacto de Viterbio.
 Domina Caterina Johannis Menici del Pelofacto de Viterbio.
 Antonia uxor Petri de Aquapendente.
 Domina Antonia Capati de Viterbio.
 Matheus Luce contratæ S. Mattiæ de Viterbio.
 Domina . . . uxor dicti Mattei de Viterbio.
 Domina Felix Lazzari de Pisis, habitatrix Viterbii.
- C** Petrus Jennis Dominici Tondi de Viterbio.
 Angilella mater supradicti Petri Jennis de Viterbio.
 Simon Baptistæ clavarius de Viterbio.
 Bartolomeus Francisci Caldararii de Viterbio.
 Domina Vannotia mater supradicti Bartolomei de Viterbio.
 Domina Palotia Cicci de Viterbio.
 Johanna Palotia.
 Domina Caterina Baptistæ de Aretio, habitatrix Viterbii.
 Domina Francisca Bacchini de Viterbio.
 Frater Mariottus de Viterbio.
 Domina Lucia supradicti fratris Mariotti foror de Viterbio.
- Tutius Angeli della Teia de Viterbio.
 Franciscus Mariotti Nardi de Viterbio.
 Domina . . . mater supradicti Francisci de Viterbio.
 Cecilia Butii de Viterbio.
 Paulus . . . Feiscerna contratæ S. Faustini de Viterbio.
 Domina . . . mater supradicti Pauli.
 Menica de Amelia, habitatrix Viterbii.
 Peregrina filia supradictæ Menicæ.
 Erasmus Bernardi de Viterbio.
 Petrutia Fustini de Viterbio.
 Angela Menici & Menica ejus foror de Viterbio.
 Filippa Lodovica de Viterbio.
 Melchior Ambrosii de Viterbio.
 Antonius Petri della Chiesa.
 Domina Paulina ejus uxor . . . de Viterbio.
 Domina Johanna Angeli Tutii de Viterbio.
 Domina Johanna Antonii Alexii de Viterbio.
 Domina Bartolomea Pastorati de Viterbio.
 Domina Petrutia Cartulere de Viterbio.
 Domina Magdalena uxor magistri Nicolai de Monte flaxone.
 Domina Angela mater supradictæ dominæ Magdalenæ.
- E** Domina Jacoba ejus foror de Viterbio.
 Domina Caterina Georgii.
 Domina Cecca Vannis de Viterbio.
 Domina Jacoba Cagnoris de Viterbio.
 Domina Pellegrina Sanctori de Viterbio.
 Antonius, aliàs Cento mezzo de Viterbio.
 Domina Jacoba Angilelli Gidolfi de Fabrica, habitatrix Viterbii.
 Angilellus Gidolfi de Fabrica, habitator Viterbii.
 Rubeus Bonus de Viterbio.
 Domina Victoria Jannis Butii de Viterbio.
 Domina Laura Petri Pauli Egidii de Viterbio.
 Domina Caterina Lucæ . . . de Viterbio.
 Johannes Petri Scolarii de Viterbio.
 Venerabilis mulier domina Margarita Petrutii de Viterbio, admodum bene merita abbatissa monasterii B. Rosæ.
 Domina Francisca Benedicti monialis . . . de Viterbio.
- F** Domina Magdalena Johannis de Viterbio monialis.
 Domina Angela Petrutii de Viterbio monialis dicti monasterii.
 Domina Margarita Stefani de Viterbio monialis.
 Domina Ludovica Lentii de Viterbio monialis.
 Domina Johanna Angeli de Viterbio monialis.
 Soror Jeronima Antonii de civitate Castellana monialis.
 Soror Laura Laurentii, olim de Monte alto, dicti monasterii monialis.
 Soror Filippa Jacoba de Sutrio monialis dicti monasterii.

DE B. BENINCASA RAPACCIOLI,

ORDINIS SERVORUM B. M. V. MARTYRE,

IN ASIA

J. V.

SYLLOGE.

§ I. Beati locus natalis, Vita bis scripta, familia,
professio religiosa.B
ANNO
MCDXV.
Notitia de
Beati pa-
tria;

Patria beato huic Martyri ob-
tigit Collis Scipionis in Um-
bria Italia provincia, vulgò
Colle Scipoli aut Coldiscepo-
li dictus. Oppidum istud seu
castrum in Narniensi diocesi
situm est, distatque Narnià miliaribus quinque;
Interamnà verò duobus, uti habent amba Vita
Mss. De eodem hac tradit Leandri Alberti De-
scriptio totius Italia, anno 1566 Latine edita
Colonia Agrippina, pag. 152: Vià... Flami-
nià procedenti eò usque, ubi læva in parte Ve-
lini lacus aquæ ex edito præcipitata Nari illa-
buntur, citra Ternum (Interamnam) ponte
transito, qui Naris ripas jungit, oppidum in tu-
mulo cernitur, Collis Scipionis vulgò literatis
dictum, frequens & opibus affluens; quod Scip-
ionem condidisse nonnulli putant. Et pag. 156:
Primùm igitur ab aquarum è Velino lacu in Na-
rem delapsu, per ea loca, quæ nunc Sabiniam
appellant, incedenti Collis Scipionis offertur,
quo de suprâ commemoravimus. Conditorem e-
jus fuisse Scipionem Africanum antiqua vult tra-
dito, inquitur Vita Mss., idque omnino asserit
Ludovicus Jacobilli in Vita Beati edita tom. 1
de Sanctis Umbria pag. 725; sed nimis libera-
liter: nam apud Livium & Plutarchum, quos
citat, nullam prorsus de Colle Scipionis mentio-
nem inveni. Nolim tamen idea negare ab aliquo
è Scipionibus fuisse conditum.

C
Vita Italicè
scripta, cu-
jus majo-
rum partem

2 Vita Mss. jam memorata Italico idiomate
conciuuata sunt, auctoremque habent P. magi-
strum Hyacinthum Selimbeni, vel Salimbeni,
ut in secunda scribitur, Collescipolitanum ex
tertio Ordine S. Francisci. Primam anno 1652
compositam biennio post Româ huc misit P. Mat-
thæus Gherardelli Societatis nostræ; alteram pau-
lò pleniorè XIV Aprilis 1657, addiditque: Vi-
ta B. Benincasæ Rapaccioli descripta ab Emi-
nentissimo hujus cognominis, nimirum Fran-
cisco Angelo Rapacciolo sacra Romana Ecclesiæ
presbytero Cardinale, consanguineo Beati ex fra-
tre in octavo gradu secundum Selimbenium. De
eo videri potest Alphonsus Ciaconius in Vitis Pon-
tificum tom. 4 col. 628. Vita hæc secunda nihil
aliud est quàm exemplar prima, nec plura con-
tinet de gestis Beati; sed genealogiam & fami-
liam aliquantò fufius explicat. Id tamen miror,
quod nusquam exprimitur, quis fuerit avus Bea-
ti. Majorem Vitæ partem occupat genealogia, cui

Selimbenius præmittit laudes suæ patriæ, com-
mendans Collem Scipionis à magnitudine, amœ-
nitate, antiquitate & fidelitate, quam semper
illibatam servavit erga Sedem Apostolicam inter
rebelliones vicinorum populorum: atque ea de
causa Gregorius XI Collescipolitanos variis orna-
vit privilegiis, confirmatis deinde per novas
bullas à Martino V, Paulo III aliisque Ponti-
ficibus. Privilegia ista labefactata per Julium
III, qui Michaëlem Angelum Spada Interam-
nensem creaverat loci vicarium, restituit au-
xitque Pius IV, concedendo universitati & popu-
lo Collis-Scipionensi totam jurisdictionem: ita ut
etiam hodie, inquit Selimbenius, civitas guber-
netur quasi adinstar reipublicæ per magistratus à
populo electos.

3 Hinc transit laudatus auctor ad familiam
Beati, quam antiquitus ibidem loci conspicuam
fuisse ait, dictamque primùm Rapizzoni ac dein-
de Rapaccioli, qua terminationis mutatio abhinc
400 annos & amplius facta sit exemplo diver-
sarum familiarum Umbria. Addit inveniri in
archivis, quod successivè duo Rapizzonii dona-
tiones insignes fecerint abbatia Farfensi ex bo-
nis, qua ad illos pertinebant in Colle Scipionis;
indèque apparere, Rapizzonios regionis istius
dominos fuisse ab annis 500 imò 600. In Vita
secunda sive altero exemplari assignatur caput
familie, videlicet comes Rapizzoni genitus ex
Antonè, Raynerii filio: qui Raynerius variorum
locorum comes stornisse dicitur circa annum 900.
Successionem illam docent varia scriptura etiam
hodie exstantes, inquit Selimbenius; secundum
quas idem Rapizzonius Interamna & totius pro-
vincia Narniensis prefectus * fuit. Hujus dein-
de tres filii recensentur Dodo seu Dodonus, Ju-
venalis & Tebaldus, noti ex donationibus in ar-
chivo Farfensis abbatia descriptis. Primus fuit
Narniensis episcopus, idque anno 1028 secun-
dum Ughellum tomo 1 Italia Sacra. Juvenalis
genuit Falconem, Rapizzonem & Crescentium,
quorum singuli binos habuere filios: Falco Le-
ponem & Berardum, Rapizzo Litaldum &
Gualfredum, Crescentius Guidonem & Tebal-
dum. Sex illi patruelis donarunt anno 1093
antiquam ecclesiam S. Stephani prope Collem Sci-
pionis cuidam presbytero Luponi: prout etiam
hodie legi potest in ejusdem templi fronte,
ubi exstat donatio prædicta litteris Gothicis in mar-
more exarata, teste rursus Selimbenio.

E

occupat ge-
nealogia

F

* Italicè ca-
staldo

4 Di-

A
inaliquibus
deficiens.

4 Divisâ in tres ramos familiâ, duo primi à Falcone per Peponem & à Rapizzone per Gualfredum descendentes priscum nomen Rapizzoni mutârunt in Rapaccioli; tertius à Crescentio per Tebaldum propagatus utramque illam appellationem respuit: nam filii eorum ob intestinas discordias sejunxerunt se à Rapacciolis & vocari cœperunt de Tebaldis, mutato cum nomine etiam scuto gentilitio: siquidem pro uno vel tribus rapis, quæ semper fuerunt insignia familia Rapizzonia, substituerunt ipsi equum media parte truncatum. Atque hæc anno circiter 1210 contigisse tradit biographus. Una stirps Rapacciolorum semper mansit in Colle Scipionis; altera verò incoluit Insulam S. Angeli, castrum Umbria inter Narniam & Interamnam: post cujus eversionem anno 1245 migravit cum multis aliis familiis Interamnam, ibique cœtûi nobilissimum civium adscripta est. Circa annum 1340 amba familia de Rapacciolis & de Tebaldis altero affinitatis vinculo sese conjunxerunt, Jacobo Tebaldi datâ in matrimonium Stefanucciâ Rapaccioli, quæ amita fuit Beati nostri, prout mox videbitur. Post præcedentia, quæ compendio retuli, Selimbenius generaliter loquitur de variis in utraque stirpe illustribus viris, inter quos haud dubiè progenitores fuerunt Beati nostri; sed omittit omnium nomina præterquam patris ejus, quem indicat his verbis: Verùm tempus est nominandi Andream, illico subdens: Ex Andream nati sunt circa annum mccc. Antonius philosophiæ ac medicinæ doctor, & Jacobus, postea in Religione Servorum B. Mariæ dictus BENINCASA. Eiusdem Andream foror fuit Stefanucciâ, nupta Jacobo Tebaldi &c.

Beatus circa
medium se-
culi 14 na-
tus

5 Jacobillus in elogio Cardinalis Rapaccioli apud laudatum Ciaconium col. 629 quadam aliter habet de filiis & nepotibus primi Rapizzonii. Verùm quæstionibus genealogicis nolo me interponere, contentus ea breviter narrâsse, quæ fusè à Selimbenio de patria & prosapia beati Martyris conscripta sunt. Nunc ad gesta ipsius progredior, collecturus tum ex Vita antiquiore, quam Jacobillus edidit tom. 1 de Sanctis Umbria, tum ex aliis Mss. quidquid ad Beatum pertinet. Locum & annum natalem distinctè expressit Jacobillus pag. 726, citans in margine Fidem publicam sibi missam Senis anno 1629 à F. Franc. Salvano Priori conventus Servorum: B. Benincasa natus est in dicta terra Collis Scipionis anno mcccxlx tempore P. Clementis VI. Pater ejus vocabatur Andreas Rapaccioli, & ipse in seculo Jacobus nominabatur: educatus fuit à suis parentibus multâ curâ & vigilantia. Mox subdit, quomodo in tenera sua ætate religiosum institutum amplexus fuerit. Concionante per Quadragesimam anni mcccxlx in Colle Scipionis P. F. Bartholomæo Luti Senensi, religioso charitate flagrante & docto Ordinis Servorum gloriose Virginis Mariæ, motus ille sanctis ejus exhortationibus statuit mundum deserre & fieri Servus istius magnæ Dei Matris. Hac de causâ Senas cum prædicto F. Bartholomæo profectus est, ibique in conventu S. Clementis fratrum Servorum sacrum illius Religionis habitum suscepit xxii Maii mcccxlx, ætatis suæ anno xvi.

Ordinem
Servorum
ingreditur
anno 1365.

6 Selimbenius in utraque Vita Ms. profert testimonium admissionis Beati ex antiquis commentariis conventus Senensis, Italicè his verbis conceptum: mcccxlx Senis in capitulo congregatis Patribus S. Mariæ Servorum jussu & com-

Septembris Tomus II.

missione R. P. Prioris F. Bartholomæi Luti xii Maii (in Vita prima scribitur Luci & xxii Maii,) quæsitum fuit, an consentirent in admissionem fratris Jacobi Rapaccioli. Hæc Rapaccioli è Colle Scipionis. is vota omnia favorabilia fuerunt, quæ die religiosam vestem indutus est, stante optima relatione patris Prioris, qui eum noverat & probaverat, dum concionabatur in Colle Scipionis, & honestate juvenis ac devotione tempore probationis suæ monstrata. Patres adfuerunt lxx numero, & Jacobus iste appellatus deinceps fuit frater Benincasa. Post annum tyrocinium secuta est professio solemnis viii Junii, perperam à biographis uno die citius collocata, ut patet ex laudatis commentariis: mcccxlvi collectis Patribus S. Clementis Ordinis S. Mariæ Servorum propositus fuit ad professionem frater Benincasa à P. Priore F. Bartholomæo Luti, & initis ea de re suffragiis, vota omnia numero lxxiii favorabilia fuerunt die vii Junii. Sequenti professionem emisit, & fuit rogatus q. Thomas olim q. Francisci Senensis. Interfuit M. Antonius medicus Collis-Scipionensis frater ipsius. F. Franciscus Salvanus de Senis procurator conventus manu propria. Antonium Rapaccioli, qui professioni interfuit, Jacobillus Beati patrum appellat: Selimbenius verò constanter eum vocat fratrem, uti habet testimonium mox datum.

AUCTOR
J. V.

* in Vita
priori addi-
tur notari
E.

§ II. Cur Senensis à quibusdam dictus: prædicat in Bohemia contra Wicleffitas seu Hussitas, prodigiosè liberatur è carcere, migrat in Tartariam & tandem cum socio capite truncatur: cultus Beati publicus.

O B diurnam commorationem in Senensi Senis diu conventu sumptumque ibi religiosum habitum, Beatus cognominatus est Senensis, teste Jacobillo. Eadem de causa Joannes Petrus Crescenti libro 3 Præsidii Romani Italicè vulgati pag. 118, ubi Beatos Ordinis Servorum recenset, ita scripsit: Benincasa Rapaccioli Senensis, martyr in Tartaria mcdxv. Franciscus Angeloni Senensem quoque appellatum fuisse ait pag. 274 in Vitis Sanctorum Interamniensium, quas sermone patrio edidit anno 1646. Eundem hi tres auctores citant P. F. Gregorium Alasia Servitam in Catalogo Beatorum sui Ordinis, quem in museo nostro non inveni. Eiusdem etiam meminit Selimbenius dicens, anno 1622 Florentia impressum esse & in eo referri, quod Beatus florenus anno 1400; quem Alasia Senensem vocat non à patria, sed à loco suscepti habitus religiosi. Hac ad cautelam inserere visum est, ne quis inhærens Alasia verbis putet, Beatum nostrum Senis natum esse, vel Benincasam patriâ Collis-Scipionensem & professione Senensem in duos perperam distrahatur. Nunc ad ea, quæ post emissam professionem gesta sunt, veniamus.

8 Fecit B. Benincasa, inquit Selimbenius, magnos in bonitate & doctrina progressus, unde suo tempore æstimatus fuit sanctus & insignis

P p p gnis

AUCTORE
J. V.
& virtui-
bus ac do-
ctrinâ ex-
cultus mit-
titur cum
focio in Bo-
hemiam
prædicatu-
rus contra
Wicleffi-
stas

gnis theologiæ magister; de quo magisterio in-
ferius ait liquere ex multis contractibus, in ar-
chivo Senensis conventus descriptis. Propter fan-
tiam suam & doctrinam missus est in Bohe-
miam ad concionandum contra hæreticos istius
temporis, datusque est illi comes P. Petrus Mal-
vezzi, quem Jacobillus tradit fuisse nobilem Bo-
noniensem, & post Angelonum citatum beati ti-
tulo honorat; sed nusquam inveni aliquod ejus
cultus vestigium. Ceterum hæretici, qui sub fi-
nem seculi XIV & maximè seculo XV in Bohemia
grassabantur, erant Wicleffista seu Hussita, ger-
mina Waldensum, sic dicti à quodam Joanne
Hus. Vide Spondanum in Continuatione Baronii
ad annum 1393 num. 7. Historiam Hussita-
rum libris 12 profectus est Joannes Cochleus,
è cujus libro 1 sequentia excerptit Odoricus Ray-
naldus ad annum 1408 num. 69: Factum est
ut post mortem ipsius (Wicleffi, obitam anno
1384,) quidam ex discipulis ejus, nomine Pe-
trus Payne Anglus, Pragam cum libris illius
profugerit, regnante Wenceslao: ea forsitan oc-
casione permotus, quòd ante eum Bohemus qui-
dam genere nobilis ex domo, quam Putridi pi-
scis vocant, apud Oxoniam in literarum studio
constitutus libros Wicleffi . . . inde in patriam
secum retulit, velut pretiosum thesaurum; quos
Pragæ diversis transcriptionibus multis homini-
bus communicavit, & juxta nomen suum Pu-
tridi hæretici lethale virus civibus suis infudit.
&c.

sive Hussi-
tas: ibi
functus ali-
quamdiu
munere a-
postolico
conjectus
in carcerem,

9 Commodavit autem, inquit Aeneas Syl-
vius Historia Bohemica cap. 35, scripta quæ
attulerat his potissimè, qui Teutonicorum odio
tenebantur: inter quos Joannes emicuit obscuro
loco natus, ex villa Hus, quòd anferem signi-
ficat, cognomentum mutuatus. Hic cum esset
ingenio peracri & linguâ disertâ, multumque dia-
lecticis oblectaretur & peregrinas opiniones ama-
ret, avidè admodum Wiclevitarum doctrinam
arripuit. . . . Sequebantur Johannem clerici ferè
omnes, ære alieno gravati, sceleribus ac sedi-
tionibus insignes, qui rerum novitate evadere
pœnas arbitrabantur. His & nonnulli doctrinâ ce-
lebres juncti erant, qui cum in ecclesia consequi
dignitatem non potuissent, iniquo animo fere-
bant, sacerdotia majorum censuum his committi,
qui quamvis nobilitate præirent, scientiâ tamen
viderentur inferiores. . . . Proruperunt in blasphe-
mias. . . & ab Ecclesia Catholica recedentes, im-
piam Waldensium sectam atque insaniam amplexi
sunt. De anno, quo Beatus noster in Bohemiam ac
deinde in Tartariam profectus est, & quanto tem-
pore iis in locis versatus fuerit, nihil habeo
comptum ex biographis, generaliter tantum ista
narrantibus. Audi Selimbenium: Ivit eò (in
Bohemiam) summa cum voluptate magna que a-
viditate amittendi vitam pro fide Catholica. Ibi
concionatus est, ibi laboravit aliquamdiu mul-
to cum fructu: donec in carcerem fuit con-
jectus & ad mortem destinatus cum focio suo post
mille contumelias & opprobria.

unde libe-
ratus ab an-
gelo Tarta-
ros adit in-
struitque,
ac tandem
consummat
martyrium
anno 1415

10 Verùm placuit Deo mittere angelum, qui
apertis carceribus & solutis compedibus & ca-
tenis, imperavit illi ut inde aufugeret & profi-
cisceretur ad prædicandam fidem inter Tartaros,
ubi suo tempore unâ cum focio esset obtentu-
rus gratiam moriendi pro Christo. Ambos è car-
cere ab angelo liberatos in Asiam migrasse, ibi-
que post longam prædicationem & miracula e-
dita occisos esse, scribunt etiam Angelonus &
Jacobillus; sed iter Tartaricum, jubente ange-

lo & martyrium promittente, susceptum fuisse
non memorant. Et promissio quidem martyrii ad-
jecta postmodum videtur: omittunt enim illam, et-
si mandatum angeli exprimant, notitia Mss. de
Beato Româ missa ad Bollandum anno 1650. Per-
git Selimbenius: In Tartariam se contulit, eam
percurrit concionando & faciendo multa & ma-
gna miracula, quemadmodum indistinctè testifi-
cantur litteræ & commentaria authentica istorum
temporum: tandemque anno MCDXV die IV Se-
ptembris ipse & focius post varia atrocita tor-
menta capite truncati sunt ab illis barbaris in
quadam civitate, quæ in epistola Germanico i-
diomate tunc scripta à Provinciale Bohemiæ,
appellata fuit Cotumban (Vita prima habet Co-
tumbania.)

11 Inferius citat litteras Storberâ missas ad in quadam
patres Senenses anno 1420, in quibus P. Ge-
rardus Tedesco, provincialis Bohemia appellatus
in prima Vita, de eodem Beato meminit, com-
pendio narrans liberationem ejus è carcere ope an-
geli, fugam jussu Dei ex Bohemia in Tartaria-
m, & martyrium. Autographum illarum lit-
terarum, quas puto easdem esse cum epistola nu-
mero precedente memorata, Germanicè exara-
tum servari ait in archivo istius conventus, nec-
non scripturas alias authenticas, in quibus de
martyrio Beati agitur. Vellem istorum exemplar
huc missum fuisset, uti etiam illius Compendii
de Beati vita & morte, quod idem Selimbenius
legi asserit in Historiis Mss. ejusdem conventus,
ante annos 100 & amplius à P. F. Lucentio
compositis; unde forsitan plusculum lucis afful-
geret ad palæstram martyrii assignandam: locum
enim Cotumban vel Cotumbania nominatum a-
pud geographos invenire non potui. Cotamba qui-
dem memoratur à Ptolemao lib. 6 Geographiæ
cap. 4; verum illud Persidis oppidum est, non
Tartaria. Angelonus & Jacobillus ex antiquo
Legendario ejusdem conventus proferunt sequen-
tia: Beatus Benincasa Rapacciolus martyr in A-
sia, non addito oppidi nomine. Notitia Mss., de
quibus numero precedente, citant etiam libros
antiquos conventus Senensis, qui similiter nomen
urbis reticentes martyrium in Asia collocant. Hos
in præfigendo titulo secutus sum, quandoquidem
mibi non constabat, in qua urbe passus fuerit
Beatus.

12 Ad cultum illius publicum quod attinet, Gaadet ti-
tulo Beati
nullis quidem Martyrologiis B. Benincasa inscri-
ptus legitur; verumtamen ab immemorabili tem-
pore ante Urbani VIII decreta beati titulo insi-
gnitus fuit, uti mox patebit. Bollandus nomine
laudati Cardinalis Rapaccioli rogatus ut mentio-
nem faceret de beato hoc Martyre, rescripserat
VI Augusti 1650 in hunc modum: Quod eram
meâ sponte facturus, ut B. Benincasam Rapac-
ciolum in meo opere de Sanctis recenserem,
id faciam Eminentissimi Cardinalis hortatu tan-
tò diligentius. Et verò ejus me auctoritas ma-
gna sollicitudine liberavit. Nam cum antea li-
bros D. Ludovici Jacobilli de Fulginatibus a-
liisque Sanctis legerem, vulgatos post paullò
quàm erat ab Urbano VIII bulla edita de non
nominandis absolutè Sanctis aut Beatis, qui ta-
les non essent vel palàm habiti à c. annis vel ab
Ecclesia declarati; verebar necubi in bullam
eam offenderem, procedebamque subtimidè. At
cum tomum edidit idem D. Jacobillus de San-
ctis Umbriæ, post eandem bullam sæpius ite-
ratam & explicatam, eumque Eminentissimæ suæ de-
dicavit; non video quid amplius metuere de-
beam. . .

A beam... At cur in ea relatione (ex Jacobillo transcripta) omiffum est, quod idem Jacobillus tradit de facello, quod huic Beato confanguineo suo sua Eminentia è marmore ædificat? **13** Litteris Roma datis eodem anno xvii Septembris inclusa fuerunt nomine prædicti Cardinalis notitia Italica Mss., quarum hoc exordium: Non est timendum, ne impingatur in bullam Urbani; quia plures quàm ducenti anni sunt ex quo B. Benincasa fuit dictus, nominatus, & cultus ut beatus & ut martyr publicè, & præter alia loca Senis in ecclesia Servorum in facello Dominæ Nostræ de igne; sub cuius imagine sunt quatuor Beati & inter alios hic cum inscriptione: BEATUS BENINCASA MARTYR IN ASIA. Pictura ante ducentos annos ibi fuit, sicuti modò exstat. Eiusdem imaginis & inscriptionis meminuit Angelonus num. 7 citatus. Idem quoque cultus indicium profert Jacobillus, addens sequentia: In facello Piccolominorum in dicta ecclesia Senensi S. Clementis, cernitur exposita publicæ venerationi antiqua imago hujus Beati cum palma martyris in manu, radiis splendoris in capite, & habitu fratris Servitæ: ad pedes ejus legitur epigraphæ jam dicta. Conspicitur quoque in eadem ecclesia ad publicam devotionem alia major tabula, sed recentiore penicillo picta, imaginem illius referens, sub qua habetur: B. BENINCASA MARTYR... In libro antiquo (cujus etiam Selimbenius meminuit) tabulis cooperto, continente Regulam Servitarum & notam multorum Beatorum hujusce religionis, qui conservatur in archivo dicti conventus Senensis, legitur fol. xx vel 21: B. Benincasa [filius] Andreæ Rapaccioli è Colle Scipionis martyr in Tartaria. Legendarium num. 11 memoratum habet in Asia. Subdit Jacobillus: In Arbore, seu Navi Ordinis Servorum, edita in lucem anno mdc à P. F. Gregorio Alafia à Summa Ripa, conspicitur inter alios Beatos imago ejus cum titulo B. BENINCASA.

S III. Alia proferuntur indicia venerationis tum publicè tum privatim continuatæ, cui nihil officit silentium quorundam scriptorum.

Veneratio continuata

A Aliud argumentum publicæ venerationis ad sua tempora continuata superaddit Selimbenius, ita scribens: Imago hujus Beati cernitur etiamnum hodie, depicta cum diademate in capite & palma in manu, in altari B. Francisci Patritii in ecclesia Servorum Senensium, & infra leguntur hæc verba: BEATUS BENINCASA MARTYR IN ASIA. Eam illic ab annis ducentis & ampliùs pingendam curavit nobilis familia Senensis Castoriorum, hodie extincta... In processu Senis instituto pro canonizatione B. Francisci Patritii, mentio fit de B. Benincasa occasione visitationis prædicti altaris, in quo abhinc pluribus quàm ducentis annis imago ejus colitur cum effigie B. Francisci ac BB. Philippi & Joachini, de quibus Ordo Servorum celebrat Officium. Gesta horum trium illustrata jam sunt in Opere nostro: B. Francisci Patritii sive Senensis tomo III Maii pag. 655 & tom. VII pag. 790, Septembris Tomus II.

S. Philippi Benitii tomo IV Augusti pag. 655, AUCTORE B. Joachini tomo 2 Aprilis pag. 454. Afferit præterea Selimbenius, conspici imaginem martyrium ejus representantem ad latus dexterum facelli in ecclesia Deipara Virginis de colle nuncupata, haud procul à Colle-Scipionis: cujus ecclesia, per Petrum Rapaccioli à fundamentis erecta & dotata, hodie, inquit, patronus est prædictus Cardinalis Franciscus Angelus Rapaccioli, ab Urbano VIII ad sacram purpuram evelus XIII Julii 1643, & post triennium sub Innocentio X consecratus civitatis Interamnenlis episcopus.

15 Hanc porrò imaginem à laudato Eminentissimo, & consequenter post Urbani VIII decreto, feri jussam esse restantur citata notitia Mss., in quibus ad Bollandi quæsitæ num. 12, sic respondetur: Quantum ad facellum, quod Jacobillus asserit Beato construi in Colle Scipionis à sua Eminentia, omiffum hoc fuit in apographo misso; quoniam ea de re non aliud est verum, nisi quod Cardinalis cum uno è suis fratribus in facello majori ecclesiæ, quam pater ipsorum extra oppidum Collis-Scipionense exstruxerat mirificæ imagini, Dominæ Nostræ de colle dictæ, erigendum curavit altare cum columnis & frontispicio è marmore discolori, sub quo reposuit corpus S. Guerrini martyris, extractum è sacris cæmeteriis Romanis, ibique collocatum die octava Nativitatis B. Mariæ Virginis, quod principale festum est illius ecclesiæ. Postea in muris lateralibus dicti facelli à dextra parte posuit in corona ex opere marmorato tabulam decollationis B. Benincasæ, & à sinistra similem alteram B. Columbæ dictæ Reatinæ, sed oriundæ è Colle Scipionis familiâ Guadagnoliorum. Additur, solos hosce duos Beatos pro indigenis haberi in Colle Scipionis. Vitam B. Columbe Reatina edidit Papebrochius ad xx Maii: Translatio autem S. Guerrini M. celebratur xv Septembris.

16 Angelonus pag. 275 Martyrem nostrum Beatis Interamnatibus accenset propter ejus majores, ibidem jure civitatis donatos. Audi Selimbenium: Numerat hæc civitas inter alios suos Sanctos B. Benincasam, quia ortus est ex familia, quæ ab anno mcccxlv (ut supra vidimus) legati Apostolici operâ jus civitatis obtinuit inter nobiles Interamneses: & nostra tempestate in templo cathedrali exstat in magna tabula publicus catalogus, exhibens omnes Sanctos & Beatos, qui fuerunt episcopi, aut cives... aut bene meriti de Interamna. Cernitur & legitur inter alios beatus Benincasa; de quo aliud modò non dicitur, omiffis aliis recentioribus & antiquis de eo memoriis. Hæc omnia dicta sint cum professione adhærendi & insistenti debitâ observantiâ & reverentiâ decreto gloriosæ memoriæ Urbani VIII edito XIII Martii mdcxxv &c. In denominando beato prædicto Patre Benincasa, sicut omnes alii supra nominati fecerunt, volo niti recognitionibus & approbationibus Ordinarium... omnique eo, propter quod aliis & mihi ipsi licitum fuit ita facere; non intendendo violare ullum decretum, sed subijcere omnia censuræ sanctæ Sedis, cujus vivo filius & subditus obedientissimus. Hæc ille.

17 Quis verò credat Eminentissimum Rapacciolum, præfulem eruditum & prudentiâ clarum, teste Ciaconio, prædicta facturum fuisse aut etiam permissurum ut Interamna in sua cathedrali Benincasa pro beato publicè haberetur, nisi constitisset de legitima cultus possessione per casum

ACTORE
J. V.

sum exceptum ab Urbani decretis. Vide supra num. 13. Itaque ob relata hactenus publica venerationis indicia dubitare non potui, quin locus beato huic Martyri in Opere nostro deberetur inter hodiernos Calites; praesertim cum Eminensissimus Prosper de Lambertinis, nunc summus Pontifex Benedictus XIV, in Indice rerum & verborum eruditi sui Operis de Servorum Dei beatificatione & Beatorum canonizatione pag. xxiv dicat; Denominatio Sancti, aut Beati, non potest auferri iis, qui ab immemorabili sic fuerunt appellati; & pag. xix ibidem: Cultus publicus infertur ex retentione imaginum Servorum Dei in ecclesiis, etiam si pictae sint sine diademate & splendoribus, & etiam si collocatae sint extra altare, & seorsim ab imaginibus Beatorum vel Sanctorum; quod utrumque variis probat exemplis libro 2 cap. 14 num. 5, & cap. 24 num. 111.

B
Pit affecti
erga Bea-
tum, inter
quos Car-
dinalis Ra-
pacciolus
pluries ejus
opem exper-
tus.

18 Pit admodum, ut memoratus Selimbenius verbis num. 10 datis subjungit, erga hunc Martyrem affectus fuit Cardinalis Jacobus Tebaldu, à Callisto III ad sacram purpuram promotus anno 41 post Beati obitum, id est, 1456: & gloria sibi ducebat numerare illum inter suos consanguineos, agnoscens familiam suam derivatam à Rapacciolis, ut supra, & propter aviam suam Stefanucciam, Beati amitam. Cardinalis hujus epitaphium ex Selimbenio non transcribo: legi id potest tomo 2 Ciaconii col. 995, vel tomo 2 Italia Sacra Ughelli in Episcopis Feretranis, apud quem annus emortualis MCDLXVI recte exprimitur. Singularem pietate eundem B. Benincasam profectus est Petrus Rapaccioli, cui datum fuit à Deo ut familiam suam, qua aliquamdiu jacuerat in paupertate, honestis mercaturis erigere potuerit. Erat is secundum Selimbenium consanguineus Beati ex fratre in septimo gradu. Supra laudatus Cardinalis Franciscus Angelus Rapaccioli hujus filius profitebatur, eodem Selimbenio teste, speciali prorsus devotione se affici erga praedictum Beatum, & pluries evidentissimè caelestem illius opem ac protectionem expertum fuisse.

Silentium
Gianii &
aliorum ni-
hil officit:
hac occasio-
ne subji-
citur

19 Jacobillus pag. 727 pro Beato nostro perperam citat Archangelum Gianium in Annalibus Servorum; hic enim agit de alio Benincasa non martyre, quem Papebrochius dedit tomo VII Maii pag. 662. Cur autem B. Benincasa M. à Gianio praeteritus sit, nescitur, inquit citata notitia Mss.: haud dubiè quod monimenta de eo non habuerit. Ad silentium Gianii respondet Selimbenius, illum in Annalibus omis-
C
sisse Beatos plures, ac praeter alios ipsum B. Paulum Spanocchi, quamvis martyrium illius narre-

tur à Pio II in suis Orationibus & Commentariis. Similis responsio dari potest, si quis objiciat, memoriam Beati nostri non exstare apud Michaëlem Florentinum in Chronico Servorum, & Philippum Ferrarium in utroque Catalogo Sanctorum: adde quod argumentum ab illorum aliorumque silentio petiitum nequeat evertere testimonia superius exhibita de cultu publico. Ad Paulum Spanochium quod attinet, perscrutatus sum quotquot in museo nostro reperi orationes & Commentarios aliaque ab Aenea Sylvio seu Pio II scripta, varios etiam consului martyrologos & historicos; sed nusquam mihi occurrit Spanocchi nomen. Tandem in Fastis Senensibus anno 1669 recensis, inveni pag. 529 satis prolixum elogium exjussdam Pauli, Ordinis Servorum B. V., qui spectatissimè vir integritatis, apud agrum Penarum à S. Marino dictum, in sui Ordinis cœnobio degebat anno 1462, obiitque mense Octobris; an ejusdem anni & quo die, me latet.

20 Elogium istud notatur desumptum ex libro 5 Commentariorum Pii II. Verba subjicio ex Francosfurtensi editione anni 1614, pag. 124: Vulgatum est per idem tempus venerabilem quendam monachum, natione Senensem, in agro Penarum S. Marini suo in facello imaginem B. Mariæ Virginis erexisse, ad quam, veluti miracula facientem, regionis accolæ frequentes accurrerent: id ægre tulisse Sigismundum (Malatestam, Arimini dominum,) jussisse monachum imaginem amovere; nec parentem, misisse qui noctu caperent atque ad se ducerent daturum pœnas. Illos interceptum ore obstructo ducentes, cum tota nocte ambulassent, & jam se putassent Ariminum attigisse, summo diluculo apud facellum, in quo erat imago, se reperisse; atque irâ concitos captivum in alta cruce suspendisse, quæ ab eo index loci in trivio paulò antè fuerat erecta: sed mox ficiariis abeuntibus, fracto laqueo, monachum cecidisse, repertum à rusticis atque confotum revixisse: quem rumorem nota Sigismundi crudelitas atque impietas probabilem reddidit. Cum Pius II satis innuat narrationem suam ex rumore seu fama populari hausam esse, facti veritatem aliunde cupimus edoceri; item quo anno & quota die Octobris obierit venerabilis ille monachus, an alicubi colatur, & an fuerit Servita, qualem faciunt Senenses Fasti: nam cœnobium San-Marinense, in quo vixisse dicitur, non invenio apud Gianium, enumerantem 137 cœnobia sui Ordinis. Documenta idonea de istius Pauli publico cultu si mittantur, suis ei locus dabitur in Opere nostro.

D

elogium al-
terius,
quem etiam
dabimus, si
cultus pro-
betur.

E

F

A D

ACTA SANCTORUM SEPTEMBRIS QUINTA DIES

SANCTI, QUI NONIS SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sanctus Victorinus presb. & Mart. prope Cutilias Sabi- norum oppidum in Italia. S. Romulus M. in Græcia, item B <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 30%;">S. Eudoxius</td> <td style="width: 10%; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">}</td> <td style="width: 60%;">martyres Me-</td> </tr> <tr> <td>S. Zenon</td> <td style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">}</td> <td>litinæ in Ar-</td> </tr> <tr> <td>S. Macarius & MCIV Milites</td> <td style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">}</td> <td>menia mino-</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">}</td> <td>ri.</td> </tr> </table> S. Censurinus præfe- ctus S. Cyriacus, alias, Quiriacus, episco- pus S. Maximus presby- ter S. Archelaus diaco- nus S. Aurea mulier S. Felix miles C <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 30%;">S. Maximus mil.</td> <td style="width: 10%; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">}</td> <td style="width: 60%;">martyres</td> </tr> <tr> <td>S. Taurinus mil.</td> <td style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">}</td> <td>Ostia in</td> </tr> <tr> <td>S. Erculanus, vel Herculanus mil.</td> <td style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">}</td> <td>Latio.</td> </tr> </table> S. Venerius mil. S. Storocinus mil. S. Mennas mil. S. Commodus mil. S. Hermes mil. S. Maurus mil. S. Eusebius mil. S. Rusticus mil. S. Monachus mil. S. Amandinus mil.	S. Eudoxius	}	martyres Me-	S. Zenon	}	litinæ in Ar-	S. Macarius & MCIV Milites	}	menia mino-		}	ri.	S. Maximus mil.	}	martyres	S. Taurinus mil.	}	Ostia in	S. Erculanus, vel Herculanus mil.	}	Latio.	S. Olippius mil. S. Cyprius mil. S. Theodorus tribu- nus S. Rhais vel Heraïs virgo M. pro- pe Alexandriam in Ægypto. S. Quintus vel Quin- ctius S. Arcontius S. Donatus S. Nimfidus vel Nymphus M. S. Saturninus M. S. Taurinus S. Nemoratus S. Saturninus S. Arapollinus S. Abda episcopus martyr cum a- liis in Perfide. S. Anianus episc. conf. Vefontio- ne in Gallia. S. Alpertus presbyter conf. in pa- go Cessima agri Dertonensis in Italia. B. Ursicinus episc. conf. Raven- næ in Italia. S. Genebaudus vel Genebaldus episc. conf. Lauduni in Gallia. S. Victorinus episc. conf. Comi in Italia. S. Anfaricus episc. conf. Sueffio- ne in Gallia. S. Bertinus abbas Audomaropoli in Belgio.
S. Eudoxius	}	martyres Me-																				
S. Zenon	}	litinæ in Ar-																				
S. Macarius & MCIV Milites	}	menia mino-																				
	}	ri.																				
S. Maximus mil.	}	martyres																				
S. Taurinus mil.	}	Ostia in																				
S. Erculanus, vel Herculanus mil.	}	Latio.																				

- A S. Taurinus episc. M. Augustæ Aufcorum in Novempopulania.
SS. Romanus & David, aliàs Borifus & Glebus aut Hlibus,

- principes Ruffi.
B. Albertus abbas Pontidæ prope Bergomum in Italia.
B. Jordanus abbas generalis Ordinis Pulfanensis in Apulia.

D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

Anctus Laurentius Justinianus, postquam ab Alexandro VIII in Sanctorum numerum relatus est, tam hac die, quâ pontificalem cathedram ascendit, insertus est Fastis Romanis, quam die natali, quâ de eo ut tunc Beato actum est, VIII Januarii.

- S. Marcelli Papa martyris exceptio reliquiarum apud Aruernos notatur in gemino codice Usuardino apud Sollerium nostrum. De Marcello autem reliquiisque ejus circumlatis actum est XVI Januarii.
- B Juventinus & Maximus martyres Antiocheni, quos hodie repetit Castellanus, vocans Juventium & Maximianum, ab eodem cum Martyrologio Romano memorantur, & apud nos dati sunt XXV Januarii.
- Julianus episcopus Conchenfis hac die reperitur in Catalogo generali Ferrarii, uti & olim erat in Romano Martyrologio. Nunc verò memoria ejus in Romano tantum legitur die, quo apud nos etiam de eodem actum est, XXVIII Jan.
- Sabilus hodie rursus memoratur apud Gracos; apud Galestinum verò Thathuel & soror ejus Bebaa, qui etiam leguntur in Martyrologio Arabico-Egyptio Ms., quod Latinum fecit Gratia Simonius. Dati sunt XXIX Jan.
- Savinæ virginis & Saviniani martyris memoria Trevis hac die annuntiat apud Grevenum. Verum de utroque, Sabina scilicet & Sabiniano, apud nos disputatum est ad diem XXIX Jan.
- Ingenuinus episcopus Sabionensis hodie annuntiat à Castellano, eundemque videri, qui in variis Fastis antiquioribus etiam legitur sub nomine Ingenui aut Ingeniini, ostendam ad hunc diem in SS. Nympho & Saturnino. Verum de Sancto illo apud nos jam actum est cum Martyrologio Romano ad diem V Febr.
- C S. Alto abbas Almonasteriensis in Bavaria. Martyrologium Anglicanum, Ferrarius, David Camerarius. De eo egimus IX Febr.
- S. Legontius episcopus Metensis insertus est hodie Florario apud nos Ms. Vide dicta de illo Sancto XVIII Februarii.
- S. Longini militis & martyris translatio capitis notatur in Calendario Pragensi. Actum apud nos de S. Longino, uti & de hac translatione XV Martii.
- Eutyches & Maro martyribus Capuanis mendose admixti leguntur apud Notkerum. De iis actum est cum aliis XV Aprilis.
- S. Proba virgo annuntiat hodie Lauduni a Molano & Ferrario, aut in agro Laudunensi prope Guisiam, ut habet Martyrologium Parisiense, & ferè Castellanus. Nos de hac S. Proba virgine M. egimus. XXVIII Aprilis.
- Constantinopoli sanctorum martyrum Urbani, Theodori, Menedemi, & sociorum septua-

ginta septem ecclesiastici ordinis, qui à Valente imperatore pro fide Catholica in navigio impositi, jussi sunt in mari comburi. Annuntiatio est Martyrologii Romani ad hunc diem V Septembris. At cum illos dederimus die XVIII Maii, tom. IV ejusdem mensis pag. 170, consule diem XVIII Maii.

- SS. Ferreolus & Ferrutio MM. in multis Fastis memorantur hodie ob festum corporum inventorum. De iis actum est XVI Junii.
- E Heretrudis virgo hodie iterum in Florario Ms. Sanctorum occurrit. Eadem videtur cum illa, de qua in prætermissis III hujus & IV dictum est. Vita data XXX Junii.
- S. Cyrillus Gorymæ in Creta episcopus signatur hodie in Synaxario Sirmondiano. Datus est IX Julii.
- S. Columba virgo & martyr Conymbricæ in Lufitania hac die posita est apud Arturum in Gynaceo. Vide disputata de ea ad diem XX Julii.
- S. Taurini episcopi inventio annuntiat à Greveno. Est Taurinus Ebroicensis episcopus, cuius hodie inventio celebratur. Acta data sunt XI Augusti.
- S. Gedeonis Israëlitarum judicis memoria occurrit hodie in codice Usuardino Hagenoyensi, sed de eo cum Martyrologio Romano egimus I Septembris.
- B. Margaretulæ translatio è Lovaniensi urbe Leodium notatur apud Chalemotum. At eam translationem numquam factam existimo; sed intelligendam translationem ex loco, ubi occisa fuerat, ad urbem Lovaniensem. De hac Beata actum est 2 Septembris.
- S. Agilalphus abbas M. cum sociis hodie ponitur apud Grevenum. Sed Agilalphus Lerinensis is est, de quo disputatum die III Septembris.
- F S. Godegraani episcopi Sagiensis & martyris memoria recurrit in codice Usuardino regina Suecia apud Sollerium. Vita data est III Septemb.
- S. Marcellum episcopum Treviransem annuntiat hodie Ferrarius; at in Romano est die precedente. Kalendaria verò nonnulla hodie dant Marcellum martyrem Cabillonensem. De utroque actum IV Septembris.
- Madruyna abbatissa Benedictina S. Petri prope Barcinonem cum titulo Sanctæ annuntiat ab Arturo in Gynaceo. Præcessit Menardus, quem laudat, in Appendice altera Martyrologii Benedictini pag. 147, ubi tale dat elogium: Sancta Madruina fuit abbatissa cœnobii sancti Petri Barcinonensis anno Domini nongentesimo sexto. Mauris Barcinonem populantibus, captiva ducta est in insulam Balearium Majorcam. Erat ei quidam propinquus mercator, qui de ejus solutione cum ea egit. Die præstituta sancta Madruyna evasit ex carcere; fugitque ad navim sui propinqui: sed Maurus, qui eam custodiebat, elapsam persecu-

- A** secutus est. Mercator periculum videns, eam in sacco lanæ pleno abscondit. Maurus existimans eam in faccis esse absconditam, omnes saccos pugione oblongo terebravit, eique tria aut quatuor vulnera inflixit, quæ constanti animo tulit: & ita eluso Mauro, liberata ad suum monasterium rediit. Curam abbaticam sibi restitutam recusavit, ut se ad felicem mortem tranquillius compararet: quam paucis post diebus obiit, ob vulnera sibi à Mauro illata, quæ recidescabant. *Uterque auctor laudat Antonium Tepefium in Chronico S. Benedicti cent. 2. Verùm Tepefius factum refert cent. 4 pag. 348 ad annum 801, & post precedentia paulo latius relata, Hispanicè subdit, qua reddo Latine: Cùmque (moniales & Barcinonenses) illam existimarent Sanctam, honorifico eam sepulcro condiderunt in ecclesia versus partem Septemtrionalem ad sinistram. Deinde, procedente tempore, translata sunt ossa ipsius ad modicum tumulum in sacellum S. Benedicti: variaque miracula dicuntur causâ ipsius à Domino facta. Hac suspicionem ingerunt de cultu publico, præsertim cùm Sancta vocetur ab Tepefo; nec tamen cultum satis certum reddunt, cùm Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 4 pag. 37 referat quidem destructionem monasterii S. Petri ea occasione factam, sed de Madryna taceat. Quapropter sufficit hic notare factum affigi ab Tepefo, non anno 906, sed 986, ut & à Mabillonio: rogareque eruditos Benedictinos & Barcinonenses, ut de cultu nos faciant certiores.*
- B** Quintinus aliquis cum titulo episcopi, & subinde sine illo titulo, hodie celebratur in variis Fastis, cùm antiquis tum recentioribus. In Martyrologio Augustano, apud nos edito tom. vii Junii, legitur: Quintini episcopi & conf. Apud Martenium verò tom. 6 Collectionis amplissima veterum scriptorum Quintinus reperitur in gemino Martyrologio, nimirum in primo, quod Bedæ nomine insignitum reperit, ubi habetur: Natale S. Quintini confessoris; & in Calendario Stabulensi, in quo nudum nomen Quintini. Grevenus & Molanus, eosque secutus Ferrarius Quintinum episcopum confessorem in Campania annuntiant, quod explicat postremus de Campania Gallia. Florarium nostrum Ms. Quintianum habet episcopum item & confessorem, sed sine loco. Fateor me Quintinum & Quintianum æquè ignorare, sicut omnes illi, quos recensui, locum ignorarunt. Verùm nonnulla mihi est suspicio, Quintum Capuanum, de quo hodie agimus cum Arcontio & Donato, fuisse primò à Sociis avulsam, ut factum constat apud Rabanum, & in multis Fastis contractioribus: deinde verò, nomine nonnihil immutato, episcopi titulum etiam fuisse additum. Totus error, si erratum in eo sit, oriri potuit ex Rabano, ubi Quintus post Ingenuum episcopum sic memoratur, ut videri episcopus potuerit. Si quis in re ambigua potuerit certiora docere, gratissimus erit monitor.
- C** Victorinus confessor Roma annuntiat à Greveno & Molano. Præcesserat Petrus de Natalibus, ei texens elogium lib. 8 cap. 40, secuti que sunt Ferrarius & alii quidam recentiores, inter quos Piazza in Hemerologio sacro Urbis, Sanctum nominans. Nullus tamen probat cultum aliquando fuisse Victorinum Rhe-
- D** torem: nam hunc designant, de quo agit Hieronymus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum, & cujus conversionem narrat S. Augustinus lib. 8 Confessionum.
- S. Petri, qui fuit in Athero habetur commemoratio in Menologio Sirletiano, uti & in Menais impressis, & in Mss. à Sirmondo communicatis: in his scribitur in Athyra. At nullum uspiam invenio elogium.
- Dimadius confessor in Æthiopia memoratur à Castellano, ex Fastis sacris ecclesie Alexandrina editis per Jobum Ludolfum, quantum con-jicio. At ex iis satis nequit constare, Catholicusne fuerit, an hereticus aut schismaticus, præsertim cùm tempus taceatur. In alio Synaxario Ms. Ægyptiaco, quod Latine reddidit Simon Moyses, alumnus collegii Maronitici Roma, legitur Dimidis martyr Alexandria. De hoc minùs dubitare possumus, quin fuerit Catholicus: & suspicor eundem esse cum Dimadio, qui nec confessor nec martyr vocatur in Fastis Ludolfi. Additur in laudato Synaxario, corpus in mare fuisse projectum, & passus dicitur sub Luciano, fortè legendum Licinio: nam interpres imperitius nomina frequenter luxavit. Ceterùm de Dimadio aut S. Dimidio nihil præterea invenio, nisi quod Ludolfus in Historia Æthiopia part. 2 pag. 292 dicat, Dimadius cæcum & paralyticum sanavit, laudans pro hisce Fastos metricos.
- Apuleius M. hodie à Maurolyco ponitur cum Ferrero & Ferrutione, quorum sola inventio hodie celebratur: nec invenio aliquem Apuleium cum ipsis esse passum.
- SS. Felix & Moderatus hodie memorantur simul à Castellano, qui Moderatum ponit in Supplemento die 1 Julii. Videri possunt dicta ibidem in prætermis.
- Latro episcopus Laudunensis cum Sancti titulo hodie refertur à Saussayo in Catalogo Sanctorum post Martyrologium. Vide dicenda de eo hodie ad Vitam S. Genebaudi patris ipsius annotatione ultima.
- Cavensis ecclesie dedicatio per Urbanum II facta memoratur apud Wionem, Menardum, & Ferrarium, apud quos plura videri possunt.
- Cenerensis ecclesie dedicatio hoc die videri potest apud Ferrarium.
- F** Judith regina Polonia cum titulo Sanctæ memoratur ab Arturo in Gynaceo, ubi anno 1017 defunctam asserit, sed cultum non probat: nec illa Sancta, aut Beata vocatur ab iis, quos laudat.
- Margarita Burgundica vel Nivernensis, regina Sicilia, secunda conjux Caroli Andegavensis Sicilia regis, ut venerabilis, insignisque humilitate, integritate ac charitate in pauperes memoratur à Castellano, qui ait eam Tornodori obiisse anno 1308. Eadem annuntiat ab Arturo à Monasterio in Gynaceo sacro ut Beata, nec tamen colitur.
- Petrus de Burbone (de Bourbon) reclusus prope Parisios, ab eodem ut venerabilis ponitur & anno 1639 defunctus.
- S. Innocentia virgo Burdigalæ adscribitur in codice Burdigalensi apud Sollerium. Cùm autem alibi non occurrat, nescimus, utrum nomen sit Sancta anonyma impositum, an verò eidem semper fuerit proprium.
- Alelmus secundus abbas Aquicinlinus cum titulo beati memoratur à Raissio; uti & Richard-

- A** chardus conversus ejusdem cœnobii. Verùm de cultu flet.
- Margarita Sulmonensis, abbatissa Clarissarum seu potiùs Urbanistarum, ut beata memoratur ab Arturo in Martyrologio Franciscano & in Gynacco. Vitam ut Beata dedit Jacobillus in Sanctis Umbria tom. 2 pag. 206, & Benignus Fremant in Opere de Vitis Sanctorum piorumque Ordinis Franciscani ad v Septembris eodem utitur Beatæ titulo, ubi Vitam Belgicè enarrat. Nullum tamen assignant publici cultus fundamentum. Hueberus titulum Beatæ rectius, opinor, prætermisit; nec eo utitur Waddingus, ubi ad annum 1425 de ea agit, & ad 1449 ipsius mortem refert, licet apud ipsum semel beatam nominatam inveniam, quando ad annum 1395 de natalibus agit. Margaritam hanc, licet virtutibus præstantissima fuerit, coli publicè non existimo, cum Roma sepulta fuerit, nec de ea mentionem reperiam apud Piazzam, aut ullum alibi cultus indicium.
- B** Gentilis de Matelica Ordinis Minorum, ut martyr in Perside annuntiatur ab Arturo & ab Huebero. Prior beati titulum suo more addit, alter verò hunc titulum omittit: nec satis certa cultus indicia reperire potui. Ex eodem Ordine sequuntur varii, à prædictis scriptoribus ad hunc diem memorati, videlicet.
- Peregrinus de Falerone Sanseverini in Piceno.
Rainerius Fabrianensis Fabriani in Marchia Anconitana.
Nicolaus de Canino . . . in Latio.
Joannes à Gautfordia . . . in Hibernia.
Paulus Sinopolitanus . . . Medumæ in Calabria.
Petrus Morfelinus . . . Carnoti in Gallia.
Franciscus de Ledesma . . . in Mexico.
Jacobus Brunaci cum Beati titulo Perusæ hoc die legitur apud Carolum de S. Vincentio in Anno Dominicano, ubi laudat Seraphinum Razzi, qui revera Jacobum Brunacci pag. 335 editionis Gallica memorat, sed cultum ipsius non probat, illumque inter pios potiùs quàm Beatos recenset. Plures viri illustres & venerabiles ex Ordine Prædicatorum videri possunt apud laudatum Carolum de S. Vincentio, aliosque ejusdem Ordinis scriptores.
- C** Godefridus abbas Schonangia, & Petrus episcopus Catalaunensis memorantur apud Chryso-stomum Henriquez cum titulo Beati; at cum cultum non probeat, nec hi in aliis Fastis reperiantur, lector eum ulterius poterit consulere: nam Chalemotus Godefridum quidem habet, sed sine titulo Beati; at Petrum non satis notum rectè omittit.
- Fridericus primùm Valdassii monachus, deinde abbas, ac demum episcopus Aystettensis inter venerabiles recensetur apud Chalemotum.
- Joannes Yama Japon Societatis Jesu memoratur in Menologio Ms. ejusdem Societatis, ut egregius fidei promotor in Japonia, ubi demum pro fide mortem oppetiit.
- Wocardus & Winerbaldus presbyteri, ac Gerwaldus & Regenardus diaconi, omnes monachi abbatia S. Bertini Audomaropoli, memorantur à Rayffio, qui occisos dicit à Normannis. Verum omnes quidem multa à Normannis passi sunt, sed unus tantum occisus Regenardus, aut potiùs Raynardus, ut videri potest hoc die in libro Miraculorum S. Bertini, ubi de illis agitur sine titulo Sancti aut Beati.
- D** S. Maximiliani episcopi Panormitani elogium dat Ferrarius hodie. At hic Sanctus colitur xv Septembris.
- Aper confessor occurrit in Ms. Martyrologio Trevirensi & in codice Ultrajectino Rosweydi apud Sollerium in auctariis Ufuardi, ubi notat, si Tullensis est, colitur xv Septembris. Tullensem revera esse, suadet reliquorum silentium. Dabitur ergo xv Septembris.
- E** S. Septimii Apsinensis elogium dat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia, eumque hodie annuntiat Castellanus. At Ferrarius in Catalogo generali de eodem meminit die, quo colitur, xx Septembris.
- S. Zachariæ patris Joannis Baptista cades apud Gracos hodie recolitur. Agemus de illo Sancto cum Martyrologio Romano v Novembris.
- S. Cuniberti episc. Coloniensis translatio hodie annuntiat. At de eo Sancto agitur cum Martyrologio Romano xii Novembris.
- S. Crescentiani martyris Romani hodie in utroque Catalogo meminit Ferrarius, cum Verona annuntians ob translationem; sed observat haberi in Martyrologio Romano xxiv Novemb.
- F** S. Obdulia virgo hodie Toleti annuntiat in Martyrologio Romano, quia de ea agitur in Breviario Toletano, ut in annotatis observat Baronius. At postea dubitans, an non sit eadem cum S. Odilia, hæc addit: Si autem unam eandemque Obduliam cum Odilia esse, quis dixerit; ob aliquam factam translationem reliquiarum Toletum, hac die ejus festivitatem celebrari illic intelligat. Tamayus in Martyrologio Hispano memorat Sanctam die v Septembris Palmæ in Bætica, & reliquias Palmæ Toletum translatas affirmat. Verùm vel sola vox Palma occasionem præbet suspicandi, eandem esse cum S. Othilia, qua celebris est in Alsatia, & xiiii Decembris memoratur in Martyrologio Romano: nam hæc aliquando habitavit in Palma vel Balma, monasterio comitatùs Burgundia. Ea certè est sententia Nicolai Antonii in scriptis posthumis, qua latius discutietur ad xiiii Decembris.

A

D

DE S. VICTORINO PRESB. ET MART.

PROPE CUTILIAS SABINORUM OPPIDUM

I N I T A L I A ,

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS.

J. L.

§ I. Duo SS. Severini & totidem Victorini, à martyrologis inter se permixti, distinctim proponuntur: gesta & passio

S. Victorini, qui hodie colitur, ex Actis

SS. Nerei & Achillei: ex filii, fer-

vitutis, martyrii & sepul-

turae loca.

B

E

EXEUNTE
SECCULO I
VEL IN-
EUNTE II.
Distincta
notitia S.
Severini
abbatis,

Uctores utriusque Martyrologii Romani, parvi seu veteris & hodierni, Ado, Ufuardus & Noikerus ad VIII Januarii S. Severinum annuntiant in unum è duobus constat, eumque fratrem S. Victorini esse aiunt. Idem ad v Septembris S. Victorinum referunt ex duobus pariter commixtum, quem Romani parvi auctor, Ado & Noikerus fratrem esse dicunt S. Severini. Ut confusio & errores ex ea nati appareant manifestius, ego quatuor Sanctos, à Martyrologis istis permixte annuntiatos, prius distribuit hic proponendos esse existimaui. De eo, qui hodie colitur, quidquid fide digni ad posterorum memoriam transmissum existat, de tribus aliis summa dumtaxat adducam istarum rerum capita, quibus praecognitis facile perspicies, quomodo discernenda & cui Sancto tribuenda sint singula, qua memorati martyrologi praedicant in perturbationis suis elogiis infra exhibendis. Spiritu prophetia & miraculis celeberrimus anno 482 obiit S. Severinus abbas, Noricorum apostolus, cuius corpus auctoritate S. Gelasii Pontificis, anno 496 vitâ defuncti, ad castrum Lucullanum prope Neapolim deportatum fuit. Anno 909 castrum istud eversum & sacra ossa Neapolim deventa fuere, depositaque in ecclesia monachorum Ordinis S. Benedicti, qua à Noricorum apostolo patrono suo jam tum S. Severini appellabatur. Sancti hujus Acta & utriusque translationis historiam, fideliter conscripta, edidit Bollandus ad VIII Januarii, quo natalis ejus Neapoli celebratur, tom. 1 ejusdem mensis à pag. 484 & ibid. in Appendice à pag. 1098.

SS. fratrum
Severini
episc. Septem-
pedani
& Victori-
ni conf.,

2 Temporibus Justiniani imperatoris eximia vita sanctitate claruit alter S. Severinus, ex eremo assumptus ad episcopatum Septempedanum in Piceno sive, ut nunc loquimur, Marchia Anconitana. Ex Septempeda ruinis oppidum Sanseverinum emerxit, sic dictum à sanctourbis diruta episcopo Severino. Ecclesia cathedralis nomine ipsius consecrata solemnitatem celebrant Septembris Tomus II.

Sanseverinates die VIII Junii, ad quem Martyrologio Romano hodierno inscribitur; Sancti vero natalem agunt VIII Januarii, quo proinde die eum dandum censuit Bollandus. Hic S. Severinus fratrem habuit S. Victorinum confessorem. Cum uterque non procul Camerino Umbria civitate eremum incoleret, Victorinus (ut humana fragilitas est) demonis tentationibus victus in peccatum impudicitiae consensit; at post lapsum per misericordiae Dei gratiam sui ac demonis victor egregius evasit: poenitentiam agens in corpus suum pia crudelitate diu saevit, tantumque in virtute profecit, ut Sanctorum in caelo gloriam & in terra honores fuerit consecutus. In Martyrologio Romano hodierno annuntiatum ad diem, quo Camerini colitur, VIII Junii: sed quia gemina ejus & Severini fratris Acta tom. 1 Januarii à pag. 500 & in Appendice à pag. 1103 ediderat Bollandus, inter dicti diei praetermissos relatus fuit. At non referetur, uti opinor, in nostri Operis Supplemento, ubi adducuntur, qua ad cultum ejus nondam illustratum pertinent, & simul dispici poterit, an S. Victorinus Severini episcopi frater distingui debeat à Victorino monacho, quem S. Gregorius Papa sub finem homilia 34 in Evangelia narrat lacrymis, vigiliis, aliisque piis exercitationibus Deum luxuria peccato sibi offensum placasse atque illius remissionem è voce caelesti intellexisse. Porro S. Victorinus, de quo jam sermo est, in suis & fratris Severini Actis, qua Bollandus laudatus primo loco adduxit atque alteris antiquiora sunt, asseritur post actam poenitentiam brevi ad urbis Amiterninae sacerdotium promotus fuisse.

3 Est & alter S. Victorinus, episcopus, ut non hodierni S. Victorini martyris ex Actis fert traditio inferius refutanda, Amiterninus, qui in fine seculi 1 vel initio sequentis prope Cutilias in Sabinis martyrium subiit. Is ipse est noster Presbyter & martyr, episcopali dignitate gestisque alienis hodie in Fastis sacris deformatus. Sibi restituendus est ex SS. Flavia Domitilla, Nerei, Achillei & aliorum Martyrum Actis ad XII Maii in nostro Opere editis; è

Q 9 9

qui-

AUCTORE
J. L.

quibus sequentia huc transfero. Postquam S. Flavia Domitilla, nobilissima virgo Romana, hortatu SS. Nerei & Achillei eunuchorum, qui cubicularii ejus erant, à nuptiis cum Aureliano consulis filio animum avocasset & virginitatem Deo consecrasset, à sponso suo delata fuit quòd Christiana esset, & in insulam Pontiam ablegata. Eusebius lib. 3. Historia ecclesiastica cap. 18 in scriptorum à Christi fide alienissimorum monumentis se legisse testatur, S. Fl. Domitillam anno principatus Domitiani quinto decimo, qui ab Idibus Septembris anni 95 currere cepit, in exsilium unà cum aliis plurimis actam fuisse. Ex eorum numero fuerunt SS. Nereus & Achilleus, de quorum martyrio SS. Eutyches, Victorinus & Maro, in insula Pontia cum S. Fl. Domitilla exsules, Marcellum virum Christianum per litteras certiores fecerunt, quarum hac est conclusio: Erit caritatis tuæ sollicitudine circa nos agere, & aliquem ad nos talem dirigere, qui & nos de tua & [te de] nostra sospitate faciat lætiores. Dies natalis eorum (Nerei & Achillei) quarto Idus Maias.

B
SS. Nerei

4 Accepto hoc scripto, Marcellus germanum suum misit ad insulam, qui fuit cum his confessoribus Christi (Eutychete, Victorino & Marone) per annum. Postea verò ad Marcellum reversus hæc retulit: Cùm Aurelianus post martyrium Nerei & Achillei ageret, ut ad Domitillam posset pervenire contentum, dictum est illi à quodam, quòd majorem haberet caritatem cum Eutychete, Victorino & Marone, quàm habuerat cum eunuchis suis Nereo & Achilleo, qui eam docuerant Christo credere. Unde factum est, ut à principe Nerva peteret eos sibi donari, si sacrificare nolissent. Qui cùm viriliter agerent, Eutyches, Victorinus & Maro, atque minas Aureliani penitus non curarent; deposuit eos de insula, & quasi servos per sua prædia singulos divisit; Eutychen in sexto decimo ab Urbe [miliario] viâ Numentanâ; Victorinum verò in sexagesimo [viâ Salaria]; Maronem verò in centesimo trigesimo in eadem via Salaria: iussitque eos terram fodere per totam diem, ad vesperum verò cantabrum (*id est, purgamenta farina seu potius panem ex iis confectum*) manducare. Sed Deus omnipotens dedit eis gratiam in locis peregrinis: nam Eutyches conductoris loci filiam à diabolo liberavit; Victorinus autem vicedominum loci paralyticum, per tres annos de lecto non surgentem, fecit orando incolumem; Maro verò morbo hydropis laborantem procuratorem civitatis Septempedæ liberavit. Interea facientes sermonem ad populum, docuerunt multos Christo credere; & facti presbyteri populum credentium ampliavere.

Achil-
lei;

5 Tunc diabolus replevit irâ mentem Aureliani; & misit, qui vario genere pœnarum interficerent eos. Nam Eutychen in media via diu cædi iussit, quamdiu spiritum exhalaret. . . . Victorinum verò apud eum locum, qui Cotilias appellatur, ubi putentes aquæ emanant & sulphureæ, in ipsis capite deorsum per horas tres teneri iussit, & iterum suspendi. Hoc per triduum pro Christi nomine passus Victorinus migravit ad Dominum. Iussit autem Aurelianus corpus ejus non sepeliri: & cùm una die apud Cotylas jacuisset, venerunt Amiternenses populi Christiani, & rapuerunt eum, & in suum territorium transtulerunt, atque ibi sepelierunt. Maronem verò &c. Ita Acta SS. Nerei & Achil-

lei, ut vocari solent, in editione nostra ad XII Maii: ex aliquibus tamen musei nostri codicibus Mss. lacunas aliquot supplevi. Quanta auctoritate ea valeant, dicitur num. 47. Id interim pro re indubia habeto, quidquid fide digni de S. Victorino M. oblivioni superest, Actis contineri. SS. Eutyches & Maro, quos illa pariter celebrant, in Adonis, Usuardi & Notkeri Martyrologiis necnon in utroque Romano, parvo & hodierno, unà cum S. Victorino annuntiantur xv Aprilis, ad quem diem de omnibus breviter egit Henschenius. An tres isti sancti Martyres à Principe Nerva, ut in iisdem Actis asseritur, Aureliano in servitutem traditi fuerint, dispicietur § 5: ubi assignatis imperatoribus, sub quibus exsilium, servitutem & martyrium verisimilius passi fuere, nonnulla circa servilem eorum conditionem vitamque deinde actam observabuntur. Notitia locorum, in quibus S. Victorinus M. exsulavit, agrum in servitutem abductus fodiendo coluit, insolente supplicii genere martyr occubuit, & sepultura mandatus fuit, ex variis nunc dabitur.

6 Pontiam Insulam, Victorini & aliorum Sanctorum, qui in laudatis Actis memorantur, exsilio nobilitatam, Ferrarius in Nova topographia ad Martyrologium Romanum ita describit: Pontia, Ponza, insula maris Thyrreni ante finem Formianum, contra Cajetam, Palmariæ & Sinoniæ insulis proxima. Est autem Palmaria contra Tarracinam, ab ea in Austrum ad XLV M. P. distans, prorsus inhabitata: at Pontia aliquot habitationes habet, exilio & deportatione non tam civium Romanorum quàm Christianorum clara, à proximo litore ad xxx M. P. recedens. Duram S. Victorinus servitutem servavit prope martyrii sui palastram seu lacum, in cuius aquas putentes ac sulphureas cùm per triduum, capite deorsum verso, trium quotidie horarum spatio identidem dimissus fuisset, animam Deo reddidit. De lacu isto eique adjacente oppido cognomine hac scribit Lubinus in Tabula § geographica Mart. Romani illustrati: Cutilia seu Cutilia, & Cotylia vel Cotyle, oppidum & lacus in Sabinis, in agro Reatino, à Reate octo millia passuum distans, sexagesimo ab urbe Roma milliario: urbs ad montem sita, à qua non longè erat lacus, qui Cutilia sive Aquæ Cutilia appellabatur. Pompeius Angelottus in descriptione urbis Reatina patria sua cap. 9 Cutilias à Gothis dirutas fuisse ait, atque inter colonias, ab incolis dispersis conditas, fuisse hodiernum Contigliano; ab Aquis Cutiliis, nunc Lago di Contigliano, teste Ferrario in Lexico geographico, longius distans quàm antiquum oppidum, à quo nomen retinuit.

7 Situm Amiterni, cuius cives sancti Martyris corpus, postquam uno die iussu Aureliani prope Aquas Cutilias inhumatum jacuerat, in suum territorium transtulerunt, ex Baudrando accipe. Amiternum, urbs Sabinum * in Italia Livio & Plinio, quæ Vestinis tribuitur à Ptolemæo, olim episcopalis, postea excisa; & ejus rudera nunc conspiciuntur in plano montis dorso, prope castrum S. Vittorino, de S. Victorini episcopi Amiternensis (imò presbyteri & martyris) nomine dictum, in Aprutio ulteriori, provincia regni Neapolitani, testibus Ferrario & Cluverio, prope fontes Aterni fluvii, nunc vulgò Pescara dicti, ab Aquila (quæ illi & Furconio urbi excisæ ex adverso Amiterni successit) v mil. pass. distans in Septentrionem, olim ingens, ut ruder-

D

E

qui ubi ex-
siliū: ser-
vitutem ac
martyrium
passus

F

* sepultus
fuerit, ex-
plicatur.* Sabino-
rum

ra

A ra indicant. *Amiternenses sacrum corpus, quod in suum territorium transportarunt, honorifice sepelierunt in loco, ut antiqua consuetudo ferebat, suburbano, ubi nunc S. Victorini vicus conspicitur. Antonius Antinorius cap. 2 Introductionis ad Historiam Aquilanam apud Muratorum tom. 6 Antiquitatum Italia col. 500, Rudera, inquit, scriptorum testimonia, traditio prope vicum S. Victorini ejus (Amiterni) situm fuisse ostendunt; & vicus ille postea pro sede episcopali stetit: qua opinio § 3 confirmabitur. Sancti corpus in ecclesia, quam Amiternenses in suburbio suo supra illud erexerant, religiosè assertatum fuit usque ad tempora Ottonis I imperatoris; sub quo potior ejus pars Magdeburgum in Germaniam, nonnulla verò reliquia Metas in Galliam translata fuerit, ut § ultimo videbitur.*

Memoratos
SS. Severi-
nos & Vi-
ctorinos
Martyrolo-
gia ita in-
termiscens,
ut hujus
diei

B

8 Habes nunc, studiose lector, distinctam notitiam duorum SS. Victorinorum, martyris & confessoris, & totidem SS. Severinorum, abbatibus & episcopis; è quibus duo priores ab Adone, Ussuardo, Noikero & utriusque Romani Martyrologii auctoribus ad v Septembris in unicum Victorinum, duo posteriores ad viii Januarii in unicum Severinum constantur: & quemadmodum hic ab omnibus Severino permixto Victorinus, ita illic à plerisque Victorino confuso Severinus frater attribuitur. Tanta personarum perturbatio Sancto, quem hodie Ecclesia colendum proponit, densam offudit caliginem, ac erroribus non paucis praeiit Bollandus tom. 1 Januarii pag. 498 & 499; ubi SS. Severinos intermixtos discriminavit; sed hodiernum S. Victorinum suis involutum tenebris reliquit. Neque eas dispulit Henschenius tom. 2 Aprilis pag. 374, ubi illum cum S. Victorino, prope oppidum Cutilias passo, eundem esse pronuntiavit. Sollerius in Observationibus ad textum Ussuardi, S. Victorinum hodie annuntiantis, enodationem rei implexa facilem & expeditam non esse perspicens, ea tantum suggestit, qua sufficere existimabat, ut difficultates indicarentur, alibi, inquit, ex integro discutiendæ.

Sanctum
internoscere
difficile sit:
nihil lucis
adferunt
Hieronymiana.

C

9 Id ego hic suo loco praestiturus, eò primùm confugi, unde mihi lucem adferendam sperabam; ad Martyrologia, inquam, Romano parvo vel Adone vetustiora. Verùm ea mihi pervolventi nullum occurrit, quod viii Januarii S. Severinum, vel v Septembris S. Victorinum memoret. Referuntur quidem in aliquibus Martyrologiis, qua S. Hieronymo vel Bede attribuuntur; sed eorum numero sunt, qua Papebrochius in Prologo ad Bede, Flori & aliorum Martyrologia ante tomum 2 Martii edita, & Sollerius in Praefatione ad Ussuardinum cap. 1 art. 1 § 2 Adonis vel Ussuardi aliqua ex parte compendia esse iudicant, pro vario compilatorum arbitrio concinnata. Ad xxiv tamen Julii Adone antiquior Rabanus S. Victorinum confessorem ornat elogio, ex ipsius & fratris Severini episcopi Septempedani Actis vetustioribus deprompto. Eodem quoque die in optima nota Hieronymianis, quorum textus inferius producam, Amiterni S. Victorinus martyr annuntiat. Dedit hunc Sollerius brevius quam vellem. Ejus occasione mentionem faciens de S. Victorino, qui v Septembris colitur, hoc solum subjicit: Idem an alius ab eo, qui hoc die (xxiv Julii) in Hieronymianis refertur, usque adeo exploratum non est. Maluimus nos hodiernum Victorinum, quisquis is est, loco suo Septembris Tomus II.

ex citatis codicibus servare. Meam in hac quaestione sententiam feram § 4.

§ II. Exhibetur è Martyrologiis
S. Victorinus ad v Septemb.
& S. Severinus ad viii Janua-
rii ex duobus quisque in u-
num conflatus: errores circa
S. Victorinum hodiernum.

Nunc geminos SS. Victorinos hodie à martyrologis in unum implicatos exhibeo. Quae in eorum elogiis episcopo Amiternino & confessori conveniunt, uncis includam, ut ab iis, qua ad Presbyterum & martyrem pertinent, commode dignoscantur. Martyrologorum Sanctos confundentium agmen ducit & seducit auctor Romani parvi: Romæ, Victorini martyris [fratris Severini, qui post miram poenitentiam Amiterninæ urbis episcopus] & martyr factus est. Ado prolixissimum hoc habet elogium: In suburbano Romæ, natale beati Victorini martyris. [Fuerunt autem duo fratres, Victorinus & Severinus. Hi post utriusque parentis obitum se invicem paedagogantes, pari custodia se mutuis obsequiis æmulantes, germanitatis vinculo probabiles, Deo se ipsos hostiam vivam obtulerunt. Cùmque in tantum excrevisset, ut sua omnia perfectionis intuitu relinquerent, & vendentes res suas, censum earum pauperibus erogassent, Deo expeditius servituri, nudi facultatibus omnibus remanserunt. Alter itaque serviens alteri mutua vice & æmula charitate serviebat. Imperium, libertas. Nihil deerat illis, cùm nihil haberent. Igitur Victorinus spirans altius, & id ipsum, quod sibi parebant, imperfectum computans, nec satis sibi factum, si alteri liceret in altero, aut alter alteri servitium exhiberet; eremum ingreditur, seditque in specu excelsæ rupis, quam subterfluentis aquæ geminum sinuârat abruptum, uni tantum hospitium viro, ut sedens somnum caperet, vel si reciperet alterum, stans oraret. Texerat ostiolum vimine: assiduus in lectione & oratione manebat.

S. Victori-
num M. &
presb. cum
synonymo
conf. ad 5
Sept. Ro-
manum
parvum,
Ado,

E

11 Cernit interim invidus omnis boni profectum Viri, & ferre non valens simulat se puellam, & ante fores Viri gementia verba ingeminat: Heu, inquit, me miseram, silvis, errore & tenebris vagam! Locus non agnoscitur: iter quaeritur. Quisquis es loci hujus incolæ, cælum undique & silvæ famam virtutum tuarum opusque ferunt; eripe me à frendentibus apris, eripe me à sævientibus lupis & à rictibus urforum. Quod victura sum, tuum erit; si moriar, tuum. Satis superque sufficiat operiri limine tuo. Non longum quæro habitaculum, unius tantum noctis hospes ero. Referat Victorinus cellam, & hostem, dum miseretur, secum includit. Vix horæ spatium intercesserat, dum inter molimina & assiduum corporis motum protenso pede tetigit Hominem Dei, & velut compungens vulnere, noxio calore succendit. Addit igniculum dulcedo sermonis, urget facinus solitudo. Quid moror? Facit cælum columna arboris, alta radice quæ diu fundata steterat; furtivus amor scelus perficit. Exclamat jam victor Victorini diabolus: Quid agis, inquit, Vir perfectissime, cui etiam frater

F
qui proli-
xum

AUCTORE
J. L.

gravis fuit? Jam jungeris alteri, qui recessisti à tuo? Quid agis, qui novum dogma filvis constituens suadebas scopulis castitatem? Hæc jactans ex oculis decepti velut fumus evanuit. At is, qui ceciderat, velut exanguis jacuit.

elogium ex
usriusque

12 *Pergit Ado*: In se autem aliquando reversus, silvas deseruit, ad fratrem Severinum repedavit: pudore diu vocem suppressens, tandem causam facti exposuit, ipse poenam sibi statuens. Findens namque arborem, manusque per fissuram inferens, præduratam cuneis pessulans, cicatricem arboris claudit. Sed mox Severinus factum poenamque fratris episcopo suo nuntiat. Ille veniens, primum cum solvere tentat: sed ut repugnantem vidit, orat, benedicit, consolatur, discedit. Vir autem Domini, qui se gravissimam poenitentiam damnaverat, Dominica tantum die modicum panis & aquæ coactus à fratre percipiebat, qui etiam se simili cibo & jejuniis macerabat. Igitur in hujusmodi constrictione triennium volvitur. Cumque jam omnes poenæ movisset ejus in Christo imitanda humilitas, episcopus civitatis rediens, vix agere potuit, ut sese à poena, quâ ille memor tremendi judicii se damnaverat, absumptis poenæ carnibus, permetteret resolveri. Quantæ autem sanctitatis postea fuerit, quamque potens in miraculis, non facile lingua alicujus explicabit. Electus deinde ab universo populo Amiterninæ urbis sacerdotium adipiscitur.]

B

Actis malè
contextuit,
Notkerus,

13 *Eadem de S. Victorino confessore fusiùs narrantur tom. 1 Januarii à pag. 500 in ipsius & fratris S. Severini Septempedani Actis. Vixit S. Victorinus ille seculo vi: Martyr synonymus prope Cutilias non serius quam initio seculi 2 coronatus fuit. Sanctos tanto temporis intervallo invicem disjunctos in unam personam conjunxit Ado, dum præcedentibus ex historia SS. Nerei & Achillei ista annexit: Inde postmodum sub imperatore Nerva cum aliis Dei servis Eutyche & Marone ab Aureliano judice primò relegatur in sexagesimo ab Urbe miliario, viâ Salaria; deinde apud eum locum, qui Cutilias appellatur, ubi putentes aquæ manant & sulphuræ, in his capite deorsum per horas tres suspensus teneri ab impio judice jussus est. Quod cum per triduum pro nomine Christi passus fuisset, gloriosè coronatus, migravit ad Dominum. Cumque una die corpus ejus jussu Aureliani inhumatum jacuisset, venerunt Amiternenses, & rapientes transtulerunt in suum territorium, & honorificè sepelierunt Nonis Septembris. Adonis elogium ex duorum SS. Victorinorum Actis compilatum habetur in variis musei nostri libris, qui Sanctorum Vitas continent, tam Mss. quam editis. Totum etiam vel ex parte olim in plerisque diocesis infra num. 57 nominandis ad Matutinum recitabatur. Notkerus ita oblongum elogium suum orditur: Victorini martyris in suburbano Romæ. Hic cum fratre Severino &c. Plura non transcribo. Satis sit indicasse, quòd martyrologus iste peccatum cum demone sub forma muliebri, stupendam poenitentiam, episcopatum Amiterninum & martyrium prope Cutilias uni quoque S. Victorino indiscriminatim adscripserit.*

C

14 *Licet minus evidens, meo tamen judicio non minus certa est confusio in Martyrologio Usuardi & Romano hodierno. Romæ (Usuardi textum refero) beati Victorini martyris, qui sanctitate & miraculis præclarus [sacerdotium Amiterninæ urbis totius populi electione adipiscitur.] Inde postmodum sub imperatore Nerva*

jussus est suspendi capite deorsum, ubi putentes & sulphuræ emanant aquæ. Quod cum per triduum pro nomine Christi passus fuisset, gloriosè coronatus, victor migravit ad Dominum. Romanum hodiernum ista habet: Romæ in suburbano beati Victorini [episcopi] & martyris, qui sanctitate & miraculis clarus [sacerdotium Amiterninæ urbis totius populi electione adeptus est.] Postmodum sub Nerva Trajano apud Cutilias, ubi putentes & sulphuræ emanant aquæ, cum aliis Dei servis relegatus, ab Aureliano judice jussus est suspendi capite deorsum. Quod cum per triduum pro nomine Christi passus fuisset, gloriosè coronatus, victor migravit ad Dominum. Cujus corpus Christiani rapientes honorificè sepulturâ Amiterni condiderunt. *Qua in utroque textu jamjam dato unciis interposui à S. Victorino confessore mutuata esse negabunt, qui credunt S. Victorinum martyrem Cutiliensem fuisse episcopum Amiterninum: sed dignitatem hanc à confessore ad Martyrem translata fuisse apparebit ex dicendis & sequente.*

15 *Aliqua ex laudatis Martyrologiis classicis variis erroribus non solum S. Victorino martyri attribuunt, quæ sunt synonymi confessoris; sed etiam circa ea, quæ sunt sancti Martyris, variè errant. Ado elogium, quod his verbis inchoarat, In suburbano Romæ natale beati Victorini martyris, ita concludit: Cumque una die corpus ejus... inhumatum jacuerat, venerunt Amiternenses, &c... honorificè sepelierunt Nonis Septembris. Quomodo Sanctus Nonis Septembris & per martyrium calo nasci & corpus ejus ab Amiternensibus sepeliri potuit, si una die illud inhumatum jacuerit? At Ado per vocem natale intellexit non diem, quo Sanctus passus fuit, sed quo passionis memoria agitur. Recte. Sed quid ad antiqua Hieronymiana, quæ, ut § 4 videbitur, eum referunt die xxiv Julii, quem ipsius natalem esse dicunt? An & hunc diem Sancti emortualet negabis, ut Adonem excuses, qui ejus sepulturam v. Sept. & martyrium uni ex diebus proximè præcedentibus affigit? Secundo, Ado num. 13 de sancto Martyre scribit: Cum aliis Dei servis Eutyche & Marone ab Aureliano judice primò relegatur in sexagesimo ab Urbe miliario, viâ Salaria, ubi Cutilia jacent. Romanum hodiernum habet: Apud Cutilias... cum aliis Dei servis relegatus, ab Aureliano judice jussus est suspendi &c. Romani verba videri possunt eum sensum habere, quem Adoniana habent, scilicet SS. Victorinum, Maronem & Eutychem, postquam Aureliano in servitutem traditi essent, ad unum omnes locum amandatos fuisse, quod Actis SS. Nerei & Achillei repugnat; nam in hisce legitur: Deposuit eos de insula Pontia Aurelianus, & quasi servos per sua prædia singulos divisit, Eutychem in decimo sexto ab Urbe [miliario] viâ Numentanâ, Victorinum verò in sexagesimo [viâ Salaria] prope Cutilias, Maronem verò in centesimo trigésimo in eadem viâ Salaria.*

D
Usuardus
& Romanum
hodiernum
confundunt,

E

F

16 *Tertiò, idem Romanum S. Victorini martyrium atque etiam, ut videtur, relegationem ad locum, ubi servitutis jugum subiit, sub Nerva Trajano contigisse asserit: in Actis verò SS. Nerei & Achillei & in Adonis, Notkeri & Usuardi Martyrologiis solum nomen Nerva exprimitur. Quis per illud intelligat Trajanum imperatorem, qui quidem Nerva Trajanus, at nunquam Nerva simpliciter vocari consuevit? An Sancti servitus & martyrium Nerve, an verò Trajani successoris imperio, affigenda sint, & exami-*

A minabitur. Quarto, secundum memorata Acta, in quibus rerum gestarum ordinem inversum esse præsumi non debet, sed probari, S. Victorinus, Eutyches & Maro nondum presbyteri ordinati erant, cum ex insula Pontia in servitutem abducerentur: nam in illis primò Sanctorum exsilium in ista insula, dein amandatio ad loca servitutis narratur; & tum demum omnes facti presbyteri esse affirmantur. Verùm S. Victorinus M. in Romano Mart., in quo episcopi titulo donatur, prius sacerdotium Amiterninæ urbis totius populi electione adeptus, & postmodum sub Nerva Trajano apud Cutillas, ubi servitutem passus est, relegatus fuisse dicitur. Profluxit hic error ex confusione S. Victorini episcopi & confessoris cum nostro Presbytero ac martyre, & in Romanum transit ex Adone; quod hujus verbum. 12 in fine & num. 13 relegens facile observabit. Cur Romanum parvum & Usuardus Romæ, Ado autem, Noikerus & Romanum hodiernum in suburbano ejus sanctum Martyrem annuntient, alibi videbitur.

B 17 Duos Severinos, nimirum abbatem, qui Neapoli quiescit & colitur, & episcopum Septempedanum, cui frater fuit S. Victorinus confessor, ad communem utriusque natalem diem VIII Januarii ita permiscuit Romanum parvum seu vetus: Neapoli, Severini confessoris, Victorini fratris. Ado, Usuardus, Noikerus, hisque juniores martyrologi passim omnes confusione illam adoptarunt. Præcipuorum annuntiationes si legere lubet, apud Bollandum invenies in comment. de S. Severino Septempedano. Omnium iterum dux vel potius seductor fuit auctor Romani parvi, ut in Observationibus ad Usuardum agnoscit ipse, qui in Prefatione ad hujus Martyrologium antiquitatem illius atque auctoritatem vindicarat Sollerius. Romanum hodiernum separatim utrumque S. Severinum annuntiat, episcopum Septempedanum VIII Junii, abbatem verò seu Noricorum apostolum VIII Januarii: atque hoc insuper die S. Severinum ex duobus illis commixtum seorsum refert iisdem penè, quibus Usuardus, verbis: Neapoli in Campania, natalis S. Severini episcopi, fratris beati Victorini martyris, qui post multarum virtutum perpetrationem plenus sanctitate quievit. Confusionem hic obscuram facit gloria martyrii S. Victorino adscripta: nam Severino abbati nullus frater Victorinus fuit: quem verò habuit episcopus Septempedanus in pace obiit. Baronius amborum Severinorum memoriam in Romano novo distinctim consignatam inveniens, & perturbatam, quam mox dedi, annuntiationem nulli eorum integrè convenire videns, eam agere putavit de tertio quodam S. Severino episcopo Neapolitano, atque huic fratrem fuisse S. Victorinum martyrem, qui Nonis Septembris colitur.

C 18 Sed que Baronii sententia fuerit, forsitan ex ipsiusmet verbis lector cognoscere mavult. In annotatione de S. Severino episcopo Septempedano, qui cum fratre suo Victorino confessore ad VIII Junii in Romano annuntiat, Ambigua, inquit, adhuc & subobscura remanet de sancto Severino Septempedano narratio ob omnimodam ferè similitudinem, quam in omnibus habere videtur eum sancto Severino episcopo Neapolitano, quocum non tantum nomine & dignitate episcopatus convenit; sed (quod mirandum sit) uterque fratrem habuit nomine Victorinum, episcopus Neapolitanus martyrem, Septempedanus confessorem: unde facillimè contingere po-

tuit, ut quod esset alterius, tribueretur alteri: quod quidem Ado sexto Idus Januarii & Nonis Septembris fecisse videtur, dum Victorinum illum confessorem, qui seculo VI in eremo perarduam vitam duxit, germanum existimavit Severini Neapolitani, cujus quidem frater eremum minimè coluit, sed longè antè martyr factus est. Nec mirandum est duos Severinos duos fratres Victorinos habuisse; cum moris Christianorum fuisse constet, suis filiis nomina Sanctorum imponere, qui illorum sectantes vestigia, etiam patrocinio fulcirentur. Dionys. Alexand. apud Euseb. lib. VII cap. XX. Horum autem fratrum Severini Septempedani & Victorini confessoris Acta legitur accepta ab ipsorum ecclesia, ex quibus novimus hos fratres fuisse uterinos, eremiticamque vitam excoluisse: quorum Victorinus aliquando lapsus fuisset, arctioribus se disciplinæ vinculis mancipavit, ac sancto fine quievit. Severinus autem, ad regimen episcopatus assumptus, sanctitate clarus migravit è vita.

E 19 In sua hac annotatione Baronius palam & alii crederent, se non observasse ex S. Severino abbate, qui Neapoli colitur, & synonymo episcopo S. Victorini confessoris fratre in Romano parvo; Adone, Usuardo & Noikero coaluisse monstrum S. Severinum episcopum Neapolitanum. Cum hic & duo Sancti, è quibus conflatus est, distinctum quisque in Romano novo elogium habeat, cumque Romani parvi auctor, Ado & Noikerus ad v Septembris S. Victorino martyri tribuant fratrem Severinum, & ejusdem nominis monstrum episcopum ad VIII Januarii fratrem esse dicant S. Victorini, & quidem, ut Usuardus & Romanum addit, martyris; Hinc Baronius, ut antè dicebam, existimavit S. Severinum episcopum Neapolitanum revera existisse, & hodiernum martyrem S. Victorinum illius fratrem fuisse. Errorum istorum veritate supposita, Adonem ad VIII Januarii & v Septembris, ubi fratribus SS. Severino Septempedano & Victorino confessori convenientia putatiorum fratrum S. Severini Neapolitanæ & Victorini martyris elogiis insperguntur, corrigendum esse monet, quod geminum synonymorum fratrum par commiscuerit. A martyrologis, qui Baronium incautum deceperunt, plures alii in eisdem errores pertrahiti fuere. Contra omnes statuendum est, S. Victorino martyri nullum fuisse fratrem Severinum episcopum Neapolitanum, atque hunc ex ecclesia istius antistitum numero, & ex Martyrologio Romano, quo nunc utitur Ecclesia, expungendum esse; cum nunquam existerit, nisi in eorum mente, qui eum ex SS. Severinis, Noricorum apostolo & episcopo Septempedano, inter se permixtis, originem duxisse ignorarunt. Ad dicta stabilienda necesse non est, ut quidquam addam iis, qua Bollandus tom. I Januarii pag. 457 ex litteris P. Antonii Beattilli S. J. ad se Neapoli missis, & pag. 499 ex Ferrarii Catalogo Sanctorum Italia transcripsit. Ibidem pag. 498 neotericos quosdam refellit, qui monasterium & ecclesiam S. Severini Noricorum apostoli, qua Neapoli exstant etiamnum, commentitii S. Severini episcopi nomine primum nuncupata fuisse scripserunt, sed deinceps à Noricorum apostolo idem nomen retinuisse.

AUCTOR
J. L.

§ III. Episcopalis dignitas à S. Victorino conf. translata ad hujus diei Presbyterum & mart.: novus S. Victorinus episc. Camerinus à Jacobillo obtrusus: nescio quem Amiternensem suggerant Ferrarius & Castellanus.

B Aronius, qui SS. Severinorum confusionem ad VIII Januarii non perspexit, sanctum quidem Victorinum martyrem à confessore interno vit; sed non satis, ut colligi potest ex ejus annotatione in Mart. Romanum ad V Septembris. Cum VIII Junii superius egimus de Victorino germano sancti Severini Septempedani, satis ostendimus errare eos, qui duos hos Victorinos in unum confundunt; & huic Martyri illa tribuunt, quæ alterius esse noscuntur; nimirum lapsum illum miserandum, quem describit hic Ado, qui ceteris errandi tribuit occasionem: nam & id ad Bedæ *Plausimiani* Martyrologium additum reperitur, cum in veteri manuscripto ejus Martyrologio nihil hujusmodi legatur, sicut nec in antiquo Romano, vel in Uuardo. De aquis Cutiliis, ubi hic passus est, scribit Plin. lib. 11 cap. xcv & lib. 111 cap. 111. Hujus autem Victorini martyrium descriptum habetur in Actis sanctorum Nerei & Achillei apud Sur. tom. 111 die XII Maii, ex quibus ceteri acceperunt. Habetur mentio de eodem supra XV Aprilis una cum Marone & Eutyche; licet ibi nulla de episcopatu mentio fiat; quæ ad V Septembris etiam omitti debuisset, ut mox patebit.

B Aronius in Notis, numero precedente & supra num. 18 transcriptis, Adonem reprehendit, quod vitam eremiticam & lapsum in peccatum impudicitia à S. Victorino confessore ad Martyrem Cutiliensem transtulerit. Nihil de isto lapsu legi ait in Martyrologiis Romano antiquo & Uuardino; neque ullam in iis confusionem notat. An ergo Uuardus, cui consonat Romanum, quod Baronius antiquum vocat, de S. Victorino martyre verè scripsit: Sacerdotium Amiterninæ urbis totius populi electione adipiscitur? Dubitari nequit, quin ista intelligi debeant de S. Victorino conf., qui in suis & fratris S. Severini Actis tom. 1 Januarii pag. 500 editis num. 9 post expiatum gravissimam trium annorum penitentiam luxuria peccatum brevi ad urbis Amiterninæ sacerdotium assumptus fuisse dicitur. Acta illa alteris, quæ ad ejusdem tomi calcem à pag. 1103 habentur, certò antiquiora vidit & majore ex parte in compendium contracta elogio suo inseruit Ado, recentis hisce vocibus, Amiterninæ urbs sacerdotium, quæ etiam in Uuardo leguntur, & in Romano novo; cujus verba hic iterum adfero: Romæ in suburbano beati Victorini [episcopi] & martyris, qui sanctitate & miraculis clarus [sacerdotium Amiterninæ urbis totius populi electione adeptus est.] postmodum sub Nerva Trajano apud Cutilias &c. Romanum Martyrologium correxeris, si quæ hic uncis secreta vides, deleveris atque illi restitueris, à quo accepta sunt, nimirum S. Victorino confessori, qui ad VIII Junii debito episcopi titulo nu-

C non Martyri, sed confessori episcopatus Amiterninus congruit:

C non Martyri, sed confessori episcopatus Amiterninus congruit:

datum ita refertur: Camerini, S. Victorini confessoris.

22 Henschenius ad XV Aprilis S. Victorino nullius roboris argumentis Orlandius episcopalem dignitatem non ab omni populo electus fuisse asseritur, de simplice presbyteratu intelligens; de quo etiam exponuntur in Uuardina editione Lubeco-Colonienfi: Romæ in suburbio, beati Victorini presbyteri & martyris, qui sanctitate & miraculis præclarus sacerdotium Amicerrimæ [Amiterninæ] urbis, totius populi electione est adeptus &c. Orlandius in Orbe sacro & profano parte 2 lib. 4 cap. 1 § num. 10 sacerdotium Amiterninæ urbis rectius quidem episcopatum significare censet, qui in utroque Romano & Notkeri Martyrologio clarè exprimitur; at cum sacram hanc dignitatem, ut ex numero precedente satis apparet, martyrologi à S. Victorino confessore mutuarint, frustra eos opponit Henschenio, SS. Nerei & Achillei Actis inhærenti, in quibus S. Victorinus martyr ac socii ejus Eutyche & Maro facti presbyteri esse dicuntur. Objicit præterea Orlandius: Amiternina quoque ecclesia, e jusque in locum suffecta Aquilana Victorinum in sacris suis dypticis episcopum nuncupat. Diptycha ecclesia Aquilana nihil evincunt, nisi vetustate superent ipsam urbem, post medium seculum XIII civitatis jure & sede episcopali donatam; facile enim concessero, traditionem de episcopatu S. Victorini M. ecclesiæ Aquilanæ antiquiorem esse: sed quomodo persuadebis, illam non fuisse ortam ex confusione, quæ Romani parvi auctor, Ado, Uuardus & Notkerus S. Victorinum episcopum & confessorem cum Martyre involverunt?

23 Amiternina ecclesia monumenta satis antiqua, sanctique Martyris episcopatum testantia, Orlandium nulla vidiſſe credam, donec proferrantur. Certè in iis, quæ Antinorius civis Aquilanus diligenter collegit & cap. 2 Introductionis ad Historiam patriæ suæ adduxit, aliquoties S. Victorini fit mentio, nullo episcopatus ejus vestigio apparente. Hinc Antinorius SS. Victorinorum in Martyrologiis confusione animadversa, sanctum Martyrem episcopis Amiterninis non accensuit, hanc mentis suæ declarationem eorum seriei præmittens: Sunt, qui reponant seculo primo Christiano S. Victorinum inter episcopos. Ejus Acta, quæquæ sint, habentur in illis SS. Nerei & Achillei: at inibi nullimodè præful dicitur. . . Ado & auctaria Uuardina cum S. Victorino confessore, de quo hic num. 111, eum confundentes antistitem confecerunt. Dein inter præfules Amiterninos, quorum exstat memoria, primum ponit Valentinum, qui in fine seculi V & initio sequentis sedet. Secundum collocat Castorium, cujus meminit S. Gregorius Magnus lib. 1 Dialogorum cap. 4: tertium S. Victorinum confessorem, quem seculo, inquit, vixisse VI, sancti fratrem Severini Septempedani fuisse, Amiternique antistitem, fat clarè Acta dicunt in Act. Sanctor. VIII Januar. T. 1 p. 11 n. 11. De eo multi multa scripserunt, & Adoni adhærentes cum Victorino martyre seculi primi Christiani complicarunt. At revera duos habuit Amiterninum Victorinos, Martyrem nempe illum, episcopum alterum: unus primo, unus sexto Ecclesiæ seculo*.

24 Sequitur S. Cetheus, de quo actum in Opere nostro ad XIII Junii; tum Leontius, qui post medium seculi VIII præfuit; deinde Quodvult-deus, in quo Antinorius duas antiquas inscriptio-

* adde floruit. rectius denegat; cum in antiquo monumento

A piones, suam & meam sententiam stabilientes producit. Quodvultdeus episc., inquit, de quo legitur in S. Victorini oppidi ecclesia in marmorea theca sepulchrali S. Victorini mart. primi seculi sculpta inscriptio, non integra à Baſonio in Not. ad Martyrol. die xv Apr. allata: **IVBENTE DEO CHRISTO NOSTRO SANCTO MARTYRI VICTORINO QVODVLTDEVS EPIS. DE SVO FECIT.** Licet characteres non sapiant primorum seculorum epigraphæ*, præcedere debent annum cmlxix, quo ex Chron. Sigeberti docetur S. Victorini cadaver Metensem in urbem translatum, probabiliter theca ex ista: alter namque lapis nunc solo positus ejusdem ecclesiæ, in quo sculptum: ... **QVIESCIT BICTORINVS PBR.** Victorinus nempe presbyter, v in b tot exemplis celebri derivatione; lapis iste vel quia rudior, antiquior erat, vel Quodvultdeianæ urnæ operculum, quam Antinorius antiquiorem esse censet anno cmlxix; addo ego circiter, quia corpus S. Victorini martyris Magdeburgum in Germaniam translatum fuisse credo circa idem tempus, quo Sigeberti Chronicon in Mirai editione ad annum 970, in aliis verò 969, testatur Metas deportatum fuisse ab Amiternis Eutychem martyrem cum reliquiis... Victorini, pro quibus Antinorius cadaver substituit. Magdeburgenses potiore jure de translato ad se Sancti corpore gloriari posse quam Metenses, § ultimo probabitur.

* epigraphen

& Actis SS. Nerei & Achillei solo presbyteri titulo donetur.

25 Præter inscriptiones jam allatas ex Antinorio altera, anno 1170 posita, num. 51 referretur, in qua Sanctus tantum martyr vocatur. Abest etiam episcopi titulus à documento seculi x, quod vide num. 61, & à Martyrologiis omnibus Hieronymianis ad xxiv Julii, quorum textus § sequente dabuntur. Licet verò Sancti presbyteratus in illis pariter non exprimat; cum tamen ipse, & quos nemo, quod sciam, hæcenus episcopos dixit, Maro atque Eutyche in Actis SS. Nerei & Achillei facti presbyteri esse affirmantur; cumque Amiternenses suum olim Victorinum non pro episcopo, sed pro presbytero dumtaxat habuerint, uti docet vetus inscriptio... **QVIESCIT BICTORINVS PBR.**, id est, presbyter; ego hanc dignitatem Sancto debitam esse judico, episcopalem autem indebitam, imò ipsi attributam ex errore, nato ex confusione jam sapius indicata; & consequenter è Romani hodierni textu expungendum esse Amiterninum sancti Martyris episcopatum, pro quo in Martyrologio Parisiensi an. 1727 excuso presbyteri appellationem rectè substitutam lego: In agro Amiternino natalis sancti Victorini presbyteri & martyris.

Refutatur Jacobillus

26 Apud Cassiodorum lib. 8 Variarum epistola octava ita inscribitur: Victorino viro venerabili episcopo Athalaricus rex. Scripta fuit anno 526 post mortem Theodorici Gothorum in Italia regis, cui se successisse Athalaricus Victorino significat. Cujus hic sedis episcopus fuerit, ex epistola erui nequit: Ludovicus tamen Jacobillus tomo 2 de Sanctis & Beatis Umbria pag. 232 mirâ confidentiâ asserit, illum 30 circiter annis ecclesia Camerinenſi præfuisse, 1x Septembris anni 540 sanctè obiisse, in cathedrali honorificè sepultum atque ex antiquis ejusdem urbis patronis habitum fuisse. Ut apud lectorem fidem inveniat, gemina Guilielmi & Guidonis episcoporum Camerinenſium, possessiones monasterii S. Maria confirmantium, instrumenta laudat. In altero, quod an 1254 à Guilielmo datum fuit, mentionem fieri beatorum confessorum & pontificum

Anfovini & Victorini; in alterò verò à Guidone an. 1261 concesso addi episcoporum Camerinenſium. Dein S. Victorinum suum distinguit à S. Severini Septempedani fratre, quem perperam episcopum fuisse negat. De S. Anfovino Camerinenſi præſule actum fuit ad xiiii Martii. Eiusdem urbis antistiti Victorino in Opere nostro nullus inter calites locus concedetur, donec de ejus existentia & cultu major certitudo habeatur. Quoniam S. Severini frater Amiterninam diocesim administravit, atque in vicina Camerinenſi ejus corpus ab immemorabili tempore quievit & cultus viguit; vehemens mihi est suspicio, ab ipso non distinguendum esse episcopum, qui cum S. Anfovino in dictis instrumentis memoratur, & Jacobillum utriusque nominibus vocem Camerinenſium ex conjectura adjecisse, in quam ipsum hæud dubiè abduxit præſumpta opinio, quod S. Victorinus Severini frater nullibi episcopatum gesserit.

AUCTOR J. L.

27 In suspicione ista me confirmat primò, quod SS. Victorinum, excepto Jacobillo, scriptorem invenire nos multipotuerim, qui illum ecclesia Camerinenſis episcopis annumeret: secundo, quod idem Jacobillus sacra ejus ossa in cathedrali deposita esse dicat intra arcam seu conditorium corporis S. Anfovini, Victorinum verò S. Severini Septempedani fratrem Prolaquei quiescere: ubi tamen hujus Victorini corpus Camerini in veneratione esse disertè testantur Joannes Baptista Cancellotus in sanctorum fratrum Actis lib. 2 cap. 7, atque alii in documentis Mss. ex Italia ad majores nostros transmissis. Eiusdem S. Victorini Vita in novem lectiones distributa, quam Actorum S. Anfovini Roma anno 1682 editorum scriptor Matheus Pascucci misit, hæc præmittuntur: Reperta in civitate Camerin. in ecclesia cathed... ubi & corpus ejus in arca marmorea... unà cum corpore S. Anfovini dictæ civitatis episcopi requiescit. Ecce S. Victorinus Severini frater in eadem arca hic dicitur quiescere, in qua novum suum Victorinum collocat Jacobillus. Quis non videat scriptori huic SS. Victorinos multiplicanti hæud statim (ne quid gravius dicam) assentiendum esse? Nullum igitur S. Victorinum agnosco, qui episcopus Camerinenſis fuerit; nullum etiam ejusdem nominis episcopum Amiterninum præter S. Severini Septempedani fratrem, cujus sacra lipsana Camerini in cathedrali religioſè asservantur, & festum viii Junii celebrantur. Videri tamen possunt Ferrarius & Castellanus ad v Sept. adstruere voluisse S. Victorinum, non modo à Martyre Cutiliensi, sed etiam à fratre Severini diversum, eumque antistitem ecclesie Amiternina.

SS. Victorinos multiplicans.

E

F

28 Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia suum de S. Victorino episcopo Amiternino & mart. elogium hæc annotatione excipit: Ferè omnes scriptores Acta Victorini episcopi & mart. cum Actis Victorini confessoris apud Camerinum confundunt. Hunc Victorinum Baron. eundem esse putat cum eo, de quo in Martyrol. Rom. die xv Aprilis & in Gestis SS. Nerei & Achillei agitur; qui cum Marone & Eutychete passus traditur. Sed si ita est, corrigendum esset Martyrol., quod bis martyrium ejusdem mart. recenset, non enim dici hæc potest uno tempore martyrium, alio inventionem vel transl. ejusd. memorari. Deinde mirum esset in Actis prædictis SS. Nerei & Achillei, ubi Victorini & sociorum martyrium pluribus describitur, nullam fieri episcopatus mentionem. Vereor, ne Acta hujus cum Actis illius, de

Obscurum est, quem hujus nominis episc. Amiterninum Ferrarius

VICTORINO
I. L.

de quo die xv Aprilis, confusa fuerint, ac propterea eundem hunc cum illo videri. Ferrarius, quemadmodum ex ipsius verbis colligo, in eam sententiam propendit, S. Victorinum martyrem Cutiliensem, de quo Acta SS. Nerei & Achillei, in Martyrologio Romano dumtaxat ad diem xv Aprilis commemorari, nec dignitate episcopali fuisse; synonymum verò, qui ad v Septembris in eodem refertur, antistitem Amiterninum fuisse. Sed quis iste Victorinus episcopus? an S. Severini Septempedani frater? Hic quidem revera Amiterni sedit: at Ferrarius, uti & alii neoterici, id ignorasse vel non credidisse videtur. Certè neque in elogio, quo eum ad viii Junii ornat, neque in subiecta annotatione de sancti istius episcopatu ullam mentionem facit. At Ferrarius magis innuere videtur, episcopum suum Victorinum etiam fuisse martyrem, & consequenter à confessore S. Severini fratre diversum. Si ita sit, quo seculo tertius ille Victorinus claruit? ubi passus est? &c.

B 29 Castellanus in Martyrologio universali un- & Castellanus à reliquo Romani textu separavit, quæ ad nus; Sept. Martyrem Cutiliensem spectare arbitrabatur, ac colivelim: lium ab eo Sanctum hodie coli existimans, cui alium non agnosco S. Victorinum, qui Amiterni

Castellanus in Martyrologio universali un- & Castellanus à reliquo Romani textu separavit, quæ ad nus; Sept. Martyrem Cutiliensem spectare arbitrabatur, ac colivelim: lium ab eo Sanctum hodie coli existimans, cui alium non agnosco S. Victorinum, qui Amiterni

29 Castellanus in Martyrologio universali un- & Castellanus à reliquo Romani textu separavit, quæ ad nus; Sept. Martyrem Cutiliensem spectare arbitrabatur, ac colivelim: lium ab eo Sanctum hodie coli existimans, cui alium non agnosco S. Victorinum, qui Amiterni

Castellanus in Martyrologio universali un- & Castellanus à reliquo Romani textu separavit, quæ ad nus; Sept. Martyrem Cutiliensem spectare arbitrabatur, ac colivelim: lium ab eo Sanctum hodie coli existimans, cui alium non agnosco S. Victorinum, qui Amiterni

C 30 Porro quidquid sit de Castellani & Ferrarii mente, ego imprimis ita statuo: Martyrologia ad v Septembris nullum præbent fundamentum opinandi in humanis existisse S. Victorinum episcopum Amiternensem à confessore S. Severini fratre diversum; nam verba Post miram penitentiam Amiterninæ urbis episcopus... factus est, quæ habentur in Romano parvo; Postmodum Amiterninæ urbis episcopus eligitur, quæ Notkerus enarrata Sancti penitentia subjicit; Electus deinde ab universo populo Amiterninæ urbis sacerdotium adipiscitur, quæ Ado penitentia à Sancto acta subjunxit, & paululum mutata in Usuardum & Romanum novum transiere; verba, inquam, illa de alio S. Victorino intelligenda non sunt, quàm de confessore S. Severini fratre, ut superius probatum est. Secundo nulla solida ratio in Martyrologiis fundata adduci potest, cur quis affirmet sæpius memorati sancti confessoris

federit, quam S. Severini fratrem, cujus cultus hoc die à Martyrologiis evinci nequit.

30 Porro quidquid sit de Castellani & Ferrarii mente, ego imprimis ita statuo: Martyrologia ad v Septembris nullum præbent fundamentum opinandi in humanis existisse S. Victorinum episcopum Amiternensem à confessore S. Severini fratre diversum; nam verba Post miram penitentiam Amiterninæ urbis episcopus... factus est, quæ habentur in Romano parvo; Postmodum Amiterninæ urbis episcopus eligitur, quæ Notkerus enarrata Sancti penitentia subjicit; Electus deinde ab universo populo Amiterninæ urbis sacerdotium adipiscitur, quæ Ado penitentia à Sancto acta subjunxit, & paululum mutata in Usuardum & Romanum novum transiere; verba, inquam, illa de alio S. Victorino intelligenda non sunt, quàm de confessore S. Severini fratre, ut superius probatum est. Secundo nulla solida ratio in Martyrologiis fundata adduci potest, cur quis affirmet sæpius memorati sancti confessoris

de quo die xv Aprilis, confusa fuerint, ac propterea eundem hunc cum illo videri. Ferrarius, quemadmodum ex ipsius verbis colligo, in eam sententiam propendit, S. Victorinum martyrem Cutiliensem, de quo Acta SS. Nerei & Achillei, in Martyrologio Romano dumtaxat ad diem xv Aprilis commemorari, nec dignitate episcopali fuisse; synonymum verò, qui ad v Septembris in eodem refertur, antistitem Amiterninum fuisse. Sed quis iste Victorinus episcopus? an S. Severini Septempedani frater? Hic quidem revera Amiterni sedit: at Ferrarius, uti & alii neoterici, id ignorasse vel non credidisse videtur. Certè neque in elogio, quo eum ad viii Junii ornat, neque in subiecta annotatione de sancti istius episcopatu ullam mentionem facit. At Ferrarius magis innuere videtur, episcopum suum Victorinum etiam fuisse martyrem, & consequenter à confessore S. Severini fratre diversum. Si ita sit, quo seculo tertius ille Victorinus claruit? ubi passus est? &c.

§ IV. Cultus S. Victorini M. Nonis Sept. probatur: ab illo non distinguendus, quem ad xxiv Julii Hieronymiana celebrant: an ex corrupta in illis Sancti annuntiatione orti SS. LXXXIII Milites Amiternini martyres?

B Aranius supra num. 20 & multi alii affirmant, S. Victorinum M. Cutiliensem hoc die coli; de cuius rei veritate securum me facit primò fragmentum epistolæ P. Antonii Beatilli, Neapoli xiii Novembris anni 1638 ad Bollandum data, quæ ad hunc diem sepositum inveni, atque ita habet: Accepi has Amiterno seu ab urbe Aquila: dicuntque ibi celebrari festum quotannis mense Septembri de Sancto Victorino martyre, idque ab immemorabili tempore: aiuntque ipsum fuisse Victorinum focium SS. Maronis & Eutythetis martyrum. Secundo notitia, quam nobis anno 1736 Romæ transmisit Joannes Marangonus presbyter Vicentinus protonotarius Apostolicus, & cathedralis Anagnina canonicus. Cum de S. Victorino episcopo Amiterni prope Aquilam plura occurrant dubia & falsa, utpote Acta ejus confusa à scriptoribus cum Actis S. Victorini Camerinenis; occasione qua Aquilam urbem in Vestinis accessi aliquando, Amiternum etiam perrexi, vel potius ad pauperrimam villulam S. Victorini nuncupatam, ut cæmeterium SS. LXXXIII Militum MM., de quibus in M. B. Rom. xxiv Julii, lustrarem. De 83 Militibus MM. Martyrologio Romano Baronii inscriptis paulò infra pluribus agitur. Ibidem vidi sepulcrum sed vacuum eum inscriptione, quam num. 24 ex Antinorio me dedisse credo, S. Victorini, & cæmeterium sub antiqua illa ecclesia, in qua etiam reperi duo fragmenta vetustissima lapidea, in quibus expressum cernitur S. Victorini martyrium, capite super aquas Cutilias extenso, nec non obrunctio capitis, de qua Acta SS. Nerei & Achillei nihil meminerunt. Deinde aliquibus interjectis de eodem S. Victorino Cutiliensi testatur Marangonus: cujus memoria agitur v Sept., quem diem etiam

S. Victorini M. Cutiliensis venerationi nunc dicatus dies 5 Sept.

F

A *etiam in fronte notitia ad nos missa apposuit. quem & olim Sancto sacrum fuisse censeo, saltem à tempore,*

32 Beati & Marangoni testimonia me dubitare non sinunt, quin S. Victorinus M. Cutiliensis in diœcesi Aquilana v. Septembris nunc cultum obtineat. An etiam olim obtinuit? Bollandus ad VIII Januarii in Comment. de S. Severino Septempedano num. 2, Suspiciamus, inquit, v. Sept. olim S. Victorinum confessorum, episcopum Amiterninum, celebratum; cuius nunc nomen Martyrologio Romano adscriptum VIII Junii. Si vera sit Bollandi suspicio, miror, me ex antiquis Martyrologiis, in quibus S. Victorini memoria v. Sept. consignatur, nullum reperire potuisse, quod confessorum pura annuntiatione celebret; ubi contra multa occurrerunt, quæ Martyrem sine ulla commixtione referunt. Adonis Martyrologio, quod Dominicus Georgius à se recognitum & notis illustratum Roma an. 1746 in lucem dedit, ex cod. reg. Suec. CDXLI p. XLVI seculi x alterum subjicitur à pag. 656, quod editor Fuldense vocat, atque ex Adone & Ufuardo excerptum esse ait. Ejus auctor in hodierno S. Victorino duces suos non fuit secutus, dum sanctum Martyrem hoc elogio ornat, nulla confusione vitiat: Roma * natalis S. Victorini martyris, qui sub imperatore Nerva ab Aureliano præside jussus est suspendi capite deorsum per triduum in loco, ubi putentes aquæ & sulphureæ emanant. Sicque sanctus Martyr, gloriose coronatus, migravit ad Dominum. Ibidem à pag. 704 laudatus Georgius dat Kalendarium Palatino-Vaticanum, Sacramentario Gregoriano seculi XII præfixum, in quo legitur ad hunc diem: Victorini mar. Vetustus codex Ufuardinus Pulsanensis apud Sollerium habet: Romæ, beati Victorini martyris; Centulensis apud eundem Sollerium, & Martyrologium Ms. Leodiense S. Lamberti, Bede attributum: In suburbio Romæ, beati Victorini martyris: apographum nostrum Romanum ex tomo 21 bibliotheca Vallicellana PP. Oratorii; Romæ, S. Victorini mart.: item alterum ex codice basilicæ S. Petri, quod Sollerius Vaticanum secundum agnominavit; Romæ, nat. Victorini mart. Apographum utrumque stylo Hieronymianum est; sed sanctos ex Romano parvo, Adone aut aliunde acceptos refert.

C *quo scripsit auctor Romani parvi: Hieronymiana eo antiquiora*

33 Textus allati sufficiunt, ut quis mecum judicet, S. Victorinum martyrem die v. Septembris, quo jam in diœcesi Aquilana colitur, olim etiam cultum fuisse in Amiternina, que nunc à quinque ferè seculis illius partem constituit; Adonem verò & ceteros martyrologos classicos sepe memoratos ad eundem diem de sancto Martyre agere voluisse, sed errasse, dum ad ipsum transfulerunt, quæ confessoris erant. S. Victorini venerationem diei v. Septembris affixam tanta esse antiquitatis, ut seculis quoque martyrio ejus vicinioribus vigerit, nec affirmare ausim, neque etiam negare. Non primum, quia ex Martyrologiis, sanctum Martyrem isto die annuntiantibus, nullum novi vetustius Romano parvo: Hieronymiana verò ante illud conscripta eum referunt die XXIV Julii, quem ejusdem natalem dicunt. Non etiam secundum, quia fieri potuit, ut Amiterni præfatis temporibus duplex fuerit festivitas instituta; altera XXIV Julii, quo ejus natalis, altera v. Septembris, quo corporis translatio celebraretur, ea videlicet, cuius meminerunt Acta SS. Nerei & Achillei: Cum una die apud Cotylas jacuisset inhumatus, venerunt Amiternenses populi Christiani, & rapuerunt eum, & in suum territorium transfulerunt, atque ibi sepelierunt.

Septembris Tomus II.

34 Ut res se habuerit, non videtur posse dubitari, quin Amiternenses ab initio sancti Martyris natalem XXIV Julii recoluerint; ad quem in Hieronymiano, quod Florentinus sub nomine Vetustioris edidit, legitur: In Amiternina civitate, miliario LXXXIII ab urbe Romana, viâ Salariâ (Salaria) natalis sancti Victorini. In aliis codicibus infra num. 36 additur martyris. Sollerius agens de S. Victorino M., cuius celebratissima ad XXIV Julii in Hieronymianis est memoria, nondum exploratum habebat, quis S. Victorinus v. Septembris coleretur: unde questionem, idemne hic cum illo esset, an diversus, in medio reliquit. Sed cum sufficienter jam edoctus sim, S. Victorinum hodiernum esse Martyrem prope Cutiliam passum, cumque ipsi, in Amiternina civitate (que vox urbem cum agro suburbano significatione complectitur) viâ Salariâ deposito, allata annuntiatione apprimè congruat; cur quem hac S. Victorinum commemorat, à Cutiliensi distinguam? At si in Hieronymiano, quod Florentinus vulgavit, rectè legatur: In Amiternina civitate miliario LXXXIII &c., quid statuendum de hac Adonis annuntiatione ad eundem diem XXIV Julii: Apud Amiterninam civitatem Militum octoginta trium? Totidem sanctos Milites Amiterno attribuunt Ufuardus, Notkerus & Romanum Baronii, in quo martyres esse indicantur.

35 Responderet alius, vetustioris Hieronymiani Martyrologii textum à Florentino in Notis referri ex duobus aliis codicibus, cum hac sola ferè differentia, quod pro miliario LXXXIII scribatur mil. LXXXIII; breviatum autem nomen mil., id est, miliarium acceptum fuisse pro militibus: qui error ab antiquiore librario semel commissus, à recentioribus dein adoptatus fuerit. Vellem ab hac responsione omnem veri speciem removere possem, atque demonstrare, sanctos 83 Milites Amiterninos ex pari miliarium numero formatos non fuisse. Orlandus in Orbe sacro & profano parte 2 lib. 4 cap. 15 num. XI scribit, eorum festum in Aquilana diœcesi agi XXIV Julii. Sunt etiam, quos legi aliqua eorundem corpora & insignes reliquias publicæ venerationi exponere. Hos ego & præsertim Aquilanos, diruto Amiterno vicinos, oro atque obtestor, ut argumenta suppeditent, quibus objectæ difficultati occurratur. Baronius in suis ad Romanum Notis de Militum istorum martyrum cohorte XXIV Julii, deque SS. Florentio & Felice XXV ejusdem, hæc duos ex illorum numero fuisse affirmat. Consentiant Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia & alii, qui illos Martyrii palmam adeptos fuisse tradunt sub Maximiano & Diocletiano imp. Verum ex iis, quæ de SS. Florentio & Felice ad dictum diem XXV Julii, deque prioris filia S. Justa V. & M. ad 1 Augusti disseruit Sollerius, manifestum est Baronii & sequacium sententiam nulla probabili ratione aut idonea ad fidem faciendam auctoritate suffulciri.

36 Causam 83 Militum MM. suscepturis eò confugere non licet, ut annuntiationem Hieronymiani vetustioris corruptam esse dicant in miliario LXXXIII: nam primo frequentissimus est iste loquendi modus in antiquis Hieronymianis, ut Martyres, qui viâ aliquâ Romanâ insigni, ut ibi est Salaria, coronati vel depositi fuere, annuntiantur notato miliarium numero, quibus ipsa urbs à certaminis palestra aut loco depositionis abest. Exempla si desideres, vetustioris editorem Florentinum perolve, & plurima occurrent. Româ verò Amiternum viâ Salariâ euntibus iter

AUCTORE
J. L.
nostrum sine dubio Martyrem referunt die 24 Julii, quem ipsius natalem dicunt: gravi

E

movetur difficultas circa 83 Milites Amiterninos MM., qui ex corrupta

F

S. Victorini in aliquot codicibus annuntiatione, quam hic genuinam propono,

AUCTORE
J. L.

83 milliarium conficiendum non fuisse, nullus antiquo milliaria computandi modo insitens evincet. Secundò idem milliarium numerus clarissimè exprimitur in Corbeiensi Majore apud Florentinum in Notis: In Amiternina civitate, miliario octogesimo tertio ab urbe Romana, viâ Salariâ, natalis sancti Victorini martyris. Atque hunc textum Sollerius procul dubio genuinum esse pronuntiat; confirmaturque ex Hieronymianis contractis. Ms. Regina Suecia apud laudatum Florentinum habet: In Amiternina civitate, mill. LXXXIII ab urbe Roma, S. Victorini. Aliorum sub nomine Regina Suecia tom. VII Junii post Indicem Sanctorum: in Namiternina civitate, miliario LXXXIV ab urbe Roma, natalis sancti Victorini. Corbeiense brevius ibidem: In Armia Termina civitate miliario LXXXIII, natalis S. Victorini martyris. Milliaria reicentur in Romano S. Cyriaci ibid. In A... to (lege, ut est in apographo nostro Casinensi secundo, In Amiterno) S. Victorini martyris.

* 1. Amiternina
* 1. LXXXIII
* 1. Amiternina

consert pos-
sunt origi-
nem traxis-
se.

B

37 Istos ex Hieronymianis textus transcribere visum est primò, ut confirmarem Amiternenses olim xxiv Julii natalem S. Victorini martyris recoluisse, quem à Cutiliensi in Amiternina civitate, viâ Salariâ deposito distinguere non licet: nam quæ ratio vel auctoritas suadet, ut duos SS. Victorinos martyres Amiternensibus attribuas? Secundò, ut qui 83 Milites Amiterninos MM. eodem die nunc venerantur, clarius intelligerent, fundamento non destitui argumentum supra objectum, quod illorum SS. Militum existentiam valde suspectam reddit, atque ita magis ad eam vindicandam excitarentur. Formidinem, quâ anger, ne argumentum istud satis dilui nequeat, numquam sustulerint, nisi probârint istum SS. 83 Militum MM. manipulum, qui ab Adone & aliis martyrologis Amiterno adscribitur, acceptum esse aliunde quàm ex Hieronymianis: nam extra dubium mihi videtur, quin in illis hac vel similis lectio: In Amiternina civitate, miliario LXXXIII ab urbe Romana &c. sit primigenia. Si alia ab Hieronymianis documenta adduci nequeant, ignosci mihi debet, quòd deponere non possim timorem, quem nullus non prudentem fatebitur, ne pro miliario LXXXIII ab oscitante, imperito vel infideli librario substituti fuerint Milites LXXXIII; qui error in Adonis, Usuardi & aliorum Martyrologia, ac tandem etiam in Romanum Baronii transferit.

C

Qui ita cre-
dunt, faci-
lè rationem
dabunt, cur
24 Julii &
5 Sept. Ro-
ma vel in
suburbio e-
jus

38 Cùm S. Victorinus M. 60 circiter ab urbe Romana milliariibus prope oppidum Cutiliense martyrium consummarit, Amiterni verò locus suburbanus, ubi corpus ejus depositum fuit, longius Româ distet; mirum alicui videbitur, cur xxiv Julii in aliquibus & v Septembris in omnibus, quæ ipsum memorant, Martyrologiis Romæ, vel in suburbano aut suburbio Romæ annuntietur. Alius rationem daturus censoria rursum hac ratiocinatione uteretur. Priore Hieronymiani textus parte, In Amiternina civitate miliario LXXXIII, in sanctos 83 ejusdem civitatis Milites conversa, natum erat fieri, ut altera pars, Ab urbe Romana, viâ Salariâ, natalis sancti Victorini martyris, quemadmodum Corbeiense majus habet, acciperetur pro plena & separata S. Victorini M. annuntiatione, & pro ab urbe Romana suburbium aut suburbanum, vel ipsa urbs Romana poneretur. Hinc Notkerus ad xxiv Julii: Romæ nativitas S. Victorini. In Amiternina civitate Militum octoginta trium. In Hieronymiano Epternacensi apud Florenti-

nium, qui illud vetustissimum appellat, atque in contractis Rhinoviensi & Richenoviensi, à Sollerio tom. ultimo Junii editis, 83 SS. Martyres in Armeniam minorem ablegantur. Verba Epternacensis sunt: Armenia minore Sebastii, Theogenis, Victoris & aliorum LXXXIII. Romæ Victorini &c. Reticeatur hic Sanctus in Rhinoviensi; at in Richenoviensi post & aliorum octoginta trium sequitur: Alibi natale Victorini.

39 Sollerius ad xxiv Julii 83 MM. anonymos ex Armenia minore Amiternum reduxit, atque unâ cum S. Victorino M. dedit, quem tamen sibi non satis notum fatetur. Similiter conjunguntur in Mart. Beneventano apud Holstenium in Notis ad Romanum: Apud Amiterninam civitatem Militum LXXXIII & S. Victorini martyris. Idem fit in Vaticano secundo. Romam S. Victorinus M. remittitur in Barberiano acephalo apud Sollerium laudatum: Romæ, nat. S. Victorini. Qui hic silentur 83 Milites, Ado, Usuardus & alii juniores martyrologi eodem die xxiv Julii commemorarunt; sed S. Victorinum ad v Septembris transtulerunt, elogium inchoantes Romæ, vel In suburbano Romæ &c., quæ voces unde provenerint, jam assignatum est. Ducem illi habere Romani Parvi auctorem, cui S. Victorinum v Sept. annuntiandi ratio esse potuit, quòd ipsius atate natalis dies xxiv Julii, seu potius hujus celebratio ad v Sept. transposita esset, priore die destinato ad cultum 83 Militum Amiternensium, ex totidem milliariibus ab urbe Romana Amiternum usque distantia jam tum efformatorum.

40 Quæ numero 38 & seq. objecta sunt, Sanctis istos, qui à cultoribus suis Amiterni vel in locis vicinis passi fuisse creduntur, novis involvunt triticis, quibus utinam memet expedire possem! Si dicam in Epternacensi & aliis Hieronymianis, in quibus Armenia minori tribuuntur, ab Amiterno erratum fuisse in Armeniam, non quidem id negabit pars adversa, hunc de S. Victorino M. textum genuinum esse judicans: In Amiternina civitate miliario LXXXIII &c.; sed contendet auctorem Mart. Beneventani, Adonem &c. similiter ab 83 milliariibus in tot milites Amiterninos aberrasse; atque hinc factum esse, ut ejusdem textus pars secunda ab urbe Romana, viâ Salariâ, natalis sancti Victorini martyris credita fuerit integra annuntiatio, & nunc pro ab urbe Romana ejus suburbanum, suburbium aut urbs ipsa in Martyrologiis legatur. Ad hoc reponi potest, sanctum Martyrem in illis Romæ &c. consignari, quia coronatus fuit in via Romana, Salariâ scilicet. Sic est: Martyres in locis viâ aliquâ Romanâ, licet procul ab ipsa urbe, jacentibus passi vel depositi in antiquis Martyrologiis Romæ sæpe adscribuntur: at sæpe etiam in locis passionis seu depositionis annuntiantur, tacitâ vel expressâ eorum ab urbe distantia. Jam verò cùm S. Hieronymus vel auctor Martyrologii, quod S. Hieronymi creditur, S. Victorinum M. notârit non Romæ, sed ubi depositus fuit, In Amiternina civitate, miliario LXXXIII ab urbe Romana, viâ Salariâ &c.; non modò manet difficultas circa 83 Milites Amiterninos, verum etiam verisimilitudo rationis data de prima origine vocum Romæ, in suburbano vel suburbio Romæ, à quibus commemorationes & elogium S. Victorini in aliquot codicibus Hieronymianis atque in Romano parvo, Adone, aliisque Martyrologiis inchoantur.

D

Sanctum tot
Martyrolo-
gia annun-
tiant, 83
Milites
MM. im-
plicantiâ

E

F

A

s V. Dissertatio de tempore ex-
filii, servitutis & mar-
tyrii.

S. Victorinus M. & alii sub Domitiano in exilium missi: cum Mart. Romano 15 April. & 5 Sept.

Supereff ut dispiciatur, sub quibus imperatoribus S. Victorinus exilium in insula Pontia, servitutem prope Cutillas & martyrium tulit. Constat ex veterum testimonio apud Eusebium lib. 3 Hist. ecclesiastica cap. 18, anno principatus Domitiani quinto decimo, qui cum anno Christi 95 ab Idibus Septembris & 96 usque ad eundem diem componitur, Flaviam Domitillam Flavii Clementis ejus; qui tunc temporis Romæ consul fuit, ex sorore neptem unâ cum aliis plurimis Nereo scilicet, Achilleo, Victorino &c. ob confessionem Christi in insulam Pontiam fuisse deportatam. Domitiano XIV Cal. Octobris anni 96 occiso subrogatus fuit Nerva, post quem exeunte Januario anni 98 vitâ defunctum Trajanus imperavit. In Mart. Romano hodierno ad XV Aprilis SS. Maro, Eutyches & Victorinus ab exilio, in quod cum S. Flavia Domitilla sub Domitiano ejeti fuerant, sub principe Nerva liberati, & in persecutione Trajani variis suppliciis interfecti fuisse asseruntur. Ipsum textum accipe. Eodem die sanctorum martyrum Maronis, Eutychetis & Victorini, qui primùm cum beata Flavia Domitilla apud insulam Pontiam in Christi confessione exules, postmodum sub principe Nerva liberati, cum plurimos ad fidem convertissent, in persecutione Trajani à Valeriano judice variis pœnis jussi sunt interfici. Pro Valeriano legi debet Aureliano: ita enim habent Acta SS. Nerei & Achillei, Ado, Usuardus &c. atque ipsum Romanum ad V Septembris; ubi de S. Victorino legitur: Sub Nerva Trajano apud Cutillas, ubi putentes & sulphureæ emanant aquæ, cum aliis Dei servis (vide supra num. 15) relegatus, ab Aureliano judice jussus est suspendi &c. Hæc verba significare videntur, non modo S. Victorini martyrium, sed etiam ejus ablegationem ad locum, ubi servitutem passus est, sub Nerva Trajano contigisse.

C
Baronius affirmat, Sanctum cum sociis ab exilio liberatum fuisse sub Nerva,

42 Sanctos sub Nerva ab exilio liberatos, sub Trajano autem ad loca servitutis amandatos & supremis suppliciis affectos fuisse, Baronius quoque est sententia. In Annalibus ecclesiasticis ad annum 98, cui Domitiani cadem & Nerva in imperio successionem, ad annum 96 retrahenda, innedit, Cum primùm, inquit ibi num. 12, liberis imperii habenas Nerva moderari cepit, nihil antiquius habuit, quàm Christianos, à Domitiano impietatis titulo condemnatos atque exules factos, postliminiò restituere; vetare insuper, ne quis ulterius, qui deos non coleret, Christianamque religionem sectaretur, ut impietatis reus accusaretur. Dein, Dionis utrumque asserentis testimonio adducto, ita concludit: Quamobrem tum Flaviam Domitillam seniorem atque juniorem, tum alios suos, quibus mox S. Victorinum & socios accenset, à Domitiano in insulam relegatos, Romam esse reversos, affirmare opus est, licet quæ extant ipsorum Acta, de his nihil habeant. S. Flavia Domitilla, cujus antea memini, istius nominis junior est seu virgo, consobrina T. Fl. Clementis consulis, jussu Domitiani ob Christi fidem interfecti. De Fl. Domitilla seniore, ejusdem Clementis vidua, in mai-
Septembris Tomus II.

ris Tyrreni insulam Pandatariam, teste Dione Xiphilini, ob eandem causam relegata, vide Henschenium tom. III Maii pag. 9.

43 Quemadmodum Baronius SS. Victorinum, Eutychetem & Maronem in Pontia insula cum Fl. Domitilla juniore exsulantes, usque ad Nerva mortem ibi permansisse, ita & illos, eodem imperatore vivente, in servitutem missos fuisse negat in annotatione, quâ hæc Romani ad XV April. verba sub principe Nerva liberati, excipit. Consultò, inquit, hæc addita videntur; ex quibus etiam illorum Acta sunt corrigenda, ubi legitur illos sub Nerva redactos esse in servitutem constat enim Nervam imperatorem non tantum Christianos non vinxisse, sed victos potius è custodia eduxisse, & exules proscriptosque restituisse... Irrepsit error in illa Acta, ut loco NERVÆ TRAJANI, NERVA simpliciter positus habeatur. Dissentit à Baronio Franciscus Maria de Aste archiepiscopus Hydruntinus in disceptatione chronologica ad elogium de S. Victorino & sociis in Romano XV Aprilis. Nedum hæc Acta effecerunt sub Nerva sine addito TRAJANI, sed & Ado, Usuard. Bellin. Maurolyc. Felic. Galefin. Canif. aliique: ex quo elicitur, Acta à tot scriptoribus accita & sequuta, germana adjudicanda. Paucis interjectis, in Actis affirmari ait, Sanctos sub Nerva non modo in servitutem addictos fuisse; sed etiam martyrium consummasse. Dein post Usuardi textum ad XV April., in quo sub principe Nerva coronati fuisse dicuntur, elogium Romani hodierni, quod num. 41 integrum dedi, hisce exhibet partibus mutilatum sub principe Nerva liberati, & in persecutione Trajani à Valeriano * judice; sine quibus ut in Ecclesia legeretur, expedire censet.

44 Neque in omnibus illustrissimo præfati Hydruntino, neque etiam Baronio assentior, qui ut vera amplectitur & tuetur, quæ ille ex Mart. Romano expuncta mallet. S. Hieronymus in epistola ad Eustochium, quæ Epitaphium Paulæ maris inscribitur, Delata, inquit, est Paula ad insulam Pontiam, quam clarissimæ quondam feminarum... Flavix Domitillæ junioris nobilitavit exilium; vidensque cellulas, in quibus illa LONGUM MARTYRIUM duxerat &c. Jam verò cum ex Eusebio citato certum sit, eandem Fl. Domitillam cum aliis plurimis exulare cepisse anno principatus Domitiani quinto decimo, cumque hic imperator, anno isto elapso, quinque dumtaxat diebus in vivis superstes fuerit; Nerva verò illius successor, qui post illum 16 tantum mensibus & diebus aliquot vixit, exsules Christianos initio sui imperii in patriam restitui voluerit: quomodo sancta virgo longum martyrium in Pontia duxit, si sub Nerva Romam redierit? Mihi non videntur ista modo satis verisimili inter se conciliari posse. Credibilis mihi apparet, sanctam virginem omni tempore, quo Nerva imperavit, atque etiam post ipsius obitum in exilio substituisse, donec sub Trajano Tarracinam transvecta fuit, ubi gloriosum diuturni martyrii cursum consummavit. Tillemontius tom. 2 Monumentorum ecclesiast. pag. 127 observat, Nerva singulares potuisse esse rationes, cur Fl. Domitillam seniorem & juniorem citò Roma comparere noluerit, vel in exilio detineri permiserit: nimirum quòd sibi aliquid mali ab illarum restitutione subvereretur; nam consanguinea erant Domitiani, à militibus post mortem adamat, qui T. Fl. Clementis consulis & Fl. Domitilla senioris filios, ac junioris amicos, etiamnum par-

AUCTORE
J. L.

dein sub Trajano servitutem & martyrium subiisse; quæ Actis repugnans.

E

* I. Aureliano

S. Fl. Domitillam sub Nerva in Pontia permansisse putò, eique ibidem

F

AVCTORE
I. L.

vulos, successores palam destinaverat, & abo-
lito priore nomine, alterum Vespasianum appel-
lari iusserat, alterum Domitianum. Hac Suetonius in Domitiano imp. Fortasse etiam Fl. Domitilla junior voluntarium sub Nerva exsilium tulit, quod sciret se non tam liberè Deo servire neque tam securè consecratam ipsi virginitatem tueri posse, si Roma degeret magis exposita Aureliani vexationibus, consensum ad nuptias ab ea quoquo modo extorquere conantis.

45 Si S. Fl. Domitilla junior sub Nerva in exsulanti S. Pontia perstiterit, quidni cum ea manserint non modo SS. Nereus & Achilleus, qui cubicularii & socios ad- hæsisse, do- nec in servi- tutem abdu- cerentur;

B

ejus erant; verum etiam SS. Victorinus, Eutyches & Maro, qui à Baronio in Annalibus ad annum 100 num. 12 ejus domestici appellantur, quosque Acta tradunt pia atque intima familiaritate exsuli virgini fuisse conjunctos: etenim Aureliano omnia tentanti, ut ad Domitillæ posset pervenire consensum, relatum fuisse narrant, quod majorem haberet caritatem cum Eutyche & Victorino & Marone, quàm habuerat cum eunuchis suis Nereo & Achilleo, Farracina capite plexis, qui eam docuerant Christo credere. Uti hi duo, donec ad martyrii sui palastram, ita & illi, donec in servitutem abducerentur, Fl. Domitilla in Pontia exsulanti verisimilius adhaeserunt, in Christi fide & virginitatis servanda proposito eam confirmantes. Sanctos verò ad passionis & servitutis loca nec Româ, nec aliunde quàm ex insula Pontia transportatos fuisse, Acta disertè affirmant. Igitur cum illustrissimo Francisco Maria de Astè expedire arbitror, ut à SS. Victorini & sociorum elogio, quod ad xv Aprilis in Romano est, ista voces abessent sub principe Nerva liberati, id est, ut Baronius exponit & sustinet, ab exsilio in patriam restituti. Favet nobis Ado, ad eundem diem de Sanctis scribens: Qui cum beata Flavia Domitilla apud insulam Pontiam longum ducentes exilium, eamque in Christi confessione pio foventes solatio, invidiâ atque infectione Aureliani sponsi &c. Eadem habet Noikerus. Apud Usuardum quoque lego, Sanctos longum exsilium duxisse. Hoc si verum est, non modo illorum sub Nerva in patriam reditus negandus, sed etiam eorumdem ab exsilio in servitutem relegatio ac passio ad Trajani imperium deferenda videntur. Utramque tamen ad Nerva tempora revocant iidem martyrologi; nam post assertam exsilio diuturnitatem ita pergunt Ado & Noikerus: Postmodum à principe Nerva eidem Aureliano in servitutem traditi sunt; Usuardus verò: Postmodum sub principe Nerva variis jussi sunt interfici poenis. Duo priores martyrologi ad v Sept. S. Victorini servitutem & passionem, atque hanc etiam Usuardus, Nerva imperio innectunt. Illorum elogia desumpta sunt ex Actis, solam Sanctorum servitutem sub Nerva contigisse asserentibus. An hisce & Martyrologis laudatis assentiendum sit, lector ex sequentibus dijudicet.

46 Ecclesia, quam Domitianus persecutus fuerat, Nerva successor pacem restituit, simulatque imperare cepit, & ut Dio Xiphilini à Sylburgio Latine redditis testatur, eos, qui rei facti erant impietatis absolvit. . . Neminem quoque impietatis aut ritus Judaici accusari permittit. Judaismus, atheismus aut impietas in deos, Christianorum crimina erant, ob quae in Domitiani persecutione plurimi bonis exuti; in vincula & carceres conjecti, in exsilium trusi, at-

quod verisimilius contigit sub Trajano: eorum servitutem atque etiam

que ad mortem damnati fuerunt. Si optimus imperator Nerva ne quidem permisisset, ut Christiana fidei, quam profiteri ista crimina apud ethnicos commississe erat, quisquam reus ageretur; creditu difficile est, Aureliano ipsimet Nerva non modo detulisse, quod SS. Victorinus, Eutyches & Maro Christiani essent & deorum contemptores; sed etiam ab eo petiisse, ut illos sibi traderet servituti subjiciendos, si diis immolare recusarent; dein Sanctos illud facere renuentes ad servitutem condemnatos fuisse. Ista tamen sub Nerva acciderint oportet, si Acta non aberrant; dicunt enim: Unde factum est, ut Aurelianus à principe Nerva peteret eos sibi donari, si sacrificare nolissent. Qui cum vivit agerent, Eutyches, Victorinus & Maro, atque minas Aureliani penitus non curarent; deposuit eos de insula, & quasi servos per sua prædia singulos divisit. Hac Dionis testimonio & benigno Nerva ingenio, per quem Christianis statim à Domitiani cede veram religionem tranquille & liberè colere licuit, tam parum congruunt, ut improbare nequeam istud Baronii pronuntiatum: Irrepsit error in illa Acta, ut loco NERVÆ TRAJANI, NERVA simpliciter positus habeatur. Contradicit illustrissimus Hydruntinus, eo solo argumento ductus, quod non tantum Acta, sed etiam Ado, Usuardus & alii martyrologi nudum Nervæ nomen expresserint: unde tamen nil aliud inferri potest, quàm Adonem, quem ceteri secuti sunt, illud ita scriptum invenisse in exemplari, quo usus fuit. Alii Hydruntini præsulis stent judicio: mihi Baronii magis arridet sententia, conformis Martyrologio Romano ad v Sept. Verba dedi num. 41.

47 Illustrissimus Hydruntinus SS. Victorinum & socios sub Nerva non modo in servitutem adductos fuisse credit, sed etiam martyrium consummasse; quod tamen Acta non dicunt, licet ipsi & alii dicere visa fuerint: nullum enim imperatorem nominant, dum suprema Sanctorum certamina enarrant. Ex eo verò quod affirmant, eos sub Nerva servitutis jugum subiisse, nullo modo deduci potest, imperatorem istum etiam tum inter vivos existisse, cum illi extrema passi fuere. Unde Henschenius, ad xv April. de Sanctis agens, Acta incassum opponit Martyrologio Romano, quod eodem die illos coronatos fuisse ait in persecutione Trajani. Ut haec voces è Romani textu auferantur, laudati præsulis consilium est, quod neque probo, neque umquam explendum esse puto. Etiam si in Actis manifestè poneretur, Sanctis martyrium sub Nerva illatum fuisse, illis non acquiescerem; quia sub isto imperatore, à Christiani sanguinis effusione alienissimo, martyres statuendi non sunt sine gravissima auctoritate. Hac autem Actis tribuenda non est. Quanti illa valeant, paucis accipe ex Sollierii observatione ad Usuardi textum de S. Fl. Domitilla vii Maii. Nodus recurrit circa Acta ipsa, ab Henschenio ad xii Maii in Comment. de SS. Nereo & Achilleo &c. num. 2 laudata tamquam OPTIMÆ FIDEI, tamet si pridem agnovisset Baronius tomo 1 ad annum LXVIII num. XXIII, EA ACTA IN ALIQUIBUS FIDE HAUD INTEGRÀ HABERI. Rigidius ipsa tractant eruditi recentiores; nec Tillemontius, aliàs tam moderatus, temperare hic potuit, quin acrem in ea cenfuram stringeret tomo 2 Monumentorum ecclesiasticorum pag. CXXVII, vocans OPUS PESSIMUM, DIGNUMQUE, QUOD INTER MANICHEORUM, SACRA MATRIMONII VINCUA INCESSENTIUM, FIGMENTA CONNUMERETUR. Nec

D

E

F

ut aliis videtur, martyrium Nerva imperio Acta assignant, quorum auctoritas nil evincit:

A nihil nec omnia rectè pronuntiat: præplacet eminentissimi annaliftæ judicium.

*difficultates
solvendæ ab
eis, qui A-
ctis &
Martyrolo-
giis adhe-
rent.*

48 *Quid ad Adonianum & cetera Martyrologia, ad xv April. & v Sept. SS. Victorini & sociorum servitutem & martyrium Nerva imperio affigentia, respondendum sit, ex antè Actis colligitur; nimirum imperatorem illum in Martyrologia transisse ex isto loco in Actis: Unde factum est, ut à principe Nerva peteret &c.; hic autem nomini Nerva verisimilius substituendum aut addendum esse Trajano: quod num. 46 satis mihi probasse videor. Fortè tamen non deerunt, qui Actis & antiquis Martyrologiis potius inhaerendum esse existimabunt. Illis ego hæc difficultates solvendas propono. Domitiani imperatoris anno 15, quo currente Victorinus, Eutyches & Maro cum Fl. Domitilla juniore, Nereo atque Achilleo in exsilium missi fuere, nondum 17 integris mensibus evoluto, jam Trajanus imperabat: sed Ado, Ufnardus & Noikerus ad xv April. tres Sanctos priores longum exsilium cum Fl. Domitilla duxisse ajunt; idemque etiam ad xii Maii scribunt de Nereo & Achilleo, post quorum martyrium SS. Victorinum & socios ultra annum vivos superstites fuisse, Acta aperte declarant: itaque hi Sancti ante Trajani imperium martyres occumbere non potuerunt. Nunc ulterius quero, sub quo Fl. Domitilla eunuchi Nereus & Achilleus sanguinem pro Christo fuderint, si ut iidem Martyrologi cum Romano hodierno tradunt, longum exsilium in Pontia sustinuerint? Aliud responsum non expecto, quam eorum passionem differendam esse ad tempora Trajani: id enim exsilii longitudo de sanctis eunuchis asserta, breve Nerva imperium, quod exiguo tempore post illorum relegationem in exsilium administrare cepit, ejusdemque benignitas erga Christianos omnino exigunt. At rursum Acta clarè affirmant, Victorinum, Eutychem & Maronem post martyrium Nerei & Achillei aliquamdiu cum Fl. Domitilla exsules in Pontia vixisse: igitur sub Trajano non solum martyrium passi, verum etiam ex Pontia ad loca servitutis amandati fuere.*

B Acta habent, SS. Victorinum, Eutychem & Maronem, in servitutem abstractos & per Aureliani prædia divisos, debuisse terram fodere per totum diem, ad vesperum verò cantabrum seu panem fursurem manducare. Baronius supra num. 43 verbis non obscuris significat, Sanctos compedibus insuper vinctos & in custodiis detentos fuisse. Ex eo scilicet illud deduxit, quod olim ad servitutem rusticam damnati in vinculis agrum colere solerent & in ergastulis custodiri. Antiquam hanc apud Romanos consuetudinem veterum testimonia extra dubium ponunt: ex quibus eam Trajani quoque temporibus viguisse didici. Hinc facile credidero, Sanctos in compedibus terram fodisse, duroque hoc labore persuntos in ergastula detentos fuisse. Sequitur in Actis: Sed Deus omnipotens dedit eis gratiam in locis peregrinis, ubi servitutem serviebant; nam Eutyches conductoris loci filiam à diabolo liberavit; Victorinus autem vicedominum loci paralyticum, per tres annos de lecto non surgentem, fecit orando incolumem; Maro verò morbo hydropis laborantem procuratorem civitatis Septempedæ liberavit. Tantis beneficiis affecti hanc gratiam Sanctis referre potuerunt, ut eos vel manumitterent vel manumittendos curarent. Certè quæ proximè subjiciuntur, servili Sanctorum conditioni minimè consen-

*Sanctorum
durissima
servitus;
vincti
compedi-
bus, mar-
tyrium in
fine sec. 1
vel initio 2.*

C

tanea sunt, licet eos neque vinctos neque ergastulis inclusos fuisse supponas: Interea facientes sermonem ad populum, docuerunt multos Christo credere, & facti presbyteri populum creditum ampliavere. Atque hac causa fuit cur variis tandem suppliciis fuerint interfecti. Tempus exactè determinari nequit. Id solum pro certo haberi potest, eos non seriùs martyrio coronatos fuisse quàm ineunte seculo 2. Illud consummare potuerunt in fine seculi 1 sub Trajano, qui exeunte Januario anni 98 imperare cepit. Sententia, eorum servitutem & passionem Nerva imperio illigans, superius infirmata est.

§ VI. Vicus S. Victorini M., in quo an. MCLXX ecclesia ipsa consecrata, variis illustratur notitiis: Sancti cultus latissimè propagatus.

Inter antiqua ecclesia Amiternensis præfules nullum posteriorem novi Lodoico, qui concilio Romano an. 1059 celebrato subscripsit. Ughellus in Italia sacra nova editionis tom. 1 col. 1198 adfert litteras Anastasi PP. IV ad Dodonem antistitem Reatinum anno 1153 datas, in quibus plebem S. Sixti in Amiterno... plebem S. Victorini prope Amiternum... & in eis plebibus oratoria... S. Severini & S. Avitæ in Amiterno, S. Jo. Baptistæ de S. Victorino episcopatu Reatino subdita esse lego. Ceteras illi subjectas parochias & oratoria, quæ antea ad diocesim Amiterninam pertinnerant, ex litteris Pontificiis designat Antinorius cap. 2 Introductionis ad Historiam Aquilanam num. 9: ubi postquam rectè observasset pro die ix Kal. Febr., quo apud Ughellum data notantur, potius legendum esse ix Kal. Sept.; eundem Dodonem episc. Reatinum xxiv Julii an. 1170 ecclesiam sancti Martyris consecrâsse scribit in castro S. Victorini; & * ut lapis in cornu Evangelii majoris aræ parochialis ecclesiæ muro affixus testatur.

E Amiternina diœcesis sec. 12 erat unita Reatina, cujus episcopus Dodo

51 Subjicit Antinorius hanc inscriptionem lapidi insculptam: ✠ IN NOMINE DOMINI AMEN. ANNO DOMINICÆ INCARNATIONIS M. C. LXX. VIII. K. AVG. EGO DODO DEI GRATIA REATINVS EPISCOPVS VNA CVM ANSELMO FVLGINATENSI ET BERAYDO FVRCONINO PRESVLIBVS CONSECRAVI ECCLESIAM S. VICTORINI M. IN MAIORI ALTARE RECONDIDI DE LIGNO CRVCIS X. ET DE SEPVLCRO EIVS ET VIRG. M. ET DE VESTIMENTIS EIVS ET DE RELIQVIIS S. ANDREÆ APOSTOLI ET PROTOMAR. S. STEPHANI ET SEBASTIANI M. ET ELEVETHERII ET ANTIÆ MATRIS EIVS ET BEATÆ BARBARÆ ET S. STEPHANI PP. ET BEATI AVG. CONFESS. MARCELLINI ET PET. ET CALISTI PP. ET VICTORINI ET VICTORINI AD HOC OMNIBVS IN EIVSDEM FESTIVITATE ET VSQVE IN OCTAVA DEVOTE VENIENTIBVS SIVE DE SVIS BONIS MITTENTIBVS AN ANNATIM TRIVM ANNOR. ET XL DIERV M REMISSIONEM CONCEDIMVS ET HOC TEMPORE DOMINI TODINI FILII GVETVLI EXISTENTE DÑO RA. ARCHIPRESBITERO. Voces inscriptionis IN MAIORI ALTARE RECONDIDI... DE RELIQVIIS... ET VICTORINI ET VICTORINI ita intelligi possunt, ut in ara majori deposita fuerint utriusque S. Victorini reliquia, martyris scilicet & confessoris episcopi Amiterni

an. 1170 templum S. Victorino M. consecravit in vico, qui ab ipso nomen retinuit: **F**

AUCTOR
J. L.

nini. At fieri potuit, ut per sculptoris inconsi-
derantiam nomen sancti Martyris, cui ecclesia
consecrata fuit, bis irrepserit. Certè ad ipsum
solum referenda sunt, qua geminatum S. Victo-
rini nomen proximè sequuntur: AD HOC OMNI-
BUS IN EIVSDEM FESTIVITATE ET VSQVE IN OC-
TAVA DEVOTE VENIENTIBVS SIVE DE SVIS BO-
NIS MITTENTIBVS AN ANNATIM &c. *Vocula AN,*
qua fortè redundat, Antinorius apposuit ITA,
illam sic corrigi posse vel debere existimans. Po-
strema inscriptionis verba sunt: EXISTENTE DÑO
RA. ARCHIPRESBITERO. *Abbreviatum nomen RA.*
Antinorio est Raynaldus, quem anno 1170, quo
facta templi dedicatio, archipresbyterum S. Vi-
ctorini fuisse ait.

archipre-
sbyterum
cum canoni-
cis inde A-
quilam mi-
grasse puto
post medium
sec. 13

B

52 *Cathedra Furconiensis ab Alexandro PP.*
IV Aquila, qua Amiternum inter & Furconium
media jacet & ex utriusque ruinis accrevit, con-
stituta fuit anno 1256; quemadmodum probari
potest ex geminis ipsius Pontificis litteris, sub fi-
nem dicti anni scriptis, quas Bernardinus Cy-
rillus in Collectione quorundam documentorum,
Annalibus suis Aquilanis adjecta, producit. An-
no sequente prelati diocesis Amiternina, qua
Reatina unita diu proprio pastore caruerat, Be-
rardo de Padula primo antistiti Aquilano sub
certis conditionibus obedientiam & reverentiam
jurarunt. Antinorius cap. 4 Introductionis num.
7 publicum hac de re instrumentum, XXI Janua-
rii an. 1257 confectum, profert, in quo eccle-
sia Amiternina prelati, quos inter Thomas ar-
chipresbyter S. Victorini primo loco nominatur,
dicuntur esse habitatores civitatis Aquilana. Ec-
clesia S. Victorini archipresbyterum cum canoni-
corum collegio, quo illam tunc insignem fuisse
monumentum anni 1296 num. 54 citandum do-
cet, Aquilam migrasse credo intra temporis spa-
tium, quo urbs ista condita vel certè adificiis
plurimum aucta, titulo & jure civitatis donata,
neonon episcopali sede exornata fuit, id est, in-
tra quinquennium, quod annum Christi 1257
proximè præcessit. Perstat etiam nunc Aquila i-
dem capitulum, eademque dignitas archipresby-
teralis in ecclesia collegiata & parochiali S. Blasii.

& Amite-
rinos presu-
les saltem
postremos
C

53 *In dubium vocari nequit, quin Amite-*
rnenses secundum antiquam consuetudinem S. Vi-
ctorinum sepelierint in loco suburbano, cui dein
à sancto Martyre nomen inditum fuit, & super
ejus corpus, de cuius translatione § ultimo a-
getur, ecclesiam adificarint. Antinorius in lan-
data Introductione, initio capitis 2, illam ali-
quando diocesis Amiternina cathedralem fuisse
affirmat. Sedis, inquit, episcopalis locus fuit A-
miternum, urbs apud antiquos clarissima. . . Ru-
dera, scriptorum testimonia, traditio prope vi-
cum S. Victorini ejus situm fuisse ostendunt; &
vicus ille postea pro sede stetit. . . Titulus eccle-
sia est S. Victorini &c. Nescio, an idoneo testi-
monio probari possit, cathedram antiquorum pre-
sulum Amiternensium primum in ecclesia intra
urbis muros sita, ac postea in suburbana S. Vi-
ctorini constitutam fuisse. Id solum ex documen-
tis mox proferendis colligi mihi posse videtur,
postremos presules Amiterninos in sancti Mar-
tyris ecclesia cathedram suam habuisse.

sedisse in S.
Victorini
vico & ec-
clesia,

54 *Furconiensis sede episcopali Aquilam, vi-*
co & ecclesia S. Victorini vicinam, anno 1256
translata, prelati ecclesia Amiternina, ut antè
dicebam, novo istius civitatis presuli Berardo
obedientiam & reverentiam sub certis conditio-
nibus jurarunt. Inter alias hac statuta fuit, ut
archipresbyter ecclesia S. Victorini, ex praelatis

Amiterninis præcipuus, conservaret jura episco-
palia, qua in variis locis exercere consueverat.
Instrumentum conventionis, XXI Januarii anno
1257 inter dictos prelatos & Berardum episco-
pum Aquilanum facta, de quo num. 52 me-
mini, jura illa non sine solæcismis ita propo-
nit: Ecclesia S. Victorini consuevit cognoscere
de causis matrimonialibus & habere jura episco-
palia in castro S. Victorini, Piczuli, Porcina-
ri, Rocce de Venis & Clareni; & prædicti con-
sueverunt recipere ab ecclesia S. Victorini fan-
ctum Chrisma: & judicavit de oppressionibus in
castris prædictis, & in castro Preturi & tota ter-
ra Pretoriani, & dare Chrisma & Oleum præ-
dictis, & in castro Arischii sanctum Chrisma.
Respondet dom. episcopus: Placet, dummodo
probetur, quòd habeatur ex consuetudine ap-
probata & canonica. Nicolaus de Castrocello ter-
tius episcopus Aquilanus, cum jura archipresby-
teri S. Victorini diligenter examinasset, x Septem-
bris anno 1296 declaravit, Archipr. & capit.
S. Victorini & prædecessores eorum habuisse ab
eo tempore, cujus memoria non existit, & ha-
bere adhuc & exercere debere in pred. ecclesiis
& locis spiritualem & temporalem jurisdictionem
in his, quæ ad forum ecclesiasticum spectare
noscentur &c. Sententiam Nicolai presulis in-
tegram dat Antinorius in notatione 35 ad cata-
logum antistitum Aquilanorum, apud Murato-
rium tom. 6 Antiquitatum Italia à col. 944. Qua
ex geminis seculi XIII instrumentis hæc transcri-
pti, Antinorii testimonio conjuncta, me indu-
cunt, ut credam, vicum S. Victorini M. nomi-
ne & ecclesia celebrem, ultimum saltem præ-
sulum Amiternensium sedem fuisse. Qui privi-
legia & jura episcopalia archipresbyteri S. Vi-
ctorini plenius cognoscere cupit, memoratum in-
strumentum conventionis anno 1257 confectum
legat, quæque ex bulla Innocentii PP. VIII,
anno 1489 data, extraxit Ughellus tom I Italia
sacra postremum edita col. 392.

55 *Ecclesia S. Victorini, qua secundum Anti-*
norium olim antistitum Amiternensium cathedra-
lis, ac dein sub Reatina diocesis presulibus episco-
palis jurisdictionis archipresbyteratu illustris fuit,
parochialis dumtaxat esse cepit paulò post medium
seculum XIII, quando, ut antè dictum est, ar-
chipresbyter & canonici Aquila domicilium fi-
xerunt. Antinorius cap. 2 Introductionis num. XI,
S. Victorini, inquit, ecclesia. . . seculis duodecimo,
ut ex præcedentibus colligitur, posterioribus titu-
lum præferre videtur S. archangeli Michaëlis. V.
ad Boët. Raynal. not. cxcviii. Et nunc etiam so-
lemniter festivitates celebrantur Apparitionis &
Dedicationis S. Michaëlis diebus VIII Maii &
XXIX Septembris. Ant. Boët. st. dcccxxii not. xciii.
Adeat lector Muratorium tom. 6 Antiquitatum
Italia col. 676 & 793; ubi reperiet, qua hic
citantur notationes ad Italica Boëtii Raynaldi &
Antonii Boëtii poemata, quibus prior res Aquil-
anas, ab anno 1252 usque ad 1362 gestas, con-
scripsit, atque alter ad annum 1382 continuavit.
Antinorius, qui in locum S. Victorini M., pri-
marii ecclesie patroni, S. Michaëlem archangelum
sublectum fuisse ex poetarum istorum vrbibus de-
ducit, seculo XIII vel XIV eam credit instauratam,
& . . vel restauratoris devotione, vel operis illius
in festo terminatione D. Michaëli fuisse dicatam,
veteri titulo depresso, ut passim Proximus tamen
ruinis Amiterni vicus ab antiquo patrono reti-
nuit S. Victorini nomen, quo ipsam etiam istius
ecclesiam apud scriptores neotericos aliquoties ap-
pel-

D

E

F

A pellatam invenio. Hac si S. Michaëli archangelo dedicata fuit, id contigisse arbitror, postquam archipresbyter & canonici inde Aquilam migrâs-
sent: hoc autem post medium seculum XIII factum fuisse, probabilis est. Vide supra num. 52.

varie alibi ecclesie, quarum saltem aliquas nostro S. Victorino sa-
eratas opinor.

56 Stephanus PP. V, dictus IV, in Chronico monasterii Farsensis apud Muratorium tom. 2. Scriptorum Italiae parte 2. col. 368 inter multa alia monasterii ejusdem bona ac jura, qua per bullam ineunte anno 817 datam confirmat, etiam recenset ex fundo Marciani uncias 2 & semis, ubi est ecclesia sancti Victorini; . . . ex fundo Vassiano uncias VI, in quo est ecclesia sancti Victorini; . . . ex fundo Paterno uncias VI, ubi est ecclesia sancti Victorini. In dicto Chronico ibidem col. 669 diploma, anno 1118 abbatia Farsensi ab Henrico V imperatore concessum, easdem ecclesias, scilicet sancti Victorini in Martiano, sancti Victorini in Bassiano, & sancti Victorini in Paterno collocat in territorio Sabinensi. Inter ecclesias diœcesis Aquilana, quas ejus episcopus Philippus circa annum 1313 recensuit, apud Muratorium tom. 6. Antiquitatum Italiae col. 947 & seqq. tres ita commemorantur: SS. Bartholomei & Victorini de Paganica, . . . S. Victorini cum cappellis, . . . S. Victorini de Ripa de Fagnanis. Harum secunda, qua est S. Victorini cum cappellis, procul dubio ipsa est, de qua varias jam notitias attuli. Ex ceteris quinque memoratis ecclesiis saltem aliquas S. Victorino nostro consecratas fuisse credo; cum jaceant in regionibus, in quibus nullus alter sanctus synonymus majore nominis aut cultus celebritate claruit, videlicet in agro Sabinensi, in quo martyrii lauream prope Cutilias consecutus fuit, & diœcesis Aquilana, ad quam à quinque serè seculis pertinuit locus sepulturae ejus, olim suburbanus Amiterni, nunc S. Victorini dictus; ubi ejusdem cultus priscis temporibus maxime viguit. An Amiternum, cujus antiqua diœcesis modò Aquilana pars est, urbs Sabinorum, an verò Vestinorum fuerit, disputant geographi.

B Sancti cultum extra Italiam latè propagatum fuisse, ex variarum ecclesiarum breviariis didici. Officium sub ritu simplice, seu trium lectionum, de Sancto hac die recitandum prescribunt Corisopotense antiqua impressionis, Majoricensi anno 1506 & Parisensi anno 1640. In hoc duas, in illis tres lectiones sancto Martyri proprias invenio, desumptas ex Adone, qui illum cum S. Victorino confessore confundit. Bambergense anni 1575 S. Victorinum nostrum eodem ritu colendum proponit cum S. Herculiano, ut ibi legitur. Oratio utrique Martyri communis est: at tres lectiones sunt de Herculiano M. non hodie, sed episcopo Perusino, de quo actum ad diem 1 Martii. Raceburgenis anno 1506 impressi Calendarium habet: Victorini episcopi & martyris. Tres lectiones. Religiosa virgines Terefiana monasterii S. Josephi Viennæ in Austria sub ritu semiduplice de sancto nostro Martyre Officium canunt. Lege infra num. 68. De ejus festivitate, à temporibus Gregorii PP. XI & Caroli IV imperatoris sub ritu duplice per totam Bohemiam celebrata, vide num. 64. Clerus diœcesis Monasteriensis in Westphalia non modò v. Septembris, ut alibi, sed etiam 2. Novembris Officium de Sancto nostro persolvere consueverat in majori ecclesia dupliciter, sed in aliis Dominicaliter, quemadmodum ad utrumque diem in breviarii Monasteriensis, anno 1489 impressi, Calendario notatur.

58 Festivitas diei 2. Novembris per diœcesim

Monasteriensem instituta fuit, ut SS. Victorini & Floriani MM., quorum ossa Anabaptistarum furore seculo XVI dispersa fuere, translatio ad templum cathedrale recoleretur; qua in Ufuardo aucto editionis Lubeco-Coloniensis ita memoratur: Ipso die (2. Novembris) in Monasterio translatio sanctorum Victorini & Floriani martyrum. Consonat Grevenus & Florarium nostrum Ms. Sanctorum. In Martyrologio Germanico Canisii legitur: Item Monasterii elevatio sanctorum martyrum Victorini (de quo ad v. Septembris) & Floriani. An S. Victorini corpus vel reliquia, quarum translationis memoria in diœcesi Monasteriensi 2. Novemb. olim agi solebat, & fortè etiam nunc agitur, verè sint nostri sancti Martyris, ex § sequente lector intelliget. Hic solum dico, quod ex laudato breviario anni 1489 & aliis documentis certò novi, nimirum Monasterienses S. Victorini nostri natalem v. Sept., ejus verò & Floriani M. translationem 2. Novemb. celebrâsse. Martyrologium Galefinii ad xxiiii. Maii primo loco habet: In Germania sancti Victorini episcopi. Hic Emiternensis * episcopus ab impietatis impuraeque superstitionis cultoribus pro Christi nomine contrucidatus est. Hæc Galefinius se accepisse notat ex Ms. cod. & Annalibus Artimami monachi. Ignotus mihi est Artimamus ille, nisi sit Hartmannus Schedel, qui in Annalibus Norimbergæ anno 1493 editis folio 109 verso sancti nostri Martyris passionem refert, eumque etiam Emiterne * urbis episcopum facit. At nusquam invenio, hunc scriptorem professione monachum fuisse; neque in elogio, quo S. Victorinum ornatur, ullam Germania aut diei xxiiii. Maii mentionem facit. Istum tamen diem alicubi in Germania sancti Martyris cultui consecratum fuisse suspicor, idque Galefinium in Ms. codice, quem citat, vel alibi legisse, atque ideo Sanctum ad eundem diem Martyrologio suo inseruisse, in quo insuper ad xv. April. & v. Sept. annuntiatur.

AUCTORE

J. L.

ejus translatio à Monasteriensi celebrata: à Galefinio refertur 23. Maii.

* Amiternensis

E

* Amiternina

S VII. Corpus ejus nec Monasterium nec Metas translatum, sed probabilis Magdeburgum sub Ottone I imp.: media pars sec. XIV inde Litomislum portata: festivitas per totam Bohemiam instituta: reliquiae variis in locis honoratae.

DUorum ingentium de sanctis tribus Regibus & S. Ursula voluminum auctor P. Hermannus Crombach S. J. de SS. Victorini & Floriani MM. corporibus vel reliquiis, in ecclesia cathedrali Monasteriensi olim asservatis & magna in veneratione habitis, nobilissimum & eruditum D. Bernardum à Mallinkrot ejusdem ecclesie decanum per epistolam sequentia interrogavit: I. Quinam è pluribus homonymis sint, quorum aliquando Monasterii reliquiae extiterunt; 2. per quem & unde ad hanc ecclesiam advectæ sint; III. quo cultu, quòque fructu & eventu illic tum Sancti tum lipfana eorum culti fuerint; IV. quo in loco sacra corpora fuerint asservata; V. qualiter illa per hæ-

Monasteriensi in Opere nostro jam pridem

In multis extra Italiam locis 5. Sept. cultum obtinuit: 2. Novemb.

C

AVCTORE
J. L.

hæreticos profanata & exusta fuerint. Mallincrotii ad singula quaesita responsum, ad Bollandam à Crombachio transmissum & gemina hujus observatione interpolatum, Papebrochius Operi nostro tom. VII Maii pag. 576 inseruit; ubi lector varia inveniet singularis venerationis argumenta, quæ Monasterienses S. Victorinum nostrum & S. Florianum M. Laureacensem persecuti fuere: sed simul cognoscet, ab illis honoratos fuisse ambos Martyres propter corpora vel reliquias, quæ an ipsorum fuerint, ut minimum incertum esse indicant Mallincrotius & Crombachius. Utriusque dilis ea præmittit & subjicit Papebrochius, è quibus patet, ipsius iudicio nec S. Victorini nostri nec S. Florianum M. Laureacensis corpora vel horum partes à Monasteriensibus unquam possessas fuisse.

60 Crombachius in observatione, quæ Mallincrotii responsonem ad quaesitum primum excipit, Monasteriensibus, Sancti nostri corpus olim ad se translatum credentibus, ibidem num. 4 opponit primò, quòd de S. Victorini episcopi Amiternensis (saltem juxta Baronii sententiam) & sociorum Maronis & Eutichetis translatione, Metas anno DCCCCLXIX facta, constet ex Sigeberto: secundò, quòd eundem sibi vendicent Magdeburgenses; nam in Ms. ejus ecclesiæ reliquiarum catalogo, anno MDI à doctore Sebastiano Weyman conscripto, & à Pomario paralipomenis Chronici Saxonici ad annum MCCXX inserto, in prima classe sexto loco ponitur: TUMBA, IN QUA CORPUS VICTORINI, QUI FUIT FRATER SEVERINI EPISCOPI NEAPOLITANI. De commentitio hoc Sancti nostri fratre & episcopo vide supra num. 19. Papebrochius Magdeburgensibus non magis favet quàm Monasteriensibus, apud quos S. Victorini M. à nostro diversi corpus in veneratione fuisse censet. Idem, inquit pag. 578 num. 9, de eo dixerim [Victorino,] quem Magdeburgenses olim habuerunt (nunc enim, obtinentibus omnia ibi Lutheranis, neglectas dissipatasque reliquias credo;) & ejus aliunde notitiam nullam habeo, nisi ex Crombachii annotatione. At ego num. 62 & seqq. varias notitias aliunde producam, ex quibus lector intelliget, S. Victorini corpus, quod olim Magdeburgi quievit, verosimilius fuisse sancti nostri Martyris, & insignes ejus reliquias inde translatas alibi adhuc superesse. Quas Metis in ecclesia S. Vincentii M. ab urbis istius episcopo Theodorico I locatas fuisse tradit Sigeberti Chronicon in editione Miræi ad annum 970, in aliis ad 969, non adeo, ut mox videbitur, notabiles fuere, ut verè dici possit, Sancti corpus illic exstitisse.

61 Sigebertus citatus nihil aliud testatur, quàm Theodicum præfulem ab Amiternis Eutychetem martyrem cum reliquiis Maronis & Victorini sociorum ejus accepisse & Metas transulisse. Nunc rationem accipe, cur per voces cum reliquiis... Victorini non liceat intelligere ipsius corpus. Quæ in Chronico suo de plurimum Sanctorum corporibus & reliquiis Metas delatis narrat Sigebertus, ex antiquiore monumento ipse contraxit; quod integrum Theodorici I episcopi Metensis, cujus studio illa collecta fuerant, Vita inseruit. Edidit hanc Leibnitijs tom. 1 de Scriptoribus rerum Brunsvicensium à pag. 294. Istud verò monumentum à Sigeberto adducitur cap. 16 Vita ibid. à pag. 303 post hæc verba: Jamjam ergo pagina illa proferatur in medium ab his, qui interfuerunt, plenissimè digesta de translatione Sanctorum. Horumtestimonia audiamus.

cujus aliquas dumtaxat reliquias sec. 10 Metenses accepere.

Venientes * proximè abhinc in territorium Amiterninæ urbis, quæ & ipsa ruinas tantum ostendit, ab eodem Alberico Marforum episcopo de monasterio suæ ditioni subjecto Reate *, Theodicus pretiosum martyrem Euticen accepit; cujus beati focii Victorini jam anno superiore (scilicet 969, nam monumenti initium est, Anno Incarnationis Dominicæ DCCCCLXX) reliquias emeruerat, simul & partem sancti Maronis pariter passis: quorum & loca passionis asperimus, & Cotilas fædo odore spirantes, in quibus verso capite suspensus fuerat martyr (Victorinus.) Passionem denique eorum Scripta retinent sanctorum Nerei & Achillei. Quis ad periodum istam animum advertens, in qua dicitur Theodicus accepisse martyrem Euticen vel Eutychetem, partem sancti Maronis, & reliquias S. Victorini; quis, inquam, diversum sacra pigora exprimendi modum perpendens non fateatur, præfulem istum obtinuisse reliquias S. Victorini minores, quàm ut ejus corpus vocari possint. At Sigebertus per illas non plus intellexit, aut certè debuit non plus intelligere, quàm sensus exigat in laudato instrumento, cujus summa capita in Chronicon suum transcripsit: illius itaque verba cum reliquiis... Victorini non licet ita interpretari, ut S. Victorini corpus Metas translatum fuerit.

62 Redeo, unde digressus sum, Magdeburgum, cujus civitatis conditor Otto I imperator effecit, ut quam in ea cum cænobio religiosorum Benedictinorum ecclesiam S. Mauriti M. fundârat, in metropolitanam anno 968 fuerit erecta. Diemarum alique veteres scriptores testantur, ecclesiam istam piâ ejusdem imperatoris curâ ditatam fuisse plurimorum Sanctorum corporibus, ex Italia translatis. Admodum verisimile est, ex illorum numero fuisse corpus S. Victorini, de quo Chronicon Magdeburgense apud Meibomios tom. 2 Rerum Germanicarum pag. 313 meminit: Ipse etiam Wernerus archiepiscopus Magdeburgensis in diebus suis divinæ revelationis instinctu principale cum tota majori ecclesia altare, quod per incendium destructum est, anno Domini MLXXIX consecravit, priori destructo ac inclusis multorum Sanctorum integris corporibus, videlicet Benningi (Benigni, opinor,) Victorini &c. Dubitandum non est, quin S. Victorini corpus, quod Wernerus anno 1078 in ara principe ecclesia metropolitana condidit, idem fuerit cum eo, cujus mediam partem Albertus à Sternberg archiepiscopus Magdeburgensis post medium seculi XIV transportavit Litomislum, cathedra episcopali tum temporis insigni oppidum in Chrudimensi Bohemia tractu, non procul à Moravia confiniis situm.

63 Obtinuerat Albertus per Carolum IV imperatorem à Gregorio PP. XI facultatem Magdeburgensis archiepiscopatus administrationem permutandi cum regimine ecclesie Litomislensis, à qua ad Magdeburgensem per eundem Carolum ab Urbano PP. V fuerat promotus. Permutationem istam non citius quàm anno 1371, nec ferias quàm anno 1374 factam fuisse, comperium mihi est. Albertus igitur intra tempus modò assignatum ad priorem sedem suam Litomislensem rediens, Multas volatiles reliquias de ecclesia Magdeburgense in Bohemiam transduxit; inter quas fuerunt caput S. Felicitatis martyris, dimidium corporis B. Victorini episcopi martyris &c. Ita Chronicon Magdeburgense ibid. pag. 347. Menckenius tom. 3 Scriptorum rerum Germani-

D
* Albericus tom. 2 Spicil. secundæ edit. pag. 133 veniens * ibid. ditionis Reate subjecto

E

Monumenta, quæ docent, Magdeburgenses sec. XI possidisse corpus S. Victorini,

F

Albertum archiep. sec. 14 mediam partem tulisse Litomislum & eccl. Pragensi

A carum col. 374 in codice Ms. Dresdensi provolantes recte legit notabiles reliquias; atque ante codicis ejusdem cum editione Meibomiana Collationes col. 359 lectorem instruit, etate Alberti vixisse, in eoque desisse auctorem laudati Chronici, ab altero juniore deinde continuati. Synchro- nographo igitur scriptore teste, Albertus Litomislum transfudit dimidium corporis B. Victorini episcopi martyris. At cujus? Bohemi atque ipse etiam Albertus, quemadmodum ex sequentibus apparebit, eum non distinxerunt à nostro S. Victorino martyre & secundum opinionem, que jam à multis seculis invaluit, episcopo Amsteruino.

64 Thomas Joannes Pessina de Czecherod ecclesia metropolitana Pragensis decanus in Opere de Majestate & gloria ejusdem ecclesie, quod Phosphorum septicornem inscripsit atque anno 1673 Praga vulgavit, pag. 475 inter insignes, quibus illa dicitur, reliquias ponit Brachium S. Victorini ep. M., addens: Cujus corpus Otto Magnus imp. an. DCCCCLXV ex Italia redux Magdeburgum tulit; Albertus verò à Sternberg archiep. Magdeb. & episcopus Litomisl. an. MCCCXXIII illud (imò mediam ejus partem) Magdeburgo Litomislum deportavit, & ad petitionem Caroli IV & Joan. I archiep. Prag. brachium ecclesie Prag. dono dedit unà cum insigni parte capitis S. Sebastiani M. Anno demum MCCCXXXVII. cum Deus hunc Sanctum ibidem Litomislum multis illustrare dignaretur miraculis, Carolus, ut dies festus ipsius per Bohemiam inter celeberrimos & sub ritu duplici deinceps haberetur, à Gregorio XI impetravit. Festum illud, seculo XIV institutum, etiam nunc per totam Bohemiam celebratur die v Septembris; ad quem in Officiis propriis archidieceps Pragensis, an. 1679 & 1732 impressis, legitur: S. Victorini episcopi martyris duplex. Oratio. Omnipotens sempiternus Deus, qui es Sanctorum tuorum splendor mirabilis, quique hodierna die beatum Victorinum, martyrem tuum atque pontificem, beatitudinis æternæ gloriâ sublimasti; concede propitius, ut cujus gloriam veneramus in terris, intercessionis ejus auxilio apud tuam misericordiam muniamur in cælis. Per Dominum nostrum. In lectionibus secundi Nocturni S. Victorini gesta, martyrium prope Cutilias & sepultura in territorio Amsternensi enarrantur ex Actis SS. Nerei & Achillei; dein Sancti corpus vel potius, ut auctor synchronus scribit, dimidium corporis, ab Otone I anno 965 Magdeburgum delati, Albertus à Sternberg anno 1373 inde Litomislum transportasse dicitur, & ut festum illius sub ritu duplici per universam Bohemiam celebraretur, impetrasse à Gregorio XI Pontifice maximo, adjuvantibus Carolo IV imperatore & Joanne archiepiscopo Pragensi, Cardinali & legato nato.

B 65 Consequitur ex dictis, ut media corporis pars, Magdeburgo delata Litomislum, credita fuerit non alterius esse Sancti, quam nostri Martyris. Quis S. Victorinus Magdeburgi in ecclesia Metropolitana quiesceret, optime scire potuit, qui sacra ejus ossa partim in Bohemiam transfudit Albertus, utpote civitatis ejusdem archiepiscopus. Quoniam ad Litomislensem in Bohemia sedem reversus, paucis post factam translationem annis effecit, ut de nostro S. Victorino festivitas sub ritu duplici per totum regnum institueretur; præsumi debet, eum ex Magdeburgensis ecclesie monumentis vel aliunde didicisse, se ejusdem Sancti medium corpus inde accepisse. Apud Septembris Tomus II.

fidem faciunt, hujus corpus Magdeburgi revera quiescisse, sub Otone I ed transcriptum.

Pessinam & in Officio proprio dicitur Otto I imperator S. Victorini corpus anno 965 ex Italia Magdeburgum tulisse: adderem ego, vel transfuisse; nam chronographus Saxo, qui seculo XII scripsit, apud Leibnium in Accessionibus historicis ad annum 973 Ottonis I emortualem, Antea, inquit, in Italia constitutus imperator, multis Sanctorum corporibus per Dodonem capellanum suum aliosque per sæpe transmissis innumerabilibus reliquiis, ipsorum eam (metropolitanam Magdeburgensem) sublimaverat patrocinium. Paucis concludo, Magdeburgum de translate ad se corpore S. Victorini nostri potiore jure gloriarari posse, quam Monasterium & Meias.

66 Qui anno 1736 vitam S. Joannis Nepomuceni & historiam ecclesiasticam Bohemia in multis illustratam edidit J. T. A. Berghauer, in serie episcoporum Litomislensium pag. 271 verbis, num. 64 ex S. Victorini Officio relatis, ista subjungit: Bellorum dein disturbis hoc sacrum corpus putatur rursus Litomislum Magdeburgum reportatum. Qui ita opinantur de integro Sancti corpore, certè falluntur; nam, ut jam iteratò monui, Albertus à sui temporis chronologo Magdeburgensi asseritur mediam dumtaxat ejus partem sec. XIV Litomislum attulisse. Sed neque quis tuto credet, hanc Magdeburgum postea reportatam fuisse, licet Crombachius supra num. 60 in catalogo reliquiarum ecclesie Magdeburgensis, à Sebastiano Weyman an. 1501 confecto, legerit: Tumba, in qua corpus Victorini &c.; nam primò sicut partem corporis Litomislum depositam, Officium proprium, Pessina & Berghauerus corpus appellarunt, sic & aliam partem, que Magdeburgi remansit, auctor istius catalogi eodem vocabulo appellare potuit. Secundò pars Litomislum allata cum templo cathedrali verisimiliter anno 1425 interiit, quando Orphani, id est, Hussita, qui post mortem ducis sui Zisca istud nomen assumpserunt, oppido ad deditionem compulso, castrum ejus, in quo cathedralis ecclesia cum episcopi ac canonicorum adibus sita erat, vi ceperunt, everteruntque. Laudatus Pessina anno 1675 ad episcopatum Samandriensem electus, biennio post in lucem dedit Opus suum de Marte Moravico, in quo pag. 513 post descriptionem Orphanorum, obvios quosque in expugnato castro Litomislensi trucidantium, immanem crudelitatem ita pergit: Res sacræ profanæque simul agebantur, ferebantur, rapiabantur: basilica cathedralis honori beatissimæ Virginis dicata & alia parochialis divo Clementi sacra... omnibus ornamentis spoliata, diruta, soloque æquata. In margine notat archiv. cathedral. eccl. & curiæ Litomysl. n. xxvi. Anno 1425, dum ista contigerunt, ecclesia Litomislensi præerat Joannes de Praga S. R. E. Cardinalis, Strigoniæ in Hungaria anno 1430 vitæ defunctus. Atque hunc Berghauerus postremum ponit, qui episcopatum illum administravit, à Clemente PP. VI ante medium seculi XIV erectum.

67 Idem Berghauerus loco citato, In Litomyslensi; inquit, parochiali ecclesia pars de brachio aut tibia S. Victorini etiamnum piè colitur, quam à Jaroslaw Sternbergio episcopo Litomislensi acceptam Eva Joanna comitissa de Sternberg, conthoralis Adami Mathiæ comitis de Trauttmansdorff, domini in Luthomyß, ecclesie donavit, ut secunda quoque S. Victorini Litomyslum translatio Sternbergiis debeatur. Pessina superius num. 64 scribit, Albertum à Sternberg metropolitanam Pragensis donasse brachio

Hussita an. 1425 verisimiliter distiparunt sacra ossa, ab Alberto Litomislum depossita,

E

F

ubi nunc honoratur pars de brachio vel tibia, quam Eva Sternbergia donavit.

AUCTORE
J. L.

S. Victorini. *An integro? Inter reliquias istius ecclesie, anno 1537 recognitas, apud eundem Pessinam in Phosphoro pag. 492 ponitur: De brachio S. Victorini ep. & M., quibus verbis insinuatur brachium tunc integrum non fuisse. Si antea pars ab eo separata fuit, potuit hæc ad Jaroslauum Sternbergium tandem pervenire, qui ab anno 1676 usque ad 1709 Litomericensi in Bohemia ecclesia præfuit. Verum non minus verisimile est, brachii vel tibia partem, quam à Jaroslao præfule acceptam Eva Joana Sternbergia parœcie Litomistienæ dono dedit, ex ecclesia Magdeburgensi desumptam fuisse.*

Cultus &
reliquie
Viennæ in
Austria:

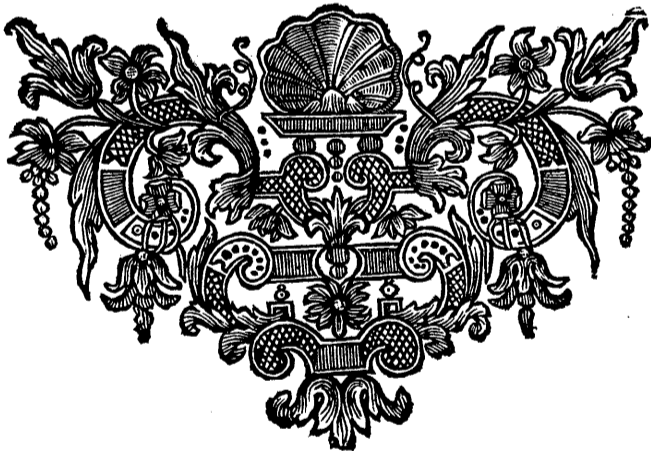
68 Tomo v Maii à pag. 8 multorum Sanctorum reliquie enumerantur, quas Vienna in Austria moniales Carmelitana excalceata seu Terrestiane exponunt venerationi publica in ecclesia sua, S. Josepho sacra; cujus primum lapidem anno 1633 posuit Eleonora Ferdinandi II imperatoris augustissima conjux & munificentissima monasterii fundatrix, quod à religiosis istis virginibus Vienna incolitur. Officio ecclesiastico ab ipsis honorantur Sancti nonnulli, de quibus reliquias notabiliores ab eadem piissima imperatrice Eleonora aliisque obtinuerunt. Inter sacra imperatricis dona memoratur S. Victorini episcopi & martyris os integrum cruris: qui Officio ecclesiastico sub ritu semiduplici colendus v Septembris. Os istud unum ex illis fuisse suspicor, que sæpe laudatus præful Albericus ad sedem Litomistiensem rediens Magdeburgi reliquerat: in qua urbe cum jam dominantur Lutherani, nullas ibi Sancti reliquias amplius exstare arbitror, nisi neglectas, dispersasve.

caput A-
quile; bra-
chium inde
Neapolim
translatum:

69 Porro dum supra legis, quod S. Victorini nostri corpus Magdeburgum, ejus verò reliquie Metas sub Ottone I imp. translata fuerint, id ita ne intelligas, ut S. Victorini ecclesia, de qua & precedente egi, nihil ex eo retinuerit: nam ex inscriptione num. 51 allata certum est, Sancti reliquias in illius ara majore à Dodone episcopo Reatino anno 1170 conditas fuisse. In Actis Italicis Sanctorum & Beatorum diœcesis ac civitatis Aquilana, recenti manu exaratis & ad decessores nostros nescio à quo transmissis, Adonis geminos sanctos Victorinos consudentis e-logium pro Vita sancti nostri Martyris obruditur, his in fine adjectis: Conservatur caput istius sanctissimi Episcopi & martyris Aquila in ecclesia collegiata & parœciali S. Blasii, cujus

archipresbyter in subditos suos exercet jurisdictionem quasi episcopalem: cutis, quæ in Sancti capite conspicitur tam mollis est ac si foret hominis viventis. P. Antonius Beatillus S. J., qui in eunte anno 1642 Neapoli obiit, in notitiis, quas de aliquot regni Neapolitani Sanctis ad P. Bollandum transmisit, de S. Victorino nostro inter alia hæc scribit: Cujus meis diebus brachium Amiterno seu Aquilâ habuimus in collegio Neapolitano; ubi & nunc in deaurato reliquiario servatur, & diebus festis exponitur publicè cum aliis Sanctorum reliquiis.

70 Cum Dodo episcopus Reatinus anno 1170 subdubito, ecclesiam S. Victorini martyris consecraret, in al- an S. Vido-
tari ejus majore collocavit DE RELIQUIIS . . . ET rini reli-
VICTORINI ET VICTORINI, ut in laudata inscri- quie, A-
ptione habetur. Etsi fieri potuerit, ut per incon- quilam olim
siderantiam sancti Martyris nomen bis positum parte non
fuerit; aliter tamen visum est Antinorio, qui sine episcopi
cap. 2 Introductionis ad Historiam Aquilanam conf.
num. 3, Revera, inquit, duos habuit Amiter-
num Victorinos, Martyrem nempe illum, qui
hodie colitur, episcopum alterum: unus primo,
unus sexto Ecclesiæ seculo [claruit.] Id aper-
tissime sculptum in inscriptione consecrationis
ecclesiæ anno MCLXX. . . ET DE RELIQUIIS . . . VIC-
TORINI ET VICTORINI. Nunc quæro, unde A-
quilana S. Blasii ecclesia caput, quodque inde
Neapolim translatum fuit, brachium & alias,
quas forte sub S. Victorini nomine quondam pos-
sedit, vel etiam nunc possidet, reliquias acceperit?
Nihil verisimilius responderi potest, quam quod
illas canonici ecclesia S. Victorini martyris post
medium seculum XIII, ut num. 52 dictum est, A-
quilam migrantes secum tulerint, & in templo
S. Blasii deposuerint ipsi vel eorum successores, qui
hodieque Officia divina in eo peragunt. At se-
cundum non improbabilem Antinorii assertionem
in ara principe ecclesia S. Victorini martyris à
præfule Dodone recondita etiam fuere reliquia
S. Victorini confessoris, episcopi Amitermini; mi-
rum igitur videri non debet, si ego subdubitem,
utrum sacra ossa inde Aquilam transportata,
qua nunc solius Martyris esse creduntur, aliqua
ex parte non sint S. Victorini confessoris. Titulus
episcopi, qui S. Victorino martyri attribuitur in
plerisque documentis hoc paragrafo adductis,
ipsi adhaesit à synonymo confessore, quocum confu-
sus fuit.

DE SANCTO ROMULO MARTYRE

IN GRÆCIA,

ITEM DE SS. MM. EUDOXIO, ZENONE,

MACARIO ET MCIV MILITIBUS

MELITINÆ

IN ARMENIA MINORI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V.

B § I. Cultus apud Latinos & Græcos; intricata & non coherens Menologii Basiliani narratio.

E

SUB TRAJANO ET
DIOCLE-
TIANO.
Martyres hi
apud Græcos
coluntur
6 Septem-
bris:

*M*artyrologium Romanum sanctos hosce Pugiles ad v Septembris ita annuntiat: Eodem die sancti Romuli, aulæ Trajani præfecti, qui cum sævitiam imperatoris in Christianos detestaretur, cæsus virgis, capite truncatus est. Melitinæ in Armenia passio sanctorum militum Eudoxii, Zenonis, Macarii, & sociorum mille centum & quatuor, qui abjicientes militiæ cingulum, in persecutione Diocletiani pro confessione Christi necati sunt. Patet hic Romulum sejungi à reliquis; & rectè, uti Acta inferius danda ostendent. Fallitur tamen Baronius, dum in Notationibus ad Martyrologium ait, Græci de eodem (Romulo) item hac die in Menologio agunt: nam Menologium Latinè versum à Sirleto Cardinale, quod ipse Baronius ad 111 Januarii profitetur se Menologii nomine semper intelligere, aliique Græcorum fasti ecclesiastici nihil prorsus hac die de Romulo habent; sed eum unà cum ceteris Martyribus celebrant vi Septembris.

qua de S.
Eudoxio
habet Me-
nologium
Basiliani-
num,

2 Accipe verba laudati Menologii Sirletiani ab Henrico Caniso editi: Eodem die (vi) certamen sanctorum martyrum Eudoxii, Zenonis, Romuli, Macarii & reliquorum. S. Romulus capite obtruncatus est à Trajano imperatore, qui Christianos plurimos in diversas regiones exules misit, & in Christianæ fidei confessione permanentes mortis supplicio subjecit. Eudoxius verò Comes sub Diocletiano detentus à præside Melitinæ obtruncatus est, cumque eo milites numero mciv. Paucis post diebus B. Zeno cum reliquis S. Eudoxii sociis, martyrii coronam accepit. Clara hæc & distincta sunt; at Menologium jussu Basilii imperatoris Porphyrogeneta seculo x collectum, & Urbini anno 1727 impressum Græco-Latinè, Certamen SS. MM. Eudoxii, Romuli, & sociorum ad dictum diem valde intricatè & confusè narrat hoc modo: Eudoxius Christi martyr, Trajano Romanorum imperatore, Comes ordine fuit, multisque militum mil-

libus (Græcè *μυλλίος ἢ χιλίος*, id est, xi mille) in Gallia imperavit. Romulus autem aulæ imperatoris præpositus, auctor fuit eidem Trajano, ut in Galliam * mitteret, qui Christianos milites diis immolare compellerent. Quo peracto, cum milites ad id faciendum induci nequirent, in Melitinam Armeniæ urbem relegati sunt. Post hæc Romulus penitentiâ ductus, cum in Christum credidisset, Trajanumque objurgasset, capite plexus est. Deinde cum imperio potitus esset Maximianus, edixissetque Christianos interfici, mandavit per literas & Melitinæ præfecto, ut Christi cultores occideret. Quare Eudoxium Comitem, ejusque socios milites comprehensos, quod idola adorare nollent, primùm quidem multis suppliciis vexavit, demum capite obtruncavit.

* i. e. Galliam

3 Verso Arcudii col. 250 inter Anecdota Ughelliana tomo 10 Italia Sacra Venetiis recusa, quoad sensum eadem ferè est, qualem & Galefinius antè dederat in suo Martyrologio: nostrum quoque Ms. exemplar Græcum Menologii Basiliani statuit Eudoxium comitem sub Trajano, martyrem sub Maximiano. Conciliari hæc forsitan utcumque possent, si per Trajanum significetur Decius, utpote Trajanus pronomine; at si Eudoxius, imperante Trajano proximo Nerva successore, initio seculi 2 comes fuit, quis credat illum vitam produxisse ad tempora Maximiani? Vidit haud dubiè Molanus ista non coherere; ideoque in additionibus ad Usuardum v Septembris scripserit: Eodem die SS. MM. Eudoxii, qui & Marianus, Romuli, Zenonis, & Macarii, qui sub Trajano martyrio coronantur. Sed Metaphrastes, quem allegat, disertè tradit Romulum jussu Trajani necatum, Eudoxium verò aliosque diu post martyrio affectos esse sub Diocletiano. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum ad vi Septembris videtur Martyres velle geminare; præmissa enim hac annuntiatione, Melitinæ in Armenia SS. Martyrum Eudoxii, Romuli, & Sociorum sub Trajano, quam notat ex Galefinio desumptam esse, subdit:

coherere nequeunt; hinc varia de illis sententia.

F

Sff 2

De

AUCTORIB J. V.

De Eudoxio & Soc. Melitenæ passis agitur in Martyrol. Rom. die præced. ; sed sub Diocletiano : hi verò sub Trajano passii traduntur. De Romulo duntaxat agit Martyrol. Rom. præcedenti die. Nicolao Antonio infra citando videntur omnes ejusdem agonis triumphatores esse ; at non edisserit sub quo imperatore.

Cultus ex Typico, & versiculi ex Menais,

4 Festum S. Eudoxii & Sociorum in Typico seu Riuali S. Sabæ colendum præscribitur vi Septembris his verbis : Καὶ τὰ ἀγία μαρτύρων Εὐδοξίου, καὶ τῶν αὐτῶν ἀδελφῶν αἰώνων Μαρτύρων, id est, Et S. M. Eudoxii, ac SS. Martyrum cum ipso passorum. Menæa magna impressa ad eundem diem Græcè sic habent : Certamen SS. MM. Eudoxii, Zenonis, Romuli & Macarii, & sequentibus eos ornant versiculis :

Τυμθέντες Εὐδοξίῳ, Ρωμύλῳ, Ζήνων καὶ Μακάριῳ, μακαρίσσι τῶ τέλει.

Quos Latine sic interpretor :

Capite minuti Eudoxius, Romulus, Zenon Ac Macarius finem beatum obtinent.

Μακάριῳ & μακαρίσσι sonant beatus ; in quo lusit poeta, significatum nominis proprii unius Martyris per appellativum omnibus attribuens. Subditur elogium satis prolixum, cujus hoc initium est : Οὐτῷ ὁ ἀγιῶ Ρωμύλῳ ἐπὶ Τραιανῶ καὶ κεφαλὴν ἀφῆρη. Hic S. Romulus sub Trajano capite truncatus est. Dein agitur de Eudoxio aliisque tempore Diocletiani coronatis. Pauca illa idcirco huc transtuli, ne quis solos versiculos ac titulum legens existimaret, in Menais conjungi hosce Martyres tamquam in eadem persecutione passos : quod sanè pronum esset opinari ex titulo, Romulum aliis intermiscente.

B

que seorsum agunt de Militibus 1104 :

5 Post memoratum elogium sequitur alia annuntiatio : Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἑκατὸν τέσσαρες καὶ χίλιοι στρατιῶται . . . ἕξθη πελειῶνται. Id est, eodem die centum quatuor ac mille milites . . . gladio cæsi consummant martyrium. His deinde binii accinuntur versiculi :

Δεκάς δεκάτῃ καὶ χιλιάς μαρτύρων καὶ πετὰς ἀπὸ συντελευτῶσι ἕξθη.

Quos Latine sic veritas :

Decas decupla & chalias Martyrum Quaternioque simul ense vitam finiunt.

Istis versiculis addunt Menæa distichon aliud, exprimens simile martyrium S. Calodotes, quam & in annuntiatione mox data conjungunt laudatis militibus, sed perperam : nam sancta illa martyr ad hanc classem non pertinet. Dabitur cum sociis suis die vi Septembris. Martyres autem 1104, de quibus hic separatè agitur, haud dubiè sunt illi milites, quos elogium citatum narrat projecisse balteos coram præfide exemplo S. Eudoxii : utrobique enim, etiam in Actis & Ms. Menologio Slavo-Russico, ac Synaxario Ruthenico infra memorando idem est numerus 1104, nec ullum apparet distinctionis fundamentum.

C

memoria apud Armenos & Moscos ;

* i. e. martyrium

6 Desiderantur Sancti nostri in duobus Armenorum Menologiis ab Assemano editis tomo 3 Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana pag. 645 & 649 : at in Ms. Catalogo Sanctorum Armenis celebratorum, quem Papebrochio misit D. Ludovicus Picques Doctor Sorbonicus, hac num. 50 leguntur : Testimonium * S. Eudoxii (Εὐδοξίου) qui Marinus vocatus est. Item Romeli & Macari, qui martyres tempore Trajani, Septembris sexto. Clemens Galanus, qui multos annos in Armenia missionarius fuit, parte 1 Conciliationis ecclesie Armenæ cum Romana in Annotatione ad caput 2 pag. 16, inter martyres

ibidem passos recenset Eudoxium, Zenonem, Macarium Sociosque sub Diocletiano ; at Romuli nusquam meminit. Porro eximius Picques monet, prædictum Catalogum Latine versum esse ex ingenti regie bibliothecæ codice Armeno No. 514, uncialibus litteris scripto ante annos ab hoc MDCIXXXVII circiter sexcentos ; sed interpretem, Oscanum archiepiscopum Armenum, haud satis peritum titulos inconditè distasse amnens, imò & nonnullos omisisse. Addit in litteris posterioribus ejusdem anni 1687, se duntaxat usque ad numerum 35 inclusivè Latinam versionem cum textu Armeno contulisse : quod utinam Vir eruditus & humanissimus reliquis cxi numeris fecisset, simulque omissa ab Oscanis supplevisset. Memini quoque ad eandem diem S. M. Eudoxii Synaxarium Ruthenicum Ms., quod anno 1688 Moscuâ submissi noster illic missionarius P. Georgius David, addens in fine Synaxarium istud esse commune toti ecclesie Ruthenicae. Aliud peculiare diocesis Kijoviensis, eodem interprete, ita habet : Et S. M. Eudoxii, & cum eo MCIV.

D

7 Mss. Menæa Græca bibliotheca Ambrosiana & PP. Dominicanorum conventus S. Marci Florentia, ac supplementum ad Menæa excusa collectum ex Ms. Synaxario membranaceo antiquo P. Sirmondi, S. Romulum ante alios annuntiant ; prima quidem hoc modo : Romyli, Eudoxii, Zenonis, Macarii M. ; altera titulum addunt, Romulus præpositus, Eudoxius, Zenon, Macarius : tertium verò Græcè ita habet : Passio SS. MM. Romuli, Eudoxii, Zenonis & Macarii. Elogium subjunctum quadam ab Actis diversa continet, proinde in pauca id contraho : Ex hisce Sanctis Romulus præpositus sub Trajano imperatore decollatus est. Post Trajanum autem & reliquos imperatores non paucis annis elapsis, cum Diocletianus imperium adeptus esset, Eudoxius comes capite plexus est cum Zenone & Macario, ἅμα σὺν τοῖς ἑσὶ αὐτῶν στρατιώταις, ἃ ἀεθμὸν ἐστὶ χιλίους ἑκατὸν τετάρων τεσσαρσιν, id est, unâ cum militibus, qui eis parebant, numero mille centum triginta quatuor. H' δὲ αὐτῶν σὺν ἕξθη πελειῶν ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῶ ἀγ. Γεωργίου ἐνδὸν τῶ ἀγ. μ. Μηνῶ. Celebratur autem ipsorum memoria in oratorio S. Procopii, quod est in templo S. M. Menæ. De sacra ade à Constantino Magno dicata sancto Menæ martyri potest videri Cangius libro 4 Constantinopolis Christiana sect. 6 num. 62. Ibidem num. 38 templum S. Eudoxio consecratum fuisse seculo IV vel V, narrat his verbis : S. Eudoxii ædes exstructa fuit ab Eudoxio patricio & præfecto, Constantino M. imperante, si qua fides Codino pag. xxxix. Certè Eudoxium præfectum prætorio sub Theodosio juniore vixisse indicant leges aliquot in Cod. Th.

E monumenta alia, S. Eudoxii templum Constantinopoli.

F

A

§ II. An sanatio Justiniani imperatoris Martyribus hisce adscribenda sit : numerus S. Eudoxii sociorum ; fragmenta de S. Romulo , ejus cultus in Hispania : quando & ubi Martyres passi ; Acta Græca , & Baronii conjectura de XI mille militibus.

Dubium est, quorumnam MM. beneficio Justinianus sanitatem recuperaverit.

B

B Aronius in Notationibus ad Martyrologium Romanum hac die scribit sequentia : Ex horum militum numero , qui Melitine in Armenia coronati sunt , quatuor sacra corpora delata Constantinopolim , reperta sunt temporibus Justiniani imp. , quorum beneficio idem imperator letali morbo curatus est. Rem gestam perpetuis dignam monumentis conscripsit Procopius lib. 1 de Edificiis Justiniani imperatoris. Inventionem harum reliquiarum in templo S. Irenes M. , & beneficium sanationis per eas Justiniano praestitum ex eodem Procopio Caesariensi refert ad annum Christi 560 num. 2. Verum Procopius , anno 1663 cum interpretatione nostri Claudii Malireti Parisii editus , libro 1 cap. 7 non habet quatuor , sed εχ ἑσών ἢ τεσσαρεσθοντα , id est , non minus quam quadraginta : & licet subdat hos fuisse Romanos milites legionis duodecima , quam olim stationariam habuit urbs Armenia Melitene ; non tamen dicit in ea urbe martyrium esse passos. Hinc dubium est , an corpora illa fuerint aliquorum ex hodiernis Militibus , & consequenter an ipsis adscribi debeat patratum miraculum. Tillemontius tomo 2 Monumentorum Ecclesiasticorum secunda editionis pag. 574 suspicatur fuisse reliquias celeberrimorum XL Martyrum Sebastianorum , quae prope Constantinopolim sub Theodosio II inventa sunt , de quibus ad diem x Martii.

C

S. Eudoxii socii probabilius haud plures fuere quam 1104 : S. Romulus à Pseudo-Dextro

9 Tillemontius citatus numerum S. Eudoxii sociorum auget trecentis : scribit enim 1404 , pro 1104 , idque bis repetit , allegans Menae magna Graecorum editionis Venetae anni 1528. Editio illa mihi ad manum non est ; sed quoniam in Menaeis , quae anno 1595 Venetiis prodierunt , in Menologio Cardinalis Sireti , Actis à Metaphraste conscriptis & alibi computantur dumtaxat 1104 ; existimo Tillemontium perperam Graeca vertisse. Unde autem in supplemento ad Menae excusa , cujus verba dedi num. 7 , ad praedictos 1104 accesserint triginta , compertum non habeo : neque ob solam Synaxarii Sirmondiani auctoritatem numerum in Martyrologio Romano descriptum augere volui. Ad S. Romulum quod attinet , cum Pseudo-Dextro in Chronico ad annum Christi 100 num. 2 Hispanum facit ac Trajano homopolum , ita scribens : S. Romulus Trajani caesaris praefectus , patriâ Italicensis , Hispanus in Hispaniam ab eodem relegatus in Celtiberia patitur. Nempe innumeri Martyres ad Orientem passi , quorum dumtaxat meminit ex antiquis Graecorum Menologium , Pseudo-Archimedis hujus (Dextri) operâ in hos tractus terrarumque finem , Gades transferuntur , inquit vir spectata eruditionis D. Nicolaus Antonius in lit-

teris ad Bollandum datis anno 1658. Quid vero speciatim de S. Romulo senserit , accipe ex Mss. ipsius posthumis , quae Cuperus noster anno 1721 Madriti magna ex parte descripsit.

AUCTORIBUS
J. V.

10 Romulum oportet quidem apud Græcos in Hispania martyrio sublatum : quomodo enim homo Hispanus , & in Hispania pro vera fide occisus , omnem sui memoriam ad Græcos transportaverit , nullam domi & apud suos reliquerit ? De hoc docere nos debuerunt gnavi propugnatores mendacissimi Chronici. Et referunt hoc sermone Græci occisionem Martyris , nullum ut relinquunt locum relegationi. Romulus dicitur , postquam fuisset Trajano militum Christianorum caedem , in se conversus credidisse in Christum , imperatoremque impietatis accusasse. Tum subdit verba quadam ex Menologio Basilii & ex Metaphraste , dein sic prosequens : Nullum hic fateri opus est Hispaniensis relegationis , Celtiberique martyrii vestigium ; siquidem Trajanum in Hispaniam venisse nunquam , ex Dione & aliis compertissimum est. Haecenus de adducto Chronici loco : quod sequitur ferit potissimum Joannem Tamayum Salazar martyrologum Hispanum , qui in Notis ad v Septembris alia falsa ex Bivario superaddidit.

E

11 Non autem contenti Romulo cive & martyre Dextri vindices Bivarius & Tamaius progressi sunt ulterius , & quod in Actis Onesimi à Simeone scriptum fuerit Metaphraste (Februarii xvi apud Surium tom. 1 ,) oblatum eum Tertullo praefidi unâ cum sociis Romulo & Pappia ; statim , quasi revelatum sibi divinitus fuisset , Bivarius non dubitanter adfirmare ausus est , eundem hunc esse cum nostro Romulo ; cui temerario ausui obstringere se nil veritus Joannes Tamaius , in Acta ipsa Romuli , quae ad obrutam * veri & comperti non alijs formari fas & æquum fuit , vanissimam admisit Bivarii conjecturam ; Romulumque Trajani hunc praefectum Onesimi socium illum constituit. Sed quænam , ais , injecerunt hanc mentem Bivario ? An solam nominis rationem secutus fuit ? Nam huic tot adversantur argumenta , quot Romulo ævo illo parere esse potuerunt , nedum pares vixerunt. Habemus Actorum verba pro mille testibus : " Tunc , adductum (Onesimum) ad tribunal Tertulli , cum Romulo adjutore & Pappia spiritali com- militone , interrogavit Tertullus , dicens : Quis es ? "

S. Onesimi socius fuisse fingitur ab alijs ;

* I. obrutam

F

12 Planè vel hic Onesimus ille est Philemonis Collossensis servus , de quo agit Paulus Apostolus Epistola ad Philem. , atque idem Ephesinus postea episcopus , ut apparet ex epistola S. Ignatii ad Ephesios ; vel martyr alius SS. Alphii , Philadelphii & Cyrini praceptor , Puteolis aut in Sicilia unâ cum iis passus , quod magis placet Ferrario in Catal. Sanctorum xvi Februarii & xxxi Julii , & Henschenio tom. 2 Februarii pag. 858 num. 15 , confudisseque Metaphrastem utriusque res gestas. Si primum dixeris , fateri oportet consequenter , Romulum , quem appellant " ad- jutorem episcopi " Acta Onesimi , alium profus ab eo fuisse , qui propter opprobriatam Trajano impietatem , ejus aulae magister erat , causam coram eo dixit. Qui enim simul esse poterat praetorii Augusti praefectus & Ephesini episcopi coadjutor ? Neque item sic jejune Acta de Romulo tantæ in seculo dignitatis viro agerent , ut quaerendi locum relinquerent , quis ille esset. Si verò Puteolanum martyrem hunc dixeris , nihil ad eum pertinere qui sub ultimis ethnicis imperatoribus , hoc est , vel Decio vel Licinio triumphavit ,

quos eruditè confutat Nicolaus Antonius &

AUCTORE
J. V.

Romulum Trajani martyrem fateri compellamur. Porro quid mirum in has angustias deveniri, quando undique corrasis etiam levissimis argumentis tam sacræ res tractantur? Quæ falsa sunt, certè nequeunt comprobari aliis nisi ineptè; & movere aliquid oportet, ne nihil fiat. *Hæc contra fabulatores illos eruditus Hispanus.*

S. Romuli cultus in diœcesi Hispaniensi.
13 Ceterum ista persuasio de patria S. Romuli occasionem dedit solemnibus cultui hoc die in diœcesi Hispanensi, prout narrat Tamayus pag. 61 his verbis: Denique cum archipræsul D. D. Petrus de Castro & Quinones, Hispanensis sedis metropolitæ, referentibus Decano & capitulo suæ illustrissimæ ecclesiæ & aliis doctissimis viris, agnovisset huic S. Martyrem ex Italica, suæ diœcesis urbe oriundum fuisse; anno MDCXXIV illi cultum cum Officio duplici in diœcesi, & secundæ classis in loco, ubi olim Italica fuit, detulit & hoc in posterum observari præcepit, virtute privilegiorum à summis Pontificibus concessorum præfulibus Hispaniæ. Sed novum hic rursus errorem admisit; nam Rodericus Caro, quem citat, in *Antiquitatibus Hispanensibus* fol. 106

B quadriennio citius id factum tradit, nimirum anno 1620: certè fieri debuit ante xx Decembris 1623, quo prædictum archiepiscopum Petrum de Castro è vivis excessisse Tamayus ipse ad xi Martii pag. 201, aliique auctores Hispani asserunt.

Quando & ubi Martyres occisi fuerint;
14 De tempore, quo passi fuere, observat Pagi in *Critica Baronii* ad annum 106 num. 3, contingere non potuisse martyrium S. Romuli & militum Christianorum, à Trajano, dum in Oriente esset, morti addictorum, ante annum 112, quo is imperator in Orientem transmisit. Castellanus in *Martyrologio universali* pag. 979 certamen S. Romuli consignat ipso anno 112; utrum rectè, non ausim asserere: Tillemontius enim tom. 2 *Imperatorum Notæ* 17 & 22 in Trajanum, probabiliter statuit duplicem profectionem Trajani in Orientem; primam anno 106, alteram non nisi anno 114. Ad SS. Eudoxium & Socios quod spectat, martyrium hi consummârunt sub Diocletiano ex antedictis; anno, ut Surius notat, 290: Baronius autem in *Annalibus* primùm de ipsis meminit ad annum 311 num. 21. Horum palæstra fuit Melitina seu Melitene in Armenia Minori ad Euphratem fluvium: S. Romulus verò passus videtur in Græcia, sicuti eum Galestinus annuntiat cum aliis quidem Martyribus, sed quos postea scribit alibi coronatos esse, videlicet in Armenia & tempore Maximiani. Vide supra num. 2 *Menologium Basilianum*.

C 15 Acta Græca, quorum apographum, nescio unde acceptum, habemus hoc titulo: Μαρτύριον τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων τῶν Χριστῶν μαρτύρων Εὐδοξίου, Ρωμύλου, Ζήνωνος καὶ Μακαρίου, id est, Mar-

tyrium sanctorum & gloriosorum Christi martyrum Eudoxii, Romuli, Zenonis & Macarii, ex antiquis monumentis conscripsit Metaphrastes, eique illa indubitanter attribuit Leo Allatius in *Diatriba de Symeonum scriptis*, pag. 129 initium recitans. Latine versa edidit Aloysius Lipomanus episcopus Veronensis tomo 6 *Vitarum Sanctorum*, quam interpretationem inferius recudam, sed more nostro divisam in capita & numeros, ut Græcæ narrationi similiter dividenda respondeat. Baronius ad hunc diem ea vocat Acta S. Romuli, quia nempe de ipso agit prior illorum pars; at rectius ab aliis appellatur reliquorum etiam Martyrum nomine, quorum agonem, S. Eudoxii præsertim magis fusè describunt post narratum Romuli martyrium. Minor tamen, quòd Græci Sanctorum tam diversis temporibus, ut ipsi tradunt, passorum res gestas in unam eandemque narrationem conjecerint. Ex collatione Actorum cum elogio, quod exstat in *Menais magnis impressis*, patet illa ex hoc concinnata esse, at multùm aliunde amplificata: ex quibus autem monumentis, ignoro.

D 16 Certè quidem illa amplificatio facta non est ex narratione seu elogio *Menologii Basiliani*: in hoc namque dicitur S. Romulus auctor primùm fuisse Trajano, ἀπεσταλὲς εἰς τὴν Γαλιαν &c. ut mitteret, vel, uti Galestinus & Arcudin verterunt, iret in Galliam, Asiaticam nempe, id est, Galatiam, militesque Christianos diis immolare compelleret; deinde pœnitentiâ ductus credidisse in Christum. Metaphrastes verò, mirabilia omittere haud solitus, impium illud Romuli consilium, secutam pœnitentiâ & conversionem ne verbo quidem attingit: imò contrà insinuat, eum jam antè Christianum fuisse. Mitto alias discrepantias, facillè ob erudito lectore observandas. Quod spectat ad undecim mille relegatos milites, conjecturâ ducimur, inquit Baronius ad annum 108, ut existimemus hos illos ipsos esse decem mille præstantissimos martyres, qui in filvis montis Ararat in Armenia sunt crucifixi. Hoc si verum sit, manifesta falsitatis convincuntur istorum Crucifixorum Acta; Baronius quippe loco citato præmittit, undecim mille milites inventos fuisse Christianos à Trajano exercitum lustrante: martyres autem Crucifixi idololatra adhuc erant tempore Adriani, quando angelus in campo apparens fidem Christi eis predicavit, uti narratur tom. IV Junii ad diem xxii in ipsorum Actis, qua ibidem à pag. 175 *Commentario critico excussit Papebrochius ac fabulosa esse monstravit. Verisimile etiam non est, undecim millia hominum simul neci data fuisse à Trajano: certè id Metaphrastes non siluisset, si in antiquis monumentis reperisset.*

E & Baronii conjecturâ observatio- nes.

F

A

D

A C T A

AUCTORE METAPHRASTE.

Ex Ms. Græco, cum Latina interpretatione, quæ exstat apud Lipomanum tom. vi pag. ccxxxi versâ.

C A P U T I.

Milites Christianos in exsilium pellit Trajanus: id improbens S. Romulus & aperte Christum confitens gloriosum subit martyrrium.

B T Ραϊανὸς τὸ δουρατέβης βασιλέως πικρὴν μὲν πρὸς νοίαν καὶ ἀσπιδὴν ὑπὲρ τῶν βδελυρῶν τῶν εἰδῶλων πλάνης εἰσφύρατον, μέγα δὲ καὶ ἀπηνὲς καὶ τῶν δόσεων πνέοντον. ἄλλοι τε θυεῖ * τοῖς δαίμοσι, καὶ πτόζε πάντων τὸ στρατιωτικὸν ἠναγκαζόντο. Βασιλικὰ δὲ ἐπέμπετο πανταχῶς χαίματα ἀσπιδάζοντα πλὴν ἀσπίδων, καὶ Χριστιανῶν ἢ θύειν κελδύοντα, ἢ ποικίλαις ὑπεβάλλεσθαι τιμωρίας. Ἀπὲρ ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸ πρὸς Ἐὼ ἀφίκετο στρατόμαχος, ἐκείνοι μὲν τὰ πρὸς τὸν πόλεμον κατ' ἐκείνου τῶν ὤψεσιν συκδουαζόμενοι, καὶ μελέταις συνεχέσαι καὶ βαρείαις τὰ πολεμικὰ ἐξασκεύμενοι, ἄλλωστε δὲ καὶ τὰ Χριστιανῶν ἀσπιδάζοντες, εἰδὲ ὅτι καὶ βασιλικῶν ἐκείνων συλλεβῶν ἐπερέφοντο. Ἀμέλει καὶ μάχης αὐτοῖς καρπερῶς σφύραγείσης, κερτῆσι τῶν ἐναντίων καὶ μάλα λαμπρῶς.

2 Τὸ καὶ εἰς βασιλεῖα Τραϊανὸν ἀνήχθη. ὃ δὲ καὶ πλὴν τῶν οἰκείων δογματικῶν παρόψεσιν, εἰδὲ δὲ κοινῶς πάντων ἀγαθῶν τῶν νίκης λόγον ποιέουσαν. ἄλλὰ τὸς τὸς βασιλικὰς διατάξεις ἐπερδόντας (τὸ πλῆθος δὲ χίλιοι ὅτι τοῖς μυρίαις ἦσαν) ὡς πε πλὴν τῶν Ἀρμενίας Μελιπηνῆν, καὶ τὰ πρὸς ἐκείνης ὑπερορίζει. Ἦγε μὲν ὑπόλοιπον στρατὸν περὶ δὲ τὴν καὶ κατὰ φροβῶν δὲ τῶν ἐκείνων ὑπερορίαν. μὴ καὶ λυπηθέντες ὡς νεοτερισμὸν δοξαζέμενοι, εἴπα καὶ αὐτὰς καλώσωσιν *, ὡς μήτε τῶν Χριστιανισμῶν μήτε τῶν ἐκείνων ὑπερορίας αὐτῶν κρινωθήσονται. Ἀλλ' ὅσοι ἐκείνοι ἢ ἐπέτασαν π τοῖσιν ἢ ἐνεόησαν. ἄλλ' οἷα δὲ πρὸς ὡς ἀληθῶς μαθηταί, μιμηταί καὶ τῶν διδασκαλῶν παρόψιτον, καὶ τῶν συμπαθείας ἦσαν. ἡμέρας τε ἐφύρατον πλὴν ὑπερορίαν, καὶ ἦσαν τῶν βρεῶν ἐδυσχερῶσιν.

3 Ρωμύλον δὲ τῶν βασιλικῶν αὐλῆς τιμωρῶντα πρᾶσιπτον, ὡς τῶν βασιλεῖα Τραϊανόν, εἴπε αὐτῶ πάντως, εἴπε τῆ πόλει συμφέρον ἐλεσε τὰ γενηθήσονται. Ὁ δὲ, δέον χάριτας ὁμολογεῖν τῶν Ρωμύλων ὅτε ὡς αὐτῶ βίονικῶς ἔχοντι, δὴ δὴς ὦν καὶ ἀχάριτος, ἐλοιδορεῖτο μάλλον αὐτῶ καὶ ὠργίζετο, καὶ ὡς ἐγκλημα πρὸς εἶνε πλὴν ἀσπίδων. Ρωμύλον δὲ τῶν ἐκείνων λόγων μηδὲ τὸ ἐσχατὸν φροντίων, ἐσημνύετο μάλλον τῶν δὲ Χριστὸν ὕβρεσι. καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν ζήλω διαπυρῶσται τῶν ψυχῶν ἐκκαυθεῖς, ἐξυβρίζει μὲν εἰς τοῖς ἐκείνων θεῶν ἀνάδην. ὁμολογεῖ δὲ φανερῶς τῶν Χριστὸν καὶ παρερησιάζεται τῶν ἀσπίδων. Ἀγριῶνας τοῖνον ἐπιπλέον Τραϊανός, κελδέει τὰ θῆναι ἴσταν καὶ ῥάβδοις αἰκίζεσθαι.

4 Ὁ μὲν Ρωμύλον δὲ ψύχως δεχόμενον ἰὰς πλῆθους, νυκτὶ δὲ ἐργαζόμενον με ἰδοὶ τὰ μέγιστα ὡς

T Rajano a impio imperatore in execrandum errorem simulachrorum magnum quidem studium conferente, valde autem & atrociter spirante adversus pios; & alii sacrificare dæmonibus, & ante omnes cogebantur milites. Literæ enim imperatoriæ mittebantur in omnes partes, urgentes ad impietatem & Christianos cogentes vel sacrificare, vel variis subijci suppliciis. Quæ quidem postquam venerunt ad exercitum, qui erat in Oriente, illi quidem eo tempore ea comparantes, quæ ad bellum pertinebant, continuisque & gravibus se exercentes militiæ meditationibus, alioqui autem religionem amplectentes, nihil curabant literas illas imperatorias. Qui cùm magna pugna eis esset exorta, præclaram adversus inimicos obtinent victoriam b.

2 Hoc fuit relaturn ad imperatorem Trajanum. Ille autem propterea quod sua edicta despexerat, ne communis quidem omnium boni, nempe victoriæ, ullam ducit rationem: sed eos, qui imperatorias contempserant constitutiones (erant autem numero undecim millia c) relegat in Armeniæ Melitenam d & loca, quæ circa eam sita sunt. Reliquus verò exercitus erat in metu propter eorum relegationem, ne dolore affecti molirentur res novas, & eis aliquid mali afferrent, ut qui nec Christianismi, neque propter Christum susceptæ relegationis fuissent eis focii. Verum illi nihil tale fecerunt aut cogitarunt: sed ut qui erant discipuli ejus, qui verè est mitis, fuerunt etiam imitatores mansuetudinis & lenitatis Magistrî; & placidè ferebant exilium, & minimè ægrè ferebant contumeliam.

3 Romulus autem aulæ imperatoriæ tunc præpositus e apud Trajanum imperatorem, neque ei, neque civitati omnino dicebat expedire ea, quæ facta fuerant. Ille autem, cùm oporteret Romulo agere gratias, ut qui benevolè esset in eum affectus, stultè & ingrattè se gerens, eum potiùs maledictis infectabatur & ei irascebatur, & tanquam crimen objiciebat pietatem. Romulus verò verba illius ne tantillum quidem curans, gloriabatur potiùs contumeliis propter Christum susceptis: & ardentissimo ejus zelo in animo accensus, liberè quidem & effusè illius deos probris infectatur; Christum autem aperte confitetur, & pietatem audacter profitetur. Magis itaque irritatus Trajanus jubet eum extendi & virgis cædi.

4 Romulus autem magno & forti animo plagas accipiens; Nunc scias, me maximo affici beneficio,

B Christiani milites post obtentam victoriam

b relegantur à Trajano:

c d F

improbens id Sanctus Christum- que confitens, virgis ceditur

* lege θύειν

C * l. κελδέσων

A. METAPHRASTE. ac dein elatio necatur.

cio, exclamabat ad Trajanum. Corpus enim, quod hoc rubro mihi sanguine circumfluit, abluat fordes, quas contraxi ex nidore simulachrorum; & induitur anima mundâ tunicâ incorruptionis. Non tulit hæc Trajanus, sed majori ira percitus, ei celerem comparat liberationem, & breve efficit martyrium; & decernit, ut caput Romuli amputetur. Atque ille quidem libenter ensē aspexit propter Christum, & jucundissimè subiit stadium martyrii.

Τραϊανὸν ἐβόα· τὸ τε γὰρ σῶμα ἐμοὶ τῷ ἱερῷ τῶν περὶ ἐμὸν αἷματι τὸ ἐκ τῆς εἰδωλικῆς κνίσης δυσώδη μολυσμὸν ὑπολαμβάνει, καὶ ἡ ψυχὴ τῆς ἀφθαρσίας χιτῶνα καθαρὸν περιβάλλεται. Οὐκ ἔνεγκ' ἑαυτῷ Τραϊανὸς· ἀλλ' εἰς πλείονα τὸ θυμὸν προαχθεὶς, τοῦτο αὐτῶν τῶν ἀπεικλαρῶν ἐπιτιμῶν τε τὸ μαρτύριον διεπέριξε· καὶ ἡμῶν τῶν κεφαλῶν Ῥωμύλον ψηφίζετο. Οἱ μὲν ἔν' ἀσμεῖν τὸ εἶναι Χριστὸν εἶδε ἕξασθαι, καὶ ἤδισα τὸ εἶναι μαρτυρεῖν ἐπιήλθε σάδιον.

A N N O T A T A.

- a Trajanus imperium suscepit anno Christi 98, mortuus est 117.
- b Nescio de qua victoria hic agat Metaphrastes.
- c Quid Baronijs de iis conjiciat, vide num. 16 Commentarii.
- d Hanc Melitenem seu Melitinam Trajanus ex castro urbem fecit gentisque metropolim, teste Procopio Casariensi lib. 3 de Edificiis Justiniani cap. 4. Tillemontius tom. 2 Imperatorum pag. 192 id refert ad annum Christi 107, Trajani 10. Civitatem illam cum regione cognomine Ptolemæus aliique geographi adscribunt Armenia Minori; Strabo autem, Plinius & Stephanus tribuunt Cappadocia, quibuscum sentit Christophorus Cellarius Geographia antiqua lib. 3 cap. 8, eamque in tabula Asia Minoris collocat ad confluentem Mele & Euphratis in Cappadocia; utpote ex cujus nobilioribus olim fuit præfecturis: verum in tabula Orientis, quam postea exhibet, tractum illum comprehendit Armeniâ Minore. Idem fit in aliorum tabulis anno 1741 editis. Urbs porro de qua agimus, etiam dicta reperitur Melita, nunc Turcis vulgò Malatyah. Distinctionis causâ rectè addidit Metaphrastes, τὸ Ἀρμενίας, Armeniæ: nam & tractus Susiana ad Tigrim fluvium à Ptolemæo Melitene nominatur, teste laudato Cellario cap. 19.
- e Tillemontius tom. 2 Monumentorum pag. 180 negat, titulum aulæ imperatoris præpositi cognitum fuisse tempore Trajani. Sed cum Suetonius, Trajano & Adriano synchronus, militum præfectos in Oihone appellaverit præpositos, & tempore Statii Papinii poeta, qui sub Domitiano floruit, procurator ararii majoris diceretur ararii sacri præpositus, teste Salmasio in Notis ad Vitam Antonini Diadumeni; cur non potuit etiam vocari sub Trajano aulæ imperatoris præpositus, cui ejusdem custodienda vel ministerio aulico invigilandi cura erat demandata? Imò quis ritè probare queat, hoc titulo appellatum non fuisse? At enim Tillemontius tom. 2 Imperatorum pag. 195, penitus intercidisse Vitam Trajani à variis auctoribus scriptam. Ceterum Cangius in Glossario ad vocem Græco barbaram προπόσις profert hunc ipsum locum Vita Ms. S. Romuli, quam in Indice auctorum col. 41 notat desumptam ex codice Colberteo 555, unde fortassis & apographum nostrum acceptum est.

C A P U T II.

S. Eudoxius missos ad se capiendum convivio excipit, dein sponte adit præsidem, coram quo fidem profitetur balteumque abjicit, militibus 1104 exemplum ejus imitantibus.

C Christianos persequente Diocletiano, a b

Cum multum autem intercessisset temporis a Diocletianus quidem sanguine intestino & tyrannide invadit imperium b; contendit autem eos qui præcellerant tyrannos crudelitate superare & impietate, & ostendere illorum sæviciam fuisse humanitatem. Unde etiam ad eos, qui illius parebant imperio, edicta veniebant frequentia, ut omnes vel cum eo communionem impietatis fusciperent, vel mors esset eis pœna inobedientiæ. Christiani itaque propter sævam & immanem illius iram, alii quidem malebant cum feris habitare in solitudinibus, quàm simul cum hominibus: alii autem montes & speluncas & quæcumque celare poterant subeuntes studebant, quo ad ejus fieri poterat, vel ipsum folem latere.

S. Eudoxius comprehensus ab alibi Marianus

6 Eo tempore defertur quidam vir pius, & planè indignus qui lateret. Ei nomen erat Eudoxius, aut Marianus *; erat enim utrumque ei nomen proprium. A dignitate autem primiceriatus expulsius propter amorem Christi, descenderat ad inferiorem comitum dignitatem; quam quidem etiam non fuisset consecutus, satis tamen habuisset eum solum sequi, quem desiderabat. Defertur autem ad

Σ Τυχὸς ἡ μεταξὺ διερχόντων χρόνος, Διοκλητιανὸς μὲν αἷματι ἐμφυλίῳ καὶ τυραννίδι κλέπει τὴν βασιλείαν· φιλονεικεῖ δὲ Ἰῆς περὶ αὐτῆς τυραννὸς κατὰ τὸ αἰμότητος καὶ τῆς ἀσεβείας λόγον ὑπερβαλεῖν, καὶ τῆς ἐκείνων ἀρχιότητι φανεροῦν δεῖξαι Φιλανθρωπίαν· ὅθεν ἡ διατάγματα συνεχῆ καταλάμβανε τὸ ἐπιήκειν, ἢ πάντας αὐτῶν κρινονήσαι τῆς ἀσεβείας, ἢ θάνατον αὐτοῖς εἶναι τὸ τῆς παρεσχῆς ἐπιτίμιον. Χριστιανοὶ πάντων ἄλλο τὸ ὄργος εἶ ἀνδρὸς ἀμικχόν τε καὶ δεινῶς ἀρχιον, οἱ μὲν τὰ μὲν τῶν θηρίων ἐν ἐρήμοις διαλείβεις τῶν μὲν ἀνθρώπων μάλλον σθένεον συνουσίας· οἱ δὲ ὄρη καὶ σπηλαία, καὶ ὅσα δύναται κρύπτειν, ἐπεδύοντο καὶ αὐτὸν, ὡς εἶδόντε, τὸ ἕλιον διαλαθεῖν ἐπὶ σάδον.

6 Εὐδοξίου μνηστέου προπόσιτος, καὶ δὲ μὴ λαθεῖν ὅτιως ἀξιοῦται, Εὐδοξίου ἢ Μαρτιανὸς ὄνομα ἀνὴρ· ἀμφοτέρους γὰρ ἐκνερολογεῖτο τοῖς ὀνόμασιν· ὑπὸ περιμνησίαν δὲ ἀξίαν, ἢ διὰ τὸ εἰς Χριστὸν πέσον ἀπελευθερωθῆναι, ἐν τῇ τῶν κομητῶν ὑπερβαδῆ· καὶ ταύτης ἡ μὴ τυχὸν, ἐστέρηεν ἂν τῶν πειθαρχῶν μὲν παροικαδῶν. Μνηστέου ἡ τῶν πηλικῶν Μελιτινῆς ἡγεμόνι· ὅς ἐπειδὴ τὰ περι

A Ἐάνδρὸς ἕκαστι μεμαθήκει, τὰς ἕξοντας αὐτὸν παροχρήματα ἐπέμπει. Τὸ ποτὶ μὴ τὸ Εὐδόξιον λαθόν, ὁπέλεσεραν περιθέρμην πλὴν ἑσπῆν, ἵνα μὴ ὅστις εἴη Φανερός γένετο, ἐμφανίζετο πῶς ἀπεκαλυφθείη. Ἐντυχόντες πίνω αὐτοῖς * καὶ μηπω τῶτον ἐκείνον εἶναι νομισαίτες, ὅτι ἀεὶ διατρέχει ὁ κῆμος Εὐδόξιον, ὁ δὲ ἴσως ἠρώτων. Ὁ δὲ εἰ μοι παρελθεῖν ἐθέλησετε εἰς τὴν ἑσπῆν*, ἡμερῶτα πρὸς αὐτὰς ἔφη, καὶ βραχυτὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ κῆπον διαναπαύσασθε, καὶ τραπεζῆς καὶ ἀλῶν κωνωνῆσαι, ἐγὼ ὑμῖν τὸ ζήσιμον ὑποδείξω.

* ἰπὸ αὐτῶν

* ἰ. ἑσπῆν

7 Παροχουδισαμένῳ ἐν τῷ πρὸς τὴν ἐστίασιν φιλοτιμῶς, δεξιότατον τὸν ἀνδρα. τὸ δὲ ἡδόντων ἰκανῶς τῆς τραπεζῆς, εἶπε καὶ τὴν ὑποχρεῖσιν ἀπατενῶν καὶ δεομένων Φανερόν αὐτῶν ποιησάσθαι τὸ ζήσιμον, ἐκεῖν δὲ ὡς τὸ ἐνδον αὐτοῖς ἀνακαλύπτει Εὐδόξιον. ἐγὼ εἶμι, ὃν ζητεῖτε, εἶπεν. Τὸ ποτὶ μαχαίρας ὀξύτερον καθήκετο τὸ ἐκείνων ψυχῆς καὶ ὑπολαβόντες, ἐπεδύσαντο σὲ τὸ ἡμέτερον ἐστίασιν, εἶπεν, εἰδὲ ἔτω τὴν φιλοξενίαν κακῶς ἀμειψόμεθα. ἀλλὰ τὸ ποτὶ ἡμῖν εἰς ἀπολογία ἀρκέσει τὸ πολλὸν πρὸς τὴν ζήτησιν καμόντας, ὁμοῦς μὴ διωγθῆναι ὅλως τὸν Εὐδόξιον ἀνδρεῖν. Ἐκεῖνοι μὲν ἐν ταύταις Εὐδοξίῳ τὸ ξενίας τὰς χάριτας ἀπέδιδωσαν.

8 Ὁ δὲ καὶ λαθεῖν εἰδὼς ὅτι δέον, καὶ μὴ λαθεῖν αὐτὸν, ὅτι τῆς καρῆς. θεῖα γὰρ ἦν χάρις ἡ παρὰ τὸν καὶ διδάσκοντα τὸ ἀθλητὸν * ἀκόλουθον τοῖς ἀνδράσιν ἐπέφασκε καὶ τὴν γυναῖκα καλέσας βασιλίσσας, ἢ καὶ Μανδάνην, εἰ βύλει. διπολοῖς γὰρ καὶ αὐτῇ τοῖς ὀνόμασιν ἐκαλεῖτο. ὅσα τε εἶδει τὸ κατ' ὄψιν αὐτῆς ἐπέλεγε, καὶ πάντα τῆς αὐτῆς ἀναθεῖς φρονήσας, ἐλάτῃν τὸ ποτὶ γνησίαν ἐπιπλήν διδάσας. μὴ ἐπιδακρύσας τῆς αὐτῆς ἐκδημίας, μὴ ἀποδύσασθαι, μὴ θεμνήσασθαι ὅλως τὴν τελευτήν. ἀλλὰ καὶ λαμπεροφιλῶ καὶ τῆς ἀπὸ Φαιδρότητι ἐκείνην πημῶσαι μάλιστα τὴν ἡμέραν. Εὐδοξίῳ ἐν καταφρονεῖ μὲν τὸ οἰκείας συγγενείας Εὐδόξιον. ἐπιλαυνάμεται δὲ τῆς Χελσῶν τὸ πρὸς τὸ πέντα φορητῆς, ἢ ἰαγυρῆς ἢ τῆς καὶ ἀπαραιτήτως τοῖς πατρῷσι δεσμοῦ. ἵνα γὰρ ἐκείνον κερδήσῃ, ζήσιαν ἡγήσασθαι πάντα καὶ σὺβάλα. καὶ ἀπεισι πρὸς τὸ ἡγεμόνα.

* ἰ. ἀθλητὸν

9 Καὶ αὐτὸς τὸν ἀνδρα ἰδὼν, χαίρει, ἔφη, κῆμος Εὐδόξιε. ὁ δὲ τοῖς ἴσως ὡς ἡμέτερον, χαίρει καὶ αὐτὸς, εἶπεν, ὃ ἡγεμόν. Καὶ ὅς παλιν, μετεφλάμεθα σε, ἔφη, τὴν ὡς φανείσθαι, ὅτε καὶ τοῖς βασιλικῶς ὑπὸ πηγεῖσιν παροχρήμασι, καὶ τοῖς θεοῖς τὴν παροχρήμασιν ἴσως ἐπενεκεῖν, μάλιστα τῶν πατρῶν πάντων θεῶν ἰσὺς μετὰ δὲ τῶν ἀπολλωνίῳ τῶν φοίβῳ, καὶ τῆς φίλης παρθένης Ἀρτέμιδι. Καὶ ὁ μάρτυς ἐμοὶ μίαν, ἔφη, ἴσως, ἢ δὲ ἀλθινῶς θεῶν, ἢ τὸ πᾶν πᾶσι δὲ ἀποχρησάσθαι. καὶ τῆς φύσιν ἴσως ἀνέσεως, ὅς ἐν Τριᾷδι θεολογίῳ ἐπορεύσασθαι, ζωῆς παμίας καὶ οἰκονομῶ ἀληθῶς σωτηρίας γνωρίζεσθαι. Ὅς δὲ θεὸς ὀνομάζει, εὐλα τῆς καὶ λιθῶς ὄρω, τὸ λοιπὸν ἀψύχῳ ὄλως μὴδὲ βαρὺ διαφέροντας. Πρὸς ταῦτα διαβλέψας ὅτι ἔχων ἐκείνῳ. πῶθεν ὅσπερ ὑπὸ βασιλείᾳ τὸ ἀσεβείας ἐκαθόδε μεθῆ; ἐγὼ σε πῶς τὸ βασιλείας ἐπιτελεῖσθαι παροχρήμασιν, καὶ πρὸς τὸς θεὸς τὸ εἰδημῶτα δράσασθαι παροχρήμασιν, ἔφη. ἀλλὰ σὺ καὶ θεῶν, ὡς ὄρω, καὶ βασιλείας ὑπερορῶς. ἔτω μὲν ἀναίδην εἰς εἰς ἐκεῖνῳ σέβει θεὸς ἐνυβρίσας, ἔτω δὲ καινοφανῆ πινὰ λατρείαν πρὸς ταύτην νόμοθετῶν, καὶ ταύτην, ὡς εἰς ἐμὰ ὦτα ἦκει, τὸς πολλὰς ἀναπέδωκεν.

C

* forte τῶν

10 Ταῦτα, πολλῶν παροχρημάτων στραπτῶν, ὃ ἡγεμόν διελέγετο. Καὶ μετὰ τὸ ἀγγεῖον καὶ δριμύ τῶν τῶν ἐμβλέψας. ὅσοι καὶ ὑμῶν, ἔφη, μὴ πῶς βασιλικῶς θεαρίσματος ἐπέθετε, πῶς στραπτῶν διαλυσάμενοι ζώνας γυμνῶς ἑαυτὰς τὸ ἀξίας σὺμβόλων γνωρίζετε. Τὸ τῶν λέγων ὁ πονηρὸς ἐκεῖνῳ; Ὅπως εἰ πινεὶ διατὸ τὸ στρατείας κωνωνίαν φιλικῶς τῶν Εὐδοξίῳ ἔχοντες, κωνωνεῖν αὐτῶν καὶ

eum, qui tunc erat praeses Melitenae. Qui cum de A. METACO singula intellexisset, qui ipsum adducturi essent, PHRASTE emittebat protinus. Hoc autem cum non latuisset Eudoxium, viliori veste indutus, ne esset manifestum, quifnam esset, se ostendit iis, qui missi fuerant. Cum eum ergo convenissent & nondum eum illum esse putassent; ubinam versaretur comes Eudoxius, eum rogaverunt. Ille autem: Si meum lectum subire volueritis, eis dixit benignissime, & a labore itineris vos parum recreare, mensurae & salis mecum esse participes; ego ostendam vobis eum, quem quaeritis.

A. METACO
PHRASTE
emittit
protinus.
Hoc autem
cum non
latuisset
Eudoxium,
viliori veste
indutus,
ne esset
manifestum,
quifnam
esset, se
ostendit
iis, qui
missi
fuerant.
Cum
eum ergo
convenissent
& nondum
eum illum
esse
putassent;
ubinam
versaretur
comes
Eudoxius,
eum
rogaverunt.
Ille autem:
Si meum
lectum
subire
volueritis,
eis dixit
benignissime,
& a labore
itineris
vos parum
recreare,
mensurae
& salis
mecum
esse
participes;
ego ostendam
vobis eum,
quem quaeritis.

7 Cum ergo parasset convivium, eos excipit liberaliter. Illis autem mensa satis exhilaratis, & promissum deinde exigentibus & rogantibus, ut eum ostenderet, quem quaerebant; ille continuo eum, qui erat intus, aperit Eudoxium, dicens: Ego sum, quem quaeritis. Hoc gladio vehementius illorum percussit animum; & respondentes dixerunt: Non te prodemus, qui nos accepisti convivio, neque pro hospitalitate tam male referemus gratiam. Sed hoc ad nostram sufficere excusationem, quod cum in quaerendo multum laboraverimus, non potuimus tamen invenire Eudoxium. Illi quidem pro hospitio has Eudoxio retulere gratias.

apparitores
convivio
excipit,
cumque se
iis manifestasset,

E

8 Ille autem, qui & sciebat latere cum opus esset, & rursus non latere quando hujus rei esset tempus (divina enim, quae aderat gratia & docebat Athletam, iussit e ut eos sequeretur) cum uxorem vocasset Basilissam aut, si velis, Mandanem; nam ea quoque duplici nomine vocabatur; ei mandat quae spectant ad familiam. Et cum omnia ejus curae commisisset, hoc quoque postremum & germanum ei dat mandatum, ne ejus defleat decessum neque propter mortem ejus lamentetur: sed lampadibus & alia laetitia potius illum diem honoret. Statim ergo suam quidem cognationem despicit Eudoxius: obliviscitur autem propter Christum sui amoris in filios, validi & inevitabilis vinculi parentibus. Ut enim illum lucrifaciat, omnia damnnum existimat & stercorea. Et vadit ad praesidem.

praesidem
ultrò adit

* Graecè
additur ne
conqueratur

9 Is autem cum ipsum vidisset; Salve, inquit, comes Eudoxi. Ille autem ei vicissim reddit salutem, dicens: Tu quoque salve, praeses. Praeses autem rursus: Tuam, inquit, accessivimus claritatem, ut iussis parens imperatoris, & diis, ut par est, offeras sacrificium, & maxime patri omnium decorum magno Jovi, & Phœbo Appollini, & charae virgini Dianae. Martyr autem, Mihi unum est, inquit, sacrificium, sacrificium veri Dei, qui hoc produxit universum; & ei sacrificabo sacrificium laudis, qui est Deus in Trinitate personarum, vitae autem superpeditator & verè salutis dispensator. Quos autem deos nominas, ligna eos video & lapides, nihil differentes penitus à quavis alia inanima materia. Ad haec ille non valens intueri (quomodo enim, qui dormiebat oppressus profundâ crapulâ impietatis?) Ego te, inquit, sum hortatus, ut exequeris iussa imperatoris, & diis faceres ea, quae solent fieri: sed tu, ut video, & deos despicias & imperatorem, ut qui, quos ille quidem colit, deos tam impudenter probris affeceris & contumellis; novam autem praeter hanc introducas religionem, & ut eam suscipiant (ut ad meas aures pervenit) multis persuadeas.

veram Deum
praesidat
& idola
videt

F

* vera

10 Haec dicebat praeses, multis militibus circumstantibus: quos ille interim torvè & ferociter intuitus, Quicumque ex vobis, inquit, iussa regia non sequimini, vos militaribus tunicis exuentes, cognoscite esse nudos ab insignibus dignitatis. Cur hoc autem dicebat ille improbus? Ut, si qui propter militiam societatem bene vellent Eudoxio, & essent in eadem, in qua ipse sententia, erubescerent

ac balteum
abjicit; militibus
tunicis
idem facientibus
exemplo
Samaritanorum

A d Gracè λαμπροφώρα, id est, gestatione facium vel splendidæ vestis. In prima significatione vocem illam adhibet S. Gregorius Nazianzenus oratione 2 in Pascha ex interpretatione Jacobi Billii pag. 676 : pro secundo significato, nimirum gestatione splendidæ vestis, citatur etiam Gregorius in Lexico Joannis Scapula col. 1736. Cangini ad vocem λαμπροφώρα ostendit variis exemplis, λαμπροφωρεῖν interdum esse vestibus splendidis, interdum albis vestiri; & pro hoc adducit locum Gregorii Nazianzeni p. 157, apud Billium pag. 409, ubi λαμπροφώρα vertitur Latinè vestitûs candor. e, Gracè καινοφανής, id est, noviter apparentem sive quæ nova apparet, à καινός & φαίνω. Vocem illam καινοφανής in nullo inveni Lexico.

f Id est, coram præside. P. Mathæus Raderus Societatis nostræ in Historia sacra ex magnis ecclesie Græcæ Menæis, quam inter Mss. servamus, eandem phrasin elogii horum Martyrum τῷ Θεοσώπῳ &c. vertit, in conspectu præsidis abjecit. Testabantur Christiani illa zona abjectione se nolle fidem abnegare, ideoque ultrò renuntiare honoribus tum militaribus tum palatinis, quod S. Basilus docet de S. Gordio M. tomo 1 Januarii pag. 131.

g Melius sic veritas: Hoc autem aliis fuit hortamento zelumque accendit; nam Accusativus ζῆλον regi debet ab aliquo verbo, quod omissum est in apographo nostro.

h Vide Commentarium num. 9.

i Solem justitiæ (nam & Φωσφόρος apud Suidam est sol) Christum nempe, de quo canit Ecclesia in benedictione cerei Paschalis: Ille, inquam, Lucifer, qui nescit occasum.

A. METAPHRASTE.

C A P U T I I I.

B Mirabili constantiâ & magnanimitate acerbissimos perfert cruciatus; capite damnatus orat Deum, mandata uxori dat, mortemque amico prædicit: Sancti & aliorum martyrium.

Υ Παλαβῶν ποίνω ὁ ἡγεμῶν ἔσκεν ἡ ποσώτημα, ἔφη, μακροθυμία καὶ ἡμερότης εἰς Θεοῦ σε μωρίας καὶ θρασύτητος ἀγάρην. ἀλλὰ τὸ μὴ εἰς ἡμᾶς ὑβρεως τὸ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ἀνεξιμέτρητα. τὸ δὲ καὶ εἰς αὐτὸς τὰς θεὰς καὶ τὰ ἀποκεράσασθαι ὑβρίζοντα ἀνέχεσθαι, ἀλλὰ ἔτι γε ἡλιθίων τε καὶ ἑπὶ πῶρον μανίας. εἶτα ὁ Μάρτυς ἀπὸ ἐχ' ὑβρεως, εἶπε, ταῦτα τοῖς ὑγαίνοις τὸ νῦν καὶ μὴ τὰς φρενας διεφθόροι. Τὸτο σφοδρότερον τὸ ἡγεμόνα ἐμυαίνει καὶ αὐτὴ καλεῖται ἐκ πωσάρων διαπαθέντα τὸ Ἀθλητὴν ἰμάσι χλωροῖς ἀμώτερον πύπιδαι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πολὺν ἡδὴ ξανόμηνον χερόν, φιλοσφίαν ἀσωμάτων ἐν σώματι θνητῷ ἐπεδείκνυτο, καὶ καταγελασθέντα τὸ πῶρον αἰσχροῦς ἐαυτὴν * ὁ τύραννον εἶδεν. Ἐσαυήκε μὴ τὸ Μάρτυρα τὸ πηλῶν, διδῶσι καὶ τῷ δεσμοτηρίῳ.

* ἰπὸ ἐαυτὸν

C

14 Τινὰς [τὸ ἡμέτερος ἐν φυλακῇ διατριψάμενον] c παρῆσι πάλιν ἐαυτῷ καὶ εἶπε σε πῶς, ἔφη ὁ ἡγεμῶν, μεταμέλεια ἔχει καὶ τὸ μανίας ἐμείνης καὶ τὸ λύσσης ἀνηνέκας; καὶ ὁ ἡγεμῶν εἶπε γὰρ ὡς ὄρω φητὸ ἡμέτερος συνήκας, ἀλλὰ συνήκεις δὲ οἶδ' ὅτι καὶ ὀψιμαχίης τῶν ἡγεμῶν, ἐπειδὴ ἀνὸς ἀπείονι καὶ τῇ πείρᾳ χερίσῃ, καὶ μικροτέρᾳ ἐπιβάλλης βασιάνῳ. Τὸ πῶρον ἐμείνῃ τὸ μυκτῆρα σὺκ ἐνεργῶν, ἀλλὰ θερμώτερον ἐαυτῷ πῶρον τὸ μανίαν ἡγεμῶν, σφαιραῖς τὸ πῶρον μολιβδίναις συνθλάττει, καὶ ἀναμοχλῶσαι τῆτε τὸ ἀεθρα, δὲ θινάτων ἀπάντων μικροτέρων. Προσῆγο τὸν τῶρον τὸ ἀεθρα τῆτε μηχανήματα τῷ Ἀθλητῇ καὶ καινόν. ὁ δὲ ὡσπερ πῶς ἀνάλωτ' ἐσηκε πύργῳ, μὴ δὲ βραχὺ τὸ εἰς εἰς πρὸς τοῦ διασκαλῶν. Ὁ ἡγεμῶν ποίνω, ἐπεὶ μὴ ἔφερον αἰσχροῦς ἔτω δὲ πάντων ἡγεμῶν, θινάτων αὐτῷ κατακρίνει. ἡγάπα γὰρ εἰ καὶ ἔτω δὲ Ἀνδρῶς ἀπαλαγή.

* ἡγήση

15 Πλήθος ἔν αὐτὸν δὴμίον πῶραλαβόντες ἐπειδὴ τὸ πῶρον κατέλαβον τῶρον, χεῖρας ὁ Μάρτυς καὶ ὀμμάτω πρὸς ἑσπῶν ἀναρχῶν Δέσποτα Κύριε ὁ Θεός, εἶπεν, ὁ πρὸς δεξιὰ μου Ἀβελ τῷ θυσίαν, Ἀβραάμ τὰς ὀλοκαυτώσεις, τὸ ἀπὸ αἰῶν ὅσα μαρτύρων καὶ Θεοφθῶν καὶ δικαίων τὰ αἵματα, Septembris Tomus II.

E xcipiens autem præses: Videtur, inquit, tanta mea lenitas & mansuetudo te ad tantam adducere stultitiam & audaciam. Sed tuam quidem in nos contumeliam, quod ad nos quidem attinet, tolerabimus; ipsos autem deos & imperatorem pati à te contumeliâ affici, planè est stultum & non multùm abest ab amentia. Deinde Martyr: Immo verò, inquit, sunt hæc grata iis, qui sapiunt & non sunt emotæ mentis. Hoc majori furore concitat præsidem, & statim jubet Athletam extensum à quatuor hominibus a recentibus loris verberari crudeliter. Cùm autem jam diu cæsus incorpoream ostenderet philosophiam in mortali corpore, & se primum turpiter irrisum vidisset tyrannus; Martyrem quidem relaxavit à plagis, conjecit verò in carcerem.

Præses frustra loris primùm,

a b

14 Cùm autem aliquot dies moratus fuisset in carcere, rursus eum jubet sisti; & Num te, inquit præses, aliqua subit pœnitentia, & resipuisti ab illa rabie & infania? Ille autem generosus: Nondum, inquit, ut video, intellexisti res nostras; sed bene scio fore ut intelligas, & eas licet tardè discas, quando magis fueris periclitatus & me acerbioribus subjeceris suppliciis. Hanc non ferens præses irrisionem, sed longè acriore percitus infania, ferreis globis conterit cervicem, & ejus emovet articulos, quod quidem est omnibus mortibus acerbius. Adhibita est ergo hæc nova & insolita Athletæ machinatio. Ille autem stabat tamquam turris, quæ non potest expugnari, ne tantillum quidem labefactatus illius insultibus. Præses itaque cùm non ferret se tam turpiter ab eo superari, eum morte condemnat: satis enim ducebat, si vel sic ab eo liberaretur.

F deim acerbioribus tormentis tantâ constantiâ Martyris capite eum damnat.

* ἰπὸ πλυμβείς

15 Cùm enim ergo accepisset multitudo licetorum, postquam pervenerunt ad locum supplicii, Martyr manus & oculos simul tollens ad cælum, Domine Deus, inquit, qui Abelis suscepisti sacrificium, Abrahamæ oblationes, eorum, qui fuerunt à seculo, martyrum & justorum sanguinem, longosque labores,

Ductus ad locum supplicii precatur Deum, & uxori dat mandata;

A. METAPRIRASTE.

& admirabilem tolerantiam; tu quoque nunc benignis oculis meum vide sacrificium, & ne despicias, Domine, hunc paucum propter te effundendum sanguinem, qui ferventissimo animo tibi sacrificatur. Ecce enim, ut vides, animam propter te hodie depono. Deinde rursus adjiciens: Consequantur, inquit, benigne Domine, a te auxilium, qui propter me tuum sanctum nomen invocant. Memento hereditatis tuæ, quam acquiisti, & ne eis deficiat, Domine, tua misericordia. Hæc cum Deo dixisset, illinc conversus videt conjugem & cum, quæ ei prius jufferat, revocasset in memoriam & fidem ab ea accepisset, se omnia rectè executuram; hoc postremo ei mandat, ut ei fossam fodiat in loco, qui dicitur Amimna d, & in eo corpus ejus sepeliat.

Zenoni prædicit martyrium,

16 Cum autem eum non parva circumfisteret multitudo, vidit quemdam in medio stantem, nomine Zenonem, ei valde amicum & familiarem, illius mortem plangentem. Cui ille, ô chare Zeno, tu quidem, inquit, fat scio, nostram fles separationem; sed Deus, cui ego servio & in quem confido, non nos à nobis invicem sejunget, quos vehemens amicitia & ardens in ipsum amor conjunxit: sed perinde ac in una scapha nos vitam transmittentur. His Zenocorde accensus & inflammatus fumpfit audaciam, & continuò omnibus videntibus & audientibus se statim esse martyrem* est protestatus. Interim autem dum sic clamabat liberè, eum comprehendentes lictores, ut eis jufferat tyrannus, caput illi adimunt. Itaque Eudoxii prædictio tam citò effectum est fortita, & ipse amicum Zenonem statim videt consummatum martyrio.

* I. Christianum, uti habent Græca

Uxoris ejus magnanimitas,

17 Cum sic amico providisset, quoniam eum quoque vox quædam è vestigio vocabat, ipse verò tamquam convivium quoddam mortem poscebat; beato suo capite ensi dato, moritur post amicum e. Ejus autem conjux non solum corpore, sed etiam animo, cum vidisset maritum propter Christum interfectum, neque eum neglexit, neque illiberale aut effœminatam aliquid est locuta: sed quamprimum accurrens, in lanæ quidem vellere fuscipit Athletæ sanguinem, hoc enim ei mandarat maritus f. Cum autem sustulisset corpus, id honorificè sepelit, ubi jussa fuerat, nec alia quidem illius mandata negligens; non quod eum amisisset, sed quod non unà cum eo excessisset, reputans viduitatem.

Uxor ejus magnanimitas,

18 Unde etiam ad tyrannum accersita g, statim à seipsa accedens, irridebat illius deos & habebat ludibrio, ne ipsum quidem dimittens immunem à contumelia, qui eos sustineret honorare. Sed tu quidem, inquit tyrannus, hæc facis volens à me interfici & studens venire ad Maritum, ut aliquod nomen assequaris apud hos impios Galilæos h: ego autem nequaquam tibi mortem afferam, et si sis digna pluribus mortibus; ne existimes fore, ut id à me assequaris. Illa autem, Cor meum, inquit, videt meus Dominus, & mentem accipit ante facta. Non ergo frustrata sum coronis, quod à te non fuerim interfecta: sed quod prompto animi studio me ipsam sacrificavi, ero cum Marito particeps eorumdem præmiorum, & paribus fruar remunerationibus. Eam, cum hæc dixisset, expellit è tribunali.

Macarius post generosam fidei confessionem

19 Nondum autem transferant septem dies i, cum gloriosus martyr Eudoxius in somnis apprensus con- jugi, jubet ut mittat ad prætorium Macarium, suum familiarem & amicum. Ea autem cum renunciasset Macario visionem, ille quamprimum venit in prætorium. Et cum satellites, quinquam esset, cognovissent, eum statim comprehendunt & ducunt ad præsidem.

καὶ τὸς μακρὸς πόνος, καὶ τὴν ὑπερφανὴν καρτερίαν. αὐτὸς δὲ μὲν καὶ τὸν ὀφθαλμῶν τὴν ἐμὴν ἰδέσθαι, καὶ μὴ ὑπερβῆναι κύριε. Ἐγὼ δὲ σὲ μέλλωντα ρυῖναι μικρὰ τέτα ἀίματι, ἐκθεριστοῦτος σοι παρεστώσας καταστροφῆς. ἰδὲ γὰρ, ὡς ὄρας, τὴν ψυχὴν διὰ σὲ σήμερον διατίθειμαι. ἔτα πάλιν παρεστώσας, ἀπελευτέωσαν Φιλάνθρωπε Δέσποτα, ἔφη, τὸ πῶς σὲ βοήθειας οἱ δὲ ἐμὸν τὸν καλῶντε ἀριον ὄνομα. μνήθητι γὰρ λαὸς σε, μνήθητι τὴν κληρονομίαν σε, ἣς ἐκτίσω. καὶ μὴ ἀπὸλίπει τέτα τὸ πῶς σὲ ἔλεος, Κύριε. Ταῦτα διαλεχθεὶς τῷ Θεῷ, τὴν σύζυγον μεταστραφεὶς ἐκτίθειν ἔρεθ. καὶ ἂν ἐνεπίλατο αὐτῇ ὑπερθεῖον ἀναμνήσας, καὶ ἀσφαλῆ τὰ πρὸς λαῶν, ὥστε καταπράξει πάντα καὶ πέρας αὐτοῦ ἀγαθὸν ὀπιθεῖναι, πελοτάειαν ἐντολὴν αὐτῇ ἐπισηπῆται, τὰ φων αὐτῶ ἐν τῷ χωρίῳ. Ἄμμινα καλεσμένη, ὀπιθεῖται ἐν τῷ τῷ αὐτῆ κατατίθει τὸ σῶμα.

16 Πλήθος δὲν αὐτὸν ὄρα ὀλίγας πύλαις, ὀρα τὴν πύλα μέσον ἐστὶν τὴν Ζήνωνα. Φίλον αὐτῷ μάλα καὶ συνήθη, πενθῶντα τὴν ἐκείνης πελοτῶν καὶ πεπόμενον. καὶ, ὡς φίλε Ζήνων, μὴ κλαῖε, ἔφη. σὺ μὲν γὰρ οἶδα, ἡμέτερον θενηεὶς χωροσμόν. ἀλλ' ὁ Θεός, ὡς ἐγὼ λατρεύω καὶ εἰς ὃν πεποιθεῖ, ἐδιασῆσαι ἀπὸν ἡμῶν, ὡς θεμὴ πάλαι Φιλία καὶ ὁ πῶς αὐτὸν ἔρωσ συνήθη. ἀλλ' ὡς περ ἐφ' ἐνὸς σκάφους ἔτω τὸ βίον συμπλοσόμεν. Πρὸς ταῦτα ὁ Ζήνων διαθερμανθεὶς τὴν καρδίαν καὶ ἀναξέσας, ἐθήρησε καὶ Χριστιανὸν ὄντος αὐτὸν ἐπὶ τῇ πάντων ὀφει καὶ ἀνεθῆμαρτύρει. Ἐν ὅσῳ ἡ ἔτῳ μὲν παρήσας ἔτω ἔσο, συλλαβόντες αὐτὸν οἱ δήμιοι καὶ τὸ πρῶτον γυμνῶν ἐπὶ τῷ πρῶτον. ἔφει τὴν κεφαλὴν ἀφαιρῶντα καὶ ἡ ἔτῳ Εὐδοξίῳ παρεστήσας ἔτω ταχὺ τὸ πέρας λαμβάνει, καὶ τὸ Φίλον ὄρα Ζήνωνα τῷ μαρτυρίῳ τελειώθηται.

* I. Ζήνωνος

17 Οὕτω τὰ τὸ Φιλίας πραγματοδοσόμεν, καὶ ἰσῆτω πέλει τὸ Ζήνωνα τελειώθηται ἰδὼν. ἐπεὶ καὶ αὐτὸν φωνὴ τις ἀνωθεν καὶ καὶ πῶδας ἐκάλει, καὶ ὡς περ πνοὴ καὶ ἔτῳ βίωσαν ἀπῆγει τὸ θναίον. ἔφει τὴν μακαρίαν αὐτῆ κεφαλὴν ἀσμεν. ἔφει, ἐπαποθνήσκεις τῷ φίλῳ. Ἡ μὲν οὖν ὀμολογῶσας ἐπὶ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν, ἔφει Χριστὸν ἀναμνήσας τὸ ἀνδρα θεασομένη, ἐραθῆμος εἶδεν, ἐδὲν ἀγῶνες, ἐδὲ θῆλυ ἐφθέρησας. ἀλλὰ παρεσθραμῶσα τὴν ταχίστην πύλα μὲν ἐρεῖς τὸ ἀθλητικὸν αἶμα δέχεσθαι. τὸ πρὸ ἐντεταλμένων ἰσῆ αὐτῆ πῶς ἔτῳ ἀνδρός. ἀνελομένη καὶ καὶ τὸ νεκρὸν, ὅτι πρῶτον ἐπὶ αὐτῇ, Φιλοπῆμος καὶ δὲ μὲν ἡ ἔτῳ ἀπὸν ἐκείνης ἐντολῶν ἀμελήσας. ἔφει ὅτι ἀπέλαβε τῷ ἀνδρὶ δεινῷ, ἀλλ' ὅτι μὴ καὶ αὐτῇ συναπῆλθε, τὴν χηρείαν λογασημένη.

18 Ὅθεν καὶ τῷ πρῶτον αὐτοῦ καὶ πῶς αὐτῶ διαλεχθεὶς τε τὸς ἐκείνης θεός, καὶ γέλωτα ἐποιήσας, μὴδὲ αὐτὸν ὑβρεῖως ἀφίσσει τὸ πῶς αὐτῶ πρῶτον ἀνεχόμενον. Ἀλλὰ σὺ μὲν, ὁ πύρα μὲν ἔφη, ταῦτα πρῶτον ἀναμνήσας περ' ἐμὸν βυλομένη, καὶ φησὶ τὸ ἀνδρα παρεσθραμῶσα, ἵνα πνός καὶ πῶς πῶς ἀσβεσῆσαι τέτατος Γαλιλαίῳς ὀνομασόμεν τύχης. ἐγὼ δὲ ἐδαμῶσ σοι, καίτοι πῶς ἀξίῳ θανάτων ἔσας, τὸ θάνατον ἐπιτάτω, μὴ τέτα περ' ἐμὸν πύρα εἶς. Ἡ δὲ τὴν καρδίαν, εἶπεν, ὁ ἐμὸς Δεσπότης ὄρα, καὶ τὴν γυναικὴν διατίθειται πρὸ τῶ ἔργων. ἔφει, ὅτι μὴ ἀνήθηκα πῶς ὄρα, τὸ σεφάνων ἐξέπεσαν. ἀλλ' ὅτι παρεσθραμῶσα ἐμαυτῶν τῇ πρῶτον, τὸ ἴσων ἀμοιβῶν διαλασησας. Ταῦτα εἰπῶσαν ἐκλάσας τὸ ἔματι.

F

19 Ἐπὶ τῷ ἔτῳ πρῶτον ἡμέρας, καὶ ὁ καλεσόμεν Εὐδοξίῳ ἔναρ ὀπιθεῖς τῇ σύζυγον Μακαρίαν τὴν συνήθη καὶ φίλον αὐτῆ πέμψας πρὸς τὸ πρῶτον τῶ ὀπιθεῖται. ἔφει τὸ πῶς ὄρα τῷ εἰρημῶν Μακαρίῳ ἀπαγγελίας, τὴν ταχίστην ἐκείνη πῶς τὸ πρῶτον ἐρχεται. καὶ γνόντες αὐτὸν οἱ τῶ τάξως, ὅστις εἶη, συλλαβόντες αὐτῶ ἀγῶσαι πρὸς τῷ

A ἡμερόνα. Καὶ αὐτὰ πῶς θρησκείαν ἐκείνην καὶ τὸ γένος ἡρώτα· ὁ δὲ, Χριστιανός εἰμι, Χριστὸς δὲ... * 1. ἀπίστης

Ille autem statim eum interrogavit, quænam ejus esset religio, & quod genus. Is verò; Sum, respondit, Christianus: deos autem gentium & profundam eorum deceptionem jam olim didici contemnere, cum me hoc admirandus docuisset Eudoxius. Hinc fit, ut ego contendam meipsum sacrificare hostiam vero Deo, per quod potero citò ad dominum meum pervenire Eudoxium.

A. METAPHRASTE. k

20 Ο ἡμερῶν ἰσίνω ὡς τὸ ἔ Εὐδοξίῳ ἤκουσεν ὀνομα, καὶ τῶτον ἐκείνη μαθητῶν ἔγνω· τοῖς ὄλοις δὲ ἔξαπαρηθεῖς, ἦδει γὰρ ὡς ἔδεν ἐν τῷ μαθητῆ ὁ καυθαίμων, εἶπεν, ἔτῳ Μακάριος ἔσθι πῶς...

20 Præles autem postquam nomen audivit Eudoxii, & hunc cognovit esse illius discipulum; ille mirandum, in modum animi dubius, sciebat enim, se nihil amplius effecturum in Discipulo, quàm fecisset in Magistro; Huic quoque, inquit, infelici Macario sceleratum caput esse quamprimum amputetur. Sicque Macarius fit re vera macarius, quod est beatus l. Et hi generosi Viri tale trophæum erant adversus communem hostem naturæ, in ipso Christo Deo, & Patre principii experte, & sancto & bono Spiritu; quoniam eum decet gloria & potentia, honor & adoratio nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

gladio itidem necatur.

A N N O T A T A.

B

a Martyris latera præcipuè hoc cruciatu affecta fuisse, iradunt Menaa magna; ταδεῖς ἐν τεσσάρων ὁ θεῖος Εὐδοξίος; τὴν ἀπειτὴν πῶς ἀπεκρίνατο καὶ ἔξετασεν; quod Raderus noster ita vertit: S. Eudoxius, manibus pedibusque extentis, in lateribus verberatur & laceratur.

E

b Gracè ἀσωμάτων, angelicam: Cangio enim col. 30 in Appendice ad Glossarium, ἀσωμάτοι sunt angeli. Metaphrastes significare vult, opinor, mirabilem fuisse Martyris patientiam & fortitudinem humanâ majorem.

c Verba unciis inclusa supplevi ex Latina versione, deerant enim in apographo nostro.

d Amimna quis locus fuerit, apud geographos non inveni. Menaa tantum habent ἀμνημονοῦν, quod citatus Raderus monumentum humile interpretatur.

e In Menais dicitur capite truncatus καὶ ἔ Φιλτάτος αὐτῶν Ζήνωνος... Σπυριδίου καὶ ἑτέροις πῶς αὐτῶν κεφαλῶν καὶ τῶν λοιπῶν σὺν τῷ ἀγίῳ Εὐδοξίῳ ἀγίων μαρτύρων, id est, unâ cum carillimo sibi Zenone... qui gladio occubuit cum reliquis Eudoxii lociis & martyribus, videlicet Militibus 1104, quos postea eodem mortis genere secutus est S. Macarius, uti narratur numero ultimo.

f Potuit uxor ex pietate & reverentia sanguinem mariti colligere; sed verisimile non est, Martyrem id mandasse.

g Graca non dicunt, accersitam fuisse: sed αὐτοκλήτως ἀρῶσα, id est, ultronea se sistens.

h Christianos per contempnium Galilæos appellabant ethnici, quo convitio dein sæpe usus est Julianus apostata. Videri possunt Macri in Hierolexico.

i Menaa habent: Ἐπτά ἡμερῶν παρελθουσῶν, id est, septem diebus elapsis.

k Ἐθνήων proprie sonat Græcorum; sed hic, ut alibi sæpe, significat gentilium seu ethnicorum.

l Apographum nostrum Gracum addit sequentia: Et illorum, qui ante ipsum passi fuerant, Martyrum choro inferitur; quæ apud Lipomanum & Surium omissa sunt.

C

F

DE SS. MARTYRIBUS CENSURINO PRÆ-
 FECTO, CYRIACO (ALIAS QUIRIACO)
 EPISCOPO, MAXIMO PRESBYTERO, AR-
 CHELAO DIACONO, AUREA MULIERE,
 FELICE, MAXIMO, TAURINO, ERCULA-
 NO VEL HERCULANO, VENERIO, STO-
 ROCINO, MENNA, COMMODO, HERME-
 TE, MAURO, EUSEBIO, RUSTICO, MO-
 NACHIO, AMANDINO, OLIPPPIO, CYPRIO
 MILITIBUS, ET THEODORO TRIBUNO.

OSTIÆ IN LATIO.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Herculano, qui hodie in Martyrologio Romano annuntiatur, antiqua Martyrologia jungunt Taurinum: reliqui aliis diebus commemorati tam apud Græcos quàm Latinos: reliquiæ quorumdam aliò translatae.

AN. CCLII.
 Herculano
 factus in
 Fastis anti-
 quis jungi-
 tur Tauri-
 nus.

Um occasione S. Herculani mar-
 tyris, quem hodie sine ullis so-
 ciis in Portu Romano annun-
 tiat Martyrologium Romanum,
 antiquos Fastos & maximè Hie-
 ronymianos antè perlustro,
 clarè deprehendo ex consensu multorum apogra-
 phorum, quæ S. Hieronymi nomen præferunt,
 consentiente etiam antiquissimo fragmento, quod
 edidit Bucherius, Herculano socium jungendum
 esse S. Taurinum, ut etiam Castellanus advertit
 in addendis ad Martyrologium universale pag.
 979. Hi enim duo in omnibus ferè Hieronymia-
 nis hodie occurrunt, & Portu Romano in ple-
 risque attribuuntur, atque idcirco eos sic annun-
 tiavit Rabanus: In Portu Romæ natale Tau-
 rini, Eraculani, lege, Erculani vel Herculani.
 Porrò ubi omnem de Taurino dubitationem depo-
 sueram, progressus sum ad alia nomina, quæ
 in quibusdam Apographis juncta leguntur præ-
 dictis duobus, videlicet ad Aristosum, qui in
 tribus aut quatuor exemplaribus habetur; ad
 Heroum, qui in solo Corbeiensi, & ad alios
 quosdam evidenter à loco suo avulsos, aut hoc
 die repetitos.

2. At nullum ex eis spectare ad Herculanium
 ac Taurinum credidi: atque id firmius mihi per-
 suasi, quando pervolvi Acta illorum omnium,
 quos in titulo recensui: nam Herculanium ad
 Martyres illos Ostienses spectare antea nesciebam,
 quòd solus in Portu Romano annuntiaretur,
 quòdque ex antiquis Fastis nullus ei jungendus
 videretur nisi Taurinus. Verùm post Acta, quæ
 antiqua videntur & bona nota, diligenter perlecta

discussaque, clarè perspexi Taurinum & Hercu-
 lanum vel Erculanum, ut in Actis nomen expri-
 mitur, multorum aliorum Martyrum esse Socios,
 nec passos esse in Portu Romano, sed in civita-
 te vicina, seu Ostia. Clara quoque ex prædictis
 Actis est ratio, cur in Portu Romano, & seorsum
 ab aliis Sociis, hi duo legantur commemo-
 rati in Martyrologiis, nimirum quia hi duo in
 Portu Romano sepulti sunt, ut dicitur infra in
 Actis num. 18, reliquis omnibus Ostia aut prope
 Ostiam sepultis.

3. Jam verò, priusquam de fide Actorum plu-
 ra disputo, breviter observo, Martyres omnes,
 quos in titulo recensui, Latinis Græcisque Fa-
 stis adscriptos legi, sed nullibi sine erroribus, ita
 ut mihi prorsus persuadeam, non paucos erro-
 res ex Actis dandis posse emendari. In Græcis
 Meneis laudati Sancti habentur ad xxx Janua-
 rii, ut ibidem in prætermisssis apud nos observa-
 tum est: sed variorum nomina luxata sunt, &
 solus ibi omisus est Taurinus. Contrà adjectus est
 Sabainus quidam, tamquam S. Auræ famulus,
 de quo in Actis nostris nulla est mentio. Verùm
 Sabainus ille comparet in Actis S. Auræ, apud
 nos datis ad xxiv Augusti, ibique vocatur Sabinianus.
 At jam ibidem advertit Pinus noster,
 Acta illa S. Auræ maximè vitiosa esse, fabu-
 lisque & erroribus inquinata. Ex horum verò
 lectione satis patebit, Acta S. Auræ, quorum
 varia exemplaria enumerantur ibidem in Com-
 mentario prævio num. 9 & 10, ex hisce quidem
 composita videri, sed ab impostore quodam mul-
 tis aucta esse signentis, ut martyrium S. Auræ
 multis exornaretur adjunctis.

F
 horum no-
 mina in
 Meneis ex-
 pressa.

A
atque iidem
in Martyro-
logio Ro-
mano an-
nuntiat:

4 Martyrologium Romanum Martyres nostros habet ad xxiii Augusti, sed trium dumtaxat ex præcipuis exprimuntur nomina hoc modo: Apud Ostia Tiberina sanctorum martyrum Quiriaci episcopi, Maximi presbyteri, Archelai diaconi, & Sociorum, qui sub Ulpiano præfecto tempore Alexandri passi sunt. Non caret errore hac annuntiatio, ut probabo inferius. Interim observo, omnes Martyres in titulo præpositos nomine Sociorum comprehendendi. Inter hos Socios etiam est Aurea, qua in iisdem Fastis ad xxiv Augusti ex vitiosis Actis ita commemorata est à Baronio; Apud Ostia Tiberina sanctæ Aureæ virginis & martyris, quæ, saxo ad collum ligato, in mare demersa est; cuius corpus ad littus ejectum beatus Noanus sepelivit. Plures in hisce verbis sunt errores, ut infra ex Actis fiet clarum. Inter Socios demum dictorum Martyrum sunt Herculani hodie seorsum in Romano positus, & Taurinus ei in Hieronymianis additus, de quibus jam satis differui. Porro data annuntiationes Martyrologii fecerunt, ut Majores nostri de SS. Quiriaco, Maximo, & Archelao disputaverint ad xxiii Augusti, de S. Aurea verò ad xxiv, ubi & Acta ejus vitiosa sunt data. Ex hisce autem Actis, cum dandis infra collatis, clarè patet in utrisque de eadem agi Aurea, cum iisdem utrobique jungatur Martyribus, atque in eadem civitate dicatur passa. Dubium quoque non est, quin idem sit Herculani in Martyrologiis & in Actis, cum in illo loco commemoretur in Martyrologiis, quo sepulchrum dicitur in Actis.

quorundam
corpora
Parma ser-
vari dicuntur.

5 Corpora quorundam ex hisce Martyribus sibi attribuunt Parmenses, quin & cathedralis eorum ecclesia olim Herculano erat dicata. Audiamus Ughellum tom. 2 Ital. sac. col. 142: Templum, olim D. Herculano dicatum Pascalem II in Deiparæ Assumptæ memoriam consecrâsse, vetus marmorea inscriptio refert: "Templum hoc olim D. Herculano dicatum Paschalis II P. M. ritu, solemni in Parmensium gratiam Assumptæ Virginis ille ipse consecravit vi Kal. Octob. m. c. iv". In eo requiescere pia Parmensium devotio, vetustaque memoria narrat corpora SS. Herculani patroni, qui in Portu Romano die v Septembris martyrio coronatus est, . . . Quiriaci, Maximi, Archelai martyrum, Aureæ virginis &c. De iisdem meminit Orlandus in Orbe sacro & profano part. 2, lib. 2, cap. 10, num. 2. De hisce jam quædam sunt dicta ad xxiii Augusti in SS. Quiriaco & Sociis; & alia quædam ad xxiv in S. Aurea, quæ Virgo vocatur cum Martyrologio Romano & Actis corruptis ibi datis, quamvis ex Actis hic dandis de virginitate ipsius non constet. Demum utroque loco nonnulla ex antiquis Martyrologiis de hisce Martyribus collecta sunt, quæ hic præmittenda censui, quia ad martyrii historiam parùm faciunt.

C

§ II. Tempus martyrii: Actorum fides probata, maximè ex eorumdem consensu cum historia temporis.

Martyres hi
passi sunt
sub Gallo
anno 252:

T Empus martyrii, de quo Acta vitiosa varie loquuntur, clarissimè in Actis nostris exprimitur. Quippe hi Martyres sub Gallo imperatore, qui sevirissimam anno 252 movit perse-

cutionem, passi leguntur, & corona Nonis Septembris. Itaque nec sub Alexandro passi sunt, ut credidit ex conjectura Baronius cum Actis quibusdam vitiosis; nec sub Claudio, ut habent alia Acta æquè corrupta & interpolata, sed sub Gallo & Volusiano, & jam dicto anno 252, quo gravissima illa, sed brevis, contra Christianos persecutio Roma præsertim, ubi tunc degebat Gallus imperator, & in ejus vicinia deservit. Persecutionem inchoatam esse anno 252, passim scriptores consentiunt, & quidem sub finem mensis Junii cæptam, vult Pagius in Critica ad hunc annum num. 10. Cum porro Gallus anno sequenti interierit ante mensem Septembrem, & imperium suscepit post mensem Septembrem anni 251, undique certissimum videtur, Martyres nostros anno 252 fuisse passos. Quippe Acta laudata, quorum apographum notatur desumptum ex manuscripto serenissimæ reginæ Sueciæ in 4º, sincera esse nunc ostendere incipio.

7 De persecutione Galli ita scribit Eusebius lib. 7 Historia ecclesiastica cap. 1: Decio simul cum liberis interfecto, cum secundum imperii annum necdum explisset, Gallus in ejus locum succedit. . . Dionysius (Alexandrinus eo tempore episcopus) in epistola ad Hermammonem de Gallo imperatore ita scribit: Sed neque Gallus culpam Decii intellexit; nec prospexit, quid tandem illum pessumdedit. Quin potius ad eundem lapidem ante oculos suos positum impigit: qui, cum imperium ipsius prospero in statu esset, cunctaque ex animi sententia succederent, viros sanctos, qui pro pace & incolumitate ipsius preces ad Deum allegabant, infectatus est. Cum illis ergo orationes pro ipso fieri solitas simul fugavit. Hæc de Gallo Dionysius. Hisce initium Actorum exactissimè consentit. Quæ verò in Actis adduntur de seviria persecutione in Urbe Romana, confirmari possunt ex Epistolis S. Cypriani, qui non solum loquitur de persecutione vigente, sed eandem etiam prædixit in Epistola ad Thibarinos. Est hæc in novissima editione 56, atque inter alia sic habet: Scire enim debetis & pro certo credere ac tenere, pressuræ diem super caput esse cœpisse. . . Gravior nunc & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta & virtute robusta parare se debeant milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem Sanguinis Christi bibere, ut possint & ipsi propter Christum sanguinem fundere.

sevirissima
tunc fuit
persecutio,
ut habent
Acta,
E

F

8 Hæc autem dici de persecutione Galli, colligitur ex Epistola 54 ad Cornelium Papam de pace lapsis danda. Cum enim S. Cornelius in persecutione Galli occubuerit, cumque Cyprianus mox neat pacem esse dandam seu communionem lapsis in persecutione Decii, Epistola hæc scripta est ante persecutionem Galli, & finita persecutione Deciana. Porro in hac ad Cornelium epistola ter repetit, se visionibus divinitus moneri de gravissima persecutione instante. Pauca huc transfero: Placuit nobis, sancto Spiritu suggerente, & Domino per visiones multas & manifestas admonente, quia hostis imminere prænuntiatur & ostenditur, colligere intra castra milites Christi, examinatis singulorum causis, pacem lapsis dare, immò pugnaturis arma suggerere. Et infra: Nos, quod fidei & caritati & sollicitudini congruebat, quæ erant in conscientia nostra protulimus, diem certaminis appropinquasse, hostem violentum citò contra nos exurgere, pugnam non talem, qualis fuit, sed graviolem multò & acriorem veaire. Hoc nobis divi-

et probatur
ex S. Cypri-
ano: edi-
ctum etiam
fuit proposi-
tum:

divi-

AUCTORE
J. S.

divinitus frequenter ostenditur, de hoc nos providentiâ & misericordiâ Domini sapius monemur &c. In sequenti ad Cornelium epistola meminit de edicto proposito, quo sacrificia... celebrare populus jubebatur, ita ut dubitare nequeamus, quin persecutionem praecesserit aut comitarum sit Galli edictum, sicut etiam in Actis asseritur.

9 Mitto alia multa, qua de eadem persecutione diversis locis scripsit S. Cyprianus, & solum huc transfero, qua in ultima epistola ad Cornelium tunc pro fide exsulem ad propositum nostrum memorat. Commendat mirifice liberam Cornelii & Romanorum fidei confessionem, atque totam Romanam Ecclesiam uno animo confessam esse, atque hac subjicit: Profliciter adversarius terrore violento Christi castra turbare. Sed quo impetu venerat, eodem impetu pulsus & victus est; & quantum formidinis & terroris attulit, tantum fortitudinis invenit & roboris. Supplantare se iterum posse crediderat Dei fervos, & velut tirones & rudes, quasi minus paratos & minus cautos, solito suo more concutere. Unum primò aggressus, ut lupus ovem secernere à grege, ut accipiter columbam ab agmine volantium separare tentaverat. Nam cui non est adversus omnes satis virium, circumvenire quærit solitudinem singulorum. Sed retusus adunati exercitus fide pariter & vigore, intellexit milites Christi vigilare jam sobrios & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia mori non timent; nec repugnare contra impugnantes, ... sed promptè & animas & sanguinem tradere &c. Hac sufficiunt, ut pateat de persecutione Galli non minus vera dici in Actis, quam de Gallo ipso & Decio; atque hic Actorum tam accuratus cum historia istius temporis consensus fidem eorum mirifice commendat.

quod forte dixit Cyprianus de S. Censurino.

10 Præterea stylus Actorum simplex est & exaggerationibus caret, totaque martyrii historia sic relata, ut finis initio rectè congruat. Nonnulla quidem reperiantur in Actis sermocinationes, sed ea & breves sunt & tales, ut minime recedant à verisimilitudine. Mirari quoque non possumus Gallum ipsam loqui cum Censurino, ut eam à facie avertat, modò consideremus dignitatem præfectoriam Censurini. Quin imò non improbabilis oriri potest suspicio, Censurinum designari à S. Cypriano, dum dicit: Unum primò aggressus &c. Neque enim iis verbis significari ipsum Cornelium Papam existimo, cum ovem vocet, non pastorem, ut Cornelium haud dubiè nominasset. Itaque cum ex Actis constet, Censurinum singulari colloquio ab imperatore tentatum esse, cumque verisimiliter Gallus viram quæmpiam eminentis dignitatis primò aggredi voluerit, ut exemplum viri præstantis plures moveret, non inepta videtur hac suspicio. Obstat tamen tali suspicioni videtur, quod Censurinus num. 3 dicatur Sanctis in carcere ministrasse. Verum incertum est, an id fecerit tempore persecutionis Galli: nam id etiam fieri potuit, Decio Ecclesiam persequente, atque eo casu primus esse potuit Censurinus, quem Gallus fidei causâ carceri mancipavit. At res incerta est, cum neminem nominaverit Cyprianus; ideoque certò dici nequit, utrum primus, an post alios sub Gallo confessus sit Censurinus.

qui præfectoriam gesserit.

11 Equè est incertum, quam gesserit præfectoriam Censurinus, licet nulla non congruat familia Censurina, qua antiqua erat & potens eo

tempore, ut colligitur ex Trebellio Pollione in libro de Triginta tyrannis cap. ult., ubi de Censurino per milites ad imperium evectò & deinde occiso sic habet: Censurinus, vir planè militaris, & antiquæ in curia dignitatis, bis consul, bis præfectus prætorii, ter præfectus urbis, quartò proconsul, tertio consularis, legatus prætorius secundò, ædilitius quartò, quæstorius tertio; extra ordinem quoque legatione Persica functus, etiam Sarmatica. Si ille Censurinus sub imperio Claudii II, seu circa annum 269, tot præfectorias administraverat, mirum videri non poterit, si Censurinus noster, qui verisimiliter ex eadem fuit familia, præfectus urbi fuerit aut prætorio; id tamen certò dici nequit, cum & multa alia fuerint præfectoria, quarum minor erat dignitas, minorque potestas. Urbis præfecti istius temporis sunt ferè incogniti, ideoque minus fieri potest, an urbis præfectus fuerit Sanctus. Verba Galli ad ipsum in Actis num. 5: Ne... famâ careas, quâ hæctenus rempublicam nobilissimè gubernasse ab omnibus prædicaris; innuunt insignem quamdam præfectoriam; at certos nos non faciunt de administratione à Censurino præfectoria Urbis. Menæa Græca Præfectum prætorio fuisse asserunt; at tanta auctoritatis non sunt, ut rem faciunt certam. Quapropter nihil certis de alterutra præfectoria statuendum censeo, & Acta debitis annotationibus illustrata subjungo.

A C T A

auctore anonymo,

Ex Ms. codice serenissima regina Suecia in 4to

C A P U T I.

Exorta persecutione Galli, comprehenditur Censurinus præfectus, qui interrogatur, constansque in fide Ostiam mittitur: hic carceri traditus invisitur ab aliis: custodes carceris miraculo conversi.

Postquam a impiissimus imperator Decius b, non totis duobus annis principatu Romani apicis administrato, rebus humanis exemptus est, Gallus suscepit imperium, cui regnum cum foret in initio, & cuncta ei ex sententia cederet, ipse prosperitatem suam pariter fugavit & pacem, ex eo quòd sanctos viros, qui pro pace regni ejus Deo jugiter supplicabant, persequi decrevit. Tanto quippe in Christianos furore exarsit, ut proposito edicto penitus de terra nomen eorum deleri juberet c. Cujus persecutionis immanitas plurimos Romæ Christo Domino martyres procuravit; quorum alii ferarum morsibus laniati, alii in Tyberis alveum demersi, alii ignibus concremati, quidam gladio occisi, non nulli verò

Excitata gravi persecutione à Gallo imperatore,

a

b

c

exi-

A exilio deportati, susceptum contra diabolum sanctæ fidei agonem victoriosissimè consummârunt. Nec minùs puniebatur, si quis inventus est aliquem Christianorum apud se latitantem celâsse; sed eisdem, quæ Christianis decreta erant, tormentis subactus, etiam præmii eorum creditur obtinuisse consortium *d*, Domino promittente atque dicente: Qui recipit justum in nomine justii, mercedem justii accipiet.

Censurinus præfectus ipsi deferitur ut Christianus:

2 Erat eâ tempestate vir quidam præfectoriæ potestatis occultè Christianus, nomine Censurinus, qui pro loco officii sui imperialibus obsequiis abesse non valens, specie tantum his insitebat, re autem verâ Domino non fictè serviebat: siquidem jejuniis, orationibus & elemosynis die noctuque operam dabat, Sanctisque in carcere positus *e* ministrans, multos ex eis, quos acerbitas pœnarum superâsse videbatur, ut carnificibus cedere deberent, confortationibus suis retinuit & in fide Christi perseverare perfecit. De quo cum delatus esset apud imperatorem, interrogatus est ab eo, si hæc ita haberentur.

B interrogatusque fidei liberè confitetur

3 At ille nihil dubitans Christianum se esse respondit, & contemptis idolis, unum Deum colere, Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Imperator dixit: Cum unum Deum colere te dixisses, quomodo nunc tres nominasti? Beatus Censurinus respondit: Fides Christiana horum trium, quos audisti, Patris & Filii & Spiritus sancti, ita divisionem in personis confitetur, ut tamen unitatem substantiæ non dividat, quæ aded in eisdem personis eadem semper est, ut cum sit alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, nulla tamen earundem personarum aliud sit quàm est alia; sed totæ tres personæ unus est Deus æternus, incomprehensibilis, immortalis, omnipotens, neque initium neque finem ullum habens.

coram imperatore,

4 Imperator dixit: Et quomodo dicitis Christum, quem confitemini Deum vestrum, & natum esse & passum, mortuum atque sepultum; si, ut nunc asseris, Deus vester neque initio cœpit neque fine concluditur? Censurinus dixit: Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus pariter & homo est, ante secula quidem genitus ex Patre, nec tamen gignente inferior, in fine verò seculorum natus ex Maria Virgine, nostræ dignatus est fieri particeps naturæ, in quâ pro nostrâ salute pati ac mori potuisset. Quâdam enim justitiâ Dei in potestatem diaboli traditum est genus humanum, primorum debito parentum universos posteros obligante, hoc solo excepto, in quem Mater nullam succellionem maculæ hujus transfudit; quia sacer ejus partus penitus erat immunis ab omni delectatione carnali, propter quam *f* cum originali peccato nascuntur omnes, qui ex utriusque sexus copulâ procreantur, pro quibus hac ratione effusus est sanguis Christi nullum omnino peccatum habentis; ut quia eos diabolus meritò tenebat, quos peccati reos conditione mortis obstrinxit, hos per eum meritò dimitteret, quem nullius peccati reum immeritò pœna mortis affecit.

invitatusque ad sacrificandum idolis constanter resistit:

5 Ipsam autem mortis injuriam non pertulit illa Divinitatis Christi substantia, sed sola humanitatis susceptæ natura, solo etiam corpore *g* positus est in sepulchro, de quo tertiâ die resurgens, post aliquot dies videntibus discipulis ascendit in cælum & sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, quem expectamus inde ad

Septembris Tomus II.

diem judicii venturum, ut judicet vivos & mortuos & seculum per ignem. Imperator dixit: Desine jam hujusmodi inaniloquiis tempus occupare, & accedens sacrificia diis, ne & familiaritatis apud nos locum perdas & famâ careas, quâ hætenus rempublicam nobilissimè gubernâsse ab omnibus prædicaris. Censurinus respondit: Verè te ex illis ostendis esse, de quibus Apostolus dicit, quòd ab auditu verbi Dei aures avertant, qui non solum pia Christi gesta audire contemnis, sed etiam saluberrimam de eis suggestionem inaniloquium reputasti; sed nisi respueris, sermo ipse, quem abjecisti, judicabit te in novissimo die, sicut in Evangelio contemptoribus suis Dominus minatur, à cujus veneratione nec gratiæ tuæ, nec ullius humani favoris appetitus ad idolorum cultum me umquam inficet, quoniam omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem noster cælos fecit: infelices autem sunt, ut sacra *b* dicit, qui appellaverunt deos opera manuum hominum; quia quod fit idolum maledictum est, & ipsum & qui fecit illud.

A. ANONYMO.

6 Tunc iratus imperator jussit illum civitatem Ostiam *i* deduci, quinto decimo miliario ab urbe Româ positam, & ibidem vinculis alligatum custodiæ mancipari. Erant autem in Ostia civitate Maximus presbyter & Archelaus diaconus & cum eis quædam Dei famula, nomine Aurea. Hi assiduæ servitutis Dei merito tantam virtutum gratiam obtinebant, ut signa & mirabilia per eos plurima in nomine Domini Jesu quotidie fierent. Cum ergo beatus Censurinus positus esset in custodia, prædicti famuli Christi, Maximus presbyter & Archelaus diaconus, unâ cum sancta Aurea impetraverunt à custodibus, cum eo colloqui permitterentur.

carceri impositus, invitatur à Maximo, Archelao & Aurea;

7 Sermocinantibus autem eis & in hymnis & orationibus Dominum collaudantibus, subito nutu divino soluta sunt vincula, quibus S. Censurinus fuerat alligatus. Quo facto vehementer obstupescit custodes, invicem conferunt, quænam esset virtus, per quam hæc repentina vinculorum solutio invisibiliter fiebat? Erant quidem ex ipsis custodibus numero decem & septem *k*, quorum nomina hæc sunt, Felix, Maximus *l*, Taurinus, Erculanus *m*, Venerius *n*, Storocinus *o*, Menna *p*, Commodus, Hermes, Maurus, Eusebius, Rusticus, Monachus *q*, Amanadinus *r*, Olippius *s* Cyprius *t* & Theodorus tribunus.

solutis divinitus vinculis Censurino, milites carceris custodes,

*k
l
m n
o p
q
r s t
F*

8 Qui cum starent attoniti de miraculo solutorum insueto more vinculorum, beatus presbyter Maximus inspiratione divinâ afflatus, superno respectu animosèque præventos intelligens, salutari eos doctrinâ cœpit instruere, dicens: Audite me, fratres, de quo dicit Propheta, quòd venerit in lucem gentium, ut sit salus earum usque ad extremum terræ, ut dicat his qui vincti sunt: Exite, & qui in tenebris: Revelamini *u*? Qui cæcis visum, surdis auditum, mutis loquelam, cunctisque debilitatibus hominum congrua adhibuit levamina, dæmones effugavit, super mare ambulavit, mortuos suscitavit, multisque aliis operibus, quæ nemo alius facere potuit, verum secundum omnipotentiam de cælis descendisse & dispensationem humanæ salutis per carnem suam explèsse comprobavit. Qui nos ad tolerandas pro nomine ejus injurias & pœnas persecutionum in Evangelio suo confortat, dicens: Beati estis, cum maledixerint vobis & persecuti vos fuerint & dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter me, gaudete in illa die

miraculo illo attoniti, & exhortatione

u

A. ANO-
NYMO.

& exultate, quoniam merces vestra multa est in caelo. Et alibi dicit: Eritis odio omnibus propter nomen meum; qui autem perseveraverit usque in finem hic salvus erit; itemque promittit dicens: Qui perdidit animam suam propter me, in vitam aeternam custodit eam.

Maximi
presbyteri
magis exci-
tati,

9 Hinc Apostolus ejus Petrus ait: Karissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit: nec excedatis tamquam novi vobis aliquid contingat; sed quotiescumque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete, ut & in revelatione claritatis ejus gaudentes exultetis: si improperatur vobis in nomine Christi, beati estis quia majestatis & virtutis Domini nomen in vobis requiescit. Plus etiam nos accipere in passionis mercede, quam quod hic sustinemus in ipsa passione, probat apostolus Paulus, dicens: Non sunt condignae passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in vobis. Item dicit Propheta: Oculus non vidit absque te, quae preparasti expectantibus te. Sed vos, fratres, horum melius capaces eritis, si ex toto corde vera esse omnia, quae de Christo commemorata sunt, credentes, deinceps etiam animum praeparatis ad suscipiendum plenius fidem, quam ad Deum habemus.

B

instrui cupiunt ad fidem suscipiendam.

10 Tunc omnes pariter milites, qui custodiebant beatum Censurinum, jactantes se ad pedes beati Maximi presbyteri, & eorum, qui cum ipso erant, cum lachrymis aiebat: O lugendam nobis vitam, quam hucusque transegitis, in qua nullus unquam nobis istam salutis viam ostendit, quam vos securè ac feliciter gradientes, ita Deo appropinquastis, ut sicut ille est omnipotens, sic & vos per gratiam ipsius totius boni effectus possibilitatem habeatis! Ecce enim sola voluntatis vestrae nutu, tantà celeritate vincula ista dissolverunt, ut nullâ hominum festinatione tam citò solvi potuissent. Quapropter optamus nos instrui, qualiter cognitionem ejus primò percipere, ac deinde in ejus famulatu permanere debeamus, in cujus nomine tanta miracula faciendi mirâ gratiâ praediti estis.

premissoque
jejunio &
instruione
triduana,

C

11 Sanctus Maximus respondit: Quia Deo largiente mentis oculos ad veram lucem fidei Christianae aperire cepistis, ne pigeat jam vel triduo jejunio eisdem plenius expurgare à fordibus, quibus eos propter spurcissimos idololatriae ritus obfufcari inevitabile fuit. Triduo autem expleto, in nomine sanctae Trinitatis, Patris videlicet & Filii & Spiritus sancti, percipietis sacrum baptismum, per quod ab omnibus peccatorum contagiis abluti, spiritali generatione, quae per ipsum baptismum agitur, filii Dei efficiemini. Ad haec milites, prope jejunio suscepto, toto triduo fide Domini catechizabantur.

baptismi Sa-
cramentum,
ac deinde
confirmatio-
nis & Eu-
charistiae
suscipiunt.

12 Quo expleto, baptismi gratiam per beatum Maximum perceperunt, & à fonte sacro eos beata Aurea suscepit. Adveniens etiam beatus Cyriacus episcopus, fidei verbo eos confirmavit, & sacro Chrismate, consignavit, & participati sunt omnes sacrosancta mysteria Corporis & Sanguinis Domini: coeperuntque primitivae Ecclesiae ducere vitam, abjectis videlicet omnibus mundi commerciis, in timore Domini & sancta conversatione unanimiter permanere: sed & in signis atque miraculis supparem quodammodo gratiam habentes, vitam suam cunctis quotidie gratificabant.

A N N O T A T A.

D

a Titulus hisce Actis praefixus est talis: Passio sanctorum martyrum Censurini praefecti, Cyriaci episcopi, Maximi presbyteri, Archelai diaconi, Taurini & Erculani militum, cum sociis eorum. Quod ex Militibus Taurinus & Erculanus, tam in Actis hisce quam in apographis Hieronymianis, soli nominatim commemorantur, quemadmodum soli sepulti sunt in Portu Romano; nonnullam praebet suspicionem, scripturam horum Actorum Portuensem fuisse, cum videatur sepultos in Portu praesociis Militibus honorare voluisse etiam in fine Actorum, ubi duorum illorum sepulturam primò refert.

b Decius imperium adeptus est anno 249, & occisus in praelio contra Gothos anno 251. Eum non regnasse duobus integris annis, affirmat etiam Eusebius laudatus in Commentario num. 10, aliique plures, quos huc non transfero. Verumtamen Pagius in Critica ad annum 251 num. 30 contendit, Decium imperasse ultra biennium, seu tertium imperii annum saltem inchoasse. Tillemontius idem credidit Historia imperatorum tom. 3 in Decio ad annum 251. Praeter auctoritatem Sexti Aurelii Victoris de Caesaribus in Decio, ubi eum cum filio occisum dicit, exacto regni biennio, & Victoris in Epitome, ubi de Decio habet: Imperavit menses triginta, allegant antiquam inscriptionem, in qua tertia exprimitur tribunitia potestas Decii & consulatus secundus. Cum autem tribunitia potestas simul assumeretur cum imperio, ut certum inferunt ex inchoata tertia tribunitia potestate tertium quoque inchoatum esse Deciani imperii anni. Verum respondeo, Pagium ex verbis Baronii ipsius, quem refutat, colligere potuisse, argumento isto id non certò evinci. Audiamus Baronium ad annum 254 num. 48: Quòd si tribunitia potestas ejus (Decii) in nummis vel aliis antiquis inscriptionibus tertio... repetita habetur; id accidit, quòd anno ante Philippi necem... ab exercitu imperator est appellatus, cum etiam tribunitiâ potestatem ex more consecutus est. Haec, inquam, verba docere debuerant Pagium & Tillemontium, quàm infirmum sit fundamentum, quo nituntur, cum initium imperii Decii nolint ordini ab acclamatione Decii per milites, ut Victor fortasse fecit; sed à morte utriusque Philippi imperatorum, ideoque ex initio tribunitiâ potestatis colligi nequeat initium imperii, si id inchoemus post mortem Philipporum. Nolim quidem contendere cum Baronio, Philippos toto anno superfuisse post acclamationem Decii; at existimo aliquot menses inter hujus acclamationem & eorum mortem fuisse medios; idque ostendi potest modo valde verisimili ex iis, quae Tillemontius ipse adduxit. Sola relatio eorum, quae mortem Philipporum praecesserunt, ad id ostendendum sufficit. Quippe Decius in Pannonia acclamatus est imperator, quòd ubi Roma audivit Philippus, coactis exercitibus, inquit Zozimus, velut hostem aggressurus in eum movit. Deinde verò Philippum conflixisse cum Decio, victumque & occisum Verona, ac filium Philippum paulò post Roma, auctores consentiunt. Itaque primum nuntius de acclamatione Decii Romam perlatus est, deinde exercitus à Philippo coactus non modicus, cum numero superiore fuisse Deciano velut Zozimus: post haec alter exercitus ex partibus Romanis, alter ex Pannonia progredi debuit

E

F

A ac demum uterque configere. Quapropter hisce necessario aliquot menses attribuendi sunt; nec à verisimilitudine recedet, qui sex septemve menses consumptos suspicabitur, & sic facile Victorem cum Eusebio conciliabit. Quippe si circa mensem Junium imperator à militibus acclamatus est Decius; Philippus verò occisus circa mensem Decembrem, consentient satis Eusebius & Victor; sed prior numeraverit annos Decii à morte Philippi, alter verò ab exordio suscepti imperii; & uterque satis rectè, cum Decius fuerit occisus anno 251, verisimiliter mense Novembri aut Decembri, ut ostendunt Pagius & Tillemontius.

c De persecutione Galli, qui post Decium imperator factus est anno 251, actum est in Commentario § 2, ubi omnia abundè sunt confirmata. Inter infortunia regni ipsius non infimo loco numeranda est pestis, quæ imperium Romanum multis annis graviter afflixit, etiam post Galli & filii ipsius Volusiani interitum. Aliqui crediderunt ortam esse persecutionem, quòd occasione pestis sacrificia præscriberentur; at Pagius ad annum 252 num. 10 id negat, quia cæpta est persecutio ante pestem, atque idcirco Orosius lib. 7 cap. 10 ait, pestem esse immisam à Deo in pœnam persecutionis.

d Loquitur hand dubiè auctor de fidelibus, qui occasione celatorum Christianorum capiebantur: nam infidelibus opus istud charitatis ad vitam aeternam prodesse non poterat, nisi converterentur.

e Id facere potuit tam sub Decio, quàm sub Gallo: nam Deciana persecutio non diu hanc præcesserat.

f Ratio formalis, cur contrahatur peccatum originale, non est ipsa delectatio carnalis; at ratio formalis esse videtur, quòd voluntas omnium hominum, qui via naturali ab Adamo descenderent, vi ordinationis divina constituta esset in voluntate Adami, ut docent multi theologi, qui singulari privilegio Sanctissimam Dei Genitricem ab illa lege excipiunt. Verumtamen ita veteres aliqui, atque ipse etiam subinde Augustinus, loquuntur, ac si indicari vellent ob delectationem carnalem contrahi peccatum originale. At recentiores theologi post S. Thomam exactius de causa contracti originalis peccati egerunt. Suarez autem scribens ad primam secundam S. Thomæ tract. 5 disp. 9 sect. 3 num. 4 ad similia S. Augustini dicta sic respondet: Non est intelligendum, concupiscentiam vel libidinem esse causam, quæ peccatum originale in prole efficiat... Intelligendum ergo, istum generationis nostræ defectum ex peccato primi parentis manasse, & hanc defectuosam generationem esse viam, per quam originale peccatum suo modo transfunditur.

g Sic tamen, ut Divinitas corpori aequè ac anima maneret hypostaticè unita.

h Addendum videtur, Scriptura.

i Ostia antiqua est civitas Latii ad ostium Tiberis, à quo etiam Ostia Tiberina dicitur. Facet nunc in ruinis, à Saracenis olim diruta.

k Hi omnes etiam enumerantur in Actis interpolatis S. Aureæ ad 24 Augusti datis, ut & in alio Ms. ibidem laudato in annotatis ad caput 1, ac demum apud Ferrarium ad 23 Augusti in Quiriaco & sociis, & in Menais Grecis ad 30 Januarii, uno excepto Taurino. Sed nomina quorundam variis modis sunt scripta, ut mox dicam.

l In Ms. anonymo Martialis, in aliis omnibus Septembris Tomus II.

Maximus.

m In aliis Herculani, in Menais Herculani.

n In Actis S. Aureæ & Menais Benerius, in Ms. anonymo Neberius, apud Ferrarium Hiberius.

o In Actis S. Aureæ & Ferrario Storacius, in Ms. anonymo Stauracius, in Menais Styracimus.

p In Actis Aureæ & Ferrario Mennas.

q In Actis Aureæ Monaxius, in Ms. anonymo Maprillus, apud Ferrarium Monaxius, in Menais Momochreus.

r In Ms. anonymo Saturninus.

f In Actis Aureæ Olimpius, in reliquis Olympius.

t In Ms. anonymo Corporius, in Menais Cyprus.

u Clarior erit sensus, si hic addatur: De eo nimirum, qui &c.

CAPUT II.

Baptizantur custodes carceris: mortuo ad vitam revocato, Censurini Socii comprehenduntur: martyrium omnium & sepultura.

Interea etiam contigit ab eis mortuum a scitari: cujus claritudo facti famam virtutum, quas per eos Dominus operatus est longè lateque diffudit. Quo etiam Imperator audito, furore repletus, dixit: Magicam artem exercent, & feveriori eam disciplinâ reprimi oportet. Et accito vicario urbis Ulpicio b Romulo, misit eum Ostiam civitatem ut quoscumque ibidem Christianos reperisset, ab hac professione eos revocare fatageret; & si qui vel sine vi consentirent, vel pœnarum illatione coacti cederent, divitias & honores consequerentur: acquiescere verò nolentes diversis cruciatibus perirent.

14 Veniens autem Ulpicius Romulus Ostiam civitatem, sanctum Cyriacum episcopum, Maximum presbyterum, Archelaum diaconum & famulam Christi Auream, unà cum beato Censurino & Militibus per eos conversis, comprehendit & sibimet præsentari iussit. Qui cum adstant, interrogantur à iudice, si essent Christiani. At illi se veraciter ita esse, clarissimâ voce testantur. Ad hæc iudex: Dominus, ait, noster imperator præcepit, ut ab hac cultura recedentes, deos, quos ipse colit, honoretis. At illi: Quando, inquit, imperator contra Deum non jufferit, lege sanciente ei parere debemus: quando verò iussa ejus divinis reluctantur præceptis, deliberatum nobis & ex paternis legibus confirmatum scias, ut obtemperemus Deo magis quàm hominibus. Cùm ergo Deus jubeat, ut nullum præter ipsum colamus deum, numquàm audiemus vel te vel imperatorem tuum, ut profana simulacra cæremoniis aliquibus veneremur.

15 Iratus iudex, iussit eos in carcerem re-

A. ANONYMO.

Cùm mortuum suscitatum Ostiæ audisset Gallus, Saros eos jubet comprehendere.

a
b

hi verb comprehendens. fidem constantem profitentur.

F

stagnisque crudeliter casti.

A. ANONYMO.

æternæ constanter ac fortiter Christum confitentur : tuncque gaudentes confessione decorari, numquam se idolis immolatu-
ros esse testabantur. Tunc jubente iudice, ad verbera denudati, flagrisque hinc inde, inspectante populo, adeo cruciantur, ut finem vitæ inter ipsa verbera habituri putarentur. Videres inter hæc fortissimos Christi Milites exemplo Apostolorum exultasse, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.

se spe mercedis æternæ consolantur,

16 Quibus insultans iudex : Ubi est, inquit, modò, quem colitis ? Quare vos de his pœnis non liberat ? Sancti Martyres dixerunt : Et quare vocas pœnam, in quo nos vides gaudere ? Nam verbera ista, vel quidquid acerbatis pro nomine Christi fuerit nobis ingestum, non dolores, sed delicias nobis præbere sentimus. Sed & si quid grave vel asperum patimur, fortis patientiâ sustinere jubemur, dicente Scripturâ : Patientes estote usque ad adventum Domini : ecce, Iudex ante januam assistit. Qui & ipse alibi dicit : Ecce venio citò & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum facta sua. Unde & in persecutionibus constituti patienter expectamus ultionis diem ; qui tamen antequàm veniat, ipsos persecutores nostros converti optamus ; ne ipsa eos vindicta in suo reatu inveniat ; quod si fiet, quanto major fuerit persecutionis nostræ injuria, tantò & justior & gravior erit pro ipsa persecutione vindicta.

tandem capite minuti,

17 Contra hæc iudex nequaquam compunctus, sed in sua crudelitate persistens, capitalem eos sententiam subire præcepit. Illi autem ducti ad arcum, qui erat ante theatrum, secundum quod ex divinis Scripturis fuerant instituti, in agonibus perseverantes & oculum mentis suæ in Deum habentes defixum, gladiis cervices sacras supponunt & mortem pro pietate absque timore suscipiunt : decollati sunt autem Nonas Septembris.

sepeliuntur ab Eusebio presbytero.

18 Et collegit corpora eorum beatus presbyter Eusebius, & Taurinum quidem & Erculanum in portu Romano sepelivit, sanctum verò Theodorum in mausoleo suo posuit, reliquis omnibus cum sancto Cyriaco episcopo apud Ostiam civitatem monumenta extruxit : quorum corporibus in pace sepultis, nomen eorum vivet in secula, quoniam crebris passionibus suis & cruciatibus glorificantes Dominum, non dilexerunt animas suas usque ad mortem pro nomine ejus, qui cum Patre & Spiritu sancto vi-

vit & regnat Deus per omnia secula seculorum. D

ANNOTATA.

a Hujus à mortuis excitatio prolixius refertur in Vita S. Aureæ, ubi dicitur fuisse decennis ferè filius sutoris ; resque attribuitur Cyriaco episcopo, Christianis tamen presentibus & simul orantibus.

b Ulpinus Romulus vocatur in Actis S. Aureæ, apud Ferrarium Ulpium, in Martyrologio Romano ad 23 Augusti Ulpianus à Baronio, à quo & præfectus pro vicario substitutus. Verùm alia quæpiam observatio hic faciendâ, quia vicarius urbis dicitur Romulus : nam Tillemontius in Decio ad annum 249 occasione cujusdam inscriptionis dicit : Vicarii esse non cœperunt, nisi sub Diocletiano secundum Lactantium, laudatum in margine lib. de Mortibus persecutorum cap. 7. Verùm Lactantius id non dicit. Verba accipe : Et ut omnia terrore complerentur, provinciæ quoque in frustra concisæ, multi præfides & plura officia singulis regionibus ac penè jam civitatibus incubare, item rationales multi & magistri & vicarii præfectorum. Erant ante Diocletianum præfides, officia, rationales, magistri : cur non etiam vicarii ? nam Lactantius de omnibus eodem modo loquitur, & non primùm institutos, sed numero auctos significat. Itaque longè probabilius est, vicarios constitutos esse ab Adriano, cum Victor in Epitome de Adriano dicat : Officia sanè publica, & palatina, nec non militiæ in eam formam statuit, quæ paucis per Constantinum immutatis hodie perseverat. Hæc paucis observanda censui, ne quis Acta reprobanda censeat ob vocem vicarius.

c Ex hoc dicto inferendum non est, Sanctos illos non sensisse corporis dolores, ut subinde quibusdam divinitus concessum est. Nam verba solùm exigunt, ut dicamus eos non doluisse de illatis corpori suo doloribus, quòd spe mercedis æternæ eos non modò patienter & libenter, sed etiam læti sustinerent.

d In Actis vitiosis S. Aureæ, hisce multa alia adduntur de martyrio Aureæ, quæ tandem mari injecta dicitur : corpus verò ipsius ad litus delatum, & sepultum à S. Hippolyto. Verùm quæ hic dicuntur longè probabiliora & verisimiliora sunt. F

A

D

DE S. RHAÏDE VEL HERAÏDE

VIRGINE MARTYRE

PROPE ALEXANDRIAM IN ÆGYPTO.

J. S.

CIRCA AN. CCCVIII. Rhais aut potius Herais in Fastis memorata.

In Menologia Sirletiano atque Menais tam impressis quam manuscriptis annuntiat hodie Rhais martyr, cum aliqua tamen diversitate. Verba Menologii sunt hæc: Eodem die natalis B. martyris Rhaidis, quæ igne consummata est. Menæa impressa sic habent Latine red-dita: Sancta martyr Rhais gladio occiditur. Versiculi deinde hi subjunguntur:

B

Ποθέσαι κάλλος Ἰστέρας θεῶν βλάπεν, Σαρκὸς ἢ κάλλος ἐκδίδωσι τῷ ἕϊφει.

Desiderans pulchritudinem Dei videre Herais, Carnis pulchritudinem tradit gladio.

Notandum primò in versiculis nomen esse nonnihil diversum, ac vocari Heraidem potius quam Rhaidem, atque id verum esse nomen, mox videbimus. Secundo notabilis est differentia inter Menologium & Menæa, quia in hisce gladio dicitur casa, in illis combusta. Verùm ex elogio dando confirmabitur mors gladio illata, non igne. Elogium autem hoc legitur in Synaxario Ms. collegii nostri Parisiensis, quod nomen modò habet Ludovici Magni.

que alia videtur à duabus ante in hoc Opere datis:

2 Gemina Herais cum aliis Martyribus jam data est in hoc Opere, altera ad IV Martii cum tribus sociis; at sine ulla temporis aut loci notitia; altera ad XXVIII Junii Raris vel Herais occurrit cum multis martyribus, qui passi sunt Alexandria in Ægypto sub Alexandro Severo imperatore. Hæc verò Alexandria quidem passa est, sed sub Culciano præside, qui Ægypti præfecturam administravit sub Maximino II imperatore, & Christianos acerbissimè persecutus est eo tempore, teste Eusebio lib. 9 cap. xi. Qua de causa hæc Herais distinguenda est à secunda ex duabus prioribus, cum toto seculo serius sit passa. Verisimiliter etiam à prima distinguitur, quia nulla ratio est, cur eandem credamus, nisi solum nomen, quod sufficere non potest ad credendum utramque esse eandem, præsertim cum in iisdem Fastis annuntientur diversis diebus. Hisce observatis, elogium, quod satis nitidè concinnatum est, ex laudato Synaxario Græcè subjungam, ac deinde reddam Latine. Præmittitur annuntiatio, quam Latine sic exprimo: Certamen sanctæ martyris Heraidis, & Sociarum. Sequitur deinde tale elogium.

elogium ipsius ex Synaxario,

3 Αὐτὴ θυγατὴρ ἦν πνός ἱερῆς ἐτῶν ἦ ἕσσι δώδεκα ἢ μονήρη βίῳν ἠσπάσατο· κατὰ πνα ἦ πάροδον ἰδῆσαι σὺν ἀνδράσι καὶ γυναῖκας συναβοήθως καὶ δεσμευμένας, καὶ ἀποκρίσασαι αὐταῖς, καὶ πλὴν αἰτίαν ἐπερωτήσασαι, διὰ τὸ δέδενται, καὶ μαθεῖσαι διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς Χριστιανὰς, ἀπεκρίθη κατ' ἐνώπιον τῶν συναβωνόντων ἐξέβοησε· καγὼ χριστιανὴ εἰμι, καὶ πᾶσι εἰδωλα διαπίνω. Διὸ καὶ συλληφθεῖσα εἰς ἐξέτασιν κατέστη χελικανῶ ἐπίρχω Ἀλεξανδρείας· ἔθεν μὲν πολλὰς τὰς ἐροτήσεις πλὴν διὰ ἕϊφους ἀπόφασιν δέχεται, καὶ τελειώται σὺν τῇ λοιπῆς γυναῖκι. Latinam interpretationem

subdo: Hæc filia erat cujusdam sacerdotis. Cum autem duodecim esset annorum, monasticam amplexa est vitam. Dum verò in transitu quodam vidisset mulieres quoque cum viris comprehensas esse & vinctas; accedensque causam petiisset, cur essent vinctæ; doctaque id factum, quia erant Christianæ; confestim coram iis, qui comprehendebant, exclamavit: Et ego Christiana sum, & idola contemno. Comprehensa igitur ductaque est ad Culcianum præsidem Alexandriæ, ut interrogaretur. Qua de causa post multas interrogaciones damnatur ad mortem gladio subeundam, & occiditur cum reliquis mulieribus.

E

4 Eadem Sancta rursus in Menais memoratur ad XXIII Septembris, atque ibi in Menais impressis tale ferè est elogium, quale jam dedi ex Synaxario Ms. In hoc etiam Synaxario iteratur eodem die sanctæ hujus Martyris memoria, sed breviter, atque hisce Græcè adjunctis verbis, quæ Latine reddo: Eadem est, quæ in variis Synaxariis reperitur & die V hujus (Septembris) & XXIII. Porro, cum videatur operæ pretium fore, si totum elogium ex Menais impressis huc transferam, illud, quoniam jam Græcè impressum est, hic Latine reddam. Præmittitur hæc commemoratio: Eadem die, memoria sanctæ martyris Hieraidis virginis. Deinde tale subnectitur elogium: Hæc nata est in Ægypto in loco dicto TAMMA, filia cujusdam presbyteri, nomine Petri. Habitu monastico erat induta, annos agens quasi duodecim. Egressa verò cum aliis virginibus ad aquam hauriendam, & videns multas virgines, ac multitudinem virorum, presbyterorum, diaconorum, ac monachorum, quos Lucianus dux vinctos habebat in navi prætereunte; doctaque pro Christo vinctos esse, virili sumpto animo, se iis immiscuit, ubi id commentariensem rogârat. Hoc autem monente, ut securiorem potius partem eligeret, nec vellet mori cum captivis; postquam noluit mutare propositum, delata est duci, ac deos ipsius irrisit, & in faciem ipsius Christiana sacra ridentis expuit. Post multos demum cruciatus gladio occisa est.

alterum ex Menais nonnihil diversum.

F

5 Nihil quidem in hoc elogio legitur, quod præcedenti planè sit contrarium; varia tamen sunt addita, ut lector utrumque conferens facile videbit. Quod dicitur de consputata facie dubis, in solis Menais legitur, nec satis est verisimile. Præterea in priori elogio Sancta dicitur comparuisse coram Culciano Alexandria seu Ægypti præfecto; in altero ducta dicitur ad Lucianum ducem, quod eatenus non pugnat cum præcedenti asserto; sed omnino tacetur de Culciano; ac sententia mortis etiam lata esset per Lucianum. Verum Lucianus clarè non dicitur damnasse Sanctam, & per verba, Delata est duci; significari potest, ductam esse ad Culcianum, ad quem verisimiliter captivos omnes ducebat

quod tamen utcumque conciliari potest cum præcedente.

AUCTOR
J. S.

Lucianus. Quidquid tamen sit de mente ambigua auctoris, ex priori elogio, in quo Calciannus Alexandria praeses clarè exprimitur, probabilius est, sub eo passam esse Sanctam, atque

idcirco martyrium fixi circa 308, quo gravis fuit in Aegypto persecutio. Dies autem martyrii in Synaxario ad xxiii clarè asseritur fuisse quinta Septembris.

DE SS. QUINTO VEL QUINCTIO, ARCONTIO ET DONATO MART.

C A P U L A E

Ex Martyrologiis.

J. S.

Quintus, Arcontius & Donatus magno Fastorum consensu Capuae memorati:

Magno tam antiquorum quam recentiorum Fastorum consensu hodie annuntiantur tres Martyres Capuani, Quintus, Arcontius & Donatus. Hieronymiana apud Florentinum sic habent: Et in Capua Campaniae natalis sanctorum Quinti, Arconti, & Donati. Consentiit Antverpiense vetustissimum in annotatis: Et in Capua Quinti Arconti & Donati. Secuti sunt Ado & Usuardus iisdem ferè verbis usi. Posterioris verba subdo: Capuae, sanctorum martyrum, Quinti, Arcontii & Donati. Consonat etiam hodiernum Romanum, praterquam quod priorem vocet Quinctium hoc modo: Capuae sanctorum martyrum Quinctii, Arcontii & Donati. Mirum apparet, nullam de hisce Martyribus memoriam esse in ullis Fastis Capuanis, ut fatetur Michael Monachus in Sanctuario Capuano pag. 73, & Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia ad hunc diem, ubi observat ignorari etiam martyrii tempus & persecutoris nomen. Geminum quidem Quintum, alterum martyrem cum Quarto, alterum confessorem, urbi suae attribuit laudatus Monachus, an satis recte, hic non examino. At satis certum est, hunc Quintum Arcontii & Donati socium esse, non Quarti, ideoque ab eo distinctum. Quapropter necessario dicendum est, trium horum Martyrum memoriam mansisse obscuram, & martyrologis ferè tantum innotuisse, nisi aliquando Capua fuerint culti, isque cultus deinde interciderit.

C Porro nonnulla oriri potest dubitatio, an hisce & alii perperam à quibusdam adjunctis: praece-
dentibus jungendi non sint alii, quia duo revera additi sunt in apographo Corbeiensi, quod ita habet apud Florentinum: In Capua Campaniae natalis SS. Quinti, Arconti, Donati, Magni, Januarii. Similis nascitur dubitatio ex Not-

keri, qui sic habet: Capuae, Quinti, Arcontii & Donati, Eutyphetis & Maronis. Verum respondet, Magnum huc perperam videri traductum à die praecedenti aut fortasse à die sequenti, quo alius colitur Magnus; ac Januarii similiter à vii Septembris, quo in Hieronymianis annuntiat. De Notkero jam dixit Sollerius in annotatis ad Usuardum: Nescio, qua auctoritate Notkerus Socios duos adjunxit. Certè hi nuppiam reperiuntur in ullis apographis Hieronymianis, nec verisimile est, Notkerum habuisse ulla horum Martyrum Acta, ex quibus eos adjungeret, quia tunc more suo aliquod texisset ex gestis elogium. Itaque non dubito, quin Maronis & Eutyphetis memoria huc male translata sit à die xv Aprilis, idque occasione Victorini hodie annuntiat, quocum ibidem rectius memorantur.

E 3 Demum dubitare quis posset, an revera priores Capuae videntur omnino attribuenti. Quintus, Arcontius & Donatus attribuendi sint urbi Capuanae, non solum quia nulla eorum est memoria Capuae, sed magis quia in Fragmento Bucheriano Acontus cum aliis tribus hodie memoratur in Portu Romano. Fateor exiguum ad hoc esse nominis discrimen inter Acontum & Arcontum vel Arcontium, ut illud sufficere nequeat ad tollendam dubitationem. Verum cum Acontus vel Acontius in monumento tam vetusto, quale est Bucherianum, alios habeat in Portu Romano socios, iidemque etiam in Portu Romano annuntientur in plerisque Hieronymianis; cumque Arcontius quoque magno vetustorum Martyrologiorum consensu cum aliis Sociis attribuitur Capuae, tam loci quam Sociorum diversitas facit, ut Arcontium Capuanum ab Acontio Portuensi credamus distinctum, prioremque cum duobus Sociis Capuae adscribamus, licet de tempore & modo martyrii non constet.

DE SS. NIMFIDO VEL NYMPHO ET SATURNINO MARTYRIBUS

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO

Ex Martyrologiis.

J. S.

Mira Martyrologiorum varietas in hisce Martyribus memorandis :

Pograptha Hieronymiana varios hodie annuntiant Martyres Alexandrinos, sed mira varietate & nominibus multum mutatis. Textus apud Florentinum sic habet : In Alexandria

natalis sanctorum Nemfidi, Saturnini, & depositio beati Ingenii episcopi cum Sociis suis. Corbeienfe hæc profert : In Alexandria, natalis sanctorum Memfidi, Sturninæ. Depositio beati Ingenii cum Sociis suis, quorum nomina Deus scit. Vetusissimum Antverpiense videtur eandem Martyrum classem bis recensere cum aliqua tamen mutatione. Primò ita habet : In Alexandria Euteci, Maximi, Nimpi, Saturnini. Suspensor duos priores huc perperam translatos à die precedenti, ubi in numero martyrum Ancyranorum sunt Eutichus & Maximus, aut eosdem esse cum Eutichete & Marone, quos ad hunc diem transtulit Notkerus : posteriores verò duos existimo non alios esse ab iis, quos deinde cum Ingenio sic memorat idem apographum : Alexandria civitate Nimfidæ, Saturninæ. Ingenii episcopi. In contractioribus apographis nullus ex his recensetur Alexandria ; sed Ingenius in variis commemoratur sine loco ; & revera Ingenius non ita etiam in textibus precedentibus cum duobus aliis iungitur, ut necesse sit dicere eum ad eorum numerum pertinere. Rabanus, qui solus ex martyrologis sui temporis Martyres hos Alexandrinos adoptavit, (& cui interpolata quedam Bedæ exemplaria consonant.) dubitationem de Ingenio non clarè tollit, sic eos annuntians : Et in Alexandria, Nymphii, & Saturnini, & depositio B. Ingenii episcopi.

iis dubiè annumeratus Ingenius episcopus aliò videtur spectare ;

2. Verumtamen cum Ingenium potiùs annuntiet ut confessorem quàm ut martyrem, ut vox depositio insinuat, Rabanus potiùs censendum est Ingenium ab aliis separare, quàm cum iisdem conjungere. Idem observari potest in duobus apographis antiè datis, in quibus item occurrit vox depositio ; licet aliàs in illis videretur memorari ut martyr, quia additur, Cum sociis. Grevenus duos tantum sine Ingenio memorat hoc modo : In Alexandria, Nymphii & Saturnini. Et revera hi duo tantum Alexandriae attribuendi videntur, quamvis forsan habuerint non paucos

Socios anonymos, qui in duobus apographis primò laudatis perperam junguntur Ingenio, quantum suspicor ob vocem depositio, & quia Ingenius aliò spectare videtur, ut nunc ostendam. Castellanus in Martyrologio Universali ad hunc diem annuntiat S. Ingenium, vel Genuinum, Sabionensem episcopum, qui in Martyrologio Romano unà cum S. Albuino Brixinensi episcopo habetur v. Februarii, ubi etiam de utroque apud nos actum est. Idem auctor in annotatis ad Martyrologium Romanum Gallicè versum die v. Februarii indubitanter asserit, S. Ingenium obiisse v. Septembris, atque ex eo liquet, ipsum non dubitasse, quin sit ille Ingenius, qui hodie in variis Martyrologiis annuntiat sub nomine Ingenii.

3. Porro hæc opinio mihi probabilis admodum & verifimilis apparet, ideoque rationes à Castellano prætermittas hic allegabo. Primò Ingenius in variis apographis Hieronymianis jam datis, aliisque similibus Martyrologiis interpolatis memoratur eo modo, ut confessoribus potiùs quàm martyribus videatur annumerandus ; indeque probabiliter inferitur, non esse è classe Martyrum Alexandrinorum. Secundo in Hieronymianis contractioribus apud nos tom. 7 Junii annuntiat sine Alexandrinis illis & sine loco, videlicet in Augustano sub nomine Ingenii, in Labbeano, Ingenii. In Turonensi autem apud Martenium tom. 3 Thesauri Anecdotorum ponitur, Ingenii episcopi. Mitto alia Martyrologia, in quibus occurrit nuda vox Ingenii. Jam verò tanto majorem hæc suspicionem ingerunt de Ingenio Sabionensi, quòd hujus nomen aliis diebus non reperitur in Fastis antiquioribus, licet constet de antiquo ejus cultu. Tertio demum obstare nequit, quòd modò colatur die v. Februarii, quòdque aliqui ea de causa dixerint. defunctum esse eo die : nam cum simul colatur cum S. Albuino, hujus dies emortualis videtur electus ad utrumque simul colendum. Itaque opinionem istam Castellani non quidem omnino certam, at satis probabilem esse, prorsus mihi persuadeo : atque idcirco solos Nimfidum vel Nymphum & Saturninum in titulo recensui, licet hi forasse habuerint plures socios anonymos.

& forsan est S. Ingenius Sabionensis episcopus.

F

D E

DE SS. TAURINO, NEMORATO, SATURNINO, ARAPOLLINO MM.

IN ÆGYPTO

J. S.

Ex Hieronymianis apographis.

Horum
Martyrum
memoria in
Fastis an-
nuntiata.

Rater martyres Alexandrinos modò datos alii quatuor Martyres Ægyptii annuntiantur in apographis Hieronymianis, hic invicem satis consonantibus. Textus apud Florentinum

hoc modo eos exprimit: In Ægypto natalis sanctorum Taurini. Nemorati. Saturnini. Arapollini. In Corbeiensi ultimum nomen leviter mutatum est: In Ægypto natalis SS. Taurini, Nemorati, Saturnini, Arapolloni. Duo verò nomina & ordo martyrum nonnihil mutata sunt in Antverpiensi, quod ita habet: In Ægypto Taurini, Saturnini, Nemofati, Arapollini. De codice Blumano seriùs cum aliis collato pag. 1068 hac notat Florentinus: Inter Ægyptios Martyres omittuntur in codice Blumano Taurinus & Sa-

turninus. Forsan eos codicis illius collector omit- tendos censuit, quòd jam aliquis Taurinus annuntiatu8 esset in Portu Romano, & aliquis Sa- turninus Alexandria: nam ex eo suspicio oriri potest de iis perperam geminatis. Verumtamen aliorum codicum consensus facit, ut verisimiliùs ab iis hi distinguantur. In codice Richenoviensi duo ex hisce quatuor sic memorantur: In Ægypto, Taurini, Nemorati. In aliis hujusmodi codicibus contractis Ægyptii illi ferè omitti sunt, nisi quòd Taurinus in pluribus memoretur, sed Fortuensis, qui præter Ægyptium etiam est in laudato mox Richenoviensi. Apud posteriores martyrologos hi Martyres Ægyptii omitti sunt, ut jam observavit Florentinus. Plura de hisce Martyribus non invenio.

DE S. ABDA EPISCOPO MARTYRE

MULTISQUE ALIIS IN EADEM PERSECUTIONE PASSIS

IN PERSIDE

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. S. Abdas verisimiliter idem cum Abdia, Abdæo, Audio, hac die memoratis in Fastis.

CIRCA AN.
cccxx.
Qui quasi
geminus ha-
betur in
Fastis Gra-
cis, idem
videtur
martyr:

Ac die tam in Menologio Sir- letiano quàm in Menais im- pressis idem martyr, quantàm apparet, bis annuntiatu8, mu- tato leviter nomine, ac si gemi- nus esset. Audi Menologium:

Eodem die natalis Abdæi, qui spinosis virgis cæsus, Christum Dominum spinis coronatum sequutus est. Consonant Menea: Eadem die S. Abdæus virgis spinosis cæsus moritur. Sequuntur hi versiculi:

Ἡ ἄβδων ἀνάθητος μάρτυρ Ἀβδαῖ & Φέρετ
Ἐτεφέντα τιμῶν τῆς ἀνάθητος Δεσπότου.

Virgarum spinas martyr Abdæus sustinet:

Honorans coronatum spinis Dominum.

Menologium deinde, quasi de alio, hac memo- rat: Et sancti martyris Audii episcopi tempore Indigerdi regis Persarum. Hic sanctissimus Au- dius detentus à primario Persarum mago, cum soli sacrificare renueret, toto corpore virgis cæ- ditur, ita ut à carnificibus quasi mortuus repor- tatus, paulo post spiritum Domino tradiderit.

Consentiunt Menea, in quibus similis planè an- nuntiatio & simile reperitur elogium, sed sine ullis versiculis. Jam verò hunc esse eundem cum Abdæo, suadet primò similitudo supplicii, se- cundò quòd in aliis Gracis Fastis unus tantum memoretur. Tertio cum in Menais apud prio- rem nullum sit elogium, apud alterum verò nul- li reperiantur versiculi, oritur suspicio versicu- los ex errore distractos ab elogio, indeque ortam esse occasionem geminandi annuntiationem, fortè quia nomen aliter in versiculis aliterque in elo- gio reperiretur scriptum, quamvis revera levissi- ma sit nominis mutatio, & qualis etiam repe- ritur in Menologio Basiliano, ubi Abdias voca- tur, quòd nomen ex utroque habet aliquid.

2. Porò in laudato Menologio Basilii impe- ratoris tale ad hunc diem Abdæi martyris ha- betur elogium: Sanctus martyr Abdias, natio- ne Persa, professione Christianus, cum daret omnem operam, ut doceret omnes, atque ad- hortationibus suis ad veram Salvatoris nostri Je- su Christi fidem suscipiendam induceret, captus

elogium
Abdiæ ex
Menologio
Basiliano,

A à Magorum principe, jubetur abjurato Christo solem & ignem adorare: hos enim tamquam deos Persæ colebant. Quod ille execratus, asperis malorum punitorum virgis in ventre, lumbisque cæditur. Atque ita à mane ad meridiem verberatus & cruciatus, succollantibus lictoribus in domum suam semivivus deportatur: & paulo post Domino sanctam beatamque animam suam tradidit, summam animi ad extremum usque spiritum præ se ferens lætitiâ, quod dignus habitus esset, qui pro Domini nostri Jesu Christi nomine martyrium mortemque subiret. Post hæc pretiosas ejus reliquias Christiani accipientes, sepulcro condidère.

aliud Abdæ, qui distinctus est ab Abdâ xvi Maii celebrato,

B 3 In eodem Menologio ad diem xxxi Martii memoratur Abdas episcopus cum Benjamino diacono, qui passi sunt, diverso tamen tempore, sed in eadem persecutione, sub Isdegerde Persarum rege, ut refert Theodoretus Historia ecclesiastica lib. 5 cap. 39. Baronius in annotatis ad Martyrologium Romanum die xvi Maii credit, hunc Abdam episcopum eundem esse cum Audâ episcopo, qui eo die annuntiatur apud Græcos cum multis aliis martyribus in Perside coronatis. Baronio acquievit Henschenius noster xxxi Martii, ubi de S. Benjamino scripsit, ac S. Abdam in prætermisissis distulit ad xvi Maii, quo revera annuntiatur in Martyrologio Romano. Verùm ubi ad xvi Maii pervenit Henschenius, & Acta martyrum Persarum, qui eo die memorantur à Græcis diligentius illustravit, sententiam mutavit, crediditque memoratos eo die passos esse sub Sapore, atque idcirco necessariò distinctos ab Abdâ aliisque, qui passi sunt sub Isdegerde. Non dubitabit ea de re studiosus lector, modò conferre velit scripta ab Henschenio ad xvi Maii, seu tom. III ejusdem mensis pag. 574, cum iis, quæ hic daturus sum: nam Abdam xxxi Martii celebratum non alium credo ab hodierno Abdæ, Audio vel Abdâ ob rationes infra dandus.

ex eodem elogium:

C 4 Hisce notatis, subjungo elogium, quod Basilianum Menologium ad xxxi Martii habet, quousque spectat ad propositum nostrum: Hic (Abdas) Theodosio juniore imperante florebat in Perside. Postquam autem templum ignis evertit, comprehensus est & ad regem adductus: qui primò quidem magna cum lenitate illum adhortatus est, ut templum reedificaret. Sed cum is fieri id non posse diceret, misso mandato, omnes Christianorum ecclesias destruxit. Hinc verò initium accepit persecutio adversus Christianos, quâ omnium fidelium ætas variis tormentis sublata est: quorum primus sanctissimus Abdas gladio vitam finivit. Deinde per annos integros triginta multi claruere martyres, ex quibus erant viri locupletes, qui post varios cruciatus capite plexi sunt. Longius elogium eodem die reperitur in Menais impressis; at istud non adduco, quia martyrium refertur à Theodoro, ex quo hauserunt Fastorum collectores.

idem rursus hic Abdas & Abdas, ut probatur

5 Jam verò non alium esse Abdiam vel Audium episcopum ab Abdâ, cujus occasione Isdegerdes persecutionem movit, colligo ex Synaxario Constantinopolitano Ms. pervetusto, quod olim Sirmondus habuit, quodque est collegii Societatis Jesu Parisiis, nunc dicti Ludovici Magni. In eo enim ad hunc diem v Septembris amplum reperitur elogium, in quo Abdas vel Audas vocatur Persidis episcopus, simulque commemoratur Benjamini diaconi martyrium. Priora autem seu tempus & occasio martyrii eodem Septembris Tomus II.

modo referuntur, sicut in aliis Fastis xxxi Martii; ipsum verò martyrium, seu mors Abdæ à Persis illata planè consonat cum iis, quæ in aliis Græcorum Fastis de Abdæ morte narrantur. Itaque certum est, auctorem hujus Synaxarii meæ favere opinioni; cumque ille antiquior & accuratior videatur, quàm fuerint collectores Menaeorum impressorum, ac Menologii Basiliani, auctoritatem ipsius preferendam existimo; præsertim cum satis constet, eosdem Sanctos non raro repeti in Menais, acsi essent diversi, quod hic etiam fieri potuit in Menologio Basiliano. Occasione quoque geminandi Abdam non defuit: nam cum solus initio persecutionis sit occisus, solus primò annuntiari potuit; cumque occasione persecutioni præbuerit, iterum commemorari potuit cum multis aliis in eadem persecutione passis: idque revera factum suspicor.

E 6 Quapropter sententiam laudati Synaxarii ut probabilior sequor, totumque elogium, quousque huc spectat, Latine subjungo. Præmissa annuntiatione Abdæ Persidis episcopi & Benjamini diaconi, de priore sic loqui pergit auctor: Certavit hic tempore Theodosii junioris in Perside, Isdegerde ibidem regnante. Nam postquam multa docens, non persuasit Persis, ut abstinerent à cultu idolorum, ardenti incensus fervore, templum ignis, in quo reges Persarum sacrificabant, combussit. Captus igitur, multisque prius cruciatibus subiectus, deinde per quatuor milites exacutis malorum punitorum virgis toto corpore cæsus, atque in propriam domum pro mortuo projectus, brevi beatam animam Domino tradidit. Mox additur, inchoatam ab eo esse persecutionem sexagesimam triginta annorum, de qua infra ex Theodoro; ac demum narratur martyrium Benjamini diaconi, de quo actum est ad xxxi Martii.

F 7 De genere mortis dubitari utcumque potest, quia in Menologio Basiliano, & in versiculis Menaeorum, utrobique ad xxxi Martii capite minutus dicitur, & quia Theodoretus solùm dicit, trucidari jussum à rege. Verùm suspicor istud silentium Theodoretis occasionem præbuisse conjectura de amputato capite, quod istud mortis genus ceteris sit magis usitatum. Quapropter genus mortis distinctè hic relatam mihi longè apparet verisimilius, cum quia tam facile confingi non potuit ex conjectura, tum quia idem etiam Menæa & Basilianum Menologium enarrant ad hunc diem, tum demum quia ex crudelitate persecutionis admodum verisimile est; gravissimum supplicium illatum fuisse Abdæ, qui animos Persarum everso templo vehementer exacerbaverat. Accedit auctoritas Theophanis num. xi laudandi, qui Abdam diversis afflictum tormentis testatur. Itaque non satis rectè meo judicio dicat aliquis, potius ex diverso mortis genere duos statuendos esse Martyres ferè synonymos: nam monumentorum allegatorum auctoritas tanta non est, ut id mihi satis fiat verisimile contra auctoritatem Synaxarii dati.

AUCTORE
J. S.

§ II. An persecutio Persica fuerit sub Isdegerde, eaque continuata sine interruptione sub ejus successoribus: tempus martyrii Abdæ, sedes ejus episcopalis, gesta alia.

Discordia
scriptorum
de auctore
hujus per-
secutionis:

Socrates, Nicephorus alique initium persecutionis, in qua passus est Abdas, non tribuunt Isdegerdi, sed filio ejus Varani, aut Vararani, ut eum vocat Socrates, ita scribens cap. 18: Ceterum apud Persas mortuo Isdegerde rege, qui Christianos illic degentes nullatenus fuerat persecutus, filius ejus Vararanes, cum successione jure regnum obtinisset, majorum consilio inductus, Christianos graviter exagitavit, supplicia ac tormenta Persica eis infligens. Nicephorus cap. 19, etsi Theodoretum non minus viderit Historiam quam Socratis, cum ex utriusque narratione suam tam aperte concinnaverit, ut iisdem ferè sententiis utatur, opinionem tamen Socratis praeferat, atque initium persecutionis item attribuit Varani. Verum Theodoretus tam propinquitus fuit loco & tempore, ut utriusque sit preferendus; tamque distinctè narrat persecutionem sub Isdegerde ceptam, continuatamque sub Vararane & Isdegerde II, ut ei fidem hisce in rebus abnegare nequeamus, praesertim cum sibi consentientem habeat Theophanem, & Cyrillum scriptorem Vita S. Euthymii infra laudandos. Pagius ad annum 414 sententiam illam amplectitur, putatque persecutionem eodem illo anno 414, id est, sex circiter annis ante mortem Isdegerdis, ceptam & sine interruptione ad annos triginta continuatam.

Affemanus in Bibliotheca Orientali tom. 1 in S. Marutha episcopo Tagritensi, qui scripsit tam de persecutione anteriore sub Sapore quam de hac sub Isdegerde cepta, & sub ejus successoribus continuata, pag. 182 conciliare utcumque nititur auctorum allegatorum dissidium. Quippe post laudatos scriptores, qui pro alterutra sententia allegantur, inter quos etiam est Agathias lib. 4 pag. 136, & Dionysius Jacobitarum patriarcha in Chronico, qui Socratis partes sunt amplexi, ita scribit: Conciliantur hi auctores, si dicatur, ab Isdegerde quidem motam fuisse Abdæ causam persecutionem, sed mox sopitam (quod enim Pagius affirmat eandem ad obitum usque Isdegerdis continuatam fuisse, nullo idoneo teste probat:) à Vararane verò initio regni sui instauratam, & procedente die magis auctam; praesertim postquam Vararanes expeditionem in Romanos suscepit, & signa cum iis frequenter contulit. Vehementer suspicor hanc opinionem hausitam ex Amro, scriptore Orientali seculi XIV, quem ipse Affemanus aliàs frequenter improbat & refellit. Quippe tom. 3 pag. 371 allegat verba Amri, de Jaballaha Selenicia & Ctesiphontis archiepiscopo scribentis, ubi inter alia sic loquitur: Paulo post Jezdegerdes adversus Christianos indignatus, ecclesias dirui jussit. Quam ob causam capitis dolore divinitus iterum correptus, Jaballaham rursus accessit:

cujus precibus revalescens, Christianos amare cepit, & ecclesias restituit...

9 Ejus post obitum rursus Jezdegerdes ecclesias diruere & Christianos vexare adorsus est, atque atrocissimè in eisdem deservit: qua in persecutione caesus etiam fuit sanctus Abda Huzitarum episcopus, eo quod ex ejus clero presbyter contiguam ecclesiam Ignis domum, Christianis infestam, diruendam procurasset. Hanc ob causam ad iram concitatus Jezdegerdes, persecutionem illam commoverat, quam postea Isaaco Armeniae patricio intercedente, qui Armenos, ut eidem parerent, induxerat, sustulit. Ita Amrus, in cujus tamen relatione multas hallucinationes ostendit Affemanus, dicens pag. 373 unam tantum persecutionem sub Isdegerde admittendam esse, eamque mox sopitam credit, ac demum existimat, eam contigisse circa finem regni Isdegerdis, hoc est, circa annum Christi CDXIX. Verum eo modo omnes scriptores adeo non videntur conciliari, ut potius omnes erroris arguantur. Nam si brevissima fuit persecutio Isdegerdis, errarunt illi, qui dixerunt nullam ab eo motam persecutionem contra Christianos: errarunt etiam Theodoretus, Theophanes, alique, qui persecutionem ab eo excitatam scripserunt, cum eam nullus tam brevem faciat. Qua de causa malim existimare, persecutionem motam circa finem regni Isdegerdis, nec interruptam, sed per posteros ejus ad annos triginta continuatam. Sanè brevis temporis, quo mota persecutio supervixit Isdegerdes, paucitasque martyrum, qui sub ipso sunt passi, efficere potuit, ut Socrates crediderit persecutionem non nisi post ejus mortem fuisse ceptam, itaque errans alios quoque in errorem perduxerit.

10 Pagius, qui persecutionis initium affigit anno 414, Theophanem uno solum loco pra oculis habuisse videtur, atque ex persecutione ad quintum usque annum prorogata, ut loquitur Theophanes, dictam persecutionis epocham collegisse: nam etsi alios quoque alleget scriptores, hi nequaquam tali favent opinioni. Porro ad annum 408 num. 5 fundamentum suae sententiae his explicat verbis: Qua in re confirmat, quod scribit Theophanes, hanc scilicet persecutionem sub Isdegerde annos quinque durasse, ab anno nempe Christi quadringentesimo decimo quarto, usque ad mortem ejus, quae anno CDXX contigit. Verum certè hic anno uno aberrat Pagius: nam ab anno 314 usque ad 320 sex anni reperuntur. Praeterea nullibi dicit Theophanes persecutionem quinque annis durasse, vivente Isdegerde, quod Pagius sine idonea ratione verbis ipsius addidit. Totum locum Theophanis, quia simul quaedam de Sancto memorat, huc transfero: Hoc eodem anno, inquit pag. 71, Isdegerdes Perfarum rex Maruthae primo Mesopotamiae, & Abdæ regiae in Perside civitatis episcoporum suafu ductus in pietatem totus propendebat: adeo ut visis Maruthae mirandis operibus baptismum janjam suscepturus videretur: unde & Magos, ceu seductores, variis exagitabat suppliciis. Anno verò vigesimo diem obiit extremum.

11 Persecutioni porro ab eo suscitatae causam dedit Abdaas regiae Persidos urbis episcopus: divino quidem zelo motus, at non eo ex rationis norma usus, Ignis templum succendit. Eo cognito, rex erectas per totam Persidos regionem ecclesias everti jussit: Abdaam autem

sed eam mox
sopitam; ac
deinde in-
stauratam à
Vararane:

E

Pagius vult
persecutio-
nem ab Is-
degerde ce-
ptam anno
414:

F

secutus
unum eum-
que malè
intell. tum
locum Theo-
phanis: at
tam ex hu-
diver-
jus

A diversis affixit tormentis. Persecutione ad quintum usque annum prorogata, plures, immo Martyres innumeri, declarati sunt. Latentes enim Christianos per urbes & vicos magi venatorum more insequantur: Christiani seiplos viris confularibus prodebant, ne vel silentio Christum abnegasse viderentur. Quibus demum ad mortem hoc pacto quaesitis, plurimi tormentorum vi neci traditi sunt: multi etiam ad Romanos transfugerunt. *Haecenus eo loco Theophanes, qui ad penultimum annum Isdegerdis haec rursus memorat ad propositum nostrum: Maruthas porro Mesopotamiae episcopus Isdegerdem regis Persarum filium daemone vexatum precibus & jejuniis saluti restituit: ex quo Isdegerdes plurimam erga res Christianas fiduciam accepit. Mox ad annum sequentem subjungit: Hoc anno, Isdegerde fati functo, Vararanes filius simul cum regno religionis persecutionem iniiit.*

12 De liberato a demone regis filio scribit etiam Socrates, factumque simul Abdæ attribuit lib. 7 cap. 8, ubi post memoratam Marutha ostenditur, apud Isdegerdem gratiam ita prosequitur: Pa-

B rum autem abfuit, quin ipse Christianus fieret, cum Maruthas unâ cum Abda (Gracè Andla) Persidis episcopo alterum etiam miraculum edidisset. Ambo siquidem daemone, quo regis filius vexabatur, depulerunt, cum prius jejuniis ac precibus incubuissent. Verum Isdegerdes quidem, antequam perfecte Christianus esset, morte praeventus est. Regnum verò ad filium ejus Vararaneum devenit, cujus temporibus solutum est foedus inter Romanos & Persas. *Ex hisce clarè ostendam, Theophanem ipsum deserendum esse, si non alio possit modo explicari, quam quo eum exposuit Pagijs. Abdas simul cum Marutha regem fecit in pietatem propensum, teste Theophane, qui Abdam designat eundem, de quo agimus. Abdas rursus cum Marutha filium regis daemone liberavit, non alius utique Abdas ab illo, qui jam antè cum Marutha regem erga Christianos reddiderat benevolens; quique ab altero regis Persidis urbis episcopus, ab altero Persidis episcopus nominatur. Porro liberatio illa filii regis memoratur à Theophane penultimo Isdegerdis anno; à Socrate verò sic refertur, ut clarè innuat non diu ante mortem Isdegerdis esse factam. Itaque cum Abdas primus in persecutione occubuerit, idemque vixerit & gratus Isdegerdi fuerit sub finem vitae ipsius; clarum est persecutionem non fuisse inchoatam, nisi sub finem vitae Isdegerdis, nimirum anno 419 aut 420, eamque ipsius Theophanis esse mentem, mox ostendam.*

C *13 Verum alio prius argumento utor. Socrates, Theophanes, Cyrillus in Vita Euthymii, aliique scribunt, multos ex Perside fugisse ad provincias Theodosio imperatori subjectas, simulac orta est Persica illa persecutio. Ea de causa Vararanes transfugas repetiit à Theodosio, illoque eos reddere recusante, ortum est bellum inter Persas & Romanos, teste Socrate lib. 7 cap. 18, & Theophane ad primum annum Vararanis pag. 73, ubi sic habet: Legatos itaque, qui transfugas è regno requirerent, ad Theodosium misit (Vararanes.) Theodosius Romanorum imperator eos reddere detrectat: ex quo foedere soluto bellum ingens inter utrumque suscitatum. Atqui verisimile non est, regem Persarum toto quinquennio expectasse, ac tunc demum transfugas repetiisse: itaque nec verisimile est, persecutionem quinquennio viguisse sub Isdegerde.*

Septembris Tomus II.

E *14 Cur igitur, dicit aliquis, de persecutione ab Isdegerde excitata Theophanes scripsit decennio toto ante ejus mortem, & qua de causa dicit prorogatam ad quintum usque annum, cum Theodoretus triginta annis durasse testetur, nisi velit quinquennio continuatam sub Isdegerde? Respondeo Theophanem de illa persecutione ejusque causa locutum esse extra ordinem, ubi narraverat benevolentiam Isdegerdis seu propensionem ipsius in pietatem, ut mutati regis rationem perspiceret lector. Ad quintum verò annum prorogatam scribit, quia credidit sedatam fuisse anno quinto, non sub Isdegerde, sed anno quarto Vararanis, quo scribit pacem initam inter Theodosium & Vararaneum, & persecutionem sedatam. Hanc pacem illigat Pagijs anno 422, nec tamen admittit persecutionem tunc penitus cessasse ob auctoritatem Theodoretii, eam ad annos triginta proferentis. Malim & ego existimare persecutionem aut non penitus fuisse sublata, aut solum ad breve tempus, quamdiu dissimulatio erat necessaria Vararani, ut pacem cum Theodosio concluderet. Verum si ad breve tempus sublata fuerit persecutio, sive in eo erraverit Theophanes, sufficienter ostendisse me existimo, quinquennium persecutionis ab eo assertum non totum spectare ad regnum Isdegerdis, ideoque ex mente antiquorum initium persecutionis statuendum sub finem regni Isdegerdis, id est, circa annum 419 aut 420.*

F *15 Cujus urbis episcopus fuerit Abdas, antequam clarè non explicari. Theophanes regis Persidis urbis episcopum vocat: Amrus apud Assemanum nominat Hazitarum episcopum. Laudatus jam saepe Assemanus, qui & Acta ejus vidit, non raro vocat Susa episcopum, uti & Pagijs. Michaël le Quien in Oriente Christiano tom. 2 col. 1190 inter Susa episcopos Abdæ contextit elogium, quod non omni caret errore: nam dicitur ibi Sanctus Andas vocari in Martyrologio Romano ad xvi Maii; at non Andas ibi, sed Andas scribitur, & cum iis annuntiatur Sociis, ut alius censerit debeat, qui passus est sub Sapore, aut potius cum illo confusus. Ablaatum vocari à Socrate idem auctor assertit; at Socrates Andam vocat, & Epiphanius Scholasticus Ablaatum nominat, teste Valesio in annotatis ad Socratem pag. 84. De urbe verò episcopali Abdæ ita ratiocinatur laudatus le Quien: Sus, Susa, Chuzistania, vel, ut apud Nubiensem legitur, Churestania... civitas vetus est, ipsa Susan, vel Susa, Assueri Medorum Persarumque supremi dynastæ, ... aliorumque deinceps ad Artaxerxem usque Longimanum regia: quam Daniel in regione Elam, sive Elamitide collocat, ad fluvium Ulaï, vel Eulæum. Diversa proinde fuit à Persepoli, quæ ad Araxem amnem stabat. Alia porro censenda est Sus ab Ahivaz, ambæque, geographo Nubienfi teste, tridui intervallo disjunctæ sunt.*

16 Acta S. Abdæ, uti & aliorum martyrum illius temporis, conscripta fuisse à Marutha episcopo Tagritensi, quocum fidem promovit in Perside, testatur Assemanus tom. 1 Bibliotheca Orientalis, ubi pag. 181 de iis visis sic habet: Certè Acta Abdæ episcopi, cujus causâ persecutio Isdegerdica mota est, vidi in Scetenfi Syrorum monasterio, quum Nitriensem eremum lustrarem. Exstabant autem in præstantissimo codice Syriaco, qui sexaginta Passiones martyrum partim Orientalium, partim Occidentalium complectebatur. Verum cum hæc Acta non facile im-

X x x 1 petrari

AUCTORE J. S. id est, circa annum 419 aut 420, & triginta annis non cessasse, nisi exiguo forsitan tempore.

E

F

Acta olim scripta etiamnum exstant in Oriente: elogium ex Theodoro dandum.

VICTORE
I. S.

petrari possint, elogium dabimus ex Theodoro, qui sedatam necdum persecutionem breviter enarravit lib. 5 cap. 39, omissis tantum iis, quae refert de S. Beniamino diacono & de S. Hormisda martyre, quia priora data sunt ad xxxi Martii, posteriora ad viii Augusti, quo hic Romano Martyrologio inserius est tamquam sub Sapore passus. Error hic de Hormisda sub Sapore passo etiam transit in Opus nostrum, atque idcirco tanto magis cum hic correctum volo. Nolim tamen credere, sub Isdegerde I passum esse Hormisdam, sed potius sub Verarane contigisse, quae de eo narrat Theodoretus. Idem dicendum videtur de iis, quae de Suene & S. Beniamino narrantur.

ACTA

auctore Theodoro

B *Ex Historia ejus ecclesiastica
lib. 5 cap. 39.*

Qua occasione persecutio apud Persas sit excitata, & Abdas martyrio coronatus:

P **E**r idem tempus Isdigerdis Persarum rex, Ecclesiis gentis suae bellum intulit, occasione inde arrepta. Erat quidam episcopus, nomine Abda, multis virtutis generibus ornatus. Hic zelo immoderato impulsus, pyreum a destruxit. Ita Persae vocant templa igni consecrata: ignem enim deum esse arbitrantur. Rex ea de re per magos certior factus, Abdam ad se evocavit. Ac primum quidem leniter id facinus reprehendit, iussitque ut pyreum aedificaret. Sed cum Abda contradiceret, seque id facturum negaret, rex cunctas ecclesias se destruturum minatus est. Sed & minas suas ad effectum perduxit. Etenim divino illo Viro prius trucidari iussu b, ecclesias solo aequari praecepit. Ego vero pyreum quidem intempestive ab episcopo destructum fuisse fateor. Neque enim divinus Apostolus, cum Athenas venisset, & urbem simulacrorum cultui deditam esse vidisset, aram ullam deorum, qui ab iis colebantur, evertit: sed illorum errorem verbis coarguit, & veritatem demonstravit. Quod vero eversum fanum minimè instauraverit, sed mori maluerit quam id praestare, id equidem admiror, & coronis dignum iudico. Igni enim templum extruere, non minus esse cenfeo quam eundem adorare.

vehementia huius persecutionis, & varia suppliciorum genera

2 Hinc igitur exorsa tempestas, gravissimos ac saevissimos fluctus adversus alumnos pietatis excitavit. Ac triginta jam elapsis annis, permansit nihilominus, à magis tanquam quibusdam ventis ac turbinibus fuscitata. Magos autem Persae vocare solent eos, qui elementis divinitatem tribuunt. Eorum fabulas nos in alio Opere exposuimus, in quo ad singulas eorum interrogationes solutionem attulimus. Sed & Gororanes c Isdigerdis filius, post patris obitum, unà cum ejus regno bellum quoque adversus pietatem, quasi hereditario jure transmissum suscepit; & ipse moriens, utrumque simul junctum filio d tradidit. Suppliciorum autem varias species, & tormenta ab illis excogitata, quibus pios homines excruciant, haud facile est exponere. Aliorum enim manus, aliorum terga

excoriarunt. Aliorum capita, à fronte exorsi, ad barbam usque cute nudarunt. Nonnullos sectis per medium arundinibus operiebant, ipsas sectiones corporibus applicantes, deinde, cum firmissimis vinculis à capite ad pedes usque eos constrinxissent, singulas arundines vi extraherant, ut vicina cute simul tracta, acerbissimum dolorem afferrent.

3 Foveas praeterea fodientes, easque diligenter oblinientes, magnorum murium agminibus implebant, pietatisque Athletas eis in pabulum praebant, manus illorum ac pedes vincientes, ne bestias à se abigere possent. Mures itaque, urgente ipsos fame, carnes Sanctorum paulatim depascebantur, diuturnum & acerbum cruciatum eis inferentes. Alia praeterea multo graviora supplicia excogitarunt, hostem generis humani & veritatis inimicum, doctorem habentes. Nec tamen Athletarum fortitudinem frangere poterant. Ulro enim accurrebant, mortem, quam immortalis paratur vita, oppetere cupientes. Duos porro tresve hoc loco commemorabo, ut ex iis reliquorum etiam constantia perspici possit. Suenem f praeterea, mille fervorum dominum, qui ipsi contradicebat, nec Creatorem suum negare volebat, interrogavit, quisnam fervorum ipsius esset nequissimus. Cumque hunc toti familiae praeposisset, ipsum quoque Dominum ei fervire iussit. Dominam quoque, quae conjux fuerat Domini, eidem servo matrimonii jure copulavit, sperans hoc facto se veritatis Defensorem de sententia dejecturum. Verum spe sua frustratus est: quippe ille domum suam aedificaverat supra petram.

ANNOTATA.

a *Flammis abolitum fuisse Theophanes aliique dicunt, idque verisimile est, cum alias vis destrui potuerit à Christianis: nam gentiles mox captam alio modo destructionem impediissent. Amrus in Commentario num. 9 laudatus templi destructionem attribuit cuidam presbytero, quem apud Assemanum tom. 2 pag. 401 Hosae nominat. Verum sive id fecerit Abdas per se, sive per illum presbyterum, passim ipsi factum attribuitur à scriptoribus Graecis, ideoque dicendum est, rem ipsius saltem consilio fuisse peractam.*

b *Cum Theophanes dicat, diversis afflidum fuisse tormentis, verisimilius est, fuisse occisum eo modo, quo refertur in Commentario num. 2 & praesertim num. 6.*

c *Vararanes ab aliis vocatur, atque ejus nominis quintus est Persarum rex, quem Persae Arabesque Beheranum appellant, inquit Assemanus tom. 3 pag. 396, ubi dat chronologiam quorundam regum Persarum, & hunc Vararanem viginti annis regnasse existimat.*

d *Filius Vararanis quinti fuit Isdegerdis, vel Jezdegerdes secundus, quem annis septemdecim regnasse credit laudatus Assemanus pag. 397.*

e *Hoc loco narrantur de S. Hormisda, quae data sunt apud nos ad 8 Augusti.*

f *Suenem nominatim sacris Fastis adscriptum non inveni; volui tamen relata de ipso, uti & Anonymorum tormenta huc transferre, quia Martyres in hac persecutione passi apud Graecos generatim cum S. Abda & Beniamino annuntiantur ad 31 Martii.*

DE S. ANIANO EPISCOPO CONF.

VESONTIONE IN GALLIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

Cultus Sancti & ætas utcumque probata : breve ejus elogium.

CIRCA
AN. CCC-
LXX.
Sanctus in
Fastis me-
moratus re-
centioribus.

Anctus Anianus episcopus Vesontionensis à plerisque martyrologis omissus est, & solum memoratus in Fastis quibusdam Vesontionensibus atque à paucis neotericis. Philippus

Ferrarius inter hos primus eum annuntiâsse videtur in Catalogo generali, ubi ad hunc diem ita habet: Vesuntione S. Aniani episcopi. In annotatis laudat tabulas & Kalendarium ecclesie Vesontionensis. Ferrarium secutus est Saussayus & breviter Castellanus in Martyrologio universali, in quo S. Anianum episcopum Vesontionensem hodie memorat. Saussayi elogium subjungo: Item ibidem (Vesuntione) depositio ipsius B. pontificis Aniani, qui octavus ordine nobili huic ecclesie præfuit; sed antecedentibus episcopis meritis compar, posteris uti lucidum sidus totius gratiæ & virtutis præluxit: ornatusque omni religionis decore, per dignè exacto pastoralis officio, ad præmium perrexit. De translatis SS. Ferreoli & Ferrutii martyrum corporibus hæc præmiserat: Quorum corpora Christi stigmatibus illustra B. Anianus ipse urbis pontifex divino beneficio reperit, atque insigni triumpho transtulit ad basilicam S. Joannis Evangelistæ; donec in loco confessionis eorundem titulum spectabilem erexisset: quo constructo, ad novam ecclesiam idem beatus Antistes ipsamet pretiosa cadavera detulit, atque cum aromatibus recondidit cleri cum insigni comitatu, devotique populi, fidei suæ auctores venerantis, concursu copioso. Nonnihil ornatus rhetorici elogio huic admixtum est.

2 Joannes Jacobus Chiffletius in Vesuntione & Bisuntinis: cultus antiquus, part. 2 pag. 49 ex Martyrologiis Bisuntinis geminam asserti annuntiationem hisce consentientem. Primò Nonis Septemb. testatur hæc legi verba: Inventio SS. martyrum Ferreoli & Ferrutii: ac deinde ista: Depositio S. Aniani, qui eorum corpora transtulit ad ecclesiam S. Joannis. Ex hisce jam liquet de Sancti cultu: isque confirmatur ex antiquis catalogis antistitum Bisuntinorum, in quibus titulus Sancti adjungitur Aniano: atque ex Brevario ejusdem ecclesie infra latius memorando, in quo Beatus vocatur. Antiquitas verò cultus magis probatur ex translato S. Aniani corpore unâ cum corpore S. Silvestri successoris ipsius: de quo ex Martyrologio S. Joannis Chiffletius hæc adduxit verba: Nonis Junii, translatio sanctorum confessorum Sylvestri & Aniani, archiepiscoporum Chrysolitanae * ecclesie. Ferrarius eodem die Silvestrum & Anianum commemorat; sed ignorasse videtur, qua de causa ponerentur illo die, cum de translatione non meminisset. Longius aberravit Saussayus, qui aliam prorsus festivitatem

* i. e. Bisuntinæ

Aniani inducit, ita scribens ad Nonas Junii: Vesuntione Sequanorum metropoli ordinatio S. Aniani episcopi & confessoris &c. Pro translatione ordinationem malè substituit.

3 Porro cum illa translatio haud dubiè facta sit ante multa secula; licet tempus sit ignotum, ut fatetur Chiffletius, aliquam tamen dans conjecturam, qua apud nos videri potest in S. Silvestro ad diem x Maii; certum quoque sit, qualemcumque S. Aniani cultum jam antiquum esse. Petrus Franciscus Chiffletius Societatis Jesu in Illustrationibus Claudianis (quod Opus posthumum insertum est apud nos tom. i Junii) pag. 682 de dicta translatione ita differit: Sepulchrum opinor (S. Silvestrum Aniani successorem) in basilica superiore S. Stephani: & cum ea à Valterio vel ab Hugone primo (uterque episcopus fuit seculo xi) ampliaretur, translatum cum Aniano decessore in eum tumulum sanè pervertitum, qui nunc ad parietem est, prope altare sacelli S. Agapiti. In eo namque tumulo, anno Christi mdcxxvii, rogante & præfente me, à dominis canonicis aperto, inventa sunt duorum corporum ossa prægrandia, promiscuè congesta, & loci humiditate putrescentia; atque in ossium cumulo annulus aureus, qui relatus in sacrarium, & de quadam hierotheca suspensus est. Hactenus Chiffletius, cujus conjectura videtur probabilis.

4 De ætate S. Aniani breviter agit Joannes Jacobus Chiffletius in Vesuntione pag. 49, ubi de tempore inventorum corporum SS. Ferreoli & Ferrutii per S. Anianum sic loquitur: Ea autem reperta Valentiniano & Valente imperantibus, antiquæ complures tabulæ testantur (etsi malè quidam codices, sub Juliano) quæ & S. Anianum obiisse notant circa annum Salutis ecclesie lxxiv. Consentit mox laudatus Petrus Franciscus Chiffletius, tale texens Aniano elogium: Anianus super corpora sanctorum martyrum Ferreoli ac Ferrucii, ex improvise reperta, mille & quingentis ab urbe passibus sacram ædem excitavit, Valentiniano & Valente imperantibus circa annum ccclxx. Colitur Nonis Septembris, ipsa die inventionis martyrum. Patitur hæc epocha latitudinem aliquot annorum, quibus ante vel post annum 370 fieri potuit inventio, si facta est sub Valentiniano & Valente, ut assertitur in Actis translationis posterioris eorundem martyrum, que facta est seculo xi. Acta hæc data sunt apud nos tom. iii Junii pag. 13, ubi hæc leguntur: Sed Valentiniano & Valente regnantibus, B. Aniano in sanctæ Bisuntionensis ecclesie cathedra præfidente, mira Dei dispositione sunt reperti (Ferretus & Ferrutus;) quemadmodum in ipsius inventionis narratione digesta potest reperiri. Beatus verò Anianus, Christianæ

Xxx 3

ex corporis
translatione
probatum.

F

Actus Sancti
figitur
circa an-
num 370
F

AUCTORE
J. S.

stianæ fidei prædicator egregius, de reperto Domini thesauro incomparabiliter dives, in eo loco ædificavit ecclesiam, ubi monachorum sacrosanctam vitam instituens, sicut erat totius religionis perfectione repletus, in brevi effecit monasterium, necessariis ejus providentiâ attributis satis contentum.

an octavus aut nonus fuerit Veson-tionensis episcopus; non satis constat.

5 An antiquiora pro figenda epocha jam dicta habuerit monumenta uterque Chiffletius, plane ignoro, ideoque scire nequeo, quàm sit certa, licet alioquin non malè cohæreat cum tempore, quo præcedentes & subsequentes episcopos collocat uterque Chiffletius; atque eo ex capite magis fiat verisimilis. Porro inquirere non lubet, utrùm octavus fuerit episcopus Veson-tionensis, ut in multis catalogis ponitur; an verò nonus, ut in quodam Ms. catalogo habetur, & ut voluit Petrus Franciscus Chiffletius, S. Ferreolum cum illo catalogo inter episcopos Veson-tionenses recensens loco secundo: nam fortasse aliqui ex prioribus, qui catalogo Veson-tionensis inseruntur, isti ecclesiæ numquam præfuerunt, ut jam observavit Henschenius tomo VII Maii pag. 36. Idem tom. III Junii in SS. Ferreolo & Ferrutio pag. 12 probavit, Acta inventionis Sanctorum illorum non esse scriptoris coevi; verbaque ipsius, quando dicit, se illa cognovisse ab Aniano, non sic intelligenda, ac si rem gestam ipse ab Aniano narrante audivisset, sed ut per manus tradita, nec nisi mediata à Sancto sumpta notitia illa credatur. Hisce præmonitis, breve S. Aniani elogium ex Actis translationis SS. Ferreoli & Ferrutii huc transfero, omittens ea omnia, que ad Sanctos inventos spectant magis, quàm ad S. Anianum.

B

Corpora SS. Ferreoli & Ferrutii inventa

6 Beato denique sanctoque pontifice Aniano intimante, sanctorum martyrum miracula, sive gloriofa eorum quæque certamina, manifestè revelata sunt & ostensa. Nam cum in prædicta civitate episcopali fungeretur officio; tribunus qui

dam militum, qui ad custodiam civitatis fuerat destinatus, venandi studio milliarii ac semis ferè spatio ab urbe est progressus. Cumque repertam vulpem à canibus sequeretur; in antiquam monumenti martyrum foveam casu vulpes fugit: sed tribunus, dum pertinaciter insistit, militibus fossorium afferri jussit. Hæc dum per foveam inquiritur, latens ædes, ubi sanctorum martyrum corpora requiescebant, reperitur... Nuntius itaque statim B. Aniano destinatur. At ille festinus occurrit: quia jam hoc opinione vulgi antea audierat; & quoniam sancti Spiritus gratiâ afflatus erat, Divinitatis eum in hujusmodi miserationibus pietas non latebat. Martyrum ergo sepultura ejus jussu detegitur: statimque Sanctorum corpora in monumento reperiuntur... Beatus itaque Anianus archiepiscopus, tribunus quoque cum militibus ad civitatem redeunt cum triumpho, & excubiis maximis prædiis corpora Sanctorum ad matrem ecclesiam S. Joannis Euangelistæ, cujus fuerant discipuli, summa cum reverentia deferunt...

D

7 Interim verò à beatissimo præfato Aniano in loco sepulturæ ædificatur ecclesia, Sanctorum corpora ibidem denuo cum aromatibus sepeliuntur. Conventus Fratrum ad Domino ferendum in sanctorum veneratione martyrum constituitur... Sed quoniam hæc à sanctissimo patre nostro Aniano archiepiscopo cognovimus, ejusque vitam inæstimabilem non feriatim, sed transeundo tetigimus; dignum est ut pro nostræ fragilitatis modulo ejus beatissimum finem proferamus. Peractis namque nonnullorum annorum curriculis post sanctorum corporum inventionem, eadem die ejusdem inventionis, sicut interiorum hominem servaverat immaculatum, ita, ipsis deferentibus martyribus, quibus devotè servierat, transmisit ad Dominum. Plura, que huc transferantur, de hoc Sancto non reperio.

transsulit, & ecclesiam ædificavit.

E

DE S. ALPERTO PRESBYTERO CONF.

IN PAGO CESSIMA AGRI DERTONENSIS

C

I N I T A L I A

J. S.

S Y L L O G E.

F

De cultu & gestis.

Cultus S. Alperii,

Errarius in Catalogo generali ad hunc diem ita habet: Dertonæ in Liguria S. Alperii confessoris. Addit in annotationibus: Ex tabulis ecclesiæ Dertonensis, in qua corpus illius asservatur. Extat in territorio ecclesiæ & abbatia S. Alperio dedicata apud Cessimam pagum, in qua ejus miracula in pariete depicta conspiciuntur. Quo sensu intelligendum sit, quod hic dicitur de miraculis pictis, colligitur ex Catalogo Sanctorum Italiæ ejusdem auctoris: nam ibi elogio mox dando hanc subdit annotationem: Acta Alperii nulla extant; nisi quòd in abbatia ipsius sub illius imagine in pariete jam pridem depicta hæc verba leguntur: QUALITER S. ALPERTUS,

CVM ESSET AD MENSAM PAPÆ, AQUAM IN VINUM CONVERTIT. Hoc unicum miraculum ibi depictum est, nec plura alia, quantum existimo. Porro Ferrarius in utroque Catalogo insinuat, hujus Sancti reliquias servari in ecclesia cathedrali Dertonensi, idque ex tabulis istius ecclesiæ colligi asserit.

2 Verumtamen existimo, totum Sancti corpus non esse in cathedrali Dertonensi, sed solum aliquas reliquias; præcipuam verò corporis partem servari in propria Sancti ecclesia. Id mihi persuadent notitiæ, quas anno 1662 ad Majores nostros misit Joannes Baptistæ Chapuis, ecclesiæ cathedralis Dertonensis canonicus theologicis præfectus, qui hæc memorat: Die v (Septembris) in Calendariis antiquis S. Alperii confessoris

cujus præcipua pars corporis in propria dicitur servari ecclesiæ

A fessoris Officium duplex signatur, & ejus reliquiae in cathedrali. In synodo Dertonensi anni MDXCV inter sacras reliquias cathedralis notatur: DE OSSIBUS S. ALPERTI CONFESSORIS. Et in eadem synodo in descriptione ecclesiarum titulo, In loco S. Pontii & ejus plebe, habetur: Ecclesia parochialis S. Alperti de Butrio sub titulo S. ALPERTI CONFESSORIS ABBATIA: quae quidem est antiqua, sed modò data est in commendam. Adest ibi arca praegrans cum insculpta Sancti effigie in habitu monachili. Praeterea S. Alpertus est titulus canonicatus cathedralis. *Hæc satis indicant, reliquias S. Alperti, quae servantur in cathedrali, esse quadam ossa; ideoque non esse rationem idoneam, quâ inficiemur precipuam corporis partem in propria servari arca. Ecclesiam quoque S. Alperti, etsi abbatia vocetur, esse parochialem, ex dictis liquet.*

3 Elogium tale dat Ferrarius: Alpertus monachus & sacerdos apud Cecimam agri Derttho-

nensis pagum vitam duxisse traditur: qui apud summum Pontificem, quòd minimè jejunos celebraret, accusatus, ad illum profectus, innocentiam miraculo comprobavit. Nam aquam coram Pontifice & tribus Cardinalibus à se benedictam in vinum convertit. Domum reversus, cum aliquamdiu cum omni sanctitate Deo infervisset, Nonis Septembris migravit in cælum. Corpus ibidem sepultum multis claruit miraculis, innumeris undique ad ejus tumulum ægrotis & infirmis confluentibus, vota quoque adeptam sanitatem nuncupantibus. Quo in loco ecclesia suo nomini dicata (quae in abbatiam conversa est, & S. Alperti abbatia nominatur & Butrii.) Sarcophagum adhuc monstratur, in quo corpus illius ab incolis asservari putatur. *Hactenus Ferrarius, cujus dicta jam sufficienter explicata sunt. De tempore, quo S. Alpertus vixit, nihil reperio.*

AUCTORE
J. S.
paucis
gestis
cognita.

DE B. URSICINO EPISCOPO

RAVENNAE IN ITALIA.

SYLLOGE HISTORICA.

De cultu, reliquiis, gestis & ætate Beati.

AN. DXXXVII
VEL
DXXXVIII.
Qualis B.
Ursicini
cultus:

E S. Ursicino medico & martyre apud Ravennates actum est à Papebrochio tom. III Junii pag. 809 & sequentibus. Hic autem ibidem num. 6 indicat, Ravenna item qualicumque cultu honorari B. Ursicinum episcopum, ita scribens: Scripsit idem Ferretus archiepiscoporum Ravennatum Vitas, quas identidem allegat Fabri; ac nominatim ubi de S. Ursicino xxvii Ravennatum episcopo: eumque asserit anno DCLV, sui episcopatus III, die v Septembris excessisse è vivis, Sanctumque haberi etiam ipsum, quod & nos vidimus Ravennâ transeuntes. Hieronymus Fabri mox laudatus in Sacris monumentis antiqua Ravenna part. 2 pag. 427 in S. Ursicino, de hujus sepultura & cultu Italicè habet, quae reddo Latine: Sacrum ejus corpus sepulturam accepit in basilica S. Vitalis apud corpus S. Ecclesiæ decessoris sui. Effigies ipsius conspicitur in abside ecclesiæ Classensis S. Apollinaris. Et licet ecclesia nostra memoriam ejus non celebret in divinis Officiis, sanctitatem tamen ipsius asserunt laudatus Ferretti, Hieronymus Rossi in suis Historiis, & in indice Ms. reliquiarum, Philippus Ferrarius in Vita S. Ursicini martyris: ac apud sepulcrum ipsius nomen ejus legitur marmori insculptum in pavimento cum titulo Sancti. Papebrochius in Itinere Romano Ms. pag. 219 narrat, corpus B. Ursicini quiescere in ecclesia S. Vitalis, inclusum marmoreo loculo parieti inserto, & sub ara cujusdam facelli ad dextram. Plura ad cultum spectantia non invenio. Cum autem in sola ferè reliquiarum honorifica conservatione, & in titulo Sancti cultus consistere videatur; malni Beati titulo uti, quàm Sancti. Castellanus tamen in Martyrologio universali San-

ctum vocat cum aliis jam laudatis, ita eum annuntians hoc die: Ravennæ S. Ursicini episcopi.

2 Agnellus, seculi IX scriptor, in Pontificalli seu in Vitis pontificum Ravennatum Ursicinum ponit vigesimum quartum, atque in ipsius elogio plura disputat, quàm de Ursicino narrat. Relata de eo, omissis reliquis, huc transfero: Ursicinus xxiv, humilis vir, rubicundam habens faciem oculosque grandes, procer * staturâ, tenui corpore, sanctus de opere sancto; ædificator tricoli, id est, domus archiepiscopi, ut in annotatis observat Blanchinius; sed non explevit. . . . Jusitque & ammonuit hic sanctus Vir, ut ecclesiam * B. Apollinaris ab Juliano Argentario fundata, & consummata fuisset. Qui jussa mox adimplens, Deo volente, structa ab eo sancto est Viro in lapidibus Italiæ partibus pretiosis. Nulla ecclesia similis isti, eo quòd in nocte ut in die penè scandefiat, (forte dixerit candefiat, pro candeat.) Igitur iste sanctus Vir quotidie sacrum Agni Corpus super aram Dominicam manibus discerpebat (id est; quotidie Missa offerebat sacrificium) & peccata populi lacrymis expiabat. . . . Hæc in suis temporibus beatus iste Ursicinus peragens, jussu divino separata est ipsius à corpore anima. Ivit corpus in propria, sepultumque est in basilica B. Vitalis martyris ante altarium S. Nazarii. Sedit autem annos III, menses VI, dies IX. Hactenus Agnellus, cujus phrasim barbaram ubique non corrigo, quia satis est, si lector sensum capiat.

3 De structa B. Ursicini hortatu ecclesia Classensis S. Apollinaris multo plura sunt dicta in Commentario previo ad Vitam S. Apollinaris § 5, seu tom. v Julii pag. 335 & sequentibus, atque eò lectorem remitto, ne actum agam. Porro

ejus gesta
perstricte
brevis:

* procerus

F
* ecclesia

rela-

AUCTORE
J. S.

relatis ab Agnello aliud factum adjungit Hieronymus Rubens in Historia Ravennatum lib. 1 pag. 25, ubi sic habet: Cujus admirabilis rei memoria cum planè interisset, (loquitur de traditione quadam populari, quâ S. Ursicinus martyr caput suum post mortem gestasse creditur) traditio habet, divo Ursicino Ravennatum archiepiscopo, ad ejus martyris sepulcrum oranti, Ursicinum hunc martyrem, caput manibus gestantem, tribus ex collo palmæ ramis prodeuntibus sese ostendisse: quamobrem ab eo die justissime Archiepiscopum sanctum, quod perpetuò memoria servaretur, ejus imaginem hoc modo pingi: quod & ad hanc diem cernitur. Idem reperit lib. 3 pag. 157 his verbis: Ferunt autem, uti supra docuimus, cum divi Ursicini Ravennatis martyris memoriam, cum obtruncatus ex humo surrexit, caputque ambabus apprehendit manibus, tribus collo ramis palmæ prodeuntibus, renovandam curavisse; quòd eo modo sibi, ad sepulcrum martyris oranti, visum fuisse. Egit de hisce Papebrochius in S. Ursicino martyre ad xx Junii, satisque ostendit, gestationem istam capitis, enatosque è collo martyris tres palma ramos, idoneo carere fundamento ad fidem faciendam. Atamen visionem B. Ursicini episcopi idcirco non negavit; nec insicari voluit picturam visioni congruam ejus jussu factam. Verum nec vehementer asseruit istam visionem B. Ursicini, nec ego tam firmas pro illa visione rationes invenio, ut certam satis credam, cum Rubens non indicet, unde illam hauserit, & Agnellus omnino de ea taceat.

4 Quotus inter antistites Ravennates fuerit Ursicinus, operosius non inquiram. Agnellus vigesimum quartum statuit, alii vigesimum septimum, ac demum Ughellus vigesimum octavum fuisse asserit. In aetate autem Sancti designanda plerique errarunt, nisi forsitan erravit Agnellus, qui cum illorum sententia conciliari nequit, ut jam ostendit Bacchinius in dissertatione quarta ad Agnellum. Triennium ipsius cathedra attribuunt Faber, Ughellus, aliique, atque istud ordiuntur ab anno 542 & deducunt usque ad annum 545, quo eum valent obisse. Triennio sex menses adjungendi sunt & dies novem, si malimus Agnellum sequi. Prima nota chronologica in laudato Agnello hac occurrit: Denique ipsius Pontificis (Ursicini) temporibus defunctus est Athalaricus rex Ravennæ vi Non. Octobris. Atqui Athalaricus Gothorum rex in Italia obiit anno 534, ut passim scriptores agnoscunt. Itaque, si credimus

Agnello, Ursicinus ab anno 534 erat episcopus, sive eodem creatus sit anno, ut existimat Bacchinius, sive jam citius.

5 Altera nota, quâ ostendi potest, Ursicinum diu ante annum 542 præfuisse ecclesie Ravennati ex sententia Agnelli, reperitur in elogio Ecclesie, qui Ursicinum præcessit. Nam refert inter Ecclesium episcopum & clerum ipsius liem fuisse, eamque compositam à Felice IV summo Pontifice. Cum autem Felix IV obierit anno 529 aut 530; cumque Agnellus non plures Ecclesie episcopatus annos attribuat quam decem; clarum est, obiisse Ecclesium ex sententia Agnelli ante annum 540, licet determinatus mortis annus ex ea ratione colligi nequeat. Tertio demum qua de successoribus Ursicini, Victore & Maximiano, narrat Agnellus, nullo etiam modo congruunt cum anno Ursicini emortuali, si hic obierit anno 545: nam Victori attribuit annos ferè septem, & Maximianum ordinatum dicit pridie Idus Octobris Ind. x, quinquies P. C., id est, post consulatum, Basilii junioris. Ordinatam igitur dicit anno 546, ita ut ex sententia Agnelli necessario ante annum 540 obierit Ursicinus. Quapropter non longè à vera abesse potest epocha Bacchini, qui existimat Ursicinum episcopum creatum anno 534, non diu ante mortem Athalarici regis; defunctum verò prioribus mensibus anni 538. Sanè si quis Agnello soli inherendum credat, probabilior non inveniet epocham.

6 Verum si satis constaret de die emortuali v. Septembris, per Ferretum & Fabrum statuta, exigerent dicta Agnelli, ut crederemus Ursicinum obiisse anno 537. Si enim sederit annos tres, menses sex, & dies novem, obieritque die v. Septembris, episcopus factus est paucis diebus ante finem mensis Februarii, nec post annum 534 quo obiit Athalaricus: itaque defunctus fuit anno 537, si dictus mortis dies satis sit certus. At fateor nec Agnellum careere anachronismis & erroribus, nec scire me, quam solido nitatur fundamento prædictus dies emortualis: atque ea de causa nec annum 537 nec 538 omnino certum existimo. Cum tamen nihil habeamus melius aut antiquius, quam sit Opusculum Agnelli, pro fingenda aetate B. Ursicini, cumque Bacchini alii etiam rationibus allatam epocham utcumque confirmaverit; probabilius existimo, Ursicinum obiisse anno 537 aut 538; nec satis perspicio, uter ex hisce annis sit præferendus, cum ignoremus, quamdiu sedes vacaverit post mortem B. Ursicini, & rursus post obitum Victoris.

A D

DE S. GENEBAUDO VEL GE-
NEBALDO EPISCOPO

LAUDUNI IN GALLIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

Sancti cultus, Vita à quo scripta : gestorum qualiscumque
chronotaxis.

B
CIRCA
MEDIUM
SECVLI VI.
Memoria
Sancti in
Fastis,

Ecclesia Laudunensis in Fran-
cia à multis seculis hoc die co-
luit S. Genebaldum vel Gene-
baldum, primum episcopum
suum, ac insigne fragilitatis
humane divinaque misericor-
diae documentum. Memoriam quidem hujus San-
cti in Martyrologiis antiquioribus & classicis non
reperio, atque ea occasione, opinor, etiam ex-
sulat ab hodierno Martyrologio Romano; at eum
defectum supplet cum Fasti posteriores tum noti-
tia certa de cultu satis antiquo. Primum apud Sol-
lerium in Auctariis Usuardi ad hunc diem qua-
ter recurrit memoria S. Genebaldi breviter lauda-
ti, nimirum ex codice Hagenoyensi, qui scriptus
est anno 1412, & ex tribus editionibus Usuar-
di, quarum postrema est Molani. Ex hisce u-
num subdo elogium, quod Grevenus hoc modo
concinnavit: Eodem die, depositio beati Gene-
baldi episcopi Laudunensis & confessoris, de quo
in gestis sancti Remigii legitur. Celebrarunt in-
super S. Genebaldum Petrus de Natalibus in Ca-
talogo Sanctorum lib. 1 cap. 41, & auctor Flo-
rarii Sanctorum Ms. ad hunc diem. Ambo hi lon-
gum texuerunt elogium, seu potius compendium
eorum, quae infra dabuntur ex Vita S. Remigii.
Prolixo item elogio S. Genebaldum commendavit
Sauvayus, breviori Ghinius, Ferrarius alique
brevissimo.

C
cultusque
certus

2 Martyrologium Parisiense ita de eodem ha-
bet: Lauduni, sancti Genebaldi episcopi, quem
primum sanctus Remigius ordinavit huic castro,
quod ex parochia sua distractum, ad sedis epi-
scopalis honorem consentientibus coepiscopis e-
vexit. Is concilio Aurelianensi quinto per Medu-
lum archidiaconum subscripsit. In Missali Lau-
dunensi, quod impressum est anno 1506, S. Ge-
nebaldi festivitas proponitur agenda ritu duplici.
Ex Missa, quae est de Pontifice confessore, huc
transfere orationem primam, quia in ea fit men-
tio de corpore Sancti: Propitiare, quaesumus,
Domine, nobis famulis tuis per sancti Gene-
baldi confessoris tui atque pontificis, cujus cor-
pus in praesenti requiescit ecclesia, merita glo-
riosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus tem-
per protegamur adversis. Per &c. Alia habetur
oratio pro aliis ecclesiis, sed haec erat pro Lau-
dunensi, quod corpus in ea requiesceret. Florarium
nostrum Ms. memorat translationem S. Genebal-
di, designans Laudunensem, die VII Decembris,
Septembris Tomus II.

quo etiam Maurolycus hunc nostrum annuntiat.
Verum auctor Florarii S. Genebaldum confudit
cum S. Gerebaldo Baiocensi, ut è loco addito patet.

3 Quo tempore inchoatus sit cultus, non repe-
rio: at titulum Sancti eidem attributum invenio
seculo XII ab Hermanno monacho, cujus verba
dabo infra. Flodoardus seculi X scriptor in Histo-
ria Remensis ecclesiae pag. 39, post amplum elo-
gium, de eo sic loquitur: Obiit igitur Genebaldus
in pace, Sanctis Dei connumeratus, tam diu epi-
scopatu perfunctus, ut ei successerit Latio filius
ejus episcopus, & ipse postea Sanctus. Hincma-
rus item seculo IX Genebaldum vocavit Sanctum,
sicut mox videbimus, ita ut jam tum verisimili-
ter cultus fuerit, & fortasse multo citius.

4 Quae de gestis S. Genebaudi ad posterorum
notitiam pervenerunt, omnia serè leguntur in
Vita S. Remigii per Hincmarum archiepiscopum
Remensem seculo IX scripta, & edita apud Su-
rium ad XIII Januarii. Aetas Hincmari, qui
plusquam tribus seculis posterior est SS. Remi-
gio & Genebaudo, magnam ei nequit auctori-
tatem attribuere, & ne modus quidem scribendi
satis respondet doctrinae sui auctoris, ut jam ob-
servarunt Benedictini scriptores Historia litterariae
Franciae tom. 5 pag. 576. Verum quod spectat ad
auctoritatem totius Vita, ea magis examinabitur
ad 1 Octobris, ubi de S. Remigio erit agendum.

Hic solùm observo, illa, quae spectant ad S. Ge-
nebaldum, magis ex traditione & fama populi
hausta esse, quam ex monumentis antiquis. Id
colligo ex ipso Hincmaro in Opusculo 55 capi-
tulum, in quo cap. 16 pag. 64 Hincmarum
Laudunensem ita alloquitur: Nec tui decesso-
res ac praedecessores subdi dedignati sunt Remo-
rum episcopis, & de rebus ecclesiae Remorum me-
tropolis, de quibus ditatum est episcopium Lau-
dunense, quando in ipsam venerunt parochiam,
humiliter ac benignè Remorum ecclesiae famu-
lari, ex quo beatus Remigius sanctum Gene-
baldum in Laudunensi castro episcopum non
solùm constituit, sed etiam, ut ostendit antiqua
traditio, & monumentum reclusionis, quae eum
propter excessum notissimum secundum regulas
reclusit, post dignam satisfactionem restituit &c.
Perstringit hic praecipua capita, quae in Vita S.
Remigii fusiùs narravit, videlicet erectionem e-
piscopatus Laudunensis, peccatum seu lapsum
carnalem Genebaudi, poenitentiam ab eo actam,
& resumptum munus episcopale; nec laudat Vi-

E

anti-
quus.

Vita seculo
IX scripta ab
Hincmaro
Remensi:

F

X y y

1478

AUCTORE
J. S.

tam antiquiorem, nec alia monumenta scripta; sed traditionem antiquam & monumentum reclusionis. Verisimile igitur est pleraque de S. Genebaudo relata esse ab Hincmaro ex traditione, licet negare idcirco nolim aliqua etiam ex antiquis scripturis hauriri potuisse.

erec-
tio ca-
thedre
Laudunen-
sis satis cer-
ta videtur
& facta cir-
ca annum
497 :

5 Quod spectat ad facta precipua ab Hincmaro relata, non video prudenter dubitari posse, quin sint vera; at idem non dixim de adjunctis omnibus, qua ex fama populari nimis liberaliter scribere potuit Hincmarus. Primo non videtur dubitandum, quin cathedra episcopalis Lauduni erecta sit per S. Remigium, primusque ibidem episcopus statutus S. Genebaudus. Nullus enim Hincmaro id asserenti contradixit, sed alii multi idem scripserunt. Hermannus Monachus lib. 1 Miraculorum S. Mariae Laudunensis cap. 1 assentitur his verbis: Laudunensem itaque ecclesiam certum est inter precipuas regni Francorum ecclesias antiquitus fuisse celebrem, quam beatus Remigius Remorum archiepiscopus, sicut in ejus Vita legitur, ex propriis redditibus locupletavit, nobilissimumque & strenuissimum virum sanctum Genebaudum in ea episcopum consecravit. Sigebertus in Chronico ad annum 500 ita habet: Collatis à Ludovico (id est Clodoveo) rege multis prædiis ecclesie Remensi, Remigius multa eorum parte data ecclesie Laudunensi, sedem episcopatus ibi esse constituit: primumque illic episcopum Genebaudum constituit, & eundem in fornicatione cum sua quondam uxore prolapsum, sed septennali pœnitentia purgatum, & de reclusionione divino jussu eductum, sedi suæ restituit. Posuit Sigebertus erectionem ecclesie Laudunensis uno anno post baptismum Clodovei, & eatenus satis probabiliter: verum Clodoveus baptizatus est anno 496, ut clarè probat Pagius ad annum 499 num. 9 & 10; non vero anno 499 per Sigebertum statuto. Si igitur cathedra Laudunensis tantum uno anno posterior sit baptismi Clodovei, erecta est anno 497. Non longè à vero abesse hunc annum existimo, nec tamen omnino certum dico, cum erectio uno alterove anno serius fieri potuerit.

B

6 Secundò lapsus carnalis S. Genebaudi cum uxore antè dimissa satis item videtur certus: nam eum non negarunt Laudunenses. Certa similiter pœnitentia ejusdem, & restitutio in sedem episcopalem per S. Remigium. Verum singula factorum illorum adjuncta non equè apparent certa, uti observabo in annotatis ad elogium infra dandum. Tempus administrati episcopatus ante lapsum & pœnitentiam exactè determinari nequit. Cointins de inchoato episcopatu nobiscum consentiens, lapsum memorat ad annum 508, à quo eum non longè amovendum credit. Bailletus in Vita ad v Septembris notat in margine circa annum DVI. Fortè jam citius contigit, videlicet post biennium vel triennium episcopatus administrati; nam tempus istius rei nullà insinuat notà chronologica. Si tamen ad relationem Hincmari attentum advertamus animum, potius videbitur brevis fuisse administratio episcopatus ante lapsum quam diuturna. Verum quidquid sit de tempore lapsi Episcopi, diuturna fuit sedis episcopalis administratio post lapsum iteratum septennali pœnitentia expiatum, cum, teste Hincmaro & Floardo, tam diu sederit, ut filius ipsius Lairo Patri in episcopatum successerit. Magis id firmatur ex concilio Aurelianensi v, cui archidiaconus ipse uia legitur subscriptus: Medulfus archidiaconus directus à domno meo Genuobaudo

lappus item
& pœnitentia
Genebaudi satis
certa:
diuturna e-
piscopatus

C

episcopo ecclesie Lugdunensis Clavato subscripsi. Laudunum eo tempore passim vocabatur Lugdunum Clavatum, ut satis notum est.

7 Attamen videtur dubitare Bailletus, an idem hic designetur Genebaudus, & dubitationem suam confirmat ex eo, quod sic ultra annos quinquaginta fuerit episcopus. Verum justa ratio dubitandi non occurrit, cum nullus alius sciatur toto tempore intermedio sedi Laudunensi præfuisse; cumque verisimile sit, S. Genebaudum ob egregias animi dotes cum stirpis nobilitate conjunctas ad episcopatum fuisse evectum, dum non multum provecta erat ætatis, uti factum est de S. Remigio. Si autem circa annum trigesimum ætatis factus est episcopus, & circa annum Christi 497; jam quinquaginta annos episcopatus exceperit, annumeratus scilicet pœnitentia annis, & ultra annos octoginta ætatis habuerit: at neutrum incredibile est, aut inusitatum. Porro dici nequit, quot annis supervixerit post memoratum concilium, ideoque annum emortualem fixi circa medium seculi vi. Nunc Acta sub jectio ex codice nostro Ms., qui notatur Q. Ms. 4, cum aliis Mss. & cum Surii editione collato. Annotationes de more addam non solum ad ostendendam codicum diversitatem, sed etiam ad discernendam quadam Hincmari asserta.

D

administra-
tio, cum an-
no 549 ar-
chidiacono
suum
miserit ad
concilium
Aurelianen-
se.

ACTA

Auctore Hincmaro Remensi episcopo.

Ex codice nostro Ms. cum aliis Mss. & editione Surii collato.

ET de his, quæ in Remensi provincia illi fuerant traditæ, non modicam partem ecclesie S. Mariæ in castro Lauduni Clavati a Remensis parrochiæ b, ubi nutritus fuerat, tradidit: ibique Genebaudum c, virum carne nobilem, & tam in Scripturis sanctis, quam in secularibus literis eruditum, qui relicta uxore *, nepte scilicet ipsius B. Remigii, vitam religiosam d expecterat, episcopum ordinavit, & parrochiam ipsius comitatus Laudunensis præfato castro subjecit. Qui Genebaudus plusquam necesse fuerat de antea acta vita & gradus sublimitate confidens, cum debuerit cogitare, quia nec David sanctior, nec Salomone sapientior esset, qui mulieris * delinimentis periclitati sunt; incautè suam uxorem, quam relinquens mutaverat in forem, quasi pro instructione salutari, frequentius se visitare e permisit, oblitus Scripturæ dicentis: Lapidés excavant aquæ, & alluvione * terra consumitur, & rupes transfertur de loco suo.

2 Unde contigit ut crebræ visitationes, & blanda ac frequentia mulieris colloquia, durum contra luxuriæ molliem cor Episcopi emollirent, & quasi rupem saxeam de loco sanctitatis ad luxuriæ inquinamenta transtulerint. Et item * contra Scripturam dicentem: Quis alligabit ignem in sinu suo, & * vestimenta ejus non comburentur? Admotà igni paleâ, id est carnis muliebris materiâ, libidinis ignem suasionem diabolica, quasi vento vehementi exagitante, ardor luxuriæ in

E

F

Erectus
episcopatus
Laudunen-
sis, ubi Ge-
nebaudus
primus epi-
scopus,
* Surius
fuerunt

a

b

c

* Sur.

conjuges

d

* al. mulie-

rum

e

* al. addi-

tur paula-

tim

qui redi-

ad e-

antè

flam, filium

et filiam

genuit:

* al. Ms. i-

terum

* al. ut &

flam-

A *f* *al. mandat* *g* *h* *i* *k*
 flammam erupit, & concumbens *f* cum eadem quondam uxore sua, mulier concepit; & post partum mandavit * Episcopo, filium se peperisse. Genebaudus verò confusus & dolens, nuncio dixit: Quia latrocinio, ut lateret homines, quod Deum latere non potuit, in cubiculi absconso generatus est, rectè vocabitur Latro: sic ei nomen imponat. Et quia culpa hominibus non innotuit, ne suspicio inde procederet, si se à solita visitatione femina illa subtraheret, cœpit ut antea domum frequentare *g* Episcopi. Sicque factum est, ut tectâ hominibus culpâ, & in cordibus tam Episcopi quàm fœminæ tectus luxuriæ ardor, quoniam ut notum est, quò magis tegitur, tectus magis æstuat ignis: contra culpam compunctus Episcopus, sed post fletum ad culpam rediit; & oblitus est quod planxerat, cum extinguere noluit, quod per desiderium ardebat. Iteravit peccatum, quod egerat. Concepitque iterum mulier, & missò nuncio, mandavit Episcopo, se fœminam peperisse: quam iussit nominari *Vulpeculam*. Quod cur ita eam nominari voluerit, qui fraudes & significationes in Scripturis ipsius animalis cognoscit, quas ad dolos & versutias deceptoris diaboli, & ad carnis petulantis illecebras & anfractus retulit, facile satis advertit.

B *peccata sua humiliter confitetur S. Remigio,*
 Tandem Domino, qui beatum Petrum respexit, & negationem amarissimè flevit, illum respiciente, Genebaudus in se reversus, ad sanctum Remigium misit, petens, ut Laudunum veniret; quia tales causæ ibi emerferant, quas per se diffinire non posset. Beatus autem Remigius, sicut Genebaudus petiit, Laudunum venit*. Et susceptus cum debita reverentia, ac secreta cubiculi petens, Genebaudum interrogavit, pro qua causa illum vocaverit. Genebaudus verò cum maximo fletu & ejulatu volens tollere stolam de collo suo, & procidere ad pedes sancti Remigii, cum magna virtute à beato Remigio est detentus, ne stolam de collo suo tolleret. Et postquam diutius ambo fleverunt (intellexerat enim *B. Remigius* Genebaudum admisisse crimen, pro quo stolam vellet deponere) vix cum singultibus & lachrymis Genebaudus per ordinem omnia retulit, quæ commiserat.

C *penitentiam accipit ab eo cella inclusus:*
 Quem *S. Remigius* videns contritum & penè desperatum, blandè consolatus est, dicens, quòd *h* non tantùm doleret de admissio ab eo crimine, quantum quòd sic malè sentiret de Domini bonitate, cui secundum Evangelicam veritatem, non est impossibile omne verbum: qui de nihilo cuncta fecit, primumque parentem, in quo omnes peccaverunt, gratiâ salvum fecit. Ullum peccantem ad se reversum non despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit. Et qui quatruiduanum & jam fœtentem Lazarum lachrymis sororum, quæ signârunt sollicitas ac flebiles pœnitentium cogitationes, compatiens flevit, & à mortuis suscitavit, & suscitatum convivio suo admisit. *i* . . . Et ut erat doctissimus, ac orator eloquentissimus, testimonia de latitudine sanctæ Scripturæ & exempla pœnitentium in unum colligens, ad animandum eum illi proposuit, & exhortato pœnitentiam indixit. Factâque mansuenculâ cum lecto* in modum sepulchri, & parvissimis fenestrellis* ac oratorio, quæ hodieque manent secus ecclesiam sancti Juliani, Genebaudum in ea reclusit, & clerum atque parochiæ ipsius populum per septem annos, ut & propriam parochiam gubernavit, & unam diem Dominicam Rhemis, alteram apud Laudunum *k* celebravit.

Septembris Tomus II.

5 In qua reclusionem pœnitentiæ, quantæ contritionis ac continentiæ idem Genebaudus fuerit, divina misericordia demonstravit. Septimo siquidem anno in vigilia Cœnæ Domini, cum idem Genebaudus in oratione pernoctaret, & seipsum desleret, quoniam is, qui ad hoc ordinatus fuerat, ut in illa die pœnitentes Domino* reconciliaret, ipse, suis criminibus exigentibus, nec inter pœnitentes in ecclesia merebatur consistere; circa mediam noctem venit *l* angelus Domini magna cum luce ad eum in oratorium, ubi pronus jacebat, & ait ad eum: Genebaude, exaudita sunt pro te orationes patris tui Remigii: suscepit quoque Dominus pœnitentiam tuam, & demissum est peccatum tuum. Surge, & hinc egredere, facque ministerii episcopalis officium, & reconcilia Domino pœnitentes de criminibus suis. Genebaudus autem nimio terrore percussus, respondere nihil potuit. Tunc angelus Domini confortans eum, & ne timeret, hortatus est, sed gauderet in misericordia sibi collata.

6 Qui animatus dixit ad angelum: Non possum hinc egredi, quia dominus & pater meus Remigius clavem hujus ostii secum habet, quod & sigillo suo signavit. Et angelus ad eum: Ut non dubites, inquit, me à Domino missum, sicut patet tibi cælum, sic & ostium istud patebit. Et statim, salvo sigillo & ferâ, ostium illud apertum est. Tunc Genebaudus in modum crucis se jactans in limine, dixit: Etiam si ipse Dominus Jesus Christus dignatus fuerit ad me peccatorem venire, hinc non ingrediar *m* nisi* ille venerit, qui me in ejus nomine in ista reclusionem constituit. Et statim angelus Domini discessit ab eo. Beatus quoque Remigius in crypta sua, quæ retro sedem erat ecclesiæ S. Mariæ Remis, pernoctabat in oratione, & quasi dormiens in excessum est raptus: & vidit angelum *n* assistentem sibi, qui hæc* omnia, sicut dicta & gesta fuerant, narravit; & iussit, quantocyus Laudunum peteret, & Genebaudum episcopali sedi restitueret, & coram se ministerium episcopale agere persuaderet.

7 Mox sanctus Remigius nihil dubitans, cum summa celeritate Laudunum petiit, & in limine ostii, salvo sigillo & ferâ referati *o*, Genebaudum jacentem reperit: quem tensis* brachiis cum gaudio & lacrymis, laudans Domini misericordiam elevavit; eumque sedi & officio episcopali, velut angelus Domini præceperat, restituere maturavit, & Remis* cum gaudio repedavit. Genebaudus itaque in sanctitate & justitia postea omnes dies vitæ suæ gratiâ Dei peregit, prædicans cunctis, quanta illi fecerat Dominus *p*, quatenus nemo de sua justitia confideret, nemo de misericordia Dei diffideret. . . . Obiit *q* itaque Genebaudus in pace Sanctis Dei connumeratus, tandiu in episcopatu vivens, ut ei successerit Latro filius ejus episcopus, & ipse Sanctus *r*.

A N N O T A T A.

a Agitur de acceptis à *S. Remigio* pro ecclesia Remensi, ex quibus partem impendit ad fundandam ecclesiam Laudunensem. Laudunum autem olim frequenter dictum fuit Lugdunum Clavatum, hinc Laudunum Clavatum dicitur.

b Parochia olim non rarò dicebatur, quod nunc diœcesis, & contrâ.

c Genebaudum in *Mss.* ubique vocatum reperio, at *Surius* Genebaldum scripsit & uti & alii recentiores.

A. Hinc-
MARO.
post septennium angelus apparens Genebaudo,
* Sur. Duo

eam cellâ exire jubet: monitu/que ab eodem angelo S. Remigius,
E

m
* Sur. donec

n
* Sur. ei

F
Genebaudum restituit sedi episcopali, quam usque ad mortem sancti administrat.
q

* Sur. extensis
* Sur. Remos

p
q

r

AUCTOR
J. S.

d Religiosa vita aequè pro usu illius temporis clericalem significat quam monasticam.

e Verisimiliter uxor illa habuabat in palatio seu domo episcopali, quia usus illius temporis ferebat, ut clerici uxores antea ductas, quae in ordinationem mariti sui consentientes continentiam promittebant, non dimitterent e domo sua; sed eas separato conclavi in domo sua retinerent ut sorores. Probat id latius Thomassinus in *Disciplina Ecclesiae* part. 1 lib. 2 cap. 61 & 62. Verum major separatio deinde decreta est.

f Concumbens legitur in *Mss.*, sed mendum videtur. Surinus explevit per hoc modo: Et concumbente eo cum eadem &c.

g Malim credere in eadem domo permanisse, & perrexisse, ut antea, solitaria cum Antistite miscere colloquia. Id magis congruit initio seculi vi: nam concilium Agathense anni 506 can. 16 non statuit, ut conjuges, postquam maritus ordinatus est, domo separati habitent, sed sequestrato mansionis cubiculo. Imò canones apostolici & S. Lea, apud Thomassinum laudati, prohibent domo emitti uxorem.

h Phrasim hic mutavit Surinus hoc modo: Non tantum doleo &c.

i Hic alia quaedam sequuntur exempla, nimirum Magdalena, Sauli, aliorumque peccatorum, quibus divina bonitas gratiam praestitit; & quidem longè plura in *Mss.* codice, quam apud Surinum, qui partem non modicam omisit. Ego haec etiam amputanda censui, quod doctrinam potius moralem quam historicam contineant, praesertim cum tota *Vita* edi possit ad 1 Octobris, si opera videbitur pretium.

k Dubitari potest, an revera S. Remigius toties ab una civitate ad alteram proficisceretur, licet idem quoque scripserit Flodoardus, qui isdem ferè verbis omnia narrat, sed subinde paulo brevius.

l Non indicat Hincmarus, unde eam visionem didicerit. Flodoardus de veritate dubitavit, ut insinuat per vocem, fertur, quam haec referens iteratis vicibus ponit. Bailletus omnia narrat, sed tamquam somnium Genebaudi Verum quis Bailletus dixit, tale somnium fuisse Genebaldo? Unde id somnium didici? Aut vera narravit Hincmarus aut falsa; ac certè non narravit ut somnium, sed ut visionem vigilantis.

C Fateor, me de veritate visionis dubitare, cum scriptor tribus seculis sit Sancto posterior, cumque ipse dubitaverit Flodoardus: ac nequaquam dubito, quin Bailletus factum corruperit, & sua ipse somnia narraverit.

m Non facile credam hac dicta esse à Genebaudo, cum revelationi particulari satis cognita credendum esse doceant theologi. Nam sicut credendum est revelationi cognita, ita etiam mandato à Christo per salem revelationem accepto haud dubie est parendum. Quo igitur modo poterat Vir eruditus dicere, se ne Christo quidem veniente egressurum? Hac aliisque ipsam visionem suspectam reddunt: nam ex tota relatione apparet, Hincmarum ubique studere, ut auctoritatem metropolitani Remensis extollat contra episcopum Laudunensem. Id verò tanto magis suspectum est, quanto magis disputatum est de rebus similibus inter Hincmarum Remensem & Hincmarum Laudunensem.

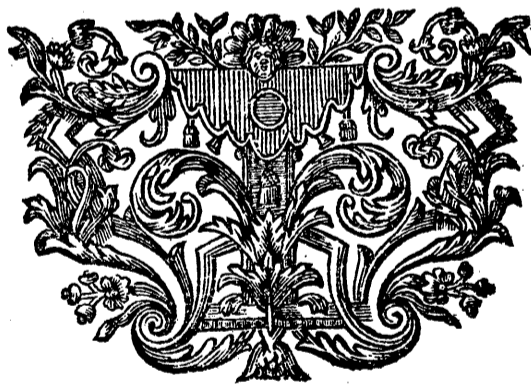
n Visionem hanc prorsus omittit Bailletus. Atamen non video, cur haec magis suspecta esse debeat quam praecedens. Utramque commentitiam vel utramque veram existimo. At in hac, si vera est, nihil corrigendum censo: praecedentem verò visionem, si revera Genebaudo oblata est, minus rectè narratam puto.

o Haec satis ostendunt, non posse visionem Genebaudi, si vera narravit Hincmarus, pro merito haberi somnio.

p Huc usque Surinus. At in codice nostro *Mss.* longa sequitur disputatio, cujus primam solam verba posui. Reliqua dari poterunt in *Vita S. Remigii*, si videbitur.

q Laudata dissertationi de misericordia Dei ultima illa verba sunt inserta, quae etiam inveniuntur apud Flodoardum.

r Haec verba, Et ipse Sanctus, apud Flodoardum, & ipse postea Sanctus, utrumque insinuant, Latronem post mortem pro Sancto fuisse habitum. Sanctum vocavit Saussayus, in *Catalogo Sanctorum post Martyrologium Gallicanum* ita de eo scribens: S. Lator nomine, revera autem non lator, sed lator potius gratiae & iustitiae, omnique ferax homo virtutis, filius fuit S. Genebaldi episcopi Laudunensis ex furtivo conjugis ante sacerdotium ductae, heresque pontificiae dignitatis, non jure sanguinis, sed praecellens fidei & pietatis merito. Castellanus in *Corollario aemerorum Martyrologii Universalis* pag. 936 ut venerabilem memorat; observans tamen Sanctum vocari à Flodoardo. Verum cum addat nec Officium de eo fieri nec ullam commemorationem, mihi nec Flodoardi nec Hincmari auctoritas sufficit, ad titulum Sancti vel Beati adscribendum ejus nomini; praesertim cum ne illi quidem id clarè faciant.

DE S. VICTORINO EP. ET CONF.

COMINITALIA,

SYLLOGE.

J. L.

Cultus ex Tatti Martyrologio & Annalibus Comensibus
præcipuè probatur : expenduntur quæ de ejus gestis
& ætate tradunt recentiores.

B
VERISIMI-
LITER CIR-
CA MEDI-
UM SECU-
LUM VII.
S. Victori-
ni, de quo

A Iterum hęc die S. Victorinum
damus, Comensem vel Novoco-
mensẽ apud lacum Larium in
Italia Subalpina episcopum &
confessorem. Cultum ejus præci-
puè nos docet Aloysius de Tattis
Congregationis clericorum regularium de Soma-
scha theologus ac sacri Officii consultor in Mar-
tyrologio Novocomensi, an. 1675 excuso, & in
Annalibus sacris ejusdem civitatis, anno 1663
editis, decade 1 lib. 9 num. 25; ubi hæc habet:
Victorinus noster secundum aliquos feliciter ob-
dormivit in Domino anno DCLXIV v Septembris.
Concordat dies cum traditione ecclesiæ Comen-
sis, quæ tunc sancti Episcopi festum celebrat
(apponitur hic in margine : Off. propr. SS. eccl.
Com. v Sept.) in templo S. Abundii; ubi à
majoribus nostris tumulum accepit, atque etiam
nunc colitur. In Martyrologio Sanctum ita lau-
dat : Nonis Septembris. Novocomi in basilica
D. Abundii S. Victorini Comen. episcopi & con-
fessoris, qui ad hanc ecclesiam gubernandam
Longobardorum tempore accersitus, ab illius
gentis principibus, lue Ariana fœdatis, assiduas con-
tumelias & calamitates sustinuit, ut oves à Do-
mino sibi commissas à malis ingruentibus servaret,
quod & gloriôsè obtinuit. Tandem multis
pro ecclesia sua laboribus fessus, episcopalem
tyram cum æternæ beatitudinis corona commu-
tauit.

C
varii aucto-
res memine-
runt,

2 Sancti elogio sequentiâ proximè subjiciun-
tur : Officia propria Sanctorum ecclesiæ Novo-
comen. agunt de S. Victorino hoc die unâ cum
Ben. Jovio Hist. patriæ lib. 2, Feliciano Nin-
guarda in Descriptione ecclesiarum urbis, ubi de
basilica S. Abundii; Philippo Archinto in Elen-
cho suorum prædecessorum, Lazaro Carafino
tum in Dyptica episcoporum Comen. n. xvii,
tum in Catalogo SS. & BB., quorum corpora
in civitate & diœcesi requiescunt; Francisco Bal-
larino Chron. Comen. p. 2, Roberto Ruscha
lib. 1 suarum Antiquitatum, Quintilio Lucino
Passalaqua in 1. Epist. histor., Ferdinando U-
ghello to. v Italiæ sacræ in ferie episcoporum
Comen. n. xvii, Lelio Fravezio in Diario per-
petuo Comen. & Philippo Ferrario in nova To-
pographia ad Rom. Martyrol. Nos quoque de ip-
so plura differuimus Annal. Comen. decade 1 lib.
ix à n. xvi usque ad xxv: Benedicli Jovii, Bal-
larini, Ughelli, Ferrarii & Tatti Opera ex enu-
meratis dumtaxat ad manum sunt. Tam hos quam

veteros scriptores, in quorum omnium ætatem
inquisivi, antiquitate superat Jovius, cujus O-
pus, in Thesaurò antiquitatum & historiarum
Italia tom. 4 part. 2 Lugduni Batavorum anno
1722 recensum, ita concluditur : Explicet Histo-
ria patria sive Chronica Benedicti Jovii Comensis
ab initio urbis usque ad annum Domini MDXXXII.

3 Postquam laudatus Jovius initio libri 2 de
primis 22 patria suæ episcopis, quos inter S. Vi-
ctorinus ordine decimus septimus sedit, scripsisset,
de omnibus ita pronuntiat : Hi sunt viginti
duo episcopi catalogo Sanctorum adscripti. Fer-
rarius in nova Topographia ad Martyrologium
Romanum, anno 1609 Venetiis edita, agens de
Como, urbis hujus Sanctos duas distribuit in
classes. In priore sunt ex primis viginti duobus
episcopi Comenses decem, quos Officio ecclesiasti-
co honorari ait. Posteriores classem constituunt
reliqui duodecim, è quorum numero S. Victori-
nus. Singulorum nominibus expressis, subdit Fer-
rarius : De prædictis autem episcopis, licet in-
ter SS. habiti sint, eccl. Comen. nullum recitat
Officium. Tattus in Martyrologio Novocomensi,
quod anno 1675 lucem aspexit, duodecim istos
Præsules variis diebus celebrat, omnesque in No-
tis ad ipsorum elogia Officio proprio coli affir-
mat, præter S. Joannem I, cognomento Orcum,
inter dici xxxi Augusti prætermisissos in Opere no-
stro relatum. Honoratior ei locus conceditur in
illius Supplemento : nam quod Tattus in Mar-
tyrologio reticuit, id jam ante in Annalibus,
anno 1663 impressis, decade 1 lib. 8 num. 9
clarissimè asseruerat, videlicet xxxi Augusti de
S. Joanne I Officium proprium legi. Pari cultu
S. Flavianus I & S. Prosper præsules Comenses
honorantur, hic 2 Martii, ille xxvi Februarii;
pariterque in Opere nostro desiderantur : in quo
ex dictis 12 episcopis unum dumtaxat in Se-
ptembris dedimus S. Martinianum. S. Victorino
sacer est dies v Septembris : septem reliquorum
festa in trium postremorum anni mensum dies
incidunt.

4 Qua Tattus in Martyrologio suo & Annalibus
de cultu sanctorum Præsulum ecclesiæ Comen-
sis sparsim scribit, studiosè pervolvi, & qua
ipse identidem laudat Officia propria, edita suis-
se didici ante medium sæculi xvii seu annum
1651 post decretum Urbani PP. VIII anno 1624
promulgatum, Lazaro Caraffino episcopatum Co-
mensẽ administrante. Omnino præsumi debet
tunc legitime inchoatam fuisse recitationem Offi-
cii

E
& aliorum
21 præsu-
lum Comen-
sium cultus

F

ex hisce
multi, quos
inter S. Vi-
ctorinus,
Officis pro-
prio hono-
rantur in
sola

AUCTOR
J. L.

cius proprii de S. Victorino & aliis, de quibus antea nullum legebatur, atque inter eos esse neminem, cujus veneratio publica per decretum istud fuerit interdicta, quia scilicet omnes illam obtinuerant ab immemorabili tempore ante idem decretum. Centum annis completis, qui ex mente Pontificis immemorabile tempus constituunt, illo antiquior est Jovii Historia, in qua viginti duo primi Comenses episcopi catalogo Sanctorum adscripti dicuntur. Ex Tatti Martyrologio & Annalibus mihi etiam innotuit, multos ex illis Officiis propriis coli non per totam diocesim Comensem, sed in ecclesia S. Abundii dumtaxat, in qua eorum corpora quiescunt. Hisce S. Victorinum accensio, cujus festum Tattus in Annalibus Officio proprio v. Septembris celebrari ait in templo S. Abundii. In Martyrologio Sanctum quoque Novocomi in basilica D. Abundii &c. annuntiat. Tumulum, inquit in fine adjecta annotationis, quem in obitu suo à majoribus nostris Victorinus accepit, adhuc retinet ante aram maximam in præfata S. Abundii ecclesia sub ipsius oculo exteriori.

B
ecclesia S.
Abundii

5 Porro ecclesia (verbis Jovii utor, ex lib. 2 Historia patriæ excerptis) extra urbem sita, quæ S. Abundii nuncupatur, apostolis prius Petro & Paulo consecrata fuit; & hæc antiquissima est. Hic aliquando Comensium episcoporum sedes fuit... Habuit olim canonicorum collegium... Anno tertio decimo supra millesimum Nonis Augusti Alberticus Comensis episcopus, dimotis canonicis, abbatiale coenobium Ordinis S. Benedicti illic instituit, cathedrâ & clero intra urbem ad Deipara Virginis ecclesiam translatis... Post annos octoginta duos Urbanus secundus Pontifex maximus in Galliam profecturus... Comum divertit, & basilicam ipsam sub nomine divi Abundii denuo dedicavit... Postquam Sixtus quartus Pontifex maximus tam multas coenobiorum commendas facere cepit, hoc quoque... abbate caruit, nunc cardinalibus, nunc episcopis commendatum. Anno 1618 ecclesia S. Abundii tradita fuit monialibus Ord. S. Augustini, teste Francisco Ballarino in Compendio Chronici Comensis, an. 16. 9 vulgato, part. 3 pag. 279.

C
De Sancti
gestis nihil
profertur ex
antiquis
monumen-
tis: elogium
Ughelli,

6 In elogiis S. Victorini apud Ballarinum part. 2 laudati Compendii à pag. 104 & Ughellum tom. 5 Italia sacra in episcopis Comensibus nonnulla ipsius gesta enarrantur. De hisce Tattus in Annalibus longiorè orationem adornavit, cujus medullam continet annuntiatio, quam ex ejus Martyrologio num. 1 retuli. Jam nominati sæculi præcedentis scriptores inter literarum monumenta, quæ de Sancto meminerunt, nullum profertur vetustius Historiâ Benedicti Jovii anno 1532 perfectâ; in cujus libro 2 de episcopis Comensibus ex professo agitur, nec nisi solum Victorini nomen catalogo Sanctorum inscriptum memoratur. Hinc mihi non levis suspicio oboritur pauca, quæ neoterici de sancti Præsulis vita vulgârunt, ex documentis satis antiquis confirmari non posse, nihilque certi de ipso oblivioni superesse præter nomen & sanctitatem. Interim elogium accipe, quo apud Ughellum citatum Sanctus exornatur: Victorinus è Bithynia, Nicomediensis civis, post Martinianum Comensem cathedram conscendit anno DCCXXXIII. Celebris doctrinâ fuit, implacabilisque Arrianorum persecutor, qui per id tempus, Rothari rege favente, totam Italiam inficere conabantur. Cùm igitur de Cumana persecutionum procella, quam ab Arrianis pro tuendo grege passus fuerat, strenuè perfunctus fuisset,

successissetque Rothari Cundipertus rex egregiè D pius, ab eo retulit Victorinus plura privilegia, atque immunitates in favorem suæ ecclesiæ. Postremam diem obiit hic sanctus Præsul anno DCCXLIV die v. mens. Septemb., sepultusque est in cathedrali SS. Apostolorum Petri & Pauli, nunc S. Abundii.

7 Eadem, si substantiam spectes, ante Ughellum de S. Victorino tradiderat Ballarinus, cuius & tempus mortis ejus ita determinans: Transiit ad vitam æternam anno Domini DCCXLIV die v. Septembris sub Pontificatu Theodori I, tempore Constantini III imperatoris. Nunc Tattus audiatur in notis ad Martyrologium: Non satis constat, quo defunctus fuerit anno Victorinus, licet plerique recentiores indubitanter asserant ex hac inferiarum valle sublatus anno Domini DCCXLIV. Si enim Præsul hic noster obiit anno DCCXLIV sub Theodoro (I) Pontifice, ut ipsi tradunt; quomodo accidere id potuit sub Constantino III imperatore, qui triennio antè imperare pariter & vivere desierat, nempe anno DCCXLI. Quomodo cum Gundeberto Longobardorum rege intima, ut Ballarinus scribit, usus est consuetudine, ab eoque multis, ut apud Ughellum legitur, condecoratus immunitatibus, si Gundebertus non nisi anno DCCXLI Italici regni habenas assumpsit? Annus ideo certus nos latet, ut alibi (in Annalibus decade 1 lib. 9 num. 25) diximus, licet & complurium Comen. episcoporum; quamquam iidem neoterici illum allignent non sine erroris, ut patet apertissime, & imprudentiæ nota. Convenit inter Tattum in sepe laudatis Annalibus & alios, quos verbis jamjam datis in turpem anachronismum lapsos ostendit, ecclesiam Comensium præfuisse S. Victorinum sub Rothari Longobardorum rege, qui, ut probabilior eruditorum est sententia, è vita excessit anno 654, regni sui 17. Hinc supra in margine ad num. 1 medio circiter seculo VII, latius accepto, Sancti mortem affixi, sub dubio tamen; quia cerio non constat episcopatum ejus cum Rotharis regno concurrisse.

E

8 Paulus Warnefridus diaconus lib. 4 de Gestis Longobardorum cap. 44 de rege Rothari ita scribit: Fidei Christianæ non rectam lineam tenens, Arrianæ hæreseos perfidiâ maculatus est... Hujus temporibus penè per omnes civitates regni ejus duo episcopi erant, unus Catholicus & alter Arrianus. In civitate quoque Ticinensi utque nunc ostenditur, ubi Arrianus episcopus apud basilicam S. Eusebii residens, baptisterium habuit, cùm tamen ecclesiæ Catholicæ alius episcopus præsideret. Hæc fundamentum præbent opinandi, etiam in civitate Comensi, Rotharis ditioni subiecta, duos tunc sedisse episcopos, Arrianum & Orthodoxum. An hic fuerit S. Victorinus cerio, ut statim dicebam, non constat: re tamen examinata, comperi, Sancti episcopatum non sine probabilitate ad Rotharis regis tempora referri, & consequenter in eam præcipuè curam ipsi incumbendum fuisse, ut veram religionem gregemque sibi commissum contra Arrianos defenderet. Quæ Tattus in Annalibus Sanctum sub Rothari Catholice fidei causâ fecisse & passum fuisse scribit, ejusmodi sunt, ut perfectissimis virtutibus cumulatum episcopum representent: qualem quidem S. Victorinum fuisse minimè negaverim; at vellem facta particularia istud comprobantia ex idoneæ auctoritatis monumentis producti posse.

DE

DE S. ANSARICO EPISCOPO CONF.

SUESSIONE IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

S. Ansarici cultus, Acta : ætas & gesta examinata.

CIRCA ME-
DIUM SE-
CULI VII.
Sancti elo-
gium,

Anctum Ansericum vel Ansari-
cum, episcopum Sueffionensem,
vita sanctitate memorabilem,
omissum tamen ab antiquis
martyrologis, celebrârunt re-
centiores hac die, quâ colitur.

B *Saussayus* prolixo hunc Sanctum exornat elogio,
quod continet præcipua illius gesta, sed ordine
quorundam inverso. *Istud, quia Acta minus
probare possum, huc transfero:* Sueffione depo-
sitionis sancti Ansarici episcopi & confessoris. Hic
ex vico Espaniaco in ipso tractu Sueffionensi or-
thodoxis parentibus oriundus, cum ab ipsis pe-
ne incunabilis suavissimos pietatis ac justitiæ
fructus libere incœpisset; fœnus religiosæ edu-
cationis copiosum parentibus ac patriæ mox ac
adolevit, rependit. Ab eunte enim ætate rerum
laudabilem, ac maximè divini cultus, ita stu-
diosum se præbuit, ut se à Deo ad magna exci-
tatum, hominumque communi bono destinatum
(tantæ gratiæ in ipso specimina effulgebant)
non obscurè proderet. Moribus enim castissimis
& doctrina præcellenti omnium animos provo-
cabat ad sui imitationem & venerationem. Unde
Landulpho episcopo Sueffionensi carnis nexibus
absoluto, ad præfultum expetitus, clavum tan-
tæ Ecclesiæ suscipere ad moderandum coactus
est, totius sacri Ordinis voto, ac populi flagi-
tatione : quos equidem concepta de eo existi-
matio haud fessellit.

in quo re-
rum gesta-
rum ordo
perturba-
tus :

C 2 Factus enim pontifex Ansaricus, studia om-
nia in hoc convertit, ut gregis forma fieret,
atque omnibus ad salutem, quantum exigit pa-
storialis cura, opitularetur. Impensè enim de om-
nium profectione sollicitus, divites in officio
pietatis continuit : pauperes consilio & solatio
adjuvit : aberrantes in viam revocavit, omnes
denique ad sanctè agendi studium accendit assi-
duo hortatu, ac virtutum suarum admirabilium
exemplis. Sed & cœlitum devotus cultor, sacra,
quæ presserant suo in solo, vestigia à squalore
exterit, basilicis nitorem restituit, aris splen-
dorem indidit. Corpora sanctorum martyrum
Crispini & Crispiniani (in quos speciali reveren-
tiæ affectu ferebatur) evocatis sanctissimis præ-
fulibus Audoëno Rotomagensi, Pharone Mel-
densi, Eligio Noviomeni, ex loco, ubi diu ab-
dita jacuerant post agonem, ad basilicam, à fe-
eorum nomine dedicatam, magna cum venera-
tione transtulit. Dehinc & inter Galliæ lumina
ad vindicandam sacram Ecclesiæ disciplinam,
synodo Remensi, indictæ à Sonnatio archipræsule
Sedis Apostolicæ legato, interfuit. Demum-
que post tot edita clara fidei, pietatis & justitiæ
opera, pervigil ac fidelis Villicus, vocatus à Do-
mino ad præmium profectus est. *Hactenus Saussayus,*
subinde licentiâ rhetoricâ usus : gesta ta-
men hic relata vera videntur ; sed synodus Re-

*mensis habita fuit ante translationem SS. Crispini
& Crispiniani, ut videbimus, atque eatenus
ordo gestorum est mutatus.*

E 3 Præterea S. Ansaricum annuntiârunt Fer-
rarius in Catalogo generali, laudans Fastos
Rosweydi & Democharem, Castellanus in Mar-
tyrologio Universali, & novissimè Martyrolo-
gium Parisiense, in quo ita habetur : Sueffio-
ne, sancti Ansarici episcopi, qui concilio Re-
mensi sub Sonnatio subscriptis. *Alii scriptores
neoterici non pauci Ansaricum exornant Sancti
titulo, testanturque eundem coli Sueffione die
v Septembris. Satis erit huc transferre verba
Claudii Dormay, qui in Historia Sueffionensi
lib. 3 cap. 43 pag. 276 de sepultura & cultu
S. Ansarici Gallicè scribit, quæ reddo Latine :*
Corpus ipsius sepultum est in sacello ecclesiæ,
quam ædificaverat, ubi etiamnum cernitur sa-
xum, cui insculpta sunt hæc verba : " Hic se-
pultus est S. Ansaricus, olim episcopus Sueff-
ionensis ". Sacræ ejus reliquiæ ex hoc loco
elevatæ sunt, translataeque ad ecclesiam cathe-
dralem, ubi honoratæ sunt usque ad urbem ca-
ptam à Calvinistis Gallis, quod contigit anno
MDLXVII. Festivitas hujus Sancti celebratur die
v Septembris, quo obiisse creditur.

memoria in
Fastis, &
cultus :

F 4 Acta S. Ansarici nulla hæctenus edita scio ;
sed exemplar aliquod Actorum Ms., quod no-
tatur desumptum ex archivis ecclesiæ Sueffio-
nensis, Majoribus nostris transmisit Nicolaus
Belfortius, jam aliàs in hoc Opere laudatus.
Auctor illorum Actorum non modò ignotus est,
& aliquot seculis Sancto posterior ; sed etiam de-
stitutus fuisse videtur sufficienti scientia historica
& chronologica, cum anachronismos ineptissimos
Actis inseruerit, & pleraque narraverit ordine
præpostero. Qua de causa parùm auctoritatis his-
sæ Actis tribuere possum, licet verisimiliter facta
quædam in iis verè sint relata. Nihilominus
meliorum defectu hæc ipsa edere statui ; con-
borque, quantum fieri poterit, probabilia secer-
nere ab iis, quæ prudenter probari nequeunt,
ordinemque inversum utcumque restituere. Pra-
cipua autem facta hic discutere aggredior, reli-
qua in annotatis breviter observaturus.

F 5 Locus natalis S. Ansarici in Actis vocatur
Espagnycum, ab aliis Latine Espaniacum, Gal-
licè Espagny. Consentiant omnes pagum esse a-
gri Sueffionensis, eumque laudatus antè Dor-
mayus ait distare Sueffione duobus aut tribus mil-
liaribus Gallicis. Addit idem scriptor, paren-
tes Ansarici fuisse conditione tenui, quod unde
hauserit ignoro, nisi per conjecturam id dixerit,
quia Acta de generis nobilitate nihil habent.
Tempus, quo natus est Sanctus, nemo assignat,
neque id accuratè assignari potest. At natum es-
se ante finem seculi VI, facile videbimus ex tem-
pore episcopatus, licet hujus initium equè sit
inert-

Locus nata-
lis, aliæque
usque ad
episcopa-
tum,

AUCTORE
J. S.

incertum ; ideoque dici nequeat , quot annis seculum VII natalis ipsius praecefferit. Miraculum fontis eliciti jam ante episcopatum Acta ei attribuunt , consentiente etiam alio quodam instrumento Ms. , quod unde desumptum sit , nescio. Verum neque id monumentum Actis melius videtur , nec Acta ipsa satis bene sunt scripta ad fidem indubitata de hoc miraculo faciendam , ut etiam insinuat Dormayus. Credibilis est à Sancto jam episcopo factum esse , si revera factum est.

cujus initium valde incertum est.

6 Initium episcopatus S. Ansarici adeo ambiguum est & incertum , ut ad annos facile viginti aberrare possit , si quis illud determinare voluerit , saltem ex monumentis mihi cognitis. Si vera essent , qua infra in Actis num. 10 referuntur de servata urbe Sueffionensi à lue inguinaria precibus S. Ansarici episcopi ; item si S. Gregorius Magnus anno 593 ad preces Ansarici episcopi privilegium confirmasset monasterio S. Medardi , ut dicitur num. 10 ; initium episcopatus S. Ansarici non posset longè abesse ab anno 590 ; & sic episcopus fuisset ad annos sexaginta circiter , aut etiam paulo diutius. Verum fictitia videntur , aut saltem variis erroribus foedata sunt , qua de peste inguinaria refert ineptus scriptor , quemadmodum in annotatis ostendam. Privilegium quoque S. Medardi , quale nunc exstat , nullo modo defendi potest , ut jam alii ostenderunt , & breviter probabo in annotatis. Qua de causa nec lue inguinaria , nec pontificatus S. Gregorii Magni , nec privilegii istius epocha prodesse possunt ad figendum initium episcopatus S. Ansarici ; neque ulla alia occurrit nota chronologica ante concilium Remense mox memorandum , cui Ansaricus anno 625 interfuit.

7 Quot verò annis ante concilium Remense sederit Ansaricus , nequit determinari , ut jam monui. Ratio praecipua est , quia gesta quingue decessorum ipsius ignorantur , uno excepto Droctigifilo , de quo à Gregorio Turonensi nonnulla narratur lib. 9 Historiarum cap. 37. Nam ex relatis ibidem conficitur , Droctigifilum superfuisse post annum 589 , sed rursus ignoratur , quamdiu deinde vivere perrexerit. Porro inter Droctigifilum & S. Ansaricum in antiquis catalogis antistitum Sueffionensium quatuor episcopi ponuntur medii , teste Dormayo pag. 243 , nimirum Aneclarus , Theobaldus , Tondulphus & Landulphus. Hi autem quatuor si revera post Droctigifilum sederint , paucis solùm annis singuli praesse debuerunt , ut ultimus perveniret usque ad tempus concilio Remensi propinquum. At satis verisimile est , unum aut plures ex istis quatuor sedisse ante Droctigifilum , ut volunt scriptores alii. Cointius ad annum 545 num. 14 duos ex quatuor Droctigifilo praeponeit , duos verò alios postponit ; sed fatetur nihil de quatuor istis episcopis ad notitiam suam pervenisse praeter nuda nomina. Itaque conjectura hac nullis fulcitur monumentis , sed alias satis convenit iis , qua nota sunt de S. Bandarido , de Droctigifilo & de S. Ansarico. Nam S. Bandaridus , de quo apud nos actum est ad 1 Augusti , vivebat anno 545 , & nonnulli volunt eum vixisse usque ad annum circiter 565 , quod tamen est incertum , nec admodum verisimile. Inter S. Bandaridum igitur & Droctigifilum sat temporis est , ut Aneclarus sedere potuerit & Theobaldus. Similiter inter Droctigifilum & S. Ansaricum , de quo nulla habetur certa notitia ante concilium Remense , sedere potuerunt Tondulphus & Lan-

quia anni praecedentium episcoporum igno-
rantur :

C

dulphus , singulique praesse ad decennium , aut etiam diutius.

8 Haec congruentia moverunt Cointium ad ita nam Ansaordinandam episcoporum Sueffionensium successivam. Et revera spatium longius inter S. Bandaridum & Droctigifilum intermedium apparet , quàm ut verisimile fiat , nullum inter eos alium intercessisse ; licet antiqui catalogi , teste Dormayo , nullum intermedium habeant : nam ordo facile perturbari potuit in catalogis istis , qui quidem vocantur vetusti , multis tamen seculis verisimiliter posteriores sunt aetate episcoporum , de quibus agitur. Itaque catalogos illos sequendos non putem , praesertim cum inde aliud quoque oriatur incommodum : nam ea ratione quatuor episcopi inter Droctigifilum & S. Ansaricum ponuntur medii , quos inter eos sedisse verisimile non est. Sammarthani in Gallia Christiana in aliud extremum deflexerunt : quatuor enim antistites inter S. Bandaridum & Droctigifilum medios statuunt ; nullum verò inter Droctigifilum & S. Ansaricum. Hi cerò ab antiquis catalogis longissime recedunt : nec tamen accedunt ad verisimilitudinem , cum sic episcopatum S. Ansarici longissimum faciant. Suspicor nullam iis fuisse rationem ordinis memorati , nisi quod privilegium S. Medardi per S. Ansaricum S. Gregorio Magno oblatum velint. At istud privilegium nihili faciendum est pro ordinanda chronotaxi S. Ansarici. Quare malim existimare ipsum Landulfo successisse , ut habent vetustiores catalogi , quàm Droctigifilo.

9 Ex dictis liquet , quàm sit incertum S. Ansarici episcopatus initium. Episcopus interfuit Synodo Remensi sub Sonatio , qua habita fuit anno 624 aut 625 , ut Majores nostri variis locis observarunt , & Pagius etiam probavit ad annum 624 num. 4. Id primum ex gestis Sancti innotuit , ideoque nequit dici , an jam multis annis cathedram episcopalem tunc occupasset. Verum , quidquid sit de initio episcopatus , S. Ansaricum virum fuisse egregium & magistrum S. Drausii Sueffionensis deinde episcopi , testatur auctor aetate suppar , qui conscripsit Vitam S. Drausii editam apud nos tom. 1 Martii. Audiamus hunc auctorem , qui pag. 406 ita habet : Igitur parentes ejus (S. Drausii) videntes eum tam miris morum virtutibus excellere , & adhuc excellentiorem beatitudinis viam velle tenere , decrevere eum inclyto viro & patri memorando Anserico Sueffionensis quondam civitatis episcopo ad educandum tradere , ut si quid minus sibi esset ex primo , suppleri in secundo posset Magistro . . . Praestitit namque ei Dominus tantam gratiam & benedictionis copiam coram praedicto venerabili patre Anserico , ut non minori dilectionis affectu amplecteretur ab eo , quàm unicus filius diligitur à patre suo. Nec mirum : tanta enim humilitatis & humanitatis gratia . . . se aptabat penè omnibus , ut cunctis fieret admodum gratus , & diligibilis universis haberetur ut filius. At si aliis ita existeret intimus , maximè tamen huic inhærebat potius , cujus se noverat regimine tueri diligentius , cujus moderamine educabatur dulcius , cujus sollicitudine monitis divinæ legis & humanæ erudiebatur studiosus.

10 Nec sine divino nutu credendus est talis Patroni traditus esse custodiae , cujus paulò post Dei disponente clementia , sublimandus erat honore. Nam non multò post excurso dierum suorum numero , vocante se ad remunerationem

Deo ,

dicitur struxisse ecclesiam S. Stephani :

A Deo, bonorum repletus fructu operum, hominem exitit, & extremum vitæ diem clausit. De morte Sancti infra agam. At interim observo, nullum hic occurrere verbum, quo atas insinuatur decrepita aut præter modum longeva. Porro laudatus sæpe Dormayus in Anfarico asserit, ecclesiam S. Stephani protomartyris extra muros urbis Sueffionensis anno 634 ab Anfarico fundatam fuisse & dedicatam. Idem scripserunt Sammarthani, & alii. Verùm non dicunt, unde facti illius notitiam hauserint; cùmque Acta referant Sanctum in illa ecclesia sepultum sine ulla mentione de ea per ipsum constructa; silentium istud, quod item observo in alio monumento Ms., dubitare me cogit, an structura istius ecclesiæ S. Anfarico facta certò possit attribui.

SS. Crispini & Crispiniani corpora elevavit, ni & Crispiniani, quam Vita refert num. 5 & 6, consentientibus aliis scriptoribus. Præcipuum hujusce translationis auctorem fuisse S. Eligium Noviomensem antistitem Vita testatur num. 6; idque congruit Vita S. Eligii per S. Andoënum scripta, editaque ab Acherio tom. 5 Spicilegii.

B S. Andoënum ibidem pag. 199 scribit, varia sanctorum martyrum corpora diversis locis per S. Eligium fuisse inventa aut elevata & translata. Itaque S. Eligius S. Anfarico auctor fuisse videtur, ut quæreret, thecæque pretiosæ reconderet prædictorum martyrum corpora; neque auctor modo, sed etiam præcipuus adiutor. Testem hujusce rei rursus habemus S. Andoënum, qui ipse etiam rei gesta adfuit, & pag. 202 de Eligio ita scripsit: Sueffionis quoque civitate sanctos martyres & germanos Crispinum & Crispinianum ex quadam crypta prolatos mirificè composuit, eorumque memoriam insigni ornamento decoravit. Per ornamentum designat thecam pretiosam latius in Vita commemoratam, quam S. Eligius, ut erat aurifaber peritissimus, si non propriis manibus fabricavit, hand dubiè tamen fabricam ordinavit, eique præfuit.

quod factum non diu ante medium seculi VII: circa quod mors figenda:

C 12. Porro de tempore hujusce translationis, de quo scriptores non omnino consentiunt, conjectura sumi potest ex laudata S. Eligii Vita, cum aliis rationibus collata. Attamen non video, annum certò ex ea determinari posse, etiamsi existimare velimus SS. Andoënum & Eligium certò episcopos fuisse consecratos anno 640, ut volunt Cointius & Pagius, quorum sententiam ut probabiliorem interim secutus est Cuperus noster in S. Andoëno ad xxiv Augusti: nusquam enim habetur, quot annis hæc translatio posterior sit suscepta ab Andoëno & Eligio dignitate episcopali. Præterea opinantur aliqui Eligium & Andoënum anno 646 consecratos. Dies translationis æquè est dubius, cum Acta notent diem x Junii; Dormayus verò aliique velint peractam esse translationem die vi Martii, uti notavit in Martyrologio suo Saujayus. Quapropter nihil de tempore hujusce translationis certi statuere possum, nisi eam contigisse non diu ante medium seculi VII: nam alii annum 647, alii 648, ac demum alii 649 assignant, neque pro ullo ex hisce annis meliores invenio rationes quam pro alio; seu potius nulla alicujus momenti ratio pro uno magis quam pro alio allata est. Idem est de anno emortuali S. Anfarici, quem fixi circa medium seculi VII, quia annus certò nequit determinari.

13 In Vita S. Salabergæ abbatisse apud Mabillonium Sec. 2 Benedictino pag. 431 mentio fit Septembris Tomus II.

de S. Anfarico tunc defuncto his verbis: Vidit quoque (S. Salaberga) venerabilem virum Anfaricum pontificem obviam sibi venire. Ad quam ait: Agnoscis me? At illa fatetur se ignorare. Ego sum Anfericus episcopus Sueffionum, quem crebrius in domo tua accersitum vidisti: veni, & ostendam tibi valvas paradisi, & ostendam civitatem Dei altissimi, & duodecim fedes Apostolorum ex auro gemmisque rutilantes. Cui & ait: Ecce tibi locus præparatus est &c. Hæc non multis annis post mortem S. Anfarici congerunt, si verè relata sunt; nam S. Salabergam circa annum 655 obiisse, Mabillonius existimat: quod ad xxii Septembris examinari poterit. Nunc Vitam Sancti qualemcumque subjungo.

AUCTORE J. S. S. Salabergæ post mortem Sanctus apparuisse dicitur.

V I T A

MENDIS CONSPERSA

auctore anonymo,

Ex Ms. ecclesiæ Sueffionensis

CAPUT I.

Natales primordiaque Sancti: episcopatus susceptus, translatio Sanctorum Crispini & Crispiniani, aliaque in episcopatu gesta.

C Um per orbem longè latèque discurrant terrenorum militum gesta fallacia; miror, cur nos Christiani salutifera militum Christi merita vel saltem in eorum natalitiis non commemoramus. Si enim, quod in Sanctis est laudabile, ad eum utique referri debet, ex cujus munere venit, quique in Sanctis suis mirabilis prædicatur: proculdubio cùm Sanctorum gesta leguntur, Dei virtus & gloria extollitur, Sanctorum laus commendatur, major ipsis reverentia defertur, fidelium mens ædificatur, laïca plebs instruitur, & ad virtutes conformes animatur, dæmon confunditur, ecclesia gloriatur. Gelebrantes igitur, dilectissimi, hodie beatissimi patris & præsulis nostri Anfarici solennia, pauca, quæ de gestis ejus agnovimus, tam ex Legendis Sanctorum, quam indultis Romanorum Pontificum veris que testimoniis antiquorum breviter ad memoriam revocemus.

Cur & ex quibus monumentis scribat auctor:

F

2 Sanctus igitur confessor & pontifex Anfaricus in pago Sueffionico, villâ, cui Espagnycum nomen est, ex parentibus Catholicis procreatus, ab incunte ætate Christianæ fidei cultor verus, & evangelicæ etiam vitæ fuit semper imitator præcipuus. Quæ summa ejus sanctitas, vel maximè elucescit in hoc, quod sequitur, ingenti ab eo spiritu & fide gestum. Nam miseratus aliquandò vexationi parentum, ac municipium Espagnycorum, ac præsertim vicum de Divite Burgo a dictâ villâ inhabitantium, qui aquæ

Sancti natales & primordia:

A. ANO-
NTMO.

penuriâ laborabant, quod vicus ille altus & circa montana situs esset, sub hortis domus parentum, infra vicum præmissum sitæ, fodi iussit: ubi reperto silice, ad Evangelicum istud verbum firmiter aspirans: Qui non hæsitaverit in corde suo, sed firmiter crediderit, quodcumque dixerit, Fiat, fiet ei; spe maxima, fide recta silici pedem impressit, dicens: Dei nomine fons hic sit. Ad quod verbum lapis ille, sub ejus pede disruptus, incolis potum, ægris sanitatem scaturire cepit, & in hunc usque diem ab incolis Fons & Pes sancti Ansarici vocatur *b*.

b
suscepit
episcopatus.

3 Igitur cum celestium amore æstuans, & ad augmenta virtutum jugiter intentus, tanta sanctitatis perfectione polleret, Dominicarum ovium meruit divinitus pastor effici, vicestimque Sueffionensis cathedræ pontifex consecrari. Nempe divinæ dignationi competebar, ut absconsa diu Lucerna super candelabrum ecclesiæ poneretur, quæ postmodum in salutem populorum circumquaque radiaret. Siquidem mox ut in præfulem est assumptus, qui antea innumera in se gratiarum charismata congefferat, multo tunc amplius esse cepit in jejuniis strictior, crebrior in vigiliis, prolixior in oratione, & in omnimoda virtute ornatior. Gerebat nimirum in mente dictum illud Apostoli: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, ideoque toto nisu, toto spiritu agebat, ut mentis puritate, fidei, spei, & charitatis fervore, omnibus exempla præberet sanctitatis.

B

*Invisatis
aliis episco-
pis, &
compositâ
theod. præ-
tiosâ,*
c

4 Talis itaque inveniebatur in domo Dei, cujus comparatione ceteri grex merito dicerentur. Et ecce magnus ille Remerator, qui ministrantes sibi honorificare promisit, hanc ei confert gratiam, ut cum sanctis Eligio & Noviomensi, Audoëno Rothomagensi, Farone Meldensi ceterisque laude dignis episcopis beatorum fratrum martyrum Crispini & Crispiniani Sueffioniorum apostolorum sacratissima corpora transferre mereretur. Nec enim dubium esse debet, quin divinæ præscientiæ sic placuerit, duo illa luminaria magna horum sanctissimorum præfulum temporibus de sub terræ abscondito velut in firmamento cæli sursum collocare, quatenus tam ad fidei augmentum, quam ad declaranda pontificum merita lucerent mundumque illuminarent. Cum igitur tanto thesauro dignum vas circa aureum & argenteum factum fuisset, & tanquam propiciatorium ex auro mundissimum eminenti loco positum, ex quo dignaretur nobis Dominus hoc Moyli dictum propicius respondere: Inde præcipiam, & loquar ad te; cum, inquam, fabricata esset arca, in qua tabulæ duæ spirituales, conscriptam Dei digito, id est Spiritu sancto, legem continentem servarentur: tunc dicti almi pontifices divino igne succensum populum Sueffionicum, Ansarico suadente *d*, convocârunt, & pro sancta martyrum translatione triduanum jejunium indixerunt.

d

*transfert
corpora SS.
Crispini &
Crispiani;*
e
f

5 Quo completo, emissis super corpora martyrum per præfules actis, prolatoque Dei verbo ad populum, clero orante cum plebe, præful Ansaricus, pontificum associatus cohorte, quartis *e* Idibus Junii cryptam, sub qua pauebant ossa martyrum, ubi olim per Sixtum & Sinicium *f* posita, cum tremore & lacrymis referavit; purissimisque manibus, episcopis juvenibus, Eligio præsertim, qui præcipuus actor erat, dempto cæmento, bina eorum sepulchra discooperuit: & maximus statim inde suavitatis

odor fragravit ad declaranda (ut remur) martyrum & pontificum astantium merita: ut per salutiferum odorem traheretur affectus fidelium, juxta illud: Curremus post te in odorem unguentorum tuorum. Tunc sancti pontifices sanctos martyrum artus, cum lachrymabili gaudio exosculatos, in præparatam capsam transtulerunt *g*: & pallio holoserico obvolutos honorificè condiderunt, caput dumtaxat sancti Crispini à populis deosculandum in archivis ecclesiæ reservantes. Elevatur itaque humeris episcoporum vas admirabile, vitæ manna continens, vas, inquam, auri solidum, preciosis virtutum lapillis ornatum: & super altare sursum in eminenti ponitur; ut instar ænei serpentis erectum, omnium devotè in se prospicientium languoribus mederetur. Nec id frustra sanè. Siquidem in hac translatione reorum solvuntur vincula, effugantur dæmonia, sanantur morbi, peccatorum conferuntur indulgentia.

D

g

6 Sicut in Parisina muliere Christus pietate sua monstrare dignatus est: quam ob sua facinora tam atrociter dæmon agitabat, ut dentibus sese discerperet, ignis & aquæ pericula minime perhorresceret, ac sæpe ex capitis vertigine caderet epileptica passione. Ducitur ob id misera ferreis manicis vincita ad almæ Dei Genitricis matricem in urbe Sueffionica ecclesiam: ubi per novem dies stans cum matre, nihil obtinuit: quia Christus almaque Mater ejus, ut patuit, curam ejus translationi martyrum reservavit. Nam cum translationis die instante mater ejus videret omnes instar apum conglobatos ad deificam martyrum basilicam confluere, juvenibus clientulis, dæmoniacam ad locum deduxit, ut saltem experiretur, si Christus martyrum gratiâ conferret salutem. Quæ dum chororum ingreditur, crudelius à dæmone fatigata, tetros emittit clamores, & cruentas ab ore & naribus vomit spumas, lumina contorquens, membra circumflectens. Attoniti super ea præfules & populi, orant martyres, ut ægram salvent. O melliflua pietas Dei nostri! Sicut illa, quæ tetigit sumbriam vestis Domini, à fluxu sanata fuit: sic ista, ut martyrum attigit, à dæmone liberata, sanam omnino se sensit, denuoque confessionis in fonte sua crimina delevit. Quis nunc exprimere sufficiat, quantum cunctis gaudium induxit quadruplicis hujus miraculi magnitudo; quamque universi coeperunt martyrum nomen attollere, & pontificum merita prædicare, quos Deus ita præordinaverat & salutiferæ translationis ministros & pro muliere dæmoniacâ intercessores? Planè mirificavit Dominus Sanctos suos: & exaudivit eos clamantes ad se, quia justis, ut olim horum meritis patet, & nunc miraculis: ideo oculi ejus super justos & aures ad preces illorum.

*emergumena
tempore
translationis
liberata;*
E

F

7 Post expleta translationis gaudia; præful Dei Ansaricus in sua erat sanctitate perseverans, morbos fanans, aliisque miraculis coruscans, de salute autem gregis sui mirum in modum sollicitus. Quo in genere non immeritò à nobis enumerandum est, quod cum videret super mensuris vini inter aliquos proceres & cives urbis periculofam valdè contentionem, quæ ad ea usque tempora necdum sedari potuerat; convocavit clerum cum proceribus & populo. Quos verbis ignitis informans, nunc de pace observanda, nunc de regni cælestis amore commonens, non desinebat verba divinum amorem spirantia vibrare, donec, gladio spiritus penetrante, sese omnes ejus dispositioni submiserunt. Quamobrem

*diuturna
comentio
Sueffione
sublata.*

rem

A rem ille statim mensuram cupream sculpi jubet, dimidium sextarium hodie appellatam, quæ conveniens omnibus & grata, duratos eorum animos mitigavit: ut, sicut loquente Petro cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum, sic & isti ad sanam mentem revocarentur, audientes Præsulem istum beatum: cui eique similibus dicitur: Non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Ea verò mensura nunc usque servatur in Sueffionensi ecclesia cum Sanctorum reliquiis, & pia devotione à populo exosculatur, quòd præmissæ dissensionis conciliandæ causa & foedus extiterit.

Romano sanctuario *a* cepit. Cùm enim in Quadagesima Romani non sanctè vixissent, & Christi Corpus in Paschate irreverenter suscepissent, ac postmodùm ludis, commessationibus, & luxuriæ vacarent, dum adhuc escæ essent in ore ipsorum *b*; fluvius Tyberis ripas suas sic excessit, ut super ipsos urbis muros influens, & magnam regionis partem occupans, plures domos everteret. Hinc serpentium multitudo ingentem draconem sequens, per Tyberim in mare descendit: sed falsis undis serpentes prævocati, ad litus ejiciuntur. Quorum fetore inguinaria pestis concreta est, cum tumore inguinis & aliquantulo vultus rubore apparens; ferèque sine doloris sensu, ut (quod horrendum est) sine pœnitentia homines passim subitò morerentur, oscitando, sternutando, in via, mensa, operis, ludis, templo, colloquiis: ita ut Roma domibus, incolis, adeoque ipso Pelagio summo Pontifice orbata, miserè lugeret.

A. ANONYMO.

a

b

ANNOTATA.

a Dormayus locum hunc Gallicè vocat Richebourg.

b Idem scriptor factum istud referri ait, sed fatetur se istud non legisse in auctoribus bonè nota. Jam monui in Commentario num. 5 fidem non mereri certam.

B *c* De S. Eligio agetur ad 1 Decembris, quo colitur: Vita verò S. Audoeni jam data est ad 24 Augusti: S. Faronis memoria Romano Martyrologio inserta habetur ad 28 Octobris. Omnes S. Ansarico diu fuerunt superstites.

d Potius dixisset auctor, populum ab Ansarico convocatum esse, suadentibus aliis episcopis. De translatione hac consuli potest Commentarius num. 11 & 12.

e Quarto Idus, id est, die 10 Junii, voluit haud dubiè auctor dicere.

f De SS. Sixto & Sinicio episcopis egi ad diem 1 Septembris, ibique probavi eos secundum Acta ibi data floruisse tempore Diocletiani, quod optimè congruit cum hoc loco. Verùm, si illi à S. Petro missi fuissent in Galliam, ut voluerunt aliqui, quo demum modo poterant prædictos Sanctos sub Diocletiano passos in crypta collocare? Imò ne illorum quidem opinio, qui Sixtum & Sinicium à Sixto Papa II missos crediderunt, satis coheret cum hic dictis, ut studiosus lector facile perspiciet. Attamen translatio illorum corporum ad cryptam per sanctos Sixtum & Sinicium valdè est verisimilis, cùm SS. Crispinus & Crispinianus passi sint sub initium imperii Diocletiani, & paulo post Sixtus & Sinicium Sueffionem pervenerint, ut suo loco probatum est.

C *g* Bailletus ad 25 Octobris in SS. Crispino & Crispiniano refert horum Sanctorum corpora à S. Eligio primùm elevata; & deinde ab Ansarico, presentibus Audoëno & Farone translata. Verùm omnia hæc Ansaricus simul cum Eligio & aliis, si forsan non uno die, uno certè tempore peregit.

g In cujus locum substitutus sanctus doctor Gregorius, statuit ut plebs Romana jejuniis se affligens cum cleri processione basilicam sancti Petri adiret, in qua Dei misericordiam lachrymabilibus litanis imploraret. Cùmque ipse ante gradus basilicæ prostratus cum populo orasset, surgens à terra, vidit super castrum Crescentii d angelum, qui cruentatum gladium in vaginam reducebat: atque ita pestilentiam cessasse intellexit: quamquam de simul prostratis ad orandum circitè octoginta mortui sunt. Exinde autem, mutato nomine, Castrum Angeli est vocatum: sancitum insuper, ut quotannis die sancti Marci Evangelistæ cruces nigræ à populo haberentur, & ad sanctum Petrum litanæ à clero fierent, quæ Majores e hodie vocantur.

cessat, instituit à S. Gregorio & piè obitu supplicationibus:

h

d

i Porro lues ista inguinaria per Galliæ regiones devastans, urbes, castra & municipia devastans, in circuitu urbis Sueffionensis undique populabatur: cùm beato præfule Ansarico diu noctuque misericordiam implorante, ne vivens commissam sibi plebem devastari cerneret, audita est vox è cælo altiùs hæc intonans: Quid urbi huic noxium faciemus? Ad portam quippe Orientalem paufant corpora martyrum Crispini & Crispiniani urbis defensorum: ad Occidentalem plagam sanguis eorum fusus est: consistit in medio cinis corporum & locus sacer sepulchri. Nihil ultra possumus hic prævalere: sed eorum tuitioni urbs dimittenda est. Qua voce audita, morbus conquievit *f*. Unde non parvam censemus Præsulis hujus gratiam, cujus supplicatione & martyrum protectione dira lues Sueffionem non attigit. Unde ejus auxilium tanto instantiùs implorare debemus, quanto crebriùs infortuniis quatimur: ut sicut plebem defendit ab inguinaria peste, sic nos & ipsam dignetur in diversis protegere.

urbem Sueffionensem eodem malo laceratam ait auctor.

f

f

CAPUT II.

Alia facta, quæ falsò videntur Ansarico attributa: beatus obitus & sepultura.

Sevissima lues inguinaria Romæ

Inter horum moras temporum cùm ferè omnes intenti essent ad malum, ascendit ira Dei super eos, & ut Scriptura impleteretur, à Septembris Tomus II.

i Cæterùm inter plurimas ejus virtutes maximum ei erat in mente studium, ut circa religiosa monachorum loca munificus existeret, & sacras Divorum memorias tranquillitate consolidaret, ac divino cultu insigniret. Unde etiam privilegium exemptionis per sanctum Joannem Papam & martyrem indultum cœnobio sancti Medardi Sueffionensis, datum in ecclesia beati Papæ Silvestri quinto Idus Martii, anno Incarnationis Dominicæ quingentesimo sexagesimo secundo *g*, Indictione decima, quod fuit regum manibus firmatum, nec non beati Bandaridi *h* Suefforum episcopi consensu factum, ac insuper septuaginta pontificum anathemate solidatum:

Privilegium, quod monasterio S. Medardi, suadente Ansarico,

g

h

A. ANO-
NYMO.

hoc, inquam, privilegium sanctus doctor Papa Gregorius, suadente viro Dei Ansarico, confirmavit in hunc modum: *Authoritate Divina, & vice beati Petri Apostolorum principis, consensu omnium Romanorum Pontificum, & voluntate totius senatus Romani, suadente nobis viro apostolico Ansarico i Suefforum urbis pontifice, & omnium favente Gallie episcoporum judicio k, decernimus ut nullus archiepiscoporum, episcoporum, archidiaconorum fratres præfatæ basilicæ inquietet &c.*

datum dici-
tur a S.
Gregorio
Papa:

12 Ac sequitur: Ne vilescat tantæ sublimitatis locus, quem caput monasteriorum totius Gallie constitutum, nulliusque ditioni patimur subesse: sed velut hæc Sedes Romana speculationem suam toto orbi indicit, & novas consuetudines omnibus mittit, & omnium personarum scrutinio caret, ita præfatus locus, remota omni consuetudine pessima regum, antistitum, judicum, exemplum divinæ religionis & honestatis ceteris exhibeat monasteriis, & super omnia plena gaudeat libertate. Cujus rectores & filii præfentes ac futuri, tantum sub regali custodia positi, advocacionem sancti Petri & successorum suorum hujus sanctæ Romanæ Sedis Pontificum auctoritatem proclamant, & si necessitas incumbit, adeant. De altaribus quoque juxta institutionem beati Papæ Joannis Apostolica auctoritate confirmamus, ut qui fuerit præfati monasterii, sit persona altarum & præful omnium ecclesiarum sibi pertinentium. Hinc longè post sequitur: Ego Gregorius sanctæ Romanæ Sedis Antistes huic privilegio subscripsi &c. Et sequitur: Flavius l Remorum archiepiscopus subscripsit, Ansaricus Suefforum episcopus subscripsit. Datum sexto Calendas Junii anno ab Incarnatione Domini quingentesimo nonagesimo tertio m, Indictione undecima.

ejus mentio
in alio pri-
vilegio ut
vult auctor:
n

13 In privilegio quoque domni Eugenii Papæ n, quod ad supplicationem Ludovici regis & imperatoris datum fuit in ecclesia sancti Joannis Lateranensis, anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo vicesimo sexto, Indictione quarta, decimo sexto Calendas Maii, sic dicitur: Inde vir apostolicus Bandaridus Suefforum pontifex & venerabilis Ansaricus præful eulogias ab his sanctis Joanne & bonæ memoriæ Gregorio episcopis susceperunt, quas in archivis publicis sanctæ Mariæ & sancti Gervasii reposerunt ob memoriam recordationis successorum suorum sub anathemate conclusas.

mors, sepul-
tura, mira-
culaque a-
pud sepul-
crum.

14 His igitur aliisque plurimis virtutum exercitiis sanctus pontifex Ansaricus, mundi victor, culmen ascenderat perfectionis, cum senio tandem confectus, lecto decubuit. Cumque morbi vi magis magisque invalescente populum suum nimis sollicitum & anxium videret, blandèque consolatus esset, & in manus summi Pastoris commendasset; Dominicis Sacramentis devotè susceptis, inter clericorum manus die Nonarum Septembris ei spiritum reddidit, cui famulatum indefessus in mundo exhibuerat. Sepultus est autem in ecclesia sancti Stephani protomartyris, extra urbis muros, super aggerem publicum Coyaci, in qua tunc erant canonici seculares. Ubi beatus Antistes corpore tumulatus multis virtutibus Christo se vivere manifestat, quando ejus sepulchrum, plerumque energumini, febricitantes, ceterique infirmi, post suas orationes recepta incoluntate o, recedunt: præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor & imperium in secula seculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a *Que de hisce narrat biographus, sumptisse videtur ex S. Gregorio Turonensi lib. 10 Historia cap. 1, sed multa ineptè miscuit. Primum enim errat, dum Roma inchoatam credit luem istam inguinariam: nam, teste eodem Gregorio Turonensi, in variis Gallie locis jam sevierat, dum Roma inchoata est. Adhibet quidem Turonensis locum illum Ezechielis 9 v 6: A Sanctuario meo incipite; sed non ut indicet, pestem Roma primò inchoatam, sed ut doceat ipsum Pelagium summum Pontificem illà fuisse sublatum.*

b *Hic, cum velit pestem esse immixtam ob jejunium Quadragesimale non bene servatum, peccataque alia Paschali tempore & non diu post facta, utcumque insinuat inundationem fuisse non diu post Pascha. At testatur Turonensis, inundationem Tiberis fuisse mense nono, pestilentiam verò ortam medio mense undecimo.*

c *Consule laudatum Turonensem, qui recitat orationem S. Gregorii Magni ad plebem, in qua enarrantur pleraque occasione istius pestis facta. Eadem in Vita S. Gregorii Magni narrat Joannes Diaconus apud nos tom. 2 Martii pag. 144 & 145, cum nonnulla tamen diversitate.*

d *Ineptus est anachronismus: nam Castrum S. Angeli, cum esset mausoleum Adriani imperatoris, primò nominatum est Moles Adriani, super quam angelus, vaginà gladium recondens, dicitur visus a S. Gregorio in signum cessantis pestilentia, ut etiam habet Baronius ad annum 590. Quia verò munitiones mausoleo addite sunt, jam pro arce habitum fuit, priusquam ab Angelo nomen acciperet. Longissime verò aberrat hic scriptor, qui castrum Crescentii dictum fuisse putat Gregorii tempore; nomen enim Crescentii tantum habuit sub finem seculi 10, postquam occupatum erat à Crescentio patrio Romano, qui ex ea arce Roma tyrannidem exercebat, & tandem ab Ottone III victus interijt. De Castro S. Angeli, Italici Castell S. Angelo, plura videri possunt apud Alexandrum Donatum de Urbe Roma lib. 4 cap. 7.*

e *Majores vecantur litanie, que sunt in festivitate S. Marci, eaque creduntur instituta à S. Gregorio: Minores verò dicuntur, que tribus diebus ante festum Ascensionis Domini continentur, eaque antiquiores sunt.*

f *Si auctor velit, factum id contigisse eodem ferè tempore, quo Roma cessavit pestis inguinaria, seu circa annum 590, ut tota ipsius relatio insinuat; necdum episcopus erat Ansaricus, sed eo tempore sedebat Droctigistus. Quare vel solo hoc anachronismo nutat tota ipsius relatio, qua insuper sic concinnata est, ut fidem non mereretur, etiamsi miraculum commodè ad Ansarici tempora referri posset. Apud nos tom. 2 Martii pag. 750 auctor synchronus narrat, pestem inguinariam anno 1126 dominantem esse Sueffone; at cessasse post piè circumlatas S. Gregorii Pape reliquias. Verùm simile quid factum esse tempore S. Ansarici, alibi non invenio.*

g *S. Joannes I Papa, qui martyr fuit, dudum erat defunctus anno 562 hic notato. At præerat tum Romane Ecclesie Joannes III. Is tamen error imperito scriptori attribui facile potest, si aliunde privilegium non possit improbari. Verùm istud privilegium Joannis III subsistere nequit, ut ostendit Papebrochius tom. 2 Junii pag. 74, tum ex anno Incarnationis con-*

tra

A *Vra usum istius temporis adjecto, tum quia datum dicitur consentiente Clotario rege: nam anno 562 Clotarius primus non supererat; secundus vero Clotarius necdum vivebat. Videri possunt & alia ibidem dicta.*

h *Utrum S. Bandaridus vixerit usque ad annum 562, non satis constat, ut dixi in Commentario num. 7.*

i *Verisimile non est, Anfaricum episcopum fuisse jam ab anno 593, quo infra notatur privilegium datum, alias notatum anno 594. Vide dicta in Commentario de initio episcopatus.*

k *Nec consensus omnium Romanorum Pontificum, nec voluntas senatus, nec iudicium Gallicae episcoporum, congruunt privilegio, quod a S. Gregorio datum scribitur: sed declamatoria ista sunt, & planè inepta, qualia plura sunt in ipso privilegio, quod in novissima editione Operum S. Gregorii recensum in appendice tom. 2 col. 1284 & seqq. latius videri poterit.*

l *Flavius Remensis episcopus diu ante annum 593 defunctus est. At non solus hic est, cujus subscriptio consistere nequit, sed longè plures sub ipso leguntur privilegio scripti, qui aut numquam fuere cogniti, aut eo tempore non erant*

episcopi, ut jam observavit Papebrochius loco ANONYMO,

m *Annus hic notatus congruit cum Indictione; sed alias sub privilegio legitur annus 594.*

n *Eugenius II Papa erat anno 826, Ludovicus Pius imperabat, & currebat quarta Indictio, quando privilegium datum dicitur. Hinc tamen concludere nolim, privilegium, quod hic laudatur, magis esse legitimum, quam sit præcedens. Ratio est, quòd S. Anfaricus supponatur fuisse episcopus, vivente Gregorio Magno. At verisimile non est jam tum episcopum fuisse, licet lubens fatear non posse ostendi, id certò falsum esse. Deinde citata istius privilegii verba non videntur conformia stylo Romanorum Pontificum, & certè inepta sunt ad confirmandum privilegium præcedens.*

o *Quamvis non inveniam ulla beneficia nominatim litteris fuisse consignata; facile tamen credi potest facta esse, cum fideles passim Sanctos colere coeperint occasione miraculorum, quorum patrocinio fiebant. Ceterum de sepultura & corporis translatione aliquid dictum est in Commentario num. 3.*

DE SANCTO BERTINO ABBATE

AUDOMAROPOLI IN BELGIO.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Discutiuntur asserta Mabillonii de scriptoribus Actorum S. Bertini, multaque in iis corriguntur.

CIRCA AN. DCCIX. Asserta Mabillonii de scriptoribus Vitæ S. Bertini:

Mabillonius Vitam S. Bertini abbatissithiensis editurus Sec. 3 Benedictino part. 1 pag. 104 ita præfatur: Multi gesta S. Bertini abbatiss in litteras retulere. Sex omnino invenio

hujusce argumenti lucubrationes. Prima est anonymi cujusdam, quem ceteri postea secuti sunt. Secunda Folquini abbatiss Lobiensis, qui Acta SS. Audomari, Bertini, Folquini episcopi, Winnoci & Silvini Waltero abbati Bertiniano, anno cmxcvi mortuo, nuncupavit. Tertia & quarta auctorem habet Folcardum Sithivensis cœnobii monachum. Quinta & sexta metricè compositæ sunt, una quidem ab anonymo quodam, alia ab Simone (ut putant) abbate Sithivensi sub finem seculi xii, quamquam Johannes Iperius de Simone abbate agens, ejus rei (nè fallor) haud meminit. Quatuor postremas scriptiones è monasterio Sithivensi accepimus beneficio tum viri religiosissimi D. Johannis le Pecqueur subprioris, tum humanissimi Gerardi du Val cœnobitæ. Hic unicum exhibemus Folcardum, de aliis auctoribus pauca dicturi. Ita quidem vir ille eruditus, qui, exceptâ unâ Vitâ metricâ, eosdem Vitæ scriptores repetit tom. 2 Annalium pag. 23, sed non sine variis erroribus, ut mihi clarè patet, cum ex sex diversis S. Bertini Vitis, quas omnes manuscriptoras habeo, tum ex testimonio & observationibus eruditissimi viri ex abbacia Bertiniana,

qui veritatis studio exactiorem de Vitis S. Bertini suggestit notitiam, & nonnullas ex iis communicavit, ut infra dicitur.

2 *Primo anonymus ille, quem primum credit Mabillonius, tantum secundus est scriptor Vitæ S. Bertini, ut probabo. Secundo Folquinus abbas Laubiensis Vitam S. Bertini nunquam videtur scripsisse, licet etiam Jacobus Malbrancus in Scholiis ad cap. 1 lib. 3 de Morinis hunc abbatem Laubiensem numeret inter scriptores Vitæ S. Bertini. Certè reverendus admodum dominus de Clely, presbyter abbacia S. Bertini ejusque bibliotheca præfessus, qui nuperrimè miram humanitate parique diligentia ex codicibus Mss. varia nobis transcribenda curavit, in Observationibus eruditissimis, quas adjunxit, hac de re ita scribit: E numero Sithivensium, qui Acta S. Bertini litteris mandarunt, expungendus nobis videtur Laubiensis abbas Folquinus, etiam post Malbrancum asserat Mabillonius, ipsum hujus sancti Abbatiss Vitam scripsisse, uti & illas sanctorum Audomari, Silvini & Winnoci: quod sanè probare non videtur illa, cui ipsi auctores unice innituntur, Folquini epistola dedicatoria ad monachos Bertinianos. Probat id vir eruditus allatis Folquini verbis ex epistola laudata, quam item mihi integram transmisit ex scriptis codicibus.*

3 *Ex hac autem epistola clarum videtur, nec Audomari, nec Bertini, nec Winnoci Vitam recenset:*

7 2 2 3

ignoravit ille primum Vitæ scriptorem; & abbatem Laubiensem F

perperam inter scriptores Vitæ S. Bertini tam recenset:

AUCTOR
J. S.

tam scripsisse Folquinum abbatem, sed Vitam duntaxat S. Folquini Morinensis seu Ternuensis episcopi: ait enim de SS. Audomaro, Bertino & Winnoco satis scriptum esse ab antiquis; sed neglectum fuisse S. Folquinum, eaque ratione se impulsam fuisse ad hujus Vitam conscribendam. Verba accipe: Denique, inquit Folquinus, eorum & Vitam & actus, quorum gaudetis principalitate, quorumque hereditariam successione fortiti estis cum nomine, Audomaram atque Bertinum dico, antiquorum satis commendabat auctoritas, qui, utpote contemporales, sibi ita quadam vicinitate nectuntur, ut, dum unum audieris, alterum subintelligas, & in hujus opere, quis ille fuerit, facile pernotas. Sanctus æquè Winnocus, cum ex uno superiorum pendeat, & ipse satis descriptus erat. Sed ô nôstra tempora! & ô mores! Venerabilem siquidem, & toto mundo prædicandum, sanctum videlicet Folquinum, modernorum adeo neglexit incuria, ut nulla ejus præter rumorem popularem videretur esse memoria... Ad illius Vitam describendam animum induxi &c. Hæc verba omnino evincunt, Vitam SS. Audomari, Bertini & Winnoci diu ante Folquinum fuisse exaratas; ipsum verò saltem eo tempore non voluisse eas conscribere. Cum autem nullum afferri possit argumentum, quo ostendatur id enim postea facere voluisse aut fecisse; merito laudatus dominus de Clery observavit, Folquinum non recensendum esse inter scriptores Vita S. Bertini.

4 Erravit tertio Mabillonius, dum geminam S. Bertini Vitam à Folcardo monacho Sithiensi scriptam credidit. Errorem hunc rursus observavit diligentissimus de Clery, quando Vitam à Folcardo scriptam, quam primam & compendiosam dixit Mabillonius, mihi ex Mss. codicibus transmisit. Testatur enim nullam omnino secundam hujus Vita in abbacia sua esse memoriam, nullumque illius exstare vestigium, nec in codicibus Mss., nec in aliis monumentis bibliothecæ, nec apud scriptores abbacie Bertiniana. Quapropter examinabimus textum Folcardi, ex quo secundam hanc illius scripturam collegit Mabillonius. Adducit verba ipsius, quibus utitur in conclusione Operis sui, ubi Folcardus ita loquitur: Hæc dicta sufficiant pauca è pluribus, quæ compendiosa quidem terminavimus diffinitione, sed patientioris textus serie disponimus elucidare. Adductis hisce verbis subdit Mabillonius: Vides hic promitti prolixioris scripturam. Verum fallitur vir eruditus, quod omnia adjuncta non satis attentè consideraverit. Neque enim Folcardus aliam hisce verbis promittit S. Bertini Vitam, ut ille credidit; sed miraculorum, quorum aliqua breviter perstrinxerat, prolixioris relationem se scripturam pollicetur. Quippe Vita ipsa adeo non erat compendiosè scripta, ut multis locis prolixior sit illa ipsa, quam pro fusiore Folcardi lucubratione edidit Mabillonius; sed sola miracula post mortem patrata brevissimè relata erant, ut jam dixi.

5 Ne autem ullum lectori hac de re superesse possit dubium, verba quadam Folcardi, qua, paucissimis interjectis, sequuntur, hic subnecto: Sicque hunc Vitæ tantum beatissimi patris & protectoris nostri Bertini librum, titulis potius quàm scriptis ejus post obitum miraculis, claudimus. Sub fasce enim voluminis gemeret, nimis que infestationis ponderi robustus lector succumberet; si de tanti Patris Vita dele-

erravit iterum, dum geminam S. Bertini Vitam

à Folcardo scriptam existimavit;

ctatum importunus sermo superurgeret... Eius ergo nos accommodantes satisfactioni, acti jam de Vita relecto Patris clarissimi subsequenter scriptis textum exsequemur signorum &c. Hæc verba clarissimè indicant, non aliam à Folcardo promitti Vitam, sed librum quemdam miraculorum, quod hæc nimia prolixitatis vitanda causa in Vita non essent fusè relata. Miror sanè Mabillonium hæc verba vidisse & laudasse; & vel sic tamen ex una Folcardi promissione geminam facere potuisse. Utrum verò Folcardus librum Miraculorum, quem promissit, deinde seorsum ediderit, non omnino constat. Laudatus de Clery existimat, ne hunc quidem Miraculorum librum ab eo scriptum esse, quia nullum istius lucubrationis reperitur vestigium. Potuit sanè impediri, quo minus impleveret promissa: certò tamen affirmare non ausim, nulla ab eo miracula literis fuisse consignata. Id nnum asserere tutò licet, in collectione Miraculorum edita apud Mabillonium aliqua esse scripta ante Folcardum, alia post ejus tempora; sed nonnulla quoque ibidem reperiri, quæ Folcardi ætate & ab ipso scripta esse possunt; sed nesciri, quid aut quantum ea in re scriptor ille præstiterit.

6 Porro erravit quarto Mabillonius, dum Vitam illam, quam edidit, Folcardo attribuit, seculoque XI compositam credidit. Audiamus rursus observationes laudati Domini de Clery: Ne dixeris ergo cum Mabillonio, inquit, illam prolixioris Vitam S. Bertini, quam publici juris fecit, genuinum esse scriptum Folcardi. Cuilibet enim attentè legenti patebit, illius auctorem seu compilatorem non minùs centum quinquaginta annis Folcardo superstitem fuisse. Observatio hæc certa est: nam circa finem istius Vita varia narrantur miracula, quæ seculo XII facta notavit ipse Mabillonius; & demum auctor pag. 151 clarè insinuat se vixisse seculo XIII: refert enim ut testis oculatus beneficium anno 1214 factum, & mox duo alia narrat mirabilia, quæ illigat anno 1219, ac totam Vitam concludit allato instrumento translationis & relationis corporis S. Bertini. Hoc autem instrumentum notatur datum anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo septimo, septimo decimo Kalendas Augusti. Verisimile igitur est, auctorem non diu post collectionem suam de vita & miraculis S. Bertini composuisse, ita ut atas illius Vita figenda videatur paulo ante medium seculi XIII. Hæc certa sunt, si agatur de collectore, qui Vitam illam simul cum miraculis eo tempore collegit.

7 At fateor, non eam videri mentem Mabillonii. Existimavit ille, opinor, Vitam cum prioribus miraculis à Folcardo exarata esse seculo XI. Verum nec stylus hujus scriptoris congruit cum stylo Folcardi; nec postrema hæc Vita haberi potest pro Vita prolixius scripta, si eam conferamus cum Vita à Folcardo exarata; nec omnino promissit Folcardus, se iteratò scripturam de gestis S. Bertini in vita; sed solum de miraculis post obitum factis. Quapropter ne eo quidem modo Vita per Mabillonium edita satis probabiliter attribui potest Folcardo. Verum tamen evinci videtur ex lib. 1 Miraculorum cap. XI, auctorem scripsisse seculo XI, quo vixit Folcardus: nam dicitur corpus S. Bertini, quod à S. Folquino erat loco secreto depositum ob incursions Normannorum, ibidem mansisse usque ad tempora istius scriptoris. Constat autem, corpus elevatum fuisse à Bovone abbate circa medium seculi XI. Itaque primus ille Miraculorum liber

E
& dum Vitam illam, quam edidit,

F

Folcardo attribuit,

liber

A liber scriptus videtur seculo XI. Hoc argumento Vitam Folcardo adscribit Mabillonius, ita loquens: Etsi enim libri manu exarati auctoris nomen haud praeferunt, id tamen colligimus ex ejus aetate, quam ipse indicat lib. I Mirac. cap. XI. Verum rectè observat Dominus de Cley, ipsissima esse verba Bovonis abbatis, quae ad locum illum translata sunt, ut videri potest apud Mabillonium pag. 125 & 162; verba autem Bovonis aequè adoptari potuisse à compilatore seculi XIII, quàm à Folcardo; ideoque argumentum istud nullius esse ponderis. Praeterea si locus iste omnino evinceret, Folcardum esse scriptorem illorum Miraculorum; solum esset inferendum, librum quemdam Miraculorum à Folcardo scriptum esse, uti promiserat; non verò alteram Sancti Vitam. Si autem revera Folcardus post Vitam aliquid seorsum de miraculis scripsit; id Compilerator ille adoptaverit.

B Quae dicta sunt, magis illustrabuntur ex iis, quae de auctore Vita per Mabillonium edita pergit observare laudatus saepe Cleyus his verbis: Sed quis fuerit hic scriptor? Nomen ejus non praeferunt codices, nec ille, quo usus est Mabillonius, ut ipse fatetur; nec alius, qui adhuc asservatur in bibliotheca Bertiniana. Quidquid de hoc compilatore compertum habemus, haec sunt; primò illum floruisse, ut liquet ex observatis, medio seculo XIII circiter: secundò, scriptioni ac libro primo Miraculorum antiquioris anonymi (hic nobis tantùm est secundus) libroque secundo secundi anonymi, multa inseruisse vel adjecisse, quae desumpsit partim de verbo ad verbum ex Cartulariis Folquini levitæ & Simonis abbatis; tum ex Folcardi scriptione, tum ex abbatis Bovonis relatione Inventionis corporis S. Bertini, ac ex plurimis aliis coævis (aut saltem antiquioribus) scriptoribus hujus cœnobii, qui variis scripserunt temporibus, prout constat ex collatione à nobis facta istius Compilationis cum prædictis Lucubrationibus ac aliis Opusculis: quam collationem his nostris observationibus subjicimus. Haec verissima esse, ipse etiam deprehendi conferendo varia ex Mss. nostris cum editione Mabillonii. Itaque certum est, anonymum istum seculi XIII scriptorem undique corrasisse, quae de S. Bertino invenire potuit. Ea autem videtur fide bona collegisse, sed subinde non satis curasse, ut omnia apud suis congruerent temporibus.

C Duas Vitas metro illigatas quintam & sextam vocat Mabillonius. Haec tamen eo ordine non videntur scripta, cum prior, quam rectè anonymo cuidam attribuit, Folcardo sit antiquior, & tertia vocari possit S. Bertini Vita: altera verò, quae Simonis abbatis est factus, composita sit seculo XII, ita ut haec sit quinta, & præcesserit Vitam à Mabillonio editam, quae sexto & ultimo loco est collocanda, exceptis tamen scriptis quibusdam neotericis, de quibus hic non ago. Ordo igitur Vitarum hic est, ut mox latius ostendam. Prima Vita est auctoris anonymi, qui eodem tempore de SS. Audomaro, Bertino & Winnoco scripsit. Haec Vita scriptoribus neotericis, ipsisque etiam Bertinianis videtur fuisse incognita. Secunda auctorem item habet anonymum, sed præcedente juniorem: atque is ipse est, quem Mabillonius alique vocant antiquiorem anonymum. Huic Vita adjunctus liber Miraculorum, secundus à Mabillonio dictus. Tertia Vita est metrica anonymi item scriptoris, qui præcedentis lucubrationem versibus expressit. Quar-

ordo sex Vitarum S. Bertini breviter assignatus.

ta est Folcardi monachi; quinta verò metrica lucubratio Simonis abbatis; ac sextam demum, quae ex hisce aliisque scriptis collecta est à compilatore anonymo, edidit Mabillonius. Nunc examinandum, quo ferè tempore singula sint exarata; simulque explicandum, quanam insuper de S. Bertino scriptis fuerint consignata; quoque demum modo hisce usurus sim ad elucidanda Sancti gesta & miracula.

§ II. Exponitur, quo tempore & modo Acta Sancti, aliaque ad eum spectantia fuerint conscripta, ac simul, quanam ex iis edenda.

Vitam S. Bertini primam ex iis, quae hactenus nota sunt, scriptam esse ab eodem auctore anonymo, qui S. Audomari Vitam à Mabillonio editam composuit, jam supra monui. Res haec certa est ex antiquissimo codice Ms., quem olim Majores nostri acceperunt ex collegio nostro Molsheimensi in Alsatia. Mutilus hic codex, & notatus apud nos Ms. 86, continet Vitas variorum Sanctorum, qui discipuli fuerunt S. Columbani abbatis, aut ex Luxoviensi cœnobio prodierunt, atque inter eas fol. 67 de S. Audomaro hunc rubris litteris habet titulum: In Dei nomine pauca de sancta conversatione & vita militum Christi, Audomari, Bertini & Winnoci. Post titulum sequitur præfatio & Vita S. Audomari, sicut edita est apud Mabillonium sec. 2 Benedict. pag. 559 & sequentibus; at in præfatione apud Mabillonium omissa sunt quaedam minùs necessaria. Post Vitam S. Audomari sine alia præfatione Vita S. Bertini, & postea S. Winnoci ita sequitur, ut nullum possit esse dubium, quin idem sit auctor, qui tres hasce Vitas consequenter composuit.

Primus Vita scriptor de SS. Audomaro, Bertino & Winnoco egit: E

F De aetate Scriptoris Mabillonius solum notavit, scriptam videri S. Audomari Vitam, quam solam ex tribus noverat, ante Normanorum cladem, id est, ante medium ferè seculum IX, quod videtur certum. Benedictini scriptores Historia litteraria Francia tom. 5 pag. 48 de eodem agunt scriptore anonymo, opinanturque scriptam esse S. Audomari Vitam quinquaginta circiter annis post mortem illius Sancti, quia auctor uno loco ita laudat S. Audomari discipulum, ac si factum ex ore ipsius intellexisset; & alio loco eos, qui morti S. Audomari adfuerant, eo commemorat modo, ac si facta mortis tempore ex ore ipsorum didicisset. At verba id non evincunt. Priora haec sunt apud Mabillonium num. 6: Hinc post hujus (Audomari) obitum cuncta per ordinem monstrans narravit discipulus ille, qui * passus est * in undis. Alia ibidem num. 12 sic leguntur: Hi verò, qui in eadem hora in ea domo praesentes fuerunt (moriendi Audomaro,) testati sunt, quòd talis eorum nares & ora intravit odor, quasi illa domus omnibus aromatibus fuisset plena. Dicit quidem auctor, illa à prædictis personis relata fuisse; at sibi fuisse ab iis ipsis narrata non asserit. Aliter loquitur idem scriptor in Vita S. Bertini, ubi pro miraculo ad sepulcrum ejus facto oculos laudat testes infra in Vita num. 12: Quod illi nobis

non fuit hic S. Bertino synchronus,

F

* Ms. quæ
* Ms. fuit

AUCTORE
J. S.

sed medio
saltem secu-
lo ac forsan
postea poste-
rior :

Vita hec
bonâ fide
videtur
scripta :
quo modo
edenda.

C

Auctor Vi-
tae secundae
item anony-
mus :

552

nobis testati sunt, in quorum conspectu hæc gloriosa virtus fuit facta. Allata igitur verba non probant, tam cito scriptam esse hanc Vitam.

12. Quin potius certum est ex Vitis SS. Bertini & Winnoci, seriùs fuisse exaratam, & verisimiliter, integro fere seculo post mortem S. Audomari, cum S. Winnocus diu superfuisset Mabillonii calculo, quem hic non dissentio: cumque ex ipso scriptore clarum sit, Vitam hæc exaratas esse annis non paucis post mortem S. Winnoci, in cuius Vita miraculum illud in incendio corporis ejusdem Sancti narrare incipit auctor his verbis: Post sancti igitur viri Winnoci de hac vita egressum, longi temporis spatio transacto &c. Ne quis tamen hoc longi temporis spatium nimis protrahat; observandum est, in Vita S. Winnoci per Mabillonium edita Sec. 3. Benedict. part. 1 pag. 303 idem narrari factum, di. ique: Non multum temporis post excessum Sancti viri effluxit &c. Itaque tempus, quod longum apparuit primo scriptori, secundo, qui longè junior erat, visum est breve. Non exigunt itaque allata verba, quibus fortasse anni tantum viginti aut triginta insinuantur, ut existimemus scriptas esse hæc Vitas post seculum VIII. Verùm aliunde etiam nihil occurrit, quo ostendere possim scriptas esse ante finem seculi VIII. Quapropter, cum auctor nullibi indicet se Sanctis fuisse contemporaneum, nullibi etiam aetatem suam insinuet; nihil de ea statuerè ausim, nisi scriptorem Vitas hæc composuisse seculo VIII post medium aut seculo IX ante medium; idque satis videri certum. Prima igitur hæc S. Bertini Vita scripta est medio saltem seculo post mortem hujus Sancti; & fortasse scriptor ultra totum seculum Sancto fuit posterior.

13. Laudati scriptores Historie literariae asserunt, in Vita S. Audomari non reperiri defectus notabiles, nisi quod stylus justo sit fusior, quodque factorum adjuncta non satis enucleantur. ac demum quod scriptor ille magis sit sollicitus de referendis Sancti miraculis quam rebus aliis gestis. Verissimis hæc sunt & accuratè observata. De Vita S. Bertini eadem dici possunt, cum ne mortem quidem Sancti aut Vitæ monasticæ initia auctor exponat. Videtur solum narrare voluisse mirabilia quadam, non exactam singulorum scribere vitæ historiam: nam in Vita S. Audomari varia narrat de S. Bertino, quæ in hujus Vita non repetit, ac ne leviter quidem attingit. Alia rursus de S. Bertino refert in Vita S. Winnoci, omissa in ipsius Bertini Vita. Hæc de causa, ut colliguntur omnia, quæ ab hoc scriptore relata sunt de S. Bertino, præmissam omnia ad Bertinum spectantia ex Vita Audomari; deinde totam Bertini Vitam eadem, ac mox adjungam ex Vita S. Winnoci, quæcumque ad Bertinum pertinent. Hæc autem simul constituent Vitam primam, quæ scripta videtur fide optima, nec quidquam continet, de quo merito possit dubitari.

14. Secunda S. Bertini Vita auctorem item habet anonymum, sed præcedente juniorem, ut clarè patet ex collatione utriusque. Secundum hunc satis noverunt scriptores posteriores, & hodierni etiam Religiosi Bertiniani; sed ignorantes primum, hunc locum attribuerunt secundo. Observat Clejus anonymum hunc laudari à Folquino diacono in suo Cartulario, in quo principum ac regum diplomata retulit anno CMLXI: item à Folquino abbate Laubiensi, in prologo

ad Vitam S. Folquini Morinorum episcopi, quam concinnavit circa finem seculi X. Hujus verba dedi num. 3, sed hic verisimiliùs loquitur de primo anonymo, cum simul memoret Audomarum; Bertinum & Winnocum. De eodem, inquit Clejus, antiquior auctor Vitæ S. Winnoci, uti Folcardus & Bovo abbas. Priorem horum trium de primo anonymo agere existimo, cum omnia fere ex ipso hauserit, exceptis tamen plerisque miraculis. Reliquos verò de secundo anonymo loqui, facile mihi persuadeo, cum hunc magis secuti sint quam primum. Hujus scriptoris aetatis satis colligi poterit ex libro 2. Miraculorum, si hic ab eodem sit conscriptus, uti vehementer suspicor ob rationes mox allegandas, licet Clejus contraria videatur esse opinionis: & non propterea sine fundamento, scriptorem libri secundi Miraculorum ab eo distinguendum putet.

15. Audiamus observationes viri diligentissimi: Eodem elabente seculo suæ scriptionis continuatorem fortitus est (anonymus prædictus,) alium scilicet anonymum, qui primo libro Miraculorum adjecit secundum, ne plurima, ut ait, quæ propter improbitatem temporum fuerant intermissa, à memoria succedentium abolerentur. Ast hujus secundi anonymi certior est ætas: utramque enim Danorum incursionem in Sithiu, quæ factæ sunt annis DCCCLX & DCCCLXCI, narrat ut testis oculatus, protestaturque in hujus libri prologo se nihil relaturum, nisi quod ipse viderit, aut quæ à personis fide dignis visa sibi compertum fuerit. Ex quibus fanè se prodit auctorem coævum. Hic liber secundus Miraculorum in tribus codicibus Mss. bibliothecæ Bertinianæ legitur. In primo, cujus littera propè attingit auctoris ævum, reperitur disjunctus ab antiquioris anonymi scriptione, nullisque titulis distinctus, inter Vitam scilicet S. Ansberti Rotomagensis archiepiscopi & S. Winnoci abbatis. In secundo codice, qui exaratus videtur labente seculo decimo, additur hic liber secundus antiquioris anonymi libro, adeo ut hi duo libri unicum Opus conflare videantur, cum nullis titulis distinguantur. Tertius verò codex, qui huic etiam librum complectitur, ille est, qui subtractis tractatu Bovonis abbatis de Inventione corporis S. Bertini, & chartâ translationis ejusdem reliquiarum, factæ per Petrum Morinensem & Assonem Atrebatensem episcopos, eandem scriptionem continet, quam vulgavit Mabillonius. Porro recentior est hic codex. Sapit seculum XIII. Hactenus laudatus adjutor.

16. Porro quod observatum est de secundo codice Bertiniano, in quo Vita anonymi & secundus liber Miraculorum ita simul ponuntur, ac si unum esset Opus; etiam invenio in codice nostro Ms., qui notatus est P. Ms. 158. Fuit hic olim abbatia Valcellensis Ordinis Cisterciensis, & continet Vitas Sanctorum mensis Septembris; & licet tam antiquus non sit, ut propè accedat ad tempus, quo hæc Vita scripta est, magnâ tamen curâ ex aliis fuit collectus. Ex hoc autem codice probabiliter colligo, eundem anonymum tam Vitæ quam hujus libri Miraculorum esse scriptorem, modo tamen nonnihil diverso. Quippe, quantum apparet, Vitam cum prioribus miraculis ex antiquioribus scriptoribus mutuavit, & pro majori parte ex primo anonymo desumpsit; librum verò Miraculorum ex visis & auditis composuit. Prima verba præfationis ad librum Miraculorum in eam me opinionem inducunt; sic

hæc Vita in
antiquis
codicibus
adjunctum
habet li-
brum Mi-
raculorum,
B

F

qui videtur
esse ejusdem
scriptoris,

sic

A sic enim loquitur auctor : Hiis itaque à reverendissimis patribus nostris sui temporis . . . non minus veraciter quam fideliter de virtutibus beatissimi Patroni nostri prælibatis, plurima postmodum . . . exstant intermissa relatu dignissima. Quorum è numerositate pauca, ac . . . ea, quæ aut ipsi vidimus, aut ab idoneis personis visa cognovimus, . . . subinferre fatagimus.

ob rationes hic datas : tempus scripti hujus Opusculi.

17 *Primò non satis video, quò referatur vox hiis, nisi ad scripta anteriora ejusdem auctoris.*

Itaque cum certò referatur ad Vitam illam anonymi, hæc ab eodem conscripta videtur eo stylo & ordine, quo exstat. Secundò cur plures laudat hujus Vita auctores, cum videatur consequenter ab uno exarata? Non alia, opinor, de causa quam quòd ipse hanc ex plurium scriptis compilaverit. Præterea observo, Vitam in codice saltem nostro non finiri solitâ clausulâ, quâ gloria sanctissimæ Trinitati adscribitur; sed clausulam hanc esse dilatam usque ad finem libri Miraculorum, ita ut liber uterque ibi certè scriptus sit tamquam unum Opus; idque clausula quoque post librum Miraculorum posita clarè indicat, cum ita habeat: Explicat Vita S. Bertini abbatis. Quapropter probabilis existimo Vitam hanc cum quinque subjunctis miraculis, quæ Vita annexa sunt; ac deinde librum undecim Miraculorum, ab eodem composita esse anonymo; sed priorem partem ex antiquis monumentis desumptam; alteram verò ex visis & auditis à scriptore compositam. Hæc autem opinio si vera est, totum id Opusculum conscriptum est circa initium seculi x, ut ex dictis num. 15 colligitur. Edam istud totum ut Vitam secundam ex codice nostro Ms., erroresque aliquot, in quos auctor incidit, conabor corrigere.

Vita tertia metrica eodem forsitan tempore composita :

18 *Vita metrica anonymi, quam tertio tantum loco commemoravi, ita concinnata est, ut illic auctor scribere potuerit ante anonymum modo memoratum, cum nihil referat, quod non legatur in precedente, & omittat ultimam Danorum aut Normannorum incursionem in Sithiu, licet hæc etiam ab anonymo predicto fuerit relata. Operis istius exemplar ex codice Ms. nobis transmisit Cletys, hæc præmittens observationes: Hanc lucubrationem eruiamus ex codice bibliothecæ nostræ elegantissimè exarato, litteris initialibus uniuscujusque versus auro aut argento exornatis; cujus character sapere videtur finem seculi x. Ille idem est codex, qui etiam S. Bertini Vitam ab antiquiori anonymo editam complectitur, quæ pro more Officii ecclesiastici distributa legitur, sed valde paucis ex genuino textu subtractis; ipsamque, quam Malbrancus & nonnulli alii scriptores perperam attribuunt Folquino Laubiensium abbati . . . Quo tempore vixerit hujus metricæ scriptionis auctor, nihil certi habemus: nec ætatem nec nomen præferunt libri. Hisce addit, conjecturam posse formari pro Vita scripta, habente seculo ix, præsertim quia omittitur ultima Normannorum incursio. Probabilis sanè est hæc ratio; at res ex ea non sit omnino certa. Nam, ut ipse etiam observat, poeta hic usus videtur anonymo precedente, ideoque minus verisimile est ante ipsum scripsisse. Quidquid sit, scripsit haud dubiè seculo ix aut x, & nullum refert factum, quod alter non habet. Hac de causa non credo me opera pretium facturum, si hanc ederem Vitam. Cum tamen aliqua narret prolixius, eum subinde laudabo in annotatis ad Vitam aut Miracula.*

19 *Aliud Opusculum, ad illustranda S. Bertini gesta idoneum, seculo x compositum est à Folquino monacho Sithiensi & diacono. Hic anno 961, ut aiunt Bertiniani, sub abbate Adalolfo cæpit colligere varia diplomata, eaque historica narratione sic connexit, ut ex iis fecerit Chartarium historicum, quemadmodum Opusculum istud vocat Mabillonius de Re diplomatica lib. 3 cap. 5, ubi de eo sic loquitur num. 4: Antiquiora Chartaria quædam historica sunt, in quibus ita connectuntur vetera monumenta, ut rerum eo in loco gestarum series simul explicetur, & ex illis monumentis eliciatur. Id præstitit seculo x labente Folquinus Sithiensis monachus, cujus collectio ita incipit: "In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, incipiunt capitula primæ distinctionis libri de gestis abbatum & privilegiis Sithiensis cænobii, & de traditionibus possessionum, quæ à fidelibus sub uniuscujusque illorum tempore huic loco cum cartarum inscriptione sunt concessæ."* Constat capitulis lxxxii, quibus subjunguntur capitula decem de elemosynis. In præfatione verò hæc leguntur: "Hunc tantummodo co-

dicem de membranulis in unius libri cumulatim vimus corpus; ut si forsitan quis istius loci possessionum investigandarum fuerit avidus, ad hunc recurrat. Ibi numerum & nomina invenire poterit quantocius sub prætitulatione annorum Dominicæ Nativitatis, vel tunc temporis cujuslibet regis aptè conjunctum, prout nostræ erat possibilitatis." Addit Mabillonius Collectionem desinere sub annum cmlxi, auctoremque protestari se nihil aliud scripsisse, Nisi quod in exemplariis antiquorum potuit reperire, aut strenuis viris narantibus agnoscere. Quod ultimum de pertinentibus ad historiam intelligit Mabillonius, qui & aliis locis hoc Opusculum laudat. Verùm dicta hic interim sufficiant ad propositum nostrum. At suis locis in Commentario utemur hoc auctore, ex quo posteriores biographi profecerunt.

20 *Quarta S. Bertini Vita auctor est Folcardus monachus, de quo varia jam dicta sunt à Folcardo num. 4 & seq. Floruit Folcardus sub Borone abbate, cui Opus suum dedicavit, adeoque medio circiter seculo xi: nam secundum Iperium Bovo abbas factus est anno 1043, & defunctus est anno 1065. Folcardus autem, ut habet quidam annalista Bertinianus, teste Cletyo, Vitam Sancti elegantiori stylo edidit & abbati suo discutiendam reliquit. Stylus certè diffusior est quam in Vitis aliis, & in illa ipsa, quam edidit Mabillonius, ut tanto magis mirer, eum dicere potuisse, hanc Vitam compendiosè scriptam. Facta, quæ refert Folcardus, partim haurire potuit ex utroque anonymo, sed præcipuè ex secundo, cujus etiam errores adoptavit; partim ex Chartulario Folquini, partim ex aliis monumentis, aut ex solis conjecturis. Tria hujus Vita habeo exemplaria Mss.: primum ex secunda parte variarum Legendarum in Corfendonck (prioratus est Canoniorum Regularium in Brabantia:) hoc integrum est, & præfationem adjunctam habet, non tamen dedicationem. Alterum Majoribus nostris transmisit Chiffletius noster ex Ms. Accinèlini monasterii, sed mutilum. Tertium nuperrimè ex duobus Mss. Bertinianis transcribendum curavit sæpè laudans Cletys: atque huic ipsa etiam dedicatio præfixa est. Tria hæc exemplaria diligenter contuli, & rectè consentientia reperi, exceptis mendis non paucis vocum malè scriptarum, quæ in singulis occurrunt.*

AUCTORE J. S. Chartularium historicum Folquini diaconi :

E

Vita quarta à Folcardo monacho scripta :

F

AUCTORE
J. S.

runt. Cum tamen menda hac rarissime in omnibus simul exemplaribus reperiantur, pleraque facile corrigi poterunt; ideoque, quo textus sit correctior, eum ex omnibus simul concinnabo Mss., notatis diversis lectionibus, ubi videbitur opera pretium.

Inventio &
elevatione corporis à Bovone abbate exarata.

21 Eodem fere tempore, quo scripta est Vita à Folcardo, sive paulo post medium seculi xi, Bovone abbas jam memoratus concinnavit Opusculum suum de Inventione & elevatione corporis S. Bertini, in quo varia referuntur ad Sancti gloriam posthumam spectantia. Pleraque horum auctor vidit, & alia quedam anteriora ex monumentis Bertinianis haurire potuit, ita ut hoc Opusculum sit dignum, quod post tres Vitae memoratas totum Operi nostro inferatur. Cum autem nullum nactus sim exemplar Ms., nec facile nancisci possim, testante Cleyo relationem illam non amplius exstare in codicibus Mss. bibliotheca Bertiniana, solam recudere cogor editionem Mabillonii, qui Relationem illam se dedisse testatur ex Mss. codicibus Sithivenfi & Claromariscensi. Bovonem laudant Scriptores Historia litteraria Francia tom. 7 pag. 564, & observant stylum ipsius esse justo diffusorem; ac Opusculum alias satis bene scriptum. Nos illud ulterius examinabimus in annotatis.

B

§ III. Reliqui scriptores, qui de S. Bertino egerunt: utrum Chronicon Joannis Iperii tam sit accuratè scriptum quam voluit editor.

Quinta Vita metro leonino composita à Simone abbate:

C

Quinta Vita S. Bertini, metro leonino illigata, auctorem habet Simonem monachum, & abbatem Sithiensem. De eo agit Iperius apud Martenium tom. 3 Anecdotorum à col. 631, seu cap. 42, ubi docet Gandensem origine fuisse, virumque religiosum & literatum. Abbas electus est anno 1131; sed electio deinde declarata est irrita per litteras Innocentii II, quibus litteris dominus Simon veneranter obtemperans, oneri cum dignitate cessit anno Domini mcxxxvi, inquit Iperius. Cleyus, qui hanc lucubrationem ex codice Ms. Bertiniano transmisit, scriptam dicit medio fere seculo xii, id est, non diu ante mortem auctoris: nam obitum ejus cum Iperio affigit anno 1148. Praeterea ad propositum nostrum hac observat: Hujus scriptionis codex ac prologus nomen sui auctoris praefertunt, Simonis scilicet hujus nominis primi abbatis Sithienfis. Is etiam Folquini levitæ exemplum secutus Cartularium scripsit ab ineunte seculo xi ad sua tempora, hoc est, à tempore Roderici abbatis, qui regere ccepit anno mxxi, summorum Pontificum bullas, principum ac comitum Flandriae diplomata, aliaque privata instrumenta pari studio in unum volumen retulit, interque res gestas sub uniuscujusque abbatis regimine inferuit. De hoc Chartulario etiam subinde loquitur Mabillonius in Opere diplomatico. Simonis abbatis Opus laudabo, ubi videbitur opera pretium. In Vita maxime secutus est Folcardum, cujus non modò opiniones adoptasse videtur, sed diffusum quoque stylum.

23 Sextus demum Vita scriptor, cujus compilatio placuit Mabillonio, quia alia fere omnia complectitur, anonymus est seculi xiii, ut jam probatum est num. 6. Cleyus, qui totam hanc compilationem ex alio codice Bertiniano, quam quo usus est Mabillonius, nitidè curavit transcribendam, nobisque communicandam, non modo aetatem auctoris suis observationibus manifestam fecit, sed solerter etiam ostendit, ex quibus auctoribus singula sint desumpta, paucis exceptis miraculis, quae ipse verisimiliter compilator adjecit, & nonnullis subinde aliis, quae ipse ex conjecturis aut monumentis ignotis Vita addidit. Prologus totus est ex primo anonymo, quem, si fortè totum non habuit, ex prima parte, seu Vita S. Audomari, sumere potuit. Caput primum totum est ex Folcardo mutuatum; secundum partim ex Folcardo, partim ex Vita S. Mummolini, quam habemus in codice nostro Ms.; tertium ex anonymo secundo, quem tamen ex Folcardo interpolavit, annum donationis adjungendo. Caput quartum rursus ex eodem anonymo mutuavit, sed quadam ex Folcardo adjecit, errore utriusque etiam adoptato, quo Mummotinus dicitur successisse in episcopatum Noviomensem S. Achario, cum successerit S. Eligio. Caput quintum & sextum ex Folcardo mutuatus est; ac privilegium S. Audomari ex Folquini Chartulario, nisi habuerit autographum. Privilegio pauca subdidit, quae anachronismo non carent.

D
Sexta Vita edita à Mabillonio, seculo xiii compilata est ex variis,

E

24 Caput septimum ex utroque anonymo habere potuit, idemque ex Folcardo, sed anonymum secundum hic maxime secutus est. Caput octavum ex Folquini Chartulario totum desumpsit: nonum verò partim ex secundo anonymo, partim ex Folcardo, partim aliunde, vel ex conjecturis. Caput decimum iterum ex Folcardo mutuavit; & undecimum ex eodem vel ex anonymo habet, sed eorum non expressit verba. Decimum caput duodecimum totum fere ipsi compilatori attribuitur, licet nonnulla mutuatus sit ex Folcardo. Haecenus ex observationibus laudatis, quas diligenter cum ipsis monumentis contuli, & accuratas inveni. Ea solum, quae ex Folquini Chartulario sumpta dicuntur, conferre non potui, cum illud non habeam. Pergit porro laudatus Cleyus de Miraculis ostendere, unde singula sint desumpta. Verum, ut hic justo sim prolixior, de singulis id breviter monebo in annotatis. Quippe Opus istud totum edere non lubet consequenter, prout editum est à Mabillonio, sed singulis auctoribus sua conabor restituere, ut studiosus lector clarius possit perspicere, quo ordine omnia sint scripta, quantique singula valeant. Quod verò supererit ex anonymo compilatore, post editas tres Vitae & Opusculum Bovonis abbatis, totum suis locis legetur in hoc Commentario, aut dabitur in Appendice Miraculorum, quem ultimo loco subjiciam. Ceterum hujus anonymi Vitam habeo in alio etiam exemplari Ms., quod olim Majoribus nostris traditum est ex libro Ms. Domini Huberti, qui inscribitur Vita Bertini, ut superius notatum est in margine.

ut ostenditur: ex ea solum edenda quadam miracula:

F

25 Praeter Vitae aliaque monumenta modo memorata, consulendum etiam frequenter erit Chronicon Sithiense S. Bertini, à Joanne Iperio scriptum, & hoc demum seculo editum ab Edmundo Martene tom. 3 Thesauri anecdotorum. Floruit Iperius atque abbas Sithienfis fuit seculo xiv, defunctus anno 1383. Editor Martenius

Chron. on S. Bertini, à Joanne Iperio scriptum, editor Martenius

A non modò pietatem scriptoris atque utilitatem hujus Chronici multis laudibus in Admonitione pravia commendat; sed auctoritatem quoque illius Operis magnificis adeo verbis extollit, ut asserat vix ullum res Belgicas enarrandas suscepisse, qui dicenda majori ex parte hac ex lucubratione, tamquam ex purissimo ac certissimo fonte non hauserit. Verùm malle ego, ut laudatus editor accuratam de hoc Chronico crism dedisset, quàm laudes exaggeratas: ita enim lector studiosus melius intellexisset, quid ex eo amplecti tuto possit, à quibus contra cavere debeat. Certè chronotaxis plerumque vitiosa est in prioribus hujus Chronici seculis, ut patebit per deorsum. Imò ne facta quidem relata in hoc Chronico tam certa esse, tamque immunia ab erroribus, ut correctione sat frequenti non indigeant, non raro ostendere cogar. Conatur Chronici auctoritatem probare Martenius, quia Iperius secutus est Folquinum diaconum, Simonem abbatem, & eorum continuatorem anonymum seculi XIII, quem ait scripsisse anno 1229; Ex quibus, inquit, ita Chronicon suum confecisse videtur Joannes Iperius, ut eorum integras lucubrationes Operi suo inseruisse merito censendus sit.

26 Ostendere id conatur verbis quibusdam allegatis, qua Iperius de se proferre non poterat, quæque idcirco antiquioribus attribuenta sunt scriptoribus, quorum dicta eatenus non mutata Chronico suo Iperius inseruit. Verùm vehementer suspicor, Martenium numquam contulisse Chronicon Iperii cum tribus illis scriptoribus, à quibus eam tam multa mutuatum dicit. Certè si diligenter verba Iperii contulisset cum verbis anonymi continuatoris, qui est compilator Vita S. Bertini à Mabillonio edita, vidisset totum verborum sensum mutatum ab Iperio in facto, quod referetur in Appendice Miraculorum num. 25, ut ibidem observabo. Præterea si istos auctores tres diligenter contulisset & examinasset, vidisset paucissima ab iis narrari tamquam visa, sed pleraque ut longè præterita; eaque de causa non dixisset Chronicon istud Bertinianum tanto majorem apud eruditos promereri fidem, quo antiquiores habet auctores, qui sui temporis res gestas, prout viderant aut à testibus oculatis audierant, scriptis mandârunt. Inconsideratè &

C sine sufficienti examine hac dicta sunt: nam pauca ex scriptoribus, qui viderant aut facta suo tempore scripserant, hausit Iperius, saltè in primis seculis Chronici sui, longè plura ex iis scriptoribus, qui gestis, quæ referant, longè erant posteriores. Quin & plura ex aliis scriptoribus habet Iperius, quàm ex tribus illis, quorum tantum non continuatorem facit Martenius.

27 Hæc de Iperio observanda censui, ne quis immodicis Martenii laudibus deceptus, me statim reprehendendum existimet, ubi viderit auctoritati istius scriptoris non acquiescentem. Nolim tamen debita laude fraudare Iperium, cuius Chronicon utile & minimè contemnendum judico, sed non cecè sequendum. Unde ille sua hauserit, quantaque fide scripserit, indicat ipse in Prologo secundo his verbis: Præsens Opusculum ex multis voluminibus scriptisque authenticis grato labore collegimus, sumendo de quolibet, quod ad propositum spectare visum est, nihil inferendo, quod non authenticis scriptis approbetur. Deinde explicat, quid per scripta authentica designet, multas videlicet Vitas Sanctorum, Chronica item non pauca, antiquitatis

Septembris Tomus II.

res, annales, historias & archiva tam ecclesiæ Sithiensis quàm aliorum monasteriorum Belgii & Francia, libros alios historicos, ac demum cartas privilegiorum. Ex hisce omnibus monumentis se Chronicon suum concinnasse asserit, ex die & consule tempora temporibus, & ex causis in eis contentis negotia negotiis concordando. Non dubito, quin id & diligenter & bona fide præstiterit vir pius & doctus; at sine erroribus factum non esse, luce clarius est. Et sanè tale Opus illo seculo, quo vixit Iperius, sine variis erroribus conscribere, humana non erat industria, tum quòd monumenta multa, quibus utendum erat, non omni carerent errore; tum quòd varia per conjecturas erant concilianda. Hæc autem conciliatio tanto erat difficilior, quanto minùs ad perfectionem hodiernam accedebat scientia chronologica & critica. Hætenus de Iperio.

28 Hisce expeditis de præcipuis monumentis, quibus usus sum ad Vitam S. Bertini illustrandam, pauca dumtaxat restant dicenda de aliis quibusdam. Habeo novem lectiones Mss. Officii S. Bertini, quæ notantur olim accepta Audomaropoli ex Ms. abbatis S. Bertini, & collata cum alio Ms. vetustiori ejusdem civitatis. Contuli hæc lectiones cum Vita primi anonymi, ex qua sunt composita, sed aliqua aliunde sunt addita. Præterea invenio brevem relationem Ms. de Inventione & translatione corporis S. Bertini tempore Bovonis abbatis. Hæc excerpta est ex Catalogo Ms. abbatum S. Bertini. Huic juncta est altera brevissima, ex Chronico abbatis communicata; & alia quedam suis locis memoranda. Accedunt Vita Mss. & edita S. Audomari, S. Mummolini, S. Folquini, aliorumque Sanctorum, de quibus dicitur breviter, quando citabuntur. Demum varia de S. Bertino scripserunt neoterici; Jacobus Malbrancus in Opere de Morinis, Joannes Mabillonius in Actibus & in Annalibus Benedictinis, Carolus Coittius in Annalibus ecclesiasticis Francorum, Dionysius Sammaritanus in Gallia Christiana recusa, alique non pauci, quorum opiniones examinabimus; nec ullum sequemur sine examine prævio.

F § IV. Natalis locus & tempus :
asserta de Sancti genere examinata : Vita monastica Luxovii : tempus adventus ad S. Audomarum.

Vita S. Bertini scriptores in patriam Sancti eatenus mirificè consentiunt, quòd natum dicant in territorio urbis Constantiensis, in Germania ad Rhenum prope lacum Bodamicum vel Constantiensem sita. Unus Simon abbas Constantiam ipsam nominat urbem Sancti natalem; sed credere nequeo, ipsum ab aliis dissentire voluisse, sed solum dicere, natum esse Constantiæ, quia in urbis illius natus est territorio. Iperius in Chronico locum ipsum assignare voluit, ita scribens: Ortus est beatus puer Bertinus in Constantiensi regione, non longè à Constantia civitate Alemanniæ, in loco suæ hereditatis, nuncupato Vasima, provinciæ Maguntinæ. Malbrancus lib.

A a a a 2 3 cap. 1

Natus Bertinus in territorio Constantiæ Alemanniæ,

exaggeratis extollit laudibus, licet multis non careat erroribus,

ideoque consulendum quidem sit, sed non sine examine sequendum.

AUCTORE
I. S.

3 cap. 1 ex Chronico Ms. legit Vafinia. Cur Maguntina provincia seu Moguntina attribuat locum natalem Iperius, non satis perspicio, nisi fortasse loquatur de provincia ecclesiastica: nam diœcesis Constantiensis deinde fuit hodieque est sub Moguntina metropoli. Unde hauserit locum natalem Vafiniam vel Vafiniam, utcumque colligitur ex alio ejus loco. Videtur enim respexisse ad villam Vaulune in pago Constantino, quam anno 662 Mummolino permutatione cessit Bertinus, ut apud Mabillonium de Re diplomatica pag. 606 legi potest. Nam illam permutationem referens cap. 1 part. 10 ita loquitur: Sanctus quoque Bertinus dedit eidem Mommelino duas villas, scilicet VASIME in pago Constantensi, quæ sibi successerat ex hereditate paterna &c.

non autem
in Vafima,
ut Iperius
voluit;

B

30 Laudat pro hisce diploma Clotarii regis, quod apud Mabillonium loco indicato sic habet: Similiter dedit Bertinus abba memorato domno Mummolino abbati vel episcopo portione sua de villa nuncupante Vaulune, in pago Constantino ad integrum, quem de illustri viro Agulfo pro alia villa Tranciliaco in concambio accepit &c. Hæc sanè non favent Iperio. Quo enim modo Bertinus ex paterna hereditate habuit villam Vaulune vel Vasime, si illam accepit concambio pro alia villa, ut hic dicitur? Certum igitur est, errasse Iperium, quando credidit villam Vaulune vel Vasime hereditario jure pertinuisse ad S. Bertinum. Cum autem constet, eum in illo fuisse errore, vix dubitari potest, quin ex eo conjecturam fecerit de loco natali, idque ipsa ejus indicant verba, cum ibi Vafiniam item dicat locum hereditatis Sancti. Pagus Constantinus, in quo sita dicitur villa, errori forsitan occasionem dedit, quod Iperius, legens pagum Constantinum, statim respexerit ad territorium urbis Constantiensis ad Rhenum, existimaveritque locum tam distitum Bertino verisimiliter non obtigisse nisi hereditario jure. Attamen in ipso diplomate contrarium legere potuerat, & verisimile non est, S. Bertinum ulla bona hereditaria tunc possedisse. Præterea non existimo per pagum Constantinum hic designari territorium Constantia Alemannica in Suevia, sed pagum Constantinum in hodierna Normannia ad Oceanum. Certè pagus Constantinus, vulgò le Cotantin vel le Coutantin, nomen habet à Constantia Gallica, ut Valesius ostendit in Notitia Galliarum pag. 156. Ratio quoque permutationis magis apparet, si ibidem sita erat villa Vaulune, nimirum quia hæc longe propinquior erat Novioduno, ubi Mummolinus erat episcopus, quam abbatia S. Bertini. Itaque detecto ex hisce errore Iperii, satis erit nobis cum biographis dicere, S. Bertinum esse natum in territorio urbis Constantia Germanica, nec locum inutili labore magis investigabimus.

inchoato
probabilius
seculo VII,

31 Tempus natale Vita scriptores non expriment. Annum tamen emortualem invenimus in Folcardo, in Officio Ms., ac demum in ultimo compilatore apud Mabillonium: quo etiam loco Sanctus vixisse legitur usque ad annum ætatis centesimum duodecesimum, quod & Iperio placuit. Hæc si certa essent, facile investigari posset annus natalis: verum suo loco ostendam, nec annum emortualem in Vita satis rectè assignari, nec esse omnino certum, ætatis verò tam longæva annos multo incertiores. Itaque cum ex hisce nihil erui possit, audiamus Iperium. Hic cap. 1 natum dicit anno Verbi Incarnati quingentesimo nonagesimo vel circiter, sanctæ Sedi apostoli-

cæ præfidente beato Papa Gregorio, imperatoria sceptrâ gerente Mauritio, & in Francia regnante Clotario secundo adhuc puero. Mox part. 4 natum dicit anno circiter secundo Clotarii II, cujus regnum inchoat anno 586, id est, biennio serius quàm oportuit. Si omnia sua asserta rectè invicem aptasset, natum dixisset anno 586 vel 587, cum mortuum dicat anno 698, ætatis anno centesimo duodecesimo. Verum Cointius ad annum 608 num. 3 existimat, Bertinum multo serius natum. Si autem consideremus, quàm nullius sit momenti auctoritas Compilatoris anonymi, qui primus tantam ætatem S. Bertino attribuit, & Iperium facile in suam opinionem pertraxit; Cointio assentiri poterimus, præsertim cum danda series chronologica gestorum S. Bertini magis suadeat, Sanctum esse natum seculo VII jam inchoato, & verisimiliter inter annum 600 & 610: nam mortuum dicemus circa annum 709 ætate tam provecta, ut à centum annis non longè abfuerit, aut eos forte superaverit.

32 De genere nobili aut ignobili S. Bertini nihil habent duo anonymi Vita scriptores, nihil quoque duo poëta. Primus Folcardus dixit in Vita: Beatus puer Bertinus generosa progenitorum stirpe ortus traditur: quod adoptavi seculi XIII compilator anonymus. Verum Iperius plura de Sancti stirpe ratiocinatur, eumque eodem cum S. Audomaro, cum Pipinis & Carolo Magno, genere ortum contendit. Id de S. Audomaro examinabitur ad diem IX hujus mensis. Satis mihi erit hic observare, Folcardum quidem num. 9 dubitanter per voces, ut fertur, asserere Bertinum fuisse S. Audomari consanguineum, eamque opinionem sine dubitatione affirmari à Compilatore anonymo seculi XIII apud Mabillonium cap. 2; ac neminem ex tribus prioribus Vita scriptoribus asserere, Bertinum & Audomarum fuisse consanguineos, licet omnes de utroque loquantur. Horum autem silentium cum adjuncta dubitatione Folcardi, qui sanè ad asserendum aliquid non fuit nimis timidus, suspicionem præbet famam illius consanguinitatis non fuisse constantem, sed aliquos fortasse ex eadem patria per conjecturam credidisse, eadem quoque stirpe ortos fuisse. Quapropter non lubet excutere, aut huc transferre, quæ Malbrancus de hisce disputat, asserta Iperii liberaliter amplectens, suisque augens conjecturis. Ceterum satis verisimile est, Bertinum nobili genere ortum fuisse, ut tradi affirmat Folcardus, cum silentium priorum biographorum non magni contra hanc opinionem possit esse momenti. At idem non ausim asserere de consanguinitate cum S. Audomaro ob dubitationem Folcardi cum aliorum silentio conjunctam.

33 De vita monastica inibiis Luxovii tacuerunt item tres primi Vita scriptores: nec tamen dubitandum videtur, quin Luxoviense canobium incoluerit S. Bertinus, uti & Mummolinus & Ebertrammus, quibuscum deinde ad S. Audomarum se contulit. Hi enim simul monasterium extruere ceperunt, ubi pervenerant ad S. Audomarum, qui ipse etiam Luxovii monachus fuerat, & conatibus ipsorum favebat. Vel soli hac ratione verisimile est, eos antea exercitatos fuisse disciplinâ monasticâ. Quapropter Folcardo, Simoni abbati, aliisque hos secutis facile credere possumus, eos in Luxoviensi canobio vitam monasticam amplexos esse, indeque ad S. Audomarum missos ad prædicandum Evangelium, prout eo tempore

D

genere veri-
similiter no-
bili:

E

F

monachus
primùm Lu-
xovii fuisse
dicitur San-
ctus,

pore

A pore fieri consueverat in cœnobio Luxoviensi. Silentium primi anonymi, qui videtur eos rectè ex Constantiensi regione ad S. Audomarum deducere, ex ea dumtaxat causa ortum videtur, quòd intentus esset referendis S. Audomari gestis, ideoque de S. Bertino & aliis ea solùm referret, quæ cum gestis Audomari erant connexa. Neque hic dici potest, eum saltem debuisse in Vita S. Bertini commorationem ipsius Luxoviensem narrare: nam clarum est, scriptorem illum non scripsisse plenam S. Bertini Vitam; sed simulac pervenerat ad obitum S. Audomari, ea solùm de Bertino narrasse, quæ facta erant postea. Secundi anonymi silentium nihilo magis urget, cum hic primo nihil addiderit præter interpolationes & mutationes aliquot exigui momenti, paucaque circa vite finem gesta, ac miracula post Sancti mortem facta.

B 34 Iperius de primordiis S. Bertini hac memorat: Abactatus igitur infans indolis eximie Bertinus, scholis datur liberalibus inbuendus: deinde ætate corporeque robustior, relicta patriâ cum parentibus, in Luxovio Burgundiæ monasterio sub patre Eustachio (rectius Eustasio scribitur) monachus efficitur, & à sanctis ibi patribus regularibus institutis informatur, hauriens ibi sacræ fidei rudimenta, quæ nostris auribus postmodum excellenter infudit. Unum in hisce dumtaxat est dubium, videlicet an S. Bertinus sub Eustasio abbate Luxovium venerit, ut asserit Iperius cum Folcardo, Simone abbate & aliis. Cointius enim ad annum 633 num. 13 existimat Bertinum serius Luxovium venisse, ita scribens: Hisce temporibus, cum Audomarus nondum episcopus electus esset, Walberti Luxoviensis abbatis disciplinæ se commiserunt Bertinus, Mummolinus & Ebertramnus. Cointii sententiam adoptavit Bailletus in Vita S. Bertini. Verùm non video, cur Cointius, qui credit Bertinum circa annum 639 venisse ad S. Audomarum, commorationem Sancti Luxoviensem tam brevi intervallo circumscriptam velit; ut affirmet eum Luxovium venisse circa annum 633, ideoque recedendum credat à scriptoribus Vita S. Bertini, ab Iperio ac demum à Vita S. Mummolini, in qua item legitur, eum vixisse sub S. Eustasio Luxoviensis monasterii abbate. Sanè tempus sex annorum, quo se in monasterio pararent ad prædicandum Evangelium, justo brevius apparet, cum verisimile sit, Bertinum aliosque juvenes fuisse, quando Luxovium venerunt.

C 35 Quare probabilis credo, eum citius venisse Luxovium, ibique ad plures annos subsistisse, priusquam ad labores Apostolicos cum Mummolino & Ebertramno mitteretur in monasterio; nec ulla inveniunt rationes, ob quas sub finem vite S. Eustasii non possit locari initium vite monastica, seu circa annum 625. Fateor tamen tantam non esse auctoritatem scriptorum pro ea opinione allegatorum, ut res omnino sit certa: sed solùm observo, opinionem Cointii, à Bailletto adoptatam, non minùs ratione, quàm omni auctoritate esse destitutam. Displicent etiam, quæ allegatis verbis subdit Cointius, qui Bertinum, Mummolinum & Ebertramnum familiaritate junctos, simulque politioribus litteris operam navantes facit ante vitam monasticam, simulque Luxovium discedentes: nihil enim horum apud antiquos auctores aut vite scriptores lego, aut certè, quæ antiqui dicunt de eorum adventu ad S. Audomarum, eo sensu intelli-

gere nequeo. Ultima verò ejusdem observatio, quòd Mummolinus ceteris esset natu major, vera apparet, cum apud antiquiores ubique primo loco nominetur, & primus abbas fuerit constitutus, ac deinde episcopus. Contra Bertinus natu minimus fuisse videtur è tribus, cum ultimus recenseatur tam in vita S. Audomari, seu apud primum anonymum, quàm in vita S. Mummolini.

E 36 Tempus, quo S. Bertinus è monasterio Luxoviensi discessit, ac in provinciam Morinensem ad S. Audomarum cum Mummolino & Ebertramno venit, non satis est exploratum. Vita scriptores primi tempus illius adventus non expresserunt, Folcardus in annis Christi cum annis regum conciliandis misere hallucinatus est, uti & compilerator anonymus, quem post Mabillonium Cointius etiam & Pagius Folcardum perperam vocaverunt. Iperius demum varia de tempore hujus adventus, sed mirè pugnantia protulit. Primò igitur observo, omnia ferè repudianda esse, quæ compilerator anonymus de hisce apud Mabillonium cap. 2 scribit his verbis: Ergo cum jam Dominus Militem suum mundo manifestiùs propalare disposuisset, ne in absconso lucerna tantæ claritatis lucens, tot mortalium spiritualia commercia differret; egressus duobus tantùm comitibus Mummolino & Ebertramno, magnæ scilicet sanctitatis visis tertius adjunctus, perfectus sanctæ Trinitatis cultor in Galliam usque pervenit. Videntes igitur prædicti viri Sancti Bertinus scilicet & focii ejus, ibidem messem quidem multam, operarios autem paucos, cœperunt longè latèque verbum vitæ instantè per totam Galliam disseminare. Adhæserunt autem eis quamplures viri religiosi, qui ab eisdem à mane usque ad vespèrum æternæ vitæ pabulis reficiebantur: nec minùs quoque palatini proceres intermissa ad tempus regali servitute ad eos confluebant, eorumque modestam conversationem in rectè vivendo ad exemplum sibi proponebant.

F 37 Tempore illo Lotharius filius Ludovici regis regni Francorum monarchiam gubernabat, cujus aures cum jam suorum procerum relatione pulsaret sanctorum Bertini sociorumque ejus eximie conversationis crebra opinio, mox eos suis ad stare jussit conspectibus. Quibus illatis, à rege vir domini Bertinus & ejus focii honorificè sunt suscepti, & longo tempore intra regis palatium summâ diligentia subrogati. Post longum autem temporis intervallum præmemorati viri S. Audomarum tunc Tarvenensem episcopum (cujus compatriota & consanguineus erat S. Bertinus) adierunt, ut ei in prædicando essent comites, quatenus in æterna retributione à Deo mererentur fieri æqualis gloriæ participes. Sanctus verò Audomarus eosdem Dei famulos gratificè recipiens, omnipotenti Deo gratias egit, qui tales sibi ad prædicandum Evangelium adjuutores misit. Erant enim in fide perfecti Catholici, & in ecclesiasticis disciplinis atque in divina Scriptura eruditi. Subibant igitur officium legationis suæ labore prædicationis continuæ.

38 Imperitus compilerator hic miscuit quadam à Folcardo scripta cum iis, quæ de hisce leguntur in Vita S. Mummolini manuscripta; nec tamen eorum verba satis rectè expressit. Primam periodum ex Folcardo sic restituo: Ergo cum jam Dominus Militem suum mundo manifestiùs propalare disposuisset, ne in absconso

Inde Bertinus cum Mummolino & Ebertramno, non ad prædicandum

per totam Galliam, ut perperam aliqui scribunt.

qui etiam alio errore Bertinum Mummolino præponunt.

AUCTORE
J. S.

Lucerna tantæ claritatis lucens, tot mortalium spiritualia commercia differret; egressis duobus tantum comitibus, Mumolino & Ebertranno, magnæ scilicet sanctitatis viris, tertius adjunctus, perfectus sanctæ Trinitatis cultor, Morinensium fines pervenit. Duo in hisce mutavit interpolator; primò pro voce egressis, substituit egressus: qua mutatione fit, ut Bertinus, qui alias tertius seu natus minimus videtur, primus videri possit è tribus. At poterat ex Vita S. Mumolini, quam ineptè Folcardo miscuit, ordinem trium illorum Sanctorum clarè perspicere, & suppressere non debuerat, qua ibi leguntur hoc modo: Sanctus Bertrannus atque Bertinus beatum Mumolinum in patrem sibi elegerunt, cui humili devotione subijciebantur, & caritativo affectu venerabantur. Altera mutatio planè ridicula est, quâ eos Luxovio in Galliam usque pervenisse dicit, ubi Folcardus eos in pagum Morinensium venisse asserit.

39 Verùm volebat eos cum auctore Vita S. Mumolini per Galliam, imò etiam per totam, ut ipse addidit, predicantes inducere, multosque discipulos ac palatinos etiam proceres ad eos deducere; quin & ad aulam regis Clotarii eosdem perducere. Hæc omnia ex laudata S. Mumolini Vita sumpsit compilator, neque advertit quidem, quàm ineptè Lotharius vocetur filius Ludovici: nam Clotarius III filius Clodovei II, solus utcumque intelligi posset; sed hic regnum adeptus non est ante annum 656, quando multis annis in pago Morinensi fuerat Bertinus cum sociis, ut patet ex traditione villa Sithiu, quam ipse compilator testatur factam anno XI Clodovei II, id est, anno Christi 648. Nihil igitur ex hisce erroribus colligere possumus pro tempore adventus ad S. Audomarum; nihil credimus de adventu Sanctorum illorum ad Clotarium aut ad ejus aulam, nihil de discipulis, qui se eis junxissent, priusquam ad S. Audomarum pervenerant. Verumtamen, cum scriptores ordinem rerum sæpè perturbent, fortasse S. Mumolinus vocatus fuerit ad aulam Clotarii III, antequam creatus est episcopus Noviodunensis: quæ autem dicuntur de predicatione, & de discipulis ad Sanctos hosce confluentibus, verissima sunt, si facta credamus eo tempore, quo populum pagi Morinensis cum S. Audomaro excolebant: atque eo etiam tempore quidam è proceribus palatinis ad eos subinde venire poterant.

40 Iperius cap. I part. 5 scribit, S. Bertinum cum sociis venisse ad S. Audomarum tempore Clotarii II, id est, ante annum 628, aliaque jam refutata ab anonymo mutatur: Specialiter, inquit, sancti Bertinus, Mommolinus & Bertrannus, tres viri cultores sanctæ Trinitatis, talentum Domini nolentes abscondere, vel sine lucro reportare, de Luxovio Burgundiæ monasterio venerunt in Franciam verbum vitæ seminantes, & a rege Clothario sunt honorificè recepti; ac intra palatium regis cum summa diligentia subrogati. Quæ anonymus facta dicit sub Clotario III, id est, multo serius, quam ut sint verisimilia; hic sub Clotario II ponit, sub quo ipsam etiam traditionem Adroaldi, quæ facta est anno 648, mox tamquam anno 626 factam collocat. Subdit Iperius: Post longum temporis intervallum sanctum Audomarum tunc Morinensem episcopum, cujus compatriota atque consanguineus erat beatus Bertinus (adierunt,) tam amore ipsius Sancti, quàm quia patriæ lin-

quam, utpote Teutonici, benè sciebant: quos sanctus Audomarus suscipiens, suos in predicatione statuit esse confortes. Subibant ergo officium legationis suæ labore predicationis continuæ. Non difficulter hæc refutari possunt, cum certò non venerint ante episcopatum S. Audomari, qui coepit sub Dagoberto & quidem circa finem vite Dagoberti, ut plerique existimant, quod magis examinabitur ad diem IX, quo colitur.

41 Quare propius ad verum accedet, quod sed vocatus ante dixerat Iperius part. 2, Bertinum venisse in has Occiduas Flandriæ partes tempore Severini summi Pontificis, cujus pontificatus totus anno 640 innotuit à Pagio. Cointius ad annum circiter 639 eorum adventum collocat, quod item non longè à vero abesse existimo. Verum rationes hujus chronotaxis alie querenda sunt, quàm hæcenus allatus vidi. Primò certum est, Sanctos illos venisse ad S. Audomarum jam aliquo tempore episcopum; & aliquot annis ante foundationem Sithiensis abbatiæ, quæ ex donatione Adroaldi consignata est anno XI Clodovei II, id est, Christi 648. Itaque adventus certò locandus est inter initium episcopatus S. Audomari, quod circa annum 637 figitur, & assignatum jam annum 648. Jam verò, eum verisimile sit, Sanctos illos venisse, petente S. Audomaro; cumque verisimiliter manum illam subsidiariam stagitaverit non diu post susceptum episcopatum, simulac perspexerat in pago Morinensi multum esse messem, paucos verò operarios; existimo Mumolinum cum sociis Ebertranno & Bertino accurrisse ad Audomarum uno tantum alterove anno postquam ipse ad Morinos pervenerat, præsertim cum primus anonymus in Vita S. Audomari inter episcopatum ab Audomaro susceptum & aliorum adventum nihil referat, quod cogat existimare adventum trium illorum multis annis posteriorem esse ipsius Audomari adventu.

42 Id etiam suadet prior habitatio Mumolini & sociorum in veteri monasterio, quam totam præponendam esse anno 648, infra ostendam: nam licet ea fuerit paucorum annorum, teste primo anonymo, facile tamen durare potuit ad annos octo vel decem. Quapropter existimo adventum S. Bertini & sociorum in pagum Morinensem non longè ab anno 638 aut 640 amovendum esse. Lubens tamen fateor, hæc epocham tam certam non esse, ut litigare velim, si quis adventum illum paulò citius collocaverit aut ferrius. Quippe, licet initium episcopatus S. Audomari figatur posterioribus annis regis Dagoberti, qui anno 638 defunctus est mense Januario, tam certum non est Audomarum anno 637 factum esse episcopum, ut eum erroris accusandum crederem, qui diceret episcopum creatum aliquot annis citius, cum argumentum Cointii, quo nititur probare anno 637 episcopum esse factum, sit exigui momenti, ut in Audomaro probari poterit ad IX Septembris. Si autem Audomarus citius fuit episcopus, citius etiam ei adesse potuit Bertinus.

A

§ V. Vetus monasterium constructum, favente S. Audomaro: fundatio Sithiensis abbatiae, eodem auxiliante, ac census subministrante Adroaldo.

Adroaldus villam Sithiensem offert S. Audomaro: hoc Sancto juvante

Iperius cap. 1 part. 6 ita habet: Dum factus Audomarus cum suis tribus comitibus antedictis sanctae Trinitatis fidem incredulorum cordibus sua praedicatione frequenter imprimeret, terrae populus ad eos catervatim confluebat, suavi jugo Domini colla devotè subdentes. Interea quidam praedives opum, vir illustris Adroaldus nomine, nullum habens filium, cum beato Audomaro tractare coepit, qualiter possessionum suarum ecclesiam heredem faceret: villam, quae Sithiu vocatur, cum suis appenditiis beato obtulit Audomaro, ut ibi xenodochium construat. Jussu igitur beati Audomari tres viri sancti praedicti, Bertinus, Mommolinus & Bertrannus, ecclesiam construxerunt & cellam in territorio ejusdem villae in loco, qui adhuc, & propter hoc, VETUS vocatur MONASTERIUM, super fluvium Agniona, anno Domini DCXXVI. Praesidebat tunc Ecclesiae sanctae Romanae Severinus Papa. Quod de Severino tam hic quam part. 2 dicitur, editor Martenius corrigere voluit, quia cum hic assignato anno 626 non cohaeret; sed potius corrigendus erat annus 626, ut patet ex anti dictis.

Bertinus cum sociis construit primum

44 Redeo ad Iperium, qui de hac prima habitatione subdit sequentia: In praedicto loco Veteris-monasterii, sancti Dei Bertinus & Mommolinus & Bertrannus, quasi in eremitorio sederunt cum conventiculo parvo constructi, annis quatuordecim. Tractatus interim Adroaldi cum sancto Audomaro negotiis interfecantibus protelatur. Haec, quae Iperius ex variis scriptoribus desumpsit, optimè consonant prima Vita, si pauca corrigantur. Nam primò secundum Iperium Vetus monasterium constructum est jussu S. Audomari, priusquam Adroaldus statuerat villam Sithiensem ad constructionem monasterii donare. Obtulerat quidem S. Audomaro villam illam ad xenodochium construendum; verum tractatus iste, si credimus Iperio, necdum erat perfectus, quia in alium usum, nimirum ad monasterium fundandum, Adroaldi possessionibus uti malebat Audomarus, quemadmodum clariùs exponit Iperius verbis infra dandis num. 54.

monasterium, in quo paucis annis residet:

45 Secundò ex hisce consequitur, Adroaldi donationem, S. Bertino & sociis factam necdum fuisse, quando conditum est Vetus monasterium; sed S. Audomarus hujusce monasterii exstruendi praecipuum fuisse auctorem; licet non negaverim id eum fecisse, quòd Adroaldus bona multa ad arbitrium ipsius impendenda obtulisset. Jam verò quod spectat ad opinionem Iperii, asserentis Mummolinum & socios ejus in veteri illo monasterio quatuordecim annis mansisse, ea non modò antiquorum Vita scriptorum auctoritate desumpta est; sed parùm etiam verisimilis: nam prima Vita, quae ceteris longè praeferenda videtur, paucis annis in eo loco moratos habet, uti & Vita

S. Mummolini. Secundus verò anonymus & Folcardus, tempus istius commorationis non expriment. Praevit tamen Iperio Compiler anonymus apud Mabillonium cap. 4, sed ejus auctoritas exigui est momenti. Itaque quatuordecim illi anni non satis sunt probabiles, cum sic Bertinus jam anno 634 fuisset in pago Morinensi, quòd sustineri vix potest, quia Audomarus necdum videtur fuisse episcopus.

46 Coitius & Mabillonius à chronotaxi non opiniones varia de tempore structi hujus monasterii, fra longè abierunt, quia existimârunt Vetus istud monasterium ex donatione Adroaldi anno 648 esse constructum, indeque numerârunt annos quatuordecim, post quos foundationem monasterii Sithiensis soli Bertino attribuerunt: hisce etiam assensus est Dionysius Sammarthannus tom. 3 Gallia Christiana col. 485. Bertiniani scriptores in oppositam abierunt sententiam, credideruntque novum seu Sithiense monasterium constructum esse ab anno 640, quo serè anno Veteris monasterii constructionem locandam existimo. Audiamus, quid hac de re in observationibus suis ad me scripserit saepe laudatus Clejus: Omnes scriptores hujus coenobii, vetus Martyrologium, aliaque monumenta, mortem S. Bertini unanimiter ad annum DCXCVIII referunt, consignantque constructionem novi monasterii ad annum DCXL. Nec obstat donatio Adroaldina, data anno XI Clodovei regis, cui correspondet annus DCXLV, vel juxta modernos DCXLVIII. Duplex fuit donatio Adroaldi, una verbalis, altera verò scripta, ut firmior esset prima donatio. Haec indicat charta Adroaldi, & probant varia monumenta hujus loci.

47 Vides, lector studiose, distantiam esse viginti & duorum annorum inter scriptores Bertinianos & mox laudatos Coitium, Mabillonium & Sammarthannum. Bertiniani (si solos consideremus annos erae vulgaris) faventem sibi habent Iperium, quocum Veteris monasterii constructionem assignere debent anno 626. Favet eisdem compiler anonymus, quem edidit Mabillonius, cum dicat Sanctum obiisse anno 698, & anno 59 à constructo monasterio, quod de hodierno intelligendum, cum in exemplari nostro Ms. addatur: Anno à fundatione veteris monasterii septuagesimo tertio. Favet eisdem etiam Folcardus, qui similiter Sanctum obiisse asserit anno 698 & anno 59 constructi monasterii. Verum tamen haec opinio nequit sustineri, cum sic fundatio Veteris monasterii facta esset ante episcopatum S. Audomari, quòd certò est falsum. Error illorum scriptorum ortus est ex eo, quod annos Christi malè composuerint cum annis regum Francorum, ut liquet ex ipsa epocha mortis S. Bertini, quem omnes obiisse affirmant anno decimo quinto Childeberti regis, eumque dicunt annum Christi 698, cum dicendus esset 709, ita ut certo errent vel in annis regis assignandis, vel in annis Christi. Haec de causa anni, ab iis scriptoribus assignati, non sequendi sunt, sed corrigendi.

48 Quod verò dicitur de duplici donatione Adroaldi, verum omnino existimo; sed non explicandum eo modo, ut jam anno 640 facta sit fundatio Sithiensis, cum solum Veteris monasterii constructio circa illud tempus sit figenda. Dedit Adroaldus bona sua S. Audomaro, ut hic ea in usus pios expenderet, sicut in Vita hujus Sancti legitur. Audomarus verò ex iis primò construxit ecclesiam beatissimae Virginis, quam postea S. Bertino donatam videbimus. Dedit ex

AUCTORE
J. S.

ius Mummolino & Sociis ipsius ea subsidia, quibus vetus monasterium conderent, ut rursus ex Vita S. Audomari satis clarè colligitur. Hanc primam Adroaldi donationem hujusque usum magis deinde firmabo. Demum S. Audomarus voluit, ut omnia sibi donata transferrentur ad SS. Mummolinum, Ebertramnum & Bertinum, pro constructione & sustentatione monasterii Sithiensis. Hæc omnia eruuntur ex Vita prima, seu ex Vita S. Audomari, cum ipso donationis instrumento collata: neque enim hæc monumenta, quibus nihil melius aut tutius de iis habemus, invicem opponenda sunt, sed concilianda, cum adeo invicem non repugnent, ut ex utroque simul sumpto veritas elucescat. Hæc autem ubi ex laudatis instrumentis ostendéro, si simul referavero Cointium, Mabillonium, & Sammarthanum, quorum primus duos alios sine multo examine sequentes sibi que assentientes habuit.

49 Litteras Adroaldi, seu donationis instrumentum, ex Auberto Mirao lib. 1 Donationum Belgicarum cap. 3 huc transfero, sicut etiam est apud Dionysium Sammarthanum tom. 3 Gallia Christiana inter Instrumenta col. 109, & apud

B Cointium ad annum 648 num. 30. Dominis sanctis presbyteris Bertino, Mommoleno, Ebertrando, ego in Dei nomine Adroaldus, sanã mente sanoque consilio integræ deliberationis, prout mundana peccata abstergere Dominus dignetur, dono vobis omnem rem portionis hereditatis meæ, in pago Taruanense, quam domino patri Audomaro, apostolico viro, ad xenodochium suum ædificandum, dare volumus: sed ipse salubre consilium nobis donavit, ut ipsam rem vobis delegarem, ut ibi monasterium in honore Petri, principis Apostolorum, construere debeatis, ad convertendum monachis, ubi beati pauperes spiritu & domestici fidei adjuvari debeant, quorum voces quotidie ad aures Domini personare noscantur, quorum petitiones audit & implet. Propterea vobis in Christo patribus dono per hanc epistolam donationis in pago Taruanensi villam proprietatis meæ, nuncupatam Sithiu, super fluvium Agnionem, cum omni merito suo, vel adjacentiis seu aspicientiis ipsius villæ. Hæc sunt villa Magnigelo, Vinciaco, Tatinga, villa Amreio, Masto, Fabricinio, Lonsantavas, & Adfundenis seu Malros, Alciaco, Lauriadiaca, villa Franciliaco, cum omni merito eorum, cum domibus, ædificiis, terris cultis & incultis, mansiones cum silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus seu farinariis, mancipiis, accolabus, greges cum pastoribus, mobilibus & immobilibus, vel quibuslibet ædificiis.

quibus villam Sithiu cum pertinentiis ad eam donat:

50 Hæc omnia vobis ad integrum trado atque transfirmit, ut hereditate teneatis & que possideatis, & quibus volueritis ad possidendum relinquatis. Si quis verò, quod futurum esse non credo, si ego aut unus de heredibus meis, vel quælibet opposita persona, contra hanc donationem venire cogitaverit ullo unquam tempore, in præsentia iram Dei incurrat, & S. Petri offensam, & insuper, sisco cogente, auri libras xv, argenti pondo xxx coactus exsolvat, & quod repetit non valeat evindicare. Et ut hæc donatio omnibus temporibus firmissima sit, manu nostrâ roboravimus, & qui signarent aut subscriberent, ad præfens rogavimus. Facta donatio viii Idus Septembris, anno xi regni domini nostri Clodovæi regis. Actum Alcio, villa Dominicâ,

publicè coram strenuis viris, quorum nomina cum subscriptionibus vel signaculis subter tenentur inserta. Signavi ego Adroaldus hanc donationem à me factam, in Christi nomine, peccator. Audomarus, nomine, absque opere, episcopus, pro testimonio. Ego Agolphus presbyter. Ingobertus presbyter. Signum Chuneberti Graphionis. S. Laudeberti. S. Baboni. S. Maurilionis. S. Sacebaronis. S. Adalbaldi. Lendolenus abbas. Hæc enim charta Adroaldi, quam veram non nego. Miror tamen Bertinum primo locò nominari; sed hæc de re postea agam latius.

51 Nunc ex prima Vita, quam Scriptores Historie litterarie Francia scriptam crediderunt ante medium seculi viii, nos vero sub finem viii seculi aut initium ix, quæque suspecta esse nequit de interpolatione, cum habeatur in codice valde antiquo, & rectè congruat cum Vita S. Audomari ex alio codice edita, seu tum hujus Opusculi parte prima; ex hac, inquam, Vita, cum dato instrumento collata, rerum ordinem conabor assignare. Primò ante adventum S. Bertini & aliorum Adroaldus conversus est a S. Audomaro. Secundò Adroaldus conversus magnam suæ hereditatis partem cum omni sua multiplici substantia Deo & beato optulit * Audomaro, videlicet, quæ noto nomine vocatur Sithiu. (Apud Mabillonium, villam videlicet &c.) Tertio beatus verò Audomarus (adjutus nimirum oblati ab Adroaldo bonis) in prædicta villa ante adventum prædictorum ad eum virorum (Mummolini & sociorum) ecclesiam ædificavit in eo etiam loco, in quo suum pausat in pace corpusculum. Hæc ecclesia deinde S. Bertino data, nunc cathedralis est Audomaropolitana. Quarto ad S. Audomarum venerunt circa annum 638 aut 640 Mummolinus, Ebertramnus, & Bertinus. Quinto parvo post hæc temporis spatio transacto, (aliquot fortè hebdomadis aut mensibus) S. Audomarus cum prædictis beatis viris, divina sibi stimulante gratia, monasterium cogitavit in Dei fundare nomine: ad habitandum enim monachis, divina sibi largiente misericordia, locum habebat aptum, scilicet ex donatione Adroaldi, quæ subditur.

52 Hæc enim verba, locum habebat aptum insinuant, locum ab Adroaldo fuisse donatum Audomaro, & non solum oblatum. Vox obtulit idem hic significare videtur ac donavit, sicut etiam in Vita S. Winnoci apud Mabillonium sec. 3 Benedic. pag. 395 de Heremaro dicitur, Deo sanctoque Winnoco quoddam sui juris obtulit prædium, ubi vox obtulit sumitur pro donavit. Id rursus colligitur ex hisce, quæ paulo post sequuntur: Postquam ergo præfati Dei famuli ad eum (Audomarum) pervenerunt, concessit illis, ut monachorum habitaculum ædificassent, ubicumque illis in prædicta placuisset villa. Non enim id poterat concedere Audomarus, nisi Adroaldus locum ipsi donasset. Quapropter verba in litteris Adroaldi, Dono vobis omnem rem . . ., quam domino patri Audomaro, apostolico viro, ad xenodochium suum ædificandum dare volumus: sed ipse salubre consilium nobis donavit, ut ipsam rem vobis delegarem &c., non excludunt donationem ante Audomaro factam, ac ne hujus quidem acceptionem aut usum huic secunde donationi prævivum; sed solum significant, voluisse Audomarum omni juri, quod in bona illa acquisiverat donatione Adroaldi, in gratiam S. Bertini & sociorum ejus cedere, ut firma donatione ipsis tradere-

D assignatur ordo rerum gestarum inter Audomarum & Adroaldum,

E * apud Mab. obtulit

F quæ hanc donationem præcesserunt:

A traherentur. Sic certè totus locus intelligi congruè potest, adeoque sic intelligi debet à quovis prudente, qui mavult antiqua monumenta invicem conciliare, quàm inutiliter contendere. Verùm ad ordinem rerum gestarum redeamus.

atque inter
has etiam est
construatio
Veteris mo-
nasterii,

53 Itaque sextò, Sancti igitur viri, Mummolinus atque Bertinus cum ceteris eorum in Christo fociis monasterium ædificare in quodam loco cœperunt, quod usque hodie VETUS vocatur MONASTERIUM. Distat locus Audomarpoli uno circiter milliari. Observat verò Cletius de illo monasterio sequentia: Illud Vetus monasterium cum suis officinis per bella Gallorum & Anglorum combustum fuit anno MCDXCVII. Felicitioribus temporibus eodem in loco erecta fuit parochia sub nomine S. Mommolini, in spiritualibus & temporalibus omnino dependens ab abbacia S. Bertini. Redeo ad ordinem gestorum. Septimò, in eo loco paucis morantes annis, octo forsitan aut decem, non verò annis quatuordecim, quantum apparet, divina eis suadente gratia, alium voluerunt eligere locum. Ratio mutandi loci fuit, quòd, crescente monachorum numero, prior locus nimis esset angustus; quòdque Adroaldus jam permoius esset à S. Audomaro, ut bona sua sineret impendi, novaque donatione traderet ad monasterium istud ædificandum ac censu congruo stabiliendum.

quam Ipe-
rius etiam
donationi
Adroaldina
reponit,

54 Hæc rationes satis clarè indicat Iperius, eatenus hæc rectè enarrans, errores tamen quosdam sua relationi immiscens, quos corrigemus. Nam cap. 1 part. 6 de his ita loquitur: Principante sic Dagoberto (corrigere, Clodoveo II Dagoberti filio) vir illustris Adroaldus supra memoratus beatum Audomarum alloquitur, ut Sithiu villam cum suis appendiciis, & ceteras possessiones supra tactas recipiat, & xenodochium suum construat; sed sanctus Audomarus ejus consilium mutavit, consulens ut Deo & beato Petro bona prædicta conferat; quatenus ibi per viros Dei Bertinum, Mommolinum & Bertranum, qui sibi in opus Dei collaborabant, monasterium construi debeat ad habitandum monachis, ubi laudes Deo & orationes pro vivis & mortuis perpetuò decantentur, & Christi pauperibus hospitia præparentur, & necessaria ministrantur. Quod Adroaldus, præsentem beato Audomaro cunctisque proceribus urbis Tarnanæ, magna cordis cum alacritate complevit, tradens villam Sithiu cum appendiciis. Hæc omnia narrat Iperius post relatam Veteris monasterii constructionem, cui donationem Adroaldi factam ad construendum S. Petri monasterium postponit, ut etiam patet ex ejus verbis num. 44 datis. Itaque consentit eatenus certè rerum gestarum ordini supra dato.

licet corri-
gendus sit
in aliis:

55 Sequentia, etiamsi corrigenda sint in eo quòd Mummolinus dicatur Achario substitutus episcopus, quòdque per errorem consequentem constructio novi seu Sithiensis cœnobii attribuitur soli Bertino, eundem aliàs ordinem rursus insinuant. Verba subdo: Interea decedente beato Achario episcopo urbis Noviomæ, ad episcopatum ejusdem urbis Mommelinus provehitur, & Bertranus cœnobio sancti Quintini à Mommelino præfatur *. Sanctus verò Bertinus cum in veteri monasterio refedisset annis quatuordecim, quia locus ille permodicus erat, ut aptiorem quaereret, spem ponens in Domino, navem conscendit cum aliquibus fociis suis. Et ecce statim contra fluentia præcipitis fluvii angelico ministerio navis impellitur, donec Bertinus

* i. e. præfi-
citur

Septembris Tomus II.

ex ordine decantati Psalterii versiculum illum AUCTORUM J. S. pronunciaret. Hæc requies mea in sæculum sæculi: Lecto versiculo, navis stetit immobilis circa medium, ubi nunc est monasterium. Cognoscens igitur illum sibi à Deo electum locum, ibi monasterium ædificavit in honorem Dei sanctique Petri Apostolorum principis anno DCCXC in quo brevi tempore centum quinquaginta monachos adunavit. Præsidebat tunc Ecclesiæ Dei Martinus Papa primus. Hactenus Iperius.

* forte DCL
scriptum

56 Idem part. 8 ita habet: Donatio Adroaldi, consilio beati Audomari facta, Sanctis Bertino, Mommelino & Ebertramno de villa Sithiu & ejus appendiciis, cum bonâ viâ fuerit & legitima, ut futuris temporibus validior permaneret, voluit eam Adroaldus litterarum suarum attestacione firmari, quæ sic incipiunt: Dominis sanctis Bertino &c. . . Facta donatio VIII Idus Septembris, anno undecimo regni domini nostri Clodovei regis &c. Actum in Sithiu villa dominica. In ipso instrumento legitur, Actum Ascio villâ Dominicâ. Ascium verò scriptores passim explicant de hodierno Aix inter Oppidum S. Pauli & Pernas in Artesia. Verùm, quidquid sit de loco datarum litterarum, credidit Iperius donationem prius verbis coram testibus factam esse ab Adroaldo; deinde verò litteris confirmatam. Incerta est ea opinio, nec tamen prorsus improbabilis, si non nimium ponatur intervalum inter donationem & litteras. Nam ea litterarum verba, Ut ibi monasterium in honore Petri principis Apostolorum construere debeat, satis insinuant, monasterium necdum fuisse constructum, quando data sunt Littere donationis. Qua de causa illud ipso anno 648, quo data sunt littere, inchoatum existimo.

an donatio
Adroaldi
ante datas
litteras ver-
bis quoque
facta sit,
incertum.

E

§ VI. Examinantur rationes Cointii & Mabillonii, qui aliam texuerunt chronotaxim: contra eosdem & alios probatur, Mummolinum fuisse primum abbatem hodierni monasterii Sithiensis.

F

Cointius eumque secuti scriptores crediderunt, adificationem Veteris monasterii anno 648 inchoatam esse vi donationis Adroaldina; novum verò seu hodiernum cœnobium quatuordecim annis serius constructum esse per S. Bertinum, postquam Mummolinus ad episcopatum Noviomensem, Ebertrannusque ad regendam abbatiam S. Quintini discesserant. Congruenter huic opinioni Mummolinum quidem primum abbatem Veteris monasterii, non verò novi admittit. Verùm, sicut antiqua monumenta suffragantur rerum ordini supra data, ita huic chronotaxi omnino repugnant, ut facile ostendi poterit. Quin imò existimo, Cointium in hunc errorem esse lapsum, quòd non vidisset sinceram S. Audomari Vitam à Mabillonio deinde editam: nam ibi non solus Bertinus, sed omnes simul quæsvisse dicuntur locum novo monasterio construendo: ibi huic monasterio primus abbas à S. Audomaro constitutus dicitur Mummolinus: ibi post Mummolinum episcopum factum abbas sta-

Mummoli-
nus primus
abbas Si-
thiensis cœ-
nobii statu-
tus:

B b b

tutus

AUCTOR
J. S.

initium dicitur Bertinus, non in Veteri, sed in prædicto monasterio novo. Hæc omnia in Vita S. Audomari, seu in prima Vita edenda num. 3 & 4 tam clarè afferuntur, ut de factorum illorum veritate nequeam dubitare: nec dubitasset, opinor, Cointius, si hanc vitam satis citò vidisset; sed Vita interpolata, quam solam vidit apud Surium 19 Septembris, fidere ausus non est, quantum existimo.

licet enim
Vita pleræ-
que S. Ber-
tini primum fa-
ciant abba-
tem,

58 Hoc autem existimare cogor, quia nullas alicujus ponderis rationes apud Cointium aut Mabillonium invenio, quibus opinionem suam stabiliant. Omnis ferè ratio Cointii ad annum 648 & rursum ad annum 702 num. 31 in eo consistit, quòd litteræ Adroaldi date non sint ante annum 648: ex quo inferi constructionem Veteris monasterii ceptam non esse ante eundem annum. Possunt quidem adjungi Vita pleræque S. Bertini; at id compertum non fuit Cointio, qui Vitæ istas non vidit. Dico igitur sententiæ ipsius adstipulari anonymum secundæ Vitæ auctorem, aliosque omnes biographos, qui ipsum secuti sunt. Audiamus anonymum compilatorem, cujus Compilationem edidit Mabillonius. Hic cap.

B

3 ita scribit: Interea quidam vir nobilis, valdè prædives opum, Adroaldus nomine, nullum habens filium, tractare cum B. Audomaro & prædictis Dei famulis cepit, qualiter possessionum suarum Ecclesiam heredem faceret. Quem B. Audomarus inspirante gratia Spiritus sancti hortatus est, ut S. Bertino fociisque ejus præ-nominatis quæque habere poterat conferret, quatenus ibidem cœnobium in honore B. Petri principis Apostolorum construendo turbam monachorum non modicam coadunarent. Quod Adroaldus, præsentem B. Audomaro cunctisque proceribus urbis Tarvennæ, magna cordis alacritate complevit, tradens villam suæ proprietatis, nuncupatam Sithiu, anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo vigesimo sexto, anno autem undecimo regni Clodovei filii Dagoberti, octavo Idus Septembris. In territorio igitur quodam ipsius villæ monasterium ædificare ceperunt, qui locus usque hodie VETUS vocatur MONASTERIUM. Futeor lubens hæc omnia favere Cointio, nec aliam esse aliorum Vita scriptorum mentem, excepto primo: reliqui enim constructionem Veteris monasterii similiter narrarunt post donationem Adroaldi.

C

exigua illa-
rum est au-
thoritas,
cum dissen-
siant à pri-
mæ Vita,

59 Verùm omnium illorum auctoritas mihi major non est, quam sit secundæ anonymi, quem tam attentè sequi voluerunt, ut ipsius quoque errores adoptaverint, atque aliis auxerint, dum annos Christi, & facta quedam ab eo prætermissa adjunxerunt. Jam verò auctoritas secundæ anonymi in hisce ne comparanda quidem est cum auctoritate primæ. Nam primum anonymum secundo præluxisse clarius est; quam ut multis probari debeat, cum integras ipsius sententiæ ipsaque frequenter verba adoptaverit. Non igitur satis capio, cur relata à primo scriptore de fundatione primæ & secundæ monasterii ita mutare voluerit, ut, neglectis ferè Mummolino & Ebertramno, pleræque transferat ad solum Bertinum, mutatoque ordine Bertinum faciat antesignanum. Primus scriptor Mummolinum ubique primum nominat, Bertinum tertium: secundus Bertinum semper præponit. Primus docet Mummolinum fuisse præfectum primum in utroque monasterio: secundus de præfectura Mummolini etiam in Veteri monasterio, de qua nec Cointius

nec Mabillonius nec Sammarthanus dubitat, prorsus siluit. Primus docet Mummolinum ex abbate creatum episcopum, neque adjungit, cui successerit: secundus, ut discedentem faciat ante constructionem secundæ monasterii, dicit Mummolinum Achario successisse, quod falsum esse rursus agnoscunt scriptores mox laudati. Exigua igitur apud me in hisce esse potest auctoritas secundæ hujus anonymi, aliorumque ipsum secutorum, præsertim cum Iperius ipse perspexerit & docuerit, constructionem Veteris monasterii longè antiquiorem esse litteris donationis Adroaldi, idque ipsum hodieque velint eruditi Bertiniani.

60 Porro, licet prima illa Vita tanto magis mihi sufficere videatur, quanto minus suspectus esse potest ejus auctor, ac si voluisset aliqua a Bertino ad Mummolinum transferre, quia Mummolini Vitam non scripsit, sed Audomari, Bertini & Winnoci; aliam tamen subjungam scriptorem, qui præcedentem fideliter est secutus, & nonnulla clariùs explicuit. Vita M. S. Mummolini in codice nostro, qui notatur P. Ms. 159, post relatam adventum Mummolini & sociorum ad S. Audomarum, ita habet: Parvo post hæc temporis spatio transacto, S. Audomarus cum prædictis beatis viris, divina stimulante te gratia, monasterium cogitavit in Dei nomine fundare ad habitandum monachis, cui, divina largiente misericordia, locus habebatur aptus. Mox sequitur Adroaldi donatio, sicut in prima Vita, & subditur: Postquam ergo præfati Dei famuli ad eum pervenerunt, concessit illis ut monachorum habitacula ædificassent, ubicumque eis placuisset. Sancti igitur viri Mummolinus atque Bertinus cum ceteris eorum in Christo sociis monasterium ædificare in quodam ceperunt loco, quod usque hodie VETUS vocatur MONASTERIUM. Sed in eo loco paucis morantes annis, divina eis suadente gratia, alium voluerunt eligere locum. Beati igitur in Domini confidentes misericordia, perfectum invenerunt consilium.

61 Protinus enim in navim ascendentes sine gubernatore ac remige, ac sine ulla cibi vel potus cura, huc atque illuc in spatio stagno, adhærentem prædicto eorum habitaculo, navigantes, omnipotentem rogabant Dominum, ut in locum, quem sibi illis præparavit misericordia, eos deduceret illæfos, dicentes invicem, quòd non ascensuri essent de prædicto stagno, nisi quando, navicula eorum aptum tenente portum, contigisset illis secundum ordinem Pfalterii, subsequente cantare versiculum: Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Misericors Dominus igitur, qui suis ubique præfens est famulis, (prope est enim Dominus omnibus invocantibus eum) navim, in qua fuerunt prædicti beati viri, post aliquod spatium ilico deduxit ad terram. Tunc etiam illi prædictum canentes versiculum, ac sine mora navim relinquentes, læti intraverunt terram, cognoscentes etiam locum illum à Domino ipsis traditum. Dehinc beato Audomaro pio eorum patre favente consilio, monasterium Sithiu, ex prædicta villa nominatam, super Agnionam fluvium in Dei nomine ædificare ceperunt. Confluentibus autem undique religiosi viris ad prædictos Dei famulos, beatus Audomarus Mummolinum præposuit multitudini monachorum. Siquidem ex eo tempore initium sacre Religionis sumpsit &c. Post hæc subduuntur multa de

D

quam fide-
liter magis
secutus est
scriptor Vi-
tæ S. Mummolini,

E

quem præ-
mum abba-
tem fuisse
docet cœno-
bii Sithien-
sis,

F

virtu-

A virtutibus S. Mummolini, multa de ejus regimine, auctoque monachorum numero sub præfectura ipsius.

oc deinde
episcopum
Noviomen-
sem post S.
Eligium.

62 Demum promotio ejusdem ad episcopatum rectè enarratur his verbis: Interea vir Dei Eligius Noviomenis urbis episcopus, post multa patrata miracula, in pace plenus dierum migravit ad Dominum: cujus in loco . . . præfatus Mummolinus ad pastoralis regiminis curam subrogatus est episcopus. Additur, id factum esse tempore Lotharii regis, videlicet Clotarii III. Jam verò si consideremus, allata hujus Vita verba optimè congruere cum Vita prima; ea verò, quæ addita sunt de Eligio, cui Mummolinus successit; & de Clotario, cujus tempore id factum est, verè & accuratè adjuncta esse; dubitare non poterimus, quin auctoritas harum Vitarum longè præferenda sit omnibus Vitis posterioribus S. Bertini, in quibus Mummolinus falso dicitur successisse Achario, totaque novi monasterii constructio soli S. Bertino malè attribuitur. Quippe ex eo etiam capite, quòd ne verbum quidem de præfectura Mummolini in iis Vitis legatur, clarè patet, anonymum secundum, quem alii secuti sunt, suppressere voluisse gesta Mummolini, ac omnia magis referre ad S. Bertinum, quàm veritas patiat. Mummolinum enim primum fuisse abbatem, tam certum undique est & indubitatum ex aliis quoque monumentis, sicut mox ostendam, ut suspecta mihi fiat fides scriptoris illius, qui id in prima Vita legit & tamen commemorare noluit.

Sententia
Mabillonii
de primo
abbate Si-
thiensis cœ-
nobii

63 Cointius, Mabillonius & Sammarthanus omnino ut certum admittunt, primum abbatem fuisse Mummolinum; sed volunt, abbatem fuisse Veteris dumtaxat monasterii, atque id verum esse, si monasterium Sithiense non esset conditum ante annum 662, quo Mummolinus jam erat episcopus. Mabillonius tom. I Annalium pag. 401, ad annum 648 de hisce ita scribit: Veteri monasterio præfatus abbas Mummolenus seu Mummolinus, novo Sithiensi monasterio Bertinus: quæ res non satis animadversa auctores in varias distrahit sententias, aliis Mummolinum abbatem Bertino præferentibus, aliis postponentibus, aliis denique ex albo Sithiensium abbatum omnino expungentibus, ut primum Bertino locum tribuant. Mummolinus itaque abbas fuit primus, immò & unicus Veteris-monasterii, quod nomen S. Mummolini hæcenus retinet; Bertinus novi post annos quatuordecim à constructione Veteris-monasterii; cum scilicet Mummolinus defuncto sancto Eligio in sedem Noviomensem subrogatus. Eadem est sententia Cointii & Dionysii Sammarthani; nec inficior speciosam videri qualemcumque conciliationem illam variarum opinionum: sed eam non invenio ullis antiquis monumentis congruentem, imò omnibus ferè repugnantem, adeoque & à veritate aberrantem, uti jam clarius probare incipiam.

refutatur
ex litteris
donationis
Adroaldi,

64 Primò huic opinioni repugnant Vita S. Audomari & S. Mummolini jam laudatæ. Prima Vita auctor nequit meriti esse suspectus, quia reliquis est antiquior, & de S. Bertino magis scripsit quam de Mummolino. Secunda auctor primum fideliter secutus est, & nonnulla magis exposuit. Alia quoque S. Audomari Vita prædictis consonant, sed eas adducere non est necesse. Jam verò ex his Vitis habemus, Mummolinum fuisse primum abbatem secundi seu Sithiensis monasterii; adeoque illud esse constru-

Septembris Tomus II.

etiam diu ante annum 662, cum Mummolinus ab anno 659 aut 660 fuerit episcopus. Secundò ipsa Adroaldi litteræ satis innunt, donationem fuisse factam; ut construeretur novum monasterium Sithiense: sic enim habent: Ut ibi monasterium in honore Petri, principis Apostolorum, construere debeatis, ad convertendum monachis. Nullus è Vita scriptoribus dixit, Veteris monasterium fuisse constructum in honorem S. Petri. De novo igitur loquitur Adroaldus, quod in honorem S. Petri structum fuisse constat. Deinde vox ibi utcumque innuit, monasterium istud fuisse edificandum in ipsa villa Sithiu, quam donabat Adroaldus. Præterea Veteris monasterium fuit angustum & numerus monachorum ibidem exiguus, ut colligitur ex omnibus Vita scriptoribus, ita ut dicat Iperius Sanctos ibi fuisse quasi in eremitorio . . . cum conventiculo parvo. At verba Adroaldi significant, donationem esse factam, ut amplum edificaretur monasterium, in quo magnus esset monachorum numerus. Hac de causa omnes Vita scriptores asserunt, undique accurrisse multos post constructum monasterium Sithiense, ut ibi Deo servirent; non verò ante istam fundationem.

65 Tertio edificatum esse monasterium Sithiense S. Petri ante annum 662, certissimum sit ex privilegiis eidem ante istum annum datis. Audiamus aliquid ex litteris Clotarii III, quibus anno 6 regni sui, id est, anno Christi 661 vel 662, mense Februario, confirmat permutationem variarum possessionum, inter Mummolinum tunc episcopum & Bertinum abbatem factam: Igitur apostolicus vir Mummolenus Noviomenis urbis episcopus, nec non & venerabilis vir Bertinus abba de monasterio Sidiu, qui * ponitur in pago Tarwanense, à quorum amborum opere vili fuerunt ædificare, & est in honore sanctæ Mariæ Genitricis Domini nostri Jesu Christi, nec non & sancti Petri & Pauli Apostolorum, vel ceterorum domnorum Sanctorum constructus *, ad præsentiam nostram venientes &c. Certum est, Bertinum hic abbatem dici, non Veteris monasterii, sed Sithiensis, nunc S. Bertini dicti: nam Veteris monasterium nunquam vocatum est Sidiu vel Sithiu, sed istud nomen omnes novo monasterio attribuunt biographi. Stabat igitur novum monasterium initio anni 662, nec inchoatum est anno illo. Præterea constructum est non à solo Bertino sed amborum opere, nempe Mummolini & Bertini, ut habent data verba. Eodem anno sexto Clotarii III signatur charta S. Audomari, qua cæmeterium & basilicam S. Mariae tradit monasterio Sithiensi. In hac autem charta dicitur: Ubi antea monasterium in Dei nomine ædificatum esse videtur, ubi regulariter viventes aderant monachi &c. Non itaque inchoatum est anno 662 monasterium Sithiense, de quo agitur. Præterea in Privilegio Clodovei III, quod ex Folquino diacono edidit Mabillonius lib. 6 de Re diplomatica pag. 607, Mummolinus S. Bertini vocatur antecessor, ibique agitur de monasterio Sithiu. Non igitur in solo Veteri monasterio, sed in Sithiensi Mummolinus abbas fuit & decessor Bertini. Hæc mihi certiora apparent, quàm ut ulteriori dubitationi relinquatur locus.

66 Porro Vita posteriores S. Bertini, quæ hisce contraria narrant, dum in referenda constructione Sithiensis abbatia de Mummolino tacent, imò ante discessisse ad episcopatum asserunt; fidem in hisce non merentur: nam mani-

E ac certe falsitas convincitur ex variis diplomatis:

* quod

* constru-
ctum

F

referenda igitur chronotaxis Cointii, cui ipsæ Vita posteriores S. Bertini repugnant;

AUCTORE
J. S.

fessi convincuntur erroris, quia habent, Achario successisse Mummolinum, cum certo successerit Eligio. Si verò respiciamus ad annos in iisdem Vitis enumeratos, clarum est diu ante annum 662 constructionem Sibiensis monasterii ab auctoribus illarum Vitarum esse fixam; atque ea est causa, cur totis viginti duobus annis chronotaxis Bertinianorum, qui Vitas istas & Iperium secuti sunt, precedat chronotaxim Cointii & aliorum. At deferenda est chronotaxis illarum Vitarum aequè ac chronotaxis Cointii & Mabilionii, cum utramque probaverim vitiosam & aberrantem. Unum itaque restat inquirendum, cur in tabulis donationis Adroaldi Bertinus nominetur ante Mummolinum & Ebertramnum. Cointius ad annum 648 num. 31 hanc reddit rationem: Confectæ sunt, inquit, Adroaldi tabulæ, cum nondum ullus è tribus prædictis monachis aut abbas aut episcopus acclamatus esset, ideoque Bertinus, qui monasticam vitam primus omnium susceperat, jure ceteris anteponi debuit.

B 67 At velim scire, unde noverit Cointius, Bertinum ante alios fuisse monachum, quod antiquiorum scriptorum nulli umquam in mentem venit; quodque contrarium est eis, quæ scripserat ad annum 633 num. 13, ubi simul ad monasterium Luxoviense discedentes facit Bertinum, Mummolinum & Ebertramnum. Quin & ibidem longè probabilius adjungit: Mummolinus ævo paulò provectior erat Bertino & Ebertramno. Quippe omnino mihi persuadeo, Bertinum non alia de causa Mummolino postpositum esse in regimine monasterii, quam quòd etate esset junior, & verisimiliter etiam vitâ monasticâ. Dubitare igitur vix possum, quin Mummolinus duobus sociis præfesset à tempore, quo ex monasterio Luxoviensi simul discesserunt, ut in ipsius Vita asseritur; quin iisdem præfuerit in Veteri monasterio, sine abbatis tamen titulo; atque ea etiam de causa à S. Audomaro primus abbas monasterii Sibiensis fuerit statutus. Itaque etsi omnes verisimiliter caruerint abbatis titulo, quando data sunt Adroaldi littera, unus tamen superior erat & quasi pater aliorum: nec dubium mihi videtur, quin is fuerit Mummolinus, qui ea de causa primus erat nominandus in tabulis Adroaldi.

C 68 Respondeo itaque me vehementer suspicari, Mummolinum revera primum fuisse nominatum in tabulis Adroaldi; sed ordinem nominum deinde fuisse mutatum, postquam Mummolinus & Ebertramnus ex abbacia Sibiensi discesserant. Producta sunt littera Adroaldi ex Chartulario Folquini, ex quo alias plures produxit Mabillonius lib. 6, de Re diplomatica. At laudatus editor in annotationibus suis ad ea diplomata plures observat omissiones ac leviusculas mutationes. Probabilis igitur est etiam hac mutatio ordinis nominum, quæ tanto magis potuit videri innocua, quanto minùs alicui obesse poterat vel prodesse: nam jus omne ex donatione ortum, discedentibus aliis, ad solum devolutum erat Bertinum. Plura de hisce non addam, ut ad ordinem rerum gestarum redeamus.

* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *

in litteris
Adroaldi,
licet jam po-
natur pri-
mus.

Bertinus
non videtur
primus nomi-
natus esse

D

§ VII. Quo tempore S. Bertinus abbas factus: permutat aliquas possessiones cum Mummolino: ecclesiæ B. Mariæ Virginis ipsi pro cœmeterio donata à S. Audomaro.

C Um donatio Aldroaldina notetur mense Septembri anni 648, cumque Sibiense monasterium necdum videatur eo tempore fuisse inchoatum, quia in litteris dicitur, Ut ibi monasterium . . . construere debeatis; verisimile est constructionem abbacia ceptam esse eodem anno ad finem vergente. An statim sequenti anno locum inhabitaverint monachi, non desinio; licet hoc appareat verisimile. Verùm constructo monasterio, confluentibusque undique religiosis viris ad prædictos Dei famulos, beatus Audomarus Mummolinum multitudini præposuit monachorum, teste Vita prima, cujus auctor subjungit: Sed non multo post hæc temporis intervallo, præfatus venerabilis abbas Mummolinus ad Noviomensis urbis episcopatum . . . provectus est. Gloriosus igitur pontifex Audomarus post Mummolinum in prædicto monasterio beatum præposuit Bertinum. Itaque Bertinus creatus est abbas eodem anno, quo Mummolinus episcopus. Hic vero factus est episcopus post S. Eligii obitum, qui à pluribus figitur anno 659, à Pagio 658. Annus emortualis suo loco examinari poterit. Hic interim dixisse sufficiat, S. Bertinum abbatem constitutum circa annum 659.

70 Magnus jam tunc erat monachorum numerus, isque adeo excrecere perrexit, ut scriptor anonymus in Vita à Mabillonio edita, asserat: Intra modicum tempus (S. Bertinus) multitudinem monachorum, videlicet centum quinquaginta coadunavit. In Cisteriensi exemplari ducentos legi, observat Mabillonius. Multos accurrisse testantur etiam primi Vita scriptores; sed determinatum non exprimunt numerum, quem primus Folcardus posuit, fortasse non sine exaggeratione. Quidquid autem sit de numero monachorum, eos magnâ prudentiâ ac vigilantia regebat S. Bertinus, ut narrat laudatus scriptor iisdem ferè verbis cum primo Vita scriptore, quibus subjungit: Nec deerant, providente Domino, vitæ eorum necessaria. Affines enim & quique nobiles, Christo devoti ejus ammonitione & doctrinâ, plurima terrarum fundorumque illi conferebant donaria, sicut inferius patebit. Vera hæc sunt; sed non omnes donationes S. Bertino factas recensuit compilator ille; nec recto ordine singulas enumeravit: nam donatio Heremari de villa Wormholt, quam mox subjicit, longè serius locanda erat, ut suo loco videbimus. Nolim tamen negare, adventum S. Winnoci, qui postea factus est abbas Wormholtensis, & trium ipsius comitum, locari posse circa primos annos regiminis S. Bertini, seu circa annum 660, cum etas S. Winnoci huic chronotaxi non repugnet: attamen probabilis existimo eos serius venisse, ut ostendam infra.

71 Interim S. Bertinus cum Mummolino episcopo pactus est permutationem quorundam bonorum: atque ex hoc pacto satis liquet, possessiones quasdam permutatas cum S. Mummolino episcopo.

S. Bertinus
circa an-
num 659
abbas factus,

E

crecente
monachorum
& possessio-
num nume-
ro,

F

possessiones
quasdam
permutatas
cum S.
Mummoli-
no episcopo.

A nes abbatis Sithiensis post donationem Adroaldi cito auctas fuisse. Folquinus diaconus in Chartulario suo apud Mabillonium lib. 6 de Re Diplomatica pag. 605 de hac permutatione scripsit sequentia : Sub Francorum quoque principe [Chlothario] prædicti regis Hludovei filio , anno ipsius VI , Verbiq̄ue incarnati DCXX , placuit venerabili viro Mummoleno Noviomenfi episcopo , domnoque Bertino abbati de Sitdiu monasterio inter se aliqua permutare locella : deditque venerabilis Mummolenus episcopus domno Bertino abbati villam nuncupatam Vallis , quam de parte dederat viro reverentissimo Ebertramno abbate de sancti Quintini cœnobio , pro alia villa cognomento Tunninis , seu & Inbrago & Ingindono , vel in Selerciago. Hæc quinque locella domno concessit Bertino. Et è contrario vir venerandus Bertinus dedit Mummoleno episcopo portionem suam de villa nuncupante Vausune , in pago Constantino , & locum aliud nomine Launardiaca villa ad integrum , quam commutationem regia auctoritate confirmare petierunt : quod & factum est. Sequitur diploma Clotarii III jam antè à nobis laudatum , quo omnia hæc confirmantur. Iperius cap. 1 part. 10 hujus permutationis & diplomatis Clotarii meminit , cetera narrans , ut hic relata sunt , sed perperam asserens , villam Vausune , aut Vausime , ut ipse vocat , S. Bertino obvenisse ex hereditate paterna ; quem errorem refutavi num. 31.

quod factum videtur anno 662.

72 Annus hujusce commutationis non omnino certus apparet. Folquinus assignat annum 660 , qui fortè nobis est annus 661 , cum res peracta sit mense Februario : nam non satis mihi patet , utrum Folquinus à mense Januario ortus sit annus , an à Paschate , quia usus ordiendi annum varius fuit , & sæpe mutatus est apud Gallos. Mabillonius in Annalibus tom. 1 pag. 463 permutationem hanc narrat ad annum 661 , uti etiam fit à Coinisio ad annum 661 num. XI. Hic rectè annum sextum Clotarii III cum anno 661 composuit , cum existimet Clotarium ab anno 655 regnare cœpisse. Verùm Mabillonius notare debuit annum 662 , quia Clotarii regnum orditur ab anno 656 ferè finito , ita ut mense Februario anni 661 currere non possit. annus VI Clotarii , sed is tantùm inchoandus sit circa finem anni 661 , si vera sit demonstratio Mabillonii , quam tom. 3 Analectorum pag. 514 & seq. concinnasse se credidit ex Inscriptione Fone scriptoris Vita S. Joannis Reomaensis. Placuit ea opinio Pagio ad annum 656 num. 17 , qui ex ea colligit Clodoveum II adhuc in vivis fuisse hebdomadâ secundâ Novembris anni 656. Hoc autem si verum est , Clodoveus II non modò annis octodecim regnavit , ut plerique habent scriptores , sed ferè totis novemdecim , cum mense Januario anni 638 mortuus sit Dagobertus pater ipsius. At quidquid sit de mense obitus Clodovei , defunctum esse anno 656 , mihi quoque aliunde apparet probabilius , ideoque factum mox expositum anno 662 innectendum credo.

Ad faciendum cœmeterium cœnobio Sithiensis

73 Eodem anno sexto Clotarii notata sunt litteræ S. Audomari , quibus monasterio S. Bertini concessit ecclesiam beatissima Virginis Mariæ , qua hodie est cathedralis Audomaropolitana. Folcardus è Vita scriptoribus primus hanc donationem , ejusque occasionem narravit. Ex eo verò compilerator anonymus apud Mabillonium rem ita exponit cap. 6 : Omnibus igitur commodis ejusdem loci sui fratribus perquisitis , cimeterium pa-

rare non potuit , uti in palude. Super qua re sui in omnibus adjutoris dilecti Dei antistitis Audomari consilium & opem non distulit quærere. Qui præclarus pontifex solita caritatis adfuit exhibitione , ejusque consilio communicato & labore , fossâ ambiens cimeterium , eidem cœnobio consecravit in prædicti collis vertice , constructâ in ejus medio basilicâ in veneratione sanctæ Dei Genitricis Mariæ. Quam communi perfectam opere S. Bertino ejusque cœnobitis concessit integrè anno sexentesimo sexagesimo Incarnationis Dominicæ , donationem suam confirmans facta per privilegii descriptionem traditione , in qua se ejusdem beati Patris cunctorumque fratrum sub ejus patrocinio Deo ferventium orationibus commendavit , petiitque ut in eodem cimeterio , eo totius carnis ingressu , corpus exanime humarent. Iperius part. 10 de iis sic habet : Beatus pater Bertinus ecclesiam suam de veteri monasterio transferens , in hoc Sithiu loco fundaverat : sed quia locus ille tunc sic paludosus erat , ut in eo cimeterium habere non possêt , à beato Audomaro episcopo suo consilium & opem quærît : qui sibi cimeterium in collis vertice & basilicam consecravit in honore beatæ Dei Genitricis Mariæ , & domno Bertino dedit in sepulturam fratrum hujus loci , rogans eum & obtestans , ut ubi naturæ fors humanis eum rebus eximeret , corpus suum ad hanc basilicam deferretur , & ibidem cum monachis subterretur *. Tunc beatus Bertinus ordinavit de suis monachis , qui Deo fervirent ibidem , & ut de monasterio suo principali ad capellam , & è contra vicissim , per menses & hebdomadas sibi succedant.

74 Traditionem hujus ecclesiæ & cœmeterii jam verbotenus factam existimo , antequam scriptum est diploma Clotarii III , de quo supra egi , licet litteræ donationis S. Audomari videantur seriùs data , quia notata sunt XVIII Maii , anno VI Clotarii. Ratio est , quod in litteris Clotarii monasterium Sithiu constructum dicitur in honore sanctæ Mariæ Genitricis Domini nostri Jesu Christi , nec non & sancti Petri & Pauli apostolorum , licet aliàs non legatur primarium monasterium fuisse constructum in honorem Sanctissima Dei Genitricis Mariæ. Quare verba Clotarii videntur sic intelligenda , quod princeps basilica sanctis Petro & Paulo ; basilica verò cœmeterii beatæ Mariæ dicata esset , ut advertis Mabillonius tom. 1 Annalium pag. 463. Præterea non omnino certum est , Clotarii litteras datas esse ante litteras S. Audomari , si enim Clotarius regnum adeptus est anno 656 inter Kalendas Februarii , quibus ejus litteræ sunt notata , & diem XVIII Maii , quo data sunt litteræ S. Audomari , hæc præcesserunt , ac data sunt anno 661. Quare non omnino certum est , utrum diploma præcesserit : at verisimile admodum est , basilicam beatæ Mariæ jam inhabitari cœptam à monachis Sithiensibus ante utrumque.

75 Quæri ulterius hic potest , an hæc ecclesia in quo antea eadem videatur cum ea , quam S. Audomarus in Vita prima num. 2 in Sithiu construxisse dicitur ante adventum S. Bertini ejusque sociorum ? Respondeo id mihi satis videri certum , cum dicatur eam struxisse in eo etiam loco , in quo suum pausat in pace corpusculum. Verùm eo tempore ecclesiam dumtaxat construxit , eamque verisimiliter non magni operis. Postea verò cœmeterium additum , ac locus monachorum habitationi

AUCTORE
J. S.

tationi destinatus: quin & verisimile est, ecclesiam majori opere instauratam, aut saltem auctam. Posteriora aedificia monachorum præcipue opera suspicor esse constructa; atque ita recte intelligitur, quod S. Audomarus in litteris suis asserit, basilicam communi opere esse aedificatam. Itaque ab hoc tempore S. Bertinus utrumque locum, nunquam unum monasterium rexerit, idque successores ipsius fecerunt usque ad seculum nonum, quo per Fridogisum abbatem monasterium S. Audomari (ita deinde vocata est ecclesia S. Mariæ Virginis) à monasterio S. Bertini avulsam est, datumque canonicis secularibus. Verum, priusquam hac pluribus probare aggredior, litteras donationis S. Audomari ex *Vita per Mabillonium edita* hac transfero, notatis in margine diversis lectionibus ex collatione cum exemplari nostro Ms. Utrouque loco præponitur hic titulus: Exemplar Chartæ S. Audomari. Littere ipsæ sic habent:

S. Bertino
donat per
litteras.
* Ms. Taruannensis
B

76 Dominis sanctis ac venerabilibus in Christo mihi adherentibus fratribus tam abbatibus quam & presbyteris vel diaconibus vel omni clero Tarvenensis * ecclesiæ, seu viris illustribus, optimatibus, sublimibus personis, vel reliquis quampluribus Audomarus Christi gratiâ Tarvenensis ecclesiæ episcopus. Licet nos antiqua regulæ constituta salubri observatione custodire conveniat, tamen divina largitate inspirante utili provisione pertractare constituimus, ut quod sacris deliberationibus non derogat, intrepida observatione conservetur. Quare placuit nobis juxta fraternalem consensum: & visceralis pietatis affectus ita cor nostrum intrinsecus molliuit *, ut basilica in insula Sichiû, ubi antea * monasterium in Dei nomine aedificatum esse videtur, ubi regulariter viventes aderant monachi sub libertate constituti ibidem, pariter cum ipsis monachis pro eorum consolatione vel adjutorio basilicam communi opere ad corpora eorum vel nostrum quiescenda aedificavimus in honorem S. Mariæ Genitricis Domini nostri Jesu Christi, ut in supratcripta basilica juxta eorum * fratrum plenissimam caritatem, in ejus locello corpusculum meum post obitum meum ibidem depositum vel conditum deberet inter ipsorum corpuscula monachorum, qui religioso habitu ad omnipotentis * Dei verbum convenerunt de dissimilibus gentibus, de spatioitate mundi in unius gremio sanctæ Ecclesiæ pro amore Christi consolidati sunt, ut ab jugo mundi colla mentes excutiant, omnia deserere, terrenæ curæ pondera deponere, atque ad cæleste desiderium latius animi sinum laxent, vitam remotam pro superna retributione petierunt, ut in ea sanctis virtutibus * dediti, & vetustatem cordis à societate sæcularium strepitus disjungere, & in igne amoris Domini conflati, ut ad cæleste gaudium contemplandum se innovent. Proinde ego piâ * fiducia provocatus, intercessores meos apud elementissimum & omnipotentem * Dominum, ut suis precibus præbere mihi dignentur adminiculum, humiliter deprecor, & taliter ab ipsa congregatione supplico, ubi & ubi locus evenerit, in quo Dominus de hac luce me migrare iussit, confocia caritate, juxta quod * in auribus vestris patefecimus, quod voluntas nostra taliter decrevit, ut cum ipsis peregrinis in ipsa basilica, quam pro eorum adjumento construximus, ibidem me requiescere secundum ipsorum monachorum voluntatem & Dei adjutorio licentiam habere debeam, & ipsi Fratres de quibus-

* Ms. e-mollivit
* Ms. in antea

* Ms. ipsorum

* Ms. operis
C

* Ms. precibus

* Ms. ex qua

* Ms. piissimum & optimum

* Ms. quam

libet locis in præfata insula corpus meum adducere, & ibidem recondere debeant.

77 Per quod decerno & juxta consensum fratrum clericorum Tarvenensis ecclesiæ, vel illustribus viris * interdico, ut ipsa basilica sub umbraculo patrocinii abbatis Bertini, qui nunc temporis in antedicto monasterio præesse videtur, seu à successoribus suis sub eorum gubernatione regenda cum divino cultu affectuque piissimo & dilectione, quâ decet, & cum omni integra soliditate insulæ Sichiû monasterio in sui juris obtineant vigore arbitrioque, vel rebus in ibidem adspicientibus, ut neque ego, neque ullus episcoporum successorum meorum, neque privilegio aut * muneris causâ pro ejus adjutorio fervorum Dei, vel ipsorum libertate integra reservanda, requirere non præsumat. Et sicut antiquorum vel in novo tempore monasteria propria privilegia sunt consecuta, ita & hoc à successoribus custodiatur, ut * quidquid in ipsa basilica vel ejus monasterio ibidem offertur, ipse abbas vel monachi ibidem fervientes absque ullius contrarietate vel repetitione episcoporum liberi cum Dei adjutorio hoc possideant: & juxta * quod decretum est, quidquid prædictæ basilicæ monachi sub libertate evangelicæ regulariter viventes, regio munere seu à quibilibet Christianis in agris, mancipiis, auro argenteo, sacrisque voluminibus, vel in quibuscumque speciebus, quæ ad ornamentum divini cultus, vel ad opus eorum monachorum pertinere noscuntur, vel in ceteris rebus collatis aut deinceps collaturis in præfata vita nostris temporibus seu successorum meorum, neque ego nullusque sibi pontifex, aut aliquis ex ordine clericorum ordinatus Tarvenensis ecclesiæ, suis usibus usurpare aut minuere, aut ad civitatem aliqua specie deferre non præsumat.

78 Et quidquid ad ipsum altare in Dei nomine fuerit oblatum, à quibuscumque Deo inspirante transmissum, nihil sibi exinde pro reverentia S. Mariæ, in cuius honore ipsa basilica vel reliquorum Sanctorum constructa esse videtur, pontifex aut ejus archidiaconus, vel quilibet ordinatus ecclesiæ Tarvenensis audeat vindicare à præfato monasterio. Neque in agris ipsius convivia * ego vel pontifices successores nostri vel archidiaconus præparare non præsumat, nisi ab abbate sæpè dicti monasterii Sichiû spontanea voluntate fuerit rogatus, & peracto divino ministerio, absque illo incommodo in sua studeat habere regressum *. Neque ulla alia potestate in ipso monasterio, ut diximus, neque in rebus seu mysterium aut ornamentum ipsius, neque in personis donandi aut commutandi pro reverentia S. Mariæ, vel Petri & Pauli Apostolorum, vel pro eo ut quieti sub regula sancta ipsi monachi vivere debeant, ad ipsum monasterium deservientes, ut de perfecta quiete ipsa congregatio valeat, duce Domino, illæso tramite per tempora exultare, & ad portum quietis æternæ feliciter pervenire. Et sicut plura monasteria sub libertate viventes, ut pro statu Ecclesiæ & salute regis vel stabilitate regni & tranquillitate patriæ * valeant in ipso loco vel ad eorum reliquias Sanctorum plenius exorare, & juxta decreta antiquorum Patrum, Domino adjuvante, valeant perseverare, quatenus hanc epistolam cum privilegio concessio atque indulto, sub ea (ut diximus) libertate, sicut plurima monasteria, ut monachi ibidem consistentes debeant in perpetuum permanere firmissimè, ut

D

quibus
11a etiam
conceduntur
* Ms. viris
personis
* Ms. sit

* Ms. nec

* Ms. &

E

* Ms. sine
juxta

monasterio
Sichiensi
privilegia:

* Ms. communia
F

* Ms. ingressum

* Ms. primæ

A jam dicti monachi à sæpe dicto monasterio ejusque cellulas : quia nihil de canonica auctoritate convellitur, quidquid domesticis fidei pro tranquillitate pacis vel reverentia Sanctorum tribuitur : illud etiam placuit addere, ut absque introitu pontificis ipsi monachi sub religione vel Regula (sicuti superius diximus) vivere debeant Christo protegente, qui adjuvet hanc epistolam conservantibus, & qui destruat infringere eam præsumptibus.

hasque litteras multorum subscriptione firmavit.
* Ms. ditionem

79 Quam definitionem * constitutionis nostræ, nostris & futuris temporibus ut valitura sit, manus nostræ subscriptione roboravimus, & fratribus nostris & illustribus viris, ut & ipsi perfirmare deberent, rogavi. Actum in basilica ipsa sub die decima octava Maii, anno sexto regni domini nostri Chlotharii regis. In Christi nomine quamvis peccator ego Audomarus nomine absque merito episcopus hanc epistolam voluntarius dictavi & recensere audivi, & qui subterius scribere deberent, rogavi. Hæc abocellis feci, & alius manum meam tenens scripsit, & subscripsit. In Christi nomine Mummolinus acsi peccator, episcopus indignus * subscripsit, rogatus pro indiculo domni Audomari. In Christi nomine Audebertus indignus subscripsit. In Christi nomine Bertefridus * peccator hanc epistolam subscripsit. In Christi nomine Gravangerus episcopus indignus subscripsit. In Christi nomine Audobertus episcopus subscripsit. Amlancharius * in Christi nomine peccator episcopus subscripsit. Bagnus acsi * peccator episcopus subscripsit. In Christi nomine ego * Abel acsi indignus abbas subscripsit. Ego Ramnebertus * peccator hanc epistolam subscripsit. Ego Landebertus acsi * indignus monachus hoc privilegium rogatus scripsit & subscripsit.

B
* in Ms. hac vox non est.

* in Ms. Cravangerus præpositus est Bertefrido
* Ms. Amlancharius
* Ms. et si
* Ms. & ego
* Ms. Ramnebertus
* Ms. et si

§ VIII. Expenduntur argumenta, quæ contra hæc litteras donationis objecta sunt : subscriptiones improbantur ut mendosæ vel supposititiæ.

C
Lis inter ecclesias S. Audomari & S. Bertini : hinc impugnatæ Audomari litteræ ;

A Cris hoc seculo nata est controversia inter clericum cathedralis ecclesie S. Audomari & monachos S. Bertini de fundatione utriusque ecclesie aliisque eo spectantibus : atque ea etiam occasione disputatum est de veritate donationis S. Audomari, quam clericus Audomaropolitanus omnino negavit ; Bertiniani verò studiosè conati sunt probare. Ea autem occasione non solum impugnatæ sunt fides harum litterarum, sed ipsa etiam donationis Adroaldi littera in dubium vocata. Porro, licet hæcenus ita scripserim de gestis S. Bertini, acsi totam illam litteram ignorarem, & de litteris Adroaldi ita locutus sim, acsi de earum fide nemo dubitasset, quod argumenta contra eas prolata non magni sint momenti : licet etiam eodem modo usque ad finem procedere mallet, quam dictam controversiam attingere ; video tamen id mihi hic licitum non esse, si pro instituto nostro examinare velim spectantia ad S. Bertinum. Quapropter, cum mentem meam de litteris Adroaldi satis suis locis insinaverim, easque cum prima Vita, seu Vita S. Audomari

ri, ex qua præcipue impetebantur, ubique conciliaverim, excepto dumtaxat ordine nominum sanctorum Bertini, Mummolini & Ebertramni, quem mutatum videri candidè edixi, de hisce litteris plura non addam ; sed argumenta præcipua contra litteras S. Audomari objecta, quantum potuero brevitate, hic excutiam eo ordine, quo ad illa respondit scriptor anonymus S. Bertini.

81 Primum argumentum anonymus scriptor ecclesie Audomaropolitane desumpsit ex illis verbis num. 78 : Neque in agris ipsius convivia ego vel pontifices successores nostri, vel archidiaconus præparare non præsumat &c. ; credit enim hujusmodi prohibitionem non congruere S. Audomaro, nec sanctitati illorum temporum. At scriptor anonymus abbatia S. Bertini in Opusculo Gallico, cui titulus : Origo ecclesiarum S. Bertini & S. Audomari, pag. 72 ostendit, similia aliis quoque ejusdem temporis privilegiis inserta fuisse : nec sanè tanta erat sanctitas & simplicitas morum seculo VII, ut cautiones ejusmodi inutiles aut superflue videri debeant. Quare tota illa objectio nullius est momenti. Secundum argumentum impugnatore litterarum desumit ex Vita S. Audomari, seu Vita prima inferius danda, in quo num. 2 dicitur S. Audomarus ante adventum S. Bertini ecclesiam struxisse in eodem loco, ubi nunc est ecclesia S. Audomari, prout dictum est num. 51 & 75, ubi etiam explicui, quo modo ecclesia illa à S. Audomaro struxisset esse potuerit ante adventum Bertini, idque tamen conciliari cum verbis litterarum, quibus ecclesia dicitur adificata communi opere sanctorum Audomari & Bertini. Credidit anonymus impugnatore illa duo non posse simul consistere, quòd S. Audomarus ibi antea construxisset ecclesiam ; quòdque ecclesiam illam adificasset communi opere cum S. Bertino, ideoque litteras S. Audomari falsitatis arguit.

primum contra eos argumentum inenitum : secundum ex Vita S. Audomari,

E

82 Contrà defensor Bertinianus Vitam S. Audomari vehementer accusat, contenditque interpolatam esse, laudans testes interpolationis Mabillonium sec. 2 Benedict. pag. 559 & 564, Bailletum in Vitis Sanctorum tom. 3, & Pagium ad annum 682. Verùm mentem illorum scriptorum assecutus non est scriptor Bertinianus, cum nullus asserat, Vitam illam S. Audomari, sicut edita est à Mabillonio, interpolatam esse. Mabillonius pag. 559 titulum Vita talem præfigit : Vita S. Audomari, . . . scripta ab auctore anonymo, qui ante Normannorum cladem vixisse videtur : apud Surium contracta, & interpolata fortasse à Folcardo abbate (imò monacho) Sithiveni seculo x (lege xi.) Restituta ad apographum Corbeienfe. Quæ hic de interpolatione dicuntur, intelligenda sunt de Vita per Surium edita, non de illa, quam ex apographo Corbeienfi dedit Mabillonius ; idque magis patet in annotatis ad Vitam pag. 564 & 565, ubi varia asfert ex Vita interpolata. Eadem est mens Bailleti in Tabula Critica ad ix Septembris & Pagii loco indicato : nam uterque asserit, interpolatam quidem fuisse, sed integritati suæ restitutam à Mabillonio. Res mihi clara est ex codice nostro Ms., ex quo editurus sum partem istius Vita, quæ spectat ad S. Bertinum. Quare accusanda non est Vita illa, quæ melior est & purior omnibus aliis tam S. Bertini quàm S. Audomari Vitis ; sed illa cum litteris S. Audomari concilianda, prout fieri posse ostendi. Quod spectat ad alias S. Audomari Vitas, eas non adducam, quia

que accusanda non est, sed concilianda cum litteris :

F

ACTOR
S.

quia auctores habent rebus gestis longè posteriores, qui narrata à primo auctore augere voluerunt eodem ferè modo, quo factum est de Vita S. Bertini.

terium li-
coris magis
facet quam
nocti :

83 Tertium argumentum, quo scriptor Audomaropolitanus litteras S. Audomari impugnavit, petitur ab iis verbis, quibus ecclesia S. Mariae constructa dicitur pro sepultura S. Audomari ac monachorum Sithiensium. Credidit nimirum scriptor ille, usum sepeliendi in ecclesiis necdum seculo VII receptum fuisse, nisi pro aliquibus personis singulari honore dignis, quales sunt martyres, episcopi ac Sancti. Verùm ostendit Bertinianus scriptor, totum istud argumentum ineptum esse, cum usus sepeliendi in ecclesia monachos sacrasque virgines eodem seculo vigeret. Ex multis exemplis, quae adducit, unum huc transfero, quia ejusdem ferè est temporis, & loco satis vicinum: S. Audoenus in Vita S. Eligii Noviomensis episcopi apud Acherium tom. 5 Spicilegii pag. 173 scribit sequentia: Igitur cuncto opere monasterii (sacrarum virginum, quod Parisiis exstruxit S. Eligius) peracto, atque omnibus aedificiis ancillarum Dei expletis, . . . aedificavit postremò basilicam in honore S. Pauli apostoli ad ancillarum Dei corpora sepelienda &c. Hoc ipsum exemplum S. Eligii excitare potuit Audomarum ad simile beneficium praestandum monachis Sithiensibus, quos ut pater benignè semper fovit ac protegit. Quae de causa ratio illa donationis adeo litteris obflare nequit, ut potius donationem ipsam magis reddat verisimilem.

B

quartum ex
anno sexto
Clotarii
ineptè hoc
tempore pe-
titum est.

84 Nihilò melius est scriptoris Audomaropolitani quartum argumentum, quo impetis litteras S. Audomari, quia data dicuntur anno sexto Clotarii III, acsi Clotarius quatuor solum annis regnasset, uti tradiderunt varii scriptores Chronicorum medio aeo, & non pauci neoterici, quorum opinionem contendit praefendam opposita eorum sententia, qui annos quatuordecim Clotario III attribuunt. Vidit istud argumentum Iperius, sed ineptè respondit, se eos scriptores intelligere de quatuor annis in se completis, ut junctis eis parte anni praecedentis & parte sequentis, veniatur ad annum ejus sextum, in quo data fuerunt haec duo privilegia (S. Audomari nimirum, & Clotarii III, de quo ante actum.) Ineptam dixi responsonem, quia numquam perueniri potest ad annum sextum, nisi quintus fueris completus. Verùm cum videatur Clotarius aliquot annis solus totius regni monarchiam tenuisse; eruditi aliquot neoterici quatuor illos annos explicuerunt de monarchia ipsius, non de tempore toto, quo regnavit diutius in parte Galliae. Si quibus haec distinctio non placet, sine multis ambagibus dicere poterunt, Chronicorum compilatores deceptos fuisse, uti saepe in aliis errarunt: tam certis enim argumentis demonstrarunt recentiores, Clotarium III multo pluribus annis regnasse, ut mirer talem contra litteras S. Audomari objectionem etiamnum nostro seculo formatam fuisse.

C

Quintum
verò argu-
mentum,
quo subscri-
ptio S. Au-
domari im-
pugnatur,

85 Quintum impugnatoris argumentum à subscriptione S. Audomari petitum est, praecipue ob voces hasce postremas: Haec abocellis feci, & alius manum meam tenens scripsit & subscripsit. Voluit nimirum, hisce verbis significari, totam chartam ita scriptam esse manu S. Audomari, ut eam alius duceret, dicitque id verisimile non esse. Contra observat defensor Bertinianus, conciliari non posse cum eo verborum sensu praec-

dentia verba: Hanc epistolam voluntarius dictavi & recensere audivi. Non itaque scripsit totam epistolam Audomarus, alio manum ipsius dirigente; sed eam dictavit, scribente Landeberto monacho, si vera sint omnia. At Bertinianus scriptor nimis videtur in contrariam partem declinare, dum verba illa, alius manum meam tenens scripsit & subscripsit, sic exponit, ut ne ad nomen quidem suum subscribendum manum suam accommodaverit, aut dirigi fuerit Audomarus, acsi allegata voces solum significarent, alium scripsisse & subscripsisse pro Audomaro, eoque jubente ac presente. Quippe difficulter credere possum, per voces manum meam tenens tantum significari pro me, meo loco, meo mandato, & me praesente, ut ille contendit. Naturalis mihi magis videretur expositio, si dicere-mus scripsisse Audomarum, alio manum ducente, non totam epistolam, sed nomen suum epistola subnotatum. Eo sanè modo probabiliter tolli posset difficultas illa, si satis verisimile esset Audomarum eo tempore fuisse caecum, sicut voce abocellis indicatur; & si reliqua subscriptiones essent accuratae.

86 Verùm scriptor Audomaropolitanus non sine fundamento contendit, S. Audomarum nondum fuisse caecum, quando notata sunt littera. Nam in Vita S. Audomari videtur insinuari, eum tantum paucis annis supervixisse post visum amissum: quippe, relata caecitate, ad mortem ipsius enarrandam post pauca auctor sic procediur: Post haec verò paucis intervenientibus annis &c. Paucos igitur annos caecitati & morti interponit auctor. Attamen S. Audomarus supervixisse videtur octennio toto aut diutius post annum sextum Clotarii, quo haec littera notata leguntur. Etenim Melchior Reginaldus in Epitome Historia Sueffionensis inter instrumenta fol. 2 recitat litteras Draufii Sueffionensis antistitis, datas ad quinque episcopos comprovinciales, inter quos recensetur Audomarus. Atqui epistola illa notatur VI Kalendas Julii, anno decimo quarto regis Clotarii; indeque Pagius ad annum 682 num. 10 colligit, S. Audomarum saltem vixisse usque ad annum 670, & forsitan diutius, quia nec annos episcopalis administrationis, nec annum emortualem primus Vita scriptor expressit. Jam verò tanto minus mihi fit verisimile, Vita scriptorem per paucos annos, quos inter initium caecitatis & obitum Sancti interponit, octennium totum intellexisse, quanto pauciores reperio annos inter initium episcopatus S. Mummolini & annum sextum Clotarii, quo notatur haec littera, quoque caecus erat Audomarus, si vera est subscriptio; quandoquidem laudatus Vita S. Audomari scriptor inter episcopatus S. Mummolini principium & caecitatem S. Audomari multos interponit annos his verbis: Post haec verò multis intervenientibus annis, B. Audomarus carnales amittens oculos &c. Itaque, cum Mummolinus non sit factus episcopus ante annum tertium Clotarii; hic per multos annos non nisi triennium intelligi potest; per paucos verò annos octennium debet intelligi. Hoc argumentum subscriptionem illam S. Audomari valde reddit suspectam. Observare tamen oportet, in Vita quibusdam aliis dici, Audomarum fuisse caecum plurimis annis ante mortem, idque nominatim asseri in illa, quae Folcardo attribuenda videtur; sed omnes illa Vita diu post primam scripta sunt, nec multum auctoritatis habere possunt.

D

E

magnam ha-
bet difficult-
tatem, quia
Sanctus non
videtur eo
tempore
fuisse cae-
cus;

F

A 87 Porro & alia in subscriptionibus dis-
 plie etiam fuerunt scriptori Audomaropolitano, & dudum
 subscriptione-
 20 num. 10 difficultatem ex subscriptione poste-
 riorum episcoporum ortam alio modo tollere co-
 natur: Sed illud, inquit, in primis observa-
 tione dignum, quod synodicis diplomatibus non
 solum presentes episcopi subscribent, sed etiam
 absentes, immo & futuri. Unde factum est,
 ut in vetustis illis monumentis post presentium
 nomina, aut certe inter finem contextus & eo-
 rum subscriptiones, amplum non raro sit reli-
 ctum spatium, quod absentium & futurorum
 subscriptiones capere posset. Ut id confirmet,
 inter alia num. 5 affert hanc ipsam epistolam,
 de cuius subscriptionibus disputamus, ita scri-
 bens: Paullò ante id tempus Audomarus Mori-
 norum episcopus Sithiensibus monachis privile-
 gium concessit, cujus autographo præter Audo-
 marum subscripserunt duo Morinenses episcopi
 Gravengerus, qui aliis Ravengerus, & Baginus
 seu Bainus, qui præcessoris sui Audomari litte-
 ras unus post alium ratas habuere.

88 Defectus autem hic subscriptionum maxi-
 me notabilis est, quia nomina reperiuntur sub-
 scripta plurium episcoporum, ad quos epistola
 non videtur fuisse directa; ut facile probatur ex
 initio, quod tale est: Dominis sanctis ac venera-
 bilibus in Christo mihi adherentibus fratribus
 tam abbatibus quam & presbyteris &c. Clarum
 est voce fratribus hic designari abbates, presby-
 teros, aliosque clericos ecclesie Taruannensis,
 non verò episcopos. Id rursus evincunt hæc vo-
 ces num. 77, juxta consensum fratrum clericorum
 Taruannensis ecclesie &c. Itaque per fra-
 tres, qui num. 79 dicuntur rogati cum viris
 illustribus, ut & ipsi perfirmare deberent, ab-
 bates item ac presbyteri aliique clerici, necessariò
 sunt intelligendi; sed nullo modo episcopi, et-
 iam si hi aliàs sæpe fratres dicantur. Quapropter
 non satis capio, cur ex omnibus abbatibus, pre-
 sbyteris, diaconis aliisque clericis ac viris illu-
 stribus, qui rogati dicuntur ad subscribendum,
 soli Abel abbas incognitus, atque aequè ignotus
 Ramnebertus peccator in subscriptionibus com-
 pareant; atque eorum loco post Audomarum
 octo legantur scripti episcopi, ad quos episto-
 la non dirigitur.

89 Augent hanc difficultatem, qui inter il-
 los occurrunt, Gravangerus & Baginus: nam
 qui ex sub-
 hi, ut jam advertit Cointius, non videntur alii
 à Ravengerio & Bains, qui deinde fuerunt epi-
 scopi Morinenses. Probat id verba Folquini,
 quæ Malbrancus adduxit in scholis ad librum
 4, pag. 672, quibus quatuor S. Audomari suc-
 cessores recensentur hoc modo: Anno quoque e-
 jusdem regis Theodorici, qui erat annus Do-
 min. Incarnat. dccxx, præfatus abbas Erkenbo-
 dus Taruannensis ecclesie sublimatur episcopus,
 Ravengerii successor in ordine factus, qui & ipse
 successor extiterat Bains præfulis, successo-
 ris Drancii, qui post beatæ memoriæ præfulem
 Audomarum Taruannensis ecclesie suscepit
 pontificatum. In Vita S. Erkenbodi vel Erkem-
 bodonis, apud nos data tom. 2 Aprilis, pag.
 93 iidem S. Audomari successores enumerantur,
 videlicet Drantius, Bainus, Ravengerus & Er-
 kenbodo, seu Erkenbodus. Verisimilia non pro-
 ferunt Malbrancus & scriptor Bertinianus, dum
 ob leviusculam nominum immutationem Bagin-
 num & Gravangerum à Bains & Ravengero vo-
 lunt distinguere, ut ignotos faciant præfules. Le-
 viuscula hæc nominum mutationes iis temporibus
 tam frequentes erant, ut argumenta ex iis de-
 sumpta serium non mereantur responsum.

90 Mabillonius de Re diplomatica lib. 2 cap.
 Septembris Tomus II.

20 num. 10 difficultatem ex subscriptione poste-
 riorum episcoporum ortam alio modo tollere co-
 natur: Sed illud, inquit, in primis observa-
 tione dignum, quod synodicis diplomatibus non
 solum presentes episcopi subscribent, sed etiam
 absentes, immo & futuri. Unde factum est,
 ut in vetustis illis monumentis post presentium
 nomina, aut certe inter finem contextus & eo-
 rum subscriptiones, amplum non raro sit reli-
 ctum spatium, quod absentium & futurorum
 subscriptiones capere posset. Ut id confirmet,
 inter alia num. 5 affert hanc ipsam epistolam,
 de cuius subscriptionibus disputamus, ita scri-
 bens: Paullò ante id tempus Audomarus Mori-
 norum episcopus Sithiensibus monachis privile-
 gium concessit, cujus autographo præter Audo-
 marum subscripserunt duo Morinenses episcopi
 Gravengerus, qui aliis Ravengerus, & Baginus
 seu Bainus, qui præcessoris sui Audomari litte-
 ras unus post alium ratas habuere.

91 Miror sanè Mabillonium ex subscriptionibus
 hujus epistolæ argumentum desumere: neque
 enim ex incertis certa sumi potest probatio, &
 omnes diplomatum defectus facile sanari pote-
 runt, iis dumtaxat exceptis, quæ clarè repu-
 gnant historiæ, si satis est, quòd in aliis diplo-
 matis aequè labantibus & fidei non satis certa,
 similes reperiuntur defectus. Verùm, quidquid
 sit de simili leges diplomaticas condendi modo,
 illa observatio hic non sufficit, cum ne sic quidem
 subscriptiones fiant verisimiles. Nam Gravange-
 rus subscriptus legitur non modo ante Baginum,
 cujus in episcopatu fuit successor, sed etiam an-
 te Audobertum & Amlancharium, quin & in
 exemplari nostro Ms. ante Bertefridum; oportet
 igitur aliam rursus invenire rationem, cur
 ante episcopos Audomaro contemporaneos, &
 ante Bainum decessorem suum Gravangerus isti
 autographo, ut vocatur, subscripserit.

92 Hanc autem cum ego invenire nequeam, ad fidem illi
 nec magis perspiciam, quæ de causa loco cleri
 Taruannensis & illustrium virorum, qui ad con-
 firmationem donationem erant rogati, subscripse-
 rint episcopi, ad quos epistola non dirigitur; de-
 mum cum vehementer dubitem, an Audomarus
 tempore hujus donationis fuerit cæcus; fateri cogor
 subscriptiones mihi admodum esse suspectas,
 easque omnino inutiles videri ad formandum ex
 iis aliquod argumentum. Quod verò spectat ad
 ipsam S. Audomari epistolam, cum in ea ni-
 hil reperiam, quod falsitatis convinci potest, cum-
 que subscriptiones postea ab interpolatore mutari
 aut adjici potuerint, nolim asserere eam quoque
 totam esse suppositivam: neque enim id certo e-
 vincitur aut argumentis antea excussis, aut so-
 læcismis ac barbarismis styliive obscuritate, qui-
 bus laborat. Verùm quidquid sit de fide illarum
 litterarum, ecclesiam beatæ Mariæ Virginis, quæ
 deinde à S. Audomaro nomen accepit, verè S.
 Bertino donatam, ab eoque possessam fuisse,
 mox ostendam.

AUCTORIB
 J. S.
 observatio
 Mabillonii,
 qui subscri-
 ptiones tam
 dubias

adducere
 non debue-
 rat ad pro-
 bandum,
 inutiles est
 E

ad fidem illi
 subscriptio-
 nibus concili-
 andam.

F

AUCTORE
J. S.

§ IX. Ecclesia B. Mariæ Virginis, deinde S. Audomari dicta, à monachis Sithiensibus possessa fuit: quando & quomodo iis ablata fuerit, ostenditur.

Ecclesiam B. Mariæ possessam fuisse à monachis Bertinianis,

F Olcardus in Vita num. 20, alique omnes scriptores Sithienses, qui ipsum secuti de hisce tractarunt, constanter asseruerunt, ecclesiam beate Mariæ donatam fuisse S. Bertino pro sepultura monachorum. Idem seculo x ante ipsos narraverat Folquinus diaconus in Charulario suo historico, cui litteras S. Audomari jam ante datās inseruit. His omnibus antiquior S. Folquinus Morinensis episcopus, qui eo vixit tempore, quo monachi Sithienses dicta ecclesie monasterii-que adjuncti possessione privati sunt, in litteris suis infra dandis de constructione & donatione illius ecclesie sic loquitur: Omnibus certè notum est fidelibus, quoniam sancti confessores Christi Audomarus atque Bertinus, dum adhuc in corpore essent, cimiterium in villā Sithiu in superiori loco ad tumulanda sua & monachorum corpora communi opere fecerunt: in cujus medio basilicam in honore S. Mariæ construxerunt, quam etiam B. Audomarus S. Bertino suisque successoribus donans, per privilegium quoddam episcopale confirmaverat, & suum inter eos corpusculum sepeliri in eodem privilegio rogaverat &c. Quæ contra fidem hujus epistola objiciuntur à scriptore Audomaropolitana ecclesie, non magni sunt momenti, ut infra paucis ostendamus.

B 94 In Vita S. Erkembodonis, qui ex abbate Sithiensi fuit episcopus Morinensis seu Tervānensis seculo viii, data apud nos tom. 2 Aprilis pag. 93, post relatam emptionem variarum possessionum per S. Erkembodonem factam, hæc subdantur: Ex his sanè possessionibus quasdam adhuc obtinet Sithivense cœnobium, quod quidem nunc constat esse bipartitum. Nam pars, antiquo nomine & ordine retento, monasterium vocatur B. Bertini; pars altera, mutato nomine & ordine, dicitur ecclesia S. Audomari. Ita scriptor ille Bertinianus ipsos allocutus est canonicos Audomaropolitanos seculo xii, cum dicat S. Erkembodonem vixisse ante annos quadringentos. Habemus igitur testimonia omnium seculorum à seculo ix, quibus constanter affirmatur, ecclesiam S. Audomari antea fuisse monachorum S. Bertini: nec invenio id negatum fuisse à canonicis S. Audomari ante seculum nostrum; quod sanè mirandum est, si crediderint falsum esse. Quin imò laudatus sepe scriptor Bertinianus pag. 69 adducit verba antiſtitii Audomaropolitani, quibus adhuc anno 1730 agnovit, ecclesias S. Audomari & S. Bertini olim unius fuisse communitatis, prout decessor ipsius agnoverat subditas fuisse uni abbati. Hæc sufficere possunt ad amovendum omne dubium.

C 95 Verumtamen quia scriptor Audomaropolitanus tenebras claræ veritati offundere conatus est; lubet id etiam probare ex monumentis antiquissimis & contemporaneis. Mabillonius in Opere de re diplomatica lib. 6 pag. 605 & seqq. varia edidit regum diplomata, data in gratiam ab-

batia Sithiensis. Porro hæc abbatia in diplomate Clotarii III dicitur constructa in honore sanctæ Mariæ Genitricis Domini nostri Jesu Christi, nec non & sancti Petri & Pauli apostolorum, vel ceterorum domnorum Sanctorum. Idem plane abbatia patroni recensentur in privilegio Clodovei regis pag. 607, in privilegio Chilperici regis pag. 608, in charta Theoderici regis pag. 609, in privilegio Caroli regis pag. 610, uti & in aliis quibusdam sequentibus. At constat, primariam ecclesiam seu primum monasterium Sithiense fuisse dicatum S. Petro apostolo; secundariam vero S. Mariæ fuisse consecratam. Reges igitur prædicti utramque simul intellexerunt nomine monasterii Sithiensis, seu monasterii Sithiu aut Sidiu, ut variè appellatur. Ex sequenti diplomate Caroli Magni regis, quod datum notatur anno xx regni ejus, pag. 611 aliud eruitur argumentum. Igitur notum sit, . . . qualiter concessimus Autlando abbati & monachis ex monasterio Sithiu, quod est constructum in honore Dei omnipotentis & sancti Petri principis Apostolorum vel ceterorum Sanctorum, ubi sancti Audomarus atque Bertinus Christi confessores corpore requiescunt &c. Hic solus primarii monasterii patronus nominatur S. Petrus. At S. Audomarus & S. Bertinus requiescere dicuntur in Sithiensi monasterio, idemque asseritur in duobus sequentibus Ludovici Pii imperatoris diplomatis. Attamen nullum est dubium, quin S. Audomarus sepultus sit in ecclesia S. Mariæ Virginis, nunc S. Audomari, ibique manserit usque ad tempus horum diplomatum. Clarum igitur rursus est, ecclesiam illam S. Mariæ sub monasterio Sithiensi fuisse comprehensam. Hæc de causa in diplomate Ludovici Pii pag. 613 monasterium istud vocatur, Sanctæ Mariæ & sancti Petri & Pauli, atque beatorum Christi confessorum Audomari & Bertini; licet jam tunc canonici inhabitarent monasterium S. Audomari.

D 96 Ex ipsa Vita S. Audomari, seu ex Vita prima, quam sibi scriptor Audomarenſis faventem credidit, quamque Bertinianus nimis aversatus est, eadem possessio verisimili admodum ratione ostendi potest. Relata enim morte S. Audomari, Vita scriptor num. 5 sic pergit: Prædictus ergo venerabilis abbas Bertinus, divina sibi gratia revelante, statim ad locum, ubi venerabilis senex obiit, cum suis pergendo monachis, sacrum beati Audomari corpus cum psalmis & hymnis & canticis ad locum sepulture deduxit: eumque in prædicta ecclesia, quam ille beatus pontifex in Sithiu ædificavit, cum immenso circumstantis populi sepelierunt lectu. Sanctus autem Audomarus beato prædixit Bertino, cunctisque fratribus, tempore illo Domino in Sithiu fervientibus, ut quando ei fors incerta extremæ contigisset horæ, in prædicto loco suum sepelirent corpusculum. Nulla hic mentio clericorum aut canonicorum; sed S. Bertinus cum suis monachis S. Audomarum sepelivit. Cum autem eum sepeliverit in ecclesia S. Mariæ, nunc S. Audomari, ecclesiam illam possidebat. Quis enim credat, Audomarum voluisse sepeliri per monachos eorumque abbatem, sed in aliena ecclesia? Quis existimare possit, ecclesiam illam fuisse clericorum aut canonicorum, in qua monachi dicuntur sepelisse episcopum, adstante populo, sine ulla cujusdam clerici mentione?

E 97 Præterea, cum non solum S. Bertino, sed ubi narratur sancti sepulture demandasse dicatur; dubitare nequeo, quin

quin id ipsum satis probatur ex Vita S. Audomari,

F

A *quin id scripto fecerit, sicut legitur in Vita alia S. Audomari, quæ auctorem videtur habere Folcardum monachum, ut in Audomaro ostendam. Ille, relato obitu, sepulturam sic narrat: Translatum est autem corpus ejus à reverentissimo abbate Bertino ac choro monachorum, & sepultum cum gloria in monasterio Sithiu, in basilica, quam ipse præclarus pontifex in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ ad tumulanda monachorum corpora construxerat. Sanctus enim Audomarus beatum Bertinum cunctosque fratres illo tempore in Sithiu Domino fervientes in traditione cujusdam privilegii rogaverat, ut, sicuti ei fors incerta extremæ contigisset horæ, in prædicto loco inter monachorum corpora suum sepeliret corpusculum. Tria habeo exemplaria Mss., in quibus eadem planè de sepultura leguntur verba. Præcedentia quoque in variis reperuntur, ita ut ex ipsis S. Audomari Vitæ abundè probetur, ecclesiam illam S. Mariæ olim fuisse monasterii S. Bertini, quod mihi undique tam apparet certum, ut mirer negari potuisse.*

B 98 *Porro ecclesia illa S. Mariæ Virginis cum adjuncto monasterio mansit sub abbatibus S. Bertini successoribus usque ad tempora Ludovici Pii imperatoris & abbatis Fridogisi aut Fredegisi, qui eam monachis ereptam canonicis dedit. Factum id à scriptoribus Bertinianis refertur ad annum septimum Ludovici imperatoris, Christi verò 820, quod cum chronotaxi Pagii & aliorum neotericorum rectè congruit. Res narratur in Inventione S. Bertini, à Bovone abbate scripta, & inferius danda num. 20. At primus omnium mutationem illam breviter exposuit S. Folquinus, qui eodem tempore erat episcopus Taruannensis, in charta jam laudata, quam mox integram dabo. Secutus est alter Folquinus diaconus Bertinianus, qui sequenti seculo in Chartulario suo historico de hisce scripsit uberius. Verba ipsius videri possunt apud anonymum sepe laudatum in Origine ecclesiarum S. Bertini & S. Audomari pag. 158, sed planè eadem sunt cum iis, quæ compiler anonymus apud Mabillonium pag. 121 de hac re exposuit, aut potius compiler Folquini verba ad Opusculum suum transtulit sine ulla cujusdam momenti mutatione.*

C 99 *Verba igitur ex editione Mabillonii hæc quando Fridogisus canonicus, abbas factus Sithiensis, traduco: Glorioso, inquit, imperatore Ludovico, Caroli Magni æquè imperatoris filio regnante, cum eatenus hoc antiquum & tunc regale cœnobium ex tempore beatissimi Bertini ejusdem fundatoris præcipui sacra monastici Ordinis religione admodum nobilitaretur, atque secundum instituta canonum Fratrum adoptione ipsius regimen commendaretur; contigit ut quidam Fridogisus, genere Anglus, & abbas S. Martini Turonis, anno Verbi Incarnati octingentesimo vigesimo, & præfati regis Ludovici septimo, abbatiam Sithiensis cœnobii regia donatione susciperet gubernandam. Qui in initio tyrannidis suæ cum cerneret abbatiam universam tot monachorum usibus delegatam, utputa centum & triginta monachorum inter utraque monasteria, S. Bertini scilicet sanctique Audomari, degentium, nihilque suarum voluptatum usibus sequestratum; avaritiæ jaculo cæcatus, monachorum impudenter tentat vitam destruere, ut res eorum usibus à fidelibus traditas suæ lasciviæ potuisset facilius mancipare. Quod diabolica suggestionem mente conceptum, nefanda est ab illo perpetrata peractum. Nam in capitaneo * Apostolorum seu S. Bertini loco, ubi o-*

* i. e. præcipuo

Septembris Tomus II.

octoginta & tres monachi deserviebant Domino, AUCTORÆ
J. S.
sexaginta pro humana potius laude quam pro Dei amore retinuit; reliquos districtioris vitæ viros, quos suæ perverfitati putavit non consentire, de monasterio expellens abire permisit. In S. Audomari quoque monasterio, ubi regulariter viventes aderant quadraginta monachi, triginta canonicos ibidem ad serviendum deputavit in ministerio Christi. At posthæc totius abbatæ circueiens villas, & quia duplex exstabat monachorum numerus, duplam eis portionem villarum est largitus; canonicis autem, quia pauciores erant numero, simpla contra monachos est data portio: ipse ea, quæ sibi maximè placuerant, ad suæ perverfitatis usum reservavit. Et quia canonicus erat, cum canonicis in S. Audomari monasterio sæculariter vivebat. Hæc tenus ex Folquino anonymus ille.

100 *Iperius cap. xi de Fridogiso ita habet: ecclesiam B. Fridogisus hujus loci abbas undecimus, natione Mariæ, seu S. Audomari tradidit canonicis: Hic primus externæ professionis, & nostræ religionis expertus, abbas noster statim in suo primo adventu, videns hanc abbatiam tot monachorum indivisè sub uno & eodem abbate Deo ferventium usibus delegatam, utpotè centum & triginta monachorum, nihilque aut parùm suæ utilitatis usibus sequestratum, hanc abbatiam divisit: nam capellam sanctæ Dei Genitricis, quam beatus Audomarus ad monachos sepeliendos in arce villæ dedicaverat, expullis inde quadraginta monachis, triginta canonicos sæculares ibidem instituit: in capitali autem monasterio isto pro octoginta sex monachis, solum quadraginta retinuit, reliquos verò districtioris vitæ viros, quos suis voluntatibus sciebat esse non consentaneos, de monasterio expellens, abire permisit. Et quia sæcularis erat canonicus, cum sæcularibus canonicis vivere præelegit in monasterio sancti Audomari, seu capella sanctæ Dei Genitricis. Quare de omnibus bonis, villis, ac terris ecclesiæ portionem canonicis pro suis gradibus assignavit & tradidit. Ipse etiam ea, quæ sibi maximè placuerant, suæ voluntatis usibus reservavit. Sic quæcumque prædecessores elaboraverant, ac per eos elaborata fuerant & ordinata, ipse in labores eorum intrans, omnia pervertit atque subvertit. Hæc Iperius, dissentiens à præcedente scriptore in numero monachorum majoris monasterii. Uter rectius numeraverit, non facile dixerò. At clarum est, monachos plures ab utroque recenseri, dum numerum utriusque monasterii simul referunt, quàm in singulis recensent locis. Quapropter centum & triginta ferè monachos in utroque simul monasterio vixisse credo, dum numerus, qui non semper idem esse poterat, morientibus subinde nonnullis, erat maximus.*

101 *Præter alia damna ex divisione illorum monasteriorum orta, hoc etiam narrat laudatus anonymus apud Mabillonium: Hic etiam fraternæ caritatis utriusque monasterii destructor extitit, dum & monachi sibi justum, & ab antiquis patribus traditum, reverentiæ honorem vindicant, canonicorumque subjectionem sibi veraciter defendunt; & canonici ab ipso abbate canonico fallaci adsertione principatum ad se*

AUCTORE
J. S.

monasteriorum pertinere dicunt. *Post mortem vero Fridogisi, quam idem scriptor, ut & Iperius, innecit anno 834, successor ejus Hugo, quamvis & ipse secularis canonicus esset, teste Iperio, monachorum tamen partibus utcumque favere cepit. Audiamus Iperium cap. 12: Hugo, inquit, hujus loci primus, abbas duodecim, filius (illegitimus) imperatoris & Francorum regis Caroli Magni, frater imperatoris Ludovici Pii tunc regnantis, . . . abbas de monasterio sancti Quintini Viromandensis, secularis canonicus hanc ecclesiam regia donatione suscepit, & tenuit unà cum ecclesia sancti Quintini prædicta anno Ludovici fratris sui XXI, & anno Christi 834.*

Hugo abbas
Fridogisi
successor,
Ludovico
imperatore

102 *Et mox paulò inferius: Post hoc Hugo abbas noster condolens hujus ecclesie divisioni per Fridogisum factæ, fratris sui imperatoris atque beati Folquini tunc Morinorum antistitis auctoritate, ecclesiam S. Audomari, etsi non ad plenum ad Religionis obedientiam, tamen ad hujus monasterii S. Bertini ac ejus abbas subjectionem reduxit, sic ut ab abbate S. Bertini monachus ibidem instituat canonico- rum æditus, & custos illius ecclesie, qui quater in anno, id est, in feria tertia Rogationum, festisque beati Johannis Baptistæ, sancti Audomari, & Omnium Sanctorum, ibi majorem Missam decantet, oblationes & emolumenta percipiat, sicut in Privilegio super hoc à beato præfule Folquino, consensu Ludovici imperatoris confecto, planè continetur.*

& S. Fol-
quino epi-
scopo con-
sentienti-
bus,

103 *Privilegii chartam, cujus initium dedit Iperius, ex anonymo totam subjungo: Ego Folquinus Dei gratià Morinorum episcopus omnibus fidelibus tam futuris quam præsentibus. Quidquid ob amorem Dei exigentes rei veritatem memoriæ futurorum nòscendum reliquerimus, valde id animabus nostris profuturum speramus, dum & vera innotescimus, & falsata damnamus. Melius est enim ipsam veritatem ad laudem Dei manifestare, quam pro lucro aut negotio terreno eam celare, ne scilicet homo peccator offensam Dei & Sanctorum ejus in hoc videatur incurrere. Igitur ego Folquinus episcopus, suggestione Hugonis abbatis Sithienis cœnobii, quod est constructum in insula Sithiu in honore B. Petri principis Apostolorum, ubi B. Bertinus corpore quiescit, perpendens injustitiam lacrymabilem, quam Fridogisus prædecessor supra memorati abbatis eidem sancto loco intulerat, tota intentione excogitare cœpi, qualiter eundem locum ad pristinum honorem valerem reducere. Omnibus certè notum est fidelibus, quoniam sancti confessores Christi Audomarus atque Bertinus, dum adhuc in corpore essent, cimiterium * in villa Sithiu in superiori loco ad tumulanda sua & monachorum corpora communi opere fecerunt: in cujus medio basilicam in honore S. Mariæ construxerant, quam etiam B. Audomarus S. Bertino suisque successoribus donans, per privilegium quoddam episcopale confirmaverat, & suum inter eos corpusculum sepeliri in eodem privilegio rogaverat.*

* Ms. cimi-
terium

qualecum-
que jus in
ecclesiam
S. Audomari mona-
chis resti-
tuit;

104 *Quam prædictus abbas Fridogisus non solum S. Bertino tulit, sed etiam (quod dictu horribile est) monachos ejus Deo honestè ibidem servientes cum magno dedecore expulit, canonicosque ibi constituit, dum scilicet à temporibus sanctorum Audomari atque Bertini religio monachica ibidem famulans religiosissimè flo- reret. Quorum lacrymosæ injustitiæ reclamatio-*

nique incessabili compatiens, & petitioni Hugonis venerabilis abbatis adquefcens, ædilitatem seu custodiam ipsius basilicæ S. Petro sanctoque Bertino reddendam, & monachum ad custodiam ibi ponendum censui & statui, ut & quatuor temporibus in anno Missarum sollempnia celebrarent, stabilivi, hoc est, in feria tertia dierum Rogationum, in festivitate quoque B. Johannis Baptistæ, & in depositione S. Audomari, in festivitate Omnium Sanctorum: & quidquid ad ipsum altare veniret, monachi sancti Bertini absque ulla contradictione juxta morem pristinum secundum decretum beati Audomari, quod in privilegio de traditione ipsius loci cœnobitis scripsit & interdixit, haberent, tenerent, & in perpetuo perenni jure possiderent. Nec * episcopus aut archidiaconus ejus, seu aliquis clericorum, vel judex forensium rerum, aliquid sibi exinde vindicent.

D

* Ms. ne

105 *Denique jam quidam emerferant audacià temeritatis decepti, dicentes primatum locorum ad se pertinere debere. Quorum præsumptuosæ superbiæ resistens, per descriptionem capitularem coram quibusdam primatibus regalis palatii & hujus patriæ eos huic loco subegi, & conatum eorum annihilavi. Hoc etiam scriptum posteris relinquendum fore ratum duxi, ut per hoc quandoque resistatur inimicorum * malæ voluntati, & hoc infringere volentium iniquo conatui. Quod quicumque futuris temporibus vel annihilare, vel infringere * præsumserit, quod absit, auctoritate Patris & Filii & Spiritus sancti anathema sit, nisi dignâ penitentia respuerit.*

ut intelli-
tur ex litte-
ris S. Fol-
quini,

E

* Ms. invi-
dorum

* Ms. vel
infringere
vel annihila-
re

Actum est anno Incarnationis Dominicæ octingentesimo trigésimo nono, Indictione secunda; imperii autem Ludovici regis anno vigésimo sexto, in ecclesia sanctæ Mariæ, duodecimo Kalendas Julii, præfente universali synodo. Ego Folquinus ex consensu & præcepto domini Ludovici Imperatoris hæc voluntariè firmavi, & cum episcopali interminatione subscripsi. Ego Maximus archidiaconus subscripsi. Ego Hugo abbas subscripsi. Signum Adalardi monachi, signum Amalberti monachi, signum Mori monachi, signum Henrici * comitis, signum Odgini * advocati, signum Everwini militis, signum Berarii militis. Ego Guntbertus levita & monachus jussu domni Folquini præfulis hæc chartam scripsi & subscripsi.

* Ms. U-
rici
* ibid. Ed-
guni
F

106 *Cointius ad annum 839 num. 15 de hoc privilegio ita scribit: In dubium non vocamus, quin Folquinus episcopus Sithiveni monasterio, ubi tunc monachi degebant & canonici, privilegium rogante Hugone abbate concesserit. . . Privilegium tamen, ut editum est à Folcardo (imò à Scriptore anonymo) non existimamus sincerum, quia in eo Fridogisus Sithiveni abbas, Hugonis decessor, atrocioribus verbis impetitur, inveniturque character chronologicus ab Incarnatione Dominica ductus. Plures improbanda dictæ charta rationes non allegat, sed hæc pluribus verbis explicat, dicens necdum in usu fuisse tempore Ludovici Pii, ut publicis instrumentis anni Dominicæ Incarnationis apponerentur. At monachis imputat verba duriora in Fridogisum, cujus vitam & mores . . . à calumnia se vindicasse ait ad annum 820 num. 12 & 13. Mabillonius in Annalibus tom. 2 pag. 612 post laudatas Folquini litteras de Cointii objectionibus hæc addit: Non immeror censuræ Caroli Cointii, qui hoc privilegium ob le-*

A ves causas suspectum reddere conatur, nempe quod duriora verba in Fridugifum abbatem contineat, de Sithienfibus fanè haud benè meritum, quos Folquinus diligebat; & ob annum Incarnationis appositum, quod in ecclesiasticis litteris tunc temporis receptum fuisse, aliis exemplis constat. *Talia exempla adducit in Opere de Re diplomatica lib. 2 cap. 2 num. 17 & 18. Quod verò spectat ad Fridogifum, non ea in defensionem ipsius argumenta adducit Cointius, ut S. Folquinus non potuerit factum ipsius gravioribus verbis improbare. Iperius ipse de Fridogifoso cap. xi part. 4 dixit, Qui præter hujus ecclesiæ divisionem suprâdictam, satis eleganter rexerat annis quatuordecim &c.; at idcirco divisionem ipsam probare non debuit. Quapropter rationes Cointii satis à Mabillonio refutatas puto. Quæ verò insuper contra Folquini chartam objecit nuperus scriptor Audomarensis satis pro majori parte jam refutata sunt: ad reliqua verò respondit scriptor Bertinianus. Itaque plura de hisce non addam, nec examinabo, quamdiu statuta hæc Folquini episcopi ac Hugonis abbatis fuerint observata, ut ad gesta S. Bertini redeamus.*

§ X. Adventus S. Winnoci ejusque sociorum, qui se S. Bertini disciplinæ subjiciunt: gesta cum Walberto comite: Sanctus subscribit testamento S. Amandi.

Ad S. Bertinum cum tribus sociis venit S. Winnocus.

Iperius cap. 1 part. 8 ait S. Bertinum sepe venisse ad S. Judocum eremitam in pago Pontivo, & S. Richarium abbatem Centulensem cum eodem illuc ivisse, ut invicem consolarentur in verbo Dei. At ignorat, unde id hausserit scriptor ille, nisi fortè mera sit conjectura, quæ crediderit Sanctos, non nimio locorum intervallo disjunctos, etiam familiares fuisse; sed de ea familiaritate in *Vitis ipsorum nihil invenio. Idem Iperius part. 9 de adventu S. Winnoci & trium sociorum ad Bertinum hæc scribit: Circa idem tempus (regnante Clotario III) beatus Christi confessor Winocus, Judicæil regis Britonum filius sanctique Judoci frater, spreto mundo, regni coronam tonsurâ fortis Domini, sceptrumque regale virgâ regularis disciplinæ commutans, sub beatissimo patre Bertino in hoc Sithiu monasterio monachus efficitur, cum tribus fratribus suis, Bradanoco scilicet, Ingenoco & Madoco. Præerat tunc pater noster Bertinus turbæ monachorum centum quinquaginta, inter quos Winocus quasi stella matutina præceteris clarescebat. Hæc relatio in variis corrigenda est. Primò, qui hic Bradanocus, in *Vitis S. Winnoci vocatur Quadanocus. Secundò tres illi comites Winnoci, non fuerunt fratres ipsius. Tertiò Vita antiqua non habet, Winnocum fuisse regio natum genere, aut consanguineum Judicæilis aut Judoci, nedum filium facit Judicæilis aut Judoci fratrem.**

qui se cum illis ejus disciplinæ subjicit.

108 Cùm tamen Vita S. Winnoci, quam editit Mabillonius sec. 3 Benedict. pag. 304 Winnocum ex regali prolapia ortum asserat, de stirpe ejus accuratius disputari poterit ad diem vi

Novembris, quo colitur, ubi & alia ad Winnocum solum spectantia examinabuntur. Interim audiamus ex laudata Vita, quæ ad Bertinum simul pertinent. Igitur, inquit auctor, post longa viarum spatia, (quatuor illi socii) regioni tandem appulere Morinorum, ubi, fama vulgante, religionem compererant tunc floruisse Sanctorum. Erat tunc temporis in præfata Morinorum seu Tarvennensium regione B. Bertinus, in ornamento Ecclesiæ Dei lapis pretiosus, in Sithiu monasterio merito & officio abbas. Hic sanctitatis suæ aromata longè latèque spiraverat, & in militiam Christi exemplo sui quamplures attraxerat. Cujus laudabilia gesta nosse qui velit, ex libello plenissimè actibus ejus inscripto palam habebit. Tanti ergo Patris regimonia præfati viri debito se subdidere obsequio, & egregium omnino duxere, ad doctrinam Sancti animo pervigili pendere. Quorum laudabili devotioni congaudens memoratus Vir Dei, sub norma pii patris Benedicti edocuit ferre jugum Christi; & ut monasticis deservirent sanctionibus, & verbis instituit & actibus. *Hactenus de adventu S. Winnoci ejusque sociorum, quibus ille junior fuisse dicitur. At nolim affirmare, adventum ejus rectè ab Iperio fixum esse sub Clotario III, id est, inter annum 656 & 670. Nullum quoque mihi est dubium, quin adventus ille ab eo perperam relatus sit ante donationem ecclesiæ S. Mariae modo narratam, ut infra magis patebit, ubi agitur de donatione villæ Wormholt, ubi Winnocus cum sociis monasterium erexit.*

109 Primum factum, quod narratur in Vita prima post mortem & sepulturam S. Audomari, est infortunium & sanatio Walberti seu Waldeberti viri nobilis ac comitis. Cùm autem mors S. Audomari locanda videatur circa aut post annum 670, potest hæc sanatio ex conjectura figi inter annum 670 & 680. Walbertus porro sanatus multa S. Bertino ejusque monasterio donavit. At primi Vita scriptores non exprimant, quæ prædia aliave bona à Walberto donata sint; neque enuntiant, utrum Walbertus bona ista statim donaverit, an solum testamento post mortem: ac demum, utrum Walbertus in seculari Vita permanserit, an monachus sit factus. Verùm posteriores Vita scriptores omnia enucleatius enarrare conati sunt; at non satis constat, an etiam veris enarraverint. Post tres primos anonymos, qui de prædictis nihil explicuerant, Folcardus primum seculo xi asseruit, Walbertum factum esse monachum in Luxoviensi cænobio. Plura explicare voluit anonymus compilator apud Mabillonium cap. 7; ubi relato Walberti casu ac prodigiosa sanatione, sicut refertur in *Vitis eden-dis, hæc subdit: Cordisque compunctione repletus, magnam hæreditatis suæ partem, villam scilicet Arkas, & multa alia (sicut antiquitas adferit) prædia B. Bertino tradidit, & usibus fratrum in Sithiu Christo famulantium perpetuò delegavit. Sicque paulatim rebus secularibus renuntians, omnique studio cælestibus inhians, jamque monachus fieri desiderans, S. Bertini hortatu & consilio fretus, in Luxovio habitum religionis suscipere irrevocabili spondet devotione.*

110 Simon abbas in Vita metrica historiam illam Walberti prolixo expolire conatus est carmine. Dona vero Walberti sic enumerat:

Servos, ancillas, redditus dans, prædia, villas, Sanctum ditavit &c.

At non explicat aliquod prædium aut villam nominatim.

Walbertus comes miraculo sanatus, multa S. Bertino donat.

F

inter quæ numeratur villa Arkas: filius ipsius monachus dicitur factus:

AUCTOR
J. S.

minatim. Verumtamen, cum etiam Iperius villam Arkensem asserat donatam a Walberto, quem Mabillonius aliique recentiores Arkensem vocant comitem, negare nolim villam illam a Walberto abbate S. Bertini donatam. De loco Mabillonius tom. 1 Annalium pag. 480 hac notat: Est autem villa Arkæ haud procul ab Audomaropoli, quam villam cum aliis prædiis Walbertus dedit Bertino abbati Sithiensis. Consentit sæpe laudatus adiutor noster Bertinianus, notans pagum esse distantem Audomaropoli mediâ leucâ, qui adhuc juris & domini est S. Bertini. Quapropter dubitare nequeo, quin abbatia Bertiniana pagum illum a Walberto, ejusve filio Bertino, aut saltem a posteris Walberti acceperit, cum hac de re Bertinianis ipsis maximè credendum sit. Dixi autem locum donatum esse a Walberto aut filio ipsius, quia Iperius hac scribit: Filius verò ejus (Walberti) sanctus Bertinus hic in Sithiu monasterio sub beato patre Bertino professus, religiosam vitam sancto fine concludens, ad Dominum gloriose migravit. Cujus corpus cum corpore beati Arkenbodoni & aliorum Sanctorum supra majus altare in ecclesia canonicorum S. Audomari repositum veneratur. Hæc qui expendit, in eam facillè conjecturam poterit adduci, ut suspicetur Bertinum illum, memorem sanationis paterna, se cum possessionibus suis Bertiniano dedisse monasterio.

Walbertus etiam monasticam vitam amplexus dicitur;

111 Quod verò spectat ad vitam monasticam Walberti comitis, ea tot erroribus est implicata, ut mihi non satis appareat probabilis. Primus auctor Folcardus Walbertum non solum monachum facit Luxoviensem, sed etiam deinde abbatem, miraculisque coruscantem & Sanctum facit. Confuderunt nimirum hunc Walbertum cum S. Walberto abbate Luxoviensi & successore S. Eustasii, uti etiam facit Iperius, errorem illorum amplectens, explicansque & augens, dum part. 10 Walbertum hunc facit SS. Pharonis, Chagnoaldi, ac Fara fratrem, atque ita de eo pergit: Sanctus autem Walbertus successione paterna Pontivensis, Tornentis & Arkenfis comes, uxorem habuit sanctam Regentrudam, (de hujus sanctitate nihil invenio) de qua filium genuit, quem beatus pater Bertinus de sacro fonte levans, Bertinum nominavit & utrisque pater confessionum verbum vitæ sæpius proponebat. Deinde, relato breviter lapsa & sanatione Walberti, subdit: Sospes gratias referens, magnam hereditatis suæ partem Deo & beato obtulit Bertino, Arkensem scilicet villam & comitatum cum omnibus appendiciis ejus, & sæculo renuncians, hic primum sub beato Bertino, dein in Luxovio monachus est effectus sub beato Eustasio. Post quem ipse Walbertus immediatè est in abbatem assumptus, & demum, ut aliqui referunt, post beatum Pharonem fratrem suum est Meldensis episcopus sublimatus. Plurimi in hisce verbis sunt errores.

at cum anachronismo apertissimo confusus sit cum S. Walberto abbate,

112 Primò error Folcardi, Simonis abbatis, ac Iperii apertissimus est, dum hunc Walbertum Arkensem dicunt fuisse abbatem Luxoviensem, adeoque S. Eustasii successorem. Quippe mortuus erat S. Eustasius, & Walbertus erat abbas Luxoviensis aliquot certè annis prius, quam S. Bertinus ad partes Morinenses venit, id est, plusquam quadraginta annis, antequam Walbertus comes a S. Bertino sanatus est. Ex hoc tam turpi anachronismo magna oritur suspicio, vitam monasticam Walberti comitis assertam esse ex so-

la conjectura, quòd Walbertus iste comes idem esset cum Walberto abbate Luxoviensi; præsertim quia primi scriptores Vita S. Bertini, eius sanationem Walberti referunt, de vita ejus monastica alium silent, cum tamen videantur illam scripturam fuisse, si scivissent Walbertum factum fuisse monachum, quod primus eorum non facillè ignorare poterat, utpote temporibus istis satis vicinus.

113 Quare miror Mabillonium in Annalibus tom. 1 pag. 480 non saltem dubitasse de monastica comitis Walberti vita, sed eam ita narrare, ac si certa esset, licet ibidem observaverit errorem eorum, qui Walbertum comitem cum Walberto abbate confundunt. Etenim cum ii soli Walbertum fecerint monachum, qui apertissimo errore abbatem dixerant Luxoviensem; ipso errore eorum vita illa monastica sit suspecta, additque antiquiorum scriptorum silentio ne quidem manet satis probabilis. Secundo hunc errorem auctum ab Iperio monui, quia Walbertum dixit primò monachum fuisse sub S. Bertino, quod alii non dixerunt, & quia Walbertum abbatem Luxoviensem fratrem facit SS. Pharonis & Chagnoaldi, ac demum quia Walberto comiti plures attribuit titulos quam ei videantur congruere; sed hæc latius non deduco, quòd parum spectent ad S. Bertinum.

114 Anno 2 Theoderici III, die xviii Aprilis, id est, anno Christi 679, S. Amandus in monasterio Elnonensi testamentum suum condidit, eique cum aliis Sanctis, parum episcopis, partim abbatibus, subscripsit S. Bertinus post episcopos primus, ut videri potest in Amando tom. 1 Februarii pag. 872. Liqueat ex hoc factò, magnam fuisse de S. Bertino existimationem S. Amandi, qui eum invitare voluit ad hunc actum, Iperius cap. 1 part. 12 refert translationem S. Vedasti, cui cum S. Audomaro testatur adfuisse S. Bertinum. Verisimile id est, licet ea de re nihil legatur apud Vita scriptores. Memorat ille hanc translationem ad annum 680; sed haud dubiè citius peracta est, cum adfuerit S. Audomarus, qui non videtur vixisse usque ad annum 680.

primi-ue biographi tacent, res admodum est incerta:

E

Sanctus subscribit testamentum S. Amandi.

§ XI. Variæ donationes S. Bertino factæ: monasterium Wormholtense excitatum, eique præfectus S. Winnocus.

Iperius cap. 1 part. 12 ad propositum nostrum Privilegium hac adducit: Acquiserat S. Bertinus in mero Attinensi fisco terras, quas à Theodorico confirmari fecit. Concessit etiam ipse rex, ut nec ipse, nec successores sui, vel quisquam ex judiciaria potestate, possint in terris nostris acquisitis vel acquirendis quascumque factiones (id est, functiones) publicas exercere: quod privilegium sic incipit: Si aliquid ad loca Sanctorum &c. Datum sub die decimo Kalend. Novembris anno decimo regni nostri Compendio palatio. Totum Theoderici III diploma ex Chartulario Folquini recitat Mabillonius de Re diplomatica lib. 6 pag. 606 & 607 cum epocha hic data atque hac subscriptione: Signum gloriosi regis Theoderici. Verum

rums

A rum hanc quoque adjungit annotationes: Theoderici sollempnis subscribendi modus is erat. † IN CHRISTI NOMINE THEUDERICUS REX SUBSCRIPSI, ut ex relatis ejus formulis constat. Unde asserere licet, hic non bene redditam fuisse Theoderici ipsius subscriptionem à Folquino, qui in superiori, uti & in isto, Chlotharii diplomate formulam initialem, ad hæc etiam regis ac Baltechildis reginæ atque cancellarii subscriptiones prætermisit.

in chronotaxi hujus & aliorum passim aberrat:

116 Similia observat de aliis diplomatis ex Folquino editis, idque notandum censui, ne quis auctoritatem Folquini ulterius objiciat pro vindicandis subscriptionibus Chartæ S. Audomari, quas superius improbavi. Tempus dati diplomatis laudatus Folquinus apud Mabillonium sic exprimere voluit: Anno autem Dominicæ Incarnationis DCLXXVI, Indictione IV, regnante glorioso Francorum rege Theodorico, qui erat frater præfati regis Chlothacarii, anno X, fecit idem rex Theodericus Præceptum securitatis domno Bertino de eo, quod comparavit in Atinio fisco. At annus Christi 676, quo erat Indictio 4, nequaquam componi potest cum anno decimo Theoderici III, qui regnare cepit anno 673 ante medium mensem Septembris, si credimus Pagio, istud ad annum 673 num. 12 probanti. Nam secundum hanc Pagii sententiam diploma Theoderici, cum datum sit mense Octobri, datum est anno 682, quo currebat annus decimus Theoderici. Porro non hic solum, sed ubicumque annos Christi ex annis regum assignare voluit Folquinus, passim aberravit à vero. Qua de causa nemo mirari debet, me ejus auctoritatem in similibus nibili facere: miror ego magis Mabillonium lib. 2 pag. 192 Folquini calculo, & quidem aberrante, uti voluisse, ut probaret Clodoveum II anno 654 obiisse: neque enim viro erudito ignotum esse poterat, quam frequenter aberraret Folquinus.

117 Anno XII Theoderici regis alia donatio S. Bertino facta est mense Februario, ita ut innectenda videatur anno 684. Folquinus apud Mabillonium pag. 607 rem in Charulario suo breviter sic enarrat: Anno ab Incarnatione Domini DCLXXVII, Indictione VI, vir quidam inclytus, nomine Amalfridus, tradidit domno Bertino monasterium, quod ipse construxerat in proprietate sua, nomine Hunulfricurt, in pago Camaracense, super fluvio Scald, ubi & filia ipsius, Auriana nomine, abbatissa sanctimonialium rector esse videtur. Hisce verbis subjuncta est donationis charta, qua sine ullis subscriptionibus finitur hoc modo: Actum Vermandis, quod fecit mensis Februarii dies VIII, in anno XII regni domni nostri Teuderici gloriosissimi regis. Porro observat Mabillonius subscriptiones omis-

C sus esse à Folquino, sed eas ipse addidit. Initium quoque chartæ prætermisum à Folquino, sed istud expressum apud Iperium part. 12, ubi idem finem paullo diversum recitat hoc modo: Actum Viromandis quando fecit Februarius dies VIII, anno DCLXXIX, undecimo regni domini nostri Theoderici gloriosissimi regis. Notat editor Martenius annum Incarnationis ab interpolatore additum esse. At insuper hic ponitur annus undecimus Theoderici, apud Mabillonium verò duodecimus; sed hic videtur præferendus, & revera annus duodecimus prælatus est à Mabillonio tom. 1 Annalium pag. 572, ubi donationem narrat ad annum 684. Eam deinde anno 14 regni sui confirmavit Theodericus rex,

cujus diploma sequitur apud Mabillonium ex Folquino.

118 Anonymus compilator in Vita de hisce ita scripsit: Vir quidam inclytus, nomine Amalfridus, tradidit domno Bertino monasterium, quod ipse construxerat in proprietate sua, nomine Hunulfricurt, in pago Camaracensi super fluvio Scald, ubi & filia ipsius illustris viri, Auriana nomine, abbatissa sanctimonialium rector esse videtur; eo tenore, ut hoc ipse, dum viveret, per precariam haberet, ac post suum obitum ac filie ejus Auriane supradictus abbas Bertinus seu successores sui hoc habeant, teneant ac possideant: & quemcumque præpositum ibi præponere voluerint, licentiam habeant, sicut etiam exemplar illius traditionis apud nos hæcenus conservatum testatur. Hæc ille ex Folquino. Iperius eadem narrat, atque hæc addit: Deinde Amalfrido Aurianaque defunctis, moniales ibi succedere sancti Bertini successores inhibuerunt, & monachos ibi statuerunt. Ecclesia illa subjecta fuit abbati sancti Bertini. Quomodo verò sit abalienata, & ab hac obedientia nostra recesserit, scripta nostra non continent. Hisce antiquior Baldericus episcopus in Chronico Cameracensi lib. 2 cap. 10 de eodem monasterio sic habet: Transeamus ad monasterium sancti Petri in villa Hunulcort, ubi sanctam Pollinam requiescere, scripto reperi. Hoc nimirum illustris vir, Amalfridus nomine, cum uxore Childebertana fundavit, deputatisque sanctimonialibus filiam suam Aurianam præfecit, fuitque olim religione florens & opibus, nunc autem, postquam viris militaribus beneficiatum est, ad paucos canonicos derivatur. Surrexit tamen ab hac clade, postquam rediit ad monachos Benedictinos, Hunnocurtense monasterium, vulgò Honnecourt dictum, situmque ad Scaldim flumen quatuor ferè milliariibus supra Cameracum. De eo agit Dionysius Sammarthannus tom. 3 Gallia Christiana recusa col. 112 & seq.

119 Donatio istius monasterii insinuat, quanta fuerit fama S. Bertini, cui Amalfridus subjicere voluit monasterium satis longè distitum. Multa verò privilegia, qua Sanctus à regibus Francorum obtinuit in commodum monasterii sui, luculenter ostendunt, eum temporalium æquè ac spiritualium rerum insignem habuisse curam. Præter varia jam data Iperius ad hoc propositum part. 13 rursus scribit sequentia: Theoderico Francorum regi successit filius ejus Clodoveus puer (hæjus nominis tertius) qui anno suo primo privilegium dedit beato Bertino, in quo confirmat omnia à prædecessoribus huic loco concessa, præcipiens ut nulla judiciaria potestas aliquid possit intra nos: quod sic incipit: "Clodoveus rex Francorum. Si illa beneficia, quæ patres nostri &c. Actum sub die primo Kalendas, Maii anno primo regni nostri, Totum privilegium ex Folquino recitat Mabillonius lib. 6 Rei diplomaticæ pag. 607 & 608, sed ibi legitur: Actum sub die 1 Kal. Junias &c. Utraque epocha probabilis ad annum 692 referenda est. Nam Pagius ad annum 688 num. 2 vult certum esse, Theodericum III obiisse anno 691: sed non constat, quo mense obierit, & Clodoveus regnare cepit. Verum si regnum adeptus est anno 691, inchoato Junio aut serius, sive ante Majum anni 692; privilegium istud ad annum 692 referendum est.

120 Iperius, relata morte Clodovei III & successione Childeberti III, part. 13 aliam refert

AUCTORE

J. S.

qui monasterium à se conditum S. Bertino subjicit:

B

obtentum à Clodoveo III privilegium.

F

AUCTOR B
J. S.
Heremarus
donat Ber-
tino villam
Wormholt,
ubi mona-
sterium con-
struendum :

fert donationem his verbis : Hoc tempore Here-
marus vir nobilis villam suam, Wormholt di-
ctam, in Flandria super fluvium Pena beato tra-
didit Bertino, qui considerans viros Dei Wino-
cum & tres fratres (imò comites) ejus in Dei
servitio plus ceteris profecisse, eos illò misit mo-
nasteriolum construere, conventum congregare,
Christique pauperibus hospitia præparare. Qui-
bus Heremarus jam dictus villam suam Worm-
holt cum appenditiis ejus privilegii sui assertio-
ne firmavit, quod sic incipit : " Omnibus præsen-
tibus & futuris, qui Christiana censentur &c.
Actum in Sithiu monasterio Kalendis Novembris
anno i Hildeberti regis. " *Epocha hæc designat
annum 695, quo Childebertus III regnare cepit
ante finem Martii, ut ostendit Pagius ad illum
annum num. 6. Compilator anonymus in Vita
apud Mabillonium cap. 5 hanc donationem nar-
ravit longè citius quam oportebat, deceptus vi-
delicet à Folcardo, cujus verba fideliter exscri-
psit, ita ut necesse non sit ea huc transferre,
cùm infra legi possint in Vita tertia num. 18 &
19.*

B
vrii in hi-
sce errores
Mabillonii,

121 At dictus anonymus Mabillonium quo-
que in errores deduxit varios, cùm in Annali-
bus tom. 1 pag. 454 ad annum 660 ita scri-
bat : Crescente monachorum numero (in Si-
thiensi monasterio) & religione, crevit & pos-
sessionum copia. In primis vir quidam prædices
ac pius proximum Wormholtum Sithiensibus
concessit : quo in loco sancti Martini oratorium
erectum est cum exiguo fratrum conventu, quem
sanctus Winnocus principio illustravit. Nunc pa-
rochialis est sancti Martini ecclesia in insula. Præ-
ter nomen malè scriptum, quod Wormholtum
aut Wormhoutum, scribi debuit, non Worm-
holtum, cùm locus vulgò dicatur Wormhout,
& vetusto sermone Wormholt; quadruplex in
allegatis verbis est error. Primus est in tempore,
cùm donatio multis annis serius sit facta. Secun-
dus est in loco, qui proximus non erat Sithien-
sibus, sed quatuor ferè milliariis Audomaropoli
distans, situsque ad Penam * fluvium in-
ter Castellum, ab aliis Castellum Morinorum * di-
ctum, & Winnocibergam. Tertius error est, quod
dicat modò esse ecclesiam parochialem S. Marti-
ni in insula, nam hæc est Audomaropoli, à qua
multum distat vicus Wormholt, ubi nunc est
præpositura S. Winnoci dicta. Quartus demum
error est in S. Winnoco, quem monasterio isti
statim præfectum insinuat; cùm ille tantùm suc-
cesserit post mortem aliorum.

* Peene
* Casset

C

qui de ea-
dem funda-
tione bis
scripsit di-
verso modo.

122 Laudatus Mabillonius ad annum 695
sen pag. 603, de eadem donatione ac fundatio-
ne, acsi diversam credidisset, aut oblitus fuisset
precedentium dictorum, rursus ita scripsit :
Majoris perfectionis causâ (S. Winnocus) pa-
triam ac parentes deferuit, & cum sociis Qua-
danoco, Ingenoco ac Madoco, qui genere iti-
dem spectabiles erant, in Sithiense monasterium
se contulit ad sanctum Bertinum abbatem, ut
ab eo disciplinis regularibus erudirentur. Cùm
brevis tempore multos progressus fecissent, in
locum ab aliis remotum, quò liberius divinis re-
bus vacarent, secedere iussi, cellam construunt
sacris occupationibus congruentem. MONTEM
SANCTI WINNOCI posteri appellarunt. Degebat
illis in locis vir illustris ac prædices, Heremarus
nomine, qui novorum incolarum religione cap-
tus, quoddam juris sui prædium, quod Wo-
romholtum vocabant, Winnoco tradidit. Lo-
cus est in Morinorum & Flandriæ confinio, ad

fluvium Penam, pingue solum & frugibus a-
bundans. Donationis instrumentum apud Ipe-
rium in Sithiu datum legitur anno primo Chil-
deberti regis. Minus clarè hæc aberravit, nec
tamen omnia sunt accurata, ut infra ostendam.

123 Porro Vita prima habet, donationem hanc
esse factam S. Bertino. At Iperius & Vita S.
Winnoci apud Mabillonium cap. 3 videntur in-
sinuare, donationem Heremari factam esse S.
Winnoco. Verùm apparens hæc contradictio faci-
lè tollitur. Donatus primùm est locus S. Bertino,
qui eò misit S. Winnocum cum tribus sociis,
quibuscum ex Britannia antè advenerat, & cum
aliis monachis, sicut habet Vita prima num.
17, ut ibi monasterium erigerent. Erecto autem
monasterio, mortuisque post aliquot annos tribus
istis monachis, qui ex Britannia venerant cum
Winnoco, hic à S. Bertino monasterio præfectus
est; & tunc demum Heremarus scripto donatio-
nis instrumento locum S. Winnoco confirmare
potuit, consentiente atque ita cupiente S. Berti-
no, quemadmodum antè dixi villam Sithiu pri-
mùm S. Audomaro datam videri; deindeque,
eo volente, scriptis litteris S. Bertino ejusque so-
ciis traditam. Hanc conciliationem nuncumque
exigit annus datarum donationis litterarum, si
is conferatur cum variis, qua de ætate S. Win-
noci dicuntur. Quippe hic dicitur juvenis venise-
se ad Bertinum, eraque ætate dispar tribus surs
sociis in Vita num. 18. Fuit tamen deinde vene-
rabili senectute adgravatus antè mortem, ut le-
gitur in Vita Ms.; ac obiisse creditur circa an-
num 717. Hæc omnia simul consistere nequeunt,
si parvo temporis spatio transacto, ut habet Vi-
ta num. 17, cæpta est structura monasterii, &
hæc solum sit cæpta anno 695, quo data dicun-
tur Heremari littere: nam inter annum 695 &
717 tantum non est spatium, ut Winnocus ex
juvene senex fieri potuerit.

D
Donatio
primùm fa-
cta videtur
S. Bertino,
deinde S.
Winnoco
confirmata.

124 Quapropter ex Vita prima, qua scri-
ptoris est supparis, hic statuendus videtur rerum
ordo. Primo ad Bertinum venerunt quatuor Bri-
tiones, quorum natu minimus erat S. Winnoc-
cus, monachique facti sunt in cœnobio Sithiensi.
Id fieri potuit inter annum 660 aut 670 & 680.
Secundo, cùm post annos aliquot Heremarus lo-
cum Wormholt S. Bertino donasset, hic quatuor
predictos monachos cum aliis Fratribus eò misit,
ad construendum Wormholtense monasterium,
quod illi fecerunt. Tertio in illo monasterio per
multa annorum spatia habitaverunt usque ad
mortem trium sociorum S. Winnoci, antequam
hic loco præficeretur. Quarto intra illud tempus
anno 695 Heremarus dedit litteras donationis,
si accurata sit relatio Iperii num. 120 data: nam
asserit per hæc litteras locum fuisse confirmatum
missis à Bertino Britonibus. At cum Vita S. Win-
noci apud Mabillonium cap. 3 habeat, locum
esse ab Heremaro oblatum Deo sanctoque Win-
noco; dubitari potest, an jam tempore confir-
mata per litteras donationis Winnocus non præ-
ficeret monasterio. Id accuratius investigari poterit
in ejus Vita. Interim hæc duo, in quibus errasse
Mabillonium monui, magis probanda & eluci-
danda judico.

E
peractis
omnibus eo
ordine, qui
hic datur.

125 Primum est, quòd S. Winnocus non fue-
rit statim præfectus illis, quos à Sithiensi mona-
sterio ad inchoandum Wormholtense demisit Ber-
tinus. Quippe id clarè habemus in Vita prima,
qua longè anteferenda est aliis. Accedit Folqui-
nus diaconus, cujus verba de hac fundatione mi-
hi ex Chartulario ejus communicavit sæpè lau-
datus

F
S. Winnoc-
cus non ab
initio fuit
abbas
Wormhol-
tensis; sed
post mortem
sociorum:
datus

A *datus adjutor Bertinianus, quaque huc transfero: Sanctus verò Bertinus Servorum Dei multiplicare volens habitacula, hoc ipsum cœnobium (Wormholtense) quatuor viris ad se à Britannia partibus advenientibus ad construendum regendumque commisit, Quadanoco videlicet, & Ingenoco, Madoco, sanctoque Winnoco. Post decessum verò supradictorum trium virorum, Quadanoci videlicet, & Ingenoci, & Madoci, S. Bertinus conventiculo Fratrum inibi degentium beatum concessit præesse Winnocum. Hisce demum consentit Vita S. Winnoci per Mabillonium edita cap. 4, ubi hæc leguntur: Contigit interea post discessum trium sanctorum virorum superstitem fieri S. Winnocum, qui regularibus adprimè imbutus disciplinis, profecerat sanè in omnibus fidei doctrinis, profrens de thesauro cordis nova & vetera. Cùmque sæpè memorati tres viri extremum clauderent diem, perpetuam translati in requiem, S. Bertinus virum Dei gregi monachorum elegit præesse, quippe quem jam didicit humiliter subesse. Nam præfatis tribus viris minor quidem ætate, sed non inferior sanctitate &c. Itaque si S. Winnoco Heremarus locum Wormholt anno 695 confirmavit, jam tunc mortui erant tres ejus socii, monasteriumque Wormholtense multis annis erat constructum; at incertum dixi, utrùm soli Winnoco, an omnibus simul locum confirmaverit Heremarus.*

ante monasterium Wormholtense

126 *Alterum, quod hîc item probandum censui, id est, quod nulla alia S. Winnoci fundatio Wormholtensem præcesserit. Quippe Mabillonius sec. 3 Benedict. in Appendice ad Acta S. Winnoci pag. 327 hæc scribit: Antequam Wormholtense monasterium conderet S. Winnocus, aliquamdiu cum focis confederat apud Scovebergam, nunc Bergas vocant; ibique ædiculâ & oratorio extructis, circumpositos incolas ad veri Dei cultum hortatus est. Idem scribit Malbrancus lib. 4 de Morinis cap. 21, factumque refert ad annum 685. Mabillonius verò in Annalibus ipsum monasterium Wormholtense, quod primò locaverat Audomaropoli, deinde verbis num. 122 datis in Monte S. Winnoci posuit, Winnoci-Bergam intelligens. Decepit Mabillonium, quantum conjecturâ assequi possum, hic locus Vita S. Winnoci cap. 2: Cùmque eos (Winnocum & socios Britones Bertinus) inter ipsa primordia conversionis culmen miraretur attingisse perfectionis, locum eis, quo singulari Domino vacarent, delegavit, & ut cellam in ea sacris occupationibus congruentem struerent, imperavit. Parent imperio, ædificando incumbunt ædificio. Est autem idem locus Morinorum regione situs, Mons S. WINNOCI usque in præsentem diem vocitatus, ubi viri Dei aliquamdiu positi, se mundo, mundum crucifixere sibi. Hic, inquam, locus Mabillonio imposuisse videtur: nam, ut ex annotatis ipsius patet, Mons S. Winnoci idem ipsi est, ac oppidum Winnoci-Berga, atque id revera quilibet facile credat ex etymologia vocis Belgica Winocks-Bergen.*

non videtur aliam cellam extruxisse Winnoci-Bergis.

127 *Verumtamen omnino mihi persuadeo, aut verba allegata ab eo auctore non fuisse scripta, aut aliam fuisse mentem ipsius: alio enim modo loquitur de oppido Bergensi cap. 16, ubi ecclesiam S. Martini & S. Winnoci Bergis struendam narrat, corpusque S. Winnoci eò translatum. Quippe primò Montem S. Winnoci posuit in regione Morinorum, Bergas in Flandria. Secundo oppidum Bergense semper Bergas vocat, Septembris Tomus II.*

numquam Montem S. Winnoci. Tertio ecclesiam SS. Martini & Winnoci ibi struendam à Balduino Calvo Flandria comite affirmat sine ulla mentione, quod S. Winnocus ibi aliquando habitasset aut oratorium struxisset. Iperius cap. 21 part. 1 refert constructionem ecclesie SS. Martini ac Winnoci Bergis, ac translationem S. Winnoci ad diellam ecclesiam pro canonicis struendam. Deinde cap. 36 part. 2 narrat constructionem abbacie Bergensis, translatumque eò S. Winnoci corpus ex canonicorum ecclesia. Rursum cap. 38 part. 4 & locis aliis de eadem agit abbacia. At nulli affirmat S. Winnocum Bergis aliquando habitasse; nec ullus scriptor Vita S. Bertini de ea S. Winnoci habitatione mentionem facit. Itaque omnino existimo, unicam S. Winnoci ejusque sociorum fundationem esse monasterium Wormholtense, quod Mabillonius in Annalibus perperam confudit cum Bergensi longè posteriori. De Wormholtensi cœnobio deinde everso & de Bergensi etiamnum florente videri ulterius potest Gallia Christiana recusa tom. 5 col. 325 ac 332 & 333, ubi utrumque rectè distinguitur & posterioris initia referuntur ad seculum XI.

AUCTORE J. S.

E

§ XII. Postrema Sancti gesta: beatus obitus & sepultura: annus emortualis, annique regiminis & vitæ investigantur.

A Nno 697 S. Bertinus regimen abbacie Sithienfis nondum deposuerat: ad hunc enim referendum est privilegium, quod ab eo obtentum narrat Iperius cap. 1 part. 13 his verbis: Hildeberti regis anno tertio beatus Bertinus ab eo privilegium impetravit confirmationis omnium bonorum nostrorum, & quod nulla judiciaria potestas ingrediatur in nos, quod sic incipit: "Hildebertus rex Francorum. Si illa beneficia, quæ parentes nostri &c. Actum sub die Kalend. Junias anno tertio regni nostri, Verumtamen postea non diu solus regere perrexit, sed anno 700 Rigobertum jam habebat substitutum, ut colligo ex verbis Folquini diaconi mihi communicatis. Afferit enim Folquinus sacellum S. Martini, quod constructum videbimus tempore Rigoberti substituti, adificatum esse anno sexto Childeberti, id est, anno Christi 700, licet Folquinus annum 689 cum sexto Childeberti malè componat. At considerandi non sunt anni æra vulgaris, in quibus Folquinus aliique scriptores Bertiniani istius temporis perpetuò serè errant; sed anni regum, quos exprimunt, pro chronotaxi potiùs sequendi sunt, quod hos in antiquis monumentis reperire potuerint, non illos. Hinc Iperius part. 15, ubi notaverat se multum differre ab aliis quibusdam in assignandis Christi annis, ita subdit: Nos verò non tantum in hoc opere sequimur fidem historiarum, sed magis tequimur fidem privilegiorum nostrorum, & sigillorum authenticorum regum vel aliorum. Sigillum enim regum nec fallit nec fallitur. Itaque substitutionem Rigoberti collocandam censeo inter annum 697 & 700.

Privilegium impetratum à S. Bertino, qui Rigobertum

F

129 *Substitutionem hanc Compiler anonymus cap. 9 narrat his verbis: Sanctus igitur Christi*

D d d d

Christi

AUCTORE
I. S.
Sibi substituit abbatem; ab eo constructa S. Martini ecclesia:

Christi confessor Bertinus, postquam Adroaldus in Sithiu locum tradiderat, quinquagesimum septimum (imò quadragesimum circiter) annum regiminis sui agens, virum venerabilem suum monachum, Rigobertum nomine, successorem sibi ordinavit: ipse vero privatim agens reliquum vitae suae, in divina se contulit contemplatione.

Venerabilis igitur abbas Rigobertus vices excubiarum ejus in gregem Domini industriâ exsequens, ejusdem patris jussu monasterium in honore B. Martini paucis temporibus magno opere aedificavit. Erat enim summæ devotionis in hunc confessorem Domini, ejusque memoriam plurimum inferviens & dilectioni. Mabillonius notat per monasterium S. Martini ecclesiam intelligi; eamque asserit nunc esse parochialem. Creditur nimirum de eadem agere Iperius cap. 3 part. 1 his verbis: Beato vero Martino facta fuit ecclesia juxta illam, quæ nunc est parochialis ecclesia S. Martini in insula. Verum si rectè attendamus ad verba Iperii, videbimus eum agere de gemina S. Martini ecclesia. Prima constructa est vivente S. Bertino, altera, quando colebatur ut Sanctus. Folquinus diaconus de constructa S. Martini per Rigobertum basilica ait: Quod nunc loci caput & totius abbatiæ principatus existit. Clelyus, qui verba Folquini nobis exscripsit, ex illis observat, hoc monasterium constructum in honorem S. Martini non aliud fuisse quàm oratorium, quod adjunctum fuit ecclesiæ majori. Tale fuisse existimo vivente Bertino, cujus corpus in eo oratorio sepultum videbimus. Verum basilica sive ecclesia illa ab Erlefrido abbate instaurata est formâ longè ampliori, & forsan ab eo tempore evasit præcipua abbatia Sithiensis ecclesia, qualem fuisse suo tempore testatur Folquinus, De Rigoberto structaque per eum hac ecclesia Iperius part. 14 sic habet: Dominus sancto Bertino jam in senium vergente, sui regiminis anno LVII cœnobii sui regimen Rigoberto venerabili viro commisit, qui jussu beati Bertini construxit ecclesiam B. Martini episcopi. Erat enim beatus Bertinus in hunc Sanctum Dei devotus. Deinde cap. 3 part. 1 docet, hanc ecclesiam fuisse ampliatam ab Erlefrido abbate post mortem Bertini.

C
Dicitur S. Bertinus à demone sub specie mulieris tentatus, ac fraudem agnovisse ope S. Martini;

130 Causam hujus ecclesie construenda fuisse devotionem S. Bertini erga S. Martinum facile credimus. At dubitari potest, an occasio istius devotionis, quam narrat Folcardus num. 37, rectè & verè sit exposita. Eandem tradidit Compilerator anonymus cap. 10, & paulò brevius Iperius hoc modo: Dicitur enim in beati Bertini Legenda, eum quodam Sabbatho sanguine minutum, & à maligno spiritu specie puellæ regie fuisse tentatum, nec citò percepisse dolos insidiarum: sed sanctus Martinus ei apparens, fraudes inimici detexit: quem statim Bertinus signo sanctæ crucis abegit, confestimque veniens ad Mandatum (lotio est pedum Regulæ S. Benedicti præscripta) Fratrum, eis rei feriem patefecit, ostendens monachis non expedire confortia feminarum: & ideo eis aditum monasterii sui sub anathemate interdixit. Simon abbas prædictam tentationem longè prolixius narrat: at non ausim eam pro certa & indubitata habere, cum antiquiores Vita scriptores de eadem taceant. Clelyus tamen in observationibus mihi missis notat, eam relationem a Folcardo desumptam esse ex Opusculo Eremboldi monachi Sithiensis, qui scripsit ante tempora Folcardi.

131 Verum quidquid sit de illa S. Bertini ten-

tatione, quam nec omnino asserere velim nec negare, constat de ingressu in monasterium Sithiense per S. Bertinum feminis interdicto. Servatam quoque fuisse legem illam Sancti de feminis non introducendis usque ad tempora Arnulfi, qui Flandria comes erat & abbas S. Bertini, consentiunt scriptores Bertiniani. At nequeo probare annotationem Mabillonii, quæ ita habet: Istius interdicti usus perseverabat adhuc sub finem seculi tertii decimi, ut patet ex Iperio cap. LV part. IV. Quippe, licet Iperius ibidem revera insinuet, interdictum istud S. Bertini usque ad istud tempus fuisse servatum, verba ipsius non sic intelligenda sunt, aut erroris sunt arguenda, si alio nequeant sensu exponi. Nam ipse Iperius primum mulieris ingressum narrat cap. 23 part. 2, hoc præfixo titulo: De primo ingressu feminarum in hoc monasterio. Factum refert scriptor ille ad annum 938, ut & anonymus apud Mabillonium lib. 2 Miraculorum cap. 12, qui etiam assignat annum quintum Ludovici Transmarini Francie regis, cujus annus quintus aliàs connectitur cum anno 940.

132 Prima autem illa mulier erat Adala vel Athala Flandria comitissa, & Arnulfi comitis uxor. Hac ob corporis infirmitates ab episcopis Witfrido Cameracensi & Fulberto Taruannensi atque a monachis impetraverat licentiam adeundi altare S. Bertini: ideoque Feria secundâ Paschæ inquit Iperius, introduxerunt eam prædicti episcopi in hoc monasterium, non sine timore magno, quia hoc feminarum prima ipsa facere præsumpterat, quod antea reginarum nulla conuepiscere vel audebat. Sicque introducta, & ante altare beati Bertini prostrata, devotè oratione fusa, plenam corporis sospitatem accepit. Simon abbas, qui scripsit seculo XII, idem factum pluribus versibus expressit, relataque sanatione comitissæ ejusque munificentiam in S. Bertini monasterium, hunc subjunxit versiculum:

Hæcque patent causâ mulieribus ostia clausa. Itaque seculo X ea occasione severum istud S. Bertini interdictum, quo nulli prorsus mulieri patebat ingressus, aut abrogatum aut certè ita mitigatum est, ut mulieres omnes non prorsus excluderentur.

133 Ipsum miraculum, quod suo tempore factum asserit Folcardus num. 39, nisi forsan verba antiquioris cujusdam exscripsit, sicut ipsa verba expressit compilerator anonymus mox laudandus: hoc, inquam, miraculum satis insinuat, licentiam ingrediendi eo tempore mulieribus datam fuisse, sed unam mulierem præsumma erga S. Bertinum reverentia uti noluisse ea facultate. Reverentiam hanc viventis comprobavit Deus in corpore defunctæ. Audiamus anonymum Folcardi verba describentem cap. 10: Quod nostro tempore à quadam religiosa servatum muliere, ut scilicet ulterius nollet ire, quàm ipsum Virum Dei didicerat constituisse: eâ quoque mortuâ, corpus servavit exanime. Nam eam in feretro positam ferentes, cum in ipso ejus antiquæ adventionis pervenisset limite, tanto confestim divinitus figitur pondere, ut ultrâ ferri non posset, coacta etiam ad ferendum præsentium multitudine. Sicque anus præceptum, quod ad reverentiam Sancti excoluit, dum vixit, defunctum corpus ad votum viventis animæ transgredi non potuit. Iperius de iisdem sic habet: Unde semel accidit miraculum post obitum Viri Dei de quadam muliere, quod sibi in corde suo statuit hoc interdictum numquam præterire:

D
certè ingressum monasterii sui omnibus mulieribus severè interdixit;

E
id præceptum diu observatum, deinde verbis mitigatum;

F
miraculum hac occasione paratum.

A
* forte vi-
vens

& quod ipsa veniens * tenuit, hoc etiam corpus ejus fervavit exanime: nam dum illud ad ecclesiam ferentes venissent ad illum, quem Sanctus præfixerat, limitem, tanto figitur pondere, ut eam ulterius ferre non possent, etiam coacta populi multitudine. *Dabatur jam mulieribus facultas ingrediendi, eaque verisimiliter paulatim dilatabatur: at necdum oblivioni datum erat præceptum S. Bertini, quando hoc factum est Folcardi tempore, seu seculo XI: alioquin mulier illa tantum fecisset, quod omnes alia facere cogebantur.*

Anni regimi-
nis Ri-
goberti:
hunc substi-
tutus Erle-
fridus:

134 Porro quot annis Rigobertus abbatia S. Bertini præfuerit, non invenio. Iperius cap. 2 dicit: Rigobertus hujus loci abbas secundus, non tamen propriè, sed substitutus beati Bertini, paucò tempore sed eleganter rexit: & propter ætatem & corporis gravedinem, utque liberius sanctæ contemplationi vacare posset, à prædicto beato patre Bertino indulgentiam & requiem temporibus suis impetravit. *Anonymus ait id factum post paucorum annorum sudorem. Præerat adhuc Rigobertus anno X Childeberti, id est, anno Christi 704, ut colligitur ex Iperio part. 14, ubi emptio villa Rumilico facta à Rigoberto notatur die XVI Maii, annoque decimo Childeberti. At anno XIII Childeberti Erlefridus jam successerat Rigoberto, ut rursus habemus ex Iperio part. 15, ubi emptio bonorum quorundam per Erlefridum notatur contigisse sexto Nonas Maii, anno decimo tertio domini Hildeberti gloriosi regis. Annus is erat 707, quo adhuc vivebat S. Bertinus secundum plerisque Vita scriptores & Iperium, qui part. 15 de Erlefrido substituto sic habet: Monachorum hic turba crescente, beatus P. Bertinus Rigoberto substituto suo requiem indulgens, venerabili viro Erlefrido à se nutrito cœnobii sui regimen commisit.*

multa à
Sancto in
commodum
monasterii
Sithiensis
peracta.

135 Ipse verò divinæ contemplationi totus intendit, plurimum in capella beatæ Virginis pernoctans in precibus, diesque nihilominus explebat jejuniis. Pluraque per eum Dominus operatus est miracula, quorum multa sunt scriptis commendata, pluraque sui humilitate ac celandi gratiâ prætermissa. Quibus tamen miraculis labor in Dei servitio præferendus est, & cura pervigil animarum sibi commissarum. Cujus etiam laboribus Deus sic affuit, ut hoc monasterium suum suo tempore tam in Sanctorum reliquiis, quàm etiam privilegiis, possessionibus & rerum abundantia regalibus monasteriis æquaretur. *Idem inferius: Cartæ seu privilegia per beatum Bertinum acquisita seu impetrata sunt numero undecim, annumeratis scilicet iis, quæ per Rigobertum & Erlefridum, vivente Sancto, impetrata sunt aut transacta. Laudatus scriptor, ubi narraverat Sanctum fuisse sepultum in proprio suo monasterio, de industria ac labore ipsius rursus observat sequentia: Ex quo clarè conjicitur, ipsum beatum P. Bertinum in hac sui monasterii fundatione multum & diligenter infudasse seu laborasse: nam locum, quem à principio sic paludosum invenit, ut sepulturæ non esset idoneus; & ideo atrium in arce villæ à beato Audomaro consecrari impetravit, . . . ipse tempore sui regiminis, id est, septuaginta trium vel circiter annorum, materialiter elevavit ædificia lapidum terræ, ceterarumque rerum congestionibus, . . . fossatisque & aquarum commea-tibus exsiccavit, ut sufficeret sibi ad sepulturam.*

Septembris Tomus II.

Observatio hac non inepta est; at assignati regimini anni multum sunt diminuendi.

136 Compilerator anonymus apud Mabillonium cap. 12 de morte S. Bertini & sepultura sic loquitur: Condigna sancti Viri laboribus Christus rependere præmia volens, vocatum ad se transire fecit plenum dierum perfectorumque meritum. Quem præfatus abbas Erlefridus omnifque cœtus monachorum cum honore maximo, ut tantum decebat Patrem, conditum sepeliebant in cœnobio proprio, quod constructum erat in honore sancti præfulis Christi Martini. *Priora verba adoptavit Iperius, sed posteriora nonnihil mutavit hoc modo: Conditum sepeliebant hic in monasterio suo proprio Sithiu, quod ipse fundaverat, in quo ipse fuit primus sepultus. Mirum apparet, quod anonymus dicat, cœnobium S. Bertini fuisse constructum in honorem S. Martini, cum constet S. Petro fuisse sacrum. Verum varia erant ecclesia seu oratoria ejusdem monasterii; atque unum ex hisce oratoriis, quod Rigobertus construxerat, mandante S. Bertino, sacrum erat S. Martino Turonensi episcopo, in quo Sanctus fuit sepultus. Hinc Iperius cap. 3 part. 1 sic habet: Post obitum verò beati Patris Erlefridus basilicam beati Martini supra beati Viri tumulum ampliori opere, quàm antea fuerat, ædificavit, constructâ venerationis arâ ad caput tumuli. De hac ecclesia jam supra actum est num. 129.*

137 Annum emortualem, atatisque ac regimini annos Iperius sic expressit: Transit autem idem Athleta Domini Nonas Septembris anno Domini DCCXVIII; anno, ex quo monasterium suum fundavit in Veteri monasterio, LXXIII; anno verò à sui monasterii fundatione in hoc loco LIX; ætatis verò suæ centesimo duodecimo. *Eundem annum 698 morti S. Bertini assignat Folcardus num. 46; sed addit annum Childeberti regis decimum quintum. De atate ac de anno conditi Veteris monasterii prorsus silet; at annum quinquagesimum nonum conditi monasterii Sithiensis primus produxit. Simon abbas, reliquis temporis notis prætermittis, annum 698 emortualem S. Bertini dixit. Compilerator anonymus apud Mabillonium cap. 12 hæc adduxit notas: Transit autem idem Dei Athleta nona (in Ms. nostro Nonas) Septembris, anno Incarnati Verbi sexcentesimo nonagesimo octavo, ætatis verò centesimo duodecimo (in Ms. nostro: CXII, alius CX,) Childeberti verò Francorum regis quinto decimo (in eodem Ms. XIV,) anno, ex quo eundem locum construere cœpit, quinquagesimo nono. Additur in laudato exemplari Ms.: Anno à fundatione Veteris monasterii LXXIII.*

138 Mabillonius in Annotatis adjungit: Fol-
quinus Bertino annos regiminis dumtaxat LIV tribuit in Chron. lib. I cap. 21, an librarii errore? *Cur hic vir eruditus librarii errorem suspicetur, non satis intelligo, cum ipse etiam pauciores annos regimini S. Bertini attribuere potuerit, si ab anno 659 aut 660, quo regimen S. Bertini exorditur tom. I Annalium pag. 454, annos numerare voluisset usque ad annum 709, quo defunctum S. Bertinum scribit tom. 2 pag. 23. Minus etiam capio, cur ibidem dicat, Sanctum obiisse anno ætatis centesimo duodecimo, à prima conditione monasterii Sithiensis quinquagesimo nono. Neque enim annus ille quinquagesimus nonus convenit ulli ex epochis ante ab*

D d d d 2

ipso

AUCTORÆ
J. S.

Mors Sancti, qui sepultus est in ecclesia S. Martini:

E

annus emortu-
alis quo
modo ex-
pressus à
scriptoribus

F

Bertinianis
noterico-
rum de eo
sententia:

AUCTORE
J. S.

ipso datis. Malbrancus de Morinis lib. 4 cap. 49 sine multo examine Sancti mortem refert ad annum 698 cum scriptoribus Bertinianis, qui omnes in eam abierunt sententiam. Cointius ad annum 702 num. 31 & 32 de hisce etiam disputat. Mortuum credit S. Bertinum anno 702, quia Folquinus diaconus annos quinquaginta & quatuor attribuit regimini S. Bertini, atque hos Cointius inchoat ab anno 648. Calculus Cointii exactus est, sed nec anni regiminis S. Bertini inchoandi sunt ab anno 648, nec vera Folquini videtur sententia, ut probabimus. Idem Cointius annos etatis nonaginta dumtaxat Sancto adscribit, sed rationes non affert idoneas.

obijt Sanctus circa annum 709 :

B

139 Jam verò, ut accuratior fiat horum omnium investigatio, pauca sunt observanda. Primo antiquiores Vita scriptores nec annum emortualem memorarunt, nec annos etatis aut regiminis. Attamen secundus anonymus aliquid lucis subinfert, quando narrat, Sanctum viventi sibi substituisse Rigobertum, ac deinde Erlefridum, obiisseque demum regnante Childeberto. Cum enim Rigobertus adhuc preeset anno decimo Childeberti, id est, Christi 704, ut ostendit num. 134, vivebat eo certè anno Bertinus. Secundo Folquinus diaconus seculo x chartas omnes Bertiniani monasterii collegit, atque ex iis annum Sancti emortualem propius investigare potuit. Hic autem, teste Cleto in annotationibus mihi transmissis, asserit Bertinum obiisse anno Childeberti decimo quinto, quod Folcardus, Compilerque anonymus apud Mabillonium fideliter sunt secuti. Omnes quidem illi annum decimum quintum Childeberti componunt cum anno 698; sed in eo errarunt more sibi consueto, quoties annos regum cum annis Christi componere tentarunt. Itaque cum solos regum annos in chartis illius temporis invenerit Folquinus, hujusce sententia auctor; hi soli considerandi sunt. Annus autem Childeberti decimus quintus concurrat cum anno 709, quem hac de causa rectè expressit Mabillonius. Hunc verò non longè abesse à vero, colligo ex charta per Erlefridum anno XIII Childeberti, id est, biennio antè, impetrata, quia hanc obtentam, vivente Bertino, scribit Iperius. Quia tamen Folquinus tam propinquus non fuit S. Bertino, nec tam exactus chronographus, ut uno alterove anno aberrare non potuerit, annum 709 non certò determino, sed mortem S. Bertini circa annum 709 collocandam censeo.

regiminis & etatis anni à scriptoribus non rectè enumerati,

C

140 Porro quod spectat ad annos etatis & regiminis S. Bertini, asserta Vita scriptorum de hisce exiguam merentur fidem, tum quia in annis enumerandis perpetuò errant, tum quia antiquiores de hisce tacuerunt, ita ut certum videatur, posteriores de annis etatis & regiminis nihil in monumentis antiquioribus invenisse, sed suas solùm conscripisse conjecturas, ex subductis regum annis aut ex aliis enumerationibus haustas. Solos regiminis annos dedit Folquinus, eosque dixit esse quinquaginta & quatuor. At ea sententia nequit subsistere, sive regimen Sancti ordiamur à constructione Veteris monasterii, sive à fundatione Sithiensis abbatis, sive ab eo tempore, quo S. Bertinus revera creatus est abbas post Mummolinum: nam à tempore constructi utriusque monasterii usque ad mortem Sancti plures reperiuntur anni; à tempore suscepti regiminis pauciores. Folcardus à constructione cœnobii Sithiensis usque ad mortem Bertini annos posuit quinquaginta & novem, idque adoptarunt

Compilerque anonymus & Iperius. Hic calculus non longè abest à vero, & omnino exactus esset, si constaret Sanctum obiisse anno 707. At cum illi ipsi mortem illigaverint anno Childeberti decimo quinto, qui est annus 709; ab anno 648, quo constructa est abbatia, usque ad 709, numerandi sunt anni 61. Tempus verò à Veteris monasterii constructione, quod primus expressit anonymus seculi XIII Compiler, adoptavitque deinde Iperius, non existimo esse annorum 73, ut illi habent, sed annorum ferè septuaginta, qui reperiuntur ab anno 639 usque ad 709.

141 Demum de etate S. Bertini, quam Iperius cum anonymo laudato extendit usque ad annos 112, id certum est, Sanctum pervenisse usque ad etatem valde longævam. Adde etiam, non satis verisimiliter vitam Sancti nonaginta annis circumscribi à Cointio, cum sic tantum viginti circiter annorum fuisset, quando venit ad S. Audomarum, quod verisimile non est. Quare Cointius fortasse non minùs longè aberrat quàm Iperius: nam si annos etatis numèraverit triginta aut plures, quando venit ad Audomarum, ut satis verisimile est, centum etatis annos implevit aut superavit. Verum vita annos accuratè exprimere velle, id divinare est sine sufficienti ratione. Id igitur solum de etate mihi dixisse sufficit, Sanctum vixisse usque ad etatem omnino decrepitam, quæ à centum annis non longè abesse potest, & hosce etiam superare: defunctum verò esse annis ferè septuaginta post primum adventum ad sanctum Audomarum & constructionem primi monasterii; sexaginta & uno circiter post fundationem abbatis Sithiensis; atque anno ferè quinquagesimo post regimen ejusdem abbatis susceptum, cum hujus initium locandum sit circa annum 659, ut dictum est num. 69.

hic accuratius exprimitur.

E

§ XIII. Cultus Sancti seculo VIII inchoatus: memoria in Fastis: duæ corporis translationes.

Mabillonius in Opere de re Diplomatica lib. 6 pag. 610 testatur, in charta Felicis cuiusdam presbyteri, data anno 3 Childerici III, de monasterio Sithiensis hac legi: Ad monasterium Sithiu, quod est in honore S. Petri & S. Pauli apostolorum, & S. Martini, vel S. Bertini confessoris, ubi ipse Dominus in corpore requiescit &c. Ex eo autem, quod in hac charta primum aliquid legatur de cultu S. Bertini, ait Mabillonius: Ex his litteris discimus, quo tempore Bertinus Sancti nomine donatus sit. Idem observat tom. 2 Annalium ad annum 743 pag. 121. At mentem ipsius non rectè percepit Vir Clarissimus Dominicus Georgius, qui Martyrologium Adonis multis annotationibus illustratum anno 1745 Roma edidit, quando ad v Septembris notavit allata superius verba haberi in charta Childerici regis, cum illa Mabillonius dederit ex charta Felicis, anno III Childerici data. Annus autem tertius Childerici concurrat cum anno 744 vel 745: multi enim scriptores volunt Childericum III nomen regis adeptum esse anno 743; at Pagius contendit jam anno 742 regem fuisse dictum. Videri is potest ad annum 742 num. 18 & seqq.:

F

Cultus Sancti inchoatus annis paucis post mortem:

A & seqq. : neque enim ad propositum nostrum necesse est, annum 1 Childerici studiosius investigare. Jam verò ex observatione data rectè quidem colligitur, illo tempore Sancti nomine gavisum fuisse Bertinum; at nihil attulit Mabillonius, ex quo certò colligatur, cultum Bertini nomenque Sancti non cœpisse aliquot annis citius. Quapropter, cum Iperius num. 136 laudatus dicat, ab Erlefrido abbate, qui annis circiter duodecim Sancto superstit, structam esse venerationis aram ad caput tumuli, existimo cultum S. Bertini inchoatum esse paucis annis post beatum ex hac vita transitum. Eodem seculo corpus verisimiliter elevatum esse, ostendat infra.

143 Memoriam S. Bertini à Floro, Adone & Usuardo sinceris Martyrologiis insertam asserit Mabillonius. At id verum non est de Adone, & ea de causa verisimilius est, Flori quoque verba non esse, quæ de Bertino ejus Martyrologio inserta sunt, licet Flori nomine ea etiam verba laudet Sollerius in Observationibus ad Usuardum die v Septembris, quia leguntur in additionibus Flori ad Bedam, editum apud nos ante totum 2 Martii. Quippe cum scripta Flori aequè ac Beda praluxerint Adoni, Wandelberto & Rabano, quorum nullus S. Bertini memoriam celebravit, dubitare vix possim, quin à Floro item prætermisus seu potius ignoratus sit S. Bertinus; præsertim cum Sollerius ipse in præfatione ad Usuardum cap. 1 art. 2 satis ostenderit, Floro non esse attribuendas additiones illas, quas ei adjudicaverat Papebrochius in laudato Martyrologio. Quapropter primus S. Bertinum annuntiavit Usuardus, & unicus inter antiquos, his verbis ad v Septembris: Eodem die, sancti Bertini abbatis. In codice Pratensi, quem sine nomine edidit Bouillartius, quemque autographum esse contendit, legitur: In pago Tarvenensi, sancti Bertini abbatis. Fatetur editor in autographo Usuardi, quod oblatum est Carolo Calvo, priora fuisse verba, adeoque agnoscit illa certò Usuardi esse. Verùm observat sequentia: Quod cum esset contra morem nostri (Usuardi, quia locus erat omissus) totum versum delevit, minutiorique litterarum forma instauravit, ut esset spatium, quo locum, ubi potissimum Bertinus colebatur, designaret. Conjectura est, quam omnino probarem, si constaret mutationes illas, quæ in codice Pratensi factæ sunt post Operis publicationem, certò esse ipsius Usuardi. Verùm cum probabile non sit, Usuardum ante editionem Operis sui ignorasse locum, ubi potissimum Bertinus colebatur, cumque tamen locum illum tunc non expresserit; non admodum verisimile sit, hanc ejus esse correctionem.

144 Annuntiatio, quæ Flori credita est, sic habet: Eodem die depositio S. Bertini confessoris & monachi: qui in divinis rebus prudens & in malis simplex virtutibus claruit divinis. In auctariis Adonis apud Georgium supra laudatum: Eodem die, natalis sancti Bertini abbatis, magnæ sanctitatis & ignocentiæ * viii. Aberravit hic auctor à mente Sollerii, dum hæc notavit: A Floro sumpsisse Usuardum potius, quam ab aliis, censet Sollerius, quia ab Adonis exemplaribus Bertinum abesse vidit. Nam de elogio, quod Floro attribui noverat, ait: Hoc vidisse Usuardum, haudquaquam verosimile est. Florarium nostrum Ms. Bertinum ita celebrat: Eodem die S. Bertini abbatis, magnæ sanctitatis & innocentiæ viii, in loco, qui vocatur Sirius

à multis deinde recentioribus annuntiata:

* i. e. innocentiæ

(Sithiu) quem ipse construxit in honore S. Petri apostoli, ubi in divinis rebus prudens, in malis simplex, divinis claruit virtutibus. Martyrologium Autissiodorense, quod edidit Martinius tom. 6 Collectionis amplissima, breviter hoc modo: Eodem die natale S. Bertini abbatis. Hic addi possunt neoterici plurimi, quorum aliis longiora texuerunt elogia, alii breviora. At satis erit, verba addere Martyrologii Romani, quod breviter Sanctum annuntiat hoc modo: In pago Taruanensi, monasterio Sithin (imò Sithiu) sancti Bertini abbatis. Menda, quæ in prolixioribus quorundam elogiis occurrunt, corrigi possunt ex antè dictis in hoc Commentario.

145 Præter festivitatem præcipuam duæ corporis translationes, uti & inventio, Fastis inscriptæ sunt. De hisce Mabillonius in Observationibus præviis ita scribit: Præterea S. Bertini Absconso à Folquino seculo ix facta antiquis Calendariis inscribitur xvii Kalend. Augusti; Elevatio seculo xi celebrata à Widone Remorum archiepiscopo vi Nonas Maii; Translatio denique in thecam pretiosorem seculo xiiii per Petrum Morinorum episcopum xvii Kalend. Augusti. Tres quidem Translationes istis verbis complexus est Mabillonius, sed duos tantum assignavit dies, quod prima & tertia eodem sit peracta die xvi Julii, quo die primam translationem seu Absconsonem corporis maximè celebratam invenio: an verò tertia simul celebrata fuerit, non reperio. Accipe verba Molani in Auctariis ad Usuardum: Monasterio Sithiu, sancti patris Bertini corpus à beato Folquino transfertur & reconditur anno dcccxlvi. Inventio corporis à multis neotericis item commemorata est die xvi Junii, quo eam contigisse videbimus anno 1050. Audiamus rursus Molanum: Monasterio Sithiu, inventio pretiosissimi corporis sancti Bertini, quod repertum est sub capitaneo altaris * sancti Martini, ubi olim à beato Folquino translatum & reconditum fuerat anno dcccxlvi. Jacuit autem ducentis & sex fermè annis (antequam elevatum sit anno 1052) cum primitus in sepulcro suo quievisset cxlix annis. Idem demum Molanus ad 2 Maii de Elevatione sic habet: Monasterio Sithiu, gloriosa Elevatio corporis pretiosissimi confessoris Christi Bertini abbatis, quæ facta est anno Dominicæ Incarnationis millesimo quinquagesimo secundo. De hisce ulterius videri potest Opus nostrum in Prætermisiss ad xvi Julii, xvi Junii & 2 Maii, ubi plures laudantur martyrologi.

146 De prima ex his translationibus agit Bovone abbas in Opusculo infra edendo num. 22, factamque ait anno tertio Adalardi abbatis, Christi 843, si locus rectè sit impressus, nec mendum irrepperit vitio transcribentium. Scriptor anonymus, qui auxit librum 1 Miraculorum, quique omnia ex Bovone sumpsit, apud Mabillonium pag. 125 tempus translationis sic expressit: Regnante eodem Carolo (Calvo,) tertio regiminis Adalardi abbatis anno, præfatus præsul (Folquinus) emeritos sancti Bertini artus anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo quadragesimo sexto, (in Mss. 843) secretiori, quam prius fuerat, loco mirè compositum locavit... sollempniemque diem hunc nobis esse sancivit, qui est septimo decimo Kalendas Augusti: ubi usque ad hæc nostra novissima tempora, scilicet ducentis quinquaginta annis, Altor & Pastor noster latuit. Ipsa ferè Bovonis verba dedit auctor. Verùm non videtur translatio facta

AUCTORE J. S.

item Fastis adscriptæ duæ translationes & inventio corporis.

E

* altari

F

Prima translatio facta anno 846;

AUCTOR
J. S.

ita anno 643, sed 646; nec latuit ibi ducentis quinquaginta annis, ut utroque loco impressum est; sed annis tantum 204 usque ad inventionem, aut annis 206, si usque ad elevationem annos numeremus. Iperius cap. 13 part. 1 Adalardum abbatem creatum asserit anno Domini DCCCXLIV; translationemque subjungit his verbis: Hujus abbatis anno tertio beatus præful Folquinus, prophetico spiritu præsentiens hujus loci per Danos destructionem in brevi futuram, corpus B. Bertini transtulit, & terrâ recondidit sub secreto abbatis & aliquorum seniorum de collegio: cujus translationis festum fieri constituit XVII Kalendas Augusti. Annus tertius Adalardi concurrit secundum Iperium cum anno 846, ita ut vehementer suspicer Bovonem ejusdem fuisse sententia: quin imò ea de re dubitare vix possum: nam in charta, qua in elevatione corpori apposta est, laudataque in instrumento tertia translationis dando num. 152, corpus usque ad elevationem reconditum fuisse dicitur ducentis & sex annis. Quapropter probabilius existimo primam illam translationem peractam esse anno 846.

B
invenio
anno 1050.

147 De inventionis secutaque elevationis die & anno Bovo, anonymusque ipsius verba exscribens, consentiunt cum reliquis monumentis Bertinianis: nam ubique inventio contigisse dicitur die XVI Junii, & anno 1050; elevatio vero 2 Maii anni 1052. Iperius tempus inventionis non expressit, sed elevationis dumtaxat, ita de utraque scribens cap. 37 part. 1: In hujus ecclesiæ reparatione corpus beati Bertini abbatis, dudum à beato Folquino terrâ reconditum, nunc sub altari capitaneo sancti Martini, ubi plerumque ducentis latuerat annis, dominus Bovo abbas noster invenit; multis miraculis attestantibus, solemniter elevavit, & diem elevationis ejus solemniter celebrandum instituit annis singulis sexto Nonas Maii, quo scilicet tempore nundinæ tunc in hac villa tenebantur ex more. Facta fuit hæc elevatio anno Domini MLII, domni Bovonis abbatis IX, regnantibus Leone Papa IX, imperatore Henrico II, rege Francorum Henrico I, comite Flandriæ Balduino-Insulano, Ghisnarum verò Eustachio. Nihil in hisce corrigendum video, nisi forte annum nonum Bovonis abbatis: nam in scripto, quod anno

C

1237 cum corpore inventum est, res peracta dicitur anno regiminis domni abbatis Bovonis quinto decimo. Utrumque nequit esse verum: mendum est in eo scripto, aut erravit Iperius, mirorque illud non vidisse Mabillonium in Annalibus tom. 4 pag. 665, ubi mortem Bovonis & annos ejus regiminis secundum Iperii sententiam narravit.

Et elevatio
sive transla-
tio secunda
anno 1052.
* apud Ipe-
rium XXXVII

148 Relatio prædicta inventionis & elevationis ex Ms. Catalogo abbatum S. Bertini talis olim transmissa est Majoribus nostris: Bovo abbas S. Bertini XXXVIII*, dum Sithienfis ecclesiæ reparationi advigilat, absconsum pluribus sculis D. Bertini feretrum invenit anno ML, ad XVI Kalendas Julii, argentea sub dextrum ejus inventa cruce tali cum inscriptione, SANCTUS BERTINUS ABBAS: quam ubi Leoni IX Pontifici summo, toto insuper Romæ coacto Patrum concilio, transmisisset; Apostolico mandato postmodum elevavit Wido Remorum pontifex ad VI Nonas Maii, astantibus Drogone Morinorum episcopo, Heremaro S. Remigii, Alfrido S. Vulmari, Gervino S. Richarii, Fulberto S. Bavonis, Rumolo* S. Winoci, Herberto S. Judoci supra mare, & Walone* S. Walarici,

* al. Re-
naldo
* al. Wa-
lone

abbatibus; Athelâ item nobilissimâ Roberti Francorum regis filiâ, Balduini Insulani conjuge, præfente cum fratre suo Eudone, quæ brandeum sacrorum pignorum susceptivum contradidit sancto devota Bertino, regnantibus Leone Papa IX, imperatore Henrico II, Francorum rege Henrico I, Balduino Insulano Flandriæ comite, Ghisnarum verò Eustachio. Hæc relatio congruit cum charta tempore tertia translationis apud corpus inventa, in qua eadem persona præfentes fuisse dicuntur; & ex qua quorundam nomina hic mendose scripta correxi.

149 Cum data inventionis ac elevationis epocha, qua certissima est, componere nequeo ea, qua leguntur in edito Iperii Chronico cap. 26 part. 2, ubi hic est titulus: De delatione corporum sanctorum Audomari atque Bertini ultra Rhenum, & miraculis ibidem per eos patris. Deinde res ita narratur: Abbas Regenoldus justu comitis Arnulfi reliquias sanctorum Audomari & Bertini trans Rhenum ultra Neomagum, ubi tunc imperator residebat, detulit, ut terras suas sibi vendicarent. In qua deportatione miraculum accidit in Tialæ portu de custode illius ecclesiæ dictos Sanctos blasphemante, & eis ingressum ecclesiæ prohibente, confestim ibi à Deo percussio & mortuo. Quod miraculum imperatorem & populum valde ad devotionem incitavit. Prosperè tandem peracto negotio, & ecclesia Fresquenas regia donatione percepta, cum prædictis Sanctorum reliquiis ad propria est reversus. Cum hæc facta referantur post medium seculi X, quando abbas erat Regenoldus; vera esse non possunt de corpore S. Bertini, quod tunc latebat. An autem vera sint de S. Audomari corpore, de quo solo id relatum invenio in Miraculis ipsius Mss.; ad IX Septembris examinabitur. Ceterum imperator, hic sine nomine positus, est Otto I; Neomagum est urbs Geldria ad Vabalim flumen, cui item adjacet Tiala oppidum, vulgò Tiel dictum, septemque circiter miliaribus Neomago distans.

150 Porro quod sequitur apud Iperium de circumlato S. Bertini corpore ob signum crucis in vestibus hominum apparens, eadem de causa verum esse nequit, nisi forsitan utrumque intelligendum sit de reliquiis, qua in canobio Sithienfi servabantur tamquam reliquia S. Bertini, quæque, invento corpore, judicate sunt esse alterius Sancti, ut videre licet in Opusculo Bovonis abbatis num. 25 & 26. Quod verò narrat idem scriptor cap. 39 part. 2 de corpore delato in Ostresela, ut præfente Sancti corpore lites sedarentur, factum dicitur anno 1087, ideoque verum esse potest. Verum res exigui est momenti, quæque parùm facit ad propositum nostrum; atque ea de causa ad alia progredior. Bollandus tom. 1 Februarii pag. 48 in Actis S. Euberti episcopi laudat Meiserum lib. 3 Annal. Fland. scribentem de dedicatione templi Hasnoniensis in Hannonia anno 1070 peracta, afferentemque illi dedicationi adfuisse corpus S. Bertini cum corporibus viginti quatuor aliorum Sanctorum aut Sanctarum. Suspicio id intelligendum esse de particula quadam reliquiarum, cum parum verisimile sit tot corpora Sanctorum ex locis longè distitis ad unam dedicationem fuisse delata. Eodem fortasse modo intelligendum est, quod narratur in Vita S. Gudwali episcopi tom. 1 Junii pag. 743 de reliquiis SS. Audomari & Bertini seculo X delatis Harlebekam, & ad monasterium Blandiniense, quod tunc prope Gandavum erat, ac

Corpus delatum dicitur ad alia

B

quædam loca: sed plerumque de parte reliquiarum intelligenda.

F

nunc

A nunc urbi aucta includitur. Latebat eo tempore S. Bertini corpus, sed reliquia mox memorata una cum S. Audomari reliquiis eo portari poterant, ut honorarent corpora SS. Gudwali & Bertulfi, qua Blandinium deferebantur.

„ Folquino translatum & reconditum fuit. Hæc
 „ autem inventionis, immò levationis hujus fuit
 „ causa. Monasterium incendio dissipatum mina-
 „ batur ruinam: cujus restorationi dum fieret
 „ crypta, & ejus jacerentur fundamenta, inspe-
 „ ratò apparuit tam sanctissimi corporis gleba.
 „ Jacuerat in sarcophago, quo ab Helfrido *
 „ quem ipse adhuc vivens abbatem ordinaverat,
 „ sepultus est, annis ferè centum quadraginta
 „ novem: in plumbeo verò scrinio; quo (ut
 „ diximus) à S. Folquino sub altare terrâ re-
 „ conditus est, ducentis & sex annis usque ad
 „ tempus nostrum: quo levatus præsentibus vi-
 „ ris boni testimonii & vitæ probabilis, videli-
 „ cet Widone archiepiscopo & Drogone episco-
 „ po, in præsentia dominæ Athletæ * comitis-
 „ sæ, uxoris prædicti marchionis, quæ in hoc
 „ officio devotissimè defervivit Deo & sancto
 „ Bertino; præsentibus quoque abbatibus his,
 „ Bovone abbate hujus loci, Heremaro abbate
 „ cœnobii S. Remigii, Renuldo abbate S. Win-
 „ noci, Gervino abbate S. Richarii, Folberto
 „ abbate S. Bavonis, Heriberto abbate S. Ju-
 „ doci, Wafone abbate S. Walrici, Alfrido ab-
 „ bate sancti Vulmari; canonicis verò Remen-
 „ sis ecclesiæ Olrico, Constantio, Hugone;
 „ Tervanensis ecclesiæ clericis Johanne archi-
 „ diacono, Theodorico, Gozelino, Balduino,
 „ & aliis quampluribus; S. Audomari Regardo,
 „ Norberto, Auberto, Odberto, Margero,
 „ Remboldo. His omnibus cum innumera mul-
 „ titudine (præsentibus) est levatus & in hoc
 „ scrinio repositus per omnia Benedictus. A-
 „ men. Quo etiam die Dominus per ejus me-
 „ rita tria miracula operatus est.

AUCTORE
J. S.

* al. Erle-
frido

* Adalæ ve-
Athalæ

E

totum resti-
tatur:

F

154 Igitur memoratum corpus à prædicto
 scrinio in aliud novum decenter transpositum,
 translatum est à nobis, & repositum in capsam
 novam, de auro & argento & lapidibus pretio-
 sis ad hoc honorificè præparatam; xvii Kalen-
 das Augusti, quartâ scilicet feriâ ante festum
 Mariæ Magdalenæ, anno gratiæ millesimo du-
 centesimo trigésimo septimo, regnante excellen-
 tissimo Francorum rege Ludovico filio Ludovi-
 ci, & fratre ejus inclyto Roberto comitatum
 Atrebatensem obtinente in principio comitatus
 sui, præeunte ab omnibus & cooperante gratiâ
 Dei Salvatoris nostri, qui sanctorum corpora re-
 formabit, claritati sui corporis conformata. Fa-
 cta est autem hæc translatio sollempniter à nobis
 & per nos in ecclesia prædicti Sancti, præsentibus
 quampluribus abbatibus & præpositis ceteris-
 que ecclesiarum prælatis & aliis bonis viris,
 Jacobo tunc ecclesiæ B. Bertini venerabili abba-
 te præside. In cujus rei testimonium præsen-
 tes litteras sigillis nostris fecimus roborari, an-
 no Domini millesimo ducentesimo trigésimo se-
 ptimo, septimodecimo Kalendas Augusti.

155 Pauca ad hoc instrumentum sunt obser-
 vanda. Primò Sanctus in sarcophago, in quo illud obser-
 vatum fuit, jacuisse dicitur annis ferè
 centum quadraginta novem. Ita creditum est se-
 culo xi, & ex eo calculo mortuus esset anno 697,
 quia translatus à Folquino crediderunt anno
 846. Verùm seriùs obuisse Sanctum suo loco o-
 stendi: neque opinio seculi xi multum habere po-
 test momenti, cum seculo vii anni non numeran-
 rentur ab Incarnatione Domini, quos scriptores
 illius temporis ex assignatis regum annis malè
 collegerunt. Secundo anni à prima translatione
 usque ad secundam accurate numerantur ducenti
 & sex, videlicet ab anno 846 usque ad 1052.
 Tertiò

varie ad
illud obser-
vationes.

§ XIV. Translatio corporis in thecam elegantiore, quæ tertia est vulgò nota & postrema: at alia corporis elevatio aut translatio verisimiliter præcessit omnes prædictas: caput atque aliæ reliquiæ seorsum servatæ.

Translatio anni 1237, **A** nno 1237 alia facta est sacri corporis translatio, de qua breviter scribit Iperius, sed triennio aberrans in assignando anno. Gloriosa translatio sancti Bertini, inquit cap. 47

B part. 3, domino Petro episcopo Morinensi, ad requestam * domni abbatis nostri Jacobi, astantibus episcopo Atrebatensi, Willelmo abbate S. Winoci, Johanne Alchiacensi, & aliis quamplurimis, facta est anno mcccxxxiv; imò 1237, ut patet ex ipso translationis instrumento. Inferunt hoc est Vita edita per Mabillonium pag. 152: referuntur in eo due præcedentes translationes: ipsamque etiam scriptum, quod in secunda translatione corpori appositum fuerat, totum continet. Quapropter instrumentum istud ex Mabillonio huc transfero.

152 Petrus Dei gratiâ Morinorum, & Aſſo Dei gratiâ Atrebatensium episcopi, universis Christi fidelibus, ad quos præsentium notitia pervenerit, æternam in Christo salutem. Cùm ad honorem Dei, qui in Sanctis suis creditur honorari, de corpore B. Bertini abbatis fieret translatio à scrinio, in quo per centum & octoginta quinque annos jacuerat, sicut ex scripto ibidem reperto perpendi potuit evidenter, inventum est sanctissimum illud corpus scrinio memorato panis fericeis, licet vetustate vehementer attritis, diligenter involutum & ligatum, & sigillis authenticis consignatum: & cùm solutum & apertum fuisset, inventa est inter ipsa sancta ossa crux argentea, in qua fuit manifestè litteris capitalibus exaratum, SANCTUS BERTINVS ABBAS. Deinde à perquirentibus studiosius intra pannos prædictos inventum reconditum illud scriptum, de quo supra fecimus mentionem, cujus tenor talis erat.

153 Anno Dominicæ Incarnationis millesimo quinquagesimo secundo, Indictione quinta, regnante Francorum rege Henrico anno vigesimo quarto, & octodecimo anno præfulatus domni Widonis Remensis ecclesiæ archiepiscopi, anno vigesimo nono Drogonis Tarvanensis ecclesiæ episcopi, principatum Flandriæ regionis tenente inclyto marchione Balduino anno septuagesimo *, anno regiminis domni abbatis Bovonis quintodecimo *, corpus beatissimi patris Bertini, quod benedictione necdum expleto sub capitaneo S. Martini altari fuerat repertum, levatum est sexto Nonas Maii ab iisdem dominis episcopis de plumbeo scrinio ab eo loco, ubi olim à sancto

Translatio anni 1237

* i. e. preces

cujus instrumentum,

cum inserto præcedentis translationis instrumento,

* mendum est.
* Forè est mendum

AUCTORE
J. S.

Tertio anni à secunda translatione usque ad tertiam rectè computantur centum & octoginta quinque, nimirum ab anno 1052 usque ad 1237. Quarto Robertus Artesia comes creatus erat eodem anno à fratre suo S. Ludovico rege, ut videri potest in Actis hujus sancti regis tom. 5 Augusti pag. 352: atque ex eo etiam firmatur assignata translationis epocha. Quinto, corrigendum tamen in hoc instrumento, quòd translatio facta dicitur ferià quartà, legendumque quintà, ut jam monuit Mabillonius, cum anno 1237 dies xvi Julii in feriam quintam incideret, ut colligitur ex littera Dominicali D.

Alta verisimiliter corporis elevatione facta

156 Hactenus egi de translationibus totius corporis vulgò notis & omnino certis. Verum sæpe laudatus adjutor Bertinianus me docuit, aliam verisimiliter corporis elevationem aut translationem esse factam ante omnes modò memoratas. Ratio hac est. Folquinus diaconus in Chartulario suo scribit se S. Bertino à parentibus oblatum & ad monasterium ductum anno Incarnationis felicissimæ Domini nostri Jesu Christi cmlxix, die festivitatis Elevationis S. Bertini, quæ succedit Omnium Sanctorum festivitati. Itaque seculo x celebrabatur Elevatio S. Bertini die 2 Novembris, cum festum Omnium Sanctorum ab eo tempore celebratum huc usque fuerit 1 Novembris. At festivitas translationis prima, quæ facta est seculo ix per S. Folquinum, non agebatur 2 Novembris, sed xvi Julii. Festivitas igitur translationis distincta erat à festivitate elevationis; & jam seculo x facta erat aliqua corporis elevatio præter translationem à S. Folquino peractam, cum verisimile non sit geminam festivitatem institutam esse ob unam translationem. Quæ de causa admodum verisimile est, sacrum S. Bertini corpus prima vice elevatum fuisse seculo viii, aut ante medium sæculi ix: neque enim hæc elevatio facta esse potest post reconditum anno 846 Sancti corpus.

ante primam translationem.

157 Objici quidem potest primò, quòd in dato mox translationis instrumento num. 153 dicatur corpus in sepulcro jacuisse annis ferè centum quadraginta novem sine ulla elevationis mentione. Secundo objici potest, quòd de hac elevatione apud omnes scriptores Bertinianos altum sit silentium; quòdque dicta elevationis festivitas in nullis Fastis legatur commemorata, aut post celebrata. Verum silentium tam scriptorum quam Fastorum parum obesse potest, loquente saltem Folquino: nam similia sæpe omittuntur à Vita scriptoribus & historiographis, nec semper innotescunt martyrologis. Hæc autem elevationis festivitas omissa postea videtur, fortè quia alia elevatio seculo xi celebrari cepit, quæ facilius prioris festivitas abrogari potuit. Quare neque silentium scriptorum, neque omisso festivitatis efficere possunt, ut non sit verisimile, S. Bertini corpus elevatum fuisse, priusquam à S. Folquino recondideretur. Quòd verò in instrumento translationis insinuetur annis ferè 149 in sepulcro jacuisse, ex errore fieri potuit, quòd elevationis nulla esset servata notitia.

Theca primam anno 1395 aperta fuit;

158 Post alias translationes supra relatas, quarum ultima est anni 1237, nullam deinde factam reperio. Hinc arca pretiosa, in quam sacrum corpus anno 1237 transpositum est, illa ipsa videtur, in qua etiamnum servatur. Aperta hæc fuit & visitata tribus vicibus, videlicet anno 1395 per abbatem S. Bertini Jacobum III, qui sacra ossa invenit pannis lincis honestissimè involuta, & quatuor magnis & authenticis si-

gillis obsignata. que instrumentum ultima translationis sacris ossibus superimpositum, quod perlegit. Verum sigilla servans integra, instrumentumque translationis loco suo reponens, arcam rursus clausit, omniaque in eodem statu reliquit; quemadmodum ipse testatur in Actis de ea visitatione factis.

159 Altera sacri corporis visitatio facta est anno 1464 per Guillelmum II abbatem Bertinianum & episcopum Tornacensem. Hujus visitationis Acta modo non inveniuntur, sed ex aliis monumentis Bertinianis sequentia mihi sunt communicata. Componendam curavit episcopus abbas elegantem ex argento inaurato statuam dimidiatam, eamque gemmis, lapillis pretiosis atque adamantibus splendidissime exornavit. In hanc porrò thecam die v Septembris in ipsa S. Bertini festivitate transtulit magnam partem capitis ejusdem Sancti. Pretiosissima hæc theca cum præcipua capitis parte hactenus seorsum à reliquo corpore servatur cum aliis reliquiis in sacrario ecclesie Bertiniana, ubi illam anno 1746 præfens illustravi. Exponitur verò venerationi fidelium in festivitibus S. Bertini & in aliis quibusdam. Eam ex delineatione minoris forme, quam Audomaropoli humaniter submiserunt Religiosi Bertiniani, hic ari incisam exhibeo in sequenti pagina. Hanc autem capitis partem in illa visitatione corporis anno 1464 separatam fuisse à reliquo corpore, satis videtur certum, tum quòd eo tempore à Guillelmo episcopo & abbate, presentibus episcopis Ambianensi & Atrebatensi cum quindecim abbatibus, dimidiata statua impostam testetur sæpe laudatus Cletyus ex Annalibus Bertinianis, tum quòd ex nullo monumento colligatur, sacrum istud pignus citius à reliquo corpore separatam fuisse, aut seorsum conservatum. Incredibile non est, plures reliquias eadem occasione separatam esse; at de aliis nihil invenio.

160 Tertia corporis visitatio facta est anno 1688 per abbatem Benedictum ad preces, opinor, cleri & magistratus oppidi Poperinga in Flandria. Quippe, teste Cletyo, laudatus abbas clero, magistratui & populo Poperingano x Augusti donavit partem mandibulæ interioris, cui duo adhærebant dentes, ut honorarentur Poperingæ in ecclesia S. Bertini, quæ prima ibi est parœcia. Magistratus verò Poperinganus, de accepto beneficio se gratum exhibens, quotannis in festo translationis xvi Julii Audomaropolim mittit cererum duarum librarum, ut ardeat in ecclesia S. Bertini ante thecam, in qua sacrum corpus servatur.

161 Porrò sacer hic thesaurus eidem etiamnum theca, cui anno 1237 impositus est, servatur inclusus; sed nova subinde ornamenta theca accesserunt per abbates Bertinianos. Cletyus eam Gallicè mihi describit, prout verba ejus Latine exprimo: Composita est ex argento & ære inaurato, longa septem pedibus, larga duobus, alta tribus circiter. Opera aurificis, quibus obtegitur, repræsentant historiam vitæ S. Bertini. Frons prima ornata est effigie Servatoris, quem duo comitantur angeli; altera effigiem Virginis exhibet & duorum item angelorum. Tota quàm longa est theca exhibet statuas SS. Audomari, Bertini, Folquini, Silvini, duodecim Apostolorum & quatuor Prophetarum. Eodem teste, posita est in summitate altaris principis. Ufu antiquo & religiosè observato, dum populus, sive ob temporis necessitatem, sive ob morbos contagiosos,

D

deinde rursum anno 1464, quando pars capitis in aliam thecam translata:

E

tertio anno 1688, quando reliquie Poperingam missæ.

F

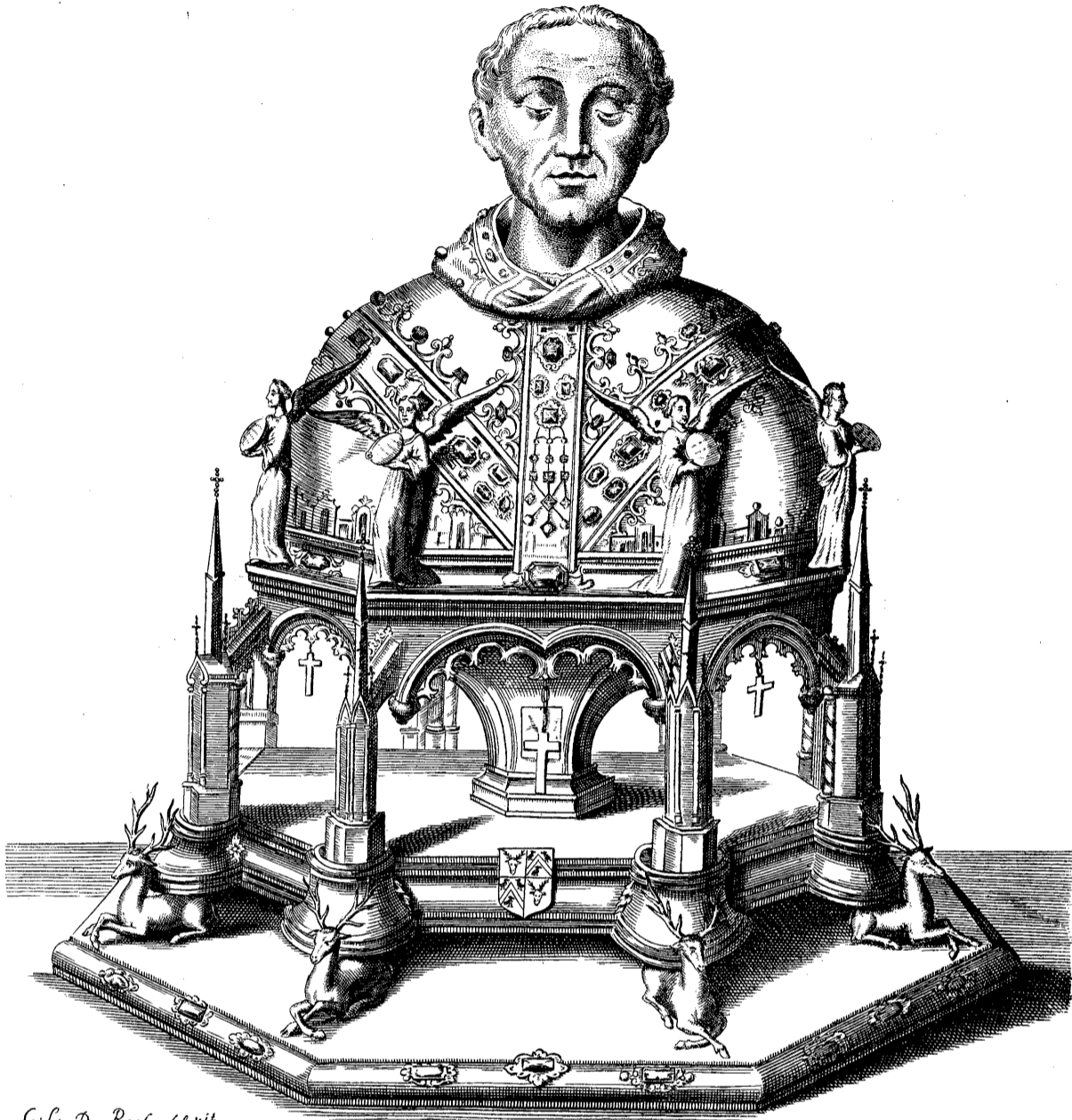
Describitur theca, quæ in necessitatibus circumfertur.

A tagiosos flagitat, ut theca S. Bertini ex alto demittatur, id non fit, nisi eodem temporis momento, quo demittitur theca S. Audomari, in hujus ecclesia conservata, ære campano utriusque ecclesiæ signum dante. Deinde duæ illæ thecæ non iterum elevantur ad locum suum, antequam sint circumlatæ in longo & generali supplicantium agmine. *Hactenus de corpore Sancti.*

Reliquiæ aliquæ aliis locis servatæ.

162 Ceterum dubitari non potest, quin aliquot sacri hujus thesauri particula ad alia loca fuerint deportatæ. De portatis Poperingam supra

egi. *Hic pauca, quæ se offerunt, subjungo.* Rayssius in Hierogazophylacio Belgico recensens reliquias ecclesiæ cathedralis Brugensis, S. Donatiano dicatæ, inter eas pag. 200 numerat S. Bertini dentem & os de manu. Idem pag. 128 in sacro thesauro parthenonis Burburgenfis Ordinis S. Benedicti recenset aliquid de S. Bertino abbate. Plures aliis locis servari suspicor; at omnes reliquiarum particulas investigare, longè majoris esset laboris quàm utilitatis.

G. L. De Roofe, del. v. 11

P. B. Bouttats, sculpsit.

§ XV. Variæ festivitates
S. Bertini.

Precipua Sancti festivitas cum vigilia & octava celebratur.

Hactenus de antiquitate cultus S. Bertini, de Fastis eum memorantibus, & de corporis ac reliquiarum variis translationibus solum egi. Ad plenam igitur elucidationem gloriæ post-

Septembris Tomus II.

huma hujus Sancti superesse videtur, ut variæ ipsius solemnitates etiam breviter exponantur. Harum prima & precipua celebratur die v. Septembris, quâ Sanctus ex mortali vita ad immortalem transivit. Solemnitas hac in veteri Martyrologio Ms. canobii Sibiensis ad Nonas Septembris sic memoratur: In pago Tarvanenti, monasterio dicto Sithiu, depositio almi patris nostri Bertini abbatis & confessoris, qui vitâ & miraculis insignis, anno ab Incarnatione Domini DCXCVIII migravit ad Dominum. De anno e-

E e e e mortuali

AUCTORE
J. S.

mortuali differni § 12 : hic autem de sola ago solemnitate dici emortualis. Hec in abbacia Bertiniana peragitur ritu maxime solemnem cum pravia vigilia & Octava sequente. Et vigilia quidem eo peragitur modo, quo vigilia Nativitatis Domini, ita ut Officium vigilia à Laudibus caneretur ritu duplici. Missam solemnem pontificio apparatu in illa vigilia celebrat abbas S. Silvini Alciacensis, qui semper ex abbacia S. Bertini assumitur. In primis Vesperis abbas Alciacensis simul cum abbate S. Bertini Officium peragit. In ipsa vero festivitate Missam solemnem cantat abbas S. Bertini; tunc vero abbas Alciacensis cum duobus cantoribus ALLELUIA in choro canit. Secunda demum Vespere peraguntur ut prima. Hec de communicata mihi notitia festivitatis paucis exposui, ut ex iis de tota solemnitate facilis sit conjectura.

ac olim etiam feriatione ab opere.

B

164 Præterea hæc festivitas olim usque ad initium hujus seculi celebrata est à populo Audomaropolitano feriatione ab opere, prout nunc fit intra septa abbacia: & S. Bertinus Audomaropoli semper habitus est pro patrono secundario & Apostolo istius territorii. Hinc sermo habitus in Sancti solemnitate, quem in fine Actorum edidit Mabillonius, sic inchoatur: Gaudete, dilectissimi fratres, in Domino, qui ad sanctissimi patris & protectoris nostri, sancti scilicet Bertini, sollempnia convenistis, & spiritali jucunditate lætamini, & ex intimo cordis affectu clementiam Domini nostri Jesu Christi collaudate: qui nos ab idololatriæ erroribus ad agnitionem sancti sui nominis per hujus sancti Sacerdotis prædicationem perducere dignatus est. Verumtamen, cum anno 1703 aut 1704, ut mihi perscripsit Cletys, multa simul festa, quæ feriatione ab opere celebrabantur, abroganda censeret illustrissimus Ludovicus Alphonsus de Valbelle episcopus Audomaropolitanus, S. Bertini festivitatem iis admiscuit: quod fortasse peractum non est sine dolore populi, qui patronos suos præ ceteris Sanctis venerari consuevit, præsertim cum urbs Audomaropolitana incrementa sua tam S. Bertino debere videatur, quam ipsi S. Audomaro.

Translacionis festum etiam solemnitate XVI Julii;

C

165 Alterum S. Bertini festum, quo opera servilia etiam cessant intra monasterii septa, celebratur XVI Julii. Ejus causam laudatum Martyrologium Sibiense declarat his verbis: Eodem die sancti patris Bertini corpus à B. Folquino transfertur & reconditur anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo quadragesimo sexto. Antiquam esse hanc festivitatem, & ab ipso S. Folquino institutam, colligitur ex Opusculo Bovonis infra dando num. 22: nam, eo teste, translationes tam S. Bertini quam S. Audomari distinctis temporum diebus à cuncto populo diocesis suæ magnificentius celebrandas fancivit. Hæc alique ibidem subjuncta insinuant, voluisse S. Folquinum, ut translationis festivitas celebraretur feriatione ab opere. At id clarius colligitur ex tribus primis miraculis, quæ infra in Appendice legi possunt. Nunc minor est minusque latè patens hujus festivitatis celebritas; magna tamen etiamnum hæc est in abbacia S. Bertini, ubi ejus Translatio colitur Officio duplici secunda classis.

Elevationis festum olim 2 Maii, nunc IV ejusdem mensis:

166 Elevationem corporis primam verisimiliter celebratam fuisse die 2 Novembris, probabiliter ostendi num. 156. At cum hæc festivitas ex uno tantum loco innotescat, ideoque non omnino certa videatur, ad alterius transeo elevationis festivitatem, per quam prior abrogari potuit, si revera fuit usitata. Sibiense Marty-

rologium de illa sic habet ad diem 2 Maii: Monasterio Sithiu gloriosa elevatio corporis pretiosissimi confessoris Christi Bertini abbatis, quæ facta est anno Dominicæ Incarnationis millesimo quinquagesimo secundo. Elevationem illam die 2 Maii diu celebratam esse, testatur Cletys in literis ad me nuperimè datis. Verum, inquit, ab aliquo tempore locum cessit festo S. Walberti, quod celebratur Officio duplici secunda classis. Elevationem vero nunc celebratur die IV Maii ritu duplicis majoris.

167 Quod spectat ad inventionem corporis, quam in Fastis quibusdam neotericis commemoratam vidimus, locum illa etiam habet in Martyrologio Sibiensi, ubi refertur hoc modo ad diem XVI Junii: Ipso die inventio pretiosissimi corporis sancti patris Bertini, quod anno Dominicæ Incarnationis millesimo quinquagesimo reperiuntur est sub capitaneo altari S. Martini, ubi olim à B. Folquino translatum & reconditum jacuit ducentis & sex ferme annis, eum primitus in sepulcro suo quievisset centum ac quadraginta novem ferè annis. Hæc quidem verba nonnullam ingerere possunt suspicionem de festo inventionis olim celebrato: at testatur Cletys nullum in Calendariis aut Breviariis Sibiensibus reperiri vestigium istius festi aliquando celebrati: indeque merito existimat numquam fuisse usitatum, sicut in usu non est hoc tempore. Sanè si rem ipsam inspiciamus, verisimile non apparebit, aliquod inventionis festum fuisse institutum, priusquam facta erat corporis elevatio. Peracta vero elevatione, una instituta videtur festivitas, quæ inventio & elevatio simul celebraretur titulo Elevationis, ad quam inventio fuerat necessaria. Poterat tamen inventio seorsum etiam Martyrologio inseri, ut felicitis istius eventus melius conservaretur memoria. Hisce de cultu S. Bertini expositis, Alia subjungo varia, quæ utinam tam copiosa essent & accurata, quam tanti Viri Sanctitas meretur.

V I T A

auctore anonymo

Ex codice nostro Ms.

C A P U T I.

Adventus S. Bertini ejusque sociorum ad S. Audomarum: geminum monasterium constructum: Bertinus fit abbas post Mummolinum: sepelitur S. Audomarum.

Post hoc non inulto temporis intervallo, ad beatum Audomarum a, de prædicta Constantinense b regione, tres una cum mente viri, Mummolinus & Bertramus sanctusque Bertinus, pariter venerunt, relinquentes etiam, secundum Domini præceptum, parentes, patriam, omnesque

Inventio in-
scritta qui-
dem Marty-
rologio, non
tamen Offi-
cio celebra-
ta.

E

F

S. Bertini
& sociorum
adventus ad
S. Audomarum
a
b
que

A que propinquos. Sanctus verò Audomarus prædictos Dei famulos gratificè recepit, immensaque omnipotenti Domino gratias agens, qui tales sibi ad prædicandum Euangelium adiutores deduxit. Erant enim præfati viri in fide perfecti Catholici, & in ecclesiasticis disciplinis, atque in divina Scriptura eruditi. Parvo post hæc temporis spatio transacto, S. Audomarus cum prædictis beatis viris, divina sibi stimulante gratia, monasterium cogitavit in Dei fundare nomine. Ad habitandum enim monachis, divina sibi largiente misericordia, locum habebat aptum.

cujus auxilio monasterium Vetus dictum constructum :

2 Erat enim vir quidam potens, Adrowaldus nomine, in divitiis hujus seculi vanis valde dives : quem beatus Audomarus de errore gentilitatis ad fidem convertit Catholicam, quemque cum omni sua baptizavit familia. Adrowaldus verò prudenti consilio fallaces divitias præfatis seculi spernens, nec illum habens filium, magnam suæ hereditatis partem cum omni sua multiplici substantia Deo & beato optulit Audomaro, videlicet e quæ noto nomine vocatur Sithiu. Beatus verò Audomarus in prædicta villa ante adventum prædictorum ad eum virorum ecclesiam d ædificavit in eo etiam loco, in quo suum passat in pace corpusculum. Postquam ergo præfati Dei famuli ad eum pervenerunt, concessit illis, ut monachorum habitaculum ædificassent *, ubicumque illis in prædicta placuisset villa. Sancti igitur viri Mummolinus atque Bertinus cum ceteris eorum in Christo fociis monasterium ædificare in quodam loco ceperunt, quod usque hodie Vetus vocatur monasterium.

* apud Mab. ædificarent

deinde alium quæruni locum per stagnum indagando, * ibid. misericordia * ibid. in ommissum * ibid. ad

3 Sed in eo loco paucis morantes annis, divina eis suadente gratia, alium voluerunt eligere locum. Beati igitur viri in Domini confidentes misericordiam *, perfectum invenerunt consilium. Protinus enim in navem ascendentes, sine gubernatore & remigio, ac sine ulla cibi & potus cura, huc atque illuc in * spatioso stagno, adhærente prædicto eorum habitaculo, navigantes, omnipotentem rogabant Dominum, ut in * locum, quem suâ illis præparavit misericordia, eos deduceret intactos, dicentes invicem, quod non ascensuri essent de prædicto stagno, nisi quando, navicula eorum aptum tenente * portum, contigisset illis secundum ordinem Psalterii subsequenter cantare versiculum : Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Misericors igitur Dominus, qui suis ubique præfens est famulis : prope est enim Dominus omnibus * invocantibus eum, navem, in qua beati fuerunt prædicti viri, post aliquod prævisum sibi spatium, ilico deduxit ad terram. Tunc etiam illi, prædictum canentes versiculum, sine mora navem relinquentes, læti intraverunt in terram, cognoscentes etiam locum illum à Domino sibi traditum.

* ibid. tenendo

* ibid. hæc vox omissa

ubi condunt cœnobium Sithiense, cujus primus abbas Mummolinus secundus Bertinus : * ibid. ex ommissum

4 Dehinc beato Audomaro pio eorum favente patre, monasterium nomine Sithiu, ex * prædicta villa nominatum, super Agnionam e fluvium in Dei nomine ædificare ceperunt : confluentibusque undique religiosi viris ad prædictos Dei famulos, beatus Audomarus Mummolinum multitudini præposuit monachorum. Sed non multo post hæc temporis intervallo, præfatus venerabilis abbas Mummolinus ad Noviomensis urbis episcopatum, divina largiente gratia, proventus est . . . Gloriosus igitur pontifex Audomarus post Mummolinum in prædicto monasterio sancto monachorum choro beatum præposuit Bertinum f. Sanctis enim fratribus, in eo-

f

Septembris Tomus II.

dem loco sub districto * Regulæ rigore Deo servientibus, dilectus atque amabilis beatus fuit Bertinus. Erat enim vir venerabilis, in divinis rebus prudens, & providus gregis sui pastor ; in malis verò simplex & innocens secundum Domini præceptum : Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. . . .

A. ANONYMO. * ibid. stricte

5 Prædictus ergo * venerabilis abbas Bertinus, divina sibi gratia revelante, statim ad locum g, ubi venerabilis senex obiit, cum suis pergendo monachis, sacrum beati Audomari corpus cum psalmis & hymnis & canticis ad locum sepulturæ deduxit : eumque in prædicta ecclesia, quam ille beatus pontifex in Sithiu ædificavit, cum immenso circumstantis populi sepelierunt luctu. Sanctus autem * Audomarus beato prædixit Bertino, cunctisque Fratribus tempore illo Domino in Sithiu servientibus, ut, quando ei fors * incerta extremæ contigisset horæ, in prædicto loco suum sepelirent corpusculum. . .

hic defunctum Audomarus sepelir. * Mab. verò

* Mab. enim

* Mab. mors

ANNOTATA.

a Hoc totum primum caput Vita S. Audomari inseruit auctor. Ex eo huc transtuli spectantia ad Bertinum, ommissis aliis.

b

b Nativum Bertinum in territorio Constantie Alemannica, consentiunt scriptores, ut ostendit in Commentario num. 29. At non rectè ex patria ad S. Audomarum venit Bertinus cum sociis, sed prius disciplinam monasticam institutus est Luxovii, ut ibidem probatum est num. 33 & 34. Hic scriptor vitam illam monasticam Luxovii inchoatam prætermittit, quia festinabat ad narranda S. Audomari gesta ; dicitque ex regione Constantiensi venisse Sanctos, quia inde revera prius exiverant Luxovium.

c Apud Mabillonium in Vita S. Audomari additur villam, qua vox facile in transcribendo excidere potuit, ita ut probabilis sit legendum, villam videlicet. Quæ autem ad donationem Adrowaldi & utriusque monasterii constructionem spectant, jussè disputata sunt in Commentario § 5 & 6.

d De hac ecclesia, qua deinde donata est S. Bertino, multa sunt disputata § 7.

e Agnio, alias Agniona fluvius, vulgò Aadiciur. Modicus est, utpote in ipsa ortus Arctis, & prope Gravelingam Flandria oppidum mari illabitur.

f

f Quo anno S. Mummolinus ad episcopatum promotus sit, ejusque successor S. Bertinus abbas creatus, investigavi § 7.

g Mors hic relatæ erat sine loco & tempore, de quibus disputabitur accuratius ad 9 Septembris. Interim moneo neque annum 667 rectè statui à Mabillonio, cum sanctus antistes adhuc viveret anno 670, ut observavi in Commentario num. 86 ; neque adoptari posse annum 695, quem assignat Iperius, cum eo usque vitam non produxerit.

A. ANO-
XIXO.

CAPUT II.

*Virtutes Sancti : vinum divini-
tus acceptum , eoque sanatus
comes Walbertus : aliud
miraculum ad sepul-
crum Sancti.*

Sancti vir-
tutes ac prae-
dixit regi-
men :
* i. e. vixit

B
* i. e. di-
ctum

Walbertus
comes . S
Bertino pec-
cata sua
confiteri so-
litus ,
a
b

C
dum ex Si-
thru domum
revertitur ,
c
* i. e. per-
rexit

* forte pra-
nitebit

Agius igitur praedictus abbas Bertinus post beati Audomari obitum multis in servitio Dei vixerat * annis : turbamque monachorum à Domino sibi creditam sub districto sacrae Regulæ jugo mente sollicita agius custodiebat Pastor , sciens quod scriptum est : Cui plus committitur , plus ab eo exigitur . Beatis enim Dei famulis , sub sua cura consistentibus , Domini- ca atque apostolica praedicando praecipua , sua cottidie districta conversatione ac religiosis actibus suis magnum bene vivendi praebat exemplum , implens quod scriptum est : Sic luceat lux vestra coram hominibus . ut videant bona opera vestra & glorificent Patrem vestrum , ne secundum apostolicum praecipuum * , aliis praedicans , ipse reprobis inveniretur . Largus igitur bonorum operum retributor contra diabolicas persuasiones indefessam sui militis Bertini aspiciens pugnam : Oculi enim Domini aspiciunt super justos , & aures eius in preces eorum : magnamque ejus de ovibus sibi creditis intuens curam , amissis eum signis ac virtutibus glorificavit . De quibus , favente Domino , pauca subsequente narrabimus sermone .

7 Fuit igitur quidam vir nobilis , honorificus etiam comes secundum vanam hujus saeculi dignitatem , nomine Waldbertus *a* : uxor verò ejus Regendruth fuit nuncupata . Huic verò Waldberto & conjugii suae pater confessionum beatus fuit Bertinus , nec non & compater *b* fuit , secundum laudabilem ritum inter Christianos ad conjungenda fraternae caritatis foedera consecratum . Beatus igitur Bertinus utrisque verbum saepe praedicabat divinum . Quapropter enim pius vir praedictus Waldbertus ad Bertinum saepe venire solebat , ut à beato Viro divina praecipua audiret : & ut à sacro hujus ore post communicationem Corporis & Sanguinis Christi more benediceretur solito . Quadam igitur die ad ecclesiam , in qua beatus Audomarus pausat , Waldbertus veniens , ibidemque orationem complens , aliqua eum necessitate subito retrahente , ad beatum neglexit venire Bertinum ; sed ad suam propriam reneaverat domum .

8 Tunc suus discipulus , nomine Duodo , beato nuntiavit Bertino , dicendo : Valde venerabilis Pater , admiror , quòd vir fidelis in Christo amicus Waldbertus in beati Audomari *c* hodie basilica orationem complendo , sine vestrae benedictionis petitione ad suum subito perrexit * domum . Tunc agius Christi confessor Bertinus , prophetico spiritu plenus , praedicto ait discipulo : Antè enim , fili , quàm ad suam Waldbertus perveniat domum , ad quam nunc properando se credidit citò esse venturum , valde se poenitebat * , quòd sine nostrae benedictionis munere de hoc perrexit loco . Quod secundum praesentis beati viri verbum effectus pro-

baverunt rei . Eodem enim die post solis occasum nuntius , à Waldberto velociter secundum sui senioris praecipuum equitando , ad beatum venit Bertinum . Statimque , postquam ad sancti Viri praesentiam pervenit , ejus provolutus vestigiis , tremula ad eum ait voce : Domine , vester benevolus in Christo amicus Waldbertus modò in confinio mortis & vitae positus , vos in Dei postulat nomine , ut pro eo secundum solitam vestrae caritatis pietatem misericordem deprecemini Dominum , ut per vestras in conspectu aeterni Regis gloriosas preces de mortifero periculo , quod sibi nuper accidit , solamen recipiat .

9 Postquam enim in hac die de basilica beati Audomari ad suam volens properare domum perrexit , subito in medio viae spatio de suo , in quo velociter equitabat , equo dejectus , super petrosam incautus corruit terram . Multisque in hujus corpore membris conlisis , femoreque hujus , beatissime Pater , penitus confracto , mortem sibi subitam adesse putat , nisi illum , ut credit , per vestras sacras orationes pietas liberet divina . Scit enim , quòd hoc sibi periculum per suam contigit negligentiam , quia sine vestrae benedictionis tutamine , per hostis callidi astutiam aliqua necessitate se retrahente , de hoc hodie loco perrexit . Idcirco vos in Dei nomine , de praedicta negligentia *d* veniam petendo , precatur , ut potum ex vestro sacro ore benedictum , sacrisque vestris manibus signatum , ad eum , aequam moriatur , transmittere dignemini .

10 Tunc venerabilis Senex , casu fidelis amici commotus , suo incunctanter praedicto iussit discipulo , ex enoforo * , quod in sacrario positum fuerat , vinum propinaret , ut ad aegrotantem celerrimè transmitteretur amicum . Tunc juvenis leniter sancto respondit Abbati : Est , ut reor , beatissime Pater , spatium mensis integrum , aut eo amplius , quo nec in eo , de quo dicis , vasculo una folia *e* fuit vini . Hinc agius Christi Confessor , fide perfecta & caritate plenus , suo dixit discipulo : Vade , fili , in Dei nomine ad illud , de quo dicis , vasculum : Dominus enim noster , cui omnia possibilia sunt , qui adest adjutor in opportunitatibus : Prope est enim Dominus invocantibus eum omnibus ; nostro aegrotanti amico , credo , salutiferum dabit potum . Hinc juvenis , sancti Viri praecipua secutus , in praedictum intrando sacrarium , illud vas , de quo paulò antè sancto dixit Abbati , quòd nec una in eo vini fuisset folia , divina largiente gratia , hac vice plenum optimo invenit vino , cujus mirabilis odor praedictam compleverat domum .

11 Tunc sanctus Christi confessor Bertinus , immensas omnipotenti Domino gratias agens , *mittit , quo sanatur :* Waldberti ait discipulo : De hoc vino aliquid tecum portando , ad tuum velox recurre seniorum . Tunc ille in eadem nocte , immenso repletus gaudio , ad suum reversus est dominum , totumque ei , quod factum fuerat , narrando miraculum , salutiferum sibi potum de praedicto propinaverat * vino . Postquam verò de eodem benedicto biberet potu , in eadem hora , divina medente manu , sanus effectus est . Immensasque omnipotenti Deo salutis suae auctori gratias referens , cordisque compunctione repletus , magnam suae hereditatis partem *f* Deo & beato optulit Bertino .

12 In hoc , fratres carissimi , sicut & in cæteris gloriosis actibus suis , immensa omnipotentis

lapsu ex e-
quo gravi-
ter vulne-
ratur :

E
d

huic San-
ctus rogatus
vinum divi-
nus impe-
tratum
* i. e. oeno-
phoro

e

F

mittit , quo
sanatur :
multaque
deinde do-
nat Bertino .

* i. e.
pina

f

*Quarta fit
Dei manifestatio in re-
linquentes
pro se om-
nia.*

A tis Domini admiranda atque laudanda misericordia, eo quod in diversis mundi partibus per suos indefinenter servos implet, quod promisit. Qui derelinquit patrem aut matrem & cætera propter me, in præsentis seculo centuplum accipiet, & vitam æternam in futuro possidebit; sicut de his sanctis Christi confessoribus Audomaro atque Bertino probare possumus. Hi enim, ut prædiximus, parentes patriamque propter Deum relinquentes, centuplum in hoc seculo, divina eis largiente gratia, acceperunt: insuper inmarcescibilem eis in vita perpetua tribuit coronam. Et non solum eos, quamdiu in carnis fuerunt præsentia *g*, signis atque virtutibus glorificavit; sed etiam adhuc per alta in conspectu ejus eorum merita gloriosas efficit virtutes; sicut per suum agium confessorem præfatum etiam Bertinum nuper mirabilem egit virtutem. Quod illi nobis testati sunt, in quorum conspectu *h* hæc gloriosa virtus fuit facta, quam, favente Christo, subsequente narrabimus sermone.

Piscator nocte Paschatis cum sociis punitus.

B 13 Tres igitur viri, in piscationis arte periti, in nocte Dominica in Rhodano flumine juxta beati Mauriti *i* martyris monasterium (servi enim illius erant loci) navem ascendentes, retia ad capiendos extenderunt pisces. Dein insolita eorum retibus in eadem nocte piscium intravit multitudo, ita etiam ut nec illis per prolixum annorum spatium, quo in prædicto flumine retia solebant extendere, tales magnitudine apparuerunt pisces: nec talem antè piscium multitudinem una ceperunt nocte. Hinc læti navigantes ad portum, in quem soliti erant post piscationem intrare, nec se potuerunt de prædicta movere navicula. Duo enim ex ipsis pedum & manuum officio privati, toto fuerunt corpore contriti: tertius autem officio pedum privatus, surdus effectus est: super eos enim propter noctis Dominicæ Resurrectionis transgressionem ultio supervenit divina.

Surdusque & claudus factus, sanatur ad sepulcrum Sancti.

C 14 Hinc ille, qui auditum & ambulandi amisit usum, duobus enitendo sustibus, atque aliorum comitantium suffragio fultus, loca sancta orationis causâ circumire decrevit, ut juxta venerabilia fervorum Dei sepulcra divinam postulasset misericordiam, ut amissam per suam negligentiam corporis sui sanitatem per gloriosa eorum merita recipere meruisset. Post intervallum igitur, multis ab eo peragratis locis, ad prædicti confessoris Christi Bertini in Sithiu monasterio positum venerabile venit sepulchrum. Et cum Fratres in prædicto loco commorantes in nocte Dominicæ Resurrectionis in eadem ecclesia, in qua corpus beati pausat Bertini, nocturnas cantarent vigilias; tunc ille vir prædictus, inmensa ægritudine correptus, à suis sociis in ecclesiam ad orationem deductus fuit. Et cum longo spatio cum lacrymis orando suam sanitatem per merita beati Bertini à Domino postulasset, quando lectio Evangelii more solito recitata fuit; tunc ægrotus multa vidit circa se lucere luminaria: & paulatim ab eo infirmitas recedendo, auditu recepto, pedumque recuperato officio, subito divina largiente gratia, in prædictorum præsentia Fratrum sanus effectus est.

Alia etiam ibi facta miracula.

15 Et post synaxim inmensas omnipotenti Domino & beato Bertino gratias agens, suis gradiendo pedibus lætus & sanus ad suam remeaverat domum. Et alii in eadem ecclesia juxta venerabile beati viri Bertini sepulchrum de tali sæpè in Dei nomine fuerunt ægritudine liberati. His ergo indiciiis manifestum est nobis, quam

magna & inenarrabilis est Sanctorum in conspectu Regis æterni gloria. Illorum enim animæ inter innumeratas cælestium myriadam fulgent turmas; ipsorum venerabilia corpora inter homines paufantia, ab angelis visitata, signis ac virtutibus per gloriosa opera multis declarata populis, magno venerantur honore: omnia enim prætereunt: sanctorum gloria manet in Christo in æternum.

A N N O T A T A.

a De Waldberto comite aliqua dicta sunt in Commentario num. 109 & seq.

b Iperius asserit, filium Waldberti de sacro fonte levatum per S. Bertinum, Folcardus verò num. 22 à Sancto baptizatum dicit. Utroque modo compater Waldberti Bertinus fieri poterat, & alterutro factus est.

c Ex hoc loco colligo ecclesiam B. Mariae, que deinde S. Audomari nomen habuit & etiamnum habet, eo nomine jam vocari solitam, quando hic auctor scribebat. Crebra miracula, que fiebant ad S. Audomari sepulcrum, nomen istud paulatim videntur induxisse, donec tandem prevaluerit.

d Negligentia comitis magna non fuit, si omnia rectè sint relata.

e Folia foris corruptum est à phiala: nam secundus anonymus habet fiala. Potest tamen folia idem significare ac folietta, qua vox medio ævo usitata fuit pro mensura quadam vinaria, Gallicè feulliette aut fillette, Italicè Foglietta. Quid quid verò sit de voce, significatur exigua vini mensura.

f De donatis à Waldberto actum in Commentario num. 109 & 110.

g De morte Sancti nusquam scribit hic auctor: ex quo patet, eum non voluisse plenam vitam conscribere, sed tantum aliqua narrare facta.

h Ex hoc loco clarè patet, hunc esse primum Vita scriptorem ex iis, qui innotuerunt: nam alii non asserunt, se id miraculum anvivisse à testibus oculatis, quamvis idem ipsi quoque referant.

i Hoc monasterium aliàs Agaunense vel Agaunum dicitur: situm est in Valle inferiori ad Rhodanum inter Sedunum, in cujus diocesi est, & lacum Lemannum, in quem Rhodanus influit.

C A P U T III.

Gesta S. Bertini cum S. Winnoco ejusque sociis.

QUANDO a agius Christi confessor Bertinus, signis atque virtutibus decoratus, in Sithiu monasterio multitudini præerat monachorum, ex multis undique partibus, divina eos stimulante gratia, religiosi ad eum veniebant viri, optantes etiam, ut sub sacre Regulæ jugo secum in Dei perseverassent servitio. Inter quos quatuor religiosi viri ex longè remota Brittonum terra, qui his nominibus nuncupati fuerunt, Quadanocus, & Ingenocus, & Madocus, sanctusque Winnocus, parentes patriamque secundum Domini præceptum relinquentes, ad eum una-

E e e e 3 nimir

A. ANO-
NYMO.

nimiter venerunt, postulantes etiam ut inter agium monachorum gregem, sub sua cura constitutum, eos in Dei reciperet nomine. Beatus igitur Bertinus eos in Dei amore flagrare cernens, perfectamque bene vivendi in eis cognoscens fuisse voluntatem, benignè eos recipiens, sanctæ monachorum sine mora sociavit multitudini *b.*

quos Bertinus, accepta donatione Heremari, misit ad monasterium erigendum.

b. 17 Post hæc verò parvo temporis spatio transfacto, agius abbas Bertinus intuens prædictos Dei famulos sagaces sacræ Regulæ sectatores fuisse, nec non perfectam caritatem & veram refertos humilitate: eosque cum magna obedientiæ industria animadvertens labori manuum operam dare, eis in pago Terwanense aliquam in Dei nomine iussit ædificare cellam. Quidam enim vhr dives, Heremarus nomine, suam in prædicto pago fructiferam hereditatem, quæ Wormolt *c.* vocatur, (& ideo eodem nomine prædicta vocatur cella) Deo & beato optulit Bertino. Sanctus igitur Bertinus Dei famulus, multiplicare volens habitacula, & Christi pauperibus hospitalia præparare, quæ eo tempore rara in prædicto fuerunt pago, præfatos Christi milites cum aliis fratribus, eorum præcepto obedientibus, in prædictum transmisit pagum, ut in præfato loco aptum Dei famulis constituerent habitaculum.

conditoque Wormholtensi cœnobio post aliorum mortem S. Winnocum præfici.

c. 18 Religiosi igitur viri, cor unum & animam unam apostolico habentes exemplo, actualementes vitam, plus de pauperibus atque hospitibus Christi solliciti, quam de semetipsis, secundum sancti abbatis Bertini iussione, in præfato pago commodam, favente Domino, ædificaverunt cellam, atque in ea per multa annorum spatia in Dei perseverantes servitio, extremum sortiti sunt diem. Post obitum verò prædictorum sanctorum trium virorum, Quadanoci videlicet, & Ingenoci & Madoci, beatus Bertinus conventiculo servorum Dei, in prædicta cella commoranti, sanctum præesse concessit Winnocum: qui à pueritia à beato Bertino & à prædictis suis sanctis pagensibus sub sacræ Regulæ jugo fuit nutritus: qui licet præfatis Dei famulis ætate dispar fuit, perfecta tamen caritate atque obedientiâ illorum erat sectator *d.*

A N N O T A T A.

c. a Hæc omnia, quæ sequuntur, desumpta sunt ex tertia parte Opusculi ejusdem Ms., seu ex Vita S. Winnoci.

b De S. Winnoci ejusque sociorum adventu ad S. Bertinum egi in Commentario § 10, dixique deinde num. 124, adventum illum ex conjectura fieri posse inter annum 670 & 680, aut latius inter 660 & 680, quod in S. Winnoco magis examinari poterit ad 6 Novembris.

c De loco Wormholt, deque condito cœnobio Wormholtensi, aliisque huc spectantibus, varia disputata sunt in Commentario num. 120 & seqq.

d Plura ex hoc Opusculo non adduco, quia ad S. Bertinum alia non spectant, sed solum ad S. Winnocum.

VITA ALTERA

auctore anonymo

Ex codice nostro Ms.

P R Æ F A T I O

Domino omnipotenti honorum munerum largitori multiplices gratiæ laudesque sedulæ sunt referendæ: qui omnium creaturarum visibilium & invisibilium conditor & gubernator existens, Filium suum Unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum ad docendas redimendasque omnigenas gentes misit ad terras. Quicquid salutis humanæ ex Maria Virgine carnem sumens immaculatam, omne humanum genus, à primo homine diabolica persuasione seducto venditum, zabolique sub cruentissimo jugo redactum, morti penisque addictum, de potestate tenebrarum principis dignatus est eripere. Dehinc omnes homines ab Adam usque ad Christum, dæmonica fraude peccatorum catenis ligatos, maximisque scelerum ponderibus oppressos, ex omnibus orbis climatibus nunc per se liberatos vocavit ad vitam, ita dicens: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis; & ego reficiam vos. Qui duodecim Apostolos de turba totius generis humani electos, alios quoque alterius ordinis. LXXII, factis regionibus albis, ne multæ operarii deessent messi, jubet omnes discipulos esse suos, hosque in cœnaculo Syon sancto Spiramine repletos, omniumque linguarum mirabili ditatos dono, ad docendas baptizandasque omnigenas gentes ire præcepit, dicens: Ite, baptizate omnes gentes.

2 Hii verò Christi discipuli omnibus linguis loquentes, in omnibus gentibus & provinciis Verbum Domini prædicantes, multasque per Dei gratiam virtutes operantes, variaeque tormentorum genera sævo paganorum furore ferentes, sanctumque pro Christo fundere cruorem optantes, per orbem perexere triquadrum. Post hos postque ipsorum successores, alios gratiâ Dei præditos, eodemque Spiritu repletos, (neque enim est apud Dominum personarum acceptio) implens, quod promisit, Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, apostolorum Vicarios in omnibus partibus mundi esse concessit. Unde Deus omnipotens, cui cura est de omnibus, qui vult omnes homines salvos fieri, populis in Occidentalibus mundi partibus positis, errorum tetris caliginibus cæcatis, diabolique subiectis, peccatorum mole depressis, facinorumque cloacâ convolutis, divinis muneribus decoratos, signis ac virtutibus in multis orbis partibus notos, Audomarum episcopum & Bertinum a abbatem, apostolicos donavit doctores.

3 Ideo te, Deus omnipotens, per gloriosa eorum patrocina precamur, ut largiflua tuæ sapientiæ de supernis fluenta nostris, licet maculatis, mentibus rorare concedas, ut de tantorum virorum meritis atque virtutibus, quæ per illos tua gratia gessit, scire volentibus, licet de magnis parva, ac de multis pauca, depromere possimus. Quis enim cotidianam eorum

De missione Christi ad salutem humani generis, & Apostolorum

E

prædicationibus & laboribus: inter horum successores Audomarum & Bertinum,

F

quorum vitam separatim se scripturam ait auctor.

conver-

A conversationem atque in Dei servitio constantiam, cunctosque labores, quos in occulto, Deo tantum teste, operati sunt, scire atque enarrare potest? Quia igitur sancti viri loca regimini sui discreta habuerunt, honestè gubernantes, sanctus videlicet Audomarus episcopatum Tarvennæ; beatus verò Bertinus cœnobium suum proprium Sithiu; de eorum Vita & virtutibus singulatim *b* pauca nobis sunt expedienda.

A N N O T A T A.

a Tota præfatio huc usque exscripta est, paucissimis verbis mutatis, ex præfatione, quam auctor prima Vita præfixit Vita S. Audomari. Hic verò Bertinum adjunxit hic auctor, ac deinde in sequentibus plura mutavit, adaptans nimirum utrique Sancto partem reliquam, cum prior in præfatione sua de solo loqueretur Audomaro.

b Ex hisce colligo, eundem scriptorem anonymum etiam scripsisse Vitam S. Audomari. Quanam ex multis S. Audomari Vitis hac sit, investigabimus ad diem 9 Septembris.

C A P U T I.

Adventus Sancti cum sociis ad S. Audomarum: constructio utriusque monasterii & gesta alia: beatus obitus ac sepultura.

Adventus Bertini & sociorum ad S. Audomarum:

a

C

Um sanctus Audomarus episcopus ecclesiam Morinensem regeret, & sanctæ Trinitatis fidem stolidorum cordibus frequenti prædicatione imprimeret, tres una cum mente de patria propria, id est, Constantinense ad eum venerunt; sanctus videlicet Bertinus *a*, Mummolinus, Ebertramus, relinquentes secundum Domini præceptum parentes, patriam, omnesque propinquos. Sanctus verò Audomarus eodem Dei famulos gratificè recipiens, omnipotenti Deo gratias egit, qui tales sibi ad prædicandum Evangelium adjuutores misit. Erant enim in fide perfecti Catholici, & in ecclesiasticis disciplinis atque in divina Scriptura eruditi. Subibant igitur officium legationis suæ labore prædicationis continuæ.

constructio Veteris monasterii.

b

Interea quidam vir nobilis, valde prædives opum, Adroaldus nomine, nullum habens filium, tractare eum beato Audomaro & prædictis Dei famulis *b* cepit, qualiter possessionum suarum Ecclesiam heredem faceret. Quem beatus Audomarus, inspirante gratia Spiritus sancti, hortatus est, ut sancto Bertino sociisque ejus prænominatis, quæque habere poterat, conferret, quatinus ibidem cœnobium in honore beati Petri principis Apostolorum construendo, turbam monachorum non modicam coadunarent. Quod Adroaldus, præsentem beato Audomaro, cunctisque proceribus urbis Tarvennæ, magna eordis alacritate complevit, tradens villam suæ proprietatis nuncupatam Sithiu, anno undecimo Clodovei filii Dagoberti *c*, VIII Idus Septembris. In territorio igitur quoddam ipsius villæ mona-

sterium ædificare ceperunt, qui locus usque hodie vetus vocatur monasterium.

6 Interea decedente Alchario *d* episcopo urbis Noviomæ, ad episcopatum ejusdem urbis venerabilis vir Mummolinus provehitur, & Ebertramus cœnobio sancti Quintini à Mummolino præfertur. Sanctus verò Bertinus in loco sibi à Deo collato refedit, cepitque cum sibi coadunatis ædificandi cœnobii aptiorem quærere locum. Sed dictum Dominicum animo revolvens, Sine me nichil potestis facere, perfecto usus consilio, Dei providentiæ cuncta disponenti se se ex animo committens, protinus navim conscendit sine gubernatore & remige. Per spatiosum stagnum, cui adhæret prædictum monasterium, Dei tantum nutu navis agebatur angelico ministerio. Cerneret carinam contra fluenta præcipitis fluvii *e* impingi, quousque aptum tenendo portum consisteret, & venerabilis vir Bertinus hunc versiculum ex ordine decantati Psalterii promeret: Hæc requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam elegi eam. Cognoscens igitur à Domino sibi locum illum electum, sine mora navim relinquens monasterium, nomine Sithiu, in eodem loco in Dei nomine, & in honore sancti Petri ædificare cepit *f*.

7 Confluentibus undique religiosiis viris, intra modicum tempus multitudinem monachorum coadunavit, cum quibus multis in Dei servitio vixerat annis turbamque sibi à Domino creditam sub districto sacræ regulæ jugo mente sollicita vigil custodiebat pastor, sciens, quod scriptum est, Cui plus committitur plus ab eo exigitur. Beatis enim Dei famulis sub sua cura consistentibus Dominica atque apostolica prædicando mandata suâ cotidie districtâ conversatione ac religiosiis actibus magnum bene vivendi præbebat exemplum, implens, quod scriptum est: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona opera vestra, & glorificent Patrem vestrum, ne secundum apostoli præceptum aliis prædicans, ipse reprobis inveniretur. Largus igitur honorum operum retributor contra diabolicas persuasiones indefessam sui militis Bertini aspiciens pugnam, (Oculi enim Domini aspiciunt super justos, & aures ejus in preces eorum) magnamque ejus de ovibus sibi creditis intueas curam, almificis eum signis ac virtutibus glorificavit, de quibus, favente Domino, pauca subsequenti narrabimus *g* sermone.

8 Fuit igitur quidam vir nobilis, honorificus etiam comes, secundum vanam hujus seculi dignitatem, nomine Walbertus; uxor verò ejus Regentrudis fuit nuncupata. Huic verò Walberto & conjugi suæ pater confessionum beatus fuit Bertinus, necnon & compater fuit secundum seculi laudabilem ritum inter Christianos, ad conjungenda fraternæ caritatis fœdera conservatum. Beatus igitur Bertinus utrisque verbum sæpè prædicabat divinum. Quapropter pius vir prædictus Walbertus ad beatum Bertinum sæpè venire solebat, & ut à sacro hujus ore post communicationem Corporis & Sanguinis Christi more benediceretur solito. Quadam igitur die ad basilicam sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ, ubi etiam beatus Bertinus sanctum Audomarum sepelivit, supradictus Walbertus veniens, ibidemque orationem complens, aliqua eum necessitate subito retrahente, ad beatum neglexit venire Bertinum: sed ad suam propriam incautè remeaverat domum. Tunc suus discipulus, nomine Dodo, beato nunciavit Bertino,

A. ANONYMO.

item cœnobii Sithien-

sis.

d

e

f

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

bb

cc

dd

ee

ff

gg

hh

ii

jj

kk

ll

mm

nn

oo

pp

qq

rr

ss

tt

uu

vv

ww

xx

yy

zz

aaa

bbb

ccc

ddd

eee

fff

ggg

hhh

iii

jjj

kkk

lll

mmm

nnn

ooo

ppp

qqq

rrr

sss

ttt

uuu

vvv

www

xxx

yyy

zzz

aaa

bbb

ccc

ddd

eee

fff

ggg

hhh

iii

jjj

kkk

lll

mmm

nnn

ooo

ppp

qqq

rrr

sss

ttt

uuu

vvv

www

xxx

yyy

zzz

f
quod sanctus Abbas optimè regit.

g
Walbertus comes.

A. ANONYMO.

tinò, dicendo: Valdè venerabilis Pater, admiror quòd vir fidelis in Christo amicus Waltbertus, in proximo nobis hodie iter faciens, sine vestræ benedictionis petitione ad suam insolenter perexerit domum.

qui domum revertens,

9 Tunc sanctus Christi confessor Bertinus, prophetico spiritu plenus, prædicto ait discipulo: Antequam, fili, ad suam Waltbertus perveniat domum, ad quam nunc properando se credit citò esse venturum, valde illum pœnitet, quòd hodie sine nostræ benedictionis munere de hoc perexerit loco. Quod secundum beati Viri præscientis verbum effectus probaverat rei. Eodem enim die post solis occasum nuntius à Waltberto velociter secundum Domini sui præceptum equitans ad beatum venit Bertinum: statimque, postquam ad sancti Viri præsentiam venit, ejus provolutus vestigiis, tremula ad eum ait voce: Domine, vester benevolus in Christo amicus, Waltbertus nomine, in confinio mortis & vitæ positus, vos in Dei postulat nomine, ut pro eo secundum solitam vestræ caritatis pietatem misericordem deprecemini Dominum, ut per vestras in conspectu æterni Regis gloriosas preces de mortifero periculo, quòd sibi nuper accidit, solamen recipiat.

B

equo lapsus graviterque erat vulneratus,

10 Postquam enim in hac die sine vestra benedictione ad suam volens properare domum perexerat, subito in medio viæ spatio de suo, in quo velociter equitabat, equo dejectus, super petrosam incautus corruit terram, multisque in ejus corpore membris collisis, femoreque ejus, beatissime Pater, penitus contracto, mortem sibi subitam adesse putat, nisi illum, ut credit, per vestras sacras orationes pietas liberet divina. Scit enim quòd hoc sibi periculum per suam contigit negligentiam, quia sine vestræ benedictionis tutamine per hostis callidi astutiam, aliqua se necessitate retrahente, de hoc hodie loco perexerit. Idcirco vos in Dei nomine de prædicta negligentia veniam petendo precatur, ut potum vestro sacro ore benedictum, sacrisque vestris manibus signatum, ad eum, antequam moriatur, transmittere dignemini.

vino per S. Bertinum divinitus impetrato, * œnophoro

C

* i. e. phiala

11 Tunc venerabilis Senex, casu fidelis amici commotus, suo incunctanter jussit discipulo, ex œnophoro* & quod in sacrario positum fuerat, vinum propinare, ut ad ægrotantem celerrimè mitteretur amicum. At juvenis leniter sancto respondit Abbati: Est, ut reor, beatissime Pater, spaciū mensis integri, aut eò amplius, quo nec in eo, de quo dicis, vasculo una fiala* fuerit vini. Hinc sanctus Christi Confessor, fide perfecta & caritate plenus, suo dixit discipulo: Vade, fili, in Dei nomine ad illud, de quo dicis, vasculum. Dominus enim noster, cui omnia possibilia sunt, qui adest adjutor in oportunitatibus, (Prope est enim Dominus omnibus invocantibus eum) nostro ægrotanti amico, credo, salutiferum dabit potum. Tunc juvenis sancti Viri præcepta secutus, in prædictum intrando sacrarium, illud vas, de quo paulò antè sancto dixit Abbati, quòd nec una in eo fuisset vini fiala, divina largiente gratia hac vice plenum optimo invénit vino, cujus mirabilis odor prædictam compleverat domum.

confestim sanatus, multa donat Sancto.

12 Tunc sanctus Christi confessor Bertinus immensas omnipotenti Domino gratias agens, Waltberti ait puero: De hoc vino aliquid tecum portando ad tuum velox recurre Dominum. Tunc ille in eadem nocte immenso repletus gaudio ad suum reversus est Dominum, totumque

ei, quod factum fuerat, narrando miraculum, salutiferum sibi potum de prædicto propinaverat vino. Postquam verò de eodem benedicto biberat potu, in eadem hora, divina medente manu, sanus effectus est, immensasque omnipotentis Deo salutis suæ auctori gratias referens, cordisque compunctione repletus, magnam suæ hereditatis partem Deo & beato optulit Bertino.

Virtutes Sancti, qui primò Rigobertum, deinde Erlefridum sibi substituit abbatem:

13 Præterea plurima per sanctum Virum mira Divinitas egit, quamvis ea partim ipse celandi studio, partim tunc præsentium negligentia occultaverit. Sed omnibus miraculis labor in Dei servitio indeficiens est præferendus, & cura pervigil animarum sibi commissarum. Omni itaque tempore vitæ suæ in præparatione loci sibi à Deo traditi sudavit: cujus labori à Deo divina gratia affuit, ut suo tempore prædictis monasteriis regiâ affluentia constructis, & numero pignerum Sanctorum & rerum abundantia coæquaretur. Se igitur adhuc vivente, successorem sibi Rigobertum h ordinavit: cui etiam post paucorum annorum sudorem requiem indulgens, Erlefrido venerabili virò à se nutrito cœnobii sui regimen commisit.

b

E mors & sepultura.

14 Sub principe igitur Francorum religiosissimo Hildeberto, condigna sancti Viri laboribus Christus rependere præmia volens, vocatum ad se transire fecit Nonis Septembris, plenum dierum perfectorumque meritum. Quem præfatus abbas, omnisque cœtus monachorum cum honore maximo, ut tantum decebat Patrem, conditum sepelierunt in cœnobio proprio k, cooperante Domino. Post cujus obitum plurima circa venerabile sepulcrum per merita beati Viri Dominus peregit miracula; & quorum numerositate, Deo favente, paucissima l promemus.

k

l

A N N O T A T A.

a Clarum est, hæc ex Vita prima fuisse desumpta, cum hic auctor equè ac primus habitationem Sanctorum Luxovii omiserit, ipsaque prioris verba mox adoptare incipiat, Bertinum, quem ille postremum nominaverat, dumtaxat præponens, & alia quadam subinde immutans.

b Quæ hic narrantur de Adroaldo, restituenda sunt secundum Vitam primam num. 2.

c Annus undecimus Clodovei II concurrebat cum anno 648. Litteras donationis dedi in Commentario § 5; sed ibidem etiam ostendi, donationem illam, quatenus facta est S. Bertino ejusque sociis, collocandam esse post constructionem Veteris monasterii; hunc verò scriptorem multa mutasse, multaque ab Audomaro & Mummolino ad S. Berthum perperam transferre voluisse: idque magis firmavi § 6. Donavit primum Adroaldus bona multa S. Audomaro, atque eatenus ex ejus etiam donatione constructum est Vetus monasterium. Eadem verò deinde donavit, S. Audomaro suadente & consentiente, S. Bertino & sociis, indeque adificatum & ditatum est hodiernum cœnobium Sibiense.

F

d Legendum Achario. Verùm Achario non successit S. Mummolinus, ut hic dicitur, sed S. Eligius, ac S. Eligio demum Mummolinus anno 658 aut 659, ut dictum in Commentario § 7.

e Factum hoc narratur in prima Vita num. 3. At ibi nihil de progressu navis contra fluentem præcipitis fluvii. Itaque miraculum hoc parum est probabile, præsertim cum non per fluvium.

A *vium, sed per stagnum dumtaxat dicantur navigasse.*

f *Qua narrantur de loco quasito & monasterio Sibiensi condito, Mummolino simul & Ebertramno attribuenda sunt. Verum scriptor hic fide non satis bona, ut omnia attribueret S. Bertino, Audomarum adiutorem & Mummolinum antesignanum, in prima Vita commemoratos, pratermittere voluit. Consule igitur Vitam primam num. 3 & 4 ac Commentarium § 5 & 6.*

g *Omnia toto hoc numero relata tam fideliter ex prima Vita sunt exscripta, ut vix pauculas voces reperiam mutatas. In factio Waliberti, quod sequitur, idem observo.*

h *De tempore, quo Rigobertus praesuit, ac deinde Erlefridus, consule Commentarium num. 134.*

i *Childebertus III regnare cepit secundum Pagium anno 695, atque ejus anno 15 obiisse Sanctum, asseruerunt posteriores biographi alique scriptores Bertiniani. Hac de causa obitum Bertini circa annum 709 fixi in Commentario num. 139.*

B *k Videlicet in oratorio seu ecclesia S. Martini. Vide Comment. num. 136.*

l *Miraculum primum, quod mox sequitur, desumptum est ex prima Vita, cujus auctor num. 12 ait: Quod illi nobis testati sunt, in quorum conspectu haec gloriosa virtus fuit facta. Cum autem hic auctor nihil simile dicat, & ne quidem asserat miraculum nuper fuisse factum, ut etiam affirmaverat primus, evidenter ostendit se illo scriptore non modo posteriorem esse, sed tanto etiam tempore ab eo remotum, ut non potuerit vere dicere miraculum nuper fuisse patratum.*

CAPUT II.

Miracula post mortem Sancti facta.

Quidam furdus & claudus factus,

a

C *ad Sancti sepulcrum lanatur:*

T Res igitur viri in piscationis arte petiti nocte Dominica in Rodano flumine juxta beati Mauricii martyris monasterium a (servi enim illius erant loci) navim ascendentes, retia ad capiendos extenderunt pisces. Dein insolita eorum retia in eadem nocte piscium intravit multitudo, ita etiam ut nec illis per prolixa annorum spacia, quibus in praedicto flumine retia extendere solebant, tales magnitudine apparuerint pisces, nec tantam ante piscium multitudinem una ceperint nocte. Hinc laeti navigantes ad portum, quem soliti erant post piscationem intrare, nequiverunt se de praedicta movere navicula. Duo enim ex ipsis pedum & manuum officio privati, toto fuerunt corpore contriti. Tertius autem officio pedum privatus, surdus effectus est: super enim eos propter noctis Dominicae Resurrectionis transgressionem ultio supervenit divina.

16 Hinc ille, qui auditum & ambulandi amisit usum, duobus enitendo sustibus, atque aliorum comitantium suffragio sultus, loca sancta orationis causa circumire decrevit, ut juxta venerabilia servorum Dei sepulchra divinam postularet misericordiam, ut amissam corporis sanitatem per gloriosa Sanctorum merita recipere mereretur. Post intervallum igitur temporum, multis

Septembris Tomus II.

ab eo peragratis locis, ad praedicti confessoris Christi Bertini in Sithiu monasterio positum venerabile venit sepulchrum. Et cum fratres in praedicto loco commorantes nocte Dominicae Resurrectionis in eadem ecclesia, in qua corpus beati pausat Bertini, nocturnas cantarent vigiliis, praedictus vir immensa aegritudine correptus, a suis focis in ecclesiam ad orationem deductus est. Et cum longo spacio cum lacrymis orando suam sanitatem per merita sancti patris Bertini a Domino postulasset, quando lectio Evangelii more solito recitata fuit, aegrotus ille vidit circa se lucere multa luminaria, paulatimque a se sentiens infirmitatem recedere, auditu recepto, pedumque recuperato officio, subito, divina largiente gratia, in praedictorum praesentia fratrum sanus effectus est. Et post synaxim omnipotenti Domino & beato Bertino gratias agens, suis gradiendo pedibus laetus & sanus propriam repedavit ad domum.

17 Quidam homo, ex parte nobis incognitus, sed, sicut postea probavit eventus, maligno spiritu repletus, cum cujusdam religionis esse simulasset, per tres continuos dies, quasi orandi gratia, ecclesiam praedicti patris nostri Bertini ingressus, multotiens se humo prostravit, quasi compuncto corde funderet preces: sed quotiens exiit, feras valvarum diligenter consideravit, aliud tamen in praesentia custodum fingens. Nam aliquando se incurvavit, quasi inibi dissolutas religaret corrigias, aliquando verò casum simulans manicharum*, in eodem exitu curvatus collegit. Expertus tamen totum, quod voluit, notavit horam, qua fratres post Sextam b causa refectiois ad panem percipiendum peterent refectorium. Sicque aggressus, cultro arrepto, pressit lignum per vinculas valvarum, quo ambae in transversum stringebantur, cum aliunde ferreo pessulo firmatum non esset, ita ut, capite vectis ejusdem sursum elevato, aditum praerberet intrandi. Tunc miser ille, sed non miserabilis, malitiae suae pandebat effectum. Nam ingressus furatus est vasa argentea, quae sub coronis ac lampadibus coram retroque pendebant altari.

18 At dum egressus cepisset quaerere aditum portae, mirum in modum vidit, sicut postea narravit, quam plurimos sibi & terribiles assistere inimicos. Nam temptatus a diabolo, permissus quidem est avidus rapere praedam, sed penitus auferre non est permissus. Unde contigit, ut dum portis patentibus minimè pateret sibi regressus, revertens per medium monasterium iter arriperet, insulamque peteret, quae intra paludem ejusdem monasterii sita est, ut ibi apud quemdam sibi cognitum reponeret, quod furtim a sacris abstulerat. Interea custodes ecclesiae una cum fratribus refectorium exeuntes, dum perspiciunt sacrorum dampna vasorum, mox coadunatorum concursus factus est monachorum; & in tantum sunt mente consternati, ut quid dicerent, vel quid agerent, quod se verterent, non repperissent; sed suis hoc exigentibus peccatis evenisse concorditer clamabant. Misericors autem Dominus meritis sancti Bertini confessoris sui non diu est passus jugiter sibi servientium animos periclitari.

19 Fur enim infelix jam memoratus, dum hinc cuneos inimicorum, inde aquarum ac paludis impedimenta cerneret, (nam ut nescientibus loquar, locus ille talis est, ut per mille passus & multò amplius nisi navigio non habeat ingressum;

F f f f

gressum;

egredi non
quit,

F

fur vasa argentea in ecclesia Sancti furatus.

E

* manicharum

rum

b

capiturque & punitur.

A. ANO-
SYMO.* i. e. men-
te captus
esset-c
dB
Monachus
ob gravia
peccata mo-
nasterio eje-
ctus,caccitateque
à Deo puni-
tus,

C

* i. e. die-
busad portam
monast. vii
penitentiam
agit,

gressum, exceptâ unâ portâ ab Occidente, per quam pedites & equites plaustraque ducentes liberum solent habere ingressum) concitos quasi per præcipitia parietum atque tectorum cœpit dare saltus. Quod cum vidissent ibidem degentes, sublata prorsus ambagine totius dubitationis, hunc esse reum, hunc clamitant sancti furem extitisse thesauri; & ideo taliter à dæmonio agitari. Cum autem detinuissent eum, quolibet ingenio interrogatus est, quid sibi evenisset, vel quare dementasset*, & statim exposuit totius rei veritatem. Quid plura? Prævaluit contra eum jus arbitrarium: unde missus est in nervum c in loco famoso, Castello videlicet Menapiorum d. Condoluit autem super eo unanimitas jam dictæ congregationis, miseruntque ad comitem ejusdem loci, & redditum est ei liberum exire. Sed quia in aliis quàm pluribus tentus erat flagitiis, ut postea compertum est, ideo fortè permodicum habuit pœnitentiæ tempus: septimanam enim tantummodo supervixit. O quàm breve est præsentis vitæ tempus ad comparationem æternitatis! Hortamur ergo omnes, qui hæc audierint, omittere mala sectarique bona.

20 Multis igitur secularium hominum turbis ad sæpè dictum monasterium ob amorem Dei confluentibus, & monachicæ religionis desiderio ardentibus, inter cæteros, Benjamin nuncupatus, generis secundum seculum nobilitate pollens, plurimum ex hereditate propria monasterio conferens, aditum petiit conversionis, laudabilique, ut facie tenus videbatur, simplicitate totum se contulit monasterio. Susceptus itaque hic atque inter fratres collocatus est ceteros. Sed non post multum temporis sagittâ percussus diaboli, cœpit sua mala opera defendere, ac nimio instinctu inimiçi illudi, mortiferisque persuasionibus consensum præbere. Cumque à fratribus spiritualibus sæpissimè corripere-tur, non modò non emendatus est, verùm exosos eos habuit, quos ob suam perversitatem plurimum contristari conspexit. Diu itaque in hac perversitate toleratus tandem de monasterio est egressus.

21 Igitur monasterium relinquens, cœpit lustrare domos propinquorum, & querere, qui illi secum habitandi assensum præberet, nequam scilicet ejus operibus consentiendo. At cum nullum reperiret, omnesque eum propter amissionem propòsiti sui exosum haberent; cœpit demum frequentare furta, cœnolisque nimium inquinari stupris, & alia nefanda exercere facinorâ. Cum talia ergo solibus* insequeretur cotidianis, omnipotentis clementiâ Domini, quæ ingratos quosque per flagella vocat ad regnum, fecit eum ex nimio capitis dolore lumen amittere corporale. Vix autem post tam dîram carnis afflictionem optinuit à propinquis suis, ut quocumque illis videretur modo, solatium ei propinquitatis aliquod impenderent. Susceptus ergo est ab illis, sed jugiter verborum contumeliis verberatus. Propter salutem enim suam misericors Dominus lumen illi abstulit oculorum, & solatio non sivit adesse propinquorum.

22 Quadam igitur die, cum valde contumelia frequenti mœstus foret, divino compulsus instinctu, ducatum sibi ad monasterium beati Bertini præberi rogavit. Quod cum factum fuisset, coram ecclesiæ januis prostratus, cotidie Dominum de præteritis negligentis placare studuit, insistens jejuniis & orationibus lacrymisque affiduis; psalmodiansque dicebat: Ego autem sum

vermis, & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis. Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, exaltabis caput meum. At pater monasterii, ejus videns humilitatem, à Domino cor ejus intellexit visitatum, & ad portam eum collocavit, præbendo victum cotidianum. Ille autem, sicut jam dictum est, in pœnitentia perseverans, animum ut arcum habuit extentum, quatinus sæpissimè humum lacrymis rigans mereretur audire: Dimissum est peccatum tuum. Quadam ergo die, cum synaxis horæ tertiæ à fratribus cantaretur, memoratus frater juxta altare, quod in media ecclesia situm est, ubi venerantur reliquiæ Dominicæ Nativitatis, stetit, casuque subitaneo in terram proruit.

23 Quem fratres citissimè accurrentes, à terra levaverunt, eumque aciem oculorum clarissimè protendentem videntes, protinus rogavère, qualiter sibi à Domino foret salus data visionis. Dicebat autem eis, quòd cum pura mentis intentione Dominum exoraret, duas faculas ex sepulchro sancti Bertini vidit jactatas, oculis suis clarissimum lumen infundentes, sicque lumen oculorum reparatum fore. Tunc omnibus claruit, quòd per merita beati Bertini pristina redditus sit sanitati. Statimque sine mora eum in priorem revocavère locum, propensius ei multam honoris, quàm primis in initiis vitæ monachicæ, venerationem adhibentes. Ille verò nec in priori dejectione delapsus, nec præsentis honoris cumulo in se elevatus, rectissimo pede fidei per semitam bonæ operationis ex hinc agebat itinera Christi, ac ei frequenter concinebat: Exaltabote, Domine, quoniam suscepisti me, nec delictasti inimicos meos super me. Domine Deus meus, clamavi ad te, & sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno animam meam. Sicque paulatim crescendo pervenit ad caritatem, quæ perfecta foràs mittit timorem. Igitur post in sancta conversatione plures vixit annos, potitus gratuita misericordiâ Domini Christi, qui est benedictus in secula.

24 Quidam vir, civis Aurelianensis, Adam nomine, de vico Primiaco e ob fratricidium justus episcopi urbis Aurelianensis ferreis nexibus ventrem brachiaque constrictus f, cum per plures annos Sanctorum loca visitando tantæ incommoditatis molem sustineret, tandem à beato Petro apostolo, cujus limina Romæ frequentabat, duorum nexuum solutionem adeptus, per visionem, ut ipse testabatur; admonitus est, ut cœnobium Christi militum Audomari atque Bertini per longa terrarum spacia exquirendo, eorum se patrociniis devotè committeret. Qui monitis ejus parens per diutinos anfractus locum designatum adiit, & nocte octavis* Apostolorum 2 Nonas Julii in basilica sancti Petri apostoli fratribus nocturnas laudes celebrantibus, primamque lectionem lectore pronunciante, horrore non modico circumfusus, pronus* cecidit, statimque ferreus nexus contractus, longiusque è brachio propulsus est. Quem vocibus lacrymabilibus Deo & sancto Bertino gratias referentem Fratres à terra levaverunt, simul etiam ipsi auctori Deo & patrono suo Bertino debitas grates lapidesque referentes.

25 Puella quædam de familia ipsius Sancti, clauda facta de territorio nuncupato Mellingsafele, à primævo tempore officio ambulandi penitus privata, ita ut vix manibus rependo spacia necessaria sibi manibus permearet, viii Kalendas Julii, concurrentibus nostris provincialibus more regionis ad

D

tandemque
invocatione
S. Bertini
sanatus,
gradui suo
restituitur.

E

Vincula
penitentis
ad sepul-
crum soluta:e
f

F

* apud
Mat. Octa-
væ* ibid. pro-
tinusclauda facta
nata.

A ad festivitatem Johannis Baptistæ, ipsa quoque ammuniculo necessariorum fulta intertuit. Et cum signum vespertinæ synaxis jam tertium sonaret, ipsa procul ab ecclesia, quousque foeminarum accessus licitus est, sese in terram dedit, & omnipotentem Dominum per beati Viri patrocinium propitiari sibi deprecabatur. Statimque horrore concussa, omnibus cœpit membris distendi: protinusque erepta pedum recepit officia, gratias agens Creatori suo, qui eam meritis sancti patroni sui Bertini diu optatæ reddidit sanitati.

ANNOTATA.

a Consule de loco annotata ad *Vitam primam* lit. i, totumque miraculum ibi relatum vide num. 13 & seqq.; nec difficile videbis, prioris verba ab hoc anonymo exscripta esse.

b Post horam canonicam, qua Sexta vocatur, & ante prandium cantatur circa meridiem.

B c In nervum legitur in omnibus Mss., etiam apud scriptorem anonymum, cujus compilationem edidit Mabillonius. Hic tamen pag. 118 edidit in Nervium, crediditque Tornacum intelligi, sed parum probabiliter, cum Tornacum longius distet Audomaropoli, quam ut verisimile fiat furem eò ductum. Per nervum compedes significatur, nec ullum est dubium, quin missus est in nervum significet, in vincula conjectus est, seu in carcerem.

d Tornacum non designari, jam monui, nec verisimile est significari oppidum aliud Audomaropoli longè distitum. Quapropter omnino existimo, significari oppidum quatuor milliariibus Audomaropoli distans, & in monte situm, quod Castellum antiquitus dictum est, hodie verò Castellum vocari solet, vulgo Cassel. Valesius quidem in *Notitia Galliarum* pag. 132 existimat, istud oppidum esse Castellum Morinorum; at fatetur dici Castellum Menapiorum in tabula Theodosiana, nec adducit ullum auctorem antiquum, qui nominat Castellum Morinorum. Unica ratio, cur Valesius alique cum ipso crediderint, istud esse Castellum Morinorum, hæc esse videtur, quia existimabant Morinos eò usque se extendisse, Menapios verò longè ab eo loco abfuisse. Verùm ex variis horum Actorum locis liquet, Menapios fuisse in maritimis Flandria partibus, eorumque fines non longè Audomaropoli abfuisse. Unum subjungo locum ex libro *Miraculorum* huic *Vite* subjuncto, ubi num. 2 de Normannis Galliam vastantibus seculo IX, ecclesiamque S. Bertini spoliare conantibus hæc leguntur: Applicuerunt in finibus Menapum* in sinu, qui vocatur Iseræ-Portus. Neoporus oppidum maritimum Flandria hic necessario intelligendum, ut in annotatis ostendam. Itaque inhabitârunt aliquando Menapii aliquas saltem partes Flandria & confines juere Morinis, quibus eos Cæsar sepè jungit. Plura de hisce dixi Henschenius in *S. Amando* tom. 1 Februarii pag. 818, quæ videri possunt. Hadrianus Valesius pag. 335 & 336 plura de Menapiis adducit quam elucidat, sententiamque Josephi Scaligeri, qui Menapios etiam in Flandria hodierna posuit, malè refutare nititur ex eo, quod in *Vita Ms. S. Ursuari* Flandrenses & Menapes junguntur quidem ut confines, nominibus tamen distinguuntur ut diversi. Nam neque Flandri tunc totam incolebant Flandriam hodiernam, nec totam Menapii, ita ut id argumentum Va-

* al. Menapiorum

Septembris Tomus II.

lesi sententiam nostram potius confirmet, quam A. ANONYMO. infirmet. Observat tamen Henschenius alios quosque fuisse Menapios seu Genapios ad Rhenum in hodierna Clivia, eorumque cum præcedentibus confusionem fuisse causam, cur tam varia de situ Menapiorum sint scripta.

c In Ms. Bertiniano & apud Mabillonium scribitur Pruniaco, notaturque ibidem in margine Gallicè dici Prunay.

f Mabillonius ad hunc locum ita scribit: Sic passim homicidia luebant illius temporis homines: alii verò dato pretio . . . alii verberibus & membrorum mutilatione. Qui ad ecclesiam confugebant, aut deprecatores mittebant, levius puniebantur, aut ferreis nexibus, aut pecuniæ multâ. Deinde, allatis aliquot exemplis, subjungit: Ex quibus patet, non fortuita solum, sed voluntaria homicidia, non pœnâ capitis, sed levioribus pœnis expiari tunc solita, & pœnas diminui ob confugium in loco sancta.

LIBER

MIRACULORUM,

auctore anonymo forsan eodem,

Ex codice nostro Ms., collato cum editione Mabillonii, & Mss. Bertinianis.

PROLOGUS.

His* a itaque à reverentissimis patribus nostris sui temporis omnium bonorum studio non solum appetentissimis, verum etiam status sui loci tam columnis solidissimis quam luminibus præclarissimis non minùs veraciter quam fideliter de virtutibus beatissimi Patroni nostri facete prælibatis, plurima postmodum, non (quod absit) inopiâ dictatorum, vel defectu scriptorum, sed multimoda insurgente adversitate temporum, exstant intermissa relatu dignissima. Quorum è numerositate pauca, ac ne forte frivolitatis vel mendæ notemur noxâ, solum ea, quæ aut ipsi vidimus, aut ab idoneis personis visa cognovimus, non propriæ temeritatis fisci audaciâ, sed potius illius freti fiduciâ, qui linguas infantium fecit* disertas, quamquam minùs eleganter, subinferre fatagimus humiliter. Et licet ingenio tardi, sermone imperiti, hæc qualitercumque aggredimur notificanda, non ventosæ jactantiæ vanitate, sed simplicis animi devotione, ac præsumptibili humilitate, malentes potius, si qui æmuli fieri volunt, patere moribus degnantium, quam miracula ad laudem & gloriam nominis Dei, Electi sui meritis, nobis præsentibus, celeriter* perpetrata fegnitertit recitare, & à memoria aboleri succedentium. lebriter Unde, quamquam simus inertes, nunc cordi adest proposita inchoare, & inchoata summa cum devotione pro posse edere b.

Docet auctor, quomodo hæc miracula didicerit.

* Mab. his

F

* Mab. fa-

* Mab. ce-

b

^a *Mabilonius hunc Miraculorum librum edidit, prout à compilatore seculi xiii insertus erat Vita S. Bertini: at agnovit alium hujus esse auctorem, ideoque hunc prefixit titulum: Liber secundus Miraculorum, ab alio auctore anonymo scriptus circiter initium seculi x, ex cap. x. Videri hunc auctorem eundem cum eo, qui Vitam præcedentem ex aliis compilavit, observavi in Commentario num. 16 & 17. Attamen hanc opinionem non omnino certam esse existimo: nec multum refert, idemne sit auctor an alius, cum constet eum scripsisse circa initium seculi x, adeoque sit contemporaneus.*

^b *Hæc præfatio auctoris, prout est in Ms., ubi subditur: Explicit prologus. Incipiunt Miracula. Editio Mabilonii satis congruit: nam unam tantum vocem faceret omisam inveni præter variationes in margine notatas.*

B.

CAPUT I.

Primus Danorum seu Normannorum adventus ad spoliandum Sithiense cœnobium: opifex in lapsu illæsus: surdus & mutus sanatus ac deinde CACUS.

Normanni veniunt ad monasterium Sithiense, i. e. tyrannis

C.

* Mab. Menapiorum

c

d

e

Temporibus divæ memoriæ Caroli a filii Ludovici, prius regis, postea imperatoris, cum sæva tyrannides paganorum emergeret, famosa flumina Sequanæ ac Ligeris advolans, & per totam grassando Neustriam, ferro igneque non tantum circumjacentes terminos, verum etiam Armoricæ magnam partem consumeret; post non multorum tandem annorum rotatus partim ingeniosè adacti, præsertimque respectu miseracionis divinæ repulsi, abscedentes repatriaverunt, protestantes nullo modo usquam se amplius illius regni fines vastandi læsione repetituros. Quod tamen non multo post amica sibi fraude inficiati, more canino, qui quanto plus alliciuntur, tanto magis insequuntur, pecuniâ avidi, rapinâ usitati, prædâ famelici, sanguineque mentiebantur sitibundi. Nam anno Incarnationis Domini Christi octingentesimo sexagesimo, immodicâ iteratò coadunatâ navium plurimâ ^b, classe iter notum repetentes, ac toto nisu alto mari velificantes, spumantia certatim fulcabant freta, pertinacique cursu applicuerunt in sinibus Menapum ^{*} in sinu, qui vocatur Iseræ-portus ^c: & ibi proficientes nulloque à publico pervio divertentes, incendiis quoque ac cædibus illius non ^d indulgentes, ut ad famosissimum locum paufationis Christi confessorum Audomari atque Bertini furtim properarent, aviditate thesauros ecclesiarum latenter subripiendi, ac spe servos Dei ^e inibi comprehendendi, brevibus noctium meatibus, scilicet Sabbato hebdomadis Pentecostes horâ secundâ pervenerunt ad locum, quò tendebant.

³ Sed provisione jugiter in se confidentium ^{*} tutantis Dei, nullos ex Fratribus ibidem repe-

rerunt: verum monitu jubentis Domini obtemperantes, quo dicit: Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam; subdixerunt se ad tempus, fervantes secundis & melioribus rebus, præter quatuor, qui devoverunt se (si Deo placuisset) ibi martyrio potius velle vitam finire, quàm defolationi sui loci supervivere. Quod quia ex parte aliter Deus fieri disposuit, subsequenti eventu patuit. Nomina autem illorum, qui se taliter devoverunt, hæc sunt: Woradus ^{*} & Winnebaldus sacerdotes, Gerwaldus, & Raynardus ^{*} diaconi. Quorum Woradus, qui ab ipsis pæne cunabulis sub norma monasticæ religionis educatus, & veluti tunc jam decrepitis, ita & in Christi tyrociniò emeritus miles erat, diris colaphorum tunfionibus ictus, nuditateque tridua & algu ferè letotenus proffigatus existit; Winnebaldus autem licet pro afflictione nimia sui corporis macrore attenuatus pro Dei nomine fuisset, acribus verberibus maceratus, atque etiam per nares infusione viscerum ^{*} distentus, femivivus est relictus. Gerwaldus itidem, quamquam senior, quoniam vegetior & fortior aliis videbatur, licet diversis multoque gravioribus vexatus fuisset ludibriorum suorum irrisonibus, fervante eum tamen Domino, etsi non pristinæ sanitati, saltem est vitæ concessus: ac sic non sunt fraudati desiderio martyrii ^{*}, quod inhianter toto appetebant voto.

⁴ Quartus proinde eorum, qui & junior ac succulentior (ut prætulimus) Raynardus nomine, variis contritionibus fractus, illisque abscedentibus & secum ducere conantibus, cum viribus, quibus potuit, ne cum eis iret, obniteretur, eligens potius in Christi nominis confessione, si id quoquo modo ab inimicis extorqueri quivisset, martyrio ibi animam Deo commendare, & corpus paternis cimeteriis concinerari, nomenque fraternis dypticis inscribi, quàm ludibriorum suorum execrabilissimis ^{*} spurcitiis pollui; diris tamen ut erat nexibus vinctus, miserabiliter protractus est ad villam propriæ humanitus de matre profusionis ^f, distantem à monasterio tertio miliario ad aquilonalem plagam, dictam Munnio ^g. Stipatus itaque multitudine iniquorum, ac tam pro plurima ^{*} vallantium quàm densitate noctis, quia in ipso crepusculo per eam transierunt, nesciens ubi esset, dictum est ei à concaptivis notis: Ecce è regione portæ quondam nativitatibus tuæ imus. Quod cum advertisset, subito in terram corruit. Cumque avertis telis ab inimicis ducentibus tundendo egeretur ut surgeret, & ille protestaretur se nullo pacto velle, sed magis inibi pro Christo oppetere; crebris lancearum punctationibus perfoctus unâ cum sanguinis effusione animam efflans Christo libavit ^h.

⁵ Nec etiam reor silendum rei eventum, divino iudicio meritis B. Bertini in ipsa egressionis hora peractum. Donaria enim immodica conjicientes argenti, super altare ecclesiæ requiei ejus cumulaverunt, & uni ex jam dictis Fratribus, ne ab aliquibus raperetur, servandam delegaverunt. Illis autem ^{*} cuneatim globatimque exire præproperè certantibus, restiterunt latenter quidam illorum, temerè pecuniam involantes. Quod cum primoribus innotuisset jam egressis, subsistentes insonuerunt tubis in interstitio duum monasteriorum, subsistentes & coadunantes ^{*} se sibi, quoadusque rei sunt requisiti & inventi coràmque deducti: eisque convictis & iudicio sacrilegorum condemnatis, suspensi sunt in

D
ubi, ereptis fugâ reliquis, quatuor monachos graviter affligunt,

* al. confidentes

* al. Worardus

* al. Regenhardus

* al. viscera

E

* al. martyrio

& unum ex iis occidunt:

* al. execrabilibus

f

* i. e. turma

F

aliquos quoque ex suis suspensum.

* al. v

* al. adunantes

A in Australi parte juxta introitum portæ monasterii, evidentissime promulgante Domino, judicio etiam infidelium, poena brevi, quali cruciatu plectendi sunt perpetuo sub prætextu * Christianitatis, nisi respiciant sacrilegi. Unde, carissimi, elucubratisimâ diligentia advertendum nobis est, quàm clementer Dominus trahentes quasi longum funem irrumpibiliter peccata nostra improvisâ immò invisâ hostium invasione dignanter castigando nos redarguit: parique modo exactissima circumspèctione considerandum, quòd misericorditer & locum tunc servavit, & habitatoribus gratuita pietatis miseratione pepercit. Meritis quoque patronorum loci dignum adnumerari, quòd eodem tempore captivati in brevi reversi sunt gaudentes universi & læti.

6 Post discriminis præfati liberationem Fratres ejusdem cœnobii convenientes, lacrymisque non minùs gaudii quàm mœroris illiti, post tamen animæquiores facti, cœperunt præcordialiter tractare, qualiter Domini offensam placabilem sibi potuissent facere, seseque ei placabiles reddere. In argumentum etiam hujus rei, veluti mansueti filii admonitionem Patris pii generali pacto confenserunt, gratiosiores se super hac castigatione, immò emendatioris fieri velle. Solerti quoque priores cura cum senioribus consuluerunt, quibus potissimum occupationibus quivissent priorum negligentiarum redhibitionem reddere. Sicque communiter tractatum est, ut

recta ecclesiarum vetustate consumpta & demolita i, ceterarumque officinarum perstillantia non solùm refarcirent, verùm sine intermissione vel alterius negotii interpositione pleniter renovarent. Quod sicut summa devotione inchoatum, ita nostro opere ociùs quàm putabatur, Deo effectum subministrante, pulchrè * strenuissimèque est perfectum. Ecclesia quoque requiei S. Bertini celerrimè exstitit miro opere plumbo cooperata. Sed & turrile ipsius, licet noviter esset superpositum, quia antiquo more erat factum, deposuerunt, & aliud miræ magnitudinis mirabilisque fabricæ studuerunt ædificare, cujus longitudo consistentis in terra æquabat altitudinem culminis ecclesiæ, cui superponendum erat. Nec mirum, tristegum enim (ut vulgariter loquamur) trium tripodum ordinibus factum fuerat, excepta summa claxendice k.

7 Itaque ecclesiæ superposito & erecto, per singulasque compagine juncto, cum tholus pomifer in edito unâ cum triumphali signo crucis erigeretur ac in gyro ejusdem stipitis superrima * rota, ubi hastulæ & tabulatæ præfatæ claxendicis superinniti ac configi debuerant, humerando copularetur; unus artificum, nomine Bertus, stans super eodem circo arripuit malleum, & quasi gratulabundus pro appropinquata pænè consummatione tam miri operis, ictum veluti jactanter longiùs colligens incautè jecit. Sed eheu! resiliente rota & quatiente vacillans pedibusque lubricans, de tanta altitudine præceps terratenus venit. Sed mirum dictu mirabilisque miratu, adeo nullam læsionem passus, nisi quòd tantæ altitudinis præcipitatione consternatus fuit, quatenus ambiguum fieri fas non sit, supportatum esse eum alis subventionum beatissimi patris, cui servivit, Bertini. Adstipulationique tanti miraculi apponimus, quàm risibile & plausible responsum accurrentibus, & aquam sibi quasi pro refocillatione offerentibus, sine doloris anxietate protulit, scilicet quoniam in opere suo semper & labore jucundus erat, pro certo

8 Succedente quoque tempore accidit, ut quidam & natione & nomine ignotus, nec mirum, quia gemino miserabiliter morbo fuerat constrictus, (auditu etenim à primævæ profusionis hora * exstitit vacuus, & loquelâ privatus) veniret peregrinando ad monasterium præfati Patris. Qui cum ibi multum temporis perageret, utque prætulimus, quia fari non potuit, pulsatibus taratarantium tabellarum l stipem mendicaret, nulloque se alicubi diverteret, ejus * continuæ constantiæ jugitatem ecclesiarumque frequentiam Christicolæ loci retractantes *, conferentesque non sine nutu Dei talem significantiam fieri; cœperunt eum humaniùs colligere, & in xenodochio, quotidianæ receptionis pauperum delegato, mansionem illi designare. Ibi autem pænè annum conversatus, post hebdomadæ dominicæ Resurrectionis completionem, decimo die, id est, quartâ feriâ, monachis vespertina debita in ecclesia persolventibus, & cantore inchoante antiphonam ad crucem salutandam, ita incipientem, " Ite, nuntiate fratribus meis, pueroque subsequenter pronuntiante versum, " Dicite in nationibus, ceteris etiam sueto more ipsum tractim ac summissè persequentibus; in ipsa quasi silentii hora cœpit jam dictus surdus ac mutus blaterando imitari auditas psallentium voces.

9 Fratres itaque ad tam insolitum horrendumque sonum pavescit, substiterunt annuentes œconomus pauperum, ut inquireret causam. Qui cum solito ei annueret, nec proficeret, irascibilis ut erat, cœpit eum verbis increpare. At ille ipsa eadem verba, quia aliud loqui nescivit, blissando * respondere temptabat. Tunc Fratres protinus intelligentes ei à Domino meritis B. Bertini concessum esse auditum & fatum, hymni canoris psallentis cum signorum pulsatibus Deo grates ac Sanatori ejus totis referebant viribus. Hujusque enormis m virtutis exhilarati tripudio, quia in primis auspiciis floridæ juventutis erat, miserunt eum ad canonicorum scholam, litterarum studiis, quantulò posset, imbuendum, continuoque, ubi diurnaliter capitula cum vespertinalibus psalmis didicit, comam sibi capitis deponere poposcit. Ac * non longo post tædere cœpit, professusque est cordi sibi fore Romam petendi, acceptaque licentiâ, junxit se Saxonibus ultramarinis Romam pergentibus *. Cùmque unâ cum illis pervenisset ultra Lingonum civitatem n, confociaverunt se eis Viridunenses negotiatores, eandem viam tendentes usque ad divaricationem viæ ducentis Hispaniam. Ibi tunc innotuit, quòd antea fuit ignotum, civem videlicet ipsum esse Viridunensem: quia ibi agnovit suos, licet difficiliter ab eis posset ipse cognosci * propter insperatam reformationem in-

gaudebat jugiter vino quàm aquâ, nec oblato tunc egere lymphæ liquore. Actutum enim quasi tanti opinione infortunii Fratres cum cetera familia mixtim manipulatimque sicut ad exsequias illius lapsi accurrentes, cum comperissent stare incolumem, duxerunt eum gaudentes in ecclesiam, fletus tristes in lætitiæ lacrymas permutantes; campanas solito prolixo clangore grandisonas * increpitantes pariter, simulque sollempniter odas Deo * auctori & B. Bertino ejusdem miraculi subventori psallendo ferentes. Artifices quoque hac virtute nedum dicamus animati, quin etiam roboratioris & audacioris effecti, inchoatum opus explicuerunt constantes & læti.

Surdis & mutus natus
* i. e. ab hora natali
E
I
* Mab.
* Mab. de tractantes
in Sancta ecclesia factus
F
* i. e. balbutiendo
* Mab. at
* al. petentibus
n
* al. agnoscit

* Mab. prætextu

Cum turris erigeretur supra ecclesiam S. Bertini,

* al. pulcherrimè

opifex ex suprema turris parte lapsus est, mansitque illæsus.
* suprema

A. ANO-
NYMO.
* al. dire-
ctum

genitorum morborum. Iter tamen ceptum strenuè peragens, indeque rediens, sine divertendi ad propria desiderio directim * locum sanationis suæ revisit, ac Deo & Reparatori suo gratias retulit. Nomen etiam in baptismo sibi inditum, quod priùs nescivit quàm à notis didicit, tunc notificavit; Ermenfridus enim vocabatur: sicque suis benefactoribus valedicens, refertus benedictionum copiâ, lætus remeavit ad propria.

Laborans in
festivitate
Sancti cæcus
fit;
* Mab.
tempore
* al. Leod-
fridus

10 Sicut nonnulli suæ negligentiae tepore * periclitantur, ita divinæ dispensationis saluberrima castigatione (ut in præsentis eventus perspicuè claret) multi salvantur. Quidam enim vir coloniae ejusdem ecclesiae, de oppido ei appendente, nuncupato Gimiaco, Letfridus * nomine, in Christianitatis devotione (ut rei congruentia post declaravit) ceteris municipalibus suis minùs curiosus existit. Ideoque & accidit, ut dum quadam die Dominica cives illius more solito ad ecclesiam non minùs intima mentis devotione anhelarent, quàm gressibus pedum properarent, & ipse ut solito mulcimine blandiloqui affatus à privatoribus *, ut secum iret, appellaretur; nedum dicamus, ivit, verùm etiam monita salubria adversus audire dissimulavit, pergens ad paucula pecora, quæ videbantur esse sui juris procuranda. Cui, priusquam pervenisset ad pascuarum loca, accessit angor animi cum timore intolerabili & nimia horripilatione: atque ut ab ipso post didicimus, videbatur ei quasi totum perfusum se fuisse calore ferventis aquæ: & veluti ignotis loquamur, quia situs ejusdem fundi, ubi hoc provenit, talis est, ut illic vianum obrutibus clarescat prospectus ecclesiarum Christi confessorum Audomari atque Bertini; miser ille, licet ob duritiam sui, seu obsequens * miraculum minimè miserabilis, nifus ed, quamquam serò, se divertere, quatenus illorum precibus juvaretur, non potuit; sed pæne exanimis antè in terram proruit, nequaquam ut passione scotomatica o ictus, sed pro animæ illius (ut postea claruit) salvatione, immo magis nominis Dei laude, ipsiusque dispositione luminum delectabilium visu privatus, ac bimatu vel eo ampliùs in hujus cæcitatibus permanit amaricatu.

* Mab. pri-
matoribus
B

* Mab. sub-
sequens

C
sed deinde,
voto nuncu-
pato, sana-
tur.

* Mab. pla-
ceret

* idem con-
fessionem

* id est, gy-
necæo

p
* Mal. pal-
lorum

11 Qui cum adhuc torporis sui teperet desidia, quasi funditus de suæ sanitatis reformatione diffidens, hortatu tandem suorum beatissimi patris Bertini perrexit visitare linina, adferens, quæ obtinere potuit, maximè cerea munera, quod si Deo & clementissimo jam dicto Patri placuisset, ejus meritis recipere mereretur amissa captorum orbium lumina, spondens ac confirmans quidquid super eo divinæ pietati placeat *, reliquum vitæ suæ spatium ibi peragere velle. Quam ejus intimam cordis devotionem constantissimamque professionem * inspiciens occultorum cognitor Deus, meritis & precibus clementissimi Patris reddidit illum visui & visum sibi, tanta scilicet perspicuitatis claritate, ut quoniam à pueritia in domo cuiusdam nobilissimi ejusdem regionis viri adulto tenus educatus & altus fuit, atque in genecio * ipsius nendi, cufandi p, tenendi, omnique artificio muliebris operis edoctus, quidquid in prædicta postmodum ecclesia palliorum * ornari habuit & emendari, seu ecclesiasticarum vestium lavari, ipse sollicita intentione procuraret, anhelanter adspirans & suppliciter implorans, quo velut ipse elaborando defudat quæque emendare necessaria & emundare lurida; sic divinæ miserationis clementiâ delin-

quentiarum suarum omnium dignetur abluere inquinamenta, quò mereatur ad Auctoris suæ reformationis feliciter pervenire vocamina.

A N N O T A T A.

a Ad hunc locum Mabillonius annotavit sequentia: Id est, Caroli Calvi, qui anno dcccxi successit in paterni regni portionem, anno dcccclxxv imperator salutatus. In Chronico Normannico edito apud Chesnium tomo 2 Histor. Franc. dicuntur Nortmanni bis Sithivense monasterium diripuisse, nimirum anno dcccxliv & dcccclxxxi. Verùm tom. 3 Annalium pag. 84 primam direptionem, de qua hic agitur, narrat ad annum 860. Iperius cap. 14 part. 1 eandem referens invasionem Normannorum, tempus sic expressit: Sabbatoque Pentecostes hebdomadæ huc advenerunt, anno Domini dcccclxi. Pagius ad annum 860 num. 7 existimat irruptionem relatam in Chronico Normannico ad annum 845 distinctam esse ab ea, quæ hic refertur ad annum 860. Verùm, etsi Normanni variis vicibus ad Sithivense monasterium venerint, omnino existimo primum eorum adventum contigisse anno 860, prout hic auctor asserit: errasseque auctorem Chronici Normannici tam in tempore hujus irruptionis, quàm in tempore irruptionis secundæ, quàm decennio citius, quàm oportuit, ab eo relatam videbimus. Audiamus tamen ex illo auctore pœnam sacrilegorum hic omissam, sed breviter perscrutam apud Folcardum num. 50. Demum, inquit auctor Chronici, cum à quodam monasterio, nomine Sithiu, direpto incensoque, oneratis navibus, repedarent; ita divino judicio vel tenebris cæcati, vel insani sunt percussi, ut vix pauci evaderent, qui Dei omnipotentis iram ceteris nuntiarent. De aliis Normannorum in Galliam irruptionibus, quas auctor breviter attingit, consuli possunt historici.

b Vox plurima, quæ huic scriptori familiaris est, ab eo usurpatur pro multitudine, copia, aut turba. Mabillonius verba utcumque mutavit, dum edidit, immodica iteratò coadunata manu, plurima classe iter notum repetentes &c.

c Iseræ-Portus, modò Neoportus & vulgò Nieupoort dicitur, quod oppidum necessariò hic intelligendum est, cum sit maritimum cum portu ad ostia Iseræ fluvii, distans Audomaropoli duodecim circiter miliaribus Belgicis. Menapios in iis partibus habitasse, observavi ad Vitam cap. 2 lit. d.

d Mabillonius omisit particulam non, & substituit ergò. Verùm vox non reperitur in Ms. nostro; & sensum reddit perfectum: nam abstinabant tantisper à predationibus, ut furtim pervenirent ad monasterium.

e Apud Mabillonium additur improvisè.

f Ad villam propriæ humanitus de matre profusionis, id est, ad villam, in qua natus erat. Ita clarè habet codex noster. Mabillonius pro humanitus edidit humanitatis, sed mendosè.

g Munno habet codex noster, Mabillonius Miramo, codices duo Bertiniani Munno. Credit Cleyus locum Gallicè dici Meuth, esseque juxta pagum Leulingem.

h Huic capiti, quod hic finitur, apud Mabillonium, titulus est: De adventu paganorum: Sequenti verò hic prefixus est: Qualiter Dani Danos suspenderunt. Verùm cum nec in codice nostro, nec in antiquioribus Bertinianis tituli capitibus

A pitibus legantur præfixi, de iis mentionem deinceps non faciam.

i Et demolita omiffum est apud Mabillonium.

k Apud Cangium in Glossario hic locus adductus sic exponitur: Id est, supremo ordine campanularum, qui in eminentiori parte campanarii collocari solet, ut in inferiori majorum campanarum ordo.

l Tabella taratarantes significant crotalum seu crepitaculum, quo muti utuntur, quando mendicant.

m Vox enormis omiffa est à Mabillonio. At habetur in codice nostro & in Bertinianis, significatque miraculum esse grande præter modum.

n Lingonum civitas, vulgo Langres, urbs est satis nota in Campania Gallica.

o Scotomatica passio non est vertiginosa, ut Mabillonius notat in margine, sed visus est obtenebratio. Significat auctor non naturali modo fuisse cecitate correptum, sed divinitus eo malo punitum.

p Cufandi, id est, suendi, à Gallico coudre.

(pro dolor!) sumtu parvoque licet strenuo incolarum comitatu factam in pago Tarvenensi, in loco, qui vocatur Sithiu, circa monasterium eximii præfulis Audomari, fuste, glebâ & cespitate, sicut artificiosissimè, ita etiam firmissimè constructam, jactanter in via proludentes primo impetu eam infringere velle, ac pro tenuitate seu paucitate inhabitantium facilè capi posse. Auxiliante tamen illis Deo, & patrociniis Sanctorum, qui requietionis ibi elegerunt sibi locum, more solito intervenientibus, indignante Christo, præsumtuosa illorum jactantia versa est comminus in dignam vindictam, ad quam promulgandam calamum nunc vertimus nostrum.

14 Nam post sanctum Paschalis Resurrectionis diem transcursis quatuordecim diebus, die Dominico, horâ, quâ cardinalis g Missæ conventus publicè agebatur, apparuerunt protinus præfati invasores, descendentes per clivum montis prominentis villæ, quæ Locus-Ecclesiæ h vocatur, pro eo quod beatissimi martyres Fuscianus & Victorius in fronticipio * Christianitatis incolarum terræ primariam feruntur ibi construxisse ecclesiam, respiciens contra monasterium ex parte Occidentali. Quod cernentes excubiæ, autumantesque quod plurima * totius subsequeretur, veluti prius essendi fama percubuit, exercitus, protinus populo in ecclesia consistenti nôtificaverunt. Illi verò non adeo tali nuntio consternati, immò magis animæquiores facti, Deo & patrociniis Sanctorum causam sui commendaverunt, & compunctivè mutua confessione rebaptizaverunt, ac humili perceptione mysterii Corporis & Sanguinis se munierunt, dantes invicem dextras pro libertate & loci tuitione se velle aut agiliter oppetere, aut strenuè defendere; murumque protinus optimis (ut mos incolarum regionis est) armis præparati conscendentes, unâ cum prius præparatis bellicis instrumentis munitissimè arcem vestierunt. Tali eorum constantiâ paullo antè arrogantes inimici compertâ, necnon & parte inclusorum audacter sibi obvios ire extra munitionem visa, Deo illos quam maximè tetrificante, animositatis superbiâ mollitâ, jactantiâ pressâ, audaciâ remissâ ac liquefactâ, minimè audentes aggredi cœpta, diverterunt se ad pecora per agros pascentia capienda, ociùs repedare cupientes vel cum tantilla præda.

15 Residui verò virorum nostrorum hac invasione commoti, præsertimque de Dei auxilio testatorumque propriorum interventu fisi, repente eruperunt de munitione, irrumpentes post eos, equites quidem per compendia præanticipando illos in planitie montis, unde antè descenderant, quia lentim pecora minabant, habentes contemptui talia eos audere; pedites autem post tergum insequentes, ponentes hostes in mediò. Itaque comperientes cinctos * se undique, secus fugam molientes, desperabiliter ruperunt ad Orientalem plagam per sinistrum cornu vallantium, tendentes ad quemdam quernum * lucum, putantes se ibi frustra aut defendere aut effugere posse. Nostri itaque eos occidendo insequentes (hora enim fuit diei nona, quando exibant de castello) antequam pervesperasset, omnem illam plurimam, ut ipsi jactabant, selectorum pugnatorum Dei bello consumferant, licet non sine nostro damno, majore tamen suo. Omnes enim ibi occisi sunt, præter quotquot de nostris mortui, tot sunt ex illis fugâ elapsi, novem autem tantummodo ex omni illa plurima evaserant, & ex ipsis etiam à persequentibus eos in via mortui sunt

A. ANO-

NIMO.

venit ad op-
pugnandum
Sithiense
munimen-
tum:

g
h

* i. e. Intio

E
turma

F
at Norman
ni ceduntur
à Sithiensi
bus,

* Mab.
cunctos

* al. quer-
cum

B CAPUT II.

Alterâ Danorum seu Norman-
norum irruptio ad spoliandum
cænobium Sithiense: repul-
si divina ope barbari.

Normanni, obfesso frustra Novio-
mo, * i. e. deli-
ctis

* i. e. tur-
maque

C A etiam tempestate, quâ prægravantibus ac præponderantibus multimodis, non modò solius vulgaris populi, immò omnium dignitatum & ordinum delinquentis *, non tantùm Franciæ fines, sed etiam totius regni principalia quæque loca, Armoricaque provincia diutinâ (quod nunc enumerare longum est) sacrilegæ Danorum gentis oppressione crudeliter, licet justè, invaderentur ab illa classe; plurimaque * pro sui numerositate (veluti epitheticus loquamur) magnus exercitus ab omnibus dicebatur: anno adventus sui in regnum duodecimo, ab omni plaga, ubi diffusus erat adunatus in loco, qui ob concursum insignium inibi aquarum Confluentia vocatur, ascendit flumen dictum Hæra a, pervenitque & equitatu & navigio subfugue Noviomam b civitatem, faciens ibi munitionem circa villam ex Australi plaga, naturâ munitam, scilicet aquâ & silvâ, vocatam Kirifiacus c, intendens si in brevi nequiret arta & diutina obsidione civitatem, quia parva videbatur, capere posse.

13 Sed cum hemisphærium, nihil ibi prævalentes, consummarent d, & (nedum dicamus) aliquid proficerent, verum magis fame ac siti omnique penuria artati pænè deficerent; consultum (ut eventum subsequens patefecit) habuerunt, ut in regno quondam Lotharii e irent, tractantes per maritima transire, & castella ibi recens facta obtinere, incolasque omnes, nisi se dederent, mortificare. Quo comperto, pars juvenum, qui sibi ceteris agiliores audacioresque fieri videbantur, numero quingenti quinquaginta, selegerunt se insciis aliis abripientes clam noctu quasi solito in aliam partem pergendo, arreptoque itinere insubsistibili cursu directim tendebant ad munitiuunculam f paupere

versus Bra-
bantiam
cursum diri-
gunt, pars-
que ab aliis
separata

d

e

f

1. ANO-
NIMO.

sunt quinque reperi, quatuor tantum protendentis, ut postmodum ab eis, qui tunc interfuerunt exercitui, didicimus, pervenerunt ad socios, temeritatis audaciam vituperantes, tamquam praesumptivae rei eventum elucubratim perscrutantes. De exuviis quoque tres divisiones fecerunt, unam ecclesiis concedentes, aliam oratoribus & pauperibus dantes, tertiam aequa lance nobiliores cum inferioribus compartientes: & merito.

quorum victoria divino favore attribuitur.

k
l

B

* i. e. affiduis precibus

16 Scrutemur enim humanitus verbi gratia, quibus magis addicenda sit huiusmodi victoria, oratoribus an bellatoribus k. Sed quoniam locum illum certaminis a menis Castelli facile fuerat prospectari, quis valet effari, quam intimis praecordiorum suspiriis oratores in scammatis l ipsius lucta pro sua liberatione Christo totis nifibus flebiliter fuderint preces: quam crebra & alta suspiria cum fletibus comas & facies lanian-do incessabiliterque lacrymando anhelanter reciprocabant cum parvulis matres: quosque imbel-le vulgus gemituum mugitus ad caelum mittebat, brachiis infatigabiliter tensis palmisque panis finem certaminis Dei miserationi commendantes, atque ideo si quis vel inimicè contentiosus esse coeperit: cui ordini potius haec reputetur causa, dicamus, karissimi, dicamus immò veraciter testemur, ac remota omni ambagine asserere non dubitemus, quòd in huius certaminis anxietate oratores & imbecilles pulsantibus & improbitatibus * orationum aures Dei ad clementiam inclinabant, quatinus propriis viribus minimè praesumentes adjuvaret, ac intercurrentibus electorum suorum Audomari atque Bertini meritis, potenti sua virtute sui ad perficiendam suorumque vindictam manus pugnantium misericorditer roboraret. Sicque & eis addicatur meritò victoria, & oratoribus infatigabiliter Christo sine tenus famulantibus corona. Ante omnia verò datori & auctori non modò praesentis triumphi, verum etiam largitori bonorum omnium Deo cum Sanctis maneat laus & gloria per infinita secula seculorum.

Cum munita, in Sibiis capta, manerent imperfecta,

C

17 Praeterea, fratres dilecti & commilitones Christi, quibus cordium votis vel laudum psallentis idonei esse poterimus agendis Deo gratiis pro inopinata ereptione tanti discriminis, quave temeritate possumus dicere, quòd istiusmodi ausus esset coeptus, nisi magno zelo misericordis Dei fuisset instinctus? Horribilis enim fuit dictu, horribilior & coeptu: quia paene nobilitas terrae illius ex multo iam tempore ob amorem vel dominatum sibi dominorum carorum absecesserat, natiuitatis patriam relicta, praeter paucos, qui ita hereditariis praediti erant patrimoniis, ut non esset eis necesse subdi nisi sanctionibus publicis. Horum pars cum nobilissimis ac religiosissimis illius loci monachis simulque Deo devotissimis ac strenuissimis canonicis, quos numquam persecutionis ulla tribulatio exterrere praevalluit, locum propositi sui derelinquendi sustentabant, pariterque confortabant reliquiarum remissos ferè animos & invalidam plebeam manum. Hoc praefertim in tutissimae spei anchoram praesumptibilisque in Dominum fiducia; (ac quia pro vita res erat) necessariae audaciae indubitanter assumentes, quòd anteaetis temporibus, Folconis m videlicet generosissimi ejusdem loci tunc abbatis, post verò sanctae matris Remanae n ecclesiae reverendissimi archiepiscopi, incolis terrae adhuc omni abundantia refertis & absque sui diminutione integerrimè vigentibus, ambitus castelli cum consensu populi & procerum conditatus o, men-

m

n

o

suratus, ac per potestates & ministeria ad perficiendum distributus, receptus p ex immodica parte jam coeptus, sed pro dolor! tam praepedientibus peccatis inconsummatus, quam pro gyri amplitudine excusatione nefaria atque infelici fuit impeditus & intermissus.

18 Processu autem temporis q, cum tota jam terra incensa & depopulata & plurima * hominum ferè consumpta, fame attenuata, dispersioneque fugae propulsata extitisset; respectu tandem clementis superque paucas reliquias miserantis Dei, ostendens quòd non in multitudine populi salus ejus consistit, sed potius in misericordiis & miserationibus suis, propalans etiam quòd competentibus necessuolorum vicissitudinibus dignatur precibus electorum suorum pro sibi votivis supplicatibus praebere effectum; voluit B. Audomarum exorabilissimum antistitem cuidam monacho cenobii S. Bertini, aetiuo scilicet ecclesiae praefati praesulis, memorabilis personae viro, nomine Herrico r, apparere in visione. Qui, ut ipse postmodum delectabiliter multis audientibus referre solebat, proceræ erat staturæ, venerandae canitiei, habens in fronte stigmata nitorem * pulcherrimae calvitiei divaricantia, facie venustus & gracili, naso medio-criter longo & parum abunco *, manibus cum digitis longissimis pulcherrima macroris tenuitate lucentibus *, infula episcopali vestitus, quem sibi protestabatur dulci fame subinferre ita appellando: Gravarifne, Frater, sopore, an vigilas? Qui cum ei pro tam insolita visitatione personae tremens nec in totum se dormire respondisset, nec pro insita generaliter angustia (quia timor somnolentiam solet ingerere) posse se contineri, quòd nimio labore fessa & anxietate laxa non refocillaret membra, exserto brachio manum quasi versus illum porrigens subiit: Vigilandum potius vobis est & animo & corpore, monitisque meis salubrius summopere insudandum, quam segni pigritia tricandum. Unde surge, & reliquias populi ex asse devotis * salvationis suae tenore obnixè contestare, quatenus juxta quod sibi videtur praevallere posse, non cessent arcem die nocteque firmare.

19 Qui cum partim gaudio refertus, partim visionis terrore pavescens, post consultum tamen super eo, prius idonearum personarum populo convocato, praefatam visionem patris momentis, affectuose hortantis, studiosè jubentis strenuè intimasset; compunctivo corde latantes, lacrymis gaudiosos fentes, omnes unanimiter caelo panis utrimque volis * succlamare coeperunt, dicentes: Gratias omnipotenti Deo referimus, qui nos salutari visitatione patris nostri providendo, monendo, consolandoque reficere & confortari dignatus est: monita salubria viribus, quibus possent, studiosissimè adimplere velle promittentes, quamque promissionem instantissimo protinus inchoaverunt coeptu, ac quàm perniciosissimo * quibant, perficere satagebant effectu, dignèque non modò de jam dicto, sed & quod majus multo ac periculosius fuit, subsequenti discrimine tam clementis Dei provisione adjuti, piique Patris hortatu animati, immò de experta patrum intestatorum solita & provida defensione salvati, meritò exhinc profusiùs Dominum & proprios protectores inibi devotissimè jugiter colaudant & læti.

D
p

S. Audomarus monacho apparet, ut perficiantur,

q

* i. e. multitudo

* i. e. indigentium

r

E

* al. nitore

* Mab. abundanco

* al. translucens

* al. devoti

quod fit à Sibiensibus.

F

* al. votis

* Mab. pervicacissimo

A N-

A

ANNOTATA.

a Mabilionius contra consensum codicum edidit Iseram. Oritur Isera non longè ab Audomaropoli, aliisque fluviolis junctus prope Neoportum in mare decurrit.

b Noviomam, aliàs Noviomum aut Noviodunum dictum, & vulgò Noyon. In Chronico Normannico antiè laudato ad annum 890 dicuntur Normanni fuisse diu prope Noviomum, indeque mense Novembri discessisse.

c In codice nostro Kirifiacus, in uno Bertiniano Kyrifiacus, in altero Cyriaci, apud Mabilionium Chrysiacus.

d Hemisphærium consummare hic significat tempus terere.

e In regno habet codex noster, Mabilionium in regnum. Porro regnum Lotharii nomen habuit à Lothario rege, filio Lotharii imperatoris, indeque ortum est nomen Lotharingia. Verùm regnum Lotharii multo latius erat, quàm sit hodiernus ducatus Lotharingia, atque inter alia hodiernam Brabantiam comprehendebat. Itaque Normanni non ibant in Lotharingiam hodiernam, sed in Brabantiam, vicinasque Belgii provincias.

f Iperius hoc factum narrans cap. 19 part. 3 de munitiuncula ista sic loquitur: Nempe hoc fortalicium à B. Fulcone tunc abbate nostro inceptum, incurià civium remanserat imperfectum.

g Hic auctor voce cardinalis utitur pro precipuo seu principali: atque hic per Missam cardinalem significat solemnem, aut illam fortè, ad quam monachi conveniunt, quaque à multis vocatur Missa conventualis.

h Laudatus mox Iperius ita habet: Excubiæ nostræ seu speculatores annuntiant se videre Danos descendentes per clivum montis, in quo SS. Victorius & Fulcianus quondam primam hujus patriæ ecclesiam ædificaverant, ideoque SANCTUS CAMPUS vulgariè HELECHBELT, nunc verò corrupto nomine HELLEFANT nominatur. Loci nomen Belgicum fuit, opinor, Heyligh-velt, id est, Campus Sanctus: ex quo anonymus nomen Latine Locus-ecclesiæ, quod rei magis respondet, quàm nomini vulgari, formaverit. Vicus Helfaut quem designat Iperius, distat duobus ferè milliaribus Audomaropoli.

i Hic apud Mabilionium interponuntur hæc verba, quæ non reperiuntur in vetustioribus codicibus Bertinianis, nec in nostro: Facta est autem cædes hæc in loco nomine Windigamo. Verba hæc postmodum assuta sunt, vera tamen esse possunt. Iperius sic habet: Cives autem nostri in Domino confortati, scientes ibi non totum esse exercitum, ad eos exierunt in equis & armis, & in Windegaenio eis occurrentes, de Danis plusquam trecentis occisis, reliquos in fugam propulerunt anno Domini dcccxcj. Idem annus notatur infra apud anonymum, ubi narrat Danos deinde majori numero rediisse. Locum Windigamo, aliàs scribi Windigahamo, testatur Cletyus in annotatis suis, asseritque modo Wins dici, supraque fluvium Agnionam situm ad radicem montis Hellefant.

k Sequentia usque ad finem numeri omisit Mabilionius.

l Scamma pro arena, seu loco certaminis, apud aliquos scriptores usurpatur: hic sumi videtur pro ipsa pugna.

m Folco vel potiùs Fulco apud Iperium & Septembris Tomus II.

Dionysium Sammarthanum vocatur Sanctus. Verùm, licet in quibusdam Martyrologiis neoteris ejus habeatur memoria, apud nos die 17 Junii locatus est inter prætermisissos, quia cultum non habet ecclesiasticum.

n Remanæ legitur in codicibus Bertinianis, teste Cletyo. In nostro tamen codice mendosè Romanæ, uti edidit Mabilionius, qui notat, Fulconem Remensi ecclesiæ præfuisse post Hincmarum ab anno dcccclxxxii ad cm. Abbas non erat, sed archiepiscopus Remensis, quando hæc facta sunt.

o Id est, communi populi & procerum consensu decretus.

p Post receptus, in uno codice additur immò. Cæptam fuisse hujus arcis constructionem, postquam Dani secunda vice concremaverant monasterium S. Bertini, ait Iperius cap. 18 part. 2; sed opus intermissum fuisse dicit, quando Fulco discessit, creatus ex abbate archiepiscopus. Illa secunda monasterii combustio in Chronico Normannico refertur ad annum 881, & distinguitur ab irruptionibus, quæ hic narrantur.

q Hic apud Mabilionium addita est epocha temporis his verbis: Videlicet anno gratiæ octingentesimo nonagesimo primo. At codices verba illa non habent.

r Henricus vocatur apud Iperium, qui idem narrat cap. 19 part. 3.

CAPUT III.

Normanni majori multitudine redeunt, & oppugnant arcem Sithiensem; sed repelluntur ope divina.

Nec etiam longa post prædictam hostium cædem intercurrente mora a, neque enim patitur ille antiquus Leviathan, inexplebiliter effurians ac sitiens humano generi moliri insidias, habere membra sua moras in persecutione ac læsione piorum. Siquidem invidiæ succensus livore, quoniam nostros recenti beneficio ac summa devotione doluit fervere. Nec mirum, quia eo tempore maximè tanto adsistit infestior, quanto quosque in proposito voluntatis Dei persenserit fieri fortiores. Ideoque occumbentium cognatos vel socios contribulesque ac complices totis suæ crudelitatis viribus furendo excandescere compulit in iram, sævissimamque suorum (si Deus permisisset) vindictam. Pondus enim hostium totius regni adunari suggessit in brevi artissimas in angustias unius fundi. Nam peracta post præfatam stragem revolutione, ni fallor, proximi Dominici diei horâ secundâ, nebulâ pro natura loci manicanter natâ adhuc aërem maculante, apparuerunt pedites inæstimabilis plurimæ eodem clivo, quo & anteriores, descendere, cursuque concito castellum tendentes minime introierunt, subsequendos ante januam exterioris introitus præstolantes. Equites verò, quasi arena innumeræ multitudinis, diverterunt ad locum quemdam certaminis, nil secus quàm sicuti prospectu novæ visionis dolore suorum occisorum recrudescente, more elephantum, qui sanguinis visione excitantur in iram ad præliandum;

Normanni toto agmine veniunt.

a

F

* Mab. complures

* i. e. mane

* i. e. multitudinis

* al. quondam, id est, prioris

G g g g

dum;

A. ANO-
NYMO.acriter
oppugnant
castellum
Sisbiniense:* al. pedi-
bus
* al. incen-
dere

b

B

c

* Mab.
fundibilissed magno
damno re-
pelluntur.

C

* Mab. vi-
tam* al. ingui-
na* al. exerci-
tatioccisoque
quodam ex
anestignati

dum ; ita isti exacerunt ad suorum severius & crudelius sanguinem vindicandum.

21 Et cum aliquamdiu dolendo ibi delibera-
rent, nilque aliud proficerent, nisi quoddam tabida
& putrida corpora conspicerent; facto præpeti
curfu, tanquam primo impetu munitionem
capturi, pervenerunt ad socios: unaque rabido
cum fremitu irrupentes, peditibus * decretum
est ultra impugnatione castellanos incessere *. E-
quites quidem, Deo tribuente, properabant ad
locum naturaliter munitum, scilicet S. Bertini
piissimi suorum protectoris ac promptissimi maxi-
mis in necessitatibus liberatoris monasticum b
monasterium. Talia quoque nec sine Dei dispen-
satione existisse credimus, sicuti protinus per-
spicue experti sumus nutu, ut ubi major fienda
erat communis victoria, & perficienda cælitus
auxilii divini copia, numerosior ibi congregare-
tur fortiorque hostium plurima. Venientes autem
statim eodem momento, remiserunt equos per
pabulatores in pascua ad villarum loca, talique
studio acceleraverunt mansiones ædificare, velu-
ti post munitionem infractionem pro firmitate
loci gromnarumque c opportunitate longo tem-
pore inibi velint consistere. Interim pedites ex
tempore introitus totam diem cum agrioribus
equitibus ad castelli munitionem pugnare non
cessantes, diversis & insolitis artificiorum gene-
ribus per vices successuum globatim & cunea-
tim contrarios laceffendo respirare vel ad modi-
cum non patiebantur. Siquidem ignita utensilia
& frustra candentis ferri more grandinis fundibu-
lis * in eos jacentes, sagittarum quoque imbres
in eos pluere non intermittentes, multaque alia,
quæ enumerare & fastidit & difficile fit, offen-
dicula molientes; ad postremum fossas circa mu-
nitionem miræ & altitudinis & amplitudinis fa-
ctas munientes, ceu vimineis parietibus strami-
ne & omnigeno siccamine compleverunt, co-
nantes incendio profligare, quibus aliorum arti-
ficiis argumentorum non potuerint prævalere.

22 Sed aliquantisper eis se subtrahentibus, no-
stri in eisdem straminum aggeres lignorumque
strues, Deo donante, prosperoque eis venti tur-
bine stante, ignem cautè immittentes, illisque
id nescientibus minusque sperantibus, æquè i-
gnem ut idipsum eis facerent inferentibus, ex-
candescente stramine plerique eorum ustulati sunt,
vix subrepti mortis discrimine. Deo autem pro-
picio nulli ex nostris in tam d * prolixo scam-
matis spatio magnopere periclitabantur, nisi tan-
tùm unus Frater monastici Ordinis ictu sagittæ
inter duo tabulata propugnaculi, ubi stabat,
percutus est sub inguine *: qui & ipse conva-
luit. Verumtamen ad vindictam minus armis ex-
citati *, ac ideo minus cauti plagiatique sui fa-
mulum, alium æquè ejusdem Ordinis Fratrem per-
misit retribuere hostibus dignam repensionem.

23 Fuit namque tyrannus quidam partis con-
trariorum ceteris omnibus, ut videbatur, aspe-
rior & robustior, ac in arte pugnandi argumen-
tosis factionibus astutior, qui nec ad punctum
cessavit fortiter pugnare, aliosque, quasi sine
mora mœnia capturos, instigare. Ex nostra quo-
que parte, quamquam pro crebra hostium inge-
stione tenacius instarent defensionem quam obje-
ctionem, artibus tamen viribusque, quibus pote-
rant & habile fuit, strenuè atque agiler resisten-
bant, omnes intentissimè omnimodis certantes,
si quo modo infestissimum illum quivissent impe-
dire inimicum. Sed non fuit ulli eorum tribu-
tum, pro eo quoddam voluit illos Deus intelligere,

& in confinio vitæ mortisque constitutis signifi-
care, ex qua parte imminentis levamen periculi
deliberaret eis clementer transmittere. Ac ideo
decrevit, ut prætulimus, monastici habitus ju-
venem arcum arripere, quamquam illicitum vel
inhabile sit huic Ordini arma tractare; intendens-
que idem illum diligenti consideratione jactanter
profligandum e, de propriis viribus licet dubius,
sed Dei tamen auxilio minimè ambiguus, insertâ
arcui sagittâ, implorans Dei adjutorium * tensâ
chordâ traxit fortiter, ac divinæ impulsione da-
tione infixit fronti jam dicti tyranni viriliter. Hoc
autem mortuo, cessaverunt alii ab impugnatione
rei senioribus eorum nuntiarent, morando in atrio
jam dicti monasterii, curialibus tamen in eccle-
sia beatissimi Petri in concilio residentibus: quod
factum cum à referentibus illis conquereretur,
eosque hoc aliquantisper, non tamen magnope-
re gravaret, lentiusque ac securius quid illo ve-
speri agendum esset deliberarent, in tali inter-
stitio cucurrit aliquis ex eis, & deposuit crucem
retro altare B. Bertini stantem: reversusque ad
socios, irreverens coram eis, cœpit eam defa-
bricari stilo ferreo, qui suol f vocatur, unde
solet excuti ignis à silice.

24 Nuntii autem præfati tantæ morositatis
spatio in iram accensi, procacibus conviciis ag-
gressi sunt eos increpare durius, dicentes: Ca-
lumniosa multum res fuit & indigna, quam agi-
tis: non enim de vindicta occisorum nostrorum
indignamini, nec de nobis certantibus partimque
pro nobis deficientibus succensemini, nec super
castelli captione, quæ nihil tardaret, solum si
libuisset illos impetere, studetis: insuper quoque
nec de præda inhabita advertitis, quoniam si hi
tantum habuerunt spatium noctis, omnia sua
aut infodient, aut in puteis, seu abditiis quibus-
que locis abscondent: quia timent se pro certo
in deditionem vel in mortem ire. Atque illi in
iram versi furibundè exarserunt, continuo de
fessionum locis exsiliantes, suisque diis vota sol-
ventes, scilicet si munitionem illo vesperi cape-
re potuissent, nemini masculini sexûs usque in
mane parcere. Cujus fastuosæ jactantiæ superbi-
sima verba horrendæque temeritatis minacia pro-
lata, nulli fas est fieri ambiguum interventu B.
Petri apostoli precibusque exaudibilis Christi
confessoris Bertini, in quorum, quasi in eorum
contumeliam, ecclesiis hæc fuerunt facta & dicta,
ad aures pietatis Dei super his indignè ferentis
fuisse suppliciter prolata. Actutum etenim jam
fatus violator salutiferi signi, ut credimus, ad
impeditionem tam crudelis edicti, percussus pro-
tinus est plaga insanabili. Nam os ei subito con-
tractum est cum aure adusque occipitium, ocu-
lique subversione retorti, & spumans & tremens
volutabatur per terram g.

25 Quod cernentes paullo antè arroganter
sævientes, cœperunt angustiari, pallere, tremere
percussosque commanipulares, dilectos prius
tunc velut abominabiles execrari, solum sibi
asylum perfugii reputantes, si viam prius ventam
repetere concederetur. Tali itaque Dei vindicta
alii icti, alii terri, præproperè arripuerunt pro-
pria vexilla parietibus ecclesiarum innixa, quæ,
inibi missa byssino splendore candentia, reci-
pientes, mirati sunt piceo colore nigrantia; sic-
que rapido cursu per medias præcipites vacillan-
do proruperunt ecclesias, non vino ebrii, sed
indignatione Dei & offensis Sanctorum conster-
nati: tardumque eis videbatur monasterii portas
attin-

D 7

* al. auxi-
lium

E

f

alioque,
qui sanctam
Crucem vio-
labat, divi-
nitus puni-
to,

F

g
præcipiti su-
ga se eri-
piunt,

A attingere, ita ut potius lætarentur tunc de exitu, quam paullo antè super diu desiderato introitu. Egressi verò, & aliquantisper pænè elapso spiritu resumpto, residuorum recordati sunt debiliùm. Nec tamen ullus eorum ausus est pro eis reverti, sed vocantes ad se quemdam strenuum juvenem, quondam captivatum de colonia S. Vulmari *b*, qui ab initio huic factò intererat, præceperunt ei, ut quantociùs tentaret redire, ac, si vivi fuissent, eos adduceret. Qui reversus in-juncta perficere, reperit, ut antè, errando huc illucque eos palpitantes, ac contractum ut priùs jacentem ferè exanimem, qui & inibi, quia e-gredi nequivit, remansit, plurimisque diebus mi-ferabiliter tabescens eleemosynis bonorum ho-minum vixit, latratibusque, quibus valuit, mi-racula Dei illic effecta testificatus fuit.

magna acce-
pta clade.

26 Præfatus verò juvenis, data uni ex cæ-
cis manu, sicque unus post unum sibi hærentes,
protracti sunt ad ceteros: qui etiam interim hor-
rore mortis trepidi, clangore frequenti increpa-
re citabant, stridentibus tubis sonitu magis si-
gnificante, immò compellente fugam, quàm hor-
tante ad pugnam. Quod audiens omnis plurima,
ubicumque fuerant, sive circa castellum, seu in
tabernaculis vel in pascuis constituti, noto clan-
gore fugæ pavescit, magisque divina virtute
conterriti, nec dominos, nec socios, nec no-
tos repetentes, præcipiti fuga, ubi ubi cuique
* visum fuerit, quo ociùs aut fugere, aut ab-
scondere potuissent, tendebant. Principes autem
præfati cum eis, quos secum habere poterant,
se adunantes, & è regione munitionis per por-
tam introitus sui exire velociter anhelantes, ne-
dum dicamus quòd illo propinquassent, nec vul-
tum illuc divertere, vel quamvis tunc vesperas-
ceret, illa nocte infra sex miliaria restare aude-
bant, sed directim tendebant adusque arcem
quondam opinatissimam Menapum *i*, Domino
Jesu * Christo sicut suos misericorditer liberando,
ita alienos à se dignis calamitatum crucia-
tibus percutiendo, divinitusque terrendo, lon-
gè perditione tenuisque propulsando. Relatione
enim eorum fidelium, qui prælio interfuerunt,
didicimus, quòd pervenientes ad locum, quò
tendebant, in uno prælii congressu duodecim
nobiliùm pugnatorum de illis profigati sunt,
Deo illis dignanter in numerum occisionum &
sacrillegiorum meritam pensionem recompen-
sante.

* Mab. ubi-
cumque

i
* Mab. il-
lo

C 27 Antelatis etiam dignum ducimus cælitus
transmissum & eodem in tempore visum. Post
exterius atrium portæ cœnobialis monasterii non
longè retroactis temporibus à religioso quodam
eiusdem loci monacho nemus quoddam frugife-
rum pulcherrimè plantatum fuit, cujus in medio
quasi collis tumbalis exstitit, habens in summi-
tate sui pirum, quæ * pira nimix grossitudinis
dulcissimique saporis erant; referebaturque à se-
nioribus, ex plantariis fuisse beatissimi patris Ber-
tini. Quam ob rem patrum fancivit industria,
Fratres omni anno sollempniter vestitos secundà
ferià Paschæ cum reliquiis & psallentiis (sicut
mos est totam illam hebdomadam per diversas
officinas facere,) idem pomarium visitare, &
in ipso monticulo completa oratione, ad publi-
ca sollempnia reverti. Quod nemus, quia inter
duo monasteria erat, ne fortè latibulo inimicis
esset, Christiani extirpare decreverunt. Venien-
tes itaque, ut prætulimus, pagani, in antefati
collis cacumine, principale vexillum, quod la-
barum vocari fertur, alto stipiti præ terrore in-

Labarum
suum Nor-
manni,
quod mun-
dum fuerat,

* al. cujus

Septembris Tomus II.

fixerunt, quòd eminens prospicientibus terrorem
incuteret.

28 Sed è regione eodem in loco misericors
Dominus evidentissimè declarare voluit, quòd
ipse de cælo respicit super filios hominum, ut
videat si est intelligens aut requirens Deum. Nam
labarum præfatum, quod nitidissimum fuerat ibi
positum, abreptum inde, terribiliter evulsum
est: ac in tempore inceptions mirabilium præ-
fatorum nebulosa caligo totum jam dictum textit
nemoris locum, ita ut nec montani ab minori-
bus *k*, nec inferiores à superioribus videri pos-
sent. Columna quoque nubea in medio caligi-
nis cælitus pendula super ipsum collem videba-
tur, simulans speciei suæ colore pluvialis iridis
varietatem, coæquans sua etiam amplitudine sup-
positi collis latitudinem: nec antea se fidelium
intentè eam considerantibus subduxit obtutibus,
quàm omnis illa hostium plurima funditus disces-
sit; evidentissimè visibiliter omnipotente mon-
strante, immò provocante misericorditer nos
Deo, ut illuc jugiter omni mentis intentione to-
tæque cordis devotione debeamus oculos tam ex-
teriores quàm interiores in omnibus necessitati-
bus figere, quòd nos pretiosissimi Filii sui sangui-
nis redemptione dignatus est invitare, qui cum eo
vivit, gloriatur & regnat Deus in unitate Spiritus
sancti per immortalia sæcula sæculorum. A-
men *l*.

A. ANO-
NYMO.
nigrum re-
ferunt: ne-
bula tempo-
re prælii
visa.

A N N O T A T A.

a Apud Mabillonium titulus huic capiti præ-
fixus tempus propius indicat, cum talis sit:
Quòd sequenti die Dominico venerit reliquus
exercitus paganorum: sed meritis S. Bertini ni-
hil prævaluerunt. Codices Mss. hoc titulo aequè
ac aliis carent, ideoque non est magna auctori-
tatis. At auctor infra, uti & Iperius cap. 19
part. 3, idem designat tempus, ita scribens: Do-
minica sequente circa meridiem venerunt Dani
in majori satis multitudine, & dantes insultum
pugnaverunt usque ad vesperum: sed Dei San-
ctorumque Audomari, Folquini atque Bertini
miraculo castigati sunt, sicut in ejusdem patris
Bertini Legenda legitur de Danorum excæcatio-
ne, ac etiam vexillorum suorum mutatione seu
decoloratione.

b Monasticum vocat, designans monasterium
S. Bertini: nam monasterium S. Audomari jam
tunc erat canonicorum.

c Ad hanc vocem Mabillonius: GROMNÆ
seu GRONNÆ, loca palustria & herbosa. In alio
Ms. legitur GRUMARUM. Groma vel gruma, et-
iam significat locum, in quo via quatuor con-
veniunt. At prior expositio magis congruis huic
loco, cum herbarum copia opportuna sit equi-
tibus.

d In tam habent omnes codices, Mabillonius
mendosè edidit vitam. Vox scamma, qua sequi-
tur, pro consilio sumitur.

e Mabillonius edidit jactante profiliendum,
quod mendosum videtur. In codice nostro legitur
jactanter profiliendum. At suspicor scriptum
fuisse profilientem.

f Suo! habet codex noster cum uno Bertinia-
no. In altero sool, apud Mabillonium so!.

g Hic, teste Clero, in codicibus Bertinianis
aliqua sequuntur, qua nec apud Mabillonium,
nec in codice nostro reperiuntur. Primus post vo-
ces per terram habet, sociosque suos. In eodem

G g g g 2

mo-

ANO-
NIMO.

momento duodecim oculorum privati sunt lumine, ita ut claro die errando per cancellos ac parietes hærent ecclesiæ. *Alter*: Sociorumque suorum in momento duodecim oculorum privati sunt lumine, ita ut claro die errando &c. ut *suprà*. *Antiquiores sunt hi codices, ita ut hæc videantur excidisse in scriptione aliorum codicum: nam sequentia etiam insinuant plures fuisse divinius percussos.*

h De S. Vulmaro actum est 20 Julii. Oppidum S. Vulmari est in agro Bononiensi, & corruptè Samar vulgò dicitur.

i Per arcem Menapum vel Menapiorum Castellam intelligi, jam anti ostendi ad caput 2 Vita lit. d.

k Ita codex noster. Mabillonius habet, ab junioribus, codex unus Bertinianus imioribus, alter imioribus. Hoc ultimo modo auctorem scripsisse suspicor, factò comparativo imior à voce imus.

l Subditur in codice nostro rubris litteris: Explicet Vita S. Bertini abbatis.

B VITA TERTIA

auctore Folcardo monacho
Sithiensi

*Ex codice Ms. Bertiniano, col-
lato cum duobus aliis Mss.*

DEDICATIO

AD BOVONEM ABBATEM SITHIENSEM.

*Auctor exponit, cur
nihil hactenus scripserit,*

Domino a suo Bovoni patrique desiderantissimo Frater Folcardus, nulli inferendus paginæ, quod summum est coram summo Opifice b. Fortassis, pater mihi, in tuum vernaculum, tuo quondam lacte, tuisque educatum alimentis, merito frequentius stomacharis, quod solum terram occupem, ut ficus illa inutilis, nec quidvis tuæ, quæ quondam puerum insevisti, promam institutionis. Jus, fateor, esset, quæ insevisti, etsi non digno, tamen quocumque pululare geryone: sed cupido vires deficiunt, pater optime; quo cogor inter privatos ignobilis delitescere. Cujus meæ invalentiæ te quidem possem arguere, quod immaturum nimis impulisti, ut narrem sine cortice; ni mala mentis rubigo tam à tenero expedisset & ungue, studium mentis intendens eo, quo plus posset capessere. Dilectionis enim tuæ erga me affectus, ubi quidvis doctrinæ tuæ admisisse pensavit, acti illud quidvis magnum sive præcipuum foret, libertum esse dedit: qui cum jam non libertum, sed liberum esse, vellem, illudque pravo usu insuecere liberius, uti fit, cum qui aurem velat puero, castigat abfit; in vitium libertas excidit. Hinc te sæpius ritè indignatum meæ inertie concesserim, hocque à te summum in me beneficium libens conceperim.

Et qua de causa nunc scribat hanc Vitam,

2 Unde, quæ hactenus minus consultè egi, ad iussum paternitatis tuæ in melius transferre curavi. Quod meditantì pœccurit in medio, Vi-

ta beatissimi patris nostri Bertini, quam rescribere orsus sum, impellente causa multiplici: quod si sic, ex re constabit, examinis tui tritina probabit. Bona siquidem dicturus facturusve, à nullo malim quàm ab ipso principium sumere, qui tot commodis infervit nobis omnibus quotidie. Deim vero quod quorundam Fratrum devotæ petitioni oportuit me satisfacere: qui dum aliquid apud tantillum videntur petere, magis imperare ex ipsa noscuntur petitione. Nec eo, fateor, ipsi petunt, ut reor, aut ego subaudio, ut, veteri posthabito sive neglecto, hoc Opus rapiatur in publico: quod absurdum nimis esset: nec tale aliquid inter tot & tales, ut ita dicam, nubigenas moliri, sed si ita jubes, secundum illud quod lignea & fictilia vasa cum aureis; aiunt, in templo Domini; sic hæc meæ parvitatibus descriptio servetur cum veteri.

3 In qua coercenda limæ laborem & moram exofus, nec longa die nec multa litura sum usus; idoneum fuit consilium tuis primum offerre auribus, si tamen tu idem, venerabilis pater, te in hoc velis præbere idoneum, ut scilicet recidas omne, quod trahitur ultra profectum; parùm claris lucem inferas, in compositis atrum signum allinas, & ubi tuâ operâ indiget, servo tuo alter Aristarchus fias. Quæ si tuo favore donatur, sit secretis membranulis tradita, si ita videtur, donec aliud quidvis, te imperante, quod otiosum exerceat vel moretur, chartis illudatur d.

A N N O T A T A.

a Hac dedicatio in solo legitur codice Bertiniano, ubi hæc prefixa sunt verba: Incipit prologus in Vitam S. Bertini.

b Mabillonius in Observationibus prævis. ad Vitam S. Bertini partem: hujus dedicationis adduxit, ediditque coram summo Pontifice, at mendosè.

c Dicitio obscura est & fortè mendosa; sed satis intelligitur auctor conqueri, quod minus diligentem studiis navasset, operam in juventute.

d Post hanc dedicationem, in qua Vita antiquioris iterata fit mentio, in Ms. additur: Explicetur epistola.

P R Æ F A T I O

Deificæ a Trinitatis clementia, fragilitatis nostræ præscia, tanto excellioribus Sanctorum suorum meritis Ecclesiæ suæ statuit initiari principia; quanto fragilioris opificii futuros præcedentis structuræ novit egere constantiâ: quod nimirum clementi providit consideratione, ut, quos perditos omni que reparationis efficaciam destitutos beneficio prævenit visitationis suæ, æternaque morte damnatos sua vivificavit morte ad vitam, intra suam suæ foveret Ecclesiæ, quam non habentem maculam aut rugam sua redemit incarnatione, munivit tentatione, roboravit passione, animavit morte, sanguine decoravit, resurrectione lætificavit, ascensione fidelem reddidit, illustratione sancti Spiritus instruxit. Tot tantisque pietatis suæ prærogativis benignus Jesus Ecclesiam suam fundavit, cujus bases mox in Apostolica soliditate constituit, martyrum constantiâ erexit, dein fidei sanctorum confessorum doctrinâ superædificavit, se ipsorum omnium auctore summo angulari lapide

*Plurima
Dei in ho-
mines bene-
ficia recens-
sens auctor,*

Jesus

A Jesu Christo, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino

Sanctorum exempla iis quoque annumerat, * al. Domino

5 Et ne peccatis nostris aggravati, tam divino operi diffidamus nos posse inferi, idem Redemptor noster apprimè persecutores suos in unitate corporis sui adscivit, qui coram Deo * positi, dum de peccatis nostris compuncti eos precamur, ex sua quondam fragilitate, ut pro nostra intercedant, admoneantur, nobisque spem dent, quæ consecuti sunt, consequi; si cum eis in novitatem vitæ studuerimus innovari. Unitatis autem tantæ gratiam nactis, ut virtutibus augere contendant profectus sui commercia, velut pro exemplari speculo, gloriosa Sanctorum suorum supponit * merita, qui cum lacte matris bonæ exercitationis potârunt desideria, ipsumque iter justitiæ, à cunis adgredi totâ maturârunt diligentia mentis; & in cœpto perseverâsse inventi, emensis mortalitatis hujus laboribus, ad æterna migrârunt gaudia.

* al. oppo- nit

atque ideo de S. Bertino scribit. B

* al. suum

b

6 Inter quos omnibus sæculis prædicandum, beatum & prædilectum patrem nostrum Bertinum, quanto sanctitatis Dominus titulaverit privilegio, dignosci potest, æstimato evidenti conversationis ejus præconio. Et quoniam eo cœptum est de Ecclesiæ Christi ædificatione sermocerari, ut, quem se in ipsa Vir Domini exhibuerit, manifesto debeat sermone probari, officium sui * stylus exequatur, favente in omnibus & administrante gratia Spiritus sancti, qui tunc laudabiliter de illo, quem septiformi donorum suorum integritate donavit, concedit narrari, si ea, quæ in eo, & per eum gessit *b*, audientium infetuerit utilitati.

A N N O T A T A.

a Hinc præfationi, quæ in omnibus tribus Mss. legitur, in Bertiniano hæc præfixa sunt verba: Incipit Vita sancti Bertini abbatis gloriosissimi Christi confessoris. In Corsendoncano autem: Prologus in vitam S. Bertini abbatis & confessoris. In Accinellino prima voces mutatae sunt hoc modo: Omnipotentis Dei pietas, fragilitatis nostræ præscia &c. In ceteris consonant, exceptis mendis quibusdam, quæ diversorum exemplarium opè passim potero corrigere.

C *b Vox gessit in solo erat Ms. Accinellino, sed videtur necessaria.*

C A P U T I.

Sancti patria & natales: vita monastica, adventus ad S. Audomarum.

Sancti natales & pueritia:

a

B Eatus puer Bertinus generosa progenitorum stirpe ortus traditur in Constantiæ sinibus, quam Rhenus subterfluens, sub ejusdem urbis muros in Apothamo a lacu fermè tribus stagnatur millibus: quæ hinc è vicino Baioariam, illinc Burgundiam, ab Austro autem Alpina suspicit juga. Hic itaque, suis pignus admodum dilectum progenitoribus, nutriebatur diligenter infantulus, uti tantus in Domino post futurus. Cui, cum ad mundi gloriam adeo terrenæ nobilitatis suffragaretur dignitas, ab ipsis infantia cunis major servitutis Christi coadolevit caritas: quod

exhibens, mox ut ad id ætatis pervenit, pueritiæ suæ principia euangelica perfectione Deo dicavit: parentibus enim & patriæ, Dominum secuturus, abrenunciavit.

A. FDL. CARDO.

8 Et ut perfectionis nihil Dei servo abesset, monachum in Luxoviensi cœnobio sub patre Eustasio *b* professus est. Cujus vita, & doctrinæ institutio, quàm spiritualis gratiæ compos fuerit, scire datur in ipsa excellentia gregis, cui præfuit; præsertim nunc, cum evidentioribus sanctitatis eorum pateat signis, quos pluribus terris coram Deo suis scimus patrocinari meritis. Horum revera vitam, moresque Bertinus, puer *c* quidem ætate, sensu autem senior, imitari, Spiritu sancto inspirante, contendit; quem postquam gratiæ suæ charismatibus * mancipavit, inter tales tantosque patres, ut eorum exemplis instrueretur *, adscivit. Omnibus tandem perfectioribus * vitæ auctum muniis in pueritia, inexhausto cælestis desiderii vigore præditum provehit in adolescentia.

vita monastica Luxovii: b

* duo Mss. charismatibus * in uno, intrueret * al. perfectioris adventus ad S. Audomarum, d

9 Ergo cum jam Dominus Militem suum mundo manifestius propalare disposuisset, ne in absconso lucerna tantæ claritatis lucens, tot mortalium spiritualia commercia differret, egressis *d* duobus tantum comitibus, Mummolino & Ebertramno, magnæ scilicet sanctitatis viris tertius adjunctus, sanctæ Trinitatis perfectus cultor, Morinensium fines pervenit *e*, quibus tunc ejus compariota, & ut fertur, consanguineus *f*, egregius Christi præsul Audomarus larga divinorum dogmatum fluentia propinabat. Qui ubi tantæ sanctitatis viros agnovit advenisse, eos sibi in auxilium prædicationis credens divinitus missis fore, Domino immensas gratiarum solatii hujus actiones non neglexit reddere, seque petentes multa suscepit mentis alacritate: quos quia sacræ Scripturæ peritos à puero noverat, atque ejusdem loci, quo ipse primitias laborum suorum in Dei servitute instituerat, sanctæ prædicationis officio mox jussit insistere.

E e f

10 Cujus præcepto ut Domini parentes, agrestia adhuc Morinorum corda cælestis verbi exercent culturâ, & quod diutina meditatione inter secreta fellicium exercitiorum adhibuerunt scia, torrenti in salutem plurimorum eruçarunt doctrinæ instantiâ. Quibus adeo Dominici favoris adfuit manus, ut sicut ipsi extrinsecus, sic in audientium cordibus cooperaretur gratia Spiritus sancti: & quoniam eos Dominus operarios suæ prævidit messi, prævidit etiam, quibus largitatis suæ incrementis innotesceret, se eorum favere labori. Morinis igitur conceptum cælestis sati semen germinat; & Dominica purgante manu, uberiores fructus in cælestibus horreis condere propetat. Qui, dum æterna datur plenius cognoscere, terrena dat, ut cognita æterna possit acquirere.

cujus jussu Morinis fidem prædicat.

F

11 Quidam siquidem terrenis opibus pollens, Adroaldus nomine, virili carens sobole, possessionum suarum quia terrenum non habuit heredem; habere instituit cælestem. Super qua re consultum petiit beatum & Deo dignum pontificem Audomarum, ut quem Spiritus sancti illustratione noverat inspiratum, ejus salutari consilio ageret, quod instituit agendum. Cujus sanè salutiferæ meditationis propositum, cum præsul percepisset inclutus, inspirante Spiritu sancto, geminæ dilectionis, Dei videlicet & proximi, ferventi amore perfectus, consulit uti, quod Deo dare disposuerat, beato Bertino sociisque ejus prætitulatis conferat, quatenus eorum operâ in

Adroaldus, suadente S. Audomaro;

A. FOL-
CARDIO.

ejus donationis fundo cœnobium in veneratione Dei sanctique Petri Apostolorum principis construatur, perpetualiterque ibidem Deo deserviens monachorum turba coadunetur, quorum Christo servientium devotum famulamen æternaliter cœlis ejus commendat devotionis oblationem.

villam Si-
thiu donat:
construatio
Veteris mo-
nasterii.

12 Quod continuò prædictus vir magna cordis perfecit alacritate, tradens pontificis admonitione & consilio beato Bertino ejusque sociis sui juris villam, Sithiu dictam nomine, traditionisque suæ manumissionem publica confirmans privilegii descriptione, præsentem eodem dilecto Dei Audomaro pontifice, cunctisque proceribus urbis Teruanæ, anno sexcentesimo vigesimo sexto Dominicæ Incarnationis, anno autem undecimo g regnantis Clodovei filii Dagoberti regis, octavo Idus Septembris. Mox ergo in territorio quodam ejusdem villæ pariter insistenti operi, qui locus usque ad præsentem Vetus monasterium ex te ipsa dignoscitur cœteri: sed interea decedente è medio Novione h, episcopo, venerabili viro Achario, Mumolinus ad præsulatum ejus provehitur, opitulante beato Audomaro, itemque Ebertramnus * à Mumolino sancti Quintini Viromandensi præfertur cœnobio.

* al Ber-
tramnus

B
Bertinus lo-
cum amplio-
ri cœnobio
quæsiturus,
navi se com-
mittit.

13 Beatus autem Bertinus, jam in camino probatus humiliationis, dignusque repertus respectu divinæ pietatis, in loco sibi divinitus concessio, Dei gratiâ multorum saluti eum referante, reledit, aptioremque cœnobitis locum quærere instituit. Ut enim situm ejus loci loquamur nescientibus; hinc idem locus in humili colle situs fluvium Agnionam cum aquis palustribus; illinc silvam longis supereminentem habet tractibus: verum collis idem permodicus, minusque spaciosus constructionem alicujus magni non caperet apparatus. Sanctus itaque Bertinus spem suam omneque consilium ponens in Domino, (sciebat enim se nihil posse facere sine ipso) eum petitione invocavit humili, quò cordis sui desiderium ad effectum perduceret placentis sibi consilii, ascensaque solus i rate, Eia, inquit, Domine, quò tibi placet, Servum tuum dirige: nam quo me dederis consistere per me servum tuum tuosque, Domine mi, fideles locus construatur habitationis tuæ. Provide, Domine, servis tuis locum, in quo tibi serviant in pace & concordia, quatenus per piam inhabitantium vitam nomen tuum, Domine Deus, ab omnibus benedicatur & glorificetur in sæcula.

delatusque
ad terram,

14 Orantis ergo supplicis sui pio affectui virtus adfuit Domini, navisque absque impellentis remigii adminiculo labitur alta secans fluctuque æstuque secundo. Tum verò venerabilis vitæ Juvenis, extensis ad Dominum palmis erectisque in cœlum luminibus, inter prædulcia suspiria, cælestisque lætitiæ lacrymas, tum gratiarum actionibus, tum Psalmorum insisit decantationibus. Illic enim gloriam & meritum Athletæ Dei fuit videre, cum ad ejus preces carinam contra præcipites decurrentis fluvii undas impingi cerneret sine remige, perque spatiosum alvei sinum divino tantum ferri regique Numine. Tanti igitur miraculi k illustratione Dominus Militem suum eò usque insignivit, quo ad locum divinæ electionis pervenit: ad cuius recognitionis evidentiam psalmi, quem in ore habuit, decantatio ubi l rationi convénit.

cantat versu-
culum:
Hæc re-
quies mea
c.

15 Mox navis in cursu portum stationis immobilis efficit, sanctusque Bertinus Psalmum prosequens: Hæc, inquit, requies mea in sæculum sæculi; hinc habitabo, quoniam elegi eam.

O Dominum semper in Sanctis suis gloriosum & mirabilem! O Dominum in omnibus operibus suis prædicandum & laudabilem! Ad preces in se confidentis Amici, naturam mutavit elementi; sui que juris exors unda famulatur Servo Domini, cuius imperio quondam induruit sub vestigiis Petri apostoli. O præelectum felicis tircinii Juvenem, quem tantæ apud se excellentiæ Dominus haberi voluit efficacem, ut in eodem elemento faceret gloriosum, quo Principem quondam glorificavit Apostolorum tantæque collationis m dignitatem ejus invocationi aptaret, ut in uno eodemque momento, & navis unda famulante cursum subsistens figeret, & cur hoc esset, in ejus ore Spiritus sancti harmonia personaret. Sic nimirum, sic Dominus noister voluntati & obsequio Sanctorum subjicit omnia, qui ipsum desiderant & quærunt ante omnia.

16 Earum ergo rerum evidentibus signis beatus Bertinus locum illum à Deo sibi electum cognoscens, quamquam naturâ sui * operosæ molis fuerit impatiens, (erat enim à colle Occidentali cœpes vergens, & in modum linguæ devexa planitie vicinam paludem ingrediens, atque ex ipsa palustri lue, quæ utrimque exundat, dissolutus salicibus alniisque frequens.) Egressus è navi, putri profundo petrinam molem firmare tentat, divinoque fretus adjutorio, pravam loci naturam magnâ laboris sui instantiâ superat, atque nobile templum brevè perfectum in honore Dei sanctique Petri consummat. Deinde cæteris, in quibus spiritualia animæ exercentur instrumenta, parandis insisit officinis: cunctisque ejus operâ paratis, Fratribus congregatis præfuit n, uti pater, usibus filiorum omnibus provisus.

17 Erat enim in eo perspicere totius speculum perfectionis, uti quem à puero Dominus accensum spiritus sui fervore, vas summæ providit electionis, saturâ discretionis mediæ, clarâ quidem sed severa facië, nec obeso, sed deducto corpore. Vigiliarum & orationum, laborumque usu jam media insenuit ætate, cum nondum reputans se aliquid egisse, emeritus Christi Miles in dies Domino contendit crescere; & ut sanctitatis ejus brevè tituletur status, Vir totus ex virtutibus ad unguem factus. Vitam verò gregis sibi commissi quàm dignis ejus vitæ ac doctrinæ documentis Dominus provexerit, in ipsis à sancto Patre nutritis, summo divinæ dignitatis honore exaltatis, manifestum fieri voluit: quos unanimi plebis suæ electione episcopos & abbates Ecclesiæ suæ præfecit: è quibus etiam nunc in locis suis multarum virtutum signis glorificatos populo suo ad salutem, & ad profectum patrocinari o concedit.

A N N O T A T A.

a Apotamus vel Apothamus lacus, ut hinc vocatur, aliàs lacus Podamicus, nunc sapius Constantiensis aut Brigantinus nominatur ab urbibus adjacentibus. Porro nec Bavaria, nec Burgundia adjacet Constantia, inter utramque tamen media est, ac sita in Suevia circulo.

b Quamvis hic biographus primus sit, qui S. Bertinum Luxovii disciplinâ monasticâ institutum asseruit, de eo tamen merito dubitari non posse. dixi in Commentario num. 33, ibique num. 34 & 35 ostendi incertam esse & minus probabilem sententiam illorum, qui voluerunt Bertinum venisse Luxovium post mortem Eustasii abbatis sub ejus successore Walberto. Multos S. Eustasius habuit

D

m

condit cœ-
nobium Si-
thiense,
* i. e. suâ

E

n

illudque
abbas sancti
regis.

F

CAPUT II.

Donatio Heremari & fundatio
monasterii Wormholtenfis, cui
præfectus Winnocus: cæme-
terium ac ecclesia B. Maria
condita, ibique sepultus S.
Audomarus: Walbertus co-
mes duplici miraculo sanatus.

A habuit discipulos sanctos, ut videri potest in Vita ipsius, qua data est ad 25 Martii.

c Quod Sanctus pueritia annis venisse dicatur Luxovium, ibique in adolescentia profecisse, conciliari nequit cum sententia Cointii; cuius chronotaxis sex tantum annos ejus ibidem habitationi assignat, ut observavi in Commentario num. 34.

d Legendum esse egressis, non egressus cum, ut habetur in exemplari Bertiniano, patet ex aliis exemplaribus, atque ex ipsa dictione, qua aliis imperfecta est.

e Observet studiosus lector, nihil hic dici de prævia per Galliam prædicatione, quam Compilator anonymus & Iperius asseruerunt post Vitam S. Mummolini Ms. Consule Commentarium num. 36 & seqq.

f De hac opinione differui in Comment. num. 32.

g Annus Clodovei II recte expressus, sed annus Incarnationis Dominica perperam additus, cum scribendus fuisset annus 648. Alio error est, quod donatio hac relata sit ante constructionem Veteris monasterii, cum ea sit aliquot annis posterior; ut probavi in Comment. § 5 & 6.

B h Urbs est episcopalis in Sueffionibus; alii Noviomagum Verdmanduorum, plures nunc Noviodunum vel Noviomuth vocant, vulgò Noyon. Hic Novione scribitur, ac si Novio diceretur ab auctore. In aliis Mss. Novio me legitur: at suspicor legendam Noviomæ. Verum, quidquid sit de hac lectione; civitas satis nota est; atque æquè notum est eruditis, Achario non Mummolinum, sed Eligium fuisse susceptum episcopum, Eligio verò deinde Mummolinum successisse.

i Non solus, sed cum Mummolino & Ebertramno id fecit. Consule Vitam primam num. 3.

k Cum jam observaverim ad Vitam 2 lit. e de progressu navis contra fluxum undarum in prima Vita nihil legi, ideoque miraculum istud non satis esse probabile; nullum in factò toto clarum invenio miraculum; sed idcirco non negaverim singulari providentia Dei Sanctos fuisse directos ad locum, in quo deinde monasterium adificarunt.

l Phrasis hic in omnibus Mss. luxata est. At corrigi potest Ms. Bertinianum, modo omittatur vox ubi: sic enim sensus erit satis perfectus.

C m Colatio hac nimis longè quaesita est, multaque alia nimis sunt exaggerata.

n Non statim conditio monasterio præfuit, sed post Mummolinum, quem perperam excludit auctor. Ad Comment. § 6.

o Multos non modò episcopos & abbates, sed Sanctos etiam ex Sibiensi cænobio prodisse, certum est. Iperius in præfatione viginti & duos Sanctos Bertiniani monasterii in Ecclesia coli asserit; at eorum nomina non recenset.

Crescente interea fidelium religione, tantaque ejus per totam regionem divulgata sanctitate, pluribus utriusque conditionis suas soboles Christi obsequio nutriendas ei offerentibus, nonnullis verò sub ejus magisterio se ipsos subdentibus, Deo eos augente & regente, centum quinquaginta a fratres suis adunavit temporibus. Nec deerant, providente Domino, vitæ eorum necessaria: affines enim & quique nobiles, Christo ejus admonitione devoti & doctrinâ; plurima terrarum fundorumque illi conferebant donaria. Post prædictam etiam venerabilis memoriæ Adroaldi traditionem, quâ se in eisdem loci constructionis primitias primitum exhibuit, quidam prædices Heremarus b suæ proprietatis villam, Wormholt dictam, Deo sanctoque Bertino contulit. Qui scilicet beatus Vir tantorum divinæ largitatis impensorum non ingratus, quidquid sibi à Dei conferebatur fidelibus, eorum salutem revera consulens, supernis sancivit usibus.

19 Nam in prædicto fundo sanctum Winnocum c, à puero suâ disciplinâ instructum, cum ejus aliis commilitonibus direxit; quibus, ut ad pauperum receptionem cellam, ecclesiasticamque in honore sancti Martini ædificarent, jussit. Quod prædicti viri unanimis in Domino instanti labore compleverunt tempore modico: statuto etiam Fratrum conventiculo, suum in omni sanctitatis exercitio ænulum discipulum sanctum scilicet Winnocum præfecit. Qui quotidie pii Patris institutione de virtute in virtutem progressus, summæ humilitatis contemptusque sæculi virtute potissimum invaluit. Nec mirum: nam, uti ante nos dictum est, domi habuit, unde disceret. Taliter ergo beatus Bertinus omnium cænobiorum Teruanensis territorii auctor & pater existit, tantoque germine in proventus * Ecclesiæ Christi fructificavit. Omissis tandem omnibus, quantâ industriâ cuncta necessaria loco propriæ habitationis curavit providere, subsequenti narrabitur serie.

20 Omnibus igitur commodis ejusdem loci sui Fratribus perquisitis, cæmeterium parari non potuit, uti in palude. Super qua re in omnibus sui adjutoris dilecti Dei antistitis Audomari consilium & opem non distulit quaerere. Qui * præclarus pontifex solita charitatis affuit exhibitione; ejusque consilio communicato & labore, forsâ ambiens cæmeterium, eidem cænobio consecravit in prædicti collis vertice, constructâ in ejus medio basilicâ, in veneratione sanctæ Dei Genitricis Mariæ: quam, communi d perfectam opere, sancto Bertino ejusque cænobitis concessit integrè anno sexcentesimo sexagesimo.

Crescente monachorum numero, Bertino donatur villa Wormholt, E

ubi fundat monasterium, cui præfectus S. Winnocus, F

* al. prove-
tu

cæmeterium facit & ecclesiam S. Mariæ accipit donatione S. Audomari, * al. cui

A. Fol-
cardo.

gelimo Incarnationis Dominicæ, donationem suam confirmans facta per privilegii descriptionem e traditione, in qua se ejusdem beati Patris cunctorumque Fratrum sub ejus patrocinio Deo ferventium orationibus commendavit, utque in eodem cœmeterio, eo totius carnis viam ingresso, corpus exanime humarent, petiit.

quem deinde defunctum in ea sepelivit.

* al. deduxit
* al. conditur

21 Eadem siquidem tempestate idem gloriosus Christi athleta insenuerat ætate, quâ etiam corporaliū oculorum caruit lumine *f*; cui Deum verum lumen, perspicaci concessum erat contemplari mentis acie, qui factus hostia vivens, sancta, rationabilis, Deoque placita, post innumera corruptibilis vitæ gloriosè triumphata certamina, usque ad exitum suum de hujus sæculi ærumnis sancti patris Bertini ejusque congregationis auctor, amator, & adjutor, ad regna migravit cœlestia. Cujus corpus mœrens monachorum turba, cum beato Patre luctu & gravibus deducit * lamentis, atque condigno honore condit * inter monachorum, ut petierat, corpora in templo sanctæ Dei Genitricis *g*. Cujus in carne viventis & defuncti virtutes quàm gloriosæ fuerint, lectis ejus vitæ gestis scire possunt, qui legerint. Cunctis autem virtutum titulis prædictus beatus Bertinus tam vicini & specialis amici vitam habens quasi pro speculo, cunctæ perfectionis virtutibus adcrevit, instruente Spiritu sancto. Cujus humilitatis devotio quàm grata divino conspectui fuerit, manifestis miraculorum indicibus propalare Domino placuit, de quibus, ipso favente, vel unum, & duo in eodem uno, subsequens scriptum percurrit.

Comes
Walbertus
S. Bertini
confiteri solitus,

22 Inclitus comes Walbertus *h*, generis dignitate clarus, divitiarumque exuberans opulentia, & ad omne opus bonum devotus Christianicola, plurimum urebatur jam dicti Patris familiaritate & gratiâ, eoque mutua processit dilectio; ut præfati principis filium idem Vir Dei per cœlestis lavacri undas regeneraret i Christo: sicque veræ caritatis connectione conjuncti, fœdus, quod foris pepigerant, ad spirituales animæ profectus transferre parabant. Religiosus enim comes sua beato Bertino confitebatur peccata: beatus autem Bertinus, ipsi ejusque generosæ conjugii, Regentru di dictæ, de amore cœlestis vitæ salubria inferebat monita, quæ ille situbundo ebibens pectore, frequenti reditu à beato petebat Patre: peractaque sacra Missarum celebratione, cœlestis mentæ, eo administrante, participatus Eucharistiâ, acceptâ benedictionis ejus licentiâ, lætus redibat ad propria, utque sic solito ageret, devotio bonæ voluntatis, usum præbuit executionis.

cum, eo insalutato, redit domum,

k

23 Hic ergo quadam die basilicam sanctæ Dei Genitricis, in qua idem sanctus Vir beatum Audomarum sepelivit, oratum venit: sed, instante necessitate, usque ad sanctum patrem Bertinum solito venire neglexit, domumque suam sub omni celeritate, ascenso equo, tendit. Quod cum quidam vernaculorum *k*, Dodo dictus, sancto Viro mirando referret, quod præfatus comes, extra solitum agens, tam proximus eum non invisisset, sic miranti Vir Domini vaticinio afflatus flamine, dixit: Quod refers, fili, non latet, sed antequam is pervenerit, quod nunc tendit, parvitatem *l* meam neglexisse poenitebit. Quæ, quia carnis aut sanguinis revelatione non didicit, sed ab inhabitatore Spiritu sancto futurum cognovit, quod prolatum est, rei effectus probavit.

24 Ille enim cum festinus volueri cursu fer-

tur, equino dejectus impulsu, ad terram præceps excutitur, membris gravi ruina colliditur, femore etiam adeo læso, ut penitus contractum videretur; totius tandem corporis debilitate ingente, cari Protectoris serò meminit, doletque neglexisse: speque notæ pietatis præsumens, auctum unum è militibus quantocius ipsum jubet petere: quod commiserat, sub ejus vice apud eum accusare, veniam commissi *l* deposcere, utque jam morituro, nisi subveniat, fideli suo eum moneat succurrere, se per ejus merita super pristinæ sanitatis recuperatione multum confidere, si potum, ejus ore & sanctis manibus signatum, mereretur accipere. Advolat ille pro domino beato Viro satisfacturus, qui intromissus ejus provolvitur pedibus, negligentiam domini sui fatetur, casus tanti periculum indicat, eumque jam emori, nisi subveniat: dominum suum precari, ut potum à se benedictum ei mittat; quod ejus potatione se convalescere fideliter credit.

D
equo excus-
sus graviter
leditur: as-
pexit ope
Sancti,

25 Beatus autem Bertinus, quem ipse totius pietatis fons suâ infuderat gratiâ, super tanta amici sui commotus invalentia, accito Fratrem procuratori imperat, ut de vino, quod in sacrario habebatur, quæ petierat, fideli amico suo propinet pocula. Cui ille, Est, inquit, Domine mi, mentis integer aut eo amplius, ut æstimo, ex quo in ejusdem sacrarii cella nec una hujus liquoris habetur propinatio. Tum verò Dei Famulus, memor Domini adjutoris in opportunitatibus, præsumens de benigna largitate ejus, cui se totum ab annis devovit puerilibus, Vade, ait, fili, confisus Dominum posse omnia, ejus consolatio & respectus servis suis sunt propiora * eum invocantibus in angustia. Credo equidem in ejus pietate, quod salutiferum in se fidentibus potum concedit manare, qui aquas sitienti populo affluentem copia in vasta produxit solitudine. Sciebat enim Vir Dei, cui crediderat, & quia is potens esset depositum meritorum ejus, prout sibi placeret, detegere, certus erat.

hic vinum
affert jubet
ex vase va-
cuo,

* foris pro-
piora

26 Quid plura? Minister paret, dubius abit; sed antequam ad locum pervenit, quo suo fructifero palmiti vera Vitis mirabili * affluentia vendemiavit, odorem exuperantis * mari jam ebibit, quantique Patris imperio paruerat, tum demum stupens agnovit. Nimirum Dominus aspersionis suæ memor, Servum se dignantem sibi dignum demonstravit, ejus virtutum principia ejusdem miraculi materiæ dotavit, quâ se Deum primò innotuit *m*. Qui etiam, ut fidem augeter pollicitationis suæ, quâ fideles posteros suis actis majoris signorum donavit efficacæ, aliquid mirabilis suo Fideli quàm sibi, sua præstitit pietate: illic enim miraculi materiam, aquam in vinum versam, exhibuit; hic solum Fidelis sui meritum cum gratia sua cooperari voluit, & in arenti cenophoro * vinum ea ditione produxit, quâ quondam aquas è silice torrentis * effluentes impetu virga bis feriente elicit.

idque divi-
no favore
obventum,
* al. multi-
plici
* i. e. exu-
berantis

* al. am-
phora
* al. tor-
renti

27 Cœlesti igitur dato sanctus pater Bertinus in Domino gaudens, & pro ejus tanto munere gratias agens, medicam crucis intulit benedictionem: & ex eo ad debilitatum quàm celeriter proferri jubet principem. Quo ille hausto pristinam epotavit sospitatem. Signum enim, quod Dominus Athletæ sui concessit declarationi, ægrotantis amici ejus præstitit liberationi, utque pro devoto suo idem Dominus, dives in omnibus, operaretur integrè; quem per eum corporea roboravit sanitate, ad exsequenda potiora pro-

* al. am-
phora
* al. tor-
renti
mitti Wal-
berto, qui
eo mox sa-
natur. mul-
ta donat cœ-
nobio Si-
biensi,

A provexit commercia animæ: nam ubi, excedente grassantium dolorum debilitate, se non modò levatum, verùm etiam incolumem perfensit, gratias Deo * agit, Patronum suum revisit, hæreditatisque suæ prægrandem partem ei ejusque loco devotè adscribit. Cujus donatio quàm proficua etiam adhuc ejusdem loci fuerit congregationi, eisdem cœnobitis quotidie datur experiri.

Et vitam monasticam, ut vult auctor, deinde amplectitur.

B 28 Ille autem; acsi ex castigati corporis levamine nactus esset remedium, quòd à beato Patre de contemptu sæculi crebrò perceperat documentum, ne diutiùs surdus langueret auditor, ad boni effectus negocium perducere meditatur: relictâque patriâ & omnibus, in prædicto Luxoviensium cœnobia religiosus infertur monachus *n*, delegatis reliquis, quæ sui juris erant, ejusdem loci fratribus; quorum vitæ speculo suos adeò composuit mores & actus, ut post, commissa ei prælationis dignitate *o*, conversationis ejus exemplis prælucentibus, sanctæ Regulæ non modicùm proficerent institutionibus: tantoque in se factorum germine incrementa lucri Doctoris sui cælestibus thesauris hausit *.

Observatio pia

C 29 Hoc ergò tanto miraculo tam laudabili fine cœlitus consummato datur intelligi, quantæ apud Dominum hic ejus Servus constet acceptionis & meriti, cum omnia ejus cœpta tam felici commendaverit perfectioni. Per hæc enim in tanto Patre filiis annuitur fidere, ut scilicet, unde ille corporis meruit recipere, inde nos, quæ longè potior est, curationem speremus animæ; si studium fuerit ipsius imitatores existere, & cum sanato sanandi quoque ejus præceptis voluerimus obsequi & parère. Quibus si quando, impediendo humanæ fragilitatis negligentia, aberrare perque vitiorum abrupta præcipitis ruinæ contigerit læsionem incidere, missa ad eum vigiliarum & orationum cunctæque sacræ exercitationis legatione, Fontem supernæ pietatis super nostra movebit ariditate, salutiferæque compunctionis flumina impetrabit emanare: quibus epotatis, & lotis doloribus languentis animæ, incolumitati restituet pristinæ, solidatâ in nervum statufque sui compaginem fracturâ, & collisione veteris ruinæ.

in laudem Sancti.

C 30 Curatis autem sua ope & industriâ mentibus, quæ mundi esse videntur, dabit vilipendere, quæ autem Dei sunt, tota intentione meditari & inquirere: hocque pari modo quotidie prope est in se fidentibus: eadem salubriori repetere operatione, quæ tunc ejus meritis & precibus divina virtus in prædicto operata est principe. O Virum cunctarum laudum præconio dignissimum! quem tamen carnalis corruptelæ contineat habitaculum; tamen, quia omni cordis custodia eum Dominus munivit: hac animi virtute in terris angelus vixit. Quod ut sic constare liquidum fieret, vis divina aptum & evidens hujus testimonii indicium præbuit.

ANNOTATA.

a Ducentos habet Ms. Accinclinum, ut etiam legi in exemplari Cisterciensi, testatur Mabillonius in annotatis ad Vitam à se editam, in qua legitur centum & quinquaginta.

b Heremarus in Ms. Bertiniano legitur. Corfendoncanum habet Heremarius, Accinclinum Septembris Tomus II.

Heromarus. De hac autem donatione, quæ hic nimis citò relata est, secutaque fundatione Wormholtensi, consule Commentarium § XI, & Vitam primam cap. 3.

c De S. Winnoco egi in Commentario num. 107 & seq.

d Communi perfectam opere basilicam illam dixi in Commentario num. 75, etsi jam antè S. Audomarus ecclesiam ibi edificaverat; quia vel instaurata vel ampliata illa, vel certè aucta adjuncto monasterio. Hanc porrò ecclesiam cum omnibus adjunctis S. Audomarus, quatenus ad se spectabat, donavit S. Bertino ac monachis Sithiensibus, à quibus diu possessa fuit, ut ostendit in Comment. § 9.

e Ipsas Audomari litteras, quales hodieque exstant, dedi § 7, & mox § 8 examinavi argumenta contra earum veritatem prolata. Cum autem notata sint anno 6 Clotarii III, incidunt in annum 661 vel 662; neque tamen idcirco negaverim donationem ipsam fieri potuisse ab anno 660, si facta sit ante datas litteras, iisque solum confirmata.

f Cæcum fuisse S. Audomarum sub finem vitæ, omnino certum est ex ejus Vita. Verùm an jam cæcus esset, quando facta est donatio prædicta, non aequè est certum, ut ostendi in Comment. num. 86: neque auctoritas hujus scriptoris tanta est, ut rem istam faciat certam.

g Consule de hisce Vitam primam num. 5.

h In prima Vita Waldbertus, in secunda Waldbertus.

i Iperius scribit de sacro fonte levatum. Priores Vita licet non dirimunt, cum solum asserant compatrem Walberti fuisse Bertinum. Malim tamen Folcardo ut seniori ad stipulari quàm Iperio, præsertim cùm etiam verisimilius sit, baptizantis munus obiisse Bertinum quàm patrini.

k In prioribus Vitis Dodo vocatur discipulus.

l Hac nonnihil exaggerata sunt, cum in S. Bertinum non videatur peccasse Walbertus. Omnia simpliciori modo exposita sunt in Vita prima cap. 2.

m Loquitur de aqua in vinum mutata in Cana Galilæa, & cum hoc primo Christi miraculo comparat miraculum vini ex vase antè vacuo imperati.

n Non satis probabilem, aut saltem incertam, esse vitam monasticam Walberti hujus, ostendi in Comment. num. 112 & 113.

o Hic confunditur cum S. Walberto tertio abbate Luxoviensi.

CAPUT III.

Varia de conversione Morinorum & virtutibus Sancti: substituit sibi abbatem Rigobertum, deinde Erlefridum: tentatio demonis ope S. Martini superata.

A Lia etiam quàm plurima virtutum signa Dominus per eum dignatus est exercere, quæ partim ille veræ humilitatis compos, sui que pervigil custos, sedula oppressit * occultatione, partim

H h h h

A. FOLCARDI.

Post SS. Floricum & Fuscianum, qui Morinis prædicarunt, * al. re. pressit

A. Fol-
CARDO.

tim autem scriptorum incuriâ inoluerunt, nulli tradita notitiâ. Ante adventum siquidem ejus in regione Tartanenſi, exceptis his, qui jam converſi erant per doctrinam ſanctiſſimi præfulſi Audomari, omnes reliqui indigenæ idolorum adhuc deſerviebant cultui. Quamquam jam dudum à ſanctis martyribus, Victorigo & Fuſciano *a*, qui de illo candenti Quintiniana cœkorts collegio diviſi, ad prædicandum primi Chriſticolæ fines penetrârunt Morinorum, nomen Chriſti præoſtenſum quidem fuit, non prædicatum: quos beatum Quintinum *b*, qui jam pretioſæ necis triumpho martyrium adeptus, è medio exceſſerat, ſuum investigantes collegam, dira perſecutione Riſtiovari, crudelis liſtor ad permanentis vitæ impegit cœronam. His quidem cœleſtis gloriæ plena laborum ſuorum effulſit laurea; Moſinis autem in ſuæ vocationis tempore ſuos duces jam divina inſpexerat providentia.

his doctores
dant Audomarus &
Bertinus: hic ſigna
quidem fe-
cit.

B

32 Apoſtolatum enim ejus partis Gallia ſanctis patribus & protectoribus noſtris, Audomaro ſcilicet & Bertino, in ſalvandis delegaverat filiis; cum jam in omnem terram ſata Apoſtolorum & martyrum uberioribus turgerent culmis in provectu ſui germinis. Quorum alter, unde nunc nobis fermo eſt potiſſimum, in ipſa ſui prædicatione multis claruit ſignis, quamvis noſcât, uti jam eſt prælibatum. Sed quis ignavus adeo ſit, qui ſuper hoc queratur, præfertim cum ſummâ nullius virtutis hoc ſecularis gloriæ limite contineatur? Sed & ſi quâ eſſe videtur, ea vigente, imminuta deteritur *c*. Revera ſignis, quæ ſequi credentes pollicitus eſt Dominus, quod pluriſ cum eo penſatur, ſpiritualiter magis uſum novimus, quod quanto apud homines gloriæ minoris, tanto apud Deum præmii habetur majoris. Et cur in hoc fides ſuum minuât meritum, quæ ſolida tanti culminis dignitatem obtinet apud Deum?

ſed virtutum exerci-
tium mira-
culis præpo-
ſuit:

C

33 Puerulus ſiquidem parentes euangelicis juſſis poſthabuit, juvenulus patriam, ut Chriſtum haberet, reliquit; exul Catholicam fidem euangelizavit, adolescentiæ ſuæ continuos labores penè decrepitæ ſenectæ conjunxit: quodque hiſ eſt laudabilius, non intumuit, cum tot tantique polleret virtutibus. Fidenti prolato dicimus, quia ſi hunc mundo progenitum Neroniana vel Deciana aſpirâſſet rabies, Tironem Dei ultrò ignibus inſiſtentem cerneret, in exhibitione omnium ſuppliciorum conſtantior, non cruci, non equuleo, non gladiis, non mille mortis generibus cedentem, quominus eam, quæ eſt in Chriſto Jeſu, ſervaret charitatem. Sed quia ea tempeſtate, devotis fidei Chriſtianæ regibus & principibus, hæc Dei Agoniſta non pertulit; quod omnibus pœnis majus eſt, omne, quod vixit, continuata martyrii dignitate decoravit: excepto enim, quod cum indefinenter impugnatione ſpiritualium nequitiarum non incircumſpectus Sætelles impeteretur; ſibi commiſſorum animas pervigili regiminis ſui cura tutaretur; quotidiana forenſum negotiorum, quæ in ſuis adminiſtrabat, ſollicitudine urgebatur, & ſuper conſtructione loci, quem Deo auctore regendum ſuſceperat, tanta intendit ſedulitate, ut antiquis cœnobiis, opibus regiæ conſtructis munificentia, & Sanctorum pigneribus, & rerum opulentia, ſuo æquaretur tempore.

Sanctus Senex ſine alia cura Deo ſervire cupiens,

34 Quia ergo Sancti quique ſummæ divinitatis propinquoſ excellentiæ, illo ſuo ſpeciali non privantur munere, quo ſcilicet, quanto ſuperna viciniùs irradiantur claritate, tanto al-

tiùs firmata humilitatis radice, ſe omnis boni deputant expertes eſſe, tantoque tenaciùs bonis ceptis adhærentes, bono appetunt recipi fine: hic beatus Bertinus à pulſante Domino paratum ſe deſiderans inveniri certiùs, ante diem obitus ſui Domino decrevit famulari, acſi nil à ſe tanto tempore actitatum eſſet boni. Eminus ſiquidem Domini ſui reditum ſpeculatus è nuptiis, præcinctus lumbos mentis & carnis cingulo egregiæ caſtitaſis, ſanctæ converſationis ardentem lucernam ſervare ſtudiit in manibus bonæ operationis. Sua quoque vice, loco *d*, & fratres perpendens, à ſe non perperam operatum fore, uti qui jam vices peregit Marthæ, laborandum ſibi prævidit etiam in optima parte Mariæ; ut etiam omnium præcedentium Sanctorum vitam proclivem in publicam profectus ſui tranſferret commoditatem. Regimen ergo cœnobiis ſui cuidam viro venerabili, ſuo ſcilicet commiſit monacho, Rigoberto nomine.

D

35 Ipſe verò privatim agens, reliquum vitæ ſuæ in divina ſe contulit contemplatione. Edificaverat etiam oratorium quoddam, adhuc vivente ſuo prædilecto Audomaro Dei antiſtite, quod ab Orientali plaga templi ſancti Petri conſtructum dedicari fecit ab eodem pontifice in veneratione ſanctæ Dei Genitricis Mariæ: quo potiſſimum pernoctans *e*, in precibus dies non minus indefeſſus Chriſti Miles ſupplebat jejuniis, illud Davidicum frequentans Domino, Quando, inquit, Domine, veniam, & ante faciem tuam apparebo? Ut cervus ſitians fontium flumina, ſic te, Deus meus, mea deſiderat anima.

in præſecturam monaſterii ſibi ſubſtituit Rigobertum,

F

36 Glorioſus enim Dei Athleta ac eximius Sacerdos ſibi ſuoque gregi, in continuæ oppugnationis acie laboranti, ſuccenturiatus, ut hoſtem eo perturbaret robuſtiùs, inſomniis & inedia vitiorum aculeos in ſuo detinuit corpore penitus, quo hoſtiles vires novit incumbere valentiùs. Cujus luctæ ceptum ut felici terminaret exhibitione operum, tum ſenium, tam approbabilis palæſtræ gymnaſio exercitatum, tum ſanctæ voluntati æternæ vitæ & permanentis gaudiis pro emolumento victoriæ ſubveniebat deſiderium: ſicque angelicus Pater carnali virtute deſectus, quantò morti ex ipſo ſenectutis morbo videbatur viciniùs, tantò in bonis actibus erigebatur conſtantior, ipſum, quod vix ſupererat, corporcum vivere non ſuis, ſed profectibus compellens famulari animæ. Filiis autem, quos iterum, dum Chriſtus in eis formaretur, parturivit, quia ſe à priori frequentia eis ſubtraxit, non minus carus fuit, quibus utique quantò rariùs, tantò deſideratior cernebatur: unde quid colligat, ſapienti ſatis dictum videtur.

ſibi que deinceps præ vitiis.

E

37 Venerabilis igitur abba Rigobertus vices excubiarum ejus in gregem Domini induſtria exequens laudabili, ejuſdem Patris juſſu monaſterium *f* ædificavit in honore ſancti Martini: erat enim ſummæ devotionis in hunc conſeſſorem Domini, ejuſque memoriæ plurimùm inſerviens & dilectioni. Fertur ſiquidem à ſenioribus noſtris *g*, eundem Virum Dei quodam Sabbato ſanguine minutum, à maligno ſpiritu ſub ſpecie puellæ regiæ perſonæ tentatum; nec primùm dolos tantarum percepiffe inſidiarum.

Eccleſia S. Martini conſtructa, quod factum dicitur

f

g

38 Sed cum jam Fratribus eum ad mandatum *h* Domini, quod apud monachos ſingulis Sabbatis ex more celebratur, opperientibus, vellet abire, illaque eum retinere tentaret, loquens quaſi de monaſterii neceſſaria utilitate, magis autem anhelans, ut, ſi poſſet, captivum duce-

ob tentationem ope S. Martini a parentis ſuperatam.

h

A duceret Servum Domini sua turpi commixtione, prædictus Dei pontifex * sanctus Martinus ei apparuit, Fratrem & amicum dulci compellans affatu, insidiantis in pellice inimici cavillationes dolosque retexit: quos mox idem Tiro i Domini à se crucis signo abegit: surgensque Fratres se ad mandatum Domini præstolantes, Dominum laudans super ejus tanta pietate, petivit. Tanta nimirum de ejus sanctitate læticia erat cælicolis, ut non modò eos intercessores apud Dominum mereretur in supernis, sed etiam ut salutis ejus obsequio inservire præfentialiter parerent in terris, ne videlicet tantum remunerationis & gloriæ suæ Coheredem amitterent in cælis.

39 Considerans ergo pius Pater omnino monachis non expedire sexu fœmineo quovis modo communicari k, penitus exclusit sub anathemate ingressum fœminarum de aditis ejusdem cœnobii. Quod nostro tempore l à quadam religiosa servatum muliere, ut scilicet ulterius nollet ire, quàm ipsum Virum Dei didicerat constituisse, eà quoque mortuà, corpus servavit examine: nam eam in feretro positam ferentes, cum in ipso ejus antiquæ adventiois pervenisset limite, tanto confestim divinitus figitur pondere, ut ultrà ferri non possit, coacta etiam ad ferendum præsentium multitudine: sicque anus præceptum, quod ad reverentiam Sancti excoluit, dum vixit, defunctum corpus ad votum viventis animæ transgredi non potuit.

40 Utque superiora repetamus, jubenti sancto patri Bertino, se tanti beneficii non ingratum exhibenti, Rigobertus paruit in omnibus, magnoque opere templum paucis constructum reddidit temporibus. Post hæc, impetratâ pii Præceptoris sui indulgentiâ, & ipse se in otium spirituale contulit m, perfectumque tanti Patris discipulum, doctrinâ ejus & exemplis instructum, hac sui imitatione ostendit. Qui egregius Pater Erlefridum, suum à puero nutritum, abbatem successorem ordinavit: qui alteri * non inferior, à paterna institutione non degeneravit: quamquam adhuc primo juventutis premeretur tirocinio, meritis morumque constantiâ talem se, ut servum Dei decebat, in omni sanctitatis præbuit exercitio.

41 Et adhuc ille Dei Athleta gloriosa agens sæcula, quæ puer cepit, senex quotidie sancta meritorum augere studuit præconia. Verùm quid supplementi n sanctitatis ejus perfectioni, cum patenter ipsa meruit benedictione divinitus insigniri, quâ per Prophetam suum se timentes Dominus spondit benedici. Ecclesia quippe, quam regebat, sicut vitis abundans in domus suæ viguit lateribus: filii autem ut novellæ olivarum in circuitu mensæ ipsius. Bonis verò, quæ sunt in Hierusalem, usus est in omnibus diebus vitæ suæ: filiosque filiorum suorum pacem super Israël evangelizantes promeruit videre; jamque tempus instabat, quo Servi sui memorari Dominum decebat, cui sibi advocato * mercedem laborum suorum reddere disponebat.

* i. e. ad se vocato

ANNOTATA.

a SS. Victorius & Fuscianus, qui cum hospite suo S. Gentiano Ambiani martyrio coronati sunt sub Riclio Varo, creduntur revera prædicasse Morinis. Quantum verò ibidem profecerint, magis inquiri poterit ad xi Decembris, quo coluntur. Verùm & alii non pauci prædicasse Septembris Tomus II,

cârunt apud Morinos ante Audomarum & Bertinum, ita ut Folcardus nimium dicat, dum asserit omnes fuisse idolorum cultores, quos necdum converterat S. Audomarus, dum advenit Bertinus. Crediderim potius multos jam tunc fuisse Christianos, quos excolerent, nec desuisse tamen gentiles, quos converterent.

b S. Quintinus sub eodem tyranno passus est, & colitur 31 Octobris, ubi examinari poterit, an inter socios suos habuerit Victoricum & Fuscianum, ut hic dicitur.

c Duo sic habent exemplaria. At Accinctinum habet: immunita detegitur. Auctor extenuat gloriam, quæ Sanctis vritur ex miraculis.

d Phrasis est mendosa in utroque Ms.: nam tertium exemplar Accinctinum, quod aliis erat correctius, jam deficit, utpote mutilum. Legendum itaque suspicor: Suas quoque vices, locum, & Fratres perpendens, addendumque existimavit, aut quid simile.

e Si hæc vera sunt, habitasse videtur Sanctus eo tempore in secundo monasterio B. Mariae. At de precibus tota nocte in oratorio B. Mariæ continuatis, rigidisque illis jejniis tacent priores biographi; nec illa decrepito Seni, qualis tunc erat Sanctus, nimis congruunt. Facile tamen crediderim S. Bertinum precibus & jejniis multum fuisse deditum etiam in senectute.

f Voce monasterium hic quidem ecclesia, seu oratorium aliquod intelligitur, ut observat Mabillonius; at non existimo tam modò esse parochialem S. Martini ecclesiam, prout adjungit. Consule Comment. num. 129.

g Qui seniores erant tempore Folcardi, seu seculo xi, multis seculis distabant à S. Bertino: ideoque eorum auctoritas non magni potest esse momenti pro factis hic relato, quod non omnino certum videri, monui in Comment. num. 130.

h Mandatum vocatur lotio pedum, quæ præscribitur in Regula S. Benedicti, quæque nomen accepit ab antiphona tunc cantanda, quæ incipit: Mandatum novitum do vobis.

i Hac vox insinuat, non fuisse senem S. Bertinum, dum ea tentatio ei creditur supervenisse. At factum est relatum extra ordinem occasione ecclesie S. Martino adificata.

k Lege, cum sexu femineo... communicare. l Clotys ad hunc locum observat, licitum fuisse ingressum mulierum ante tempora Folcardi, ideoque credit verba antiquioris cujusdam scriptoris ab eò adoptata. Observatio vera est: sed Folcardus non dicit præceptum Sancti suo tempore viguisse, sed mulierem illud observasse ad reverentiam Sancti; quo tantum probatur, necdum eo tempore datum fuisse oblivioni. Consule Comment. num. 132 & 133.

m Post aliquot regiminis annos inter annum 704 & 707 munus abbatis Rigoberti deposuit, ut dictum in Comment. num. 134; ubi etiam de successore ejus Erlefrido.

n Videtur addenda vox, defuit, legendumque: Quid supplementi defuit &c.?

A. FOLCARDUS

B

F

H h h h

CA

CAPUT IV.

*Sancti postrema gesta, beatus
obitus, sepultura, & mira-
cula breviter perstricta.**Pia Sancti,
morte appro-
pinqante
ad suos mo-
nita:*** al. fer-
ventius**morbis ex-
tremis ac
beatus obi-
tus.**Gloria San-
cti,*

C Elebrem ergo obitus sui diem beatus pater Bertinus intentius bonis operibus invigilans prævenit: quem sibi imminere merenti astantium filiorum turbæ innotuit. Quos quia tanti Patris ministerio suoque sanguine sibi Christus Dominus acquiserat, indefinente admonitionis ejus doctrinâ docere non cessabat, ut cœpto sacri ordinis proposito adhærentes, locum tam præclaræ habitationis non desererent, sed in eo finetenus * Christo servientes permanerent, ejusque apud Dominum suis precibus memores essent; se verò, si quid posset, apud Deum intercessorem perpetuum pollicitus est pro omnibus eundem incolentibus locum. Hanc nimirum spem piissimus Pastor suis conferre dignum duxit, tanque paternæ pietatis pactione in se fidentes præmunivit, ut scilicet grex ei devotus sciret, posthabito omni dubio, quia tanto Intercessore ejus coram Deo commendari posset devotio, assignari humilitas, comprobari stabilitas, roborari fragilitas. Nec poterat ferre Pater cælesti imbutus dulcedine, cum tot filiorum plangentium & lamentantium pro affectu indicibili premeretur amore, quin dolentes consolaretur, pollicita ope intercessionis suæ.

43 Acri igitur ægritudinis fatigatione ingravescente, carnali debilitatur dissolutione, cum victor spiritus, indefessa quæ Dei sunt volvens meditatione, iter, quo ad Dominum conscenderet, perspicua emetiebatur contemplatione. Advenit tandem illa beata dies, quæ tantum Christicolam cœlis inferret, quam tanto securior excepit, quanto eminens futuram prævidit. Munitus ergo cælestis Sacramenti viatico, inter verba, quibus suum Deo, cui vixit, commendabat exitum, plenus dierum perfectorumque meritum, corporeo eductus ergastulo, inter manus flentium discipulorum excipitur à Domino occurrente, & hymnizante militia superni exercitus: & inter præcipuos cælestis curiæ duces tanto divæ remunerationis triumpho infertur coronandus *a*.

44 O gloriosa hujus Patris anima, quam omnium cælorum dignitas tam festivâ excepit gloriâ, tam præclara deduxit jucunditate ad æternæ exultationis præmia, quam modulatis laudibus supernæ processions ambit chorus, super qua ipse, qui pro omnibus immolatus est, exultat Agnus, & suavibus cælestis melodix demulcet concentibus. O beatum Virum, cujus animam patriarchæ & prophetæ ad suos complectuntur & sovent sinus, Apostoli suis invitant sedibus, martyres laureati constantiæ suæ sibi consignant imitatore, confessorum numerosus ordo jam suum suscepit heredem, virginum quoque candens turba tam exoptatum recepisse gratulatur Concivem. Revera Deus in conspectu suo pretiosa eum donavit morte, quam tanta cælicolarum accumulavit exultatione; uti enim se decuit, memor factus est Dominus suæ sponsionis, ut centuplicata mercede Servo suo, qui be-

ne ministraverat, vicem recompenfaret bonæ D
servitutis.

45 Se quippe, quod primum præcipuumque est, dedit, & cognosci se concessit, ut cognovit. O verè beatum Virum, qui sic servivit, cui nunc discumbenti ipse Dominus transiens ministrat. Hinc tibi, Jesu clementissime, nos servitui gratias reddimus, qui conditionis nostræ fragilitati consulis, provisus hujus apud te excellentiæ patribus, quos dum tantis gloriæ tuæ fascibus tibi adjungis; nos peccatores in eorum meritis confidere posse concedis. Petimus ergo supplices tuam pietatem, ut sicut tunc omnis militiæ tuæ lætitiâ ejus profecutus es assumptionem, sic spirituali gaudio tibi que acceptis laudibus in ejus honore hunc festivum hodie nos annuas celebrare diem, & eo intercedente quandoque ad eam perducas, quam fidelibus tuis æternam largiris solemnitatem.

46 Transiit. autem idem Dei Athleta Nonas Septembris, anno Incarnati Verbi sexcentesimo nonagesimo octavo, Hildeberti verò Francorum regis quinto decimo *b*, anno, ex quo eundem locum construere cœpit, quinquagesimo nono. Qui excepto quoddam familiari luctu nimirum lamentabatur privatorum, publicum totius patriæ eum maximo plangentis mœrore factus est justitium. Re-
colebatur enim ejus, quâ nihil melius est, cælebs vita, in divinis meditatio continua, omnia ejus opera secundum Deum facta, dulce colloquium & nil habens, nisi quod Dei honorem & salutem spectaret animarum. Iterabatur sæpius ab illa eum desentium frequentia, quia illiusmodi civium jam magna nobis est penuria.

47 Quanta autem multitudo ad ejus triumphales exequias confluerit, non facile verbis datur probari; intelligentium autem conceditur æstimationi, cum ejus monachus *c* tunc * ecclesiæ præfuerit Morinensi, & qui in eodem pago, ubi vis *d* fuerat mundo abrenunciantium, congregatio institutionis ejus constare dignoscebatur initio, præsertim cum, ut prædictum est, prædicatione omnibus indigenis Christiana informata sit religio. Cujus decenter conditum tumultatur corpus in templo sancti Martini *e* retro altare principale, constructâ venerationis arâ ad caput tumuli, quo plurimis annis requiescens, multis glorificatus est signis ad honorem Domini. Post ejus obitum præfatus abbas Erlefridus super ejus tumbam majori opere * ecclesiæ erexit ædificium, condignoque reverentiæ cultu eundem requietionis tanti Patris decoravit locum, ita ut absque indice religione *f*, quis quantusque esset, qui illuc conditus veneraretur.

48 En quàm fideli scœnore accepta divinæ inspirationis talenta geminavit hic Famulus Domini, quàmque felici ædificatione fabricam erexit Ecclesiæ Dei. Adamantinæ si quidem naturæ virtutem in cœpta conversationis suæ præfixit soliditate, quâ post se ad Deum traxit omne, quod visus est obtinere. Et quia se tam sedulum divinæ voluntati exhibere studuit, quanti apud se cælo * constiterit, Dominus ad ejus tumultum demonstravit. Infectum natale passo *g* cuidam vocem & auditum supplevit. Claudum æquè & surdum *h* integra sospitate donavit; cæcis *i* quàm plurimis amissam lucem restituit, victosque *k* ferreis nexibus sæpius absolvit. Hæc quoque, prout fides tenebat poscentium, sæpenumero & vidimus *l* & legimus operatum, quæ si singularem sermo exprimeret, minùs gratus studiosis lectoribus fieret; magisque tædium quàm profectum

*cui Domi-
nus magna
largitus est.**Annus e-
mortalis,
dolor de
morte ipsius,
b**E**honorifica
sepultura:**c
* al. huic
d**e**F*** al. apice**f**Miracula
aliqua*** i. e. in
cælo**h**k**l*

A ctum generaret. Artificem *m* operi ejus ecclesie infistentem de ipsius summo culmine excepit ruentem, eademque hora operi suo sanum misit & lætantem. Monacho etiam suo profugo *n* oculos extinxit: dehinc, tibi cordis tenebras pœnitentis medelâ pepulit, revertenti & pœnitenti lumen, quod abstulit, reparavit.

brevis per-
stricta.
o
p
q
r
* i. e. judi-
cium
f
B Alium etiam loci sui monachum *o* diabolica invasum tyrannide super ipsam requietionis ejus tumbam salvavit, excluso dæmone. Quo pietatis suæ beneficio primùm in eodem loco usus est in quadam energumena muliere. Alio quoque tempore eodem celebritatis suæ die spicas avulsas sanguine affluentes *p* imbuit; sicque humanis usibus inutiles reddidit, vestesque eo die abluendas lotio in cruorem versa *q* infecit. Sacrilego *r* eosdem, quos in admisso scelere hortatores habuit, ultores dæmones visibilibus ostendit; & aufugere conantem cum præda, quam furto abstulit, in mantis arbitrorum *** conjecit. Prædonum, qui ad ejus loci direptionem venerant, signa niveo colore candentia, picea nigredine *f* tinxit horrentia; è quibus quosdam excæcavit, quosdam autem immisso ultionis suæ terrore fugâ præcipites egit. Sæva etiam Danorum piratis, flammâ & armis premeret, earumque sæva ferocitas plurimis regionibus incumberet, tantique Patris locum pro diripiendis ecclesie thesauris maxima manu invaderet; eorum crudelitati profanæ furenti ad horam quidem consentit se spoliari; eos autem de spoliis nequaquam passus est lætari: nam multos rabie, nonnullos vero percussit cæcitate; reliquum autem, quod superfuit tantæ cladis, exercitibus, extremâ & proxima persecutus est internecone.

Conclusio
Opusculi.
t
C Hæc dicta sufficiant pauca è pluribus, quæ compendiosa quidem terminavimus definitione, sed patentioris textus ferie disponimus elucidare *t*. Solent enim cælestes divitiæ tanto ardentius recipi à fidelibus, quanto delicatior earum præmonstratur usus. Hinc nos fastidiosus satisfactum, si ita volunt, putavimus; sedulo autem lectori respirare concedimus; quò ad legendum recreato spiritu vigoratus infra recognoscat, quæ scire velit apertius: sicque hunc vitæ tantum beatissimi patris & protectoris nostri Bertini librum, titulatis potiùs quàm scriptis ejus post obitum miraculis, claudimus. Sub falce enim voluminis gerneret, nimisæque infestationis ponderi robustus lector succumberet, si de tanti Patris vita delectatum importunus sermo superurgeret: quia, uti ante nos expressit vetustas, Omne supervacuum pleno de pectore manat. Ejus ergo nos accomodantes satisfactioni, ac si jam de vita resecto Patris clarissimi, subsequenter scriptis textum exequemur *n* signorum, quæ per eum gessit Dominus Deus virtutum, cujus æterna potestas dominatur & imperat per infinita sæculorum sæcula. Amen *w*.

A N N O T A T A.

a *Quæ hoc capite huc usque relata sunt, majorem haberent auctoritatem, si scripta essent ab auctore antiquiore; sed pleraque Folcardus primus scripsit.*

b *Hunc annum convenire cum anno Christi 709, observavi in Commentario num. 139, ubi etiam ostendi mortem Sancti circa annum 709 figendam esse.*

c *Clericus ad hunc locum sequentem adjecit*

observationem: Tunc huic sedi præerat Ravangerus, successor Baini, qui successerat Drausio, S. Audomari successor immediato. Breviarium ecclesie cathedralis Morinensis tradit S. Bertinum ab ipso Ravangero tumultatum fuisse.

d *Vis legitur in exemplari Bertiniano, in alio jus: dubito, an legendum non sit ejus. At tota phrasis obscura est, & verisimiliter mendosa. Significat auctor celebres fuisse exsequias, quia fiebant in eo loco, ubi & monachorum congregationem instituerat, & fidem prædicaverat Sanctus.*

e *Locum sepultura explicui in Commentario num. 136.*

f *Id est, absque religioso cultu, ex solo sepultura loco patebat, Virum esse venerandam, qui illic erat sepultus.*

g *Id est, muto & surdo nato. Latius hoc miraculum narratur lib. Miraculorum num. 8 & 9.*

h *Hoc latius refertur in Vita prima num. 13 & seq.*

i *De lumine cæcis restituito varia habet corporis Elevatio.*

k *Vide Vitam 2 num. 24, & Appendicem Miraculorum num. 22.*

l *Videre potuit auctor miracula facta in elevatione corporis, qua tempore ipsius facta est, & relata in Comment. num. 148. Miracula autem, qua hic breviter perstringuntur, fusiùs relata sunt in Viis jam datis, aut in Appendice dabantur, paucissimis exceptis.*

m *Vide hoc miraculum in libro Miraculorum num. 6 & 7.*

n *Narratur hoc in Vita 2 num. 20 & seqq.*

o *Nec hujus nec sequentis miraculi mentionem alio loco inveni.*

p *Idem habetur in Appendice num. 2.*

q *Vide Appendicem num. 1.*

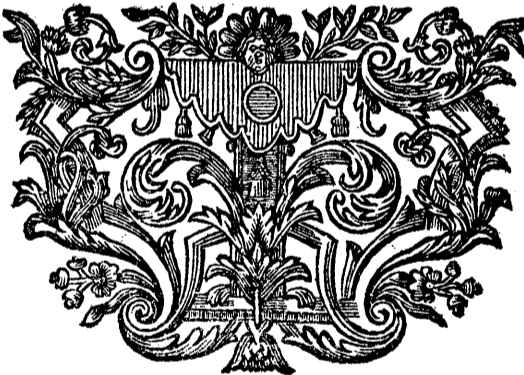
r *Consule Vitam 2 num. 17 & seqq.*

s *De hisce irruptionibus Normannorum consule librum Miraculorum cap. 1, 2, & præcipue caput 3, ubi num. 24 & 25 leguntur mirabilia hic perstricta.*

t *Loquitur auctor de solis miraculis breviter perstrictis: nam gesta satis prolixè enarrata sunt.*

u *An aliud Opusculum de miraculis scripsit Folcardus, non constat. Potuit impedimentum aliquod intervenire, quominus propositum suum exsequeretur. Certè nullum ipsius de miraculis S. Bertini Opusculum innotuit, ut observavi in Comment. num. 7.*

w *Subditur in Ms.: Explicit Vita S. Bertini*

INVENTIO ET ELEVATIO CORPORIS

auctore Bovone abbate

Ex editione Mabillonii.

P R Æ F A T I O

*Epistola, quâ auctor consulit
Widonem Remensem archie-
piscopum, & hujus re-
sponso: dedicatio Ope-
ris ad Widonem.*

*Auctor
Widonem
archiepis-
copum, qui
corpus ele-
vaverat,*

Domino præstantissimo archiepiscopo Wi-
doni a frater Bovo indignus abbas Sithien-
sis cœnobii, inter benedictos benedici. Dum in
corpore sanctæ Dei Ecclesiæ sub Christo sum-
mo capite eminentius membrum, domine pater,
sis constitutus, & ut ita dicam, collum te ca-
piti oporteat uniri atque inhærere viciniâ; u-
triusque partis, animæ videlicet & corporis, va-
letudine omnimodis tuam reverentiam pollere de-
sidero, quatinus nos suprema atque debilia mem-
bra, te salubriter mediante, tam sano capiti Do-
mino nostro possimus concorporari: ne (quod
absit) fecus agentes, penetrabiliore ejus gladio
scindamur juxta illud Euangelii: Non veni, in-
quit, mittere pacem, sed gladium. Quod au-
tem sublimitatem tuam talibus imperitiæ meæ
convenerim verbis, haud tantum temeritatis,
quantum instinctu agitur caritatis, quæ juxta A-
postolum, Omnia sperat, omnia credit, omnia
sustinet. Salus etenim pastoris tuta spes est gre-
gis. Nam postquam promerui ad tuæ paternæ
caritatis benignitatem notificari, tametsi mini-
mum profuerit, semper tamen tuæ salutis solli-
citus fui, & quosque ad nos de illis partibus su-
pervenientes de fortuna tui percunctari solitus,
dum incolumem ac valentem tuam haberi nobi-
litem comperiebam, gaudebam; sicut econ-
tra, dum ægram, condolebam: quippe qui pa-
ter noster spiritalis ac summus pastor haberi-
s. Præterea devotio paternitatis tuæ, quæ elevan-
di corporis S. Bertini causis dudum tam promptè
tamque devotè defervivit, nos fidelitati tuæ gra-
vioris debiti obnoxios reddidit, ut jugiter salu-
tem tuam suspirare, eademque continua inter-
cessionum vota divinis auribus debemus infun-
dere. Quæ res etiam, ut caritas tua meminit,
ad primum meam exiguitatem tuæ magnificentiæ
notificari compulit. Cujus rei gratiâ cum tuam
adissimularem paternitatem, super hoc tuæ experien-
tiæ consultum quæsiturus, non modò ad inve-
stigationem meam satis utili consilio instructus,
verum etiam expectata adventus tui sponsione
domum rediî lætus.

2 Ubi, domine pater, cum dicto die unâ cum
sancto cleri tui conventu adesses, atque elevan-
dis sacris artibus ipse satis devotè inservires,

quàm honorificè quàmque mirificè ipsa celebris
Sancti elevatio peracta sit, nullus tuâ experien-
tiâ profectò meliùs nôrit: quippe quæ celsitudi-
nis tuæ potentiâ sublimata, auctoritate consistit
subnixa. Quod cum ita sit, ad describendum id
ipsum ac posteris notificandum meæ imperitiæ
manum caritativa Fratrum nostrorum exactio
suggerit, non quia illis quâvis præstem scientiâ,
cum cuncti me probitate, nonnulli etiam intel-
lectus præcellant perspicaciâ: verum ut ipsa san-
ctæ elevationis series dignior censeatur, si ma-
joris nominis titulo, scilicet abbatis nomine in-
signiatur. Quorum tamen conatibus nec in to-
tum renitens, nec in totum cedens, tuæ magis
judiciali sententiæ relinquo, meque sequendum
prohibeor quidquid super hoc potissimum judica-
verit paternitatis tuæ celsitudo: ita tamen ut si
relatu dignum duxeris, meamque exiguitatem
imperiosâ auctoritatis tuæ potentiâ ad id deno-
tandum impuleris, cum tuis sanctis promptus pro-
posse parvero jussionibus, tuæ paternitatis ex-
cellentiæ utcumque congestum venerit ad manus,
quæque ejus superflua apostolicæ auctoritatis
confodiatur obelis, minus dicta dilucidetur as-
teriscis; quatinus sicut tuâ gloriosissimâ & ex-
spectatâ sanctæ auctoritatis præsentia eadem sa-
cra elevatio magnifica habetur, sic ejusdem de-
notatio eodem ad stipulatore ac præside corrobore-
retur.

3 Wido Remorum archiepiscopus venerabili
abbati Bovoni. Quoniam opera Domini narrare
honorificum est, dignum ducimus tuæ consulere
inquisitioni, quam pro describenda inventione
pariter & elevatione corporis S. Bertini nobis
effudisti. Gaudemus enim & judicamus id ipsum
gestis litteralibus mancipari, unde Deo placuit
ecclesiâ vestram tam sublimiter insigniri. Et ut
tuis apicibus denotâsti, eum hæc tuo stilo de-
scripta fuerint, nobis referenda mandamus, tuæ
paternitati injungentes, ut sicut verè factum est
describas: quatinus descriptioni tuæ, cum in
manibus nostris venerit, nihil sit addere necessa-
rium vel auferre. Fideliter planè veraciterque ta-
lia oportet describi, ut hæc ipsa ei placeant, qui
se veritatem innotescit. Vale.

4 Glorioso Dei gratiâ domno Widoni archie-
piscopo cum omni suæ curæ credito sanctæ ec-
clesiæ Remensis clero frater Bovo peccator,
quem dicunt Sithiensium abbatem, beatam cum
dextræ partis ovibus portionem. Suscepto reve-
rentiæ tuæ mandato, ô præsul magnificentissime,
quo elevationem sacrosancti patris nostri Bertini
jubes pauperis stili nostri ordiri denotatione,
tum ejusdem Sancti pia devotione, tum tuæ a-
postolicæ auctoritatis præceptione, tum Fratrum
nostrorum quotidiana obsecrationis importunitate,
ne tuæ celsitudinis jussioni contrarius videar,
pro captu ingenioli nostri, quamquam minus
idoneus, eam utcumque narraturus aggrediar.
Cumque veritatis viam cursurus, nostræ imbeci-
llitatis manibus jam ventis vela prætenderim,
si forsan æmulæ tempestatis turbines naufragosa
discrimina intentaverint, tuæ ad hæc stationis
finu recreandus excipiar, bene fidæ manus tui-
tione defenser. Par est enim me tuæ nobilitatis
tutelâ confidentem muro tuæ defensionis prote-
gi, cujus jussu tantæ molis onera quamquam fra-
gilibus perferenda suscepi.

5 Dehinc vos sanctæ Remensis ecclesiæ fi-
lios, dominos nostros supplex deprecor, quatinus
fraterni pacti reminiscetes, nunc mihi sitis
præsidio: & quæcumque hæc nostræ nugaci-
tatis

D
consulit, an
hanc inven-
tionem &
elevationem
sit scrip-
turus:

E

quod cum
facere jubet
Wido.

Hinc auctor
Widoni O-
pus dedicat.
F

uti & clero
Remensi.

A tatis congeries, apostolica porrigente dextera, vestras devenerit in manus, eidem vestros reverendos ne avertatis intuitus; sed quæque ejus insulsa fale vestræ peritiæ jussu domini archipræsulis condire non negetis, sicque fratres fratris onera ad jussum Apostoli ferre juvetis. Non autem congestum est, ut hoc sibi peritorum solertia dignetur, sed ut in hoc vel simpliciores nostri meditantibus occupentur, aut saltem parta dictandi materies inde perito cuiquam quomodocumque habeatur, ut etiam juxta Apostolum, qui non laboravit sibi soli, sed omnibus, sedulo in Christo laborare volentibus series nostræ orationis ordiatur, tum verò exemplar Justitiam quidem viri speculum pro posse nostro imitetur. Sic ergo fiat, ut & deliciose reperire valeant, quid optent, & fame sitique gravati viatores, unde Dominum sibi concilient. At verò, qui sunt, & quæ ac quibus infundant, puer Ægyptius in via lassescens, à domino suo Amalecita abjectus, congruè dilucidat: qui à David persequente repertus ac ejusdem dapibus sufficienter refectus, eidem non solum ad insequendum Amalecitam conjungitur, sed & eo duce profanus ille inventus perimitur.

docens deinde, unde scribenda noverit,

B Ad has quoque quibusdam invitatis, dum varias occasionum suarum causas præterdunt, pauperes, debiles, cæci & claudi ad exitus viarum reperti admissi sunt. His igitur simpliciores nostri accumbentes confedant, hi soli lac nostrum sumturi participari congaudeant. Et ne vestram magnificentiam, o viri apostolici, illarum sufficientia divitiarum tam quotidiana tamque sedula fastidiat, his abjectionis nostræ oleribus aliquantisper vobis cum vestris intendere libeat, donec examinis vestri sententiâ discernatur, utrum vel parvulorum usibus digna an indigna habeatur. Hinc affectu infantis quodcumque audierit fari volentis, sed necdum verba ad plenum formare potentis, cum nonnullas rerum convenientias scribendis gestibus antehac pervenisse meminim, quorum plura ego ipse viderim, quædam majorum haud spernendorum virorum relatu didicim, eademque hic utcumque balbutiens prælibare quam tacere malim: quatinus his aliis admixtis, quomodo hoc tempore circa nos, in quos fines sæculorum devenerunt, mirificaverit misericordias suas Dominus, lucidius cunctis emicet, & ex hoc dignius in laudes Dei sanctique sui Bertini totus nostræ religionis incolatus tripudiet.

Qua intentione scribat.

C Dehinc diligens lector haud mihi nunc indignetur, si simplicioribus nostris notandi Opusculi intentio prælibetur, ne cum solito duriora legentes offenderint, extimescant; sed quomodo, & ad quod dicantur, significantius capiant. Dulcior quippe nobis est apum labor, si prius ora tinxerit malus sapor. Gratius astra micant, ubi notus nubes fugaverit densissimas. Haud secus dominicas inprimis comminationes atque castigationes re gesta cum subsequente proventus divinæ misericordiæ posterorum traditurus memoriæ, pium ac justum Judicem Dominum nostrum nos multipliciter delinquentes nunc minis suis terrificasse, nunc duris objurgationum suarum immissionibus dignè multoties dixerim correxisse: quatinus nobis ejusdem mali saporis gustu ad tempus exacerbatis, post supervenientis grex Dei gratioribus exhalaremur donis; atque toties super nos factæ visitationis femper memores, in reliqua vitæ nostræ tempora firmus emendatiores. Verumtamen non hæc Domi-

nicæ invectionis flagella cujusquam aures offendant, sed potius quicumque his se correxerint, in susceptionem filiorum recipiendos congaudeant, recolentes quod sacra Scriptura nos instruit: Flagellat Dominus omnem filium, quem recipit, &c.

A N N O T A T I O.

à De Widone archiepiscopo videri possunt Sammaritani in Gallia Christiana & Marlorus in Metropoli Remensi. Post episcopatum viginti & duorum annorum mortuum dicunt anno 1055 aut 1056.

C A P U T I.

Combustio cænobii Sithiensis: peccatis ibidem sæviens: his castigationibus emendati monachi.

E

C Unctis namque sanctæ Dei Ecclesiæ filiis habetur notissimum, civitatem Hierusalem quondam, sicut euangelica approbat adfertio, misericorditer deservisse Salvatore nostrum, ejusdemque civitatis comminando futuræ ruinæ cuncta prædixisse dispendia, ac postea ad dictum Domini contigisse omnia. Haud secus modernis temporibus, exigentibus iniquitatibus nostris, ut oraculo cælesti ostensum est, utque digestum penes nos invenitur in memoria S. Vincentii martyris, ultio super nos divinæ pendebat indignationis: nosque usque ad animam perculisset, nisi idem sanctus martyr cum sanctis patronis nostris, Audomaro videlicet atque Bertino, intercessores pro nobis coram Domino adfuerissent. Verum miserator Dominus piis Sanctorum suorum interventionibus flexus ad pietatem, indignationis suæ ad tempus distulit correptionem, confessionis nostræ penitentes ac sanctæ conversationis præstolans meliorationem. Ut enim Propheta memorat, Non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat. Hac itaque redargutione immaniter perterriti & ad tempus penitentiâ ducti, cum sine tenus in novi hominis sinceritatem æmulatione sancta foret enitendum, à nonnullis more suillo iteratò reditum est in luti volutabrum.

F

9 Tandem iniquitatum nostrarum enormitate irritatus supernus Arbiter, exteriorem domum suam, sed malis nostris urgentibus speluncam latronum factam, uti longè antea divinitus comminatum fuerat, igni miserabiliter ad devorandum deliberârat. Nulli autem sit dubium, utrum casu fortuito, an prælibatæ rei gratiâ hujus combustionis super nos ingruerint dispendia; cum procul à monasterio illo igne exurgente ac crescente, & ventus ei consurrexerit & concreverit, ac nonnulla domata * transgressus, versus * i. e. domum templum vehementiore flabro, immò peccato mos urgente impulerit. Et ut dictum est, à Sanctuario meo incipite, sedes Dei subito igne invaduntur, lamentabiliterque edacis flammæ voracitate liquantur; & quod diutino multoque sudore elaboratum exstitit, tunc pro dolor! unius diei hora consumsit. Dehinc rapacitate sua totius

totam comburitur,

tius

A. BOVO-
NE ABB.*b*
*quod auctor
divinae pu-
nitioni at-
tribuit:*tius claustrum gyrat confinia, & nihil intermisso
exterminat omnia *b*.

b 10 Verum, ut dictum est, nihil in terra fieri
sine causa; haud credendum est Dominum do-
mum suam dimisisse perire frustra: sed ut diuti-
nis malis penitus expiaretur, & ut domus sua in-
terior, ibidem videlicet commanentes, à pravis
actionibus suis deterrerentur, ne si malis suis
nollent renuntiare, deterius ignis aeterni post in
aeternum punirentur damnatione. Huc etiam il-
lud memoriae occurrit, quod Quadragesimae ob-
servatione illud discrimen nobis acciderit, quan-
do cuncti sanæ fidei cultores potissimum errata
aliorum temporum punire, atque ab his digna
penitentia se operam dant expiare. Sic sic long-
ganimis & multæ misericordiae & verax Dominus
illo in tempore hoc cœnobium cœnobitasque nos
tanta incendii percussione multatos à cunctis pec-
cati spurcitiis examinasse, & in reliquum vitæ
tempus ô utinam velit emendatior esse: qua-
tinus hoc rogo extinguibili effecti castigatiores,
aeterni ignis cruciatus possimus evadere inexstin-
guibiles. Sic etenim plerumque Dei sapientia in
corripiendo immisionem virgæ suæ modificat;
ut & delinquentium emendanda pie puniat, de-
mumque in ipsa castigatione quiddam boni mi-
seratione sua foveat, quod post in tempore suo
opportune demonstrat, quemadmodum loco suo
diligens lector inveniet.

B 11 His ita consumtis, insecuta nocte cuidam
nostrorum seniorum (quem, quia adhuc superest,
nolo nominare) in somnio visum est videre quem-
dam magnificum virum habitus candore niveum,
vultus splendore fulmineum, quodam claustrum lo-
co perstitisse, diligentique obtutu circumspicere
omnibus extentâ dextrâ omnem cœnobii locum
benedixisse. Qua de re etiam colligitur, locum
à quibusdam commissis jam expiatum, deinum-
que in pristinum vel priorem decorem aliquando
miseratione Dei convertendum *c*. Interea nobis
divo expositis, ac murorum parietibus tectorum
suorum honestate nudatis, denuo necessitudine
urgente tecta reparantur; murisque utcumque
adhuc stantibus supponuntur ***. Quid plura?
Cunctis pro tempore ac pro posse reparatis seu
potius dealbatis, quidam nostrorum citius recto
non multo post tempore visitationis suæ obli-
ti, & ad abrenuntiata irreverenter reversi, necdum-
que facie malorum suorum exinanita, demum
diabolicæ malignitatis illaqueantur pedica: cum
ecce divina Majestas nos territura, demum post
aliquorum annorum curriculum in nos gladium
suum vibravit, ac subita peste multam partem
nostrorum leto tenus percussit. Nec erat tunc ul-
la morientium requies, sed diem corruebant
velut morbidæ oves. Cum illo vel illis defunctis
adhuc eorum sepulturis inferviretur, ecce alio-
rum exitus subiti denuntiantur.

C 12 Plurimi interim ejusdem pestis horrore af-
fecti, atque singuli super se subito futuræ mor-
tis suspecti, multam malorum suorum penitu-
dinem iteratò cœperunt gerere, ac intimis lacry-
marum suspiriis exacerbata malis suis Domini
nostri faciem placare. Tunc cerneret illud Apo-
stolicum bene compleri: Confitemini alterutrum
peccata vestra, & Orate pro invicem, ut salvemi-
ni. Nec minus omnis peculiaritatis reculas in me-
dium proferri, ante pedes domini abbatis Ro-
derici cunctas exponi, dignæ penitentia & la-
crymarum fluentis rebaptizari; & ut brevius con-
cludam, his cunctisque malis abrenunciari, &
omnibus bonis inniti *d*. Nec tamen sic omni Qua-

d

dragesima cessatum est ab hujusmodi lue letifera,
donec undecim nostrorum defunctis, ac totius
anni diebus, quibus diutius abusi sumus, in tali
mœrore atque anxietate decimatis, festum Pa-
schale sollempnium instaret, omnemque ejusdem
cladis lacrymam ab oculis nostris pietas Dei ab-
stergeret. Quod undenarius numerus ad pecca-
tum pertineat, sacræ auctoritas Scripturæ satis
demonstrat: quia sicut Decalogus denarii sum-
mâ completur, sic undenarii incremento tran-
scenditur. Quare quemadmodum per denarium
Decalogi observatio, eodem modo per unde-
narium peccati figuratur transgressio, Cur & hæc
Quadragesimæ tempore convenerunt, & quod
de eodem tempore supra notatum sit, diligens
lector videat; ac quomodo res rebus, tempo-
raque temporibus hic consequantur, rationis vi-
vacitate colligat. At paululum cœptæ narratio-
nis digressus textum, ad idem jam nunc reflecto
calamum.

A N N O T A T A.

a Quod hic de servatione monasterii ab incen-
dio breviter attingitur, latius relatam vide in
Appendice Miraculorum num. 5 & sequentibus.

b Iperius cap. 36 part. 1 id infortunium
contigisse ait anno x Roderici abbatis, qui Bo-
vonem precessit, testeque Iperio abbas consecra-
tus est anno Domini mxxi. Incendium id evenisse
in pœnam laxata disciplina idem auctor miro
candore scribit, dicens Rodericum abbatem fru-
stra laborasse, ut disciplinam monasticam resti-
tueret, subdensque: Unde fit, ut qui pii patris
monita contemnebant, sunt ad viam veritatis
Deo vindice redire coacti. Ignis namque de qua-
dam domuncula surgens, & plusquam duo mil-
lia domatum transgressus, ventorum, immò
peccatorum, flabro in hoc monasterium impul-
sus, primò ad claustrum, inde ad dormitorium,
totum denique monasterium unica die vorax flam-
ma consumsit, nihil omnino relinquens inustum.
Et hæc est quarta hujus loci destructio, quæ ac-
cidit anno x hujus domni Roderici abbatis.

c De hac visione laudatus Iperius sic habet:
Sequenti nocte in visione apparuit uni de senio-
ribus in certo loco claustrum vir celebris, amictu
niveo, vultu fulmineo, qui circumspiciens &
dexteram levans locum benedixit.

d Audiamus de hisce etiam Iperium: Hac
visione, inquit, Deum pacatum præsumentes
abbas & conventus, in opus reparationis mate-
rialis fabricæ unanimiter accinguntur; sed de spi-
rituali fabrica, piique patris jussibus non cura-
vit conventus. Propter quod Deus huic flagello
secundum addidit subitæ mortalitatis in tantum,
ut dum unius sepulturæ infervitur, alterius exi-
tus nuntietur. Multis monachorum sic mortuis,
alios timor subitæ mortis invalit: unde ad pœ-
nitentiam & pii patris monita redierunt, quibus
Rodericus vitæ puritatem & S. Benedicti Regu-
lam observare docuit, cujus & ipse firmus ama-
tor exstitit, & in finem permanit.

CA-

A

CAPUT II.

Instauratio ecclesie, ac corporis
S. Bertini inventio.

Dum Bozo
abbas eccle-
siam Si-
thiensem in-
staurat,

B

* i. e. præ-
cipuum

a

C
fodiensibus
sub ara S.
Martini
apparet lo-
culus,

Interea sic nobis virgâ Domini flagellatis ac meliori viâ impulsis, paucorum annorum tempore emenso, sanctuarii parietes partim antiquitate, partim incendio cœperunt dissolvi, atque se cernentium capitibus ruinam minari. Unde consultu principum nostrorum meliorandi gratiâ ad destruendum illud manus injecimus, quatinus hoc renovato, in reliqua renovanda operam extenderemus. Interim quidam de nostris simplicioribus nos adeuntes, hortati sunt cœpto constanter insistere operi, pollicentes Dominum nobis cooperari, atque post non multum temporis Sithiense cœnobium magnificè à Domino visitandum, & quiddam magni circa idem declarandum. Quibus tunc parvipensis, ad alia me mox convertebam, & maximè opportunis cœpto operis administrationibus sedulus intendebar. Sic inter operandum cum tempora forent emensa quatuor annorum, ac quinto dehinc anno exterior murus jam aliquantisper exurgeret in altum; ædificandæ ibidem cryptæ causâ cardinale * sancti Martini altare mutandum fuerat, quod sine pontificis fieri præsentia minimè decebat. Quod post octavas Paschæ dum pararetur, dum absente episcopo ingentes terrarum moles, quibus ara circumcingebatur, interim jussu nostro exportarentur; subito vehementioris ægritudinis molestia me graviter invasit, debilitatumque sine mora lecto tenus prostravit: sicque fervus sciens voluntatem Domini sui & non faciens plagis vapulavit multis. Nec credo me tantum peccatorem cuncti reatus obnoxium tam sanctæ rei futuræ aliquo modo promereri interesse, ni prius tanto Domini castigatus a expiaret verberere.

14. Ideoque aliquamdiu res destruendi altaris tunc differebatur, ac interim copia terræ usque ad altare circumfossæ exportabatur; cum jejuniis quarti b, jam me à languoris vexatione aliquantulum convalescente, quidam seniorum nostrorum me adire, dicentes, aram illam jam, exportata, quæ in circuitu ejus erat, congerie, nutare, & nî cito subveniretur, casuram fore; & ob id episcopum, quoniam tunc Tarvennæ fuerat, celerius mandari oportere. Cujus rei gratiâ accitus satis benevolè accurrit, sextâque feriâ ejusdem jejunii quarti aram destructurus cum multis accessit, illâque subversâ, eadem die, nobis invitis, domum rediit. Quo in loco dum sequenti die, hoc est septimâ feriâ jejunii, uti ad locanda fundamenta aliis foditur, dum multa terrarum copia effertur, ecce sub ipso sancto altaris loco quoddam apogæum duris lapidibus, tegulis, antiquoque cæmento operosè conditum offenditur. Hoc comperto, nos quidem id ipsum visuri accurrimus, & videntes super eo admodum mirati sumus. Nec tegi, nec detegi ultrâ illud permittitur, ne forsan, si absque bonorum virorum testimonio detectum solveretur, aut tectum aliquamdiu occultari conaremur; nos nostrâ imprudentiâ quorumcumque æmulorum derogationibus criminaremur. Neque ea die episcopus attingi poterat, quoniam præterita die

Septembris Tomus II.

statim, evulso altari, ut dictum est, domum A. BOVO* redierat. Tunc huc, tunc illuc vertitur animus, NE ABB. quod potissimum eligat valde anxius.

15. Tandem, super hoc communicato nostro qui coram multis testibus, huc nos converti visum est melius, ut his, quos eadem dies attulerat, innixi testibus, ad investigandum quodcumque esset procederemus. Tunc post * vicedominum & castellanos & quosque majores cleri directo nuntio, ut nos omnes citi adeant, invito. Et quoniam Sabbatum erat, quibusdam verò ad forum legum jura convenientibus, nec mora haud contemnendus spectabilium personarum adest populus. Præterea fama hujuscemodi exciente, plebeiam multitudinem eadem res non quivit latere: segregatim perstreptentes accurrunt stupide. Ut autem majoribus cessimus ad accedendum, datâ copiâ videndi loculum, actutum Landbertus prætor urbanus, aliis itidem personatis viris conclamantibus, nequaquam se inde inquit amitturum pedem, donec rei inibi latentis dignosceret veritatem. Jam tum enim à nobis certum habebatur, quòd ibidem aliquis Sanctorum corpore detineretur: verum de nullo minùs quàm de illo, qui præter spem reperiendus erat, sperabatur. Interea cunctis circumstantibus investigandæ tantæ rei gratiâ cum processibus, crucibus, & cereis peractis acceditur, & nobis, ut decebat, interim litanias cantantibus, cunctisque demirantibus detegitur, ac multo multoties sudore à prima diei hora usque in vespertum ferreis instrumentis vix dissipatur.

16. Quod tandem opertum grandi satis artificii molimine, plumbeum scrinium omnium adstantium oculis apparet continuisse: illoque soluto, cunctis circumstantibus dum panditur, emeriti cujusdam Sancti membra revelantur. Deinde nondum apparente ejus Sancti nominis titulo, omniumque oculis ad hoc ipsum intentis, bis terque scrutato totius busti loculo, novissimè sub dextro ejusdem Sancti humero crux argentea reperta extrahitur, nobisque ad manus præfertur, his tantum trium verborum insignita notulis: SANCTUS BERTINUS ABBAS. Nec horret ab hujus Sancti præconio, quòd nobis adhuc insciis, neque de hoc, donec contigit, quidquam præmeditatis animo, satis congruè in jejuniis quarti mensis tam dilecti Patris sancta contigerit inventio. Condecens enim fuit & valde commodum, ut ad tam sacrosanctum accessuri commercium, quartæ & sextæ septimæque feriæ ejusdem jejunii parsimoniâ aliquantisper effecti purgatores, ad tam venerandos Sancti artus investigandos properaremus aliquanto digniores. Quæcumque verò antequam fiant possunt præsciri, ea pro modulo suo providentiâ valeant gubernari. Verum ista, unde nulla cuilibet nostrum fuit notitia, quis ita disposita moderaretur, nisi solius Dei præscientiâ? &c.

17. Talibus ergo indiciis pretioso super aurum & topazion invento ac comperto beatissimi Patris corpore, cum eatenus diutina & gravissima omnis terra decocta pessumidaretur siccitate, ita ut univèrsa fegetum spe jam penitus sese frustrari quererentur agricolæ; ecce eodem momento, præmissis multis tonitruis atque coruscantibus fulminibus, plurima subsecuta est inundatio pluvialis, quâ sufficientissimè debriata tellus, mox fructificando virefcere, atque cultoribus suis in novos fructus sese rediviva spe jamjamque cœpit dilatare. Itaque extunc salubri rore omnes fegetes confortæ adsurgunt auris spirantibus,

aperitur,
corpusque
S. Bertini
continere
deprehendi-
tur:

E

terra sicci-
tas eodem
momento
sublata &

A. BOVO-
S. ABB.

bus, ac, jam maturæ messi quamvis ingens vix sufficit operariorum numerus, ut instantis anni rotatus terrigenas Dei gratiâ omni segetum educaret sufficientia.

invento
nuntiata S.
S. Leoni
IX:

18 His ita dictis, sacrum corpus jam revelatum ac detectum eadem urnâ suâ retegî, & loculus, ut pridem fuerat, iustum est remuniri, quousque majorum consultu, quid super hoc ipso foret agendum, esset deliberari. Quantis interim vexationibus, blasphemis affecti sumus, nobis ad purgationem noscat, ac illis ignoscat Dominus. Hac tempestate dominus Papa Leo 6, cognomento Bruno, sanctæ Romanæ præsidebat Ecclesiæ, cujus sagacitatis ac probitatis fama per totum orbem spirabat odorem suavis fragrantia. Ad quem, necessitate urgente, quò majorum auctoritate corroboraremur, fidelis legatus exquisitus & repertus dirigitur, quatenus quidquid ipse de his Apostolicis cum gravioris consilii viris egregium sentiret, nobis pro nomine Domini mandare eodem legato non differret. Quem cum adisset, ac jam coram eo admissio sibi data copia fandi esset, rem gestam per ordinem domno Papæ succinctè, prout in scriptis tunc occupato, exposuit, testimoniaque scripturæ & crutem cum sacro corpore repertam, quæ secum pro testimonio tulerat, obtutibus ejus præsentavit. Quibus visis, & his, qui tunc fortè secum aderant, uti qui ad Romanum concilium d tunc convenerant, scilicet patriarchæ Aquileiæ, archiepiscopis, præsulibus, abbatibus, ducibus ac primoribus demonstratis, talibus ait veritatis iudiciis nequaquam debere diffidi, sed tutius ac firmius credi, præsertim cum in multis Annalium gestis satis possit inveniri, cunctos pæne Galliæ terminos, maximèque vestra ac cetera maritima loca frequentibus Danorum incursionibus, deprædationibus, incendiisque populata; & ob id multa Sanctorum corpora quædam à locis minùs tutis translata, quædam verò clanculum (sicut de sancto Bertino factum constat) vel maceris vel terris sint recondita.

inquisitum
à Bovone,
quo modo
sacrum cor-
pus ibidem
fuerit depo-
situm.

19 Quibus responsis Apostolicis nobis nostro nuntio relatis, ex hoc ad memetipsum reverfus meminisse cœpi Vitæ S. Folquini, quiddam super hoc ipso loquentis: eaque allatâ, quod volebam, exquisitum recitabatur, quomodo idem sanctus pontifex venerandum Sancti corpus translatum recondiderit, & quòd ejusdem Translationis festivum diem singulis annis agi per omnem diocesim suam instituerit. Quod exempli etiam causâ hic denotari placuit, S. Bertini corpus transtulit & recondidit, sollempnemque hunc diem nobis esse sancivit, qui est septimodecimo Kalendas Augusti. Diu rei etiam hoc vulgaris opinio adjecit, quòd prælibatus præsul id nullis præter paucos agnoscentibus clanculum fecerit, ac ne palam quoquo modo fieret, gravibus eisdem interminationibus ac sacramentis constrinxerit. Hoc igitur viso, & necdum cujus necessitatis gratiâ, vel quoto Dominicæ Incarnationis anno id factum sit, satis manifestato: nec mora quoslibet Annales ac antiquorum gestorum historias recitando percurrens, eorumque discepta, quæ investigationi nostræ videbantur opportuna, conferebat, pro nostræ parvitatæ modulo commentatus sum hoc magno divinæ dispensationis præfatio factum, scilicet venerabile corpus operâ prædicti pontificis de noto loco in secretius penetrali translatum. Quod ut dilucidius aperiatur, eorundem excerptorum collatio aperiatur. Sed ne cœptæ rationis ordo aliquantulum intermitti

videatur, hæc aliàs plenius texenda conserventur. D

A N N O T A T A.

a Magna Bovonis humilitas & non minor pietas in toto Opusculo relucet. Abbas factus, teste Iperio cap. 37, ecclesiam instaurare cœpit, sed morte præventus non totam complevit.

b Jejunium quarti, videlicet mensis, unum est ex jejniis quatuor temporum, quod à S. Leone vocatur jejunium Pentecostes, quia in hebdomada Pentecostes solet observari. Aliàs æstivum vocatur, alias quarti mensis, id est Junii, ut hic. Porro istud quarti mensis jejunium non semper eadem hebdomadâ Pentecostes observatum est, ut ostendit Natalis Alexander in Historiam ecclesiasticam seculi 2 disert. 4 art. 4. Multis locis jejunium tribus diebus, ut fit in hebdomada Pentecostes, observatum fuit hebdomadâ secundâ Junii, atque id ipsum etiam hic factum est. Nam corpus detectum est feriâ septimâ seu Sabbatò jejunii. In Miraculis autem apud Mabillonium pag. 147 detectum dicitur anno 1050, decimo sexto Kalendas Julii, id est, die 16 Junii. At, cum anno 1050 Pascha esset 15 Aprilis, Pentecoste 3 Junii, dies 16 Junii incidebat in Sabbatum hebdomadæ primæ post hebdomadam Pentecostes, quæ erat hebdomada secunda Junii.

c S. Leo IX, qui ex episcopo Tullensi Pontifex creatus est anno 1049.

d Vita S. Leonis data est ad 19 Aprilis, ubi in Commentario prævio § 3 altera synodus Romana memoratur anno 1050, altera anno 1051.

C A P U T III.

Qua occasione corpus sacrum antea à S. Folquino esset depositum in loco, ubi inventum: Bovo abbas Remensem archiepiscopum & episcopum Taruannensem ad elevationem invitat. F

Glorioso igitur imperatore Ludovico, Caroli Magni æquè imperatoris filio regnante, cum eatenus hoc antiquum & tunc regale cœnobium ex tempore beatissimi Bertini, ejusdem fundatoris præcipui, sacra monastici Ordinis religione admodum nobilitaretur, atque secundum instituta canonum Fratrum adoptione ipsius regimen commendaretur; tunc cuidam canonico, genere Anglo, Fredegiso a nomine, in beneficium pro dolor! data, ac totius sanctæ religionis candore marcescere, in externas manus devenire, & minorari à sua cœpit integritate. Denique numerum monachorum ibidem Domino militantium, qui octoginta tres erant, ad sexaginta diminuit, villas & fertiliora prædia victui monachorum deputata, in dominium sibi usurpavit. Monasterium verò S. Audomari, quod cum monasterio S. Bertini idem erat, penitus evertit: quoniam quadraginta monachis eliminatis,

Refert attor facta per Fridogisum abbatem

A tis, triginta canonicos loco eorum substituit, tertiamque partem omnium bonorum, ad monasterium S. Bertini pertinentium, eorum usibus deputavit. Quid igitur iste aliud quam hujus monasterii flagellum fuit? Qui etiam à beato Bertino in numero abbatum merito undecimus existit; quia in eo quòd ea, quæ à decem prædecessoribus suis bene ordinata fuerant, evertit, Decalogi metas excessit. Omne enim peccatum undenarium *b* dicitur, quoniam quodcumque aliquod illicitum committitur, Decalogi summa, quantum in peccante est, violatur. Merito igitur præsumtor iste, Fredegisus videlicet, quasi Frigidus vocatus est: quia nisi cordis ejus aquilo ille possessor existisset, ad hujusmodi præsumptiones nullatenus adspirasset. Quia ergo præsumptio hujus Frigidi monasterio huic tanti excidii caput & causa existit, actio ejus perversa & peccatum fuit; & pœna peccati; & causa alterius peccati.

*in damnum
cœnobii Si-
thiensis,
bellaque in-
ter filios
Ludovici
Pii orta,*

B 21 Peccatum etenim vel etiam sacrilegium fuit, cum illud; quod mensæ monachorum delegatum erat, in jus alterius cessit. Pœna quoque peccati existit, quia nisi in Fredegiso aliquod peccatum gravissimum præcessisset, unde; tunc sordidus esset; magis adhuc fordescere deberet, numquam eum Dominus adeo excæcari permisisset, ut de tanto sacrilegio cogitaret. Causam verò alterius peccati illud idem peccatum Fredegisi successoribus propinavit, quia quod ipse in dominium sibi vindicavit, apud omnes successores ipsius usque ad modernum tempus inextricabilem perduravit. Tantilla verò hæc pueris nostris me tetigisse sufficiat; ut quibus peccatis, à sanctuario Dei exortis, tanta mala consurrexerint, pateat, ac quibus urgentibus causis sancti corporis margarita recondita sit, manifestius pateat. Imperatore præfato decedente à sæculo, filii ejus Lotharius, Ludovicus & Carolus *c*, singuli paternum imperium æmulati, mox ab invicem dissentire cœperunt, atque ferocissimam inter se pugnam insertam in pago Autisiodorensi bellum cruentissimam * cominiferunt: ubi cum Francorum proceribus & cum cunctis nationibus sibi subiectis mutua se cæde prosternentibus, tandem Lodoicus & Carolus fugato Lothario triumphum adepti sunt. Cujus feminarii discordia durante per quinquennium; ubi pœne omnes Francorum regiones cum habitatoribus suis ad nihilum redacti sunt, tandem pace facta, Francorum regnum sibi diviserunt, tuncque nostras partes Occidentales Carolo regi cesserunt. Cujus obtentu pacis nequaquam mala desierunt: sed tripartito paterno imperio, dum singuli per singula regna patrizare, seque secundum paternam magnificentiam protelare cupiunt, seque suaque confundentes dejiciunt. Non enim verbum Domini excidit: Omne regnum in seipsum divisum desolabitur, & domus supra domum cadet.

*Et occultationem corporis S. Bertini metu Danorum, d
* Lege compositos*

C 22 Regnante eodem rege Carolo; tertio tegiminis Adalardi abbatis anno, præfatus præful emeritus S. Bertini artus, anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo quadragesimo tertio *d*, secretiori quam prius fuerat loco mirè compositum * locavit: sicut paullo antè S. Audomari *e* venerabile corpus furtim ereptum, sed suæ diligentie divinitus concessum loco suo restituit, ne hæc patria tanto umquam fraudaretur patrone, haud dissimiliter abditioribus locis mandavit. Quorum etiam sanctas Translationes distinctis temporum diebus à cuncto populo diocesis

Septembris Tomus II.

suæ magnificentius celebrandas fancivit, ut quidquid in eorum depositionibus sanctis, mense Septembri concurrentibus, urgente mellis necessitate, minus dignè celebrarent, his sanctarum translationum sollemnitatibus liberius exsolvere possent. Tanto igitur thesauro abditis locis adsignato, non multo post temporis intervallo omnes istius patriæ nationes, hinc surgentis gravissimæ famis angustia consternati *; illinc subitam Normannicæ incurisionis rabiem suspecti *, omnis pœne nobilitas istius terræ præter paucos, quos operum ac fundorum copia & castellarum vel munitio fiduciam detinuerat, post dominos suos; vel quocumque tutius eis videbatur, discedebant. Præterea residuos immani famis utcumque exutos periculo demum rabidam Danorum crudeliter laniatura invasit infectatio: qui postquam rabiem suæ tyrannidis exacturi huc hostiliter irruerunt; nullum hic Fratrum præter quatuor palmam martyrii præstolantes invenerunt. Quorum tres quantis pœnis affecerunt, qualive quartum leto multati sunt; ac quomodo cunctis, quæ invenire poterant, direptis, monasteria cunctaque officinas incenderint, cunctaque exterminaverint, textus Vitæ sancti Bertini satis evidenter differit.

E 23 Quid igitur? Si tunc præfatorum Sanctorum corpora eminentioribus vel certis locata locis debite venerarentur, exportandane putatis in valida manu Domini *g* eriperentur? An non tunc multum oportebat, quòd jam dictus sacerdos Dei tantorum præfatorum prælagus conservandis Sanctorum pigneribus paullo antè effecerat? Necdum locum hunc aliqua castelli vel valli defensasabat munitio: & ideo; magis autem peccatorum mole urgente, huc perfacilis iniquorum irrupit incurio. Nec modò semel, verum bis terque Sithienses fines redivivis irruptionum suarum vastationibus repetentes profligare non cessarunt, donec prædictorum Sanctorum meritis divina ultione multipliciter attriti, in vaginam suam compulsi sunt regredi *h*. Dehinc ut tertiâ quoque orbis examinaretur plagâ, demum famis & barbaricæ cladis residuos ubicumque locorum rabies infequitur belluina; quos miserabiliter suffocatos trucidat; atque inhumatos membratim discerpens exterminat. Tantis divini ultionis eladibus hanc terram ferme centum annis occupantibus, denuo quasi quodam diluvio diluitur his decocta tribulationibus. Tantorum ergo malorum sacerdos Dei Folquinus sancti Spiritus illustratione præmonitus, dum adhuc vixit, venerabile S. Bertini corpus ignoto loco, & ubi minus putaretur; occultavit; ubi usque ad hæc nostra novissima tempora, scilicet ducentis quinquaginta *i* annis; Altor & Pastor noster latuit, donec fundandæ cryptæ causâ, uti jam prænotatum est, eundem subversis principalis aræ detexit.

F 24 Quibus indiciis jam certior factus, susceptâ ab episcopo nostro epistolâ, Remis ad archiepiscopum proficiscor super his consultum quæsiturus: ubi cum venissemus, domno archiepiscopo locuturi processimus. Nobis quoque coram se intromissis, moxque sese toto exposito ad feriem nostræ dicendæ rationis, gestæ rei novitatem ei per ordinem primum retulimus, ac deinde epistolam domni episcopi cum teste scripturâ, super hoc ipso loquente, ac crucis titulo, ipsi dedi in manus. Qui mox convocatis abbatibus, archidiaconibus, & quibusque sanioris mentis monachis atque canonicis, in conspectu

*A. BOVO
NE ABB.*

** consternata
* timentes*

f

qui monasterium Sithiense graviter afflixerunt.

g

h

i

Bovo consulto corpore presulem Remensem epistolam ei præbens

A. BOVO-
NE ABB.

k

ducentorum, tertio k Idus Januarii in festivitate depositionis S. Remigii in hæc verba eadem recitata est epistola: "Domno Widoni Dei gratiâ Remorum archipræsuli Drogo episcopus eorum, qui dicuntur Morini. Cum divino munere apicem summæ dignitatis obtineas, & pastoribus sub te constitutis uti præluens pastor auctoritate simul & vigilantia consulas, de te actus nostri pendent, ad te respiciunt consilia: quæ si deificè & laudabiliter disponantur, tua est utilitas simul & nostra. Unde si quando in ecclesiis nostris aliquid contingit insolitum, ubi pro rei magnitudine seu novitate non satis plenè nobis sufficimus ad consulendum, consequenter ad te, quippe ut ad caput à membris, recurritur, quatinus in dubiis nostris certiores nos tua auctoritas faciat, quorum humilitas nihil per se temerè definit, quod altiore considerationem & deliberationem requirat. Noverit itaque Paternitas tua, in diocesi nostra his diebus novum quiddam contigisse & mirificum, quod ut tibi scriberem, tuamque super hoc efflagitarem sententiam, visum est mihi fuisse consilium. Locus dictus Sithiu virorum Dei est cœnobium & sedis nostræ parochia, eorum quoque non ultimum, quæ olim à regibus fundata simul & ditata antiquitatis reliquit memoria. Celebrissimum sanè est multis Sanctorum inibi quiescentium pigneribus, inter quæ quasi quoddam specialis meriti privilegio beatus eminet Bertinus, ipsius videlicet loci rector præcipuus. Res postulabat ut pro construenda crypta mutaretur cardinalis ara, quod altiore consilio abbas facere instituit in nostra præsentia. Ubi dum post altaris destructionem terra altius effoditur, reconditorium quoddam lateritio opere ac cæmento pænè indissolubile oculis adstantium offertur. Quod tandem multo sudore destructum, serinium plumbi & ossa cinerati corporis monstrat contineri cum sigilli notamine satis evidenti. Sigillum crux fuit argentea, titulus verò, S. BERTINUS ABBAS.

episcopi Tarvannensis, quâ exponitur dubitandi ratio:

C

25, Hæc res tam mira, tam insperata cum quosdam persuaderet gaudio, quosdam verò diffidentia turbaret & stupore nimio; abbati & Fratribus super hoc testimonium redit ad memoriam & ad aliorum minùs credentium perducitur notitiam, cujus etiam tibi breviter perstrinximus sententiam. Legitur in ipsis loci archivis publicis, quòd S. Folquinus nostræ sedis episcopus (cujus etiam corpus magnis celebre virtutibus in eadem quiescit ecclesia) grassante igne & ferro Danorum barie per loca maritima, paullo ante hanc vastationis luem corpus hujus Sancti certa die terrâ recondiderit: ceterum quando vel à quibus post inventum sit, ne mentio quidem aliqua, excepto populi rumore, qui sicut certa pro incertis, ita plerumque falsa pro veris inducit. Hujus rei testatio ad rei fidem nobis satisfacit: sed est aliud, quod partim nos, vulgus autem minùs intelligens non mediocriter angit. Nam quid de reliquiis sub ejusdem Sancti nomine in eadem ecclesia in reverentia habitis fieri oporteat, si recens inventum Sancti corpus ad debitum honorem transferatur, nulla nobis ad votum definitio suffragatur. Precamur itaque per eum, qui te nobis præfecit antistitem, per sanctæ caritatis mutam connexionem, ut adscitis viris, quos divinæ legis illustret scientia, vitæ etiam lau-

dabilis approbent testimonia, super hoc utroque consultum habeas, & auctoritatis tuæ scripto nobis super utroque consultum facias: ut omni nebulâ ambiguitatis remota, dissensionis etiam totius pellantur scandala, & pacis concordia in nobis augeatur, & laudetur nomen Domini in omnibus operibus nostris, Amen.

26 Quâ perlectâ, omnium consultu, omnium votis aliam jussit rescribi epistolam, continentem hujusmodi responsa. "Wido Remorum archiepiscopus Drogoni fratri & cœpitopo, feliciter vivere in utroque sæculo. Quia sapientia semper sapienter agit, & Salomon dicit, Fili, omnia fac cum consilio, & post factum non pœnitebit; laudamus, Frater carissime, prudentiam tuam, à nobis uti par est consilium petentem, super recens inventi Sancti reliquiis. Nos autem consilio super hoc ipso cum nostris habito, ut petiveras, corpus quidem repertum S. Bertini esse decernimus, quia incerta certis omnino postponimus, quod & scripturæ, quam nobis misisti, confirmant testimonia, & loci, in quo repertum est, dignatio, ac evidens indicium, crucis videlicet nota. Ipsum itaque sanctum corpus, cum debito honore levatum, in reverendo (uti decet) loco ponite: sed & alterius incerti, ut dicitis, Sancti reliquiis juxta ipsius S. Bertini corpus locate, confidentes de misericordia Dei, quia & ipsæ cujus fuerit, in ipso revelabitur tempore. Ceterum tam ad incerti Sancti revelationem quàm ad certi revelationem triduum jejunium populo indici statuimus, ut orationibus ac jejunio populi sui complacatus, quando vult & quomodo vult, nobis aperiat, Dominus, Amen. His peractis, quibusdam domesticis ejus seorsum excitis, eundem summum præfulem his internuntiis deprecamur supplices, quatinus dies Dei auxilio agendæ elevationis futurus sui adventus præsentia honoraretur, suæ dignitatis auctoritate solidaretur. Qui mox tempus diemque percunctatus, quando id Domino suffragante acturi essemus, ut primum vel secundum Maii mensis diem nostro responso percepit, sese futurum, vita tamen ac salute sibi comite, benignè spondit. Unde aliquantulum jam effecti animæquiores, susceptâ descriptionis epistolâ acceptaque licentiâ*, domum redimur celeres.

27 Ubi autem Tarvannæ pervenitur, domnus episcopus ibi offenditur: cujus præsentia admisi, epistolam ad verba sua renotatam dexteræ ejus injeci. Quâ recitatâ, sese ad summi præfulis consultum cuncta pollicitatur per diocesim suam indicenda. Dehinc nobis domum digressis, obsecrationibus, jejniis, vigiliis, pro modulo nostræ exiguitatis misericordiam Dei patrocinaque Sanctorum medullitus quærere, jamjamque appropinquantis agendæ festivitatis apparatus omnimodis studuimus intendere: cum quidam pro hoc ipso grandes contradictionum inquietudines, molestias, persecutiones, injurias nobis inferre, & agendis Sancti mysteriis plurimum moliebantur impedire. Ut autem de nobis sileam, quippe qui non satis dignam malis nostris recepimus pœnam; sed in Sanctos Dei quilibet moliri, quanti sit criminis, arca illa testamenti, bobus calcitrantibus inclinata, evidentibus monstrat figuris; quoniam dum eam levites temerè tractando relevare nititur, divina mox ultione addictus mortali vita frustratur. Haud secus quicumque quodlibet

D

Wido archiepiscopus elevationem suadet seque adfuturum pollicetur;

E

F

* i. e. dicto vale

Bovo igitur omnia præparat ad solemnitatem.

A libet à fervis Dei dispensatoriè factum objurgare moliantur, caveant ne quandoque, ni pœnituerint, vehementiore animarum damnatione percillantur. Multis dehinc vexati tribulationibus, tandem ab his, Christo propitio, liberati fumus.

ANNOTATA.

a De factis per Fridogisum in detrimentum cœnobii Sithiensis egi in Commentario num. 99 & seqq.

b Ha numerorum subtilitates cum sequente nominis etymologia poterant omitti, cum nihil ad rem faciant.

c Obiit Ludovicus Pius anno 840, relictis tribus filiis superstitibus, nimirum Lothario imperatore, Ludovico Germania rege, & Carolo Calvo in parte Gallia regnante. Hisce accedebat Pippinus nepos, qui etiam partem regni desiderabat. Prædicti filii jam reges erant constituti, vivente Ludovico. De eorum discordiis & bellis, tam patre vivente quam eo defuncto gestis, videri possunt historici. Pugnam ad Fontanetum in pago Autissiodorensi, ubi victus est Lotharius, refert Pagius ad annum 841.

d Consule Commentarium num. 146, ubi ostendi numeros verisimiliter hic corruptos esse, cum non congruat charta apud corpus inventa in translatione tertia.

e Anonymus apud Mabillonium inter miracula S. Bertini pag. 123 & Iperius cap. 12 part. 3 factum hoc susius narrant. Paucis eorum mentem explicabo, cum res magis spectet ad S. Audomarum. Hugo abbas Sithiensis simul erat abbas S. Quintini in Veromanduis, ac corpus S. Audomari ad hanc abbatiam translatum cupiebat. Usus ad id est Moro, monacho Bertiniano, qui aditus erat constitutus ecclesia S. Audomari. Morus enim Sancti corpus clanculum cepit, & cum Hugone abbate aliisque id portavit usque ad villam Liesgensburtz, ut habet anonymus, Iperius Lisbourg nominat. Pagus est in Artesia, ubi Lisa flumen oritur. Verum cum ibi morarentur cum sacro thesauro, S. Folquinus furtum edoctus, eò cum multis accurrit, fugienteque Hugone cum suis, sacrum corpus reportavit. Vide scriptores laudatos.

f Consule librum Miraculorum post Vitam 2 cap. 1, ubi prima Danorum irruptio narratur.

g Deest aliquid, fortè ut eriperentur, cladi videlicet Normannica.

h De secunda tertiaque Danorum oppugnatione, eorumque clade vide caput 2 & 3 laudati libri Miraculorum.

i Immo ducentis novem annis, inquit Mabillonius, tot quippe anni ab anno DCCCXLIII, quo S. Bertini corpus humi abscondum dicitur supra, ad annum MLII factæ translationis. Verum hallucinatur ipse Mabillonius: nam pag. 125 observat, corpus à Folquino relictum esse anno 846, detectum à Bovone anno 1056, ideoque legendum vult, ducentis decem annis. Tot sphalmata faciunt, ut etiam meritò dubitem, an verba Bovonis rectè impressa sint. Verum, quidquid sit de editione, cum dixerim corpus occultatum videri anno 846, illudque detectum sit anno 1050, latuit annis 204, & ibidem mansit annis 206: translatio enim anno 1052 facta.

k S. Remigius obiit Idibus, seu 13. Janua-

rii, ideoque existimo malè impressum esse tertio Idus.

1 Mabillonius hic ita notat: Aiunt posteri, istas reliquias, hæcenus cum reliquiis S. Bertini abbatis uno scrinio inclusis, esse S. Bertini junioris, filii Walberti comitis &c. Verum saepe laudatus Cletys istam negat traditionem, observans sequentia: Adhuc hodie istæ reliquiæ inclusæ sunt unà cum reliquiis S. Bertini in scrinio bipartito. Eas esse S. Bertini junioris, filii Walberti comitis Archarum, nulla est apud nos memoria vel traditio. Immo juxta Iperium (cap. 1 part. 10) corpus S. Bertini junioris cum corpore S. Erkembodonis & aliorum Sanctorum supra majus altare in ecclesia canonicorum S. Audomari repositum veneratur.

CAPUT IV.

Elevatio ac translatio corporis, variaque miracula tunc patrata.

Quid plura? Primo Maii mensis die dominus Wido summus pontifex cum multis spectabilibus personis, Drogo etiam episcopus noster cum suo honorabili clero, diversique cum suis domni adfuit abbates. Nec deest domina Adhela a, fratre suo Odone b multoque procerum stipata milite. Nihilominus è diversis locis adventantes innumeræ populi huc ruunt multitudines, ecclesiæ implentur parietes. Verumtamen domno archiepiscopo cum suis ceterisque hospitibus, quoniam ex itinere fatigati erant, ea die quiescentibus, interim nos quibuscumque necessariis præparandis intendere procuramus, ac omnia de Sancto agenda in crastinum differimus. Cum enim jam pridem prima Maii mensis die idipsum faciendum deliberarem, ac super hoc domni episcopi nostri adfensum misso ei nuntio quærerem; ille mox salubriore consilio in secundum ejusdem mensis diem potius indixit differri, ne celeberrima sanctorum apostolorum Philippi & Jacobi sollempnitas, quæ eadem die esset, à sua celebritate videretur minorari; utque eadem præcedente, & demum salutiferæ Crucis inventionis festivitate subsequente, quique huc adventantes vel hinc revertentes festiva otii perfruerentur exultatione. Qua de re nobis necdum id cognoscentibus divina factum esse dispensatione credimus, ut futura dies jam quidem convenientiâ decoraretur: ut sicut sancti Walberti c depositione magnificata, sic demum sancti Bertini elevatione magnificanda haberetur, quos unius vitæ lectiones commendarent, eademque responsoria concelebrarent.

29 His omissis sequentis diei primo mane paratis præfulibus, abbatibus, monachis atque canonicis, quibusdam etiam laicorum majoribus in testimonium intrò admissis, cum processionibus ad sacrosanctum locum acceditur, litanicæ canendæ incœptantur, missisque operariis serinium sacraati corporis effodi jubetur. Nec iussa differuntur; sed ejecta humo, sacer locus eò usque paratur, quò ad extrahendum Sancti serinium facilis accessus cunctis daretur. Tunc pontifice nostro cum quatuor abbatibus probatoris

Præsentibus archiepiscopo, episcopo, Flandrie comitissa, multisque aliis.

a b

F

c

sacrum corpus elevatur:

A. BOVO-
NE ABB.

vita viris, qui tractarent sacri corporis artus, circumpositis, panno serinio, summus praesul Responsorium, DIRIGATUR ORATIO MEA, cantando inceptat, choroque suscipiente, SICUT INCENSUM IN CONSPPECTU TUO DOMINE, idem intus extraque thurificat. Hoc praecantato, dum eodem praecinate ejusdem Responsorii versus, ELEVATIO MANUUM MEARUM SACRIFICIUM VESPERTINUM subsequeretur, quod antehac cujuscumque rei gratia a nonnullis tentatum difficultate quadam denegabatur, tunc paucorum manibus infertis cum agilitate ac facilitate extrahitur, in eminentiores scamnorum apparatus effertur, nobis terram cunctis petentibus veneratur, itemque thurificatur, nostris quoque tunc maculosis conspectibus tam sacra membra revelantur, aqua vinoque rorata plantur.

clericus uno
oculo caesus
sanatur :

B

30 Interea quidam clericus, Berwoldus nomine, unius oculi lumine orbatus, seorsum adstabat; qui jam pridem eò utque utroque oculos perspicuitate pares habebat, sed nescio cujus mali causâ antehac quamdam venam secandam contiguam oculo, ut medicaretur, sibi incidi fecerat, unde omne lumen ejusdem oculi amiserat: sed id praeter paucos & domesticos suos ruboris causâ pænè cunctis celaverat. Hic sancti Bertini patrocinium, ut à Domino sibi reddi lumen amissum obtineret, intimis precibus deposcebat, atque quolibet Sanctorum membrorum, quæ ibi tractabantur, tangi sibi oculum, multopere anhelabat; sed appropriare minime sibi permitti metuebat. At nobis tantæ rei sollicitè intendentibus, ac interim quibusdam canticis dictis eidem sacramento convenientibus; Responsorioque sanctæ Trinitatis assignato,

C

“ Quis Deus magnus sicut Deus noster, tu es, Deus, qui facis mirabilia, decantato; item ejusdem Sancti Responsorium; ” Gloriosus igitur Dei athleta, ac eximius sacerdos Bertinus, in prolixa ætate jejuniis & orationibus, famulans Regi superno, à choro morosè cantandum suscipitur; sicque inter canendum jam dictus clericus rebus sufficiens, sed oculi unius lumine carens, cum sanctis artibus (ut jam dictum est) vereretur accedere, quemdam Fratrum nostrorum aliquod sacrorum membrorum summotenus digitis suis obsecrat attingere, suoque caecato oculo eidem digitis signamen imprimere. Quod nobis insciis dum fieret, magis autem ob devotionem praesentis Sancti hic finis Responsorii animos adhuc psallentium demulceret, ” Hodie suscipit meritorum praemia in Angelorum choro,; mox ille lumine datur expectato. Et sanè quod Dominus ad laudem sui nominis, & ad Sancti meritum propalandum, concessit fieri in se, ipse stulto pudore reticere voluit: sed fortè tunc cuidam Arnoldo sibi familiariter adhærenti mussando intulit, bono ordine suo se illuc admissum, eo quod praesentis Sancti tactu diu amissum receperit visum, eadem omnino attestans, ut hoc taceret, nulli umquam aperiret. Verùm alter nequaquam tantæ ejus insensibilitati adquevit, sed circumstantibus mox detexit. Quod quidam Walterus verè contigisse comperiens, extenta manu cunctis silentium indicens, eundem unius oculi visu diu damnatum, tunc verò meritis Sancti expectato luminis dono clamitat reparatum. Quibus auditis plurimum exhilarati, præ gaudio infundimur lacrymis, hac jam quadam spe consolamur, quod quibuscumque divinæ gratiæ indicis omnibus à cordibus diffidentium dubitatio pelleretur.

31 Tum quidam etiam domesticus hoster, sed nimis eatenus nobis hac parte dissentiens, nimiumque huic rei insolens, tunc primum multa pœnitidine ductus, multo lacrymarum fonte perfusus, sed necdum eidem rei satis credulus, votis, quibus valebat, ipsum pietatis fontem Dominum suppliciter orabat, ut si id corpus S. Bertini foret, quod ibidem tunc tractabatur, trino miraculorum signo cunctis declarare dignaretur. Interea candido linteo pretiosoque pallio, quæ comitissa ad hæc libens paraverat, sanctis membris, ut olim concorporata fuerant, compositis, ac in immodico serinii busto à domno archiepiscopo reverenter collocatis, item praefata venerabilis matrona magnæ devotionis suæ, quæ erga Sanctum habebat, propalans desideria, quamdam salinarem terram coram cunctis, qui aderant eidem Sancto, donatione tradidit legaliter facta.

32 His ita gestis, cum ingenti psallentium tripudio in ulnis extollitur, ac foras cryptâ in sacrarium venerandum deferitur, cum ecce reliqua Sanctorum inibi quiescentium corpora praeforibus cryptæ protendantur obvia. Nec archiepiscopo tunc Missas celebraturo, turbis comprimentibus & accurrentibus, facilis dabatur exitus: ideoque extra limina monasterii tunc cuncta iussa sunt efferi, quatinus ea comitante majoris multitudine populi, summus pontifex Missas acturus, sancta sanctorum sine impedimento posset ingredi. Quod cum opportunè efficeretur, maximèque partes totius plurimæ Sanctorum pignora subsequerentur, summo pontifice sanctuarium ingresso Missæ cardinales agebantur:

33 Interea mulier quædam cum filio, brachia cruraque contracto, S. Bertinum pro illius salutè rogaturâ, foris extra templum persistabat in atrio. Quæ etiam antehac cum eundem duodennem Coloniam ad S. Heriberti & ceterorumque Sanctorum inibi quiescentium suffragia cogitaret devehendum, quatinus eorum meritis obtinere forsitan mereretur officia membrorum; ad hæc idem quamquam puer inquit se per visum jam ter admonitum, ne quòquam deportaretur, nisi prius ad S. Bertinum latus ejusdem merita experiretur. Cùmque illuc etiam per visum ventum esset & oratum, item idem quatuor columnas candidissimas vidisse se ait avolantes foras monasterium, ipsumque altare concussum instar folii contremere, seseque coram eo prosternentem, nec mora inde meritis Sancti sospitem surrexisset. Id igitur puero genitrici referente, jamque fama elevandi Sancti adsequente, eadem cum pterro multos comitatu advolat, provenitumque Domini interventu S. Bertini praeforibus praestolans monasterii supplex cum filio persistabat.

34 Cùmque ipsa inter comprimentes turbas ad osculandum Sancti feretrum impingeret, ac repulsa importuna repeteret, puerumque Sancti feretro apponere multo conamine niteretur; Deo annuente, idem puer brachia cruraque directus sospitati donatur. Quod multi cernentes, quidam adstantium oppressæ matri succurrunt, quidam verò puerum comprehensum efferunt. Quo facto tumultuantis innumeræ multitudinis clamor attollitur, Deus mirabilis in Sanctis suis vulgò prædicatur: quoniam puerum quem paullo antè vix repentem noverant, hunc præ oculis suis incedentem, prævia matre, cernebant. Nobis interim in choro ad Missas psallentibus, hujus rei

D
ferzi de reliquis dubitatio: comitissa domina:

translatio corporis:

E

d

puer comitatus, prævia visione montis,

F

* fortè multoque

vigore donatur;

A rei odor nobis illabitur suavissimus. Quod dum à nobis utrùm verum foret, adhuc quæreretur, idem puer meritis sancti Bertini sanatus ingreditur, erectusque in medio nostrum, ducente matre, coram altari secundum modulum suum Deo gratias acturus prosternitur. Et dicto Evangelio domnoque archiepiscopo coram altari hymnum **TE DEUM LAUDAMVS** inchoante atque multipliciter choro subsequente, multos Christo in re gesta conjubilantes, multos lacrymari præ lætitia cerneret.

*cæca visus
restituitur.*

35 Necdum verò hymno completo, & adhuc nonnullis nobis flentibus præ gaudio, quædam etiam mulier cæca hujus civitatis mansionaria, ideoque cunctis nostris notissima, tunc visum recepisse denuntiatur, ipsaque in conspectu omnium nuntium hujusmodi illuminata comitatur, ac puero ad laudem Dei & ad meritum S. Bertini protelandum prostrata admiscetur. Quanta vero exultatione quantave dignitate ea die in Domino exultatum ac delectatum est, nullius adfertio ad plenum expedire sufficet. Nam quorundam inquietudinibus, molestiis, ignominiiis eoque exacerbati; tunc Dei nostri super nos gratiùs coruscante gratia, facti sumus sicut consolati: tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Jam nunc prælibatæ singularis gratiæ causa emicat; jam illud quiddam boni quod miseratione Dei conservandum, temporeque suo perducendum prædixisse memini, insulminat. Nullum nostrorum hæc gratia ingratum habeat, omnes nos Christo deinceps devotiores exhibeat, omnes ad laudem Dei vigilantiores impellat. Dum profectò his intendo, etiam trium verborum in inventa crucicula sculptorum mihi incidit mentio. Ut enim tunc tribus evidentioribus signis claruit elevatio. Nam sicut in inventione quisnam esset nesciretur, nisi tria verba loquerentur; sic quoque in elevatione haud satis ab omnibus crederetur, nisi his trium miraculorum indicia veritas clarificaretur. Quid igitur? Tantane nihil harum rerum convenientiam moveremur? Tria verba inventionem, tria miracula prædicant elevationem. O quanta operum Dei consequentia, quanta lucet concordia! Hac verborum signorumque omnia ab omnibus Dei gratia pelluntur umbracula, hæc tanti Patroni nunc fulgorant merita.

** supple-
te
* fulgent*

C Corpus scri-
nio inclu-
sum aliis
reliquiis
adjungitur.

36 Ceterum peractis cum tantæ gloriæ magnificentia sacrosanctis Missarum officiis, ceterisque Sanctorum corporibus locis suis deportatis, scrinium sancti Bertini adhuc immunitum super aram sanctæ Crucis, populo frequentandum exponitur, jam sole ad occasum vergente, positus custodibus in diem crastinum signandum conservatur. His bene gestis, corpora rebus procurantur, atque sic celeberrima dies illa cum inenarrabili gloria consummatur. Sequentem verò die item acceditur, atque testis gestæ rei cautio ordinem, tempus, personam ac testes continens, adstante innumera populi multitudine, recitatur, ac perfecta cum inventa cruce sacrosancto corpori componitur, sicque compositum summi præfulis sigillo signatur, scrinium clauditur, ferreis circulis clavisque artatur, consuitur, vincitur, indissolubiliterque connexum cum innumere multitudinis tripudio in sancta sanctorum cum reliquiis inducitur magnificentum: ubi nunc usque veneratur, & domino annuente venerabitur in sæcula sæculorum.

37 Dehinc autem sacræ Elevationis diem f memorialem summus præful ac domnus episco-

pus noster à cuncto populo hujus dioceseos deinceps venerandum, multaque devotione singulis annis indixerunt colendum. His ita peractis, & domnis præfulibus & abbatibus quiddam sanctorum reliquiarum impetratis*, singuli singulis donati muneribus ad sua remeârunt lætius.

38 Quorum unus, videlicet abbas S. Walarici Wazo g, sanctorum reliquiarum quiddam adeptus, postquam peracto sacræ elevationis solemnio, gaudens domum est regressus, quidam rusticus utrorumque orbium pupillis gravibus maculis obductis cæcatus, puero sibi dirigente gressus, accessit ad eum; quilibet medicationis postulaturus. Cui ille: Nihil, inquit, antidoti tali morbo novi salutiferum, præter cunctipotentis salutarisque Domini nostri Jesu Christi proventum. Verumtamen cujusdam celebris Sancti sanctissimo elevationis obsequio nuperrimè, nonnullis concurrentibus, & ego conveni, sanctoque hujusmodi negotio quamvis immeritus interfui: ibi quoque quanti idem Sanctus fuerit, diversis miraculorum magnalibus Dominus cunctis nobis declaravit. De quo etiam unius sanctorum dentium dono ditatus huc regrediens attuli, tali munere gavifus: & si fidem adhibueris ejusdem meritis Sancti te posse sanari, actutum tibi jubebo præsentari. Ad hæc ille: Confido, inquit. Isque mox in conspectu adstantium adferre præcepit. Quo allato & utrisque ejus luminibus adhibito, confestim revelatis oculis clarè videre cœpit, atque super hoc nomine Domini benedictò, sospes hilarisque domum rediit.

A. BOVO-
NE ABB.
festum Ele-
vationis: re-
liquiæ alius
date:

* consecu-
tis
cæcitas den-
te Sancti
admo sub-
lata.

g

E

A N N O T A T A.

a *Adhela erat filia Roberti Gallie regis, uxore Flandria comitis Balduini Insulani, ut habet Iperius cap. 36 part. 3, Athelam vocans.*

b *Odo erat filius Roberti regis, sed nunquam matrimonio junctus fuit.*

c *S. Waldebertus aut Walbertus abbas Luovienensis colitur 2 Maii; at suspicor hunc à Bovone etiam, sicut ab aliis factum vidimus, confundi cum Walberto Archarum comite, de quo agitur in lectionibus S. Bertini.*

d *Habet hic auctor nonnullas expressiones minus usitatas. Archiepiscopum vocat summum pontificem; ad altare procedere, hic dicit sancta sanctorum ingredi: mox multitudinem populi vocat plurimam, & Missas solemniores, Missas cardinales.*

e *Colitur S. Heribertus archiepiscopus Coloniensis 16 Martii, quo de eo actum est in Opere nostro.*

f *De festivitate Elevationis consule Commentarium num. 166, de reliquiis verò alibi servatis num. 160 & seqq.*

g *Abbatia S. Walarici est in Picardia prope fluvium Somonam mari influentem, ut dictum est in Vita ejusdem Sancti ad diem 1 Aprilis, que videri potest. Wazo abbas ex hoc solo loco commemoratur in catalogo abbatum S. Walarici apud Sammarthanos.*

* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *

APPENDIX

MIRACULA ALIA NECDUM DATA
CONTINENS

auctoribus incertis & diversis

Ex editione Mabillonii.

CAPUT I.

Quidam festivitatem Sancti violantes, puniti: agri sanati: periculum incendii sublatum.

Pena prodigiosa festum

lavando

translationis non colerium.

Dies a festus translationis corporis beati patris Bertini, quæ celebratur septimodecimo Kalendas Augusti, instabat, & presbyter futurum celebrandumque digno more ac solita consuetudinis reverentiâ indicebat. Eundem itaque festum Translationis diem quædam mulier postponens neglexit, opusque servile usque ad mediam diem peragere studuit: post vestes sibi munditie parandas abluere festinavit: sed aliud, quàm rata erat, eadem horâ sibi contigit. Nam subito primùm rubræ effectæ sunt, tum infectæ cruore sanguinem distillare cœperunt. Instat illa lotum * vestes, superare accrescentem nitens sanguinem: sed quo magis abluerat, eo magis ipse sanguis incremento abundabat. Nam inprimis guttatim stillavit, postea, uti per stillicidium aqua distillare solet, fluxit. Quid ageret? Stabat stupefacta, superque tanto miraculo attonita. Protinus fama signi volat, concurrunt vicini, præsentem mirantur. Et quidam ex illis verum protulit, inquit: Festum diem hunc solvisti, operata es, cum minime tibi licuisset operari. Acceleratur ad ecclesiam, venia petitur, poenitentia indicitur, cruor fluere desinit.

2 Altera autem mulier eodem die, vanno annonam purgavit, purgatam molere volens. Verùm antequam id operis aggrediretur, à nonnullis, quod minimè observaret festum diem, reprehendebatur. Quorum verbis irritata, fertur respondisse: Quot sunt, quotque numerantur anni soles, tot nostri presbyteri codex inscriptas habet festivitates. Dixit, & omnino molere voluit. In primo molæ rotatu lignum palmæ digitisque adhæsit, tum brachium quoque totum dirigit. Mox etiam mola immobilis stetit, adhærens manui lignum ad sese traxit; conata est avellere, sed non potuit. Tandem rubore confessa verecundiam, dextram ligno adhærentem ostendit, noxamque errati confitens, ecclesiam adiit. Monitu sacerdotis orationem præsentem fundunt, lignumque cecidit; ipsa læta domum rediit: cui usque omnis festus dies timori fuit. Alio quoque tempore eodem celebritatis suæ die spicas avulsas sanguine affluenter imbuit, sicque humanis usibus inutiles reddidit.

3 Cùm venerandus pater noster Bertinus postquam à diabolo in specie mulieris tentatus esset,

& à S. Martino visitatus & liberatus, confidens omnino monachis non expedire sexu femineo quovis modo communicari, sub anathemate ingressum feminarum de aditis ejusdem cœnobii penitus exclusit. Quod ab ipsius B. Bertini tempore bene ab omnibus observatum est usque ad illud tempus, in quo b Adala nobilissima conjux Arnulfi e comitis & abbatis istius loci, cum sæpissime magnis infirmitatibus esset aggravata, desiderare cœpit, ut in hoc monasterio ei licentiam monachi darent intrare, ut coram altari sancti Bertini pro salute deprecatura liceret se prosternere. Hujus igitur rei causâ advocatis venerabilibus episcopis Wicfrido Tarvenensis ecclesiæ episcopo & Folberto Cameracensis, denudavit eis desiderium suum; acceptâ etiam à monachis licentiâ, anno Nativitatis Domini nongentesimo trigésimo octavo, annoque quinto Ludovici e regis, feriâ secundâ Paschæ, introduxerunt eam præfati episcopi in eodem monasterio, non sine tremore maximo: quoniam hoc illa prima facere præsumerat, quod antea reginarum nulla concupiscere vel audebat. Sicque introducta, & ante altare B. Bertini prostrata, devotè oratione fusa plenam corporis sospitatem recepit. Intrando autem plurima huic loco ornamenta f contulit, & quamdiu vixit, numquam donare cessavit.

4 Eodem tempore Rodulfus, ipsius castelli prætor urbanus, filium suum nomine Walterum, cum morbo, quem medici variolam g vocant, morti videretur esse proximus, ulnis propriis sustollens ante S. Bertini altare deportavit, monachumque effecturum, si ejus pia juvaretur intercessione, spondit. Quem mox saluti restitutum ac Omnipotenti famulum & S. Bertino obtulit monachum perpetualiter permanfurum.

5 Veridicorum h virorum, qui interfuert, sedula compertum est relatione, quomodo tempore viri venerabilis domni Odberti abbatis locus Sithienis cœnobii meritis S. Vincentii Christi martyris & sanctorum confessorum Audomari atque Bertini dudum divinitus ereptus sit i ab incendiî discrimine. Quod quia videtur adeo audientium utilitati congruere, licet tamdiu celatum sit scriptorum negligentia incuriæ, tamen dignum ducitur officio sili commendari memorariæ. Nulla istic antiquitas de præfato Christi martyre custoditio agebatur sollempnitatis, nisi tribus lectionibus totidemque responsoriis: at ubi propria ipsius à quibusdam Fratribus huc allata devenere Responsoria, extemplo à Fratribus eorum suavis mulcedinis perceptâ harmoniâ, uti sunt admodum delectabilia, his Fratrum juvenus plurimum est delectata, atque futuræ ex tunc observandæ celebritati adplenè instructa. Exin depositio supradicti Sancti singulis annis præter solitum duodecim lectionibus decentius coli cœperat, ac Fratrum devotio magis magisque erga Sanctum Dei quotidie crescebat.

6 Quod cùm aliquorum annorum fieret revolutione, nec Fratres desisterent ab hujusmodi sancta devotione; contigit uno anno paullo post, transacta decenter ejusdem celebri depositione, scilicet in ipsa S. Gregorii k festivitate, quæ constat quadragesimali tempore, magnam domum unius advocatorum, claustrum atque monasterio contiguum, ex immortuo cerei fungo succensam ardere. Quæ, ut erat valida, horribiles flammæ evomens, claustrumque illa parte, quâ steterat, fumo igneque velans, omnibus monasterii officinis excidium minabatur, Fratresque

D
Adala
Flandriæ
comitissa,
ecclesiam
Sancti pr-
ma ingressa
ibique ja-
nata:

b

c

d

E

f

alia sanatio
subita.

g

Cum festum
S. Vincentii
martyris so-
lemnius sa-
ctum esset
apud Si-
thienfes,

h

i

F

orto gravi
incendio in
vicina do-
mo, tres
candide co-
lumbæ cer-
untur;

k

A tresque jam de tanti loci desperati liberatione solūm ad extrahendos ecclesiæ thesauros & quæque supellectilia occupabantur: cūm propitiā Dei providentiā tres columbæ instar nivis candidæ, cælitus (ut credo, utque post res edocuit) elapsæ, campanarium palam multis videntur circumvolitare, & nunc hîc, nunc illic super pinnacula sessiones alternare. Quod nonnulli cernentes, à Domino talia effici existimabant, talibusque indicis locum istum à tanto incendii discrimine servatum iri orantes exoptabant. Cūmque adeo ingens esset, uti principis * adeo claustrum immineret, ut vix aliquod intervallum interfuisset; tantumque incendii ex hac grassaretur, ut longè hinc distantia domata * exinde invaderentur, magna etiam pars ipsius castelli consumeretur; Deo gratias, non solum omnis hic locus à tanto periculi dispendio ereptus, verum etiam ejusdem ereptionis manifestiori revelatione non multo post glorificatus est.

* fortè principis i. e. præcipuo

* i. e. domus

B 7 Adhuc autem duraverat illud avitum S. Petri monasterium *, à S. Bertino patrono nostro (ut dicebatur) constructum, ad quod crypta quædam permodica ab oratorio S. Martini præbebat accessum. Quod quidam Fratrum, Rambertus nomine, hujus loci monachus, ob amorem S. Petri Apostolorum Principis sanctique Bertini ejusdem structoris recolens, singulis noctibus, peractis Matutinorum excubiis, frequentare ac ibidem psalmodiis & sanctis meditationibus pernoctare solebat. Hic cūm in eodem quadragesimali tempore, paullulum post præfatam illius combustionis comminationem, quadam nocte, peractis Matutinis, talibus operam daret, & quoniam Matutini solito citius ipsa nocte sonuerant, vigiliis fatigatus sessum peteret, atque, sicut est infirmitatis humanæ, ibidem somno gravatus paullulum dormire cœpisset; visum est ei videre quemdam magnificum virum dalmaticâ leviticisque / cultibus candidatum sibi adstitisse, seque an dormiret rogasse. Cūm verò præ timore nihil, ut sibi videbatur, ad hæc posset respondere; Noli, inquit is, qui videbatur, metuere. Adjecitque: Sed nōsti, quis sim ego? Ad hæc ille: Ignoro, domine. Tunc ille; Ego sum, ait, frater Vincentius, & gratias refero vobis pro observatione meæ celebratæ atque proba devotione, quam circa me geritis.

apparensque S. Vincentius in somno cuidam monacho re-velasse dicitur, * Ms. monasterium

C 8 Numquid etiam vos latet, quid illæ tres columbæ super nivem candidæ *, quæ istic, in immensum furente Vulcano, apparuerunt? Cui ille: Latet nos, Sancte Dei: auspiciatō nostræ protectioni à Domino talia arbitrabamur propalari. Et ille: Rite, inquit, arbitrabamini. Ego enim eram cum sanctis Audomaro atque Bertino, qui huc vobis venimus præsidio. Nam quorundam culpæ exigentibus omnis locus iste in deditōnem flammæ à Domino fuerat traditus, verum causâ meæ memoriæ, quæ hîc in tam longinquis oris à vobis agitur, & quia tam devotè festivitas meæ depositionis observatur, ego cum Sanctis, quorum hîc emerita corpora venerantur, coram majestate Domini pro vobis opportunus interventor adfui, & à benignissimo Jesu ereptione hujus impetrata cœnobii, nec mora huc adventavimus vestræ conservationi. Quæ omnia abbati Odberto, cunctæque congregationis Fratribus detege, & ut ex his miserantis Domini objurgationibus emendatōres fiant, commune, ne aliquando districtius seriantur cor-

cœnobium ab incendio servatum SS. Vincentii, Audomari & Bertini patrocinio; * Ms. addit fuerunt

Septembris Tomus II.

rectione: meaque ex parte magnas gratiarum actiones cunctis ne negligas reddere, quod tantum devotionis affectum circa me gerere, quodque mei natalis observationem tam decenter tamque humiliter instituerunt colere. His dictis, somnator evigilavit, & is, qui videbatur, disparuit. Cujus revelationis nectare Frater ille mellificatus animum, imbre perfundebatur lacrymarum.

9 Mane autem factō cūm in utroque nutaret, scilicet utrūm reticeret, an palam faceret; quemdam priorum, nomine Grimwaldum, acersitum consuluit super hoc; quid factō opus esset. Illo autem hortante ac suggerente Sancti ipsius jussionibus parendum esse, nec occultari debere; unā utrique * Patri vadunt indicare, deinde ejusdem Patris jussu omni congregationis phalangulæ. Testabantur verò Fratris ipsius lacrymæ, quarum ubertim in referendo manabat inundatione, omnia, quæ dicebantur, vera fuisse. Cūmque inter plorandum & hæc inter dicendum audissent Fratres, gratias sibi referri ex parte tanti martyris, actutum cuncti prorupti in lacrymis terras petiere oculis, ac plurimum conjubilantes, super his benignissimum Dominum laudaverunt & benedixerunt in canticis labiorum & citharis, qui sic placatur, & fertur in iniquitatibus nostris Sanctorum suorum intercessionibus ac meritis. Qua de re prædictus abbas cum sibi subiectis omnimodis excogitans, quo pacto præcipuum militem Christi dignius valerent extollere ac venerari, quatenus tantum pro se intercessorem coram divina majestate jugiter posset promereri; peracto, quod nunc superest, oratorio B. Petri apostoli, aram ipsius martyris in eodem jussit constitui, & extunc omni anno ejus natalem in albis cum omni devotione decantissimè custodiri.

uti monachus ille abbati reliquisque monachis declaravit:

* i. e. ambo

10 Nos autem, Fratres carissimi, jam districtiorem prælocutæ comminationis correctionem experti, utpote qui nostro tempore omnem locum nostrum traditum desolationi oculis nostris, peccatis nostris hoc promerentibus, perspeximus igne devorari, tandem tempus visitationis nostræ in hoc nos oportet cognoscere, & quidquid in nobis Domino nostro perspeximus displicere, à sanctuario suo, hoc est à cordibus nostris festinemus auferre, atque gentes vitiorum, quæ in hereditatem suam venere, ne ponant Jerusalem in pomorum custodiam, eminus à nobis studeamus propellere. Illius quoque Dominicæ super Jerusalem factæ comminationis memores simus, quod non relinqueretur in ea lapis super lapidem, qui non esset destruendus, eo quod non cognoverunt suæ visitationis tempus: atque post tantam incendii desolationem jam Dei gratiā monasterio nostro ac omnibus reædificatis & restauratis in melius, hoc speculo castigatōres atque emendatōres effici omni conamine procuremus, atque innumerabilium vitiorum exercitus, qui Jerusalem sanctam Domini, scilicet nos, oppugnare non cessant, diebus ac noctibus repurgantes Christo nobis præfule effugemus, ac sacraria sua Domino nostro sanctarum virtutum decoremus ornatibus, quatenus ejus ad nos adventum quandoque promereri possimus. Sanctos etiam & electos Dei ad nostrum jugiter invocemus auxilium, quos ita promptos per hanc revelationem novimus nobis ad succurrendum, ac eorum exempla sequentes crucifigamus nos mortificatione vitiorum & concupiscentiarum: quatenus nos Dominus noster possideat filios mortifica-

qui se divinitus servatos crediderunt.

F

K k k k

tifica-

A. ANONYMO.

tificatorum, qui cum Deo Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

A N N O T A T A.

a *Miracula, qua recito hoc loco, collecta sunt seculo 13 ab auctore anonymo, cujus compilationem edidit Mabillonius. Verum longè plura ille compilavit, sed pleraque Visarum auctoris restitui. Aliqua etiam in Opusculo Bovonis jam dato leguntur ordine tantum mutato. Reliqua, qua ad S. Bertinum spectant, huc transfero, qua verò ad alios pertinent Sanctos, omitto. Porro tria prima miracula leguntur apud Mabillonium pag. 125 & 126. Primum breviter perstrinxit Folcardus in Vita 3 num. 50, uti & tertium.*

b *Hoc factum compilator annexit libro 2 Miraculorum pag. 138. Cleiyus de eo hac notavit: Hæc excerpta sunt ex Folquini levitæ Catedrali, ubi hic ingressus comitissæ Adalæ fufius narratur; & ex membranæ Ereniboldi, qui eodem seculo vivebat. Factum refertur ad annum 938 vel 940. Folquinus igitur & Ereniboldus sunt coevi. De tentatione Bertini, deque ingressu mulierum prohibitio ac postea utcumque concessio consule Comment. num. 130 & seqq.*

c *Arnulfus erat Flandria comes & simul abbas S. Bertini, sicut jam fuerat pater ejus Balduinus. Verum cum videret ex eo multum pati monasticam disciplinam, abbatiam reformandam curavit per S. Gerardum, quem sibi abbatem substitui voluit, ut narrat Iperius cap. 23 & 24.*

d *De Adula vel Athala laudatus Iperius cap. 23 part. 2 sic loquitur: Habuit hic dominus noster abbas & comes uxorem nobilissimam Athalam, filiam Heriberti comitis Viromandensis, de qua genuit filium Balduinum juvenem. Hæc domina Athala cum sæpissime magnis infirmitatibus gravaretur, in mentem venit ei, ut, si in hoc monasterio coram altari S. Bertini pro sua salute deprecatura sibi liceret accedere, sanaretur. Deinde rem narrat, prout hic relata est.*

e *Jam monui in Comment. num. 131 annum quintum Ludovici regis, cognomento Transmarini, connessi cum anno 940.*

f *Inter hæc ornamenta Mabillonius in annotationis ad hunc locum perperam recenset cortinam miræ magnitudinis operisque præcipui, de qua agit Iperius cap. 28: nam hic testatur eam donatam à comitissa Mathilde, & multo seriùs.*

g *Idem planè habet Iperius cap. 23 part. 2: & ante utrumque Folquinus, teste Cleiyo. Variola autem morbus est notissimus, qui vocatur à Gallis la petite verolle.*

h *Unde hoc factum auctor habuerit, sæpè laudatus Cleiyus indicat his verbis: Caput XIV VERIDICORUM &c. verbatim ut continetur in libro, qui adhuc asservatur in bibliotheca Bertiniana, & quem seniores nostri vocabant PASSIONALEM, eo quod referuntur in illo Acta sanctorum martyrum & Vitæ aliorum Sanctorum pro quolibet anni die. Scriptus fuit jussu Johannis abbatis, qui vitâ functus est anno mxcv.*

i *Teste laudato adjutore, aliqua hic desiderantur in Ms. Bertiniano, in quo sic legitur: Veridicorum virorum, qui interfuerunt, sedula compertum est relatione, quomodo locus Sithiensis meritis S. Vincentii testis Christi dudum divinitus ereptus sit &c. Omititur hic Odbertus*

abbas, cujus tempore id contigisse testatur etiam Iperius cap. 34, asserens Odbertum abbatem factum anno 1000, periculumque incendii discussum scribens per sanctos Vincentium, Audomarum atque Bertinum, in specie trium columbarum candidarum hunc locum circumvolitantium, & se contra flammam objicientium. Res igitur contigit sub initium seculi xi, ut etiam innuit Bovo in Opusculo suo num. 8, ubi id factum breviter perstringit. Verum Iperius plus dicit, quam primus auctor. De S. Vincentio martyre, ad quem res præcipuè spectat, actum est à Majoribus nostris ad 22 Januarii.

k *Festivitas S. Gregorii Magni celebratur 12 Martii, ideoque semper tempore Quadragesimalis jejunii.*

l *Id est, vestium diaconi: fuit enim S. Vincentius diaconus Casarangustannus.*

C A P U T II.

Sanctus certanti in duello favisse creditus: raptor bonorum villa cœnobii Sithiensis subitanea morte percussus.

S ANCTI a patris nostri Bertini hereditatis pars Noviomæ urbi habetur contigua: nam ibidem villa de Caumont adjacet, quæ tota juri ejusdem Patris debetur: tradita enim illi ab antiquo tempore titulis auctoritatis sancitur. Verum hujus villæ colonus quidam tyrannica abutens potestate nimiumque opprimebat bona illorum, modò vi quidem, tum autem quocumque modo poterat auferens. Hujus itaque insania ad id quidem deflectitur criminis, inque deterius evasit, ut partem coloniam ipsius villæ invaderet, pervasamque suo juri ac ditioni vindicaret. Cujus vim invasionis cernens ministerialis, qui ab abbate positus in sui loco cuncta villæ providebat, nefaria machinanti totis viribus obviabat, furibundo resistebat, atque fieri Deo sanctoque Patri injustitiam proclamabat. Tandem adeo multum ac sæpenuerò reclamante, nonnullis æquè etiam scientibus hujus rei veritatem, contradicentibusque infano cœpto illius, in jus ventum est: tantum enim suis præsumebat viribus. Ab hoc itaque injuriæ causa demonstratur, ab illo verò minimè quidem fore injustitia denegatur b. Sic sic controversia agitur, & ab utraque parte discurretur. Opponitur primum causa, ea palàm statuitur; post eadem deliberatione sancitur. Tum demum ultima judicialis causæ res subsequitur.

12 Si negas, inquit noster propugnator, Dei ditioni sanctique Bertini juri hujus coloniam villæ, quam injustè tibi vindicas, deberi; victus tamen confitebere, suam Sancto victus reddes, & istam tuam minimè recognosces: opponam, inquit, enim caput (& monstrat dextrâ caput) periculo, tantum ob Dei justitiam ipsius confusus auxilio. Et econtra, inquit alter, me ipsum invenies paratum certare, numquam victum fore dices. Vades itaque dantur, duellum firmatur, dies statuitur. Post itaque rem tali jure c firmatam minimè sui villicus obliviscitur, sed adit Odbertum Abbatem, (is enim eo in tempore Sithiu regebat cœnobium) omnem rei seriem ordine

D

E

Cum de villa quadam cœnobii Sithiensis orta esset,

a

F

b

eaque duello esset decidenda,

c

A dine pandit, orat sibi subveniri, ut constituto die aut idem præfens adfit, aut in sui loco aliquos boni testimonii viros illò mittat, maximè autem orabat, quòd idem Abbas præfens esset. Spondet is id quidem sese facturum, & auctoritate sui præfentialiter subventurum. Tum verò prostratus ante sanctum altare, Dei providentiæ sedulò diuque se totum commisit, sui que misereri oravit: ac tandem petita benedictione abbas, utens quasi quadam agilitate, magis solito raptim revertitur. Primum tamen sæpè & multum obnixè orabat, ne sui oblivisceretur. Veniente igitur statuto die, se duello præparabat, tamen juxta promissum aliquos suo venturos auxilio, sive ipsum abbatem expectabat. Itaque post celebratam à presbytero Missam, devotè finita prece, Eucharistià dignè perceptà, quod extra ecclesiam fortè jacebat, super saxum magnum adfedit, versus locum Sithiu superius dictum erigens lumina, tenfas palmas, vultum tenuit, solùmque movens labia, magnè puro corde clamavit.

B pugil Sithiensum adversarium vincit, ope S. Bertini, ut creditur.

B 13 Fortè Dei providentià ut declararet dignum meritum sui Militis, abbas aliàs intendens promissum neglexit d. Tum verò adversarius minas ingerens, verbis laceffens, moram facientem incufabat, & nonnulli suæ parti faventes probra contumeliarum ingeminabant, eum timoris arguentes. Ille tamen manebat, expectabat, orabat, parvipendens exasperantes. Et tandem erumpens in vocem: Adhuc, inquit, unà morula meum operabor dominum. Post verò ecce eminus adspexit, & duas columbas e nive candidiores aëra secare pennis vidit. In has ita diu lumina fixa tenuit, quorsum tenerent volatum, quodve signi volatus portenderet scire desiderans. Audierant enim quondam se dignari ostendere pium patrem Bertinum, & in visione tenere hujus avis similitudinem. Itaque veloci volatu omnem procinctum ter ambiunt, postque ab oculis videntium evanescunt. Illico surrexit & horrendum tonans, clypeo fulminans, cum baculo in hostem venit. Fertur denique quia dum surgebat, versoque baculo saxum percussisset, hoc ex se sanguinis rivulum emisisset. O digna, quæ roboratur adstipulaturque altero signo, mirum dictu, mirum visu sanguinem de saxo manare, verum quidem Dei est omnia posse. Tandem perfidus infaustus crebris ictibus victus superatur & solo prosternitur. Tum adeo malè multatus sese victum multoties profitetur f, injustè invasisse villæ illius coloniam proclamat. Igitur vix ereptus à manibus victoris domum deportatur, & post triduum mortuus est. Omnis vicinia hoc meritò factum esse dixit, miraculi signa celebravit, sanctumque patrem Bertinum devotè extollendo coluit.

Nobilis prædo,

14 Verum quod nonnumquam bonis formidini est, & unde virtuti studentes maximè corriguntur, atque interiùs divino munere nitescunt, inde reprobi exteriùs audaciam sumunt, peccatum peccato addunt, verum postponentes, cæcatique nube mortalis rei deterius sequuntur, & in eis illud propheticum impletur, Sanguis sanguinem tetigit, id est iniquus prava sive pessima malis sedulò factis addit. Igitur alter tyrannus in nutritus sceleribus in prædicta urbe Novioma exstitit, ferox animo, immanior scelere, ante omnes alios die noctuque sanguinem sitiens. Itaque cum talis fama foret suæ iniquitatis, dolos, fraudes hac illacque expandebat. Nam strages miseri populi dabat, non viro, non mulieri, nec

Septembris Tomus II.

parvulo parcens quidem. Sed cum jam maxima ex parte quæque villarum adjacentia devastasset, Caumont villa minimè quidem secunda ab ejus infania exstitit, timens valde, quod sibi timebat, postea evenit. Et cum audisset & revera sciret peremtum forte duelli, & injustè agentes in villam admittentesque injuriam sanctum patrem Bertinum vindicare; nullo modo infans mens ejus à solita rabie seu ab adfuetu furore requiescendo cessabat, verum quidem opportunum locum conveniensque tempus, quo villam invaderet,olvebat. Sed cum deesset, ubi suæ rabiei audaciam verteret, (jam enim incendio, rapinà cetera pænè omnia consumserat;) armat ducentos equites, versus Caumont villam iter arripuit.

A. ANOæ NYMO.

15 Attamen primum per devia tendebat, si multates fingens, quasi aliò festinaret: fortè è regione in villam irruit, armatis circumdedit, tum cuncta, quæ infra erant, bona diripuit. Casu omnia sua animalia, pecudes, pecora ad partem extra villam die illo ierant: quæ cum redirent, passim pascentia campis invenit. Heu heu! duplex infortunium illis subito advenit. Infra villam quidquid habebatur melius, diripitur; extra verò quæcumque pecora pascebantur, abducuntur; cum ecce monachus, nomine Winradus, bonæ memoriæ vir dignus laude, missus ab abbate Roderico g, utili quidem ecclesiæ Dei nostrisque necessario temporibus, depopulatà villà, supervenit. Duplicatur ergo clamor ejulatusque, postquam eum videre: Succurre, succurre, optime vir, bone domine, iterant, accelera vadens post hostem, ad ipsum verba precantia funde, certi sumus, ut, quando te viderit, illico tibi reddet cuncta, quæ per se ducit, quia omnia, quæ infra villam erant, deprædatus est. Tactus igitur mitis vir intrinsecus cunctarum magnitudine querelarum, velociter post ipsum admissis equo festinavit, consecutus eum salutavit. At ille typo * superbæ ferocitate animi minimè quidem respexit, nec salutanti monacho servo Dei reverentiam exhibuit, quò saltem verbum redderet.

cum spoliasset villam cœnobii Sithienfis.

B

g

* typho

16 Urgens tamen isdem calcaribus equum, habens moderans propius accessit, audaciùs locutus est: Prædam hanc à villa sancti patris Bertini abripiens, injustè ducis: redde igitur, ne ob injustitiæ temeritatem, ne propter injuriæ ferocitatem, iram Dei dignè incurras. Noluit respicere, dedignatus est oranti reddere responsum. Ignorat is, quid ageret: dubitabat enim ignorando, ignorabat dubitando, ad quid rationis seu consilii se vertere posset. Videbat enim se contemni, cernebat preces suas despici: verumtamen præmeditabatur, quòd ferocitatem animi ejus pollicendo aliquid molliret. Duo igitur illi offerre, cæleste & terrenum bonum, sententiæ fuit. Obtulit primum, alterum quidem haud obtulit, non enim effectus, non causa, non tempus, fuit. Hic equidem submissà voce, humili oratione hæc cœpit proferre, vultu ordinis servans reverentiam, quam & habitu & mente gestabat. Oravit equidem, non autem peroravit. Verè spondeo, ait, certè promitto tibi ducentas Missas: cum perorare voluit. Verum ille indignans imperfectam orationem ab illius ore tulit, (& ut communi vulgarique verbo utamur) monachus piè ducentas Missas, alter prævè despectivèque protulit ducentas fessas h. Ter denique eadem verba repetit, & ferum * calcaribus urgebat.

ablata restituere nollet,

F

h
* i. e. e.
quum

A. ANO-
NYMO.
subito morte
punitur.

17 Adhuc itaque verbum contemtibile in ejus ore versabatur, cum subito de equo cadit, in caput ruit, galea terrâ figitur, collum ruinæ casum sentit: tum quoque humana & secreta alvi per naturalem meatum erupere. Merito ergo ex illa parte plectitur dignaque multatur pœnâ, unde in sanctum Patrem emanavere opprobria: & justè dignèque quidem inferius putorem emisit, qui superius similem fœtoris causam labiis & linguâ in ore revolvit. Interea sui ducebant prædam, ignorantes dominum suum passum fuisse talis casus ruinam: & tamen fama cogente prædam dimittunt, ad dominum suum festinant, mortuum quidem & multatum vindictâ cœlestis iræ reperiunt. Tandem præda reducitur ad propria, nomen Domini ab omnibus laudatur, sanctique patris Bertini patrocinium veneratur. Hi læti insignis triumphus gaudia celebrant, illi tristia funera ducunt. O Dominum omnipotentem in Sanctis suis gloriosum! ô Deum in altitudine majestatis, in potentia magnitudinis mirabilem! Quis dubitet hanc palmam nobilis triumphus adscribi posse meritis sancti patris Bertini? In argumentum itaque fidei monachus supervenit, accedens humiliter oravit, verba precantis coram Deo fudit, qui numquam despicit sperantes in se, superbos semper humilians, & humilibus dans gratiam, redditurus unicuique secundum opera sua, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum.

ANNOTATA.

a Relata cap. 15 & 16 apud Mabilonium, id est, contenta hoc capite, Cletys in nullo alio auctore antiquiore potuit invenire. At hoc factum narrat breviter Iperius cap. 34.

b Id est, negatur injustitia.

c Perniciosus duellorum usus ad dirimendos lites frequens tunc erat in Gallia, ut vel ex hoc facto videre licet. Guiberus abbas lib. 3 de Vita sua cap. 14 refert duellum, in quo fur accusatorem suum occidit; legemque de probatione per duellum, suo tempore vigentem, improbens, ait: Huic enim legi certum est nullum canonem convenisse. Legem de duellis abrogavit, duellaque prohibuit S. Ludovicus, ut dictum est in ejus Actis tom. 5 Augusti pag. 469.

d Forsan abbas judicio tam dubio adesse noluit; quamvis alias videatur consensisse pro consuetudine sui temporis, quo similia duella licita esse credebant multi, ut satis patet ex pia hujus pugilis preparatione.

e Signum id erat valde incertum, sed ita ad fiduciam animabatur pugil.

f Qui se victum fatebatur, causâ cadebat; & cum eo dominus, pro quo dimicabat.

g Rodericus, teste Iperio cap. 36, ex monacho sancti Vedasti Atrebatensis, agente Balduino Flandria comite, factus est abbas Sithiensis anno 1021, ut languentem à multo tempore disciplinam monasticam restitueret. At id frustra conatus est, & monasterium Sithiense ejus tempore combustum.

h Ex Gallico fesses, quod nates significat.

CAPUT III.

Blasphemus in Sanctum punitus: sanationes quadam,
& aliorum pœnæ.

Quidam, Bodera nomine, subministerialem agebat causam cujusdam, majoris a præditi potestate, advocacionemque sibi vindicantis villæ proprii juris S. Bertini, Caumont nomine.

Hic quia unâ & timeri ac placere desiderabat, nimium nimiumque viccolas * labore usque impensè acto premebat. Verum pro causa hujus moliminis & pro tantæ controversiæ injustitiæ, quidam monachus, Heribertus b nomine, qui abbati Bovoni in regimen hujus cœnobii successit, ex præcepto venerandæ memoriæ jam dicti Bovonis agens curam ipsius villæ, curavit hunc sapius admonere, ut desisteret à nequam actu & ab omnium oppressione. At palam arguentem sceleris velut metuens fugiebat, clam autem illi detrahens, subdolos machinamenta instruebat. Super his verò dolens monachus, dominum illius adit, suorumque ac suam injuriam patefecit. Ego ipse, inquit, per me hunc primum curabo minari: & si deinceps hæc admiserit, pœniæ sentiet damnus. Revertente verò monacho, fortè alter jam dictus advenit. Cui dominus ejus: Heribertus, inquit, monachus tibi succenset, dicens, quia viccolas meo servitio subdis. Redit siquidem ille armatus præcepto domini, malumque evomit latentis veneni. Nam apprehendit boves illius in agro pascentes, & servitio domini sui subdidit, eosque per totum triduum tenuit. Ut autem placuit, macilentos multumque afflictos, uti fit, tot laboribus reddidit.

19 Inde adeo motus quidam monachus, nequam hunc verbis aggreditur: Usque ad id temporis libera exstitit nostra curtis * ab omni servitio, fuitque suæ potestatis, nec quis priorum ausus fuit in ea sibi vindicare aliquod jus sive vim invasionis. Quamobrem ergo nostros boves abegisti, & in servitium alterius vindicasti? Non mirum quidem, si nequam prava ore profert, majus est opus ac si esset dictum: Si tuus, inquit, sanctus Bertinus bos esset, jugo meo jungeretur, subque labore ingemeret, qui tuos queris meo labori infudasse. At ille inquit: Quid dixisti, nequam vir? etiam cogitares, quod nefas dictum est, nequaquam palam proferres. Plectere miser, meritâ plectere pœnâ, multabere cœlestis iræ virgâ. Dum igitur isdem valde motus super his pedem averteret, meritò dignâ percussus est plagâ. Nam facies illius ad posteriora illico flecebatur, adeo ut occiput, quod erat sinciput, & sinciput, quod erat occiput, haberi videretur, præter quòd facies suis formis insigniri deberet: collum enim distortum & tumidum, labia æquè quidem tumèntia, & aliorum ac deberent versa, lumina quoque oculorum inversum adspicientia cernere erat. Et quid plura referam? Quod mirum dictu magisque visu est, nihil humani in eo intuebantur. Talis itaque domum deportatur. At taurinos mugitus emittens, omnem viciniam suæ pœnæ cruciatu movebat. Erat enim in homine videre miseriam.

20 Verum suis * precibus aliorumque rogatu,

D

Quidam de injuria frustra monitus,

a

* i. e. incolas vici

b

E

blasphemus/que S. Bertinum, subita pœnâ percussus: * i. e. villa seu prædium

F

A deinde ne
liora pro-
mittens sa-
natur,
* i. e. ejus

tu, & quia voluit videre multatum, unà cum aliis noster monachus Heribertus illò venit. Cujus præsentiam intelligens voce (non enim visu hunc ipsum agnoscere quiverat) quò pro se oret, deprecatur intentè, ac sæpe multùm rogat. At ille compatiens misero, (quis enim mortalis hunc hujusmodi cernens non compateretur ?) sciscitatur, an velit amodò respicere, funditusque priorem vitam corrigere. Eadem, inquit, passio & incurabilis percellat me feriens, si sanè sanatus in omnibus emendari neglexero. Credidit igitur bonus vir sponfioni illius, reversus est conuud, oravit, sanitati restitutus est. Sequentè autem die claris indutus vestibus, valentior atque sanior solito apparuit. Mirantur omnes, qui eum novère percussum, tam repentè convaluisse: sed ipse alia fingeat, componebat orationem, aliorum verba detorquens ac deberet.

relapsusque
ad inju-
riam, hor-
renda morte
perit.

21 Verùm cum sæpe mendacio contra verum stare homo adfueret, faciendi assiduitas aluit audaciam, audacia verò congeminauit crimen, crimen quoque meritum intulit mortem. Necdum triduo post hæc transacto, boves cujusdam pauperis rapuit, ditioni falsi juris subdidit, nimisque laboribus pro libito sui proque temporis quantitate infudatum tenuit. Necdum boves reddiderat, & majora quidem actum ire fortè cogitatu volebat, cum fortè eadem passione, quã primùm, percutitur, cadit in terram, miser tum quoque non homo esse, non mortale sonare videtur. Nam pro humanis verbis mugitus dat, pro planctu, pro querela rabiem agrestium ferarum imitatur; orat amicos quò pro se rogent, nec refert quidem: deprecatur nuntiis, ut sese visitatum veniat monachus: id quoque minimè quidem meretur. Igitur eodem die, quo rursus percussus eadem infirmitate est, vitam, quam postposuerat, perdidit; mortem, quam secutus fuit, vidit, inuenit, sensit c.

Mulier
vinculis so-
luta,
d

22 Mulier d quædam de Lõtharingia, vinculis ferreis brachia utraque habens pro penitentia constricta, in hoc cœnobio anno Verbi Incarnati millesimo centesimo vigesimo quinto, multis adstantibus, precibusque sanctissimi patris nostri Bertini à dictis vinculis solvitur.

alia sanata:

23 Puella quædam, Goduina nomine, membra habebat integrã, sed nervis contracta: ad sepulcrum beati Viri anno gratiæ millesimo centesimo vigesimo sexto sunt ei crura erecta.

ecclesia
quædam
vento disje-
cta:
e

24 Quidam abbas Lobienfis, nomine Leonius, postea in regimen hujus Sithiensis cœnobii postulatus & adsumtus, in parochia S. Bertini, in territorio Furnensi e, quamdam ecclesiam anno gratiæ millesimo centesimo trigesimo quinto sine adfensu capituli ejusdem Sancti construxit: quam ita ventus vehemens meritis f Sancti jam dicti concussit, ac de terra evolare fecit, ut nec junctura lignorum alteri remaneret.

abbas qui-
dam, ut
zult auctor,
ob injuriam
punitus:

Anno adsumtæ humanitatis Christi millesimo centesimo septuagesimo primo, tempore bonæ memoriæ domni Godescalci hujus loci abbat, res accidit celebri & illustri digna memoriã, & omnibus Sithiensium possessionum peruatoribus terribilis & formidanda. David enim non multo postquam consecratus est abbas in ecclesia de Claromarisco g, levato calcaneo contra ecclesiam B. Bertini, conductus aquarum & fossata per mediam terram prædictæ ecclesiæ in villa de Arkas molitus est facere h. Quæ villa ab antiquis temporibus absque omni calumniæ inquietatione ejusdem ecclesiæ propria & libera

g

h

fuisse dignoscitur. Nec hac præsumptione contentus, insuper ecclesiam S. Bertini ingressus, quod præsumtuosè incoeperat, effectui se daturum fecundum voluntatem suam, licèt contradicentibus monachis, superbè & arroganter comminatus est. Verùm tantæ arrogantiæ & præsumptionis impatiens ultio divina haud longè post subsecuta est, ut illud impleretur:

Define grande loqui, frangit Deus omne superbum i.

Nam sequenti die prædictum optis aggressus, operarios suos pro libito suo de conductu faciendò docturus, in eodem loco, equo suo sub eo calcitrante, humi prostratus est: ibique contracto crure, qui sanus equi transvectione advenerat, famulorum manibus domum in lecticâ deportatus est, ab invasione terræ nostræ d. ceptus desistens, & terribile & formidandum invasoribus terræ Sanctorum (ut dictum est) exemplum relinquens.

25 In burgo S. Audomari anno Verbi Incarnati millesimo ducentesimo quartodecimo, homo quidam, Michaël nomine, professione tonfor, in die depositionis B. patris nostri Bertini, cum à nonnullis vicinis suis objurgaretur, quòd festum Sancti non observaret: nec ideo minùs operabatur, sed Sanctum verbis convicians & in contumelias prorumpens, à dæmonio correptus, per longum tempus in vase ligneo, quo pasta pistari k solet, funibus ligatus jacuit: quem tamen aliquanta sanitate per Dei misericordiam & Sancti patrocinium receptã, melioratum l in ecclesia nostra ante sanctum altare in choro vidimus, adstante domno abbate Johanne tertio m & monachis quampluribus, Dei exorantem humiliter & devotè clementiam, & Sanctorum suffragia implorantem.

26 Cùm presbytero de Remynghem n anno Domini millesimo ducentesimo nonodecimo non licuerit comedere in refectorio in depositione B. Bertini, iratus in burgo comedit. Qui cum domum rediret, cum canonicis Watiniensibus o in navi sanctum Dei Bertinum cœpit maledicere & excommunicare, & omnia, quæ ad eum pertinent. Quem gladius Dei vindictam sumens ab eo, ferè medium secuit, cum in amne, nescius à quo præcipitatus, fuisset submersus, nisi canonici extraxissent eum. Quod quia blasphemio ore & cordè maligno iteravit, iteratò factum est p.

27 Eodem anno Johannes presbyter de Rumbroch q, cum talis ludens ad aleas nescio seu ad scacos r, dum perdidit, sanctum Dei Bertinum maledicere cœpit, & omnia, quæ ad eum pertinebant: & cum improprium ejus quamplurima blasphemiarum verba protulisset, ac si ventus validus veniret, sonitum audivit, & alapam magnam in maxilla recipiens super scacarium vel aleartum tabulam recidit, & per triduum mansit incibatus, neque audiens, neque videns.

A N N O T A T A.

a Major hic urbis cujusdam præfectum videtur significare, nisi foris vici dominum designet: nam vox illa variis modis sumitur. Subministralis verò est, qui illius negotiis præfectus erat in illo vico.

b Heribertum hunc abbatem factum, mortuo Bovone anno 1065, asserit Iperius cap. 18, ubi & hoc factum narrat, & præclarum Heriberti habet elogium.

K k k k 3

c Clea

A. ANO
NUMO.

blasphemã

E

k

l

m

in S. Bertini

num

n

o

F

p

divinitus

paniti.

q

r

c *Cletyus notat totum hoc miraculum legi in Chartulario Simonis abbatis, qui obiit, inquit, anno MCLVIII.*

d *Hoc eodem modo narrat Iperius cap. 41 part. 1.*

e *Furna modicum est Flandriae oppidum, decem circiter milliaribus Belgicis Audomaropoli distans.*

f *Non video, cur ruinam hujus ecclesiae merito S. Bertini adscribat auctor. De Leonio seu Leone abbate agit Iperius cap. 43, narratque ecclesiam illam vento dejectam.*

g *Clarus-mariscus, Gallicè Clair-marais, abbatia est Ordinis Cisterciensis, uno ferè milliari distans Audomaropoli, sitaque in terra paludosa atque aquis cincta.*

h *Utràm injustè egerit David Clari-Marisci abbas, judicare nec possum nec debeo. Suspicio tamen controversiam talem fuisse, ut abbas ille crederet se rectè facere. Persuadet id mihi religio Cisterciensium, qui adhuc in primo erant fervore. Nam quòd abbas hic equo dejectus sit ac crus confregerit, cum nullum in eo sit miraculum, Dei judicio erat relinquendum. Iperius cap. 44 part. 3. iam hoc quàm plurima alia refert exempla principum & virorum illustrium, quos castigatos divino judicio asserit, quòd lesissent jura abbatia Sithiensis. Verùm quæ ipse candidè narrat de disciplina Sithiensium illis temporibus, non favent istis cogitationibus, ideoque omnia meliùs fuissent omissa.*

i *Scio constantiam sapè traduci ab emulis pro arrogantia & superbia: atque idcirco dubito, an David abbas fuerit potius superbus & arrogans, quàm fortis & constans in jure suo defendendo. Imò si scriptor ille tantà fuisset modestià & humilitate præditus, quantam in aliis requirit, ausus non fuisset id factum divina vindicta adscribere; immissetque meritò, ne sibi potius ita judicanti & scribenti adaptari posset allegatum verisimulus, quàm abbatii jus suum bona verisimiliter fide prosequenti. Hæc a quo animo stu-*

diosus lector accipiat; cum solo veritatis & a-

quitatis amore sint observata.

k *Quo (vel in quo) pasta pistari solet hic est, in quo massa farinacea subigi solet.*

l *Iperius cap. 46 part. 16 idem factum refert, sed quòd hic dicitur, nonnihil auget, dicens: Quem tamen adstante domno abbate Johanne & pluribus de monachis vidimus in choro ecclesiae nostræ, Dei & Sanctorum misericordiam implorantem, sanitati pristinae restitutum: nam hic scriptor non dicit omnino restitutum sanitati pristinae, sed melioratum seu utcumque meliùs habuisse, aliquanta sanitate recepta.*

m *Joannem III abbatem egregio elogio exornat Iperius cap. 46.*

n *Apud Iperium cap. 46 part. 18, ubi idem narratur, Rumeghem legitur. Pagum Rumeghem in tabulis Artesia notatum invenio prope confinia Flandriae & medio ferè itinere inter Audomaropolim & Gravelingam Flandriae oppidum maritimum.*

o *Watinesibus apud Iperium. Porro Watene pagus est Flandriae prope confinia Artesia, inter Audomaropolim & Burburgum, aliud Flandriae oppidum.*

p *Nec hoc satis apertum est miraculum: nam labi in flumen, etiam iteratò, aliunde causam habere potest, quàm ex punitione divina. Fortè etiam presbyter ille magis oblocutus est monachis Bertinianis quàm ipsi Sancto. Si collector, qui solum sex septemve facta suo stylo narravit, dubia interpretatus fuisset in partem benigniorem, mitius scripsisset, quantum conjicio.*

q *Rubroch, apud laudatum Iperium Rubrouc, in tabulis quibusdam Rubrock. Pagus item Flandriae est tribus ferè milliaribus Audomaropoli distans versus Winnoci-Bergum.*

x *Scacorum lusus, nomen accepisse videtur à voce Persica Scach, qua regem sonat; quòd calculus ille, qui rex vocatur, primas agat partes. Romani Latrunculos vocarunt, ut plerique existimant.*

DE S. TAURINO EPISC. ET MART.

AUGUSTÆ AUSCORUM IN NOVEMPOPULANIA.

J. S.

SYLLOGE HISTORICA.

De cultu, ætate & gestis Sancti.

SEC. III,
IV, AUT
FORSAN
VIII.
Cultus S.
Taurini,

Ntiqua veneratio S. Taurini, quem Auxitani hoc die colunt Officio duplici inter patronos secundi ordinis, longè certior est, quàm sint omnia illa, quæ de gestis ac ætate ipsius vulgò circumferuntur. Ignotum quidem est S. Taurini hujus nomen præcipuis Martyrologiis: nam qui hodie in antiquis Fastis reperiuntur Taurini duo, alter est Ostiensis aut Portuensis, alter Alexandrinus, & uterque ab hoc distinctus. Eum tamen ut Elufanum episcopum annuntiavit in Aquitania Castellanus in Martyrologio universali. Cultum quoque hodiernum abundè asseruit Si-

mon de Peyronet in Catalogo Sanctorum pag. 350, ubi ita scribit: S. Taurinus archiepiscopus Aufcitanus, qui colitur v Septembris in ecclesia Aufcitana sub ritu duplici, uti patet ex Calendario ejusdem ecclesiae. Asservatur in templo collegii Societatis Jesu Tolosanae pars costæ mendosæ, & medium os unius digiti S. Taurini, quam reliquiam ipsi dedit illustrissimus Leonardus de Trapes archiepiscopus Aufcitanus anno MDCXX, XIII Januarii. Quæ de cultu hodierno dicta sunt, confirmavit R. P. Casar Forel rector Collegii Auxitani per litteras hoc anno 1746 humanissimè ad me scriptas, quibus transmisit lectionem Officii mox dandam.

2. Am-

^A & memoria canonici archidiaconi & vicarii generalis ipsius in Fastis :

2 Amplissimus dominus Daignan du Sendat, Ausciensis litteris hoc item anno ad me datis eadem confirmat, asseritque numerari Sanctum inter patronos secundarios diocesis Ausciensis. Idem pari humanitate & diligentia collegit alia quadam ad cultum spectantia, qua huc transfere. Martyrologia antiqua ecclesie Ausciensis & Laclorenfis ita habent die v Septembris : Nonis Septembris in territorio Auscensi S. Taurini episcopi & martyris ejusdem sedis Auxitanæ. Martyrologium abbatia Pessanenſis in diocesi Ausciensi : Nonis Septembris apud civitatem Auxitanam sancti Taurini episcopi & martyris. Misſale Ausciense anni 1555 : In natali S. Taurini archiepiscopi Auxitani & martyris omnia ut unius martyris. Hisce laudatus dominus jungit inscriptionem, quam testatur haberi in ecclesia metropolitana Ausciensi prope altare princeps ad latus Evangelii, atque incisam esse marmori nigro litteris aureis : Sanctus Taurinus ep. Aux. Sedit an. XIX. Passus est sub Diocletiano & Maximiano, sede Rom. vacante, anno CCC. Si hac satis antiqua esset inscriptio, multum valeret ad aetatem Sancti figendam : at id necdum hic agimus.

^B 3 Hæc sufficiunt ad ostendendum S. Taurini cultum ecclesiasticum & immemorabilem. Ad testio Officii cultum tamen ex Officio lectionem illam secundum nocturni, qua de gestis ipsius agit, ut intelligatur, qualis sit de hoc Sancto Ausciensis ecclesie traditio. Hæc de eo leguntur propria : Taurinus episcopus Auscitanus quantas ante Deum virtutes operatus sit, novit ille, qui nihil ignorat. Si quas enim litteris antiqui posteritati mandaverant, ecclesiam Auscitanam pluries cum præcipuis documentis combustam, illas è memoria hominum excidisse quis dubitet ? Traditio tamen ejus martyrium, ut virtutis consummatæ præmium, servavit illæsum. Passus est, grassante Diocletiani & Maximiani persecutione, die quinta Septembris, anno Salutis trecentesimo. Mortem ejus miraculo Deus reddidit gloriosam ; cum ab oppido Albineto, ubi eam subiit, magnam capitatis partem, gravi clava obruncatam, duabus leucis Aufcis distante, ad ecclesiam suam præmanibus sanctus Martyr reportavit. Corpus ejus supra altare, in illius honorem dicatum, magna veneratione in cryptis colitur : & dolore capitis afflicti ad ejus sepulcrum fanitatem aut levamen intercessione beati Martyris episcopi à Domino merentur accipere.

^C 4 Testatur laudatus dominus Daignan du Sendat in eadem ecclesia servari statnam dimidiatam argenteam, qua composita est manibus sic elevatis, acsi auctor statua relatum capitis gestationem voluisset indicare : atque, partem cranii, qua in illa dimidiata statua servatur, eandem credi cum ea, quam Sanctus gestasse dicitur. Traditionem Ausciensium de occasione & modo martyrii, uti & de parte capitis gestata sic explicat : Turma idololatrarum in silva prope oppidum Albinetum * congregata erat ad sacrificia idolis offerenda. Cum autem sacrificia illa turbare vellet sanctus Antistes, irruerunt in ipsum idololatra, atque unus ex ipsis seu clava seu securis icu caput illi secuit. Hinc Sanctus descendens caput aut partem capitis sui gestasse dicitur ad urbem Ausciorum usque ad plateam, qua hodieque S. Taurini nomen retinet. Verumtamen ipse facitur illam capitis gestati tra-

Ausciensium de morte ipsius opinio,

* Aubiet

ditionem non esse magni faciendam. Sanè similes traditiones tanto minoris sunt momenti, quanto plures reperiuntur ejusdem generis, qua sufficienti carent fundamento. Hæc autem ne quidem asseritur in Rhythmis mox dandis, in quibus non foret prætermissa, si communis fuisset & abundè testata.

5 Rhythmos illos, seu hymnum ex Officio antiqui Breviarii Ausciensis, valde antiquum esse existimant Auscienses, ut me docuit dominus Daignan. Illum jam edidit Labbeus tom. 2 Bibliotheca manuscriptorum pag. 598, ex qua eundem hic transcribo :

Ave protopræful almifice,
Taurine, martyr inclyte,
Qui, civitate Elisana demolita
A Vandalis & everſa,
Transtulisti altare B. Mariæ
Ad vicum Vallis claræ,
Ut Paternus prophetaverat
Præfulando Elisæ & dixerat :
Post me tres, & postea nullus
Elisanæ civitati episcopus.
Vallem claram erexisti
In civitatem, cui præfuiſti
Uno de viginti annis prædicando,
Hæreses extirpando, ecclesiam consecrando
In honorem Nativitatis B. Mariæ,
Annis ducentis sexaginta à Passione
Domini nostri Jesu Christi,
Et ecclesiam martyrio consecrasti.
O valde felix dies illa !
Qua civitas ista Auxia,
Taurinum habuit patronum,
Archipræfulem & sponſum.

Hæc hinc hymnus, qui in pretio est apud Auscienses saltem aliquos ; at clarum est, vera non esse omnia, qua in eo hymno asseruntur ; fieri tamen potest, ut aliqua sint vera.

6 Dionysius Sammarthannus tom. 1 Gallie Christiana col. 969 producit verba quadam ex instrumento, quod scriptum esse asserit anno 1108, & in quo hæc haberi testatur : In Elisana igitur civitate fuerunt quatuor tantum episcopi priusquam Aufcis (sedes) transferretur, Paternus, Optatus, Servandus, Pompidianus, quorum primus Paternus scilicet prophetavit dum viveret, his verbis dicens : Ego unus, tres post me, nil amplius, ex quo mutabitur sedes, & qui altare & pignora B. Mariæ hinc detulerit, me & illos non relinquat. Quod ita factum est. Procedente itaque longo tempore, facta persecutione Wandalorum, qui destruxerunt civitates Guasconæ & civitatem Elizonam, translata est sedes, sicut sanctissimus Paternus prophetaverat in Villam-claram, quæ nunc vocatur Aufcia, à Taurino, qui fuit post quatuor præfatos quintus pontifex in Aufcia civitate. Ipse namque transtulit Aufcis altare B. Mariæ, quod nunc cernitur, attulitque quatuor sanctissimos prædictos episcopos in ecclesia B. Petri sepultos, tumulavitque in ecclesia circa altare B. Johannis Baptistæ & Evangelistæ, quæ nunc vocatur ecclesia S. Orientii. Quos post multorum curricula annorum Bernardus Prior ipsius loci, postea archiepiscopus Toletanus effectus, in prædicto loco honorificè tumulatos invenit. Deinde tam episcopi quam clerici, alique viri civitatis sepulturam apud S. Orientium habuerunt. Hæc traditionem Ausciensium, qualis etiamnum apud quosdam perseverat, aptè exponunt. Singula modo asser-

AUCTORE
J. S.

Rhythmi de eodem utcumque antiqui,

E

F

UICTORE
J. S.

ia de S. Taurino breviter expendam; ac deinde ostendam, quo modo aliquid veri inesse possit asserita S. Paterni prophetia.

Observatur, Elusam verisimiliter seculo 8 destructam esse à Saracenis, * Eause

7 Primò apud omnes in confesso est, sedem metropolitanam Novempopulaniæ, qua nunc Augusta Auscorum est, olim fuisse Elusa*, qua urbs eversa est aut per Saracenos, ut probabilius est, aut per Normannos; ut vult mox laudatus Dionysius Sammarthanus. Nolim quidem diu disputare de epocha eversa Elusa; attamen paucis dico, probabilius eversam esse ab Abderrame Saracenorum duce; quando circa annum 732 Novempopulaniam & vicinas provincias vastavit, post viclum pralio Eudonem Aquitania ducem. Ratio autem, cur non putem Elusam superfuisse usque ad irruptiones Normannorum seculo ix factas, hæc est. De nullo episcopo Elusano mentionem reperit Sammarthanus post seculum vii, quo ponit Paternum, hæc addens verba: Post Paternum desiderantur plurimi præfules Elusanae ecclesiæ: in hoc enim loco perseveravit adhuc sedes Metropolitana usque ad seculum ix, quo urbs à Normannis destructa est, & sedes Ausciensis metropolis honore fuit ceteris Novempopulaniæ anteposita. Destructam à Normannis seculo ix Elusam, nullo teste nullaque ratione probat. Quare silentium de episcopis illius urbis, & de urbe ipsa toto seculo viii, facit, ut probabilius seculo viii destructam putem per Saracenos. Elusam à Wandalis excisam, habent monumenta anti allegata. Saracenos autem eo tempore ab aliis etiam scriptoribus Wandalos fuisse nominatos, observavi tom. vi Augusti pag. 97, ita ut nomen Wandalarum etiam opinioni nostra faveat.

Paternum quemdam post medium seculi 7 Elusana ecclesiæ præfuisse,

8 Jam verò Paternum quemdam post medium seculi vii præfuisse Elusana ecclesiæ, probabiliter ostendit Sammarthanus col. 970. Quippe privilegio Corbeienfi, quod refertur apud Mabillonium ad annum 663 num. 28, subscripsit cum multis aliis episcopis Paternus Egloëntis, qui creditur fuisse Elusanus: nam & alius Elusanus vocatus reperitur Elosentis, & Elosanus. Præterea si hic Paternus ex abbate Moissiacensi factus est episcopus Elusanus, ut rursus probabiliter suspicatur Sammarthanus, jam sanctus aliquis Paternus præfuerit ecclesiæ Elusana circa annum 663: nam Paternum suum Moissiacenses sancti titulo honorant. Moissiacenses quidem iradiderunt, Paternum abbatem suum tertium ad ecclesiam Ausciensem esse translatum; at Ausciensis ecclesiæ, cum ab Elusana acceperit dignitatem metropolitancam, facili errore pro Elusana substitui potuit, satisque est verisimile, id revera factum esse, quia Oihenartus in Notitia utriusque Vasconie recensens episcopos Auscienses pag. 448 & seq., Paternum hunc non agnoscit: ex quo probatur, cum non haberi in Catalogo Ausciensis ecclesiæ. Itaque ætas hujus Paterni satis congruit cum tempore destructa postea Elusa, ut credi possit tres tantum antistites post ipsum Elusa sedisse ante urbis destructionem. Quare celebris illa prædictio de sedis metropolitana translatione eidem probabiliter attribui poterit, modo inveniri possit Taurinus Ausciensis, qui eodem tempore metropolitancam dignitatem sic fuerit adeptus.

Uini & Taurinum quemdam ecclesiæ Ausciensis verisimiliter seculo 8;

9 Nicolaus Bertrandi in Opere de Gestis Tolosanorum fol. 16 narrat vastationem Novempopulaniæ per Normannos, atque indicat Taurinum aliquem Ausciensem episcopum his verbis: Fuit autem ista desolatio Vasconie tempo-

ribus præfati principis Totili, & Taurini Ausciensis, & Seraldi egregii præfulis Bigorritanæ urbis. Oihenartus hunc Taurinum inter episcopos Auscienses posuit circa annum 844, & satis rectè, si vixerit tempore incursionum Normannorum. Verum cum Nicolaus Bertrandi post memorata quadam longè anteriora, sine ulla mentione cladis, Novempopulaniæ aliisque provinciis Gallia à Saracenis illata, mox ad irruptiones Normannicas transeat; verisimile est, scriptorem parum accuratum, & tempora non rectè distinguentem, confudisse clades à Saracenis illatas cum vastationibus Normannorum; indeoque valde incertum manet, an Taurinus ille potius vixerit tempore irruptionis Normannica quam Saracenicæ. Si autem revera vixit circa annum 732, quo Elusam probabiliter eversam dixi, translatio metropolitana dignitatis ipsi sine difficultate poterit attribui, veraque esse poterit S. Paterni prædictio: nam si Paternus circa annum 663 aut multis etiam annis seriùs prædixerit, tres tantum post se futuros Elusa antistites, hi facili præesse potuerunt usque ad annum circiter 732, eoque tempore, aut finito illo bello, potuit S. Taurinus corpora S. Paterni & aliorum quorundam præfulum Elusanorum transferre, & ecclesiæ cathedrali sub titulo Nativitatis beatissima Virgini dedicare, ac demum martyrio coronari, sive per Saracenos, sive alia quapiam occasione.

10 Sanè de metropoli ad urbem Ausciensem translata constat; traditio verò Ausciensium habet, id factum esse per S. Taurinum, neque nuper est illa traditio, sed jam vigeat seculo xii. Traditio quidem illa crassis intricata est erroribus, dum ætas S. Taurini refertur ad seculum tertium, aut ab aliis ad quartum, quia cerio constat seculo vi metropolitancam dignitatem fuisse Elusa, nec dubitari potest, quin ibidem permanferit usque ad urbem eversam. Non video tamen, cur traditionem ipsam ob dictos errores, quos amor antiquitatis & ignorantia invexit, prorsus repudiare debeamus, modò errores agnoscisci possint & corrigi, cum satis sit verisimile, conservatam fuisse memoriam illius, qui civitatem Ausciensem ad dignitatem metropolitancam evexit; neque ullum alium nominet traditio quam Taurinum, de quo agimus. Quæret aliquis, an non potius duos Paternos Elusa, & duos Taurinos Augusta Auscorum attribuere oporteret, quam credere S. Paternum vixisse seculo vii, ac S. Taurinum ad seculum viii retrahere, cum S. Paternum & S. Taurinum seculo iii attribuant Auscienses? Respondeo, me nulla hæcenus vidisse monumenta, ex quibus colligere possum, S. Paternum Elusa aut S. Taurinum in urbe Ausciensi episcopum fuisse alium, quam Paternum & Taurinum, quorum priorem seculo viii, secundum seculo viii probabiliter attribui posse dixi. Immanem verò illum anachronismum, in quem inciderunt Auscienses, si revera seculo viii vixerit S. Taurinus, non magis mirari debemus, quam miramur, quod ab initio seculi xii crediderint, non plures quam quatuor fuisse Elusa episcopos, cum, præter quatuor ab ipsis nominatos, plures alii conciliis legantur subscripti.

11 Hæc sic disputata credat studiosus lector, an Aitarus ut potius voluerim in verum investigare, quam aliquid certi statuere. Si eruditi Auscienses mirerentur, me tantum detraxisse antiquitati sancti antistitis sui Taurini, majorem ipsius antiquita-

D

E

F

1000

A tem idoneis rationibus dignentur ostendere, & me primum omnium habebunt consentientem. Verum, si consilium meum audire voluerint, nunquam duo simul tentabant; non simul, inquam, ostendere conabuntur, Sanctum seculo III aut IV vixisse, & metropolitica dignitatem ecclesia sua Ausciensi addidisse: nam duo illa simul consistere nequeunt. Dionysius Sammarthanus col. 977 existimat, dignitatem metropolitica primam fuisse obtentam ab Airardo, qui ecclesia Ausciensi praeerat anno 879, quo Joannes Papa VIII ad eum scripsit, & archiepiscopum nominavit. Rationem hujusce opinionis exponit his verbis: Airardum primum fuisse episcoporum Ausciensium, qui metropolitani jure potitus sit, non obscure significat Odo levita, scribens ad Garfiam archiepiscopum, quem dicit esse septimum ordine pontificem summo jure ligandi & solvendi praeditum. Epistola Odonis hic laudata legitur inter Instrumenta istius tomi pag. 159.

12 Verum illa magis barbarè & obscurè scri-

pta est, quam ut mens scriptoris clarè possit intelligi. Primo itaque dubito, an illud velit Odo, quod ex ejus verbis colligit Sammarthanus. Secundo si id omnino diceret Odo, dubitari potest, an numerus archiepiscoporum praecedentium ei satis fuerit cognitum. Tertio si supponamus Garfiam revera septimum fuisse archiepiscopum, quod non credo; necdum ex eo cerè constare poterit, quis fuerit primus. Certè ipse Sammarthanus sex praesules inter Airardum & Garfiam numerat: itaque, si hi omnes eo ordine sederint, jam Garfias erit octavus: si ex eis aliqui sint dubii, jam primus cognosci nequit ex septimo cognito. Plus ergo tribuendum videtur traditioni Ausciensi, qua Taurinum primum archiepiscopum facit, quam inepta epistola cujusdam diaconi, cujus verba trahi possunt ad varias significationes incertas, sed nihil cerè significant. Ceterum corpus S. Taurini in ecclesia metropolitana servari testatur Sammarthanus col. 972.

AUCTORE
J. S.
prorsus incertum est.

B DE SS. ROMANO ET DAVIDE B

ALIAS BORISO ET GLEBO AUT HLIBO

PRINCIPIBUS RUSSIS.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Horum Sanctorum cultus antiquus, qui perseverat tam apud Catholicos quam apud Schismaticos: Acta edenda unde accepta & qualia.

AN. MXV.
Sancti in
variis Fastis
annuntiati
ad xxiv Julii:

Acti, in quibus annuntiatum SS. Romani & Davidis memoria, jam enumerati sunt à Sollerio nostro ad xxiv Julii in Pratermissorum catalogo; ubi hac scripsit: Boryslus & Glebum ut principes martyres annuntiantur in Ephemericis Græco-Moscis ante tomum primum Maii, quemadmodum & in variis aliis Fastis Ruthenicis, Menologio Sparwenfeldiano Slavo-Ruffico, nec non Polonicis, unde ipsos verisimiliter eduxit Spicilegus Ferrarius, ex quo & in Castellani Martyrologium migrasse videntur. Laudati Fasti Sanctum utrumque conjungunt ad xxiv Julii, quo simul coluntur à Russis; excepto tamen Castellano, qui eos disjunctis, & Borisum, in baptismo Romanum dictum, memorat eodem die xxiv Julii, quo cum fratre colunt; Glebum verò, in baptismo Davidem, retulit ad hunc diem v Septembris, quo fuit obruncatus. Hec ratio est, cur Sollerius, moras de industria quarens, quod de Catholico cultu dubitaret, utrumque Sanctum ad hunc diem remiserit, ut hic demum statueretur, utrum eorum Acta Operi nostro inserenda essent, an verò omnino praetermittenda.

2 Cum autem perspicerem, longiori opus esse disputatione, ut dubitatio Sollerii prudenter deponi posset, cumque adverterem idem dubium moveri posse de pluribus, qui tamquam Sancti Septembris Tomus II.

coluntur apud Russos; Dissertationem huic tomo praefigendam credidi, ex qua colligi possit, quinam ex iis, quos colunt Russi, pro Catholicis cerè haberi possint, qui contra cerè fuerint schismatici, ac demum de quibus possit dubitari. Ex ea porrò Dissertatione § 3 clarè patet, Borisum & Hlibum (sic nomina à Ruthenis Latine scribuntur) cerè fuisse Catholicos, cum conversi sint & occisi, antequam schisma ad ecclesiam Russorum pervenerit, quando ipsa quoque ecclesia Constantinopolitana, cui illa suberat, cum Romana Ecclesia erat unita. Ex hisce tamen necdum sequitur, eos à nobis pro Sanctis haberi posse, nisi etiam ostendatur, eosdem non solum à schismaticis, sed etiam à Catholicis ab immemorabili tempore cultos esse, & pro Sanctis agnitos. Hoc igitur nunc probare aggredior: nam soli Fasti ante laudati id satis non evincunt.

3 Primò Poloni & Lithuani, qui notitias de Sanctis huic miserunt, inter eos passim recensent Borisum & Hlibum, seu Glebum, ut ipsi scribunt, alias Romanum & Davidem, & nonnulli ex eis disertè observant, hosce Sanctos etiam colli à Catholicis seu à Ruthenis Romana Ecclesia unitis. In una ex dictis notitiis, qua scrupulosè inquiritur in cultum Ruthenorum, hac ipsa reperio verba: Solum nominarem Vladimiri cum duobus filiis Romano & David, qui verè pro Sanctis à tota Russia, & vel maxime ab unitis habentur. Hinc notitia, qua multis aliis, quos

L. III

aliqui

AUCTORE
J. S.

aliqui inter Sanctos numerant, cultum abjudicat Catholicum; quamque idcirco tuto sequendam existimo; consonat catalogus Sanctorum Polonorum, quem nobis descripsit anno 1723 P. Franciscus Molitor Societatis Jesu ex libello Christophori Varsevicii, edito Romae anno 1601. In hoc enim catalogo satis prolixo multos quidem invenio Beatos dictos, de quorum cultu potest esse dubium: at nullum prorsus reperio, qui suspectus esse possit de schismate, nullum, qui a solis schismaticis colitur. Attamen SS. Romanus & David in eo recensentur hoc modo: SS. Glebus & Boryssus fratres & martyres, filii ducis Kyoviae. De hodierno igitur horum Sanctorum cultu plura non addo, cum is ex dictis satis videatur certus.

cultus ille antiquus est,

B

4 Antiquum porro esse Romani & Davidis cultum, facile ostendi potest. Koialovicus in Miscellaneis Lithuania recensens patronos sanctos magni Lithuaniae ducatus, interque eos numerans Davidem & Romanum, horum elogium pag. 5 concludit his verbis: Frequentia sunt apud Russos sub horum beatorum Martyrum nomine templa erecta. Pulchrum est, quod ad Dumanam ex adverso Polocensis civitatis simul cum abbatiâ extat antiquitus fundatum, nunc sub administratione unitorum. Templum, quod antiquitus fundatum erat, quando auctor ille anno 1650 libellum suum edidit, antiquitatem cultus probabiliter insinuat. Dlugossus tamen, utpote scriptor seculi xv, certius de antiquo cultu protulit testimonium, quando ad annum 1005, relata morte sanctorum Principum, hæc subjungit: Colit hos duos Fratres Ruthenica ecclesia Ruthenicusque populus pro martyribus & sanctis, astruens illos nonnullis coruscare miraculis. Non desunt alia de antiquitate cultus testimonia: at hæc addita Ephemeridibus Graco-Mosaicis, que eodem seculo xv composita sunt, sufficere mihi videntur ad hoc propositum, præsertim cum mox plura sint dicenda de cultus antiquitate, ubi ejus initium investigabitur.

et seculo xi inchoatus videtur per metropolitam Catholicum,

C

5 Alia enim oriri potest dubitatio, videlicet utrum horum Sanctorum cultus primum fuerit inchoatus per Catholicos, an verò per schismaticos sit exortus. Ad hanc dubitationem respondeo, cultum videri inchoatum per metropolitam Catholicum. Quippe Ignatius Kulczynski in Specimine Ecclesie Ruthenicae pag. 111 & 112 de quinto Russorum metropolita scribit sequentia: Georgius I indigena gregi Russorum præesse cepit anno MLXVIII, ut scribit Stricovius lib. v cap. III. Hic metropolita decrevit ac promulgavit cultum venerationemque sanctorum Borisi & Hlibi, qui nati è divo Vladimiro, & in baptismo Romanus ac David dicti, à Suatopelco fratricida per submissos sicarios anno mx (imò probabilis anno 1015) trucidati fuere. Honorat ipsos ecclesia Ruthenica ut martyres, fortassis quia Suatopelcus meditans tyrannidem apostasiamque à fide, in odium religionis eos mactaverit, quamquam coætanei scriptores consulentes honori Vladimiri sanguinis id subtraherint. Sacra eorum corpora translata fuere ad novum templum, honori eorum constructum in urbe Vifsegorodo, anno MLXXXII. Quam translationem solemniter celebrarunt Izaus, Suatoflaus & Ufevolodus principes; Georgius metropolita, Petrus Perejasslaviensis, Michaël Perientis episcopi, Theodosius hegumenus Pieczarensis, multique alii prælati ac magnates.

6 Nicolans Cichovius in litteris ad Bollandum,

Ostrogii anno 1647 datis, diſſam translationem eodem ferè modo narrat, & Georgio I qui corpora tranſtulit: metropolitæ Kioviensî attribuit. Addit tamen aliam qua hic omiſſa, nimirum Georgium metropolitam, qui horum Sanctorum corpora ante partem vi fecit, ſententiam mutâſſe & veniam de errore petiſſe, quia tam ſuavis ab apertis ſarcophagis fuſus eſt odor. Cetera conſonant, & præter personas hic nominatas duo alii ſolum adduntur hegumeni. Jam verò ex adductis testimoniis, qua rectè conſonant, & invicem in nullo articulo repugnant, non ſolum colligo, cultum horum Sanctorum inchoatum eſſe ſeculo xi; ſed etiam infero, illum fuiſſe decretum per metropolitam Catholicum: nam Georgium Catholicum fuiſſe oſtendi in Diſſertatione prævia § 7 num. 69. Quare nihil jam reſtat, quod dubitationem movere poſſit de Catholica & legitima Romani & Davidis veneratione. An titulus martyrum propriè ipſis congruat, certò ſciri nequit, quia neſciunt, an alia de cauſa mortem ipſis machinatus ſit frater Suatopelcus, quàm ut ditiones ipſorum poſſideret. Suſpicio titulum martyrum ipſis datum à Ruthenis, quia ſublatis ſunt morte violenta, ſicut factum eſt de aliis pluribus. Cùm autem ſola mors violenta martyrem non faciat, nec martyrium eorundem ex Actis probari poſſit, Martyres non vocavi; nec tamen idcirco negaverim Martyres vocari poſſe, tum quia multis ſeculis ut Martyres ſunt culti, tum quia revera martyres ſunt, ſi ob fidem vel aliam quamlibet virtutem ad Deum relatum fuerint mortui.

D qui corpora tranſtulit: martyres paſſim vocantur, quia morte violenta ſublatis:

E

7 Verum quidquid ſit de martyrio propriè dicto Romani & Davidis, Kulczynski in Specimine ecclesie Ruthenicae pag. 33 de celebri eorum cultu & gemina feſtivate ita ſcribit: Synodus Zamolciana tit. de jejun. & feſt. pag. cxxi feſtum horum ſanctorum Romani & Davidis tum die præſenti (xxiv Julii,) quâ obitus, tum die ſecunda Maii, quâ tranſlatio eorundem recollitur, inter feſta de præcepto connumeravit, & ita in Lithuania celebrare juſſit. Idem ſcriptor in Appendice ſua pag. 14 proprium de iſdem Sanctis edidit Officium, quod concinnatum eſt ritu Ruthenico ſeu Graco. Officio talis præfixus eſt titulus: Officium de ſanctis martyribus ac fratribus ſecundum carnem, Boriso & Hlibo, dictis in baptiſmo Romano & Davide. Facta hiſtoricè in eo non enarrantur; attamen Sanctorum virtutes & miracula ſubinde breviter perſtringuntur. Totum igitur iſtud Officium recudere non lubet; ſed nonnulla ex illo de virtutibus & miraculis Sanctorum ſuo loco inferam. Hactenus de legitimo cultu, nunc pauca de Actis edendis.

gemina eorum feſtivities: Officium proprium.

F

8 Accepimus horum Sanctorum Acta cum Acta unde pluribus aliis ex Lithuania, ubi eadem anno accepta & qualia. 1621 ex archivis fide dignis & manuſcriptis antiquiſſimis. fideliter delumpta & typo ac cognitione fidelium digna judicavit, ſuppoſitoque nomine & ſigillo ſuo reſtatuſ eſt illuſtriſſimus dominus Georgius Tyſkevicius episcopus tunc Methonensis, ac poſtea ad Vilnenſem episcopatum promotus. Non tamen exprimitur, quis Actorum ſit auctor, nec exponitur, quo ferè tempore conſcripta fuerint. Imò dubitari poſſet, utrum Latine primum fuerint exarata; an verò ex alio ſermone ad Latinum poſtea tranſlata. Horum omnium ignorantia facit, ut non auſim indubitam hiſce Actis fidem vindicare, præſertim cum methodus narrandi, qua uſus eſt auctor, tam accurata non ſit, ut hæc ſola ſufficiat ad auctoritatem

A ritatem irrefragabilem Actis conciliandam. Nam multa quidem Sanctorum dicta factaque tam minutim enarrat, ac si singulis presens adfuisset; aut certe didicisset ab eis, qui adfuerant: atramen verisimile non est, ipsum de singulis tam accuratè fuisse informatum, cum nullibi dicat se Sanctorum cadi adfuisse, aut quidpiam intellexisse ex ullo, qui adfuerat. Quin longè verisimilius est, Acta non esse exarata à scriptore contemporaneo: & fortasse conscripta sunt aliquot seculis post mortem Sanctorum. Verumtamen precipua Actorum capita non repudianda existimo, quia satis congruunt cum iis, quæ scriptores Poloni & Rutheni de hisce Sanctis commemorarunt. Dabo igitur memorata Acta more nostro divisa, iisque annotationibus illustrata, ut ex iis lector instrui utcumque possit de probabilitate factorum relatorum.

**§ II. Varia dantur de Sanctis
elogia, partim manuscri-
pta, partim impressa.**

B Recitatur
Ms. Sancto-
rum elo-
gium,

Pater Acta memorata SS. Romani & Davidis, alia quadam de iisdem invenio elogia, partim manuscripta, partim impressa. Hæc autem cum obvia non sint, huc transferre lubet, ut ex iis utcumque appareat, quanam in Actis sint probabiliora. Inter scripta, quæ Janningus noster Romæ anno 1700 accepit ex relictis per P. Melchiorem Inchoffer Historiæ Hungariæ scriptorem, sine ullo auctoris nomine elogium, aut Actorum compendium occurrit, quod ita habet: Borissus dux Rostoviensis, patre Vladimiro duce Russiæ natus, unà cum duodecim fratribus & eodem patre baptismatis fonte renatus, commisso sibi à patre exercitu contra Pecenienses, in Russiam irrumpentes, protectus, in reditu insidias vitæ suæ intentari à fratre Suatopolco ducatum ambiente, & patris obitum occultante, edidit. Rem Deo commendat cum lacrymis, potiusque Deo victima fieri, quam fratris majoris natu victor effici, delegit. Itaque frater impius Kiuoviæ tum residens, cum Wiszogradensibus conspirat in necem Borissi, quem ad se specie fraterni amoris, & favoris amplificandi patrimonii illius invitat.

C quod Actis
ita imple-
risque con-
format,
* i. e. servis

10 Sed B. Borissus Altæ tum commorans, nec quem nobiles militem suppeditarent, acceptans, solus cum pueris * remansit, ac deum in tentorio pernoctans, cum dies Dominicus illucesceret, cum sacerdote suo hymnos & psalmos decantabat. Quam vocem sicarii audientes in tentorium irruunt, ac crudeliter Beatum lanceâ configunt. Cujus puer Georgius, natione Ungarus, aureo torque à Domino donatus, supra corpus Domini sui corruens, & Principem deplorans, transfixus obiit. Beatus verò, vulnere accepto, ex tentorio exsiliit: ac Deum pro suis occisoribus & germano orans vitam finivit xxiv Julii, anno mdcxxxii (forte auctor scripsit 1032.) Cujus corpus tentorio involutum & plaustro superpositum secum avexerunt. Ad silvas cum venissent, Martyr caput erigere cœpit: quod cum Suatopolco innotuisset, cor ejus transfigi curavit. Complures tum, qui cum Martyre erant, occisi sunt.

11 His peractis, impiissimus fraticida reli-
Septembris Tomus II.

quibus fratribus parem exitum intentat. B. Glebo, David nuncupatum, parentis nomine invitat. Ad quem cum festinus tenderet, & lapsus ex equo aliquantum pedem attrivisset, Smolenscum transiens, naviculam Smadinæ conscendit. Jaroslaus à Pereslavia sorore de nece fratris obituque parentis certior factus, B. Glebo denuntiat. Ex improvise sicarii advolant: & quos supplices prætolatur, strictis gladiis feroces expeditur. Et cum pro temporanea vita preces non reciperent, iisdem pro æterna ad Deum conversionis (mendum est, lege idem... conversus &c.) cultro à Torcim, coquo Boryssi confossus, v Septembris obiit. Corpus in deserto loco inter duos truncos projectum, sæpius luce desuper instar igneæ columnæ & angelicis modulis honoratum fuit. Quod cum post plures annos à Jaroslao (is sanguinem fratris divinitus ultus, duplici prælio Suatopolcum stravit, qui profugus à dæmone correptus, omnibusque membris convulsus in lectica deferebatur, continuo inclamans: Fugite, fugite, sequuntur nos, errabundus à nescio quo occisus perii) requireretur, à quibusdam Smolenscensibus indicatum, à presbyteris studiosè requisitum, honorificè Wiszogradum delatum, unà cum corpore B. Borissi variis clarum miraculis, in æde S. Basilii requiescit. Hætenus auctor hujus elogii, quod totum ferè ex Actis desumptum est, Actorumque compendium dici potest. Annus tamen emortualis hinc alius assignatur quàm in Actis.

12 Brevius est, quod Nicolaus Cichovius ex libris ecclesiasticis Ruthenorum collegit, atque huc anno 1647 scripto transmisi. Totum, excepta translatione corporum ante memorata, huc traduco: Boris & Hleb, Vlodimiri magni ducis filii, barbara nomina nominibus Romani & Davidis, sacro interveniente baptismo, commutarunt: & post mortem patris sui à fratre Suatopolco occisi sunt. Is enim, cognita patris sui Vlodimiri morte, dum Borissus armis Piciniam distinctur, occupavit Russiæ metropolitani Kioviæ: quæ sibi ne eriperetur, Wiszogradanos instruxit, ut Borissum reducem occiderent: quod & fecerunt; piusque Ducem die Dominico orantem, & in obtutu imaginis Christi defixum, gladiis confoderunt, unà cum famulo ejus Georgio Hungaro. Hlebum verò vel Davidem, ducem Muromensem, idem Suatopelcus tali fraude circumvenit. Dissimulata patris Vlodimiri morte, finxit se gravi detineri morbo, cupereque ut se invisat. Credidit David sequè itineri dedit: cujus cum magnam partem confecisset, cumque unum à Smolensco miliare esset, milites eum Suatopelci invaserunt & occiderunt: corpusque in loco deserto defoderunt. Supra quod cantus angelici auditi & lucernæ ardentes visæ sunt. De eis Menologium xxiv Julii ita habet: Eodem die obitus sanctorum martyrum ducum Russiæ, fratrum secundum carnem, Borissi & Hlebi, vel Romani & Davidis, qui à fratre suo Suatopelco occisi sunt, Boris lanceis confixus, Hleb verò cultro.

13 Tertium elogium subjicio ex Miscellaneis Lithuanie, ubi Koialovicus pag. 5 inter patronos Lithuanie Sanctos hosce sic memorat: SS. David & Romanus MM., filii Vlodimiri monarchæ Russorum, patriâ linguâ antiquoque ethnicorum more Hlebus & Borysius dicti, nomina in sacro fonte mutarunt. Mortuo parente Vlodimiro, Romanus (olim Boris dictus) dux Rostoviensis, incitatus à suis ut patri succedere vellet, fra-

AUCTOR
J. S.
ut Actorum
compendium
videtur.

E

Secundum
elogium
scriptum,

F

tertium im-
pressum ex
Koialovicis

VICTORE
J. S.

tremque suum Suantopelcum, hominem truculentum & fratrum reliquorum cædi intentum, aut exigeret aut auferret, sanguinolenta consilia respuit: quin imò ipse se ad illum contulit, suam ei obedientiam probaturus. In eo itinere, cum ad Altam sub tentorio matutinis Sabbati horis oraret; inter preces laudumque divinarum cantum à sicariis, quos Vissogrodo Suantopelcus submiserat, lanceâ confossus in terram concidit. Puer, qui fortè aderat, Georgius, patriâ Hungarus; ut ab ulterioribus vulneribus objectu sui corporis Herum tueretur, eidem incubuit: & puer quidem ibi à parricidis confectus est, Herus verò, cum prius extra tentorium prorupisset, & à coortis rursus in se latronibus tempus aliquod orationi impetrasset, efflavit inter orandum animam, ipsique lacrymas parricidis excussit.

14 Hæc gesta esse anno MXXVII, XIV (aliàs in quo nonnulla aliter exposita: XXIV) Julii, testantur veteres codices Slavonici. Paulò post David seu Hlebus, cum ab eodem Suantopelco evocatus per Dunam navigaret, à Jaroslao fratre de insidiis monitus, antequam sibi consuleret, à submissis parricidis in navi, post impetratum orationi tempus, cultro confixus occubuit v Septembris. Corpus ejus in ignotum locum inter silvas projectum, symphonia cælesti, cujus concentum sæpius è propinquo pecuarii audiebant, longo post tempore indicatum, integrum inventum, & à Jaroslao fratre (qui jam, exacto Suantopelco, solus Rusiam obtinebat universam) honorificè Vissogrodi in templo S. Basilii tumulatum, quo loco antè Romanus quoque sepultus fuerat. *His addit nonnulla de cultu utriusque Sancti, quæ jam data sunt superius.*

15 Quartum demum elogium adjungo ex Specimine ecclesiæ Ruthenica Kulczynskii, qui ad xxiv Julii ex Synaxario Ruthenico hæc Latine reddidit: Sancti & gloriosi martyres Boriscus & Hlibus fuere filii Vladimiri, qui baptismo Rusiam illustraverat. Habuit ipse duodecim filios, quibus distribuit suas ditiones hoc modo, Visselao Novogorodum, Izaaslao Polocum, Suatopelco Turoviam, Jaroslao post obitum Visselai Novogorodum, Boriso Rostovum, Hlibo Muromum, Suatolao Dereva, Ufevolodo Vladimiriâ, Mstislao Tmutorokaniam, Stanislao Smolensem, Bracislao Luceoriam, Sudislao Pfcoviam. Vocavit verò Vladimirus Boriscum Kioviâ; is enim erat ipsi charior præ reliquis filiis: & cum nuntiatum esset Pecenigos invadere Rusiam, lecto magno exercitu, expeditum eundem Boriscum ultra Boristenem: ipse enim infirmus jacebat & paulò post obiit. Post cuius obitum Suatopelcus ingressus Kioviâ, occupavit solium paternum, & repletum est iniquitate cor ejus, dixitque in se: Mactabo omnes fratres meos, & siam monarcha in Russia. Hæc cogitans, profectus est noctu Vissogrodum, & convocatis suis magnatibus, Putza, Jelovicio, & Lafco, dixit ipsis: Euntes occidite fratrem meum Boriscum, & eritis intimi mei familiares. Promiserunt ipsi scelus. Et cum Boriscus, non inventis Pecenigis, ac dimisso exercitu, rediens cum paucis comitatu, pernoctasset ad fluvium Altam, huc venientes sicarii, hastis eum confoderunt, impositumque curru corpus conduxerunt Vissogrodum, & in templo D. Basilii tumulaverunt.

16 Misit post hæc Suatopelcus nuntium ad Hlibum dicens cum dolo: Veni absque mora;

parents enim noster infirmatur. Hlibus ignarus fraudis fraternæ, accinxit se itineri, & cum esset ad Volgam, ob repentinum ex equo casum læsus uno pede, conscendit currum, quo propeperanter vectus cum intrasset silvam Smiadinam, exceptus fuit à sicariis, duce Horasiro, quo jubente circumdederunt currum. Unus autem è famulis Hlibi, nomine Torcius, qui erat præfectus culinæ, educto ense confodit dominum suum divum Hlibum, qui migravit ex hac vita die v Septembris. Corpus ejus projectum in silva inter duo ligna, luce cælestis labente, Deus revelavit pastoribus, qui nuntiârunt incolis Smolenscensibus. Ipsi verò venientes cum crucibus ac cereis, tulerunt reverenter sacras exuvias, & posuerunt in templo. Proffigato postmodum Suatopelco, & occupata urbe Kiovia, pius princeps Jaroslao jussit transferre corpus S. Hlibi Vissogrodum, ubi positum fuit ad latum D. Borisci. Utrumque verò Dominus clarificavit miraculis: morbos enim curant, lumine captos illuminant, claudis gressum restituunt, dæmonia è corporibus obsessis expellunt, è carceribus vinculisque liberant, & principes Ruthenos præliantes contra infideles precibus juvant. Utinam & nos humiles ipsorum intercessione consequi divinam gratiam hic & nunc ac in die judicii digni efficiamur. Hactenus Synaxarium, inquit auctor.

§ III. Assignantur certiora Vitæ capita, & alia quædam examinantur: annus emortualis investigatur.

SI quis quatuor elogia jam recitata diligenter cum Actis contulerit, facile videbit omnia satis consonare in factis præcipue ad Sanctos nostros spectantibus. Primo enim omnium consensu Boriscus & Hlibus asseruntur filii fuisse Vladimiri Russia ducis. Secundo dicuntur ambo post patris mortem occisi dolo fratris Suatopelci, & quidem ante bellum, quod inter Vladimiri filios ea occasione ortum est. Tertiò ambo abhorruerunt à bello fratribus inferendo, contentique erant ditione à vivo patre accepta, Boriscus nimirum ducatu Rosthoviensi, Hlibus Muromensi. Borisci ducatus Rosthovia inter præcipuos erat. Metropolis ejus Rosthow sita est ad lacum, è quo oritur Cotoarea fluvius, qui prope Jaroslaviâ illabitur Wolgæ. Muromum Hlibi metropolis, quæ aliàs Merom & Morum in tabulis notatur, ad Occam flumen posita est, ubi infra eam Clesma in Occam influit. Quartò ambo dicuntur sepulti, diverso tamen tempore, Vissogrodi aut Vissogrodi, ibique miraculis claruisse. Vissogrodum autem in quibusdam tabulis geographicis notatum invenio non longè ab urbe Kiovia ad Borysthenem. At corpora utriusque deinde per schismaticos Moscuam creduntur translata, ibidemque etiamnum servari. Hæc præcipua & certiora sunt Vita utriusque capita; attamen ex aliis scriptoribus contra primum & secundum formari potest non levis obiectio.

18 Diemarus auctor synchronus tres tantum filios attribuit Vladimiro, ita scribens lib. 7 paulò ante finem de Vladimiro: Hic tres habens filios, uni eorum Bolizlavi ducis, nostri persecutoris, filiam in matrimonium duxit &c. Et infra, post-

D
in quo alia
quædam
cum Actis
non consonant.

E

F

Diemarus
tres tantum
filios attri-
buens Vla-
dimiro.

A postquam narraverat filium illum, cui Boleslai Polonia ducis filia nupserat, à Vladimiro carceri fuisse mancipatum, rursus ita habet: Post hæc rex ille plenus dierum obiit, integritatem hæreditatis suæ duobus relinquens filiis, tertio adhuc in carcere posito: qui postea elapsus, conjugem ibidem relicta, ad focerum fugit, Boleslaum nimirum Polonum. Si autem Vladimirus tres tantum filios moriens reliquerit, nequeunt hi duo Sancti ambo filiis ipsius annumerari, cum Jaroslans & Suatopelcus, qui post mortem patris de imperio contenderunt, certo ejus filii fuerint. Fateor hanc rationem non esse contemnendam: nam & Annalista Saxo ad annum 1018 tres tantum Vladimiri filios memorat, atque ex iis nominat solos Jaroslauum & Suatopelcum, qui soli item nominantur à Ditmaro, quem ille secutus est.

non videtur omnes nominasse: certè Borisus & Hlibus ejus filii credantur.

B Respondeo igitur ex dictis auctoribus revera dubitari posse, an omnes illi duodecim, quos alii scriptores enumerant, filii fuerint Vladimiri: nam post mortem ipsius duo tantum vel tres apud Dlugossum filii de regno contendisse leguntur, atque alii duo occisi. Præterea varios habuit filios Jaroslans, atque hi potuerunt à posteris facili errore haberi pro filiis Vladimiri, cum tres primi ex illis apud Dlugossum ad annum 1052 dicantur Zaslans, Wlewoldus & Suantolans, quæ nomina sunt trium, quos Vladimiro filios posteri attribuunt. Verumtamen respondeo probabilius esse, duodecim fuisse filios Vladimiri, cum præter Acta & elogia data de omnibus distinctè admodum scribat Dlugossum ad annum 1005. Quippe fieri potuit, ut non omnes innotescerent Ditmaro longè à Russis distito: nisi fortè Vladimirus solùm tres filios habuerit legitimo thoro natos, eosque solos numeraverit Ditmarus. Verùm quidquid sit de omnibus duodecim, major est scriptorum consensus pro Boriso & Hlibo, quam ut merito de iis dubitari possit, quia unum ex iis videtur ignorasse Ditmarus. Suspicio enim huic tantum innotuisse eos, qui rebus gestis aliquod nomen acquisierant, nempe Suatopelcum Polonia ducis generum, Jaroslauum prioris amulum, & verisimiliter Borisum, qui omnes exercitiis præfuerant; reliquos verò eidem fuisse ignotos, quòd nullus eorum rebus bellicis inclaruisset, dum scribebat Ditmarus.

C Altera ex verbis Ditmari objectio oritur, sed commodius diluenda inferius, ubi annum emortualem utriusque Sancti & alia quedam examinaverò. Consentiant scriptores Sanctum utrumque occisum eodem anno, quo defunctus erat Vladimirus: verùm assignando illo anno in diversas abierunt sententias. Kulczynskius in Appendice pag. 110 & 111 mortem Vladimiri illigat anno 1008. Dlugossum mortem ejusdem narrat ad annum 1005. Koialovicus, cujus verba data sunt num. 14, annum 1028 assignavit. In Actis num. 1 Vladimirus obiisse dicitur vigesimo octavo anno post susceptum baptismum: quæ epocha ducit ad annum 1015, cum Vladimirus probabilius baptizatus sit anno 988, ut ostensum est in Dissertatione de conversione Russorum § 2. Et sanè quæ in Actis dicuntur de die emortuali utriusque Sancti, optimè congruunt anno 1015: & quæ Ditmarus de bellis in Russia secutis enarrat, clarè innuunt mortem Vladimiri non longè amoveri posse ab anno 1015, ut paulò magis probare aggredior.

D Nullum potest esse dubium, quin Suatopelcus per Boleslaum Polonia ducem, cujus ge-

ner erat, Russia ducatum recuperaverit anno 1018: nam, teste Ditmaro tunc scribente lib. 8 circa finem, Boleslaus insignem de Jaroslao victoriam retulit mense Julio anni 1018, ac mox Kioviam progressus, hanc urbem obsedit: Defensa est autem (Kiovia) ab suis habitatoribus, sed celeriter patuit extraneis viribus: namque à rege suo in fugam verso relicta, xviii Cal. Septemb. Bolizlavum, & quem diu amiserat, Zuentipulcum seniore * suum . . . suscepit. Ex his verbis ulterius colligo, præcedentem pugnam, quæ Suatopelcus à Jaroslao victus est & in Poloniam fugere coactus, referri non posse ad annum 1017, sed verisimiliter contigisse anno 1015 aut 1016: nam vox diu, quæ item utitur Ditmarus lib. 7, ubi ait Suatopelcum diu expulsam à Boleslao postea restitutum esse, exigat saltem, ut credamus inter expulsionem & restitutionem plus temporis intercessisse quàm unum annum. Præterea lib. 7 pag. 416 editionis Leibnitii dicitur Henricus imperator mense Novembri anni 1017 intellexisse, Russorum regem aliquid molitum fuisse contra Boleslaum, sed irritò eventum. Itaque Jaroslans ipse anno 1017 bellum Boleslao intulisse videtur, quando hic jam aliquot annis bello implicitus erat contra Henricum imperatorem.

E Ex dictis clarè consequitur, victoriam Jaroslai figendam non esse post annum 1016. Ex iis tamen iudicium nequit inferri, affigendam esse eidem anno 1016, nec rationem ullam invenio, quæ id ostendatur. Dubitari etiam potest, an Suatopelcus à Jaroslao primùm victus sit eodem anno, quo Vladimirus, Borisus & Hlibus vitam finiverunt, an verò anno sequenti. Potuit Jaroslans, audita patris & fratris Borisi morte, statim arma arripere, fratremque sub finem ejusdem anni vincere, atque id verisimiliter apparet, cum tempus non defuerit, ut ostendatur in annotatis ad Vitam. Verùm, si Suatopelcus eodem anno, quo patris defuncti solium occupaverat, ex Russia pulsus sit, sive anno sequenti; Acta argumentum suggerunt, quo mors Vladimiri probabiliter admodum illigari possit anno 1015. Nam Borisus in Actis occisus dicitur die Dominico & xxiv Julii; Hlibus verò feriâ secundâ sen die Luna & v Septembris, & demum Vladimirus in morbum supremum incidisse narratur vigesimo octavo anno post susceptum baptismum. Hæc omnia congruunt anno 1015, qui erat vigesimus octavus post baptismum Vladimirus, quòque dies xxiv Julii erat Dominicus, & dies v Septembris concurrebat cum feriâ secundâ, ut intelligitur ex littera Dominicali b. Itaque hæc trium notarum chronologicarum consonantia probabile præbet argumentum, quo mors Vladimiri, Borisi & Hlibi anno 1015 affigatur, præsertim cum ex Ditmaro probatum sit, eam ab hoc anno non longè amoveri posse.

F Potest quidem objici, quòd in Actis num. 8 mors Borisi adscribatur anno 1028, qui longè à vero abest: indeque inferri, nullam tribui debere auctoritatem notis illis chronologicis, quas ex Actis produxi. Verùm respondeo, annum illum videri à quodam recentiore adjectum: nulli enim in Actis exprimitur annus à nato Domino, ideoque credere nequeo ibidem etiam expressum fuisse. Præterea certum est, Russos solitos non fuisse annos numerare ab Incarnatione Christi, sed more Græcorum à mundo condito. Itaque annus ille 1028 attribuendus est inter-

AUCTORUM
J. S.
verùm ex
anno 1018
quo per Bo-
leslaum
Suatopelcus
Kioviam re-
cepit,

* i. e. de-
minium

collato cum
notis chro-
nologicis,
quæ habentur
in Vita,

F

statuendus
videtur an-
nus 1015.

AUCTORE
J. S.

prei Aëtorum aut interpolatori, non ipsi auctori. Si quis velit Acta esse scriptoris Latini, quod parum est verisimile, male ille ex monumentis Ruthenicis annum illum collegerit, aut ex levi quapiam conjectura in eam deductus fuerit opinionem. At eadem ratio non videtur de diebus mensum & hebdomadarum, quibus occisi sunt Sancti: nam hi verisimiliter ab auctore Aëtorum in antiquis monumentis sunt reperi; tantoque majorem habent auctoritatem, quanto rectius secum & cum relatis à Ditmaro consonant. Itaque mortem utriusque Sancti & patris Vladimiri figam anno 1015, donec certiora quis doceat.

Bella deinde
secuta in
Russia:

24 Secuta verò bella sic ordinabo. Mense Augusto anni 1015 Jaroslauus exercitum collegit, quem contra fratrem Suatopelcum duxit, eumque inchoata hyeme, videlicet mense Novembri vel Decembri ejusdem anni vicit & ad Boleslaum fugere coëgit. Anno 1016 & 1017 Boleslaus bello occupatus contra Henricum imperatorem nihil tentavit pro Suatopelco contra Jaroslauum. At inita pace cum Henrico, ad generum suum in ducatum Russia restituendum adjecit animum, idque effectum dedit anno 1018, profligato primum Jaroslao & captâ deinde Kioviâ cum aliis Russia urbibus, non tamen expulso prorsus Jaroslao, qui postea desertum à Boleslao Suatopelcum iterum vicit, & totâ Russia expulit. At ultima hæc Jaroslai victoria contigit post mortem Ditmari, anno 1019 defuncti; ideoque illius annus tam certò nequit ostendi. Ad propositum quoque meum non est necesse examinare, quo anno Suatopelcus ex Russia omnino pulsus sit, & deinde occisus. Verum discutienda est objectio, quæ contra primam Jaroslai victoriam, & contra cadem Borili & Hlibi, machinatione Suatopelci factam, formari potest ex Ditmari verbis, ut antea insinuavi.

respondetur
ad objectio-
nem alteram,

25 Etenim hic scriptor lib. 7 sub finem, postquam narraverat uni è filiis Vladimiri, Suatopelco nimirum, nuptiam fuisse filiam Boleslai Polonia ducis, de iis & episcopo Reinberno, simul in Russiam misso, ita deinde loquitur: Quem (Reinbernum) prædictus rex (Vladimirus) audiens filium suimet hortatu Bolizlavi tacito relicturum sibi, cepit cum eodem & uxore, & in singulari custodia claudit. Mortuum deinde dicit Vladimirus, tertio filio, nempe Suatopelco, adhuc in carcereposito: qui postea elapsus, conjuge ibidem relicta, ad focerum (Boleslaum) fugit. Hæc verba videntur insinuare Suatopelcum, simulatque elapsus est è carcere, fugisse ad Boleslaum; non verò fugisse post occisos Borilum & Hlibum, neque post cladem sibi à Jaroslao illatam. At respondeo, Suatopelcum verisimiliter, mortuo parente, statim è carcere evasisse, sibi que animos Kioviensium conciliasse, ac tum Fratribus duobus mortem machinatum esse, tertio verò armis restitisse, donec victus in Poloniam fugerit. Nisi ita exponatur Ditmarus, non rectè dixit de urbe Kiovia per Boleslaum intercepta: Quem diu amiserat, Zuentipulcum seniore suum, . . . suscepit. Suatopelcus enim dominus non fuit Kioviensium, antequam Boleslaus Kioviâ expugnavit, adeoque hæc urbs dominum illum non amiserat; nisi eam occupaverit Suatopelcus post mortem Vladimiri.

que formari
potest ex
Ditmaro.

26 Qua de causa respondeo omnium scriptorum Polonorum & Ruthenorum consensum unius Ditmari, quantumvis coevi, præferendum esse auctoritati, præsertim cum hic clarè aliis non contradicat, sed solùm non referat primam Sua-

topelci cladem, sive quòd omnia ad Russos spectantia enarrare non curaverit, sive quòd longè distans multa etiam ignoraverit. Non scripsit Ditmarus Russorum historiam, ideoque non curavit omnia investigare: sed pauca tantum de Vladimiro, Suatopelco & Jaroslao narravit, eaque ferè, quæ cum rebus Polonicis aut Germanicis erant connexa. Quapropter nec silentium Ditmari de cade Borili & Hlibi, ac de prima Suatopelci clade; nec dicta ejus de tribus Vladimiri filiis, quæ silentio de aliis equivalent, nimis urgenda sunt contra consensum Polonorum & Ruthenorum. Nam hi, etsi tempore posteriores sint, majorem tamen auctoritatem habere debent, dum scribant de rebus, quas studiosè pertractant, quàm ille, dum silet dumtaxat ea, quæ nec investigare curavit nec scribere. Contrarium tamen dicendum est, ubi Ditmarus clarè aliquid de hisce asserit, aut tempora rerum gestarum assignat. Hæc de causa usus sum auctoritate Ditmari ad annum emortualem Sanctorum determinandum; & vera credo, quæ ille scribit de carcere Suatopelci, licet Acta taceant, & Dlugoffus etiam contraria narret.

27 Quippe scriptor hic Polonus ad annum 1005 pleraque Actis de Boriso & Hlibo consentientia narrans, in uno capite tam Actis quam Ditmaro repugnat, dum pro Suatopelco Jaroslauum patri Vladimiro rebellem facit, castrum Kioviense cum thesauris paternis ab eo occupatum asserit, reliquaque sic enarrat: Quod pater Wolodomirus acerbissimè ferens, copias ex omnibus principatibus, quos inter filios diviserat, contrahit, cum Jaroslao filio pugnaturus. Quo Jaroslauus comperto, mittit & conducit Pieczyngos & Varahos, patri resistentiam facturos. Interim Wolodomirus dux & pater propter filii Jaroslai rebellionem & hostilitatem ex dolore proveniente gravi languore correptus, filium Borysz exercitui præficiens, contra Jaroslauum mittit: ipse, morbo invalescente, paucis post in castro Berestow moritur. . . Ignari patrem suum, scilicet ducem Wolodomirum, hi duo filii, Borysz & Suatopelkus, è vita excessisse, certamen cum Jaroslao & gente sua ineunt, & victus Jaroslauus cum Pieczyngis & Varahis adjutoribus suis fugit. Suatopelkus verò occupat Kioviâ & rapit principatum, altero fratre Borysz paternæ mortis luctui vacante. Et licet dux præfatus Borysz in agmine militum, quatenus Suatopelko fratre pulso, principatum Kioviensem ipse possideat, urgeretur, militum tamen instantias abnuens, respondit, Suatopelkum fratrem, patre absumpto, patris se culturum loco, nec quicquam adversi illi se unquam moliturum.

28 Verùm Suatopelkus disparem gratiam fratri referens, subornat Novogrodenses (imò Vissogrodenses, ut omnes alii asserunt) viros Bellial, qui Borysz ducem in cubili suo orantem lanceis transfodiunt, sed & armigerum ejus Gregorium, natione Hungarum, dominum suum protegentem, secum unà necant. Mittit deinde Suatopelkus ad alterum fratrem Gleb in dolo, invitans eum ad se; sed à fratre Jaroslao nuper conflictò avisatus ad occisionem se vocari, preso gradu substitit, & magno ejulatu & patris mortem & fratris necem plangit. Veniunt tandem alii viri à Suatopelko missi, & Gleb ducem, abscisso capite interficiunt. Hactenus Dlugoffus, cujus relatio de morte Boriso & Hlibo illata satis congruit cum Actis & cum elogiis antiè datis. Cum Actis etiam consentit, quòd asserit Borisium

D

E

Dlugoffus
de morte
Borisi &
Hlibi satis
rectè scri-
bens, errat
tamen,

F

dum Jaroslauum patri suo rebellem facit.

A rifum à patre agrotante ductorem exercitus creatum. Verùm in Actis Borifus cum exercitu missus non dicitur contra Jaroslaum, sed contra Pecinieneses, qui hic Pieczyngi vocantur, alias Pecinaci, & communius à Grecis Patzinacitæ aut Pazzinaci dicti. Vicini hi erant Russis & ipsis olim non inferiores, ut videri potest apud Constantinum Porphyrogenitum in libro de Administrando imperio cap. 1, 2, & sequentibus, maximè cap. 37. Verisimile quoque non est Jaroslaum cum Patzinacitis fœderatum fuisse, cum illi postea auxilium dederint Suatopelco, teste ipso Dlugosso ad annum 1008: imò & Boleslao Patzinacita contra Jaroslaum adfuerunt, ut habet Dittmarus lib. 8, ubi Petineos vocat. Itaque aut Patzinacita proprio motu Russiam invaserunt, aut id fecerunt pro Suatopelco, tunc ob rebellionem captivo, ut habemus ex Dittmaro. Dlugossus verò rebellionem Suatopelci, sive hac in apertum bellum erupit, sive antè carcere ipsius compressa fuit, perperam videtur transulisse ad Jaroslaum. Hisce demum Acta subjungo, brevius in annotatis expositurus, si qua ulteriori discussione indigeant.

B

ACTA

auctore anonymo

Ex Ms. Vilnâ huc misso

CAPUT I.

Vladimiri Russorum ducis, cum duodecim filiis conversi, morbus & obitus: S. Borifus fratris machinatione occisus.

C
Borifus ab agrotante patre exercitui præfectus, audita patris morte,
a b c d
e f g h
i k

l

m

Magnus ille totius Russiæ monarcha Vladimirus a cum, divina favente gratia, sacro fonte lustratus cum duodecim filiis b, Wifellao c, Izaflao d, Jaroslao e, Borifus, Glebo, Suatoflao f, Ufevolodo g, Mstislao h, Stanislao, Sudislao i, Suatopolko k, Christiana suscepit sacra; universam quoque Russiam salutiferâ Baptismatis undâ expiari & illustrari curavit. Vigesimo ergo octavo anno post susceptum Baptisma rex Vladimirus in gravem incidit infirmitatem. Venerat autem tunc temporis ad patrem infirmum dux Borifus Rostoviensis, pius piensissimi regis filius, in sacro fonte Romanus appellatus: cui parens universum commisit exercitum, ac contra Pecinieneses l, qui valida manu in Russiam irruperant, expeditit, maximopere dolens, quòd ob defectum sanitatis ac imbecillitatem corporis sibi ipsi propriâ personâ non liceret hostium repellere audaciam. Borifum quocirca vocatum protinus contra hostes misit. Qui extemplo patri obtemperans discessit: sed inimicos non reperiens, dum revertitur, triste accepit nuntium, scilicet patrem jam esse defunctum: Suatopolko m verò occultare mortem

patris, ut interim clam fratribus solus totum possidet occupare regnum.

2 Hæc ut beatus rescivit Borifus, coepit deplorare mortem parentis intimo affectu dicendo: Hei mihi! lumen oculorum meorum, semita juventutis meæ &c. Hei mihi! pater mi, domine mi &c. Væ mihi, qui præfens non fui! Ipse tuum sepelivissim corpus. Et multa alia dicebat præterea: Cor mihi ardet, anima sensum turbat. Et: Ad quem convertar, ignoro, hancque meam significem tristitiam. Num ad patrem n, quem patris loco haberem? Sed hic hujus mundi gloriam sequitur, ac mortem mihi meditatur: sed interficiet me. Domino Deo martyr efficiar: non contradico. Secundum Scripturam, Dominus Deus resistit superbis, humilibus verò dat gratiam. Apostolus quoque dixit: Siquis ait, Amo Deum, & odio habet fratrem suum, mendax est. Hodie autem adibo fratrem. Dicamus illi: Tu mihi, O mi frater, sis pater, sis soror, sisque frater. Hæc & similia dicebat beatus Borifus, cursumque ad fratrem dirigebat. Loquebatur autem secum: Videbo o adhuc fratrem meum minorem natu Glebum.

3 Iterum dicebat: Fiat voluntas Domini. Ac secum nominando dicebat: Si intravero domum patris mei, malorum linguæ scutum mihi prævertetur p, persuadebuntque ut expellam Suatopolko, ac injuriam illi faciam propter gloriam principatus. Omnis autem gloria hæc citius quam tela araneæ commutatur: & cum hanc debuero mortalem relinquere vitam, quale responsum acquiram? Ubinam occultabo multitudinem peccatorum meorum? Quidnam pater meus ac fratres mei de hujus mundi gloria secum abstulerunt? Ubinam est gloria vitæ illorum? Ubi aurum & argentum? Omnia ista evanuerunt: nec ullum contulit auxilium gloria mundi. Bona solummodo opera & sincera charitas auxilium adferunt. Eundo autem totus perfundebatur lacrymis, nec se à fletu cohibere poterat: omnesque, eum videntes tantopere lacrymantem, lacrymabantur: apparebat namque Beatus facie fatigatus & corde contritus. Renovavit itaque iterum sermonem beatus Borifus, dicens: Scio quòd mali homines compellent fratrem meum, ut me interficiat: quòd si me interfecerit, ero martyr Domino. Consolatus igitur verbis divinis, ac inter eundem confortabatur in passione Domini, ajebatque: Non despicias me, misericors Domine, sperantem in te: sed salva animam meam propter misericordiam tuam.

4 Suatopolko autem residebat Kioviæ post mortem patris Vladimiri, & mittebat subdole ad Borifum, dicens: Frater mi, cupio tecum stabilire charitatem, tuumque amplificabo patrimonium. Hæc verò fraudulenter dicebat; venitque noctu Visogrodum; & clam vocabat ad se Putsum q & Visogrodenses, quibus dicebat: Omnem mihi narrete veritatem: mecumne habetis amicitiam? Cui respondit Putsius: Imò omnes pro te capita nostra exponemus. Diabolus autem ut advertit, beatum Borifum omnem fiduciam in ducem * collocasse, necem illi parare aggreditur: & quemadmodum quondam Cain gratis in Abelem excitavit, sic miserum decepit Suatopolko excitavitque, ut fratres interficeret suos, solusque regnum possideret Ruthenicum. Tunc iis ad se vocatis Visogrodensibus, miserimus hominum Suatopolko ait Puttio: Quandoquidem, frater, promittitis vestra pro

A. ANO-

NYMO.

fratris Suatopelci missidias timet;

E

at mori mavult, quam principatum invadere.

P

F

Interim Suatopelcus subornat Visogrodenses, ut eum interficiant:

q

* foris

Deum

m

A. ANO-
NYMO.*Borifus ve-
rò, frustra
solicitatus
ad solium
occupan-
dum,*r
f

me interponere capita, euntes clam fratrem meum Borifum interficite. Ille verò se dictis satisfacturum promisit.

5 Interim beatus Borifus commorabatur Altæ r: quem nobiles dictis suis incitabant ad occupandum patris solium, offendentes paratam ac præsentem copiam militum. Verùm B. Borifus respondit: Abiit à me erigere manus contra majorem natu fratrem, quem loco patris habeo. Quibus præceptis, milites discesserunt. Beatus verò solus remansit cum puero suo. Erat id temporis dies Sabbati, ac beatus Borifus in suum se contulit tentorium: cum lacrymis & gemitu Deum invocans, dicebat: Lacrymas meas, Domine, ne silueris; quia in te confido: servis tuis jungas me; Domine. Et reminiscebatur quoque martyrii S. Nicetæ t, & S. Wenceslai, qui similiter à fratre interemptus obiit, & S. Barbaræ, quæ à parente. Considerabat etiam sapientissimi verba Salomonis, dicentis: Iusti in æternum vivent, & à Domino mercedem capient: his itaque sententiis consolabatur. Cumque jam vesperasset, vespertinas preces decantare iussit. Ipse quoque suam in decantandis laudibus divinis vespertinis assiduis lacrymis impendebat operam. His finitis, cubitum se contulit, multa sollicitudine secum perpendendo, qualiter se ad mortem & passionem offerre debeat, cursum perficere, fidem conservare, & fidelitatis coronam à Deo recipere.

B

*Et desertus
à militibus,
piis exerci-
tiis ad mor-
tem se pa-
rat.*

6 Summo ergo mane diei Dominici expergefactus, quum animadvertit tempus matutinarum orationum adesse, sacerdotem suum excitavit ad inchoandas laudes Servatoris nostri. Ipse quoque Beatus, postquam indutus faciem suam lavisset, protinus ad preces Deo solvendas se contulit. Interea missi parricidæ à Suatopolko in Altam venerunt noctu, cumque propius accessissent, ac vocem beati Borifi, decantantis psalmos matutinos percepissent, tunc significatum est ei de occisione. Sanctus ergo incepit recitare psalmos, dicens: Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me, multi insurgunt adversum me &c.: & reliquos psalmos matutinos ad finem usque addidit, cantando: Circumderunt me canes multi, consilium malignantium. Domine Deus meus, in te speravi: demum canonem. Finito verò matutino, convertit se ad imaginem Salvatoris supplex orando, atque dicens: Domine Jesu Christe, qui taliter apparuisti in terris, & qui dignatus es voluntariè clavis affigi, & mortem in cruce suscepisti propter peccata nostra, concede & mihi pati. Interim circa tentorium exaudivit sibilum malignantium hominum intra mugitus, ac lacrymando precatu est: Gloria tibi, Domine Jesu, propter invidiam me pati dignatus hanc tribulationem, & propter verbum tuum: nolui enim me ipsum quærere nec aliquid concupiscere secundum Apostolum: Caritas omnia patitur, omnia credit, non quærit quæ sua sunt: in charitate non est timor: caritas perfecta expellit timorem: namque, Domine, omnia mea semper in manibus tuis, qui Legis tuæ non sum oblitus: ut tibi, Domine, placet, ita fiat.

C

*Sanctus
vulneratur,
& famulus
ejus occidi-
tur,*

7 Sacerdos autem cum puero, videntes Dominum suum adeo afflictum, commiseratione ducti collacrymabantur, dicentes: O perdilecte Domine, quanta bonitate repletus es! Ergo tantam militum copiam in manibus habens, noluisti adversari fratri propter amorem Christi. Interim derepentè irruperunt in tentorium perditè illius

Suatopolki perditissimi famuli, sanctumque martyrem Borifum crudeliter lancea perfoderunt Putiffo, Talec, Elovio, Liafho. Id advertens dilectus S. Borifi puer Georgius, Ungarus natione, cui beatus Princeps aureum torquem dederat, corruit supra corpus Domini illacrymans: Utinam non te deseram, Domine mi præstantissime: moriar & ego, ubi tua emeruit pulchritudo. Quod cernentes miserimi illi homicidæ, etiam hunc transfoderunt. Sanctus autem Borifus, accepto vulnere, exiit ex tentorio. Illi verò circumstantes exclamaverunt: Quid statis cum intuentes? Accedentes finiamus iussa. Beatus Martyr hoc audiens, supplex precabatur, dicens: Fratres mei charissimi, parùm, obsecro, concedite temporis, ut preces fundam ad Dominum Deum meum.

D

8 Elevatis ergo ad cælum oculis, cum lacrymis ac suspiriis orabat: Domine Deus clemens ac misericors, gloria tibi, qui concessisti mihi de fraude fraudulentæ vitæ hujus exire: gloria tibi, benignissime Largitor vitæ, qui me participem fecisti laborum sanctorum martyrum tuorum: gloria tibi, Amator hominum, qui concessisti mihi perficere desiderium cordis mei: gloria, Christe, multæ tuæ misericordiæ, quæ direxisti pedes meos in viam pacis, ut ad te sine offendiculo currerent: aspice de excelso sancto tuo, & respice dolorem cordis mei, quem suscepisti à meo germano. Notum est tibi me non adversari nec contradicere: habui enim in manu mea omnem patris mei militem, ac omnia patri meo dilecta. His & similibus dictis addidit: Sed tu, Domine, respice, & sis inter me & fratrem meum, & non statuas illi hoc peccatum: sed recipe in pace animam meam. Hac finita oratione, respexit eos oculis commiseratione plenis, ac totus natans in lacrymis, eos affatus est: Fratres, accedentes perficite opus, quod iussi estis, sitque pax fratri meo & omnibus vobis.

*deinde &
Sanctus,
impetrato
prius aliquo
tempore ad
orandum,*

E

9 Hæc illi audientes nullum respondere verbum poterant; sed timore & angore pleni lacrymabantur: ac quilibet intra se dicebat: Væ nobis, Princeps noster dilectissime, beatissime Dux cæcorum, Vestitus nidorum, Scipio senum, Instructor rudium, quomodo respuisti gloriam mundi hujus? Quis non mirabitur tantam humilitatem? Et quis non humiliabitur tuo ductus exemplo? Sanctus ergo Borifus confestim beatam Creatori reddidit animam Julii xxiv, anno mxxviii. Impii autem illi parricidæ plures alios beato Martyri præsentem interfecerunt: inter quos Georgium dilectum Beati puerum, cuius caput amputavit, qui non poterat auream detrahere torquem... Quocirca corpus ejus truncum agnosci non poterat. Sancti autem Martyris corpus tentorio involutum, curruque impositum, secum avexerunt. Cum autem in silvis essent, Beatus caput cœpit erigere. Quod cum miserimus Suatopelcus rescivisset, duos confestim misit, qui cor sancti Martyris gladio transfixerunt: sicque Beatus immarcescibilem adeptus est coronam. Corpus itaque vexerunt usque Vifogrodum y ibidemque in templo, D. Basilio consecrato, in terra sepelierunt.

*occiditur &
Vifogrodi
sepelitur.*

F

g

h

i

A N N O T A T A.

a De Vladimiri conversione factisque ipsius ad fidem promovendam, disputavi in Dissertatione de conversione & fide Russorum huic tomò præfixa.

b Non

A b Non videntur omnes filii Vladimiri eodem tempore cum patre baptizati : nam eorum aliqui verifimiliter nati sunt post patris baptisma. Auctor igitur solùm indicare voluit , quantum opinor , duodecim fuisse Vladimiri filios , omnesque eque ac patrem fuisse baptizatos.

c Wisellaus ab aliis item numeratur primus , eique Novogorodum à patre datum , cum aliis scribit Dlugoffus ad annum 1005. Intelligenda autem est Novogardia magna , à Russis Novogrod Weleki dicta , qua sita est ad Ilmenum lacum in partibus Occidentalibus Moscovia. Addunt scriptores Wisellaus esse defunctum ante patrem.

d Izaflaum item secundum recensent Dlugoffus & Kulczynskius , eique à Vladimiro Polocum donatum scribunt. Urbs illa deinde Lithuaniae accessit , ibique adjacet Duna fluvio , vulgo Poloczki dicta aut Polocko. Plura de Izaflao nullibi invenio , sed Jaroslauitem habuit filium Izaflaum , qui Russia principatum obtinuit.

e Jaroslau post mortem fratris Wisellai à patre constitutus dicitur dux Novogardiensis aut Novogrodensis , cum ante esset Rosthoviensis. De eo , ejusque fratribus Boriso & Glebo multa in Commentario sunt dicta.

f De Suatoflao , quem Suentoflaum scribit Dlugoffus , nihil invenio , nisi quòd pater ei tradiderit Drzewiany , ut vult Dlugoffus , Dereva scribit Kulczynskius. Habuerunt Jaroslau & Vladimirus II filios ejusdem nominis.

g Huic iidem scriptores Wolodimiriam datam asserunt , nec plura de eo addunt. Fuit & Jaroslao ejusdem nominis filius , & alii principes Russi id nomen habuerunt. Wolodimiria autem satis nota est , & post Kioviam fuit Russorum metropolis , donec magni duces Moscuam se contulerint.

h Mstislao attribuit Kulczynskius Tmutokaniam , Dlugoffus Timutokany nominat. Ducem hunc Mstislau deinde fratri suo Jaroslao duci Kioviensi bellum intulisse , narrat Dlugoffus ad annum 1014 , quem consule.

i Inter Stanislau & Sudislau unus omissus hic est filius , ut numeranti patebit. Bracislau ille vocatur à Kulczynskio , à Dlugoffo Posvisl. Non convenit etiam inter hos scriptores de hereditaria portione tribus hisce junioribus per patrem attributa. Dlugoffus nihil ipsis à vivente patre donatum scribit , sed Kioviensem & Bereftow principatus ipsis servatos ait , ut eos post mortem patris possiderent. Alter singulus principatus suos adscribit , Stanislao Smolencum , Bracislao Luceoriam , Sudislao Pscoviam. Nolim hisce me judicem interponere , cum ne consentientibus quidem de filiorum numero , & divisione principatum data , indubitata auctoritate adhibere fidem.

k Suatopelcum , qui hic ultimus recensetur , laudati scriptores tertium nominant , nimirum ante Jaroslau , illique Turoviam aut Turow à patre concessum dicunt.

l Patzinacitas vicinos & emulos Russorum designari , observavi in Commentario num. 28. Plura ibi de Patzinacitis assignavi , ac de iisdem uberius egi tom. 1 Septembris in Commentario prævio ad Acta S. Stephani Hungariae regis § 5 & 6.

m Cum Ditmarus testetur , Suatopelcum in carcere fuisse , moriente patre ; necesse est , ut ex illo mox evaserit per amicos , qui etiam ad reliqua peragenda ipsi auxilium præbuerint.

n Lege fratrem , ut exigit phrasis : nam & Septembris Tomus II.

plura menda in exemplari Ms. reperio. Verum pleraque , ubi clara sunt & solùm legibus Grammatica repugnant , corrigenda censui : nec credidi opera pretium fore , si de singulis monerem lectorem , cum Acta non sint tanti momenti.

o Vox hac ambigè erat scripta , totaque phrasis mendosa , quam ex conjectura restitui. Porro omnes hæc sermocinationes Borili , potius meditationes sunt auctoris , qui istis internas ipsius affectiones exponere voluit.

p Phrasis est ambigua & ambigè scripta : at sequentia clara sunt , quod sufficit ad mentem auctoris intelligendam.

q Dlugoffus ad annum 1005 de iis , qui Sanctos occiderunt , sic habet : Principalium virorum , qui duces Borysz & Gleb occiderunt , hæc sunt nomina , Puchfza , Halicz , Lowicz & Lasko. Tres etiam nominantur in Commentario num. 15.

r Altæ hic & in primo elogio , acsi urbis aut oppidi nomen esset. In tertio elogio , in Commentario num. 13 dato , ad Altam , & in quarto num. 15 , ad fluvium Altam. Dlugoffus ad annum 1010 alia occasione locum cadis Borili statuit circa Olham fluvium. Omnia hæc mihi valde obscura esse profiteor , cum nec locum nec fluvium alterutrius nominis invenire potuerim , qui satis probabiliter possit designari. Attamen satis perspicio locum nec longè admodum abfuisse Kiovia , & quarendum in hodierna Volhynia ac verifimiliter ultra Borysthenem. Nam inter Kioviam & confinia Patzinacitarum Borifum tunc fuisse , omnia insinuant : confinia autem Patzinacitarum ab utraque Borysthenis parte versus Kioviam se extendebant , ut facile evinci potest ex Porphyrogenito lib. de Administrando imperio cap. 9 & alibi.

s Consentiant scriptores , noluisse Borifum armis principatum invadere. Itaque exercitus , peracta expeditione , ab eo dimissus est , aut sponte defluxit , quòd ducibus consentire nollet Sanctus , aut etiam quòd per mortem Vladimiri imperium Borili esset finitum.

t Quem Nicetam ex variis istius nominis Sanctis designatum voluerit auctor , non facile dixerò. S. Wenceslaus Bohemiae dux & martyr , qui colitur 28 Septembris , & S. Barbara , qua 4 Decembris , clarius indicantur. Verùm tam hæc quam sequentia meditatæ sunt auctor.

u Sanctum verifimiliter occisum anno 1015 , & sine ullo dubio ante annum hic assignatum , ostendi in Commentario § 3.

x Hoc factum (etsi item asseratur in primo elogio in Commentario num. 10) parùm est credibile , sed fictitium apparet ; præsertim ob ea , qua de corde transfixo sequuntur. Nam si Sanctus ex vulneribus acceptis non fuisset omnino mortuus , qui id primi advertissent , haud dubiè inchoatam eadem perfecissent.

y Oppidum hoc frustra quæsvi in Dictionariis geographicis ; at tandem inveni in tabulis aut mappis , in quibus notatum est ad Borysthenem paucis miliaribus supra Kioviam , scriptumque Wyfzgrad , ut etiam in primo elogio scribitur. Sanctum Vissogrodi sepultum in ecclesia S. Basilii , consentiunt elogia in Commentario data. At Dlugoffus de sepultura utriusque Sancti sic habet : Corpora autem tam Borysz quàm Gleb in Kiow deducta , in ecclesia S. Basilii in uno sepulcro tumulantur. Malim assentiri omnibus aliis quàm uni Dlugoffo , nisi fortè Vissogrodum inter suburbia fuerit Kioviensis urbis , qua eo

M m m m rem-

A. ANO- NYMO.

E

F

A. ANONYMO.

tempore maxima fuisse dicitur, ideoque Vissogrodum à Kiovia non distinxerit.

CAPUT II.

S. Glebus ejusdem fratris Suatopelci machinatione in itinere occisus: corpus in loco deserto projectum, deinde, victo per Jaroslaum Suatopelco, incorruptum invenitur: sepulcrum utriusque Vissogrodi miraculis clarum.

S. Hlibus dolo fratris Kiovia in-venitatus,

B

Interim impiissimus ille fraticida Suatopelcus, tali commisso scelere, minimè ad probitatem conversus, verùm suggestione diabolica de salute sua desperans, alios quoque fratres interimere in animum duxit. Misit ergo nuntios ad beatum Glebum, in sacri fontis susceptione David appellatum, fraudulenter dicens: Venito citò: pater te vocat, graviter namque infirmatur. Beatus ergo Glebus, ut rescivit, ascenso equo quàm citissimo, iter cum parvo comitatu aggressus est. In itinere autem lapsus sub ipso equus in quadam fossa, pedem ei parumper attrivit. Cùmque venisset Smolenscum *a*, ac Smolensco discessisset ad ictum oculi, Smadinæ naviculam ingreditur. His se ita habentibus, ad Jaroslaum pervenerat rumor à sorore Pereslavia de morte patris Vladimiri, & interfectione Borisi. Quocirca Jaroslaus quantocius direxit nuntios ad fratrem Glebum, significando: Noli, frater, discedere: pater enim noster è vivis excessit: frater tuus Borisus crudeliter à Suatopolko interfectus est.

dum iter instituit,

C

11 Hæc ut percepit beatus Glebus, amarè lacrymans exclamavit, dicens. Hei mihi! hei mihi! Duabus de causis lacrymor & suspiro. Ploro super te, pater mi: iterumque vehementer ploro super te, frater mi & domine Borise, quomodo crudeliter es transossus? O dilecte mi frater, si accepisti confidentiam apud Dominum, ora pro vilitate mea, ut & ego dignus sim hæc pati, & tecum vivere. Cùm beatus Glebus hæc & similia diceret, gemitus & suspiria geminando, creberrimis singulibus Deum invocando, non minùs in lacrymis quàm in fluvio natabat. Ecce ex improvise appulerunt à Suatopolko missi improbi homicidæ, immisericordes sanguisugæ, pessimæ feræ, furibundos habentes animos. Beatus autem navigabat in Scopfa *b* non procul Smadinâ. Hos ergo cùm animadvertisset Beatus, exultavit in anima. Qui ipsi agnoscentes contristati sunt, appropinquantes ad eum. Sanctus amicam præstolabatur ab eis salutationem: cùmque jam adnatâssent, protinus pessimi illi latrones in cymbam Sancti profiluerunt, evaginato manibus tenentes gladios. Extemplò è manibus cunctis remi exciderunt, omnesque præ timore præmortui sunt.

à scariis per Suatopelcu n subornatis

12 Hæc Beatus conspiciens, seque ab illis interfectum iri advertens, supplicibus eos intuebatur oculis, faciemque suam lacrymis ablundo, iteratis suspiriis, voce commiseratione ple-

na eos alloquebatur: Parcite, obsecro, mihi: parcite, fratres mei dilectissimi: parcite mihi, qui nihil commisi mali. Non offendite me, domini mei. Quam injuriam feci fratri meo & vobis? Si aliquam habetis injuriam, ducite me ad principem vestrum, fratrem meum & dominum. Miseremini servitutis * meæ: miseremini mei, domini mei. Sim vester servus: estote domini mei. Quidnam mali commisi? Perhibete testimonium, & non dolebo, si sanguine meo satiari optatis. En sum in manibus vestris, paratus fratri meo & vestro principi. His & similibus dictis illi minimè attendentes, instar ferocissimarum bestiarum rapuerunt Beatum. Qui ut advertens, nihil eos sua curare verba, patris defuncti Fratrisque occisi opem implorabat, matremque ingeminando: Salva me, pater &c. Tum etiam: Salva tu quoque te ipsum, frater & inimice mi, Suatopolke.

* forisè juvenutis

13 Tandem protestabatur innocentiam suam coram cælo & terra, inferendo: Frater mi Borise, intercede pro me [apud] communem omnium Dominum, ut habeam fiduciam & assistere valeam throno illius. Demum flexis genibus orabat, dicens: Benignissime & misericordissime Domine, lacrymas ne despexeris &c. Vide, Domine, & judica: ecce enim parata est anima mea ante te, Domine, & tibi reddo gloriam Patri & Filio & Spiritui sancto &c. Finita oratione, placido vultu suos aspexit interfectores: humilius voce allocutus est eos: Fratres, occidentes perficite opus vobis commissum. Tunc miserimus Florazer *c* ocius illum mactare jussit. Coquus ergo Borisi, nomine Torcim *d*,

in via occiditur.

E

cultro beatum mactavit Glebum, tanquam innocentem agnum, feriâ secundâ, Septembris v. Illi verò projecto beati Martyris corpore in loco quodam deserto inter duos truncos, ad impium Suatopolkum reversi, à quo infelici gaudio suscepti sunt.

14 Dominus autem, qui custodit ossa Sanctorum suorum, hujus quoque Sancti cadaver illæsum incorruptumque longo temporis spatio conservavit. Sæpe autem à pastoribus & venatoribus, aliisque circa illum locum iter facientibus, videbatur ignea columna, faces accensæ, & nonnumquam musica cælestis, & angelici videbantur cantus *e*, omnibus stupentibus, nemine causam sciente, nimirum hoc sancti corporis gratiâ fieri. Nec alicui, divina sic permittente providentia, ad inquirendum sancti Martyris corpus in animum *f* veniebat: donec princeps Jaroslaus, impatiens tanti fratricidii, arreptis armis, exercitum contra impium Suatopolkum mitteret. Orabat Deum dicebatque: Non ego, Domine, non ego hujus fratricidii auctor sum, sed ille. Tu, Domine, vindica sanguinem fratrum meorum Borisi & Glebi innocenter effusum. Ne, obsecro, & ego hac morte inteream, sed justè judica, ut malitia peccatoris finiatur &c.

Corpus in silva projectum prodigiis divinis honoratur:

F

15 Suatopolkus quoque, quàm primùm percepit Jaroslaum castra movisse, univèrsam commovit Russiam & innumerum conscripsit exercitum, & trans Borystenem castra metatus est; Jaroslaus verò ex altera fluvii parte. Cùmque tribus mensibus ex utraque parte nihil certatum esset, & jam hiems glaciem instar marmoris congelaret, nocte quadem Suatopolkus cum suis inebriatus nihil mali suspicabatur. Interim Jaroslaus cum suis transportavit [exercitum] feliciter, & scaphas à ripa repulerunt, aggressique [sunt] *g* pugnam. Suatopolki autem exercitus inter

villæque per Jaroslaum Suatopelco,

g

A inter duo stagna ingentia distributus erat ; itaque , cum ab altera exercitus parte nihil auxilii haberet propter intermedias aquas stagnorum , milites Suatopolki , impetum hostium non sustinentes , super glaciem recedebant , sed fracta cum illis glacies , multique submersi aquis , alii cæsi . Sic victus fratricida Suatopolkus , ad Boleslaum principem Polonum se contulit , Jaroslaum folium patris Kiøviæ occupante *b* .

*eoque dein-
de iterum
profligato &
mortuo ,
i
k*

16 Suatopolkus , impetrato auxilio à Polonis , magna militum manu reversus , vicit & profligavit Jaroslaum *i* . Novo conscripto exercitu , in Altha *k* constitit , ubi beatus Borifus occisus . Ibi , elevatis ad cælum manibus & oculis , dixit : Ecce sanguis fratris mei clamat ad te , Domine , ut Abelis &c . His & similibus dictis , fecit congregari exercitum . Ubi , cum triduo fortiter concertatum fuisset , palmam obtinuit Jaroslaus . Suatopolkus verò fugit , & inter fugiendum correptus est à dæmone *l* , omniaque membra ejus dissoluta sunt : nec equo jam poterat insidere , sed lecticis portabatur : fugitque usque ad Bresctum *m* assiduò . Clamabat autem : Fugite , fugite : ecce enim insequitur me ; quamquam à

B nullo insequeretur . Cumque sic timidus ac vagabundus nullo in loco pacificè consistere posset , totam pererravit , justâ Dei irâ persecutus , Poloniam . Tandem in silvis inter Poloniam & Bohemiam , à nescio quo occisus , impiam miserimè efflavit animam .

*curâ Jaros-
lai quæsi-
tum , sepe-
litur Vifso-
grodi :*

17 Jaroslaus interim principatum Russiæ solus adeptus , de sanctorum Martyrum sepultura studiosè inquirebat . De sancto igitur Borifo narratum est , illum in Vifegrodo sepultum esse in D. Basilii basilica . Beatus autem Glebus omnium effugerat notitiam , nisi quòd quis noverat eum Smolensci *n* occisum esse . Nonnulli ergo Smolenscenses præsentibus narrabant , qualiter circa Smolenscum in loco quodam deserto appareat lux & faces accensæ . Respondet Jaroslaus : Fratris mei Glebi corporis indicia sunt . Misit ergo sacerdotes ad inquirendum sancti Martyris corpus , quod in prædicto loco invenit . Sacerdotes ergo & diaconi , ac reliqua plebs cum thuribulis ac facibus accensis acceptum sacrum corpus Vifegrodum deportarunt , ubi honorificentissimè penes S. Borifi corpus sepelierunt .

C 18 Accidit autem res omnium memoriâ dignissima , nimirum beati martyris Glebi corpus , quod tot annis *o* insepultum jacuerat , totum illæsum & incorruptum inventum est , à nulla avi vel bestia carnivora læsum , colore lucido & pulcherrimo , integerrimumque & suavissimos spargens odores , Domino sic glorificante & custodiente Martyris sui corpus . Plurima autem , divina concedente gratia , ad Martyrum sepulcra facta miracula : cæci namque visum , claudi gressum , & à dæmonibus obsessi liberationem consequerentur *p* , cum fidei reverentia ac timore ad sanctam illam ecclesiam confugientes . Ad majorem Dei optimi maximi honorem & gloriam . Amen .

A N N O T A T A .

a Smolenscum urbs nota est ad Borysthenem , sitaque inter Muromum & Kiøviæ , non tamen lineâ rectâ . At eo itinere Sanctus uti potuit , ut non recederet à terra Russica , aut ut per Borysthenem commodiùs navigaret Kiøviæ . Smadinam , aut silvam Smiadinam , in qua occisum dicit Kulczynskius in Commentario num. 16 , Septembris Tomus II.

nullibi invenio . At certum est , scriptorem illum aberrasse , dum Sanctum in itinere perducit ad Volgã : neque enim Muromo Kiøviæ proficiscenti addendus est fluvius Volga , nisi velit in Septemtrionem prius discedere aut in Orientem , ut perveniat ad Australes & Occidentales Russia partes .

b Vox hac tam ambignè scripta est , ut rectè legi nequeat . Quare ignoro , an sit nomen fluvii aut loci aut navis . Locus , quo occisus est , in ducatu vel palatinatu Smolenscensi fuisse dicitur infra num. 17 . Atque ita etiam insinuat in Commentario § 2 in elogio primo , secundo & quarto . Tertium elogium num. 14 habet , occisum esse cum . . . per Dunam navigaret . Verùm Duna satis longè abest Smolensco , nec ducit Kiøviæ . Dziefna fluvius , qui supra Kiøviæ illabitur Borystheni , forsitan indicatur . At sic occisus non fuerit Sanctus in vicinia urbis Smolensci , nec Smolenscum usque venire debebat , ut per fluvium illum navigaret Kiøviæ . Quare si in navi cades facta est , cum plerique asserant factam esse non longè à Smolensco , probabilius existimo Sanctum navigasse per Borysthenem . Ceterum certò sciri non potest , utrùm in navi an in curru fuerit occisus , cum scriptores dissentiant & divinare cogantur .

c Ducem horum sicariorum Horasirum vocat Kulczynskius in Commentario num. 16 . Fortè Horazer scribi debuit vox , qua tamen Florazer videtur scripta in exemplari Ms .

d Laudatus scriptor loco indicato Torcinum dicit fuisse è famulis Hlibi . . . qui erat culinæ præfectus . At vix crediderim , Sanctum à proprio famulo occisum , quando constat de sicariis aliis subornatis . Idem rursus scriptor recedit ab aliis , dum addit educto ense confossum : nam reliqui cultro occisum dicunt , ut habent Acta .

e Fuisse quadam prodigia in loco , ubi projectum est S. Hlibi corpus , omnes consentiunt . In Officio apud Kulczynskium in Appendice pag. 16 utriusque idem malè attribuitur prodigium his verbis : Quorumve sacra cadavera , in locis inviis ac desertis projecta , columna ignea indigetavit , id est , indicavit . At id de uno Hlibi corpore intelligendum .

f Kulczynskius in Commentario num. 16 ait , corpus à Smolenscensibus sublatum ac Smolensci primum sepultum . At id neque cum Actis neque cum aliis elogiis congruit .

g Duas voces uncis inclusas addidi , ut phrasim explerem . Porro cum Vladimirus obiisse dicitur 15 Julii , & Borifus peremptus asseratur 24 ejusdem mensis , verisimile est , Jaroslaum jam circa finem Julii & mense Augusto exercitum collegisse , raptimque collectum versus Borysthenem duxisse , ita ut pugna illa prima post tres menses committi potuerit eodem anno mense Novembri aut Decembri . Quapropter omnia illa probabilius illiganda sunt anno 1015 , quo Vladimirus verisimillimè obiisse ostendi in Commentario § 3 . Si quis tamen malit credere pugnam illam contigisse uno anno seriùs , opinio ipsius statuto anno emortuali non repugnabit .

h Dlugossus hisce consona scribit ad annum 1008 , nimirum de conscripto ab utroque exercitu , de pugna post tres menses inita , de clade Suatopelci ac de multorum submersione per glaciem fractam . Fugam verò Suatopelci sic explicat : Suatopelcus autem dux vix manus hostiles evadens , repenti curfu in Poloniam aufugit , & ad Boleslaum Polonorum regem se conferens ,

A. ANO-
NYMO.

supplex sibi contra fratrem ferri Jaroslaum auxilia, plurima offerens, plurima pollicens, expectit. Capit autem Jaroslaus dux Suentopelkonem, & exercitu ejus conficto, castrum Kiow, tradentibus se illi Kioviensibus, & sedit in principatu Kioviensi habens annos 28. Error haud dubie irrepit in illa verba, Capit autem Jaroslaus dux Suentopelkonem, cum non solum aliis omnibus scriptoribus sint contraria, sed ipsius quoque Dlugossi dictis de fuga Suatopelci ad Boleslaum. Existimo legendum: Capit autem Jaroslaus dux, Suentopelkone & exercitu ejus conficto, castrum Kiow &c.

i Hanc Suatopelci, aut potius Boleslai Polonia ducis vicloriam contigisse anno 1018, ostendi in Commentario num. 21. Dlugossus fuisse de ea scribit ad annum 1068.

k Dlugossus narrans secundam Jaroslai vicloriam ad annum 1010, locum assignat circa Olham fluvium, in loco ubi à Suantopelcone occisus erat Borysz. Tempus pugnae ex conjectura figi potest circa annum 1020.

l Hoc fortasse in odium ipsius confictum est.

m Voce Bresctum auctor designat, opinor, urbem Lithuania, Brescianensis palatinatus caput. Sita est hac urbs ad Bugum flumen, ubi Muchavecius recipit. Brzeskie scribitur apud Dlugossum ad annum 1010, qui de fuga & morte Suatopelci sic habet: Suentopelkus fuit victus, & venit in Brzeskie, quod à Boleslao Poloniae rege, & suo praefecto atque praesidio tenebatur. Exinde vero clementia Boleslai regis plurimum fidens, Poloniam procedebat, nova auxilia ad restituendas suas calamitates à Boleslao Polonorum rege petiturus: sed in itinere repentino languore correptus, moritur, & à comitibus suis in loco deserto & ignoto sepelitur.

n Id est, in territorio Smolensensi.

o Quinquè forsitan aut sex annis. At dubitari potest, an insepultum jacuerit, & saltem terram non fuerit concessum.

p De miraculis consentiant elogia, & Officium frequentissime sanationes atque beneficia generatim predicat, sed nullum particulare miraculum ullibi scriptum invenit.

B

DE BEATO ALBERTO ABBATE

PONTIDÆ PROPE BERGOMUM IN ITALIA.

C. S.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Memoria in Fastis, loci notitia, scriptores Vitæ.

CIRCA FINEM
SECVLI XI.
Beati memoria

Acridi Benedicini Ordinis martyrologi Fastis suis hac die inscribunt B. Albertum patriam Bergomatem, professione monachum Benedicinum, monasterii S. Jacobi in Pontida in agro Bergomensis, abbatem primum ac fundatorem. In cœnobio sancti Jacobi de Pontida (inquit Wionius) juxta Bergomum, sancti Alberti, primi ejusdem cœnobii abbatis, miraculis & sanctitate clari. Eisdem planè verbis illum annuntiat Menardus in Ordinis sui Martyrologio, ubi & Bucelinus in Menologio Benedicino, ubi jam citata annuntiationi hoc elogium subjicit: Fuit Albertus natione Bergomas, non solum primus sui cœnobii abbas, sed & ejusdem fundator primus, cui ipse à sancto Cluniacensi abbate praefectus, vitæ & actionum suarum directorem ab eodem accepit beatum Vitum eximia sanctitate monachum, qui Alberto in monachica disciplina instituenda solertissimus cooperatore adstitit. Fuit Albertus gravissimorum miraculorum gratia & gloria à Numine honoratus, obiitque anno Christi mxcix, Pontidæ primùm sepultus, inde autem postea ad basilicam sanctæ Mariæ Majoris Bergomum translatus; ubi frequenti fidelium concursu religiosissimè colitur. Eadem ferè habet laudatus Wionius in Notis suis.

in sacris
Fastis,

2 Benedicinis accedit Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non habentur. Verba ejus accipe: Apud Bergomum, S. Alberti, primi abbatis Pontidæ: in Notis verò addit, illum Kalendis Septembris obiisse, sed hanc tamen die ejusdem memoriam celebrari. At Mabillonius Annal.

Benedict. tom. 3 pag. 240 satis jejunè ait: Hunc Albertum pro Sancto habent Bergomenses, teste Cælestino in Historia Bergomensis. Meritò id à Cælestino asseri, manifestum est ex omnibus scriptoribus, qui de Sanctis Beatisque Bergomatibus scripsere: hi enim omnes Albertum sanctitate ac miraculis (qua tamen nusquam produnt) claruisse testantur, & pro certo cultus indicio, translationem sacri ejusdem corporis assignant. Hagiophilos hosce scriptores recensitos lector infra reperiet: sufficiat unius & alterius testimonio nostra dicta confirmasse.

3 Antonius Guarnierius de Vita & gestis Sanctorum Bergomatium, in B. Alberto hæc scribit: Albertus tandem cum & summis viris gratus esset, & longè ante alios acceptissimus pauperum animis, vitæ sanctissimè actâ, immortalibusque editis operibus, in Beatorum sedes conceffit, anno à partu Virginis mxcv, iv Non. Septembris, & in templo, quod extruxerat, sepultus est. Ejus mortem in conspectu Dei preciosam fuisse, crebra testata sunt miracula. Narrat deinde, post 277 annos templum istud direptum incensumque fuisse, eaque occasione B. Alberti corpus Bergomum translatum & in æde S. Mariæ Majoris collocatum fuisse. Cælestinus in Historia quadripartita parte 1, lib. 5, cap. 16, relato ejusdem templi hostili flammâ incendio, quod anno 1373 illigat, in hunc modum Italica sermone prosequitur: Corpus sancti Alberti, fundatoris & primi abbatis dicti loci, & corpus cujusdam discipuli ejus, tunc abscondita, deinde mense Octobri ab episcopo, clero ac populo Bergomum translata, & in ecclesia S. Mariæ Majoris deposita sunt; ubi hodie in quodam altari

F

apud
scriptores
Bergomates:
corporis
translatio.

A tari afferantur. *Altare istud sacratissimo Corpori Domini sacrum esse, tradit oculatus testis Marius Mutius in Vita S. Alberti. Verba ejus ex Italico hac sunt.* Sepultus fuit in suo templo ante altare majus: inde ob direptionem & incendium monasterii & ecclesiae facta à Barbana Vifconti, translatus est unà cum ossibus beatorum Henrici & Viti, in ecclesiam sanctae Mariae Majoris, quae eadem illa putantur, quae anno MDLXXX in altari Corporis Domini ejusdem ecclesiae inventa sunt, unà cum laciniis tunicarum, calceis & corrigiis secundum usum Patrum Cluniacensium: cui inventioni ego etiam feliciter interfui. *Denique post pauca concludens ait: Hujus beati Patris reliquiae quaedam honorantur in sancti Pancratii.*

Loci & monasterii situs

B 4 Porro ad loci cognitionem pertinent ea, quae habet laudatus Guarnerius in Vita, narrationem sic prosequens: Patrimonia in duas partes cum fratre diviso; nonnulla praedia Pontidae posita Alberto forte obtigerunt. Is vicus in valle agri Bergomatis, quae in Occidentem spectat, non magna adjecta planitie, situs est: à flumine Abdua mille & quingentos passus distat. Saltus tum erat totus ferme vastus & sylvestris, & à perditis & facinorosis hominibus, qui rapto vivebant, obsidebatur: nunc cultorum diligentia & studio fertilis & fructuosus est. A Septentrione & Oriente aetivis colles terrenos placide acclives habet, suavissimique vini adeo feraces, ut nihil nec usu uberius, nec specie laetius esse videatur: à Meridie editi montes vestiti densissimis castaneis obijciuntur. Ad hanc fecunditatem amoenitatemque summa caeli salubritas accedit, locusque solitudinem & recessum quaerenti maxime opportunus existimatur. Ibi Albertus primum humile & parvum oratorium, ut sunt ferme reatum initia, construxit; inde erogata à piis hominibus pecunia, magnificum templum condidit: ipse magnam patrimonii partem in usum & ornatum templi contulit.

Et aliquando cognitio.

C 5 De eodem monasterio agit Mabillonius tom. 5 *Annal. Benedict.* ad annum 1087 num. 30, ubi ait: In Bergomeni comitatu, sed in diocesi Mediolanensi, conditum est hoc anno S. Jacobi monasterium, de Pontida à loco, ubi positum est, nuncupatum, dotatum ex bonis, quae Odo clericus eidem loco donaverat. Hoc monasterium Cluniacensi abbati subiectum fuit, ejusque regimen Alberto priori commissum à venerabili Hugone abbate. *Mox in dictorum confirmationem profert sequentia, quae in margine uncinis distinguit, licet, unde hanserit, non indicet: Hic (Hugo) in atrio ecclesiae sancti Romani haud procul Cluniaco existens, cum consilio monachorum & custodis cenobii sancti Petri, in praesentia famulorum suorum, facultatem indulget Alberto Priori sancti Jacobi de Pontida, disponendi de rebus ejus prioratus, ut ipsi consultius videretur, (attendendo tamen, ut bona fama Ordinis illa servaretur) & maxime de bonis ab Odone clerico & ordinario, ut vocat, S. Faustini Brixiae concessis. Sed non satis assequor, quomodo ex his verbis eruerit, cenobium illud anno 1087 primum conditum esse. Quod autem ait, Pontidam in diocesi Mediolanensi suam esse, id aperte negat laudatus Caestinus parte 2 lib. 17, pag. 252, contendens, locum illum ad diocesim Bergomensis pertinere. Eiusdem rursus monasterii meminit ad annum 1113, num. 77, Perstat, inquiens, etiam nunc celebre in agro Bergomeni mona-*

sterium, situm ultra flumen Abduam, Pontidense appellatum.

6 *Scriptores Vita sua varios nactus est B. Abbas noster; sed neotericos, si unum Teutaldum excipias. Recitat eos omnes Donatus Calvi in Scena litteraria Scriptorum Bergomensium, in qua de Teutaldo hac lego Italice: Teutaldus Cluniacensis scriptor antiquus & magnae auctoritatis, cujus schedae multum profuerunt ad perficiendam Vineam Peregrini, fuit monachus Pontidensis, & istius venerabilis monasterii S. Jacobi abbas tertius. Scripsit historiam S. Alberti primi abbatis & fundatoris monasterii Pontidensis. Haec historia non existat in Museo nostro: verum si de ea judicare liceat ex Vineam Bartholomaei de Peregrinis, illa aut interpolata est, aut contemnenda; adeo improbabilia, imò inter se pugnantia narrat, ut num. 9 & 10 sumus ostensuri. Inter neotericos praecipui numerantur Bartholomaeus de Peregrinis, Marius Mutius, Antonius Guarnerius, qui opus Marci Antonii Benalii perfecit, & Caestinus Capucinus, ex quibus nullus seculo XVI antiquior est. Quapropter opera pretium non duxi eorum Opuscula recudere; ratus sufficere, si quae ipsi fusiori stylo pertractarunt, in quoddam compendium contraherem.*

AUCTORE C. S.

Vita scriptores neoterici.

§ II. Aetas, & corporis translatio.

DE suprema, qua Beatus vixit, aetate genera est scriptorum sententia: altera eam ad medium seculi X, altera ad finem XI refert. Posteriores, qua communior est, sequitur Guarnerius citatus, qui Alberti mortem iv Nonas Septembris anni 1095 affigit. Eumdem annum emortualem statuunt Marcus Mutius in Vita edita anno 1610, Bartholomaeus de Peregrinis in Vineam Bergomensis parte 2, cap. 16, Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, Carolus Sigonius tom. 2: de Regno Italia col. 601 apud Lud. Muratorium: quibus consentiens Mabillonius *Annal. Benedict.* tom. 5 ad annum 1095 sic scribit: Interim Albertus seu Adelbertus Bergomas, vir sanctus, monasterii Pontidensis in diocesi olim Mediolanensi, nunc Bergomeni, conditor & abbas moritur Kalendis Septembris hujus anni (1095) eique beatus Henricus Cremonensis subrogatus. Sancti Alberti Vita à Caestino scripta dicitur in Historia Bergomeni, eumque S. Hugonis abbatis Cluniacensis discipulum fuisse tradunt. Falluntur itaque, qui eum seculo nono vixisse putant. Rectius Ferrarius & Sigonius ejus obitum hoc anno reponunt. *Hisce omnibus proximè accedunt Wionius & Bucelinus, secundum quos mors Beati incidit in annum 1099. At laudatus supra Caestinus annum circiter 940 ipsi supremum fuisse contendit. In eadem fere sententiam postmodum ivit Marius Mutius in Sacra historia Bergomeni Italice excusa anno 1621, ubi Albertum circa annum Domini 950 obiisse opinatur.*

Aetas, quae floruit, inquiritur.

F

8 *Priorum sententia, quae pro fine seculi XI certat, mihi longè probabilior videtur, propterea quòd in illa temporis ratio rectius congruat cum personis & factis, quae in Alberti Vita à variis referuntur, & quorum pleraque filitia sint oportet, si beatus Abbas ad seculum IX, & medium*

Accessus Thierberge à Lothario repudiat

AUCTORE
C. S.

decimi referendus sit : prout evidenter apparebit ex observationibus, quas in discutiendis ejusdem Actis adhibebimus. Interim precipuum adversariorum argumentum examinemus. Unicum, quod ipsi proferunt, est, quod velint, Theutbergam, quam Lotharius Francorum rex, duciã Waldradã pellice, repudiaverat, ad B. Albertum famã sanctitatis allectam accessisse, ejusque piis monitis instructam monasterium Fontanella & ecclesiam S. Agidii non procul à Pontida condidisse, ibidemque post vitam piẽ aeternam marmoreo tumulo conditam fuisse. Hinc Celestinus in Historia quadripartita Bergomensis, parte 2, lib. 17, sic Italicè ratiocinatur : Adventus Theutbergæ (aliis Toperga, Theberga & Thietperga vocatur) ad Albertum in Pontidam, asseritur in Vineã, à Guarnerio, à Mutiis patre & filio, ab Hieronymo Terzi ; & quod magni momenti est, à Theodaldo secundo (imò tertio) abbate Pontidensi in Historia, quam conscripsit de actis ac vita sancti Alberti magistri sui & primi abbatis : ita ut hac super re nullum dubium remaneat. Deinde accessum Teutbergæ anno 863 affigit. Hoc fundamento posito, ita ferè ratiocinatur : cum ad B. Albertum Teutbergæ accederet, numerabat ille 40 circiter ad minimum annos : militaverat enim in seculo, & annos aliquot in solitariã vita posuerat ; quippe cujus fama sanctitatis jam latè sparsa erat, quique jam numeroso monachorum gregi abbas praeerat, cum à prædicta regina inviseretur. Si itaque ad annum 1095, aut 1099 pertigerit, necesse est, ut 267 aut plurimum annorum senex obierit ; quod incredibile videtur.

ad Beatum
nostrum
sec. 12,

9 Rehtë : nec mihi tantum senium probabile apparet. At quidni liceat simili planè ratiocinio ad hoc argumentum respondere ? Facta, quæ relaturi sumus, asseruntur passim à Bergomensium rerum scriptoribus, nominatim à Bartholomæo de Peregrinis in Vineã, à Guarnerio, à Mutio filio, aliisque, & quod magni momenti est, à Teotaldo seu Theodaldo : ea autem omnia ad seculi xi finem pertinent : si itaque Teutbergæ anno 868 ad Albertum jam quadragenarium accesserit, oportet, ut 266 vitæ suæ annum attigerit ; quod incredibile videtur. Quod verò Albertus ad postremos seculi xi annos pervenerit, habemus ex ipso Teotaldo in laudatã à Celestino Vineã parte 3, cap. 17. Verba accipe. Hæc vineã multa damna sustinuit circa annum Domini mxciv, quando Novocomenses & Infulani ripæ Abduæ territorii Bergomensis inter se fecerunt magnum bellum. At beatus Albertus Pontidensis abbatiæ fundator adeo laboravit, omnique diligentia * in tam atroci Novocomensium fedando bello adhibuit, maximè quòd datis obfidibus, Novocomenses Infulanis fidem fregerunt, ac maximis contra Infulanos copiis irruerunt : verum beati Alberti orationibus & meritis tandem Novocomenses ab Infulanis fusi ac fugati fuerunt : & tunc erat hujus vineæ præful Attho hujus nominis primus. Hæc domnus Theotaldus tercius Pontidensis abbas in historia ipsius S. Alberti capitulo xxiii.

commenti-
tus vide-
tur :

10 Quale istud bellum fuerit, compertum non habeo : at debuit aliquot annos citius accidisse, si Atto I obierit anno 1077, ut habet Ughellus Italia sacra tom. 4 col. 449 novissimæ editionis. Quidquid sit, ex hoc testimonio habemus, Albertum circa seculi xi finem inter vivos adhuc censeri à Theotaldo : adeoque non est, cur Celestinus biographi istius auctoritate tantopere ni-

taur ; cum non minus nobis, quam ipsi faveat. Restat igitur, ut vel Teutbergæ ad Albertum accessum, vel pleraque, quæ de B. Abbate memorantur, inter fabulas numeremus : utrum probabilius sit, judicent eruditi : mihi interim accessus ille tam certus non videtur ; ut propter illum reliqua pro filiis habenda censeam ; praesertim cum ex dictis pateat, Teotaldum aut interpolatum esse, aut sibi non constare, dum tam malè cohærentia narrat. Accedit, quòd Joannes abbas S. Arnulfi Metis, in Actis S. Glodesindis tom. 6 Julii pag. 220 diseretè scribat, Theutbergam Lotharii viduam Metis ejusdem sanctæ monasterii regimen suscepisse, in eoque fuisse sepultam : unde Eccardus Francia Orientalis tom. 2 pag. 548 eam Metis obiisse insinuat : idem habet Daniel in Historia Francia ad annum 869, ubi de ea hac Gallicè scribit : In Franciam rediit in quoddam monasterium Metis se recepit, ubi vitam posuit. At fuerit sanè sepulta prope Pontidam, non propterea dicenda erit beato Abbati nostro convixisse, cum reliqua omnia, quæ de ipso narrantur, contrarium evincant, ut ostendimus, & ostensuri sumus.

11 Sed unde, inquires, scriptoribus supra recensitis in mentem venit iste Theutbergæ ad Albertum accessus ? Mihi valde verisimile apparet, Teotaldum aut malè intellectum, aut interpolatum fuisse. Occasionem præbere potuit alia quadam Theberga nobilissima femina, quæ post medium seculi xi in Italia floruit, & Abbatem nostrum potuit convenisse. De illa sic meminit Ughellus Italia sacra tom. 3, col. 69 & seq. novissimæ editionis, de archiepiscopis Florentinis agens : Gerardo sedente anno mlviii, affurrexit nobilissima quædam matrona, Theutbergæ nomine, quæ, extincto viro, vitæ religiosæ se addixit, amplissimamque donationem contulit in canonicos S. Joannis episcopi &c. Deinde post multa subdit : Theutbergæ, seu Tisbergæ, ut vidimus, canonicorum benefactrix, illa eadem esse putatur, quæ paulò post S. Felicitatis monasterii Ordinis S. Benedicti celeberrimi evasit abbatissa, meruitque pro se, suisque successoribus in eodem cœnobio à Nicolao II reedificato, sequenti privilegio exornari. Max subjungit privilegium præfati Pontificis, signatum anno 1059. Potuit, inquam, hæc nobilissima matrona Albertum accessisse ; & de ejusdem accessu egisse potuit Teotaldus : cumque hæc cognominis esset cum repudiata à Lothario regina, non difficulter interpolator quispiam induci potuit, ut crederet, Teutbergam reginam à Teotaldo designari ; eoque facilius potuit induci, quòd (si vera narret laudatus Mutius pag. 215, secundæ editionis) Fontanella in templo S. Agidii non procul à Pontidensi cœnobio, posterioris sepulcrum ostendatur cum hac inscriptione : B. Theutbergæ Lotarii Regis Francorum uxor.

12 In opinionis nostræ confirmationem unum hic addo argumentum : quod etsi non convincat, si tamen cum adductis adducendisque ponderetur, sua vi non caret. Teotaldus seu Theotaldus ab omnibus recensetur Pontidensis abbas tercius ; in quod munus Henrico Cremonensi anno 1119 è vivis erepto, successisse dicitur, in Vineã parte 2, cap. 18. Operatus est etiam in hac vineã, inquit, B. Henricus Cremonensis civis, dicti S. Alberti socius, cui successit in munere abbatis, justissimèque abbas annos xxiv vixit ; annoque mxcix ad cælestia regna ejus anima migravit, . . . eique Theotaldus olim dicti S. Alberti

D

E

ostenditur,
unde is er-
ror oriri po-
tuerit :

F

Obiit circa
hic addo argumentum :
si tamen cum adductis adducendisque ponderetur,
sua vi non caret.

xi

A **berti** focius ac discipulus successit: . . . Hæc ex memorata historia (scilicet Alberti , ut præmiserat) cap. XXI & XXV. Calculus hic confirmari potest ex Trifano Chalco apud Puricellum in Monumentis Ambrosiane basilica , tom. I pag. 556 editionis Mediolanensis anni 1645 , ubi Thebaldus prior Pontidensis dicitur anno 1119 Mediolanum venisse , ut de fundato , exstructoque (id est reparato auctoque , opinor) Mediolanensium munificentia , Pontidensi cænobio gratias ageret , & immunitates quasdam impetraret. Sanè Thebaldus hic idem cum Theodaldo videtur , ut ex ejusdem prioratus tempore non obscure elicitur : si verò idem sit , qua ratione tertius dumtaxat abbas potuit evadere in sententia adversariorum , qui Alberti mortem anno 940 , aut 950 assignant ? In ea certè opinione ad minimum 169 anni inter primum & tertium præsullem intercedere debuissent. Verùm hac de atate sufficiant : modò Beati Vitam , prout à laudatis num. 6 scriptoribus refertur , examinemus ; ex quibus nostra sententia multum confirmabitur.

quippe S. Hugo , ut ex citatis Actis habemus , S. Odiloni anno 1049 vitâ sancto susceptus , usque ad annum 1109 in vivis superstit , adeoque Alberto nostro diu synchronus vixit. Conatur quidem Celestinus argumenti vim elidere , substituendo , ut supra monui , in S. Hugonis locum Bernone aut Odone ; sed quo fundamento nixus id agat , à num. 9 examinatum est. Præterea Beatum nostrum S. Hugoni Cluniacensi subiectum fuisse , num. 5 ostendit Mabillonius , quamquam instrumentum , ex quo illa excerpfit , memoria lapsu , ut reor , indicare prætermiserit. *Videri possunt num. 7 & sequentes.*

AUCTORIB.
C. S.

15 Guarnerius sepe laudatus prædictis subjungit grave quoddam dissidium , quod B. Albertum inter & episcopum Bergomensem morum disparitas excitaverat. Rem ex ipso accipe. Arnulfus episcopus tum ecclesiam Bergomatensem administrabat , qui pelle ovina speciosus , introrsum immanitatem lupi gerebat. Is Alberto honoribus virtutibusque eximio invidere cœpit . . . Ea item re maximè exacerbatus est , quòd injuriosè sacerdotem quemdam pium & Alberti necessarium in vincula duci episcopus jusserat : quo cognito , Albertus Bergomum accurrit , & carcerem ingressus , prius inde extrudi non potuit , quàm sacerdos emissus est. Aversissimus hic Arnulphi animus Albertum non fallebat : quare cùm templum , quod ædificaverat , consecrandum curaret , magnis precibus à summo pontifice Urbano contendit , ut , cui vellet episcoporum externorum , hoc onus imponeret. Is labor Otryco episcopo Hymolæ , qui ad concilium , quod Placentiæ habebatur , convenerat , delegatus est.

Dissidium ,
quod inter
ipsum

16 Lætis aliis hac re impetrata , Arnulfus magnam invidiam tristitiamque præ se tulit : nam cùm Otrycum Pontidam pervenisse , ei renunciatum esset , fremens irâ perinde ac si omne jus episcopatus ereptum esset , catervâ suorum stipatus Pontidam præcipiti celeritate advolat. Mox impotentem antistitis , qui vix à violentis manibus temperabat , orationem , placidumque ad hanc Alberti responsum satis prolixè tenuit : quo dum nihil proficeretur , circumstantem populum pro beato Abbate multis perorantem inducit ; ac tandem sic progreditur : Albertus interim in templum ad orationem , quâ plurima alia consecutus erat , confugerat : & illis instantibus monentibusque , & hoc Deum suppliciter orante , contentionibus finis impositus est , datisque dexteris , omnibus collaudantibus ex summi Pontificis decreto , magnâ hominum frequentia & studio consecratio perfecta est. Ut Albertus faventium multitudine , quàm partâ victoriâ felicior dicebatur ; sic episcopi intolerandam superbiam sævitiamque Deus haud diu inultam est passus : nam non longè pòst , coacto Mediolani concilio , episcopo crimini datum est , res sacras quæstui habuisse : cùm non solum non se purgaret , sed etiam confessione sua urgeretur , damnatus est , eique episcopatus abrogatus. Hac Guarnerius , qua fixa à nobis atari probè congruunt.

E

Arnul-
fium Bergo-
mensem epi-
scopum

F

17 At Bartholomæus de Peregrinis , in Vinearum dicitur parte I , cap. 27 scribit , Pontidense templum ab ipso Arnulpho consecratum fuisse. Hic , (Arnulphus) inquit , anno Domini MXC consecra- vit ecclesiam abbatia S. Jacobi Pontidæ Ordinis S. Benedicti. Celestinus quia nec Arnulphi nec Otryci atas cum regina Teutpergæ sepe memorato adventu stare potest , præfatam ecclesiam à nostro consecratam opinatur , contenditque , Guarnerium in assignandis tempore & personis hallucinatum

B § III. Compendium Vitæ ex variis.

Beati pa-
tria , adole-
scentia ;
initia mona-
sterii :

A **lbertum** Bergomi ex honestis parentibus natum , in adolescentia strenuè militasse tradunt , donec lethali vulnere ex pugna saucius voto se obstrinxit , fore ut sanctioris vitæ normam sectaretur , si præsens periculum evasisset. Voti reus cum adscito sibi socio Henrico quodam Cremonensi , Hierosolymam religionis gratiâ peregrinari voluisse perhibetur : at mutato consilio Compostellam adiisse ; indeque in patriam rediit , divisa cum fratre hereditate , in prædia quadam Pontida in agro Bergomensis posita , qua ei sorte obtigerant , secessisse : ubi primum humili sacello , deinde verò ex suis piorumque hominum facultatibus magnifico exstructo templo , monasterii sui incunabula posuerit. Aucto subinde discipulorum numero , à S. Hugone Cluniacensi abbate impetrasse dicitur insignis pietatis ac doctrinæ cænobitam Vitam nomine , qui novæ isti familiae vivendi leges præscriberet. Idem Hugo post annos aliquot in Italiam profectus Albertum nostrum monasterio suo abbatem præfecisse narratur. Ita ferè omnes laudati scriptores , præter Celestinum , qui pro S. Hugone Bernonem , ejusve successorem S. Odonem seculi X abbatem substituit : verùm id ipse egit videlicet , quia noverat , S. Hugonis atatem cum regina Teutpergæ ad Albertum adventu non posse conciliari. Sed priusquam progrediamur , pauca notanda sunt.

14 Ex hisce omnibus nihil certius videtur , quàm quòd Beatus noster monasterii Pontidensis fundator & præsul fuerit : in hoc enim omnes , nemine contradicente , consentiunt. Qua verò de S. Hugone adduntur subsistere nequeunt in sententia eorum , qui Albertum seculo X obiisse opinantur. Sanctus enim Hugo anno 1024 primam lucem aspexisse , ostenditur in Actis nostris tom. 3 Aprilis pag. 629 : si itaque circa medium seculi X , Abbas noster jam obierit , quâ ratione à sancto illo Cluniacensi abbate id temporis nondum nato cænobiticas leges ac moderatorem petere , ab eoque suis monachis præfici potuit ? At in nostra sententia nulla hæc difficultas occurrit :

quænam ex
his certa.

AUCTORE
C. S.

cinatum fuisse. Itaque eadem ferè ac Guarnerrius, de consecrando templo referens, ait hac sub Hagannone seculi ix episcopo Bergomensis contigisse: causam verò acciti ad id opus ex altera diœcesi antistitis non aliam profert, quàm quòd Haganno Lotharii partes in repudianda innocen-
tissima Teutberga secutus, ab Apostolica sede anathemate tunc temporis esset illigatus. Celestino in postrema hac parte opponit se Guerrinus in Synopsi rerum & temporum ecclesie Bergomensis pag. 53, editionis anni 1734: ubi probare nititur, Haganonem Teutbergam fuisse, nedum fuisse aduersatum.

examina-
tur,

18 Sed quidquid sit de illa controversia, mihi Guarnerrii narratio non quidem ut certa, sed ut magis probabilis placet præ opinione Celestini, tum propter supra dicta, tum quia Bartholomæus de Peregrinis, ut jam vidimus, Arnulphum ad Alberti aetatem non obscure refert, licet in reliquis hoc loco refragetur Guarnerrio. Adde, quòd, quæ hic de Arnulpho memorantur, ejus moribus planè congruant. Constat id ex epistola S. Gregorii VII anno 1079 data ad Rainaldum episcopum Comensem, in qua ei mandat, ut in varia, quæ de Arnulpho delata ad se erant, diligenter inquireat, & pro meritis aut absolvat aut damnet. Inter objecta autem crimina, simonia & sanctorum virorum vexatio numerantur. Præterea, inquit sanctus Pontifex, perstiteras simoniae hæresis nundinas exercere... perhibetur. Huc accedit, quod servos Dei, quos, ut virum religiosum decet, tueri, & in cunctis adjuvare deberet, è contrario infestare & molestare conatur. Epistolam hanc studiosus lector totam reperiet apud Labbeum tom. 10 Concil. col. 224 & seq. Ex hisce duo habemus: unum est, quòd Arnulphi presulatus in fixam à nobis Alberti aetatem incidere: alterum quòd episcopus ille hujusmodi fuerit moribus, ut quæ contra Albertum molitur dicitur, turbulento ejusdem ingenio quadrent quàm maximè. Quinimò non immeritò quis suspicetur, inter servos Dei, quos infestare & molestare conatus dicitur à S. Gregorio, Beatum nostrum & familiarem ei presbyterum numerari.

C
& ut probabiliter verum ostenditur.

19 Cetera etiam circumstantia veritati satis consona videntur: nam Urbanus II, teste Pagio in Breviario tom. 2, ab anno 1088 S. Petri cathedralam tenuit usque ad annum 1099: concilium verò celebravit Placentia anno 1095. Arnulphum autem seculo xi. jam senescente, anno videlicet 1077, nominari electum Bergomensis episcopum, tradit Ughellus in Italia sacra tom. 4, col. 449 novissima editionis; additque, eundem in concilio provinciali, habito Mediolani, anno 1098 de simonia convictum & episcopatu exutum esse. Verumtamen in Orryco erratum videtur: Ughellus enim inter episcopos Imolenses nullum Orrycom agnoscit ante annum 1122, ad quem eum refert in Supplemento col. 274. Quam ob rem si prædictum templum ab episcopo Imolensi re vera tum consecratum fuerit, Orryco substituendus est Oldo, qui teste laudato Ughello tom. 2, col. 624 id temporis Imolensi ecclesie præfedit, quique anno mxcv Novocomi ecclesiam de Voltemati consecravit ex auctoritate Urbani II.

Reliqua Beati acta, mors, monasterii

20 De Alberto nihil præterea narrant, nisi quòd prophetia spiritu clarus principibus viris in veneratione esset: quòd ejus arbitrio bella sompniarentur: quòd religiosis exercitiis addictissimus

noctes integras in sacris adibus excubaret, ac tres quadragesimas religiosissime Roma traduxerit. Quanam autem vaticinia protulerit, quæ bella sedarit, non exprimunt. Denique Alberti historiam sic prosequitur Guarnerrius: Albertus tandem cum & summis viris gratus esset, & longè ante alios acceptissimus pauperum animis, vitæ sanctissime acta, immortalibusque editis operibus, in Beatorum sedes concessit anno à partu Virginis mxcv, Non. Sept., & in templo, quod extruxerat, sepultus est. Ejus mortem in conspectu Dei preciosam fuisse, crebra testata sunt miracula. Interjecto deinde cclxxvii annorum spacio, ejus loci incolæ, qui Barnaboni tum Bergomatibus imperitanti infensi erant, Ambrosium ejus filium ex concubina genitum, insidiis collocatis, adorti foedè trucidarunt. Quo facto, quòd intelligebant, quantum facinus commisissent, pro magnitudine periculi defensionem parare ceperunt, templumque S. Jacobi occuparunt, & amicorum præsidii & armis firmarunt, tum opere tumultuario arcis in modum munierunt. Pater interfecti filii injuriâ accensus partem suarum copiarum, quæ templum expugnarent, misit. His Anotum vicecomitem, Paganinum Panicum Bononiensem, Nicolaum Terentium Parmensem præposuit.

E

21 Ii circumjecta templo multitudine, id magno impetu oppugnare aggressi sunt. Pontiden-
excidium, corporis translatio
ses duce Clerico Caprinati Tedeschi filio, quem sibimetipsis præfecerant, fr̄ primò constanter tabantur, totumque quatuordecim impetum hostium fortiter sustinuerunt: sed cum magnis tormentis muri quaterentur, & ex paucis quotidie aliqui eorum caderent, amissisque duobus monachis, & Nantellino Rivola, Guilielmo Colleone, Simone Brolo, viris insignibus occisis; qui supererant, fessi & corporibus & animis essent, pacti, ut inviolati abirent, se dederunt. Promissum id facilius, quàm præstitum: omnes contra interpositam fidem interfecti sunt, templum direptum & incensum... Omnibus ferro & igne vastatis, ... B. Alberti corpus Bergomum translatum, & in æde S. Mariæ Majoris collocatum.

Bergomum, F

22 Eadem planè habet Marius Mutius in Vita, & Celestinus citatus parte 1, lib. 5, cap. 16; & parte 2, lib. 17. Nihil tamen apud alios scriptores de hoc Pontiden-
excidio literis consignatum reperio. Annales Mediolanenses ab auctore anonymo conscripti apud Ludovicum Muratorium Rerum Italicarum tom. 16 col. 755, meminere quidem de interfecto Ambrosio, Bernabovis filio: ajuntque patrem ea nece tantopere contristatum fuisse, ut velut amens præ nimio dolore redderetur: at de relata modo vindicta nullum verbum faciunt. Fatendum tamen est, Bernabovem illum impotenti adeo crudelique indole in laudatis Annalibus depingi, ut similis perfidia ac ferocitas ab ejus genio ne-
tiguam abhorreat. Hac autem Ambrosii cadens ibidem anno 1373 illigatur. Porro Guerrinus supra laudatus, pag. 77 scribit, translationem hanc factam esse à Lanfranco de Salvettis Ordinis Minorum, qui ab anno 1349 usque ad 1381 Bergomensis ecclesiam rexerat. Verba ejus accipe: Corpus B. Alberti civis Bergomensis ex abbazia sancti Jacobi de Puntida ab eodem fundata, ad ecclesiam sanctæ Mariæ Majoris Bergomi transfuit. Cetera, quæ ad Beati corporis translationem spectant, dedimus supra num. 3.

DE

DE BEATO JORDANO

ORDINIS PULSANENSIS ABBATE GENERALI

IN APULIA

SYLLOGE.

J. S.

De cultu & gestis.

CIRCA
MEDIUM
SEC. XII.
Memoria
Beati in
Fastis,

Ordinem Pulsanensem è tenebris eruere conatus est Papebrochius noster occasione S. Joannis Matherensis, qui istius Ordinis fundator fuit ac primus abbas, dum hujus Vitam illustravit tom. IV Junii pag. 37 & sequentibus. In Commentario prævio ad eandem Vitam num. 15 gemino testimonio probavit, colitorem successorem S. Joannis Matherensis B. Jordanum cum aliis quibusdam ejusdem Ordinis. Idem Beatus memoratur hodie in codice Florentino Ussuardini Martyrologii apud Sollerium his verbis: In monasterio Pulsanensi, diocesis Sipontinæ, juxta Manfredoniam, depositio sancti Jordani abbatis dicti monasterii. Miratur quidem Sollerius nullam B. Jordani mentionem haberi in codice Pulsanensi; at id cultui ipsius obesse nequit, cum codex ille Ussuardinus, seu Martyrologium istud Pulsanense, scriptum videatur B. Jordano vivente, ut advertit Papebrochius num. 8, & magis probat Sollerius in præfatione ad Ussuardum pag. 58. Quapropter dubitandum non est de antiquo cultu B. Jordani, quem etiam affirmat variis locis Jordanus generalis Ordinis Montis Virginis in Chronico, nisi & laudatus ab ipso Octavianus Beltramus in Descriptione regni Neapolitani, cujus verba Jordanus adducit pag. 498.

C & cultus: 2 Verumtamen, quia monachi Ordinis Pulsanensis paulatim defecerant, ipsumque monasterium Pulsanense deinde inhabitatum fuit à paucis Franciscanis Conventualibus, non satis constat, an Officio & Missâ cultus fuerit B. Jordani, neque sciunt, quo die ipse festivitas fuerit celebrata. Hac de causa Beati solum utro titulo, licet Sanctus vocetur à variis; & hunc elegi diem, quo habetur in laudato codice Florentino. Testimonium de cultu B. Jordani hic missum anno 1642 à vicario monasterii, quia etiam de reliquiis agit, partim repetam. Verba accipe: Et in eadem ecclesia (Pulsanensi) sunt alia quoque duo corpora, scilicet S. Joëlis prædicti & S. Jordani monachi: quæ corpora reposita sunt uno in loco, ad cornu Evangelii altaris majoris, multaque in veneratione habentur. Declaramus denique prædictum S. Joannem de Mathera, & B. Joannem Bonum discipulum ejus, & S. Joëlem, & B. Jordanum haberi pro Sanctis & adorari à fidelibus harum partium: quorum etiam referuntur miracula, hoc tempore facta. Alii aliis diebus celebrantur, & suis locis dabuntur. De solo Jordano hic observo, monachum vocari, non abbatem; at id factum videtur ex ignorantia, cum constet ex Vita S. Septembris Tomus II.

Joannis Matherensis Jordanum fuisse secundum Ordinis Pulsanensis abbatem generalem; cumque verisimile non sit, alium esse Jordanum, cujus corpus hodieque in ecclesia Pulsanensi servatur: nam scriptores varii cum Martyrologio Florentino Jordanum abbatem nominant Beatum aut Sanctum, nec ullus alium istius Ordinis B. Jordanum agnoscit.

3 Tam hujus Beati, quam aliorum ejusdem Ordinis Sanctorum gesta, excepto fundatore, valde manserunt obscura. Vita S. Joannis de Mathera de B. Jordano pauca habet, nisi de eodem plura dicantur recto nomine: nam varia narrantur de S. Joannis discipulis sine nomine addito, ita ut quedam esse possint de B. Jordano; at non constat, quanam de illo aut de aliis sic fuerint relata. Primum factum, in quo nominatum Jordanus exprimitur, refertur in Vita num. 39 & 40, ac tale est. Monachus Pulsanensis, cujus nomen non dicitur, tale habuit somnium, ut sibi videretur deductus ad celeste quoddam palatium, ubi inter alios monachos defunctos vidit quemdam, nomine Oddonem. Hic autem Oddo, necdum plena fruens requie, cum de aliis rogavit, tum præcipue de quodam fratre sigillatim, qui familiarior & amabilior extiterat B. Joanni, reverendissimo scilicet Dei famulo Jordano, qui post ipsum patrem Joannem totius congregationis regimen, in protectione Dei cæli commorans, strentè, justè, piè, atque fideliter gubernavit vir bonus ac justus, & Deo & hominibus rationabilis. Postquam audisset Oddo Jordanum rectè habere, indicavit se ob inobedientia defectum hæcenus carere gloria sibi paratâ, & adjunxit: Sed roga, obsecro, devotissimum virum Jordanum, ut pro me patrem spiritualem sanctissimum Joannem deprecetur, quatenus mihi culpas, quas in eum commisi, dimittat &c. Si quis huic somnio non magnam habeat fidem; negare tamen non poterit, Jordanum magni factum esse ab hoc scriptore coevo, & insigni hic ornari elogio.

4 Aliud factum, quod etiam innuit B. Jordani familiaritatem cum S. Joanne Matherensi, refertur num. 52 & 53, atque istud compendio sic exprimo. Quidam è monachis, Guilielmus nomine, cum equo, quo vehebatur, in precipitium lapsus erat, id S. Joanni Matherensi, quocum in via tunc erat sanctissimus famulus Domini Jordanus, divinitus innotuit, fratrisque periculum Jordano indicavit. Ambo igitur ad locum properant; cumque humano subsidio nullus juvare auderet; S. Joannes ex divina confusus misericordia, cum beato pariter Jordano, in oratione se protinus gravi cum mœrore pro-

N D D

stravit.

dicitur rogatus intercedere pro defuncto;

F

simul orat cum S. Joanne Matherensi pro periclitante, qui liberatur;

AVERTOR
I. S.

stravit. Finita verò prece, apparuit splendidissimus juvenis, qui monachum precipitio & periculo extraxit. Illi angelum crediderunt, quia subito ab oculis omnium rursus evanuit. Attribuitur quidem divinum istud subsidium precibus S. Joannis; attamen etiam B. Jordano pars quadam laudis attribui potest, quia simul cum S. Joanne oravit.

electus generalis sui Ordinis vocatur ad regem.

5 Si luberet conjecturas sequi, alia quadam probabiliter B. Jordano attribuere possemus ex relatis in eadem Vita. Verùm missis istis, subjungo, quo modo S. Joannis defuncti successerit fuerit electus, quidque electo acciderit. Laudata Vita num. 59 post relatum S. Joannis mortem, aliaque mox secuta, sic habet: Tanti igitur patris corporali præsentia destituti, ita ferè omnis valetudo & mentis robor doloris magnitudine à nobis aufugit, ut quasi vecordes, quid agere deberemus, ignoraremus. Tunc quidam de Fratribus, cui intellectus erat sanior, in medio Fratrum assistens, taliter eos est affatus: Si corruptibili carnis mole, Fratres mei, detentus sanctus pater noster viam Dei nos docuit, & docendo monstravit; quàm vehementius terrenis vinculis liber, sapientiæ Dei longè alio modo quàm prius inhærens, æstimatis non posse nobis temporalia & spiritualia ministrare? Ad hanc igitur vocem tanquam de somno excitati, illum, quem in ejus institutione potiore, & scientiore apud Deum & homines reperire valuerimus, nobis in pastorem erigamus. Quod audiens rex Siciliæ Rogerius, per cartulas & nuntios creberrimos (qua occasione impulsus nescio) nostrum ad se vocabat electum. Pastor namque, disciplinâ sanctâ edoctus (erat enim sapiens & providus) ne ulterius in hac electione suum* quæreret suffragium, vel ultra quam deberet videretur ejus exitiisse dominium, non ire ad eum disposuit. Cumque legati ejus non deficerent, & potiùs per dies singulos incretcerent, invasionem quoque non tam rerum quàm personarum acriter minarentur, ab ipsis confratribus suis, ipse reverendissimus Dei famulus Jordanus abbas electus, ut ire deberet, compellebatur.

B

* i. e. regis

C
sed orans ad sepulcrum S. Joannis, monetur ne eat;

6 Qui cum quadam die apud S. Jacobum esset, & precibus Fratrum compulsus, equos, ut iret ad regem, iavitus sternere jussisset; ad beatissimi patris sui Joannis sepulcrum primitus accessit; ibique talem fertur orationem fuisse ad

D
Dominum: Trine & Une Deus, incomprehensibilis & immente, qui tua Majestate orbem impleveris, qui etiam nobis hunc sanctum famulum tuum in terra concessisti, tua ineffabili pietate & meritis hujus sanctissimi servi tui Joannis, nobis insinuare digneris, utrum ad hominem istum ire debeam, an non. Hac oratione peracta, mox de sepulcro claram insonuisse vocem hanc perferentem, Ne ire, inquit, debeas, admonco; ego namque pro te sufficienter regi locutus sum: sed mitte cum eis, quos tecum ducere disposueras, & fratrem Johalem. Tali denique accepto oraculo, jussit eos cum fratre, de quo monitus fuerat, festinare ad regem. Qui aliquantulum in principio itineris pro Patre, quia cum eis non ibat, tristes effecti; perrexerunt tandem ad curiam; & ita familiariter à rege sunt recepti, & in doctrina moniti & hortati, ut non ad regem timendum, sed ad dilectionem fratris se venisse gauderent. Post multa itaque verba illis familiariter prolata, rogat eos ipsemet rex, ut ex parte sua proprium salutarent Pastorem, & pro excessibus suis cum congregatione sibi devotè commissa Dominum dignaretur exorare. Hæc eodem modo, sed brevius, narrantur in Rhythmo, quo Vita S. Joannis exposita est apud Jordanum abbatem generalem Montis Virginis pag. 526.

7 Quamdiu porro Ordinem suum gubernaverit B. Jordanus, nullibi expositum reperio, uti nec reliqua gesta. Verùm cum successor ipse S. Foel, de quo supra mentio facta est, in Martyrologio quodam Pulsanensi apud Jordanum pag. 498 dicatur præfuisse annis triginta tribus; cumque Foel verisimiliter non esset juvenis, dum B. Jordanus factus est generalis; non videtur hic multis annis præfuisse, nisi S. Foel pervenerit ad ætatem omnino decrepitam. Non obstat tamen hæc ratio, quo minus decem aut duodecim annis præesse potuerit Jordanus, & fortasse etiam pluribus. Quapropter cum S. Joanni Mathicensi successerit anno 1139, quo ille obiisse dicitur in Vita num. 55, mortem B. Jordani ex conjectura fixi circa medium sæculi XII, non negans tamen cum obire potuisse aliquot annis citius, aut pluribus etiam serius vivere. Plura de hoc Beato se mihi non obtulerunt; verùm ex dictis abundè colligitur, Virum fuisse multis virtutibus insignem.

E

atas utcumque assignata.

F

DIES SEXTA SEPTEMBRIS

SANCTI, QUI VIII IDUS SEPTEMBRIS COLUNTUR.

S Anctus Zacharias propheta in Judæa. S. Onesiphorus Apoftolorum discipulus S. Porphyrius ejus Servus S. Faustus presbyter S. Bibus vel Abibus diaconus B S. Dionysius lector S. Cyriacus acolythus, S. Andronicus miles S. Theoctistus nauclerus S. Macarius S. Andreas S. Sarapambo S. Cyriacus alter S. Andropelagia virgo S. Thecla virgo S. Callodata conjugata C S. Sanctianus S. Augustinus S. Beata V. S. Felix S. Aubertus S. Cottidus vel Quottidius dia-	MM. Parrii in Hellefponto. martyres Alexandria in Ægypto. MM. Senonis in Gallia.	conus M. cum Sociis, inter quos forsan Eugenius, in Cappadocia. S. Frontinianus M. Albæ Pompeiæ in Italia. S. Imperia in vico Mauprouvoir apud Pictones in Gallia. S. Sapphirus ad S. Julianum diocesis Bituricensis in Gallia. S. Petronius episcop. Veronæ in Italia. S. Donatianus S. Præfidius S. Mansuetus S. Germanus S. Fusculus S. Lætus martyr S. Eleutherius abbas Romæ. S. Faustus abbas prope Syracusas in Sicilia. S. Chagnoaldus episc. conf. Lauduni in Gallia. S. Bega abbatissa in Cumbria Angliæ provincia. S. Magnus abbas Fuëflæ in Suevia. S. Gondulphus episc. conf. Metis in Gallia. B. Limbania virgo monialis Genuæ in Italia.	E Episcopi Africani. F

PRÆTERMISSI ET AD ALIOS DIES RELATI.

Ancti Potiti M. memoria ex unico codice Florentino legitur apud Sollerium nostrum in auctariis Ufuardinis. Suspicio illum esse S. Potitum, de quo Majores nostri disputarunt ad diem XIII Januarii. Sancti Ampeli memoria est in Calendario Carthagenensi.

thagenensi, quod edidit Mabillonius tom. 3 Analectorum pag. 399, pro hoc aut uno e sex sequentibus diebus: nam legitur: ... Idus Sept. siue numero adjuncto. Locum habet Ampelius inter plurimos martyres Africanos, quorum Acta sunt data XI Februarii. An hic idem sit, non constat. Verum, si alius est, nihil de eo nobis præterea notum. Vide igitur

- A** Acta ibi data, aut edita deinde apud Baluzium *Miscellaneorum* lib. 2 pag. 56. xi Feb.
- S.** Afelus *M.* colitur in basilica Antoniana Viennensi, ut habemus ex *Kalendario*. Verum de eo aliisque Sanctis ibi enumeratis simul actum est
xiii Martii.
- Humberti abbatis hodie in Addendis ita meminit Martyrologium Parisense.** In territorio Nivernensi, S. Humberti abbatis miraculis & virtutibus clari. Nihil de hoc Humberto rescire potui, idque mirum apparet, cum clarus dicatur miraculis & virtutibus, nisi forte ibi etiam colatur Humbertus Maricollensis in Hannonia, qui hodie multis Fastis insertus est & variis locis cultus ob translationem corporis. Hujus Acta data
xxv Martii.
- B.** Redempti episcopi, aliis presbyteri, qui convertit B. Magnum martyrem, memoria habetur in *Mss. additionibus Cartusie Bruxellensis*. Datus est S. Redemptus episcopus viii Aprilis. Hunc verò, si alius est, necdum satis novimus.
viii Aprilis.
- S.** Mamertinus, ut abbas S. Germani Autissiodorensis annuntiatur hodie apud Grevenum & Molanum in auctariis Ufuardi. Acta ejus data sunt
xx Aprilis.
- B** **S.** Petri Tarantasiensis antistitis translatio celebratur apud Wionem, Menardum & Ferrarium. Vita data est
viii Maii.
- S.** Medimnus navigio impostus & submersus commemoratur in *Menologio Sirletiano* & in *Meneis impressis*. Verum mori & nomen satis indicant, non alium esse à Medimno, qui die v Septembris cum Urbano, Theodoro & Sociis celebratur in *Martyrologio Romano*, & cum iisdem apud nos datus est
xviii Maii.
- S.** Eleutherius Papa hodie videtur annuntiari in *Hieronymianis aliisque Fastis*: qua de re vide dicenda hac die in Eleutherio abbate. De Eleutherio Papa actum est
xxvi Maii.
- S.** Chlodulfi episcopi Metensis translatio in Fastis variis memoratur. Vita data
viii Junii.
- S.** Eugenius episcopus Carthaginiensis in agro Abbigensi hodie annuntiatur à Galis. Vita ejus data est
xiii Julii.
- B.** Liberatus de Lauro Ordinis Minorum, de quo apud nos actum est xxvi Augusti, hac die rursus annuntiatur in *Martyrologiis Franciscanis* ab Arturo & Huebero, verum ita, ut ipsi nesciverint, se illum annuntiare Beatum, quem Incognitum dicunt & nominant, ac si à B. Liberato diversus esset: nullum tamen mihi est dubium, quin plane sit idem. At cum istud necdum perspexerit Pinus noster, quando egit de B. Liberato, elogium Incogniti, quod distis de B. Liberato adjungi potest, huc transferam. Audi Hueberum, qui istud ex Ulyssiponensi, Pisano, Waddingo & Arturo collegit: Suffiani in Piceno circa annum mcccxxxiv Incognitus quidam (sic nominatus) singulari sua virtute & sanctimoniâ se fecit omnibus cognitum. Enimverò tantæ erat virtutis & gratiæ, ut totus videretur divinus, & sæpe in Deum absorptus. Cum à sua redibat contemplatione, veniebat cum tanta mentis lætitiâ, ut homo vel potius angelus alterius seculi appareret; nam tunc facies ejus ex Divinæ allocutionis consortio, admirabiliter resplendebat, ita quod admirationem & stuporem aspicientibus ingereret. Manebat semper solitarius, & rarissime loquebatur: quando verò de aliquo interrogaba-

D tur, respondebat ac si esset angelus, eratque sermo ejus gratiofus omnibus, semperque divino sale conditus. Non cessabat neque diebus neque noctibus à divinâ contemplatione, nec à sempiterni luminis Christi meditationibus invictum animum relaxabat. Quare Fratres propter divinam gratiam, quæ in eo relucebat, quasi alterum Moysen cordialissimo venerabantur affectu: ipse verò in tam laudabili studio perseverans, usque ad finem vitæ deveniebat. Tandem in ultimo vitæ die, cum Fratribus loquens & gaudens, magna animi lætitiâ & jubilo cordis, ad Domum suam Jesum Christum tendebat. Erat quidem Suffiani conditus, sed post tempus ad locum Barfortii translatus. *Waddingum etiam audire lubet, quia habet quadam à posterioribus ommissa.* In *Annalibus Minorum* ad annum 1234, post alios quosdam commemoratos in Marchia in loco Suffiani, quorum ultimus est Liberatus, eundem tamquam ignotum, sic laudare pergit: Præter hos jacet ibi alius Vir sanctissimus, sed anonymus, tantæ contemplationis & extasis, ut semper Deo inhærere videretur. Cum aliquando staret absorptus in silva, diversæ volucres in seapulas, humeros, caput & brachia advolarunt mirâ melodiâ concinentes. Cum à contemplatione redibat, tantam mentis lætitiâ præferebat, ut angelus vel quispiam alterius seculi videretur. Facies ex consortio divini sermonis à longè resplendebat ad modum Moysis, ita ut eum aspicientibus admirationem & stuporem ingereret. Quando interrogabatur à quoquam, respondebat tamquam si esset angelus Dei, mira suavitate, & modesto lepore. Neque diebus, neque noctibus cessabat ab oratione, neque à contemplatione rerum cælestium animum in hoc genere invictum relaxabat. Fratres propter divinam gratiam, quæ in eo fulgebat, quasi alterum Moysen carissimo venerabantur affectu. In his sanctis exercitiis assiduus & constans, tandem pervenit ad vitæ terminum, præeunte diutino languore, quem summâ tulerit patientiâ, neque medicamine ullo petiit allevium. Solum illud adhibebat verum & optimum solamen, sæpius, aut frequentius refici pane salutari vivifici Sacramenti. Voluit & beata Virgo aliam addere mirificam consolationem: nam cum jam penè deficeret, & ardentius solito cruciaretur doloribus, apparuit ei cælestis medicinæ Apotheca, tribus affociata virginibus, tres pixides ferentibus, è quarum una post dulcia colloquia cochleari mirificum intulit ori electuarium, ad cuius gustum odoremque adeo mirificè & vehementer exultavit, ut tantum gaudium sub angusto pectore continere non posset, quin statim exclamaret: Non plus, ô Mater dulcissima, non plus, ô Medica benedicta; tantam suavitatem, Consolatrix generis humani, amplius ferre non valeo. Cum illa ad secundam pixidem manum apposuisset, altius exclamavit, dicens: Si primæ pixidis pretiosum reconditum ferre non valeo, quid si secundi vasculi tradas potiora medicamenta? Cui illa. Si hæc tibi nimis bona videntur, potiora tibi dabit Filius meus, propter quem amara & aspera hujus vitæ alacriter tulisti; neque amplius senties corporis dolores ex rei suavitate perceptæ, donec ego infra paucos dies cum Filio meo redeam, te ex hoc ergastulo eductura.

E

F

Quod

A Quod ille fummo suo bono probavit nihil illis diebus manducans neque bibens, omnibus tranfactis in fummo jubilo, & perpetua cordis lætitia, in qua absque mortis angustis, alacriter ex hoc seculo migravit in prædicto loco Suffiani, licet postea cum ceteris translatus sit Brufortium. Jam verò hunc Incognitum non distingui à Liberato de Lauro, disco ex instrumento, quod paucis diebus post ipsius mortem confectum est publico consilio terræ Sernani (notatur Sernano in tabulis Marchie Anconitanae ut vicus) quòdque anno 1698 accepit Janningus noster, tunc Roma degens. Geminum est ejus instrumenti exemplar, alterum scriptum xxv Septembris anni 1698 in conventu Lauretano S. Benigni per R. P. Joannem Baptistam à Portu, secretarium provincie Fratrum Minorum; alterum ex originali scriptum per notarium publicum, Nicolaum Angelum Silvictum, die 2 Octobris ejusdem anni. Audiamus hujus notarii præfationem: In nomine Domini. Amen. Hæc est copia cujusdam resolutionis, factæ à publico & generali consilio perillustri communitatis terræ Sernani, prout apparet registrata in quadam antiqua carta pergamena per dictam communitatem inter alias publicas & antiquas scripturas ac resolutiones ejusdem publici & generalis consilii diligenter conservata in quadam capsa bene clausa in sacratio divæ Mariæ de Platea superiori ad perpetuam rei memoriam.

Subdit deinde ipsum instrumentum his verbis:

In nomine sanctæ & individuae Trinitatis. Amen. Anno à Christo nato mccciviii septimo Kal. Octobris. Intimato ac convocato per publicum præconem, & sonatâ de more campanâ, generali consilio in palatio nostræ residentie terræ Sernani, habitus fuit sermo de quodam viro religioso, qui paucis abhinc diebus famâ sanctitatis obiit in conventu Fratrum Minorum Rivi Suffiani, & resolutio unanimis & universalis fuit, nemine discrepante aut contradicente, videlicet: Cùm proximis diebus, octavo Idus Septembris, in loco Suffiani Fratrum Minorum S. Francisci, in pede montis Ragnoli comitatus Cameriniensis, decesserit estaticus* & contemplativus servus Dei, cognomento INCOGNITUS SANCTUS, Liberatus de Lauro, de nobili & potenti familia de Brunforti, nostra concive, divinitus, dum agebat animam, à Matre Dei confortatus & recreatus; Commune & populus Terræ Sernani in obsequium Seraphici patris S. Francisci, qui nobis cælitus dedit insignia Seraphinùm, ob benemerentiam potentis familie de Brunforte, & ob devotionem & venerationem tanti Servi Dei, convocato specialiter ad hoc generali consilio, decrevit, & plena & publica voce resolutum fuit, ut ad sepulcrum ipsius ad perpetuam rei memoriam sumptibus & expensis ipsius communis terræ Sernani fieret & poneretur tabula lapidea cum titulo nominis, familie, apparitionis, gestorum, & mortis ipsius. Actum in publico palatio dicti Communis Terræ Sernani septimo Kal. Octobris mccciviii.

Et ego Munaldus Gambii de Gualdo publicus Dei & imperiali auctoritate notarius & pro-cancellarius scripsi, & signum dicti Communis terræ Sernani apposui. Additur deinde testimonium notarii Silvicti, qui anno 1698 ex autographo descripsit exemplar nostrum,

cui alterum antè dictum accuratè consonat.

Jam verò ex hoc monumento clarè patet Incognitum illum esse B. Liberatum de Lauro, ex cujus cognomine orta est opinio illa, quòd esset incognitus. Dubitari tamen potest, utrum istud cognomen fuerit solum Incognitus, an Incognitus Sanctus, quod pendet ab interpunctione. Postremum censeo probabilius, quia aliàs jam titulo Sancti exornatus fuisset eodem mense, quo obiit; quod verisimile non est. Ceterùm ex hoc etiam instrumento intelligitur, B. Liberatum multo serius obiisse, quam crediderunt scriptores Franciscani, qui obitum ipsius collocabant circa annum 1234, cùm defunctus sit anno 1258, die vi Septembris. Reliqua de B. Liberato de Lauro, qui habitavit in monasterio modico inter Sernanum & S. Genesum, ibique in magna veneratione dudum fuit, videri possunt ad diem xxvi Aug.

S. Egidius abbas hodie est in Martyrologio Prædicatorum. Colitur & datus est 1 Septembris.

S. Victorinum Amiterensem M. hac die celebrat Viola Sanctorum. In Romano Martyrologio, ubi apud nos de eo disputatum est, habetur

v Septembris.

SS. Eudoxii, Zenonis, Romuli, Macarii MM. memoria recurrit hac die apud Galestinum, Ferrarium, & in variis Fastis Græcis. De hisce cum Martyrologio Romano actum est heri, neque hodierni alii sunt ab hesternis, nisi id insinuare velit Ferrarius. Vide itaque dicta

v Septembris.

Mille centum & quatuor Martyres seorsum annuntiantur in Menais impressis, usque deinde Calodota junguntur. At priores spectant ad martyres Miliinenses Eudoxium, Zenonem &c., de quibus heri actum: Calodota verò una est ex tredecim Alexandrinis, quorum hodie agmen ducit Faustus. Vide itaque dicta & dicenda

v & vi Septembris.

S. Columbæ nomine hodie Officio duplici Styra in Austria Superiore colitur sancta Martyr incognita, cujus corpus Roma acceptum è cæmeterio Callisti anno 1681, ac delatum ad abbatiam Garstensem, unde anno 1688 ab Anselmo abbate Garstensi translatum est ad ecclesiam parochialem Styrensem, ubi colitur. De hisce omnibus authentica monumenta huc transmissa sunt.

Bernardus, septimus episcopus Mindensis, cum titulo Sancti, legitur apud Ferrarium. Laudat autem Albertum Krantzius in Metropoli lib. 3 cap. 18, & Democharem in Tabulis. Verùm nec titulum Sancti invenio apud Democharem Bernardo tributum; nec Krantzii verba eum ipsi titulum satis vindicant. Nam unicum, quod pro ea opinione adferri potest, est hic versiculus:

Sanctus & electus Bernard fuit septimus heros.

Subdit Krantzius: Breve testimonium, sed fidele, sed bonum. SANCTUS ET ELECTUS: hoc moribus, hoc vitâ promeruit, ut eum titulum auro incomparabilem mereretur. Transisse scribitur ex hac luce ipso die S. Magni in meliorem lucem, quam inhabitat Deus inaccessibilem. Hac quidem probant Bernardum ornatum fuisse moribus sanctis in vita; sed non evincunt cultu ecclesiastico honoratum esse post mortem; præsertim cùm Krantzius titulum Sancti nusquam ejus nomini adjungat; nec is ei tribuatur in Catalogo episcoporum

N n n n 3. Minden-

* extaticus

C

D

E

F

- A** *Mindensium*, qui editus est apud Pistorium inter sex scriptores rerum Germanicarum pag. 724.
- S.** Eva annuntiat à Castellano, & in novo Martyrologio Parisiensi. Prior sic habet: Prope Drocas (*Dreux*) S. Evæ virginis, ejus corpus est in ecclesiâ S. Stephani Drocis, ubi colitur ut martyr, & ut urbis patrona. Parisiense in addendis ad hunc diem: Drocis in territorio Carnutensi, sanctæ Evæ virginis & martyris, ejus corpus illic in basilica S. Stephani quiescit. Plura reperire nullâ diligentia potui de S. Eva.
- Donati episcopi memoria simul cum Eleutherio episcopo legitur in codice Usuardino Antverpiensi, & in Mss. additionibus Cartusie Bruxellensis: Viâ Salariâ Donati episcopi Non dubitamus, quin Donatus ille alio die memoretur, sed plures sunt istius nominis Sancti, quàm ut tuto possimus dicere, quis hic designetur.
- B** Mastulinus episcopus annuntiat apud Grevenum in Hibernia, & in Florario nostro Sanctorum Ms. sine loco. Eum nec in catalogis Sanctorum Hibernorum invenio, nec alibi plura reperio.
- Jaffai rex in Fastis ecclesiæ Alexandrina reperitur apud Jobum Ludolfum, ac deinde à Castellano insertus est Martyrologio universali.
- Bassura episcopus civitatis Meslalei martyr occurrit in scheda, nescio cujus; sed ad hunc diem reposita, in qua cum tribus aliis episcopis, videlicet Bassachio, Bassalongo & Theodoro, passus narratur sub Diocletiano. Ejus memoriam in nullis invenio Fastis, & suspecta magis est scheda illa planè anonyma, quàm ut sine aliis documentis Bassuram cum prædictis Sociis inter Sanctos ausim commemorare.
- Dedicatio ecclesiæ majoris Interamnensis est apud Ferrarium.
- Dedicatio adis Sanctissima Dei Genitricis Constantinopoli in Secundo annuntiat in Menais.
- Licinianum, Carthaginis Spatarix episcopum huc remiserunt Majores nostri à die iv Maii, quòd non constaret de cultu publico, de quo nihil hætenus didicimus.
- C** Joanna & Anna virgines cum titulo Sanctarum annuntiantur ab Arturo, qui eas nobilissimas facit, patriæque Tolosæ, atque Ordini Carmelitarum adscriptus; sed cultum non probat.
- Thomas Tzugi Societatis Jesu propter diurnam fidei prædicationem in Japonia, ubi natus erat, lento igne combustus est Nangazachii, ut pluribus refertur in Ms. Menologio.
- Michaëlem monachum in Hemmerode Ordinis Cisterciensis ut Beatum commemorant Kalendarium Divione excusum anno 1617, Henriquezjus & Chalemotus. Mortem Michaëlis refert Manrique in Annalibus Ordinis Cisterciensis ad annum 1179, cap. 6, num. 6, sed nihil habet de cultu Michaëlis, nec Beatum vocat.
- Joannes post varios episcopatus dimissos monachus Cisterciensis, ut Beatus occurrit apud Henriquezjum, ut Venerabilis apud Chalemotum.
- Joannes de Laudibus S. Francisci discipulus Bettonii in Umbria.
- Minnius Altimannus, Thuscia olim provincialis, in Etruria.
- Benedictus Florentinus sacerdos, Florentiæ.
- Ludovicus de Varka, sacris concionibus & miraculis clarus, Warffaviæ in Polonia.
- Joannes de Povoia, gesto septies provincialatum illustris, in Lusitania.
- Martinus Bertrannus laicus, Agelli in Calabria.
- Andreas laicus in Hispania.
- Franciscus de Oratino laicus, in Apulia.
- Jacobus Distemensis laicus, Trajecti ad Mosam in Brabantia.
- Francisca à Claromonte abbatissa, Avenione. Hi decem annuntiantur apud Arturum in Martyrologio Franciscano, ultima etiam in Gynecæo, omnes cum Beati titulo, quem tamen nulli hodie tribuit in suo Menologio Hueberus, nec ego ullum ex iis coli invenio.
- Simon etiam cum titulo Beati ab Arturo memoratur Anconæ. Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1323 num. 45 Beatum item vocat, & inscriptionem affert postam in monasterio Franciscano S. Francisci Sclarum, quæ post alia sic habet: In hac ecclesiâ sepulti sunt beati Fratres Simon & Amatus, sanctitate conspicui. Hæc quidem nata sunt nonnullam de cultu suspicionem ingerere. Cultum tamen non satis ostendunt, præsertim cum de Fratre illo Simone nihil resciri potuerit à Franciscanis Anconitanis, ut notatum invenio à Bollandis; cumque Hueberus ipse de eo agens Beati titulum omittat.
- Anastasi mentionem hodie invenio, uti & Augustalis. Uterque est in Romano vii Septemb.
- S.** Adrianus martyr in Hieronymianis hodie annuntiat, neque is alius videtur ab eo, qui ibidem repetitur, & Romano Martyrologio insertus est viii Septembris.
- S. Michaëlis archangeli celebris apparitio hodie reperitur in omnibus passim Fastis Græcis. De ea agetur in præcipua S. Michaëlis festivitate xxix Septembris.
- S. Dachonnæ vel Machonnæ ut episcopi Hiberni mentio ex Colgano apud nos facta est in Prætermisissis ad xvii Februarii, ut vel hoc die plura de eo dicantur, vel die xvi Novembris. Apud laudatum Colganum in Appendice 4 Vita S. Patricii pag. 294 memoratur etiam S. Dochuma eremita, remittens ad hunc diem, vel xxx Octobris. Neutrum satis novi. Quare eos remitto ad x Oct. & xvi Nov.
- F** S. Consolatam virginem & martyrem Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia hodie memorat his verbis: Sancta Consolata virg. & mart. Regii in Emilia colitur in ecclesiâ cathedrali: feruntque illi in diocesi extare ecclesiâ dicatam: cujus memoria viii Id. Septembris recolitur. Quæ illi patria fuerit; ubi & quando passa sit, haud mihi hætenus cognitum est; licet non semel inquisitum fuerit. Illud certum, hanc Virginem non extitisse Regiensem: majore enim in honore haberetur, si à Regio ortum duxisset, ut consuevit. Deinde quidem notat, se hujus Consolatæ nomen vidisse in Kalendario urbis præfatæ: sed dubitat, an eadem non sit cum S. Consolata, quæ die v Decembris Genæ colitur. Quare cum apud scriptores Regienses nihil inveniam, quo dubium istud tollam; cumque ipse Ferrarius in Catalogo generali seriùs scripto Consolatam Regiensem omiserit; certiora requirimus documenta, priusquam de ea aliquid statuamus. Res ulterius examinari poterit ad v Decemb. Othberti episcopi & confessoris memoria est in Mss.

A

Mss. additionibus Cartusie Bruxellensis. Nihil alibi de eo invenio, nisi Othbertus scriptum sit pro Autbertus, qui episcopus Came-

racensis in Romano legitur XIII Decembris. Dagoberti regis meminerunt laudata additiones. Dicitur celi S. Dagobertus XXIII Decembris.

D

DE S. ZACHARIA PROPHEA

I N J U D Æ A.

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS.

J. S.

§ I. Cultus Sancti Prophetæ certus : alia de reliquiis & sepulcro incerta : gesta & scripta examinata.

CIRCA AN.
MUNDI
MMMXXL.
Zachariæ
prophetæ
memoria in
Fastis die-
bus variis :

Achariæ prophetæ, qui undecimus est inter Minores, memoriam hoc die brevissime recolunt Beda, Rabanus, Romanum Parvum, Ado, Wandelbertus, Notkerus. In plerisque Hieronymianis Zachariam prophetam non invenio. Attamen Martyrologium regina Suecica, apud nos editum post tomum 7 Junii, eodem die sic habet : Et depositio Zachariæ prophetæ. Usuardus pauca addidit hoc modo : Zachariæ prophetæ, qui de Chaldæa senex in patriam reversus, juxta Aggæum prophetam jacet conditus. Usuardi elogium secuti sunt recentiores martyrologi, idemque legitur in hodierno Martyrologio Romano. Græci verò & Mosci Zachariam hunc in Menais & Menologiis suis præcipue celebrant ad VIII Februarii : Egyptii die sequente Zachariam nudo nomine annuntiant, uti & aliis diebus fit in Fastis Egyptiis & Ethiopicis, ita ut non omnino certum sit, eundem ab ipsis designari. Græci in Synaxario uno Ms. etiam de Zacharia propheta mentionem faciunt ad XVI Maii, ut jam observatum est in Prætermisissis ad eum diem. Martyrologium Parisiense ad VI Septembris S. Zachariam his verbis commendat : Zachariæ prophetæ, qui unâ cum Aggæo itidem propheta, Judæos sub Zorobabel ad instaurandum Dei templum cohortatus est.

C

corpore inven-
tum sub
Th. odoso
II alterius
Zachariæ :
reliquiæ
aliæ :

2 Sozomenus lib. 9 cap. 17 narrat inventionem corporis S. Zachariæ prophetæ ; creditique Baronius in Annotatis ad Martyrologium agi de Zacharia, quem memorat VI Septembris. At si vera narrat Sozomenus, eumque secutus Nicephorus lib. 14 cap. 8, corpus inventum non est hujus Zachariæ prophetæ, sed Zachariæ istius, quem Joas rex occidi jussit, ut narratur 2 Paralip. 24. Nam ad pedes Zachariæ inventus est infans regiâ sepulturâ honoratus, quem crediderunt esse filium prædicti regis Joas. Non examino, an ea opinio de puero illo satis sit fundata. At solum observo, illam opinionem nasci non potuisse post corporis inventionem, nisi creditum fuisset, istud esse corpus Zachariæ filii Joiada. Eiusdem fortasse Zachariæ os est, quod cum aliis reliquiis Lotharius imperator donavit cœnobio Prumiensi, ut exponunt ipsius imperatoris litteræ apud Browerum in Annalibus Trevirensibus ad annum 855 lib. 8 num. 114. Nominatur quidem in litteris Os Zachariæ filii Barachæ, quod magis convenit Zachariæ prophetæ : sed nomen istud subinde etiam datur Zachariæ filio Joiada, ab iis nimirum, qui credunt eum de-

signatum à Christo Matth. 23, de qua controversia disputabo inferius. Rayssius in Hieroglyphylacio Belgico pag. 200 in ecclesia cathedrali Brugensi, S. Donatiano dicata, recenset reliquias S. Zachariæ prophetæ unâ cum reliquiis S. Samuelis prophetæ. Ista verisimiliter credit esse Zachariæ, de quo agimus. At eum clarius designat pag. 278, ubi inter sacra pignora cœnobii Letiensis in Hannonia numerat de ossibus Zachariæ prophetæ, qui de Chaldæa senex in patriam reversus, juxta Aggæum prophetam conditus jacet. Haec igitur reliquiæ creduntur esse Zachariæ prophetæ.

3 Celebre in Terra sancta est sepulcrum Zachariæ, ut scribit Quaresmius in Elucidatione Terra sanctæ lib. 4 cap. 12, dicens hunc sextum locum peregrinationis septima, & sepulcrum istud ita describens : Hoc sepulcrum est excisum ex rupe montis Oliveti, ad radices ejus solo inhærens ; formæ quadrangularis, parumque acuminatum, à latere antri five cryptæ sancti Jacobi Alphæi. Communiter appellatur ab omnibus in partibus istis, Sepulcrum Zachariæ filii Barachæ, occisi à Judæis inter templum & altare, cujus meminit Salvator noster apud S. Matthæum. Idem sepulcrum eodem fere modo, sed paulo prolixius, describit Cornelius de Bruyn in Itinere Orientali pag. 264 editionis Gallicæ, ubi & illius figura exhibetur in tabula adjuncta. Porro dubitat Quaresmius prolixèque inquiri, cujus Zachariæ sit sepulcrum : demumque concludit, probabilius esse Zachariæ pontificis filii Joiada ; at id certum non facit. Gregorius Thuronensis lib. 1 de Gloria martyrum cap. 27 videtur de eodem loqui sepulcro, idque attribuerè Zachariæ patri S. Joannis Baptiste, sepulto, ut vult, in monte Oliveti unâ cum Simone & Jacobo fratre Domini. Qua de causa nihil certi invenio de illo sepulcro. At si constaret, unum esse ex illis, de quibus Christus Matth. 23 & 29 scribit & pharisæis dicebat ; Edificatis sepulcra prophetarum, & ornatis monumenta justorum &c. ; posset istud sepulcrum aequè probabiliter credi S. Zachariæ prophetæ, quàm alterius cujuscumque Zachariæ ; cum ille haud dubiè ob promotam templi instauracionem præclarasque prophetias in magno fuerit honore apud posteros. Ab hisce incertus ad alia progredior.

4 Baronius in annotatis ad Martyrologium diversa ejus assertit, exstare encomium in prophetam Zachariam Cofinæ Vestiarii in bibliotheca Sfortiana cod. manuscrip. num. 65. Habeo simile elogium Ms., quod olim Rosweyde accepit ex codice

Uliva-

AUCTOR
J. S.

Utrajectino ecclesia S. Salvatoris. At hoc nihil habet de Zacharia, quod ex sacra Scriptura & martyrologiis, aut ex interpretibus sumptum non sit, & quidem sine multo ordine aut crisi sufficiente. An melius sit elogium, quod vidit Baronius, mihi incertum est: nam istud ad nos non pervenit. Simile Zachariæ elogium dat Petrus de Natalibus lib. 8 cap. 42. In libro de Viis prophetarum, qui olim S. Epiphano fuit attributus, eique nunc restitutus ab eruditissimis, legitur item elogium Zachariæ propheta: sed neque istud magni est momenti, cum auctor istius Opusculi, quisquamque fuerit, non paucas fabulas immiscuerit Viis prophetarum imperiti consarcinatis. Ex hoc interim fonte manasse videntur, que Græci habent in Menologio Basiliano ad VIII Februarii, quaque cum iis tradidit Usuardus de sepulto Zacharia prope Aggaum. Certè in utroque elogio Zacharias varia dicitur prophetasse in Chaldaea, de quibus nihil reperitur in Litteris sacris. Filiiia igitur existimo, qua ibidem Zacharias pradixisse dicitur Josedeco & Salathiel de filiis ipsorum nascituris; Cyro Persarum & Astyagi Medorum regibus de eorumdem victoriis; nec satis certum existimo, quod de sepultura Zachariæ apud Aggaum idem asseruit: ac demum totum istud elogium pratermitto, quia plura continet falsa, quam vera eaque aliunde satis nota.

Precipua
Sancti gesta
ex sacris
litteris:

Ex sacris Litteris de Zacharia hæc habemus. Ipse cap. 1 prophetia sua se vocat Zachariam, filium Barachizæ filii Addo. Esdra 5 nominatur Zacharias filius Addo. Verum filius hic sumitur pro nepote, ut sæpe alibi in Scriptura, aut certè pro uno ex stirpe Addo, quemadmodum Christus dicitur filius David, filii Abraham Matt. 1. Cæpit autem prophetare Zacharias propheta in mense octavo, in anno secundo Darii (cognomento Hystaspis) regis, id est, anno mundi 3534, ante natum Christum annis 520 secundum chronotaxim Labbei, quam non examino. Initio prophetia sua populum Judaicum, qui ex captivitate Babylonica reversus erat in Judæam, hortatur ad penitentiam: ac deinde per varias figuras lata pradixit, itaque Judæos unà cum Aggeo propheta, qui eodem anno, sed duobus mensibus citius, prophetare cæperat, excitat ad templum instaurandum. Hinc Esdra 5 de utroque dicitur: Prophetaverunt autem Aggeus propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judæos, qui erant in Judæa & Jerusalem, in nomine Dei Israël. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Josue filius Josedec, & cæperunt ædificare templum Dei in Jerusalem, & cum eis Prophetæ Dei adjuvantes eos. Fortasse perfectum fuit templum ante mortem Zachariæ: nam Esdra 6 v. 14 hæc leguntur: Seniores autem Judæorum ædificabant & prosperabantur juxta prophetiam Aggei prophetæ, & Zachariæ filii Addo: & ædificaverunt & construxerunt: & compleverunt domum Dei istam usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis. Non quidem certò probari potest, vixisse Zachariam usque ad finem ferè anni sexti Darii: id tamen verisimile est, cum caput septimum prophetia sue scripserit anno quarto Darii, mense nono: cumque postea per septem alia capita multas ediderit prophetias; nullaque mortis ipsius mentio fiat in allegatis verbis. Itaque aut templum vidit perfectum, aut certè non diu ante

mortuus est, ideoque mortem ipsius fixi circa annum mundi 3540.

6 Nullum est dubium, quin multa de Christo & Ecclesia prophetaverit Zacharias; at ea cum aliis ipsius vaticiniis videri possunt in libro ipso, qui à S. Hieronymo vocatur obscurissimus liber Zachariæ prophetæ, & inter duodecim longissimus. Hæc ille in præfatione Commentariorum, quibus totum Zachariæ librum exposuit. Porro credunt aliqui, Psalmos quoque aliquot compositos fuisse ab Aggeo & Zacharia prophetis, quia titulus Psalmi cxi talis est in Vulgata: Alleluia, reversionis Aggæi & Zachariæ: & cxlv hunc habet titulum: Alleluia, Aggæi & Zachariæ. Verùm argumentum desumptum à nominibus, qua leguntur in titulis Psalmorum, imbecille est, & nullo modo subsistere posse videtur, ut ostensum est à variis. Certè nomen Moyfis legitur in titulo Psalmi 89, nec solum in Vulgata, sed etiam in textu Hebraico, ubi est nonagesimus, ut videri potest in Versione S. Hieronymi. Attamen ostendi in Moyse pag. 167 Psalmum illum non posse probabiliter attribui Moyfi, idque facile ostenditur de aliis. Argumentum igitur istud, etsi olim placuerit Patribus quibusdam, abundè videtur refutatam: Præterea Aggæi & Zachariæ nomina in titulis dictorum Psalmorum non habentur in textu Hebraico, nec apud S. Hieronymum. Itaque neque duos istos Psalmos, neque alios plures, in quorum titulis nomen Zachariæ apud Septuaginta aut alibi reperitur, Zachariæ ausim attribuere aut Aggeo.

7 Calmetus in Dissertatione de auctoribus Psalmorum, quam dedit initio tom. 2 in Psalmos, pag. 8 existimat, multos Psalmos fuisse compositos tempore captivitatis Babylonica & post captivitatem, aliquosque ex iis ab Aggeo & Zacharia. Ratio est, quia in multis Psalmis videntur describi ea, qua facta sunt eo tempore: neque enim satis probabile existimat, ea omnia Davidi revelata fuisse à Deo, aut ab eo sic conscripta. Pro exemplo afferri potest Psalmus 136, qui inchoatur hoc modo: Super flumina Babylonis, illic sedimus & flevimus; cum recordamur Sion. Verùm ad hoc argumentum respondit Ceillierus in Historia generali scriptorum sacrorum tom. 1 pag. 226, ostenditque plures Psalmos, qui certò sunt Davidis, et abjudicandos fore, si admitteremus ratiocinium Calmeti ut legitimum: nam in iis etiam graphicè futura enarrat, nisi præsentia fuissent. Quapropter fortius videtur argumentum ad omnes Psalmos Davidi asserendos, quòd in Novo Testamento Psalmi sæpe laudentur nomine Davidis, numquam nomine alterius cujusdam propheta aut hagiographi. Præterea Vetus Testamentum nusquam ullum alium Psalmorum auctorem dicit præter Davidem. Probabilius igitur existimo, nullum è Psalmis attribuendum esse Zachariæ, sicut nullus scriptis ipsius est insertus: atque hæc sententia communior est apud sanctos Patres & alios doctores; licet contraria à multis quoque fuerit defensa. Verùm controversia illa accuratius examinari poterit in Davide.

Prophetia
Sancti: ei-
dem Psalmi
aliqui a
quibusdam
attribui:

E

sed omnes
Psalmi à
pluribus
solum
censentur
Davidis.

F

§ II. Utrum Zacharias propheta sit ille, quem Christus occisum dicit inter templum & altare ?

Propositur
questio de
Zacharia
inter tem-
plum & al-
tare occiso,

A Liqui scriptores existimant, Christum quando dixit Judæis: Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabit in synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem: ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justii usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Idem habetur Luc. xi, ubi mors Zachariæ exprimitur his verbis: Qui perit inter altare & ædem. Sententia apud sanctos Patres de Zacharia inter templum & altare occiso tres reperitur diversa, quæ refert Chrysostomus, allegatum Matthæi locum exponens: nullam tamen ex illis probat aut improbat. Hieronymus easdem memorat opiniones, & unam ceteris videtur præferre. Tribus antiquorum sententiis neoterici duas alias addiderunt antiquis incognitas. Itaque cum quinque diversi assignentur Zachariæ, quibus verba Christi adaptantur, nihil certi poterit statui, sed solum insinuari, quid appareat probabilius. Atamen tanto magis lubet celebrem hanc elucidare controversiam, quanto probabilior mihi apparet sententia eorum, qui existimant Prophetam hunc allegatis Christi verbis expressum.

locusque
peractæ ca-
dis hunc in
finem assi-
gnatur.

B Tres antiquorum sententia aliquos à Patri- bus habent patronos: at cum Patrum sententia sit adeo varia, necesse non est singulos laudare. Qua de causa expendam præcipue verba S. Hieronymi in caput 23 Matthæi, ubi sic habet: Quærimus, quis sit iste Zacharias filius Barachiæ: quia multos legimus Zacharias. Et ne libera nobis tribueretur erroris facultas, additum est: "Quem occidistis inter templum & altare". Meretur hæc observatio S. Hieronymi, ut accuratius exponamus locum occisi Zachariæ. Per templum nihil hic videtur posse intelligi, nisi templum propriè dictum, distinctumque ab omnibus atriis. Nam si per templum omnia simul atria aliæque adificia ad templum utcumque spectantia designarentur, ut aliquando fieri non inficior; Zacharias occisus diceretur in ipso templo, non inter templum & altare. Altare enim non aliud designatur, quam altare Holocaustorum, quod positum erat in atrio sacerdotum ante templum propriè dictum. Itaque cades Zachariæ facta est in atrio sacerdotum, quod ex omnibus atriis proximum erat templo, seu certe in illo loco, ubi esse debebat atrium sacerdotum, si forte cades tempore atria necdum erant instaurata. Primò igitur quærendus est Zacharias, qui sit filius Barachiæ: nam & hoc ad distinctionem additum est à Christo: secundò qui sit occisus in atrio sacerdotum, non in quovis templi atrio: aut, si de nullo legatur, quod occisus sit in atrio sacerdotum, prout revera non legitur in sacris Litteris, ulterius inquirendum, de cujus cade tali loco peracta major sit probabilitas.

Septembris Tomus II.

10 Redeo ad S. Hieronymum. In diversis, inquit, diversa legi, & debeo singulorum, opinionones ponere. Alii Zachariam filium Barachiæ dicunt, qui in duodecim prophetis undecimus est: patrisque in eo nomen consentit: sed ubi occisus sit inter templum & altare, Scriptura non loquitur: maxime quum temporibus ejus vix ruinæ templi fuerint. Clarum est, præsertim ex sequentibus, hanc sententiam haberi minus probabilem à S. Hieronymo; certumque est, eadem hujus Zachariæ in Scriptura non legi, ut observat. Verum nihil quoque in sacris Litteris habetur, quod eadem hujus Propheta inter templum & altare improbabilem faciat: nam quod temporibus ejus vix ruinæ templi fuisse asserantur, accuratum non est: ostendi enim num. 5 instaurari ceptum esse templum anno secundo Darii Hystaspis, atque absolutum anno ejusdem sexto: vixisse verò Zachariam saltem usque ad mensem nonum anni quarti prædicti regis, & multa adhuc postea prophetasse. Cerium igitur est tam diu supervivisse Zachariam, ut aut multum promotam fuerit templi structura aut perfecta: cumque altare jam ante adificatum esset, ut narratur 1 Esd. 3; nihil est, quo minus inter templum & altare occidi potuerit Zacharias: imò cades eo loco peracta longè probabilior esset tempore adificationis, quam perfecto & dedicato templo, si constaret Zachariam esse mortuum ante dedicationem: nam, dedicato templo, soli sacerdotes versari poterant inter templum & altare, at tempore adificationis omnibus ad eum locum patuisse videtur accessus; ideoque facilius tunc erat eo loco cades Propheta.

11 Solum igitur Scripturarum silentium de cade Zachariæ propheta objici posse videtur. Ad hoc verò responderi potest, plerasque Prophetarum cades præteritas esse in Veteri Testamento. Sanè ex solo Testamento Veteri non innotuerunt, quæ de cadibus prophetarum scripsit Apostolus ad Hebræos cap. xi v. 37: Lapidati sunt, scæti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Certa tamen sunt & indubitata. Isaias, Jeremias, Amos, alique violenta morte sublato creduntur, etsi id nullibi de eis referatur in Veteri Testamento. Cur igitur idem de Zacharia credi nequit, etiamsi non legatur in Scriptura Legis veteris? Sanè Christus ipse mortem illius satis asseruisse videtur, dum filium Barachiæ dixit, quod aliis non congruit; præsertim cum iis verbis eadem prophetarum Judæis exprobraverit, ut satis insinuaverit longè plures prophetas ab eorum patribus interemptos, quam occisi legantur in Veteri Testamento. Stephanus quoque Act. 7 v. 52 multas prophetarum cades Judæis exprobrat his verbis: Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænuuntiabant de adventu Justi. Nullus, quantum scio, in Veteri Testamento legitur occisus propheta, qui adventum Christi prædixit. Eos tamen occisos testatur Spiritus sanctus: & scimus Christi adventum à Zacharia prædictum. Itaque silentium Testamenti Veteris multum obesse non potest, meritoque existimare possumus eadem Zachariæ ibi omissam, sicut prætermissa est cades Isaiæ, Jeremias, aliorumque plurimum.

12 Breviter igitur colligamus rationes & conclusiones præcipuas, quæ impellere possunt, ut verba Christi de Zacharia propheta intelligamus. Prima & præcipua omnium est, quod Dominus Zachariam vocaverit filium Barachiæ: nam solus hic Zacharias scitur habuisse patrem Barachiam, tum,

AUCTORE
J. S.
Ostenditur
nihil obsta-
re, quo mi-
nus Zachari-
am pro-
phetam ibi
occisum cre-
damus,

E

F

rationes,
quæ sua-
dent Za-
chariam
prophetam
Christi ver-
bis designa-
tum.

○ ○ ○ ○

ABEctor
J. S.

chiam, uno forsan excepto, qui probabiliter intelligi nequit, ut infra ostendam. Hac de causa Zachariae prophetae optime congruunt verba S. Hieronymi, sine tantum mutato: Et ne libera nobis tribueretur erroris facultas, additum est: **FILII BARACHIAE**: nam patris Barachiae nomen à Christo additum videtur, ut hic Zacharias ab aliis distingueretur. Secunda ratio est, quod nullus Zacharias prater hunc proprie fuerit propheta, cum tamen propheta fuisse videatur is, de quo loquitur Christus. Exprobraverat enim Judaeis eadem prophetarum & justorum; ideoque ex duobus, quos commemoravit, alter verisimiliter propheta fuit, nimirum Zacharias, alter è numero justorum, ut de Abele constat. Tertiò dubitari non potest, quin adificantiis templum saepe adesset Zacharias propheta: constat etiam de predictionibus ipsius, quibus multa infauusta admodum & tristia urbi Hierosolymitana ejusque habitatoribus vaticinatus est. Habemus igitur de Zacharia propheta, quod saepe cum hominibus infima sortis fuerit eo loco, ubi cades est commissa, quòdque ea praestiterit, quorum occasione multi prophetae occisi sunt, ita ut mirari nequeamus, si & ipse à furente populo cesus sit, & quidem loco assignato. Quare sententia de eo per Christum designato mihi tanto apparet probabilior, quanto minus probabiles videntur omnes aliae, de quibus nunc agam.

13 S. Hieronymus secundam sententiam ita memorat & refutat: Alii Zachariam, patrem Johannis (Baptista) intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quòd propterea occisus sit, quia Salvatoris praedicavit adventum. Hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, quia probatur. Duplici argumento everitur illa sententia: nam nec Zacharias ille scitur fuisse filius Barachiae, nec constat de cade ejus, nedum de cade inter templum & altare, quae verisimilis non est tempore istius Zachariae, cum deberet per ipsos sacerdotes esse peracta. Origenes, qui inter praecipuos est hujus sententiae patronus, in cap. 23 Matihai eam defendere nititur traditione parum probabili, ita scribens: Zachariam dicit patrem Joannis, de quo per Scripturas quidem canonicas ostendere non possumus, nec quoniam filius fuit Barachiae, nec quia scribae & pharizaei interfecerunt eum inter templum & altare. Sed venit ad nos quaedam traditio talis, quasi sit aliquis locus in templo, ubi virginibus quidem consistere licet & orare Deum: expertae autem thorum virilem non permittebantur in eo consistere. Maria autem, postquam genuit Salvatorem, ingrediens adorare, stetit in illo virginum loco. Prohibentibus autem eis, qui noverant adhuc eam jam filium genuisse, Zacharias stetit atque dixit prohibentibus eam, quoniam digna est virginum loco, cum sit Virgo. Ergo quasi manifestissimè Zachariam adversus Legem agentem, & in loco virginum permittentem stare mulierem, occiderunt inter templum & altare viri generationis illius. Tota haec traditio improbabilis apparet & fabulosa, atque hanc etiam inter apocryphorum somnia recensuit S. Hieronymus, quantum conjicio, licet ipse aliam cades causam ex aliis scriptoribus allatam refutaverit.

14 Vidit ipse Origenes, quam infirma sit ista traditio, ideoque opinionem suam alio argumento probare conatus est, ita pergens: Tamen eos, qui hujusmodi traditioni non credunt, exigamus

respondetur
ad argu-
mentum O-
rigenis.

rationem, quomodo non quasi filios eorum, qui interfecerunt prophetas, etiam Zachariam exprobrat Jesus propter Zachariam, sed quasi qui ipsi occiderunt Zachariam inter templum & altare. Si ergo verum est verbum Christi, quod dicit ad praesentes tunc scribas & pharizaeos: "Quem Vos occidistis inter templum & altare, re, non est possibile illum intelligi Zachariam, qui est ex duodecim unus. Haec ratio aequè repugnat omnibus sententiis, quibus statuitur aliquis Zacharias, qui non vixit cum Christo. Verum verbum occidistis non ita refertur ad praesentes, ut Dominus dicere voluerit, Zachariam occisum esse ab illis ipsis, qui tunc loquentem audiebant: sed occidistis potius significat natio vestra aut gens Judaica interfecit. Is loquendi modus frequens est in Scripturis, & praecedentia verba, ut veniat super vos omnis sanguis justus &c. eodem modo exponi debent, nimirum ut super vos significet super vestram nationem, idque facile ostendi potest de multis aliis Scripturae locis. Quapropter videtur sententia Origenis & aliorum de Zacharia patre Joannis Baptista idoneo carere fundamento, & minus esse probabilis, quamvis multos habuerit sectatores.

15 De tertia sententia, quam & ceteris probabiliorem existimare videtur, ita differit S. Hieronymus: Alii istum volunt Zachariam, qui occisus est à Joas rege Juda inter templum & altare, sicut Regum narrat Historia. Sed observandum, quòd iste Zacharias non sit filius Barachiae, sed filius Joiadae sacerdotis. Unde & Scriptura refert: "Non fuit recordatus Joas pater, tris ejus Joiadae, quia sibi fecisset bona, Quam ergo & Zachariam teneamus, & occisionis consentiat locus; quaerimus quare BARACHIAE dicatur filius, & non JOIADAE? BARACHIA in lingua nostra BENEDICTUS DOMINI dicitur: & sacerdotis Joiadae justitia Hebraeo sermone demonstratur. In Evangelio, quo utuntur Nazareni, pro filio BARACHIAE filium JOIADAE reperimus scriptum. Haecenus S. Hieronymus, ad cuius verba, salvo eruditissimi Patris honore, observationes nostras adjiciemus, ad examinanda fundamenta hujus sententiae, quam multis neotericis placuisse non ignoro. Mors laudati Zachariae refertur 2 Paralip. 24 v. 20 & seq. his verbis: Spiritus itaque Dei induit Zachariam filium Joiadae sacerdotem, & stetit in conspectu populi, & dixit eis: Haec dixit Dominus Deus: Quare transgredimini praecceptum Domini, quod vobis non proderit, & dereliquistis Dominum, ut dereliqueret vos? Qui congregati adversus eum, miserunt lapides juxta regis imperium in atrio domus Domini. Et non est recordatus Joas rex misericordiae, quam fecerat Joiada pater illius secum, sed interfecit filium ejus. Qui cum moreretur, ait: Videat Dominus, & requirat.

16 Locus peracta cades est atrium domus Domini seu templi, cumque Zacharias steterit in conspectu populi, non videtur aliud atrium intelligi posse quam atrium populi. Atqui atrium non erat in atrio populi, sed in atrio sacerdotum, quod medium erat inter atrium populi & templum. Itaque non videtur Zacharias iste occisus inter templum & altare, ideoque non video, qua ratione occisionis consentiat locus. Deinde cum Barachias sit nomen proprium, & satis usitatum in Veteri Testamento; cumque alius reperiat Zacharias, isque propheta notissimus, cujus pater dictus fuit Barachias; non est verisimile, voluisse Christum eo nomine designare

E

Tertia sen-
tentia de
Zacharia
filio Joiadae

F

etiam refu-
tatur ut mi-
nus probabi-
lis:

A signare Joiadam sacerdotem, proprio ejus nomine pratermissio: nomen enim Barachiae non magis congruebat Joiada quam justis aliis; natumque erat in errorem pertrahere audientes aut legentes, cum ex tota phrasi non aliud possit colligi, quam nomen esse proprium, & ut tale usurpari. Quod additur de Evangelio, quo utuntur Nazareni, non est magni momenti: nam ipse S. Hieronymus judicavit lectionem illam non esse sequendam, sed preferendam communem aliorum omnium codicum lectionem, quando Novum Testamentum Graeca fidei reddidit. Hanc igitur sententiam minus probabilem existimo, quia nec loco per Christum designato occisus videtur Zacharias Joiadae filius, nec videtur satis probabiliter tolli posse difficultas, qua contra hunc Zachariam ex nomine patris Barachiae in oculos statim incurrit.

17 Calmetus in Math. cap. 23 § 35 aliam refert sententiam, nuper, ut videtur, inventam: nullus enim antiquus scriptor pro ea laudatur. De Ozia rege 1 Paralip. 26 § 5 haec leguntur: Et exquisivit Dominum in diebus Zachariae intelligentis & videntis Deum. Fuit igitur aliquis Zacharias videns aut propheta tempore regis Oziae. Rursum tempore Achaz regis idem (ut credit illius sententia patronus) Zacharias memoratur Isaia 8 § 2 his verbis: Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiae. Hunc igitur Zachariam, cum sit filius Barachiae, designari potuisse à Christo, existimat auctor. Verum, ut etiam observat Calmetus, verisimile non est eundem utroque loco memorari Zachariam. Nam Ozias, cujus consiliarius erat Zacharias ille propheta, regnavit annos quinquaginta duos, & post eum Joatham annis sexdecim, ita ut valde longevus debuerit esse Zacharias ille, si vixerit usque ad tempora Achaz, qui post Joatham adeptus est regnum. Itaque Zacharias ille Barachiae filius, de quo Isaia, alius verisimiliter est à propheta & consiliario Oziae; & uno tantum facto nobis innotescit.

18 Qua de causa ne probabile quidem est Zachariam illum, Isaia testem, Christi verbis fuisse designatum. Nam dubitare non possumus, quin Dominus Judaeis commemoraverit virum celebrem notumque apud Judaeos. At talis non est Zacharias ille, qui nec propheta scitur fuisse, nec famam pietatis, justitiae aut rerum bene gestarum inclaruisse. Præterea non modo cades istius Zachariae ignota est, sed nec minima assignari potest ratio aut occasio, ob quam occisus crederetur, maxime inter templum & altare. Demum ne nomen quidem patris istius Zachariae idem prorsus est Hebraice cum nomine patris Zachariae propheta, sed unâ literâ alterum differt ab altero, ut jam observavit Gaspar Sanctius in caput 1 Zachariae scribens, ubi hanc quaestionem diligenter tractavit, & differentiam utriusque nominis assignavit. Adire poterit studiosus lector laudatum interpretem, qui alias quasdam minoris momenti rationes, pro singulis sententiis allatas, quas brevitate causa omittendas censui, abundè discussit. Ego ipsius sententiam ita secutus sum, ut præcipua tantum argumenta, aut certe, quae mihi reliquis præponderare videbantur, ex eodem scriptore adoptaverim, ac meo modo proposuerim.

§ III. Alia quaedam neoterico- rum sententia examinatur & refutatur ut improbabilis.

Laudatus Calmetus quintam quoque affert opinionem, eamque cum Tillemontio ceteris omnibus videtur præferre. Mihi, si mentem candidè eloqui velim, ea minime omnium videtur probabilis, neque ulla ex parte sacris Litteris consona. Assignant illi Zachariam filium Baruch, qui diu post mortem Christi occisus est à Zelotis, ut refert Josephus lib. 5 de Bello Judaico cap. 1 secundum Rufini distinctionem; at in Græco lib. 4 cap. 19. Cadem ipsius audiamus, ut deinde argumenta & fundamenta neoterica hujus sententia examinemus. Josephus relata crudelitate Idumæorum & Zelotarum, quæ duodecim millia Judaeorum nobilium perière, affert eos à promiscua illa cede ad formam quamdam judiciorum conversos esse, ita pergens: Itaque cum illustrium quemdam Zachariam Baruch filium interficere decrevisset (irritabantur enim, quod nequissimis inimicus nimis erat, & probis amicus, itemque locuples) neque solum fortunarum ejus direptionem sperarent, sed etiam remotum iri virum ad se dejiciendos potentem, septuaginta plebeiorum honestissimos ex præcepto convocant judicum specie, potestate carentes, & apud eos Zachariam, quasi res proderet Romanis, accusant; quòdque ad Vespasianum prodicionis causâ misisset. Cum autem accusatio esset frivola, magnaque libertate Zacharias se defendisset, absolutus est communi judicum sententia, ut latius refert Josephus, hac subdens: Illo verò absoluto, Zelotarum clamor tollitur, & universi quidem judicibus irascebantur, qui simulationem datæ sibi potestatis non intellexerant. Duo verò ex audacissimis aggressi Zachariam, in medio templo interficiunt, ... eumque statim in subjectam vallem de templo projiciunt. Judices verò contumeliae causâ veris gladiis ferientes, templi ambitu pepulère. Hæcenus Josephus, ex quo nihil omissum, quod ad elucidationem controversia prodesse potest.

20 Nunc argumenta audiamus allata à Calmeto, qui adoptavit ratiocinia Tillemontii tom. 1 Imperatorum art. 54; & sua addidit. Si credamus Calmeto, hæc verba Christi: Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidatis, & crucifigatis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris &c., multum ponderis addunt prædictæ sententiæ: nam cum mox sequatur, Ut veniat super vos omnis sanguis justus &c.; existimat per voces omnis sanguis justus intelligi etiam sanguinem Christi & Apostolorum omniumque demum justorum, qui occisi sunt usque ad excidium Hierosolymæ, ita ut velit Zachariam ita esse ultimum à Judæis ante excidium urbis occisum, sicut primus injustè occisus est Abel. Porro si quis querat, cur Christus dixerit, Quem occidistis, acsi Zacharias jam antè esset occisus; responderi Christum loqui ut prophetam, & uti præterito pro futuro. Contendit insuper omnia adjuncta in isto Zacharia convenire verbis Evangelii; primò nomen patris: nam Baruch, inquit, idem est nomen ac Barachias, quia Hebraei solent nomini-

Neoterici quidam Zachariam filium Baruch, qui diu post Christum occisus est à Zelotis,

E

F

volunt Christi verbis prædictum. Argumenta hujus opinionis,

AUCTORE
J. S.

bus propriis adungere nomen Dei Jah. Secundò, locus ipsius iudicio rectè congruit, quia Zacharias iste legitur occisus in medio templo. Tertiò tempus, eodem iudice, rectè hunc Zachariam designat: occisus enim est paulò ante destructionem templi & dispersionem Judæorum, qui finis est comminationis à Filio Dei ipsis intentatæ. Hac argumenta laudata opinionis exposita leguntur apud Calmetum.

ex quibus
aliqua

21 Verùm dum dicta singula diligenter ex-
pendo, priora mihi apparent improbabilia, ac
tria posteriora prorsus falsa. Ab hisce incipiam.
Primò falsum est, Baruch & Barachias idem esse
nominibus propriis non est verum eo sensu, ut
censeatur idem nomen, sive istud additum sit,
sive ablatum. Nomen Baruch simplex est, expo-
niturque à S. Hieronymo benedictus; nomen Ba-
rachia vel Barachias compositum, & benedictus
Domini: nec magis eadem sunt nomina Baruch
& Barachias apud Hebræos, quàm eadem apud
Latinos sunt nomina Carus & Deocarus, est La-
tini etiam nomen Deus nominibus propriis ad-
dant, ut sit in allato nomine Deocarus, aliisque
non paucis passim notis. Secundò etiam videtur
falsum, quod dicitur de loco occisi istius Zacha-
ria verbis Christi congruente: nam etsi dicatur
occisus in medio templo: non ideo probabiliter
credetur occisus inter templum & altare, seu in
atrio sacerdotum: sed dubitari vix potest, quin
occisus sit in atrio gentilium aut in atrio Judæo-
rum. Etenim, licet Zelota templum profana-
rent, cum tamen videri vellent in causa Zacha-
ria formam iudicii servare, probabile non est
iudices fuisse introductos in atrium sacerdotum,
ibique peractum iudicium. Imò ipsi iudices, qui
nullo metu adduci potuerunt, ut condemnarent
innocentem Zachariam, verisimiliter nolissent
atrium sacerdotum ingredi, quod sibi illicitum
esse non ignorabant. Itaque cum in ipso iudicii
loco occisus sit Zacharias, verisimile non est, oc-
cisum esse inter templum & altare.

probantur
falsa.

C

22 Tertiò certò falsum videtur, quòd dicitur
de tempore peractæ hujus cædis cum verbis
Christi congruente. Locutus est Dominus de cæde
peracta, non de cæde aliqua futura: nam im-
probabile prorsus est, & sine fundamento asseri-
tur, Christum ibi præterito usum esse pro futu-
ro. Alienum id est à stylo Evangeliorum, nec
ullus asseritur locus, ubi ita locutus sit Domi-
nus. Multa futura prædixit Christus in Evan-
gelii; sed semper ita, ut quilibet facile posset
intelligere futura prædici, non verò narrari præ-
terita. Ita hunc quoque locum, quem occidistis,
de præterita, non de futura cæde intellexerunt
sancti Patres aliique doctores antiqui: atque ita
omnino explicanda esse allegata verba, ostendunt
adjuncta omnia, quibus futura prædicuntur,
Ex illis occidetis &c.: & mox v. 36, Venient
hæc omnia super generationem istam: ac rur-
sum v. 38, Relinquetur vobis domus vestra de-
serta. Sic sequenti capite plurima prædicuntur à
Christo, sed semper eo stylo & modo, ut quili-
bet intelligat futura prædici. Quare probandum
erat novæ istius interpretationis patronis, stylo
illo prophetarum Veteris Testamenti, quo per
præteritum designatur futurum, usum esse Chri-
stum Dominum, antequam id assereretur: nam,
licet Christus fuerit prophetarum omnium ma-
ximus, & futura æquè ac præterita habuerit
perspecta, ex eo rectè inferri nequit, eum de
futuris locutum esse eo modo, quo de præteritis,

cum ex stylo Evangeliorum, atque ex sexcentis
prædictionibus ibidem relatis, contrarium ma-
nifestè pateat.

D

23 Verùm, inquit, Calmetus: Cum primus
injustè occisus sit Abel, ultimus verò Zacharias,
cùmque inter injustè occisos à Judæis etiam nu-
merentur Christi discipuli, non possumus alium
intelligere Zachariam quàm filium Baruch, nisi
vacuum relinquere velimus amplum temporis
spatium, ad quod Domini comminatio se exten-
dit. Obscurior est objectio, & nonnihil elucidan-
da. Auctor verba Christi usque ad sanguinem
Zachariæ, explicat Usque ad tempus Zachariæ,
acsi Christus minaretur Judæis pœnam omnium
cadium, qua factæ erant aut faciendæ à morte
Abelis usque ad mortem Zachariæ. Pœna au-
tem illa erat destructio urbis & templi, quam
plurima alia mala erant præcessura, præter pœ-
nam æternam eorum, qui morituri erant in pec-
catis. Vult igitur per Zachariam designari ulti-
mum justum à Judæis occisum ante excidium
urbis Hierosolymitanæ. At primò respondeo, ne
quidem constare, an Zacharias ille filius Baruch
numerandus sit inter justos: nam probabilius Ju-
dæus erat, non Christianus, ideoque nec justus.
Josephus quidem honorificè loquitur de Zacha-
ria; sed idem elogio longè magis honorifico exor-
nat Ananum pontificem, cujus operâ occisus est
S. Jacobus. Itaque ex elogio Josephi nihil ma-
gis colligere possumus quam Judæum fuisse, &
virum apud Judæos honoratum, præsertim cùm
Christiani Hierosolymam reliquerint ante mortem
Zachariæ.

Præcipuum
Calmeti ar-
gumentum
expenditur,

E

24 Secundò Zacharias ille certè propheta non
fuit, aut unus ex illis, de quibus Christus dixit:
Jerusalem Jerusalem, quæ occidis prophetas, &
lapidas eos, qui ad te missi sunt &c. Quis igitur
prudenter credat, mortem istius Zachariæ Ju-
dæis exprobrari à Christo, qui de morte prophe-
tarum & discipulorum suorum loquitur? Vel so-
la igitur hæc ratio clarè ostendit Zachariam i-
stum non esse ultimum justum à Judæis occisum
ante excidium urbis. Si verò etiam Judæos istius
temporis inter justos à Domino numeratos, per-
peram & improbabilius contendere voluerint ad-
versarii, legant Josephum, & invenient multos
alios paulo post fuisse occisos, qui non minùs
aut magis etiam à Josepho laudantur, ita ut
ne eo quidem modo ultimus haberi possit Zacha-
rias. Tertiò tot mala obruebant Hierosolymam,
quando occisus est Zacharias, totque nobilium
& optimatum sanguis per Idumæos & Zelotas
effundebatur in urbe, ut mala à Christo prædi-
cta jam tunc essent cæpta, illaque nobilium ca-
des potius esset pars malorum prædictorum quàm
causa.

probaturque
non posse
prodesse i-
psius sen-
tentia:

F

25 Jam verò paulo attentius consideranda
sunt illa verba, Ut veniat super vos omnis san-
guis justus, qui effusus est super terram, à san-
guine Abel justus usque ad sanguinem Zachariæ,
filii Barachia, quem occidistis inter templum &
altare: querendumque, an iis inoludantur omnes
cædes justorum, qua patranda erant à Judæis
usque ad destructionem templi; quemadmodum
contendit Calmetus. Existimat ille id sequi ex
verbis præcedentibus: Ideo ecce ego mitto ad
vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex
illis occidetis &c. At mihi contrarium videtur,
idque manifestum fiet, opinor; si accuratè per-
pendamus præcedentia; ac inquiremus, qua oc-
casionè quaque de causa discipulorum suorum
cadem prædixerit Dominus. Gloriabantur scriba
&

deinde obje-
ta ab eo
Scripturæ
verba eluci-
dantur,

A & Pharisei se abhorre à cadibus prophetarum, ut Christus ipse testatur & 30 his verbis : Et dicitis : Si fuisset in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Hanc eorum hypocrisim, ut accurate observat S. Chrysostomus, refutat Dominus primò quidem eadem suam predicens his verbis & 32 : Et vos implete (id est, implebitis) mensuram patrum vestrorum. Nam hac verba profert, teste Chrysostomo, non imperans, sed quod futurum erat prænuntians, eadem videlicet suam. Deinde verò rursus & 34 magis explicat, quo modo mensuram patrum suorum paribus aut deterioribus sceleribus implebant, ac predicat eades discipulorum suorum verbis mox allegatis & 34 : Et ex illis occiditis, & crucifigitis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequimini de civitate in civitatem.

26 Prædictis tot sceleribus ac cadibus justorum, qua delicti gravitate, maxime ob eadem Christi, non modo aquabant, sed longè etiam superabant eades præteritas, satis refutaverat Dominus hypocrisim eorum, qui dicebant se à cade prophetarum abhorre. Itaque ex hisce omnibus contra eos concludit, predicatque eos ob ea crimina, quibus majorum suorum crimina erant superaturi, tantam daturus pœnam, ac si omnia majorum suorum scelera ipsi luerent. Verba accipe : Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram &c. Id est, Ob vestra scelera jam commemorata fiet, ut tantam detis pœnam, quantam merentur omnes justorum eades hæcenus perpetrata, quas vos dicitis detestari. Etenim locus ita nequit exponi, ut credamus Judæos fuisse punitos propter crimina parentum aut majorum suorum, quemadmodum interpretes passim agnoscunt; & ipse etiam Calmetus. Audi Chrysostomum : Non quòd alieni peccati quis supplicium luat : sed quòd ii, qui post alios multos in peccata lapsos & castigatos non meliores effecti, eadem, quæ illi, perpetrant, eadem ipsa supplicia jure luant. Et paulò antiè : Si quis verò dixerit : Cur omnium gravissima passi sunt ? Responderim ego, quia omnium gravissima scelera perpetrarunt.

27 Ex hisce ulterius infero contra Calmetum, vocibus istis, Omnis sanguis justus, non comprehendit eades illas, quas Christus Judæis prædicebat, sed solùm præteritas. Etenim si Omnis sanguis justus significaret eades præteritas simul & futuras, lissent Judæi sua simul & aliena peccata. Atqui secundum Ezechielem cap. 18 &

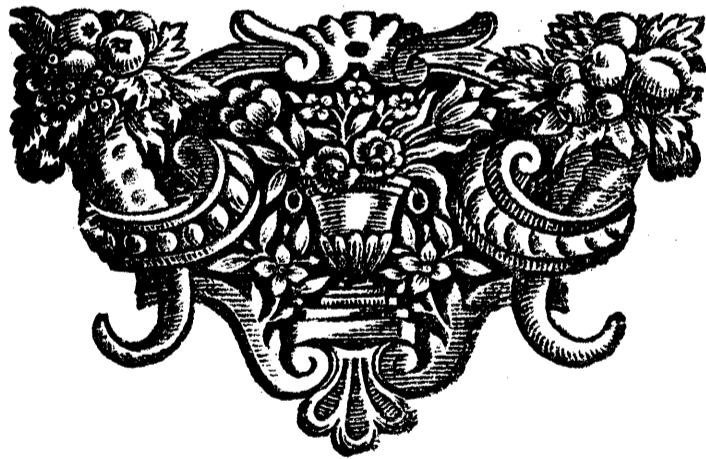
20 : Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filii. Itaque necessario videtur dicendum vocibus, Omnis sanguis justus, solùm significari eades præteritas : nam eò etiam dirigitur Christi loquentis intentio, ut tam prædictione eadem futurarum, quam commemoratione pœna ob eas infligendæ, ostendat scribas & phariseos parentibus suis pares aut superiores esse nequitia. Prædicat igitur Christus Judæos daturus eam pœnam, quam omnes justorum eades ab eorum majoribus patrata merebantur, quia ipsi eadem suis quoque sceleribus erant merituri : at non videtur dicere, eos pro suis simul & parentum suorum sceleribus cumulatâ pœnâ afficiendos : atque ex hac observatione totum Calmeti fundamentum corrui. Eadem quoque observatione satis refutata est sententia Ruperti, qui lib. 4 Commentariorum in Apocalypsim suspicatus est, per Zachariam, Barabiam filium, intelligi posse Jacobum fratrem Domini, eodem ferè nixu fundamento.

28 Ceterum breviter studiosum lectorem monero, consultò me abstinuisse ab eo argumento, quo singularum ferè sententiarum patroni ostendere nituntur Zachariam illum, cujus causam defendunt, aliqua ratione ultimum esse prophetarum à Judæis occisum. Abstiniui, inquam, ab illo argumento, licet passim producat ab iis, qui patrocinantur sententia, quam probabilior existimo. Etenim fateor mihi incertum esse, utrum Dominus Zachariam commemorare voluerit tamquam ultimum prophetarum à Judæis occisum, an alia de causa. Sanè phrasim illa, à sanguine Abel justus usque ad sanguinem Zachariæ, non necessario designat primum & ultimum occisum. Multa ejusmodi phrasim reperiuntur in sacra Scriptura. Gen. 6 & 7 dicit Dominus : Delebo . . . hominem, quem creavi, à facie terræ, ab homine usque ad animalia, à reptili usque ad volucres. Rursus cap. 7 & 23 omnis substantia deleta dicitur ab homine usque ad pecus. Exod. xi & 5 : Morietur omne primogenitum in terra Ægyptiorum, à primogenito Pharaonis, qui sedet in folio, usque ad primogenitum ancillæ, quæ est ad molam. Plurima adduci possunt similia : nec tamen ullibi significatur, quis primo occisus sit loco, aut postremo. Itaque, etsi constat Abelem esse primum eorum, qui injustè occisi sunt, non ideo tamen certò inferri potest Zachariam esse ultimum, cum alia possit esse oppositio.

Observatio ad totam spectans controversiam.

E

F

DE SS. ONESIPHORO APOSTOLORUM DISCIPULO, ET PORPHYRIO EJUS SERVO, MM.

PARII IN HELLESPONTO.

I. S.

SYLLOGE

§ I. Sanctorum cultus : varia in Fastorum elogiis de eorum gestis & martyrio tradita.

SEC. I.
Onesiphorus
& Porphyrius apud
Græcos simul annun-
tiantur diebus
variis:

DE sanctitate & publica veneratione S. Onesiphori, quem Apostolus brevi commendat elogio, nullum potest esse dubium, cum memoria ipsius plerisque Fastis legatur adscripta, cum apud Græcos tum apud Latinos, sed mensibus & diebus multum diversis. In plerisque Fastis Græcis cum S. Onesiphoro conjungitur S. Porphyrius, tamquam servus ipsius & martyrii socius. Quod verò spectat ad gesta horum Sanctorum, de hisce pauca habemus relata, & pauciora satis certa ob varietatem narrantium. Recensebo breviter dies & menses, quibus Sancti annuntiantur: deinde elogia quaedam subjiciam, ac demum facta dubia examinabo. In Menologio Sirletiano ac in codice Taurinensi SS. Onesiphorus & Porphyrius memorantur ad xv Julii: iidem xvi Julii annuntiantur in Menologio Basiliano, in Menais bibliotheca Ambrosiana Mediolani, in manuscripto membraneo Sirmondi, ubique cum elogio; ac brevius in altero codice Taurinensi, atque in Martyrologio Arabico-Aegyptio, quod Gratia Simonius ex Arabico Latinum reddidit. Eorundem memoria rursus occurrit die xvii Julii, sed in uno tantum apographo Synaxarii Ms. chartacei Chiffletii nostri. Hæc omnia jam annotata sunt in Prætermiſſis ad tres dies memoratos. Accedunt hisce Menæa impressa in quibus hi Martyres simul annuntiantur cum elogio ad viii & ix Novembris.

Onesiphorus
aliis quoque
diebus me-
moratus
cum disci-
pulis Apo-
stolorum:

2 Præterea Onesiphorus, prætermiſſo Porphyrio, apud Græcos cum aliis quibusdam Apostolorum discipulis annuntiat, tamquam unus ex septuaginta duobus Christi discipulis. Ita ad xxix Aprilis memoratur in Menais impressis cum Evodio, & apud Maximum Cytheræum; in Menologio Sirletiano cum eodem Evodio ponitur, sed solum ibi ut episcopus Lofonis. At in eodem Menologio ad vii Decembris memoratur cum sex aliis, qui omnes ferè discipuli fuerunt S. Pauli apostoli, ut unus ex numero Septuaginta, . . . & episcopus Choroneæ. Sic etiam in Menologio Basiliano ad viii Decembris cum iisdem ponitur Pauli discipulis, ut unus ex Septuaginta. Menæa impressa item ad viii Decembris cum iisdem Onesiphorum annuntiant, ut unum ex Septuaginta & episcopum Cæsareæ. Eadem tamen Menæa ad vii Septembris Onesiphorum rursus con-

jungunt cum Evodio, & Colophonæ dicunt episcopum. Videt studiosus lector, quanta in hisce sit dierum, mensium, & rerum omnium diversitas. Quid ex hisce verius sit aut probabilius, necdum examino; at unum interim observo, eundem ubique memorari Onesiphorum Pauli discipulum, idque clarum esse ex elogiis, etsi subinde ex numero Septuaginta discipulorum fuisse dicatur, sed improbabiliter, ut infra ostendam. Transcamus interim ad Fastos Latinos, in quibus brevius hi Sancti commemorantur.

3 Martyrologia Latina pleraque Onesiphorum sine Porphyrio referunt ad vi Septembris, pauca ex neotericis Porphyrium adjungunt; plura ex antiquioribus, veluti Hieronymiana, Bedæ, Rabani, Wandelberti, Ussardi martyrologia, utriusque carent memoriâ. Primus ex Latinis Onesiphorum annuntiâsse videtur auctor Romani parvi seu veteris Martyrologii, in quo ad vi Septembris ita legitur: Et Onesiphori Pauli discipuli. Secutus est Ado, hisce eundem annuntians verbis: Item natalis sancti Onesiphori, Apostolorum discipuli. In libello de Festivitatibus Apostolorum idem scriptor Onesiphorum laudavit verbis Apostoli infra dandis. Præmissa Adonis verba adoptavit in suo Martyrologio Noikerus. In variis auctariis Ussardi apud Sollerium Onesiphorus etiam sine Porphyrio memoratur. At Molanus, qui etiam Onesiphorum solum ponit ad vi Septembris, eundem rursus annuntiat ad ix Novembris, ut martyrem cum Porphyrio. Credidit, opinor, Onesiphorum, cum Porphyrio à Græcis annuntiatum, distinctum esse ab Onesiphoro Pauli discipulo. Ex prædictis porrò colligo, gesta Onesiphori ignota fuisse Latinis scriptoribus, quibus ea tantum videntur innotuisse, quæ de eo tradit Apostolus.

4 Ex Apostolo quoque per conjecturam aucta videntur, quæ Petrus de Natalibus lib. 8 cap. 43 brevi elogio innexuit hoc modo: Onesiphorus discipulus Pauli apostoli, de quo idem secundâ epistolâ ad Timotheum mentionem facit, ejusdem Apostoli imitator, & peregrinationis ejus comes pluribus annis fuit, & ei in ministerio defervivit. Et hic prædicationis officio fideliter peracto, apud urbem Romam post Pauli passionem in pace quievit, viii Idus Septembris, ut ait Hieronymus. Non invenio id in Operibus S. Hieronymi. Quæ verò de morte Sancti per conjecturam

E

in plerisque
Latinis O-
nesiphorus
solum an-
nuntiat
ad vi Se-
ptembris,

F

elogia ex
Petro de
Natalibus
& Florario
Ms.:

A *jejeuram dicta sunt, inferius examinabo. Alia tradit auctor Florarii nostri Sanctorum Ms., tale tenens elogium: Eodem die natale S. Onesiphori Apostolorum discipuli: qui sollicitus in verbo Domini, sæpè B. Paulum & alios Apostolos & discipulos in Asia refrigeravit, & Pauli catenam & contumeliam non erubuit; sed constanter ei sociatus, Christum secum nuntiavit. Quem Paulum Onesiphorus propter dulcedinem verborum Romam sollicitè visitando quæsit & invenit: à quo devotè susceptus confortabatur in omni opere perfectò. Hic demum ab eodem Apostolo ad prædicandum missus in Samaria, inibi ventilabro verbi Dei permundavit aream Christi, congregans illic triticum in horreum fidei ex paleis igni inextinguibili æternaliter comburentibus. Tandem post conversionem multorum sustinuit mortis amaritudinem brevem & modicam, & recepit dulcedinem immensam & interminabilem. Quievit in Samaria anno Salutis LXXIV. Unde eam in Samaria prædicationem & mortem acceperit auctor, non perspicio.*

B *Postremorum seculorum martyrologi diversas de Onesiphoro opiniones amplexi sunt, & plures ex iis eum solum nominant, creduntque Roma obiisse sine martyrio, secuti nimirum opinionem seu conjecturam Petri de Natalibus. Eminentissimus tamen Baronius Græcorum sententiam sequi maluit, & utrumque Sanctorum Martyrologio Romano inseruit his verbis ad vi Septembris: In Helleponto sancti Onesiphori Apostolorum discipuli, cujus meminit S. Paulus ad Timotheum scribens: qui ibidem unà cum sancto Porphyrio jussu Adriani proconsulis acriter verberatus, & à ferocibus equis raptatus, spiritum Deo reddidit. Plura ad hæc observat in annotatis, ex quibus posteriora huc transfero: Græci... tradunt hunc creatum fuisse episcopum COLOPHONIS, Dorotheus (seu auctor Synopsi vulgo Dorotheo adscriptæ) autem dicit CORONIE... Habetur mentio de eodem in Actis S. Theclæ. Acta hæc, qua Basilio Seleucia episcopo attribuantur, nec tamen accuratè scripta sunt, leguntur apud Surium ad xxiiii Septembris. Secundum hæc Acta Onesiphorus habitabat Iconii in Lycaonia, quando eò venit Paulus Euangelium prædicaturus: nam Paulus dicitur perhumaniter ab Onesiphoro acceptus, amicissimoque illius hospitio usus. Deinde Paulus etiam in ædibus Onesiphori docuisse asseritur, ibique auditus à S. Theclæ.*

C *6 Hisce subjungo elogium ex Menologio Basilii imperatoris jussu composito, in quo ad xvi Julii hæc leguntur: Onesiphorus Christi martyr, ex urbe Iconio oriundus, affinis Tryphænæ imperatricis, Iconii habitavit, ubi & suscipiens magnum apostolum Paulum, ab eo verbum veritatis edoctus, atque cum tota domo baptizatus, Christum prædicabat. Quapropter exagitatus, Iconio migrans in Parum* abiit, ibique commoratus est. Cum autem facultatibus afflueret, plurimam pauperum curam gerebat. Sed & Paulo Hierosolyma abeunti, multas opes pro fratrum ministerio contulit, eundemque vincit Romam missum secutus est, cujus hortatu iterum in Parum* rediit. Comprehensus autem à præside unà cum servo suo Porphyrio, tormentis subjectus est: dein ferocibus equis alligatus, & milliaribus quatuordecim raptatus, spiritum tradidit. Porphyrius autem unà cum illo in omnibus, quæ pro Deo sustinuit, certaminibus tormenta passus, vitam finivit. Hæc-*

Græcorum de iis sententia ex Menologio Basiliano,

* Græcè Parium

* Parium

nus Menologium Latinè redditum ediditque Urbini curâ Eminentissimi Cardinalis Annibalis Albani. Simile elogium legitur in Synaxario membraneo Sirmondi, verbis tamen subinde mutatis, & additis quibusdam.

E *7 Ea licet levioris sunt momenti, huc transfero. Primò asseritur Onesiphorus fuisse ex genere Aniciorum. Secundo S. Thecla conversa dicitur, prædicante in domo Onesiphori Paulo. Tertiò locus, ad quem Iconio fugit Sanctus, clarius exponitur: nam dicitur fugisse ad Helleponton, & habitasse in urbe Pario ad mare. Nota est urbs Parium in Helleponto provincia, ad mare Propontidem sita. Episcopalis erat urbs Parium à seculo iv & verisimiliter citius: at deinde facta est metropolitana, prout videri potest apud Le Quien in Oriente Christiano tom. 1 col. 787. In Menologio Græcè item legitur Πάριον, etsi interpres Parium Latinè scripserit. Ex hisce intelligimus, cur Sirletus locum martyrii dixerit apud Helleponton, & Baronius in Helleponto, nimirum quia Parium in Helleponto erat situm. Quarto in Synaxario Onesiphorus dicitur voluisse Paulum comitari in Hispaniam, sed ab eo remissum esse Parium. Quintò passus refertur sub Adriano proconsule. Eadem planè leguntur in Menais Mss. bibliotheca Ambrosiana Mediolani, præterquam quòd nomen proconsulis ibi scribitur Adrianus; sicut etiam habetur apud Sirletum. Sextò demum plura in laudatis Mss. leguntur tormenta Sanctis inflicta, quàm in Menologio Basiliano; Sanctorumque martyrium ibi exponitur eo prorsus modo, quo narratur in Menais impressis, quorum verba mox subjiciam.*

F *8 Quippe elogium, quod Menais impressa habent ad ix Novembris, cum ab aliis differat, totum recitare placet, ex versione Ms. Raderi nostri, quam cum textu Græco contuli, & satis accuratam inveni. SS. Onesiphorus & Porphyrius, cæpta persecutione, de nomine Christiano delati sunt; ductique ad tribunal, constantes & interriti Christum Deum verum cæli terræque conditorem professi sunt. Propter quam professionem flagrorum verbera multa & ustulationes corporis pertulerunt. Deinde ita in cratibus igneis extensi, æternorum bonorum sibi præmium propositum intuiti, quamvis ab impiis atrociter paterentur, à Deo tamen relevati sunt. Impii autem illi & crudeliter cum Sanctos illæfos spectarent, majori rabie incensi, Sanctorum pedes colligatos indomitibus equis alligarunt: qui à militibus agitati multis horis per spinas & tribulos asperaque loca tractorum carnes Sanctorum foedè lacerarunt: quo in supplicio etiam animas suas Deo tradiderunt. Quorum sacras reliquias Christiani clam collectas in vico Panceorum cum divinis laudibus & gratiarum actione deposuerunt. Dato elogio in Menais præmissi leguntur hi versiculi:*

Ἰπποῖς ὀνησιφόρε πρὸς θεὸν τρέχων

Ἔχεις συνιπποδόντου καὶ τὸν οὐρανόν.

Equis, Onesiphore, ad Deum currens,

Habes tecum equitantem & fervum.

Elogium hoc cum versiculis impressum est ad ix Novembris, sed annuntiatio cum Officio etiam impressa est ad diem præcedentem.

ANONORAE
J. S.

§ II. Elogium Onesiphori ex Apostolo : dubia varia de Sanctis , ex præmissis elogiis orta , examinantur.

Elogium
Onesiphori
ex Aposto-
lo.

Post cultum expositum , dataque ex Fastis elogia , qua invicem non satis consonant , examinandum est , qua ex illis veriora appareant aut probabiliora. At lubet præmittere , quid certi habeamus de Onesiphoro ex Apostolo , ut inde lucis aliquid oriatur in obscuris. Paulus in Epistola 2 ad Timotheum cap. 1 § 16 ita loquitur : Det misericordiam Dominus Onesiphori domui : quia sæpè me refrigeravit , & catenam meam non erubuit : sed cum Romam venisset , sollicitè me quaesivit , & invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam à Domino in illa die (iudicii , seu post mortem .) Et quanta Ephesi ministravit mihi , tu melius nôsti. Et cap. 4 § 19 : Saluta Priscam & Aquilam , & Onesiphori domum. Hac Roma Paulus in vinculis & circa finem vita : ex quibus certum est , Onesiphorum rectè vocari discipulum Pauli , aut etiam Apostolorum ; multaque usum esse liberalitate erga S. Paulum , tum Roma , ubi cum vinculum studiosè quaesivit , tum Ephesi , ac verisimiliter multis aliis locis , licèt Ephesum dumtaxat nominet Apostolus , quia facta ibidem notiora erant Timotheo , utpote episcopo Ephesino. Secundò ex eo , quòd Onesiphorus Romam venerit , ut Paulum quæreret & refrigeraret , verisimile est eum ad multa alia loca profectum esse , ut Apostolo ministraret , præsertim cum hic dicat , Sæpè me refrigeravit.

ex quo ne-
quit ostendi,
Onesiphoro-
rum fuisse
mortuum,
dum illa
scribebat
Paulus.

10 Tertiò ex verbis Apostoli rectè inferri potest , nec Roma fuisse Onesiphorum , nec Ephesi , dum scribebat Paulus hanc epistolam , quia nec ejus nomine quemquam salutat , nec ipse Onesiphorum salutat , sed ejus domum. Nonnulli ex allegatis verbis inferre voluerunt , Onesiphorum tunc fuisse mortuum , & ea forsitan de causa aliqui mortem ipsius fixerunt Romæ. Verùm non video , quo id modo sequatur ex Pauli verbis : nam quòd Onesiphorum non salutat , tantùm insinuat , ipsum non fuisse tunc Ephesi : quòd dicit , Det illi Dominus invenire misericordiam &c. ; aequè poterat dicere de vivente quàm de defuncto. Itaque mors illa planè est incerta & parùm probabilis , ut infra ostendam. Verisimile quoque non est , Roma defunctum esse Onesiphorum , cum non legatur umquam ibidem singulari cultu honoratus fuisse. Itaque ex his saltem rationibus , quas adductas invenio apud Calmeium in locum allegatum Apostoli , non ostenditur mortuus Onesiphorus , dum scribebat Paulus. Ex Apostolo etiam probari nequit , utrum Onesiphorus Evangelium predicaverit , an verò predicantibus opem dumtaxat præstiterit. Primum est verisimile , quia constat eum ad diversa profectum esse loca ; nec tamen certum , quia Romam venire potuit solius Pauli amore , ut eum facultatibus suis juvaret , quantum posset.

Dubitari
potest an O-
nesiphorus
non sit ge-
minandus :

11 Nunc dubia veniunt examinanda , quibus locum præbent martyrologi cum Græci tum Latini. Primò dubitatur , utrum Onesiphorus , ab Apostolo laudatus , idem sit cum Onesiphoro

martyre , qui cum servo suo Porphyrio passus est in Hellesponto. Eundem enim faciunt Menologia & Synaxaria varia Græcorum , quibus calculum suum adjecit Baronius in Martyrologio Romano. At elogium ex Menais impressis num. 9 datum videtur opponi posse ; cum nihil habeat de gestis Onesiphori cum Paulo , ideoque alium Onesiphorum videatur facere Porphyrii socium. Accedunt multa alia Græcorum breviora elogia , & plerique martyrologi Latini , quò Onesiphorum Pauli discipulum passim annuntiant sine Porphyrio , & sine ulla martyrii mentione. Jam verò si quis consideraret , Græcos invicem non consentire ; ac majorem saltem esse consensum apud Latinos ; facile adduci posset , ut hisce præ illis assentiretur ; præsertim cum eruditi non pauci Græcis Fastis omnem ferè auctoritatem nitantur abrogare. Verùm candidè edico , Latinos martyrologos , nimirum auctorem Romani veteris , Adonem , Notkerum & pleròque alios nullius mihi ponderis esse ad hanc dubitationem dirimendam , cum ex ipsorum verbis liqueat , Onesiphorum eis solùm innotuisse ex Apostolo , eorumque Fastis insertum esse , quia laudatur in sacris Litteris. Idem ferè judicium ferri debet de elogiis Græcorum , in quibus Onesiphorus cum aliis Apostolorum discipulis simul commemoratur. Græci enim illis locis non considerarunt gesta Onesiphori , sed ipsum breviter cum aliis Apostolorum discipulis memorarunt ob festivitates aliquas iis communes.

12 Soli igitur ex Latinis considerari possunt Petrus de Natalibus , & auctor Florarii Mss. , quorum verba dedi num. 4. Primus verbis Apostoli nihil addidit , nisi quòd Onesiphorus Evangelium predicaverit & Roma obierit. Utrumque ex sola conjectura assertum videtur : credidit predicasse Onesiphorum , quia Pauli erat discipulus : credidit eundem Romæ mortuum , quia ibi cum Paulo fuit. Hic igitur scriptor inter eos etiam haberi potest , qui nihil noverant de Onesiphoro , nisi ex sacra Scriptura aut interpretibus. Alter Scriptura addidit predicationem & mortem in Samaria obitam : sed nullum laudat hujus sententia auctorem , ideoque exiguam potest habere auctoritatem aut fidem mereri. Ex Græcis verò contra sententiam Baronii solum ferè objici potest elogium num. 9 recitatum ; sed huic prævalent Menologia & Synaxaria , qua Onesiphorum martyrem eundem faciunt cum Onesiphoro Apostoli discipulo & adjutore. Quæ de causa non quidem omnino certum , satis tamen probabile existimo , Onesiphorum Pauli discipulum cum Porphyrio passum esse , cum non inveniam sufficientes rationes ad geminandos Onesiphoros , aut ad martyrium S. Onesiphoro abjudicandum.

13 Quari secundò potest , an numerandus sit inter septuaginta Christi discipulos , sicut inter illos aliquot locis numeratur in Fastis Græcis. Respondeo certum videri , non fuisse Onesiphorum ex numero septuaginta discipulorum : nam verba Apostoli satis innuunt , Virum fuisse opibus præstantem , prout affirmant de eo Græci in elogiis. Præterea non videtur dubitandum , quin Onesiphorus esset ex Asia Minori , cum familia ipsius habitaret Ephesi , quando ad Timotheum scribebat Paulus. Quòd verò inter septuaginta recenseatur à Græcis quibusdam Onesiphorus , commune ipsi est cum aliis pluribus Apostolorum discipulis , quorum aliqui certò non fue-

D

E

sed Onesiphorus martyr probabilius idem est cum S. Pauli discipulo.

F

Hic non fuit ex septuaginta Christi discipulis :

A runt ex discipulis Christi septuaginta, ita ut auctoritas Græcorum hac in re nullius sit momenti.

14 Tertio dubitatur, utrum Onesiphorus fuerit episcopus: nam varia admodum sunt, quæ Græci in Fastis suis habent ad hoc propositum. *Menea impressa & Mss. Chiffletiana ad xxix Aprilis Onesiphorum faciunt episcopum Κολοφώνων*, id est, Colophonis. Fuit Colophon civitas episcopalis in Asia minore inter Ephesum & Smyrnam, ut videri potest apud Le Quien in Oriente Christiano tom. 1 col. 724, ubi alii Sophthenem & Tychicum illius civitatis episcopos faciunt. In Menologio Sirletiano Onesiphorus ad eundem diem Lofonis legitur episcopus, sed vocem Lofonis ex Colophonis corruptam suspicor, quia Onesiphorus annuntiat cum Evodio episcopo Antiocheno: nam ubicumque cum solo Evodio positum in Fastis invenio Onesiphorum, episcopatum Colophonis ei adscriptum lego. Sic Maximus Cythereus habet Κολοφώνων ad xxix Aprilis: sic rursus *Menea impressa ad vii Septembris*, etsi ibi legatur Κολοφώνων, Colophonis. Itaque Fasti Græci maxime conspirant in episcopatum Colophonensem.

B 15 Aliis tamen locis alios episcopatus attribuum Onesiphoro. Menologium Sirletianum ad vii Decembris Choroneæ episcopum statuit. Choronea autem civitas episcopalis erat Græcia in Bœotia, ut ostendit Le Quien tom. 2 col. 193, ubi hunc ipsum Onesiphorum dubitanter primum illius recenset episcopum. Cæsareæ episcopum dicunt *Menea impressa ad viii Decembris*: sed non additur, cujus Cæsareæ, aut in qua provincia: neque res satis est verisimilis. Ex tot variationibus episcopatus Onesiphori parum est certius; præsertim cum Fasti de episcopatu ejus sileant, quando eum conjungunt cum Porphyrio; cumque Menologium Basilianum, quod majori certè cura collectum fuit, quam alia martyrologia Græca, Onesiphori episcopatum nullibi asserat. Hac de causa nullum ex tribus episcopatibus certò attribuere possumus Onesiphoro, ne Colophonensem quidem, licet plures in eum conspirent. Verùm hac de re infra recurret sermo.

16 Quarto demum queri potest, quid censendum sit de elogio Onesiphori & Porphyrii dato num. 6 ex Menologio Basiliano, & de adjunctis num. 7 & 8 ex aliis elogiis, videlicet de patria, stirpe, conversionis occasione, itinere iterato in Hellepontum seu Parium, genere & loco martyrii. Respondeo quadam ex iis apparere probabilia, alia fabulosa. Primò Iconii habitasse Onesiphorum, quando eò venit S. Paulus, atque ea occasione conversum esse, Paulumque in domo ipsius prædicasse (quæ dicuntur etiam in Vita S. Thecla) non est improbabile, nec rationi aut sacra Scriptura contrarium. Nam S. Paulus multo tempore mansit Iconii, ibique conversa est Judæorum & Græcorum copiosa multitudo, ut dicitur in Actibus Apostolorum cap. 14.

17 Verumtamen res dubia videtur, quia Paulus scribens ad Timotheum jubet salutari Onesiphori domum: cum enim Timotheus Ephesinus esset episcopus, facile hinc suspicari quis potest, Ephesinum fuisse Onesiphorum, ubi familia ipsius habitasse videtur, quando scribebat Paulus. Et revera Onesiphorus Ephesi ministravit Paulo, ut hic ipse testatur. Hac, inquam, suspicionem ingerunt de Epheso potius quam Iconio patria Onesiphori; sed neque ea suspicio pro certa opinione haberi potest, cum primi Christiani subinde cum tota familia patriam deserere-

Septembris Tomus II.

rent, ut ex Prisca & Aquila, quos eodem loco salutatur Apostolus, & ex aliis pluribus innoscit. Poterant id facere tum ob persecutiones in patria sua exortas, tum ad promovendam pro viribus fidem Christianam, tum etiam ut longè abessent à consanguineis infidelibus, & sic tutius Deo servirent. Scriptura igitur non evincit, Ephesinum fuisse Onesiphorum; nec improbabile est, Iconiensem fuisse, Iconique in domo ipsius hospitem fuisse Paulum apostolum.

18 Secundo fabulosum prorsus apparet, quod dicitur de genere Aniciorum, cum Anicii passim eo tempore fuerint Romæ, non in Asia, nisi dam ibi præfecturam aliquam exercebant. Quod de affinitate asseritur cum Tryphana, quæ ridiculè vocatur imperatrix, videtur quoque commentitium, nec alia de causa dictum, quam quòd Tryphana in Vita S. Thecla etiam compareat Iconii, dicaturque illustris regii sanguinis propinquitate. Quod verò de opibus Onesiphori in elogio affirmatur, facile credi potest, quia consonum est iis, quæ Apostolus ipse narravit de servitiis sibi ab eo præstitis.

19 Tertio probabilia & credibilia sunt, quæ narrantur de gemino Onesiphori itinere in Hellepontum, martyrioque cum Porphyrio ibidem obito: nam verisimile est, Onesiphorum eò fuisse missum à Paulo ad prædicandum, nisi forsitan Paulus ipse eò cum Onesiphoro venerit, eumque ibi reliquerit. Fieri id potuit in illis Pauli itineribus, quæ narrantur breviter Act. 16: nam tunc iterum Iconii fuit Paulus: profectusque est ad varias provincias, inter quas Mysia est, ex qua § 7 cupiebat ire in Bithyniam: sed, omisâ Bithyniâ, pertransiit Mysiam & venit Troadem. Fuit igitur eo tempore Paulus in Helleponto: provincia enim hæc partem Mysie & Troadis comprehendebat, & Parium aequè erat in Mysia ac in Helleponto provincia. Cùm autem Parium civitas esset non ignobilis, verisimile est Apostolum ibi fuisse aut eo tempore aut postea, ita ut Onesiphorus ibi relinqui potuerit ab Apostolo aut eò mitti ad prædicandum. Dico igitur probabile admodum esse, S. Onesiphorum Parii esse passum, cum nullus alius locus martyrio aut morti ejus assignetur cum aliqua probabilitate: nam quòd neoterici aliqui Romæ defunctum dicunt, quodque de Samaria dixit auctor Florarii Ms., sine auctoritate antiquorum & improbabiler asseritur.

20 Præterea valde probabile est, Evangelium fuisse prædicatum ab Onesiphoro in Helleponto, eoque Româ reversum fuisse, quando scribebat de eo Apostolus ad Timotheum, Cùm Romam venisset, sollicitè me quæsit, & invenit. Quippe videtur hæc scribere Paulus, ut doceat Timotheum, quid Romæ egerit Onesiphorus, & nullo modo mortem ipsius insinuat, sed reditum ad locum, unde venerat. Si enim mortem obiisset, eam non siluisset ibidem Apostolus: nam ne morbum quidem siluit Epaphroditum, qui Romam quoque venerat ad Paulum, indeque ab eo remissus est Philippus in Macedoniam, ut legitur in Epistola ad Philippenses cap. 2. Eodem modo ad Paulum vinctum ex Helleponto venisse Onesiphorum, sed paulo post ab eodem remissum ad fidem in Helleponto prædicandam, vehementer suspicor. Ex dictis ulterius sequitur, episcopatum Pariensem præ ceteris probabilibus attribuendum fore Onesiphoro, si satis de episcopatu ipsius constaret: sed quia non omnes erant episcopi, qui tempore Apostolorum prædicabant,

P P P P

ipsique

episcopus Colophonis in Asia minore fuisse dicitur,

& alii quoque episcopatus ei adscribuntur: sed res est incerta:

Non est improbabile, Iconii habitasse Onesiphorum;

nec tamen certam, cum Scriptura magis insinuet Ephesinum fuisse:

alia in elogiis fabulosa de Sancti genere:

E at prædicatio ejus & martyrium Parii in Helleponto

F

probabilia apparent

AUCTORE
J. S.

ipsique episcopi non uni loco affixi, de Onesiphori gradu nihil certi statuere possum, nedum de urbe episcopali.

adjuncta
quodam
martyrii in-
certa: at
ipsum mar-
tyrium non
negandum.

21 Quarto tempus mortis aut martyrii uspiam exprimunt Graeci, atque hac de causa tempus lato modo expressi per seculum primum ad finem vergens. Pati potuerunt Sancti in persecutione Neronis, vel in persecutione Domitiani, aut etiam tempore intermedio: si tamen quis conjecturam de tempore martyrii dare voluerit, nulli martyrium attribuet probabilius quam persecutioni Domitiani, qua inchoata est aliquot annis ante finem seculi primi. In quibusdam elogiis Sancti dicuntur passi sub Adriano proconsu-

le, qui ignotus est illo tempore, & verisimiliter rectius omissus in Menologio Basiliano. Tormenta etiam, quibus cruciati dicuntur Sancti, supra verum exaggerata videntur; praesertim ubi per equos feroces raptatus Onesiphorus dicitur milliaribus quatuordecim. Plura quoque tormenta recensentur in elogio ex Menais num. 8 dato; quam asserantur in Menologio Basiliano & Sirletiano. Itaque difficulter dici potest, quid verius sit de adjunctis martyrii. At non video, cur non debeamus credere martyrem fuisse Onesiphorum cum Porphyrio, & utrumque Parii in Hellesponto, seu in Mysia minore, passum esse.

DE SS. MARTYRIBUS FAUSTO PRESBYTERO, BIBO VEL ABIBO DIACONO, DIONYSIO LECTORE, CYRIACO ACOLYTHO, ANDRONICO MILITE, THEOCTISTO NAUCLERO, MACARIO, ANDREA, SARAPAMBONE, CYRIACO ALTERO, ANDROPELAGIA ET THECLA VEL THEOCLA VIRGINIBUS, AC CALODOTA MULIERE CONJUGATA,

J. S.

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO.

Ex Martyrologiis Graecis & Latinis.

CIRCA
CCL.
Martyres
Alexandri-
ni, varie in
Fastis rela-
ti,

C

Martyrologium Romanum ex Fastis Graecis varios hodie annuntiat Martyres Alexandrinos hoc modo: Alexandriae passio sanctorum Martyrum Fausti presbyteri, Macarii & Sociorum decem, qui sub Decio imperatore & Valerio praeside pro Christi nomine abscissis cervicibus martyrium compleverunt. Addit Baronius in annotatis: Agunt de iisdem Graeci etiam in Menologio, & nomina singulorum referunt; videlicet post Faustum & Macarium recensentur Dionysius lector, Cyriacus acolythus, alter Faustus, Andronicus miles, Theoctistus nauclerus, Andropelagia & Thecla. Plures leguntur in Menologio apud Sirletum, qui sic habet: Eodem die natalis sanctorum Fausti, Macarii, Andreae, Abibi diaconi & monachi, Dionysii lectoris, Cyriaci acolythi, sancti Fausti, Andronici militis, Theoctisti naucleri, & sanctarum mulierum Andropelagiae & Theclae, (qui) sub Decio imperatore, praeside Valerio, apud Alexandriam propter Christiani nominis confessionem obtruncati, sanctas animas Deo commendantes in caelum migrarunt. Martyres hic nominatos habemus undecim, quos omnes etiam enumerat Ghinius, uno excepto Andrea. Variat quoque in nomine Abibi diaconi, quem cum Galefinio Abibam vocat. Eundem ab aliis Bibum nominatum videbimus.

tredecim
numero
fuisse vi-
dentur;

2 Quod verò attinet ad numerum horum Martyrum, tredecim omnino fuisse dicuntur in Menologio Basiliano, atque horum omnium nomina leguntur in Menais Mss. olim à Sirmondo com-

municatis, quae accuratiora apparent, quam sint Menais impressa, in quibus undecim nominatim sic exprimuntur; ut non omnes iidem sint cum enumeratis undecim apud Sirletum: nam in Menais impressis unus tantum legitur Faustus, quem unicum revera fuisse ostendimus, geminus verò Cyriacus. Hic item geminatur in Menais Mss. ubi insuper Parapambo accedit & Calodote mulier conjugata, quae est decima tertia, quaeque etiam annuntiat in Menais impressis, sed seorsum. Elogium laudatorum Menaeorum Latine reddam, sed prius Graece, quia ob defectum interpunctionum vocesque barbaras, & praesertim quia nomina propria non inchoantur per litteras majusculas, subinde de recta interpretatione dubitari potest; quia conjecturis in verum hic inquirendum. Poterit igitur, quis cumque meam non admittet interpretationem, suam substitueret. Hisce praemonitis, verba Graeca subjungo.

3 Ἄλλοις τῶν ἁγίων μαρτύρων Φάυσος πρεσβυτέρως, βίβος διακόνος καὶ μονάζοντος, διονυσίος ἀναγνώστης, κλερκὸς ἐπιτοκλήθης τῆς μακαρίας Φάυσης, ἀνδρονίκος στρατιώτης, θεοκτίστης ναυκλῆρης, μακαρίας πελιτοκλήθης, ἀνδρῆς κλερκλεριανῆς, σαραπάμβου βολετῆς, κλερκὸς δημότης, ἀνδροπελαγίας ἢ θεοκλῆς παρθενίων ἀδελφῶν, ἢ καλοδότης γυναικὸς κλέρης ἐκκυμονόσης. Οὗτοι ἐμαρτύρησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας δεκῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ πόλει τῆς αἰγυπτῆς συναρσθέντες παρὰ βασιλευσῶν κλερκλεριανῶν καὶ ἡγεμόνων, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐν χειρὸν ὁμολογίαν περὶ δεκά ἑπτασάντες τὰς κλερκλεριανῶν ἀπετμήθησαν, ὄντες τὸν ἀριθμὸν δεκά τέτταρις. Certamen sanctorum Martyrum Fausti presbyteri, Bibi diaconi & monachi, Dionysii lectoris, Cyriaci acolythi beati Fausti, Andro-

D

E

F

horum elo-
gium ex
Menais
Mss.;

A Andronici militis, Theodisti naucleri, Macarii reipublicæ administri, Andree *ἡρεκτοελαυῆ*, Sarapambonis decurionis, Cyriaci civis, Andropelagiæ & Theoclae virginum fororum, & Calodotæ uxoris Cyri, quæ erat gravida. Hi adepti sunt coronam martyrii, imperantē Decio, in urbe Alexandria Ægypti: capti à Valeriano iudice & præside, ac propter fidem Christianam dira multa passi, capite minuti sunt numero tredecim. *Hæcenus elogium, cuius interpretatiōnem nonnullis observationibus illustrabo.*

ex cuius textu Græco ostenditur, unum duntaxat inter illos fuisse Faustum:

4 Primò unus tantum Faustus inter hos Martyres fuisse videtur, quemadmodum unus duntaxat nominatur Faustus in *Menaïs* impressis. Duos quidem Faustos recensuit Sirletus in *Menologio*, quod Latinum fecit; at id solum contigisse existimo ex verbis Græcis malè intellectis. Ubi enim legitur τὸ μαχαίρῃς φάσις post recensitos Bibum diaconum, Dionysium lectorem & Cyriacum acolythum, non alius videtur Faustus martyr designari, sed potius videtur significari; tres laudatos Clericos fuisse Fausti presbyteri: nam articulus τὸ ostendit agi de Fausto jam antè nominato, idemque rursus insinuat voce μαχαίρῃς beati, quæ nullis Martyribus in toto textu additur. Præterea singulorum Martyrum qualitas exponitur, quod de secundo illo Fausto omissum esset, si revera secundus esset: ac demum, cum tredecim numero fuisse dicantur hi Martyres; atque is numerus habeatur sine secundo illo Fausto, dubitandum non videtur, quin additus sit ex errore, præsertim cum Sirletus eadem verba Græca habuisse videatur in suo *Menologio* Græco, ut colligitur ex voce, Sancti, quæ Fausto secundo apud ipsum præfigitur.

observatio- nes varie ad officia horum martyrum:

5 Secundo nomina Martyrum enumerata non magnam patiuntur difficultatem, quia pleraque satis sunt obvia, omniaque etiam leguntur in *Menaïs* impressis, exceptio unico Sarapambonis nomine, qui in *Menaïs* impressis omissus, & tamen ad reliquos spectare videtur, iam ob numerum tredecim quam ex toto contextu. Tertio quorundam officia magis dubia sunt ob vocum ambiguitatem aut barbariem. Nam Macarius vocatur *μακτωρόμυϛ*: quæ vox varia significat, ut magistratum, publica negotia gerentem, reipublicæ administram, curialem, decurionem, & plura alia. Vocem genericam Latinâ item genericâ expressi, & vocavi reipublicæ administram. Officium Andree exponitur voce omnino barbara *ἡρεκτοελαυῆ*. Existimo vocem derivari

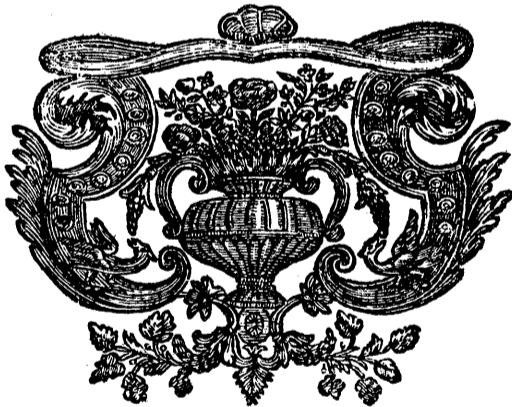
à voce Latina corrector, quæ Græcis etiam usitata fuit medio ævo. Dubito tamen de significatione & idcirco Græcam vocem reliqui sine interpretatione: nam corrector ipse voce *ἡρεκτοελαυῆ* non designatur: quia Valerianus ipse erat corrector seu gubernator, ut in eodem elogio dicitur, nec nisi unus corrector erat in Ægypto. Quapropter ea voce designari potest aliquis ex ministris correctoris, vel etiam fungens aliquo officio nobis ignoto, nisi Andree fuerit cognomen. Qui sequitur Sarapambo, dicitur *βαλεντῆς*, quod idem hic esse opinor ac *βαλεντῆς* consiliarius, tenator, ac medio ævo curialis, decurio, prout vocem Latinè expressi. Demum Cyriacus alter *δευότῆς* scribitur, quæ vox propriè civem plebeium, vel popularem significat. Femina tres, quæ sequuntur, difficultatem non habent: id solum observo, Calodotam in *Menaïs* impressis separatam fuisse ab aliis, & malè conjunctam Martyribus *Militinensibus*.

6 Ceterum, cum plura de hisce Martyribus Alexandrinis se mihi non offerant, nisi elogium breve in *Menologio* Basiliano, istud huc transfero: Sancti martyres Faustus, & Abibus, Decio imperatore, hic diaconus, ille presbyter ecclesiæ Alexandrinæ fuerunt, quo tempore & Fabianus Romæ patriarcha, & Alexander Hierosolymorum, pro Christo martyrium subiere. Retenti igitur ab Alexandria præfecto, graviterque torti, quod à Christo deficere nollent, in carcerem trudentur. Rursusque inde educti, compelluntur sacra idolis facere. Sed tantum abfuit, ut ad id faciendum animum inducerent, ut præfectum etiam redarguerent, & idolorum errorem vanitatemque contemnerent. Quamobrem sanctis Viris numero tredecim abscissa capita sunt. Sed sanctæ illorum animæ Christi Dei nostri manibus commendatæ, pro nobis Christianis incessanter intercedunt, & fidelibus imperatoribus nostris adversus inimicos robur, ac vires addunt ad gloriam Christi, pro quo sanguinem fuderunt. Nomen præfecti hic tacetur. In *Menologio* Sirletiano vocatur Valerius, in *Menaïs* *Mss.* Valerianus: nomen id valdè eo tempore erat usitatum illustribus viris apud Romanos, & frequenter aliis nominibus conjunctum. De tempore martyrii magna nequit esse difficultas, si sub Decio fuerint passi: nam sic verisimiliter passi sunt anno 250, quo & S. Fabianus Roma coronatus est; licet etiam pati poterint anno sequenti.

AUCTOR
J. S.

aliud eorundem elogium ex *Menologio*.
E

F

DE SS. SANCTIANO, AUGUSTINO,
BEATA VIRG., FELICE, AUBER-
TO MARTYRIBUS

SENONIS IN GALLIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Hi Sancti variis modis in Fastis memorati, & simul culti
corporum translationes: Acta trium priorum qualia.

B
ANNO
CCLXXIII
AUT CC-
LXXIV.
Memoria
horum San-
ctorum in
Fastis &
cultus:

C
* al. Seno-
nis

S Beata,
de qua U-
suardus a-
git ad XXIX
Junii,

F

E

D

A

G

H

I

K

L

M

N

O

Sanctos Martyres, quos in ti-
tulo proposui, nullibi omnes
simul annuntiatos reperio, nisi
apud Saussayum & in Brevia-
rio Senonensi ad hunc diem,
ubi in præfixo Calendario ita
leguntur: Sanctiani, Augustini, Felicis, Au-
berti, & Beatæ virg. martyrum. Lectiones verò
Breviario anni 1625 inserta de tribus serè tan-
tùm agunt, & brevissimam Felicis & Auberti
memoriam eo modo in fine addunt, ut insinuare
videantur, hos duos non simul cum aliis tribus
Martyribus passos fuisse, sed aliis adjunctos, ut
omnium simul ageretur festivitas. In codice U-
suardino Pratenfi tres ex hisce Martyribus, de
quibus Acta sunt scripta, in margine additi læ-
guntur his verbis: Senones * sanctorum germa-
norum Sanctiani & Beatæ & sancti Augustini e-
piscopi. Quam antiqua sint hæc verba, non edi-
xit editor hujus Martyrologii; sed in margine
tantùm legi notavit. In plerisque codicibus U-
suardinis ad XXIX Junii annuntiatæ Beata ali-
qua, sed diversimode: credunt tamen Sollerius
& editor Martyrologii Usuardini Pratenfis, an-
nuntiatam esse ab ipso Usuardo his verbis: In
territorio Senonico, Beatæ virginis. Dubitari
potest, an hæc Beata, quæ ab aliis Benedicta
vocatur, eadem sit cum illa, de qua agitur in
Actis edendis.

2 Papebrochius ad XXIX Junii disputavit de
Beata vel Benedicta illa, quam memorat Usuar-
dus; sed magis eo propendit, ut credat Beatam
istam non esse sororem S. Sanctiani. Verùm cum
perspiciam Papebrochium in eam inclinasse opi-
nionem, quia Acta S. Sanctiani non satis atten-
tè consideravit, & duas Sanctas in iis memora-
tas, nimirum S. Columbam & S. Beatam, non
distinguit, non dubito quin mutaret sententiam,
si viveret; necumque crederet Beatam illam,
etsi XXIX Junii sola referatur, probabilis soro-
rem esse Sanctiani. Observat enim ex testimonio
Claudii Castellani sub nomine S. Beatæ haberi
Senonibus in suburbano pervetustam ecclesiam
eum crypta, ubi festum propter concurrentiam
natalis Apostolorum agatur VI Septembris, die
S. Sanctiani, quem Saussayus putat ejus fuisse
fratrem. Agnoscit eandem quoque germanitatem
affirmari à Clario seculi XII scriptore. Quapro-
pter si eam in Actis legisset, & in Breviario Se-
nonensi; haud dubie isti sententia acquiescisset,

saltem ut probabiliori. Decepit Papebrochium
præfatio, in qua hæc leguntur: Hic denique præ-
tiosus martyr (Sanctianus), ætate florens juve-
nili, cum beata Columba virgine egregia, &
sanguinis propinquitate sibi connexa, & aliis plu-
ribus ab Hispaniis, fugitans diræ persecutionis
acerbitatem, Galliarum nobilissimam urbem Se-
nonum attigit &c. Mox S. Columbe martyrium
breviter perstringitur, & nihil de Beata in præ-
fatione dicitur. Hac occasione, quantum conjic-
cio, vocem Beata deinde adjectivè sumpsit Pape-
brochium, festinanter tantùm cesera percurrens,
quòd crederet in iis nihil reperiri ad propositum
suum conducens.

3 Certum tamen est ex num. 5 Beatam à Co-
lumba in Actis distingui, & sororem dici S.
Sanctiani. Non aliam quoque esse Beatam, quæ
ab Usuardo refertur XXIX Junii, quam S. San-
ctiani sororem, admodum est verisimile. Beatam
tamen solam ad XXIX Junii annuntiant Castella-
nus in Martyrologio universali, & auctor ano-
nymus in nupero Martyrologio Parisiensi, ii-
demque Beatam silent ad VI Septembris, ac si cre-
didissent eam nihil spectare ad Sanctianum, quem
hodie ambo memorant; prior quidem sine ullo
Socio, alter cum S. Augustino in hunc modum:
Senonis, SS. Sanctiani & Augustini martyrum.
Saussayus totam Martyrum classem, prout in
Breviario Senonensi præterito seculo erant con-
juncti, his verbis expressit: Apud Senonas nata-
lis sanctorum martyrum Sanctiani, Augustini,
Felicis & Auberti, ac Beatæ virginis itidem pur-
puratæ. Verùm dum in elogio omnes itineris &
martyrii Socios facit, tam Actis edendis quam
Officio Senonensi utcumque repugnat: nam in
Officio insinuatur, Felicem & Aubertum seriùs
passos; in Actis verò de iis omnino tacetur.

4 Quapropter lectiones ex laudato Officio, Officii læ-
quibus continetur Actorum compendium, huc
transfero: Insignis Sanctianus cum beato Augu-
stino ab Hispaniis se movens, unà cum sua so-
rore virgine Beata nomine, aliisque pluribus us-
que Senonas, quæ est Galliarum metropolis,
pervenit. Dum ergo Sanctianus cum sociis loca
sanctorum martyrum orationibus insistendo fre-
quentaret, & eorum ecclesiarum limina tereret,
perlatum est ad aures Aureliani pervicacissimi cæ-
saris, quòd ipsi essent Christiani. Aurelianus au-
tem furiarum aculeis instigatus, præcepit sibi eos
adduci, & interrogato de nominibus eorum &
genere,

A genere, dixit ipse imperator: Quem Deum colitis? Illi quasi ex uno ore clara voce responderunt: & Dominum Jesum Christum se colere confessi sunt.

ex Brevario Senonensi,
5 Aurelianus dixit. Intueor vos florentes ætate juvenili, & ideo moneo vos, ut à cultura Christianitatis recedentes, diis meis grata libamina exhibeatis, & in aula mea summo honore vos reddam decoratos, & muneribus ditatos. Dignus puer Sanctianus respondit: Nos famuli Christi in fide radicati & fundati, & sacro baptismate tincti, tuis verbis omnino non acquiescemus, neque cultores idolorum tuorum efficiemur. Execramur enim prophanæ religionis culturam, & idola humanâ manu fabricata contemnimus, & Deum, qui in cælis habitat, corde & ore profitemur. Si, inquit ille, deorum meorum cultores non efficiamini, capitalem mox incurretis sententiam. Sanctianus, Augustinus, & Beata virgo dixerunt quasi ex uno ore: Inimice veritatis Aureliane, promissiones pœnarum tuarum spernimus, atque fallaces divitias, quas promittis.

B 6 Imperator Aurelianus irâ furoris commotus, ore nephario dixit: Hos omnes, qui deos meos spernunt, & mihi multimodas injurias verborum irrogaverunt, capitalem imperamus subire sententiam. Tunc sanguinei carnifices sanctos Dei unâ cum focia sibi virgine Beata extramuros civitatis eductos, in loco, qui nunc dicitur **AD MARTYRES**, gladio eorum capita amputant. Qui beatas animas cum triumpho martyrii transmittunt ad cælos. Corpora autem Sanctorum inibi tumulata sunt à Christianis, qui tunc lateenter Christum colebant. Evoluto temporis longo intervallo, ædificata est ecclesia super horum Sanctorum membra ab incolis hujus civitatis. Viri etiam devotissimi Felix, & Auberus, Sanctorum consortes effecti sunt per martyrium, optante Domino, cui est honor, & gloria in æternum.

Translatio corporum ad monasterium S. Petri Vivi, que secunda est:
C 7 Odorannus monachus in Chronico S. Petri Vivi, quod seculo XI scripsit, referens ad annum 883 mortem Ansegisi archiepiscopi Senonensis, hæc deinde subjungit: Hujus (Ansegisi) temporibus corpora SS. martyrum Sanctiani atque Augustini de villa, quæ dicitur Sancecias, à Fratribus jam dicti loci (id est, à monachis S. Petri Vivi Senonensis) & presbytero ejusdem, nomine Eudaldo, translata sunt in eodem monasterio VIII Kal. Jul. Clarius in Chronico S. Petri Vivi de eadem translatione sic habet: Videns itaque dominus Ansegisus archiepiscopus ita destrui circumquaque ecclesias, pretiosum Christi martyrem Sancianum transtulit de villa, quæ ex ejus nomine Sancecia vocatur, in basilicam sancti Petri, cum corpore sancti Augustini martyris, qui ibi quiescebat, Eodaldo ipse villæ presbytero. Transtulit etiam idem subsequenti tempore corpus S. Beatæ virginis in eandem ecclesiam. Hanc autem translationem ex villa Sancecia ad monasterium S. Petri Vivi alia translatio præcessit, prout asseritur in Actis num. 9.

prime & secunde translationis tempus:
8 Etenim satis verisimilia sunt, quæ in Actis traduntur de prima trium Martyrum sepultura, videlicet sepultos esse in loco, qui vocatur **AD MARTYRES**: inde verò translata esse sacra eorum corpora post destructam ecclesiam, quæ supra sepulcrum eorum fuerat ædificata. Hanc translationem seculo VIII factam omnino existimo, quia prima illa ecclesia dicitur destructa per Wandalos, id est, per Saracenos: nam

Saraceni à Gallis scriptoribus illius temporis, quo hæc Acta scripta videntur, sæpè Wandali nominantur, iidemque anno 731 vel 732 usque ad urbem Senonensem populabundi pervenerunt, ut videri potest tom. VI Augusti pag. 96 & seq. in S. Ebbone archiepiscopo Senonensi. Qua de causa admodum verisimile apparet, translationem contigisse post vastitatem suburbanis Senonensibus per Saracenos illatam, id est, non diu post annum 732. Duplicem igitur trium horum Martyrum translationem agnoscimus, primam non diu post annum 732; alteram tempore Ansegisi presulis, id est, annis non multis ante annum 883, quo Ansegisus supremum diem obiisse scribitur. Petrus Mathoud in Opusculo de vera Senonum Origine Christiana cap. 2 § 3 scribit translationem hanc contigisse anno 876.

primus sepulture locus diu etiam in veneratione fuit
9 Primus tamen sepultura locus in veneratione fuisse videtur saltem usque ad seculum XII, quo Chronicon S. Petri Vivi scribebat Clarius. Hic enim de eo loco hæc memorat: Est autem ipse locus, ubi decollati sunt, quasi duobus milibus ab urbe juxta silvam in quodam monte. Fuit autem ecclesia ibi ab antiquis in honore horum Sanctorum ædificata, sed tempore Paganorum fuit destructa. Est adhuc ibi crux lignea posita pro Sanctorum reverentia, ubi quoddam miraculum nostris temporibus evenit. Quidam juvenis & quædam juvenula illic nocturno tempore advenientes, voluptatem suam voluerunt adimplere: qui statim defuncti sunt subitanea morte. Alio quoque tempore Warinus quidam miles injustè auferebat sancto Petro quamdam terram, in quam dum pransurus advenisset, monachi ejus adventum audientes, corpus sancti Sanciani accipientes illuc detulerunt. Ille enim * equum suum ascendens, obviam illis venit, comminans illos, ne ingrederentur in terram suam. Monachi verò fiduciam habentes in Deo, constantes stabant. Pro nihilo ergo computans virtutem Martyris, voluit percutere feretrum. Mox verò ut tetigit, percussus à Deo in terram cecidit, contractus toto corpore, multos postea vivens annos in ipso languore: frater verò ejus arreptus à dæmone continuò expiravit: cernentes hoc cæteri in fugam sunt conversi. Post hæc nemo fuit ausus ex ejus progenie aliquam calumniam in terram S. Petri inferre. Vocatur autem ipse locus **AD MARTYRES**, eo quòd Paganis martyres illic decollare soliti erant. *Malim credere nomen ab hisce Martyribus ortum.*

Acta sub finem seculi VIII aut IX seculo scripta;
10 Acta horum Martyrum hæc olim missa sunt ex Legendario Senonensi, ubi notantur haberi tom. 6. Titulus hic legitur in scripto exemplari præfixus: Vita sancti Sanctiani Sociorumque ejus. Acta hæc scripta esse post primam corporum translationem & ante secundam, verisimillimum est, quia in iis prima translatio breviter narratur, secunda verò siletur. Itaque exarata sunt aut seculo VIII multùm proveccto, aut probabilius corrente jam seculo IX, cum prima translatio non narretur ut nuper facta, sed ut dudum præterita. Hæc autem ætas magnam Actorum scriptori auctoritatem conciliare nequit; nec methodus scribendi supplere potest ætatis defectum, cum multa de aliis Sanctis referat à proposito suo aliena, in iisque secutus videatur traditiones populares. Suspicio tamen auctori in iis, quæ de Sanctiano & Sociis refert, præluxisse monumenta quadam antiquiora, ideoque præcipua martyrii & translationis capita probabilia existimo.

AUCTORE
J. S.
nec ea anti-
quiora pro-
bat Ma-
thoud: nec
indubitata
eorum observa-
dit fidem.

11 Porro assignata Actorum antiquitati vi-
detur nuncumque repugnare, quod laudatus Cla-
rius dicit, se non potuisse reperire Passiones ho-
rum Sanctorum, . . . quæ tempore Paganorum
(Saracenos designat aut Normannos) fuerunt
incensæ. Verum tanta non est Clarii diligentia,
ut hæc Acta exstare non potuerint ejus tempore,
eumque latere. Hugo Mathoud in Dissertatione
de vera Senonum Origine Christiana cap. 2 § 3
hæc Acta longè antiquiora facit, & germanæ fi-
dei esse contendit; respondens ad argumentum,
quod contra Acta objici potest ex Clario, qui de
S. Augustino ita habet: Narrant etiam antiqui
de isto sancto Augustino, quod fuerit archiepi-
scopus Treviris, orationisque causâ ad sanctum
Martinum devenerit, & fessus à labore, hospi-
tandi gratiâ in illa villa Sanceia diverterit; ibi-
que ægotans diem extremum clausit, sepultus-
que est juxta tumulum Sanceiani martyris. Assen-
sor laudato scriptori, Augustinum non videri
episcopum fuisse, nedum archiepiscopum Trevi-
rensem, est id etiam ex Clario habet Robertus
Autissiodorensis in Chronico; sed potius habendum
pro martyre & socio S. Sanctiani secundum
Acta. Attamen Acta ipsa seculo VIII aut IX an-
tiquiora credere nequeo; nec ausim dicere ea esse
germanæ fidei. Si Acta integra luci publica ex-
posuisset Mathoudus, fortè minùs fidenter eorum
fidem commendasset aut antiquitatem.

A C T A

auctore anonymo

ex *Legendario Senonensi*.

P R Æ F A T I O

Præfatio
scriptoris,
qui S. Co-
lumbæ

Q U I aliquid utile vel honestum meditando
de profundis cogitationibus cordis sui; sive
de thesauro priscarum scripturarum divinarum
conatur in prospectu legentium pauca profer-
re, pro viribus æquam materiam debet assu-
mere, ne currente rota volubili eat retro finis:
debet etiam assiduo oratu Dei summi, vel illius
Sancti opem implorare, de quo scribere suâ
sponte vel sui superioris impulsu a, ut invitatus
infusione sancti Spiritus desideratum condignè va-
leat aggredi ad perficiendum inceptum opus.
Ad beati igitur Sanctiani præclari martyris gesta
explicanda non ex toto, sed ex aliqua parte ma-
nùs stolidæ articulos ad describendum applicare
ausi, ut veridica fama vulgante concivibus b,
Christo rectore, ipso verò Martyre adminicu-
lante, extendimus enarrare. Hic denique gratio-
sus Martyr ætate florens juvenili cum beata Co-
lumbæ c virgine egregia, & sanguinis propinqui-
tate sibi connexâ, & aliis pluribus ab Hispaniis,
fugitans diræ persecutionis acerbiter, Gallia-
rum nobilissimam urbem Senonum attigit; & ibi
sub Aureliano d crudelissimo tyranno, qui Ro-
manorum imperio solus potiebatur, martyrii co-
ronam diu sibi desideratam adipisci promeruit.
Et eadem ipsa jam dicta virgo jussu ipsius sævis-
simi principis milliario ab urbe Senonica gladio
cæsa cum martyrii palma occubuit.
2 Post Severum etenim nequissimum impera-

tozem, qui beatum Andeolum e subdiaconum
crudeli morte interemit; nam caput ejus in qua-
tuor partes secuit, & cathenâ pedibus jam de-
functo colligatis plumbo infuso, cum maximo
lapide in Rhodani fluminis amnem projecit, ut
in ejus passione poteris reperire: hic Aurelianus
f nequior nequissimo in persecutione Chri-
stianorum in imperio Romano successit. Extens
verò à Roma infestus Christianis Aurelianus,
partes Galliarum peragrans Lingonas g sanctum
Symphorianum h & sanctos geminos Speusippum
Eleusippum & Meleusippum cum avia sua Leonila
martyrio trucidavit, & ad superos cælicolas
per effusionem pretiosi sanguinis transmisit. Porro
beatum Benigaum i magnificum presbyterum Di-
vione castro, quod ipse truculenta bellua à so-
lo ædificare k jussit, lanceæ ictu peremit &
martyrem gloriosum populis Gallicanis effecit.
Idem autem atrocissimus persecutor Christiani
nominis Aurelianus sanctorum martyrum san-
guinem sitiens, etiam in loco, qui Sude-Lo-
cus * dicitur antiquitus, clarissimos martyres Au-
dochium & Thyrsium l martyrisavit, & angelicis
cœtibus consociavit.

3 Adveniens autem furore sæviens Treca, breviter
beatum Patroclum m, & sanctum Savinianum, qui
nunc habentur duo luminaria civitatis, diversis
tormentatos pœnis, ad cælorum regna cum gau-
dio transire fecit. Autissiodoro denique in
silva, quæ nuncupatur Pusceia, missis satelliti-
bus suis, sanctum Priscum cum plurima multitu-
dine ferro cecidit, & in putei immanis profun-
ditatem projici imperavit. Quidam verò Chri-
stianus caput beati Prisci n latenter afferens
quatuor millibus juxta civitatem Autissiodorum
in quodam abdito loco recondidit, & ibidem
diu incognitum mansit. Longo autem pòst tem-
pore evenit, jam Christiani nominis gloria lon-
gè latèque coruscante, & beato Germano viro
apostolico cathedræ ecclesiæ ipsius præfidente,
qui ejusdem patriæ præ cæteris episcopis decus
extitit, ut illi ipsi clarissimo præfili ab angelo
sancto revelaretur, ut eo loco venerabile caput
absconsum perquireret, & ecclesiam ibidem con-
strueret. Qui dicto citius sanctæ revelationi o-
peram studiosè dans, non segnis operator exti-
tit; & ecclesiam condignam martyri præclaro
ædificavit o. Super Igauna p verò fluvium idem
paganissimus cæsar sanctum Sydronium eximium
martyrem in pago Senonico martyrio consum-
mavit; & corpus ejus martyris in devexo mon-
ticulo super ripam ipsius alvei à Christianis de-
centissimè humatum ibidem quiescit, ecclesiâ i-
pius in honorem desuper à populo ædificatâ.

A N N O T A T A.

- a Adde desiderat, vel quid simile.
b Vox hæc obscure & ambiguè adeo erat scri-
pta, ut fuerit divinandum.
c S. Columba, ut Senonis sub Aureliano im-
peratore passa, Martyrologio Romano adscripta
est die 31 Decembris, ubi de ea agi poterit.
d Aurelianus imperator Christianos persecu-
tus est, & in Gallia fuit anno 273., & iterum
anno 274. Alterutro anno locandum S. Colum-
bæ martyrium, nisi & Martyrum, de quibus A-
cta præcipue sunt conscripta.
e Acta S. Andeoli, sub Severo imperatore
passi, ad 1 Maii data sunt, in iisque cap. 3 de
secto Sancti capite, & corpore in Rhodanum pro-
jecto, similia leguntur. Verum Acta illa non sunt
scri-

D
& multo-
rum aucto-
rum marty-
rium

e

f

g

h

i

k

E
* Saulieu
Gallic.

l

breviter
perstringit.

m

n

F
o p

CAPUT UNICUM

Relatio martyrii, sepulturae
& translationis.

A scriptoris coevi aut accurati, ut observavit Henschelius in Commentario prævio.

f Aurelianus non statim Severo substitutus est imperator, sed multi alii fuerunt intermedii; interque hos aliqui Christianorum persecutores. Verum scriptor imperitus videtur deceptus à Warnabario, qui in Actis SS. Speusippi & Sociorum, apud nos editis tom. 1 Januarii, pag. 77 Aurelianum Severo clarè substituit.

g Per Lingonas verisimiliter auctor intelligit Lingonum metropolim, Gallicè Langres nunc dictam, ubi Speusippus, Eleusippus, Melesippus cum Leonilla & aliis martyrio coronati leguntur. Potest tamen etiam totus Lingonum pagus utrumque intelligi.

h De S. Symphoriano actum est ad 22 Augusti. At hic Sanctus non Lingonis, sed Augustoduni; nec sub Aureliano, sed sub Marco Aurelio martyrium subiit. Sub eodem Marco Aurelio item probabilius passus est Speusippus cum Sociis hic memoratis. Verum auctor indiligens ex antè laudatis S. Speusippi Actis hos omnes errores hausit: nam ibidem plerique martyres hic memorati dicuntur passi sub Aureliano: in iis etiam mentio fit Symphoriani sanati divinitus, & postea martyris; quem hac occasione ab auctore etiam Lingonas ab Augustoduno translatum suspicor.

B i S. Benignus Romano Martyrologio insertus est 1 Novembris, diciturque ibidem Divione passus, sed etiam sub Marco Aurelio. Auctor rursus secutus est Acta S. Speusippi, ubi cap. 3 martyrium S. Benigni breviter refertur. Plura de hoc Sancto ad 1 Novembris.

k Utrum Divionem primus exstruxerit Aurelianus, an verò instauraverit dumtaxat, ut vult Valesius in Notitia Galliarum, hic non disputo.

l De SS. Andochio & Thyrso, quibuscum passus est Felix, ageitur ad 24 Septembris. Occisi sunt prope Augustodunum, sed locus variè scribitur. Horum quoque martyrium probabilius reducendum erit ad tempora Marci Aurelii, licet in laudatis S. Speusippi Actis, & alibi sub Aureliano dicantur passi.

C m Acta S. Patrocli data sunt ad 21 Januarii: Acta quoque S. Sabiniani aut Sabiniani Trecentis ad 29 ejusdem mensis. Ea consuli possunt, & dicta utroque loco de his Sanctis, qui revera sub Aureliano videntur passi.

n De S. Prisco ejusque Sociis, Cociaci in agro Autissiodorensi passis tempore Aureliani, consule dicta ad 26 Maii, ubi & Acta sunt edita.

o De revelatione capitis S. Prisci, reliquisque hic relatis, consuli possunt laudata S. Prisci Acta cap. 2: sed omnia ibi referuntur modo nonnihil diverso, nec facile dixerò, utri monumento major debeat fides.

p Igauna vel Icauna fluvius, Gallicè l'Yonne dictus, oritur in ducatu Burgundia, urbemque Senonensem præterlabitur, ac deinde in Sequanam influit. Acta S. Sidronii, sed planè fabulosa, edita sunt ad 11 Julii, ubi occisus dicitur Sanctus super fluvium Igone, voce quidem corrupta, eundem tamen fluvium indicante. Hætenus auctor multa non necessaria ad propositum suum de aliis Sanctis collegit; ideoque hæc omnia dedi tamquam præfationem, ut relata de Sanctiano & Sociis conjungantur.

I Nsignis igitur Sanctianus martyr, ut jam prælibatum est, ab Hispaniis se movens cum beato Augustino, & sorore sua virgine Beata, & nobilissima æquè virgine Columba, aliisque pluribus usque Senonas, quæ est Galliarum metropolis; perveniens; aliquanto tempore cum præfatis virginibus inibi commorans, martyrii palmam, quam se evasisse (ut humana natura se habet) existimabat, consequi præmeruit. Namque avito tempore beatus Petrus princeps Apostolorum à Roma beatos præfules Savinianum & Potentianum a ad urbem Senonicam dirigens, ut in gestis illorum passionis reperitur, eandem metropolim martyrii sui confessione illustrem fecerunt. Qui infra muros civitatis tres ecclesias b parvo sumptu construendo edificaverunt, unam in honorem Sanctæ Dei Genitricis Mariæ, alteram in honorem sancti Joannis Baptistæ, tertiam in honorem sancti Stephani primi martyris, qui in terris positus Filium hominis stantem à dextris virtutis Dei in cælis contemplari meruit.

q Dum ergo venerandus Sanctianus cum Sociis loca sanctorum martyrum orationibus & jejuniis insistendo assidue frequentaret, & eorum ecclesiarum limina tereret; perlatum est ad aures Aureliani pervicacissimi cæsaris, quod ii, qui talibus operibus se exercerent, essent Christiani. Qui furiarum aculeis instimulatus, & sanguine sanctorum temulentus, eos è vestigio sibi adduci præcepit: & torvo vultu eos intuens, in hæc verba prorupit: Nominum vestrorum intimate vocabula. Sanctus Sanctianus respondit: A parentibus Sanctianus nomen mihi impositum est: hic autem vocatur Augustinus: hæc verò, quæ & mea foror est, Beata vocatur. Tunc Aurelianus beatam Columbam c à confortio cœqualium congregari præcipiens, sine interrogatione proprii nominis mandat eam carcerali custodiæ mancipari: quam postea (ut in Passione ejus reperies) decolari fecit. Ad beatum verò Sanctianum conversus Aurelianus, dixit: Estisne indigenæ istius civitatis? an ab exteris nationibus huc adventastis? Beatus Sanctianus respondit: Hispano sumus genere oriundi, spectabili progenie. Imperator dixit: Quem Deum colitis? Illi quasi ex uno ore responderunt clara voce: Patrem colimus ingenitum, & Filium ejus unigenitum Jesum Christum, & Spiritum sanctum; tres Personas, & unum Deum.

r Cæsar dixit: Hujus confessio nominis penes nos nullius est honoris nec amoris. Bonæ indolis adolescens Sanctianus respondit: Quia non est vera in te sapientia, quæ Christus est, idcirco ignoras ea, quæ Dei sunt. Aurelianus dixit: Intueor florentes vos ætate juvenili, & ideo moneo vos suavisibilibus verbis, ut ab hac cultura Christianitatis recedentes, diis meis grata libamina exhibeatis: & in aula mea vos gratanter enutritos, summò honore vos reddam decoratos, & muneribus amplificè ditatos, efficiam locupletes & claros. Dignus puer Sanctianus respondit: Nos famuli Christi, in Christo radieam.

S. Sanctianus cum Sociis ex Hispaniis Senonas perlatus.

a
b

cum istisque comprehensus, fidei confessus.

e
f

nec blandis flexus

A. ANO-
NIMO.

radicati & fundati ab ipsis penè cunabulis, & sacro baptisate tincti, tuis falsidicis & deceptoris verbis omnino non acquiescuntis: neque deorum tuorum cultores usquam efficiemur: excramur enim prophanæ religionis culturam & idola humanâ manu fabricata, aurea vel argentea, lignea, lapidea, vel gypsa, quæ sunt dæmonum habitacula, contemnimus: & Dominum, qui in cælis habitat, corde & ore profiteamur. Imperator dixit: Miror te tam puerilis ætatis Adolescentulum tam protervè & audacter contra principem orbis terrarum loqui, & à deorum meorum injuriis linguam tuam criminofam non refrænare. Sanctianus Dei puer respondit: Cur te principem orbis terrarum inaniter esse jactitas? cum illum Deum ignores, qui totius mundi fabricator extitit, & pugillo suo terram continet, & palmo limbum maris & orbis metitur: & quidquid cæli continetur ambitu, disponit numero, mensurâ & pondere, quoniam hæc omnia suo continentur nutu.

B
*nec minis
sed tyrannum
acriter
cum Sociis
reprehendens,*

7 Aurelianus respondit: Multa verborum copia tibi subministratur; verùm si deorum meorum immortalium cultor simplex cum tuis Sociis non efficiaris, capitalem mox subibitis sententiam, ut fiat exemplum omnibus, qui sunt pessimi contemptores & sacrorum meorum perfidi rebelles. Tunc beati martyres Sanctianus, Augustinus, & Beata virgo dixerunt, velut ex uno ore loquentes: Inimice veritatis, Aureliane tyranne, qui multa Sanctorum corpora variis angorum generibus dilaceras, animas autem illorum sanctissimas omni fæce peccatorum purgatas tenere non potuisti, promissiones pœnarum tuarum omnimodis spernimus, & fallaces divitias, quas promittis, quæ nec tecum diu permanere possunt, tamquam stercus in medio platearum contemnimus; quoniam cælestium divitiarum nos possessores esse omni spe & fiducia speramus. Tu etenim in brevi tempore in profundum inferni demergendus eris, ubi recipies congruas pœnas pro tuis operibus malignis, ubi habentur omnes dîi, quos fallaciter pro Deo vero colis, igneis cathenis religati & duriter constricti, qui nec sibi valent auxiliari, nec quidquam misericordiæ suppeditare: qui enim omnium hominum nequissimorum nequiores extiterunt adulteriis, & fornicationibus & incantationibus, & omnis spurcitæ in omni sua maligna vita inventores & executores permanferunt, tibi, omnium hominum miserrime, quomodo succurrere possunt? His ergo in proximo volens nolens sociaberis, ut prædictum est à nobis. Est enim dignissimum, ut, quos imitatus es vivendo, particeps fias & pœnarum ipsorum in futuro.

C
*cum eis
damnatur
ad mortem.
Omnes capi-
vite mi-
nuuntur,*

8 Tunc in ira furoris commotus imperator Aurelianus & nimia irâ fremens, quem vix capiebat aula furentem, in hæc verba protulit sententiam, ore nefario dicens: Hos omnes, qui sacra deorum meorum superbiendo spernunt, & mihi multimodas injurias verborum irrogâ-

runt, ad incutiendum timorem mortis cum reliquis crucicolis omnibus pessimæ religionis capitalem imperamus subire sententiam. Tunc sanguinei carnifices Sanctos Dei, unâ cum sociâ sibi virgine Beata, eductos extra muros civitatis duobus ferè millibus, in loco, qui nunc usque dicitur AD MARTYRES, gladio illorum capita amputant, & beati sanguinis undâ perfusos gaudenter cum martyrii triumpho transmittunt ad cælos. Acta sunt hæc in civitate Senonensi sub Aureliano sceleratissimo Romanorum principe, octavo Idus Septembris.

9 Corpora autem Sanctorum Martyrum inibi tumulata sunt à paucissimis Christianis, qui latenter ob timorem sævæ persecutionis cultores erant Christianæ decentissimæ religionis. Evoluto verò longi temporis intervallo, disponente Deo sedatâ persecutione Paganorum, cæpit Ecclesia sancta in regione florere, & securè loca sanctorum Martyrum circuire. Tunc ædificata est ecclesia super horum sanctorum membra ab incolis hujus civitatis opere lapideo, ut testantur fundamenta, quæ nunc usque sunt patentia in eodem loco. Vandalorum d' verò rabies insana peragrans Gallias, multas Christi subvertens ecclesias, etiam hanc est ex toto demolita cœquans illam solo, ut cernitur usque modò. Transacta persecutione memorata, transportata sunt Sanctorum præfatorum corpora à loco supradicto, qui dicitur AD MARTYRES, in alio loco, qui nuncupatur SANCEIAS, ibi in proximo, ibique recondita sunt, ædificatâ à populo desuper ecclesiâ. A nomine autem sancti Sanctiani vocatur usque in præsens locus ipse SANCEIAS f.

D
*sepeliuntur
verò corpora
à Christianis,
ac postea
transfe-
runtur.*E
d

e

f

ANNOTATA.

a SS. Sabinianns & Potentianus Martyrologio Romano inscripti sunt ad 31 Decembris, ubi examinari poterit, an ab ipsis Apostolis missi sint in Galliam: nam hæc Acta non satis antiqua sunt aut accurata ad id probandum.

b De erectis per S. Sabinianum ecclesiis ad ejus Acta disputabitur.

c Constat de martyrio S. Columba Senonensis. An verò cum hisce Martyribus ex Hispania venerit, ac cum iisdem simul comprehensa fuerit, inquirendum erit ad 31 Decembris.

d Per Vandalos intelligi Saracenos, observavi in Commentario num. 8.

e De translatione & loco vide ibidem dicta num. 7 & 8.

f Addit alia quadam auctor de interpretatione nominis Sanctiani, & de reditu Aureliani in Italiam, funestaque ejus morte, cui præmittit martyrium S. Alexandri Papa & aliorum, qui integro seculo & ultra citius coronati sunt. Nolui his chartam implere, quia planè inepta sunt & à proposito aliena.

DE S. COTTIDO, VEL QUOTTIDO
DIACONO,ET SOCIIS MARTYRIBUS, INTER QUOS FORSAN
EUGENIUS,

IN CAPPADOCIA.

J. S.

Ex Martyrologiis.

Cottidus in
Hieronymianis an-
nuntiatus
cum Sociis,
B

Hieronymiana apud Florentinum hodie ita habent: In territorio Cappadociae civitate Reaten natalis sancti Quottidi cum Sociis suis. Consonat ferè Corbeienſe ibidem in annotatis: In territorio Cappadociae civitate Readden natalis S. Cottidi cum Sociis suis. Antverpienſe locum martyrii magis immutat, & Socios omittit hoc modo: Cappadociae civitate Teriaten natalis Cuttidi. Uſuardus codices priores ſecutus videtur: nam in genuino textu, omiſſis Sociis, ut ſapè aliàs, ſic habet: Item Cappadociae urbe Reaten, ſancti Cottidi diaconi. Rabanus ex Sociis unum videtur nominare, cum hæc in eo legantur: In territorio Cappadociae, civitate Ruſtenſi, natale S. Cuttidi, Eugenii epiſcopi, & Sociorum ejus. Certè Galeſinius, ſecutusque Baronius ita intellexit hunc locum, quando Martyrologio Romano inſeruit ſequentiã: In Cappadocia Sanctorum martyrum Cottidi diaconi, Eugenii, & Sociorum, licet titulum epiſcopi non attribuerint Eugenio, forte quòd ipsis minus verifimile eſſet, epiſcopum commemorari poſt diaconum. Attamen incertum eſſe exiſtimo, utrum Rabanus voluerit Eugeniũ annuntiare tamquam ſocium Cottidi, an verò tamquam martyrem ſeparatum cum Sociis ſuis; præſertim cum poſt Eugeniũ dicat, Et Sociorum EJUS, ubi Latine dicere debuerat, & Sociorum EORUM, ſi Socios anonyms Eugenio ſimul & Cottido voluiſſet adjungere.

inter quos
ſubinde re-
cenſeri vi-
detur S.
Eugenius:

2 Hæc ratio fortiùs urget, ſi accuratiùs eſſet impreſſum Rabani Martyrologium. Baronio contra favet, quòd locus non varietur, atque idcirco Eugeniũ eidem Cappadocia loco videatur adſcribi. Sed neque id certum eſt argumentum pro Baronio, cum ſubinde locus martyrii omittatur apud Rabanum. Baronio partim ſuffragantur alia Martyrologia antiqua, quæ Eugeniũ annuntiant in Cappadocia, partim adverſantur, eum alibi annuntians, aut omit- tendo. Auſtanum apud nos poſt tom. vii ju-

nii ſic habet: Cappadocia, Eugenii epiſcopi. Gutti*. Labbeanum verò: Capad. Cuſti. * Eugenii epiſcopi. Accedit Antiquiſſimum, ut vocatur, apud Martenium tom. 3. Anecdotorum col. 1559, quod habet: Cappadocia Eugenii epiſcopi, omiſſo Cottido. Hæc tria non parum ſavent ſententiæ Baronii, præcipuè quia etiã priora Martyrologia Socios attribunt Cottido. Verum refragatur Richenoviènſe apud nos, in quo hæc leguntur: In Cappadocia civitate Teriatina, natale ſancti Guttidi. Alibi, ſancti Eugenii. Rhinoviènſe omittit cum aliis Eugeniũ, & Cottidum ſic memorat: In Cappadocia civitate Teriatin, natal. ſancti Guttidi.

3 Vides, opinor, ſtudioſe lector, non omnino certum eſſe, quid ſtatuendum ſit de Eugenio. Addi poteſt & alia ratio, quæ augeatur difficultas certi aliquid ſtatuendi. Quippe Albigenſes in Gallia hodie colunt S. Eugeniũ Carthaginenſem epiſcopum, tamquam eo die defunctum Viancii in agro Albigenſi, ita ut quis exiſtimare poſſit, hunc annuntiare apud Rabanum. Id quidem non admodum verifimile apparet ob celebritatem S. Eugenii Carthaginenſis, de quo plura videtur fuiſſe dicturus Rabanus, ſi eum annuntiãſſet. Verumtamen ob allegatas dubitandi rationes; non auſim certò edicere, inter Socios Cottidi fuiſſe Eugeniũ aliquem: licet aliàs appareat probabilius, Eugeniũ, eodem die annuntiatum, eſſe diſtinctum ab Eugenio Carthaginenſi. Hæc de cauſa Eugeniũ dubitanter titulo inſerui; & titulum epiſcopi ſic omiſi, ut tamen nolim aſſerere epiſcopum non fuiſſe. Locus martyrii aequè obſcurus eſt: nullibi enim in Cappadocia apud geographos invenitur Reaten, aut Readden, aut Teriaten, ut in variis exemplaribus appellatur. Hinc prudenter Baronius in Martyrologio locum martyrii ſolam poſuit in Cappadocia. Demum martyrii tempus prorsus incertum eſt, ac ne ipſum quidem martyrium in Faſtis antiquis aſſeritur; ſed ſatis ex voce natalis, ac ex Sociis adjunctis colligitur.

* Cottidi
* Cottidi

E

ſed dubita-
tur, an is
Cottidi So-
cius ſit an-
numerandus,
& in
Cappadocia
paſſus.

F

DE S. FRONTINIANO MARTYRE

ALBÆ POMPEIÆ IN ITALIA.

J. S.

SYLLOGE.

S. Frontiniani memoria in solis Fastis neotericis, sed cultus antiquus:

Anctum Frontinianum martyrem hodie annuntiat Ferrarius in utroque catalogo, testaturque eum coli Albæ Pompeiæ in ducatu Montis-Ferrati ad Tanarum fluvium. Frontinianum quoque memorat Castellanus in Martyrologio universali, & quidem gemino die, nimirum ad vi Septembris, & iterum ad vi Octobris. In Fastis antiquis Sanctum hunc non reperio, de cultu tamen abundè constat. Quippe prope Albam abbatia exstat perveiusa, nomine S. Frontiniani insignita, in qua corpus ipsius olim fuit servatum, donec anno 1455 translatum est ad ecclesiam cathedralem Albensis, in qua hætenus servatur, ut infra magis exponam. Nulla igitur dubitatio est de antiquo & legitimo cultu S. Frontiniani: at vehementer miror tam diversa scripta esse de die festivitatis, ut tres diversos dies reperiam assignatos ab iis scriptoribus, qui loco iam vicini fuere, ut singuli videantur rem facile cognoscere potuisse. Quippe Hyacinthus Baresianus in Vita Italica Margaritæ Sabaudicæ pag. 154 affirmat, S. Frontinianum festivo Officio coli in ecclesia Albeni die vii Augusti. Ughellus tom. 4 Italia sacra recuse col. 283 eandem festivitatem remittit ad vi Octobris. Ferrarius verò tribus locis testatur, Sanctum coli die vi Septembris, ad quem apud nos remissus est in Pratermissis die xix Februarii: nam eo die Sancti translatio memoratur à Ferrario in Catalogo generali.

elogium ex antiquo Officio Ms.;

2 De Actis hujus Sancti eadem ex antiquo Officio Ms. recitant Ferrarius & Ughellus. Ea, licet non sint magni momenti, aut potius non satis certa, huc transfero ex Ughello: Frontinianus Carcaffone in Gallia Christianis parentibus ortus, à primæva ætate piè educatus, postea cum litteris & religione florisset, diaconus ordinatus est. Quo in munere cum vigiliis, elemosynis, precibus, sacrisque lectionibus insisteret, sanctitatis suæ magnum specimen dedit. Nam Romæ ad sanctorum Apostolorum sepulcra veneranda cum Cassiano comite profecturus, muto loquelam & cæco lumen mirabiliter restituit. Ubi ad Rhodanum flumen pervenissent, navis, quæ in alto pelago submersa fuerat, eorum precibus ad ripam incolumis appulsa est. In reditu ad patriam, apud Albam Pompeiam puellam à dæmone oppressam liberarunt. Quo miraculo parentes cum suis omnibus credentes in Christo, sacro lavacro expiati sunt. Id præfectus impius indignè ferens, satellites suos mittit, qui S. Frontinianum Albâ cum socio, ut Carcaffonem reverteretur, egressum comprehendunt, ac in Christianæ fidei confessione fortiter persistentem capite plectunt. Cujus corpus à Christianis sepultum, in ecclesia cathedrali religiosè asservatur: ejusque natalis hac die sexta Octobris anniversaria celebritate colitur.

3 Cetera sine ulla ferè mutatione leguntur apud Ferrarium; at omissa ibi sexta Octobris; nec diem illam in Officio inventam existimo, sed ab Ughello additam: vix enim credi potest adeo hallucinatum esse Ferrarium, qui Officium Ms. ad se missum fuisse testatur, ut Septembrem pro invento in Officio mense Octobri tribus locis substituerit, præsertim cum post scriptum primum Catalogum moneri per Albenses potuerit, si in mense errasset. Porrò hic scriptor in Catalogo generali ad vi Septembris de Actis datis ita loquitur: Acta instar Responsoriorum, quibus olim ea ecclesia (Albensis) in hujus Sancti festo utebatur, accepimus manuscripta, potius inter apocrypha rejicienda. In priori Catalogo de tempore martyrii conjecturam suam sic exprimit: Nulla temporis, neque Cassiani (socii) exitus mentio in Officio Ms. ad nos transmissio fit. Verisimile tamen est, Frontinianum persecutione adhuc in Christianos perdurante passum esse. Conjectura hæc tanto incertior est, quanto minus constat de veritate Actorum: nam Frontinianus etiam pati potuit tempore Longobardorum: imò, si consideremus abbatiam fuisse conditam in loco, ubi occisus creditur, probabilius apparebit, seculo vi, vii aut viii passum esse Sanctum, quam tempore imperatorum gentilium, maxime si huic considerationi addamus silentium Fastorum antiquorum. Paucos enim reperimus primorum seculorum martyres in Fastis prætermittos, quorum deinde celebrata est memoria: plures verò reperiantur medio ævo, quorum obscura memoria tandem è tenebris erupit.

in quo non videntur certa omnia: etas item incerta:

4 De sepultura S. Frontiniani Ughellus post datum elogium ita scribit: Porrò ea, quæ de sepultura dicuntur, ita sunt accipienda, ut corpus ipsius manserit eo ipso loco, in quo à Christianis conditum fuit, in ecclesia scilicet in illius memoriam dicata, cui deinde addita fuit nobilis abbatia monachorum S. Benedicti, quoadusque ipsa abbatia episcopali mensæ unita, corpus verò ejusdem in ecclesiam cathedralem translatum fuit. Franciscus Augustinus ab Ecclesia in Opusculo de Cardinalibus ac præsulibus Pedemontana regionis pag. 179 ait, abbatiam S. Frontiniani fuisse olim Ordinis S. Benedicti & deinde Cisterciensis. Idem pag. 307 abbates illius monasterii aliquot recensens, de eo hæc præmittit: In Albeni diocesi vix primo ab ipsa civitate lapide cernitur perveiusa S. Frontiniani ecclesia, olim Cisterciensis Ordinis non obscura abbatia, quæ deinde episcopali mensæ ejusdem civitatis cum Martyris titularis in cathedralem translatione unita fuit; sed quando hæc unio facta fuerit, hætenus non reperi. Factam unionem paucis annis post corpus translatum, tradit Augustinus Lubin in Abbatibus Italiae pag. 5.

S. Frontiniani antiqua abbatia,

5 Baresianus in Vita Margaritæ Sabaudicæ pag. 153 asserit, corpus ab abbatia ad ecclesiam cathedralem translatum anno 1455, die xix Februarii. Albensis:

ex qua corpus translatum ad cathedralem Albensis:

A bruarii. Eadem in Alarino episcopo Albenſi de hac translatione ſcribit laudatus Ughellus col. 290, cujus verba ſubjungo: Ceterum ante annum ſuæ mortis, hoc eſt MCDLV, XI Kalendas Maii (lege Martii) tranſlatum fuit corpus S. Frontiniani ex eccleſia abbatiae ipſius in eccleſiam cathedralem per venerabiles dominos, preſbyterum Andream de Tornatoribus de Garreſio, & preſbyterum Martinum de Vitia canonicos, nec non Petrum Bouſſanum maſſarium dictæ eccleſiæ. Ipſumque ſacrum corpus collocatum fuit in armario ſuper altari, ipſi ſancto Frontiniano noviter extructo, in dicta eccleſia S. Laurentii, in ſacello magno à parte dextera. Bareſianus primum è canonicis non Andream, ſed Amedæum vocat, ſecundum verò Marcum. Tertium nominat dominum Petrum Bareſano, dicitque fuiſſe illius eccleſiæ maſſaro. Vocem hanc non explicuit Ughellus. At illa jam variis locis expoſita eſt in Opere noſtro. Tom. 2 Martii pag. 493 hac leguntur: Nunc ferè nomine Maſſarii Quæſtor capitularis, ſive, ut vocant, Theſaurarius intelligitur, ab archidiacono diverſus: quandoque & gazophylax ſeu ſacræ ſupelleſtilis cuſtos. Ultimo modo hic veriſimiliter ſumitur, cum agatur de translatione reliquiarum, quarum cura etiam ſpectat ad cuſtodem ſacræ ſupelleſtilis. Diſplicuit quidem ea expoſitio vocis Maſſaro, aut Maſſarius; Clariffimo Muratorio, qui eam tom. 2 Antiquitatum Italia col. 1245 improbat, & Maſſaro unicè exponit Caput familiæ ruſticanæ: at dubito, an vir eruditus ſatis expenderit contextum totum loci assignati. Sanè neque eo loco neque hic vox Maſſaro exponi poteſt de capite familia ruſticana, ut quilibet facile videbit, modo adjuncta conſideret. Præterea conſuli poteſt re-cuſum nuperrimè Vocabularium Italicum academicorum della Cruſca ad vocem Maſſaro aut Maſſaio; ubi data expoſitio etiam legitur.

B 6 Ughellus in Bernardo Alarini ſucceſſore de abbatia S. Frontiniani unita episcopatu Albenſi ſic habet: Quo (Bernardo, quem anno 1456 ad cathedram promotum dicit) ſedente, abbatia S. Frontiniani à Pio II episcopali menſæ uni-

abbatia quoque episcopatu Albenſi unita: reliquia aliquæ Sancti

ta fuit. Hoc igitur contigit circa annum 1459: nam Pius II Pontifex creatus eſt XIX Auguſti anni 1458, & Bernardus Albenſis episcopus in necrologio obiſſe dicitur anno 1460, vocaturque ibidem episcopus Albenſis, ac commendatarius perpetuus abbatiae S. Quintini, & abbatiae S. Frontiniani. Laudatus autè Franciſcus Auguſtinus ab Eccleſia pag. 180 aliam corporis S. Frontiniani translationem memorat ſeculo X. Recenſens enim inter episcopos Albenſes Fuchardum (ab Ughello Flocardus vocatur) ex monacho Bremaſi diſſe eccleſiæ præſectum, de eò hac addit: Qui Gezoni abbati Novalienſi corpora SS. Frontiniani & Sylveſtri contulit, ut in Hiſtoria Novalienſi. Verùm ex verbis Chronici Novalienſis, qua adduxit Ughellus col. 285, ſatis colligitur, non agi de totis corporibus, ſed de reliquiarum parte, qua ad abbatiam Novalienſem, in Valle Seguſina ad radices montis Ciniſii ſitam, tranſlata dicitur.

7 Quapropter verba Chronici ſubjungo: In illis diebus, dum Gezo abbas adveniret in Albam civitatem, quidam episcopus nomine Fulcardus contulit ei duo magna pignora, ſcilicet SS. Frontiniani & Silverii. * Receptis autem pignoribus, dum ad Tanagrum fluvium advenſſet, aqua diviſit ſe in duas partes, & dominus Gezo tranſivit per ſiccum in medio ejus. Ideo hoc irrationabilis creatura egit, ut pateſceret, quibus meritis apud Deum obtinent Sancti, ut nec vectoris humida faceret veſtimenta. Is Fulcardus noſtrum dilexit locum, quia monachus fuit. Ita in Chronico ipſo col. 741 legitur apud Muratorium, qui illud edidit tom. 2 Scriptorum Italia part. 2: at contextus apud Ughellum non parùm luxatus eſt. Laudatus mox editor in præſatione obſervat, Chronicon iſtud ſcriptum videri circa annum 1050; ſed non carere narrationibus fabuloſis. Non auſim igitur ſpondere pro veritate miraculi hic relati; ſed minùs dubitandum videtur de reliquiarum parte tranſlata ad abbatiam Novalienſem, qua eo tempore celebris erat; at nunc à paucis monachis Fulienſibus inhabitatur.

AUCTORE J. S.

olim tranſlata ad abbatiam Novalienſem. * apud Ughellum Sylveſtri E

C DE SANCTA IMPERIA F

IN VICO MAUPROUVOIR APUD PICTONES

I N G A L L I A. J. S.

Cultus Sanctæ apud Pictones:

DE S. Imperia in Martyrologio Gallicano tom. 2 pag. 1251 mentionem fecit Sauſſayus ex monumentis eccleſiæ Pictavienſis ſeriùs acceptis, hac ſcribens: S. Imperia (ſaincte Impere) quæ virgo an martyr fuerit, neſcitur. Feſtum habet VI Septembris: & parœcialem eccleſiam in vico de Mauprouvoir diœceſis Pictavienſis; ubi ſita eſt abbatia S. Salvatoris de Carrofo. Hac repetiit Peyronet in Catalogo Sanctorum pag. 409 & 483, addens tamen S. Imperiam unam eſſe è patronis diœceſis Pictavienſis, & vel lapſu memoria vel errore typhotheta feſtivitatem Sanctæ perperam referens ad XXVI Septembris. De feſtivitate B. Imperiæ virginis, ut ibi vocatur, mentio fit tom. 2 Gallia Chriſtiana col. Septembris Tomus II.

578 occasione ſepulti abbatis S. Auguſtini Lemovicenſis, ibique feſtum etiam connectitur cum VIII Idus Septembris. Ex feſtivitate autem apud Lemovicenſes memorata colligitur, ibi etiam aliquando cultam fuiſſe S. Imperiam.

2 Dubitari poteſt, an corpus S. Imperiæ, aut certe quadam ejus reliquia non fuerint conſervata in diœceſi Lemovicenſi. Nam Gauſfredus prior Voſenſis, qui ſcripſit circa finem ſeculi XII, in Chronica ſua apud Labbeum tom. 1 Bibliotheca Mss. pag. 286 agens de Sanctis diœceſis Lemovicenſis, Imperiam memorat his verbis: Monasterium de Charmis beata decorat Imperia. Deinde Bernardus Guidonis apud laudatum Labbeum tom. 2 pag. 632 ſcribens item de Sanctis diœceſis Lemovicenſis, ita habet: Sancta Imperia monasterium de Charnix honorando decorat.

Q q q 2

Verum

AUCTOR
J. S.

Verùm cum non inueniam ullum monasterium de Charmis aut de Charnix in diœcesi Lemovicensi, vix dubito quin nomen istius monasterii sit luxatum; cumque abbatia Carrosum (Gallis Charroux) non longè distet à diœcesi Lemovicensi, utpote sita ad fluvium Carentonum in pago Briocensi*, vehementer suspicor hanc ipsam fuisse designatam à laudatis scriptoribus.

* de Briou
gesta & etas ignota.
3 Prior enim pag. 285 dicit, se recitaturum nomina eorum, qui in toto episcopatu præclariiores habentur. Alter proficitur pag. 629 se etiam daturum nomina quorundam Sanctorum, qui fuerunt de Lemovicensi oriundi, aut con-

versati in eadem, licet corpora eorum alibi conservarentur. Itaque, cum teste Saussayo, cui etiam accedit Castellanus, S. Imperia etiamnum colatur & ecclesiam parœciale habeat in vico Mauprouvoir prope abbatiam Carrosum hanc voce luxata indicatam fuisse existimo. Ceterum laudatus Castellanus S. Imperiam vocat mulierem maritatum. Hanc ipsius conditionem unde cognoverit post alios, qui de ea nihil præter cultum didicerant, quamque certo asseruerit ejus matrimonium, prorsus ignoro: nam ne tempus quidem, quo vixit, ullibi scriptum reperio.

DE SANCTO SAPHIRO

AD S. JULIANUM DIOECESIS BITURICENSIS

J. S.

IN GALLIA.

B

Cultus Sancti, & locus, in quo colitur:

Olus Castellanus in Martyrologio universalis hodie annuntiat S. Saphirum (Gallicè Saffier) confessorum in vico S. Juliani prope Bituriges in archidiaconatu Sicaloniæ. Nihil verò de hoc Sancto nosse potui præter cultum, de quo mihi pauca perscripsit R. P. Berthier Societatis nostræ, unus è scriptoribus diarii Trivultiani & continuator Historia ecclesie Gallicane. Testatur ille sibi ex civitate Bituricensi perscripta sequentia; nimirum S. Saphirum secundarium esse patronum parœcia S. Juliani ad Carum flavium prope oppidum Villam Francam (Gallicè Ville Franche.) Olim S. Saphirus patronus erat vicina ecclesie parœcialis in loco Vallette dicto. Verùm destructâ illâ ecclesia, parochia translata

est ad prioratum S. Juliani, ibique S. Saphirus patronus factus est secundarius.

2 Porro ignoratur in dicta parœcia, quo Sanctus ille vixerit tempore: nec notum esse intelligo, utrum fuerit martyr an confessor, episcopus an abbas; representari verò in picta tabula ecclesie S. Juliani cum mitra in capite. Hæc tabula mihi suspicionem ingerit de dignitate episcopali aut abbatiali: sed nihil certi potest statui, quia nescitur, quanta sit tabule auctoritas aut vetustas. Hæc de causâ amplissimus dominus decanus ecclesie cathedralis Bituricensis, qui hæc ipse declaravit, quando novum Breviarium Bituricense fuit compositum, propriam S. Saphiro fecit antiphonam, quod ignoraret, cui Sanctorum ordini ipsum adscriberet. Ceterum hinc collige, S. Saphirum coli in diœcesi Bituricensi.

reliqua omnia ignota.

DE S. PETRONIO EPISCOPO

VERONÆ IN ITALIA

C

J. S.

SYLLOGE.

SEC. V.
POST MED.
Sancti cultus & breve elogium:

Sanctum Petronium episcopum Veronensem hodie annuntiat Martyrologium Romanum his verbis: Veronæ sancti Petronii episcopi & confessoris. Eadem verba habet Galestinus, eademque repetiit Castellanus, sed hic notat in margine, incognitum esse omnibus Fastis præcedentibus, quod verum est de Martyrologiis editis & passim notis, quamvis alioquin de legitimo Petronii cultu nullum sit dubium. Quippe Augustinus Valerius antistes Veronensium in Antiquis monumentis episcoporum Veronensium generatim primò, & deinde singulatim, probat cultum triginta sex episcoporum Veronensium, inter quos recensetur S. Petronius. Deinde fol. 41 tali eum celebrat elogio: Petronius, Veronæ episcopus, vir fuit admirabili vitæ sanctitate,

eximiâ doctrinâ, & singulari quadam eloquentia. Hujus Episcopi temporibus Dei cultus mirificè in ecclesia Veronensi amplificatus est: miracula etiam edidit quàm plurima. Obiit octavo Idus Septembris: sepultus est in basilica sancti Stephani. Hæc omnia adoptavit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia ad vi Septembris, ubi hanc addidit annotationem: Corpus in æde S. Stephani unâ cum corpore S. Andronici & aliorum conditum est, ut tabula antiqua marmorea indicat. Servatum deinde fuisse in eadem ecclesia corpus S. Petronii, probat laudatus Valerius fol. 10 ex tabula marmorea, . . . ex tabula vetusta, ex membranis, . . . ex arca marmorea, . . . ex Francisco Corna, & ex tabula Sanctorum die vi Septembris.

2 Vitam S. Petronii nullam exstare, aut certe nullam, quæ accuratè scripta sit, colligo ex Aloysio

floruisse videtur post medium seculi v.

A *Aloysio Lipomano Veronensi item episcopo, qui in prefatione tomi 4 Vitarum Sanctorum se excusat, quod non ediderit Vitas Sanctorum Veronensium, fateturque Vitas eorum aut scriptas non esse, aut indignas, quas ederet, licet aliquis in insigni illa ecclesia, eodem teste, xxxiii episcoporum sanctorum celebris agatur memoria, & anniversaria festa cum solennibus Missis recolantur. Itaque gesta hujus Sancti parum sunt nota, nec plura de iis inquiram: sed paucis solum examinabo, quo fere tempore videatur floruisse. Si talis est successio episcoporum Veronensium, qualis recensetur apud Ughellum tom. 5 Italia sacra, à qua alii catalogi non longè recedant, episcopus fuit Petronius trigesimus primus*

& successor S. Manii, sedique seculo v, ac verisimiliter obiit post medium istius seculi, cum inter S. Petronium & S. Simplicium, qui circa finem ejusdem seculi floruit, unus tantum ponatur medius S. Cerbonius. Hieronymus Dalla Corte in Historia Veronensi part. 1 lib. 4 pag. 197 scribit Petronium Manio successisse seculo ix: at non dubito, quin longè à vero aberret: nam catalogus episcoporum Veronensium seculis vi, vii, viii & ix plenior est apud Ughellum, successioque episcoporum iis seculis magis probata, quam ut probabile fiat, Manium & Petronium seculo ix sedisse, praesertim cum utriusque locus sufficiens sit seculo v, quo passim locantur ab aliis.

AUCTORE
J. S.

DE SS. DONATIANO, PRÆSIDIO,
MANSUETO, GERMANO ET FUSCULO CONFESSORIBUS, AC
LÆTO MARTYRE,
EPISCOPIS IN AFRICA.

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. Martyrologia; Acta ex S. Victore Vitenfi; episcopi confessores in eadem, in qua Sancti, persecutione passi.

POST AN-
NUM CD-
LXXXIII.
Elogia
in Marty-
rologiis

N Martyrologio Romano parvo hodie memoria celebratur confessorum Donatiani & ceterorum. Unum dumtaxat martyrii laureà & quatuor confessionis glorià insignes episcopos

S. Donatiani socios nominavi, quia non plures ei adjungunt Ado, Usuardus & alii martyrologi; licet omnium dux Romani parvi auctor per vocem ceterorum plures intelligere potuerit, de quibus inferius sermo redibit. Adonis haec est annuntiatio: Apud Africam beatissimorum confessorum & episcoporum Donatiani, Præsidi, Mansueti, Germani, Fusculli, qui persecutione Wandalica apud Africam jussu Hunnerici regis Ariani pro assertione Catholicae veritatis durissime fustibus caesi & exilio damnati sunt. Inter quos etiam episcopum, nomine Lætum, strenuum ac doctissimum virum, post diuturnos carceris squalores incendio concremavit. Tunc etiam decreto publico per diversas provincias executores dirigens, episcopis quasi ad concilium Carthagine congregatis, una die universas ecclesias Africae clausit, universamque substantiam episcoporum & ecclesiarum suis episcopis condonavit. Omnia fere Adonis verba transcripsit Notkerus.

classis,
accepta ex
fide dignis-
simo S. Vi-
ctoris Vi-
tensis Ope-
re;

2 Usuardus elogiam Adonianum hoc modo contraxit: In Africa beatorum confessorum & episcoporum Donatiani, Præsidi, Mansueti, Germani, Fusculli, qui pro assertione Catholicae veritatis durissime caesi & exilio eliminati sunt.

Inter quos etiam episcopus, nomine Lætus, strenuus atque doctissimus vir, post diuturnos carceris squalores incendio concrematus est. Solius Martyrologii Romani, quo nunc utitur Ecclesia, textum adjungo, licet ab Usuardino parum differat. In Africa sanctorum episcoporum Donatiani, Præsidi, Mansueti, Germani & Fusculli, qui in persecutione Wandalica jussu Hunnerici regis Ariani pro assertione Catholicae veritatis durissime caesi, exilio eliminati sunt. Inter quos etiam episcopus, nomine Lætus, strenuus atque doctissimus vir, post diuturnos carceris squalores incendio concrematus est. Ado, quem juniores martyrologi sunt secuti, suum de Sanctis elogium accepit ex Wandalica sub regibus Genserico & Hunerico persecutionis Historia, à S. Victore episcopo Vitenfi pie fideliterque conscripta. Auctorem istum appello sanctum, quia hunc ei titulum sufficienter vindicavit noster Cuperus tom. iv Augusti à pag. 628. Episcopum Vitensem, non Uticensem agnomino; quia non hujus, ut multi putarunt, sed illius sedis antistitem fuisse, extra omne dubium ponitur ibidem pag. 629 & seq. Dein pag. 630 demonstratur, sanctum scriptorem Historiam suam litteris mandasse anno 487, id est, tribus quatuorve annis post SS. Donatiani & Sociorum confessorum exsilium ac S. Læti martyrium, uti ex dicendis palam fiet. Aureum S. Victoris Opus typis Parisiensibus anno 1694 in lucem prodit operâ & studio noti eruditiss. Ruinartii; cujus editione utar, utpote ceteris accuratiore.

Q9993

3 Rex

AUCTORIB
J. L.
à quo huc
transferuntur

3 Rex Hunericus, Arianorum erroribus ad-
ditissimus, rem Catholicam in Africa barbara
immanitate affligere cepit, cum S. Eugenius e-
piscopus Carthagenensis ordinatus esset, quemad-
modum patet ex S. Victoris Historia lib. 2 num.
3 & seqq. apud Ruinartium: qui in Commen-
tario historico de Persecutione Wandalica cap. 8
num. 2 illius consecrationem anno circiter 481
consignandam esse ostendit. Persecutionis ab Hu-
nerico mota primordiis enarratis, S. Victor ibi-
dem à num. 8 usque ad 13 egregia Christiana
fortitudinis exempla proponit, videlicet episco-
pos, presbyteros, diaconos & alia Ecclesie
membra, id est, quatuor millia nongentos sep-
tuaginta sex: qui, postquam angustiis carceri-
bus non tam inclusi quam acervatim congesti
& ipsi in sordibus quasi sepulti fuissent, ad hor-
ribilis eremi exsilium à Mauris abducti fuere;
in quod tamen omnes non pervenerunt, cum mul-
ti in itinere variè excruciatii obierint. In Mar-
tyrologio Romano Baronii illustre istud partim
Confessorum partim Martyrum agmen ad xii
Octobris annuntiat, ad 4966 contractum, li-
cèt in laudata Historia editionis Ruinartiana,
Romano parvo, Adone, Ufuardo & Noikero
numerus 4976 clarè exprimat. Exsilium &
martyrium passi fuere anno circiter 482. Ob ra-
tionem num. 14 adferendam sanctum nostrum
Donatianum inter laudati agminis Confessores
fuisse credo: qui quam gravia in terribis car-
ceribus, in itinere ad exsilium atque in exsilio
ipso incommoda pertulerint, hic sigillatim non
commemoro; quoniam S. Victoris ea exactè de-
scribens narratio data fuit tom. III Julii à pag.
498, ubi de S. Eugenio episcopo Carthagenensi
agitur, & ad xii Octobris haud dubie recu-
detur.

certamina
nostrorum

C

4 Tantus Catholicorum exsilio & martyrio af-
fectorum numerus præludium fuit majoris perse-
cutionis. Cogitat Hunericus, inquit S. Victor
num. 13, acriora adversus Ecclesiam Dei, ut
qui membra aliqua absciderat, totum laniando
perderet corpus. Ea de causa Orthodoxis uni-
versa Africa episcopis edito imperat, ut cum
Arianis de fide disputaturi, & Filium Patri
consubstantialem ex sacris Litteris probaturi,
Carthagine conveniant ad diem Kalendarum Fe-
bruariarum proximè futurarum. Datum autem
fuit editum sub die decimo tertio Kalendas Ju-
nias, anno septimo regni Hunerici, qui erat
Christi 483. Cum editum præsules Catholici sus-
cepissent, S. Eugenius Carthagenensis coepiscopo-
rum nomine communique consilio respondit, non
Africa dumtaxat, sed ecclesiarum totius orbis
causam agi, ideoque transmarinos etiam episco-
pos ad collationem vocandos esse. Hoc agebat
Eugenius, non quòd deessent in Africa, qui ad-
versariorum objecta refellerent: sed ut illi ve-
nissent, qui alieni ab eorum dominatu, majore
fiduciam libertatis haberent, pariterque op-
pressionis nostræ calumnias universis terris & po-
pulis nuntiarent. Ille autem, qui necebat do-
los, audire noluit rationem, agens argumen-
tationibus crebris, ut quoscumque episcoporum
audierat eruditos, variis infectionibus ageretur.
Jam ad exsilium Vibianense secundò Donatia-
num, impositis centum quinquaginta fustibus,
miserat episcopum, nec non & Sufetulensem Præ-
sidium, virum satis acutum. Tunc & venerabi-
les Mansuetum, Germanum, Fusculum & mul-
tos alios fustigavit. Ita S. Victor num. 15 & 16;
qui, paucis interjectis, S. Eugenium caco cui-

dam visum restituisse refert, cum festo Epipha-
nia Domini baptismum, pro ecclesia Africana
more, solenni ritu administraret.

D

5 Dein narrationem suam num. 18 ita pro-
sequitur: Appropinquabat jam futurus dies ille
calumniolos Kalendarum Februariarum, ab eo-
dem Hunerico statutus. Conveniunt non solum
universæ Africæ, verum etiam insularum multa-
rum (illi subjeclarum) episcopi, afflictione &
merore confecti. Fit silentium diebus multis,
quousque peritos quosque & doctissimos viros in-
terim separaret*, calumniis appositis enecan-
dos. Nam unum ex ipso choro doctorum, no-
mine Lætum, strenuum atque doctissimum vi-
rum, post diuturnos carceris squalores incendio
concremavit, æstimans, tali exemplo timorem
incutiens, reliquos se elisurum. Tandem veni-
tur ad disputationis conflictum, ad locum scilicet,
quem delegerant adversarii. Ex iis, qua in
famoso congressu Carthagenensi accidisse narrat
S. Victor, sequentia huc solum transfero, quo-
rum mentio recurret num. 16. Videns Cyrila;
Arianorum pseudo-patriarcha, Catholicos epi-
scopos ad conflictum magis fuisse paratos, o-
mnino volebat audientiam diversis cavillationi-
bus declinare. Quod antè nostri prævidentes, li-
bellum de fide conscripserant, satis decenter suf-
ficienterque conscriptum, dicentes: Si nostram
fidem cognoscere desideratis, hæc est veritas,
quam tenemus. Hic subjungitur dictus libellus,
seu confessio fidei præsulum Orthodoxorum, qua
Historia S. Victoris librum tertium constituit,
& in qua ex sacris Scripturis egregiè contra A-
rianos probatur, unam in Deo esse naturam seu
substantiam, in tribus Personis subsistentem, ac
proinde Patrem & Filium & Spiritum sanctum
rectè dici consubstantiales.

Sanctorum
& aliorum

* al. exinde
superaret

E

6 Librum quartum ita exorditur S. Victor: præsulum,
Qui (episcopi Ariani) cum noster libellus le-
geretur, oblatum veritatis lumen nequaquam suf-
ferre oculis potuerunt infanientes, vocibus in-
fremescentes, graviterque ferentes, quare nos no-
mine nostro Catholicos dixerimus. Statimque
mentientes suggerunt regi de nobis eo quòd stre-
pitum fecerimus, audientiam fugientes. Qui eã-
dem horâ accensus & credens mendacio, festi-
navit facere quod volebat. Et jam conscriptum
decretum habens, & occultè cum eodem de-
creto per diversas provincias suos homines diri-
gens, episcopis Carthagine positus, una die u-
niversæ Africæ ecclesias clausit, universamque
substantiam episcoporum & ecclesiarum suis epi-
scopis munere condonavit, omnesque cujusvis
conditionis Catholicos, nisi ante Kalendas Junii
veram fidem desererent, iisdem pœnis subjecit,
quas olim imperatores adversus Arianos alio-
que hereticos decreverant. Subjicitur impii regis
editum, datum sub die Kalendas Martias Car-
thagine anno 484. Deinde enarratur, quàm cru-
deliter quàmque indignis modis venerabiles epi-
scopi pro Christi fide ac divinitate tractati, qui-
bus injuriis affecti, qua fraude circumventi,
quàm durum denique coacti fuerint in Africa
vel Corsica exsilium pati. S. Victoris relationem,
quam modò paucis attigi, Cuperus ad xiii Ju-
lii edidit, S. Eugenio episcopi Carthagenensis A-
ctis à num. 33 insertam. Ego illustrium istorum
præsulum, qui post congressum Carthagenensem
variè vexati & in exsilium depulsi fuere, me-
moriam hic renovo; quia licèt ipsis inter hujus
diei calites locus non concedatur, aliquibus ta-
men eo non indigni videri possunt. At hac de re
pluri-

F

A pluribus agatur, ubi nonnulla pramifero de prezioso sacra antiquitatis monumento, quod Ruinartius S. Victoris Historia aliisque vetustis O-pusculis pag. 123 subjecit, quodque in Commen-tarii decursu identidem citabitur.

secundum
Notitiam
ecclesie A-
fricane in
tyranni
istius perse-
cutione
* Carthagi-
nem

7 Monumentum, cujus jam statim memini, hunc titulum praefert: Incipiunt nomina episco-porum Catholicorum diversarum provinciarum, qui Carthagine * ex praeepto regali venerunt pro reddenda ratione fidei die Kalend. Februarias, anno sexto regis Hunerici. Hunc Catalogum de-inceps Notitiam ecclesie Africana vocabo, quia ab eruditissimis istud nomen obtinuit. Ruinartius in Notis pag. 217 monet, codicem Ms. Laudun-ensem, quo usus fuit, in titulo mendose habere anno sexto regis Hunerici; cum legi debeat anno VIII: nam ex S. Victore certum est, Hunericum anno regni sui septimo indixisse collationem Carthaginensem, anno sequente Calendis Februarii celebrandam. In fine Notitiae presu-lum in ea memoratorum summa ita subducitur: Ac sic fiunt omnes episcopi diversarum provin-ciarum numero CCCCLXVI. Additur: Ex quibus perierunt numero LXXXVIII. . . . Permanerunt num-ero CCCCLXXVIII. Legendum, ut mox patebit, CCCCLXXVIII. Sequitur: Corsica relegati numero XLVI. Hic relegati numero CCCII. Fugerunt num-ero XXVIII. Passi numero I. Confessor nume-ro I. Qui omnes simul accepti constituunt CCC-LXXVIII episcopos, qui permanerunt. His adju-nge LXXXVIII, qui perierunt, aquabis summam CCC-LXVI, primo loco adductam. Si tamen omnes an-tistites in Notitia allatos seorsum recenseas, in-venies tantum CCCCLXI, qui nominantur, & duos anonyms in provincia Byzacena, quorum sedes exprimuntur. Sed cum ex jam dictis manifestum sit, numeri CCCCLXVI lectionem genuinam esse; re-linquitur, ut à Notitia quinque episcoporum & trium sedium episcopaliu nomina exciderint.

pro fide passi
fuere epi-
scopi 378,
qui in va-
rias classes
distribuun-
tur.

8 Tillemontius tom. 16 Monumentorum ec-clesiasticorum pag. 567 auctorem Notitia per vo-tem perierunt designasse censet praesules, qui persecutioni succumbentes à fide defecerunt. Sen-tentiam Tillemontii aliis, quam ipse adfert, ar-gumentis stabilire, si id hic necesse arbitraret. Inter CCCCLXXVIII episcopos, qui permanerunt in fide Catholica, XLVI in insula Corsica & CCCII in Africa violentum exsilium passi fuere. Postre-mis § sequente accensentur SS. Donatianus & Praesidius, ante collationem Carthaginensem ex-sulare coacti. De SS. Mansueto, Germano & Fuscule nihil asseveranter dicam, nisi eos exsu-lasse. Qui, finita collatione, in Corsicam & ad di-versa Africa loca vi abducti fuere, ligna cade-re agrosque colere debuerunt, teste S. Victore in fine libri 4. Praesules XXVIII, quos Notitia au-ctor fugisse ait, in voluntarium exsilium secessis-se puto, priusquam alii, de quibus agit S. Vi-ctor jamjam citatus, vi in illud detruderentur. Hoc certum est illos, quia Catholici erant, sedi-bus suis extorres vixisse, eorumque ecclesias clausas & bona Arianis tradita fuisse: nam contra omnes promulgatum fuit ferale istud Hunerici e-dictum, cujus num. 6 mentio facta est. Ille unus, qui passus dicitur, est noster martyr S. Lætus. Et si ceteri omnes honorificam confessorum ap-pellationem mereantur; in Notitia tamen asserit-ur fuisse confessor numero I. Hunc Tillemon-tius citatus cum esse credit, qui inter Numidia episcopos septuagesimus sextus ita memoratur: Dominus Moxoritanus metallo, id est, ad me-talla fodienda damnatus.

9 Martyrologia Romano parvo recentiora ex episcopis, exsilium aliasque pœnas pro fide pas-sis, qui in Notitia ecclesie Africana CCCCLXXVIII numero definiuntur, ad VI Septembris non alios ut Sanctos annuntiant quam Lætum martyrem cum confessoribus Donatiano, Praesidio; Man-sueto, Germano & Fuscule. Ceteros tamen non omnino tacitus prateriit Ado, dum illorum elo-giis ista subjecit: Tunc etiam Hunericus decre-to publico per diversas provincias executores dirigens, episcopis quasi ad concilium Cartha-gine congregatis, una die universas ecclesias A-fricæ clausit, universamque substantiam episco-porum & ecclesiarum suis episcopis condonavit. Hæc vel similia etiam adjuungere Notkerus, Be-da Plantinianus & alii juniores martyrologi; at eo omnes modo, ut non secus atque Ado censen-di sint noluisse reliquos episcopos tamquam San-ctos commemorare, sed solum voluisse Ecclesie persecutoris Hunerici impietatem referre. At quomodo Martyrologii Romani parvi exponenda est hæc annuntiatio: Confessorum Donatiani & ceterorum? An ad quinque dumtaxat illius so-cios restringenda est vox ceterorum? In S. Vi-ctoris Historia legitur Hunericus post collationis Carthaginensis indictionem, quoscumque episco-porum audierat eruditos, variis interstationibus agitasse. Primi ex illis laudantur SS. Donatia-nus & Praesidius fustibus casti & in exsilium pulsi. Proximè sequitur: Tunc & venerabiles Mansue-tum, Germanum, Fusculem & MULTOS ALIOS fustigavit. Post alia intermedia S. Læti, strenui atque doctissimi viri, martyrium narratur. Ec-ce hic multos alios praesules eruditos S. Donatia-no socios adjunxit sacer historicus, ab Adone & sequacibus de eorum & Sanctorum numero ex-clusos; sed quos ego generali ceterorum voce comprehensos fuisse arbitror in Romano parvo, cujus auctor primus S. Donatianum cum sociis annuntiavit.

AUCTORH
J. L.
Ex illis sex
tantum re-
serunt mar-
tyrologi ju-
niores au-
ctore Romæ-
ni parvi,
qui multos
alios.

10 Imò suspicio mihi est, ejusdem Romani auctorem voce ceterorum complexum fuisse om-nes episcopos, quos Hunericus anno 483 ad collationem Carthaginensem evocavit, & vera fi-dei causâ exilio aliisque pœnis affecti. S. Victor tria celebrat confessorum agmina ab Hunerico exsulare jussa; videlicet 4976 Catholicorum promiscui sexus, ætatis ac conditionis, quorum num. 3 memini; episcoporum, de quibus nunc sermo est; & omnium clericorum ecclesie Car-thaginensis cum suo episcopo S. Eugenio, qui numero fuerunt ferè quingenti vel amplius, ut idem S. Victor lib. 5 num. 9 scribit. Ex tribus hisce confessorum classibus nullam invenio in Martyrologiis antiquioribus auctore Romani par-vi, qui postremam ad XIII Julii ita annuntiavit: SS. confessorum Eugenii episcopi & universi cle-ri ecclesie Carthaginensis; primam ad XII Octo-bris hoc modo: Apud Africam sanctorum Con-fessorum quatuor millium DCCCCLVI &c. Quidni & brevi hoc elogio: Confessorum Donatiani & ceterorum, nobilissimam illam laudatorum Prae-sulum turmam referre valuerit, eorum verò quasi ducem constituere S. Donatianum, quod à S. Victore primus memoretur, in quem sevit Hunericus? Quia tamen hæc conjectura valde incerta est, & ceteri omnes martyrologi S. Do-natiano quinque dumtaxat socios attribuunt, nec satis certò evincere possim, Adonem, qui eorum numerum primus determinavit, Romani parvi annuntiationem ad nimis paucos restrin-xisse, ego illam ad plures extendere non ausim.

E

imò omnes ad
6 Septem-
bris ferè
voluit an-
nuntiare.

F

ACTORRE
J. L.

& inter hujus diei Sanctos iis locum dare, quos nullus sacrorum Fastorum scriptor ut tales manifeste proponit. His itaque missis, ad sex nostros Praesules redeo; quos in Ecclesia pro Sanctis haberi & vi Septembris coli certo constat ex Martyrologiis.

§ II. Sanctorum Praesulum sedes; variae in eorum certamina observationes.

Assignantur
& episcopatus, quorum unum verisimiliter praesuit S. Donatiano:

IN Notitia ecclesiae Africana quatuor episcopi occurrunt, quibus nomen Donatianus, nimirum Veselitanus & Teglensis in provincia Numidia, Eliensis in Byzacena, & Usinadensis in provincia Mauritania Casariensis. Eorum aliquis idem est cum nostro S. Donatiano; si tamen apud Ruinartium mendosus non sit hic S. Victoris locus: Jam ad exilium Vibianense secundum Donatianum... miserat episcopum, necnon & Sufetulentem Praesidium. Petrus Franciscus Chiffletius, qui illius historiam Divione anno 1664 edidit; variique scriptores, qui locum istum suis operibus inseruerunt, habent Vibianensem, adeo ut sensus sit, S. Donatiano fuisse episcopum Vibianensem. Et sane videri potest S. Victor, uti Sufetulentem S. Praesidium, sic & Vibianensem S. Donatiani sedem exprimere voluisse. Si ita sit, hic Sanctus administravit episcopatum, aliunde nullis, quod sciam, auctoribus sacram vel profanam Africae geographiam illustrantibus ne nomine quidem notum; atque inter tres praesules, quorum nomina & sedes in Notitia desiderantur, recensendus est. At hoc mea opinione non tam facile statim concedi debet: loci vero Vibianensis tanta obscuritas, ut nudum eius nomen ex solo S. Victore innotuerit, nonnullam suspicionem injicit, illum sede episcopali insignem non fuisse. Ruinartius Sanctum Praesulem ad exilium Vibianense secundum missum fuisse scribit, secutus quatuor codices Mss. & duos impressos; in quibus, uti in Notis pag. 171 & seq. videre est, Vibianense vel, Vinianense habetur. Secundum hanc lectionem, qua mihi magis placet, Sanctus non distinguendus est ab aliquo ex quatuor Donatians, quorum sedes episcopales ex Notitia ecclesiae Africana adduxi, Vibianensis autem exilii locus in iis solitudinibus Africae quaerendus, in quibus prima vice exsulavit. Ad infra num. 14.

SS. Praesidii, Mansueti & Germani patris S. Leontiae M. sedes certa; at S. Fusculli incerta est:

12 Inter episcopos provinciae Byzacena vigesimus ita Notitia inscribitur: Praesidius Sufetulentis in exilium: Is ipse est noster S. Praesidius; cum etiam S. Victor eum episcopum Sufetulentem dicat. Inter dictae provinciae Byzacena praesules quartus notatur Mansuetus Afsufeniensis, ac trigessimus primus Germanus Peradamienensis. Hi duo procul omni dubio iidem sunt cum nostris SS. Mansueto & Germano, quia utrumque nomen non nisi semel in Notitia memoratur. Leontia filia sancti Germani episcopi à S. Victore lib. 5 num. 1 laudatur inter Martyres post collationem Carthaginensem anno 484 in Africa coronatos, & Fastis sacris ad vi Decembris adscriptos. S. Leontiam M. nostri S. Germani, episcopi deinde Peradamienensis, filiam esse credam, donec alius ejusdem nominis in Africa praesul assignetur, qui sancta pater esse potue-

rit. At cujus sedis antistes fuit S. Fuscullus? Ruinartius in Notis pag. 172, FUSCULLUM, inquit, reperire non licuit, nisi forte fuerit FILTIOSUS AGGARITANUS; in eadem Byzacena provincia ab auctore Notitia loco vigesimo nono memoratus. Certè pro FUSCULLUS in Ufuardi autographo habetur FULCOLUS. In Ufuardinis musei nostri codicibus ubique serè est Fuscullus, nullibi Fulcolus, ne quidem in Prateni; quem pro Ufuardi autographo PP. Benedicini nuper typis vulgauerunt. Cum Romano Baronii Fuscullus scripsit, quia ita legitur in S. Victore. Si allata Ruinartii conjectura minus arrideat, Sanctum ex omissis in Notitia unum esse puta.

13 Baronius ad hodiernam in Martyrologio Romano annuntiationem de S. Læto martyre istud annotavit: Fuit episcopus Leptinenis civitatis, ut scribit S. Isidorus Hispalensis in Historia Wandalorum. Pro Leptinenis vel, ut alibi est, Leptensis, Isaacus Vossius & Philippus Labbeus laudata S. Isidori Historia editores persueverunt Neptensis. Atque hoc verum civitatis, in qua S. Lætus M. sedit, nomen esse, tum ex Victoris Tunnonensis S. Isidoro antiquioris Chronico, in quo ad tertium Zenonis augusti consulum Neptensis ecclesiae episcopus vocatur, tum ex Notitia ecclesiae Africana didici, in qua unus dumtaxat Lætus occurrit, isque Neptitanus; atque inter praesules Byzacenos decimus quartus notatur. Qui eo tempore, quo S. Lætus martyr Neptensis vel Neptitanus, utriusque Leptis, majoris scilicet & minoris, episcopi fuerint, eadem docet Notitia; in qua inter Byzacenos trigessimus sextus legitur Fortunatianus Leptimagnensis, id est, Leptis minoris; primus vero inter Tripolitanos Calipides Leptimagnensis, id est, Leptis majoris. Qui plura de hactenus memoratis sedibus episcopalibus scire desiderat, eruditus Ruinartii in septus laudatam Notitiam ecclesiae Africanae Observationes consulat.

14 Sanctum Donatianum sub Hunerico bis exsulasse hisce verbis affirmat S. Victor: Jam ad exilium Vibianense secundum Donatianum... miserat episcopum. Tyrannus, ut num. 3 dictum fuit, anno circiter 482 ad exilium condemnavit 4976 Catholicos, quorum aliquos idem S. Victor disertè testatur episcopos fuisse, nominatim ex hisce laudatis Felicem Abbiritanum. Ex praesulum istorum numero etiam S. Donatianum fuisse iudico, & consequenter primum, quod sub Hunerico tulit exilium, contigisse circa annum 482. Ratio est, quia inter consecrationem S. Eugenii episcopi Carthaginensis, qua anno 481 peracta, persecutio incepit, & secundum S. Donatiani exilium, quod ultra initium anni 484 differri nequit, nullos alios episcopos exilio multatos memorat exactissimus ejusdem persecutionis scriptor, quam qui inter dictos 4976 Confessores fuere. Hos omnes, inquit num. 8, ad exilium eremi destinavit Hunericus, eo perducendos à Mauris, qui multos in via, ut num. 12 narrat, martyrio affecere. Reliqui ad solitudinis loca perveniunt, in quibus collocati horreum ad vescendum ut jumenta accipiunt. Ubi etiam venentorum animalium atque scorpionum tanta esse dicitur multitudo, ut ignorantibus incredibilis videatur. Si mecum opineris in editione Ruinartii rectè legi ad exilium Vibianense bis missum fuisse S. Donatianum, & simul admittas, quod prudenter mihi non videtur posse negari, Sanctum prima vice in istis Africa desertis exsulasse; etiam fatearis necesse est, Vibianensem

S. Lætus fuit episcopus Neptensis.

E

Singula, quae S. Victor

F

nenfema

A nensem exsilii locum situm fuisse in iisdem desertis : quæ alicubi in Mauritania verisimilius collocabis , quod gloriosorum exsulum agmen , cui S. Donatianum adunxi , à Mauris in illa fuerit abductum.

de omnibus 15 Ubi Hunericus mense Maio anni 483 omnes præfules Catholicos per universam Africam constitutos Carthaginem evocasset , ut collationi 1 Februarii anni sequentis cum Arianis habenda interessent , S. Donatianus rediit ex primo suo exsilio. Rediit quoque S. Felix episcopus Abbiritanus , de quo ad XII Octobris agetur : nam in Notitia ecclesiæ Africana seu Catalogo antistitum Orthodoxorum , qui ex præcepto regio Carthaginem venerunt , inter Proconsularis provincie præfules secundum locum occupat. Rediit etiam S. Præsidius , si S. Donatiani in primo exsilio socius fuerit ; quod incertum est. Audi iterum & expende verba S. Victoris : Jam ad exsiliium Vibianense secundò Donatianum , impositis centum quinquaginta fustibus , miserat episcopum , necnon & Sufetulensem Præsidium , virum satis acutum. Licet obvius hujus loci sensus sit , non modò S. Donatianum , sed etiam S. Præsidium ab Hunerico ad exsiliium Vibianense secundò fuisse amandatum : dubito tamen , an sensus iste conformis sit menti auctoris , qui fortè significare tantum voluit , S. Præsidium relegatum fuisse ad exsiliium Vibianense cum S. Donatiano , cui soli ejusdem exsilii pœna secundò fuerit irrogata. Itud : Impositis centum quinquaginta fustibus , ad utrumque Sanctum refero. Eodem tempore SS. Manfuetum , Germanum & Fuscum fustibus casos fuisse scribit S. Victor : qui paulò post S. Eugenium anno 484 in Epiphania Domini cæcò visum restituisse narrat. Unde cognoscitur , sanctos Confessores non seriùs passos fuisse , quàm uno circitèr mense ante Calendas Februarii , quo die collationem Carthagine haberi jusserat Hunericus.

B 16 Quæret hic fortè aliquis , ubi quinque sancti Confessores fustibus percussi , & unde priores duo , scilicet SS. Donatianus & Præsidius , in exsiliium missi fuerint ? An Carthagine ? Ita ad utramque questionem respondere malim ; quia de plerisque nullum potest esse dubium , quin eorum nomina habeantur in Notitia ecclesiæ Africana seu Catalogo episcoporum , qui Carthagine * ex præcepto regali venerunt pro reddenda ratione fidei die Kalend. Februarias anno 484. Neque obstat , quòd uno vel etiam pluribus ante istum diem mensibus exsilio & fustium ictibus puniti fuerint : nam causa , cur citius quàm ceteri episcopi Carthaginem advenerint , inter alias esse potuit , quòd à S. Eugenio totius Africa primæ acciti fuissent , ut operam suam conferrent ad componendum egregium illum ac satis prolixum contra Arianos libellum de trium Divinarum Personarum consubstantialitate , quem , ut S. Victor supra apud nos num. 5 affirmat , episcopi Orthodoxi conscripserunt ante congressum Carthaginensem ; in quo etiam recitatus fuit , aut saltem recitari cœpit. Suspiciari licet , dum libellus iste conficiendus erat , advocatos fuisse nostros Episcopos confessores ; cum eorum eruditionem commendet sacer historicus , S. Præsidium speciatim laudans ab acumine ingenii. Accersiri etiam potuit S. Lætus martyr , quem ille strenuum atque doctissimum virum appellat.

memorat, 17 Certum est S. Præsidium socium fuisse S. Donatiani , pro secunda vice in exsiliium abeuntis : sed an hunc quoque comitati fuerint SS. Septembris Tomus II.

* Carthaginem 18 Licet SS. Manfuetus , Germanus & Fuscus eodem , quo SS. Donatianus & Præsidius , tempore in exsiliium pulsati non fuerint ; nullum tamen potest esse dubium , quin exsularent : quia omnes totius Africa episcopos , qui in vera fide perstiterunt , de ecclesiis & sedibus suis dejectos nudatosque bonis omnibus , extorres vivere compulsi iniquissima sententia , quam post collationem Carthaginensem exeunte Februario anni 484 tulit Hunericus. At ambiguum manet , ad quam exsulum episcoporum classem referendi sint ; an ad eorum , qui ultrò sedes suas deseruerunt seu voluntarium in exsiliium fugerunt ; an verò aliorum , qui post dicta sententia promulgationem ad insulam Corsicam vel ad diversa Africa loca exsules vi abducti fuere , coactique vel ligna cadendi vel agros colendi servitutem pati. Quia tamen secundum auctorem Notitiæ , uti num. 7 & 8 videre est , voluntariorum exsulum exiguus fuit numerus , si hic cum aliorum , quibus violentum exsiliium tolerandum fuit , numero comparetur ; his potiùs quàm illis tres sanctos Præfules accensebis ; & faventia etiam habebis Martyrologia , in quibus exilio damnati , vel eliminati fuisse asseruntur.

Manfuetus , Germanus & Fuscus , ex historia S. Victoris non liquet ; qui hos tantum fustibus casos fuisse testatur , quando priores in exsiliium missi Hunericus. Non putem tamen tres posteriores sanctos Præfules collationi Carthaginensi adfuisse : nam eos viros eruditos esse tyrannus intellexerat , qui , teste S. Victore , circa initium Februarii peritos quosque & doctissimos viros ab aliis collationi interfuturis separavit , calumniis appositis enecandos. Sed nemini mortem intulit , præterquam S. Læto , quem post diuturnos carceris squalores incendio concremavit ; nam in fine sæpius memorata Notitiæ tantum dicitur passus numero 1. Ratio autem , cur exsilio , carcere , aliisque modis episcopos , quos ad veram fidem contra Arianos propugnandam maximè idoneos noverat , à ceteris separarit , ea sine dubio fuit , quam adfert Baronius in Annalibus ad annum 484 num. 47 , scilicet ut qui relicti essent ad conventum hujusmodi celebrandum , ut minùs periti , dantes manus causâ caderent , & sic de fide Catholica impietas Ariana trophæa victoriæ erigeret.

E 19 Sanctus Isidorus Hispalensis in Historia illustranda Wandalarum de S. Læti martyrio ita meminit tur. apud Labbeum tom. 1 Bibliotheca Mss. pag. 71 : Tunc Lætus Neptensis civitatis episcopus , quem contagii labes Ariani maculare non potuit , victor repente cælos obtinuit. S. Isidoro antiquior Victor Tannonensis in Chronico ad tertium Zenonis augusti consulatum , qui in annum Christi 479 incidit , Tunc , inquit , Lætus Neptensis ecclesiæ episcopus glorioso martyrio coronatur 11x Kalendas Octobris. Ad hunc diem Castellanus in Martyrologio universali S. Lætum seorsum annuntiavit , ejus passionem affigens anno 479. Ad VI Septembris rectè assignarat annum 484 , quo illum martyrium consummâsse ex Historia S. Victoris Vitenfis manifestius patet , quàm ut id probare sit necesse. Uti annum , ita etiam diem alienum à Victore chronographo determinatum fuisse censet Tillemontius tom. 16 Monumentorum pag. 559 , asserens sibi ex S. Victore historico clarum videri , S. Lætum coronatum fuisse mense circitèr Februario dicti anni 484. At ego nondum satis perspicio , quomodo ex ipsius verbis , quæ num. 5 relata considerari possunt ,

Manfuetus , Germanus & Fuscus , ex historia S. Victoris non liquet ; qui hos tantum fustibus casos fuisse testatur , quando priores in exsiliium missi Hunericus. Non putem tamen tres posteriores sanctos Præfules collationi Carthaginensi adfuisse : nam eos viros eruditos esse tyrannus intellexerat , qui , teste S. Victore , circa initium Februarii peritos quosque & doctissimos viros ab aliis collationi interfuturis separavit , calumniis appositis enecandos. Sed nemini mortem intulit , præterquam S. Læto , quem post diuturnos carceris squalores incendio concremavit ; nam in fine sæpius memorata Notitiæ tantum dicitur passus numero 1. Ratio autem , cur exsilio , carcere , aliisque modis episcopos , quos ad veram fidem contra Arianos propugnandam maximè idoneos noverat , à ceteris separarit , ea sine dubio fuit , quam adfert Baronius in Annalibus ad annum 484 num. 47 , scilicet ut qui relicti essent ad conventum hujusmodi celebrandum , ut minùs periti , dantes manus causâ caderent , & sic de fide Catholica impietas Ariana trophæa victoriæ erigeret.

AUCTORE
J. L.

clare demonstrari queat, errasse Victorem Tunnonensem, dum Sanctum xxiv Septembris martyrii coronam consecutum fuisse scribit. Apud auctores antiquos neque de sanctorum quinque Praesulum confessorum vita, postquam in exilium discesserunt, acta, neque de loco, tempore aut mortis genere quidquam inveni. Verisimile non est, quemquam eorum obiisse ante annum 484, quo passus fuit S. Lætus: atque ideo superius ad num. 1 hujus Commentarii in margine posui, omnes post annum cdlxxxiii ad vitam feliciter transisse.

Tud credi nequit, Justinianum imp. horiatu S. Læti Wandals bel- lum intulisse.
* martyris facti

B

20 Laudatus Victor Tunnonensis in Chronico, quod ad imperium Justiniani II seu annum 565 perduxit, ad quartum Justiniani augusti consulatum hæc habet: Justinianus imp. visitatione Læti episcopi, ab Hunerico Vandalorum rege martyre facto*, exercitum in Africam, Belisario magistro militum duce, contra Vandalos mittit &c. Similia ex ejusdem Victoris Chronico hand dubie accepta, leguntur apud S. Isidorum Hispalensem citatum. At utroque antiquior Procopius Casariensis, qui Constantinopoli degebat, cum bellum adversus Vandalos Justinianus anno Christi 533 susciperet, episcopum quemdam Dei monitu ex Oriente illuc advenisse asserit, cujus exhortatione incitatus imperator bellum istud decreverit. Rem ita enarrat Procopius, à

Claudio Maltreto nostro Parisiis anno 1662 Græco-Latinè editus, lib. 1 de Bello Wandalico cap. 10: Joannis præfati prætorio expeditionem dissuadentis orationi assensus imperator, studium ingens belli remisit. Tum quidam ex ordine sacerdotum, quos episcopos vocant, ab Oriente profectus, habere se dixit, quæ cum augusto communicaret. Ad colloquium introductus, asseruit se à Deo secundum quietem mandata hæc accepisse; ut imperatorem adiret incusaretque, quod cum Africæ Christianos tyrannide exempturum se recepisset, vano deinde metu esset deterritus. At, inquit, hæc dixit Dominus: "Bellanti ipsi adero, subque ejus imperium Africam subjungam". Quo audito, continere se augustus non potuit, quin milites ac naves cogeret, arma & comiteatus pararet ac præciperet Belisario, uti se accingeret ad exercitum, primo quoque die ducendum in Africam. Bellum successu mirè felici consecit Belisarius: nam capta Carthagine devictoque Gelimere ultimo Wandalorum rege, Africam Justiniano subjecit, qui Catholicam in ea religionem pristinum in statum restituit. Sed imperatorem istum ad Vandalos debellandos inductum fuisse visitatione Læti episcopi, ut Victor Tunnonensis scribit, tud credi nequit, nisi Procopii adversantis gravior auctoritas elevetur.

D

E

DE S. ELEUTHERIO ABBATE

R O M Æ

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Memoria Sancti in Fastis recentioribus: cultus antiquus: nonnulla de gestis, ætate & elogio edendo.

CIRCA AN.
DLXXX
AUT DXC.
Memoria
Sancti in
Fastis re-
centioribus;
C

Revenus & Molanus in additionibus ad Usuardum hodie memorârunt S. Eleutherium abbatem Spoletinum, sed Romæ defunctum. Hosce secuti sunt Galestinus & Baronius in Martyrologio Romano, quod ita habet: Romæ sancti Eleutherii abbatis, servi Dei, quem sanctus Gregorius Papa scribit oratione & lacrymis mortuum suscitasse. Maurolycus eundem annuntiat his verbis: Romæ Eleutherii abbatis apud Spoletum tempore beati Gregorii Papæ. Menardus quoque, Wion, Bucelinus, alique martyrologi Benedictini Eleutherium abbatem ad eundem diem celebrârunt. In Martyrologio Parisiensi commemoratur eodem die & ornatur hoc elogio: Romæ, sancti Eleutherii abbatis, qui in monasterio sancti Gregorii vitâ functus est post multa precibus & lacrymis patrata miracula, ipsique Gregorio restitutum fanitatem. Secutus est etiam Castellanus in Martyrologio universali, sed addens annotationem marginalem, quâ dicitur S. Eleutherius abbas hac die positus in Romano Martyrologio occasione S. Eleutherii Papæ, qui in manuscriptis non agnoscebatur titulo episcopi.

2 Sanè in Hieronymianis apographis die vi Septembris annuntiatur Eleutherius aliquis, nec

statim in oculos incurrit, quis sit ille Eleutherius. Apud Florentinum in textu Hieronymiani sic legitur: Romæ viâ Salaria natalis sancti Eleutherii episcopi. Ad hæc verba multis disputat Florentinus, utrum designetur S. Eleutherius Papa, an alius sanctus Eleutherius, creditque Eleutherium abbatem ea de causa à Galestinio, Maurolyco & Baronio ad hunc diem fuisse commemoratum, quia putabant hunc designari in Hieronymianis; idque etiam de Baronio credidisse Castellanus, insinuant verba ipsius mox data. Verùm facile quidem assentior Castellano, Eleutherium Papam esse, qui in plerisque Hieronymianis die vi Septembris, aliquando cum titulo episcopi, aliquando sine illo titulo, legitur memoratus: idque etiam existimârunt Majores nostri, quando ad diem xxvi Maii de Eleutherio Papa disputârunt: attamen idcirco non credo Eleutherium abbatem ex solo errore ad hunc diem fuisse relatam; sed commemoratum hac die à Baronio post Grevenum & Molanum existimo, quia credidit sanctum Abbatem die vi Septembris obiisse. Certè Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. 8 cap. 45 longum ex S. Gregorio texens elogium, in fine diem emortualem sic exprimit: Ipse autem Vir sanctus in eodem monasterio inter brachia Gregorii spiritum feliciter emisit viii Idus Septembris. Hanc senten-

quibus non videtur insertus ex errore:
F

A sententiam, quantam conjicio, secuti sunt Gre-
venus, Molanus, Baronius, aliique scriptores
laudati: neque enim in Annotatis suis Baronius
asserit Eleutherium abbatem legi in Hieronymia-
nis, sed Bedam & Adonem perperam laudat,
cum hi nullum hodie in sinceris Martyrologiis
habeant Eleutherium.

3 In Kalendario quodam Benedictino Ms.
Eleutherius ponitur in pervigilio S. Gregorii,
sen die xi Martii, ut ibi apud nos legitur in
Pratermissis. Philippus Ferrarius S. Eleutherium
in utroque Catalogo memorat ad xviii Aprilis,
sed varia habet de die emortuali. Nam in Ca-
talogo Sanctorum Italia prius scripto ita de mor-
te S. Eleutherii habet: Tandem Abbas fenio con-
fectus in monasterio S. Andreae in manibus S.
Gregorii suum Deo reddidit spiritum xiv Kal.
Maii, anno Salutis dc. At in Catalogo generali
in Annotatis ad eundem diem haec observat: Ex
tabulis ecclesiae Spoletanae hac die... Videtur
idem cum eo, de quo in Martyrologio Roma-
no ad diem vi Septembris. Corpus Spoleti in
aede Cathedrali. Haec autem dies (xviii Aprilis)

B) translationis esse videtur. Suspicio Ferrar-
ium de die emortuali primam scripsisse ex con-
jectura, illumque notasse xviii Aprilis, quia eo
die Spoleti olim colebatur Sanctus: deinde vero
credidisse, eum esse translationis diem. Ludovicus
Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbria, quas
tribus tomis Italicè edidit, tom. 2 pag. 209 non
modo asserit S. Eleutherium obiisse vi Septembris,
sed geminam quoque corporis translationem fuisse
asserit. Hic auctor, qui Fulgini scripsit,
ideoque Spoletinorum sententiam melius perspe-
ctam habere potuit, accedente Petro de Nata-
libus, mihi persuadet, Baronium aliosque non
temere, neque ex solo errore, S. Eleutherium
ad diem vi Septembris retulisse, sed id fecisse,
quia eo die defunctus creditur.

4 Publica S. Eleutherii veneratio longè etiam
antiquior est, quam suspicatus est Bailletus in
Eleutherio ad vi Septembris, ubi ait verisimili-
ter cultum non esse publicè Eleutherium ante se-
culum xvi, quia Baronius Eleutherio episcopo
substituit Eleutherium abbatem, ut ipse quidem
credidit. Nam ea, quae de sacra Eleutherii ve-
neratione scribit Jacobillus, omnino insinuant
eam esse antiquiorem. Verba ejus Latina reddo:

C Sacrum ipsius corpus translatum est die xviii
Aprilis ad ecclesiam suam Spoletinam S. Marci:
& post multos annos fuit transportatum ad ec-
clesiam S. Petri, istius civitatis olim cathedra-
lem: atque hac de causa clerus Spoletinus, ejus-
que dioeceseos festivitatem ipsius celebrat ritu
duplici hac die sexta Septembris, & translatio
olim celebrabatur xviii Aprilis. Deinde, lauda-
tis aliquot Martyrologiis, in quorum uno dici-
tur xviii Aprilis est Spoleti festum ejus transla-
tionis, iterum addit Italicè, quae Latine red-
do: Plures in honorem ipsius erectae sunt ec-
clesiae, una nominatim in dioecesi Spoletina. Al-
teram addit in dioecesi Reatina ecclesiam cum
monasterio: at cum alius S. Eleutherius, de
quo actum apud nos xviii Aprilis, à Reatinis
colatur, nihil ausim de illa ecclesia certi affir-
mare: noverint ipsi Reatini, utrius sit Eleuthe-
rii. Ex dictis tamen concludo, cultum S. Eleuthe-
rii satis antiquum esse, & verisimiliter in-
choatum multis seculis ante seculum xvi.

5 Imò, ex translatione S. Eleutherii ad eccle-
siam monasterii S. Marci, non videtur dubitan-
dum, quin jam seculo xiii cultus S. Eleutherii
Septembris Tomus II.

viguerit, & verisimiliter inchoatus sit multo ci-
tius. Nam Mabillonius tom. 1 Annalium pag.
170 de monasterio S. Marci ita scribit: Sub
medium seculum tertium-decimum abbas & mo-
nachj ibidem defecerunt. Itaque verisimile est,
translationem corporis ad monasterium S. Mar-
ci contigisse ante medium seculum decimum ter-
tium; adeoque & cultum Sancti ante istud tem-
pus inchoatum. Deum si consideremus verba
Adriani Pape I in epistola ad Carolum Ma-
gnum tom. 7 Conciliorum Labbei col. 955, vix
dubitabimus, quin jam seculo viii S. Eleuthe-
rius fuerit in veneratione fidelium. Verba ipsa
Pontificis subjungo: Sed & sanctus Gregorius
Papa in monasterio suo pulcrum fecit oratorium,
& ipsum diversis historiis pingi fecit, atque sa-
cras ibidem erexit imagines: ubi & cum BEATO
Eleutherio pro aegritudine stomachi sui ingres-
sus, in oratione pariter exauditi sunt. Et ille
vir SANCTUS Eleutherius, quem dicunt & mor-
tuum fuscitasse, ante ipsas sacras imagines se
prosternens, divinam exorare clementiam cum
sancto Gregorio non dubitavit: sed fidem fe-
rentes perfectam, pariter exauditi sunt, & us-
que haecenus apud nos venerantur. Cum Eleu-
therius ab Adriano beatus vocetur & Sanctus,
jam tunc videtur ecclesiastica veneratione hono-
ratus fuisse; nisi & ultima Adriani verba in-
dicarent, nisi is de sacris imaginibus ageret, &
tam antecedentia quam sequentia insinuarent,
de iis dici haec verba: Et usque haecenus apud
nos venerantur. Verum haec sufficiant de anti-
quitate cultus. Ceterum Piazza in Hemerologio
sacro Urbis ad vi Septembris scribit, Roma in
ecclesia S. Gregorii Magni fieri festivam commemo-
rationem de S. Eleutherio.

6 Nonnulla hujus Sancti gesta innotuerunt
ex Dialogis S. Gregorii Magni, qui de eo va-
ria narravit lib. 3 cap. 33. Haec deinde edide-
runt Lipomanus, Surius, Gononus, Mabillonius,
atque ex iis elogia formarunt Bellocaccensis,
Trithemius, Petrus de Natalibus, aliique
plures, quos enumerare non est necesse. Recu-
dam & ego praedictam S. Gregorii relationem,
eamque annotatis illustrabo. Verum cum & aliis
locis S. Gregorius de S. Eleutherio meminerit,
aut quadam narraverit ad eum utcumque spe-
ctantia, quae ferè neglecta sunt ab aliis, ea pri-
mam colligam, atque huc transferam.

7 Gregorius lib. 3 cap. 14 agens de S. Isaaco
abbate, cujus Acta apud nos data sunt xi A-
prilis, de S. Eleutherio sic meminit: Multa au-
tem de eodem viro, narrante venerabili patre
Eleutherio, agnovi, qui & hunc familiariter no-
verat, & ejus verbis vita fidem praebat. Ex
his verbis primo habemus S. Gregorium varia
in Dialogis relata didicisse ab Eleutherio, quem
item testem laudat lib. 3 cap. 21 & lib. 4 cap.
35: secundo Eleutherium fuisse familiarem I-
saaco abbati alterius monasterii Spoletini. Ter-
tio mox subdit Gregorius, Isaacum non fuisse
ortum ex Italia, sed venisse de Syriae partibus
ad Spoletanam urbem. Idem de S. Eleutherio
asserit Jacobillus, sed sine ulla auctoritate an-
tiquorum, ideoque improbabiliter, praesertim
cum S. Gregorius id de Isaaco studiosè observet,
de Eleutherio autem ejusque fratre Joanne ni-
hil simile uspiam dixerit. Probabilius igitur est,
Eleutherium natione Italum fuisse, atque in Ita-
lia natum.

8 Gregorius rursum lib. 3 cap. 21 sic habet: evergame-
Rei namque, quam narro, vir sanctissimus Eleu-
therius, tus

AUCTORIBUS
J. S.
& forsan
inchoata est
seculo viii
aut citius.

E

Aliqua ge-
sta memorata
à S. Gre-
gorio,

F

qui Eleu-
therium te-
stem subin-
de laudat à
Italiis na-
tione fuisse
videtur notè
Syrus:

AUCTORIBUS
J. S.

therius senex pater, cujus memoriam superius feci, festis extitit, mihi que hoc intimare curavit; quod in Spoletana urbe puella quaedam jam nubilis cuiusdam primarii filia, caelestis vitae desiderio exarsit, eique pater ad viam vitae resistere conatus est: sed contento patre, conversationis sanctae habitum suscepit. Qua ex re factum est, ut eam pater suae substantiae exheredem faceret, nihilque ei aliud nisi sex uncias unius possessiunculae largiretur. Ejus vero exemplo provocata ceperunt apud eam multae nobilioris generis puellae converti, atque omnipotentis Domino dedicata virginitate servire. Quaedam vero die idem Eleutherius abbas vir vitae venerabilis, ad eam gratia exhortationis atque aedificationis accesserat, & cum ea de verbo Dei colloquens sedebat; cum repente ex eodem fundo, quem in sex uncias a patre perceperat, cum xenio rusticus venit. Qui dum ante eos assisteret, maligno spiritu correptus cecidit, fatigarique nimis stridoribus atque balatibus cepit.

B
per virginem
piam jubente
verisimiliter
Eleutherio.

9 Tunc sanctimonialis femina surrexit, atque irato vultu magnis clamoribus imperavit, dicens: Exi ab eo, miser, exi ab eo, miser. Ad cujus vocem mox per os vexati diabolus respondit, dicens: Et, si de isto exeo, in quem intrabo? Casu autem juxta porcum parvulus pascebatur. Tunc sanctimonialis femina praecipit, dicens: Exi ab eo, & in hunc porcum ingredi. Qui statim de homine exivit, porcum, quem jussus fuerat, invasit, occidit, & recessit. *Hactenus Gregorius, doctrinam moralem mox subdens, nec improbens mandatum de porco ingrediendo, quia idem demoni Christus concessit. Totum autem hoc factum huc transtuli, quia dubitandum non videtur, quin S. Eleutherius partem in eo habuerit, sed id modestè tacuerit. Primò enim sancti Abbatis consilio usa videtur puella, quando nuptias aversata est, & vel invito patre virginitatem professã. Deinde demonem a sancta illa puella fugatum, jubente aut certè hortante S. Eleutherio, prorsus mihi persuadeo: neque enim id virgo sancta prudenter aut decenter tentare poterat coram S. Eleutherio, nisi ipso jubente aut hortante.*

C
Joannes
Sancti fra-
ter moriens
alium ad se
vocat.

10 Lib. 4 cap. 35 aliud factum mirabile narrat Gregorius, quod huc transfero, quia ad fratrem & discipulum Eleutherii spectat: Solet autem, inquit, plerumque contingere, ut egressura anima eos etiam recognoscat, cum quibus pro aequalitate culparum, vel etiam praemiorum, in una est mansione deputanda. Nam vir vitae venerabilis Eleutherius senex, de quo praecedente libro multa narravi, in monasterio suo germanum fratrem nomine Johannem se habuisse perhibuit, qui ante dies quatuordecim, suum fratribus exitum praedixit. Cumque decrecentes quotidie computaret dies, ante triduum, quam vocaretur ex corpore, febre correptus est. Ad horam vero mortis veniens, mysterium Domini Corporis & Sanguinis accepit. Vocatisque fratribus, coram se psallere praecipit, quibus tamen antiphonam ipse per semetipsum imposuit, dicens: "Aperite mihi portas justitiae, & ingressus in eas confitebor Domino: haec porta Domini, mini, justis intrabunt per eam". Cumque coram eo assistentes fratres psallerent, emissa subito & producta voce clamavit, dicens: URSE VENI. Quod mox ut dixit, e ductus è corpore mortalem vitam finivit. Mirati sunt fratres: quia hoc, quod moriens frater clamaverat, ignora-

bant. Quo defuncto, in monasterio facta est magna tristitia.

11 Quarto autem die quiddam fratribus necessarium fuit, ut ad monasterium aliud longè positum transmitterent. Illuc ergo euntes fratres, omnes ejusdem monasterii monachos tristes vehementer invenerunt. Quibus cum dicerent: Quid habetis, quod vos in tanto mœrore deprimitis? Responderunt, dicens: Loci hujus desolationem gemimus, quia unus frater, cuius nos vita in hoc monasterio continebat, hodie quartus est dies quod ex hac luce subtractus est. Cumque fratres, qui venerant, studiosè inquirerent, qualiter dictus fuisset, responderunt: URSUS. Qui vocationis ejus horam subtiliter inquirentes, ipso eum momento cognoverunt exisse de corpore, quo per Johannem, qui apud eos defunctus est, fuerat vocatus. Qua ex re colligitur, quia utrorumque par fuerat meritum, eisque datum est, ut in una mansione socialiter viverent, quibus è corpore contigit socialiter exire. *Hac S. Gregorius de fratre S. Eleutherii, quem cum alio Joanne confusum invenio apud Jacobillum. Certè hic scriptor asserit Joannem hunc S. Eleutherii fratrem Roma defunctum esse, & memorari in Martyrologio Romano die xvii Januarii cum SS. Antonio & Merulo, ideoque & Joannem Eleutherii fratrem Sancti honorari titulo. Verùm manifesta hac est duorum confusio, qua ex solo S. Gregorio facile tolli potest. Primus Joannes, de quo S. Gregorii verba jam dedi, frater erat S. Eleutherii, & defunctus est ante ipsum in monasterio Spoletino. Alter Joannes, de quo agit Gregorius lib. 4 Dialogorum cap. 47, erat magnæ indolis adolescens, & defunctus est Roma in monasterio S. Gregorii, ita ut luce clariùs à fratre S. Eleutherii sit distinctus. Ille autem annuntiatum cum Antonio & Merulo in Martyrologio Romano ad xvii Januarii, ubi de Sanctis istis etiam apud nos actum est. An simili cultu honoretur Joannes Eleutherii frater, hactenus mihi non liquet.*

D
illeque eo-
dem tempore
moritur: di-
stinctus hic
Joannes ab
alio synony-
mo:

E

12 Nunc, priusquam elogium Sancti ex Gregorio subdam, pauca restant dicenda de anno emortuali. Ferrarius ex monumentis ecclesie Spoletinae notat annum 600, sed ipse deinde observat errorem esse manifestum. Jacobillus mortuum statuit Eleutherium circa annum 585; Mabillonius in *Actis tom. 1 pag. 305* ponit circa DLXXXVI. Id certum est ex elogio dando, Eleutherium defunctum esse, priusquam Gregorius Dialogos suos scripsisset, quod factum est anno 593 aut 594. Bailletus ad vi Septembris in Eleutherio asserit, ipsum non esse defunctum, antequam S. Gregorius anno 585 à legatione sua Constantinopolitana reversus est: at non video id certò probari posse. Credunt quidem aliqui id sequi ex dispositione monasterii, de qua loquitur Gregorius post relatam sanationem suam, precibus S. Eleutherii obtentam. Sed difficulter ostendent, nullam monasterii dispositionem pertinuisse ad Gregorium ante praedictam legationem. Quapropter incertum mihi est, utrum Eleutherius sit defunctus ante istam legationem, an tempore legationis, aut post reditum Gregorii, aut etiam post pontificatum ab eo susceptum anno 590: ideoque mortem Eleutherii latiori modo notavi circa annum 580 aut 590.

F

ACTA

A

A C T A

auctore S. Gregorio Magno

Ex lib. 3 Dialogorum cap. 33.

Sanctus vi-
xit cum S.
Gregorio :
dicitur mor-
uum susci-
risse :

* *al. plo-*
rando

B
puerum da-
monis vexa-
tione libe-
rat :

* *al. sibi*

E Leutherius pater monasterii beati euangeli-
stæ Marci, quod in Spoletanæ urbis pomæ-
riis situm est, diu mecum est in hac urbe in meo
monasterio conversatus, ibique a defunctus est.
Quem sui discipuli referebant orando * mortuum
fucitasse. Vir autem tantæ simplicitatis erat &
compunctionis, ut dubium non esset, quod il-
læ lachrymæ ex tam humili simplici mente e-
ditæ, apud omnipotentem Deum multa obtine-
re potuissent. Hujus ergo aliquod miraculum nar-
ro, quod inquisitus mihi simpliciter & ipse fa-
tebatur.

B 2 Quadam namque die dum iter carperet,
facto vespere cum ad secedendum locus deesset,
in monasterium virginum devenit : in quo qui-
dam puer parvulus erat, quem malignus spiri-
tus omni nocte vexare consueverat. Sed sancti-
moniales sceminæ, ut virum Dei susceperunt,
eum rogaverunt, dicentes : Tecum, pater, hac
noctæ puer iste maneat. Quem ipse benignè sus-
cepit, secumque eum nocte eadem jacere per-
misit. Facto autem manè, cœperunt sanctimo-
niales sceminæ eundem patrem vigilanter inqui-
rere, si quid ei puer, quem dederant, nocte
eadem fecisset. Qui miratus, cur ita requirerent,
respondit, Nihil. Tunc illæ ejusdem pueri in-
notuerunt causam, & quod malignus spiritus
nulla ab eo nocte recederet, indicaverunt, sum-
moperè postulantes, ut hunc secum ad mona-
sterium tollerent, quia jam vexationem illius vi-
dere ipsæ non possent. Consensit senex : puerum
ad monasterium duxit. Qui cum multo tempore
in monasterio fuisset, atque ad hunc antiquus
hostis accedere minimè præsumpsisset, ejusdem
senis animus de salute pueri immoderatiùs per
lætitiâ tactus est. Nam coram positus fratribus
dixit : Fratres, diabolus ibi * cum illis sorori-
bus jocabatur : at verò ubi ad servos Dei ven-
tum est, ad hunc puerum accedere non præ-
sumpsit. Post quam vocem horâ eadem ac mo-
mento idem puer coram cunctis fratribus, dia-
bolo se invadente, vexatus est. Quo viso, Se-
nex se protinus in lamentum dedit. Quem dum
lugentem diu fratres consolari voluissent, re-
spondit, dicens : Credite mihi, quia in nullius
vestrum ore hodie panis ingreditur, nisi puer
iste à dæmonio fuerit ereptus. Tunc se in ora-
tionem cum cunctis fratribus statuit, & eous-
que oratum est, quousque puer à vexatione sa-
naretur. Qui tam perfectè sanatus est, ut ad hunc
malignus spiritus accedendi ausum ulterius non
haberet.

Petrus. Credo, quod ei elatio parva surre-
perat : sed ejus discipulos omnipotens Deus fa-
cti illius esse voluit adjuutores.

Gregorius. Ita est. Nam quia pondus mira-
culi solus portare non potuit, divisit hoc cum
fratribus, & portavit.

3 Hujus Viri oratio quantæ virtutis esset, in
memetipso expertus sum. Nam cum quodam
tempore in monasterio positus, incisionem vita-
lium paterer, crebrisque angustiis per horarum
momenta ad exitum propinquarem, quam me-
dici molestiam Græco eloquio syacopin vocant :
& nisi me frequenter fratres cibo reficerent, vi-
talis mihi spiritus funditus intercidi videretur,
Paschalis supervenit dies. Et cum sacratissimo
Sabbato, in quo omnes & parvuli pueri jeju-
nant, ego jejunare non possem, cœpi plus a-
more, quam infirmitate, deficere. Sed tristis a-
nimus consilium citius invenit, ut eundem Vi-
rum Dei secretò in oratorium ducerem, eum-
que peterem, quatenus mihi, ut die illo virtus
ad jejunandum daretur, suis apud omnipoten-
tem Dominum precibus obtineret : quod & fa-
ctum est. Nam mox ut oratorium ingressi sumus,
à me humiliter postulatus b sese cum lachrymis
in orationem dedit, & post paululum completa
oratione exiit. Sed * ad vocem benedictionis il-
lius, virtutem tantam meus stomachus accepit,
ut mihi funditus à memoria tolleretur cibus &
ægritudo c. Cœpi mirari quis essem, quis fue-
rim : quia & cum ad animum redibat infirmitas,
nihil in me ex his, quæ memineram, recogno-
scebam. Cùmque in dispositione monasterii mens
occupata esset, obliviscebar funditus ægritudi-
nis meæ. Si verò (ut prædixi) rediret ægritu-
do ad memoriam, cum tam fortem me esse sen-
tirem, mirabar si non comedissem. Qui ad ve-
speram veniens, tantæ me fortitudinis inveni,
ut, si voluissem, jejunium usque ad diem alte-
rum transferre potuissem. Sicque factum est, ut
in me probarem ea etiam de illo vera esse, qui-
bus ipse minimè interfuissem.

A. S. GRÉ-
GORIO
MAGNO.

S. Grego-
rius Eleu-
therii preci-
bus sanatus.

E
b

* *al. &*

c

A N N O T A T A.

a *Non dicit Gregorius, se presente aut in*
monasterio tunc degente defunctum esse Eleuthe-
rium, ut aliqui perperam asseruerunt. Hac de
causa annus emortualis incertus est. Consule Com-
mentarium num. 12.

b *Ita habet editio novissima Operum S. Gre-*
gorii, quam ubique secutus sum. In aliis edi-
tis legitur : Nam mox ut oratorium ingressi su-
mus, humiliter sese cum lacrymis in orationem
dedit.

c *Hac sanatio etiam refertur in Vita S. Gre-*
gorii à Petro diacono, ibique ponitur ante le-
gationem S. Gregorii. Frustra igitur laborant,
qui ex hoc factio probare volunt, non obiisse Eleu-
therium ante annum 585, ut observavi in Com-
mentario num. 12.

DE S. FAUSTO ABBATE

PROPE SYRACUSAS IN SICILIA.

C. S.

SYLLOGE.

CIRCA
ANNUM
DCVII.
Memoria in
sacris Fa-
stis.

Syraculis antiqua nobilique Sici-
lia civitate, hoc die celebratur
memoria S. Faustii, abbatis mo-
nasterii S. Lucia non procul à
pradiella urbe distantis. Inter
martyrologos, quorum paucis
notus est, Philippus Ferrarius in Catalogo gene-
rali Sanctorum, ad VIII Idus Septembris sic il-
lum annuntiat: Syraculis, S. Faustii, abbatis
monasterii sanctæ Lucie: in Annotatis citat
Tabularium ecclesie Syracusanae & Martyrolo-
gium Siculum. Ad eundem diem refertur à
Menardo in Martyrologio Benedictino: Syracu-
lis, sancti Faustii abbatis: & à Gabriele Buce-
lino in ejusdem Ordinis Menologio. Eundem
diem ipsi sacrum assignant Franciscus Carrera in
Pantheo Siculo, & Rocchus Pirrus Sicilia sa-
cra lib. 3, pag. 139, laudans Kalendarium Sy-
racusanum, & Octavium Cajetanum, qui in I-
dea Operis de Vita Siculorum Sanctorum, illis
preiuit. Videtur autem vel statim, vel saltem
non diu post obitum suum, cultum apud Syra-
cusanos obtinuisse, cum anonymus quidam Si-
culus, scriptor coævus Vita S. Zosimi episcopi
Syracusani, qui Sancti nostri discipulus fuit,
illum jam tum Sancti titulo celebravit, ut mox
ostendemus.

Fuit abbas
monasterii
S. Lucie:
discipulum
habuit S.
Zosimum.

2 De Sancti Actis nihil habemus, nisi quòd
abbas fuerit monasterii S. Lucia virginis mar-
tyris, prope Syracusas, & S. Zosimum, qui ei
postea in abbatiam successit, ac denique ad Sy-
racusanam cathedram evectus est, disciplinam mo-
nasticam pie sancteque imbuerit. Id habemus ex
laudata Vita S. Zosimi, quam Majores nostri
tom. III Martii à pag. 839 ex Octavio Cajetano
recuderunt. In hac num. 6 biographus sic scri-
bit: Sanctus enim Zosimus cum ætate, tum vir-
tutibus inter Sanctos proficiens, custos pretiosi
loculi sanctæ virginis Lucie constituitur à S.
Fausto abbate ipsius monasterii, cujus ut vitam
moresque est imitatus, ita dignus, qui illi suc-
cederet, habitus est. Eadem ferè dicuntur in
Responsoriis 1 Nocturni in Officio proprio ejus-
dem S. Zosimi, olim in Syracusana ecclesia re-
citari solito. Verba accipe:

Sanctus Faustus pater ædis & adjutrix dextera
Æmulanti sanctos actus & Sanctorum corpora
Sacrae martyris commisit pretiosa funera.

Deinde in Responsorio 2 Noct. dicitur S. Zosi-
mus sancto Abbati nostro successisse:

Sanctus Faustus cunctæ carnis viam ut ingre-
ditur &c.

Incertum
utrum Basili-
ani, an
Benedictini

3 Cujus autem Ordinis abbatia S. Lucia, ad-
eoque & Sanctus noster fuerit, certò non liquet:
communior tamen opinio pro Benedictino stare
videtur. In ea, quantum apparet, fuit Mabillonius
tom. 1 Annal. ad annum 591, ubi ait:
Duo tunc erant apud Syracusas monasteria: u-
num S. Lucie extra muros situm eo in loco,
ubi beata virgo martyrium passa est: alterum
S. Petri ad Bajas &c. Rocchus Pirrus Sicilia sa-

cra lib. 3, notitia 2, pag. 204 id pro certo ha-
bet: sic enim inquit: Omnium antiquissimum
Ordinis D. Benedicti sub titulo S. Lucie Syra-
cusanae eo situm in loco est, ubi præclarissima
virgo martyrium Christi fidei fecerat. Mox in-
ter sanctos hujus loci viros S. Faustus ita ibidem
commemoratur: Faustus anno DCCV sub Tibe-
rio & Mauritio imperatoribus: ejus festum die
VI Septembris. Hac ipse: verum Benedictini Or-
dinis fuisse non probat. Adducit quidem locum
ex epistola 1 lib. 8 S. Gregorii, qua in novissi-
ma editione est prima lib. 10, sed is nihil mi-
nus, quam istud probat. Verba S. Gregorii au-
diamus: Præterea petiit à nobis supra Trajanus
frater noster (episcopus Melitensis, non Mile-
vitanus, ut habet Pirrus,) ut de monasterio
suo, quod in civitate Syracusana situm est, ei
quatuor vel quinque dari monachi debuissent.
Quis hinc deducat, monasterium S. Lucia Or-
dinis S. Benedicti fuisse, aut ex eo monachos Be-
nedictinos à Trajano petitos? Sanè prius osten-
dere debuisset Pirrus, Trajanum illum Benedi-
ctinum fuisse: quamvis nec sic quidquam evin-
ceret, cum S. Gregorius agat de monasterio,
quod situm erat non prope Syracusas, sed in ci-
vitate Syracusana, adeoque loqui potuerit de quo-
libet alio monasterio intra urbem condito.

4 Menardus lib. 2 Observationum ad Mar-
tyrologium sui Ordinis tantum ut probabile ad-
mittit, illum Benedictinum fuisse; de Octavio
enim Cajetano ait: Etsi dubitet, an hic S. Fau-
stus fuerit Basilianus, an Benedictinus, proba-
bile est tamen, eum fuisse ex prima propaga-
tione discipulorum S. Placidi in Sicilia. Simili-
ter dubitanter loquitur Gabriel Bucelinus ad
hunc diem laudans Octavium & Menardum.

Fuit hic, inquit, nonnullorum opinione ex pri-
ma discipulorum sanctissimi Placidi protomarty-
ris nostri in Sicilia propagine, abbas Syracusa-
ni, conditi in honorem S. Lucie virginis mar-
tyris cœnobii. Sed nec quidquam luminis hac in
parte affundit coævus ille S. Zosimi biographus,
cujus num. 1 memini; quippe qui de Regula
vetusti istius monasterii altum silet; silet præterea
S. Gregorius, licet ejusdem cœnobii in epistolis
suis semel & iterum faciat mentionem. Quare
cum nihil certi in alterutram partem occurrat,
utrique, si qua est, suam probabilitatem relinquo.
Notat porro laudatus Pirrus, idem istud monaste-
rium post varios casus, suo tempore, id est an-
no 1617, ab episcopo Joanne Torres datum
fuisse Fratribus Minoribus reformatis de Obser-
vantia.

5 Ætatem, quâ Sanctus vixit, manifestè di-
scimus ex saepe laudata vita S. Zosimi, ejusdem
primùm discipuli ac deinde in monasterii regi-
men successoris. Annum emortualem certò desi-
gnare non licet, quia Zosimi incertus est: verum
tamen non procul à vero aberrare nos sinit po-
sterioris biographus. Secundùm hunc sanctus il-
le Syracusanus episcopus S. Fausto in abbatiam
succe-

E

Ordinis
fuerit.

F

Suprema
Sancti ætas.

A succedens, eam annis quadraginta rexii, quibus elapsis, sub Theodoro Pontifice maximo Syracusarum episcopus ordinatus est, quo in munere tredecim alios annos explevit: adeoque 53 annis sancto Abbati suo superfuit. Quare si de Zofimi emortuali anno constaret, S. Faustii supremus vitæ annus extra dubium foret: verum cum ille incertus sit, hic pariter incertus manet. Octavius Caietanus in *Vitis Sanctorum Siculorum* pag. 226 S. Zofimi mortem anno Christi 656, S. Faustii verò pag. 223 anno 602 illigat. At Henschenius noster tom. III Martii, pag. 838 ejusdem sancti episcopi obitum circa annum 660 statuit, sive sint anni, inquit, duo tresve auferendi, sive adjiciendi. Rationes, ob quas sic opinetur, loco citato num. 3 studiosus lector reperiet. In hac sententia mortuus est Sanctus noster circa annum 607: etenim si illos 53 annos, quibus S. Zosimum ipsi superstitem fuisse ostendimus, annis 660 substrahas, prodibit annus 607, circa quem eum obiisse necesse est, sic tamen, ut quot annis S. Zofimi mors serius aut citius statui potest, totidem pariter hujus felix è vivis excessus differendus aut maturandus sit.

AUCTOR
C. S.

DE S. CHAGNOALDO EP. ET CONF.

LAUDUNI IN GALLIA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

C. S.

B § I. Varia Sancti annuntiatio: Acta unde concinnanda.

E

INTER AN.
DCXXXI ET
DCXXXVIII.
Sancti varia
memoria

Inter sanctos Laudunensis ecclesia in Belgica presules hac die cultum obtinet S. Chagnoaldus, qui ab aliis Chagnoaldus, Chanoaldus & Agnoaldus appellatur. Martyrologia classica nusquam, quod sciam, ipsius meminerunt: at in recentioribus satis frequens est memoria, non eodem tamen die signata. Kalendarium vetus Ms. Sanctorum Ordinis Benedictini illum ad diem xxxi Januarii annuntiat, nec sine mendis, quæ infra corrigemus; interim verba accipe: Sancti Chagnoaldi, ex monacho Luxoviensi archiepiscopi Lugdunensis, fratris sanctorum Pharaonis & Walberti. Florarium nostrum Ms. die viii Februarii eundem designare videtur, dum sic annuntiat: Eudoaldi aliàs Oudoaldi Lugdunensis episcopi; eundem inquam designare videtur, prout jam suspicati sunt Majorès nostri in Prætermissis ad citatum diem: nam & Chagnoaldus etiam ab aliis Lugdunensis episcopus perperam statuitur & inter hujus ecclesiæ antistites nullus S. Eudoaldus vel Oudoaldus occurrit, & Chagnoaldi nomen à variis variè scriptum legitur. Gabriel Bucelinus in Menologio Benedictino bis illum commemorat, & primò quidem xxiii Augusti, ac deinde hoc die, sive vi Septembris: utrobique satis prolixum elogium texit, quod infra recitabimus: cur autem bis annuntiet, non edicit; suspicor tamen non aliam ob causam id illum fecisse, quàm quòd primum prædictorum dierum apud suos Benedictinos, alterum apud Laudunenses Sancto sacros reperisset.

in sacris
Fastis.

2. Ut verò sic existimem suadet Mabillonius, qui tom. I Annal. ad annum 632 num. 29 de Sancti apud suos cultu ait: Ejus obitus Augusti die xxiii colitur in Martyrologio Benedictino; ubi nullam facit de vi Septembris mentionem, quamvis in Indice Sanctorum, quem Seculo 2 præmittit, utramque annuntiationem agnoscat his verbis: Colitur xxiii Augusti & vi Septembris. Suadet etiam ipse Bucelinus, qui ad hunc diem laudat monumenta ecclesiastica & Officium proprium Laudunensia, quod non facit ad xxiii

Augusti. Ad alium rursus diem, iv videlicet Septembris, Sancti memoriam consignat Castellanus in Martyrologio universalis Gallicè edito, sed nullam pariter particularem festivitatem designans: Lauduni S. Chagnoaldus, hujus urbis episcopus, frater sanctæ Faræ. Consonat Martyrologium Parisiense anno 1727 excusum, quod ad præcitatum diem sic habet: Lauduni, S. Chagnoaldi episcopi, fratris S. Faræ abbatissæ, qui concilio Remensi sub Sonnatio subscripsit. Denique ad eandem diem illum refert Simon Moihier in Indice Sanctorum Gallie, quem Romano Martyrologio Gallicè verso subrexit.

3. Ast alii vi Septembris sanctum Episcopum nostrum celebrant. Inter hos Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano ipsum sequenti elogio exornat: Apud Laudunum Clavatum S. Chagnoaldi episcopi & confessoris gloriosi; qui sanctorum Pharaonis & Walberti episcoporum, sanctæque Pharæ abbatissæ frater, beatorumque Columbani & Eustasii in cœnobiarca Luxoviensi discipulus, jam à pueritia divinis operibus præstans, cum mentis pietate vitæque sanctitate niteret, post Richbertum episcopus Laudunensis electus est. Quo in divino munere (quod non nisi ægrè subiit, latebris pio humilitatis studio deditus) ita se gessit, ut cœlestis Christi regnum & vitæ Euangelicæ exemplis & miraculis divinè editis propagarit. Itaque cum egregiis monumentis ecclesiam suam instruxisset, meritis ornasset, legibusque sacris vindicandis indictæ synodo Remensi cum multis Gallicanæ ecclesiæ patribus ætate & virtute conspicuus interfuisset, demum pontificatu & vitâ feliciter consummatis, oculos carnis in mortem clausit, æternùmque cum Christo victurus ad cælum perrexit.

4. Gabriel Bucelinus, qui, ut jam monuimus, eum xxiii Augusti honorifico elogio celebrat, eundem pariter ad presentem diem hisce encomiis prosequitur: Lauduni Clavati in Gallia, S. Chagnoaldi episcopi & confessoris. Chagnoaldus, Chagnoaldus, sive Cainaldus (nonnullis etiam Rainaldus) generosissimo illecebrarum mundi hujus contemptu illustrissimus, Hagericum,

Elogia

F

AUCTORE
C. S.

gnericum, Burgundiæ potentissimum comitem, patrem, matrem pari nobilitate Leodegundem habuit. Terreni autem principatus & Galliarum regis favores aspernatus, solam regum Regis gratiam paupertate & humilitate solida exambit, monachumque in sanctissimo Luxoviensi cœnobio professus, pulcherrima contentione cum germanis fratribus sanctissimis, Farone, Walberto & Fara, in stadio ac studio perfectionis decertavit, cumque iisdem felicissimæ æternitatis bravium meruit. Extractus autem pro meritis vitæ ad pontificatum Laudunensem, in candelabro positus, radii sanctitatis latè & mirè resplenduit, cathedramque suam æternis meritis exornavit, cui annis plurimis utilissimè præfuit & sub annum Christi DCXL sancto sine decessit. *Hæc ipse laudans monumenta ecclesiastica & Proprium Laudunensia, Flodoardum, Thuanum, Menardum, Chenu, Claudium Robertum, & Severium, qui Sanctum nostrum Lugdunensi ecclesia præfuisse opinatur, sed male, ut infra videbimus. Porro hoc utrumque elogium suo loco discutimus: interim alios martyrologos audiamus.*

B
Cur de eo
hoc die agatur.

5 Ad eundem hunc diem S. Chagnoaldum refert Menardus in Martyrologio Sanctorum Ordinis S. Benedicti sic scribens: Lauduni Clayati in Gallia, S. Canoaldi episcopi & confessoris. Menardum secutus est Simon Peyronetus in Catalogo Sanctorum in observationibus suis citans Breviarium Laudunense, Vitamque Sancti in eo contentam. Hisce martyrologis accedunt Mabillonius & Jacobus Longuevallius, quorum prior in Indice Sanctorum ad Seculum 2 Benedictinum, posterior in Historia ecclesiæ Gallicana Gallicè vulgata, tom. 3, pag. 471, diem vi Septembris Chagnoaldo nostro sacram esse, testantur. Vix dubio, quin hi omnes agant de festivitate, quæ in sua Laudunensi diœcesi Sanctus gaudet, & de qua Cointius tom. 2 Annal. Franc. ad annum 625, num. 58 scribit: Sancti Chagnoaldi episcopi Laudunensis festum diem colunt solemniter in Officio Laudunenses: nam & Bucelinus & Peyronetus ad vi Septembris monumenta & Proprium istius ecclesiæ laudant, & Longuevallius in Ecclesiæ Gallicana haud dubiè diem illum præ reliquis assignare voluit, quo Sanctus in sua diœcesi colitur: denique scheda continens Lektionen proprias, quas Chiffletius ex Breviario Laudunensi descriptas ad nos olim transmiserit, pro vi Septembris inscribitur. Quamobrem cum in Opere nostro de eo agere hucusque dilatatum fuerit, visam est id hoc die præstare.

Acta unde
convincentur.

6 Acta S. Chagnoaldi nemo veterum ex professo litteris mandavit, aut si quis mandaverit, ea ad nos non pervenerunt: sunt tamen nonnulla aliorum Sanctorum Vitæ hinc inde dispersa, quæ ipsius memoriam ab ingrata antiquitatis oblivione vindicant, nec omnino ignotam esse patiuntur. Præcipuus scriptor, qui illius meminit, est Jonas monachus Bobiense in Italia, auctor Sancto aequalis aut suppar. Hic in Vitæ SS. Columbani & Eustasii, quorum Chagnoaldus discipulus fuit, quedam refert, quæ Sancti Actis utcumque concinnandis opportunè usui esse possunt. Vita utraque existat apud Mabillonium seculo 2 Benedictino, posterior etiam in Opere nostro tom. III Martii. Præterea Chagnoaldi illustrem familiam, vitam monasticam, operam in regendo Evoriacensi S. Fara, seu Burgundofara, sororis suæ, puellari monasterio collatam, ac Laudunensem denique episcopatum, paucis memorat anonymus quidam in Actis S. Agili ab-

batis primi Resbacensis, quæ apud nos tom. VI Augusti pag. 571 probabilis ante annum 690 scripta esse ostenduntur. Ex hisce igitur, dum alia desunt, qualescumque sancti nostri Antistitis Vita compendium concinnabimus: lectiones verò, quæ de eo in Laudunensi Breviario recitantur, prætermittimus, cum nihil contineant præter ea, quæ ex antiquioribus monumentis tradituri sumus.

§ II. Sancti illustres natales, familia, patria & domus paterna, monachus Luxovii.

C Hagnoaldus ex illustri apud Francos genere oritur, patrem habuit Chagnericum seu Agnericum, Theodeberto Austrasiorum regi à consiliis & familiarem; matrem Leodegundem à Christiana pietate & sapientia commendatam. Frater ipsius Fara sive Burgundofaro, primarius in aula munitus, dimissa velatâque conjugè sua, ad Meldensem episcopatum evectus est, & post vitam sanctissimè actam inter Sanctos relatus. Nec minori sanctitate floruit ejusdem soror Fara nomine, aliàs etiam Burgundofara appellata; quæ virginitatem suam Christo consecrans, Evoriacensem parthenonem in pago Briegio condidit, in eoque sacris virginibus præsidens ad calos evolavit Sanctarum pariter numero inserta. Porro si à laudatorum fratris sororisque nominibus conjecturam sumere velimus, videtur sanctus noster Antistes gente Burgundio fuisse, aut saltem ex Burgundionum genere oriundus: etenim, prout notat Mabillonius in observationibus præviis ad Vitam S. Burgundofara, sec. 2 Benedict. pag. 438, ex Fredegarii Chronico cap. 44 per Burgundofarones optimates Burgundiones sive Burgundiæ farones, id est barones designantur, quemadmodum eos re ipsa appellaverat cap. 41. Similiter Paulus diaconus lib. 2 de Gestis Longobardorum cap. 9 disertè tradit, Longobardorum faras esse generationes vel lineas. Adeo ut Burgundofaro Burgundia baronem seu optimatem sonet. Illustrissima sanè familia fuisse, tum ex infra dicendis patebit, tum manifestum est ex Epitaphio sororis ipsius S. Fara, quod Mabillonius sec. 2 Benedictino, pag. 449 ex codice, ut ait, tempore Caroli Calvi, manu descripto excudit, in quo hæc leguntur:

Francorum soboles regum, virgo inclita Fara
Huic sanctas tumulo credit exuvias.

Virtutum lux clara fuit, pharusque pudoris
Fara, & Burgundo sanguine progenies.

Ex quibus consequens fieret, ut sancta illa adeoque & germanus illius S. Chagnoaldus, ex Francorum regio, & illustri Burgundo sanguine ortum duxerint.

8 Verùm quidquid ea de re sit, Chagnoaldi Prope Meldas, Briensis provincie caput, habitabat in villa Pipimiso, & videtur Theodeberti Austrasie regis obsequiis erat addictus. Ita discimus ex Jona in Vitæ SS. Columbani & Eustasii apud Mabillonium seculo 2 Benedict. ubi in prioris Vita iter S. Columbani à Theodorici regno expulsi describens, hæc habet: Deinde ad Meldense oppidum properat: quo cum venisset, quidam vir nobilis Hagnericus (alibi

A (alibi Chagnericum appellat) Theodeberti con-
viva, vir sapiens & consiliis regis gratus & no-
bilitate ac sapientia vallatus, erat. Is virum Dei
miro gaudio recepit, seque habere curam ejus
spondit, qualiter ad Theodeberti accederet
aulam... Benedixit ergo vir Dei domum ejus,
filiamque ejus, nomine Burgundofaram, quæ
infra infantiles annos erat, benedicens eam Do-
mino vovit. *Fusus idem auctor loquitur in A-*
ctis S. Eustasii num. 1, dum de hujus sancti ab-
batibus ad Clotarium regem professione agens, sic
scribit: Fuit ergo arrepti itineris via per saltum
pagumque Briegium: perventumque est ad quam-
dam villam Chagnerici, quo dudum aliquantif-
per moratus fuerat. Villæ vocabulum Pipimifium
dicitur, distans ab urbe Meldorum circiter mil-
libus duobus. Ibi nunc Chagnericus cum con-
juge sua Leudegunde nomine, Christiana & sa-
næ mentis femina morabatur, & suum filium
Chagnoaldum, cujus superius (in *Vita S. Co-*
lumbani) fecimus mentionem, penes se habebant.
Vifo itaque Eustasio, Chagnericus miro
cum gaudio recepit: eratque simul cum patre
matræque filia, Burgundofara nomine, quam,
ut superius (in *laudata Vita*) diximus, B. Co-
lumbanus Domino sacraverat.

B
9 *Quis sit Pipimifii locus, quove nunc voca-*
bulo appellatur, non satis constat. Hadrianus
Valesius in Notitia Galliarum existimat, esse vi-
cum hodie Poinfy dictum, qui Matrona flumini
adjacet, distatque Meldis duobus aut tribus pas-
suum millibus. Mabillonius tom. 1 Annalium,
pag. 304 de eodem loco ita differit: Pipimifium
nonnulli putant esse vicum POINCY, supra Mel-
dos situm ad Matronam, unâ ferè leucâ distan-
tem à Meldica urbe, cui vico adjacet, fluvio
intermedio, Trajecti-portus paræcialis ecclesia,
S. Petro dicata. At Gallicus Vitæ S. Faræ in-
terpres ex veteri traditione Pipimifium reddit
OPIGNY, qui locus nunc redactus in simplex
prædium rusticum, pertinet ad monasterium
S. Faræ. Hinc non longè abest ecclesia S. Petri,
in loco Bregy vulgò appellato, cum prioratu
abbatiæ Resbacensis subiecto: quæ fortè illa sit
S. Petri, ad quam S. Fara confugisse dicitur, ut
patris violentiam, qui invitam nuptiis tradere
constituerat, evaderet: Priori loco meliùs con-
venit & analogia Gallica Pipimifii nominis & di-
stantia ab urbe. At Jonas, homo extraneus,
facile errare potuit in assignanda loci accurata
distantia; & pleraque prædia posteriori loco vi-
cina ad Meldensem ecclesiam pertinent, ex dō-
no scilicet S. Faronis, B. Faræ germani. Fortè
Pipimifium olim vernaculè dicebatur AU PIMY,
quod deinde OPIGNY corruptè vocatum sit. Hæc
Mabillonius, qui priùs seculo 2 Benedicino ad
Vitam S. Eustasii locum Opigny in Bria igno-
rans, opinatus fuerat, vicum vernaculè Chan-
gy, mutato, ut putabat, à Chagnerico nomi-
ne, duabus ferè leucis supra Meldas positum,
ipsum esse Pipimifium: verum hanc opinionem
in Annalibus, ut ostendimus, ipse deseruit.

C
10 *Tossanus du Plessis in Historia ecclesia*
Meldensis, Gallicè edita, tom. 1, Novâ 13,
existimat, Pipimifium verisimiliùs fuisse, ubi
modo est Champigny, exiguus vicus duas leucas
à Meldis, juxta abbatiam Pontis dominarum,
(Gallicè est Du pont aux Dames) in via, quæ
ab hac abbatia ducit Cresciacum. Addit Cham-
pigny Latine verti posse ager Pipimifii. Senten-
tia autem Mabillonii, quæ Opigny assignat,
minus ipsi probabilis apparet, propterea quod
Septembris Tomus II.

vicus ille, ad dexteram Matrona situs, num-
quam provinciâ Bria comprehensus fuerit,
contra ac Jonas de Pipimifio asserit, dum ait:
Fuit ergo arrepti itineris via per saltum pagum-
que Briegium: perventumque est ad quamdam
villam Chagnerici: . . villæ vocabulum Pipimi-
fium dicitur. *Res ut patet, incerta est: verum-*
tamen Du Plessis opinio mihi magis arridet. At-
que hæc de Sancti natali, aut certè paterno lo-
co observasse sufficiat: de ejusdem illustri fami-
lia pauca dicenda supersunt.

11 *Sanctum Faronem Meldensem episcopum*
Chagnoaldi fratrem fuisse, disertè traditur in
ipsius Vita, cujus auctor creditur Hildegarius,
quem Mabillonius in Observationibus laudata
Vita præviis, Sec. 2. Benedic. pag. 607, ab
anno circiter dcccl usque ad dccclxxxiv episco-
palem Meldorum sedem tenuisse asserit. Idem
habemus ex testamento S. Fara, in quo Chag-
nulfum, (qui videtur idem fuisse cum Chag-
noaldo) & Burgundofaronem germanos suos,
Agnetrudem sororem agnoscit: dicitur enim in-
strumentum istud confectum fuisse, faventibus
dulcissimis germanis suis, Chagnulfo, Burgun-
dofarone & Agnetrade: vide laudatum Anna-
listam ad annum 632 num. 30. Ad eandem
præterea familiam pertinet S. Agilus, primus
abbas Resbacensis; quippe ex Agnoaldo, sancti
Episcopi nostri patruo genitus, ut legere est in
prædicti Agili Actis apud nos tom. vi Augusti,
pag. 577, unde sequentia excerpto: Ingrediens
Agilus ævum pueritiæ committitur Eustasio sa-
cris litteris erudiendus cum aliis nobilibus viro-
rum filiis, qui postea ecclesiarum præfules ex-
titerunt, Agnoaldo scilicet (id est, Chagnoal-
do) & Waldeberto, Hagnerici patrui ejus filiis,
qui monasterio, quod foror illorum Fara in pa-
terno solo inter Albam & Mucram in loco, qui
dicitur Eboriacus, ædificavit, construendi &
docendi regulares magistri claruerunt, quorum
alter Lugduno clavato, alter Meldensibus est e-
piscopus ordinatus.

12 *Eadem ferè de S. Waldeberto leguntur in*
Vita S. Faronis supra laudata: verum illa di-
splicent eruditus, qui Waldebertum S. Eustasii
in Luxoviensi abbacia successorem agnoscunt,
sed eundem SS. Chagnoaldi, Faronis & Fara
fratrem, aut Meldensem episcopum fuisse, pas-
sim negant. Videre potest Mabillonius in Elogio
historico S. Waldeberti Sec. 2 Benedic. pag. 503
& sequenti, & in Actis nostris tom. vi Augu-
sti pag. 578: pauca tamen hic observanda sunt.
Waldebertus, de quo loquitur laudatus auctor,
haud dubiè idem est cum eo, de quo Jonas me-
minit in Vita S. Eustasii: etenim uterque scri-
ptor tradit, eum unâ cum Chagnoaldo, S. Fa-
ra germano, parthenoni Evoriacensi adificando,
ordinandoque præfuisse, quamvis Jonas non ad-
dat, Waldebertum, quem Walbertum vocat,
S. Fara germanum fuisse. Porro Walbertus ille,
teste Jonâ ei contemporaneo, S. Eustasio in Lu-
xoviensis cœnobii regimen successit, quod ab an-
no 625, quo Eustasius obiit, usque ad 665,
tenuit, ut ex Waldeberti Actis habemus. Quod
si ita est, non satis perspicio, quâ ratione dici
possit errasse scriptor Vita S. Agili, dum S.
Waldebertum SS. Chagnoaldi, Faronis & Fa-
ra germanum & Meldensem episcopum fecit.
Non satis id, inquam, perspicio, si vera sint,
quæ de laudati scriptoris ætate & professione mo-
nastica referuntur in Commentario S. Agili A-
ctis prævio tom. vi Augusti, pag. 571. Etenim

AUCTORE
C. S.

S. Fara
Sancti fra-
ter, S. A-
gilus pa-
truelis fuisse

E

an S. Wal-
debertus
frater fue-
rit, incer-
tum.

F

AUCTORE
C. S.

si biographus ille scripserit inter annum 684 & 690, & jam monachus, ut ibidem tamquam probabile asseritur, in Luxoviensi monasterio aliqua ex S. Donato didicerit, consequens fit, ut dictus biographus sub S. Waldeberto in prefato cœnobio vixerit: Donatus enim verosimiliter tantum circa annum 660 obiisse ibidem dicitur; Waldebertus vero post 40 annorum regimen anno demum 665 è vivis excessit. Hac autem si vera sint, difficile intellectu est, qui potuerit S. Waldebertum, quondam abbatem suum, Meldensem episcopum dicere, si re vera non fuerit. Quare nihil restare videtur, quam ut dicamus, vel Waldebertum abbatem post scriptam SS. Columbani & Eustasii Vitam, ad Meldensem cathedram evectum fuisse, vel Jonam, licet opusculum suum Waldeberto abbati inscripserit, duos Waldebertos confudisse, aut certe Vitam S. Agili non tam vetustam esse, quam perhibetur. Sed ad alia progredior.

Fit discipulus & minister S. Columbani:

B

13 Chagnoaldum adhuc juvenem unà cum aliis nobilium virorum filiis sacris litteris imbuendum, traditum fuisse S. Eustasio, discipulo S. Columbani, in Luxoviensi cœnobio, auctor est biographus S. Agili, cujus verba num. 11 recitavimus. De tempore, quo primum monasterium ingressus est, non constat: at quantum ex Actis S. Agili colligere licet, factum id est circa annum 690 aut potius aliquanto serius. In Vita S. Faronis dicitur à S. Columbano puer Deo devotus fuisse. Acta ipsius sub SS. Columbani & Eustasii disciplina, defectu biographi, oblivionis tenebris involuta latent, præter unum & alterum, quæ ejusdem abbatum Vitis inserta sunt, & ex quibus de ipsius sanctitate, ceterisque, quas ignoramus, virtutibus conjicere liceat. Fuit Chagnoaldus S. Columbani non modò discipulus, sed & minister, quemadmodum eum non semel appellat Jonas. Nam abbatibus, inquit Mabillonius tom. 1 Annal. ad annum 610, num. 51, ministrare quemdam ex monachis moris erat. Hujus verò muneris fuisse videtur, ut abbati suo semper adesset, etiam cum solitudinis ergo in eremum secederet, prout ex Vita S. Columbani manifestum est, & mox dicturi sumus. De eodem officio ita meminit biographus S. Faronis: Chagnoaldus ibi aderat, qui minister Dei viri Columbani in officio clericatus puer Deo devotus fuerat. Occasione hujus ministerii Sanctus Columbano familiaris fuit & virtutum ejusdem præ reliquis spectator. Hinc Jonas de iis agens, ita scribit: Nec mireris, cur sic bestiarum ac volucres viri Dei parerent imperio: nam Chagnoaldo Lugduno Clavato pontifice, qui ejus & minister & discipulus fuit, cognovimus referente; qui se testabatur sæpe vidisse, cum in eremo vel jejunio vel orationi vacans deambularet, sæpe solitum feras, bestias ac aves accersire, quæ ad imperium ejus statim veniebant, quas manu blandiens atrebat &c.

quo in exsilium pulso, Luxovii remanet.

C

14 Non solus autem Chagnoaldus eo munere apud Columbanum sanctus est; nam & in ejus ministerio puerulus quidam nomine Domoalis fuisse, & ipse S. Eustasius, discipulus & minister sancti viri apud Jonam dicitur. Ceterum de gestis ejus in Luxoviensi cœnobio nihil memoria proditum legi. Columbano, jussu Theodorici Burgundie regis à Brunichilde instigati, in exsilium anno 610 proficiscente, Sanctus verosimiliter Luxovii remansit, vetantibus regis ministris, ne quis, qui Scotus aut Britannus non esset, sanctum abbatem suum sequeretur. Cum æquo ani-

mo, ait Jonas, de custodia pastoris sui segregari Luxovienses monachi non veillent, custodes regii inquirunt, nequaquam hunc sequi alios permitturos, nisi quos sui ortus terra dederat, vel qui è Britannico arvo ipsum secuti fuerant; ceteros, qui alio essent orti solo, præceptis regis ibi esse remanuros: quod quidem tam severe observatum est, ut etiam post discessum Columbani nec pedem è monasterio impune efferre liceret, donec S. Agili operâ Theodorici & Brunichildis placati istud edictum revocaverint, teste ejusdem Agili biographo, apud nos tom. vi Augusti, pag. 577.

D

§ III. S. Columbanum exfulem adit: gesta propè Brigantiam: Luxovium reditus: cura Farenfis monasterii.

Sublato, de quo mox locuti sumus, edicto regio, S. Chagnoaldus ad Columbanum profectus, solio apud ipsum ministerio functus est. Potuit istud iter arripere unà cum S. Eustasio, qui licet in primo persecutionis fervore abbatem suum sequi prohibitus, ab eoque violenter avulsus fuerit, postmodum tamen eidem prope Brigantiam in Suevia moranti adfuit, ut auctor est Jonas in Vita sæpe laudata. Porro Columbanus ad Theodebertum Austrasia regem contendens per viam ad Chagnericum Chagnoaldi patrem divertit: à quo perbenigne exceptus Burgundofaram Sancti germanam Deo vovit. Incertum est, an jam tum ei adfuerit Chagnoaldus: id tamen verisimile est, si, ut suspicor, Eustasium hujus itineris socium habuerit. Nam Jonas narrans alterum Eustasii ad Chagnericum accessum, qui post aliquot annos accidit, ita scribit: Perventumque est ad quamdam villam Chagnerici, quo dudum aliquantisper moratus fuerat: quibus verbis agere videtur de hac ipsa commoratione Columbani, præsertim cum supra dixerit, Chagnericum satagisse, ut virum Dei (Columbanum) secum, quamdiu valeret, tenere potuisset, & ejus doctrinâ domus sua nobilitaretur.

E

Aliquanto post ad S. Columbanum profectus

F

16 Mabillonius tom. 1 Annalium ad annum 610 num. 49 de hac Columbani apud Chagnericum mora agens, perquam obscure loquitur in hac verba: Ambos conjuges (Chagnericum & Lendegundam) cum univerfa familia vir Dei benedixit; in primis Burgundofaram eorum filiam tum infantem, quam etiam Deo vovit, uti Chagnoaldum eorumdem filium, qui postea Lugduni-clavati episcopus factus est. Ubi si vir eruditus velit, Columbanum Sancto nostro tum primum bene precatum fuisse, Deoque consecrâsse, hallucinatur, sibi que contradicit; cum ipse ejusdem religiose vite exordia referat ad annum 594. At forte nihil aliud hic dicere voluerit, nisi quòd Burgundofaram Deo consecraverit, ut olim consecraverat S. Chagnoaldum. Hinc Columbanus, & cum eo Chagnoaldus, si non fallitur nostra conjectura, Theodeberto Austrasia rege adito, datâque in ipsius regno ubi ubi voluisset, habitandi facultate, locum prope Brigantiam Suevia oppidum selegit, ibidemque cum suis commoratus est, donec caso Theodeberto, ejusque

cum eodem prope Brigantiam commoratur;

A ejusque regno in Theodorici potestate anno 612 redacta, in Italiam commigravit.

17 Cum verò apud prædictam Brigantiam morarentur, in signe divine in suos providentia miraculum experti sunt, quod Jonas ab ipso Eustasio, qui tum aderat, edoctus posteritati commendavit. Hujus prodigii Chagnoaldum etiam participem fuisse, satis clarè insinuat idem biographus, dum mox alterum ipso tempore ab eo patratum subjungit: quare juverit illud huic Commentario inseruisse. Vacante itaque Columbano, inquit laudatus scriptor, cum suis penes Brigantiam urbem, duræ egestatis tempus obvenit. Sed quamvis alimonie deessent, manebat intemerata atque inconcussa fides, quæ necessaria apud Dominum impetraret. Cumque jam triduo jejunio fessa corpora essent, repperunt tantam copiam alitum, velut Israëlitarum castra coturnix olim operuit; ita ut omnem pagum loci illius alitum multitudo oppleret. Intellexit vir Dei, suam suorumque ob salutem has dapes terræ diffundi, nec prorsus alibi evenire, præter eo, quo ipse moraretur in loco.

B 18 Jubet suos prius grates laudesque rependere Conditori, sicque alitum dapes capere: eratque mirum & stupendum miraculum: capiebantur aves, prout patris imperium urgebat, nec abscedere pennigerâ fugâ nitentur. Mansit ergo alitum manna per triduum diffusa; quarto verò die quidam pontifex ex vicinis urbibus frumenti copiam, divina admonitus adspiratione, ad B. Columbanum direxit: sed mox Omnipotens, qui penuriam patientibus aligeros præbuerat cibos, ut farris adeps advenit, alitum phalanges imperavit abire. Nam Eustasium hoc cognovimus referentem, qui eo tempore inter reliquos sub viri Dei obedientia ibidem tenebatur adnexus, quod nullus fuerit in caterva, qui antè talium genera alitum se vidisse referret: & tantus sapor in cibo aderat, ut regias dapes vinceret. *Hac Jonas: ex quibus tum austeram Sancti vitam sub Columbani disciplina actam, tum admirabilem fiduciam in Dei providentiam, & hujus paternam benignitatem licet admirari. Post hæc idem biographus illustre obedientia specimen à S. Chagnoaldo exhibitum proponit, quod totidem verbis huc transfero.*

C 19 Ipso itaque tempore cum sub quodam scopulo inter vasta eremi jejunio corpus conficeret (Columbanus) & nihil aliud præter ruris poma... in cibos caperet, venit afflueta abditæ voracitatis fera ursus, cœpitque necessarios delambere cibos, ac poma ore detrahere. Cumque hora refectionis advenisset, Chagnoaldum ministrum suum dirigit, ut consuetam mensuram pomorum deferret. Qui cum abiisset, ursum interiores frutices rubosque pervagari perspexit, ac poma lambendo carpere. Festinus redit, patrique indicat: ille imperat, ut eat, partemque fruticum in cibos feræ dimittat, aliamque partem sibi reservare jubet. Abiitque Chagnoaldus ac jussa implevit, divisitque virgâ frutices rubosque, quæ poma ferebant, & partem suam juxta viri Dei imperium egit*, ut fera comedat, aliamque partem in usus viri Dei reservat. Mira in fera obedientia! nequaquam ex prohibita parte ausa est capere cibos, sed in segregata permiffaque sibi fruticum parte tantummodo pabula requisivit, quoadusque vir Dei in eo loco commoratus est.

20 Morabatur autem ibidem adhuc & cum eo Chagnoaldus anno Christi 612, quo Theod-

Septembris Tomus II.

bertus Austrasia rex à fratre suo Theodorico Burgundia rege prope Tulbiacum casus captivusque & avia sua Brunichildis jussu necatus est. Occasione hujus pugna rursus Sancti nostri mentionem facit Jonas, ita narrationem suam prosecutus: Eo igitur tempore vir Dei in eremo morabatur, contentus tantum unius ministri Chagnoaldi famulatu. Eà ergo horâ, quâ apud Tulbiacum commissum est bellum, supra quercus putrefactæ truncum vir Dei librum legens residebat: quem subitus sopor oppressit, & quid inter duos reges ageretur, vidit. Moxque excitatus Ministrum vocat, cruentamque regum pugnam indicat, multum humanum sanguinem fundi suspirans. Cui temerario conatu Minister ait: Pater mi, Theodeberto tuis præbe precibus suffragium, ut communem debellet hostem Theodericum. Ad hæc Columbanus: Stultum ac religioni alienum consilium adminiftras: non enim Dominus voluit, qui nos pro inimicis nostris orare præcepit: in arbitrio est jam justi Judicis, quid de eis fieri velit. Inquirens ergo post Minister eam temporis diem & horam, reperit ita fuisse, sicut viro Dei revelatum fuerat.

E 21 Discedente in Italiam Columbano sub annum 613, Chagnoaldus Luxovium rediit, ubi S. Eustasius præerat. Acta ipsius sub hoc sancto abbate nos omnino latent: unum hoc scimus, quod monasterii, cui soror ejus S. Fara seu Burgundofara præficienda erat, adificandi curam, unâ cum S. Waldeberto suscepit, jubente Eustasio, & ab eodem novello isti virginum cœni præpositus fuerit, ut eas religiosa vite normam sub S. Columbani Regula edoceret. Ita tradit sæpe laudatus Jonas in Vita Eustasii, ex qua, qua huc spectant, transfero sequentia: Igitur venerabilis Eustasius, ut superius (in Vita Columbani) diximus, à B. Columbano ab Italia paterno affectu directus, dum æquo jure subditas regeret catervas monachorum, evenit, ut pro communi necessitate ad regem Chlotharium pergeret, qui eo tempore in ultimis Galliarum finibus Oceani maris habitabat. Fuit ergo arrepti itineris via per saltum pagumque Briegium, perventumque est ad quamdam villam Chagnerici... Ibi nunc * Chagnericus cum conjugæ suæ Leudegunde... morabatur, & suum filium Chagnoaldum... penes se habebant. Sed

F 22 Narrat deinde sanatum à S. Eustasio Burgundofaram fuisse, & post edita heroica constantia specimina tandem collaborante eodem sancto, à patre impetrâsse, ut assumpto velo virginittatem Christo servaret. Mox in rem nostram de S. Eustasio sic profequitur: Monasterium quoque virginum Christi supra paternum solum inter fluvios Murgam & Albam ædificat, Fratresque, qui ædificandi curam habeant, deputat, germanum puellæ Chagnoaldum & Walbertum, qui ei postea successit, ut Regulam doceant decernit. Quod quàm strenuè exsecuti fuerint, colligere licet ex sanctitate alumnarum, qua in eo statim floruerunt, ut in Vita ejusdem Burgundofara videre est apud Mabillonium sec. 2 Bened. à pag. 439. Porro monasterium hoc olim

S s s s 2

Bri

AUCTORE C. S. ob indiscretum zelum à Columbano corripitur.

Columbano Italiam petente, Luxovium rediit:

* al. tunc

F

curam monasterii sororis suæ suscipit:

AUCTORE
C. S.

Brigense & Evoriacense, nunc vulgò S. Fara (Gallis, Fare-Moutier) appellatur & Regulam S. Benedicti districte servat nomine ac opibus florens, inquit Mabillonius, qui tom. 1 Annal. pag. 304 & seq. hac refert ad annum 614, quia existimat, Eustasium ea omnia disposuisse, cum ex Italia reversus Columbani responsa ad Clotarium relaturus accederet, ab eoque rediret Luxovium. Verùm hac opinio mihi minùs probabilis apparet. Etenim si Burgundofara infra infantiles annos erat, dum anno 610 à Columbano devota Deo est, ut asserit Jonas & Mabillonius admittit, vix quatuor annis infantia egressa fuisset, cum præfatum monasterium condere cœpisset, & reliquis sanctimonialibus abbatissa præfata esset. Deinde Jonas præfens, de quo agimus, iter satis clarè distinguit ab eo, in quo Columbani litteras Clotario detulit; ut patet ex ipsius verbis num. 21 relatis, & in quibus nullà factà Columbani epistola mentione, dicitur evenisse, ut dum æquo jure subditas regeret catervas monachorum pro communi necessitate ad regem Chlotarium pergeret. Quam ob rem præfati monasterii fundatio fortasse melius aliquot annis seriùs statueretur: verum hac discuti poterunt in Actis S. Burgundofara, qua ad 14 Decembris illustranda venient.

B

§ IV. Fit episcopus Laudunensis, interest synodo Remensi; tempus mortis; sepultura.

Fit episcopus Laudunensis, non Lugdunensis,

Itaque cum in Eboriacensi parthenone instituendo utilissimam operam collocaret Chagnoaldus, ad Laudunensem cathedram evectus est. Jacobus Severtius in Chronologia historica archiepiscoporum Lugdunensium, num. 39, § 1, 2 & 3 contendit, eum non Lauduni sed Lugduni sedisse. Laudat in hanc sententiam Vitas SS. Columbani & Eustasii, quas non soli Jona, ut debuerat, verum etiam Bede attribuit, quia scilicet inter hujus opera à quibusdam referuntur. Ex hisce, inquam, duos textus recitat, quibus sententiam suam stabilire conatur. Prior est ex Columbani Vita, in qua sic legitur: Chagnoaldum Lugduni pontificem, qui ejus minister & discipulus fuit, cognovimus referentem. Alter ex Eustasii Actis ita habet: De Fratribus sub ejus regimine constitutis postea plures ecclesiarum præfules extiterunt: Chagnoaldus Lugduni &c. Verum in editione Mabillonii utroque loco disertè dicitur fuisse episcopus Lugduni Clavati. Primum recitavimus num. 13, posteriori subijcio: Multi eorum post ecclesiarum præfules extiterunt, Chagnoaldus Lugduni Clavati &c.

24 Quinimo licet utrobique vox Clavati abut perperam esset, non propterea per Lugdunum metropolis intelligenda esset, tum quòd Lugduni nomine Laudunum apud antiquos sæpe appelletur, ut in Hadriani Valefii Notitia Galliarum videre est; tum quòd teste Flodoardo, eodem tempore, quo S. Chagnoaldus Laudunensi ecclesia præerat, Theodericus Lugdunensi præfuderit. Etenim lib. 1 Hist. ecclesia Remensis, cap. 5 recensens episcopos, qui sub Sonatio Remensi synodo circa annum 625 interfuerunt, sic ait: Ubi

etiam S. Arnulfus Metensium præful invenitur interfuisse, cum Theoderico Lugdunensi . . . Chagnoaldo Lauduni Clavati &c. Videri potest Menardus in Observationibus in Martyrologium Benedictinum lib. 2, ad diem vi Septembris, ubi Severtius opinionem solidè refutat. Rectius igitur Gallia Christiana scriptores tom. 4, col. 39, sancto nostro Anistiti inter Lugdunenses episcopos locum negant, monentque, eundem inter Laudunenses collocandum esse: uti jam fecerunt Sammaritani fratres in sua item Gallia Christiana, ubi Sanctus vi Laudunensium episcopus recensetur.

25 De tempore, quo episcopalem sedem adeptus est, nihil exploratum habeo. Laudati Sammaritani tantum ajunt, illum vixisse anno 623, & successisse Roberto 1, de quo præter nomen nihil noverant. Cointius tom. 2 Annal. Eccl. Franc. pag. 709 existimat, eum anno 619 episcopatum inire potuisse: idem censet Claudius Robertus Gallia Christiana pag. 337, ubi Sanctum v Laudunensium præfulem recenset. Accedunt Scriptores rerum Gallicarum, qui tom. 3 pag. 504 hac notant: Episcopatum Laudunensem inisse creditur Chanoaldus anno DCXIX: at nullus eorum suum hac in parte assertum probat. Verumtamen hac opinio non procul à vero abesse videtur, quamvis nihil obstet, quominus aliquot annis episcopatus exordium differri possit, aut fortè etiam citius collocari. Etenim prima illius ut episcopi mentio fit in synodo Remensi, cui, teste Flodoardo, interfuit, ut num. superiori ostendimus. Celebrata autem fuit hæc synodus circa annum 625, ut apud Cointium in Annalibus, Pagium in Critica, Labbeum & alios videre est.

26 Gesta Sancti in pontificatu omnino latent: sed de anno emortuali certiora habemus. Vivebat etiamnum anno Christi 631, cujus mense Novembri die xxii subscripsi charta cessionis per S. Eligium facta in favorem monasterii Sollemniacensis, cui tum S. Remaclus præsidebat. Existat illa apud Mabillonium inter Additiones ad Seculum 2 Benedicti, pag. 1091 & seq., notaturque facta sub decimo die Kalend. Decemb. anno decimo regni D. nostri Dagoberti regis; qui annus in Christi 631 incidit. Subscriptio vero sancti Anistiti nostri sic habet: Chanoaldus episc. rogatus ab Elogio hanc cessionis suæ chartulam subscripsi. Proximo post signatam chartam anno è vivis excessisse, colligit Cointius ex epistola Pauli Virodunensis episcopi ad S. Desiderium, antistitem Cadurcensem, in qua S. Chagnoaldi mors & genus mortis annuntiat. Habes eam totam apud Chesnium Hist. Franc. tom. 1, pag. 885, unde qua huc spectant, excerpo: De regis conditione innotescimus, nuper per Virodunum Remos pergit, ibique Nativitatem Domini expectat. Inde autem Leuduno accedit, & inde in Masao, ac post ripà Reno pergit. Cognoscatis Chagnoaldum episcopum icuatam etiam fati munus implèsse.

27 Ex illo autem regis itinere, quod ibidem describitur, infert laudatus Cointius, epistolam istam exaratum fuisse circa finem anni 632: agi enim in ea de itinere Dagoberti, quem constat anno regni sui xi, qui in 632 & proximè subsequente incidit, in Austrasiam profectum, ut filium suum S. Sigebertum Metis regem constitueret. Audiamus Cointium. Ista, inquit, cum festum Dominicæ Nativitatis immineret, exeunte hoc anno (632) scripta sunt, siquidem ad hunc annum perve-

Inquiritur initium episcopatus,

E

Sancti emortuale tempus.

F

Sententi Cointii lugdunensis reje...

A pervenit Chagnoaldus, qui foundationi Solemniacensis monasterii, x Calend. Decembris, anno x regni Dagoberti, subscripsit, ut anno priori observatum est; & ad Deum migravit octavo Idus Septembres, quo die colitur à diocesanis. Ita Cointius, cui & alii quidam consentiunt eruditi, quorum sententia ego libens subscriberem, si tam certum esset, quam ipsi existimant, agi ibidem de itinere Dagoberti, in quo anno regni sui xi Sigebertum filium Austrasie regem dedit. Verum id ex tota illa epistola extundi non potest, cum nulla in ea de Dagoberto, nulla de Sigeberto fiat mentio, nec quidquam aliud contineat, quod prædictum iter præ quovis alio designet. Diffiteri nequeo, Dagobertum eo circiter tempore in Austrasiam venisse, cum id disertè tradat Fredegarius in Chronico his verbis: Dagobertus anno regni sui xi Metis urbem veniens

... Sigebertum filium suum in Auster regnum sublimavit: sed unde probabit Cointius, id illud ipsum iter esse, de quo loquitur Paulus? sanè postèrius non Metas deducit, sed ab ea urbe abducit. Et quidni potuit loqui de aliquo itinere S. Sigeberti jam regis, qui cum Majore domus sua aliquot urbes adire potuit, ut Austrasios, qui diu regem proprium desiderarant, suam præsentiam in fide confirmaret? Certe huic suspicioni nihil contrarium continet laudata epistola.

28 Præterea mortem Sancti uno saltem aut altero anno serius statuendam esse, probabiliter suadet testamentum S. Burgundofarae collatum cum die, quo Sanctus obiisse perhibetur. Tossanus du Plessis tom. 2 Hist. ecclesia Meldensis istud inter instrumenta primo loco recitat ex tabulario monasterii Eboriacensis, seu S. Fara; idemque recenset laudatus Cointius ad annum 632 num. 23, cum aliquo tamen discrimine. Sic autem exorditur: Anno quinto regnante domno Dagoberto rege gloriosissimo, sub die septimo Kal. Novembris. Confectum igitur fuit die xxvi Octobris anni 632, quo Dagoberti in Neustria regni annus v jam inchoatus erat. Idem postea recognitum fuisse videtur, cum in fine addatur: Ego feci fierique mandavi, dum testamentum meum mihi sæpius volui revivere*, & per singula recognovisse, constipulatione subnixâ. Actum in cenobio Eboriaco, sub die septimo Idus Octobris; sed quo anno non additur.

C Porro in eo instrumento præfata sancta de Chagnulfo germano suo tamquam de adhuc vivente loquitur: ita enim habet apud du Plessis: Propterea dono, dulcissimis germanis meis faventibus, Chagnulfo, Burgundofarone & Agnetrade, portionem meam de villa vocabulo Luvra &c. Cointius legit: Propterea dono, dulcissimis germanis meis faventibus, centum libras Chagnulfo, Burgundofaroni & Agnetradæ portionem meam &c. Itaque die xxvi Octobris anno 632 vivebat quidam Chagnulfo, Burgundofara germanus: hunc verò eundem esse cum S. Chagnoaldo existimat Mabillonius tom. 1 Annal. ad annum 614, num. 10, & mihi planè verisimile est, cum constet, posteriorem sancta germanum fuisse, de alio autem Chagnulfo non item; cumque caeteròquin nullam Chagnoaldi mentionem fecerit, ubi tamen locus faciendi non deerat, dum de paterna hereditatis partitione loquebatur. Contra ejusdem Chagnulfi iterum meminit his verbis: Dare volo vineas, ... quas contra germanum meum Chagnulfum in concambio visa sum accepisse.

29 Nunc ut ad rem veniamus, si ista ita se

habeant, non subsistit sententia Cointii, qui Sanctum vi Septembris anni 632 ad Deum migrasse statuit, cujus scilicet anni die xxvi Octobris adhuc in vivis fuisse dignoscitur ex laudato germana sua testamento. Multò minus cum prædictis conciliari potest suspicio Mabillonii, qui ejusdem mortem in mensem Augustum incidisse opinatur, tom. 1 Annal. ad annum 632, num. 29 sic scribens: Eodem mense (Augusto, ut præmiserat) & fortè eodem anno, Chagnoaldus episcopus Laudunensis fati munus implevit ictuatus. Suboluit tamen, opinor, hæc difficultas Mabillonio, qui propterea tum hoc loco, tum num. 30 de anno emortuali dubiè locutus videtur. Posteriori loco de Chagnulfo, quem prius ipsum Chagnoaldum indubitanter dixerat, hæc ait: Si Chagnulfo idem est cum Chagnoaldo, quem germanum ejus (Burgundofara) fratrem fuisse, ex Jona indubium est; in vivis adhuc erat Chagnoaldus, cum testamentum condidit Burgundofara, id est xxvi Octobris anni 632; adeoque ejusdem mense Augusto non potuit obiisse. Hæc sunt, quæ me impediunt, quominus Cointii sententia tamquam certa subscribam; non tamen inficior, probabilem esse, tum quia de Dagoberti, paulò antequam Sigebertum regem constitueret, per Austrasiam itinere S. Pauli Verodunensis epistola non incommode intelligi potest, & dies Sancti emortualis perperam in Martyrologiis notari; tum etiam quia ista sententia non longè à vero potest aberrare, quantum aliunde colligere licet.

30 Attila enim, sive Atila, ut eum vocat Flodoardus lib. 2 cap. 6 Ecclesia Remensis, secundum omnes S. Chagnoaldi successor fuit. Hic autem, testibus Sammarthanis, Gallie Christiana aucta tom. 3 col. 6 interfuit ordinationi S. Auberti episcopi Cameracensis, quam Cointius ad annum 633, Henschenius ac Papebrochius in Annotatis ad Vitam S. Lundelini abbatis pag. 1066 tom. 2 Junii, ad annum 637 referunt, quæque certe ante 638 Dagoberto emortualem contigit, cum hic S. Auberto jam episcopo familiaris & erga eum munificus fuisse tradatur in hujus Vita, quam excudit Surius ad diem xiii Decembris, quæque ad prædictum diem in Opere nostro discutienda veniet. Hæc verò S. Auberti consecratio si anno 633, ut vult Cointius, illiganda sit, procul dubio Sancti nostri obitus anno 632 consignandus est; sin verò illa ad 637 differenda, nihil obstat, quominus & hic ad aliquot annos differatur. Quam ob rem cum incerta pro certis venditare non lubeat, malui Sancti mortem inter annum Christi 632 & 638 collocare. Quod autem Trithemius lib. 3 de Viris illustribus, cap. 69 ait, Sanctum nostrum claruisse anno Domini dxxl, omnino improbabile est, ut liquet ex dictis.

31 Quod ad supremi morbi genus pertinet, Sancti su- vidimus supra, cum ictuatum obiisse: quæ vox præmorsum casum vel percussum significet, Mabillonius, sepulchris aliique passim arbitrantur, illum a plebura, reliquia sublatum fuisse: neque improbabiler; cum tamen ea vox latius pateat, non video, cur pro qualibet alia subita morte usurpari non potuisset. Sæpe laudatus Du Plessis lib. 1, num. 37 scribit, illum sepultum fuisse in monasterio S. Vincentii non procul ab urbe sua episcopali. Exstat istud monasterium, inquit Sammarthani Gallie Christ. tom. 4, pag. 944, in suburbis Laudunensibus uno ferme lapide Lauduno distans, estque Ordinis S. Benedicti; addunt fuisse

AUCTORE
C. S.
sed non certa.

E

F

Ultra annum 637 differri non potest.

probabilis quidem est,

* Coint. recensere

LECTOR
C. S.

antiquitus mansoleum episcoporum istius sedis, prout patet ex diplomate Roricii seu Roriconis episcopi Laudunensis, qui anno 961 abbatiam illam monachis restituit: in quo diplomate ait, se ad eam restaurandam inductum fuisse maxime, quia non tantum hujus sedis episcoporum, sed etiam canonicorum... habebatur sepultura.

Porro in eodem monasterio Sancti corpus permansisse videtur, cum laudatus Du Plessis citans in margine archivium parthenonis S. Farae, asserat, hujus sanctimoniales anno 1623, XII mensis Novembris aliquas Sancti nostri reliquias inde impeirasse.

DE SANCTA BEGA ABBATISSA IN CUMBRIA ANGLIÆ PROVINCIÆ.

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Memoria in Fastis variis diebus adscripta, varia Sanctæ nomina, ecclesia antiquitus erecta, Officium ecclesiasticum, corporis translatio.

B

POST ME-
DITUM SEC.
VII.
Sanctæ me-
moriam à
martyrologis

Martyrologium Anglicanum Joannis Wilsoni operâ anno 1608 editum, & post hoc alia hâc die annuntiant S. Begam virginem, primam, ut ferunt, à muliebri sexu in Northumbria monastica vita alumnam & propagatricem. In Cumbria, inquit, commemoratio S. Begæ virginis, quæ ex valde nobili stirpe progenita est, instructaque in fide Christiana in nostram Magnæ Britannicæ insulam venit, vitæque multis virtutibus refertam duxit in prædicta Cumbriæ provincia; ubi in insigni vitæ sanctimonia ac miraculorum operatione tandem animam cælesti Sponso suo reddidit. Antiquis Catholicis temporibus olim in ipsius honorem erectum fuit in Cumbria amplum templum ac monasterium, ubi ipsius corpus magna cum reverentia & veneratione asservari solebat ab incolis istius comitatus: qui locus tum temporis celebris erat peregrinatione, præsertim populi ex borealibus Angliæ plagis.

C
variis die-
bus affixa.

2. Post laudatum Wilsonum ad eundem diem illam referunt P. Henricus Fitz-Simon è Societate Jesu in Catalogo præcipuorum Sanctorum Hibernia anno 1615 in lucem dato, & 1619 & 1621 recognito: Ferrarius in Catalogo generali, Arturus in Sacro Gynæceo, & Wionius in Appendice ad lib. 3 ligni Vita: qui omnes locus citatis ipsam Begam appellant. His accedit Thomas Dempsterus in Menologio Scotico vi Septembris sic scribens: In Scotia loco Kilbeg, Begæ virginis magnorum operum, quæ Norvegiæ laboribus suis Christo lucrata dicitur; unde Norvegia, quasi Norbegia: verum hac de Norvegia fabulis annuntem. At alii eandem Sanctam nostram sub eodem aut etiam alio vocabulo aliis diebus annuntiant. In primis laudatum Martyrologium Anglicanum recensum anno 1640 eam ad diem xxii Novembris commemorat simili ferè quo supra elogio. Camerarius de Scotorum pietate lib. 3 diem viii Septembris ipsi sacram assignat: Gabriel Bucelinus in Nomenclatore Menologii Benedictini, diem xxviii Decembris statuit: Grevenus in Auclariis Ursuardi ad xxxi Octobris, quo die etiam in Brevariario insignis ecclesiæ Aberdonensis in Scotia.

E

edito anno 1509, ipsius memoriam ecclesiastico officio celebrari solitam reperio.

3. Sunt, qui geminam S. Begam virginem agnoscunt: inter hos Philippus Ferrarius utramque ad hanc diem vt Septembris refert, in Catalogo generali sic scribens: In Cumbria, sanctæ Begæ virginis. Et aliquibus interjectis tamquam de altera ab hac distincta: In Scotia sanctæ Begæ virginis. Ferrarius secutus est Arturus in Gynæceo: uterque autem annotat, eam etiam Bedam appellari. At Castellanus in Martyrologio universali Gallicè edito duas iidem commemorans, primam hoc ipso die Gallicè sic annuntiat: Prope Egremondam * in comitatu Cumbriæ, in Anglia, S. Bega virgo Hyberna, patrona regni Norvegiæ. Alterius memoriam alligat dii xxxi Octobris his verbis: In comitatu Northumbriæ, sancta Bega Virgo. In margine observat sequentia: Bega diversa est à S. Bega Egremontana, dicta etiam S. Vega. Præterea nonnulli eandem, ut ostendimus, sanctam Virginem sub gemino nomine variis diebus commemorant. Utraque enim editio laudati Martyrologii Anglicani ad xxx Maii celebrat memoriam S. Hieu, seu Heynæ virginis in civitate Calcarie, quam prior editio Colcestriam in Essexia Angliæ provincia interpretatur; altera Tadcaster in provincia Eboracensi. Anglicanum secuti sunt Ferrarius in Catalogo generali & Arturus in Gynæceo.

Ab aliquibus sub eodem, vel vario nomine

* Egremond

F

4. Verum mihi una eademque sancta Virgo est, perperam qua Bega, Beda, Vega, Heyna vel Heju seu Hieu fuerit appellata. Advertit id Michael Alfordus in Annalibus Anglo-Saxonicis tom. 2, pag. 294, ubi hoc solidè probat in hunc modum: Moritur hoc anno, ut in nostro Martyrologio legitur, S. Heyna Virgo, quam Beda passim Heju vocat, alii communius Begam. Hæc cum Heorthu monasterium fundasset, Hillamque ei præfecisset, ad Tadcaster oppidum secessit, ibique sancto sine quievit. In eo singulariter memorabilis, quod prima fuerit è Northumbriæ virginibus, quæ religiosum habitum suscepit. Scio, aliquos Heynam hanc à Bega distinguere; quos sequi videtur nostrum Martyrologium, ubi ad xxii Novembris Bega legitur sanctè mortua anno Domini dcl: Heyna autem dclvii ad xxx Maii.

A Maii. Sed cum de utraque dicatur ibi, quod prima feminarum monasticam vestem induerit in regno Northumbriae à S. Aidano episcopo; eo ipso satis innuitur, unam eandemque esse. Nec multum obest, quod Heina dicatur è Northumbriae regibus descendisse; Bega verò Hiberna vocetur; quia Hibernicae insulae Northumbriae vicinæ frequenter sanguinem miscebant.

*Tur hoc die
detur.*

B *5* Huic Alfordi sententia adherendum puto, tum ob rationes ab ipso allatas, tum quòd nullam necessitatem videam duas Begas adstruendi. Heynam aut Heju sive Heru, eandem cum S. Bega esse, manifestum est ex Bedæ Historia collata cum iis, quæ de S. Bega nostra reliqui omnes tradiderunt, quemadmodum per decursum probabimus. Quod autem quidam scribant, eam Norvegos Christo lucrata fuisse, morari nos non debet, cum id nullo idoneo teste confirmet; auctoremque habere videantur Thomam Dempsterum, quem in patria sua gratiam nimium fabulis indulgisse, notum est. Porro Majores nostri ad diem xxx Maii S. Heynam sive Hicu inter prætermittos retulerunt, monueruntque, de ea agi posse vel ad xxxi Octobris, quo die in Aulario Greveni ad Usuardum Begæ virginis nomen legitur, vel xxii Novembris, quo à Wilsono annuntiatur. Breviarium Aberdonense de anno 1509, Officium Sanctæ proponit ad xxxi Octobris, quo obiisse ibidem traditur. Verum cum plures martyrologi prædicto Breviario recentiores ejusdem memoriam huic diei affigant, cum hisce de ea hodie agendum censui. Quod si in re incerta conjecturis quidquam tribuere licet, si Sancta re vera morua sit xxxi Octobris, ut in ipsius Officio asseritur, fortè hac vi Septembris ejusdem Translatio celebratur, quam post quadringentos circiter & sexaginta annos peractam fuisse, idem Officium affirmat.

*Cultus antiquus
probat ex ec-
clesia ipsi*

C *6* Quod ad cultum Sanctæ exhibitum spectat, non dubito, quin is antiquus sit & immemorialis. Hujus enim rei certam fidem facit carta foundationis celle S. Begæ, in comitatu Cumbria, quam Rogerus Dodsworth & Guilielmus Dugdale, in Monastico Anglicano pag. 395 & seq. totam recitant, desumptam, ut asserunt, ex autographo, servato in turri B. Mariæ Eboracensis. In eo instrumento Guilielmus Meschines, dominus Couplandia in Cumbria, inter cetera sic ait: Dedi & præsentem chartula confirmavi ecclesie sanctæ Mariæ Eboracensis cœnobii ecclesiam sanctæ Begæ, quæ est sita in Couplandia, & septem carucatas terræ quietas & solutas ab omni seculari servitio. Subjungit & alia multa dona ac privilegia, & tandem subdit: Et sciendum, quòd omnes has eleemosinas dedi prædictæ abbatiæ Eboraci consilio Turstini archiepiscopi & uxoris meæ Cecilie & hominum meorum & concessione Ranulphi filii mei, tali conventionem & pacto, ut ibi sit cella monachorum & abbas Eboraci & capitulum semper mittant & habeant in ecclesia sanctæ Begæ Priorem & cum eo sex monachos ad minus residentes & servientes ibidem Domino.

*dicata jam
à seculo XII*

7 Tempus, quo hac carta confecta est, facile eruimus ex iis, quæ mox subjungit in hac verba: Hanc autem eleemosynam feci pro salute domini mei Henrici, regis Angliæ, & pro anima Matildis reginæ & Willielmi filii eorum & pro salute Turstini archiepiscopi & pro remedio antecessorum meorum & meo & uxoris meæ & liberorum meorum & fidelium meorum: testibus hiis, Turstino archiepiscopo &c. Ex

hisce, inquam, discimus, chartam illam circa annum 1121 conscriptam fuisse: hoc autem sic ostendo. Facta est ea donatio sub Henrico Angliæ rege post obitum Matildis reginæ, & eorum filii Guilielmi Normannia ducis, ut indicare videntur hæc verba fundatoris: Hanc eleemosynam feci pro salute domini mei Henrici regis Angliæ, & pro anima Matildis reginæ & Willielmi filii eorum. Cumque prædicta Matildis anno 1118 è vivis excesserit, Guilielmus autem anno 1120, incurrente in scopulum navi, naufragio perierit, teste Alfordo tom. 4 Annal. eccles. Anglicana ad annos citatos, consequens fit, ut laudata charta anno 1120 aut aliquot annos post fuerit conscripta.

8 Verum cum in eodem instrumento nulla fiat mentio de Adelica regina, cujus cum Henrico nuptias citatus Alfordus anno 1121 illigat, probabilius apparet, foundationem illam factam fuisse ante Adelica nuptias, pro cujus salute alioquin etiam facienda fuisse videtur. Eo etiam tempore donationi interesse potuit Turstinus, sive Thurstanus, qui anno 1119 Eboracensis archiepiscopus à Calisto II ordinatus, post multas similitates anno demum 1121, permittente Henrico, in Angliam reversus suam cathedram adiit, si vera narret laudatus Annalista. Idem Monasticon exhibet aliud instrumentum ejusdem Guilielmi, continens donationes varias Deo & sanctæ Mariæ Eboraci & sanctæ Begæ & monachis ibidem servientibus factas. Huic & alia carta ex eodem loco deprompta subjungitur, quæ Ranulphus Meschinus, Guilielmi filius, ecclesiam sanctæ Begæ, quæ est in Couplandia, à patre suo abbatiæ Eboracensi donatam, concedit, foundationemque confirmat atque amplificat. Denique exstant ibidem carta Guilielmi de Forz comitis Albemarie, & aliud regium quoddam diploma facta in favorem ejusdem ecclesie sanctæ Begæ in Coupelandia. Ex quibus omnibus manifestè liquet, Sanctam nostram seculo XII adolescente jam habuisse templum suo cultui dicatum in Cumbria, cujus pars est Coupelandia. Sed a quo tempore S. Begæ nomine nuncupari cœperit, nusquam memoria proditum reperi; quare potuit jam aliquot seculis prius istud sacellum ipsi jam erectum fuisse, cum videatur fuisse primum Sanctæ monasteriolum, ut num. 13 videbimus.

9 Alterum cum antiqui tum recentioris cultus indicium habemus ex Breviario Aberdonensi anno 1509 Edimburge excuso. In eo ad xxxi Octobris recitandum proponitur Officium novem lectionum de S. Bega virgine, & S. Quintino martyre: ex lectionibus tres priores totidemque posteriores sunt de Sancta nostra, tres mediæ de S. Quintino: oratio isthac præscribitur: Deus, qui cunctarum virginum castitatis es custos, beatæ virginis tuæ Begæ precibus aures pro nobis supplicantis tuas conferre dignare, & tibi fideliter servientibus omnem extingue libidinis flammam. Per Dominum &c. Lectio octava de cultu hac habet: Revolutis . . pluribus annis . . pridie Kal. Novembris . . anima sanctissima à corpore divisa, excelsas penetravit super æthera nubes, corpusque terræ tradebatur pulveribus; quod in eisdem per annos circiter quadringentos & sexaginta cunctis mortalibus incognitum jacebat; quod divinitus revelatum, nunc digno cum honore translatum est in monasterio de Whitbe in magno habetur pretio, languidis in præsens sanitatem præbens. Quibus verbis citatum Breviarium luculenter testatur, corpus Sanctæ

F Officium
ecclesiasti-
cum, trans-
latio corpo-
ris

AUCTOR
C. S.

Sancta olim translata, etiamnum miraculis claruisse initio seculi xvi.

10 *Monasterium Whitbe seu Whibyense, antiquitus dictum Strenshalh sive Streaneshalh, conditum fuit à S. Hilda, filia nepotis Edwini regis, vocabulo Hererici, teste Bedâ Hist. eccles. gentis Anglorum lib. 4 cap. 23, ubi ait: Contigit eam suscipere etiam confluendum sive ordinandum monasterium in loco; qui vocatur Streaneshalh, quod opus sibi injunctum non fegnitur implevit. Loci fundator crediur fuisse Oswius, Northumbria rex, qui contra Pendam Merciorum regem pugnaturus votum conceperat de consecranda per virginitatem filia sua Elsfeda Deo; quod relata memorabili victoria fideliter adimplevit, prout videre licet apud laudatum Bedam lib. 3, cap. 24. Pauca, quae huc pertinent accipe: Intravit autem, inquit, præfata regis Osvi filia Deo dicanda monasterium, quod vocatur Heruteu (id est Insula cervi,) cui tunc Hilda abbatissa præfuit. Quæ post biennium comparata possessione decem familiarum, in loco, qui dicitur Streaneshalh, ibi monasterium construxit; in quo memorata regis filia, primò discipula vitæ regularis, deinde etiam magistra extitit. . . In quo monasterio & ipsa & pater ejus Oswi & mater ejus Eanfled & pater matris ejus Edwinius & multi alii nobiles in ecclesia S. apostoli Petri sepulti sunt. Hac Beda.*

11 *Alfordus tom. 3 Annal. ad annum 869 laudans Harpsfeldium sec. 9 cap. 14 Historia Anglicana, scribit, illud monasterium à Danis eversum esse. Monasticum Anglicanum tom. 1, pag. 71 & seqq. restauratum fuisse ostendit circa annum 1067, adeoque quinto post S. Begæ obitum seculo, ut proinde ipsius sacra exuvia post quadringentos & sexaginta annos, quemadmodum in Breviario asseritur, eò transferri poterint. Porro antiquato prisco nomine nunc Whitby appellari solet, sicutque est in Septentrionali Eboracensis comitatus plaga, vulgò Northriding nuncupata. De eo Camdenus in Britannia pag. 587 hæc scribit: Inde Dunus Sinus, à Prolomæo memoratus . . ., cui Dunefley viculus affidet, & huic contiguum Whitby, Saxonice Streanes-heale, quod Beda Sinus Phari interpretatur. Et post aliqua: Edelfeda Osvini regis filia amplissimis redditibus hoc postea adauxit, ubi & patri iusta solvit: sed demum Danicæ depredationis tempestas omnino evertit; & quamvis Serlo Percius instauravit, nunc tamen antiquæ dignitatis vix tenuæ præ se fert vestigium. Ceterum de hoc Whibyensi monasterio paulo latius egi, ut loci, in quem sancta Virginis nostra corpus translata cultumque dicitur, notitiam darem.*

§ II. Sanctæ gesta, mors sepultura.

Sanctæ gesta ex illius Officio & Beda potissimum desumenda.

Acta Sancta nulla exstant præter jam laudatas lectiones in Breviario ecclesie Aberdonensis, quæ an ex antiquiori scriptore deprompta, an initio seculi xvi ex traditionibus certis incertive constata fuerint, omnino me latet; quare nec certum iudicium de rerum veritate, quæ in iis narrantur, ferre mihi licet: nihil tamen continent minus credibile aut à veritatis specie

abhorrens, nisi quod uno & altero loco à vero aberrent, quem propterea aliunde emendabimus. Prædictas lectiones ob Actorum penuriam ex Mss. excudemus, postquam ea, quæ apud alios scriptores de ea reperimus; curioso lectori exhibuerimus. Venerabilis Beda Historia eccles. gentis Anglorum lib. 4, cap. 23 honorificè de Sancta nostra meminit, occasione B. Hilda hæc scribens: Post hæc facta est (B. Hilda) abbatissa in monasterio, quod vocatur Heortheu, quod videlicet monasterium factum erat non multò antè à religiosa Christi famula Heru; quæ prima feminarum fertur in provincia Northanhymbro- rum propositum vestemque sanctimonialis habitus, consecrante Aidano episcopo, suscepisse. Sed illa post non multum tempus facti monasterii secessit ad civitatem Calcariam, quæ à gente Anglorum Kalcacester appellatur, ibique mansionem sibi instituit. Ita Beda, cetera prosequens spectantia ad Hildam. Quod autem religiosa Christi famula Heru; de qua ipse, eadem sit cum S. Bega manifestum est ex eo, quod eadem prorsus, quæ de Heru ex Beda retulimus, à reliquis scriptoribus de S. Bega narrentur.

13 *Sæpe memoratum Monasticum Anglicanum tom. 1, pag. 395 laudans Vitam Sanctæ nostræ & Lelandi Collectanea; quatuor monasteria per S. Begam in Anglia exstructa asserit. De primo sic habet: Bega primum humile monasterium construxit in Cauplandia versis Carlelan in extremis Angliæ finibus, ubi nunc sunt aliquot monachi Mariani urbis Eboracensis & vulgò vocatur Sainct Beges. De hoc monasterio sive cella S. Begæ jam egimus num. 6 & seqq. Adde aliqua de ejusdem situ ex Britannia Camdeni, qui pag. 630 in descriptione Cumbria de eo cen- promontoriolo ita scribit: Littus in Occasum pedetentim se provehit, promontoriolumque efficit, quod S. Bees, pro S. Bega, vulgò vocatur. Bega enim virgo Hibernica pia & religiosa vitam illic solitariam egit, cujus sanctitati miracula adscribuntur de tauro cicurato & copiosissima nive, quæ solstitiali die, illà præcante, valles & montium summitates altè intexerat. Vix mille hinc passus Egremont castrum colli imponitur, sedes olim Guilielmi de Meschines &c. In hoc ipso loco conditam fuisse cellam S. Begæ, de qua superius, liquet ex cartis foundationis per Guilielmum & Ranulphum de Meschines, quas supra retulimus, & in quarum altera Guilielmus ita loquitur: Reddidi etiam & dedi eidem ecclesie parochiam suam . . . videlicet quidquid continetur à Witohona usque ad Chechel & sicut eadem Chechel cadit integrè & egrè in mare & nominatim capellam de Egremund; quæ est sita intra prædictos terminos &c. Exstabat etiamnum prædicta cella seculo xvi, ut fidelem facit catalogus sacrarum adiam in Anglia; iussu Henrici VIII anno regni ejus 26 consecratus, & postmodum in libros Primitiarum & Decimarum relatus, teste laudato Monastico pag. 1038 & 1045: nunc cetera prosequamur.*

14 *Deinde ad Septentrionalem partem Wire fluminis monasterium construxit, inquit idem Monasticum loco num. præced. citato: sed verisimilius perperam; Beda enim lib. 4 cap. 23 istius cenobii foundationem ad S. Aidanum episcopum Lindisfarnensem & Hildam referre videtur. Bedam audiamus de vita & obitu Hilda ex professo scribentem. Deinde ab Aidano episcopo in patriam revocata (Hilda) accepit locum unius familiarum ad Septentrionalem plagam*

Wiri

D

E

Monacha facta condit cellam in Cauplandia:

F

non exstruxit monasterium ad Wirum flumen, sed bene Heortheuse,

A Wiri fluminis; ubi æquè anno uno monachicam cum perpauca lociis vitam agebat. *Certius est, quod iidem collectores subjungunt: Herutey (ab aliis Heorthu dicitur,) qui locus Latine sonat Cervi insula, commigravit, cœnobiumque virginum ibi condidit, pauloque post Hildæ sacræ virgini cessit. Quo in loco monasterium istud conditum fuerit, certò non constat: Camdenus in Britannia censet fuisse in Hartlepole celebri emporio, quod in episcopatus Dunelmensis Orientali oceanis littore collocat. Littus inde, inquit, promontoriolo solum uno prominet vix septem supra Tesis (fluvii) ostium milliaribus, cui Hartlepole, emporium celebre & statio fida fitu percommodo infidet. Heortu Beda vocare videtur, (quod Huntingdonensis Cervi insulam interpretatur) ubi Heju mulierem religiosam monasterium olim fundasse memorat: si Heorteu non sit potius territorii illius nomen, quod Dulnemensis liber innuit, & Heort-nessæ alibi appellat, quod in mare longius procurrat. Consuli etiam potest Bollandus noster in Vita S. Elfreda tom. 2 Feb. pag. 181.*

B *15 Tempus conditi cœnobii Heorthenensis erimus ex iis, quæ de atate B. Hilda, quæ sanctæ Abbatisse nostræ successit, tradit venerabilis Beda lib. 4, cap. 25. Bollandus mox laudatus de atate illa agit § 4 num. 19 & duobus sequentibus; quare ne longior æquo sim, in compendium contraham, quæ ibi curiosus lector prolixiori stylo ex Beda reperiet. Obiit Hilda anno Christi 680, atatis suæ 66, ex quibus triginta tres posteriores in monachica vita Domino consecravit: anno igitur 647 vitam monasticam, teste Bedâ, amplexa est. Biennio antè quàm S. Begæ successit, in Orientalium Anglorum apud quos propinquus ejus regnabat, provinciam recessit, ut inde ad monasterium Calense in Gallia, ubi soror ipsius Hereswit Deo serviebat, virginitatem suam Christo sponso consecratum trajiceret. Verùm in ea provincia per annum integrum retenta est. Deinde ab Aidano episcopo in patriam revocata, accepit locum unius familiæ ad Septentrionalem plagam Wiri fluminis; ubi æquè anno uno monachicam cum perpauca lociis vitam agebat. Post hæc facta est abbatissa in monasterio, quod vocatur Heortheu, quod videlicet monasterium factum erat non multum antè à religiosa Christi famula Heru: ut habet Beda.*

C *16 Bollandus, qui inter triginta tres annos, ante annum 649: quos S. Hilda in monachica vita Domino consecrâsse dicitur, annum illum numerat, quo in Orientalium Anglorum provincia commorata est, ex dictis deducit, eam anno 647 secularem habitum posuisse, anno 648 monacham factam, ac denique anno 649 monasterio S. Begæ abbatissam præfektam fuisse. Hinc ulterius conficitur, præfatum monasterium non multo ante annum 649 à Sancta nostra conditum fuisse. Quamdiu autem cœnobium istud floruerit, incompertum mihi est; cum post Hildæ tempora nullam de eo fieri mentionem reperiam. Fortè eadem Danicâ irruptione, quâ post medium seculi ix monasterium Streaneshalense cum multis aliis perit, hoc quoque destructum est, nec postmodum reparatum. Sed ad Monasticon Anglicanum redeamus.*

17 Bega autem, inquit, relicta insula de Herutey contulit se Calcariam, quæ à Saxonibus vocatur Helcacester, & novum sibi monasterium condidit. Hausta hæc sunt ex laudato Beda, qui

hinc Calcariam secedens, novam cellam sibi condidit.

Septembris Tomus II.

cum dixisset, S. Hildam in Heorihensem abbatiam S. Begæ successisse, mox de hac ita profertur: Sed illa post non multum tempus facti monasterii secessit ad civitatem Calcariam, quæ à gente Anglorum Kalcacester appellatur, ibique mansionem sibi instituit. Verum an mansio illa cœnobium fuerit, ex citatis verbis non satis liquet: probabile tamen apparet, cœnobium aliquod aut cellam fuisse, in qua ipsa seu sola seu cum aliquot virginibus reliquum vitæ traduxerit. Quod ad Calcariam spectat, Camdenus putat esse Tadcaster, quam in comitatibus Eboracensis Occidentali parte statuit ad Wherfum amnem. Wherfus, inquit, per Tadcaster exiguum quidem oppidulum desluit, quod tamen Calcariam fuisse ex distantia, soli natura & nominis notatione non possum non sentire... Ad nonum enim milliare Italicum ab Eboraco abest, uti Calcariam statuit Antoninus. Calx etiam, quæ... vix alibi in hoc tractu reperitur, hic copiosè effunditur... Cùm autem illa Britannis Saxonibusque olim & Septemtrionalibus Anglis Calc Romano nomine dicatur... & Calcarienses in Codice Theodosii dicantur, qui sunt calcis excoctores, non absurdum videatur, si nominis ratio à calce petatur, ... maximè cùm etiam Calca-cester Bedæ dicatur, ubi meminit Heinam mulierem, quæ prima in hac regione sanctimonialis vestem suscepit, ad hanc civitatem secessisse, & mansionem sibi instituisse.

18 Bega tandem à Calcaria peregrè proficiens, obiit apud Hacanos, monasterium velatarum virginum, aut idem Monasticon & hujus exemplo Mabillonius tom. 1 Annal. pag. 436: utrobique verò Hacanos seu Hacanos tertio milliari distitum dicitur à Scardoburgo, quod Anglia castrum est in Septentrionali Eboracensis comitatus plaga, & ora maris Germanici insidet. Monasterium istud à S. Hilda conditum fuisse anno 680, quo obiit, auctor est Beda: qui addit, distantiam inter hoc & Streaneshalense cœnobium fuisse tredecim ferme mille passuum. At quod in eodem S. Bega vixerit, obieritque, nusquam, quod sciam tradit, saltem clarè: nihilominus existimo, præcitos scriptores id non aliunde, quam ex Beda conjecturando desumpsisse. Hic enim lib. 6 cap. civitatis agens de obitu S. Hilda, hæc scribit: Quâ videlicet nocte (quâ prædicta Hilda obierat) Dominus omnipotens obitum ipsius in alio longius posito monasterio (quod ipsa eodem anno construxerat, & appellatur Hacanos) manifesta visione revelare dignatus est. Erat in ipso monasterio quædam sanctimonialis scemina nomine Begu, quæ triginta & amplius annos dedicata Domino virginitate, in monachica conversatione serviebat.

19 Hæc tunc in dormitorio Sororum paupers, audivit subitò in aère notum campanæ sonum, quo ad orationes excitari vel convocari solebant, cùm quis eorum de seculo fuisset evocatus, apertisque (ut sibi videbatur) oculis, aspexit, detecto domus culmine, fufam desuper lucem omnia replevisse. Cui videlicet lucidum sollicita intenderet, vidit animam præfatæ Dei famulæ in ipsa luce, comitantibus ac ducentibus eam angelis, ad cælum ferri. Cùmque fomno excussa videret cæteras paufantes circa se Sorores, intellexit, vel in fomnio, vel in visione mentis ostensum sibi esse, quod viderat. Statimque exurgens nimio timore perterrita cucurrit ad virginem, quæ tunc monasterio abbatissæ vice præfuit, cui nomen erat Frigyth, hæc

T t t

tuque

AUCTORE
C. S.

E

Sancta nostra videretur alia ab illa Begu.

F

cui mors S. Hildæ

AUCTOR
C. S.

tuque ac lacrymis multum perfusa ac suspiria longa trahens, nunciavit; matrem illarum omnium Hildam abbatissam jam migrasse de seculo &c. Quae omnia ex ipso eventu verissima comperta fuisse, affirmat.

in monaste-
rio Haconos
dicto

20 Ex hoc, inquam, loco Monastici collectorum hausisse suspicor, quae de Sancta nostra in monasterio Haconos habitatione scribunt. Favet ipsis tum nominis affinitas, tum tempus, quod in monastica vita egisse dicitur: Bega enim nostra à S. Aidano episcopo, qui ab anno 634 vel 635 usque ad 651 Lindisfarnensem cathedram tenuit, velata fertur, ac propterea si circa postremos S. Aidani annos monacham induerit, & ad annum 680 pervenerit, jam triginta & amplius annos dedicata Domino virginitate, in monachica conversatione serviebat; quod ipsam hic de Begu asseritur. Verumtamen mihi probabilius apparet, hanc Begu à Sancta nostra distinctam esse. Nam primo, quorsum Beda illam in ejusdem orationis contextu eodemque capite, modo Heru sive Heju, modo Begu appellasset, non monito lectore, eam binominem fuisse? Secundo si S. Heru ex urbe Calcaria in Haconos secessisset, videtur id Beda verbo indicaturus fuisse: nota enim Heru sive Begæ sanctitas revelationis fidem magis commendasset, quam alterius cujuslibet triginta aut plurium annorum in monasticis disciplinis transacta vita. Id tamen neutro loco facit: imò contrarium insinuat, dum priori loco de Calcaria tamquam ultimo Sanctae domicilio ait: Secessit ad civitatem Calcariam, ibique mansionem sibi instituit: in secundo autem tamquam de alia quadam ait: Erat in ipso monasterio quaedam sanctimonialis femina, nomine Begu &c.

revelata
traditur.

21 Denique si Sancta nostra anno 680 superfuisset, quadraginta potius aut fortè plures religiosa vita annos tum numerasset: ipsa enim, ut habet Beda, prima feminarum fertur in provincia Northanhymbrorum propositum vestemque sanctimonialis habitus, consecrante Aidano episcopo, suscepisse; idque si vera narret Breviarium Aberdonense, regnante sancto rege Oswaldo, qui anno 642 martyrio coronatus est, ut ostenditur in Actis tom. 2 Augusti pag. 85. Mihi itaque multò verisimilius apparet, virginem Begu, cui mors S. Hildae divinitus revelata dicitur, fuisse unam ex ascetibus Heorthenfis cenobii, in quo religiosam vitam profiteri potuit sub S. Bega nostra, vel quae ei anno 649 vel sequenti successit, sub S. Hilda, à qua in monasterium Haconos recens à se conditum, missa videtur, cum jam triginta aut plures religionis annos numeraret.

Probabilius
obit Calca-
riae,

22 Quare ego Monastico, quod Sanctam nostram apud Haconos obiisse, ex hoc, ut apparet, capite censet, consentire non possum. Breviarium Aberdonense alium mortis locum, monasterium scilicet Heorthense assignare videtur: etenim illius auctor cum dixisset, sanctam Abbatissam monasterii sui Heorthenfis curam & moderamen in S. Hildam transulisse, mox subdit: Sub cujus custodia B. Begha usque ad vitae suae exitum sanctè vivendo permanfit. Revolutis itaque in ea pluribus annis, . . . anima sanctissima à corpore divisa excelsas penetravit super aethera nubes, corpusque terrae tradebatur pulveribus; &c., quae infra num. 5 legere est. Duo hic asseruntur: primum est, Sanctam abdicato abbatissae munere, sub S. Hilda moderamine reliquam aetatis exegisse ac vitam sanctam

fuisse; alterum illam sub eadem abbatissa fuisse sepultam: cumque de solo Heorthenfi cenobio meminerit, consequens sit, ut ex istius auctoris sententia S. Bega in eodem monasterio post depositam pralaturam sub S. Hilda vitam duxerit, obierit, in eodemque fuerit sepulta. Prima hujus asseriti pars satis à nobis refutata est supra num. 20, ubi ex Beda ostendimus, illam relicto praefato cenobio Calcariam secessisse, nec inde reversam videri; cum laudans venerabilis scriptor civitatem Calcariam velut ultimam Sanctae mansionem assignet. Verum igitur non est, eam sub S. Hilda custodia usque ad vitae suae exitum permansisse, nisi fortè Calcariensis cella monasterio Heorthenfi ejusdemque abbatissa fuerit subiecta.

23 Quod verò ad secundam partem, sepulturam scilicet, attinet, labens admitto, Sanctam nostram in Heorthenfi cenobio mandatam terra fuisse: quippe valde verisimile est, demortuae corpus Calcariam illuc translatum fuisse, ut in suo ipsius monasterio sancta Fundatrix quiesceret. Praeterea alterum argumentum eruitur ex praecitato Breviario; ita enim habet: Corpus terrae tradebatur pulveribus; quod in eisdem per annos circiter quadringentos & sexaginta . . . jacebat; quod divinitus revelatum nunc digno cum honore translatum est in monasterio de Witbe &c.: ex quibus liquet, S. Begæ corpus in Heorthenfi cenobio, de quo solo ibidem agitur, primum sepultum fuisse, nisi quis aut aliam quamdam priorem translationem fingere velit, aut eam, quae in Breviario traditur, sine fundamento negare. Porro ex hac Heorthenfi sepultura auctor Breviarii malè deduxisse videtur, S. Begam in eodem monasterio post depositam pralaturam, postremam aetatem suam exegisse: quippe cum de sepulto ibidem ipsius corpore constaret, primum erat scriptori minus diligenti existimare eam in eodem loco obiisse.

24 Ex haecenus dictis liquet, Sanctam circa medium seculi VII floruisse: at quo anno nata aut denata fuerit, cum divinare non lubeat, determinare non possumus. Divinat enim Martyrologium Anglicanum Wilsoni, dum ad diem xxx Maii S. Hienæ, quam eandem cum Bega diximus, mortem anno 657 illigat, & ad vi Septembris in priori editione, in posteriori verò ad xxii Novembris, S. Begam obiisse statuit anno 650. Unum hoc certum est, quod ad medium praedicti seculi pervenerit, cum anno 649 aut 650, relicto S. Hilda Heorthenfi cenobio, Calcariam commigravit, ibique sibi domicilium exstruxerit, ut supra vidimus: sed quamdiu in eo deinde vixerit, nec Beda tradit, nec aliunde discere potui. Nihil etiam erui potest ex translatione, quae annos circiter quadringentos & sexaginta ab ejus obitu in Breviario Aberdonensi facta refertur, tum quod annos tantum circiter assignet; tum quod annum, quo translatio facta fuerit, non determinet. Probabile tamen est, eam aliquos, saltem paucos, annos Calcariae in vivis superfuisse, cum de ejusdem in hanc urbem secessu conditoque inibi domicilio, non verò de morte meminerit Beda. Ob hasce rationes Sanctae obitum post medium seculi VII fixi.

Obiit post
medium se-
culi septimi.

F

VITA

A

V I T A

Ex lectionibus propriis in Bre-
viario Aberdonensis eccle-
siæ in Scotia.

S. Bega ex
Hibernia
fugiens in
Britanniam,

a

B
prima in
Northan-
hymbrorum
provincia
sanctimo-
nialis facta,
b c

condito mo-
nasterio
præest,
d

quod dein-
de S. Hilda
regendum
tradit.
f

* se

g
Moritur ;
& transfer-
tur ad mo-
nasterium
Whitbyen-
se,
h
i
k

ubi miracu-
lis claret.
* l. fuerit

l

m

LECTIO I. Bega virgo gloriosa cum à pa-
rentibus conjugali daretur thoro, audiens,
quod tanta Christi fides in Britannia floreret,
Hyberniam, unde duxerat ortum, & parentes
reliquit, acceptoque oraculo ab angelo in som-
nis, dum sopor omnes, qui intra paternos lares
erant, oppresserat, clam regia deferuit palatia a
& ad marina littora confestim properabat, & ad
portum quemdam aptum perveniens, navim præ-
paratam juxta divinum promissum adinvenit.

2 LECT. II. Illamque ingressa prospero cursu
in Scotiam pervenit; quæ post longam suam &
diuturnam peregrinationem, in jejuniis & vigi-
liis & orationibus continuis corpus suum casti-
gando, à beato patre & sanctissimo viro Aidano
episcopo b, tempore, quo Oswaldus c in Nor-
thumbria rex regnavit Christianissimus, primum
benedictionis velamen in Britannia accepit, quam
primam monialium religionis constituit abbatif-
sam.

3 LECT. III. Constructaque cellulâ per præ-
fatam regem Oswaldum in insula quadam deserta
d, quam plurimas virgines Deo sanctas & cor-
pore castissimas sibi sociavit; quas Bega beata
cum omni diligentia & cordis vigilantia in divi-
na instruxit lege, & ut mater sibi charissimas fi-
liolas ad Deo serviendum quam benignè persuasit
& exhortabatur e.

4 LECT. VII. Sed B. Hilda virgo Deo dedi-
tissima à Gallia confinibus reversa, quæ ibidem
in monialium Regula erudita erat f, auditâque
per præfatam S. Begam ejus famâ & monasticæ
conversacionis regularis observantiâ, ut ocius
contemplationi vacaret, accessit ad Aidanum epi-
scopum, petens ab eo, ut virginem Hildam
consecraret abbatissam, & eam * à dicto officio
exoneraret. Beatus verò episcopus votis Virginis
annuens, eandem absolvit, & omnium virgi-
num consensu in abbatissam B. Hildam elegerunt;
sub cujus custodia B. Bega usque ad vitæ
suæ exitum sanctè vivendo permanfit g.

5 LECT. VIII. Revolutis itaque in ea pluribus
annis, in magna mentis puritia, pridie Kal. No-
vembrii h, omnibus angelicis sociata virtutibus
anima sanctissima à corpore divisa excelsas pe-
netravit super æthera nubes, corpusque terræ
tradebatur pulveribus i; quod in eisdem per an-
nos circiter quadringentos & sexaginta cunctis
mortalibus incognitum jacebat, quod divinitus
revelatum nunc digno cum honore translatum
est, in monasterio de Witbe k in magno habetur
pretio, languidis in præfens fanitatem præbens.

6 LECT. IX. Beatâ igitur Beghâ rebus huma-
nis jam corporaliter exemptâ, quam speciosa fue-
rat * in conspectu Dei ejus sanctissima anima,
crebra in diversis locis attestantur facta miracu-
la. Nam territorium ejusdem undique ejus meri-
tis à quibuscumque furtis, rapinis, molestiis aut
injuriis gaudet immunitate l. De Gallia vir etiam
quidam dives Cartiotensis m urbis, qui duos ha-

Septembris Tomus II.

buit filios, unum paralyticum & à nativitate
mutum, qui suæ hæreditati de jure succedere
debuerat; alterum fistula occupabat; qui plu-
rima Sanctorum suffragia postulaverat; tandem
divinitus admonitus, B. Begam & sepulchrum
ejus cum filiis suis visitavit; qui in oratione pau-
lulum perseverantes unâ horâ fanitati restitu-
bantur n.

D

A N N O T A T A.

a Retulimus num. 4 in Commentario, Hei-
nam, quam eandem cum Bega putamus, in
Martyrologio Anglicano è Northumbria regibus
ortam dici, sanctam verò Begam ex nobili Hy-
bernorum sanguine, ibidemque ex Alfordo re-
spondimus, qua ratione utrumque verum esse
possit: nolim tamen alterutrum pro certo affir-
mare, cum nihil in hanc rem tradat Beda, qui
in eodem capite 23 de S. Hilda scribens, hujus
illustres natales tam studiosè commemorat. Por-
rò qua hic tum de angelico oraculo, tum de
fuga ex Hybernia narrantur, nescio, qua au-
thoritate nitantur.

b De S. Aidano episcopo Lindisfarnensi actum
est in Opere nostro tom. VI Augusti, à pag. 688,
ubi ostenditur anno 634 vel proximo subsequente
episcopum ordinatum fuisse, anno verò 651 o-
buisse. De velata ab ipso S. Bega vide Comment.
num. 12.

c Fuit hic S. Oswaldus Northumbria rex &
martyr, de quo vide tom. 2 Augusti, à pag. 83.
Regnum inivit anno Christi 634, optimèque de
Christiana religione meritis, occisus est anno
642, ut ibidem videre est.

d Ex consequentibus liquet, hic agi de mo-
nasterio Heorthensi, de quo multa diximus num.
14 & duobus sequentibus. At cur in deserta qua-
dam insula conditum dicatur, non perspicio: an
foris prima S. Bega cella, quam num. 13 Com-
mentarii Camdenus collocat in promontoriolo
Oceani, cum Heorthensi confunditur, & quia
in mare procurrebat, insula appellatur?

e Post lectionem tertiam in nostro Ms. sic no-
tatur: Mediæ lectiones (tres scilicet) de S.
Quintino.

f S. Hilda relata est apud nos inter præter-
missos ad diem v Martii & xxv Augusti, ubi
ejus Acta dilata sunt ad diem xvii Novembris.
De eadem satis prolixè agit Beda lib. 4, cap.
23, ex quo aliqua in Commentarium transfu-
imus. Dum autem hic dicitur è Gallia confinibus
reversa, ubi in monialium regula erudita erat,
adstrui videtur, eam in Calensi Gallia monaste-
rio, ubi soror ejus Heresvita Deo sese conse-
craverat, aliquo tempore commorata fuisse,
prout aliqui existimârunt: verum huic opinioni
manifestè refragatur venerabilis Beda, qui loco
mox citato Vitam S. Hilda ex professo conscri-
bens ait, illam quidem ad monasterium Calense
in Galliam trajicere voluisse, sed in provincia
Orientalium Anglorum, quorum regis propin-
qua erat, retentam fuisse anno integro, inde-
que à S. Aidano revocatam, monasterii Heor-
thenensis regimen suscepisse. Videtur igitur Brevia-
rii auctor hoc loco à vero aberrasse.

g Quod S. Hilda Heorthense monasterium
post S. Begam rexerit, disertè tradit laudatus
Beda verbis, qua in Commentario num. 12. de-
dimus: verum quod hæc sub illius custodia sive
disciplina reliquum vita traduxerit, eidem Be-
da aperitè adversatur, cum de Sancta nostra eo-
dem

T t t 2

dem

A *dem loco dicat*: Sed illa post non multum tempus facti monasterii secessit ad civitatem Calcariam, quæ à gente Anglorum Kalcacester appellatur, ibique mansionem sibi instituit. *Quare lectionum auctor hic rursus errasse videtur, nisi forte Calvariensis cella monasterio Heortbenst ejusque abbatisse Hilda subjecta fuerit: verum cum satis insinuet, S. Begam in Heortbenst cœnobio obiisse, malim credere, hic erratum fuisse, Sanctamque nostram in civitate Calcaria, quod supererat atatis exegisse, ut Beda insinuat.*

h Unde hunc diem obitus didicerit Breviarii editor, mihi omnino incompertum est: forte non aliunde quam ex eo, quod hac die in Kalendaris annuntiaretur; sed quam incertum sit hoc fundamentum, patet vel ex eo, quod ipsius memoria diebus variis à martyrologis affigatur, ut initio Commentarii ostendimus. Nec magis certus est annus emortualis, de quo egimus à num. 18.

i Ubi? In monasterio Heortbenst. Vide dicta num. 23 & 24.

k De hoc monasterio egimus in Commentario num. 10 & 11. Ceterum de revelatione translationeque jam dictis nihil quidquam apud alios scriptores reperire potui. Breviarium autem unde hac desumpta sunt, excusum notatur anno 1509, adeoque id temporis sacrum sancta Abbatisse corpus etiamnum ibidem in honore erat fulgebaturque miraculis, nisi forte laudata lectiones ex antiquiori Breviario editioni anni 1509 inserta sint.

l Quid de hac immunitate verum sit, planè ignoro.

m Fortè mendosè pro Carnotensis, ita ut Carnutum, seu Chartres, Gallia civitas significetur.

n His subjungitur, in Officio recitanda esse cætera omnia de communi unius virginis non martyris, cum oratione prædicta, quam num. 9 recitavimus.

DE SANCTO MAGNO

MONASTERII FAUCENSIS ABBATE PRIMO

FV ESSÆ IN SUEVIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. S.

§ I. Vitæ Scriptor & interpolatores, antiquitas, auctoritas, apographa, editiones: recentiores biographi, Acta edenda.

PROBABILITER
DCLV.
Acta Sancti, que à Theodoro scripta,

C *Ancti Magni acta illustraturus labyrinthum ingredior, cujus speciosus ingressus non paucos sefellit, incautosque in multiplicem rerum, personarum ac temporum confusionem pertraxit. Totius mali caput est Vita quadam, qua sub Theodori monachi vel eremitæ Campidonensis nomine circumfertur. Hic S. Magni sodalem se facit, ejusdemque in exantlandis apostolicis laboribus socium, prodigiorum ferè omnium oculatum testem, fidelem denique in morte ac sepultura amicam describit. Fuverit ex Vita, quam daturi sumus, hic pauca delibasse, ut pateat, quam proum fuerit, hisce Actis indubitam fidem adhibere. Relata S. Magni, sodalis seu potiùs magistri sui, morte, ita auctor ille progreditur: Purgato ergo ipso sarcophago (lapideo, quem opportunè invenerant) assumptum (S. Tozzo & Theodorus) sanctum corpus & recondiderunt in loco, ubi Pater ipse oraculum sibi construxerat... ponentes ejus Vitam in capite suo, scriptam virtutibus plenam sub auctoritate Theodori, cum hac subscriptione: Ego itaque Theodorus monachus ex monasterio sancti Galli, jussu Tozzonis episcopi, sicut à Theodegihlo monacho sancti Columbani de tanti Viri conversationibus simul cum beato Columbano comperi, & post oculis meis ipse vidi, & auribus audivi, seu posteaquam me reliquit in cellula Campidonensi, & sicut postea à præfato venerabili episcopo Tozzone de virtutibus ejus didici, plurima, sed non omnia, in*

pictatio meo scribere curavi, & ad caput ejus potui reconditum in sepulcro.

2 *Verumtamen Vita hac, prout à Theodoro conscripta dicitur, si tamen ab ipso conscripta est, ad nos non pervenit: quippe cum seculo IX Sancti corpus elevaretur, episcopus qui sacrâ illâ ceremoniamungebatur, inventam in loculo penè putridam cuidam Ermenrico corrigendam tradidit. Et accersivit, inquit interpolator, quemdam monachum prudentem & industrium ex monasterio Elewanga, nomine Ermenricum, tradiditque ei ipsos quaterniones ad legendum atque emendandum. Ille autem asserens, se minime ita doctum esse, ut talia innovaret, atque prout dignum erat, inferere valeret, necessitate obedientiæ constrictus, suscepit illud pictacium, & secundum virium suarum considerationem, jussionem pontificis contemnere nolens, adimplevit, quæ ibi invenit, scripta innovans & corrigens omnia, atque, Domino annuente, feriem confusam, capitulorum luminibus emendavit. Hucusque Vita circa finem; ex quibus consequens sit, Acta, que modò habemus, ab alio emendata (imò vitiosa) in ordinem redacta, & prout dignum existimabat & inferere valebat, aucta atque interpolata esse. Verum utinam secundum virium suarum considerationem fidelem potiùs amanuensem, quam emendatorem interpolatoremque imperitum agere studisset: utinam inquam ipsa Theodori verba, confusa utcumque gestorum serie, integrè fideliterque posteritati tradidisset.*

3 *Nolim tamen vitiosas omnes interpolationes,*

ab Ermenrico emendata dicuntur,

F

ab aliis

A nes, quas infra examinabimus, Ermenrico certo adscribere, cum alium auctorem habere potuerint: imò reipsa habuisse, non inaniter suspicatur Mabillonius in Actis Benedictinis sec. 2, in Elogio S. Magni; cujus verba, quia in Ermenrici notitiam inducunt, huc transfero. Ermenricus monachus Elewangenensis ac levita, quem alii Ermenoldum vocant, is est, qui Vitam sancti Solæ monachi scripsit, eamque prout in tomo IV Canisii reperitur, Ruodolfo didascalo suo nuncupavit; vixitque tempore Hrabani Mauri, quem in illo Opere commendavit; ac tandem abbas anno DCCCXLV electus, septimo loco præfuit monasterio Elewangenensi diocesis Augustanæ. . . . An verò S. Magni Vitam, qualis typis edita est, exaraverit, certò pronuntiare non licet. Sanè ex verbis paulò antè, de ipso relatis conjicimus, expolita quidem ab ipso fuisse B. Magni Acta, sed ab alio quopiam temerè aucta fuisse: Neque enim se industrium, prudentemve jactasset Ermenricus, qui in Epistolis ad Gundramnum & Ruodolfum longè modestius de se ipso sapit. Sed quisquis ille est, qui vulgatam S. Magni Vitam confarcinavit, malè omaino meruit de S. Magno: ita ille.

temerè interpolata sum.

B 4 Suspicionem de nova interpolatione facta in Opere Ermenrici auget exemplar quoddam ejusdem Sancti Vitæ manuscriptum, quod apud nos servatur & de quo infra agemus. In hoc, inquam, exemplari circa prodigium in servanda cerevisia patratum, quod vide in Vita, num. 3, in margine notantur sequentia: Nota bene huic margini tenuissima, sed antiquissima manu adscriptum ex priori per Ermenricum conscripta Vita: "Cum autem cervisa defluens urnam superpositam impleret, mirum in modum instar coronæ super urnam excrecens stetit, . . . Quæ periodus, quamvis in exemplaribus tum manuscriptis, tum excusis, quæ vidi, habeatur quoad substantiam, in nullo tamen eorum reperitur quoad ipsa verba: unde, ut jam dixi, non levis oritur suspicio, Vitam Sancti, prout ab Ermenrico primum aut correctam aut interpolatam est, non esse illam, quæ modo sub Theodori & ipsius nomine circumfertur. Quin & magnam illius partem ad Ermenricum non pertinere, probabilissimum fit ex eo, quòd plurima Actus illius perperam inserta sint ex Vita S. Galli scripta per Valafridum Strabonem, qui eodem profusus, quo Ermenricus, tempore floruit, adeoque hunc infamis plagii arguere potuisset, si aliena malè detorta pro suis vendidisset.

Eorumdem antiquitas

C 5 Quidquid sit de incerto hujus Vita scriptore, illud certum est, eam jam seculo XI Theodori ac Ermenrici nomine venisse. Id verò liquet ex exemplari ejusdem Vita ab anonymo quodam, Ratisponensi monacho interpolata, quodque in fronte sequentes notas præfert: Ex pergam. antiquiss. codice Ms. Augustæ ad SS. Udalr. & Afram, ab an. 700 conscripto, in 4. Tit. Legendæ aliquot SS. lit. z. n. 36, Hujus Vita scriptor nomen suum nusquam indicat; sed post medium seculi XI scripsisse, facile ostenditur. Existat apud Mabillonium in Veteribus Analectis libellus cujusdam anonymi, monachi Ratisponensis, quem de tentationibus suis conscripsit. Is parte 2, secundum distinctionem à Mabillonio factam, elucubrations suas enumerans, inter cetera ait: Postquam verò redii (ex monasterio Fuldensi ad suum Ratisponense) Vitam S. Magni scripsi, compulsus fratrum duorum precibus intimis & assiduis, Wilhelmi scilicet ex con-

gregatione nostra, & alterius, qui ad nos discendi causa ex monasterio S. Magni venit, Adalham dictus, quique nunc in S. Afræ cœnobio abbas est constitutus. Præmiserat autem, se anno Domini 1062 ex Ratisponensi S. Emmerami monasterio secessisse: adeoque S. Magni Acta post medium seculi XI ab ipso exarata sunt.

AUCTORE C. S.

D 6 Porro hunc ipsum esse prædictæ Vita, quam habemus, emendatorem, ex ejusdem prologo manifestum est; sic enim exorditur: Juxta intelligentiæ meæ parvitatem complevi, quod tibi, dilecte frater Adelhalme, promisi. Te enim petente unà cum alio charissimo Fratre nostro, ut S. Magni Vitam, vitioso nutantique in pluribus locis ab institutione grammatica stylo antiquitus prolatam emendarem &c. Deinde post multa prologum his verbis concludit: Et si ignari sint (lectores) personæ meæ, sciant, me esse unum ex sancti Emmerami congregatione. Ut autem, unde digressi sumus, redeamus, anonymus ille, relata sacri corporis Vitæque juxta posita inventionem, ita proseguitur: Et advocans (episcopus) quemdam prudentem monachum ex monasterio Elewanga, nomine Ermenricum, tradidit ei ipsos (quaterniones inventos) ad legendum atque corrigendum. . . . Similiter quoque ego feci, qui diu postulatus, hanc iterum Vitam correxi. Quibus sanè verbis manifestè evincitur, illa S. Magni Acta jam seculo XI, ut antiquitus à Theodoro conscripta & ab Ermenrico emendata, habita fuisse.

& larvata auctoritas

E 7 Atque hinc factum, ut hæc speciosa larvâ decepti non pauci, iisdem, prout modo exstant, certam fidem adhibere non dubitarint. Nec mirum: nam, ut rectè advertit citatus Mabillonius, quis non credat homini pio ac testi oculato, qualem fuisse Theodorum, existimare par est? Hinc ipsius auctoritatem passim secuti sunt, qui Augustanorum antistitem catalogos texuerunt; & ipse Bollandus & Henschenius multa ex eadem in Acta Sanctorum transfulerunt; adjunctâ tamen, quam meretur correctione. Nam prior quidem tom. III Februarii, in Vita B. Pippini, quadam huic beato duci attribuit, quæ in illa de Pippino rege falsò assererentur: monet autem pag. 254, num. 26 & 28, eam vitiosâ chronologiâ laborare, esseque interpolatam. Henschenius tom. 2 Januarii ad diem XVI, Acta S. Tozzonis, rursumque tom. 2 Aprilis, ad diem XVIII, S. Wilerpi, ex eodem Theodori ac Ermenrici Opusculo illustravit: verum hic non, secus atque Bollandus, de inepta interpolatione conqueritur. Quod quàm justè meritoque faciant, infra demonstraturi sumus, ubi & alias imperiti scriptoris imposturas lectori ob oculos ponemus, postquam hujus larvati Operis exemplaria, ejusdemque editiones enumeraverimus.

diu multis placuit.

F 8 Varia hujus Vita apographa exstant in museo nostro, inter quæ, quia reliquis integrus quamvis non purius, primo loco nominandum venit, quod descriptum notatur ex Ms. S. Maximini Treviris. Quadruplicem hujus copiam habemus, cum eo tamen discrimine, quòd non omnibus idem sit titulus: earum quippe una hunc præfert: Vita S. Magnoaldi, qui & Magnus, discipuli S. Columbani & Galli. Altera verò hunc: Vita sancti Magni feu Magnoaldi, ex monacho Luxoviensi, abbatis monasterii Fauciuni, in diocesi Augustana, à Theodoro ejus focio primum conscripta, deinde ab Ermenrico, Elewangenensi monacho, recentita & aucta. Reliquæ duæ relatis verbis rectè addunt: denique

Varia hujus Vita exemplaria

AUCTORE
C. S.

ab anonymo recentiore digesta & aucta. Præterea geminum exemplar nobis olim transmisit P. Gamans ex Societate nostra, vir ob præsitam museo nostro operam sæpe memorandus. Utrumque ex Augustana SS. Udalrici & Afræ bibliotheca prodiit, non tamen eodem codice, nec eodem stylo conscriptum.

manuscripta,

9 Horum alterum descriptum notatur ex Ms. codice pergameno vetustissimo, ab annis 800 & pluribus conscripto, ex biblioth. SS. Udalrici & Afræ, Augustæ, tit. Vitæ SS. Magni, Wenzelai, Arnolfi. z. 59. Vix tamen credere possum, hanc Vitam tempore patris Gamans, id est, circa medium seculi xvii, jam ab oculo seculis, adeoque non diu post primam ipsius emendationem per Ermenricum factam, præfato codici inscriptam esse; neque enim verisimile apparet, eam jam tum tam sædis parachronismis scaturisse, nisi horum omnium auctorem facere Ermenricum velimus. Ceterum istud exemplar cum enumeratis satis convenit, præterquam quod pluribus in locis mendosum sit. Denique alterum ab eodem Gamansio transmissum, est illud, quod ab anonymo Ratisponensi emendatum diximus num. 5 & 6, differtque à prædictis non modo penes stylum, verum etiam alia quadam, quæ ipse, eo quod incongrua aut impossibilia, ut loquitur, sibi videntur, pro sua censoria arte immutavit: suis tamen, ut cetera omnia, non caret erroribus.

variaque editiones recensentur.

10 A manuscriptis ad editas Vitæ progredior. Henricus Canisius Antiq. lect. tom. 5, eam ex membranarum Mss. monasterii S. Magni, in pede pontis Ratisponensis, typis Ingolstadtensibus vulgavit anno 1604. Eandem inter Alamanicarum rerum scriptores, altero post anno, Melchior Haiminsfeldius Goldastus, retulit cum sequenti epigraphæ, quam in nullo alio reperi: S. Theodori eremitæ de Vita S. Magni confessoris, sodalis sui, ab Ermenrico Elewangenensi monacho emendatus & distinctus. Deinde post caput 13, nova inscriptione continuatorem Operis indicat in hunc modum: Ermenrici Elewangenensis monachi supplementum. Hac editio multis differt à Canisiana, nam ut minutias præteream, integræ periodi, imò & capita ex hac in illa desiderantur, ut utramque editionem conferenti manifestum erit. Quam ob rem oscitasse mihi videtur Mabillonius, dum in Actis seculi 2 Benedictini, pag. 505 hæc monuit: Goldastus hoc solo differt à Canisio, quod ipsam Vitam in duos libros ac in varia partitur capita, & quod libri secundi caput ultimum, in quo Ermenrici interpolatoris opera memoratur, Canisianæ editioni deest. Goldastum recudi curavit anno 1651 Joannes Porssius; Canisius verò cum annotatis Jacobi Basnage prodiit typis Amstelodamensibus anno 1725: denique eadem S. Magni Vita ex Canisio ab anno 1617 relata fuit in tertiam Surrii editionem, ad diem vi Septembris.

Biographi recentiores: Acta unde edenda.

11 Præterea Sancti nostri Acta Latino idiomate edidit anno 1621 Martinus abbas Fauceusis, qua mihi videre non licuit; sed nec necesse putavi, cum non deessent aliorum Opuscula ex iis partim concinnata. Inter hos Mattheus Raderus è Societate nostra, in Bavaria pia ex laudato abbate Sancti Vitam conscripsit, ut ipse notat in margine. Rursum alia prodiit anno 1721 Latine itidem exarata à P. Ludovico Babenstuber, Benedictino ad B. Virginem Eitalensem in superiori Bavaria; ac denique alia anno 1729 Germanicè evulgata est, auctore anonymo quo-

dam, cœnobii Fauceusis: in utraque plurima prodigia S. Magno patrocinante concessa, referuntur. Porro ego manuscriptum S. Maximini collatum cum reliquis edam, ita ut varias eorum, qua alicujus momenti sint, lectiones in Annotata relaturus sim, ne quid lector desideret. Vita subjiciam miracula ex duobus laudatis scriptoribus, uti & ex manuscriptis annotationibus Henrici ejusdem monasterii abbatis.

§ II. Commemorata Acta discutuntur.

Mabillonius Sec. 2 Benedictino, à pag. 505 S. Magni Acta examinans, eorumdem auctorem, quem Pseudo-theodorum appellat, manifesti plagii convictum tenet, totque in iis reprehendit navos, ut ea vel invitum omittere compulsus se fateatur. Nec immerito: quod enim ad plagium attinet, negari non potest, quin Vita illa magnam partem ex S. Columbani Actis per Jonam conscriptis compilata sit, prout collatis utriusque scriptoris verbis luculenter probat laudatus Mabillonius & nos latius ostensuri sumus. Neque porro solius Jona lucubratione, sed etiam Walafriidi Strabonis, abbatis Angiensis, Opusculo de Vita S. Galli usus est Pseudo-Theodorus, pessimè utrobique fide. Utrumque mox probabimus, postquam ostenderit, cur biographum nostrum potius, quam Jonam aut Walafriidum de plagio accusemus. Jona Bobiensis in Italia monachus Vitam S. Columbani circa medium seculi vii exaravit, eamque Boboleno Bobiensis & Waldeberto Luxoviensis abbatibus inscripsit: fatetur autem, multa se in hoc argumentum didicisse à SS. Atala & Eustasio S. Columbani discipulis atque aliis Bobiensis monasterii cœnobitis, qui non audita, sed visa narrarent. Non potuit igitur Jona S. Magni Vitam legisse, qua in Sancti sepulcro per Theodorum deposita, primum seculo ix reperta est. Neque dixeris potuisse Jonam aliquod istius exemplar à Theodoro accipere: quid enim cause afferes, quod ipse, qui in præfatione sua lucubrationis sue vades, ut diximus, diligenter laudat, nullam hujus Vita aut Theodori mentionem faciat, nihilque de S. Magno narret, qui inter præcipuos S. Columbani discipulos frequenter in ea laudatur? Adde, quod larvatus noster biographus infra in Vita cap. 2, num. xi aperte fateatur, se aliquam S. Columbani Vitam præ oculis habuisse, dum ait: Sicut in B. Columbani Vita continetur.

Larvatus biographus Vitam infideliter

E

F

13 De Walafriido Strabone magis dubium videri potest, cum ipse in præfatione Vita S. Galli præfixa dicat: Alienis insitito vestigiis, veritatique tenendæ lineam novis tantummodò cogor passibus dimetiri. Vitam igitur sancti... Galli. sensu nobilem, scripto degenerem vultis à me lumine reatæ locutionis ornari & feriem confusam capitulorum distingui limitibus: quibus verbis clarè evincitur, Walafriidum in concinnanda S. Galli Vita alterum scriptorem præ manibus habuisse. Favet etiam tempus; quippe Walafriidus hoc Opusculum suum Gozberto seu Cortperto Sancti-gallensi abbati dedicavit; qui teste Mabillonio, anno 837 abbatiam resignavit. At multa sunt, qua omnem plagii suspicionem à

compilavit ex Jona & Walafriido Strabone.

Wala-

A *Walafrido quàm longissimè removeant. In primis fuit ipse vir eruditus, qui tantummodo annos triginta quinque natus erat, cùm anno 842 monasterii Augiensis regimen subiit, jam clarus ingenii sui monumentis, quibus deinceps plura alia adjecit, inquit Mabillonius tom. 2. Annal. ad datum annum, num. 62: at scriptor noster tam fœdis laborat anachronismis, ut à supina in multis inscitia excusari non possit. Deinde si Walafridus Vita S. Magni, saltem qualis nunc exstat, usus est, alienis non institit vestigiis, nec veritatis tenenda lineam novis tantummodo passibus dimensus est, sed aliqua etiam infideliter omisit & immutavit; quod de ipso nolim suspicari. Adde, quòd certum sit, larvatum biographum multa ex Fona Opusculo deprompta, mutatis subdolè nominibus & quibusdam adjunctis, licet iisdem saepe verbis, libello suo inseruisse: nil mirum igitur, eum in reliquis simili plagio usum fuisse. Ut autem existimem, illum Walafrido potius, quam antiquiori anonymo, quem Walafridus ipse secutus est, usum fuisse, omnino persuadent integra sententia ex Walafridi lucubratione in Sancti nostri Vitam paucis mutatis translata. Sed hæc omnia per decursum cùm Commentarii, tum Vita, manifestiora fient: quare rem ipsam aggrediamur.*

Factum
Autierni
monachi

14 *Laudatus Jonas apud Mabillonium sec. 2. Benedicino, in Vita S. Columbanum num. 18 sic scribit: Eo itaque tempore (quo S. Columbanus cum sociis Luxovii morabatur) quidam frater, nomine Autiernus, pulsare cœpit, ut peregrinandi in Hiberniam causâ perveniret. Cui Columbanus ait: Pergentes in eremum, voluntatem Dei probemus, utrùm desideratum iter arripias, an in cœtu Fratrum permaueas. Pergentes ergo simul tertium adolescentem, nomine Somarium... in comitatu sumunt, & ad destinatum in eremo locum pervenerunt, unius tantum panis cibo contenti: cùmque jam duodecimus transisset dies, nec quidquam de panis fragmento remansisset, horaque refectionis appropinquaret, imperantur à patre, ut per prærupta ruris eant, atque ad ima vallis perveniant, & quidquid ad cibum opportunè reperiant, deferant. Ovantes illi per concava vallis Mosellatenus advenerunt, capturamque piscium olim à piscatoribus confertam & undis oppositam cernunt, accedentesque quinque magnos reperiunt pisces, fumentesque tres, quia viverent, patri presentandos vehunt. At ille; Cur, inquit, non quinque detulistis? Respondent, mortuos reperisse duos, proinde reliquisse. At ille ait: Nequaquam ex his comedetis, nisi, quos dimisistis, venerint. At illi miraculo percussi de providentia divinæ gratiæ, pernicii cursu repetunt, increpanturque, cur repertam mannâ reliquissent, & sic cibum parare jubentur. Nempe Spiritu sancto repletus noverat, sibi à Domino passim dapes paratas. Hæc Fonas.*

malè detor-
tum S. Ma-
gno

15 *Ab hoc loco Theodorus noster Vitam Magni auspicatus, Autierno in Magnoaldum transformato, aliam condidit historiam. SS. Columbanum & Gallum peregrinandi causâ in Hiberniam ineptè deducit: mox Magnoaldum profert, in eorum disciplinam transire postulantem. Tum Columbanum eodem ferè modo loquentem facit: Pergentes, filii ad heremum, voluntatem Dei probemus, utrùm propositum animi desideratum arripias, an non. Post hæc subdit iisdem propè verbis, quæ de Somarii comitatu, unius panis comeatu, quæstis & inventis piscibus, ex*

Fona recitavimus, adjunctis tamen mutatisque quibusdam circumstantiis, quæ scriptoris imperitiam & malam fidem manifestant, quæque propterea paucis castiganda sunt. In primis Autierni facta Magnoaldo adscribit; sed in contrariam partem detorta: iste enim, teste Fona, S. Columbano valedicere & ex Vosagi solitudine in Hiberniam peregrinari cogitabat, hic in ipsa Hibernia eundem Columbanum peregrinantem accedens, in ejusdem familiam recipi postulat. Panem non post duodecimum, sed tertium diem defecisse asserit, nihilque dicit de relictis duobus, & S. Columbanum iterato jussu allatis piscibus.

16 *Præterea aut, inventam fuisse illam capturam piscium olim à pastoribus confertam in amne, qui vocatur Lignona: at non advertit imprudens, Lignonem (vulgò Loignon) non Hiberniæ, sed Burgundiæ amnem esse. Verùm non difficile est divinare, unde in hunc errorem lapsus sit: legerat scilicet apud eundem Fonam post verba numero superiori data, Gallum, cùm alia vice à Columbano jussus esset in flumine Brusca piscari, irrito labore in Lignone piscatum esse: hinc ipse aut oblitus aut ignorans, scriptorem illum agere de Columbanum in Vosago mora, se verbò de ejusdem sancti in Hibernia peregrinatione, Lignonem intrepidè in textum suum transtulit. Dubitavi equidem primùm, an Magnoaldus foris idem fuisset cum Autierno; sed postquam rem maturius consideravi, hunc scrupulum deposui: neque enim biographus noster opus habuisset Fona dicta tam infideliter torquere, si Magnoaldum eundem cum Autierno credidisset. Conferat modo curiosus lector Fona narrationem à num. 14 relatam, cum iis, quæ infra in Vita à num. 1 habentur, & imperita mox furta agnoscat.*

17 *Pergit Pseudo-Theodorus vel Ermenricus ex alienis laciniis suum factum exornare, aliquantum majori veritatis specie. Fonas (apud laudatum Mabillonium, quem intellectum volo, quoties Vitæ SS. Columbanum & Galli cito) num. 26 narrat prodigium, quod per B. Columbanum & ejus cellarium factum fuit, eratque hujusmodi. Circa horam refectionis minister, cujus nomen tacetur, cùm cerevisiam è dolio depromeret, jussu Columbanum per quemdam Fratrem arcessitur: ille ardore obedientiæ fervens, non obturato doli meatu, ad nutum volat: post accepta mandata suæ negligentia memor, ad cellam recurrit, ratus omnem cerevisiam effusum iri. At mox prompta obedientiæ præmium tulit: stetit siquidem in corona modum supra suppositum vasculum liquor, ne minimâ quidem stillâ in terram delapsâ. Cellarium hunc Theodorus Magnoaldum facit, ministrum Somarium: miraculum verò totum, judice Columbano, Magnoaldi meritis attribuit: Nam ego vidi, inquit S. Columbanus, angelum Dei ante te præcedentem, quando Somarium vocabas, qui factò signo supra typrum, stetit sicera in modum cottonæ, sicut vidistis. O magnum divinæ potentiae donum, qui adhuc neophito suo Servo tantam gratiam conferre dignatus est, ut jam Magnus inter fratres voceris. Ita ipse: at Fonas de angelo & Magnoaldo flens, memoratum prodigium, non Fratris, qui aliam vocaverat, sed imperantis Columbanum simul & obedientis cellarii merito totum attribuit hoc epiphonemate: Quantum fuit imperantis meritum! quanta obedientiæ subsequenti! ut sic utriusque tristitiam Domi-*

Miraculum
circa cerevi-
siam unde
deprom-
pium:

F

* J. à quo

AUCTOR B
C. S.

Dominus voluisset avertere &c. Unde consequens fit, ut, si Frater ille, qui cellarium Columbanum jussu appellavit, fuerit S. Magnoaldus, nulla hujus prodigii pars, teste Jonâ, ad ipsum pertineat: sed cum infra dicturi simus, Sanctum nostrum probabilius numquam fuisse in familiam S. Columbanum adscitum, probabilius etiam est, tam hac, quam reliqua sub Columbanum disciplina à Sancto patrata, mera esse scriptoris commenta. Miraculum ipsum vide in Vita cap. 1, à num. 3.

Chagnoaldi mirabile in ursum imperium Sancto adscribit:

B

18 Commemorato prodigio subdit aliud, de quo hæc observat Mabillonius: Nec solum Authiermi factum larvatus ille auctor S. Magno, sed etiam Chagnoaldi res gestas eidem accommodat; & facili oculorum lapsu Magnoaldum in Chagnoaldum transformat... Refert iste auctor (Jonas) S. Columbanum, dum à Theodeberto è Gallia expulsus cum suis in eremo Brigantiæ urbi proxima moraretur, nec quidquam alimenti præter ruralia poma haberet, Chagnoaldo in mandatis dedisse, ut urso poma devoranti partem suo suorunquæ usui cessuram interdiceret, partem aliam urso permetteret. Rem ita, ut præcepta fuerat, impletam fuisse. Quæ eadem Pseudo-Theodorus totidem pene sententiis in Magnoaldum transfert. Confer, si lubet, quæ referuntur in Actis Columbanum cum verbis biographi nostri à num. 5 in Vita, simulque advertite, utriusque narrationem in eo discrepare, quod prior scribat, Chagnoaldum, conspecto inter frutices urso, sine mora ad Columbanum remeasse, ab eoque redire jussum, suam urso pomorum partem assignasse: alter verò asserat, Magnoaldum clam magistro suo Columbanum mirabile istud in feram imperium exercuisse. Equidem Mabillonio libens assentior: id enim probat utriusque textus conformitas, nec obstat integritas auctoris jam aliàs in plagio deprehensi.

sed perperam;

C

19 Favet nihilominus Theodoro nostro editio Suriana, quæ in S. Columbanum Vita hoc loco non Chagnoaldum sed Magnoaldum legit: favet etiam eadem Vita inter opera Venerabilis Bedæ excusa tom. 3, col. 302, editionis Basileensis anni 1563, quæ hac in parte Suriana consensit. At mendum in Jonæ lectionem seu librarii vitio, seu ipsius Surii interpretatione irrepsisse constat Mabillonio; qui haud dubiè idem de Basileensi editione censurus fuisset: Quippe Mss. eodices, inquit, quibus usi sumus, constanter Chagnoaldum præferunt. Immo etiam membranae veteres pro Chagnoaldo Magnoaldum substituerunt * omnes, corrigendæ utique essent. Ibi enim sermo est de ministro Columbanum: Chagnoaldum ministrum suum dirigit, inquit Jonas. Porro ex superioribus ipsius verbis, Chagnoaldum Lugduni Clavati pontificem, Columbanum ministrum ac discipulum fuisse, convincitur. En Jonæ verba apud Surium num. 16 relata, quæ in nostra editione num. 30 habentur: Chagnoaldum Lugduno Clavato pontificem, qui ejus & minister & discipulus fuit, novius referentem &c.: quæ cum S. Magno seu Magnoaldo, qui numquam episcopus fuit, aptari nequeant, eidem etiam nec posteriora possunt convenire. Hæc Mabillonius: quibus ego & alium locum addo, in quo Chagnoaldus S. Columbanum minister quater appellatur in laudata Vita apud Mabillonium num. 37; Eo igitur tempore vir Dei (Columbanus) in eremo morabatur contentus tantum unius ministri Chagnoaldi famulatu. Dein post pauca: Moxque excitatus ministrum

* l. substituerent

vocat. Et rursus: Cui temerario ausu minister ait &c. Inquirens ergo minister &c.: quo loco manifestum est, consentientibus editionibus Surianâ & Basileensi, Chagnoaldum ministrum S. Columbanum designari, & tamquam ex munere ipsi proprio ministrum appellari.

20 Quare ego verissimum judico, Magnoaldum pro Chagnoaldo in utramque editionem irrepsisse, sive id ex librorum errore, in quem utriusque nominis affinitate facile potuerunt induci, sive ex eorundem interpretatione contigerit; cui hæc ipsa S. Magni Vita occasionem potuit præbere. Ne verò id gratis asserere videar, exemplum accipe. Patricius Flemingus Minorita Hibernus, in Collectaneis sacris per Thomam Sirinum ejusdem Ordinis castigatis & auctis, Jonæ lucubrationem, qua de agimus, edidit, usus ad hoc, ut in præfatione indicat, vetustissimo codice monasterii S. Maximini Treverensis, cujus ipsi copiam fecerat Rosweyda noster. Hic codex itidem Chagnoaldum ministrum, non Magnoaldum legit: Magnoaldum tamen in textum retulit. Rationem dat in Commentario pag. 351 num. 133 sic scribens: Ms. codex Chagnoaldum (habet) sed perperam: sermo est enim non de Chagnoaldo Lugdunensi pontifice, qui teste Jonâ, ... Columbanum minister & discipulus fuit: sed de alio ejusdem sancti viri ministro discipuloque & concive, S. Magnoaldo, quem Columbanus ... Magni nomine à Deo donandum prædixit, ut in ipsius Magni Vita, à collega & concive Theodoro collecta narratur cap. VII. Ecce sola biographi nostri auctoritas palliata nomine Theodori sufficiens Flemingo visa est, ut à vetusto Jonæ exemplari discederet; intruderetque Magnoaldum, cujus nec hoc nec alio in loco scriptor ille meminisset.

ut ostenditur.

E

21 Ex dictis collige, erudite lector, quid censendum sit de iis, quæ plagiarius noster in Vita cap. 2, à num. 10 circa pugnam Theodebertum inter & Theodoricum enarrat, more suo Magnoaldo adaptans, quæ de Chagnoaldo alibi tradita repererat. Fuvat Jonæ textum recitare, ut cum Theodori verbis commodius conferri possit. Jonas igitur in Vita S. Columbanum apud laudatum Mabillonium num. 57, relato apud Tulbiacense castrum infelici pralio, ita sermonem prosequitur: Eo igitur tempore vir Dei (Columbanus) in eremo morabatur, contentus tantum unius ministri Chagnoaldi famulatu. Eâ ergo horâ, quâ apud Tulbiacum commissum est bellum, supra quercus putrefactæ truncum vir Dei, librum legens, residebat. Quem subitus sopor oppressit, & quid inter duos reges ageretur, vidit: moxque excitatus ministrum vocat, eruentamque regum pugnam indicat, multum humanum sanguinem fundi, suspirans. Cui temerario conatu minister ait: Pater mi, Theodeberto tuis præbe precibus suffragium, ut communem debellet hostem Theodoricum. Ad hæc Columbanus: Stultum ac religioni alienum consilium administras; non enim ita Dominus voluit, qui nos pro inimicis nostris orare præcepit: in arbitrio est jam justis Judicis, quid de eis fieri velit &c.

Rursus Chagnoaldum

F

22 Adi modo, lector, biographum S. Magni loco citato, & miraberis hominis in impudentiam. Jonas, qui ab ipso Chagnoaldo multa de Columbanum acceperat, disertè tradit, Columbanum id temporis in eremo degisse contentum tantum unius ministri Chagnoaldi famulatu: Theodorus Chagnoaldo Magnoaldum

in Magnoaldum transformat.

A dum substituit; at solum fuisse insiciatur. Ille soli Columbano oblatam visionem scribit: hic eandem eodem tempore Magnoaldo exhibitam ait. Jonas Chagnoaldum, qui solus aderat, stultitiam consulentem, & propterea à Columbano increpuit inducit: Theodorus insanum consilium in alterius cuiusdam fratris nomine Eunuchi caput detorquet: ipsam verò increpationem inter SS. Columbanum & Magnoaldum equaliter partitur: postquam enim primam ejusdem partem illi adscripserat, hunc dictis ita applaudentem profert: Verè, domine, vestra sanctitas bene de hoc sentit, quoniam in arbitrio justis iudicis esse debet, quid de eis fieri velit. Dein subnectit ex eodem procul dubio auctore Theoderberti eadem, divinam in Theodericum ejusque liberos vindictam, ac dignas denique de impia Brunichilde exactas per Clotarium pœnas; quæ utroque citato loco latius videre est. Pergo ad alia.

23 Post enarratum prodigiosum S. Magni in feram imperium, de quo num. 18 egimus, aliud divina in suos providentia miraculum refert num. 7, non ex alio, quam ex quo superiora, fonte haustum. In Actis S. Columbanum num. 54 res in hunc ferè modum describitur: cum presatus sanctus prope Brigantiam cum suis alimenterum inopiâ premeretur, toleratâ jam triduo inedia, ingens alitum copia loco, in quo morabatur, incubuit. Quâ re cognitâ, Columbanus missas sibi divinitus dapes colligi jubet: Eratque mirum, inquit Jonas, & stupendum miraculum: capiebantur aves, prout patris imperium urgebat, nec abscedere pennigerâ fugâ nitebantur. Mansit ergo alitum manna per triduum diffusa; quarto deinde die quidam pontifex ex vicinis urbibus frumenti copiam, divinâ admonitus adspiratione, ad B. Columbanum direxit: sed mox Omnipotens, qui penuriam patientibus aligeros præbuerat cibos, ut farris adeps advenit, alitum phalanges imperavit abire. Hæc ipse ex S. Eustasio teste oculato & beneficii particeps.

24 Hoc divina providentia miraculum biographus noster ex eodem Jona refert, sic tamen ut S. Magnoaldo primas aut saltem præcipuas post Columbanum in eo partes tribuat, & quædam insuper pro libitu suo mutet. Ut enim cetera præteream, de tempore, quo hoc prodigium duravit, sic scribit: Capiebantur aves, prout patris imperium erat, nec abscedere pennigerâ fugâ nitebantur, donec B. Magnoaldus ait; Si placet patri nostro, habemus per triduum aves sufficienter, & ideo bonum est, ut recedant: & sic alitum phalanges jubet abire: & sumpto volatu, qui remanserant, recesserunt; sicque divina misericordia ex vicinis urbibus frumenti copiam per bonos viros in gyro manentes ad B. Columbanum per manus felicis Galli & Magnoaldi direxit. Secundum hunc igitur avium copia, quæ in triduum sufficeret, simul & semel capta est, ac deinde reliquæ ex Magnoaldi consilio jussu sunt avolare: secundum Jonam verò per triduum se capiendâ præbuerunt, donec frumento aliunde allato, sponte sua demigrarent. Utri credendum sit, nemo prudens potest dubitare: ego quidem quæcumque hic de Magnoaldo narrat, inter fabulatoris figmenta reputo, cum infra ostensuri simus, Sanctum nostrum verisimillimè numquam discipulum S. Columbanum fuisse.

25 Quæ cap. 1, num. 9 tradit de capto ad eundem Slavos consilio, oblatæque visionis, de prompta
Septembris Tomus II.

pta sunt ex iisdem S. Columbanum Actis, cum hoc rursus discrimine, quod in hisce nihil de SS. Magnoaldo & Gallo memoretur, & angelus soli Columbano apparuisse dicatur. Nec aliunde haustit, quæ habet cap. 2, num. 10 & XI, de facta à Theodeberto rege, ubicumque voluissent, in ditione sua habitandi potestate, concessisque per Moguntinum antistitem divinitus monitum alimentis: quod ipse compilerator disertè fatetur his verbis: Sicut in B. Columbanum Vita continetur, apud Mabillonium num. 51 & 52. Denique biographus postquam commissum à Theodeberto & Theodorico regibus præteritum, & quæ inde secuta sunt, commemoravit (vide supra num. 21) Opusculum suum usque ad S. Columbanum in Italiam discessum perducit. Ex quibus omnibus hætenus commemoratis nemini dubium esse potest, quin hæc S. Magni Vita usque ad num. 14 ex Jona lucubratione malè & infideliter consarcinata sit, adeoque Theodoro adscribi non possit.

§ III. Discutiuntur reliqua.

P Erductâ ad Italicam profectioem Columbanum Vita, nihil præterea subsidii apud Jonam reperit compilerator: alia itaque ad eundem fuit officina, ex qua perficiendo Operi suo centones compararet. Et opportunè obtulit sese Vita S. Galli à Walafrido Strabone abbate Augiensis, seculo IX conscripta. Quis fuerit Walafridus, docuimus num. 13; unum hinc locum ex Hepidanni cœnobite Gallensis Annalibus addo: DCCCLXIX... Walafridus abbas Augiensis obiit. Ille vir litteratus Vitas SS. Galli & Othmari ad petitionem Gozperiti abbatis compilavit eleganter. Reliqua huc spectantia dedimus numero mox citato. Quam multa verò ex laudato scriptore mutuaverit noster Pseudo-Theodorus, nemo non perspiciet, qui Acta, quæ edituri sumus, à num. 14 usque ad 33, cum S. Galli Vita conferre voluerit. Existat ea apud Mabillonium Sec. 2 Benedictino à pag. 228, quam intellectam volo, quoties S. Galli Vitam laudabo.

27 Porro ne lectori tedium pariam, singula compileratoris plagia in hoc commentario non enucleabo operosè, ratus consultius fore, si unde qualibet excerpta sint, in annotatis ad Vitam indicarem. Unum tamen specimen, ut ex ungue leonem agnoscas, exhibebo; deinde subjiciam, quæ ipse in rem suam textui intrusit, aut immutavit, ut facilius S. Magnoaldo adaptaret: cetera paucis verbis suffecerit indicasse. Fatendum tamen est, Acta hæc in parte sinceriora esse, quam in priori: neque enim jam Autiernus aut Chagnoaldus in Magnoaldum transformantur, sed quæ de hoc reipsa apud Walafridum referuntur, ejusdem Sancti Vita, licet hinc inde paululum immutata, inserta sunt. Dubitat quidem Mabillonius in Elogio historico jam sæpius citato, an apud Walafridum pro Magnoaldo legendum non sit Magnus; sed utrolibet modo legas, eadem Sancti nostri persona designatur. Nunc propositum exsequamur.

28 Laudatus Walafridus caput 9 exorditur quitus in hunc modum: Post hæc igitur cum proficere scendi tempore instaret, B. Gallum repentina febris invasit. Unde abbatis sui pedibus advolutus indicavit, se infirmitate vehemènti laborare, & ideo iter propositum non posse perficere. Ille
V V V V V verò

Ex Walafrido S. Galli biographo

plurima mutuavit compilerator: F

AUCTORE
C. S.

verò existimans, eum pro laboribus ibidem consummandis amore loci detentum, viâ longioris detrectare laborem, dicit ei: Scio, frater, jam tibi onerosum esse tantis pro me laboribus fatigari: tamen hoc discessurus denuntio, ne, me vivente in corpore, Missam celebrare præsumas. Et cum ei licentiam per se converfandi dedisset, viam ingressus est abeundi. Post discessus magistrî & sociorum, Gallus retia sua & sagenam navi imponens, ad Willimarum presbyterum venit; & cum obtulisset ei retia, inter lacrymas & suspiria, retexit omnia, quæ gesta fuerant circa fratres suos. Deinde infirmitatis suæ causas aperiens, rogavit eum, ut sui curam dignaretur habere. Qui suscipiens eum cum omni caritatis obsequio, domum vicinam ecclesiæ ejus necessitati concessit, & duobus clericis suis Magnoaldo & Theodoro hanc sollicitudinem commendavit, ut cum omni diligentia ejus recuperationi fervirent. Exactis aliquot diebus, Domino, qui medicus est verus, medelam imperiente, cœpit sumere cibos & per incrementa temporum confortatus, perfectam indeptus est sanitatem.

B
corrupto
Walafridi
textu,

29 *Consule nunc S. Magni Vitam cap. 2, à num. 14, & utriusque textus omnimodam similitudinem agnosces, præterquam quod posteriori quadam de Magnoaldo inserta sunt, quæ priori contraria apparent. In primo squidem narrationis limine inducitur Magnoaldus postulans, ut sibi Gallum sequi liceat; postulanti non modò annuit Columbanus, verùm etiam Theodorum socium adjungit, & utrique dat in mandatis, ut Gallum quam studiosissimè curet, ejusdemque imperium pareat. Addit vaticinia Columbanus de Magnoaldo, de violando Galli sepulcro &c.: de quibus omnibus verbum nullum in Vita S. Galli legere est. Imò verò contrarium satis clarè asseritur, dum de sociis, qui cum Gallo manserint, nullà prorsus factâ mentione dicitur: Post discessus magistrî (Columbani) & sociorum, Gallus retia sua & sagenam navi imponens, ad Willimarum presbyterum venit &c. Quod si ulterius omnia maturè consideremus, non satis verisimilis apparebit hæc compilatoris narratio, ut ex sequenti observatione palam fiet.*

C
improbabilia
adjunxit.

30 *Cùm Gallus ob afflictam valetudinem Italico itinere aggrediendo sese imparem causaretur, Columbanus malè de ipso suspicatus, id adeo agrè tulit, ut acriter increpitum pœnâ multaret, viro religioso sanè gravissimâ, videlicet ne se vivo unquam Missam celebrare præsumeret. Quis neget hanc S. Columbani severitatem alios à simili petitione deterrere debuisse, ne simili pœna castigarentur? Nihilominus Magnoaldus, si compilatori credimus, veniam Gallo adharendi petit, & facile obtinet, adjuncto insuper altero comite Theodoro. At enim illi, inquit, à Columbano relicti sunt, ut Galli valetudinem curarent. Ita quidem ait biographus: sed si Columbanus Gallum re vera infirmum agnovit, cur tam acri increpatione tamque gravi & diuturnâ pœnâ castigavit? Sin verò morbum ejus ex ignavia simulatum censuerit, cur, quæso, severitatis suæ immemor duos socios imò discipulos obsequiis ipsius mancipat, quem velut simulatorem altari interdictum volebat? Sanè hæc mihi non satis verisimilia videntur. Addit quidem idem scriptor, Magnoaldum ideo præsertim cum Gallo relictum fuisse in Alemannia, quia noverat Columbanus, illius ope plurimos ex ea gente Christi sacra amplexuros: at vereor, ne*

vaticinium istud merum figmentum sit, præsertim cum Magnoaldus verisimilius numquam fuerit discipulus Columbani, prout § 7 probabimus.

31 *Ex dato specimine erudito lectori primum erit de reliquis ex eodem Walafrido desumptis vel potius magnam partem descriptis judicare. Illa ego, ut supra jam monui, hic enucleatè non exhibeo, tum ne longior sim, tum quia in annotationis ad Vitam aptus de singulis monendi locus erit. Interim observo ea, quæ à num. 15 usque ad 32 referuntur, ex sedecim ad minimum Vita S. Galli capitibus deprompta esse. Ut autem magis magisque constet, larvatum Theodorum Opusculum suum ex laudata Vita compilasse, observo secundo, quòd quemadmodum multa narrat, ubi prolixum reperit Walafridum, ita etiam brevissimum sit, dum nihil in eodem occurrit, quod Magnoaldo adaptaret. Primum manifestum erit cuilibet utriusque textum conferenti: alterum non minùs clarè probabo. Numero 28 ita scribit: Interea itaque commans B. Magnoaldus cum S. Gallo terè annis decem post perpetratum iter ab Italia; decimo verò anno videns eum infirmari... misit nuntium ad Joannem Constantiensis ecclesiæ præfulem &c.: deinde enarrat mortem S. Galli ejusdemque sepulturam à S. Magno, Joanne episcopo & Theodoro curatam. Rursum num. 30 sic habet: Igitur post triennium, (à morte Galli) ut compleretur prophetia sanctissimi Columbani, violatum est ejusdem S. Galli sepulcrum. Quid verò totis illis decennio, triennioque Sanctus egerit, non commemorat; non alia utique de causa, quam quòd nihil reperiret in Walafrido, qui inter altatum ex Italia per Magnoaldum S. Columbani baculum & Galli mortem nihil scriptum reliquit præter unicum S. Galli miraculum, & Luxovienfium eundem in abbatem suum postulantium legationem. Quis autem credat, Sanctum nostrum tot annorum spatio nihil memorabile patrasse, quod ipsius socius Theodorus memoria proderet, si hic re vera ejus Vitam tam prolixè conscripsisset?*

32 *Neutra igitur ex hisce duabus partibus Theodoro adscribi potest, sed Fona & Walafrido, ab imperito compilatore pessimè interpolatis: ea denique, quæ à num. 33 usque ad finem referuntur, aut aliunde desumpta sunt, aut proprius sunt compilatoris factus non sine fabulis & anachronismis compactus, ut non semel observabimus. Quid igitur? Nullamne totius Operis partem Theodoro aut Ermenrico relinquimus? Mabillonius Theodorum, quem Pseudo-Theodorum appellat, omnino excludere videtur: de Ermenrico autem dubitat: verba ipsius dedimus num. 3. At Jacobus Basnagius in observationibus præviis ad hanc Vitam, ita totam tribuit interpolatori, ut nihil Theodoro, nihil Ermenrico vendicari posse arbitretur. Cui ego libens assentior, si velit, nullam Vita partem, prout modò circumfertur, genuinum esse Theodoro aut Ermenrici factum: id enim jam satis probasse videtur, & ex sequentibus magis magisque confirmabitur: si verò contendat, nihil à laudatis viris de S. Magno memoria unquam proditum fuisse, quod compilator quidam partim ex Fona & Walafrido malè interpolaverit, partim pro suo sensu auxerit, & depravaverit: id argumenta ab ipso proposita, neutiquam evincunt.*

33 *Quinimò mihi probabilius apparet, utriusque aliquid tribuendum esse. Hoc utcumque suadet*

D

Reliqua

E

unde de-
sumpta:
quid ex toto
Opusculo
F

Theodoro
& Ermen-
rico attribui
possit:

A det vetus de hac Vita existimatio, qua jam seculo xi eam ad Theodorum & Ermenricum referebat; quod ut de toto Opusculo ob allatas rationes verum esse non potest, ita nihil obstat, quominus id de aliquibus ejusdem partibus intelligamus. Potuit enim Theodorus, qui, teste Walafrido, Magnoaldi sub Gallo sodalis fuit, cum eodem ad Fauces contendere, ac post ejusdem obitum breve quoddam Vita compendium, per modum epitaphii seu elogii concinnatum, demortui sepulcro imponere; quod per pictatum seu pitatum in Vita designari videtur. Potuit Ermenricus idem istud compendium, in elevatione corporis repertum penè putridum, novis characteribus restituere, eique elevationis relationem subtexere: qua omnia deinde quidam sciolus insulse ampliata in integra Vita formam redegerit. Huic opinioni favet, quod suprema Sancti ætas à compilatore assignata rectè cohæreat cum numero annorum, quos à Columbani in Italiam aditu usque ad Sancti mortem computat; licet eadem ætas minimè stare possit cum ejusdem prætenso monachatu in Hibernia sub Columbani disciplina suscepto. Hinc enim conjicere licet, quod compilator, qui passim nullâ temporis ratione habitâ, sædis anachronismis laborat, hisce in locis certius aliquid præ manibus habuerit, quod sequeretur: cùmque prædictum annorum numerum ex Walafrido discere nequiverit, verisimile sit, ut ex laudato epitaphio mutuaverit. Idem computus rectè convenit cum iis, quæ § 7 dicturi sumus; videlicet, Magnum verisimilius non Hibernum, sed Alemannum fuisse, ejusdemque monachatus initium ab Italica Columbani profectioe repetendum esse. Quod verò spectat ad Ermenricum, § 8 ostendimus, nihil obstat, quominus Sancti corporis Elevationi ipsi attribuatur.

B 34 Etatem compilatoris divinare non lubet: nullam enim chronologicam notam Vita præfert, nisi quod elevationem corporis referat, quam probabilius ante medium seculi ix institutam fuisse, § 8 ostendimus. Nihil quidem habet de translato sub ejusdem seculi finem Sancti brachio ad Sancti-gallenenses; verum ex hoc silentio nihil certi concludi potest, cùm scriptor vel ignorare eam potuerit, vel de industria præmittere, ut majorem antiquitatem suo Operi conciliaret, & sub Ermenrici nomine tutius tegeretur. Id unum asserere possumus, Vitam illam jam seculo xi ut antiquam reputatam fuisse, ut ex anonymo Ratisponensi non semel monnumus. Porro universim notare licet, eam partem Vita, quæ ex Fona & Walafrido deprompta non est, fabulis hinc inde respersam esse: eadem præterea cum sana chronologia quandoque tam manifestè pugnat, ut Theodoro neutiquam adscribi possit; imò nec Ermenrico, nisi eum historia prorsus ignarum fuisse, dicere velimus.

C quo tempore Vita compilata sit, incertum.

§ IV. Sancti ætas inquiretur.

Qui etatem Sancti definire voluerit ex iis, quæ compilator variis in locis sparsim narrat, is statuat oportet, eum seculo vi natum, post medium seculi vii, anno ætatis suæ 74 obiisse, & tamen circa medium seculi viii monasterio suo fundando incubuisse. Mirabile paradoxum paucis expono. In ipso Vita exordio dicitur Magnoaldus à S. Columbano in familiam

Septembris Tomus II.

suam admissus, cum adhuc versaretur in Hibernia, ex qua secundum Mabillonium ante annum 590 in Burgundiam trajecit: cap. autem 4, num. 30 idem Sanctus noster narratur triennio circiter confedis ad sepulcrum magistri sui S. Galli, atque inde ad Fauces Julias commisisse; ubi condito Faucensi monasterio, post 26 annos vivere desit viii Idus Septembris, annis natus 73, ut habetur Cap. 7 num. 65. Ex his habemus sanctum Abbatem S. Gallo supervixisse annos circiter 29: cùm verò Galli obitus non diu post S. Eustasii, abbatis Luxoviensis, mortem, quæ in annum Christi 625 incidit, ut dicitur in Actis nostris ad diem xxix Martii, apud Walafridum contigisse tradatur, consequens sit, ut S. Magnus circa annum 55 seculi vii obiisse dicatur: vel si Gallus usque ad annum circiter 646 vitam protraxerit, ut placet Mabillonio (qua de re postea) ultra annum ejusdem seculi 75 mors Sancti differri non poterit. Contrà verò idem Theodorus eundem sanctum Abbatem usque ad tempora Pippini regis & Carlomanni jam monachi, id est ad medium seculi viii inter vivos producit.

E 36 Opera pretium arbiutor scriptoris verba ex cap. 6 num. 54 huic loco intexere: Profectus est cum eo, inquit, supra scriptus episcopus Wichterpus ad gloriosum regem Pipinum, qui tunc temporis Germaniam totamque Galliam regebat, cum epistola B. Columbani, quam ad Lotharium direxit, flagitans pro sanctis viris Gallo & Magno consistentibus in regno suo, ut eos benignè in amore Domini foveret, eisque familiaria loca, prout opportunum foret, in sua ditione tribueret: sed quoniam Lotharius rex minimè adimplere valuit, ... præfatus gloriosus rex propter amorem & petitionem fratris sui charissimi Karolomanni, qui propter Deum relinquens temporalem regni gloriæ pompam, monasterio se tradidit, & eleemosynæ suæ largitatem, nec non & petitionem præfati episcopi ipsum locum sublimare in aliquo largitionis suæ solatio dignaretur. Subjungit verè regiam Pippini erga S. Magnum munificentiam, regis litteris firmatam: dein pergit; His regis potestatis præful Wichterpus adornatus solatiis & sublimatus honoribus, impartitisque donis optimis beato Magno à rege Pippino, lætus ad patriam regreditur, injungens beato Viro ea omni diligentia, danque ei potestatem, ut in loco sibi commendato ad suppleudas beatæ Mariæ excubias & sanctæ Afræ, omnem ordinem & canonicam institueret vitam. Ecce, quem annis 29 post S. Galli obitum adeoque seculo vii, ætatis suæ anno quarto & septuagesimo è vivis excessisse, supra tradiderat, eundem hunc circa medium seculi viii apud Fauces Julias degentem, terris bonisque à Pippino rege, suffragante Carlomanno monacho, auctum scribit.

F 37 Ex hoc, quantum apparet, loco Gaspar hinc Bruschi in Epitome episcopatum Germaniæ, jchius illum anno 1549 Norimbergæ excusa, S. Magnum ad seculum viii protraxit, dum in Catalogo episcoporum Augustanorum de S. Wültherpo, quem Wültherbum appellat, scripsit sequentia: Eligitur tandem in Augustanum episcopum à rege Galliarum Pipino: præfuit ibi laudabiliter ac summo Christianæ pietatis promovendæ & ampliandæ studio, annis sedecim. Ad hunc Wültherbum venit sanctus Magnus, S. Galli discipulus, petens ab eo veniam ac potestatem ædificandi pro se ac discipulis suis cenobii, quod sumptibus regis

AVCTORE C. S. . . . . Obiit Viſterbus xviii Aprilis anni à nato Christo ſeptingentefimi quinquageſimi ſecundi.

38 Secundum hæc oportet, Fueſſenſe monaſterium à Pippino rege & ſancto Abbate noſtro fundatum fuiſſe inter annum 736, quo S. Wilerpum Auguſtani inſulâ auclum cenſet, & 752, quo eundem obiſſe arbitrat. Idem auclor in Centuria prima monaſteriorum Germania, pag. 120 foundationem illam paulò citiùs ſtatuit, ſed eodem tamen ſeculo: Fundatum eſt, inquiens, anno Domini dccxx, ad preces S. Magni, unius ex omnium primis Germaniæ apoſtoliſ, à potentiffimo Francorum rege Pipino. Et paginâ verſâ: Hujus loci abbatum talis reperitur catalogus. I. S. Magnus S. Galli diſcipulus, primus hujus cœnobii unâ cum Francorum rege Pipino fundator, ejuſdemque primus abbas: præſiit xxv annis. . . . . Obiit anno Chriſti dccxlv. Sed cum idem Bruſchius in laudato Opere pag. 113 S. Gallum Magni magiſtrum anno 640 vitâ ſanctum ſcribat, aut ſibi contradicit, aut Diſcipulum magiſtro annos omnino 100 & 5 ſuperſtitem facit, quod non eſt veriffimile.

B Præterea donationem illam à Pippino rege S. Magno etiam in vivis ſuperſtiti ſactam, in qua ipſe opinionem ſuam fundat, merum eſſe ſcriptoris ſigementum, probabimus § 13: quare non eſt, quod ob eam Sanctum noſtrum ad viii ſeculum referamus. De S. Wilerpo multus etiam diſputabimus § 6.

39 Propius ad verum accedunt ſententia eorum, de quibus Raderus noſter in Bavaria pia pag. 188 ita meminit: De S. Magni extremo vitæ anno inter ſcriptores valdè certatur, dum alii defunctum ajunt dcliv, alii dclxxiii, alii dclxxxiii, alii dclxxi. In idem ſeculum conſpirant Bernardus Herifelder & Carolus Stengelius; quorum primus in Baſilica SS. Udalrici, & Afræ parte 3, in Chronico, mortem illigat anno 670: alter in Commentario Rerum Auguſtan. parte 2, cap. 3 incidiffe refert in annum 689 vel 691. Mabillonius annum circiter 665 aſſignat, cujus rationes infra examinabimus. Horum ſententia in quantum Sancti obitum ſeculo vii aſſigit, ſatis mihi certa apparet. Conſtat enim ex Walafrido, Magnoaldum diſcipulum fuiſſe S. Galli, cujus diſcipline una cum Theodoro ſeſe tradidit, cum ille ob afflictam ſanctam Columbanum valedicens ad Willimarum preſbyterum apud Arbonam ſecefſit. Idem teſtatur B. Notkerus, cognomento Balbulus, qui floruit ſeculo ix & initio x, in Martyrologio ſuo ad præſentem diem ſic annuntians: Nativitas ſancti Magni confefſoris, diſcipuli & comitis beati Galli, mirabilis & ſanctiffimi viri. Conſonant carmina ab Henrico Caniſo tom. 5 Antiq. lect. edita, quorum quedam compoſita videntur occasione translati ad Sangallenfes S. Magni brachii ſeculo ix. In eorum altero, quod § 9 datur ſumus, quodque Ratperto adſcribitur, dicitur Sanctus

C Aucltus à Gallo Superis amando dogmate largo.

Et rurſum:
Ille poſt clarum remanens magiſtrum,
Ejus exemplis inhians beatis &c.

40 Porro, eodem teſte Walafrido, Magnoaldus clericus jam erat anno 612, cum à Willimaro ſacerdote ad curandam S. Galli valetudinem deputatus eſt: atque adeo jam tum id ætatis habebat, ut centenari major obiſſe dicendus ſit, ſi ad ſeculi viii initium perveniſſe ſta-

D tuatur. Quoto autem ſeculi vii anno defunctus ſit, non adeo certum eſt, verumtamen ob rationes num. 33 allatas, probabiliùs ad annum 655 pervenit, iſque illi ſupremus fuit, ut ex ſequenti calculo veriffimile ſit. Cap. 7, num. 65 hæc lego: B. Magnus per dies ſedecim laborans, expletis viginti ſex annis commorationis ſuæ in illo cœnobio (Fueſſenſi) ætatis verò ſuæ annis ſeptuaginta tribus, in die ſancto Dominico, & in octava Idus Septembris, commendans ſe Deo & venerando pontifici, in ſenectute bona, circa horam nonam diei ipſius Dominicæ ſanctam animam Deo reddidit. Hæc compiler, quæ cum reliquis ipſius calculis à morte Columbanii iniis rectè coherent. Cap. enim 3, num. 28 dicitur Sanctus poſt mortem S. Columbanii annis ſere decem Gallo adhaſſe; poſt quos defuncto Gallo, apud ejuſdem ſepulcrum triennio commoratus eſt, ut tradiur cap. 4, num. 30: ſepulcro ſubverſo & reſtituto, ad Fauces penetrâſſe narratur cap. citato & ſeqq., ubi in condito Fueſſenſi cœnobio expletis viginti ſex annis, ad meliorem æternamque vitam evocatus ſit. Secundum hæc vixit Magnus annis 39 poſt S. Columbanum: at quoniam inter everſum Galli ſepulcrum Magnique ad Fauces adventum annus circiter interceſſiſſe potuit, ejuſdem obitus ſtatui poteſt anno quadrageſimo poſt mortem Columbanii: hæc autem incidit in Chriſti 615, cui ſi quadraginta addideris, prodibit annus 655, cujus viii Idus Septembris dies Dominicus erat, quo in Vita dicitur obiſſe.

41 Ex dictis deducitur ſequens qualiſcumque Vita Sancti chronotaxis. Sub annum 582 Sanctus naſcitur: anno 612 jam diaconus ætatis ſuæ circiter 30 vel 31, Willimaro preſbytero in caſtro Arbonenſi prope Brigantiam additus, agrotanti Gallo inſervit, & unâ cum Theodoro in ipſius diſciplinam tranſit. Anno 615 à magiſtro ſuo mittitur in Italiam ad monaſterium Bobienſe, ut de S. Columbanii morte inquirat: quâ campertâ, demortui baculum, quam cambottam vocant, in reconciliationis teſſeram Gallo deſert. Anno 625 Gallus vitâ fungitur: poſt triennium ejuſdem ſepulcrum violatur; ſanctus vero Magnus & Theodorus vulneribus penè confecti, reſumptis viribus ſepulcrum reſtaurant. Inde anno 629 ad Fauces Julias contendit; ubi conditâ cellulâ, quæ poſtmodum celebris ſub ejuſdem Sancti nomine abbatia evaſit, poſt viginti ſex annos ad celum evolavit anno Chriſti 655, ætatis ſuæ 74. Procedit quidem hæc chronotaxis ex vitia tot erroribus Vita; verumtamen cum omnia tam rectè cohæreant, merito ſuſpicari licet, Ermenricum eas temporum notas ex genuino Theodori manuſcripto didiciſſe, ut num. 33 obſervavimus. Et verò, ſi Theodorus compendium aliquod Vita apud Sancti corpus ſepoſuerit, veriffimillimum eſt, quod in eo expreſſerit non modo ſupremam ætatem, verum etiam temporis ſpatium, quo ſive cum communi utriuſque abbate Gallo, ſive in ſuo Fueſſenſi cœnobio verſatus eſt. Quare cum nihil certius, quod ſequamur, occurrat, prædictis calculis adhaeremus.

A

§ V. Respondetur ad argu-
menta nostræ opinioni
contraria.

Examinan-
tur Mabilloni

M Abillonius in Elogio historico jam sepe laudato pag. 505, annum circiter 665 Sancti emortualem statuit, & nihilominus pag. 509 num. 14 ita scribit: Quamdiu S. Magnus B. Gallo supervixerit, incertum. Pseudo-Theodorus viginti quinque annos superstitem fuisse scribit; quod quidem non rejicimus. Sed priusquam progrediar, observo, falli Mabillonium, si velit, sanctum abbatem Fnessensem ex biographi mente annis dumtaxat 25 S. Gallo supervivisse: nam quod ad minimum 29 post hujus mortem ipsi tribuat, supra satis ostendimus. Nunc, unde digressi sumus, redeamus. Cur annum circiter 665 figat, nullam prorsus adfert rationem; imò vero, si sibi constaret, 671 circiter signare debuisset. Etenim tam in Actis, quam in Annalibus, arbitratur S. Gallum obiisse circa annum 646; cui si 25 annos, quos Sanctum supervivisse non negat, adjeceris, ad 671 pervenies, quem S. Magno supremum fuisse, consequenter dicere debuisset. Non est igitur quod in hac parte nos moretur Mabillonius: at quoniam mortem Galli, post quam anno trigesimo Magnum defunctum diximus, multò serius, quam nos, statuit, argumenta, qua in hanc rem adducit, examinanda sunt.

B 43 Walafridus Strabo in Vita S. Galli apud Mabillonium sec. Benedictino 2, cum cap. 28 narrasset, monachos Luxovienses; defuncto S. Eustasio abbate suo, communi consilio apud Gallum instituisse, ut in demortui locum succederet, illum verò id oneris subire recusasse, mox cap. seq. Galli mortem relaturus sic orditur: Non multo post cum jam honorum omnium Auctor & Propagator athletam suum de mundi agone sublatum præmiorum laureis vellet perennibus adornare &c.: dein subdit, cum post paucorum dierum morbum prope Arbonam humanis exemplum fuisse. Igitur ex Walafridi sententia Gallus obiit non multo post Eustasium, qui xxix Martii anni 625 vivere desierat, ut in Actis nostris tom. III dicti mensis ostensum est: ex quibus commodè intelligi potest, Galli obitum, qui xvi Octobris signatur, eodem anno 625 contigisse: quod apprimè concordat cum verbis compilatoris nostri, qui Gallum ferè annis decem superstitem facit S. Columbano, anno 615 defuncto. Vidit id Mabillonius; at cum idem Walafridus Gallo annos vita 95 tribuat, ab eo dissentiens notat sequentia: Ex dictis hujus capituli initio, B. Gallus obiit non multo post B. Eustasium, quem anno DCCXXV ad Superos migrasse probavimus. In Vita S. Magni, seu Magnoaldi, Gallus B. Columbano anno DCCXV denato, annis dumtaxat decem supervivisse dicitur: ut proinde anno DCCXXV mundo excessisse videatur: verum multa hunc calculum evertunt.

C 44 Si Gallus annos natus nonaginta quinque decessit, quis putet, Constantiensi clero ante annos decem venisse in mentem, ut hominem decrepitæ ætatis, ultra annos quinque & octoginta provecum, in sedem vacuam (uti supra cap. XXI legitur) promoveret? Immo quis cre-

ex etate,
aliisque,

dat, monachos Luxovienses post Eustasii mortem de Gallo, jam ferè centenario, cogitasse, ut illum ex remota regione abbatem sibi arcefferent? Hoc primum est Mabillonii argumentum, quod haud scio, an apud eruditos tantum roboris habiturum sit, quantum habere visum fuit suo auctori. Insolitum est, fateor, tam decrepita ætatis viros ad episcopales cathedras evocari: at non desuere, quibus id ætatis sat virium esset ad tale munus pro dignitate obeundum. Unde ergo probabit eruditus vir, illum ad similes curas præ senio non fuisse idoneum? Poterat igitur Constantiensis clerus, eximia Galli sanctitate & eloquio perspectis, suam illi cathedram offerre, gnari utique, viri pietate, prudentiâ & zelo facile compensandum, si quid attrita corporis vires negarent.

E 45 Nec plus difficultatis habet altera pars que de S. Gallo argumenti: nam quid, obsecro, in eo tantopere mirandum, quod Luxovienses Gallum, sancti patris sui Columbani quondam socium, in abbatem expeterent, quem & morum sanctitas, & acta sub Columbano magistro vita, maxime commendabant? At enim senium obstabat, inquit. Cui rei? an muneri? Atqui mens & consilium & ratio, qua solet esse in vegetis senibus (qualem ipsum non fuisse, non probat) procul dubio præcipue prælati sunt dotes. An suscipiendo itineri? Sed enim eremicola, qui peregrinationibus insenuerat, hanc etiam viam non tam difficulter confecturus credi poterat. Quin & ipse Mabillonius factum huic prorsus simile admittit in Columbano. Quippe Annal. tom. I, ad annum 615, num. 17, ita scribit: In Carmine ad Fedolium Columbanus ipse de se ipso ita canit:

Hæc tibi dictarum morbis oppressus amaris,
Corpore quos fragili patior, tristisque senectâ:
Nam dum præcipiti labuntur tempora cursu,
Nunc ad Olympiadis ter fenæ venimus annos.
Ad qua verba notat sequentia: Ubi si Olympias pro annis quinque sumitur, ut quidem sumi solet (imò pro quatuor accipi solet) annos nonaginta tunc attigerat, cum prædictos versus scribebat. Neque hoc insolens apud Scottos, ut ex S. Galli ætate liquet.

F 46 Admittit igitur ad minimum ut probabile, S. Columbanum ad nonaginta annos pervenisse: atqui tamen idem Benedictinus asserit, eundem sanctum anno 610, id est, quinquennio circiter ante mortem, Luxovio pulsum, anno 612 in Italiam pervenisse, ibique cœnobium Bobiense condidisse, prout ad citatos annos videre est. Ex quibus consequens fit, ut admittere etiam debeat, S. Columbanum 85 annos numerasse, cum Luxovio excederet, & octogesimum septimum ad minimum attingisse, cum Bobiensi monasterio edificando occuparetur. Rursus ad annum 613, num. 3, ait, eundem Columbanum biennio ante mortem à Clotario rege per S. Eustasium invitatum fuisse, ut in Gallias adeoque ad suum Luxoviense monasterium reverteretur; ac proinde Clotarium re ipsa de Columbano jam prope nonagenario cogitasse, ut illum ex remota regione, Bobio videlicet, arceret Luxovium.

47 Alterum argumentum laudatus Benedictinus format à Galli ætate, quam 95 annorum Vita, facit Walafridus. Jam grandævum fuisse, inquit, Gallum ac B. Columbano magistro suo ætate superiore, dum in Galliam venit, dicere necesse est, si nonagenario major anno

AUCTORE
C. S.

VICTORE
C. S.

DCXXV mortuus est, quod adversatur *Walafrido*. At pace *Mabilionii* dixerim, secunda ratiocinii pars in ipsiusmet principiis concidit: nam si *Olympias* ipsius iudicio pro quinquennio sumatur, atque adeo *Columbanus* nonagenarius, aut eo major, anno DCXXV obierit; *Gallus* vero anno DCXXV moriens, annos tantummodo 95 numeraverit, debuit hic ad minimum quinquennio minor fuisse magistro suo, cum in Galliam appelleret. Fateor tamen hoc exiguum etatis discrimen non apparere sufficiens, ut concilietur cum *Walafrido* cap. 1, ubi *Gallum* multo juniorem *Columbano* facere videtur. Deinde cum *Olympias* non pro lustro seu quinquennio, sed pro quadriennio accipi soleat, major esset objecta difficultas, si tam de tempore, quo laudatum carmen conscriptum est, quam de suprema *Columbani* etate constaret: ut cum utrumque incertum sit, nihil inde certi erui potest. Incertum etiam est, an in assignando tempore, quo *Eustasium* *Gallus* superavit, *Walafridus* erraverit potius, quam in *Vna* annis exprimendis: sanè si mors *Galli* usque ad annum 646 differenda sit, ut vult *Mabilionius*, quia annum vite 95 explèsse dicitur: dicendus erit *Walafridus* annos 21 particulis nec multo post conclusisse, dum eum non multo post *Eustasium* obiisse scribit. Verùm hæc latius discuti poterunt ad XVI *Octobris*, quo die *S. Gallus* in Romano annuntiatur: ego interim prædictis calculis adhareo.

48 Postremum denique argumentum idem auctor proponit his verbis: Denique *Gallum* *B. Dagoberto* *Chlotarii* filio supervivisse, jam ad caput XIV (lege XV) notavimus. Cui rei argumento est, quod *Talto* vir illustris, *Tagoberti*, regis camerarius, *S. Gallum* cum in corpore viveret, coluisse dicitur a *Raperto* lib. de *Casibus* *S. Galli* cap. 1, ut ipse citat in margine. Verùm adductus *Raperti* locus tantum probat, *Gallum* ad *Dagoberti* regis tempora perigisse, ut rectè notavit *Pagius* in *Critica*, ad annum 627, num. 31: cumque *Dagobertus* ante annum 625 *Austrasia* regnum tenuerit, nihil obstat ista *Taltonis* cum *S. Gallo* amicitia, quominus hic assignato anno obiisse dicatur. Quod autem ait, *Gallum* *B. Dagoberto* *Chlotharii* filio supervivisse, id non probat, sed merè dicitur *Mabilionius*, dum ad cap. 15, ubi dicitur *Gallus* expulisse demonem ex *Fridiburga*, regi *Sigiberto* *Theodorici* filio desponsata, observat, narrationem illam, si tamen vera sit, convenire non posse *Sigiberto* *Theodorici* filio, . . . sed vel *Sigiberto* *Dagoberti* filio (quemadmodum vetusta abbatia *S. Martini* *Mettenensis* instrumenta docent apud *Meurissium* *Medaurensem* episcopum in *Hist. Mettenf. episc. in Papulo*) vel certè *Sigiberto*, seu *Sigbercto* *Orientalium Anglorum* regi &c. Porro hanc ipsam suspicionem ipse improbat in *Annalibus* ad an. 613 num. 8, scribens: Neque hæc narratio tribui potest *Sigiberto* *Dagoberti* filio, qui in eundo conjugio habilis non fuit, vivente *Gallo*.

49 *Antonius Pagius* in *Critica* *Baronii* tom. 2, ad annum 627, num. 31, nobiscum sentit, *S. Gallum* eodem, quo *Eustasius* obiit, anno, aut saltem altero post illum, animam Deo reddidisse; sed in eo dissentit, quod *Eustasii* mortem ad annum 627 referat. Rationem loco citato, num. 27 repetit ex eadem *S. Salaberge Vita*, ex qua *Henschenius* & *Mabilionius* eandem illigant anno 625. Summa rei in eo consi-

stet, quod in præfata *Vita* *S. Eustasii* ad Deum migrasse dicatur, cum curam Fratrum (*Luxovienstem*) post discessum magistri (*S. Columbani*) tribus non parùm minùs egisset *Lustris*. Horum 15 annorum initium, quod proximè laudati scriptores referunt ad annum 610, quo *Columbanus* *Luxovio* pulsus est, *Pagius* repetendum censet ab anno DCXII, quo *Theodebertus* rex obiit, aut potius ab anno DCXIII, quo *Clotarius* II totius *Franciæ* monarchiam adeptus est. Argumenta, quibus id à se demonstratum opinatur, proponit ad annum 613, num. 6, & huc ferè reducuntur. Videtur *Eustasius* secutus fuisse *Columbanum*, dum *Italiam* peteret: quamvis enim à regis ministris prohibitus fuerit, postmodum tamen magistro suo in *Austrasia* occurrit, & sub eiusdem disciplina vixit.

50 Hoc verò ex *Fona* *Columbani* biographo ex *Vitis* SS. erui putat, eo quod de miraculo quodam tempore famis sub eodem sancto apud *Brigantiam* parato, ait: *Eustasio*, hoc cognovimus, referente, qui eo tempore inter reliquos viri Dei obedientià ibidem tenebatur. Subjungit & aliud ex scriptore *Vite* *S. Walarici*, primi abbatis *Leucaniensis*, qui cum dixisset, quod sanctus ille pastores, qui post *Columbani* discessum partem monasterii *Luxoviensis* occupaverant, cæperit ejicere, sic prosequitur: Inter hæc *B. Austasius* (id est *Eustasius*) à *B. Columbano* fuerat destinatus ad hoc ipsum cœnobium regendum, cum adhuc quadam ex parte fines ipsius monasterii quidam utique seculares possiderent. Cum autem de ipsis secularibus dejiciendis calumnia & lis insurgere conaretur, tunc *B. Austasius*, cum esset & ipse nobilitate generis & moribus decoratus, unà cum famulo Dei *Walarico*, sic illos tuaforiis & suis mellifluis eloquiis, auxiliante Domino, de prædictis finibus monasterii promoverunt, ut de ipsorum secularium controversia nullum inter eos scandalum exurgeret. Hæc ipse ex laudata *Vita*, post pauca concludens: Non videtur *Eustasius* ante præsentem annum (DCXIII,) quo *Clotarius* universam *Francorum* monarchiam obtinuisse, anno sequenti ostendemus, suæ præfecturæ, seu abbatia possessionem iniisse.

51 Inscitari nequeo, ex allatis testimoniis deduci posse, *S. Eustasium* aliquo tempore abfuisse *Luxovio* & apud *S. Columbanum* degisse: sed quod anno 613 prædicta abbatia præesse primùm cæperit, ex iisdem non probatur. Potuit quippe *Eustasius* magistrum suum *Columbanum* prope *Brigantiam* commorantem adire, ibidemque sub eiusdem obedientia teneri, tum ut de rebus sue abbatia cum eo ageret, tum etiam ut tam chari patris consuetudine, quamdiu res finirent, frueretur. Quod autem eundem in *Italiam* secutus sit, minùs mihi probabile apparet ex ipso *Fona*, qui disertè tradit, *S. Eustasium* à regis ministris prohibitus fuisse, *Columbano* in exilium proficiscenti adhaerere: in *Italiam* postmodum comitatum, aut inde ab eodem *Columbano* sub monarchia *Clotarii* remissum fuisse, ut *Luxovio* præsideret, nusquam scribit: imò verò contrarium innuere videtur, dum de *Clotarii* jam rerum potiti benevolo erga *Columbanum* ejusque discipulos animo ait: Interea memoratus rex *Chlotarius*, viri Dei prophetiæ (quæ monarchiam ei prædixerat) effectum in se fuisse impletum cernens, venerabilem *Eustasium*, qui ejus in locum *Luxovienste* monasterium regebat,

A gebat, ad se venire imperat: quem pio affamine rogat, ut sibi cum supplemento publico legationem fungi curet, sociofque, quos vellet, nobilium virorum haberent, qui sui vadimonii arbitri essent, post B. Columbanum pergerent, & quocumque loco eum reperissent, eleganti suafu ad se venire hortarentur. Nullum hic de restituito in Luxoviensem abbatiam Eustasio verbum facit Jonas; sed potius supponit, eum illi jam praefuisse, cum Clotarius solus Francorum monarcha evasit.

discutiuntur.

52 Præterea quæ ex Vita S. Walarici adduntur, ea Clotarii regno minus convenire videntur: cum enim ipse erga Columbanum socios optime affectus esset, non fuisset necesse, seculares illos suavoris & mellifluis eloquiis à monasterii finibus amovere, qui sola regis auctoritate coercendi expellendique fuissent. Et quid causa esse dicemus, quod laudata Vita auctor, nulla Clotarii regis ratione habita, generis nobilitati, moribus ac eloquentia Eustasii acceptum referat, quod intentata ab invasoribus lis fuerit sopita? Crediderim itaque, in primo persecutionis sub Theoderico fervore monasterii fines, sive caulas & extimas officinas à laicis illis occupatas fuisse, ex quibus eos paulo post S. Walaricus, & reversus à Columbano, ut supra diximus, S. Eustasius, jam abbas designatus, suavi eloquentia expulerint. Favebat hac in parte utrique sanctitas, & Eustasio præterea generis nobilitas, & fortè etiam potens cognatorum patrocinium: nam supra dicitur nobilitate generis & moribus decoratus, & in præfatione ipsius Vita præfixa in Opere nostro ad diem xxix Martii, è Burgundionum genere nobilis natione fuisse; in Vita verò S. Columbani avunculum habuisse Mictium, qui Lingonicæ ecclesiæ pontifex erat. Non est igitur, cur cum Pagio initium præfationis Eustasii ad monarchiam Clotarii, aut Theoderici obitum differamus.

Alia difficultas ex loco Walafridi

53 Superest maxima ex Walafrido in sæpe laudata S. Galli Vita difficultas, quæ, nisi in eum locum mendam irrepserit, planè inextricabilis est. Auctor ille violationem sepulcri S. Galli, quam ex Vita S. Magni triennio post Galli mortem contigisse diximus, anno post ejusdem obitum quadragesimo adscribit: unde consequens fieret, ut S. Magnus 66 annis illi supervivisset, & ad annum Christi 691 pervenisset. Utri è duobus scriptoribus Theodoro an Walafrido, credendum sit, ex adjunctis certò determinari non potest. Otwinus enim sive Othwinus ejusque præfatus Erchanoldus, seu ut in aliis exemplaribus scribitur, Erchanoldus & Erwinus, ex solis laudatis Vitis noti videntur, uti etiam Bosonis episcopatus. Mabillonius in annotatis ad Vitam S. Galli dubitat, an libroriorum hallucinatione in Walafridi textum hoc loco mendam non irrepserit. Rationem dubitandi addit in hunc modum: Certè cum in capite proximo, Walafridus Magnoaldum ac Theodorum isti imprefioni superstites memoret, certumque videatur (si quid in S. Magni historia veri est) eos longè postea devixisse; tantum intervallum à morte S. Galli ad cladem hinc descriptam effluxisse non potest.

probabilius mendofo.

54 Verumtamen idem Benediclinus tom. 1. Annalium ad annum 687 num. 61 prædictam sepulcri violationem post quadragesimam à Galli obitu annos statuit, nixus Walafridi auctoritate; argumentum autem mox relatam ne attingit quidem. At scriptores Gallia Christiane au-

Elia tom. 5 col. 894, assumpto Mabillonii ratio- AUCTORE C. S.
cinio malunt, quamvis dubitanter, compilatori nostro adharere, eamque anno 649 assignunt; quia S. Gallum anno 646 obiisse cum laudato Annalista arbitrantur. Melius fortasse, inquit, revocanda fuerit illa renovatio (sepulcri per Bosonem, de quo ibi agunt, facta) ad annum DCXLIX, post triennium à morte S. Galli, quo tempore & longè postea superstites fuere Magnus & Theodorus. Carolus Cointius (qui S. Galli obitum nobiscum illigat anno 625) Annal. Eccl. Franc. tom. 2 violationem hanc ad annum 628 refert, ductus auctoritate Theodori, cui, ut verum fatear, nimium tribuit. Attamen ipsius sententia, uti & Sammarthano- rum, in quantum hi triennio favent, mihi probabilior videtur, tam quia id suadent rationes tam hic, quàm § 3 num. 33 & § 4 à num. 40 propositæ, tum quia nulla apparet probabilis ratio, ob quam compilator, qui tam multa ex Walafrido mutuatus est, triennium pro quadragesima annis signasset; si quadragesima annos apud Walafridum legisset: quare mihi valde verisimile fit, eum sive in suo Walafridi exemplari, sive in S. Magni elogio per Ermenricum restituito, reipsa triennium istud reperisse. Adde, quod ex posteriore sententia Mabillonii sequeretur, Sanctum nostrum prope centenarium fuisse, cum ad Fauces accederet, si, ut ipse nobiscum sentit, anno 612 jam diaconus fuerit, & nihilominus primùm anno ejusdem seculi 87, violato Galli sepulcro, iter ad Fauces arripuisset.

§ VI. Utrum S. Magnus convixerit SS. Witherpo & Tozzoni episcopis Augustanis.

B Iographus seu interpolator noster cap. 4 tra- Interpolator SS. Witherpum, & Tozzonem E.
dit, sanctum presbyterum quemdam Tozzonem nomine, divinitus admonitum ad S. Galli sepulcrum accessisse, seque S. Magno, qui ibidem degebat, & ad Fauces proficisci constituerat, itineris comitem ductoremque exhibuisse. Deinde capite 5 narrat, eos ad locum quemdam, quem Eptaticum appellat, in diœcesi Augustana situm, pervenisse, ibidemque à S. Witherpo ejusdem ecclesiæ episcopo benigne exceptos, multisque donis auctos fuisse. Denique cap. 6 & 7 addit, S. Witherpum sacrum presbyteratus ordinem conferre voluisse S. Magno, Tozzonem verò præfato antistiti post ejus excessum è vivis in episcopatum successisse. Verùm idem scriptor narrationi suæ hujusmodi circumstantias adjungit, ut cæcus sit, qui ipsius imperitiam & turpissimos errores non deprehendat. Quippe ut § v ostendimus, si illius auctoritate stare velimus, dicendum erit, S. Magnum ultra centum & septuaginta annos numerasse, cum S. Witherpus ad fundandum cœnobium annuos reditus & saltum à Pippino rege impetraret; & nihilominus anno vite suæ 74 ad Superos demigrasse. Verùm ea jam superius satis discussa sunt.

56 Superest hic alia questio, videlicet, an Pippino regi & Carlomanno synchronum fecit, ita etiam ejusdem Sancti aetatem cum temporibus SS. Witherpi & Tozzonis malè connexerit.

AUCTORES
C. S.

xuerit. Augustanorum antistitium catalogi omnes, praefatos Sanctos inter ejusdem sedis episcopos recensent: sed qui in illos scripserunt, non iisdem annis aut seculo alligant. Catalogus Kruegeri operâ editus Augusta anno 1614, S. Witherpî ordinationem refert ad annum 646, mortem verò ad 662: hujus successorem S. Tozzonem anno 676 defunctum subdit, citans pro utroque Vitam S. Magni. Bernardus Hertfelder in Basilica SS. Udalrici & Afra parte 3, in Chronico, initium episcopatus S. Witherpî anno 646, finem 662 aut proximè subsequente adscribit; S. Tozzonem 676 defunctum statuit; utrumque S. Magno contemporaneum affirmans. Ad idem tempus S. Tozzonis obitum refert Raderus noster in Bavaria pag. 187, secutus, ut ad marginem notat, Vitam sancti Abbatis nostri à R. D. Martino Friesensi praelato editam.

Varia de
prædictorum
Sanctorum
ætatē

57 At verò alii praefatos sanctos antistites ad seculum VIII trahunt, & cum iis S. Magnum. In hac sententia sunt Gaspar Bruschi in Opere de Episcopatibus Germania, & Petrus Cratopolius de Sanctis Germania, scribentes, tam S. Witherpum, quam Tozzonem à Pippino Gallicarum rege ad Augustanam cathedram evectos esse, & horum alterum anno 752, alterum 765 mortuum, utrumque S. Magno convixisse. Viam mediam ingressus est Carolus Stengelius abbas Anhusanus, Rerum Augustanarum parte 2 ubi cap. 5 & 6 S. Witherpum anno 755, S. Tozzonem circa annum 768 obiisse, arbitratur: cap. verò 3 emortualem S. Magni annum cum Christi 689 ex sententia Tschudii, aut 691 ex Judoci Mezleri placito, connectit. Consequenter ad hanc sententiam praeferat cap. 2 de Wichone, quem seculo VII Augusta sedisse statuit, hac verba: Sub Wichone, non Wichterpo, ut à nonnullis perperam creditum fuit, floruit S. Magnus, dicecefeos Augustanæ patronus. Similiter Mabillonius in Actis Sanctorum, sanctum Witherpum, de quo Vita, ad seculum VIII refert, quamvis S. Magnum seculo VII adscribat. Hos duos postremos scriptores sequitur Corbinianus Khamm in Prodomo Auctarii partis I Hierarchie Augustana, praesentem controversiam multis tractans, contendensque, S. Magnum unâ cum Theodoro monacho seculo VII in Algoviam venisse sub episcopatu Wichonis, aut Mannonis, qui illum præcesserat, ibidemque à Pippino I Major-domus regum Austrasia accepisse facultatem condendi monasterium Faucense; cui deinde seculo VIII S. Witherpus episcopus privilegia à Pippino III, Francorum rege impetra-verit: denique S. Tozzonem proximè nominato sancto antistiti successum fuisse; adeoque conficta, quaecumque interpolator de horum cum S. Magno familiaritate enarrat. Nunc utriusque partis argumenta perpendamus.

Sententia.

58 Quicumque SS. Magnum, Witherpum ac Tozzonem contemporaneos faciunt, nituntur solâ, quantum hucusque deprehendere potui, auctoritate Vita Sancti nostri, qua sub nomine Theodori ac Ermenrici, ut saepe monuimus, circumfertur. Ex his, qui eos seculo VII assignant, pro Pippino rege substituant Pippinum I, Major-domus regum Austrasia; reliqua verò, qua ad alterum seculum spectant, interpolatoris imperitia adscribere debent: qui autem illos seculo VIII vixisse opinantur, pro iis præter citatam Vitam militant argumenta, qua pro SS. Witherpî & Tozzonis ætatē in medium adducunt scriptores, qui S. Magnum ab his separan-

dum contendunt. Verùm cum § 4 & 5 satis ostendisse videamur, sanctum Abbatem Faucensem floruisse VII seculo, hinc qui eum ad VIII referunt, nos morari non debent, quo minus ad aliorum sententiam examinandam properemus.

59 Carolus Stengelius Rerum Augustan. parte 2, cap. 5, num. 1 Witherpum, de quo agimus, S. Bonifacio Germania apostolo, seculo VIII synchronum facit, citans hanc in rem ex Fundatione monasterii Benedictoburani verba sequentia: Beurn fundatum consilio Augustensis Bichterpi, valdè venerandi viri. In Franciam profecti conductu & annisu B. Bonifacii Moguntini archipræsulis, à piissimis regibus Carolomanno atque Pipino irrefragabilia perpetuæ libertatis privilegia Burenfi ecclesiæ acquirerunt: quam etiam ab eodem tantæ auctoritatis & sanctitatis metropolitano dedicari, regalique edicto publicè honorificari, iidem principes percepere. Mox convenientibus illustribus & Catholicæ excellentiæ personis, à suprâ memorato pontif. & Bichterpo reverendissimo Augustense episcopo, XI Cal. Novemb. die, in nomine S. Trinitatis, in honore S. Benedicti & B. Jacobi, necnon plurimorum SS. memoriam, quorum & plurimas congregaverunt reliquias, hæc ecclesia dedicata est &c. Idem num. 7 asserit, monasterium S. Michaelis Fultabacense circa annum 733 fundatum fuisse ab eodem Witherpo, hortante S. Bonifacio. Stengelio ferè consentit Bucelinus, Germania sacra parte 2, pag. 35, verbo Ful-tenbach.

60 Præterea laudatus Stengelius in eodem Opusculo num. 15, S. Witherpo Augustano attribendum putat libellum quemdam anno 754 conscriptum, qui in Ratisponensi S. Emmerami monasterio servari perhibetur, atque ita subscribitur: Scripsi ego ipse Vichterbus, quamquam peccator, episcopus jam senex, puto, nonagenarius, aut suprâ, dolentibus membris & caligantibus oculis. . . . Tertio anno regnante Pippino filio Caroli, rege Francorum, in mense Junio, in diebus decem scripsi hunc libellum, hoc est anno DCCCLV à Nativitate Christi, VII Indiæ. Hunc libellum in manibus habuit Aventinus, qui lib. 3 Annal. Bojorum pag. 280 sic illius meminit: Servatur ibi (Ratispona in præfato monasterio) libellus, in quo episcopus hortatur amicum ad pietatem: adeo vetustis literarum notis scriptus est, ut mihi de integro in literarum pistrinum redeundum, & elementorum figuræ condiscendæ fuerint. Ad umbilicum hæc verba adscripta sunt: Scripsi ego ipse Vichterpus &c. Pagi in Critica Baronii ad annum 756 num. 9 hunc Aventini textum recitans, monet in eo mendosè legi: anno DCCIII pro DCCCLV, uti in editione anni 1554, quâ usus sum, reipsa legitur.

61 Corbinianus Khamm ejusdem cum Stengelio est sententia in Prodomo ad Auctarium partis I Hierarchie Augustana, ubi Relat. 2 num. 58 approbans, qua Stengelius habet de fundatione dedicationeque cœnobii Benedictoburani, addit, huic narrationi suffragari manuscriptum codicem & Antiquitates prædicti monasterii: qua tamen quanta vetustatis aut note sint, non edicit. Aliud insuper argumentum profert Relat. 3 num. 36, ita scribens: Monasterii Benedictoburani codices vetustissimi, à Wichterpo episcopo Augustano Lantfridum, hujatis monasterii anno DCCXXXVI fundatorem, & circa annum DCCCLV mortuum, esse terræ mandatum,

D

Argumen-
ta, qua S.
Witther-
pum* l. præce-
père

E

ad medium
seculi VIII

F

referendum

A datum, disertè affirmant, atque expressè, N. B., Sanctum nominant. Denique post multa cum. 51 concludit: Afferro (salvo aliorum iudicio) cum Mabillonio in Actis SS. Ord. Benedicti. Seculi 2, fol. DVII; S. Magnum Eptaticum accedentem, à S. Wichterpo Augustæ Vindellicorum episcopo fuisse exceptum, esse commentitium.

Et à S.
Magno

62 Et verò ex prædictis confici posse videtur, Wichterpum aliquem circa medium seculi VIII episcopum in Germania fuisse: quod autem idem ille sit, de quo Vita, suspicari facit ipse interpolator. Manifestum est enim, Pippinum regem, ejusque fratrem Carlomanum monachum ad tempus assignatum pertinere, ac proinde si vera narrat, etiam Wichterpum, quem cap. 6 bis synchronum facit. Nec ad aliud seculum spectant Utilo, sive Otilo Bojoariorum dux, & S. Othmarus abbas Sancti-gallensis, quorum ultimum cap. 3 asserit, à SS. Gallo & Magno eruditum scholeque magistrum constitutum fuisse; alterum Theodoro Sancti nostri socio convivisse, tradit cap. 7. Ita ut luce clarius appareat, personas varias, quas seculo VIII floruisse constat, ad S. Magni tempora, in ejusdem Vita perperam referri. Novi equidem, responderi hic posse, personas illas ab imperito & historicè ignaro interpolatore intrusus esse: quem admodum de Pippino rege & Carlomanno re ipsa existimantur Bollandus & Henschenius, ut num. 7 dictum est. Sed quidni eodem jure suspicari liceat, acta S. Wichterpi huic Vita, quam elucidamus, malè inserta esse?

removen-
dum

63 Enimverò hujusmodi scriptor non potest non esse suspectus. Et tamen omnia illa, quæ S. Magno cum Wichterpo intercessisse narrantur, hujus solius auctoritate nituntur. Atque hoc jam olim advertit Paulus Bernriedensis presbyter seculi XII scriptor, in Vita B. Herluca virginis, quam Henschenius tom. 2 Aprilis, ad diem XVIII edidit, ubi cap. 4 de S. Wichterpo observat: A diebus S. Magni confessoris, quem idem præul apud Eptaticum primitus vidit cælesti lumine coronatum, & paulò post ibidem gratulabundus ordinavit presbyterum, nullatenus ejus mentionem vel audiendo vel legendo suscepimus usque ad tempora S. Herluca, excepta dumtaxat translatione, quam senes, qui viderant, ipsi Herluca sic referre solebant. Nec aliter sensit Henschenius, Viam S. Wichterpi, loco citato in hac verba exordiens: Minimè omnium videntur à vero aberraturi, qui dicent, nihil sciri posse de rebus gestis S. Wichterpi, antequam fuerit ad sedem pontificalem promotus: imò de rebus in pontificatu gestis solum sciri, quæ in Actis S. Magni continentur: atque ita rectè dixisse Paulum in Vita B. Herluca, nullatenus se aliam ejus mentionem vel audiendo vel legendo suscepisse.

suadent,

64 Ex solo igitur biographo seu interpolatore ista habemus; qui cum Pippinum regem, Carlomanum monachum, Utilonem, sanctumque Othmarum, omnes circa medium seculi VIII celebres, cum eodem S. Wichterpo connectat, meritiò censeri potest de Wichterpo, qui seculo VIII floruit, egisse, eumque non secus atque laudatos viros, S. Magni gestis ex errore & ignorantia temporum immiscuisse. Suspicionem auget laudatus Corbinianus, dum supra notat, Wichterpum Augustanum antistitem, qui circa annum 754 Landfredum sepelisse dicitur, in vetustissimis codicibus disertè Sanctum appellari; Septembris Tomus II.

atque adeo, si hic alius à nostro fuerit, duos SS. Wichterpos Augustana sedis episcopos agnoscendos esse; unum seculo VII, ex auctoritate biographi, alterum circa medium seculi VIII, ex fide codicum Benedicto-burano: cum tamen non nisi unicam referant catalogi. Dein omnes, inquit, laudatus Corbinianus relat. 3, num. 36, quos legi, historici & chronographi, Wichterpum episcopum Augustanum, S. Bonifacii anno DCCXI in vinea Domini cooperatorem venerantes, intelligunt Wichterpum sanctum, in templo SS. Udalrici & Afræ, Augustæ beneficiis clarum; eundem videlicet, quem alii ex fide Theodori statuunt S. Magno contemporaneum.

65 Adde, quòd Bernardus Herfeldter, & expenduntur: qui cum eo auctoritate Vita hac in parte standum arbitrantur, consequenter dicere debeant, Augustanam cathedram post S. Tozzonem, S. Wichterpi successorem, ultra centum annos vacasse, aut saltem nomina præfulum, qui tot annorum spatio in ea sederint, penitus intercidiisse. Quippe inter S. Tozzonis mortem, quam anno 676 illigant, & S. Simperti præsulatum, cujus initium ad annum circiter 800 referunt, nullum numerant intermedium. Neque id ipsi diffidendum putant: nam laudatus Herfeldter parte 3 Basilica, ad annum 676 disertè hac habet: Toffo episcopus cum magna sanctitatis opinione moritur. Vacat sedes Augustana c. annis, & quod excurrit. Similiter auctor catalogi anno 1614 Augustæ Vindellicorum excusi, postquam S. Tozzonem anno 676 obiisse dixerat, subdidit: Post hæc vel fedem aliquamdiu vacasse, vel aliquot episcoporum nomina intercidiisse, temporum ratio ostendit.

66 Atque hæc sunt præcipua, quæ pro S. Wichterpi ætate ad seculum VIII rejicienda producuntur, quæque à nobis nunc paucis pensanda sunt. In primis subscriptio libelli, qui Ratisponæ asseruari dicitur, probat quidem, Wichterpum quemdam circa seculi VIII medium floruisse; sed quòd idem ille sit cum sancto Augustano antistite, non probat: imò diversum fuisse, non levis est suspicio. Audiamus Aventinum num. 60 citatum de laudati libelli auctore opinantem. Hunc ego, ait, Wichterbum in carminibus, quæ sub Ludovico Pio Augusto, filio Caroli, de episcopis Boioariæ scripta exstant in eo monasterio (S. Emmerami Ratisponæ) pontificem Reginoburgensem fuisse, reperio; cui à D. Bonifacio & Utione Boiorum regulo suffectus sit Geovalda. Carmina illa edidit Mabillonius inter Vetera Analecta, unde excerpti sequentia:

Hic Reginensis sedis vocitatur ab urbe,

Quam rexit primò Wichterpus episcopus ille;

Post alius, Cauvipaldus qui nomine dictus.

67 Aventini opinionem sequitur Pagius in id probabile Critica Baronii ad annum 756, ibidemque aliam præterea locum profert ex veteri additamento ad Annales Mascianenses, apud Labbeum in Bibliotheca tom. 2, pag. 733, ubi hæc leguntur: Anno DCCXVI, anno V regnante Pippino rege, obiit Wichterbus episcopus & abba sancti Martini. Fuit autem Baugoarius, genere Heilovingus, senex & plus quam octogenarius, usque ad id tempus fedebat propria manu scribens libros. Hunc laudatus criticus eundem putat cum Ratisponensi. At Marcus Velserus Rerum Boicarum lib. 5 ad annum 754 affirmare non dubitat, Wichterbum ubivis terrarum potius, quam Reginoburgi extitisse episcopum. Utrum horum

X x x x

horum

AUCTORIB
C. S.

hanc verum sit, non est hujus loci discutere: sed hoc idco tantum adduxi, ut ostenderem, non posse ex isto libello aliquid certi statui pro sententia Stengelii; cum auctorem habere possit Wiltberpum quemdam, Ratisponensis aut alterius sedis episcopum. Certe & auctus & scribendi in ea studium, que in laudatis additamentis de Wiltberbo notantur, suadent, ut hic libelli auctor credatur: at cum idem episcopus & abbas sancti Martini appelletur, diversus ab Augustano Wiltberpo merito censeretur potest.

68 Efficacius foret argumentum, quod ex codicibus Benedicto-Buravis depromptum vidimus, si illi vetustate sua Vita S. Magni certo præsarent. Vocat quidem illos Corbinianus Khamm vetustissimos; sed cum aetatem non exprimat, dubitare licet, an laudata Vita eis in hac parte non sit preferenda: hac enim certe etiam antiqua est; quippe qua ut talis jam seculo XI habebatur. Quam ob rem non possumus codicibus illis certam & indubitam fidem adhibere. Quod autem ait idem Corbinianus, ab omnibus historicis ac chronographis, qui S. Wiltberpum Augustanum antistitem, S. Bonifacii in apostolicis laboribus socium venerantur, intelligi Wiltberpum illum, qui in templo SS. Udalrici & Afre in urbe Augustana beneficiis claret, nihil evincit. Nam quinam sunt illi historici & chronographi? Sane antiqui, an notarii? Si antiqui; proferantur: ego enim apud veteres S. Bonifacii biographos mentionem de S. Wiltberpo episcopo Augustano factam nunquam reperi; sed bene de S. Wylberto abbate Fruislaricensi, cujus Acta elucidata sunt ad diem XIII Augusti, quemque forsitan aliqui cum Augustano presule confuderunt. Si vero scriptores illi sint notarii, nihil agunt, nisi id ipsum solide probaverint, quod hucusque tam efficaciter factum non vidi, ut ab interpolatore certe antiquo discedere debeam. Libens tamen fateor, rem dubiam esse, ac propterea eam eruditi lectoris iudicio relinquo, qui eadem opera de S. Tozzonis aetate arbitrabitur, si hic illi, ut communis sententia est, in episcopatum successerit. Verum utramlibet partem elegeris, frustra fundationem Fuesensis monasterii, prout a compilatore narratur, cum veritate conciliare tentabis, quam fabulosam esse, probabimus § 13.

B

C

§ VII. An Sanctus fuerit Hibernus & regio sanguine progenitus: an S. Columbanus discipulus.

Sanctum &
regio Scoto-
rum san-
guine

Sanctum Magnum patria Hibernum fuisse, disertè tradit larvatus Theodorus biographus, cujus auctoritatem secuti sunt ferè omnes, qui ipsius gesta conscripserunt. Ex his aliqui eundem ex regio Scotorum sanguine, patre Severo, Theoclea matre natum asseverant, quamquam id nusquam indicet biographus. Henricus abbas Fuesensis in annotationibus suis Mss. super hoc argumento habet sequentia: Notandum, quoad historicos constare, S. Magnum fuisse Scotum ex provincia Hyberniæ oriundum: sed quo sanguine, nobili vel ignobili, sit ortus,

Legenda ejus non manifestat. Attamen ex traditione jam innotita dicitur progenitus ex regio Scotorum genere, cujus pater fuerit Severus, mater Theoclea. Hoc docuit anno MDXV, tempore abbatis Benedicti, quidam orator regis Franciæ, nomine Petrus Cordier, episcopus Parisiensis, decretorum doctor, qui tunc temporis ambassiator præfati regis apud imperatorem Maximilianum aliquo tempore hic in Fuesen propter quædam negotia moram trahebat, & erat abbati Benedicto valde familiaris & homo in historiis antiquis multum versatus.

70 Hic ergo reliquit in scriptis abbati Benedicto, quod S. Magnus de præfatis parentibus ex regio Scotiæ sanguine sit progenitus. Quod didicisse se, aiebat, in ipsa Hyberniâ, quam tamquam Francorum ambassiator peragraverat. Anonymus Fuesensis in Vita Germanica cap. 1, § 2 pro regia Sancti prosapia similiter certat; in cujus rei confirmationem meminit de quadam pervetusta pictura, in qua exhiberi ait S. Magnum adolescentis principis habitu, patri in regali solio confidenti & juxta adstanti regina genitrici valedicentis. Citat præterea librum quemdam Ms. à sexcentis annis, ut ait, exaratum, & Joannem Lestum in Descriptione Scotiæ cap. de Orcadibus insulis. Hibernum etiam & regia stirpe procreatum facit P. Ludovicus Babensuber lib. 1, cap. 1: notat tamen ab aliis Alemannum haberi.

71 Quid de hac Sancti patria & regis natalibus censendum sit, clarè patet ex num. 5 & seqq., ubi probabimus, eum verisimilius Alemannum fuisse & Willimari apud Arbonam diaconum, dum se S. Gallo adjunxit. Quod si verum est, frustra ipsi natale solum in Hibernia, regalemque in ea insula prosapiam quarimus; cum parentes ipsius, cujuscumque demum fuerint conditionis, at certè non regis, extra Alemanniam non videantur querendi. Verum age, rationes examinemus, quibus opposita opinionis assertores nituntur, quasque illi ab auctoritate biographi & Petri Cordier, antiqua pictura, vetusto codice, & Joannis Lestæ testimonio repetunt. Quod spectat ad biographum, qui Hiberniam Sancto patriam assignat, ad eum latius infra respondebimus. Quante eruditionis fuerit Petrus Cordier (quem Sammarthani inter episcopos Parisienses non recensent) non disputo: at mihi certè persuadeo, illum, quacumque hac super re in Hibernia intellexit, ea non de S. Magno abbate Fuesensi, sed de cognomine Orcadum principe accipiendam esse. Eadem operâ, quâ id ostendero, ad reliqua simul argumenta respondebo.

72 Seculo XI & initio XII floruit in Orcadibus Scotiæ insulis S. Magnus, earumdem insularum comes, qui sanctitate conspicuus, ab imperio Hakone, patruele suo, circa annum 1106 occisus est, coliturque ut martyr & gentis sue contra hostes patronus. Acta illius habes in Opere nostro tom. 2 Aprilis ad diem XVI, qua in sacris Fastis ipsius memoria celebratur. Ea autem sic Exordiantur: Beatus Magnus apud Orcades insulas oriundus, nobilissimus genere & alti sanguinis parentelâ fuit. Pater illarum insularum comes & dominus, nominatissimus fuisse dicitur juxta nomina magnorum, qui sunt in terris; mater verò haud minoris sanguinis propagine decorata. Ad hunc, inquam, referenda existimo, quæ de S. Magni natalibus in Hibernia acci-

D

* i. e. lega-
tusnatum qui-
dam affir-
mant:

E

verum isti
conjunctione
videntur

F

Sanctum
nostrum cum
S. Magno
Orcadum
principe

A acceperat laudatus Petrus Cordier, quaeque ipse similitudine nominum deceptus sancto Abbati Fuëssensi perperam adscripsisse videtur.

73 Rem ita, ut dixi, se habere, solidè suaderi potest ex Scoticarum rerum scriptoribus, apud quos S. Magnus, Orcadam comes, celebratissimus est, Fuëssensis Abbas passim ignotus. De priori agit Thormodus Torffaus in Historia Orcadam variis in locis, asserens illum ab earum incolis sanctum tutelarem haberi: verum hic patrem ipsius Erlindum, matrem Thoram appellat. Ejusdem meminerunt Hædor Boëthius Deidonanus Historia Scotorum lib. 14, ubi de insigni quadam Scotorum de Angliis victoria agens, ita scribit: Quo die autem pugnatum fuit, eques quidam fulgentibus armis Aberdoniam transiens, victoriam Scotorum maximam nunciavit, idemque visus est Pictorum Bosporum equo trajecisse. Vulgò autem habitus fuit divus Magnus, Orcadam quondam princeps. Nec de alio agit Joannes Lestaus in Descriptione Scotia loco citato, quem anonymus Fuëssensis malè pro se laudat, ita enim habet: Ipsi (Orcadenses) divo Magno suo patrono proximè post Deum plurimum attribuunt, quem & contra hostes sibi in summo discrimine positus sæpe apparere in præfidium dicunt. Thomas Dempsterus in Menologio Scotico utrumque Magnum confudit, dum ad diem vi Septembris, qui Fuëssensi Abbati sacer est, sic annuntiat. In Orcadibus, Magni illarum gentium apostoli & martyris, quem Scutum faciunt K. C., id est Kalendarium Adami Regii, Jacobi Cheynæi &c. Collectanea Gilberti Bruni &c. Vides lector, unde ea de S. Magni Fuëssensis abbatis regia stirpe opinio oriri poterit, videlicet dum huic attributum est, quod de sancto cognomine Orcadam comite apud alios memoria prodium legebatur: nunc reliqua examinemus.

B 74 Argumentum, quod à pictura petitur, de cujus vetustate non constat, infirmum est, præsertim dum alia desunt, imò dum in contrariam partem majora inclinant pondera rationum. An eodem cum Dempstero & anonymo Fuëssensi errore laboret vetustus ille codex, de quo supra, affirmare nequeo, cum nec mihi eum consulere liceret, nec ipse textum recitet: verum cum ipse anonymus illum pro eodem Magno laudet, de quo agit Lestaus, suspicari licet, in eo quoque agi de Orcadensium comite, non de Abbate Fuëssensi. De antiquitate prædicti codicis mihi planè ignoti nihil disputo: at sit sanè sexcentorum annorum, diserique loquatur de Sancto nostro, non propterea ejusdem regia prosapia aut Hiberna patria admittenda erunt: cum prior tam Walafrido, quam Theodoro vel Ermenrico, aut quisquis hujus Vitae compilator vel auctor est, præfato codice antiquioribus penitus ignota fuerit; posterior verò cum utriusque scriptoris historica narratione minimè cohaereat, quemadmodum nunc probare aggredior.

C 75 Compiler Vita Sanctum nostrum Hibernum faciens, sanctique Columbani in Hibernia discipulum, tam imperitis plagis commentisque usus est, ut manifestum sit, eum fabulam texuisse, quam ad finem usque prosequi non potuerit. Etenim ut Magnum ex Hibernia oriundum persuadeat; SS. Columbanum & Gallum ad diffamandum verbum Dei & peregrinandi causâ in Hiberniam pervenisse fingit, qui in Hibernia nati in Galliam peregrinati sunt. Ut autem Columbani discipulum faciat, non uno opus Septembris Tomus II.

Magni monachatus sub Columbanano commentitius

habuit commentum. In primis Auticrum in Magnoaldum transformat, illiusque factum in Gallia, mutatâ scenâ, ad hunc transfert in Hibernia commorantem, prout supra num. 14 & seqq. clarè probatum est. Alibi cujusdam cellarii, alibi Chagnoaldi res gestas, quas apud Jonam repererat, eidem Sancto adscribit, ut in hoc Commentario num. 17, 18, 21 &c. videre est. Denique nihil profert pro Sancti patria Hibernia, ejusdemque sub Columbanano monachatu, quod ex Jona non hauserit, & infideliter immutatum depravatamque Magnoaldo non adscripserit. Quae omnia jam clarius ostendisse me arbitror, quam ut necesse sit ea hoc loco repetere.

76 Porro ut in commentitiis narrationibus fieri solet, non potuit compilator totam historiam suam contexere, quin in sædam contradictionem incideret, atque ita imprudens ostenderet, quam fidem mereatur. Ut enim præteream, quod Linguonem Sequanorum amnem in Hibernia collocet, posteriores ipsius calculi susceptum à Magnoaldo in Hibernia monachatum prorsus elidunt. Rem paucis enucleemus. Secundum compilatoris calculos obiit S. Magnus anno ætatis suae 74, Christi 655, ut num. 40 ostendimus. De anno, quo S. Columbanus in Galliam trajecit, non convenit inter eruditos: Cointius id ad 568 refert, Mabillonius paulò ante 590 contigisse contendit. Utrum horum verum sit, necesse non habeo discutere: at cum neutra sententia compilatoris calculus potest conciliari: etenim si vera sit Cointii opinio, debuisset S. Magnus tredecim aut quatuordecim annis antequam natus est, in Columbani disciplinam transire, cum inter annum 568, in quem Columbani in Galliam adventus incidisset, & annum 655 Sancti emortualem anni 87 intercesserint. Sin vero prædictus adventus cum Mabillonio paulò ante annum 590 statuendus sit, non potuit Magnoaldus nisi sexennis fuisse, cum Columbanus ex Hibernia emigraret; quod omnimodis pugnat cum compilatore nostro, qui eum jam virum aut saltem maturum adolescentem facit, dum sub Columbanano in Hibernia commorante monasticam vitam auspiciatus, & mox cella penuraria præfectus est.

77 Vides, studiose lector, quam putrido fundamento nitatur Sancti nostri patria Hibernia susceptusque sub Columbanano monachatus. Hinc Cointius, qui Vitam hanc aliâs magni facit, hoc in loco mendum agnoscit: quod ut corrigat, statuit, Magnoaldum circa annum 600 ex Hibernia Luxovium advenisse, ubi à Columbanano in religiosam familiam admissus sit. At ego cum Mabillonio credere malo, eum nec Hibernum nec S. Columbani discipulum fuisse; sed Alemannum & Willimari presbyteri apud Arbonam in Suevia diaconum, dum Columbanano in Italiam proficiscente, Gallus ad præfatum presbyterum valetudinis causâ divertit. Nititur hæc sententia Walafrido Strabone S. Galli biographo, cujus verba recensuimus num. 28: quem locum compilator noster infideliter depravavit, ut Magnum Columbani discipulum fuisse persuaderet, quemadmodum num. 29 & 30 probavimus.

78 Est quidem Walafridus duobus circiter seculis S. Magno posterior, sed tamen antiquior est compilatore, quem multa ex illo mutuasse jam variis in locis demonstratum est. Favet mihi præterea silentium Jona, qui in Vita S. Columbani nusquam Magni aut Magnoaldi meminit: unde & compilator non modò plagii, sed & impostu-

probatur, Sanctum verisimilius Alemannum fuisse & sub S. Gallo non astrictam: itam amplectim.

AUCTORE ra convincitur; siquidem ipsius verbis usus contra ejusdem expressam sententiam multa Magnoaldo adscripsit, ut § 2 non semel observavimus. Favet etiam B. Notkerus Balbulus in Martyrologio ad hunc diem, ubi non alium S. Magni magistrum præter Gallum agnoscit, sic scribens: Nativitas S. Magni confessoris, discipuli & comitis beati Galli. Unde ego sic existimo, duos illos Willimari clericos S. Magnoaldum & Theodorum, cum febricitanti Gallo, ut jussi erant, inservirent, perspectâ ex continuo usu viri sanctimoniâ, eidem sese socios discipulosque adjunxisse: quod si verum est, ad commenta rejicienda sunt, quæcumque de Sancti patria & monachatu sub Columbano compilator enarrat, adeoque & ea, quæ de ejusdem regio sanguine alii addiderunt.

§ VIII. Corporis elevatio: quo tempore & sub quo episcopo facta sit.

Auctor Appendicis ad Vitam Sancti nostri, quem verisimillimè alium ab Ermenrico fuisse jam monuimus, tradit S. Magni corpus sub Lantone episcopo Augustano, & Otgario archiepiscopo Moguntino, regnante Ludovico, Ludovici imperatoris filio, inventum, ac solemniter elevatum fuisse. Rei totius relationem, quam ipse prolixè describit in Vita cap. 8, in compendium contraham accipe. Desuncto S. Simperto, qui Fuesse cænobium, bellicis tumultibus multa passum, restaurare coepit, in Augustanam cathedram successisse ait Hattonem, & huic Nitarium, (ab aliis Nidgarius appellatur) à quo S. Magni ecclesiam à fundamentis readificari coepit, sed nec ab ipso, nec ab ejus successoribus perfici potuisse, donec Lantio ejusdem sedis episcopus, anno quinto præsulatus sui eam tandem ad perfectionem perduxerit.

Cum consilio Otgarii archiepiscopi, Sancti corpus elevat. **C** Perfecto itaque opere, Lantio, eodem auctore teste, consilium inivit cum Otgario archiepiscopo Moguntino, ceterisque coepiscopis suis, de elevando S. Magni corpore, quod eo usque in medio ecclesia sub terra latuerat, & in locum honoratiorem transferendo. Placuit omnibus Lantionis consilium; quare hic, convocato clero suo, triduanum jejunium indixit, monuitque divinam misericordiam implorare, ut sacrum illum thesaurum revelare dignaretur. Nec irrita preces fuere: quippe postremâ triduanis jejunii nocte, Sanctus ipse placidi senis habitu apparuit monacho cuidam, qui ex diuturna infirmitate pessimisque ulceribus contabuerat; apparuit, inquam, ei spondens, fore, ut eâ ipsâ die invento corpore suo, pristina sanitate donaretur. Ille his promissis letus, rem totam episcopo exponit, qui nihil ultra moratus, egestâ terrâ, in lapideo sarcophago Sancti corpus integrum reperit, sublatumque ad præparatum locum transtulit.

Miraculum **Vita inven-** **ta.** **81** Deinde Frater, cui Sanctum apparuisse diximus, ad vacuum tumulum admissus eum veneratus est, & tumuli pulvere aquâ & oleo mixto ulcers sua ungi curavit, atque ita sanitati pristina restitutus, postera die unâ cum episcopo ad novum Sancti sepulcrum Deo debitas grates persolvit. Porro in hac sacri corporis inventionem simul reperta dicitur Vita Magni, quæ à Theodoro primitus scripta perhibetur: Aperto

itaque eo (sarcophago) inventum est corpus ejus totum illæsum, & Vita ejus ad caput posita, sed membrana tantum fuerunt tabida, ut vix à quoquam legi potuisset, inquit auctor appendicis, addens præfatam Vitam ab episcopo Lantone traditam fuisse cuidam Ermenrico, cænobita Elewangensi, ut eam emendaret, quod ipse diu reluctatus, tandem perfecit. Hac omnia cap. 8 lectior fusiùs descripta reperiet: verum hocce loco aliqua examinanda veniunt, quæ relationem hanc non parum de falsitate suspectam reddunt.

82 In primis aliqua hujus Vitæ exemplaria ab omnibus nostris in hac parte paululum variare videntur. Illud enim, quo Carolus Stengelius usus est, addit, Lantonem, priusquam de elevando corpore cum Otgario archiepiscopo suo ageret, consensum Hadriani secundi in eundem finem impetrâsse. Id porro liquet ex laudato Stengelio, qui Rerum Augustanarum parte 2, cap. 14, num. 2, ex biographo recitat sequentia: Cum Lantio episcopus templum restauraret & ornaret, sacrum D. Magni corpus in medio ecclesie requiescere sinens, sicut prius positum fuerat, donec cum omni diligentia ac reverentia consensum ab Hadriano summo Pontifice expetisset: deinde venerabilis præsul Lantio Othgarium seu Ogerum S. Moguntinæ ecclesie archiepiscopum accessit, suumque illi affectum aperuit. Tum Metropolitanus omnes fratres suos episcopos ac suffraganeos convocavit, quatenus cum eis consultaret, si cum ausus esset ab illo loco in alium transferre. Concluserunt autem, dignum fore, pretiosum ac sanctum corpus in meliorem atque sublimiorem locum, si Deus vellet, transponere. Sicque reversus est cum licentia piissimi regis Ludovici ad propria &c.

83 Eodem modo legit Henricus abbas Fuesensis, in annotationibus suis manuscriptis ita observans: Lantio episcopus Augustanus (anno 870 ut ipse præmiserat) consensu & jussu Hadriani secundi Papæ, & de voluntate Ludovici regis, consilio & auxilio archiepiscopi Moguntini Otharii, aliorumque coepiscoporum, corpus D. Magni de primo suæ sepulturæ loco sublevavit. Quanta fidei fuerint apographa illa, mihi incompertum est; at in nullo è nostris, quæ supra recensuimus, ulla sit de Hadriani secundi consensu mentio; nihil de eo etiam habet anonymus ille Ratisponensis, S. Emmerami monachus, qui eandem Vitam seculo XI emendavit, ut jam sæpe monuimus; nihil etiam Goldastina editio. Præterea cum constet, Othgarium jam 20 circiter annis obiisse, priusquam præfatus Hadrianus anno 867 universa Christi Ecclesia præficere, planum etiam est, locum hunc vitiosum interpolatoris cujusdam imperitia adscribendum esse: quare ego manuscriptis nostris inhaerebo; ac proinde examinandum est, utrum eorum fides hoc loco facta consistat.

84 Tota, ut patet, difficultas versatur in personarum, quæ in hac elevatione memorantur, ætate ac prælatura conciliandis. Haec autem quatuor sunt; videlicet, Othgarius archiepiscopus Moguntinus, Ludovicus rex, Ludovici Pii imperatoris filius, Ermenricus monachus Elewangensis, & Lantio episcopus Augustanus. De tribus prioribus nulla potest esse controversia: nam Othgarius ab anno 825, ut habet Pagius in Critica, vel à proximè subsequente, ut alii præplacet, usque ad 847 Moguntinam ecclesiam rexit; Ludovicus Baioaria regno anno 817 à patre do-

D Aliqua apographa habent, elevationem hanc

E

Hadriani II Pont Max consensu factam esse: seu perpetuam.

F

Translationis tempore inquiri

A natus, omnem præterea Germaniam usque ad Rheni fluentia anno 843 obtinuit, teste Annalista Metensi; Ermenricus denique abbatia Elewangensis moderamen anno 845 adisse & usque ad 862 tenuisse perhibetur in Catalogo abbatum Elewangensium, apud Corbinianum Khamm in Auctario partis 1 Hierarchia Augustana. Optimè igitur Ermenrici atas cum Olgarii archiepiscopatu & Ludovici regno coheret: at quominus idem dicatur de Augustano episcopatu Lantonis, obstant omnes ejusdem sedis Catalogi, quos Bruschius, Bucelinus, Demochares, Stengelius, Joannes Kruegerus, Corbinianus Khamm, aliique edidère, & quorum aliqui Lantonis episcopatus initium ad annum 869, alii ad 870, & alii denique ad 878 referunt, nullus cum Olgarii archiepiscopatu connectit; ac proinde secundum eorum placita elevatio corporis S. Magni sub prædictis Olgario & Lantone peragi nequivit.

Conjectura
Stengelii
rejecitur.

B 85 Hinc laudatus abbas Stengelius, suspicatus, rei gesta seriem ab interpolatore confusam fuisse, dum uni attribuit, quod duobus aut fortè etiam pluribus adscribendum fuerat, nodum solvere conatur in hunc modum: Si quid ex conjecturis assequi licet, ut ista omnia meliùs conciliantur, putarem, inventionem corporis S. Magni Hantoni adscribendam esse: fuit enim contemporaneus Olgario, Moguntino archiepiscopo: deinde Nitgario inchoationem structuræ templi Fuëllensis; Vodalmanno verò consensum à summo Pontifice impetratum; denique Lantoni perfectionem structuræ & translationem ipsam: Ermenricum verò ab Hantone (dudum enim in vivis esse desit, antequam Lanto fieret episcopus) jussu esse scribere Vitam S. Magni. Et sic omnia salva erunt: certum est enim, Ermenricum non esse auctorem appendicis illius, salvo interim meliore iudicio. Hac Stengelius; cui ego libens assentire, si duo rerum capita, qua ipse ut certa supponit, certa esse, ostenderet. Afferit enim Hantonem, non Lantonem, eodem tempore sedisse Augustæ, quo Olgarius præerat Moguntia; Ermenricum verò diu obiisse, antequam Lanto fieret episcopus: sed utrumque probandum erat, quod non facit.

Probabilius
facta est sub
Lantone in-
tra annos
825, &
847:

C 86 Imò verò mihi probabilius apparet, elevationem hanc sub Olgario ac Lantone, florentem Ermenrico contigisse. Id suadet in primis ipse auctor appendicis, qui licet Ermenricum non sit, antiquus tamen scriptor est, & seculo XI ut talis jam habebatur, ut supra jam ostendimus. Quin & verisimile est, appendicem illam ab ipso Ermenrico primitus conscriptam fuisse, quamvis postea ab alio quopiam fuerit interpolata. Etenim si ille Vitam S. Magni corrigendam, post translatum corpus, suscepit (quod nec ipse Stengelius inficiatur) omnino verisimile est, eum præfatam translationem, adeoque & episcopos, sub quibus instituta fuit, eidem Vita subtexuisse: quam ab rem non adeo certum est, quam existimat Stengelius, Ermenricum non esse auctorem appendicis, si hæc verba ita accipiat, ut omnem Ermenrici operam ab ea penitus excludat. Equidem fateor, auctoritatem scriptoris illius hujusmodi non esse, ut eà solà tuto stari possit: nec tamen sine solida ratione rejicienda est, præsertim si dicta ipsius probabiliter admitti possint, prout re ipsa admitti posse, suadent sequentia.

87 Secundum dicta num. 84 elevatio ex mente scriptoris fieri debuit intra annos 825 vel

826 & 847: his enim terminis quibus archiepiscopatus Olgarii circumscribitur, Ludovici regnum, vitæque monastica Ermenrici rectè conveniunt: omnia itaque salva erunt, si Lantonem id temporis Augustæ sedisse ostenderit. En tibi verò apud Labbeum tom. 8. Concil. col. 39, inter episcopos, qui synodo Moguntina I sub Rabano Mauro anno 847 coactè interfuerunt, Lanto episcopus memoratur. Non additur quidem, cujus sedis fuerit; sed Augustana fuisse, duo faciunt verisimile. Primum est, quod constat, nullum ex reliquis episcopis, qui ibidem undecim numerantur, istius ecclesie antistitem fuisse; cum tamen dubitandum non videatur, quin Augustanus episcopus isti concilio interfuerit. Alterum est, quod præ reliquis cathedris Augustana Lantoni illi probabilius attribuatur. In hac sententia est Eccardus Francia Orientalis tom. 2, pag. 394, ubi episcopis in ea synodo presentibus suas dioceses assignans, Lantoni Augustanam adscribit. Fuverit ipsiusmet verba recitasse, ut ex tota serie lector de hac opinione faciliùs dijudicet.

AUCTORE
C. S.
quo tempore
Lantonem
aliquem

E 88 Sic itaque habet: Samuel erat episcopus Wormatiensis. Pro Egorbaldo substituendum est nomen Gozbaldi; episcopi Wirceburgensis. Baduradus sedem Paderbornensem obtinebat. Hebonem Schatenius Hildeshemensem episcopum fuisse, asserit... Gorbrathus est Gerbrachus, episcopus Curienfis; Hemmo Halberstadenfis; Waltgarius Verdenfis; Anscharius Hamburgensis; Olgarius Eichstettenfis; Lanto vel Lando Augustanus; Salomon Constantiensis & Gebhardus Spirensis. Hac Eccardus: qua an omnia exacta sint, nec hujus loci est inquirere, nec ad propositum necessarium: id unum hinc colligo, Lantonem, qui anno 847 laudata synodo subscripsisse legitur, probabilius fuisse episcopum Augustanum: quod si verum est, nihil obstat, quominus aliquot annis ante translationem, qua de agimus, curasse dicatur.

Augustæ
episcopum
fuisse,

89 Neque alium hoc loco episcopum, quam Augustanum, Lantonis nomine designare poterunt Carolus Stengelius, Corbinianus Khamm & anonymus Kruegeri operâ Augustæ editus anno 1614: quare, ut hanc difficultatem evadant, adstruere coguntur, Hantoni etiam nomen Lantonis fuisse. Hanto, inquit Stengelius, aliis Lanto, Baronio Sancto dictus: & paulò post: Eum ferunt sedisse annos VII & interfuisse synodo Moguntinæ anno DCCCXLVII. Deinde cum adverteret, hæc non satis coherere cum sententia sua, quæ statuerat, Simpertum Hantoni decessorem, anno circiter Christi 818 vivere desisse, paucis interjectis subdit: Ceterum sive in numero septem annorum episcopi nostri (Hantoni) erratum; sive sedis à Simperti morte per aliquot annos vacavit. Si conjecturis locus esset, mallem XLVII illi tribuere; at nihil definitio. Eodem planè modo loquitur laudatus anonymus, præterquam quod ultimam conjecturam non addat. Quodsi ab iis petas, unde habeant, quod Hanto etiam Lanto fuerit appellatus, respondet anonymus: In Vita S. Magni Lanto appellatur: Lanto autem episcopus (Baronius Sancto habet) interfuit synodo Moguntinæ, anno DCCCXLVII. Ita ipse: Stengelius verò nullum testem citat. Utrique favent exemplaria Canisii & Goldasti, in quibus Simperii successor non Hanto, sed Lanto dicitur: sed in eo, quo seculo XI usus est anonymus Ratisponensis, etiam Hanto habebatur. Verum etsi demus, illum eo quoque nomine ap-

probabilius
apparet.

F

AUCTORE pellatum fuisse, verisimilius tamen alius fuit à
C. S. Lantone, de quo agimus, ut num. 93 ostende-
mus.

Teste Regi-
none, Lanto
non est
suffectus

90 At, inquit, obstant catalogi Augustanorum præsulum, qui eam Lantonem statuunt, Witgarii successorem, manifestè ostendunt, illum ad Moguntinam synodum venire non potuisse: Witgarius enim, teste Reginone, excessit è vivis anno Christi 887. Rectè sanè, si Lanto re vera successerit Witgario, ut volunt citati catalogi. Verùm id disertè negat Laudatus Regino sic scribens: Eodem anno (887 ut præmiserat) Witgarius episcopus de Augusta civitate obiit, & Adalbero, nobilis generis magnique ingenii ac prudentiæ vir cathedram ejus obtinuit, & ei in episcopatum successit. Adalberonem igitur, non Lantonem, Witgarii successorem statuit Regino, auctor non modò utriusque synchronus, sed qui etiam hoc ipsum Chronicum suum eidem Adalberoni inscripsisse ab aliquibus creditur. Notandum verò est; ab hoc ipso Adalberone S. Magni brachium ad Sanctigallenses translatum esse, ut § sequenti docebitur; ex quibus contra Stengelii conjecturas sequitur, primam S. Magni translationem, de qua in Vita, à Lantone, qui Witgarii successor fuerit, perfici non potuisse.

Witgario,

91 Agnoverunt Reginonis auctoritatem catalogi Augustanis contrariam laudati Stengelius & anonymus, cujus pondus ut excuterent, ad novas recurrere conjecturas. Prior postquam adducta verba recitasset, sic suam instituit: Quibus verbis Lantonem manifestè exclusit (Regino:) unde credi posset, abeunte Witgario in Helvetiam, vicarius quodammodo coadjutor, vel ut nunc loquimur, suffraganeus, non pleno jure episcopus fuisse. Verùm hæc conjectura est ad eludendam Reginonis auctoritatem unicè excogitata. Magis frivolum est alterius effugium, dum ait: Regino Lantonem exclusit, fortè, quòd eundem cum superiore (Witgario) crederet. Quàm inanis hæc conjectura sit, nemo non videt; quare non lubet ei refutande inherere: tantùm observo, utrumque scriptorem circa duas personas, de quibus quæstio, Lantonem scilicet ac Hantonem maxime laborare; ut hunc ad synodi Moguntina tempora admoveat, illum ab iisdem dimoveat.

sed probabilius præcepsit.

92 Ut igitur in re perobscura aliquid statuamus, dicendum videtur, Lantonem Witgario præponendum esse: hæc enim ratione intelligi potest anno 847 sæpe dicta synodo interfuisse, & aliquot annis antiè sub Ludovico rege & archiepiscopo Otgaro, corpus S. Magni transfuisse, inventamque in sarcophago Vitam Ermenrico, jam monacho Elewagensi, recensendam emendandamque commisisse. Novi equidem huic opinioni meæ multùm refragari Catalogum abbatum Otoburanorum, apud Bucelinum Germania sacra parte 2, & Corbinianum Khamm Hierarchia Augustana parte 3, pag. 346, in quo S. Neodegarius, aliis Nidgarius & Nidgerus, inter quem & Witgarium Vodalmannus medius ab aliquibus recensetur, anno primum 864 ad Augustanam cathedram evelus, annoque 869 defunctus scribitur: quod si verum est, non potuit Lanto, Nidgarii & Vodalmanni successor, tempore à nobis supra assignato Augusta jam sedisse.

Errores catalogi Otoburani circa etatem Nidgaris

93 Sed catalogum illum in calculis suis errare, suadent varia instrumenta, quæ tam Nidgarium, quam Witgarium episcopos appellant multis annis ante tempora in illo designata, ut

modò ostendendum est. Carolus Meichelbeckius in Historia Frisingensi, tom. 1, parte 2, edidit varia instrumenta, quorum primam partem usque ad medium seculi IX excerptam ait differt. VI pag. xxxiv, ex vetustissimo codice tabularii Frisingensis, quem vocant librum antiquum traditionum, scriptumque asserit jussu Hittonis, ejusdemque successoris Erchamberti, cujus mortem circa annum 854 contigisse scribit. Inter hæc num. cdlxx, refertur instrumentum, in quo præfatus Hitto, secundum Meichelbeckium sextus Frisingensium episcopus, repetit à Nitkero (ita etiam Nidgarius seu Nitger appellatur) ecclesiam in Chenperc, quam Hanto Nitkeri decessor ibidem dicitur evendicasse, ad episcopatum Augustæ civitatis ad sanctam Mariam. Notatur autem hæc charta in 11 Kalendas Septembris anno gloriosissimi Hludowici imperatoris VIII, Indictione 1; ubi sumpto à morte patris exordio, annus Christi 822 designatur; sed pro Indictione 1, videtur xv substituenda. Ex quibus habemus, Nidgarium jam anno 822, id est, 42 annis prius quam in Otoburano catalogo statuatur, Augustanam dioccesim rexisse: ex quo rursus advertere licet, Hantonem illius decessorem Moguntina synodo anno 847 sub nomine Lantonis interesse non potuisse. Contra verò rectè intelligitur, quomodo Lanto, Witgarii vel Vodalmanni successor, prædictam translationem cum Otgaro Moguntino archiepiscopo curare, & Moguntina synodo, sub Rabano Mauro præcæto anno celebrata, subscribere potuerit.

94 Manifestius errat catalogus in Witgario, & Witgarijus episcopatus initium anno 888, mortem rii 902 illigat; cum tamen constet ex Reginone, eidem anno 887 defuncto Adalberonem successisse, ut vidimus supra num. 90. Nec desunt alia, quæ Witgarii adeoque & Nidgarii episcopatum multò citius statuendum suadent. Tradunt enim rerum Augustanarum scriptores, in cathedrali ecclesia sua servari zonam seu cingulum beatissime Dei genitricis Mariæ, à regina Hemma Ludovici regis conjuge Witgario episcopo donatam, prout ei superinducta inscriptio fidem facit his verbis:

Hanc zonam regina potens sanctissima Hemma

Witgario tribuit, sancto spiramine plenam.

Obiit autem Hemma anno 876, adeoque, si ista donatio vera sit, Witgarius jam tum erat episcopus Augustanus. Quam ob rem Stengelius hic notat: Hinc erroris facile convincas, qui Wiggerum (sic Witgarium nominat) dcccclxxxviii anno episcopatum accepisse fabulantur. Nemo igitur miretur, quòd tam vitiosi catalogi calculis stare recusem.

95 Ex quo autem tempore episcopatum inici- ostenduntur.
rit, non constat; verùm illum circa annum 860 jam eo auctum fuisse, colligimus ex epistola Nicolai I Pont. Max. apud Martenium & Durandum Collect. ampliff. tom. 1, col. 149. Scripta illa est ad Carolum archiepiscopum Moguntinum, ejusque suffraganeos, qui in causa cujusdam incestuosi conjugii congregati, ea de re prædictum Pontificem consuluerant. Porro inter episcopos illos; quibus epistola inscribitur, disertè nominatur Witgarius: & hunc Augustanum fuisse merito censet Eccardus, Francia Orient. tom. 2 pag. 473, ubi singulis suam sedem assignat. Et verò nisi per Witgarium Augustanus antistes intelligatur, huic inter Moguntina sedis suffraganeos locus nullus fuisset. Advertunt autem laudati

A laudati collectores, epistolam, qua de agimus, nec ante annum 860, quo Nicolaus creatus est Pontifex, nec post 863, quo Carolus archiepiscopus obiit, scriptam videri. Præterea apud Hansizium Germania sacra tom. 1 pag. 161, ex Ms. Bibl. Caf. dicitur Witgarius eps interfuisse synodo Wormatiensi anno 868: apud Schatenium vero Annal. Paderborn. parte 1, lib. 3, in eodem concilio legitur signum Luitgarii Augustburgensis episcopi, pro quo lege Witgarii; cum tunc nullus Luitgarius istam sedem tenuisse inveniatur. Exstat concilium istud apud varios: at episcopi, qui ei interfuerunt, diu ignorati sunt, donec, teste Schatenio, eos vetustis tabulariis sua sedis eruit Ferdinandus episcopus Paderbornensis.

Responde-
tur

96 At quoniam contraria sententia propugnatores pro se citant Augustanorum episcoporum catalogos, qui Witgario Lantonem sufficiunt, eorum auctoritas hic paucis ponderanda est. Antiquissimus, quem quidem viderim, is est, quæri Joannes Kruegerus bibliopola Augustanus typis edi curavit, totidem litteris descriptum, ut ipse præfatur, ex catalogo manuscripto, qui existat in codice bibliothecæ SS. Udalrici & Afræ, signato 7. H. 4. Notat autem idem editor, illum duabus partibus constare, quarum prior, unâ eademque vetusta manu exarata, desinit in Embricone, qui in adjecta eodem charactere notatione, an. 1064 episcopus creatus dicitur. Alteram partem aliâ variâque manu conscriptam asserit, terminarique in Friderico I, quem anonymi observationes statuunt obiisse anno 1330. Denique pars utraque præter nomina episcoporum sibi invicem succedentium, nihil habet de eorumdem gestis aut tempore, quo vixerunt, nisi pauca de solo Embricone, sub quo prima pars concinnata perhibetur: proinde quidquid apud necotericos reperitur de annis, quibus singuli episcopatum adepti sunt, aut tenuere, id omne postmodum pro cuiusque scriptoris sensu adjectum est.

97 Cùm itaque catalogus ille non ante annum 1064, id est duobus circiter post Lantonem & Witgarium seculis confectus sit, quid mirum, si in uno alteri postponendo errasset, ut re vera in successore Witgarii errasset, ex scriptore synchro Regine probavimus. Multo minus morari nos debet catalogus ab Eccardo in Corpore historico medii ævi tom. 2 col. 2239 excusus & ipso teste, ad Friderici I imperatoris tempora perductus. Quare ex hæcenus dictis concludere licet, Lantonem Witgario præponendum esse: nemo enim est, qui neget Augustanum episcopatum Lantonis: sed hunc illius successorem non fuisse demonstravimus ex Regine scriptore synchro: ut autem ejusdem decessor credatur & circa annum 847 sedisse, favet concilium Moguntinum num. 87 commemoratum; favet etiam Nidgarii ætas ex traditione 470 Frisingensi data num. 93, & quidquid denique de Nidgarii Witgariique ætate hucusque attulimus: ex quibus omnibus commode intelligitur, Lantonem circa annum 840 Augusta sedere potuisse, adeoque & S. Magni corpus transferre sub Otgaro archiepiscopo Moguntino, & Ludovico Germania rege, Ermenrico jam monachum induto in Elewangenſi cœnobio. Quare non video, cur hac in parte à scriptore appendicis recedendum sit, qui aut interpolator fuerit, antiquior tamen est catalogis, qui in contrarium citantur, quosque in errore teneri, jam ostendimus.

98 Superest ex ipso auctore appendicis scri-

pulus. Primus, inquit, Nitarius cœpit à fundamentis ecclesiam B. Magni construere; cæteri vero præfules eum subsequentes, prout potuerunt, similiter construxerunt, . . . donec . . . Lanto ipsam sanctam sedem adeptus est. Quibus verbis auctor inter Nidgarium ac Lantonem plures, quam unum, episcopos supponit; cum in nostra opinione unus tantummodo intermedius occurrat. Candidè fateor, quòd præter Vodalmannum, qui Nidgario successus dicitur, nullum possim producere: sed si verba illa in rigore accipienda sint, videtur unus aut alter catalogo excidisse, quod in istis antiquitatis tenebris facile potuit accidere. Nam quòd obscura episcoporum istius temporis memoria, dubiaque series sit, constat tum ex dictis, tum etiam ex eo, quòd apud Bruschiom, & Bucelinum, quibus non refragatur Corbinianus Khamm, Waltherus & Adelgerus medii recensentur inter Hantonem & Nidgarium, qui alibi sibi successisse traduntur. Denique quàm incerta sit prædictorum præfulum series, lector facile colliget ex sequenti specimine.

99 In syllabo apud Bruschiom & Bucelinum inter ceteros successisse sibi leguntur sequentes episcopi hoc ordine: Hauto sive Hanto, Walterus, Adelgerus, Neodgarius, sive Nitarius, Lantho sive Lancko seu Dancko, Udalmannus, Widgarius aliis Widogerus, Adalberus. Corbinianus Khamm Walterum & Adelgerum in dubium revocans, subdit Vodolmannum, aliàs Udalmannum, dein Witgarium, Lantonem & Adalberonem. Carolo Stengelio displicent Waltherus & Adelgerus, ideoque apud ipsum Hantoni sufficitur Nitarius & huic Vodalmannus, Wigger seu Widegarius, Lanto, Adelbero. In Catalogo Kruegeri operâ eduto præter Waltherum & Adelgerum deest præterea Udalmannus, atque ita legitur: Hanto, Nitger, Wigger, Lanto, Adalpero. Contrà rursus Catalogus, quem Eccardus in Corpore scriptorum medii ævi tom. 2, col. 2241 vulgavit, sic habet: Hanto, Nitger, Odalman, Wigger, Lanto, Adalbero. Hæc circa præsentem controversiam notasse sufficiat, ut ostendamus, catalogos prædictos non satis certos esse, ut propter eos auctorem appendicis in re, de qua agimus, rejicere debeamus: illum igitur sequimur, donec eruditior prouulerint. Porro quamquam annum, quo hæc translatio instituta est, determinare non possumus; si tamen Ermenricus anno 845 abbas electus est, ut habet catalogus Elewangenſis apud Bucelinum Germania sacra parte 2, pag. 29, ante prædictum annum probabiliter statui potest. Id utcumque colligo ex eodem appendicis auctore, qui Ermenricum, cum ipsi Vita emendanda à Lantone episcopo committeretur, dicit fuisse monachum prudentem & industrium ex monasterio Elewanga, quem probabilis abbatem dixisset, si jam tum ea dignitate præditus fuisset.

100 Locum, in quo depositum fuit sacrum corpus, non satis determinat idem scriptor: at cura de nullo alio templo fiat mentio, omnino verisimile est, in eodem, quo antè, collocatum fuisse, sed in novo sepulcro & ante altare cum in finem fortè constructum: in Vita enim num. 74 Sanctus cuidam ulceribus afflicto apparens, inter cetera ait: Postula, fili, ab episcopo, ut quando hodie corpus meum invenerit, illudque à cripta, in qua nunc jacet, abstulerit, ipsam

AUCTORE
C. S.
& difficul-
tatem ex
scriptore
appendicis:

E
& Statuitur
translatio
sub Lantone

F

& facta in-
tra eandem
ecclesiam.

AUCTORE
C. S. ipsam criptam te osculari permittat . . . & ante altare novum, quod constructum est, . . . prosterne te : quibus verbis veteris ac nova sepultura locum non improbabilius videtur designare. Abbas Henricus in suis annotationibus Mss. opinari videtur, novum tumulum populo celatum fuisse : nam de scriptoris hoc super re silentio agens, ait eum de industria siluisse : Noluerunt enim, inquit, illi antiqui tantum thesaurum temporibus tam bellicosis omnibus esse manifestum : addit tamen, ipsum intra eandem ecclesiam in choro sub ipso altari depositum fuisse. Fortè determinatus sacri corporis locus populo clàm fuit, licet in qua templi parte is esset, minimè ignoraretur. Postremum satis patet tum ex dictis, tum ex eo, quòd in *Vita num.* ultimo dicatur, quòd plurima signa ante sepulcrum B. Magni post . . . corpus reconditum Dominus ibi revelare dignatus est ; nisi hac de vetere sepulcro sint accipienda.

B § IX. Brachiorum alterum ad Sancti-gallenfes transfertur : tempus hujus translationis, hymni hac occasione compositi : an Sanctus fuerit canonizatus.

Brachium Sancti transfertur ad Sancti-gallenfes

C Circa ejusdem seculi finem, S. Magni reliquia, brachium videlicet, ex Faucensi monasterio, magna cum pompa & celebritate, ad cœnobitas Sancti-gallenfes in Helvetia translata fuerunt, & in templo recens exstructo honorificè collocata. Translationem hanc curavit Salomon cognomento Ranschwagius, vir illustris ac potens, qui ab Isone S. Galli monacho puer eruditus, postmodum ejusdem loci monachus & abbas, tandemque Constantiensis episcopus, ejus nominis III, creatus est. Hic nondum monachus, tamquam frater conscriptus, ut vocant, apud Sancti-gallenfes crebrò versabatur : quòd ut sine monasterii incommodo fieret, collem quemdam amœniorem ultra rivum Iram nomine, qui modo oppidum S. Galli interfuit, facta permutatione sibi comparaverat, condito ibidem adificio, quòd diverteret. In eodem colle templum excitavit, dotavitque munificè : quò perfectò, Adalbero Augustana sedis antistes, ejusdem rogatu, brachium S. Magni eò solemniter transtulit.

in sacellum à Salomone, postmodum episcopo Constantiensi, erectum.

C 102. Discimus hac ex Ekkehardo juniore, qui libro de Casibus S. Galli, cap. 1 de laudato Salomone sic scribit : Tradidit autem de prædiis, quibus habundaverat, S. Gallo locum, qui Golda dicitur, concambium sibi faciens, ut . . . collem quemdam, qui ultra Iram amœnior sibi videbatur, cum pratis sibi & agellis adjacentibus possideret. Tum post aliqua ita prosequitur : Incipit igitur tandem in colle concambii sui ecclesiam in honorem & modum S. Crucis ædificare, in quam ad unguem perductam S. Magni brachium, Adalberone episcopo dante & prosequente, de Faucibus sumptum, magnis hinc inde velut triumphis trepidus * intulit, & in honore eam S. Crucis & ejusdem privati Patroni nostri dedicavit, & prædiis suis, id est, Tegeinouua, Bernhardicella, Stirundorf, Goldahun

* al. triumphis tripudiis

etiam, quam, ut diximus, concambians jam loco tradiderat, & aliis quibusdam eam dotaverat. Harnuti tunc quidem abbatis concessione, ut in die Sancti ipsius Fratres convivereat, constituerat ; se etiam, si Deo placeret, ibi sepe- liri velle, aiebat. Reliqua ad hanc ecclesiam spectantia dabimus § 13, in quo de templis, sub S. Magni invocatione Deo consecratis, agemus.

103. Annum, quo hac celebris translatio instituta est, non indicat Ekkehardus : sed quantum tum ex ipso, tum aliunde colligere licet, videtur intra annum 887, quo Adalbero, teste Reginone, episcopatum auspicatus est, & 889, ad quem initium vite monastica Salomonis referunt scriptores Gallie Christiana tom. 5 col. 901 novissima editionis, peracta fuisse. Primum manifestum est ex ipso Ekkehardo supra disertis verbis asserente, has sacras reliquias ab Adalberone episcopo Augustano donatas, translataeque fuisse. Alterum eruitur ex eodem auctore, qui hac omnia narrat, antequam de Salomonis monachatu loquatur : sed cum scriptor vix ullam temporum rationem servet, non possumus hoc pro certo affirmare. Errat tamen Mabillonius, dum in sapè laudato Elogio historico, num. 15 ait : S. Magni corpus sepultum est in Faucensi monasterio, ex quo sub annum dcccxxc ipsius brachium in monasterium S. Galli curante Salomone abbate delatum est. Errat, inquam, cum eo tempore Adalbero nondum fuerit episcopus Augustanus. Illud indubitatum est, prædictam solemnitatem ultra annum 898 differri non posse, prout ex diplomate Arnolphi imperatoris, hac super re dato, quòd § 13 recitabimus, clarè apparebit. Unde etiam erroris convincitur P. Babenstuber, qui lib. 3 Vita cap. 5 translationem hanc anno 908 innecit, perperam pro se laudans Mabillonium.

104. Occasione prædictæ translationis compositus videtur hymnus, quem inter ceteros, è Sancti-gallenfis bibliotheca vetustis codicibus Mss. à Judoco Metzlero excerptos, edidit Henricus Canisius tom. 5 Antiquarum lectionum, unde huc transtuli. Auctorem nullum præfert, at procul dubio fuit is aliquis monachus è Sancti-gallenfi cœnobio, ubi eo seculo ars poetica florebat. Quatuor primi versus Sapphici sunt, reliqui Adonii : priores post quinos Adonios, ut intercalares perpetuò repetuntur. Totum verò carmen festivam invitationem complectitur, qua Sanctus rogatur, ut ad Sancti-gallenfe monasterium, in quo olim cum S. Gallo vixerat, placidus redire, incolasque ut patronus tueri dignetur. Exstat autem apud laudatum collectorem in hunc modum.

105. Invitatio S. Magni.

Miles, ad castrum properes novellum,
pridem & notos repetas locellos,
posside terram tibi præparatam,
jam comes Gallo, fociare illi.
Nos sua, Magne, pignora Gallus,
miserat ad te ;
oppidò possit. Miles &c.
Nunc studet ille Rus laquearque,
te veniente, comere lautè ;
nil remoreris. Miles &c.
Sexus uterque, vir mulierque,
turba pedestris, cœtus equestris
vociferantur. Miles &c.
Te, Pater, ætas expetit omnis,

Hymni

F

occasione

A ut veniendo cuncta mederis ;
& modulantur. Miles &c.
Quando parata ingrediariis ,
tectâ , Patrone , nos famulantes
ipse tuere. Miles &c.
Ad tua quisquis limina stratus
te sibi poscat , Sancte , favere ,
esto misertus. Miles &c.
Igne nocivo , grandine , morbo ,
dæmonis astu , Marte , fameque
protege cives. Miles &c.
Corporis ut qui reliquiarum
condere partem promeruerunt ,
juveris illos. Miles &c.

106 *Exstat & aliud carmen apud eundem Canisium , quod Mabillonius tom. 3 Annal. pag. 178 in margine citat inter festivos applausus , quos Patres Sancti-gallenses sacro brachio excipiendo accinuerunt. Auctorem præfert Ratpertum præfati monasterii monachum , qui tamen nulum de eo verbum facit , sed tantummodo in Sancti laudes per octo Evangelicas beatitudines excurrit.*

B Versus Ratperti de S. Magno

Mire cunctorum Deus & creator ,
mitis & fortis solidator orbis ,
vota fervorum tibi subditorum
accipe clemens.
Pangimus clarum cupidi triumphum ,
mente gaudentes simul & precantes ,
Sanctus ut præfens super astra gaudens ,
nos benedicat.

Ille dum vitâ fruitur caducâ ,
lucis æternæ radios videre
visibus cordis subiit sub imis ,
fretus ab alto.

Nomen hic Magni referando plebi
viribus magnis colitur cèlebris ,
auctus à Gallo Superis amando
dogmate largo.

Hostis inimicem domuit furorem ,
pacis authorem comitando suavem ,
omnibus sanctæ placidæque vitæ
normula factus.

Ille post clarum remanens magistrum ,
ejus exemplis inhians beatis ,
turbidum mundi reprobans honorem ,
terrea sprevit.

Spiritu pauper fuit hic Minister ;
hinc & in regno micat ille dexter :
mitis exstabat , tenet atque terram
viva gerentem.

107 Fervido planctu simul hic dolebat ;
inde solatum Dominus coronat ,
tristibus spretis , lachrimisque terfis ,
perpete regno. Miles &c.

Famis en justæ pariter sitisque
damna perpeffus fuit hic Beatus ;
unde divinis dapibus repletus
gaudet in astris. Miles &c.

Hic fuit clemens , miserans misellos :
ejus & Judex miseretur altus ,
tota cum mundi species abibit
fine sub uno. Miles &c.

Corde nam mundo fuit atque puro ;
hinc Deum clarè meruit videre ,
filius summi simul & vocari
pacifer orbis. Miles &c.

Persecutorem toleravit iste ,
justa dum vovit , Dominoque reddit ;
Septembris Tomus II.

à Sancti-gallensibus
composit.

inde cælestem meritò decorem
possidet ipse. Mire &c.

Bis quater summis speciebus ecce
præditus , splendet Pater hic beatus ;
omnibus nobis veniam benignus
conferat idem. Miles &c.

Inde nunc cæli rutilans in aula ,
cujus * æternæ fociusque turmæ
nostra placatus , pius & benignus
crimina tergat.

Præstet hoc nobis Genitor perennis ,
Natus & plenus patrii vigoris ,
Spiritus sancti moderante nostros
lumine sensus. Miles &c.

108 *Mabillonius in Actis Sanctorum sui Ordinis seculi 2 , in Elogio historico S. Magni recitat præterea partem alterius carminis , quo in hac ipsa translatione Sancti-gallenses Sancto nostro applausisse arbitratur : verum mihi multò probabilius apparet , istud de translatione S. Othmari agere ; quam ob rem huc transferendum non censui , præsertim cum curiosus quilibet lector illud apud laudatum Canisium tom. 5 lect. antiq. legere possit. Rationes , propter quas à Mabillonio dissentiam , accipe. Unicum , quod pro Mabillonio militat , est , quod de S. Gallo , quem poeta celebritati è celo adesse fingit , sic dicatur :*

Omnes qui pariter sancta de voce salutat ,
Et proprios lares , Magne , subire rogat.
In toto reliquo carmine nulla fit Magni mentio : at quæ prædictis versibus mox subduntur , neutiquam videntur ad præsentem translationem posse pertinere ; ita enim pergit poeta :

Ut quos ætherei retinet communio templi ,
Hic quoque confortis jungat honoris amor.
Interea Othmari præstabit cura beati
Mansio constructa quoque parata fuit.

109 *Hæc , inquam , ultima carmina translationem non S. Magni , sed S. Othmari sonare mihi videntur , quod ut pateat , pauca notanda. Iso magister monachus Sancti-gallensis lib. 1 de Miraculis S. Othmari cap. 3 , 4 & 5 scribit , hujus sancti corpus sub Grimaldo abbate anno 864 , ab episcopo Constantiensi Salomone , ejus nominis primo , magna cum pompa translatum fuisse ex oratorio S. Petri in ecclesiam S. Galli , ibidemque juxta hujus altare honorificè primum depositum ac deinde post S. Joannis Baptista aram collocatum , donec ecclesia ipsius S. Othmari perficeretur. Per numerosæ multitudinis populos , inquit cap. 4 , magno cum honore ductus (S. Othmarus , seu potius ipsius corpus) ecclesiam S. Galli ingreditur ac juxta ejus altarium in dextera parte deponitur. Et cap. 7 : In proximo quoque Sabbatho , id est quarta die à beati translatione , sanctum corpus post aram S. Joannis Baptistæ interim collocatur , donec nova basilica , sub ejus honore dedicanda , ipsius habitationi ædificaretur : in quam triennio circiter post , eodem teste lib. 2 , cap. 2 , solemniter denuò translatum est.*

110 *Quis non videat , primam S. Othmari verosimiliam translationem , ab Isone descriptam , à poeta designari ? Tria enim disticha mox à nobis recitata , non alium nisi hunc sensum habent : videlicet , S. Gallus omnes salutat , & Sanctum , cujus corpus transfertur , ad suum templum invitatur , ut quibus templum æthereum , seu cælum commune est , iis etiam commune sit terrenum ; dum interea curetur ipsi etiam propria basilica exstrui & decenter ornari. Hæc autem ut translationi S. Othmari rectissime congruunt ,*

AUCTORE
C. S.

* l. civis

Alter hym-
nus , quem
Mabillio-
nius

F

huc spectare
censet ,

F

translato

AUCTORE
C. S.

ita translationi S. Magni minimè conveniunt, quantum apparet ex verbis Ekkehardi num. 102 allegatis. Præterea in hoc carmine certè agitur de paranda S. Othmaro ecclesia; qua cum teste Ifone anno 867 jam perfectà, illius sacrum corpus exceperit, non potuit in translatione brachii S. Magni, quam ante annum 887 non contigisse ostendimus, non potuit, inquam, de illa paranda-tum mentio fieri.

111 Denique huic sententia favet idem poeta, dum de angelis canit:

corpore S.
Othmari.

Qui sancti feretrum circumvolitando beatum,
Alarum expansu undique membra tegunt.
Quæ sanè aptius de integro S. Othmari corpore,
quàm de S. Magni brachio intelliguntur. Quid
igitur respondendum est ad hunc versiculum:

Et proprios lares, Magne, subire rogat?
Respondeo, vocem Magne hic non ut nomen proprium,
sed ut appellativum usurpavi, quo modo in eodem hymno poeta supra dixerat:

Jam nunc servitiis famulùm consuesce tuorum,
Prosper & huc vultum fleete, serene, tuum.

Ubi patet, voces prosper & serenus accipi non ut nomina sancti alicujus propria, sed ut appellativa. Atque hæc sunt, propter quæ à Mabilonio uti & Caniso, qui illum hymnum S. Magni etiam inscribit, discedendum putavi. Sunt & alia carmina in laudatis lectionibus antiquis Canisi, quæ de Sancto nostro meminerunt, sed ea, ne nimis sim, prætermitto.

Aliqui
Sanctum
canoniza-
tum dicunt
à Joanne
IX, alii ab
Hadriano
II.

112 Ex dictis manifestè patet, cultum sancti Abbatis nostri seculo IX in Germania celebratum fuisse: quæri hic jam potest, utrum idem Sanctus canonizatus fuerit. Ita plane asserit Officium ipsius proprium in ecclesia Constantiensi, anno 1725 editum & anno 1739 recusum, in quo lectio 3 secundi Nocturni his verbis concluditur: Quem miraculis clarum Joannes IX, Pontifex Maximus, in Sanctos adscripsit. Consonat aliud antiquius, vulgatum videlicet anno 1671, annoque 1687 recognitum. Denique & his vetustius, quod serenissimus & eminentissimus episcopus & Cardinalis Andreas ab Austria anno 1599 edi mandavit; verùm istud paulò aliter, sed malè (ut infra ostendemus) habet in hunc modum: Quem miraculis clarum Joannes IX Pont. Max., qui creatus legitur anno Christi octingentesimo septuagesimo, Dantonis Augustani episcopi precibus in Sanctos adscripsit. Fauceus abbas Martinus in Vita Sancti Latine edita anno 1621, capiti 37 hunc etiam titulum præfigit: De translatione & canonizatione S. Magni: sed canonizationem illam Hadriano II adscribit; forte quòd in Ms. suo legisset, hujus Pontificis consensum pro sacro corpore transferendo à Lantone Augustano antistite impetratum fuisse. Eiusdem etiam sententiæ fuit Henricus, abbas item Fauceus, in suis observationibus Mss. sepe memoratis, in quibus translationem sub Lantone factam, ad quam Hadriani II consensum accessisse etiam existimavit, non uno in loco canonizationem appellavit.

quidam
autem à
Joanne
VIII:

113 Præterea est in museo nostro libellus quidam, Italico idiomate Roma anno 1726 editus occasione canonizationis SS. Alexii & Stanislai. Habet hic libellus duos catalogos, quorum primus continens nomina Sanctorum privatim canonizatorum à summis Pontificibus, canonizationem S. Magni etiam adstruit; at eam nec Hadriano II, nec Joanni IX, sed Joanni VIII adscribit. Verba accipe: A Joanne VIII S. Ampelius episcopus, S. Magnus abbas, Prædicti

canonizati sunt anno dcccclxxiii. Scriptor hujus Opusculi nusquam se prodit, ita ut de ejus auctoritate nihil statuere possimus: at quisquis ille fuerit, parva fidei esse patet ex eo, quod de S. Rosalia in eodem catalogo scribat: A Benedicto VI S. Rosalia, virgo Panormitana, ex sanguine Caroli Magni, anno dcccclxxiii: unde consequens fieret, ut prædicta sancta, cujus mors post medium seculi XII contigit, jam ultra centum annos, prius quam nasceretur, canonizata fuisset.

114 Sed nec Breviariis recensitis certò stari sed res potest; recentiora enim sunt, quàm ut indubitata fidei faciant, præsertim cum in antiquioribus, quæ vidi, ea de re nullum verbum fiat. Certè Breviarium Constantiense, quod illustrissimus Hugo de Landenberg anno 1499 typis Augustanis excudi jussit, uti & aliud, quod Christophorus Mezlerus, ejusdem sedis episcopus, anno 1561 Lugduni imprimi curavit, præfata canonizationem non commemorant: lectiones ex utroque descriptas nobis Constantiâ transmissi idem, de quo jam sæpe memini R. P. Chardon, qui & aliam addidit ex Breviario quodam antiquiori Ms. ferè toto pergamento, cujus tamen artem, quia capite & calce mutilum erat, agnoscere non poterat: sed in hoc quoque de canonizatione nihil prorsus reperire est. De eadem alium pariter silent Officia Sancti propria Augustanum & Curienfe; sicut etiam Sancti-gallense & vetus Sorethanum, quod R. P. Evermodus Lorinzer in annotationibus suis ad me missis jam seculo XV aut XIV in ecclesia Sorethana (Schullenriedt) recitari solitum fuisse, affirmat.

115 Adde: quòd Breviarium Constantiense anno 1599 ab Eminent. Andrea de Austria, ut diximus, editum, in eo ipso loco, quo Sanctum canonizatum asserit, excusari ab errore non possit, dum initium Pontificatus Joannis IX anno 870 affigit; cum constet, illud ad minimum 28 annis serius statuendum esse. Errorem hunc advertere posteriorum editionum curatores, qui annum creationis Joannis IX, uti & nomen Dantonis, qui cum istius Pontificatu non rectè cohærebat, cautè expunxerunt, quamvis ipsam canonizationem ipsissimis, quibus in priori concepta erat, verbis retinendam censuerint. Cum itaque canonizatio ista tam vitioso testimonio nitatur, non possumus illam ut certam admittere. Nec magis certa est aliorum sententia, quæ eam ab Hadriano secundo factam statuit: procul dubio enim nititur exemplaribus Vita, in quibus dicitur Lantone, episcopus Augustanus, consensu & jussu Hadriani secundi Pape, corpus S. Magni transfuisse: qua de re quid censendum sit, abunde diximus § 8, num. 82 & 83.

§ X. Corpus Sancti deperditum: reliquiæ ejus in monasteriis Fueffensi, Sorethano & Salemitano.

Jam diximus supra, locum, in quo Sancti Corpus jam corpus post elevationem in Fueffensi templo aliquot seculis deperditum est: pendicis ad vitam non satis determinatè indicari. Lapsu temporis corpus ipsum deperditum fuit.

A fuit, sive quod sepultura memoria paulatim exciderit, sive quod à barbaris Alemanniam devastantibus erutum, dispersumque fuerit, aut horum metu absconditum, aut alio denique casu perierit. Ex quo autem tempore cæperit latere, nihil compertum habeo, nisi quod jam tribus seculis & ultra latuerit. Discimus hoc ex Henrici abbatis annotationibus, qui ad rem præsentem hæc observat: Incidi in librum quemdam vetustum, in quo abbas Joannes Heff de sepultura S. Magni conjecturando ita scribit. *Sequuntur Joannis verba Germanicè conscripta, qua mihi Latine reddita sic sonant.* Item erat quoque exstructum magnum sepulcrum ex lapide in medio templi; quod dicitur esse sepulcrum S. Conradi; qui dicitur fuisse secundus abbas post S. Magnum. Et cum inferius seu profundius fodiebatur; inveniebamus sepulcrum muratum, supra quod erat positus lapis. Et in sepulcro inveniebamus corpus totum consumptum; non aliter acsi fuisset impositum & sepultum in suo habitu monachali. Illius ossa deposuimus in sacristia: & dictum sepulcrum est prope altare, spatium duorum pedum distans à sepulcro presbyteri, quod est in templi medio. Ego credo firmiter, quod prædictum corpus sit corpus S. Magni. Utinam Deus id revelet: confido ejus gratiæ. *Dein subdit Henricus: Hæc præfatus abbas Joannes Heff anno MCDLXVII.*

B 117 Verum hæc mera conjectura est, nullo argumento subnixæ: addi saltem oportuit, an corpori isti brachiorum alterum, quod ad Sancti-gallenses translatum diximus, deesset, necne: hinc enim in alterutram partem solidum argumentum haberemus. Porro ossa ista servabantur etiam in sacristia, seculo XVII jam aliquot annos inchoato, nec adhuc ut S. Magni cerio agnoscebantur, quemadmodum ex eodem Henrico habemus, tum hoc loco, tum alibi, ubi rursus de Sancti corpore inquirens, prosequitur in hæc verba: Sufficiat nobis, quod S. Magnus in sua canonizatione (ita elevationem appellat) de suo primo sepulchro fuit sublevatus, & in eadem nostra ecclesia & quidem in choro & sub altare sit reconditus; illiusque reliquiæ non paucæ tum corporis, tum aliæ adhuc penes nos sint. Denique anonymus quidam Faucensis cenobita, qui anno 29 labentis seculi Vitam Sancti Germanico idiomate vulgavit, lib. 3 cap. 5 § 3 fatetur, sancti Abbatis corpus eo, quo scribebat tempore, nondum in lucem erutum fuisse.

C 118 Ceteras sancti Abbatis reliquias recenset P. Babenstuber lib. 3 cap. 5 in hunc modum: Visuntur in hierophylacio; præter centonem cuculli, quo amiciebatur; stola & manipulus, ut vocantur: quibus indutus ad aram faciebat. Ad est præterea calix argenteus, in quo itidem operari Sacris consueverat. Monstratur etiam argentea crucicula... Asservatur denique celebris illa cambatta (baculus seu pedum) ut olim in boas & feras validior omni clavâ Herculis, ita hodiedum vermium, murium, noxiorumque insectorum generi universo terribilis & exitibilis. Tum paucis interjectis, assignat beneficium per usum harum reliquiarum a Deo impetrari solita. Et de lacinia cuculli quidem, inquit, fama fert antiquissima, sæculis jam anterioribus solitam ægrotis ac præsertim feminis in partu laborantibus, religiosè applicari, optato lætoque eventu. Stolæ & manipulo (confectis ex holoserico viridis coloris, teste anonymo Faucensi in Vita Germanica) nihil peculiaris

Septembris Tomus II.

oppitulationis adscribitur: applicantur tamen cum cæteris aliquando reliquiis. Jam verò de Cruce plus quàm notum exploratumque est, eâ, dum tonanti cælo, clademque agris minanti objicitur, disjici nubila, serenari aërem, fugari tempestatum concitatores dæmones, frugesque impendentis à grandine vastitatis præstari immunes.

119 Porro è calice multi hæcenus sanitatem incolunitatemque biberunt: illi quidem crebrius, quibus aut febris, aut venenum; aut magica maleficientia perniciem consciverat: sed & aliis inde hausisse, multoties remedio fuit præfenti, qui vertigine rotabantur, dolore dentium cruciabantur, syncopen patiebantur, aut aliis quibusdam ægrotudinibus conflictabantur. De pedo mox latius agemus, postquam pauca de cruce notaverimus. Hæc crux illa ipsa creditur, quæ Sanctus, dum viveret, usus dicitur cap. 5 num. 49. Habebat autem B. Magnus diaconus pendentem in collo crucem, in qua continebantur reliquiæ beatæ Dei genitricis Mariæ; & de ligno sanctæ Crucis, atque sanctorum martyrum Mauricii & sociorum ejus, necnon beatorum confessorum Columbanii & Galli. Easdem illas reliquias hodiedum cruci adhuc inclusas esse, scribit anonymus Faucensis: idem seculo proxime elapso testatus est sæpè laudatus abbas Henricus, qui illam aperiens, septem in ea particulas deprehendit, sed sine ulla inscriptione. Fuverit ipse verba retulisse, ut quid de his statuendum sit, eruditus lector ipse judicet.

120 Nota, inquit, quod illæ reliquiæ in legenda positæ, absque dubio usque hodie in crucicula S. Magni sunt inclusæ; maximèque venerandæ. Nam ego abbas Henricus hæc scribens anno MDCVII, die XIV Augusti; hanc cruciculam in præsentia Fratris Abrahami Hayl supprioris, & F. Caspari Weber custodis, ac quorundam sæcularium, aperire feci, & inveni septem particulas (sic divino, Germanicè enim legitur siben penggelin, quam vocem nusquam reperire potui) rectè & affabrè inclusas: sed non habent schedas; vel si habuerunt, antiquitate sunt corrosæ. Quod ad formam ac materiam spectat, traditur in Vita Germanica lib. 3 cap. 5, § 3, diciturque tota esse argentea, nisi quod crucifixi Domini imago deaurata sit. Stipes crucicula in longitudinem porrigitur quinque uncis cum dimidia, pars verò, qua stipiti transversâ incumbit, quatuor & mediâ: latitudo ubique semiunciam paululum excedit. Additur in quatuor crucis extremitatibus, pretiosos lapillos fulgere; quorum nomina ac pretium ignorentur.

121 Venio nunc ad prodigiosum illum baculum continuis beneficiis per universam Sueviam longè celeberrimum. In Vita cambuta, cambuta & cambotta, vocatur; qua voce modò pedum pastorale, quali antistites utuntur, modò sustentaculum axillare, modò scipio viatorius denotatur: in posteriori significatione adhiberi in Vita, ex gestarum rerum contextu manifestum est. Sanctus Columbanus eo primum usus dicitur, eundemque, cum supremo morbo conflictaretur, S. Gallo, discipulo quondam suo, in reconciliati animi tesseram, post mortem suam deferendum legasse, quod & S. Magni operâ adimpletum est, ut habet biographus in Vita cap. 3. Post aliquot annos defuncto Gallo, scipionem hunc adeptus Magnus, ad Fauces Julias perulit: in quo itinere prope Campodunum, oppidum Algeæ in Suevia circulo, hoc ipso baculo enor-

Y y y y 2

AUCTOR C. S.

calix, crux, eorumque virtus;

E

Et aliqualis notitia.

F

Baculus, vel pedum à SS. Columbanus, Gallo & Magnò tractatus:

AUCTORE
C. S.

in draconem peremisse perhibetur, in eadem Vita cap. 4; ubi tamen tam incredibilia immiscentur, ut non difficulter hac in parte fabulatoris cuiusdam interpolatio agnoscat. Non inficior equidem, draconem aliquem id loci à Sancto nostro interfectum, vermesque aut serpentes Campodunum, aut vicina huic loca infestantes, prædicti scipionis usu abactos fugatosque fuisse, quemadmodum hisce temporibus frequenter fieri constat: sed totum istud oppidum solis vermibus habitatum, ac propterea ab incolis penitus desertum fuisse, nugator iste mihi non persuaserit.

in monasterio
Fuessensi &
Sancti-gallensi

122 Incertum est, quamdiu salutifer ille baculus, translato ad Superos Magno, apud Fuessenses permanserit. Rationem dubitandi præbet Ekkehardus, dictus Junior, seculi XI scriptor, qui de Casibus monasterii S. Galli cap. 3 tradit, eum etate B. Notkeri Balbuli, id est seculo IX & initio X, in præfato Sancti-gallensi cænobio inter sacra cimelia servatum fuisse. At siquidem B. Notkerus, cum in crypta duodecim Apostolorum, sanctique Columbani piis lacrymis indulgeret, demonem formâ caninâ apparuisse; quem ille arrepto SS. Columbani & Galli baculo probe mulctatum abegerit. Verba ejus hæc sunt: Festinatò autem aram S. Galli adiens (Notkerus) cambocam suam * & magistri ejus (Columbani) multarum virtutum operatricem cum sperâ illa S. Crucis notissima rapuit, & in introitu cryptæ dextero sperâ positâ, cum baculo sinistrorilium caninum illum aggressus est diabolium. Subdit deinde, eum tot ictus tentatori influxisse, ut baculum ruperit; quem proinde, ut res lateret, clam refici curavit. At ille, inquit, cum ei ictum ultimum fecisset, baculum sanctum fregit. Et post pauca: Baculo per fabrum reparato, quod factum est, ad tempus occultavit.

* i. e. Galli

in veneratione
servatus.

123 Hunc baculum eum ipsum esse, qui in Fuessensi monasterio servatur, liquet ex Vita ejusdem B. Notkeri, per alterum Ekkehardum Sancti-gallensem decanum, seculo XIII conscripta, quam Papebrochius noster tom. 1 Aprilis ad diem VI edidit. In ea enim num. 39 expressè dicitur Notkerus eam cambocam in cadendo demone adhibuisse, quam sanctus magister Columbanus per Magnoaldum diaconum miserat cum epistola absolutionis, felici discipulo suo Gallo, multarum virtutum operatricem. De eodem baculo rursum mentio fit in Processu canonizationis prædicti beati, sub Julio II anno 1513 inchoato, in quo in Actis nostris num. 38 hæc leguntur: Idem etiam testis (Ulricus Herr monachus professus, & conventualis monasterii S. Galli, ut præmittitur) baculum valdè antiquum, habentem fracturam, de quo in XXVI (apud Papebrochium num. 39 & 40) capitulo Vitæ B. Notkeri fit mentio, attulit; qui dicitur baculum S. Columbani, cum quo idem B. Notkerus demonem verberasse asseritur. Verba hæc me dubium relinquunt, utrum laudatus Ulricus Herr baculum illum ex Sancti-gallensi, an Fuessensi abbacia attulerit, atque adeo an initio seculi XVI in hac, an in illa servaretur. Sed quidquid sit de tempore, quo sive ad Sancti-gallenses, sive ad Fuessenses pervenit, jam diu apud hos, nemine, quod quidem sciam, contradicente, custodiunt, magno circumjacentium agrorum bono, ut ex sequenti paragrafo apparebit.

ejus descriptio
& forma.

124 Formam baculi ac longitudinem R. P. Columbanus Zeiller, ejusdem cænobii professus, anno 1745 transmisit ad R. P. Mauritium Char-

don, Societatis Jesu collegii Constantiensis in Suevia rectorem, à quo, ut plurima alia, eam acceptam ari incidendam curavi, servata, quantum chalcographus potuit, partium proportionem. Notat autem laudatus P. Zeiller, materiam ejusdem lignum esse, incognitum tamen: argenteas laminas, quibus ipse baculus includitur, partim ad ornatum, partim conservationis causa additas fuisse; ne scilicet vetustate sua, longoque usu paulatim tereretur. Ad ornatum item spectat Sancti effigies (deaurata, an aurea sit, ignoro) imposita. Totus scipio ad tres pedes Antverpienses extenditur; figuram sequens tabula exhibet. Videtur autem quasdam sacras reliquias inclusas habere; nam Henricus abbas postquam de Sancti crucicula annotavit ea, qua num. 120 retulimus, ita proseguitur: Hac occasione & baculum S. Magni aperire curavi, ubi inveni reliquias divæ Virginis, S. Benedicti, S. Magni, S. Galli, S. Udalrici, S. Sebastiani, S. Eustachii & Mauritii, cum schedis suis, nomina continentibus. Item aliam particulam absque scheda legibili. Hæc ipse anno 1607.

125 Porro frequentissima beneficia, qua Deus in Sancti sui gloriam per eundem baculum conferre dignatus est, non immeritò alios etiam religiosos viros impulere, ut aliquam ex eo particulam obtinere satagerent. Inter ceteros Sorethanum canonici regulares, Ordinis Præmonstratensis, de quibus § 12, à num. 148, iterumque § 13 agemus, notabilem particulam impetrarunt, quam pretioso pedo inclusam, non minori, quam Faucenses successu; contra noxia agris hortisque insecta adhibent. Accipe, qua in hanc rem communicavi mihi sæpe laudatus P. Lorinzer: Inter cæteras, quas possidet Sorethum, & universa Suevia veneratur, reliquias, minimè postremum locum sibi vendicat baculus prodigiosus S. Magni, abbatis confessoris & patroni nostri. Hunc quasi jure hæreditario accepit à SS. patribus Columbano & Gallo, Sorethum verò à monasterio Faucensi, non quidem integrum baculum, sed solum partem illius notabilem de vero baculo sumptam, & à prædicto conventu Sorethenisibus donatam. Quo autem tempore hæc donatio facta fuerit, determinare non possumus: etenim variæ temporum revolutiones, tot belli tumulus, tot invasiones, expilationes ac devastationes monasterii, quæ à prima foundatione usque ad hæc postrema tempora contigerunt, omnem retrò memoriam obliterarunt, & authentica monumenta penitus abstulerunt.

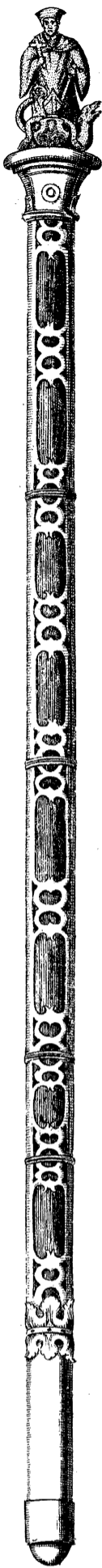
126 Interim tamen communis & certa & perpetua traditio tenet, à nemine hæctenus impugnata, atque ab ipsis monachis Fuessensibus ultrò asserta, particulam nostram de vero baculo S. Magni fuisse sumptam: idque innumeris prodigiis effectibus, qui ex baculi nostri contactu & devota applicatione hæctenus subsecuti sunt, sufficientissimè comprobatur, & quasi ad oculos demonstratur. Hæc de sacra particula Lorinzer: de pedo verò, cui ea inserta est, ait, illud totum argenteum esse auro obduclum, variiisque distinctum gemmis, à capite ad calcem quatuor pedes Sorethanos, totidemque pollices in longitudinem extendi. Unde obiter adverte, errasse Annalistam Ordinis Præmonstratensis, dum tom. 2 Annal. col. 834 baculum illum vocavit altitudinis portentosæ: in quem errorem lapsus videri potest ex malè intellecta voce: prodigiosus, qua baculo addi consuevit; quamque ipse de altitudine interpretatus sit, cum de prodigiis per eundem

E
Ejusdem
particula
servatur
apud Sore-
thanos, Or-
dinis Præ-
monstraten-
sis.

F

pretioso pe-
do inclusa,
cujus for-
mam exhibi-
bemus.

eundem parari solitis explicare debuisset. Deinde dum laudatus Annalista col. 833 de Didaco Strobele, qui anno 1719 Sorethensis abbas electus est, ait: Prodigiosum S. Magni abbatis baculum pretiosis accluit lipsanis; aut ita intelligendus est, ut velit predictum presulem particulam baculi, jam a multo tempore in abbacia asservatam, pretioso pedo inclusisse, aut pugnare cum verbis Lorinzeri, qui sacrum istud donum multo facit antiquius. Nunc cepta resumamus. In ipso pedi apice fulget Sancti statua, ex eodem pretioso metallo elaborata, in cujus petore commemorata sacra particula, duos ferè pollices longa, dimidium lata, sub crystallino vitro asservatur, populique venerationi exponitur. Ceterum rem non ingratiam Suevis me facturum arbitratus sum, si & hunc baculum, cujus salutifera ope toties gavisi sunt, lectorum oculis objicerem. Habe itaque illum in sequenti tabula pag. 726 unà cum sacra particula, secundum delineationem à sepe laudato Lorinzero mihi transmissam.

127 *Aliquod etiam frustulum ex eodem Favensi baculo obtinuit monasterium Salemitanum, Ordinis Cisterciensis, in Suevia; ut discimus ex epistola à quodam ejusdem monasterii religioso, ad supra memoratum P. Chardon anno 1744 hac super re data, in hac verba: Ultimus Reverendissimus & pientissimus abbas noster, Stephanus Jung, cum visitaturus monasteria sua, quà vicarius generalis S. Ordinis nostri per superiorem Germaniam, Fuëssam venisset, non partem, sed particulam de baculo ibidem asservato obtinuit, & baculum profus ad imitationem illius Fuëssensis fieri jussit, eique predictam particulam de baculo S. Magni inclusit. Ante annos autem quatuor, scilicet MDCXXI, die S. Joannis Baptistæ, obtuli Reverendissimo DD. nostro præfule Constantino Müller partem de cuculla S. Magni, quam ab ejusdem monasterii abbate, cum sigilli abbatialis impressione obtinui supplex. Dein prænominatus R. D. Constantinus tam baculi, quàm cucullæ particulam baculo argenteo, ad normam prioris lignei facto, indidit. Mittitur hic baculus ad loca monasterio nostro ubilibet subjecta; & profectò uberrima contra vermes & alia noxia infecta beneficia inde sentimus.*

item alia apud Salemitanos, Ordinis Cisterciensis.
E

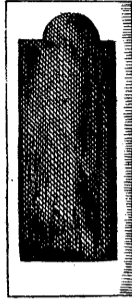
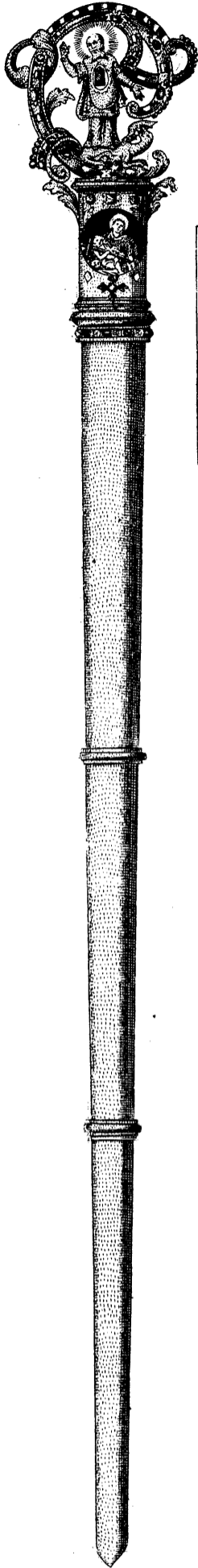
F

§ XI. De miraculis per S. Magni invocationem, & usum baculi fieri solitis.

L *Udovicus Babenstuber lib. 3 Vita, cap. 5, Mirabilis prodigiosi scipionis admirabiles effectus his sacri baculi verbis complectitur: Eiusdem Cambatæ vis adversus infecta, aliasque bestiolas frugibus infectas, planè admiranda est: quod vere & æstate fati superque demonstrant quotidiana ferè experimenta, quibus manifestè deprehenditur, illiusmodi animalcula eandem inter preces ritusque usitatos terræ infixam ferre non posse; sed vel extemplò emori, vel migrare aliò, vel in fovearum latebras properare, ut præfenti exitio se eripiant. Fugantur præterea, aut necantur, infecta ramis, frondibus, ramentis, aut terrâ hoc baculo (vel etiam cruce S. Magni) lustratis, dum illa hortis, pratis, agris inferuntur,*

Y y y 3

bâc

hâc in pulveres comminutâ solum conspergitur. Atque hinc fit, ut sacrum hoc Alexicacon certatim expetant Tirolii, Algoii, Acroniani, Brigantini, Helvetii, Suevi, Boii aliique populi. *Similia habet Gabriel Bucelinus, in Menologio Benediſtino ad diem vi Septembris sic scribens:* Expetitur in diversas superioris Germaniæ provincias lituus sanctissimi Abbatis, argento hodie auroque affabrè circumdatus, contra frequentes insectorum plagas & miserandas pratorum atque agrorum vastitates; magnoque occurrentis populi plausu, pompâque solempni excipitur, deducitur, & terræ infixus, perpetuato, tanto decursu sæculorum, miraculo, prodigiosissime interfectis, an depulsis ejusmodi bestiolis, afflictissimis populis opitulatur. *Hac ipsi, qua modo idoneis testimoniis confirmabimus.*

129 *Ac primò quidem, ut ab antiquiori ordiamur, in Annotationibus manuscriptis Henrici abbatis Faſcensis ante annum 1611 exaratis, reperio sequentiâ:* Quoad ejus baculum experientia hæctenus abunde docuit, quòd, dum in terra figitur, ubi vermes demoliri conantur frumenta & alia terræ nascentia, quòd vermes illico decidunt, abscedunt & moriuntur. Et sic divus Magnus quoad mortificationem vermium, à Domino Deo peculiari est gratiâ donatus, ut vix similis inventus sit illi, qui ita expellat, mortificetque vermes, ciniphes, erucas & reliqua notiva frumentis, arboribus, segetibus, herbisque: adeo ut horum mirabilium famâ attractis hominibus, experientiâque edoctis, sapissime reliquæ præfatæ sint petitiæ, asportatæ & circumductæ in regionibus Atticis, Bavaricis, Steviticis, Helveticis ac consimilibus, ubi Dominus Deus, per merita sanctissimi patroni nostri Magni, magna valdè est operatus; adeo ut in ipsa processione & circumductione reliquiarum, vermes à frugibus terræ ceciderint, recesserint & mortui fuerint.

130 Sic sub abbate Benedicto rogavit abbas Staingadiensis, ut dirigeret noster abbas custodem nostrum cum reliquiis S. Magni in Staingaden, quia vermes, vulgariter dicti erucæ, herbas arrodere parabant. Cui abbas noster favens ut vicino, misit ei custodem, qui reliquiis divi Magni benedixit illa olera & terræ nascentia. Et cum postea ille abbas nostro custodi humanitatis obsequia exhiberet, ecce cum gaudio advenit pavonum curator de Staingaden ad mensam abbatis edentis cum custode nostro, & clamavit comedentibus, ut accurrerent & viderent mirabilia, quia re vera recederent omnes vermes ex hortis, relinquentes herbas & olera; nec amplius comparuerunt. Similiter factum anno MDLIII. Item anno MDLX, anno MDLXVIII. Item anno MDLXXX, anno MDLXIII, anno MDLIV. Item anno MDLXXXV, anno MDLXXXVI; anno MDLXXXVII, anno MDLXXXII, anno MDCVI; & aliis in plurimis locis, præsertim circa loca Brigantina, in Schongau; in Vils, in Seckh & Riekhholz; Aytwang, Réttenberg, Immenstat &c. Ita ut propter præsentissimam virtutem tres pagi dinastiæ Brigantinæ, nempe Krünenbach, Kestras & Rettenbach, diem S. Magni singulis annis feriari promiserint datis litteris; quod eos diligentissime observare experimur. *Observandum porrò est, laudatum abbatem beneficiis, qua refert, scriptorem esse contemporaneum, quippe qui anno 1604 ad S. Magni pralaturam primum evectus est.*

131 *Recentiora sunt, qua in idem argumentum explorat.*

D

Variis prodigiis

E

seculo XVI, XVII

F

O XVIII
IUM explorat.

A tum accepimus ex Suevia. Reverendus P. Columbanus Zeiller, abbatia Faucensis professor, in litteris suis ad R. P. Chardon, anno 1745 datis super hoc argumento, sic scribit: Quod beneficia attinet, sciendum & securè patribus Antverpiensibus insinuandum est, ea singulis annis in benedictionibus agrorum, pratorum, hortorum &c., nocivis animalibus infectorum contingere, uti abunde testantur Suevia, Bavaria, Tyrolis, Brisgoia; & præcipuè sæpius, nominatim anno m̄cccxxi, experta est Helvetia, ferè attonita ob insolitos favores, & depulso aut statim emortuos ejusmodi noxiorum infectorum greges. Advertendum insuper, pro locorum qualitate, ubi sanctæ reliquiæ desiderantur, advenientem P. Custodem, baculum S. Magni ferentem, summa cum pompa excipi, incolas sub pulsu campanarum, supplice agmine extra portas obviam venire, sicque reducem comitari &c.

B Hæc P. Columbanus: at quoniam domesticum testimonium quibusdam malè criticis fortè suspectum videri possit, addo & alia aliunde petita. Diligentissimus adjutor noster, præfatus R. P. Chardon scripserat ad monasterium Campodunense Ordinis S. Benedicti in Suevia, ut si qua in archivio suo de S. Magni actis aut miraculis monumenta haberent, ea communicare ne gravarentur.

& variis
testimoniis
confirmata

132 Responsum tulit perhumanum, monumenta nulla. Quippe post rebellium rusticorum furorem, quo monasterium istud anno 1525 penitus devastatum fuit, nihil propemodum ex sacris reliquiis & antiquis Mss. supervivisse, & hoc ipsum bello Suecico, quo eadem abbatia anno 1632 extrema passa est, omnino sublatum fuisse. Addebant tamen præfata litteræ insignè testimonium, quod totidem verbis huc transfero. Non obstante tamen deplorandâ hæc nostra penuriâ, abundamus vivis testibus de magna S. Magni apud Deum æstimatione; cum vix ullus in hoc territorio & viciniis homo sanæ mentis reperiendus sit, qui non juratò affirmare possit, se suosque parentes ac vicinos multoties per intercessionem S. Magni liberationem ab infestatione murium & infectorum obtinuisse. Statim enim ac hujusmodi plaga, in hisce regionibus haud rara, sese insinuare videtur, piè recurrunt agricolæ ad Faucense monasterium, supplicant pro ablegando baculo S. Magni: quo obtento, & peracta cum congruis orationibus supra agros, prata &c., benedictione, mures & alii ingrati messorum agrorum, quasi instantaneè disparere solent. De hisdem, nisi fallor prodigiis loquitur Carolus Meichelbecius Benedictinus Benedicto-burannus *Historia Frisingensis tom. 1, Dissert. 2, pag. xiii, ubi de S. Magno agens hac habet*: Cujus sanctitatem quotidiana omnes naturæ vires excedentia beneficia etiamnum testantur, ipsisque etiam heterodoxis lumen Catholicæ fidei aliquando accendunt.

Litteræ,
quibus ma-
gistratus
Ingolsta-
diensis

133 Hæc autem quàm verè asserantur, colligere licet ex authenticis litteris, à magistratu Ingolstadiensi, anno 1729 ad abbatem Faucensem datis, quibus simile prodigium, ope baculi impetratum, cum gratiarum actione Ingolstadienses attestantur. Scripta ea sunt idioma Germanico, & à Propratore ac adili majore, necnon à civitatis capitaneo, ut vocant, & adili minore, & universa fabricæ præfectura subscripta. Earundem copiam manu propria Reverendissimi domini Benedicti, pro tempore abbatis Faucensis subnotatam, ejusdemque sigillo ad fi-

dem faciendam munitam, procuravit nobis auctore micissimus noster R. P. Chardon, qui & eas Latine vertit in hunc modum.

AUCTORE
C. S.

134 Reverendissime, prænobilis & amplissime domine, domine Prælate, domine gratiose, Deo optimo maximo infinitæ sint grates, quòd anno elapso eam nobis indiderit mentem, & prodigiosum S. Magni baculum contra mures aliaque noxia infecta huc mittendum expetierimus: reverendissimæ verò & prænobili amplitudini vestræ, & toti laudabili conventui ac monasterio nos cum universa fabricæ præfectura in omne ævum obstrictos fatemur; utpote quæ ad preces nostras in extrema, quâ affligebamur, necessitate & calamitate, prodigioso hoc S. Magni baculo nobis illico succurrit, & eundem per admodum R. P. Augustinum Wündt, rarum omnino zelotem & laudatissimum sacerdotem (cui Superi ardentissimas suas preces, quibus Deus in nostra vota flecti debuit, indefessam operam & laborem, æternis præmiis remunerari velint) gratiosè submisit. Et sanè prodigiosam hanc Sancti, nomine & re Magni, opem ita sumus experti, ut per integrum postea annum in agris nostris, hortis & domibus, nec murem, nec aliud quodpiam infectum, vel videri vel sentiri sit datum, adeoque nunc divite & ubere messe fruamur.

prodigium
anno 1718
in murium
expulsione

135 In levidense summæ gratitudinis nostræ signum, legamus decem florenos in arculam reponendos, & gratiosæ dispositioni relinquimus, num reverendissimæ & prænobili amplitudini vestræ placeat, ut duo vel tria Sacra in honorem S. Magni ex hoc ære legantur: nos ipso S. Magni festo in gratiarum actionem, & ad impetrandos ulteriores Divi favores, solenne Officium decantari curabimus, nec umquam permittemus, ut hic Ingolstadii cæleste hoc beneficium ingrata oblivioni tradatur, adjectis demissis precibus, dignetur reverendissima & prænobilis amplitudo vestra apud S. Magni pretiosos cineres pro nobis intercedere, ut ejusdem auxilio etiam deinceps frui mereamur; qui hoc gratioso annutu freti, omni possibili modo & devotione, in gratiosos & perennes favores nos obsequiosè commendamus. Ingolstadii xxv Julii m̄cccxxix.

Reverendissimæ, prænobilis & amplissimæ dominationis vestræ,

Obsequiosi

Joannes Reüsch, J. U. lic., urbis Pro-prætor, & p. t. Ædilis major.

Vitus Kleydorfer, civitatis Capitaneus, & pro tempore Ædilis minor;

Atque universa Fabricæ præfectura.

Ad calcem autem copia nostræ Germanica ipse abbas, apposto sigillo suo, adscripsit: Hanc copiam suo originali de verbo ad verbum esse consonam, sub fide abbatiali testatur Benedictus abbas ad S. Magnum in Füllsen, vi Jan. m̄cccxliv.

136 Ex hac epistola duo hic obiter observanda. Alterum est, quantam Suevia & adjacens regionum incolæ in S. Magni meritis spem fiduciamque collocent; cum Ingolstadienses, inter quos & Faucense monasterium, Tabula F. De Wit distantiam viginti miliarium communium Germanicorum collocant, baculum illum in extrema, ut aiunt, necessitate & calamitate ad se deferendum curaverint, quod profectò non videntur facturi fuisse, nisi de ejusdem salutifera ope ex certa fama aut experientia sibi si-

circa quas
paucæ no-
tantur.

AUCTORE
C. S.

ius constitisset. Alterum est, quam utiliter feliciterque spem suam collocarint Ingolstadiensis; quippe qui ex extrema, ut ipsi loquuntur, necessitate & calamitate non modo liberati sunt, sed ita liberati, ut per integrum postea annum in agris suis, hortis & domibus nec murem nec aliud quodpiam insectum vel videri vel sentiri sit datum; unde & pro frugum inopia, quam à noxiis insectis verebantur, divite & uberi messe letati sunt.

Similia beneficia per particulam Sorethanam

137 De Sorethano prorsus similia ad me perscripsit saepe laudatus P. Lorinzer, inter cetera asserens, baculum illum suum non à vicinis modo, verum etiam à procul diffusis vicis contra ejusmodi agrorum pestes frequenter expeti: unde fit, ut Sorethani sacerdotes subinde tres aut etiam plures hebdomada hoc benedicendi munere occupati à monasterio abesse cogantur. Ne verò hac speciosè magis, quam verè dicta quis arbitretur, in novissimis litteris suis, hoc anno 1747, die xv Martii ad me datis, recentissimum exemplum profert his verbis: Hæc ipsa hora, dum hæc scribo, traduntur mihi litteræ, directæ ad Reverendissimum D. nostrum præfullem, in quibus consul & magistratus Uberlinganus instantissimè rogant, mitti unum ex sacerdotibus nostris, ad loca nocivis animalibus infecta, ibidem benedicenda, cum baculo S. Magni, cujus opem toties & tam mirabiliter experti fuerint temporibus anteaactis. Distat Uberlinga, urbs imperialis, xii leucis Soretho. Quo porrò modo & populi applausu salutifera illa virga excipi soleat, enarrat alio loco in hunc modum: Quando eadem sacra reliquia ad loca aliqua benedicenda portatur, sacerdos benedicturus honorificentissimè excipitur, & sub pulsu omnium campanarum, cum clericorum præsentium comitatu, populique numerosissimo ac devotissimo concursu, ad loca postulata deducitur.

& Sancti denem molarum exhiberi solita.

C

138 De beneficiis autem impetrari solitis, sic habet: Hoc irrefragabiliter certum est, & innumeris exemplis demonstrari potest, eundem (baculum,) quoties cum vera fide & sincera devotione applicatur, admirabiles producere effectus. Id præsertim palàm fit in vere & ætate, quando videlicet in agris, hortis, vineis, pestiferi grassantur vermes, aut alia demum quæcumque nociva animalcula, quæ radices fegetum arrodunt, aut inficiunt, vel folia, flores aut fructus arborum devorare incipiunt, quàm primùm sacer iste baculus cum foliis precibus & benedictionibus terræ infigitur, ubi pestis illa grassatur, confestim cessat & extinguitur, ipsique pestiferi vermes milleni ac milleni quàm velocissimè migrant, vel in se ipsis deficiunt, aut in momento disperseunt. Deinde addit de dente, quem apud se servatum, S. Magni esse credunt: Similem & ferè eandem virtutem habet dens, qui unus ex molaribus S. Magni traditur, atque ut talis semper est habitus ab ecclesia nostra, & per plures annorum centurias religiosissimè cultus. Hic, inquam, cum sacer baculus abest, in aliena territoria fortè delatus vices illius subit in præstandis beneficiis suprâ commemoratis.

Pestis pecorum cessat post factum votum, & pascua baculo lustrata.

139 Aliud præterea beneficium R. P. Columbanus Zeiller tamquam minimè dubium Actis nostris inferendum, anno 1745, die xxvii Januarii perscripsit ad amicum nostrum R. P. Chardon jam saepe laudatum virum, quod propterea ipsissimis illius verbis recitare visum est. Anno mdcclxiii, cum pestis animalium nostris

in partibus grassaretur, & in urbe Fuëssensi jam aliquot pecora interiissent, senatus populufque Fuëssensis, inito consilio, votum concepere, obluros se S. Magno vaccam, quæ vesperi prima à pascuis portam oppidi ingrederetur, ut ope S. Patroni lucus pecorum cessaret. Voto ita facto, & benedictione pascuis ac animalibus baculo divi Magni impertita, illico cessavit lues, nec ullum ab ea die animal in urbe periit. Quod beneficium grato animo civitas Fuëssensis testatur. Potuere Fuëssenses id consilii capere ex felici eventu, quem majores eorum anno 1498 in simili pecudum lue, post nuncupatum ejusmodi votum, fuerant experti, teste Henrico abbate in Annotationibus manuscriptis, prout infra in Miraculis ostendemus.

140 Neque hic tacitum præterire possum aliud beneficium ab eodem Sancto collatum juniori comiti De Spaur, cum jam de ipsius salute pene desperatum esset. Ne verò quidquam aut addidisse aut dempsisse videri possim, hæc transfero iisdem verbis, quibus istud R. P. Chardon ex Faucensi monasterio accepit. Anno mcccxxxix illustrissimus dominus comes De Spaur cum leuissima conjuge & geminis liberis, Sonneburgum, celeberrimum (nobilium virginum) Ordinis S. Benedicti (in comitatu Tyrolensi) monasterium, ad quædam ibi pertractanda negotia, peregrè profectus est: cum subitò proles utraque cœpit ægrotare; & adeo malum invalescebat, ut medici de iis conclamatum esse, haud ex vano augurarentur. Et enimverò alterâ mox die filiola vitam finiit. Perterruit hoc fatum illustrissimum comitem: utque nimis tristitiæ modum poneret, eidem Sonneburgenses moniales suadent ac persuadent, pro fervanda filioli vita votum ad S. Magnum conciperet: concepit, & ab illa hora juvenis comes convaleuit. Quam primùm integræ rediëre vires, Fuëssam contendit illustrissimus comes, beneficium collatum multis deprædicavit, & gratis cælesti Sospitatori actis, præsentè illustrissima conjuge & juvene comite, oblatum argenteum anathema Divi aræ appendit in æternum gratitudinis suæ monumentum. Plura miracula dabimus post Vitam.

Filius illust. comitis de Spaur, nuncupato voto, subitò convalescit.

E

§ XII. Sancti cultus celebris in Germania.

Celeberrima apud Germanos, præsertim in Suevia est S. Magni gloria posthuma, celeberrimus cultus; ob frequentissima prodigia in mortalium solamen jam à multis seculis in hodiernum usque diem continuata. Venerationis locus non unus est: præcipuus tamen & antiquissimus monasterium Fuëssense seu Faucense, quod sancti Abbatis sui sepulcro olim nobilitatum fuit, nunc, perditio, quantum apparet, sacro corpore, ejusdem prodigiosum baculum, aliasque quasdam reliquias, religiosè servat, & ad publicas privatasque calamitates arcendas, perutiliter adhibet. Situm est hoc monasterium ad Lycum amnem in Suevia Germaniæ provincia, in oppidulo cognomine, quod à multis etiam Abusiicum appellatur. Michaël Bandrandus in Novo Lexico geographico Philippi Ferrarii, hæc illius notitiam tradit: Abusiicum, seu Abodiicum, Fuëssen, oppidum aliàs Vindeliciæ in Rhætia, nunc Sueviæ, provinciæ Germaniæ, in ipso limite Bavariæ,

Celebris Sancti venerationis in Suevia: præcipuè Fuëssæ,

A varia, in ditione episcopi Augustani. Distat XII miliaribus Germanicis ab Augusta Vindelicorum in Meridiem.

142 *Idem ex Ferrario pramittit sequentia* : Abusiacum, seu, ut alii codices habent, Abusacum & Abuzacum, Fuißen, oppidum Rhætiae ad Lycum fluvium, intra montium angustias situm, quod propterea Fauces (unde Faucense cœnobium) etiam Latine dicitur, à Campidonna III leucis (Ferrarius in Catalogo generali SS., 5 millaria statuit) in Eurum, in via, quæ Tridentum ducit, occurrens. Non placet *etymologia Melchiori Goldasto, qui ad cap. 1 Ekkehardi junioris de Casibus S. Galli hac notat* : Fauces (Fuessen) ad pedes Alpium Juliarum, unde & nomen invenit, ut ab antiquis Fauzin, id est Pedes, diceretur : ita enim veteres pronuntiabant. Et post pauca : Monachi nostri imperitè FAUCES reddidère. Verùm hæc eruditus Germanis examinanda relinquo. De monasterio plura trademus § sequenti. Interim ad Sancti memoriam in ecclesiasticis Fastis & variarum diœcesium Breviariis celebratam propro.

143 *Mirum sanè, S. Magni nomen nondum Romano Martyrologio inscriptum esse* : cuius rei causa non alio fortè ex capite repetenda est, quam quod ii, quorum maximè intererat, apud summos Pontifices non insisterint, ut eum honorem Patrono & Auxiliatori suo concederent. Quidquid sit, frequentissima est ipsius annuntiatio apud martyrologos, qui magno numero S. Magni confessoris sacram memoriam hoc die consignant : ex his aliquot accipe. Beatus Notkerus Balbulus, qui seculo IX & initio X floruit, ad diem VI Septembris sic eum annuntiat : Nativitas sancti Magni confessoris, discipuli beati Galli, mirabilis & sanctissimi viri. Martyrologium Richenovicense seu Augia divitis, quod Sollerius noster tom. VI, Junii parte 2 inter Hieronymiana contracta edidit : VIII Id. Sept. . . natale sancti Magni confess. Ibidem Martyrologium Augustanum monasterii S. Udalrici ad citatum diem : Magni conf. De utroque consuli potest laudatus Sollerius in Prefatione ad Usuardi editionem : sed à quo tempore Sanctus noster iis inscriptus sit, exploratum non habeo.

144 *Hisce consonat antiquum Calendarium ex Ms. Lirinensis monasterii à Martenio tom. 3 Thesauri Anecd. excusum, quod ipse ante annos 600 scriptum arbitratur. Consonat & aliud vetus Verdinense, à prefato collectore editum tom. 6 Collect. ampliff. col. 682. Accedit Trevirensis S. Martini Martyrologium, itidem Ms., quod laudatus Sollerius pag. XII inter Hieronymiana collocans, suspicatur, ad usum ecclesie alicujus aut Trevirensis, aut etiam Belgicæ primitus concinnatum fuisse. In hoc ad VIII Idus Septembris similiter legitur* : Ad Fauces, Magni confessoris. Inter Kalendaria, qua Dominicus Georgius anno 1745 cum Martyrologio Adonis Romæ edidit, duo etiam ejusdem Sancti meminerunt. Primum vocat Calendarium Palatino-vaticanum, Sacramentario Gregoriano seculi XII præfixum : alterum, cuius etatem non exprimit, inscribit : Calendarium Mediolanense II : utrumque ad presentem diem S. Magni confessoris annuntiat. Nec minus frequens est ejusdem memoria in Auctariis Usuardi, qua apud Sollerium nostrum videre est, quaque brevitate gratiâ prætermitto. Eadem de causa prætereo recentiores martyrologos, quos longo ordine possem recensere.

Septembris Tomus II.

145 *Præderit tamen Galefinii textum attulisse* : Ad Fauces, inquit, sancti Magni confessoris : qui sancti Galli discipulus, divino prædicandi munere multorum animos ad piè agendum inflammavit, miraculorumque ac vitæ religiosæ actæ laude nobilis ; in Sanctos summi Pontificis auctoritate ab episcopo Augustano adscriptus est. Honorificum præterea de eodem elogium exstat apud Bucelinum in Menologio Benedictino, ex quo, quia prolixius est, excerpfi sequentia. Decessit, ut annis, sic meritis cumulatissimus, in suo, quod condiderat, ad Fauces Julias (vulgo Fuessen) cœnobio tumulatus ; cuius memoria apud Germanos longè est celeberrima : ita ut propter continua miracula, quæ per ejus venerandas reliquias, tam in agris, quam in jumentis & hominibus, passim patrantur ; quatuordecim Sanctis, ut vocant, Auxiliatoribus, memorabili sanè meritorum commendatione, decimus quintus ipse adjunctus sit. Hæc ipse, subjungens miracula, quæ per Sancti baculum divina clementia in miserorum levamen frequenter operatur ; de quibus egimus § præcedenti. De receptione inter Germanicæ Auxiliatores hoc ipso paragrapho loquemur. An jussu Pontificis Sancti baculum canonè adscriptus sit, discussimus § 9.

146 *Porro ex hæcenus dictis, infraque dicendis nemini dubium esse potest, quin S. Magnus in Suevia vixerit, obieritque, & post mortalem vitam sanctissime actam, in Fuessensi Suevia monasterio præcipuum cultum obtinuerit* : quare risu dignus est Joannes Tamayus, dum in Martyrologio suo Hispanico Sanctum nostrum in Hispania sic annuntiat : Ad Fauces, oppidum in Vettonia Hispaniæ, sancti Magni, qui cum Hispanias cum S. Columbano venisset ; & monasterium S. Martini in Placentinæ urbis territorio abbas inclitus construxisset, & alia plura contra hæreticos machinasset, post hujus vitæ excursum miraculis celebris & sanctitate conspicuus, ad æternam quietem confessor properavit strenuus. Hæc & similia, quæ ibidem de S. Magni in Hispaniis adventu, monasteriorum erectione, canonizatione per Bentonem seu Lanthonem Cæsaraugustanum vel Augustanum in oppido Lusitanæ ad Fauces episcopum facta, hæc, inquam, quæ ibidem ex suppositiis Juliano & Luitprando frustra probare conatur, risu digna sunt, nec refutari merentur.

147 *Quam verè autem idem Bucelinus asserat, S. Magni memoriam apud Germanos longè celeberrimam esse, probant variæ Germanicæ Brevariæ & Missalia, ex quibus discimus, Sancti cultum non modò in Sueviâ, verum etiam in Bavaria, Rheni circulis, Franconia, Alsatia, imò & in Belgio receptum fuisse. Quippe ex Brevariis, quæ in museo nostro exstant, diœceses omnino sedecim reperi, quæ illum annua veneratione prosecuta sunt, aut etiamnum prosequuntur. Hujusmodi sunt archidiœcesis Moguntina, ejusque suffraganea Augustana Vindelicorum, Argentintensis, Herbipolensis, Constantiensis, Eistadiensis, Spirensis & Wormaciensis : item ecclesia Viennensis in Austria, Patavienfis ac Ratisbonensis in Bavaria, Vratislaviensis in Silesia, Mindenensis in Westphalia, ac denique Coloniaensis ad Rhenum. His accedunt duo Brevariæ Belgicæ, Tungrense scilicet & Ultrajectinum ; utrumque antiquum. Neque dubitandum est, quin & in aliis, præter jam enumeratas, diœcesibus cultum obtinuerit : id enim & continua*

AUCTOR

C. S.

frequentif-
simè memo-
ratur.

E

Tamayi
commenta
exploduntur.

F

Cultus in
variis diœ-
cesibus

AUCTORE *beneficia & Auxiliatoris Germania titulum exigere videntur.*
C. S.

148 *Idem procul omni dubio statuendum de monasteriis, qua ipsius nomini erecta, inferius ostendemus. Non possum tamen hic tacitum præterire celeberrimam abbatiam Sorethanam, sacri Ordinis Præmonstratensis, in superiore Suevia; cujus zelus in promovendo S. Magni cultu non parum elucet. Accipe igitur, qua mihi in hanc rem inter cetera humanissime transmissit Rev. & eximius dominus Evermodus Lorinzer, ejusdem abbatia canonicus regularis & S. Theologia doctor. Quo zelo & fervore, inquit, quo itidem pietatis & singularis devotionis affectu, patres & majores nostri semper coluerint S. Magnum abbatem, & patronum nostrum, ex eo satis colligitur, quod non contenti communi Officio, quo sancti abbates & confessores celebrantur ab Ecclesia, novum & proprium composuerint, ex Vita ejusdem Sancti desumptum, illudque quotannis in die ejus festo & per totam Octavam solenniter decantarent. Duravit hic cultus per ducentos circiter annos; quibus evolutis, paulatim desinere cœpit, ac tandem ingruente bello Suecico sub annum MDCXXXII, quo religiosi omnes in exilium pulsi sunt, ipsumque monasterium combustum, omnino cessavit.*

149 *Officium hoc præ manibus habeo à laudato domino Lorinzero missum. Antiphonas proprias habet ad omnes Horas, nisi & responsoria Nocturnorum: lectiones 2 Nocturni item proprias, necnon & hymnos & reliqua ferè omnia: nihil tamen, quod ad Sancti acta pertineat, continet, præter ea, qua in Vita enarrantur. In primis Vesperis hic hymnus præscribitur.*

SyduS refulget jam novum,
Magni clarum solemniis,
Germaniam & Galliam
Novo beat Apostolo.

Lætare plebs solemniiter,
Vexata quondam graviter
Dæmoniorum, vermium,
Et bestiarum furiis.

Jam luce Christi fulgeas,
Et pace cordis gaudeas,
Deumque laudes jugiter,
Et Magnoaldum prædices.

Has Magnus ipse plantulas
Virtutis arvo condidit,
Virtutisque cultoribus
Piè fovendas tradidit.

Precamur ergo Cœlites,
Nostras vias ut muniat,
Quò post eum securius
Vitæ teramus femitas.

Laus Trinitati simplici,
Et unitati triplici,
Patri, Patritque Filio,
Spiraminique compari. Amen.

150 *Hymnus ad Matutinum excerptus est ex versibus, qui apud Henricum Canisium Antiq. lect. tom. 5 adscribuntur Rasperio, quos num. 106 jam dedimus: in Laudibus verò sequens cantabatur.*

Vox clara laudes refonet
Noctis quieto tempore,
Magni patris encomiis
Miscens devotos jubilos.
Hic Magnus alta cœlicæ
Perfectionis culmina
Prendens, gerebat Angeli
Vitam mortali corpore.

Perampla patris prædia
Sprevit & matris gremium;
Desertaque perambulans
Quæsit oves perditas.
Absolve nos, Jesu boni
Magni beati meritis;
Delens malum, quod respicis,
Addens bonum, quod respicis.
Laus Trinitati, &c. ut supra.

151 *Præterea die xxii Martii iidem Sorethanæ Præmonstratenses translationem S. Magni recolant eodem Officio, præterquam quod lectionibus 2 Nocturni substituerent Sermonem Venerabilis Bedæ presbyteri in Natali S. Benedicti: Audiens à Domino Petrus &c., ac pauca etiam alia mutarent. Neque hic stetit eorum in Patronum suum pietas: sed qualibet insuper Feriâ v per annum, festo duplici non impedita, in Laudibus ac Vesperis sequens Antiphona cum Oratione dicenda præscribitur: Laudemus virum gloriosum & parentem nostrum sanctum Magnum in generatione sua, cujus intuentes exitum, conversationis ejus sequamur vestigia. Justum deduxit Dominus per vias rectas. Et ostendit illi regnum Dei. Oratio. Sancti Magni confessoris tui, quæsumus, Domine, meritis adjuvemur, ut quod possibilitas nostra non obtinet, ejus nobis intercessione donetur. Per Christum &c. Hic fuit antiquus apud Sorethanos S. Magni cultus, de hodierno sic prosequitur.*

152 *Quod verò cultum modernum attinet, Officium nunc fit de Communi Abbatum, præter Lectiones 2 Nocturni, quæ sunt ex Proprio Constantiensi. Deinde paucis descripta Constantiensis diœceseos amplitudine, subdit: Per totam hanc numerosissimam & spatiosissimam diœcesim colitur Sanctus noster quotannis vi Septembris; sed majore præ cæteris cultu in ecclesia Sorethana, tamquam Patronus illius, & post divam Virginem in cælos assumptam specialis & primarius: in hac quippe colitur non solum in choro, sed etiam in foro, cum præcepto & obligatione audiendi Missam, & abstinendi ab opere servili per totum tractum Sorethanum. Eandem obligationem in foro non ita pridem sibi imposuerunt plura alia loca & integræ civitates, propter recentissima beneficia, quæ per intercessionem Sancti obtinuerunt.*

153 *Concurfus populi in ipso festo ad ecclesiam nostram propemodum infinitus: plures ecclesiæ cum solemni clericorum comitatu eò processionaliter veniunt, & S. Magnum; cujus statua in naturali magnitudine, pretiosis induta paramentis, in medio ecclesiæ exponitur, devotissime venerantur. Pro concione dicit prædicator extraneus, inter omnes, qui haberi possunt, celeberrimus & disertissimus: Sacrum solemne cantatur à proprio abbate in pontificalibus, cum insigni tam ministrorum, quam musicorum apparatu: vel à prælato extraneo, cui hoc honoris officium ex humanitate fuerit oblatum. Finito Sacro, populus sacrum baculum à canonico sacerdote exhibitum pio osculo veneratur. Præter diem obitus, qui est vi Septembris, celebrat ecclesia Sorethana festum translationis S. Magni quotannis die xxii Martii: necnon quâlibet Feriâ iii per annum, festo aliquo non impedita, cantatur de eodem sancto Patrono nostro Missa major, seu conventualis, præter suffragium commune, quod de eodem dicitur ad Laudes & Vesperas. Et hæc de cultu S. Patroni nostri tam antiquo, quam moderno.*

A
& diœcesi
Constantiensi : in-
vocatur

154 Deinde cultum, quem in Constantiensi diœcesi obtinuit, laudati Lorinzeri scheda hisce verbis breviter complectuntur: Per totam quoque reliquam diœcesim colitur & invocatur ut Thaumaturgus, ut Apostolus, ut Communis Pater & Auxiliator omnium mœrentium & afflictorum. At quoniam ex Bucelino supra intelleximus, eundem quatuordecim Auxiliatoribus decimum quintum adjunctum esse, locus & ordo postulat, ut id ipsum paucis explicemus. Sanctos Auxiliatores suos Germani eos vocant, quos ex veteri quodam instituto præcipue invocant, tamquam peculiare apud Deum patronos, sive ad arcendas ingruentes calamitates, sive ad beneficia impetranda. Reverendissimus dominus Thomas abbas Lanchemiensis, Ordinis Cisterciensis, peculiare Opusculum Germanico idiomate circa medium proximè elapsi seculi edidit de Sanctis Auxiliatoribus, qui Lanchemii in diœcesi Bambergensi sub eo titulo invocantur. Quatuordecim recenset, inter quos S. Magnus non nominatur, uti nec in Missa de ipsis celebrari solita. Grevenus in auctariis Usuardi, ad diem viii Augusti, quindecim enumerans, gloriosam Dei Genitricem præponit iisdem quatuordecim, quos laudans libellus ac Missa recensent; nulla iis S. Magni mentione.

B
inter sanctos

155 At in veteri Missali diœcesis Ultrajectina in Belgio, inter Sanctos Auxiliatores locum habet. Liber ille excusus Leida anno 1514, inter Missas pro variis calamitatibus legendas, unam proponit De quindecim Auxiliatoribus: collecta autem est huiusmodi: Omnipotens ac misericors Deus, qui electos Sanctos tuos, Georgium, Blasium, Hieronymum, Pantaleonem, Vitum, Christoforum, Dionysium, Ciriacum, Achatium, Eustachium, Magnum, Egidium, Margaretam, Barbaram, & Katherinam, specialibus privilegiis decorasti; quæsumus, ut omnes, qui in necessitatibus eorum imploramus auxilium, secundum tuæ promissionis gratiam, petitionis nostræ salutarem consequamur effectum. Da nobis, Domine, veniam peccatorum, & ipsorum intercedentibus meritis, ab omnibus adversitatibus libera, & deprecationes nostras benignus exaudi. Per Dominum &c. In Secreta & Complenda eadem repetuntur nomina. Similem Missam legere est in antiquo Missali archidiœcesis Moguntina, anno 1493 excuso, quæ etsi titulum præferat, De quatuordecim Adjutoribus sanctis, nihilominus in collecta quindecim, & inter hos S. Magnum expresse veneratur. Eundem etiam inter illos recenset Missale Ordinis Prædicatorum anno 1550 excusum.

C
Auxiliato-
res.

156 Dubium quidem esse potest, an Magni nomine sanctus Abbas noster hic veniat; cum & varii ejusdem nominis in Ecclesia celebrentur, & à Joanne Baptistâ de Franchis in Opusculo Italico Panormi excuso, inter Sanctos Auxiliatores S. Magnus episcopus Opitergiensis recensetur. Malim tamen credere, Abbatem Fancensem designari in Moguntino ac Ultrajectensi Missalibus: cum enim utraque diœcesis ad Germaniam pertineret, probabilius est, Sanctum aliquem in Germania beneficiis celebrem, potius quam episcopum Opitergiensem in Italia, utriusque ecclésiæ Auxiliatoribus adjunctum fuisse. Porro eundem titulum ei attribuit Babenstuber Opusculum suum his verbis inscribens: Sanctus Magnus Algoiorum apostolus, Germanorum communis Auxiliator. Consonat Franciscus Petrus canonicus regularis S. Augustini, in sua Septembris Tomus II.

Suevia ecclesiastica pag. 326 dicens: Etiam apud longè distitas & exteras nationes S. Magnus honore, festoque die solemniter colitur, interque eos Divos, quos ob speciales quædam prærogativas Auxiliatores vocamus, præsentissimus patronus habetur.

AUCTORE
C. S.

§ XIII. Templâ & monasteria sub Sancti invocatione Deo erecta.

I Nter sacra loca ad S. Magni gloriam per Germaniam Deo dicata, antiquissimum est monasterium Fuesense, quod eundem Sanctum suum primum abbatem ac fundatorem veneratur. De fundatoribus, quorum opibus primum cœditum ac deinde restauratum auctumque fuit, sequentes versiculi circumferuntur:

Cœnobium Fuesen regali dote Pipinus
Fundavit, sancti permotus numine Magni:
Vastatum cæsar reparavit Carolus idem,
Atque Augustana Simpertus præful in urbe:
Austriacæ posthæc Leopoldus marchio terræ,
Guelpho Suevorum dux ampliter augmentârunt.

Fundatio
Fuesensis,
prout in Vi-
tia

E

Pippinum hunc interpolator noster regem facit & Carlomanni fratrem, asseritque illum huius jam monachi gratiâ, literisque olim à S. Columbano ad Clotarium datis & à S. Witherpo exhibitis permotum fuisse, ut ædificandò monasterio monachisque in eodem alendis locum & annuos redditus munificè suppeditaret. Verùm cum Pippinus iste rex integro penè seculo S. Magno sit posterior, non potuit præfatam donationem Magno in vivis superstii facere. Miraberis forsân, qui in tam fædos parachronismos, crasseque errores labi poterit: sed tale scilicet erat hominis ingenium, ut ex aliorum incubrationibus suum opusculum consarcinasse contentus, minimè curaret, utrum ea, quæ ex iis sua fecerat, rerum, quas tractabat, ætati convenirent.

F

158 Ne verò id gratis dixisse videar, juvat ipsa Walafridi verba recitare, ut iis cum compilatoris textu collatis, lectori hæc super re nullum dubium relinquatur. Itaque Walafridus lib. de Miraculis cap. xi apud Mabii. Sec. 1. Benedict. pag. 255 & seq. hæc habet: Carlomannus... ob amorem regni cælestis, sæcularis gloriæ pompam deposuit; & cum causâ quietioris vitæ Romam tenderet, ... ad idem monasterium (Sancti-gallense) causâ orationis accessit: audiensque assiduis signorum virtutibus eundem locum pro beati viri meritis à Domino illustrari, dixisse fertur: Tenuis quidem hic locus est facultate, sed pro meritis B. Galli celebri diffamatus rumore. Cùmque vellet ibidem degentibus aliquod suæ largitatis conferre solatium, sed retractaret, negotiis se regni disjunctum explere non potuisse, quod voluit; fratri scripsit, ut sui amoris intuitu eidem monasterio aliquod regiæ largitatis solatium dignaretur impendere.

narratur,
commensurâ

159 Subdit, annuisse Pippinum; sanctoque ostenditur: Othmaro mandasse, ut in loco sibi commendato, ad supplendas B. Galli excubias, regularis ordinem institueret vitæ: deinde concessisse illi quosdam tributarios de eodem pago... & vectigalia, quæ annuatim regiis redditibus inferre debebant.

Z z z z z

AUCTORE
C. S.

bebant. Et ne cuiusquam, inquit, avaritia tanti incrementis obflisteret boni, diuturnæ firmitatis epistolam fecit conscribi, & ut moris est, circumspiciendâ roborari cautelâ &c. Denique caput his verbis concludit: His regis pietatis Othmarus abba donatus solatiis & sublimatus honoribus, monasterium lætus regreditur; & ex illo tempore monasticæ vitæ in cœnobio S. Galli exordium quidem cœpit, augmentum autem & profectus hodièque laudabiliter dilatari non desinit. Ex hoc, inquam, *Walafridi loco compilator foundationem monasterii Fuiessensis concinnans, in tam crassum errorem incidit, ut cuilibet utrumque scriptorem conferenti manifestum fiet. Quod autem tradit de epistola S. Columbani ad Clotarium regem; id procul dubio fecit, quia apud Jonam in istius sancti Vita num. 61 repererat, illum ad prædictum regem litteras ex Italia dedisse, rogâsseque, ut sodales suos, qui Luxovium incolebant, regali adminiculo ac præsidio foveret.*

forte B. Pippino, vel huic & Pippino regi adscribenda.

B

160 *Bollandus noster tom. III Februarii pag. 254 & seq. hanc illustrem donationem S. Abbati factam censet à B. Pippino, duce & Major-domus regum Austrasia, cujus Acta ibidem illustrat. Neque improbabilis est hæc Bollandi opinio: certum enim est, Pippinum Martelli filium, Carlomanni fratrem monasterium istud vivente Magno fundare non potuisse. Fortè etiam non procul à verò aberrabimus, si dicamus, utriusque Pippino aliquid tribuendum esse; & B. Pippinum quidem aliquos reditus Sancto donasse, quos deinde altero post seculo Pippinus rex confirmaverit, auxeritque. In hac conjectura non difficulter intelligitur, qua occasione interpolator in parachronismos, de quibus supra sæpius, lapsus sit. Pronum siquidem erat homini imperito duos illos Pippinos confundere, atque ita uni eidemque adscribere, qua duobus erant tribuenda: ex quo errore perturbatio temporum necessariò consequatur; ut Pippinus rex, Carlomannus monachus, S. Othmarus abbas, Ottilo Boiorum dux circa medium seculi VII S. Magno contemporanei statuereantur, qui sub iis adiunctis ad medium seculi VIII pertinent.*

Fuiessensis monasterii primordia & progressus:

C

161 *Quidquid sit, Fauceusis monasterii primordia repeti solent ab exiguo quodam sacello, quod S. Magnus in honorem S. Salvatoris condidisse, in eoque cum discipulis suis divinas laudes celebrasse perhibetur. Sacellum hoc, unâ cum cœnobio semel iterumque destruetum, restauratumque tradunt; donec tandem seculo IX ab episcopis Augustanis à fundamentis rursus extrui cœptum, amplior ecclesia evasit; qua à Lantone episcopo in S. Salvatoris ac Magni honorem dedicata, istius vicinia parœcialis constituta sit. Denique anno primo labentis seculi idem monasterium templumque denuo multum augustius renovari cœpit sub Reverendissimo domino Gerardo, ejusdem loci abbate LII, ac tandem anno 1717, die XV Februarii consecratum est à Reverendissimo ac Serenissimo domino Alexandro Sigismundo, episcopo Augustano, comite Palatino &c. Splendidum sanè ac magnificentissimum templum esse, licet colligere ex ejusdem graphica descriptione, quam R. P. Chardon collegii Constantiensis Societatis nostræ Rector à Fauceusibus accepit, nobis pro more suo humanissime transmisit, quamque ad Sancti gloriam posthumam, iisdem verbis subjungo.*

descriptio

162 *Facies ecclesiæ interior crucis figuram exprimit: longitudo illius ad ducentos pedes por-*

rigitur; altitudo ad sexaginta: ubi verò tabulatum amplam circumferentiam ad supremam usque superficiem vastæ adinstar turris aperit, ad centum omnino pedes ascendit. Latitudo, quæ crucis figuræ, quam ecclesia refert, conveniat, octoginta quatuor pedes continet, reliqua sexaginta. Duodecim columnis, ficto per artem marmore mirè fulgentibus, quas totidem sanctorum Apostolorum ex pretiosissimo marmore artificiosissimè elaboratæ rotundæ imagines magnificè exornant, tota moles innititur: per sexaginta triplicis speciei fenestras, oblongas, rotundas & lunatas, lucem accipit. Infra fenestras lunatas ingens projectura, tres circitèr pedes lata è pariete prominens, ut quis percommodè totam ecclesiam obire, & tam picturis, quàm aliis ex gypso celaturis, quibus totum tabulatum excultum est, insectum pulverem abstergere valeat.

D

163 *Paulò inferiùs quatuor oratoria, ut vocant; duo majora musicis, reliqua orantium devotioni accommodata, è pariete prominent: ex uno horum patet aditus ad cathedram, ingeniosâ sculptoris manu è ligno nobiliori artificiosissimè elaboratam; ex qua divini verbi præco pro concione dicere solet. Tabulatum decem magnificis arcibus mira arte distinguitur; quos inter ingentia rotunda spatia tenduntur, in quibus felicissima pictoris manus, ad Zeuxis & Apellis invidiam, immortalia suæ artis posuit monumenta. Reliquum tabulati varia ex gypso celatura, interjectis itidem minoribus picturis, quæ divi Magni vitam & miracula silenti ore loquuntur, splendide exornat. Chorus ad divinam psalmodiam diu noctuque perfolvendam, in rotunditatem, ita tamen ut circum integrum haud perficiat, longiusculè ductus est; ubi præcipuè insigne artis sculptoriæ ingenium demirandum & commendandum: lignum haud vulgare, sed plerumque nobile, & cui natura ipsa varias ad ornatum asperit maculas, stationes suas psallentibus assignat.*

novi templi
Fuiessensis

E

164 *Pavimentum chori nigro & albo marmore pulcra varietate & ordine stratum est: chororum claudit altare summum, pretiosissimo ex marmore magnificè juxtâ ac artificiosè elaboratum. Interjecto triginta circitèr pedum quadrato spatio, cancelli marmorei miri splendoris à summo altari populosam & importunam plebem prohibent. Reliquum templi spatium in octo capellis dispelcitur, duas majores, quæ crucis, quam ecclesia habet, transversam partem efficiunt, ceteras minores; omnes marmoreis altaribus conspicuas. In duabus majoribus eminent altaria, quorum altitudo ad quadraginta sex pedes ascendit majestate plena. Tria organa, unum altero majus & insignius, invitant musices peritos ad laudandum Deum in tympano & choro, in chordis & organo. Sellas omnes oranti populo sculptor eximio artificio ex ligno haud vulgari elaboravit.*

anno 1717

F

165 *E majori ecclesia pauci gradus deducunt subtus terram ad sacellum divi Joannis Baptistæ, & divi Magni patroni ecclesiæ. Prius quatuor columnæ marmoreæ suffulciunt: à latere juxta aram divo Joanni sacram, fons Baptifimalis, marmoreo clausus baptisterio, abluendos expectat. Præcipuè autem enitet sacellum divi Magni, huic S. Joannis sacello contiguum (quod ex authenticis documentis cella sancti Viri creditur, cujus non solum ara, sed & parietes, & pavementum, mira varietate, insigni artificio & splen-*

splen-

A splendore, vario marmore artificiosissime elaboratis insigniter exornatum est. *Post pauca subjungitur de commemorato sacello sequens annotatio*: Sacellum S. Magni ab initio & prima monasterii fundatione erectum, antiquissima documenta dicunt fuisse habitaculum & ipsissimam cellam, in qua S. Magnus primus fundator & patronus noster habitavit in vivis; & ideo semper in summo honore habitum, sæpius cum monasterio & ecclesia, partim incendio, partim devastationibus destructum, sed semper iterum innovatum, cum ecclesia & monasterio anno MDCXI noviter è fundo erecto & hoc sacellum è fundo noviter exstructum & pulcherrimè exornatum fuit, uti hodie visitur; ita tamen ut eundem semper locum servaverit, quem habuit, vivente S. Magno, post cujus obitum posthac in sacellum mutatum est. *Hæc de Fuëssensi monasterio: nunc ad alia progredior.*

Templum apud Sancti-gallenses sec. 9 erectum:

B 166 *Diximus supra § 9, à num. 101, aliquot annos post Sancti elevationem, seculo IX jam senescente à Salomone Ramschavio non procul à monasterio Sancti-gallensi in Helvetia templum in honorem S. Crucis, sanctique Magni erectum dotatumque, & hujus reliquias in istud solemniter translatas fuisse: cetera, quæ huc spectant, accipe. Idem Salomon prædictæ ecclesiæ quosdam canonicos addidit, qui ibidem divina peragerent, & jam abbas Sancti-gallensis & episcopus Constantiensis creatus, novis eam bonis locupletavit. Exstat apud Marquardum Herrgott, in Genealogia Gentis Habsburgica, tom. 2, parte 1, instrumento 103, pag. 62, diploma Arnulphi imperatoris, quo fundatio ejusdem ecclesiæ regia auctoritate confirmatur. Quia verò tam ad comprobanda, quæ de translatione sacri brachii supra commemoravimus, multum conducit, tum ipsam fundationem illustrat, studiosis lectoribus gratum fore arbitratus sum, si illud totum, prout à laudato Marquardo ex archivo S. Galli depromptum recitatur, huic Commentario insererem. Sic itaque habet.*

ejusdem dotatio diplomate

C 167 In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Arnolfus, divina favente clementiâ, imperator. Si loca à Dei cultoribus novâ institutione Domino dicata, immò competentî ornatu culta, doteque suffulta, nostra relevamus auctoritate, mansura nobis gaudia inde provenire posse, non dubitamus. Idcirco omnium Christi fidelium tam præsentium, quàm futurorum, cognitum esse volumus generalitati, quia Adalbero, sanctæ Augustinensis ecclesiæ venerabilis præful, nostris patefecit auribus, Salomonem Constantiensem episcopum quamdam in monasterio sancti Galli, consentiente atque cooperante Fratrum illic Deo & sancto Gallo famulantium collegio, super fluvium Nigra aqua vocitatum, basilicam in honorem sancti Magni confessoris construxisse, in qua etiam quia ipsius Dei Electi pignora sancti corporis venerabiliter reconduuntur, loca quædam de eadem abbacia in servitium Dei & sancti Magni, cum consensu monachorum, ipsi loco conferre placuit: id est, in pago Turgowe, comitatu Adalperti, ad longum Rihhanpah, hobam unam illuc pertinentem: & in Briſihgowe com. Wolfuni, in loco Rotileim, arpennas duas, in pago verò Thurico com. Adalgotzi, in villa Hoenka, baptismalem ecclesiam cum terra falica & illuc pertinentibus hobis.

168 Hæc omnia quippe idem reverendus pontifex, qui ipsi monasterio præesse dinosci-

tur, per manus advocati sui Askerici in dotem prædictæ ecclesiæ sancti Magni, cum convenientia ac voluntate Fratrum, perenniter tradidit atque delegavit: ea videlicet ratione, ut procurator ipsius cellulæ ex his rebus tres monachos & totidem clericos, cæteramque familiam ibidem semper procuret, & omni anno in festivitate sancti Magni copiam servitutis in refectorio sancti Galli universis monachis ipsius cenobii impendat & parafredum onustum faumate semel in anno abbati in hostem pergenti, cum homine ipsum equum trahente præstet. Unde quoque hoc præfens confirmationis nostræ præceptum fieri iussimus, firmiter præcipientes, ut hujusmodi institutio prælibatæ ecclesiæ firma & stabilis in æternum perseveret absque ullius personæ offenculo. Et ut hæc confirmationis nostræ auctoritas inviolabilem in Dei nomine per omnia tempora obtineat stabilitatem, manu nostra subter eam roborantes, annulo nostro assignari iussimus. Signum Domini Arnolphi imperatoris Aug. Eugilpero notarius, ad vicem Deotmari archicappellani, recognovi & subscripsi. Data III Id. Octob. anno Domini MCCCXCVIII, Indictione 2, anno XI regni Arnolphi piissimi regis, imperii verò III. Actum Riginâ civitate, in Dei nomine feliciter. Amen.

E 169 Hucusque diploma, circa quod quedam elucidanda sunt. Laudatus Herrgott observat, omnes notas chronologicas rectè se habere præter Indictionem, quæ anno 898 prima recurrebat, non secunda. At mihi non minus Indictio, quàm ceteræ notæ, rectissimè apposta apparet. Quamquam enim anno designato Indictio 1 curreret, potuit ea à mense Septembri, puta XXIV anni præcedentis inchoari, quæ propterea eadem die signari anni 898 terminabatur, à qua die Indictio 2 initium desumebat: cum igitur prædictum diploma III Idus Octobris datum sit, rectè Indictioni 2 illigatur. Hoba, quæ in diplomate occurrit, & aliàs etiam huba, hova, hobunna &c. vocatur, modus agri est cum habitatione coloni, inquit Cangius in Glossario, & sæpè in antiquis chartis reperitur, prout apud ipsum videre licet. De terra falica consuli potest idem Glossarium ad vocem Lex falica, ubi ex Eccardi sententia, quæ ibidem reliquis præfertur, terra falica ea dicitur, quæ spectat ad præcipuam curiis domum, quæ sala & domus falica consueverat appellari.

F 170 Per copiam servitutis, convivium intellege, quod istius ecclesiæ procurator in S. Magni festo quotannis pendere tenebatur: de eo meminerunt Ephemerides Sancti-gallenses, quas anno 1272 conscriptas Goldastus Alaman. rer. tom. 1, parte 1 exhibet: in quibus ad diem VI Septembris sic legitur: Ex institutione Salomonis episcopi & abbatis, datur præbenda de Golda Fratribus in honorem S. Magni confessoris. Parafredus est equus agminalis; fauma, apud Cangium, idem quod sagma, & sarcinam denotat: parafredus igitur onustus faumate, equum sarcinarium cum sua sarcina significat. Denique de institutis ibidem canonicis, dotationeque per Arnulphum confirmata rursus meminuit Ekkehardus junior de Casibus S. Galli cap. 1 dum ait, Salomonem inter suprema mandata à Sancti-gallensibus monachis vehementer postulasse, quatinus ecclesiam ab eo in loco S. Galli, in honore S. Crucis, sanctique Magni constructam & sub regiæ auctoritatis privilegiis dotatam tuerentur, ibique servitium canonicorum

AUCTOR
C. S.Prædictum
templum in-
cenderefrustra co-
naxtur
Hungari.

B

Templa &
monasteria
Sorethanum

C

* L. non ha-
berent

minui non paterentur. Alia Ekkehardi in hanc sententiam verba dedimus num. 102.

171 Exstat in Opere nostro tom. 1 Maii, die 2 Vita S. Wiborade ac B. Rachilde virginum Ordinis S. Benedicti, quas Reclusas vocant. Ex hac discimus, præfatum S. Magni templum eandem virginum sepulcris non sine divina revelatione nobilitatum fuisse: prior illud etiam, in cellula ipsi contigua à præfato Salomone reclusa, sanctissimo vite instituto ac demum martyrio, anno 925 ab Hungaris illato, consecraverat. Memorabile est, quod hujus occasione martyrii de hac ecclesia à barbarorum incendiis præservata tradit Hepidannus lib. 1, cap. 6. Ait quippe, Hungaros, cum irruptione in Germaniam factâ, omnia ferro flammâque vastarent, præfatum sacram adem, apud quam S. Wiborada se Deo consecraverat, aggesto rogo exurere frustra molitos fuisse.

172 Tali, inquit, vastatione basilicam S. Magni adeuntes, voluerunt & illam rogo exstructo concremare: sed... divina potentia eis resistente, eorum voluntas caruit effectu. Consonat Ekkehardus Junior cap. 5 de eadem Hungarorum irruptione sic scribens: Nequaquam templum Galli, sicut nec Magni incendere quiverant. Perseverasse ibidem post S. Wiborada martyrium cellas virginum Reclusarum, docent tum proximè laudatus auctor, tum Ephemerides num. superiori citatæ, quæ ad x Kal. Feb. & v iidem Kal. Jan. notant anniversarium Junta & Irmingarda celebrandum de ortis juxta capellam Sororum apud S. Magnum. Denique Goldastus Alamann. rerum tom. 1, in cap. 1 Ekkehardi docet, templum, de quo agimus, quod olim situm erat extra oppidum, postmodum ejusdem muris, sed extimo loco, pariter cum cæmeterio inclusum fuisse; atque ita etiam illud exhibet Mattheus Merianus in Topographia Helvetiæ, addens idem Calviniana hæresis, quam Sancti-gallenses cives, proh dolor! amplexi sunt, exercitio postmodum cessisse.

173 Præter hæc, duo alia S. Magno templa antiquitus dicata reperio, quibus & monasteria deinde in ejusdem Sancti gloriam addita fuerunt. Horum alterum est Sorethanum, indigenis Schuffenriedt, inter oppida Biberacum, Sulgarium & Waldseam situm ferè equali trium miliarium Germanicorum distantia. Castrum ibi quondam fuerat, Schuffenriedt pariter nuncupatum; nec procul inde ecclesia paræcialis sub invocatione S. Magni: quæ quo tempore primum erecta fuerit, nusquam reperi memoria proditum. Accessit postmodum abbatia sacri Ordinis Premonstratensis; cujus primordia ad annum 1188 referunt ejusdem Ordinis Annales, anno 1736 editi, tom. 2 à pag. 820, citantes Chronicum Ms. auctoris, ut ajunt, penè equalis. Verba accipe: Clemente III Pontifice, & Friderico I, cognomento Barbarosâ, Romanorum imperatore, erant Beringerus & Conradus, ipsi imperatori satis accepti, in castro Schuffenriedt: qui cum haberent * filios, divinâ inspirante gratiâ, placuit eis, ut in eodem loco, ubi castrum eorum erat, fundarent claustrum alicujus Ordinis, ad honorem Dei & S. Mariæ semper virginis, sanctique Magni confessoris, qui erat patronus in parochiali ecclesia, quæ erat extra castrum, & omnia prædia sua conferrent illi claustrum, ipsum Christum faciendo sibi hæredem.

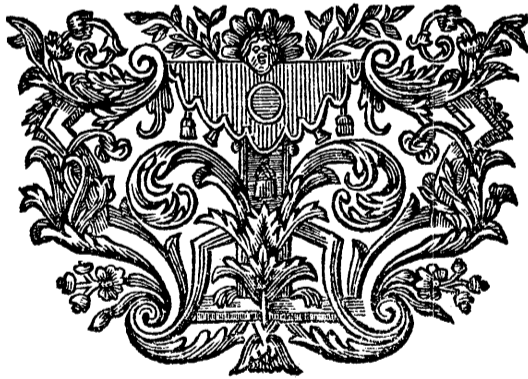
174 Deinde subdit, hanc piam fratrum voluntatem, annuente imperatore, anno 1188 ex-

secutioni mandatam esse, fundatâ ibidem Præpositurâ, ut vocant, Ordinis Premonstratensis, cui prædicta paræcialis ecclesia cum cura animarum perpetuo fuit annexa. Lapsu temporis, teste Annalista, ad libera & imperialis abbatia dignitatem erecta & insignibus prærogativis ornata est. Alterum, quod insinuavi monasterium, erectum fuit in Bavaria ad pedem pontis Ratisponensis, estque canonicorum regularium Ordinis S. Augustini. De eo Andreas presbyter, ejusdem monasterii canonicus, in Chronico suo generali apud Bernardum Pez, Thesauri Anecd. tom. 4 hæc habet: Anno Domini mcccxxxviii incarnati Salvatoris, qui est tertius inchoati pontis supra Danubium Ratisponæ, ripensis agricultura, id est monasterium S. Magni, in præurbio Ratisponæ mutari cepit in ædificia per venerabilem dominum Gebhardum, presbyterum canonicum Ratisponensis ecclesiæ, ad cujus petitionem rex Conradus, ... cum consilio fratris sui Henrici, ducis Baviaræ, præurbium Ratisponæ monasterio S. Magni largitus est. Plura legere licet apud Hundium in Metropoli Salisburgensi tom. 1, pag. 197, & tom. 2, pag. 450 & alibi.

175 Fabulosa apparent, quæ de hujus S. Magni sacelli, cui postmodum prædictum cænobium additum est, primordiis narrantur apud P. Babenshuber, cujus verba dabimus infra in Miraculis num. 135 & seqq. Ait siquidem, sub annum Domini 1134, cum Danubius apud Ratisponam ponte nondum stratus esset, SS. archangelum Michaëlem & Magnum, hunc venerabilis senis habitu, illum elegantis oris juvenis, Danubium transmisso esse: atque in hujus rei perpetuam memoriam sacellum primum S. Magno excitatum fuisse, addito deinde monasterio. Verum si hæc reipsa se ita habeant, cur non equè S. Michaelis, quam S. Magni memoria sacellum istud consecrârunt? Porro idem scriptor subjungit, sacellum istud anno 1633 à Suecis Ratisponam obtinentibus eversum fuisse, creditumque fuisse eosdem hujus sacrilegii pœnas dedisse, cum anni proximè subsequenti vi Septembris, qui dies S. Magno sacer est, prope Nordlingam memorabili prælio victi cæsique sunt. Sunt & alia loca S. Magno consecrata, cujusmodi est monasterium virginum Chiebachense seu Kuebachense, in cognomine vico Bavaria, quod Hundius in Metrop. Salisburg. tom. 2, pag. 246, initio sæculi xi conditum arbitratur: apud Steinbachenses in Suevia sacellum, prope Huglsingam in Bavaria paræciale templum, excitata dicuntur infra in Miraculis num. 89 & 134: sed pluribus superseco: libuit tamen hæc paulò fufius tractare, ut de insigni Sancti cultu manifesta indicia lector haberet.

D
& Ratispo-
nense San-
cto conse-
crata.E
Quid cen-
sendum de
posterioris
primordiis?
alia loca
Sancto di-
cata.

F

VITA

A

V I T A

Auctore, ut fertur, Theodoro monacho Campodunenſi *a*, ab Ermenrico Elewangenſi aucta, & ab alio interpolata,

Ex Ms. S. Maximini Trevirenſi, collato cum editionibus Henrici Caniſii & Melchioris Goldaſti, necnon cum ſex aliis Mss. exemplaribus.

B

C A P U T I.

Sanctus Magnus inter monachos admiſſus à S. Columbano, ſuis meritis cereviſiam ſiſtit, ne diffundatur: urſo imperat, aves divinitus miſſas capit, ab angelo edocetur.

S. Magnus à S. Columbano

*b**c**d**e**f*

C

* al. aliquantisper

g

* al. uniufque

h

in eremo probatus, vitam religioſam amplectitur. * Caniſius Sonarium, Jonas Sonarium

TEmpore illo, cum beatiffimus Columbanus *b* ſimul cum beato Gallo nepote ſuo *c* diverſa loca perlustrarent, & ad diffamandum verbum Dei, & peregrinandi cauſa in Hiberniam *d* pervenirent, quidam frater, nomine Magnoaldus *e* ex præfata patria Hibernia *f* procreatus, pulſare cœpit aures beati Galli, discipuli ſanctiffimi Columbani, ita alloquens: Beate namque magiſter & domine, video vos in ſervitio Dei tantum ſollicitari, ut heremum concupiſcentes; quantisper ** ibi morantes feræ beſtiarum, ſcilicet urſorum, bubalorum, luporum, multitudo frequentet; & ad veſtrum imperium recedant g.* Unde veſtris veſtigiiſ provolutus depoſco, ut ſpretis faleramentis ſæculi, & præſentium pompam facultatum contempnens, æterna præmia capere merear. Quod beatus Gallus cernens, eum videlicet ad pœnitentiæ medicamenta concurrere, & uniufque ** cœnobii ſepta, ubicumque Dominus juberet; per ejus orationem concupiſci, viſitare velle; beato Columbano hoc indicans, obtulit eum ſuis obtutibus, ſciſcitans ab eo conſilium & voluntatem. Cui beatus Columbanus reſpondit: Pergentes, filii, ad heremum, voluntatem Dei probemus; utrum propositum animi arripias, an non *h.**

2 Pergentes ergo ſimul, tertium adoleſcentem nomine Sonarium ** in comitatu ſumunt, & ad deſtinatum in heremo locum pervenerunt; unius panis tantum cibo contenti. Cumque jam tertius tranſiſſet dies, nec aliquod panis fragmentum remanſiſſet, horaque reſectionis appropinquaret, imperantur à patre, ut per prærupta ruris eant, atque ad ima vallis perveniant,*

& quidquid ad cibum opportunum reperiant, A. THEO- deferant. Ovantes illi ierunt per concava vallis, DORO, ut inveneruntque capturam piſcium, olim à paſtoribus confertam in amne, qui vocatur Lignona *i*, undique ** obpoſitam. Quod inſpicientes & Deo gratias agentes, fumentelque, quos reppererunt piſces k venerabili Patri præſentaverunt. At ille nempe Spiritu ſancto plenus, noverat ſibi paſſim à Domino dapes paratas, & cum gratiarum actionibus ſumpferunt cibum; & poſt cibum iterum gratias egerunt Conditori. Quod inſpiciens Magnoaldus, ſequens beatum Gallum, læto animo promiſit, ſe imperiſ eorum pariturum, Domino ** jugiter ſerviturum: quem vir ſanctus Columbanus ſuis beatis manibus receptum in obedientia poſuit, donatumque juxta magnificentiam ſuam nomen impoſuit dicens: Magnam te faciat Dominus in ſapientia & aſtutia, à cujus magno nomine Magnoaldus vocaris l. Et iterum addidit: Cognita tibi ſint omnia miniſteria monaſtica, à quibus cognomen habes ** Magnoaldus.***

3 Factoque monacho tradidit ei clavem cellarii *m.* Statimque aperuit Deus voluntatem ſuam adverſus beatum Magnoaldum *n* in iſto miraculo patrato. Cumque jam hora reſectionis appropinquaret, & miniſter reſectorii, Sonarius nomine, cereviſiam adminiſtrare conaretur, vas, quod tiprum *o* nuncupant, ad cellarium deportavit, & ante vas, quo cereviſia condita erat, apponit, tractoque ferraculo *p* meatuſ; in tiprum currere ſinit. Quem ſubito patris imperio Magnoaldus Sonarium celeriter vocavit: at ille ardens obedientiæ igne, obſerare meatum oblitus, pernici curſu ad beatum pergit Virum, & ferraculo, quod duciculum ** vocant, manu delato, ante conſpectum Magnoaldi adſtitit, videtibus ſanctiffimis viris Columbano & Gallo. Poſtquam autem ſibi vir Dei Magnoaldus q quæ voluerat imperare, deprompſit, interrogavit eum: Quid eſt, quod tenes in manu tua? At ille, viſo ferraculo, recordatus negligentia, velociter ad cellarium rediit, æſtimans nihil in vaſe, de quo cereviſia decurrebat; remanſiſſe. Intuitus ergo vidit; ſupra tiprum cereviſiam creviſſe, quatinus, qualis & quanta rotunditas infra tipi inerat coronam, talis in altum creviſſe urna videretur *r*, & ne minimam ſtillam foras eeciſſe.*

4 Præfatus verò Sonarius illud miraculum inſpiciens, ad pedes beati Magnoaldi acceſſit; narrans ei ea, quæ de ſicera vidit. Ille pavore perculſus, quid agere deberent; ignorans; concitatus ad Winigozum *f* præbyterum, eumque adſumens ſecum ad cellarium duxit, & omnia ſecundum narrationem pueri Sonarii invenit. Contruens ergo ad pedes ejus, ita locutus eſt: Domine Winigoze, quid dicturi ſumus patri noſtro beato Columbano, ſi hæc audierit? At ille reſpondit; Abſit, Frater, ut miſericordia Chriſti tanto viro patrique noſtro celebrat: & concito gradu perrexerunt ambo, veneruntque ad pedes beati Columbani, & narraverunt ei omnia, quæ acciderant. Quibus beatus Columbanus ait: Fratres mei, hoc non meis meritis actum eſt; ſed interceſſione viri iſtius Magnoaldi: ille hoc audiens proſtravit ſe ad pedes ejus, & dixit: Domine pater, noli hoc dicere; quia ſcio, pro veſtris ſanctis meritis hoc actum eſſe, non meis. Reſpondens beatus Columbanus dixit: Nam *u* ego vidi angelum Dei ante te præcedentem, quando Sonarium

A. THEO-
DORO, ut
FERTUR,
ETC.

* al. undique

* al. & Chriſto Domino

l
E
* al. habebis

Dum celle curam habet, cereviſia prodigioſe ſervatur

m
n
o
p

* al. duciculum

q

F
r

hinc oritur piſcium inter SS. Magnum & Columbanum certamen.

*f**g**u*

tium.

A. THEO-
DORO, UT
FERTUR,
ETC.

rium vocabas : qui facto signo supra tiprum , stetit sicera in modum coronæ , sicut vidistis. O magnum divinæ potentæ donum , qui adhuc neophito suo Servo tantam gratiam conferre dignatus est , ut jam Magnus inter fratres voceris. Ad hæc conticuit beatus Magnoaldus , gratias agens Deo in corde suo de tanta misericordia sua.

*Poma carpe-
re jussus ,
urfo impe-
rat ,*

** al. melius
avidæ
* al. detra-
here*

* l. denfos

x

B

** al. patri-
bus
* Can. co-
medere
ne poma de-
voret.*

** al. au-
diens au-
tem fera*

C

*Alimonia
inopiâ Labo-
rantes, hor-
tante San-
cto ,*

y

Z

*aves divini-
tus missas
capiunt.*

5 Eo itaque tempore *w* cum sub quodam scopulo inter vasta heremi jejunio corpus afficerent beatus Columbanus & Gallus , & nihil aliud præter ruris poma in cibos capere valerent , venit quadam die assueta abditæ voracitatis fera urfus , cœpitque necessarios delambere cibos , ac passim poma ore distrahere . Cumque jam hora refectionis advenisset , dixit sanctus Columbanus ad beatum Magnoaldum : Frater , tibi cognita sunt poma meliora ; vade & defer nobis consuetam mensuram pomorum : qui cum abisset , urfum inter densarum frutices rubosque perspexit , ac poma lambendo carpere : videns namque eum Magnoaldus , jussa patris implere volens , timuit valdè ; sed confortatus *x* in Domino , muniens se signaculo sanctæ Crucis , ait ad feram : In nomine Domini mei Jesu Christi sta paulisper , usque dum eligam poma , quæ fratribus nostris sunt ferenda , & tibi partem ex aliis dem comedenti .

6 Mira in fera obedientia ! severitatis quippe suæ oblita stetit , caput inclinatum tenens : tum ille divisit virgâ frutices rubosque , quæ poma ferebant ; & elegit partem ex hiis , quæ juxta viri Dei imperium meliora erant ad opus suum ferenda ; aliamque partem dedit feræ , ut comederet : & dixit ei : Comede ista tu , aliaque ista in usus sanctissimi viri Columbani & beati Galli reserva. Fera ergo tantæ obedientiæ exstitit , ut nequaquam ex prohibita sibi parte ausa esset carpere cibos ; sed in segregata permessa sibi parte tantummodo pabula requisivit. Alia verò die iterum beatus Magnoaldus requirens poma , invenit salva & bene reservata , & gratias agens Deo , ait ad feram : In nomine Domini ita age cottidie : auditus autem à fera , poma procul dubio salva reservavit quoadusque Vir Dei illo in loco commoratus est.

7 Quarta verò die *y* iterum Dominus cibum præbens suis discipulis , tanta copia avium advenit , ut omnem plagam loci illius alitum multitudo suppleret. Beatus verò Magnoaldus hoc videns , intellexit , ob necessitatem patris , suorumque à Deo has dapes terræ diffundi ; & ait ad beatum Gallum : Jubeat pater hæc altilia capere ad usus fratrum , si placet ; quoniam à Deo data sunt dapes. Hæc dicente eo ad beatum Gallum , ait beatus Columbanus : Tu Magnoalde , qui in nomine Domini urfo jussisti reservare poma ad opus nostrum , fac iterum juxta tuum nomen magnum opus , & impetra à Deo , ut volatilia maneant , donec capiantur à fratribus ad usus necessarios. Ille ammirans , quomodo palam factum fuisset *z* beato viro de fera , tamen non audebat interrogare ; sed jussu ejus prosternens se in orationem , cum beato Columbano pariter & Gallo orabat.

8 Erigens autem se abbas dixit beato Magnoaldo ; Surge , præcipe capere aves : surgens Magnoaldus & gratias agens Conditori omnium , cœpit aves capere cum reliquis fratribus. Miraculum valde mirum & stupendum ! Capiebantur aves , prout patris imperium erat , nec abscedere pennigerâ fugâ nitebantur , donec beatus

Magnoaldus ait : Si placet patri nostro , habemus per triduum aves sufficienter , & ideo bonum est , ut recedant ; sicque alitum phalanges jubet abire , & sumpto volatu , qui remanerant , recesserunt ; sicque divina misericordia ex vicinis urbibus frumenti copiam per bonos viros *aa* in gyro manentes ad beatum Columbanum per manus felicitis Galli & Magnoaldi direxit.

9 Interea ruit cogitatio in mentem sancti Columbani , quatenus Sclavorum *bb* terminos adiret , eorumque cæcas mentes Evangelica luce illustraret , ac ab origine per avia errantibus veritatis viam panderet. Cumque hæc beatus Gallo & Magnoaldo narrasset , & ita patrari se velle profiteretur , beatus Gallus dixit Magnoaldo : Frater , quid tibi de illo itinere nostri abbatis videtur ? Respondit ; Domine magister , perquire in primis Domini voluntatem , & postea si dignum duxeritis ad proficiscendum , proficiscimini. Hoc audiens beatus Columbanus , jussit triduanum jejunium fieri , Domini misericordiam implorans , ut eis indicaret suam voluntatem. Tertia verò nocte angelus Domini per visum illis tribus apparuit , & ambitu parvo , quasi follet paginali stylo orbis describi , circulum mundi compage monstravit , dicens : Cernitis , inquit , quod maneat totus mundus desertus : dicite Columbano : Perge dextrâ levâque , quæ legis * ; ut comedas laboris tui fructum : non est tibi opus illuc properandi. Hæc audiens beatus Columbanus , intellexit similiter per visionem sibi monstratam , non esse gentibus * illis in promptu fidei profectum , & ideo quievit in loco , solummodo contentus tantum unius ministri Magnoaldi famulatu , donec aditus ad Italianam viam panderet *cc*.

ANNOTATA.

a Quid de hac inscriptione censendum sit , fuse ostendimus in Commentario § 1 & seqq. , ubi diximus , Vitam hanc ab imperio quodam interpolatore tot plagis factam esse , ut certè minima pars Theodoro adscribi queat. Damus tamen sub eo titulo , tum quod ita circumferatur , tum quod non improbabile sit , eam à Theodoro per modum elogii primùm conscriptam fuisse , quam deinde Ermenricus Elewagensis , & post hunc alii auxerint & interpolaverint. Consule Comment. § 1 & seqq.

b Colitur hic sanctus abbas Bobiensis 21 Novembris , quo die illum cum Romano Martyrologio daturi sumus. Videri interim potest Mabillonius in Actis Sanctorum sui Ordinis , sec. 2 , ubi ejus Vitam tradit ex Jona monacho Bobiensi ferè æquali.

c S. Gallus in prædicto Martyrologio annuntiatur 16 Octobris , ad quam de eo agemus. Acta ipsius , auctore Walafrido Strabone , abbate Augiensi , vide apud laudatum Mabillonium. Porro voces illa nepote suo desunt in editione Melchioris Goldasti , & in uno Ms. Chiffletii : in reliquis , uti & in editione Henrici Canisii habentur. Mabillonio displicuisse videntur , dum elogium S. Magni texens , illas sic excipit : Nemo id dixit : sed non est hujus loci istud examinare.

d Anonymus S. Emmerami Ratisponensis cœnobita , qui , ut in Comment. § 1 ostendimus , hanc Vitam post medium seculi xi pro suo sensu correxit , hunc etiam interpolatoris errorem merito emendavit , in hunc modum : In tempore

D

aa

*Angelus
iter ad Sla-
vos diffusit
det.*

bb

E

** Canisius ;
ubicumquæ
eligas*

** al. gentis
illius*

cc

F

re

A. THEODORO, ET FERTER, ETC.

in mentem ruit, ut Venetiorum, qui & Sclavi dicuntur, terminos adiret, &c. cc Quæ hoc numero 9 relata sunt, paulò aliter narrantur à sepe dicto Jona: consule Commentarium num. 25.

& expectantes eventum inter Theodericum & Theodebertum.

12 Dum hæc agerentur ab illis *, inter Theodericum & Theodebertum ortum est bellum inter eos juxta Tulbiacense i castrum, ibique prælio inito, innumera hominum multitudo ex utroque exercitu perierunt: victus tandem Theodebertus fugit. Eâ ergo horâ, quâ apud Tulbiacum bellum commissum est, vir Dei Columbanus, operantibus discipulis Gallo & Magnoaldo cum cæteris Fratribus, qui ex Luxovio venerant, supra truncum quercûs sedens librum legebat; quem sopor oppressit subitus, dormientisque, quid inter duos reges ageretur, vidit: expergestus ministrum vocat Magnoaldum k, qui & Magnus, cruentamque regum pugnam indicat, & humanum sanguinem multum fundi suspirat. Respondit Magnoaldus, qui & Maguus, prostratus ad pedes ejus: Et ego pater domine, sopore oppressus jacebam subter unam arborem abietis, & videbatur mihi, simul eos conflictum inter se habere; arreptoque baculo, volebam percutere Theodericum, & liberare Theodebertum: sed prohibuit me species quædam dicens: Non est tibi necesse eum percutere, quoniam Dominus citò vindicabit magistrum tuum Columbanum de eo in interitu ignis. Illico evigilans festinabam huc ad vos venire, & narrare hanc visionem, vos me interim vocantem audi vi l. Dum ergo mirarentur ambo de hiis visionibus, alius minister astans Eunuchus m nomine, temerario conatu ait; Pater mi, tuis precibus præbere deberes suffragium Theodeberto, ut hostem communem Theodericum debellare queat. Cui beatus Columbanus ait; Stultum ac religioni nostræ alienum admittas consilium: non enim Dominus ita vult, qui nos pro inimicis nostris orare præcepit: & Magnoaldus ait; Verè Domine, vestra sanctitas bene de hoc sentit; quoniam in arbitrio justi Judicis esse debet, quid de eis fieri velit.

13 Theodericus verò persecutum Theodebertum apprehendit, & ad aviam Brunichildem n direxit, ipsaque eum clericum factum, non post multos dies impiè nimis perimi jussit o. Theodericus itaque morans penes Metense p oppidum, divinitus percussus, inter flagrantis ignis incendia q mortuus est, & beatus Columbanus à Deo * vindicatus. Porrò Lotharius, collecto exercitu, fines regni, quæ suæ ditioni debebantur, præcepit *, preëmpto Sigeberto, qui ei resistere volebat, cum quinque filiis Theoderici r; Brunichildem verò captam indomitorem equorum caudis ligatam, miserabiliter vitâ privavit s: memor verò prophetiæ viri Dei t, funditus radicitusque deletam Theoderici stirpem *, trium regnorum solus potitus est monarchiâ. Cognoscens quippe in hoc factò, viri Dei beati Columbani prophetiam in omnibus impletam fore, præfatus Lotharius voluit beatum Columbanum magnis honoribus ditare u: Sed ille hoc respiciens, relicta Galliâ atque Germaniâ, Italiâ ingressus est, ubi ab Egilolfo Longobardorum rege honorificè susceptus est, largita ei optione, ut infra Italiâ quocumque in loco voluisset habitaret.

14 Qualiter autem beatum Gallum & Magnoaldum discipulos suos in Alemannia reliquit, non est silendum, quoniam hoc Dei consultu actum est. Peragratis igitur locis circa lacum Turicinum, & pervenientibus ad caput lacu ipsius

Pugnam inter reges SS. Columbanus & Magnus absentes inveniuntur. * Goldast. addit seditione firmata

E

l

m

Mors Theodeberti. divina vindicta in Theodericum, supplicium Brunichildis: Clotharius rex.

n o p q * Can. cælitus

* al. recepit

r

f t

* al. deleta stirpe

u

S. Columbanus in Italiâ proficiscens, S. Gallus

CAPUT II.

Mora in regno Theodeberti: pugna inter hunc & Theodericum: Theodeberti cades, pæna Theoderici & Brunichildis: profecto in Italiâ S. Columbano, SS. Gallus & Magnus permanent in Germania.

B S. Columbanus cum suis à Theodeberto benignè exceptus

a b

c.

d

C in ipsius regno cellas extruit.

e

f

* i. e. lætenter euntes

g

h

I Nterea orta est lis inæstimabilis inter Theodericum a regem & Theodebertum b, utriusque gentium robore in invicem superbientibus. Inter quæ vir Dei ad Theodebertum venit c, eumque suis sedibus atque intra suos fines libentissimè recepit, deditque ei optionem, quacumque in parte voluisset, experimento quærere locum, qui sibi suisque placeret ad habitandum: inquisitoque loco, audivit à beatis viris Gallo & Magnoaldo, qui jam perlustrata habebant spatia locorum, locum laudabilem fore intra Germaniæ terminos, situm in Alemannia circa Renuum fluvium, oppidumque olim dirutum, quod Brigantiam d nuncupabant; quem procul dubio ratum ducebant fore, ut impetraretur à rege, & partem saltûs ipsius juxta ipsum oppidum stantem, ubi apta loca invenire quiverant ad manendum. Dedit ergo eis rex juxta petitionem beatorum Columbani & Galli atque Magnoaldi, præfatum oppidum, locaque vasta intus in saltu consistentia, sed non plurima nisi pauca, ubi invenire potuissent apta loca ad cellulam construendam.

11 Sicque per alveum Reni navigantes pervenerunt Magontiam, ibique ab episcopo e ipsius loci sumptibus necessariis suffulti, sicut in beati Columbani Vita continetur, pervenerunt ad præfatum oppidum, & ibi morati sunt expectantes eventum rei inter Theodericum & Theodebertum. Beatus verò Magnus cum beato Gallo, relictis Fratribus, cum beato abbate, qui jam ex Luxovio venerant ad eum quasi ab hostium præda f, ingressi sunt in saltum, & in eo huc illucque pergentes, diversa loca circueuntes, reppererunt intra ipsius saltûs terminos loca venusta & famulis Dei ad omnem opportunitatem congrua, proximæque nationes undique haberi ad prædicandum. Reversi ergo iterum ad virum Dei sunt, & laudantibus eis loca, quæ invenerunt, vir Dei ait: Ovantes * illuc, moremur aliquod temporis spatium ibi, & construamus cellulam, usque dum Dominus det nobis aditum proficiscendi in Italiâ. Perrexerunt ergo ad locum, unde beatus Gallus ortus erat, id est circa lacum Turicinum g: inde perovantes ad locum antiquum destructum, qui vocatur Arbona h, ibique morati sunt, construentes cellam

A in locum, qui Tuconia *w* dicitur; inde venerunt ad lacum Brigantium, qui nunc Constantiensis dicitur *x*, ad præfatam cellulam, quam aptè construxerant, prædicantes populo Christum colere, & simulachra vana & surda in frustra comminere: ob quam causam zelo diabolico populus inflammatus propter simulachra diruta in frustra comminuta, cœperunt cum Sygberto *y* principe tractare, ut eos à finibus suis eiceret. Egit hoc arte sua diabolus, ut populum, quem in præsentia lucis per prædicationem beatorum virorum amittere cœpit, discedente sanctitatis fulgore, tenebris occuparet antiquis. Igitur sancti viri molestè ferentes, quòd fede pellerentur amabili, consilio communi inito, Italiam petere decreverunt; relinquentes beatum Gallum & Magnoaldum cum nonnullis aliis clericis *z*, ita dicentes: Deus, cui servimus, angelum suum mittat nobiscum, qui nos perducat ad Egilolfum regem Longobardorum, ubi ejus clementiâ præparante humanos affectus, & plenum habitationis locum inveniamus; vos autem æquo animo estote fratres.

B
cum S. Magno & Theodoro in Germania permanet:

* Can. & Gold. addum: ab eundi

bb
* al. noli mecum proficisci
* Can. felicissimum

C
S. Columbanus S. Magno varia prædicat.

cc

dd

ee

15 Igitur cum jam proficiscendi tempus instaret, beatum Gallum repentina febris invaluit; pro qua re advolutus abbas sui pedibus indicat, se infirmitate vehementi laborare; ideoque propositum iter non posse perficere; ille verò existimans, cum pro laboribus ibidem consummatis amore loci detentum, viâ longioris detractare labores, dixit ei: Scio, frater, jam tibi onerosum esse tantis pro me laboribus fatigari: tamen hoc discessurus denuntio, ne me vivente in corpore, Missam celebrare præsumas: & cum ei licentiam per se convertendi dedisset, viam ingressus est *. Audiens hoc Magnoaldus *aa* procidit ad pedes ejus & dixit: Domine pater, quid me vis agere? Si reliquero eum absque adminiculo, destitutus erit & deficiet; tamen sequar te, si volueris, ipso relicto, sicut Petrus secutus est Dominum, relicto retibus suis. Respondit ei beatus Columbanus: Scio, te Magnoalde, magnum futurum esse, & lucrari Deo ex populis Orientalibus *bb* plurimum; ideoque nolo te mecum proficisci *, sed relinquo te & Theodorum fidelissimum * nostrum, Galli obsequiis parituros, ut cum omni diligentia ejus recuperationi serviat. Dico tamen tibi, Magnoalde, quid te volo esse acturum, & quomodo cum eo morari debeas: futurum est enim, ut peractis aliquot diebus, diaconatus officium ab episcopo Constantiensi accipias.

16 Sic volo, ut moreris cum Gallo, usque dum tempus veniat, me ab hac luce discessurum. Itaque si fieri potest, ut me ægotante, tibi Spiritu sancto revelante, ad me venire potueris; gratum mihi est; aliàs mihi defuncto quoquo modo sic Domino annuente, revelatum fuerit, accelerare festina ad sepulchrum meum, & ad confratres meos, & inde accipies epistolam meam & cambutam *cc*, quam affer Gallo, ut eum absolvas à meo iudicio. Nuntio autem tibi, quia defuncto Gallo, post triennium *dd* vastandum erit sepulchrum ejus à raptoribus, te & Theodoro inspiciente, & ut hoc actum fuerit, restaurato sepulchro ejus, sic properare festina ad locum, ubi auditum habemus, quòd sanctus Narcissus *ee* episcopus diabolo præcepit draconem interficere; ibique Domino opitulante, plurimos ad fidem convertes, animas eorum Domino lucraturus eas, atque habebis ibi nomen tibi à Deo impositum, sicut te sublimam-

Septembris Tomus II.

re vult, & vocaberit à populo terræ illius Magnoaldus *ff*, propter fidem, quam prædicaturus eris, convertens eos ex inanitate & cultura dæmonum ad fidem Christi. Ibi enim occurrent tibi dæmones mala multà tibi ingerentes; sed tu confortatus eris à Domino, qui te illuc deputavit ad morandum atque manendum: & his dictis, profectus est.

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC.
ff

A N N O T A T A.

a Theodericus II *pairi suo Childeberto Austrasia & Burgundia regi, anno 596 defuncto, in Burgundia regnum successit.*

b Theodebertus *itidem II, præfati Childeberti filius, paternum Austrasia regnum anno 596 obrinnit.*

c S. Columbanus, *idque anno 610 secundum Mabillonium in Annal. ad hunc annum num. 49.*

d Brigantium oppidum Germania est in Suevia, comitatus cognominis caput, incolis Brezentz dictum. Situm est ad lacum Brigantium, aliàs Podamicum & Constantiensem, Germanis Bodenzee & Constantzer-zee appellatum. In Itinerario Antonini Pii per Simlerum edito, Brigantia & Brigandia nuncupatur. Augusta Vindelic. m. p. xxvii. Rostro Nemanix. m. p. xv. Campoduno m. p. xxxii. Væmania m. p. xvi. Brigandia m. p. xxiiii. Arbore felice m. p. xx. Folio autem 142: Vermania m. p. xv. Brigantia m. p. xxiiii. Arbore felice m. p. xx. *Canisius in Vita Sancti perperam legit Prigantium.*

e Videtur is Leonisius seu Leunisius fuisse, quem Gallia Christiana scriptores tom. 5 novissime editionis, hoc tempore Moguntia sedisse, statuunt. Porro qua ratione præfatus episcopus S. Columbanus & sociis inopia laborantibus succurrerit, legi potest in sæpe citata S. Columbanus Vita num. 52, ex qua more suo hæc mutatus est interpolator: quod & hic ipse fatetur, dicens: Sicut in beati Columbanus Vita continetur. Notandum tamen, hanc periodum & quidquid de navigatione hic dicitur, desiderari in editione Goldastina: unde suspicio esse possit, eam ab alio quodam interpolatore intrusa fuisse.

f Id est, opinor, qui Luxorio, belli metu aufugerant.

g Goldastus & unum Ms. legunt Brigantium, reliqua Turicinum; & ita etiam est apud Walafridum Strabonem in Vita S. Galli. De Brigantino egimus supra lit. d. Per Turicinum Tigurinus Helvetia lacus, indigenis der Züricher-zee denotatur, mutatâ litterâ T in Z. Itâ hic locus Strabonis explicatur apud Goldastum Alamannicarum rerum tom. 1, parte 2, ubi inter cetera hæc reperio: Veteres Alamanni ad T mutare amabant in Z. Turicinum, Zurich; Tabernæ, Zaberri; Duræ aquæ, Zürich. Lacus autem hic à præfato oppido Tiguro, quod ipsi adjacet, nomen sortitus, ex adverso opponitur lacui Brigantino, qui interjectam Turgeam, Helvetia tractum, ad Ortum determinat. Sed quomodo ex hoc loco beatus Gallus ortus erat, quem constat Hibernum fuisse? Fortè id verè de S. Magno asseruisse. Adverte tamen, errorem hunc in Goldastina editione minime reperiri.

h Arbona, olim Arbor felix, de qua supra ex Itinerario Antonini, lit. d, castrum est ad prædictum Brigantium lacum.

i Tulpiacum & Tolbiacum oppidum olim Ubiorum, nunc oppidulum Germaniæ, incolis A a a a a 2 Zulch

A. THEO-
DORO, UT
FERTVR,
ETC.

Zulch, in ducatu Juliacensi, sed juris Colo-
niensis ad Nafelam amnem situm est, x mill.
pall. à Colonia Agrippina in Occasum, uti xvi
à Bonna, Aquisgranum versus xviii, inquit Bau-
drandus in Lexico. Porro Fredegarius in Chro-
nico ad annum 612 scribit, inter Theodericum
& Theodebertum bis pugnatum fuisse, ac primò
quidem prope Tullum: unde Theodebertus in-
genti clade affectus, fugit: deinde apud Tolbia-
cum, ubi Theodebertus novis copiis auctus Theo-
dericum denno infeliciter aggressus, caso exer-
citu suo, è fuga retractus in Theoderici manus
venit. Eadem habes apud Jonas in Vita S. Co-
lumbani, num. 57.

k Jonas loco citato disertè scribit, solùm Cha-
gnoaldum ipsi adfuisse. Audi ipsum: Eo igitur
tempore vir Dei in eremo morabatur, conten-
tus tantùm unius ministri Chagnoaldi famulatu.
Hinc statuatur lector, quid de SS. Magni, Galli,
& Luxoviensium monachorum presentia judi-
candum sit.

l Nihil de hac Magnoaldi visione apud Jo-
nam reperire est.

B m Editiones Goldasti & Canisi uti & anony-
mus Ratisponensis legunt, Eunochus: Jonas au-
tem hac Chagnoaldo ministro attribuit, quo, ut
monuit, tum solo ministro utebatur Columba-
nus. Verba dedimus in Comment. num. 21,
quem consule.

n Brunichildis Athanagildi Hispaniarum reg-
is filia, Sigeberto 1 Austrasia regi nupta, ei
Childebertum genuit, qui in paternum regnum
sub tutela ejusdem Brunichildis matris sue an-
no 575 successit. Childebertus filios habuit Theo-
debertum & Theodericum, quorum primo Au-
strasia regnum, alteri Burgundia reliquit. Por-
rò Brunichildis, teste Fredegario cap. 19, ab
Austrasia ejecta, à Theoderico nepote suo benignè
excepta est, cujus deinde partibus adversus Theo-
debertum favit.

o Audi Jonam: Persecutus est Theodeber-
tum Theodericus, & suorum prodicione captum
ad aviam Brunehildem direxit: quem cum avia
recepisset, quia Theoderici parti Brunehildis
favens erat, sirens Theodebertum fieri cleri-
cum rogavit: at non post multos dies, impiè
nimis post clericatum perimi iussit.

C p Metæ seu Mettæ, urbs Mediomatricam,
vulgò Metz, vetus regum Austrasiorum sedes,
condita est ad Mosellam fluvium, ubi Saliam
recipit. Plura de hac urbe curiosus lector inve-
niet apud Hadrianum Valesium in Notitia Gal-
liarum.

q Ita etiam Jonas, unde hac excerpta sunt:
at Fredegarius in Chronico cap. 39 ait: Theo-
dericus Mettis profluvio ventris moritur. Mor-
tem hanc, qualiscumque fuerit, interpolator
noster Theoderico incussum insinuat ob expulsam
è regno suo S. Columbanum.

r Hanc tragicam historiam pluribus enarrat
laudatus Fredegarius, ex quo eam compendio
accipe. Sponderat Theodericus Clothario Sues-
sionum regi ducatum Dentelini, sive Denzelini,
se daturum post devictum Theodebertum, ea le-
ge, ne huic supplicium ferret. Itaque caso Theo-
deberto, Clotharius ducatum illum, qui sibi ex
pacto debebatur, occupat: opponit se Theoderi-
cus: sed dum contra eum exercitum educit,
Metis moritur. Mox Brunichildis Sigebertum
Theoderici filium in patris solium subrogat, qui
cum Clothario conficens, à suis proditus, ca-
pitique, Clotharii jussu interfectus est. E Sigeberto

D
berti fratribus alterum Childebertum victoris ma-
nus fugâ evasisse, duos alios Corbum & Mero-
veum pariter captos tradit, & Corbum quidem
enecatam, Meroveum autem fido custodi com-
missum plures post annos supervivisse. Hinc cor-
rigendus videtur Jonas, dum Sigebertum, fra-
tresque ejus quinque Theoderici filios à Clothario
peremptos tradit.

f Brunichildis supplicium idem Fredegarius
cap. 42 his verbis describit: Per triduum eam
(Clotharius) diversis tormentis adfectam ju-
bet prius camelo per omnem exercitum seden-
tem perducere; post hæc comâ capitis, uno
pede & brachio ad vitiosissimi (alii ferocissimi)
equi caudam ligare: ibique calcibus & veloci-
tate cursûs membratim dirumpitur.

t S. Columbani, qui apud Jonam num 48
monarchiam ipsi prædixerat.

u Ista perperam huic loco inserit interpolator,
qua Jonas post Columbani in Italiam discessum
narrat. At siquidem num. 59 Columbanum,
cum caso Theodeberto, hujus ditiones in potes-
tatem inimici sui Theoderici redactas videret,
in Italiam profectam & ab Egulolfo Longobar-
dorum rege benignè exceptum fuisse. Deinde
num. 61 scribit, Chlotarium jam monarcham,
vatis sui Columbani minime immemorem S. Eu-
stasio Luxoviensium abbati mandasse, ut ei re-
ditum ex Italia suaderet: ad qua omnia noster
Pseudo-Theodorus non satis advertit. Ceterum
hæc usque S. Magni Acta consarcinata sunt ex
Jona S. Columbani biographo: qua sequuntur,
maximam partem deprompta sunt ex Walafrido
Strabone, biographo S. Galli.

w Goldastus in glossis ad Vitam S. Galli ait,
Tucconiam hodie Tugium, indigenis Zug, vo-
cari. Est autem Tugium Helvetiæ oppidum, Tu-
giensis pagi caput, colli impostum ad lacum co-
gnominem, habetque ab Ortu Lucernam, à Me-
ridie Tigurum, distans ab hoc 18 mill. passuum,
ab illa verò 12, teste Baudrando in Geographia.

x Canisus habet: qui tunc Constantiensis di-
cebatur. Utraque lectio, qua interpolatoris ope-
ram manifestat, in Goldastina editione deest.

y Enigma est, quem hic Sigebertum princi-
pem designet. Certè non potest hic intelligi Sigebertus
Theoderici II filius, qui, Fredegario teste,
anno vii vel vi regni patris sui, adeoque
Christi circiter 601 aut 602 natus, anno 613
jussu Chlotarii, interfectus est vix duodennis.
Walafridus in Vita S. Galli, apud Mabilonium
in Actis sec. 2, pag. 234, ubi hanc persecu-
tionem latius describit, pro Sigeberto habet du-
cem Gunzonem: de utroque infra cap. 3 sermo
redibit.

z Relinquentes B. Gallum & Magnoaldum
cum nonnullis aliis clericis, desideratur in edi-
tione Goldastina. Desunt hinc inde & alie mi-
nutia, quas imposterum præteribo.

aa Quacumque hic de S. Magno ac Theodoro
usque ad num. 17 referuntur, verisimilius ab
interpolatore conficta sunt, ut colligere licet ex
dictis § 3 à num. 28, & § 7 num. 75 & seq.

bb Suevos intelligit, qui Austria regibus præ-
rebant.

cc Goldastus habet cambocam, Walafridus
in Vita S. Galli, cambottam, Babenstüber cam-
battam: omnes baculum significant. Sed num
pastoralem, an viatorium? Nil obstat, quomi-
nus utrumque fuisse dicamus, nam si quid San-
cti nostri biographo, aut ejus interpolatori cre-
dimus, eo certè in suo ad Fances itinere usus est.

Quis

A *Quin & Thomassinus De veteri & nova Ecclesia disciplina, parte 1, lib. 2, cap. 58, num. 2 de pastoralibus baculis episcoporum agens, conjicit, ejusmodi baculos, seu regum, seu episcoporum manu gestarentur, verè baculos illos ipsos fuisse, quibus gradum fulciebant, ubi longum emetiendum erat iter; ideoque nec materiæ ejus pretium, nec formæ artem, curæ magnopere fuisse. Talis igitur S. Columbani baculus fuisse videtur. Quod spectat ad vocem cambuttam, sive cambottam &c., Cangius in Glosfario eam à voce cam-bot, vel bot-cam, quæ Armoricanis Britonibus, inquit, est ramus à summitate recurvus, deducendam monet. Nec inficior: verumtamen, an hic baculus, de quo agimus, extremorum alterum incurvatum habuerit, nec asserere nec negare possum. Dedimus eum, qualis nunc in Fuëssensi abbacia asservatur, in Comment. pag. 725, num. autem 124 eundem descriptum reperies.*

dd Post triennium etiam habent omnia exemplaria tam Mss., quàm excusa: ita etiam legit anonymus Ratisponensis seculi xi: at Walafridus in Vita S. Galli apud Mabillonium scribit, eam sepulcri violationem post quadraginta annos à S. Galli obitu contigisse: Vide dicta in Comment. § 5, num. 53 & seq.

B ee De S. Narcisso episcopo & martyre actum est tom. 2 Martii ad diem 18. Quod spectat ad draconem jussu ejusdem Sancti à demone interfectum, & quid de hac mirabili historia sentiendum sit, consule Acta S. Afræ martyris, tom. 2 Augusti die 5, § 2 Commentarii, & in annotatis ad cap. 1 Conversionis prædictæ S. Martyris. Videri etiam meretur Marcus Velserus in Commentario ad Conversionem S. Afræ, à notatione 89.

ff Quantopere laborat auctor, ut Sancto nostro nomen Magnoaldi & Magni à S. Columbano impostum persuadeat! Cap. 1, num. 2 Columbanus ait, illum à magno Dei nomine Magnoaldum vocandum: paulo post idem vocabulum à ministeriis monasticis ei tribuit: nunc ab apostolico munere Magnus appellandus prædicatur: cap. 4, num. 35 in itinere Campodunenfi ob illuminatum cacum, ab incolis terræ illius vocatus est Magnus.

C

CAPUT III.

S. Gallus cum S. Magno & Theodoro ad Willimarum divertit; energumenam liberat, mittit S. Magnum in Italiam.

SS. Gallus & Magnus ad Willimarum presbyterum divertunt:

a
b
c

P Ost a ejus quoque discessum Gallus retia sua & lagenam navi imponens, cum duobus clericis suis Magnoaldo & Theodoro b ad Willimarum c presbyterum venit; qui susceptus ab eo & cum omni diligentia suis adminiculis præparatis, à Magnoaldo & Theodoro procuratus est. Transactis aliquot diebus, Domino medelam impertiente, qui verus est medicus, cœpit sumere cibos, sicque per incrementa recuperationis temporum confortatus, pristinæ est

sanitati restitutus. Beatus verò & felix à tanto languore liberatus, cœpit laborare in populo, ut eis viam veritatis ostenderet, & animarum morbos sua sacra prædicatione depelleret. Invenit quodam diacono nomine Hiltiboldo d, qui omnes semitas heremi ipsius notas habebat, invenit locum spatiosum & planitie formosum atque bene aptum ad manendum, circumquaque per gyrum montes excelsos, torrentemque optimè fluentem; sed & feris ac bestiis atque serpentibus, nec non & diabolicis habitationibus plenum.

18 Assumens ergo secum duos discipulos beatum Magnoaldum & Theodorum e, ad ipsum locum pervenit, cooperanteque divina gratia suis sanctis intercessionibus Magnique sui pedissequi, locus ille à feris & vermibus seu diabolicis habitationibus mundatus est; & cellâ factâ, cœperunt ibi habitare & Deo servire. Porrò beatus Magnoaldus, expulsis à sancto Gallo ab illo loco dæmonibus, perrexit rursus in montem, qui vocatur Himilinberg f: ibique inveniens ursum, præcepit ei in nomine Domini, ut abscederet, & continua audita ejus voce, discessit g. Nuntians itaque hoc beato Gallo, retulerunt pariter gratias Domino, qui salvat sperantes in se. Interea illis ibidem commorantibus, nuntius venit ad præbyterum indicans, Constantiensem episcopum nomine Gaudentium h de hac vita migrasse: & hoc audito, unanimes pro requie pastoris precibus insisterunt & lachrimis.

19 Denique non post multos dies epistola cujusdam nomine Gunzonis ducis i venit ad Beatum Gallum postulans, ut quantotius properaret ad eum, veniensque filiam k ejus, quæ illi erat unica, & à maligno spiritu invasa, à dæmonio liberaret. Ille verò omnino interdixit, dicens, tale quid acturum se esse indignum: & ideo refutavit venire. Iterum atque iterum præfatus dux deprecans per legatos vel epistolas * vel epistolas deest in Can. eum accelerare, indicavit, jam continuato puellam triduo sine alimonia perdurare; & nisi celeriter veniret, ipsa spiritum cum diabolo exhalaret. Hæc igitur audiens beatus Gallus prostratus in oratione diutissimè oravit, & confusus de Dei misericordia & pietate, sumens secum duos discipulos suos Magnoaldum & Theodorum, furgens profectus est post legatos, & venit ad ducem l.

20 Domino igitur gratias referens, vidit puellam à maligno spiritu valdè conturbari; & orante beato Magnoaldo, imperavit beatus Gallus dæmonio in nomine Domini, ut exiret; & recessit in similitudinem avis nigerrimæ cum fœtore nimio, atque eadem horâ apprehendens manum puellæ, elevavit eam, & surrexit sana, redditaque est matri cum gaudio. Manifestavit autem Dominus in hoc signo, cujus meriti erant beatus Gallus & Magnoaldus, typum frequentes beatorum apostolorum Petri & Pauli, ut sicut, orante beato Paulo apostolo, Petrus dæmonibus, qui ferebant Symonem magum in aëra, imperavit, ut eum relinquerent, & relictus cecidit, sicque divisa sunt omnia viscera ejus, mortuusque simul cum dæmonibus ad inferna deductus jacet m, ita & isti: orante enim Magnoaldo, & imperante Gallo, dæmon à puella abscessit.

21 Hiis ita, Domino annuente, patris dux oblatum jussit ei dona offerri magna, & insuper ut gradum pontificalis n officii dignaretur assumere, postulavit. Cui vir beatus ita respondit: Ecce postulavit. Cui vir beatus ita respondit: Ecce testis

A a a a 3

A. THEODORUS, UT FERTUR, ETC.

deinde in Eremitum secedunt.

f
E
g

S. Gallus simul iterumque rogatus i
k

* vel epistolas deest in Can.

F
l
filiam ducis Gunzonis energumenam liberat:

m

oblatum propterea episcopatum recusat, n

A. THEO-
DORO, UT
FERTUR,
ETC.

tellis meus, mihiq; valde amabilis Magnoaldus scit, qui hoc vidit, quod altaris officium interdixit mihi beatus Columbanus magister; & hoc usurpare non audeo nisi ab eo permissus, ipso vivente: qua de re pondus hujus regiminis, quod offers, suscipere non possum. Verumtamen si hoc indubitanter fieri cupis, sustine me interim, donec presentem Sodalium meum cum epistola mea mittam ad abbatem meum, beatum Columbanum; & si cognovero ejus voluntatem & licentiam habuero, tunc demum oblatum onus curæ pastoralis à te suscipiam. Et dux ad eum; Fiat, inquit, secundum verbum tuum. Sicque susceptis donis ei à duce oblati, dux dimisit eum in pace.

donaque
egenis di-
stribui ju-
bet, & cel-
lam ex-
struit.

22 Vir ergo Dei Magnoaldus sumens, quæ donata fuerant, detulit ad navim, impositisque humeris discipulorum suorum, Theodoro & Othmaro o. Venerabilis autem Pater impetravit à duce, ut juberet Arbonensi præfecto solatium ei præbere ad conficiendam cellulam suam; & continuo dux, tam manifesto compunctus indicio sanctitatis ejus, jussit omnia fieri, quæ poscebat, & construi cellam juxta suam dispositionem. Valedicens verò Pater duci recessit, ascendensque navim, venit ad castrum Arbonense, & præcepit Magnoaldo, ut faceret convenire omnes pauperes, quoscumque invenire posset, & dona, quæ à duce data detulerat, illis distribueret. Cui beatus Magnoaldus dixit: Pater, omnia, quæ præcepisti, libenti animo complebo: sed habeo vas argenteum pretiosum; vis, ut servem illud, ut sacrum vas ministerii ex eo faciamus? Ille respondit: Fili, vas, quod possides, cum ceteris pecuniis pauperibus conferre curato, ne contrarius inveniaris exemplo salubri, in memoria retinens beati Petri apostoli sententiam, quam paralytico postulanti pecuniam protulit; ARGENTUM ET AURUM NON EST MIHI. Hæc audiens beatus Magnoaldus gratias agens Deo de tanti viri jussione, omnia pauperibus erogavit. Et hiis expletis reversi sunt ad dilectæ solitudinis locum, & cœperunt construere cellulam p cum ingenti prudentia.

p

Idem Sanctus Joannem, quemdam diaconum consecrari episcopum,

q

* al. sanctum virum

23 Nam non multo post tempore misit q epistolam beatus Gallus ad Joannem diaconum, rogans eum ad se venire. Qui cum venisset ad eum, erudit eum divinæ libris scientiæ, & cooperante gratia Dei, constituit eum coram duce plenum scientiæ & virtute, atque divinarum Scripturarum intelligentiâ, dicens: Hic est indigena vicinorum locorum, cui merito potest testimonium aptari, quod sancto viro * decet: divino eum credens electum judicio, vobis offero promovendum. Cùmque hac attestazione vir sanctissimus Joannem laudaret, dux eum cum electione populi & congregationis & ceterorum episcoporum diutissime laudibus profecutus, pontificatum Constantiensis civitatis ei tribuit. Qui à vicinis episcopis ductus ad altare, solemniter benedictionis officio eum consecraverunt antistitem r.

r

S. Magnum verò diaconatu initiari curat.

s

24 Doctor itaque venerabilis, hiis perpetratis, memor sancti viri prophetiæ Columbani de diaconatus officio beati Magnoaldi; futurum à Constantiensi episcopo fore f, inter multa salutaris consolationis verba hæc sæpius narravit, ut beatum Magnoaldum, qui erat jam cum eo omnium veneratione sublimis, congruo tempore adveniente initii Quadragesimalis jejunii primo Sabbati jejunio perpetrato, divino eum commendaret judicio ad diaconatus officium pera-

gendum. Cui Joannes episcopus ita respondit: D Magister, paterna sollicitudine mecum hiis diebus relinquit, ut adveniente jejunio Quadragesimali quatuor temporum futuri, faciam, quod hortaris. Quo audito, beatus Gallus paterno honore omni necessitatum subsidio relinquens * cum justissimo Magnoaldo, ingenti venerabilis Patris familiaritate confusus, eum multiplicato commendavit amore. Adveniente autem sancta solemnitate venturæ Quadragesimæ, beatus Magnoaldus accepta à Joanne antistite sacra benedictione diaconatus officii, reversus est cum gratiarum actionibus Deo relatis ad cellulam patris sui sanctissimi Galli t.

* supple
Joannem

25 Cœperunt autem tunc temporis beatus Gallus & Magnoaldus ædificare ecclesiam, construere monasterium, mansiones per gymnasium ad commanendum fratribus præparare, suffulti Sigiberti u regis adjutorio & ducis Gunzonis. Construxeruntque monasterium miræ magnitudinis w, fratres sibi coadunatos doctrinâ & exemplis ad æternorum desideria concitârunt, Othmarum x puerum ex Alamannorum genere curiosè nutriendum, atque juxta doctrinam magistri Columbani, disciplinam Grammaticæ artis, seu ceterorum librorum divinarum, eum erudientes, magistrum scolæ constituerunt. Die itaque quadam dum post laborem matutinalis officii, quiescendi gratiâ lectos suos reviferent, primo diluculo vir Dei vocavit Magnoaldum diaconum suum, dicens illi; Instrue sacre oblationis ministerium, ut possim divina sine dilatione celebrare mysteria. Et ille; Num, inquit, tu Pater Missam celebrabis? Dixit ergo ad illum: Post hujus vigiliis noctis cognovi per visionem, dominum & patrem meum Columbanum de hujus vitæ angustiis hodie ad Paradisi gaudia commigrasse y: pro ejus itaque requie sacrificium salutis debeo immolare.

SS. Gallus & Magnus monasterium condunt, priori mors S. Columbani revelatur:

u
w
x
B

26 Et signo pullato oratorium ingressi, prostraverunt se in orationem, & cœperunt Missas agere & precibus insistere pro commemoratione beati Columbani. Finito sacre devotionis officio, venerabilis Gallus dixit ad Magnoaldum diaconum: Fili, non tibi grave videatur petitionis meæ pondus, sed arripe viam, & Italiam petito, pertransiensque usque ad monasterium, quod Bobium z nominatur, diligenter perquirito, quid actum sit circa abbatem meum. Nota ergo diem & horam, ut si eum compereris esse defunctum, possis agnoscere, utrùm visio mea veritatis fulciatur effectu. Hæc ergo omnia sollicita investigatione perdiscens, regressus nuntiabis mihi. Diaconus ad pedes magistri provolutus, ignotum sibi iter conquestus est: sed vir benedictus voce blanda eum, ne timeret, ammonuit: Perge, inquit, & Dominus diriget gressus tuos. Hac consolatione roboratus pii doctoris Alumnus præcepto paruit, & accepto benedictionis viatico, viam festinanter aggressus est, memor prophetiæ beati Columbani, qui asseruit, eum venturum esse ad sepulchrum suum in Italiam, & cambutam * suam assumere, sanctumque Gallum per eam absolvere aa.

hinc Missam celebrat, & S. Magnum ad monasterium Bobiense mittit,

F
z

27 Cùmque pervenisset ad monasterium, ut volebat, invenit omnia ita contigisse, sicut patri suo per visionem fuerant revelata. Mansit autem ibi una nocte, & accepit à fratribus epistolam ad beatum Gallum, continentem venerandi transitum Columbani. Qui & baculum ipsius, quem vulgò cambutam vocant, per manum Diaconi transmissit, dicentes, sanctum abbatem suum

* Goldast. baculum

aa
qui inde baculum S. Columbani ad S. Gallum defert.

A suum ante transitum jussisse, ut per hoc notissimum pignus Gallus absolveretur. Dimissus autem ab illis iter acceleravit, & prosperè in omnibus agens, die octava pervenit ad dominum suum & patrem, ferens epistolam relationis, & absolutionis indicium. Lecta epistolâ, sanctus Gallus charissimi patris amorem pleno retinens corde, lacrymas profudit uberrimas, & collectis fratribus causas mœroris apperuit; deinde tanti patris memoriam precibus sacris & sacrificiis salutaribus frequentarunt.

S. Gallus
moriatur
bb
* Can con-
strictione
* idem ad
B. Gallum

28 Interea bb itaque commanens beatus Magnoaldus cum sancto Gallo ferè decem post perpetratum iter ab Italia: decimo verò anno videns eum infirmari, & à febrium contractione * valde languere, misit nuntium ad Joannem Constantiensis ecclesiæ præfulem, invitans eum ad visitationem beati Galli *, qui valdè in infirmitate febrium jam detinebatur. Audiens ergo Joannes, eum infirmari, velociter properare cepit in illas partes, secum affluens potuum & ciborum diversa genera ad refocillandum eum cc: cumque jam propè oppido Arbonensi Joannes præful appropinquaret, beatus Gallus à febrium vi fatigatus, expletis suæ annis ætatis nonaginta quinque, in senectute bona sancta illa anima carne soluta est dd, & ab ergastulo sæculari liberata, reddens Domino spiritum cum pace. Itaque præfatus præful audiens beati viri ab hac luce discessum, flens & ejulans pervenit ad locum, ubi corpus jacebat exanime.

cc

B

dd

& sepeli-
tur.

ee

29 Expletis verò officiis, quæ fieri debebant in obsequio tanti viri, simul cum beato Magnoaldo facta oratione & benedictione, feretrum cum corpore sancto imposuerunt super equos indomitos ee, & absque freno vel duce eos dimiserunt ire, ubi Dominus juberet. Equi autem indomiti suscipientes feretrum, mansueti acsi domestici fuissent, in neutram partem declinantes, recto itinere pervenerunt ad cellam, quam vir Dei antè construxerat, ferentes sanctum corpus valdè æquanimè. Et cum pervenissent ante oratorium, steterunt; depositoque feretro, discipuli ejus beatus Magnoaldus & Theodorus elevantes pii doctoris sanctum corpus intulerunt infra ecclesiam, & ante altare posuerunt. Deinde pariter cum episcopo orationem pro illo facientes, præmissis congruentibus officiis, sepelierunt eum. Post hæc cum episcopi benedictione omnibus ritè consummatis, ipso episcopo ad propria remeante, relictus est beatus Magnoaldus & Theodorus, seu vir pulcherrimus Othmarus cum cæteris fratribus non plurimis ad custodiendum sancti viri corpus.

C

A N N O T A T A.

a Quæcumque hic usque ad num. 23 narratur, desunt in Goldastina editione, in qua cap. 8 ea breviter dumtaxat perstringuntur his verbis: Non post multum verò temporis B. Gallus divina pietate convalescens, postquam filiam ducis Guntzonis à dæmonio liberavit, oblatumque sibi ab eodem principe Constantiensis ecclesiæ pontificatum humiliter recusavit, misit epistolam ad Johannem diaconum &c.

b Walafridus, ex quo hac omnia desumpta sunt, solum Gallum à S. Columbano relictum ad Willimarum accessisse scribit, qui duobus clericis suis Magnoaldo & Theodoro hanc sollicitudinem commendavit, ut cum omni dili-

gentia ejus recuperationi fervirent. *Consule, si lubet, Comment. § 3 à num. 28 & § 7 à num. 75.*

A. THEO-
DORO, UT
FERTUR,
ETC.

c *Canisius legit Willimakum: at Walafridus in Vita S. Galli plus vice simplici etiam Willimarum habet. Fuit Willimarus parochus apud Arbonam, ut ex laudato Walafrido discimus.*

d *Prædici Willimari diacono; ait Walafridus.*

e *Credibile est, S. Magnum & Theodorum, perspecta Galli, cujus valetudinem curaverant, sanctitate, ei sese discipulos tradidisse: Walafridus enim, qui Magnoaldum Willimari clericum appellaverat, postmodum eundem S. Galli discipulum nominat.*

f *In Ms., quod excuso perperam legitur Himilbre, quare illud ex reliquis restitui. De monte hoc sic scribit Goldastus in glossis ad Vitam S. Galli: Mons Cœlius nonnumquam à monachis, interdum Mons cœli, olim Monkelen, hunc Menkelen, dictus. Consonat Marthæus Merianus in Topographia Helvetia pag. 59, ubi montem illum non procul ab oppido S. Galli statuit.*

g *Vehementer vereor, ne interpolator noster, Acta Galli Sancto nostro accommodando, hoc loco lectori rursus imponat. Ita suspicandi causam præbet sape laudatus Walafridus, qui apud Mabillonium cap. 11 scribit, S. Gallum, dum in eremo cum Hiltiboldo diacono aptum exstruendo domicilio locum quæreret, urso cuidam imperasse, ut ex valle, quam elegerat, perpetuo excederet, & in proximis montibus nulli homini aut pecori noxius vagaretur.*

E

h *Cointius in Annalibus tom. 2 Gaudentii mortem refert ad annum 614.*

i *Scilicet Alamanniæ seu Sueviæ, auctoris illorum nummorum, qui hodieque à Suevis, vocantur Gunzenpfening, de quibus in libro De nummis Germanorum vetustis: ita Goldastus.*

k *In Vita S. Galli Fridiburga vocatur, diciturque tum desponsata fuisse Sigeberto Theodorici filio, sed expulso per S. Gallum demone, religiosam vitam regio thalamo prætulisse, & parthenoni S. Petri in urbe Metensi ab ipso Sigeberto præfata fuisse. Verùm multa sunt in hac relatione, propter quæ eruditi eam ad fabulas relegant, ut videre est apud Cointium tom. 2 Annal. Eccles. ad annum 614 à num. 6: ubi ipse biographum S. Magni tamquam scriptorem synchronum præfert Walafrido: & merito quidem, si certo constaret. Acta illa, quæ Theodori nomen præferunt; Theodori esse: sed cum de eorum interpolatione dubitari non possit, incertum quoque est, utrum in hac parte pura permanserint. Facendum tamen, ea hoc loco iis viris carere, ob quæ Walafridi narratio eruditus merito displicet.*

F

l *Qui ad Iburningas viisam, teste Walafrido, cum filia energumena morabatur: de quo loco hæc notat Goldastus: In dextro litore lacus Pontamici, tum Alamanniæ ac Sueviæ ducum sedes, nunc libera imperii Romani urbs, Uberlingen.*

m *De hac historia consule, si lubet, Acta SS. Petri & Pauli, tom. 5 Junii ad diem 29, pag. 427.*

n *Constantiensis scilicet, cujus sedes per obitum Gaudentii vacabat.*

o *Lege Theodori & Othmari; imò potius cum Canisio & Ms. Augustano SS. Udalrici & Afræ; isthæc emitte: neque enim S. Othmarus, quem hic*

hic

A. THEC-
DORO, UT
FERTUR,
ETC.

hic designat, ut infra videbimus, S. Galli discipulus esse potuit.

p Cella hac primordia dedit celeberrimo illi monasterio Sancti-gallensi Ordinis S. Benedicti, & cognomini oppido, vulgò S. Gallen, in Turgea, Helvetie tractu, condito unum circiter milliaria à lacu Constantiensi, & quatuor Lindavia, si rectè notavit Baudrandus.

q Hic Goldastus, omittis, quæ de Gunzonis filia reliqua exemplaria habent, narrationem suam reseruit.

r Hoc loco nonnihil variant Canisius & Goldastus. Prior sic habet: Dux eum cum electione populi, vellet, nollet, collecta congregatione cæterorum episcoporum, pontificatum Constantiacensis civitatis ei tribuit, immò à vicinis episcopis ductus * ad altare, solenni benedictionis officio ordinaverunt apostolice. A Canisio parùm discrepat Goldastus. *Walafridus Strabo in Vita S. Galli apud Mabillonium electionem hanc latius tractat capp. 24 & 25. Scriptores Gallie Christ. tom. 5, col. 893 noviss. editi Joannem cum titulo Beati collocant decimum Vindonissensem & Constantiensem episcopum, monentque existare apud Canisium, Antiq. lect. tom. 5, & tom. 6 Bibliotheca Patrum Germanica editionis, orationem, quam S. Gallus hac occasione ad populum dixerit.*

s Hæc periodus vitiosa est in omnibus exemplaribus tum editis, tum Mss.: Goldastus paulò aliter legit in hæc verba: Memor prophetiæ S. viri Columbani, quam prædixerat de diaconatus officio B. Magnoaldo fore futurum &c: Ut sensum integrum habeas, substitue: quæ prædixerat, quid futurum esset de diaconatus officio S. Magnoaldo conferendo. Ceterum, priusquam progredior, monendus est lector, conficta mihi videri, quacumque hic de collato per Joannem diaconatu S. Magno referuntur. *Walafridus enim contrarium aperte tradit, dum cap. 24 de S. Gallo ituro ad concilium, in quo Joannes episcopus electus est, ita scribit: Cumque hæc synodus tantæ multitudinis celebraretur accessu, & trium spatio denuntiaretur futura dierum, beatissimus Gallus divino plenus consilio, assumptis Johanne & Magnoaldo diaconatus officio sublimatis, perrexit ad oppidum: deinde post pauca subdit electionem Joannis. Secundum hæc Sanctus noster jam erat diaconatus insignitus, antequam Joannes episcopatum accepisset, adeoque eo Ordine à Joanne initiari non potuit. Novi equidem, Walafridum suis etiam erroribus non carere: sed cum satis à nobis ostensum sit, interpolatoris dicta de vita monastica Sancti nostri, sub Columbani moderamine in Hibernia suscepta, non subsistere; suspecta mihi etiam est ejusdem Columbani prædictio de diaconatu suscipiendo, adeoque & ipsius diaconatus tum temporis susceptio, quæ ex prædictis consequitur: præsertim cum Pseudo-theodorum nostrum tot in locis infidelis plagii convictum teneamus.*

t Si vera narret biographus, hac contigere anno verisimilius 614: Gallus enim in estate vel sub autunnum anni 612 ad Willimarum divertit adversa laborans valetudine; à qua dum convalescit, dum locum in eremo inhabitandum eligit, dum Gunzonis filiam demone liberat, ac præsertim dum Joannem diaconum divinis scientiis erudit, ad minimum ad anni 613 Pascha pervenit: ac proinde si S. Magnus diaconatu à Joanne episcopo initiatus sit Quadragesimarii jejunii initio, ordinatio hæc ante annum

614 non potuit contingere. *Walafridus cap. 27 ait, prædictum Joannem triennio à Gallo excultum fuisse, antequam episcopus eligeretur: verum id minus probabile apparet.*

u Vide Annotata ad cap. 2, lit. y. In Goldastina editione rectius prætermissa sunt, quæ ab initio hujus numeri usque ad Die itaque quadam &c. narrantur.

w Hic certè interpolator manifestat, se diu post tempora S. Othmari scripsisse: hic enim, teste Walafrido in lib. de Miraculis S. Galli cap. xi, cellam S. Galli adhuc exiguam seculo 8 regendam accepit, eamque in monasterii formam redegit. Hinc Mabillonius in Actis Sanctorum sui Ordinis sec. 3, parte 2, pag. 154 sic scribit: Monasterium S. Galli in dicecesi Constantiensi situm... sua debet primordia & incrementa Othmaro abbati, qui cellam exiguam à S. Gallo conditam & penè destitutam amplificavit & necessariis instructam ædificiis monachis Benedictinis assignavit.

x S. Othmarum, qui illi monasterio seculo 8 præfuit, interpolator designat, ut infra ex cap. 7 apparebit: sed quam imperitè, liquet ex æmortalitatis ejusdem Sancti anno, qui fuit Christi circiter 759, quemadmodum apud Mabillonium mox laudatum videre est pag. 158. Quæ igitur verisimilitudine S. Galli discipulus esse potuit & quidem ante Columbani obitum, id est, ante annum 615: sanè si ita est, oportet, eum plures, quam 150 annos numerasse, dum ad Superos evolavit. *Carolus Cointius Annal. eccles. Franc. tom. 3 ad annum 661 num. 2 & alibi, motu auctoritate Theodori, contendit, geminum Othmarum Sangallensi monasterio præfuisse, unum seculo 7, qui à SS. Gallo & Magno educatus postea Theodorum recepit, ut dicitur in Vita cap. 7: alterum seculo 8, qui inter Sanctos relatus est: utrumque autem ab Ermenrico, cui Appendicem Vita adscribit, confusum fuisse. At mihi tam vitiosa Vita tanti non est, ut propter eam Othmarum, ceteroquin omnino ignotum, Sangallensem abbatem statuendum putem. Fateor tamen absolute fieri potuisse, ut aliquis Othmarus à laudatis Sanctis eruditus eo tempore in Sangallensi cella præfesset, cum Walafridus cap. xi dicat: Post venerandi patris beati videlicet Galli... depositionem, quotidianas excubias apud sacri corporis ejus reliquias quidam religiosi clerici vel discipulatus ejus memoriæ vel divino amore succenti per multa annorum curricula scilicet quasi à temporibus Dagoberti regis usque ad Carolum patrem Carlomanni & Pippini ad laudem Christi ministrabant.*

y Anno 615, xi Kal. Decembris, ait Mabillonius in Vita S. Columbani.

z Conditum est in consiniis ditionis Fanuensis & ducatus Placentini, ad Trebiam fluvium. Lapsu temporis ades circa illud exstructa in urbem coaluere, modicam quidem, sed episcopalem, suffraganeam primum archiepiscopo Ravennati, at nunc Fanuensi.

aa Id est sublatis interdictis à celebranda Missa indicium ostendere.

bb Quæ hoc & sequenti numero referuntur de obitu & sepultura S. Galli, in Goldastina editione dumtaxat perstringuntur paucis his verbis: Commoratus est autem B. Magnoaldus cum S. Gallo ferè annos decem post perpetratum iter ab Italia: decimo verò anno defunctus est B. Gallus.

cc De allato comiteatu nihil habet Canisius. ad Veri-

B

C

D

E

F

A dd *Verisimilius* anno 625, ut ostendimus in *Commentario* § 5.
 ee *Walafridus*, à quo hac mutuatus est interpolator, rem paulo *verisimilius* refert. Ait enim *præfatum* episcopum cum *S. Magnoaldo*, *Willimaro* presbytero ac *Theodoro*, corpus sancti in *Arbonensi* ecclesia (*Arbona* enim obierat) tumulare voluisse : at cum nulla vi seretrum è terrâ levare valerent, episcopum ratum, quod res erat, aliud ipsi sepulcrum deberi, tum demum indomitos equos adhibuisse, Deumque orasse, ut eos ad locum illum deduceret, quem sua providentiâ sepultura sancti destinaverat.

CAPUT IV.

S. Magnus & Theodorus à violatoribus sepulcri S. Galli male mulctantur : ab episcopo Bosone reficiuntur : ad Fauces Julias contendunt : acta in itinere.

Sepulcro S. Galli ab hostibus violato, S. Magnus & Theodorus graviter vulnerati,
 a
 b

* *I. relictis ossibus inhumatis*

C
ab episcopo Bosone refecti, sepulcrum restaurant.
 c
 * *i. e. &*

d
 * *Can. de suo vestimento*

Divina in eosdem violatores vindicta.
 e
 f

Igitur post triennium *a*, ut compleretur prophetia sanctissimi *Columbani*, quam antè prædixerat beato *Magnoaldo*, quasi in ultionem sui venturum fore de sepulchro beati *Galli*, *Otwinus* *b* pessimus dux, & *Erchonaldus* consimilis ejus tamen præfectus, collecta multitudine populi, vallaverunt ipsum cœnobium evaginatis gladiis, & frangentes ostia, devastaverunt totum monasterium, sumentes omnia, quæ ibi reppererunt in auro & argento & cæteris utensilibus; nec non oratorium ingressi fregerunt sepulchrum beati *Galli*, putantes ibi magnam thesaurum repositum esse. Ut autem in eo nihil invenerunt, relicta ossa beati *Galli* inhumata, * interfecerunt omnes, quos invenerunt, præter beatum *Magnoaldum* & *Theodorum*, quos etiam flagellatos & vulneratos atque spoliatos reliquerunt jacentes in atrio.

31 Audiens autem hoc *Boso* *c* nomine sanctæ *Constantiensis* ecclesiæ præsul, quod violatum esset sepulchrum sancti *Galli*, celeriter partes in illas properavit, & veniens illuc, invenit cœnobium desolatum & destructum, altaria nudata & beatum *Magnoaldum* vulneratum seu * *Theodorum*, qui sacri corporis reliquias tumulo restituere volebant, sed vires non habebant. Tunc præscriptus episcopus misericordiâ motus super eum, consolatus est valde, & iterum sacrum corpus beati *Galli* cum suis clericis venerabiliter cum psalmis & hymnis cæterisque orationibus in eodem sepulchro *d* repositum recondidit, fossamque terrâ replevit. Data ergo benedictione duobus *Fratribus* *Magnoaldo* & *Theodoro*, largitus est eisdem sua vestimenta *, necnon alimenta præbens, dedit eis licentiam, sanitate recepta, proficiscendi, ubi Dominus dispositum habebat, quod venirent.

32 Misit autem post *Othmarum* *e* præclarum virum, qui fugam iniens evaserat, & accersivit eum ad commanendum illum locum *, donec à *Pipino* *f*, qui tunc temporis major-domus vocabatur, interrogaret, quid de ipso cœnobio fieri vellet. Ultio itaque divina venit super *Er-*
Septembris Tomus II.

chonaldum auctorem hujus sceleris & *Otwinum* ita. Nam non post multum temporis *Pipinus* exercitum copiosum misit ad devastandum *Alemannorum* provinciam, suæque ditioni & *Francorum* subjugandum. Cùmque tota terra hostili repletur incurfu, *Otwinus* & *Erchonaldus* nescientes, quâ parte propter prædones, qui aderant, se se flecterent, semetipfos gladio interfecerunt, quatinus ultionem divinam in eos peractam, collata signa manifestarent *g*.

33 Beatus *h* igitur *Magnoaldus* & *Theodorus* simul prostraverunt se in orationem, Domini misericordiam implorantes, ut disponeret iter illorum secundum suam voluntatem partibus *Orientis*: ne quasi fraudulenter abscedentes, beati patris corpus relinquerent: memores iterum prophetiæ beati *Columbani*, qui dixit, venturum fore *Magnoaldum* in heremo *Orientali* ad fontes *Alpium Juliarum* *i*, ubi beatus *Narcissus*, episcopus *Tolesanæ* *k* civitatis, iussit diabolo draconem interficere, quando sanctam *Aphram* *l* convertit ad fidem. Sequenti verò nocte per visionem sancto *Magnoaldo* monstratum est, ut fiducialiter pergeret, & Domini administrum sibi semper nōset adesse: facto igitur mane, iterum orationibus attentius exorati sunt *, ut Dominus eis demonstraret viam & iter com-
 modum, quomodo vellet, illuc veniendi.

34 Adveniente ergo meridie, præbyter quidam ex ipso pago venit, nomine *Tozzo* *m*, qui jam auditam habebat famam beati *Galli*, & ideo causâ orationis veniebat ad sepulchrum ejus, ferens ardentem cereum in manu, quem cereum miro modo illuc attulit: scilicet, ut quando noctu proficisceretur, cereus ardebat *, & nullo modo à vento extingui poterat: die verò astante, lux ab ipso cereo per se illico subtracta est. Cùmque eum viderent beatus *Magnoaldus* & *Theodorus* venientem (cereum quippe minimè minui, mirati sunt) obviaverunt ei & interrogaverunt eum, unde veniret: at ille per ordinem exposuit, unde erat, & quomodo ei revelatum fuit, ut visitaret sepulchrum sanctissimi *Galli*; imò eos, quos inveniret velle proficisci partibus *Orientis* *, recto itinere * *Gold.* ad duceret, usque dum ad locum desideratum venirent. Illi autem hæc audientes, prostraverunt se in orationem, Domino gratias referentes, qui talem ducem illis ostendere dignatus est, ut neque per angustam viam eos errare permetteret. Et tunc demum susceperunt presbyterum, deosculantes eum duxerunt in ecclesiam ad sepulchrum beati *Galli*, & facta oratione, miserunt eum in hospitium suum, tribuentes ei, prout poterant necessaria, & conviatores eligentes. Sicque præfatus presbyter pernoctans cum eis, orto mane, orantes coram sepulchro beati *Galli*, & benedicentes Deum atque valedicentes *Fratribus*, qui ibi erant, simul profecti sunt. Arripientes ergo iter juxta lacum *Brigantinum*, relinquentes eum in sinistra parte usque ad locum, qui dicitur *Brigantia*, ibique morati sunt dies duos.

35 Tunc verò illis ibi commanentibus, cæcus quidam, qui multorum hominum cognitioni pago in illo consistentium notissimus erat, obvius fit beato *Magnoaldo*, postulans ab eo alimentum necessarium. Ille autem reminiscens sententiæ *Apostolicæ*, dixit: Non sum ego dignus me æquiparare ejus sanctitati, qui dixit; *Argentum* & *aurum* non est mihi *n*: sed in nomine ejus, qui ipsam potestatem dedit, ut fa-
 B b b b b
 ceter;

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC. * Can. & commendavit illi locum

g
Velantatem Dei inquit remibus S. Magno & Theodoro,
 h

i
k
l

E
 * *i. e. exoraverunt*

adeft S. Tozzo, qui eos ad Fauces Julias deducit.
 m

* *I. arderet*
 n

* *Gold. ad partes Orientales*
F

S. Magnus in via cœcum illum minat:

o

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC.

* al. aperire

* Gold. comitaturque

prope Campidonium

B

P

C
terribilem draconem baculo

q

interficiit, & abactis serpentibus, urbem habitabilem reddiit, * adde sunt

ceret, quod fecit, & cæcum illuminavit; aperiri * oculos tuos in ploro, ut videas; & manibus tuis laborando victum acquirere possis. Et hoc dicto lenivit oculos ejus cum saliva sua, nec mora plurimus sanguis ex oculis ejus prorumpens, aperti sunt, & videns corruit ad pedes ejus & dixit: Domine, video, quoniam magnus es tu, & magna opera tua; si vis, sequar te, quocumque ieris. Ille respondit; Si vis Domino servire, tunc sequere me. Sicque post signum hoc perpetratum, ab incolis terræ illius vocatus est Magnus. Et profecti sunt ambo, scilicet beatus Magnoaldus & Theodorus, secutusque est cæcus, Domino gratias agens de recepto visu, comitans * cum eis dux itineris presbyter præfatus nomine Tozzo.

36 Venerunt itaque post aliquos dies ad locum, qui vocatur Campidona o, ubi repperunt oppidum valdè formosum, sed ex toto desertum. Tunc interrogavit beatus Magnoaldus præfatum præbyterum, quomodo ille locus vocaretur, vel fluvius, qui ibi defluebat. Ille respondit: Locus iste ab incolis terræ hujus sæpissimè visitatur, & vocatur Campidona; sed non sunt ausi saltem una nocte hic manere propter diversa genera vermium, qui hic sunt. Fluvius verò vocatur Hilara p; quod non est, quia multos homines conturbat propter velocissimum cursum suum, eosque potius in mœrorem vertit, quàm in gaudium. Nos autem oportet velociùs transire, ne sentiant, nos hic esse: quoniam si sentient, magnum impetum facient super nos ad devorandum. Plurimos namque homines, qui causâ venationis huc venerunt, devoraverunt, non permittentes eos saltem una nocte hic jacere. Respondens beatus Magnoaldus dixit: Verè Dominus noster Jesus Christus potestatem habet similiter hos vermes de isto loco ejicere, sicut habuit ejiciendi urfos & lupos, cæterasque feras, imò & vermes, necnon & dæmones per orationem domini & magistri nostri Galli, de loco, quem elegit ad construendam cellulam, & ad corpus suum sanctum sepeliendum. Nos ergo, permittente Domino, oportet hac nocte hic manere.

37 Et dixit ad Theodorum: Frater Theodore, tuum est orare, & Dei misericordiam implorare, ut nobis auxilium præbeat ad ejiciendos vermes de loco isto, & dæmones, qui in eis latitant; quoniam à te est locus iste construendus & ædificandus; ideoque oremus pariter, ut Dominus nos exaudire dignetur, & mundare istum locum, qui est ab hominibus propter timorem vermium inhabitabilis: & hæc dicens, prostraverunt se in orationem. Dum ergo orarent, egressus est foris de oppido vermis magnus, cui vocabulum erat à vocis sono Boas q, & impetum faciens super beatos Viros jacentes in oratione. Præbyter ergo Tozzo, qui eos ducebat, videns eum, exclamavit voce magna dicens: Heu mihi, quia vos adduxi! Ergo in fugam versus simul cum eo, qui cæcus fuerat, festinabat ad unam arborem, ut se liberaret.

38 Itaque beatus Magnoaldus & Theodorus confisi * de Dei misericordia; surgensque Magnoaldus, orante Theodoro, & faciens signum sanctæ Crucis coram se, arripiensque cambutam, quam à beato Gallo acceperat, & crucem, quam secum gerebat, perrexit in occursum vermis, & dixit; Impero tibi in nomine Domini mei Jesu Christi, ut hic jaceas, & diabolus, qui in te latitat, ipse te interficiat adjuratus per

Deum vivum & verum. Et cum hoc dixisset, percussit eum de cambuta sua in capite; & confestim vermis crepuit medius, & mortuus est. cæteri verò vermes, qui intus in oppido, & circa ipsum oppidum morabantur, omnes in fugam versi sunt, & nusquam comparuerunt. Sicque mundatus est locus; & morati sunt ibi unam hebdomadam, Domino gratias referentes, qui eos exaudire dignatus est, & præparare ipsum locum ad habitationem hominum.

39 Theodorus itaque ut vidit tam magnum signum factum à Domino & à beato Magnoaldus, surrexit de loco, in quo jacebat orans; & elevatis manibus ad cælum dixit: Domine Deus omnipotens, qui fecisti cælum & terram, mare & omnia, quæ in eis sunt; tibi gratias refero, te invoco, te adoro, tibi laudes psallo, qui nos liberare dignatus es à tanto periculo & à tali devoratione vermium. Et cum hoc dixisset, concurrat ad beatum Magnoaldum, flexoque poplite osculatus est genua ejus, necnon quasi lingens manus ejus & oculos, & dixit: Verè non vocaberis ultra Magnoaldus, sed Magnus; quoniam tibi Dominus tantam gratiam contulit, ut per te locus iste purificetur non solum à vermium, verum etiam à dæmonibus. Ad hæc beatus Magnoaldus; Noli dicere, frater, non sum magnus, sed minimus servus servorum Dei, qui nos liberare dignatus est de tali periculo. Tuæ ergo orationes exauditæ sunt à Deo, & ideo non meis meritis, sed Dei jussione isti vermes recesserunt. Nunc autem voca conviatorem nostrum, & pergemus ad locum istum, quia Dominus eum vult præparare ad ædificandam cellam. Memento r, quomodo domino & patri nostro sanctissimo Gallo accidit in loco suo, quem ipse elegit ad manendum; ita & nobis, suis meritis intervenientibus, à Domino ordinatum est: ideoque nulli dubium est, quin Dominus velit sibi præparare istum locum.

40 Tozzo autem ut vidit, eos ambos fore incolumes, descendens de arbore, ad quam confugerat, & cæcus, qui visum receperat, simul cum eo, prostraverunt se ad pedes eorum, & ait Tozzo: Verè Dominus est in loco isto, qui beato Magno tantam gratiam contulit, ut cum sua cambuta tale signum inauditum faceret: nunc ergo fiducialiter ducam vos per desertam & angusta loca usque ad locum, quem electum habetis ad manendum; quia video vobis tantam à Deo datam potestatem, ut per vestra merita, diversa loca hiis in partibus consistentia purificentur, Domino annuente habitabilia efficiantur. Respondens beatus Magnus, dixit: Præsentem hebdomadam hic moremur, & ædificemus oraculum s parvulum, ut discat populus terræ istius, qualem misericordiam eis Dominus inferre * dignatus est in isto loco: manseruntque ibi istam hebdomadam. Tozzo verò cucurrit per vicina loca sibi cognita ad homines, qui ibi morabantur, & diffamavit hoc signum: veneruntque ad locum, & attulerunt alimoniam præfatis Fratibus sufficienter nimis, valdè admirantes de tanta virtute Dei; & plurimi per prædicationem beati Magni diaconi ad fidem conversi, baptizati à præfato præbytero Tozzone, & Domino gratias agentes manserunt ibi, colentes terram illam & construentes cellulam simul cum beato Magno & Theodoro.

41 Transactis igitur tribus diebus illis pernoctantibus in oratione, die verò laborantibus, cum matutinale officium tertia nocte, oriente aurora

D

in eaque lacellum ædificans,

E

multos ad fidem convertit:

F

* al. conferre

hinc demones in SS. Tozzonem

A aurora diei surgentes celebrare vellent, subito dæmones in aëre volitantes & ejulantes, atque cum magno strepitu vel fremitu voces emittentes, atque impetum quasi supra Tozzonem præsbysterum facientes, clamabant: Tu inimice senioris t nostri & noster, ut quid induxisti Virum istum cum socio suo in locum istum, qui & nos & membra nostra, per quæ multas animas lucrabamur, de isto loco fugavit? Magister autem illorum semper nos cum suis maleficiis, sicut & iste, invocato nomine Domini, vincere consuevit. Ille verò non solum nobismetipsis*, verum etiam in membris nostris cum terribili nomine Adonai victos habet & expulso. Hoc audiens prædictus præsbyster tremefactus, tamen muniens signaculo sanctæ Crucis, festinus perrexit ad Virum Dei, & indicavit ei, quæ viderat & audierat.

* *supple in: Gold. nosmetipsos. membra nostra.*

Magnum, & in Theodorum inveniuntur, * Gold. Tunc S. Magnus

B 42. Tunc Bellator fortis & electus Dei* pariter cum beato Theodoro prostravit se in orationem, & hujusmodi verbis Dominum deprecatus est dicens: Deus omnipotens, ineffabilis Bonitas, inæstimabilis Pietas, qui nos secundum misericordiam tuam, non secundum merita nostra, à membris istorum dæmonum, & à venenis mortiferis illorum eripere dignatus es, auditu placido has à nobis fuscipe preces, sicut suscepisti in hiis ipsis verbis magistri nostri Galli, & jube hos dæmones locum delerere, ut sit sanctificatus in honorem nominis tui, cottidie cantantibus gallis u. Et surgentes ab oratione, egredientesque ab oratorio, audierunt eos clamantes & ejulantes atque dicentes: Tu Magne tria nomina portas in capite tuo & cum Trinitate nobis tanta mala objicis: & tu Theodore, quid tibi est nobiscum? Venient dies, quando non habebis Magnum juxta te, & tunc pugnaturi erimus adversum te, per varios errores homines terræ istius adversum te excitantes.

quos Sanctus ex illo loco excudere jubet.

* *Can. meritis*

C 43. Sanctus verò Magnus respondens dixit: Miseri, confitemini, si scitis, sanctam Trinitatem Dei: & illi dixerunt, Scimus, eam ineffabilem esse & immensam: & beatus Magnus: Nunc jam, quia confessi estis sanctam Trinitatem, impero vobis, non meis nominibus* infimis, sed per immensam potentiam Trinitatis, ut hunc locum deserentes, in montes desertos eatis, ubi Dominus voluerit, & huc revertendi ulterius potestatem non habeatis. Ad hanc vocem continuo dæmones dixerunt: Heu! quid faciemus? alium Gallum hinc habemus: imò iste Gallus pejor est priori, quia cum suis gallicianis u nos & membra nostra pariter ejicit: sed nec in heremo manere permittit. Porro ex illa die tam pleniter abscesserunt & in fugam versi sunt, ut postea ibi non comparerent: dignum quippe erat, ut jam quia servi iniqui & venenosi discesserant per deprecationem tanti Viri, venena animarum recederent, & habitationi cederent sanctitatis: x sicque factum est, ut ab illa die omnes homines in illo loco tranquillè Domino gratias agentes habitare permitti sint.

A N N O T A T A.

a *Consule Commentarium num. 53 & 54. In editione Goldasti desunt, quæ hic narrantur usque ad num. 33.*

b *In Vita S. Galli dicitur præfectus, & partium earumdem potestate prædictus: at mihi Otwinus seu Othwinus planè ignotus est. Felix Fabri Hist. Suevor. lib. 1 cap. 19 apud Goldastum Septembris Tomus II.*

stum in glossis ad præfatam Vitam eundem non nisi ex hac Vita novit. Equè incognitus mihi Erchonaldus, qui alibi Erchanoldus & Erwinus scribitur, & in laudata Vita vocatur Præfecti (Otwinus) vicarius.

c *Neque hic aliunde, quàm ex SS. Galli & Magni Vitis notus videtur. Sunt, qui eum etiam Busonem, Buffonem, Obihardum, vel Obbaldum dictum putant.*

d *Id est eodem loculo, quantum colligo ex Walafrido, qui sic habet: Episcopus sumens loculum, in quo sanctum corpus erat, posuit super terram, inter parietem & altare, & desuper, ut moris est, arcam altiore construxit, fossam verò terrâ replevit.*

e *Vide dicta cap. præced. ad lit. x, & dicenda ad cap. 7 lit. u.*

f *Si vera narret interpolator, fuit is B. Pipinus Senior, cujus Acta illustrata reperies tom. 3 Februarii pag. 250.*

g *Ineptus compilator geminam S. Galli sepulcri violationem, quam apud Walafridum repererat, in unam conflavit: quare utramque ex Walafrido breviter accipe. Primam, de qua hic agitur, describit lib. 2 de Miraculis, cap. 1 apud Mabillonium, quamquam eam verisimilius nimis serò statuat, ut jam alias monui. Divinam in hosce violatores vindictam exponit in hac verba: Huic sacrilegio infervientes, invasit eos tremor immensus. Qui in fugam conversi, dum ostium oratorii singuli præoccupare niterentur, infaniâ agitati, evaginatis gladiis invicem se conciderunt. Erchonaldus verò hujus auctor sceleris, timore cogente, volens exsiliare per ostium, caput superliminari illiit, & ad terram concidens, alienatus mente jacebat. Cumque à suis perduceretur ad propria, nimia infirmitate & novis doloribus cœpit urgeri. Toto itaque ipsius anni curriculo fortissimis maceratus molestiis, capillorum honore & cutis superficie spoliatus, etiam digitorum ungues amisit: & ut omnibus longo tempore ultionis in eum divinitus collatæ signa paterent, cunctis vitæ suæ diebus hinc deformitate notabilis fuit. Hac de prima violatione: de secunda agit cap. 3. Post multum verò temporis, inquit, misit Pipinum Major-domus exercitum copiosum ad devastandam Alamannorum provinciam & iteratè Francorum ditioni subjugandam. . . . Quinque autem supra memorati principis satellites ingressi oratorium, repperunt ibi quasdam ancillas ejusdem loci cum parvulis earum, . . . & adduxerunt eas captivas in Franciam. Eodem verò anno à malignis spiritibus arrepti & amentes effecti, nudi circumquaque discurrebant &c. Pipinum hunc Caroli Magni patrem fuisse, existimat Mabillonius, qui violationem hanc anno 745 innotuit. Porro ex Walafridi verbis cum interpolatoris nostri textu collatis clarum est, hunc utramque irruptionem confudisse, indeque unam malè confarcinasse.*

h *Hucusque compilator omnia mutuatus videtur ex Vitis SS. Columbani & Galli. Quæ sequuntur, ea proprius ipsius sætus esse apparent. Apud Goldastum hic incipit Liber secundus.*

i *Marcus Velferus annotatione 89 ad Conversionem S. Afræ observat ex Simlero; Alpes Julias triplices esse, unam apud Taurinos, alteras in Rætia, tertias apud Venetos. Deinde subdit: De quibus Narcisso fermo fuerit, (dum scilicet demonem, ut sequitur, eò misit) dubitare licet. Me certæ conjecturæ ad Ræticas tra-*

B b b b 2 hunt,

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC.

E

F

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC.

hant, quæ à Septimo usque Braulium montem latè patent, & in quibus Oenus fluvius oritur &c. Rheticas hic certè intellexit biographus.

k De S. Narcisso actum est tom. 2 Martii ad diem 18, ubi ostenditur, fuisse episcopum non Tolosanum, sed Gerundensem in Hispania Tarraconensi.

l Reliùs alia exemplaria habent Afram. Hujus sanctæ Martyris Acta illustrata reperies tom. 2 Augusti ad diem 5. Adi supra annotata ad cap. 2, lit. dd.

m Acta S. Tozzonis data sunt in Opere nostro tom. 2 Januarii ad diem 16, sed ex hac Vita, quam præ manibus habemus præcipuè excerpta. Dicitur postmodum parochum egisse in Waldenhoven, ac deinde ad episcopatum Augustanum evectus, ut infra videbimus.

n Vide historiam in Act. Apost. cap. 3.

o Campidona aliàs Campodunum (indigenis Kempten) Germania urbs est in Suevia circulo ad Ilarum fluvium in consinio Bavaria, estque imperialis & libera. Martinus Crusius in Annalibus Suevicis parte 1, lib. 9, cap. 3 occasione B. Hildegardis reginæ, Caroli Magni conjugis, de ea hæc notat: Campidoni . . vel Campidone, in arce Hillemontana, sive Hlermontona (ab Ilaro vel Hilario fluvio) habitare soliti sunt prædicti duces (Suevia) Hiltegardis majores: quæ arx hodie nulla est, sed ambitum adhuc tantum muri videmus, Burckhaldam nomine.

p Vulgò Iler; oritur in episcopatu Augustano in consinio comitatus Tirolensis; unde in Septentrionem fluens, Campodunum alluit, & juxta Ulmam Danubio miscetur.

q A vocis sono melius omittitur in editionibus Canisiana & Goldastina. Cajus Plinius Historia naturalis lib. 8, cap. 14 aliam etymologiam tradit, dum de ejusmodi monstris scribens, hæc subdit: Faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ, in tantam amplitudinem exeuntes, ut, divo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. Aluntur primo bubuli lactis succo, unde nomen traxerunt. Aliud sed magis mirabile vocis etymon tradit S. Hieronymus in Vita S. Hilario- nis, ubi similem draconem à prædicto Sancto prope Epidaurum, Dalmatiæ oppidum, interfectum tradens ait: Draco miræ magnitudinis (quos gentili sermone boas vocant ab eo, quod tam grandes sint, ut boves glutire soleant) omnem latè vastabat provinciam; nec solùm armenta & pecudes, sed agricolas quoque & pastores, tractosque ad se vi spiritus sui absorbebat. Plura exempla lege, si lubet apud Velsorum in Commentario ad Conversionem S. Afræ martyris, annot. 90: ubi etiam rectè monet, antiquitatem multa fabulosa circa dracones sibi indulisse, atque adeo ejusmodi historiis non temerè atque indiscriminatim fidem esse adhibendam. Inter fabulosa numerandum esse hanc, de qua agimus, historiam, suadent omnia: quis enim credat, urbem Campodunensem ob serpentium infestationem penitus vacuam ab incolis fuisse? Adeone parùm frequens erat tum temporis Rhatia, ut serpentes integrum oppidum valde formosum occuparent? Præterea quid aliud, quàm fabulam sonat boæ istius ex oppido egressus, & reliquorum vermium post hujus necem repentina fuga? Diceres, caso duce, militares copias è suis stationibus aufugisse. At enim diaboli suis præstigiis hæc monstra agebant: ita quidem innuit scri-

B

C

ptor, sed is talis non est, ut statim fidem mereatur.

r Qua sequuntur usque ad numerum sequentem, desunt in Canisii Lectionibus.

s Id est sacram adiculam orationi destinatam.

t Id est domini sive principis: in qua significatione exempla plura congerit Goldastus in suis observationibus ad hanc vocem.

u Cottidie cantantibus gallis non habet Goldastus. Canisius legit cantanti gallis, sed, ut patet, mendosè: monet autem in margine, forte legendum esse S. Galli, ut sensus sit: fit locus iste sanctificatus in honorem nominis tui & S. Galli. Ego per cantantibus gallis gallicinium intelligo atque ita scriptoris mentem interpreto: Locus iste quotidie sub gallicinium laudibus tuis refonet.

w Ludunt demones in voce equivocæ Gallus, que & S. Magni magistrum & gallum gallinæum significat.

x Contenta parenthesi desiderantur apud Can. & Goldast.

CAPUT V.

Reliquum iter ad Fauces, alius draco interfectus, expulsi demones, sacella condita.

His ita gestis, beatus Magnus diaconus dixit ad Theodorum; Deo gratias, frater, agamus, quia demones recesserunt: nunc bonum est, ut locus ille à te construatur & custodiatur, ut sanctificetur populus istius loci, qui deinceps venturus est huc ad orandum potius, quàm ad venandum. Theodorus respondens dixit: Mi domine, juxta præceptum facio; sed ut audiero, te consolidatum in loco à Deo tibi electo, veniam ad te & visitabo te. Et hiis dictis, valedicentes simul, seque invicem deosculantes, profectus est beatus Magnus, accepto secum socio conviatore & duce itineris præsbitero Tozzone, relinquens cum Theodoro cæcum, qui visum receperat. Itaque cœpto itinere, transitoque fluvio, perrexit recto tramite, sicut eum viator ducebat; sicque venerunt ad locum, qui vocatur Eptaticus, & invenerunt ibi episcopum sanctæ Augustæ Vindelicensis ecclesiæ, nomine Witherpum. Tozzo igitur propter notitiam, quam in episcopo habebat, præcessit beatum Magnum, venitque ad præfatum episcopum & narravit ei omnia de sancto Viro, quæ viderat & audierat, seu de itinere ejus, necnon de adventu suo ad eum, immò & de loco, ad quem eum Dominus destinatum habebat ad manendum. Præfatus autem episcopus interrogavit, de qua origine esset; & respondit Tozzo: Domine, sicut audi- vi à Theodoro, qui nunc est derelictus apud Campidonam, de Hibernia d provincia est ortus.

45 Ut autem audivit episcopus ejus sanam bonam, suscepit eum benignè, cœpitque cum eo loqui, atque cum honore fovere: & moratus est cum eo paucos dies, sciscitans ab eo quotidie episcopus Witherpus de beato Colum- bano & Gallo, seu de itineribus eorum, nec-

Relicto Campoduni Theodoro, Sanctus ad Fauces proficiscens

F

à Witherpo antistite Augustano benignè excipitur.

non

A non de conversatione & fide vitæ eorum, seu de virtutibus, quas fecerunt. Deinde interrogavit eum, ubi voluntas sua esset proficiscendi. Respondens beatus Magnus diaconus dixit: Domino annuente, directus sum ad locum, qui vocatur Fauces *e*, ubi prope sunt fontes Alpium Juliarum, & ubi draco fuit, qui jubente Narcisso episcopo, à diabolo interfectus est *f*; quatenus Domino annuente, quidquid boni ibi ædificare potuero, faciam. Nunc igitur paternitas tua decernat, quomodo tua voluntas sit me agendi *; quoniam ad tuum imperium prompto animo agere debeo, sicut Dominus mihi revelaverit per os tuum. Ego autem jam senex & grandævus cupio in ultimo meo tempore illum locum, si tuæ paternitati placet, invisere & Deo ad fervendum præparare, exemplum sequens dominorum beatissimorum meorum, Columbani & Galli. Ad hæc Witherpus episcopus respondit: Locus iste valdè est angustus & inhabitabilis hominibus; & etiam feræ diversæ ibi morantur; id est cervi, apri multi, plurimi ursi: & propter illorum multiplicationem dominus rex Pipinus *g* ad suam venationem exercendum, illum saltum ad opus suum tenet. Vermes etiam plurimi & diversi generis ibi morantur.

B 46 Beatus Magnus diaconus arripiens statim boni pastoris initia *h*, dixit: Pater, tale ministerium * habuerunt magistri mei Columbanus & Gallus, ut quando ad talia loca venerunt, Dominus noster Jesus Christus feras diversi generis & vermes per orationes illorum illico expulit * ab illis locis, in quibus manere decernebant. Similiter ego credo, quòd Dei misericordia non permittet, eos manere in ipso loco, dum advenero. Adquievit autem Witherpus episcopus verbis ipsius & dedit eis solamina ciborum, præbens ei conviatorem supradictum præbyterum nomine Tozzonem, & duces itineris, qui eum perducerent ad locum à Deo sibi destinatum. Cùmque venissent ad locum, qui vocatur Caput equi *i*, jacebat ibi in uno loco angusto draco magnus, qui non permittebat illum hominem per illam viam transire, neque equum; & idcirco vocatus est iste locus Caput equi, quia omnes venatores reliquerunt ibi caballos suos, & pedestres ibant, quocumque poterant ad venandum *k*. Cùmque ergo beatus Magnus diaconus jam propè isti loco esset, dixit ad Tozzonem præbyterum: Frater, construamus nobis tabernaculum hic hac nocte ad manendum & oremus Deum, ut expellat præfens membrum diaboli ab isto loco, atque aditum permittere dignetur nobis ad properandum. Fecerunt itaque, ut imperaverat; & manserunt ibi.

C 47 In tota autem nocte non cessavit beatus Magnus orare, & Domini misericordiam implorare, ut draconem subvertere dignaretur. Circa mediam verò noctem surgens beatus Magnus diaconus, dixit ad Tozzonem præbyterum: Mitte mecum hominem, qui me ducat ad locum angustum, ubi draco jacet. Et dixit Tozzo: Timeo ego, ne, si te illuc induxero, ab eo devoreris. Ad hæc Vir sanctus: Et si Deus pro nobis, quis contra nos *l*. Pergamus ergo fiducialiter; quia qui liberavit Danielem de lacu leonum, potest & me eripere de manu hujus bestię pessimę. Itaque cùm hoc dixisset, misit in peram panem sanctificatum, & manu sua fumens picem & resinam atque cambutam sancti Galli, crucemque appendens in collo suo, per-

rexit & dixit: Deus omnipotens; qui eduxit me in regionem longinquam, ipse, sicut Tobias famulo suo mittet angelum suum mecum, qui me liberet de ore istius draconis, & ostendet nobis locum desiderii aptum salutaribus. Et hæc dicens munivit se signaculo sanctę Crucis, & de pane sanctificato misit in os suum & paululum aquę; sicque venit ad locum, ubi draco jacebat, relinquens omnes focios in tabernaculo, præter unum solum ducem itineris.

48 Cùmque vidisset eum draco, illico surrexit, impetum faciens super eum: ille autem habens in manu picem & resinam, projecit in ore ejus, inquit: Adjuva me, Domine Deus meus. Et cùm hoc dixisset, confestim cœpit ardere, crepuitque medius, & mortuus est *m*. Ut autem vidit ille, qui cum eo erat, hoc actum, surrexit continuò & pervenit ad focios, atque dixit: Surgite, egredimini & venite; quia iste magnus Vir draconem mortuum habet. Surrexerunt ergo, & invenerunt beatum Magnum diaconum in oratione jacentem & gratias Domino referentem: dignum quippe erat, ut, quòd divino inchoabat amore, instantissima prece semetipsum * Domino commendaret: quoniam Dominus, sicut per os beati Narcissi episcopi ipsum diabolum compulit, ut alium draconem interficeret, ita & per manus tanti Viri fecit focium * ejus per ardorem ignis & flammaram crepidines *n* interire. Ut viderunt autem draconem mortuum, descenderunt ad rupem, de qua idem draco impetum facere visus est super sanctum Virum. Tunc præbyter Tozzo dixit: Gratias tibi agimus, Domine, qui nobis talem Virum & tam magnum ostendere dignatus es, ut per merita ejus ista loca purificentur, efficianturque habitacula *, quę antè erant inutilia.

49 Facta verò oratione, transferunt illum angustum locum, & pervenerunt per viam juxta Lycum flumen ad locum spatiosum, qui non habebat nomen *o*, erat tamen ibi planities bona. Habebat autem beatus Magnus diaconus pendentem in collo crucem *p*; in qua continebantur reliquię beatę Dei Genitricis Marię, & de ligno sanctę Crucis atque sanctorum martyrum Mauricii & Sociorum ejus, necnon beatorum confessorum Columbani & Galli. Invenit ergo juxta præfatum flumen locum valdè honestum & formosum, in quo loco à littore præfati fluminis spatio quasi cubitis triginta invenit arborem *q* pomiferam valdè decoram; suspenditque cruciculam in ipsa arbore, & vocavit præbyterum Tozzonem, atque prostraverunt se pariter coram crucicula in oratione. Tunc vir venerabilis beatus Magnus diaconus hujusmodi preces emittit: Domine Jesu Christe, qui pro salute generis humani de Virgine nasci & mori dignatus es; ne despicias deprecationem meam pro peccatis meis; sed permittite nos construere in hoc loco oraculum ad honorem * Genitricis tuę, & præpara hic habitationem tuis servitiis aptam *r*.

50 Finita verò oratione, cœperunt construere in hoc loco fundamentum, & ædificaverunt ecclesiam: quã perfectã, invitaverunt Witherpum episcopum, ut veniret & eam Domino & sanctę Marię consecraret. Venit ergo præfatus episcopus ad illum locum, admirans valde, quomodo illuc pervenire possent *, nisi per gratiam Dei; & dedicavit ecclesiam in honore Dei Genitricis Marię & sancti Floriani *s*, & sic administrare

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC.

mirabiliter occidit.

m

E * semetipsum abundat

* i. e. similem

n

* al. habitabilia

Inde profectus, juxta Lycum amnem

o

p

F

q

* Gold. in honorem nominis tui & S. Genitricis tuę

r

facellum exstruit.

* Gold. potuissent

s

A. THEODORO, UT FERTUR, ECT.

* ut abundat

Non procul inde secedens, audit daemones

"

B * Can. Lechi

de se multa conquerentes: quibus expulsis

C

in eodem loco alius sacellum edificat.

x

nistrare cœperunt ad laudem Christi divina officia. Igitur t̄ cum fama virtutum quas Dominus per beati Confessoris sui merita piè quærentibus exhibere dignatus est, ut * longè latèque circumpositorum mulceret aures populorum, cœperunt undique alacri devotione ad tanti Patris suffragia postulanda concurrere, eundemque locum ob suæ dignitatis memoriam, Cellam sancti Magni nuncupare; & multiplicibus substantiæ suæ possessionum amplificare donariis.

§1 Cùmque res hac largitate fidelium accidissent collatæ, secessit beatus Vir propter multitudinem hominum, & perrexit ad vicina loca supradicta, quæ vocantur Fauces, quatenus ibi familiariorem locum, Domino annuente, sibi construeret ad manendum, relinquens præfatum præbyterum Tozzonem in ecclesia sanctæ Mariæ ad populum illuc venturum custodiendum; vocavitque ipsum locum Synagoga, id est Congregatio populorum. Ergo cùm circa meridiem causâ quietioris vitæ ad parvum locum tenderet, in supradicto loco requiescens, subito daemones w à monte vicino cum magno strepitu de vertice montis proximi quasi una voce vocaverunt alios in pelago Lici * fluminis consistentes quasi nominatim: cùmque & hii, qui vocabantur, præstò se esse, quasi de profundo responderent, ajunt ipsi de monte: Surgite, inquit, nobis in adjutorium, ut Peregrinum istum pessimum & magum ejiciamus de his fedibus; quoniam ipse more Galli sui, simulachra nostra contrivit, & populum, qui nos sequebatur, post se avertit, insuper & dracones nostros interfecit. Commoveat autem vos injuria, quam patimur, & uniti viribus communem præsentem Hostem à nostris terminis funditus expellamus.

§2 E contrario ipsi de profundo responderunt: Heu! quod de vestris narratis angustiis, nos ex nostris percipimus calumpniis: nam angelus ejus jam nos in pelago premit, & nec aucti sumus ex pelago exire, nec quicquam ejus contingere, quia invocato nomine Domini de ore ejus ideo angelus cum flagellis igneis nos flagellat & recedere compellit: quapropter nec vobis prodesse valeamus, nec nobis; quia tam fortis Bellator est iste, ut nostræ versutiæ saltem nec fimbriam vestimenti ejus superare queant. Hiis auditis, vir Dei beatus Magnus munivit se undique signaculo sanctæ Crucis, & dixit illis: In nomine Domini nostri Jesu Christi, non per mea merita, sed per merita beati Galli confessoris Christi & per ejus gloriosam depositionem, adjuro vos, ut recedatis de isto loco & ulterius neque hic manere, neque aliquem nunc recedentes lædere præsumatis.

§3 Et hiis dictis, festinus rediit trans flumen x ad ecclesiam sanctæ Mariæ, quam construxerat; narravitque Tozzoni præbytero omnia, quæ audierat in loco illo. Cùmque voluissent tempus vespertinum psallere, auditæ sunt voces daemoniorum per montium summities quasi discedentium ejulatus cum terrore confusi. Et hæc audientes Servi Dei prostraverunt se in orationem, Domino laudes & gratias persolventes, qui eos liberare dignatus est de terroribus malignantium spirituum: sicque regressus est beatus Magnus sequenti die ad præfatum locum, & Tozzo præbyter cum eo, atque cum adminiculo suorum construxerunt oraculum parvissimum in eodem loco, accersitusque est à Tozzone Wichherpus episcopus & dedicavit i-

psium oratorium in honore Domini nostri Jesu Christi sub nomine sancti Salvatoris y.

ANNOTATA.

a Conditum fuit postmodum in hoc loco, nobile in primis cœnobium, nobilium Suevorum seminarium ac totius Sueviæ monasterium facile princeps, cujus abbas inter principes Imperii quatuor-viros locum habet, teste Mabillonio tom. 2 *Annal.* ad annum 752, num. 65. Porro ex hisce S. Magni Actis Theodoro primam hujus Campidonensis monasterii originem tribuunt, inquit idem *Benedictinus*, quæ sine dubio Audegarium (idque anno 752) auctorem habet. Ita ipse: at fuerit sanè primus monasterii fundator *Audegarius*, non obest, quominus integro seculo ante ibidem cellam exstruxerit, habitarique Theodorus noster: atque hinc factum puto, ut apud *Canisium* Campidonensis abbas primus vocitetur.

b *Goldastus* habet *Ephaticus*, *Canisius* *Eptaticum*, *Raderus* in *Bavaria* *sacra* *Heptaticum*. Posterior addit, fuisse pagum in *Boica* inter *Landspergam* & *Schongaviam* ad *Lycum amnem*, quod infra confirmabitur in annotatis ad cap. 6.

c *S. Wichherpi* episcopi *Augustani* *Acta* existant tom. 2 *Aprilis* ad diem 18. Consule *Commentarium nostrum* § 6.

d *An Hibernus* fuerit *Sanctus noster*, examinavimus § 7.

e *Adi Comment.* § 12, num. 141 & seq.

f Vide, si lubet, dicta ad cap. 2 lit. ee.

g *Pippinus* cognomento *Brevis* anno primum 750 ad regnum pervenit; quâ igitur ratione S. Magnus diu ante medium seculi VII ad Fauces sub ejusdem regno commigrasse dicitur? De hoc *parachronismo*, qui etiam infra recurret, egimus in *Comment.* § 13; ubi num. 160 notavimus, non hic alium intelligi posse *Pippinum*, quam *B. Pippinum seniore*, regum *Austrasiæ* *Dagoberti I* & *S. Sigeberti Majorem-domus*.

h In *Goldastina* editione: *B. Magnus* diaconus *Spiritu sancto* repletus dixit &c. Occurrunt sæpe aliàs ejusmodi lectiones variantes, quas consultiò prætereo, ne nimis annotatis lectorem gravem.

i *Indigenis* *Rosshaupten*: eos enim *Germanis* equus est, Haupt caput: hinc *Raderus* *Græca* interpretatione habet: *Hippocephalum*. Notatur autem pagus hic in tabula, quam *Carolus Stengelius* *Commentario rerum Augustanarum* præfixit, ad *Lycum amnem* paulo plus uno milliare communi *Germanico* à *Fuëssensi* oppido, *Augustam Vindelicorum* versus.

k De hac etymologia nominis, & venatoribus nihil dicitur in exemplari *Canisii*, & anonymi *Ratisponensis*.

l *Goldastus* habet: Non possum timere, quia Deus illum tradet in manus meas. *Priori modo etiam legitur laudatus anonymus*.

m *Goldast.* Cœpit ardere, & crepens mortuus est. Sed multum vereor, ne interpolator noster præ oculis habuerit historiam draconis à propheta *Daniele* simili ferè modo interfecti, *Dan. 14*, eamque S. Magno adaptaverit. Non est quidem abbreviata manus Domini, qui dum lubet, miracula renovat; verum scriptoris nostri auctoritas ea non est, ut qualibet asserenti facile credamus.

n Per ardorem ignis &c. non legitur apud *Canisium*

A *Canisum. De S. Narcisso vide annotata ad cap. 2, lit. ee.*

o *Locum hunc in opposita Lyci ripa in Bavaria collocat Raderus noster, Bavariae pag. 186, atque nunc Waltenhofen appellari.*

p *Hac eadem creditur, qua etiamnum in abbacia Fwëssensi asservatur. Adi Comment. § 10 num. 120, ubi ex Henrico abbate diximus, eam anno 1607 apertam, inventasque in eadem sacras reliquias fuisse, sed sine epigraphis. Porro hac crucicula eadem videtur, quam Walafridus Strabo in Vita S. Galli capsellam vocat, aut certè reliquia, qua in hac servabantur, in illam incluse sunt, ut mox apparebit lit. r.*

q *P. Ludovicus Babenstuber in Vita Sancti ad cap. 5 lib. 2 notat sequentia: Arbusculam illam adhuc stare ac virere perhibent in horto ejusdam Adami Mayr Waltenhofensis, prope templum parochianum: & tamen aliquando per imprudentiam temerè abscissa mutilataque sit, iterum fronduisse ac floruisse; nec defuisse advenas, etiam per plura milliaria, qui furculas & folia inde decerpta in agris pratiquae depangerent adversus mures, eosque hac ratione mox solum vertere compellerent. Ita retulit Joannes Adamus Truckmiller, parochus Waltenhofensis, anno MDCCXII, XXI Augusti. Hac ipse; sed qua verisimilitudine, lectoris iudicio permitto.*

r *Hac tota narratio suspecta mihi est: vereor enim, ne interpolator noster S. Galli acta S. Magno adscripserit. Quippe saepe laudatus Walafridus referens, qua ratione S. Gallus in eremo prope Arbonam adificanda cella sua locum selegerit, inter cetera sic scribit: Sumens virgam colurneam, fecit crucem & fixit in terram. Habebat autem pendentem collo capsellam, in qua continebantur reliquiae beatæ Dei Genitricis Mariæ & SS. martyrum Mauricii & Desiderii. Quam cum in ipsa cruce suspendisset, vocavit diaconum, & prostraverunt se pariter in oratione. Tum vir venerabilis hujusmodi preces emisit: Domine Jesu Christe, qui pro salute humani generis de Virgine nasci & mortem subire dignatus es, ne despicias desiderium meum pro peccatis meis; sed in honore sanctæ Genitricis tuæ & martyrum, confessorumque tuorum præpara in hoc loco habitationem tuis aptam servitiis*

s *Colitur S. Florianus martyr 4 Maii, ad quem diem ejus Acta data sunt. Carolus Stengelius in Monasteriologio intellexit hac de dedicatione ecclesie monasterii Fwëssensis: sed perperam, nam Waltenhofium plus quam dimidio milliari Germanico à prædicto cœnobio distat, idque in altera Lyci ripa, prout in ipsa etiam tabula, ejusdem Commentario Rerum Augusti. præfixa, notatur. Neque solus tamen hac in parte erravit Stengelius; nam abbas Henricus in annotationibus suis Mss. ait: Collige falli eos, qui hanc ecclesie dedicationem attribuunt ecclesie Faucensi: nostra enim prima ecclesia non in honorem divæ Virginis & S. Floriani, sed in honorem Salvatoris nostri est dedicata. Deinde rectè notat Henschenius noster in Vita S. Tozzonis, sanctum hunc in hac ecclesia relictum fuisse, cum S. Magnus ad loca vicina, quæ vocantur Fauces, pergeret: alia ergo est à monasterio Faucensi.*

t *Quæ sequuntur usque ad cap. 6 desiderantur in editione Goldastina.*

u *S. Tozzo hic parochum egisse, indeque ad episcopalem Augustana civitatis cathedram eve-*

ctus dicitur in ipsius Actis ad diem 16 Januarii illustratis. De eodem loco ait Raderus: Waltenhofen hodie parœciam vocant, cui decurio sacerdotum etiam nunc præest.

w *Lectorem præmonitum velim, aut sequentem de demonibus relationem à plagiario nostro ex Vita S. Galli infideliter huc translata esse, aut eadem prorsus, quæ olim S. Gallo contigere, S. Magno accidisse. Tadet furta longo sermone detegere: curiosus lector adeat modo Walafridum in Vita S. Galli apud Mabillonium cap. 6, moxque deprehendet, quam audacter interpolator ea, quæ S. Gallo prope Brigantium accidere, S. Magno apud Faucenses agenti eisdem saepe verbis adscribat. Quam ob rem nemo miretur, quod has demonum querelas & fugam inter fabulosa adjuncta reputem.*

x *Rectè: nam Waltenhofen & Fauces oppositas Lyci ripas tenent. Ludovicus Babenstuber hunc locum quadam traditione non satis certa, ut apparet, illustrat. Extra suburbicem Fwëssense, inquit, ubi est fullonia, in utraque ripa Lyci notantur partes petrae depressiores cæteris, quas vulgus S. Magni vestigia (S. Mangen schritt) nominat; quæ Divus destituerit ibi impressa, quando amnem superavit, seu vado, seu portatus ab angelo. Non tamen referunt eas, ut satis agnosci queat, figuram plantarum humanarum: in causa ajunt esse vetustatem, quæ madore imbrium, niviumque adjuncta, manifestiora lineamenta exederit. Hucusque Babenstuber: Henricus abbas meminuit quidem de loco ad Lycum S. Mangen schritt appellato, sed de impressis vestigiis nihil habet.*

y *Hoc fuit primum sacellum Faucense, & cognominis abbacia primordia. De eo laudatus abbas hac observat: Nota.., oraculum illud, quod S. Magnus in loco nostro Faucensi primum construxit, & episcopus Witherpus in honorem Salvatoris dedicavit, fuisse (mea quidem opinione) supra petram majoris nostræ ecclesie, horto nostro conventuali contiguam, ubi jam constructa manet ecclesia nostra major. Plura lector reperiet in Comment. § 13.*

CAPUT VI.

Monasterium Faucense fundatur: Sanctus sacerdotio initiatur, incolas ad Fidem convertit, venas ferri mirabiliter reperit.

Igitur a cum fama virtutum per Confessoris sui merita, quas Dominus cum illo in eodem loco exhibere dignatus est, venerabili episcopo nota facta sunt, quosdam religiosos clericos in disciplinatis ejus memoriam commendavit; qui divino amore succensi, per triginta annorum curricula, obsequia præbentes, laudem Christi die ac nocte, horis atque momentis jussu suo administrabant. Relictis itaque venerabili Patri, quæ necessaria erant ibidem degentibus cum eo, profectus est supradictus episcopus Witherpus ad gloriosum regem Pippinum c, qui tunc temporis Germaniam, totamque Galliam regebat, cum epistola beati Columbani, quam ad Lotharium

A. THEODORO, UT FERTUR, ECI.

E

F

Sanctus discipulos congregat: Witherpus

a

b

c

rium

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC. *d*
 * *Can. mercede*
 * *Gold. regalis*
f
à Pippino rege
g
h
 * *Gold. Augustæ & Retiæ*
B
i
C
annuus redditus pro Sancti monasterio impetrat.
k l
 * *Gold. inferri*
 * *idem permanerent*
m
n

rium direxit *d*, flagitans pro sanctis viris Gallo & Magno, consistentibus in regno suo, ut eos benignè in amore Domini foveret, eisque familiaria loca, ut opportunum foret, in sua ditio- ne * tribueret. Sed quoniam Lotharius rex mi- nimè implere valuit hoc propter inimicorum di- versorum Dei infestationes *e*, præfatus glorio- sus rex propter amorem & petitionem fratris sui charissimi Karolomanni, qui propter Deum relinquens temporalem regni * gloriæ pompam, monasterio se tradidit *f*, & eleëmofynæ suæ lar- gitatem, necnon & petitionem præfati episcopi, ipsum locum sublimare in aliquo largitionis suæ solatio dignaretur.

55 Cùmque gloriosus princeps præfatus ac- cepisset epistolam, compunctus ex petitione fra- terna, diligenter interrogare cœpit suis preci- bus *g* ex Alamannia, qualis iste locus esset, quem præfatus episcopus postulabat sublimari. Tunc dux Gunzo *h* ex provinciis Augustensis * Retiæ respondens dixit: Verè domine rex, ille locus tenuis quidem est facultate, sed optimus, si impeditio vermium deesset, ad venandum; quia plurimi cervi, damulæ & hinnuli, ibicesque diversi ibi morantur; urforum quoque ac luporum multitudo plurima. Wiðtherpus verò epi- scopus cœpit narrare de virtutibus beati Viri, quomodò, Domino adjuvante, draconem in- terfecit, & cæteras virtutes, quas Dominus per merita ipsius & orationes ostendere dignatus est, vel quomodò ille locus purificatus sit, ubi bea- tus Magnus morabatur. Et hæc audiens glorio- sus rex Pippinus commotus valdè animo dixit: In veritate comperi, quia quamvis ille locus tam tenuis sit facultate, tamen pro meritis tanti Vi- ri celebris erit diffamatus rumore; sicut audi- tum habemus, jam locum esse, ubi corpus beati Galli requiescere videtur. Inquisivit ergo à præfato Gunzone, ubi vicinis locis potuisset tributarios invenire de eodem pago, qui vecti- galia annuatim redditibus regis inferre debeant: & invenit in ipso vicino pagum, qui vocatur Geltenstein *i*, sibi per omnia annuatim tributa persolvere.

56 Inter cætera ergo munificentia suæ dona, quæ impertivit beato Viro, dedit ei totum ipsum saltum cum marcha firmitatis *k*, quæ in episto- la sua fecit conscribi; & vectigalia centum vi- ginti tria *l*, quæ ex præfato pago inferre * de- beant annuatim, quatenus pro memoria benefi- ciorum ejus perpetuò ibi permaneret *. Et ne cuiusquam umquam ex successoribus suis tanti obstaret incrementi contradicção, fecit conscri- bi suæ firmitatis epistolam, atque, ut mos est regum, circumspectâ roborari cautelâ, quate- nus deinceps tam ipse dum viveret, quam om- nes loci illius, sicuti marchâ continetur, in eodem saltu ad sanctam Mariam & ad sanctam Afram, per regiam traditionem, absque ullius violentia, præfatus episcopus Wiðtherpus, om- nesque successores ejus, obtinerent auctorita- tem *m*. His regiam potestatis præful Wiðtherpus adornatus solatiis & sublimatus honoribus, im- partiisque donis optimis beato Magno à rege Pippino, lætus ad patriam regreditur, injun- gens beato Viro ea omni diligentia, danisque ei potestatem, ut in loco sibi commendato ad sup- plendas beatæ Mariæ excubias & sanctæ Afræ *n*, omnem ordinem & canonicam institueret vitam. Ex illo tempore ipse locus à beato viro Magno exordium sanctitatis accipiens, augmentatus au- tem & sublimatus à pontificibus Augustensis ec-

clesiæ, Christi nomen usque hodie ibi laudabi- liter dilatari non desinit.

57 Hiis itaque prælibatis, cùm audisset Theo- dorus, qui apud castrum Campidonense mora- batur, beatum Magnum consolidatum in loco, quem Dominus disposuerat; cœpit properare partes in illas, ut videret, qualiter & quomo- dò, Domino annuente, in illis locis moraretur. Ut autem ad eum pervenit, salutantes se invicem & deosculantes oculos pariter & ma- nus, narravit ei Theodorus diversa & innume- rabilia, quæ passus est à pagensibus Hilargau- gensibus *o*; sed tamen, quamvis tantas injurias & calamitates ab eis sustineret, ædificavit ibi ecclesiam parvam super litus Hilaræ, quam po- stulabat, ut apud Wiðtherpum episcopum im- petraret, quatenus illuc proficiscens, ipsam ba- silicam in honore sanctæ Mariæ Genitricis Dei consecraret. Venerunt ergo ambo ad locum, qui vocatur Eptaticus, inveneruntque ibi præ- nominatum episcopum in oraculo *p* suo seden- tem & orantem. Ergo ut obtutibus ejus præ- sentati sunt, narravit ei beatus Magnus abbas de Theodoro, qualiter cum magno labore ec- clesiam construxisset in loco Campidonensi, & quomodò ille deprecabatur, ut ipse illuc propere- ret, ipsamque ecclesiam Domino consecraret.

58 Audiens hæc venerabilis episcopus, re- spondens dixit ad eos: Dicam priùs, vobis ve- nientibus, quæ cogitabam, & sic congruo tem- pore, Domino annuente, proficiscar. Verè cha- rissime pater Magne, nunc sedens cogitabam, ut quia Deus omnipotens ita te magnificavit * in loco illo per multa miracula sua, accersirem te venturæ solemnitatis jejunii septimi mensis *q*, & ad sacerdotii dignitatem supernâ gratiâ favente, promoverem. Inclinato denique capite, bea- tus Magnus inquit: Cur hanc objectionem asse- ris, pater? Peccatorum meorum squaloribus & flagitiis fœtere me video: idcirco vita mea non est talis, ut amabilis paternitas tua me ad tan- tam dignitatem promovere queat. Ergo noli de- precationem nostram pro peccatis nostris abjice- re; sed provocatus Domini mandatis, incipe sa- lubre iter, viamque veritatis desiderantibus ape- ri: postea mihi servo Dei indigno, quando pa- ternitati tuæ placuerit, sanctum benignitatis mu- nus impende, ne refutare videar, quæ à Deo disposita sunt super me servum suum.

59 Et dum hæc diceret, viderunt ambo, id est, Wiðtherpus episcopus & Theodorus, coro- nam splendidissimam adhærentem capiti suo * in modum rotæ circa solem in nubibus fulgentem. Continuo autem surgens amplexatus est eum, & osculatus oculos & os ejus dixit: Dominus omnipotens, qui per potentiam majestatis suæ in te tantam virtutem ostendere dignatus est, ut pro ejus amore patriam tuam derelinqueres & præcepta ejus conservares, ipse te faciet * locum ab eo tibi destinatum, custodire & sub- limare, cooperante gratia Spiritus sancti: & re- spondit Theodorus Amen. Ad hæc iterum inquit episcopus: Bene vocatur iste locus Eptaticus *r*, quia in medio constat inter monasterium beatæ Afræ *s* & cellulam tuam: ideoque scias, quia post meum discessum hanc hæreditatem perma- nere cupio ad sanctam Mariam & ad sanctam Afram; quatenus quasi mediator sit locus iste successoribus nostris inter monasterium tuum & civitatem sanctæ Augustensis ecclesiæ *t*.

60 Hiis dictis, surrexit venerabilis episcopus & profectus est ad castrum Campidonense, de- scenditque

D

S. Magnus cum Theodoro accedit Wiðtherpum,

o

p

E

apud quem ex humilitate recu- sans sacerdotium

* al. magnificatum habet

q

F

caelesti lumine irradiatur: * S. Magni

* Can. fa- ciat

r

s

t

A scenditque cum eo beatus Magnus, comitante simul cum eo Theodoro, & venerunt ad castrum. Convocata autem multitudo populi in die solempni dedicationis ipsius ecclesie, venerabilis episcopus predicationis dulcedine amborum * corda refecit; sicque jussu suo beatus Magnus ea, quae dixerat, tanta sapientiae luce vestivit populorum corda, ut summa cum gratulatione auditus & ineffabili veneratione à cunctorum sit ore laudatus *. Biduo itaque ibidem manentes cum gratiarum actione, populusque * benedictione tanti Patris armatus *, & ab episcopo osculo pacis tributo, ad sua reversi sunt venerabilis praesul & sanctissimus abbas, relinquentes Theodorum ad custodiendam ecclesiam Campidonensem. Beatus itaque Magnus morans * in caenobio suo, quod sibi paraverat ad Fauces, per viginti quinque annos, magnas virtutes ibi operatus est Deus per eum; illuminando caecos, praebens surdis auditum, daemonia à pluribus ejiciens, claudicantibus tribuens gressum; sicque docuit populum & convertit ad fidem Christi & ad credulitatem ejus, ut relinquentes * idola vana & surda, & credentes in Dominum Jesum Christum.

B * idem relinquentes; & infra crederent Sacerdotio initiatus, ex indicio urfi, *

61 Insuper etiam per orationes ejus ostendit Deus venas ferri in montibus in gyro positus ita. Post susceptam benedictionem sacerdotalem, cum ipse circumiret montes & valles per diversa loca apta ad manendum, quadam die ascendens in montem excelsum, qui vocatur Suilinc **, invenit ibi plurimos urfos commorantes in maxima ferocitate: sed facta oratione, coeperunt ante eum tam mites effecti ingredi, ut veluti boves, qui ante bubulcum pergunt, ita irent ante eum. Vir ergo sanctus prostravit se in figuram crucis ad terram & preces Domino devotas effudit, ut populo in illo pago commoranti aliquod adminiculum praerberet ad victualia acquirenda. Interea ursus unus appropinquans ad eum cum magna mitigatione, cepit eum pede monstrare abietem magnam, & quali significans, quod sub ipsa arbore copia venarum ferri consisteret. Hoc ut Homo Dei vidit, dixit ad feram: Praecipio tibi in nomine Domini, ut ad ipsam abietem eas, & quia gladium * non habemus neque fossorium, ut possimus radices ejus incidere, neque effodere, tu in nomine Domini cum pedibus & dentibus tuis radices ejus evelle rumpendo, quatinus nobis Dominus demonstret suam voluntatem in adjutorium populi istius terrae.

* Gold. securim

C

quem sibi obsequentem habet,

62 Ad ejus ergo praecipitum bellua conversata, cepit radices arboris rumpere & cum dentibus frangere, donec ipsa arbor cum radice funditus ab urfo effossa corruit; sicque monstratae sunt diversae venae ferri ad sumendum. Vir denique benignissimus gratias Deo agens, assumens panem de pera sua, quam secum habebat, integrum famulanti porrexit, & ita ei praecipit: In nomine Domini mei Jesu Christi panem istum manduca & sequere me, atque ad istum locum hominem, quem tibi monstravero, absque ulla laesione adducere stude, defendens eum ab aliis feris, si eum laedere voluerint: & hoc facto, circumpositos montes & colles cum aliis feris habeto communes, ita ut nullum hominem hic laedatis, neque pecora eorum. Et hiis dictis, reversus est beatus vir Magnus ad cellulam suam, secutusque est eum ursus sicut canis, qui sequitur Dominum suum. Ergo ut ad cellam appropinquavit, vocavit hominem suum nomine Lui-

Septembris Tomus II.

tonem & praecipit eum venire & afferre secum securim & fossorium atque asciam, & commendavit eum urfo & dixit: Istum hominem salvum & incolumem perduc ad locum, quem Dominus ostendit nobis, & cave, ne aliquam laesionem ab aliis feris patiar.

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC.

63 Bellua itaque conversa obediens jussioni ejus, cepit pergere ante hominem & aperire viam atque monstrare semitam: sicque adduxit eum ad locum, ubi arbor corruerat, nullam aliam feram permittens ad eum appropinquare, donec vir effodiens complevit sarcinulam suam *, & per eandem semitam usque ad cellulam Viri Dei reduxit. Hoc facto, ursus ad saltum reversus est; homo vero prostravit se ad pedes beati Magni & dixit: Verè, Domine mi, cognosco & certus sum, quoniam Dominus omnino est tecum, quia & bestiae heremi obediunt tibi, veluti Jesu Christo w: nam me ursus tam praevit & custodivit, ut nec saltem alias feras ad me accedere permetteret. Ille autem dixit ei: Cave diligenter, ne alicui hoc dicas, dum ego vixero; sed praepara aditum caeteris hominibus, sicut ipse ursus te duxit, quatinus viam noscant illuc proficiscendi, & Domino annuente, deinceps opem habeant ad victualia exterisque necessaria per ferrum acquirenda. Ab illo ergo die notae factae sunt incolis terrae illius in illo loco & in gyro diversae venae ferri, quae Domini gratia per merita beati Magni permanent usque in praesentem diem x.

venas ferri detegit.

* Gold. sacculum suum metallo

E

ANNOTATA.

a Hic Goldastus narrationem tandem resumit.

b Reliqua omnia exemplaria tam edita, quam Mss., si unam excipias, legunt viginti quinque: & rectè, nam infra dicitur S. Magnus expletis viginti sex annis commorationis suae in illo caenobio obiisse.

c Consule Comment. § 13.

d Jonas in Vita S. Columbani scribit, eum cum à Clothario rogaretur, ut Luxovium rediret, mandasse Eustasio, ut ab eo itinere suscipiendo apud regem se excusaret, ceterum se tantummodo poscere, ut sodales suos, qui Luxovium incolebant, regali adminiculo ac praesidio foveret. Addit Jonas: Litteras castigationum affamine plenas regi dirigit gratissimum munus; at de SS. Gallo & Magno nullum verbum facit: non dubito tamen, quin hasce litteras interpolator noster designet. Vide Comment. § 13, num. 158.

e Quas hic inimicorum Dei infestationes commemorat, quibus Clotharius II prohibitus fuerit Dei servos fovere? Certè Clotharii monarchia diu tranquilla fuit & felix: & Jonas disertè asserit, illum Luxoviensibus monachis munificum se exhibuisse. Omni denique praesidio, inquit, supradictum monasterium munire studet, annuis censibus ditat, terminos undique, prout voluntas venerabilis Eustasii erat, auget.

f Carlomannus circa medium seculi 8 se religiose vita mancipavit: qui potuit ergo commendatitias litteras adolescente seculo 7 pro S. Magno dare? Scilicet interpolator, ut in Commentario saepe ostendimus, personas & tempora imperitè commiscet perturbatque. Vide dicta in Comment. § 13 à num. 157, ubi ostendimus, ex quo capite in tam saedum parachronismum auctor videri possit incidisse.

g Rectius cum Goldasto leges suos proceres.

C c c c c

h Gol-

A. THEO-
DORO, UT
FERATUR,
ETC.

h Goldastus Cuntzo : hic idem ille videtur ,
ex cuius filia Frideburga demonem expulisse S.
Gallus supra dicitur.

i Canisio dicitur Geltinsein , Goldasto Kel-
tinsein , abbati Henrico Gelltenstain : qui ad-
dit , pagum illum non amplius existare sub eo
nomine , putarique in Tyrolis situm fuisse. Ma-
billon. tom. 2. Annal. ad annum 839 recitat di-
ploma Ludovici augusti pro Campoduno datum ,
in quo etiam mentio fit de pago Keltinsein.

k Ita etiam est apud Canisium , sed mendo-
se , quare ex Goldastino exemplari textum sic
restituere : Dedit ei totum ipsum saltum cum mar-
cha , firmitatemque in epistola &c. Nunc pau-
ca notanda. Goldastus ad hunc locum ait : Mar-
cham vocat , quam paulo prius pagum dixerat ,
scilicet Keltinsein. Sic in chartis legimus , Zu-
ckriederomarc , Gossoueromarc , &c. , pro mar-
ca Zuckriederiana , marca Gossoviana : in qui-
bus nominibus marca nihil aliud est , quam ter-
ritorium , districtus , ut nunc appellant. Henri-
cus abbas Fuëssensis hunc locum excipit sequenti
interpretatione : Nota saltum illum , quem Pip-
pinus S. Magno donasse dicitur , fuisse totum
illum districtum & fundum , magnum & spatio-
sum desertum , quod se extendit ab Hornbach
& parochia Aschauer usque ad Eirpach , & quo
spatio præcipue continetur tota parochia Ascha-
ver , Saxenriedt , Hohenfurch , bona in Nider-
hoffen & Altenstat , Dienhausen , Weylensee &
Fuëssen &c. Hac Henricus : que an omnia ve-
rè se habeant , subdubito , cum eorum aliqua
in tabulis geographicis aliter notentur : at cum
ipse res domesticas accuratius explorare potuerit ,
ex ipsius fide referenda censui. Porro per firmi-
tatem in epistola conscriptam denotat instrumen-
tum seu diploma , quo prædicta donatio contine-
batur.

l Centum & tredecim dicitur in reliquis exem-
plaribus editis & Mss. Laudatus abbas Henri-
cus circa ea vestigia hanc notavit conjecturam :
Si conjecturari licet , puto ego esse centum &
tredecim libras argenti , quæ quotannis penden-
dæ erant ex Aschawensi S. Magni ecclesia : nam
centum & tredecim libræ faciunt sexaginta qua-
tuor florenos , triginta crucigeros & unum hale-
rum. Sic hodie nobis etiamnum pendunt
Aschawenses quotannis pro censu sexaginta qua-
tuor florenos. Quod ego pro ratione conjectu-
ræ meæ assertum volo.

m Vitiosa hac periodus , que in Goldastina
editione rectius deest , in Canisiana verò æquè
vitiosè existat , malè distorta huc translata est ex
Walafrido de Miraculis S. Galli cap. xi. Ver-
ba accipe. Et ne cuiusquam avaritia tanti incre-
mentis obstitet boni , diuturnæ firmitatis epi-
stolam fecit conferri , & , ut moris est , circum-
spectâ roborari cautelâ , quo deinceps tam ipse ,
qui aderat , quam successores ejus idem mona-
sterium per regiam obtinerent auctoritatem. Plu-
ra de hoc plagio disseruimus in Comment. § 13 ,
à num. 157.

n Goldastus , omisso S. Afræ nomine , legit ad
supplenda B. Mariæ obsequia &c. : per excu-
bias autem & obsequia psalmodiam divinamque
cantum intellige.

o Id est Hilare accolis , sive pagum , Hila-
ra aditum , incolentibus. Anonymus Ratispo-
nensis substituit ab incolis Campidonensibus.

p Henschenius in Actis S. Witherpi ad diem
18 Aprilis de loco Eptatico ejusque sacello notat
sequentia ex Caroli Stengelii Commentario : Diu

investigavi , (verba Stengelii sunt) num adhuc
locus ille , Eptaticus , in Vita S. Magni & B.
Herluca vocatus , extaret : pagum nunc Ep-
pach dici , inveni. De ecclesia non ita constab-
bat. Inquisierunt eundem locum , cum in Vita
S. Witherpi legissent , eximii quidam viri , illic
forfan transeuntes ; sed nihil hujus tituli se inve-
nisse , testati sunt. Incidi tandem in hominem
rusticanum , quem diligentius examinans , num
quid ecclesiarum sub titulo B. Mariæ Virginis &
S. Laurentii extaret : respondit , in pago Ep-
pach nullam quidem ecclesiam hujus tituli exta-
re , cum duas habeat : itinere verò unius horæ
non longè à Lyco flumine , loco omninò soli-
tario & inculto , superesse parvum omninò sa-
cellum hujus tituli. Quo responso in eam omni-
nò deveni sententiam , ut mihi persuaderi pate-
rer , hanc ipsam esse ecclesiam , quæ delectatum
fuisse B. Witherpum legimus , ubi & postea Her-
luca vitam egerit , ut tradit Paulus Bernriden-
sis in hujus Vita.

q Per jejunium septimi mensis designat jeju-
nium Quatuor temporum mensis Septembris , qui
in prima temporis digestionem per Romulum facta
septimus erat à Martio , à quo annum auspica-
bantur : & quamvis Numa Pompilius Romuli
successor Januarium & Februarium Martio præ-
posuerit , septimi tamen mensis vocabulum reti-
nuit : hinc S. Gelasius 1 epist. 9 : Ordinationes
etiam presbyterorum & diaconorum , nisi certis
temporibus & diebus exerceri non debent ; id
est , quarti mensis jejunio , septimi & decimi &c.
Floruit S. Gelasius circa finem seculi quinti.

r Anonymus Ratisponensis in præfatione hunc
locum carpit , quali , inquit , idem vocabulum
(Eptaticum) interpretetur medium , & non po-
tius numerum sonet septenarium , qui Græcè di-
citur επτά. Rectè : sed quid si locus ille septem
circiter leucis utrimque distans fuerit , inter Au-
gustam scilicet & Faucis medius ? Tum sanè
nihil erit , quod improbet anonymus.

s Nisi recentioris ejusdem interpolatio hic in-
terveniret , per monasterium S. Afræ intellige cæ-
tum canonicorum regularium , qui locum illum
incoluisse dicuntur , teste Bernardo Herfelden in
Basilica , priusquam anno 1012 Benedictinis tra-
deretur : quamquam nec certò asserere ausim ,
canonicos illos jam à S. Magni ætate ibi degisse.

t De donatione hac , nihil habet Goldastus ,
apud quem tantummodo leguntur sequentia : Ad
hæc iterum inquit episcopus : Bene vocatur iste
locus Eptaticus , quia in medio constat inter
monasterium B. Afræ & cellulam tuam.

u Goldasto dicitur Swiling , anonymo autem
Faucensi in Germanica Vita Seyling : postremo
modo montem illum vocatum reperio in Topo-
graphia Suevia per Merianum , ubi notatur pro-
pe oppidum Fuëssense in adversa Lyci ripa.

w Veluti Jesu Christo rectius deest in Golda-
stino exemplari.

x Quod iste ferri fodina perseveraverint us-
que in diem , quo hac scriberentur , non habet
Goldastus : habebatur tamen in exemplari , quo
circa medium seculi xi usus est anonymus Ratis-
ponensis , apud quem sic legitur : ab illo igitur
diversæ ferri venæ inveniebantur in ipso loco ,
usque in præsentem diem : nisi fortè anonymus
indicare voluerit , fodinas illas seculo xi , quo
scribebat , etiamnum superfuisse. Sape laudatus
Babenstuber lib. 3 , cap. 3 de iisdem ita scri-
bit : Visuntur illæ hodieque : sed cum ferrum
habeant notæ non adeò bonæ , ut aliud , quod

A à vicinis negotiatoribus importatur, venditurque tolerabili pretio, pridem desertæ sunt. *Ceterum historia hæc satis mirabilis est, quam propterea vellem à magis idoneo scriptore, quam interpolator noster sit, traditam fuisse.*

CAPUT VII.

*Sancti mors & sepultura ;
ipsius templi devastatio
& restauratio.*

Sanctum egrotantem invisit B. Tozzo & Theodorus,

* Gold. de erevisset

b

c

B

C

inter quorum lacrymas piè moritur

* Gold. me &c adjuvante

d

* Can. monitionis, Gold. orationis

e

* Dominici non est apud Gold.

f

* Gold. & Can. præparatam habet

* Can. in immortalitate sumptæ

Cumque transissent viginti quinque anni a & Dominus illum locum per merita tanti Viri sublimare dilataréque dignatus est *, Witherpo episcopo defuncto quartodecimo Calendarum Majorum die, Tozzo per electionem beati Magni ad pontificatus honorem à Pippino glorioso rege b jam in ultimis suis diebus deductus est. Sed finitis viginti sex annis c, beatus Pater ægrotare cepit atque infirmitate febrium languescere. Misit ergo ad Theodorum sodalem suum, qui tunc temporis in Campidonensi cellula morabatur, & accersivit eum, ut acceleraret atque eum visitaret & sua visitatione refoveret fidelissimum Amicum. Audiens hæc Theodorus, commotione maxima de invaliditudine tanti Viri, animoque mæsto, celeriter partes in illas profectus est, sumens secum, prout poterat, ea, quæ in infirmitate laboranti noverat congruere. Veniens autem ad præfatam cellulam invenit beatum Virum in maxima infirmitate detentum; & misit celeriter ad Tozzonem episcopum, intimans ei, ut acceleraret & tantum Patronum, priusquam ab hac luce sæculari discederet, visitare veniret. Cum audisset igitur hoc præfatus episcopus, velociter partes in illas profectus est & pervenit ad cœnobium beati Viri.

65 Cumque beatus Magnus patronus in infirmitate maxima laborasset, videns hoc Tozzo episcopus, cepit flere & dicere: Heu pater amande! Heu doctor egregie, in hiis periculis me quasi orphanum dimittis! Ad hæc beatus vir Magnus inquit: Noli flere, venerabilis præsul, quia me in tot mundialium perturbationum procellis laborantem perspicias, quoniam credo in misericordia Dei, quod anima mea in immortalitatis libertate sit gavifura: tamen deprecor, ut orationibus tuis sanctis mihi peccatori & animæ meæ non desinas opem tuæ intercessionis adhibere *. Inter hæc verba beatus Magnus per dies sedecim d laborans, expletis viginti sex annis commorationis * suæ in illo cœnobio, ætatis verò suæ annis septuaginta tribus, in die sancto Dominico e & in octava Idus Septembris, commendans se Deo & venerando pontifici, in senectute bona circa horam nonam diè ipsius Dominici *, sanctam animam Deo reddidit f, de hujus vitæ liberatus ergastulo. Flentibus autem ibi episcopo & Theodoro coram lectulo ejus, audita est vox de cælo dicens: Veni Magne, veni, suscipe coronam, quam tibi Dominus præparavit *. Audita ergo hac voce, dixit Tozzo ad Theodorum: Cessemus flere, frater, quia potius nos oportet gaudere de animæ ejus immortalitate sumpta * in hoc signo audito, quam luctum facere: sed eamus ad ecclesiam, ut pro

Septembris Tomus II.

tam charissimo Amico salutare hostias Domino immolare studeamus.

66 Finito itaque fraternæ commemorationis obsequio, invenerunt ambo sarcophagum optimum lapideum à quodam duce antiquis temporibus nomine Abuzaco constructum, qui & ipsam castrum g construxit & à suo nomine similiter Abuzacum vocavit: sed non fuit in ipso sarcophago positus neque sepultus quisquam. Purgato ergo ipso sarcophago, assumpserunt sanctum corpus & recondiderunt in loco, ubi Pater ipse oraculum sibi construxerat, & cooperuerunt humum, ponentes ejus Vitam in capite suo scriptam virtutibus plenam sub auctoritate Theodori. Ego itaque Theodorus monachus ex monasterio sancti Galli, jussu Tozzonis episcopi, sicut à Theodegisilo h monacho sancti Columbani de tanti Viri conversationibus simul cum beato Columbano comperi i, & post * oculis meis ipse vidi & auribus audivi, seu posteaquam me reliquit in cellula Campidonensi, & sicut postea à præfato venerabili episcopo Tozzone de virtutibus ejus didici, plurima, sed non omnia in pitatione k mea scribere curavi, & ad caput ejus posui reconditum in sepulchro l; quatenus futuris temporibus, quando, Domino revelante, corpus ejus sanctum inventum fuerit, sicut, Domino annuente, qui tunc pastores & rectores sanctæ Ecclesiæ fuerint, invenerint justum & dignum fore, ita ea, quæ corrigenda fuerint, corrigant, & quæ emendanda sunt, emendent, necnon pro me servo Christi intercedere non dedignentur, quatinus orationibus tanti Patroni suffultus, anima mea in requiem sempiternam procedat.

67 Vir m ergo venerabilis episcopus Tozzo post obitum beati Magni, prout potuit, ipsum cœnobium semper cum suis * custodivit, secundum facultatem loci regens & gubernans, atque disponens ea, quæ ad ipsum monasterium pertinebant * jure, custodiens sanctum corpus cum clericis & officiis divinis atque luminaribus usque ad obitum suum: qui permanens post discessum beati Magni in pontificatu annos quinque & menses tres, septimo decimo Calendas Februarii vitam sæcularem finivit n, tradens ante obitum suum hæreditatem suam ad sepulchrum beati Magni cum firmitate & adstipulatione secundum legem Alamannorum o; sepulchrumque à clero suo Augustensi sub testimonio in eadem hæreditate.

68 Denique post obitum gloriosi regis Pippini p, filiis suis litigantibus, erectus est Utulo q in ducatu Bavariorum, & Gotesfrut r in regimine Alamannorum. Sicque orta magna seditione & rixa inter Bavaros & Alamannos, devastantes & deprædantes seu spoliantes omnia, quæ in marchis s duarum regionum consistebant, minime quivit Theodorus t, fidelis monachus sancti Galli & Magni, custodire locum Campidonensem propter varias persecutiones & malorum hominum à pagensibus ipsius loci oppressiones in suis necnon in semetipso. Idcirco relinquens illum locum profectus est iterum ad monasterium sancti Galli; invenitque beatum Othmarum u abbatem ipsius monasterii, jam senem & grandævum provecæque ætatis, sed Domini gratiâ Spiritu sancto plenum & virtutibus divinis imbutum.

69 Narravit ergo ei omnia de beato Magno confessore Christi, quæ acciderant, & de loco Campidonense, seu de persecutione plurima, quam

A. THEODORO, UT

FERTUR,

ETC.

& sepellitur, imposta loculo Sancti Viri.

g

h

i

* post deest in Can.

j

k

l

E

m

n

o

p

q

r

s

t

u

F

o

Theodorus variis injuriis affectus fugit,

p q

r

s

t

u

* à S. Othmaro benigne suscipitur.

quam

C c c c c 2

A. THEO-
DORO, UT
FERTUR,
ETC.

w

x

Carolus rex
ecclesiam
S. Magni
restaurat.

y

z

B

aa

* Gold ipsa
monasteria

bb cc

dd

quam passus est à paganis vel à malis Christianis. Hæc audiens beatus Othmarus dolens & mœrens de tanta persecutione, seu etiam & de sua ipsa, quam jam à pessimis comitibus Warino & Ruothardo w, qui tunc temporis quasi totius Alamanniæ curam administrabant, patiebatur: deinde quemdam ex fratribus suis Peretgothum x nomine, monachum, optimum virum & prudentem, cum quatuor monachis aliis illuc direxit, qui ipsum locum custodirent, donec, Domino opitulante, pace reddita, iterum à rege Karolo sublimaretur; permittens Theodorum morari in monasterio usque ad obitum suum.

70 Igitur Karolo y rege consolidato & confirmato in provincia Galliæ, restaurans & reedificans ecclesias, quæ à malis invaloribus desolatæ erant, totam Germaniam Dominus ejus subjugavit imperio, interfectis principibus Germaniam possidentibus. Cùmque audisset de beato Othmaro injustè acta & ad finem obitus usque perducta, necnon de cœnobio Campidonensi, imò & de civitate Augustensi, quippe de monasterio sanctæ Afræ z, & cellam sancti Magni pene destructam & desolatam, compunctus corde, iterum reedificare cœpit ipsas ecclesias & sublimare. Constituit autem episcopum Sintpertum aa nomine in ipsa civitate, & dedit secundum morem regum per firmitatis præceptum ad præfata loca omnia, quæ ab antecessore suo Pippino illuc tradita fuerant; insuper & addidit plurima. Suscepto ergo episcopatu, Sintpertus profectus est ad Augustam Vindelicam, & per annos ferè triginta rexit ipsam ecclesiam*, construens basilicam sanctæ Afræ, & restaurans cœnobium sancti Magni bb. Parochiam cc verò in ambarum partium Lici fluminis per auctoritatem dd domini Karoli jam facti imperatoris in utroque regno simul, Domino favente, coadunavit.

ANNOTATA.

a Ab ejus primo ad Fauces adventu: quo annorum spatio quid egerit, antiquitatis tenebris involutum latet, præter pauca quæ commemoravimus. Sed cùm Algoiorum apostoli titulo apud omnes exornetur, dubitandum non est, quin omne istud tempus apostolicis laboribus impenderit, iisque prodigiis fulserit, quæ apostolicos viros comitari consueverunt, quæque suprâ num. 60 scriptor perstrinxit: Per viginti quinque annos magnas virtutes ibi operatus est Deus per eum; illuminando cæcos &c.

b Hic locus omnino mendosus est, sive Pippinum regem cognomento Brevem intelligas, sive B. Pippinum de Landis Majorem-domus. Prior enim circa annum 654, quo hæc facta dicuntur, natus nondum erat, nedum rex. Posterior anno 646, id est jam octo annis prius excefferat è vivis: prout olim observavit Henschenius in Actis S. Tozzonis ad diem 16 Januarii: ubi hanc addidit conjecturam: Temere tortallis Pipini hic repetitum nomen, eique adscriptum, quod vel Grimoaldus ejus filius, vel ipse S. Sigebertus rex curârat.

c Editio Canisiana, tam Ingolstadiensis anni 1604, quàm Amstelodamensis cum Observationibus Jacobi Basnagii anni 1725, legit: finit viginti quinque annis: at cùm infra in eadem editione dicatur Sanctus post morbum tredecim dierum, expletis viginti sex annis com-

morationis suæ in illo cœnobio, obiisse, patet, reliquorum exemplarium lectionem præferendam esse.

d Canisus & Goldastus per dies tredecim; anonymus Ratisponensis, cùm... magis magisque per dies quatuordecim in infirmitate laborasset &c.

e In Goldastina editione est in die S. Domini: at perperam; nam si de sancto Ordinis Prædicatorum fundatore agatur, is primùm anno 1221 ad celos emigravit, sed nec alium hujus nominis sanctum scio, cui dies sextus Augusti sacer sit. Præterea in die Dominico etiam legit anonymus Ratisponensis & cetera exemplaria, atque ita legendum esse ex mox dicendis apparebit.

f Obiit igitur anno 655, quo & dies sextus Septembris Dominicus fuit, & in quem scriptoris calculi conveniunt, ut ostendimus in Comment. § 4.

g In Goldastina editione per errorem, ut apparet, omissum est castrum, unde sensus exurgit, quasi ipsum sarcophagum Abuzacum appellasset. De duce Abuzaco nihil mihi occurrit: castrum verò Abuzacum, quod ab aliis Abodiacum & Abudiacum nuncupatur, hodie volunt esse oppidum Fuëllen, inquit Philippus Cluverius in Vindelicis & Norico, cui opinioni ipse etiam subscribit.

h Idem ipse videtur, qui à Fona apud Mabilonium sec. 2 Act. in Vita S. Columbani num. 23 Theudegillus vocatur, & cui reserctum falce digitum S. Columbanus restituisse narratur.

i De tanti Viri conversationibus simul cum B. Columbano comperi desunt in Goldastino & anonymi exemplaribus; & rectè; nam nec S. Magnum, nec Theodorum sub S. Columbani disciplina vixisse ostensum est in Comment.

k Canisus in epitaphio meo, Goldastus in pictatio meo. Apud Cangium in Glossario legitur pittacium, pitacium, pictacium &c. usurpaturque pro membrana sive charta.

l Goldastus paulò brevius habet in hunc modum: Ego itaque Theodorus monachus S. Galli, jussu Tozzonis episcopi, sicut à Theodegilio monacho S. Columbani audivi & postea ipse oculis meis vidi & auribus audivi, seu postquam me reliquit in cellula Campidonensi, plurima, sed non omnia in pictatio meo scribere curavi, & ad caput ejus posui recondito eo in sepulchro, quatenus &c.

m Apud Goldastum præponitur sequentibus hæc epigraphe: Ermenrici Elewangelis monachi supplementum: sed & hoc supplementum à recentiore auctore imperiè interpolatum fuisse, jam ostendimus in Commentario, & ex dicendis manifestum fiet.

n Ex hoc loco Henschenius noster tom. 2 Januarii, ad diem 16, S. Tozzonis obitum ad annum circiter 661 refert. Adverte tamen locum hunc mendosum esse, & pro mensibus tres substituendum esse menses quatuor, tot enim à 6 Septembris, quo S. Magnus obiit, ad 16 Januarii, diem S. Tozzonis emortualem intercesserunt. Anonymus Ratisponensis, qui stylum mutavit, ita habet: Post obitum B. Magni in pontificatu annos v & menses vi (forte iv) gerens, xvii Cal. Feb. vitam præsentem finiit.

o Exstat ea Lex apud Goldastum Alamanicarum rerum tom. 2, parte. 1.

p Perturbatissima hic est verum, ac temporum series. Pippinus rex, cognomento Brevis, obiit

D

E

F

A obiit anno 768, ut apud omnes certum est. Pippino Carolus & Carlomannus successerunt, quorum similitates Berta seu Bertrada eorumdem mater sopire conata est.

q Utilo sive Odilo Bajoaria ducatum tenuit usque ad annum circiter 747, quo obiit, prout ostendit Eccardus Franciæ Orient. tom. 1, lib. 23, num. 102. Qui potuit igitur post obitum gloriosi regis Pippini, qui ipsi plus quam viginti annos supervixit, erigi in ducatu Bajoariorum? Verius id dixisset de Tassilone Odilonis filio & successore, quem, quo tempore Carolus & Carlomannus dissidebant, nova molitum fuisse constat. Rebellebat quidem Odilo, at non sub predictis regibus, sed sub Carlomanno & Pippino Majoribus-domus, à quibus & subjungatur est. Has duas defectiones imperius scriptor confudit.

r Canisio & anonymo Ratisponensi, Gotafred, Goldasto Godefredus. Hunc ducem Alemannorum fuisse, Francorumque jugum excussisse, habemus ex fragmento Erchanberti apud Chesnium Hist. Franc. script. tom. 1, pag. 780: eundem obiisse anno 709, tradunt Annales Nazariani apud laudatum Chesnium tom. 2, pag. 3. Non potuit itaque hic post mortem Pippini regis, id est, post annum 768, cum Odilone Bajoariorum duce belligerare.

s Id est, intra terminos seu limites: marcha enim terminum sive limitem quandoque significat. Pro duarum regionum Canisius & Goldastus habent duorum regnorum.

t Quam ineptè Theodorus S. Magni socius ad Caroli & Carlomanni tempora perducitur! Eumvero si vera narret interpolator, oportet, Theodorum tum annum 176 circiter egisse: quippe ab anno 612, quo S. Columbanus Italiam adiit, usque ad 768 Pippini emortualem, anni 156 effluxerunt; quibus si annos 20, quos ipse tum numerare potuit, addideris, ad 176 pervenies.

u Colitur S. Othmarus die 16 Novembris. Acta ejus exstant apud Mabillonium sec. 3 Benediclini, parte 2: unde in rem presentem noto sequentia: S. Othmarus cellam S. Galli regendam accepit anno 720, eidemque per annos 40 presidens, Ruadhardi & Warini opera de adulterio falso condemnatus, in carcere obiit anno 759. Hinc collige lector, quid de hoc Theodori ad S. Othmarum accessu censendum sit. Fabulam utique dices: praterquam enim quod Pippinus Brevis supervixerit S. Othmaro, non potuit Theodorus eum jam abbatem novisse nisi annum agens circiter 130. Vide dicta ad cap. 3 litt. w & x.

w Consule, si lubet, S. Othmari Acta apud laudatum Mabillonium.

x Canisius Berthgozum, Goldastus Perechgozum, anonymus Ratisponensis Pertgozum.

y Carolum cognomento Magnum designat, qui Carlomanno fratre anno 771 defuncto, Francorum monarchiam obtinuit. Acta ejus habes tom. 2 Januarii die 28.

z In Goldastino exemplari correctius legitur: Cumque audisset... cenobium Campidonense & civitatem Augustensem quippe & monasterium S. Magni & cellam S. Afræ pœne destructam &c.

aa Mattheus Raderus in Bavaria sancta vol. 3 ipsius elogium recitans, illum S. Simpertum vocat.

bb Huc pertinent versus, qui de Faucensis

monasterii fundatoribus & restauratoribus circumferuntur:

Vastatum cæsar reparavit Carolus idem, Atque Augustana Simpertus præful in urbe.

cc Abbas Henricus in suis observationibus Mss. monet, parochiam hic accipi pro diœcesi, asseritque Augustana diœcesis limites sub S. Simperto ultra Lycum extensos fuisse: & rectè, in ea enim significatione cum cap. seq. num. 73, tum alibi sæpe parochia usurpatur. Præterea Velserus Rerum August. Vindelic. lib. 4 testatur, compertum sibi esse, Carolo Magno imp. divo Simperto episcopo, Augustanæ ecclesiæ diœcesim... auctam esse. Et rursus post aliqua ait: In vetusto manuscripto codice legere memini, Simpertum Augustanam diœcesim Noricorum finibus auxisse: antiquum namque Noricum... ad Oenum tantum, posterius ad Lycum usque pertingit. Eadem de Simperto habet Stengelius ex vetustis, ut ait, monumentis. Hac fortè discernienda venient tertio Idus Octobris.

dd In Canisiana & Goldastina editionibus legitur per auctoritatem domini Leonis tunc temporis Papæ, & confirmationem domini Karoli &c.: atque ita pariter sæpe laudatus anonymus. Hic Leo fuit ejus nominis III, qui anno 795 sedere cepit.

CAPUT VIII.

Corpus elevatur: Vita cum eo reperta Ermenrico emendanda traditur.

Qualiter ergo corpus beati Magni repertum sit, & inter cæteras virtutes, quas ante sepulchrum ejus Dominus per merita sua revelare dignatus est, quam maximam virtutem tunc, reperto corpore suo, manifestavit, non est filendum. Defuncto igitur Simperto episcopo, successor ejus Hatto *a* in episcopatu pastoralis regiminis curam *b* sumpfit; sed cum non amplius quam septem annos in pontificatus honore, ipsam ecclesiam regere vitus est, minimè quivit in hiis rebus sublimari *c*, nisi tantum in Bavaria propter suam progeniem *d*, quam ibi præsentem habebat, ea, quæ potuit, ad ipsam ecclesiam acquisivit. Finitis autem transactisque septem annis, temporibus suis successores ejus, qui in ipsa sancta ecclesia constituti sunt, primus Nittarius *e* cepit à fundamentis ecclesiam beati Magni construere; cæteri verò præsules eum subsequentes, prout potuerunt, similiter construxerunt; tamen non fuit aula basilicæ ad perfectionem operis perducta *f*, donec Domino annuente, à gloriosissimo rege Ludovico, filio Ludovici clarissimi imperatoris, tanto ipsam sanctam sedem, eo tribuente, adeptus est *g*.

72 Consecratus ergo præfatus vir in pontificatus dignitate, quinto anno episcopatus sui ecclesia perfecta est * & omni pulchritudine decorata; sanctumque corpus infra mediam ecclesiam requiescere sinens, sicut prius positum fuerat, cum omni diligentia & honore, donec cum archiepiscopo suo & cæteris fratribus suis conveniret, si eum ausus esset ab illo loco ad alium transferre. Consilio autem inito cum archiepiscopo

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC.

E

Ecclesia Sancti restauratur: Lamo episcopus

a b

F

c d

f

g agit de elevando corpore.

* Gold. ecclesiam perfecit &c.

A. THEO-
DORO, UT
FERTUR,
ETC.

* i. e. Mo-
guntinæ
b

Sanctus ap-
parens ægro
prædicat ja-
nitatem
i k

* Gold. ex
liberiori
genere or-
tus

B

l

m

inven-
tionem cor-
poris, quod
ille episcopo
indicat :

n

C

o

deinde, in-
vento corpo-
re, sepul-
chrum ve-
neratus,
p

q

* Gold.
quam do-
lor posse-
derat

scopo suo sanctæ Maguntienſis * eccleſiæ, no-
mine Otgario b, cæteriſque aliis episcopis ſuis
ſuffraganeis, invenerunt; dignum fore, ſanctum
corpus & pretioſum ab illo loco in meliorem
& ſublimiorem, ſi Deus vellet, tranſponi. Sic-
que reverſus cum licentia piſſimi regis Ludo-
wici ad propria, ad cœnobium beati Magni ac-
celerans, gratiſſimum omnibus, qui aderant,
præbet repertum conſilium.

73 Erat autem quidam in eodem monaſterio
frater i, ex pago Duria ortus k, & quamvis
pauperculus, tamen ex bonis parentibus * na-
tus. Cùmque ibi ſtudio diſcendi moraretur &
aſſiduè quali quotidianum victum ſuis laboribus
quæriraret, quodam dolore percuffus in latere,
gravi per ſpatia temporum longa infirmitate con-
tabuit, ita ut ab humero videlicet uſque ad ex-
tremam corporis partem in uno latere ulcera
faniem emittentia paterent quàm plurima. Qua
infirmitate adeo gravatus eſt, ut vix ſine alio-
rum adminiculo greſſum quoquam movere po-
tuiſſet. Lanto verò episcopus, convocatis plu-
rimis ex parochia ſua præſbyteris, indixit tri-
duanum jejunium, Domini miſericordiam im-
plorans, ut præpropere feſtinatione l tranſactis
tribus diebus, ſanctum corpus revelare digna-
retur, cujuſque meriti eſſet, oſtenderet. Sequen-
ti itaque tertia nocte, dum corporale medica-
mentum illi ægro adhibitum nihil prodeſſet, &
à ſemetipſo atque à cunctis eum conſpicientibus
jam jamque in deſperationem lapſus aſceſſet m,
vidit in ſomnio ſibiſmet aſſiſtere gravitatis multæ
Senem & placido vultu blanditque ſermonibus
cauſas infirmitatis inquirentem.

74 Cùmque æger ſe interroganti totius ex
ordine infirmitatis ſuæ replicaret eventum, dixit
ad eum Senex: Poſtula ſibi ab episcopo, ut,
quando hodie corpus meum invenerit, illudque
à cripta, in qua jacet, abſtulerit, ipſam criptam
te oſculari permittat; & dum oſculata fuerit,
ſume cineres de ipſo loco, & miſce cum aqua
atque ex oleo ſancto n ſimul, & ante altare no-
vum, quod conſtructum eſt, prout poteris,
proſterne te, necnon, & ulcera tua perungere
roga: & ſi hoc feceris, Dominus te continuò
priſtinæ ſanitati reſtituet. Evigilans ergo æger,
facto mane venit ad eccleſiam, & quod in ſom-
no audierat, cuſtodi eccleſiæ retulit, & cum
ipſo eccleſiam ingreſſus, pariterque cum cuſto-
de ad pedes episcopi proſtratus, ſicut edoctus
fuerat, episcopo narravit inter anguſtias ac ge-
mitus. Aſſumpto o foſſorio cœpit fodere; & in-
venit ſarcophagum lapideum ſplendidiffimum, in
quo ſanctum corpus jacebat more carbunculi
optimi.

75 Aperto itaque eo inventum eſt corpus e-
jus totum illæſum, & Vita ejus ad caput poſita,
ſed membrana tantùm fuerunt tabida, ut vix à
quoquam legi potuiſſent. Pars verò corporis in
veſtimento corrupta apparebat p, corpus verò
tantùm quaſi colore mutato jacebat candidum.
Et congruo ſatis miraculo indicia ſanctitatis ejus
primò claruerunt: nam episcopus, elevato cor-
pore de ſepulchro, permisit cuſtodi eccleſiæ,
ut ægrum afferret, quatinus ipſe ſecundum vi-
ſionem ſibi oſtenſam perficeret. Cuſtos verò al-
latum corpus pueri q permisit eum oſculari lo-
cum, in quo ſanctum corpus jacuit, ſumenſque
cinerem de ipſo ſarcophago miſcuit cum aqua
& oleo ſancto, & perunxit puerum ægrum ea
parte, ubi * dolorem poſſederat. Die verò al-
tera ſciſcitatus eſt episcopus à cuſtode, quid de

ægro puerulo actum eſſet: cuſtos itaque acce-
pto curſu, ad ejus manſiunculam cucurrit, ut
videret, quid de eo Dominus promiſſione ſan-
cti Magni oſtenſum haberet.

76 Mirum opus divinæ operationis actum rem
cognitam fecit: quia ſicut præterita die ulcera
patebant quàm plurima, ita alia die tantùm ſunt
abſque aliqua læſione ſana reperta, acſi vix ſal-
tem cicatrix inveniri potuiſſet. Tunc demum e-
piscopus eum ſuſcipiens ante ſepulchrum beati
Magni novum r, ubi ejus corpus reconditum
fuit, ſanum incolumemque adduxit: ſicque gra-
tiarum actiones. * Domino de tanto miraculo
peractæ ob memoriam redditæ ſanitati: ipſe
puer Domino & ſancto Magno ſemetipſum ob-
tulit, quatinus reliquum vitæ ſuæ tempus dein-
ceps in ejuſdem ſancti loci excubiis omnibus die-
bus vitæ ſuæ ſideli devotione tranſigeret.

77 Igitur hiis omnibus ita tranſactis de cor-
pore ſancti & beati Magni, aſſumpſit ſecum præ-
fatus episcopus Lanto pitatum pene putridum,
ſed tamen Dei gratiâ paginæ infra divina ſanctio-
ne ſad legendum ſunt conſervatæ; & acceſſivit
quemdam monachum prudentem & induſtrium s
ex monaſterio Elewanga, nomine Ermenricum, E
& tradidit ei ipſum opus * ad legendum & cor-
rigendum atque emendandum: ille autem aſſe-
rens ſe minimè ita doctum eſſe, ut talia inno-
vare, atque, prout dignum erat, inferere va-
leret, neceſſitate obedientiæ conſtrictus ſuſcepit
pitatum & ſecundum virium conſiderationem,
juſſionem pontificis contempnere nolens, adim-
plevit, & quæ ibi invenit, ſcripta renovans *
omnia & corrigens, atque Domino annuente,
feriem conſulam capitulorum luminibus emen-
davit.

78 Quanta verò & quàm plurima ſigna ante
ſepulchrum beati Magni poſt orationem ejus, cor-
pufque reconditum Dominus ibi revelare digna-
tus eſt, ſi omnia ſcribi poſſent, ſatidum po-
tius faceret legenti nauſiantis mentem u, quàm
ſtudioſis propter copiam poſſint comprehendere me-
moriâ. Nunc ergo ad laudem Domini noſtri Je-
ſu Chriſti, qui ſemper Sanctos ſuos glorificat,
hæc pauca infera ſunt; quatinus lectoris ani-
mus devotus exiſtat ad legendum, vel auditoris
promptus ad audiendum, quàm tædium aliquod
monſtrans vel nauſiam rugata mente, minimè
poſſint læto animo percurri w. Itaque ſufficiant
iſta de tanto Patrono conſcripta: ſed obſecra-
mus eum, ut ſicut ſanctatem corporum anima-
rumque adorantium eum muſtis ſuis meritis à
Domino eis contuſiſſe, credimus; ita noſtris
mentibus divinæ miſerationis medelam implora-
re dignetur, ut peccatorum remiſſionem confe-
qui mereamur, & vitam æternam adipiſci x. Ce-
lebratur autem ſolempnitas ſancti Magni con-
feſſoris Chriſti octavo Idus Septembris, ad lau-
dem & gloriam nominis Chriſti, qui cum Patre
& Spiritu ſancto vivit & regnat & gloriatur ſine
fine Deus per immortalia ſæcula ſæculorum. A-
men.

A N N O T A T A.

a In Caniſano & Goldaſtino exemplari Lan-
to dicitur: at anonymus Ratiſponenſis cum uno
exemplari Ms. legit Hanto, reliqua duo Hatto.
Adi Comment. à num. 89.

b Apud Caniſum eſt paſtoralidicium ſuſcepit.
c Can. & Gold. minimè quivit aliquid ex hiis
rebus (puta eccleſiis) ſublimate.

d Ano-

D

poſtridie ſa-
natur.

r

* Gold.
actionibus
& infra
peractis

Lanto Vi-
tam reper-
tam emen-
dari curat.

f

i

E

* Gold.
ipſos qua-
terniones

* Idem re-

vocans

Concluſio
auctoris.

u

F

w

x

A d *Anonymus Ratisponensis* : Verumtamen ex parentela, quam in Bagoaria habuit, quædam bona ad episcopatum acquisivit. Ubi, progeniem interpretatus est parentelam. Simili modo apud Cangium in *Glossario Capitulare Compendiense* anni DCCLVII, cap. 1. Si in quarta progenie reperti fuerint conjuncti non separamus. Progenies, ut patet, hic pro cognatione usurpatur. Porro Hatto sive Hautio è nobilissima Andecensium comitum familia ortus traditur.

e *Alibi Nitarius, Nidgarius & Nitkerus appellatur. De tempore episcopatus ipsius aliqua diximus in Commentario num. 93 : plura de eodem lector inveniet apud Carolum Stengelium, Corbinianum Khamm, aliosque rerum Augustanarum scriptores, qui illum inter sanctos antistes suos venerantur.*

f *Hic desinit Canisi exemplar, reliquis omnibus, quæ sequuntur, desideratis, quamvis supra scriptor præfatus sit, se corporis inventionem traditurum : Qualiter ergo, inquit, corpus B. Magni repertum sit, . . . non est silendum &c.*

B g *De Lantone episcopo & Ludovico, Ludovici Pii filio, factaque sub iis sacri corporis elevatione multis egimus in Commentario toto § 8.*

h *Anonymus Ratisponensis Otkerum, Goldastus Otkarium nominat. Ad Comment. num. 84.*

i *Per Fratrem intellige non monachum, sed discipulum, qui literas discendi gratiâ ibidem habitabat : id autem colligo tum ex eo, quod quotidianum victum suis laboribus quæriraret, tum etiam quod Sancti munere incolumitati restitutus sese ejusdem Patroni sui obsequiis mancipaverit.*

k *Anonymus Faucensis in Vita Germanica lib. 3, cap. 5, § 2 vocat Durach & in tractu Campodunensi collocat.*

l *Præpropera festinatione rectius deest in Goldastina editione.*

m *Lege cum Goldasto esset ; id est, cum tum alii tum ipse de sua sanitate desperarent.*

n *De antiquo olei usu ad morbos infirmitatesque tollendas vide Baronium tom. 7 Annalium Eccles. & Mabillonium in Prefatione ad seculum Benedictinum primum § 9 num. 101, ubi ostendit, modò oleum ex Sanctorum tumulis divinius scatens, modò ex lampadibus ante eorum corpora ardentibus desumptum, modò etiam benedictum ad curandos infirmos adhibitum fuisse.*

C o *Hunc hinc sensum ex Goldastino exemplari sic restitue : Pontifex ergo diutius cum presbyteris orans, inter angustias & gemitus, assumpto fossorio &c.*

p *De partis corruptione silet Goldastus. Ceterum annus, quo hæc acta sunt, erat ad minimum 170 à Sancti obitu, ut colligere licet ex Comment. § 8 : quamdiu autem incorruptum perseveraverit, non liquet : certè Ekkehardus Junior de brachiorum altero ad Sancti-gallenses translato agens, de ejusdem incorruptione nihil addit : abbas Henricus credidit, corpus quoddam carnibus nudatum, sub Joanne Hess, qui usque ad annum 1480 Faucensi monasterio abbas præfuisse dicitur à Bucelino, inventum, ipsas esse S. Magni exuvias, adeoque supposuit, eas communi corruptioni obnoxias fuisse. Vide Comment. num. 116.*

q *Emendatius Goldastus legit : Custos verò ecclesiæ, ablato corpore, puero permisit &c.*

r *Novum, ubi ejus corpus (jam recens) con-*

ditum fuit non habet Goldastus ; rectius tamen hæc adduntur.

f *Correctius in Goldastina editione legitur : Sed tamen divinâ sanctientè providentiâ, pagine, licet obscuræ, tamen ad legendum sunt conservatæ. Porro pilatum hoc est ipsa S. Magni Vita, quæ à Theodoro ejusdem socio conscripta, & in sepulcro unâ cum Sancti corpore deposita traditur : quæ de re quid probabiliter statui possit, diximus in Comment. num. 33.*

t *Merito ex hoc loco interpolatorem colligit Mabillonius ; neque enim verisimile est, Ermenricum semetipsum prudentem & industrium appellatum fuisse. Consule Commentarium num. 2 & 3.*

u *Mendosum sensum restituo ex Goldasto : fastidium potius facerent nauseamque legentis menti, quam à studiosis &c.*

w *Est & hæc periodus vitiosa : apud Goldastum sic exstat : quatenus lectoris animus devotus existat potius ad legendum, vel auditoris promptus ad audiendum, quàm tædio aliquo aut nausæa rugata fronte minimè possit læta mente percurri, fortè percurrere.*

x *In Goldastina editione subditur : præstante Domino nostro Jesu Christo &c. Deinde sub titulo Additionis sequitur : Celebratur autem solemnitas S. Magni confessoris Christi atque abbatis, quarto Idus Septembris ad laudem & gloriam nominis Domini. Adverte tamen, perperam ibidem legi quarto Idus pro octavo Idus Septembris.*

MIRACULA

Auctore P. Ludovico Babenstuber Benedictino Ettalensi.

CAPUT I.

Phrenesis & rabidi canis morsus sanata, puerpera difficili partu levata, proles impetrata, varii morbi, lues & demonis infestationes abacta.

Quæ opera naturæ viribus majora patravit Magnus adhuc mortalis, libris superioribus retulimus : nunc ad ea quoque convertenda est narratio, quæ cælo jam receptus, Divusque appellatus hæcenus edidisse memoratur. In quo genere meritò, ut nihil nos lateret, optandum fuerit : sed quoniam, seu vetustatis minori diligentia, seu temporum injuriis, factum est, ut pleraque interciderent, pauca dumtaxat, quibus post iteratas tabulariorum clades in majorum monumentis, aut relationibus recentius annotatis, contigit superesse, in medium dabimus. Neque dubium est, vel ista suffectura piis lectoribus ad conjiciendum, quàm gratiosus apud Numen omnium potens noster sit Thaumaturgus.

2 In viciniâ Mindelhemii, quod est Sueviæ urbicula, hominem ruricolam amentia sic effraverat, ut noctu strata relinqueret, inque syl-

A. THEODORO, UT FERTUR, ETC.

E

F

Ex multis pauca auctor se scribere promonet.

Phreneticus ad sanam mentem redactus.

A. P. BA-
BENSTU-
BER.

vas profugus cum bestiis vagaretur. Familia & cognati in vestigando amissum cum diu frustra fuissent, plurimum in id oculis opus esse rati, vicinorum supplicas implorârunt. Ii ducenti omnino, haud secus, ac si immanem feram quampiam persequerentur, partitis inter se indagandi studiis, sylvas ingressi, avia quævis ac invia perlustrant integro triduo; nihil tamen minus, quam insanientem exulem reperiunt. Quare, desperatis his quoque consiliis, cognati per sese soli conquirere pergunt fugitivum: sed incassum omnia. Tandem divinitus eis injecta mens est, ut opem S. Magni accerferent: quod dum faciunt, edito voto precati, ut, qui feras olim cecurasset, hominem quoque amissum pristinae mansuetudini ac sibi restitueret, statim is, qui tot oculos pervestigantium tam diu latuerat, è silvis adest, discussa penitus amentia, sanus ac sospes, unaque cum sui inventoribus summas S. Magno agit gratias.

Morsum
rabidi canis
sanat

*Nassareut

B

3 Communis Fussiaci, nec uno tantum experimento testata fides est, S. Magnum iis, qui à noxiis animalibus venenati inque furorem dati sunt, præsentem medelam afferre. Fortè Nassareuti* in Tyroliis rabidi canes quinque homines invaserant; qui omnes exacto post mortuus pestiferos triduo, cum nemo seu mortalium seu immortalium opem ferret, mortui sunt. Juvenem præterea quempiam vegetum ac validum ejusmodi Cerberus secundum brachium immaniter laniaverat: ejus vicem vehementer anxii parentes, S. Magnum implorârunt; polliciti, si filium sibi vivum ac salvum servaret, illum Fussiacum sese adducturos, & Sospitatori præsentaturos. Mirum dictu! edito hoc tali voto tantum abfuit, ut juveni quidquam periculi crearet feralis morsus, ut ne tumoris quidem aliquid post se relinqueret: velut omnes, qui, vulgata re tantâ, spectatum venerant, cum admiratione ac prædicatione S. Magni testati sunt.

uberem
quotannis
messim cui-
dam agricola
impetrat.

C

4 Agricola quidam oppidò probus seque fortunatæ suas assidue Deo, divisque cælitibus commendare insueverat. Cum itaque ob annonæ caritatem, quam aliquot annorum sterilitas invexerat, in magnis versaretur rei familiaris angustiis, à S. Magno precibus & concepto voto quopiam contendit, ut arva sua, jam diu mesium prope inania, pristina fecunditate bearet. Cordi fuisse Divo hanc hominis de ope sua fiduciam, luculentè monstravit eventus: factum quippe est, ut semper plus frumenti horreis ac cellis inferret, quam vicini, idque non absque invidentiâ ipsorum. Gratum porò quotannis se stitit allato dono ex iis rebus, quas S. Magno referebat in acceptis a.

Phagedæna
ab equo ab-
acta.

b

5 Alius quidam agricola equum emerat, sed invito Mercurio b: mox enim phagedæna, eaque, ut putabatur, propè incurabili, laborare jumentum cœpit. Commotus ea re dominus votum nuncupavit S. Magno, & equum unâ cum muneribus ad ædem ejusdem adduxit: cum verò illum per fores etiam intrmittere albæ mentis homo pararet, P. Prior, ne id fieret, intercessit. At Corydon nihilo feciùs S. Magnum, ut animal sanum sibi reddat, orat vehementer, imò exorat: nostri quippe cœnobitæ avenam, attacti prius reliquiarum S. Magni & sacra precatone lultratam afferunt, ex qua postquam equus voravit, convaluit, ac deinceps constanter sanus utibilem operam præstitit, donec senio tandem fatisceret.

6 Puellula fuit novennis, civis cujusdam Fuëf-

senfis filia: hæc à somniis, quæ patiebatur horribilia, morbum contraxit adeo gravem, ac vehementem, ut integro novendio velut jam conclamata, & mox ituræ c ad plures advigilaretur. Porò morbi illius indolem memorant fuisse planè exoticam. Quoties enim virguncula in somnum concesserat, totis artibus cohorrescens, violentissima succussione è strato elevabatur, moxque in idem resupinata soporem hauriebat, usque adeo viribus ac vivido colore defecta, ut eam à mortua nonnisi ex anhelitu, quem trahebat tenuissimum, distinxisset: sex ipsis aut septem diebus tenuit ea mali ignoti sævitia, mirantibus universis, qui ex vicinia ad misellam invisebant, quo pacto fieret, ut eò usque proviveret. Mœstissima parens, ubi advertit, actum esse de salute filiolæ, nisi opem eidem mortali majorem accerferet, ad Divos primùm, Divaque complures, preces inter ac vota confugit. Verùm, cum iidem (ut mirabilia sunt Dei consilia) minimè subvenirent, sanctum denique Magnum singillatim oravit medelam, idque fiducia eò firmiore, quod eundem Divum jam aliquando propitium in gravi partus discrimine habuisset. Memorant, mulierem filiolæ causam egisse verbis usque adeo emphaticis, & sapientiam spirantibus fœmineâ majorem, ut omnes, qui aderant, summopere mirarentur. Pollicita est autem edito voto, si salutem conclamata impetrasset, curaturam se, ut hujusce beneficii famâ undique diditâ, Dei divique Magni honos non vulgariter amplificetur. Quid plura? Virguncula cunctis admirantibus postea convaluit, & parentem voti ream effecit.

D
Puella gra-
vissimus
morbus ab-
latus.

c

E

7 Donawerdæ d mulier quædam integro octiduo summos inter dolores parturit; parere tamen non potuit, nec quidquam humanæ opis, quâ præsentem subduceretur discrimini, suppeditavit: imò ne cælitibus quidem, votis jam pluribus plures incassum pulsati, velle subvenire videbantur. Quæ cum ita se haberent, iis, qui laboranti aderant, venit in mentem, divum Magnum vel maximè esse unum è Superis, qui suo patrocinio fecundent puerperia. Hujus proinde auxilium fervidis precibus expetunt; imò & obtinent citra dilationem: illa enim salva & incolumis mox prolem enixa est, venitque e postea, interque maximas gratiarum actiones ac laudes nostri Thaumaturgi, rem gestam exposuit.

Puerpera
difficili
d

F

8 Fuëssensem præterea quampiam octidua itidem pariendi difficultas summos inter dolores oppresserat. Quare multæ ad eam mulieres, cum consilium laturæ, tum opem, inviserant; sed planè incassum: advertit enim obstetrix fœtum contra fuetas nascendi leges partem sui posticam luci, in quam edendus esset, obvertere: quod cum cæteræ quoque fœminæ notassent, omnium judicio de salute laborantis actum esse credebatur. Imminebat tum fortè dies, quem Dominicum vocamus: unde in eam sententiam itum est, ut pro misera puerpera publicæ ad Deum preces populo; rogatu concionatorum, indicerentur. Verùm & istas irritas fuisse discriminis pristina contumacia docuit. De secunda proinde parturiente, ut saluti prolis saltem confuleretur, cogitari cœptum: sectaque fuisset haud dubiè, nisi cruentum consilium S. Magni præfens optulatio in tempore discussisset: nam ecce altero manè obstetrici, cæterisque mulieribus optimum factu visum, si reliquæ S. Magni accerferentur. Adfuit haud gravatè P. cultos cum cucul-

partu levata

la,

- A** la, baculo, & cruce divi Patroni, eaque singula jam conclamatae, nec magis cum partu, quam morte luctanti, sacras inter preces admovit. Quibus peractis; cum idem sacra pignora domum reportasset, statim infans in utero factus anticus *f*, salva matre, in lucem prodit: quem mulieres gaudio triumphantem è vestigio templo illatum Deo, divoque Magno inter mille gratiarum actiones presentarunt, ac P. custodem propè vi adhibita impulerunt, ut rem miraculo plenam populo promulgaret. Gestha hæc sunt xxiii Januarii, anno mcdxcvii g.
- f** 9 Alia quædam mulier Kaufburâ *h*, ubi xv annis habitaverat, Fuffiacum cum marito migrarat. Ea sterilis erat, eoque præterea vivendo jam provecta, ut, etiamsi aliquando peperisset, deinceps parere per ætatem desineret: sed quoniam carere liberis non mediocriter calamitosum esse rebatur, divum Magnum assidue atque vehementer orare institit, ne mori se permitteret penitus improlem. His talibus desideriis ac votis cum æstaret in templo, à P. custode contendit majorem in modum, ut sacras sibi sancti Præfulis reliquias religioso contactu venerandas porrigeret. Id ubi obtinuit, factum est, ut conciperet. Verùm circumactis, quos natura postulat, uteri mensibus, integrum triduum cum acerbissimis partibus doloribus usque adeo confictata est, ut non solum obstetrices, sed etiam alii omnem ei spem humanis viribus enitendi abjudicarent; idque præsertim, quod esset femina provecta ætate, & antea numquam mater. Ad cælestem igitur opem rursus fuit itum; & P. eustos cum reliquiis S. Magni advocatus, quas ubi is laboranti ex more admovit, ac deinde domum reportavit, illam statim lætissimè peperisse inauduit. Anno mcdxcvii, xviii Junii.
- B** 10 Rursus alia in ea civitate mulier oppidò proba pepererat quidem, sed Lucinâ in nequaquam secundâ. Proles quippe in lucem prodit exanimis, ut apparebat, ac pedibus sursum actis orique adnatis, monstro similior quam homini. Exhorruit visam puerpera, eique S. Magni opem fervidis precibus inclamavit. Hoc factò, mirum dictu! infans oculos atque os aperire, ac vitæ esse manifestus: lustrico dehinc fonti ex more Christiano admotus xvii adhuc diebus supervixit.
- C** 11 In eadem civitate quædam inter maximos dolores puellum fuerat enixa, quem cum obstetrice, tum aliæ, quæ parienti aderant, vitâ casum judicabant. Non poterant istæ initio rem ita clam habere, quin mater de tristi fato infantis dolenter mussitantes animadverteret. Ergo summo perè consternata, statim S. Magnum, cujus illi species veluti præsentis objiciebatur, edito voto rogat, ut suo prolem apud Deum patrocinio vitæ reddat: secundum quæ revera puer ciere sese, ac vivere testari: mulieres gratulari, & paratâ aquâ sacerdotem, qui Christiano ritu lustrat, accersere. Verùm ista dum properantur, mox altera inter mulieres oritur consternatio: infans quippe, acsi Cœlites beneficii penitèret, desito rursus omni motu, è vivis abiisse videbatur: sed post iteratam à puerpera S. Magni invocationem, iterato miraculo revixit anno mcdxcvii, mense Septembri.
- 12 In luem etiam, quam Gallicam vocant, magna fuit S. Magni virtus. Illa puerum matri unice charum, atque mox ipsam matrem vulgato contagio invaserat: quam rem cum femina dolentissimè ferret, nocte quadam secundum *Septembris Tomus II.*
- quietem S. Magnum, quem antè & filio & sibi fervidè invocaverat, visa est habere adstitem. Exinde statim, quod planè mireris, dira scabies & infames pustulæ utrimque exarescere, ac subsistere, & octidui intervallo penitus evanescere. Adfuit postea mater & suâ, & filii salute læta, remque gestam inter maximas gratiarum actiones referri in tabulas petiit: nomen tamen nec suum nec filii notum esse voluit anno mcdxcvii, mense Augusto.
- 13 Cùm Maximilianus I *k* in civitate Fuffiaci, ac cœnobio S. Magni esset, varii ad eum legati cùm à Germaniæ, tum exteris principibus confluebant; solebatque cæsar in triclinio abbatum præderè, apertis foribus. Die quodam conviviarum quispiam post primum statim vini haustum pustulis *l*, Gallicanæ porriginis testibus, os sibi obseri advertit. De sigmate *m* proinde surgit, ac plenus rubore è conclavi secedit. At cæsar ipse hominis vicem hæud mediocriter anxius illi divinam opem, divique Magni patrocinium enixè implorat. Ratas fuisse preces, illico monstravit eventus, dum è vestigio, subsidentibus vesiculis, turpis lues recessit. Gratia dehinc, ut par erat, actæ anno præter propter mcdxcvii.
- Eadem impetigo civem quemdam Fiëssensem cum omni familia corripuerat. Is, re animadvertsa, seque suosque divo Magno clam devovet, sacrisque reliquiarum ejus tactibus admoveri petit. Quod ubi impetravit, testati sunt universi, id sibi salutè fuisse.
- 14 Sed ad alia nunc opitulandi genera convertamur. Trimula filiola ruricolæ cujusdam Weissenfeensis *n* erat: eam oculorum ægritudo adeo malè habuit, ut initio cæcutiret, ac paulatim, obtusa penitus acie, cæca oberraret. Ipsas tres hebdomadas malum tenuit, quod cum abigere vis nullâ mortalis posse videretur, parentes cælestem S. Magni medelam edito voto & petierunt, & obtinuerunt; statim quippe visus puellulæ ad officium rediit: id quod oculato testimonio asseruerunt Patres S. Magni anno mcdxcvii mense Augusto.
- 15 Fortè dira pestis Fuffiaci armenta & greges immaniter populabatur; nec erat spes ulla continuas stabulorum atque præsepium clades nostra opulatione avertendâ. Quare Fiëssenses communi consilio divum Magnum, ut ipse ferat suppetiâs, orant; addito voto, vaccam eidem sese oblaturos, quæcumque sub vesperam à pastu redux portam urbis prima intrasset. Hanc iussi notare apparitores, & in monasterium adductam abbati sistere: quod fecerunt mense Julio, circa diem divæ Magdalænæ sacrum. Factum deinde, ut lues penitissimè extingueretur. Porro eam buculam, quæ erat Joannis cujusdam Daxhardii; dato pretio redemerunt, imperatis binis quincuncibus in singula civium capita, quibus pecus erat in pascuis, anno mcdxcviii.
- 16 Rursus alia hic femina visu utebatur adeo debili, ut paulatim ingravescentè hebetudine periculum esset, ne oculis prorsus caperetur. Verùm, ut sacris divi Magni pignoribus secundum caput tacta est, pristinam cernendâ perspicaciam recepit.
- 17 In hac eadem civitate agasoni cuidam equi sanæ qui erant clitelarii duo, genere illo morbi, quod à verine nominant, correpti uterque. Fortè homo, ut equorum salutem consuleret, aliquot avenæ modios admotis divi Magni reliquiis, ac sacra prece lustrari curaverat, posteaque

A. P. BA-
BENSTU-
BER.sublata
kl
m

E

cæca illa
minata:
npestis peco-
rum exstir-
cta:
Fmalum oculi
abactum:
oequi sana-
ti:
p

A. P. BAMBENSTUBER.

in Alpès, jumenta ejusmodi pabulo onusta propellens abierat. Ibi sole occaso, montanum turgurium ingreditur; & exoneratis equis, sacco feno factum humi sternit, eique alterum sacco prædictâ avenâ gravem superimponit, sui rerumque suarum securus: cum incendium repente exortum non modò turgurium, sed etiam sacco feno turgidum haurit, sacco, cui avena inerat, illæso, licet is sacco exusto incumberet. Equis præterea, postquam eadem avenâ passi sunt, pristina sanitas rediit.

periculosum pueri vulnus subito curatum:

P

18 Hohenfurchum haud procul Schongâ pagus est. Ibi agricola debebat perquam egregia virtute. In hujus sobole, quam ex conjugè, patri probitate femina, numerosam susceperat, duodecenis filiolus in cultrum fortè erectum adeo violenter prolapsus erat, ut cuspis à tergo inter scapulas ad pectus usque penetrârît. Parentes eo casu attonitos, cum in puero vix tentes amplius vitæ notarent reliquias, omnis humana opitulatio, operaque defecere. At minime diu defuit cælestis divi Magni auxilium: noctu quippe secundum quietem patri objicitur vir senio venerabilis, magnopere suadere visus, ut filiolum divo Magno, in cujus aliunde esset dominio, commendaret: id enim eidem salvi fore. Ille, discusso somno, paritè monenti, seque, natumque Thaumaturgo nostro devovit. Eo facto ita culter evelli se passus est, ut neque sanguis, neque dolor sequeretur, imò nec ulla cicatrix notaretur. Testatus est insuper puer, ea parte corporis, quâ plagam acceperat, se contrectantibus, nullam sibi inde creari molestiam. Exeruit hanc mirabilem medelam divus Magnus in autumnò anni MCDXCVIII.

demonis infestiores depulsa.

19 Damon quoque cælestis Patroni nostri vires, ut sæpe alias, expertus est anno MDVII, quando hominem quemdam dira obsidione preffit. Solebat is prodire, dextram lavamque lapidibus armatus, ac more leonis rugiens, obviis quibusque interitum minari, & intentare. Cæterum à parentibus & cognatis ad reliquias divi Magni ductus, abjectis lapidibus omnem furorem exuit: dies postea complures à templo avelli impatiens, Sospitatore suum calidissime oravit, ne ab orco se porrò infestari, furiarique lineret.

C

ANNOTATA.

a Piè sanè: quamquam in similibus non facile miraculum agnoscat, nisi ea messis uberata fuerit, ut sine miraculo aut potius beneficio haberi non soleat.

b Id est infelici mercatura: Mercurius à genilibus credebatur mercatura præesse.

c Id est, morituræ: quod autem subdit, ad plures advigilaretur, aut voces illæ ad plures significant, multos ipsi adstitisse, aut mendose expresse sunt.

d Urbs Germania in Suevia atque in ipso limite Bavariæ & ducatus Neoburgensis condita ad Danubium, ubi fluvium Vernitium recipit.

e Fuesam, ut asserit abbas Henricus in annotationibus suis Mss., in quibus hoc ipsum miraculum seu beneficium narrat, notans Donawerdam viginti & uno milliaribus à Fuesensi oppido distare.

f Id est, verso deorsum capite.

g Eadem prorsus refert laudatus abbas Fuesensis Henricus.

h Incolis Kauffbeurn, urbs parva, sed imperialis in Suevia, in Algea tractu ad Wertan-

cum amnem, quinque milliaribus Germanicis in Ortum distans Memmingâ.

i Lucina à genilibus partui præesse fingebatur. Sed cur, obsecro, profana hæc impii paganismi numina sacrarum rerum narrationi inseruntur?

k Maximilianus I, Frederici III, aliis IV, imperatoris filius, archidux Austria & imperator.

l Odoricus Raynaldus Annal. Eccles. tom. 19 ad annum 1495 scribit, luem veneriam sub prefato Maximiliano in Germania viguisse. Eodem, inquit, tempore, quo in Italia lues veneria grassata est, etiam in Germania scortatores afflixit, atque à piis existimatum est, eam pestem ad blasphemorum in ganeis & lupanaribus lascivientium coërcendam licentiam, divinitus immisissam, adeo ut Maximilianus cæsar novo casu percitus sanctiorem in blasphemos ediderit.

m Sigma hic pro mensa usurpatur; est autem proprie ipse lectus, in quo veteres mensa accumbebant, in modum stratus. Hinc Martialis lib. 10, epigrammate 48 de convivio, convivisque agens, sic canit:

Stella, Nepos, Cani, Cerealis, Flacce, venitis:

Septem sigma capit, sex fumus, adde Lupum.

n Weissenfee vicus est haud procul ab urbe Fuesensi, secundum geographicam tabulam Frederici De Wit.

o Simile prorsus beneficium Fuesensibus rursum obtigisse anno 1743, ex litteris P. Columbiani Zeiler, ejusdem abbatis cænobii, diximus in Comment. num. 139.

p Alias Schongavia, incolis Scongaw, oppidum est in Bavaria superiori ad Lycum amnem, tribus cum dimidio milliaribus Germanicis Fuesâ distans, nisi errent laudata tabula F. De Wit.

CAPUT II.

Divina vindicta in Sancti contemptores, varii morbi sublati usu reliquiarum, baculi mirabilis vis contra infecta.

V Erum quemadmodum divus Magnus ad se confugientibus hucusque promptè adfuit, ita in sui contemptores acriter quandoque vindicare visus est, id, quod ex eventibus jam memorandis monstrabitur. In vicinia Staingadii, quod est monasterium Bavariæ, rustici consultabant inter se, an non ex re ipsorum esset, si divi Magni reliquiarum per agros (ut fieri assolent) segetibus conservandis circumgestarentur? Nonnulli, qui easdem reliquias afferri curaverant, id planè volebant: cæteri tamen omnes dissenserunt: sed grandi malo omnium: statim enim altero die, orta tempestate sævissima, totam illis spem anni grando pessumdedit, anno MCDXCVII.

21 Diem divo Magno ab Ecclesia b sacratum quos.

A
in Sancti
contempto-
res

quosdam jam olim feriendo honorasse, itaque noxia infecta ab agris suis avertisse; eos autem, qui id facere decissent, nec tali hoc decreto steterint, gravibus arborum cladibus fuisse multatos, à majoribus nostris accepimus. Ejusce rei unum saltem è pluribus exemplum memoremus. Non procul Prochenzellâ c, in diœcesi Constantiensi, Mathæus Mock; & Michaël Weishaupt, ut divus Magnus agros ipsorum à populatione vermium patrocinio suo tutaretur, die ejus festo ab opere faciundo sese continere statuerant, idque reipsa præstiterant: inde plane factum, ut à noxiis animalculis nihil detrimenti acciperent. Sed vir quidam nobilis, cum ejusmodi religionem insuper haberet, id non impune tulit: nam in agro illius, qui segetes duumvirum * memoratorum interjacebat mediis, vermes, quidquid excreverat, depasti sunt, anno MDXVI narravit D. Urbanus Lidel, id loci parochus, vir fide dignus.

* I. duorum
virorum

ejusque fe-
sta diei vis-
latores:

B

22 Anno MDXXVIII, ipso die divo Magno sacro, sub horam septimam vespertinam, grando cecidit adeo vehemens & copiosa, ruente plusquam mediam horam glaciato imbre, ut decimo post die adhuc ejus pilæ, ac crustæ passim invenirentur. Cæterum ea tempestas ferè oppidum, ac campum Fuëssensium verberavit: id ideo factum creditur, quòd cives eum diem, qui simul Dominicus erat, celebratis nundinis profanassent.

sonus cam-
panæ aëreas
forestates
cœrcet.

23 Fortè anno MDLXIV pauper quidam operarius, Joannes Spetel nomine, Weissenseiâ oriundus, in valle binis sylvis interjecta, mediæque horâ circiter à cœnobio S. Magni discessit, die quoque æstivo sœnum rastro corradebat; cum, densatis in tempestatem nubibus, fulgure tonitruque minacem, vox grandis auribus hominis ex altero monte per abietes allapsa est horantis quempiam: Verbera, verbera; & alterius è regione inter densas arbores respondentis: Non possum, non possum: quia canem S. Magni latrantem audio. Qua metaphorica periphrasi impius ille campanam indigitavit, quæ S. Magni dicitur, tum in turri tonantem, testatuleque luculenter est, ejus sonitu magorum, sagarumque conatus, in hominum, aut frugum perniciem tempestates concitantium, irritos reddi. Est autem hæc campana dicata S. Magno, ejusque cruce initiata.

C

Vinum in
Sancti cali-
ce benedi-
ctum vermes
expellit:

24 In eadem parochiâ Fuëssenti Weissenseiâ vermes intestini, incertum unde enati, ventrem puellæ cujusdam infederant, assidueque morfificando cruciabant acerbissime: strenuè quidem tentata sunt plura medicamina, ut sede sua expellerentur diri indigenæ; sed nihil profectum. Denique parenti vicem filiolæ multum anxio mens injecta est medelam accersendi à S. Magno. Venit igitur Fuëssam, emptumque vini sextarium affert patri sacrorum custodi, orans majorem in modum, ut is fundat in calicem S. Magni, iustretque adhibita ejus cambattâ, & precatione ritus consueti. Obsequitur agricolæ desiderio custos, finitoque negotio; vinum ei reddit in suam lagunculam. Quam ut domum retulit, filiola inde pota primùm leni sopore demulsa est, paulo verò post habuit meliùs; ac demum, egesto vermium vivorum ingenti glomere, penitissimè convalevit: sed neque destitit; quoad vixit, tantum in se Dei, & S. Magni beneficium prædicare.

25 Rursus in eo pago Weissenseiâ pauperem puellulam, Joannis cujusdam Dosser, & Annæ
Septembris Tomus II.

conjugis filiam, Afram nomine, octo circiter annos natam, gravis morbus non tantum acerbis exercebat doloribus, sed & quinque diebus elinguem reddiderat. Pluribus consiliis ad frangendam mali sævitiam infeliciter adhibitis, Anna Margarita Weldia; illustri loco tœmina, conjunx Wolfgangi Simónis Remersthali, qui tum arci Fuëssensi præerat, hortata est, ut misellæ quid vini è calice S. Magni præberetur. Quod ubi factum, usque adeo increvit dolorum immanitas; ut virguncula violenter incurvata, mutataque in tetrum nigrorem facie, sui dissimilis horrorem spectantibus incuteret. Loqui deinde cœpit, remittente nonnihil cruciatu. Post alterum haustum visa est habere meliusculè. Denique à matre in templum S. Magni adducta, & è calice ejusdem tertium pota, morbi insolentiam omnem paulatim ablegavit.

A. P. BA-
BENSTU-
BER.
graves dua-
rum puella-
rum

26 Eadem potio salutem attulit Mariæ; filiolæ duodecenni viduæ cujusdam Fuëssensis, quæ uxor fuerat Mathæi Winter. Ea puella menses duodeviginti circumferebat ventrem scedè inflatum ac turgidum. At ubi bibit è calice S. Magni, tumor resedit, salvamque & incolumem reliquit, anno MDXXVII, mense Septembri.

morbos fu-
gat:

E

27 Grünbachium, quod est juris Austriaci in agro Brigantino, allatæ reliquiæ S. Magni, adhibitis, ut mos habet, sacris ritibus, infecta quidem strenuè sustulerant: verum hospes, apud quem diverterat P. custos, vicem filiolæ lugebat, cui vel maximè opus adhuc erat opè medicæ S. Magni. Erat is puer decennis, Andreas nomine, lenta morbi tabe usque adeo exhaustus, emaciatique, ut spirantis cadaveris potius, quam vivi hominis referret speciem. Omnes latebat origo mali: undè non deerant; qui stygia accusarent maleficia. Hiè ergo talis puer, cui nec spes sanitatis recuperandæ, nec vitæ diuturnioris superabat, monitus à parentibus, reliquiæ S. Magni adesse, ingens continuo desiderium bibendi ex Divi calice concepit. Ut voti cõmpotem fecit P. custos rogatus à parentibus, paucos intra dies salvum, sospitemque se vidit. Contigere hæc sub annum MDXVII.

ignotum
pueri ma-
lum tollit:

28 Joanni præterea Neümayer, civi Fuëssensi, ejusmodi haustus salutis fuit. Is opificio pellicio, cum die quodam domum rediisset oppidò famelicus, in fragmen panis, quod agglutinatum, incertum quo casu, habebat acum (opèris pellicei faciendi instrumentum) incidit, idque unà cum acu imprudens ingessit latranti stomacho. Illicò sensit, quàm inauspicatò gulæ litasset. Verum nec ratio suppetebat, nec consilium à devorata acu corpus liberandi citra noxam. In angustiis his talibus probi quidam homines viro auctores sunt, ut, si malo invenire medicum velit, opem S. Magni imploret. Paret ille lubens ac volens, conceptaque de noxiis pœnitundine, & consistendi decreto, potum è thaumaturgo calice petit. Eo præbito, statim advertit acum (etiam non citra dolores, attamen moderatos) ad ima alvi descendere: quam & postmodum sub meridiem egressit illæsus d. Fuit is dies 2 Octobris anno MDXXXII.

acum cum
cibo diglu-
tiam expel-
lit:
F

29 Cùm anno MDXXXII Sueci e Fussiacum occupassent, cœnobitæ S. Magni cum ejusdem reliquiis Silzium, quod est in Valle Lycatica, se receperant perfugii causâ. Erat tunc D. Joanni Henseler, parochus loci, ancilla, quam oppidò infestabant intestini quidam dolores. At ex calice S. Magni bibisse, eos depulisse fuit. Id factum mense Julio anni antè notati.

intestinos
dolores sol-
lit.

d

e

f

A. P. BAMBENSTUBER.

Aqua baculo Sancti lustrata, agrorum infecta abigit.

g

h

Paupercula vocens minus emendicandum, acerbissimis ventris doloribus liberatur.

B

Sancti baculus in Helvetia,

Staingadii in Bavaria infecta noxia,

k

C

alibi mures fugat.

m

n

30 Kinfavia g est in Boica intra Schongam. Ejus pagi agricolae ante annos jam xxxvi pro singulari sua, quae in S. Magnum ferebantur, fiducia, aquam sacra cambatta lustrari curaverant, inque cuprea urna domi asservabant, rati, nullum adversus infecta agris infecta esse hanc unda praesidium potentius: in quo sane minime decepti sunt; nam toto, quo aqua durabat, tempore nihil insectorum notabatur. At ubi anno mdcxxiii fervor aestatis praeter morem calidae exsiccavit urnam, iterum comparuit nota frugum pestis. Quare aliam id genus aquam procurarunt iidem pagani. Haec S. Magni opitulatio h antea incognita innotuit iv Octobris, anno memorato, cum ejusdem reliquiae late per Sueviam & Boicam circumferebantur.

31 Virgo quaedam Sabina Wagnerin, gente Boica, Marbachii nata, Eberfingae, qui Boicae subalpinae pagus est, multis annis pauper ancilla, doloribus adeo saevis intra corpus cruciatur, ut serpente non uno assidue morficante sibi foeta videretur. In ea calamitate ad medicam S. Magni manum confugit, edito voto, mappam arae sternendae curaturam, oblaturamque, nummis in id mendicando corrogatis, si pullis doloribus inde evaderet incolumis. Quam salubre cepisset consilium, luculentam damnata voti, extemplo didicit. Porro conditionem mappam, seque una inter gratiarum actiones divo Sospitatori stitit viii Decembris, anno mdcxxvii. Affirmavit insuper rei gestae fidem D. Nicolai curionis Eberfingani litteris.

32 Ad Helvetos quoque & lacus Aconiani i accolae S. Magni reliquiae anno mdcxvii cum essent allatae, non tantum profigarunt infecta noxia, sed accidit insuper, ut febrientes non pauci ex haustu vini, in salutifero calice consueta precatione sacra, paucas post horas pristinam valetudinem recuperarent.

33 Anno post Christi natalem md cum Benedictinis Fuessensibus jus diceret abbas Benedictus I eo nomine, cambattam S. Magni P. custos Staingadium k tulit adversus erucas, quae olerum hortos populari ceperant. Finita supplicatione, rituque caetero, qui in rem opus erat, prandio accumbitur, cum ecce tibi villicus ejus cenobii cursu & gaudio anhelus, in triclinium irrumpit, universosque evocat spectatum, ut campe l hortos, oleraque desererent, utque gregatim & turmatim solum verterent. Et sane compertum est, non desitam esse fugam, usque dum universa evanescerent.

34 Eadem cambatta in mures quoque caelestem vim suam hucusque exseruit multipliciter. Ex pluribus, quae referri possent, hujus rei specimen insigne anno mdcclxxx Grofatinga m nitrata est. In pagi ejus arvis post autumnalem fermentem mures enati erant tanta multitudine, ut cavernularum suarum mandris innumerabilibus totos agros suffoderent, sataque aut vorarent, aut corrumperent; imò indies latius extenta vastitate campi (quem ibi vocant) inferioris, ne quintam quidem partem relinquerent intactam: quippe quam & ipsam integris jam centuriis infederant. Verum allatus S. Magni lituus non tantum stitit populationes myocephalorum n, sed insuper cladem ejus arvi compensavit cum fenore, proventuque id loci inaudito. Cumulatus tamen multo, quam pagani caeteri, eam Dei, Divique liberalitatem persensit quidam Christophorus Mair, caupo tabernarius, cujus ternorum jugerum fegete aestate in-

secuta adeo densa fuit, & opima, ut quadraginta omnino aliorum aestimationem aequavit. Id quod idem tum voce, tum datis ad P. custodem litteris, asseverantissime testatus est.

35 Cum Ursula Heblerin Gerwangae nata, fontica o quadam corporis calamitate periculose conflictaretur, & ipsa & maritus Georgius Weinhart salutem S. Magno institit commendare, quam potuit, enixe. Audiit extemplo supplices Divus, & malum id omne abegit ab Ursula: quae una cum eodem marito salvam ac sospitem caelesti Medico se stitit, anno mdcclxxxi, xv Februarii.

36 Georgius Schnidele Berwangae *, quae est in Suevia, ludimagister, dextra aure, quae dudum obsurduerat, nihil penitus percipiebat. Sed neque ratio ulla jam, aut consilium, pluribus nequicquam initis, occurrebat usum illius recuperandi. Fortè accidit, ut cambatta S. Magni eò locorum adversus populationes insectorum deferretur: quod ubi accepit Georgius, nihil habuit antiquius, quam ut Divum imploraret, opemque precaretur. Eam verò brevi praestitam sensit. Nam paulò post, cum Lembfriziam * pergeret, repente animadvertit, aurem ad officium rediisse: quemadmodum anno mdcclxxv, i Augusti ipse exposuit P. custodi, binis parochis & Berwangensi, & Probstriedensi * praesentibus.

37 Vilsi p quaedam Maria Ostlerin, ancilla Joannis Höfs Zythepfæ q fuit. Haec anno mdcclxxxiii, ix Septembris è sceni plastro impetu cerealis r, qui resiliat, mali repercussa, cum bis decidisset, omni officio sensuum aliquamdiu jacuit defecta. Unde & à circumstantibus (quos inter Andreas Geisenhoff civis Fuessensis, item Zythopæus, erat) jam decessisse credi ceperat. Verum, notatis post aliquod temporis intervallum quibusdam vitae velligiis, domum portata, & ultimis Christianè morientium Mysteriis est procurata. Quinto dein die, cum periculum etiam tum esset praesentissimum, spesque salutis nulla affulgeret, misera puella sonum æris campani è turri S. Magni, quod fortè pullabatur, audit, statimque ea sacri metalli voce ad fiduciam in Divo collocandam mirifice excitata, clamat in hæc verba: Jesu, Maria, Joseph, & S. Magne juva me: & cum dicto (creditu mirabile!) surgit è strato sana & sospes, jungitque se caeterae familiae, inopinato hoc ejus superventu haud secus, quam occurfu spectri cujusdam attonitæ: cum nemini, etiam per somnium, de reddenda tam subito decumbenti salute quid venisset in mentem.

38 Francisco Karg, futori Pörwangii f, quod est juris Campodunensis t, tribus horis Otoburà dissitum, xxv Novembris anni mdccliv filiola nata erat: sed nequaquam favente Lucina u; quippe motus, auræque vitalis, eorum, qui aderant, judicio ita experts, ut pro mortua conclamaretur. In hac magna parentum consternatione patrociniū auxiliūque S. Magni cum enixe fuisset imploratum, pupa revixit, admotique fonti lustrico nomen Catharinae accepit. Retulit hæc PP. Priori & custodi parens memoratus, gratumque ob tantum beneficium oblato dono, institutaque noxiarum exhomologesi se stitit vii Junii, anni mdcclxxxv, quo tempore adhuc vivebat & valebat Catharina.

39 Alter pedum, quem ruperat infectum ulcus, Georgium Hueber Hocheinfurchensem sexto jam anno inter acerbos dolores dirè cruci-

D

Mulier, post invocatum Sanctum Grazi malo liberata:

o

implorato Sancti auxilio, altera aure surdus auditum, *

Berwang

E

Lentsfrid

* Probstriad

puella ex lapsu periclitans subitò sanitatem, recipiunt.

p

q

r

F

Infantem recens natam mortuam similem subitò aut re-suscitat aut sanat:

f

t

u

inveteratum ulcus curat.

bat.

A bat. Et quamvis chirurgi muneri suo non desissent, mali tamen pertinaciam expugnare nequibant. Quare Georgius missas jam faciens mortalium medelas, caelestem à S. Magno inflitit accersere, promissâ Sacrificii in ejus templo faciendi procuratione, si supplicem audiret propitiùs. Audiit fanè, votique damnavit; quod ille penitissimè sanus coràm edixit, stetitque promissis, & gratias de beneficio retulit xxiii Augusti anno MDCLXXXIV.

Puerpera post diuturnum laborem, epotâ aquâ Sancti baculo lustratâ feliciter enititur.

w Amentes simili potu x

40 In viciniâ cœnobii Vinearum w mulier quædam aliquot diebus nequicquam parturivit; quidquid demum humani afferretur auxiliî. Verùm, simul ac hauustum accepit de sacra aqua S. Magni, salva peperit. Narravit P. custodi anno MDCLXXXV sacerdos, qui sanctimonialibus parthenonis Paintensis, de Cisterciensi familia, tum erat à confessionibus.

41 Potus è calice S. Magni præbitus usum quoque rationis restituit. Anno namque MDXCIV filia viduæ cujusdam è parochia Werttachenfi x in æde Thaumaturgi comparuit unâ cum matre: quam puellam jam adultam magica (ut creditum est) maleficientia omni propemodum mente everterat. Et fanè eò jam deducta erat vesaniâ, ut in aquas se daret præcipitem non semel, periissetque submersâ nisi tempori fuisset erepta. At quam primùm hæc misera sacrum ex Divi calice sumpsit hauustum, sensit malum decedere, dixitque plena gaudii: Jam optimè habeo. In dies dein magis, magisque vim exferente caelesti potione, sana mens plenissimè rediit. Quod novit univèrsa id loci, quo virgo degebat, viciniâ, idque ipsa internuntio curione Cellenfi y significari curavit.

rationis usui restituit:

42 Nesselwenglium, quod vocatur, aliquot horis Fussiaco distitum est. Ejus loci caupo Thomas Tauscher spatio temporis haud exiguo impos animi cùm egisset ut plurimum, in veram denique incidit amentiam. Oppressus hac tali calamitate, venit in templum S. Magni ductu aliorum vicem viri miserantium, mense Decembri; anno MDXCVII. Ibi sacerdos sacra priùs exhomologesi (ut potuit per intervalla lucida) ritè expiatum pastumque divino Epulo, potu ex calice Thaumaturgi refecit, cambattæque lustravit attacktu secundum caput. Inde factum est, ut in dies haberet meliùs, ac paulatim rationis usum integrè recuperaret. Id quod & ipse postea, & alii fecere testatum. Sed alterius rursus generis opitulationes memoremus.

infans cæcus cruce Sancti lustratus visu donatur.

43 Eodem anno P. custodi infans præsentatus est corpusculo miserè contorto, & oculis captus, quique lucem, in quam editus fuerat, talpâ cæcator non cernebat. Eum ubi ille S. Magni cruciculâ lustravit, tenebras omnes integrum visu exuisse, fidem postea uterque parens fecit.

A N N O T A T A.

a Staingaden Ordinis Præmonstratensis cœnobium est in Bavaria, duobus circiter milliariibus Bavaricis ab urbe Fucssensi secundum Tabulas Meriani.

b Si per ecclesiam intelligat, Ecclesiam universalem, ut quidem vox illa accipi solet, edoceri cupio, quando illum univèrsa Ecclesia celebret: id enim hucusque deprehendere nequivi.

c Prochenzell pagus est in episcopatu Constantiensi.

d Piè quidem expulsionem acûs pellio iste ac-

ceptam retulit S. Magno, & re ipsa ipsi potuit A. P. B. A. debere: verumtamen id etiam naturaliter fieri BENSTUBER. potuit, præsertim cùm non sine doloribus eam acum ejecerit.

e De bello Suecico sub Gustavo Adolpho Suecorum rege, illatque Germania sacrarum rerum profanationibus scriptores obvios consulere licet.

f In Vita Germanica est Silts in Innthal.

g In laudata Vita dicitur Kinsfen. Porrò Schongavia est ad amnem Lycum in Bavaria.

h Intellige opitulationem per prædictam aquam, nam usus baculi contra ejusmodi insecta longè est antiquior.

i Lacum Constantiensem, vulgò Booden zee, designat.

k Ad dicta superiùs lit. b.

l Campe à Græco καμπή, eruca.

m In Vita Germanica scribitur Grossaitingen. ignotus mihi est iste pagus.

n Id est, murium: vox Græca est conflata ex μῦς mus, & κεφαλή caput.

o Sonticus morbus usurpatur pro quovis morbo, quo à rebus agundis impedimur: aliquando etiam morbum comitalem denotat: utrum horum scriptor indicare voluerit, nequeo divinare.

p In Vita Germanica dicitur Vils parvum quidem, sed valde privilegiatum oppidulum in confiniis Tyrolis: Fredericus De Wit in tabula Circuli Suevici Vils locat in episcopatu Augustano in confiniis Bavaria & Tyrolis uno circiter & dimidio milliari Germanico ab urbe Fucssa.

q Id est, cerevisiæ coctor, à zythum cerevisia & πένθη coquo.

r Per cerealem malum denotare videtur malum, quo sænum currui impositum cohibetur, ne decidat. In Vita Germanica dicitur Maria Osterling, hoc malo, fortè laxato fune, quo coerebatur, in altum projecta in eundem recidisse, indeque rursus in terram jactata.

s In Germanica Vita vocatur Berwangen.

t Campodunensis tractus, vulgò Stiff von Kempten est in Suevia ad Ilarum amnem, juxta diuionem episcopi Augustani, estque juris abbatis Campodunensis, qui inter principes imperii locum habet.

u Apage cum profanis istis deastris.

w Vita Germanica habet Weingarten. Est autem Weingartense cœnobium Ordinis S. Benedicti liberum & imperiale, in diocesi Constantiensi, vix medio milliari à civitate Ravenspurgo. Mons vinearum etiam appellari solet, teste Gabriele Bucelino, ejus loci cœnobitâ, in Germania sacra, eò quod sacellum aula regia, quæ in istud monasterium conversa est, S. Martini in vineis diceretur.

x Wertach vicus est Suevia in tractu Campodunensi, ad fluvium cognominem, qui Latine Virdo dicitur.

y In Tabulis Frederici de Wit, collocatur Cell, duobus milliariibus à Wertach.

CAPUT III.

Lues pecudum abacta, agri curati, infecta è domibus expulsa, Lyci exundationes repressa, varia beneficia impetrata.

Pestis pecudum subito depulsa

a
b

IN stabula Georgii Anafer Burgbergenfis *a* ex Sundhofica *b* parocia, ignota quædam lues aliquot annos grassata, magnas clades invexerat. Nam pecus eâ correptum cogebatur emori, tamen adhibitum fuisset, quidquid avertendo exitio fore videretur. Satur denique tristium damnorum Georgius, votum nuncupavit Fulsiacum iturum se, inque æde S. Magni facta noxiarum exhomologesi, epulo Eucharistico accubiturum, si suo is patrocinio finem calamitati daret. Dedit è vestigio, ut anno MDCXCVIII, XXIX Aprilis affirmavit idem Georgius, cum voto se exfolveret, testatus, integrum jam inde quadriennium nihil morbi in pecore suo notatum. Condixit præterea, quæ voto promissa eo die peregisset, quotannis peracturum, quoad vita suppeteret.

Exclusa ex stabulis.

c

45 Parochiani Mittelbergenfes *c* jam à tempore avorum memoriam superante ad S. Magnum quotannis publicè supplicatum, salutatumque ire solitant, sanè perquam frequentes. Cum anno MDCCLXIX obsecuti huic mori suo domum redirent, multus inter eos sermo erat de variis morbis, aliisque calamitatibus. Dehinc, quænam adversus unumquodque malorum præsidia aut remedia adhibenda, quorum potissimè Divorum patrocinia imploranda, ultro citroque rogabant, aliis hoc, aliis aliud, ut fieri amat, in medium proferentibus. Fervente amico hoc certamine inter cætera memorabatur, variis locis, imò & in vicinia grassari jam sævos morbos pecorum. Audiit hæc quidam Joannes Böck Kressanus *d*, itidem parochianus Mittelbergenfis, consternationem inter haud levem. Unde mox edito voto stabula, caulæque suas S. Magno concredidit. Quàm hoc consilium è re viri fuerit, comprobavit eventus: omne quippe pecus ejus à lue perstitit intactum & incolume, quæ talis fors vicinis nequaquam obtigit.

Ex laterum dolore alioque gravi malo periclitans, facto voto, è vestigio sanatur:

hernia pueri post emissum votum subito curata:

46 Eundem Joannem Böck anno MDCCLXX calidi genus morbi, auctis laterum doloribus fociati, qui multos ex memorata parochia Mittelbergenfi tum corripuerat, lethoque dederat non paucos, extra spem vitæ ulla mortalium ope conservandæ collocavit. In supremo discrimine Joannes patrocinio S. Magni, quem rebus suis adeo habuerat propitium, se quoque committit, edito Sacrificii voto. Et ecce tibi continuò dolores undique remittere, & valetudo pristina paulatim reverti tota.

47 Filiolus Jacobi Mayr, lanii Fuëllensfis, fuit Joannes nomine. Is in herniam ruptus, dolores oppidò ingentes perpetiebatur. Cum nocte quadam tumor solito grandior appareret, cruciatusque exacerat usque adeo, ut periculum esset, ne puerulus ferendo impar, ac velut in rabiem actus moreretur, accessita est avia Regina Mayrin. Hæc ubi venit, nepotulumque immaniter ejulantem dirè excruciarî conspexit;

continuò, O sancte Magne, exclamat, miserere hunc misellum! quamprimùm illuxerit crastinum manè, tuis honoribus Sacrificium ut fiat, curaturam me recipio. Sic illa: at Joannes, sedatis mox doloribus, Avia, inquit, intestina sedi suæ jam reddita sunt. Unde omnibus gaudii plenis summo manè, ut Regina S. Magno promiserat, sacrificatum est. Cæterùm hernia citra ullam humanæ curationis opitulationem evanuit, nec unquam rediit Joanni per reliquam vitam, quamvis idem postea adultior Augustæ Vindelicorum septem annis cellæ vinariæ ministerio, ac deinde Zythopœiæ e admotus, in tollendis portandisque oneribus, corporis viribus strenuè uteretur. Rogatus quoque, num molestiæ quid ex illa veteri ruptione sentiret aliquando, præsertim cum cælum variaret? negavit, dixitque, ita se valere, ac si nihil ejusmodi vitii unquam contraxisset. Hæc parentes ejus Joannis testati sunt. Porro curationem illam patrocinio suo exercuit S. Magnus anno itidem MDCCLXX.

48 Adversus nephritidem quoque S. Magnus medelam tulit. Ea semestrem filiolum Josephi Holhund, molitoris Luimosensis è Seegenfi *f* parochia, usque adeo corripuerat violenter, ut ternis omnino hebdomadis lotium susteret. Acerbissimum doloris sensum satis superque prodebat assiduus, isque vehementissimus puelli vagitus. Miserabantur quidem parentes, cognatique maximè; at opitulari misello non valebant. Tandem communi consilio nuncupant votum, infantem se Fulsiacum portaturos cum dono ad S. Magnum, si saluti eum redderet. Quàm ratum id votum fuerit, mox patuit: nam puellus inde indies habere meliùs; denique penitus convalescere; dolorem omnem exuere. Hæc testati sunt ambo parentes, eorumque Fratres Andreas Kollhund, & Joannes Geiger, atque unà voto se exsolverunt XXIX Junii, anno MDCCLXXI.

49 Quædam Afra, Uxor Michaëlis Heberle Apfeldorfenfis in Rauchenlechbergica *g* jurisdictione, cum ad partum laboraret, in maximis angustiis ac doloribus, uti & vitæ periculo fuit, eoque discriminis deducta, ut omnem jam salutis spem abjiceret. Quod ubi advertit maritum probè gnarum, humanæ opis ad conjugem exitio eripiendam nihil suppeditare, cælestem statuit accerere. Itaque Deo & S. Magno parturientem fervidè commendat, editoque voto pollicetur, Fulsiacum iturum se, inque templo divi Archiatri Sacrificium fieri curaturum, additâ in donum ceræ librâ. Aquâ deinde, quæ fortè aderat, sacrâ ejusdem cambattâ ante annos jam duodecim lustratâ, religiosè proluit semianimum. His peractis, dolores angustiaque omnes momento temporis in gaudium & gratulationem desinere: nam Afra incolumis felicissimè peperit. Votum 2 Julii anno MDCCLXXII perfolverunt ambo conjuges, eo cum auctario, ut facta exhomologesi ad sacram Synaxim accederent. Memoravit inter cætera Michaël, aquam illam haud secus fuisse vivam ac limpidam, quàm si è fonte recenter haustam attulisset.

50 Eiusdem Michaëlis Heberle ædes ac familiam, ut ipse tum retulit, cimices, scetentissimum genus vermiculorum, adeo molestè, tantâque multitudine exuberantes infestabant, ut nemo non diu noctuque eorum moribus & graveolentiæ esset obnoxius, dicique posset cum Martiale: Nec toga, nec focus est, nec tutus cimice lectus. Adversus inquilinos hos intolerabiles Michaël imploravit S. Magnum, vota Sa-

D

e

nephritis alicuius facta nata:

E

in partu periclitans, asperta aquâ Sancti baculo benedictâ mox feliciter parit.

F

Cimices, facto voto, depulsi ex aedibus in Apfeldorfio,

G

A cri in ejus Fuëssensî templo faciendi procuratio-
ne. Cujus consilii sanè lætus fuit eventus: mox
enim evanüere cimices, & suo seu discessu, seu
interitu ædes purgârunt.

*Faulenba-
chio,*

§1 Haud abfimilia in ædibus suis passus est
à cimicibus, idque multis annis, Jonas Herin-
ger, plectropceus chelyopceusque Faulenbachii,
quod Fussiaco proximè adsitum. Multus quidem
fuit in conquirendo, adhibendoque, quæ tam
invisæ pesti fugandæ esse videbantur; variis va-
riâ consulentibus ac suggerentibus; sed cassam
sensit omnem operam. Optimum factu demum
censuit ad S. Magnum confugere: quod ubi fe-
cit annui muneris ferendi voto, disparuere ci-
mices, nec ab anno jam ferè trigesimo, quo
Jonas hæc narravit, rediëre ampliùs. Narravit
autem xxv Septembris, anno itidem MDCLXXII
vir grandævus & fide dignus.

*in paræ-
cia Nider-
hofensi:*
b

§2 In ædibus quoque Joannis Köpff ad Ly-
cum medium, ut vocant, parochiani Niderho-
fensis *b*, recenter ædificatis (nâm veteres de-
flagrârunt) cimices enati erant multitudine in-
numerabili. Causam ejus rei esse ille credidit,
quod ligna fabricæ cæsa fuissent anni tempore
ac sidere non idoneo. Fædissimæ porrò bestio-
læ usque adeo invaluerant, ut viro domum de-
moliendi imposuissent necessitatem, nî tempori
suasum ipsi esset, persuasumque, ut edito, quod
videretur, voto, opem à S. Magno accerferet.
Decrevit autem amplexus hoc consilium, Divi
natalem anniversario honorare dono, si is tan-
tâ se, suaque molestiâ liberaret. Haud asperna-
tus est supplicem Patronus optimus: nam cimi-
ces primùm fieri cœpere rariores, dein paula-
tim evanüere penitus. Ita retulit, testatusque est
idem ipse Joannes anno MDCLXXV, vi Septembris,
quando, quod voto promiserat donaturum se
quotannis, donavit primùm.

*item scarabæi
in urbe
Fuëssensi:*

§3 Sebastianus Fischer civis pistorque Fuëf-
fensis genus illud scarabæorum, qui è limo fur-
norum nasci solent, habuit infestum. Tanta
quippe multitudine veluti ebullierant, ut noctu
sæpenumero domûs parietes omnes, ac præser-
tim farinæ faccos, rependo opplerent, atque
obtegerent, atrosque potius, quàm albos face-
rent apparere procul visentibus. Sed neque pel-
li sedibus suis potuere furvi hospites, quidquid
in eos conaretur Sebastianus, antequam idem
facto voto suppetiàs à S. Magno accerferet. His
promptè obtentis, scarabæi paulatim omnes e-
migrârunt. Testatus est ista Sebastianus 2 Se-
ptembris, anno MDCLXXVI.

*Fœdum
pueri ulcus
sublatum*

§4 Filiolus fuit Martini Erdt civis itidem
Fuëssensis, opificio ephippiarii, Magnus nomi-
ne. Hujus malarum alteram genus quoddam tu-
beris invaserat, quäle chirurgus, aliique simi-
lium intelligentes aiebant, hominum id ætatis,
quâ in crescendo sunt, varias corporis partes
occupare solere. Verùm hoc tuber, stationem
suam retinere pertinax, eò usque increvit sen-
sim, ut in ulcus demum migraverit. Quod ubi
advertit parentem Martinum, & Veronicam ma-
trem, puerum ambo commendare S. Magno
maturârunt, edito cerei muneris ferendi voto:
in fide tamen manuque chirurgi nihilominus esse
voluerunt, sinistro sanè eventu; cum artis hu-
manæ subsidia non modò nihil proficerent, sed
mali vis etiam prolixius cresceret, serperetque
indies gangrænæ in morem. Deo quippe non
videtur placuisse, post medelam è cælo jam sol-
licitatam circumspici aliam. Unde Veronica op-
pidò anxia, valere jussâ quavis mortalium opi-

tulatione, hoc inie consilium. In ripa Lyci, A. P. BA-
uti fama fert antiquissima, hodie dum exstant ve-
stigia S. Magni petrae impressa *i*: eò portat si-
liolum mater; aquam in sacris plantarum cavi-
tatibus fortè inventam manu excipit; ulcus puel-
li religiosè lavat plena fiducia cælestis auxilii.
Factum inde est, ut citra omnem medelam a-
liam puerulus malæ integritatem, sanitatemque
recuperaret. Fidein horum omnium parentes fe-
cerunt xv Octobris, anno MDCLXXVI.

§5 Verùm hic nondum finis beneficiorum, *equus sana-
tus.*
quæ S. Magnus hoc tempore contulit in Fuëf-
fenses. Georgius Fori inter illos fuit civis fe-
natorii Ordinis. Ejus equorum unum vis morbi
eò deduxerat periculi, ut medendi periti despe-
rata jam curatione deglubitori adjudicarent. U-
xor Georgii, qui tum aberat, hanc cladem rei
domesticæ ut aliâ ratione averteret, jumentum
S. Magno commendavit, edito cerei doni ac
Sacrificii procurandi voto. Et ecce, rem mira-
bilem! spatio duarum horarum equus citra a-
liam omnem medelam penitissimè convaluit. Pro-
missa præstitit ea materfamilias 2 Decembris,
anno itidem MDCLXXVI, quo & res contigit.

E

*Lycus ripis
egressus,
post varia
illata dam-
na,*

§6 Eodem annò urbi Fussiaco ingentes cla-
des præterfluens Lycus minabatur: nam ripas
egressus tantâ aquarum ferebatur violentiâ, ut
non modò pontem, aggeresque magnam par-
tem, sed & molendina, sullonias, & aquæ-du-
ctus everteret, abriperetque, damnâque alia da-
ret non reparabilia. Sedata hac eluvione, alii
rursus aggeres riparii fluvio intra alveum coër-
tendo fieri cœpti. Jamque opera ad mediâ fe-
rè sui partem processerant, cum aspero frigore,
quod ultra bimestre tenuit, in humidam tem-
periem verso, bidui spatio nivem, hoc anno
oppidò altam, pluvie propè omnem solverint.
Unde xviii Januarii, anno MDCLXXVII Lycus
iteratò intumuit tanta aquarum accessione, ut
fabri atque operæ periclitarentur, planèque me-
tuerent, ne, si labori porrò insisterent, unâ
cum jactis à se tholibus undarum impetu in exi-
tium raperentur.

§7 Hæc fluvii latè restagnantis formidolosa
tempestas cum universam oppidò consternaret
civitatem, senatus in S. Magni tutelam conce-
dens, petiit majorem in modum, facilèque im-
petravit, ut ejusdem thaumaturga cambatta ad-
versus rabiem furentis Lyci expediretur. Itaque
populus æris campani sonitu in divi templum
convocatus sacrum pignus, dum ad flumen ef-
fertur, supplex comitatur, reducitque domum
eodem ordine ac publico ritu pietatis, post un-
das ejus contactu, consuetisque præcationibus
lustratas. His peractis ingens repente extitit mi-
raculum: nam illico mutari aura, minui seque
amittere minaces undæ; Fuëssenses, resque Fuëf-
fensium discusso periculo esse in tuto. Memoriz
proditum est, haud abfimile prodigium accidisse
iv Novembris eodem anno, cum rebellante
iterum Lyco patrocinium S. Magni publica sup-
plicatione imploraretur.

*contactu scit-
tonis Sark-
ti, simul
& iterum
subitò in al-
veum cogi-
tur.*

F

§8 Ad alia nunc aliis impertita auxilia redea-
mus. Andree Dieffenbruggeri Roshauptensis *k*
prolem adhuc infantem ægritudo quædam malè
ac oppidò miserè habebat: quam cum nemo nôs-
set, nemo quoque medelæ quid præscribere,
aut ferre poterat. Denique mater, uxor An-
dræ, de consilio piorum quorundam infantem
attulit Fussiacum, petiitque; tit ei potus è cali-
cè S. Magni præberetur: quod ubi obtinuit,
statim deprehensum est, orcinum fascinum to-
tius

*Duo pueri
maleficiari,
exoto*
k

tius

A. P. BA-
BENSTU-
BER.

vino in
Sancti cali-
ce benedicto,
sanitari re-
stituuntur.

B
Cimices post
editum San-
cto votum ex
adibus ex-
pulsis :

Vulnus pe-
dis insana-
bile, pro-
missa pere-
grinatione,
sanatum.

C
Equitem
presenti vi-
ta periculo
invocatus
eripit :

o
p
q

tius mali causam esse ; id postea spatio duarum, triumve hebdomadum citra aliud ullum auxilium desit : quemadmodum eadem mater xxv Novembris, anno MDCLXXVI coram retulit.

59 Placentam à quodam, seu mare, seu fœmina, famæ non adeò probæ, porrectam voraverat adhuc puer Martinus Doser Weiffenseensis l ; sed gravi suo malo : mox enim incredibiles in corpore dolores perpeti cœpit. Inde tres ipsas hebdomades nec cibi quidquam admittebat, nec potûs, præter fontanam puram : macie præterea inusitata usque adeo attenuabatur indies, viribusque exhauriebatur, ut ab ultima vitæ lineâ omnium iudicio proximè abesset. Henricus parens tanto filii discrimine commotus, Fussiacum accurrit, petitque jam conclamato vinum in calice S. Magni sacratum, de quo ut puer sorbuit, non modò pristina ei mox edendæ bibendique lubentia, sed etiam valetudo rediit paulatim. Narravit asseveranter Henricus memoratus xiii Decembris, anno itidem MDCLXXVI.

60 Domum recens ædificatam Joannis Heis, qui venator inclyti cœnobii Staingadensis m erat, cimices invaserant tanta infesti multitudine, ut hominem ad consilia inde emigrandi adigerent : & sanè emigrasset, nisi tempori intercessisset S. Magni opitulatio, hanc quippe ubi aliorum suafu imploravit doni quotannis ferendi voto, statim inquilinis molestissimis vacuos lares habuit. Hæc idem Joannes in memorato cœnobio præsentibus, qui fidem merebantur, asseruit xxvii Januarii, anno MDCLXXVII.

61 Vere ejusdem anni Melchior Soier Cranzinganus è Rettenbergica parochia in Algoia n, cum circum arva sua sepes reficeret, haud leve adiit periculum. Securim namque, quâ in opere faciundo utebatur, fallente ictu adeo violenter in alterum suorum adegit pedum, ut binas in eo venas cum nervo discinderet. Plagam tam luculentam humana arte perfanatum iri spes erat sanè crepera. Quare Melchior certioremedelam circumspiciens, salutem suam ingenti fiducia, ac vota peregrinatione S. Magno commendat : statim inde pes revalescere, ut hominem nuncupati voti causâ Fussiacum euntem ferret non incommodè. Venit is eò xxv Maii, quamquam vulnere necdum integrè coalito, reique feriem præsens exposuit, atque addidit, in ipso itinere, quod cum aliis unâ euntibus pedes conficiebat, pedem in horas redditum esse valentior, saniorumque.

62 Principio deinde autumnâ, aliquot illustri loco homines Reüttâ o, quæ est in Tyrolis, Fussiacum equitabant. Erat in illo comitatu juvenis è gente Fuggerorum p Augustanorum, ut nominantur. Hujus famulorum aliquis, ut herum assequeretur velocius, equum calcaribus in cursum extimulare fuerat aggressus. Verùm ille talium popismatum q impatiens ferocire, bipes erigi, altum subsilire non absque horrore aspicientium. Equiti optimum factu videbatur desilire : quod dum conatur, in altero stapede hæret implicitus nodum ephippii manu apprehendens. Quid jam agat in periculo adeo præsentis ? neque è stapede quippe exolvere se, neque in ephippium elibrare inter saltus tumultuantis equi poterat. Inopi consilii venit in mentem S. Magnus, de cujus miraculis atque in mortales quotidiana beneficentia paulò antè plura audierat : quem proinde fervidè invocans, O Dive, exclamat, vermium depulfor (noa enim occur-

rebat nomen memoriar) juva me : cras manè, D ut Sacrum honori tuo fiat, curabo. Hæc elocutus statim (quod omnes mirabantur præsentibus) ex sæviente equo liber evasit. Ipsum quoque jumentum mox desit furere, placidumque se stitit equiti, qui altero die (fuit xi Septembris) cælesti Liberatori gratias actum venit in ejus cœnobium, conductoque, quod voverat, Sacrificio religiosè interfuit.

63 Non hoc modò, sed & superioribus annis, gravia damna Fuëssenses passi sunt à muribus, per omnes eorum agros ingenti multitudine invalescentibus. Neque immunem cladis hujus communis vidit se Felix Obser, civis itidem Fuëssensis. Ejus uxor, cum malum indies ingravesceret, ad S. Magnum confugit, edito voto ; quod ratum fuisse, acceptumque, sanè patuit luculentè : extemplò namque mures ipsorum agrum, quem catervatim rursus populari cœperant, reliquere, ne quidem spicâ amplius violatâ. Retulit ista Felix xxiii Septembris ; voto uxor jam ante se exsolverat.

64 Anno dehinc MDCLXXXIV Joannis Schnöll ex Hopferavia r, ut vocant, recentes ædes multitudo incredibilis gryllorum, cimicum, aliorumque insectorum invaserat. Fortè accidit mense Junio, ut P. Cælestinus Stadler, tum hierophilax s, ambarvalia ageret id loci, circumlatâ, ut mos habet, S. Magni cambattâ. Quod in rem suam fore ratus Joannes, per cuius ædes necessum erat traduci supplicem pompam, rogavit Patrem, ut sacrum eum baculum, adhibitis usitatis precationibus, in diros atque intolerabiles larium suorum infestores fringeret. Fecit hoc ille promptissimè, idque eventu optatissimo, quem nec domestici satis mirari poterant, nec vicini. Sub vesperum quippe infectum omne fieri alatum, in sublime ferri, atque exitum quærere. Igitur aperta sunt undique domûs ostia & fenestræ, quo facto, vidisses infesta examina, ceu turbine in gyrum actos nivium floccos, quâ data porta, certatim erumpere atque evanescere. Tenuit aliquot diebus hæc emigratio, nec antè finita est, quam omnes ad unam planè bestiolæ evolaverint. Sed neque postea (ut relatum est anno MDCC, xx Novembris, quando hæc annotata sunt) quid molestiæ eis ædibus creârunt amplius id genus invisî hospites. Fidem rei gestæ fecit ex narratione memorati Joannis Schnöll D. Georgius Keller tum Hopferaviæ facellanus.

A N N O T A T A.

a Burgberg vicus est in episcopatu Augustano : paulò plus quatuor miliaribus Germanicis distare Fuëssâ notatur in Tabulis F. De Wit.

b Sundhofen prope Burgberg à laudato geographo collocatur.

c Mittelberg in prædictis Tabulis ponitur in tractu Campodunensi, duobus miliaribus & dimidio ab urbe Fuëssensi.

d In Vita Germanica dicitur ex Kressa, qui locus mihi non occurrit.

e Id est officina cerevisiarie.

f In Germanica Vita dicitur Josephus Kolhund, & ita etiam infra vocatur. Porro in sepe laudatis Tabulis Seeg notatur in episcopatu Augustano, uno & medio milliari Fuëssâ : hunc ne, an alium locum designet, incompertum mihi est, Luimos enim mihi non occurrit : nec opera pretium est inquirere.

g Bau-

mures agris
infectos, post
emissum vo-
tum pellit :

E
insecta ex
ædibus ad-
hibito Sani-
tati baculo,
mirabiliter
exacta.
r
f

F

A g Ranchenlechberg situm est in Bavaria superior non procul à Lyco inter Schongaviam & Lansbergam.

h In Tabula mox laudata notatur Niderhofen sesqui circiter milliari Fuëssa in adversa Lyci ripa. Est & alius pagus cognominis, supra Schongaviam, paulo plus quatuor milliariibus ab eadem urbe Fuëssensi distans.

* Suburbium

i De hoc loco P. Babenstuber lib. 2 Vita, cap. 6 notat sequentia: Extra suburbicem * Fuëssense, ubi est fullonia, in utraque ripa Lyci notantur partes petrae depressiores cæteris, quas vulgus S. MAGNI VESTIGIA (S. MANGEN SCHRIFF) nominant; quæ Divus destituerit ibi impressa; quando amnem superavit, seu vado, seu portatus ab angelo. Non tamen referunt ea, ut satis agnosci queat; figuram plantarum humanarum: in causa ajunt esse vetustatem; quæ madore imbrium niviumque adjuncta, manifestiora lineamenta exederit. Hæc ipse laudans Martinum abbatem Fuëssensem, cujus Opusculum mihi ad manum non est, ut jam alias monui.

k Vide Annotata ad cap. 5 Vita lit. i. Alius item pagus Rosshaupten prope Burgoviam Germaniam urbem in Suevia, & cognominis marchionatus caput, locatur in Tabulis F. De Wit.

l Adj. lit. n in annotatis ad cap. 1.

m De Staingadensi abbacia vide supra ad cap. 2, lit. a.

n Alodia, vulgo Algou, tractus est Germania in Suevia, a Septentrione habens Danubium, ab Oriu Lycum, ab Occasu Hengoviam & lacum Constantiensem, à Meridie vero comitatum Tyrolensem.

o Reutte vicus est comitatus Tyrolis, ad Lycum fluvium duobus aut tribus milliariibus Fuëssã distans.

p Comites Fuggeri, notissima opibus gens, Augustâ Vindelicorum oriunda, in Suevia insignem ditionem possident, dominium comitum Fuggerorum nuncupatam.

q Poppismata sunt sibila oris & blandimenta manuum, quibus feroces equos demulcere soleamus. Vox Græcâ est à ποπύζω sibilo, adolor: hic ironicè usurpatur pro calcariis stimulis.

r Hopferav Fredericus de Wit statuit uno circiter milliari Fuëssã.

C l Apud Romanos idololatras ambarvalia vocabatur festum lustricum, quo, ductâ per arvarum fines hostiâ, quam propterea ambarvalem vocabant, arva lustrabant: hoc loco sumitur pro lustratione agrorum facta per delationem sacrarum reliquiarum & supplicantis populi comitatum.

CAPUT IV.

Mulier puerperio, infans tuberculibus periclitantes sanati, Lycus rursus exundans repressus, varia beneficia ope SS. reliquiarum obtenta.

Mulier in partu, & infans exuberibus

Q Uædam Maria Ruethin anno MDCXIII cum gravida esset, foetu dimidium statim temporis nondum superante, quatuordecim die Septembris Tomus II.

bus fluxiones oppidò periculofas summos inter dolores patiebatur. Unde de salute ejus jam actum esse credebant, quotquot aderant laboranti: cum nec obstetricum aut opera, aut consilia quidquam proficerent. Tandem xxvi Junii parturiens ac pene certa, moriendum sibi esse, nisi pareret, S. Magnum implorat ingenti fiducia clamans, ut; qui alias propitius opitulatur fuisset, non desit in tam præsentis discrimine. Elocuta hæc talia, mox sensit secum agi melius. At interea soror Elisabetha forem miserata ad cœnobium divi Thaumaturgi properat, vinum & aquam sacris, ejus pignoribus, consuetisque precibus lustratam affert. Quam dum haurire aggreditur Maria, urceolumque adhuc ori tenet admotum, fetum quoque ejicit, idque citra molestiorem doloris sensum. Hæc sanctè asseveravit eadem Maria Ruethin.

66 Anno MDCXIV Christiani Pazeller fartoris ex Hopferaviâ infantem; etiam tum prolem, ignota quædam tabes ad ultimam propè maciem extenuaverat. Occursum quidem est malo variis cum remediis, tum consiliis, sed profectum minime minus. Invaserat misellam nocte quadam & alia calamitas, nempe tuberum integrâ penè cohors, quorum aliquod circa inguen usque adeo extreverat, ut orbem panis, qui binis tum vendebatur cruciferis, æquarit. Novem præterea in eo ulcera eruperant. In tali infantis statu, cum nulla mortalium opitulatio superaret, ad S. Magnum confugitur, atque ex calice ejus ter potus, aliaque sacris preceationibus initiata sum præmè periclitanti præbentur. Ingesta ea portione mox infans (quod antè per vim dolorum nunquam licuerat) in somnum concedit, eumque adeo pertinacem, ut xxiv omnino horas nullo excitantium seu strepitu, seu motatione discuti se pateretur. Ultro demum evigilavit placidè subridens, coepitque statim habere melius, ac breve intra tempus penitus convaluit. Hæc idem testatus est, quem supra nominavimus; D. Georgius Keller facellanus.

67 Quinquennio post, dum agebatur annis MDCXIX diesque Maii xxv iterum Lycus vires invictæ cambattæ sensit: cum enim aquis immodicè auctus, ac ripis superfusus magna undarum mole rectâ ferretur in Muëfaviam a, qui in S. Magni ditione locus est; jamque duorum hortorum victor, utrumque media sui parte abripisset, scipio memoratus, post adhibitas de more sacras preceationes, ita compefcuit insolentem, ut altero mox die cursum aliò flecteret, cætera innoxius.

68 Anno dein seculari MDCc Petrus Lecher Niderhofensis parochiæ, ex equo prolapsus, ingens vitæ periculum adiit. Certè spatio integræ horæ vix anhelitum trahebat; sanguine per nares, per os & aures ebulliente. Unde & factum, ut tredecim omnino hebdomadâs inter vehementes dolores capitis detumberet. Denique variis medelis nequicquam adhibitis, Petrus S. Magni opem implorat, Sacrificii procuracionem pollicens: ad templum præterea ejus Fuëssense equo impositum se, sæviente etiam tum eadem invaletudine, vehi curat: eò delatus paucillum vini sacri ex Divi calice cum hausisset, indies habuit melius, brevique integrè convaluit.

69 Eiusdem Petri uxor Barbara integrum annum pravis suggestionibus, & ad malum diu noctuque incitantibus, vehementer infestabatur. Verùm ubi rem totam cum S. Magno inter preces communicans, venit in ejus templum, Sacrumque

A. P. BABENSTUBER.

periclitantes hausit vino & aqua benedictis subito liberamur:

F

Lycus rursus exundans Sancti baculo coercetur.

E

Lapsu ex equo graviter saucius, potus è calice Sancti convaluit:

mulier pravis suggestionibus tentata, sancto vino, animi tranquillitatem recipit:

E e e e

crumque

A. P. BAMBENSTUBER.

*eadem cimices aqua S. Magni scipione benedicta expellit è domo.**In communi pecorum lue quidam, facto voto, sua saliva servat:**hominum & alitum morbi abacti aqua Sancti scipione benedicta:*

* Aïrs

*calculus citra dolorem egestus ope presati baculi:**puella dirã rabe liberata:*

crumque fieri curavit, pristinam animi serenitatem, tranquillitatemque recuperavit.

70 Cùm eidem Barbaræ in ædibus suis cimices molesti essent, ipsa mox optimi consilii dux sibi facta, aquam procurat, quæ S. Magni cambattam, addita sacra prece, abluisset, eamque partibus ædium, quas infederant fœtida animalcula, aspergit. Non tulere hunc imbrem cimices, sed è vestigio vertere solum, non ultrà reduces. Hæc tria memoratis conjugibus impertita beneficia asseveratè retulit D. Joannes Essedier curio Niderhofensis.

71 Anno illo seculari, cujus paulò antè meminimus, per Alpes Tirolias, quæ sunt in Erenbergica b toparchia, sæva lues ingentes pecorum strages edebat, adeo, ut, qui quatuor, quinque, aut sex boves in eam passionem miserant, vix unum, alterumve saluum recipere. Hinc metu contagii ulterioris, non modo annuus mercatus intermissus est, sed & interdictum, ne quis aliò quid inde pecoris ageret; id ausi gravibus pœnis castigabantur. Quidam Salomon Berchtold, cùm suo quoque armento eandem perniciem imminere facillè perspiceret, S. Magni imploravit opem; eam si tulisset, donum pollicitus vivum, spiransque. Et sanè tulit: Salomonis enim bubus nihil ea lues seu incommodi, seu cladis intulit: unde voti reum se fassus, anno proximè secuto xiv Februarii vitulum Divo ad fores templi fisci curavit.

72 Eiusdem anni Maio cambattam in Tirolicam toparchiam, Lanam c nomine, adversus infesta vinetis infecta portabat P. Dominicus Dierling, tum hierophylax in templo S. Magni. Eo in itinere cùm Airam *, qui itidem in Tirolis locus est, venisset, rogatus à caupone, ad quem diverterat, aquam, salem ac terram lustravit adhibita eadem S. Magni cambattâ cum ritibus usitatis. Factum inde est, ut duo febrientes ex illa aqua potarent: quod sanè utrique adeo præfens medela fuit, ut eodem tempore & laticem hauserint, & ægritudinem depulerint. Quod miraculum testes habuit non modò P. Dominicum ipsum, sed etiam Adamum Nigg comitem itineris; ac præterea dominum quandam Wafenöfer, & cauponem Aïrensem.

Uxor quoque ejus Cauponis malè habebat, incertum, quâ ægritudine pressa. Verùm potasse ex illâ sacra undâ, convaluisset.

Cortem præterea memorati cauponis haud simplex clades affligebat, morientibus ex gente aligera oppidò multis. Erant, qui id mali stygiis artibus fuisse constatum arbitrabantur. Sed unde unde extiterit, illud certè fuit potentissima S. Magni opitulatio. Nam, ubi primùm ex aquâ ejus lustrali bibere concessum fuit ægris alitibus, omnes convaluerunt.

73 Porrò Lanæ, cujus antè meminimus, vir quidam nobilis erat, idemque religione ac fiduciâ erga S. Magnum nulli secundus. Is, cùm calculi doloribus acerbè cruciaretur, petiit majorem in modum, ut P. custos adhibita sacra cambattâ sibi bene precaretur: quod ubi facillè obtinuit, altero die citra doloris sensum egestit lapillum olivæ magnitudine, quemadmodum ipse plenus solatii ac gaudii retulit P. Placido Klainhans cœnobitæ ad S. Magnum, tum Lanæ commoranti, & Joanni Eggman cauponi id loci.

74 Decimo dein Augusti ex Hopferavia d cum bienni filiola ad S. Magnum venit, opem, salutemque rogatum Joannes Schnöll. Ea pupa,

Barbara nomine, integrum annum quodam tabis genere addebatur omnibus ignoto. Prompta quidem sunt, admotaque artis præsidia, quorum patiens erat tenella ætas, sed studio prorsus irritò. Ad sacra proinde itum est auxilia: cùm crederetur, magica quadam devotione id malum esse constatum. Itaque ad P. Wolfgangum, qui tum exorcistam agebat apud Franciscanos cœnobitas, portata est puellula. Is pronuntiatu consueti ritus prece, adhibitis quoque sacris suffitibus, pane, & aquâ, munus suum sedulò obibat: frustra tamen & ipse fuit. Quæ cùm videret parens Joannes, omnis jam alterius consilii inops, miseram prolem S. Magno commendat, edito ad eundem peregrinationis voto: quo promisso sanctè quoque stetit die suprâ memorato, cum uxore, & ægra parvula simul allata. Dum voti religione exfoluti domum redeunt, ecce tibi! Barbara subito interquiescere, imò & somnum capere: quod ei antè toto anno morbus inviderat, adeo sævus, ut nullis seu matris, seu aliorum blanditiis, assidue dolentis vagitus sisterentur. Verùm hic somnus omnia vertit in melius, parentesque filiolum brevè integrè sospitem habuere & incolumem. Hæc pro testimonio dixit is, quem aliquoties jam nominavimus, Georgius Keller facellanus Hopferaviæ, & parens Joannes Schnöll.

75 Quarto autem Octobris Joannem Mal-doner Fuëssensem repentina quædam vertigo rotare cepit adeo, ut ebrius esse videretur. Aliquot inde dies in lecto hæsit ignarus, quid mali esset, quo conficiaretur, quodque quotidie sentiret ingravescere. At denique in eam capitis, mentisque intemperiem prolapsus est, ut palam insanians, omnia horrificis clamoribus implet, diuque ac noctu per ædes cursitans fureret. Porro interrogantibus, quid ipsi accidisset adversi, respondebat, se nescire. Incisa quidem misero vena fuit, sed incassum. Applicavit etiam sacra remedia pater ille Wolfgangus antè memoratus; nullo tamen successu alicujus momenti. Unde & ipse author fuit consilii, ejusque optimi, ut ad S. Magnum confugeretur. Siftitur itaque divo Thaumaturgo Joannes, ejusque reliquiis lustratus, calice quoque potionatur, planè salubriter: nam statim insequenti nocte homo, quod omnes mirabantur, quievit, imò & dormit fatis commodè: cùm deinde per octiduum continuasset eandem potionem sacram, plenissimum mentis usum recuperavit. Quod ipsi eventurum malus quoque genius prædixerat: nam die quodam ex arreptio, quem penes supplex ingenuculabatur, cepit irridere; hujus causam rogatus respondit, quòd amentem hunc agitare, pro nihilo reputandum: longè quid aliud fuisse passurum, si totum (quod tamen in eum non fuisset destinatum) liguriisset: verùm octidua-na ex sacro calice forbitione malum omne discussum iri. Id re ipta factum esse, scripto quoque testati sunt Adamus Bayrhof statuarius, & Michaël Erdt ephippiarius, cives Fuëssenses.

76 Sub anni ejusdem exitum ad S. Magnum venit cum duabus fodalibus suis Barbara Shmidin, uxor Martini Schnöll ex Obergablio, ut vocatur. Eam tempore benè longo turbatum cerebrum ratione expeditè uti non sinebat, usque adeo, ut negotia domestica ineptè sanè ac præposterè tractaret, sæpe propterea vapulans à marito; id tamen præ mentis intemperie minime advertens. Non desuere quidem varia remedia,

D

E

amentibus

F

mens san- reddi-

A media, etiam sacra: at nullum eorum pellendo malo sufficiebat. Verum ubi præbitus illi potus è calice divi Sospitatoris est, serenato paulatim capite, rediit totus rationis usus pristinus. Narravit hæc coram ipsa Barbara inter maximas gratiarum actiones, anno proximè secuto, die xxiii Aprilis. Anno autem mdccii 2 Februarii confirmavit signatâ syngraphâ D. Joannes Baptista Steffelmair, id loci tum parochus.

*ægræ tacta
S. Magni
baculi*

f

77 Quædam Maria Thagelin fuit Peternaviæ in Muggenthallica e ditione. Ea integro biennio potissimum ægra decubuerat, nec ad quidquam operis domestici habilis: quod malum magicis artibus procreatum vulgò credebatur. Fortè accidit, ut P. Meinradus Schwab id loci virgam S. Magni circumgestans, sacra ageret ambarvalia f. Quod ubi mulier accepit, plena fiduciæ in Cælitum beneficentissimum, collectis, utut potuit, virium reliquiis, ivit ac petiit hoc unicè, ut mirificam cambattam osculandi sibi copia fieret: quam cum facillè impetrâisset, ocyssimè, eodemque temporis momento vegeta ac planè sospes surrexit de terra, vixitque postea, domesticis etiam par laboribus, ut ante ægritudinem fuerat. Hæc narravit Joannes Schorn, molitor in eodem pago, anno mdccii, xii. Januarii, quando & ipse post ignotam, eamque septennem jam ægrotationem in thaumaturgis S. Magni reliquiis quæsiit salutem.

B

78 Sub idem tempus, quo miraculum modò narratum fuit patratum, ac statim latè vulgatum, infans erat octodecim mensium. Is natus Aloysio quodam ludimagistro, & Joannâ Wangerin conjuge ejusdem, ægrotabat assiduè, etiam post varias medelas frequenter adhibitas. Verum ad contactum sacre cambattæ, ejusque osculum illico valuit: imò adhuc valuit, quando hoc quoque mirum retulit molitor ante memoratus.

Sanati:

79 Cum anno mdccii, mense Februario ex calice S. Magni bibendi copia publicè fieret, triennis quoque filiolus Francisci Düin, civis Fuëssensis, Alexander Sigismundus inter alios pueros accessit. Nephriticus erat, ignaris ed usque parentibus, quamvis doloribus oppidò acerbis lancinaretur. Ut secundum, vel tertium venit ad sacram potionem, domum reversus binos calculos cicerum magnitudine, cum multa vi glareæ inter sanguinolentum lotium egressit. Haud multò post, cum puerulus idem poculum gustâisset sæpius, fummis iterum doloribus conflictari cœpit: urina quoque ei stitit aliquot diebus: unde parentes in gravi metu erant, ne filiolus ex tanta cruciatûs vehementia in rabiem incidens mortem oppeteret. Qui tandem capto salubri consilio P. custodem advocant domum suam, ut misello sacris reliquiis, ac precibus lustrato calicem porrigat. Vix biberat puellus, & ecce tibi! præsentem etiam tum P. custode aquam petit, ac paulò post lapillos duos è vesica protrudit in canaliculum: sed quòd grandiusculi essent instar majoris cicercis, chirurgus angustias canaliculi secando laxavit, indeque ambos exemit feliciter. Rem omnem fecèrè testatam signatâ syngraphâ idem chirurgus Joannes Fridericus cognomento Kurz, civis Fuëssensis, & Franciscus Duin, parens pueruli.

*puer nephriticus
potus è Sancti calice,
calculis liberatur.*

C

80 Ædes D. Balthazaris Blaicher parochi Vilfensis g cimices fetentissimi habebant infestissimas: cujus ille tantæ molestiæ impatiens ad S. Magnum confugit, donum sex crucigerorum quotannis laturum pollicitus, si tam invisos hostes

*Cimices ex
adibus expulsi:*

g

Septembris Tomus II.

spites patrocinio suo abigeret: quod Divum promptè præstitisse planè constat; ex eo namque tempore nec unus quidem cimicum conspectus fuit, aut notatus in illis ædibus, ut curio ipse narravit anno mdccii, x Martii, qui & donum, quod promiserat, tulit annis singulis, cum recurreret dies S. Magno facer.

81 Idem parochus (quod itidem tunc narravit) Indicæ cortis gallos b, gallinâsque alebat tredecim, quos morbus quidam omnes invaserat, jamque octo eorum neci dederat: sed neque quinos superstites aliud fatum manebat. Dominus, quòd nollet omne hoc genus alitum sibi perire, S. Magno triarios promittit singulos pro singulis, si præstaret incolumes; statimque nummos dat P. custodi reliquiarum tum præsentij ferendos in gazophylacium. Quid plura? aves omnes inde valere, multumque lucri facturâ suâ attulere eidem parteco.

82 Eodem mense ac anno Maria Düin, filia civis Fuëssensis, quam acutissima cephalalgia i diu exercuerat, ad calicem S. Magni plena fiduciæ de ejus patrocinio inter alios, qui malè habebant, accessit. Salubre fuisse consilium ostendit eventus. Nam elapso dehinc horæ quadrante puellam dolor omnis reliquit.

83 Rursum illo mense atque anno S. Magni beneficentiam deprædicavit inter maximas gratiarum actiones alia puella, Maria Kempterin nomine. Eam (ut ipsa narravit) sub eundem mensem Martium quotannis ægritudo quædam lecto solebat affigere, quo fiebat, ut templum adire (quod cæteroquin nullo die intermitteret) officiaque pietatis, quibus infueverat, præstare non posset. Verum ubi ex calice cælestis Sospitatoris (cui plurimum addicta erat) publicè porrecto bibit cum aliis, vires recepit adeo validas, ut citra ullam molestiam ulteriorem solita religionis pensa redderet.

84 Porro xvii Aprilis opem à S. Magno, medelamque obtentam retulit Maria Heringerin, nata Hornii in Waltenhofensi k parochia. Ea judicis Hochenschwangaviensis aliquamdiu ancilla fuerat. Verum non deerant, quæ inviderent liberalem hanc servitutem. Unde cum Maria quinque omnino hebdomadas pertinaci infomniâ, variisque corporis laboraret debilitatibus, creditum est, cuncta talia ex orcino maleficio obvenisse miseræ. Quæ optimi tandem ad valetudinem recuperandam sibi ipsa fit auctor consilij, ut ad S. Magnum confugiat. Itaque fervidam primùm precationem ad Divum fundit quotidie, dein ternis, quaternisque diebus ex calice ejusdem gustat: cæteris præterea lustratur reliquiis. His peractis, statim somnus cum pristina valetudine rediit.

85 Ejusdem anni mense Augusto, die xxvi uxorem Georgii Theobaldi König civis & aurifabri Fuëssensis, Mariam Joannam, fœtus in utero mortuus in supremum vitæ discrimen adduxerat: nam xxiv horis, quidquid niteretur parturiens, vel opis afferret obstetrix, in lucem evolvi nulla ratione potuit. Unde, quotquot aderant, actum esse censebant de salute Joannæ. At denique (consilio haud dubiè cælitus suggesto) ad S. Magnum confugiunt edito Sacrificij ejus honoribus procurandi voto. Ad patrem deinde custodem mittunt oratum, ut venire, sacrasque Divi reliquias parturienti adhibere non gravetur. Venit ille & adhibuit; imò & nozarum confessione expiata calicem porrexit alexicacum l: ex quo illa optimæ spei

A. P. BAA
BENSTU-
BER.

*morbus alitum
abaclius.*

*Potus è Sancti calice,
puellæ dolorem
capitis,*

E

*Graviter
morbum,*

*Graviter
diuturna
infomniâ
tolli:*

F

*puerpera,
morta in
utero sua,
periclitans,
eodem potu
hausto, facillè
parit.*

L

plena hausit, quantum fuit permiffa, quantumvis abfentia effecit. Mirum creditu! adhuc inter bibendum dolores ingruere parientibus folennes, foetus ad egreffum parari, ac demum, dum à præfentibus litanis S. Magni, & preces coronariæ recitantur, in lucem edi citra gravem mulieris moleftiam. Exftat de hoc miro litera fcripta, fignataque à marito antè nominato, & à Joanne Friderico Kurz, Chirurgo & cive Fuëffenfi.

ANNOTATA.

a In Vita Germanica vocatur Muefau pagus in confinibus Tyrolis: in Tabula Frederici de Wit ponitur Mulach feſqui circiter milliari ab urbe Fuëffenfi.

b Erhenbergh caſtrum eſt in comitatu Tyrolis non procul à Reutte ſive Reite: huncne alium locum deſignet, divinare nequeo.

c In Vita mox laudata dicitur Lana in Etschland, id eſt, in agro Athefino, qui eſt tractus in comitatu Tyrolis ad Athefim fluvium.

B d Hopperaw in mappis notatur non procul à Fuëffa.

e Hec ditio nuſquam mihi in Tabulis geographicis occurrit; nec opera pretium duxi oſeroſius inquirere.

f Vide annotata ad cap. præcedens lit. f.

g De hoc loco ad annotata ad cap. 2, lit. p.

h Id eſt gallos Indicos.

i Cephalalgia eſt dolor capitis.

k Pagus eſt ad Lycum in Bavaria.

l Id eſt ſalutaris vel malorum depulſor. Α' λεξιων, in malis adjutor.

CAPUT V.

Varia infecta ope baculi è domibus & agris expulſa, partu periclitantes, diverſis malis afflicti ſanati, aliaque beneficia Sancto adſcripta.

Varia infecta Friſingæ

M Enſe Septembri mox inſequenti ſacra cambatta Friſingam fuit allata, petente celſiſſimo principe & epiſcopo a. Scarabæi namque, parvuli iidem ac nigri, in zythi coquina ejuſdem uſque adeo invaluerant, ut hordeum populantes, exedentesque grave detrimentum crearent: compertum quoque eſt, nonnullos, qui de zytho inde factò biberant, in morbum incidiſſe. Verùm, ubi ipſo feſto S. Magni cellæ hordeariæ, aliæque frumentariæ admirandorum effeçtrice virgâ ejus luſtratae ſunt, ſcarabæos relicto omni hordeo mox fugam capere, atque per collem, in quo ſita eſt ea cerviſiæ apotheca, turmatim abire vidiffes.

& alibi expulſa.

87 Eodem menſe etiam Berchtolſgadenſes beneficam S. Magni manum experti ſunt. In ea ditione quindecim ſerè annis infecta agros populata multum detrimenti dederant. Vim tamen cæleſtem ſacræ cambattæ conſuetis ritibus ſibi objectam experta tandem deſiterunt à noxa. Eandem ſenſere etiam cimices, aſtrique ſcarabæi ex

ædibus, & conclavibus paſſim ejecti undæ aſpergine, quæ potentiſſimam virgam abluerat.

88 Poſt hæc xvii Novembris quædam Maria uxor Benedicci Gröbel, civis & coriarii Fuëffenſis, parturit, optima quidem ſpe, uti ſe dabant initia: ſed caſus inopinatò incidens, neſcio quis, ut integrum diem nequicquam nitere- tur, effecit: unde foetus in ſummo verfabatur periculo, ne intra uterum elideretur. Igitur, qui aderant, auxilium à S. Magno accerſendum rati, P. cuſtodem cum reliquiis ejuſdem advocant, orantque, ut eas adhibeat laboranti, ac præfertim, ut è ſacro calice potum præbeat. Sacriſcium præterea vovent cæleſtis Opitulato- ris honoribus fieri curaturos. His ita peractis, cum necdum abiiffet P. hierophylax, mulier feliciffimè peperit. Quemadmodum teſtatus fuit maritus antè nominatus.

89 Mariæ Kürcherin Hirschcellenſi, Kaufburæ b accolæ, filiolus erat triennis, Joſephus nomine. Is totâ hæc ætatulâ vitam vivebat in corpuſculo adeo tenero, macilento, defecto- que viribus, ut portare, aut loco movere vix eſſet, qui auferret, metu; ne intra manus ſuas repente moreretur. Mater capto demum optimo conſilio miſelli ſalutem S. Magno commendat edito peregrinandi ad eum voto: quod & pro- tinus præſtiiffet, ſi puerulum geſtare ſecum fuiſ- ſet integrum. Id nihilominus eo voto profectum; ut in valetudinem Joſephi indies minui appareret. Unde Maria vii Decembris, quod voverat, perſolvit: ſacrum quoque calicem & ſibi & fi- liolo præberi rogat: quod cum impetriffet, pu- ſionem elapſo vix ſpatio quatuor hebdomadam habuit plenè valentem, ac pedibus (quod antè nunquam potuerat) conſiſtentem & gradientem. Curavit hæc inter lætas gratiarum actiones ma- ter ſignificari P. cuſtodi ſorore ſuâ nuntiâ, an- no proximè inſequenti, xiiii Februarii. Quæ ea- dem ex relatione Mariæ teſtati ſunt DD. Joannes Beirhof, & Jacobus Wanger, parochi, ille Frankenriedæ, iſte Hirschcellæ. Item Joannes Kürcher parens, & Philippus Hagland, judex Hirschcellenſium.

90 Stainbachii, quod in Stettenſi parochia eſt, quædam Magdalena Geiſenhöſin bis aut ter in tanta pariendi difficultate, imò & infelicitate fuit, ut partus non niſi vi extracti, iique morti in lucem evolverentur. Cum autem anno mdcclii iterum parturienti par diſcrimen haud obſcurè immineret, ejus digito annulus, qui in calice S. Magni jacuerat, cæterisque reliquiis religioſè contactus ſervabatur, fuit inditus. Por- rò Stainbacenſes pia miſeratione moti in facel- lum Divi, quod ibi eſt, communi conſilio pro- foemina venère ſupplicatum, idque lætiſſimo e- ventu: nam inter recitandum litanias ejuſdem, Magdalena vivum puerulum peperit citra ſenſum doloris acerbioris.

Anni ſuperioris menſe Junio Catharina Eg- gerin Fuëffenſis, vidua oppidò pauper, non modò ægrotavit graviffimè, ſed etiam in altero pedum dolores perpeſſa eſt intolerabiles. Verùm ubi S. Magnum imploravit voto cerei pedis ſigillo, dolor omnis evanuit, priſtinaque vale- tudo rediit. Votum perſolvit Catharina menſe Januario anni mdcclii cum id facere maturius dura egeſtas non concederet.

91 Anno primùm memorato, xvi Januarii, allatus ad S. Magnum eſt puerulus ex Afchavia, ut vocant, Joannes Beyrer nomine. Is integrum jam

D Malieri fe- lix partus,

puer lenza rabe pene conſumpto ſanitas do- na-a:

b

E

puerpera & alteri pede afflicta ſub- ventum.

F

Puer dit- turno morbo liberatur:

d

A jam biennium lenta tæbe adefus, nec pedibus consistere poterat, nec incedere. At ubi solitis precationibus lustratus bibit ex sacro calice; brevi convaluit, pedes in officio habuit.

genus ex gravi lapsu faucium vigori pristino restitutum

92 Cùm idem ageretur annus, Maria Schmidin, nata Obercellæ, quæ haud procul Kaufburæ est, ex gravi lapsu alterum genu altum intumuerat. Tempore quidem bene multo sub manu chirurgi fuit; sed is, quod videret, malum arte sua esse valentius, de curatione desperans, destitit ab irrita operâ. Unde fœmina, nihil ultra morata mortalium medelâs, S. Magno fervidis precibus se commendat ingenti concepta spe, auxilium ejus sibi non defuturum: & sanè non defuit; postquam enim edito voto promisit, ad Divum in æde sua Fuëssensi invistram, refedit tumor, pesque ut antea valere, ac vigere cœpit. Votum Maria peregit vii Septembris, anno MDCCIV.

ex diuturno morbo morti proximus, facto voto, convalescit.

93 Quidam Adamus Kerff ex Mittelbergica f Parochia, integrum quinquennium morbo implicatus, ita demum amiserat vires omnes, ut actum de ejus salute crederetur. Certè biduum ipsum sui nescius egit, ac mortî proximus. Verùm ubi parumper ad se rediit, ad S. Magnum confugiens; votum edidit, in ejus ædem Fuëssensem, si ipse redderet valetudini, venturum se, atque ibi noxorum confessione expiatum; epulo Eucharistico accubiturum, Sacrificiûm præterea fieri curaturum. Post hæc promissa intra corpus ægrotantis rumpi apostema; ipse dehinc indies habere meliùs, ac demum penitus convalescere. Votum, cujus fuerat damnatus, persolvit xxv Julii, anno MDCCII.

Scarabæi ope Sancti

94 Illomet anno Schwandorfii ædes cujusdam (nomen suum edi noluit) ingens atrorum scarabæorum multitudo invaserat, idque non citra gravem familiæ molestiam. Cui dispellendæ cum S. Magni imago papyracea, ejusque sacro baculo contacta, fuisset suspensa, ac insuper opus aliquod religiosæ pietatis erga Divum fieret quotidie, scarabæi universi hospitio cesserunt. Porro lapsu temporis factum est, ut status ille cultus, piaque precatio negligetur, nec persolveretur amplius. Quod sancto Patrono displicuisse haud obscurè constitit. Scarabæi namque in easdem rursus ædes velut agmine facto immigrarunt: chartam quoque, cui impressa erat sacra effigies, undique circumrodendo dedere pessum, effigiem tamen ipsam non attingere. Hæc litteris manu sua scriptis, signatisque significavit Joannes Jacobus Mechtel g canonicus Herriedensis, quemadmodum ea narrantem audierat P. Wenceslaus capucinum, tum conventus Schwandorfensis præfectum.

è domibus ejecti: ex Buechingen

95 In ædibus quoque Georgii Schwaiget Buechingani *, ut ipse retulit, anno MDCCIII, iv Martii, id genus scarabæi vehementer invaluerant, neque ulla arte inde pelli se patiebantur; imò propè aberat, ut homines habitatores ipsi pellerent: sanè pauperes etiã viatores, qui antea frequenter ibi quærebant diversorium, talem hunc larem cœperant averfari: cùm ab inquilinis illis tam infestis nihil quietis sibi concessum iri metuerent. In hoc rerum suarum statu optimum factu denique visum est ad S. Magnum confugere. Itaque in facello ejusdem Sacrum fieri curant; donum mittunt in gazophylacium; aquam præterea sacris reliquiis lustratam secum asportant, eaque domus interiora undique perspergunt. Neque fefellit hæc Divus erga se studia: nam paucos intra dies scarabæo-

rum nec unus quidem notatus est amplius, totâ viciniâ, supra quàm dici potuit, admirante.

96 Anna quædam Langenwalderin cùm gravibus in altero pede doloribus quatuor annos fuisset cruciata, nec quidquam adversus malum proficerent mortalium remedia; id demum velut unicè profuturum suâs aliorum amplexa est consilium, ut opem caelestem apud S. Magnum quæreret. Venit igitur in ejus ædem Fuëssensem anno MDCCIV; utque sacre reliquæ ritu consueto sibi adhiberentur, impetravit. Secutus inde eventus, quem optaverat: nam domum reversa sensit minutum quoddam officulum prodire ex pede malè habitò: qui dein abscedente omni dolore citra aliam medelam fuit perfanatus.

97 Mense Octobri; anno memorato, quidam ex S. Magni cœnobitis ex itinere quodam domum redibat eques. Utebatur equo sano profusus ac vegeto: verùm cùm è loco quopiam fortè discedens; vixdum spatium semihoræ conficisset, mediocri passu & nequaquam accelerato, equum repentè vires usque adeo defecere; ut homines obviam facti sollicitè monerent Patrem; descendendum esse; jumentum collapsurum. Ubi descendit; equum vidit toto corpore spumare; haud secus ac si lacte undique esset perfusus. Cùm deinde freno ductus progrediretur; pedes posticos trahebat potiùs, quàm tollebat. Pater malum adeò repentinum equo haud quaquam vi naturali obvenisse ratus; eum S. Magno devovet promissione Sacrificii ejus honori mox faciendi; si domum venisset. Numisma præterea, quod sacra cambatta religiosè contigerat, mittit in aquam, eamque animali potandam exhibet. His peractis, equus alterò mox die sospes ac vegetus fuit, ut antea, seforemque per reliquum viæ portavit alacriter.

98 Anna Maria Schnizerin è Bernburana h Parochia auribus jam capta (ut ipsa retulit viii Decembris) manibus quoque ac pedibus capi cœperat: idque omnium iudicio planè evenisset, nî S. Magni, cui factò voto fuerat commendata, intervenisset opitulatio. In ædem quippe ejus adducta, sacris reliquiis lustrata, calice pota luculentè mox habuit meliùs, intraque breve tempus integram, ut optaverat, valetudinem recuperavit i.

99 Filiola octò annorum itidem Berenburæ fuit. Hanc morbi genus corripuerat omnibus ignotum. Unde, cùm nemo sciret medelam ferre, eò usque per duodecim ipsas hebdomadas tenuit ægrotatio, dum parens, Maria Landefin nomine; misellam S. Magno; votâ ad eundem peregrinatione, commendaret. Nuncupatò hoc voto, filiola intra spatium octidui integre convaluit; unaque cùm matre promissam peregrinationem peregit anno MDCCV.

100 Anno proximè infecuto alia puella, Buechingensis ortu, Barbara Vethschneiderin nomine, anno nata ferè novem, in morbum inciderat diræ phrenesî haud abstimilem. Ex quo aliquot hebdomadas decubuit manibus ac pedibus capta. Oculos quoque ejus sæpenumerò vidisses horrificè rotatos circumactosque. Parentes, cùm tantam filiolæ calamitatem dispulsam vellent, ut qui maximè; summam in S. Magni beneficentia spem collocantes, semel iterumque potum ex sacro ejus calice procurarunt laboranti. Quod consilium optimè vertit: Nam paulò post tota salus ad puellam rediit, & sanitas consecuta est. Exstat scripta, signataque hac de re testificatio D. Joannis Essedinn, parochi id loci.

A. P. BA-BENSTUBER.

pes sanatus

equus à subito malo convalescit.

E

mulier stridula, ac pedibus manibusque ferè capta.

F

puella ignoto morbi genere afflicta.

phrenetica curatur.

A. P. BA-
BENSTU-
BER.amenti ra-
zionis usus
restituitur :in partu pe-
riclitanti
subvenitur.
kEquus sa-
vatus :
linsomnia
m

abaeta :

C

maleficium
sublatum
ncimices de-
puls.

101 Labente eodem anno Corbinianus Bue-
segger Rottenbuechenlis retulit plenus gratula-
tionis & gaudii, filium suum Georgium, qui
omnem rationis usum amiserat, postquam cum
S. Magno commendasset nuncupato voto, ad
se, sanamque mentem rediisse.

102 Ursulam Geigerin uxorem Petri Oeber-
le Eisenburgensis, è Cellensi k parochia, pa-
riendi difficultas eò adduxerat aliquando, ut
non modò ipsa versaretur in summo periculo
moriendi ante partum, sed etiam foetus, ni fe-
cicaretur matris uterus. Eo discrimine feliciter de-
mum defunctæ, alterum imminabat anno MD-
CCVII, dum rursus per noctes diesque binas ne-
quicquam parturiebat. Hinc ambo conjuges op-
pidò conslernati auxilium implorant S. Magni,
quod ille ferre minimè distulit: cum enim mar-
ritus properaret, Fushiacum iturus, ut laboran-
ti vinum in calice Thaumaturgi sacratum pro-
curaret, jamque equum stravisset, subito revo-
catur, doceturque, uxorem felici nixu filiolum
edidisse vivam ac vegetam, quod accidit xxx
Maii. Testati hæc sunt iidem conjuges, & Ve-
ronica Endresin ex Eisenburgensi dominatu.

103 Cuidam Joanni Steeger ex Riedensi l pa-
rochia equus erat strigosissimus, morboque in
jura glubitoris jam adeo propinque devolutus,
ut nec pabulationem amplius, nec adaquationem
admitteret. Joannes damni ex jumentum jactura
obventuri metuens, id S. Magno commendat
doni ferendi promisso; amuletis præterea mu-
nit reliquiarum ejusdem contactu sacratum. Nec
eventus fefellit hæc consilia: equus enim intra
proximam mox horam habuit melius & conva-
luit anno MDCCVIII.

104 Susannæ Vögelin Pfirndtenensis m filiola
quadrinula, nec pedibus incedere poterat, nec
consistere: macies præterea penitus extenuatæ
vix aliquid virium in toto corpufculo reliquum
fecerat. Verùm ut eam mater edito voto, in
fidem S. Magni transcripsit, curavitque ejus lu-
strari reliquiis, evestigio convalescere cepit &
incedere. Patrata hæc sunt anno itidem MDCCVIII.

105 Anno insequente Magdalenam quandam,
Georgii Viller Hopfensis uxorem, repentina in-
valetudo per tres hebdomadas reddiderat insom-
nem; indèque universis viribus defectam. Ex
quibus malis ut liberaretur mulier, S. Magni in-
vocavit opem, nuncupato voto, ejusque sacris
reliquiis fuit lustrata. Nec mora fuit cælestis au-
xilii: mox enim redièrunt pristina vires, & in-
somnia recessit. Quemadmodum testificatus est
D. Leo Eschenauer parochus Hopfensis.

106 Anno porrò hujus seculi x Casparis Kaim
pistoris Alchaviensis in parochia Wenglica n,
clibanum orcina quædam (ut ipse haud imme-
ritò credebatur) maleficientia panibus coquendis
fecerat inutilem. Quare, prætermisso quocum-
que alio remedio, votum homo nuncupat S.
Magno, ejusque sacrum numisma aliquod in
furnum projicit. Quibus peractis statim in illo
panes coquere, ut antè, potuit.

107 Ejus anni Maio Magdalena Pezin, ci-
vis Augustana, nuntiarum curavit, multum mole-
stia à cimicibus se perpeffam, invocasse S. Ma-
gnum, nuncupato voto Sacrificii in Fuëssensi
æde eius conducendi, eaque ratione à vexatio-
ne cimicum mox liberatam. Stetit quoque pro-
missio, Sacrumque faciendum constituit.

108 Cùm eodem anno sacra cambatta per
Helvetiam circumlata, consuetisque ritibus ap-
plicata, passim multa, atque etiam in Turgo-

via o ad S. Crucis, mira effecisset, vir quidam
authoritate & opibus magnus, Calvinianæ ta-
men sectæ addictus, Episcopi-Cellæ p terræ quid
& aquæ ejusdem sacra virgæ contactu lustra-
tæ, ab orthodoxo quopiam concessum, & ipse
in agros atque arva sua sparfit adversus insecta
eadem populantia, plenus fiducia in S. Thau-
maturgum. Elapsis dein paucis hebdomadibus,
hic idem cum filio, quem genuerat unicum,
ejuravit Calvinum, veramque Religionem no-
stram, edita professione, fuit amplexus. Ubi
dubium non est, quin S. Magni apud Deum
patrocinium, adversus quem ille tam piè affi-
ciebatur, suas in hoc negotio haud modicas
partes habuerit. Ista perscripsit i Octobris D.
Gaudentius Pfefferkorn, parochus ad S. Cru-
cis in Turgoia: nomen tamen viri ejus non e-
didit.

109 Cuidam in urbe Monachio (nomen
fuit suppressum) instantium periculorum metus
plurimum sollicitudinis trepidationisque incu-
ferat. Quæ ut evaderet, in tutelam S. Magni
concessit vota Sacri procuratore in ejus æde
faciendi. Evasis feliciter: quemadmodum anno
MDCCXI testatus est quidam sacerdos Jacobus
Böck nomine, litteris XII Januarii Monachio
datis.

110 In eundem annum referendum est, quod
Petrus Weis, molitor Weiffenseensis q, à S.
Magno accepisse se memoravit, beneficium. E-
jus nempe molendinum vitium, nescio quod,
integro ferè anno fecerat. Sanè, cùm operi fa-
ciendo circummagi sinebatur, usque adeo domus
tota intremiscere; atque concuti ingentes inter
fragores solitabat, ut illico ruitura videretur.
Accersiti quidem sunt semel & iterum alii tres
rei molaria magistri, qui machinam inspicerent,
emendarentque; sed frustra fuit omnis eorum
conatus & opera, donec Petrus imploravit au-
xilium S. Magni; quod præstitit addito voto Sa-
crificii procurandi, alioque pietatis quodam o-
pere Divum quotidie demerendi: deinde ut do-
mus & molendinum sacra Cælitis ejusdem cru-
ce lustraretur, impetravit, molitoribus illis ter-
nis præsentibus, qui postea rursus institère ma-
chinam molariam corrigere; eventu haud pau-
lò meliori, quàm prius, imò optimo: mola
quippe exinde officio suo rectè, idque peren-
niter, fungi perrexit.

111 In agrum Friburgo r, quod est in Bris-
goia, circumjectum, aliquot annis adeo copio-
sè sæviterque grassata erant insecta, ut vix jam
herbæ quid excreveret, sed omnia, veluti ni-
miis solibus torrida rubèrent. Motus diuturno
hoc malo urbis ejus magistratus enixè petiit, ut
adversus diros vermes afferretur sacra cambat-
ta. Quæ ubi allata est à quodam S. Magni cœ-
nobita, eaque campi prataque illa lustrata,
eodem adhuc anno (qui seculi hujus fuit xi)
tellus læto herbarum virore convestiri; vermes
pars migrare aliò, pars emori. Ut tanti benefi-
cii perennaret memoria, decrevère Friburgen-
ses posthac natalem S. Magni habere sacrum ac
festum. Hæc ix Septembris significavit datis li-
teris Franciscus Christophorus Hug, Kirchzar-
tæ præfectus, prope Friburgum.

112 Ignoti genus morbi in equile Matthæi
Beis Riedensis ex Langenwangica parochia, diu
grassatum clades intulit oppidò magnas; quippe
duodecim equis spatio tredecim annorum oc-
cumbentibus. Porrò mali pertinacia omnibus,
quæ adhibebantur, mortalium præsidis fuit su-
perior.

D
Calvinista
bene erga
S. Magnum
affectus,
cum filio
suo heresim
ejurat.

p

beneficia

E

Sancto ad-
scripta:
q

F

Sancti ba-
culus agrum
Friburgen-
sem injectis
liberat.
rEqueorum
morbus ex-
stinctus:

A prior. Quod tristi, longaque experientia doctus Matthæus, invocata S. Magni ope, amuleta cambattæ ejusdem contactu sacrata equis applicuit. Eo facto nihil ultra cornipedibus obtigit adversi: quemadmodum idem narravit, anno XII mense Martio, præsentem Magno Eberle ex Waldensi parochia.

maleficia
compressa
f

113 Memorati anni Julio in pascuo Weissenfensium, qui cœnobio S. Magni subsunt, repentinus terror, incertum, unde ortus, adeo consternerat equos; ut in omnem partem dissipati præcipiti fugâ auferrentur. Eorum unus modicum viæ spatium emensus occubuit, quem ubi secuit glubitor, nullum seu contagii, sed alterius vitii deprehendit vestigium: cumque jam dudum notassent Weissenfenses, pestiones suas ignota quâdam infestatione turbari, sacræ cambattæ petierunt præsidium; quod & obtinuerunt v. Julii. Cæterum vix equus, cujus memini, conciderat mortuus, cum colonus Georgius Hauser, cujus ille erat, pedibus captus est adeo, ut ne passu quidem unico progredi posset. Quare finitis ambarvalis Pater eadem cambattâ lustravit etiam colonum illum: qui statim pedes in potestate habuit, ut antè, dieque postero in opus rusticanum exiens fœnificam egit.

A N N O T A T A.

a Fuit is Joannes Franciscus, quem Carolus Meichelbecius Historia Frisingensis tom. 2, quinquagesimum sextum Frisingensium episcopum statuit.

b De hoc loco aliqua notavimus ad cap. 1, lit. h.

c Stetten pagus Suevia in episcopatu Augustano, duobus circiter miliaribus & dimidio Fneßâ distans secundum sæpe laudatas tabulas geographicas.

d Fortè idem locus à Frederico de Wit scribitur Aschan in eodem episcopatu Augustano, duobus circiter miliaribus Fneßâ.

e Vide supra ad lit. b.

f Vide dicta ad cap. 3, litt. c.

C In Vita Germanica sic legitur: Ita ex relatione aliorum testatus est R. D. Joannes Jacobus Mechtl SS. Theologiæ doctor, protonotarius apostolicus & canonicus in Herrieden.

h Bernbeurn pagus est in episcopatu Augustano tribus ferè miliaribus Fneßâ distans, teste sæpe citato F. De Wit.

i Vita Germanica beneficium hoc refert inter surdarum aurium medelas, adeoque Maria non modo pedum manuumque usum, sed etiam aurium recepit.

k Vide dicta ad cap. 2, litt. y.

l Ruden pagus est in episcopatu Augustano quinque circiter miliaribus ab urbe Fneßens.

m Pfronta pagus uno ferè miliari Fneßâ distans.

n Wengle non procul abest ab Aschan; de quo vide annotata ad lit. d.

o Turgovia, incolis Turgow, tractus est Helvetia inter lacum Tigurinum ad Occasum & Constantiensem ad Oriam.

p Vulgò Bishofzell oppidum est in præfata Turgovia, estque in dominio episcopi Constantiensis.

q Adi annotata ad cap. 1, lit. n.

r Friburgum, indigenis Freiburg; urbs est

Germania ad Threisem fluvium, Brisigavia tra-
elus caput.

f Consule dicta ad cap. 1, lit. n.

A. P. BA-
BENSTU-
BER.

C A P U T V I.

Varia hominum, pecorum & agrorum mala depulsa.

Maria Müllerin Riedensis parochiæ Hopfensis, quinque annos non nephritide modo, sed cacochymia a quoque laborabat. Neque spes ulla supererat, ut judicabant medicinæ gnari, salutem recuperandi per artis sublidia, enjufmodi fuerant adhibita. Adversus tantam proinde utriusque mali pertinaciam, sollicitare opitulationem S. Magni fœminæ venit in mentem: quapropter honori ejusdem precatiunculam b, cujus Christus, cum olim in terris degeret, fuit auctor, dicere quotidie institit: quod sanè consilium optimè vertit; nam brevi post Mariæ integra valetudo rediit, quemadmodum ipsa, præsentem marito, narravit, anno eodem, xv Augusti; quod idem testatum fecit D. Leo Eschenauer, parochus Hopfensis.

Nephritica simul & cacochymica perfanata s

115 Eodem tum die adfuit Matthæus Zech Reichartshofensis, & ipse ex Hopfensi parochia. Is retulit, filiam Mariam nomine (quæ unâ venerat comes) cum adhuc quinquennis esset, ulcus in digitorum uno ultra anni spatium circumtulisse, adeo periculosum, & contumax adversus omnem humanam medelam, ut de resecando eo ageretur. Se verò de consilio cujusdam amicorum puellam S. Magno commendasse, promissa Sacrificii procuracione: inde factum, ut digitus intra spatium binarum hebdomadarum, citra ulteriorem mortalium cujusquam opitulationem, perfanaretur. Hoc testatus est insuper idem parochus Hopfensis.

grave dicitur ulcus curatum:

116 Augusti dein XXI voti reus comparuit ad S. Magni quidam Magnus Müller Waltenhofensis c. Ejus namque vaccas quinque repentina quædam inopinæ lues eò periculi deduxerat, ut, ne omnes interirent, timeret haud mediocriter: præsertim, quòd malum nulli naturæ subsidio cedere videret. Verùm, ubi rem commendavit S. Magno, votumque nuncupavit, peregrinationem peregit, donum tulit, atque insuper amuleta sacrâ ejusdem virgâ contacta pecori applicuit, id omne paulò post habuit sanum & incolume. Confirmavit hæc chirographo suo D. Joannes Adamus Truckmüller parochus Waltenhofii.

morbus pecudum amovus:

117 Idem parochus & aliud mirum retulit, ut sequitur. Ædes Georgii Kollman, civis & Zythepæ Schongavienfis d, atri scarabæi multis annis oppidò habebant infestas; idque adeo, ut noctu hypocauftum, coquinam, atque thalamum densis examinibus opplerent. Quâ tantâ molestiâ tandem defungi cupiens Georgius, unâ cum uxore sanctum Magnum imploravit, conceptâ ingenti in patrociniū ejusdem fiducia, additoque voto, Divi natalem allato quotannis dono impostero honorandi. Nuncupato eo voto, statim evanere scarabæi.

scarabæi ab acti:

118 Anno postea hujus seculi XII ipso festo S. Magni retulit Georgius Höll è Cella e (sic etiam

graves corporis cruciatus sublasi:

A. P. BA-
BENSTU-
BER.

enim vocatur locus) quatuor ipsas hebdomadas doloribus oppidò gravibus per omnes artus corporis se fuisse cruciatum, remediis, quæ salutis ferendæ essent, nequicquam adhibitis. Ea propter ad S. Magnum se confugisse, edito voto, ejusque sacrâ virgâ lustratum, atque hæc ratione pristinam valetudinem recuperasse.

diuturnus
intestino-
rum dolor
ablatus :

119 Eodem & anno & die adfuit ad S. Magni quidam Joannes Wolfarth ex Cellensi parochia. Huic integro triennio, cum intestino quodam morbi genere fuit luctandum. Pugnantum quidem in malum est variis mortalium subsidiis; sed profectum nihilo minus. Salutem denique S. Magnus attulit sacrâ cambattâ suâ, cujus contactu æger cum aliquoties fuisset lustratus; intra breve tempus valuit, ut ante triennium; quemadmodum & ipse narravit, & asseruit scriptâ, signatâque testificatione D. Georgius Gom parochus Cellensis.

equorum
lues arce-
tur :

B

120 Anno quoque primum memorato dira quædam lues magnis passim cladibus equilia multabat, malique contagium Fuëssensem viciniam pariter attigerat. Ejus averruncandi causâ octonis hebdomadibus in templo sancti Magni supplicatum est quotidie, precatione coronaria, ut vocamus, idque impetratum, ut equi Fuëssensium salvi & incolumes persisterent. Similem opitulationem in eodem periculo Weissenfeensibus, Rosshauptenibusque præstitit S. Magnus, stato quodam pietatis opere honoratus conciliatusque.

pedum usus
mulieri
redditur.

121 Ibat adhuc idem annus, cum quædam Juliana Wolfarth in Sylva, ut vocatur locus, in Cellensi parochia, repente pedum officio adeo defecta est, ut è loco in locum venire non nisi portata posset. Verùm ubi thuris aliquid, ac pulveris, quem S. Magni vocant, ex cœnobio Fuëssensi allatum fuit, & laboranti adhibitur, incedere ei licuit, & transacto octidui spatii gradiendi facultate expedite uti. Testatus id est antè nominatus Georgius Gom parochus chirographo itidem signato.

Varia bene-
ficia uni ei-
demque mu-
lieri,

C

122 Huc referenda sunt beneficia, quibus Barbaram quandam Pröbstin Villensem, conjugem Symperti Buechenberger, non eodem tempore S. Magnus affecit. Primum, cum adhuc septennis esset, in eam mentis intemperiem inciderat, ut vestium degeret impatiens, omnia quoque tuta ceu terribilia formidaret, internoctu, imò & interdium, cum sola ageret, simulachris & larvis, nescio quàm horrendis, conspectui, ut putabat, obversantibus. At ubi mater imploravit filiolarum adeo miseræ opem S. Magni, nuncupato voto, potumque obtinuit ex calice ejus, sanam suique prorsus compotem statim habuit. Eadem porrò Barbara anno ætatis XVIII circiter repentino morbo correpta, omnem usum pedum amiserat. Unde relicto, in quo erat, ancillatu, otiosas horas decumbens in lecto cogebatur comburere. In hoc tali rerum statu de consilio & hortatu matris S. Magnus se commendat, edito voto, idque non absque læto effectu. Pedes quippe eatenus rediere ad officium, ut ægra crederet, votam ad divum Sospitorem profectioem haud fore sibi difficilem. Verùm, ubi se dedit in viam, pedem alterum luxavit, cum haud procul jam abesset Fulliaco. Unde ægerrimè, postquam multoties interquieverat, venit in ædem S. Magni: ex ejus porrò calice pota, & cruce contacta illico bene, ac deinceps in dies melius habuit. Alio tempore, cum dentibus laboraret acutis-

simè, rursus opitulationem ejusdem Medici cælestis obtinuit, eamque præsentissimam: nam post gustatum idem poculum, contactumque sacræ cambattæ, erumpente ex gingiva mox sanguine, dolor omnis evanuit.

ejusque filio
cellata :

123 Eiusdem denique mulieris filiolus, Josephus nomine, adhuc infans novem menses natus, per duodecim hebdomadas circiter ab ægritudine quadam adeo malè habebatur, ut multoties videretur jam animam agere. Porrò cum malum artis remedium quodvis eluderet, non deerant, qui id alteri, quàm naturali causæ tribuerent: unde suatum ab iis, facileque persuasum est matri, ut S. Magnum sæpius jam sibi propitium etiam filiolo conciliaret. Ergo infantem portat in Divi templum, è sacro calice potionari curat; & ecce tibi mirum ingens! statim, atque eodem momento sanum ac sospitem videt, stupentibus tum iis, qui aderant, tum domi familiaribus, Deoque & S. Magno effusè laudes & gratias memorantibus. Testimonium de luculento hoc miraculo dixit præterea D. Antonius Udalricus Gschöll, parochus Vilsensis, in chirographo suo dato, signatâque XIII Octobris, anno MDCCXII.

E

124 Biennio post, mense Januario, sacra cambatta in ditionibus Ottoburanis, Fuggeranisque, murium, adversus quos expetita tuerat, memorabiles edidit strages. Nam, quemadmodum testati sunt incolæ, cælestem vim virgæ victricis haud ferentes noxiæ bestię, passim aut emortuæ viscebantur, aut multis locis videri penitus desierant. Idem retulere præterea ante annos etiam undeviginti mirabilem S. Magni opitulationem apud se in eadem cambatta extitisse: quippe vermibus agrorum populatoribus; in quos circumlata fuerat, undique pulvis adeo potenter, ut intra breve spatium temporis ne unicus quidem compareret amplius.

ditiones Ot-
toburana
& Fugger-
ana

g

125 Illustris D. Josephus è Fuggeris comitibus multo tempore gravia in re frumentaria damna patiebatur: quòd frumentum non tantum comederetur ab insectis, aut vastaretur; sed aliunde quoque corruptum in volatilia desineret. Cum verò finem annuæ hujus cladis vir illustriss. non prospiceret, id demum cepit consilii, ut signum aliquod S. Magni collocaret in apotheca frumentaria. Addidit & votum Divi natalium Sacrificii procuracione quotannis honorandi, si suo is patrocinio damna averruncaret ulteriora. Et sanè averruncasse, per multos jam inde annos frumento omni illæso & optimo, factus est idem Dominus P. custodi, anno itidem XIV, paratus id scriptâ signatâque literâ confirmare. Memoratum S. Magni simulachrum è ligno sculptum adhuc vidit Weissenhornii in apotheca illa P. custos, cum eodem cum sacra cambatta venisset.

Cujus
dam horrea
noxia inse-
ctis libera-
ta :

F

126 Gynzium est Ottoburanæ ditionis pagus. Hujus judici Michaëli Pfeiler (ut ipse anno primum dicto narravit P. custodi, præsentibus parochis aliisque è vicinia) ante annos haud multos ignoti genus morbi, quod omne viri pecus variè afflixerat, membrisque captum effecerat, damna intulit oppidò gravia. Unde ille mali tandem fessus, S. Magni implorato auxilio, promissaque Sacrificii ejus honori faciendi procuracione, terram sacrâ cambattâ lustratam per stabulum undique dispertit. Hoc præstito, paucos intra dies omnis animantium invaletudo evanuit, nec ultra rediit in stabulum. Imò cum una alterave pecudum in passione subito quadam ve-

ignotus pe-
cudum mor-
bus existit-
tus :

luti

A luti paralyſi icſta, adeo ſuperet, ut domum fuerit reportanda, ſtatim ut in ſtabulo fuit, penitiſſimè convaluit.

capiti pedibus **k**
127 Joſephus Dyrr, filius Georgii cujuſdam Dyrr, ex Niderhofenſi *k* parochia, utroque pede diu captus miſeram agebat vitam, nec moliri illum poterat veſtigium, niſi fulcris nixus ſubalaribus. Eum mater Barbara poſt multa mortalium remedia nequicquam adhibita, tandem immortalis medico S. Magno curandum credidit, edito ad illum peregrinandi voto. Conſilium ſecundus beavit eventus: nam Joſephus mox pedes habere cepit in poteſtate, citràque fulcrorum adminiculum expedite votam peregrinationem cum matre lætus obiit eodem anno hujus ſeculi xiv, xxx Octobris. Rem geſtam eadem Barbara narravit P. Magno Beyrer tum cuſtodi.

greſſu donantur: **l**
128 Haud abſimilis ejuſdem Hoſpitiatoris beneficentia Agathæ Lorin ex Staingadenſi *l* parochia obtigit. Hæc aliquot annos adeo vehementibus pedum doloribus fuit exercita, ut interdum nec ſtare poſſet, nec incedere. Accerſivit quidem à chirurgis remedia non tot, quin plura; ſed nullo prorsus optato effectu, imò indies augeſcente malo. In iſta calamitate ægra tandem S. Magni implorat auxilium, nuncupato peregrinationis & Sacrificii conſtituendi voto. Quod ratum fuiſſe, luculentè patuit: nam è veſtigio evanuit omnis dolor, & Agatha intra paucos dies, quæ voverat, gaudiū plena perſolvit; remque totam, ut geſta erat, retulit memorato P. cuſtodi anno m̄dccc̄xv, vii Decembris.

equorum pecorumque contagium arceatur: **m**
129 Idem annus Laurentio Linſe capponi Obertingano *m*, exitiali equorum, aliorumque pecorum contagio, fuit oppidò damnosus. Et equorum quidem, ſpatio trium aut quatuor hebdomadum, optimos quinque omnino ea lues viro abripuerat. Remedia circumſpicienti neque occurrebat aliquod, neque ſuggerebatur à quoquam. Denique accidit; ut ſacra cambatta proximè Obertingam portaretur in ditionem Campodunenſem. Utitur hac opportunitate in rem ſuam Laurentius, utque ædes ſuæ ac ſtabula luſtrentur, obtinet. Ex eo tempore non modò nihil pecoris morbo correptum eſt ampliùs; ſed etiam equorum unus, qui in momenta glubitorem expectabat, è veſtigio convaluit. Ajuñt, rem iſtam toto pago omnibus fuiſſe notam.

uſus brachii reſtituitur. **c**
130 Joannes Reli, patriâ Pfrontenſis, dextrum brachium, quo captus erat, circumferrebat prorsus immobile, etiam poſt artis remedia quæcumque adhibita: unde & ſpem ejuſdem perſanandi jam abjecerat. Interea nonnemo amicorum homini ſit auctor optimi conſilii, ut nempe ad S. Magni ſacris precationibus curaret luſtrari ſe, oleumque, quod Thaumaturgam proluerat cambattam, impetraret unguendo brachio. His peractis, brachio & priſtinus vigor, & tota ad quodvis opus faciendum habilitas rediit. Ita ipſe Joannes narravit P. cuſtodi anno m̄dccc̄xvi, i Februarii.

Sancti baculus in territorio Mindelbemenſi mures & inſecta pellit: **o**
131 Eodem anno ſacra cambatta apud Mindelhemennes *o* mirificam vim ſuam in mures, frugum populatores, exſeruit. Nam poſt uſitata cum illa per omnem eam ditionem, aliaque loca conſinia, ambarvalia, ſtatim deſiderunt favire mures, & nonniſi rari admodum, ut faſſi ſunt incolæ, in toto agro hyemali, quem vocant, apparuerunt ampliùs, ſed debiles iidem, itaque deſecti viribus, ut facile à quovis comprehendi poſſent & conteri pedibus. Eadem cambatta (ut iidem incolæ ſcripta teſtificatione ſidem fecerunt) ante annos quoque viginti in a-

A. P. BA-
BENSTU-
BER.
gros memoratos allata vermes, qui lina atque olera vaſtabant, pari efficacitate ſuſtulit.

meme capſurationis uſum recipit: **p**
132 Matthæus Frick Tahaimenſis *p*, alienatis, incertum quo caſu, ſenſibus, è mentis quoque poteſtate exierat. Verùm, ubi uxor eum adduxit Fuſſiacum, ſacrâ cambattâ luſtrari, & è calice S. Magni potionari curavit, illico pulſa amentia rationi redditum habuit: quemadmodum ipſe coram narravit ſolati plenus xvi Auguſti, anno paulò antè memorato, donumque Hoſpitiatori ſuo ferens.

piſcis ſpina gutturi inſerens, adhibita aqua reliquiis benediſta
133 Viennæ, toto orbe celeberrimâ Auſtriæ metropoli, ſamula quædam illuſtri cuidam dominæ à cubiculis; de piſce, quo fortè veſcebatur, ſpinam ſatis grandem tam periculoſè gutturi inſererat, ut, ni ocyùs malo illi occurreretur, ex longiori mora ipſi etiam vitæ haud in vanum timeret: acciti ea propter plures chirurgicæ artis peritiſſimi ſuis, quibus eouſque pluribus ſimili malo laborantibus ſatis feliciter ſuccurrerant, instrumentis ſpinam ab ea; quam pertinaciſſimè tenebat, ſtatim nec latum unguem dimovere valentes, communi conſilio de novis conſiciendis deliberarunt: verùm, cum eo, quod in novorum instrumentorum confectione inſumebatur, biduo malum nimium quantum invaleſceret, doloresque de hora in horam novis augeſcerent incrementis; omni propemodum recuperandæ ſalutis ſpe ſamula afflicta excedit, citiùs fatale mortis ſpiculum, quam chirurgi ſalubria expediſſent instrumenta, in ſe torquendum haud inani timore verita. In eo vitæ mortisque conſinio illuſtris hujus ſamulæ domina, reliquique domeſtici intimè commiſerationis ſenſu afflictae compaſſi, deſperata hominum ope, divinam implorandi ſuggeſſere conſilium; pro ea; quâ in D. Magnum ſinguli ferebantur, ſumma religione mirificam hujus Sancti afflictiſſis opitulandi virtutem inſigni commendatione deprecantes.

feliciter eſt citur: eadem aqua alteri ſalutaris. **q**
134 Quo audito, afflicta ſamula in ſpem contra ſpem erecta, voto huic D. Evergetæ *q* nuncupato, paucillum aquæ ex attacku SS. reliquiarum hujus Divi ſacræ devotè ſumpſit, eoque hauſtu & fatalem ſpinam, & dolores, quos patiebatur, intensiſſimos uno eodemque momento feliciffimè abſterſit; omnibus, qui aderant, ad tanti novitatem miraculi ſtupore attonitis, & in ſua, quam planè ſpecialeſt erga hunc Sanctum à longo jam tempore conceperant, devotione & confidentia mirum quantum confirmatis. Ipſa illuſtris hujus ſamulæ tum prodigioſè priſtinæ incolumitati reſtituta domina brevi poſt fatali correpta morbo, & à medicis arti ſuæ in ea diutiùs conſervanda diffidentibus jam penitus relicta, vitam hauſta aqua; applicatis etiam afflictiſſis membris terrâ & numiſmatibus, ſacris divi Magni reliquiis conſecratis, ultra ſemeſtris ſpatium; à die xiiii Aprilis videlicet uſque ad menſem Novembrem miraculoſè prorogavit, adhuc nondum defecturam ſe credens (uti repetitis vicibus ultimiſſis vitæ ſuæ diebus diſſitare audita eſt) niſi aqua illa benediſta, ſimul & occaſio aliam tranſmittendi deſeciffet. Quæ omnia ita contigiſſe anno primùm ſuperiore, videlicet poſt reparatam ſalutem m̄dccc̄xx ex oculari inſpectione, corporalique præſentia, fide ſacerdotali teſtatus eſt, plurimùm R. ac clariffimus Dom. Joannes Godefridus de Gabelkoven Cleric. Reg. Theatinus.

A. P. BA-
BENSTU-
BER.
Vermes ex
agris ex-
pulsi.

135 Huglingæ, Boiariæ oppido, ad lacum vermium sito, integra vermium, ad id usque tempus ignotorum, nigro, eoque infaulto notatorum calculo, examina fertiles aliàs illius loci napinas in ipso flore vesanâ adeo licentiâ depascebant, ut cuitoribus spes planè nulla affulgeret vel minimum impensæ colendis agris operæ pretium referendi: dejecti haud parùm ea clade coloni, humanò deficiente & consilio & auxilio, animarum suarum curatorem pagi illius parochum adire, eundem in tam acerbo rerum articulo consilium rogaturi. Parochus pro eximio, quo flagrabat, animarum zelo, ovium suarum calamitati paternè compassus, prodigiosa divi Magni fretus ope, particulam, quam de sacra, quotidianisque insignibus prodigiis ubique terrarum inclita, hujus Sancti cambatta prorsus exiguam, multis precibus tandem obtinuerat, in sua recens constructa, ac divi Magni honoribus dicata parochiali ecclesia reponendam, piâ confidentiâ arripuit, illaque infectis ea peste napinis benedixit, eo felici ac portentoso effectu, ut tota illa vermium colluvies altera continuò die sensim hebescere ac emori cœperit, deinceps verò, nullo amplius illato agris damno, penitus disparuerit; id quod altifatus zelosissimus pagi illius parochus Bernardus Pierling, testis ocularis, manu propria & sigillo confirmavit, anno item primùm superiore, videlicet à Partu Virginis mdcxxx.

A N N O T A T A.

- a Id est redundantiâ vitiosorum humorum, *ὄνδρ ἔκτρος* malus, *ἄγ χυμὸς* succus.
 b Id est orationem Dominicam.
 c Adi annotata ad cap. 5 *Vita* lit. f.
 d De hac urbe pauca notavimus ad cap. 1, lit. p.
 e Vide dicta ad cap. 2, lit. y.
 f De hoc oppidulo consule annotata ad cap. 2, lit. p.
 g Ottobura, incolis Ottenbeuren abbatia est Benediſinorum in Suevia, uno circiter & dimidio milliari ab urbe Memminga.
 h Hic designari videtur ea comitum Fuggerorum ditio, qua à Danubio prope Ulmam ad Wertacum fluvium porrigitur, & cujus confinia tria milliaria, aut paulo amplius distant ab Ottobura. Porro ea ditio plus octo milliariis, qua parte proximè accedit, distat à Fuëßensî oppido: quod notasse juverit, ut advertat lector, quam præclara in iis partibus de S. Magni patrocinio vigeat existimatio.
 i Weiffenhorn oppidulum est in præfato Fuggerorum dominio ad fluvium Rott adjacens, duobus milliariis distans Ulmâ.
 k Consule dicta ad cap. 3, lit. h.
 l Adi lit. a ad cap. 2.
 m Fortè idem locus est, qui à Frederico de Wu notatur Obtingen, tria serè milliaria Fuëßensâ in Abbatia Campodunensi: at in *Vita Germanica* vocatur Oberthingau.
 n Fortè Pfronta, pagus unum serè milliare Fuëßâ.
 o Mindelhemum, indigenis Mindelheim & Mundeheim oppidum Germania in Suevia, fluvio Mindela (Mundel) adjacet, distatque Memmingâ quatuor milliariis, Fuëßâ septem secundum Tabulas sæpe laudatas.
 p Tahaim pagus est in comitatu Tyrolensi.

q Evergetes, benefactor *vox Græca est ab* *ἐββετέω*, beneficio. D

C A P U T VII.

Occasio exstruendi Sancto sacelli prope Ratisbonam: beneficia tum hic tum alibi impetrata.

Quæ hætenus miracula scripsimus, patrata sunt patrocinio S. Magni in Faucibus Julis, principe ejus sede, à clientibus cum vicinis, tum distitis, invocati. Nunc consilium est quædam addere valde eximia, quibus Vir divinus sæculo Christiano XII & XIII alibi inclauit. Quod ut explicatiùs atque ordine exequar, rei totius origines altiùs oportet repetere. Cum sub annum à Christi natali mcccxxv suburbium Ratisbonense Danubio Regenoque interjectum restauraretur, die quodam in occasum jam præcipiti, oris ignoti hospites duo Danubium trajici petebant à portitore, qui istuc transituris (quippe nondum fabricato ponte a) cum lembo adesse solitabat. Eorum alter juvenem referebat elegantissimâ formâ; alter senem ævo canitieque venerabilem. Nauta, tameti insolita specie, habituque advenarum moveretur, primùm detrectare obsequium, causarique non absque stomacho tum defatigationem ex crebris eo die trajectionibus, tum iniquitatem plurium, qui consueto naulo fraudassent: deinde sciscitari, cum jam maximè serum diei esset, quo ire destinassent? ac demum consideratiùs unumquemque intuitus rogare, qui genus, unde domo.

137 Tum juvenis personatus, ex genis se cælestibus Michaëlem archangelum, senex Magnum abbatem esse respondet, qui quondam in Faucibus Julis cœnobium condiderit, rexeritque. Quibus intellectis homo vehementer exterritus, veniam crudæ tergiversationis suæ, utque bene sibi precentur, supplex flagitat. Illi statim exorantur, annuuntque postulatis: tum Charon b non ultrâ moratus in cymbam receptos celeriter transvehit, exponitque in adversa ripa. Operæ dein pretium tulit suprâ quàm sperare audebat liberale. Nam Cælitæ eum ad Bernoldum, seu Berchtoldum, quendam vicinum misère postulatam suo utriusque nomine, ut, quòd ipsos Danubium trajecisset, modium farris faginatamque porcum præbeat, nauli vicem; recepturum in cælo cum scœnore, quæ ipsorum gratiâ jam daturus esset: quibus sanè Divorum mandatis promptè obsequutus est Berchtoldus c.

138 Inde factum, ut id loci, Danubium inter & Regenum, excitaretur sacellum tantæ rei monumentum, idemque S. Magno dicaretur d. Quod quidem Divo cordi fuisse, miracula, quæ paulò post memorabimus, satis superque declararunt. Porro sacello adjunctum est templum S. Andreæ cum cœnobio Sodalium S. Augustini, quod S. Magni tot jam sæculis vocatur: quippe famâ & celebritate ejus nominis, omnium aliarum appellationum luminibus obstruente. Hæc, uti narrata sunt, ex monumentis memorati

In memò-
riam S.S.
Michaëlis
& Magni

E

prope Ratis-
bonam Da-
nubium
transmissio-
rum

F

facellum in
S. Magni
honorem
erigitur.

rati

A rati collegii cum miraculis descripsit P. Franciscus Grienwaldus, Carthulianæ Familæ in cœnobio S. Viti extra mœnia Ratisbonæ, annoque à natali Christiano mdcxxiv Martino abbati Fuëssensi communicavit. Cæterùm anno mdcxxxiii non modò vetus illa S. Magni ædificula, sed major quoque ædes S. Andreae cum cœnobio & suburbio everfa fuit à Suecis Ratisbonam tum obtinentibus: neque absurdè creditum est, eos & hujus sacrilegi furoris pœnas dedisse anno proximè sequuto, quando vi Septembris, qui ipse dies S. Magno sacer est, propè Nordlingam ingenti prælio victi cæsique sunt, desideratis in acie duodecim millibus, captis sex millibus, toto exercitu disjecto e. Sed jam sequuntur miracula.

Vir nobilis usum membrorum hemiplexiâ amissum recuperat:
f

B 139 In diœcesi Eystadiensi *f*, quâ Boicam contingit, Engelhardus Aldenburgius extitit, vir nobilitate atque opibus clarus haud in paucis. Is hemiplexiâ ictus vitam trahebat oppidè miseram. Cùm enim mediam partem corporis usus membrorum deficeret, nec ipse cière se, nec mutare situm, aut locum citra aliorum adminiculum poterat. Quæ calamitatis sua diuturnitate domesticis quoque perquam erat molesta, idque adeo, ut famulitium diurnis ministeriis, nocturnis vigiliis assiduè vexatum, penè fugam meditaretur. Acciti quidem sunt varii medici ad ferendam opem: sed vis mali omni eorum arte fortior fuit. Eapropter Engelhardus tandem pertæsus mortalium consilia jam toties irrita, cœpit cælestia saluti suæ auxilia circumspicere: ubi maximè è re præsentis visum corporis adeo malè affecti curam S. Magno commendare. Quare secutus hanc animi sui sententiam, fervidas inter preces voto se obstringit, Divi facellum annuo tributo lx denariorum, quoad viveret, augendi ornandique, si ejus patrocinio salus ad se desperatum rediisset; in navigium deinde componi se, vehique ad facellum jubet. In quod ubi fuit illatus, preces votumque domi nuncupatum prolixè integravit; nihilo tamen tum quidem cœpit esse valentior. Porrò cùm navi rursus, unde venerat, veheretur, plenus spe recuperandi corpori vigorem pristinum, oculis & animo in ædificulam relictam conversis, S.

C Magni iteratò imploravit opem, votumque prius cumulavit alio, pollicitus, vestem purpuream, quam modò gestaret, aræ ipsius ornandæ daturum, si supplicem non aspernaretur. Secundùm hæc domum relatus brevè sensit, quàm grata Divo esset ea sui repetita, promissoque armata invocatio: consolidatis quippe paulatim artubus, corpus post exactum quindecim dierum spatium denuò firmum vegetumque habuit. Unde & suis mox ipse pedibus cum egregio amicorum, familiariumque comitatu ad cælestem Archiatrum *g* profectus, soltrum *b* conditum exsolvit, ejusque aræ caput impressus gratias egit amplissimas. Memoratas quoque denariorum decades quotannis cum fide transmittit. Gesta hæc sunt sub annum Christianum mclxxxviii.

nobilis matrona filia suæ à natalibus muta
i

140 Nobilis quædam matrona filiolum pepererat, quæ novem jam annos nata, nec verbum adhuc loqui poterat penitissimè muta. Parens calamitosam diu multumque frustra miserata, in ædificulam demum S. Magni secum adducit, & infusa lacrymis, ei fandi facultatem flagitat: cùmque existimaret, suas unius preces haud suffecturas impetrando beneficio, Berchtoldum quoque, qui Augustiniano collegio *i* cum reli-

giofo imperio tum præerat, de genu supplex A. P. BAMBENSTUBER. obsecrat, ut & ipse cum ascetis suis id rogare ne gravetur. Noctem deinde preces inter & vota ducit infomnem: puellæ tamen nihil humani sermonis exorat. Quare audito æris campani sonitu, quo cœnobitæ vocabantur ad nocturnas Dei laudes, Berchtoldo ad templi valvas mœsta occurrit, lamentaturque, se frustra jam cœlum fatigasse precibus: opus esse, ut ipse suas, suorumque iteratò interponat. At præsul consolatus docet, Deo nec modos, nec tempora benefaciendi statuere æquum esse; sed rem totam ejus omnipotenti arbitrio relinquendam; nec interea cessandum à supplicando.

141 Secundum hæc monita mulier ad preces reverfa inter lacrymas & singultus, tensis ad cœlum manibus, Dei clementiam, & S. Magni patrocinium rursus implorat enixissimè, idque eventu lætissimo: nam virguncula paulò post circumspicere, matrem vocare, inque hæc verba, Mater, Mater, ubi pater meus? erumpere. Illa his auditis velut extra se præ stupore ferri, dein lacrymas jam non mœroris, sed gaudii testes incredibilis ubertim fundere, nullum denique divini beneficii prædicandi modum, gratiarumque agendarum finem invenire. Sanè episcopus ipse Conradus *k*, secundus eo nomine (ut qui matronam ob insignem in egenos liberalitatem familiariter nôrat) intellecto rei tantæ miraculo, gratulatus de obtenta loquela filiolar, Dei, & S. Magni cum illa laudes miscuit anno mclxxxix.

142 Medelam celeriore impetravit Agnes, Agnes Bavarica ducis Henrici comitis Palatini ad Rhenum filia *l*, Ottoni Bojorum duci *m* nupta. Eam fulmen, quo erat afflata, graviter læserat in altero latere: medici quidem sedulò adhibiti sunt: sed omnis eos ars deficiebat. Desperata igitur humana ope ad divinam fiduciæ plena se convertit princeps foemina, & S. Magnum inter crebros gemitus enixè invocat. Neque illam spes sua fefellit. Nam statim & dolor omnis, & deformis macula am busti lateris evanuit. Quare tanto devincta beneficio è castro Regenstauffio *n*, cum comitatu se digno, pedes venit ad S. Magni ædificulam, acrisque cælesti Soteri gratis, fidem miraculi proprio testimonio publicè affirmavit. Parem opitulationem ab eodem Thaumaturgo obtigisse sibi memoravit & alia matrona itidem fulmine perstricta, quæ tum aderat in comitatu ducis Agnetis, anno mcccxxvi.

143 Aliud fulmen, apoplexia videlicet, Conradum Kellhemii *o* parochum sideraverat. Cùm medici tum ex aula episcopi, tum ducis Bavaricæ acciti, virum jam deposuissent, quidam amicorum auctores ei fiunt opem divinam & S. Magni patrocinium edito voto implorandi; pareret ille, ac vovet, si convalesceret, tum se quoad viveret, triginta denarios quotannis Divo laturum donum. Ratum acceptumque votum fuisse salus statim reddita monstravit. Atque hinc idem curio valens ac sospes venit in facellum Sospitatoris gratias actum, præsentatumque denarios promissos anno mcccxxxi.

144 Eodem anno in stomachum Henrici decani Tettenwangenensis *p* dolores adeo vehementes & periculosi incubuerant, ut cibi omnis impatiens jam conclamaretur à medicis. Inter alios amicos Berchtoldus quoque antistes cœnobii S. Magni ad ægrum invisit, multa memorans de Cælitis in mortales beneficentia, plurimis miraculis comprobata, hortansque, ut & ipse salu-

A. P. BAHENSTUBER.

tem ei suam commendaret. Decanus & supremæ necessitati, & monito præfulis obsequitur nuncupato voto, eodemque adhuc die habet melius. Pristinam deinde valetudinem planè consecutus Deo & S. Magno in ejus facello memores egit gratias, posteaque, quoad vixit, denariorum decadem donum tulit.

puer submersus ad vitam revocatus creditus:

145 Puer quidam, Gottschalcus nomine, prolapsus fuerat in aquas, subterque undas tempore haud sanè exiguo jacuerat. Extractus tandem fuit, sed exanimis vitæque cassus. Id parens conspicatus edito voto S. Magnum enixè inclamat, nec profectò incassum: nam puer extemplo, quod hauserat aquæ, cepit evomere, motum edere, esse vitæ manifestus, & incolumis: quod idem pater coram testatus est, quando puerum secum adductum Divo per omnem vitam fecit tributarium, & gratias, procurato ad id Sacrificio, egit q.

alterius comitialis morbus sublatus:

146 Eadem præstitit alius pater pro filio in ædiculam S. Magni secum adducto, quem asseruit comitiali morbo diu multumque fuisse exagitatam; hujus autem ope Thaumaturgi eam rabiem penitus exuisse. Annotatum est hoc, & proximè præcedens beneficium xxix Septembris, anno mcccxi.

pedum vitium subito emendatum:

147 Marquardus quidam Neofori r, urbe haud procul Norimbergâ s dililita, fuit homo mendicantis fortunæ, atque insuper gradiendi facultate ob pedum vitia multum impedita. Unde eum miseratus institutorum nonnemo tabernæ suæ custodem instituerat. Is Marquardus, cum multa de S. Magno præclarâ accepisset ex relatione illorum, qui ad Ratisbonensē ejus facellum religionis causâ peregre veniebant, ingens desiderium concepit eodem simul eundi, satis fidens, Cælitē adeo beneficium, sibi quoque apud Deum patrociniō suo adfuturum. Itaque clam omni familia discedit, sequitur, ut potest, ægris vestigiis viatores cæteros: venit, quod destinârat t, & (ecce tibi rem mirabilem!) in primo statim sacræ ædiculæ ingressu pedes habet sanos, vegetos, & ad officium eundi expeditos. Verum homo albæ mentis, quod magnitudinem beneficii non apprehenderet, ut par fuerat, rem totam tum quidem reticuit. Ut domum rediit, omnes mirari, ac rogare, unde salutem pedibus suis accersisset? Quibus cum cælestis Medici sui opem enarrâisset, monetur, ut ad eum recurrat, ac si que gratis Divi se devoveat obsequiis, quod & præstitit anno mcccxxii.

puella cæca illuminata:

148 Puella pagana, Sinzingæ u nata, Tuta nomine, postquam diu oculis capta in tenebris miserè oberraverat, ad S. Magnum, de cujus miraculis inaudierat, fuit adducta, idque eventu lætissimo: nam mox amissam videndi facultatem recepit, anno, quem proximè nominavi.

emerguntus liberatus: gra-diendi facultas impetrata:

149 Non minùs in diabolis, quàm aliis mortalium calamitatibus depellendis, virtus S. Magni Ratisbonæ enituit. Nam primùm Reinhero cuidam ex pago Eckelbachio w bini filii erant, quorum alter ab atro genio tenebatur obsessus, alter pedibus captus incedere nequibat. Verum Thaumaturgus noster, cui pater utrumque nuncupato voto commendavit, alterum à stygia obsidione, alterum à captivitate pedum præstitit liberum: quod utrumque asseravit Reinherus, quando in facello Liberatoris memores gratias cum voto perfolvit.

150 Mulierem præterea quandam, Bertham

nomine, orcinus hospes infederat, quam tamen, ubi in ædiculam S. Magni fuit adducta, salvam incolumemque coactus est relinquere.

Virgo fuit Ratisbonæ, quam Liobam nominabant, jam nuptui promissa: eam quoque malus dæmon arreptam à se dirè vexaverat. Hæc anno mcccxxiiii die, qui divo Gallo x habetur facer, in facellum S. Magni venit libertatem quæsitura, plurimis, qui vicem puellæ miserebantur, comitantibus, imò & lacrymas pro calamitosa, fervidasque preces apud Patronum benignissimum interponentibus. Nec sanè frustra hæc eorum pietas fuit: nam secundum mediam noctem, cum cœnobitæ Augustiniani divinas laudes concinerent, infestissimus obfessor inter ingentes ejulatus emigravit. At Lioba consecuta libertatem, relicto mortali sponso, sanctiùs in sacro parthenone nupsit.

151 Sed ad alia rursus admiranda convertimur. Puerum quendam Eckelbachii, quod superius nominavimus, calculo perquam acutè cruciabat. Eum mater edito voto curandum S. Magno cum transcripsisset, mox perfanatum mirata est, ejectis tortoribus binis lapidibus. Stetit deinde cum voto munere incolumem cælesti Medico, latamque ab eo filio opem publicè prædicavit.

152 In eodem pago lapillus pueruli cujusdam oculum, in quem insilierat, læsisse memoratur. Ei mater itidem S. Magnum, ut medicus esset, oravit, exoravitque. Integrum quippe sanumque utroque oculo postea in facellum ejus adduxit.

Agricolæ cujusdam filius, haud procul Wartenbergâ y incolentis, à vitæ primordio agebat elinguis: quàm primùm verò in ædiculam S. Magni fuit perductus, fandi facultatem accepit expeditam.

153 Quidam parentes filiolum repentè extinctum (quo casu, non editum est) in ædibus suis repperant: quam cladem improvifam cum acerbè lamentarentur, peregrinus quispiam illac transiens, audito miserabili ploratu, quid rei esset? rogavit: edoctus causam luctus suasit mœstissimis conjugibus, ut mortuam prolem edito voto commendarent S. Magno, addens, si id fecerint, vivam recepturos. Illi promptè obsequuntur pio consilio. Et ecce tibi! in puerulum redire primùm nativus calor, inde vita & salus. Memorârunt hæc ambo parentes apud cœnobitas Augustinianos S. Magni, ubi voti perfolvendi causâ eò venerunt cum redivivo filio-lo, pollicitique præterea sunt, in dies singulos, quoad viverent, alendæ sacræ lampadi tres æreolos gratitudinis ergo præbituros.

154 Radigerum quendam, qui Lerchenfeldii in rusticano opere serviebat, albus hydrops extra spem salutis ope mortalium recuperandæ collocarat: quod cum hominem probè adverteret, in ædiculam S. Magni venit, medelam rogavit, planèque impetravit anno mcccxxii.

Alium quempiam, Leonem nomine, Ehbettæ natum fœda epilepsia corripuerat: cui malo abigendo alia ope opus non fuit, quàm S. Magnum in Ratisbonensē facello implorâsse. Eadem rabies puerum quendam, Henricum nomine, exagitabat, quem itidem idem cælestis Archiater à matre edito voto, promissoque donò commendatum, salute donavit. Imò addidit beneficium beneficio: cum enim postea is Henricus brachium adustus, nostris artibus non videretur posse curari, à matre iterum nuncupato voto,

D
dæmones ex
duabus mu-
lieribus eje-
cti:

puer nebricus:

E

oculus læsus
sanari: mu-
to nato lo-
quela dona-
ta:

puer mortuus ad vitam revocatus:

F

hydrops, &
duo epilepti-
ci sanari:

A to commendatum iterum iussit valefcere anno MCCXXXII.

ter bis à morte resuscitatus :
155 Filiolus Meinhardi cujusdam, Gebhardus nomine, cum noctu in eodem, quo Mathildis mater, cubaret lecto, fomnum morte mutaverat penitissimè extinctus. At ubi parentes communi consilio S. Magno votum nuncuparunt, donumque ferre polliciti sunt, si puer revivisceret, planè revixit. Neque hic stitit Thaumaturgi in hunc Gebhardum beneficentia: nam postea aquis suffocatum iteratò reddidit vitæ, à matre novum pro illò edente votum invocatus.

leprosa mundata.

156 Uxorem Henrici cujusdam Geisbacensis lepra infestabat adeo fœda, ut aspicienti horrorem nauseamque conciret. In hac ille domûs suæ calamitate ad medicam S. Magni manum confugit, edito voto, idque de aliorum consilio. Neque aspernatus est supplicem Divus, sed lepram fœminæ omnem deterfit.

ANNOTATA.

B à Celeberrimus ille pons è scto lapide Danubio impostus, suburbium Statt-am-hoff conjungens Ratisponæ, adificari cœptus est anno 1135, teste Andrea presbytero Ratisponensi in Chronico apud Bernardum Pezium Thesau. Anecd. tom. 4, ac tandem anno 1146 perfectus fuit, teste Matheo Meriano in Topographia Baviariæ.

b Charon inferorum navita fingitur: scriptor noster, Poeseos, ut apparet, amans eum hic pro Ratisponensi portitore usurpat.

c Tota hæc narratio suspècta mihi est, ut jam notavi in Commentario prævio num. 175.

d De sacello hoc egimus in Comment. prævio § 13 num. 174.

e De memorabili hac clade consuli possunt scriptores obvii.

f Tractus Germaniæ est in circulo Franconia in limite Baviariæ & Palatinatûs superioris; estque sub dominio episcopi, qui in urbe Aichstadio, ditionis metropoli, sedem Moguntino archiepiscopo suffraganeam tenet.

g Vox Græca est excellentem seu primarium medicum significans: ἀρχὸς enim est princeps, ιατρός medicus.

C h Est & hæc vox Græca ἑσπερος, id est merces medico debita: hic idem est, quod soteria, qua vox significat munera, qua Deo vel Sanctis ejus dantur ob recuperatam valetudinem.

i Quod Sancti sacello unâ cum templo S. Andrea junctum fuisse, supra dictum est num. 137.

k Conradus secundus de Laichling, vigesimus octavus in successione ordinaria episcoporum Ratisponensium recensetur à Bucelino, Germania sacra tom. 1, parte 1; diciturque successif-

se Gottfrido episcopatum anno 1186 resignanti; obiisse verò anno 1204.

l Erat Agnes filia heresque Henrici comitis Palatini, & per hunc nepus Henrici cognomento Leonis, cui Baviariæ ducatum ademerat Fredericus Barbarossa, tradideratque Ottoni I.

m Fuit is filius Ludovici I, nepos Ottonis I, ipse dictus Otto II, cognomento Illustis, qui ducta Agnæ Henrici comitis Palatini herede omnes de successione in Baviariæ ducatum controversias sustulit.

n Regenshauff vicus ad Reginum amnem in Palatinatu Neoburgensi duo miliaria distans Ratisponâ, que pia princeps conficere debuit, in ad S. Magni sacellum actura gratias accederet.

o Kelheim oppidum est ad Danubium ubi Alemannum recipit, duobus circiter miliaribus cum dimidio supra Ratisponam.

p Hic locus mihi non occurrit in Tabulis.

q In Vita Germanicè edita additur tempus, quo hæc acciderint: videlicet venisse patrem cum prædicto filio Gotschalco acturus Sancto gratias in sacellum ejusdem festo S. Michaelis anno 1221: hoc eodem die ac anno miraculum hoc, ex relatione utique patris, annotatum fuisse dicitur numero mox subsequenti.

r In laudata Vita dicitur Neumarck, quod Latine Novum forum, seu Neoforum vertas. Est autem Neumark urbs in Palatinatu Baviariæ ad fluvium Sults, quinque miliaribus Germanicis distans Norimbergâ, de qua mox.

s Indigenis Nurenberg. Est ea urbs imperialis & libera in Franconia provincia, in tractu Norgovia ad fluvium Pegnesum (Pegnitz) qui non procul ab ea amnem alterum Regnesum (vulgo Rednitz) recipit.

t Ad sacellum scilicet S. Magni Ratisbonense, quod ad minimum septem miliaribus Germanicis distabat Neoforo, quantum apparet ex tabulis geographicis: quod iter sanè perquam difficile accidere debuit homini pedum vitio laboranti.

u In Vita Germanica dicitur Sinzing pagus, puella autem Magdalena Tuta vocatur: hinc dum supra pagana nominatur, vox pagana in pago natam, non gentilem aut idololatriæ deditam significat.

w In Germanica Vita dicitur Eckelbach pagus.

x Verosimiliter designatur S. Gallus abbas, cujus festum colitur 16 Octobris.

y Patem hic designari Wartenberg in Baviariæ inferiori, duobus circiter miliaribus Landshuto.

A. P. BAMBENSTUBER.

B

F

DE S. GONDULPHO EP. ET CONF.

METIS IN GALLIA

J. L.

SYLLOGE

De cultu, gestis, tempore emortuali & episcopatus initio.

ANNO
DCCCXXII.
Memoria S.
Gondulphi
in Fastis sa-
cris ad 7 &
6 Septem-
bris: Gor-
zia.

IN Martyrologio Gallicano Saussayi S. Gondulphi (alibi etiam Gundulphi, Gondulfi & Gundulfi scriptum invenies) Metensis in Gallia ad Mosellam episcopi memoria ad VII Septembris elogio celebratur, cuius mentio redibit in fine numeri 3. Istum quoque diem Sancto sacrum facit Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, illum breviter ita annuntians: Metis S. Gondulphi episcopi. At vetusto Calendario Ms. ecclesie Tullensis sancti Prasuli nomen inscribitur ad diem precedentem seu VI Septembris: ad quem etiam his verbis refertur in Florario nostro Ms. Sanctorum: Methis, beati Gondulphi episcopi & conf. Grevenus & Martyrologium Parisiense anno 1727 excusum eodem die Sanctum commemorant, uti etiam Castellanus in Martyrologio universalis, cuius hac est annuntiatio: Metis, S. Gondulphi episcopi, cuius reliquie sunt Gorziam; ubi illum coli asserit idem Castellanus in Martyrologii sui indice, Sanctorum nomina complectente. Situs est locus iste ad rivum Gorziam, à quo nomen traxit, haud procul à sinistra ripa Mosella Metas fluentis, à qua urbe quatuor circiter leucis distat. Celebris ibi olim fuit abbatia Ordinis S. Benedicli, seculo VIII fundata à S. Chrodegango episcopo Metensi. Igne bellorumque incursum solo aquata fuit seculo XVI, canonicis aliquot, qui monachis substitui fuerunt, in vicina ecclesia parœciali nunc sacra peragentibus. Legi potest Calmetus tom. 2 Historie Lotharingica col. 1245 & tom. 3 col. cxi.

C ubi olim depositus fuit, jam non colitur, nec ulla amplius existant ejus reliquia.

2 Ex duobus antiquis Catalogis episcoporum Metensium, quorum verba de S. Gondulpho num. 6 integrè transcribentur, certum est, ipsius corpus olim Gorzia quievisse; alter enim de Sancto affirmat: Jacet in Gorzia; alter verò: Requiescit in Gorzia monasterio. Putaveram S. Gondulphi corpus vel reliquias ex monasterio Gorziensi, quod cum sua ecclesia jam penitus destructum jacet, quondam translatus fuisse ad ejusdem loci ecclesiam parœcialem, nunc canonicorum collegio insignem, & in hac Sanctum ejusque sacra ipsana hodieque in veneratione haberi. In istam me opinionem adduxerat seculi hujus martyrologus Castellanus, cuius testimonium retuli. At aliter me docuit R. P. Edmundus Charon collegii nostri Metensis Rector; qui de Sancti cultu ejusque reliquiis, ibidem, ut credebam, adhuc quiescentibus interrogatus, xxx Septembris anni 1747 ista rescripsit: Quod spectat Gorziam, dominus decanus istius ecclesie, quæ olim fuit monasterium, respondit litteris illi à me datis, nullum celebrari Officium de S. Gondulpho, nullam fieri commemorationem, nullum cultum adhiberi; si corpus Sancti ibi

fuerit depositum, nullas superesse reliquias; potuisse fieri, si ibi depositæ fuerint, ut fuerint consumptæ, quando ecclesia fuit destructa incendio tempore bellorum. In dubium vocari nequit, quin sanctus noster Prasul Gorzia revera olim fuerit depositus: unde non improbabili conjectura ducitur, ipsum aliquando ibi cultu publico honoratum fuisse; sed qui jam deserit, nec monasterio nec hujus ecclesie, in qua verisimiliter colebatur, nec ullis amplius reliquiis existentibus in templo parœciali, ubi canonici, monachorum in locum successi, Officia divina persolvunt.

3 Licet comperissem, Sanctum in plerisque Fastis sacris, num. 1 adductis, ad VI Septembris annuntari; subdubitabam tamen, an hic dies ejus venerationi esset consecratus, quod in Ferrarii Catalogo generali Sanctorum & Saussayi Martyrologio Gallicano ejus memoriam consignatam invenissem ad diem sequentem, qui ejusdem emortualis fuit, ut infra videbitur. Omni me dubitatione liberavit indicata officiosi R. P. Edmundi epistola; ex qua etiam didici, qualem cultum Sanctus Metis obtinuerit. In ecclesia, inquit, cathedrali hujusce urbis celebratur Officium de S. Gondulpho die sexta Septembris. Præterquam quod id mihi asseruit viva voce dominus decanus, id ipsum legi in eorum libro cæremionali, in quo habetur hæc Lectio de Sancto, quam ad verbum refero. " Die VI, Septembris. S. Gondulphi Metensis episcopi. **LECTIO TERTIA.** Gondulphus magnarum virtutum, præsertim verò castitatis & charitatis, decore conspicuus Angelramno Metensi archiepiscopo non ob natalium, sed meritum, sublimitatem suffectus est. Cathedram hanc cum Dei honore & omnium fructu admirabili, sex prope annos gubernavit. Synodo apud Theonis-villam, petente Ludovico Pio, interfuit: ubi multa pro securitate ministrorum Dei constituta sunt. Tandem ad cælum meritis plenus evolavit sub Eugenio secundo, Idus Septembris. Scribendum erat, ni fallor, VII Idus Septembris, quo die ad vitam feliciter transit. Elogium, quo Saussayus laudatus Sanctum ornat parum differt à jam data Lectione tertia Officii, quod ritu simplici seu feriali in cathedrali Metensi recitatur. Quæ illustrissimus Meurissius episcopus Madaurensis & suffraganeus Metensis in antistitem hujus ecclesie Historia pag. 183 & 186 de Sancto affirmat, isti quoque Lectioni consentanea sunt.

4 Apud Acherium tom. 6 Spicilegii pag. 655 in Chronico episcoporum Metensium, ante medium seculum XII scripto, Sanctus ita laudatur: Sublimatur post hunc (Angelramnum) Gondulphus trigessimus nonus Metensis episcopus, conversatione ac fide venerandus. Sedit VI an-

Metis hoc di. recitatur Officium in quo Lectio tertia Sancto propria est.

F

Non cohærentur de episcopa'is ejus duratione, & falsa de tempore nis, mortis.

A nis, tempore Ludovici Pii, sub Apostolicis Paschale & Eugenio. Obiit vii Idus Septembris. Dicitur hic sanctus Praesul sedisse vi annis, quibus octo menses in tribus, atque insuper dies septem in duobus Catalogis num. 6 producendis adjunguntur. His contradicit Lectio tertia, Menrissius & Sanssayus, qui S. Gondulpho tribuunt sex propè annos episcopatus; de cujus duratione sermo recurret in fine hujus Sylloges. In eadem Lectione obiisse affirmatur sub Eugenio secundo Pontifice, sub quo etiam Metensi ecclesia praesulisse traditur in Chronico laudato. In altero Chronico Metensi ab anno 511 ad 1279 apud Labbeum tom. 1 Bibliotheca Mss. pag. 344 legitur: DCCCXIX [anno] Gundulfus episcopus Metensis. DCCCXXV Drogo episcopus Metensis. Secundum praesulum hujus ecclesiae Catalogos, quorum verba me inferius daturum promisi, mors S. Gondulphi differenda est ad eundem annum 825, cui Drogonis in illius locum successio in posteriore Chronico illigatur. In eo itaque concordant memorata hactenus monumenta Metensia, quod Sanctus sub Eugenio PP. II, qui primo semestri anni 824 Paschali PP. I successit, supremum diem obierit. Hunc Menrissius vii Septembris ejusdem anni 824, Coincius verò cum aliis anni 825 fuisse censet. Sammarthani in antiqua Gallia Christiana & Castellanus in Martyrologio universali mortem Sancti referunt ad eundem diem anni 823, quo Paschalis PP. I vivebat. Circa diem illis assentior: at nego S. Gondulphum ad Eugenii II Pontificatum vel ad annum 823 vitam prorogasse. Utramque falsum esse demonstrabitur num. 7 & seq.

Adfuit synodo apud Theodonis-villam, & sacros Ordines contulit S. Aldrico.

B 5 Convenit inter nos & omnes alios, Sanctum inter vivos superstitem fuisse mense Octobri anni 821, quo apud Theodonis-villam adversus percussores clericorum synodus habita fuit, de qua vide Labbeum tom. 7 Conciliorum secunda editionis col. 1519; ubi inter ceteros illi interfuisse legitur Hetto Trevirensis archiepiscopus cum suis suffraganeis, Metensi scilicet episcopo, qui tunc erat S. Gondulphus, Tullensi & Viridunensi. Alia, quae sanctus noster Praesul egerit, memoria prodita non invenio, praeter illud, quod narratur in Vita S. Aldrici episcopi Cenomanensis, à discipulis ipsius scripta, apud Baluzium lib. 3 Miscellaneorum pag. 3. S. Aldricus sub Ludovico Pio militans ac vita sanctioris in statu ecclesiastico agenda desiderio flagrans, missionem ab illo petiit: quam ubi cum canonicatu in cathedrali Metensi impetrasset, ad jam dictam urbem festinando profectus est; ibique amabiliter & devotè ab omnibus susceptus, & clericus ab episcopo ejusdem civitatis & cuncto clero divinis benedictionibus decantantibus & hymnis spiritualibus modulantibus confortatus est, & vestimentis clericalibus indutus, & manuum impositionibus ab episcopo & à cunctis sacerdotibus clericali benedictione consecratus, inter seniores Fratres est collocatus. . . Post duos quoque clericatus sui annos ab episcopo ejusdem civitatis, nomine Gundulfo, in ecclesia sancti Stephani diaconus est ordinatus. Episcopus Metensis, qui S. Aldricum diaconum & biennio ante clericum consecrarat, unus idemque est noster S. Gondulphus; cum ante ipsum cathedra multò pluribus quam duobus annis vacaret, quemadmodum ex sequentibus patebit.

C 6 In Corpore historia Francica, edito Hano-

via anno 1613, pag. 177 occurrit Catalogus episcoporum Metensium, in Wala anno 882 vita defuncto definens, & de nostro sancto Praesule ista memorans: Gundulfus eps fedit ann. vi. mens. viii. Obiit vii. Id. Septemb. Calmetus in Monumentis Historiae Lotharingicae tom. 1 col. 79 & seqq. duos alios producit antiquissimum Metensium Catalogos, quorum posterior ad Wala successorem Ruobertum deductus habet: Gundulphus decessit vii. Id. Septemb. Prior verò, relata Angelramni morte, ita pergit: Cessavit episcopatus an. xxvii. & mens. iv. Gundulphus an. vi. mens. viii. dies vii. Obiit vii. Id. Septemb. Jacet in Gorzia. In hoc Catalogo ultimus recensetur Adalbero I, anno 964 mortuus, uti etiam in eo, quem Marcus Antonius Dominicus inter antiquitatis Monumenta, Ansberti familia rediviva adjecta, ex vetusto Metensi S. Symphoriani codice edidit: in quo pag. 26 sic legitur: Cessavit post Angelramni obitum episcopatus ann. xxvii. & mens. iii. Gundulfus episc. fedit ann. vi. & mens. viii. & dies vii. Requiescit in Gorzia monasterio. Ob. vii. Id. Septemb. Angelramnus, cui S. Gondulphus successit, in memoratis Catalogis dicitur obiisse vii Calendas Novembris: qui dies anno 791 innotendus est, quemadmodum ostendit Pagius ad eundem annum num. 4 & 5. Jam verò si assignatos annos, menses & dies, quibus secundum duos posteriores Catalogos, mortuo Angelramno, cathedra Metensis vacavit & S. Gondulphi episcopatus duravit, annumeres tempori, quod Angelramni emortuale fuit, pervenies ad autumnum anni 825. At sanctus noster Praesul vitam excessit vii Septembris anni 822: relinquitur, ut accurate non sint temporum nota, quibus vel sedis post obitum Angelramni vacantis vel episcopatus à S. Gondulpho administrati duratio in iisdem Catalogis circumscribitur.

E 7 De Sancti die emortuali vii Septembris, at emortualem Sancti diei emortuali vii Septembris, qui in Chronico priore & quatuor Catalogis episcoporum Metensium, num. 4 & precedente adductis, distinctè exprimitur, nulla est controversia. Nullus etiam supererit dubitandi locus, quin dies iste ad annum 822 pertinuerit, ubi evicero, Drogonem mense Junio anni proximè sequentis in comitiis Francofurtensibus, à Ludovico Pio imperatore celebratis, S. Gondulpho fuisse subrogatum. Ex Eginhardi scriptoris synchro-ni Annalibus, qui in anno 829 finiuntur, in rem nostram ista huc transfero: DCCCXXIII [anno] mense Maio conventus ibidem (Francofurti à Ludovico Pio) habitus est. Sequuntur, quae in illo gesta fuere, donec ex Italia rediret Lotharius, à Paschale PP. I Roma coronatus imperator; qui mense Junio venisse dicitur ad patrem suum Ludovicum Francofurti commorantem. Paulò post ita pergit Eginhardus: Drogonem fratrem ejus*, sub canonica vita degentem Metensi ecclesiae, clero ejusdem urbis consentiente atque eligente, Ludovicus Pius rectorem constituit, eumque ad pontificatus gradum censuit promovendum. Hoc autem in comitiis Francofurtensibus contigisse, manifestum est ex iis, quae proximè subjunguntur: In eodem conventu locus & tempus alterius conventus habendi indicta sunt; Novembris videlicet mensis & Compendium palatium. Idem testatur coaetaneus auctor Vita Ludovici Pii sub Astronomi nomine eruditus notus, apud Pithæum tom. 2 Annalium Francorum à pag. 218:

AUCTORE J. L. Ejus mentio in praesulum Metensium Catalogis, secundum quos obiit anno 825:

E

F

* fuerit

AUCTORE
J. L.tam clarè
evincitur,
ut Catalo-
gorum au-
ctores cum
multis alijs
errasse di-
cendi sint.

218 : ubi cùm narrasset Lotharium mense Junio ad patrem venisse, Francofurti comitia celebrantem, ita prosequitur : Gundulfo porrò Metensi episcopo, eodem tempore defuncto, clerus omnis popululque ejusdem ecclesiæ, veluti uno spiritu animati, Drogonem imperatoris fratrem, sub canonico habitu nobilissimè viventem, sibi poscunt dari sacerdotem... Ideo imperator cum summo gaudio petitioni ecclesiæ annuit; eisque quem petebant pontificem dedit. In eodem conventu mors nunciatur Luidiviti tyranni &c.

8 Coævus etiam est auctor Annotationum historiarum, quas è Bluzmanio Viennensi codice excerptas Florentinus ad calcem Martyrologii Hieronymiani vetustioris pag. 1056 subjunxit; ubi inter alias hanc invenio : DCCCXXXII. Idus Junii natus est Karolus filius Judith. Eodem die ordinatus est Drugo, Ademarum in Chronico apud Labbeum tom. 2 Bibliotheca Mss. pag. 159 ad eundem annum scribit : Drogonem fratrem (suum) canonicum Metis cum electione civium Ludovicus Pius ordinavit episcopum. Vox ordinavit hic idem est ac designavit. Pagius ad annum 823 num. 6 alios veteres scriptores pro sententiâ nostrâ adfert, vocique ordinatus, quâ utitur Annotationum auctor, eandem tribuit significationem, in qua illam accepit Ademarum. Ibidem num. 4 probat, Carolum Ludovici Pii filium, qui postea imperavit & Calvus agnominatus fuit, Francofurti in lucem prodisse anno 823, Idibus Junii. Eodem die, inquit Annotationum auctor, ordinatus est Drugo : Sed hoc pridie Idus Junii accidisse scribunt Hugo abbas Flaviniacensis in Chronico Virdunensi atque auctor Chronici S. Benigni Divionensis, quorum verba dat Pagius loco primùm citato. At quid quid sit de die, quo Drugo consecratus vel designatus fuit episcopus Metensis; id pro re indubitabili admitti debet, illum mense Junio anni 823 in conventu Francofurtensi ecclesiâ Metensi præfectum fuisse, & consequenter S. Gondulphi mortem, quam VII Septembris obiit, retrahendam esse ad annum 822. Errant igitur duo posteriores præsulum Metensium Catalogi num. 6 allati; nam inter Angelramni, XXVI

Octobris anni 791 defuncti, & S. Gondulphi mortem 34 fere annos medios ponunt, qui prioribus additi ad Christi 825 excurrunt. Errant etiam Lectionis tertia & Chronicorum Metensium auctores, Meurissius, Castellanus & alii num. 4 memorati, qui Sanctum vitam protraxisse ajunt ad VII Septembris anni 823 vel Pontificatum Eugenii II, qui annò 824 Ecclesiâ universa præesse cæpit.

9 Licet incertum sit, quo die & anno S. Episcopus Gondulphus Metensis consecratus fuerit & quàm diu sacram hanc dignitatem gesserit; laudatus tamen Pagius num. 5 tempora illa determinat, nimis asseveranter ita pronuntians : GUNDULFUS ordinatus fuerat episcopus Metensis die prima mensis Januarii anni octingentesimi decimi sexti festo circumcisionis Christi facta, & è vivis excefferat die septima Septemb. superioris anni [DCCCXXII.] Marcus enim Dominicus in libro de Ansberti familia rediviva publicavit Catalogum Metensium episcoporum, in quo legitur : GUNDULFUS EPISC. SEDIT ANN. VI ET MENS. VIII ET DIES VII. REQUIESCIT IN GORZIA MONASTERIO. OB. VII ID. SEPTEMB. Quare error irrepsit in eundem Catalogum, ubi narrata morte ANGELRAMNI archiep., quæ contigit die XXVI Octob. anni DCCCXXI, dicitur : CESSAVIT EPISCOPATUS ANN. XXVII ET MENSES III: Legendum enim ANN. XXIII, loco ANN. XXVII, qui error facilè à librariis committitur, dum priores duas lineolas conjungunt, & ex II efformant V. Is librarium error Cointius* in transversum egit, impulitque ut GUNDULFI mortem in annum DCCCXXV, DROGONIS verò initium in annum insequentem conferret. Miror cur Pagius annos XXVII, quibus cathedra Metensis vacatio definitur; à librariis potius ex XXIII efformatos fuisse dicat, quam annos VI episcopatus S. Gondulphi ex III; cum aequè facilè III in VI quàm XXIII in XXVII corrumpi poterit. Nisi itaque aliunde probetur, Sanctum pluribus annis integris quàm tribus Metensi ecclesiâ præfuisse; numquam ego magis credidero, illum Calendis Januarii anni 816, ut Pagius asserit, quàm eodem die anni 819 episcopum consecratum fuisse.

D
Episcopus
ordina us
sunt prima
die anni
816 in sen-
tentia Pa-
gii, cui
non dum as-
senior.

E
* L. Cointius

C DE B. LIMBANIA VIRG. MONIALI GENUÆ IN ITALIA

J. L.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Vita & miracula edenda; seculum emortuale incertum; gesta ante statum religiosum in monasterio S. Thomæ suspecta.

DIU ANTE
ANNUM
MCCXCIV.
Veterum
scriptorum
& Grimal-
di de Beata
silenium:
Opusculum
Vannini
editum,

Um B. Limbania virgo, alumna cænobii Genuensis S. Thomæ, quod prius moniales Ordinis S. Benedicti, ac dein ab anno 1509 sacra virgines magni patris S. Augustini regulam professæ incoluerunt, veneratione publica & crebris miraculis jam à seculo XIII, ut infra videbitur, inclaruere: magnam spem conceperram, fore ut ejus memoriam ex rerum Genuen-

sium scriptoribus hoc & præcedente seculo antiquioribus illustrare possem. At omnium Opera, quæ quidem typis excusa in nostro exstant museo, mihi pervolventi nihil ab illis de B. Limbania memoria proditum occurrit. Nullius verò de Beata silenium magis miror, quàm Mariani Grimaldi in Sanctuario Genuensi. Non paucas Sanctorum hujus urbis Vitæ istud Opus complectitur; in cujus præfatione auctor quosdam alios, quorum Acta desiderabat, patria sue Cal-

lites

A lites celebravit, nullo usquam beata nostra Virginis vestigio relicto; licet anno 1613, quo dictum Opus editum fuit, Officio ecclesiastico, ut reliquum cultum sileam, a monialibus S. Thomae honoraretur. Eodem anno, quo Sanctuarium suum Grimaldus, Philippus Ferrarius Catalogum Sanctorum Italiae edidit; in quo ad xvi Augusti B. Limbania elogio ornatur, accepto ex ejus Lectionibus nuper Romae an. D. mdcix approbatis, de quibus infra sermo redibit. Circa idem tempus typis Genuensibus in lucem prodit libellus de Beata cultu, vita & miraculis, Romae idiomate Italico elucubratus ab Artemio Vannino Senensi, sacerdote S. Hieronymi de Charitate. Atque hi duo, Ferrarius scilicet & Vanninus, inter auctores Operibus prelo vulgaris mihi notos primi fuerunt, qui de Beata meminerunt.

atque alterum antiquius Ms. de cultu, vita & miraculis, cuius tamen auctor anonymus

B 2 Est & alius ignoti mihi nominis auctor, qui res in vita & post mortem à B. Limbania gestas atque aliquot de ejus cultu notitias litteris mandavit. Ineditum hoc Opusculum à domino Joanne Bernardo Veneroso, Genii Liguris resuscitati anno 1650 impressi auctore, museo nostro donatum fuit; cui annotavit noster Papebrochius & in ipsius Opusculi fronte, & in Ephemeride Ms., in quam suum ac socii Henschenii iter Romanum retulit. Adiveramus, inquit ad xlii Martii anni 1662, quo ambo in Belgium redeuntes Genua morabantur, illustrissimum D. Venerosum Cestrensis ad Occidentem oppidi pro republica gubernatorem, qui . . . præter Opus à se compositum, quod Ligurum resuscitatum inscripsit, Vitam ad nos postredie detulit S. Limbaniae Ms. cum plurimis miraculis. Hec Vita adjuncta 44 capitulis absolvuntur. Post cap. 34 seu miraculum, quod inferius apud nos num. 21 referetur, sequitur Appendix aliarum gratiarum à B. Limbania præstitarum variis personis, è quibus aliqua etiamnum vivunt in præfente monasterio S. Thomae. Decem ultima capitula Appendicem hanc constituunt, beneficia continentem, quorum pars maxima posterior est anno 1509, quo canobium S. Thomae à monialibus Benedictinis ad Augustinianas translatum fuit. Idem suspicor de reliquis in eadem Appendice occurrentibus beneficiis, in quorum relatione nihil exprimitur, unde tempus, quo contigerint, colligi possit.

non ante finem seculi xvi scripsit: alia documenta majores nostri frustra petierunt

C 3 Cum Vita & miracula priora, ceteraque; qua Appendix complectitur, non interrupta capitulorum serie enarrantur, & sermo Italicus, quo conscripta sunt, ubique quoad stylium sibi sit simillimus; uni eidemque auctori omnia attribuo: à quo nec diversus mihi videtur, qui adjectus de Beata cultu notitias collegit, ex eodem, quo illa, codice avulsus eodemque characterè exaratus. Nulla in hisce fit mentio Officii de B. Limbania à Paulo PP. V anno 1609 approbati, de quo Vanninus in libelli sui proæmio agit: unde eruitur, nostrum anonymum Vannino antiquiorem esse. Cuius tamen scribere non potuit, quam seculo xvi exeunte; cum beneficia tunc divinitus per Beatam collata referat. Papebrochius in laudata Ephemeride scribit, se xvi Martii anni 1662 cum socio accessisse moniales S. Thomae, antiquiora, ut sperabat, de beata Virgine monumenta producturas, quam Opusculum Ms. anonymi, quod paucis ante diebus à domino Veneroso acceperat. Eodem, inquit, die (xvi Martii) cum monialibus S. Thomae Ord. S. Augustini, apud quas S. Limbania

colitur, egimus pro obtinendis antiquioribus de ea scriptis: sed negabant præter ea, quæ Romam delata essent in ordine ad impetrandam canonizationem, quidquam haberi posse; Benedictinas, quæ isthic priores fuerant, cum loco cederent, scripta omnia vel obscurasse vel dissipasse. Interim complures narrabant gratias, meritis hujus Sanctæ obtentas, præsertim liberationem monasterii à pestilentia, quæ rota nuper civitas, eaque pars maximè, infecta fuerat.

AUCTORE
J. L.

4 Per canonizationem, de qua moniales ad majores nostros locuta fuerunt, Officii de B. Limbania recitandi approbationem intelligo, quam à Sede Apostolica petitam atque etiam anno 1609 obtentam fuisse Vanninus disertè testatur. Verba dabuntur infra num. 20. Quæ verò scripta moniales dixerunt Romam delata fuisse ad approbationem istam impetrandam, haud dubiè illa ipsa sunt, de quibus Vanninus in epistola dedicatoria, ad Joannam Hieronymam Vivaldi priorissam, ut vocant, & moniales Genuenses S. Thomae die xxxi Januarii anno 1612 Roma datâ, ita scribit: Ad preces illustrissimi comitis Caroli Gabrielli Eugubini nobilis civis Romani, ex scriptis antiquis & authenticis, quæ à vobis transmissæ fuerant, collegi vitam & miracula beatae Limbaniae &c. Nihil de hisce collectum profert in suo libello Vanninus, quod, si substantiam speles, ante ipsum non protulerit noster anonymus: ex quo illum omnia haussisse crederem, nisi scripta, quibus usus fuit, antiqua & authentica vocaret. Ista tamen antiqua esse non potuerunt, ex quibus miracula seculo xvi patrata transcripsit; inter quæ nonnulla anno 1595 & proxime præcedentibus accidisse dicuntur. Vel vehementer fallor, vel illa desumpsit ex memorata anonymi nostri Appendice; quæ Latine reddita caput 2 miraculorum B. Limbaniae post Vitam edendum conficiet. Caput 1 complectetur miracula antiquiora. Hæc Vanninus ex iisdem haud dubiè, ex quibus à noster, monumentis accepit. Qualia ea sint, ex jam statim dicendis intelliges.

5 Anonymus, relatâ miraculis, quæ antea 1344 & præcedentibus contigerunt, ita profertur: Omnia hæcenus narrata miracula per dominum Fredericum di Molognio canonicum & vicarium archiepiscopi, ad instantiam Joannis Casasco presbyteri, qui tunc erat dicti monasterii S. Thomae syndicus, examinata & correctâ fuerunt; publicumque de iis instrumentum anno mcccxliv die xix Novembris confectum fuit manu Antonii Piloso de sancta Victoria notarii publici. Iisdem miraculis alio ordine dispositis subdit Vanninus cap. 39 in fine: Hæcenus miracula, à vicario archiepiscopi examinata & approbata anno mcccxliv, ut initio dictum fuit; in proæmio scilicet pag. 3, ubi hæc lego: Inde factum est, ut, cum fidelium pietas erga beatam Virginem indies accresceret, multaque per illam divinitus fierent miracula, juridica de hisce anno mcccxliv instituta fuerit inquisitio & processus publicus formatus à Frederico di Molongo, tunc temporis canonico & vicario archiepiscopi Genuensis, ad instantiam Joannis di Casasco, qui prædicti monasterii erat syndicus. Miraculis annò 1344 discussis, approbatis & per notarium publicum scripto traditis anonymus noster & Vanninus aliud subjungunt, quod is, cui contigerat, coram notario & testibus anno 1359 affirmasse narratur. Hoc miraculum re-

à monialibus S. Thomae eadem, si rem speles, narrat uterque auctor: miracula recentiora

B

uti & antiquiora, quæ fere omnia anno 1344 approbata fuere, edenda ex anonymo.

F

AUCTORE
J. L.

centiore manu verisimiliter adjectum fuit instrumento, quod de prioribus anno 1344 confectum fuit. Habes, studiose lector, ipsum fontem, ex quo profluxerunt antiquiora B. Limbania miracula, quae in Italicis utriusque scriptoris Opusculis leguntur, & post Vitam cap. 1 dantur in Latinum conversa sermonem ex breviori antiquioris anonymi relatione.

qui cum Vannino Vita non satis antiqua usus est: quo seculo Beata floruerit, nescitur.

6 Miraculis praevidam B. Limbania Vitam anonymus, eoque junior Vanninus ex eodem pariter fonte acceperunt; quod ex utriusque narratione inter se collata facile perspexi. Quo autem seculo Vita, quam illi praemanibus habuere, primum conscripta fuerit, me latet. Si Vannino credas, auctorem habuit antiquissimum: nam in proemio pag. 5 mentionem facit de codice antiquissimo Beatae vitam continente, quo se usum fuisse indicat. Supra vero num. 4 ex scriptis antiquis & authenticis... vitam & miracula beatæ Limbania se collegisse ait. Eam biographo, quam lubet, vetustatem tribue, modo illum tam longo tempore post Beatae mortem scripsisse fatearis, ut auctor nec synchronus nec suppar appellari queat. Et verò illum à Beatae aetate remotiorem fuisse vel inde eruitur, quod in tota ejus translatione apud anonymum narratione nihil adducatur, unde vel seculum, quo illa vixerit, possit extundi. Hinc Vanninus in proemio pag. 6 Genuensium bella & tumultus incusat, quod in iis olim interierint documenta, ex quibus plenior rerum à B. Limbania gestarum cognitio acquiri potuisset: dein sibi ignosci petit, si in Vita, quam dat, tempora aliaque adjuncta, quae quis merito desiderare posset, non exprimantur. Nonnulla tamen addidit Vanninus, quae apud anonymum non invenio, ut mox videbitur.

Dia ante annum 1294 obiit: minus probabilis Vannini conjectura circa tempus natale.

7 Cum certum sit, uti ex postea dicendis patebit, B. Limbania caput, à reliquis membris divisum, in ecclesia monialium S. Thoma anno 1294 publice honoratum fuisse; admitti debet corporis in ossa & cineres dissoluti translationem vel saltem aliquam recognitionem praecessisse, in qua sacrum caput à ceteris ossibus fuerit separatim, & consequenter Beatam obiisse diu ante annum MCCXCIV, ut hic & supra ad num. 1 in margine notavi. Quam verò longo tempore ante dictum annum mors ejus contigerit, ego definire non possum; cum ne quidem seculum noverim, quo B. Limbania religiosam vitam egit in monasterio S. Thoma, cujus antiquitas mihi etiam incomperta est. Vanninus cap. 1 Vita se ex monumentis, nescio quibus, collegisse ait, Beatam anno circiter 1200 in lucem produisse. Sed non asserendum est scriptori neoterico, tempus istud ex conjectura assignanti, quam vel ipse postea minus verisimilem facit, dum cap. 17 B. Limbaniam meritis plenam atque annis gravem ad praemia caelestia xv Augusti evocatum fuisse scribit: nam si ante annum 1294, quo ejus caput, à ceteris membris in praevidam translatione vel corporis recognitione divisum, publice venerationi de more expositum fuisse constat, in bona senectute obierit; quis non inde inferat, eam probabilius natam fuisse ante annum circiter 1200. Ceterum anonymus de natali Beatae tempore, de provecta ejus aetate & die emortuati ne verbo quidem meminit.

Quae de B. Limbania, religiosum statum in cenobio S. Thomae

8 Admodum mira sunt, quae de B. Limbania, monasticae vitae institutum in cenobio S. Thomae nondum professâ, anonymus & Vanninus tradunt. Ut lector ipse dijudicare possit, an

& qua fide digna sint, praecipua rerum capita ex utroque scriptore collecta cum iis, quae singulariter expendi merentur, adjunctis hic proferre visum est. B. Limbania nobilibus atque opulentis parentibus in insula Cypro nata, virginitatem in puerilibus annis Deo consecravit. Cum duodecim esset annorum, parentes de ea in matrimonium nobili ac diviti juveni collocanda cogitarunt. Quod ubi illa rescivit, Deo per orationem consulto, insciis parentibus mari se committere & ex insula in alienas terras aufugere statuit, ut caelesti suo Sponso liberius & ardentius inserviret, ab omni remota periculo fidem ei datam violandi. Animum suum Beata aperit pie ac fideli sua nutrici. Haec sibi communicata refert suo marito. Insolens Puella in tam tenera aetate consilium ambo, Deo eorum mentes dirigente, non solum probant, sed etiam decernunt se fugientem comituros. Dein ad portum se conferunt; ubi nauclerum brevi Genuam renavigaturum inveniunt: cui nutrix rationes, cur duodecim annorum puella Limbania patriam ac parentes deserere velit, manifestat, & se simul cum illa & marito suo in navim admitti & Genuam conducere petit. Naucleri voluntatem Deus ita disposuit, ut nil tergiversatus se id facturum sponderet; imò illis locum in vicina silva monstraret, in quo securè laterent, donec ad navim conscendendam ab ipso evocarentur. His ex nutrice intellectis B. Limbania domo paterna clam egreditur, & cum illa ac marito ejus in silvam se abdit; ubi adventum naucleri praestolatur. At hic negotiis suis intentus facti promissi obliviscitur, & soluta navi Genuam vela facit, beata Virgine cum sociis in silva relicta. Cumque tota die iter suum prosecutus fuisset, sub vespere navis in medio cursu, velis secundo vento discentis, derepente immobilis subsistit.

9 Attonitis nautis causam tanti prodigii investigantibus, nauclerus promissi non servati memor factus ad portum regredi constituit: ad quem mira celeritate, adverso licet vento, cum pervenisset; in terram desiluit, sibi notum in silva locum adit, ubi cum sociis B. Limbania morabatur: ad cujus pedes mirabundus intuetur varias feras silvestres prostratas, quae vestimentorum ejus oras lingebant. Cognoscit ille ex tanto miraculo sanitatem Virginis, hanc reverentur & cum sociis letus ad navim ducit; quae intra paucos dies felicissimo cursu Genuam devenit. Sed in ipso urbis portu, cum nauta jam vela demississet; atque illam anchoram in loco consueto firmare vellent, subito impetu abripitur, & in scopulos apud monasterium S. Thomae alliditur. Prae naufragii timore clamores eduntur; quorum causam sciscitatura beata Virgo, ab oratione surgens supra navim ascendit: quam cum audisset herere in scopulis monasterii S. Thomae, se ad locum divinitus destinatum, in quo reliquum vitae tempus transigeret, appulisse palam enuntiat; nautisque bono animo esse jussis, cum sociis & nauclero in scopulos descendit. Quo facto, illis inhaerens navis confestim divina vi propellitur & ad solitam stationem salva defertur. Interim nauclerus ad cenobium S. Thomae praecurrit, visa & audita abbatissa & monialibus relaturus, in quarum animis ingens Limbaniae videnda desiderium accendit. Dein ad Virginem revertitur, quam cum sociis ad abbatissam deducit: cujus pedibus illa advoluta se virginitatem Deo vovisse, & ejus servanda causam, relicta patriâ & parentibus, Genuam

D

E

F

nondum amplexâ, traduntur, magis mira sunt

A Genuam fugisse aperit, & habitum monasticum efflagitat; ad quem statim admittitur: noverant scilicet abbatissa & moniales, clandestinam ejus fugam prodigiis ex nanclero intellectis à Deo approbatam fuisse, & ex recenti miraculo, quod in portu Genuensi evenerat, divinam voluntatem esse didicerant, ut in suum illam monasterium reciperent.

& minus
credibilia
ceteris: Vi-
ta ex Offi-
cio à Paulo
PP. V ap-
probato
danda.

10 Qua ex anonymo & Vannino in synopsis contracta huc transtuli, tam mirabilia sunt, ut credi non debeant sine gravi auctoritate. Vellem tantam biographo, quem laudati scriptores secuti fuerunt, conciliare possem, ut nemini liceret suspicari, nomen B. Limbania occasione præbuisse animalia silvestria vestium ejus limbos lambentia effingendi, & reliqua etiam ferè omnia commentitia esse. Quæ ad religiosam Beatæ vitam in monasterio S. Thomæ spectant, multo verisimiliora sunt, sive substantiam, sive adjuncta consideres aut modum, quo ab anonymo & Vannino enarrantur. Hac inter duo sunt, quæ firmiore, quam cetera, fide credo; quia certiora esse didici ex documentis à Vita distinctis, quæ postmodum opportunis locis adferentur. **B** Primum est, beatam Monialem impetrasse, ut spelunca, quæ erat sub pavimento ecclesiæ, inclusa reliquam vitam in rerum caelestium meditationibus atque aliis piorum operum exercitiis traduceret: alterum est, illam pectine ferreo, quo linum carminatur, in carnem suam sevitisse, ut eam spiritui perfectè submitteret. Italicam beatæ Virginis Vitam ex anonymo vel Vannino Latine non interpretabor; illius enim medullam continet Officium, à Paulo PP. V die vi Martii anno 1609 approbatum, in oblongis Lectionibus propriis secundi Nocturni; quas proinde cum Responsoriis iidem propriis post hunc Commentarium edidisse sufficit. An B. Limbania monialis fuerit Ordinis S. Benedicti, an verò Eremitarum S. Augustini, opportuna dicendi occasio redibit § 3.

§ II. Argumenta cultus, à seculo XIII usque ad XVI Beatæ exhibiti.

Occasione
miraculi an-
no 1294 pa-
trati pluri-
mum auctus
B. Limba-
niæ cultus:

A Nno 1294 Feriâ tertiâ Pentecostes seu VIII Junii (in hunc enim illa diem incidebat) Deus B. Limbania sanctitatem & publicos, qui jam tum ei deferebantur, honores illustri prodigio comprobavit. Ejus historiam summarim accipere. Dicto anno & die Obertus de Noli sacerdos, de Beatæ sanctitate & legitimo cultu dubitans, caput ejus in ecclesia monialium S. Thomæ expositum exigua cum reverentia in manus accepit, ut illud de more fidelibus exosculandum præberet. Cùmque jam ad medium ecclesiæ processisset, sacrum caput, omni aspectante & obstupescente populo, ex ipsius manibus ad majorem, à qua sublatum fuerat, aram avolvit; ibique substituit. Prodigium pluribus enarrat auctor anonymus infra apud nos cap. 1 num. 5 & Vanninus cap. 23; qui de aucto illius occasione Beata cultu sequentia Italicè subjicit: Miraculum per urbem mox adeo divulgatum fuit, tantusque factus est concursus, ut brevissimo temporis spatio ecclesia impleta fuerit omni hominum genere, qui cum lætitia Virgini ac-

Septembris Tomus II.

clamantes & applaudentes ea deinde in veneratione diem istum (Feriâ tertiâ Pentecostes) habuerunt, ut in perpetuam memoriam dicti miraculi (à Sorore Franceschetta Imperiale tunc cœnobii S. Thomæ priorissa, quæ simul cum monialibus illi præfens adfuerat, in archiepiscopali curia juramento interposito affirmati) solemnissima decreta fuerit supplicatio, quotannis eodem illo die celebranda, quemadmodum hodièque celebratur. Similia habet noster anonymus loco indicato; sed apud ipsum non leguntur, quæ præcedentibus subdit Vanninus. Et sub Beatæ nomine instituta fuit numerosa virorum feminarumque confraternitas, qui præterquam quòd dictæ supplicationi interfuit, multa alia obeunt pietatis exercitia; & à sanctissimo Domino nostro Paulo PP. V, anno primo Pontificatus ejus, indulgentias majores, quales ejusmodi confraternitatibus à Sede Apostolica concedi solent, Feriâ tertiâ Pentecostes & aliis per annum festis diebus perpetuò lucrandas impetrarunt.

12 Uti ab insigni miraculo, cujus num. præcedente memini, Beata cultus, ita & fidelium in ejus patrocinio fiducia plurimum accrevit. Quàm multi in suis necessitatibus illud deinde experti fuerint, testantur miracula & beneficia, annò 1344, ut num. 5 dictum fuit, auctoritate archiepiscopi Genuensis approbata. In eorum enarratione, ex anonymo post Vitam cap. 1 edenda, lector comperiet, B. Limbaniam ante annum 1344 habuisse altare sibi consecratum in ecclesia monialium S. Thomæ, atque ejus corpus ibi quiescere in arca marmorea: hanc autem Vanninus cap. 22 olim collocatam fuisse ait sub ecclesia S. Thomæ ad manum dexteram altaris majoris illo ipso in loco, ubi spelunca erat, quæ ejus (beatæ Virginis) habitaculum fuit. Hisce addit, supra marmoreum Beata tumulum aram postea erectam fuisse: sed an non fallitur, dum ejus constructionem ad tempora anno 1294 priora refert? Idem Vanninus B. Limbania corpus, cùm primâ sepulturâ afficeretur, in dicta arca marmorea & spelunca depositum fuisse scribit: at neque hoc usque adeo certum est, quemadmodum apparebit ex annotatis, quæ dabuntur post cap. 1 sub litteris c & d. Sed sive extra sive intra memoratam arcam & speluncam illud prima vice sepultum fuerit; dubitandum non est, quin in utraque quieverit ante annum 1344: id enim ex miraculis antiquioribus facile evinci potest. In dubium etiam vocari nequit, quin miraculum, quod Deus anno 1294 per Beata caput à ceteris membris divisum operatus fuit, præcesserit corporis translatio vel aliqua ejus recognitio, in qua divisio capitis à reliquo corpore facta fuerit. Secundum opinionem Vannini citati eventum istius miraculi sola præcessit corporis recognitio; sacrum verò caput, postquam ab aliis ossibus in ea separatum esset, pulcro ornatu argenteo coopertum, & in cœnobio S. Thomæ apud monialium superiorem ad sua usque tempora seorsum asseratum fuisse asserit, ut in ecclesia supra altare majus festis diebus exponeretur.

13 Anonymus miraculo, quod apud nos cap. 1 num. 21 post medium seculum XIV in regno Lusitania contigisse narrat, hæc subjicit: Dominus verò Lanzalottus (vel potius, ut Vanninus scribit, Lancellottus) Pelagno, classis regie præfectus, facellum B. Limbania nomini extruendum curavit. At ubi? An in Lusitania?

altare ipse
olim ere-
ctum & ca-
put a corpo-
re divisum,
ut seorsum
publicè ho-
noraretur:

E

F

fossa, in
qua Beata
vixit, con-
versa in sa-
cellum; an
aliud ei in
Lusitania
erectum?

AUCTORE
J. L.

An *Genue* in monasterio *S. Thomæ*? Hic sacellum beata *Virgini* dedicatum anno 1522 existisse testatur anonymus in beneficio, quod infra cap. 2 num. 23 occurret. In *Notitiis* verò de *Beata cultu* sacellum istud, sub cuius altari illius corpus in sepulcro marmoreo quiescere ait, non distinguit à fossa seu spelunca, in qua *Beata* ab hominum commercio semota soli Deo sanctissime vixit. Quia verò *B. Limbania* ante annum 1344 altare in illa spelunca erectum fuerat, uti ex dictis num. 12 liquet; dubitare non licet, quin eadem spelunca ante istum annum in sacellum fuerit conversa. Hinc augetur mihi suspicio, alicubi in *Lusitania* sacellum à nominato classis regie præfecto post medium seculum XIV *Beata* erectum fuisse. Si tamen non alibi quam *Genue* in monasterio *S. Thomæ* sacellum *B. Limbania* nomini extruendum curavit; hæc ego verba ita intelligo, ut ipsius curâ & sumptibus renovatum atque exornatum fuerit *Beata* sacellum antiquum, seu dicta fossa, quæ antea in sacellum mutata atque illius cultui fuerat consecrata. Adjungo hic epigramma, ex *Italico sermone rhythmico Latine redditum*,

B

quod *Vanninus* sub hoc titulo, *Supra fossam*, sepulturam & altare dictæ *Beata*, libelli sui præmio præmittit. Hæc ipsa fossa, in qua *B. Limbania* ossa jam asservantur, ipsi viventi locus habitationis fuit. Dicitur potest: Hic quasi sepulta vitam egit, hic acutis cuspidibus ferrei pectinis carnem transfixit, hic amaris lacrymis, vigiliis & jejuniis corpus afflictauit; ubi nunc altare erigitur in ipsius honorem: unde merito inscribitur: Hic vixit, hic mortua est, hic mortua vivit.

Centum dierum indulgentiæ,

14 Die XVII *Maii* anno 1472 omnibus *Christi* fidelibus, altare *B. Limbania* in ecclesia *S. Thomæ* visitaturis & pium aliquod munus pro sacri aedificii ornamentorumque reparatione & conservatione ibi oblaturis, octo *S. R. E. Cardinales* centum dierum indulgentias concesserunt, iis temporibus lucrandas, quæ in illorum litteris, dicto die & anno *Romæ* datis, indicantur. Earum apographum authenticum noster anonymus sub isto titulo: Bullæ exemplum ex ipso originali de verbo ad verbum depromptum, in suum de *Beata cultu*, *Vua* & miraculis libellum transcripsit; ex quo illud in hunc *Commentarium* traduco. *Guilermus Ostiensis*, *Philippus Portuensis* episcopus; *Jacobus* tituli sancti *Eusebii*, presbiteri; *Franciscus* sancti *Eustachii*, *Franciscus* sanctæ *Mariæ Novæ*, *Baptista* sanctæ *Mariæ* in *Porticu*, & *Joannes* sanctæ *Luciæ*, diaconi, sacrosanctæ *Romanæ Ecclesiæ* *Cardinales* universis & singulis *Christi* fidelibus, præsentibus litteras inspecturis, visuris pariter & audituris, salutem in *Domino* sempiternam. Ad peccandum omnis ætas de facili labitur, & vitium à primæ naturæ vestigiis imitantes; quia non humanarum, sed potius divinum existeret, si homo ex corrupta formatus materia non peccaret. Porro ut à peccatis possit elapsis resurgere, multa sunt eis proposita opera pietatis; in eaque *Sanctorum* ecclesias cum reverentia visitare tanto salubrius creditur, quanto idem *Christicolis* acceptabilis reputatur. Initium litterarum multis apud anonymum mendis sædatur. Aperta & leviter correxi, relicta ceteris, quæ orationem maxime deformant. Si pro imitantes, humanarum, possit elapsis, & in eaque legas imitatur, humanum, possint lapsi, & inter quæ, compositura

* Chryso-
goni

partium orationis legitima erit, & fortè etiam conformis autographo litterarum exemplari; quas integras ex anonymo huc transferre pergo.

15 Cum itaque, sicut accepimus, dilecta nobis in *Christo* religiosa *Soror Juliana Grilla*, abbatissa monasterii *Sancti Thomæ Januensis*, ad altare sanctæ *Limbania*, situm in dicta ecclesia, specialem gerat devotionem & affectionem; supplicavit nobis humiliter, ut pro ipsius devotione, necnon ad aliorum *Christi* fidelium augmentanda spiritualia dona, de cætero thesaurum indulgentiarum dicto altari elargiri dignaremur. Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati suis*, ac favorabiliter annuentes, cupientesque, ut altare præfatum congruis frequentetur honoribus, *Christique* fideles ipsi eo libentius devotionis causâ confluant ad illud, quo ex hoc ibidem dono cælestis gratiæ uberius se noverint esse refectos; de omnipotentis *Dei* misericordia, ac beatorum *Apostolorum Petri & Pauli* ejus* auctoritate confisi, omnibus & singulis utriusque sexus *Christi* fidelibus verè pœnitentibus & confessis, qui dictum altare in assumptione *B. V. Mariæ*, in *Feria III* post *Pent.*, beatorum *Apostolorum Petri & Pauli*, sancti *Thomæ Apostoli*; & ipsius altaris dedicationis festivitatis & celebritatibus hujusmodi altare ipsum devotè visitaverint annuatim, & ad reparationem conservationemque ædificiorum, calicum, librorum, luminarium, aliorumque ornamentorum ibi pro divino cultu necessariorum, manus in eleemosynis porrexerint adjutrices; nos *Cardinales* præfati & quilibet nostrorum pro singulis diebus dictarum festivitatum centum dies indulgentiarum de injunctis eis pœnitentiis misericorditer in *Domino* relaxamus, & quilibet nostrum relaxat, præsentibus verò perpetuis futuris temporibus in suo robore duraturis.

16 In quorum omnium & singulorum fidem & testimonium præmissorum præsentibus nostras litteras fieri, nostrorumque sigillorum *Cardinalium* iussibus & fecimus appensione muniri. Datum *Romæ* in domibus nostris anno *Dominii* millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo, *Indictione* quinta, die verò decima septima mensis *Maii*, *Pontificatus* sanctissimi in *Christo* Patris & *Dominii* nostri *D. Xisti seu Sixti* divinâ providentiâ *Papæ* quarti anno primo. Subditur: Copia à tergo. Dein sequitur: *Ostiensis*, *Bononiensis*, *Papiensis*, *Neapolitanus*, *Sorien-* sis (*Legendum* *Senensis*, ut mox videbitur) *Mantuanus*, sanctæ *Mariæ* in *Porticu*, sanctæ *Luciæ* cum octo munitis sigillis appensis. Ut lector clarè cognoscat, octo *S. R. E. Cardinales*, quorum hic mentio fit, eosdem esse cum illis, qui in litterarum exordio memorantur, singulorum nomina & cognomina cum episcopatibus ac titulis, quos anno 1472 gesserunt, adjicere visum est. *Guilielmus de Estouteville*, archiepiscopus *Rothomagensis*, episcopus *Cardinalis Ostiensis & Veliternus*; *Philippus Calandrinus* episcopus *Bononiensis*, episcopus *Cardinalis Portuensis*; *Jacobus Amanatus*, *Papiensis* dictus ab episcopatu *Papiensi* seu *Ticinensi*, quem administrabat, presbyter *Cardinalis* titulo *S. Chryso-*goni; *Oliverius Carafa*, archiepiscopus *Neapolitanus*, presbyter *Cardinalis* titulo *S. Euse-* bii; *Franciscus Piccolominus*, archiepiscopus *Senensis*, diaconus *Cardinalis* titulo *S. Eustachii*; *Franciscus Gonzaga*, episcopus *Mantuanus*, diaconus *Cardinalis* titulo *S. Mariæ No-* va; *Baptista Zeno*, diaconus *Cardinalis* titulo *S. Ma-*

D

quas altare
B. Lim-
bania visitan-
tibus &c.
anno 1472* fortè su-
mus* vox hæc
redundat
vel ponenda
est post *A-*
postolorum
Eocto *S. R. E.*
Cardinales
lucrandas
dederunt
certis diebus
festis,

F

A *S. Maria in Porticu ; Joannes Michaelius diaconus Cardinalis titulo S. Lucia. Cùm in Cardinalium istorum litteris, xvii Maii anno 1472 datis, eadem sacra dignitates tituli que legantur, quibus illos tunc temporis insignes fuisse aliunde didici, cùmque dicto diei & anno congruant veteri nota chronologica, qua in litteris illis exprimuntur; hæcæ suppositiis minimè accensendas judico, licet laudati Cardinales per easdem litteras largiti fuerint centum dierum indulgentias, obtinendas in Genuensi monasterio S. Thomæ, eorum ordinariæ jurisdictioni non subiecto: ad hoc enim dicendum est, illos in dictis indulgentiis concedendis usos fuisse summi Pontificis jurisdictione, sibi vel specialiter commissa, vel generaliter per consuetudinem à Sede Apostolica saltem tacitè approbatam.*

è quibus Feria 3 post Pent. & sortè alter dies Beate Jacer erat, an. 1567 revocata sunt:

B *17 Inter expressas in memoratis litteris festivitates, quibus 100 dierum indulgentia iis, qui altare B. Limbaniaë visitaverint &c., lucranda proponuntur, occurrit Feria III post Pent.; qui dies qua occasione beata nostra Virgini sacer esse cepit, num. xi dictum fuit. Designantur etiam festivitates sancti Thomæ Apostoli & ipsius altaris dedicationis. At de cujus altari hic agitur? An S. Thomæ, an verò B. Limbaniaë? Vanninus in proæmio pag. 3 disertè scribit, indulgentias pro festo dedicationis altaris Beate anno 1472 impetratas fuisse. Si non errat, quo die dedicationis istius festivitas agebatur? An xvi Augusti? Hunc certè diem Vanninus ibidem à pag. 4 Beata cultui dicatum fuisse affirmat ab immemorabili tempore ante annum 1609, quo moniales S. Thomæ à Paulo PP. V obtinuerunt Officium de B. Limbania pro eodem die xvi Augusti. Vide infra num. 20. S. Pius PP. V per bullam, viii Februarii anno 1567 datam, omnes indulgentias abrogavit, pro quibus consequendis, ut loquitur sanctus Pontifex; manus suat porrigendæ adjutrices, & quæ quæstuidi facultatem quomodolibet continent. Hinc evidens est, jam à longo tempore abolitas fuisse indulgentias ab octo S. R. E. Cardinalibus anno 1472 concessas; quia hanc inter alias fidelibus statuerunt conditionem: Si ad reparationem conservationemque ædificiorum, calicum, librorum &c. manus in elemosynis porrexerint adjutrices.*

litteræ, quibus illæ concessæ fuerant, ex apographo authentico transcriptæ. * addæ exemplari

C *18 Auctor anonymus sæpe laudatas litteras ex apographo, ut superius num. 14 dicebam; authentico transcripsit; id enim sequentes, quæ illis subjunguntur, testationes probant. MDxcvi die xv Julii extracta est superscripta copia ex alio * in pergamento scripto, mihi præsentato per R. D. Matthæum Astium Genuensem D. T. & curatum ecclesiæ sancti Thomæ & existente sub custodia R. D. abbatissæ (imò priorissæ, nam anno 1596 cænobium S. Thomæ abbatia esse desierat, ut in fine Commentarii dicitur,) & monialium dictæ ecclesiæ & monasterii sancti Thomæ. Licet &c. salvo &c. Jo. Antonius Roccatallata notarius publicus & curiæ archiepiscopalis Genuensis cancellarius.*

* suaque

Florestanus Pepe J. U. D. vicarius archiepiscopalis Genuæ generalis universis & singulis fidem facimus & attestamus, superscriptum magistrum Joannem Antonium Roccatallatam, qui anno & die superscriptis extraxit, ejusque * propria manu subscripsit superscriptam scripturam, de qua supra, tempore superscripto ac antè, post, & de præsentis fuisse & esse nota-

rium publicum, authenticum & fidelem de collegio & matricula magistrorum notariorum Genuæ, ejusque instrumentis & scripturis adhibitam fuisse & adhiberi plenam fidem in judicio & extra; etiamque cancellarium * prædictæ curiæ nostræ archiepiscopalis Genuæ. In quorum fidem &c. Datum Genuæ in palatio archiepiscopali MDxcvi die xv Julii. Locus Sigilli. Horatius Fatius notarius & curiæ archiepiscopalis Genuæ cancellarius.

AUCTORE
J. L.

* adde esse

§ III. Alia venerationis indicia usque ad annum MDcix, quæ à monialibus S. Thomæ honorari cœpit Officio proprio: ad diœcesim Genuensem & Ordinem Eremitarum S. Augustini extensus Beatae cultus; quæ tamen Ordini Benedictino adjudicanda est.

B

V *Anninus in proæmio pag. 4 scribit, campanam, qua prope monasterium S. Thomæ in litore maris inventa fuerat, denuo fusam & B Limbaniaë, cum cujus imagine & nomine è fusura prodierat, consecratam fuisse. Hisce addit, illam pulsari solere, dum mare solito magis tempestuosum est, vel navis in periculo submersionis è porta conspicitur, nautasque periclitantes ad illius sonitum naufragio sæpe ereptos fuisse. Auctor anonymus in Notitiis de Beata cultu tres inscriptiones profert, in campana ista expressas; quarum prima est hæc: MCCLVIII. RESTAURATA TEMPORE SORORIS BIONÆ AN. MDCLXII DIE XX FEBRUARII; Secunda: AVE MARIA S LIMBANIA; tertia: HOC OPUS REFECIT VINCENTIUS SOMARIPA D. PAULI. Anno MCCLVIII, à quo prior inscriptio incipit, campanam illam primò fusam fuisse suspicor. Laudatus anonymus, qui sub finem seculi xvi vel sequentis initium scripsit, se in meliorem statum restituisse ait B. Limbaniaë sacellum seu speluncam, ipsius corpore & altari venerabilem, in qua olim vivens delituit, ut rebus divinis unice vacaret. Imprimis solum novo pavimento stratum memorat, dein caruleo lapidis lazuli colore ac stellis aureis intermitentibus fornicem exornatum, ac Cherubinum in singulis ejus angulis, in medio verò positum Spiritum sanctum sub forma columbae radiis illustratæ; insuper corollas * ex floribus utrumque sacelli latus exornantes, & ab hisce concinno de ligamine pendulum ferreum pectinem, quo beata Virgo carnem suam laceravit; denique, ut ceterum ornatum sileam; marmor ovi figuram reserens in sacelli seu sacra spelunca frontispicio locatum, cui hi versus insculpti leguntur:*

Campana B. Limbaniaë consecrata & sacellum ejus restauratum;

F

Limbaniaë si fossa fuit, ubi casta labores Virginis austeros membra tulere diu; Condita marmoreo cùm nunc sint ossa sepulcro,

Alta super Christum sydera semper habet.

20 Nunc iterum citati Vannini verba accipere, quæ ex Italicis Latina feci: Cùm reveren-

G g g g g }

dæ

* Italicè festioni

AUCTORIBUS
J. L.
Officium
propriū à
Paulo PP.
V concessum
monialibus
S. Thomæ

da: Matres monasterii S. Thomæ beatæ Limbania festivitatem in ecclesia sua, ubi sacrum ejus depositum religiosè asservatur, ex antiqua & immemorabili consuetudine die XVI Augusti quotannis recolerent; ut majore deinceps solemnitate cum Officio proprio & ex auctoritate Sedis Apostolicæ festi istius diei celebrationem continuare possent, per libellum supplicem ad sanctissimum Dominum nostrum Paulum PP. V confugerunt: ex cujus mandato cum sacrorum rituum Congregatio rem maturè examinasset, cumque per eminentissimos Cardinales Pinellum felicis memoriæ & Bellarminum Pontifici, quid illa censuisset, relatum esset; facultatem ab eo obtinuerunt, quemadmodum ex Brevi VI Martii anni MDCIX expedito liquet, supra dicto die XVI Augusti recitandi de Beata Officium, quod secundum Breviarium Romanum dicitur in festis Virginum, cum Lectionibus propriis secundi Nocturni à sanctissimo Domino approbatis; quibus Beatæ vita summam continetur.

B
pro die 16
Augusti;
Beata fe-
stum deinde
celebratum

21 Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ad XVI Augusti habet: Genuæ, sanctæ Limbania virginis & monialis: in altero Catalogo Sanctorum Italia ad eundem diem illam elogio ornat ex dictis Lectionibus extracto. In Opere nostro tom. III Augusti pag. 261 Sanctis ab illo ad alios dies relatis accensetur, idque his verbis, nimium festinanter chartæ & prelo commissis: S. Limbania virgo... signatur hoc die (XVI Augusti) à Ferrario in utroque Catalogo, non rectè, cum aliunde constet, annuam ejus festivitatem recolit VI Septembris. Parcendum & credendum fuerat Ferrario, qui in Catalogo Sanctorum Italia post beatæ Virginis elogium disertè testatur, se vidisse Romæ diploma Pauli V Pont. anno 1609 datum, quo moniales S. Thomæ Officium de Beata impetrarunt pro die XVI Augusti. Non solum anno 1613, quo Catalogus iste lucem aspexit, sed etiam anno 1625, quo alterum suum Catalogum generalem Ferrarius typis publicavit, B. Limbania, nisi vehementer fallor, Genuæ in ecclesia S. Thomæ eodem illo die colebatur. Is tamen non amplius illi sacer erat anno 1657, quando Arturus Gynæcum seu Martyrologium amplissimum sanctarum ac beatarum Mulierum edidit, in quo ad sepe memoratum diem ita laudatur: Genuæ in monasterio S. Thomæ, sanctæ Limbania virginis, vitæ & virtutibus insignis: tunc enim illius cultus à cœnobio S. Thomæ ad totam diocesim Genuensem extensus & à XVI Augusti translatus erat ad XVIII ejusdem mensis, non verò ad VI Septembris; quo die non nisi anno 1676 coli cœpit ab Ordine Eremitarum S. Augustini. Singula, quæ jamjam asserui, certa esse patebit ex sequentibus.

C
die 18 ejus-
dem mensis
per totam
diocesim
Genuensem,

22 Officiis propriis ecclesie Genuensis, Stephani Duratii archiepiscopi & S. R. E. Cardinalis jussu recognitis atque anno 1640 excusis, præmittitur Calendarium festorum ejusdem ecclesie Genuensis; in quo ad XVI Augusti legitur: Rocchi conf. duplex; dein ad XVIII ejusdem: Limbania virg. duplex. Hinc eruitur, beatæ Virginis festum posteriori diei affixum fuisse, quod prior duplici Officio S. Rochi esset impeditus. In ipsis Officiis propriis suo loco habetur: Die XVIII Augusti. In festo sanctæ Limbania virginis duplex. Omnia de communi Virginum. Oratio EXAUDI. Lectiones 1 Nocturni de Scriptura occurrente. Post Lectiones & Responsoria secundi Nocturni, post hanc Commentarium e-

denda, sequitur: In III Nocturno Homilia in Euang.: SIMILE EST * REGNUM CÆLORUM DECEM * ERIT VIRGINIBUS, ut in communi Virginum. Officiis propriis subjiciuntur Sanctorum, qui in diocesi Genuensi coluntur, annuntiationes ad Martyrologium Romanum adjungenda & primo loco legendæ; inter quas hanc invenio: Die XVIII [Augusti] Genuæ, S. Limbania virginis, monasticâ observantiâ & gratiâ miraculorum gloriosæ; cujus Sacrum corpus in monasterio S. Thomæ reconditum summa religione colitur. Additur etiam Calendarium Sanctorum, qui Genuæ in particularibus ecclesiis cultum obtinuerunt: rursus ad XVIII Augusti hic occurrit festum Limbania virg. cum Oct. in ecclesia S. Thomæ. Memoria B. Limbania in diocesi Genuensi etiam nunc, ut opinor, agitur eodem die XVIII Augusti. Quia verò in Opere nostro Beata neque isto die data fuit, neque etiam XVI Augusti, quo à monialibus S. Thomæ Officio ecclesiastico primùm honorari incepit; locus ipsi hic conceditur inter calites diei VI Septembris, ad quem translata à die XVI Augusti festivitatem ejus totus Eremitarum S. Augustini Ordo ritu duplici nunc celebrat.

23 Cultus B. Limbania ad laudatum S. Augustini Ordinem propagatus, & propter festum S. Alipii episcopi, incidens in diem XVI Augusti, ad VI Septembris dilatus fuit XI Januarii anno 1676 per sequens decretum sacre rituum Congregationis, quod R. P. Supprior in Antverpiensi ejusdem Ordinis conventu mihi humaniter communicandum curavit. Sacra rituum Congregatio ad preces Fratris Josephi Eufanii Aquilani, episcopi Porphyriensis, sacrorum Apostolici præfecti & Sanctitatis suæ confessorii, annuente ipso Sanctissimo (Clemente PP. X,) benignè concedit & extendit ad omnes & singulos utriusque sexus sui Ordinis Eremitarum S. Augustini religiosos, tam Fratres quàm moniales, in quibuscumque partibus mundi existentes, Officium (& respectivè Missam) de beata Limbania virgine ejusdem Ordinis S. Augustini, de communi unius virginis, cum supra scriptis, quæ post hunc paragraphum dabantur, Lectionibus & Responsoriis secundi Nocturni, prout olim fel. Recordat. Paulus Papa V monialibus S. Thomæ Januensis præfati Ordinis (ubi corpus beatæ Limbania asservatur) suis litteris in forma Brevis in Sede Principis Apostolorum sub die VI Martii MDCIX concessit & indulgit: & ut eadem preces continebant, festum dictæ beatæ Limbania celebratur sub ritu duplici die XVI Augusti, impedita alio Officio duplici S. Alipii, ut prædictum Officium & Missa in memorato universo Ordine S. Augustini ad primam non impeditam, nempe ad diem sextam Septembris transferri, & in Calendario Breviarii & Missalis Ordinis præfati modo, ritu & formâ prædictis apponi & imprimi posse concessit die XI Januarii MDCLXXVI. V. Cardinalis Carpineus. Loco ✠ sigilli. Bernardinus Cafalius fac. rit. Cong. Secr. Romæ ex typographia reverendæ cameræ Apost. MDCLXXVI.

24 Martyrologio Augustiniano, quod anno 1716 Franciscus Maria de Aste archiepiscopus Hydruntinus ad calcem Romani à se notis illustrati à pag. 582 edidit, beata Virgo ad VI Septembris his verbis legitur adscripta: Genuæ in monasterio S. Thomæ, beatæ Limbania virginis Ordinis nostri, admirabili pœnitentiâ & altissima contemplatione insignis; cujus anima evo-

D
* ERIT

E

6 Se-
pemberis per
ur. r. c. s. u. m.
Orainem
Eremitarum
S. Augusti-
ni;

F

licet Lim-
bania
quam bea-
tam dumtaxat
appello.

layic

A lavit ad cœlum decimo nono Kalendas Septembris. De die emortuali hinc determinato agetur in ultima ad Vitam annotatione. Limbania, ut num. 22 videre est, seculo superiore in ecclesia Genuensi tamquam sancta colebatur. Eadem appellatio num. 14 & 19 ipsi attribuitur in monumentis anni 1472 & 1562. Sanctam quoque dixerunt auctor anonymus, Ferrarius & præter alios, quos hæcenus citavi, Castellanus in Martyrologio universali ad xvi Augusti. Vanninus & Martyrologium Augustinianum illam solo Beatae titulo donant. Hanc ego elegeri, secutus decretum sacrae rituum Congregationis num. præcedente allatum, in quo Limbania ubique beata vocatur, & hodiernam Ecclesiam consuetudinem, quam docet Prosper de Lambertinis S. R. E. Cardinalis, nunc summus Pontifex Benedictus XIV, in præclaro Opere de Servorum Dei beatificatione & Beatorum canonizatione lib. 1 cap. 39 & seqq. Obstupui ad illa decreta memorata & Martyrologii Augustiniani verba, quibus B. Limbania Ordinis S. Augustini fuisse asseritur. Augustinus Torellus celeberrimus ejusdem Ordinis scriptor tom. 7 seculi Augustiniani pag. 612 de beata Virgine & ejus cultu ad religionem suam perditum decretum propagato ita meminit, ut simul non obscure insinuet, illam monialem Augustinianam non fuisse; cùm ibidem religiosas virgines Benedictinas cœnobii S. Thomæ, in quo B. Limbania vitam monasticam egit, anno 1509 S. Augustini regulam & habitum assumpsisse narret.

B 25 Citat laudatus Torellus alterum sui Ordinis scriptorem eruditum Thomam de Herrera professam fuerit lam in Alfabeto Augustiniano tom. 1 à pag. 324; ubi hæc lego: Genuense monasterium S. Thomæ, sub cura & regimine archiepiscopi Genuensis, olim sub regula S. Benedicti militavit, & tunc temporis Limbaniam virginem sanctissimam protulit: nunc Eremiticum D. Augustini institutum observat. Hæc mutatio, ut ab ipsis sanctimonialibus audivimus, an. MDIX contigit. Fatetur hic Thomas de Herrera, non modo cœnobium S. Thomæ ante annum 1509, sed etiam B. Limbaniam Ordinis S. Benedicti fuisse; quod sincerus iste scriptor tom. 2 Alfabeti pag. 6 apertè quoque declarat. S. Limbania, virgo & monialis, in vita & in morte urbem Genuensem reddidit illustriorem. Quo anno obierit, aut qua tempestate flotuerit, non potui investigare. Hoc unum in novo Cathalogo Sanctorum F. Philippi Ferrarii reperi sub die xvi Augusti: "Genuæ, S. Limbanie virginis & monialis, & in notis ad ea verba: "Ex tabulis & monumentis cœnobii S. Thomæ, ubi illa vixit & condita est: cujus Lectiones Romæ à sacra rituum Congregatione approbatas legimus sub Paulo V Pontifice maximo, Fit de ea Officium ecclesiasticum, & in ejus honorem habetur Genuæ solennis processio in festis Penthecostes.

C S. Benedicti in monasterio S. Thomæ, quod olim abbatia fuit.

26 Credidere nonnulli eam fuisse Augustinianam, quia ejus exuvie depositæ sunt in monasterio S. Thomæ, cujus alumna olim fuit; illud autem est Ordinis Eremitarum S. Augustini. Cæterùm curiosius indagata veritate invenio Limbaniam fuisse Benedictinam, antequam cœnobium S. Thomæ ab institutis D. Benedicti ad regulam & Ordinem S. Augustini transfret. Id notatum volui, ne quis vano aliquorum rumore decipiatur, & alienos factus fecundissimæ matri supponat. Hisce addo, quod Petrus Margiano Savonensis, uti auctor anonymus infra a-

pud nos capite 1 miraculorum num. 21 narrat, AUCTORE J. L. coram notario Raphaële Vacca & testibus anno 1359 Margarita da Mare abbatissæ monasterii S. Thomæ asseveraverit, sibi graviter egrotanti, mentis tamen compoti, B. Limbaniam in habitu Ordinis S. Benedicti apparuisse & pristinam valetudinem restituisse. Uti Margaritam da Mare, ita & ceteras cœnobii S. Thomæ præfatas anonymus in Beata Vita & miraculis antiquioribus abbatissas ubique vocat. In Lectionibus B. Limbanie gesta enarrantibus, quæ mox dabuntur & ab Augustinianis utriusque sexus religiosi nunc recitantur, abbatissa etiam vocatur ejusdem cœnobii superior, sub qua beata Virgo religiosam vitam incepit & sancta morte finivit. Præterea in literis anni 1472, quas § precedente retuli, memoratur Juliana Grilla abbatissa monasterii S. Thomæ. Hinc ulterius cognoscitur idem monasterium fuisse abbatiam, dum à benedictinis monialibus incoleretur ante annum 1509, quo Augustinianarum virginum conventus esse cœpit sub regimine priorissæ.

V I T A

Ex Officio, quod Paulus PP. V die 6 Martii anno 1609 approbavit a.

LECTIO IV. Limbania virgo sanctimonialis, in insula Cypro nobilibus ac opulentis parentibus orta, cum pari corporis atque animi pulchritudine floreret, ne domesticis illecebris ac parentum blanditiis ad matrimonium contrahendum alliceretur, & fidem virginitatis fervandæ Christo datam violaret; verbis Psalmistæ permota: "Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum & domum patris tui, & concupiscet Rex speciem tuam, divino Spiritu afflata, duodecim tantum annos nata, patriâ desertâ, quocumque eam Spiritus sanctus duceret, sequi deliberat. Itaque navem Genuensem nacta, Cypro solventem, sola nutrice ac nutritio conscis comitibusque, secretò illam conscendere parat, Genuamque deferri. Quod consilium in honesta puella insolitum, & fortè inauditum, Deus triplici miraculo comprobavit: nam cùm nauclerus, contra fidem datam relicta in insula Virgine ac fociis, secundo vento solvisset; ad solis occasum in medio cursu, expansis velis, de repente tam firma navis constitit, ut nec iter prosequi posset, nec loco moveri, acsi radicibus altissimis fixa esset. Hujus insoliti eventus causas cùm mirabundi nautæ secum quærerent; tandem gubernator navis, recordatus promissi non servati Limbanie, in eam cogitationem venit, nolle Deum, ut Limbaniam in insula mœrentem desereret. Quare in portum regressus, in terram desiliens, Virginem adit, in vicina silva, optimè sibi nota, cum nutrice latitantem; ad cujus pedes plurimas feras silvestres prostratas, oramque vestis lambentes intuetur: cujus novitatis aspectu Virginis sanctitatem colligens, veniam postulat, eamque lætissimo vultu ad navem cum fociis deducit, hisce Vecto-ribus quàm mercibus jucundior.

Ut votam virginitatem servet parentem deserat, & ex Cypro, Deo factum tribus

F

ꝑ. Fal-

A *Re.* Fallax gratia & vana est pulchritudo. * Virgo timens Deum ipsa laudabitur. *ψ.* Date ei de fructu manuum suarum, & laudent eam in portis opera ejus. Virgo.

miraculis approbante, Genuam aufugit: ubi in monasterio S. Thomæ religiosissimam
b

2 LECTIO V. E portu illico solvens gubernator brevi dierum intervallo, sereno cælo, vento secundo, tranquillo mari, felicissimo cursu Genuam devehitur; & in portum penetrantes nautæ vela demittunt, anchoram jaciunt **b**, & clavo eam ad stationem torquere contendunt; sed frustra: concito enim cursu ad scopulos adversos impellitur. Quo perspecto, cum omnes vociferarentur, ac se perditos in portu miserè deplorarent; excitata clamoribus Limbania nautas, quo in loco sint, percunctatur: à quibus ubi accipit, in portu & scopulis monasterii S. Thomæ navim hæere; Bono animo estote, inquit, hic finis est itineris mei. Sinite me in terram descendere: consignate me monialibus; in quarum cura reliquum vitæ meæ tempus sum traductura. Quod ubi factum est, sine mora, sine cujusquam industria, divina vi in contrariam partem prora convertitur, atque ad solitam navium stationem defertur **c**: Limbania post

c

B gratias Deo actas, quodd incolomis ad optatum locum pervenisset, ad conspectum abbatissæ deducta obnixè postulavit, ut apud illam sibi vivere liceret; cum ab infantia virginitatem Deo voverit, & eo consilio, patriâ parentibusque desertis, Genuam per tot maria commearit. Illa verò pulchritudinem ac prudentiam Puellæ admirata, cognitis etiam ex nauclero, quæ Cypro solventi contigerant, ac viso recenti miraculo, in omnium oculis edito, Dei bonitate celebrata, quodd tanto thesauro monasterium suum cumulasset, Limbaniam complexa, incredibili omnium monialium consensu eam suscipit, nec multo post monastico habitu ornat; & peracto probationis tempore, juxta canonicas sanctiones illam ad professionem admittit: tantumque in virtute profecit, ut brevi ceteris omnibus norma fieret religiosè vivendi.

d

Re. Fossam **d** sibi delegerat Limbania sub ecclesia, in qua dies noctesque non cessabat * A colloquiis divinis & contemplatione. *ψ.* Oculis ac manibus in cælum semper intentis invictum ab oratione spiritum non relaxabat. A colloquiis.

singulari cum austeritate vitam agit, quâ caelesti luce persusa desungitur.
e

3 LECTIO VI. Interim advertit Limbania, sub ecclesiæ pavimento fossam latere, arctiori vitæ & caelestium rerum contemplationi percommo- dam; eamque illico à præfecta monialium impetrat: ubi semel tantum in die comedens, ab esu carniæ & vini potu omnino abstinebat, magnam diei partem totamque noctem infonem, in sacrorum librorum lectione & divinarum rerum tractatione deducebat, ac pectine e ferreo membra lacerando carnem spiritui subjiciebat. Demum divino planè privilegio eò deducta est, ut nullo humano cibo, sed caelesti tantum pabulo vesceretur, quod ex sacra Synaxi & oratione allidua capiebat. In his religiosæ exercitationibus cum plurimos annos monasticæ vitæ insumpisset Limbania; cupiebat ardentissimè corporeæ molis vinculis dissolvi, & esse cum Christo: tantamque maciem & pallorem contraxerat, ut solo spiritu vivere videretur. Quare diem optatum sibi imminere præsentens, quo ad immortalem vitam erat evocanda, majori contentione afflictationi corporis & orationi vacabat. Unde accidit, ut abbatissa, divino impulsu adducta; ad eam visendam

D certa die cum venisset, locum maxima luce undequaque circumfusum invenerit; quæ & oculorum aciem retundebar, & ab ingressu cellæ corpus arcebat. Accurrentibus ceteris Sororibus, post multam horam, ubi insolitus ille splendor abiit, cellam unâ omnes ingressæ, corpus Virginis, orantis speciem, genibus complicatis, erecta cervice, extensis in altum manibus repererunt; exanime illud quidem, sed tepefactum adhuc, ut intelligi posset, ejus animam paulò antè, divino illo splendore ornatam, ad caelestem beatitudinem evolâsse. Demortuæ Virginis sanctissimum corpus linteis obvolvunt, hymnos psalmosque ex Christiana traditione decantant, in feretro collocant omnibus conspiciendum ac exosculandum (suavissimi enim odoris fragrantiam emittebat, aspectuque jucundissimo cunctos alliciebat,) **f** luce insequenti, quæ fuit decima septima dies Augusti, cum religiosa pompa sepeliendum.

Re. Jejunio corpus affligens carnem spiritui subjiciendo, in caelestium rerum meditatione defixa * Deum rogabat, ut se ex illo mortali corpore liberaret. *ψ.* Pectine ferreo pectus lacerans gemebunda Deum rogabat. Gloria Patri. Deum rogabat.

E

ANNOTATA.

a *Lectiones & Responsorium secundi Nocturni, qua hic eduntur pro Vita B. Limbanæ, habentur in Officiis propriis ecclesiæ Genuensis anno 1640 excusis ad 18 Augusti, & in hodierno Breviario Ordinis Eremitarum S. Augustini ad 6 Septembris: illa autem partem esse Officii à Paulo PP. V approbati, me docuit decretum sacre Congregationis rituum, quod in Commentario prævio num. 23 dedi.*

b *Neque noster anonymus neque Vannius in Beate Vitæ nautas anchoram jecisse dicunt; sed navim, cum post vela contracta anchoram iacere vellent, magno impetu in scopulos maritimi monasterii S. Thomæ abreptam fuisse.*

c *Quæ de B. Limbania, priusquam vitam monasticam amplecteretur, in hac & priore Lectione narrantur, magis miror quàm credo ob auctoritatem non satis gravem biographi, è quo illa primùm accepta fuerit. Vide Comment. num. 6, 8 & seqq.*

d *De fossa seu spelunca, in qua beata Virgo reliquum vitæ tempus in assiduis virtutum exercitiis sanctissime transegit, atque ejus corpus depositum & singulari in veneratione habitum fuit, legi possunt dicta in Comment. num. 12 & 13, ac dicenda post caput 1 miraculorum in annotatione ad litteram d.*

e *Instrumentum, quo B. Limbania suum corpus cruciabat, erat pectin, oblongis acutisque ex ferro cuspidibus denso ordine eminentibus instructus, quo linum carminatur; nam Italicè vocatur pettine di lino in Vita Ms. cap. 12, in cujus titulo anonymus illius auctor his verbis utitur: Quare Beata, uti post mortem ejus femper factum fuit, ita & nunc solet depingi, manu tenens pectinem ferreum, quo linum discriminatur. Hinc innotescit, B. Limbaniam à pictoribus ita representari consuevisse, quod vivens in membra sua virginea dicto instrumento sa- vierit.*

f *Quæ hic parenthesi includuntur, sensum perficiunt in Breviario PP. Augustinianorum, in quo sequitur: Quod luce insequenti, quæ fuit*

A fuit decima sexta dies Augusti, cum religiosa pompa sepultum est. *Hinc consequitur, ut B. Limbania obierit 15 Augusti. Ad diem sequentem Beata mors differtur in Lectione 6 hic edita, quæ est Officii ecclesie Genuensis; nam altera post obitum ejus dies ibi dicitur fuisse 17 Augusti. In Martyrologii Augustiniani annuntiatione, quam in Comment. num. 24 integram dedi, de beata Virgine ad 6 Septembris asseritur: Cujus anima evolavit ad cælum decimo nono Kalendas Septembris, id est, 14 Augusti. Secundum Vanninum cap. 17 & 19 emortuatis Beata dies is fuit, quem assignat Breviarium Augustinianum, cum ejusdem Ordinis Martyrologio non coherent. Nullum mortis diem determinat Vannino antiquior anonymus in Vita Ms.; neque aliquem cum fundamento determinari posse arbitror.*

MIRACULA

B Ab auctore anonymo in fine seculi XVI vel initio sequentis a collecta,

*Et ex Ms. Italico Latinè red-
dita, interprete Joanne Lim-
peno.*

CAPUT I.

*Miracula & beneficia facta
usque ad annum 1359.*

*Abbatissa
revelat ar-
cam marmo-
ream, in
qua corpus
suum vult
deponi.*

b

C **S**I summus ac vivens Deus hic inferiùs in terra honorare velit Sanctos suos, quorum mors, ut David loquitur, ipsi adeo pretiosa est & chara, mirum non est, illum etiam sepultura eorum prospicere: cum legamus de S. Catharina virgine, quod ab angelis *b* in montem Sinai portata atque ibi sepulta fuerit. Beata igitur virgo Limbania post gloriosum suum transitum abbatissæ in fomno apparuit, dicens: Hoc mane tempestivè surge, & vade ad littus maris; quoniam ibi invenies monumentum marmoreum *c*. Illud tolli & me in eo sepeliri curabis. Ad quas voces excitata abbatissa, convocavit omnes Sorores, ac, narrata visione, cum ipsis se contulit ad littus; & quàm mox pulcrum monumentum marmoreum repererunt: & cum gaudio istud accipientes ad ecclesiam iverunt, ac Beatæ sepulturam ordinârunt.

*Divinitus
punimur
Beatam con-
remens*

2 Postquam abbatissa & moniales secundum habitam visionem, spirituali cum lætitia, benedictum istud sepulcrum invenissent & ad ecclesiam tulissent, ut postea solemnior & exquisitiore pompa majoreque reverentia ac honore corpus charæ & dilectæ virginis Limbanie intra illud deponerent; dum locus sepultura aptabatur ac preparabatur, unus ex operariis, qui terram fodiebant, Beatam irrisione contempfit, ut facere solet, cui exiguus est Dei timor, qui-que ipsum & Sanctos parùm curat. Et ecce os ipsi in circumstantium conspectu ad aures usque

Septembris Tomus II.

distorquetur: qua re attonitus operarius peccatum suum animadvertere cœpit, & coram omnibus illud confessus, Virginis fossam *d* accessit, atque humi prostratus cum gemitu & lacrymis à Deo veniam petiit, opemque B. Limbanie imploravit; & subito os rediit ad debitum locum.

3 Patrati miraculi famâ per civitatem mox divulgata, omnis populus eò concurrat, viri & mulieres, senes & juvenes, magni & parvi, divites & pauperes, verbo, omne hominum genus. Qui verò non vult intelligere, quantus Deo sit zelus ecclesie, quæ domus orationis vocatur, attentè perpendat singula, quæ jam narrantur. Accidit igitur, ut etiam juvenis quidam venerit ad ecclesiam S. Thomæ non ex devotione, sed solum formosas mulieres aspiciendi causâ. Interim dum ibi stabat oculis in eas defixis; ecce corpus ejus ad tantam crassitudinem intumescere cœpit, ut cum illo simul omnes obstupescerent: cumque vellet ecclesiam egredi, nullo modo poterat. Neque subsidium, quod à multis ipsi ferebatur, quidquam effecit, nisi ut corporis crassitudine eo magis retrò ageretur, quo majore conatu exitus tentabatur. Juvenis itaque ad se rediens & delictum suum agnoscens, sacerdotem confessorium postulavit, cui cum contritione cordis omnia peccata sua aperuit; & post confessionem magna cum reverentia & lacrymis se ad Virginis feretrum inclinavit: cumque à Deo veniam & ab illa auxilium rogasset, statim à tumore corporis liberatus fuit. Utinam simile quid nostris aliquando contingeret temporibus, ut cessarent tot scelera & impudicæ actiones, quæ absque ullo Dei timore in ecclesiis sæpissimè cernuntur committi. Quoniam alterius pœna nobis ad cautelam & medicinam sit oportet; omnis, qui hoc legit & audit, advertat quid agat, ne honorum morum disciplinam relinquens, ignominiam incurrat perpetuò erubescendam.

4 Nobilis cujusdam feminæ mamillam invaserat cancer, qui illam gravibus doloribus affligebat: unde cum percepisset à medicis desperatam esse sanationem mamillæ, nisi hæc tota abscinderetur, magno horrore percussa fuit. Quapropter magna cum fiducia ad B. Limbaniam confugit, orans, ut per ejus merita à talibus angustiis liberaretur. Res mirabilis! tota illa nocte nullum sensit dolorem. Mirabunda expectavit donec lucefceret: tollensque manè facias, quibus affecta mamilla obvolvebatur, hanc sanam invenit, quasi nihil mali umquam habuisset; & acceptum beneficium agnoscens, gratias Deo egit, & gloriosam Sanctam, cujus meritis sanata fuerat, visitavit.

5 Anno mcccxciv sacerdos quidam, cui nomen Obertus de Noli *, ecclesie S. Thomæ facellanus, cum aliquando devotionis causâ honoratis quibusdam feminis & aliis in eadem ecclesia, ubi B. Limbanie corpus quiescit, congregatis sacrum ejus caput monstrare atque osculandum præbere deberet; cumque hoc illicitum judicaret, quod non sciret eam umquam canonizatam fuisse; dictum caput exigua admodum cum reverentia (dubitabat enim de B. Limbanie sanctitate) in manus accepit, atque illud portans ab altari majore usque ad medium ecclesie, tum ut populo conspiciendum tum etiam ex devotione osculandum daret; Deus valde insigni & scitu digno miraculo Virginis sanctitatem demonstravit: nam sacrum istud ca-

H h h h

put

A. ANONYMO.

*irre-
rens in loco
sacro; ac
pœnâ infli-
ctâ illius
ope liberatur;*

E

F

*Sanctitas
ejus illustri
probatur
miraculo,
cujus memo-
ria agitur
die, quo
audivit.
* Vanninus
de Noli*

A. ANONYMO.

put evolavit ex sacerdotis istius manibus, & ad majorem, à qua fuerat sublatum, aram perrexit, ibique substitit: ad quod miraculum omnes circumstantes hæserunt attoniti. Nec diu post ecclesia impleta fuit populo; lætitiâ, admirationem, venerationemque, quâ beatam Virginem prosequeretur, tantis acclamationibus testante, ut tandem necesse fuerit constituere, ut in memoriam hujus miraculi Beatæ festivitas solemni cum supplicatione celebraretur eo, quo illud factum erat; die. Incidit hic in Feriam tertiam Pentecostes, quâ singulis nunc annis agitur eadem festivitas. Miraculum istud in curia archiepiscopali testata fuit priorissa monasterii S. Thomæ, quæ simul cum monialibus & populo præsens adfuit, & domina Francescheta Imperiale vocabatur. Porro sacerdos contrito animo dubitationem & irreverentiam suam publicè confessus est, & ab eo tempore in sanctam Virginem piissimus semper fuit.

Puer sanitatem recuperat potu vini, quo fuerat ablitium Beatæ capiti;

B

6 Degebat Genuæ medicus magni nominis, dictus magister Nicolaus, qui filiolum habebat gravi morbo oppressum. Cum verò sanitatem ipsi restituendam desperaret, id indicavit uxori: & ambo, ut in B. Limbaniam pii erant, devotè se ipsi commendârunt, filiolî salutem efflagitantes. Beata igitur Virgo nocte se videntem præbuit dormienti matri, dicens: Noveris me esse virginem Limbaniam, quæ tui filiolî misereor. Tu verò surge summo mane, ac monasterium S. Thomæ adi, & roga, ut caput meum abluatur vino, quod dein filiolî tuo ad bibendum dabis. Atque ita tribus vicibus B. Limbania easdem voces repetens matri apparuit; quæ cognoscens se illusionem non decipi, non amplius cunctandum censuit: cumque surrexisset, ad monasterium contendit, & quieti admodum ipsi in somno à beata Virgine fuerat injunctum, ut sacrum caput vino lavaretur, effecit, ac filiolî inde bibendum tradidit. Qui statim atque gustavit, non sine miraculo sanus est inventus, & cum patre ac matre ad monasterium venit, gratias Deo agens, & quid sibi per merita sanctæ Virginis accidisset, enarrans.

f

quæ naufrago succurrit, * Idem da Recho

C

7 Cum quidam, nomine Martinus de Recho*, navi, quâ ipse cum multis aliis vehebatur, submersâ, manifestum, in quo versabatur, vitæ discrimen cerneret, & B. Limbaniam, cui devotus erat, reminisceretur, ejusque opem imploraret; Ecce illa propè conspecta fuit, capillis periclitantem arripiens & leniter ad littus trahens.

capto à Mauris libertatem reddidit.

Ex visione ejus virginitas, de qua dubitabatur, innotescit.

g

8 Joanni cuidam, à Mauris capto & in carcerem coniecto, in memoriam rediit B. Limbania, & ejus patrocinio devotè se commendavit; cui illa subito apprensus, dixit: Noli timere; & solutum vinculis deposuit per fenestram, eumque incolumem ac securum dimisit. Hic postmodum beneficii memor ad ecclesiam S. Thomæ venit, gratias acturus Deo, qui per sanctæ Virginis intervenientis merita libertatem ipsi restituerat.

9 Quædam dicti monasterii priorissa, licet in B. Limbaniam pia esset, dubitabat tamen de ipsius virginitate, dicens: Qui scimus eam esse virginem? Quadam vice illi dormienti visa est de pectore suo exire schedula, in qua legebantur hæ voces: SANCTA LIMBANIA VIRGO ET MARTYR g. Expergefata dubitationem suam & habitam in somno visionem palam fecit, & semper Beatæ devota permansit.

10 Nobilissimam matronam ex Francia diu

afflixerat paralyfis; cumque præ morbi & doloris nihil remittentium molestiis, quid consilii caperet, nesciret; B. Limbania ipsi in somno se videntem obtulit, dicens: Vin tu sanari? Libentissimè, respondit illa. Eja ergo, reposuit beata Virgo, Genuam proficiscere, atque ibi invenies monasterium S. Thomæ Apostoli, in quo corpus meum quiescit in monumento marmoreo. Super hoc te prosterne, & sanaberis. Venit; fecit, ut erat injunctum; & mox convaleuit, egitque Domino gratias, qui tanto eam beneficio per merita suæ Sanctæ afficere dignatus fuerat.

11 Anno mccccxxxix h die xxii Aprilis, quidam, cui nomen Ugo de Monico*, stans Savonæ i in littore maris, è longinquo naviculam in magno, ne submergeretur, periculo conspexit: unde commiseratione motus cymbam instruxit & suppetias illi laturus occurrit, ac tres hominès ab interitu servavit. Sed tanta deinde orta est tempestas & procella, ut non longè abesset, quin omnes perirent. Cumque subsidium conclamarent, nec ullum adferretur; sancta Limbania dicto Ugoni in mentem venit: qui dum alta voce eam in auxilium invocat, ecce plana in mari sternitur via, quâ cymba tutissimè transire poterat, etiamsi reliquum mare continuâ procellâ agigaretur. Atque ita brevi tempore viâ istâ ad portum pervenerunt, & Deo gratias acturi beatæ Virginis sepulcrum adierunt.

12 Anno mccccxxxix, die viii Decembris, in mari navim Nicolai Camogli*, quâ Maximus k di Bonagionta* Genuensis vehebatur, supra promontorium Charidemum l duobus à littore miliaribus contrarii venti in brevia scopulosa impulerunt: eaque penitus conquassatâ ac disruptâ, naufragi necessitate ducti in mare se conjecerunt. Dicitur verò Maximus, qui plures viderat pereuntes, & postremus in fragmine navis constiterat, tandem etiam vi adversæ tempestatis coactus mari se immisit: at cernens se nando mortem non evasurum, B. virginis Limbaniam memor factus, ejus apud Deum pro sua salute preces efflagitavit. Res admiranda! subito in tenebris (nox enim jam advenerat) in oculos ipsius incurrit domuncula lignea m cum lumine; cui ille adhærescens, paulatim sanus & incolumis in littus ejectus fuit, & postmodum corpus beatæ Virginis visitatum venit.

13 Eodem anno Aquis Statellis n mulier quædam, uxor Ottonis Stanga, cum filia duceret, vestigium impressit spinæ acutissimæ, quæ nervo pedis infixâ tantis illam cruciatibus afflicta vit, ut, neque medicis neque medicinis ei quidquam solatii adferentibus, vehementiâ dolorum & accedentibus nervorum convulsionibus quasi emoreretur. Tunc vicina quædam, rerum Genuensium gnara, illam exhortata fuit, ut se Sanctæ commendaret. Quo facto, coram omnibus illico in somnum incidit: dein paulò post expergiscens se à doloribus omnino liberam comperit & sanam.

14 Mercator familiæ sustentandæ onere prægravatus, domum suam summo licitatori publicè vendere decrevit, ut pecuniâ inde acceptâ negotiari suamque familiam alere posset. Qui domum auctioni subjectam emit, se pretium ejus determinato die soluturum pollicitus fuit. Cum Mercator, qui in id consenserat, constitutum solutioni faciendæ tempus avidè expectaret, confanguineus uxoris ejus, cujus doti periculum ipse timebat, emptori persuasit, ne statuto

D
Opitulatur
paralytica,

periclitantibus

h
* Idem da
Monaco
i

E

in mari
* Idem de
Camogli
k
* idem Bonagionta
l

m

F

mulieri,
quam spina
nervo pedis
infixa graviter cruciabat:
n

desperantem
m:
torem
spem
cavi-
tat, & de-
sideratam ei
pecuniam
procurat:
o

tuto

A tuto die pecuniam traderet. Hinc emptor eam solvere detrectans, cum moneretur, bona verba dabat, neque creditor urgens, ut in necessitate sibi succurreret, quidquam obtinere poterat. Quamobrem postquam nocte quadam de lecto surrexisset, domum perambulabat, Diabole, inquit, tu mihi sis auxilio, cum Deus me adjuvare nolit. Hæc inter illi Femina, habitu monastico induta & manu crucem gestans, in gradibus occurrit; quæ, manu ejus fortiter apprehensâ, dixit: Fili, noli timere, neque in tantam desperationem te abripi sine. In Deo ejusque Matre fiduciam colloca, & juvaberis. Mercator stupore simul & terrore percussus interrogavit, quænam esset. Respondit illa: Sum sancta Limbania virgo. Subjunxit alter: Ubi est ecclesia vestra & altare? Cùmque intellexisset esse in monasterio S. Thomæ, seque debere toto vitæ suæ tempore animam Deo commendatam habere; rediit in lectum & placidissimè dormivit. Postridie mane aliquis comparuit, qui quis fuerit, numquam innotuit, dixitque præconi, qui domum auctione vendiderat: Ecce ego hoc jam momento promissum domus pretium paratâ pecuniâ solvo. Cùm ille interim hæreret incertus animi quid faceret, quòd domus in auctione alteri licitatori addicta esset; en ipse supervenit illius emptor, qui videns ab alio offerri ejusdem domus pretium, pudore suffusus statim pecuniam debitam mercatori numeravit. Hic verò animi ægritudine plurimum relevatus se contulit ad ecclesiam, & monstratis nummis, quid sibi evenisset, palam cuique enarravit.

perversionis periculo liberat & parentibus restituit filium fugitivum.

* Idem da Parma

o

P

C obviâ venerunt duo armis instructi; qui dixerunt, ut metum omnem deponeret, quòd filium cum duobus juvenibus sanum & salvum vidissent. Pater iter accelerans filium cum illis reperit; atque omnes postea ad monasterium S. Thomæ venerunt, Deo gratias acturi.

Auxilium ejus implorat & impetrat soror fratri, cui manus ferè erat abscissa,

16 Fratri dominæ Araonæ Perona manus tam graviter læsa fuit, ut sola pelle brachio adhæreret. Medicis plagam istam mortiferam, manum verò procul dubio perditam afferentibus, illa devotè ad B. Limbaniam patrociniū confugit pro salute fratris obtinenda: cui cùm nocte quadam assisteret, vigilans intuita est spectabilis formæ Femina in habitu monastico, quæ dixit: Hic sanabitur; & confestim cubiculo exivit. Quod illa cernens ancillam somno excitavit & simul cum ea totam domum perlustrare cœpit, nup̄ monialem alicubi conspiceretur. Cùm nullam inveniret, exclamavit, eam, quam viderat, certò fuisse S. Limbaniam. Tribus verò inde elapsis diebus, frater mortis periculum evasit, atque intra mensem & medium manus ejus integrè sanata fuit.

17 Mulier quædam, Joanna nomine, duas habebat filias, quarum altera alteri, quacum

Septembris Tomus II.

rixabatur, faciem ab ore usque ad oculum tantò vulnere perforavit, ut chirurgi affirmarent, læsam esse in periculo oculum amittendi. Mater B. Limbaniam apud Deum patrociniū filiam commisit, pium aliquod opus vovens, & trium dierum spatio sanitatem recepit. At illa votum nuncupatum non solvente, oculus denuo ita intumuit, ut chirurgi affererent, iteratò filiam versari in periculo oculum perdendi; quam proinde mater, voti non impleti recordata, rursus B. Limbaniam commendavit cum animo sanctè præstandi, quod voverat: unde & hæc exaudita & illa intra triduum secundò sanata fuit. Voto liberata mater & peccatum suum publicè confessâ, Deo gratias egit; & deinceps semper Sanctæ devota fuit.

18 Domina quædam, cui nomen Catharina, coram vicario sequentia juramento asseveravit. Erat ipsi alterius oculi palpebra malo aliquo affecta; quo ne totus oculus operiretur, subvertita, ad B. Limbaniam, à qua multa sibi beneficia collata fuisse credebatur, auxilium recurrit, atque ejus altare adivit, quod plenum rosis invenit; unamque ex iis, quæ de altari deciderant, acceptam cum fiducia oculo applicuit. Cùm per tres dies eum rosâ istâ tetigisset & confricuisset, in manu reperit pustulam, similem grano cocci, ex oculo delapsam: qui postquam nonnullas etiam lacrymas emisisset, integræ restitutus est sanitati, quam & retinuit.

19 Coram vicario etiam Paulus de Fronti jurejurando interposito ista affirmavit. Navim Mauri Grillo, quâ ipse & alii vehebantur, aggressâ fuerat altera Catalanorum q̄ navis, cui illa viribus inferior resistere non poterat. Paulus accepto vulnere & viso periculo, ne à Catalanis caperetur, ad B. Limbaniam confugit: quâ invocata, focis animi redierunt, seque hostium manibus eripuerunt: & licet navis littori impacta fuerit, omnes tamen salvi evaserunt; ille verò ex vulnere convaluit.

20 Quidam, nominatus Raphaël Lunone, gravissimo morbo correptus & à medicis derelictus, per quindecim dies nec cibum nec potum ullum sumere potuit: cui ad extrema perducto, non tamen sensibus alienato, apparuit monialis, quæ totum ipsius corpus tetigit, atque ita eum allocuta fuit: Age, fili, fac votum B. Limbaniam, atque omnibus prædica, quòd illa morbo te liberaverit. Fecit hæc Raphaël; nuncupato voto, pristinam valetudinem recuperavit; de lecto surrexit & per domum ambulavit. Frater, qui ægrum cum cruce ad caput decubentem reliquerat, & pannum nigrum, quo ejus corpus secundum loci consuetudinem post mortem tegetetur, procuraturus exiverat, reversus, atque ipsum inveniens extra lectum, admiratione constitit stupefactus: cùmque fratrem interrogasset, quomodo surrexisset, rem omnem ab illo edoctus fuit. Tum uterque, cognito miraculo, gratias Deo egit. Hæc dictus Raphaël anno mcccxliv, mense Julio, in curia archiepiscopali ex mandato vicarii testatus fuit.

Omnia hæcenus narrata miracula per dominum Fredericum di Molognio canonicum & vicarium archiepiscopi, ad instantiam Joannis Casasco, qui tunc erat dicti monasterii syndicus, examinata & correctâ fuerunt; publicumque de iis instrumentum anno mcccxliv die xix Novembris confectum fuit manu Antonii Pilofo de sancta Victoria notarii publici r.

H h h h h 2 21 Anno

A. ANONIMO. ac mater filie graviter vulnerate & bis in discrimen oculum perdendi adductæ.

Malum, quo femina palpebram oculi affectam habebat, tollit,

E

se invocantibus navim hostium manibus eripit,

9

& moribundo appareat, qui subito sanatur: miracula ejus anno 1344 approbantur.

F

A. ANONYMO.
Periculose egrotantem mir. visione recreat B. Limbania, cujus nominis facellum exstruitur : * Idem Marciani

21 Anno MCCCCLIX venit ad memoratum monasterium, & coram notario ac testibus abbatissae (erat haec Margarita da Mare, notarius vero Raphaël Vacca) Petrus Margiano * Savonensis affirmavit, sibi in loco Lusitaniae, Altavilla dicto, graviter aegrotanti & à medicis desperato, mentis tamen compoti, apparuisse monialem in habitu Ordinis S. Benedicti s, sibi que dixisse : Nolito timere, quia ex hoc morbo non morieris; at mihi promittito, te, sanitate recuperata, nudis pedibus & linteo panno indutum, ecclesiam meam reverenter aditurum & ad altare meum lumina accensurum. Dein sibi visus fuit manu apprehendi & conduci per planitiem viriditate amœnam, in qua suavissimos cantus audivit, atque inter progrediendum dixit : Domina, mihi ista referenti nemo credit. Tunc illa signum ipsi dedit, pectori imponens palmam manûs, cujus formam ei impressam reliquit. Insuper ipsi tradidit pectinem cum funiculo albo, atque alterum pectinem sibi retinuit. Quam visionem cum Fratri Petro ex Ordine S. Francisci enarrasset, ex ipso intellexit, sibi apparuisse S. Limbaniam. Hoc miraculum ubique postea divulgavit Frater Petrus : unde multi praedictum Petrum Margiano accesserunt, visuri signum manus pectori ejus impressae. Dominus vero Lanzalottus * Pefagno, classis regiae praefectus, facellum B. Limbaniae nomini exstruendum curavit t.

* idem Lancellottus

ANNOTATA.

a Unde anonymi aetatem hic expressam didicerim, in Comment. num. 3 indicavi. In miraculis Latine reddendis eam ferè, quâ Italicè ab ipso scripta fuerunt, styli simplicitatem studiosè retinui, ut interpretationis fidelitas lectori minus suspecta esset. Si unam subinde periodum in duas vel plures, adhibitis aliis interpunctioibus, dividerim, & orationis membra paulò aliter construxerim, nonnullis hinc inde vocibus adjectis, vel suppressis; eo isthac consilio feci, ut, salvis rerum substantiâ & adjunctis, obscuritatem ambiguitatemque tollerem aut minuerem, eosque, quos praeter ceteris respuit Latinus sermo, defectus evitarem.

b Hoc & alia multa, qua creduntur de S. Catharina virgine & martyre, ad diem 25 Novembris, quo in Ecclesia colitur, discutientur.

c Anonymus miraculorum collector nonnulla huc spectantia observavit, qua lectori communico. In templo S. Thoma subter altare sacelli, B. Limbaniae dedicati, sacra hujus ossa asservari aut in eodem marmoreo, de quo hic agitur, condita monumento. Hoc autem primum & unicum sepulcrum fuisse censet, quod Beata corpus exceperit. Illius magnitudinem his verbis describit : La misura di esso (sepulcro marmoreo) è di lunghezza pari 4, di alta pi 2 1/2, di larghezza pi 2. Quid significat illud pari? An ita vitiosè scriptum fuit pro piedi, ut sensus sit, sepulcrum istud longum esse pedibus 4, altum 2 1/2 & latum 2? Ut sit, non satis amplum erat, ut B. Limbaniae recens defuncta corpus caperet, vel ipso teste anonymo, qui mox ita prosequitur : Quia verò posset mihi objici impossibile esse, ut spatium tam exiguum integrum corpus includatur; respondeo, illud non aliter esse integrum quàm in suis reliquiis, existentibus scilicet tum extra tum intra arcam seu sepulcrum marmoreum : nam paulò post manife-

ste indicat, numquam integrum B. Limbaniae corpus in arca ista fuisse depositum, sed, antequam sepultura traderetur, ab eo separatim fuisse caput, quod jam à seculo XIII exeunte seorsum servabatur, uti constat ex miraculo num. 5 referendo. Ut verò facilius lectori persuaderet, arcam illam, humani corporis non capaceam, in qua ipsius aetate B. Limbaniae ossa quiescebant, unam eandemque esse cum ea, in qua Beata se velle sepeliri abbatissa revelarat; ad singularem Dei providentiam recurrit, qui voluerit divisionem capitis à reliquis membris, priusquam haec in dicta arca collocarentur, ut in beata sua Virgine duobus in locis honoraretur. Quomodo autem divisionem istam Deus effecerit, an carnem sacri corporis citius in cineres redigendo, an verò hominum voluntates ita disponendo, ut caput à corpore nondum corrupto absciderint, non explicat anonymus. At id non est, quod ab ipso factum fuisse vellem. Producere debuisset idonea auctoritatis testimonium, quo prudenti fide dignam redderet rem aliqui tam difficulter credibilem, qualis est separatio capitis B. Limbaniae à reliquo corpore, intra breve illud tempus facta, quod inter ejus mortem & sepulturam medium fuit. Separationem istam solam excogitasse videtur, ut declinaret vim argumenti, quod ipse sibi objecerat. Argumenti autem consequens erat, vel ut monumentum marmoreum, hominis recens mortui corpori capiendò inidoneum, in quo aetate anonymi beatae Virginis ossa jacebant, & fortè etiam nunc jacent, diversum sit ab eo, in quo illa corpus suum deponi velle abbatissa revelavit; vel, si idem sit, ut Beata non statim post mortem suam, sed diu postea, cum jam virginel corporis caro consumpta esset, abbatissa apparuerit & monumentum istud indicavit, ut ipsius ossa ex loco prima sepultura in illud transferrentur. Hinc ulterius insertur primò, ut duo proximè sequentia miracula, qua anonymus cum iis adjunctis narrat, acsi facta fuissent ante primam B. Limbaniae sepulturam, eo tempore contigerint, quo ossa in dictum monumentum transposita fuere : secundo ut, licet in fine numeri 20 dicantur omnia praecedentia miracula auctoritate archiepiscopi Genuesis examinata & correctà fuisse, in publicum tamen instrumentum, quod ibidem de iis anno 1344 confectum esse asseritur, tria priora miracula eo modo relata non fuerint, quo ab anonymo proponuntur. Consequentias hasce concedas oportet, nisi negare malis, monumentum marmoreum, in quo anonymi tempore B. Limbaniae ossa quiescebant, idem cum eo fuisse, quod abbatissa fuerat revelatum. Sed si idem fuerit, sive diversum; id interrim teneo, donec contrarium evincatur, Beata prima vice fuisse depositam in sepulcro, quod totum ejus corpus continere potuerit, & caput ab illo postea fuisse separatim, cum sacra ossa recognoscerentur vel in arcam decentiorem transferrentur.

d Non in fossa seu spelunca, qua viventi B. Limbaniae virtutum palestra fuit, sed extra illam hic statui videtur locus, qui Beata sepulcro ponendo aptabatur, & in quo unus ex operariis illam contemnens divinitus punitus fuit. Hic enim ex isto loco ad fossam venisse narratur & in ea liberatum fuisse poenâ, quam incurrerat. Licet Vanninus cap. 19 aequè manifestè insinuet, operarium istum cum aliis extra dictam fossam sepultura locum preparasse; ta-

A *mèn cap. 22 diferè affirmit, moniales sepulcrum marmoreum, quod hic num. 1 divinitus inventum fuisse narratur, collocasse sub ecclesia S. Thomæ ad manum dexteram altaris majoris illo ipso in loco, ubi spelunca erat, quæ ejus (B. Limbanæ) habitaculum fuit. Sicut anonymus, ita & Vanninus sepulcrum istud primum fuisse ait, quod Beata corpus receperit. Non tamen cum anonymo illud tam arctum fuisse adstruit, ut virginea membra non nisi capite ab eis separato capere potuerit: nam post verba relata sacri depositi recognitionem factam esse scribit, & in ea caput a reliquo corpore fuisse disjunctum. Supponit itaque, integrum Beata corpus in sepulcro positum fuisse. Si in nulla re aberret Vanninus, dicendum est primò, operarium illum fodisse terram in memorata spelunca, postquam divinitus punitus erat, eâ exivisse, & ad eandem rediisse, ut panâ sibi inflicta liberaretur: secundo geminam fuisse arcam marmoream, alteram majorem, in quâ statim post mortem suam Beata deposita est; alteram minorem, quæ integrum corpus nondum in cineres dissolutum continere non poterat, & in qua anonymi etate sacra illius ossa custodiebantur. Dixi, si in nulla re aberret Vanninus: nam imprimis indubitanter affirmare non ausim, anonymum nostrum in eo præcisè falli, quod Beatam ad sua usque tempora in uno eodemque monumento marmoreo quievisse censeat. Sequelas, quæ ex hac sententia fluunt, proposui in præcedente annotatione. Incertum etiam est, an B. Limbania primò sepulta fuerit in fossa, in qua usque ad mortem delituit. Facile concessero, si ita luceat, anno 1294, quo Beata caput, ut num. 5 videbitur, in ecclesia monialium S. Thomæ publicè honorabatur, reliquum ejus corpus arca marmorea inclusum in fossa ista jacuisse & in veneratione habitum fuisse; sed unde certò didicit Vanninus, nullam translationem præcessisse?*

B *e De beate Virginis cultu, occasione insignis hujus miraculi promoti, plura habes in Comment. num. xi.*

C *f Vanninus hic sequentia subjungit: Atque hinc originem traxit consuetudo; quæ etiam nunc viget, infirmis dandi vinum S. Limbanæ; ut vocatur: quod, postquam Beatæ caput eo ablutum fuit, à sacerdote benedictum & in gossipio, quod idem sacrum caput attigerit, ægris oblatum sæpius hisce gustantibus integram valetudinem restituit: nec modò inter Christianos, sed etiam in partibus infidelium mirabiles istius vini effectus in febrî, præcipuè tertiana, laborantibus quotidie conspiciuntur. Ita ille Italicè, cujus verba Latina feci.*

g Improprè; quia scilicet innocens corpus suum voluntario martyrio affecit, dum pestine ferreo illud cruciavit, atque aliis modis affixit. Qualis fuerit iste pestis, dictum est post Viam in annotatione ad li. e.

h Hoc & sequens miraculum Vanninus anno mcccxxxviii contigisse ait.

i Hanc urbem, in Occidentali ora Ligustica sitam, satis notam suppono. Ejus portus anno 1528 obstructus fuit à Genuensibus, ut Jacobus Bonfadius in eorum Annalibus testatur.

k Vanninus Italicè pro Masino, ut habet anonymus, Massimino, id est, pro Maximo Maximinum posuit. Alias lectiones in nominibus propriis variantes in margine vel sequentibus annotationibus reperies.

A. ANONYMO.
l Est in Hispania ad mare Mediterraneum, in Orientali parte regni Granatensis, haud ita procul Almeriâ. Ab Hispanis vocatur el cabo de Gates: anonymus & Vanninus Italicè habent il capo di Gatta.

m Suspicio fuisse fragmentum navis, domuncula speciem referens.

n Urbs est episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi, in ducatu Montis-ferrati ad Bormiam fluvium sita; qua vulgari nomine Acqui vocitatur.

o Pagus est in ora Ligustica Savonâ distans tribus milliariibus Italicis, Genuam versus. Vulturum, indigenis Voltri, quod mox occurret, oppidum maritimum est inter dictas urbes jacens; sed multo vicinius est Genua.

p Vanninus eum diabolum credidit, senis formam ementitum, idque ideo haud dubie, quia postea narratur subito ex oculis evanuisse.

q Catalanos inter & Genuenses acriter mari bellatum fuit anno 1331 & quatuor sequentibus, uti videre est apud Uberium Folietam in Historia Genuensium. Potuit tunc contingere beneficium, quod hic B. Limbanæ adscribitur.

E *r Archiepiscopus Genuensis, cujus auctoritate hac anno 1344 facta fuerunt, erat Jacobus de S. Victoria ex Ordine S. Augustini. Ejus vicarius hic cognominatur di Molonio & syndicus monasterii S. Thomæ Calasco: at Vanninus in præmio pag. 3 di Molongo & di Calasco scripsit.*

s Habitum Benedictinum, in quo B. Limbania hic apparuisse narratur, silentio præterit Vanninus; Margaritam verò da Mare, de qua initio hujus numeri fit mentio, uti etiam alias monasterii S. Thomæ præfectus, quæ in Vita & duobus primis miraculis abbatissæ vocantur, ille priorissas dumtaxat appellat. Sed in fine Commentarii prævii sufficienter probatum fuit, monasterium illud ante annum 1509 abbatiam fuisse & in hac B. Limbaniam sub regula S. Benedicti vitam monasticam egisse: unde consequitur, ut supremam illius præfecturam non gesserint, quæ supra in miraculis num. 3 & 6 relatis priorissæ dicuntur.

t Vide iterum Comment. num. 13.

CAPUT II.

Miracula & beneficia recentiora.

Quidam uxorem duxerat B. Limbanæ tam devotam, ut ad ecclesiam S. Thomæ, in qua corpus ejus jacet, singulis diebus tenderet & apud ejusdem sepulcrum preces funderet. Maritus, sive quòd ob puleram juvenis uxoris formam zelotypus esset, sive etiam quòd parum religionis haberet, id sæpius ipsi prohibuerat; at frustra. Nullo modo poterat illa dimoveri a pio instituto, omnem operam curamque in eo ponens, ut ejus, quam tanta pietate colebat, sepulcrum visitaret; quod si propter mariti præsentiam aliquando non adiret, ejus à domo absentiam occasionem nacta, justum ac honestum desiderium suum implebat. Ubi hoc rescivit maritus, mortem minatus fuit conjugi, si idem facere pergeret: quæ tamen solitum pium opus

h h h h h 3 ideo

A. ANO-
NYMO.

ideo non intermisit. Tanta erat ejus in Deum fiducia, ut per gloriosæ Sanctæ merita se ab omni periculo liberandam speraret. Fortè contigit, ut maritus negotiorum causâ domo fuerit egressus; at citò reversus, nec conjugem inveniens, suspicabatur id, quod erat, scilicet eam exivisse ad ecclesiam S. Thomæ: quapropter à dæmone instigatus, pugionem sumpsit, velociter ad ecclesiam cucurrit, & uxorem apud Sanctæ sepulcrum in oratione inventam capillis arripuit; cùmque eam confodere vellet, jamque brachium ad percutiendum attolleret, pugionem divinitus teneri sensit. Unde animi dolore compunctus à Deo veniam petiit & auxilium à B. Limbania; erga quam uxori reconciliatus deinceps piè semper affectus fuit.

*Prævis appa-
ritions
bus, cœno-
bium S.
Thomæ ser-
vat ab info-
lencia mili-
tum, urbem
diripienti-
um;*

B

23 Anno MDXXII, ultima die Maii S. Petronillæ sacra, Genuæ tumultu bellico, terrore & luctu omnia perstrepebant, Hispanis urbem occupatam diripientibus; qui etiam monasteriis tam religiosorum quàm sacrarum virginum non parcebant. Eadem illa die P. F. Urbanus da Luzara, Ordinis Eremitarum S. Augustini, vir bonæ sanctæque vitæ & confessarius monialium S. Thomæ, in sacello B. Limbania, cui erat devotissimus, orationi vacabat; in qua Religiosas suæ curæ commissas illius patrocinio enixè commendavit, obsecrans, ut earum in tam manifesto periculo conservationem à Domino deprecaretur. Inter orandum Pater Urbanus sanctam Dei virginem Limbaniam vidit, splendidissima luce circumdatam. Quibus verbis Sancta ipsum affata fuerit, ignoratur. Ei tamen revelavit, quod futurum erat; scilicet monasterium S. Thomæ nullâ molestiâ afficiendum: cujus rei veritatem evidenter confirmavit eventus. Dicitur Pater visione ista recreatus ad reverendam Sororem Justinam Doria tunc monasterii istius priorissimam venit, eam de facta sibi apparitione certiore fecit, ac bono animo esse iussit, effecitque, ut nulla amplius monialium fugeret ad alterum cœnobium ejusdem Ordinis S. Augustini, Monialium pauperum S. Silvestri nuncupatum; quò aliquæ jam inde migrarant. Adveniens deinde hostilis militum turma nihil vi extorsit, solummodo petens cibum aliquem & potum ad corpora reficienda sibi ex charitate donari. Cùmque militibus vinum, caseus & panis largiter data fuissent, à monasterio S. Thomæ, nullum aliud damnum nec quidquam injuriæ passum, contenti discesserunt. At moniales, quæ inde ad cœnobium S. Silvestri transferant, etsi earum pudicitia attentata non fuerit (id enim per Dei gratiam nullis religiosis virginibus accidit;) spectatrices tamen fuerunt aliarum injuriarum, quæ non sine acerbissimo doloris sensu aspici poterant. Postea ad proprium monasterium, ubi à militibus nihil insolenter commissum fuerat, reversæ, cum ceteris, quæ ibi manserant, Sororibus Deo gratias egerunt de beneficio, per gloriosæ Sanctæ merita collato.

*Et illius
priorissæ
hydropis
graviter a-
groantii,*
b

24 Reverenda Soror Justina Doria, priorissa monasterii S. Thomæ b, diu hydropis laborarât, & vi ingravescentis morbi in discrimen vitæ adducta erat: quapropter apud ipsam vigiliis agebat una ex Sororibus, quæ ab ea nunquam discedebat. Istud charitatis officium etiam aliæ per vices præstabant: omnes enim morituram credebant. Postquam ægra S. Limbaniam, quam summa pietate colebat, & à qua plurima acceperat beneficia, ardentissimis precibus invocârât; ecce nocturno tempore, cùm dicta So-

ror ei sola adesset, vidit gloriosam sanctam Dei Limbaniam ad se venientem in nube lucidissima: ad cujus totam infirmam obtegentis aspectum Soror, quæ vigilabat, in genua procubuit, existimans illam è vita excedere. At contrarium evenit: nam ægra se mane magnâ aquæ copiâ exoneratam, ab omni morbo liberam, rectèque valentem reperit; & ad multos deinde annos vitam produxit.

25 Dominus Joannes Baptista Saoli *, nobilis Genuensis, Cariniani c in domo sua decumbebat febrî pestilente tam graviter ægotans, ut à medicis depositus & extrema unctione post aliorum Sacramentorum susceptionem munitus esset, atque omnem loquelam amisisset. Moribundo assistebat reverendus Pater F. Sebastianus, conventus S. Jacobi in Cariniano, Ordinis FF. Eremitarum S. Augustini: qui cùm nocte solus adesset infirmo, apparuit huic in habitu monastico gloriosa sancta Dei Limbania, dicens: Quomodo vales, Joannes Baptista? Qui respondit; O dilecta Mater! maximis crucior doloribus. Tum illa: Ne dubita, non ampliùs malè te habebis; & pallio suo ægrum operiens evanuit. Confessarius, etsi visionem non observârât, quia tamen illum loquentem audierat, dominam Aloysiam ejus conjugem advocavit. Cui cubiculum ingressæ dixit maritus: O Aloysia! sanus factus sum: nam me visitavit nostra Mater Soror Justina monasterii S. Thomæ, asservitque, quòd non ampliùs sim malè me habiturus; & re vera me modò bene valere sentio. At deinde intelligens sibi apparuisse S. Limbaniam, perque hujus merita pristinæ se valetudini restitutum esse, Deo gratias acturus ad monasterium S. Thomæ venit simul cum sua conjugè, quæ in accepti beneficii memoriam ibi obtulit vestem sericam cocco tinctam: & ambo semper Sanctæ devoti fuerunt.

26 Femina quædam summa veneratione gloriosam S. Limbaniam prosequatur. Inter alia pietatis opera ad lampadem, quæ apud Sanctæ sepulcrum erat, assiduè oleum ferebat, ita ut illa nunquam esset sine lumine. Accidit, ut maritus quartarium olei emerit, atque intra breve tempus absumptum deprehenderit: nam conjux non cessârât piam inde donationem facere. Quod ubi ex malevolorum relatione cognovit maritus, vas inspecturus ivit; at in loco consueto illud non reperiens, severa objurcatione uxorem incescere cogitabat. Tum ipsa visura abiit, & vas oleo plenum invenit: uade maritus mitigatus fuit, & ea, quæ conjux, devotione lampadi oleum, quamdiu vixit, suppeditavit.

27 Soror Maria Magdalena Giovo, monialis professa monasterii S. Thomæ, mense Januarii anni MDXCII, adversa valetudine adeo infirmabatur, ut esset in summo vitæ discrimine. Sero vespere, ut quiete aliqua frueretur, sola relicta fuerat cum comite; quæ dum longo ei interveniendi labore fatigata in vicino lecto nonnihil quiescebat, dictæ infirmæ vigilanti apparuit ingens splendor, qui accrescens propius ad eam accedebat. In medio clarissimæ istius lucis erat sancta Dei virgo Limbania, cui fervidis precibus se commendârât. Ubi infirma illam contexit, subito se supra lectum erigens non sine multis lacrymis dixit: Unde mihi tanta gratia, ut tu gloriosa Sancta me visum venias. Tunc S. Limbania illam tangens ita respondit: Nihil timeas; ac paulatim ex oculis abscessit. Post hanc apparitionem ægra sudorem emisit; morbi-

*atque alteri
moribundo
integram
sanitatem
reddidit.
* Vanninus
Sauli*

c

E

*Oleo in suis
honorem ab-
sumpto a-
liud, quo
vas vacuum
impletur,
substituunt.*

F

*Apparet
moniali de-
cumbenti ex
periculo
morbo, qui
depellitur,*

A morbiq̄ue gravitate ita levata fuit, ut posttridie manē accedens medicus extra periculum illam judicaret: quæ intra brevissimum tempus integræ valetudini restituta fuit. Hæc omnia, sicuti modò relata sunt, dicta Soror Maria Magdalena Giovo narravit coram reverenda Matre Sorore Maria Felice Doria, tunc priorissa cœnobii S. Thomæ, & coram R. P. Matthæo Aste ejusdem cœnobii curato & aliis monialibus.

Et puero cæco, cui visus restituitur.

28 Puer, qui ex malo quodam oculorum cæcitatem contraxerat, audiens beneficia opem S. Limbania virginis implorantibus à Deo præstita, qui in Sanctis suis mirabilem & gloriosum se ostendit; huc Genuam venire constituit: ubi singulis diebus, quantumcumque cæcus esset, optimò quo poterat modo, S. Limbania sepulcrum in monasterio S. Thomæ invisebat, in oratione sua cum simplicitate dicere solitus: Sancta Limbania, meos mihi oculos redde. Puer in pia ista accessione ad Beatæ sepulcrum & oratione perseveranti, cum in ecclesia quodam mane solus esset, conspiciendam se obtulit S. Limbania, quæ oculos ejus tangens, dixit: **B** Lauda Deum, quia visum recepisti. Tum ille mox exclamare cepit: Ego video; nam S. Limbania mihi visum reddidit: cujus miraculi fama per totam civitatem Genuensem divulgata fuit **d**.

Liberat mulierem malo, quæ à mamillam invaserat.

29 Blanca Torre, conjux Joannis della Torre, xxvi Aprilis anni MDLIII sequens beneficium à beata Limbania acceptum juramento confirmavit. Postquam filiam, cui Felicis nomen impositum fuit, dicto mense & anno Blanca pepererat, sinistra ejus mamilla tam gravi malo afficiebatur, ut eam amputare necesse esset: jam enim ulcus in ea nascèbatur. In his constituta angustiis ad Dei virginem Limbaniam & B. Ugonem confugit, fervida prece eos ita invocans: O Sancta Dei, uti cæco visum restituiti, ita & mamillæ meæ sanitatem restitue. Tu verò S. Ugo, fac ut inde lac effluat, quemadmodum aqua manat ex tuo fonte *e*. Eadem illa nocte se tangi sensit, sibi que dici audivit, ut omnem metum deponeret. Tunc lumen, quod videbatur exstingui, clarius exarsit: statimque mamilla, malo depulso, lac effundere cepit. Mane sanata mulier ad Sanctæ sepulcrum venit & gratiarum actionem Deo persolvit. Erat tum temporis monasterii S. Thomæ parochus R. P. magister Vincentius Montemerlo Dertonensis, & priorissa reverenda Mater Soror Limbania Spinola.

atque alteram, cui videndam se præbuerat morbo gravissimo.

30 Felix Ponti, conjux Joannis Baptistæ Ponti, anno MDXCIV, die ix Septembris, Genuæ in mariti sui ædibus ex periculosissimo morbo decumbens, S. Limbania vovit, se, si convalesceret, sepulcrum ejus in ecclesia S. Thomæ visitaturam. Eadem nocte Sancta ei in visione apparuit, ingenti splendore refulgens, hisque illam verbis fuit allocuta: Quando sana eris, ibis ad monasterium S. Thomæ, & efficies, ut ad portam feratur caput meum, quod devotè amplectêris, quia petitum beneficium accepisti. Ad hæc respondit infirma: O benedicta Sancta Dei, moniales istam mihi gratiam præstare nolent, quia, cum laica sim, eum favorem non mereor. Tunc Sancta reposuit: Ito & vocato Matrem Sororem Mariam Felicem, quæ priorissa est, & dicito ipsi meo nomine, ut tibi gratiam illam concedat; quod & faciet. Insuper eam moneto, ut molestias, quibus affligitur, patienter ferat, & moniales majorem mei

curam gerant, & circumspèctiores sint in dan- **A. ANO-**
dis meis reliquiis; nimia enim confidentiâ id faciunt: unde in periculum veniunt illas amittendi. His dictis, visio cessavit, & ægra ex morbo ita recreata fuit, ut medicus ejus vitæ non ampliùs timendum censeret. Firma valetudine brevissimo tempore recuperata, venit ad monasterium S. Thomæ, ut votum & quæ Sancta ipsi injunxerat, impleret. Cumque visa & audita narrasset, & quod desiderarat, obtinisset; de sanitate per Sanctam impetrata Deo gratias egit.

denique monialem vehementissimis brachii doloribus.

31 Soror Paula Felix di Negro, filia Nicolai di Negro, monialis professâ in monasterio S. Thomæ anno MDXCV, mense Julio, quodam die Sabbathi vespere orationi vacabat in choro, quemadmodum in religiosis familiis, antequam eatur cubitum, piè fieri consuevit. Inter orandum brachium ejus dexterum dolor invalit vehementissimus. Ad cubiculum reversâ in lectum se recepit, multum tegumentis sibi inferni jubens, quòd ex frigore se malum istud contraxisse putaret. Sed calore nihilo remissior fiebat dolor, imò magis intendebatur, adeo ut membrorum convulsionem sibi timeret. Cum media nox advenisset, vocavit Sororem Angelam Mariam, in altero ejusdem cubiculi lecto quiescentem, eique gravissimum, quo cruciabatur, dolorem indicavit. Surrexit illa, & flexis genibus Deum precata fuit; dein hoc consilium dedit: Parum gossipij, quod S. Limbania reliquias attingit, brachio affecto applicuisse juvabit. Postquam aliquid ex isto gossipio & pane benedicto S. Nicolai *f* in forma crucis brachio cum fiducia fuisset impositum, & infirma animo votum fecisset, se, si sanaretur, oblaturam brachium argenteum, curaturamque ut ad Sanctæ altare Sacrum unum celebraretur; statim in somnum incidit, & mane omnino sanata, quod voverat, perfecit. Hæc dicta Soror Paula Felix R. P. magistro Matthæo Aste curato ecclesiæ S. Thomæ & aliis Sororibus rogata narravit.

E

f

A N N O T A T A.

a *Miraculis, quæ cap. 1 dedi, in Ms. Italico anonymi subjicitur: Appendix aliarum gratiarum à B. Limbania præstitarum variis personis, è quibus aliquæ etiamnum vivunt in præfente monasterio S. Thomæ. His verbis indicantur Maria Magdalena Giovo & Paula Felix di Negro, moniales ejusdem cœnobii, quarum prior anno 1592 periculoso morbo, altera anno 1595 gravissimis brachii doloribus ope B. Limbania liberata fuit. Utrumque beneficium num. 27 & 31 invenies. Facillimè fieri potuit, ut moniales illæ vixerint, dum anonymus Beata miracula & beneficia collegit: id enim non serius quam seculo xvii ineunte fecit, ut alibi dictum fuit. Incertum mihi est, an beneficia, quæ in hoc capite num. 22 & 26 narrantur, post annum 1509 contigerint, quo cœnobium S. Thomæ moniales Augustiniana incolere cœperunt: contigisse tamen suspicor, cum cetera omnia posteriora sint; quemadmodum patet ex temporum notis aliisque adjunctis in eorum relatione expressis.*

F

b *Ex numero præcedente certum est, Justina Doria ex Ordine S. Augustini anno 1522 præfuisse monasterio S. Thomæ: unde cognoscitur non modò hoc, sed etiam sequens miraculum.*

lum.

A. ANONYMO.

lum, in quo ejusdem Justina fit mentio, accidisse post annum 1509, quo monasterium istud Augustinianis monialibus traditum fuit.

c Olim, Genua suburbium erat, quod Ubertus Folieta in Historia Genuensium anno 1327 mœnibus inclusum fuisse scribit: cœnobium vero S. Thoma, quod olim etiam suburbanum erat, intra urbem receptum fuisse ait anno circiter 1347. Cœnobium istud ab Occidentali, at Carinianum (incolis Carignano) ab Orientali parte urbi Genuensi adjunctum fuit.

d Hoc miraculum accidisse post dictum annum 1509, eruitur ex eo, quod in sequenti beneficii, anno 1553 juramento confirmati, narratione illius, tamquam rei haud ita diu prae-

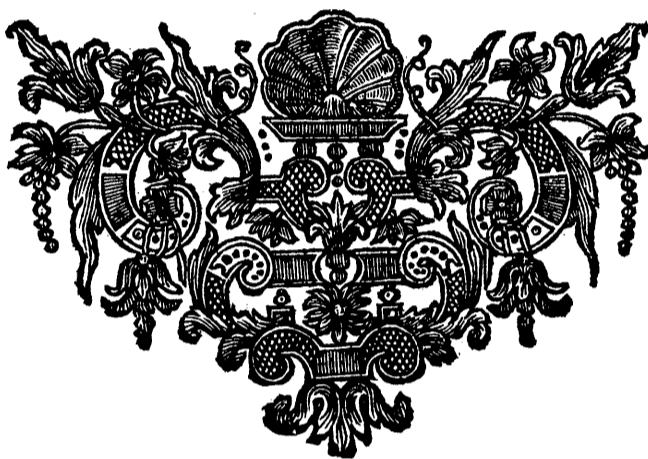
rite, mentio fiat.

e Invocatur hic S. Ugo, quem Martyrologium Genuense anno 1640 excusum ad 8 Octobris ita celebrat: Genuæ depositio S. Ugonis confessoris ex Ordine Equitum Hierosolymitanorum, qui apud ecclesiam S. Joannis pium hospitalitatis officium erga pauperes exercuit: de quo illud celebre traditur, quod velut alter Moyses ex petra aquam signo Crucis eduxerit: quæ hodie etiam S. Ugonis nomine perenniter fluens, languores pellendi virtutem retinet.

f Plurima miracula, que Deus operatus fuit ad usum panis benedicti, qui S. Nicolai de Tolentino agnominatur, dabuntur ad diem 10 Septembris, quo sanctus ille colitur.

B

E

C

F

INDEX HISTORICUS.

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

A

- † **A**ron frater S. Moysis legislatoris 6 e, 8 b c, 9 d e f, 27 b, 31 c d e f, 32 d e, 33 a d e f, 34 a, 35 d e f, 36 a b, 37 a b c d, 38 b e, 40 a f, 41 f, 42 c, 43 b c d f, 45 a b, 46 e, 47 a, 48 a c, 49 b, 52 c d, 55 a, 56 d, 60 f, 61 a, 62 a b, 66 c, 67 a, 70 b, 71 d, 73 c, 74 d, 75, 76 a b e f, 80 b e, 82 f, 83 a b e f, 84 a c d e, 85 a, 87 e f, 93 a b c, 95 c, 96 d f, 97 a, 99 d e f, 100 a b e f, 101 a b c, 102 d e f, 103 a b c d, 104 e f, 105 a b c d, 106 a b, 108 e f, 109 a, 167 d, 171 b, 175 e f, 176 e. *Consecratur pontifex* 81 d, 82 a b, 87. *Offert primitias* 82 d e, 87 d. *Moritur* 109 e f, 110 a, 112 a.
- † **Abdas** martyr sub Sapore Persarum rege 529 a b
- Aberames** Saracenorum dux 632 a
- Abel** abbas subscriptus legitur charta donationis S. Andomari 567 b, 569 b
- Abiron** contra Moysen & Aaronem rebellis divinius punitus 99 d e f, 100 a b c d, 103 e f, 104 a b c d e, 105 e f
- Abiu** filius Aaronis 74 d, 75 a b e. *Consecratur sacerdos* 81 d. *Offert primitias & divinius morte punitur* 82 d e f, 87 e
- Abraham** patriarcha 8 b, 51 f, 52 a, 56 d, 157 e, 158 c, 161 c, 162 a
- Abuzacus** dux 755 d, 756 d e
- † **Acharius** episcopus Noviomensis 554 e, 561 c, 591 d, 592 f, 606, 607 b
- † **Achatius** invocatur inter Sanctos Auxiliatores 731 b
- Achaz** rex Juda 659 b
- † **Achilleus** martyr 489 f, 490 a b, 499 a, 500 a b f, 501 a b
- Achimian** filius Enac 94 e, 95 a b c d e f
- † **Acontus** vel **Acontius** martyr Portuensis 526 e f
- Adala** Arnulfi Flandria comitis uxor 578 e, 624 d, 626 a b c
- Adalardus** abbas Sithiensis 581 f, 582 a, 619 c
- Adalardus** monachus subscripsit privilegio S. Folquini episcopi Morinensis 572 e
- Adalbaldu** subscripsit traditioni Adroaldina 560 d
- Adalbero** episcopus Augustanus 718 a e, 719 c, 720 c d e, 733 c
- Adalbero I**, episcopus Metensis 783 d
- † **Adalbertus** (postmodum archiepiscopus Magdeburgensis) ad convertendos Russos mittitur v e f, vi a
- Adalbertus** dux Alemannia 257 e f, 258 a b d e
- Adalagus** episcopus v f
- Adalhamus** abbas monasterii S. Afra 701 d
- Adalolfus** abbas Sithiensis 553 d
- Adam** creatur 157 b e
- Addila** filia S. Ida 259 f
- Addo** avus S. Zacharia filii Barachia 656 b
- † **Adelardus** abbas Corbeiensis 258 a f
- Adelberga** (Ava) prima abbatissa monialium S. Mauri prope Virdunum 223 e f
- Adelgerus** episcopus Augustanus 719 d e
- Adelheida** Zutphania comitissa 272 e
- Adelica** conjux Henrici I Anglia regis 695 d
- † **Adleyda** S. Lupi, Bergomatium ducis uxor, perperam collocatur sub finem seculi III & initium IV, 231 e, 232, 233, 234, 235, 236 c. Sed collocanda videtur seculo VIII, 236 c d e, 237 a b c d e, 238 a b, 239 d, 240 b, 242 b, 246 a b c
- † **Adrianus** martyr 654 e
- Adrianus I** Papa 683 d e
- Adrianus** imperator 181 c e, 185 d f, 186 a b e, 510 f, 524 e, 548 e
- Adrianus** proconsul Hellepontii 663 e, 666 a d
- Adroaldus** fundator abbatia Sithiensis 558 c d, 559 a & seqq., 560 a b & seqq., 561 b & seqq. 562 b, 563 d, 564 a d, 587 a e, 591 c, 592 e f, 605 f, 606 a
- † **Aegidius** abbas 653 d
- Aegidius** à Leodio monachus Aurea vallis 202 c
- Aegyptii** plagis divinius affecti 33 f, 34 a c, 37 a b e d e, 38 d e f, 39 d e f, 40 a, 43 b d e f, 44 a b c d e, 46 e f, 48 d e f, 49, 50 a b, 171 c d e
- Ethiopes** bello Aegyptios superant 17 a. *Vincuntur à S. Moysè* 17, 18
- Ethiopes** ad unitatem Ecclesia reducli xxiv b
- † **Afra** martyr 745 d, 748 a
- Agar**, uxoris Abrahami, posterii 22 b
- † **Agatha** virgo martyr 321 a b, 325 b, 385 d, 434 b f
- Agaton** martyr 4 a
- Agenulfus** episcopus Gabalitanus subscripsit concilio Pontigonensi 253 a
- † **Agericus** episcopus Virdunensis 221 b, 222 a b c d e f, 223 a, 224 a f
- † **Aggæus** propheta 3 d, 655 b, 656 c d e
- † **Agilulfus** abbas martyr cum Sociis 486 e f
- † **Agilus** abbas Resbacensis 688 c d, 689 e, 690 d
- Aginus** episcopus Bergomatium 240 a
- Agliata** (Andreas Vespasiani) senator Panormitanus 348 d e, 387 a
- Agliata & Paruta** (Franciscus) princeps Villa Franche, prator Panormitanus 386 a
- Agliata** (Gaspar) senator Panormitanus 386 a
- Agliata** (Joannes) Baro Soloënti, Senator Panormitanus 383 b
- Agliata** (Marianus & Spatafora) senator Panormitanus 384 f, 386 d
- Agnericus**. Vide Chagnericus pater S. Chagnoaldi episcopi Laudunensis
- † **Agnes** virgo martyr 434 b f
- Agnes** Bavaria ducissa 779 e, 781 d
- Agnetrudis** soror S. Fara abbatissa 689 d e, 693 e
- Agnifilius** (Amicus) episcopus Aquilanus & S. R. E. Cardinalis, 471 c, 472 d
- Agnoaldus** pater S. Agili abbatis Resbacensis 689 e

INDEX HISTORICUS

- Agolphus presbyter subscripsit traditioni Adroaldina 560 d
- Agostini (P. Josephus) Societatis Jesu 399 e f
- Agricola episcopus Gabaluanus subscripsit concilio Remensi 253 a
- † Aidanus episcopus Lindisfarnensis 695 a, 696 d f, 697 b, 698 a, 699 b c
- Airardus archiepiscopus Ausciensis 633 a d
- Aistulphus Longobardorum rex 209 c
- Alagna (P. Josephus) Societatis Jesu 380 a, 410 d e f, 411 a
- Alarinus episcopus Albenfis 675 a
- Albericus episcopus Comensis 542 b
- Albericus Marsorum episcopus 504 d
- Albericus scriptor Vita S. Aspreni 179 c d e
- Albero episcopus Virdunensis 225 d
- † Albertus patronus urbis Drepanensis in Sicilia 359 d
- † Albuinus episcopus Brixinensis 527 d f
- Albuquerque dux (Fernandez de la Cueva) prorex Sicilia 345 d, 348 d, 386 b
- Aldenburgius (Engelhardus) vir nobilis in diocesi Eystadiensi 779 a b c
- † Aldricus episcopus Cenomanensis 783 c
- Alegambe Societatis Jesu 371 f
- Aleimus secundus abbas Aquicinctinus 487 f
- † Alexander episcopus Hierosolymitanus martyr 667 e
- † Alexander martyr Lugdunensis 198 f
- † Alexander martyr 231 f, 232 c, 233 b, 235 c d f, 236 a b d, 237 a e f, 239 e, 240 a e f, 243 f, 244 a b c d e f, 245 b c, 246 c d e, 249 b
- † Alexander Papa martyr 672 f
- Alexander II Papa 275 e
- Alexander III Papa xix a b, 320 b
- Alexander IV Papa, xxi a b, 297 c d, 416 c, 417 e f, 418 b & seqq., 419 a b c, 420 a e f, 421 a b, 422 a & seqq., 423 a & seqq., 424 c, 429 d, 430 a, 431 a c d, 433 d, 439 d f, 440 c d, 442 e, 444 a, 502 a
- Alexander VI Papa, xxv e, xxvi c
- Alexander VII Papa 350 f, 351 a b, 353 a
- Alexander VIII Papa 486 a
- Alexander magnus Litmania dux, deinde Polonia rex xxv c, xxvi a
- Alexander Severus imperator 519 a d, 525 b
- Alexander Sigismundus episcopus Augustanus 732 c
- Alexander Vitoudus Russia dux Catholicus xxii e f, xxiii a
- Alexius patriarcha Constantinopolitanus Catholicus xvi a
- Alexius metropolita Russorum, an Sanctus sit? xxi f, xxii a b c d
- Alexius Comnenus imperator Gracorum xviii c
- Alfridus abbas S. Vulmari 582 c, 583 e
- † Aloë episc. confessor 4 e
- † Alpius martyr, patronus Leontinorum in Sicilia 364 f, 509 f
- Alphonfus Aragonia rex insit apud Pontificem pro canonizatione S. Rosa Viterbiensis 432 e
- Alphonfus à secretis Cardinali Alphonso Carillio 460 b c, 461 e
- Alterius (Angelus) episcopus Sutrinus 432 a, 442 c, 444 e
- Altimannus (Minnius) Thuscia olim provincialis, Ordinis S. Francisci 654 c
- † Alto abbas Almonasteriensis 486 c
- Amalbertus monachus subscripsit privilegio S. Folquini Morinensis episcopi 572 e
- Amalecitas 66 c d e, 69 d e f, 70, 71 a b c, 99 a b, 164 a, 172 b c
- Amalfridus vir illustris monasterium Hunulcurt S. Bertino subicit 575 b c d e
- Amanatus (Jacobus) Papiensis, S. R. E. Cardinalis 788 b c d e f, 789 b
- † Amandus episcopus Trajectensis 574 e
- † Amator episcopus Augustodunensis 196 c
- Amatus Ordinis S. Francisci 654 d e
- † Ambrosius quid senserit de divina essentia à S. Moysè visa 149 c d e f
- Ambrosius episcopus Bergomatium 240 b c d, 248 c, 250 b c d e f
- Ambrosius filius illegitimus Barnabonis Mediolanensis ducis 648 d f
- Amenophus idem, qui Pharao 10 e
- Amlancharius episcopus subscriptus legitur chartæ donationis S. Audomari 567 b, 569 e
- Ammianus Marcellinus historicus 201 d e
- Ammiel explorator Chanaan 94 d e, 95 a b c d e f, 96 b c
- Ammon martyr 4 a
- Ammonitæ 114 f, 115 a e, 116 b, 118 a
- Ammonius episc. conf. dicitur fuisse magister Origenis 5 a
- Amonius martyr 4 a
- Amorrhæi 99 b, 115 c d e, 116 a b c, 117 b c d e f, 118 b c, 133 d, 136 b, 159 a, 164 a
- Amos propheta 657 e
- † Ampelius episcopus 722
- † Ampelius 651 c f
- Amram pater S. Moysis legislatoris 8 b c d, 9 a b c d e f
- Anabaptistæ hæretici 502 d
- Ananus pontifex Judæorum 660 e
- † Anastasius martyr 654 e
- Anastasius IV Papa 501 e
- † Anatolius episcopus 2 e
- Anaxagoras physicus 15 f
- Anaximander physicus 15 f
- Anaximenes physicus 15 f
- † Andeolus martyr 670 d f
- † Andreas apostolus Russis prædicasse perhibetur 1 f, 11 a
- Andreas laicus Ordinis S. Francisci 664 d
- † Andronici corpus Verona 676 f
- Andronicus imperator, Græcanici schismatis renovator xxi c
- Aneætarus episcopus Sueffionensis 544 c
- Angelramnus episcopus Metensis 782 f, 783 d e, 784 b e
- Angelus mulier sub veste virili anachoretis 322 b c d, 381 c
- Aniciorum familia 663 d, 665 d
- Anna Austriaca regina Francia 224 e, 370 a
- Anna Constantini & Basilii imperatorum soror, conjux Vladimiri, Russia ducis vii b & seqq., viii a b d e, xi b
- Anna Jarostai Russia ducis filia, uxor Henrici I Galliarum regis xvii d
- Anna mater S. Samuelis propheta 159 f
- Anna virgo Ordinis Carmelitarum 654 c
- Anotus vicecomes dux copiarum Barnabonis Mediolanensis ducis 648 e
- † Ansharius episcopus Hamburgensis 717 e
- Ansegisus archiepiscopus Senonensis 669 b c d
- Anselmus episcopus Fulginatensis 501 e
- Anselmus abbas Garstensis 653 e
- † Ansovinus episcopus Camerinensis 495 d e
- Antichristus 146 e f, 147 a b c
- Antipater episcopus Rhosi 11 a b
- † Antonius II patriarcha Constantinopolitanus xv

INDEX HISTORICUS

- iv c d e, v a, xiii b
- Bassura episcopus civitatis Messalei martyr 654 b
 Bastachio episcopus martyr 654 b
 Bastalongo episcopus martyr 654 b
 Bazan (Ferdinandus de) archiepiscopus Panormitanus 290 e f, 291 a b c, 353 f, 354 a b
 Beatrix Rogerii Sicilia regis conjux 304 f
 Beelphegor idolum Moabitaram 125 f, 126 a
 † Begga 257 e, 258 a
 Begu sanctimonialis in monasterio Haconos 697 f, 698 a b c
 Beheramus. Vide Vararanes V Perfarum rex
 Belisarius dux militum sub Justiniano imperatore 682 a d
 Bellarminus S. R. E. Cardinalis 790 a
 Bellutius (Aurelius) rector parochialis S. Michaelis in diocesi Feretrava 211 e, 212 e
 Bellutius (Julianus) capitaneus reipublica San-Marinensis 213 b
 Belluzzi (Alexander) nobilis San-Marinensis, scripsit Commentarium de gestis S. Marini diaconi 210 a b c
 † Benedicti patriarcha reliquia 724 d
 Benedicti (P. Lucas) Ordinis S. Francisci, orator Viterbiensium pro impetranda S. Rosae canonizatione 431 a & seqq. Syndicus in ejusdem Sanctae processu 432 b, 442 b & seqq., 444 c
 Benedictus VI Papa 722 d
 Benedictus XIII Papa, xxvii e, 289 f, 348 a, 353 b, 415 b, 427 b, 430 d e
 Benedictus XIV 352 d, 419 a
 Benedictus XIII antipapa 461 d
 Benedictus mulier anachoretis. Vide Angelus.
 Benedictus I abbas Fuessensis 726 e, 764 b
 Benedictus abbas Fuessensis seculo xviii, 727 c d f
 Benedictus abbas Sibiensis 584 e
 Benedictus Florentinus Ordinis S. Francisci 654 d
 † Benjamin diaconus, martyr in Perfide 529 a b c d e
 Benjamin monachus Sibiensis 594 b c d e
 † Benignus martyr 670 d, 671 b
 † Benignus 225 c
 † Benitus (Philippus) Ordinis Servorum B. M. V. 483 c d
 † Benningi corpus Magdeburgi 504 e
 Berarius miles subscripsit privilegio S. Folquini Morinensis episcopi 572 e
 Beraudus episcopus Furconensis 501 e
 Berchtoldus Prior monasterii Augustiniani prope Ratisponam 779 c d f
 Berhardus episcopus Virdunensis 221 e, 222 a
 Beringerus fundator abbatis Sorothana 734 e d
 † Berini episcopi Dorcestriensis in Anglia translatio 5 c
 † Bernardus quid senserit de divina essentia à S. Moysè visa 150 a b
 Bernardus episcopus Albensis 675 b d
 Bernardus septimus episcopus Mindensis 653 f, 654 a
 Bernardus abbas, legatus Apostolicus ad ducem Lituania 221 e
 Bernardus comes, frater Pippini regis 257 e f, 258 a c d e f, 259 b f
 Bernardus Prior S. Orientii, postmodum archiepiscopus Toletanus 631 f
 Bernarius monachus Corbejensis 258 a f
 Berno abbas Cluniacensis 647 c d
 Berta seu Bertrada Pippini Brevis vidua 757 a
 Bertefridus subscriptus legitur charta donationis S. Audomari 567 b, 569 e
 Bertgerus sacellanus S. Ida vidua 262 d e f, 263 d f
 Bertharius presbyter Virdunensis scripsit brevem historiam Episcoporum Virdunensium 221 b c, 222 a, 225 d e
 † Bertinus filius Waldeberti comitis, monachus Sibiensis 574 a b c. Ejus corpus Audomarpoli 621 d
 Bertolino (P. Andreas) clericus regularis, scripsit quadam miracula S. Rosalie 408 e
 Bertrannus (Martinus) laicus Ordinis S. Francisci 654 d
 Beseleel peritus artifex tabernaculum fœderis ejusque sacram supellecilem elaboravit 81 a b, 87 b
 Bessarion S. R. E. Cardinalis Nicenus, episcopus Tusculanus 432 a, 442 b, 444 e
 Bitius (Marinus) canonicus Arbensis, reliquias S. Marini transferri curat 214 b c d
 Bladimeris filius Jarostai, Russia ducis xvii d
 † Blandina martyr 191 a
 Blascus (Didacus) senator Panormitanus 384 f
 † Bladius invocatur inter Sanctos Auxiliatores 731 b
 Boæ horrenda magnitudinis dracones 746 c d, 748 b c, 749 b c d e
 Bobolenus abbas Bobiensis 702 e
 Bogaert (R. adm. D. Joannes Gerlacus vanden) Ordinis Pramonstratensis 374 c d
 Bohemi à fide Catholica desciscunt xxiv b
 Boleslaus I Polonia dux xi c d, 636 f, 637 a c d, 638 a b c, 639 a, 643 a f, 644 d
 Boleslaus II, xviii b
 Boleslaus Swidrigello princeps Russus xxiii c
 Bonacolti (Simon) senator Panormitanus 348 d e, 387 a
 Bonellus (Camillus) protonotarius Apostolicus San-Marinensis 211 e
 Bonettus (Marinus) archipresbyter San-Marinensis 211 a c d e f, 213 d
 Bongiorno (Joannes Baptista) protonotarius Apostolicus 377 b
 Bongiorno (Petrus) senator Panormitanus 383 e
 † Bonifacius episcopus Moguntinus 712 d e, 713 d f
 † Bonifacius Papa I 5 e
 † Bonifacius IV 3 c
 Bononia (Simon) archiepiscopus Panormitanus 304 b
 Bonucci (P. Antonius Maria) Societatis Jesu missionarius in Brasilia 378 f
 Bonzy (Clemens de) episcopus Biterrensis 370 a
 Borgias (Alphonsus) S. R. E. Cardinalis Valentinus, postmodum Callistus III Papa 445 c, 467 e f, 468 e
 Borgias (Petrus Ludovicus) capitaneus sanctae Sedis & provincia Patrimonii gubernator 432 b c
 † Boristus princeps Russus 1 b d, 1x d, xii b f, xvi f
 Bosco (Franciscus del) dux Misilmelis, praetor Panormitanus 383 e
 Bosco (Josephus del) senator Panormitanus 383 e, 395 f, 396 a b
 Boso episcopus Constantiensis 711 c d, 745 c, 747 d
 Bouhier consiliarius Divionensis 193 d
 Bovo abbas Sibiensis 550 f, 551 a b, 552 d e, 553 e, 554 a, 582 b c, 583 c d, 604 b, 614 a & seqq., 615 a b c, 617 a & seqq., 618 a & seqq., 619 f, 620 e f, 621 c
 Boussanus (Petrus) transfudit corpus S. Frontiniani

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

niani martyr	675 a	nus, S. R. E. Cardinalis	788 b c d e f, 789 b
Bracilius filius Vladimiri Russia ducis	636 c, 641 b c	Carathinus (Lazarus) episcopus Comensis	541 f
Bradanoocus socius S. Winnoci	573 c d e. Vide Quadanocus.	Cariddus clericus regularis ex Ordine infirmis ministrantium	421 c, 423 e
Brancatia familia illustris Neapolitana	229 b c	Carillius (Alphonsus) S. R. E. Cardinalis	460 b, 461 d e
Brancatius (Franciscus Maria) S. R. E. Cardinalis, episcopus Viterbiensis	430 b c d	Carlomannus Major-domus Francia, deinde marchus Casinensis	707 d e f, 712 d, 731 e f, 732 b, 752 a, 753 f
Brancatius (Raynaldus) Cardinalis	229 c	Carlomannus Pippini Brevis filius	757 a c
Brantforti (Nicolaus Placidus) princeps Leonfortis, prator Panormitanus	384 f	Carolis (Jacobus de) cancellarius Balneoregionum	432 d
Britones Armorici acciti in Italiam à Gregorio XI	467 f	Carolus archiepiscopus Moguntinus	718 f, 719 a
Brunaccius (R. P. Dominicus) Societatis Jesu per provinciam Romanam prepositus provincialis	415 d	Carolus Magnus Francorum rex, deinde imperator	189 f, 190 a, 236 f, 237 a b c d, 240 a b, 257 c d, 259 d f, 260 a b d, 261 c d e, 262 f, 280 b, 304 d e f, 305 a f, 307, 317 b, 350 c, 368 a, 382 c, 556 e, 570 d, 572 a, 731 e, 756 a b, 757 a c d
Brunehildis Francorum regina	187 f, 690 c d, 691 d, 705 a, 738 e f, 740 b c d	Carolus III imperator, cognomento Crassus	188 b, 190 a
Bulgari quando & à quibus ad fidem conversi	11 c d, 14 a b c	Carolus IV imperator	503 c, 504 f, 505 b e
Buonajuto (Josephus) senator Panormitanus	386 d	Carolus Calvus Francorum rex & imperator	201 c, 221 f, 259 c d e f, 596 b, 598 d, 619 b c, 784 a b
Burbone (Petrus de)	487 f	Carolus VIII Francia rex	427 e f
† Burgundofara abbatissa. Vide Fara.		Carolus II Hispaniarum rex	351 d
† Burgundofaro episcopus Meldensis, Vide Faro.		Carolus Andegavensis, Sicilia rex	487 f
Bullignanus (Michael Angelus) capitaneus reipublice San-Marinenfis	213 b	Carolus Martellus Major-domus Austrasia	257 e, 258 f, 259 f
Buttunerius (Petrus) senator Panormitanus	386 b	Cartacon (Franciscus) senator Messanenfis	413 d

C

C Aath avus S. Moyses legislatoris	8 b	Carretto (Margareta del) monasterium S. Rosalia virginis ex testamento Panormi erigi jubet	298 d e
Caathitarum ministeria	84 d e f, 90 a	Cascini (P. Jordanus) Societatis Jesu, scripsit Vitam S. Rosalia virginis, in cujus corporis inventionem utilem operam contulit	279 e f, 280 a b c d e, 329 c d, 332 e, 337 b c, 339 a, 381 e f, 382 a b, 399 c e, 403 b
Cæcilia conjux Guilielmi Meschines Complandia domini	695 c	Cascini (Thomas) senator Panormitanus	384 f
Cajetanus (Casar) marchio Sortini, prator Panormitanus	386 b	† Casimiri, Polonia regis filii, zelus contra schismaticos	xxiv d
Cajetanus (P. Octavius) Societatis Jesu, scripsit Vitam S. Rosalia virginis ante corporis inventionem	279 a b c d, 280 e, 380 d	Casimirus Polonia rex	xxiv c e, xxv b d, xxvi a
Caiuccius (Georgius) abbas Congregationis Montis Oliveti	412 b	Cassianus socius S. Frontiniani martyr	674 c e
Calandrinus (Philippus) episcopus Bononiensis, S. R. E. Cardinalis	788 b c d e f, 789 b	Castellanus (Clandius) duas SS. Candidas perperam confundit	178 b, 180 a b
Caleb explorator Chanaan	94 d e f, 95 c d f, 96 a b c, 97 a, 126 e, 162 c, 167 d	Castelli (Hippolita Lancellotta) abbatissa monasterii S. Salvatoris Panormi	283 f, 284 a & seqq.
Calipides episcopus Leptimagnensis	680 e	Castelli (Joannes Georgius) eques Ordinis Melitensis in S. Rosalia munificus	368 f
Callistus II Papa	695 d	Castelli (Lancelotus) senator Panormitanus	386 e
Callistus III Papa	415 c, 418 c, 420 a b, 426 d, 430 f, 431 a & seqq., 432 a e f, 449 a, 467 e f, 468 e, 484 b	Castiglia (Bartholomæus)	377 e
Calmetus (Augustinus) refutatur	67 f, 68 a & seqq., 72 e, 75 b c, 107 d e f, 108 a b c d e, 159 c f, 160 a c f, 161 a & seqq., 162 a, 659 d, 660 a & seqq., 661 a b d	Castiglia (Franciscus) Societatis Jesu, prodigiosè sanatus ope S. Rosalia	375 e f, 376 a & seqq., 377 a c & seqq., 378 a b c d e
Calvinistæ	251 f, 254 d e, 543 e	Castiglia (R. P. Ignatius Stanislaus) Prapostus provincialis provincie Sicula Societatis Jesu, optimè de Actis Sanctorum meritis	281 c d e, 286 b, 377 e
Cambyles Persarum rex	17 e	Castiglia (Josephus)	377 d e, 378 a
Camillus (venerabilis Pater de Lellis)	408 f	Castiorum nobilis familia Senensis	483 c
Campora (Petrus) episcopus Cremonensis	368 b c	Castorius episcopus Amiterninus	494 f
Candaces regina eunuchus	181 b f, 184 d, 185 e, 186 d	Castro (Petrus de) archiepiscopus Hispalensis	510 a b
Capranica de Caranzonibus (Angelus) episcopus Reatinus	432 a	Castrocello (Nicolaus de) episcopus Aquilanus	502 d e
Caputoflo (Petrus de) presbyter Viterbiensis	417 d e f, 418 a, 421 a b, 423 f	† Catharina invocatur inter Sanctos Auxiliatores	731 b
Carafa (Decius) Cardinalis archiepiscopus Neapolitanus	178 b, 228 a		Kkkkk † Catha-
Carafa (Gregorius) Roccella Prior, dein magnus magister Ordinis Melitensis	346 d, 375 c d		
Carafa (Oliverius) archiepiscopus Neapolitanus	Septembris Tomus II.		

INDEX HISTORICUS

- † Catharina *Sweea* 430 c
 Catharina *mater S. Rosa Viterbiensis* 442 e
 Catharina *Matthai* 4 a
 Cava (*Marcus la*) *episcopus Mazarenfis in Sicilia* 360 d
 Cauvipaldus. *Vide Geovaldus episcopus Ratifponensis.*
 Cechinus (*Joannes*) *episcopus Viterbiensis* 432 a d e f, 442 b c
 Ceillier (*Remigius*) *quorundam nominum, qua in S. Scriptura occurrunt, antiquitatem vindicat* 161 c. *Argumenta ipsius pro tempore conscripti Pentateuchi expenduntur* 162 f, 163 a & seqq., 164 a b
 Cenforinus *vir illustris apud Romanos* 520 d
 † Carbonius *episcopus Veronensis* 677 d
 † Cetheus *episcopus Amiterninus* 494 f
 Cetura *uxor Abrahami* 20 d e f, 21 e, 22 b e
 Chagnericus *pater S. Chagnoaldi episcopi Laudunensis* 687 f, 688 a d f, 689 a c e, 690 e f, 691 e
 † Chagnoaldus *episcopus Laudunensis* 5 b, 574 b d e. *Ejus facta perperam adscripta S. Magno abbati Faucensi* 704 a & seqq., 705 a, 737 f, 740 a
 † Chaletricus *episcopus Carnotensis* 5 d
 Chananæi 99 a b, 101 e f, 102 a b, 111 e d e f, 112 a b c d, 113 f, 114 a, 158 c
 Chananes *rex Arad* 113 f, 114 a
 Chanethoths *Aegyptius à S. Moysæ occisus* 19 d
 Chardon (*Mauritius*) *rektor collegii Constantiensis Societatis Jesu, de musæo nostro optime meritis* 724 c d, 725 d, 727 a d, 728 c d, 732 c
 Chazari *ad fidem conversi* 11 d f, 111 a
 Chenebron *rex Memphis* 10 e
 Cheneprus *idem qui Pharao* 10 d, 17 c d
 Chesnius (*Andreas du Chesne*) 193 d
 Chiffletius (*Petrus Franciscus*) *Societatis Jesu* 193 c d, 199 d
 Childebertana *uxor Amalfridi, fundatrix monasterii Hunnocurtenfis* 575 e
 Childebertus II *Austrasia rex* 187 f, 221 a, 740 b
 Childebertus II *Francorum rex* 559 f
 Childebertus III *Francorum rex* 575 f, 576 a, 577 e f, 580 b d, 592 e, 593 a
 Childebertus *filius Theodorici Burgundia regis* 740 d
 Childericus III *Francorum rex* 580 f
 Chilpericus II *Austrasia rex* 187 f
 Chleb. *Vide † Hlibus.*
 † Chlodulfi *episcopi Metensis translatio* 652 b
 † Christinæ *Virg. mart. corpus Panormum translatum* 315 c d. *Inter ejusdem urbis Patronas colitur* 321 a b, 324 f, 325 b, 332 f, 336 b, 383 b, 384 d, 385 d, 386 f, 394 c
 † Christophorus *invocatur inter Sanctos Auxiliatores* 731 b
 Chrocus *dux Alemannorum* 252 e, 253 d
 † Chrodegangus *episcopus Metensis* 782 b
 Chunebertus *subscripsit traditioni Adroaldina* 560 d
 Chus *fili Cham posteri* 20 e, 21 e f, 22 a
 Cioninus (*Joannes Baptista*) *vicarius generalis episcopi Feretrani* 210 d, 211 a b
 † Ciriacus *invocatur inter Sanctos Auxiliatores* 731 b
 † Clara *Clarissarum institutrix* 424 a d
 Clarissæ 424 a d
 Claromonte (*Francisca à*) *abbatissa Ordinis S. Francisci* 654 d
 † Clarus *abbas monasterii S. Marcelli* 190 f, 191 a
 Claudius I *imperator* 748 b
 † Clementis *Papa caput* xviii f, xix a
 Clemens III *Papa* 734 c
 Clemens VI *Papa* 461 c, 481 c, 505 f
 Clemens VIII *Papa Ruthenos Polonia subditos Ecclesie unit* xxvi f, xxvii b c d
 Clemens X *Papa* 353 a, 790 e
 Clemens XI *Papa* 299 d e, 351 e, 353 a
 Clemens XII *Papa* 1 c
 Clemens *Alexandrinus* 182 b, 185 a b
 Clemens *metropolita Russorum Catholicus* xviii f, xix a
 Cleph *Longobardorum rex* 235 a
 Cletyus (*Joscio de Clety*) *cœnobita Sithiensis, de Actis Sanctorum bene meritis* 549 f, 550 a b d e, 551 a b, 552 c d e f, 553 b c f, 554 d e f, 559 d e, 576 f, 577 a, 584 a f, 586 d e
 Clodoveus I *Francorum rex* 538 b
 Clodoveus II *Francorum rex* 558 b d, 559 e, 560 c, 561 b d, 562 b, 565 c, 575 b, 591 c, 592 f, 606 a, 607 a
 Clodoveus III *Francorum rex* 563 f, 575 f
 Clotarius I *Francorum rex* 187 b, 549 a
 Clotarius II *Francorum rex* 556 d, 558 c, 691 e, 707 e, 709 f, 710 d e f, 711 a, 731 e, 732 a, 738 e f, 740 c e, 751 f, 752 a, 753 e f
 Clotarius III *Francorum rex* 558 b c, 563 a e, 565 a b e f, 566 a, 568 b c, 570 d, 609 d
 Colle (*Dominicus del*) *senator Panormitanus* 383 e
 Colle (*Franciscus del*) *senator Panormitanus* 348 d e, 387 a
 Colnagus (*Antonius*) *senator Panormitanus* 386 a
 Colomannus *Hungarus electus dux Haliciensis* xix c
 † Columba *martyr* 653 e
 † Columba *Reatina* 483 e
 † Columba *virgo martyr* 486 e
 † Columba *virgo martyr distincta est à S. Beata virgine martyre* 668 c d e, 670 c f, 671 d e, 672 e
 † Columbanus *Luxoviensis & Bobiensis abbas* 551 e, 687 f, 688 f, 689 a b, 690 b c e f, 691 a b c d e, 692 a, 703 b c d e f, 704 a & seqq., 705 a b c d f, 706 a b c, 708 d e, 709 e f, 710 a e, 711 a, 715 d e f, 723 e f, 724 b c, 731 e, 732 a, 735 b & seqq., 736 a & seqq., 737 a b, 738 b & seqq., 739 a b c d, 740 d e, 742 e f, 743 a, 745 b d, 749 b f, 751 f, 752 a, 753 e f, 756 e
 Columna (*Calogerus*) *dux Casarodis, marchio Fluminis Dionysii* 413 b
 Columna (*Prosper de*) *S. R. E. Cardinalis* 432 a, 442 b
 Commodus (*Lucius Aurelius*) *imperator* 196 d e
 Concilia. *Agathense anno dvi, 253 a, 540 a. Arelatense I anni cccxiv, 252 f. Ariminense anni ccclix, 210 c. Arvernense anni dxxxv, 253 a. Aurelianense IV anni dxli, 253 a. Aurelianense V anni dxlix, 537 c, 538 c. Bituricense anni mxxxii, 253 a. Brestense in Lituania, xxvii b c. Cabilonense anni dlxxxix, 187 f, anni dccclxxxiii, dccclxxv, dccclxxxvi, dccccxv, 190 a. Constantiense anni mcdxvi, xxiii a b. Florentinum anni*

INDEX HISTORICUS

- tes* 731 b
 Dionysius à patriarcha Constantinopolitano mis-
 sus metropolita Russorum xxii a
 † Dochuma eremita 654 e
 Dodo episcopus Monasteriensis 268 e f, 269 a f,
 270 a
 Dodo episcopus Reatinus 501 e f, 506 b d e
 Dodo discipulus S. Bertini 591. Vide Duodo.
 Dodo sacellanus Ottonis I Imperatoris 505 d
 Domenichi (R. P. Jacobus) Rector Societatis
 Jesu 356 f
 † Dominicus institutor Ordinis Prædicatorum
 313 b, 338 d
 Domitianus imperator 490 a, 499 a & seqq.,
 500 a c, 501 a, 666 a
 Domitianus T. Fl. Clementis & Domitilla filius
 499 f, 500 a
 Domninus Moxoritanus episcopus in Numidia
 679 c
 Domoalis minister S. Columbani abbatis 690 c
 Donatianus episcopus Eliensis 680 a b c
 Donatianus episcopus Teglensis 680 a b c
 Donatianus episcopus Veselitanus 680 a b c
 Donatianus episcopus Usinadensis 680 a b c
 Donatus episcopus 654 a
 Doria, alias Auria (Joannettinus) Cardinalis,
 archiepiscopus Panormitanus 279 f, 300 b c,
 304 e, 317 b c, 324 e f, 325 a d, 326 d,
 327 a c d e, 328 a c d e, 329 c d e, 330 d
 e f, 331 a e, 332 b c d f, 333 f, 335 b,
 336 a & seqq., 337 a b, 339 a, 348 c d,
 349 d f, 350 a b c d, 355 d, 356 f, 357 a d,
 367 h, 370 e, 372 f, 373 a, 381 e f, 382
 a b, 383 c e, 384 e f, 385 a b, 386 a b c d
 e, 387 b, 389 d, 403 d, 413 a
 Doria (Justina) Priorissa monasterii S. Thoma
 Genua 798 b c d, 799 f, 800 a
 Doria (Maria Felix) Priorissa monasterii S.
 Thoma Genua 799 a
 Drancius episcopus Morinensis 569 c
 Draufio episcopus subscriptus legitur charta do-
 nationis S. Audomari 567 b
 † Draufius episcopus Sueffionensis 544 e f, 568 e
 Draufius episcopus Morinensis 613 d. Vide Dran-
 cius.
 Droctigilus episcopus Sueffionensis 544 b c d,
 548 f
 Drogo episcopus Metensis 783 a e f, 784 a b e
 Drogo episcopus Morinensis 582 c, 583 c &
 seqq., 620 a b c d e, 621 e f, 622 a & seqq.,
 623 a b c
 Duodo discipulus S. Bertini abbatis 588 c e f,
 591 f, 592 a b c, 608 c
 Duratius (Stephanus) archiepiscopus Genuen-
 sis, S. R. E. Cardinalis 790 c
- E
- E** Anflada conjux Oswii Northumbria regis
 696 b
 † Ebbo archiepiscopus Senonensis 669 d
 † Ebertrannus abbas S. Quintini 556 f, 557 a
 & seqq., 558 a & seqq., 559 a b, 560 a &
 seqq., 561 a & seqq., 562 b & seqq., 564 a
 b c, 565 a, 586 f, 587 b c d e, 591 b c d,
 593 a, 605 e f, 606 a, 607 b
 Ecbertus maritus S. Ida vidua 256 d, 259 b
 c d, 260 a, 261 c d e f, 262 a, 263 a c d
 † Ecclelii episcopi Ravennatis corpus 535 c.
 Quo tempore obierit 536 d
 Edgunus advocatus. Vide Odginus.
 Edwinus avus maternus S. Eifleda abbatisse 696 b
- Egilolphus Longobardorum rex 738 f, 739 a,
 740 d
 Ekkehardus decanus Sancti-gallensis 724 c
 Ekkehardus junior, monachus Sancti-gallensis
 724 a
 Eldab unus è septuaginta Senioribus Israël 91 c
 Eleazar sacerdos filius Aaronis 75 e, 82 f, 83
 a b, 100 e, 104 f, 109 f, 110 a, 112 a,
 126 c d e f, 127 b, 128 b d e f, 129 a, 130
 f, 132 e, 133 b, 143 a b, 144 b c d e,
 164 e
 Eleonora Ferdinandi II imperatoris conjux 506
 a b
 † Eleusippus martyr 670 d, 671 a
 † Eleutherius Papa 652 b, 682 c e f
 Eleuterius episcopus 4 c
 † Eifleda abbatisse Streaneshalensis 696 a b c
 Eliab princeps tribus Zabulon 84 b
 Eliabus idem, qui Ooliab 87 b
 † Elias propheta 142 a c d e f, 143 a, 146 a b
 c d e f, 147 a b c
 Elias metropolita Kioviensis schismaticus xxvi f
 Eliezer filius S. Moysis legislatoris 22 d, 29 f,
 30 b, 31 c e. Invisit patrem in Raphidim
 66 f, 71 d
 † Eligius episcopus Noviomensis 543 c, 545 a
 b c, 546 b c d e, 547 b c, 554 e, 563 a c,
 564 e, 568 a b, 592 f, 607 b, 692 e
 † Elifabetha Thuringia Lanigravia 274 a, 278 f
 † Elisæus propheta 6 c. Ejus reliquias venera-
 ri gestiunt SS. Paula & Eustochium 184 d
 Elifaphan 83 a
 Elovius Russus 640 d
 Embrico episcopus Augustanus 719 b
 Emmanuel Eduardi Portugallia regis filius Car-
 melita 5 b
 Emmanuel Smolenscensis episcopus xix a
 Emus (Joannes) episcopus Bergomensis 240 f
 Enaci posteri gigantes 94 e f, 95 a
 Enoch 146 e f, 147 a b c
 Epaphroditus S. Pauli apostoli discipulus 665 f
 Ephrem metropolita Russorum Catholicus xviii c d
 † Epipodius martyr Lugdunensis 198 f
 † Erafmus invocatur inter Sanctos Auxiliatores
 731 b
 Erafmus schismaticus, intrusus metropolita Rus-
 sorum xxiii b c
 Erchambertus episcopus Frisingensis 718 d
 Erchanoldus vel Erchonaldus præfectus militum
 ducis Otwini 711 c, 745 b c d, 747 d e
 Eremboldus monachus Sithiensis 578 c, 626 a
 † Erkenbodus vel Erkenbodo ex abbate Sithien-
 si episcopus Morinensis 569 c, 570 b c, 574
 a. Ejus corpus Audomaropoli 621 d
 Erlefridus abbas Sithiensis 578 b, 579 b c d e,
 580 a b, 583 d, 592 d, 593 a, 611 b f,
 612 f
 Ermengardis Caroli I Lotharingia ducis filia 272
 e f
 Ermenricus monachus ac deinde abbas Elewan-
 gensis 700 e f, 701 a b c e f, 702 a & seqq.,
 703 e, 706 e f, 707 a b c, 708 f, 716 d f,
 717 a b c d, 718 c, 719 e f, 735 a, 736 e
 f, 756 f, 758 d e
 Erwinus. Vide Erchanoldus.
 Erwinus miles subscripsit privilegio S. Folquini
 Morinensis episcopi 572 e
 Esau posteri 109 e, 158 d e f, 159 a
 Esdras Scriba 15 f, 152 b, 157 b, 158 a,
 167 a
 Esterhafi comes Hungarus, piè erga S. Rosaliam
 affectus 372 c
 Estoute-

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

Estoutevilla (<i>Guilielmus de</i>) archiepiscopus Rothomagensis S. R. E. Cardinalis	788 b c d e f,	† Felix martyr	671 b
	789 b	† Felix	487 e
Eticho dux Alemannia	257 e, 258 b	Felix IV Papa	536 d
† Eva virgo martyr	654 a	Felix presbyter seculi VIII	580 f
Eva formatur	157 b c	Ferdinandus II Romanorum imperator	371 b c,
Evanthius episcopus Gabalitanus subscripsit concilio Aurelianensi IV	253 a		506 a
Eudaldus presbyter villa Sanceia	669 c	† Ferreolus martyr	486 d, 487 e. <i>Ejus corpus inventum translatumque</i> 533 b c f, 534 a b d
Eudo Aquitania dux	632 a	† Ferrutius martyr	486 d, 487 e. <i>Ipsius corpus inventum & translatum</i> 533 b c f, 534 a b d
Eudo filius Roberti regis Francorum	582 d	Fimia (<i>Simon</i>) abbas S. Lucia Nethi	377 b
Eudoxius prefectus templum S. Eudoxii martyri exstruit	508 f	Firmanus (<i>Dominicus</i>) S. R. E. Cardinalis	432 a, 442 b
Eugenia abbatisa monasterii Hoëmburgensis	258 b c d	† Firminus episcopus Virdunensis	222 e f, 225 d
† Eugenius episcopus Carthaginensis	652 b, 673 e, 678 a b c, 679 f, 680 f, 681 b c	† Flavia Domitilla virgo martyr	489 f, 490 a b, 499 a & seqq., 500 a b f, 501 a b
Eugenius II Papa	548 b c, 549 d, 782 f, 783 a b, 784 d	Flavia Domitilla senior	499 c d f, 500 a
Eugenius IV Papa	xxiii e f, xxiv a b, 427 a e, 431 a d, 444 e, 468 c, 472 d	† Flavianus I episcopus Comensis	541 f
Eugilpero notarius sub Arnulfo imperatore	733 d	Flavius episcopus Remensis	548 b, 549 a
Evi rex Madianitarum occisus	128 a	† Flavius Clemens consul Romanus	499 a c f, 500 a
Evin dux Tridentinus	235 a	Flavius Josephus scripsit multa de S. Moyse legistatore non sine erroribus	7 d, 92 c d e
† Evodius episcopus Antiochenus	665 a	Florazer Russus	642 e, 643 e. <i>Vide Horasirus.</i>
Eufanius (<i>Josephus</i>) Aquilanus, episcopus Porphyrionensis	790 e	† Florentius episcopus Tungrensis	202 c. <i>Non Trevirensis</i> 203 f, 204 a
Eusebius presbyter	524 b	† Florentius martyr	497 f
† Eustachius invocatur inter Sanctos Auxiliatores	731 b	† Floriani martyris Laureacensis reliquia an Monasterii servata fuerint	503 d f, 504 a
Eustachius Ghisnarum comes	582 d	Folbertus abbas S. Bavonis	583 d
† Eustasius abbas Luxoviensis	557 a b c, 574 b c, 605 d, 606 f, 687 f, 689 a e, 690 c e, 691 a b e f, 692 a, 702 e, 705 b, 708 b c, 710 c d e f, 711 a b, 740 e, 753 f	Folcardus monachus Sithiensis quam Opuscula scripserit de S. Bertino abbate	549 c, 550 b c d e f, 551 a d, 552 d, 553 e f, 604 b & seqq., 613 e f
Eustathius patriarcha Constantinopolitanus Catholicus	xvi a d	Folco alias Fulco, abbas Sithiensis, deinde archiepiscopus Remensis	600 c d, 601 b c d
† Eustochium sacra Palestina loca veneranda invisit	184 d	† Folquinus episcopus Morinensis	550 a f, 552 d, 570 a b, 571 b, 572 a & seqq., 573 a, 581 d e f, 582 a b, 583 d, 584 b c, 586 b c d, 618 b c, 619 c d e f, 620 c, 621 b c
Euthymius I à Leone imperatore sufficitur in locum Nicolai Mystici patriarcha Constantinopolitani	xiii d, xiv d, xvi a	Folquinus abbas Laubiensis non scripsit Vitam S. Bertini abbatis	549 c e f, 550 a b, 552 e d, 553 c
Euthymius II patriarcha Constantinopolitanus	xxiii b	Folquinus diaconus Sithiensis	552 c, 553 d e, 584 a, 626 a
Euthymius Pereiaslaviensis episcopus	xviii b	Forel (<i>Cesar</i>) Rector collegii Auxitani Societatis Jesu	630 f
Eutyche soror S. Hermiones	181 b, 185 e, 186 d	Formosus Papa	xiii c
† Eutyches martyr	486 c, 490 a b c d, 492 b e f, 493 a, 494 b d, 495 b f, 496 d e, 499 b d e, 500 a b d e, 501 a b c d, 504 b c d, 526 d e, 527 b	Fortunatianus Leptiminensis episcopus	680 e
Eutyches discipulus S. Joannis Evangelista	186 d	Forz (<i>Guilielmus de</i>) comes Albemaria	695 e
Ezechiëlus antiquus poeta	24 a	† Franciscus Xaverius Societatis Jesu urbis Neapolitanae contra pestem patronus	367 c
		† Franciscus Patritius Ordinis Servorum B. M. V.	483 c
		Franciscus à Regibus, Ordinis Minorum	4 e
		Franco episcopus Wormatiensis	4 c
		Fredericus I imperator, cognomento Barbarossa	418 d e, 419 a b, 420 f, 734 c, 781 d
		Fredericus II imperator	383 f, 417 a c f, 418 d f, 419 a b c, 437 c d, 438 b c d e f, 439 e, 441 a f, 442 e
		Fredericus IV, aliis III	427 d e, 762 d
		Fridericus I episcopus Augustanus	719 b
		† Fridericus episcopus Aylstetensis in Germania	4 b, 488 c
		Fridiburga Gunzonis in Suevia ducis filia	710 c, 741 e f, 743 e f
		Fridogifus abbas secularis S. Martini Turonensis & S. Bertini Sithiensis	566 a, 571 b & seqq., 572 a c f, 573, 618 f, 619 a b
		Frigyth abbatisa monasterii Haconos	697 f
			L IIII Frois-

F

† F Abianus Papa martyr	667 e f
† Fara abbatisa	574 b, 687 e, 688 a c e f, 689 a b d e f, 690 f, 691 e f, 692 a, 693 b
Farina (<i>Vincentius la</i>) baro Asperimontis, scripsit epistolam de S. Rosalia virgine ante corporis inventionem	278 f
† Faro episcopus Meldensis	543 c, 546 b c d e, 547 b c, 574 b c d e, 687 b c, 688 a d e, 689 c d, 693 c
Febronia Ferdinanda à Jesu sanctimonialis Ordinis S. Clarae	409 b c d e f
† Felicitatis martyris caput Litomislum translatum	504 f
† Felix episcopus Abbiritanus	680 e, 681 a
† Felix martyr	497 f

INDEX HISTORICUS

- Froitzheimius (*Quirinus*) *Benedictinus* parochus *Suchtelenus* 271 d e
 Fuchardus vel Flocardus *episcopus Albenfis* 675 d e
 Fuggeri *comites* 768 c, 769 b
 Fulbertus *episcopus Cameracensis* 578 e, 624 d
 Fulbertus *abbas S. Bavonis* 582 c
 Furtenbach (*Benedictus*) *abbas Fuldensis* 714 d
 † Fuscianus *martyr* 599 d, 601 b, 610 a, 611 c d
- G
- Gabelkoven (*Joannes Godefridus de*) *Theatinus* 777 f
 Gaddi *explorator Chanaan* 94 d e, 95 a b c d e f, 96 b c
 Gaditæ *possessionem accipiunt trans Jordanem* 132 d e f, 133 a b c d, 136 e f, 138 d e f, 139 a b
 Galla 4 e
 Gallente (*Nuntius*) *sacerdos, promovit cultum S. Rosalie Catalgironi in Sicilia* 365 a
 † Gallus *abbas* 703 d, 705 e f, 706 a b c d e, 707 d, 708 c d e, 709 a & seqq., 710 a b c, 711 b c d, 716 a, 723 e f, 724 b c d, 731 f, 735 b c d e, 736 a & seqq., 737 a, 738 b c d f, 739 a b c f, 740 a, 741 c d e f, 742 a & seqq., 743 a b c e, 744 b d e f, 745 a b c, 747 d e, 749 b f, 751 b d, 752 a
 Gallus *imperator* 519 c d e f, 520 a & seqq., 521 a b d, 523 a b e
 Gallus (*P. Antonius*) *Rector collegii Ticinensis Societatis Jesu* 209 b
 Gamanus (*Joannes*) *Societatis Jesu, de Aëlis Sanctorum optime meritis* 209 e, 257 a, 702 a
 Gambacurta (*Marius*) *Motte marchio, prator Panormitanus* 386 e
 Gambacurta (*Vincentius*) *senator Panormitanus* 386 e
 Garzas *archiepiscopus Ausciensis* 633 a d
 Garzia (*P. Melchior*) *Ordinis B. M. V. de Mercede* 410 a b c
 Garzas *Navarra rex* 305 c, 382 d, 383 f, 384 a
 Gasch (*Josephus*) *archiepiscopus Panormitanus* 348 b
 Gasconius (*Antonius*) *senator Panormitanus* 386 a
 † Gaudentius *Ariminensis episcopus & martyr* 210 a c d, 218 f, 219 a c d, 220 d e
 Gaudentius *episcopus Constantiensis* 741 e, 743 e
 Gebehardus *episcopus Spirensis* 717 e
 Gebehardus *canonicus Ratisponensis* 734 d
 Geddiel *explorator Chanaan* 94 d e, 95 a b c d e f, 96 b c
 † Gedeon *Israëliarum iudex* 486 e
 Gediminus *Lituania dux* xx1 f
 † Gelasius I *Papa* 169 a b, 489 c, 754 e
 Gelimer *ultimus Wandalorum rex* 682 d
 Gelofus (*Antonius*) *vicarius generalis sedis Panormitana vacantis* 351 a, 377 b
 Genialis *diaconus civitatis Gabalum subscripsit concilio Arelatensi I* 252 f, 253 a
 Genfericus *Wandalorum rex* 677 f
 Gentilis de Matelica, *Ordinis Minorum* 488 a b
 † Georgius *invocatur inter Sanctos Auxiliatores* 731 b
 Georgius I *metropolita Russorum Catholicus* xv11 c, 634 c d
 Georgius II *Catholicus metropolita Kioviensis* xxv11 e
 Georgius *famulus S. Romani principis Russi* 635 c e, 636 a, 638 f, 640 a c d f
 Geovaldus *episcopus Ratisponensis* 713 f
 † Gerardus *abbas* 626 b
 Gerardus *episcopus Florentinus* 646 e
 Gerardus *abbas Fuldensis* 732 c
 Gerbrachus *episcopus Curienfis* 717 e
 † Germanus *episcopus Autissiodorensis* 670 e
 † Gero *episcopus Colonienfis* 277 f, 278 a b
 Gersam seu Gerson *filius S. Moysis legislatoris* 22 d, 29 f, 31 c e. *Invisti patrem in Rabbidim* 66 f, 71 d
 Gersonitarum *ministra* 84 d e f, 90 a
 † Gertrudis *abbatissa Nivellesis* 257 d e f, 258 a e, 259 b, 260 d
 Gervinus *abbas S. Richarii* 582 c, 583 d
 Gerwaldus *monachus Sithiensis à Normannis dire cruciatus* 488 d, 596 d e
 Gezo *abbas Novaliciensis* 675 d e
 Giannellus (*P. Antonius*) *Societatis Jesu, scripsit Vitam S. Rosa Viterbiensis* 415 c
 † Gibrianus 3 a b c
 Girberga *abbatissa parthenonis S. Mauri apud Viridunum* 224 c
 Gifulphus *dux Fori-Julienfis* 235 a
 Giurato (*Gaspar*) *senator Panormitanus* 386 d
 Giurato (*Petrus*) *senator Panormitanus* 386 d
 Gobelo *Lotharingia dux* 272 e, 273 a d e
 Godefridus *Alemannorum dux* 755 f, 757 a b
 Godefridus *abbas Schonaugia* 488 c
 Godefridus *Gobelonis Lotharingia ducis filius* 272 e, 273 a d e
 † Godegrannus *episcopus martyr* 486 f
 Godeschalcus *abbas Sithiensis* 629 c
 Godeschalcus *Zuiphania comes* 272 c d
 Gonzaga (*Andreas*) *Societatis Jesu* 367 b
 Gonzaga (*Franciscus*) *episcopus Mantuanus, S. R. E. Cardinalis* 788 b c d e f, 789 b
 Gororanes. *Vide Vararanes V Perfarum rex.*
 Gottfridus *episcopus Ratisponensis* 781 d
 Gozbalduus *episcopus Wirceburgensis* 717 e
 Gozbertus *abbas Sancti-galleusis* 702 f
 Gozelinus *Taruannensis clericus* 583 e
 Græci *ad unitatem Ecclesia redacti* xxiv b
 Grata, *qua S. Alexandri martyris sepulcrum curavit, male confunditur cum S. Grata, SS. Lupi & Adleyda verisimiliter fisa* 231 b & seqq., 232 c, 235 c d e, 236 a c d, 237 e f, 238 a, 239 d e f, 244 b c d e, 245 b
 Gratia *abbatissa monasterii S. Grata Bergami* 248 a c, 251 a
 Gravangerus *episcopus subscriptus legiur charta donationis S. Andomari* 567 b, 569 b c d e
 Gravina (*P. Franciscus Maria*) *Societatis Jesu missionarius* 379 c
 † Gregorius I *Papa, cognomento Magnus* 293 e, 544 a b e, 547 d, 548 a & seqq., 549 a, 556 d, 682 c f, 683 a d e f, 684 a & seqq., 685 a & seqq., 686 e
 † Gregorius VII *Papa*, xv11 f, xv111 a d, 275 e, 648 a b
 Gregorius IX *Papa*, xx b c, 416 c, 424 a
 Gregorius XI *Papa* 467 f, 480 e, 503 c, 504 f, 505 b c
 † Gregorius *Nyssenus breviter scripsit Vitam S. Moysis legislatoris* 7 e, 170 & seqq.
 Gregorius I *metropolita Russia Catholicus* xx111 a b e, xxiv a
 Gregorius II *metropolita Russorum Catholicus* xxiv c d e f, xxv f
 Gregorius *famulus S. Romani principis Russi. Vide Georgius.*
 Grilla

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

Grilla (Juliana) abbatissa monasterii S. Thome Genue	789 d	lexandri Polonia regis	xxv e
Grimaldi Societatis Jesu	378 c	Helvidius impius hereticus virginitatem sanctis- sime Dei genitricis impugnavit	158 d
Grimaldus abbas Sancti-gallensis curavit trans- lationem S. Othmari	721 e	Hemma conjux Ludovici regis	718 e f
Grimoaldus Major-domus S. Sigeberti Austrasia regis	756 c	Hemmo episcopus Halberstadensis	717 e
Grotius (Hugo) refutatur	24 c d	† Henricus discipulus B. Alberti Pontidensis, ejusque successor	645 a f, 646 f, 647 b
Guadagnoliorum familia in Colle Scipionis	483 e	† Henricus II imperator	582 b, 637 d, 638 a
Gualterus II archiepiscopus Panormitanus	319	Henricus III imperator	272 d e f, 273 a b c d f
	a b	Henricus V imperator	503 a
† Gudwali corpus Blandinium delatum	583 a	Henricus VI, alius V, imperator	304 f, 383 f
Guël explorator Chanaan	94 d e, 95 a b c d e f,	Henricus I Galliarum rex	xvii d, 582 b, 583 c
	96 b c	Henricus I Anglia rex	695 c d
Guelpho Suevorum dux	731 e	Henricus VIII Anglia rex	696 f
† Guerrini martyr corpus translatum	483 e	Henricus cognomento Leo, Bavaria dux	781 d
Guerrinus (Martinus Antonius) canonicus Ber- gomensis de Altit Sanctorum bene meritus	233 b e f, 234 b	Henricus comes Palatinus ad Rhenum	779 e
	495 c d	Henricus comes subscripsit privilegio S. Folqui- ni Morinensis episcopi	572 e
Guido episcopus Camerinensis	495 c d	Henricus abbas Fuëssensis	702 d, 722 c, 723 a
† Guilielmus Vercellensis	307 d	b e, 724 d, 726 d e f, 754 b	
Guilielmus episcopus Camerinensis	495 c	Henricus Seyfridus, Ordinis Minorum	4 e
Guilielmus II abbas Sithiensis & episcopus Tor- naccensis	584 d e	† Herais martyr	545 b
Guilielmus filius Henrici I Anglia regis	695 c d	† Herculanus martyr episcopus Perusinus	503 c
Guilielmus Gelrus Ultrajectensis episcopus	272 c	Herculis simulacrum comminutum	186 b
Guilielmus Goudanus, Ordinis S. Francisci, pro Fide Catholica in Hollandia occisus	4 f	Heremarus abbas S. Remigii	582 c, 583 d
Guiscardus (Robertus) dux Normannus	299	Heremarus fundator abbatis Wormboltenensis,	564
	f, 300 a, 307 f, 383 f	f, 576 a & seqq., 577 b, 590 a, 607 d e	
Gundlindis avia S. Ida vidua	257 e f, 258 b	Herentrudis virgo	3 c, 486 e
	c d e	Herewita soror S. Hilda abbatissa	697 b
Gundrada filia Bernardi comitis	258 e f	† Heribertus archiepiscopus Colonienis	276 f.
Guntbertus monachus scripsit privilegium S. Fol- quini episcopi Morinensis	572 e	Ejus corpus Colonia	622 e
† Gunthramnus Aurelianorum & Burgundia rex ecclesiam & monasterium S. Marcello marty- ri construxit	187 b c d e f, 188 a & seqq., 189 a b c d f, 190 d, 191 c, 194 f, 199 a	Heribertus monachus, dein abbas Sithiensis	628
Gunzo dux	741 e f, 742 a b c d, 743 c e f, 744 a, 752 a b	d, 629 a f	
		Heribertus abbas S. Judoci	582 c, 583 d
		Heribertus comes Viromandensis	626 b
		† Herluca virgo	713 b, 754 d
		Hermannus abbas S. Pantaleonis, frater B. Irm- gardis virginis	271 d e, 272 a b c d, 277 d, 278 d
		Hermite (R. P. Franciscus l') prapostus domus professe Antverpiensis Societatis Jesu	374 d e
		Herous	518 c
		Herr (Ulricus) monachus Sancti-gallensis	724 c
		Herricus monachus Sithiensis	600 d e, 601 e
		Hefs (Joannes) abbas Fuëssensis	723 a
		† Hesteria non fuit dux Bergomatium initio se- culi iv, 232 c, 233, 234, 235, 236 a b c, 238 f, 239 a b c d, 240 d, 242 f, 243 a, 244 b d e, 245 c	
		Hetto archiepiscopus Trevirensis	783 b
		† Hieronymus non est auctor Questionum He- braicarum in libros Paralipomenon	12 a. Vir- ginitatem sanctissima Dei Genitricis propugna- vit
		Hieroslabus princeps Russus	xvii d
		† Hilarion abbas	748 b c
		Hilarion metropolita Russorum Catholicus	xvii
			c d e
		Hilarius episcopus Gabalitanus subscripsit conci- lio Arverneni	253 a
		† Hilda abbatissa	694 f, 696 a d f, 697 a b c e
		f, 698 a c d, 699 b d e f	
		Hildegardis Caroli Magni uxor	259 d
		Hildegarius episcopus Meldensis	689 d
		Hildinus seu Hilduinus episcopus Virdunensis	222 f, 223 a, 224 a b
		Hiltiboldus diaconus apud Arbonam	741 d,
			743 e
		Hincmarus archiepiscopus Remensis	601 d
		Hippolito (Petrus à sancto) Carmelita discal- ceatus	377 b
		Hispani Genuam diripiunt	798 a b c
			Hitto

H

H Adrianus II Papa	716 d e f, 722 e f
Hadwigis abbatissa Herivordensis	259 c d f
Haganno episcopus Bergomensis	648 a
Hagius (Michael Angelus) Societatis Jesu mis- sionarius	405 d e
Hagnericus pater S. Chagnoaldi episcopi Landu- nensis. Vide Chagnericus.	
Hako parricida S. Magni Orcadum comitis	714 f
Hanto. Vide Hatto.	
Halicz Russus parricida SS. Romani & Davidis Russia principum	641 d
Harafimus intrusus metropolita schismaticus Rus- sorum	xxiii b c
Harigerus abbas Lobiensis	202 b c e
Harmutus abbas Sancti-gallensis	720 d
Hatto episcopus Augustanus	716 b, 717 b f, 718 b d e, 719 d e, 757 e f, 758 f, 759 a
Hatto episcopus Virdunensis	221 e f, 222 f, 223 b c d, 224 d e
Hayl (Abrahamus) superior Fuëssensis	723 e
Hebo episcopus Hildeshemensis	717 e
Hegilwigis mater Juditha imperatricis, abbatissa Kalensis	259 e
Heimo episcopus Virdunensis	223 e f, 224 a b c
Helcias sacerdos reperit librum Legis Domini	151 f
Helena Russorum regina. Vide Olga.	
Helena Joannis Moscovia ducis filia, uxor A-	

INDEX HISTORICUS

- Hitto episcopus Frisingensis 718 d
 † Hlibus princeps Russus 1 b d, 1x d, xii b f, xvi f
 Hobab affinis S. Moysis legislatoris 89 d e. *Videtur alius fuisse à Raguèle seu Jethrone* 89 f
 Hobbesius (Thomas) scriptor Anglus heterodoxus, Pentateuchum, paucis exceptis, S. Moysi primus abjudicavit 155 a
 Hogerus abbas Werthiniensis 256 c, 267 b c, 269 c
 Homerus poeta 156 d e
 Hon Rubenita contra Moysen & Aaronem rebellat 99 d e f
 Honorii III Papa epistola ad Russiæ principes xix f, xx a
 Horafirus Russus 636 d, 643 e
 † Hormildas martyr in Perside 532 a f
 Huëti opinio de auctore libri Job examinatur 165 c d e f, 166 a
 † Hugo abbas Cluniacensis 191 d, 645 c f, 647 b c d
 Hugo archiepiscopus Panormitanus 300 a, 307 e
 Hugo I episcopus Vesontionensis 533 e
 Hugo II episcopus Vesontionensis 191 e
 Hugo I dux Burgundia 191 d e
 Hugo II comes Cabilonensis 191 d e
 Hugo canonicus ecclesie Remensis 583 e
 Hugo canonicus secularis, abbas S. Quintini Viromandensis & S. Bertini Sithienfis 572 a & seqq., 621 b
 Hugo dominus de Trevas fundat ecclesiam SS. Petri Apostoli & Marcelli martyris 191 e
 Hugolinus S. R. E. Cardinalis, postmodum Gregorius IX Papa 424 a
 Humbertus abbas forte Maricollensis 652 a
 Hunericus Wandalorum rex 677 c e, 678 a & seqq., 679 a & seqq., 680 a e f, 681 a & seqq., 682 a
 Hungarorum varia irruptiones 190 b, 264 b c, 266 d, 734 a
 Hunni 202 c
 Hur Israëlita 66 c, 75 c, 91 a
 Hur rex Madianitarum occisus 128 a
 Hus (Joannes) heresiarcha 482 a b
 Hussitæ heretici 482 a b, 505 e f
 † Hyacinthus Russos à schismate reducere conatur xx c
 Hypatius Pociëy metropolita Kiouienfis Catholicus xxvii c d
- I
- J** Aballaha Seleucia & Ctesiphontis archiepiscopus 530 c d
 Jacob patriarcha 7 f. *Abavus S. Moysis legislatoris* 8 b, 51 f, 52 a
 † Jacobus Major 146 a: *ejus corpus Compostella* 460 d, 461 f
 † Jacobi Alphæi crypta 655 e
 † Jacobus frater Domini 655 f, 661 d
 Jacobus de S. Victoria archiepiscopus Gennensis 797 e
 Jacobus abbas Sithienfis 583 a f
 Jacobus III abbas Sithienfis 584 c d
 Jacobus Brunaci 488 b
 Jacobus Distemensis laicus Ordinis S. Francisci 654 d
 Jair è tribu Manasse occupat viculos Amorrhæorum 133 d, 159 d e, 160 a
 Jair judex Hebræorum 159 f, 160 a
 Jamne 170 a. *Vide Jannes magus.*
 † Jannes episc. conf. 4 c
 Jannes magus Ægyptius 33 f
 † Januarius urbis Neapolitana patronus 367 c
 Jaropolcus frater Vladimiri, Russiæ principis vii a
 Jaroslaus frater SS. Romani & Davidis, princeps Russus ac deinde Russiæ dux 1x d, xi a, xvii c d, xviii b, 635 d, 636 a b c d, 637 a b d e, 638 a & seqq., 639 a c, 641 a b, 642 b f, 643 a b f, 644 a
 Jassai rex 654 b
 † Ida mater S. Gertrudis 259 b
 Idumæi 109 c d e, 112 b c, 113 b c d e, 158 d e f, 659 d e, 660 f
 Jectan filii Heber posterii 22 a
 Jelovicus nobilis Russus 636 c
 Jephthe judex Hebræorum 115 e
 † Jeremias propheta 434 b e, 657 e
 Jerollaus Salsalia dux Catholicus veneno exstinctus xx f
 Jesus idem qui Josue 70 a b c d, 71 a b, 97 a
 Jethglæus cognomen soceri S. Moysis 23 a
 Jethro idem qui Raguël 21 d e, 24 b. *Fuit socer S. Moysis legislatoris* 21 c d e, 22 d, 25 e, 27 c, 89 d e f, 170 f. *Invisit S. Moysen in Raphidim* 66 e f, 67 a b c d f, 68 a & seqq.
 Igal explorator Chanaan 94 d e, 95 a b c d e f, 96 b c
 † Ignatius patriarcha Constantinopolitanus iii b e, iv d e f, xiv b
 † Ignatius episcopus martyr 380 e
 Ichorus vel Igorus Russiæ dux. vic d f, x a
 Imperiali (Franceschetta) priorissa monasterii S. Thome Genua 787 d, 794 a
 Inchoffer (Melchior) Societatis Jesu, scriptor historia Hungarica 635 b
 † Incognitus. *Vide B. Liberatus de Lauro Ordinis Minorum.*
 Ingenocus socius S. Winnoci 573 c d e, 576 c d e f, 577 a c, 589 f, 590 a b c
 † Ingenuinus episcopus Sabionensis 486 b, 527 b c d e f
 † Ingenuus. *Vide † Ingenuinus.*
 Ingobertus presbyter subscripsit traditioni Adroaldina 560 d
 † Innocentia virgo 487 f
 Innocentius II Papa 554 c
 Innocentius IV Papa, xx c d e f, 415 d e f, 417 a b d e f, 418 a b f, 419 c d e f, 420 a & seqq., 421 b, 423 e f, 424 c, 430 f, 431 a, 438 a b d
 Innocentius VI Papa 425 c, 459 f, 461 c
 Innocentius VII Papa 476 b
 Innocentius VIII Papa 502 e
 Innocentius X Papa 346 e, 483 d
 Innocentius XI Papa 351 b c, 353 a
 Innocentius XII Papa 351 d, 353 a
 Joachim S. Moyses appellatus dicitur 11 e f
 † Joachinus Ordinis Servorum B. M. V. 483 c d
 Joanna virgo Ordinis Carmelitarum 654 c
 Joanne (Dominus de) gubernator oppidi Fluminis Dionysii 413 b c
 † Joannes euangelista 146 a d e, 181 b c d, 185 e, 186 d
 † Joannes Baptista 434 b e. *Ejus reliquia* 184 d
 † Joannes I episcopus Comensis 541 f
 † Joannes monachus in monasterio S. Gregorii Magni Rome 684 a
 † Joannes Matherensis fundator & primus abbas Ordinis Pulsanensis 649 a b c e f, 650 a c d e
 † Joannes Bonus discipulus S. Joannis Matherensis 649 c
 † Joanne

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

† Joannes I <i>Papa martyr</i>	547 f, 548 b c f	<i>licus</i>	xxvi a b c d
Joannes III <i>Papa</i>	548 f	Josephus III <i>metropolita Kioviensis schismaticus</i>	xxvi f
Joannes VIII <i>Papa</i>	190 a, 633 a, 722 c	Josephus IV <i>metropolita Kioviensis Catholicus in arguendis convertendisq; schismaticis praeclarus operarius</i>	xxvii d
Joannes IX <i>Papa</i>	xiii c, 722 b c e	Josephus <i>è comitibus Fuggeris</i>	776 e f
Joannes X <i>Papa</i>	xiii e	Josias <i>rex</i>	151 e f, 152 a, 167 b
Joannes XIII <i>Papa</i>	269 d	† Josue <i>minister S. Moysis legislatoris</i>	66 c d, 70, 71 a b, 75 c d, 76 d, 78 c d, 91 c, 94 f, 95 c d, 96 a b c, 126 e, 127 b d e, 128 b, 130 f, 133 b, 136 b c, 139 f, 140 a c e, 143 a b e d e, 144 b c d e, 145 d e, 158 a, 162 c, 164 e, 167 d, 173 b c
Joannes XXII <i>Papa legatos mittit ad Gedimnum Lituania ducem</i>	xxi f	Josue <i>filius Josedec</i>	656 c
Joannes Xiphilinus <i>patriarcha Constantinopolitanus</i>	xvii e	Jotape 170 a. <i>Vide Mambres magtus.</i>	
Joannes Beccus <i>patriarcha Constantinopolitanus Catholicus</i>	xix e, xxi b	Jovinianus <i>imperator</i>	110 b
Joannes <i>patriarcha Antiochenus</i>	xv b	Iperii (<i>Joannis</i>) <i>Sithiensis abbas Chronicon</i>	554 f, 555 a b c d
Joannes I <i>metropolita Russorum Catholicus</i>	xvii e	Isaac <i>avus S. Moysis legislatoris</i>	8 b, 51 f, 52 a, 157 e
Joannes II, <i>aliàs III, metropolita Russorum Catholicus</i>	xviii c	† Isaacus <i>abbas</i>	683 f
Joannes III <i>metropolita Russorum</i>	xix a b	Isaac <i>Armenia patricius</i>	530 d
Joannes I <i>archiepiscopus Pragensis</i>	505 b c	Isaias <i>propheta</i>	657 e
Joannes Franciscus <i>episcopus Frisingensis</i>	772 c, 775 b	Idederdes I <i>Persarum rex</i>	528 e, 529 a b c e, 530 a & seqq., 531 a b c d f, 532 a b c d
Joannes <i>diaconus ope S. Galli ad episcopatum Constantiensem promotus</i>	706 e, 742 b c d, 743 a b c, 744 a b c d, 745 a	Idederdes II <i>Persarum rex</i>	530 b, 532 c d f
Joannes <i>abbas Sithiensis</i>	626 c	Isidorus <i>metropolita Russorum Catholicus S. R. E. Cardinalis</i>	xxiii e f, xxiv a b c e, xxv f
Joannes III <i>abbas Sithiensis</i>	629 e, 630 d	Iso <i>monachus Sancti-gallensis</i>	720 b
Joannes <i>abbas Alchiacensis</i>	583 a	Israëliitarum <i>dura servitus in Aegypto</i>	7 f, 8 a & seqq., 22 e, 25 f, 32 e f, 33 a b c d, 35 a. <i>Prædicuntur liberandi</i> 25 f, 26 c, 33 c d. <i>Utrum ipsi & ipsorum terra plagis fuerint afflicti</i> 34 c, 37 f, 38 a b c d e, 39 c, 44 a f, 47 e, 48 c, 50 b c. <i>Fuste spoliant Aegyptios</i> 47 b c d. <i>Egredimur ex Aegypto</i> 49 b c d, 50, 51 e f, 52, 53, 54. <i>Mare Rubrum transeunt</i> 55, 56, 57, 58, 59 a b c d, 172 d e. <i>Decalogum accipiunt</i> 72 e f, 73, 74, 75 c d, 77 a, 79 b, 80 a, 174 a b, 175 d e. <i>Jordanem transeunt</i> 143 c. <i>Israëliitarum primus census</i> 83 e f, <i>secundus census</i> 126 c d e. <i>Rebelles Terrâ promissâ perpetuò interdiciuntur</i> 95 a & seqq., 96 a b c, 97 b. <i>Vetante Moysè pugnautes caduntur</i> 98 f, 99 a b, 101 e f, 102 a b. <i>Referunt victorias</i> 111 c d, 116 a b c d e, 117 c d e f, 118 a c, 128 a & seqq., 129 a, 130 d e f, 131 c d e f, 132 a, 133 d
Joannes <i>abbas Taruannensis archidiaconus</i>	583 a	Ithamar <i>sacerdos filius Aaronis</i>	75 e, 81 d, 83 a b, 84 a
Joannes <i>pater S. Rosa Vuerbiensis</i>	442 e, 444 f	† Judas <i>apostolus</i>	169 e
Joannes <i>frater S. Eleutherii abbatis</i>	684 c d e	Judicail <i>Britonum rex</i>	573 c
Joannes <i>ex episcopo monachus Cisterciensis</i>	654 c	Judith <i>conjux Ludovici Pii</i>	259 e, 784 a
Joannes <i>martyr</i>	4 a	Judith <i>regina Polonia</i>	487 f
Joannes <i>praefectus praetorii sub Justiniano imperatore</i>	682 d	† Judocus <i>eremita</i>	573 b
Joannes à <i>Gaufordia, Ordinis Minorum</i>	488 b	† Julianus <i>episcopus Conchensis</i>	486 b
Joannes <i>Austriacus</i>	470 f	† Julianus	253 f
Joannes <i>Basilides dux Moscovia</i>	xxv a b c	† Julianus <i>martyr</i>	4 b
Joannes <i>Palæologus Graecorum imperator cum Romana Ecclesia communicat</i>	xxii c d	Julianus <i>apostata imperator</i>	517 b
Joannes <i>Tzimifces imperator Constantinopolitanus</i>	v c d, vii a	Julius I <i>Papa</i>	210 a c
Joannes <i>Placentius Dominicanus scriptor ineptus</i>	203 b c	Julius II <i>Papa</i>	427 a, 430 b c, 724 c
Joas <i>rex Juda</i>	655 c, 658 e f	Julius III <i>Papa</i>	480 c
Joatham <i>rex Juda</i>	659 b	Jung (<i>Stephanus</i>) <i>abbas Salemitanus</i>	725 e
Jobi <i>liber à quo compositus</i>	165 c d e f, 166 a b c d	† Justa <i>virgo martyr</i>	497 f
Jochabed <i>mater S. Moysis legislatoris</i>	8 b c d, 9 d e f, 10 a d f, 14 d, 170 e	Justiniani (<i>P. Hieronymus</i>) <i>Societatis Jesu, collegit aliqua de S. Rosalia virgine</i>	279 b, 284 b, 291 d e
† Joël <i>abbas generalis Ordinis Pulsanensis</i>	650 d e. <i>Ejus corpus in monasterio Pulsanensi</i> 649 c	† Justinianus (<i>Laurentius</i>)	486 a
Joiada <i>sacerdos, pater Zacharia</i>	658 e f, 659 a	Justinianus <i>imperator</i>	234 f, 509 a b, 682 a b c
Joinvillius (<i>Joinville</i>) <i>scriptor Vita S. Ludovici regis Francia</i>	161 e	Justinus	4 c
Jonas I <i>cognomento Hlezna, Catholicus metropolita Kioviensis</i>	xxv d. <i>Non colitur ut Sanctus à Catholicis</i> xxii b c, xxv d e f, xxvi a		
Jonas II <i>metropolita Kioviensis, instaurator schismatis</i>	xxv f, xxvi f		
Jonas III <i>metropolita Kioviensis schismaticus</i>	xxvi f		
Jonas <i>metropolita Russorum schismaticorum Moscua</i>	xxiv c d e, xxv f, xxvii a		
Jonas <i>monachus Bobiensis scripsit Vita SS. Columbani & Eustasii</i>	688 c, 702 e, 703 b c		
Joppolo (<i>Xaverius</i>) <i>Societatis Jesu</i>	379 b		
Joseph <i>patriarcha</i>	7 f, 8 a b, 56 d. <i>Ejus ossa transfert S. Moyses</i>		
† Josephus de <i>Arimathia</i>	203 b		
Josephus II <i>patriarcha Constantinopolitanus Catholicus</i>	xxiii b		
Josephus I <i>metropolita Russorum</i>	xix d, xx c d		
Josephus II <i>Sultan metropolita Kioviensis Catholicus</i>			

INDEX HISTORICUS

- † Justus, puer & martyr *Bellovacensis* 5 d
 † Juventius martyr *Antiochenus* 486 b
Izaflaus filius Vladimiri Russia ducis ix d, 636
 b, 639 c, 641 a
Izaflaus filius Jaroslai, Russia dux xviii b, 634
 c, 641 a
Izaflaus II Russia dux xviii f
- K
- K** Alenda (*Gabriël*) *Catholicus metropolita Kioviensis* xxvii d
 Kino (*P. Eusebius Franciscus*) *Societatis Jesu missionarius* 379 e f
 Kleydorffer (*Vitus*) *Capitaneus & adilis minor Ingolstadiensis* 727 f
 Korfak (*Raphaël*) *Catholicus metropolita Kioviensis* xxvii d
 Kulczynski (*Ignatius*) *Ruthenus scripsit Specimen ecclesie Ruthenica* i c
- L
- L** Aichling (*Conradus de*) *episcopus Ratisponensis* 779 e, 781 c
 Lalenski (*Leo*) *Catholicus metropolita Kioviensis* xxvii e
 Lambertinis (*Prosper de*) *nunc Benedictus XIV Papa* 429 e, 430 c, 484 a, 791 a
 Landbertus *prator urbanus Sithienfis* 617 d
 Landebertus *monachus subscriptus legitur charta donationis S. Audomari* 567 b
 Landenberg (*Hugo de*) *episcopus Constantiensis* 722 d
 Landolina (*Vincentius*) *senator Panormitanus* 386 a
 Landolina (*Vincentius*) *prator Panormitanus* 411 b
 Landolphus *episcopus Suesionensis* 543 b, 544 c e
 Lantfridus *fundator monasterii Benedictoburani* 712 f
 Lanto *episcopus Augustanus* 716 b c d e f, 717 a & seqq., 718 a & seqq., 719 a & seqq., 722 f, 732 c, 757 f, 758 a b c d, 759 b
 Lascus *nobilis Russus* 636 c, 641 d
 Lasko (*Joannes de*) *archiepiscopus Gneznenfis* xxvi d
 Latinus *ad fidem conversus à S. Marcello* 192 e f, 193 a, 197 b, 198 d e, 200 a
 Lationus 194 b. *Vide Latinus.*
 Latro *episcopus Laudunensis* 487 e, 537 e, 539 a f, 540 e f
 Laudebertus *subscriptus traditioni Adroaldina* 560 d
 Laudibus (*Joannes de*) *S. Francisci discipulus* 654 c
 Laurentius à Leodio *continuator Historia episcoporum Virduvensium* 225 d
 Ledesma (*Franciscus de*) *Ordinis Minorum* 488 b
 † Legontius *episcopus* 486 c
 Lendolenus *abbas subscriptus traditioni Adroaldina* 560 d
 Leo III *Papa* 757 d e
 † Leo IX *Papa*, xv a b c d e, 223 f, 224 a b, 582 b c, 618 a b e
 Leo X *Papa* xxvi d
 † Leo seu Leus 208 f, 210 c, 215 f, 216 d, 219 a c
 Leo Sapiens *imperator Gracorum* xiii b c d e, xiv d
 Leo II *Catholicus metropolita Kioviensis* xxvii e
 Leo Acridanus *Bulgarorum metropolita schismaticus* xv d e
 Leonicus *episcopus civitatis Gabalim* 253 a
 † Leonilla *martyr* 670 d, 671 a
 Leonifius *episcopus Moguntinus* 739 e
 Leonius *abbas Laubiensis, deinde Sithienfis* 629 c, 630 a
 † Leontia *martyr, filia S. Germani episcopi Peradamiensis* 680 c
 Leontius *episcopus Amiterninus* 494 f
 Leopoldus I *imperator* 351 b c
 Leopoldus *Austrie marchio* 731 e
 Leudegundis vel Leodegundis *mater S. Chagnoaldi episcopi Laudunensis* 688 a d, 689 a, 690 f, 691 e
 Levi *proavus S. Moysis legislatoris* 8 b
 Levitæ *ingenti cade in idololatrias Israelitas animadvertunt* 76 f, 88 d e, 175 e. *Ad tabernaculi usum destinantur* 84 c d e f, 85 a. *Rebellant contra Moysen & Aaronem* 99 d e f. *Partem prada accipiunt* 128 f, 129 a, 130 f, 132 b c
 Liafsho 640. *Vide Lascus.*
 † Liberatus de Lauro *Ordinis Minorum* 652 b c d e f, 653 a b c d
 Libutius *episcopus Russorum ordinatus* v f
 Licinianus *episcopus Carthaginis Spataria* 654 b
 Linus *theologus poeta* 15 f
 Lipomanus (*Aloysius*) *episcopus Veronensis* 677 a
 Liutgardis *filia Bernardi comitis* 258 e
 Lodoicus *episcopus Amiterninus* 501 e
 Lomellino (*Horatius*) *senator Panormitanus* 348 d e, 387 a
 † Longini *militis & martyris translatio capitis* 486 c
 Lorinzer (*Evermodus*) *canonicus Regularis Sorrethanus Ordinis Pramonstratensis, de Actis Sanctorum bene meritus* 722 e, 724 e f, 725 d, 728 a, 730 a & seqq., 731 a
 Lot posteri 22 b
 Lotharius I *imperator* 221 f, 222 f, 257 f, 258 a e, 619 b, 621 a, 655 e, 783 f, 784 a
 Lotharius *Lotharingia rex* 221 f, 222 a, 223 a, 599 c, 601 a b
 Lowicz *parricida SS. Romani & Davidis Russia principum* 641 d
 Lucas Chrysoberges *patriarcha Constantinopolitanus suspecte fidei* xviii e
 Lucchifius (*Jacobus*) *baro Camastra, senator Panormitanus* 383 e
 † Lucia *virgo martyr Syracusana* 686 c d
 Lucianus *dux militum* 525 e f
 Lucius III *Papa* 303 a
 Lucius *Britannia rex* 203 a b
 † Ludgerus 267 c, 269 e
 Ludolphus *abbas Werthinenfis* 268 e f, 269 a f, 270 a
 Ludolphus *comes, filius aut nepos S. Ida vidue* 264 a, 266 c
 † Ludovicus *Francia rex* 436 a, 583 e, 584 a, 628 b
 Ludovicus *Pius imperator* 188 b, 190 a, 222 f, 252 a, 254 b, 255 a, 259 e f, 548 b, 549 d, 570 e, 571 b c, 572 a b e f, 618 f, 619 b, 620 a, 718 d, 782 f, 783 c e f, 784 a
 Ludovicus *Baioaria, deinde Germania rex* 221 f, 619 b, 620 a, 716 b d e f, 717 a, 718 c, 757 f, 758 a, 759 b
 Ludovicus *Transmarinus Francorum rex* 578 d, 624

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

	d, 624 d, 626 b	Marcellus <i>vir Christianus</i>	490 a b
Lugdunenses <i>Christiani de SS. Martyribus suis epistolam scribunt ad fideles in Asia & Phrygia</i>	194 e f, 197 f, 198 a b c f, 201 b c	Marcianus <i>hereticus Arianus</i>	220 d e
Lugdunenses <i>martyres</i>	191 a, 194 c, 196 e, 197 e, 199 e	Marcus Aurelius <i>imperator</i>	187 b, 191 a, 192 d e f, 193 a, 194 c, 195 b, 196 d f, 197 e f, 198 b e f, 199 e, 671 a b
Luitprandus <i>vel</i> Liutprandus <i>episcopus Cremonensis, Ottonis imperatoris legatus</i>	xiii f, xiv a	Marcus <i>episcopus Ephesus schismaticus</i>	xiv b
† Lupentius	253 f, 254 a	Mare (<i>Margarita da</i>) <i>abbatissa monasterii S. Thome Genua</i>	791 d, 796 a, 797 e
† Lupus <i>Bergomatium dux perperam ad finem seculi III aut initium IV relatus</i>	231 e f, 232 a b, 233, 234, 235, 236 c. <i>Sed verisimilimè referendus est ad seculum VIII, 236 c d e f, 237 a b c d e, 238 a b, 239 d, 240 b d, 242 a d e, 243 b, 245 e f, 247 a</i>	† Margareta <i>invocatur inter Sanctos Auxiliatores</i>	731 b
Luti (<i>R. P. Bartholomæus</i>). <i>Ordinis Servorum B. M. V.</i>	481 c d	Margareta <i>conjug Wilhelmi I, Sicilia regis</i>	287 a, 288 e f, 302 f, 303 a b, 305 c d e, 307 e, 310 a e f, 380 e, 381 b, 382 d, 384 a
		Margareta <i>Burgundica Sicilia regina</i>	487 f
		Margareta <i>Sulmonensis abbatissa Urbanistarum</i>	488 a
		† Margareta <i>translatio</i>	486 e
		Margerus <i>clericus ecclesie S. Audomari</i>	583 e
		† Maria <i>Virgo Mater Dei</i>	658 c. <i>Ejus sacre reliquia</i>
		† Mariae <i>ecclesie dedicatio Leontinis</i>	4 c
		† Maria <i>Magdalena (de Pazzis)</i>	409 e
		Maria <i>Felix Priorissa monasterii S. Thome Genua</i>	799 c
		Maria-Lumaca, <i>institutrix Filiarum Providentia</i>	4 e f
		Maria <i>de Jesu, Ordinis S. Clara</i>	4 e
		Maria <i>soror S. Moysis legislatoris</i>	8 b d, 10 a b d f, 11 a, 15 d, 56 b, 93 a b c d, 96 d, 167 d, 175 f, 176 a. <i>Moritur</i>
		Mariamne <i>soror S. Moysis. Vide Maria.</i>	108 e, 112 f
		Marini (<i>P. Ignatius</i>) <i>Societatis Jesu missionarius</i>	380 a
		Marinus <i>archipresbyter San-Marinenfis</i>	212 f
		† Maro <i>martyr</i>	486 c, 490 a b c d, 492 b e f, 493 a, 494 b d, 495 b f, 496 d e, 499 b d e, 500 a b d e, 501 a b c d, 504 b c d, 526 d e, 527 b
		Marforum <i>comitum familia</i>	305 a, 382 c
		Martialis <i>poeta</i>	156 d e
		Martinengo (<i>Ambrosius</i>) <i>episcopus Bergomensis</i>	231 d
		Martinez Rubio (<i>Petrus</i>) <i>archiepiscopus Panormitanus</i>	375 f, 377 a b
		† Martinianus <i>episcopus Comensis</i>	541 f
		Martinus I <i>Papa</i>	561 d
		Martinus III, <i>alias V vulgò dictus, Papa</i>	461 d, 480 e
		Martinus <i>Tungrensis episcopus</i>	202 c. <i>Non Trevirensis</i>
		Martinus <i>abbas Fuëssensis scripsit Vitam S. Magni abbatis</i>	203 f, 204 a, 702 c
		Martinus <i>rex Sicilia</i>	299 f
		† Marutha <i>episcopus Tagritensis</i>	530 b f, 531 a b f
		Maschius <i>Aquilanus, Ordinis Minorum</i>	4 d
		Masdoni (<i>Ludovicus</i>) <i>episcopus Mutinensis</i>	369 a
		Mastro Antonio (<i>Antonius de</i>) <i>prator Panormitanus</i>	321 e
		Mastrullus (<i>Amatus</i>) <i>abbas S. Mariae Montis Virginis Capua</i>	297 c d
		Mastulinus <i>episcopus</i>	654 a
		† Maternus <i>episcopus Colonienfis</i>	202 f
		† Maternus <i>Tungrensum episcopus</i>	202 c f, 203 b
		Mathildis <i>Henrici I regis Anglia conjug</i>	695 c d
		Matthæus <i>è comitum Marforum familia</i>	304 f, 305 a, 310 d e f
		Matthæus (<i>P. Genesius</i>) <i>Ordinis Pradicatorum</i>	410 a b c
		Matthæus <i>metropolita Russorum</i>	xix b c
			Mauri-

M

M	Acarius <i>ex abbate Vilnensi metropolita Kioviensis Catholicus</i>	xxvi a
	Macarius II <i>metropolita Kioviensis schismaticus</i>	xxvi f
	† Machonna. <i>Vide</i> † Dachonna <i>episcopus.</i>	
	Madianitæ	20 c d e f, 21 a b e, 122 a b c, 123 b c, 125 e f, 126 c, 127 f, 128 a b c d, 129 b c d e f, 130 d e f, 131 a b c d, 177 e
	Madocus <i>socius S. Winnoci</i>	573 c d e, 576 c d e f, 577 a c, 589 f, 590 a b c
	Madruyna <i>abbatissa Benedictina</i>	486 f, 487 a b
	† Magnus <i>episcopus Opitergiensis</i>	731 c
	† Magnus <i>martyr, Orcadam comes</i>	714 f, 715 a b c
	† Majolus <i>abbas Cluniacensis</i>	190 b
	Malatesta (<i>Sigismundus</i>) <i>Arimini dominus</i>	484 e
	Malderus (<i>Joannes</i>) <i>episcopus Antverpiensis</i>	373 a b
	Malvezzi (<i>Petrus</i>) <i>Ordinis Servorum B. M. V., socius B. Benincasa Rapaccioli martyris</i>	482 a
	Malvicinis (<i>Christophorus de</i>) <i>Viterbiensium orator pro impetranda S. Rosa canonizatione</i>	431 a & seqq. <i>Syndicus in Processu ejusdem Sancta</i>
		432 b, 442 b & seqq., 444 c, 450 d, 478 b
	Malvicinis (<i>Silvester de</i>) <i>substitutus procurator fiscalis in causa canonizationis S. Rosa Viterbiensis</i>	444 c, 445 d
	Mambres <i>magus Aegyptius</i>	33 f
	† Mamertinus	652 a
	Manassis <i>dimidia tribus possessionem obtinet trans Jordanem</i>	133 c, 136 e f
	Mancusi (<i>P. Aloysius</i>) <i>Societatis Jesu</i>	379 c
	Mancusi (<i>P. Antonius Ignatius</i>) <i>Societatis Jesu, scripsit Vitam S. Rosalia virginis</i>	278 c f, 280 f, 404 a
	Mandane <i>uxor S. Eudoxii martyris. Vide Basiliffa.</i>	
	Manenti (<i>Joannes Franciscus</i>) <i>nobilis San-Marinenfis, scripsit Commentarium de Vita S. Marini diaconi</i>	210 a b c
	† Manius <i>episcopus Veronensis</i>	677 d
	Manno <i>episcopus Augustanus</i>	712 c
	† Marcellus <i>Papa</i>	242 a, 243 b. <i>Ejus reliquiarum exceptio</i>
		486 a
	† Marcellus <i>episcopus Apamiensis martyr</i>	196 c
	† Marcellus <i>episcopus Diensis</i>	196 c
	† Marcellus <i>episcopus</i>	486 f
	† Marcellus <i>episcopus Parisensis</i>	196 c
	† Marcellus <i>martyr Cabillonensis</i>	486 f

INDEX HISTORICUS

- Maurilio subscripsit traditioni Adroaldina 560 d
 † Mauritiū translatio 5 d: ejus & Sociorum reliquis 723 e, 724 d, 749 f, 751 ab
 Mauritius imperator 228 c f, 229 ab, 230 a f, 556 d, 686 d
 Maximianus episcopus Ravennas 536 d
 Maximianus Galerius 207 ab d e, 208 d, 507 e f, 510 c
 Maximianus Herculius 208 d, 209 f, 215 d e, 216 c, 219 e, 235 c d, 239 e, 243 f, 244 b, 245 c d, 631 ab
 † Maximilianus archiepiscopus Panormitanus 321 a, 488 d
 Maximilianus I imperator 714 d, 761 d, 762 d
 Maximinus Tungrensis episcopus 202 c. Non Trevirensis 203 f, 204 a
 Maximinus II imperator 525 b
 † Maximus martyr Antiochenus 486 b
 Maximus metropolita Russorum xxv c
 Maximus archidiaconus subscripsit charta privilegii S. Folquini Morinensis episcopi 572 e
 Medab unus è septuaginta Senioribus Israëli 91 c
 † Medimnus seu Menedemus martyr 652 b
 Medina Cæli (de) dux, orator regis Catholici apud sedem Apostolicam 351 d f
 Medulfus archidiaconus ecclesie Laudunensis 537 c, 538 c d
 † Meleusippus 670 d, 671 a
 Melito episcopus Sardinianus scripsit apologiam pro Christianis 198 a b
 † Menedemus martyr Constantinopolitanus 486 c d
 Menniti (Petrus) abbas generalis Ordinis S. Basilii Magni 299 d e
 Meraritarum ministeria 84 d e f, 90 a
 † Mercurialis episcopus Foroliviensis 219 d, 220 e
 Meri, sive Merri eadem qua Thermuthis 10 d e, 17 c
 Meroveus filius Theodorici regis Burgundia 740 d
 Melchines (Guilielmus) dominus Couplandia 695 c e, 696 e f
 Melchines (Ranulphus) filius Guilielmi Couplandia domini 695 c e
 Messie adventum an S. Moyses flagitaverit 27 a b. Messias promissus 74 a b, 153 b
 † Methodius Chazaros, Bulgaros & Moravos ad fidem convertit 11 d e f
 † Metropolis Tungrensis episcopus 202 c, 203 c. Non Trevirensis 203 f, 204 a
 Meurilius episcopus Madaurensis & suffraganeus Metensis 782 f
 Mezlerus (Christophorus) episcopus Constantiensis 722 d
 Mezzanius (Hieronymus) episcopus Trivicanus 367 a b
 † Michaël archangelus 6 c, 141 a, 143 c, 734 e, 778 d e f: ejus apparitio 654 e
 Michaël Thomas archipresbyter San-Marinenfis 211 a b, 214 a
 Michaël imperator Constantinopolitanus 111 f, 14 c d
 Michaël Palæologus imperator Græcorum xix c
 Michaël Bulgarorum rex ad fidem conversus 14 a b
 Michaël Cerularius patriarcha Constantinopolitanus schismaticus, 1 a, xiii a, xv a & seqq., xvi a c d e, xvii a c e
 Michaël episcopus Catholicus Persensis 634 c
 Michaël primus catholicus metropolita Kioviensis in Russia 19 c, x a f
 Michaël II metropolita Russorum suspecta fidei xviii e f
 Michaël III metropolita Kioviensis schismaticus, deinde Catholicus xxvi f
 Michaël Ragoza metropolita Ruthenorum ditionis Polonica se cum suis Ecclesia Romana subjecit xxvii b
 Michaël Ordinis Cisterciensis 654 c
 Michaëlius (Joannes) S. R. E. Cardinalis 788 b c d e f, 789 a b
 Miëtius episcopus Lingonum 711 b
 Migliaccius (Ignatius) princeps Malvagna, prætor Panormitanus 412 d
 Milites LXXXIII Amiternini martyres fore commentitii 497 d e f, 498 a & seqq.
 Misaël 83 a
 Misaël metropolita Kioviensis Catholicus xxiv f, xxv a d
 Moabitæ 114 e, 115 d e f, 125 e f, 127 f, 177 e
 † Moderatus 487 c
 Molognio (Fredericus de) vicarius archiepiscopi Genuensis 785 e f, 795 f
 Moncada (Thomas) archiepiscopus Messanenfis 413 e
 Moncada & Aragona (Antonius) dux Montis alti, dein presbyter Societatis Jesu 349 f, 386 c d
 Mongitorius (Antoninus) canonicus Panormitanus eruditus 291 d e f, 348 a
 Monte (Fabianus del) castrum S. Marini interciperi frustra conatur 214 f, 215 a
 Monte alto de Casteldensibus (Soror Laura de) Virgo nobilis, monialis in monasterio S. Rose Fverbi 451 c d, 452 f, 453 a
 Montmorentius (R. P. Florentius) præpositus Provincialis provincia Flandro-Belgica Societatis Jesu 372 e
 Morales (P. Sebastianus) Societatis Jesu 378 f
 Morus monachus subscripsit privilegio S. Folquini Morinensis episcopi 572 e
 Moyles, poëta Bergomas, floruit seculo xii, 234 c d, 235 e f, 236 a b, 242 e, 244 a
 Miscilaus filius Vladimiri Russia ducis 1x. Vide Mstilaus.
 Mstilaus filius Vladimiri Russia ducis 636 c, 639 c, 641 b
 Mugnos (P. Alphonsus) Societatis Jesu 404 f
 Muller (Constantinus) abbas Salemitanus 725 e
 † Mummolinus primus abbas Sibiensis, deinde episcopus Noviomensis 554 e, 556 a f, 557 a & seqq., 558 a & seqq., 559 a b, 560 a & seqq., 561 a & seqq., 562 b & seqq., 563 a & seqq., 564 a & seqq., 565 a, 567 b, 568 f, 586 f, 587 b c e f, 591 b c d, 592 f, 593 a, 605 e f, 606 a, 607 b c
 Munios à quibusdam creditur S. Moyses appellatus fuisse 11 c
 Musæus presbyter Massiliensis 4 c
 Musæus apud Græcos Moyles 10 c, 17 c
 Musæus theologus poëta 15 f
 † Myrope 186 f

N

- N Adab filius Aaronis 74 d, 75 a b d. Consecratur sacerdos 81 d. Offert primitias & divinitus morte punitur 82 d e f, 87 e
 Nahabi explorator Chanaan 94 d e, 95 a b c d e f, 96 b c
 Nahasson princeps tribus Juda 84 a
 † Narcissus episcopus Gerundensis martyr 739 c, 741 b,

INDEX HISTORICUS

- Ozias rex *Juda* 659 a b
 Oziël patruus *Aaronis* 83 a
- P
- P** Adula (*Berardus de*) primus episcopus *Aquilanus* 502 b c d
 Paganinus Panicus ductor militum *Barnabonis Mediolanensium ducis* 648 e
 Palacio (*Petrus*) senator *Panormitanus* 348 d e, 387 a
 Palafox (*Jacobus*) archiepiscopus *Panormitanus* 405 a b
 Palmanothes rex in *Aegypto* 10 e
 Panormo (*P. Adrianus a*) ex *Ordine Observantium S. Francisci* 392 e, 393 c e f, 394 a d, 396 c d
 Panormo (*P. Caietanus a*) *Ordinis Minorum*, scripsit *Vitam Febronia Ferdinanda a Jesu*, *Ordinis S. Clara* 409 b e
 † Pantaleon invocatur inter *Sanctos Auxiliatores* 731 b
 Papias episcopus *Hierapolitanus* 182 f, 183 d e, 185 d
 Parisius (*Simon*) *S. Rosalia virginis meminit ante inventionem corporis* 278 f
 Parvilius (*Simon*) senator *Panormitanus* 386 a
 Paruta (*Philippus*) senator *Panormitanus*, scripsit *aliqua de S. Rosalia virgine ante corporis inventionem* 278 f, 310 a b
 Pascalis Padavinus episcopus *Arbensis* 214 b c
 Pascha institutum & primo celebratum in *Aegypto* 47 f, 48 a b c d
 Paschalis I *Papa* 783 a b f
 Paschalis II *Papa* 519 b
 † Paternus episcopus *Elufanus* 631 d e f, 632 a & seqq.
 † Patricius *Hibernia apostolus* 226 a c d e f, 227 a c d e f
 † Patroclus martyr 670 e, 671 b
 Patzinacitæ. *Vide Pecenientes.*
 † Paula sacra *Sanctorum loca invisit* 184 c d, 499 e
 † Paulinus episcopus *Trevirensis* 3 d
 † Paulus apostolus 662 f, 663 a b c, 664 a & seqq., 665 c e f, 741 f, 743 f: *ejus corpus* 320 c
 † Paulus eremita 300 d
 † Paulus episcopus *Virdunensis* 223 a, 692 f
 Paulus II *Papa* xxv a b, 472 d
 Paulus III *Papa* 480 e
 Paulus V *Papa* 785 c, 787 b d, 789 b, 790 a b e, 791 c e
 Paulus *Bernriedensis presbyter scripsit Vitam B. Herluca Virginis* 713 b c
 Paulus *Sinopolitanus, Ordinis Minorum* 488 b
 Payne (*Petrus*) *Wicleffi errorum disseminator* 482 a b
 Pecenientes in *Russiam irrumpunt* 635 b e, 636 c, 638 e, 639 a e, 641 c
 Pelagius II *Papa* 229 a b, 547 d, 548 d
 Penda *Merciorum rex* 696 a
 Pepe (*Florestanus*) *vicarius archiepiscopi Genuensis* 789 c
 Peregrinus de *Falerone Ordinis Minorum* 488 b
 Pereslavia soror *SS. Romani & Davidis, princeps Russa* 635 d, 642 b
 Peretgothus monachus *Sancti-gallensis* 756 a, 757 c
 Pereyrius (*Isaac*) *secta Praadamitica auctor, asseruit Pentateuchum ex S. Moysis scriptis tantummodo excerptum fuisse* 155 a b
- Perier (*R. P. Alexander*) *Societatis Jesu* 378 f
 Perini (*Franciscus*) *nobilis Panormitanus* 369 b
 Permo (*P. Angelus*) *Ordinis Carmelitarum* 362 f, 363 a
 Perrius (*Claudius*) *auctor historia Cabilonenfis* 193 d
 Pefagno (*Lancelottus*) *praelectus classis regia Lusitana* 787 f, 788 a, 796 b
 Pessina episcopus *Samandriensis* 505 e
 Petinei. *Vide Pecenientes.*
 † Petranus 3 a b c
 Petronius *discipulus S. Pauli apostoli* 185 e f
 Petrucci (*P. Hieronymus*) *Societatis Jesu, cultus S. Rosalia Roma promotor* 349 e, 350 a c
 † Petrus apostolus 146 a, 177 c f, 178 a, 179 b c e f, 180 a b c d, 671 d, 672 e, 741 f: *ejus corpus* 320 c
 † Petri *Tarantasiensis episcopi translatio* 652 b
 † Petrus 487 d
 Petrus *metropolita Russorum* xii f, xxi d e f, xxii b c d
 Petrus martyr 4 a
 Petrus episcopus *Antiochenus* xv a b c d, xvi c d
 Petrus II episcopus *Neapolitanus* 179 d
 Petrus episcopus *Catholicus Perejastaviensis* 634 c
 Petrus episcopus *Morinensis* 552 f, 581 d e, 583 a & seqq.
 Petrus episcopus *Catalaunensis* 488 c
 Petrus de *Almanaco, Ordinis Minorum* 4 d
 Petrus *Morfelinus, Ordinis Minorum* 488 e
 Petrus *subdiaconus scriptor miraculorum S. Agnelli* 179 b
 Petrus eremita 313 b
 Petrus *Venerabilis abbas Claniacensis* 284 e f
 Petrus *presbyter, pater S. Rhaidis seu Heraidis, virginis martyris* 525 e
 Petrutii (*Margarita*) *abbatissa monasterii S. Rosa Viterbii* 418 e, 425 f, 426 a b, 428 b, 442 d, 447 f, 448 f, 449 a, 451 d, 456 b, 457 b, 458 e, 459 a d e, 461 c f, 464 e, 466 a, 476 c, 479 e
 Phalti *explorator Chanaan* 94 d e, 95 a b c d e f, 96 b c
 † Phara *abbatissa. Vide † Fara.*
 Pharao rex *Aegypti* 6 b c, 7 f, 8 a d, 10 e, 15 a b. *Moritur* 15 c, 17 c
 Pharao rex *Aegypti, prioris successor* 13 f, 19 c d, 20 a b. *Moritur* 29 d e f, 31 e
 Pharao rex *Aegypti, alterius successor* 14 c, 26 c, 28 e, 29 f, 30 b, 32 b d e f, 33, 34 a b d e, 35 a b c d e, 36 d e f, 37, 38, 39, 40 a c e f, 41 a, 42 b c, 43 b c d f, 44 a, 45, 46 a e f, 47 a, 48 d, 49, 52 b d, 171 b. *Cum exercitui suo in mari Rubro submergitur* 54, 55, 56 a b f, 57, 58 d e, 59 a b c, 172 e
 Pharaothes 31 e. *Vide Pharao.*
 † Pharo episcopus *Meldensis. Vide † Faro.*
 † Philadelphius 509 f
 Philibertus *Sabaudie ducis filius, prorex Sicilia* 326 d, 327 c, 383 e, 384 e, 387 b
 Philippi *imperatores* 522 e f, 523 a
 † Philippus apostolus 181 a b e f, 182 a. *Filia S. Philippi diaconi probabilis huic perperam attribuuntur* 182 c & seqq., 183, 184, 185 a b c
 † Philippus *diaconus & ejus filia* 181 e f, 182, 183, 184, 185 a b c e
 Philippus episcopus *Aquilanus* 503 a
 Philippus IV *Hispaniarum & Sicilia rex* 336 f, 348 d, 370 d e
 Philo *Judaus scripsit Vitam S. Moysis non sine mendis*

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

- menas 7 d, 10 e, 11 a, 14 def, 15 cde
f, 16 de, 18 b, 19 ef, 20 a, 23 bcdef,
28, 29 abc, 31 f, 35 cdef, 36 abc, 40
ef, 41 bcdf, 42 ce, 45 de, 46 abc, 49
e, 50 f, 51 abcd
- Philosophi & sapientes Græcia posteriores sunt
S. Moysæ legistatōre 15 ef
- Philotheus patriarcha Constantinopolitanus xxii d
- Phinees filius Eleazari sacerdotis 125 f, 126 a
cd, 128 ab, 130 bef, 131 abcde, 132
a, 176 e
- Phogor idolum Madianitarum 126 c. Vide Beel-
phigor.
- † Photinus primus episcopus Lugdunensis 195
bc
- Photius patriarcha schismaticus Constantinopo-
litanus 1 a, 11 cd, 111 de, 14 abcd, viii f,
xiii abc, xiv b, xv f, xvi ae
- Photius metropolita Russorum schismaticus xxii
ef, xxiii cd
- Piccolominetus (Franciscus) archiepiscopus Se-
nensis, S. R. E. Cardinalis 788 bcdef,
789 b
- Piccolominetus (R. adm. P. Franciscus) Socie-
tatis Jesu præpositus Generalis 373 f, 374 a
- Piccolo (P. Franciscus) Societatis Jesu missio-
narius 379 f
- Pinamons Peregrinus Bremhati Ordinis Prædi-
catorum, scripsit Vitam S. Gratae 232 ef,
233 abd, 234 a, 236 c
- Pinedo (Martinus di) senator Panormitanus
386 e
- Pinellus S. R. E. Cardinalis 790 a
- † Pippinus Landensis, Major-domus regum Au-
strasie 257 cde, 701 e, 712 e, 732 ab,
745 cd, 747 d, 751 e, 756 c
- Pippinus Brevis Francorum rex 257 d, 259 f,
707 def, 708 a, 712 bcde, 731 ab, 732
ab, 747 f, 749, 750 e, 751 f, 752 abc,
755 af, 756 bcf, 757 a
- Pippinus Heristallus 257 e
- Pirrus (Rocchus) scriptor Siculus 336 a, 337 c
- Pius II Papa, xxiv bcde, 427 a, 484 de,
675 bd
- Pius IV Papa 480 e
- † Pius V Papa 789 b
- † Placidus martyr Ordinis S. Benedicti 686 ef
- † Placidi & Sociorum corpora in Sicilia inventa
330 f
- Plinius magiam S. Moysæ falsò attribuit 170 a
- Plato philosophus 15 f
- Polara (P. Hieronymus Maria) Societatis Jesu
413 ef
- Politio (Fr. Angelus à) Ordinis Minorum
377 b
- † Pollinæ corpus in monasterio Hunnocurtensi
575 e
- † Polycarpus martyr 182 c
- Polycrates episcopus Ephesus scripsit epistolam
ad Victorem I Papam 181 f, 183 abf, 184
ae
- † Polyeuctus patriarcha Constantinopolitanus xiiii
f, xiv de, xvi a
- Pompidianus episcopus Elusanus 631 ef
- † Possessor episcopus Virdunensis 222 ef, 225 d
- Pollinus Societatis Jesu sacerdos 415 d
- Pofvild filius Vladimiri Russia ducis 641 bc
- † Potentianus martyr Senonensis 671 d, 672 e
- † Potitus martyr 651 c
- Povoa (Joannes de) Ordinis S. Francisci pro-
vincialis in Lusitania 654 d
- Praga (Hieronymus de) accusatur in concilio
Constantiensi xxiii b
- Praga (Joannes de) S. R. E. Cardinalis, epi-
scopus Litomistienis 505 f
- Prelli (Franciscus lo) abbas commendatarius
S. Philippi de Fragala in Sicilia 366 ab
- Priego (P. Emmanuel) Ordinis B. M. V. de
Mercede 410 abc
- Priolus (Augustinus) episcopus Bergomensis
241 a
- † Priscus martyr 670 e, 671 c
- Priscus preses gentilis 192 def, 193 ab, 195
e, 197 cd, 199 a, 200 bcde, 201 ef
- † Privatus episcopus martyr 251 c, 252 cde,
253 cf, 254 a
- † Proba virgo martyr 486 c
- Probus scriptor Vita S. Patricii 225 f, 226 ab
- † Prosper episcopus Comensis 341 f
- † Prospera virgo martyr 4 b
- † Pulchronius episcopus Virdunensis 222 ef,
225 de
- Putzlo 640 d. Vide Putza.
- Putza nobilis Russus 636 c, 639 f, 641 d
- Pythagoras Samius quo tempore caperis excelle-
re 35 f
- Q
- Q Uadanocus socius S. Winnoci 573 cde,
576 cdef, 577 ac, 589 f, 590 abc
- † Quintinus martyr 610 a, 611 d
- Quintinus 487 be
- Quodvultdeus episcopus Amiterinus 494 f,
495 a
- R
- R Abanus Maurus archiepiscopus Moguntin-
nus 717 d
- Rabbinorum figmenta 19 e
- Raderus (Matthaus) à Societate Jesu Acta S.
Hermiones ex Græco vertit Latine 185 de
- Rafica martyr 4 a
- Ragamundus episcopus Mimatenis interfuit con-
cilio Bituricensi 253 a
- Raguel sacerdos in Madianitide 21 b, 171 f.
- Idem fuit qui Jethro, 31 e, 66 f, 67 a,
71 cde f. Fuit sacerdos veri Dei & ex po-
steris Abrahami 21 e, 22 f, 23 abcd f, 24
ab. Probabile est fuisse principem in Mada-
nitide 24 a. Vide Jethro.
- Raimondi (P. Franciscus) Societatis Jesu mis-
sionarius in regno Tunetano 380 bc, 405 de
- Rainaldus episcopus Comensis 648 b
- † Rais martyr 525 b
- Rambertus monachus Sithiensis 625 bcde
- Rannebertus subscriptus legitur charta donatio-
nis S. Audomari 567 b, 569 ab
- Rapaccioli (Andreas) pater B. Benincasa Ra-
paccioli martyris 481 bcd, 483 b
- Rapaccioli (Antonius) frater B. Benincasa Ra-
paccioli martyris 481 d
- Rapaccioli (Franciscus Angelus) S. R. E.
Cardinalis, episcopus Interamnenis 480 c,
482 f, 483 ad ef, 484 b
- Rapaccioli (Petrus) 483 d
- Rapizzoniorum, nunc Rapacciorum illustris
familia 480 ef, 481 ab, 483 e
- Rapizzonius (Dodo) episcopus Narniensis 480 f
- Ratpertus monachus Sancti-gallensis 721 a
- Ravengerius episcopus Morinensis 569 bcd,
613 d
- Raynaldus archipresbyter S. Victorini 501 f, 502 a
Raynat-

INDEX HISTORICUS

- Raynardus monachus Sithienſis à Normannis occiſus 596 d e f
- Reate (Joannes de) gubernator provincia Patrimonii 454 a
- Rebe rex Madianitarum occiſus 128 a
- Recem rex Madianitarum occiſus 128 a, 130 e
- † Redemptus episcopus aliàs presbyter 652 a
- Regardus clericus ecclesia S. Audomari 583 e
- Regenardus monachus S. Bertini Audomaropoli 488 d
- Regenoldus abbas Sithienſis 582 d
- Regentrudis uxor Walberti comitis 574 b c, 591 f, 608 b
- Reinbetnus episcopus Salschedolbergenſis xi c d, 638 b
- † Remachus abbas Sollempiacenſis, deinde episcopus Trajectenſis 692 e
- Remboldus clericus ecclesia S. Audomari 583 e
- † Remigius episcopus Remenſis 537 c f, 538 a b d f, 539 b c d e f, 540 b, 620 a, 621 c
- Renuldus abbas S. Winnoci 583 d
- Requesens (Antonius) princeps Pantellaria, prator Panormitanus 386 d
- Requesens (Franciscus) senator Panormitanus 384 f
- Reiſch (Joannes) Proprator & adilis major Ingolſtadienſis 727 f
- Riba (Franciscus) vicarius generalis archidiaceſis Panormitana 329 c, 332 e, 387 f
- Richardus abbas S. Vitoni Virduuni 223 e
- Richardus Conuerſus Aquicintinus 487 f, 488 a
- † Richarius abbas Cemulenſis 573 b
- Richbertus aliàs Robertus I episcopus Laudunenſis 687 f, 692 d
- Richerus episcopus Virduunenſis 224 d
- † Richilda virgo 734 a
- Richildis matrona nobilis 224 c d
- Rictius Varus præſes 610 a, 611 c d
- Rigobertus abbas Sithienſis 577 f, 578 ab, 579 a b c d, 580 ab, 592 d, 593 a, 610 d f, 611 b f
- Rinaldus (P. Camillus Maria) Societatis Jeſu, ſcripſit Vitam S. Roſæ Viterbienſis 415 c
- Robeas 130. Vide Rebe.
- † Robertus Molifmenſis in utero matris beatiffima Virgini (ut fertur) deſponſatus 2 f
- Robertus Francorum rex 582 d
- Robertus dux Burgundia 191 d
- Robertus frater S. Ludouici Francia regis, comes Artoſia 583 e, 584 a
- Robertus Caracciolus, episcopus Aquinas, Ordinis Minorum 4 d
- Roccaforte (Maria) tertii Ordinis S. Benedicli 280 f, 281 a, 307 d, 310 e, 315 c d
- Rodericus abbas Sithienſis 616 e f, 627 e, 628 c
- Rodulfus prator urbanus caſtelli Sithienſis 624 e
- Rogierus I Sicilia rex 281 d e, 284 f, 285 a, 292 e, 299, 300 a, 302 f, 304 f, 305 a c e, 307 f, 339 b, 382 d, 383 f, 650 b c d
- Rogierus comes 281 d e, 339 b
- Rolinus (Joannes) episcopus Cabilonenſis 190 c
- Romano (P. Leonardus) Societatis Jeſu 361 f
- Romanus Lacapenus cum Conſtantino imperator Græcorum xiv c
- † Romualdus 462 a
- Romulus Roma conditor 754 d
- Roricus ſeu Rorico episcopus Laudunenſis 694 a
- † Roſalia virgo Panormitana 722 d
- Roſalia Sinibalda an eadem ſit cum S. Roſalia virgine Panormitana 282 b, 285 d e f
- Roffelli (Leo) ſenator Panormitanus 386 d
- Roſſi (Valerius) ſcripſit aliqua de S. Roſalia virgine ante inuentionem corporis 278 f
- Rothilaus Ruſſorum dux xix a
- Rotharis Longobardus rex Arianus 542 c e f
- Roxas (Joannes) ſenator Panormitanus 386 e
- Ruadhardus comes 756 a, 757 b
- Ruadrut abbatiffa S. Stephani apud Argentoratium 258 a
- Rubenitæ contra Moylem & Aaronem rebel-lani 99 d e f : poſſeſſionem impetrant trans Jordanem 132 d e f, 133 a b c d, 136 e f, 138 d e f, 139 a b
- Rumolus abbas S. Winnoci 582 c. Vide Renul-dus.
- Ruotbertus episcopus Metenſis 783 d
- Ruffelli (Franciscus) ſenator Panormitanus 386 e
- Ruffi cum Græcis beligerant iii. d e
- Ruſſorum conuerſio à variis variè tradita i a b c d. Non videntur ab Apoſtoliſ conuerſi, vel ſi ita ſit, in idololatriam relapſi ſunt i a b c. Seculo ix eorum conuerſio cum fructu cœpta ii c d e f, iii a & ſeqq., iv c d e f; ſed ea conuerſio ſtabilis non fuit v a. Seculo x ad finem vergente, tota Ruſſia Chriſti fidem amplecti-tur viii e f, ix a & ſeqq., x a & ſeqq. Non ſunt conuerſi à ſchiſmaticis xii f, xiii a & ſeqq., xvi e f. Fuerunt Catholici toto xi ſecu-lo, xvii a & ſeqq., xviii a b c d. Ruſſorum fi-des ſuſpecta circa medium ſeculi xii, xix b & ſeqq., xx a b c. Seculo xiii ſchiſma depo-nunt & reſumunt xx c d e f, xxi & ſeqq.

S

- S Abaius 518 f
- Sacebaro ſubſcripſit traditioni Adroaldina 560 d
- † Sagares martyr 182 c
- Sagittarius episcopus Vapincenſis episcopatu exu-tus 187 f
- † Salaberga abbatiffa 545 d
- Saladius (Alphonſus) ſenator Panormitanus 386 b
- Salernus (P. Petrus) Societatis Jeſu, editor Vita S. Roſalia virginis ab Octauio Cajetano conſcripta 279 b c. Item ejuſdem Sancta Vita à Jordano Caſcino compoſita 280 a c d e
- Salomon I episcopus Conſtantiensſis 717 e, 721 e
- Salomon III (Ramſchwagius) episcopus Con-ſtantiensſis ex monacho Sancti-gallenſi 720 b c d, 733 a b c d f, 734 a
- Salomoni regi Hebraorum liber Job à nonnemi-ne adſcriptus 165 c
- Salonius episcopus Ebredunenſis episcopatu deſe-ctus 187 f
- Salphaadi filia 126 f, 127 a, 137 b, 139 c d
- Salvettis (Lanfrancus de) episcopus Bergomen-ſis 648 f
- Sammua explorator Chanaan 94 d e, 95 a b e d e f, 96 b c
- † Samuel propheta poſt mortem apparet 146 c : ejuſ reliquia 655 e
- Samuel episcopus Wormatiensſis 717 e
- Sancta fide (Paulus) episcopus Syracuſanus 432 a
- † Sanctinus primus episcopus Virduunenſis 221 b, 222 c, 225 d
- Sancto episcopus. Vide Lanto.
- Sandamiani (Antonia Maria) illuſtris ac pia virgo Panormitana 405 d
- Sanfilippo (P. Franciscus) Societatis Jeſu miſ-ſionarius 379 c e
- Sanſi-

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

Sanfilippo (<i>Joannes</i>) vicarius generalis episcopi Cephaleditani	359 a	Sigismundus imperator	427 d e
Saphat explorator Chanaan	94 d e, 95 a b c d e f	Sigismundus Augustus Polonia rex	xxvi f
Sapor Persarum rex	529 b, 530 b	Silvera (<i>Aloysius</i>) senator Panormitanus	386 b
Sara conjux Abraha	157 d e, 162 b	† Silvester Trainensium patronus	365 f
Saraceni aliquando appellati fuere Wandali	632 b, 669 c d, 672 e f	Silvester metropolita Kioviensis schismaticus	xxvi f
† Saturninus martyr	206 b c	† Silvestri I Pape reliquia	276 b c d e f
Savina filia Bernardi comitis	258 e	† Silvestri archiepiscopi Bisuntini corpus translatum	533 c e
† Savinianus seu Sabinianus martyr Trecentis	670 e, 671 b	Silvius Antonianus praefectus cubiculi Clementis VIII Papa	xxvii a
† Savinianus martyr Senonensis	671 d, 672 e	Simeon Bulgaria princeps	xiii e
Saül primus rex Israelitarum	66 e	Simeon metropolita Kioviensis Catholicus	xxv d
Sbigneus episcopus Cracoviensis	xxiii e, xxiv a	Simon abbas	4 b
Scala (<i>Bernardinus</i>) episcopus Feretranus	210 b c d	Simon abbas Sithiensis scripsit Vitam S. Bertini abbatis	549 c, 551 b c d, 554 b c
Scambius episcopus Viterbiensis	438 c d	Simon Ordinis S. Francisci	654 d e
Scaffo (<i>Franciscus</i>) ex mercatore Genuensi eremita Spelunca Quisquiniensis	345 d e	Simon (<i>Richardus</i>) presbyter Oratorii, asserit Pentateuchi historiam tempore S. Moyses à scribis fuisse conscriptam	155 b. Refutatur ibid. c d e f, 156 a b c d e f, 157 a b c d e f, 158 b
Sclavus (<i>Antonius</i> , alias Frater Andreas) Ordinis Minorum	450 a b c d, 452 c d e	Simon magus	741 f, 743 f
† Sebastiani martyris reliquia Praga	505 b	† Simpertus vel Sintpertus episcopus Augustanus	713 d, 716 b, 731 e, 756 b, 757 d e
Sehon Amorrhæus, rex Hesebon ab Israelitis victus	115 c d e, 116 a b c d, 117 b c d e f, 118 b c, 133 c, 134 a, 152 d	Simpliciola virgo	4 e
Selimbeni (<i>Hyacinthus</i>) ex Tertio Ordine S. Francisci, scripsit Vitam B. Benincasa Rappaccioli	480 c	† Simplicius episcopus Veronensis	677 d
Selvago (<i>P. Casimirus</i>) clericus regularis Ordinis venerabilis Camilli de Lellis	408 e f	Sinibalda familia nobilis Lucensis	368 a
Sephora uxor S. Moyses legislatoris	18 f, 19 b, 21 b e, 22 d f, 23 a b c d, 27 c, 29 f, 170 f. Circumcidit filium suum & relicto Moysè rediit ad patrem	Sinibaldi (<i>Vincennius</i>) promovit cultum S. Rosalia in urbe Lucensi	368 a b
	30 b d e f, 31 a b c d e, 32 a b c 171 b. Revisit S. Moysè in Raphidim	Sinibaldus pater S. Rosalia virginis	281 c f, 282 a, 304 e f, 305 a b e, 309 d, 310 e f, 382 c e
	66 e f, 71 c d: cur dicta sit Æthiopia & Chusitis	† Sinicius episcopus in Gallia	546 c, 547 b
	22 c, 93 a. Genealogia ipsius commentitia	Siracusa (<i>Carolus</i>) senator Panormitanus	386 d
	24 b c	Sisai filius Enac	94 e
† Septimius Æsincensis	488 e	Sisinnius II patriarcha Constantinopolitanus Catholicus	xiv e f, xv a c, xvi a b
Septimus (<i>Petrus</i>) senator Panormitanus	384 f	† Sixtus episcopus in Gallia	546 c, 547 b
Seraldus episcopus Bigorritanus	632 d	Sixtus IV Papa, xxiv f, xxv a, 415 a, 427 b, 429 d, 430 b c, 542 b, 788 e	
† Serapia virgo martyr	3 d, 195 d	Socrates philosophus	15 f
Sergius II patriarcha Constantinopolitanus Catholicus	xv a b c, xvi a c d e	Somarius vel Sonarius discipulus S. Columbani	703 b c f, 735 c d e f, 737 b
Servandus episcopus Elusanus	631 e f	Sonnatus episcopus Remensis	544 e, 687 e
† Servatius episcopus Trajactensis	202 f	Sophia Thoma Paleologi filia. Vide Zoë.	
† Severinus abbas, Noricorum apostolus	489 b c, 491 a b, 493 b c d e f	Sormanus (<i>Joannes Franciscus</i>) episcopus Feretranus	211 c d, 213 d e
† Severinus episcopus Septempedanus	489 c e f, 491 a & seqq., 492 a b c, 493 b c d e f, 494 a f, 495 d e	† Sosthenes secundum quosdam Colophonis episcopus	665 a
† Severinus episcopus Neapolitanus sicutus	493 c d e f	Spanocchi (<i>Paulus</i>) martyr Ordinis Servorum B. M. V.	484 c d f
Severinus I Papa	558 d, 559 b	Spatafora (<i>Ludovicus</i>) senator Panormitanus	384 f
Severinus episcopus Tungricensis	202 c	Spaur (<i>de</i>) comes	728 d e
Severus imperator	670 c d f, 671 a	† Speusippus martyr	670 d, 671 a
Severus commentitius S. Magni pater	714 c d e f	Spinola (<i>Limbania</i>) Priorissa monasterii S. Thoma Genua	799 c
Sidoti (<i>Joanna Eleonora Crucifixa</i>) abbatissa monasterii S. Viti Panormi	407 f, 408 a	Spinosa (<i>Benedictus de</i>) ex Judæo atheista, Pentateuchum S. Moysi abjudicavit	155 b
Sidoti (<i>Philippus</i>) vicarius generalis archiepiscopi Panormitani	407 f	Spiritu (<i>P. Franciscus a S.</i>) Ordinis B. M. V. de Mercede	410 a b c
† Sidronius martyr	670 f, 671 c	Spruyt (<i>P. Hermannus</i>) Societatis Jesu, reliquias S. Rosalia impetravit Sodalitati juvenum Antverpia	372, 373 a b
Sielava (<i>Antonius</i>) Catholicus metropolita Kioviensis	xxvii d	Spucces (<i>P. Josephus</i>) Societatis Jesu	304 e, 316 e f, 371 a
Sigberchtus Orientalium Anglorum rex	710 c	Stanislaus filius Vladimiri Russia ducis, ix d, 636 c, 639 c, 641 b c	
Sigebertus I Austrasia rex	740 b	Status Papinius poëta	512 b
Sigebertus filius Theodorici Burgundia regis	738 e, 740 c e f	Stephana à Seraphino, Ordinis S. Francisci de Paula	4 d
† Sigebertus Austrasia rex	189 b, 692 f, 693 a b e, 710 c, 756 c	Stephanus V, dictus IV, Papa	503 a
† Sigismundus Burgundionum rex	189 a		O o o o o Ste-
	Septembris Tomus II.		

INDEX HISTORICUS

- Stephanus V, aliis VI, Papa xiii b c
 † Stephanus I patriarcha Constantinopolitanus
 xiii b, xv f, xvi a
 Stephanus II patriarcha Catholicus Constantinopolitanus xiii f, xvi a
 Stephanus episcopus Mimatensis 253 a
 Sternberg (Albertus à) episcopus Litomislensis, dein archiepiscopus Magdeburgensis, ac deinde episcopus Litomislensis 504 f, 505 a & seqq., 506 a b
 Sternberg (Eva de) comitissa conjux Adami comitis de Trautmansdorff 505 f, 506 a
 Sternberg (Jaroslavus) episcopus Litomericensis 505 f, 506 a
 Sihur explorator Chanaan 94 de, 95 a b c d e f, 96 b c
 Strabo (Walafridus) abbas Augiensis, scripsit Vitam S. Galli abbatis 701 c, 702 e f, 703 a, 705 e
 Strobele (Didacus) abbas Sorethanus 725 d
 Strozzi (Horatius) senator Panormitanus 383 e
 Styilianus episcopus Neo-Cesariensis xiii b c
 Suatoflaus. Vide Suatoflaus filius Jaroslai.
 Suatopelcus Russia princeps, ix d, 634 c d, 635 b c d e f, 636 a & seqq., 637 a b c d e, 638 a & seqq., 639 a c d f, 640 b d f, 641 c, 642 a b f, 643 a b f, 644 a d
 Suatoflaus filius Olge, Russorum regina v c f, vi c d f, vii a, x a
 Suatoflaus filius Vladimiri Russia ducis 636 b, 639 c, 641 b
 Suatoflaus filius Jaroslai, Russia ducis xviii b, 634 c, 637 b
 Sudislaus filius Vladimiri Russia ducis 636 c, 639 c, 641 b c
 Succici belli damna 727 b, 730 b, 734 e, 763 f, 765 d, 779 a
 Suenes vir Christianus in Perside 532 d e f
 † Suicberti seu Swiberti canonizatio fabulosa 2 e f
 Sur rex Madianitarum occisus 128 a
 Sures 130 e. Vide Sur.
 † Symphorianus martyr Augustodunensis 198 f, 670 d, 671 a b
 Szeptycki (Athanasius) Catholicus metropolita Kioviensis xxvii e
- T
- T** Agliari (R. P. Petrus Maria) Societatis Jesu 411 c
 Talec Russus 640 d
 Talto Dagoberti I Austrasia regis ac deinde monarcha cubicularius 710 b
 Tamayus (Joannes) exploditur 729 e f
 Tamburinus (R. P. Thomas) Societatis Jesu 377 b
 Taffilo Baioaria dux 757 a
 Taffus (Paulus) canonicus Neapolitanus, postmodum archiepiscopus Anxanensis reperit corpus S. Candida junioris 228 c d
 Tavaræ marchio, prorex Sicilia 386 b
 † Taurini episcopi inventio 486 e
 Tebaldis (Rapizzoniorum de) illustris familia 481 a b
 Tebaldus (Jacobus) S. R. E. Cardinalis 484 b
 Teglio (P. Didacus) Ordinis B. M. V. de Mercede 410 a b c
 Tertius (Nicolaus) dux militum Barnabonis Mediolanensem ducis 648 e
 Tertullus prefectus 509 e
 Teutaldus abbas III Pontidensis 645 d, 646 f, 647 a
- † Thadæus apostolus an Russos converterit 11 a
 Thales physicus 15 f
 Thamel seu Thatuël idem videtur cum Sarbelio 2 d e, 486 b
 Tharbis regis Æthiopum filia, filitia uxor S. Moysis 18 c, 170 a
 † Thebæi martyres 188 f
 † Thecla virgo martyr 663 b c d
 Theobaldus episcopus Sueffionensis 544 c
 Theobertus abbas Theologiensis, archiepiscopus Trevirensis 223 b
 Theoclea commentitia S. Magni abbatis mater 714 c d e f
 Theodegifelus monachus S. Columbani 700 c, 755 d, 756 e
 Theodericus episcopus Lugdunensis 692 c d
 Theodericus episcopus Virdunensis 223 f, 224 c
 Theodericus comes fortè fuit pater S. Ida vidua 259 b c
 Theodobertus II rex Austrasia 688 d, 689 a, 690 e f, 691 c d, 704 a e f, 705 a, 710 d, 738 b d e, 739 d, 740 a b c
 † Theodoli episcopi Sedunensis translatio 5 d
 Theodoricus I episcopus Metensis 504 c d
 Theodoricus III Francorum rex 574 e f, 575 a b c f
 Theodoricus II Burgundia rex 688 f, 690 c d, 691 a c d, 704 e f, 705 a, 711 b, 738 b d e f, 739 d, 740 a b c
 Theodoricus Gothorum rex 495 c
 Theodoricus Tarnannensis clericus 583 e
 † Theodorus martyr Constantinopolitanus 486 c d
 † Theodorus martyr 652 b
 Theodorus I Papa 542 d, 687 a
 Theodorus metropolita Russorum xix a
 Theodorus episcopus martyr 654 b
 Theodorus Bialogrodensis episcopus xviii f
 Theodorus Vladimiriensis episcopus xviii f, xix a
 Theodorus discipulus S. Magni abbatis, & scriptor, ut fertur, ejusdem Vita, ab aliis interpolata 700 b c e f, 701 c e f, 702 a & seqq., 703 a & seqq., 704 a & seqq., 705 a & seqq., 706 a & seqq., 707 a b c, 708 c e f, 711 c, 712 b, 716 a, 735 a, 736 e, 739 b c, 740 f, 741 c d e, 742 a, 743 b c d, 745 a & seqq., 746 a & seqq., 747 a b, 748 e, 750 d, 752 d f, 753 a, 755 b c d e f, 756 a e, 757 b c, 759 d
 † Theodosia virgo martyr 2 f
 Theodosius II imperator 508 f, 509 b, 529 b c, 531 c d
 Theodosius hegumenus Piëczarensis 634 c
 Theodrada probabiliter mater S. Ida vidua 257 f, 258 a f, 259 a b c f
 Theodulus 3 e, 186 c
 Theognostus metropolita Russorum xxi f
 Theopemptus metropolita Russorum Catholicus xvii c
 Theophaniæ matrona nobilis testamentum 317 e f
 Theophylactus patriarcha Constantinopolitanus Catholicus xiii f, xvi a
 † Theopistes virgo martyr, inter Pratermissos 2 a
 Theotimus 3 e, 186 c f
 Thermis (Carolus de) senator Panormitanus 386 a
 Thermuthis filia Pharaonis regis 10 b c f, 11 a c e, 12 b c e, 14 d e f, 15 a b c, 17 b d, 170 e, 171 f: moritur 19 d
 † Thefaurus abbas generalis Ordinis Vallis Umbrosa, martyr 5 b c
 Thet.

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

- Theutberga *matrona nobilis & pia in Italia seculo xi*, 646 ef
Theutberga *conjux Lotharii regis Lotharingia* 646 a & seqq.
Tholmai *filius Enac* 94 e
† Thomas *Aquinas quid senserit de essentia divina à S. Moysè visa* 149 a b
Thomas *abbas Lanchemiensis, Ordinis Cisterciensis, scripsit Opusculum de Sanctis Auxiliatoribus* 731 a
Thomas *archipresbyter ecclesie Amiternina* 502 b c d
Thomas *Paleologus Peloponnesi despota* xxv a
† Thrasea *martyr* 182 c
Thurstanus *archiepiscopus Eboracensis* 695 c
† Thyrfus *martyr* 670 c, 671 b
Tiberius *imperator Orientis* 686 d
Tillemontius (*Ludovicus Sebastianus Le Nain de Tillemont*) *refutatur* 194 a b c d e f, 195 a
† Timotheus *episcopus Ephesinus* 664 a b, 665 c
Tomasi & Caro (*Ferdinandus Maria*) *Palma dux, praetor Panormitanus* 414 e
Tondulphus *episcopus Snessionensis* 544 c
Torcim *coquus, occisor S. Davidis principis Rusfi* 635 d, 636 d, 642 e, 643 e
Torilla (*P. Alphonsus*) *ex Ordine Trinitariorum* 410 a b c
Tornatoribus (*Andreas vel Amedeus de*) *canonicus transtulit corpus S. Frontiniani martyris* 675 a
Torres (*Foannes*) *episcopus Syracusanus in Sicilia* 686 f
† Tozzo *ex discipulo S. Magni abbatis episcopus Augustanus Vindellicorum* 700 c, 701 f, 711 e f, 712 a b c, 713 d e, 714 b, 745 e f, 746 a & seqq., 747 a, 748 a f, 749 b c e f, 750 a c, 751 c d, 755 a & seqq., 756 f
Trajanus *episcopus Melitensis* 686 e
Trajanus *imperator* 181 b c e, 185 d e f, 186 e, 499 a & seqq., 500 b e f, 501 a b c d, 506 b c e f, 508 a b c e, 509 d f, 510 b e f, 511 e f, 512 a b, 514 c
Trapes (*Leonardus de*) *archiepiscopus Auxitanus* 630 f
Tryphæna 663 c, 665 d
† Tryphon *patriarcha Constantinopolitanus* xiii f, xvi a
Tudiscus (*Nicolaus*) *archiepiscopus Panormitanus* 317 e f
Turrianus (*Horatius*) *secretarius senatus Mamertini* 414 a b
Tyard (*Cyrus de*) *episcopus Cabilonenfis* 190 e
† Tychicus *secundum aliquos Colophonis episcopus* 665 a
Tyskevicius (*Georgius*) *primùm Methonensis, deinde Vilnensis episcopus* 634 f
Tzugi (*Thomas*) *Japon Societatis Jesu in Japponia passus* 654 c
- V
- V Albelle (*Ludovicus Alphonsus de*) *episcopus Andomaropolitanus* 586 b
Valdina (*Petrus*) *marchio della Rocca* 368 b
Valens *imperator* 486 d
Valentinus *episcopus Tungrensis* 202 c : *non Trevirenfis* 203 f, 204 a
Valentinus *episcopus Amiterninus* 494 f
† Valerianus *martyr* 192 a e, 194 a c d e f, 195 a b c d, 196 d, 197 a e, 198 b d, 199 e f, 201 c d
Valerianus *praefes Alexandrinus* 666 f, 667 a d e
Valerius (*Augustinus*) *episcopus Veronenfis* 676 c
Valerius *praefes Alexandria* 666 b c, 667 e
Valguarneræ *princeps (Franciscus) praetor Panormitanus* 348 d e, 387 a
Valterius *episcopus Bisuntinus* 533 e
Vanninus (*Artemius*) *scripsit Vitam & Miracula B. Limbania virginis* 785 a
Vannius *Societatis Jesu sacerdos de Aëlis Sanctorum benè meritus* 415 d e, 416 b c, 417 d e, 418 b
Vararanes V *Persarum rex* 530 a b, 531 a b c d, 532 a c d f
Varka (*Ludovicus de*) *Ordinis S. Francisci* 654 d
Ubaldinus (*Oclavianus*) *S. R. E. Cardinalis* 297 c d
Ubes 130 e. *Vide Hur rex Madianitarum.*
Udalmannus *episcopus Augustanus. Vide Udalmannus* 719 e
† Udalrici *reliquia* 724 d
† Vedasti *episcopi Atrebatensis translatio* 574 e
Venero (*Catharina*) *baro delli Magazzenacci* 405 b
Venerosus (*Foannes Bernardus*) *gubernator Cestrensis* 785 a b
Venerus (*Hieronymus*) *archiepiscopus Montisregalensis* 357 d
Ventimiglia (*Caietanus*) *Quisquina dominus* 345 d e
Ventimiglia (*Foannes de*) *dominus oppidi S. Stephani in Sicilia, curat transferri reliquias S. Rosalia* 345 b c
Ventimiglia (*Focephus Emmanuel*) *princeps Pulchri montis & Quisquina dominus* 281 d, 345 b f, 412 d
† Veranus *confessor* 3 a b c
Vespasianus *filius T. Fl. Clementis & Domitilla* 499 f, 500 a
Uffingus *scriptor Vita S. Ida viduae* 256 a d e f, 260 c
† Ugo *ex Ordine Equitum Hierosolymitanorum* 799 b, 800 d
Viaria seu Venieria *familia templum S. Moysis Venetiis restaurat* 6 f
Vichterbus *episcopus seculo viii fortè idem cum S. Willberpo episcopo Augustano* 712 e f, 713 e f, 714 a
† Victor *episcopus Vitenfis scripsit Historiam persecutionis Wandalica in Africa* 677 f, 678 & seqq.
Victor I *Papa* 181 f
Victor *episcopus Ravennas* 536 d
Victor Amedeus *Sardinia rex in S. Rosalia munificus* 348 b
† Victoricus *martyr* 599 d, 601 b, 610 a, 611 c d
† Victorinus *episcopus Amiterninus confessor, malè confusus cum S. Victorino presbytero martyre* 489 e f, 491 a & seqq., 492 a b c d e, 493 a b c e, 494 a & seqq., 495 d e, 496 b c f, 497 a, 506 d e
Victorinus *episcopus Camerinenfis commentitius* 495 c d e
Victorinus *Rhetor* 487 c d
Victorius (*Hieronymus*) *canonicus Viertbiensis* 415 b
Viennensis *ecclesia scribit epistolam de SS. martyribus Lugdunenfibz* 194 e f, 197 f, 198 a b c f, 201 b c
Vilconti

Z

Z Aban dux Ticinensis 235 a
 † Zacharias pater S. Joannis Baptista 488 e, 655 f, 658 b c d
 † Zacharias filius Joiada 655 c e f, 658 e f, 659 a
 Zacharias filius Barnab à Zelotis occisus 659 e f, 660 a & seqq.
 Zacharias filius Barachia tempore Achaz regis Juda 659 b c
 Zacharias propheta tempore regis Ozia 659 a b
 Zambri Israelita 126 a c, 129 f, 130 a b c, 176 e

Zallaus filius Farostai Russia ducis 637 b. Vide Izallaus.
 Zeiller (Columbanus) monachus Fuëssensis 724 c d, 727 a, 728 c
 Zelotarum in Judaeos crudelitas & tyrannis 659 d e, 660 b f
 Zeno (Baptista) S. R. E. Cardinalis 788 b c d e f, 789 b
 Zeno imperator 681 f
 Zisca dux Hussitarum 505 e
 Zoë filia Thoma Palaologi despota Peloponnesi, uxor Joannis Basilidis, Moscovia ducis xxv a
 Zorobabel princeps Judaeorum 655 b, 656 c
 † Zofimus ex abbate monasterii S. Lucia episcopus Syracusanus 686 b c f, 687 a d

I N D E X

TOPOGRAPHICUS

A

Barim montes, quadragesima prima Israelitarum mansio 116 f, 117 a, 127 b c, 140 c, 143 a, 144 c
 Abbir, urbs episcopalis in Africa 680 e, 681 a
 Abdua vel Addua, fluvius Italiae 242 b, 243 c
 Abelfatim vel Settim, al. Abila, locus in Campesribus Moab 117 a, 125 e, 137 c
 Abodiacus, Abusiacum, Abuzacum &c. Vide Fuëssa.
 Acer. Vide Titanus.
 Acis, oppidum Siciliae in dicecesi Catanensi. S. Rosalia electa patrona & ejus reliquia 363 f
 Acula seu Aquula (Acquapendente) urbs Etruriae Pontificiae 465 b, 466 b, 468 e
 Ad Martyres, locus Galliae in agro Senonensi. SS. Sanctiani, Augustini & Beata passio, sepultura & templum à Saracenis destructum 669 b c d e, 672 d e
 Aëdii, Galliae populi 187 a, 188 a b, 195 d e, 196 c, 198 d, 199 a b c, 201 c e
 Aegyptus, de qua sparsim varia memorantur in Aëlis S. Moysis propheta 7 usque ad 20. Decem Aegyptiorum plaga 32 & seqq. Cali constitutio 42 e f, 45 c. SS. Taurinus, Nemoratus, Saturninus & Arapollinus MM. 528 a
 Emilia, Italiae regio 242 b, 243 c d
 Africa. SS. Donatianus, Presidius, Mansuetus, Germanus & Fuscus confessores, ac S. Laurentius martyr 677 b
 Afufenientis urbs episcopalis in Africa 680 c
 Agaunense monasterium in Helvetia 188 f, 189 a b, 589 b c f, 593 c
 Aggar, urbs episcopalis in Africa 680 d
 Agnio vel Agniona (vulgo Aa) fluvius Belgii

559 a, 562 f, 587 c e f, 591 d, 606 b c
 Agrigentum, urbs Siciliae episcopalis. Cultus, reliquia & miracula S. Rosalia in variis per dicecesim locis 361 f, 362 a & seqq., 363 a b c d
 Aichstadium, urbs episcopalis in Germania 781 b
 Aira, locus in comitatu Tyrolis 770 b c
 Aix. Vide Ascium.
 Alba Pompeia, urbs ducatus Montis-Ferrati in Italia. S. Frontinianus M. 674 a
 Albanum, oppidum Italiae in Campania Romana 454 a, 455 f
 Albinetum, oppidum Galliae in Novempopulania, ubi passus creditur S. Taurinus episcopus 631 b c
 Alcamus, urbs Siciliae in dicecesi Mazarenti. Reliquia & cultus S. Rosalia, per quam pestis extincta 361 e. Sancta urbis patrona electa 412 f, 413 a
 Alexandria, urbs in Aegypto. S. Rhais vel Herais virgo martyr 525 a. SS. Nimsidus vel Nymphus & Saturninus MM. 527 a. Faustus presbyter, Bibus vel Abibus diaconus & multi alii martyres 666 a b
 Alexandria, oppidum Siciliae in dicecesi Agrigentina; ubi, sacello S. Rosalia exstructo, pestis subito cessat & ejus reliquiae honorantur 363 a b
 Algoia, Algoia & Algea, tractus Germaniae in Suevia 712 b, 756 b c, 768 b, 769 b
 Alpes Juliae 745 d, 747 f, 748 a, 749 a
 Alta, locus in Russia vel fluvius, ad quem occisus S. Romanus, alias Borisus 635 c, 636 a c, 640 a, 641 d e
 Alus, decima Israelitarum mansio 60 e, 66 a
 Ameria vel Amelia, urbs Italiae in Umbria 470 c, 472 c, 473 b

P p p p p

Ame.

INDEX TOPOGRAPHICUS

- America. *S. Rosalia cultus, reliquia & beneficia in variis provinciis* 378 e f, 379 a & seqq., 380 a, 410 d e f, 411 a
- Amiternum, *olim urbs Vestinorum, aliis Sabi-
norum in Italia. Sepultura S. Victorini pres-
byteri & martyris* 490 c f, 491 a, 492 c d e,
497 c, 503 b. *Amiterninis episcopis accen-
setur unicus S. Victorinus, isque confessor* 494
& seqq. *Unicus etiam eidem civitati tribuitur
istius nominis sanctus martyr, & de SS. 83
militum Amiternensium MM. existentia me-
ritò dubitatur* 497 & seqq. *Amiternina diœ-
cesis, que seculo 12 Reatina unita erat, nunc
Aquilana pars est* 501 e, 502 a & seqq.,
503 b
- Ammonitæ, *incolæ Arabia adventitii* 22 b,
114 e, 115 a, 116 b
- Amorrhæi populi 94 f, 99 b. *Ditiones Amor-
rhæorum regum Schon & Og ab Israelitis oc-
cupata* 115 e d e f, 116, 117, 118 a b c.
*Eorundem terra per Moysen divisa duabus
tribubus & dimidia* 132 d e, 133 a b c d,
136 e f, 137 a b, 138 d e f, 139 a b c d
- Ancona, urbs ditionis Ecclesiasticæ in Italia.
S. Rosalia cultus & reliquia 352 e, 367 f,
368 a
- Ancyra, urbs Galatiæ. *SS. Ruffinus, Silvanus
& socii MM.* 204 b
- Anderitum, *olim Gabalorum metropolis. Vide
Gabali.*
- † Angeli insula. *Vide Insula.*
- Angelopolis, *seu Fanum S. Angeli, oppidum
regni Neapolitani in Apulia* 460 e, 461 f,
462 a
- Anicium, urbs episcopalis Galliæ in Occitania
253 b
- Antverpia, urbs in Belgio. *Reliquia varia &
cultus S. Rosalia* 352 e, 372 f, 373 a &
seqq., 374 a b
- Apenninus mons 242 b, 243 c
- Aqua vel Aquæ contradictionis, locus in deier-
to Sin, *ita dictus ab eventu, quem vide* 108
f, 109 a b, 127 b, 140 c. *Verisimilius di-
stinguitur à loco, cui nomen Fons Misphat*
163 e f, 164 a b
- Aquæ Statellæ (*Acqui*) urbs ducatus Montis-
Ferrati in Italia 794 f, 797 a
- Aquaviva, pagus prope Marinum in Italia 219
f, 220 a
- Aquila, urbs episcopalis regni Neapolitani in
Aprutio 490 f, 494 e, 502 a. *Capitulum
canonicorum S. Victorini M. in Aquilana ec-
clesia S. Blasii* 502 b c d e, 503 a b. *Reliquia
S. Victorini in eadem ecclesia* 506 b d e
- Ar, Aroër & Areopolis, Moabitarum metro-
polis 20 d, 114 e, 115 a d e, 116 a e, 133 c
- Arabix antiqui incola 21 f, 22 a b c. *Vulgare
manna Arabicum differt à manna Israëlitarum*
64 e f, 65 a b
- Arad, urbs prope mare Mortuum 118 b c d;
probabilius in Chananea 111 c d e f, 112 a
b c d
- Arada, *vigesima prima Israëlitarum mansio* 94 a
- Arar vel Araris, Galliæ fluvius, *al. Sagona,
Sauconna, Saugonna & Saogonna, nunc vul-
go la Saone* 188 a b, 198 d e, 199 a b, 200
a b, 201 d e, 202 a
- Arba vel Arbum, urbs parva insulæ cognominis
in Liburnia. *Cultus & reliquia S. Marini
conf.* 209 d, 210 f, 214 a b c d, 219 e
- Arbee. *Vide Hebron.*
- Arbona, castrum Germaniæ ad lacum Brigian-
tinum 708 c e, 709 b, 714 e, 715 f, 738
c, 739 f, 742 a b, 743 a d, 751 b
- Arce. *Vide Petra.*
- Ardmacha, urbs Hiberniæ 226 b
- Arelate, urbs Galliæ 454 c, 456 a
- Areopolis. *Vide Ar.*
- Aretium, urbs Italiæ in agro Florentino 463
a, 464 a
- Argentomagensis agger *seu via Cabilone dedu-
cta* 107 c, 199 a b c, 200 b
- Argilliacum, locus in ducatu Burgundiæ 199 b c
- Armanum. *Vide Ramoth.*
- Ariminum, urbs Italiæ, *ubi colitur S. Mari-
nus conf.* 209 a b c d f, 210 a c d, 215 d e
f, 216 e f, 219 a e
- Arkæ, locus Belgii prope Audomaropolim 573
f, 574 a c, 629 c
- Arnon torrens, *apud quem quadragesima Israël-
itarum mansio in Helmondeblathaim* 113 a,
115, 116, 117 a b e
- Aroër. *Vide Ar.*
- Arvernæ. *Vide Clarus-Mons.*
- Aschavia, parœcia in Sueviæ & Tyrolis confi-
niis prope Lycum amnem 754 b c, 772 f,
775 b c
- Afcium, locus in Belgio, *fortè idem cum ho-
dierno Aix in Artesia* 560 c, 561 d e
- Afculum, urbs Italiæ in Piceno. *Reliquia S. Ro-
salia* 368 d
- Asia. *B. Benincasa Rapaccioli martyr* 480 a
- Afiongaber, *trigesima secunda Israëlitarum man-
sio* 93 e, 94 a, 99 c, 106 c d. *Israëlitarum
iter usque in Afiongaber, indeque in Moabi-
tidem* 106 f, 107 a b c d, 110 b e f, 111 a
b, 115 e f
- Afpel, castrum in ducatu Cliviæ 274 d, 275
b c, 277 d
- Astura, castrum Campaniæ Romanæ 470 a
- Ataroth, urbs in terra Amorrhæorum 132 e,
133 c
- Atranum, oppidum diœcesis Amalphitanæ in re-
gno Neapolitano. *Cultus S. Rosalia* 353 a.
Acceptus Sanctæ reliquis peste liberatur 367 e
- Audomaropolis, urbs Belgii in Artesia. *S. Ber-
tinus abbas* 549 b. *Ecclesia beatissima Vir-
ginis, que nunc est cathedralis, à S. Audomaro
constructa* 559 f, 560 e, 587 b, 588
c, 589 d e; *ac dein donata abbatiæ Sithienfi*
565 c d e f, 566, 567, 568, 569, 607 f,
608 a, 609 d, 610 d e, 611 d. *Eadem ec-
clesia, in qua sepultus S. Audomarus, cum
adjuncto monasterio à Sithiensibus verè posses-
sa; quando & quomodo iis ablata* 570, 571,
572, 573 a, 587 d. *Vide Sithienfis abbatia.*
- Augusta Aufcorum, Aufcia &c., urbs Galliæ
in Novempopulania. *S. Taurinus episcopus &
martyr* 630 c. *Elusana sedes archiepiscopalis
seculo 8 illuc verisimiliter translata* 632 a &
seqq., 633 a d
- Augusta Vindelicorum, urbs Germaniæ. *Per-
urbatus in Catalogis ordo episcoporum, qui
seculo 8 ibi sederunt* 717, 718, 719. *Diœ-
cesis limites extensi sub S. Simperto* 756 b,
757 d
- Augustodunum, Æduorum in Gallia caput 196
c, 197 a, 198 d f, 201 c, 671 a b
- Aufcia. *Vide Augusta Aufcorum.*
- Autissiodorum, urbs Galliæ 670 e, 671 c

B

Baalmeon. *Vide* Beon.
 Balneoregium, urbs Italiae in ditone Ec-
 clesiae 432 c d, 451 d, 453 a
 Bamoth, vallis in Moabitide 115 b
 Barca, pagus Novae Gallaciae in America. *S.*
Rosalia cultus & beneficia 379 c d
 Basan, regio Amorrhæorum, ubi regnabat Og
 116 d e f
 † Begæ promontorium in Cumbria Angliæ pro-
 vincia, nunc vulgo *S. Bees vel S. Beges. Cella*
aut parvum monasterium à Sancta ibi con-
structum, & ecclesia ipsi dein erecta 695 c d
 e, 696 e f
 Benedicto-Buranum seu Burense monasterium in
 Bavaria 712 d f
 Benejaacan, vigesima octava Israëlitarum man-
 sio 94 a. Trigesima tertia mansio verisimiliter
 statuitur partim in Cades, partim in Beroth-
 benejaacan seu Beroth filiorum Jacan, cum
 hic locus probabiliter idem sit cum Benejaacan
 110 a d f, 111 a b c
 Beon, urbs in terra Amorrhæorum 132 e. *Cre-*
ditur eadem cum Baalmeon à Rubeniis re-
dificata 133 c d
 Bergæ *S. Winnoci. Vide* Winnoci-berga.
 Bergomum, al. Pergamum, urbs Italiae. *S.*
Grata virgo, ut fertur 231 a. *Duces Bergo-*
mates seculo 3 & 4 nulli admittendi 231 e f,
 233 e f, 234 & seqq. *Sex templa & Xenodo-*
chium à S. Grata & parentibus ejus SS. Lu-
po & Adleyda fundata, & quo tempore 232
 a c, 235 c d, 237 a f, 238 e f, 240 a b,
 244 c d, 245 f, 246 & seqq. *Monasterium*
Bergomense S. Mariae Veteris, dein S. Gratae
de Columnellis, ad quod Sancta corpus trans-
latum 232 a, 240 c d e f, 241 a, 246 a,
 250 b & seqq. *Ecclesia S. Mariae Majoris,*
quo translatum corpus B. Alberti abbatis Pon-
tidentis 644 c f, 645 a, 648 e f
 Bernheurn, parœcia diœcesis Auguſtanæ in Ger-
 mania 773 e f, 775 c
 Berothbenejaacan seu Beroth filiorum Jacan. *Vide*
Benejaacan.
 † Bertini abbatia. *Vide* Sithienſis abbatia.
 Berwang, parœcia Germaniæ in Suevia 764 d
 e f, 765 e
 Betharan, urbs à Gaditis exstructa 133 c
 Bethsimoth, locus in Campesribus Moab 117 a
 Bibona, al. Bisbona. *Vide* Bivona.
 Bishofcell. *Vide* Episcopi-Cella.
 Biterræ, urbs Gallia in Occitania. *Reliquia S.*
Rosalia 370 a
 Bivona, al. Bibona & Bisbona, urbs Siciliae in
 diœcesi Agrigentina. *Antiquum templum S.*
Rosalia, quæ verisimilius non habitavit in lo-
co, ubi illud conditum fuit 308 c d, 318 b
 e, 380 e f, 381 d. *Ordo vetusta ejus imagines*
in variis urbis ecclesiis, & alia cultus imme-
morabilis argumenta 303 f, 319 b c e f, 320
 a. *Cives, exstructa Sancta ecclesia, peste li-*
berantur 320 e f. *Cultus recentior S. Rosalia*
Bivonensium patronæ, reliquia summa pieta-
te suscepta & beneficia impetrata 361 f, 362
 a b
 Blandinienſe monasterium Gandavi in Flandria
 582 f, 583 a
 Bobium, urbs modica Italiae cum celebri ab-
 batia 708 e, 709 f, 742 f, 744 f
 Bohemia, in qua contra Hussitas predicat &

prodigiôsè è carcere liberatur B. Benincasa
 482 a b c. *Reliquia S. Victorini M., cujus*
cultus ad totum regnum extensus 503 c, 504
 f, 505 a & seqq., 506 a
 Bolartum, locus in ducatu Burgundiæ 199 b
 Bonna, urbs Germaniæ in electoratu Colonien-
 ſi. *Reliquia S. Rosalia* 372 b
 Bononia, urbs Italiae. *S. Rosalia cultus & reli-*
quia non sine miraculo illuc translata 352 f,
 368 e f
 Boryſthenes fluvius ix b c f, 636 c, 641 e, 642
 f, 643 c d f
 Bosor, civitas refugii in tribu Ruben 134 f,
 136 f
 Brasilia, Americae regio, ad quam propagatus
S. Rosalia cultus 378 e f
 Breſcium, urbs Lituaniæ 643 a, 644 d
 Breſſia vel Brexia Cabilonensis in Gallia 188 a
 b, 198 e
 Brigantia & Brigantium, oppidum Germaniæ in
 Suevia, 690 e f, 691 a b c d, 704 a, 705
 b, 710 d f, 737 e, 738 b c, 739 d e, 745
 f. *Beneficia & cultus S. Magni in variis lo-*
cis agri Brigantini 726 f
 Brigantinus lacus. *Vide* Podamicus lacus.
 Brigenſe cenobium. *Vide* † Faræ monasterium.
 Britannia Armorica à Normannis vastata 596
 b, 613 b
 Brugæ, urbs Belgii in Flandria 585 d, 655 d
 Burburgenſe oppidum Belgii in Flandria 585 d
 Burdegala, urbs Gallia 460 d, 461 f
 Burenſe monasterium. *Vide* Benedicto-Buranum.
 Burgberg, vicus Germaniæ in diœcesi Auguſta-
 na 766 a, 768 f
 Burgundiæ ducatus, quem Hungari depopulan-
 tur 190 b

C

CAbilo, Cabilonum, Cabillonum, olim
 Eduorum nunc ducatus Burgundiæ urbs;
 in cujus vicinia passus *S. Marcellus, eccle-*
sia cum monasterio in ejus honorem fundata
&c. 187 & seqq.
 Caccabum vel Caccamus, oppidum Siciliae in diœ-
 cesi Panormitana. *S. Rosalia patronæ cultus,*
reliquia & varia beneficia 318 e, 355 c d e f
 Cades in deserto Sin, trigesima tertia Israëlita-
 rum mansio 106 a b. *Probabilius urbs diver-*
sa fuit à Cadesbarne 106 e f, 107 a & seqq.,
 108 a b c d. *Israëlitarum mansio in Cades*
partim etiam fuisse videtur in Benejaacan,
quod vide.
 Cadesbarne in deserto Pharan 94 a b, 110 b c,
 134 a d e. *Urbis hujus, quæ & Cades sub-*
inde vocatur, situs assignatur & distinguitur à
Cades deserti Sin 106 c d e f, 107 & seqq.
Per Cades, ubi erat Fons Miſphat, verisimi-
lius intelligenda est Cadesbarne 163 f, 164
 a b
 Cæsarea Judææ 183 a b c d, 184 c d e f, 185 a
 Cæsarea Philippi. *Vide* Dan.
 Cæsarianum. *Vide* Ciferanum.
 Calascibetta, al. Calasibetum, Calaxibeta &c.,
 oppidum Siciliae in diœcesi Catanensi. *Anti-*
quus S. Rosalia cultus & recentior 318 d e,
 319 c e, 363 e
 Calatagironum, al. Calatahieronum, Calagiro-
 rum & Catalgironum, urbs Siciliae in episco-
 patu Syracufano. *S. Rosalia cultus, reliquia*
& multa beneficia 365 a b c d
 Calataurienſe oppidum Siciliae in diœcesi Ca-
 phalædi-

INDEX TOPOGRAPHICUS

- phalæditana 407 a
- Calcaria, *aliàs* Kalcecester & Helcecester, *nunc*, *seste Cambdeno*, Tadcaster, oppidulum Angliæ in provincia Eboracensi; *ubi S. Bega cœnobium vel cellam condidit & probabilis obiit* 694 f, 696 d, 697 c d e, 698 b c d f, 700 a
- California, Americæ regio, *ad quam propagatus S. Rosalia cultus & reliquia translata* 352 e, 379 e f, 380 a
- Camarata, oppidum Siciliæ in diœcesi Agrigentina 341 c. *S. Rosalia cultus, reliquia & beneficia*, 362 d e f
- Camerium, urbs Italiæ in Umbria 489 e. *Corpus S. Victorini conf., non Cameriniensis sed Amiternensis episcopi* 495 c d e
- Campestria Moab. *Vide* Moabitæ.
- Campodunum, *al.* Campidona (*Kempten*) oppidum Germaniæ in Suevia cum abbatia celebri, *de cuius primordiis fabulosa traduntur* 723 f, 724 a, 727 b, 746 a & seqq., 748 a b c e f, 750 d, 752 d e f, 753 a, 755 f, 756 a, 764 f, 765 e
- Canonica (*la Canourge*) oppidum Gallia in diœcesi Mimatensi 252 a b, 254 c d, 255 b e
- Capena (*Canapina*) castrum Italiæ in ditone Pontificia 467 d, 468 c
- Cappadocia. *S. Cottidus vel Quotidus diaconus & socii Martyres, inter quos forsan Eugenius* 673 a
- Capræ, pagus Etruriæ apud montem Alvernum 465 d, 466 c
- Capranica, oppidum Italiæ in ditone Ecclesiæ 457 b, 458 f
- Capua. *SS. Quintus vel Quinctius, Arcontius & Donatus MM.* 526 a
- Caput equi. *Vide* Rosshaupten.
- Carcasso, urbs Gallia in Occitania 674 b c
- Careyret, parœcia diœcesis Ucetiensis in Gallia 191 e f
- Cariathaim, urbs *edificata à Rubenitis* 133 c d
- Cariath-Arbe. *Vide* Hebron.
- Carinianum, *olim* suburbium Genuense, quod nunc muris inclusum 798 d, 800 a
- Carrosum (*Charroux*) abbatia Gallia in diœcesi Picavienti 676 a d
- Carthago, urbs Africa. *Famosus Catholicorum & Arianorum presulum congressus sub Hunerico* 678 b c d e f, 679 a & seqq., 681 a & seqq.
- Casletum. *Vide* Castellum Morinorum.
- Castellum Morinorum, *alii* *reliis* Menapiorum, *nunc* Casletum, oppidum in Flandria Occidentali 576 b, 594 a, 595 b c, 603 b, 604 a
- Castellum Veteranum, oppidum Siciliæ in diœcesi Mazarensi, *ubi post acceptas S. Rosalia reliquias pestis sublata aliæque beneficia obtenta* 360 e f, 361 a b c
- Castrum Novum, oppidum Siciliæ in diœcesi Agrigentina. *S. Rosalia cultus & reliquia* 363 a
- Castrum S. Angeli. *Vide* Roma.
- Castrum S. Joannis. *Vide* Enna.
- Catana, urbs Siciliæ episcopalis, *terra motu anno 1693 subversa* 353 d e. *Cultus, reliquia & miracula S. Rosalia in urbe & diœcesi Catanensi* 363 e f, 364 a b c
- Caumont, locus in Gallia prope Noviomum 626 e, 628 d
- Cauplandia. *Vide* Couplandia.
- Ceelatha, *decima nona Israelitarum mansa* 94 a
- Cell, parœcia Germaniæ in Suevia 765 b f, 774 a, 775 f, 776 a b
- Cellæ, pagus Italiæ in Occidentali ora Ligustica 795 b, 797 d
- Cephalædis vel Cephalædis, urbs Siciliæ episcopalis, *in cuius vicinia olim templum S. Rosalia* 318 d e. *Ejus cultus & reliquia in urbe & diœcesi* 359 a b c
- Cessima, pagus agri Dertonensis in Italia. *S. Alpertus presbyter conf.* 534 b c
- Ceuta. *Vide* Exiliffa.
- Champigny, vicus in Bria Gallia provincia, *ubi forte olim Pipimifium fuit* 689 c d
- Chananææ seu Terræ promissæ explorata historia 94 & seqq. *Limites ejus Meridionales* 107 f. *Rex Arad probabilis habitavit in Chananæa & ab Israelitis extra illam victus fuit* 111 c d e f, 112 a b c d
- Chanath, urbs in terra Amorrhæorum, *dein Nobe dista* 133 d
- Changy, vicus in Gallia non procul Meldis 689 c
- Charidemum promontorium in Hispania 794 e, 797 d
- Chelma, urbs episcopalis in Russia Rubra xxvii e
- Cherson, urbs in Taurica Chersoneso vii d
- Chiebachense vel Kuebachense monasterium in Bavaria 734 e f
- Chili, Americæ regio, *in qua colitur S. Rosalia* 379 a
- Chufæi vel Chufitæ, *antiqui Arabia incolæ* 22 a b c
- Cilleia, *al.* Celia, urbs Germaniæ in circulo Auftriaco. *Cultus & ecclesia S. Rosalia, qua urbem peste liberavit* 352 e, 371 e f
- Ciminna, oppidum Siciliæ in diœcesi Panormitana. *S. Rosalia cultus, reliquia & beneficia* 356 a
- Ciminius mons Etruriæ Pontificiæ prope Viterbium 437 c, 438 e
- Ciferanum, *al.* Cæsarianum, parœcia in diœcesi Mediolanensi. *Corpus S. Juliani* 208 a b
- Civitas Castellana, oppidum Italiæ in ditone Ecclesiæ 465 c, 466 b
- Civitas Palmarum. *Vide* Jericho.
- Clarus-mariscus (*Clair-marais*) abbatia Ordinis Cisterciensis in Belgio 629 c, 630 a
- Clarus-mons, urbs Gallia episcopalis, *eadem cum antiqua Arvernenfi* 253 b
- Clesma, fluvius Moscoviæ 636 f
- Cociacum, locus agri Autissiodorensis in Gallia 671 c
- Colcestria, urbs Angliæ in Essexia 694 f
- Collis Scipionis, oppidum Italiæ in Umbria. *Partria B. Benincasa Rapaccioli* 480 b c e. *Ecclesia Deiparæ Virginis oppido vicina* 483 d e
- Colonia Agrippina. *B. Irmgardis virgo, Zutphania comitissa* 270 c. *Abbatia S. Pantaleonis & alia pia urbis loca, quibus beata Virgo benefecit* 271 e, 272 a b, 275 c, 277 d e, 278 d. *In eadem urbe S. Rosalia cultus & reliquia* 352 e, 372 b, 404 b
- Colophon, urbs episcopalis in Asia minore 662 e, 663 b, 665 a b
- Compostella, urbs Hispaniæ in Gallæcia 461 f
- Comum vel Novocomum, urbs in Italia 249 a f. *S. Victorinus episcopus conf.* 541 a. *Comensis ecclesia S. Abundii* 541 b, 542 a b
- Constantia, urbs Germaniæ, *in cuius territorio natus S. Bertinus abbas* 555 f, 556 a b c, 586 f, 587 e, 591 b, 605 c, 606 f
- Constantiensis lacus. *Vide* Podamicus lacus.
- Constantinus pagus Gallia in Normannia, *vulgo* le

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

le Cotantin *vel* le Coutantin 556 abc, 565 a
 Conversanum, urbs regni Neapolitani 411 c
 Corleonenſe oppidum Siciliae in diœceſi Mon-
 teregalenſi. *Cultus & reliquia S. Roſalia pa-
 trone, à qua incola peſte liberantur & mul-
 ta alia beneficia obtinent* 357f, 358 a & ſeqq.,
 407 e f
 Cornuetum, urbs Italiae in Etruria Pontificia
 464 c, 465 e f
 Coronea, *al.* Choronea, urbs episcopalis Græ-
 ciae in Bœotia 662 c, 663 b, 665 b
 Corſica inſula, *in qua 46 episcopi Africani ab
 Hunerico exſulare juſſi* 678 f, 679 b c, 681 e
 Cotamba, oppidum in Perſide 482 e
 Cotorea, fluvius Moſcoviae 636 f
 Cotumban *vel* Cotumbania, locus in Tartaria,
ubi paſſus dicitur B. Benincaſa Rapaccioli
 482 e
 Cotylia. *Vide* Cutilia.
 Couplandia, Caupalandia & Cauplandia, pars
 Cumbriae provinciae in Anglia 695 c d e,
 696 e
 Cracovia, Poloniae metropolis. *S. Roſalia cul-
 tus & reliquia* 352 e, 374 f, 375 a
 Cremona, urbs Italiae. *S. Roſalia cultus & re-
 liquia* 352 e, 368 b c
 Cutilia, Cutilia, Cotylia &c., oppidum & lac-
 us Italiae in Sabinis. *Paſſio S. Victorini pre-
 ſbyteri* 489 a f, 490 c e f, 492 b d e f, 493
 a, 494 b, 496 f, 497 b, 499 b
 Cyprus inſula, *in qua nata traditur B. Limba-
 nia* 786 d, 791 e

D

DAn, *al.* Laïs, Leſem & Leſem Dan, urbs
*à Daniis capta & reedificata, deinde ſe-
 cundum aliquos Pancas & Cæſarea Philippi
 dicta* 161 d e f, 162 a
 Dan, locus secundum S. Hieronymum ab urbe
 Dan diſtinctus 161 f, 162 a
 Dan, unus è duobus fontibus fluvii Jordanis
 161 d e f, 162 a
 Daphca, *al.* Daphca & Raphca, nona *Iſraëli-
 tarum manſio* 60 e, 65 f
 Dertona, urbs Italiae. *S. Alperti preſbyteri conf.
 reliquia* 534 f, 535 a
 Dibon, urbs in terra Amorrhæorum 132 e,
 133 c
 Dibongad, *trigeſima nona Iſraëliitarum manſio,
 aliàs Ad torrentem Zared dicta* 114 f, 115 a
 Dives-burgus (*Richebourg*) vicus agri Sueſſio-
 nenſis in Gallia 545 f, 546 a
 Divio, urbs Galliae in Burgundiae ducatu 670
 d, 671 b
 Donawerda, urbs Germaniae 760 e, 762 c
 Drepanum, urbs Siciliae in diœceſi Mazarenſi,
*ubi acceptis S. Roſalia reliquiis peſtilentia ceſ-
 ſat* 359 d e f
 Drevenich, *al.* Drehin, Dreni, Draigni & Drei-
 ni, tractus Germaniae in Weſtphalia 262 a,
 263 b c, 264 e
 Drocæ (*Dreux*) urbs Galliae in territorio Car-
 nutenſi. *Cultus S. Eva* 654 a
 Duna, fluvius 634 b, 636 a, 643 d
 Duria (*Durach*) pagus Germaniae in Suevia
 758 a, 759 b
 Dzierſna, fluvius Ruſſiae 643 d

Septembris Tomus II.

E

EBerſinga, pagus in Bavaria 764 d e
 Eboracenſe S. Mariae monaſterium in An-
 glia 695 c e, 696 e
 Edomitæ. *Vide* Idumæi.
 Edraï, urbs Amorrhæorum, *ubi ab Iſraëlitis
 viſtus eorum rex Og* 116 d e, 134 a
 Egremonda, caſtrum Angliae in Cumbria 694
 e, 696 e f
 Ehrenberg, caſtrum in comitatu Tyrolis 770
 a, 772 a
 Eleale, urbs in terra Amorrhæorum 132 e,
 133 c
 Elienſis urbs episcopalis in Africa 680 a
 Elim, *ſexta Iſraëliitarum manſio* 60 c, 63 b c
 Eluſa, *olim* urbs archiepiscopalis Galliae in No-
 vempopulania, *ſeculo 8 verifiſimiliter deſtructa
 à Saracenis* 631 d e f, 632 a & ſeqq.
 Emath, urbs Syriae 94 e, 96 e
 Emerita, urbs hujus nominis duplex in Ameri-
 ca 379 b
 Enna *ſeu* Caſtrum S. Joannis, urbs Siciliae in
 diœceſi Catanenſi. *Reliquia S. Roſalia* 363 f
 Ephelus. *S. Hermione, filia S. Philippi* 181 a
De eadem urbe agitur 664 a b c f, 665 c d
 Episcopi-Cella (*Biſhofcel*) oppidum Helvetiae
 in Turgovia 774 d, 775 c
 Eptaticus, locus, *ubi S. Magnus narratur bis
 conveniſſe S. Wiltherpum, creditur eſſe ho-
 diernus pagus Eppach in Bavaria ad Lycum
 amnem ſuus* 711 f, 713 a b, 748 f, 750 d
 e, 752 d f, 754 c d e f
 Ercta. *Vide* Mons Peregrinus.
 Eryx *ſeu* Mons S. Juliani, oppidum Siciliae in
 diœceſi Mazarenſi, *peſte liberatum per S. Ro-
 ſaliam, cujus reliquias veneratur* 360 a b c d
 Espaniacum (*Eſpagny*) pagus agri Sueſſionen-
 ſis in Gallia, *ubi natus S. Anſaricus* 543 b
 f, 545 f
 Etham, *tertia Iſraëliitarum manſio* 53 d e f, 59 f
 Etham, *aliàs* Sur, ſolitudo ad mare Rubrum
 53 e, 59 f, 60 a, 62 c
 Etroth, urbs in terra Amorrhæorum 133 e
 Evoriacenſe cœnobium. *Vide* † Faræ monaſte-
 rium.
 Euphrates fluvius 122 b, 123 b c d
 Exiliſſa (*Hispanis Ceuta*) urbs Africae 380 b

F

Fabrica, oppidum Italiae in ditione Pontifi-
 cia 473 c, 474 a
 Fanum S. Angeli. *Vide* Angelopolis.
 Fanum S. Joannis in America, *ubi colitur S.
 Roſalia* 379 b
 Fanum S. Marini. *Vide* Marinum.
 † Faræ, *al.* Brigente & Evoriacenſe monaſte-
 rium, *nunc vulgò* Fare-moutier, in Bria
 Galliae provincia *conditum* 688 c e, 689 e f,
 691 e f, 692 a b, 694 d
 Fauces. *Vide* Fuëſſa.
 Feretranus *ſeu* Felicianus mons. *Vide* Mons Fe-
 retranus.
 Ferrara, urbs Italiae 471 a, 472 d
 Ficarra, oppidum Siciliae in diœceſi Meſſanen-
 ſi, *ubi olim templum S. Roſalia* 318 d e
 Flandri antiqui 595 c
 Floriacenſis S. Marcelli prioratus & eccleſia in
 diœceſi Lingonenſi 190 b, 191 c d e
 Flumen Dionyſii, oppidum Siciliae in diœceſi
 Meſſa-
 Q q q q q

INDEX TOPOGRAPHICUS

- Messanenſi, ubi conditum templum S. Roſalia, qua incolis peſte infectis ſuccurrerat 413
 b c, 414 b d
- Fons Miſphat, id eſt, Judici, de cujus ſitu & antiquitate nominis diſſeritur 163 c f, 164 a b
- Fontanellenſe monaſterium Italiæ in diœceſi Bergomenſi 646 a f
- Fontanetum, locus pagi Autiſhodorenſis in Gallia 619 b, 621 b
- Forum Livii, urbs ditionis Eccleſiaſticae in Italia. Cultus & reliquia S. Roſalia 352 f, 368 c
- † Freſal de Ventalon, † Frezals de Greze, † Frezalles-les-la-Canourge, loca diœceſis Mimatensis in Gallia 252 b
- Friburgum, urbs Germaniæ in Briſgoia 774 f, 775 c d
- Frifinga, urbs Germaniæ in Bavaria. Corpus S. Nonnoſi 293 d
- † Frontiniani abbatia prope Albam Pompeiam in Italia 674 a b e f, 675 a b d
- Fuëſſa ſeu Fauces, al. Abodiacus, Abufiacum, Abuzacum &c., oppidum in Suevia ad Lycum amnem cum abbatia, cujus fundator & primus abbas S. Magnus 700 b. Loci notitia 728 f, 729 a. Fuëſſenſis vel Faucenſis monaſterii initia non ſine erroribus & fabulis ab auſtore Vita S. Magni narrata 707 d e f, 708 a d e f, 711 f, 731 d e f, 732 a b c, 750 a b c, 751 c d e f, 752 a b c, 753 e f, 754 a b c, 755 e f. Fuëſſenſis eccleſia S. Magni ſeculo 9 reedificatur & corpus ejus elevatur, quod nunc deperditum 716 b c d e f, 717, 718, 719, 720 a, 722 f, 723 a b, 732 c, 756 a b, 757 c d e f, 758 a & ſeqq. Deſcribitur auguſtum templum abbatia Fuëſſenſis, hoc ſeculo conditum 732 c d e f, 733 a. Ejuſdem abbatia celebritas ex S. Magni gloria poſthuma, beneficiis ad ejus invocationem & uſum baculi impetrari ſolitis præcipue aucta 726 d e f, 727 a & ſeqq., 759 f, 760 & ſeqq.
- Fuggerorum comitum ditio in Suevia 769 b, 776 e, 778 b c
- Fultabacenſe monaſterium in Suevia 712 e
- Furnæ, oppidum Belgii in Flandria 629 c, 630 a

G

- GAbali, Galliæ populi, quorum caput Anderitum ſeu Gabalum, urbs olim episcopalis 251 c f, 252 a b c. Quo ſeculo ſedes inde Mimatem translata? 252 c d e f, 253 a & ſeqq., 254 a
- Gadgad, vigefima nona Iſraëliitarum manſio 94 a. Trigefima quinta manſio in Salmona, verifimiliter partim fuit in eodem loco Gadgad 110 a c d f, 111 a b c, 114 b c
- Galaad, regio Amorrhæorum 116 e, 117 f, 132 d, 133 b, 159 f, 160 a
- † Galli oppidum in Helvetia cum abbatia celeberrima. Notitiis variis illustratur San-Gallenſis oppidi eccleſia, in honorem S. Crucis & S. Magni erecta, ad quam Sancti hujus brachium translatum 720 b c d e, 733 a & ſeqq., 734 a b S. Othmari corpus in eccleſia monaſterii S. Galli, ubi etiam olim aſſervatus fuit baculus, quo uſi SS. Columbanus, Gallus & Magnus 721 e f, 722 a b, 723 f, 724 a b c. Abbatia primordia 742 d, 744 a d e f

- Garganus mons regni Neapolitani in Apulia 461 f, 462 a
- Garizim, mons in Chanaanæ 135 c
- Geltenſtein, al. Keltinſtein &c., locus in Tyroli, ut putatur 752 b, 754 a
- Genapii. Vide Menapii.
- Genua, urbs Italiæ. Cultus S. Roſalia 352 e, 369 a. Corpus, cultus & miracula B. Limbania, alumna Genuenſis monaſterii S. Thoma, olim Benedittini, nunc Auguſtiniani Ordinis 784 c, 785 & ſeqq.
- Germania, per quam dilatatus S. Roſalia cultus 351 d e, 352 f, 353 a, 371 b c d e f, 372 a b; item S. Magni abbatis 728 f, 729 & ſeqq. Hungarorum in Germaniam irruptiones 264 b c, 266 d, 734 a
- Gertrudisberga ſeu Mons S. Gertrudis (Geertruydenbergh) oppidum Hollandiæ Australis 4 f
- Gerunda, urbs Hiſpaniæ 468 d, 748 a
- Gellen, Ægypti regio 31 d, 71 b. A quarta & ſeptima Ægyptiorum plaga immunis fuit 34 c, 37 f, 39 e; probabiliter etiam ab octo aliis plagis 34 c, 38 a b, 47 e f
- Giojoſa, al. Giojuſa & Jojuſa, oppidum Siciliæ in diœceſi Paſtenſi. S. Roſalia cultus & reliquia 366 d
- Goa, Indiæ Orientalis civitas. S. Roſalia cultus & templum suburbanum 378 d
- Golan, civitas refugii in media tribu Manaſſe trans Jordanem 134 f
- Gorziense monaſterium Galliæ in agro Metenſi, nunc dirutum, ubi olim quievit corpus S. Gondulphi episcopi 782 b c d, 783 d
- Græcia. S. Romulus M. 507 a
- Græcium, metropolis Styriæ in Germania. Reliquia & cultus S. Roſalia, electa contra peſtem patrona 352 e, 371 f, 372 a b
- Gruttæ, oppidulum Siciliæ in diœceſi Agrigentina 363 a
- Gynzium, pagus in Suevia 776 f

H

- H Acanos vel Haconos, olim Angliæ monaſterium in provincia Eboracenſi 697 e f, 698 a b c
- Harlebeka, pagus Belgii in Flandria 582 f
- Hartlepole, emporium Angliæ in episcopatu Dunelmensi 697 a
- Haſeroth, al. Iſeremoth, decima quarta Iſraëliitarum manſio 92 a d f, 93 e
- Hafnonienſe monaſterium Belgii in Hannonia 582 f
- Hattonis caſtrum (Hatton-châtel) oppidulum Galliæ in diœceſi Virdunenſi. Reliquia & eccleſia S. Mauri episcopi conf. 223 c d e, 224 e
- Havana, urbs inſulæ Cubæ in America. S. Roſalia cultus & benefecia 410 d e f
- Havoth Jair, vici in terra Galaad, unde ſic dicti 133 d, 159 d e f, 160 a b
- Hebal, mons in Chanaanæ 135 c
- Hebron, urbs Chanaanæ 94 e, 96 f. Antè Cariath-Arbe & Arbee vocabatur 162 a b c
- Hebrona, trigefima prima Iſraëliitarum manſio 94 a, 110 f, 111 a
- Helceceſter. Vide Calcaria.
- Helechbelt, Hellefant, nunc Helfaut. Vide Locuſ eccleſiæ.
- Helleſpontus, Aſiæ minoris provincia 663 d, 665 c e f
- Helmondeblathaim, quadrageſima Iſraëliitarum manſio

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

- mansio apud torrentem Arnon* 115 a, 116 f.
Vide Arnon.
 Hemichara. *Vide Troina.*
 Heorthu, Heruteu &c., locus Angliæ in territorio Dunelmensi, ubi *S. Bega* abbatissa monasterium condidit, & probabiliter sepulta fuit 694 f, 696 a d, 697 a b c d, 698 c d f, 699 b e f, 700 a
 Hermon, al. Sarion & Sanir, mons in Amorrhæorum finibus 116 e
 Hermopolis, urbs Ægypti 18 a b, 19 b
 Hertzfeld, al. Hirntveldt, Hirutfeld, Herifelt, Hertveld &c., locus Germaniæ in Westphalia ad fluvium Luppiam. *S. Ida Vidua*, quæ ibi ecclesiam condidit, vitâ, morte, sepulturâ, cultu, miraculis &c. illustratus 255 c, 261 e f, 262 usque ad 270 c
 Heruteu. *Vide Heorthu.*
 Hesebon, metropolis Amorrhæorum, in qua regnabat *Sehon* 115 e, 116 b d e, 132 e, 134 f
 Hefmona, vigesima sexta Israëlitarum mansio 94 a
 Hevilat terra, quam circuit fluvius Phison 161 c
 Hibernia. *S. Munessa seu Moneffa virgo* 225 c. *S. Magnus abbas* in Hibernia neque natus fuit neque factus discipulus *S. Columbani* 714 c d e f, 715 a & seqq., 735 b, 737 a
 Hierapolis, urbs Phrygiæ 181 e f, 182 f, 183 a b c d, 184 c e, 185 b c, 186 d
 Hierosolyma 160 b, 188 c
 Hilara. *Vide Ilarus.*
 Himilinberg. *Vide Mons Coelius.*
 Hirntveldt, al. Hirutfeld &c. *Vide Hertzfeld.*
 Hispalensis diocesis in Hispania. *Cultus S. Rosalæ* 351 e, 352 f, 353 a; *item S. Romuli M.* 510 a
 Hispania, in qua passi non videntur *SS. Theodorus, Oceanus, Ammianus & Julianus* 207 f, 208 a. *Ad omnes ditiones Hispaniarum regi subiectas extensus S. Rosalæ cultus* 351 d e, 352 f, 353 a, 370 d e f, 371 a b, 379 e. *Nec in Hispania natus nec passus fuit S. Romulus* 509 c d e f, 510 a. *Perperam etiam Hispaniæ attribuitur S. Magnus abbas* 729 e
 Hopperavia, pagus in Suevia 768 e, 769 b d, 770 c, 772 b
 Hor, mons Arabiæ ad limites Orientales Idumææ 107 b, 108 b c d. *Fuit vigesima quarta Israëlitarum mansio, à loco vicino etiam dicta Mosera, in qua mortuus Aaron & videtur Chananaeorum rex Arad* 109 e f, 110 b c, 111 a & seqq., 112 a b c, 113 a
 Horeb, mons in Arabia Petræa 20 c, 25 f, 27 d, 66 b, 67 f, 68 d, 72 e, 134 a d
 Horma locus, cujus situs non satis compertus 99 a b, 108 b c, 111 d e f, 112 d
 Horta, urbs Italiæ in Etruria 444 e
 Hoveftat, oppidulum Germaniæ in Westphalia 263 b c
 Hubiliacus vel Ubiliacus, vicus prope Cabilonem in Gallia, ubi olim condita abbatia *S. Marcelli M.* 188 b
 Hungaria. *Cultus & reliquia S. Rosalæ* 372 c
 Hunnocurtense monasterium in diocesi Cameracensi *S. Bertino donatum* 575 c d e

I

J Aboc, al. Jeboc, torrens in regione Amorrhæorum 116 b c, 117 e f

- Jafa locus, ubi ab Israëlitis videtur *Sehon rex Amorrhæorum* 115 e, 116 a b
 Javouls vel Javoux, vicus diocesis Mimatensis in Occitania 251 c f, 252 a f
 Jazer, regio Amorrhæorum 116 b, 132 d e, 133 c
 Jburningæ. *Vide Uberlinga.*
 Icauna, al. Igauna (*l'Yonne*) fluvius Galliæ 670 f, 671 c
 Iconium, urbs Asiæ minoris in Lycaonia 663 b c d, 665 c d e
 Idumæi vel Edomitæ, Arabia incolæ adventitii 22 b, 71 c. *Israëlitarum iter per extremos Idumææ limites, & transitus per mediam regionem illis negatus* 106 f, 107 a b c d f, 108 a b, 109 c d e, 110 d e f, 111 a, 112 b e, 113 b c d e, 115 d e f. *Idumææ reges & duces* 158 e f
 Jeboc. *Vide Jaboc.*
 Jegbaa, urbs à *Gadiis exstructa* 133 c
 Jericho, al. Civitas Palmarum, urbs Chananaæ 89 e, 117 a, 118 a, 140 c d, 143 c
 Jetebatha, trigesima Israëlitarum mansio 94 a. *Trigesima sexta mansio in Phunon verisimiliter partim fuit in eodem loco Jetebatha* 110 a c d f, 111 a b c, 114 b c
 Igauna. *Vide Icauna.*
 Jieabarim, trigesima octava Israëlitarum mansio 107 b, 114 e f
 Ilarus, al. Hilara (*Iler*) fluvius Sueviæ in Germania 746 b, 748 b, 752 d, 754 c
 Imachara. *Vide Troina.*
 Ingolstadium, urbs Baviaræ, se opem *S. Magni expertam gratia testatur* 727 c d e f, 728 a
 Infula S. Angeli, olim castrum Umbriæ in Italia 481 a
 Interamna, urbs Italiæ in ditone Ecclesiastica. *S. Rosalæ cultus & reliquia* 352 f, 368 d. *Cives B. Benincasam Rapaccioli calibus suis annumerant* 483 e f
 † Joannis castrum. *Vide Enna.*
 † Joannis oppidum diocesis Agrigentinae in Sicilia. *Reliquia & cultus S. Rosalæ* 362 d e
 Jojusa. *Vide Giojosa.*
 Jor. *Vide Jordanes.*
 Jordanes, fluvius 116 c e, 117 a e, 123 d, 143 c d. *Trans Jordanem sita recte dicitur pars Terra promissa, quæ ad Orientem fluvii jacet* 134 c d, 160 d e f, 161 a b. *Oritur Jordanes ex fontibus Jor & Dan, unde nomen accepit* 161 d e f
 Ipræ, urbs Belgii in Flandria. *S. Rosalæ cultus & reliquia* 352 e, 372 e
 † Irmgardis mons in ducatu Juliacensi, ubi sacellum *Beata erectum* 271 c d e, 274 e
 Isara seu Oesia (*l'Oyse*) fluvius Galliæ 599 c
 Isera, fluvius Belgii in Flandria 598 f, 601 a
 Isæræ portus. *Vide Neoportus.*
 Iseremoth. *Vide Haseroth.*
 Ismaëlita, Arabia incolæ adventitii 22 b
 Judæa. *S. Zacharias propheta* 655 a
 Juliana, oppidum Siciliæ in diocesi Agrigentina. *Cultus S. Rosalæ antiquior* 318 a, 319 e
 † Juliani mons. *Vide Eryx.*
 † Juliani parocchia diocesis Bituricensis in Gallia *S. Sapphirus* 676 a b e

K

K Alcecester. *Vide Calcaria.*
 Kaufbura, urbs parva Germaniæ in Suevia 761 a, 762 c d, 772 d, 773 a
 Kelhe-

INDEX TOPOGRAPHICUS

- Kelhemium, oppidum Germaniæ in Bavaria 779 f, 781 d
- Keltinſtein. *Vide* Geltenſtein.
- Kempten. *Vide* Campodunum.
- Kinſavia, pagus in Bavaria 764 a, 765 d
- Kiovia, urbs ad fluvium Boryſthenem, olim totius Ruſſiæ metropolis, *cujus frequentiffima fit mentio in Diſſertatione preliminaribus; item* 635 b e, 636 c d f, 637 d, 638 b c e f, 639 f, 641 c e f, 642 a, 643 a c d, 644 a
- Kiriſiacus, *al.* Kyriſiacus &c., locus in Gallia prope Noviomum 599 c, 601 a
- Kuebachenſe monaſterium. *Vide* Chiebachenſe.
- L
- Lætiſſe monaſterium Belgii in Hannonia 655 e
- Lais. *Vide* Dan.
- Lana, toparchia in comitatu Tyrolis 770 b c, 772 a
- Latopolis, *olim* urbs Ægypti 56 c
- Laudunum, *al.* Lugdunum Clavatum &c. (*Laon*) urbs Sueffionum in Gallia. *S. Genebaldus. vel Genebaldus episcopus conf.* 537 a. *Sedes episcopalis Lauduni erecta* 538 a b f, 539 f. *S. Chagnoaldus ejusdem urbis episcopus & conf.* 687 a, 692 b c d
- Lebna, *decima septima Iſraëliitarum manſio* 93 f
- Lemgoue, pagus in circulo Weſtphalico 273 a e
- Leontini, *al.* Leontinum & Leontina, urbs Sicilia in diœceſi Syracuſana. *S. Roſalia cultus, reliquia & beneficia* 364 f, 365 a, 406 a
- Leopolis, urbs episcopalis in Ruſſia Rubra xxvii e
- Leptis major & Leptis minor, duæ urbes episcopales in Africa 680 e
- Lefem & Lefem Dan. *Vide* Dan.
- Liburnus, urbs Italiæ, *ubi colitur S. Roſalia* 369 c
- Liefgensburtz ſeu Liſbourg, pagus Arſetiæ in Belgio 621 b
- Ligno, fluvius Galliæ in Burgundiæ comitatu 703 d e, 715 d, 735 d, 737 b
- Liguria 242 b, 243 b c
- Liua, metropolis Peruvia in America. *Reliquia S. Roſalia* 379 a
- Lingones, urbs in Campania Gallica 597 f, 599 a
- Lippia. *Vide* Luppia.
- Liſbourg. *Vide* Liefgensburtz.
- Litomiffium, urbs *olim* episcopalis in Bohemia, *quò delata media pars corporis S. Viſtorini M., dein ab Huſſiis veriffimiliter diſſipata* 504 f, 505 a & ſeqq. *Alia ejusdem Sancti reliquia poſtmodum eò tranſlata* 505 f, 506 a
- Locus eccleſiæ ſeu Sanctus campus (*vulgo* Hellebelt, Hellefant, Helfaut) locus in Belgio non procul Audomaropoli 599 d, 601 b c
- Longobardia 242 b, 243 b c
- Lotharingia antiqua ſeu regnum Lotharii 221 f, 599 c, 601 a b
- Luca, urbs Italiæ. *Cultus & reliquia S. Roſalia* 352 f, 368 a b
- Luceoria, urbs episcopalis in Volhinia xxvii e
- Lucerame, pagus in Nicienſi Galliæ, *vel ut alii*, Italiæ comitatu. *Cultus S. Roſalia* 369 e
- † Luciæ monaſterium prope Syracuſas in Sicilia, *cui præfuit S. Faustus abbas* 686 a & ſeqq.
- Lucullanum caſtrum prope Neapolim 489 c
- Lugdunum Clavatum. *Vide* Laudunum.
- Lugdunum (*Lion*) Segufianorum in Gallia caput. *Palaſtra illuſtrium Martyrum ſub Mar-*
- co Aurelio* 192 e, 194 c d e f, 195 b c, 196 c e, 197 a e f, 198 a b c d f, 199 f, 201 b. *Urbis hujus episcopus non fuit S. Chagnoaldus* 692 b c d
- Luppia *vel* Lippia, fluvius Germaniæ 261 e, 263 a
- Lufitania. *S. Roſalia cultus & beneficia* 378 a b
- Luxoviſſe monaſterium in Burgundia, *ubi diſciplinâ monaſticâ inſtitutus S. Bertinus* 556 f, 557 a b c d, 564 b, 587 e, 605 d, 606 f, 607 a; *item S. Chagnoaldus episcopus Laudunenſis* 687 f, 688 a, 690 b c d, 691 e
- Lycus, fluvius Germaniæ in Bavariæ & Sueviæ confiniis, *qui ter ripis egreſſus, poſt aquas baculo S. Magni tactus, in alveum rediſſe narratur* 767 d e f, 769 e f.
- M
- Macedoth, *vigeſima ſecunda Iſraëliitarum manſio* 94 a
- Madian, urbs Arabiæ Petrææ, Madianitidis caput 20 c d e, 22 c e, 68 d
- Madianitis, Arabiæ regio, *probabilis unica fuit à mari Mortuo extenſa uſque ad mare Rubrum, cui vicinior erat Madianitidis pars, in qua 40 annis vixit S. Moyses* 20 c d e f, 21 a & ſeqq., 128 c. *Regionem illam primò Chufei vel Chufite, dein Madianitæ Abrahæ poſteri incoluerunt* 21 f, 22 a b c
- Magdeburgum, urbs Germaniæ in Saxonia, *que olim ex Italia ſub Ottone I accepſiſſe probatur corpus S. Viſtorini, prope Cutilias paſſi* 495 a b, 504 b c d e f, 505 a & ſeqq., 506 b
- Maglianum, *al.* Manliana & Maleanum, urbs parva Italiæ in ditione Pontificia 446 c, 448 c, 456 a d, 458 e
- Majorica inſula. *Reliquia S. Roſalia* 371 b
- Maleanum & Manliana. *Vide* Maglianum.
- Mara, *quinta Iſraëliitarum manſio* 59 f, 60 a, 62 c e
- † Marcelli abbatia Galliæ prope Cabilonem, à *S. Gunthramno rege fundata, ditata &c.* 187 c d e f, 188 & ſeqq. *Viciſſitudines ejusdem abbatie, que nunc eſt prioratus Ordinis Cluniacenſis* 189 f, 190 a b c d, 191 d e
- † Marcelli monaſterium, quod olim fuit prope Viennam Allobrogum 190 f, 191 a b
- † Marcelli prioratus Floriacenſis. *Vide* Floriacenſis.
- † Marci oppidum diœceſis Meſſanenſis in Sicilia. *S. Roſalia reliquia & cultus* 366 c
- Mare Rubrum tranſeunt Iſraëlitæ, in quo Pharaon cum toto exercitu perit 52 & ſeqq., 172 d e, 173 c d. *Ad mare Rubrum ſeptima Iſraëliitarum manſio* 60 d
- Marinum, ſeu Fanum S. Marini, oppidum & parva reſpublica Italiæ. *S. Marinus conf.* 208 b c f, 210 e f, 211 & ſeqq.
- Marſala, urbs Sicilia in diœceſi Mazarenſi. *S. Roſalia reliquia & beneficia* 359 f, 360 a, 406 b c
- † Martini monaſterium in Mimatenſi Galliæ diœceſi 254 c d
- Matifco, urbs Burgundiæ 201 c
- Mauprouvoir, vicus diœceſis Piſtaviſis in Gallia. *S. Imperia* 675 e
- † Mauri abbatia monialium Virduni, *in quarum eccleſia quieſcunt SS. Maurus, Salvinus & Arator* 223 e f, 224 a b c d
- † Mauri oppidum diœceſis Meſſanenſis in Sicilia.

- lia, ubi olim ecclesia S. Rosalia 318 de
 Mazara, urbs episcopalis in Sicilia. S. Rosalia
 cultus, reliquia & beneficia in urbe & diœ-
 cesi 319 f, 359 d e f, 360 a & seqq., 361
 a b c d e
 Mazarinum, oppidum Siciliae in diœcesi Syra-
 cufana. Cultus & beneficia S. Rosalia patrona
 404 b c, 406 a b d e f, 407 a c
 Mechlinia, urbs in Belgio 370 d
 Meldæ, urbs Galliae 688 f, 689 a b c
 Melita insula, peste liberata per S. Rosaliam,
 qua Ordinis & insulae Melitenensis patrona eli-
 gitur 348 b, 352 e, 375 b c d
 Melitina seu Melitene, urbs in Armenia minori.
 SS. Eudoxius, Zenon, Macarius & 1104
 milites MM. 507 a, 509 b, 510 b, 511 e,
 512 a b
 Menapii, populi in Belgio 595 b c
 Menapii seu Genapii, populi ad Rhenum in ho-
 dierna Clivia 595 d
 Menkelen. Vide Mons Caelius.
 Mera (Meer) pagus Belgii in Brabantia. Pests
 depulsa per S. Rosaliam, reliquia ejus obten-
 ta & festivitas instituta 374 c d e f
 Meroë, urbs Æthiopiae, ante Saba dicta secun-
 dum Josephum 17 f, 18 b c, 19 b
 Mesopotamia, patria Balaami, qui tamen in-
 de non fuit accersitus ut Israëlitis maledice-
 ret 118 f, 119 a, 122 b, 123 b c d, 124 c
 Messa, al. Mufa seu Muza, urbs Arabiae 22 a
 Messana, urbs archiepiscopalis in Sicilia. S. Ro-
 salia cultus, reliquia & beneficia in urbe &
 diœcesi 365 e f, 366 a b c, 413 b c d e f,
 414 a b d
 Metæ, urbs episcopalis in Gallia 458 b, 459
 b, 738 e, 740 c. Non corpus, sed aliqua
 dumtaxat S. Victorini M. reliquia Metas
 translata 491 a, 495 a b, 504 b c d e. Mo-
 nasterium S. Glodensidis 646 d. S. Gondul-
 phus episc. 782 a
 Methca, vigesima quinta Israëlitarum mansio
 94 a
 Meuth. Vide Munnio.
 Mexicum, urbs Novæ Hispaniae in America.
 Cultus S. Rosalia 379 e
 Mimas, Mimate vel Mimatum, urbs Galliae in
 Occitania. S. Fredaldus vel Frodoaldus epi-
 scopus M. 251 b c f, 252 c, 254 e. An
 ante seculum 10 cathedra episcopali insignis
 fuit? 252 c d e f, 253 a & seqq., 254 a
 Mindelhemium, oppidum Germaniae in Suevia
 759 f, 777 c, 778 c
 Misilmerium, oppidum Siciliae in diœcesi Pa-
 normitana. S. Rosalia cultus, reliquia, pes-
 tis depulsa & alia beneficia 356 b c d e
 Misphat. Vide Fons Misphat.
 Mittelberg, parœcia in Suevia 766 b c, 768
 f, 773 a
 Moabitæ, incolæ Arabiae adventitii 22 b, 114
 e, 115 a. Iter Israëlitarum ab Absongaber us-
 que ad Moabitarum regionem 107 b c, 111
 a b, 115 e f. Quadragesima secunda Israëlita-
 rum mansio in Campestribus Moab 117 a,
 125 e, 134 d. In valle terræ Moab ab an-
 gelis incognito loco sepultus S. Moyses 140
 c, 143 a b
 Molinæ, caput Borbonensis provinciae in Gal-
 lia. Cultus S. Rosalia, qua & urbem peste li-
 berasse dicitur 352 e, 370 a b c d
 Moltrafium vel Multrafium, locus in diœcesi
 Comensi 249 a, 250 a
 Monasterium, urbs Germaniae, Westphaliae ca-
 Septembris Tomus II.
 put. Cultus S. Victorini M., prope Cutilias
 coronati 503 c d. Non hujus tamen, sed ai-
 terius Victorini corpus fuit, quod Monasterii
 olim quievit 503 f, 504 a & seqq.
 Monasterium vetus. Vide Vetus monasterium.
 Mons Caelius seu Mons caeli in Helvetia, olim
 Himillinberg & Monkelen, nunc Menkelen
 dictus 741 d, 743 d
 Mons Feretrans seu Felicianus, corruptè Sili-
 cianus, in Italia 216 d, 220 a
 Mons Flasconis. Vide Mons Physcon.
 Mons S. Gertudis. Vide Gertrudisberga.
 Mons S. Irmgardis. Vide † Irmgardis mons.
 Mons S. Juliani. Vide Eryx.
 Mons Peregrinus, al. Ercta, prope Panormum
 in Sicilia. S. Rosalia virgo 278 b. Sancta vi-
 ta, circa quam varia examinantur, mors &
 sepultura in montis antro 286 c d e f, 287
 & seqq., 309 f usque ad 316 e, 380 e, 382
 e f, 383 a b, 384 b c. Antiqua ibi ecclesia
 317 e f, 318 a, 320 c, 321 c, 341 a, 380
 e, 381 d. Diu questus sacri corporis mira in-
 ventio 322 & seqq., 325 f, 326 a b c d,
 336 c d, 383 b c d e. Montis & antri ad
 honorem S. Rosalia exornati exacta descriptio
 339 f, 340 a & seqq., 341 a, 386 e f. No-
 va ejusdem antri eique adherentis templi de-
 lineatio; cultus celeberrimus Sancta, mira-
 culis ibidem clara 346 a & seqq., 347 a b c,
 400 d e f, 401 a, 405 a e f, 406 b c, 408
 c d e f, 411 c
 Mons Politianus, urbs Etruriae in agro Senensi
 454 b, 456 a
 Mons Physcon seu Mons Flasconis, oppidum
 Etruriae Pontificiae in Italia. S. Rosalia cultus
 & reliquia 369 b. Oppidi etiam fit mentio
 472 f, 474 a
 Mons Regalis, urbs archiepiscopalis Siciliae. An
 in vicina spelunca solitarie vixit S. Rosalia?
 290 b, 308 c d e. Ejus cultus, reliquia &
 miracula in urbe & diœcesi 357 d e f, 358
 a & seqq.
 Mons vinearum. Vide Weingarten.
 Montis Majoris monasterium in Gallia prope A-
 relatem 454 c, 456 a
 Moria, mons, in quo Salomon templum condi-
 dit 162 d
 Morini, populi in Belgio, à S. Bertino & aliis
 exculti 558 & seqq., 595 b c, 605 d e, 610
 a b, 611 c d
 Moscua, Moscoviae metropolis 221 e f, 636 f
 Mosera. Vide vocem sequentem Moseroth.
 Moseroth, vigesima septima Israëlitarum man-
 sio 94 a. Trigesima quarta mansio apud mon-
 tem Hor etiam vocatur Mosera, qui locus ve-
 risimiliter idem est cum Moseroth 110 a b c
 d f, 111 a b c. Vide Hor.
 Motuca seu Motyca, urbs Siciliae in diœcesi Sy-
 racufana. Cultus & reliquia S. Rosalia patro-
 na 364 e
 Muefavia, locus in Sueviae & Tyrolis confiniis
 prope Lycum annem 769 e, 772 a
 Multrafium. Vide Moltrafium.
 † Mummolini parœcia prope Audomaropolim in
 Belgio 561 a. Vide Vetus monasterium.
 Munnio, locus in Belgio haud ita procul Au-
 domaropoli situs, fortè idem cum hodierno
 Meuth 596 e, 598 e
 Mutonum, urbs Moscoviae ad Occam fluvium
 635 f, 636 b f, 643 c d
 Mufa seu Muza. Vide Messa.
 Mutina, urbs episcopalis in Italia. Officium &
 festivi-

INDEX TOPOGRAPHICUS

festivitas S. Rosalia in urbe & tota diœcesi
351 e, 352 f, 353 a, 368 f, 369 a
Mutusca. *Vide* Trebula.

Novum forum, *al.* Neoforum (*Neumark*) oppidum in Bavaricæ Palatinatu 780 b, 781 e

O

N

N Abalia (*Niers*) fluvius Germaniæ 271 c d, 275 c
 Nabo. *Vide* Nebo.
 Narnia, urbs Italiæ in Umbria 454 c, 456 a, 468 e, 470 a, 475 b, 476 f
 Neapolis. *S. Candida senior, à S. Petro Apostolo conversa* 177 c. *Ibidem S. Candida junior mulier conjugata* 228 a. *Cultus & reliquia S. Rosalia, cui urbis liberatio à peste attribuitur* 348 b, 352 f, 367 b c d e. *Corpus S. Severini abbatis Neapolim translatum* 489 e. *Neapoli sedisse traditur S. Severinus, qui numquam exstuit* 493 b c d e f. *Reliquia S. Victorini* 506 d
 Nebo *al.* Nabo, urbs in terra Amorrhæorum 132 c, 133 c d
 Nebo, mons Arabiæ. *S. Moyses propheta* 6 a, 127 c, 140 c d, 143 a
 Nemra, urbs in terra Amorrhæorum 132 c. *Videtur eadem esse cum Bethnemra, quam Gadita in eadem terra reedificârunt* 133 c
 Neoforum. *Vide* Novum forum.
 Neomagum, urbs Belgii in Geldria 582 d e
 Neoportus, *olim* Heræ portus, oppidum Flandriæ maritimum 595 c, 596 c, 598 e f
 Neptensis urbs episcopalis in Africa 680 d e, 681 f
 Netum, urbs Siciliæ in diœcesi Syracusana. *S. Rosalia cultus & reliquia* 364 c f
 Neustria à Normannis vastata 596 b, 613 b
 Nicæa, Galliæ, *aliis* Italiæ urbs, comitatûs cognominis caput. *Reliquia & cultus S. Rosalia, quæ urbem peste liberavit* 352 e, 369 e f, 370 a
 Niderhofen, duplex hujus nominis pagus in Bavaricæ & Sueviæ confiniis prope Lycum fluvium 754 b, 767 a, 769 a f, 777 a
 Nili fluvii annua exundatio 42 e f
 Ninive, urbs 161 c
 Nobe. *Vide* Chanath.
 Nordgoa, *al.* Nordergoa & c., tractus Germaniæ 265 a, 266 e f
 Norimberga, urbs Germaniæ 780 b, 781 e
 Northriding, pars provinciæ Eboracensis in Anglia 696 b
 Northumbria antiqua, varias præter hodiernam Northumbriam Septentrionales Angliæ provincias complectens, *per quas S. Bega abbatissa monastica vita institutum propagavit* 694 & seqq.
 Norvegia, regio 694 c, 695 a
 Novaliciensis abbatia *olim* Italiæ in valle Segulina, *quò translata reliquia S. Frontiniani M.* 675 d e
 Novempopulania, Galliæ provincia, *seculo* 8 à Saracenis vastata, & *seculo* 9 à Normannis 631 d f, 632 a b c d
 Noviomum *vel* Noviodunum, *al.* Novio, Noviomia & Noviomagum Veromanduorum, urbs Galliæ episcopalis, *frustra à Normannis obsessa* 599 c, 601 a, 606 a, 607 b
 Novocomum. *Vide* Comum.
 Novogorodum seu Novogardia magna (*Russis* Novogorod Weliki) urbs Moscoviæ 636 b, 641 a
 Novogrodecum, urbs Lituaniæ xxii c

O Bertinga, locus Germaniæ in Suevia 777 b, 778 c
 Oboth, *trigesima septima Israelitarum mansio* 107 b, 114 e f
 Ocotlan, pagus Novæ Galliciæ in America. *Cultus & beneficia S. Rosalia* 379 c e
 Oliveti mons in Palæstina, *in quo sepulcrum Zacharia, an sancti propheta?* 655 e f
 Opigny, locus in Gallia non procul Meldis 689 b c d
 Orcades insulæ, *quarum princeps S. Magnus M. cum S. Magno abbate confusus* 714 f, 715 a b
 Orchianum. *Vide* Vitorchianum.
 Ostia, urbs *olim* in Latio. *SS. Censurinus prefectus, Cyriacus vel Quiriacus episcopus, Maximus presbyter & multi alii Martyres* 518 a e, 521 d, 523 c e, 524 b. *Portus Romanus prope Ostiam, ubi sepulii SS. Taurinus & Herculannus vel Erculanus* 518 b c e, 522 d, 524 b
 Ottobura, abbatia Germaniæ in Suevia 776 e, 778 b

P

P Acta *vel* Pactæ, urbs episcopalis in Sicilia *Cultus S. Rosalia* 366 d
 Padus, fluvius Italiæ 242 b, 243 c
 Palluel, castrum in Burgundia 191 d
 Palmaria, parva insula maris Tyrrheni 490 e
 Pandataria, insula maris Tyrrheni 499 d
 Pancaas. *Vide* Dan.
 Panormus, urbs Siciliæ. *S. Rosalia virgo in vicino Monte Peregrino* 278 b. *An Sancta Panormi regulam Basiliani Ordinis professâ in monasterio S. Salvatoris?* 282 b usque ad 286, 290 f, 299 a & seqq., 300 a b, 307 f, 308 a. *Panormitanum S. Rosalia canobium religiosarum Ordinis S. Benedicti* 298 d e. *Vetustum monasterium monialium Basilianarum S. Maria de Oretto prope Panormum* 300 a, 307 e f, 308 a. *Antiqua urbis templa, sacella, imagines aliæque indicia cultus S. Rosalia ante inventionem corporis* 317 e f, 318 b d, 319 a b e f, 320 d, 321 a b c, 380 e. *Seva pestis Panormum affligens, dum corpus invenitur; letitia & singularis pietas civium, Sanctam mirâ fiduciâ patronam eligentium, miroque ardore solemnissimos ei honores deferentium, finis pestilentia & plurima alia beneficia impetrata* 323 usque ad 337, 383 b c d e, 384 e f, 385 a & seqq., 386 a b, 387 e f, 388 & seqq. *Magnificum S. Rosalia sacellum & pretiosa ejus corpori arca Panormi constructa, quæ accuratè describuntur* 337 f, 338 a, 347 d e f, 348 a & seqq., 349 a b c, 386 f, 387 a. *Urbs his in terra motibus & sæpius tempore pestis à ruina & contagio per S. Rosaliam servata* 353 c d e f, 354 a & seqq., 355 a b, 411 b c d e f, 412 a b c d, 414 d e
 Papia. *Vide* Ticinum.
 Parisii. *Reliquia S. Mauri episcopi conf.* 224 e; *item S. Rosalia* 370 a
 Parium, urbs Asiæ minoris in Helleponto. *SS. Onesiphorus Apostolorum discipulus & Porphyrius*

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

- phyrus ejus servus MM.* 662 a
 Parma, urbs Italiae. *Templum cathedrale olim S. Herculano M. sacrum* 519 a b
 Patzinacitæ, *populi, al. Pecenienses, Piciniges &c.* 635 b e, 636 c, 638 e f, 639 a c, 641 c e, 643 a
 Paula, Oppidum regni Neapolitani in Calabria Citeriore. *S. Rosalia cultus ac reliquia* 318 e, 366 f, 367 a
 Pecenienses. *Vide Patzinacitæ.*
 Pedargo, *al. Padergoa*, pagus Germaniæ 265 b, 266 f
 Pena (*Peene*) rivus Belgii in Flandria 576 a b d
 Peradamium, urbs episcopalis in Africa 680 c
 Peregrinus Mons. *Vide Mons Peregrinus.*
 Persia. *S. Abdas episcopus & multi alii in eadem persecutione passi* 528 b
 Peruanum Americae regnum, *in quo colitur S. Rosalia* 378 f, 379 a
 Perugia, urbs Italiae 467 b, 468 b
 Petra, Arabiae Petrae metropolis, *antea Arce, dicta, teste Josepho* 69 e f, 108 b, 113 a b, 164 a
 Petra aut Petralia, geminum nominis hujus oppidum diocesis Messanenſis in Sicilia 366 b c
 Pfronta, pagus in Suevia 774 b, 775 c, 777 c, 778 c
 Pharan, desertum, *in quo decima tertia & sequentes octodecim Israëlitarum mansiones fuerunt* 89 b c, 93 e f, 94 a b c e, 107 d e
 Phasga, mons seu potius vertex montis Nebo, *in quo mortuus S. Moyses* 120 f, 127 c e, 140 d
 Phihabiroth, *quarta Israëlitarum mansio* 53 f, 54 a
 † Philippi oppidum Siciliae in diocesi Catanenſi. *Reliquia & cultus S. Rosalia patrona* 364 a
 † Philippi de Fragala abbatia Ordinis S. Basilii in Messanenſi Siciliae diocesi. *Reliquia S. Rosalia* 366 a b
 Phison, fluvius paradisi 161 c
 Phitom, urbs Aegypti *ab Israëlitis condita* 8 a
 Phoenices, populi ad mare Mediterraneum 70 f, 71 b c
 Phunon, *trigesima sexta Israëlitarum mansio* 107 b, 111 a, 114 c. *Eadem verisimiliter mansio fuit in Jetebatha, quod vide.*
 Pincum, urbs episcopalis in Lituania xxvii e
 Pipimisum prope Meldas in Gallia, *de quo loco varia adferuntur conjectura* 688 f, 689 a b c d
 Pisa, urbs Italiae 469 b, 470 a
 Plache, locus territorii Catanenſis in Sicilia. *Cultus & reliquia S. Rosalia* 364 a b c
 Platia (*Piazza*) urbs Siciliae in diocesi Catanenſi. *Miracula S. Rosalia* 364 c d
 Plotacium, *al. Crotacium*, vicus prope Bergomum in Italia, *ubi passus S. Alexander* 236 a b, 243 f, 244 a b, 245 b c
 Podamicus lacus in Germania, *qui etiam Constantienſis & Brigantinus vocatur* 605 c, 606 f, 739 a e f, 745 f
 Pointy, vicus in Gallia prope Meldas 689 b e
 Polimartium, castrum Italiae in ditone Ecclesiæ 457 c, 459 a
 Politium, urbs Siciliae in diocesi Cephalæditana. *S. Rosalia cultus & reliquia* 318 a e, 359 b c
 Polocum, urbs Lituaniæ xxvii e, 634 b, 636 b, 641 a
 Pontia, insula maris Tyrrheni, *S. Victorini M. & aliorum Sanctorum exsilio nobilitata* 490 a b e, 492 f, 493 a, 499 a & seqq., 500 a b, 501 a b
 Pontida, vicus & monasterium prope Bergomum in Italia. *B. Alberius abbas* 644 b
 Poperinga, oppidum Belgii in Flandria. *Ecclesia & reliquia S. Bertini* 584 e f
 Porcianum, locus Italiae in agro Florentino 462 b
 Portus principis, oppidum Cubæ insulæ in America. *Cultus S. Rosalia* 380 a, 410 f
 Praga, Bohemiæ metropolis. *Reliquia & cultus S. Victorini M.* 505 a b c f, 506 a
 Premyslia, urbs episcopalis in Russia Rubra xxvii e
 Preciniacium (*Precy*) locus diocesis Augustodunensis in Gallia 4 d
 Prochenzell, pagus Germaniæ in diocesi Constantienſi 763 a, 765 c
 Pulfanense monasterium regni Neapolitani in Apulia. *B. Jordanus abbas* 649 a
- Q
- Quisquinenſis mons in Sicilia, *in cujus spelunca solitariè vixit S. Rosalia, verisimilius non omnino incognita* 281 c d, 282 a b, 286 & seqq., 304 e, 305 b f, 308 & seqq. *Spelunca descriptio & antiquus ibi sanctæ Virginis cultus ac beneficia* 308 f, 309 a b c d, 318 c, 321 d e f, 322 a. *Ulteriores notitiæ de Quisquinenſi monte & specu, quem Sancta incoluit; beneficia recentiora & loci veneratio ad hæc usque tempora* 341 usque ad 346, 362 c, 405 c d
- R
- Rabbath, metropolis Ammonitarum 116 e, 117 f, 118 a, 159 b c
 Ragusa, oppidum Siciliae in diocesi Syracusana. *Ecclesia antiqua S. Rosalia, cultus & reliquia* 318 c e, 319 c, 320 a, 364 d
 Rahalmutum, *al. Racalmutum*, oppidum Siciliae in diocesi Agrigentina. *Antiquum S. Rosalia templum, cultus & reliquia* 317 d, 318 e, 319 f, 362 c d
 Rameſſes, urbs Aegypti, *ab Israëlitis condita* 8 a. *Prima Israëlitarum mansio* 52 b & seqq., 56 c
 Ramoth, *al. Arimanum*, civitas refugii in tribu Gad 134 f, 136 f, 137 a
 Raphca. *Vide Daphca.*
 Raphidim, *undecima Israëlitarum mansio, ubi Amalecitas vincunt, Jethro probabilis ad S. Moysen venit &c.* 60 e, 66 & seqq.
 Ratisbona, urbs Germaniæ; *ubi in adversa Danubii ripa juxta pontem conditum monasterium S. Magni nomine, cultu & miraculis insigne, cujus primordia fabulosa* 734 d e, 778 d e f, 779, 780, 781
 Rauchenlechberg, locus in Bavaria prope Lyeum amnem 766 e f, 769 a
 Ravenna, urbs Italiae. *Cultus S. Rosalia* 368 d e. *B. Ursicinus episcopus* 535 b
 Recinetum, urbs Italiae in Piceno. *S. Rosalia reliquia & beneficia* 369 c d
 Reesum, urbs parva in ducatu Cliviæ 271 a, 272 a f, 274 d, 275 b c, 277 d
 Regenstauff, vicus Germaniæ in Palatinatu Neoburgensi 779 e, 781 d
 Regium, urbs Italiae in Emilia 654 f
 Remmolphares, *decima sexta Israëlitarum mansio* 93 f
 Remyne

INDEX TOPOGRAPHICUS

- Remynghem, Rumeghem & Ruminghem, pagus Belgii in Artelia 629 e, 630 d
- Ressa, *decima octava Israëlitarum mansio* 93 f
- Rethma, *decima quinta Israëlitarum mansio* 93 e f
- Reutta, vicus in Tyroli prope Sueviæ confinia 768 c, 769 b
- Rhenus, fluvius Italiæ 242 b, 243 d
- Rhodanus, Galliæ fluvius 201 e, 670 d e, 674 c
- Rhofus vel Rhoffus, urbs episcopalis in Cilicia 11 a b
- Rieden, parœcia episcopatus Augustani in Germania 774 b, 775 c
- Rivellum, oppidum in Basilicata regni Neapolitani provincia. *Ecclesia S. Rosalia anno 1478 condita & reliquia* 318 a e, 352 f, 367 a
- Romæ attribuendi non sunt SS. Magnus, Castus, Saturninus, Firminus & Maximus MM. 205 c d e f, 206 a b c. *Cultus & reliquia S. Rosalia* 349 d e f, 350 e f, 351 a, 386 c d, 404 c. Moles Adriani Romæ, dein Castrum S. Angeli & Castrum Crescentii *dieta* 547 e, 548 e. *S. Onesiphorus Apostolorum discipulus Romæ non obiit* 662 e, 663 b, 664 b c e, 665 f. *S. Eleutherius abbas* 682 b
- Roncilio, oppidum Italiæ in ditione Ecclesiastica 465 e, 466 c
- † Rosaliæ pagus Novæ Biscaliæ in America 379 b c
- † Rosaliæ pagus Californiæ in America 379 f
- Rofarum mons in Agrigentino Siciliæ episcopatu 304 e, 305 b, 310 d e f, 341 c
- Rofshaupten, *al.* Caput equi, pagus in Suevia ad Lycum amnem 749 b, 750 f, 767 f, 776 b
- Rofshaupten, alter Sueviæ pagus prope Burgoviam 769 a b
- Rostovia, urbs Moscoviæ 635 b f, 636 b f, 639 c
- Rubroch, Rubrouc, Rubroek, pagus in Flandria Occidentali 629 f, 630 e
- Rumeghem. *Vide* Remynghem.
- Rullia. SS. Romanus & David, *aliàs* Borisus & Glebus *ant* Hlibus 633 b
- S
- Saba. *Vide* Meroë.
- Sabæi, Arabiæ incolæ 22 b
- Sabama, urbs à Rubenitis ædificata 133 c d
- Saban, urbs in terra Amorrhæorum 132 e
- Sacca, urbs Siciliæ in diœcesi Agrigentina. *S. Rosalia patrona cultus, reliquia & beneficia* 363 c d
- Sagona. *Vide* Arar.
- Salemis, urbs Siciliæ in diœcesi Mazarenfi. *S. Rosalia patrona cultus & reliquia* 361 d
- Salemitanum monasterium Ordinis Cisterciensis in Suevia. *Reliquia S. Magni abbatis* 725 d e
- Salmona, *trigesima quinta Israëlitarum mansio* 107 b, 111 a, 114 b. *Eadem mansio verisimiliter partim fuit in Gadgad, quod vide.*
- † Salvatoris civitas. *Vide* Soteropolis.
- Sanccia vel Sanceiæ, locus agri Senonensis in Gallia, *ubi olim quieverunt corpora SS. Sanctiani, Augustini & Beata MM.* 669 b c, 670 a, 672 e
- Sanctus campus. *Vide* Locus ecclesiæ.
- Sanir. *Vide* Hermon.
- Sanfeverjanum, oppidum Italiæ in Marchia Anconitana 489 c e
- Sarion. *Vide* Hermon.
- Sauconna, Saugonna *vel* Saoconna. *Vide* Arar.
- Saulieu. *Vide* Sudelocus.
- Savona, urbs Italiæ in Occidentali ora Ligustica 794 d, 797 c
- Scalabis, urbs in Lusitania 378 b
- Scardoburgense castrum Angliæ in provincia Eboracensi 607 e
- Schongavia, *al.* Schonga, oppidum Baviaræ ad Lycum amnem 762 a e, 764 a, 765 d, 775 f
- Schuffentiedt. *Vide* Sorethanum monasterium.
- Scalafanense oppidum Siciliæ in diœcesi Cephalæditana. *S. Rosalia cultus ac reliquia* 359 c
- Scoveberga. *Vide* Winnöci-Berga.
- Seeg, parœcia episcopatus Augustani in Suevia 766 d, 768 f
- Segones. *Vide* Sequani.
- Segufiani, Galliæ populi 198 d
- Seir, mons Idumææ, *circa quem Israëlita diu vagantur* 99 c, 107 a b, 110 b d e f, 134 a d e
- Selcha, urbs Amorrhæorum 116 e
- Sena, urbs Italiæ in Etruria 467 c, 468 b c. *Senensis conventus S. Clementis Ordinis Servorum B. Mariae Virginis, cujus alumnus fuit B. Benincasa Rapaccioli* 481 c d e f, 483 a b
- Senones, urbs Galliæ. SS. Sanctianus, Augustinus, Beata, Felix & Aubertus MM. 668 a & seqq. *Senonense monasterium S. Petri vivi, quo trium priorum corpora translata* 669 b c d
- Sepher, mons in deserto Pharan, *vigesima Israëlitarum mansio* 94 a
- Septempeda, *olim* urbs Italiæ in Piceno 489 c
- Sepulera concupiscentiæ, locus in deserto Pharan, *ubi fuit decima tertia Israëlitarum mansio* 89 b c. *Ratio nominis* 92 f, 93 a
- Sequani, *al.* Segones, Galliæ populi 188 a b, 195 d e, 196 c, 197 a, 198 d e, 199 a b, 200 a, 201 e, 202 a
- Sernanum, locus Marchiæ Anconitanæ in Italia 653 a b e
- Setia, oppidum Italiæ in Campania Romana. *Cultus S. Rosalia* 368 c d
- Settim. *Vide* Abellatim.
- Seyling. *Vide* Suilinc.
- Sicilia. *Antiqua S. Rosalia veneratio in variis locis* 316 e f, 317 & seqq. *Ejus extensio ad totum regnum* 351 b f, 352 a b c. *Cultus post corporis inventionem, reliquia, miracula ac beneficia in locis regni particularibus* 353 & seqq.
- Siclis, urbs Siciliæ in diœcesi Syracufana. *Cultus & reliquia S. Rosalia patrona* 318 e e, 364 d
- Sidoleucum. *Vide* Sudelocus.
- Sin, desertum non longè à mari Rubro, *ubi octava Israëlitarum mansio* 60 e f, 63 d, 64 a b, 68 c
- Sin, desertum alterum, *in quo sita erat Cades, trigesima tertia Israëlitarum mansio* 106 d, 107 d e f, 108 a
- Sinai, mons in Arabia Petræa 20 c d, 24 e, 27 d, 60 d e, 67 f, 68 c d. *Duodecima Israëlitarum mansio apud montem Sinai, plurimis factis nobilitata* 72 & seqq.
- Sithientis abbatia, *nunc* S. Bertini *dicta*, Audomaropoli in Belgio. *Ejus fundatio & primus abbas S. Mummolinus* 559, 560, 561, 562, 563, 564 a b c. *Proponuntur ac discutuntur incrementa Sithientis abbatia, sub successore S. Bertino possessionibus, monachorum*

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

- rum numero & regulari observantiâ florentissima 564 d e f, 565 usque ad 580, 587 b c d, 588 a b f, 589 a f, 590 a b, 591 d e, 592 d e, 606 & seqq. *Multa alia ad eandem abbatiam spectantia, qua morte S. Bertini posteriora sunt* 580 f, 581 usque ad 587, 596 ad 604, 614 ad 630. *Vide* Audomaropolis.
- Smolenscum, urbs Moscoviæ, in cuius territorio occisus S. David, alias Glebus aut Hlibus 635 f, 636 c, 641 c, 642 b, 643 b c d f, 644 d
- Socoth vel Socoth, secunda Israëlitarum mansio 52 b c d, 53 d e
- Sonneburgum, cœnobium monialium Benedictinarum in comitatu Tyrolis 728 e
- Sophan, urbs à Gaditis extructa 133 c
- Soracte, mons Italiæ cum monasterio in ditione Pontificis 293 d e
- Sorethanum monasterium (Schuffenriedt) Ordinis Præmonstratensis in Suevia. S. Magni patroni cultus antiquus & recens 722 e, 730 a & seqq. *Particula de baculo S. Magni, inclusa pedo pretioso, cuius forma exhibetur* 724 e f, 725 d. *Abbatia Sorethanæ primordia* 734 b c d
- Sofatium. *Vide* Sufatum.
- Soteropolis seu S. Salvatoris civitas, Brasiliæ caput. *Cultus S. Rosalia* 378 f
- Spoletum, urbs Italiæ. *Corpus S. Eleutherii abbatibus, ejusque cultus* 683 b c d. *Spoletanum S. Marci monasterium, cui idem Sanctus præfuit* 682 b c, 683 c d, 685 a
- Staingaden, abbatia Ordinis Præmonstratensis in Bavaria 726 e f, 762 f, 764 b, 765 c, 768 b, 777 a
- Statt-am-hoff, suburbium Ratisbonæ in adversa Danubii ripa 781 a b
- Steinbach vel Stainbach, locus in Suevia, ubi sacellum S. Magni 734 f, 772 e
- † Stephani oppidum diœcesis Agrigentiniæ in Sicilia. *Antiqua S. Rosalia veneratio* 319 c f, 320 a, 341 c. *A manifesto pestis periculo per Sanctam servatur* 321 d. *Ejus reliquia & cultus recentior* 345 b c, 362 b c
- Stetten, pagus Sueviæ in episcopatu Augustano 772 e, 775 b
- Streanesheale, Streaneshalh, Strenshalh. *Vide* Whitbyense monasterium.
- Styra, oppidum Germaniæ in Austria Superiori. *Cultus S. Columba* 653 c
- Suchtelenum vel Suchtelium, oppidulum in ducatu Juliacensi 271 b c d e f, 272 a, 274 d e f, 275 c, 277 d
- Sudelocus, al. Sidoleucum &c. (Saulieu) oppidum Galliæ in Burgundiæ ducatu 670 e, 671 b
- Sufetula, urbs episcopalis in Africa 678 c, 680 b c, 681 a
- Suffianum, locus Italiæ in Piceno, ubi obiit B. Liberatus de Lauro, idem cum Sancto, qui agnominatur Incognitus 652 c d, 653 a b
- Suessio vel Suessiones, urbs Galliæ. S. Ansericus episcopus conf. 543 a
- Suilinc, al. Swiling & Seyling, mons prope Fuëssense Sueviæ oppidum in adversa Lyci ripa 753 b, 754 f
- Sundhofen, parœcia Sueviæ in episcopatu Augustano 766 a, 768 f
- Sur. *Vide* Etham.
- Surianum, castrum ditionis Pontificiæ in Italia 437 d, 438 f
- Susa, urbs in Persia, cuius episcopus fuit S. Abdas M. 531 e f
- Sufatum, al. Sofatium (Soest) urbs Germaniæ in comitatu Marchiæ 265 f, 266 f
- Sutrium, urbs Italiæ in ditione Pontificia 446 e, 448 f
- Swiling. *Vide* Suilinc.
- Syracusæ, urbs episcopalis in Sicilia. S. Rosalia cultus, reliquia & beneficia in urbe & diœcesi 364 d e f, 365 a b c d. S. Faustus abbas Monasterii S. Lucia prope Syraculas 686 a & seqq.
- Syria, regio 98 d e

T

- T Acastor. *Vide* Calcaria.
- Tanis, urbs Egypti 94 e, 162 e
- Tartaria, in qua Christi fidem prædicat & martyrium subit B. Benincasa Rapaccioli 482 c d e
- Teglanensis urbs episcopalis in Africa 680 a
- Thabor, mons Galiliæ, ubi in transfiguratione Christi cum Elia apparuit Moyses, cui verisimiliter ecclesia ibi extructa 7 a, 146 a
- Thahath, vigesima tertia Israëlitarum mansio 94 a
- Thare, vigesima quarta Israëlitarum mansio 94 a
- Theologium (Tholey) abbatia olim in Virdunensi, nunc Trevirensi diœcesi. *Reliquia SS. Mauri, Salvini & Aratoris* 221 b f, 222 a, 223 a b, 224 d
- Thermæ, urbs Siciliæ in diœcesi Panormitana. *Cultus, reliquia & miracula S. Rosalia* 356 e f, 357 a b c
- Thigernum, oppidum Galliæ in Alvernia inferiore 370 a b
- Tiala (Tiel) oppidum Belgii in Geldria 582 e
- Ticinum, al. Pavia, urbs Italiæ. *Cultus S. Marini conf.* 208 f, 209 a b c
- Tigurinus, al. Turicinus lacus in Helvetia 738 c f, 739 f
- Tillum (Thil) locus diœcesis Augustodunensis in Gallia 4 d
- Tirnavia, urbs Hungariæ Superioris. *Reliquia S. Rosalia* 372 c
- Titanus, Titas sive Acer, nunc San-Marino, mons Italia, in quo vitam solitariam duxit S. Marinus conf. 208 c, 209 a b, 214 e, 216 d, 217 d & seqq., 219 f, 220 a b d
- Tolbiacum. *Vide* Tulbiacum.
- Toletana diœcesis in Hispania. *Cultus S. Rosalia* 351 e, 352 f, 353 a
- Tornacum, urbs Belgii 594 b
- Tortoricium, al. Tortoretum & Toftoretum, oppidum Siciliæ in diœcesi Messanenfi. *Templum S. Rosalia* 318 d e
- Transilvania, regio. *Reliquia S. Rosalia* 372 d
- Trebula, al. Mutusca (vulgo Monte Leone) castrum Italiæ in ditione Pontificia 455 e
- Trecæ, urbs in Campania Gallica 670 d, 671 c
- Trenorchium (Tournus) oppidum Burgundiæ ad Ararim 192 a, 195 a, 201 c d
- Trevicum. *Vide* Trivicum.
- Treviri, urbs Germaniæ. S. Marcelli episcopi M. cultus 203 b
- Trivicum, al. Trevicum, urbs regni Neapolitani in Principatu Ulteriore. *Cultus & reliquia S. Rosalia, qua electa patrona* 352 f, 367 a b
- Troglodytæ, Africæ populi 22 f, 23 a b
- Troina, al. Imachara & Hemichara, oppidum Siciliae S s s s

INDEX TOPOGRAPHICUS

Siciliæ in diœcesi Messanenſi. *S. Roſalia cultus ac reliquia* 318 c e, 365 e f
 Tuconia vel Tuconia. *Vide* Tugitum.
 Tudertum, urbs Italiæ in Umbria 447 e
 Tugium, *al.* Tuconia & Tuconia, oppidum Helvetiæ 739 a, 740 e
 Tulbiacum, *al.* Tulpiacum & Tolbiacum, locus clade Theodeberti Auſtraſia regis memorabilis 691 d, 738 d, 739 f, 740 a
 Tunctum, urbs Africæ. *Cultus S. Roſalia* 380 b c
 Tungri, urbs Germaniæ. *S. Marcellus episcopus M.* 203 b
 Turgovia, tractus Helvetiæ 774 c d, 775 c
 Tuſcania, urbs parva Italiæ in ditione Eccleſiaſtica 444 d e, 471 f, 472 e
 Tuſculum, urbs Italiæ in Campania Romana. *Cultus S. Roſalia* 358 d

V

V Alentanium, oppidum Italiæ in ditione Eccleſiaſtica 450 f, 452 e
 Valentia, urbs Hispaniæ 468 d
 Vallette, locus diœceſis Bituricentiſis in Gallia 676 b
 Varſavia, urbs regni Poloniæ. *Cultus & reliquia S. Roſalia* 375 a
 Vaſima, Vaſime, Vaſinia, Vaſunc, villa pagi Conſtantini in Normannia 555 f, 556 a b c, 565 a b
 Uberlinga, *olim* Iburningæ, oppidum Sueviæ ad lacum Brigantinum 728 b, 743 f
 Ubiliacus. *Vide* Hubiliacus.
 Venetiæ, urbs Italiæ; *ubi templum S. Moysi prophete ſacrum* 6 e f. *Provincia Veneta* 242 b, 243 d
 Vercana, locus in diœceſi Comenſi 249 a
 Verona, urbs Italiæ. *S. Petronius episcopus* 676 c
 Veſelitana urbs episcopalis in Africa 680 a
 Veſontio, urbs in Gallia. *S. Anianus episcopus conf.* 533 a
 Vetus monaſterium prope Audomaropolim in Belgio, *S. Bertino & ſociis conſtructum in loco, ubi nunc eſt parœcia S. Mummolini* 559 uſque ad 564 d, 587 a b, 591 c d, 606 a
 Vibianenſis in Africa locus *quis?* 678 c, 680 a b c e f, 681 a b
 Vibo Valentia (*Monte Leone*) urbs regni Neapolitani in Calabria Ulteriore 455 e
 † Victoriæ vicus in Aprutio Ulteriore, regni Neapolitani provincia, *qui variis notiis illuſtratur* 490 f, 491 a, 495 a, 496 f, 501 e f, 502 a & ſeqq., 503 a b, 506 b d e
 Vienna, Allobrogum metropolis 190 f, 191 b
 Vienna Auſtriæ. *Reliquia & cultus S. Roſalia patrona, qua urbem peſte liberavit* 352 e, 371 b c d. *Item reliquia & cultus S. Victoriæ M.* 503 c, 506 a b
 Vilna, Lituaniæ metropolis xxvii e
 Vilſum, oppidulum Sueviæ prope Bavariæ & Tyrolis conſinia 764 e, 765 e
 † Vincentii monaſterium prope Laudunum in Gallia, *ubi ſepultus S. Chagnoaldus episcopus* 693 f, 694 a d
 Virdunum, urbs in Gallia. *SS. Maurus, Salvinus & Arator episcopi conf.* 221 a. *Notitia de variis urbis templis, uti & de abbatibus monachorum S. Vitoni & monialium S. Mauri* 221 e; 222 c d e f, 223 a e f, 224 a b c d

Vifogorodum, Viſogorodum, Viſogrodum &c. oppidum ad fluvium Boryſthenem non procul Kioviâ. *Corpora SS. Romani & Davidis* 634 c, 635 e, 636 b c d, 640 f, 641 f, 643 b c
 Viſurgis, *al.* Wiſara &c. fluvius Germaniæ 261 e, 263 a
 Viteſſia, urbs Lituaniæ xxiii c d e, xxiv a
 Viterbium, urbs Italiæ in Etruria Pontificia. *S. Roſa virgo Tertii Ordinis S. Franciſci, civis & patrona, corporis integritate ac miraculis celeberrima* 414 c. *Eccleſia Viterbienſis S. Mariae de Podio, in qua Sancta ſepultura tradita* 421 c d e, 422 b c d, 424 e, 435 c, 436 b, 439 d, 441 c, 444 a. *Monialium conventus S. Mariae Roſarum, nunc S. Roſe, cujus corpus ibi quieſcit ex eccleſia S. Mariae de Podio tranſlatum* 417 d e f, 418 a b, 422 a b, 424 a b c d, 425 b, 428 f, 429 a b, 439 c d, 441 c d, 443 d, 444 a, 445 a b, 474 f, 475 a. *Notitia domus & cella, quas Sancta Viterbii incoluit* 428 a & ſeqq., 429 a b. *Viterbium nunc ſummo Pontifici nunc imperatori adhaeret* 437 b, 438 c d e, 467 f
 Vitorchianum, *al.* Vicus Orchianus & Orchianum, caſtrum Italiæ in Etruria Pontificia, *ubi S. Roſa Viterbienſis exſulavit* 437 d e f, 438 f, 443 b, 444 f
 Vladimiria, urbs episcopalis in Volhunia xxvii e
 Vladimiria, urbs Moſcoviæ. *Vide* Wolodimiria.
 Volga. *Vide* Wolga.
 Urbs Vetus (*Orvieto*) civitas Italiæ in ditione Pontificia 454 d, 456 b, 468 e
 Uſnada, urbs episcopalis in Africa 680 a
 Utica, urbs Hispaniæ, *cui perperam adſcribuntur SS. Magnus, Caſtus & Maximus* 206 d e f
 † Vultari, oppidum Galliæ in agro Bononiæ, *vulgo* Samer 603 a, 604 a
 Vulturum (*Foltri*) oppidum maritimum reipublicæ Genuenſis 795 b, 797 d

W

† **W** Alarici abbatia in Picardia 623 d f
 Waltenhofen, parœcia Bavariæ ad Lycum amnem 748 a, 749 e f, 750 a, 751 a b c d, 771 e, 772 b, 775 e f
 Watene, pagus in Flandria Occidentali 629 e, 630 d
 Weingarten ſeu Mons vinearum, abbâtia Germaniæ in diœceſi Conſtantienſi 765 a f
 Weiſſenhorn, oppidulum Sueviæ 776 f, 778 e
 Weiſſenſee, parœcia episcopatus Auguſtani in Suevia 761 e, 762 e, 763 b c, 768 a, 774 e, 775 a, 776 b
 Wengle, pagus in Sueviæ & Tyrolis conſiniis verſus Lycum amnem 774 c, 775 c
 Were. *Vide* Wire.
 Wertach, parœcia Sueviæ in tractu Campodunenſi 765 a f
 Werthinenſe, Werdinenſe ſeu Werdenſe monaſterium Germaniæ in comitatu Marchiæ, *quo tranſlate reliquia S. Ida Viduæ* 256 b c e, 257 a, 267 b c, 268 e f, 269 a c d e f, 270 a b
 Whitby, Whitbe, Witbe, *olim* Strenſhall, Streaneſheale, Streaneſhall, monaſterium Angliæ in provincia Eboracenſi, *ad quod tranſlatum corpus S. Bega abbatiffæ* 695 f, 696 a b c, 697 c e, 698 e, 699 c, 700 d
 Windigamum, *al.* Windegaenium & Windigamum,

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

- hamum , locus in Belgio non procul Audomaropoli , qui idem dicitur cum hodierno Wins 601 c
 Winnoci-Berga seu Bergæ S. Winnoci , olim Scoveberga , urbs Flandriæ Occidentalis cum abbatia 576 b , 577 b c d
 Wins. Vide Windigamum.
 Wire , nunc Were , fluvius Angliæ in provincia Dunelmensi 696 f , 697 a b
 Wisara. Vide Visurgis.
 Witbe. Vide Whitby.
 Wolga , al. Volga , fluvius 636 d f , 643 d
- Wolodimira seu Vladimira , urbs Mescoviæ 626 c , 641 b
 Wormholtenfis seu Wormhoutensis monasterii in Flandria , fundatio , situs , primi abbates &c. 576 a & seqq. , 577 a b c d , 590 a b c , 607 d e f

Z

Z Ared torrens , ad quem trigesima nona Israëliitarum mansio in Dibongad 108 d e , 114 f , 115 a c

I N D E X ONOMASTICUS

A

- Dytmum , arca testimonii , ut videtur 174 d , 175 c
 Acrotomus , dnrus & praruptus 176 b
 Agrancatus , contractus 451 c d , 452 f
 In Albis mori , in prima post susceptum baptismum innocentia mori 264 a , 266 d
 Alexicacus , salutaris vel malum pellens 771 f , 772 b
 Ambarvalia , lustratio agrorum per reliquias sacras , qua in supplicatione circumferuntur 768 c , 769 c
 Ambaxator & Ambassiator , legatus 242 d , 714 d
 Ambra , succinum 446 e , 448 e
 Anca , coxendix vel summa coxa 469 e , 470 b
 Anguinalia , pestis inguinaria 456 c , 458 d
 Annihilatus , extenuatus 464 f
 Anticus , capite deorsum verso postus 761 a , 762 c
 Arteria , guttur seu gurgulio 452 e
- B
- B Arca , navis 460 c d
 Bastarius , forte acupictor 450 a , 452 b c
 Biothanatus , violenta morte periens vel perire dignus 215 e , 219 e
 Bliffare , balbutire 597 f
 Bojari , nobiles Russi ix d

C

- C Acechymia , redundantia malorum humorum 775 d , 778 b
 Calderarius , al. Caldararius , lebetum artifex 469 c , 470 b
 Cambatta , Cambota , Cambotta , Cambuta & Cambutta , baculus seu pedum 708 e , 723
- Camisia , intercla seu tunica interior 264 d , 266 e
 Campe , eruca 764 c , 765 d
 Cantabrum , panis farsureus 501 b
 Capitaneus , precipuus 571 c
 Caraxare , exprimere , delineare &c. 262 c , 263 d
 Cardinalis , precipuus 617 b ; item solemnis 622 e , 623 f
 Cellarius , qui cella vinaria & penuri praeest 735 e , 737 c
 Cephalargia & Cephalalgia , capitis dolor 265 b , 266 f , 771 d , 772 b
 Chorea , chorus 435 b
 Ciborium , tegimen vel umbraculum altaris 188 d
 Claustrinari , latere 268 c
 Colobium , tunica monachorum sine manicis 296 c
 Comitiva , comitatus 435 c , 436 b
 Contrata & Contrada , urbis regio vel parocia 446 d , 447 b , 448 d e , 449 c
 Copia servitutis , convivium 733 d f
 Coscia , femur 454 f
 Crozola & Croccia , fulcrum 248 f , 249 f , 451 a , 452 f
 Curtis , villa seu pradium 628 e
 Cufare , suere 598 c , 599 a

D

- D Ementare , esse mente captum 594 a
 Diffidatus , desperatus 463 e
 Discipulatus , officium adini vel custodis ecclesie 267 d , 269 e
 Divalis , divinus 264 c , 266 e
 Domata , domus 615 f , 625 a
 Duciculus , paxillus ori epistolii insertus 735 c , 737 c
 Ethi-

INDEX ONOMASTICUS

- E**
- Minare, *ducere* 25 e
 Morbilli, *pustula rubentes seu varioli* 446 c, 448 e
 Myocephali, *mures* 764 c, 765 d
- N**
- Necessarii, *indigentes* 600 d
- O**
- Officia, *adificia ad monachorum usus & officia* 187 d
 Olivitreus, *totus ex vitro* 200 d, 202 d
 Oroma, *visio* 265 a, 266 f
 Ovare, *latanter ire* 739 e
- P**
- Pannus, *macula in oculo* 446 e, 448 e f
 Parascedus, *equus agminalis* 733 f
 Parochia, *diocesis* 538 f, 539 f, 756 b, 757 d
 Patientia, *vestis monastica, qua & scapulare dicitur* 294 f
 Patronus, *herus vel hospes, item nauclerus* 460 b c
 Permissum, *venia* 264 e
 Pistare, *massam farinaceam subigere* 629 e, 630 d
 Pitatio, Pitacium, Pictatium &c., *membrana seu charta* 755 d, 756 e
 Plurima, *multitudo, copia, turba* 596 c e, 598 e, 599 b e, 600 d, 601 f
 Pontura pestilentialis, *pestifer carbunculus, ut videtur* 455 a, 456 c
 Poppismata vel Poppismata, *sibila oris & blandimenta manuum, quibus equi demulcentur* 768 c, 769 b
 Progenies, *cognatio* 757 f, 759 a
 Promontoria, *colles* 218 e
 Punctura, *fortè pleuritis* 470 c, 472 c
 Pusiolus, *parvulus* 267 f
- R**
- Requesta, *preces* 583 a
 Relipire, *convalescere* 463 b
 Rosatus, *rosei coloris vel roseis distinctus* 188 e
- S**
- Sagma. *Vide Sauma.*
 Sala, *cubiculum aut conclave* 442 d, 444 f
 Salariare, *censo instruere* ix d
 Sancta Sanctorum ingredi, *ad altare procedere* 622 e, 623 f
 Sauma vel Sagma, *sarcina* 733 f
 Scaci, *latrunculi, quibus luditur* 629 f, 630 e
 Scamma, *locus pugna & ipsa pugna* 600 a, 601 c, 603 f
 Scardavones, *scarabai* 475 e, 477 a
 Sciatica, *ischias* 457 e, 459 a
 Scobare, *scopis mundare* 267 d
 Scotomatica passio, *obtenebratio visus* 598 b, 599 a
 Serraculum, *paxillus ori epistomii insertus* 735 e, 737 c
 Sigma, *mensa* 761 d, 762 d
 Soltrum, *munus* 779 c, 781 c
 Spatula, *humerus vel scapula* 457 e, 459 a
 Storina gallina, *qua plumis sturno concolor est* 434 e f, 435 a
 Stra-
- F**
- Factio, *functio* 574 f
 Fatigium, *labor* 218 a
 Feralis, *ferinus* 219 c
 Ferus, *equus* 627 f
 Fessæ, *nates* 627 f, 628 c
 Filza corallorum seu ambrarum, *globuli precatorii ex corallio vel succino* 446 e, 448 e
 Flammeum, *pallium* 296 c
 Flanci, *latera seu ilia* 473 c, 474 a
 Folietta, *mensura quadam vinaria* 589 e
 Forensis, *extraneus* 473 c, 474 b
 Fronticipium, *initium* 599 d
 Fustis, *myoparo* 460 b, 461 d
- G**
- Gatta, *felis* 473 f, 474 b
 Gillo, *vas figulinum vel vitreum, quo potus excipitur* 737 c
 Gleba, *corpus* 263 f
 Grata, *clathri* 450 b, 452 c, 464 f, 466 a
 Groma vel Gruma, *locus, in quo quatuor viae conveniunt* 603 f
 Gromæ vel Gronnæ, *loca palustris & herbo-sa* 602 b, 603 f
 Gutta, *morbus articularis* 458 b, 459 b
- H**
- Hoba, Huba, Hova, Hobunna &c., *prædium* 733 e
 Hospitalis, *hospitium* 189 f
 Horripilatio, *capillorum præ timore erectio* 264 e, 266 e
- I**
- Ituatus, *percussus* 692 f, 693 f
 Improbitates, *assidua preces* 600 b
 Incurialis, *inhumanus* 435 b
 Jocalia, *gemma & alia pretiosa* 425 c, 459 f
 Justitia, *locus, ubi rei plectuntur vel eorum cadavera suspenduntur* 451 a, 452 f
- L**
- Lazaretum, *valetudinarium peste infectorum* 327 a, 387 e, 389 d
- M**
- Mandatum, *lotio pedum* 578 c, 610 f, 611 e
 Manicanter, *mane* 601 f
 Marcha, *territorium* 752 c, 754 a; *item limes* 755 f, 757 b
 Marturiare, *martyrio afficere* 436 f
 Massarius, *sacra suppellectilis custos &c.* 212 b, 213 e, 675 a b
 Mercantia, *mercatura* 460 f

Straneus, extraneus	230 d	Transitus, agonia	456 d
Stroppiatus, mancus aut membro aliquo captus	451 a, 452 f		
V			
		V Eges, dolii genus	473 c, 474 b
		Vomer anferinus, calamus	267 c
Z			
		Z Ythepfa, Zythopæus, cerevisia coctor	764 e, 765 e
		Zythopæia, officina cerevisiaria	766 d, 768 f

INDEX MORALIS

A

A Abortum pati solita mulieres liberata beneficio S. Rosalia	358 e. Alteri ex Abortu morti proxima subito restituta sanitas ejusdem Sanctæ meritis	388 a b
Abstinentiâ S. Ida	262 b. S. Rosalia	382 f. S. Rosa Viterbiensis
434 b c. B. Limbania	792	Acceptio personarum non est apud Deum
	229 f, 260 c	Acus cum cibo diglutita ope S. Magni expellitur
	763 f	Æger annis viginti lecto affixus sanatur à S. Petro apostolo
	178 a, 179 c. Ægri variis morbis liberati ad sepultra SS. Mauri, Salvini & Aratoris	221 b c d. S. Candida junioris
	230 b c. S. Grata	248 & seqq. Ægris diu noctuque inservit B. Irmgardis Zutphania commissa
	277 e. Ægra mulier nuncupato voto S. Rosalie sanitatem recuperat	323 b. Alia
	324 a. Ægri variis morbis sanati ejusdem Sanctæ meritis	362 b c e f, 363 b c d, 364 c, 365 b e f, & seqq., 375 & seqq. Vide Pestis, Febris, Vulnere, Moribundi, Morbus.
Ægri ad pristinam sanitatem reducti meritis S. Rosa	443 & seqq. S. Bertini	588 f, 589 c, 622 & seqq. SS. Frontiniani & Cassiani precibus
	674 c. Ægrotantem S. Gregorium precibus suis sanat S. Eleutherius	685 e. Ægris variis sanitas obrenta beneficio S. Magni
	716 c, 723 c d, 728 d e, 758 d, 760 & seqq., 764 b d, 770 & seqq. B. Limbania	793 & seqq.
Agnus Paschalis, ejusque prima comestio	48 b c	Agricola devotus S. Magno messem uberem quotannis prodigiosè obtinet
	760 c	Agris infesta animalia fugantur baculo prodigioso S. Magni
	723 c & seqq., 764 & seqq. Vide Baculus, Infecta.	Alites ignota lue infecta sanantur beneficio S. Magni
	770 c, 771 d	Altercatio Michaëlis archangeli cum diabolo à corpore S. Moysis propheta
	141 b	Amentes sensibus restituti meritis S. Rosalia
	365 c, 393 e, 409 a, 410 f. S. Magni	760 a, Septembris Tomus II.
	765 b c, 770 e f, 771 a, 774 a, 777 d	Amor ardens in Deum S. Grata
	227 c	Amor erga SS. Virginem. Vide Maria SS. V.
	Amor in parentes miraculo comprobatus & compensatus	393 c
	Amor in pauperes singularis S. Grata	246 e f. S. Ida
	262 b c. B. Irmgardis	274 e, 277 e. S. Rosa
	434 c, 440 e. SS. Galli & Magni	742 b
Amphora confracta integra restituitur meritis S. Rosa	434 d	Angelus in rubo ardente Moysen alloquitur, eumque in Ægyptum mittit
	24 f, 26 b c.	Angelus Moysi in itinere mortem minatur
	30 b c. Angelus Israëlitis Decalogum promulgat	73 d e. Angelus stricto gladio apparet Balaamo eunsi ad Balac regem Moabitaram
	120 b. Angelus mulieri paralytica apparet eam ad sepulcrum S. Ida mittit, ubi sanatur	265 b. Angelus carcere solvit B. Benincasam Rapaccioli pro fide Christi captivum
	482 c. Angelus S. Genebaldo peccatorum veniam denunciat	539 d. Angelorum ministerio sepultus Moyses
	143 b. S. Catharina V. & M.	793 c
Angina sanata ope S. Rosalie	393 c	Animalia peste moriuntur in quinta Ægypti plaga
	38 e. Animalia campis & agris noxia fugantur prodigioso baculo S. Magni	723 c, 725 f, 726 d e f, 727 a b d, 728 b c, 764 b c. Vide Baculus, Infecta. Animalia lue infecta sanantur implorata ope S. Rosalie
	403 f. S. Magni	728 c d
Animam S. Hilda in calum ab angelis deferri cernit sanctimonialis procul distita	697 f	Animi deliquium sæpè patiens prorsus sanatur meritis S. Rosalie
	395 d	Apoplexia curata beneficio S. Magni
	779 f	Apostema grande disparet invocata S. Rosalia
	365 b. Apostemata tria pestifera è facie puella sublata meritis S. Rosa	453 c. Alia periculosa è gutture mulieris ibid. e. Apostemata in aliis corporis partibus sanata ejusdem Sanctæ favore
	ibid. f, 494 a	Apostolici labores S. Fredaldi
	255 a. S. Rosa Viterbiensis	437 d e f, 440 f
Apparatus terribilis, pravius promulgationi le-		

INDEX MORALIS

- gis Israëlitis faciendæ 73 c.
- Apparitiones Angeli in rubo ardente Moysen alloquentis, eumque in Ægyptum mittentis 24 f, 26 b c: Eidem in itinere mortem minitantis 30 b: Stricto gladio asinam Balaami, euntis ad Balac regem Moabitarum, retinentis 120 b. Apparens S. Blandina mortem prædicit S. Claro 191 a. Apparens S. Grata mulieri ab equo periclitanti succurrit 249 e. Apparens angelus paralytica eam mittit ad tumulum S. Ida, ubi sanatur 265 b. Apparens S. Rosalia promittit, Bivionenses peste liberandos, si in ejus honorem templum exstruant 320 e f. Apparens S. Rosalia, à manifesto pestis periculo servatur oppidum S. Stephani 321 e f. Apparitiones varia ejusdem S. Virginis 322 c e. Apparens S. Rosalia mulierem ægotam sanat 323 b. Eandem mulierem docet, ubi corpus suum sit. quarendum ibid. e. Panormum peste liberandam prædicit 331 e. Mulierem cum tota familia peste liberat 358 b. Morti proximam subito sanat 362 b. Puellam monet, ut religiosam vitam amplectatur 363 c. Moribundo peccatori à Deo misericordiam exorat ibid. f. Apparens S. Rosalia cum SS. Dei Genitrice, SS. Ignatio & Xaverio, ac Angelo custode moribundum Societatis Jesu religiosum subito sanitati restituit, eique majorem Dei gloriam & sui cultus propagationem commendat 375 f, 376 b c d e f. Apparens eadem S. Virgo mulierem peste infectam liberat 392 f. Cæco visum restituit 400 f, 401 a. Mulieres duas peste sanat ibid. c. Aliam mortifera febrì ad extrema deductam 401 f, 402 a. Alteri mortem triduo ante prædicit ibid. c. Puellam ad moriendam suaviter invitat ibid. d. Apparens eadem S. Rosalia iterum ac tertio Mahometano, ut Christianus fiat, persuadet 403 c d. Beneficium idem præstat Mauris variis ibid. e, 404 f, 405 a. Juveni ex lapsu è scala portatili moribundæ, impositâ manu, sanitatem reddidit 406 e. Maxillam incurabili gangrenâ infectam sanat 407 f. Os gutturi monialis inherens evellit eamque infirmitate inde contractâ liberat 408 a. Hominem jam feretro impositum & brevi sepeliendum subito sanitati restituit. ibid. d. Religiosam in sua vocatione confirmat 409 c. Apparet S. Rosa Viterbiensis Alexandro IV PP., eumque monet, ut corpus suum ad monasterium S. Marie Ordinis S. Clare transferat 422 a, 439 d. Apparet SS. V. Maria S. Rosa Viterbiensi, & ei mortis proxima sanitatem reddidit 435 b, 440 f. Apparet eidem S. Rose Christi cruci affixus 436 e. Apparens S. Rosa Viterbiensis exprobrat mulieri negligentiam in persolvendo voto 445 f. Cæcæ mulieri visum restituit 447 c. Energuemenam à demone graviter vexatam liberat 449 e. Apparens secundo eidem mulieri, eam ob non adimpletum votum corripit ibid. f. Apparens eadem S. Virgo variis afflictis succurrit 450 b e f, 451 c, 453 f, 454 b e f. Naufragantes propriis manibus periculo subducit 460 b c d e. Apparens monialibus corporis sui servandi curam commendat 464 e f. Mulierem quinque ulceribus in mamilla liberat 465 a. Sanguinis ex ore profluvium sistit. ibid. d. Apparens eadem S. Rosa inimicitias inter aliquos exortas brevi extinguendas prædicit 466 e. Mulierem febricitantem ejusque filiam moribundam sanat 469 e. Moniales commonet de imminente turris ruina 474 f. Captivum carcere educit 475 b. Apparens angelus penitentis S. Genebaldo peccatorum veniam denuntiat 539 d. Apparens SS. V. Maria ægotantem B. Liberatum caelesti medicamine recreat 652 f. Apparens S. Magnus ægro sanitatem promittit 716 c, 758 a. Apparens B. Limbania arcam marmoream, in qua corpus suum deponi vult, designat 793 c. Mulieri ægotantis filii sanitatem prædicit 794 b. Carcere detentum solvit ibid. c. Desperantem ad spem excurat 794 f, 795 a. Moribundum subito sanat 795 f. Item periculose ægotantem 796 a. Monasterium, ubi quiescit, à militum insolentia eximendum prædicit 798 b. Moribundo integram sanitatem reddit, & Monialem periculoso morbo liberat ibid. e f. Puerro cæco visum restituit 799 a. Mulierem gravissimo morbo sanat ibid. e.
- Aquis expositus Moyses patri divinâ providentiâ incolumis servatur 8 d, 170 e. Aquæ per universam Ægyptum vertuntur in sanguinem 34 a b, 171 d. Aquæ amara dulcescunt sitiensibus Israëlitis 60 b, 172 f. Aquæ ex petra à Moysè percussa effluunt 66 b, 172 f.
- Aquæ, quibus caput S. Candida ablutum erat, varios morbos pellunt 179 b. Aqua, cui impositus erat lapis sepulchri S. Rosalia sanat febrim, vomitum, inflationem capitis, debilitatem crurum, herniam 357 b. Pestem 361 b. Febrim 363 a. Crus male affectam, Hydrophem, morbum articulare, membrorum debilitatem, amentiam 365 b c. Hydrophem 388 c. Pestem 389 a b c, 390 d f. Polypum tollit 391 e. Pestem 395 c. Varias infirmitates ibid. d e. Pestem 396 a b c d e f, 397 a b c, 398 a b c d. Febrim, pestem & dolorem dentium 401 e. Aqua benedicta reliquiis S. Rosalia sanat sanguinis vomitum 360 a. Pestem ibid. c. Puerro moribundo sanitatem restituit 363 d. Sanguinis fluxum sistit & febrim pellit 366 c. Morbum pestiferum exstinguit 368 b. Servat integrum pagum immunem à malo contagioso, quod in circuitu grassabatur 379 c. Aquæ ejusdem potu familia integre morbis & infirmitatibus liberantur ibid. e. Mulier ex abortivo partu moribunda subito sanatur 388 a b. Peste infectus sanitati restituitur 391 f. Septem demones, qui mulierem per annos multos cruciaverant, expelluntur 394 b c. Aquæ ejusdem virtute sanatur hydrops 395 c. Pestis 396 b. Gravis dolor brachii 399 e. Tolluntur maleficia 402 f. Periculosus Stomachi dolor curatur 404 e. Puella moribunda sanitas restituitur 410 e. Aqua stillans juxta sepulchrum S. Rosalia ægris salutifera 327 b, 384 e. Peste infectos sanat 391 c d e, 392 e f. Diabols, qui peste mortui credebantur ac feretro efferebantur integram sanitatem restituit 393 a b. Alios peste liberat ibid. c d e f. Alios febrì periculosa ac peste 394 a b. Febrì & capitis dolore 395 e. Aqua ex fonte S. Rosalia consecrato Tuneti tam Mahometanorum quam Christianorum morbos pellit 380 b. Aquarum penuria subvenit S. Rosalia 364 c f. Aquæ, quibus S. Rosa Viterbiensis manus abluta fuerant, variis infirmis salutifera 454 e, 457 a, 458 a c, 463 b c d. Item difficili partu laborantibus 467 a b. Febricitantibus 469 e f, 470 c d f, 471 d e, 473 a. Aqua in vinum conversa à S. Alperio 534 f, 535 d. Aqua illustrata

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

Iustrata prodigioso baculo S. Magni agrorum insecta abigit 764 a. *Parturientem juvat* 765 a. *Amentes sensibus restituit* ibid. b. *In partu periclitantem prole & sanitate exhilarat* 766 f. *Aquæ ejusdem Sancti reliquiis benedicta infantem fœdis tuberibus sanant* 769 f. *Cimices ab adibus pellunt, febricitantes subito sanant, alies ignota lue liberant* 770 b c. *Nephriticum curant* 771 b c. *Scarabæos adibus infestos fugant* 773 c. *Aliis alia beneficia præstant* 777 e f
Ars magica elusa ope S. Rosalia 367 b, 402 f. *S. Rosa Viterbiensis* 473 f. *S. Magni* 723 d, 768 a, 774 c
Articularis morbus subtilius favore S. Rosalia 365 c. *S. Rosa Viterbiensis* 458 b
Asina Balaami loquitur 120 a
Avaritia Balaami improbi propheta arguitur 119 b c f
Avena S. Magni reliquiis benedicta laborantes equos sanat & in medio incendio illasa servatur 760 c, 762 a
Aves advolant ad S. Rosam Viterbiensem 434 d. *Uti & ad B. Liberatum* 652 e. *Avium ingens copia ad SS. Columbanum & Chagnoldum fame pressos divinitus dirigitur* 691 a b, 705 b
Aulam regiam deserit Moyses 12 e, 19 e, 170 e. *Aulam clam fugit S. Rosalia* 382 d. *S. Bege* 699 a
Austeritas vitæ S. Rosalia 382 f. *S. Rosa Viterbiensis* 440 d, 442 e. *S. Bege* 699 b. *B. Limbania* 787 b, 788 b, 792 e

B

B *Aculus S. Magni feras, vermes, mures alique noxia agris & frugibus animalia fugat* 723 c, 725 f, 726 d e f, 727 a b d, 764 b c, 768 d e, 772 c, 774 f, 776 e, 777 c, 778 a. *Baculo suo prodigioso, ut fertur, ingentem draconem perimit S. Magnus* 724 a. *Baculo eodem S. Magni demonem sub forma canis apparentem B. Nokeerus probe mulctat ac abigit* ibid. b. *Baculi ejusdem particula similibus, quibus ipse, prodigiis iustrata* ibid. e, 725 e, 728 b c. *Baculo S. Magni iustrata pecora peste insecta sanantur* ibid. d. *Baculo hoc benedicta aqua agris insectis purgat* 764 a. *Mulierem parturientem juvat* 765 a. *Amentibus sensus restituit* ibid. b c. *Periclitantem ex partu prole & sanitate exhilarat* 766 f. *Baculi istius tactu fluminis inundationes reprimuntur* 767 e f, 769 f. *Baculi ejus virtute calculo laborans sanatur* 770 c. *Alii aliis morbis curantur* 771 a b. *Ignota pecudum lues exstinguitur* 776 f, 777 b. *Mente capius sensum recuperat* ibid. d
Balteum pro fide Christi abjicit S. Eudoxius cum mciv militibus 513 f, 514 a
Baptisma suscipiens, ut fertur, cecitate liberatur Vladimirus dux Russorum vii c d. *S. Munessa accepto Baptismate illico moritur, & ut fertur, ejus animam excipiunt angeli* 227 c. *Puer mortuus, beneficio S. Rosalia, vitæ donatur, dum Baptizetur* 355 e. *Cæcus accepto Baptismate etiam visum accipit* 678 d
Belluæ feroces famulantur S. Magno 753 b c. *Et, ut ferunt, B. Limbania* 786 e, 791 e
Benedicit Israëlitis Balaam intendens maledice-

re 120 d & seqq. *Benedicit B. Irmgardis Christi cruci affixi imago* 277 a
Beneficiis Divinis uti nesciunt homines 385 f
Benignitas S. Rosalia præsertim erga infantilem aetatem 358 f
Blasphemus morte punitus 83 e. *Item Blasphemans reliquias S. Audomari* 582 e. *Blasphemii in S. Bertinum variis modis divinitus plectuntur* 628 a d e f, 629 e f
Bona sua ecclesia legat B. Irmgardis 277 e
Brachium aridum mulieris, imaginem S. Rosalia venerantis, pristinum vigorem recipit 356 d. *Item ejusdem Sanctæ beneficio Brachium confractum curatur* 358 d. *Brachii gravis dolor tollitur* 399 e. *Brachii, quod movere non poterat, Augustinianus discalceatus usum recipit* 401 b. *Brachium alterius confractum ex lapsu sanatur* 406 c. *Brachium male affectum ope S. Magni pristino usui restituitur* 777 c. *Aliud intercessione B. Limbania* 799 e

C

C *Acochymia sanata beneficio S. Magni* 775 d
Cæcitate divinitus plectuntur Normanni cænobium Sibiense S. Bertini spoliare molientes 603 a
Cæcus, ut fertur, Vladimirus dux Russorum baptismum suscipiens visum recipit vii c d. *Cæca mulier ad sepulcrum SS. Mauri, Salvini & Aratoris illuminatur* 221 c d. *Cæcus visum recipit meritis S. Grate* 249 a. *Mulier ad tumulum S. Ida Cæcitate, quâ annis viginti laborarat, liberatur* 265 e. *Cæci illuminati beneficio S. Rosalia* 364 c, 400 f, 406 c. *S. Rosa Viterbiensis* 437 e, 439 b, 441 a, 443 c, 446 b c d f, 447 c d, 475 a. *S. Bertini* 594 e, 598 c, 622 c, 623 a d. *S. Frontiniani* 674 c. *Cæcus accepto baptismate visu donatur* 678 d. *Cæci illuminati meritis S. Magni* 746 a, 753 a, 761 e, 765 c, 780 c. *B. Limbania* 799 a
Calculo variis liberati beneficio S. Rosalia 359 b, 395 f, 401 d. *S. Magni* 766 e, 770 e, 771 b c, 775 d, 780 e
Calix S. Magni miraculis clarus 723 d. *Vinum in eo Calice benedictum vermes è corpore expellit ac varias infirmitates sanat* 763 c d e f. *Febres abigit* 764 b. *Amentis ex sacro hoc Calice bibens sensus recuperat* 765 b. *Alius maleficio liberatur* 768 a. *Aqua in eo Calice benedicta infantem fœdis tuberibus liberat* 769 e. *Graviter saucius ex eodem Calice bibens curatur* ibid. f, 771 a. *Poti ex hoc Calice amentes sensibus restituntur* 770 e f, 771 a. *Puer nephriticus curatur* ibid. b c. *Puella capitis dolore, alia gravi morbo, tertio insomnis liberatur, puerpera periclitans feliciter parit* ibid. e f. *Alia difficili partu liberatur* 772 d. *Puella phœnetica recuperat sensus* 773 f. *Mulier pedibus male affectis pristinum vigorem obtinet* 776 c. *Eadem dentium dolore liberatur* ibid d
Calvinista expertus beneficia S. Magni hæresim ejurat 774 d
Campanæ omnes, ut fertur, Romæ ultrò sonant adveniente B. Irmgarde cum reliquiis SS. undecim mille virginum 275 f. *Similiter Campanæ ecclesia, in qua sepelienda erat S. Rosalia, ultrò, ut traditur, dant sonitum in ejus obitu* 421 e. *Sonus Campanæ consecrata S. Magno aërias potestates coercet* 763 b. *Soni-*

INDEX MORALIS

- in Campanæ, cui nomen B. Limbania inditum, naufragii periculo, ut dicitur, variis eripiuntur* 789 e
- Cancer in mamilla sanatus meritis B. Limbania* 793 f
- Candela ardens per negligentiam relicta in theca, ubi servatur corpus S. Rosa Viterbiensis, prodigiosè nullum damnum creat* 425 f, 426 a b, 444 a, 459 d
- Canis rabidi morsus sanatus implorata ope S. Magni* 760 b
- Capilli omnes excidunt impio percussori S. Rosa Viterbiensis* 439 b
- Capitis dolore liberatur S. Candida beneficio S. Petri apostoli* 178 a, 179 c, 180 b. *Alii Capitis dolore sanati ope S. Rosalia* 358 b, 393 f, 395 d e. *S. Rosa Viterbiensis* 465 e, 473 b c e. *S. Magni* 771 e
- Captivi libertate donati meritis S. Rosa Viterbiensis* 443 c, 454 b c d. *Captivus pro fide Christi B. Benincasa ab angelo carcere solvitur* 482 c. *Captivo S. Censurino vincula sponte decidunt, quo miraculo attoniti undecim carceris custodes ad Christum convertuntur* 521 f, 522 a b c. *Captivo apud Mauros apparens B. Limbania libertatem reddit* 794 c
- Caput suum à corpore abscissum manibus, ut traditur, gestavit S. Fredaldus* 255 c d. *Caput B. Limbania è manibus sacerdotis de ejus sanctitate dubitantis divinitus sublatum* 787 c; 794 a
- Carcer Christianorum, cui nomen S. Rosalia, Tuneti à saviente sapiens peste numquam infectus* 380 c. *Vide Captivi.*
- Caritas Moysi erga Israëlitas* 77 d e f. *Caritas ardens in Deum S. Grata* 227 c. *Caritas singularis in pauperes ejusdem S. Grata* 246 e f. *S. Ida* 262 b c. *B. Irmgardis* 274 e, 277 e. *S. Rosa Viterbiensis* 434 c, 440 e. *SS. Magni & Galli* 742 b
- Castitatis amor eximius S. Munessa etiamnum gentilis* 227 c. *Puella vovens perpetuam Castitatem subito peste sanatur* 404 b. *Castitatis amorem aliis inspirat S. Rosa Viterbiensis* 440 d. *Pro Castitate servanda patriam ac parentes, ut traditur, clam deserit B. Limbania* 786 d, 791 e
- Cella S. Rosa Viterbiensis suavissimum rosarum odorem spirat* 428 f. *Cella demortue B. Limbania valesci luce perfunditur* 792 d
- Cereus S. Tozzonis miraculosè extinguitur & accenditur* 745 e
- Chiragra sanata meritis S. Rosalia* 361 b
- Christi in crucem exaltatio cum exaltatione serpentis anei in deserto comparata* 114 d. *Christo apparente sub imagine patientis, acerbissimo dolore afficitur S. Rosa Viterbiensis* 436 e
- Cibus divinitus subministratur esurientibus Israëlitis* 61 b c, 91 f, 160 c, 173 a. *S. Columbano & sociis* 691 a b, 703 b c, 705 b. *Cibo humano non vescitur ac solo Pane celesti sustentatur B. Limbania* 792 c
- Cilicio asperrimo indui voluit S. Rosa Viterbiensis morti proxima* 443 a
- Cimices ex variorum adibus pelluntur post votum nuncupatum S. Magno* 766 f, 767 a b, 768 b e. *Virtute aqua S. Magni baculo benedicta* 770 a, 772 d. *Facto voto eidem Sancto* 771 c d, 774 c
- Cingulum tertii Ordinis S. Francisci gestatum in honorem S. Rosa Viterbiensis infirmitates pellet* 453 c. *Cingulum, quod S. Rosa corpus setigerat, applicatum tibia brevi refecanda integritatem restituit* 454 a. *Hujusmodi Cinguli assatum moribundus sanitatem recipit* 463 d. *Puerpere feliciter enituntur* 466 f. *Febri-citantes sanantur* 468 e f. *Alii emisso voto de portando tali Cingulo febribus liberantur* 469 a b c d f, 470 f, 471 a. *Tertio violans ejusmodi votum de Cingulo portando, tertio vehementiori febre corripitur, & respiciens sanatur* 472 a. *Mulier cum filio post nuncupatum hoc votum febribus liberatur* 473 a
- Ciniphes aliaque noxia agris ac frugibus insecta fugantur virtute baculi S. Magni* 726 e. *Vide Baculus, Insecta.*
- Civitates peste liberata patrocinio S. Rosalia* 320 e f, 334 c, 335 f, 336 f, 346 e, 348 b, 356 b e, 357 e, 358 a b c d, 359 b f, 360 d f, 361 a e, 362 e f, 363 a b, 364 e, 367 c e, 368 b, 369 e f, 370 a b c, 371 e f, 375 a, 380 f, 385 e, 386 a. *Civitates presentissimo pestis periculo preservata implorata ope S. Rosalia* 321 e f, 359 b, 362 d. *Vide Pestis.*
- Clades Israëlitarum pugnantiam prohibente Moysese* 99 a b. *Normannorum & Danorum, ænobium Sibiense spoliare volentium* 599 f, 603 a
- Clauda puella gressu donatur meritis S. Grata* 248 f. *Juvenis Claudus beneficio S. Rosalia* 362 c. *Alii implorata ope S. Rosa Viterbiensis* 443 c. *S. Bertini* 589 c, 593 d, 594 f. *S. Magni* 753 b
- Cognitio arcanorum mirabilis in S. Rosa Viterbiensi* 443 a
- Collum malè affectum sanatur invocata S. Rosalia* 401 b
- Columna nubis per diem, & ignis per noctem Israëlitarum iter dirigit* 52 f
- Comitiali morbo sanatur puella ope S. Rosa Viterbiensis* 454 d. *S. Magni* 780 b
- Comminationes facta à Moysese non servantis legem* 135 d e
- Complacentia inanis de propriis virtutibus divinitus corripitur* 685 c
- Conceptionis immaculatæ SS. V. Mariæ cultui astringunt se Panormitani jurato voto* 327 e. *Ejusdem Immaculatæ Conceptionis festum diem quatuordecim solemniter ritum celebrandum instituerunt* 328 f
- Conciones sacras lubentissimè audit S. Candida junior* 229 e. *S. Rosa Viterbiensis* 434 c
- Concordia inter dissidentes componitur beneficio S. Rosa Viterbiensis* 466 e
- Consilium Balaami propheta improbi pessimum & Israëlitis noxium* 121 f
- Conspiratio contra Moysen & Aaronem plurimorum morte divinitus plectitur* 100 b c d e. *Vide Poena, Murmuratio.*
- Constantia S. Marcelli in fidei Christiana professione ac Idolorum detestatione* 197 c, 200 d. *Constantia heroica S. Eudoxii in mediis pro fide Christi cruciatibus* 515 e f. *Constantia SS. Sanctiani, Augustini & Beata M.M. in profitenda fide* 669 a, 671 f, 672 a. *Mirabilis Christianorum multorum tum martyrum, tum confessorum in persecutione Constantia* 678 b
- Contemptores S. Magni divinitus puniti* 762 f, 763 a. *Item contemptores B. Limbania* 793 c d, 796 f
- Contemptus honoris ac divitiarum in S. Moysese propheta* 12 c, 170 e. *In B. Irmgarde Zutpha-*

IN TOMUM II SEPTEMBRIS

- Zutphania comitiſſa 274 c f. In S. Roſalia 382 d. In S. Bega 699 a
- Contracti membrorum uſui reſtituti meritis SS. Mauri, Salvini & Aratoris 221 c d. Mulier deformiter Contracta ad ſepulcrum S. Ida erigitur 265 f. Alius horrendum in modum Contractus ejuſdem Sanctæ beneficio ſanatur 266 c. Alius item crure dextero Contractus 268 a b. Contractione nervorum curatur mulier ope S. Roſalia 405 e. Contracti membrorum uſui reſtituti beneficio S. Roſa Viterbiensis 451 b c d. Contractus puer atacti reliquiarum S. Bertini curatur 622 f. Item puella ad ejuſdem Sancti ſepulcrum 629 c
- Converſio ad fidem Moravorum aliarumque gentium operâ SS. Cyrilli & Methodii 11 d. Converſio Ruſſia ſerè univerſa operâ Vladimiri ducis 1x b. Converſio SS. Candidæ & Aſpreni ad fidem miraculis S. Petri apoſtoli 178 a, 179 c, 180 b. Converſio ad fidem Bergomatium orationibus & operâ S. Grata 244 f. Maurorum & infidelium mira Converſiones beneficio S. Roſalia 403 c d e, 404 d e f, 405 a. Convertuntur parentes energumena per SS. Frontinianum & Caſſianum damone liberata 674 c. Convertitur Calviniſta experitus beneficia S. Magni 774 d
- Cor Pharaonis obduratum 29 f, 33 e, 39 c
- Cordis obduratio quid ſit 30 a
- Cordis vehemens dolor ſublatus favore S. Roſa Viterbiensis 465 e
- Cornuum inſtar radios emittit facies Moſes deſcendentis è monte 80 b
- Coronâ ſplendidâ irradiatur caput S. Magni 752 f
- Corpus S. Moſis propheta angelorum miniſterio ſepultum 143 b. Corpora SS. Mauri, Salvini & Aratoris ab angelis revelata S. Agerico 222 b. Corpus S. Roſalia latens, non reperiendum prædicatur, niſi tempore graviffima neceſſitatis 322 b e. Magno ſed inutili conatu à variis quaritur, & iclus pio ſeni occulta manu impingitur, ut ab eo inveſtigando abſiſtat ibid. Ipſa S. Roſalia apparens docet, ubi Corpus ſuum quarendum ſit 323 c. Graſſante peſte Panormi, ſacrum ejus Corpus invenitur ac peſtis miſigatur 323 c f. Oratio dubio de veritate Corporis recrudescit peſtis 328 f. Eo honorificè per civitatem circumlato, peſtis proſus exſtinguitur 334 c, 336 f.
- Corpus S. Roſa per multa ſecula integrum & illaſum 424 & ſeqq. In medio incendio, combuſtis etiam veſtibus, prodigioſè ab igne præſervatur 425 c, 459 f. Odorem ſuavem emittit 441 c. Fures illud fruſtra conantur auferre 464 e. Corporis S. Bertini inventio variis miraculis confirmatur 622 b c & ſeqq.
- Corpus S. Davidis M. divinitus oſenſum, invenitur incorruptum & ſuavem odorem ſpirat 643 b c. Corpus S. Galli ab equis indomitis ſine ductore ad deſtinatum divinitus ſepultura locum deſertur 743 b, 745 a. Corpus B. Limbania ſuavem odoris fragrantiam emittit 792 d
- Coturnices è celo Iſraëlitis prodigioſè conceduntur 61 b, 91 f
- Crucifixi Domini imago B. Irmgardem alloquitur eique benedicat 277 a
- Crucis ſigno demonem ſub ſpecie puella apparentem abigit S. Bertinus 578 c, 611 a
- Crura ex infirmitate debilitata meritis S. Ida priſtino uſui reſtituuntur 266 a b. Crure con-
- tractus ejuſdem Sanctæ beneficio curatur 268 a b. Crurum debilitas ſublata ope S. Roſalia 357 b, 365 c. Crura diſtorta ad naturalem ſtatum deducta ejuſdem Sanctæ favore 406 b. Crurum tumor ſublatus beneficio S. Roſa Viterbiensis 458 c
- Crux ab impio violata inſigni ejuſdem punâ divinitus vindicatur 602 f. Crux argentea S. Magni aerias tempeſtates ſedat 723 d. Mulieres difficili partu laborantes juvat 761 a. Ejuſdem Crucis virtute sacus viſu donatur 765 c. Mulier pedibus infirma priſtino vigori redditur 776 c
- Cuculli S. Magni cento puerperas labore partus liberat 723 c, 761 a
- Cultus Deipara Virginis. Vide Maria SS. V.
- Cuſtodes carceris gentiles, viſo miraculo, Chriſti fidem amplectuntur 521 f, 522 a b c. Ac pro ea ſervanda martyrium ſubeunt 523 e f, 524 a

D

- D**æmon non ferens labores apoſtolicos S. Frédaldi ſuſcitatur nefarium hominem, qui eum occidit 255 b. Sed & illum mox corripit ac ſuffocat ibid. d. Dæmones verentur reliquias S. Roſalia 361 c. Dæmones fugat S. Roſa Viterbiensis 443 b. Dæmon ſub ſpecie puella apparens S. Bertino ſigno crucis abigitur 578 c, 611 a. Dæmone corripitur miles irreverens in reliquias S. Sanctiani & mox moritur 669 c. Dæmonem formâ caninâ apparentem baculo S. Magni abigit probè multatum B. Notkerus 724 b. Dæmones conqueruntur de S. Magni in eos poteſtate 747 a. Dæmones idem Sanctus ſuſâ ad Deum prece ſuperat & in fugam agit ibid. b, 750 b c. Dæmon jubente S. Narcifſo draconem interficit 749 e
- Dæmoniacus. Vide Energumenus.
- Debilitas membrorum curata beneficio S. Ida 266 a b. S. Roſalia 357 b, 358 e, 365 b c
- Decalogus ab angelo Deum representante promulgatur Iſraëlitis 73 d e, 174 b c. Decalogum in tabulis lapideis digito Dei ſcriptum accipit Moſes 75 e, 175 e
- Deliquium animi ſapius patiens curatur ope S. Roſalia 395 d
- Dens S. Magni miraculis clarus 728 c
- Dentium dolor abactus meritis S. Roſalia 401 c, 408 f. Dentium dolore plures ſanantur bibendo è calice S. Magni 723 d, 776 d
- Deſperans ad ſpem excitatur & reducitur ab apparente B. Limbania 794 f, 795 a
- Deus exaudit preces Hebræorum in ſervitute Egyptiaca 22 e. Mittit Moſen, qui illos liberet 26 c. Deus peccatoribus ad tempus parcat, ut erudiantur electi 39 c. Apud Deum non eſt perſonarum acceptio 229 f, 260 c. Deus ex erratis hominum gloria ſua attollende capit argumentum 386 a. Dei erga peccatores miſericordia 539 c. Providentia Dei peculiaris erga ſuos 691 a b, 703 b c, 705 b
- Diem feſtum violantes puniunt. Vide Feſtum.
- Diffidentia Moſis & Aaronis ad aquas contradictionis puniuntur excluſione è terra promiſſa 109 b f
- Divitiarum ac munerum contemptus. Vide Contemptus.
- Dolore capitis liberatur S. Candida à S. Petro apoſtolo 178 a, 179 c, 180 b. Dolore capitis

INDEX MORALIS

pitius sanatur mulier ope S. Rosalia 358 b.
 Alia diris per totum corpus Doloribus 378
 b. Alii Dolore capitis ac stomachi 395 d.
 Gravi Dolore brachii 399 e. Dolore dentium
 401 c. Doloribus acutis ex nervorum contra-
 ctione liberatur mulier ejusdem S. Rosalia me-
 ritis 405 e. Alii Dolore stomachi ac laterum
 407 b c. Dolore dentium 408 f. Dolore a-
 cerbissimo afficitur S. Rosa Viterbiensis ex con-
 spectu apparentis Christi cruci affixi 436 e.
 Dolores graves sublatis beneficio S. Magni
 763 f, 771 e, 772 f, 776 a, 779 f, 780
 a. B. Limbania 794 f, 799 e
 Dona, que acceperant plurima, SS. Gallus &
 Magnus in pauperes distribuunt 742 a b
 Draconem ingentem baculo suo peremisse dici-
 tur S. Magnus 724 a. Alium fallo crucis
 signo 746 c, 749 d. Draco terribilis, jubente
 S. Narcisso, a damone occiditur ibid. e
 Duello certant pro bonis canobii Sithiensis suc-
 currit, ut fertur, S. Bertinus 626 e f, 627 a b

E

Ecclēsia Deipara Virgini, alia S. Basilio at-
 que alia magno numero erecta in Russia,
 jubente magno regionis duce Vladimiro 1x b
 c d, x a. Ecclesia S. Moysi propheta exstructa
 Venetiis 6 f. Ecclesiam cum monasterio S.
 Gunthramnus exstruit S. Marcello 187 c e f.
 Ecclesiam Christo Salvatore erigit S. Lupus
 245 f. Ecclesiam Virgini Matri, atque aliam
 S. Michaeli erigit S. Adleyda 246 a b c. S.
 Alexandro martyri S. Grata ibid. d. Deipa-
 ra Virgini S. Ida 261 f. Ecclesiarum variis lo-
 cis exstructa S. Rosalia 318 b c d e, 320 e,
 358 d, 362 a e, 363 a c, 364 e, 365 a,
 371 e, 372 a c, 378 d. Ecclesiarum dua ma-
 gnifice erecta S. Magno 732 c d e f, 733 b
 c. Ecclesiam S. Magni aggesto rogo combure-
 re molientes Hungari, divina resistente poten-
 tia, effectum frustrantur 734 b. Ecclesiarum alia &
 sacella varia eidem Sancto consecrata ibid. c d e
 Eleemosynas multas in pauperes distribuit S.
 Grata 246 e f, S. Ida 262 b c. SS. Gallus &
 Magnus 742 b
 Elogia Moysi propheta ex sacris Litteris desum-
 pta 145 c & seqq.
 Energumentis ad sepulcrum S. Ida damone li-
 beratus 265 f. Varii damone liberati meritis
 S. Rosalia 342 e, 361 c, 362 d, 394 b c,
 403 a b. S. Rosa Viterbiensis 449 e, 450 b c
 d e, 475 c e. S. Eutychetis 490 c. Energum-
 ena damone liberata in translatione reliquia-
 rum SS. Crispini & Crispiniani 546 e. Alia
 precibus SS. Frontiniani & Cassiani 674 c.
 Energumentum puerum propter presentiam S.
 Eleutherii demon diu accedere non audeat 685
 b. Incessante inde Sanctum parva animi ela-
 tione, puer a damone corripitur & vexatur;
 sed penitente Sancto ac preces fundente, da-
 mon puerum prorsus deserit ibid. c. Energum-
 ena damone liberatur precibus SS. Galli &
 Magni 741 f, 743 e. Demonium ex Ener-
 gumeno expellitur reliquiis S. Magni 762 b.
 Item ex tribus aliis invocato ejusdem Sancti
 auxilio 780 c d
 Epileptici sanati meritis S. Magni 780 f
 Episcopatum recusat S. Gallus 741 f
 Equus amissus, voto S. Candida juniori nuncu-
 pato, invenitur 230 d. Infantes ab incurfu
 infranatorum Equorum prodigiose servati, im-

plorata ope S. Rosalia 398 f. Equus è preci-
 pitio lapsus, populo invocante S. Rosalia, il-
 lesus invenitur 405 e. Equi indomiti sine du-
 ctore corpus S. Galli ad sepultura locum di-
 vinitus destinatum devehunt 743 b, 745 a. E-
 quus à phagedenâ curatus post esum avena, re-
 liquiis S. Magni benedicta 760 c. Alii Equo-
 rum morbi sublatis ejusdem Sancti beneficio
 761 f, 767 d, 773 e, 774 b f, 776 b, 777 b
 Erucæ frugibus infesta fugantur baculo S. Ma-
 gni 726 e f. Vide Baculus, Insecta.
 Esu carniū omnino abstinet B. Limbania 792 c
 Evangelii sacer codex ad probandam fidem Chri-
 stianam Russis conjectus, ut fertur, in ignem
 illusus servatur 111 c
 Exaltatio Christi in crucem cum exaltatione ser-
 pentis anei in deserto comparata 114 d
 Exercitus Israëlitarum sicco pede transit mare
 rubrum in duas partes prodigiose divisum 54 f
 Exercitus Pharaonis in mari rubro demersus
 55 c. Exercitus Israëlitarum, pugnantium pro-
 hibente Moysi, ingenti clade affectus 99 a b.
 Exercitus regis Catholici patrocinio S. Rosalia
 peste liberatus 371 a
 Exhortationes Moysi brevi moritari habita ad
 Israëlitas 134 e f, 135 b c d e f. Exhortatio
 ejusdem S. Propheta ad Josue, ut legem sin-
 gulis septenniis populo praelegi curet 136 b
 c. Exhortatio S. Remigii ad S. Genebaldum
 de peccatis penitentem, ut in bonitate divina
 fiduciam ponat 539 c
 Exploratores Chanaan murmuracionem in po-
 pulo excitant contra Moysen 94 f, 95 a &
 seqq. Omnes exceptis Josue & Caleb repen-
 tina morte puniuntur 96 c
 Exsilio perpetuo è terra Promissionis puniuntur
 Moyses ob incredulitatem, & omnis po-
 pulus, exceptis Caleb & Josue, ob murmu-
 rationem 95 f, 96 a b, 176 a b. Exsiliū
 pro fide patitur S. Rosa Viterbiensis 437 c,
 438 e, 440 f. Exsilio plectuntur plures Ca-
 tholici ac episcopi Africani in persecutione
 Hunerici regis Ariani 678 d e f. Exsulat bis
 pro fide sub eodem tyranno S. Donatianus
 680 f

F

Facies Moysi propheta è monte descendens
 resplendet ac radios instar cornuum emit-
 tit 80 b. Facies infantis deformiter distorta
 meritis S. Ida naturali statui restituitur 267
 f. Facies B. Liberati ab oratione redeuntis
 prodigiose resplendet 652 c e
 Fames Israëlitarum in deserto divinitus suble-
 vata 61 c, 91 f, 160 c, 173 a. Fame pressi
 SS. Columbanus & Chagnoaldus divinitus pa-
 scuntur 691 a b. Rursus S. Columbanus 703 c
 Fana Idolorum in Russia destructa jussu Vladi-
 miri ducis 1x b
 Febris pulsa meritis S. Candida junioris 230 c.
 Febris quartana corripitur mulier ob negligenti-
 am in adimplendo voto facto S. Rosalia, eo
 impleto sanatur 323 c. Febris liberati va-
 rii beneficio ejusdem S. Rosalia 357 b, 361
 c, 363 a, 365 b, 366 c, 369 c, 379 e,
 388 c, 390 c, 391 d, 395 e, 396 b c d e
 f, 398 a, 401 c f, 405 f, 407 b c. Febres
 sanata meritis S. Rosa Viterbiensis 443 d,
 456 e f, 462 f, 464 d, 465 d e, 467 d e,
 468 e f, 469 a & seqq., 470 c d e f, 471 a
 b c r 472 f, 473 a b. Febres sublata biben-
 do

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

- do è calice S. Magni 723 d, 764 b. Hau-
riendo aquam ejusdem Sancti baculo benedi-
ctam 770 b c
- Femur ruptum ope S. Rosalia restituitur 358 e
- Feræ Silvestres famulantur S. Magno 753 a b
c. Et, ut fertur, B. Limbania 786 e, 791 e
- Feretro impositi ac pro mortuis habitii beneficio
S. Rosalia integra sanitate donantur 393 a b,
408 d
- Ferri venas indicio urfi detegit S. Magnus 753 a
- Festivitas immaculate conceptionis B. V. Maria
solemni ritu celebrata Panormi 328 f. Festivi-
tas S. Rosalia Tuneti in carcere Christiano-
rum magno apparatu quotannis celebratur,
concurrentibus ad sumptum, ut fertur, etiam
Mahometanis 380 c
- Festum diem violantes divinitus plectuntur 589
b, 598 b, 624 b c, 763 b. Vide Sabbatum,
Violator.
- Fides Christiana per universam Russiam propaga-
ta à Vladimiro duce ix b & seqq., x a & seqq.
- Fidem contra hæreticos strenuè defendit S. Ro-
sa Viterbiensis 437 b. Pro eadem exsilium
patitur ibid. c, 440 f. Pro Fide Catholica
sponte balteum militare deponunt S. Eudo-
xius & socii milites, ac mortem leti adveni-
unt 513 f, 514 a. Pro Fide multa patiuntur Ca-
tholici & episcopi in Africa sub Hunerico re-
ge Ariano 678 d e f. Pro Fide bis exsulat
sub eodem tyranno S. Donatianus 680 f
- Fiduciam in Dei providentia Amrami & Jocha-
beba, dum Moysen filiolum aquis exposue-
runt, laudat Apostolus 8 c
- Fistulæ valde periculosæ liberantur duæ mulieres
favore S. Rosæ Viterbiensis 453 b e
- Flumen, ut fertur, divinitus in duas partes di-
viditur & viam præstat transferentibus reli-
quias SS. Frontiniani & Sylvestri 675 e. Flu-
minis inundationes repressæ tactu baculi S.
Magni 767 e f, 769 f
- Fluxus sanguinis gravis cessat, invocata ope S.
Rosalia 363 a, 366 c, 408 f. Patrocinio S.
Rosæ Viterbiensis 465 b c d, 471 a
- Fœdus inter Deum & Israëlitas sancitur 79 d
e f. Renovatur 135 f
- Fons, cui nomen S. Rosalia, morbis non tantum
Catholicorum sed & Mahometanorum saluta-
ris 380 b. Fons à S. Anserico, ut fertur,
in magna aquarum penuria è silice elicitus
546 a
- Fornicatio Israëlitarum cum filiabus Moab à
Deo severe punita 126 b c
- Fortitudo & zelus Phineæ in defendendo divino
honore à Deo remuneratur 126 b c
- Fruges à noxiis insectis servate reliquii S. Ma-
gni 723 c & seqq. Vide Baculus; Insecta.
- Frumentum ex divina providentia mittitur ad
SS. Columbanum & Chagnoaldum fame pres-
sos 691 b
- Fuga mundi B. Irmgardis Zutphania comitissa
224 e f. S. Rosalia 382 d. S. Bega 699 a.
B. Limbania 786 d, 791 e
- Fugitivus à patre filius feliciter reductus, invo-
catus S. Rosæ Viterbiensis 466 e. Alius meri-
tis B. Limbania 795 b
- Fulminis simulacrum à Russis præcipua venera-
tione cultum in aquas conjicitur jussu Vladi-
miri ducis ix b. Fulminis ictu insanabili le-
sa mulier beneficio S. Magni subito sanatur
779 e f
- Foundationes. Ecclesiam cum monasterio S. Mar-
celli Fundat S. Gunthramnus rex 187 c e f,
- 188 b. Xenodochium cum templo Fundat B.
Irmgardis 277 e
- Furtum Sacrilegum punitum divinitus 264 d e.
Prodigiosè detectum à S. Rosa Viterbiensi 434
e. Furtum in Ecclesia S. Bertini factum di-
vinitus detectum ac punitum 594 a

G

- G Angraena sanata favore S. Rosalia 407 f,
411 a. S. Rosa Viterbiensis 457 d
- Genus ex lapsu graviter saucium meritis S. Ma-
gni curatum 773 a
- Gloria Domini obumbrat tabernaculum 81 f,
82 e, 139 f
- Grando innisata magnitudinis septima Egypti
plaga 39 e f. Grando destruit agros contem-
ptorum S. Magni 762 f, 763 b
- Gratia prædestinationis ab ipsa infantia eluxit in
S. Rosa Viterbiensi 434 b
- Gratiarum actio erga Deum Moysi & Israeli-
tarum post transitum maris rubri 55 f, 56 a
- Gratus animus Jethronis erga Moysen pro bene-
ficio filiabus suis præstito 23 a e
- Gula Hebræorum punita 91 f
- Gutturis malo liberati varii beneficio S. Rosalia
358 e, 365 f, 393 e, 396 d, 398 e, 407
c. Grave vulnus in Gutture curatum oleo ex
ejusdem Sanctæ lampade desumpto 361 e. Os
inherens Gutturis monialis penè suffocata evel-
lit apparens S. Rosalia, eamque sanat 408 a.
Apostemata & ulcera in Gutture sanata me-
ritis S. Rosæ Viterbiensis 453 e. Gutturis ma-
lo alii liberati ope ejusdem Sanctæ 456 d,
464 f

H

- Hæredes bonorum suorum conscribit eccle-
siam & cœnobium B. Irmgardis 277 e
- Hæreticos redarguere à Deipara Virgine jube-
tur S. Rosa Viterbiensis 435 c. Quod hæc stren-
uè exequitur 437 b. Hæreticam mulierem
prodigiosè convertit eadem S. Rosa ibid. f. Et
multos alios Ecclesie Romana reconciliat 440
f, 441 a. Hæresim ejurat Calvinista experius
beneficia S. Magni 774 d
- Hemiplexiæ percussus membrorum usam recipit
meritis S. Magni 776 e f
- Herniæ variorum sanata auxilio S. Rosalia 342
f, 355 f, 356 a, 357 b f, 365 c, 400 d
e, 406 f, 407 a b. Meritis S. Magni 766 d
- Holocaustum in consecratione Aaronis & filio-
rum ejus sacerdotum igne caelesti devoratur
82 e
- Homicida sacrilegus à demone suffocatur 255 c
- Honoris ac divitiarum contemptus in S. Moysè
Propheta 12 c, 170 e. In B. Irmgarde Zut-
phania comitissa 274 e f. In S. Rosalia 382
d. In S. Bega 699 a
- Horrea noxiis insectis liberata ope S. Magni
774 d
- Humerorum tumor sublatus ope S. Rosalia 357 b
- Humilitas S. Moysi propheta 26 b. Propter Hu-
militatem suam ludibrio habetur B. Irmgardis
comitissa 274 f. Humilitas S. Galli 741 e
- Hydrops curata, implorata ope S. Ida 265 a
- Hydropici sanati beneficio S. Rosalia 365 c,
388 c, 395 c. S. Rosa Viterbiensis 443 b,
458 b. Precibus S. Maronis 490 c. Meritis
S. Magni 780 f. B. Limbania 798 c d
Idus

INDEX MORALIS

I

Ictus occulta manu impingitur seni, ut ab in-
vestigando corpore S. Rosalia abstineat 332 f
Idola eorumque fana in Russia confringi & com-
buri jubet dux Vladimirus 1x b. Idola Æ-
gyptiorum destructa 52 b. Idololatria Israëlita-
rum gravissimè à Domino punita 76 e f, 126 b. Idola quàm infirma sint 245 a
Jejunium rigidum & ferè continuum servat S. Rosalia 382 f. Jejunii multum addita S. Rosa Viterbiensis 434 c. Jejunii ac vigiliis penè continuis sese macerat S. Bega 699 b. B. Limbania 788 b, 792 c
Ignea columna Israëlitarum per desertum nocte viam dirigit 52 f
Ignis celestis Israëlitas murmurantes absumit 90 c, 100 f. Igniti serpentes in murmurantes iterum Israëlitas calitus immisi suis moribus plurimos occidunt 114 c, 176 b. In medio Igne illasa manet S. Rosa Viterbiensis 437 f, 441 a. Puella in Ignem lapsa & miserè ambusta pristina integritati restituitur ejusdem S. Rosa beneficio 460 b. Templum Igni dicatum destruit S. Abdus 532 b
Imago crucifixi Domini Roma B. Irmgardem alloquitur, eique dissoluta à cruce manu dextera benedicit 277 a b. Imago altera huic similis Colonia eandem Sanctam alloquitur ac multis miraculis illustratur ibid. c. Imago S. Rosalia miraculis clara 356 c d e. Imago ejusdem Sancta in medio incendio illasa 357 c. Circumdata per exercitum regis Catholici pestem exstinguit 371 a. Propter Imaginem S. Rosalia morbus contagiosus, grassans Meride in novo regno Granata, unica domui parcat 379 b. Imago S. Rosalia circumdata fugat ingentem locustarum multitudinem ibid. Supra mortuum infantem posita ei vitam & sanitatem reddit 402 b. Imago S. Magni ingentem scarabaeorum vim ex adibus pellit 773 b
Impudicitia juvenis & puella morte subitanèa punita 669 e
Incendii periculum evadunt varii beneficio S. Rosalia 357 c, 405 b c. In medio Incendio illasum servatur corpus S. Rosa Viterbiensis 425 c f, 459 f. Incendium exstinctum ejusdem Sancta meritis 476 b. Beneficio SS. Vincentii, Audomari & Bertini 625 a. In medio Incendio prodigiòse servatur saccus plenus avena benedicta reliquiis S. Magni 762 a
Indomiti equi sine ductore corpus S. Galli ad sepultura locum divinitus destinatum devehunt 743 b, 745 a. Vide Equus.
Induratum cor Pharaonis 29 f, 33 e, 39 e. Vide Cordis obduratio.
Infantes masculi Israëlitarum à Pharaone occidi jubentur 7 f, 8 a. Infans facie deformiter distorta naturali statui restituitur meritis S. Ida 267 f. Infantibus precipuè se benignam exhibet S. Rosalia 358 f. Infantes duo è scalis lapsi evidenti mortis periculo erepti; alii duo ab incurso infranatorum equorum prodigiòse incolumes servati ejusdem Sancta beneficio 398 f. Infans tenellus mirabiliter S. Rosalia reliquias honorat 399 f, 400 a b. Infantes duo pro mortuis habitis ejusdem Sancta meritis sanitate donati 402 b. Infantes recens nati mortis periculo miraculosè erepti beneficio S. Magni 761 b c
Infideles mirabiliter ad fidem conversi beneficio

S. Rosalia 403 c d e. Vide Mauri.
Infirmetas gravis curata ope S. Ida 266 a b. Vide Æger, Morbi.
Infortunium absentis amico obventurum pradicis S. Bertinus 588 c, 592 a
Inimicis ignoscis S. Romanus ac pro iis, qui ipsum occidunt, ad Deum preces fundit 635 c, 640 e
Inimicitia sublata beneficio S. Rosa Viterbiensis 466 e
Inobedientia Israëlitarum, pugnantium prohibente Moysè, ingenti clade punitur 99 a b
Infanti ad mentem redullti. Vide Amentes.
Insecta frugibus & agris noxia fugantur reliquiis ac presertim prodigiòso baculo S. Magni 723 c, 725 f, 726 d e f, 727 a b d, 728 b c, 763 e, 764 a b c, 768 d e, 772 c d, 774 f, 776 e, 777 c d, 778 a
Insomnes integras noctes transigit B. Limbania intenta piis exercitationibus 792 c
Insomnia abacta beneficio S. Magni 770 d, 771 e f, 774 c
Intestinorum dolor gravis sublatus ope S. Magni 776 a
Inundationes fluminis repressa attacku baculi S. Magni 767 e f, 769 f
Invocatio mirabilis S. Rosalia 336 c, 383 c
Irreverentia in Sanctos aut eorum reliquias divinitus punita 264 d, 439 b, 472 a, 582 e, 594 a, 602 f, 624 b c, 628 a d e f, 629 e f, 669 e, 762 f, 763 a, 793 c d, 796 f
Irruptio Normannorum ad spoliandum cœnobium Sithiense S. Bertini divinitus prohibita 596 d e f. Iterum 599 d e f. Ac tertio 602 a & seqq.
Ischiade laborans sanatur, invocata S. Rosa Viterbiensis 457 e
Jumentorum pestis quinta Ægypti plaga 38 e
Juvenis impudicus morte subitanèa punitus 669 e

L

Labarum Normannorum, oppugnantium arcem Sithiensem, ex albo prodigiòse nigrum colorem induit 603 c d
Laborantes die festo divinitus puniti 589 b. Vide Festum.
Labores apostolici S. Fredaldi 255 a. Quos non ferens demon suscitatur nefarium hominem, qui eum occidit ibid. b c d. Labores apostolici S. Rosa Viterbiensis 437 d e f, 440 f
Lacrymæ Magdalena & Marthe, quibus motus Christus Lazarum suscitavit, penitentium peccatorum lacrymas figurarunt 539 c
Lapidibus obruitur Judæus propter violatum sabbatum 99 c. Lapis sepulcri S. Rosalia miraculis clarus 357 b c, 360 c, 363 a, 365 b, 388 b c d e, 389 a b c, 390 b c f, 391 b, 395 e f, 397 c, 398 d, 399 a, 401 c
Lapsus gravi malo liberati varii, implorata ope S. Rosalia 358 e. Lapsus in puteum puer prodigiòse servatus ejusdem Sancta beneficio 396 a. Item puella dua Lapsum è scalis cum evidenti mortis periculo 398 f. Alius Lapsus è montis jugo 406 a. Ex Lapsum graviter vulneratus & morti proximus ejusdem Sancta favore sanatus 406 c. Lapsus ex equo & membris omnibus captus pristina sospitati restituitur meritis S. Rosa Viterbiensis 451 a. Ejusdem Sancta patrocinio integritas redditur puella in ignem Lapsum & miserè ambusta 460 b. Puer ex Lapsum membra contrito ac mortis

- morti proximo 475 d. Alteri ex Lapfu de vira periclitanti ibid. c. Lapsus opifex ex summa turris parte patrocínio S. Bertini illafus 597 c. Ex Lapfu graviffimo puella mortis proxima subito fanatur meritis S. Magni 764 e. Ex Lapfu contracta gravis infirmitas fanatur ejusdem Sancti beneficio 769 e
- Laterum dolor gravis fanatus ope S. Rosalia 407 b. S. Rosa 473 c f. S. Magni 766 c
- Lembus inimicam navim miraculose evadit, invocata S. Rosalia 400 c
- Lepra inficitur miraculose manus Moyfis propheta & mox pristino statui redditur 26 f. Lepra punitur Maria Moyfis soror ob murmuracionem 93 c. Lepra infecti mundantur meritis S. Rosa Viterbiensis 443 e, 457 f. S. Magni 781 a
- Lex ab angelo promulgatur Israelitis 73 d e. Lex Israelitis a Moyse explicatur 134 a. Lex quam sancte servanda sit, additis etiam divinis comminationibus, docet Moyfes 135 d e. Lex omni populo Israelis singulis septenniis prelegi jubetur 136 d, 150 f
- Liber Evangelii ad probandam Russis fidem in ignem, ut fertur, conjectus, illafus servatur 111 c. Libris piis pervolvendis, aliisque piis operibus noctes integras transigit B. Limbania 792 c
- Liberalitas B. Irmgardis in Ecclesias earumque ministros 277 e. Liberalitas erga pauperes. Vide Pauperes.
- Libertas San-Marinenfibus conservata patrocínio S. Marini 214 f, 215 a. Libertas captivis concessa beneficio S. Rosa Viterbiensis 443 c, 454 b c d. Item meritis B. Limbanie 794 c. Vide Captivi.
- Lingua ac totum corpus obrigescit pejeraturo 189 f
- Lipfanoteca S. Rosa Viterbiensis, in qua per negligentiam ardens candela relicta fuerat, miraculose ab incendio servata 425 f, 426 ab, 444 a, 459 d
- Locustæ octava Egypti plaga 43 e. Locustarum vis ingens disparet per intercessionem S. Rosalia 379 b, 406 f
- Loquela mute mulieri redditur ad sepulcrum SS. Mauri, Salvini & Aratoris 221 c d. Aliis ope S. Rosa Viterbiensis 443 c, 446 b, 450 e f. S. Bertini 598 f. S. Frontiniani 674 c. S. Bege 699 d. S. Magni 779 c d e, 780 e
- Lues fæda sublata meritis S. Magni 761 d e. Lues pecudum abacta ejusdem Sancti beneficio ibid. f, 766 a b, 770 a b, 775 e
- Lumen caeleste apparens ostendit, ubi lateat corpus S. Davidis M. 643 b. Lumine caelesti sub forma corone irradiatur caput S. Magni 752 f. Lumine caelesti perfunditur cella demortua B. Limbanie 792 d
- Lupi exterminantur patrocínio SS. Alexandri & Grate 249 b
- Luxuria juvenis & puella morte subitanea punitur 669 e
- scunt 37 e
- Mahumetani ad fidem conversi. Vide Mauri
- Maledicere volens Israelitis Balaam propheta improbus, Deo ita ordinante, benedicit 120 d e f. Et bona ac sancta vaticinatur 121 a b c d
- Maleficia sublata ope S. Rosalia 367 b, 402 f. S. Rosa Viterbiensis 473 f. Maleficiis liberantur multi bibendo e calice S. Magni 723 d, 768 a. Maleficia sublata ejusdem Sancti beneficio 774 c
- Malis ac perversis hominibus ad tempus parcit Deus, ut erudiantur electi 39 c
- Malum Gutturis. Vide Gutturis malum.
- Mamilla male affecta fanatur intercessione S. Rosalia 395 e. S. Rosa Viterbiensis 453 f, 457 d, 465 a. Mamilla cancro infecta fanatur ope B. Limbanie 793 e. Alia brevi amputandis ejusdem ope pristino statui restituitur 799 b
- Manna per annos quadraginta calius datum Israelitis 61 c, 160 c
- Manfuetudo Moyfis 176 a
- Manus Moyfis miraculose lepra inficitur & mox pristino statui redditur 26 f. Manus in altum extendente Moyse ac Deum orante, triumphant de Amaleciis Israelita 66 c. Manus arida, meritis S. Ida sanata, ob nefariam simulationem de novo exarescit 264 f. Manus ingens tumor evanescit ope S. Rosalia 357 e. Manus ferè abscissa pristino statui restituta meritis B. Limbanie 795 c
- Mare rubrum in duas partes divisum iter aperit transeuntibus ex Egypto Israelitis 54 f. 172 d. Ad pristinam formam rediens Pharaonem cum exercitu suo aquis involvit & suffocat 55 c, 172 e. Maris tempestates sedata meritis S. Rosalia 360 a, 400 c. S. Rosa Viterbiensis 460 f, 461 e, 462 b
- Mariæ SS. Virgini templum in Russia recenter ad fidem conversa erigitur 1x b c d, x a. Mariæ SS. V. templum exstruit S. Adleyda 246 ab. Item S. Ida 261 f. Maria apparet mulieri votum, quod S. Rosalia nuncupaverat, persolventi, eamque de obtenta miraculo sanitate securam reddit 323 c. Cultui immaculate conceptionis B. V. Mariæ jurato voto se astringunt Panormitani 327 f. Ejusdem immaculate conceptionis festivitàs solemniter Panormi celebratur 328 f. B. V. Mariæ favore Panormum peste liberandam apparens predicat S. Rosalia 331 e. B. V. Mariæ patrocínio civitas Panormitana horrendis terra succussionibus liberatur 354 d. Ejusdem SS. Virginis auxilio varii manifesto mortis periculo eripiuntur ibid. e f. B. V. Mariæ ac S. Rosalia patrocínio in summa siccitate pluvia impetratur 364 f. Pests Neapoli exstinguitur 367 c. B. V. Maria & puer Jesus sepe visibiliter invisunt S. Rosalia 382 a. Virginis Mariæ beneficio palatium legati regis Hispaniarum Roma à peste præservatur 404 c. Maria ad preces S. Rosalia mulieri periculose egrotanti sanitatem reddit ibid. d. SS. V. Maria apparens virgini sibi devota S. Rosalia spiritualis vita magistram assignat 405 d. Ejusdem SS. Virginis Matris patrocínio peste liberantur Alcameses 413 a. Item Messanenses 414 b. SS. V. Maria apparens egrotanti periculose S. Rosa Viterbiensis sanitatem reddit 435 c. Jubet eandem amplecti tertium Ordinem S. Francisci, & hereticos redarguere ibid. & 436 c, 440 f. Apparet B. Liberato egrotanti, eumque caelesti medicamine re-

M

M Agi Egyptii prodigia, que virtute divina Moyfes facit coram Pharaone, imitantur & confunduntur 33 e. Suis incantationibus aquam in sanguinem convertunt 34 b. Sciniphes producere ad imitationem Moyfis frustra conantur, & Divinam potentiam agnoscunt. Septembris Tomus II.

INDEX MORALIS

- creas* 652 f
 Masculi infantes *Israëliitarum à Pharaone occidi jumentur* 7 f, 8 a
 Matrimonium *ut evitet S. Bega, clam aulam paternam deserit* 669 a. *Item B. Limbania paternas ades* 786 d, 791 e
 Mauri *Mabumetani S. Rosaliam venerantur, & ex fonte ei Virgini consecrato bibentes sanitatem recuperant* 380 b. *Maurorum & aliorum infidelium mira conversiones ejusdem Sanctæ meritis* 403 c d e, 404 e f, 405 a. *Mauri S. Rosaliam sibi patronam vindicant* 410 d
 Maxillæ *horribilis tumor, admoto lapide sepulchrali S. Rosalia, evanescit* 388 d. *Maxillam gangranâ incurabili infectam sanat apparet S. Rosalia* 407 f. *Puella ex eodem malo mortis proxima ejusdem Sanctæ ope subito curatur* 411 a
 Membra contracta. *Vide Contracti.*
 Membrorum debilitas *sanata beneficio S. Ida* 266 a b. *S. Rosaliæ* 357 b, 358 e, 365 b c. *Membrorum usum recipit percussus hemiplexiâ meritis S. Magni* 779 b
 Mendacium *mulieris furtum negantis divinitus punitum* 434 b
 Mendica *manum aridam simulans verâ manûs ariditate punitur* 264 f
 Mellis *spe frustrati ob aëris siccitatem, invocata ope Deipara & S. Rosalia, abundantem pluviam impetrant* 364 f. *Mellem uberem præceteris impetrat quotannis agricola devotus S. Magno* 760 c
 Miles *à nece servatus beneficio S. Rosa Viterbiensis* 466 d. *Milites mcv balteum militare pro fide Christi servanda deponunt, ac dura supplicia perferunt* 513 f, 514 a b. *Milites vincitorum Christianorum custodes, viso miraculo, fidem amplectuntur & martyrium subeunt* 521 f, 522 a b c, 523 e f, 524 a. *Miles irreverens in reliquias S. Sanctiani à demone corripitur & mox moritur* 669 e
 Minæ *gravissima à Moyse intentata legem divinam violaturis* 135 d e, 140 b
 Miracula *in genere. Miraculis multis cohonestantur sepulera SS. Mauri, Salvini & Aratoris* 221 b c d. *Item S. Candida junioris* 230 b c. *Miraculis clarent S. Grata* 248 e f, 249 a b c e. *Et S. Ida* 264 & seqq. *Miracula innumera S. Rosalia* 320 & seqq. *Vide Pests, Vulnera, Febres, Moribundi. Miracula S. Rosa Viterbiensis* 434 & seqq., 443 & seqq. *Miraculis clares B. Benincasa Rapaccioli* 482 d. *S. Bertinus* 588 & seqq., 622 & seqq. *S. Frontinianus* 674 c. *S. Eleutherius* 685 a b c d e. *S. Bega* 699 c d. *Miracula innumera S. Magni* 716 & seqq., 764 & seqq. *Miracula B. Limbania* 793 & seqq.
 Miraculo, *ut fertur, veritas fidei catholica probata in Russia* 111 c. *Miraculis Sanctorum varii ad fidem conversi* 178 a, 179 c, 180 b, 403 c d e, 404 d e f, 405 a, 674 c, 774 d. *Miraculo comprobatur pietas in parentes* 393 c. *Illustri Miraculo manifestatur sanctitas B. Limbania* 793 f
 Misericordia divina *peccatori moribundo impetratur precibus S. Rosalia* 363 f. *Misericordiam Dei erga peccatores penitentes exponit S. Remigius* 539 c
 Misericordia *erga inopes S. Grata* 246 e f. *Vide Pauperes.*
 Missam *celebrare prohibetur S. Gallus à S. Columbano, quamdiu hic viveret* 739 b. *Cognitâ divinitus S. Columbani morte, mox Missæ sacrificium instituit* 742 e
 Missio *Moyse ab Angelo in Egyptum* 26 b c
 Molæ *ictu contriti duo pueri, invocata S. Rosalia, subito sanantur* 358 f
 Monita *Moyse brevi morituri data Israëlitis* 134 e f, 135 b c d e f. *Monita ab eodem data Fosæ de prælegenda populo singulis septenniis lege divina* 136 b c. *Monitis Salutaribus homines ad virtutem excitat S. Rosa Viterbiensis* 437 e. *Monita S. Remigii ad penitentem S. Genebaldum, ut in Dei bonitate fiduciam ponat* 539 c
 Morbus *diuturnus S. Aspreni sanatur à S. Petro apostolo* 178 a, 179 c, 180 b. *Morbis variis varii liberantur meritis SS. Mauri, Salvini & Aratoris* 221 b c d. *S. Candida junioris* 230 b c. *S. Grata* 248 & seqq. *S. Ida* 264 & seqq. *Morbi sublatis ope S. Rosalia* 321 & seqq. *Vide Pests, Febris, Moribundi. Morbo periculoso laborans nobilis matrona ejusque filius, ejusdem Sanctæ intercessione, sanitati restituntur* 378 b. *Morbus contagiosus ubique grassans Merida in novo regno uni soli domui parcat propter imaginem S. Rosalia* 379 b. *Alius uni soli pago in nova Biscaia propter ejusdem Sanctæ reliquias ibid. c. Alius subito cessat ejusdem Sanctæ meritis ibid. d. Morbos varios sanat S. Rosa Viterbiensis* 443 & seqq. *S. Bertinus* 589 & seqq. 622 & seqq. *Morbum a S. Gregorio PP. pellit suis precibus S. Eleutherius* 685 e. *Morbi varii sublatis ope S. Magni* 716 c, 723 c d, 728 e, 758 d, 760 d, 763 d e f, 764 b d, 770 & seqq.
 Moribundi *sanati beneficio S. Rosalia* 365 b c, 376 b c d e, 379 d e, 388 a b, 390 c d, 393 e, 396 e d e f, 397 d e f, 401 e f, 402 a, 404 c, 406 c, 410 e, 411 a. *S. Rosa Viterbiensis* 454 e f, 455 a b, 456 d, 461 a, 462 d e f, 463 b c d e, 465 c e, 467 d e, 469 e, 470 c, 475 f, 476 a. *S. Magni* 764 e f. *B. Limbania* 795 f, 798 e
 Mors *Moyse intentatur ab angelo* 30 b c. *Mors animalium, quinta Egypti plaga* 38 d e. *Mortem Moyse prædicat dominus* 127 b. *Mortem instantem homini sano ac vegeto prædicat S. Rosalia* 331 e. *Mortis periculo manifesto varii erepti beneficio Virginis immaculatae, S. Josephi & S. Rosalia* 354 d e f, 355 e f, 356 b. *Mortem mulieri iriduo ante prædicat, & puellam ad Mortem suaviter invitat S. Rosalia* 402 c d. *Mortem alteri puella prænuntiâsse dicitur* 405 d. *Mortem Frederici II imperatoris prædicat S. Rosa Viterbiensis* 437 d. *Morte subitanea punitur raptor bonorum pertinentium ad religiosos* 628 a. *Item par juvenum in sacro loco voluptati indulgere meditantium, & miles irreverens in reliquias S. Sanctiani* 669 e. *Mors S. Hilda revelatur moniali procul distanti* 697 f. *Morti proximus puer convalescit beneficio S. Magni* 728 e. *Vide Moribundi. Mors S. Columbani revelatur S. Gallo* 742 c. *Mors mulieris devota B. Limbania divinitus impeditur* 797 f
 Morfus *ab ignitis serpentibus influcti lethales plurimis Israëlitis* 114 c. *Sanantur aspectu serpentis aenei à Moyse erecti ibid. d. Morfus serpentinus redditur innoxius meritis S. Rosa Viterbiensis* 458 d. *Morfus canis rabidi sanatur invocata ope S. Magni* 760 b
 Mor-

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

Mortuus puer ante Baptismum beneficio S. Rosalia vitâ donatur, dum baptizetur 355 e. Mulier & puella pro Mortuis habitâ donantur integra sanitate ejusdem Sancta meritis 361 b. Item duo jam feretro impositi 393 a b. Duo infantes obiisse crediti 402 b. Homo feretro impositus 408 d. Mortuam mulierem suscitât S. Rosa Viterbiensis 434 b, 440 d. Mortuus puer vitâ donatur ejusdem Sancta beneficio 445 f. Item infans & vir 446 a b. Mortuus ad vitam revocatur precibus Christianorum pro fide captivorum 523 e, 524 d. Mortuum suscitât, ut creditur, S. Eleutherius 685 a. Puer, qui Mortuus credebatur, invocato S. Magno, incolumis evadit 780 a. Mortuus vitâ donatur ejusdem Sancti meritis ibid. e f. Et alius bis à morte resuscitatur 781 a

Mundi fuga. Vide Fuga mundi.

Munera. Vide Dona.

Mures aliaque agris & frugibus noxia animalia fugantur virtute baculi S. Magni 723 c, 727 b d, 764 c, 768 d, 776 e, 777 c. Vide Baculus, Infecta.

Murmurantes Israëlitas patienter sustinet Deus 54 d e. Murmurantibus iisdem coturnices & manna subministrat 61 b c, 91 f, 173 a. Et aquam è petra virgâ Moysis percussa 66 b, 172 f

Murmuratio Israëlitarum, igne calitus immisso, morte plurimorum punitur 90 c, 91 f. Murmuratio Mariae contra Moysen fratrem leprâ punitur 93 c. Murmuratio Israëlitarum punitur exclusione è terra promissa 95 f, 96 b. Ob Murmurationem multi Israëlita dehiscente terra absorpti, multi alia morte puniti 100 b c d e f. Multi à serpentibus ignitis occisi 114 c

Muscarum enormis copia in Aegypto 37 f

Muta loquendi facultatem impetrat ad sepulcrum SS. Mauri, Salvini & Aratoris 221 c d.

Mutus ad sepulcrum S. Candida junioris 230 c. Mutis loquela conceditur intercessione S. Rosalia 322 f, 355 d, 405 f. S. Rosa Viterbiensis 443 c, 446 b, 450 e f. S. Bertini 598 f. Muto loquelam restituit S. Frontinianus 674 c. Mutus à nativitate loquelâ donatur ad sepulcrum S. Bega 699 d. Puella à nativitate Muta loquelam impetrat beneficio S. Magni 779 c d e. Item puer 780 e

N

N Aufragio erepti varii patrocinio S. Rosalia 360 a, 369 b, 400 b, 410 c. S. Rosa Viterbiensis 443 c, 460 b c d e f. B. Limbania 794 c d e

Navigantibus varia beneficia praestita à S. Rosalia 405 d. Et à S. Rosa Viterbiensi 461 e, 462 b. Vide Naufragio erepti.

Navis vehens reliquias S. Rosalia ingenti prodigio Turcarum manus evadit 368 f. Navis S. Bertini divinitus directâ locum cœnobio exstruendo designat 587 c, 591 d, 606 b c. Navis submersionis periculo eripitur precibus SS. Frontiniani & Cassiani 674 c. Navis, ut fertur, in medio cursu immobilis subsistit, donec nauclerus B. Limbaniam in eam decernit admittere 786 e, 791 e. Navis hostium manibus eripitur, implorata ope B. Limbania 795 e

Necis periculo liberatus miles beneficio S. Rosa

Viterbiensis 466 d. Item Mulier meritis B. Limbania 797 f

Negligentia duorum sacerdotum, filiorum Aaron, morte punita 82 f. Negligentia in adimplendo voto Sanctis factâ punita 323 c, 464 b, 472 a

Nephritis sanata, invocata ope S. Magni 766 e, 771 b c, 775 d, 780 e. Vide Calculo liberati.

Nervorum contractio curata meritis S. Rosalia 405 e

Noctes integras piis exercitiis transigit B. Limbania 792 c

Notitia rerum absentium & occultarum Mirabilis in S. Rosa Viterbiensi 443 a. In S. Bertino 588 c, 592 a

Nubis columna per diem Israëlitarum iter dirigit 52 f. Nubes tenebrosa conspectum Hebraeorum Aegyptiis prohibet 54 f. Nubes operit tabernaculum 81 f, 85 c, 139 f

Nuptias fugit S. Bega 669 a. B. Limbania 786 d, 791 e

O

Obduratio cordis. Vide Cordis obduratio.

Obedientia prompta miraculo approbata 703 f

Obedit ursus S. Chagnoaldo 691 c. S. Magno 741 e

Observantiam legum divinarum verbis efficacissimis commendat Moyses Israëlitis 136 b, 140 b

Oculi malè affecti sanati invocata S. Rosalia 356 d, 358 e, 365 b, 388 c e, 397 f. Oculorum usus amissus recuperatur ejusdem Sancta beneficio 400 f, 401 b. Oculi malè affecti curantur meritis S. Rosa Viterbiensis 446 c d e f, 447 a b c d, 475 e. Oculo uno caecus sanatur ad sepulcrum S. Bertini 622 b c. Malum Oculorum sublatum beneficio S. Magni 761 e f, 780 e. B. Limbania 795 d e

Odor fragrantissimus è tumulo S. Ida 268 f. Ex sepulcro S. Rosalia 326 b, 329 f. Ex reliquiis ejusdem Sancta 399 c. Odorem suavissimum spirat cella S. Rosa Viterbiensis 428 f. Item ejusdem Sancta corpus 441 c. Odorem suavem emittunt reliquia SS. Crispini & Crispiniani 546 d. Corpus S. Davidis M. 643 c. Corpus B. Limbania 792 d

Oleum stillans è sepulcro S. Candida junioris multis saluiferum 230 b. Oleo ex lampade S. Rosalia varii sanantur 361 e, 365 c, 399 a, 405 f. Item Oleo ex lampade B. Liberati 652 e. Oleo prodigiosè repletur vas vacuum beneficio B. Limbania 798 e f

Oppida peste liberata patrocinio S. Rosalia. Vide Pestis.

Oratio Moysis Israëlitis de Amalecitis victoriam impetrat 66 c d. Deum ob Israëlitarum idolatriam iratum placat 76 d, 77 a b, 78 b c e. Maria sororis ob murmurationem leprâ percussa sospitatem obtinet 93 e d. Oratio justî scutum adversus iram divinam 101 b. Orationis studium S. Candida junioris 229 e. S. Rosalia 382 f. S. Rosa Viterbiensis 443 b. S. Bega 699 b. B. Limbania 792 c

Ossa S. Ida suaviter redolent 268 f. Ossa S. Rosalia admota membris malè affectis sanitatem afferunt 398 e

INDEX MORALIS

P

- P**agus in California America provincia una cum fide catholica cultum & nomen S. Rosalia suscipit 379 f. Pagi tres, grassante ubique sava lue, patrocinio ejusdem Sancte intelli servantur 380 a
- Panis in rosas convertitur à S. Rosa Viterbiensi 434 c, 440 e
- Paralyticus ad sepulcrum S. Candida junioris sanitatem recuperat 230 b. Paralytica ab apparente angelo ad tumultum S. Ida missa sanatur 265 b. Paralytici curati meritis S. Rosa Viterbiensis 443 b, 458 b. Precibus S. Victorini 490 c. Paralyticus sanitati restituitur ad sepulcrum S. Bege 699 c d
- In Parentes pietas miraculo compensatur 393 c
- Parricida sacrilegus à demone suffocatur 255 c
- Partus periculo liberantur duæ mulieres, implorata ope S. Grata 249 c. Tres alia abortum pati solita beneficio S. Rosalia 358 e. Partu felici & sanitate donatur mulier peste infecta ejusdem Sancte beneficio 360 d. Item alia ex Partu abortivo mortis proxima sanitatem subito recuperat 388 ab. Partus labore ac doloribus liberantur varia patrocinio S. Rosa Viterbiensis 443 d, 446 a, 466 f, 467 a b c d, 473 e, 475 f. Ex Partu prematuro mortis proxima subito sanatur 462 d e, 463 e f. Partus doloribus liberata beneficio S. Magni 723 c, 760 e f, 761 a b c, 765 a, 772 d f, 774 a. Ex Partu periclitantes feliciter enixa ejusdem Sancti implorata ope 766 f, 769 d, 771 f
- Pascha primum, jubente Domino, celebratur 48 c. Paschatis die laborantes divinitus puniuntur 589 b
- Patientia Dei ad poenitentiam invitatur 39 c
- Patrona febricitantium ac pestiferorum peculiaris S. Rosalia. Vide Febris, Pestis. Patronæ naufragantium S. Rosalia 360 a. S. Rosa Viterbiensis 443 c. Vide Naufragio erepti. Patronæ parturientium. Vide Partus.
- Patronus agrorum & frugum S. Magnus. Vide Baculus, Infecta. Patronus contra pestem eligitur Neapoli S. Franciscus Xaverius 367 c
- Pauperum miseris sublevandis se suæque consecrat S. Grata 246 e f. In Pauperes eximia charitas S. Ida 262 b c. Erga Pauperes tenerrime afficitur B. Irmgardis 274 e, 277 e. Item S. Rosa Viterbiensis 434 c, 440 e. In Pauperes erogant plurima, qua acceperant munera, SS. Gallus & Magnus 742 b
- Peccator moribundus convertitur ac misericordiam impetrat patrocinio B. V. Mariae & S. Rosalia 353 f. Erga Peccatores Dei clementiam extollit S. Remigius 539 c
- Peccatum suum severe punit S. Victorinus 492 a b. Peccata sua confitentem S. Genebaldum solatur S. Remigius 539 c. Eidem poenitenti angelus apparet Peccatorum veniam annuntiat ibid. d
- Pecora peste liberata beneficio S. Magni 728 c d, 761 f, 766 a b, 770 a b, 775 e, 776 f, 777 b
- Pectine ferreo in corpus suum sevit B. Limbania 787 b, 788 b, 792 c, 797 c
- Pectoris tumor sublatus ope S. Rosalia 357 b
- Pedes & crura distorta ad naturalem situm reducuntur favore S. Rosalia 406 b. Pedes male affecti pristino rigori restituntur ope S. Rosa Viterbiensis 473 d. S. Magni 772 f, 773 d, 774 a, 776 b c, 777 a b, 780 b c. B. Limbania 794 f
- Pejeraturo lingua ac totum corpus obrigit 189 f
- Peregrinationes B. Irmgardis ad limina Apostolorum 274 f, 275 f, 277 a
- Pericula mortis manifesta varii evadunt beneficio Virginis Immaculate, S. Josephi, & S. Rosalia 354 d e f, 355 e f, 356 b. Periculo in endii liberati beneficio S. Rosalia 357 c, 405 b c. Item Naufragii aliisque gravibus Periculis 360 a, 390 c, 400 b e f, 407 e, 410 c. Pestis Periculo erepti ejusdem Sancte patrocinio 411 b c d e f. Periculo naufragii varii erepti ope S. Rosa Viterbiensis 460 b c d e. Periculum presens necis evadit miles ejusdem Sancte beneficio 466 d. Periculo submersionis subducitur navis precibus SS. Frontiniani & Cassiani 674 c. Presens Periculum mortis evadit eques ope S. Magni 768 c. Periculo naufragii liberati, opitulante B. Limbania 794 b d e. Item puer perversionis 795 b. Et mulier mortis Periculo 797 f
- Persecutio crudelis contra Israelitas in Aegypto 7 f, 8a, 32 e f
- Personarum acceptio non est apud Deum 229 f, 260 c
- Pertinacia Pharaonis divinitus punita 34 a, 37 b d e, 38 d e f, 39 d e f, 40 a b c, 43 d e, 44 a & seqq., 48 d e f, 49 a, 55 c d
- Perversionis periculo eripitur puer meritis B. Limbania 795 b
- Peste mortua puella reviviscit beneficio S. Rosalia 361 b. Peste infectus, invocatis SS. Silvestro & Rosalia, sanitatem consequitur 365 f. Peste liberatur exercitus regis Catholici circumlatâ per ordines imagine S. Rosalia 371 a. Peste infectus & mortis proximus India prorex momento sanitati restituitur ejusdem Sancte beneficio 378 c. Puella nem ex Peste moribunda subito sanatur 389 a b c, 390 d. Et alii multi eadem lue liberantur 390 e f, 391 b, 392 e f, 393 a b c d e f, 394 a b, 395 c e, 396 a & seqq., 397 a & seqq., 398 a & seqq., 399 a b, 401 c, 404 b. Peste liberati meritis S. Rosa Viterbiensis 443 d, 456 d, 457 c d. Et aliis morbis Pestiferis 454 e f, 455 a, 456 e f. Pestifera lue infecta pecora sanitati restituta beneficio S. Magni 728 c d, 761 f, 766 a b. Pecora ab hujusmodi lue preservata ejusdem Sancti meritis 770 a b
- Pestem totâ Italiâ grassantem suis apud Deum meritis pellit S. Rosalia 335 f
- Pestis sevens Panormi mitigatur invento corpore S. Rosalia 328 b. Orto dubio de veritate corporis recrudescit 328 f, 385 a. Eo per civitatem circumiato penitus exstinguitur 334 c, 336 f, 385 e
- Pestis in variis civitatibus ac locis extincta patrocinio S. Rosalia. Bivona 320 e f, 380 f. Panormi 334 c, 335 f, 336 f, 385 e, 386 a. Melita 346 e, 348 b, 375 c. Misilmerii in diocesi Parnormitana 356 b e. Monte Regali 357 e. Coricone 358 a b c d. Drepani 359 f. In Monte S. Juliani oppido 360 b c d. Castelli Veterani oppido 360 f, 361 a. Alcamo 361 e. Camerata 362 e f. Castri Novi 363 a. Alexandria in diocesi Agrigentina ibid. b. Motuca 364 e. Neapoli 367 c, 375 c. Avani oppido 367 e. Cremona 368 b. Nicæ 369 e f. Biterris, Thigerni & Molinis 370 a b c. Vienna in Austria, Cilleia & Gra-

ci

- cii 371 a c e. Cracovia 375 a. Flumine Dionysii & Messana 414 b d
- Pestis Neapoli cessat invocatis SS. Dei Genitrice, SS. Januario, Francisco Xaverio & Rosalia 367 c. Pestis sevirissima exstinguitur Roma instituta à S. Gregorio supplicationibus, & ut fertur, etiam Sueffione in Gallia precibus S. Ansarici 547 e f
- Pestis periculo liberantur civitates & loca varia patrocino S. Rosalia. Oppidum S. Stephani 321 e f. Cephaledis urbs 359 b. Rabalmum 362 d. Tres pagi in California America provincia 380 a. Carcer Christianorum Tuneti à dominante sepius Peste numquam inficitur ibid. c. Variis vicibus Pestis periculum evadit civitas Panormitana 411 b c d e f, 412 a b
- Pestis tempore varii peculiariter S. Rosalia favorem experti in Monte S. Juliani oppido 360 b c d. Colonia 372 b. In Transylvania ibid. d. Antverpia 373 b c d e, 374 b. In Mera pago Brabantia ibid. d. Flumine Dionysii & Messana 413 b c d e
- Petra virgâ Moysis percussa aquas Israëlitis divinitus subministrat 66 b, 109 a, 172 f
- Phagedænâ liberatur equus comedens avenam reliquiis S. Magni benedictam 760 c
- Phrenetica ad mentem reduâta meritis S. Rosalia 393 e. Item Phreneticus 409 a. Phreneticus fugâ elapsus, imploratâ ope S. Magni, sanus reperitur 760 a. Puella Phrenesi liberata ejusdem Sancti beneficio 773 f
- Phthisis sanata invocantium S. Rosam Viterbiensem 457 e f
- Pietas erga Deum. Vide Caritas.
- Pietas in B. V. Mariam. Vide Maria SS. V.
- Pietas in parentes miraculo comprobata 393 c.
- Pietas in pauperes. Vide Pauperes.
- Pili toto corpore excidunt impio percussori S. Rosa Viterbiensis 439 b
- Piratarum saracenorum manibus erepti varii, invocata S. Rosalia 368 f, 405 e
- Pisces per totam Egyptum moriuntur, aquis in sanguinem prodigiosè conversis 34 a b. Pisces esurientibus S. Columbano & sociis divinitus providentiâ subministrantur 703 b c, 737 a b
- Plaga Egyptiorum prima aqua in sanguinem conversa 34 a b. Secunda ranarum, tertia Sciniphum, quarta muscarum 37 b e f. Quinta, pestis jumentorum, sexta ulcerum 38 d e f. Septima grandinis 39 d e. Octava locustarum 43 e. Nona tenebrarum 44 b c d. Decima primogenitorum morientium 48 e f
- Pluvia in summa ariditate impetratur meritis S. Marcelli M. 190 e. S. Rosalia 364 f, 379 e. S. Bertini 617 e
- Pœna pertinacia Pharaonis. Vide Pertinacia.
- Pœna idololatria 76 f. Negligentia duorum sacerdotum filiorum Aaron in sacrificio 82 f. Obmurmurationis contra Moysen 90 c, 91 f, 93 c, 96 c. Pœna violati Sabbati 99 c. Pœna Core, Dathan, Abiron, aliorumque obconspirationem & murmurationem 100 b c d e f. In Pœnam dissidentia Moyses & Aaron terrâ promissâ excluduntur 109 b f. In Pœnam murmurationis Israëlita ab ignitis serpentibus percutiuntur 114 c. Pœna idololatria & fornicationis 126 b c. Pœna prædicta à Moysè non observaturis leges divinas 135 d e, 140 b. Pœna parricidii 255 c. Furti sacrilegi 264 d. Nefaria simulationis ibid. f.
- Pœna dilata voti executionis 323 c. Furti & mendacii 434 e. Pœna impii percussoris S. Rosam Viterbiensem 439 b. Pœna neglecti voti 464 b. Violati voti 472 a. Irreverentia erga reliquias S. Audomari 582 e. Violati festi Paschalis opere servili 589 b, 593 c. Furti sacrilegi 594 a. Violati diei festi 598 b. Pœna barbari simulacrum S. Crucis dehonorentis 602 f. Pœna laxata disciplina monastica 616 a b c. Pœna non colentium festum Translationis S. Bertini 624 b c. Pœna depravantis bona religiosorum 628 a. Blasphemi in S. Bertinum ibid. d e f, 629 e f. Pœna luxuria, & irreverentia in reliquias S. Sanctiani 669 e. Pœna vana gloriola 685 c. Violati sepulcri S. Galli 745 d, 747 e f. Contemptus & irreverentia in S. Magnum 762 f, 763 a. In B. Limbania 793 c d
- Pœnitentia peccatoris moribundi impetrata meritis S. Rosalia 363 f. Pœnitentiam adhuc infans amat S. Rosa Viterbiensis 440 b d. Pœnitentia prodigiosa S. Vitorini post lapsum 492 a b. Item S. Genebaldi 539 c. Monachus ob peccata cecitate percussus, factâ Pœnitentiâ, sanatur meritis S. Bertini 594 b c d e. Pœnitentiæ exercitiis carnem macerat B. Limbania 787 b, 788 b, 792 c
- Pœnitentis vincula sponte solvuntur beneficio S. Bertini 594 f
- Polypus sublatus invocata ope S. Rosalia 391 e
- Prædestinationis gratia ab ipsa infantia eluxi in S. Rosa Viterbiensis 434 b
- Prædictiones. S. Blandina apparentis S. Claro mortem Prædicat 191 a. S. Rosalia apparentis Prædicat corpus suum non inveniendum, nisi in gravi calamitate 322 b e. Prædicat eadem Sancta Panormum peste liberandam 331 e. Uti & Corleonem 358 b. Item Prædicat mulieri mortem triduo ante 402 c. Prædicat S. Rosa Viterbiensis mortem Frederici II Imperatoris 437 d. Se percussori pœnam 439 b. Inimicitias graves brevi exstinguendas 466 e. Prædicat S. Bertinus infortunium absenti amico obventuram 588 c, 592 a. Prædicat mortem B. Liberato apparentis B. V. Maria 652 f. Prædicat apparentis mulieri B. Limbania filii agrotantis sanitatem 794 b. Item apparentis viro religioso Prædicat, monasterium, ubi corpus suum quiescit, eximendum à militum insolentia 798 b
- Præmium promptæ obedientia 703 f
- Præparatio Israëlitarum ad excipienda mandata Dei 73 a b
- Præstigiæ magicæ detectæ & elusæ ope S. Rosalia 367 b. Vide Maleficia.
- Preces. Vide Oratio.
- Primogeniti Egyptiorum ab angelo percussis & occisi, decima Egypti plaga 48 e f
- Prodigia facit Moyses coram senioribus Israel, ut se a Deo missum probet 31 d f. Prodigiiis pertinaciam Pharaonis vincere conatur 33 f. Vide Pertinacia, Plaga.
- Profanatio sepulchri S. Ida divinitus prohibita 264 b. Templi ac cænobii S. Bertini 600 a, 601 e, 602 a & seqq., 603 a & seqq. Profanatio sepulcri S. Galli divinitus punita 745 d, 747 e f
- Proles obtenta per intercessionem S. Rosalia 404 c S. Rosa Viterbiensis 464 d e, 476 a. S. Magni 761 b
- Propheta improbus Balaam Israëlitis maledicente intendens, Deo ita ordinante, benedicit

INDEX MORALIS

120 d e f. *Et bona ac fausta illis vaticinatur*
 121 a b c d. *Pessimo ejus consilio Israëlita ad peccatum inducuntur* 121 f
 Prophetiæ spiritu ornata S. Rosa Viterbiensis 437 d, 443 b. S. Bertinus 588 c, 592 a
 Providentia Dei peculiaris erga suos 61 c, 691 a b, 703 b c, 705 b, 737 a
 Puerpera. *Vide Partus.*
 Pugna infelix Israëlitarum inita prohibente Moyses 99 a b. Pugna eorum feliciter instituta Deo auspice 111 d, 116 b c d, 128 b c. Pugnam inter Theodebertum & Theodoricum videt in somno procul distans S. Columbanus 704 f, 738 d
 Pulvis sepulcri S. Rosalia morbos pellit 360 c, 384 e. Peste infectos sanat 391 c d. Polypum tollit ibid. e. Pestem abigit 393 d. Pulvis tumuli S. Magni monachum fædis ulceribus & diuturna infirmitate liberat 716 c
 Punitio. *Vide Pœna.*
 In puteum lapsus prodigiosè servatur invocata S. Rosalia 396 a

Q

Q Uadraginta diebus sine cibo aut potu cum Deo in monte moratur Moyses 75 c, 79 f

R

R Anæ operientes omnem Egyptum, secunda Egyptiorum plaga 37 b
 Raptor honorum ad religiosos pertinentium divinitus punitus 628 a. Item Raptores ornamentorum sepulcri S. Galli 745 d, 747 e f
 Rebellio Israëlitarum punita. *Vide Murmuratio, Pœna.*
 Regia stirpe edium se negat Moyses & aulam Pharaonis deserit, ne diutius peccandi periculo exponatur 12 e f
 Regna Amorrhæorum & Og regis Basan, jubente Deo, invadunt & occupant Israëlita 116 b c d
 Reipublicæ San-Marinenf libertas conservata patrocinio S. Marini 214 f, 215 a
 Religiosa Vita suadetur puella ab apparente S. Rosalia 363 c. Religiosam vitam amplecti jubetur S. Rosa Viterbiensis à B. V. Maria 435 c, 436 c, 440 f. Religiosæ vitæ ac disciplina laxitas divinitus corripitur 616 a b c
 Reliquias S. Abdia venerari desiderant SS. Paula & Eustochium 784 d. Reliquiæ SS. undecim mille Virginum Romam delata spontaneo, ut fertur, omnium campanarum pulsu excipiuntur 275 f. Reliquiæ S. Rosalia miraculis illustres 356 & seqq., Timentur à demonibus 361 c. Agrotum, cui applicantur, momento sanant 363 c. Navis vehens S. Rosalia Reliquias ingenti prodigio Turcarum manus evadit 368 f. Reliquiæ ejusdem Sanctæ pagum, cujus in circuitu malum contagiosum grassabatur, immunem servant 379 c. Morbos varios sanant 379 c. Suavem odorem spirant 399 c. Eum odorem communicant aqua, cui imponuntur ibid. d e. Mirabiliter honorantur à renello infante 399 f, 400 a b. Demones è corporibus pellant 403 a b. Reliquiæ S. Rosa Viterbiensis prodigiosè incorrupte servantur in mediis flammis 425 c, 449 f. Summis infimisque maxima in veneratione habentur 426 f, 427 a & seqq. Odorem suavem emittunt 441 c. Reliquiæ S.

Bertini miraculis clara 622 & seqq. Reliquias SS. Frontiniani & Silvestri transferentibus, flumen, ut traditur, in duas partes divisum iter aperit 675 e. Reliquias S. Magni vermes & alia noxia frugibus infecta fugantur 723 c, 725 f, 726 d e f, 727 a b d, 728 b c & seqq. *Vide Baculus, Aqua, Calix.*
 Revelatio instantis mortis S. Claro facta à S. Blandina 191 a. Revelationes variæ à S. Rosalia factæ variis 322 b e, 331 e, 358 b, 402 c. Revelat S. Rosa Viterbiensis graves inimicitias brevi extinguendas 466 e. Revelat angelus pœnitenti S. Genebaldo veniam peccatorum 539 d. Revelat B. V. Maria instantem mortem B. Liberato 652 f. Revelatur moniali procul distanti obitus S. Hilde 697 f. Uti & S. Columbani obitus S. Gallo 742 e. Revelat B. Limbania Monasterium, ubi quiescit, ab insolentia militum eximendum 798 b. *Vide Apparitiones, Prædictiones.*
 Rosis in honorem S. Rosalia consecratis hernia sanatur 407 b. Panem in Rosas convertit S. Rosa Viterbiensis 434 c d
 Rubus ardens incombustus, in quo ad Moysen loquitur angelus 24 f, 25 a b c d e, 171 b

S

S Abbatum ab Israëlitis religiosissimè observari voluit Deus 61 e. Sabbato ligna colligens, jubente Domino, lapidibus obruitur 99 c
 Sacerdotes consecrare Aaronem ejusque filios jubetur Moyses 81 c. Quo ritu Sacerdotes consecrandi sint, edocetur ibid. d. Sacerdotum consecratio prodigio illustratur 82 d e. Sacerdotes duo ob negligentiam in sacrificio morte plectuntur ibid. f
 Sacrificium in consecratione Aaronis & filiorum ejus sacerdotum ingenti prodigio nobilitatur 82 e
 Sanatio Maria sororis Moysis ob murmurationem leprâ percussa 93 c d. Sanantur Israëlita morsu serpentium ignitorum aspectu serpentis anei 114 d. *Vide Ager, Morbus.*
 In Sanctos irreverentia punita. *Vide Irreverentia.*
 Sanguis sunt aqua fluviorum Egypti 34 a b. Sanguinis vehemens vomitus sanatur beneficio S. Rosalia 360 a, 396 e, 397 e. Item gravis Sanguinis fluxus 363 a, 366 c, 388 b, 408 f. Sanguinis fluxus sanatus meritis S. Rosa Viterbiensis 465 b c d, 471 a
 Sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum 439 c
 Sarcophagum sibi ante mortem exstruit S. Ida, illudque quotidie bis replet elemosynis in pauperes erogandis 262 c
 Scarabæi ex adibus depulsi post nuncupatum votum S. Magno 767 b c, 775 f. Item virtute baculi ejusdem Sancti 772 c. Et imagine ac aquâ ipsius baculo benedictâ 773 b c
 Scientia prodigiosa S. Rosa Viterbiensis 443 b
 Sciniphes tercia Egypti plagâ 37 e
 Seditiones Israëlitarum divinitus punita. *Vide Murmuratio, Pœna.*
 Sepulcrum SS. Mauri, Salvini & Aratoris miraculis illustre 221 b c d. S. Candida junioris 230 b c. S. Ida 264 & seqq. Sepulcrum ejusdem Sanctæ suavem odorem spirat 268 f. Sepulcrum S. Rosalia non reperiendum prædicatur nisi in gravi calamitate 322 b c f. *Ab*

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

- eo querendo multi prodigijs deterrenitur ibid.
 Ipsa Sancta, ubi quarendum sit, apparens do-
 cet 323 c. Grassante peste Panormi non sine
 prodigijs invenitur 326 b c d e f. Sepulcrum
 SS. Crispini & Crispiniani suavem odorem
 emittit 546 d. Sepulcrum S. Anfarici mira-
 culis nobile 548 c. Item Sepulcra S. Bertini
 589 c, 593 d. SS. Romani & Davidis 643
 c. S. Bege 699 c d. Sepulcrum S. Galli vio-
 lantes divinitus puniti 745 d, 747 e f. Ad
 Sepulcrum S. Magni agrotus sanitatem recu-
 perat 758 d
 Sepultura Moyfis Israelitis incognita, ut tollere-
 tur Idololatria occasio 141 b c
 Sepultus S. Moyfes ministerio angelorum 143 b.
 Item S. Catharina V. & M. 793 c
 Serpentes igniti in Murmurantes Israelitas im-
 missi multos occidunt 114 c. Eorum moribus
 vulnerati sanantur aspectu Serpentis auci in
 deserto exaltati ibid. d. Serpentinus morsus
 redditur innoxius beneficio S. Rosæ Viterbiens-
 is 458 d
 Servitius Israelitarum durissima in Ægypto 8 f,
 19 e f, 32 f. Eâ liberantur duce Moyse 51
 f, 52 a
 Signa prodigiosa facit Moyfes coram senioribus
 Israël 31 d. Coram Pharaone 33 f. Vide Plaga.
 Signo S. Crucis demonem abigit S. Bertinus 578 c
 Simulacrum S. Crucis violans homo barbarus di-
 vinitus punitur 602 f
 Simulatio nefaria divinitus punitur 264 f
 Sitis Israelitarum divinitus sublevata 60 b, 66
 b. Sitim mulieris agra sedat apparens S. Ro-
 salia 323 b
 Solitaria vitæ amor B. Irmgardis Zutphania com-
 mitissa 274 e. Solitariam vitam, spreto mundo,
 eligit S. Rosalia 382 d e. B. Limbania 794
 f, 795 a
 Speluncæ ultro inclusa vitam in oratione & pie-
 nitentiis traducit S. Rosalia 382 c d e f. B.
 Limbania 787 b, 792 c
 Spes reddita desperanti, beneficio B. Limbania
 794 f, 795 a
 Spina gutturi tenaciter inhaerens expulsa meritis
 S. Magni 777 e f
 Stomachi dolor sublatus meritis S. Rosalia 395
 d, 404 e, 407 b. S. Magni 779 f, 780 a
 Submersio exercitus Pharaonis in mari rubro
 55 c, 172 e. Submersionem prodigiosè eva-
 dit puella ope S. Rosalie 390 c. Alia Sub-
 mersa & pro mortua habita, ejusdem Sanctæ
 beneficio, incolumis servata 402 b. Item puer
 meritis S. Magni 780 a. Alius 781 a. Vide
 Naufragio erepti.
 Suggestionibus pravis diu pulsa mulier animi
 tranquillitatem obtinet invocato S. Magno 769 f
 Supellectilem Ægyptiorum pretiosam secum de-
 ferunt servitute liberati Israelita 52 e
 Sordus auditum recipit ope S. Ida 265 c. Alii
 meritis S. Rosæ Viterbiensis 443 c, 476 a. S.
 Bertini 589 b, 593 d, 598 f. S. Magni 753
 a, 764 d
 Syacopen patientes sanati bibendo è calice S.
 Magni 723 d
- T
- T**Abernaculum jussu Dei à Moyse erectum
 gloriâ Domini obumbratur 81 f, 139 f
 Tabes ignota tollitur beneficio S. Magni 770 d.
 Tabe leniâ puer penè consumptus sanitatem
 recuperat ejusdem Sancti meritis 772 e f,
 773 a
 Tabulas lapideas duas Decalogum continentes à
 Deo accipit Moyfes 75 e. Auditiâ populi i-
 dololatriâ, eas confringit 76 e. Tabulas secun-
 das post multas preces à Deo impetrat idem
 S. Legislator 80 b
 Tempestates maris sedata reliquijs S. Rosalie
 360 a, 379 c, 400 c, 405 e. Tempestatis
 gravis periculo liberati ejusdem Sanctæ favo-
 re 410 c. Tempestas sedata meritis S. Rosæ
 Viterbiensis 460 f, 461 e, 462 b. Tempesta-
 res aëris repulsa virtute crucis S. Magni 723
 d. Tempestas divinitus immissa in agros con-
 temptorum ejusdem Sancti 762 f, 763 b
 Tempia idolorum per totam Russiam destrui ju-
 bet Vladimirus dux ix b. Templum Deiparæ
 Virgini Kiovia erigit idem Vladimirus ibid.
 c, x a. Templum S. Moyfi legislatori ex-
 structum Venetijs 6 f. Templum cum mona-
 sterio extruit S. Marcello S. Gunthramnus
 rex 187 c e f. Templum Christo Salvatori e-
 rigit S. Lupus Bergomi 245 f. Templum Vir-
 gini Mari, atque aliud S. Michaëli archan-
 gelo edificat S. Adleyda 246 a b. Et S. A-
 lexandro M. S. Graia ibid. c d. Deipara Vir-
 gini S. Ida 261 f. Tempia variis locis erecta
 in honorem S. Rosalie 318 b c d e, 320 e,
 358 d, 362 a e, 363 a c, 364 e, 365 a,
 371 e, 372 a c, 378 d. Templum igni dica-
 tum destruit S. Abdas 532 b. Tempia duo
 magnificè edificata S. Magno 732 c d e f,
 733 b c. Templum huic Sancto consecratum
 aggesto rogo comburere molientes Hungari di-
 vinâ virtute prohibentur 734 b. Tempia ac
 sacella variis locis eidem Sancto consecrata
 ibid. c d e
 Tenebræ horribiles, nona Ægypti plaga 44 b
 c d e
 Terra Chanaan promittitur à Deo Israelitis 33
 b c. Terra promissa exsulant omnes præter
 Caleb & Josue propter murmurationem 96 a b
 Terra dehiscens absorbet Core Dathan & Abiron
 100 b c d. Ultrò è Terra exsurgit tumba sa-
 xea continens corpus S. Ida 268 c d. Terra
 sepulcralis SS. undecim mille Virginum, ut
 fertur, in sanguinem vertitur 276 b. Terra
 sepulcri S. Rosalie moribundos sanat, & ca-
 cum illuminat 364 c. Febrim pellit 405 f.
 Terra baculo S. Magni lustrata abigit insecta
 frugibus & agris noxia 726 d
 Terræ motus periculo gravissimo liberantur Pa-
 normitani patrocinio S. Rosalie 353 f, 354 d
 Theta, corpus S. Rosæ Viterbiensis continens, mi-
 raculosè ab incendio servatur 425 f, 426 a
 b, 444 a, 459 d
 Tibia pessimè affecta ac brevi rescecanda integri-
 tati restituitur beneficio S. Rosæ Viterbiensis
 454 a
 Transitus maris rubri ab Israelitis 55 b
 Tumba saxea continens corpus S. Ida sponte è
 terra exsurgit 268 c d
 Tumor capitis, ventris, pectoris & humerorum
 evanescit beneficio S. Rosalie 357 b. Ejusdem
 Sanctæ meritis Tumores varii sublatis ibid. e,
 365 b, 388 c d, 398 e. Tumor crurum ab-
 actus ope S. Rosæ Viterbiensis 458 c. Tumor
 ingens ventris evanescit hausu vini benedicti
 in calice S. Magni 763 b
 Ex Turris suprema parte lapsus opifex illæsus
 servatur beneficio S. Bertini 597 c. Turris im-
 munitatem

INDEX MORALIS

minentem ruinam apparet S. Rosa Viterbiensis indicat monialibus cœnobii, ubi quiescit
474 f

V

V Ariolæ per integrum oppidum savientes subito cessant patrocinio S. Rosalia 379 c.
Puella ex Variolis moribunda, & puer pro mortuo habitus convalescunt ejusdem Sanctæ meritis ibid. d e. Puer ex Variolis mortis proximus momento sanatur ope S. Bertini 624 e
Vas vacuum oleo prodigiosè repletur beneficio B. Limbania 798 e f
Venæ ferreæ sub terra latentes indicio urfi deteguntur à S. Magno 753 c
Veneno infelli sanitatem plures recuperant bibendo è calice S. Magni 723 d
Ventris tumores & dolores sanati ope S. Rosalia 357 b. S. Magni 763 b, 764 b
Verbum Dei audit libenter S. Candida junior 229 e. S. Rosa Viterbiensis 434 c
Vermes aliaque agris & frugibus noxia animalia fugantur virtute baculi S. Magni 723 c, 726 e, 728 b c, 774 f, 776 e, 777 d, 778 a. Vide Baculus, Insecta. Vermes ex puella corpore pelluntur haustu vini benedicti in calice S. Magni 763 c
Vertigines sublata à pluribus bibendo è calice S. Magni 723 d
Victoria de Amalecitis precibus Moysis impetrata 66 c d. Victoriâ pugnantes Deo aspice referunt Israëlita de rege Arad Chananeo 111 d. De Sehon rege Amorrhæorum & Og rege Basan 116 b c d. De Madianitis 128 b c. Victoriâ de Normannis ope divinâ referunt Sibienses 599 e f, 600 a, 602 b c d e f, 603 a b
Vigiliis ac jejuniis se macerat S. Bega 699 b. B. Limbania 788 b, 792 c
Vigor membris redditus. Vide Contracti, Membrorum debilitas.
Vincti. Vide Captivi.
Vincula S. Censurini, pro fide in carcere detentis, divinitus solvuntur 521 e. Vincula pœnitentibus sponte decidunt ope S. Bertini 594 f, 629 e
Vindicta divina. Vide Pœna, Violator.
Vinum divinitus impetratum à S. Bertino 588 e, 592 c, 608 f. Vinum in calice S. Magni benedictum expellit vermes, morbos & intestinos dolores tollit 763 c e f. Febres abigit 764 b. Maleficia pellit 768 a. Parturientem dolore & mortis periculo liberat 769 d. Graviter ex lapsu faucium curat 769 e. Vinum, quo caput B. Limbania ablatum fuerat, pueri morbum sanat 794 b
Violator Sabbati lapidibus obruitur 99 c. Violator voti divinitus punitur 472 a. Item Violatores festi Paschatis 589 a. Violatores diei festi 598 b. Violator simulacri S. Crucis 602 f. Violatores sepulcri S. Galli 745 d, 747 e f
Virga Moysis in colubrum vertitur 26 e. Devorat Virgas maleficorum Egyptiorum 33 f. Aqua Egypti Virgâ Moysis percussa vertuntur in sanguinem 34 a b. Petra eadem Virgâ percutitur & aquas Israëlitis subministrat 66 b, 109 a. Virga Aaronis in tabernaculo posita prodigiosè florescit 101 c
Virginitas B. Limbania, de qua dubitabatur, castus innotescit 794 c
Virginitatis amor. Vide Castitatis amor.

Virtutes eximia S. Grate 242 d f, 247 c d f. S. Ida 262 b c. S. Rosa Viterbiensis 434 b c, 440 a & seqq., 441 b, 442 e f. S. Bertini 592 d. S. Bega 699 a b c. B. Limbania 792 c
Visiones S. Moysi legislatori exhibita 24 f, 26 b c, 30 b, 79 c d. Vide Apparitiones, Prædictiones, Revelatio.

Vitus cæcis redditus. Vide Cæcus.
Vita mortuis restituta. Vide Mortuus.
Vitæ austeritas. Vide Austeritas.
Vitæ hujus brevitatis 274 d e
Vitæ solitariæ amor. Vide Solitariæ vitæ amor.
Vitis recisa miraculosè uvas producit beneficio S. Rosalia 403 f
Vituli constatilis adoratio severè punita 75 c d e f
Ulcera in hominibus ac jumentis, sexta Egypti plaga 38 d e. Ulceribus per totum corpus miserè cruciatus infans sanatur ope S. Rosalia 406 b. Ulceribus varii liberantur beneficio S. Rosa Viterbiensis 453 e f, 465 a. S. Magni 716 c, 764 f, 767 d, 769 f, 775 e
Unguis è digito corporis S. Rosa Viterbiensis evulsus miraculosè reproduciuntur 426 c d, 474 f
Vomitibus sanguinis vehemens sanatus meritis S. Rosalia 360 a, 396 e, 397 e
Votum Deo nuncupantes Israëlita de inimicis triumphant 111 d. Votum Sanctis nuncupantes plurimi morbis liberantur, aliaque beneficia obtinent 230 d, 249 b, 323 b, 327 & seqq., 360 c, 361 c, 363 d, 369 e f, 375 & seqq., 404 b c, 406 c, 410 c, 445 f, 446 a & seqq., 453 & seqq., 728 c d e, 760 b c d, 704 b, 766 & seqq., 773 & seqq., 795 d f, 796 a
Votum adimplere negligentes corripiuntur divinitus 323 c, 464 b, 472 a
Vox ignota confirmat miraculosam sanationem meritis S. Rosalia obtentam 399 a. Vox castus audita morientem S. Magnum ad gloriam invitans 755 c
Urinæ immedicabili difficultate laborans sanatur invocata S. Rosalia 362 c
Ursus obedit S. Chagnoaldo 691 c. Ursi ferocissimi mansuescunt ad preces S. Magni 753 b. Ursi indicio detegit venas ferreas idem Sanctus ibid. c
Uvas producit vitis recisa, beneficio S. Rosalia 403 f
Vulnera sanata meritis S. Rosalia 355 f, 356 c, 361 e, 365 c d, 388 b, 393 f, 395 e. Graviter Vulneratus ex lapsu sanatur ope S. Bertini 588 f, 592 d, 608 f. Vulnera periculossima curantur ope S. Magni 762 b, 768 b. Vulnus & ex eo graves dolores sublatis beneficio B. Limbania 794 f. Item Vulnus cum periculo perdendi oculi bis sanatum ejusdem meritis 795 d
Vultus S. Moysis legislatoris ex monte descendens resplendet ac radios instar cornuum emittit 80 b. Vide Facies.

X

X Enodochium pauperibus exstruit S. Grata 245 e f. In Xenodochio à se fundato agris inservit B. Irmgardis Zutphania comitissa 277 e

Z

Z Elus Vladimiri ducis Russia in exstirpanda idololatria & propaganda fide Catholica 1x b c d,

IN TOMUM II SEPTEMBRIS.

ix b c d, x a. Zelus *Moyſis legiſlatoris viuum conſtatilem comburentis ac reos idololatria punientis* 76 e f. *Item Zelus ejuſdem S. Propheta pro populo ſuo de libro Dei delerici cupientis* 77 d e f. Zelus *Phinca, à Deo re-*

muneratus 126 b c. Zelus *S. Grate pro conversione gentilium* 244 f. *S. Roſa Kiterbiensis ad exſtirpandas hæreſes* 437 b c d, 440 f, 443 b

ERRATA SIC CORRIGENDA.

- I**n *Differtatione prævia pag. viii, num. 33, lin. 29* Cathecumenus - lege - Catechumenus.
- In indice chronolog. ſec. 7, lin. 14 poſt vocem* abbatiffa adde quæ culta eſt.
- In tomo ipſo pag. 1, col. 2, lin. 19* Luppia in *Westphalia* - l - *Hertzfeldii in episcopatu Monasterienſi.*
- Ibidem lin. 27* Rappacioli - l - *Rapaccioli.*
- Pag. 43, num. 158, in margine lin. 2 nona* - l - *octava.*
- Pag. 89, num. 362, lin. 28* uubes - l - *nubes.*
- 110, *num. 454, lin. 16* octavam - l - *ſeptimam:*
 & *lin. 17* nonam - l - *octavam: deinde lin. 20* trigefimam - l - *vigefimam nonam: & de-*
num lin. 21 trigefimam primam in *Jetabatha* - l - *trigefimam in Jetebatha.*
- 111, *num. 458, lin. ultima* res *Hered* - l - *rex Hered.*
- 115, *num. 473, in margine lin. 3* oſcurè - l - *obſcurè.*
- 139, *col. 2, lin. 4* eos - l - *eas.*
- 149, *num. 620, lin. 25* ad *facie* - l - *ad faciem.*
- 163, *num. 673, Aquas contradictionis* - l - *ad Aquas contradictionis.*
- 187, *col. 1, lin. 7 & 8* afnia - l - *affinia.*
- 191, *num. 18, col. 2 ad marginem* le *Franche comté* - l - *la Franche comté.*
- 196, *num. 38, lin. 27* primum - l - *primus.*
- 207, *num. 4, lin. 3* paſſi - l - *fuiffe.*
- 211, *num. 15, lin. 7 & 8* Apoſtorum - l - *Apoſtolorum.*
- 220, *col. 1, ad lit. k,* fraudium - l - *fraudum.*
- 240, *num. 47, lin. 1* tranſlationis - l - *tranſlationes.*
- 268, *num. 27 in margine dele, * l.* portatorem.
- 272, *num. xi, in margine* probaliter - l - *probabiliter.*
- 273, *num. 17, lin. 10* Viſurgum - l - *Viſurgim.*
- 286, *num. 33, lin. 7 & 8* tabulariorum - l - *tabulariorum.*
- 380, *num. 478, lin. 12* Michæalis - l - *Michaëlis.*
- 381, *col. 2, lin. 16* anno 1338 - l - *1348.*
- 389, *in annotatis, lit. g, lin. 3 & 4* videtur - l - *videretur.*
- 429, § viii *in titulo* annua - l - *annua.*
- 452, *in annot. lit. q lin. 2 & 3* Valento, Latine *Varentum* - l - *Valentano, Latine Varentanum.*
- 455, *in annot. l. h. lin. 7* Reati - l - *Reate.*
- 466, *in annot. l. u lin. 3* Alverniam - l - *Alvernum.*
- 483, *num. 17, lin. 3* pradiſta - l - *prædiſta.*
- 489, *num. 2, lin. 6* ſanc tourbis - l - *ſancto urbis.*
- 522, *col. 2, in annot. lit. b lin. 20* anno - l - *annum.*
- 528, *col. 1, lit. c in margine* cccxx - l - *cdxx.*
- 544, *num. 6, lin. 10* num. 10 - l - *num. xi.*
- 546, *num. 5, lin. 1* emiffis - l - *& Miſſis.*
- 578, *num. 132, lin. 4* Witfrido *Cameratenſi* & *Fulberto Taruannenſi* - l - *Fulberto Cameracenſi & Witfrido Taruannenſi,*
- 595, *in annot., lit. f lin. xi* loco - l - *loca.*
- 599, *num. 12, lin. 15 & 16* Ifera - l - *Ifara.*
- 645, *col. 1, lin. 6* Barbana - l - *Barnaba.*
- 648, *col. 2, lin. 5* Gnarnerius - l - *Guarnerius.*
- 651, *col. 1, lin. 24* Callodota - l - *Calodota.*
- 652, *col. 1, lin. 33* Medimno - l - *Menedemo.*
- 658, *num. 15, lin. 25* hæc dixit - l - *hæc dicit.*
- 659, *num. 17, lin. 4, 1* Paralip. - l - *2 Paralip.*
- 680, *num. 12, lin. 6* Afufenienſis - l - *Afufenienſis.*
- 692, *num. 26, lin. 13* Elogio - l - *Eligio.*
- 703, *num. 15, lin. 3* historium - l - *historiam.*
- Ibid., num. 17, lin. 12* dolei - l - *dolii.*
- 708, *num. 41, lin. 5* Brigantiam - l - *Brigantium lacum.*
- 709, *num. 47, lin. 2* atate - l - *ætate.*
- 719, *col. 2, lin. 18* Walthenus - l - *Waltherus.*
- 720, *col. 1, lin. 7* hoc - l - *hac.*
- 731, *num. 154, lin. 26* iti - l - *itidem.*
- 742, *num. 22, lin. 23 & 24* pecuciam - l - *pecuniam.*
- 775, *in annot., lit. d lin. 2* Afchan in eodem *episcopatu Auguſtano* - *ſubſtitue* - *Afchan* vel *potius Afchaw* in *comitatu Tirolenſi.*
- Ibid., lit. l, lin. 1* Ruden - l - *Rieden.*
- In Indice hiſtorico ad voces* Alexander *Vitoudus* *lin. 1* Ruſſiæ - l - *Lituaniæ.*

F I N I S.

